
NAZIONALE
8 M
46 G
1
R. BIBLIOTECA
CENTRALE V. E. II
ROMA

BALTH. CORDERI

IOB

ELVCIDATVS.

POST TENEBRAS SPERO LVCEM. Iob. c. 17.

Innouabitur. Iob. 29.

Quasi aurum. Iob. 23.

In arduis. Iob.

Rursum virescit. Iob.

BALTHASARIS CORDERI ANTVERPIANI, SOC. IESV D.T.

IOB ELVCIDATVS;

PHILIPPO IV. REGI CATHOLICO DD.

ANTVERPIÆ, EX OFFICINA PLANTINIANA BALTHASARIS MORETI. M.DC.XLV

Conuentus S.tae Mariae de Scala

PHILIPPO IV. HISPANIARVM ET INDIARVM REGI CATHOLICO.

ADEST, non iam ex vltimis Orientis finibus, vbi latè quondam imperauit, ſed è Belgio Tuo, Rex ille Regis Regum CHRISTI Domini typus; quem ipſum Numen in vtraque fortuna regiarum virtutum omnium in documentum dedit & exemplum mortalibus. Adeſt, & ad Te accedens, REX PIENTISSIME, olim & ipſe Piiſſimus Rex IOB, à me recèns ELVCIDATVS, ac typis regiis, non ſecùs

atque regali paludamento condecoratus, in conſpectum Tuum Auguſtiſſimum venire geſtit, & CATHOLICÆ TVÆ MAIESTATIS patrocinium ambire.

Duris ille diu rebus exercitatus, calamitatibus externis ac domeſticis tantùm non obrutus nuſquam ceſſit, numquam demiſit animum; at ſemper erectus, diuinâ ſemper fretus fiduciâ, quoſcumque fortunæ ictus conſtanter excepit.

Non ita multis abhinc annis atrox quiddam quoque audere viſa eſt ſors iniquior (ſi ita Diuini Numinis cuncta ſapientiſſimè adminiſtrantis Prouidentiam appellare fas eſt) ſors ſaltem iniquior exiſtimatione vulgi, cùm & Regnorum diſturbatione, & multorum ſimul hoſtium incurſione, atque inſuper ereptâ Tibi non ita pridem poſt vtrum-

que

que fratrem chariſſimâ coniuge, & adhuc calente Auguſtiſſimæ ſororis funere, aliquid ſibi iuris in Te viſa eſt arrogare. Sed hactenus perſiſtis, Tui ſemper ſimilis & illæſus.

Eſt in Te qui in Iobo animus, rebus mortalibus & caducis maior, & ſemper inuictus. Proſpexerat hunc qui omnia perſpicit, ideoque eum per hæc aduerſa voluit eluceſcere. Nouerat robuſtum Tibi & patiens rerum aduerſarum pectus eſſe; quò factum, vt illud ſcopi inſtar opponeret, non ſolùm fortunæ ad ictum, ſed etiam virtuti poſterorum ad exemplum.

Atque haud ſcio an alia maiora ſint, aut euidentiora Dei ſuos amantis indicia. Quod præter Diuina Oracula ac luculentiſſima illa teſtimonia cenſuit olim Romanus (qui & origine Hiſpanus) Sapiens, cùm in ſuis de Dei Prouidentia libris

,, libris ait: Patrium Deus habet aduersus
,, bonos viros animum, & illos fortiter
,, amat, & operibus, doloribus ac damnis
,, exagitat, vt verum colligant robur.

Paternum hunc animum Deus erga Iobum luculenter demonstrauit, dum versis ad meliora rebus; duplici cum fœnore omnia restituit. Quam vt MAIESTATI TVÆ felicitatem ex animo precor auguror que; ita voti mei & ominis quasi securus, hocce quidquid est laboris ad aras Constantiæ Tuæ venerabundus appendo. Antuerpiæ è Domo Professa Soc^tis IESV XIII. Kal. Octobris M. DC. XLVI.

CATHOLICÆ TVÆ MAIESTATIS

minimus cliens

Balthasar Corderius

è Soc^te IESV.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

NE *actum egisse videar, post tot illustres Iobi Interpretes, hanc edens Elucidationem, hoc in primis scias velim; minimè mihi propositum esse, omnes quæ circa Textum occurrunt difficultates, & variorum de ijs sententias in medium adferre, easq; examinare, refellere, aut censere; cùm id à Pineda nostro luculenter & eruditè factum sit: nec etiam ad Textum originalem veluti Lydium lapidem singula scrupulosiùs explorare ac reuocare; in quo multus est Bolducius nuper Parisijs editus: sed præmissâ breui (quæ mihi quidem maximè genuina videatur) ac dilucidâ litteræ expositione, vbi Septuaginta, Symmachus, Aquila, Theodotion, alijq; antiquissimi Interpretes Græci, singularem quempiam variantibus suis lectionibus sensum aperiunt, aut nouam Textui lucem adferunt, paulò enucleatiùs quàm hactenus à Iobi Commentatoribus præstitum sit, exponere; atque ex omnibus, quò ad materiæ subiectæ ratio patitur, spiritales doctrinas asceticasq; moribus formandis aptas institutiones elicere, ac selectis sanctorum Patrum sententijs illustrare; nec non in gratiam Concionatorum (vbi id opportunum videbitur) easdem nonnihil etiam fusiùs subinde diducere, atque vberiùs explanare. Dedi autem operam, non tam vt nouas & curiosas ex ingenio aut cerebello meo comminiscerer explicationes, quàm vt nihil non à sanctis Patribus & optimis quibusq; Auctoribus probatum adferrem, quò sacer Textus dilucidè explicetur, & simul Lectorum*

animi

animi ad pietatem inflammentur. Hic vnicus est scopus meus, quò tota mea collimat industria; quem vt certiori viâ rationeq́ue assequerer, præcipuorum Patrum, & Asceticorum, nec non Interpretum clarissimorum lucubrationes diligenter peruolui, vt Iobi loca singularia, pro oblata ex incidenti occasione, in Operibus ipsorum παρέργως illustrata, tamquam eximios flosculos colligerem, è quibus instar apis sedulæ & argumentosæ spiritalia mella exprimerem, huic Operi tamquam alueari proprio inserenda, & suis quæque versibus ceu faui cellulis recondenda, vbi quibuslibet ijs vti volentibus in promptu sint simul collecta, quæ alioquin in vastis Patrum aliorumq́ue Auctorum Voluminibus dispersa, longissimo tempore ac maximo labore vix & fortè numquam inuenirent. Ceterùm qui ad hoc Opus symbolam contulerint sequens Elenchus declarabit.

ELENCHVS AVCTORVM
QVI IN HOC OPERE CITANTVR.

A.

ABDIAS Propheta.
Aben Gorion Rabbi.
Abraham Aben-Ezra R.
Ado Treuirensis.
Ælianus Sophista.
Ælius Lampridius.
Æmilius Probus.
Æneas Gazæus.
Æschilus Poëta.
Agapetus Diaconus.
Agatharcides Gnidius.
Agatharcides Polyhistor.
Aggæus Propheta.
Albertus Magnus.
Albinus seu Alcuinus Flaccus.
Alcmanus.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Pellegrinus.
Alexander Trallianus.
Almeon.
Aloysius Lippomanus.
Aloysius Nouarrinus.
Alphonsus Ciaconius.
Alphonsus Roderiguez.
Alphonsus Salmeron.
Alphonsus Tostatus Abulensis.
Alphraganus.
Amadeus.
Ambianus.
S. Ambrosius.
Ambrosius Catharinus.
Ammianus Marcellinus.
Amos Propheta.
S. Anacletus Papa.
Anastasius Bibliothecarius.
Anastasius Nicenus.
Anastasius Sinaita.
Anaximander Milesius.
Andreas Alciatus.
Andreas Malonius.
Andreas Schottus.

Andreas

L.

M.

N.

FACVLTAS

FACVLTAS
R. P. PROVINCIALIS PROVINCIÆ
FLANDRO-BELGICÆ SOCIETATIS IESV.

EGO infraſcriptus Soc[tis] IESV in Prouincia Flandro-Belgica Præpoſitus Prouincialis, poteſtate ab Admodum R. Patre noſtro Generali Mutio Vitelleſco ad hoc mihi factâ, concedo, vt BALTHASARIS CORDERI Soc[tis] noſtræ Theologi IOB ELVCIDATVS, à deputatis Cenſoribus examinatus & approbatus, typis diuulgetur. In cuius rei teſtimonium haſce ſignaui & ſigillo officij muniui Antuerpiæ XIII. die Septembris anno M. DC. XLIII.

Andreas Iudoci.

SVMMA PRIVILEGII
REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS IV. *Hiſpaniarum & Indiarum Rex Catholicus, & Potentiſsimus Belgarum Princeps, Diplomate ſuo ſanxit, nequis* Balthaſaris Corderij Antuerpiani, è Societate IESV Doctoris Theologi, IOBVM ELVCIDATVM, *præter Balthaſaris Moreti voluntatem vllo modo intra nouennium imprimat, aut alibi terrarum impreſſum, in Germaniæ Inferioris ditiones importet, venalémve habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcatione librorum & aliâ graui pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ* XIV. *Nouembris,* M. DC. XLV.

Signat.

Steenhuyſe.

APPROBATIO CENSORIS.

REVERENDI Patris BALTHASARIS CORDERI, Societatis IESV Doct. Theologi, IOB ELVCIDATVS vtiliter prælo mandari poterit. Inueniet enim in eo Lector Theologus cum admiratione electionem raram in explicandis eruendíſque genuinis Iobi ſenſibus. Inueniet etiam Concionator dotatum & ditatum multis ſanctorum Patrum placitis, dicendorum ſegetem ac meſſem vberrimam, vt inde ſuos inſtruat eorumque mores componat, ac deſolatos in patientia confirmet conſolidetque. Actum Antuerpiæ die vigeſimâ ſextâ Septembris M. DC. XLIII.

Gaſpar Eſtrix S. Theol. Licentiat.
Canonicus & Pleb. ac lib. Cenſor.

BALTHASARIS CORDERI
E SOCIETATE IESV
DOCTORIS THEOLOGI
IN
LIBRVM IOB
PRÆFATIO.

DE Libri huius auctore sunt admodum variæ diuersorum discrepanteſque ſententiæ: nonnulli enim à Iobi amicis, vtpote calamitatis eius ac patientiæ teſtibus, conſcriptum volunt: à Salomone alij, ob ſententiarum quibus ſcatet grauitatem, ac ſtyli cum Sapientialibus eius Libris conformitatem, compoſitum aſſerunt; alij ab aliquo ex Prophetis: plures à Moyſe, ad ſolatium filiorum Iſraël, duriſſimâ in Ægypto ſeruitute oppreſſorum, concinnatum fuiſſe contendunt: ſed communior longeque verior fert opinio, ab ipſomet Iobo, vt rerum ſuarum gnariſſimo, primùm Syriacè conſcriptum, ac deinde in Hebraicum ſermonem à Moyſe fuiſſe conuerſum: vnde adhuc quamplurimis, teſte S. Hieronymo, Syriſmis & Arabiſmis adſperſus legitur. Opinionem verò hanc confirmat, quòd & alios paſſim ſacræ Scripturæ Codices, vt Iudicum ab ipſiſmet Iudicibus, Prophetarum à Prophetis, Eſdram ab Eſdra, Ioſue ab eodem Ioſue, ceteroſque ab iiſdem quorum inſigniti ſunt nominibus, compoſitos fuiſſe conſtet. *Quis Libri huius auctor.*

Quis autem quantuſque vir fuerit beatus ille Iob, & quo mundi ſæculo vixerit, manifeſtè colligitur ex Appendice Editionis Septuaginta & Theodotionis, quam S. Auguſtinus, Ambroſius, Chryſoſtomus, Polychronius, Olympiodorus, Iulianus, Seuerus, Euagrius in Catena, vt legitimam hiſtoriæ partem amplectuntur; ideoque Bellarminus noſter lib. 1. de Verbo Dei cap. 4. non immeritò Canonicam tertij ordinis cenſendam docet, vt quæ pro tali iam recepta ſit, non publico quidem Eccleſiæ, ſed plurium Doctorum iudicio: lubet autem eius verba recitare, quæ ſunt eiuſmodi. Οὗτος ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς Συριακῆς βίβλου, ἐν μὲν γῇ κατοικῶν τῇ Αὐσίτιδι, ἐπὶ τοῖς ὁρίοις τῆς Ἰδουμαίας καὶ Ἀραβίας· προϋπῆρχε δὲ αὐτῷ ὄνομα Ἰωβάβ· λαβὼν δὲ γυναῖκα Ἀράβισσαν, γεννᾷ υἱόν, ᾧ ὄνομα Ἐννών· ἦν δὲ αὐτὸς πατρὸς μὲν Σαρὲ ἐκ τῶν Ἡσαῦ υἱῶν υἱός, μητρὸς δὲ Βοσόρρας· ὥστε εἶναι αὐτὸν πέμπτον ἀπὸ Ἀβραάμ. Καὶ οὗτοι οἱ βασιλεῖς βασιλεύσαντες ἐν Ἐδώμ, ἧς καὶ αὐτὸς ἦρξε *Quis Iob, & quando vixerit.*

χώρας· Πρῶτος Βαλὰκ ὁ τοῦ Βεὼρ· καὶ ὄνομα τῇ πόλει αὐτοῦ Δενναβά· μετὰ δὲ Βαλὰκ Ἰωβὰβ, ὁ καλούμενος Ἰώβ· μετὰ δὲ τοῦτον Ἀσὼμ, ὁ ὑπάρχων ἡγεμὼν ἐκ τῆς Θαιμανίτιδος χώρας· μετὰ δὲ τοῦτον Ἀδὰδ υἱὸς Βαρὰδ, ὁ ἐκκόψας Μαδιὰμ ἐν τῷ πεδίῳ Μωάβ· καὶ ὄνομα τῇ πόλει αὐτοῦ Γεθαίμ. οἱ δὲ ἐλθόντες πρὸς αὐτὸν φίλοι, Ἐλιφὰζ, τῶν Ἡσαῦ υἱῶν, Θαιμανῶν βασιλεὺς, Βαλδὰδ ὁ Σαυχαίων τύραννος, Σωφὰρ ὁ Μιναίων βασιλεύς: *Hic fertur ex Syriaci codicis interpretatione in Ausitide habitasse in finibus Idumaeæ & Arabiæ; eratque illi nomen Iobab: cùm autem accepisset vxorem Arabissam, generauit filium, cui nomen Emmon: erat porrò ipse ex patre quidem Zare de filijs Esau filius, matris verò Boforræ; ita vt ipse sit quintus ab Abraham. Et hi sunt Reges qui regnauerunt in Edom, cuius regionis ipse quoque principatum tenuit: Primus Balac filius Beor; & nomen ciuitatis eius Dennaba: post Balac autem Iobab, qui vocatur Iob: post hunc autem Asom, qui erat Dux ex regione Themanitide: post hunc autem Adad filius Barad, qui excidit Madiam in campo Moab; & nomen ciuitatis eius Getham. Amici porrò qui ad eum venerunt, Eliphaz, de filijs Esau, Themanorum Rex, Baldad tyrannus Sauchæorum, Sophar Rex Minæorum.*

Iobi genus & familia. Ex quibus patet primò Iobum familiâ genereque gentilem fuisse, non Iudæum; adeoque non ex Hus filiò Nachor fratris Abraham prognatum (vt Hebræi volunt, quos S. Hieronymus in Quæstionibus in Genesim, Rupertus & Rabanus in cap. 36. Geneseos, & Philippus Presbyter & Lyranus in cap. 1. Iobi sequuntur) sed ex Abrahamo & Esau, vti cum plerisque Græcis Origenes, & è Latinis S. Gregorius, Sedulius, Gregorius Turonensis, Volaterranus, Abulensis, Albertus Magnus, alijque docent, quos citat Pineda noster cap. 1. vers. 1. num. 32. secundùm quos Iobi genealogia est istiusmodi: Abraham genuit Isaac: Isaac genuit Esau: Esau genuit Raguel: Raguel genuit Zare: Zare genuit Iobab, siue Iob, vti patet ex libri Geneseos capite trigesimo sexto: vbi generationes Esau recensentur.

Liber Iobi veram historiam & non parabolam continet. Patet secundò hanc non esse fabulam quamdam aut parabolam ad patientiæ tolerantiæque exemplar confictam, adinstar personati alicuius Cyri Xenophontis (vt nonnulli volunt Hebræorum, quos deinde secuti sunt hæretici Anabaptistæ & Lutherani) sed veram esse historiam; vtpote in qua Iob & amici eius proprijs suis nominibus appellantur: quod in parabolis numquam seruari solitum docent Irenæus lib. 2. cap. 6. & Tertullianus lib. 4. aduersus Marcionem, alijque. Quin & regionum quoque, quas incoluerunt, & etiamnum hac ætate nostrâ visuntur, nomina exprimuntur; nec non liberorum numerus, natiuitas, locus habitationis, ac mortis genus disertè recensetur; quique milites substantiam viri iusti deprædati sint: quod in fictis & commentitijs historijs fieri non solet. Adde, quod his omnibus maius momentum obtinet, alia quoque Oracula diuina Iobi nominatim meminisse, & ijs accensere qui certò extiterunt, & de quorum vita numquam vlla fuit dubitatio. Sic enim apud Ezechielem ait Dominus: *Terra cùm peccauerit mihi, vt praeuaricetur praeuaricans, extendam manum meam super eam, & conteram virgam panis eius; & immittam in eam famem, & interficiam de ea hominem, & iumentum. Et si fuerint tres viri isti in medio eius, Noë, Daniel, & Iob; ipsi iustitiâ suâ liberabunt animas suas,* &c. (Ezech. 14, 13.) Atqui nemo Christianorum Iudæorúmve dubitauit vmquam, quin Noë Danielque extiterint; ergo neque Iobi historia in dubium reuocari à quoquam iure potest. Alibi etiam cum Tobia comparatur, & in exemplum tolerantiæ proponitur his verbis: *Hanc autem tentationem ideò permisit Dominus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut* (Tob. 2, 12.)

&

& sancti Iob. Quare sicut nec Iudæi, nec Chaldæi, nec Græci, nec Latini, de historica Tobiæ veritate vnquam dubitarunt; sic nec de Iobi libro vlla superest ambigendi ratio. Adde, quòd & in nouo quoque Testamento expressa Iobi fiat mentio, & cum ipsomet Christo Domino conferatur; & quidem ab eo qui frater Domini nuncupatur: *Ecce*, inquit, *beatificamus eos* Iac. 5, 11. *qui sustinuerunt: sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis*, &c. Denique Spiritus ipse sanctus, cuius instinctu & assistentiâ Liber hic conscriptus est, statim sub initium Iobi nomen & patriam expressit dicens, *Vir erat in terra Hus nomine Iob*, &c. Hisce omnibus probè diligenterque expensis, neminem fore arbitror tam iniustum rerum æstimatorem, qui Canonicam Libri huius auctoritatem & historicam eius veritatem in quæstionem ampliùs adducere aut in dubium reuocare audeat; quandoquidem & Prophetæ, & Apostoli eiusdem testimonijs sacra sua dogmata comprobent stabiliantque, nec non in publicis etiam conuentibus atque officijs ab Ecclesia vniuersa hic liber Iobi recitetur, legatur, exponatur, & à Concilijs Oecumenicis inter sacros Scripturæ libros annumeretur.

Iobi liber est Canonicæ auctoritatis.

Patet tertiò, Iobum inter Idumæos Regem seu Principem fuisse, vti Septuaginta loco suprà citato ex Genesi probant; & ipse de se innuit cap. 29. vers. 7. vbi inter alia: *Quando*, inquit, *procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi; videbant me iuuenes, & abscondebantur; & senes assurgentes stabant: Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo.* Hæc certè in vulgarem hominem minimè quadrant. Et paulò post subdit: *Si voluissem ire ad eos, sedebam primus: cumque sederem quasi Rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.* Vbi Olympiodorus in Catena notat illud *quasi* non propter similitudinem adhiberi (vt vult Caietanus) sed vt reuerà eum potestate regiâ viguisse intelligamus. Imò Regem maximum seu Regem Regum fuisse colligitur ex capitis primi versu tertio; vbi dicitur, *Eratque vir* Iob 1, 3. *ille magnus inter omnes Orientales.* Pluribus hæc probat Pineda noster, ostendens regiam Iobi dignitatem non minùs legibus fuisse quàm armis munitam, atque omnibus virtutibus verè regijs ornatam.

Iob Rex fuit. Iob 29, 7.

Sacerdotalem prætereà dignitatem cum regia coniunxisse, ita vt eius regale foret sacerdotium, ex ipso sacrificandi munere, quo capite primo functus scribitur, manifestè comprobatur: nam ante certamina sua octauo quoque die pro filijs Deo sacrificium offerebat; &, vt D. Gregorius lib. 4. Moralium cap. 4. annotauit, tunc simul mysterium resurrectionis recolebat. Post plagam verò & luculentam eius de hostibus victoriam, Dei iussu etiam pro amicis obtulit sacrificia; vt in fine Libri cap. 42. narratur. Vt bonus igitur Sacerdos pro delictis primùm suis (nam delicta filiorum sua reputabat) hostias offerebat: deinde insuper amicorum delicta sacrificijs expiauit, eisque Deum reddidit propitium ac placatum, qui se Iobi faciem spoponderat suscepturum.

Iob Sacerdos fuit.

Patriarcham insuper fuisse cognosces, si eius genus & viuendi institutum consideraueris: siquidem ex stirpe Abrahæ, ex qua ceteri ferè omnes Patriarchæ posteriores, originem traxit, eamque admodum propinquam, vtpote ex filijs Esau fratris Iacob, duodecim Patriarcharum parentis; vt non immeritò quasi Patriarcha populi Deum extra Israëlitas colentis censeri possit, præsertim cùm ceteris ferè excellentiùs Patriarchis Christi Domini typum exprimeret.

Iob quasi Patriarcha populi Deum extra Israëlitas colentis.

Iob Propheta. Prophetam eum agnoſcit prædicatque Gregorius lib. 17. Moralium cap. 1. vbi de Iobo loquens, *Sanctus*, inquit, *per vulnera & verba ſic loquatur ſua, vt etiam noſtra ſignificet, & plerumque per prophetiæ ſpiritum ventura narret, præſentia transſcendat.* Sanctus item Auguſtinus Serm. 2. de Natiuitate non Prophetam ſolùm, ſed eximium Prophetarum appellat dicens: *Similiter & Iob prædicat eximius Prophetarum: Et in carne mea videbo Deum: quod de illo tempore prophetauit, quando Chriſti Deitas habitu noſtræ carnis induta eſt.* Sed vt nemo illum Prophetam appellaret, illud tamen oraculum, quod de reſurrectione corporum admirabili claritate profudit, abundè ſatis eſt, vt ſummis etiam Prophetis iure merito aggregetur. Vnde D. Hieronymus ad Pammachium ſcribens aduerſus errores Ioannis Hieroſolymitani, poſt contextum illum Iobi recitatum; *Quid hac*, inquit, *prophetiâ manifeſtius? Nullus tam apertè poſt Chriſtum, quàm ipſe ante Chriſtum, de reſurrectione loquitur.*

Iob Martyribus accenſetur. Inter Martyres quoque illum cenſeri cupit Chryſoſtomus Hom. 5. ad populum Antiochenum: *Nam etſi*, inquit, *ante tribunal non fuit conſtitutus, nec iudicis vocem audiuit, non vidit carnificem; attamen multis Martyribus grauiora paſſus eſt*, &c. Eadem fuſiùs proſequitur Hom. 1. in Epiſt. 2. ad Corinthios. Tametſi ergo beati Martyres plurima tormenta mirabili conſtantiâ pertulerunt, cuiuſmodi referuntur de camino Azariæ, Ananiæ & Miſaëlis, de lacu leonum Danielis, lapidatione Ieremiæ, Zachariæ & Stephani, ſectione Iſaiæ, de cruce Petri, Andreæ & Philippi, de excoriatione Bartholomæi, dolio feruentis olei Ioannis, ſubmerſione Clementis, leonibus Ignatij, incendio Polycarpi, craticula Laurentij, &c. attamen longè acriora & diuturniora perpeſſus eſt Iob, quando & corpore & animo, idque ab hoſte viſibili atque inuiſibili, imò & ab ipſomet omnipotente excruciatus fuit. ait enim: *Quare perſequimini me ſicut Deus?* item: *Manus Domini tetigit me.* & alibi: *Manum tuam longè fac à me*, &c. idque nullis externis conſolationibus hominum vel Angelorum, quæ frequenter beatis Martyribus conceſſæ fuerunt, ſubnixus. O quàm durum longumque martyrium! quàm infractum animi robur! quantâ opus fuit patientiâ!

Iob 19. 22. & cap. 13.

Iob cum Confeſſoribus & Virginibus comparatus. Sed nec vitæ ſanctimoniâ & caſtitate ſanctis Confeſſoribus ſacriſque Virginibus vllâ ex parte cedit; nam de ſeipſo ait: *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.* Quibus verbis declarat ſe continentiæ ſtudioſiſſimum, carnis delicias numquam ſectatum fuiſſe; ſed corde, ore, oculis, deſiderijs, totoque corpore & animo caſtiſſimum extitiſſe. Id ipſum rurſus declarat his verbis: *Si deceptum eſt cor meum ſuper muliere*, &c. Rara profectò vitæ puritas caſtitaſque non dico in nobilibus, aulicis, Principibus, ſed etiam in ſacris hominibus vix tantâ perfectione reperienda. Ante legem præcepta legis ſeruabat: *Non concupiſces vxorem proximi tui:* & antequam mundo innoteſceret Euangelium, hoc Euangelium tenebat: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo.*

Iob 31, 1. Ibid. 9.

Deut. 5, 21.

Math. 5, 28.

Iobi pietas & charitas in pauperes. Quantâ verò pietate, beneuolentiâ & charitate pauperum omne genus complecteretur, hæc eius verba ſatis manifeſtant; *Si negaui*, inquit, *quod volebant pauperibus, & oculos viduæ expectare feci; ſi comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea; ſi deſpexi pereuntem, eò quòd non habuerit indumentum*, &c. Et, vt paucis concludam, tantus fuit Iob coram Deo,

Iob 31, 16.

Deo, vt is etiam de illius pietate, innocentia atque iustitia glorietur in conspectu Angelorum suorum ad Satanam dicens: *Numquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit similis illi in terra?* &c. Nec erubescit S. Chrysostomus Hom. 1. de patientia Iobi eum Angelis parem prædicare, & ab ijsdem certaminum suorum spectatoribus plurima brauia consecutum esse. Angelorum certè partem valdè magnam princeps dæmonum facilè seduxit, ac secum in perditionem attraxit sempiternam; Iobum tamen nullâ vi nullâque fallaciâ vt Deum blasphemaret inducere vnquam potuit.

Iob 1, 8.

Nihil ergo mirum, si Iobus tot tantarumque virtutum ac dignitatum titulis illustris, IESV Christi Regum Regis, Patriarchæ noui Testamenti, Prophetæ potentis opere ac sermone, Martyrum coryphæi, Confessorum speculi, Virginum sponsi, pauperum Patris, viduarum consolatoris ac pupillorum protectoris typum gesserit; & Rex in media gentilitate illum Regem præfiguraret, cui dictum est: *Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

Iob Christi typus.

Psal. 2, 8.

Sed ad dignitatis atque virtutis similitudinem accessit & nominis; non quidem vt nomen nomini redemptoris ac saluatoris, sed muneri responderet; vti pulchrè S. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 1. ostendit dicens: *Cunctis vera scientibus liquet, quòd redemptorem mundi totis suis allegationibus curat sancta Scriptura promittere; eumque per electos omnes, vt per eius scilicet membra, studuit designare. Vnde & idem* B. Iob *Latino eloquio* dolens *dicitur, vt per eius & nomen & vulnera redemptoris nostri passio designetur, de qua Propheta ait: Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit.* Eam similitudinem ac parallelismum Pineda noster fusiùs & Tirinus succinctiùs suis in Iobum Commentarijs, nec non Salianus in Annalibus veteris Testamenti ad Annum mundi 2544. adeò eleganter expresserunt, vt nihil ijs habeam magnoperè quod addam. Restat tantùm, vt de Libri huius stylo & argumento pauca dicamus.

Iob nomine suo Christũ quoque præfigurauit.

Isaiæ 53, 4.

Quod ad stylum huius Libri attinet, is semper ab omnibus habitus est & difficilis & perobscurus; tum quòd poëticâ phrasi vtatur, verbis & locutionibus ab vsitato loquendi modo discrepantibus, ac Syriacas Arabicasque voces quamplurimas Hebræis intermisceat; tum quòd dialecticis scateat acuminibus ac tricis, quibus amici Iobum circumuenire & conuincere nituntur, captiosis non raro argutijs ac sophismatis vtentes, quæ ab ipsa veritate & solida eruditione deflectant. Adde, quòd ne quidem omnia, quæ ab ipsomet Iobo adferuntur, ad exactam theosophiæ stateram examinata probentur; qualia sunt illa, quæ ipsemet Deus sub finem disputationis in eo reprehendit, ipseque agnouit, & humiliter confessus emendauit.

Liber Iob difficilis & obscurus.

Argumentum porrò ipsum disputationis per se altum est ac sublime; vtpote in quo de diuina disseritur prouidentia, quâ res humanæ administrantur; quæque apud mortales dum dubia habetur, & desideratur, aut abesse creditur, elucet nonnunquam; & postquam iniurias miseris illatas humanasque querimonias dissimulasse aut non curasse visa esset, præclara interdum præsentiæ curæque suæ præbet documenta. Disputatur autem potissimùm, an Deus viros iustos, ac sanctitate sapientiâque conspicuos, absque vlla interdum culpa eorum affligat; & vtrùm, si id-

Argumentum libri Iob.

fieret, cum diuina foret æquitate coniunctum. Partem affirmantem tuetur Iobus, quam amici plurimis oppugnant argumentis, omnino falsâ imbuti opinione, quâ putabant solos peccatores in hac vita malis diuexari, & calamitatibus affici; non item viros probos, qui nihil istiusmodi molestiarum meruissent. Hanc controuersiam multis in vtramque partem rationibus ventilatam tandem diremit ipse Deus, & Iobo causam adiudicauit: vnde verba tam Dei quàm Iobi, quæ Deus capite vltimo approbauit, infallibilem Canonicæ Scripturæ continent veritatem; non item verba amicorum eius, vti capite quarto apertè declaratur; & S. Augustinus, Gregorius, Chrysostomus & Polycarpus in Catena disertè docent.

Quæ sit causa finalis libri Iob. Ratio autem moralis, seu causa finalis Libri huius conscribendi, secundùm litteram fuisse videtur, vt omnibus, præsertim Hebræis, durissimâ sub id tempus Ægyptiorum seruitute attritis, viuum in Iobo exemplum tolerantiæ præberetur, nec non pœnarum ac patientiæ victricis, naturæ & gratiæ, dæmonis ac Dei, vel potiùs Satanæ ac viri iusti diuinâ gratiâ corroborati duellum describeretur; vti pulchrè Prosper lib. 1. de Promissionibus ac prædictionibus Dei cap. 22. & Græci Patres in Catena cap. 9. & Prudentius in Psychomachia sua ostendunt. *Causa allegorica & anagogica Libri huius.* Causa porrò allegorica Libri huius est, vt Christi; anagogica verò, vt cuiuslibet viri iusti patientis ac resurrecturi gloria designaretur.

BAL-

BALTHASARIS CORDERI
SOC. IESV THEOLOGI
I O B
ELVCIDATVS.

CAPVT PRIMVM.

Rara Iobi in rerum omnium affluentia pietas à Deo commendatur; quam cùm Satan minimè veram, sed fucatam ac mercenariam esse contenderet; quò illustrior illa appareret, permisit ei Deus, vt Iobum omnibus fortunæ bonis penitus exueret: quibus iam exutus, æquè ac priùs Deum laudat.

1. VIR erat in terra Hus nomine Iob: & erat vir ille simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.

INTERPRETES hîc magnam vim ponunt & mysterium in nomine isto *vir*. Ac primò quidem
Vox ἄνθρωπος quid propriè. Græci, quòd Septuaginta non ἀνὴρ, sed ἄνθρωπος legant, substantiam seu naturam propriè denotari volunt; ac si diceret: Homo erat, & non Angelus; quemadmodum Origenes annotauit, & eleganter exponit Chrysostomus in Catena, quam Comitolus noster interpretatus est: vbi rationem reddens, cur ita Scriptor sacer exorsus sit: *Vitam*, inquit, *virtute illustrem explicaturus erat nostrâ viuendi ratione longè superiorem. Ne quis igitur, certaminum ac patientiæ spectatâ magnitudine incredibili, peregrinâ quadam & non humanâ eum naturâ preditum arbitraretur, naturam primo ponit in conspectu, vt eius institutum mirere, quòd homo cùm esset vnus è multis, virtute tamen multis antecelleret; communem naturam indicauit, vt quod propositi peculiare erat ostenderet: quoniam eiusdem cum ceteris naturæ particeps, supra naturam etiam
Vox homo denotat imbecillitatem. ea quæ homine maiora sunt gessit*. Iuxta Græcorum itaque expositionem, vox ἄνθρωπος, id est *homo*, denotat hoc loco humanæ naturæ imbecillitatem: quo sensu etiam infrà cap. 7. dicitur:
Iob 7,17. *Quid est homo, quia magnificas eum?* Cui non
Psal. 8,5. absimile est istud Psalmistæ: *Quid est homo, quòd memor es eius?* quasi miretur pius Vates, quòd cùm nihil sit in homine, quod diuini amoris vim excitare possit, eius tamen continuò Deus meminerit. Frequens nimirum sacris Scriptoribus & valdè vsitatus est istiuscemodi loquendi modus; vt dum difficile quidpiam & arduum, quod humanas vires superet, explicare satagunt, personam priùs, à qua id perpetratum fuit, extenuent; quemadmodum pluribus Scripturæ locis & exemplis à Pineda nostro in hanc rem allatis confirmatur.

Secundò, & contrario ferè modo, plerique *Vox vir fortitudinem designat.*
post Hieronymum & Bedam Latini per nomen *vir* non substantiam aut naturam, sed qualitatem ac virtutem animi volunt denotari; vt Iob significetur minimè infirmus fuisse homuncio, sed vir verè fortis ac generosus, qui tam animosè cum dæmone ipso certauerit, tam fortiter illi restiterit, vires eius fregerit, & tartareum illum hostem generosissimè profligauerit, ac gloriosè tandem de eodem triumpharit. Atque hæc acceptio est Hebræo textui conformior; vbi non est vox אָדָם *Adam* (quâ ad naturam hominis corpoream) neque vox אֱנוֹשׁ *Enos* (quâ ad substantiam eius spiritalem siue animam designandam, vti solent Hebræi) sed nomen אִישׁ *isch*: quod virile robur propriè connotat. Vnde Eusebius lib. 11. de Præparatione Euangelica cap. 6. de recta nominum apud Hebræos impositione agens, obseruat nomen אִישׁ *isch* ab אֵשׁ *esch*, quod *ignem* significat, deriuari; eò quòd vir igneæ, id est, actiuæ, efficacis ac validæ naturæ sit præ femina. Quò sensu ferè Herodotus in Polyhymnia dixit, Ἀνθρώπους μὲν εἶναι πολλούς, ἄνδρας δὲ ὀλίγους; *Homines quidem esse multos, sed viros perpaucos.*

Tertiò Pineda noster hoc loco nomen illud *Vox vir est titulus honoris.*
vir censet esse titulum honoris ac dignitatis; ita

vt

vt *vir* hîc idem sit quod Princeps aut Rex. Hoc sensu Iacob filijs suis in Ægyptum reuersuris, *Deferte*, inquit, *viro munera*, Principem significans Iosephum, totius Ægypti Præfectum. (Gen. 43, 11.) Plurimis Scripturæ locis eodem modo hæc vox accipitur; vt Numerorum cap. 27. vers. 18. & Actorum cap. 17. vers. 31.

Ceterùm, cùm S. Iob toto hoc Libro nobis tamquam absolutissimum solidæ virtutis, raræ sapientiæ fortissimæque constantiæ spectaculum proponatur, magis mihi placet media illa sententia, quæ nomen *vir* de virili robore exponit; vt sic à feminis per fortitudinem, à pueris per sapientiam, & à brutis per rationem distinguatur. *Masculam fortitudinem viri nomen insinuat.* Primò enim masculam fortitudinem vt habeant necesse est, qui viri nomine gloriantur. Quapropter Iobus, cùm fuerit inter plagas adamantinus, iure merito vir dicitur; vt ab vxore in blasphemias molliter resoluta distinguatur. Licet enim, vt Chrysostomus ait, (Hom. 23. in Genesin.) similes essent in natura, dissimiles tamen erant in virtute. In eadem hac significatione nomen hoc inferiùs accipitur; (Iob 38, 3.) vbi Deus ad Iobum loquens ait: *Accinge sicut vir lumbos tuos*. Ad quem locum D. Gregorius lib. 28. Moralium cap. 4. *Scriptura*, inquit, *sacra viros vocare consueuit, qui vias Domini fortibus, & non dissolutis gressibus sequuntur. Vnde & Sapientia in Prouerbijs dicit:* (Prou. 8, 4.) O viri ad vos clamito. *ac si apertè diceret: Ego non feminis, sed viris loquor; quia qui fluxâ mente sunt, mea verba percipere nequaquam possunt.* *Vir femineis vestibus, id est moribus, non induatur.* Hac vt opinor de causa in Deuteronomio diuinâ lege cautum erat, ne vir & mulier commutatis inter se vestibus vterentur; ne videlicet viri effeminarentur: *Non induetur*, inquit, *mulier veste virili, nec vir veste femineâ.* (Deut. 22, 5.) Quorsum enim ea prohibitio aliter spectet, nisi, vt rectè diuus Ambrosius Epist. 15. ad Irenæum exponit, *non tam de vestibus quàm de moribus id dixerit*. Debet igitur, quisquis viri nomen gerit, virilem quoque animum gestare, nec in feminam turpi ac molli conuersatione degenerare.

Vir à puerili stultitia alienus esse debet. Dicitur secundò *vir*, vt à puerili stultitia procul abesse significetur. Puer enim est, quantauis ætate prouectus, qui puerili stultitiâ viuit: quemadmodum vir dicendus est, quamuis infantiliter balbutiat, qui virili prudentiâ vitam suam moderatur. Vnde D. Ambrosius ad illa verba Lucæ, (Luc. 1, 15.) *Erit magnus coram Domino, Est*, inquit, *paruitas animæ, & pueritia virtutis, quâ scilicet tenentur illi, qui apud Isaiam infantes dierum & pueri centum annorum appellantur*. (Isa. 65, 20.) Et paulò pòst: *Animæ*, inquit, *numerantur ætates non pro ratione temporis, sed pro qualitate virtutis; vt vir perfectus ille dicatur, qui careat errore pueritiæ, & lubricum adolescentiæ animæ maturitate non sentiat.*

Tertiò dicitur *vir*, vt à belluis rationis expertibus per rationem distinguatur: quæ videri non debet exigua commendatio. Nam qui sine rationis fræno in sua desideria præcipites feruntur, indigni planè sunt, qui viri nomine appellentur. Vnde in Scripturis belluarum nomina istiusmodi hominibus accommodantur, quos viperas appellat Baptista, (Matth. 3, 7.) equos Ieremias, (Ierem. 5, 8.) vulpeculas Salomon, (Cant. 2, 15.) iumenta Dauid, (Psal. 48, 13.) lupos Christus, (Luc. 10, 3.) & sic de ceteris. Quæ loca D. Ambrosius Serm. 10. in Psalmum 118. prudenter expendens, *Scriptura*, inquit, *eum hominem dicit qui est ad imaginem & similitudinem Dei; peccantem autem, non hominem, sed serpentem, aut equum hinnientem feminis, aut vulpeculam, aut iumentum vocare consueuit*. *Peccatores belluis comparantur.* Et statim subdit: *Vide ne quod Deus tribuit amittas: postquam enim peccasti, aliud esse cœpisti, & illud quod eras desijsti: condemnaris autem in eo quòd ipse mutatus es, vt fieres ex homine serpens, mulus, equus, vulpecula: his enim nominibus iam nos Scriptura damnauit; quia exuti cælestis imaginis ornamento, etiam nomen hominis amittimus, qui gratiam hominis non tenemus.* Vnde patet peccatores naturam humanam quodammodò abiecisse, & ab hominibus in iumenta degenerasse, ac solùm iustum viri nomen commereri. Nam, vt benè Philo Iudæus lib. de Legibus non scriptis: *Hominem*, inquit, *Scriptura non vulgari loquendi formâ, sed per excellentiam vocat eum qui verè suo respondet nomini, eiectis ex animo immansuetis, rabidis ferinisque vitiorum affectibus: argumento est, quòd post hominem* (de Noë loquens) *addit iustus: quia nemo iniustus est homo, sed potiùs bestia humanâ formâ prædita. In solum autem iustitiæ sectatorem nomen hoc quadrat.* *Solus iustus viri nomine dignus.* Iob igitur cùm ab omni muliebri mollitie alienissimus, & virili planè robore præditus, in aduersis æquè constans, atque in prosperis rebus moderatus, omnia de manu Domini acciperet, nec vllibi à recto virtutis tramite declinaret, iure optimo dignus erat, qui per excellentiam viri nomine insigniretur. Verùm non satis fuit sacro Historico in genere virum nominasse, nisi etiam eius patriam indicasset dicens:

IN TERRA HVS.] Septuaginta legunt, ἐν χώρᾳ τῇ Αὐσίτιδι, *in regione Ausitide*, seu Hussitide: quæ ab Hus, filio Aram, & nepote Sem, vt in Genesi habetur, nomen accepit: (Gen. 10, 22.) & sita est inter montem Hermon ac Traconitidem regionem. *Hus patria Iobi vbi sita, & qualis.* Vnde nonnulli etiam Iobum vocant Idumæum, alij Arabem appellant, Idumææ scilicet vel Arabiæ terminos extendendo. Exprimitur autem eius patria regio profana; qualis erat Esau qui eam incolebat; *vt prouinciam* (inquit Chrysostomus) (Hom. 2. de patientia Iob.) *ex qua tantus fructus floruit, verè mireris, qualisque rosa in spinarum medio germinauerit*. Quemadmodum sanè miraculum esset, in terra sterili aridaque felices segetes prouenire; ita planè mirandum, in vitiosa regione virum probum & iustum educari. Plerumque enim à patria suos vnusquisque mores haurit; adeò vt ipsa dici queat quasi altera natura; & miraculo simile sit, in mala patria bonum incolam reperiri. Hæc itaque prima Iobi commendatio miraculi loco non eximenda, quòd nimirum ipse vir sanctissimus de terra sceleratissima & idololatriæ dedita nasceretur. Hoc ipsum argumentum D. Gregorius lib. 1. Moralium cap. 1. verbis & exemplis illustrans, *Sanctus*, inquit, *vir vbi habitauerit dicitur; vt eius meritum virtutis exprimatur: vt hoc eius laudibus proficiat, quòd bonus inter malos fuit. Neque enim valdè laudabile est, bonum esse cum bonis, sed, bonum esse cum malis. Sicut enim grauioris culpæ est inter bonos bonum non esse; ita immensi est præconij, bonum etiam inter malos extitisse.* *Summa probitatis est, inter improbos probum existere.* Et confirmat exemplo eiusdem Iobi de se dicentis:

Frater

Iob 30,29. *Frater fui draconum & socius struthionum.* hoc est: Inter homines belluis crudeliores meam non exui humanitatem. item exemplo Lot; de
2.Pet.2, 8. quo D. Petrus ait: *Aspectu & auditu iustus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Nam iniquorum* (inquit D. Gregorius) *non delectando iusti aures atque oculos, sed feriendo tangebat.*
Aspectus & auditus peccatum veluti pestem ad animum transmittunt. Vbi rectè obseruat Sanctus noster, non sine causa Lot aspectu audituque iustum pronuntiari; quia nimirum hi duo sensus ab improborum societate venenum hauriunt, & veluti pestem quamdam eorum quæ viderunt aut audierunt formas ad animum transmittunt. Admirabile profectò est, & humanam excedens conditionem, à visis auditisque non tangi; anguem continuò audire sibilantem, videre basiliscum, aut à basilisco videri, & nullum ab angue aut basilisco pati detrimentum; vel sic vtraque hæc animi ostia obserare, vt cùm vbique passim occurrant, non tamen animum coinquinent turpium imagines obiectorum. Amplissimâ proinde laude atque admiratione dignissimus est B. Iob, qui loco tam lubrico steterit, neque lapsus sit, vbi erat periculum ruinæ manifestum, nempe in consuetudine hominum improbissimorum; inter quos dici vix potest, quàm multa peccandi pericula occurrant, vti eleganter describit D. Cyprianus lib. de Singularitate Clericorum dicens:
Mala conuersationis damna. *Mala conuersatio corruptionem seminat, cupiditatem concipit, ignominiam parit, rabiem concitat, porrigit furiam, lasciuiam pascit, petulantiam nutrit, casus exaltat, ruinas ædificat, perditione gaudet, interitum fouet, confusionem mercatur, thesaurizat opprobrium, criminationes exaggerat, accusationes inflammat, & catervatim in fascem glomerans numerosas indagines captionum, per infinita dedecora simplices mortes inuehit in perniciem perditorum.* Sic ille luculenter. Quis igitur in consortio hominum impiorum tam multos laqueos tendentium, tam multas insidias machinantium, liber & illæsus euadet? Quòd si quispiam se numquam implicari aut irretiri patiatur, magnam profectò laudem promeretur. Nam, vt rectè S. Bernardus
Magna, sed difficilis laus, bonum esse inter malos. Epist. 24. ad Hugonem scribit, *Inter bonos bonum esse, salutem habet; inter malos verò & laudem: illud tanta facilitatis est, quanta & securitatis; hoc tanta virtutis, quanta & difficultatis. Quale nempe est illud, tangere picem, & non inquinari ex ea? in igne sine læsione versari? & in tenebris absque caligine esse?* vbi alludit sanctus Doctor ad illa tria Scripturæ loca, scilicet,
Eccli. 13, 1. *Qui tangit picem inquinabitur ab ea*; item ad illud,
Eccli. 51, 6. *In medio ignis non sum æstuatus*; denique ad istud,
Exod. 10, 22. *Facta sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti tribus diebus: vbicumque autem habitabant filij Israël lux erat.* Quasi scilicet non minoris difficultatis sit, in consortio peccatorum non peccare, quàm in pice non infici, in igne non comburi, in tenebris non caligare. Et in eamdem rem ponderat ibidem Bernardus hoc prodigium sanctitatis in tenebris collucentis & in Christo Domino & in Dauide extitisse: nam de Christo Domino dicitur:
Christus lux in tenebris. *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*; quia nimirum inter tam multa
Ioan. 1, 5. hominum peccata extitit ἀναμάρτητος, hoc est *absque peccato*. Dauid autem de semetipso canit: *Habitaui cum habitantibus Cedar*; hoc est, Psal. 119, 5.
cum habitantibus tenebras. Vbi non dicit se habitasse tenebras, sed cum habitantibus tenebras; ac si alijs vitiorum tenebris occæcatis, ipsi soli diuinæ lucis radius affulsisset.

Eamdem prorsus ob causam ceteri quoque Patriarchæ tantam apud Deum gratiam inuenerunt, tantamque beneuolentiam sibi conciliarunt, quòd nimirum etiam ipsi inter improbos probè vixissent, & inter peccatores à peccato abstinuissent. Id quod D. Chrysostomus in Psal. 11. eleganter expendens, *Ideò*, inquit, *sunt vel maximè beati iudicandi veteres, non quòd rectè se gesserint; sed quòd tunc, cùm magna esset virtutis sterilitas, & nusquam apparerent qui se rectè gererent.* Et item ipsam exemplis illustrans addit: *Hoc significans Scriptura dicebat: Noë iustus in generatione sua.* Quasi non tam ipsa per se iustitia quàm iustitia in generatione sua, hoc est inter improbos homines, præcipuè commendetur, quemadmodum ibidem Chrysostomus luculentiùs id exponens subiungit: *Proptereà admiramur Abraham, proptereà Lot, proptereà Moysen; quòd veluti in profunda nocte stella apparebant, & tamquam rosa inter spinas, & oues inter lupos innumerabiles.* Ecquid igitur mirum, si tam grati Deo acciderent, qui tantas pro eo difficultatum moles superarent, & se potiùs ab vno Deo ad pietatem duci, quàm ab innumeris peccatoribus ad impietatem trahi paterentur. *Patriarchæ commendantur, quòd fuerint inter improbos probi.* Gen. 6, 9.

Hîc obiter notandum, non tantùm inter Iudæos, sed etiam inter Gentes iam inde ab initio Deum fideles & electos suos amicos habuisse, qui cùm in medio gentis prauæ atque peruersæ habitarent, summâ tamen vitæ innocentiâ & in Deum pietate excellebant. Tales præter Iobum olim fuerunt Abimelech & Melchisedech, nec non Iethro in Madian, & alij in Mesopotamia, filij Ammon, & Moab ex Lot, Æthiopes ex Cetura, alijque, quorum nomina sunt in libro vitæ. Postquam ergo Scriptor sacer viri patriam indicauit, proprium quoque nomen eius expressit. *Deus etiam inter Gentes suos habuit electos.*

NOMINE IOB.] Quatuor omnino apud Interpretes inuenio huius nominis interpretationes: ac prima quidem etymologiæ conformior, & magis propria videtur: quam tradunt S. Gregorius, Philippus Presbyter, Chrysostomus, & S. Hieronymus de Nominibus Hebraicis, qui *gementem, dolentem, vlulantem* interpretantur, à radice יָבַב *iabab*: quod verbum semel dumtaxat in Scriptura reperitur, scilicet Iudicum quinto capite; vbi legitur: *Per fenestram aspiciens vlulabat mater eius*, vel, vt S. Hieronymus vertit, *eiulabat*. Notant autem Hebraicæ linguæ professores, verbum illud propriè bellicum clamorem denotare: quod etiam in Iobi cum infernali hoste certamina optimè quadrat. Aliam huius nominis etymologiam tradit Origenes Hom. 14. in cap. 11. Iosue, deriuando illud à radice אָיַב *aiab*; quod *inimicari* seu *odio habere* significat; ita vt *Iob* in passiua significatione idem sit quod *inimicatus*, siue *patiens inimicitias*; vtpote qui dæmonis & amicorum insuper suorum inimicitias sanè permolestas sustinuerit. Quòd si primam etymologiam sequi volueris, אִיּוֹב *Iob* idem nomen erit cum יוֹבָב *Iobab*, ascito *Interpretationes nominis Iob.* *Iob dolens & gemens.* Iud. 5, 28. *Iob odio habitus.*

ascitò tantùm א, quod Hebræi, & præsertim Syri atque Arabes, teste Postelio in Arabica Grammatica, sæpissimè præfigunt. Sin secundam secutus fueris, tunc diuersum erit nomen, & Iob fuerit binomius. Tertia huius nominis interpretatio est Didymi in Catena, cui *Iob* idem est quod *patiens:* id quod cum virtute tolerantiæ, quæ in hoc sancto viro præcipuè eluxit, magis quàm cum nominis ipsius etymologia congruit. Neque verò ad hoc comprobandum magnoperè mihi laborandum censeo, cùm hoc præ ceteris ferè Sanctis sit Iobi peculiare encomium, vt patientissimus appelletur, adeò vt ἀντονομαστικῶς per Iobum patiens intelligatur, Iobique patientia iam pridem in prouerbium abierit; ita vt virtus illa in ipso adeò excelluerit, vt licet alijs etiam quàm plurimis virtutum splendoribus effulgeret, ab hac tamen potissimùm nomen acceperit.

Iob patiens.

Quarta denique huius nominis interpretatio est D. Cypriani aduersus Iudæos; vbi illud interpretatur, ac si idem sit quod *charissimus Deo:* quod quidem ex ipsa nominis siue Hebræi, siue Syriaci Arabicive etymologia erui posse non immeritò perquam difficile censet Pineda; hancce tamen interpretationem ipsi iure optimo congruere nemo prudens inficiabitur; quandoquidem ipsemet Deus de ipso apertè testetur, *quòd non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus:* ita vt in Iobo, tamquam filio suo charissimo, præ ceteris dilecto sibi maximè Deus complacuerit; quemadmodum illa verba in talibus circumstantijs prolata manifestè declarant.

Iob charissimus Deo.

Iob 1, 8.

Ex quibus liquidò patet, quàm aptè omnes quatuor iam allatæ nominis *Iobi* interpretationes in personam eius quadrent; modò superest, vt mysteria quæ ijsdem insinuantur, cùm non minùs nominis significatione quàm dolorum similitudine Christi typum gesserit, expendamus. Ac primam quidem interpretationem, eamque Hebraici nominis etymologiæ conformiorem, quâ *Iob dolens* significatur, Christo Domino tamquam vero Iobi archetypo in primis congruere, nulli dubium esse potest, qui ipsum ab Isaia *virum dolorum, & scientem infirmitatem*, dici intellexerit: quoniam *vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit; & putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum.* Tantorum deinde causam dolorum reddens ibidem Propheta subdit: *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras; attritus est propter scelera nostra:* quando nimirum ardentissimo salutis nostræ desiderio inflammatus, vt pro peccatis omnium cumulatissimè Deo satisfaceret, innumeris sese opprobrijs ac contumelijs, nec non acerbissimis grauissimisque tormentis suâ sponte obiecit, & in cruce tandem inter latrones summa cum ignominiæ nota pretiosum pro nobis sanguinem vitamque profudit; quemadmodum toto ferè capite quinquagesimo tertio disertissimè Propheta descripsit; vt non immeritò Christus per Iobum figuratus, ob tormentorum quæ sustinuit magnitudinem, æquè ac Iob, imò magis primariò *gemens* ac *dolens* dici debeat.

Significationes nominis Iobi Christo in primis congruunt.

Isa. 53, 3.

Eadem planè ratio est de reliquis quoque nominis *Iob* significationibus, quæ æquali aut etiam potiori iure Christo quàm Iobo congruunt. Quis enim tres capitales animæ nostræ hostes, diabolum dico, mundum & carnem vel adeò sibi infestos atque inimicos habuit, vel tam perfecto illos odio prosecutus fuit ac Christus, qui bellum induciarum expers ijs indixit, & fortissimè illos superauit, ac de victis gloriosissimè triumphauit? Quis item tam temerarius sit aut effrons, qui vel palmam patientiæ, vel diuinæ prærogatiuam dilectionis à quoquam Christo præripi vmquam posse existimet, cùm & ipse *Deus patientiæ* sit, & Filius ille dilectus, in quo Cælestis sibi Pater complacuit. Vnde nullum superesse potest dubium, quin etiam duæ illæ postremæ, scilicet *patientis* ac *Deo charissimi*, nominis Iob interpretationes præ Iobo excellentiùs ipsi Christo conueniant. Hæc de Iobi nomine eiusdemque interpretatione dicta sufficiant, nunc ipsum quod sequitur tanti viri elogium consideremus.

Rom. 15, 5.
Math. 3, 17.

ET ERAT VIR ILLE SIMPLEX.] Prima viri iusti simplicitatis est commendatio, de qua, prout virtus est, non satis inter sapientes & pios scriptores conuenit. Hinc D. Thomas secundâ secundæ quæst. 3. art. 3. ad 3. subijcit illam virtuti veritatis, à qua vult ipsam solâ ratione distingui; docetque simplicitatem nominari ex eo, quòd non tendat in diuersa, neque aliud interiùs intendat quàm prætendat exteriùs; neque fucum vllum verbis moribúsve admisceat: hausit nimirum illud ex Oraculis diuinis, quæ simplicitatem non rarò pro veritate accipiunt; vt in Prouerbijs, vbi Septuaginta legunt, Πορευόμενος ἐν ἀληθείᾳ, *Vadens in veritate*, Vulgata reddit, *Ambulans in simplicitate:* & hoc ipso Iobi versiculo, vbi Interpres noster legit *simplex*, Græci habent ἀληθινός, *verax:* quasi omnino idem sint veritas & simplicitas.

Simplicitas idem est quod veritas.

Prou. 28, 6.

Non pauci quoque Patres Græci *simplicitatem* pro ἀμνησικακίᾳ siue *iniuriarum obliuione* accipiunt; eamque referunt ad æquabilem illum animi statum, qui nullis valeat turbulentis affectionibus commoueri, aut ad iniuriarum vltionem concitari. Hoc modo Magnus Basilius in Regulis breuioribus interrogatione 245. exponit dictum illud Seruatoris, *Estote simplices sicut columbæ*. Ἀκέραιος δέ ἐστιν ὡς ἡ περιστερά, ὁ μήτε ἐννοίας λαμβάνων τοῦ ἀμύνασθαι τὸν ἐπιβουλεύοντα, ἐπιμένων δὲ τῇ εὐεργεσίᾳ. *Simplex sicut columba est, qui ne cogitat quidem de vlciscendo aduersario, sed benè de illo mereri perseuerat.* Eodem ferè sensu S. Chrysostomus Homil. 24. in Matthæum eamdem Christi Domini sententiam explicat. Et S. Gregorius Nazianzenus Orat. 19. patrem suum ab hac potissimùm virtute laudans, & cum B. Stephano componens, describit simplicitatem, τὸ τοῦ ἤθους ἄδολον, καὶ ἀμνησίκακον, *mores doli expertes, atque iniuriarum obliuionem*. Alij simplicitatem definiunt esse vitæ perfectionem: quod confirmant ex Hebræo textu, in quo תם *tam* hoc loco legitur: quæ vox *perfectum*, *innocentem*, *integrum*, *immaculatum* significat. Vnde in sacris Litteris simplicitas non rarò innocentia perfectioque nuncupatur. Sic Dauid de se confitebatur: *Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Vbi pro innocentia vertit Aquila ἐν ἁπλότητι, *in simplicitate*; quemadmodum etiam S. Hieronymus reddit: *Quia ego in simplicitate mea ambulaui.* Symmachus legit ἐν ἀμωμότητι, *in puritate à maculis:* Caietanus verò *in perfectione mea.*

Simplicitas pro iniuriarum obliuione accipitur.

Math. 10, 16.

Simplicitas pro vita perfectione.

Psal. 25, 1.

Sic

Sic in Genesi illud quod ad Abraham dicit Dominus, *Ambula coram me, & esto perfectus*, in Hebræo est, *& esto simplex:* vt intelligamus simplicitatem, eximiam quamdam esse vitæ rationem virtutibus omnibus absolutam, in conspectu Dei pretiosam, & animæ Deo placentis maximam perfectionem: quam etiam vno verbo innocentiam appellamus, cùm abest ab animo scelus, à moribus macula, & veluti in cithara, sic in mente ac voluntate est virtutum omnium suauissima symphonia, quæ Deo, Angelis & hominibus summam adferat voluptatem. Hoc Septuaginta clariùs expresserunt, dum sententiam modò allatam sic vertunt, Εὐαρέστει ἐνώπιον ἐμοῦ, καὶ γίνου ἄμεμπτος: *Place in conspectu meo, & esto inculpabilis*; siue, *Complace coram me, & esto sine querela*; significantes candidam illam simplicitatem & morum innocentiam Deo longè gratissimam accidere, atque in eadem sibi complacere: quam propterea Innocentius Papa VIII. (teste Onuphrio in Vita eius) adeò adamauit, vt symboli loco Dauidis illum versum elegerit: *Ego autem in innocentia mea ingressus sum*; vel, vt vertit Telesphorus item Papa, *In simplicitate mea gradiar*. In hac ergo significatione *vir simplex* idem est ac integer; quasi è diuerso vir duplex seu versutus homo integer non sit, sed defectiuus & dimidiatus. Quod ænigmati non absimile videri potest; quomodo videlicet homo simplex integer homo sit; & homo duplex aut multiplex integer non sit: ac si additio rei rem ipsam minuat, & ablatio substantiæ substantiam augeat; & à simplicitate sit homo integer, & completè homo, & à multiplicitate sit mutilus & dimidiatus. Verùm homo acutus & multiplex integer homo non est, quia non satis homo est, sed quid monstro simile, & poëtica vel dialectica Chimæra. Deficit enim à substantia hominis, & desciscit à rationali natura, qui vafritie & mendaci versutiâ se malitiosè multiplicat, & ab incremento decrescit, à multiplicatione dimidiatur. Vnde duplicitas & versutia est contumelia naturæ & dedecus humanitatis.

Gen. 27, 1.

Psal. 25, 11.

Homo duplex non est integer.

Hæ tam variæ Patrum ac Doctorum de simplicitate opiniones ortæ videntur ex naturæ & ingenij columbæ consideratione, quam Christus in Euangelio velut eiusdem hieroglyphicum & exemplar proponit. Omnibus quippe notum est columbam animal esse mansuetam, simplicem, innoxiam, &, vt Græci Patres loquuntur, ἄκακον, *expertem prauitatis*. De qua loquens Rupertus lib. 2. in Cantica: *Simplicitas*, inquit, *columbarum septem habet insignia virtutum naturalium. Hæc namque auicula primùm sine felle est; deinde nihil viuum comedit, pullos alienos nutrit, grana semper candidiora colligit*, &c. Quibus similia iam antè dixerat diuus Cyprianus lib. de Vnitate Ecclesiæ, esse nimirum columbam *simplex animal & latum, non felle amarum, non morsibus sæuum, non vnguium laceratione violentum*, &c. Hæc & similia cùm apud se diuini Patres expenderent, in mansuetudine nullam vltionem appetente, atque omni amarulentiâ carente, aut etiam in patientis animi æquabilitate omnis perturbationis experte, præcipuam simplicitatis laudem collocarunt. Hisce videtur fauere nomen ipsum Hebræum יוֹנָה *ionah*, id est *columba*: quod à יָנָה *ianah* deriuatur; hoc est, *mærore affecit, afflixit, oppressit*. Columbam autem sic dictam volunt, quòd cùm accipitrum & aliarum auium rapacium violentis vnguibus exponatur, ipsa tamen nullis à natura armis instructa sit ad inferendam aut propulsandam iniuriam. Hinc Tertullianus lib. de Baptismo cap. 8. columbam vocat *animal simplicitatis & innocentiæ*; censetque cum nonnullis Scriptoribus, Euangelicam simplicitatem tantoperè à Christo commendatam ipsam esse innocentiam; quam item lib. de Cultu feminarum Græco verbo vsus nominat ἀκεραιότητα. Pulchrè autem Epiphanius contra Colorbasios hæresi 35. tria notat ob quæ Ecclesia in Cantico *columba* nuncupetur; scilicet διὰ τὸ ἄκακον, τὸ ἥμερον καὶ καθαρὸν, *ob innocentiam, mansuetudinem & puritatem*; quæ communi vno nomine *simplicitas* appellantur. Ac de innocentia quidem ac mansuetudine patet ex iam dictis; de puritate verò animi quoque clarum est, illam in Scriptura cordis simplicitatem nuncupari: vt cùm monet Sapiens *in simplicitate cordis* quærere Deum, quam S. Augustinus *munditiam* interpretatur, alij verò sinceritatem animi ab omni dolo ac fraude alieni; quam Deus καρδιογνώστης, id est affectuum ac cogitationum cordis cognitor; potissimùm respicit ac requirit. Quare sapienter idem Salomon: *Scio*, inquit, *Deus meus, quòd probes corda, & simplicitatem diligas; vnde & ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli vniuersa hæc.* Vbi *simplicitas cordis* pro liberali animo ac prompto affectu commodè accipi potest, sic vt voluntas plena sit, nullo auaritiæ studio restricta, neque vlla intentione sinistrâ in transuersum acta. Et quidem ab Apostolo simplicitas eo sensu sumi videtur cùm ait: *Qui tribuit in simplicitate*; id est animo liberali, & quantum ratio ac facultates ferunt. Quo sensu item alibi commendat *simplicitatem communicationis*, hoc est largam bonorum erogationem ad pauperum & egenorum inopiam subleuandam; ibidemque optat vt abundent *in omnem simplicitatem*, id est, habeant vnde copiosè aliorum necessitatibus valeant subuenire. Eodem prorsus sensu S. Iacobus in Canonica sua Epistola Dei munificentiam & effusam liberalitatem extollere volens, *Qui dat*, inquit, *omnibus affluenter:* vbi in Græco est ἁπλῶς, propriè *simpliciter*, quemadmodum vertit Vatablus; diuino tamen iudicio Interpres noster posuit *affluenter*, vt simplicitatis abundantiam indicaret. Ex quibus omnibus abundè liquet, quàm non otiosè vox illa *simplex* in ipso narrationis exordio sit proposita, cùm per eam minimè vulgaris, sed præcipua quædam animi virtus designetur, scilicet puritas, veritas, benignitas, liberalitas & innocentia, omnis falsitatis, simulationis & peccati expers atque impermixta: quæ virtutis huius non vulgaris est laus, ob quam primo ipsam loco inter heroicas Iobi virtutes recenset Scriptura, qua sine reliquæ non possint consistere. Vnde Salomon: *Simplicitas*, inquit, *iustorum diriget eos.* Nam si adsit fucus, tenebrosus erit qui iustus videri vult, atque adeò in vijs suis facilè aberrabit. Rem hanc ipsemet Dominus noster, æterna lux & veritas, in Euangelio perpulchrâ oculi simplicis metaphorâ illustrat; qui quidem instar lucernæ cuiusdam sit corporis totius: *Si enim*, inquit, *oculus tuus fuerit*

Columba hieroglyphicum simplicitatis.

Simplicitas pro innocentia & puritate.

Sap. 1, 1.

1. Paral. 29, 17.

Simplicitas pro liberalitate.

Rom. 12, 8

2. Cor. 9, 13.

Ibidem vers. 11.

Iac. 1, 5.

Simplicitas est præcipua virtus.

Prou. 11, 3.

Luc. 11, 34.

Quid sit oculus simplex.

rit simplex, id est, nullis prauis humoribus permixtus, *totum corpus tuum lucidum erit:* hoc est, Illuminabitur sic, vt omnia membra ritè suo munere fungantur, & in operatione sua, non secùs atque accensâ in domo lucernâ omnes qui ingrediuntur, ne alicubi impingant, dirigantur: *si autem nequam fuerit*, id est vitiosis humoribus infectus, *etiam corpus tuum tenebrosum erit*, membris reliquis non aliter quàm in cæco suas functiones obire non valentibus. Significat nempe Dominus hac metaphorâ, mente (quæ oculus animæ est) sanâ, & veritate vndequaque instructâ, nihilque fuci admixti habente, externas quoque hominis operationes esse rectas; illâ verò errore aut prauis affectionibus occæcatâ, operationes quoque prauas & obliquas existere. Atque hoc est quod Sapiens ait: *Simplicitas iustorum diriget eos*: quæ cùm Iobi quoque laus prima fuerit, rectitudinem exinde illi aptè adiungit dicens:

Rectitudo cum simplicitate coniungitur.

ET RECTVS.] Rectitudo nimirum & simplicitas mira inter se consensione conspirant, vt propemodum vnum & idem esse videantur, & in diuinis paginis idem sit rectus qui simplex. Hinc apud Salomonem in Ecclesiaste, vbi noster Interpres legit, *Fecit hominem rectum*, Chaldæus (Eccle. 7, 30.) vertit *innocentem*: Epiphanius hæresi 77. reddit, Ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἁπλοῦν καὶ συνετόν: *Fecit hominem simplicem & prudentem*. Ad quem locum Thaumaturgus quoque Gregorius in Metaphrasi sua rectitudinem illam animi simplicitatem exponit. Hinc Christum item Dominum, qui simplicitatis & innocentiæ laude omnes longè superauit, ab Isaia *rectissimum* nuncupari (Isa. 44, 2.) existimo cùm ait: *Noli timere serue meus Iacob, & rectissime, quem elegi.* Vbi pro rectissimo Septuaginta reddunt ὁ ἠγαπημένος: in Hebræo fonte est יְשֻׁרוּן *iescurun:* quod *rectum, dilectum, videntem* & *canentem* significat. Quæ omnia in simplicem ac rectum animum optimè quadrant; vtpote qui vitiorum & errorum nebulis detersis, in clarissimâ gratiæ ac veritatis luce versetur, vt iure merito *Israel*, id est, *videns Deum*, appellari possit. Quæ simplicis & mundi cordis est prærogatiua singularis; ex qua cùm liquidissimum ac iuge gaudium in animum redundet, ad diuinas quoque laudes iugiter decantandas excitatur. Sed ante omnia dilectus Deo est, & diligit Deum, quemadmodum in Cantico disertis verbis declaratur: *Recti diligunt te*; vel, vt in He- (Cant. 1, 4.) bræo est, *Rectitudines diligunt te*; vt illam simplicem rectitudinem & rectam simplicitatem vndique perfectam & amicam Deo intelligamus, in qua omnis virtutum essentia & rectitudo consistit, omni curuitate & iniquitate submotâ. Hæc igitur vt virtutem omnibus suis numeris absolutam & vndequaque perfectam constituat, quinque potissimùm in nobis rectificet necesse est, scilicet iudicium, intentionem, affectum, locutionem & opus ipsum, ne quid in ijs mancum aut distortum reperiatur.

Rectitudo iudicij.

Ac prima quidem animi rectitudo, quæ *iudicij veritas* nuncupatur, sita est in eiusdem cum eo quod verum est conformitate, absque vlla in id quod falsum aut erroneum vel temerè præsumptum sit deuiatione. Quò spectat illa Da- (Psal. 57, 2.) uidis monitio dicentis: *Recta iudicate filij hominum.* quod iterùm Christus in nouo Testamento inculcans, *Iustum*, inquit, *iudicium iudicate.* (Ioan. 7, 24.)

Rectitudo intentionis.

Secunda rectitudo est *intentionis*, quæ in finem vltimum, qui Deus est, aut saltem in proximum & proprium virtutis alicuius scopum rectà dirigitur, neque aliò vsquam detorquetur. Nam *iustum* (inquit Sapiens) *deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi Regnum Dei:* ad (Sap. 10, 10.) quod scilicet viæ rectæ tendunt. Hanc Christus quoque nobis in Euangelio per simplicem oculum totum corpus illustrantem designauit: (Matth. 6, 22.) quem Patres passim pro recta intentione accipiunt; cuius tantam docent esse necessitatem, vt sine illa, nullum esse opus bonum, & cum illa, nullum esse malum possit.

Rectitudo affectus.

Tertia rectitudo est *affectus*, quo solum verum bonum, quod honestum ac Deo gratum sit, desideratur; nec ad vllum bonum terrenum, humile aut caducum, quantumcumque etiam sensibus amabile appareat, vitiosè incuruatur. Atque hæc est quam Dauid cordis rectitudinem appellat, & vbique commendat; vtpote quæ nos intimos Dei amicos & præsidio illius tutos efficiat; *qui saluos facit rectos corde*. Quos S. Basilius in (Psal. 7, 11.) Psalmum septimum scribens exponit esse illos qui animum retinent in neutram partem studio malitiæ aut errore vergentem, sed ad virtutis medium continenter directum.

Rectitudo sermonis.

Quarta est rectitudo *locutionis*, quæ verborum veritas vocatur, & in eorumdem cum ipsa mente conformitate consistit: hæc omnem falsitatem, dolum malum, mendacium, cauillationem ceteraque linguæ vitia, tamquam præsentissimas humanæ societatis pestes, penitus eliminat & excludit; vt non immeritò Apostolus illam perfectæ virtutis argumentum esse voluerit dicens: *Si quis verbo non offendit, hic perfectus est* (Iac. 3, 2.) *vir*. Vnde etiam in fine capitis huius tamquam certum perfectionis testimonium, quo vitæ ipsius probitas comprobetur, de Iobo dicitur: *In* (Iob 1, 22.) *omnibus his non peccauit Iob labijs suis.*

Rectitudo operis.

Quinta denique est *operis* rectitudo, quæ nec ad dexteram nec ad sinistram declinat, neque in vitiorum extrema per excessum defectúmve deflectit. Hæc est illa via siue semita, quæ in sacris Litteris recta nominatur, cùm dicitur: *Rectas facite semitas eius*. Omnem porrò hanc rectitu- (Luc. 3, 4.) dinem in se continet & confert spiritus ille, quem sibi Dauid exoptabat dicens: *Spiritum* (Psal. 50, 12.) *rectum innoua in visceribus meis:* & quem Deus primis parentibus in felicissimo illo innocentiæ statu benignè contulerat: de quo Ecclesiastes suprà citatus ait, *quòd fecerit Deus hominem* (Eccle. 7, 30.) *rectum.*

Iob perfectissimè rectus ac iustus dicitur.

Cùm igitur Iob simpliciter & absolutè *rectus* nominetur, omnem omnino iam recensitam rectitudinem, & quidem in gradu perfecto, habuisse significatur. Omitto alias rectitudinis interpretationes, quas Pineda & Sanctius adferunt, qui hoc loco illam pro grata apud homines amabilitate & æquitate accipi posse putant: hîc tantùm moneo vocem illam δίκαιος, id est *iustus*, quam Septuaginta pro *recto* vertunt, non de singulari illa virtute, quâ vnicuique quod suum est redditur, intelligendam esse, sed magis amplè sumendam, pro virtute generali quæ iustitiam vniuersam & omnem simul honestatem complectitur. Quo sensu vox iusti in Scripturis sæpenumerò

Rom. 1, 17. penumerò vsurpatur: vt in illo Apostoli, *Iustus autem ex fide viuit*. Sapiens quoque simili sensu ait: *Iustorum animæ in manu Dei sunt*. Et alibi: *Iusti autem in perpetuum viuent*. Similiter vox ἀληθινὸς, id est *verus* seu *verax*, haudquaquam tam strictè sumenda est, vt ad eam quæ in solis dictis relucet veritatem significandam restringatur, sed amplissimè sumenda, vt vniuersam veritatem, scilicet iustitiæ & vitæ complectatur. Eodem modo vox ἄμεμπτος, *irreprehensibilis, inculpatus, sine querela*; item ἄμωμος, id est, in quo ne momus quidem ipse carpere aliquid possit, quàm latissimè accipi debet, vt omnem prorsus culpam, vitium & defectum neget & excludat (quoad scilicet humana conditio permittit) omnimodam verò, quæ quidem cum diuina gratia obtineri ac seruari possit, connotet integritatem. Sed vnde hæc tanta Iobo integritas? vtique à timore Domini, qui est initium sapientiæ. Quapropter additur:

Sap. 3, 1.
Sap. 5, 16.

AC TIMENS DEVM.] Septuaginta vertunt θεοσεβὴς, *colens Deum.* Timor enim & horror, & similia (vt benè notat Sanctius noster) obseruantiam sæpe ac religionem significant, quam Deo rerum omnium conditori ac Domino, à quo & prospera sperantur, & aduersa timentur, exhibemus. Indicat hoc ipsum *latriæ* vocabulum, quod soli Deo colendo à sanctis Patribus & eruditissimis Theologis attributum est (& idcirco hîc per *timorem* intelligi docet Pineda) quod sacri cuiusdam horroris magnitudinem significat, vt ex Græci verbi etymologica ratione patet. Est enim τρεῖν *tremere*; cui adiungitur λα particula significationem augens: vnde λατρεία nihil est aliud, nisi Dei cultus cum ingenti reuerentis animi metu coniunctus. Hinc etiam *terror* apud Græcos Dei nomen inuenit, quibus δέος idem est quod *timor*; vnde natum θεὸς siue Deus, vt Epist. 2. Clemens Romanus obseruauit. Huc spectat quoque Scholiastæ Sixtinorum Bibliorum doctissimi hominis animaduersio, qui ad versum nonum huius capitis notat in Septuaginta, instinctu planè diuino, θεοσεβεῖν, id est *cultum Dei*; passim verti pro *timore*: quòd nimirum sacer ille timor præstantissimus quidam Dei cultus censeatur. Ex eo enim quòd præstantissimam & incomparabilem illam maiestatem reuereamur, oritur in animo timor ille sanctus, & admiratione ac demissione plenissimus; quo fit, vt neque oculos cum Euangelico Publicano in cælum attollere, & vix affari Numen diuinum audeamus, sed abiecti in terram prosternamur. Vnde Theologi Hebræorum *reuerentiam* vocare solent יראה iirah, hoc est *timorem*. Hinc quod Euangelista legit, *Deum tuum adorabis*, in Deuteronomio iuxta textum Hebraicum legitur *timebis*, hoc est, reuereberis. Ista nimirum timida reuerentia probi ac religiosi animi nota est, Deum vt amabilissimum Dominum, & supra naturam omnem euectum venerantis atque adorantis: cuius præstantiam admirabilem vel ex eo licet colligere, quòd perfectio legis illi tribuatur. Vnde Ecclesiastes aureas suas monitiones breui hac sed grauissimâ sententiâ concludit, *Deum time:* cuius deinde rationem addit: *Hoc est enim omnis homo*. Id est, In hoc vno tota hominis perfectio consistit. Quem locum S. Hieronymus exponens ait intelligendum esse de timore omnibus virtutibus consummato; quem Salomon quidem *principium*, vel, vt in Hebræo est, ראשית *reschit*, hoc est *caput*; filius verò Sirach, *coronam sapientiæ* nuncupauit, ad eximiam eius dignitatem atque excellentiam declarandam. Hinc etiam Scriptura sacra quando illustrium virorum laudes ac virtutes commemorat, sacrosanctum hunc Domini timorem postremo, & quasi coronidis loco imponere consueuit, quo tota virtutum fabrica splendidissimè coronetur. Sic in Euangelio senex ille Simeon morum non minùs quàm capillorum candore conspicuus; & in Actis Apostolorum Cornelius ille bellator Centurio, post amplissimas iustitiæ ac religionis laudes à timore Domini potissimùm commendantur. Quin & Isaias Christi Domini ac Seruatoris nostri prærogatiuas vaticinando enumerans, postquam futurum dixisset vt requiesceret super eum spiritus sapientiæ & intellectus, &c. ad extremum commutatâ oratione, tamquam aliquid maius grandiusque allaturus, *Et replebit*, inquit, *eum spiritus timoris Domini:* vbi pro *replebit* in Hebræo est והריחו *haricho:* quod *odorari*, aut *olere*, vel *respirare*, aut *spirare faciet*, interpretatur. Vt sit sensus: *Odoriferum faciet illum spiritus timoris Domini*; vel, *Spiritus illum olere faciet timorem Domini*; ita scilicet vt longè lateque salutiferum timoris Domini odorem spargat, quo contra noxium peccati halitum præmuniamur, & suauissimâ virtutum omnium fragrantiâ perfundamur. Vel *respirare eius erit in timore Domini*; aut *eum spirare faciet timorem Domini*; ita nimirum vt tota Christi vita nihil aliud quàm continua quædam timoris Domini spiratio ac respiratio esse significetur. Sic igitur etiam hoc loco cùm ab animi simplicitate ac morum rectitudine, quæ virtutes omnino sunt clarissimæ atque diuinæ, Iobum commendasset, illis deinde hanc, veluti coronam adijcit, *ac timens Deum:* quasi à timore Domini splendorem omnem suum gratiamque hausisse insinuentur. Quantum porrò Iobus in athleticis suis certaminibus à timore Domini robur & præsidium acceperit toto deinceps Libro luculenter declarabitur; è quo satis patebit ipsum spiritu timoris Domini haud leuiter duntaxat tinctum aut affusum, sed penitus imbutum ac repletum fuisse: cuius odorem lòngè fragrantissimum ad salutem plurimorum vndique diffundit. Ne igitur timorem istum Domini adeò celebratum in Iobo sterilem & sine fructu extitisse opinaris, ilicò subiungit:

Timor idem quod religio & obseruantia.

Latria quid.

Deus Græcè terror.

Luc. 18, 13.

Matth. 4, 10.
Deut. 6, 13.
Timor Dei perfectio legis.

Eccle. 12, 13.
Timor Dei principium, caput & corona sapientiæ.
Prou. 1, 7.
Eccli 1, 13.
Timor Dei ceteris virtutibus splendorem addit.
Luc. 2, 25.
Act. 10, 2.
Isa. 11, 3.
Timor Dei est præcipuum donum Spiritus sancti.

ET RECEDENS A MALO.] Septuaginta vertunt, Ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος: *Abstinens ab omni prauo opere.* Qui primus est iustitiæ gradus, & timoris Domini effectus longè saluberrimus. Siquidem religiosus ille Dei metus omnium est remora vitiorum, aculeus verò ad virtutem; quæ præcipuæ sunt partes iustitiæ Christianæ. Quod autem à maleficio reuocet est meo iudicio notius, quàm vt vllâ indigeat probatione: reprimit enim furiosum illum animi impetum, quo corruptæ naturæ vitio ad omne scelus & flagitium incitamur, suggeritque vires ad insultus inimici cacodæmonis fortiter retundendos, & insidiosas carnis illecebras, quibus plurimi malè pereunt, prudenter euitandas. Vnde Regius Vates diuino sanè iudicio timorem

Fuga mali est primus gradus iustitiæ.

Domini vocat Legiſlatorem, vtpote nomothetam ſapientiſſimum omnia vitia prohibentem:

Pſal. 9,21. *Conſtitue*, inquit, *Legiſlatorem ſuper eos.* Vbi S. Chryſoſtomus ſubtiliter animaduertit ab Aquila legi, Θὲς κύριε φόβημα αὐτοῖς: *Pone Domine terrorem eis:* quomodo etiam vertit S. Hieronymus, nec multo aliter Theodotion, Κατάστησον κύριε φόβον αὐτοῖς. Et alio in loco idem aureus ille Doctor, Hom. 2. ad populum Antiochenum, timorem eumdem appellat χάλινον, id eſt *frænum*, quo ſcilicet impotentes animi affectiones coërcentur, & in gyrum rationis rediguntur.

Timor Dei eſt frænum peccati.

Iob 31,23. Quod ſibi vſui fuiſſe Iob ipſe fatetur dicens: *Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Dominum.* vbi Septuaginta vertunt, φόβος κυρίου συνέσχε με, *Timor Domini continuit me;* haud obſcurè inſinuans ſe timoris huius beneficio ab omni malo declinaſſe, ac rectum virtutis iter tenuiſſe; hoc nempe veluti fræno ſe regens, attonitâ ſemper erat pietate diſtentus, ne quid ſibi excidere pateretur, quod amorem erga Deum ſuum reuerentiamque dehoneſtaret: ad hunc tamquam ad ſacram anchoram in cunctis tentationum tempeſtatibus confugiebat, eiuſdemque præſidio omnia penitus animi pericula incolumis euadebat. Nam, vt ſapienter omnino D. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 27. pronuntiauit, *Anchora cordis eſt pondus timoris.* quod aptè conuenit cum

Eccli. 1, 27. oraculo Sapientis: *Timor Domini expellit peccatum.* Cùm igitur Iob, vt præcedenti verſu demonſtratum eſt, perfectiſſimo illo timoris Dei ſpiritu repletus fuerit, omnino conſequens eſt ipſum quoque ab omni malo penitus receſſiſſe, ac vni Deo, ſummo bono, indiſſolubili amoris nexu fuiſſe coniunctum.

Poſtquam igitur Scriptor ſacer illuſtres eius animi dotes breui hoc elogio complexus eſſet, corporis exinde bona proſequitur; inter quæ cùm primas ſemper obtinuerit felix & fecunda liberorum procreatio, quæ inter veteris Teſtamenti benedictiones haud minima habebatur, ſubiungit:

2. Natique ſunt ei ſeptem filij, & tres filiæ.

Liberorum copia benedictio eſt antiqui Teſtamenti.

Tam in naturæ quàm ſcripta lege olim maximi ſemper loco beneficij fuit habita ſoboles numeroſa, quæ non niſi à propitio ac beneuolo Numine concedi putabatur. Huc ſpectat ſolemnis illa Dei Abrahamo facta promiſſio, quæ inter Patriarcharum benedictiones iure meruit principatum:

Gen. 22, 17. *Benedicam*, inquit, *tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli.* Quod in Græco textu ad maiorem emphaſim, & diuini promiſſi certitudinem ac magnificentiam declarandam, eodem verbo bis geminato exprimitur: Εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου: *Benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo ſemen tuum.* Vbi notant Patres, in antiquo potiſſimùm Teſtamento copioſam liberorum multitudinem viris iuſtis in præmium virtutis à Deo dari conſueuiſſe. Quò pertinet etiam

Pſal. 126, 3. illud Pſalmi, *Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hereditas Domini filij; merces, fructus ventris.* Quo loco, iuxta D. Baſilium, Theodoretum & Euthymium, *filij* pro ingenti hereditate, *fructus ventris* pro copioſa mercede ponuntur: quam mirificè extollit Eccleſiaſticus his verbis:

Eccli. 44. 11. *Cum ſemine eorum permanent bona, hereditas ſancta nepotes eorum, & in teſtamentis ſtetit ſemen eorum: & filij eorum propter illos vſque in æternum manent: ſemen eorum & gloria eorum non derelinquetur;* diſertè docens amplam ſimul & probam ſobolem pietati parentum tribui, ac ſoli Deo debere acceptam referri.

Fecunditas eſt donum Dei.

Pſal. 126, 1. Nam (vt Propheta Regius veriſſimè cecinit) *Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam;* declarans fruſtrà pro copioſa prole amplaque familia laborari, niſi Deus optimus maximus neceſſariam ad hoc indulſerit fecunditatem. Hinc cùm formoſa Rachel cum marito ſuo Iacob de impotentia liberos generandi expoſtularet dicens, *Da mihi liberos;* prudenter

Gen. 30, 2. omnino Patriarcha ſanctus reſpondit ei, *Num pro Deo ego ſum?* non obſcurè inſinuans filiorum procreationem non tam humanæ opus voluntatis ac poteſtatis, quàm ſupremi Numinis præcipuum quoddam munus exiſtere. Id quod aliàs item clarè profeſſus fuit, quando fratri ſuo Eſau in itinere obuiàm factus, & de filiorum

Gen. 33, 5. turba, quam ſecum ducebat, *quid ſibi vellent iſti, & an ad eum pertinerent,* interrogatus, reſpondit: *Paruuli ſunt, quos donauit mihi Deus ſeruo tuo;* diuinæ illos beneficentiæ acceptos referens.

Felicitas liberorum fructus eſt timentium Deum.

Hoc porrò fecunditatis donum veluti propriam timentium Dominum benedictionem à Dauide celebrari video dum ait: *Beatus vir qui timet Dominum.* & ſtatim addit: *Potens in terra erit ſemen eius: generatio rectorum benedicetur,* &c.

Pſal. 111, 2. Pſal. 127, 3. Similiter alio in loco, cùm beatos pronuntiaſſet omnes qui timent Dominum, tamquam peculiarem huius timoris fructum recenſens, *Vxor tua,* inquit, *ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ.* Vtque manifeſtiùs hoc quaſi proprium timoris Dei præmium eſſe declararet, immediatè ſubiungit: *Ecce ſic benedicetur homo qui timet Dominum.* Cùm igitur ſanctus Iob, vt anteà demonſtratum eſt, timore Domini præditus fuerit prorſus ſingulari; hoc quoque timentium Dominum præmio minimè fraudatus, ſeptem omnino filios, virtutis ac ſapientiæ laude conſpicuos, ac tres filias, formâ omnes honeſtâ ac liberali, procreauit. Hunc autem tam filiorum quàm filiarum numerum myſterio haudquaquam caruiſſe Didymus in Catena pulchrè oſtendens,

Septem filij Iob dona Spiritus ſancti; tres filiæ virtutes theologicas referunt.

Honeſtum, inquit, *hoc loco catalogum filiorum adfert Scriptura myſticis rationibus congruentem. Quis enim ignorat numerum ſeptem eſſe ſeptem chariſmatum indicem; ſicut trium appellatio ad id quod eſt perfectius atque diuinius referri ſolet? Nimirum vt ſciamus, Trinitatis fidem ſeptem donorum opificem cæterarumque virtutum caput eſſe.* Simili ferè ſenſu S. Gregorius lib. 1. Moralium cap. 28: *Septem,* inquit, *filij nobis naſcuntur, cùm per conceptionem bonæ cogitationis ſancti Spiritus ſeptem in nobis virtutes oriuntur. Hanc namque internam prolem Propheta dinumerat, cùm ſpiritus mentem fecundat, dicens: Requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini; ſpiritus ſapientiæ & intellectus; ſpiritus conſilij & fortitudinis; ſpiritus ſcientiæ & pietatis; & replebit eum ſpiritus timoris Domini. Et tres filiæ, Fides, Spes & Charitas. Quia quidquid virile hi virtutum ſenſus faciunt,*

faciunt, fidei, spei charitatique coniungunt. Neque enim ad denary perfectionem septem filij perueniunt, nisi in fide, spe & charitate fuerit omne quod agunt. Alias huius loci mysticas expositiones vide apud eumdem D. Gregorium lib. 1. Moralium cap. 11. & lib. 11. cap. 12.

Quærit hîc vlteriùs Pineda noster, cur Scriptor sacer, cùm præcedentem versiculum in recto extulerit, hunc immutatâ oratione in obliquo expresserit, dandi casu vtens. Et acutè respondet, id eo consilio factum, vt parentum in filios dominium & filiorum erga parentes debitum insinuaretur. Liberos enim inter vtilia parentum bona censeri, & eorumdem dominio subesse, vel ipso naturæ lumine satis per se notum est. Vnde filij inter opes possessionesque paternas primo semper loco in Scripturis recensentur. Hinc prima nostra mater Heua cùm filium suum primogenitum peperisset, *Possedi*, inquit, *hominem per Deum*. Quibus verbis duo insinuari rectè notat Chrysostomus; scilicet filium & parentis possessionem & Dei munus existere. Quin & Interpretes ibidem obseruant, idem esse verbum possidendi atque gignendi; ac si filius nihilo à patris possessione distinguatur. Optimo igitur ordine etiam hoc loco Scriptor sacer, postquam Iobi liberos numerauit, ceteras quoque possessio[illegible] eius recensuit dicens:

Liberi sunt possessio parentum.

Gen. 4, 1.

3. Et fuit possessio eius septem millia ouium, & tria millia camelorum; quingenta quoque iuga boum, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.

Alteram hîc bonorum temporalium benedictionem, quæ in veteri quoque Testamento maximi fiebat, & propitij Numinis argumentum credebatur, adiungit; quæ tunc temporis in agrorum possessione, & in pecorum armentorumque copiosa multitudine potissimùm consistebat. Huiuscemodi autem diuitias auro & argento minùs noxias existere, neque suos possessores tam facilè à Regno cælorum excludere, sapienter aduertit S. Chrysostomus Hom. 12. in Epist. ad Timotheum ita scribens: *Quid ergo dicemus de Abraham? quid item de Iob, qui innocens, qui iustus, qui verax, qui Dei cultor, qui à malis omnibus abstinens prædicatur? Opes illis non in auri argentique talentis, sed in pecoribus erant: quæ profectò diuitiæ & innocuæ, & diuinitus permissæ sunt.* Non enim terræ fructus, licet vberrimi, tam potenter trahunt hominem ad peccatum sicut aurum: quod idcircò Dominus, qui ceteros plerosque terræ prouentus obuios esse voluit, ab hominum oculis prudenter abscondit, atque intimis terræ visceribus abdidit, ne tam illecebroso ad peccandum illicio seducerentur.

Diuitiæ agrorum & pecorum minùs periculosæ quàm auri & argenti.

Licet itaque absque piaculo dare operam concessis à Deo terræ fructibus acquirendis; sed in auri argentique inuestigatione atque acquisitione hoc maius & euidentius periculum salutis inuenitur, quòd præ ceteris diuitijs ampliùs auaritiam foueat, ac vitijs omnibus pabulum subministret. Quamobrem Scripturæ sacræ vbi diuitum iustorum meminerunt, nullam ferè auri vmquam faciunt mentionem; sed pecorum & agrorum, atque istiusmodi bonorum, quæ dum profluis augmentis animos satiant, non tam offendunt aut impediunt salutem, quàm eamdem promoueant, dum ipsâmet suâ abundantiâ cogunt quodammodò etiam auarissimos quosque ad donandum. Solum verò aurum est quod numquam adfert saturitatē, quin potiùs habendi sitim semper accendit, famemque generat rabidissimam, quâ sui possessores in interitum trahat. Quapropter peracutè Isaias, postquam Iudæos inhonestis voluptatibus alijsque vitijs deditos fuisse significasset, vbi ad aurum & argentum ventum fuit, non ipsos, sed terram eorum argento atque auro repletam esse dixit. Siquidem hæc metalla vt orbem terrarum replerent, animum tamen hominis numquam replere poterunt, sed nouâ semper illum siti ac plus habendi fame torquebunt. Id diuinè, vti solet, intellexit S. Cyprianus Epist. 2. auri *speciosa supplicia* nominans, dum ita scribit: *Nec intelligit miser speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri, & possideri magis quàm possidere diuitias.* Sic etiam Diogenes in Epistola sua ad Chrysen hominem auarum, qui congestâ auri & argenti exquisitâ copiâ famem tamen & ægritudinem miser patiebatur, eleganter ipsum aiebat *βρόχοις ὥσπερ χρυσοῖς ἀπάγχεσθαι, veluti aureo fune strangulari*. Dignum sanè tantâ vecordiâ supplicium, vt auro pereat qui deperit aurum. Procul profectò ab hac auri sacra fame S. Iob abfuit; qui, vt ipsemet testatur, non comedebat buccellam suam solus, nisi simul etiam pupillus comederet ex ea. Quapropter eius opes ac census in re pecuaria & rustica numerantur: quæ diuitiarum ratio minùs erat fraudibus ac periculis obnoxia, & humanis necessitatibus subleuandis magis opportuna. Nam qui ex vsura & fœnore aut negotiatione compendia captant, mille se periculis iniuriarum exponunt. Quare dum Iobi possessio in gregibus ouium, seu pecoribus, & armentis camelorum, seu iumentis, boumque iugis, seu agris, qui bobus istis arabantur, sita fuisse significatur, ab omni quoque iniuriarum & iniustorum contractuum periculo remotissima fuisse insinuatur.

Aurum non satiat hominem.

Isa. 2, 8.

Iob 31, 17. *Iob ab omni auaritiæ periculo remotus erat.*

Postquam autem greges & armenta recensuit, famulorum illicò mentionem facit dicens:

AC FAMILIA MVLTA NIMIS.] Vbi obseruandum est famulos post pecora & armenta commemorari; quò innuitur illos non ad aliud fuisse conductos, quàm vt pecoribus & armentis prospicerent, ac rei rusticæ operam nauarent. Id quod clariùs expresserunt Septuaginta dicentes: *Καὶ ὑπηρεσία πολλὴ σφόδρα, καὶ ἔργα μεγάλα ἦν αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς: Et ministerium multum valdè, & opera magna erant ei super terram.* Numerosa scilicet ministrorum turba armentorum & agrorum fructibus respondebat, & iuxta rei rusticæ operam ac labores famulorum numerus mensurabatur, ne vllus esset desidiosus, qui prouentibus augendis non incumberet. Similiter Ecclesiastes cap. 2. *Possedi*, inquit, *seruos & ancillas, multamque familiam habui, armenta quoque*

Iob famulos non ad pompam sed ad agriculturam habebat.

Eccle. 2, 7.

que & magnos ouium greges, *vltra omnes qui fuerunt ante me*. Vbi aduerte quò seruorum & ancillarum referat multitudinem; gregum vtique prouentibus augendis; ne quis alios illi seruos & ancillas fuisse suspicetur, nisi ex quibus tanta prouentuum copia nasci potuisset, quantam nullus anteà habuisset.

Serui non ad luxum sed ad vsum adhibendi.

Luc. 17, 7.

Hinc disce non ad luxum, sed ad subsidium, non ad pompam & ostentationem, sed ad obsequium & vtilitatem, seruos ac famulos in familiam esse assumendos. Id ipsum Christus in Euangelica parabola non obscurè insinuat, dum à reuertente ex agro famulo debere mensam parari docet; quasi non sit alius cui possit tale munus demandari. Et sanè quòd comedant domini, à seruis arantibus & laborantibus venit. Nam famuli otiosi & comptuli, ad fastum solùm intenti, mensas dominorum euacuant, atque substantiam eorum funditus euertunt ac perdunt. Appositè de talibus Nahum: *Custodes tui*, inquit, *quasi locustæ*. Ministros Principum & nobilium seruos sic appellat, qui eis assistunt, & latera cingunt ad custodiam. Quo posito, pulcherrimè legit editio Tygurina: *Comptuli tui locustas referunt*. Quo quid verius? siue morum ipsorum leuitatem, siue calamitatem, quam copiosissimis etiam familijs adferunt, consideraueris. Serui sanè aratores hi segetes ditissimas faciunt, quibus implentur horrea Principum, implentur & mensæ: at comptuli isti prorsus otiosi, dominis solùm ad pompam assistentes, leuiculas verissimè locustas referunt, quæ segetes absumant, & diram famem atque calamitatem Regnis inferant. Pallar, si maius damnum à locustis venit segetibus, quàm ab istis comptulis otiosis recipiant familiæ vniuersæ. Certè non necessitas aut vsus, sed luxus & vanitas otiosorum istiusmodi multitudinem famulorum inuexit; nec à Deo venit, sed à vitio, quod aliqui (Principes hìc semper excipio) multis vndique cincti famulis appareant. Contra quos pulchrè S. Chrysostomus in primam ad Corinthios Hom. 40. sic ait: *Verùm nec necessitate nec humanitate adducti plures serui sunt, sed fastu solo. Nam quò familiares tot alis? Quemadmodum enim in vestibus in vita necessitatem solam respicere oportet, sic in famulis. Quæ ergo necessitas est? Nulla sanè. Herum vnum vno seruo contentum esse decebit, imò vno seruo tres heros*. Meritò etiam Seneca in istiusmodi inertem famulorum turbam inuectus lib. 6. Epist. 47. *Superbissima*, inquit, *consuetudo cœnantem dominum stantium seruorum turba circumdedit, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorum colligit, alius pretiosas aues scindit, per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditâ manu frusta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decenter secet; nisi quod miserior est, qui hoc voluptatis causâ docet, quàm qui necessitatis discit. Alius vini minister, alius cui conuiuarum censura permissa est, expectat quos reuocet in crastinum*, &c. Sic pergit sapiens Philosophus carpens famulorum multitudinem ignauorum, non ob aliud introductam quàm ob superbissimam consuetudinem.

Otiosorum seruorum multitudo valdè noxia.

Nahum 3, 17.

Famulorum iners multitudo non est à Deo, sed à superba consuetudine introducta.

Famuli Iob omnes strenui.

Haudquaquam profectò tales erant famuli Iob, tametsi esset illi *familia multa nimis*; sed omnes seduli, omnes laboriosi, omnes frugi, omnes suis iumentis & aratris ligonibusque iuncti; nulli inertes, nulli desides, nulli pigri, nulli vino lasciuiæque dediti, nulli frugibus perdendis aut consumendis, sed omnes ijsdem congregandis & amplificandis intenti. O felicissimam familiam, in qua serui ac famuli non ad otiosum atque euanidum fastum, sed ad quæstum dominorum & verum adiumentum sunt. *Qui seruat ficum* (inquit Sapiens) *comedet fructus eius; & qui custos est domini sui glorificabitur*. Vbi herum cum ficu & seruum cum fici cultore comparat, nec otiosè cultorem agri iungit cum custode seu famulo domus, sed vt doceat, quàm hæc duo munera sibi mutuo connexa esse debeant. Tunc enim domus & familia floret, quando famulus domini cohærens lateri ab agri cultura non separatur; imò idem omnino est cultor agri & domino assistens famulus. Quemadmodum Agatharcides Gnidius lib. 38. Rerum Europæ apud Athenæum scribit, ex Dardanis quemdam seruos mille possedisse, nonneminem etiam plures, & eorum vnumquemque pacis tempore agros colere, bello verò ingruente militiæ nomen dare consueuisse, suosque illis duces esse dominos. Quid ni florerent Dardani, quibus nullus otiosus famulus, nullus comptulus, sed milleni erant in agris vel in bello, vbi opus erat, certantes?

Prou. 27, 18.

Famuli strenui florere faciunt familiam.

Magnus delectus habendus est famulorum.

Magni profectò momenti est delectus famulorum, vt illi tantùm capiantur, qui domino vtilitati, gloriæ & honori esse possint. Veterum ea in re diligentiam notat S. Chrysostomus, quos ait ad bonos probatosque seruos comparandos non tantùm prudentiam adhibuisse magnam ac diuturnam in experiundo, verùm etiam eâ causâ sępè longum iter instituisse: *Tu*, inquit Hom. 22. ad populum, *vt frugi seruum compares & aurum dinumeras, & cum mercatoribus multis verba facis, & longas interdum peregrinationes suscipis*. Et lib. 4. de Sacerdotio ait eos qui mancipium aliquod empturiunt tum ostendere illud Medicis, tum sponsores emptionis postulare, tum interrogare quoque vicinos, & diuturnum aliquod tempus poscere, intra quod probare illud possint. Et iure quidem meritoque tantam adhibebant in delectu seruorum diligentiam; quandoquidem sicut ex immorigero & infideli grauissima damna & incommoda, sic è probo frugique seruo multæ existant in omnem modum opportunitates non solùm ad domesticam seruitutem, verùm etiam ad familiæ splendorem. Nam, vt præclarè grauissimus auctor Cassiodorus lib. 4. Epist. 3. ait, *De claritate seruientium crescit fama dominorum*. Vnde Scriptor sacer postquam Iobum à familiæ benè ordinatæ amplitudine & à morigera famulantium multitudine commendasset, quantus hinc illi splendor accesserit subiungit:

ERATQVE VIR ILLE MAGNVS INTER OMNES ORIENTALES.] Septuaginta vertunt: Καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν: *Et erat homo ille nobilis inter Orientales*: Symmachus reddit: Μέγας πάντων τῶν ἀνατολῶν: *Maximus omnium Orientalium*. Vbi notandum diuersimodè à diuersis vocem hanc *magnus* limitari & exponi.

Iob magnus.

Primò enim aliqui restringunt illam ad generis claritudinem seu nobilitatem; ita vt *magnus* idem sit quod *nobilis, clarus, illustris*, quemadmodum Septuaginta interpretantur.

Primò, generis nobilitate.

Secundò

Secundò, nominis celebritate.
2.Reg.7,9

Secundò alij referunt ad famæ nominisque celebritatem ac gloriam; quasi dicat famam Iobi toto Oriente fuisse celebratam. quâ ratione dicitur in libris Regum: *Feci tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui sunt in terra.* Atque ita D.Thomas & Lyranus accipiunt.

Tertiò, honoris splendore.

Tertiò nonnulli id de honore ac reuerentia, quæ Iobo ab omnibus & præ omnibus Orientalibus exhibebatur, exponunt.

Quartò, excellentiâ sapientiæ;
Eccle.1,16.

Quartò aliqui hoc ad sapientiam eius referunt, quâ ceteris eminebat; prout Ecclesiastes de semetipso ait: *Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientiâ.*

Quintò, diuitiarum amplitudine;
Genes.26,12.
1.Reg.25,12.

Quintò alij referunt id ad Iobi diuitias & amplissimas facultates paulò antè numeratas; sicut Isaac & Nabal in sacris Litteris magni, id est prædiuites, nominantur.

Sextò, omni genere magnitudinis.
3.Reg.10,3.

Sextò denique alij (& meo quidem iudicio optimè) hanc vocem *magnus* quàm amplissimè sumunt, ita vt simul omnes modò recensitas magnitudinis formas complectatur: quemadmodum etiam Salomon propter nominis, sapientiæ, diuitiarum & vniuersæ suæ gloriæ celebritatem ac maiestatem super omnes Reges terræ dicitur magnificatus. Magis autem speciatim censeo vocabulum *magnus* esse veluti *σφράγισμα* seu *sigillum* eorum quæ dicta fuerunt, atque adeò cadere in omnia quæ toto hocce Iobi elogio continentur: vt scilicet Iob peculiari quadam ratione magnus significetur; Primò *virtutibus*, nominatim simplicitate, rectitudine ac Domini timore; Secundò *in generatione sua*, ob copiosæ sobolis felicitatem; Tertiò *possessione*, propter agrorum latifundia, pecorum greges, armenta iumentorum ac familiæ totius amplitudinem, quâ ceteris æui sui Orientalibus longè antecellebat. Quæ videtur maximè propria & genuina loci huius expositio. Cùm enim vox illa *magnus* totum quodammodò Iobi elogium concludat, par est vt omnia quæ in eo recensita sunt simul afficiat & obsignet.

Christiani Orientales dici possunt.
Zach.6,12

Allegoricè autem in typum Christi Domini dicitur Iob *magnus inter omnes Orientales*, hoc est, interprete Lyrano, inter Christianos: qui sicut à Christo Christiani nominantur, ita etiam ab eodem Christo, cuius nomen est *Vir Oriens*, dici possunt Orientales. In quem sensum ferè Didymus in Catena ad hunc locum: *Genere*, inquit, *clarus inter Orientales prædicatur; quoniam lucis Deique filij à lucidis actionibus nuncupantur, hi ad orientem Solem pertinent. Neque enim iustus ab hominibus, sed à splendore Solis iustitiæ splendescentem assequitur nobilitatem.* Iactent igitur in stemmatibus suis facinorum nobilium signa homines sæculares, & aquilas, leones, tygrides aliasque famosiores triumphorum imagines ostententi:tu verò quisquis cupis veram & splendescentem assequi nobilitatem, Iobum imitatus, à Solis iustitiæ splendoribus illam quære: tunc enim supra nobilissimos quosque eleuaberis, cùm te Christianarum virtutum cinxerint splendores. Sic eleuatus fuit Isaac Patriarcha ille magnus, ille orbis deliciæ & risus, ille innocentiæ victima, ille typus Seruatoris perfectionisque exemplar. de quo in Historia mundi ita scribitur: *Ibat proficiens atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est.* Talis Ioseph, quem *filium accrescentem* honorato vaticinio pater indigetauit. Tales denique omnes viri sancti & iusti, qui cum Iobo in Oriente, id est lucis regione, habitant; quorum idcircò *semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem.* Tales vtique etiam ad instar Iobi filios lucis ac pacis progenerant. de cuius filiis subiungitur:

Soles splendor verus à Sole iustitia deriuatur.
Genes.26,13.
Genes.49,22.
Prou.4,18.

4. Et ibant filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnusquisque in die suo.

Septuaginta legunt: Συμπορευόμενοι δὲ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους ἐποίουν πότον καθ' ἑκάστην ἡμέραν: *Conuenientes autem filij eius ad inuicem faciebant conuiuium per singulos dies.* Vbi expende illa verba *conuenientes ad inuicem*. Non enim hoc frustrà dicitur, sed ad commendationem mirabilis & inusitatæ virtutis exprimitur. Vnde Olympiodorus in Catena, *Summe*, inquit, *admirationis est quod de maribus dixit; Conuenientes inter se.* Id est, *Nullam ob rem de principe loco erat illis contentio; maximum verò, quod quisque arbitrabatur ad alterum properare.* Et meritò quidem veluti rem summæ admirationis extollit, quòd vel fratres tantâ inter se animorum consensione conueniant, vt nulla illos prælationis cura sollicitet, nulla æmulationis cogitatio inquietet, sed sese inuicem & socios & æquales aspiciant & honorent. Ecquando similis inuenta est vel inter gemellos vno eodemque partu editos fratres concordia? Notissima est duorum fratrum gemellorum Esau & Iacob historia, vt adhuc in vtero materno existentes præliabantur, quærens alter alterum præcedere. Mirabatur & ægrè ferebat mater prodigiosam illam vteri sui pugnam: perrexit itaque, vt, quidnam sibi hoc portentum vellet, oraculum consuleret. Cui Dominus respondit: *Duæ gentes sunt in vtero tuo.* Ecce tibi totam istiusmodi pugnæ causam: nimirum duo erant in vtero. Vbi enim duo sunt, licet fratres sint, licet vterini, licet gemelli, mirum & inauditum erit, si non sint de prælatione rixæ, & in hereditatis sortitione discordiæ. Vnde igitur tanta inter Iobi filios animorum concordia & consensio voluntatum? vtique ex virtutis perfectione; sine qua nulla vmquam pax firma vel stabilis esse concordia potest.

Inter Iobi filios summa erat charitas & æqualitas.
Dualitas est causa dissensionis.
Genes.25,23.
Vbi perfecta virtus, ibi firma pax & concordia.

Propone tibi ob oculos duas domos, ambas religiosis Patribus familias gaudẽtes, ambas religione insignes, & filiis optimè educatis clariores. Altera est domus Iacob, altera est domus Iob. In Iacobi domo Ioseph à parente tenerè amabatur: *Videntes autem fratres eius quod à patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacificè loqui.* Ecce tibi pacem & concordiam fratrum in domo religiosissimi Iacob perturbatam. At in domo Iob quis non videt arctissimam fratrum concordiam, de quibus in symbolum summæ coniunctionis animorum hîc dicitur: *Ibant filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnusquisque in die suo.* Cur igitur inter Iobi filios tanta potuit vnanimitas custodiri, quæ inter Iacobi filios minimè seruata fuit? Quia nimirum de Iobi filiis nihil non iustum, nihil non sanctum auditur; de Iacobi filiis plurima scelera narrantur. Dicitur

Gen.37,4.
Iacobi filij dyscoli, Iobi verò vnanimes.

citur enim Ruben cubile patris contaminasse, Simeon & Leui dolosè Sichimitas interfecisse, Iudas cum prostituta concubuisse. Hinc minimè mirandum est, inter Iacobi filios tot sceleribus coinquinatos vnanimitatem & concordiam seruari nequaquam potuisse, quæ inter Iobi filios omni scelere vacantes arctissima semper atque integerrima perseuerauit; quandoquidem pax & concordia ibi solùm firma sit, vbi est virtus perfecta. Pulchrè id ostendit Origenes ad hunc locum ita scribens: *Fuerunt*, inquit, *Iobo septem filij & tres filiæ: numero decem, animo verò vnus erant: numero plurimi erant: consensu ac concordiâ quasi vnus, vnanimitate ac dilectione quasi idem: non separabat autem eos zelus, non dissociabat eos inuidia, sicut pridem fratres Ioseph. Quare? Quia non exorta est in eis præuaricatio neque coinquinatio, sicut in Ruben; neque furor interficiens, sicut in Simeone & Leui; neque odium fraternæ maledictionis, sicut in cæteris filiis Iacob: sed erant omnes vnanimes in pietate, pacifici in iustitia, atque in Dei timore concordes.*

Sola virtus est solidum fundamentum pacis & concordiæ.

Fundabatur nimirum hæc concordia & vnanimitas in omnimoda virtute filiorum Iob, atque idcircò firma stabilisq; perseuerabat; quam minimè habuerunt filij Iacob, quia singuli eorum multis scatebant sceleribus & delictis. Pulchra est & vera sententia D. Ambrosij lib. 3. Officiorum cap. 16. *Non potest homini amicus esse qui Deo fuerit infidus.* In vanum scilicet speras concordiam & vnanimitatem seruare cum iis qui variis semetipsos sceleribus coinquinant: require priùs solidum probæ atque innocentis vitæ fundamentum: quod si adsit, firmissimam concordiam spera; sin desit, & lites & rixæ non deerunt.

Officiosa conuiuia concordiam fouent.

Illa igitur filiorum Iobi per orbem iterata conuiuia satis apertè probant quàm optimè inter illos conuenisse, abfuisse inuidentiam, intercessisse charitatem, quæ illorum facultates faciebat esse communes, & mutuis indies officiis mirum in modum augebatur ac fouebatur.

Obiectio. Cur laudentur filij Iob conuiuiis vacasse. Deut. 21, 20.

Sed quomodo, dicet aliquis, hoc iis laudi datur, quòd nullum agerent diem sine conuiuio, sine compotatione? cùm in Deuteronomio iubeantur parentes filium comessationibus vacantem deferre ad iudicem dicentes: *Filius noster iste proteruus & contumax est, monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, & luxuriæ atque conuiuiis: lapidibus eum obruet populus ciuitatis*, &c. Quo in loco Philo libro de Temulentia nihil meminit de inuria istius filij nequam; sed solùm ait: *Conuiuiis vacat & compotationibus.* Ecce tibi quantum crimen sit, conuiuiis ac compotationibus vacare, vt propterea filius à parentibus traduci & exitio tradi iubeatur. Quanam igitur ratione Iobus excusari poterit, qui filios suos per singulos dies conuiuiis atque compotationibus vacare permittebat?

Responsio. Conuiuia filiorum Iob fuisse frugalia, casta & charitate plena.

Ad quod respondendum; hoc loco conuiuium non pro temulenta & in luxum dissoluta comessatione aut compotatione sumi, qualis bacchantium ac prodigorum filiorum esse solet, de qua citato Deuteronomij loco fit sermo; sed pro frugali, sobrio, casto & iucundo amicorum inter se conuictu. quem conuiuij vocabulo propriè significari docet ipse Cicero lib. 9. Epist. ad Papyrium Pætum ita scribens: *Extra iocum moneo te, vt cum viris bonis, iucundis, amantibus tui viuas: nihil est aptius vitæ, nihil ad benè viuendum accommodatius: nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitæ atque victus, remissionemque animorum; quæ maximè sermone afficitur familiari, qui est in conuiuiis dulcissimus; vt sapientiùs nostri quàm Græci συμπόσιον ἢ σύνδειπνον, id est compotationem aut concœnationem, nos conuiuia vocamus; quòd tum maximè simul viuatur.* Quod non verè minus quàm eleganter ab Ethnico viro dictum Minutius quoque Felix adhuc magis illustrat. cuius hoc de Christianorum conuiuiis sacrosanctum est testimonium: *Conuiuia*, inquit, *non tantùm pudica colimus, sed & sobria: nec enim indulgemus epulis, aut conuiuium mero ducimus, sed grauitate hilaritatem temperamus, casto sermone, corpore castiore.* Vnde illud præclarum Cyrilli apophthegma, quod in Michææ cap. 5. vers. 50. adfert, Βρῶμα τοῖς ἁγίοις καὶ τρυφὴ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, *Cibus & deliciæ Sanctorum opus est Dei.* Talia autem filiorum Iob conuiuia fuisse Origenis & aliorum Patrum testimoniis comprobatur, vti ex illorum ad hunc locum Commentariis & ex iam dictis satis liquet, atque ex sequentibus euidentiùs apparebit. Vnde facilis occurrit responsio conquerentibus, quòd quotidianæ istiusmodi comessationes ad nimiũ luxum & delicias potiùs referrentur, ac tanti patris filios dedecerent. Quasi verò fratres ac sorores eiusdem familiæ quotidie simul vesci & pariter comedere ignominiosum sit, & non potiùs honorificum, ac manifestum fraternæ dilectionis indicium. Hoc enim consilio non inuito, sed, vt opinor, auctore atque hortatore parente communia hæc & quotidiana iniere conuiuia, vt amorem, quem inseuit sanguinis communio, consuetudo aleret atque perficeret. Nec refert, quòd eorum mensa fortassis etiam exquisitis & benè conditis dapibus instructa esset: talis enim mensa illorum statui, vtpote Principum filiis, erat conueniens; & pro eorum conditione frugalis dici poterat, quæ alioquin pauperibus aut plebeis esset nimis splendida, ideòque in illis damnanda.

Porrò in his conuiuiis non solùm temperantiæ ac honestatis, sed etiam loci ac temporis (quod in rebus istiusmodi ad hoc vt benè vel malè fiant quàm maximi refert) exactam esse rationem habitam ista verba declarant: *Per domos vnusquisque in die suo.* *In conuiuiis loci ac temporis ratio habenda.* Vbi notanda est prima loci circumstantia. Non dixit, Per popinas aut tabernas ganeonum & lurconum, quæ sunt theatra vitiorum luxu & intemperantiâ dominante, furente Lyæo, & exultante Comi proteruiâ; sed *per domos*, id est in sacris Religiosorum fratrum penatibus; in quibus non tam triclinium quàm templum quoddam honoratum appareat, vbi Temperantia consectetur atque præsideat; cum qua Pietas, Modestia, Religio, Prudentia, Frugalitas & insignium chorus virtutum epuletur. *Conuiuij triclinium quale esse debeat.* Cui expositioni applaudit Origenes dicens: *Fratres ad conuiuiũ vocabant sorores suas vt secum manducarent, & sic secum adorarent Deum, & gratias illi agerent: ob hoc conuocabant illas, vt fierent omnes simul Ecclesia san-*

sanctorum, congregatio religiosorũ, conuentus immaculatorum. Vide quæ tanta sit virtus charitatis fraternæ, vt ex conuiuio Ecclesiam faciat, religionem & conuentum Angelorum. Ita Origenes. Hanc autem loci rationem in conuiuiis diligenter obseruandam ipsemet Christus exemplo suo docuit, quando vltimam cœnam suam in cœnaculo magno strato apparari iussit. (Luc. 22, 12.)

Conuiuia filiorum Iob diei non noctis erant opera. Quoad alteram circumstantiam, quæ est temporis, notandum illud *in die suo* non carere mysterio, sed eorum probitatem atque temperantiam plurimùm commendare: ostendit enim illos haudquaquam noctis ac tenebrarum, sed diei lucisque filios extitisse, atque ideò sicut in die honestè ambulasse; *non in comessationibus & ebrietatibus* (quas Apostolus damnat) *non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione* (quæ noctis & tenebrarum opera censentur) (Rom. 13, 13.) sed *in omni bonitate, & iustitia & veritate* (quæ ad fructus lucis pertinent) *probantes quid sit beneplacitum Deo.* (Ephes. 5, 9.) *Omnis enim* (inquit Iesus) *qui malè agit odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius: qui autem facit veritatem venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.* (Ioan. 3, 20.) Sanctitas quippe lumen est, si Clementis Alexandrini Pædagogo fidem habemus lib. 5. cap. 6. sic dicenti: φίλον γὰρ τὸ ἅγιον τῷ ἐξ οὗ τὸ ἁγιάζον δ' ἢ κυρίως κλητέον φῶς: *Quod sanctum est autem amicum est ei ex quo sanctum est: quod propriè appellatur lux.* (*Magna sanctitatis & lucis consensio.*) Hinc etiam ibidem putat à veteribus Græcis hominem appellatum φῶτα; quòd lucem haberet sanctitatis atque virtutis. Et in libro septimo Stromatũ de homine loquens, qui in vitæ perfectione colendoque Deo tabernaculum vitæ suæ collocauisset, sic ait: Οὐ μετουσίᾳ πυρὸς φωτεινός, ἀλλ' ὅλως φῶς θέλει: *Non ignis participatione lucidus, sed vult totus esse lux.* hoc est, vt ego interpretor, vndique sanctitudine collucens. Cùm igitur conuiuia filiorum Iob *in die*, id est luce ac sanctitate celebrarentur, nil mirum, quòd sorores suas virgines purissimas, aut saltem matronas honestissimas, ad eadem inuitauerint.

IBIDEM. Et mittentes vocabant tres sorores suas, vt comederent & biberent cum eis.

Quàm sanctè filia Iob fratrum conuiuia frequentarint. Hinc etiam istiusmodi conuiuiorum sanctitas & honestas confirmatur. Quis enim pater adeò exlex, vt filias tantâ ornatas pudicitiâ frequentare conuiuia permitteret, quæ etiam masculis filiis, si immoderata sint, crimini dantur. Quo igitur fine honesto venerandæ virgines fratrum compotationibus assidere permittuntur? sanè maximo id conuiuarum bono fiebat: nam virginalis pudor, & honestissimarum modestia puellarum conuiuiis inserebatur, ne inter pocula inordinatus discumbentium affectus prosiliret; sed vel ipsamet intemperantia tantarum conspectum virginum vereretur. Eleganter rem hanc tractat D. Chrysostomus Hom. 2. de Iob sic dicens: *Suscipiebant autem & tres sorores, vt comederent cum eis & biberent. Et quid ad vtilitatem hæc audienti? Quare sororum addit esum? vt ostendatur scilicet, quòd ad pudicitiam conuiuium agebatur; quodque ibi non risus intercedebat dissolutus, immodestiáque effusus, mensam iniurians. Inducit ergo & comedentes virgines, quo speciem figuramque conuiuij ostendat ebrietate non deformatam.* Non itaque crimen, non dedecus erat, quòd tantæ virgines conuiuiis & compotationibus adessent; quarum incredibili pudicitiâ etiam intemperantissimorum immodestia sopiretur, atque ipsa conuiuia temperantiam redolerent. Ita Christum quoque, virtutum omnium magistrum, in Euangelio legimus frequentem inuitantium mensis adfuisse: quod sanè summo virtutis exemplo faciebat. Decet enim conuiuiis interesse virum illum, cuius aspectu & obseruantiâ componi possint discumbentium omnium affectus. (*Decet interesse conuiuiis virum talem cuius præsentiâ cæteri contineantur in honestate.*) Quò spectabat Philonis monitum libro de Profugis, vbi ait: *Tu contrà cum omnibus dignis communicabis honorem, securitatem parans bonis viris, reliquos admonendo corrigens. Quòd si ad compotationem aut sumptuosum conuiuium eundum erit, ito cum fiducia, intemperantem pudefacturus tuâ dexteritate.* Cuius igitur tanta est fiducia sapientiæ, quæ vel inter pocula stare possit, imò quæ intemperantissimos quosque frænare atque intra regulas rationis coërcere possit, is securus conuiuia adeat; & vtinam frequens sumptuosis etiam diuitum mensis accumbat. Ceterùm cùm in conuiuiis istis filiorum Iob (quoniam ipsi satis per se temperantes, & ad omnem erant honestatem informati) minimè opus esset istiusmodi Catone aliquo Censore, iucundissimam grauissimarum virginum sororum suarum præsentiam, veluti musicam suauissimam in conuiuio, ad maiorem animorum symphoniam atque honestissimam mentis relaxationem adhibebant.

Mysticè S. Gregorius libro 1. Moralium cap. 15. conuiuium hoc filiorum Iob exponit de conuiuio sapientiæ, in quo septem dona Spiritus sancti, per septem fratres significata cum tribus virtutibus theologicis, tamquam sororibus spiritualiter epulantur, & mutuâ bonorum communicatione diem lætum ac festiuum transigunt. De hoc conuiuio plura vide apud Patrem Salazar & Cornelium à Lapide, ad locum istum Prouerbiorum, vbi *sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem; immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam.* (Prou. 9, 1.)

5. Cumque in orbem transissent dies conuiuij.

Septuaginta vertunt, Καὶ ὡς ἂν συνετελέσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ πότου: *Cumque consummati essent dies conuiuij.* Quærunt Interpretes quid sibi circularis ille conuiuiorum in orbem circuitus velit, qui hîc dicitur consummatus. (*Quomodo intelligendum quòd in orbem conuiuia celebrarint.*) An nimirum toties iteratum istud conuiuium ita singulis instituerentur continuisque diebus, vt vbi septem fratres totidem hebdomadæ dies conuiuando explessent, his transactis, sequentem iterùm hebdomadam eodem orbe atque ordine repeterent; sic vt nulla toto anno septimana diésve conuiuio vacua pertransiret.

Affirmant hoc nonnulli: in quibus est sanctus Thomas & Dionysius. Alij sunt, qui idem subobscurè insinuant. Apertè docet Pineda noster, quem

rit simplex, id est, nullis prauis humoribus permixtus, *totum corpus tuum lucidum erit:* hoc est, Illuminabitur sic, vt omnia membra ritè suo munere fungantur, & in operatione sua, non secùs atque accensâ in domo lucernâ omnes qui ingrediuntur, ne alicubi impingant, dirigantur: *si autem nequam fuerit*, id est vitiosis humoribus infectus, *etiam corpus tuum tenebrosum erit*, membris reliquis non aliter quàm in cæco suas functiones obire non valentibus. Significat nempe Dominus hac metaphorâ, mente (quæ oculus animæ est) sanâ, & veritate vndequaque instructâ, nihilque fuci admixti habente, externas quoque hominis operationes esse rectas; illâ verò errore aut prauis affectionibus occæcatâ, operationes quoque prauas & obliquas existere. Atque hoc est quod Sapiens ait: *Simplicitas iustorum diriget eos*: quæ cùm Iobi quoque laus prima fuerit, rectitudinem exinde illi aptè adiungit dicens:

Rectitudo cum simplicitate coniungitur. ET RECTVS.] Rectitudo nimirum & simplicitas mira inter se consensione conspirant, vt propemodum vnum & idem esse videantur, & in diuinis paginis idem sit rectus qui simplex. Hinc apud Salomonem in Ecclesiaste, vbi noster
Eccle. 7, 30. Interpres legit, *Fecit hominem rectum*, Chaldæus vertit *innocentem*: Epiphanius hæresi 77. reddit, Ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἁπλοῦν ϗ συνετόν: *Fecit hominem simplicem & prudentem*. Ad quem locum Thaumaturgus quoque Gregorius in Metaphrasi sua rectitudinem illam animi simplicitatem exponit. Hinc Christum item Dominum, qui simplicitatis & innocentiæ laude omnes
Isa. 44, 2. longè superauit, ab Isaia *rectissimum* nuncupari existimo cùm ait: *Noli timere serue meus Iacob, & rectissime, quem elegi.* Vbi pro rectissimo Septuaginta reddunt ὁ ἠγαπημένος: in Hebræo fonte est יְשֻׁרוּן *iescurun:* quod *rectum, dilectum, videntem* & *canentem* significat. Quæ omnia in simplicem ac rectum animum optimè quadrant; vtpote qui vitiorum & errorum nebulis detersis, in clarissimâ gratiæ ac veritatis luce versetur, vt iure merito *Israel*, id est, *videns Deum*, appellari possit. Quæ simplicis & mundi cordis est prærogatiua singularis; ex qua cùm liquidissimum ac iuge gaudium in animum redundet, ad diuinas quoque laudes iugiter decantandas excitatur. Sed ante omnia dilectus Deo est, & diligit Deum, quemadmodum in Cantico disertis ver-
Cant. 1, 4. bis declaratur: *Recti diligunt te*; vel, vt in Hebræo est, *Rectitudines diligunt te*; vt illam simplicem rectitudinem & rectam simplicitatem vndique perfectam & amicam Deo intelligamus, in qua omnis virtutum essentia & rectitudo consistit, omni curuitate & iniquitate submotâ. Hæc igitur vt virtutem omnibus suis numeris absolutam & vndequaque perfectam constituat, quinque potissimùm in nobis rectificet necesse est, scilicet iudicium, intentionem, affectum, locutionem & opus ipsum, ne quid in ijs mancum aut distortum reperiatur.

Rectitudo iudicij. Ac prima quidem animi rectitudo, quæ *iudicij veritas* nuncupatur, sita est in eiusdem cum eo quod verum est conformitate, absque vlla in id quod falsum aut erroneum vel temerè præsumptum sit deuiatione. Quò spectat illa Da-
Psal. 57, 2. uidis monitio dicentis: *Recta iudicate filij hominum.* quod iterùm Christus in nouo Testamento inculcans, *Iustum*, inquit, *iudicium iudicate.* Ioan. 7, 24.

Secunda rectitudo est *intentionis*, quæ in finem vltimum, qui Deus est, aut saltem in proximum & proprium virtutis alicuius scopum rectà dirigitur, neque aliò vsquam detorquetur. *Rectitudo intentionis.*
Nam *iustum* (inquit Sapiens) *deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi Regnum Dei:* ad Sap. 10, 10.
quod scilicet viæ rectæ tendunt. Hanc Christus quoque nobis in Euangelio per simplicem oculum totum corpus illustrantem designauit: Matth. 6, 22.
quem Patres passim pro recta intentione accipiunt; cuius tantam docent esse necessitatem, vt sine illa, nullum esse opus bonum, & cum illa, nullum esse malum possit.

Tertia rectitudo est *affectus*, quo solum verum bonum, quod honestum ac Deo gratum sit, desideratur; nec ad vllum bonum terrenum, humile aut caducum, quantumcumque etiam sensibus amabile appareat, vitiosè incuruatur. Atque hæc est quam Dauid cordis rectitudinem appellat, & vbique commendat; vtpote quæ nos intimos Dei amicos & præsidio illius tutos efficiat; *qui saluos facit rectos corde.* Quos S. Basilius in Psalmum septimum scribens exponit esse illos qui animum retinent in neutram partem studio malitiæ aut errore vergentem, sed ad virtutis medium continenter directum. *Rectitudo affectus.* Psal. 7, 11.

Quarta est rectitudo *locutionis*, quæ verborum veritas vocatur, & in eorumdem cum ipsa mente conformitate consistit: hæc omnem falsitatem, dolum malum, mendacium, cauillationem ceteraque linguæ vitia, tamquam præsentissimas humanæ societatis pestes, penitus eliminat & excludit; vt non immeritò Apostolus illam perfectæ virtutis argumentum esse voluerit dicens: *Si quis verbo non offendit, hic perfectus est vir.* Vnde etiam in fine capitis huius tamquam certum perfectionis testimonium, quo vitæ ipsius probitas comprobetur, de Iobo dicitur: *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis.* *Rectitudo sermonis.* Iac. 3, 2. Iob 1, 22.

Quinta denique est *operis* rectitudo, quæ nec ad dexteram nec ad sinistram declinat, neque in vitiorum extrema per excessum defectúmve deflectit. Hæc est illa via siue semita, quæ in sacris Litteris recta nominatur, cùm dicitur: *Rectas facite semitas eius.* Omnem porrò hanc rectitudinem in se continet & confert spiritus ille, quem sibi Dauid exoptabat dicens: *Spiritum rectum innoua in visceribus meis:* & quem Deus primis parentibus in felicissimo illo innocentiæ statu benignè contulerat: de quo Ecclesiastes suprà citatus ait, *quòd fecerit Deus hominem rectum.* *Rectitudo operis.* Luc. 3, 4. Psal. 50, 12. Eccle. 7, 30.

Cùm igitur Iob simpliciter & absolutè *rectus* nominetur, omnem omnino iam recensitam rectitudinem, & quidem in gradu perfecto, habuisse significatur. Omitto alias rectitudinis interpretationes, quas Pineda & Sanctius adferunt, qui hoc loco illam pro grata apud homines amabilitate & æquitate accipi posse putant: hîc tantùm moneo vocem illam Δίκαιος, id est *iustus*, quam Septuaginta pro *recto* vertunt, non de singulari illa virtute, quâ vnicuique quod suum est redditur, intelligendam esse, sed magis amplè sumendam, pro virtute generali quæ iustitiam vniuersam & omnem simul honestatem complectitur. Quo sensu vox iusti in Scripturis sæpenumerò *Iob perfectissimè rectus ac iustus dicitur.*

Rom. 1, 17. penumerò vsurpatur: vt in illo Apostoli, *Iustus autem ex fide viuit*. Sapiens quoque simili sen-
Sap. 3, 1. suait: *Iustorum anima in manu Dei sunt*. Et ali-
Sap. 5, 16. bi: *Iusti autem in perpetuum viuent*. Similiter vox ἀληθινὸς, id est *verus* seu *verax*, haudquaquam tam strictè sumenda est, vt ad eam quæ in solis dictis relucet veritatem significandam restringatur, sed amplissimè sumenda, vt vniuersam veritatem, scilicet iustitiæ & vitæ complectatur. Eodem modo vox ἄμεμπτος, *irreprehensibilis, inculpatus, sine querela*; item ἄμωμος, id est, in quo ne momus quidem ipse carpere aliquid possit, quàm latissimè accipi debet, vt omnem prorsùs culpam, vitium & defectum neget & excludat (quoad scilicet humana conditio permittit) omnimodam verò, quæ quidem cum diuina gratia obtineri ac seruari possit, connotet integritatem. Sed vnde hæc tanta Iobo integritas? vtique à timore Domini, qui est initium sapientiæ. Quapropter additur:

Timor idem quod religio & obseruantia. AC TIMENS DEVM.] Septuaginta vertunt θεοσεβὴς, *colens Deum*. Timor enim & horror, & similia (vt benè notat Sanctius noster) obseruantiam sæpè ac religionem significant, quam Deo rerum omnium conditori ac Domino, à quo & prospera sperantur, & aduersa timentur, exhibemus. Indicat hoc ipsum *latriæ*
Latria quid. vocabulum, quod soli Deo colendo à sanctis Patribus & eruditissimis Theologis attributum est (& idcircò hîc per *timorem* intelligi docet Pineda) quod sacri cuiusdam horroris magnitudinem significat, vt ex Græci verbi etymologica ratione patet. Est enim τρεῖν *tremere*; cui adiungitur λα particula significationem augens: vnde λατρεία nihil est aliud, nisi Dei cultus cum in-
Deus Græcè terror. genti reuerentis animi metu coniunctus. Hinc etiam *terror* apud Græcos Dei nomen inuenit, quibus δέος idem est quod *timor*; vnde natum θεὸς siue Deus, vt Epist. 2. Clemens Romanus obseruauit. Huc spectat quoque Scholiastæ Sixtinorum Bibliorum doctissimi hominis animaduersio, qui ad versum nonum huius capitis notat in Septuaginta, instinctu planè diuino, θεοσέβειαν, id est *cultum Dei*, passim verti pro *timore*: quòd nimirum sacer ille timor præstantissimus quidam Dei cultus censeatur. Ex eo enim quòd præstantissimam & incomparabilem illam maiestatem reuereamur, oritur in animo timor ille sanctus, & admiratione ac demissione plenissimus;
Luc. 18, 13. quo fit, vt neque oculos cum Euangelico Publicano in cælum attollere, & vix affari Numen diuinum audeamus, sed abiecti in terram prosternamur. Vnde Theologi Hebræorum *reuerentiam* vocare solent יִרְאָה *iirah*, hoc est *timorem*.
Matth. 4, 10. Hinc quod Euangelista legit, *Deum tuum adorabis*, in Deuteronomio iuxta textum Hebraicum
Deut. 6, 13. legitur *timebis*, hoc est, reuereberis. Ista nimirum
Timor Dei perfectio legis. timida reuerentia probi ac religiosi animi nota est, Deum vt amabilissimum Dominum, & supra naturam omnem euectum venerantis atque adorantis: cuius præstantiam admirabilem vel ex eo licet colligere, quòd perfectio legis illi tribuatur. Vnde Ecclesiastes aureas suas monitiones breui hac sed grauissimâ sententiâ concludit,
Eccle. 12, 13. *Deum time*: cuius deinde rationem addit: *Hoc est enim omnis homo*. Id est, In hoc vno tota hominis perfectio consistit. Quem locum S. Hie-
Timor Dei principium, caput & ronymus exponens ait intelligendum esse de timore omnibus virtutibus consummato; quem
corona sapientiæ. Salomon quidem *principium*, vel, vt in Hebræo
Prou. 1, 7. est, רֵאשִׁית *reschit*, hoc est *caput*; filius verò Sirach, *coronam sapientiæ* nuncupauit, ad eximiam
Eccli 12, 13. eius dignitatem atque excellentiam declarandam. Hinc etiam Scriptura sacra quando illu-
Timor Dei cæteris virtutibus splendorem addit. strium virorum laudes ac virtutes commemorat, sacrosanctum hunc Domini timorem postremo, & quasi coronidis loco imponere consueuit, quo tota virtutum fabrica splendidissimè coronetur. Sic in Euangelio senex ille Simeon mo-
Luc. 2, 25. rum non minùs quàm capillorum candore conspicuus; & in Actis Apostolorum Cornelius ille
Act. 10, 2. bellator Centurio, post amplissimas iustitiæ ac religionis laudes à timore Domini potissimùm commendantur. Quin & Isaias Christi Domini ac Seruatoris nostri prærogatiuas vaticinando enumerans, postquam futurum dixisset vt requiesceret super eum spiritus sapientiæ & intellectus, &c. ad extremum commutatâ oratione, tamquam aliquid maius grandiusque allaturus,
Isa. 11, 3. *Et replebit*, inquit, *eum spiritus timoris Domini*: vbi pro *replebit* in Hebræo est וַהֲרִיחוֹ *haricho*: quod *odorari*, aut *olere*, vel *respirare*, aut *spirare faciet*, interpretatur. Vt sit sensus: *Odoriferum*
Timor Dei est præcipuum donum Spiritus sancti. *faciet illum spiritus timoris Domini*; vel, *Spiritus illum olere faciet timorem Domini*; ita scilicet vt longè lateque salutiferum timoris Domini odorem spargat, quò contra noxium peccati halitum præmuniamur, & suauissimâ virtutum omnium fragrantiâ perfundamur. Vel *respirare eius erit in timore Domini*; aut *eum spirare faciet timorem Domini*; ita nimirum vt tota Christi vita nihil aliud quàm continua quædam timoris Domini spiratio ac respiratio esse significetur. Sic igitur etiam hoc loco cùm ab animi simplicitate ac morum rectitudine, quæ virtutes omnino sunt clarissimæ atque diuinæ, Iobum commendasset, illis deinde hanc, veluti coronam adijcit, *ac timens Deum*: quasi à timore Domini splendorem omnem suum gratiamque hausisse insinuentur. Quantum porrò Iobus in athleticis suis certaminibus à timore Domini robur & præsidium acceperit toto deinceps Libro luculenter declarabitur; è quo satis patebit ipsum spiritu timoris Domini haud leuiter duntaxat tinctum aut affusum, sed penitus imbutum ac repletum fuisse: cuius odorem longè fragrantissimum ad salutem plurimorum vndique diffundit. Ne igitur timorem istum Domini adeò celebratum in Iobo sterilem & sine fructu extitisse opineris, illicò subiungit:

ET RECEDENS A MALO.] Septuaginta vertunt, Ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος:
Fuga mali est primus gradus iustitiæ. *Abstinens ab omni prauo opere*. Qui primus est iustitiæ gradus, & timoris Domini effectus longè saluberrimus. Siquidem religiosus ille Dei metus omnium est remora vitiorum, aculeus verò ad virtutem; quæ præcipuæ sunt partes iustitiæ Christianæ. Quod autem à maleficio reuocet est meo iudicio notius, quàm vt vllâ indigeat probatione: reprimit enim furiosum illum animi impetum, quo corruptæ naturæ vitio ad omne scelus & flagitium incitamur, suggeritque vires ad insultus inimici cacodæmonis fortiter retundendos, & insidiosas carnis illecebras, quibus plurimi malè pereunt, prudenter euitandas. Vnde Regius Vates diuino sanè iudicio timorem

 Domini

Domini vocat Legiſlatorem, vtpote nomothetam ſapientiſſimum omnia vitia prohibentem: Psal. 9,21. *Conſtitue*, inquit, *Legiſlatorem ſuper eos.* Vbi S. Chryſoſtomus ſubtiliter animaduertit ab Aquila legi, Θοῦ κύριε φόβητρα αὐτοῖς: *Pone Domine terrorem eis:* quomodo etiam vertit S. Hieronymus, nec multo aliter Theodotion, Κατάστησον κύριε φόβον αὐτοῖς. Et alio in loco idem aureus ille *Timor Dei est frenum peccati.* Doctor, Hom. 2. ad populum Antiochenum, timorem eumdem appellat χάλινον, id eſt *frenum*, quo ſcilicet impotentes animi affectiones coërcentur, & in gyrum rationis rediguntur. Quod Iob 31,23. ſibi vſui fuiſſe Iob ipſe fatetur dicens: *Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Dominum.* vbi Septuaginta vertunt, φόβος κυρίου συνέσχε με, *Timor Domini continuit me*; haud obſcurè inſinuans ſe timoris huius beneficio ab omni malo declinaſſe, ac rectum virtutis iter tenuiſſe; hoc nempe veluti fræno ſe regens, attonitâ ſemper erat pietate diſtentus, ne quid ſibi excidere pateretur, quod amorem erga Deum ſuum reuerentiamque dehoneſtaret: ad hunc tamquam ad ſacram anchoram in cunctis tentationum tempeſtatibus confugiebat, eiuſdemque præſidio omnia penitus animi pericula incolumis euadebat. Nam, vt ſapienter omnino D. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 27. pronuntiauit, *Anchora cordis eſt pondus timoris.* quod aptè conuenit cum Eccli. 1, 27. oraculo Sapientis: *Timor Domini expellit peccatum.* Cùm igitur Iob, vt præcedenti verſu demonſtratum eſt, perfectiſſimo illo timoris Dei ſpiritu repletus fuerit, omnino conſequens eſt ipſum quoque ab omni malo penitus receſſiſſe, ac vni Deo, ſummo bono, indiſſolubili amoris nexu fuiſſe coniunctum.

Poſtquam igitur Scriptor ſacer illuſtres eius animi dotes breui hoc elogio complexus eſſet, corporis exinde bona proſequitur; inter quæ cùm primas ſemper obtinuerit felix & fecunda liberorum procreatio, quæ inter veteris Teſtamenti benedictiones haud minima habebatur, ſubiungit:

2. Natique ſunt ei ſeptem filij, & tres filiæ.

Liberorum copia benedictio eſt antiqui Teſtamenti. Tam in naturæ quàm ſcripta lege olim maximi ſemper loco beneficij fuit habita ſoboles numeroſa, quæ non niſi à propitio ac beneuolo Numine concedi putabatur. Huc ſpectat ſolemnis illa Dei Abrahamo facta promiſſio, quæ inter Patriarcharum benedictiones iure meruit prin-Gen. 22, 17. cipatum: *Benedicam*, inquit, *tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli.* Quod in Græco textu ad maiorem emphaſim, & diuini promiſſi certitudinem ac magnificentiam declarandam, eodem verbo bis geminato exprimitur: Εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου: *Benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo ſemen tuum.* Vbi notant Patres, in antiquo potiſſimùm Teſtamento copioſam liberorum multitudinem viris iuſtis in præmium virtutis à Deo dari conſueuiſſe. Quò pertinet etiam Psal. 126, 3. illud Pſalmi, *Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hereditas Domini filij; merces, fructus ventris.* Quo loco, iuxta D. Baſilium, Theodoretum & Euthymium, *filij* pro ingenti hereditate, *fructus ventris* pro copioſa mercede ponuntur: quam mirificè extollit Eccleſiaſticus his verbis: *Cum* Eccli 44, 11. *ſemine eorum permanent bona, hereditas ſancta nepotes eorum, & in teſtamentis ſtetit ſemen eorum: & filij eorum propter illos vſque in æternum manent: ſemen eorum & gloria eorum non derelinquetur*; diſertè docens amplam ſimul & *Fecunditas eſt donum Dei.* probam ſobolem pietati parentum tribui, ac ſoli Deo debere acceptam referri. Nam (vt Propheta Regius veriſſimè cecinit) *Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam*; Psal. 126, 1. declarans fruſtrà pro copioſa prole amplaque familia laborari, niſi Deus optimus maximus neceſſariam ad hoc indulſerit fecunditatem. Hinc cùm formoſa Rachel cum marito ſuo Iacob de impotentia liberos generandi expoſtularet dicens, *Da mihi liberos*; prudenter Gen. 30, 2. omnino Patriarcha ſanctus reſpondit ei, *Num pro Deo ego ſum?* non obſcurè inſinuans filiorum procreationem non tam humanæ opus voluntatis ac poteſtatis, quàm ſupremi Numinis præcipuum quoddam munus exiſtere. Id quod aliàs item clarè profeſſus fuit, quando fratri ſuo Eſau in itinere obuiàm factus, & de filiorum turba, quam ſecum ducebat, *quid ſibi vellent iſti, & an ad eum pertinerent*, interrogatus, reſpon-Gen. 33,5. dit: *Paruuli ſunt, quos donauit mihi Deus ſeruo tuo*; diuinæ illos beneficentiæ acceptos referens.

Felicitas liberorum fructus eſt timentium Deum. Hoc porrò fecunditatis donum veluti propriam timentium Dominum benedictionem à Dauide celebrari video dum ait: *Beatus vir qui timet Dominum.* & ſtatim addit: *Potens in terra* Psal. 111, 2. *erit ſemen eius: generatio rectorum benedicetur*, &c. Similiter alio in loco, cùm beatos pronuntiaſſet omnes qui timent Dominum, tam-Psal. 127, 3. quam peculiarem huius timoris fructum recenſens, *Vxor tua*, inquit, *ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ.* Vtque manifeſtiùs hoc quaſi proprium timoris Dei præmium eſſe declararet, immediatè ſubiungit: *Ecce ſic benedicetur homo qui timet Dominum.* Cùm igitur ſanctus Iob, vt anteà demonſtratum eſt, timore Domini præditus fuerit prorſus ſingulari; hoc quoque timentium Dominum præmio minimè fraudatus, ſeptem omnino filios, virtutis ac ſapientiæ laude conſpicuos, ac tres filias, formâ omnes honeſtâ ac liberali, procreauit. Hunc autem tam filiorum quàm filiarum numerum myſterio haudquaquam caruiſſe Didymus in Catena pulchrè oſtendens, *Honeſtum*, inquit, *hoc loco* *Septem filij Iob dona Spiritus ſancti; tres filiæ virtutes theologicas referunt.* *catalogum filiorum adfert Scriptura myſticis rationibus congruentem. Quis enim ignorat numerum ſeptem eſſe ſeptem chariſmatum indicem; ſicut trium appellatio ad id quod eſt perfectius atque diuinius referri ſolet? Nimirum vt ſciamus, Trinitatis fidem ſeptem donorum opificem ceterarumque virtutum caput eſſe.* Simili ferè ſenſu S. Gregorius lib. 1. Moralium cap. 28. *Septem*, inquit, *filij nobis naſcuntur, cùm per conceptionem bonæ cogitationis ſancti Spiritus ſeptem in nobis virtutes oriuntur. Hanc namque internam prolem Propheta dinumerat, cùm ſpiritus mentem fecundat, dicens: Requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini; ſpiritus ſapientiæ & intellectus; ſpiritus conſilij & fortitudinis; ſpiritus ſcientiæ & pietatis; & replebit eum ſpiritus timoris Domini. Et tres filiæ, Fides, Spes & Charitas. Quia quidquid virile hi virtutum ſenſus faciunt,*

faciunt, fidei, spei charitatique coniungunt. Neque enim ad denarij perfectionem septem filij perueniunt, nisi in fide, spe & charitate fuerit omne quod agunt. Alias huius loci mysticas expositiones vide apud eumdem D. Gregorium lib. 1. Moralium cap. 11. & lib. 11. cap. 12.

Quærit hîc vlteriùs Pineda noster, cur Scriptor sacer, cùm præcedentem versiculum in recto extulerit, hunc immutatâ oratione in obliquo expresserit, dandi casu vtens. Et acutè respondet, id eo consilio factum, vt parentum in filios dominium & filiorum erga parentes debitum insinuaretur. Liberos enim inter vtilia parentum bona censeri, & eorumdem dominio subesse, vel ipso naturæ lumine satis per se notum est. Vnde filij inter opes possessionesque paternas primo semper loco in Scripturis recensentur. Hinc prima nostra mater Heua cùm filium suum primogenitum peperisset, *Possedi*, inquit, *hominem per Deum.* Quibus verbis duo insinuari rectè notat Chrysostomus; scilicet filium & parentis possessionem & Dei munus existere. Quin & Interpretes ibidem obseruant, idem esse verbum possidendi atque gignendi; ac si filius nihilo à patris possessione distinguatur. Optimo igitur ordine etiam hoc loco Scriptor sacer, postquam Iobi liberos numerauit, ceteras quoque possessiones eius recensuit dicens:

Liberi sunt possessio parentum.

Gen. 4,2.

3. Et fuit possessio eius septem millia ouium, & tria millia camelorum; quingenta quoque iuga boum, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis: eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.

Alteram hîc bonorum temporalium benedictionem, quæ in veteri quoque Testamento maximi fiebat, & propitij Numinis argumentum credebatur, adiungit; quæ tunc temporis in agrorum possessione, & in pecorum armentorumque copiosa multitudine potissimùm consistebat. Huiuscemodi autem diuitias auro & argento minùs noxias existere, neque suos possessores tam facilè à Regno cælorum excludere, sapienter aduertit S. Chrysostomus Hom. 12. in Epist. ad Timotheum ita scribens: *Quid ergo dicemus de Abraham? quid item de Iob, qui innocens, qui iustus, qui verax, qui Dei cultor, qui à malis omnibus abstinens prædicatur? Opes illis non in auri argentique talentis, sed in pecoribus erant: quæ profectò diuitiæ & innocuæ, & diuinitus permissæ sunt.* Non enim terræ fructus, licet vberrimi, tam potenter trahunt hominem ad peccatum sicut aurum: quod idcircò Dominus, qui ceteros plerosque terræ prouentus obuios esse voluit, ab hominum oculis prudenter abscondit, atque intimis terræ visceribus abdidit, ne tam illecebroso ad peccandum illicio seducerentur.

Diuitiæ agrorum & pecorum minùs periculosæ quàm auri & argenti.

Licet itaque absque piaculo dare operam concessis à Deo terræ fructibus acquirendis; sed in auri argentique inuestigatione atque acquisitione hoc maius & euidentius periculum salutis inuenitur, quòd præ ceteris diuitijs ampliùs auaritiam foueat, ac vitijs omnibus pabulum subministret. Quamobrem Scripturæ sacræ vbi diuitum iustorum meminerunt, nullam ferè auri vmquam faciunt mentionem; sed pecorum & agrorum, atque istiusmodi bonorum, quæ dum profluis augmentis animos satiant, non tam offendunt aut impediunt salutem, quàm eamdem promoueant, dum ipsâmet suâ abundantiâ cogunt quodammodò etiam auarissimos quosque ad donandum. Solum verò aurum est quod numquam adfert saturitatē, quin potiùs habendi sitim semper accendit, famemque generat rabidissimam, quâ sui possessores in interitum trahat. Quapropter peracutè Isaias, postquam Iudæos inhonestis voluptatibus alijsque vitijs deditos fuisse significasset, vbi ad aurum & argentum ventum fuit, non ipsos, sed terram eorum argento atque auro repletam esse dixit. Siquidem hæc metalla vt orbem terrarum replerent, animum tamen hominis numquam replere poterunt, sed nouâ semper illum siti ac plus habendi fame torquebunt. Id diuinè, vti solet, intellexit S. Cyprianus Epist. 2. auri *speciosa supplicia* nominans, dum ita scribit: *Nec intelligit miser speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri, & possideri magis quàm possidere diuitias.* Sic etiam Diogenes in Epistola sua ad Chrysen hominem auarum, qui congestâ auri & argenti exquisitâ copiâ famem tamen & ægritudinem miser patiebatur, eleganter ipsum aiebat βρόχοις ὥσπερ χρυσοῖς ἀπάγχεσθαι, *veluti aureo fune strangulari.* Dignum sanè tantâ vecordiâ supplicium, vt auro pereat qui deperit aurum. Procul profectò ab hac auri sacra fame S. Iob abfuit; qui, vt ipsemet testatur, non comedebat buccellam suam solus, nisi simul etiam pupillus comederet ex ea. Quapropter eius opes ac census in re pecuaria & rustica numerantur: quæ diuitiarum ratio minùs erat fraudibus ac periculis obnoxia, & humanis necessitatibus subleuandis magis opportuna. Nam qui ex vsura & fœnore aut negotiatione compendia captant, mille se periculis iniuriarum exponunt. Quare dum Iobi possessio in gregibus ouium, seu pecoribus, & armentis camelorum, seu iumentis, boumque iugis, seu agris, qui bobus istis arabantur, sita fuisse significatur, ab omni quoque iniuriarum & iniustorum contractuum periculo remotissima fuisse insinuatur.

Aurum non satiat hominem.

Isa. 2,8.

Iob 31,17.

Iob ab omni auaritiæ periculo remotus erat.

Postquam autem greges & armenta recensuit, famulorum illicò mentionem facit dicens:

AC FAMILIA MVLTA NIMIS.] Vbi obseruandum est famulos post pecora & armenta commemorari; quò innuitur illos non ad aliud fuisse conductos, quàm vt pecoribus & armentis prospicerent, ac rei rusticæ operam nauarent. Id quod clariùs expresserunt Septuaginta dicentes: Καὶ ὑπηρεσία πολλὴ σφόδρα, καὶ ἔργα μεγάλα ἦν αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς: *Et ministerium multum valdè, & opera magna erant ei super terram.* Numerosa scilicet ministrorum turba armentorum & agrorum fructibus respondebat, & iuxta rei rusticæ operam ac labores famulorum numerus mensurabatur, ne vllus esset desidiosus, qui prouentibus augendis non incumberet. Similiter Ecclesiastes cap. 2. *Possedi*, inquit, *seruos & ancillas, multamque familiam habui, armenta quoque*

Iob famulos non ad pompam sed ad agriculturam habebat.

Eccle. 2,7.

que & magnos ouium greges, vltra omnes qui fuerunt ante me. Vbi aduerte quò seruorum & ancillarum referat multitudinem; gregum vtique prouentibus augendis; ne quis alios illi seruos & ancillas fuisse suspicetur, nisi ex quibus tanta prouentuum copia nasci potuisset, quantam nullus anteà habuisset.

Serui non ad luxum sed ad vsum adhibendi.

Luc. 17, 7.

Hinc disce non ad luxum, sed ad subsidium, non ad pompam & ostentationem, sed ad obsequium & vtilitatem, seruos ac famulos in familiam esse assumendos. Id ipsum Christus in Euangelica parabola non obscurè insinuat, dum à reuertente ex agro famulo debere mensam parari docet; quasi non sit alius cui possit tale munus demandari. Et sanè quòd comedant domini, à seruis arantibus & laborantibus venit. Nam famuli otiosi & comptuli, ad fastum solùm intenti, mensas dominorum euacuant, atque substantiam eorum funditus euertunt ac perdunt. Apposité de talibus Nahum: *Custodes tui*, inquit, *quasi locusta.* Ministros Principum & nobilium seruos sic appellat, qui eis assistunt, & latera cingunt ad custodiam. Quo posito, pulcherrimè legit editio Tygurina: *Comptuli tui locustas referunt.* Quo quid verius? siue morum ipsorum leuitatem, siue calamitatem, quam copiosissimis etiam familijs adferunt, consideraueris. Serui sanè aratores hi segetes ditissimas faciunt, quibus implentur horrea Principum, implentur & mensæ: at comptuli isti prorsus otiosi, dominis solùm ad pompam assistentes, leuiculas verissimè locustas referunt, quæ segetes absumant, & diram famem atque calamitatem Regnis inferant. Fallar, si maius damnum à locustis venit segetibus, quàm ab istis comptulis otiosis recipiant familiæ vniuersæ. Certè non necessitas aut vsus, sed luxus & vanitas otiosorum istiusmodi multitudinem famulorum inuexit; nec à Deo venit, sed à vitio, quod aliqui (Principes hîc semper excipio) multis vndique cincti famulis appareant. Contra quos pulchrè S. Chrysostomus in primam ad Corinthios Hom. 40. sic ait: *Verùm nec necessitate nec humanitate adducti plures serui sunt, sed fastu solo. Nam quò familiares tot alis? Quemadmodum enim in vestibus in vita necessitatem solam respicere oportet, sic in famulis. Quæ ergo necessitas est? Nulla sanè. Herum vnum vno seruo contentum esse decebit, imò vno seruo tres heros.* Meritò etiam Seneca in istiusmodi inertem famulorum turbam inuectus lib. 6. Epist. 47. *Superbissima*, inquit, *consuetudo cœnantem dominum stantium seruorum turba circumdedit, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorum colligit, alius pretiosas aues scindit, per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditâ manu frusta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decenter secet; nisi quòd miserior est, qui hoc voluptatis causâ docet, quàm qui necessitatis discit. Alius vini minister, alius cui conuiuarum censura permissa est, expectat quos reuocet in crastinum*, &c. Sic pergit sapiens Philosophus carpens famulorum multitudinem ignauorum, non ob aliud introductam quàm ob superbissimam consuetudinem.

Otiosorum seruorum multitudo valdè noxia.

Nahum 3, 17.

Famulorum iners multitudo non est à Deo, sed à superba consuetudine introducta.

Famuli Iob omnes strenui.

Haudquaquam profectò tales erant famuli Iob, tametsi esset illi *familia multa nimis*; sed omnes seduli, omnes laboriosi, omnes frugi, omnes suis iumentis & aratris ligonibusque iuncti; nulli inertes, nulli desides, nulli pigri, nulli vino lasciuiæque dediti, nulli frugibus perdendis aut consumendis, sed omnes iisdem congregandis & amplificandis intenti. O felicissimam familiam, in qua serui ac famuli non ad otiosum atque euanidum fastum, sed ad quæstum dominorum & verum adiumentum sunt. *Qui seruat ficum* (inquit Sapiens) *comedet fructus eius; & qui custos est domini sui glorificabitur.* Vbi herum cum ficu & seruum cum fici cultore comparat, nec otiosè cultorem agri iungit cum custode seu famulo domus, sed vt doceat, quàm hæc duo munera sibi mutuo connexa esse debeant. Tunc enim domus & familia floret, quando famulus domini cohærens lateri ab agri cultura non separatur; imò idem omnino est cultor agri & domino assistens famulus. Quemadmodum Agatharcides Gnidius lib. 38. Rerum Europæ apud Athenæum scribit, ex Dardanis quemdam seruos mille possedisse, nonneminem etiam plures, & eorum vnumquemque pacis tempore agros colere, bello verò ingruente militiæ nomen dare consueuisse, suosque illis duces esse dominos. Quid ni florerent Dardani, quibus nullus otiosus famulus, nullus comptulus, sed milleni erant in agris vel in bello, vbi opus erat, certantes?

Prou. 27, 18.

Famuli strenui florere faciunt familiam.

Magni profectò momenti est delectus famulorum, vt illi tantùm capiantur, qui domino vtilitati, gloriæ & honori esse possint. Veterum ea in re diligentiam notat S. Chrysostomus, quos ait ad bonos probatosque seruos comparandos non tantùm prudentiam adhibuisse magnam ac diuturnam in experiundo, verùm etiam eâ causâ sæpè longum iter instituisse: *Tu*, inquit Hom. 22. ad populum, *vt frugi seruum compares & aurum dinumeras, & cum mercatoribus multis verba facis, & longas interdum peregrinationes suscipis.* Et lib. 4. de Sacerdotio ait eos qui mancipium aliquod empturiunt tum ostendere illud Medicis, tum sponsores emptionis postulare, tum interrogare quoque vicinos, & diuturnum aliquod tempus poscere, intra quod probare illud possint. Et iure quidem merito tantam adhibebant in delectu seruorum diligentiam; quandoquidem sicut ex immorigero & infideli grauissima damna & incommoda, sic è probo frugique seruo multæ existant in omnem modum opportunitates non solùm ad domesticam seruitutem, verùm etiam ad familiæ splendorem. Nam, vt præclarè grauissimus auctor Cassiodorus lib. 4. Epist. 3. ait, *De claritate seruientium crescit fama dominorum.* Vnde Scriptor sacer postquam Iobum à familiæ benè ordinatæ amplitudine & à morigera famulantium multitudine commendasset, quantus hinc illi splendor accesserit subiungit:

Magnus delectus habendus est famulorum.

ERATQVE VIR ILLE MAGNVS INTER OMNES ORIENTALES.] Septuaginta vertunt: Καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν: *Et erat homo ille nobilis inter Orientales*: Symmachus reddit: Μέγας πάντων τῶν ἀνατολικῶν: *Maximus omnium Orientalium.* Vbi notandum diuersimodè à diuersis vocem hanc *magnus* limitari & exponi.

Iob magnus.

Primò enim aliqui restringunt illam ad generis claritudinem seu nobilitatem; ita vt *magnus* idem sit quod *nobilis, clarus, illustris*, quemadmodum Septuaginta interpretantur.

Primò, generis nobilitate.

Secundò

Secundò, nominis celebritate;

Secundò alij referunt ad famæ nominisque celebritatem ac gloriam; quasi dicat famam Iobi toto Oriente fuisse celebratam. quâ ratione dicitur in libris Regum: *Feci tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui sunt in terra.* Atque ita D. Thomas & Lyranus accipiunt. (2. Reg. 7, 9)

Tertiò, honoris splendore;

Tertiò nonnulli id de honore ac reuerentia, quæ Iobo ab omnibus & præ omnibus Orientalibus exhibebatur, exponunt.

Quartò, excellentiâ sapientiæ;

Quartò aliqui hoc ad sapientiam eius referunt, quâ ceteris eminebat; prout Ecclesiastes de semetipso ait: *Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientiâ.* (Eccle. 1, 16.)

Quintò, diuitiarum amplitudine;

Quintò alij referunt id ad Iobi diuitias & amplissimas facultates paulò antè numeratas; sicut Isaac & Nabal in sacris Literis magni, id est prædiuites, nominantur. (Genes. 26, 13. 1. Reg. 25, 12.)

Sextò, omni genere magnitudinis.

Sextò denique alij (& meo quidem iudicio optimè) hanc vocem *magnus* quàm amplissimè sumunt, ita vt simul omnes modò recensitas magnitudinis formas complectatur: quemadmodum etiam Salomon propter nominis, sapientiæ, diuitiarum & vniuersæ suæ gloriæ celebritatem ac maiestatem super omnes Reges terræ dicitur magnificatus. (3. Reg. 10, 3.) Magis autem speciatim censeo vocabulum *magnus* esse veluti *σφράγισμα* seu *sigillum* eorum quæ dicta fuerunt, atque adeò cadere in omnia quæ toto hocce Iobi elogio continentur: vt scilicet Iob peculiari quadam ratione magnus significetur; Primò *virtutibus*, nominatim simplicitate, rectitudine ac Domini timore; Secundò *in generatione sua*, ob copiosæ sobolis felicitatem; Tertiò *possessione*, propter agrorum latifundia, pecorum greges, armenta iumentorum ac familiæ totius amplitudinem, quâ ceteris æui sui Orientalibus longè antecellebat. Quæ videtur maximè propria & genuina loci huius expositio. Cùm enim vox illa *magnus* totum quodammodò Iobi elogium concludat, par est vt omnia quæ in eo recensita sunt simul afficiat & obsignet.

Christiani Orientales dici possunt.

Allegoricè autem in typum Christi Domini dicitur Iob *magnus inter omnes Orientales*, hoc est, interprete Lyrano, inter Christianos: qui sicut à Christo Christiani nominantur, ita etiam ab eodem Christo, cuius nomen est *Vir Oriens*, dici possunt Orientales. (Zach. 6, 12.) In quem sensum ferè Didymus in Catena ad hunc locum: *Genere*, inquit, *clarus inter Orientales prædicatur; quoniam lucis Deique filij à lucidis actionibus nuncupantur, hi ad orientem Solem pertinent. Neque enim iustus ab hominibus, sed à splendore Solis iustitiæ splendescentem assequitur nobilitatem.* Iactent igitur in stemmatibus suis facinorum nobilium signa homines sæculares, & aquilas, leones, tygrides aliasque famosiores triumphorum imagines ostentent: tu verò quisquis cupis veram & splendescentem assequi nobilitatem, Iobum imitatus, à Solis iustitiæ splendoribus illam quære: tunc enim supra nobilissimos quosque eleuaberis, cùm te Christianarum virtutum cinxerint splendores.

Solus splendor virtus à Sole iustitia deriuatur.

Sic eleuatus fuit Isaac Patriarcha ille magnus, ille orbis deliciæ & risus, ille innocentiæ victima, ille typus Seruatoris perfectionisque exemplar. de quo in Historia mundi ita scribitur: *Ibat proficiens atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est.* (Genes. 26, 13.) Talis Ioseph, quem *filium accrescentem* honorato vaticinio pater indigetauit. (Genes. 49, 22.) Tales denique omnes viri sancti & iusti, qui cum Iobo in Oriente, id est lucis regione, habitant; quorum idcircò *semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem.* (Prou. 4, 18.) Tales vtique etiam ad instar Iobi filios lucis ac pacis progenerant. de cuius filiis subiungitur:

4. Et ibant filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnusquisque in die suo.

Septuaginta legunt: Συμπορευόμενοι δὲ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους ἐποίουν πότον καθ' ἑκάστην ἡμέραν: *Conuenientes autem filij eius ad inuicem faciebant conuiuium per singulos dies.* Vbi expende illa verba *conuenientes ad inuicem*. Non enim hoc frustrà dicitur, sed ad commendationem mirabilis & inusitatæ virtutis exprimitur.

Inter Iobi filios summa erat charitas & æqualitas.

Vnde Olympiodorus in Catena, *Summe*, inquit, *admirationis est quod de maribus dixit; Conuenientes inter se.* Id est, *Nullam ob rem de principe loco erat illis contentio; maximum verò, quod quisque arbitrabatur ad alterum properare.* Et meritò quidem veluti rem summæ admirationis extollit, quòd vel fratres tantâ inter se animorum consensione conueniant, vt nulla illos prælationis cura sollicitet, nulla æmulationis cogitatio inquietet, sed sese inuicem & socios & æquales aspiciant & honorent. Ecquando similis inuenta est vel inter gemellos vno eodemque partu editos fratres concordia?

Dualitas est causa dissensionu.

Notissima est duorum fratrum gemellorum Esau & Iacob historia, vt adhuc in vtero materno existentes præliabantur, quærens alter alterum præcedere. Mirabatur & ægrè ferebat mater prodigiosam illam vteri sui pugnam: perrexit itaque, vt, quidnam sibi hoc portentum vellet, oraculum consuleret. Cui Dominus respondit: *Duæ gentes sunt in vtero tuo.* (Genes. 25, 23.) Ecce tibi totam istiusmodi pugnæ causam: nimirum duo erant in vtero. Vbi enim duo sunt, licet fratres sint, licet vterini, licet gemelli, mirum & inauditum erit, si non sint de prælatione rixæ, & in hereditatis sortitione discordiæ.

Vbi perfecta virtus, ibi firma pax & concordia.

Vnde igitur tanta inter Iobi filios animorum concordia & consensio voluntatum? vtique ex virtutis perfectione; sine qua nulla vmquam pax firma vel stabilis esse concordia potest.

Propone tibi ob oculos duas domos, ambas religiosis Patribus familias gaudentes, ambas religione insignes, & filiis optimè educatis clariores. Altera est domus Iacob, altera est domus Iob. In Iacobi domo Ioseph à parente tenerè amabatur: *Videntes autem fratres eius quòd à patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacificè loqui.* (Gen. 37, 4.) Ecce tibi pacem & concordiam fratrum in domo religiosissimi Iacob perturbatam.

Iacobi filij dyscoli, Iobi verò vnanimes.

At in domo Iob quis non videt arctissimam fratrum concordiam, de quibus in symbolum summæ coniunctionis animorum hîc dicitur: *Ibant filij eius, & faciebant conuiuium per domos, vnusquisque in die suo.* Cur igitur inter Iobi filios tanta potuit vnanimitas custodiri, quæ inter Iacobi filios minimè seruata fuit? Quia nimirum de Iobi filiis nihil non iustum, nihil non sanctum auditur; de Iacobi filiis plurima scelera narrantur. Dicuntur

citur enim Ruben cubile patris contaminasse, Simeon & Leui dolosè Sichimitas interfecisse, Iudas cum prostituta concubuisse. Hinc minimè mirandum est, inter Iacobi filios tot sceleribus coinquinatos vnanimitatem & concordiam seruari nequaquam potuisse, quæ inter Iobi filios omni scelere vacantes arctissima semper atque integerrima perseuerauit; quandoquidem pax & concordia ibi solùm firma sit, vbi est virtus perfecta. Pulchrè id ostendit Origenes ad hunc locum ita scribens: *Fuerunt*, inquit, *Iobo septem filij & tres filiæ: numero decem, animo verò vnus erant: numero plurimi erant: consensu ac concordiâ quasi vnus, vnanimitate ac dilectione quasi idem: non separabat autem eos zelus, non dissociabat eos inuidia, sicut pridem fratres Ioseph. Quare? Quia non exorta est in eis prauaricatio neque coinquinatio, sicut in Ruben; neque furor interficiens, sicut in Simeone & Leui; neque odium fraternæ maledictionis, sicut in cæteris filiis Iacob: sed erant omnes vnanimes in pietate, pacifici in iustitia, atque in Dei timore concordes.*

Sola virtus est solidum fundamentum pacis & concordiæ.

Fundabatur nimirum hæc concordia & vnanimitas in omnimoda virtute filiorum Iob, atque idcircò firma stabilisq; perseuerabat; quam minimè habuerunt filij Iacob, quia singuli eorum multis scatebant sceleribus & delictis. Pulchra est & vera sententia D. Ambrosij lib. 3. Officiorum cap. 16. *Non potest homini amicus esse qui Deo fuerit infidus.* In vanum scilicet speras concordiam & vnanimitatem seruare cum iis qui variis semetipsos sceleribus coinquinant: require priùs solidum probæ atque innocentis vitæ fundamentum: quod si adsit, firmissimam concordiam spera; sin desit, & lites & rixæ non deerunt. Illa igitur filiorum Iobi per orbem iterata conuiuia satis apertè probant quàm optimè inter illos conuenisse, abfuisse inuidentiam, intercessisse charitatem, quæ illorum facultates faciebat esse communes, & mutuis indies officiis mirum in modum augebatur ac fouebatur.

Officiosa conuiuia concordiam fouent.

Obiectio. Cur laudentur filij Iob conuiuiis vacasse. Deut. 21, 20.

Sed quomodo, dicet aliquis, hoc iis laudi datur, quòd nullum agerent diem sine conuiuio, sine compotatione? cùm in Deuteronomio iubeantur parentes filium comessationibus vacantem deferre ad iudicem dicentes: *Filius noster iste proteruus & contumax est, monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, & luxuriæ atque conuiuiis: lapidibus eum obruet populus ciuitatis*, &c. Quo in loco Philo libro de Temulentia nihil meminit de iniuria istius filij nequam; sed solùm ait: *Conuiuiis vacat & compotationibus.* Ecce tibi quantum crimen sit, conuiuiis ac compotationibus vacare, vt proptereà filius à parentibus traduci & exitio tradi iubeatur. Quanam igitur ratione Iobus excusari poterit, qui filios suos per singulos dies conuiuiis atque compotationibus vacare permittebat?

Responsio. Conuiuia filiorum Iob fuisse frugalia, casta & charitate plena.

Ad quod respondendum; hoc loco conuiuium non pro temulenta & in luxum dissoluta comessatione aut compotatione sumi, qualis bacchantium ac prodigorum filiorum esse solet, de qua citato Deuteronomij loco fit sermo; sed pro frugali, sobrio, casto & iucundo amicorum inter se conuictu. quem conuiuij vocabulo propriè significari docet ipse Cicero lib. 9. Epist. ad Papyrium Pætum ita scribens: *Extra iocum moneo te, vt cum viris bonis, iucundis, amantibus tui viuas: nihil est aptius vitæ, nihil ad benè viuendum accommodatius: nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitæ atque victus, remissionemque animorum; quæ maximè sermone efficitur familiari, qui est in conuiuiis dulcissimus; vt sapientiùs nostri quàm Græci συμπόσιον ἢ σύνδειπνον, id est compotationem aut concœnationem, nos conuiuia vocamus; quòd tum maximè simul viuatur.* Quod non verè minus quàm eleganter ab Ethnico viro dictum Minutius quoque Felix adhuc magis illustrat. cuius hoc de Christianorum conuiuiis sacrosanctum est testimonium: *Conuiuia*, inquit, *non tantùm pudica colimus, sed & sobria: nec enim indulgemus epulis, aut conuiuium mero ducimus, sed grauitate hilaritatem temperamus, casto sermone, corpore castiore.* Vnde illud præclarum Cyrilli apophthegma, quod in Michææ cap. 5. vers. 50. adfert, Βρῶμα τοῖς ἁγίοις καὶ τρυφὴ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, *Cibus & deliciæ Sanctorum opus est Dei.* Talia autem filiorum Iob conuiuia fuisse Origenis & aliorum Patrum testimoniis comprobatur, vti ex illorum ad hunc locum Commentariis & ex iam dictis satis liquet, atque ex sequentibus euidentiùs apparebit. Vnde facilis occurrit responsio conquerentibus, quòd quotidianæ istiusmodi comessationes ad nimiũ luxum & delicias potiùs referrentur, ac tanti patris filios dedecerent. Quasi verò fratres ac sorores eiusdem familiæ quotidie simul vesci & pariter comedere ignominiosum sit, & non potiùs honorificum, ac manifestum fraternæ dilectionis indicium. Hoc enim consilio non inuito, sed, vt opinor, auctore atque hortatore parente communia hæc & quotidiana inire conuiuia, vt amorem, quem inseuit sanguinis communio, consuetudo aleret atque perficeret. Nec refert, quòd eorum mensa fortassis etiam exquisitis & benè conditis dapibus instructa esset: talis enim mensa illorum statui, vtpote Principum filiis, erat conueniens; & pro eorum conditione frugalis dici poterat, quæ alioquin pauperibus aut plebeis esset nimis splendida, ideoque in illis damnanda.

In conuiuiis loci ac temporis ratio habenda.

Porrò in his conuiuiis non solùm temperantiæ ac honestatis, sed etiam loci ac temporis (quod in rebus istiusmodi ad hoc vt benè vel malè fiant quàm maximi refert) exactam esse rationem habitam ista verba declarant: *Per domos vnusquisque in die suo.* Vbi notanda est prima loci circumstantia. Non dixit, Per popinas aut tabernas ganeonum & lurconum, quæ sunt theatra vitiorum luxu & intemperantiâ dominante, furente Lyæo, & exultante Comi proteruiâ; sed *per domos*, id est in sacris Religiosorum fratrum penatibus; in quibus non tam triclinium quàm templum quoddam honoratum appareat, vbi Temperantia consecretur atque præsideat; cum qua Pietas, Modestia, Religio, Prudentia, Frugalitas & insignium chorus virtutum epuletur. Cui expositioni applaudit Origenes dicens: *Fratres ad conuiuiũ vocabant sorores suas vt secum manducarent, & sic secum adorarent Deum, & gratias illi agerent: ob hoc conuocabant illas, vt fierent omnes simul Ecclesia san-*

Conuiuij triclinium quale esse debeat.

sanctorum, congregatio religiosorũ, conuentus immaculatorum. Vide quæ tanta sit virtus charitatis fraternæ, vt ex conuiuio Ecclesiam faciat, religionem & conuentum Angelorum. Ita Origenes. Hanc autem loci rationem in conuiuiis diligenter obseruandam ipsemet Christus exemplo suo docuit, quando vltimam cœnam suam in cœnaculo magno strato apparari iussit.

Luc. 22, 12.

Quoad alteram circumstantiam, quæ est temporis, notandum illud *in die suo* non carere mysterio, sed eorum probitatem atque temperantiam plurimùm commendare: ostendit enim illos haudquaquam noctis ac tenebrarum, sed diei lucisque filios extitisse, atque ideò sicut in die honestè ambulasse; *non in comessationibus & ebrietatibus* (quas Apostolus damnat) *non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione* (quæ noctis & tenebrarum opera censentur) sed *in omni bonitate, & iustitia & veritate* (quæ ad fructus lucis pertinent) *probantes quid sit beneplacitum Deo. Omnis enim* (inquit Iesus) *qui malè agit odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius: qui autem facit veritatem venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.* Sanctitas quippe lumen est, si Clementis Alexandrini Pædagogo fidem habemus lib. 5. cap. 6. sic dicenti: φίλον δ' ἐστὶ τὸ ἅγιον τῷ ἐξ οὗ τὸ ἅγιον· ὃ δὴ κυρίως κέκληται φῶς: *Quod sanctum est autem amicum est ei ex quo sanctum est: quod propriè appellatur lux.* Hinc etiam ibidem putat à veteribus Græcis hominem appellatum φῶτα; quòd lucem haberet sanctitatis atque virtutis. Et in libro septimo Stromatũ de homine loquens, qui in vitæ perfectione colendoque Deo tabernaculum vitæ suæ collocauisset, sic ait: Οὐ μετουσίᾳ πυρὸς φωτεινός, ἀλλ' ὅλως φῶς βούλεται: *Non ignis participatione lucidus, sed vult totus esse lux.* hoc est, vt ego interpretor, vndique sanctitudine collucens. Cùm igitur conuiuia filiorum Iob *in die*, id est luce ac sanctitate celebrarentur, nil mirum, quòd sorores suas virgines purissimas, aut saltem matronas honestissimas, ad eadem inuitauerint.

Conuiuia filiorum Iob diei non noctis erant opera.

Rom. 13, 13.

Ephes. 5, 9.

Ioan. 3, 20.

Magna sanctitatis & lucis consensio.

IBIDEM. Et mittentes vocabant tres sorores suas, vt comederent & biberent cum eis.

Quàm sanctè filiæ Iob fratrum conuiuia frequentarint.

Hinc etiam istiusmodi conuiuiorum sanctitas & honestas confirmatur. Quis enim pater adeò exlex, vt filias tantâ ornatas pudicitiâ frequentare conuiuia permitteret, quæ etiam masculis filiis, si immoderata sint, crimini dantur. Quo igitur fine honesto venerandæ virgines fratrum compotationibus assidere permittuntur? sanè maximo id conuiuarum bono fiebat: nam virginalis pudor, & honestissimarum modestia puellarum conuiuiis inserebatur, ne inter pocula inordinatus discumbentium affectus prosiliret; sed vel ipsamet intemperantia tantarum conspectum virginum vereretur. Eleganter rem hanc tractat D. Chrysostomus Hom. 2. de Iob sic dicens: *Suscipiebant autem & tres sorores, vt comederent cum eis & biberent. Et quid ad vtilitatem hæc audientis? Quare sororum addit esum? vt ostendatur scilicet, quòd ad pudicitiam conuiuium agebatur; quodque ibi non rifus intercedebat dissolutus, immodestiaque effusus, mensam iniurians. Inducit ergo & comedentes virgines, quò speciem figuramque conuiuij ostendat ebrietate non deformatam.* Non itaque crimen, non dedecus erat, quòd tantæ virgines conuiuiis & compotationibus adessent; quarum incredibili pudicitiâ etiam intemperantissimorum immodestia sopiretur, atque ipsa conuiuia temperantiam redolerent. Ita Christum quoque, virtutum omnium magistrum, in Euangelio legimus frequentem inuitantium mensis adfuisse: quod sanè summo virtutis exemplo faciebat. Decet enim conuiuiis interesse virum illum, cuius aspectu & obseruantiâ componi possint discumbentium omnium affectus. Quò spectabat Philonis monitum libro de Profugis, vbi ait: *Tu contrà cum omnibus dignis communicabis honorem, securitatem parans bonis viris, reliquos admonendo corrigens. Quòd si ad compotationem aut sumptuosum conuiuium eundum erit, ito cum fiducia, intemperantem pudefacturus tuâ dexteritate.* Cuius igitur tanta est fiducia sapientiæ, quæ vel inter pocula stare possit, imò quæ intemperantissimos quosque frænare atque intra regulas rationis coërcere possit, is securus conuiuia adeat; & vtinam frequens sumptuosis etiam diuitum mensis accumbat. Ceterùm cùm in conuiuiis istis filiorum Iob (quoniam ipsi satis per se temperantes, & ad omnem erant honestatem informati) minimè opus esset istiusmodi Catone aliquo Censore, iucundissimam grauissimarum virginum sororum suarum præsentiam, veluti musicam suauissimam in conuiuio, ad maiorem animorum symphoniam atque honestissimam mentis relaxationem adhibebant.

Decet interesse conuiuiis virum talem cuius præsentiâ ceteri contineantur in honestate.

Mysticè S. Gregorius libro 1. Moralium cap. 15. conuiuium hoc filiorum Iob exponit de conuiuio sapientiæ, in quo septem dona Spiritus sancti, per septem fratres significata cum tribus virtutibus theologicis, tamquam sororibus spiritualiter epulantur, & mutuâ bonorum communicatione diem lætum ac festiuum transigunt. De hoc conuiuio plura vide apud Patrem Salazar & Cornelium à Lapide, ad locum istum Prouerbiorum, vbi *sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem; immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam.* Prou. 9, 1.

5. Cumque in orbem transissent dies conuiuij.

Septuaginta vertunt, Καὶ ὡς ἂν συντελεσθῶσιν αἱ ἡμέραι τοῦ πότου: *Cumque consummati essent dies conuiuij.* Quærunt Interpretes quid sibi circularis ille conuiuiorum in orbem circuitus velit, qui hîc dicitur consummatus. An nimirum toties iteratum istud conuiuium ita singulis institueretur continuisque diebus, vt vbi septem fratres totidem hebdomadæ dies conuiuando explessent, his transactis, sequentem iterùm hebdomadam eodem orbe atque ordine repeterent; sic vt nulla toto anno septimana diésve conuiuio vacua pertransiret.

Quomodo intelligendum quòd in orbem conuiuia celebrarint.

Affirmant hoc nonnulli: in quibus est sanctus Thomas & Dionysius. Alij sunt, qui idem subobscurè insinuant. Apertè docet Pineda noster, quem

quem Bolducus sequitur. Ego in re incerta, quæ probabilibus dumtaxat coniecturis & congruentiis nititur, magis inclino, quo Origenes, Caietanus, Eugubinus, Stunica & Sanctius noster, cum quibusdam Hebræis, qui putant non omnium hebdomadarum diebus singulis, sed vna vel pluribus in anno hebdomadis pro more ritúque gentis istiusmodi conuiuia inter fratres & propinquos celebrari consueuisse; v.g. solemnioribus per annum festis, aut nataliciis cuiusque recurrentibus: quod ad testandam confirmandamque mutuam beneuolentiam, & ad amorem inter se fouendum abundè satis fuisse videtur. Nimis enim frequens & quotidianus epularum vsus præterquam quòd animos laxet atque emolliat, corporis quoque valetudini non parum obest, ac nauseam creat. Et esto Iobi filiorum, vtpote probissimorum, conuiuia valdè frugalia essent, atque ad omnem temperantiam honestatemque composita; ex beneuola tamen vrbanitate propter amici præsentiam inter maximè etiam temperantes natum est fieri, vt dum alter alterum liberaliori quodam haustu salutat, facilè aliquantulùm à temperantiæ meta deflectat: quod vt vitio minimè dandum est, si rariùs contingat; ita culpâ non vacabit, si quotidianâ consuetudine prauus habitus contrahatur, qui tam corpori quàm spiritui graue temporis successu damnum, si non exitium, adferat. Transacto itaque septemdiali conuiuiorum spatio

IBIDEM. Mittebat ad eos Iob, & sanctificabat illos, consurgensque diluculo offerebat holocausta pro singulis.

Septuaginta legunt, Ἀπέστελλεν Ἰώβ, καὶ ἐκαθάριζεν αὐτοὺς ἀνιστάμενος τὸ πρωΐ, καὶ προσέφερε περὶ αὐτῶν θυσίας κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, καὶ μόσχον ἕνα περὶ ἁμαρτίας περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν: *Mittebat Iob, & purificabat eos exurgens manè, & offerebat pro eis victimas secundùm numerum eorum, & vitulum vnum pro peccato pro animabus eorum.* Vbi expende verbum illud *Mittebat*. Quid mitteret dicat Origenes, *Orationes ad Deum, preces, gratiarum actiones*: Eugubinus, *ad templum hostias*: Chrysostomus, *munus sacerdotale*. Præ omnibus idem Origenes: *Mittebat ad eos magistros, qui pietatis admonerent*. In hoc igitur vel maximè præclara Iobi in Deum pietas & de filiorum suorum salute sollicitudo elucet, quòd peracto septemdiali conuiuiorum circulo, ad spiritales quoque epulas, quibus animum reficerent, illos inuitarit. Ideò nimirum, vt Vatablus
Sacrificium expiatio præcedere debet. vertit, *Misso nuntio eos accersebat, & ad rem diuinam præparabat*; id est, paratos esse iubebat ad sacrificium, solito expiandi ritu præmisso. Sacris enim non nisi omnino puri interesse poterant. Vnde ritum illud,

——— *Procul hinc, procul este profani.*

Quod Gentilibus vsitatum, & per præconem proclamari solitum docet Tertullianus in Apologetico: pro quo inter Christianos (vt in Græcis Liturgiis est) clamabat Diaconus, Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, *Sancta sanctis*. Cuius formulæ meminit S. Dionysius Areopagita Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 3. De Hebræis autem res est nota, quàm varias habuerint purificationes, vt sacris vti aut interesse possent: de quibus consule Leuitici cap. 22. & ibidem Interpretes, qui fusiùs eas prosequuntur, & exponunt. Sic etiam in Exodo ait Dominus ad Moysen: *Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras*, &c. similiter Samuel: *Sanctificauit Isai & filios eius, & vocauit eos ad sacrificium*. Pleni sunt diuini libri similibus testimoniis, quibus Deus & sanctum se appellat, & sanctitatem à populo suo postulat. *Exod. 19, 10. 1. Reg. 16, 5.*

Sanctum verò idem est quod purum ab omni prorsus contagione ac labe animum inficiente. *Sanctitas est puritas a collusione terrena.* Quælibet nempe res ex deterioris immixtione sordescit; vt argentum ex immixtione plumbi, inquit S. Thomas 2.2. quæst. 81. art. 8. additque: *Ideò mens humana inquinatur, ex eo quòd inferioribus rebus coniungitur*. Est igitur sanctimoniæ proprium, defæcare animum ab omni terrena colluuione, vt omnino purus & immaculatus coram Deo appareat. Hæc res apud Græcos sanctimoniæ nomen inuenit, quibus ἅγιος, id est *sanctus*, quasi *absque terra*, vel *extra terram* significat, vt optimè Origenes Hom. 2. in Leuiticum animaduertit: *Nam quicumque*, inquit, *sese Deo consecrauerit, meritò extra terram extraque mundum esse videbitur*. Vbi etiam sanctitatem ponit in separatione à mundo, à sæcularibus negotiis, à concupiscentia carnis, & ab eo omni quod animum commaculare, & ad Deum aditum impedire solet.

Fructus porrò huius puritatis longè præstantissimus est, quòd liberum ad diuinum numen accessum præbeat, qui impuris sordidisque negatur. *Puritas accessum habet ad Deum.* Præclarè Chromatius, *Munditia*, inquit, *cordis & conscientiæ puritas nullam nubem ad intuendum Deum patiuntur*. Hæc Moysen in cælestem illam nubem introduxit; in qua facie ad faciem cum ipso Numine collocutus est: hac pij Mystæ animam emaculant, vt sint tantò apud Deum sanctiores, quantò in omni vita castiores: nihil hac in re negligunt, sed in omnem partem oculos intendunt, ne vel minimam labeculam contrahant, memores illius dicti Aristotelis cap. 2. de Insomniis: Ὅτι τὰ μάλιστα καθαρὰ τάχιστα κηλιδοῦται: *Quòd ea quæ mundissima sunt citissimè maculentur.* Quamobrem Iob veritus ne castissimis alioquin filiorum suorum moribus ex tanta conuiuiorum frequentia vel tenuis aliqua fortassis intemperantiæ vel leuitatis macula, quæ Deo displiceret, adhæsisset, salutarem singulis adhibet expiationem. *Vir quippe sanctus* (inquit Gregorius lib. 1. Moralium cap. 5.) *nouerat, quia celebrari conuiuia sine culpa vix possent; nouerat, quia magnâ purgatione sacrificiorum diluenda sunt epulæ conuiuiorum. Nonnulla quippe sunt vitia, quæ à conuiuiis separari vix possunt. Penè enim semper epulas comitatur voluptas: nam cùm corpus in refectionis delectatione resoluitur, cor ad inane gaudium relaxatur. vnde scriptum est:* *In conuiuiis facilè peccati labes contrahitur.* Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. *Exod. 32, 6* *Penè enim semper epulas loquacitas sequitur; cùmque venter reficitur lingua defrenatur.* Sic ille: & meo quidem iudicio præclarè. Est enim omnibus à natura insitus quidam amor voluptatis, qui se prodit atque emergit in vita, vixque vllius hominis industriâ conuelli potest. Id quod magno prorsus iudicio aduertit

aduertit Aristoteles lib. 2. Ethicorum cap. 2. Ὅτι ἐκ νηπίου πᾶσιν ἡμῖν συντέθραπται· διὸ καὶ χαλεπὸν ἀποτρίψασθαι τοῦτο τὸ πάθος ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ: *Quoniam a teneris vnguiculis ea nobis omnibus innutrita est; idcircò etiam difficile est abstergere illam animi affectionem, quâ veluti natiuo quodam colore tincta & penitus imbuta est vita nostra.* Res profectò maximè ardua atque operosa est, tam insitam & inustam animis inclinationem exuere atque deponere. Quò facit dictum illud Heracliti, Χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι ἢ θυμῷ: *Difficilius est voluptati repugnare quàm iræ.* Et Aristoteles iterùm lib. 10. Ethicorum cap. 1. de eodem argumento disputans, ratam hanc pronuntiat sententiam, Ὅτι πάντες τὰ μὲν ἡδέα προαιροῦνται, τὰ δὲ λυπηρὰ φεύγουσιν: *Omnes nimirum ea quæ iucunda sunt potissimùm sequi, fugere verò illa quæ molestiam adferunt.* Ac paulò pòst addit, Πάντας ῥέπειν πρὸς ἡδονήν: *Omnes propendere ad voluptatem.* Vis autem huius affectionis si vnquam alibi certè vel maximè in conuiuiis sese exerit, atq; etiam optimos quosq; blanditiis suis delinitos non rarò decipit, & in vitia transuersos agit. Quod cùm S. Iob minimè ignoraret, de salute liberorum meritò sollicitus, nullam animo quietem concedebat, nisi ritè illos expiasset, & diuino Numini legitimis oblationibus ac sacrificiis conciliasset. Vnde sequitur:

Difficile est repugnare voluptati.

CONSVRGENSQVE DILVCVLO, &c.] Vbi notanda eius in propitiando Numine diligentia singularis, quòd *diluculo* consurgeret; hoc est in crepusculo matutino, cùm appetit lux, sed nondum est, verùm mediis è tenebris velut caput aurora suum efferre cœpit: id quod Hebræa vox הִשְׁכִּים *hischim*, quod propriè *manicare*, vel *aurorare* significat, manifestè declarat. Vnde meritò cum Dauide dicere posset: *Præueni in maturitate:* quod Pagninus vertit *in crepusculo:* Vetus Psalterium, *intempestâ nocte:* Septuaginta, ἐν ἀωρίᾳ: S. Ambrosius exponit *ante horas, ante tempus;* nempe ante consuetum aliorum tempus atque legitimum: S. Augustinus, *in immaturitate:* quasi nondum vulgo tempus videatur esse maturum & tempestiuum: Cyrillus autem Alexandrinus in Isaiæ cap. 59. *in profundis tenebris* interpretatur. Hinc S. Hieronymus pro *Præueni in maturitate* vertit, *Surgebam adhuc in tenebris.* Sciebat quippe vir sanctus tempus illud antelucanum propitiando Numini esse maximè opportunum, & ad cælestem benedictionem obtinendam aptissimum. Ita Iacob cum Deo luctans in aurora illius benedictionem extorsit; quâ deinde fretus omnium inimicorum suorum vim superauit. Sic Sapientia ipsa denuntiat inuentum iri se ab iis qui summo manè ipsam quæsierint; hoc est, qui statim vt euigilant primam ad Deum referunt cogitationem. Hoc igitur Iob tam sollicitè faciebat, vt Polychronius in Catena putet illum noctes duxisse insomnes, vt summo manè aris adstaret sacrificaturus. Vbi iterùm eximiam eius pietatem expende; quoniam non qualecumque obtulit sacrificium, sed primum & nobilissimum, quod dicitur *holocaustum;* quo mens offerentis cum re ipsa quæ igne absumebatur sese velut in cinerem & nihilum redigebat, ad profitendam illam interminatam creantis ac dominantis Dei maiestatem, cui vita morsque obsecundant: idq; non vnicum pro simul omnibus, sed singula pro singulis seorsum liberis offerebat. Quibus (vt Septuaginta testantur) insuper addebat aliud sacrificium, scilicet *vitulum pro peccato.* Quam hostiam vt in luis contagione medicinam pro noxis filiorum offerebat, si quas fortè inter conuiuandum contraxissent; & ad mitigandam Numinis iracundiam sicubi fortassis Deum offendissent.

Tempus matutinū propitiando Deo aptissimum.

Psal. 118, 147.

Genes. 32.

Prou. 8, 17.

Quales victimas Iob obtulerit.

IBIDEM. Dicebat enim: Ne fortè peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis.

Valdè sollicitus erat Iobus cùm eius filij reciprocis conuiuiis indulgerent, *Ne fortè,* inquit, *benedixerint Deo in cordibus suis.* Quorsum vereretur sanctus Patriarcha vt filij sui Deo benedicant? Idololatriam sapit hic metus, an delirium patris senis? O quot expositionibus Interpretes fatigant hunc locum! Sed optimè noster Martinus de Roa lib. 1. Locorum singularium cap. 9. verbum *benedixerint* interpretatur *vale dixerint.* Sic in libro Genesis cum Iacob Patriarcha ingressus fuisset vt Pharaonem salutaret, *benedicto Rege egressus est foras,* id est, *vale dicto.* Et sic videtur congruè expediri hic Iobi locus & timor. Scilicet timet pius pater, ne eius filij dum lautè conuiuantur, & opiparis indulgent esculentis & poculentis, *Deo benedicant;* id est, *vale dicant.* Solent quippe deliciæ mensarum vsque adeò hominem à Deo auertere, vt illi vale dicat, & malit habere ventrem vt Deum quàm verum Numen.

Benedicere pro vale dicere.

Genes. 47, 10.

Vide quæ cura Iobum tangat: non apud se voluebat, Quanam ratione tres filias meas honestis viris in matrimonium collocabo? Quanam ratione filios meos diuitiis augere, honoribus cumulare potero? sed, Quanam ratione ab eis crimina abigam, peccata excutiam? Hæc optimi parentis vna cura erat, quanam ratione liberos ad omnem virtutem effingeret; reliqua posthabebat, vti pulchrè sanctus Chrysostomus Hom. 3. in cap. 1. ad Philippenses expendit dicens: *Pro liberis suis sacrificauit Iob, & a peccatis illos liberauit: Ne quid, inquit, fortè cogitauerint in cordibus suis. Non dicebat, Dabo illis gloriam; non dicebat, Emam illis agros; sed quid? Ne fortè cogitauerint aliquid in cordibus suis. Quæ namque esse poterit eorum vtilitas quæ in hac vita sunt? Nulla. Regem, inquit, omnium propitium illis efficiam, & nihil erit amplius quod desiderari queat.* Expendendum hîc in istis verbis Chrysostomi, quibus factum Iobi laudat, primum illud, *Pro liberis suis sacrificauit Iob.* ac si dicat: Mirum quòd vir religiosus, & cui litare Numini cordi erat, pro nullo alio sacra fecisse dicatur nisi pro filiis; non pro pecorum sanitate, non pro prouentu agrorum, non pro propria incolumitate, sed tantùm pro pietate filiorum: nam hac nihil debet esse patri antiquius, & hanc vnam reliquis omnibus debet præferre. Deinde etiam istud, *Et à peccatis illos liberauit.* Quia nimirum hæc erga filios Iobi cura pios eos reddidit & frugi fecit, & tantâ beneuolentiâ illos coniunxit, vt mu-

Iobi sollicitudo præcipua pietatis.

tuis

tuis inter se officiis certarent. Nihil enim est quod magis ad pietatem liberos formet quàm paterna cura in educatione filiorum.

Septuaginta legunt: Ἔλεγε γὰρ Ἰώβ· Μή ποτε οἱ υἱοί μου ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν κακὰ ἐνενόησαν πρὸς θεόν: *Dicebat enim Iob: Ne fortè filij mei in mente sua cogitauerint mala contra Deum.* O miram piissimi patris diligentiam, & plenum solliciti timoris erga filios amorem! In quo plurima notatu dignissima occurrunt: ac in primis verba ista *Ne fortè*, & *in mente sua*. De dubiis nimirum trepidat: quid fecisset de certis? de occultis formidat: quid egisset de manifestis? *Quomodo permitteret* (inquit Origenes lib. 1. in cap. 1. Iob) *vt aliquid mali filius suis in verbis atque operibus euidentioribus eueniret, qui pro occultis & absconditis aut omnino forsitan non existentibus ita nimiùm sollicitus erat atque curam gerebat: vnde metuens dicebat, Ne fortè*, &c. De peccatis incertis & occultis filiorum totus anxius & sollicitus illos expiabat, piaculares pro iis hostias offerens atque immolans holocausta. Quid amplius facere potuisset si apertè peccassent, si publicè deliquissent, si infame aliquod scelus commisissent? Discant hinc parentes quantam salutis filiorum suorum curam habere debeant; neque publica dumtaxat eorum flagitia, sed incerta etiam & occulta delicta ne fortè adsint metuenda, ac salutaribus monitis & sacrificiis expianda esse. *Vitulum vnum* (inquit ibidem Origenes) *coram filius suis pro peccatis eorum iugulabat Iob, vt videntes ipsi filij, metuentes ac pauentes ab omnibus peccatis, quæ animos perimunt, declinarent, & iuuentutis ignorantias à se depellerent.*

Iobi mira erga filios cura.

Cur Iob vitulum in conspectu filiorum immolaret.

Notandum secundò Iobum hoc fecisse quando eius filij erant iam adulti atque optimis moribus imbuti, vt Origenes loco citato expendens, *Ne fortè*, inquit, *filij mei, qui in disciplina nutriti sunt, qui in eruditione creuerunt, qui in Dei timore exercitati sunt, in quibus viuis ego gaudeo si ipsi vixerint Deo, si ipsi à creatore non recesserint.* De talibus nimirũ ac tantis filiis, quos publicè peccasse numquam viderat, quos probos, quos sanctè educatos, quos vnà cum materno lacte pietatẽ ac timorem Domini suxisse nouerat, pius parens adhuc sollicitus, ne occultè forsitan aliquid deliquissent, totus anxius metuebat. Quanto vtique potiori iure timendum sit parentibus illis, qui suâ culpâ filios habent pessimis moribus institutos, immorigeros, dissolutos, sceleribus inquinatos, flagitiis coopertos, ne & ipsi simul cum filiis tandem aliquando malè pereant, iustam diuini Numinis vindictam in se prouocantes. *Nam patres* (inquit ibidem Origenes) *qui non erudiunt neque corripiunt filios suos & ipsorum animas igni inextinguibili tradunt, & semetipsos in furorem iudicij demergunt. Omnia enim quæ deliquerint filij de parentibus requiruntur, qui non erudierint neque corripuerint filios suos.*

Horrẽdum iudicium parentum filios non erudientium.

Tertiò notanda sunt illa verba Græci textus: Μή ποτε οἱ υἱοί μου ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν κακὰ ἐνενόησαν: *Ne fortè filij mei cogitauerint mala in mẽte sua.* Vbi lubet cum Origene exclamare, O sinceritatem patris! ô dilectionem parentis! ô studium genitoris! Quis vmquam patrum tantam filiorum suorum curam habuit, vt non solùm de operibus, verùm etiam de cogitationibus illorum esset sollicitus; neque tantùm curaret vt benè agerent, sed, quod amplius est, vt & probas haberent cogitationes. *Ne fortè*, inquit, *cogitauerint mala*. De cogitationibus nimirum filiorum occultis sibi ignotis ac soli Deo perspectis sollicitus, si forte næuum alibi aut maculam contraxissent, quantum quidem in se erat piacularibus illas hostiis ac sacrificiis emaculare atque emendare satagebat. *Ne fortè* (inquit Origenes) *de impudicitia cogitauerint; ne fortè ad impietatem declinauerint; ne fortè illicita meditati fuerint; ne fortè iniusta concupierint; ne fortè aliqua radix amaritudinis exorta in animis eorum ipsis nocuerit.* Quid ergo mirum, si eius filij, sub tanti patris disciplina ad omnem pietatem ac virtutem instituti, omnigenam quoque à Deo benedictionem obtinuerint? Hinc nempe miranda atque ingentia illa bona, quibus Deus Iobum liberosque eius & familiam vniuersam legitur cumulasse. Sic de Amos quoque Isaiæ parente, qui religiosissimè filium suum instituerat, refert Magnus Basilius in Isaiæ cap. 13. *Quoniam*, inquit, *ipsi* (scilicet Isaiæ) *prophetia quoque magister exstiterat, sedulò curans eum sanctiore simul ac puriore & præ ceteris eximio quodam doctrinæ pabulo educari. Ob hoc Amos etiam tamquam consors eiusdem prophetiæ adscribitur.* Contrà verò videmus viros sacrosanctis alioqui muneribus addictos, insigni in Deum pietate atque erga proximum humanitate conspicuos, & in aliis probatos, quòd filiorum suorum probam educationem aut neglexissent, aut saltem non satis magno studio ac diligentiâ curassent, ad æternum hominum documentum & exemplum diuino iudicio punitos, summis cladibus affectos, funesto tandem fine vitam conclusisse. Talis fuit Heli sacerdos, vir quidem in reliquis integer, à pietate ac morum suauitate cumprimis commendatus, qui propter filiorum improbitatem incestosque mores, quos non tantâ quantâ par erat diligentiâ emendare curauerat, diuinam in se concitatus vltionem, vno die, & pænè vno temporis momento, vitâ, liberis ac bonis omnibus spoliatus miserandum in modum occubuit. Erant enim filij Heli, vt diuinæ Scripturæ loquuntur, *filij Belial*, id est *diaboli*: tali nimirum nomine dignus censetur pater, qui filiorum suorum crimina non emendat. Ergóne, inquies, Heli diabolus est, qui aliàs in sacris Litteris vir pius, probus ac sanctus fuisse perhibetur? ita profectò: in quantum nempe filios flagitiis deditos pro officio paterno minimè castigauerat, sed ad omne potiùs vitiorum genus licentiæ fræna illis relaxauerat. Licet igitur quoad personam propriam vitæ laudabiliter actæ ac virtutum maximarum laude floreret; respectu tamen filiorum suorum, ob neglectum muneris paterni, iure merito diabolus & Belial appellatur; *quòd* (vt Origenes loquitur) *eorum animas igni inextinguibili in interitum tradidisset:* quod proprium diaboli esse munus cognoscitur. Quid ergo mirum si pater ille diabolus nuncupetur, qui non meliùs filios educauerat, & nimiâ suâ indulgentiâ diabolo ad illorum animas perdendas fautor extiterat? Nam contra filios iam adultos diabolus nequaquam præualuisset, si ex mala consuetu-dine,

Iob etiam de cogitationibus filiorum anxius erat.

Magna merces bonæ educationis.

Parentes ob neglectũ educationis filiorum grauiter puniuntur.

Parens malè educans filios respectu illorum diabolus est.

dine, quam iam inde à pueritia contraxerant, pater eos diabolo non subdidisset: vti pulchrè S. Chrysostomus Homil. 19. in Genesin ostendit. Pro *filij Belial* Pagninus vertit *filij impij:* Septuaginta, υἱοὶ λοιμοὶ, *filij pestilentes*. Quare Theodoretus flagitiosam vitæ rationem ijs attribuit, & Iosephus eosdem omni scelere contaminatos fuisse scribit. Erant enim moribus tam abominandis, vt non sit mirum, si parens eorum clarissimus, & virtutum insignium ornamentis præditus, diuino iudicio pœnas dependerit, quòd in vitium præcipites, & lasciuientes in dies magis, vi & auctoritate minimè coërcuisset. Non sic vtique Iob non sic; cui non satis erat verbo & exemplo filios adhuc teneros ad omnem pietatem ac virtutem informasse, nisi etiam adultos pari curâ sanctificaret, & quotidianis ipsos sacrificijs diuino Numini conciliaret, quemadmodum verba sequentia manifestè declarant.

IBIDEM. Sic faciebat Iob cunctis diebus.

Hinc Pineda, Bolducus & Cauotus stabilire ac confirmare nituntur suam de quotidianis, nullo penitus anni die excepto, inter filios Iobi conuiuijs sententiam; sed optimo quidem iudicio Sanctius noster vocem illam *cunctis* ad dies illos, quibus per septimanam integram die quisque suo septem fratres aliquoties in anno conuiuia celebrabant, restringendo, vim argumenti aduersariorum infringit; malim tamen respondere, vt Iobi erga Deum pietati ac religioni concedamus, *cunctis diebus*, id est quotidie, ipsum sacrificia obtulisse; nequaquam tamen sequi, verba illa versiculi quarti, *in die vnusquisque suo*, ad omnes & singulos, nullo penitus excepto, anni dies esse extendenda; cùm præsertim voculæ istæ *cunctis diebus*, quæ ad sacrificia referuntur, multò ampliorem, & quidem complexam habeant significationem, quàm id quod superiùs de conuiuio dicitur *in die vnusquisque suo*; præterquam quòd plurima sint quæ faueant iugi & quotidianæ sacrificiorum oblationi, quæ tamen militent contra tantam conuiuiorum frequentiam, quæ, vti anteà demonstratum est, molestiæ plus quàm voluptatis allatura videretur, & dissoluendis potiùs quàm conglutinandis animis deseruiret.

Solum peccatum metuendum tamquam malum.

Ex ijs quæ ad hunc versum dicta sunt pro corollario collige primò, solum peccatum omni solicitudine atque curâ cauendum, neque quidquam præter ipsum magnoperè timendum esse; cùm nihil aliud præter ipsum verè malum sit. Iobi pietas huc euasit, qui filijs suis epulantibus non ventum validum, non domus euersionem, non mortem ipsam metuebat, sed ne vel minima ipsis peccati labes è conuiuijs adhæsisset; ad quam, si forsitan adfuisset, eluendam piaculares quotidie victimas pro singulis immolare non dubitabat. *Dicebat enim: Ne fortè peccauerint filij mei*, &c. Quæ verba opportunè ad mentem nostram expendit Oleaster in cap. 8. Isaiæ ita scribens: *Bonus pater, qui non solùm filijs mala timebat, neque solùm expiabat peccata operis, vel locutionis, sed cordis: & vt prudens magis illis conuiuia timet, quàm mala quæ super eos venerunt. Cur vir bone illis non times ventum validum angulos domus concutientem, ædesque magnificas euertentem? Quia omnia hæc peccatorum collatione non sunt mala, flagella sunt, non peccata*. Sic ille. Quòd si pro alienis peccatis adeò solicitus erat vir iustus, quantam, ne ipsemet delinqueret, solicitudinem habuisse putandus est? Quàm cautè ac diligenter sibimetipsi attenderit, qui tantam filijs, ne peccarent, adhibuit cautionem? Discant patres quid sibi, quid filijs timere debeant: intelligant vniuersi, nullam aduersitatem nullamque calamitatem æquè metuendam vt peccatum. Ampliùs dico, quamcumque aduersitatem, quamcumque calamitatem omnino nullam fore, si peccatum absit. Istiusmodi enim, quæ vulgò dicuntur mala, si cum iniquitate seu peccato comparentur, iam mala non sunt, bonitatis vestem induunt, imò & nomen. Sola igitur peccandi occasio eiusque periculum solicitudinem nobis adferat, & incutiat metum.

Iobi summa religio & charitas ordinata.

Collige secundò, quàm singulari Iob in Deum religione atque admirabili charitate præditus fuerit, qui studium quidem summum colendi Numinis quotidianâ propemodum sacrificiorum innouatione luculenter ostendit; charitatem verò prorsus admirandam in eo prodidit, quòd de ditandis filijs augendaque illorum hereditate, quæ parentum ferè prima esse cura solet, nequidquam solicitus, de immaculata dumtaxat illorum vita cogitaret. Non timebat enim ne fortunas suas epulando dissiparent, sed ne Deum in conuiuijs offenderent. Itaque non sibi filios procreabat ac nutriebat, sed Deo; cui soli illos potiùs acceptos & gratos esse cupiebat quàm sibi; quin imò hoc solùm nomine sibi charos putabat, si Deo essent. Admirabile profectò hic in Iobo parentibus omnibus officij sui propositum est exemplum, ex quo præstabilissimam filiorum educandorum rationem condiscant; & stultorum simul parentum illorum damnatur vecordia, quibus nulla vel perexigua est de pietate ac morum probitate, sed longè maxima & ferè tota est de filiorum hereditate procuranda & amplificanda solicitudo.

Iob exemplar educationis filiorum.

Hactenus Iobum vidimus fortunæ bonis omnibus circumfluentem, agris, pecoribus, armentis alijsque terræ fructibus ac prouentibus ita auctum, vt in ipsum Pandora plenissimum copiæ cornu totum effudisse videretur: amplissimæ insuper familiæ splendor, liberorum felicitas optimorum, nominis ac famæ celebritas ita ipsum supra omnes Orientis Principes extollebant, vt in ista regione nullus omnino illi æquiparari posset. Iam nunc videamus ipsum è summo isto humanæ felicitatis fastigio ad imam vsque miseriarum & calamitatum abyssum ita depressum & deiectum, vt si hominum iudicia consulas, nihil eo miserius, nihilque despectius aut abiectius excogitari posse videatur. Ne quis verò tantum virum, adeoque supremo Numini gratum & acceptum, in tantas miserias casu aliquo fortuito incidisse opinetur, consultatio quædam præmittitur, in qua Deus ita quædam Satanæ in Iobum permittit, vt alia neget; ne quisquam Deum nullam omnino eius curam gessisse, aut dæmoni pro suo libitu quidlibet in ipsum licuisse existimaret. Hæc itaque consultatio in hunc modum describitur:

6. Quâdam

6. Quâdam autem die cùm venissent filij Dei vt assisterent coram Domino, adfuit inter eos etiam Satan.

Hanc Angelorum collationem non esse parabolam.

Variæ sunt auctorum de hac Angelorum conuentione ac super Iobi rebus consultatione, cui etiam Satan adfuisse scribitur, sententiæ. Ac primò quidem nonnulli existimant hanc interlocutionem non esse veram historiæ partem, sed per modum parabolæ emblematicè insertam, eo scilicet fine, vt hac ratione omniscientia Dei, diuinaque circa res humanas consilia, nec non bonæ sanctorum Angelorum ac prauæ cacodæmonum machinationes velut in imagine nobis ob oculos ponerentur: quapropter censent huiusce narrationis verba non in sensu proprio, sed metaphoricè accipienda esse. Verùm cùm (vt in præfatione ostendimus) communiori Patrum consensu & Ecclesiæ decreto constet Librum hunc non parabolam, sed veram historiam continere, non est cur hanc interlocutionem ab historico ad parabolicum, & contrà quàm res & verba exigunt, à sensu proprio ad metaphoricum transferamus.

Hanc Angelorum conferentiam non fuisse imaginariam.

Secundò Hebræi, quos Eusebius, Eugubinus, Hugo & Vatablus sequuntur, aiunt hanc fuisse visionem quamdam imaginariam Moysi aut cuiuis alteri huius Libri auctori à Deo exhibitam, quâ de Iobi rebus in ordine ad Libri huius compositionem pleniùs instrueretur. Verùm hæc expositio tametsi magis quàm præcedens rationi consona videatur, cum ipso tamen contextu parum congruit. Narrat enim sacer textus, Satanam non priùs Iobi fortunas omnes euertisse, quàm à Deo, aut Angelo Dei vicario, in colloquio isto, quod hîc describitur, istiusmodi cladem irrogandi facultatem accepisset: cumque Iobus tamquam inuictus athleta primum illum diaboli insultum infracto animo sustinuisset, in altero iterùm conuentu Angelorum Satanam comparuisse, ampliorem in ipsum Iobi corpus grassandi potestatem postulasse atque impetrasse; ac tum demum vlcere ipsum pessimo à vertice capitis vsque ad pedes operuisse atque afflixisse. Cùm autem Iobus non in visione dumtaxat quapiam imaginaria, sed reapse fortunis omnibus exutus, & vlceribus oppletus fuerit, cur sermonem illum in congregatione Angelorum inter Satanam & Deum, seu Angelum Dei vicarium, ex quo tota hæc afflictio originem duxisse narratur, vt figmentum in sola visione imaginaria cuipiam obiectum, & non potiùs re ipsâ, miro quidem, sed vero ac spiritali, quo Angelos decet modo, habitum fuisse credamus?

Hanc Dei cum Angelis & diabolo de Iobo conferentiam non esse imaginariam, sed veram historiam.

Tertiò itaque, & optimè, alij censent id quod hîc narratur re ipsâ verè, prout ad litteram verba sonant, contigisse; atque hæc est iam communior & verior Pinedæ, Sanctij & passim aliorum sententia, quam olim S. Dionysius Areopagita, Origenes, Cyprianus, Nazianzenus, Athanasius, Ambrosius & D. Thomas tenuerunt. Fuit enim hoc quasi *iudicium* quoddam, vt Chaldæus interpretatur, aut concilium, cui sancti Angeli, qui faciem Dei assiduè contemplantur, consiliariorum seu assessorum more, diuini Numinis irradiationem, nutum ac voluntatem circa rerum humanarum gubernationem obseruantes, eidemque munerum atque ministeriorum suorum rationem reddentes, assistebant. Inter quos comparuit & Satan, tamquam hominum calumniator & accusator, qui sanctis Angelis eorumdem tutelaribus, clientes suos defendentibus, sese opponebat ac resistebat. Ita nimirum sonat littera; quæ quando in sua proprietate explicari potest, nequaquam deserenda est. Quamobrem hanc expositionem præ alijs probo, ac genuinam censeo. Neque enim existimandum est, in Iobo eiusque liberis siue defendendis siue oppugnandis pugnam & luctam vmquam defuisse inter Angelos bonos illorum tutelares & cacodæmonas; quibus id à tenebrarum principe datum erat negotij, vt ipsorum vitæ ac ruinæ insidiarentur, eosque, si possent, in exitium pertraherent sempiternum. In hunc ferè sensum S. Athanasius in Quæstionibus ad Antiochum de hoc diaboli cum Angelis congressu Quæst. 12. sic interrogat: *Cùm è cælo diabolus prolapsus sit, quomodo scriptum est in Iob, quòd ingressi sint Angeli Dei & starent in conspectu Domini, & diabolus in medio eorum?* Cui quæstioni respondet his verbis: *Non dicit Scriptura, quòd in cælo diabolus venerit in medium Angelorum: manifestum igitur est quòd in terra. Etenim vbicumque sunt Angeli adstant Deo. Verùm sciendum est, quòd per sanctum aliquem Angelum diabolo locutus sit Deus, quemadmodum etiam Reges per hominem quempiam intermedium suum alloquuntur aduersarium.* Vbi duo docet Athanasius, quæ ad scopum nostrum faciunt. Primùm, scilicet hoc concilium non in cælo esse habitum, à quo exclusus est diabolus, sed in terra, vti verosimile est, in domo Iobi, aut filiorum eius; in qua Iobus vnà cum filijs erant congregati, adeoque simul aderant eorum Angeli tutelares, qui de salute clientum suorum inter se tractabant: inter quos medius adfuit & Satan (quo nomine fortassis appellabatur malus ille dæmon, qui à natiuitate Iobi numquam ab eius latere discessisse dicitur;) qui sicut Iob inter filios suos medium ac digniorem locum occupabat, sic etiam inter Angelos illorum tutelares, tamquam Iobo assiduus, medius quoque adfuisse memoratur. Secundò exponit quomodo Satan non cum ipsomet Deo immediatè collocutus sit, sed mediante aliquo Angelo Dei internuntio seu interprete, qui hoc loco Deus appellatur; quia in hoc concilio Dei personam repræsentabat. Istiusmodi autem Angelum in veteri Testamento Deum nuncupari solitum docent D. Thomas in 2. Sententiarum dist. 8. quæst. 1. art. 6. Suarez lib. 6. de Angelis cap. 20. Vasquez in 1. partem disput. 185. cap. 2. & alij passim Interpretes ac Theologi.

Homines verè à diabolo oppugnari & ab Angelis defendi.

Vbi concilium hoc Angelorum, cui dæmon adfuit, habitum fuerit.

Angeli dicuntur filij Dei.

Ceterùm hoc loco per *filios Dei* sanctos Angelos intelligendos esse patet ex contextu Græco, qui sic habet: καὶ ἐγένετο ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη, καὶ ἰδοὺ ἦλθον οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ παραστῆναι ἐνώπιον τοῦ κυρίου, καὶ ὁ διάβολος ἦλθεν μετ' αὐτῶν: *Et factum est sicut dies hac, & ecce venerunt Angeli Dei vt starent coram Domino, & diabolus venit cum eis.* Licet autem in Scripturis homines æquè ac Angeli subinde filij Dei nuncupentur, ac reuerà per adoptionis gratiam tales esse significentur; pluribus

bus tamen titulis ac prærogatiuis Angeli præ hominibus hoc nomen ac munus sibi quodammodò vindicare posse videntur. Primò; quia sicut ante homines creati, & gratijs amplioribus ornati fuere; ita etiam ante illos hanc adoptionis dignitatem & filiationis hereditatem adiuerunt. Secundò; quia longè maiori ac feruentiori in Deum Patrem amore ac charitate flagrant. Tertiò; quia in diuinis nutibus obseruandis vigilantiores, & in præceptis eiusdem exequendis multò promptiores & expeditiores existunt. Taceo plurimas alias rationes & congruentias, ob quas præ hominibus (Christum vnigenitum ac primogenitum Dei Patris semper excipio) excellentiùs Angeli filiorum Dei nomen hereditarint; quas pius contemplator ex eorumdem natura & proprietatibus ac virtutibus, à S. Dionysio in libro de Cælesti Hierarchia luculenter descriptis, facilè poterit assequi meditando.

Angeli quomodo sint in loco, eumq; mutent. Porrò illa verba, *Cùm venissent vt assisterent*, sublimiorem quàm primo aspectu appareat continent eruditionem. Si enim venerint, consequens est vt priorem, in quo erant, locum mutarint. Vnde Patres & Theologi optimè inferunt Angelos localiter moueri; & cùm omnibus in locis simul esse non possint, certum ac determinatum sibi à Deo præfixum habere spatium, quod occupent, modo scilicet spirituali sibique proprio, ita nimirum vt quilibet eorum totus sit in toto, totusque in singulis spatij seu sphæræ suæ partibus ac punctis à quocumque assignabilibus: quod Scholastici Theologi vocabulo sibi proprio vocant definitiuè, & non circumscriptiuè in spatio siue loco versari. Quæ hîc operosiùs & accuratiùs discutere non est nostri instituti; sed Scholasticorum, qui in materia de Angelis prolixas & fusas hac de re mouere solent quæstiones. Illa quoque verba, *vt assisterent*, de Angelis prolata multiplicem apud Patres & Theologos sortiuntur significationem & expositionem. Ac primò quidem, si *assistere* sumatur pro *faciem Dei contemplari*, sic assistunt omnes boni Angeli, qui semper vident faciem Patris qui in cælis est. Secundò, si *assistere* capiatur pro *laudare*, iuxta illud Isaiæ, *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatũ, & stantes Seraphim dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus*; sic omnibus etiam beatis Angelis conuenit, nec ad hoc velut ad aliquid nouum huc venisse dicendi sunt, cùm semper id faciant. Tertiò, si *assistere* idem sit quod *immediatas à Deo illuminationes accipere*, solis id tribus primis Ordinibus competit, qui supremam constituunt Hierarchiam; quam S. Dionysius cap. 7. Cælest. Hierarchiæ ait *hoc ordinem nactam esse ceteris sublimiorem, quò in eam immediatè Deo assistentem primaua Dei apparitiones & initiationes tamquam in proximam principaliùs deriuantur*. Quartò, si *assistere* strictè ac propriè accipiatur, quatenus *excludat omnem ad exteriora missionem*; sic, iuxta S. Dionysium Cælest. Hierar. cap. 9. & 13. & S. Gregorium lib. 17. Moralium cap. 9. soli quatuor primi Ordines, scilicet Seraphim, Cherubim, Throni ac Dominationes Deo iugiter, ex proprio scilicet officio assistunt, nec ad hominum negotia curanda vel dirigenda foras mitti solent. Quare nec in isto sensu verbum assistendi hoc loco sumi potest. Quintò, si *assistere* significet

Multiplex sensus, quo Angeli Deo assistere dicantur.

Matth. 18, 10.

Isaiæ 6, 1.

idem ac *promptum esse & expeditum ad omnem Dei nutum*, quemadmodum milites Duci suo præstò sunt, eiusdemque imperia prompto animo excipiunt; cùm id omnibus quoque Angelis commune sit, qui semper ad omnem Dei voluntatem exequendam parati inueniuntur; istiusmodi significatio non satis etiam huic loco congruere videtur. Sextò, *assistere* nonnumquam ponitur pro *consulere*: vnde Consiliatij, supremorum præsertim Tribunalium, nominatim in Imperiali Camera Spirensi, *Assessores* nuncupari solent. Sic etiam de Legislatore Hebræorum in sacris libris legimus: *Sedit Moyses vt indicaret populum qui assistebat Moysi*. Qui sensus verbi illius huic loco apprimè congruit, in quo Deus vnà cum Angelis suis consilium instituit, & suum de Iobi innocentiâ ac probitate iudicium profert. Septimò denique *assistere* sumitur pro *patrocinari*: & sic Angeli nostri tutelares coram Deo propriè pro nobis assistunt, dum sibi commissorum siue Regnorum & Rerumpublicarum siue hominum priuatorum causam apud Deum agunt ac tuentur; quapropter etiam *Adstites* nuncupantur. Atque in ista significatione verbum istud hoc loco accipiendum esse patet ex eo quòd Satan, tamquam Iobi calumniator & accusator, simul adfuisse significetur. Quemadmodum pulchrè ad hunc locum exponit Origenes dicens: *Cùm venirent Angeli gratias agere, & confiteri pro sancto Iob, venit & diabolus malignitate atque inflatione repletus aduersus memoratum Iob. Venientibus videlicet Angelis venit & diabolus, vt staret ante Dominum. Angeli venerunt vt gratias agerent & laudarent; diabolus verò venit vt accusaret atque culparet.* Maximum profectò nobisque prorsus necessarium benignissimus Deus in hoc Angelorum patrocinio præsidium conferre dignatus est, in quo grauissimi Theologi claram & illustrem diuinæ prouidentiæ partem constituunt. Id quod accurato prorsus iudicio penetrans & ingenuè agnoscens Hilarius in Matthæi cap. 18. negat imbecillitatem nostram absque illis spiritalium aduersariorum insultibus resistere vllo modo potuisse, ideoque nobis opus fuisse *naturæ potioris auxilio*. Quòd autem naturam potiorem illis attribuat; maximam eorum indicat dignitatem humana cuncta longè superantem. Sunt enim Cælestis aulæ Principes ac Palatini apud supremum totius vniuersitatis Dominum ac Monarcham cumprimis gratiosi, quibus dominans in nobis Deus ac summus Imperator dedit hominum & omnium quæ sub cælo sunt præfecturam atque curam, quam Iustinus Martyr Apolog. 1. proprijssimo vocabulo vocat πρόνοιαν, id est *prouidentiam*. Hanc autem Angelorum prouidentiam in Soliloquijs suis cap. 27. more suo magna deuotissimi animi significatione piè celebrat D. Augustinus, dum in hunc modum communem omnium parentem Deum affatur: *Grandis est eis cura de nobis: magnus est effectus dilectionis eorum erga nos: & hoc totum propter honorem tuæ inæstimabilis charitatis, quâ dilexisti nos.* Et paulò pòst: *Beneficia tua*, inquit, *sunt hæc, quibus nos honorificasti, dans nobis Angelos tuos spiritus in ministerium nostrum.* Hinc S. Hieronymus in Matthæi cap. 18. præclarè probat singularem & eximiam quam-

Exod. 18, 13.

Assistere quid propriè hoc loco significet.

Sine Angelorum præsidio non possemus stare.

Angeli nostra omnia moderantur.

Magna dignitas animarum quòd ijs Angeli præsint.

C dam

dam esse dignitatem animarum, quòd eximio beneficio Deus earumdem curam, institutionem, prouidentiam, tutelam, beatis spiritibus commendet: *Magna*, inquit, *dignitas animarum, vt vnaquaeque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui Angelum deputatum*. Rem hanc expendens magnus Antonius, cùm suos inuitaret ad immortalia Dei dona & beneficia memori mente celebranda, inter alia, *Virtutes*, inquit, *nobis ministrare praecepit, quas numquam oculus corporis conspeximus*. Alludit nimirum ad locum

Heb. 1, 14. Pauli, in quo *Administratorij spiritus* appellantur; quos S. Cyprianus *Salutis nostrae ministeriales* vocat; Dauid verò *Ministros*. Tertullianus

Psal. 102, 21. lib. 2. Contra Marcionem cap. 8. vertit *Apparitores*: quòd videlicet supremo totius vniuersitatis Dictatori Deo semper appareant, & praestò sint ad obsequium. Aliàs idem libro de Anima cap. 37. Angelos *Officia diuina* nuncupat verbo è Iurisconsultorum penu deprompto, quos vulgò *Officiales*, id est Administros, appellamus.

Angelorum varia circa homines ministeria.

Gal. 4, 2. Doctor Gentium eosdem alibi *Actores* vocat, Graecè Οἰκονόμους: quod S. Hieronymus *Tutores*, Syrus *Procuratores* interpretatur. Pari quoque ratione Epictetus, vt Arrianus lib. 1. cap. 14. annotauit, custodes genios Ἐπιτρόπους nominat, veluti legitimos ac fideles, patrimonij Dominici Curatores: quod ipsum è sacris oraculis hausisse par est. A Philone Iudaeo lib. de Insomnijs elegantèr appellantur etiam ὦτα καὶ ὀφθαλμοί, *aures & oculi*: quo dicendi modo scitè alludit ad Regum Persarum consuetudinem, qui Satrapas ac familiares suos mittebant in Prouincias suo imperio subiectas exploratum omnia quae in ijs fierent aut dicerentur. Latini olim istiusmodi homines *Auricularios* nominabant; Apuleius *Otacustas*; Ius Ciuile *Curiosos & beneficiarios*; S. Gregorius Nazianzenus Κατασκόπους, *Inspectores*; Zonaras eodem sensu Ἐπόπτας; Tzetzes Chiliade septimâ Πεύθηνας, *Exploratores*; Aristides Κατηκόους, *Auscultatores*; Seneca lib. 3. de Beneficijs *Vestigatores*; Valentinianus Nouellâ 7. *Discussores*. Vult nimirum Philo Deum, tamquam supremum totius vniuersitatis Monarcham, è caelesti sua aula regia sanctos Angelos, familiae suae principes, tamquam fidos quosdam auricularios, & rerum omnium inspectores, in hunc orbem terrarum mittere, vt animarum salutem & Dei gloriam procurarent ac promouerent. Illud est quod S. Augustinus in Soliloquijs loco superiùs citato manifestè declarat dicens: *Intrant & exeunt nobiscum, attentè considerantes quàm piè, quàm honestè in medio prauae nationis conuersemur, quantoque studio & desiderio quaeramus Regnum tuum*, &c. Passim autem sancti Patres appellant illos hominum *Pedagogos*; S. Basilius etiam Ποιμένας, id est *Pastores*; Cyrillus apud Anastasium Nicaenum Καθηγητάς, seu *Duces populi*. Plures eorumdem appellationes & officia vide apud S. Dionysium Areopagitam libro de Caelesti Hierarchia, vbi magnificè ac diuinè omnem eorum politiam exposuit. E quibus omnibus liquidò constat, quantam opem ad beatam vitam adipiscendam in eorum apud Deum gratia, quantumque praesidij in eorumdem tutela repositum habeamus.

Non oscitanter agendum.

Verumtamen ne tam potenti tutelarium nostrorum praesidio nimiùm praefidentes, ac de nobis ipsis noxiè securi, salutarem omnino metum deponeremus, etiam Satan inter eos adfuisse describitur iuratus animae nostrae inimicus, cum quo bellum, vt Graeci dicunt, ἄσπονδον, id est foederis ac induciarum expers, & irreconciliabile suscepimus. Subtilissima nimirum ingenij illius machinatio dolos semper struit ad circumueniendum opportunos, & vim parat ad eos quoque debellandos atque superandos, qui virtute iam robusti videbantur. Id diuino planè spiritu praeuidens Habacuc, qui à lucta & certamine nomen inuenit, vbi diram ac cruentam Satanae piscationem prophetico penicillo depingit, *Cibus eius*, inquit, *electus*. Animas nempe cupit deuorare, non plebeias; sed, vt ita dicam, patricias, exquisitissimis caeli donis instructas, heroicas & diuinas. Non est multùm anxius aut solicitus, si quis insigni aliquo scelere vel flagitio notatus occurrat, iam certò propè colligit suam illam praedam esse futuram, vt non opus sit excogitato quopiam apparatu aut fraudibus ad fallendum ac perdendum eum qui suâ sponte proruit in peccatum, & in malum praecipitat. Verùm si quis obijciatur Iobo similis, vir virtutum omnium praesidijs & ornamentis instructus, atque singulari quodam Numinis amore inflammatus, qui omne vitium & flagitium Vatiniano quodam odio prosequatur, neque sui dumtaxat ipsius, sed aliorum insuper salutis desiderio summo teneatur, atque Dei gloriam omni studio promouere atque amplificare cupiat; hunc omnibus malitiae vijs insequitur, in hunc omnes nequitiae neruos intendit, in hunc mille nocendi artes excogitat, & omnem mouet lapidem, vt ipsum à religioso vitae proposito deijciat, & in vitiorum laqueos cippósque veternosi artificij machinatione inductum, ac Dei tandem gratiâ virtutúmque praesidio spoliatum in interitum secum trahat sempiternum. Hoc porrò daemonis praecipuum in electos odium, & indefessum ijsdem nocendi studium, exemplo Iobi fiet manifestum. Cuius ardentissimo (quippe cibi electissimi) deuorandi desiderio cùm teneretur, vt voti compos fieret, in Angelorum concilium callidus ille veterator irrepsit: ad quem Deus, siue Angelus concilij Praeses, locum Dei tenens, in hunc modum qui sequitur sermonem direxisse perhibetur:

quia Satan vbique nos tentat.

Habac. 1, 16.

Diabolus maximè insidiatur electis.

7. Cui dixit Dominus, Vnde venis?

Septuaginta vertunt: Καὶ εἶπεν ὁ κύριος τῷ διαβόλῳ, πόθεν παραγέγονας; *Et dixit Dominus diabolo, Vnde ades?* Hebraeus textus hanc interrogationem effert in futuro: *Vnde venies?* quomodo etiam Regia legunt. Quod aliqui ab Hebraeis per tempus futurum exprimi putant, ad insatiabile daemonis erga nos odium ac nocendi studium explicandum; quippe qui quantumuis multa nobis mala irrogarit, à nouis tamen semper damnis & molestijs inferendis numquam cesset. Sed nonnemo forsassis mouebit hîc quaestionem, cur Deus, cui (vt Apostolus ait) *non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius, omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius*, ab ipso Satana sciscitetur ac petat, per quae loca, vel per quas vias illuc aduenerit. Cui respondemus, hanc interrogandi formulam, quâ Deus, seu

Heb. 4, 13.

Quo sensu diabolum Deus interroget.

Angelus

Angelus Dei vicarius, hoc loco visus scribitur, nequaquam esse dubitantis aut ignorantis, sed seueri potiùs Iudicis pro tribunali sedentis, ac Satanam tamquam reum examinantis, taciteque perfidiam ac vecordiam illi suam exprobrantis, quòd ordinem deseruisset, ac principatum suum perdidisset. Quo sensu etiam in Genesi Deus Adamum postquam peccauerat
Gen. 3, 9. interrogasse scribitur: *Adam vbi es?* & Cai-
Gen. 4, 9. num: *Vbi est frater tuus?* & in Euangelio vil-
Luc. 16, 2. licum iniquitatis: *Quid hoc audio de te?* sic &
Deut. 32, 37. perfidis Iudæis ait: *Vbi sunt Dij eorum, in quibus habebant fiduciam?* ac Iudæ proditori
Matth. 26, 50. dixit: *Amice ad quid venisti?* Omnes enim istiusmodi interrogationes non tam dubitationem aut ignorationem quàm indignationem innuunt; & simul tacitè insinuant iam criminis reos ita conuictos teneri, vt vel inuiti scelus suum fateri compellantur, nec vlteriùs illud excusare aut negare valeant. Nonnihil aliter hunc locum accipit & exponit S. Gregorius lib. 2. Moralium cap. 3. dum in hac interrogatione reprobationis agnoscit mysterium dicens: *Quid est, quod venientibus Angelis electis nequaquam dicitur, Vnde venitis; Satan verò vnde veniat percunctatur? Non enim requirimus nisi vtique quæ nescimus. Nescire autem Domini reprobare est. vnde quibusdam in fine dicturus est, Nescio vos vnde sitis: discedite omnes operarij iniquitatis. Sicut & nescire mentiri vir verax dicitur, qui labi per mendacium dedignatur: non quia si mentiri velit nesciat; sed quòd falsa loqui veritatis amore contemnat. Quid est ergo dicere ad Satan Vnde venis? nisi vias illius quasi incognitas reprobare. Veritatis igitur lumen tenebras quas reprobat, ignorat. Et Satanæ itinera quia iudicans damnat, dignum est vt quasi nesciens requirat.*

Dei nescire idem est quod reprobare.

Hinc nimirum Deus passim in Scripturis peccatorum viam nescire dicitur; quia dum peccant intentionem suam cum Deo minimè communicant, nec eius consilium aut auxilium implorant. Quò spectat etiam illud quod improbis Principibus apud Oseam Dominus impro-
Oseæ 8, 4. perat dicens: *Ipsi regnauerunt, & non ex me; Principes extiterunt, & non cognoui.* Quod Septuaginta vertunt hoc modo: Ἑαυτοῖς ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ· ἦρξαν, καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι: *Sibimetipsis regnauerunt, & non per me; Principes extiterunt, & non indicauerunt mihi.* Ab Angelis ergo probis hoc loco Deus vnde venirent minimè requirit, quòd vias & itinera ipsorum exactè cognoscat & approbet; quandoquidem ipso inconsulto aut inuito nihil aggrediuntur aut moliuntur; sed nutum diuinæ voluntatis ac beneplaciti in rebus omnibus diligentissimè obseruant, & fidelissimè ac promptissimè exequuntur.

Denique hæc interrogatio à Deo in hunc finem ad Satanam directa videtur, vt in laudes Iobi fusiùs excurrendi & deinceps quæ ad maiorem suam gloriam de Iobo statui vellet exequendi occasio præberetur. Quemadmodum
Genes. 18, 9. igitur Angeli dixerunt ad Abraham: *Vbi est Sara vxor tua?* non quòd ignorarent, sed vt deinde nuntiarent ei futurum, vt ex illa filium susciperet. Sic vtique Deus etiam hoc loco diabolum vnde veniret interrogat, vt de Iobo sermonem ingereret, & Satanæ licentiam daret ipsum affligendi, quo virtus eius illustrior euaderet, atque hoc modo omnia ad rationem loquendi & intelligendi nostram componerentur. Huic ergo interrogationi quid Satan responderit expendamus.

IBIDEM. Qui respondens ait: Circuiui terram, & perambulaui eam.

Septuaginta vertunt: Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ διάβολος τῷ κυρίῳ εἶπε· περιελθὼν τὴν γῆν, καὶ ἐμπεριπατήσας τὴν ὑπ' οὐρανόν, πάρειμι: *Et respondens diabolus Domino dixit: Postquam circuiui terram, & perambulaui eam quæ sub cælo, adsum.* D. Gregorius lib. 2. Moralium cap. 4. 5. 6. occasione huius responsi Satanæ fusiùs exponit modum quo Deus cum Angelis ac dæmonibus & hi vicissim cum Deo colloquantur: ait autem Deum, quando Angelos alloquitur, nouas quasdam ipsis indere reuelationes, quibus de Dei voluntate circa res à se agendas pleniùs instruantur, adeoq; pro mandatis ac præceptis insinuant; Angelos è contra tunc Deo loqui, quando ex visis exsurgunt in motum admirationis, vel cùm affectiones suas ei repræsentant, quas tamen non latuisse Deum minimè dubitant. Vnde subtiliter D. Thomas 1. par. quæst. 13. art. 3. tradit hanc inter has locutiones differentiam; quòd Deus loquens ordinetur ad Angelum sicut agens illuminans & reuelans; Angelus verò loquens ad Deum, velut passiuum admirans, cognoscens & accipiens quidpiam ex Deo. Sed hæc Scholasticis, qui hac de re fusissimas instituunt disputationes, accuratiùs discutienda relinquo, & ad ipsam dæmonis responsionem expendendam me confero. Ac in primis ex eo quòd terram se perambulasse dicat haud obscurè insinuat, se non gregarium quempiam de plebe dæmonum, sed inter suos principem, cui reliqui parerent, extitisse; nec in vnam dumtaxat ciuitatem aut Prouinciam, quam infestaret, aut suis qualibuscumque legibus moderaretur, potestatem accepisse, sed in totum quàm latè patet orbem sublunarem imperium tenuisse; ideoque vniuersam, vt in Græco est, τὴν ὑπ' οὐρανόν, *quæ sub cælo est*, terram perambulasse adinstar Imperatoris aut Regis alicuius, qui fines Imperij sui & passibus lustrat & imperio continet.

Quomodo Deus cum Angelis & cum Deo Angeli loquantur.

Satan Iobi tentator erat princeps dæmonum.

Non dixit autem se perambulasse cælum aut aërem, sed terram. Cælum enim significat viros castos & puros omnique libidinis vitio immunes; hos autem non dicitur Satan perambulasse, quia hos timet, neque propius accedere audet: ast terra obscura, & tenebris oblita, symbolum est eorum qui luxuria fœdantur. Itaque Deus dicitur cælos perambulare; iuxta illud, *Circa cardines cæli perambulat*; diabolus verò terram. Iob 22, 14.
Cuius ratio est, quia Deus castis & mundis adhæret, diabolus autem luxuriosis. Hoc ex sancto Gregorio dixerim lib. 2. Moral. cap. 32. *Circuiui*, inquit, *terram, & perambulaui eam. Et notandum, quod non transuolasse, sed perambulasse se asserit; quia nimirum quem tenent nequaquam velociter deserit, sed vbi molle cor inuenerit, ibi pedem misera persuasionis figit, vt immorando actionis prauæ vestigia imprimat, & ex suæ iniquitatis similitudine quos valet re-*

Diabolus terram non cælum perambulat.

probos reddat. Vbi premit verbum illud *perambulans*, quod longiorem moram significat. q. d. Omnes quidem aggreditur diabolus, omnes pulsat: verùm viros castitate nitidos peruolat, neque longiorem moram trahit, dum eos tentat; sed dum ad homines libidine diffluentes & luxuriâ fœtidos accedit, apud illos demoratur, in ipsis ambulat, & cum eis libenter ac suauiter conuersatur.

Cùm ergo terram dicat Satan se perambulasse, nil mirum si Iobum non calcauerit, non vicerit, qui in cælo mente viuebat? Vnde Euagrius in Catena cap. 2. *Idcircò Iobum non perambulat, quia non est sub cælo, cùm in cælo vita sua positas habeat rationes: Iobum non perambulat, quia cælestem erat politiam adeptus*; terrâ ipsâ maior, maior mundo.

Notandum verò id quod Latinus interpres transtulit *Circuiui*, in Hebræo esse מִשּׁוּט *Meschuth*, à verbo שׁוּט *schuth*: quod propriè significat *attente discurrere, circumspicere, & explorare*; vt intelligamus dæmonem tamquam exploratorem omnia circumspicere, omnia considerare, omnia lustrare; atque in primis hominum actiones, ipsasque animi propensiones curiosiùs perscrutari ac rimari, quâ viâ inuadere, quâ parte aggredi & opprimere incautos possit. Ad hunc sensum Chaldæus quoque Paraphrastes istam dæmonis circuitionem flexit dum ita vertit: *A discurrendo in terram, vt inquirerem opera filiorum hominum, & ambulando in ea.* Itaque circuit vt seducat, quin imò vt flagellet. Nam ab eodem fonte Hebraico deriuatur שׁוֹט *schoth*: quod *flagellum* significat, seu virgam quâ quis cæditur & verberatur. Sed quid flagellum, inquies, ad circuitum? Docebit nos id Forerius, qui in cap. 10. Isaiæ tradit *flagellum*, Hebraicè שׁוֹט *schoth*, sic dictum, quòd *circumpungat* & *circumagatur*, dum quis illo flagellatur. Quo quid aptius ad hoc propositum dici possit? Numquid enim Satanæ circuitio à flagello abest; quoniam circuit vt nos decipiat, & deceptos flagellis crudelissimè cædat? Itaque dum terram circuibat, circuitum istum in Iobi flagellum destinauit atque conuertit; sed ad eius palmam & coronam, quia nimirum forti & æquo animo flagella sustinuit athleta fortissimus & inuictus.

Diabolus circuit vt explorator.

Circuit diabolus vt nos flagellet.

Quàm porrò formidandus sit omnibus istiusmodi Satanæ circuitus, quantâque vigilantiâ obseruandus, & quantâ fortitudine atque constantiâ repellendus sit, ipsemet Princeps Apostolorum dilucidè nos docuit ita monens: *Sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret cui resistite fortes in fide.* Neque enim in hac sua perniciosissima cruentissimaque circuitione moderationem aliquam adhibet aut quietem, vel præ defatigatione tamquam in ctitio intermittit vt respiret: acer vbique ac viuidus diu noctuque semper instat, nec somno eget, vtpote spiritus: quam ob causam Angelus (cuius naturam retinuit) ab Hebræis עִיר *hhir*, id est *vigil*, appellatur. Quamobrem Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 164. dæmonem ait ad nos decipiendos semper ἀγρυπνεῖν, *insomnem esse*, & in perpetua quasi vigilia excubare: cumque celeritate sit incredibili, omnibus in momento locis adest, dumque abiisse putes, illicò aduolat, & celeriùs afflat pestilentem ignem quàm fieri posse quisquam cogitasset. Quam, vt opinor, ob causam Hebræi vocant ipsum רֶשֶׁף *resceph*: quod Aquila Habacuc cap. 3. vers. 5. *volatile*, S. Hieronymus *diabolum* interpretatur. Significat autem illud vocabulum quidquid noxio & flammifero quodam impetu citissimè peruolans, cladem, pestem, luctum & calamitatem circumfert: qualia sunt fulgura venenata ignitæque sagittæ, quæ subitò visæ subitoque tactæ perniciem adferunt. Talis omnino est Satanas, quem propter volaticam malitiam igneumque impetum animi decus inflammantem ac destruentem Dei Filius in Euangelio *fulgur de cælo cadens* nuncupauit. Admirabili enim celeritate noxam vbique circumuehit, vim omnem honestatis gratiæque dona adurit, & quantum sæuâ & pertinaci contentione potest labefactat. Hinc Gentiles, vt opinor, è sacris, vti solent, libris occasione sumptâ maleficam quamdam finxere Deam, quam *Aten* vocant, hoc est *læsionem*, quòd, vt Homerus canit, πάντα ἀᾶ͂ται, *omnes lædat*, & pestilens suum virus adflet mortalibus, quo quotquor tacti fuerint intereant vniuersi. Ate profectò nocentior est dæmon infernalis, pessimus ille genius, cuius pestilentissimo afflatu & instinctu pereunt quotquot intereunt: eius planè nemo, nisi diuino munitus præsidio, venenosum vmquam halitum sine noxa excipere, aut igneos vibrantesque malleolos, nisi adamantino Dei scuto defensus, sine lethali vulnere effugere vllo modo potuit. Impia enim illa mens numquam dormitat, sed semper in malum vigil, & stimulis inuidiæ ferox, tot sæculorum decursu iam inde ab initio ad fallendum & vexandum erudita, strenuè se in hoc opificio versat expolitque. Hinc sicut Heuæ cupiditatem, Caino parricidium, filiis hominum libidinem & Numinis obliuionem instillauit; ita scelere & audaciâ perditos ad latrocinium, auaros ad aurum, sicarios ad ferrum, petulcos ad voluptatem, vanos ad ambitionem impellit. Quapropter diuino prorsus iudicio Tertullianus lib. de Patientia cap. 1. *Lata* (inquit) *atque diffusa est operatio mali* (hoc est dæmonis) *multiplicia spiritus incitamenta iaculantis*. iaculantem introducit inimicum, cor & vitalia traiicere molientem. Educit autem è pharetra sua grandi & abominanda *multiplicia incitamenta* seu incentiua, fraudes exquisitas, scelerum modos propè infinitos, quos in animam eiaculatur; neque frustrà. Innumerabiles enim sunt illius victoriæ, ob quas in medio filiorum Dei insolentissimè gloriatur dicens: *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Ad quem locum præclarè Origenes: *Circuit*, inquit, *omnem terram non carnalibus vestigiis, sed circuitionibus iniquitatis; non terrenis gressibus, sed spiritualibus seductionibus. Terram circuis, o diabole, ad desolandum, ad exterminandum.* Sic ille. Vide quantum nocere tentet isto circuitu: explorat nimirum & indagat hominum studia, vt vnumquemque aptis machinis impetat, & armis

Quàm formidanda sit dæmonis circuitio.

1. Pet. 5, 8.

Dæmon vigilantissimus in nostram perniciem.

Luc. 10, 18.

Ate Dea malefica.

Satanæ incursiones & multiplices victoriæ.

Eius industria ad fallendum.

Superbia diaboli oppugnat Regnum Dei. armis opportunis expugnet. Denique tangit etiam hoc responsum immanem illam diaboli superbiam, quâ inflatus, cum ipsomet Deo de terræ dominio ac Regno dimicare audet,& imperium Dei labefactare, suumque statuere conatur. Nam *perambulare terram* idem est Hebræis, quod eam subigere, ac in potestatem redigere; quemadmodum in Psalmis suis Dauid
Ps. 59, 10. Rex ait: *In Idumæam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ subditi sunt*. Vnde et-
Deut. 11, 24. iam in Deuteronomio dicitur: *Omnis locus quem calcauerit pes vester, vester erit*. Est enim istiusmodi perambulatio & conculcatio signum quoddam dominij ac potestatis in rem quam quis perambulando conculcat. Hoc ipso igitur dæmon, quo se terram perambulasse iactat, totius quoque orbis quodammodò sibi arrogat Principatum,& in omnes quotquot eius ambitu continentur tyrannicum vsurpat imperium. In simili ferè occasione,arrogantiâ non dissimili, coram Christo quoque postmodum de totius mundi dominatu superbè se iactasse fertur in Euangelio; vbi Dei Filio in montem euecto vniuersa mundi Regna ostendisse scri-
Matth. 4, 8 bitur ac dixisse: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me*.

Ad hanc igitur Satanæ superbissimæ mentis elationem deprimendam, & inanis eius iactantiæ fastum retundendum & illudendum diuino prorsus consilio decreuit Deus non aliquem cælestis exercitus Ducem militémve, sed Iobum,virum humilem ac simplicem, cum insolentissimo tenebrarum principe in arenam introducere, ad singulare certamen cum ipso ineundum: quâ occasione hîc de Iobo deinceps sermonem instituit.

8. Dixitque Dominus ad eum: Numquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus ac timens Deum, & recedens à malo?

Septuaginta vertunt: Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ κύριος· προσέσχες τῇ διανοίᾳ σου κατὰ τοῦ παιδός μου Ἰώβ; ὅτι οὐκ ἔστι κατ' αὐτὸν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς; ἄνθρωπος ἄμεμπτος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος; *Et dixit ei Dominus: Attendisti mente tuâ super puerum meum Iob? quòd non est iuxta eum in terra? homo sine crimine, verax, colens Deum, abstinens ab omni malâ re?* Hebræus pro *considerasti* habet, *Numquid posuisti cor tuum super seruum meum?* Qui loquendi modus exactam mentis obseruationem & studiosam animi attentionem designat, quâ nimirum id quod oculis exterioribus cernitur intimo mentis sinu excipitur, & pensiculatiùs consideratur atque minutim examinatur. quo sen-
1. Reg. 25, 25. su in libris Regum dicitur: *Ne ponat oro Dominus meus Rex cor suum super virum istum iniquum*. Id est: Ne iniqui istius hominis actiones minutim & attentè expendas aut examines. Hoc igitur loco similiter ista verba, *Numquid considerasti seruum meum Iob*, eamdem vim habent, ac si diceret: Quando terram perambulasti, & ad Iobum virum omni admiratione dignissimum peruenisti, numquid forsan leuiter ipsum præteriisti, & quasi de via per transennam obiter aspexisti; an verò illius te consideratio fixum & hærentem tenuit, & sedulò ac minutim omnes eius actiones quemadmodum egò perscrutatus es, & admiratus?
Tanta nimirum animæ virtutibus exornatæ pulchritudo est tantaque amabilitas, vt non hominum dumtaxat ad se oculos alliciat, verùm etiam Angelos, atque ipsummet, si dictu fas sit, Deum in sui rapiat admirationem. Id *Virtus ipsum Deum quasi rapit in sui admirationem.*
ipsum S. Paulus insinuare videtur cùm ait:
Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis & hominibus. vbi pingit hunc mundum tamquam 1. Cor. 4, 9.
circum agonalem, palæstram aut puluerem olympicum, in quem viri sancti, præsertim Apostolici, velut pugiles animosi & athletæ fortissimi ingredientes gratissimum superis spectaculum præbent, dum cum pammachis sæuo ardore furentibus,cum pyctis maleuolis & robustis (dæmonibus inquam infernalibus) in nomine Domini dimicantes, semper inuicti & ἀκαταμάχητοι, inexpugnabiles, existunt; & innumeras ab hoste palmas & victorias reportantes, cælestis totius theatri plausum concitant ad
gratulationem. Solet nimirum Deus in viris sanctitate conspicuis sibi quàm maximè complacere,quin imò & gloriari; vnde apud Isaiam *Deus gloriatur in Sanctis suis.*
ait: *Seruus meus es tu Israël, quia in te gloriabor*. Et iure quidem meritissimo, cùm viri sancti sint deliciæ, thesaurus & Regnum Deo,imò & corona; quemadmodum testis locuples idem Isaiæ 49, 3
Vates de viro iusto apertè vaticinatur: *Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema Regni in manu Dei tui*. Quibus verbis ostendit piam animam decore onustam non modò à Deo coronari, verùm etiam, vt aiebam, esse quodammodò ipsius Numinis diadema, eoque velut ornamento lætari ac gloriari. Hanc igitur ob causam hoc etiam loco Deus, in Iobo viro integerrimo animaque sanctissima sibi complacens,in eiusdem laudes & præconia gloriabundus excurrit, dum virtutes eius prorsus singulares ad omnium quidem imitationem & admirationem; diaboli verò inuidiam & despectionem veluti trophæa quædam maximè illustria nobis ob oculos ponit, & amplissimis in cælum laudibus extollit dicens, *quod non sit ei similis in terra*. De quo, dic amabo, Deus ita vmquam anteà locutus fuit? cui tale præconium vmquam dedit? Magna profectò & vera laus est, quæ non quæritur, sed tenetur; nec *Isaiæ 62, 3*
ex hominibus, sed ex Deo est: quam solam san- Rom. 2.
ctus Paulus iure merito magni faciendam & ambiendam docet, postquam inanes hominum laudes (vt sanctus Chrysostomus obseruat) ὡς δεινότατον κενοδοξίας σκόπελον, *tamquam pestilentissimum vanæ gloriæ scopulum*, velis remisq; vitandum monuit. Laus enim quæ ab hominibus procedit plerumque fallax est & vana; præterquam quod admodum instabilis sit, ac plurimis mutationibus obnoxia: at laus quæ à Deo venit vera est & solida,& inconcussa,atque instar marmoris aut adamantis firma manet ac perennat. Siquidem laus Dei verè efficit & confirmat id quod laudat; quemadmodum eleganter D. Anselmus ad citatum Pauli locum anno- *Laus hominum vana & fallax: laus quæ à Deo est solida & vera.*

annotauit: *Non ex inani*, inquit, *vocabulo laudatur ab hominibus; sed ex intima veritate à Deo, qui per suam gratiam præstat ei vnde laudari possit*. Sunt nempe hominum laudes inania dumtaxat vocabula, nec quidquam rei continent aut conferre possunt. At laus quæ à Deo est, præterquam quòd, vt Synesius Epist. 62. loquitur, ἀληθὴς μισθὸς ἀρετῆς ἐστι, *vera sit virtutis merces*; insuper, vt Bion apud Stobæum Serm. 41. ait, τὰ πράγματα κρείσσονα ποιεῖ, *res meliores efficit*. Hinc quandò quispiam à Deo laudatur, quidquid dicitur & verè dicitur, & re ipsâ efficitur, atque in eo confirmatur. v. g. Si quis de constantia vel robore fidei laudetur à Deo, tam robustus illicò efficitur, & in veritate stabilitur, vt adinstar cuiusdam cautis ac durissimæ rupis quantumuis tumentes & furentes persecutionum fluctus atque procellas tranquillus omnino ac securus irrideat.

Quid igitur mirum, si Iobi virtus in omni fortuna constans & inconcussa permanserit, cùm virtutes à Deo in homine laudatæ vsque adeò confirmentur atque consolidentur, vt instar marmorum aut adamantis aduersus omnem vim & violentiam indurescant & illæsæ permaneant? Quamobrem diuinè omnino Chrysostomus in Catena: *A cunctis*, inquit, *hominibus omnique terrarum orbe contemni quid tandem obfuerit, si is qui Angelorum Dominus est, nostrarum rerum laudator ac præco fuerit? Contrà, quid iuuerit à terrarum & maris cunctis incolis prædicari, de nostris laudibus Deo silente? Id igitur ipsi semper spectemus, vt de nobis prædicet Deus: id quod si nacti erimus, quamuis in nos vniuersa quæ sensu hauriuntur mala sese effundant, cunctis tamen erimus superiores*. Nulla enim omnino mala, nullus quantumuis grauis ac violentus calamitatum aut tentationum incursus vmquam præualebit aduersus virtutes quæ à Deo in nobis laudatæ fuerint. Quapropter hoc satagamus, & in hoc totis viribus incumbamus, vt friuolis & inanibus hominum plausibus ac laudibus contemptis, solam quæ à Deo est veram laudem mereamur: siquidem hæc, præterquam quòd vera sit & solida, ipsam in nobis efficit ac stabilit veritatem. Hanc profectò verissimam quæ à solo Deo est laudem insigni hac prærogatiuâ consecutus est Iobus; *quòd non sit ei similis in terra*: quia nimirum in omnibus virtutibus primas tulit, qui nullum alium videret imitandum. Vnde S. Augustinus ex vtroque mixtim quæst. 118. *Non est*, inquit, *Iob similis in terris verus Dei cultor. Quis tantum potuit promereri, cui tale Dominus testimonium perhiberet, nisi hic, qui non imitator inuenitur, sed auctor eorum quæ gessit?* Cùm igitur ipse in primis sibi Deum singulari pietatis studio colendum ac venerandum proposuerit, neminem antea videns Dei cultorem, cuius sequeretur exemplum; meritò etiam inter suos coætaneos, tamquam virtutum princeps, hanc primam & præcipuam à Deo laudis adoream est consecutus; *quòd non sit ei similis in terra*. id quod Origenes expendens probat eum supra omnes in sanctitate excelluisse Patriarchas: *Magnus*, inquit, *erat in fide Abraham, sed excessit illum Iob in tolerantia. Magnus erat Iacob in cordis munditia, sed non fuit minor illo Iob in misericordia: aduersus ceteros omnes priores & nouissimos non succubuit in virtutum studijs. Omnia enim quæ fecerunt sancti fecit etiam Iob: quod autem sustinuit cum gratiarum actionibus, hoc nihilominus nullus alius sustinuit*. Quod etsi verum, tamen illa erat peculiaris Iobi excellentia (vt rectè notat Pineda noster) cum tantis opibus tantam coniungere pietatem. Et sanè non absque ratione hoc asseritur: nam non frustrà ante Dei commendationem, ante Iobi sanctitatis cum diabolo disceptationem, sic minutatim eius amplitudo rerum earumque magnificentia describitur, quasi quid innuens singulare, vnicum extraordinarium præ ceteris, simul opes ac sanctitatem, pietatem, munditiam Deique timorem possidere. Hinc quasi de re vnica ac extraordinaria gloriabatur Deus, *quòd non sit ei similis in terra*.

Cur nemo dicatur Iobo similis.

Iob perfectissimus in sanctitate, & cur.

Huic autem diuino de Iobi virtutibus testimonio non absimile est illud quod de sanctis Pontificibus canit Ecclesia: *Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem Excelsi*. Quo nihil aliud significatur, quàm eorum vnumquemque suo sæculo insigni pietatis gloriâ floruisse, & præ ceteris excelluisse: non enim singulos cum singulis alijs viris sanctissimis, sed cum suis dumtaxat æqualibus & coætaneis comparat.

Iob contra Satanam introducitur in duellum.

Cùm igitur Iob tantâ esset præditus vitæ sanctimoniâ, meritò ipsum Deus tamquam pancratiastem quemdam & generosissimum pugilem in circum agonalem & publicam arenam aduersus Satanam introducit, ad insolentem superbissimi cacodæmonis arrogantiam retundendam; & vt simul ostenderet, nequaquam viribus diaboli adscribendum, quòd plurimi homines in ipsius potestatem redigantur, sed illud soli improborum hominum impietati atque perfidiæ imputandum esse, quòd cùm facilè diuinâ opitulante gratiâ diaboli conatibus possent resistere, vecordiâ suâ Deum deserentes, sponte ac volentes impijssimæ & dirissimæ ipsius sese mancipent seruituti. Quare risu & cachinno sibiloque dignus videtur diabolus, dum sibi totius mundi arrogans principatum insolenter coram Deo se terram circuiisse ac perambulasse iactitat; cùm Iob, homo naturâ suâ imbecillis, in tantis opibus tot peccandi periculis expositus, tot voluptatum atque deliciarum illecebris ad peccatum suauiter inuitantibus vndique circumdatus, perniciosо insuper perditissimorum hominum exemplo ad omne malum prouocatus, millies à dæmone tentatus, nusquam tamen ab officio probi ac religiosi viri vmquam desciuerit, sed suam in dies virtutem gloriosissimis auxerit incrementis; & è pugna semper victor euaserit, innumeras referens palmas ac triumphos.

Iusti laudes flagella sunt diaboli & peccatoris.

Vnde cùm Deus diaboli, principis nequitiæ, ac scelerum omnium machinatoris, malitiam punire vellet, coram eo Iobi iustitiam commendauit dicens: *Numquid considerasti seruum meum Iob*, &c. Fuit hæc Iobi commendatio flagellum quoddam immane, quo Satan vulneratus in rabiem & inuidiam exarsit; iuxta illud Dauidis, postquam iusti virtutes extulerat, dicentis,

Psal. 111, 10. centis, *Peccator videbit, & irascetur, dentibus suis fremet, & tabescet*. Vbi *irascetur* idem est quod *inuidebit*, prout Vatablus exponit. Ea quippe inuidiæ natura est, vt alienis bonis crucietur. Satan igitur auditis Iobi laudibus statim iis tenebras offundere conatur.

9. Cui respondens Satan ait: Numquid Iob frustrà timet Deum?

Septuaginta vertunt: μὴ δωρεὰν Ἰὼβ σέβεται τὸν κύριον; *Num gratis Iob colit Dominum?*

Diabolus cùm nulla praua opera possit obiicere, bona conatur extenuare.

Attende mecum hîc paulisper ad malitiosam nequissimi veteratoris astutiam; & vt vaferrimum eius calumniandi ingenium agnoscas, confer hoc eius responsum cum verbis Domini præcedentibus; quibus à simplicitate, à rectitudine, à timore diuino, ab innocentia & eximia in his omnibus virtutibus singularitate Iobum commendabat: ait enim, *quòd non sit ei similis in terra, homo simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.* Quid ad hæc Satan? *Numquid*, inquit, *Iob frustra timet Deum?* Non illustrem ipsius candidissimi pectoris simplicitatem, non morum rectitudinem, non vitæ innocentiam, nec in his omnibus singularem eius prærogatiuam commemorat, sed solum timorem in medium adfert, vt illum cauillis impetat & traducat. *Verba profectò hæc diaboli sunt*, id est calumniatoris, vt Græcæ Catenæ auctor hoc loco prudenter obseruauit. Non enim maligni sui spiritus artisque veteratoriæ manifestiora signa vel euidentiora dare potuit argumenta, quàm quòd è tanta virtutum segete tenuissimam dumtaxat timoris seruilis spicam eleuet, & calumniis suis comminuendam ac discerpendam designet. *Non fecerat Iob malum* (inquit Hugo Cardinalis) *quod argueret Satan, bonum eius diminuit.* Hoc nempe proprium est diaboli, cùm sit virtutis inimicus, ac veræ laudis inuidus, vt id quod ex virtute fit vitio vertat, & in peiorem partem accipiat. Non est, inquit, is verus Dei timor, quem in Iobo tantoperè collaudas, non est sincerus amor, sed mercenarius; qui non te propter te, sed propter tua colit, vt in eum prædiuite cornu terrena bona conferas, & collata conserues, & amplifices. Occultissimam nimirum animi intentionem inuidis oculis penetrabat, vt quæ deforis pulchra videbantur ex internis maculis, quas suspicabatur, corrupta iudicaret; quemadmodum ad hunc locum in Catena optimè annotauit Olympiodorus, vbi ait: *Animaduerte improbitatem; cùm ea quæ dicta erant incessere non posset, animi sententiam insectatur, & ad ea quæ latent se idcircò refert; quia quæ aperta & explorata sunt illi elabuntur.* Hoc nempe proprium est diaboli ingenium, & solitum perfidi illius veteratoris artificium, cuncta vitiantis, & optima quæque calumniosè traducentis. Humanæ quidem infirmitatis esse cognoscitur, ex primis ac leuibus interdum indiciis sinistram de aliis opinionem concipere, & eorum facta temerè iudicare, nec non ea quæ dubia sunt in peiorem partem interpretari; verùm illa quæ manifestè bona sunt

Temerarii est externa bona ex occulta intentione quæ nos latet improbare.

absque vllo prauitatis indicio calumniari, atque ex occulta animi intentione damnare, solius dæmonis est & filiorum eius. Consultius proinde, multoque æquius, & per omnem modum satius est, occulta quæ non videmus ex externis rectè factis, quæ nobis nota sunt, esse bona coniicere & interpretari, quàm externa bona ex occultis, quæ ignoramus an fortè adsint, prauis intentionibus præsumere condemnare. Hac quidem prægnante & quodammodò necessariâ argumentatione Romanorum Magistratum malignitatis & iniustitiæ arguebat & conuincebat Tertullianus in Apologetico capite tertio, quòd nimirum fideles, quos aliàs morum probitate atque innocentiâ vitæ conspicuos nossent, ex solo nomine Christiano ipsis penitus ignoto peremptoriè damnarent; cùm multò æquius foret, ex iis quæ manifestè bona erant occulta probare, quàm ex occultis manifesta damnare. Cùm enim dixisset, *Quid, quòd ita plerumque clausis oculis in bonum eius impingunt, vt bonum alicui testimonium ferentes admisceant nominis exprobrationem. Bonus vir Caius Seius, sed malus tantùm quòd Christianus*; subdit: *Laudant quæ sciunt, vituperant quæ ignorant, & id quod sciunt ex eo quod ignorant corrumpunt; cum sit iustius occulta de manifestis praiudicare; quàm manifesta de occultis prædamnare.* Ita Tertullianus. Hinc Apostolus quoque priscorum vitia Philosophorum perstringens huiusmodi disertè meminit malignitatis, dum illos ait *repletos omni iniquitate*, &c. *dolo, malignitate*, Græcè κακοηθείας: quod (vt rectè ibidem annotat Iustinianus noster) Aristoteli est vitium, quo omnia in deteriorem partem accipiuntur. Vnde Syriacus Interpres pro *malignitate* vertit *pessimis cogitationibus*. De ipso autem Pauli sæculo hac lue infecto ita morum censor & Latinorum Sophus Seneca libro de Tranquillitate animi capite tertio grauiter pronuntiabat: *In hac tam insana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus, parum tuta simplicitas est.* Nec crediderim leuiorem esse hodiernam hominum ambitionem, vt mitiores de proximis cogitationes habeant: imò verò quò ipsi in peccata proniores in dies sunt; eò ad actiones aliorum sinistrè ac temerario iudicio interpretandas procliuiores feruntur: siue quia virtutem alienam quasi delictorum suorum exprobrationem auersantur; siue quia ipsi vitiis dediti ex suo animo omnes æstimant, & proprio pede metiuntur; siue denique quia aliorum vituperationem suam esse laudem arbitrantur. Sic Pharisæi inuidi, ne Christi miraculis conuincerentur, ipsum in Beelzebub principe dæmoniorum eiicere dæmonia iactitabant: erant quippe filii Satanæ illius qui Iobi erga Deum officia non sine pretio benigna, sed mercede conducta esse petulanter criminabatur. Vnde subdit:

Rom. 1, 29

Malignitas omnia in peiorem partem capit.

Luc. 11, 15

10. Nonne tu vallasti eum, ac domum eius, vniuersamque substantiam per circuitum, operibus manuum eius bene-

dixisti, & possessio eius creuit in terra?

Dæmon obijcit Iobum esse mercenarium.

Malitiosè prorsus dæmon hîc confirmare nititur quod præcedenti versu paulò antè obiecerat, nempe Iobum minimè gratis aut animo ingenuo ac liberali, sed lucri causâ adinstar mercenarij condicto quasi pretio Deum colere ac venerari: quapropter singularia quædam Dei erga Iobum beneficia commemorat, quibus quodammodò eius operam emisse aut conduxisse videretur. Quod dum agit, tam Deo quàm Iobo plurimùm detrahit: Deo quidem, quasi nullos veros ac sinceros, sed fictos dumtaxat & mercenarios amicos haberet: Iobo autem, quòd non virtutem coleret, sed mercaturam exerceret. Perfecta enim virtus & ratio postulat, vt Deum propter se, non tam compendij nostri quàm ipsiusmet bonitatis & præstantiæ causâ obseruemus. Ceterùm eleganti admodum metaphorâ fatetur Satan se nihil aduersus Iobum præualere vmquam potuisse, eò quòd singulari Dei protectione tamquam vallo quodam validissimo circumdaretur: *Vallasti*, inquit, *eum, ac domum eius, vniuersamque substantiam per circuitum.*

Protectio Dei murus adamantinus igneúsque.

Quasi dicat: Tam firmo & potenti præsidio ipsum & bona eius cùm interna tum externa muniuisti, & in circuitu vndique quasi muro quodam adamantino cinxisti, vt omnis ad ipsum tentandum & oppugnandum aditus mihi hactenus planè fuerit occlusus. Deum enim electis suis murum, & quidem adamantinum igneumque, existere sacri Vates diuinitus illuminati te-

Amos 7,7.

stantur. ac in primis Amos: *Ecce*, inquit, *Dominus stabat super murum litum:* quod Septuaginta significantiùs reddunt, *ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου, super murum adamantinum*. Non modò velut mœnia ex adamante se hostibus obijcit, verùm ipse in excubijs agit; *καὶ ἐν χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας, & in manu eius adamas*. hoc est clypeus adamantinus gladiusque. Arma omnia ex adamante, vt diuini præsidij robur vimque inuictam intelligamus. Huc etiam spectat quod Zachariæ

Zach. 2,5.

ore Deus ipse pronuntiat: *Ego ero, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius*. Quid igitur mirum si Iob tutus omnino erat, quem adamantinus & igneus hic murus tegebat & custodiebat? Circuiuerat, vt ipse fatetur Satan, tamquam leo rugiens lupusque famelicus terram vniuersam, quærens cibum aliquem electum, quo ieiuni animi rabiem expleret. Vbi autem ad Iobum, quem faucibus suis iam pridem destinarat, peruenisset; adamantinum igneumque diuinæ protectionis murum sibi obiectum vidit. Si oppugnare Iobum vellet, per medios ignes gradiendum erat; quorum æstu immenso afflabatur, & irriti conatus eius in fumum & cinerem abibant. Dum ergo Satan frustrà Iobum circuiret & circumsonaret, ipse Deus in gloria erat in medio eius, reddens piam animam tranquillam, gloriosam, victricem, triumphantem. Hoc igitur est quod Satan apud Deum grauissimè conqueritur; nempe Iobum tot vndique cælestibus iuxtà ac terrenis præuentum ac repletum esse benedictionibus, tamque firmo diuini præsidij vallo circumdari, vt nullum vmquam hactenus accessum ad tentandum ipsum aut oppugnandum inuenire potuerit.

Cur Satan causetur diuitias sibi obesse quò minùs Iobum tentet, cùm aliàs ad hoc iuuent.

Verùm hîc non leuis occurrit dubitatio, quomodo videlicet Satan conqueratur diuitias & terrenarum rerum abundantiam obstaculo sibi ac impedimento fuisse, quò minùs Iobum hactenus oppugnare valuisset; cùm per se aliàs maximum ad homines ad quæuis vitia & peccata pertrahendos adiumentum & momentum adferre videantur; vtpote quæ facilem ad omne scelus viam sternant, & voluptatibus concupiscentijsque fomitem ac pabulum subministrent?

1. Tim. 6, 9.

Nam qui volunt diuites fieri (inquit Apostolus) *incidunt in tentationem, & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem*. Et Veritas

Matth. 19, 23.

ipsa dicit: *Quia diues difficilè intrabit in Regnum cælorum. Et iterùm dico vobis, Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in Regnum cælorum*. Item alio loco diuitias spinis confert, quæ semen verbi Dei suffocent, dicens:

Luc. 8, 14.

Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & à solicitudinibus & diuitijs & voluptatibus vitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum. Ecce vbi diuitiæ vel ipsiusmet Veritatis testimonio spinæ sunt, ad vulnerandum acutissimæ, & ad perdendas animas aptissima Satanæ instrumenta; cur ergo conqueritur eas sibi ad tentandum Iobum fuisse impedimento? Expende tantùm eius verba, quibus maximam inesse emphasim fatetur Pineda, & facilem inuenies huius dubij solutionem: *Vallasti*, inquit, *eum, ac domum eius, vniuersamque substantiam per circuitum*.

Diuitiæ quando prosint vel obsint saluti.

Vtique non in corde, non intimis præcordijs infixæ hærebant diuitiæ; sed exteriùs pro vallo ac sepimento seruiebant, & sic ipsum muniebant. Non intima fœdabant aut lancinabant, sed exteriora coronabant, ac tali vallo circumcingebant, quod nulla bellua quantumuis ferox perrumpere aut transilire vllo modo potuisset. Huc facit illud D. Augustini in Psal. 103. concione 4. dicentis: *Repulsus est tentator, obseruatum est caput eius, penetrare non potuit ad cor: muratam ciuitatem forinsecùs oppugnauit, sed non expugnauit*. Iam, vt opinor, aliquo modo capis mysterium; sed hoc vt pleniùs intelligas, velim illud quod in spinis manifestissimum est oculis notes. Quemadmodum videlicet spinæ si in interiori area frumento frugibusque permixtæ nascantur & crescant, ipsammet aream turpissimè fœdant, & vniuersa semina suffocant; at si non ipsis areæ visceribus excipiantur, sed deforis dumtaxat illi circumponantur, ita vt eam vndique cingant & coronent; tantùm abest vt aream tunc vllo modo deturpent, aut frugibus officiant, quin potiùs maximo tunc illi sint emolumento atque ornamento, dum pro vallo & sepimento seruiunt, quæ aream ipsam muniant, & sementem tutam ac fecundam conseruent. Pari modo ac ratione spinosæ diuitiæ si intimis radices agant præcordijs, & in ipsomet animi sinu anxijs vitæ huius solicitudinibus & curis foueantur, venena sunt præsentissima, pestesque animorum nostrorum depopulatrices, quæ quibuslibet spinis nocentiùs ac truculentiùs diuini verbi semen in nobis penitus suffocent dissipentque: at si corde nequaquam excipiantur, nec affectus illis adhærescat, sed ad Dei gloriam, & in pauperum ac egenorum subsidium

prudenter

prudenter impendantur, tunc simul ornamento sunt ac munimento non secùs atque agris sepes validissimæ, quas nulla vmquam bellua nocturna transiliet. Ex dictis facilè colliges propositi dubij solutionem, & simul intelliges, cur diuitiæ, quæ laquei esse solent pedibus insipientium, S. Iobo (vtpote sapienti) minimè nocuerint, sed potiùs profuerint; iuxta illud Ecclesiastæ, *Vtilior est sapientia cum diuitijs, & magis prodest videntibus Solem.* Vt autem discas quonam pacto sapientia sibi vtiles reddat diuitias, ac facere possit, vt res alioquin adeò exitiales proficuæ fiant ac salutares, audi Salomonem in Prouerbijs dicentem: *Corona sapientum diuitiæ eorum.* Id est: Opes & facultates sapientibus coronas immarcescibiles pariunt, quia dum eas pauperibus distribuunt, ex ijs æternæ sibi ipsis gloriæ corollas plectunt. Non ergo malæ sunt diuitiæ, vt fanatici quidam hæretici olim docuerunt, sed mala & pestifera est earum cupiditas, quæ in auaro corde oritur, & suffocat sementem Dei. Si enim omnis inordinatus diuitiarum affectus absit, nec ipsæ cordis intimo thesaurizentur, neque in arca occultentur, sed in pauperes prudenter ac liberaliter erogentur, nequaquam nocituræ, sed plurimas in omnem partem possessori suo allaturæ sunt commoditates, eique in hac vita contra malos omnes incursus munimento, & in futuro sæculo erunt sempiternæ felicitatis coronamento. Quamobrem Apostolus suprà citatus non dixit diuites incidere in tentationem & laqueum diaboli, sed eos *qui diuites fieri volunt*; hoc est, qui cordi infixum habent amorem diuitiarum. de quibus Ecclesiasticus ait: *Nihil est iniquius quam amare pecuniam. Hic enim & animam suam venalem habet; quoniam in vita sua proiecit intima sua.* Caue igitur tibi, ne intima tua possideat cupiditas diuitiarum: dum enim hæc intima cordis tui tenet, nullum bonum inde non proijcit; nullum malum ibi non parturit. Verùm vbi cordis intima non cupiditati immolantur, sed soli Deo consecrantur, diuitiæ nequaquam obsunt, sed multas adferunt vtilitates; quemadmodum Ecclesiastes ait: *Et omni homini, cui dedit Deus diuitias atque substantiam, potestatemque ei tribuit, vt comedat ex eis, & fruatur parte suâ, & lætetur de labore suo, hoc est donum Dei. Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ, eo quod Deus occupet delicijs cor eius.* Ecce tibi hominem prædiuitem Dei beneficio bonorum omnium copiâ circumfluentem, & ad inuidiam vsque opulentum; qui tamen nulla penitus solicitæ & ærumnosæ vitæ spicula sentit, nec vllius vmquam meminit mœstitudinis aut animi anxietatis. Hoc enim indicant ista verba, *Non recordabitur dierum vitæ suæ*, in oppositionem istius diuitis auari, qui insomnem ducens noctem aiebat: *Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam. Destruam horrea mea, & maiora faciam; & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima habes multa bona posita in annos plurimos,* &c. Confer modò diuitem cum diuite; & quanta inter illos intercedat differentia euidenter cognosces. Hic de numero annorum vitæ suæ, quibus bona, quæ reposita habebat plurima, sufficere possint, deque horreis cum destruendis tum instaurandis totus anxius & solicitus, nullam neque die neque noctu quietis partem capiebat. ille verò è contra omnis expers solicitudinis, omnique curâ vacans, nihil de horreis, nihil de fartis tectis aliusve rebus solicitus, præ exuberanti animi tranquilli ate nullas penitus sentit molestias, & vix recordatur dierum vitæ suæ. Cur igitur dum alter ita curis angitur, vt inter illas pereat; hic è diuerso nulla diuitiarum detrimenta pertimescit? Causam veram dat Ecclesiastes: *Eo quod Deus occupet delicijs cor eius.* Scilicet non diuitiæ sed Deus cor eius occupabat, & idcircò nullam solicitudinem, nullam animi molestiam aut perturbationem, etiam inter diuitias, patiebatur; sed summâ mentis tranquillitate, summâque lætitiâ & iugi gaudio perfruebatur. Felix omnino ille cuius præcordia Deus occupat! siquidem huic etiam immensæ diuitiæ aurique ingens copia non ad perditionem aut interitum, sed ad summam felicitatem animique beatitudinem conducent. Cùm itaque diabolus non ignoraret, quantum diuitiæ viro sapienti ad virtutes maximas subsidium adferrent; hoc in primis satagebat, vt tanto præsidio Iobum spoliaret, quò faciliùs ipsum in maledicentiæ crimen impelleret. Quapropter ad Deum ait:

Eccle. 7, 12.

Prou. 14, 24.

Diuitiæ non sunt malæ, sed earum cupiditas damnatur.

Eccli. 10, 10.

Eccle. 5, 18.

Luc. 12, 17.

Quantum intersit inter diuitem pium & diuitem auarum.

11. Sed extende paululùm manum tuam, & tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.

Videbat inimicus Satan nihil vmquam rebus rationibusque Iobi hactenus aduersum aut contrarium accidisse, sed ex voto, vel potiùs supra votum ita illi prosperè fluxisse omnia, vt ad beatitudinem & plenam huius vitæ felicitatem nihil amplius desiderari posse videretur. Benefica enim munificentissimi Numinis manus ad benedicendum semper extenta præuenerat eum in benedictionibus dulcedinis, & plenum tam spiritualium gratiarum quàm temporalium bonorum copiæ cornu in ipsum liberalissimè effuderat, nec vllum vmquam flagellum aduersitatis appropinquauerat tabernaculo eius. Huic ergo tantæ Iobi in amplissimis diuitijs sanctitati, tantoperè ab ipso collaudatæ, inuidens diabolus; vt eam quemadmodum anteà calumniatus fuerat, minimè veram ac solidam, sed fucatam dumtaxat ac mercenariam fuisse comprobaret, rogat Deum, vt manum suam, quam hactenus ad benedicendum protenderat, modò conuersam aliquantisper extendat ad flagella, quibus de illius in vera religione constantia periculum faciat. Felix namque status multa persæpè contegit vitia, quæ prodit ærumnosus. *Extende*, inquit, *paululum manum tuam.* Proprijs nimirum manibus non satis fidit, sed à Deo petit, vt sua Iobum manu flagellet; quia dæmonum manus nouerat esse infirmas præ diuinis, quemadmodum Didymus in Catena Græca scitè obseruauit dicens: *Vide quam veteratoriè quamque simulatè non dicat Mihi permitte, sed Tu facito. Imbecillitatis enim suæ probè sibi conscius est.* Vbi enim magni Dei potentissima vis non adest, prorsus infirma & imbecillia sunt vniuersa. Ex hac itaque dæmonis postulatione manifestè colligitur,

Satan cùm in prosperis Iobo nil nocere potuisset, tentat eum aduersis.

Cur dæmon petat à Deo Iobum flagellari.

Dæmon nil potest nocere sine permissu Dei.

ligitur, ipsum nihil omnino cuiquam, nisi permissu Dei, nocere vmquam posse; tantumque carnificem esse, qui nemini, nisi de Iudicis sententia, supplicium aut plagam vllam irrogare valeat. Quod magno viris probis solatio esse debet, quò minùs dæmonem reformident, qui nullum ipsis, nisi de benignissimi mitissimique Patris eorum voluntate inferre potest detrimentum. Quapropter in Apocalypsi à Deo alligatus dicitur his verbis: *Et apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus & Satanas, & ligauit eum per annos mille.* Vbi iure merito in vinculis retineri dicitur; quandoquidem nulli vmquam vel in minimo nocere, neque quemquam aggredi, aut inuadere, nisi Deo concedente, possit. Idem de omnibus etiam alijs nostris aduersarijs intelligendum est. Nam nec vlli homines, quantumuis flagitiosi ac malitiosi, detrimento esse cuiquam possunt, nisi à Deo licentiam quodammodò obtineant. Vnde Laban cùm Iacob fugientem persequeretur, *vidit in somnis dicentem sibi Deum, Caue ne quidquam asperè loquaris contra Iacob.* Quæ res non immeritò viris probis in protectione Dei cæli commorantibus, dum ab inimicis suis contumelias & iniurias patiuntur, maximæ debet esse consolationi. Cùm igitur dæmon satis sciret, imò exploratum penitus haberet, se nihil omnino, nisi Deo permittente, aduersus Iobum vmquam præualiturum; hoc in primis satagit, & omnibus quibus potest modis flagitat, vt nimirum Deus protectionis suæ manum à Iobi facultatibus nonnihil retrahat dicens: *Extende paululùm manum tuam, & tange cuncta quæ possidet.* Ex quibus verbis apertè colligitur, quàm parui res omnes fluxæ ac caducæ vel ab ipsomet dæmone æstimentur, cùm omnes Iobi diuitiæ, quantumuis amplissimæ ac planè regiæ, sub isto aduerbio *paululùm* comprehendantur. *Extende*, inquit, *paululùm manum tuam.* Ergóne verò id dæmoni exiguum quid & paululùm est, cùm Regi opulentissimo tot tantæque diuitiæ ac deliciæ, charissimi prætereà filij filiæque cum Regno ipso, eoque florentissimo, &, quod amplius est, vnà cum salute corporis auferuntur & perduntur? Ita prorsus: quia nimirum id solum quod ad animam spectat dæmoni in pretio est: vnde quodcumque corporis rerumque damnum externarum, quantum quantum illud sit, nauci floccique facit, ac pro nihilo reputat; quemadmodum D. Gregorius lib. 2. Moralium cap. 6. ad hunc locum disertè testatur dicens: *Neque enim Satan facere se aliquid multum putat, nisi cùm in anima sauciat.* Quamobrem hoc vnicè satagebat, vt Iobum tot tantisque afflictionibus ad impatientiam prouocaret, atque ad blasphemandum Deum impelleret: quod nisi impetraret, cetera omnia pro nihilo ducebat. Atque hoc est quod ait:

Apoc. 20, 2.

Gen. 31, 24.

Omnia parui æstimanda præ animo.

NISI IN FACIEM BENEDIXERIT TIBI.] Id est, Nisi palàm & coràm te impiè simul & impudenter blasphemauerit; subaudi *dispeream*, vel *mentiar*. Hæc enim reticentia vitandi mali ominis & religionis causâ fieri solet, quapropter *εὐφημισμὸς*, id est *bona ominatio*, vocatur, in sacris Litteris non infrequens, cùm res odiosæ atque execrabiles honestis vocabulis vestiuntur atque occultantur. Ita Didymus hunc locum exponit in Catena Græca dicens: *Verbum adhibuit speciosius, ne Deum verbo asperiore figere videretur.* Et Olympiodorus ibidem: *Ne*, inquit, *Scriptura diceret Blasphemabit, honesto vsa vocabulo dixit Benedicet; sicut de Naboth scriptum est: Benedixit Deum & Regem.* Similiter D. Chrysostomus Hom. 4. de patientia Iob: *Benedixerit*, inquit, *id est maledixerit. Etenim Scriptura benedictu maledicta velauit.* Quod statim ad morum doctrinam transferens, *Et quare*, inquit, *hæc scripta sunt? Vt tu fidelis discas, cùm alieni mali turpia narraueris, eadem verborum honestate velare, neque honesteris turpibus operam præbens, sed turpium locutionem fugiens; iuxta illud Apostoli, Deponite turpem sermonem de ore vestro.* Similiter interpretatur Titelmannus, additque idem contigisse in alijs quoque rebus detestandis; quales sunt morbi grauiores ac terribiliores, *epidemia* & *apoplexia*: è quibus illam *Dei donum*, hanc *regium morbum* veteres appellabant; ne proprijs rerum execrabilium nominibus vterentur. Quam interpretationem Pineda quoque noster ad hunc locum sequitur. Nec satis capio, cur nostro Martino Roa lib. 1. Singularium locorum cap. 9. Appendice 1. cum hac communi interpretatione (vt ipse loquitur) minimè conueniat, cùm expositio per antiphrasin seu contrarium sensum nec insolens sit nec infrequens in Scripturis. Sic etiam Hebræi iuxta hanc loquendi formulam mala quæ in adiurationibus imprecabantur innuebant quidem dicentes, *Hæc faciat Deus, & hæc addat*; non tamen exprimebant, aut nominabant; ne mala fando malè ominarentur: vt hinc etiam discamus inter loquendum ab infaustis verbis, & molestiam auditori allaturis, abstinere, atque omnem inciuilem & illotum sermonem ab humanis ac serijs colloquijs amputare; iuxta illud Pauli Ephesios monentis: *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.* In Græco est, Πᾶς λόγος σαπρὸς, propriè, *Omnis sermo putris*, hoc est obscœnus: atque in ea re tantam religionem adhiberi cupit, vt non modò immunditia omnis & turpitudo absit à corpore, sed *ne nominetur quidem, sicut decet sanctos.* Itaque D. Paulus tam verecundos esse cupit in sermone Christianos, quos vocat sanctos, vt ne nominetur quidem ab illis *turpitudo*, id est, vt Syrus vertit, *obscœnitas*, seu dictum impurum. Tertullianus vocat *spurciloquium*; S. Hieronymus *solœcismum magnum*, scribens enim contra Heluidium: *Apud Christianos*, inquit, *solœcismus magnus est & vitium, turpe quid narrare.*

Benedicere per antiphrasin pro maledicere sumitur.

3 Reg. 21, 10.

Turpia vocabula fugienda.

Colos. 3, 8.

1. Reg. 4, 14.

Ephes. 4, 29.

Ephes. 5, 3.

At quam ob causam impudens dæmon, & ad probra audacissimus, non ait *maledixerit*, sed *benedixerit*? Num diabolus quoque comis est & vrbanus erga inimicum Numen? nisi fortè religiosior vult haberi, vt tutiùs feriat: quod artificium nocendi est, & nequitiæ ingenium. Verùm post tot enumerata in Iobum beneficia noluit dicere *maledixerit* munificum benefactorem, sed *benedixerit*; ne vel infamem ingratitudinem verbo tenus vsurparet; (sic in speciem vitat ingratitudinis ignominiam, vt se commendet apud homines;) sed specioso vocabulo fœdam ingratitudinem nominauit. Quasi vel ipso dæmone indignum facinus sit, ingratum verbum referre: ac si diabolus declinet rusticitatem huius vitij,

Vel ipse dæmon renuit haberi ingratus.

vitij, & impudentiam ingratitudinis impudentissimus Satan exhorreat. Tam execrabilis impietas ingratitudo est; vt cui grata est execrabilior impietas impium iudicet verbo tenus ingratitudini communicare. Et qui numquam vitijs satur est, fastidit hoc vitium: & cui impietas pro corona est, ingratitudinem reputat contumeliam; vtpote vitium vel diabolo indecorum.

Plures alias aliorum interpretationes ad hunc locum vide apud Pinedam & Sanctium, qui illas accuratè expendunt; quas breuitatis causâ non recenseo, ne actum agam; & vt tantò citiùs quî Satanæ postulationi Deus responderit intelligamus.

12. Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce vniuersa quæ habet in manu tua sunt: tantùm in eum ne extendas manum tuam.

Deus Satanæ petitioni statim annuit, & cur.

Petierat præcedenti versu Satan à Deo vt munificam benedictionis suæ manum à Iobo aliquantisper abstraheret, & vniuersa quæ largâ profusione in ipsum bona contulerat seueriori aliquantulùm tactu auferret. Et ecce postulationi eius statim annuit, imò plura quàm petiuerat concedit; siquidem non leuidensâ tantùm manu, vt optarat dæmon, Iobi bona tetigit, sed illa tanta quanta erant vniuersa ipsimet illicò in manus tradidit, ac funditus destruenda concessit: ne videlicet pro more suo postmodum calumniator ille causari meritò posset, aut vllo modo prætexere, vel leuiorem quàm oportebat in Iobi sanctitate probanda Dei manum extitisse; vel aliquem interuenisse dolum seu fascinum, quo bonorum iacturam aut corporis cruciatus perpeti quidem visus esset, re ipsâ tamen neque in corpore plagam vllam neque in facultatibus detrimentum aliquod accepisset. Quamobrem non sibi soli Deus Iobi probationem exercitationemque reseruat, sed ipsummet diabolum patientiæ illius vexatorem atque perfectæ virtutis exploratorem constituit; quando eius potestati manibusque cuncta Iobi bona possessionesque permisit, vt easdem pro libitu perderet, destrueret ac dissiparet, ne charissimis quidem pignoribus, quorum interitus pijssima patris viscera maximè vellicabat, ab hac crudelissima laniena exemptis. Nam solùm hac vice Iobi personam Satanæ furori odioque Deus noluit esse subiectam, quamquam & illam posteà adhuc in omnibus his quæ ad corpus spectant grauissimè vexandam & torquendam permiserit, vt mox videbimus. Ex eo autem quod tam citò Deus petitioni dæmonis annuerit, non malè colligit S. Augustinus, haudquaquam certum propitij Numinis esse argumentum si statim annuat postulatis; neque semper irati esse Dei euidens indicium, si non illicò præstet petita; quandoquidem non rarò neget propitius quæ concedit iratus: quemadmodum Tractatu 6. & in Epist. Ioannis cap. 1. his verbis & exemplo Iobi confirmat: *Diabolus*, inquit, *petijt Iob, & accepit. Petijt Apostolus vt auferretur ab eo stimulus carnis, & non accepit. Sed Apostolus magis exauditus est quàm diabolus. Apostolus enim exauditus est ad salutem, etsi non ad voluntatem; diabolus exauditus est ad voluntatem, sed ad damnationem. Ideò enim concessus est iste tentandus, vt eo probato esset ille cruciandus.* Optimè item ex hoc loco S. Gregorius lib. 2. Moralium cap. 6. infert ac probat, nil omnino dæmonem aduersus hominem posse vel audere nisi Deo permittente; confirmatque exemplo legionis dæmonum, quæ ne in porcos quidem intrare poterat sine Christi permissione. *Expellenda*, inquit, *de homine legio dicebat: Si eijcis, mitte nos in porcos. Qui enim per semetipsum ire in porcos non poterat; quid mirum; si sine auctoris manu sancti Iob domum contingere non valebat?* Sic ille. Porrò ad hunc locum

Statim impetrare non est certum propitij Dei argumentum.

Diabolus nil potest sine Dei permissu.

Luc. 8, 33.

Deus non concedit diabolo facultatem nos tentandi nisi postulanti.

Notandum primò, Deum neque in Iobi facultates neque in porcos ipsos potestatem vllam dæmoni permisisse, nisi priùs illam postulasset: vt nimirum intelligeremus voluntatem tentandi atque nocendi esse quidem in dæmone, permissionem autem à Deo. Siquidem dæmon est qui ad malum semper instigat, & tot quot potest adferre hominibus detrimenta molitur; at Deus est, qui id iustis nobisque vtilibus de causis permittit: vt nimirum mens nostra semper in suo sit ad virtutem cursu honestissimaque vigilia, ne quando in languorem & desidiam & improbum vllum facinus delabatur. Tentatio enim homini diligenti ac gnauo est cos virtutis actionumque præstantissimarum viuus aculeus: quam proinde D. Chrysostomus in Psal. 123. διηνεκῆ γυμνασίαν φιλοσοφίας, id est *continuam Philosophiæ exercitationem*, iure merito appellat.

Aliâ intentione dæmon tentat, aliâ Deus permittit.

Notandum secundò, longè quidem aliâ intentione dæmones petere facultatem ad homines tentandos; aliâ verò intentione Deum hanc ijs concedere: illi enim tentandi nos facultatem postulant, vt grauissimè nobis noceant, & quanta possunt maxima inferant detrimenta, idque ex immani quodam odio ac pessima voluntate, quâ humanum genus prosequuntur. Permittit verò Deus id optimas honestissimasque ob causas: nonnumquam quidem ex motiuo iustitiæ, vt pro delictis nos puniat; vt plurimùm verò ex amore ac beneuolentia prorsus singulari, vt nos erudiat, atque in omni genere virtutum illustriores efficiat. Nam, vt prudenter sapiens filius Sirach ait, *Qui non est tentatus, quid scit?* cui consentit pulcherrima D. Augustini sententia Serm. 72. de temp. dicentis: *Nescit se homo, nisi in tentatione discat se.* Absque illa quis vigor sit animi, quis illustrium sit splendor facinorum, quæ gloriosæ victoriæ voluptas præmiumque nescitur: quemadmodum elegantissimè Cassiodorus lib. 1. Epist. 24. pronuntiauit: *Latet sub otio laudabilis fortitudo; & dum se probandi non habet spatium, occulta est lux tota meritorum.*

Eccli. 34. 9.

Deus non finit nos tentari vltra quod possimus sustinere.

Notandum tertiò, Deum nequaquam diabolo permittere, vt simul ac semel omnem quam posset ingerat tentationem, vi ac dolo homines seducendo & in partem suam cogendo; sed valdè limitatam & viribus nostris auxilio diuino roboratis proportionatam tentandi concedere facultatem; iuxta illud Apostoli: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.* Rectè enim Abbas Serenus apud Cassianum Collatione 7. cap. 10. disputat ac docet, nullum aliàs Sanctorum

1. Cor. 10, 13.

rum

rum posse spiritalium nostrorum hostium sufferre nequitiam, insidiis occurrere, crudelitatem sustinere, si non certamini nostro clementissimus arbiter atque agonotheta præsidens Christus & exæquaret colluctantium vires, & immoderatos eorum repelleret ac refrænaret incursus. Deus itaque tamquam prudens agonotheta arbiterque æquissimus, priusquam nos cum Satana duello committat, ita ipsius arma habetat viresque modificat, vt in ipsa pugna nostris impares non sint; nostram verò imbecillitatem tam valido gratiæ subsidio instruit, tam solidè potentiâ virtutis suæ corroborat, atque cælestium armorum panopliâ aduersus omnes insidias & furiosos inimici incursus præmunit; vt cum Apostolo in omnibus sumentes scutum fidei, in eo facilè possimus omnia tela nequissimi ignea extinguere, insultus sustinere, insidias declinare, violentiam repellere, ac gloriosam tandem victoriam reportare. Exemplo Iobi hoc fiet manifestum; in cuius oppugnatione cernimus vbique dæmonis potestatem certis semper limitibus circumscribi, quos transilire non possit. Primùm enim dedit ei Deus potestatem in omnes Iobi facultates, sed vetuit ne vel minimum eius personæ corporive vulnus infligeret. Deinde postquam iam prioribus calamitatibus callum obduxisset, etiam corpus eius pro libitu diaboli affligendum tradidit; animam tamen semper excepit, vti mox intelligemus. Modò quid hac primâ in Iobi facultates potestate impetratâ diabolus gesserit consideremus.

Ephes. 6, 11

IBIDEM. Egressusque est Satan à facie Domini.

Id est, ab eo concilio cui præerat Angelus qui Domini personam sustinebat, & vicarium Dei agebat. Diabolus enim amplissimâ in omnes Iobi facultates potestate impetratâ, extremam & omnimodam illis ruinam ac vastitatem illaturus, albeo loco, in quo diuina præsentia clarior apparebat, illicò recessit; tantam nimirum diuini Numinis maiestatem locique sanctitatem vlteriùs ferre non sustinens, quasi ibi non auderet vllas aduersus Iobum insidias machinari, ne contra debitam tam sacro Senatui reuerentiam impudentiùs peccasse videretur. Idem ipsum Didymus Caino fratricidæ ac Iudæ proditori vsu venisse obseruauit; quorum ille quidem, innocentis ac Deo chari fratris sui Abelis necem meditabundus, *egressus est à facie Domini*; hic verò, postquam acceptâ buccellâ introiisset in eum Satanas, infami & infandâ Dominum proditione pessimis Iudæis traditurus, *exiuit continuò*, scilicet à cœnaculo, in quo Christus cum ceteris Apostolis erat congregatus: Nec immeritò, inquit Olympiodorus in Catena: *Nullum enim studium improbum habet cum Deo commercium.* Quòd si igitur diabolus, pessimique eius filij Cain & Iudas, in loco sancto coram Domino vel Angelico senatu suam profligare modestiam & reuerentiam Deo locoque sacro debitam denegare non sint ausi; quis, obsecro, tam perfrictæ sit frontis & profligatæ audaciæ, vt in conspectu Domini proteruire & in loco sacro petulantiùs sese gerere non vereatur? Quamobobrem hac in parte vel ipso dæmone impudentiores iure merito existimandi sunt, qui debitam in templis coram Deo modestiam ac reuerentiam minimè seruant.

Dæmon in concilio Angelorum mala Iobo inferre veretur.

Mali à Deo egredi dicuntur.

Gen. 4, 16.

Ioan 13, 30.

Immodesti in templis etiam dæmone impudentiores.

Qualis porrò eiuscemodi dæmonis à facie Domini egressio fuerit eleganter nobis descripsit Origenes lib. 2. in Iob ad hunc locum dicens: *Exiuit diabolus à facie Domini: exiuit tamquam lupus rapiens, tamquam leo rugiens, tamquam vrsus sanguinem appetens, tamquam malignus serpens, tamquam vipera sæua ac perniciosa.* Expende modò quot & qualia bestiarum nomina Satanæ à sanctorum Angelorum choro egredienti attribuantur: interfuerat iniquus concilio iustorum, Iobi bona sibi permitti postulauerat, & acceperat postulata; cum quibus planè lætus & exultabundus egrediebatur. Cur igitur idcircò lupus? cur vrsus? cur leo? cur serpens? cur vipera ab Origene nominatur? Iure sanè meritissimo. Nam omnium bestiarum instar habendus est, qui bona sibi à Deo illo dumtaxat fine petit permitti, vt ea dissipet, destruat & consumat; non in Dei obsequium, sed in suiipsius ac proximi maximum detrimentum. Huc accedant mundiales isti homines, qui à Deo bona fortunæ postulant, quæ Deo minimè reddant, sed voluptati potiùs ac vanitati immolent. Horum enim orationes non tam orationes aut preces sint, quàm rugitus ferarum & Satanæ machinationes. Egreditur quis è templo, surgit ab oratione, ex animi sententia potitus est votis suis, gaudet de finita & obtenta lite, deque bonis sibi adiudicatis exultat; sed cùm illa non Deo reddere, at suis cupiditatibus litare statuat, egreditur miser à facie Dei tamquam lupus rapiens, tamquam vrsus sæuiens, tamquam leo rugiens, tamquam diabolus perditionem sitiens: siquidem suis precationibus non quærit Dei obsequium, sed peruersum suum explete desiderium concupiscit.

Illa oratio feralis & diabolica est, qua suis cupiditatibus seruis, non gloriæ Dei.

Pulchrè & acutè ad hunc locum D. Gregorius lib. 2. Moralium cap. 8. quærit, & simul exponit, quo sensu Satan à facie Domini cuncta videntis & implentis exiuisse perhibeatur: *Quò*, inquit, *ab eo exitur, qui dum per molem corporis nusquam est, per incircumscriptam substantiam nusquam deest? sed quamdiu Satan pressus maiestatis potentiâ appetitum suæ malitiæ exercere non valuit, quasi ante faciem Domini stetit: à facie autem Domini exiit, quia relaxatus diuinitus, ab interna retentionis angustia ad sui desidery effectum venit.* Ponit nimirum sanctus Doctor dæmonem coram Deo quasi ligatum & compeditum, quò minùs nocere Iobo posset; postquam autem licentiam obtinuerat libidinem suam explendi ac Iobi bona inuadendi, quasi vinculis solutum foras proru pisse, atque in Iobi facultates statim inuolasse. Simili ferè modo ac sensu apud Zachariam equi illi robustissimi, qui Romanum designabant Imperium, exiisse dicuntur, simul atque totum orbem terrarum victoriis suis peragrandi licentiam impetrassent. Ex quo intelligant illi, quorum peruerso studio & effrenatæ cupiditati Deus morem gerit, se iam à facie Domini egressos esse: quod quàm miserum & calamitosum sit, satis explicari nequit; quandoquidem Deum ipsum bonorum omnium fontem dereliquerint, vt post cupiditates suas abirent. Quid porrò Satan post hunc à facie Domini egressum

Miserum est à Deo licentiam obtinere ad explendas cupiditates.

Zach. 6.

sum aduersus Iobum machinatus sit audiamus.

13. Cùm autem quâdam die filij & filiæ eius comederent, & biberent vinum in domo fratris sui primogeniti,

Dæmonis ad malum inferendum promptitudo.

Simul atque Satanæ in Iobi opes ac familiam pro libitu grassandi facultas data esset; haudquaquam sibi procrastinandum ratus, primo quoque tempore (&, vt in Græco est, *ἐν ᾗ ἡμέρᾳ αὐτῇ, quasi eadem die*) quo in domo primogeniti conuiuium celebrabatur, inflammatus inuidiâ, & furore rabidus, omnes nocendi artes aduersus Iobum expedit, ipsumque aggreditur. Hoc nempe tempus insidiis struendis peropportunum, & ad Iobum superandum atque ad scelus aliquod impellendum maximè accommodatum esse putabat. Erat enim dies lætitiæ & hilaritatis, quando filij eius ad festiuas epulas conuenerant: quo tempore homines negligentiori ac remissiori esse animo solent, minusque de bello tam funesto & atroci cogitare. Ita nimirum plerumque fit, vt ira & animaduersio Dei eos repentè opprimat, qui magis sibi esse securi videbantur. *Risus* enim (inquit Sapiens) *dolore miscebitur; & extrema gaudij luctus occupat.* Accidit sæpè etiam è contrario, vt in magna rerum desperatione Deus subitò inexpectatum aliquod auxilium adferat, ab omni miseria vindicando & bonis omnibus cumulando. Sic Ioseph derepentè liberatus è carcere, & secundus à Rege factus est; & è diuerso Aman è primo à Rege loco ad patibulum extemplò raptus, infami laqueo vitam finiuit. Quæ magno sanè Dei consilio fiunt, vt intelligamus, nihil esse in hac vita tam securum aut tutum, quod corruere ac labefactari non possit; & nullius tam desperatas esse res, quin cum diuina ope corrigi ac resarciri facilè queant; quemadmodum sapienter Salomon in Ecclesiaste pronuntiauit: *Quòd de carcere catenisque interdum quis ingrediatur ad Regnum, & alius natus in Regno inopia consumatur.* Longè autem miserrimus durissimusque censetur casus ille, quo quis, vti Iob, ex amplissimis fortunis ad extremam egestatem, ex summâ felicitate ad maximam calamitatem, & ex lautissima beatissimaque vita ad ærumnosam miserrimamque derepentè atque inopinatè redigitur. Ceterùm quid tot accurrenres ad Iobum nuntij apportent noui lubet explorare.

Bona & mala sæpè repentè accidunt.
Prou. 14, 13.
Eccle. 4, 14.

14. Nuntius venit ad Iob qui diceret: Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos;

15. Et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percusserunt gladio, & euasi ego solus vt nuntiarem tibi.

Qui fuerint hi nuntij.

Quisnam hic nuntius fuerit disputant auctores variantque sententias. Ac sanctus quidem Chrysostomus Hom. 2. & 3. de laudibus S. Iob existimat ipsummet diabolum in forma nuntij ad Iobum tam atroci narratione percellendum venisse: id quod Polychronius & Olympiodorus in Catenâ similiter sensisse videntur. Origenes verò putat fuisse hominem singulari dæmonis artificio subornatum, eiusdemque verbis, ad maiorem animi perturbationem afflicto adferendam, compositis instructum, vt glomeratim dirissima quæque nuntiando, & rerum iacturam maximarum immaniter exaggerando, Iobum vel à statu mentis deiiceret, vel saltem ad desperationem prouocaret.

Tertia, eaque verisimilior & communior recentiorum Interpretum sententia est, tam hunc quàm reliquos nuntios omnes fuisse ipsiusmet Iobi seruos; quos ad hoc diabolus cladi superstites esse voluerit, vt calamitatum & miseriarum tantarum participes & oculati testes earumdem denuntiationi deseruirent. Quod cùm Origenes de tertio nuntio censeat, idem quoque Pineda noster de reliquis sentiendum existimat.

Expende modò quibus Satan primum aduersus Iobum belli impetum commiserit. *Irruerũt,* inquit, *Sabæi.* At cur non potiùs inferni furias ad certamen euocauit, & validas dæmonum legiones in campum eduxit? Cur humanâ vsus est operâ, cùm diabolica non deessent præsidia, quibus & celeriùs & efficaciùs totum hoc negotium confici potuisset? Quia nimirũ diabolus nullum omnino habet solatium, vbi non interuenit hominum peccatum: vnde nullam penitus ex innocentissimi sanctissimique Iobi vexatione iucunditatem, nullumque ex dirissima illa laniena gaudium, sed è contra potiùs immensum quoddam tormentum percepisset, nisi immania quoque hominum scelera & flagitia intercessissent. Quamobrem crudelem hanc tragœdiam, vel potiùs tragicomœdiam auspicaturus, primùm excitat Sabæos cædibus ac latrociniis famosos, vt in Iobi armenta furibundè inuolent, & cuncta diripiant, mactent ac dispergant. Quemadmodum D. Zeno Sermone de Psal. 118. accuratè obseruauit dicens: *Cùm diabolus potestatem Iob tentandi postulasset, per direptionem substantiæ eius primùm desæuiturus, homines ad pastorum cædes & ad direptionem pecudum excitauit, eosque in hanc voluntatem latrocinij accendit.* Hoc vnum scilicet magni æstimat diabolus, hoc vnum satagit, atque omni artificio suo veteratorio adornat, vt quàm fieri potest plurimis grauissimisque homines implicet peccatis: cùm hæc videt, tunc gaudet, tunc viuit, tunc exultat. Cùm itaque Sabæi assiduis essent latrociniis addicti, & in iisdem admodum exercitati, hos Satan ad Iobum bonis suis omnibus spoliandum maximè aptos & opportunos censuit, cùm ob ingenij crudelitatem, tum ob loci vicinitatem; quandoquidem illam felicis Arabiæ partem, quæ terræ Hus contermina erat, incolerent. Etsi autem Sabæi propter auri, thuris & gemmarum, quarum ista regio ferax est, copiam ditissimi essent; latrociniis nihilominùs deditos, & prædas è vicinis colligere solitos, Plinius tradit lib. 6. cap. 28. his verbis: *Mirum dictu, ex innumeris populis pars æqua in commerciis & latrociniis degit, in vniuersum gentes ditissimæ; vt apud quas opes Romanorum & Parthorum subsidant,*

Cur diabolus vtatur hominibus ad Iobum affligendum.

Sabæi erãt latrociniis dediti.

vendentibus quæ ex mari aut siluis capiunt, nihil inuicem redimentibus. Hi igitur è regione propinqua in Iobi agros irruentes, eosdem fœdè depopulati sunt, bobus & asinis abactis, & aratoribus ac pastoribus truculenter occisis, vnico dumtaxat è tanta cæde superstite, qui dirum illud nuntium ad dominum perferret.

16. Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit: Ignis Dei cecidit è cælo, & tactas oues puerosque consumpsit, & effugi ego solus vt nuntiarem tibi.

Vix primus ille calamitatis ac vastitatis nuntius pedem extulerat, cùm ecce alius malè ominosus confestim aduolat, qui non iam ab hominibus, sed ab ipsomet Deo bellum inferri denuntiet; cuius rei manifestum oues de cælo tactæ præberent indicium. Miro id dæmonis fiebat astu, quo Iobum ad maledicta in Deum eructanda impellere satagebat. Nam cùm prima calamitas, eò quòd ab hominibus, præsertim Sabæis, rapinæ latrocinioque deditis illata fuerat, vtcumque toleranda videretur; ideò priusquam alios homines, nempe Chaldæos, aduersus Iobum incitet, primæ & tertiæ cladi alteram interserit, quæ non ab hominibus, sed quasi ab ipsomet immediatè Deo immissa videatur. Sed cur oues cælesti igne tactas memorat? Quia nimirum ex iis placabiles Deo victimæ offerri solent. Vt ergo maximam Dei auersionem indignationemque declararet, confingit oues ipsas, id est victimas, quibus placari Deus debuerat, factas esse materiam diuinæ iræ atque indignationis. Quò quid horribilius, homini præsertim Deum timenti, posset accidere? Hunc veternosum cacodæmonis astum eleganter expendens sanctus Chrysostomus in Catena ait: *Pœnituit diabolum primi nuntij, quòd minùs rectè res gestas exposuerit: Malè, inquit, iaculatus sum; haudquaquam collineaui; sagitta prorsus aberrauit. Ab hominibus asinas & boues abactos esse dixi. Potest secum Iob ipse ratiocinari: Homines iniuriâ me affecerunt, Deóne possim isthæc adscribere? Ergo vt eius cogitatio ab hominibus ad Deum traducatur ait: Ignis decidit è cælo. Aquila autem & Theodotion ignis Dei dixerunt. Hostes iam causari non potes, quasi illi è supernis locis ignem proiecerint: infige contumeliam ei, qui tibi iniuriam intulit, eum qui te oppugnauit maledictis incesse. Cur illi seruis? cur eum adoras, qui tuas opes euertit? Noli putare ab hominibus tibi infligi vulnera, cùm audis captiuantes. E supernis regionibus atque adeò è cælo facit tibi bellum Deus. Id verò certo est argumento, quòd ignis è cælo demissus oues consumpsit.* Sic ille. Etenim nullum planè certius argumentum esse potest miserrimi ac deplorati status hominis Deo summè exosi, quàm quòd permittatur eò per malitiam suam deuenire, vt ipsæmet eius victimæ, quibus Deum placari fas erat, fomenta fiant & pabula furoris diuini. Hinc putauit perfidus, si tunc Deum in memoriam reuocaret, ac eius seruitia obsequiaque, non ad patientiam, sed impatientiam impulsurum & murmurationem atque blasphemiam. Id quod expendens Origenes ad hunc locum, *Si, inquit, Iob scisset, quia diabolus cum illo hoc bellum faciebat, & quia malignus inimicus rem familiarem & filios ei abstulerat, omnino ad nihilum ipsas tentationes deduceret, & in derisionem illum habens euidenter aduersus inimicum resisteret, & apertè aduersus hostem staret: hoc celauit diabolus, cùm istos inferret labores; clementissimus autem Dominus in suspicione erat, & incusabatur his omnibus.* Ergo ob hoc tunc Deum in memoriam attulit, vt Dominus in suspicionem Iobo veniret, ac proinde incusaret.

Quanto astu dæmon conetur ad maledicta concitare S. Iobum.

Signum implacati Numinis est quando ipsis victimis irascitur.

Conatur dæmon Deum Iobo inuisum reddere.

17. Sed & illo adhuc loquente venit alius, & dixit: Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaserunt camelos, & tulerunt eos, nec non & pueros percusserunt gladio, & ego fugi solus vt nuntiarem tibi.

Nondum secundus narrationi suæ finem imposuerat, cùm ecce tertius extemplò adest maiorum adhuc damnorum baiulus, qui tres Chaldæorum cuneos, conglomeratis ad maiorem impetum turmis, in camelorum greges irrupisse, eosdemque dissipasse ac secum abduxisse denuntiat; seruis interim & agasonibus camelorum præfectis & custodibus, se præter, vt tantæ iacturæ testis ac nuntius superesset, ad vnum omnibus internecione deletis. Quod autem tertius hic nuntius præcedentis narrationē interruperit, non tam rusticitati aut mentis ex pauore perturbationi tribuendum esse censet Bolducius quàm diuinæ dispensationi, ad maiorem huius Sancti probationem ita cuncta moderanti, vt antequam ipse ex præcedenti nuntio infelici paululùm respirare animumque perculsum ad se reuocare potuisset, aliud priore infelicius adueniret: vt hac nimirum ratione virtus eius omnino singularis omni ex parte agitata, omni prorsus consolatione priuata, nullâ tamen perturbatione concussa, euidentiùs claresceret. Quemadmodum enim fortunæ bona, sic & pœnæ atque afflictionis mala, prout vulgò appellantur, certâ quâdam mensurâ Deus ad salutarem amicorum suorum probationem immittit. Cùm igitur Iobi possessio longè amplissima ex bobus & asinis potissimùm nec non ouibus camelisq; constaret; atque in prima quidem vastitate boues & asinas vnà cum bubulcis & agasonibus, in secunda verò greges ouium simul cum pastoribus earumdem custodibus perdidisset; in hac tertia demum strage omnes eius cameli abiguntur, omnesque serui camelorum præfecti à vicinis Chaldææ regionis prædonibus occiduntur. Cuius quidem atrocissimæ cladis nuntium tantò magis Satan ad blasphemum quodpiam à Iobo verbum aduersus Deum extorquendum valiturum sperabat; quantò hæc calamitas erat propinquior præcedenti, quæ euidentiùs à Deo immissa cælitus videbatur.

Tertius nuntius de clade camelorum.

Porrò

Chaldæi æquè ac Sabæi prædones erãt. Porrò hos Chaldæos æquè ac Sabæos, Arabiæ felici conterminos, prædâ victitasse, atque Idumæam suis excursionibus non rarò infestasse testantur Historię. Ac de Sabæis quidem quid Plinius scribat paulò antè retulimus: de Chaldæis autem Xenophon lib. 3. Cyropædiæ tradit eos solis ferè prædis è vicinis regionibus frequenti excursione petitis vitam tolerare: quod ipsum è sacris quoque Litteris confirmatur, quæ Chaldæorum similiter latrunculorum meminerunt his verbis: *Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldæorum, & latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon; & immisit eos in Iudam, vt disperderent eum iuxta verbum Domini:* ac si videlicet omnes istæ nationes quasi certos prædones haberent constitutos, qui vicinas regiones excursionibus suis depopulari ac deprædari consueuissent. *4. Reg. 24. 2.*

18. Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit: Filiis tuis & filiabus vescentibus & bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti;

19. Repentè ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, quæ corruens, oppressit liberos tuos, & mortui sunt, & effugi ego solus vt nuntiarem tibi.

Vltimus hic nuntius omnium durissimus funestam charissimorum liberorum necem inopinatam annuntiat, quam ad doloris ac mœroris ingens incrementum postremo loco intulit. Nam si primum Iobus de filiorum morte nuntium accepisset, rerum vtique iacturam ceterarum longè leniùs tulisset; cùm non tam sibi quàm liberis opes congregasset, quos rebus omnibus ornatos esse cupiebat. Temporis insuper locique circumstantia haud parum quoque viri sancti luctum adauxit: siquidem dies, quo tam funestæ clades accidisse ferebantur, proximus erat illi, in quo pro filiis sacrificium & victimas placationis obtulerat. Eo igitur tempore, quo piissimus parens placato recentibus sacrificiis Numine securior esse debuisset, tunc ei omnium planè bonorum & simul liberorum omnium ruina cladesque nuntiatur. Quod tempus eo potissimùm consilio impostor ille vaferrimus ad hasce clades inferendas sibi delegisse credendus est, vt hoc modo faciliùs à Deo Iobi animum auerteret, atque ad blasphemum aliquod verbulum effutiendum impelleret; quòd se Deo penitus exosum, & sacrificia sua tamquam nefanda forent ab eo despecta cerneret. Loci quoque circumstantia illa non parum pij genitoris mœrorem aggrauabat, quòd hæc luctuosissima liberorum strages edita fuisset in domo primogeniti; qui, vt Scripturæ loquuntur, lucerna patris & caput inter fratres iure merito censebatur. Huc accedit, diem illam, quâ hæc contigerant, fuisse primam hebdomadæ, quæ erat velut encæniorum & renouationis fraternæ charitatis, quæ tunc solito vehementiùs & ardentiùs accendi consueuerat. Quantò igitur maior erat alacritas omnium fratrum ac sororum, in domo fratris sui primogeniti epulantium, quantoque suauior inter illos & iucundior animorum tunc concordia existebat; tantò quoque grauior tam inopinato ac funesto casu rerum omnium confusio repentè apparebat, tantoque acerbiora piissimo parenti de tot simul dilectissimorum liberorum funeribus nuntia accidebant.

Clades filiorum Iobi omnium grauissima.

Sed hîc fortasse nonnemo percunctabitur; Cur non in ipsamet domo patris, quò non rarò ad geniales epulas conuenire solent, hæc ruina contigerit, præsertim cùm adhuc pridie, quemadmodum superiùs indicatum fuit, conuiuium in ea fuisset celebratum? Cur ergo præter morem tam lentus ac segnis diabolus non pridie simul iunctos in domo patris epulantes, & sicut nouellas oliuarum in circuitu paternæ mensæ existentes oppresserat? Cur procrastinauit, donec in domo primogeniti conuiuium haberetur? Ad quod respondetur, dæmonem tunc necdum in ipsammet Iobi personam potestatem adhuc vllam habuisse, ideoque parentem eâdem cum filiis ruinâ inuoluere aut opprimere nequiuisse: præterquam quòd (vti sacer Textus indicat) isto die pater filios sanctificasset, & nomen Domini super eos inuocasset, domi suæ altare sacrum erexisset, plurimisque sacrificiis repleuisset. Quamobrem isto die nequaquam opprimi poterant, quin ne vel in minimo quidem contristari quamdiu in domo patris versabantur, in quâ pro iis pius parens Deum inuocauerat, altare erexerat, victimas pacificas immolarat. Siquidem inexpugnabiles sunt dæmoni parietes illi, intra quos nomen Domini inuocatur, & animatum negotia tractantur, & æterna filiis bona prouidentur. *Cur non oppressi sunt filij in domo patris conuiuantes.*

Verumtamen valdè mirum est, & inusitatum, ac numquam anteà auditum, tanti viri filios, tot ipsosmet virtutibus præditos, tot præstantissimis Dei donis gratiisq; munitos atque exornatos, à furente dæmone sic vmquam opprimi potuisse. Numquid omnes nobiles, atque indolis optimæ adolescentes ac viri erãt, virtutum vndiq; munimine vallati? vnde igitur sæuientis furor dæmonis tantum aduersus ipsos præualuit, vt tam immani illos ruinâ obrueret? Huius rei causam præfata textus verba insinuant, quæ sic habent: *Filiis tuis & filiabus vescentibus & bibentibus vinum.* Inter pocula videlicet non potest quis non patere dæmonum insidiis in ruinam & exitium callidè adornatis; quemadmodum Origenes in Catena Græca eleganter obseruauit dicens: *Si precantes eos diabolus inuenisset, nihil contra eos efficere potuisset: verùm cùm ei fuit oblata occasio, tunc demum potuit. Sed quale tempus fuit opportunum? qualisve opportunitas? Potus erat.* Heu quàm fallitur, quisquis gulæ seruiens se à dæmonum insidiis & insultibus liberum fore putat! Quæ comessatio modestior, quæ compotatio temperantior esse possit, quàm illa fuerit liberorum Iob? quorum exteriora omnia sic erant ad omnem hone- *Inter pocula homo patet dæmonum insultibus.*

honestatem temperantiamque composita, vt ne sagacissimus quidem & oculatissimus in mores suorum inquisitor & censor rigidissimus Iob quidquam in iis quod iure carperet haberet: sed si quid fortè occulti, quod eum latebat, in corde criminis, vt verebatur, resedisset, pro iis quotidie Domino hostias placabiles & sacrificia manè offerebat. Nihilominùs tamen quoniam comessatio & compotatio erat; statim illos dæmonum insultibus patere faciebat. Sic etiam Noë virum sanctissimum, cuius inuoluntaria turpitudo apud omnes decantatissima est, etiam vinum decepit: de quo eleganter S. Ephræm Tractatu de Virginitate sic loquitur: *Iustus igitur hic Noë, qui inundationes aquarum tempore vniuersalis diluuij vicerat, à modico vino victus est dormiens: aquæ infinitæ non potuerunt vincere ipsum; vinum autem vile inter dormiendum virum iustum nudauit.* Sic nempe potuit incauta gula, & quidem inuoluntaria, virum iustum impellere, imò & deiicere. Vnde patet omnibus manifestè, quanto studio gula viris etiam sanctis & religiosis vitanda sit & cauenda.

Quomodo ventus ab vna parte veniens quatuor domus angulos concusserit.

Ceterùm quonam pacto ac modo funesta illa clades Iobi filiis illata sit consideremus: *Ventus,* inquit, *vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos.* Mirum sanè est ventum ex vna quapiam certa & determinata deserti regione flantem omnes simul quatuor domus angulos concutere potuisse. Quis tale quid vmquam vel vidit vel audiuit? Verùm esto dæmon ipse in vento adfuerit, quid opus erat omnes simul quatuor domus angulos concutere, cùm vel vnicum conquassasse suffecisset ad omnes Iobi filios ruinæ inuoluendos? Scilicet non vnicus dumtaxat dæmon aliquis ad ruinam istam adornandam erat deputatus, sed multi simul dæmones ad tàm crudele facinus concurrebant; quorum nullus altero in perdendis Iobi filiis segnior videri cupiebat; quapropter glomeratim facto simul impetu omnes ex æquo pariter domus angulos concusserunt, vt in momento corrueret: quemadmodum Origenes lib. 1. ad hunc locum eleganter annotauit dicens: *Si per vnum angulum poterat cadere, cur omnes quatuor angulos tetigit? Quatuor angulos tetigit, vt ostenderet ferociam atque animum suum homicidam. Nam omnes dæmones mox vt relaxati sunt, & permissionem acceperunt, continuò omnes generaliter ab omnibus partibus super domum irruerunt festinantes, atque aduersum inuicem rapientes, quis primus hanc iniquitatem acciperet, quis primus hoc homicidium perpetraret: ingentem vnusquisque eorum sibi reputans dolorem, si prior illo alter procederet ad eius perditionem.*

Dæmones simul omnes contra nos conspirant.

Tantum nempe singulis aduersus homines dæmonibus innatum est odium, tam dira & insatiabilis nocendi cupiditas, vt hac in parte nemo alteri cedere, aut in hominum perditione procuranda segnior videri velit; sed infame sibi ac turpe ducunt, & ingentem inde dolorem concipiunt, si minùs aliis nocuisse videantur. Quamobrem quonescumque vel minima damni cuipiam inferendi occasio sese offert, illicò simul omnes accurrunt, & facto agmine in hominem ingruunt; hoc sibi quisque gloriosum reputans, si nullus ipsum præcesserit. Quam illorum rabiem eleganter exaggerat Psalmista dicens: *Quousque irruitis in hominem? interficitis vniuersi vos, tamquam parieti inclinato & maceriæ depulsæ?* Magna profectò dæmonum rabies & incredibilis libido sæuiendi, quâ fit, vt simul omnes in vnicum misellum atque naturâ suâ imbecillem hominem exurgant & irruant, vt ipsum interficiant. Ad quem locum peracutè, vti solet, D. Augustinus addubitat, quomodo tot hostium turmæ, tot inimicorum myriades, omnes simul vnum eumdemque hominem possint interficere. Constat enim vel ab vnico interfectum iam reliquos nil curaturum, quòd ipsi nil vltrà nocere valeant, cùm semel dumtaxat mori possit; neque iterùm occidi. Cur ergo vniuersi, siue cuncti, ipsum interficere dicuntur? Claram huius rei rationem reddit ibidem sanctus Augustinus, dum hunc locum ita vertit: *Quousque apponitis super hominem.* Nam verbum *appono* idem valet quod *simul & iuxta pono:* quo insinuatur tantam esse dæmonum in hominem irruendi atque occidendi rabiem ac velocitatem, vt nemo se ab altero præueniri patiatur, aut vt cuiusquam telum aduersus hominem suo præponatur; sed omnes simul irruere, omnium tela simul posita & apposita apparere, præpositum verò nullum: quòd nemo sit qui in perdendo homine primas alteri cedat.

Quantus dæmonum feruor & furor ad hominem occidendum.

Psal. 61.

Quomodo ventus in tanta ciuitate solam domum filiorum Iob concusserit.

Aliud hîc notandum non minori dignum admiratione, quomodo nimirum ventus adeò furiosus, adeò ferox, adeò rabidus, vnicam, eamque principem totius ciuitatis domum, solidissimis, vt par est, nixam fundamentis, & optimè materiatam, ac firmissimis compactam trabibus, ita repentè inuaserit, concusserit, ac conquassauerit, vt augustum illud primogeniti Regis palatium, totius prouinciæ firmamentum atque ornamentum, quasi in momento dicto citiùs subitò corruerit, solo æquatum & in aceruum lapidum redactum sit; attamen ceteris non æquè firmis, aut etiam malè materiatis ac ruinosis ciuium ædibus ne minimum quidem intulerit nocumentum; sed nec eas fortè infestauerit omnino vel tetigerit. Cuius rei nulla profectò alia debet aut potest assignari ratio, quàm quòd hæc sola, è reliquis Dei permissu dæmonis potestati tradita eiusdemque libidini relicta fuisset; quemadmodum Olympiodorus in Catena eleganter annotauit.

Cur diabolus non vt antè exercitu vtatur ad domum filiorum Iob euertendam.

Alia similiter non minùs curiosa hîc à quibusdam moueri solet quæstio; cur nimirum diabolus, qui ad abigenda Iobi pecora & armenta, pastoresque & agasones occidendos Sabæorum & Chaldæorum exercitus induxerat, non simili quoque exercitu ad domum filiorum Iobi inuadendam, spoliandam & euertendam munitus accesserit? Hancce quæstionem etiam mouet & optimè soluit S. Chrysostomus in Epist. ad Olympiadem ita quærens de diabolo: *Cur in liberorum interitu non hostium manum communiscitur?* & immediatè hanc addit solutionem: *Nempe vt irruptione ciuitas non perturbaretur. Nam in Iob tantùm, non in ceteros potestas illi erat.* Fieri enim non poterat vt ciuitas non grauissimo metu percelleretur, si hostiles copias mœnibus suis appropinquare cerneret. Quamobrem dæmon ad domum filiorum Iob in celeberrimo ciuitatis loco sitam accessurus ab exercitu abstinuit, ne citra vtraque Numinis permissionem

sionem vel ipse mali metus aliquo modo ciues posset affligere aut conturbare. Cùm hæc mente voluo, & tacitâ mecum cogitatione considero, non possum non mirari quoque illud; quod in simili ferè casu lib. 3. Regum cap. 13. cuidam viro Dei contigisse memoratur; quem à Ieroboamo ad suum populum reuertentem de via leo aggreditur: insiliebat in ipsum fera, & illicò eum occidebat: sed quod maximè mirandum est, neque cadauere pascebatur, neque ipsum attingere ampliùs præsumebat; quin nec asino, cui insederat, vim vllam aut molestiam inferebat. Et cùm innatum sit cunctis animalibus ad leonis trepidare conspectum, & ad rugitum eius totis artubus contremiscere, solus asinus (vt notat Eucherius) leoni iunctus assistebat intrepidus. Cur leo non incutiebat asino metum? cur qui viuum hominem aggressus fuerat non deuorabat occisum? D. Gregorius lib. 4. Dialogorum cap. 24. optimam huius rei rationem assignat dicens: *Qui occidendi ausum habuit, de occisi cadauere comedendi licentiam non accepit*. Nullum quippe malum, nec vllus timor mali audet nos inuadere, aut foras prosilire absque Dei licentia seu permissione diuina; quin ne pilus quidem capitis nostri, vt ipsa Veritas in Euangelio testatur, vel in minimo lædi aut perire potest, qui non sit anteà designatus & computatus inter ea quæ Deus lædi aut perire permittit.

Dæmon nec vlla vis mali potest quidquam citra Dei permissionem.

Luc. 21, 18.

Quod cùm Iob minimè ignoraret, sed firmissimè sibi persuaderet, nihil scilicet istiusmodi pœnarum & calamitatum absque singulari Dei permissione ac prouidentia contigisse, tantùm abfuit, vt eas molestè ferret, quin potiùs æquo animo cuncta toleraret, ac totum sese diuino committeret arbitrio, à quo in omnibus dependebat: vnde fiebat vt tantis obrutus calamitatibus, animo tamen numquam deijceretur, sed in Deo magis indies firmaretur, atque semetipso semper gloriosior euaderet. Quod solerter expendens S. Chrysostomus Hom. 5. de patientia Iob, sanctissimum hunc virum in primo illo felicitatis statu plurimis bonis operibus vacantem, cum semetipso in statu deinde miseriarum & ærumnarum plurima visu horrida, auditu grauia, toleratu aspera, & vno verbo, quæcumque vulgò mala nuncupantur, perpetiente comparans atque componens, acutè quærit, vtro ex capite Iobi virtus clarior & gloriosior apparuerit: nec dubitat asserere, & tamquam ratum affirmare, Iobum ex sua patientia longè quàm ex beneficentia illustriorem euasisse; facileque id ex sacro Texto probat; quandoquidem diabolus de ipso in florenti adhuc fortuna plurima bona patrante malè suspicatus est dicens: *Tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi*. Nequaquam tamen de ipso vsque ad finem grauissima quæque mala æquo, forti & constanti animo tolerante quidquam istiusmodi ausus est suspicari. Vbi enim vidit inuictam eius tolerantiam iam esse consummatam, planè confusus obmutuit, & nullas ampliùs aduersus eum calumnias confingere præsumpsit; quemadmodum ex sequentibus patebit, ac S. Chrysostomus disertissimè his verbis expressit dicens: *Vt discas, quoniam maiorem diabolo plagam intulit, cùm sublatis sibi bonis gratias egit, quam cum possidens miserabatur pauperum. Cùm possidebat vel suspicionem diabolus habuit, quoniam non gratis te colit Iob: vbi vero vniuersa surripuit, omnibusque nudauit eum; hic vero eamdem Deo seruauit mentem; tunc obstructum est turpe illius os; nec tunc quid habuit dicere. Clarior namque quàm in prioribus iustius erat: clarior quàm in delicijs viuens, eleëmosynasque præbens. Surrepta eum bona generosè & cum gratiarum actione tolerare multo maius est. Nam secundis quidem rebus gratias referre Deo non admodum mirabile: porrò cùm multus fuerit fluctus, cymbaque circumacta periclitatur, tunc magna atque excellens est patientia atque bonæ voluntatis ostensio.*

Iob patiens mala gloriosior quàm faciens bona.

Vers. 11.

Idem in eadem Homilia maioris claritatis gratiâ latiùs ac fusiùs singula pietatis opera, quæ Iobus obiuerat, cum singulis patientiæ actibus, quos exercuerat, inter se comparando, hosque illis præferendo recenset dicens: *Quando fuit illustrior? cum domum cunctis aperuit, aut cùm eâdem cadente benedixit Deum, nulloque amaro sermone locutus est? Quando alacrior fuit? cùm pro natis agebat sacrificium, atque concordiam adducebat; aut quando ipsis contumulatis functisque vitâ amarissimo mortis genere multa cum philosophia casum tulit? Quando magis claruit? cum de velleribus agnorum suorum calefacti sunt nudorum humeri; aut cùm audiens de cælo ignem descendisse, gregemque consumpsisse cum pastoribus, non est turbatus, nec tumultuans quid peregit; sed mansuetè tulit calamitatem? Quando maior fuit? cùm ad oppressorum defensionem corporis sanitate vtebatur, conterens molares iniquorum, & è medio dentium eorum prædam eripiens; an cùm hoc ipsum corpus, oppressorum scutum, consumi vermibus videbat, sedensque in sterquilinio saniem radebat, testam accipiens? Et illa quidem omnia præclarè gesta; hæc autem patibula tormentaque erant: sed tamen plus hæc quàm illa Iob clariorem ostenderunt. Siquidem cùm illa fiebant contradixit tamen diabolus dicens: Numquid frustrà colit Deum Iob? His verò contingentibus se occultans terga dedit*. Sic ille. Pulchrum sanè & Deo dignum spectaculum, in quo fortis vir cum Satana decertat, & omnes eius insidias casso vulnere deludit. Ouat, triumphat Iobus, & insuperabili patientiâ munitus tartareos ictus valenter elidit. Aduersarius semel iterumque victus pugnam frustrà instaurat; & animosus virtutis pugil illustriorem de tentatore triumphum iterùm agit. Mœret audax dæmon se ab homine vinci erubescens, nec extorsisse consensum in peccatum, quem tot machinis intendebat. Firma quippe & inconcussa in his omnibus sua constitit Iobo constantia, nec à solido virtutis quadro vel ad latum vnguem deflexit. Vis nosse quid acerbius ferat diabolus cùm fructu tentationis frustratur? audi Emissenum Homilia de S. Stephano de non absimili casu sic eloquenter philosophantem: *Deinde*, ait, *vt antiquus ille religionis inimicus* (diabolus inquam) *etiam ante iudicium sentiat pœnam malitiæ suæ, per quam se Sanctorum gloriæ intelligit militasse*. Scilicet totos inuidiæ odijque neruos pugnacissimus dæmon contendit, vt tentationis aut subdolâ fraude aut exertis machinis Iobi subruat virtutem, & sanctitatis gloriam funditus labefactet: cùm verò tandem

Singula patientiæ opera pietatis operibus præferuntur.

Tentator Iobi ipsius potius gloriæ inscius militauit.

tandem triumphatorem videt; & se victum dolet, & palmam victori inuidet; & quo grauiùs excrucietur atrocioris inuidiæ laniena per tentationem illam se Iobi gloriæ intelligit militasse. Audi enim quàm forti & constanti animo hanc quoque tam funestam & luctuosam filiorum suorum cladem inuictus athleta sustinuerit.

20. Tunc surrexit Iob, & scidit vestimenta sua, & tonso capite corruens in terram adorauit.

Verbum surrexit quid hic significet. Magnam huic verbo *surrexit* vim & energiam inesse notant Interpretes: ac in primis Philippus Diaconus ait eo declarari magnam viri constantiam, & inuictum animi robur, quo tantas calamitates generosè sustinuit: siquidem haudquaquam ijs consternatus succubuit, neque fuit de numero illorum, de quibus Dauid ait, *In miserijs non subsistent*; sed *surrexit*; id est, infracto animo stetit, omnibus aduersitatibus superior euasit. *Surgendi* prætereà verbo in Scripturis non rarò designatur animus viri fortis ad bellum sese comparantis; ita vt *surgere* idem sit quod sese roborare, semetipsum erigere, & ad prælium se paratum ostendere, promptum esse & expeditum ad insultum hostilem sustinendum, & inimici vires infringendas. Quo sensu Dauid Rex potens in prælio: *Exurgat*, inquit, *Deus, & dissipentur inimici eius*: deque ijs qui prælium inituri erant alibi dicitur: *Surgant pueri, & ludant coram nobis*. Cùm ergo Iob ab ipso dæmone, iurato generis humani inimico, se ad pugnam haud obscuris signis prouocari cerneret, haudquaquam fractus animo congressum refugit, neque terga inimico dedit, aut arenam deseruit; sed tamquam fortissimus athleta *surrexit*, duellum acceptauit, ad prælium se accinxit. O miram infracti animi fortitudinem & inauditam generositatem! Cur non potiùs sedebat, aut iacebat, vt quietis aliquantulùm indulgeret animo tot tantarumque calamitatum nuntijs recèns exulcerato? Quomodo adhuc surgere potuit vir diuinus tantis dolorum & tristitiarum spiculis sauciatus? Quomodo non magis illum moles tanti discriminis opprimebat? Crediderim sanè ad inauditæ sustinentiæ viri præsentiam ipsasmet, quantumuis alioquin per se grauissimas, leuiores factas esse calamitates; quemadmodum pulcherrimo exemplo D. Basilius in Catena Græca declarauit dicens: *Priori nuntio calamitatem narrantis posterior interueniebat, qui acerbiorum rerum ægritudinem mærorémque afferebat: calamitas è calamitate erat apta, atque ærumnæ vndarum concursionem imitabantur; necdum prior lacryma desederat, cùm recentis causa adferebatur: iustus autem quasi scopulus consistebat, ac vim tempestatis excipiens, fluctuum violentam incursionem redigebat in spumam; nihilque eorum quæ contigerunt dignum lacrymis existimauit. Postquam verò nuntius venit, qui diceret in conuiuantes filios & filias violento flatu conuiuij domum irruisse, tunc communi sensu naturæ patefacto vestem conscidit, vt eâ re propensæ voluntatis suæ erga liberos significationem daret*. Ita eleganter D. Basilius virum iustum cum scopulo comparans, qui vt ipse firmior stat, sic quò diutiùs ac violentiùs mole fluctuum verberatur, eò magis illos in spumeam redigit leuitatem. Quemadmodum enim videre est densissimam vndarum molem in scopulos impingentem, in eorumdem firmitate confractam & illisam, totam illicò in spumam abire, aut in nebulam resolui: pari modo mundi huius persecutiones, ac rabidissimæ tyrannorum iræ, & quælibet aduersitates, dum viri cuiuspiam fortis ac constantis marmoreum ac solidissimâ virtute firmatum pectus inueniunt, confestim mollescunt, & omnem quodammodò acrimoniam & acerbitatem perdunt; adeò vt quæ aliàs durissima videbantur flagra, spumarum lenitudines appareant. Pulchrè ibidem Origenes expendens illud verbum *surrexit* ait: *Primùm surrexit, & ita demum se prostrauit: surrexit ad prælium, prostrauit se ad pacem: surrexit ad victoriæ perfectionem, prostrauit se ad coronæ perceptionem*. Ergóne victoriæ perfectio est solummodò militem insurrexisse? Cur non magis concertationi quàm conatui victoria debetur? Quia nimirum illud ipsum feruenter exurgere ad pugnam quasi victoria est & operis consummatio. Sequitur: *Ipsa surrectio est victoriæ consummatio.*

Psal. 139, 17. — Psal. 67, 1. — 1. Reg. 2, 14.

Iob est quasi scopulus inter aduersitatum fluctus.

ET SCIDIT VESTIMENTA SVA.] Sed quorsum hæc vestimentorũ scissio spectabat? Sex quidem interpretationes ac rationes eius exhibet Pineda noster, ad hunc locum explicandum valdè accommodatas: verùm illa mihi præ ceteris videtur ad præsens institutum accommodatior, quam sexto loco leuiter attigit, & Origenes lib. 1. in Iobum clariùs expressit dicens: *Conscidit vestimenta sua, sine mora semetipsum ad ipsas præparans plagas: Ecce inquiens corpus nudum, ecce corpus detectum: vos flagellate inimici tamquam Dei satellites; ego autem sufferam: vos verberate; ego autem sustinebo, dicens cum Ieremia: Dorsum meum dedi in flagella*. En vt innocentissimus Patriarcha non modò se ab inflictis pœnis non excuset illásve subterfugiat, verùm etiam ad alias prioribus acerbiores promptum & paratum sese offerat; quemadmodum ista vestimentorum conscissio manifestè declarat; quæ simul etiam ostendit ipsum artis luctatoriæ peritissimum, pugilemque fortissimum ac legum gymnicarum obseruantissimum extitisse. Nam luctatoribus, præsertim Syris, id olim solemne fuisse constat, vt quando manus cum aduersario conserendæ essent, vestibus sese exuerent, aut illas conscinderent, ac nudo pectore in hostem insilirent. Ad quem luctandi & dimicandi morem alludens Apostolus: *Omnis*, inquit, *qui in agone contendit ab omnibus se abstinet*. Quem locum illustrans D. Gregorius Homil. 32. in Matth. & nobis omnibus accommodans ait: *Qui ad fidei agonem venimus luctamen contra malignos spiritus sumimus: nihil autem maligni spiritus proprium in hoc mundo possident. Nudi ergo cum nudis luctari debemus*. Hanc igitur potissimùm ob causam Iobus tamquam athleta generosissimus ex lege gymnica vestem conscidisse putandus est, vt nudus cum dæmone nudo manus consereret ac dimicaret. In quem finem quoque *tonso capite* in arenam descendisse memoratur: id quod antiquis similiter prælium inituris vsitatum fuisse Historiarum monumenta testantur. Vnde Plutarchus narrat Magnum

Iob se generosè ad maiores pœnas offert. — *Iob nudus cum diabolo congredi voluit.* — 1. Cor. 9, 25.

gnum Alexandrum; priusquam prælium committeret, præcepisse militibus suis vt caput & barbam raderent, ne vel capillus quidem ipsis superesset, quo ab hoste in pugnâ prehendi aut teneri vllo modo possent. Hac insuper capitis tonsione (vt ibidem optimè obseruat Origenes) non obscurè Iobus insinuauit se paratum non ad fortunæ dumtaxat, quæ iam perdiderat, bona dimittenda; sed ad corpus quoque ipsum Deo immolandum, & ad caput suum quibuscumque periculis pro eiusdem gloria fortiter obijciendum. Pulchrâ id similitudine seu metaphorâ Origenes illustrat his verbis: *Cùm comam capitis totondisset, eam aduersarijs proiecit: Ecce inquiens tollite & hanc. Arbor sum fructifera, omnia à me superflua proyicio, vt illibatus perfectum fructum offeram. Vitis sum benè macerata; abscindo à me vniuersa superuacanea, vt incongruis omnibus dicar purgatus, ac iustitiæ proferam perfectum fructum.* Et vt ipsum ob priores plagas nequaquam animo concidisse aut præ mœrore contabuisse, sed ad maiores potiùs excipiendas promptum extitisse, & præ lætitia spiritus quodammodò exultasse ostenderet, *Totondit*, inquit, *comam capitis non vt lugens, sed vt luctum deponens atque proijciens, omnique luctu per tolerantiam superior existens: sicut Ioseph cùm de carcere à Pharaone educeretur.* Vbi singularem Iobi tolerantiam expende: nam non minùs lætus ab antiqua gloria & pristino splendore ad nouas pœnas & ærumnas inauditas ferebatur, quàm qui à carcere ad palatium educuntur: quemadmodum enim hi tondentur in signum lætitiæ quòd in libertatem asserantur; ita ille tondebatur, vt proderet animum gestientem, quo se maioribus pro Deo pœnis libenter offerebat tolerandis.

Iob totondit comam, paratus ad renunciandum bonis corporis.

Iob tonsus in signum lætitiæ spiritus in afflictionibus.

Gen. 41, 14.

Verùm hæc omnia secundùm superiorem hominis portionem esse dicta intellige, quâ nimirum purus, cui nihil præter Deum sapit, animus sese perfectissimè diuinæ voluntati ac dispositioni in omnibus pari promptitudine, si non maiori, in aduersis æquè ac prosperis accommodat cum liquidissimo spiritalis sensu voluptatis, quæ in summa etiam exterioris inferiorisque hominis afflictione quasi per antiperistasim intendi vehementiùs & augeri in immensum solet; dum anima pia omni prorsus humano ac temporali solatio destituta totam quantam se in Deum sincerissimè transfundit, & præter eum solum eiusque voluntatem nil penitus desiderare se intelligit; vnde tantum in ea spiritale gaudium resultat, vt nesciam si post beatificum maius aliquod in terris dari possit.

Iob in tantis doloribus Dei voluntati acquiescebat, & spiritu gaudebat.

Cum hoc tamen simul optimè consistit, vt infima pars hominis, quæ sensu potissimùm ducitur, ea quæ sibi propria sunt & sentiat & gerat; nec non externis quoque signis, v.g. singultibus, dolorem suum tristitiamque (honestè tamen ac moderatè) prodat; prout ipsemet Christus quoque Dominus noster in horto ac passione, & subinde etiam aliàs in vita similes affectus prodidisse cognoscitur. Et sic ea quæ pro superiori parte animi prompti & expediti aut etiam gaudentis signa interpretati sumus, quàm optimè simul secundùm inferiorem hominis portionem sumi possunt pro indicijs animi in summo mœrore atque extremis angustijs constituti. Quare in hoc sensu, quòd Iob vestimenta sciderit, quòd caput totonderit, & in terram pronus corruerit, significatio erant maximi doloris, quo secundùm infimam hominis partem vrgebatur. Nam in dolore vestimenta quondam scindi consueuisse tam sacra quàm profana monumenta testantur: sic nimirum Iacob vestimenta sua scidisse scribitur, quando Iosephum filium suum dilectissimum à bestia deuoratum audiebat: *Scissisque vestibus indutus est cilicio, lugens filium suum multo tempore.* Similiter in libris Regum narratur Dauid in funere Saülis præcepisse viris omnibus qui cum eo exequijs intererant, vt in signum doloris ipsum scissis vestimentis plangerent: Et *apprehendens Dauid vestimenta sua scidit, omnesque viri qui erant cum eo, & planxerunt, & fleuerunt.* idem quoque alibi in morte Abner præcepit his verbis: *Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner.* Quod & fecerunt Ezechiæ legati lib. 4. Regum cap. 1. vers. 18. & ipsemet Ezechias cap. 19. cùm audissent quàm impiè aduersus Deum Assyrij loquerentur, & quàm ingens Hierosolymæ excidium immineret. Id ipsum inter externos, re à Mardonio infeliciter gestâ, Lacedæmonios fecisse tradit Herodotus lib. 1. Ex qua consuetudine apud Virgilium quoque lib. 12. Æneidos:

In exteriori homine Iob rationabiliter doloris signa edebat.

Vestium scissio doloris indicium.

Gen. 37, 34.

2. Reg. 1, 11.

2. Reg. 3, 31.

It scissâ veste Latinus
Coniugis attonitus fatis vrbisque ruinâ.

Similem quoque ob causam olim capillos barbamque tondere solitos accepimus eos qui rebus prosperis ac lætis comam alere consueuerant. Quamobrem istiusmodi externa doloris indicia, quæ Iobus in tanta liberorum suorum strage atque bonorum omnium direptione secundùm exteriorem hominem ediderat, neque ærumnarum acerbitas, neque animi calamitatibus fatigati impotentia, sed mos, vt iam ostendimus, multis sæculis inueteratus expressit. Neque verò perfecta virtus hoc à nobis postulat, vt in calamitatibus aut ærumnis haudquaquam doleamus (quemadmodum Zeno & Stoici opinabantur) sed vt nihil inhonesti, nihil indecori nihilque effeminati dolore compulsi admittamus. Tantùm autem abest, vt prædicta doloris indicia contra virtutem aut honestatem militarent, quin potiùs certissimum verè paterni atque humanissimi affectus extiterint argumentum: quæ si omisisset, in omnium planè Gentium reprehensionem iure merito incurrisset. Atque hoc modo vtraque de prædictis signis sententia inter se quàm optimè conciliatur, si prima secundùm superiorem, altera verò secundùm inferiorem hominis portionem exponatur. Tametsi enim animo prorsus heroico & inuicto secundùm spiritum in tantas se ærumnas incidisse plurimùm gauderet, & maioribus se pro Deo periculis & difficultatibus lubens volensque offerret; secundùm infimam nihilominùs partem hominis, quæ sensu afficitur, & dolorem maximum percipiebat, & ingentia mœroris signa præ se ferebat, decentia tamen, & in istiusmodi calamitatibus viris etiam fortissimis vsitata: qualia tunc erant, è loco suo surgere, vestimenta scindere, capillos radere. Iob igitur tot funerum accepto nuntio scidit vestimenta sua, quò crudi filiorum funeris iusta prout poterat soluat & acerbi doloris

Externa doloris signa cum virtute benè consistunt.

Iob mæsto doloris sensu animi philosophiam ostendit.

ris signa edat. In quo illustrior Iobi pietas & aspectabilis virtus mirificè eluxit; vti pulchrè in Catena Chrysostomus declarat: *Quòd vestem disciderit, comamq; totonderit, haud mireris: pater enim erat, ac pater liberorum amans: natura condolescentis sensus ostendendus erat, animique philosophia minimè occultanda. Nisi enim illud fecisset, suspicatus forsitan quispiam esset eius philosophiam à communi sensu humanitatis abhorrere.* Nempe in filiorum strage peracerbum doloris sensum vestium scissione Iobus publicat, vt dum mœstum angorem ostendit, arcanam virtutis philosophiam minimè occultaret. A communi sensu humanitatis non abhorret, vt etiam animi tranquillitatem obuelet; & dum doloris sensum acerbiùs ostendit, animi immobilitatem tectiùs dissimulet. Idcircò enim grauissimi angoris documenta foris exhibet, ne humano fastigio sublimior appareret. Quid porrò?

Corporis prostratio gestus lugentis & adorantis.

CORRVENS IN TERRAM ADORAVIT.] Gestus iste corporis in terram corruentis partim lugentis partim adorantis esse cognoscitur; quemadmodum & ipsa rei natura docere, & receptus iam inde à primis temporibus omnium ferè nationum vsus approbare videtur. Angor enim & afflicti pauidique cordis iactatio non modò ipsius animi, sed corporis quoque vires solet deiicere, sic vt fatiscat & suâ sponte collabatur. Quamobrem hi, quos ingens aliqua calamitas oppressit, ad summi mœroris ac doloris significationem humi procumbere & puluere ac cinere semetipsos aspergere consueuerunt. Orantes verò istiusmodi corporis in terram abiectionem adhibent, ad testandam singularem animi reuerentiam erga summi Numinis maiestatem, quam venerantur: hanc in cælestibus quoque reperiri sacræ Litteræ prodiderunt; & expressit eleganter Petrus Chrysologus Serm. 5. dicens: *Pauent Angeli, Potestates metuunt, in faciem proruunt cæli seniores.* Vbi in faciem proruere idem est quod prono capite vehementer incuruari aut sterni solo. Quæ species orantium professionem continet indignitatis suæ in conspectu magni Dei; estque euidens summæ venerationis & profundæ animi demissionis argumentum. Cùm igitur Iob & maximâ, si quis vmquam, calamitate premeretur; & ceteris vel ipsius Dei testimonio in terra hominibus pietate præstaret; vtramque simul ob caussam, scilicet ad rationabilem in tot aduersitatibus eumque moderatum luctum suum indicandum; & ad Numinis benignissimi in tanta rerum suarum vastitate, ac pænè dixerim desperatione, opem opportunè implorandam, in terram corruisse putandus est: præsertim quòd istiusmodi orandi situs in afflicta potissimùm fortuna, & (vt Tertullianus lib. 3. Contra Marcionem cap. 18. loquitur) *in rebus attonitis* (quales tunc Iobi erant) adhiberi plerumque soleat, vt idem ait, *faciæ humi volutante*, nimirum ad misericordissimi Dei in tanta necessitate auxilium faciliùs exorandum & impetrandum. Id enim nimium quantum ad commouendam miserationem valere Sancti omnes arbitrantur. Vnde Iustinus Martyr in Dialogo contra Tryphonem non veretur dicere, τὸν Θεὸν μειλίσσεσθαι τῇ ἐν πρηνεῖ κατακλίσει καὶ ἐν γόνασι, id est, *Deum demulceri oratione quæ summisso in terram vultu & flexis humi genibus funditur.* Hac autem orandi specie Iobus Christi quoque Domini ac Seruatoris nostri, quemadmodum aliis pluribus in rebus, typum expressisse videtur; quando nimirum postremâ vitæ suæ nocte in æstu illo animi immenso & tristitiæ magnitudine, quâ pænè obruebatur, cælestem Patrem oraturus *procidit in faciem suam*, sicut Euangelista testatur. Matth. 26, 39.

Cur Iob se prosterneret cum diabolo pugnaturus.

Porrò hancce Iobi in terram prolapsionem ingeniosè Sanctius noster, Origenem secutus, ad agonisticam artem & industriam retulit, quâ Iobus singulare cum diabolo certamen initurus, ante omnia locum sibi maximè opportunum, & ad pugnam cum tali hoste capessendam aptissimum tutissimumque delegit. Talis autem locus terra est, quippe homini in ea nato, & ab humo sic nuncupato, maximè proprius: ad illam ergo se contulit, in illam se demisit; tamquam sapiens luctator optimè intelligens sese istiusmodi antagonistæ resistere non posse, si locum suum desereret, & non mordicus teneret. Quapropter vt locum suum pleniùs apprehenderet, & securiùs retineret, pronus in terram corruit; vnde omnes diaboli sagittas tam feliciter elusit atque vires infregit. Prudenter igitur se prostrauit; sed minimè obmutuit, nec præ dolore siluit; quin potiùs statim ad opem Numinis implorandam se conuertit, & Deum adorauit. Quid ad hæc diabolus hostem suum iam tum prostratum videns? Origenes id optimè exponit dicens: *Quem cùm prostratum cerneret diabolus gauisus est; cùm autem orantem atque adorantem audiuit, obstupuit, atque expauit.* Dum sub verbere tacebat & humi sternebatur, gaudebat hostis, de silentio victoriam ominatus; at vbi orantem & Deum inuocantem excepit, illicò expauit. *Prostratus* (pergit ibidem Origenes) *orauit Dominum Iob; prostratus deiecit diabolum, altum humiliauit, exaltatum supplantauit, confudit fortem, deformauit elatum. Super hæc autem omnia formam ostendit eius qui de cælo venit, qui vt granum tritici in terram cadens diabolum deiecit, & fortem alligauit.* In spiritali enim pugna vincit qui sic sternitur; & qui premitur coronatur. Quare hîc Iobi in terram lapsus haudquaquam fuit fracti animi signum, sed peritissimi luctatoris artificium, & victoriam relaturi atque coronam accepturi indicium. Prostrauit enim se, vt tolerantiæ coronâ tamquam victor à Deo donaretur. Huc spectauit Origenes lib. 1. dùm ait: *Imperatores, qui victores exstiterunt, non stantes, sed deorsum adorantes coronam accipiunt. Sic Iob in prima tentatione ad orationem se prostrauit, vt perfectas tolerantiæ suæ à Deo acciperet coronas.* Sic ille. Nobilis profectò corona, quam aduersitas nectit, & quâ vir patiens redimitur. Aduersitatibus premeris? peteris contumeliis? Omnia æquo animo sustine, Iobi exemplo coronaberis; aduersitas ipsa vertetur in coronam. Nam, vt sanctus Ambrosius lib. 2. de Abraham cap. 4. eleganter ait, *afflictiones viro forti coronæ sunt, inualido infirmitates sunt.* Quò spectat etiam illa S. Nili in Parænesi monitio: Καρτέρει τὰς θλίψεις· ἐν αὐταῖς γὰρ τοῖς ἀθλοῦσιν οἱ στέφανοι: *Perfer afflictiones; nam in iis certantibus coronæ sunt.*

Iob prostrauit se coronam victoriæ accepturus.

Ceterùm

Ceterùm quia numquam virtus vlla coronatur nisi per suffragium orationis, sapienter omnino Iob, vt illustrem tolerantiæ coronam sibi compararet, statim sub initium certaminis *corruens in terram adorauit*; nobis relinquens exemplum, vt vestigiis eius insistamus; atque orationis suffragio virtutum omnium coronas impetremus. Quin imò si hanc Iobi adorationem exactiùs nonnihil expenderimus, vel illam ipsam haud vulgarem de diabolo victoriam retulisse comperiemus: siquidem calumniator ille iactauerat eò se calamitatibus Iobum adacturum, vt Deo malediceret, & nefandum blasphemiæ crimen incurreret. Quod tantum abfuit vt efficeret; quin potiùs è diuerso ipsum ad Numen piè venerandum excitarit. Quæ victoria profectò minimè parua censeri debet, cùm tam Deo quàm Iobo gloriam longè maximam pepererit: Deo quidem, quoniam eius de Iobi pietate iudicium, quod dæmon infirmare conabatur, minimè falsum, aut vanum, sed verum ac ratum; & Iobi cum Deo amicitiam nequaquam fictam aut mercenariam, sed sinceram & maximè gratuitam fuisse comprobauit: Iobum verò gloriosissimum reddidit, dum virtutes eius præstantissimas toto terrarum orbe conspicuas & Sole ipso clariores apparere fecit. Nobis porrò in hac victoria præclarissimum cum hoste callidissimo pugnandi exemplum est propositum; quo docemur, quonam pacto in aduersitatibus & rebus iam profligatis cum Deo agere debeamus, & quàm maximè tunc ipsum nobis demereri possimus, si videlicet, quando aduersa nobis ingruunt, haud iniquo & ægro illa animo feramus, neque inhonestè de Deo conqueramur; sed eum tum vel maximè reuereamur, sinceráque mente adoremus. Hac enim ratione fiet, vt in omni aduersitate præsens Dei auxilium ac præsidium, atque in afflictione maximum semper solatium simus experturi; quemadmodum Iobus luculenter satis expertus fuit; cuius propter adorationem non modò Deus calamitates abstulit, sed duplo etiam pluribus eum bonis postmodum cumulauit, vt in decursu Historiæ patebit. Nunc eius in rebus asperis philosophiam expendamus.

A Iobo sumendum exemplum cum dæmone pugnandi.

21. Et dixit: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.

Sed numquid potest homo *in ventrem matris suæ iteratò introire*, quemadmodum rogabat Iesum Nicodemus? Cur ergo Iob ait se nudum *illuc*, scilicet in ventrem matris reuersurum? Diuersi diuersimodè locum hunc torquent & exponunt: mihi maximè placet illorum sententia, qui terram hîc per matrem intelligunt, quæ communis est omnium mater; eodemque nomine ab Ecclesiastico vocatur dum ait: *Iugum graue super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium.* Eamdem quoque Plinius matrem nominat lib. 2. Naturalis Historiæ cap. 63. *Sequitur*, inquit, *terra, cui vni rerum naturæ partium eximia propter merita cognomen indidimus maternæ venerationis: nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper, nouissimè complexa gremio tum maximè vt mater operiens*, &c. Idem etiã quod Iob dixit Ecclesiastes his verbis: *Sicut egressus est nudus de vtero matris suæ sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo.* Et S. Paulus ad Timotheum: *Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium, quòd nec auferre quid possumus.* Nazianzenus quoque in disticho carmine de hominis externi vilitate loquens ait: Δὶς ταφέες ζώοντες ἐπὶ φθορᾷ: *Bis sepulti sunt qui viuunt in corruptione:* à tumulo enim tumulum petunt, id est ab vtero matris in sepulchrum tendunt. Anteà enim vterum matris sepulchrum appellauerat *μητέρα τύμβον ἔχον*, *matrem pro tumulo habens.* Vnde ferè conuenit iam inter Commentatores τὸ *illuc* intelligendum esse de sepulchro, Ita sanctus Hieronymus in Epist. ad Tarasiam, S. Prosper parte 1. de Prædict. Gaudentius Brixianus suo Tractatu in Scripturam, S. Cyprianus Orat. de Mortalitate, S. Gregorius hîc, & vulgò recentiores.

Ioan. 3, 4.

Terra communis nostra mater.

Eccli. 40, 1

Eccle 5, 14

1. Tim. 6, 7

Verùm statim animum pulsat difficultas, quomodo dixit *illuc*: quæ vox relatiua est; siquidem sepulchrum quod referat non præcessit. Hunc nodum ingeniosè soluit Celada noster in doctissimo suo Commentario in Iudith cap. 16. §. 36. dicens: Etsi non præcedit in Scriptura; numquam tamen discedit à Iobi mente. Tam enim frequens erat Iobo memoria mortis & sepulturæ, vt cùm absolutè dicit *illuc* intelligendum sit de sepulchro. Sicut Magdalena, quæ semper cogitabat Christum, dixit absolutè hortulano: *Si tu sustulisti eum, dicito mihi.* Quem vocat *eum*, cùm nullius præcesserit mentio? *Eum* vocat qui solus est in mente, quem solum Iesum versat in memoria. Ita Iobus sic iugi memoriâ versabat mente sepulchrum, vt absolutè dicens *illuc* interpretandus sit agere de sepultura. Quod igitur Iob dixit ex vtero in vterum, sanctus Gregorius dixit ex sepulchro in sepulchrum. Atque ita sicut vterus matris sepulchrum dicitur, ita sepulchrum dicitur vterus terræ. In sepulchro enim veluti in vtero terræ vsque ad iudicij tempus abscondemur, tunc demum ex illo veluti nouâ quadam atque admirabili natiuitate in lucem prodituri.

Quàm frequens sepulchri memoria fuerit Iobo.

Ioan. 20, 15

Ceterùm hæc ratio, quâ se vir sanctus consolabatur, & eruditissima est & simul solidissima; cuius vim omnem in eo esse sitam puto, vt demonstret externas omnes facultates, & sæculi diuitias, nec non vniuersa quæ fortunæ bona nuncupantur tandem à nobis auferenda & relinquenda esse, sicut aliquando cùm primùm nasceremur iisdem caruimus: quòd si igitur auferenda sint & dimittenda, quid refert, vtrùm statim an paulò pòst illis priuemur? Quæ ratio tanti profectò est momenti, & tam prægnans, vt si maturè illam expenderimus, & profundè cordi nostro impresserimus, haudquaquam opibus magnopere delectandi, nec earum iacturam nimis grauiter laturi simus. Quamobrem se quidam consolabatur dicens:

Parum refert an iam diuitias an paulò pòst relinquas.

Γῆς ἐπέβην γυμνός, γυμνός θ' ὑπὸ γαῖαν ἄπειμι·
Καὶ τί μάτην μοχθῶ γυμνὸν ὁρῶν τὸ τέλος;
Conscendi nudus terram, nudusque subibo:
Quid frustrà sudo funera nuda videns?

Plerique autem, quod plurimorum est vitium,
tam

Stultum est fidere diuitiis caducis.

tam tenaciter fluxis & caducis huius sæculi diuitiis inhærent, ita toti illis sunt addicti, ac si numquam eas deserturi, sed semper possessuri, atque æternùm iis fruituri essent: quare non possunt non grauiter earumdem amissione torqueri; quemadmodum diues ille Euangelicus, quem S. Lucas animæ suæ his verbis lætissimè gratulantem introducit: *Anima habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare.* Ecce tibi hominem in incerto diuitiarum sperantem, & animi consolationem omnem atque fiduciam in iisdem reponentem. Sed quàm inanis, quàm insana, quàm fallax istiusmodi spes ac fiducia fuerit, ex verbis sequentibus manifestè cognoscitur: *Dixit autem illi Deus: Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te; quæ autem parasti cuius erunt?* Irrisit nimirum fatui hominis leuitatem Deus, eumque meritò *stultum* vocat, siue, vt est in Græco, ἄφρον, *vecordem*, sine mente, sine iudicio, insipientem: quippe cùm sibi perennes propè delicias & longissimæ vitæ amœnitatem polliceretur, illâ ipsâ nocte vitâ & opibus spoliatus fuit. Tum ore sacro ad suorum omnium documentum diuinum hoc epiphonema subiungit: *Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues.* Hoc est, Stultus pariter & in nocte rapiendus, inquit Beda. Vt ergo simus in Deum diuites, nequaquam in incerto diuitiarum, sed in solo Deo viuo sperare debemus, & in ipso totam nostram fiduciam collocare qui dat omnibus affluenter: idque nobis penitus persuasum, animisque nostris, ne decipiamur, altè infixum esse debet, diuitias nempe ac reliquas huius sæculi facultates non tam nobis datas, quàm ad tempus dumtaxat commodatas esse; adeò vt quocumque die ac momento Deo visum fuerit, summo iure repeti à nobis possint. Atque hæc erat illa sublimissima Iobi philosophia dicentis: *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.* Quare sententiam sanè auream ita dilatat & illustrat Origenes: *Non lugeo,* inquit, *rei familiaris direptionem; ablata namque sunt mihi cum peculio pariter & molestia atque cura. Nihil habui cùm venissem, nihil requiro cùm ieto. Nihil attuli natus, nihil hinc auferam sublatus. Nudus exiui de vtero matris meæ, non peculium, nec filios habens, neque diuitiis vel facultatibus indutus, nudus & ibo sub terram: nudus,* inquit, *peculio, sed & peccato; nudus diuitiis, sed & impietatibus; nudus substantiâ, sed & iniustitiâ. Sicut enim carnalibus facultatibus vniuersis nudus effectus sum; ita & ab omnibus illicitis nudus ibo sub terram: nudus malis omnibus ibo; bonis verò omnibus indutus. Nihil intulimus in hunc mundum; haud dubium quia nec auferre quid possumus. Nudus exiui de vtero matris meæ. Tamquam si diceret: Quod est mortale hoc indumentum, quæ est hæc supernacua gloria, quæ sunt terrena hæc atque infidæ diuitiæ, quæ sunt hodie, & crastinâ die non sunt; quæ hodie arrident isti, crastinâ verò die eunt ad alium? Fumus est deficiens, flos est transiens, herba est arescens. Et qui habent illas tamquam non habeant, quia diutiùs non habent: & qui non habent illas, tamquam nihil amiserint; quia non permanentes relinquuntur. Quæ accepi, corpus scilicet & animam habeo; quæ attuli non amisi; superflua omnia derelinquens nudus ibo illuc.* Sic ille eleganter & copiosè.

Luc. 12, 9.

Iobi de rebus transitoriis philosophia.

Qualis igitur hic affectus dicentis, *Nudus reuertar illuc?* Num fortassis affectus est hominis vicem & calamitatem suam deplorantis? absit: quin potiùs exultatio est hominis triumphantis, ac triumphi sui gloriam exaggerantis; quòd nimirum ad illustrem istam nuditatem peruenisset, quâ primæuæ possessores iustitiæ in ipso paradiso quondam, aureo illo sæculo, beati & planè gloriosi apparebant: quemadmodum in Epistola ad Olympiadem S. Chrysostomus exponit dicens: *Nudus egressus sum de vtero, & nudus reuertar illuc. Sed cuius tandem vteri meminit? Nempe primi parentis opificium imitantis. Nudus è terra diuino munere conformatus sum, minimè fucatus, nullâ re supernacaneâ oneratus: ergo nudus quoque reuertar illuc. Quò? nempe ad locum plangore liberum.* Ecce tibi in rerum nuditate considerat vir iustus primæui illius status sortem gloriosam planeque beatam, quando scilicet omnes in Adamo nudo conditi nudi fuimus: quam nuditatem diuino munere adepti, nullâ re superuacaneâ onerabamur, nullo indigebamus amictu, nullo secreto domus opus erat. O nuditas beata! ô nuditas primorum hominũ gloria & iustitiæ comes originalis! Vnum peccatum secuti sunt amictus, vestium splendor, magnificentia palatiorum, ingentes diuitiæ: quæ omnia peccati vulneribus curandis quæsita sunt & inuenta. Vnde eleganter Clemens Alexandrinus libro 2. Pædagogi cap. 10. de pretiosa veste dicit, Οὔτε πρὸς σκέπην ἔχει τι πλεῖον παρὰ τὴν ἄλλην ἐσθῆτα ἢ τὸν ψόγον μόνον, *Neque ad tegumentum habet aliquid amplius nisi solum vituperium.* Siquidem hominis vituperium est sic affectum esse, vt tantis egeat adscititiis ornamentis ad suam turpitudinem contegendam. Tertullianus similiter libro de Pallio cap. 3. & 4. contra luxum vestium agens eleganter notauit ingenia hominum, primùm quidem tegendo corpori, quà necessitas præcessit, deinde ornando, mox etiam inflando, quà ambitio successit, varias indumentorum formas promulgasse. Cuius ambitionis & inanissimæ gloriæ tanta est vis & potestas, vt fortissimorum hominum mentes aliquando infregerit. Quam ob causam inter pompas diaboli, quibus in lauacro diuino abrenuntiat Christianus, meritò sancti Patres vestium cultum ornatumque reponunt; & iam inde à prima Christianæ vitæ professione voluerunt, quantum fieri potest, affectionem hanc aboleri, quæ intimo in animo illigata est & vehementer infixa. Trahuntur enim omnes incredibili cupiditate elegantissimi ornatus splendorisque vestium: quem amorem S. Chrysostomus in Epist. 2. ad Olympiadem iure nominat morbum animæ grauem & δυσκαταγώνιστον, *ad superandum difficilem*; additque esse argumentum magnum & apertissimum indicium γνώμης διεφθαρμένης, *corruptæ mentis*, læsi conturbatiq; iudicij, aberrantis & delirantis rationis: illius sanè contagio tam latè patet, dulci quâdam licentiâ nimiùm & impunè lenocinante, vt ab ea vix immunis vllus esse videatur. Itaque S. Iobus intelligens rerum omnium æstimator, & afflatu cælesti plenus, iis omnibus quæ ad peccati vulnera concurrunt, diuitiis inquam, splendidis

Iob in nuditate triumphat.

Nuditas originalis.

Peccatum induxit vestes.

Luxus & ambitio in vestibus abominanda.

dis vestibus, tectis pictis, gloriosis tabulatis ceterisque terrenis rebus se penitus exutum videns, tantùm abfuit, vt ceterorum more hominum hanc rerum externarum nuditatem lugeret, quin potiùs quàm maximè gauderet, se per eam assecutum esse spiritalem illam ac mysticam, quâ ad Deum Angelosque proximè accedimus, nuditatem; quam S. Dionysius lib. de Cælesti Hierarchia cap. 15. §. 3. describit, τὸ ἄφετον καὶ ἄλυτον καὶ ἄσχετον καὶ καθαρεῦον τῆς τῶν ἐκτὸς προσθήκης, καὶ τὸ πρὸς τὴν ἁπλότητα τὴν θείαν ὡς ἐφικτὸν ἀφομοιωτικόν, *virtutem illam abstractam & expeditam & puram ab omni externo additamento, quæ diuinæ simplicitati quantum fas est assimilatur.*

Iob habuit perfectam nuditatem spiritus.

Porrò ex hac omnimoda sui ipsius ac rerum omnium nuditate summa illa perfectaque animi tranquillitas ac voluntatis absolutissima resignatio existebat, quâ se suaque omnia plenissimè Deo pro eius arbitratu committebat dicens:

IBIDEM. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum.

Iobi in rebus aduersis philosophia.

Considera hîc mihi accuratissimam sanctissimi Iobi philosophiam, quâ nihil earum rerum, quas vel violenta prædonum manus abstulerat, vel missus è cælo ignis absumpserat, vel rabiosus ille turbo dissiparat, esse suum existimabat; adeoque nihil omnino sibi in tanto facultatum omnium naufragio perijsse meditabatur. Aliena quippe considerabat esse quæcumque hactenus habuerat, & nunc tam repentè sublata videbat, clarè cognoscens, se nihil eorum secum in hunc mundum attulisse, sed nec auferre quid posse. Quapropter nullam sibi rerum illarum ablatione illatam esse putabat iniuriam; quòd nimirum Dominus ea humanæ vitæ commoda, quæ ad vsum illi priùs gratuito munere concesserat, iam pro libitu ac iure suo subtraxisset. Tantum igitur Iobus abfuit, vt, quod maximoperè dæmon satagebat, propter istiusmodi rerum ablationem Deo succenseret, aut blasphemiam impingeret, quin potiùs pro gratuito illarum vsu hactenus sibi clementer indulto quantas quidem poterat gratias ageret; ac Domino eas suo, à quo priùs acceperat, iam demum restitutas plurimùm gauderet. Quod autem Iobus fecit id naturali dumtaxat lumine illustratus Seneca docuit ad Polybium cap. 29. ita scribens: *Iniquus est, qui muneris sui arbitrium danti non relinquit: auidus, qui non lucri loco habet quod accepit; sed damni, quod reddidit: ingratus est, qui iniuriam vocat finem voluptatis: stultus, qui nullum fructum esse putat bonorum nisi præsentium, qui non & in præteritis acquiescit, & ea iudicat certiora quæ abierunt; quia de illis ne desinant non est timendum.* Id ipsum cap. 30. adhuc ampliùs illustrans ait: *Si quis pecuniam redditam soluisse se molestè ferat, eam præsertim cuius vsum gratuitum receperat, nonne iniustus vir habebitur? Cogita iucundissimum esse quod habuisti, humanum quod perdidisti.* Quæ ratio ad animum in rebus aduersis componendum & tranquillandum, atque ad bonorum temporalium iacturam leuiùs ferendam momentum sanè maximum habere debet; ex qua istiusmodi argumentum per modum dilemmatis formari potest: Nam vel intelligimus quaslibet opes ac rerum externarum facultates gratuito liberalique Dei munere nobis tributas esse, vel non. Si hoc, stulti sumus & impij: sin illud, iam ingrati erimus, si illas ægro animo dimiserimus, quando Dei voluntate nobis subtractæ fuerint. Cùm ergo quilibet vir pius Deum pro patre colere ac venerari debeat, certoque credere, nihil absque Numinis prouidentia in orbe geri, quæ curâ plusquam paternâ ipsum complectatur, hoc quoque sibi persuadeat necesse est, quascumque vmquam patitur calamitates, haudquaquam à Deo tamquam inimico ipsum lædere volente, sed tamquam beneuolo patre filij sui commodis studente illatas esse. Quæ consideratio in aduersa fortuna rebusque profligatis viro probo iure maximam adferre debet consolationem, quam D. Paulus Hebræis in tribulatione constitutis opportunè in memoriam reuocat ita scribens: *Obliti estis consolationis, quæ vobis tamquam filijs loquitur dicens: Fili mi noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit.* Vbi obiter notandum, ab Apostolo flagellationem & castigationem vocari consolationem; iuxta illud Psalmistæ: *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Quæ sanè consolatio quantumuis solidissima sit & maxima, nihil tamen aut certè parum in ærumnis leuat eos qui non sunt præstanti quadam virtute præditi: adeò scilicet magnum stuporem non solùm vitia flagitiaque, verùm etiam non benè sedatæ perturbationes mentibus adferunt. Quod cùm Satan minimè ignoraret, nihil æquè satagebat, quàm vt Iobo persuaderet, calamitates istas, quas patiebatur, non tam à Deo quàm à creaturis illatas esse ac promanasse. Quamobrem multiplex ille nuntius, qui Iobo clades suas denuntiabat, vix vmquam eas Deo, sed vel Sabæis, vel Chaldæis, vel turbini vehementi tribuebat; vt sic virum sanctum ad impatientiam prouocaret, atque in animi perturbationem impelleret. Nam qui ad Deum calamitates suas minimè refert, neque vt ab eius paterna manu profectas mansuetè suscipit, facilè ad impatientiam aut indignationem stimulatur. Verùm vir sanctissimus, longè aliter de Dei prouidentia philosophatus, diuinæ beneplacito voluntatis omnem laborum ac dolorum suorum acerbitatem mitigabat & leniebat, auream illam proferens sententiam: *Dominus dedit, Dominus abstulit,* &c. Scilicet non tortorem, sed iudicem; non executorem, sed auctorem pœnarum suarum attendebat, vti eleganter D. Chrysostomus Hom. 3. in priorem Epistolam ad Thessalonicenses annotauit. Hinc acerbitas cruciatuum illi à diabolo inflicta in Deum tamquam auctorem primum & finem vltimum relata sanctissimo viro dulcescebat. Pari modo Ioseph à fratribus quondam venditus, & in Ægyptum abductus, venditionem suam & exilium haudquaquam odio fraterno, sed diuinæ voluntatis beneplacito adscribebat: *Non vestro,* inquit, *consilio, sed Dei voluntate huc missus sum.* Quia igitur Deum exilij sui auctorem venerabatur, nec in fratres odio laborabat, neque seruitutis molestias sentiebat.

Qualiter in aduersis philosophandum.

Heb. 12, 5.

Psal. 22, 4.

Pœna ex consideratione diuini beneplaciti dulcescunt.

Gen. 45, 8.

tiebat. Similiter Heli quando pœnæ illius intendebantur cum Deo minimè expostulauit, sed potiùs humiliter concordauit dicens: *Dominus est: quod bonum est in oculis suis faciat*: in quo virtus eius haud mediocriter enituit. Facilè enim est coronanti Deo consentire, flagellanti difficillimum, nisi quis sibi ipsi iam perfectè mortuus soli Deo cum sanctis viuat, eiusque voluntati in omnibus se accommodet, quin imò Dei voluntatem pro sua habeat. Ita nimirum fecit Iob quando hæc verba pronuntiauit: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit ita factum est*. Quam sententiam planè auream ita pulchrè dilatat Origenes: *Quando voluit*, inquit, *dedit vt bonus; & quando voluit identidem vt habens potestatem abstulit. Dominus dedit, & Dominus abstulit. Dedit sua, & iterùm abstulit sua; ego nihil amisi, nullum passus sum detrimentum. Meritò postquam vsus sum reddidi mutuanti mihi ea gratias agens. Omne quod Deo placuerit bonum & iustum est. Placuit illi vt daret? benè placuit. Placuit illi identidem vt auferret? iustè placuit. Quamdiu illi placuit habuimus; quando placuit ei non habemus. Quando habuimus, non propria nostra habuimus, sed Domini; & cùm perderemus omnia, non propria perdidimus, sed abstulit quæ sua erant Dominus. Sicut Domino placuit ita factum est. Omne quod vult Dominus vita est, requies, æterna beatitudo est*. Vita enim in voluntate eius, & ira in indignatione eius. *Quodcumque ergo placuit Domino, siue percutere, siue mulctare, siue ditare, siue pauperem facere, omnia beatitudo est incorruptibilis. Sic oportet omnes Christianos dicere, & facere, & cogitare in omnibus quæ eos circumdederint atque eis occurrerint: siue pecunias perdant, siue paupertas incumbat; dicant in his omnibus cum sinceritate: Sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum in sæcula*. Sic ille.

1. Reg. 1, 18.

Perfecta Iobi resignatio in Dei voluntate.

Psal. 39, 6.

Saluberrima hæc Iobi philosophia, si vmquam aliàs, nunc certè vel maximè necessaria est medendis animorum morbis sanè grauissimis, qui hisce calamitosis belli temporibus in tot ciuitatum ac Prouinciarum euersione ac vastitate cum maximo Catholicæ religionis detrimento, nec non plurimarum perditione animarum perniciosissimè grassantur. Tribus autem potissimùm vir sanctus considerationibus afflictum tot tantisque calamitatibus animum erigebat: Prima erat, quòd bona isthæc temporalia, quæ sibi iam sublata videbat, nequaquam homini propria & connaturalia, sed aliena potiùs & peregrina duceret; quemadmodum clarè significauit cùm dixit: *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc*. Secunda, quòd illa Deus donaret & auferret: quapropter ait: *Dominus dedit, Dominus abstulit*. Tertia, quòd in istiusmodi bonorum ablatione diuinæ beneplacitum voluntatis agnosceret dicens: *Sicut Domino placuit ita factum est*. Iuxta primam ergo Iobi considerationem ob istiusmodi bonorum dispendium externorum haudquaquam debet homo succumbere dolori vel tristitiâ consternari. Propter secundam verò ne queri quidem meritò potest. Ob tertiam denique oportet etiam vt gaudeat; iuxta illud S. Iacobi in Epistola sua Canonica monentis: *Omne gaudium existimate fratres*

Iobi philosophia hoc tempore maximè nobis necessaria.

Triplex consideratio in aduersis adhibenda.

Iac. 1, 2.

mei, cùm in tentationes varias incideritis; scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet; vt sitis perfecti & integri in nullo deficientes. In nullo sanè defecit Iob, qui veræ patientiæ forma & perfectæ virtutis character fuit: cuius exemplum nobis omnibus ad imitandum proponit S. Antiochus Homil. 117. in aduersis æquè ac prosperis ad gratiarum exhortans actionem cùm ait: *Siue quis animi iucunditate perfruitur; siue tribulatione, siue nubilo tegitur iustitia, affligatur anxius, aut certè effunditur gaudio, debet nihilominus adhibere gratiarum actionem. Qualis non obscurè fuit eximius ille Iob: is enim perditis semel omnibus, domo insuper decem contignationibus fastigiosâ adæquatâ solo, sed & filijs interim, dum geniali epulo instant se & indulgent, ruinâ oppressis, quam Domino pro his rependit gratiarum actionem? Nimirum accepto hoc nuntio dicebat, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum*. O quàm hæ voces gratæ Deo! quàm suauis earum diuinis auribus concentus accidit! Verè Iobus tubæ ductili assimilatur, quæ dum tunditur & premitur, simul etiam producitur ac dilatatur, vt Dei laudes clariùs resonet; quemadmodum D. Augustinus in Psal. 97. ad illa verba, *In tubis ductilibus & voce tubæ corneæ*, eleganter annotauit dicens: *Quid sibi volunt tubæ ductiles & tuba cornea? Ductiles tubæ æreæ sunt, tundendo producuntur: si tundendo, ergo vapulãdo. Eritis tubæ ductiles ad laudem Dei productæ, si cùm tribulamini proficiatis. Tribulatio, tunsio, profectus productio est. Tuba ductilis erat Iob, quando repentè percussus tantis damnis & orbitate filiorum, tunsione illâ tantæ tribulationis factus tuba ductilis sonuit: Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Quomodo sonuit? quàm suauem sonum dedit ista ductilis tuba?* Sed quàm hæc gratiarum actio grata Deo, tam terribilis & ingrata diabolo fuit. Potuit quidem Satan de Iobi virtute dubitare, potuit eius seruitutis obsequium extenuare dicens: *Numquid Iob frustrà timet Deum?* quando in prosperitate gratias agebat: sed vbi audiuit tot calamitatibus pressum dixisse, *Sit nomen Domini benedictum*, non est ausus Iobi virtutem ac probitatem imminuere, aut in dubium tamquam minimè firmam veramque vocare; quemadmodum pulchrè D. Chrysostomus Sermone de Iob & Abraham obseruauit dicens: *Aduersa fert, & gratias agit: magnitudo perquam magna mentis in tristibus apparet. Vides, quòd si in prosperitate gratias egeris, sycophanta diabolus factum tuum extenuat & dicit: Numquid Iob frustrà colit Deum?* Gratias igitur Deo etiam in aduersis age, ne quidquam elidere à bono opere malignus inuidusque hostis possit. Gratiarum actio in prosperitatis autumno nata citò flaccescit, neque diu vernat: viget & solida est, quæ in calamitatis hieme nascitur; & hæc grata simul & sapidissima palato Dei: legitima est quæ flagellanti exhibetur; fucata, quæ blandienti tantùm; sicut rectè S. Antiochus Homil. 117. docet his verbis nos admonens: *Siue ipsi consolamur, siue affligat nos quæpiam tribulatio, & quocumque in statu consistimus, iuxta*

Æquè in aduersis quàm in prosperis agendæ Deo gratiæ.

Iob tuba ductilis in laudem Dei prorumpit dum caditur.

Psal. 97, 6.

Vera gratitudinis nota in aduersis gratias agere.

Legitima gratitudo est quæ in aduersis exhibetur.

Aposto-

Fucata gratitudo est qua in prosperis tantùm exhibetur.

Apostolicam sententiam gratiarum actionem Deo exhibeamus. Et nonnullis interiectis: *Hoc,* inquit, *insigni argumento internoscitur; qui nihil fucatè gratus est, dum inter medias deprehensus calamitates toto pectore gratias agit Domino: contrà, cognoscibile indicium viri malè grati, si dum angitur quapiam tribulatione tum sit querulus, si murmure interstrepat, si discrucietur ob hoc miserè, si tueatur causam suam, & excuset innocentiam, & si qua his similia.* Sic ille. Nec dissimilia docet Chrysostomus in cap. 3. ad Coloss. Homil. 8. sic scribens: *Gratias itaque agamus,* inquit, *in omnibus, quidquid fiat: hoc enim est gratum esse: etenim rebus prosperis hoc facere nihil magni fuerit; nam ipsa rerum natura eò impellit. Quando verò in extremis existentes gratias agimus, tunc praeclarum est. Quando enim ceteri maledicunt & fastidiunt, nos gratias agimus. Vide quanta sit philosophia. Primum, Deum lętificas: alterum, diabolum pudefacis: tertium, & quod malè factum est nihil esse facis: nam & tu simul gratias agis, & Deus dolorem amputat, & diabolus abscedit. Non potest etiam fieri, vt afflictiones sentiat homo ille qui in afflictionibus gratias agit. Nihil hac linguâ sanctius, quæ in aduersis Deo gratias agit,* &c. Vnde Ioannes Auila formandis moribus magister optimus: *In ærumnis & doloribus,* aiebat, *plus valet vnum* Deo gratias; *quàm sex millia in rebus prosperis & bona valetudine.* Nam Deo gratias agere cùm omnia fluunt ad votum vix vllius est artificij: at verò cùm varijs ærumnis obruimur nihilominùs velut pro beneficijs Deo se gratum sistere, hoc raræ artis, hoc magni est animi, hoc genuini est filij Dei. Vt igitur te legitimum Dei filium probes, flagellis cæsus, & calamitatibus pressus, gratias age exemplo Iobi, qui tamquam singulare Dei munus ac beneficium quamcumque aduersitatem & afflictionem obuijs resignatæ voluntatis vlnis & dilatato gratitudinis sinu promptus excipiebat, ne verbulum quidem vllum querulosum emittens. Quamobrem magnificum hoc & prorsus singulare à Deo meruit encomium, perfectissimæ virtutis eximiæque sanctitatis certissimum argumentum.

22. In omnibus his non peccauit Iob labijs suis.

Quo sensu Iob dicatur non peccasse labijs.

In Hebræo latiùs patet hæc oratio, vbi absolutè absque vlla restrictione dicitur בְּכָל־זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב *Vecol zot lo chata Iob.* Id est: *In omnibus his non peccauit Iob.* Nec apponuntur ista verba quæ Vulgatus transtulit *labijs suis:* quæ nec in Greco textu ponuntur, qui sic habet: Ἐν τούτοις πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ οὐδὲν ἥμαρτεν Ἰὼβ ἐναντίον τοῦ κυρίου: *In omnibus his quæ acciderunt ei nihil peccauit Iob coram Domino.* Iuxta quam translationem omnes ferè Patres Græci Iobum ab omni penitus etiam cogitationum peccato liberum fuisse asserunt. Vulgatus tamen Interpres, cuius Canonica est auctoritas, haud temerè verba illa *labijs suis* addidisse putandus est; sed vel correctiorem (quod Sanctius noster autumat) codicem habuisse, in quo ista verba in Hebræo etiam exprimebantur; aut certè maturo consilio, & S. Spiritus instinctu, explicationis gratiâ eadem adiunxisse aut transsumpsisse ex capitis sequendi versu decimo; vbi disertè dicitur Iobus non peccasse labijs suis; vt nimirum apertiùs declararet dæmonem frustrà & irrito conatu Iobum ad blasphemandum impellere voluisse, cùm ne verbulum quidem inordinatum ab eo elicere potuerit. Haudquaquam itaque vulgata lectio Hebræo textui, quem nunc habemus, aut Græcæ Septuaginta translationi vllo modo contradicit aut repugnat; sed paulò tantùm clariùs significat, longè aliter Satanæ quàm cogitauerat accidisse, dum pro maledictione, quam auidis auribus expectabat, & tanto tentationum apparatu extorquere satagebat, non nisi benedictionem & gratiarum actionem ex ore Iobi expressit. Quare ista verba *labijs suis* non ad virtutem Iobi restringendam aut limitandam, quin potiùs ad eamdem explanandam, & quodammodò amplificandam adiecta videntur. q. d. *In his omnibus non peccauit Iob, ne quidem labijs suis.* Hoc autem quantæ virtutis sit vel ex eo patet, quòd linguam nullus hominum domare possit, vt frater Domini Iacobus asseruit. Quæ quidem Apostoli monentis magna, vt decet, & grauissima auctoritas est. Vt tamen siluisset, vel ipsâ certè experientiâ quotidianâ satis intelligeremus, nihil esse faciliùs quàm vt lingua extra viam & officij limites egrediatur, & in præcipitium noxæ ruat. Quamobrem acutè D. Augustinus in Psal. 38. obseruauit non frustrà *linguam in vdo esse*; quia facilè labitur: quod à Theophrasto videtur mutuatus, cuius illa verba leguntur apud Stobæum Serm. 37. Ὡς ἐν ὑγρῷ ἐστιν ἡ γλῶσσα: *Quasi in vdo est lingua.* Quo item sensu à Nysseno Homil. 1. in Ecclesiasten, Ὑγρὰ ἡ γλῶσσα καὶ εὔστροφος, *Lingua humida & versatilis* nuncupatur. Quæ omnia propè incredibilem labendi facilitatem significant: quemadmodum qui in humido lubricoque loco est titubante ac fallente vestigio ruit facilè; & opinione citiùs prolabitur. Id quod S. Basilius prudenter animaduertens Homil. in Psal. 33. linguæ peccatum πάντων προχειρότατον καὶ πολύτροπον, *omnium maximè obuium & multimodum* nominauit. Et Agapetus Diaconus in sua ad Iustinianum Imperatorem Institutione linguam ὀλισθηρὸν ὄργανον, *lubricum instrumentum* appellat. Quare cùm tam facilis ac periculosus sit linguæ lapsus, iure merito prudentes omnes maximam illi cautelam & fidelem custodiam adhibendam esse censuerunt; quam Regius Propheta, infirmitatis ex hac parte suæ conscius, à Deo sibi poni postulabat dicens: *Pone Domine custodiam ori meo & ostium circumstantiæ labijs meis.* Quem locum D. Gregorius lib. 7. Moralium cap. vlt. & tertiâ parte Curæ pastoralis admonitione 15. de seruanda in loquendo ac silendo prudentia intelligit; rationemque huius similitudinis assignans ait: *Quia nimirum ostium & aperitur & clauditur: quia ergo inquit ori suo poni non obstaculum, sed ostium petijt, apertè docuit, quòd & per disciplinam retineri lingua debeat, & ex necessitate laxari; quatenus os discretum & congruo tempore vox aperiat, & rursus congruo taciturnitas claudat.* Eodem ferè sensu S. Chrysostomus in suo ad prædictum Psalmum Commentario locum istum exponit, addens clauem huius ostij esse ipsam rationem: Φυλάττωμεν τοίνυν τὸ στόμα διηνεκῶς, κλεῖν αὐτῷ λογισμὸν ἐπιθέντες: *Os ergo,* inquit,

Linguam domare difficillimum.

Lingua in vdo sita lubricum malum.

Ostium & custodia linguæ adhibenda.

Psal. 140, 3.

inquit, *nostrum perpetuò custodiamus, rationem et tamquam clauem adhibentes*. Pulchrè autem à Propheta *ostium circumstantiæ* seu *circumstans* appellatur, quòd nimirum prudentia in loquendo maximè necessaria sit; quæ circumstantiarum, præsertim loci, temporis ac personarum exactam habeat rationem, vt iure merito ostium circumstantiæ dici possit, quod à discretione pro rerum exigentia modò claudatur, modò aperiatur. Neque satis fuit Regio Vati labijs suis ostium petiuisse, nisi etiam ori custodiam postularet, hoc est, vt Septuaginta loquuntur, φυλακὴν, cohortem præsidiariam, excubias militares, fidos satellites ad os tuendum ac muniendum, ne quod ex eo verbulum erumpat, quo lex diuina & communis hominum societas violetur. Acutè autem loco citato D. Chrysostomus animaduertit, haud absque mysterio à Dauide & ostij & custodiæ fieri mentionem; sed vt intelligamus, ostium istiusmodi neque semper apertum, neque semper clausum esse oportere; sed interdum quidem claudendum, interdum verò aperiendum esse;

Eccle. 3,7. iuxta illud Ecclesiastæ, *Tempus tacendi, & tempus loquendi*: Εἰ γὰρ διαπαντὸς ἀνεῴχθαι ἔδει, οὐκ ἂν ἐγένοντο θύραι· εἰ δὲ διαπαντὸς κεκλεῖσθαι ἐχρῆν, οὐκ ἔδει φυλακῆς: *Si enim*, inquit, *oporteret ora perpetuò patere, non factæ essent portæ; si autem perpetuò clausa esse, non esset opus custodiâ*. Maiorem adhuc in loquendo cautelam adhibendam esse

Eccli. 28, 29. *Statera verbis facienda.* censet Auctor Ecclesiastici ita monens: *Verbis tuis facito stateram*. Vult nimirum nos tantâ diligentiâ vti in loquendo & eâ prudentiæ animaduersione, vt verba omnia veluti aurificis staterâ ponderanda & examinanda videantur. Quem locum more suo doctè grauiterque illustrans D. Ambrosius, *Proferant*, inquit, *sermones ad mensuram librâ examinatos iustitiæ; vt sit grauitas in sensu, in sermone pondus, in verbis modus*. Similiter D. Chrysostomus in Psal. 140. eumdem locum exponens, stateram & lancem linguæ faciendam docet, vt non solùm verba quæ oportet efferamus, verùm etiam illa ipsa quâ par est cautione veluti ponderantes expendamus: *Si enim*, inquit, *hoc facimus in auro, multò magis faciendum est in verbis, vt nihil desit, nihil redundet*. Vult nimirum aurei oris Doctor vt verba non staterâ loquacium dolosâ & distortâ, sed veluti aurificis trutinâ expendantur, quæ modestia prudentiaque honestæ mentis aurea & pretiosa efficiat, & raritas commendet: quasi vir sapiens, cuius os atque lingua hominum commendationem mereatur, pro sermone

Verba opportune prolata valde pretiosa sunt. vniones & gemmas fundat. Et sanè si rem ipsam considerèmus, non mediocris est hominis laus, quin potiùs longè maxima, loqui verbum in tempore suo; adeò vt Salomon sapientissimus rerum æstimator non vereatur verba opportunè prolata rebus quibusque pretiosissimis compa-

Prou. 25, 11. rare dicens: *Mala aurea in lectis argenteis qui loquitur verbum in tempore suo*. Vbi per mala aurea intelligi debent globuli aurei perinsignes, quales in monilibus pretiosis poni consueuerunt; quare Septuaginta vertunt, Μῆλον χρυσοῦν ἐν ὁρμίσκῳ σαρδίου οὕτως εἰπεῖν λόγον: *Malum aureum in monili sardij sic dicere verbum*. Quod Vulgatus vertit *in lectis argenteis*: Symmachus & Theodotion transtulerunt ἐν περιβλέπτοις ἀργυρίου, *in conspicuis argenti*, subaudi *thecis*, aut *figuris*, vel quid simile: alij vertunt *in cælatis vasis argenteis*, vel *in cælaturis argenteis*. Quomodocumque verò sumamus, hoc satis constat Salomonem veluti in emblemate incredibilem quampiam pulchritudinem nostris oculis subijcere voluisse, vt quantum verba opportuno tempore prolata decori ac venustatis habeant, intelligamus. Porrò istiusmodi in sermonibus aptè moderandis prudentia res adeò rara est, vt omnino verè idem Salomon pronuntiauerit hanc paræmiam: *Pretiosi spiritus vir eruditus*. Vbi pretio- Prou. 17, 27.

sus idem est quod rarus: spiritus autem pro sermone sumitur qui spiritu fit, quem spiramus: quemadmodum apud Paulum Orare spiritu 1. Cor. 14, 15.

idem est quod Sermone vti ad orandum. Significat nimirum virum eruditum ac diuinâ sapientiâ præditum esse pretiosi spiritus, sermonis videlicet rari & considerati, & quod inde sequitur, verè pretiosi & electi, plurimique æstimandi. Hinc S. Iacobus pretiosam illam linguæ continentiam proprium esse vult iudicium viri perfectè sapientis, qui iam ad summum virtutis apicem conscenderit, dicens: *Si quis in verbo* Iac. 3, 2.

non offendit, hic perfectus est vir. Ex quo manifestè colligitur quantæ perfectionis necesse sit fuisse Iobum, qui vel ipsiusmet Dei testimonio labijs suis non peccauit.

IBIDEM. Neque stultum quid contra Deum locutus est.

In Hebræo est, *Nec dedit insulsum Deo*: quod Septuaginta reddunt, Καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀφροσύνην τῷ Θεῷ: *Et non dedit insipientiam Deo*: Olympiodorus, Οὐκ ἐμέμψατο τῷ Θεῷ: *Non incusauit Deum*: Symmachus, Οὐδὲ ἠφρόνευσεν πρὸς τὸν Θεόν: *Neque insipienter se gessit erga Deum*. Id est, Nequaquam de Deo conquestus est, quòd tantas sine vlla sua culpa calamitates pateretur; neque diuinæ quidquam prouidentiæ detraxit, quasi minùs sapienter aut iustè res humanas gubernaret atque disponeret, sinendo probos opprimi & florere peruersos: quæ ferè communis miserorum esse querela solet Dei prouidentiam atque æquitatem incusantium: quemadmodum etiam rei alicuius criminis condemnati, aut à iudice mulctati, sententiam velut minùs iustam & æquam plerumque sugillare consueuerunt. Atque hoc sensu S. Chrysostomus id quod Hebræus textus ad sapientiam retulit, ipse refert ad iustitiam, significans Iobum nullius iniustitiæ calumniam Deo impegisse. Origenes verò hoc refert ad præcedens Iobi elogium seu encomium quod Deus ei dederat, & re ipsâ Iobus suâ in aduersis constantiâ verum esse comprobarat, talem se præstans qualem Deus eum prædicauerat; adeò vt Deus nullius insipientiæ leuitatisque aut mendacij, quod contendebat dæmon, argui vllo modo posset: *Ea*, inquit, *quæ Deus ad diabolum locutus est testimonium perhibendo Iob non fecit infirma succumbendo; sed fidelia illa atque firma fecit cum gratiarum actione sufferendo cuncta sibi accidentia. Meritò ergo dicit:* Non dedit insipientiam Deo. *Non exstiterunt testimonia Dei de illo infirma, neque mendacia per illum, sed fidelia, firma, vera. Non necesse habuit Deus confundi de illis, per quæ velut fideli*

Iob minimè conquestus de Deo in ærumnis.

Iob Dei de se testimonium verificauit.

deli testimonium perhibuit illi. Ostendit enim sicut Deus dixerat, quòd non propter pecuniam illum colebat. Ita Origenes.

Latinus denique interpres vocem *stultum* refert ad ipsummet Iobum, ex cuius parte illam considerauit: vt sit sensus ipsum nihil insulsi aut stulti scommatis in Deum effutiuisse, nullam planè stultam querimoniam in tot afflictionibus emisisse, nec vllam denique ingrati aut indignantis animi significationem edidisse. Qui sensus Pinedæ nostro tum fini proposito tum verbis ipsis iure congruentior videtur. Siquidem stultitia maximè per linguam se prodit; quapropter Cicero 3. de Oratore loquacitatem non dubitauit appellare stultitiam: & festiuè Theocritus de Anaximenis, hominis loquacis & inconsiderati, Oratione dixit illam habere *verborum quidem flumen, sed mentis guttam*. Nec minùs arguté Apuleius notat ita ferè à natura comparatum esse, vt illi qui habent plus cordis habeant linguæ paulò minus; & è diuerso quibus est plus linguæ sit cordis minus; significans viros insigniter cordatos ac prudentes plerumque esse taciturnos ac minimè verbosos; stultos verò maximè loquaces & garrulos existere: ita vt stultitia & loquacitas, sapientia & taciturnitas tam arcto inter se vinculo connecti videantur, vt omnis loquax stultus, & omnis tacens sapiens censeri meritò possit; iuxta illud parœmiæ Salomonis: *Os stultorum pascitur imperitiâ. Vir autem prudens tacebit. Stultus quoque si tacuerit sapiens reputabitur.* Ex nulla quippe re alia tam certum de alicuius prudentia stultitiave iudicium formari potest quàm ex loquela. Siquidem lingua mentis index certissimus est; & *pro signo sunt interioris hominis verba erumpentia*, vt ait S. Hieronymus lib. 2. super 12. Prophetas. Quod ipsum externi quoque sapientes intellexerunt: inter quos apud Tullium lib. 5. Tusculanarum, *Qualis cuiusque animi affectus esset talem esse hominem Socrates disserebat: qualis autem homo ipse esset talem eius esse orationem*. Cùm itaque ipsiusmet æternæ Veritatis testimonio Iobi sermonem & ab omni peccati labe purum atque ab insipientiæ nota prorsus immunem fuisse constet, ipsum quoque sanctissimum simul ac prudentissimum extitisse necesse est. Atque hic est primi finis certaminis; in quo Iob de infernali hoste diabolo nobilissimam victoriæ palmam reportauit, & in conspectu orbis vniuersi tamquam pancratiastes inuictissimus, toto applaudente theatro, in virtutis inauditæ testimonium ad memoriam nominis sempiternam, hunc à Deo honoris titulum & veluti stylographiam meruit: IN OMNIBVS HIS NON PECCAVIT IOB LABIIS SVIS.

Stultitia maximè linguâ se prodit.

Sapientes taciturni & loquaces stulti.

Prou. 15. 14.
Prou. 11. 12.
Prou. 17. 28.

CAPVT SECVNDVM.

Satan à Iobo superatus iterùm Angelorum cœtui sese ingerit, ampliorem in ipsum corpus Iobi pro libitu sæuiendi à Deo facultatem postulaturus: quâ ad maiorem suam confusionem ac viri iusti probationem obtentâ, dirissimis ipsum plagis & fœtidissimis vlceribus ita totum operit, vt à vertice capitis vsque ad plantam pedis non esset in eo sanitas: ab omnibus deinde deserto, atque extra ciuitatem in sterquilinio testâ saniem detergenti, ad complementum miseriarum vxor calamitatem ipsi suam & in Deum pietatem ac religionem improperat; cui tres exinde amici consolationis ergô succedentes, tantæ rei nouitate atque ærumnarum magnitudine attoniti, septem integros præ stupore muti cum eo in terra dies consedendo transegerunt.

1. FACTVM est autem, cùm quâdam die venissent filij Dei, & starent coram Domino, venisset quoque Satan inter eos, & staret in conspectu eius;

2. Vt diceret Dominus ad Satan: Vnde venis? Qui respondens ait: Circuiui terram, & perambulaui eam.

HI duo versiculi capite præcedenti versu sexto & septimo sunt expositi; vbi iisdem quibus hîc verbis exprimuntur: vnde patet hunc fuisse secundum super Iobi negotijs Angelorum conuentum, cui iterùm Satan interfuisse memoratur. Quantum autem spatium temporis inter hunc & priorem illorum conuentum intercesserit, cùm id ex Scripturis non constet, nil certi habere possumus. Quare haud solido nituntur fundamento, qui ex varijs, quas quisque sibi pro ingenio suo fingit, congruentijs partim ex diaboli indole malitiosa, & nocendi studiosa, partim ex eiusdem iam primo prælio deuicti confusione petitis tempus hoc vel producunt, vel contrahunt: an item hac secundâ vice, vti priùs, sponte suâ comparuerit, ac sanctorum Angelorum congregationi impudenter sese ingesserit; an verò ab ijsdem citatus, adinstar rei aut capti-ui

Quando hic secundus Angelorum conuentus fuerit incertum.

ui violenter adductus & attractus sit in iudicium aut triumphum, æquè incertum arbitror, quòd neutrum in sacro Textu exprimatur : piè tamen Patres modò hoc modò illud contemplantur. *Dæmon semel victus pugnam acrius redintegrat.* Istud sanè in hoc negotio certum & indubitatum est, dæmonem, licet primo prælio victum, cum victore tamen suo pugnam denuò resumere non formidasse. Ex quo intelligitur, quanta sit huius deterrimi hostis contumacia, vt qui prostratus ac fusus, ignominioseque in fugam actus, maiori quàm antè vi pugnam redintegrare non dubitet : ita quoque postmodum bis
Math. 4, 5. à Christo victus tertium prælium instaurauit. Quam ob causam B. Macarius Hom. 27. vocat eum πολύπλοκον, *sinuosum*, multis vtentem inuolucris, id est versutissimum, & summâ dissimulatione præditum, qui habeat μάγγανα ϗ πλέγματα, *machinamenta* callido artificio instructa, & *triplices veluti fores*, quibus effugiat & accedat; quemadmodum Fulgentius Epist. 3. ad Probam eleganter describit his verbis: *Tamquam diuersis*, inquit, *machinis sic innumeris vtitur argumentis: & cùm certamine manifesto cedit, ad hoc se victum demonstrat, vt vincat : ad hoc fugam simulat, vt persequentem missis post tergum sagittis occidat*, &c. Et paulò pòst : *Armis quibus eliditur surgit; & virtute quâ deiicitur deiicit.* Nullius scilicet hominis virtute & gestientis animi fiduciâ à conatu furioso & impressione reuocatur: imò verò tum vel maximè, vt myrmillo in retiarium, sic in hostem irruit, cùm obiectum videt fortem & erectum animum, quem elatus victoriæ spe aggrediatur. Vidit hoc Ennodius in Vitâ S. Antonij ; & sic admonuit : *Acrius circa robustos diaboli certamen est , & maioribus copiis illos aggreditur.* Et diuus Cyprianus martyr inclytus Epist. 6. *Fortiorem*, inquit, *quemque magis aggreditur; & acrior factus , hoc ipso quod victus est superantem superare conatur.* Similia quædam multò antè grauissimus Tertullianus prodiderat; qui cùm dixisset peruicacissimum hostem numquam malitiæ suæ otium facere, subdit: *Atqui tunc maxime sæuit , cùm hominem plenè sentit liberatum : tunc plurimùm accenditur dum extinguitur.* Vnde patet, quàm malè sibi consulant & imprudenter agant, qui post vnam alteramque victoriam ab ipso reportatam arma deponunt, vigilias remittunt, & noxiâ securitate negligentiores fiunt, cùm scire debeant iuratum illum animæ nostræ hostem numquam dormitare, numquam quiescere, neque victoriâ nostrâ frangi, sed potiùs irritari, crudelioremque euadere : quòd si fortè bellum aliquantisper intermittat, hoc astu facit, vt nos incautos ex insidiis aggrediatur, & inopinatò, cùm id minimè cogitamus, sui nimiùm securos opprimat & exstinguat.

Dæmonis circuitus qualis. Quòd autem *terram se circuire* dicat, id argumentum inflammati cuiusdam ardoris ac diligentiæ in aditu vndique explorando, quò penetrare in animi arcem possit ad eam deuastandam, & funditus euertendam. Sagacissimus quippe explorator est, qui, vt diuinè S. Leo Sermone 7. de Natiuitate ait : *Nouit cui adhibeat æstus cupiditatis, cui illecebras gulæ ingerat, cui apponat incitamenta luxuriæ, cui infundat virus inuidiæ : nouit quem mœrore conturbet , quem gaudio fallat, quem metu opprimat, quem admiratione seducat: omnium discutit consuetudinem, ventilat curas, scrutatur affectus; & ibi causas quærit nocendi , vbi quemque viderit studiosius occupari.* Neque verò existimandum est huncce diaboli circuitum minùs ferocem esse quàm sagacem ; siquidem leoni rugienti & prædam deuoranti comparatur. *Dæmonis circuitus sagax & ferox.* Vox enim *deuorandi*, quâ S. Petrus in hoc dæmonis circuitu describendo vtitur, & ingens hominum periculum exprimit, *1. Pet. 5, 8.* & crudam Satanæ cupiditatem ; cuius hoc palmarium votum est omnibus hominibus vitam gratiæ simul corporisque eripere , si quo modo id consequatur . Et vt verè aiebat idem orbis terræ Pontifex Leo Magnus Serm. 6. in Epiphaniam : *Quorum obtinere non potest mortes impetit mores*; nullam omnino nocendi ansam, quam non auidissimè arripiat, sibi elabi permittens. Vel *deuorare* dixit, quòd sceleratum illud monstrum cupiat omnes homines in malitiosam & odiosam Deo naturam suam transmutare, atque simillimos sui efficere; quemadmodum scilicet in corporis naturam ac conditionem cibi immutari solent. Cùm itaque stygius ille cerberus insatiabili planè Iobum deuorandi desiderio æstuaret, famem patiebatur vt canis, & circuibat *Psal. 21, 21* terram , sitientissimus innocentissimi cruoris, præstolans illud tempus quo salutem eius deuorare posset, ac spe omni felicitatis spoliare. Hac igitur de causâ cùm solam Dei protectionem sibi obstaculo esse cerneret, quò minùs rabiem suam Iobi sanguine explere posset, iterùm Angelorum cœtui se immiscet, ampliorem, si fortè impetraret, in ipsum Iobi corpus sæuiendi ac grassandi pro libitu potestatem petiturus.

Expende hîc paulisper effrenem dæmonis impudentiam ; quam iure merito Nazianzenus in Catena demiratur dicens : *Impudens dæmon sanctorum vbique se conuentibus ingerit.* *O impudentiam eius qui talia audeat ! iam inde à principio in paradisum ille contra figmentum irrepserat, nuncque inter Angelos medius consistit.* Nihil veretur impudentissimus ille spiritus, dummodò hominibus nocendi aditum inueniat. Cur vereatur loca sacra, qui in ipsomet cælo ausus fuit serere scandala & apostasiam prædicare? Meritò Paulus ait : *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates , aduersus mundi rectores tenebrarum harum , contra spiritualia nequitiæ in cælestibus.* *Ephes. 6, 12.* vbi S. Thomas legit , *aduersus spirituales astutias in cælestibus.* Quippe is est inimicus noster , qui nulli loco parcat, nullius vereatur sanctitatem ; siquidem in ipsomet cælo astutias suas & laqueos dedicauit, quos senserunt cælestia non minimâ stellarum parte euacuata. *Nullus locus à dæmone securus.* Quis igitur non vigilet aduersus hostem, qui in ipsomet beatitudinis penetrali laqueos tetendit, quibus multa secum millia asseclarum traxit in ruinam, qui se ipsorum immunitatem nescit, atque in ipso sanctuario virus suum spargit? Certè Zacharias in ipsomet adyto sanctuarij orationis tempore incensum oblaturus dum Angelorum voces excipit, diabolicæ tela perfidiæ non euitauit. dicitur enim ipsi Lucæ primo: *Ecce eris tacens , & non poteris loqui vsque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis.* *Luc. 1, 20.* Id quod ponderans D. Chrysostomus

mus Serm. 88. ait: *Caro nusquam de sua conscientia est secura. Zacharias ipso placationis tempore offendit, dum credit dubitat; dum postulata promeretur incurrit; condemnatur munera ipsa cùm suscipit.* Quo igitur loco erit secura caro quæ in agonali circo versatur, & luctam habet periculi plenam aduersus principes tenebrarum, aduersus spiritales nequitias in cælestibus? Certè qui cælestia infestare non dubitauit, nullum planè locum vel sanctuarij vel paradisi reuerebitur. Itaque vel in ipso sanctuario inter angelica colloquia caue astum diaboli, qui si tantùm absit, in mediis etiam tempestatibus liber ac securus eris. Propone tibi ex vna parte summam paradisi voluptatem, vitalium arborum amœnitatem, cælestis auræ serenitatem; & alia ex parte arcam Noëmo fabricatam, leonibus grauem, tempestatibus agitatam, fluctuum rabie percussam: attamen in arca securus homo portum attigit, cùm in paradiso exitiali veneno percussus mille mala incurrerit. Vnde hoc? Irrepserat nimirum diabolus in paradisum; cuius contagione tota illius loci sanctitas salubritasq; deperiit. Aberat verò ab arca Satan; quo absente vniuersas ridere potuit tempestates. Pulchrè D. Basilius Seleuciensis Oratione 5. exclamat: *O arca paradiso firmior! illic namque cum aliis nauigabat serpens: illic lignum mortis fuit instrumentum, hic lignum salutis fuit gubernaculum: illic Adamum præuaricari docebat, hic perfugio Noëmum petit.* Quò nimirum serpens irrepit, omnia simul cum illo mala sese insinuāt, quæ nullius loci sanctitate excluduntur; vbi verò aditus serpenti occluditur, facili quoque negotio cetera mala superantur. Hunc vtique aditum Iobus tartareo serpenti diligentissimè occluserat; quare nullum ex venenato eius afflatu damnum percepit, sed primo aggressu inimici capite contrito, gloriosus planè victor euasit. Nihil sanè homini gloriosius, quàm prima diabolici furoris conamina repellere: quo nomine B. Cyprianus Epist. 25. Christianos athletas maximè commendat dicens: *Vos surgentes belli impetus primos immobili robore atque inconcussâ stabilitate fregistis: inde initia pugnandi orta sunt, inde vincendi initia cœperunt.* Nihil enim animos hostium magis deiicit, eorumque vires adeò frangit, & attonitos in fugam agit, quàm si primo se conflictu fortiter repulsos animaduertant. Exemplum huius rei hic præ oculis habemus in celeberrimo illo cum diabolo certamine. Conflixerat nempe Numinis permissu cum viro innocentissimo dæmon nequissimus, crebroq; ictu adamantinum eius pectus arietauerat, sed irrito planè conatu: nam optimus athleta tam valido patientiæ scuto erat vndique circumdatus, vt primos eosque grauissimos hostis impetus facilè retunderet, atque infracto animo illæsus sustineret. Quid tunc egit Satanas? quò victus abiit? Modò audistis è Scripturæ textu, quomodo iterùm inter Angelos coram Domino apparuerit. Sed cur angelica cinctus coronâ diuino tribunali sistitur? An quia nupero prælio victus toto cælo, ne ludibrio haberetur, aufugerat? ita planè sentit Iulianus in Catena Græca dum ait: *Venit in medium Angelorum quasi captiuus; nam illum pudebat, fugamque meditabatur.* Adeò nimirum pudebat

Primis potissimùm diaboli conatibus resistendum.

illum ab homine primo conflictu superatum videri, vt præ confusione sese abderet, atque omnium aspectum subterfugeret, ne risum Cælitibus propinaret. Vnde patet quanti referat primis dæmonum conatibus fortiter obsistere, quibus semel elisis facilè in fugam aguntur ac superantur. Ceterùm quid ad Satanam Dominus dixerit audiamus.

3. Et dixit Dominus ad Satan: Numquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra, vir simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commouisti me aduersus eum, vt affligerem eum frustrà.

Vbi maximè notanda sunt illa verba, *& adhuc retinens innocentiam*. Admodum enim mirum erat, & ad instar prodigij meritò censeri poterat, virum innocentē, & nullius planè criminis conscium, sub tam diris suppliciis non fatiscere, neque animo collabascere. Id quod D. Hieronymus Epist. 34. ad Iulianum accuratè obseruans, *Pulchrè*, inquit, *addidit*; Et adhuc perseuerans in innocentia; *quia difficile est pressam malis innocentiam non dolere, & hoc ipso fide non periclitari, quòd se videat iniustè sustinere quod patitur.* Vides vbinam fides hominum periclitetur, scilicet vbi præter meritum iniustas pœnas patitur. Hoc enim omnibus est commune solatium in pœnis, si non immerentibus infligantur; quo se tres illi pueri ad atrocissimas fornacis Babylonicæ flammas inuicto animo subeundas comparabant dicentes: *Peccauimus, iniquitatem fecimus.* Dan. 3, 29. Verùm vbi quis nullius sibi conscius peccati pœnas dat, heu quanto id ipsius fidei periculo contingit! Mirum sanè si sustineat, tantoque oneri non succumbat. Hoc iure merito lamentabundus exaggerat Hugo de S. Victore, qui dum expendit illud S. Pauli ad Galatas, *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi,* Gal. 6, 14. triplicem crucis differentiam constituit, iuxta numerum illorum qui vnà cum Christo tribus in Caluariæ loco crucibus suffixi visebantur: *Dicunt*, inquit, *homines quando pœnam sustinent, Si meruissemus, non erubesceremus; nunc autem iniustè pati ignominiosum est nobis. Obloquium videtur: imo si pro culpa pateris erubesce; si sine culpa gloriare. Latro magis esse vis quàm Christus?* Tanta nimirum est nostra vesania tantaque vecordia, vt Christi Domini crucem latronis cruci postponamus. Longè alius profectò Iobi sensus erat, qui innocentissimè tot tantaque mala perpessus absque querimonia, in his omnibus Domino æquè ac in prosperis benedicere non dubitauit. Calumniator igitur Satan cùm in priori isto Angelorum consessu amplissimis Iobi laudibus, quas à Deo in prospera fortuna retulerat, inuideret atque detraheret, asserens haudquaquam

Pauci pro innocentia pati volūt.

genüinam atque gratuitam, sed fictam ac mercenariam esse istiusmodi pietatem; quæ qualis quantaque omnino extitisset diuinæ dumtaxat contactu manus facilè omnibus fieret manifesta; non tantùm leuidensâ, vt Satanas postularat, manu Dominus ipse Iobi bona tetigit, verùm etiam tanta quanta erant vniuersa diabolicæ tradidit potestati ad libitum eius discerpenda, dissipanda, deuastanda: neque tamen ex florente in calamitosum mutato rerum statu quidquam immutatus est Iobi in Deum animus, quò minùs in aduersis æquè ac in prosperis ei benediceret. Quamobrem iure merito Satanæ insultat Dominus, quòd à Iobo, quem iam spe deuorauerat, & à statu virtutis se deiecturum insolenter iactauerat, ipsemet victus ac superatus esset, neque tot tentationum machinis & aduersitatum tormentis constantiam eius frangere aut labefactare vllo modo potuisset. Hoc enim insinuant illa verba: *Tu autem commouisti me aduersus eum, vt affligerem eum frustrà*: Septuaginta vertunt: Σὺ δὲ εἶπας ὑπάρχοντα αὐτοῦ διακενῆς ἀπολέσαι: *Tu verò dixisti substantiam eius frustra perdere*. Vbi *frustrà* in Hebræo est חִנָּם *chinnam*, id est *gratis*, absque causa, sine suo merito. Ita D. Chrysostomus Homil. 5. de patientia Iob exponit. Vel *frustrà* idem est q. d. *sine tuo commodo* quod intendis. Quare Origenes, Olympiodorus ac D. Thomas hoc ad frustratas Satanæ spes referunt. Ac si Deus illi dicat: En fractæ sunt vires tuæ, spes elusæ, irriti conatus euanuerunt, nec quidquam abs te tantâ contentione perfectum est. Stat adhuc Iobo pietas sua integra adinstar turris firmissimæ, frequenti quidem ariete muralique tormento vehementer verberatæ, sed minimè concussæ aut conquassatæ: vel instar rupis in medio maris constitutæ, ad quam sæuientium procellæ tempestatum confractæ atque illisæ despumant confusionem suam. En quò abiit inimica tua rabies, quâ Iobi bona inuasisti, euertisti, dissipasti? Quis fructus tibi odij ac furoris tui? quorsum inuidiæ inflammatæ faces? Hæc scilicet & plura istiusmodi continent pauca illa verba, quibus humano modo Deus Satanæ ambitiosos spiritus & cassos conatus tacitè deridet; quemadmodum Patres passim in suis de Iobi patientia constantiaque Orationibus luculenter exponunt. Vnum è multis adfero Chrysostomum, qui vocem illam *frustrà* expendens istiusmodi sensu Deum ad Satanam loquentem introducit: *Frustrà*, inquit, *eius rei familiari inuidisti; illius erga me pietatem à bonorum possessione excitari aiebas; bonis iam omnibus spoliatus est, pietate nequaquam*. Ac si diceret: Vides nunc quàm falsò seruum meum Iob haudquaquam gratuitum ac genuinum arbitratus es; sed mercenarium ac turpis lucri studiosum effinxisti, atque inuidiosè traduxisti, cùm iam bonis omnibus exutus pietatem nequaquam minùs quàm antè colat? Itaque acutè simul & argutè Dominus illud aduerbium *frustrà*, quo diabolus veteratoriè superiori capite vsus est dicens, *Numquid Iob frustrà timet Deum?* in dæmonem retorquendo ait: *Tu autem commouisti me aduersus eum vt affligerem eum frustrà*: ostendens verissimam ac sincerissimam numerisque omnibus absolutam Iobi virtutem extitisse; vtpote qui germani more filij optimo parenti Deo nec mercedis intuitu, neque supplicij timore, sed meræ charitatis impulsu obsequentis, adhuc bonis omnibus spoliatus, æquè ac priùs studiosè pietatem excoluerit.

Dæmon frustrà Iobum afflixit.

Iob 1, 9.

Quod igitur Deus ait, *Tu autem commouisti*, ἀνθρωποπαθῶς, id est, humano more loquitur, ad captum nostrum accommodatè; vt benè sanctus Gregorius lib. 3. Moralium cap. 2. annotauit: *Quia nos ferire nisi cõmoti nescimus: ipsa diuina percussio commotio vocatur, & ad nostra verba diuinâ voce descendit, vt eius factum ab homine vtcumque capiatur*. Neque enim illa passionis commotio in Deum, omnis prorsus passionis ac motus expertem, cadit: sed quod hominibus dum quempiam feriunt vsu venire solet, Deo συγκαταβατικῶς per condescensionem attribuitur; vt quorsum Iobus tantis calamitatibus affectus fuerit intelligamus. Decreuerat nimirum Deus in amico suo Iobo, cuius fidem & constantiam probè cognouerat, viuum quoddam virtutum omnium exemplar Orbi vniuerso spectandum atque imitandum proponere. Cùm autem ad hoc magnâ viri iusti probatione opus esset, quâ illustres eius virtutes magis magisque clarescerent, illud tempus, quo diabolus ei detraxerat, tamquā huic rei maximè opportunum delegit Dominus; ideoq; se à diabolo commotum fuisse dicit ad Iobum affligendum; quia tunc ad calumniam, quam Satan viro iusto recèns impegerat, abolendam, & sinceram Iobi erga Deum pietatem declarandam, plenam ipsi in omnes Iobi facultates pro libitu grassandi facultatem concesserat. Vnde simul patet aduerbium illud *frustrà* nequaquam ad Deum aut ad Iobum referendum esse; quasi nimirum Deus scopo & Iobus fructu per istiusmodi afflictionem intento frustrati fuerint, cùm illum vel maximè sint consecuti; sed ad dæmonem referri, qui frustrà tot tantisque tentationibus Iobum ad impatientiam prouocare atque ad blasphemandum impellere conatus est: tantumque abfuit vt virtutem eius, quod vnicè satagebat, afflictionibus obscurarit, quin imò illam per eas longè clarissimam reddiderit, ad omnium admirationem & Dei gloriam ipsiusque meritum ac memoriam nominis sempiternam. Nam, vt pulchrè sanctus Gregorius lib. 3. Moralium cap. 2. ait, *aperta aliis virtutum exempla non daret, si ipse sine tentatione permaneret*. Et paucis interiectis, quomodo frustrà & non frustrà tot afflictionibus exercitatus fuerit eleganter exponit dicens: *Beatus Iob & non frustra percutitur, quia augetur meritum; & tamen frustrà percutitur, quia nullum punitur admissum. Frustrà enim percussus est, cui culpa non reciditur; & non frustrà percussus est, cui virtutis meritum cumulatur*. Simili ferè sensu Origines lib. 2. in Iob hasce afflictiones vti Iobo perutiles, ita diabolo prorsus inutiles extitisse asserens, *Diabolus*, inquit, *sine causa petiuit* (scilicet Iobum affligi:) *nihil enim peregit neque perficit cùm res eius perdidit, nisi suam despectionem atque humilitatem ostendit: Iobo verò hæc res non sine causâ prouenit; sed ad ingentem gloriam & laudem huius rei perditio prouenit coram Deo & Angelis eius*. Ceterùm Satan tam illustrem Iobi victoriam æquo animo ferre non sustinens, sed præ inuidia

Quomodo Deus commoueri dicatur ad Iobum affligendum.

Afflictiones Iobi non respectu Dei aut ipsius, sed respectu Satanæ frustraneæ fuerunt.

dia

dia crepans, nouas tantæ luci calumniæ tenebras offundere conatur.

4. Cui respondens Satan ait: Pellem pro pelle & cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua.

In hac responsione iterùm manifestè prodit se veteratorium Satanæ ingenium externa illa, quæ Iobo abstulerat bona, velut nimis parua extenuantis, quàm vt ex iis solidum de virtute ipsius iudicium formari possit; quandoquidem in periculo naufragij quilibet etiam sponte suâ rerum istiusmodi iacturam facere, eamque leuem, dummodò vitam seruet, existimare soleat. Quamobrem istam quam hactenus in rerum externarum amissione præ se tulerat animi æquitatem non tam virtuti quàm necessitati, vel potiùs philautiæ vitio seu nimio propriæ cutis amori aut timori & ingenitæ omnibus vitæ cupiditati tribuendam esse.

Quid per pellem significetur. Putant hîc aliqui *pellem pro pelle*, vel, vt ex Hebræo verti potest, *pellem sub pelle*, significare omnis generis opes, quæ per synecdochen *supellex* appellantur; quòd olim sub pellibus plerumq; asseruari consueuissent; aut per metonymiam, eò quòd videlicet maximæ quondam diuitiæ pellibus constarent; quandoquidem tunc vestes, & alia vtensilia domusque instrumenta & ornamenta, atque ipsamet adeò pecunia, quæ inter opes ferè primas tenet, è pellibus potissimùm & corio conficerentur & cuderentur: vt videre est Genesis 3,21. & Leuit. 15,17. & alibi. Quæ expositio acuta quidem, sed non satis propria & huic loco accommodata videtur: quare magis placet vulgata lectio, & communis interpretum explicatio, quæ præpositionem *pro* in sua ordinaria significatione sumens locum hunc sic exponit; vt sit sensus: *Pellem*, scilicet alienam (puta boum, ouium, camelorum, famulorum & ipsorum etiam filiorum, quorum omnium Iob iacturam fecerat) dabit quis *pro pelle*, scilicet propria: quemadmodum verba sequentia manifestè explicant: vt sit idem cum eo quod sequitur: *Et cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua*, id est pro vita sua; quæ rebus externis omnibus potior existit. Vbi præpositio *pro* commutationem significat, vt Exodi 21. *Reddet animam pro anima*, &c. & hoc sensu S. Gregorius, Apollinarius, Lyranus, Vatablus & plerique recentiores locum hunc exponunt, ac præ ceteris elegantiùs & fusiùs Origenes (vel quiuis alius eius nomine) lib. 2. in Iob; probans res viliores ac minoris momenti pro rebus pretiosis maximisque exponendas esse: *Corium*, inquit, *pro corio; corium diuitiarum pro corio corporis; corium bonorum pro corio ossium; rem familiarem & diuitias exterius corium, interius verò corium corpus & ossa intelligens: corium quod non valde doleat, rem familiarem; corium quod valde doleat, corium corporis. Ac si diceret: Quid magnum passus est Iob? exteriore corio decoriatus, hoc est, rem familiarem ablatam contempsit: tange interius corium eius, hoc est, carnem eius dolore affice, & contere; & apparebit constantia eius: nunc facilè fert dolorem leniorem pro vehementiore, pœnam minorem pro grauiore. Immuta coria, hoc est dolorem; & continuò senties illum immutari. Huius rei exemplum in nobis videmus: nam cùm percutitur quilibet, vel caditur, frequenter manum pro toto porrigit corpore; & dat corium manus pro corio corporis. Et hi qui in mari nauigant, cùm periculum passi fuerint, omnia quæ in naui habuerint contemnunt, atque in mare proiiciunt, vt ipsi euadant. Et quicumque diuitum cùm in corporis infirmitatem inciderint omnem substantiam suam libenter offerunt, tantùm vt corporis incolumitatem recipiant. Sic (inquit) & Iob omnes diuitias & omnem rem familiarem facilè contemnit, vt dolores non contingant carnes eius.*

Exodi 21, 23.

Minora bona pro maioribus expendenda & contemnenda.

Sic ille; significans quælibet tam naturæ quàm fortunæ bona communi hominum iudicio certum aliquem habere gradum æstimationis, secundùm quem prudenter alia aliis præponantur, & viliora pro dignioribus facilè dimittantur. Hinc apud Hebræos (vt in Adagialibus sacris Delrio noster annotauit) hæc sententia, *pellem pro pelle*, abiit in prouerbium, quo vtebantur, quotiescumque ceterorum bonorum pro corpore, & etiam membrorum corporis minùs nobilium, pro iis à quibus vita dependet, periculum seu detrimentum erat subeundum.

Dæmon causatur Iobum priores calamitates silenter tulisse, ne grauiores incurreret. Sed quomodo, inquies, dæmon obiicere Deo potuit Iobum præcedentes omnes calamitates pro vita tuenda æquo animo sustinuisse, cùm ad illud vsque tempus nullam adhuc in corpus Iobi potestatem accepisset? Ad quod optimè respondet Olympiodorus in Catena, dæmonem fortè suspicatum fuisse Iobum idcircò nullum contra Deum irati aut blasphemi animi indicium prodidisse, quia nimirum metuebat, ne Dei vltio in corpus eius & vitam proserperet; quamobrem ne hoc fieret leuiora illa tacitum pertulisse. Nam, vti subdit, *cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua*: pro qua tuenda quiuis libenter exponit omnia temporalia, nec pensi habet diuitias vt vitam seruet, præ quâ cetera despicit ac nihili ducit. *Temporalia omnia pro salute animæ deserenda.* Prima igitur eaque potissima cuilibet prudenti & cordato viro cura & solicitudo esse debet salutis animæ suæ. *Quid enim prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* ait ipsa Veritas in Euangelio, apertè docens nimiam rerum temporalium solicitudinem & cupiditatem moderandam & coërcendam; quin imò pro æterna salute animæ conseruanda vitam ipsam & quidquid in ea charum est negligendum, contemnendum & abiiciendum esse. Neque enim aliter homo in die iudicij, die turbinis ac tempestatis, naufragium facilè vitabit, nisi instar nauis periclitantis omnia cupiditatum & diuitiarum onera tempestiuè dimiserit, & à se ablegauerit. Quod sub obscura quidem sed eleganti metaphora insinuasse videtur Isaias de die iudicij loquens his verbis: *Dies Domini exercituum super omnem superbum & excelsum, & super omnem arrogantem: & humiliabitur: & super omnes cedros Libani sublimes, & super omnes naues Tharsis, & super omne quod visu pulchrum est.* Vbi minimè mirandum est, homines peccato-

Math. 16, 26.

Isaiæ 2, 12.

res, qui in die illa tremenda à Deo iudicandi sunt, superbos & arrogantes aliisque istiusmodi nominibus compellari; sed illud planè mirum videtur, quòd à sacro Vate *naues Tharsis* nominentur. Cur igitur homines à Deo iudicandos appellat naues? Vtique vt simul ostendat, quânam ratione ac viâ incolumes se conseruare possent, & ad optatum æternæ salutis portum peruenire. Nam quisquis instar nauis omnia diuitiarum ac rerum sæcularium onera, quæ mentem deprimunt, & in profundum mergunt, à se proiecerit, atque ab omni similium cupiditate vacuus fuerit, in die turbinis & extremæ calamitatis à naufragio tutus ac de salute securus erit. Ad hoc itaque nos adhortans B. Nilus in Ascetico, *Ne nauis*, inquit, *pondere oppressa submergatur, eam subleuant, & pretiosissima quaque vel in profundum iaciunt; cur non etiam nos propter vitam præstantiorem ea despicimus quæ animam in profundum detrahunt? Cur idem non possit Dei timor quod potest timor maris?* Sic ille. Quòd si igitur vitam hanc mortalem & caducam, breuî finem habituram, tam solicitè conseruare studemus, quantâ curâ studioque vitam gratiæ numquam, si volumus, interituram, sed perpetuò duraturam custodire deberemus? si vitam hanc naturalem per se aliàs, nisi in quantum vitæ spiritali subseruit, non admodum pretiosam tanto amore complectimur; quantò vtique maiori dilectione prosequenda esset ipsamet vita spiritalis, quæ hoc rebus antistat vniuersis, quòd eius gratiâ naturalis hæc vita ducitur? Si itaque sumptibus non parcimus, & omnes opes ac facultates in vitam corporalem, quæ cum bestiis ferè nobis communis est, libenter insumimus, & pro eadem conseruanda genium nostrum defraudamus, & deliciis ac voluptatibus valedicimus, nec laborem aut dolorem vllum recusamus aut subterfugimus, dummodò vitam hanc miseram non amittamus: quid non faciendum vt habeamus & seruemus vitam spiritalem, nobis ac cælestibus spiritibus propriam? Quid non sustinendum vt spiritui sua sibi salus & valetudo integra constet? nullis sanè laboribus & impensis, si sapimus, in hac, à qua omnis nostra felicitas & beatitudo dependet, tuenda parcemus, ne illam cum æternæ vitæ discrimine aliquando perdamus. Corporis quidem valetudinem, si fortè grauiori quâpiam ægritudine afficiatur, molestissimis etiam remediis curare non negligimus, quin etiam ferrum & ignem, cùm iis opus est, experiri minimè dubitamus; salutem verò animæ variis tentationibus impugnatam, grauissimis vitiorum morbis infestatam omni præsidio spiritali destituemus, nec vllam ei medicinam adhibebimus? Certè si vtriusque vitæ par esset periculum, & corporis animæque mortem incurrendi æquale discrimen instaret, æqualis saltem vtriusque seruandæ cura nos solicitare deberet: quamquam maximæ sit imprudentiæ, non maiorem tuendæ salutis animæ quàm vitæ corporis custodiendæ solicitudinem habere. Si enim prudens quilibet maiori diligentiâ seruet aurum gemmasq; pretiosas quam plumbum aut rem aliam viliorem; maiori vtique solicitudine studioque diligenda & custodienda est vita animæ: *Quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua; & tamquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius:* vita verò corporis lutum seu *vapor est ad modicum parens; & deinceps exterminabitur.* Hic itaque sit istiusmodi inter vitam corporalem ac spiritalem institutæ nobis comparationis fructus, vt pretiosiorem, vti par est, impensiùs amemus, ac præstantiorem diligentiùs custodiamus.

Maior habenda cura vita spiritalis quàm corporalis.

Sap. 7.9.

Iac. 4, 14.

Certè non possum non detestari plurimorum hominum vecordiam, acerbissimis sanè lacrymis deplorandam, quòd tam parui vel potiùs nihili animâ suam faciant; quam tanti æstimat inimicus noster diabolus vt vniuersa mundi Regna simul cum diuitiis & gloria illorum polliceatur, & in præmium proponat vnius peccati, quo animam hominis elucretur: *Hæc omnia*, inquit, *tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Omnia mundi Regna promittit: quodnam maius esse possit præmium? & omnem gloriam eorum: quænam hisce plura maioraque proponi possunt voluptatum ac deliciarum irritamenta? Et nos quotidie pro vilissimo quocumq; lucro, pro abiectis & minutis gaudiis animas ipsi nostras exponimus ac venditamus! ô vecordiam! ô cæcitatem! vel ab ipsomet diabolo discamus nosmetipsos nostrasque animas magni facere, qui de Iobo (cuius opes omnes filiosque euerterat) cum Deo loquens ait: *Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua.* ac si diceret: O Domine opinione meâ falsus sum, & mihimetipsi imposui, cùm dixi Iobum propter temporalia dumtaxat bona diuino fuisse obsequio mancipatum & pietati addictum, iisque spoliatum ac nudatum, Deo statim maledicturum, neque vllam ampliùs rationem religionis aut animæ suæ curam habiturum. Verùm enim verò quis est homo, qui non pellem & pellem det pro anima sua, id est opes ac facultates omnes adeoque liberos ipsos non libenter exponat, ac perire sinat, vt incolumem seruet animam suam? saltem ita ratio præscribit, & ipsemet faciendum iudico. O rem stupendam, & omni admiratione, sed & luctu dignissimam! quòd nimirum diabolus animam hominis tanti æstimet, quam ipsemet homo nihili facit? & quòd mercator rei quam emit pretium exaggeret, venditor autem deprimat, & flocci pendat. *Scilicet* (inquit Saluianus lib. 3. in Ecclesiasten) *dilectissimam esse animam homini etiam diabolus non negauit; & quia auertere omnino cunctos ab affectu animarum suarum nititur, idem tamen charissimas esse debere suas animas confitetur.* Conatur quidem modis omnibus dæmon persuadere hominibus vt animas suas vili pretio vendant; vi tamen veritatis conuictus palàm confitetur, nihil omnino pretiosius aut charius propriâ cuique animâ suâ esse oportere. *Quis igitur* (proclamat idem Saluianus) *furor est viles à nobis animas nostras haberi, quas etiam diabolus putat esse pretiosas? Quis furor est viles à nobis haberi, quas etiam ille charas nobis debere esse dicit, qui viles facere conatur?* Planè, si dictu fas sit, plus anima diabolo quàm ipsimet homini, cuius illa propria est, quodammodò debet: etsi enim vterque misellam capitali odio prosequatur, diabolus quidem emens, homo

Diabolus pluris æstimat animam hominis quàm peccator.

Matth. 4. 9.

Anima rebus omnibus præferenda.

Diaboli iudicium de anima.

homo verò vendens illam in seruitutem ac perditionem sempiternam; ille tamen magni, hic parui eam æstimat: siquidem pro illa diabolus omnia Regna mundi & gloriam illorum offert; homo verò etiam gratis illam profundit & obtrudit. Itaque vt vir ille sapientissimus rectè colligit, quicumque animas suas negligunt, etiam diabolo ipso minoris illas faciunt. Ceterùm nunc quorsum hanc sententiam diabolus attulerit consideremus, & in cauda venenum deprehendemus. Subdit enim:

5. Alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis quòd in faciem benedicat tibi.

Diabolus optima quæque in malam partem capit.

His verbis hoc potissimùm contendit & intendit aduersarius, vt quantum Deus de Iobo honorificè locutus est, tantum de eodem malè sentiat; & vt quem tamquam inuictissimum athletam summis laudibus extulit, ipsum omnino mollem atque propriæ carnis amantissimum experiatur. Ex quo responso iterùm manifestè patet veteratorium diaboli ingenium, inuidiæ facibus inflammatum, pulcherrimas quasque virtutes detractionis atro quasi sepio inficientis, & calumniosè aliò detorquentis. Nullum enim erat Iobi tam egregium & singulare officij munus, quod à vera virtute profectum fateri vellet, sed in aliam semper causam referret longè diuersam. Hunc calumniarum patrem & architectum imitantur omnes inuidi, qui; vt frequenter vsu venire cernimus, vix vmquam officia muniaque, quæ ab aliis benè ac laudabiliter geruntur, virtuti adscribunt, sed aliis plerumque causis vitiosis attribuere assueuerunt, & in deteriorem partem accipere: sic eum qui fortiter agit temerariè egisse dictitant; qui vir sobrius ac frugi est, hunc parcum & tenacem sordidumque esse clamitant: virum magnanimum ac generosum ambitionis & arrogantiæ incusant,& sic reliquas ferè virtutes omnes ad vicina eorum vitia detorquent; ita vt licet omnem lapidem moueris, & in omnem te partem conuerteris, numquam hoc ab inuidis hominibus impetraturus sis, vt eum quem oderunt virum probum & honestum fateri aut appellare sustineant: diaboli enim patris sui mores imitantur; à quo vel ipsemet Deus omnipotens patientiæ atque innocentiæ Iobi confessionem elicere numquam potuit: nam post tam manifestum gratuiti in Deum animi argumentum Iobi adhuc sanctitati detrahere non destitit, quam etiamnum mercenariam esse contendit; quia licet externa omnia quæ possederat bona perdidisset, adhuc tamen aliquid habebat quod posset amitti, quodque homines vel omnium maximè seruatum cupiunt, salutem inquam corporis ac vitam; quam rerum etiam omnium dispendio haud grauatè redimunt. Ait ergo diabolus eò dumtaxat spectare illam Iobi benedictionem, & religionis, vt ipse interpretabatur, nudam speciem, non vt Deum veneraretur aut coleret, sed vt vitam, quæ sola illi ex tam diro & miserabili rerum omnium naufragio superstes erat, conseruaret: quippe cui admodum metuebat, cùm tam inopinato & luctuoso casu, momento quasi temporis, numerosam familiam penitus extinctam cerneret, nec se magis tutum fore iudicaret. Hanc porrò falsam fictamque religionis speciem soli sui ipsius vitæque amori innixam tunc demum se manifestè quasi detractâ laruâ detecturum Satan impudenter iactitat, si quando ampliorem in ipsum etiam Iobi corpus sæuiendi acciperet potestatem. *Manum enim Domini* (vt exponit D. Augustinus lib. 2. Quæstionum ad Simplicianum) *appellabat permissam à Domino manum suam, id est ipsam potestatem quam volebat accipere.* Et ecce Deus morem illi gessit concedendo quod petiit: sed hanc nefariam eius voluntatem in ipsiusmet dæmonis perniciem & Iobi tutelam benignissimè conuertit. Dum enim Iobi tortor fieri voluit, Iobi custos factus est, & immortalem illi gloriæ coronam fabricauit.

Hominis inuidi sunt imitatores diaboli.

Diabolus non vult fateri virtutem Iobi.

Dæmon Iobi custos constituitur.

6. Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce in manu tua est, verumtamen animam illius serua.

Cur Deus Satanæ Iobum flagellandum dederit.

Hisce verbis Deus iterùm Satanæ petitioni annuens plenam illi in corpus Iobi tradidit potestatem, vt in illud pro libitu sæuiret, dummodò vitam ei non eriperet, sed animam seruaret. Flagellandum igitur Iobum Satanæ permisit Deus; sed cur non ipse flagellauit? Ne videlicet Satan iterùm calumniaretur mitiùs in eum actum, calumniam eius anteuertit, dum percutiendum ei Iobum tradit; vti præclarè sanctus Chrysostomus Homil. 1. ad populum Antiochenum: *Non ipsum percussit Deus, ne rursum diabolus diceret, Pepercisti, & non tantam quantam oportebat intulisti tentationem; sed ipsi tradidit diabolo.* Huc acutè & ingeniosè S. Augustinus Epist. 120. ad Honorium cap. 16. refert dictum illud Iobi, *Terra tradita est in manus impij*; per nomen impij diabolum intelligens, qui tantum potest quantum illi Dominus permittit: permisit autem ei Dominus, vt terram tangeret, id est bona Iobi temporalia carnemque deuastaret, non verò eius animam aut vitam auferret. Quis non videt fraudis artificem omnino sapienter à Deo fuisse illusum, & vbi se victorem fore existimauit victum cecidisse? Quamobrem eleganter D. Ambrosius lib. 1. de Pœnitentia cap. 13. *Diabolus*, inquit, *sanctum Iob magis armauit postquam vulnerauit; qui diris perfusus vlceribus diaboli quidem morsum pertulit, sed venena non sensit.* Et paulò pòst subdit: *Quanta vis Christi, vt custodia hominis imperetur etiam ipsi diabolo, qui semper vult nocere. Imperante Christo & diabolus ipse fit præda sua custos.* Sic apud S. Hieronymum in Vitâ Hilarionis non multò ante medium leges malum dæmonem interrogatum, cur in Gazensis emporii oppido virginem inuasisset, his verbis, *Quare ausus es ingredi puellam Dei?* respondisse, *vt seruarem eam virginem.* Quod nouum non videbitur consideranti hoc Dei oraculum in summa malo dæmoni concessâ facultate vexandi Iob: *Animam illius serua.* Credideram huiusmodi prouinciam vni

Iob 9, 20. Diabolus dum Iobi corpus perdit, animam eius seruat.

Dæmon fit custos virginitatis & simul animæ.

vni è cæli mentibus demandandam; vt seruetur anima, dæmoni traditur custodienda. O summa Dei bonitas, cuius beneficio diabolus è nequissimo præuaricatore fit vel inuitus solertissimus procurator. Nec mirum à Deo diaboli consilium ludificari, cùm etiam ab Apostolo illusum fuerit, quando tamquam leo rugiens prædæ auidissimus inuolabat Satanas in eum, quem diuus Paulus ei tradiderat in carnis interitum, putans cum corpore pariter & animum disperdere. Sed Apostolus velut sapiens incantator ita diabolum elusit, vt dum corpus affligeret animum

1.Cor.5,5. seruaret: *Iudicaui*, inquit, *tradere huiusmodi Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi*. In quem locum D. Ambrosius paulò antè citatus Apostoli & potentiam & prudentiam admiratur: *Magna*, inquit, *potestas, magna gratia, quæ imperat diabolo, vt se ipse destruat: se enim destruit, cùm hominem, quem tentando supplantare studet, ex infirmo fortiorem efficit; quia dum carnem debilitat, mentem eius corroborat. Illuditur ergo diabolus, vt ipso mortis suæ vulnere contra se armet, quem debilitandum putauit.* Et paulò pòst idem S. Doctor eleganter ostendit ipsasmet diaboli tentationes, quibus ad animas in interitum trahendas vtitur, non rarò plurimùm conducere ad easdem saluti restituendas: dum nempe Deus ita rem totam suaui suâ prouidentiâ temperat atque disponit, vt homo à diabolo tentatus adinstar pueri illius prophetici

Dæmonis tentationes etiam prosunt ad salutem.

Isaiæ 11,8 *in cauernam eius manum mittat, & de latebris eruat eum, & de veneno eius faciat spirituale antidotum; vt quod venenum est medicamentum fiat: venenum ad interitum carnis; medicamentum ad salutem spiritus.*

Deus concedit dæmoni potestatem in externa, vt animam seruet.

Quando igitur permittit Deus vt hæc externa bona nobis auferantur, dæmonique illa in manus tradit, haudquaquam id iniquo erga nos animo facere putādus est, sed amico & beneuolo; vt nimirum seruetur id in nobis quod maius est atque præstantius, salus scilicet animæ nostræ, cui hac ratione prudenter consulit; quemadmodum hocce Iobi exemplo fit manifestum. Dominus enim Satanæ Iobum ad ipsum affligendum exposcenti, *Ecce*, inquit, *in manu tua est*. Hoc autem concessit post dirutas domos, post agros vastatos, post oues combustas, post armenta erepta, post liberos denique charissimos internecione deletos. Et ne vlla diabolo Iobum criminandi occasio reliqua superesset, plenam etiam in corpus eius pro libitu sæuiendi potestatem accepit, sed sub hac conditione, vt ipsius animam seruaret: *Verumtamen animam illius serua*. Ecce fructum tantæ tribulationis, quæ est animæ salus. Pulchrè S. Augustinus in Psal. 26. de hac diaboli in corpus Iobi potestate loquens ait: *Accipit potestatem in infimis, & amisit maxima & summa: ipse expetijt vt perderet; Deus tribuit vt seruaret; factus ipsemet lupus custos ouis, qui ad deuorandum accesserat.* Idcircò igitur tribulamur in corpore, vt saluemus animam, amittimus temporalia, vt accipiamus æterna. Quod cùm optimè sciant viri sancti, quantumuis maximis afficiantur tormentis, nihil timent, nihil pauent, sed securi degunt; quia licet corpora eorum in manibus sint tyrannorum, tamen animæ ipsorum in manu Dei sunt: quorum haud dubiè eadem vox est cum Apostolo exclamantium: *Quis nos separabit à charitate Christi? an tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* Quæ verba Saluianus lib. 2. ad Eccles. Cathol. religiosis viris pulcherrimè accommodans ait: *Non Apostolus solam pecuniam, nec solas deberi à nobis diuitias Deo dicit; sed & tribulationem, angustiam, famem, passionem, effusionem sanguinis, mortem denique omni pœnarum genere sublimiter conditam. Vnde intelligant omnes religiosi non satis se Deo reddere, etiamsi vniuersas dederint facultates; quia licet sua cuncta dispensent, ipsos se tamen debent.* Rom. 8,35

Religiosi se suaq. Deo debent.

Nos ipsos Deus velut debitum exigit.

Nempe non tam nostra quàm nos ipsos Deus à nobis tamquam debitum exigit; nullumque illi gratius exhibetur spectaculum, quàm cùm cernit hominem patienti, constanti lætoque animo pro Dei gloria & honore cum periculis & ærumnis omnisque generis calamitatibus fortiter decertantem. Quapropter Dominus admirabili patientiâ Iobi supra modum recreatus, tam grato sibi spectaculo diutiùs oculos suos pascere cupiebat, ideoque ne per mortem è medio tolleretur prohibebat; & cùm Satanæ plenam in omnes facultates, liberos, ipsumque corpus Iobi potestatem tradidisset; *Verumtamen*, inquit, *animam illius serua*. ac si diceret: Ne Iobum mihi occidas, ne mihi tam egregium pancratiasten de medio tollas: si enim eum de medio sustuleris, theatrum nobis non plaudet ampliùs, tolletur spectaculum, finietur tragicomœdia, festum, lusus, quo sui diutiùs placet. Nam nihil mihi gratius, quàm videre hominem carneum, luteum, fragilem, in mediis tamen cruciatibus atque grauissimis doloribus patientiâ inuictum, sanctitate conspicuum, illustres de diabolo victorias referentem.

Iob spectaculum Deo gratissimum.

Voluit itaque Deus diabolo quidem permittere Iobum crudelissimè torquendi facultatem, sed interficiendi negauit potestatem; quia postquam patientia eius satis tentata, & inuicta virtus abundè probata gloriosissimisque victoriis illustrata foret, decreuerat eum miseriis omnibus absolutum, grauissimisque laboribus perfunctum, condigno quoque præmio remunerari, & ea quæ illi sublata fuerant bona duplicato fœnore restituere. Nam sicut Deus Iobum in inimici manus tradendo innumeris incommodis exposuerat; ita par erat, vt eum iisdem liberando ad pristinum felicitatis statum postliminiò reduceret; vt exemplo Iobi & infinitâ Dei erga illum benignitate posteri excitarentur ad similes, quando ingruerent, miserias æquo animo tolerandas, omnemque suam in Deo solo fiduciam collocandam. Hanc vtique ob causam noluit Dominus Satanæ Iobum occidendi facere potestatem, ne careret laude illâ & gloriâ, quam ex ipsius liberatione & in pristinam felicitatem restitutione potissimùm intendebat. Viri enim probi, qui à malis & miseriis præsidio Dei vindicantur, mirum quantum benignissimi Numinis laudem gloriamque amplificent. Quod non ignorans Dauid, hoc veluti potentissimo ad diuinum subsidium impetrandum argumento vtitur dicens: *Numquid mortuis facies mirabilia, aut Medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? Numquid narrabit aliquis in sepulchro miser-* Psal. 87, 11.

Maxima Dei laus est probos è miseriis liberare.

ricor-

ricordiam tuam & veritatem tuam in perditione? ac si dicat: Si ego his laboribus absumptus morior, quo pacto tua misericordia, quæ in miseris opitulando maximè se manifestat, & veritas tua, quæ in promisso precantibus auxilio præstando demonstratur, cognosci poterit?

Porrò S. Gregorius, Origenes & Olympiodorus de spirituali morte sermonem hîc esse putant: quod sanè videtur durum. Nam (vt benè ad hunc locum notat Sanctius noster) Deus non prohiberet dæmoni quod in ipsius potestate non esset. (Nisi fortè ea est Satanæ audacia, vt vltra sibi possibilia contra homines temerariè intentet.)

Viuacitas mentis Iobo ad maiora cruciamenta seruatur.

Alij denique existimant his verbis, *Verumtamen animam illius serua*, Deum vetuisse, ne dæmon Iobi animam sic doloribus dementaret, vt mentis facultas obfuscaretur aut debilitaretur, adeò vt pro eo statu meriti incapax existeret; ne patientiæ bono fraudaretur; aut dementatus in Dei blasphemias prosiliret. (Sic vel materiale peccati in viro sancto præcauet Deus.) Verùm Olympiodorus in Catena animæ vocabulo intellectum ipsum seu mentem interpretatur. q. d. *Principem animi partem ne attinge; verùm in corporis cruciatibus animi pugnam experire.* Nempe sic eum durè vexa, vt eius intellectum non debilites; nec mentis viuacitatem obscures: orbare eum filijs tibi datur, ingentibus diuitijs viduare, fœdis & peracerbis ægritudinibus eum torquere; attamen principem animi partem, mentem inquam, incolumem serua. q. d. Si penitiùs explorare cupis inclytum pietatis athletam; ne mentem eius debilites, aut intellectus viuacitatem obtundas, sed magis exacuere satagas, quò ipse acutiori mentis acumine vulnera refricet, dolores adaugeat, dum dolendi causas subtiliùs exaggerat. Pergens porrò Olympiodorus: *Certè*, inquit; *corporis illi facit potestatem; verùm vt cum corpore animam subducat* (id est dementet) *veniam non concedit: vt ex fœtu duplicata illi bona restitueret, atque deperdita redintegraret.*

Non dementatur Iobus propter sobolem à Deo sibi postliminiò donandam.

Hoc scilicet sollicitè præcauebat Deus, ne Iobus, diris obrutus calamitatibus, à statione serenæ mentis subduceretur; non quia non id illi, quò minùs doloris sensum caperet, aliquo saltem ex ea parte solatio futurum erat; sed ne hoc generosæ postliminiò ipsi aliquando nasciture soboli vitio verteretur, ex patre vel ad tantillum temporis à mente semoto fuisse procreatam. Ita nimirum vel temporariâ patris dementiâ insanire putantur filij; & paterno mentis stupore soboles obbrutescit.

Ceterùm quid Satan acceptâ iam in Iobi corpus pro libitu sæuiendi potestate peregerit ex sequenti versu intelligemus.

7. Egressus igitur Satan à facie Domini, percussit Iob vlcere pessimo à planta pedis vsque ad verticem eius.

Quid sibi velit ista dæmonis à facie Domini egressio superiori capite vers. 13. explicuimus.

Quali vlcere Iob percussus fuerit.

Quale verò fuerit hoc vlcus, quo Iob percussus dicitur, incertum est; cùm de illo nihil certi Scriptura definiat: dubium tamen non est, quin longè grauissimum fuerit; quandoquidem illud pessimum vocet, eoque dicat à planta pedis vsque ad verticem capitis fuisse percussum: quod facilè colligi potest ex dæmonis ingenio & ampla illa licentia quam obtinuerat in carnem ossaque Iobi ad libitum desæuiendi. Cùm enim Deus omnia quæ erant Iobi, præter animam, Satanæ libidini permisisset, satis vero simile est hoc vlcus ad singula etiam corporis eius membra dimanasse, & ad ossa ipsa medullamque ossium penetrasse sic vt totum corpus contabuerit. Quare non improbabile videtur Iobum non vno dumtaxat, sed plurimis, ijsque grauissimis ac molestissimis simul morbis & vlceribus fuisse coopertum, adeò vt nulla esset in eo sanitas. Morbos autem hos diuersi diuersos assignant:

Quibus morbis & vlceribus Iob laborauerit.

Primò S. Chrysostomus, Apolinarius & Philo Hebræus docent lepram seu elephantiasin cum Iobi vlceribus fuisse coniunctam.

Secundò, eum podagrâ, chiragrâ, ischlade, adeoque arthritide, id est omnium articulorum dolore laborasse colligitur ex cap. 16, 8. & cap. 13, 18.

Tertiò phtiriasi, id est pediculari morbo dinexatum fuisse colligitur ex cap. 30, 17. & 18.

Quartò dysenteriâ discruciatum fuisse patet ex cap. 16, 14.

Quintò incubo oppressum fuisse colligitur ex cap. 7, 4. & 14.

Sextò marasmo, id est tabe totius corporis, ex siccitate & febri hectica extenuatum fuisse patet ex cap. 19, 20. & cap. 30, 16. Addit Pineda noster, id ex alijs quoque locis coniectans, Iobum laborasse lue venereâ, anginâ, fame caninâ, igne sacro, & cancro per totum corpus serpente, qui eresipelas nominatur, asthmate alijsque morbis innumeris nobis incognitis. Cùm enim Deus ipsum dæmonis arbitrio potestatique tradiderit excruciandum, haudquaquam dubitandum est, quin pro innata sua sæuitia tartareus ille tortor tot in eum plagas morbosque immiserit, quotquot saluâ vitâ sustinere humana vnquam natura potuit.

Notant passim sancti Patres Iobum plurimis ijsque lethalibus vlceribus à dæmone percussum fuisse, quæ scilicet mortem ipsi certissimam attulissent, si Deus eorum virus ad cor aliámve principem corporis partem viralem proserpere permisisset. Quapropter S. Chrysostomus Iobum inter Martyres referre non dubitat; quemadmodum simili ferè ratione Patres passim B. Virginem & S. Ioannem Euangelistam martyres appellant, quia nimirum tanta tormenta sustinuerunt, quæ nisi miraculo impedita fuissent, mortem ijs haud dubiè attulissent. De morbis porrò S. Iobi vide fusiùs Pinedam nostrum & Origenem lib. 2. in Iobum; vbi mirificè Iobi dolores vlceraque amplificat.

Iob martyr dicitur, & quomodo.

Iobi corpus læsum, non animus.

Percussit itaque Satan Dei athletam, sed infractus eius animus lædi non potuit, vti præclarè Cæsarius Dialogo tertio ostendit dicens: *Minimè per corporea vulnera lædebatur animus: nec vermes, licet virem perforarent, intus repositum thesaurum adoriri poterant. Non enim corpus Iobus erat, sed Iobus erat ipsa vis animi rationis particeps.* Non ergo Iobum ipsum læsit, qui in Iobi tantùm corpus sæuijt, cùm solus nihil ferè commercij cum suo corpore haberet, totus

Iob vlceribus vestitur.

totus ferè in mentem immigrasset, nihil nisi spiritum saperet, nihil cogitaret. Quòd si ad nuditatem Iobum Satan redegerit, quando ipsum opibus spoliauit; quouis tamen regio paludamento pretiosioribus vlceribus vestiuit, quando corpus eius tot plagis cooperuit: vti pulchrè S. Zeno Serm. de patientia, *Ipsum*, inquit, *postremò Iobum, quem diuitijs spoliauerat magnis, magnis vestit vlceribus.* Similia dicit S. Gregorius lib. 3. Moral. cap. 6.

Bona Iobi diabolus per alios vastauit, Iobum ipsum per se cruciauit.

Hîc tantùm obserua, quomodò dæmon in primo illo cum Iobo conflictu multos sibi commilitones adiunxerit, armatas Chaldæorum turmas conscripserit, quæ cæsis pastoribus armenta pecoraque abigerent; ignem è cælo euocarit, qui oues segetesque absumeret; furentes quoque ventos excitauerit, qui domum filiorum conquassarent; sed vbi in ipsum Iobi corpus acceperat potestatem, nullos sibi ad illud torquendum socios adiunxisse memoretur, cùm ipse solus sit instar omnium tortorum, ad discerpendum & dilacerandum atque exquisitissimis tormentis excruciandum ingeniosissimus; cuius vel vnicus contactus quolibet tormento grauiùs Iobum excruciabat; ita vt, quemadmodum D. Chrysostomus in Catena Græca docet, *manus dæmonis acerbiori sensu doloris quàm qualibet sartago, fornax & quæuis flamma eum absumeret, & quâlibet ferâ immanior vndique corpus circumroderet ac deuoraret.* Ne quæras itaque in viro patientissimo alias cruciatuum causas, neque requiras in eius doloribus Babylonicas fornaces, aut Macchabæorum sartagines, aut rugientes feras; sed vnicam adesse cogita dæmonis manum, quæ ceteris tormentis omnibus durior acerbiorque existit. Hanc credo ob causam in Apocalypsi plangitur: *Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos.* Solius diaboli in terram descendêtis meminit, ac maximas inde calamitates expauescit. Non minatur mortes, non cruces intentat, neque carnificinas hominum aut membrorum lanienas recenset: vnum lamentatur, diabolum in terram descendisse; cuius vel solius aspectus omnibus hominum lanienis & carnificinis truculentior accidit. Hinc idem Angelus Apocalypticus immanissimam Christianorum apud Smyrnam persecutionem ac lanienam describens, *Ecce*, inquit, *missurus est diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt tentemini; & habebitis tribulationem diebus decem.* Nimirum haud facilè immanis illa bellua ab hominum laniena desistit, sed moras in torquendo nectit, quibus summoperè delectatur; ac decem omnino dierum spatio Smyrnêses Catholicos afflixisse scribitur, vt cruciatuum varietate nocendi famem exacueret, & immanissimorum excrescere faceret cumulum tormentorum. Quid igitur stygium illud monstrum non efferatæ crudelitatis in Iobi corpus exercuisse credendum est, in quod tam amplam rabiei suæ exsaturandæ acceperat potestatem? Huius aliquod saltem specimen sumere licebit ex specie illa deformatissimâ, quâ sequenti versu nobis describitur.

Diaboli manus quouis tormento acerbior.

Apoc. 12, 12.

Apoc. 2, 10.

Diabolus est morosus in tormentis.

8. Qui testâ saniem radebat sedens in sterquilinio.

Addunt Septuaginta ἔξω τῆς πόλεως, *extra ciuitatem* id contigisse, eò quòd nimirum elephantiacus esset, ideoque à communi cœtu hominum excluderetur; in quo etiam allegoricè Christi tamquam leprosi ab hominibus reputati atque extra ciuitatem in fœtidissimo caluariæ loco in crucem acti typum expressit. Tropologicè verò S. Gregorius, *Sterquilinia*, inquit, *sunt corda pœnitentium*, in quibus Christus requiescit.

Insusitatum hoc & prodigiosum Iobi extra ciuitatem in sterquilinio sedentis atque testâ saniem detergentis spectaculum miris in cælum laudibus efferunt sancti Patres, & circa illud plurimas non minùs vtiles quàm curiosas mouere solent quæstiones; quas breuitatis ac claritatis gratiâ visum est ad septem potissimùm (quarum ordine resolutiones subnectam) reuocare.

Quæstio I. Cur Iob ciuitate egressus sit.

Prima sit. Cur sanctus Iob à planta pedis vsque ad verticem capitis vlcere pessimo percussus, & plurimis grauissimisque morbis afflictus, ciuitatem egressus fuerit; cùm, si extra vrbem in istiusmodi ægritudinem incidisset, in eam potiùs introducendus videretur, quò commodiùs tantis malis remedium adferri posset.

II. Cur sub dio egerit.

Secunda. Postquam iam ciuitatem deseruerat, cur sub dio commoratus sit, quibuscumque aëris iniurijs expositus, & non ad domum aliquam aut villam suburbanam se contulerit; quemadmodum Ozias quando leprâ se percussum sensit, fecisse memoratur. Haud enim credibile est talem aliquam domum defuisse illi præsertim viro, qui Rex erat, & quidem maximus inter Orientales? *4. Reg. 15.*

III. Cur non elegerit locum aliquem mundum.

Tertia. Postquam sub dio commorari voluit, cur non mundiorem & amœniorem quempiam sibi locum delegerit, inter flores v. g. herbásve virides, aut saltem inter mundos lapides iuxta torrentem aliquem aut fontem, vbi fœtorem suum leuiùs ferre atque vlcera sua emundare aliquantulùm posse videretur: nam fimetum adiens, visus est non tam semetipsum emaculare, quàm ampliùs contaminare, atque immunditiam immunditiæ copulare voluisse.

IV. Cur ad tam fœtidum sterquilinium se contulerit.

Quarta. Postquam ad sterquilinium se conferre decreuerat, cur tale delegerit, quod omni immunditiæ genere, scilicet cinere ossium demortuorum, putredine cadauerum & stercore fœtidissimo scatebat.

V. Cur in sterquilinio sederit.

Quinta. Postquam talem omnino locum elegisset, cur in eo sederit, & non potiùs steterit. Si enim, vti aliàs diximus, constitutum illi erat cum diabolo, quem ad se oppugnandum venire non ignorabat, manus conserere; surgendum illi magis quàm sedendum videretur. Nam sicuti pugnantibus sessio est penitus incongrua, ita illis statio est prorsus accommodata; adeò vt Dauid Deum ipsum in adiutorem aduersus inimicos suos aduocans, postquam eum quasi in solio maiestatis suæ sedentem animaduertisset, exclamauerit; *Exurge Domine, & effunde frameam, & conclude aduersus eos qui me persequuntur;* quodammodò supponens neminem congruè sese inimico posse opponere nisi qui surrexerit & firmus steterit. *Psal. 34, 4.*

VI. Cur testâ saniem raserit.

Sexta. Cur in sterquilinio sedens ad saniem ac vermes ex vlceribus scaturientes abstergendos nihil aliud adhibuerit quàm testam, quæ vlcera magis exasperabat.

Septima.

VII. Cur tanto tempore in sterquilinio moratus sit.

Septima. Quanto & cur tam longo tempore ibi manserit. Quamuis enim nulla laboraſſet infirmitate, nec vllo alio dolore torqueretur, intolerabile tamen videri poterat, toto tempore, quo tentatio durauit (quod haud exiguum fuiſſe constat) in fœtidiſſimo ſterquilinio commorari.

Responſio ad I. & II. cur extra ciuitatem ſub dio egerit.

Ad primam & ſecundam quæſtionem plerique Patres & Interpretes reſpondent idcircò S. Iobum, poſtquam à diabolo vlcere peſſimo percuſſus fuerat, ciuitate egreſſum, quia tam horrendum & abominabilem toto corpore fœtorem exhalabat, vt neque ciues, neque cognati, aut propinqui domeſticique illum ferre vllo modo poſſent; quin nec ſemetipſum ſuſtinere vnquam valuiſſet, ſi cubiculo vel domo quâpiam incluſus permanſiſſet. Quamobrem ne fœtore proprio ſuffocaretur, neque vlli incommodaret, aut perniciem adferret; extra domum, extraque ciuitatem, à communi hominum conſortio ſegregatus, ſub dio, loco patulo & obuio, ventorum flatibus ſeſe expoſuit, ad immanem qui ex vlceribus prorumpebat fœtorem liberiori aliquantulùm aurâ euentilandum. Ita Polychronius in Catena; cui etiam alij Patres ſimilia docent, hunc eius à ciuitate receſſum lepræ adſcribentes.

Leproſi extra ciuitatem commorari ſolent.

Tam enim horribilis & noxius eſt leproſi aſpectus halituſque, vt in lege Deus huiuſcemodi extra ciuitatem iuſſerit commorari. Vnde etiam Ozias, & ipſe Rex, leprâ percuſſus Regno ſimul & vrbe excedere coactus fuit. Iob autem non quacumque, ſed fœtidiſſimâ planeque abominandâ leprâ tactus erat, qualem D. Gregorius Homil. 39. in Euang. deſcribit *in carne leproſi, quæ tumeſcentibus vulneribus ſcinditur, & exhalantibus fœtoribus impletur.* Quamobrem, vt benè notat Origenes lib. 2. in Iob, *his qui in ciuitate erant moleſtiam ingerere non eſt paſſus. Sedebat ſuper aceruum ſtercoris extra ciuitatem, Me ſolum, inquiens, circumdent mala, mihi ſoli moleſta ſint vulnera mea.*

Apud Perſas & Huſſitas leproſi cenſebantur Dei inimici.

His accedit, vſitatum fuiſſe Perſis (vt ex Herodoto lib. 5. notat Cælius) quibus proxima erat Regio Hus, in qua Iob habitabat, leproſos omnes ingenti abominatione proſequi atque ciuitatibus expellere, tamquam apertos Numinis inimicos: credebant enim lepræ morbum non tam ex naturæ vitio quàm ex Deorum vindicta prouenire & immitti, præſertim illi qui grandi aliquo crimine aduerſus Solem deliquiſſet. Quin & Iſaias, eo ipſo quòd ſpiritu prophetico præuideret Chriſtum quaſi leproſum, expoſuit ab omnibus iudicandum *tamquam à Deo percuſſum & humiliatum:* ac ſi lepræ labes illi ſoli adhæreret, quem Deus tamquam maximum ſuum inimicum vellet percutere & humiliare. Iſaiæ 53,4. Enimuerò ſatis credibile eſt diabolum totam aduerſus Iobum ciuitatem commouiſſe & concitaſſe, vt ipſum quantumuis Regem tamquam Numini maximè exoſum & à Deo percuſſum omnes auerſarentur, ac velut monſtrum abominabile à ſe repellerent atque execrarentur.

In Taprobana Inſula Rex etiam ob delicta ejiciebatur.

Etenim ſi, vt Plinius lib. 6. cap. 22. ac Solinus cap. 66. narrant, in Taprobana Inſula totius populi decreto ſtatutum fuerit, vt vel Rex ipſe, ſi quando grauius quid deliquiſſet, communi hominum congreſſu & conuictu prohiberetur, & ab omnibus tabe ac mœrore conficiendus expelleretur; quantò magis diabolum ad ſimile quid aduerſus Iobum, tamquam Deo inuiſum caput, decernendum Huſſitas inſtigaſſe credibile eſt; vt ipſum velut monſtrum malè ominoſum, & Deo hominibuſque execrandum, procul à ſe repellerent, & extra ciuitatem ablegarent?

Iob ſedit in tam fœdo ſterquilinio,

Ad tertiam verò, quartam & quintam quæſtionem, cur nimirum Iob ciuitate egreſſus ad tam fœtidum locum ſe contulerit, & in ſterquilinio conſederit, diuerſi Patres & Interpretes diuerſimodè reſpondent, varias huius rei pro ingenio quiſque ſuo rationes ac congruentias excogitantes.

Primò ad miſeriam ſuam declarandam.

Ac primò quidem nonnulli credunt hoc ideò factum, vt vir ſanctus hac ratione extremam, ad quam deuenerat, miſeriam ſummumque contemptum ſuum aliquatenus indicaret; ſicuti è contra quando rebus proſperis vtebatur, ad ſuam gloriam, quâ tunc potiebatur, indicandam, & ad honorem, qui ab omnibus illi paſſim deferebatur, declarandum, ſe in cathedra ſeu throno regali conſediſſe commemorat.

Secundò ad luctum oſtendendum.

Secundò, alij cenſent Iobum elegiſſe locum iſtum ad nimiam ſuam triſtitiam luctumque teſtandum. Proprium enim erat eorum, quos ingens calamitas opprimebat, ad luctui ac mœrori vacandum terram eligere, & in ea conſidere. Sic Eſdras, *Sedi*, inquit, *& fleui, & luxi.* Similiter 2. Eſd. 1,4.
Ieremias, vt D. Ambroſius notat, introducit filias Ieruſalem plorantes, & ad hoc aptum ſibi locum deligentes: *Sederunt*, inquit, *in terra.* Ita Thren. 2, 10.
quoque Deus ingentia Babyloni mala, quæ illi euentura & ſummum mœrorem allatura erant, prædicturus, *Deſcende*, inquit, *ſede in puluere* Iſa. 47,1.
virgo filia Babylon, non eſt ſolium filiæ Chaldæorum, &c.

Tertiò ad pœnitentiam agendam.

Tertiò, alij exiſtimant virum ſanctum ad ſterquilinium, vel, vt in Hebræo eſt, בָּאֵפֶר *beepher*, id eſt *ad cinerem* ſeu puluerem pœnitentiæ ſtudio ſe contuliſſe. Cinis enim & puluis olim proprius erat pœnitentium locus (quemadmodum S. Ambroſius lib. 2. de Pœnitentia cap. 6. euidenter oſtendit:) quem propterea Niniuitæ ad prædicationem Ionæ pœnitentiam agentes tamquam huic rei maximè opportunum ac placando Numini aptiſſimum elegerunt; quorum ipſemet Rex in cinere ad multos dies conſediſſe memoratur. Ion. 3,6.

Quartò ad locum pugnæ cum diabolo aptiſſimum occupandum.

Quartò his addendum id quod idem S. Ambroſius lib. 2. de Pœnitentia cap. 1. S. Iobum per hanc in ſterquilinio ſeſſionem præcipuè intendiſſe inſinuat, ſcilicet vt ad luctam cum diabolo feliciùs ineundam, vſitato athletis ſtratagemate, talem in primis locum occuparet, in quo omnes inimici ictus faciliùs eludere, atque ipſemet certiùs ac pleniùs aduerſarium ſuum ferire poſſet. Quis autem locus homini cum cacodæmone prælium inituro aptior aut tutior eſſe poſſit quàm ſterquilinium, quàm ſepulcrum, quàm cinis, quàm puluis?

Qualibet res in loco naturali fortior eſt.

Satis vtique notum & experientiâ rerum magiſtrâ comprobatum eſt, vnamquamque rem tum maximè vigere, ac validiorem fortioremque exiſtere, quando eſt in centro ſuo, ſiue dum loco ſibi connaturali conſiſtit. Ita Tob. 6,2.
piſcis Tobiæ, qui in aquis vehementer & potenter ſeſe agitabat, ſimul atque ex iiſdem extractus fuerat illicò palpitare atque exſpirare cœpit. Ignis quoque qui inter ligna vehemen- 2. Machab. 1, 20.
tiſſimè exarſerat, in puteum immerſus confeſtim

in aquam crassam commutatus legitur. Ex qua doctrina Caius Princeps curiosæ cuiusdam difficultatis solutionem inuenit, quemadmodum refert Plinius lib. 32. cap. 1. mira de echeneide pisce memorans, qui à nauigijs remorandis vulgò *remora* nuncupatur: *Ruant*, inquit, *venti licet & sæuiant procellæ, imperat furori, viresque tantas compescit, & cogit stare nauigia*, &c. Hic igitur pisciculus limaci non absimilis cùm Cai Principis ab Astura Antium remigantis quinqueremem solam, ceteris prosperum cursum tenentibus, subitò in medio mari adinstar arboris firmiter radicatæ immobilem sisteret, exilierunt protinus qui eum quærerent, & moræ huius causam inuestigarent: inuenerunt autem adhærentem gubernaculo, ostenderuntque Caio indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringentorumq; remigum vnanimem conatum frustraretur. Miranti autem & causam sciscitanti, cur pisciculus ille naui forinsecus adhærens eam tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus; prudenter omnino scitèque responsum est, hoc ex eo prouenire, quòd in mari positus in loco suo naturali existeret, à quo vim omnem & retinendi facultatem acciperet, quam ex aquis extractus illicò perderet, sic vt penitus extra illas nil valeret. Cùm itaque loci proprietas ac constitutio in rebus alijs tantum valeat, tum vel maximè in bello ad victoriam obtinendam plurimùm confert. Quare vir sanctus cum diabolo, hoste versutissimo nequissimoque prælium initurus, locum sibi maximè opportunum, vtpote mortali naturæ proprium ac naturalem, delegit, sterquilinium scilicet sepulcrale omni spurcitiâ refertum. Sepulcra enim tunc temporis extra ciuitatem in loco quopiam suburbano non procul à portis remoto extruebantur, vt S. Chrysostomus Hom. 2. de Spiritu sancto testatur: illa verò vnum è tribus continebant, scilicet cinerem, puluerem aut putredinem. Ac cinerem quidem plerumque continebant sepulcra Regum ac potentum, quorum corpora cremabantur, & in cinerem redacta vrnæ imponebantur, ac sepulcro condebantur. Puluerem verò tenebant antiquiora vulgarium ac plebeiorum hominum sepulcra, quorum corpora iam à terra erant consumpta & in puluerem conuersa. Putredinem verò ac fœtorem atque immunditiam omni stercore fœdiorem exhalabant illa sepulcra, in quæ recèns defunctorum cadauera erant illata. Hæc itaque simul omnia S. Iob in vnum colligens, ad locum istiusmodi extra ciuitatem se contulit, in quo erat cinis & puluis, ac fœtidissimum sterquilinium demortuorum sordibus conspurcatum: quod sepulcralia omnis generis excrementa continebat. In eo autem *sedit*, quia non transcursim aut per transennam obiter sepulcra vicina inspicere, sed constanter, quietè ac perseueranter eorumdem contemplationi inhærere, & tamquam loco mortalibus maximè proprio & connaturali commorari voluit. Non fecit sanè ceterorum more hominum, qui dum sterquilinium aliquod fœtidum pertranseunt gressum accelerant, nares obturant, oculos auertunt; sed patulis sensuum ostijs & animæ potentijs, omnia quæ in sepulcris sunt attentâ viuacique mentis consideratione lustrabat, & singula minutim expendebat, secum cogitans quales modò essent antiqui illi

Remora vi in mari maxima, extra illud nulla.

Iob cur sinetum elegerit, & quale.

Iobi in sterquilinio philosophia.

Principes, quos olim opibus florentes atque orbi dominantes partim ex Historijs nouerat, partim ipse viderat, & iam opibus Regnisque spoliatos, ab amicis derelictos, ab heredibus expulsos, in cineres redactos & breuissimâ vrnâ conclusos conspiciebat. Considerans itidem se paulò pòst ad similem quoque statum ac locum redigendum, facilè omnia contemnebat, & è sepulcro, tamquam spiritali quodam armamentario ac veræ sapientiæ promptuario, acutissimas viuæ considerationis sagittas, quibus diabolum confoderet, depromebat. Inde similiter scutum humilitatis assumebat, quo vndique tectus omnes inimici ictus nullo negotio eludebat, eneruabat, retundebat, dum se quasi putredinem & cinerem, ac iam mortuum & in sepulcro positum reputabat. Hinc mundi, honorum gloriæque contemptus, è quibus nihil in sepulcro manet: hinc diuitiarum facultatumque temporalium, quæ mortuum minimè comitari possunt, aspernatio: hinc inuicta illa patientia, quâ difficultates ac molestias omnes inuicto animo fortissimè constantissimeque sustinebat, nullam sibi, vtpote pulueri & cineri, iniuriam aut despectum, quo non maiorem mereatur, irrogari posse persuasum habens. Atque hæc est altissima Iobi in sterquilinio sedentis philosophia.

Ad sextam porrò quæstionem, cur nimirum *testâ saniem raserit*, respondent sancti Patres Iobum hac ratione illas ipsas, quas diabolus ei inflixerat plagas, exasperare voluisse, & acriores in carne sua dolores excitare, quò semetipsum generosiùs superaret, ac de diabolo gloriosiùs triumpharet. Ita D. Gregorius lib. 3. Moralium cap. 3. & Apolinarius in Catena; & elegantissimè Origenes lib. 2. in Iob. cuius hæc sunt verba: *Non accepit molle aliquid vt abstergeret molliter, leuiter, leniter, artificiosè moderando atque releuando; sed accepit testam duram, asperam, vt raderet cum dolore saniem suam, & non extergeret blandè aut modestè mitigans atque releuans vehementem illum atque inenarrabilem dolorem. Dic ô beate atque Deo dilecte, ob quam rem hoc facis? cur hunc dolorem exasperas? cur augmentas? cur exaggeras testâ radendo lamentabile hoc vulnus atque sæuissimam hanc plagam? cùm potiùs debueras obseruare, leuare, fouere, vngere, defricare, vt per hæc vniuersa mitiorem atque blandiorem redderes hunc sæuissimum dolorem plagamque terribilem? Sed respondens iustus dicit: Ego vici, non succumbo his doloribus, neque istis pœnis deficio, neque debilitor, neque delassor: non enim sunt dolores isti fortiores animæ meæ firmitate: non hæc tormenta duriora cordis mei duritiâ: exaggero atque commoueo ipsos dolores*, &c. Voluit nimirum sanctus Iob strenuum se militem præstare, & in spiritalis militiæ disciplina probè instructum ostendere: agnouit se spectaculum factum Deo, Angelis & hominibus: vidit omnia inferni agmina iam sibi opposita, & ad congrediendum accincta, ideoque stationem sibi suam minimè deserendam, sed in nomine Domini aduersus inimicum arma spiritalia sumenda esse. Intellexit sapiens ac doctus Strategus diaboli acies in duas præcipuè partes esse distributas, & in duo veluti cornua lunatas, vt ipsum vtrimque aggrediantur: atque vnam quidem impressionem facere ex parte corporis

Iob testâ saniem radit vt dolorem augeat, & se ac diabolum hac ratione superet.

Iob strenuus miles quibus armis decertauerit.
1. Cor. 4.

poris per inordinatas concupiscentiæ carnisque commotiones, quæ potenter militant aduersus animam; alteram verò se tenere ex parte animæ, in qua varios superbiæ (quæ fons est & origo omnium peccatorum) motus excitat perniciosos. Contra duas itaque has acies se communire satagens, carnem ipse suam animo planè subdidit atque subiecit, quam, licet à diabolo satis afflictam, adhuc ampliùs affligere non dubitauit; dum ad dolores, quos ille intulerat, alios adiecit grauiores durissimâ testâ scabiem eius radens. Quis vmquam ad vulnera detergenda testam, vel, vt in Hebræo est, חרש, *bheres*, id est asperam tegulam aut rudem laterem adhibuit? Qui vlceribus affliguntur solent mollioribus panniculis & linteis abstergere humòrem effluentem, aut saltem blandâ manuum applicatione cùm alia deficiunt emundare; Iobus verò crudâ testâ ad saniem grauissimorum vlcerum detergendam

Isaiæ 1,6. vtitur. Verè *vulnus eius & liuor & plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo*, sed durissimâ tegulâ magis exulcerata. Quomodo talis caro contra spiritum iam posset insurgere, aut vllum carnalem concupiscentiæ motum eructare? Magnum profectò munimentum militis spiritualis est castigatio carnis, per quam dum hæc affligitur spiritus roboratur. Quapropter eam S. Ambrosius Ser. 25. acutè & eleganter non infirmam, sed *fortem infirmitatem* iure nuncupat: quâ loquendi formulâ per antithesin non rarò vti solet, sicut cùm spiritalem ebrietatem, quam Spiritus sanctus operatur, *sobriam* nominat in Hymno canens: *Læti bibamus sobriam ebrietatem spiritus*. Siquidem talis ebrietas non mentem turbat nec ebrios facit, sed intellectum acuit ac sobrios reddit. Quâ etiam phrasi vsus S. Augustinus Epist. 121. ad Probam *doctam* dixit *ignorantiam*. Pari igitur ratione ac modo fortis est infirmitas illa carnis, quæ non infirmum, sed fortem reddit spiri-

2. Cor. 12, 10. tum Apostolo dicente: *Cùm infirmor tunc potens sum*. Iob itaque afflictam suam carnem testâ rasit & magis exulcerauit, vt spiritum redderet fortiorem. Ne autem per superbiam posset superari, ad sterquilinium confugit; vt ibidem omnes superbiæ motus assiduâ mortis contemplatione extingueret.

Iob testâ saniem rasit vt lutum luto tergeret.

Aliam, eamque elegantissimam simul & ingeniosissimam huius rei rationem, cur Iob testâ saniem raserit, assignat S. Gregorius lib. 3. Moralium cap. 3. eum hoc fecisse dicens, *vt lutum luto tergeret*. iuuat ipsa eius verba audire, quæ sic habent: *Vnde testa nisi ex luto conficitur? Quid verò est sanies corporis nisi lutum? saniem ergo radere testâ perhibetur; ac si apertè diceretur: Luto tergebat lutum. Pensabat quippe vir sanctus vnde sumptum fuerat quod gestabat: & fragmento vasis fictilis confractum vas fictile radebat. Testâ radebat saniem, vt semetipsum in fragmento considerans, etiam de extersione vulneris sumeret curam mentis*. Sic ille. Haudquaquam igitur Iobus cùm lutum luto tergeret, & in sterquilinio sederet, vulnerum suorum putredinem adaugebat, sed potiùs emundabat; quandoquidem ad fœtorem peccatorum excludendum, & ad tumentes animi plagas curandas nihil accommodatius aut efficacius esse potest mortis & sepulchri meditatione ac conti-

nuâ fragilitatis humanæ consideratione, quæ in testa designatur. Edocet igitur hoc pacto Iob ex imis vlceribus renasci, ex cinerea lepra ortum adoriri, ex vermium morsibus in vitam reducem euocari. Corpus prospicit continuis dolorum arietibus deturbari, concuti funditus carnem depascentibus vermibus; & memor luti, quo à primordio compactus fuerat, lutum resumit, lateritiam admouet struem, & iterùm construit quod ceciderat. Ædificatus ex limo, ex limo reædificat; testam adijcit lepræ, lutum luto, & inter memorias ortus sui & exitus construit, à manibus Dei edoctus, corpus iterùm quod perierat. Quàm felix ingenium, ô mortales! Theriaca medela aduersus toxica mortis, est mortem quasi testam manu versare, corporis membris allidere, cogitatione euoluere, applicare vulneribus, & iteratis refricare curis. Sic è cadauere noua proles, è cinere viuidus fœtus, ex vlcere vegetum corpus exorietur. O quot testæ, quot lateres circumquaque obuij puluerem pluunt, cuncta cinere candent! Nonne vidisti adolescentulum radiantem oculis, puniceum genis, crispatum comis, strenuis artubus, virili robore pollentem, tam citò emarcidum quàm floridum? Transisti, & ecce non erat neque decor, neque vigor; exesis genis fugerant oculi; macies iam vultus est; cutis vix tegit ossa; putent dentes, dolent latera; vix mouet pedem, iam fatiscit. Ecce testam, terge vulnera.

Testa symbolum fragilitatis humanæ.

Psal. 36, 36.

Ex eadem quoque cogitatione pijssima ortum quod Tertullianus doctrinâ longè celeberrimus auctor obseruauit, Iobum scilicet vsque adeò fœda sua vlcera æstimasse, tantoque in pretio habuisse, vt testâ saniem radens, vermiculos tamen inde scatentes abire non sineret; sed ad carnis foramina reuocaret, ad gloriosiorem de diabolo hoste victoriam atque nobilius erigendum de inimico gloriæ suæ vexillum. *Quid?* (inquit lib. de Patientia cap. 14.) *Ridebat Deus. Quid? Dissecabatur malus cùm Iob immundam vlceris sui redundantiam magnâ æquanimitate distringeret; cùm erumpentes bestiolas inde in eosdem specus & pastus foraminosa carnis ludendo reuocaret*; nimirum *testâ ipsâ*, quâ (quod S. Chrysostomus & Gregorius hîc ex loco Pauli notant) *thesaurum* suum *in vase fictili* seu testaceo velut asseruabat. Simile quid de vermibus ex vlcere scaturientibus, & magno in pretio habitis seu instar thesauri asseruatis refert Pamelius de sancto Francisco ad dictum Tertulliani locum; & in Vita S. Dominici Ferdinandus del Castillo, Surius & Petrus Ribadinera, alijque de pijssima femina cancro ad mammas infestissimo laborante, & nihilominùs vermes, quibus scatebat, in vlcere nutriente: à qua cùm S. Dominicus vermiculum ex ijs vnum expostulasset, dedit illa quidem non dono, sed mutuo; moxque repetijt: qui cùm in manu sanctissimi Patris versus esset in gemmam pretiosissimam, mox fuit in vlcere reuersus in vermem. Quo sanè ostensum, quàm pati pro Domino pretiosum sit.

Iob in vase testaceo custodit thesaurum.

2. Cor. 4, 7.

Ad septimam denique quæstionem, quanto scilicet tempore Iobus in sterquilinio sederit, varij variè respondent, tempusque illud, prout diuersis coniecturis aut congruentijs nituntur, vel producunt vel contrahunt. Ego in re incerta nil certi statuendum iudico; quare aliorum senten-

Quanto tempore Iob in sterquilinio sederit incertum est.

F 2 tijs

tijs in medium prolatis, quam ex ijs probabiliorem existimem indicabo.

Ac prima quidem est Suidæ apud Genebrardum lib. 1. Chronologiæ censentis Iobum integrum septennium in sterquilinio exegisse: quam sententiam Græci aliqui Patres in Catena sequuntur.

Secunda est quorumdam apud Origenem lib. 2. in Iob, credentium tempus illud tribus annis cum dimidio durasse in typum Dominicæ prædicationis.

Tertia est Sederis Olam apud Genebrardum paulò antè citatum lib. 1. Chronologiæ dicentis Iobum vno dumtaxat anno in sterquilinio consedisse.

Probabilius est Iobi calamitatem tantùm ad aliquos menses durasse.

Quarta denique, quæ mihi probabilior videtur, est ipsiusmet Origenis sententia docentis Iobum per aliquot dumtaxat (v. g. tres cum dimidio, aut ad summum quatuor) menses in sterquilinio fuisse commoratum; idque probat ipsiusmet Iobi testimonio dicentis; *Menses vacuos numeraui mihi*; dicturi haud dubiè annos, si per annos eius tribulatio durasset. Nam sicut de mensibus non siluit Iob, sic vtique à fortiori nec de annis siluisset, si annos sustinuisset: nunc verò quia non annos sustinuit, sed menses, meritò sanè annos non memorat, menses autem nominat dicens (vt Septuaginta legunt:) Ὑπέμεινα μῆνας κενούς, *Sustinui menses vacuos.* Huius autem sententiæ congruam rationem reddens ait: *Cur enim benedictus Deus diutiùs esset pernecaturus iustum illum, cùm sufficeret breuissimum tempus ad superandum malignissimum diabolum? Non enim hoc delectabatur Deus, vt Iob torqueretur, sed hoc potiùs, vt diabolus conuinceretur, & beatus Iob iustus comprobaretur. Nihil ergo aliud expectauit Deus nisi hoc solum, quando diabolus vniuersam suam iniquitatem perficeret, & quando Iob vniuersam tolerantiam suam adimpleret, vt inexcusabiliter conuinceretur diabolus, & iustus verè appareret Iob. Hoc nimirum non diuturno annorum spatio, sed breuissimo mensium tempore irrefutabiliter consummatum est.* Ita Origenes; qui ibidem acutè annotat paucos illos menses, quibus afflictio ista durauit, longissimo etiam tempori iure meritò æquiparari, ratione scilicet dolorum tam ingentium; in quibus dum versamur breue etiam tempus longissimum reputatur. Etenim si ad proximum aliquem locum quempiam tardigradum famulum miserimus, nisi confestim domum redierit, sciscitari solemus, vbinam gentium tanto tempore moratus sit; vnicam etiam horam hoc loquendi modo longum tempus appellantes: quantò magis trium & ampliùs mensium spatium, in tot vlceribus, doloribus & plagis à Iobo transactum, sanè prolixum & longum dici meritò possit ac debeat?

Iob 7, 3.

Hîc addi possit etiam alia congruentia consideratione digna, quòd nimirum Iobi carnes tot vermibus ex vlceribus eius iugiter fluentibus, & eas assiduâ corrosione depascentibus, in pabulum minimè ad tot annos sufficere potuisse videantur; præterquam quòd tres amici ad finem vsque afflictionis ac certaminis cap. 42. Iobo adfuisse insinuentur: qui sanè cùm Reges essent, haudquaquam multis annis à Regnis & Prouinciis suis abesse potuissent. Toto autem tempore, quo hæc afflictio durabat, summâ constantiâ Iob mansit residens in sterquilinio, ne locum suum deseruisse, aut inimici insultus reformidasse aut declinasse vllo modo videretur. Quâ fortissimi athletæ constantiâ & magnanimitate ita diaboli conatus omnis fractus & dissipatus est, vt prior ipse campo excedere coactus, ac de victoria desperans Iobum planè dereliquerit, nec contra ipsum quidquam à Deo ampliùs petere sit ausus. Mirandum sanè, quòd sciat aliquando fera bestia quiescere. Cur, ô diabole, ampliùs non instas? cur non magis adhuc vrges percussum? cur dolores non iteras & exacerbas? cur ampliorem permissionem atque nocendi facultatem non flagitas? Quia nimirum inuictissimus athleta tormentis minimè cedebat, sed maiores ab iis animos sumebat, & quidlibet adhuc sustinere paratus erat. Dummodò quispiam in hac vita tribulationes æquo animo aliquantisper sustineat, breui tempore omnia rabidissimorum etiam inimicorum tela euacuantur ac penitus exhauriuntur, quemadmodum Origenes lib. 2. in Iob eleganter ad hunc locum declarauit dicens: *Cùm in istis ergo perseneraret Iob, nequissimus diabolus obstupuit, expauit, desperauit, dicens: vbi est præsumptio mea? vbi est audacia? omnem solicitudinem exercui, & in Iob nihil feci: omnes sagittas nequissima pharetra mea euacuaui.* Dum iustus in sustinendo perseuerat, quàm citò temporalium omnium malorum pharetræ euacuantur & exhauriuntur? Rectè Chrysostomus in Catena sic accinit: *Clarus hic & insignis victor impetum omnem mirâ virtute sustinuit, inopiâ, fame, morbo, cruciatu, liberorum nece, amicis, inimicis, vxore, seruis in eum irruentibus. Nulla demum humanæ miseriæ fuit ærumna, quæ non sit in eius corpore exhausta.* Cernin' vt Iobus omnem inimici impetum generosè sustinendo fregerit, atque omnes eius nocendi artes eluserit, atque ignita tormentorum iacula, quæ imbris instar in ipsum ingruebant, infracto animo exceperit, & totam diaboli pharetram euacuarit? Temporalia certè tormenta, & periturorum detrimenta bonorum, quæ in hac vita nobis accidere possunt, haudquaquam viro cordato metuenda. Quid enim timeas labores ac dolores illos, quos si paululùm sustineas, prorsus euacuas? cauendi potiùs ac formidandi labores futuri sæculi, qui numquam exhauriuntur, numquam euacuantur; iuxta illud Psalmistæ, *Calix in manu Domini vini meri plenus misto; & inclinauit ex hoc in hoc; verumtamen fæx eius non est exinanita.* Videtur quidem primo impetu Deus totum iræ suæ vas in reprobos quodammodò inclinare totumque simul effundere; attamen numquam exhaurietur, numquam euacuabitur. In præsenti sæculo nullum quantumuis graue malum non euacuatur sustinenti; at in futuro nihil pœnarum damnato minuitur; quemadmodu fatidico ore Isaias clamat dicens: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur; & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.* Quem locum eleganter expendit diuus Cyprianus, felicitatem eorum qui temporalia & breui exhaurienda in hoc sæculo tormenta sustinent, cum miseria illorum qui in futuro sempiterna reproborum supplicia subituri sunt conferens; & ad Demetrianum ita scribens:

In hac vita omnia diaboli rabies à sustinente tandem exhauritur.

Psal. 74, 9.

Isaiæ 66, 24.

bens: *Seruabuntur cum corporibus suis animæ infinitis cruciatibus ad dolorem. Spectabitur illic à nobis semper qui hîc nos spectauit ad tempus: & in persecutionibus factis oculorum crudelium breuis fructus perpetuâ visione pensabitur. Vermis enim eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur; & erunt ad visionem vniuersæ carni.* Vnde patet quàm diuersæ sint temporales nostræ quas hîc patimur miseriæ ab æternis illis quibus reprobi cruciantur: nostræ enim exhauriuntur; illorum sempiternæ sunt, nec vmquam minuuntur: nos ad breue tempus hîc in mundo pressuram sustinemus; illi semper sub durissimo diaboli flagello gemunt. Felices igitur, & ter felices, qui hîc cum beato Iobo temporales ad modicum tempus afflictiones sustinent in patientia, vt sic miseriam euadant sempiternam, atque immarcescibilem sibi comparent æternæ gloriæ coronam.

9. Dixit autem illi vxor sua: Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Benedic Deo, & morere.

Vxoris ad Iobum querela.

Hæc multò fusiùs & enucleatiùs ita transferunt Septuaginta: Χρόνου δὲ πολλοῦ προβεβηκότος εἶπεν αὐτῷ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, μέχρι τίνος καρτερήσεις λέγων, ἰδοὺ ἀναμένω χρόνον ἔτι μικρὸν προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου; ἰδοὺ γὰρ ἠφάνισταί σου τὸ μνημόσυνον ἀπὸ τῆς γῆς, υἱοὶ καὶ θυγατέρες, ἐμῆς κοιλίας ὠδῖνες καὶ πόνοι, οὓς εἰς τὸ κενὸν ἐκοπίασα μετὰ μόχθων· σὺ δὲ αὐτὸς ἐν σαπρίᾳ σκωλήκων κάθησαι διανυκτερεύων αἴθριος· κἀγὼ πλανωμένη καὶ λάτρις τόπον ἐκ τόπου, καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας, προσδεχομένη τὸν ἥλιον πότε δύσεται, ἵνα ἀναπαύσωμαι τῶν μόχθων μου καὶ τῶν ὀδυνῶν αἵ με νῦν συνέχουσιν. Ἀλλὰ εἰπόν τι ῥῆμα εἰς κύριον, καὶ τελεύτα. Id est: *Tempore autem multo transacto dixit ei vxor eius, Quousque sustinebis dicens, Ecce permaneo tempus adhuc paruum expectans spem salutis meæ? Ecce enim deletum est memoriale tuum de terra, filij & filiæ, mei vteri dolores & labores, quos in vacuum laboraui cum ærumnis; tu verò ipse in putredine vermium sedes pernoctans sub dio: & ego errans & ancilla locum ex loco, & domum è domo, exspectans Solem quando occidet, vt requiescam in ærumnis & doloribus qui me nunc premunt. Sed dicito aliquod verbum in Dominum, & morere.* Vox mulieris, non viri; quia, teste Aristotele lib. 9. Hist. animalium, semper amplius ad desperationem prompta, impatienter calamitates fert: *Mulier*, inquit, *magis inuida & querula, & maledicentior & mordacior; propterea anxia & desperans magis quàm mas, atque imprudentior, & mendacior, & facilior decipi, meminisseque aptior.* Sed expendendum, quòd hæc non tantum ex Iobi calamitatibus quantum ex diuturnitate earum ac longanimitate speque Sancti commota; quod præ se ferunt verba illa, *Adhuc tu permanes.* hoc est, Etsi expectans te delusum videas, *adhuc permanes in simplicitate*, hoc est in innocentia tua. Vnde Chrysost. Homil. 3. de Iob: *Quousque sedens expectas de die in diem salutem tuam?* Ob quod vti fatua suasit vt benediceret, hoc est, malediceret Deum, & moreretur. Vbi notandum, quòd etsi in aduersis laudanda sit sufferẽtia ac patientia, tamen ampliùs spes firma ac patiens longanimitas in Deo, semper de illo sperans, numquam diffidens, etsi tardet moramque fecerit: cùm non sic Deus in aduersis ex patientia honoretur quantum ex spe in ipsum firma & longanimi. Ex quo sequitur non sic dæmoni sufferentiam Iobi displicuisse quantum spem in Deo firmam. Vnde quòd per mulierem indoluit non tantum patientia fuit, quantum spes eius firma euadendi; quam pertæsa mulier, beneficiorum Dei immemor, tamquam animi pusilli & verè muliebris, ex impatientia stulta viro suadens hæc dixit.

Mulier ad desperationem pronior.

Spes in aduersis ipsâ patientiâ potior.

Qua fuerit vxor Iob.

Hîc à multis quæri solet Primò, quænam fuerit hæc vxor Iobi. Atque aliqui quidem cum Iudæis, Philone & Paraphraste Chaldæo censent fuisse Dinam, Patriarchæ Iacob filiam. Sed hanc sententiam vt minùs solidam meritò reiicit noster Sanctius, qui probabiliorem putat illam, quæ tradit Arabissam fuisse; cùm Septuaginta inferiùs capite vltimo in Libri huius appendice tradant Iobum ex Arabissa filium suscepisse, cui nomen Emmon. An verò eadem hæc fuerit quæ Iobo audaciùs insultat incertum puto; quandoquidem eum pro temporis illius consuetudine plures vxores habuisse par est: an item hæc eadem sit, ex qua post suam in pristinum statum restitutionem filios & filias complures suscepisse in Libri huius fine memoratur, æquè incertum censet Pineda. Sed hoc suo loco examinabimus.

Cur dæmon vxorẽ Iobi superstitem reliquerit.

Secundò quæri solet, cur dæmon occisis filiis ac filiabus solam vxorem esse superstitem voluerit. Et communis Patrum & Interpretum sensus est id diabolico astu factum fuisse, vt si fortè tormentis & afflictionibus superare nequiuisset, sicut Adamum per Heuam, sic per vxorem Iobum seduceret; per quam obtinere se posse credebat quod per alios modos longè grauissimos obtinere non potuit: norat enim quid posset in viros vxorum indulgentia mollior, & longa atque intima vitæ ac thalami consuetudo. Quamobrem ad inuictam Iobi constantiam labefactandam non inuenit conuenientius telum linguâ vxoris; vti pulchrè D. Basilius in Oratione de Patientia ostendit dicens: *Cùm hosti nihil iam relinqueretur quod deinde faceret, ad veteres suas insidias descendit, vxorisque illius mentem ad insanam ac nefandam sententiam adducens, illius operâ athletam frangere conabatur: ac sanè illa quidem longo dolore renuntians capite in terram demisso iusto adstabat, manus ob ea quæ intuebatur concutiens, & pietatis fructus illi exprobrans. Recensebat præterea veterem illam abundantiam rerum omnium, præsentia verò mala ostendebat, ac qualem ex qualibus adeptus esset vitam, & cuiusnam modi pro multis sacrificiis ac victimis mercedem à Domino accepisset. Idem eadem ipsi inculcabat. Vsurpabat autem semper verba animi parui ac demissi plena, atque simul talia, quæ & virum fortem commouere, & animum quamuis generosum inflectere possent. Errabunda & serua vagor dicebat: Regina seruitutem seruio, & ad seruorum meorum manus respicere coacta sum; quæ quondam multos benignè nutriui, nunc ipsa ex alienis nutrior. Ac sanè, inquiebat illa, longè honestius & conuenientius esset, si teipsum è me-*

Linguâ vxoris vtitur diabolus ad Iob constantiam frangendam.

è medio tolleres gladium iræ creatoris acuendo, quàm res aduersas æquo animo sustinendo molestiam & tibi & coniugi proferres. Hactenus Basilius. Et eodem fermè modo Chrysostomus & Origenes de illa loquuntur, quasi per sarcasmum acerbissimum Iobo insultauerit dicens: I nùnc serui Deo, & benedic & lauda eum tam tibi amicum, vt te iam iamque morte puniturus sit, aut certè non nisi ad miserias maiores inferendas vitam prorogaturus videatur. Simili prorsus ratione ac modo diabolus afflictum Tobiæ animum per aculeatam vxoris exprobrationem ad desperationem inducere conatus fuit. Postquam enim Tobias ad extremæ paupertatis ærumnam Deo disponente deuenerat; postquam oculorum lumen amiserat; quia illum malignus spiritus vidit quidem corporeo lumine destitutum, sed diuino intus splendore coruscantem, foris vacuum, intrinsecus Deo plenum, ad solita arma cucurrit, & vxoris linguam ad inferendum vehementissimæ obiurgationis opprobrium concitauit. quæ dixit: *Verè vana facta est spes tua, & eleëmosyna tua modò apparuerunt.*

Diabolus Tobiã quoque per vxorem tentauit.

Tob. 2, 22.

Verùm longè aliud videtur fuisse Luciani Martyris de probitate ac prudentia vxoris Iobi testimonium, dicentis Iobum imitatum fuisse Abrahamum, & liberos atque vxorem docuisse, vt in Deum religionem & inter se iustitiam colerent & exercerent, adeò vt nihil bonâ istâ familiâ religiosius nihilque amabilius excogitari posse videretur. Quare illa verba vxoris, *Benedic Deo, & morere,* quæ passim Interpretes exponunt infandum esse consilium, quo ipsa volebat, vt contumeliosissimè Deo insultaret, alio prorsus modo intelligebat atque explicabat: neque enim probabile videri censebat nobilissimam illam Matronam, quæ tot annos eo præceptore vsa fuisset, in palæstra omniũ virtutum & laudabilium officiorum repentè sui & omnium oblitam, in eam fœdam impietatem & horribile scelus incidisse. Quare sensum illius dicti S. Lucianus hunc volebat. quasi diceret: Vides, ô chare marite, te mecum bonis omnibus spoliatum, greges abactos, palatia cum supellectili incensa, liberos internecione deletos, nosque affligi inconsolabili calamitate; nec quidquam esse ob quod diutiùs in vita esse velimus: roga igitur Deum, vt acceleratâ morte nos probro, infortunio & non ferendâ hac animi & corporis vexatione liberet. Et quidem illa verba, *Benedic Deo, & morere,* si primigeniam linguam attendamus, eo sensu capi possunt. Nam vox Hebræa :בָּרֵךְ *berech* non tantùm significat *benedicere,* verùm etiam *precari,* vt notat Vatablus; qui locum hunc ita vertit: *Supplica Deo vt moriaris.* Quæ explicatio ingeniosa quidem, sed minimè legitima videtur; quia alioquin haudquaquam vxor à Iobo tam acrem merita fuisset reprehensionem quæ sequitur.

Quomodo S. Lucianus hæc verba vxoris Iob in bonam partem interpretetur.

10. Qui ait ad illam: Quasi vna de stultis mulieribus locuta es: si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus? In omnibus his non peccauit Iob labiis suis.

Septuaginta Iobi hæc dicentis gestum indignabundum graphicè expresserunt cùm aiunt: Ὁ δὲ ἐμβλέψας εἶπεν αὐτῇ: *Ille verò inspiciens dixit ei,* &c. Quem respectum omnino toruum fuisse significant D. Basilius & D. Chrysostomus in Catena Græca: *Cùm (inquiunt) ea verba stomachum Iobo mouissent; pleno iracundia vultu truciqne aspectu ad vxorem conuertitur.* Addit D. Chrysostomus Homil. 5. in Iobum: *Ante vocem ab ipso prospectu machinamenta repulit, leone truculentior factus, furore plenus & iracundiâ.* Vbi vides vocis reprehensioni toruitatem totius oris præmittendam esse; imò & solam reprehendentis tristitiam aliquando sufficere, vt ij quorum reprehenduntur vitia emendentur. Sicut igitur Iob sanctissimè patiens, ita & sanctissimè impatiens fuit: nam ad pœnas impulsus sanctissimè tolerabat, & ad peccata prouocatus sanctissimè resistebat; & qui flagellatus à dæmone patientissimè obmutuit, tentatus ab vxore impatientissimè, vt ita loquar, exclamauit: *Quasi vna de stultis mulieribus locuta es.* Vbi Lyranus, *Vir sanctus,* inquit, *quamuis afflictiones proprias patienter sustinuerit; tamen iniuriam Dei absque reprehensione sustinere non potuit: quia iniuriæ propriæ sunt tolerandæ, diuinæ autem vindicandæ.* Benè notat ad hunc locum Sanctius noster istam, licet acerbam, simul tamen etiam modestam esse Iobi reprehensionem, quâ ita impiam illam vxoris παῤῥησίαν seu loquendi libertatem carpit, vt simul religiosos eius mores, & superioris vitæ honestatem modestiamque insinuet, ac tacitè quodammodò commendet. Haudquaquam enim ipsam absolutè stultam, scelestam, impiam appellat; sed quasi vnam de stultis mulieribus locutam dicit, quippe quæ in eo sermone stultarum mulierum mores imitata sit, & quasi à semetipsa deficiens, ad alienos mores ingeniumque transierit; quemadmodum S. Chrysostomus in Catena Græca non obscurè insinuat, dum sic Iobum ad eam his verbis loquentem introducit; ac si dicat: *Nihil te, nihil institutione disciplinâque dignum attulisti.* Quas porrò hîc stultas mulieres, quarum Iobi vxor orationem imitata sit, intelligat non est difficile coniectare. Sanctus Chrysostomus loco iam in Catena citato putat Heuam hîc stultitiæ insimulatam ac notatam esse, quippe quæ antiqui instinctu serpentis decepta virum vnà secum ad præuaricandum pellexerit, & è paradiso vitaque beata in ærumnarum & miseriarum voraginem pertraxerit immerseritque. Verùm Pineda noster Sanctiusque textui conformiùs non ad vnam dumtaxat Heuam hanc similitudinis particulam contrahendam, sed ad omnes potiùs insanas feminas extendendam censent; in quibus scilicet parum est mentis, parum pietatis ac pudoris; quapropter facilè vel odio vel amore, aut etiam fastidio ac dolore grauiter exorbitant, & in dicta factaque impia temerè prorumpunt. Præcipuè autem Iobus ad Idumæas mulieres tamquam sibi notissimas respexisse videtur, vtpote ad omne scelus & flagitium propensas, atque in omnem audaciam

Iob vt in afflictionibus ferendis valdè patiens, sic in Dei gloria tuenda valdè acer fuit.

Iob in reprehensione vxoris acrimoniam cum modestia coniunxit.

Vxor Iobi cum quibus stultis mulieribus conferatur.

daciam proiectas; quibus id cum ceteris ferè gentilibus commune fuit, vt Deos suos, quando iis parum propitiis vsæ fuissent, malè exciperent, & conuitiis contumeliisque afficerent, aut etiam verberibus plagisque operirent. Ait igitur Iobus vxori procaciter sibi pietatem exprobranti, & ad conuitia in Deum congerenda proritanti, religiosas ipsam mores, quibus enutrita fuerat, penitus exuisse, ac pro iis barbaram & gentilem impietatem assumpsisse visam.

Pulchrè autem hoc loco Pineda noster expendit vocem *stulti*, tresque adfert illius acceptiones, omnes ad rem satis: Primam, vt idem sit stultus quod in Hebræo *Nabal*, id est, *quod vi, vitâ, humore, sapore, sapientiâ destitutum est, quod languet atque marcescit, & veluti aridum folium decidit:* hinc rectissimè infert quòd sicut Nabal *secundùm nomen suum stultus dicebatur*, quia cùm tanta bona à Dauide accepisset, sic abiecti sic vilis extitit animi, sic consilij inops, vt nec paruam benefactori gratiam rependerit: sic à Deo tantùm bona sperare, mala nolle accipere, & ad Dei seruitutem accedere quasi semper ad epulas inuitatum & ad gaudia, hoc summæ esse stultitiæ, abiecti animi, nulliusque consilij, ac prorsus esse hominis vi, vitâ, humore, sapore ac sapientiâ destituti.

1.Reg.25, 25.

Stultus est qui tantùm bona & non mala vult accipere à Deo.

Secundò nomen stulti in Scripturis accommodatur ei qui abiectè de Deo sentiens ipsum non agnoscit, neque veram colit religionem; vnde illud Deuteronomij: *Popule stulte & insipiens.* Et Paulus vocat *gentem insipientem* idololatras. Eodem spectat illud Dauidis: *Populus insipiens incitauit*, id est, blasphemauit, contempsit, *nomen tuũ.* Ex quo infertur eum qui à Deo tantùm bona vult, & non mala, qui illi benedicit quando prospera largitur, maledicit quando aduersa immittit, sic de Deo sentire sicut de idolis barbaræ nationes, quæ illa verberant ac contumeliis afficiunt, si quando infausta eis accidunt. Vnde meritò tales non Christiani, sed insipientes, stulti, hoc est ferè idololatræ dici possunt.

Stultus qui Deum non agnoscit, nec colit vt oportet.
Deut. 32,6
Rom.10, 19.
Psal.75,18

Tertiò tandem stultitiæ nomen ad insigne facinus contra publicam honestatem adaptatur homine cordato indignum, vti de præpostera libidine in libro Iudicum dixit ille: *Nolite facere malum hoc, cessate ab hac stultitia.* Quid ergo? vt dicam quod sentio; tantùm bona & nulla mala à Deo expectare, & cùm eueniunt murmurare, bonitatem virtutis ex prosperitate pensitare, iudicium est præposterum, & præposteræ libidinis nomen meretur, atque homine facinus indignum. Vnde non immeritò Iob, qui tot ærumnas & calamitates plagasque sibi à diabolo irrogatas æquissimo animo sustinuerat, insolentem hanc insultantis sibi vxoris procacitatem ferre non potuit, quin acriter illam increparet, ac manifestæ in Deum impietatis argueret. Nihil enim virum iustum magis commouere, aut ad indignationem prouocare solet, quàm si ab ipso quidpiam quod Deo contrarium sit postuletur. Postquam ergo vxoris insipientiam acri, vti par erat, reprehensione castigasset, aptam quoque illi medicinam opportunè adhibuit dicens:

Stultus idem quod facinorosus.
Iud. 19,23

SI BONA SVSCEPIMVS DE MANV DEI, MALA QVARE NON SVSCIPIAMVS?] Vbi notanda est vis illatiua in voce *Dei*. q. d. Non à cuiuslibet manu bona suscepimus, sed à manu Dei, qui nulli debet, qui gratis dedit, qui bonus est, & bonum quodcumque vult; ergo cur non similiter mala? Quod equidem acutissimè obseruauit Chrysostomus Hom. 3. in Iob Tom. 1. perpendens mala sic sustinuisse Iobum, vt numquam ad præmium, sed tantùm ad Deum respexerit, à quo omnia: vnde tota eius sustinentiæ ratio, animus, robur, non à præmio, non à corona, non à fructu, sed tantùm quia à Domino mala. *Non nouit* (inquit Chrysostomus, id est, Non attendit, non reflexit) *se pro patientia coronandum; sed existimauit esse tantummodò calamitatem à Deo illatam.* Nil subtilius nihilque de Iobo excellentius dici potuit: iam altè enim tamque profundè de Deo sentiebat, vt ad tanta tantaque mala sufferenda non aliam necessariam æstimaret rationem, nisi quòd Deus ea immisisset; sic supremum eius recognoscens domininm, vt simul & in eo summam bonitatem; sic vt summa sit iustitiæ & æquitatis ratio quod ipse fecit. Deus flagellat, sufficit: æquanimiter ferendum, quia Deus est. hæc summa. Quid rationes flagelli inquiris, si ob peccata, si ob demerita, si ob probationem, si multa, si parua, si maxima, si ingentia, si vt pater, si vt Iudex, in vltimos ex his deiicies te & inextricabiles labyrinthos. Vis quiescere? Dic, Deus flagellat, sufficit. Quare mala de manu Domini non suscipiamus? Ex eadem quippe manu sanitas & infirmitas; diuitiæ & paupertas; mors & vita in manu Domini: quare solam sanitatem, diuitias, vitam, & non infirmitatem, paupertatem, mortem suscipiamus? Illa placebant, quia ex manu Dei: hæc quare non placeant? Illa corpori, hæc animæ seruiunt: quare ergo non suscipiamus? Inter amicos & mercatores quouis tempore negotia communia. Si cùm benè res agebantur societas perdurabat; nunc quando res in transuersum abire incipiunt, *quare non sustineamus?* Digna sanè Iobo sententia, & ad animum, quem dura vexatio aut fortunarum honorisque iactura conturbat, componendum potentissima; quam eleganter expendit & amplificat D. Basilius Orat. 2. de Patientia, vbi Iobum sic ad vxorem verba facientem, & ad veram rebus in aduersis philosophiam cohortantem introducit: *Veniant tibi in mentem illa bona quibus primùm cumulata eras; perpende meliora cum deterioribus, & reperies nullius hominis vitam omni ex parte beatam esse: semper enim fortunatum esse solius Dei est: sed tu si ex rebus præsentibus dolorem percipis, ex præteritis consolationem pete: nunc lacrymas profundis, & tunc risum edebas: nunc inopem vitam agis, & priùs deliciis affluebas: clarum vitæ laticem bibisti, nunc turbidum bibens bono animo esto. Nam neque fluminum cursus perpetuò clari apparent; vita autem nostra, vt scis, veluti flumen quoddam est perpetuò fluens, & vndis vicissim succedentibus refertum; cuius vna pars iam præterfluxit, altera verò in cursu est, alia iam de fontibus manat, alia verò post fluet; & vniuersi ad commune mortis mare festinamus. Si bona suscepimus à Domino, mala cur non sustinebimus? Num cogemus iudicem eiusdem generis res nobis perpetuò suppeditare?* Num

Mala suscipienda iam solùm ob rationem, quia à Deo immittuntur.

Oratio Iobi ad vxorem.

Apta miserorum consolatio in aduersis.

Num credimus Dominum nescire, quomodo vitam nostram gubernare debeat? Ipse suarum sententiarum potestatem habet: quomodo vult res nostras regit: sapiens autem est, & quod ex vsu est seruis suis suppeditat. Hæc eadem in Catena Græca Comitoli nostri tribuuntur Chrysostomo, qui Homiliâ vnicâ de B. Iob illa ipsa eius verba expendens, *Attende*, inquit, *verba foris putrescentis, intus integri*; & statim illum loquentem introducens, *Pater*, inquit, *numquid amandus est blandiens & respuendus corripiens? Nonne ipse est Pater & imponens disciplinam?* Deus æquè Pater est, & æquè bonus ac liberalis Pater est cùm negat, & cùm annuit, cùm recreat, & cùm flagellat; cùm vulnerat, & cùm sanat: siue blandus, siue serius sit, Pater est, nec amantissimam in nos voluntatem mutat. Eadem Dei voluntas est, quæ mulcet, & quæ pungit, quæ muneratur, & quæ punit; eadem est quæ morbum & sanitatem, quæ opes & paupertatem, quæ gloriam & ignominiam immittit. Placet prior illa mitis & beneuola, hilaris & benigna? placeat & hæc altera, tristis & adstricta, acris & austera, eadem prorsus est cum priori. Salutaris sanè admonitio, atque in rebus asperis opportuna; vti & illa quam à Medici similitudine trahit idem sanctus Pater in Psal. 148. ita scribens: *Quemadmodum Medicum non solùm nutrientem, sed etiam fame excruciantem; non solùm vngentem, sed etiam vrentem & secantem obseruamus, ita etiam oportet Deum laudare pro omnibus.* Audin' quisquis rebus in aduersis animo es tam deiecto & in muliebres querimonias effuso? Lauda Deum tuum etiam dum secat & vrit. Quid dum vreris, dum secaris, querelas euomis, & blasphemia impius in Deum verba effundis? Vngit nos rebus prosperis, vrit & secat aduersis. Vtrumque à Medico est, pro vtroque pariter eum lauda. Quid? quòd tribulatio ipsa, si animo philosophico sis, eaque probè vti noris, vnctionis tibi loco esse possit, quâ rebus in aduersis velut fortis ac generosus athleta exemplo Iobi ad patientiam vngaris. Quò spectat illud eiusdem sancti Patris Homil. 66. ad Populum Antiochenum sic perorantis: *Fastum*, inquit, *contrahit, & omnem exscindit torporem tribulatio, & ad patientiam vngit, & humanarum rerum vilitatem reuelat, & multam introducit sapientiam.* Quis prudens oleum istud reiciat, quo fortior euadit? Similia quoque habet Homil. 26. in Epist. 1. ad Corinthios: vbi de afflictione loquens, ait eam fastum amputare, & segnitiem omnem exscindere, atque ad patientiam instruere ac veluti inungere.

Deus tam corripiens quàm blandiens Patris loco habendus.

Deus tam vrens quàm vngens Medicus est.

Tribulatio ad patientiam inungit.

Falluntur itaque grauissimè qui afflictionibus oppressi, quòd impatientiæ signa exhibeant, quòd domos clamoribus & femineo eiulatu repleant, quòd in Deum hominesque maledicta eructent, totum ab afflictione & tribulationibus prouenire existimant, cùm id verè à pusilli & effeminati animi infirmitate proficiscatur; in quam omnis culpa huiuscemodi reicienda est, non in afflictionem; quæ quantum est ex se & diuinâ destinatione magis nutrit, fouet, & amplificat, quàm eneruet, deterat aut extinguat patientiam; ad quam si non inungat, non nisi ab imbecillæ mentis vitio & angustia prouenit.

Gaudet enim patientia duris; *& virtus in infirmitate perficitur.* Cùm igitur vides Deum vulnera nostra deuelare & tribulationibus bonorumque spoliatione quodammodò explicare atque exquirere, certum & euidens omnino signum est, ipsum de medela cogitare, & tamquam peritum Medicum aut chirurgum plagas nostras sanare velle: vt enim illas curet, priùs discooperiat & explicet necesse est, id quod aduersitatibus ac flagellis facit, quas omnes ad animi nostri medelam dirigit. Quare cum sancto Iobo in aduersis non minùs quàm in prosperis, & dum pungit æquè ac dum vngit, Deo gratias agere debemus: siquidem vtrumque ad salutem nostram facit: idcircò enim tribulationibus nos exercet, quia hoc expedit nobis, & vitam nostrã, ne vel otio torpescat, aut desperatione dispereat, modò prosperitatis, modò aduersitatis salubri vicissitudine ac varietate dispensat. Quin imò temporalia huius vitæ flagella longè certius esse diuinæ electionis argumentum, maiusque ad salutem nostram procurandam momentum habere, non solùm è medicæ artis principiis, sed ex animalium quoque tractatione, & a stirpium arborumque educatione petitâ similitudine luculenter ostendit sanctus Petrus Damianus lib. 8. Epist. 6. ita scribens: *Laudanda diuina dispensatio, qua ad hoc suos temporaliter verberat, vt a perpetuis eos flagellis abscondat: ad hoc premit, vt eleuet: ad hoc secat, vt sanet: ad hoc deiicit, vt exaltet. Qui enim bona agit, & mala suscipit; quidquid sibi iusta retributionis in terra subtrahitur, hoc illi de cælo multiplicius cumulatur. Porrò autem Medici corporum quos desperant ad percipienda passim quæque petierint alimenta relaxant; at quos erigendos esse conijciunt cuncta eis noxia delectationis edulia minaciter interdicunt: antidota insuper & amara propinant, vt per amaritudinis haustum ad incolumitatis dulcedinem conualescant. Quid ergo mirum, si Medicus animarum omnipotens Deus & quos perpetuæ mortis cernit obnoxios viuere delectabiliter sinat; & quos ad vitam elegit sub districta seueritatis suæ lege constringat? Nam & animalia, quæ in proximo mactanda disponimus, indulgentius victitare permittimus, & largiora illis alimenta præbemus; illorum verò penuriam & maciem paruì pendimus, quæ ad vsum seminis, & ad propagandam sobolem reseruamus. Vites quoque & quæque fecundæ arbores putationibus iacent; steriles autem, & quæ ignibus sunt tradendæ, ramis euagantibus quò vberiùs eò diffusius patent. Noli itaque huius vitæ felicitatem prauis hominibus inuidere, sed condole: imò quia ipsi non dolent potius ingemisce. Qui nimirum velut bruta animalia ad macellum edendo properant, ad gladium lasciuiendo festinant. De tuis autem pressuris atque molestiis gaude, & totis in Domino visceribus gratulare; quia qui nunc, vt ita fatear, pœnarum manium leuitate deprimeris, remunerandus postmodum pretiosâ auri pondera reportabis.* Sic ille.

2. Cor. 12, 9.

Deus velut peritus Medicus vulnera nostra prius detegit vt sanet.

Æquè in aduersis ac prosperis agenda Deo gratia.

Deus flagellat vt nos curet.

Antidota sunt amara, sed salutaria. Voluptas mortis indicium.

Huius vitæ felicitas nemini inuidenda.

Viris iustis tribulationes sunt materia gaudiorum.

Quis edisserat quantis Deus tribulationibus & anxietatibus, ac modò quidem corporis doloribus, modò verò mentis angoribus animam sibi gratam ac præ reliquis charam affligere consueuerit? quæ tamen ipsa istiusmodi afflictiones

Deus tribulationibus amicos suos probat.

ctiones non iracundè suscipit, non reluctanter admittit, non mœstè tolerat, sed leniter, patienter hilariterque sustinet. Quemadmodum scilicet columba à compari suo aliunde deforis veniente atque ipsam zelante rostro forsitan vnguibúsve lacerata nequaquam irascitur aut indignatur, sed pacata silet ac suffert, atque hac ipsâ suâ mansuetudine & sustinentiâ manifestè probat se in comparem nihil deliquisse, neque maritalem vnquam torum violasse: ita quoque pia anima Dei sponsa correptionem Domini patienter sustinens, & crucem eius amanter excipiens, palàm indicat se sponso suo fidelem esse, illumque solum amare didicisse; quippe quæ non tunc tantum, cùm dona recipit, verùm etiam cùm flagellis luet, tum vel maximè amore viget & charitate crescit, atque ab intima fiducia & familiaritate Dei minimè discedit. Si ergo adinstar Iobi tentet te Dominus, vt apud alios tibi nomen iusti conciliet, & suo te amore dignum ostendat, ne ab hoste seductus in contrariam partem abeas, & ad iniustitiam à iustitia deflectas, Iobum imitare, qui à Domino ante tentationem laudatus, & probationis ergô pugnæ expositus, post tentationem quoque Deum veracem prædicat, dum ei æquè in aduersis ac in prosperis gratias agit, & in vtraque fortuna pariter benedicit. Similiter tu quoque fac, & ad tentationem præpara animam tuam, & viriliter sustine, & in aduersis non minùs quàm in prosperis Deo gratias age: ne fortè ad pugnam vt Deus in te glorificaretur egressus, in ipso conflictu & tentationis articulo hosti cedens atque succumbens, non Deo gloriam, sed tibi ignominiam & mortem consciscas sempiternam. Quod si igitur tentari te patitur Dominus vt tua peccata puniat, resistas quoque necesse est: quod ni feceris, tentatio ista nequaquam tibi cedet in pristinorum satisfactionem delictorum vt pœna, sed magis te fœdabit vt culpa; quoniam balneo te inficis & lotione contaminas, atque pecuniâ ad solutionem debitorum tibi datâ noua nomina contrahis, ac nouas coëmis obligationes. Nonne miserrimus fuit filius ille prodigus, qui acceptâ paternâ substantiâ, quæ ipsi contigerat, luxuriosè viuendo illam dilapidauit? Atqui tentatio non minùs quàm consolatio substantia tua est, quâ probè exercitatus ac probatus ac fidelis inuentus, virtutem tolerantiæ & perseuerantiæ lucrari atque æternum cæli Regnum promereri debes: noli ergo illam negligenter prodigere, aut incassum tibi oblatam putare; quod vtique facis, cùm tentationi succumbis, & aduersario tentanti minimè resistis. Sin verò Dominus te tentet, vt virtutem tuam illustriorem efficiat, & pro ea tibi ampliorem cælestis præmij coronam retribuat, caue ne locum tuum deseras, aut certamini te subtrahas, neque ad modicam pugnæ molestiam euitandam requiem, gaudium & gloriam perpetuò duraturam amittas. Sic Moyses Ægyptiorum diuitias contempsit, & Christi improperium illis præposuit; quia aspiciebat in remunerationem. Dauid quoque inclinauit cor suum ad faciendas iustificationes Domini propter retributionem. Sic etiam Issachar vidit requiem, quòd esset bona, & terram, quòd optima, & supposuit humerum suum ad portandum. Pari igitur

Iob ante tentationem à Deo laudatus, post tentationem Deum veracem ostendit.

Quomodo gerere nos debeamus in tentationibus.

Luc. 15, 12

Heb. 11, 26.

Psal. 118, 112.

Gen. 49, 15

& tu ratione oculos in æternam remunerationem intende, retributionem aspice, ac requiem tibi promissam contemplare; cuius consideratione excitatus, & super omnia Dei, qui te propter bonum tuum tentationi exposuit, amore succensus, ipsi soli placendi desiderio incitatus exemplo Iobi fortiter dimica, inimici impetum frange, & in finem vsque viriliter sustine, vt te supremus agonotheta fidelem inueniat, & cum S. Iobo in hac vita dono perfectæ virtutis, in alia autem præmio æternitatis afficiat.

Dei amore & ob æternæ vitæ remunerationem omnes tentationes superandæ.

IN OMNIBVS HIS NON PECCAVIT IOB LABIIS SVIS.] Cùm hæc eadem verba superiori capite versu 22. explicata fuerint, hîc tantùm obserua non absque graui ratione iterùm hoc loco illa repeti atque inculcari. Nam si rectè expendatur signum, ex quo diabolus se fictam Iobi sanctitatem, & mercenarium animum manifestè deprehensurum ac palàm omnibus demonstraturum receperat, in solis illud verbis impatientiæ consistebat; quæ si vel semel à sancto viro dæmon extorsisset, procul dubio tamquam Iobi victor ipsimet Deo gloriabundus insultasset. Vt enim amplissimas Iobi laudes, quas ante primam luctam à Deo audiuerat, obfuscaret, earumdem an verè Iobo competerent periculum fieri postulauerat dicens: *Tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.* Ac si Deo diceret: Tu quidem Iobum esse iustum ac sanctum prædicas; at ego è contra minimè veram ac sinceram, sed fictam ac mercenariam istiusmodi sanctitatem esse contendo, quæ in prosperis dumtaxat se prodit, & in aduersis non subsistit. Talem autem Iobi, quam tantoperè laudas, sanctitatem esse liquidò constabit ex verbis quæ in aduersitate prolaturus est: nam vix eum tanges, quin confestim verba blasphemiæ atque impatientiæ eructaturus sit. Trutina itaque, ad quam Iobi virtutem expendi dæmon voluit, non fuit alia quàm verborum eius in tribulatione, quam Deus adeò iustam iudicauit, vt ad veram serui sui sanctitatem manifestandam quasi ex condicto amplissimam dæmoni omnes Iobi facultates dissipandi licentiam concesserit, asserens ne vel sic Iobum aliquod impatientiæ verbulum prolaturum. Cùm igitur in primo illo conflictu victoria pro Iobo ac Deo stetisset, Scriptor sacer illicò subiunxit: *In omnibus his non peccauit Iob labiis suis.* Quæ verba ob eamdem causam denuò post secundam pugnam iure merito iterauit; quia nimirum tota victoriæ vis ac laus ex condicto vtrimque posita erat in prolatione verborum Iobi tempore afflictionis; quæ si fuissent impatientiæ aut indignationis, omnino fictitia & fucata existimata fuisset Iobi iustitia: sin verò (vti accidit) in aduersis æquè ac in prosperis Dei laudes resonassent, Iobi virtus vndequaque perfecta & solidissima censeretur, ac Deus in Iobo victor diaboli proclamaretur. Quod egregiè more suo considerans Chrysostomus in Homilia quæ inscribitur, *Nemo læditur nisi à seipso*, ibidemque expendens diabolum sanctissimo viro substantiam omnem abstulisse non tam vt eum pauperem faceret, quàm vt aliquod impatientiæ verbulum ab eo extorqueret: *Sciebat*, inquit, *hunc rerum ordinem diabolus; nempe quod nemo læditur nisi à seipso: & ideò cùm* expe-

Experimentum sanctitatis in quo consistat.

Iob 1, 11

expetiisset beatum Iob, omnem substantiam eius pessumdedit, non vt eum pauperem faceret, sed vt pro his dolens impium aliquem sermonem proferret in Deum. Quare non immeritò verba patientiæ atque humilitatis ac resignationis in statu tribulationis prolata sunt veluti suprema in virtutis opere manus, atque vltimum coronamentum quo tota perfectionis ratio absoluitur & consummatur; adeò vt si hoc desit, vel ipsummet perfectionis opus futurum sit quodammodò imperfectum. Quemadmodum enim in statua quapiam admodum pulchra atque affabrè facta si postrema opificis manus desideraretur, atque vltima politura inscriptioque deficerent, tota reliqua eius pulchritudo parum saperet, parumque delectaret: pari modo ac ratione quantauis quispiam sit virtute prædicus, summoque in Deum feratur amore, optimisque sit donorum cælestium ac diuinarum habitibus gratiarum exornatus, si tamen in tribulatione constitutus verbis vtatur impatientiæ atque indignationis, erit quidem virtutis (vt Græci Patres vocant) ἄγαλμα, id est *statua*, sed minimè absoluta, nec vndequaque perfecta; quippe in quâ deficiat ac desideretur vltima politura prudensque inscriptio, scilicet linguæ vsus conueniens. id quod optimè loco citato S. Chrysostomus annotauit dicens: *Quemadmodum in simulachrorum crepidine statuarumque basi solet inscribi, Hic illé-ve posuit; ita hoc loco libri Auctor, postquam iusti simulachrum verbis absoluit, in crepidine hanc verbi inscriptionem reliquit: In omnibus his non peccauit Iob labijs suis.*

Vltima virtutis perfectio sunt verba patientiæ in tribulatione.

Hæc est summa totius belli quod diabolus cum sancto Iobo gessit, & ab eo victus campo cessit, omnibus testatum relinquens Iobum æquè in aduersis atque in prosperis sincerum semper ac fidelem Dei cultorem & amicum extitisse, & minimè mercenariam, sed liberalem omnino pietatem exercuisse: sic autem postremo hoc prælio omnes eius vires exhaustæ fuerunt, vt eas numquam ampliùs aduersus Iobum valuerit instaurare; atque ita maledicum eius os obstructum fuit, vt apud Deum Iobo vltrà detrahere non sit ausus. Vnde illustris hæc victoria & Deo gloriam & Iobo nomen immortale ac diabolo ignominiam peperit sempiternam.

11. Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei; venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites: condixerant enim, vt pariter venientes visitarent eum, & consolarentur.

Amici qui Iobum visitabant Reges erant.

Tres hos amicos Iobi Reges fuisse patet ex textu Septuaginta, qui sic habet: Ἐλιφὰζ ὁ Θαιμανῶν βασιλεὺς, Βαλδὰδ ὁ Σαυχέων τύραννος, Σωφὰρ Μιναίων βασιλεύς: *Eliphaz Themanorum Rex, Baldad Saucheorum tyrannus, Sophar Minæorum Rex*. Vnde confirmatur Iobum quoque Regem extitisse. Nam alioquin illi haudquaquam relictâ regali ditione suâ ex condicto ad illum consolandum accessissent. Erat sanè præstantissimum hoc officium, quod inter se condixerant, vt amicum ærumnis maximis oppressum consolarentur, & simul viro calamitoso summoperè necessarium; quandoquidem, vt Socrates aiebat, τοῖς μὲν νοσοῦσιν ἰατροὺς, τοῖς δ' ἀτυχοῦσι φίλους δεῖ παρεῖναι, *infirmis Medicos, miseris autem amicos oportet adesse.* Est enim non exiguum miserorum leuamentum, cùm fidem amicorum & erga se beneuolentiam agnoscunt eo præsertim in tempore, cùm aliâ omni consolatione nudi & intimis doloribus afflicti in aliena benignitate conquiescunt. Nullâ certè re magis vera cognoscitur amicitia, quàm si temporibus iniquis amici adsint; iuxta tritum illud apud Ciceronem, *Amicus certus in re incerta cernitur*; illudque Ouidij,

Amicitia vera vbi cognoscatur.

Scilicet vt fuluum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Hinc Chilon apud Laërtium lib. 1. cap. 4. dicere solebat, promptiùs ad amicorum aduersam fortunam quàm ad res secundas accurrendum: nam rebus prosperis aduolant quilibet, etiam minùs amici; at qui adsunt restante fortunâ hi verè sunt amici. Quamobrem prudenter monet Ecclesiasticus: *Si possides amicum, in tentatione posside eum, & ne facilè credas ei teipsum. Est enim amicus secundùm tempus suum, & non permanebit in die tribulationis,* &c. Mirum sanè, ac prorsus inusitatum, videre tres Reges, proprijs ditionibus relictis, ad amicum suum Iobum, bonis omnibus exutum, in afflictissimo illo statu visitandum & consolandum accurrere. Id quod suis momentis expendens & obstupescens Origenes lib. 3. in Iob, *Non erant*, inquit, *tales beati illi viri quales nunc profectò sunt homines, maleuoli, ingrati; qui cum benè est cuilibet tunc illi amici sunt, & sinceri atque puri esse videntur; cùm cuilibet tribulatio aduenerit tunc videlicet illi discedunt, & despiciunt, & obliuiscuntur.* Qui enim commodi gratiâ sunt amici, sublatâ commodi spe deserunt amicitiam. Sed amicos secundæ res parant, aduersæ probant. Vnde Tarquinius Superbus iam exul factus dixisse fertur, se tum denique cognouisse quos habuisset amicos fidos, quos infidos, cùm neutris gratiam referre posset. Cùm igitur Iob in summa sua afflictione à tribus potentissimis amicis fuerit visitatus, videri posset non omnino fuisse bonis omnibus spoliatus. Nam (vt Ecclesiasticus ait) *amico fideli nulla est comparatio: & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius.* Vnde etiam Socrates omnium Græcorum sapientissimus dicere solitus est, nullam esse possessionem pretiosiorem vero bonoque amico, nec aliunde plus fructus capi: itaque præposterè facere multos, qui pecuniæ dispendium grauiùs ferunt quàm amici iacturam, quique se beneficium perdidisse clamant gratis collatum, cùm eo sibi conciliauerint amicum quouis lucro potiorem. *Amicus enim* (vt Xenophon aiebat) *est desiderabile nomen, homo vix apparens, infelicitatis refugium, vix inuenienda possessio, secretorum receptor, indeficiens quies, amanda felicitas.* Sed eheu! quæ Iobi erat longè maxima infelicitas, illi ipsi amici, qui ad ipsum in afflictissimo illo statu consolandum accesserant,

Eccli. 6, 7.

Pauci & rari amici in tribulatione perseuerant.

Eccli. 6, 15.

rant, nescio quo malo de sententia deducti, non tantùm dolorem eius non absterserunt aut leuauerunt, sed potiùs refricarunt & exacerbarunt; fortassis diabolo singulari astu, in quo reliquam spem victoriæ suæ collocarat, illis illudente, & ad hoc instigante, vt nihil intentatum relinqueret, quo impatiens aliquod verbulum ex sanctissimi viri ore extorqueret. Vnde eleganter D. Gregorius lib. 3. Moralium cap. 19. cum amicis illis vitia comparat, quæ sæpenumerò, vt incautos decipiant, se virtutes esse mentiuntur. Quemadmodum enim tres illi amici ad Iobum, vt eum in afflictione summa constitutum solarentur, accedentes; haudquaquam ipsum sunt consolati, sed dolores eius nouis doloribus accumularunt, atque corporeas afflictiones grauioribus mentis vexationibus exulcerarunt: sic etiam vitia non absimili astu amicorum, id est virtutum, se vestimentis contegunt, & quasi ad nos sustentandos ac roborandos accedunt, cùm tamen ad animum omni gratiâ spiritali spoliandum & occidendum adueniant. Ceterùm quid hi amici Iob in primo congressu egerint consideremus.

Amici qui ad Iobum consolandum accesserant diaboli astu magis eum grauarunt.

Vitia specie virtutum nos decipiunt.

12. Cumque eleuassent procul oculos suos, non cognouerunt eum, & exclamantes plorauerunt, scissisq; vestibus sparserunt puluerem super caput suum in cælum.

Describitur hoc loco gestus admirationis ac doloris, quem amici illi Reges ad primum Iobi, plagis horrendis cooperti, atque in sterquilinio sedentis, aspectum attoniti ediderunt. Sed in primis expendenda verba, *non cognouerunt eum*: Quippe cognouerant Iobum opulentum & Principem; non cognoscebant inopem & calamitosum hominem. Non enim est idem met qui fuerat Rex, & qui ærumnosus & pauper est: alius est quem felicitas euehit, & quem fortuna deprimit. Etsi enim homo semper sit homo; non tamen in quauis fortuna idem homo est. Mutat homo cum honore formam; neque in prospera fortuna eumdem illum inuenies. Non enim qui priuatus fuerat ille idem est qui ad honores ascendit, & contrà: alius est, quamuis perseueret in eadem natura. Honores mutant mores, imò & personam. Alia persona mox est sub eodem nomine. Vnde non mirandum, si amici illi quondam Iobi eum non cognoscebant iam ærumnosum, quem paulò antè florentem viderant. Ceterùm quæ admirationis ac doloris planctusque signa ediderint contemplemur: *Scissis*, inquit, *vestibus sparserunt puluerem super caput*. Ac scindere quidem vestimenta doloris esse significationem superiori capite ad vers. 20. annotauimus. Eamdem quoque significationem habet illa pulueris supra caput aspersio; quam etiam in Threnis suis describit Ieremias dicens: *Sederunt in terra, conticuerunt senes filiæ Sion, consperserunt cinere capita sua, accincti sunt ciliciis*, &c. Iisdem igitur gestibus tres illi Reges vsi sunt ad vehementem suum stuporem ac dolorem in amici calamitate declarandum, & ad se aliquo tenus afflicti motibus conformandum. Prudentissimum sanè erat & humanitatis plenum hoc eorum consilium, & aptissimum consolationem auspicandi principium, nisi illud postmodum, nescio quo spiritu instigati, aculeatis suis increpationibus vitiassent. Nihil enim ad dolorem alicuius alleuiandum aut mitigandum accommodatius quàm similem illi fieri, ac lugentis gestus habitumque assumere, & sic quodammodò doloris partem in se transferre, mœroremque cum amico diuidere ac dimidiare. Nam, vt rectè docet Cicero lib. 5. Tusculanarum, hæc sunt officia consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare, aut detrahere quamplurimùm, aut supprimere, nec pati manare longiùs, aut ad aliam traducere. Omnibus nempe modis fulciendi sunt qui corruunt, nec cohærere possunt propter magnitudinem ægritudinis. Consolatorum ergo partes subituri tres illi Reges, primùm & ante omnia condolentium gestus habitumque induunt, *& exclamantes plorauerunt, scissisque vestibus sparserunt puluerem super caput suum*, &c. Quod magno iudicio accuratè expendens Origenes lib. 3. in Iob annotauit illos eo consilio hoc fecisse, vt eius factum imitando summam ægro consolationem, & quem poterant maximum honorem exhiberent. Quasi dicerent: *Quæ fecisti, ô Iob, facimus, & quæ gessisti gerimus: vestimenta nostra scindimus, & terram supra capita nostra spargimus. Sic namque & tu fecisti antè paululùm ô Iob: vtinam ceteros dolores tuos tecum diuidere possemus*. Hac sanè condolentiâ multò magis Iobum honorarunt, & consolati sunt, quàm si verbis tantùm, etsi magnificis, intimum doloris sui sensum expressissent. Non enim dolorem alterius rectè consolator subleuat, nisi simul cum eo etiam doleat: quemadmodum ferrum cum alio ferro (vt sanctus Gregorius ait) non benè cohæret, nisi vtrumque igne mollescat. Ita nimirum Christus quoque lacrymatus fuit, vbi Mariam fratris sui Lazari mortem deplorare vidit: & Apostolus monet nos *flere cum flentibus*. Quæ condolendi atque collacrymandi ratio in consolando plurimùm valet.

Homo felix à semetipso calamitoso diuersus.

Qui sint gestus lugentium.

Threno. 2, 10.

Quis sit consolandi modus aptissimus.

Officia consolantium.

Ioan. 11, 35.

Rom. 12, 15.

13. Et sederunt cum eo in terra septem diebus & septem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum: videbant enim dolorem esse vehementem.

Istiusmodi quoque sedendi in terra situm apud veteres lugentibus fuisse proprium ac familiarem tam ex hoc loco quàm ex secundi Threnorum versu decimo paulò antè citato, aliisque Scripturæ locis manifestè colligitur. Quomodo autem tres illi amici septem integros dies apud Iobum in silentio ac mœrore considendo transegerint diuersimodè explicant auctores. Ac Origenes quidem ait Iobum in aduentu amicorum à sterquilinio surrexisse, & in domum ac ciuitatem suam se recepisse, vt tantos hospites pro dignitate honesto saltem loco exciperet, ibidemque septem integros dies, diuinâ illos virtute sustentante, sine cibo & potu exegisse. Verùm hoc Olympiodoro, quem D. Thomas, Lyranus, Caietanus, aliique passim sequuntur, minimè

Quomodo tres amici septem dies in silentio apud Iobum sedisse intelligendi sint.

nimè probatur; cuius verba, quibus in Catena nodum hunc soluit, sunt huiusmodi: *Non dicit Scriptura totos septem dies totasque septem noctes illi assedisse amicos: perspicuum igitur est eos, vbi magnam diei partem assedissent, discedere solitos ad necessaria munera conficienda, ac rursus redeuntes ad multam noctem sessitauisse; deinde abijsse, tum de manè ad eumdem reuertisse: id quod certissimorum summeque dolentium amicorum proprium est. Quotidiani verò sermonis consuetudinem complexa Scriptura simpliciter pronuntiauit septem illos dies septemque noctes propter eum sedisse. Nam cùm Iacob ait annos quatuordecim seruiuisse, & diei æstu exustum esse, ac noctis glacie obriguisse, an idcircò numquam sub tectum concedebat? nullam toto illo tempore quietis partem capiebat? Hæc ergo velle ad calculos reuocare ridiculum est. Scriptura enim, vt dixi, à sermone familiari non recedit*. Sic ille. Septem igitur dies totidemque noctes amico suo assedisse dicuntur, quia nimirum totum illud tempus siue diurnum siue nocturnum, luctui præstitutum, legitimè impenderunt: quod ex consuetudine ab illis impendi solet qui alios in suo dolore consolantur; iuxta

Eccli. 22, 13. illud Ecclesiastici: *Luctus mortui septem dies*.

Gen. 50, 10. Quo dierum spatio Iacobo quondam parentatum legimus. Neque enim verosimile est continuum illud tempus ita dolori ac luctui totum fuisse impensum, vt sine vlla intermissione toto illo tempore tres amici Iobo continenter assederint: quia hoc nimis molestum accidisset tum amicis, qui grauem illum halitum & teterrimum fœtorem, quem corpus Iobi in saniem resolutum, & tot vlceribus purulentum iugiter exhalabat, tanto tempore sustinere, aut ferre nullo modo potuissent; tum etiam fortasse multò magis ipsimet Iobo, qui suum lugendo & eiulando consolari dolorem in amicorum oculis sine pudore non poterat. Deinde parum credibile videtur, amicos illos Reges totum illud septemdiale tempus ieiunos transegisse. Nam in loco tam fœtenti ac sordido, in ipsomet Iobi teterrimam mephitim exhalantis conspectu quis vel in extrema fame stomacho nauseante cibos sumere potuisset? Iobum autem vnà cum illis in domum suam concessisse vt ipsos honesto hospitio exciperet gratis ab Origene dicitur, cùm nullum omnino habeat in Scripturis fundamentum; præterquam quòd ipsemet Iob in isto statu tam calamitoso ad istiusmodi munus tractandi tales pro dignitate hospites prorsus ineptus censeretur. Probabilissimum itaque videtur, & in re incerta maximè vero simile, ipsos statis quotidie temporibus ad Iobum extra ciuitatem in sterquilinio sedentem accessisse, ad tam triste illud & insolitum spectaculum cum stupore contemplandum, eique externis mœstitiæ signis condolendum (vti textus Scripturæ non obscurè insinuat) dolorisque magnitudinem veluti attonitos silentio demonstrasse; tacitè significantes maiorem longè Iobi dolorem existere quàm vt verbis leniri possit. Quemadmodum enim Medici (inquit Plutarchus) in vehementi fluxu pituitæ non statim succurrunt pharmacis, sed foris admouent quod tempore concoquat humorem, ac tum medentur: ita in recenti dolore tacendum, donec tempore mitior admittat consolationem. Quòd autem hanc postmodum non satis aptam & Iobo accommodatam attulerint (cùm Origenes lib. 3. Olympiodorus in Catena, S. Gregorius in Præfatione in Iob cap. 5. alijque Patres passim doceant ipsos fuisse viros sanctos & cordatos, vtpote sanctissimi hominis amicos familiares) existimo non tam malitiæ quàm ignorantiæ ipsorum tribuendum, quâ communi illius temporis opinione decepti existimabant tantas pœnas nulli à Deo nisi ob grauia scelera irrogari. Sed de his posteà pluribus. Nunc ad sequens caput transeamus, vt post diuturnum silentium sanctissimi Iobi oracula percipiamus.

CAPVT TERTIVM.

Post septemdiale silentium Iob maledicit diei suo natali ac præsenti vitæ, magis optans non fuisse natus, aut statim mortuus, quàm tot miserijs, quibus mortalis hæc vita ducitur, obnoxius; à quibus celeri morte desiderat liberari; quam propterea nimis tardare conqueritur.

1. POST hæc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo.

Mirum Iobi in tribulatione silentium. HACTENVS siluerat vir sanctissimus æquo animo tribulationis pondus sustinens, nec vllam proferens querelam: quapropter post tam diuturnum silentium iure meruit (inquit Ambrosius) vt tandem aperiens os suum mysteria loqueretur. Quid enim aliud significant illa verba *Post hæc*? nisi post acceptas plagas, post amicorum aduentum, post septem dies silentio transactos, post vermiculorum famem expletam, vt argutè notat Origenes, dicens morem esse Orientalium, Persarum, Medorum, Chaldæorum inter pocula non loqui. Hanc ergo gentis suæ consuetudinem obseruans vir patiens, dum de illius sanguine vermes conuiuabantur tacuit, nec verbum vllum dixit: sed post sedatam vermiculorum sitim, post diuturnam in silentio patientiam, tandem aliquando os aperuit, ac loqui cœpit; docens nos, vt si sanctè digneque tribulationis tempore loqui desideremus, dudum priùs sileamus, atque æquo animo ærumnas toleremus; cùm certè non minùs Deo gratum sit istius- *In principio tribulationis maximè silendum.*

istiusmodi in principio tribulationis silentium, quàm in eius prosecutione sancta locutio. Hoc in primis fuit in sanctissimo Iobo prorsus admirabile, quòd tot tantisque coopertus plagis à principio siluerit; nec querulosum aliquod verbum protulerit. Quod accuratè annotans Origenes lib. 1. in cap. 1. Iob meritò his verbis admiratur: *Cùm*, inquit, *vnum ex pluribus videretur Iacob filium perdidisse, à ceteris omnibus consolari non potuit, sed dixit: Descendam lugens in infernum: magnanimus autem Iob post peculij perditionem, & post bonorum omnium direptionem, omnium filiorum miserabilem interitum pariter simul cùm audisset non suspirauit, non ingemuit, non maledixit, non blasphemauit, non culpauit.* O admirandam & stupendam omnibus non solùm hominibus, sed etiam Angelis patientiam, ipsisque adeò dæmonibus tremendam ac formidabilem! quemadmodum S. Chrysostomus lib. 3. in Iob exclamat dicens: *Non solùm omnes homines, sed puto, quod & audeo dicere, etiam ipsos Angelos atque omnes dæmones perterruit Iobi tolerantia atque constantia; quia cùm Satan acciperet in eum potestatem, cuncta hæc in eo exercuit, quæ omnium corda in pauorem deducunt, & omnem animam stupere faciunt.* Et tamen tanta sustinens non gemuit, non maledixit; non est conquestus, quin imò quietissimâ intra se pace fruens totum hoc negotium in tranquillissimo silentio soli Deo dereliquit atque commisit.

Iobi silentium Angelis ipsis admirabile & dæmonibus formidabile fuit.

Quid ergo mirum, si non defecit, si sustinendo perdurauit, si vicit, si Dei auxilium impetrauit, & omnes insultus inimici superauit? cùm nullùm aptius sit medium ad tribulationem fortiter perferendam, sicut & ad opem diuinam promerendam, quàm sic silere; iuxta illud Isaiæ aureum verè oraculum: *In silentio & spe erit fortitudo vestra.* In silentio, inquit, id est in sustinentia & omnis auxilij humani despicientia; & in spe, id est, in solius diuinæ opis expectatione erit fortitudo vestra, scilicet aduersus omnium malorum incursus.

Isaiæ 30, 15.

Silentium in afflictione efficax medium ad opem Dei impetrandam.

Hinc si nostro vitio & peccato diuinam in nos vindictam prouocante in grauem quampiam tribulationem & ærumnam inciderimus; ex nullo sanè signo certiorem citò emergendi & salutem consequendi spem elicere poterimus, quàm si in ipsa tribulatione constituti humiliter siluerimus, nullum prorsus querulosum verbum proferentes; nec à rebus externis consolationem anxiè requisiuerimus, sed quietè ac pacificè collum diuino tribulationis iugo submiserimus. Iob itaque ad nostram doctrinam priusquam loqueretur siluisse significatur; vt discamus nobis silendum in tribulationibus; quæ nullâ re faciliùs quàm humili silentio superantur. Vnde tantùm abest vt (quemadmodum stulta mundialium hominum fert opinio) pusilli cordis sit aut abiecti, quin potiùs verè magni excelsique animi sit indicium, & latissimi regijque cordis argumentum, quo cælestis sapientiæ thesauri reconduntur, vt tempore opportuno plurimis ditandis erogentur.

Silentium est magni cordis indicium.

Huc spectat illud oraculum Saluatoris apud S. Lucam dicentis: *Bonus homo de thesauro suo profert bonum:* idque ipsum statim explicans subiungit: *Ex abundantia cordis os loquitur.* Cor itaque thesaurus est, in quo verba conduntur, concipiuntur, conflantur aurea argenteaque admodum pretiosa; verùm illa ipsa non statim proferenda, nisi sapientiâ abundauerint; quia boni hominis est ex abundantia cordis loqui; impij verò ipsammet cordis sui substantiam temerè profundunt ac perdunt; cùm enim angustum habeant cor, simul atque vel minimum tribulantur aut affliguntur, illicò replentur indignatione, ac foras emittunt voces blasphemas atque impietate plenas: at iusti, cùm cor latum & amplum habeant, in tribulatione silent, quia non tam citò afflictionibus obruuntur aut deijciuntur; iuxta illud Sapientis: *Non contristabit iustum quidquid ei acciderit; impij autem replebuntur malo.* At cur non contristabit? nisi quia, vt S. Chrysostomus Homil. 1. in Epist. 2. ad Corinthios ait, *non afflictio, non insidiæ, non aliud quidquam prudentem animum molestiâ afficere queat; quin potiùs quemadmodum scintillam in magnum pelagus abijcias eam protinus extinxeris; eodem modo molestia omnis, quantumlibet ingens, si in animum benè sibi conscium inciderit, confestim perit, & euanescit.* Mira sanè tribulationis cum corde iusti comparatio; in qua afflictionem quidem vir sanctus paruam dicit scintillam, cor verò iusti pelagus vocat immensum. *Vt igitur iustus* (pergit ibidem Chrysostomus) *præ gaudio bonæ conscientiæ suæ mœrore arripi non potest; sic qui illud minimè amplexus est à quibusuis corripi & expugnari potest.* Silet ergo in tribulatione iustus, & si aliquando loquitur, non nisi verba promit sanctissima, quæ sint signa veræ & non fictæ sanctitatis. Talia vtique sunt etiam præsentia Iobi verba, quæ licet externâ fortassis specie tenus duriter nimis sonare vulgò videantur; à peritis tamen & mysteriorum capacibus diuinæ prorsus philosophiæ plenissima deprehenduntur. Atque in primis Iobum hîc mysteria loqui ipsum eius orationis exordium manifestè insinuat, quod sic habet:

Lucæ 6, 46.

Prou. 12, 21.

Iustus non facilè tristitiâ deijcitur.

POST HÆC APERVIT IOB OS SVVM.] Quâ periphrasi Scriptura vix vmquam vtitur, nisi cùm de mysterijs grauissimisque rebus sermo instituitur; quemadmodum è varijs sacræ paginæ locis patet: vt cùm Christus in Euangelio nouam discipulis doctrinam traditurus & beatitudinis mysteria reuelaturus introducitur: *Aperiens*, inquit, *os suum docebat eos dicens: Beati pauperes spiritu*, &c. Similiter in Actis Apostolorum: *Aperiens Philippus os suum euangelizauit illi Iesum.* Et alio loco: *Aperiens autem Petrus os suum, dixit*, &c. Quare diligenter notandus est sermo qui immediatè istiusmodi præfationem subsequitur; quoniam mysterio magno non caret.

Matth. 5, 2. Act. 8, 35. Act. 10, 34.

ET MALEDIXIT DIEI SVO.] Hæc verba veluti summa sunt totius sententiæ quæ hoc capite à Iobo pertractatur: pro cuius exactiori intelligentia quædam hîc quærenda, nonnulla etiam ex præcedentibus supponenda, nec non pauca obiter obseruanda occurrunt.

Ac in primis quæritur, an licita, & qualis fuerit hæc Iobi maledictio, quâ diei suo natali pessima quæque imprecari videtur. Pro cuius quæstionis resolutione

Suppono primò, sanctum Iob virum fuisse patientissimum, vt ex ijs quæ duobus præcedentibus capitibus dicta sunt abundè patet; & consequenter nihil ex impatientia protulisse, vt volunt Iudæi, qui iniquè opinantur Iobum, tot ærum-

Iob nihil ex impatientia dixit.

ærumnarum atque dolorum pertæsum, graui & iniquo animo hæc maledicta congessisse: quos iure merito Christiani auctores refellunt, cùm capite primo & secundo expressè dicatur in his omnibus non peccasse labijs suis; & à Deo in fine libri cap. 42. laudetur dicente: *Non estis locuti coram me rectum sicut seruus meus Iob.*

Iob 42, 8.

S. Iob in verbis suis consideratus.

Suppono secundò sanctum Iobum hîc non loqui indeliberatè (qualia nonnumquam verba sensus seu partis inferioris esse solent) sed maturo ac deliberato consilio proferre quæcumque proloquitur: sunt enim eius verba rationis seu partis superioris, vt patet ex tam prædeliberato eius exordio ac totius exinde orationis decursu, præsertim capite sexto versu octauo, & capite septimo versu decimo quinto, capite decimo vers. 18. & sequentibus. Quibus suppositis,

Maledictio & benedictio tantùm cadit in naturam rationalem.

Nota primò, propriè tantùm maledici Deo vel creaturis ratione præditis, vti docet S. Thomas 2. 2. quæst. 76. art. 1. & 2. quia sicut hæ solæ benedictionis ac boni spiritalis, v. g. charitatis, virtutis ac beatitudinis capaces sunt; ita è diuerso quoque solis illis propriè maledicitur: quod idcircò grauissimum est peccatum. Rebus autem inanimatis ac ratione carentibus mali quidpiam imprecari non vsque adeò est malum, nisi fortè quis in odium proximi id faciat, vel quatenus sunt creaturæ Dei; ita vt iniuria in proximum aut ipsummet Numen sanctum redundet. Nam creaturæ cuipiam rationis experti maledicere est tantùm optare illam non esse, aut aliquo sui ornamento carere: quod otiosum quidem est, si sine causa fiat: verumtamen id charitati propriè non repugnat, quia charitatem erga illas minimè habemus: sin autem iusta quæpiam & grauis causa subsit, nullum prorsus est peccatum ijs hoc modo maledicere.

Maledicere hoc loco idem est quod optare non esse.

Nota secundò, licet aliqui cum S. Gregorio pro loci huius explicatione ad allegoriam confugiant, propriè tamen ad litteram hanc maledictionem, prout verba sonant, accipiendam esse, cùm nihil obstet quò minùs sensu proprio sumi possit, vt rectè S. Chrysostomus & Origenes ad hunc locum, & S. Hieronymus in cap. 20. Ieremiæ, ac S. Ambrosius lib. 2. de Bono mortis, nec non S. Hilarius in Psal. 119. ostendunt. Sanctus enim Iob, quemadmodum Habacuc & Ieremias, maledixit diei natiuitatis suæ, hoc est, malum illi optauit, scilicet non esse, & numquam fuisse; quia videlicet optabat se numquam fuisse natum, nec in lucem vmquam prodijsse, idque iustissimas grauissimasque ob caussas: nempe quia dies hæc natiuitatis infinitarum ipsi ærumnarum caussa & exordium extiterat, ac in primis peccati originalis aliorumque ex eo pullulantium malorum, & per consequens periculi æternæ damnationis. Quamquam, si rigidè textum examinemus, sanctus Iob hoc loco à peccato & culpa magis abstrahere, & solas suas, quibus in præsentiarum opprimebatur, ærumnas deplorare videatur.

Quàm iustæ ac rationabiles sint Iobi querelæ.

His igitur præmissis & annotatis ad propositam quæstionem respondeo patientissimum mortalium Iobum graui hac querelâ, quam hoc capite deponit & exaggerat, Primò tantùm voluisse amicis suis posterisque omnibus testatam facere dolorum suorum quos patiebatur acerbitatem, necnon simul humanæ vitæ miserias, & ærumnarum, quibus illa repletur, magnitudinem ob oculos ponere, ostendendo illas ipsâmet vitæ carentiâ & mille mortibus longè molestiores grauioresque existere, adeò vt satius esset numquam fuisse natum, quàm tot tantisque miserijs obnoxium; eo nimirum sensu quo Ecclesiastes: *Landauit magis mortuos quàm viuentes, & feliciorem vtroque iudicauit qui necdum natus est, nec vidit mala quæ sub Sole fiunt.* Eccle. 4.

Secundò, iustissimam ob causam in tantis afflictionibus rationem, seu partem hominis superiorem, laxare appetitui inferiori habenas querelarum, vt sic dolor internus, qui erat penè intolerabilis, in verba querula foras erumpens paululùm leniretur. Interim tamen S. Iob secundùm supremam hominis portionem absolutâ voluntate patientissimum, & ad diuinæ beneplacitum voluntatis penitus resignatum fuisse, ad vitam etiam longissimam in tantis calamitatibus ducendam. Sicut v. g. Christus Dominus in horto parti inferiori habenas tristitiæ laxauit, ac passionem imminentem deprecatus est; quam tamen absolutâ voluntate cum plenissima sui ipsius in Dei Patris voluntatem resignatione generosissimè suscepit atque sustinuit.

Quæritur secundò, an licitè Iob desiderauerit non esse, & non fuisse.

Multi id negant; quibus fauere videtur D. Augustinus lib. 3. de Libero arbitrio cap. 6. 7. & 8. pro quibus etiam militat hæc ratio. Quia nimirum omne esse quantumuis miserum, tamen bonum est, ac proinde amabile, & non odibile existit. Vnde res omnes naturaliter amant suum esse, ergo contra naturam est illud odisse.

Melius est non esse quàm malè esse.

Respondeo nihilominùs id licere. Primò, quia quamuis omne esse secundùm se nudè spectatum bonum sit & amabile; si tamen tot tantisque ærumnis inuoluatur, vt hæ præponderent, tunc longè satius, rationique magis consentaneum censebit omnis prudens velle non esse, quàm semper ita miserum existere. Et verò hic sensus, & rationis vsus dono à natura datus, si nihil fructus, sed sensum dumtaxat malorum exhibet, quidnam in eo boni est, cur expetendus sit?

Secundò id euidens est in peccatoribus & damnatis, quibus citra controuersiam longè satius esset non esse, quàm in peccato & in damnatione perpetua versari: quemadmodum de Iuda proditore Christus ipse testatur dicens: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Matth. 26, 24.

Tertiò, quia huic sententiæ passim subscribunt omnes ferè sancti Patres, nominatim sanctus Chrysostomus, Polychronius, Olympiodorus in Catena, S. Hieronymus in cap. 20. Ieremiæ: quibus accedunt Theologi, D. Thomas, S. Bonauentura & Scotus in 4. Sententiarum distinct. 50. cum asseclis suis. Quin & ipsa quoque Gentilium oracula, & profani Sapientes (si paucos excipias) vnanimiter docuerunt satius esse mori quàm viuere; vti videre est apud Herodotum lib. 1. in Solone & Crœso, & lib. 7. in Artabano & Xerxe, apud Platonem in Axiocho, apud Ciceronem in fine lib. 1. Tusculanarum Quæstionum, atque apud Euripidem in Bellerophonte. Ex Christianis autem de hoc argumento lege S. Ambrosium lib. 1. de Bono mortis, & S. Cyprianum Tractatu de Immortalitate, & S. Gregorium ad hunc locum. Poterat itaque prudenter

Quo sensu Iobus diei suo maledicat.

prudenter Iob tædere vitæ suæ, ac numquam in lucem prodiisse velle, eo præsertim tempore quo tot tantisque calamitatibus obruebatur; & hoc sensu consequenter poterat absque vllo peccato diei suo maledicere, id est, optare vt numquam illuxisset. Est enim Hebræis vsitata loquendi formula, quâ rei, quam non esse cupiunt, maledicere dicuntur. Sic Balac vocauit Prophetam Balaam vt malediceret Israël, existimans hac eius maledictione effectum iri vt populus esse desineret. Solent etiam Hebræi maledicere tempori vel alteri cuicumque rei coniunctæ cum ea, quam non esse cuperent. Hoc modo Dauid dira imprecatus est montibus Gelboë, quòd in eis Philisthæi Regem Israël interfecissent, & eiusdem copias profligassent. Qua imprecatione Dauid solummodò significauit se optare vt à Philisthæis victoria illa numquam fuisset obtenta. Ieremias quoque non absimili à Iobo ratione ac sensu diei, quâ natus fuit, maledixit, vti & nuntio, qui patri suo primus indicauerat ei filium esse natum, haud obscurè verbis istis natiuitatis ipsum suæ pœnitere significans: id quod Iobus quoque toto hoc capite diris imprecationibus facit. Quare nullum in illis crimen est, sicut nec crimen esse probauimus, iustas ob causas optare non esse natum. Sanctorum enim virorum verba, ex Dei amore & eiusdem honoris zelo profecta, quibus calamitosæ huius vitæ miserias auersabantur, haudquaquam temerè ad alium sensum detorquenda, nec ad iræ nostræ excusationem vsurpanda sunt. Talia autem hæc Iobi ac Ieremiæ verba fuisse constat; quibus Iob quidem ex amore Numinis diei, quo scilicet peccato viuere cœpit, ex quo tantæ miseriæ prodierant, malum imprecatur, optans (vt inquit sanctus Ambrosius libro de Bono mortis cap. 2.) perire diem sæculi huius, quo sublato dies æternitatis adueniat: Ieremias verò diuini honoris atque animarum zelo incitatus diei suo maledicit, miseram hanc vitam cum futura illa beata commutare desiderans, ne videret calamitatem eorum, quos Dominus ex omnibus nationibus in populum sibi peculiarem elegerat, & in suam adsciuerat familiaritatem: nuntium autem natiuitatis suæ execratus fuit, non quasi viro isti mali quidpiam optaret, sed vt doloris ac zeli sui vim & magnitudinem exprimeret: Ita doleo (inquit) populi à Deo electi miseram sortem, vt secundùm hominem loquendo mallem potiùs non fuisse, quàm tantam peruicacium hominum incredulitatem cernere, tantamque illorum calamitatem, quæ mihi diuinitus inspiratur, audire. Ita passim duorum sanctorum horum imprecationes SS. Patres exponunt. Vnus pro omnibus audiatur Anastasius Nicenus quæst. 30. in Scripturam, qui inquirens quomodo Iob execretur diem suum, ait ipsum hoc fecisse pio erga proximum zelo, ne in ipso scandalizarentur qui ipsius nouerant pietatem, & quæ non fas erat dicerent aut cogitarent, & propter ipsum peccato essent obnoxij, aut Deum esse iniustum existimarent, aut iusti vitam sincerè non suscipientes plus damni quàm commodi exinde referrent: *Mentis itaque* (inquit) *eorum in alteram partem propensionem & læsionem suspectam habens iustus lamentabatur. Solent enim iusti aliorum numquam suas deflere calamitates: quomodo etiam Ieremias propter populi iniquitatem & templi euersionem execratus est simul suum natalem & diem, in quo natus prodiit in lucem. Si hic autem non ferebat labores & afflictiones quæ ex aliorum constabant iniquitate, non multò magis patientissimus Iob iure ægrè ferebat quòd quidam supplantabantur; & propterea eum tædebat viuere, vt qui aliis inuentus esset causa peccati.*

1.Reg.1.

Ierem. 20.

Iob magis dolebat de proximi scandalo quàm de sua calamitate.

2. Et locutus est.

In Hebræo habetur, *Et respondit Iob, & dixit.* Quæ verba conficiunt secundum huius capitis versiculum; vel potiùs primum versum cum tertio connectunt, in quo formalia imprecationis verba referuntur, quæ sic habent:

3. Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo.

Est Hebræa enallage temporis. q. d. Vtinam periisset, & numquam fuisset dies illa, & per consequens natiuitas mea! Tempus tolli cupit, scilicet diem ortus sui & noctem suæ conceptionis; vt ea quæ isto tempore facta sunt, nempe natiuitas & conceptio, simul auferantur: sicuti paulò antè in simili Dauidem montibus Gelboë offensum & mala imprecatum fuisse diximus, eò quòd certamen ac prælium in illis commissum execraretur & ægrè ferret.

Alphonsus Salmeron noster Prolegomeno decimo istiusmodi maledicentiam à peccato defendit, quòd nimirum Iob septem illis diebus, quos in silentio cum amicis transegerat, peccati, in quo conceptus ac natus fuerat, immunditiam sit contemplatus; cuius tanto horrore atque odio afficiebatur, vt in huiusmodi execrationis verba prorumperet, quibus haudquaquam Dei (cuius conceptus & partus sunt) operibus, aut etiam tempori vel creaturæ vlli maledicere intendebat; sed solùm peccatum detestari atque execrari cupiebat, in quo concipimur & nascimur, & per quod anima æternæ damnationis rea constituitur. Pari ferè modo S. Gregorius lib. 3. Moralium cap. 7. Philippus Presbyter, & S. Augustinus Tom. 4. in Annotationibus locum hunc exponunt. ac si Iob dicat: Dies peccati & mutabilitatis pereat, & lumen iustitiæ & æternitatis erumpat: redeat per Christum immortalitas, quam per Adam reatu præuaricationis amisi; & abeat mors à me, quam alio delinquente contraxi. Similiter Beda & D. Thomas censent Iobum hîc detestari nuditatem iustitiæ originalis, in qua conceptus & natus fuit. Vnde intelligitur, quàm inconsultè agant Principes & Optimates illi, qui diem natalem suum magnâ lætitiâ celebrant, & in fastos referunt, nec non candido, vt aiunt, lapillo signant: non ita fecit Iob, qui illum deleri cupit & expungi.

Dies peccati detestandus

Considera qualem diem homo iustus deleri velit, non vtique diem ærumnarum ac dolorum, in quo dum hæc dicebat versabatur; sed diem suam, id est, diem quâ in domo regia natus est; quam secuta sunt tot gaudia, tot diuitiæ, tot regiæ voluptates. Hanc nimirum diem vocare solent homines suam, & miserè decipiuntur. Non enim

Iob non diem ... lorum, diem ga... munda... perire ... pit.

enim dies temporalium felicitatum sunt dies hominis iusti; quemadmodum argutè in Catena Olympiodorus obseruauit dicens: *Quod enim quemque delectat id diem putat suam: ita errore animi decipimur. Quare hanc diem iustus cupit deleri, vt quæ solo nomine vicinitatem lucis imitetur*. Miserè fallimur, dum inter dies nostras computamus dies temporalium felicitatum: quem communem ac popularem errorem B. Iob hoc loco damnans, non præsentem diem calamitatum, sed præteritam felicitatum optat deleri & extingui ac penitus obtenebrari. Nulla enim dies propriè censenda est nostra nisi quam sustinentiâ condecoramus, vti pulchrè Psalmista canendo docet his verbis: *Exultauimus, & delectati sumus omnibus diebus nostris*, q. d. Nullam diem nostram amisimus, omnes nobis solatio fuerunt ac delectationi. Quænam autem hæ dies fuerint, quæ sic vniuersæ steterint ad solatium, statim subiungit dicens: *Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti; annis quibus vidimus mala*. Dies igitur tribulationum & sustinentiæ hæ verè dies sunt; quarum nulla viris iustis & electis deperit, sed vniuersæ illis ad gaudia reseruantur sempiterna. Quod cùm rectè norit Ecclesia, non in die natali, sed in die potiùs mortis, Sanctorum suorum festa celebrat; quemadmodum acutè Origenes lib. 3. in Iob ad hunc locum annotauit dicens: *Diem mortis celebramus, quia non moriuntur hi qui mori videntur. Propterea & memorias Sanctorum facimus, & parentum nostrorum vel amicorum in fide morientium deuotè memoriam agimus, tam illorum refrigerio gaudentes, quàm etiam nobis piam consummationem in fide postulantes. Sic itaque non diem natiuitatis celebramus, quia in perpetuum viuent ij qui moriuntur.* Sic Origenes, qui ibidem pulchram hanc præmiserat admonitionem dicens: *Hæc audientes nos, ô viri, non congaudeamus terrenæ natiuitati, sed timeamus à plurimis huius mundi tentationibus; sed paueamus à terribili introitu in illud incorruptibile sæculum, vbi erit reuelatio & inquisitio omnium operum atque verborum nostrorum. Animaduertamus, ô homines, quæ immutatio facta est in hominibus. Non priores diem natiuitatis celebrabant vnam vitam diligentes, & aliam post hanc non sperantes: nunc verò nos non natiuitatis diem celebramus, cùm sit dolorum atque tentationum introitus; sed mortis diem celebramus, vtpote omnium dolorum depositionem atque omnium tentationum effugationem.* Hinc etiam Ecclesiastæ cap. 7. vers. 2. & cap. 4. vers. 2. dies mortis diei natiuitatis & mortui viuentibus à Salomone longo interuallo anteferuntur; quia videlicet mortui (vt Interpretes illa loca exponunt, & S. Ambrosius toto libro de Bono mortis fusè prosequitur) iam extra stadium sunt, & peccandi periculum euaserunt; in quo viuentes adhuc assiduò versantur. Vnde Olympiodorus in priorem Salomonis locum modò indicatum, *Natalitius*, inquit, *dies in turbulentum vitæ huius pelagus nos inducit, vbi draco latibulum suum posuit; transitus verò dies è stadio nos abducit.* Ac si diceret: Vide vnius diei præ alia præstantiam & securitatem: quandoquidem dies natiuitatis omnibus ærumnis, &, quod grauius est, peccandi periculis ac dæmonum fraudibus, & proinde æternæ mortis aleæ nos exponit; dies verò mortis tanto nos discrimine penitus eximit liberatque. Eamdem planè ob causam Origenes ad hunc locum scitè obseruat Iobum haudquaquam morti mortisue nuntiis, scilicet ægritudinibus ac doloribus, sed potiùs diei natiuitatis suæ maledixisse; quòd nimirū hæc ipsum tentationibus & peccandi periculis obnoxium reddidisset, ac salutis discrimini obiecisset. Quare Iobi verba cum Salomonis Oraculo eleganter componens, *Non maledicatur*, inquit, *dies mortis, nec dies finis, nec dies exitus de hoc sæculo; (est namque confirmatio & requies, & dolorum omnium transitus ac depositio;) sed dies natiuitatis, qui tribulationum & angustiarum, dolorum quoque ac miseriarum omnium, nec non peccatorum & impietatum initium est atque introitus. Meritò igitur clamat, Maledicta dies in qua natus sum; quia melior est dies mortis die natiuitatis.*

Dies felicitatis non sunt dies nostri, sed dies sustinentiæ.

Psal. 89, 14.

Cur Ecclesia diem mortis Sanctorum celebret potiùs quàm natiuitatis.

Cur à Salomone & Iobo dies mortis diei natiuitatis & mortui viuis præferantur.

Confirmant id ipsum Christi lacrymæ in resuscitatione Lazari vbertim fusæ: de quibus cùm à quibusdam ambigeretur, & curiosiùs inquireretur, cur nimirum sapientissimus Dominus eum defleret, quem continuò suscitaturus ibat; S. Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 173. acutè respondit, Non ideò Dominum fuisse lacrymatum, quòd Lazarus fuisset mortuus, sed potiùs quòd ad declarandam gloriam suam, à loco quietis, in quo erat, ad stadium & palæstram ancipitis periculi plenam, & à placido portu, in quem incolumis peruenerat, ad altum & tempestatibus æstuans mare reuocaret. Ipsamet Isidori verba spiritali eruditione plena sic habent: *Lazarus Saluatoris amicus erat; amicus porrò cùm esset, omnino probus erat: nec enim pura & labis omnis experti iustitia charus fuisset, nisi iustus extitisset. Deus enim non fauore, sed iudicio ad amandum duci solet. Cùm autem iustitiâ præditus esset, atque ex huius vitæ stadio cum laude atque gloria excessisset, non est dubiū, quin in requie & honore esset. Quoniam igitur ob suam gloriam à morte ad vitam excitaturus esset, collacrymauit; his propemodum verbis vtens: Eum qui in portum iam appulerat rursus ad fluctus & procellas voco: eum qui iam coronam consecutus erat ad certamina rursum duco.* Hæc ille. Homines itaque peruersi, quos Scriptura filios huius sæculi nominare consueuit, magnâ passim lætitiæ significatione celebrant & festiuum agunt diem natiuitatis suæ; quia nimirum ad hîc viuendum & genio indulgendum nascuntur; deplorant verò & abominantur diem mortis sua, quia tunc omnibus, quibus in hac vitâ fruebantur, deliciis priuantur, & ad mortem perpetuam atque æternas miserias condemnātur: at è diuerso iusti, qui filij Dei nominantur, hîc deplorant diem natiuitatis suæ; quia in eo ad ærumnas huius vitæ, & ad crucem Domini portandam, ac semper mortificationem Iesu in corpore suo circumferendam, nascuntur; gaudent verò in die mortis, eumque solemnem ac festiuum celebrant, quia minimè moriuntur, sed tunc potiùs mori desinunt ac viuere incipiunt; quoniam vita Iesu manifestatur in eis, cum quo regnabunt in æternum, & perpetuâ beatitudine perfruentur. Quod cùm ita sit, quid mirum si S. Iob in mediis tribulationum fluctibus

Ioan 11, 35.

Cur Iesus in resuscitatione Lazari ploreris.

Mali cur gaudeant in die natiuitatis, & plorent in die mortis; & iusti contrà.

2. Cor. 4. 10.

bus constitutus ad mortem, veluti tutissimum salutis portum, adspirarit, ac diei natiuitatis suæ, tantarum origini miseriarum, malè precatus sit dicens: *Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo.* Septuaginta legunt, Καὶ ἡ νὺξ ἐκείνη, ἧ εἶπαν, Ἰδοὺ ἄρσεν, *Et nox illa, quâ dixerunt, Ecce masculus.* Quasi nobilis & inuictus athleta masculus vocari minimè sustineret. Sed cur non diceretur mas, qui inuictus inter tot pressuras stetit? qui Satanæ tela sustinuit? qui amarissimos tot ruinarum fluctus adinstar rupis constantissimè excepit, & in semetipso confregit? Præuidebat nimirum vir egregius prophetico spiritu illustratus grauiorem Christi Domini passionem ac fortitudinem longè maiorem, cui sua comparans certamina virilem erubuit appellationem; vtpote cuius robur femineum appareret comparatione Christi patientis, qui solus viri verè masculi nomen per excellentiam merebatur; quemadmodum Olympiodorus ad hunc locum in Catena annotauit dicens: *Detestatur etiam eos qui eum marem nuncuparunt, quòd crederet eiusmodi Dominum solum fuisse, eique maris nomina proprie conuenire.* Postquam scilicet Iesus in arenam prodiit, & aduersus principes tenebrarum dimicauit, ipse solus de mascula & virili virtute potuit gloriari; ceteri verò omnes, quantumuis inuictissimi athletæ, etiam Iob ipse, Christi comparatione robur potiùs femineum quàm masculum præ se tulerunt; licet quo ad nos nostrique similes non solùm fortitudine viri & masculi, verùm etiam gigantes meritò vocari possint.

Iob respectu Christi non vult dici mas.

4. Dies ille vertatur in tenebras, non requirat eum Deus desuper, & non illustretur lumine.

Ter eamdem repetit sententiam, quâ dixerat, *Pereat dies.* Nam si in tenebras vertatur, dies non erit: similiter si Deus eam desuper non requirat, id est in numero dierum non ponat, nec illius vllam rationem habeat; sic etiam non erit, si nullo prorsus lumine illustretur. Dies enim lumen naturâ suâ postulat. Si igitur Iobus diei, in qua natus est, tam dira imprecetur, quantò vtique diriora debet homo imprecari horæ ac diei, quâ in peccatum lapsus, & per peccatum mortuus est? Pereat profectò dies illa, atque iterùm & sæpiùs pereat, ac de numero dierum amputetur. Quòd si dies, quâ quis peccat, de numero dierum deleri debeat, me miserum & infelicem! quornam tandem dies erunt vitæ meæ, in qua dies omnino nulla crimine vacauit? Nullæ profectò. Vnde religiosus quidam vir de familia Franciscanorum, vt in Chronicis eorum tertiâ parte lib. 8. cap. 27. refertur, qui septuaginta quinque annos in Ordine transegerat, à quopiam rogatus quotnam omnino exegisset: *Ne vnum quidem* (respondebat) *momentum.* Quasi qui malè tempus impendisset (vt ipse humilitatis causâ reputabat) nihil sibi vixisse videretur. Quare D. Bernardus Sermone 20. in Cantica: *Dignus, inquit, plane est morte, qui tibi Domine Iesu recusat viuere; & qui tibi non sapit desipit; & qui curat esse nisi propter te, pro nihilo est, & nihil est. Propter temetipsum Deus fecisti omnia: & qui esse vult sibi, & non tibi, nihil esse incipit inter omnia.* Et paulò pòst, suam vitam in nihilum abiisse lamentatus, sic Deum precatur: *De mea misera vita suscipe, obsecro Domine, residuum annorum meorum: pro his verò quos viuendo perdidi, quia perdite vixi, cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Dies mei sicut vmbra declinauerunt, & abierunt sine fructu: impossibile est vt reuocem; placeat vt recogitem tibi in amaritudine animæ meæ.* Sic ille. Pergit porrò Iob diei suo maledicere.

Dies peccati vertitur in tenebras, & de numero dierum tollendus.

5. Obscurent eum tenebræ & vmbra mortis: occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine.

Idem per contrarium amplificat. Quod enim priùs per lumen & illustrationem explicauerat, id nunc per tenebras & obscuritatem exponit. Qui modus amplificandi satis vsitatus & frequens est in Scripturis, & ad quidpiam asseuerandum, vel exaggerandum, aut vehementiùs inculcandum, magnam vim obtinet. Obuia autem sunt exempla: vt in illo: *Confessus est, & non negauit.* Item alibi: *Morieris, & non viues.* Et: *Sumus subtus, & non supra.* quibus loquendi formulis nihil est in Psalmis frequentius. Ioan. 1. 4. Reg. 1. Baruch

Vmbra porrò *mortis* non quælibet est vmbra, sed maxima: per eam enim Hebræâ metalepsi densissimæ tenebræ significantur; quales sunt sepulcri & inferni, quas mors inducit. Multiplex autem est huius vmbræ acceptio.

Quid vmbra mortis significet.

Primùm enim per *vmbram mortis* & tenebras tristissima rerum facies significatur, tempus ærumnarum ac desolationis; & miseriæ externæ: (nihil enim tristius est vmbrosis mortuorum sepulcris:) sicut è contrario lux felicitatis & lætitiæ symbolum est.

Secundò, *vmbra mortis* dicuntur tenebræ, terrores ac formidines, quæ mortem adinstar vmbræ comitantur. In hac vmbra omnes olim Patriarchæ, & quotquot ante Christi aduentum mortui sunt iusti, consederunt; vbi nobis etiam omnibus parata sedes erat, nisi Sol iustitiæ Christus mundo illuxisset. de quo Zacharias cecinit: *Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis sedent.* id est, qui lucis sunt omnino expertes. Nihil enim morte rem quampiam obscurat aut occultat magis, cùm longè faciliùs cognoscere possis quid in tenebris fiat, quàm quid homini post mortem accidat. Luc. 1

Tertiò, *vmbra mortis* sunt proxima mortis pericula; quemadmodum videlicet vmbra corpori suo proxima existit. Hoc sensu Psalmista canit: *Etsi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Psal.

Quartò, *vmbra mortis* longa est obliuio. Vide S. Gregorius lib. 4. Moralium cap. 20. *In vmbra*, inquit, *mortis est à diuini amoris notitia in obliuione latescere.*

Quintò denique *vmbra mortis* est Dei & salutis suæ ignorantia, præsertim idololatria.

G 3 Tro-

Peccatum est vmbra mortis.

Tropologicè omnibus his modis vmbra mortis est peccatum mortale.

Primò enim est omnis miseriæ fons & scaturigo.

Secundò, quia peccatum in vmbra mortis, id est, in tenebris mortis & inferni, quasi in domo regia principatur.

Tertiò, quia vt vmbra corpori, ita peccatum morti, id est æternæ damnationi, proximum exsistit.

Quartò, quia peccatum à Deo traditur obliuioni; id est, manet expers omnis boni.

Quintò, quia peccatum est Dei & salutis suæ practica quædam ignorantia, quemadmodum S. Hieronymus in cap. 9. Isaiæ docet.

Quanta sint peccati tenebræ.

Expende quot hîc tenebrarum species beatus Iob congerat, quibus peccati dies offundatur: nam tenebras, & carentiam luminis, & vmbram mortis, & caliginem vocat, vt vel tot obscuritatum nominibus aliquo modo depingat, vel potiùs adumbret, quàm tetrum & tenebricosum sit peccatum, quod omni nos diuinâ luce priuat, & tenebris plus quàm cimmeriis inuoluit, dum gratiæ nobis lumen eripit, & humanas quoque rationes & inferiores obtenebrat. Hinc sanctus Dionysius Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 2. peritè appellat *ἀλαμπῆ κακίαν, obscurum & illune vitium*, ipsâmet caligine suâ horrendum & vitandum. Quod in sacris cæremoniis declaratum fuit, cùm iuberentur omnes, qui ad Christianam religionem accederent, in Baptismo conuerti ad occasum, & abrenuntiare principi tenebrarum, ereboque fonti caliginis obscuræque noctis, quæ à peccato in animam inuehitur. Appositè ad hunc scopum Seuerianus in Catena Græca, *Illud*, inquit, *ad hanc sententiam Iobi pertinet; vt peccatum per seipsum quale sit, nempe omni priuatum luce, ab hominibus cognoscatur, ne aut in simulatam sese virtutem induat, aut specie quâdam lucis rudioribus animis fucum faciat; sed quò cæcâ eius perspectâ caligine vitari facile possit.* Hoc si profectò solùm in peccato homines attenderent, cæcam dico eius caliginem, atram faciem, imaginem tenebrarum, vmbram mortis, & miserias, quæ illi superuenient, æternas, facili vtique negotio vitiorum laqueos euitarent, nec sponte sua sese iis implicarent. Ceterùm, prætérquam quod peccati tenebræ omnium sint teterrimæ, hoc insuper mali habent, quòd homines ad omne opus bonum prorsus ineptos reddant, & quasi manibus pedibusque detruncent, vt nihil omnino, quod quidem ad salutem prosit, operari valeant. Huius, vt opinor, rei symbolum fuerunt triduanæ illæ tenebræ Ægypti, de quibus in Exodo habetur: *Factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti, tribus diebus nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco in quo erat.* Nulla sanè operatio, quæ aliquam quidem lucem aut salutem adferat, præ densitate tenebrarũ peccatoribus permittitur; quamobrem Sapiens meritò illos vinculis tenebrarum & longæ noctis compeditos esse dixit; quippe quibus tenebræ pro vinculis sint, quibus eorum manus præpeditæ nil operari possint. Quid ergo talibus expectandum, nisi vt iuxta parabolam Euangelicam ligatis manibus & pedibus, id est, damnatis operibus, mittantur tandem in tenebras exteriores? Vbi enim gratia deficit, & peccatum adest, nullum esse opus potest, quod ad salutem conferat sempiternam; sed omnia planè opera redduntur prorsus inutilia, laqueis ac tenebris apta. Vnde meritò nos monet Apostolus dicens: *Nolite communicare infructuosis operibus tenebrarum.* Vt enim arbores vmbroso quopiam luci loco constitutæ, quòd solaribus radiis non illustrentur, infructuosæ sunt ac steriles; ita peccatoris opera, quòd luce ac vigore gratiæ destituantur, nullum omnino salutis fructum ferunt. Hanc itaque ob causam beatus Iob diem natiuitatis & noctem conceptionis suæ adeò detestatur, ac tam dira illi imprecatur, optans vt tenebræ & vmbra mortis, caligo & amaritudo illam inuadant, supprimant & obscurent, ac denique faciant vt non sit; quia se tunc peccati originalis labe fœdatum fuisse considerabat. Ceterùm cùm primo versu diem noctemque simul execratus fuisset, ac diris deuouisset; & postmodum diem seorsum maledictis infestasset; tandem in noctem quoque, quâ conceptus fuerat, per se inuehitur dicens:

Peccatum nos ligatis manibus in tenebras proiicit exteriores.

Exod. 10, 22.

Sap. 17, 2.

Matth. 22, 13.

Ephes. 5, 11.

6. Noctem illam tenebrosus turbo possideat, non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus.

Pro *tenebroso turbine* in Hebræo habetur אֹפֶל *opel:* quo vocabulo tenebræ obscurissimæ significantur. Non solùm autem optat noctem istam illunem & obscuram reddi, verùm etiam turbine procelloso infestari; qualem vt plurimùm fulgura, fulminaque & horribiles tonitruorum fragores comitari solent.

Ira Dei & supplicium in turbine describitur.

Notat hîc Pineda noster turbinis nomine cælitus eiaculari significari solere diuinitus illatum supplicium. Nam Prophetæ rem arcanam humanis symbolis describentes, Deum inducunt velut in campum ingredientem contra insensatos flammifero curru inuectum, cinctum fulminibus & procellis, quas dirâ & insuperabili potentiâ in caput inimicum effundat. Sunt illa Ieremiæ: *Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens in capite impiorum conquiescet.* apud Nahum quoque: *Dominus in tempestate & turbine via eius, & nebula puluis pedum eius.* similiter apud Isaiam: *Terrorem brachij sui ostendet in comminatione furoris & flamma ignis deuorantis; allidet in turbine & in lapide grandinis.* Rursus tenebræ permisto turbine pericula significant, vbi nulla euadendi spes, nulla sani consilij capiendi lux affulgeat. Quando igitur petit vt cum nocte turbo misceatur, tristissima rerum facies & deploratus omnino status inducitur.

Ierem. 30, 23.

Nahum 1, 3.

Isaiæ 30, 30.

Quid turbo in tenebris significet.

Cur obscurior est nox, eò arrogantiùs in diem transfigurari præsumat.

Sed quid est, quòd cùm obscuram de se noctem tot exoptatis caliginibus densiùs obtenebrarit velut inconsideratè hoc excidit verbum, *Non computetur in diebus anni?* Profectò nox non inter dies, sed inter noctes computari assolet. Ecquis obscuram noctem in fulgentium dierum serie commemoret? Clara, vt opinor, diei lux obscuræ noctis tenebras vel à commemorationis sui consortio eliminabit; nec præeuntem subsequentémve diem nox pati poterit, quin eius caligo lapsu fugitiuo luci cedat. Quo ergo pacto

pacto hæc abiectiſſima nox inter dies poterat ſupputari? Exinde (vt peritè notauit Pineda noſter) cùm non niſi dies ſit, qui in diebus anni computari poſſit, exiſtimarunt aliqui hanc etiam ſententiam ad diem pertinere, quem propter nubila noctem appellet. Verùm ſanctus Baſilius Homil. 2. in Hexaëmeron, quem Commentatorum Proceres ſequuntur, de nocte dictum putat, quòd in diebus anni minimè computetur. Scilicet nota erat à mundi incunabilis tenebricoſæ noctis elatio, & ineundæ ſocietatis cum luce lubrica ambitio, adeò vt neceſſe fuerit, vt Deus à luce tenebras ſegregaret: *Et diuiſit lucem a tenebris, appellauitque lucem Diem, & tenebras Noctem:* quaſi tenebrieoſus noctis ſqualor prælustrem diei claritatem de eius conſortio ambierit. Ergo Iobus arrogantiam noctis percallens, & ſuperbiam de vilitate excreſcentem perſpectam habens, cùm illam ignobiliorem & abiectiorem videt, tot dehoneſtamentis & contumeliis obſcuriorem, ne veteres phantaſias adhuc patiatur, & de abiectione arrogantiam reſumat; vel quòd elatiori animo ambitioſiùs præſumeret, præmaturè retundit, & præpropero maledicto præcauet, *ne computetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus.* Nempe de obſcuri hominis ingenio obſcuram noctem conſultiſſimè taxat.

Gen. 1. 4.

Quod autem ait, *Non computetur in diebus anni;* idem eſt ac ſi dicat: E Kalendario & faſtis publicis expungatur. Hactenus enim dies ille, vt paſſim Principum natales ſolent, à Iobi ſubditis in faſtos relatus genialibus quotannis epulis ac feſtiuis gaudiis celebrabatur, & inter præcipuas anni ſolemnitates computabatur. Vnde Chaldæus ſic exponit: *Non computetur in diebus ſolemnibus anni, in numerum Kalendarum menſium non veniat.* Cui expoſitioni fauet id quod in ſecundo dicitur hemiſtichio: *Nec numeretur in menſibus.* Nam primi quique menſium dies, qui Kalendæ aut Neomeniæ vocabantur, valdè olim ſolemnes habebantur. Ceterùm cùm nulla omnino dies ſit aut nox, quæ non anno aut menſe aliquo contineatur, quando diem natiuitatis & noctem conceptionis ſuæ ab annis & menſibus excluſam cupit, vtramque penitus è dierum & noctium numero ſublatam deſiderat, & in rerum natura numquam extitiſſe optat.

Iob vult diem natalem ſuum è Kalendario expũgi.

7. Sit nox illa ſolitaria, nec laude digna.

Hoc eſt: Neque vtrimque neque ex altera parte noctem illam nox altera, cum qua poſſet numerari, complectatur; ita vt nec ex aliarum noctium caligine caliginis ſuæ ſqualorem excuſare, neque de inuidioſis aliarum noctium tenebris ſuas ipſa tenebras defendere conſimilium obiectu ſordium poſſit. Porrò ſi nox illa *ſolitaria* foret, *nec laude digna*; id eſt, neque in notitia hominum verſaretur, neque in noctibus numeraretur, licet eâdem ſorderet caligine, tamen exgrex ab aliarum noctium numero atque conſortio non tam tenebroſa quàm ipſæ tenebræ diceretur. Scilicet tametſi aliæ vtrimque noctes, quibus nox illa adnumeraretur, illam nouâ caligine minimè infuſcarent, ſaltem de conſimilis obſcuritatis conſortio tenebrarum inuidiam nequaquam extenuarent.

Ceterùm in Principum natalitiis nuptiiſque, vt & in victoriis ac triumphis celebrioribus, noctes feſtiuis ignibus illuſtrari, & ſaltibus, tripudiiſque ac choreis ad muſicos numeros adaptatis, & omnis generis lætitiæ ſignis, maximo populi concurſu & plauſu olim & etiamnum hac ætate noſtrâ celebrari conſueuiſſe omnibus notum eſt. Hæc itaq; omnia gaudij, laudis & exultationis ſigna procul à die natiuitatis & nocte conceptionis ſuæ remouet, quam vt inauſpicatam & fatalem ſolitariam eſſe cupit, in qua nemo in publicum prodire, aut conuentus vel conuiuia celebrare audeat, ſed quilibet planctu & luctu vacet. Vnde Septuaginta locum hunc ita transferunt: Ἀλλὰ ἡ νὺξ ἐκείνη εἴη ὀδύνη, καὶ μὴ ἔλθοι ἐπ᾽ αὐτὴν εὐφροσύνη μηδὲ χαρμονή: *Sed nox illa ſit dolor, & non veniat ſuper eam lætitia neque gaudium.* In noctibus enim inauſpicatis & triſtibus non ſolent inſtitui hominum conuentus, niſi fortè ad publicum aliquem planctum aut lamentum, quod animos contrahat, & lacrymas eiciat.

Noctes feſtiuæ aut in[auſ]picatæ

8. Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathan.

Locus hic planè arduus eſt, in quo extricando valdè ſudat Commentatorum induſtria. An non ſatis ſuperque à ſe maledicta eſt nox, in qua Iobus conceptus fuerat? vt quid auxiliarem aliorum maledicentiam aduocat? Quid quæſo addere poſſunt ad dira, quæ illi nocti Iobus ipſe imprecatur? *Maledicant*, ait, *ei qui maledicunt diei.* q. d. Acerbiores his contumelias opto iactari in obſcuram illam noctem: vnde rei obſcuræ vituperatores non aduoco, ſed eos qui puro, præclaro & nitido diei effuſiùs maledicunt: ſcilicet qui præclariſſimis quibuſque rebus ſolent probroſiùs maledicere obſcuriſſimis parcunt. Ne ergo eorum maledicentia obſcuræ nocti parcat, quin illi ſuas tenebras exprobret. Qui in clara diei luce næuum reperit, quem lingua acerbiùs culpet, maledicat obſcuræ nocti de mea natiuitate infauſtæ, & de tenebrarum lenocinio ſuſpectæ. *Maledicant ei qui maledicunt diei.* Nimirum atrociorem maledicentiam expetit; cupitque de more parcat tenebris, quæ luci parcere non ſolet: imo vt maledicentia edocta culpare etiam ea quibus nihil ineſt culpandum, ſed potiùs laudandum, tranſeat ad noctem caliginis ream & facinorum officinam.

Qui c[…] tam d[…] detrac[…] vitup[…] obſcur[…] Iti pa[…]

Maledicere porrò diei ſolent qui grauem aliquam calamitatem acceperunt, quam cùm non poſſint depellere, diem, quâ eam ſubierant, deteſtantur: quos vult Iob vt vnuſquiſque diem ſuam prætermittens ſecum noctem, quâ ipſe conceptus fuit, maledictis inſectetur. Quaſi dicat: Omnes maledictiones & imprecationes ab aliis rebus in hanc noctem conuertantur.

Putat Pineda noſter ſanctum Iobum alludere ad morem Atlantum, qui iuxta montem iſtius nominis in Æthiopia commorantur: hi enim, teſtibus Herodoto, Plinio & Mela, Solem tam dum oritur quàm dum occidit execrantur, eò

Atlan[tes] Solem [exe]crant[ur]

quòd torridus & ipsos & regionem ipsorum perdat.

Feminæ & viri ad lamenta conducti.

Sanctius verò noster censet hîc alludi ad morem Hebræorum (quem Idumæos quoque imitari solitos fuisse satis probabile est) qui in luctu lamentatrices feminas virosque lamentatores pretio conducebant, quibus familiare ac venale erat artificium simulatè lugendi. Sic in libro Paralipomenon: *Omnes cantores atque cantatrices vsque in præsentem diem lamentationem super Iosiam replicant.* similiter Amos: *Vocabunt*, inquit, *agricolam ad luctum, & ad planctum eos qui sciunt plangere.* Vbi vocantur ad planctum non solùm agricolæ, qui ex animo lugent, cùm lacrymas & planctum simulare nesciant, sed etiam qui *sciunt plangere*, id est, qui plangendi & lacrymandi simulatoriam artem didicerunt. Alios item eiusdem farinæ homines, vt veneficos, hariolos, diuinos, astrologos, genethliacos, & similes impostores, quibus superstitiosa plurimùm tribuebat antiquitas, ad maledicendum quoque mercede conduci consueuisse ex libro Numerorum constat; vbi Balac Rex Moabitarum Balaam hariolum conduxisse memoratur, vt Dei populo malediceret, sperans istiusmodi maledictione vires illius populi infirmandas, & facili negotio retundendas atque infringendas fore. Simile quid Idumæis quoque non minùs superstitioni deditis vsu venisse satis probabile videtur; vtpote qui istiusmodi verbis execratoriis vim quamdam occultam inesse existimarent, quâ vel à se auerterent, vel in inimicos mala omnia conuerterent. Id autem quod sequitur,

2. Paral. 35. 25.
Amos 5, 16
Num. 22.

QVI PARATI SVNT SVSCITARE LEVIATHAN,] Septuaginta vertunt: Ὁ μέλλων τὸ μέγα κῆτος χειρώσασθαι: *Qui habet magnum cetum opprimere*, scilicet istum piscem grandem, cuius infrà capite quadragesimo fit mentio: Aquila: Οἱ παρεσκευασμένοι ἐξεγεῖραι Λευιαθάν: *Qui parati sunt excitare Leuiathan:* Symmachus: Οἱ μέλλοντες διεγείρειν τὸν Λευιαθάν: *Qui habent suscitare Leuiathan:* Theodotion: Οἱ ἕτοιμοι ἐξυπνίσαι δράκοντα: *Qui prompti sunt expergefacere draconem*, scilicet balenam proprio nomine *Leuiathan* appellatam: quæ vox Hebraicè *societatem eorum* significat; quia scilicet ingenti suâ mole ac magnitudine ita pisces omnes superat, vt integer quodammodò mons piscium videatur. Hoc igitur modo Leuiathan accipiendo alluditur ad istiusmodi ceti capturam, cui nautæ & piscatores intenti maledicere solent diei tamquam piscationi maximè incommodo; quos petit Iobus vt diei natiuitatis suæ secum potiùs maledicant, vtpote longè magis infortunato, quàm quo ipsi speratâ prædâ frustrantur, vel minùs cauti ad illam propiùs quàm par est accedentes præda facti malè pereunt. Vbi ad maledicorum mores aptissimè notat S. Thomas, quòd *illi qui huiusmodi magnos pisces piscantur, de nocte eos inuadunt in tenebris; & ideò quando dies incipit apparere maledicunt diei; quia per hoc eorum opus & intentio impeditur.* Scilicet non ideò maledico ore in diem inuehuntur, quia vel næuum in eo notent, qui possit reprehendi: siquidem totus pulcher est, splendidus, proficuus, salutaris: at dum vile ipsorum opus & quæstuariam intentionem impedit, idcircò illi maledicunt, illumque maledico ore atrociter proscindunt: & quia ipsorum auaritiæ non seruit, & proposito non obsequitur, ideò acerbiori vituperio illum infamant. Quare cùm optimè nosset Iobus quàm sit temeraria illorum maledicentia, quæ vel innoxios culpat, quia ipsorum scopo, scilicet auaritiæ aut ambitioni (etsi iustissimè) non fauet; ad acerbiora exosæ sibi noctis vituperia non aduocat obscuræ noctis vituperatores, sed quibus inculpato & præclaro munere dies nocet, dum prælustribus radiis eorum opus & scopum impedit.

Leuiathan Chaldaicè significat lamentum.

Leuiathan quid significet.

Alij vocem *Leuiathan* cum Chaldæo, Rabbi Kimchi, Vatablo & passim recentioribus interpretantur *lamentationem* seu *luctum suum* (vti videre est apud Pagninum in voce לִוְיָה *laua*, & apud Guidonem Fabricium in Lexico Syrochaldaico in voce לְיָא *lena*) aiuntque Iobum hîc alludere ad veterum tibicines, planctores ac planctrices, quas Nonnius Marcellus, Festus Pomponius & M. Varro præficas vocant, eò quòd planctui præficerentur. de quibus vide Ieremiam cap. 9. vers. 17. & ibidem Cornelium nostrum, aliosque Interpretes, & Pinedam cum Sanctio ad hunc locum.

Leuiathan pro diabolo sumitur.

Ego autem secundùm litteram hoc loco existimo metaphoricè Leuiathan capi pro diabolo; ita vt *qui parati sunt suscitare Leuiathan*, idem sit quasi dicat: Qui ex impatientia vel desperatione parati sunt dæmones inuocare, ac diras ciere, huic mecum diei natiuitatis & nocti conceptionis meæ maledicant. Omnia enim sic optimè cohærent, & sensus est simplicissimus, qualis in aliis sacræ Scripturæ metaphoris. Atque huic expositioni fauet Lyranus ad hunc locum his verbis: *Per Leuiathan intelligitur diabolus, quem suscitare habent mali homines ei obedientes.* qui quasi dormientem excitant, dum ex se & non ex illius suggestione peccant.

Diabolum contra se suscitant qui ad perfectionem aspirant.

Tropologicè S. Gregorius lib. 4. Moralium cap. 24. *Omnes*, inquit, *qui ea quæ mundi sunt mente calcant, & ea quæ Dei sunt plenâ intentione desiderant, Leuiathan contra se suscitant; quia eius malitiam instigatione suæ conuersationis inflammant.* Hæc vide fusiùs à sancto Gregorio loco citato deducta, vbi eleganter ostendit diabolum quieto quasi iure possidere illos qui sponte suâ vitiis se dedunt; eos verò maximè impugnare consueuisse, qui cælestibus rebus expositi sunt, & singulari animi voluntate cum Deo copulantur. Idem argumentum pulchrè tractat Origenes Homil. 2. super cap. 1. Exodi, id ipsum probans exemplo Pharaonis Israëlitas persequentis, quando ad sacrificium Deo offerendum abeundi facultatem sibi fieri postulabant: similiter Homil. 3. in Exodum, & Homil. 12. in Numeros idem confirmat exemplo Idumæorum, vti & Iobi lib. 1. in Iob. De eadem re lege S. Basilium Homil. 7. in Psal. 29. & Epist. 79. ad Eustachium; & sanctum Chrysostomum Homil. 3. in cap. 6. Isaiæ; item S. Hieronymum lib. 2. Aduersus Pelagianos, & Epist. 1. ad Demetriadem, & lib. 6. in cap. 14. Isaiæ; nec non S. Augustinum Sermone 18. de verbis Domini in Matthæum, & Sermone 85. de Tempore.

9. Ob-

9. Obtenebrentur stellæ caligine eius: expectet lucem, & non videat, nec ortum surgentis auroræ.

Pergit nocti conceptionis suæ maledicere; & sicut versu septimo ab ea remouerat externa quæcumque ornamenta, quæ vel ob festa nuptialia, vel ob faustum magni alicuius Principis ortum, vel ob insignem quampiam victoriam, aliámve ob causam, festiuis ignibus, genialibus epulis, choreis ac tripudiis, aliísque lætitiæ signis & populi plausibus noctem aliquam celebrem reddere consueuerunt; ita nunc naturalibus quoque illam splendoribus, à Lunæ stellarumque luce promanantibus, frustrari ac penitus destitui postulat, nec non tam densâ caligine obtenebrari, quæ nullâ luce pelli aut dissipari valeat, adeoque perpetuis teterrimísque tenebris obducatur, quibus nulla vmquam amplius succedat dies, quæ ægro aliquod animo mœroris leuamentum adferre possit: vnde non plenam dumtaxat lucem, qualis ab exorto iam Sole orbi affulget, sed imperfectam quoque & dubiam, qualis ab aurora diffunditur, prorsus excludit. Porrò per tantam hanc obscuritatem non solùm petitur & intenditur exterior illa tristis & horrenda tenebrarum opacitas, quæ à densissimis nubibus existit, sed omnimoda etiam rerum omnium calamitas, & interior animi obnubilatio, tristitia & afflictio significatur; phrasi scilicet Hebraicâ; quâ sicut per lucem omnia bona, ita per tenebras omnia mala intelliguntur.

Lux bona, tenebræ mala designant.

Argutè locum hunc Celada noster in cap. 3. Tobiæ vers. 6. §. 119. expendens, Nescio, inquit, an satis idoneè hæc dixerit Iobus, & calamitate turbato hæc verba minùs consultè exciderint. Porrò cùm nox tenebris constet, & eius essentia (qualis qualis illa sit) de tenebris subsistat, nil tam noxium & exitiale erit nocti quàm albicantis auroræ lux, quæ eius interitum prænuntiat; & nitidus fulgentis Solis exortus, cuius splendoribus nox occidit, perit, & tumulatur. Ergo felicitatem illi nocti apprecatur, non dirè maledicit, dum exoptat, vt nox illa Solem non videat, nec ortum surgentis auroræ: sic enim diuturniorem in suo esse durationem exoptat, & esse illius noctis altiùs fundat. Hæcne execratio dira? an beneuola benedictio, & boni imprecatio? Nisi fortè aliquorum esse adeò est vile & contemptum, vt nil apprecari possis illi æquè infestum ac dirum. Verùm valdè fallor, nisi spei molestias luculenter hoc loco Iobus exaggerat. Scilicet nil æquè felix aut faustũ illi nocti euenire poterat, quàm lucem surgentis auroræ, cuius exortu splendidè tumulatur, non videre. At dira maledictio est, quâ exosam illam noctem ferit, cùm Iobus æternam optat esse noctem, cui nulla succedat dies, vt ad hunc locum peritè Sanctius noster annotauit. Quasi dicat Iobus noctem dirè execratus: Illa mihi infesta & execrabilis diem (id est suum interitum & tumulum) expectet, nec illum vmquam videat. Nam etsi in primis esset faustum nocti illi lucem non videre; at tanta est suspensæ & vanæ spei molestia, tamque est ærumnosum diu expectare quod numquam veniet; vt tametsi illud non aduenire magna felicitas sit, acerbè tamen expectatione diuturnâ torqueatur. Nempe diu duret felix illa nox execranda, dum tamen suæ speratæ felicitatis spebus excrucietur: plus enim molestiarum sentiet sperando quàm gaudij, suam felicitatem diu possidendo.

Inimicorũ quandoque vota sunt, vt quæ diu sit quod est.

Inanis spei molestia vel ipsam felicitatem infelicitat.

Tropologicè S. Gregorius lib. 4. Moralium cap. 24. hæc nonnihil aliter ad pium sensum trahit, ita videlicet vt per caliginem leuissima quædam delicta atque imperfectiones minimæ significentur, quæ viris iustis insint: quas procul dubio, diuinâ opitulante gratiâ, quâ maxima vitia vitarunt ac superarunt, delere facilè possent, sed Deo permittente non delent, ne nimiâ securitate superbiant, & sui cognitionem atque despicientiam amittant. *Stellæ*, inquit, *huius noctis caligine obtenebrantur, quando & hi, qui magnis iam virtutibus splendent, adhuc de obscuritate culpæ aliquid retinentes sustinent, vt etiam magnâ vitæ claritate luceant, & tamen adhuc noctis reliquias nolentes trahunt. Quod ad hoc agitur, vt mens proficiens ad virtutem iustitiæ suâ meliùs infirmitate roboretur, & inde veriùs in bonis luceat, vnde eam etiam nolentem parua reprehensibilia humiliter obscurant.* Et paucis interiectis, quæ propositum hoc confirment, exemplis cap. 25. ibidem aliam huius loci moralem adiungit explicationem, per stellas viros sanctos, præsertim Ecclesiæ Doctores, intelligens, qui quantumuis vitæ sanctimoniâ & doctrinæ lumine coruscent, tetrâ tamen ex peccato originali relictâ caligine obtenebrantur, quâ fit, vt minùs clarè cælestia valeant contemplari. *Nox quippe illa, consensus videlicet ad culpam, quæ ad nos primi parentis est excessu propagata, mentis nostræ oculum tantâ obscuritate perculit, vt omnis homo in huius vitæ exilio, cæcitatis suæ tenebris pressus, quantalibet vi ad æternitatis lumen intenderit, penetrare non possit*, &c. Vide hæc fusiùs à sancto Gregorio loco citato deducta.

Desu... sancti... mori... defec... obsc... ne su... bian...

Vita... sentie... bra... perm... nos c... cõtem...

Nec ortum svrgentis avroræ.] In Hebræo est: *Nec videat in palpebras auroræ.* Quæ sanè pulchra est paraphrasis poëtica Solis orientis: quasi nimirum Sol, mundi oculus, antequam exoriatur, aurorâ, non secùs atque hominis dormientis oculus palpebrâ, operiri videatur. Palpebras autem auroræ vocat ipsum crepusculum, id est primum albicantis auroræ splendorem, quem alij Poëtæ radios, capillos, pennas, & Homerus roseos auroræ digitos appellant. Septuaginta reddunt, Ἑωσφόρον ἀνατέλλοντα, *Luciferum orientem*. Verùm inter reliquas translationes mihi cum Pineda nostro maximè placet & arridet illa palpebrarum, quæ eleganti metaphorâ ad cæli oculum alludit. Aurora enim videtur nobis Solem, cæli oculum, quasi post nocturnum soporem & clausa lumina iterùm diductis & apertis palpebris vigilantem & videntem mundo reddere.

Palpeb... auror... quid.

Allegoricè S. Gregorius libro 4. Moralium cap. 26. *Ortus*, inquit, *auroræ est illa noua natiuitas resurrectionis, quâ sancta Ecclesia etiam carne suscitata oritur ad contemplandum lumen æternitatis.* Pulchrè autem Ecclesia in sacris Litteris auroræ comparatur; quia nimirum lux

Ecclesi... cur au... nuncup... tur.

lux eius adhuc accrescit vsque ad perfectam diem, id est futuram beatitudinem; quæ lux plena iure nuncupatur, quia ibi omnia diuino iubare circumfusa resplendent, & cælesti luce splendidissima coruscant. In hac verò vita licet lux plena nemini affulgeat, pij tamen viri aliquid subinde luminis ex illo splendore trahunt, dum per virtutis exercitationem ac rerum cælestium contemplationem nonnihil quodammodò de æterno illo Beatorum gaudio prælibant.

10. Quia non conclusit ostia ventris qui portauit me, nec abstulit mala ab oculis meis.

11. Quare non in vulua mortuus sum, egressus ex vtero non statim perij?

12. Quare exceptus genibus? cur lactatus vberibus?

Iob optat non fuisse conceptus, natus aut educatus.

Eamdem imprecationem eleganti gradatione amplificat, naturæ ordinem secutus, à conceptione ad natiuitatem, à natiuitate ad exceptionem sui factam ab obstetrice super genua, & ab hac ad lactationem procedens. Primùm enim optat non fuisse conceptus, ne ærumnosæ huius vitæ mala sustinere cogeretur: Secundò, non fuisse genitus, aut editus in lucem; sed potiùs in vulua mortuus, aut saltem eodem, quo natus fuerat, die de medio sublatus. Tertiò conqueritur sibi iam nato solita tenellæ ætatis subsidia & infantilis infirmitatis fomenta fuisse impensa, quibus ad tantas, in quibus tunc versabatur, miserias & calamitates, mille mortibus molestiores ac grauiores, educaretur ac foueretur.

Quomodo Iob licitè sibi mortem optauit.

Verùm hîc nonnemo fortasse dubitabit, ac sciscitabitur, quomodo S. Iob istiusmodi vota, quæ manifestam redolent desperationem, aut licitè concipere, aut prudenter pronuntiare potuerit, cùm, vt verba sonant, aduersus Deum murmurare sibique rem pessimam optare quodammodò videatur, scilicet mortem in peccato originali, & per consequens æternam damnationem.

Cui respondendum est S. Iobum hîc tantùm ærumnas suas cum morte comparare, & hanc prudenter istis præeligere. Istiusmodi enim Iobi vota sunt quasi voces puræ naturæ, quam hîc finit naturales suas affectiones & miserias lamentis exprimere ac deplorare. Abstrahit igitur à peccato originali eiusque pœna & futuræ vitæ statu. Non sunt enim verba istiusmodi absolutæ voluntatis, sed tantùm velleitatis indicia seu signa, quippe quæ contineant votum rei iam præteritæ & irreuocabilis, ac proinde impossibilis, à qua consequenter quæuis conditiones excludi, aut eidem adijci aut subintelligi possint. Poterat ergo Iob optare se in vulua mortuum fuisse, seclusâ scilicet morte in peccato, aut si ab eo per sacramentum ordinarium, aut modum extraordinarium, & Dei clementiam ac priuilegium ante mortem in vtero cum Ioanne Baptista & Ieremia expiatus fuisset, ac gratiâ Dei donatus.

Deinde, si dicamus Iobum hîc naturæ humanæ personam sustinere, & non tam de peculiari sorte sua, quàm de communi ætatis illius hominum loqui; facilè patet, cur eo modo, quo dixi, abstrahat. Cùm enim tunc necdum vlla essent sacramenta ex opere (vt Theologi loquuntur) operato iustificantia; sed ad iustificationem de necessitate medij contritio supernaturalis, cuius actus longè difficillimus nobisque admodum incertus existit, requireretur: cùm præterea Deus tunc temporis multò parciùs quàm modò gratiam suam elargiretur, & magna insuper mediorum salutis esset ignoratio, ac proinde millesimus quisque vix saluaretur; æquè profectò, vel potiùs multò magis dubium erat, an quis tunc in lucem editus à peccato originali omnino expiandus foret, & ab omni eius labe emaculandus; & deinceps semper in iustitia victurus, aut certè in illa moriturus esset: an verò ab originali labe minimè purgandus, & postmodum grauiùs peccaturus, indeque grauiùs damnandus esset, quàm si in sola originis culpa moreretur: prudenter vtique maiori malo, periculo ac damnationi minor præeligitur, iuxta commune axioma, quod ex duobus malis minus eligendum docet.

Cur Iobus noctem natiuitatis tot iniurijs minimè dehonestet.

Meritò igitur tot patientissimi Iobi querelæ probro non dantur, quasi non fuerint impatientiæ nota, sed calamitatum indicium, quo eius ærumnosus dolor taxetur, ne stolidè insensibilis putaretur. Audi Chrysostomum in Catena hoc ipsum eius virtuti adscribentem: *Ac vide*, inquit, *hominis pietatem, vt iracundiam omnem in diem effundat, nec lineam hanc transilire audeat, semperque diem ac noctem inculcet. Quia non conclusit ostia ventris qui portauit me*, &c. Vbi notat suspicitque viri pietatem & innoxiam iracundiam, vt quæ in diem ac noctem dumtaxat maledictorum iniurias effundat, neque lineam hanc transilire audeat, ne creaturam aliquam iniuriæ capacem iniurijs feriat: imò neque has inanimatas & insensibiles creaturas iactatis contumelijs vllatenus dehonestat, dum friuolam iactatorum scommatum causam consultissimè subdit: *Quia non conclusit ostia ventris qui portauit me.* Nempe dum inanem esse probrorum causam ostendit, contumelias fore cassas & irrito effectu nullas declarat. Nam iniuriæ causa est optimus illius æstimandæ interpres: siquidem infamiam non facit probrosa pœna, sed culpabilis causa. Vnde vt rationabilis foret iactata contumelia, quia reatum in nocte non inuenit, vbi posset exercere infamiæ iudicium, non modò rei iniurijs affectæ non infuscat famam, sed illi sponte præbet obsequium; & illæsus contumelijs honor ipsis honoratur opprobrijs, indeque sospes enatat, vnde credi poterat naufragium subijsse. Itaque iactatæ contumeliæ causa expultrix contumeliæ est, ac bonæ famæ vindex existit.

Peccatum quatuor modis tam in corde quàm in opere consummatur.

Tropologicè S. Gregorius lib. 4. Moralium cap. 27. Quatuor in peccato gradus assignat, conceptioni, natiuitati, gestationi super brachia & infantis lactationi respondentes: *Quatuor*, inquit, *modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere: in corde namque suggestione, delectatione, consensu & defensionis audaciâ perpetratur. Fit enim suggestio per aduersarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Vnde & illam primi hominis rectitudinem antiquus*

hostis

hostis ijs quatuor ictibus fregit, &c. Ita S. Gregorius, qui hæc fusiùs ibidem & cap. 28. 29. & 30. prosequitur, ac pulchrè dilatat.

Non absimilem B. Iacobus in Catholica sua Epistola peccati conceptionem & partum describit his verbis: *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscentia cùm conceperit parit peccatum; peccatum verò cùm consummatum fuerit generat mortem.* Vbi obseruare est insignem metaphoram ab humana generatione petitam; secundùm quam mater peccati est concupiscentia habitualis; semen est titillatio seu delectatio, quam ingerit concupiscentia; pater est libera voluntas; proles est ipsum peccatum. Quæ proles vel adhuc imperfecta est, vt embryo, v. g. peccatum ex indeliberatione veniale; vel omnino formata, vt peccatum mortale deliberatum: nepos denique est mors, scilicet æterna gehennæ.

Iac. 1, 14. *Peccati progenies & genitura qualis.*

Hinc patet primò, concupiscentiæ motus sine conceptu & consensu voluntatis nulla esse peccata; tum quia impossibile est visis non affici & communi sensu non moueri; tum quia de ratione peccati est esse voluntarium. De quo vide D. Augustinum lib. 6. Contra Iulianum cap. 1.

Patet secundò quædam peccata esse naturâ suâ venialia, scilicet ea quæ non sunt plenè deliberata.

13. Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem.

Mors somno comparatur.

Aduerte mortem hîc & alibi passim in Scriptura somnum & dormitionem appellari. Sic in libris Regum: *Dormiuit Roboam cum patribus suis*, similiter & Ieroboam. Apostolus quoque ad Corinthios scribens ait: *Quidam autem dormierunt. Et dormiunt multi.* Expressiùs verò Christus de Principis synagogæ filia iam defuncta loquens, *Non est*, inquit, *mortua puella, sed dormit.* Eodem modo Lazari mortem dormitionem vocat dicens: *Lazarus amicus noster dormit: sed vado vt à somno excitem eum.* Sicut enim somnus ad requiem sensuum à natura ordinatur, atque adeò vitæ hominum accommodatus est, vt hæc sine illo transigi non possit; ita quoque mors iustorum ad vitam & requiem conducit sempiternam. Vnde Spiritus in Apocalypsi beatos vocat mortuos, *qui in Domino moriuntur*, id est in Domini sinu quasi dormientes conquiescunt; quo sensu scilicet B. Stephanus (vt in Actis legitur) *obdormiuit in Domino.* Mors ergo iustorum iure merito somnus nuncupatur, tum propter summam quietem mentisque tranquillitatem quâ in ipsa morte potiuntur, vt dulcem potiùs somnum capere quàm mori videantur; tum etiam, quia sicut somnus præteriti laboris intermissio & requies existit, ita Sancti per mortem à molestiis vitæ huius laboribus requiescunt. Quam ob causam Spiritus ibidem subdit, *Vt requiescant à laboribus suis.* Hæc quies à Psalmista quoque cum somno coniungitur cùm ait: *In pace in idipsum dormiam & requiescam.* Quò etiam referri potest illud quod in Deuteronomio de Moyse dicitur: *Mortuus est Moyses seruus Domini in terra Moab iubente Domino*; seu, vt ex Hebræo alij transferunt,

3. Reg. 14, 31.
1. Cor. 15, 6.
1. Cor. 11, 30.
Lucæ 8, 52.
Ioan. 11, 11.
Iusti in morte quiescunt.
Apoc. 14, 13.
Act. 7, 60.
Apoc. 14, 13.
Psal. 4, 9.
Deut. 34, 5.

super os Iehouah, vel, *ex osculo Iehouah.* Vt sit sensus, ac si diceret: Sicut mater dormientem in sinu suo infantulum solet ore ori suauiter applicato in lectulo reclinare; ita Deum quoque Moysem seruum suum charissimum veluti impacto per mortem osculo in sinu Abrahæ, quasi quietis lectulo, collocasse. Sunt & alia quàm plurima in Scripturis loca quibus mors cum somno comparatur, ob maximam ad inuicem cognationem, quam etiam Ethnici naturæ instinctu agnouerunt. Vnde Socrates dicere solebat mortem esse similem profundo somno aut diutinæ peregrinationi. Somnus enim profundior non secùs ac mors adimit omnem sensum: & animus à corpore digressus aliquando in suum domicilium rediturus est. Cùm ergo mortui sint ad vitam reuocandi, iure merito mors somnus nuncupatur, præsertim iam post Christi resurrectionem, per quam mors superata est, & finem accepit, quæ alioquin æternùm fuisset duratura. Atque hæc est mortis victoria, & mors mortis, vt Apostolus eam appellat. Quando igitur Scriptura mortem somnum vocat, mysterium insinuat, quod Christus morte suâ nostram mortem occidendo, & resurrectione suâ vitam nobis restituendo mirabiliter operatus est. *In Christo enim omnes viuificabuntur.* Ab hac metaphora & veritate Paulus argumentum accipit ad consolandum eos qui defunctos lugent, vt nimirum luctui suo moderentur consideratione resurrectionis, certò credentes eos aliquando euigilaturos, & ad vitam redituros. Similiter S. Ambrosius in Oratione ad sepulcrum fratris sui Satyri, die septimâ post eius obitum habitâ, eleganter ostendit & probat mortem minimè lugendam esse: primùm, quia communis est, & cunctis debita: deinde, quia nos ærumnis huius sæculi absoluit: postremò, quia somni specie, postquam à mundi huius labore requieuimus, vigor nobis viuacior refunditur. *Quem dolorem*, inquit, *non soletur resurrectionis gratia? quem non excludat mœrorem, si credas nihil perire morte, imò ipsius celeritate fieri plus perire ne possit.* Idem in Oratione funebri in obitu Valentiniani sic ait: *Quæro vtrùm aliquis sit post mortem sensus, an nullus: si est, viuit; imò quia est, vitâ iam fruitur æternâ. Quomodo enim non habet sensum, cuius anima & viuit, & viget, & remeabit ad corpus, & faciet illud cùm refusa fuerit reuiuiscere?* Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus. *Manet ergo eorum vita, quos manet resurrectio. Quòd si Gentes, quæ spem resurrectionis non habent, hoc vno se consolantur, quòd dicant, quòd nullus post mortem sensus sit defunctorum, ac per hoc nullus remaneat sensus doloris; quantò magis nos consolationem recipere debemus, quia mors metuenda non sit, eò quòd finis sit peccatorum; vita autem desperanda non sit, quæ resurrectione reparatur? Iob quoque docet nec mortem timendam, & potiùs optandam pijs, dicens; Si enim mortuus fuerit homo viuet; consummans dies vitæ meæ sustinebo donec iterùm fiam.* Pulchrè etiam S. Bernardus Epist. 105. quæ est ad Romanum Romanæ curiæ Subdiaconum: *O quàm beati*, inquit, *mortui qui in Domino moriuntur, audientes à Spiritu, vt requiescant iam à laboribus suis: non solum autem, sed & succedit iucunditas de nouitate ac de æternitate securitas.* Bona

Chris[…] morte […] nobis somn[…] conue[…]
1. Co[…] 54.
1. Co[…] 22.
Cur timen[…] non […]
1. Th[…] 12.
Iob […]
Mor[…] bona[…] salu[…] est m[…] ob ca[…]

Bona proinde mors iusti propter requiem, melior propter nouitatem, optima propter securitatem.

Mors iustorum dulcis somnus est.

Ex dictis patet primò iustorum hominum occasum non tam mortem quàm somnum esse (quo nomine à Iobo alijsque hagiographis antiqui Testamenti, nec non in Euangelio & Apostolorum monumentis vocatur) & quidem placidissimum, qui totum hominem mirabili iucunditate perfundat, & qualis ab Homero Diuis attribuitur planè νήδυμος, id est inusitatæ & dulcissimæ suauitatis; quem esse dotem eximiæ felicitatis antiqui putauerunt. Quare Hesiodus in operibus bona enumerans quibus homines in aurea ætate perfruebantur, ait illos mori consueuisse ὡς ὕπνῳ δεδμημένους, *vt somno dulci perfusos.*

Taprobanica herba qualis.

Vnde natum illud dulce scribentium mendacium, qui cùm vellent Taprobanam insulam pingere vt hedenæum quemdam hortum omnium bonorum exquisitâ copiâ redundantem & eximiâ felicitate mirabilem, dicunt homines vitæ saturos, si occumbere morte voluerint, herbulam quamdam apud se natam capere; cui cùm indormierint, ἀπόνως, vt ait Diodorus Siculus lib. 2. *sine labore*, & absque vllo sensu molestiæ, veluti suauissimo quodam somno correptos, extingui. Verùm nullæ fabulæ, quantumuis concinnæ, atque acutissimo ingenio excogitatæ, hunc piorum hominum somnum expresserint; quorum animæ verè aureæ pro taprobanica herbula gratiam habent suauitatis conciliatricem, cui cùm indormierint iucundissimè emoriantur: qualem omnino mortem Iob censet expetendam.

In hac vita non est speranda quies, sed in futura. Apoc. 14, 13.

Patet secundò nullam iustis in hac misera vita requiem sperandam esse, sed in altera illa beata: siquidem in Apocalypsi Spiritus *amodò*, id est à tempore mortis, dicit viros sanctos requieturos esse à laboribus suis, haud obscurè significans labores vsque ad finem vitæ duraturos, & optatam requiem à morte & non anteà expectandam esse. Vide de hoc argumento plura cap. 9. vers. 18. notata.

14. Cum Regibus & Consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines.

Septuaginta vertunt, Μετὰ βασιλέων βουλευτῶν γῆς, οἳ ἠγαυριῶντο ἐπὶ ξίφεσιν: *Cum Regibus consiliarijs terræ, qui gloriabantur in gladijs.* Expende modò in quo illa duo inter se possint conuenire, scilicet *ædificare solitudines* & *gloriari in gladijs*.

Quomodo idem sit gloriari in gladijs & ædificare solitudinem.

Siquidem in gladijs gloriari idem est quod de multitudine exercituum extolli, & frequentiam fortissimorum militum ostentare; ædificare verò solitudines est omni frequentiâ & auxilio militari penitus destitui, & omni insuper hominum consortio carere. An idem possit esse in Regibus & Principibus gloriari in multitudine exercituum, quod ædificare sibi solitudinem. Profectò idem prorsus est. Dum enim Princeps quispiam numerosissimum conflat exercitum, & fortissimorum militum delectum facit, copiasque suas in immensum adauget, sæpenumerò ædificat sibi solitudinem, & populis ac Regnis inducit vastitatem; & tandem aliquando ab omnibus derelinquendus, solus diuinæ iræ reseruatur, vt miserabili fine vitam concludat.

Xerxis in numeroso exercitu vana gloriatio.

Testis huius rei locuples est Xerxes ille Regum potentium miraculum, qui tumore & ambitione Persicâ vel ab ipsis magnis montibus sibi honoris causa verticem inclinari cupiebat, qui minabatur fluminibus, qui Oceano, quasi naturæ dominus, vincula injiciebat, duxit ad Thermopylas quingentas & viginti octo myriadas bellatorum, cùm myrias decem hominum millia contineat: quo exercitu nescio an vllus vnquam maior fuerit. Itaque fluuij exsiccabantur, seges agrorum omnis, prata viridia, siluæ ingentes, Europæ & Asiæ fructus, vt à locustis numero infinitis consumebantur. Sed quis tandem finis expeditionis? Regis fuga, pauor ingens, dedecus immortale multorum millium mors, hostium præda, lætitiæ & triumphi. Quis vnquam adeò in gladijs gloriatus fuit, & tantam sibi ædificauit solitudinem?

Attali miser exitus.

Simile est quod de Attalo Rege Gotho scribit Paulus Orosius circa finem libri septimi, memorans ipsum cum incredibili, Xerxianâ vix inferiore, ter mille & ducentarum nauium classe Romam contendisse; cumque iam in littore innumerabilem fortissimorum militum exercitum ad Vrbem inuadendam exposuisset, nescio quo panico terrore subitò correptum, & in fugam versum, primâ quaque arreptâ naui solum Carthaginem rediisse, ibidemque continuò militari manu interfectum miserrimè occubuisse. Ecce tibi Attalum inauditam maximarum nauium multitudinem fabricantem. Ecquid tandem in tanto nauium numero Princeps potentissimus sibi ædificauit nisi solitudinem, quando solus vnicâ naui Carthaginem fugit pœnas ibi irato Numini daturus? Ex his & alijs innumeris, quæ breuitatis causâ omitto, exemplis luculenter, vt opinor, patet, quàm verè Principes & Reges, qui in gladijs gloriantur, plerumque sibi ipsis solitudinem ædificent.

Reges æquè miseri & mortales ac plebei.

Cùm igitur S. Iob, vti sapiens erat, istiusmodi Regum & Magnatum miseras vicissitudines & calamitates haberet penitus exploratas, atque ipso iam vsu & experientiâ comprobatas, iure merito ad quietem & malorum tantorum finem vel per ipsam mortem anhelat. Tantis enim malis vita hæc repleta est, vt comparatione sui mors remedium putetur esse, non pœna. Neque melior est Regum Consulumque hac in parte quàm plebeiorum conditio, quos eadem manet sors, & non minùs in marmoreo tumulo, quàm pauperes in suo puluere aut etiam insepulti putrescunt.

Tribonianus frustrà Iustiniano sollicitus est immortalitatem.

Facessat igitur Tribonianus, mirus quidem ciuilium legum interpres, sed effractor violatorque diuinarum, & à Christiana religione abhorrens. Hic (vt ait Suidas) adulator καὶ ἄπιστος, & impostor, persuadere Iustiniano Imperatori conatus est eum numquam moriturum, sed cum carne in cælum assumptum iri. Stulta omnino impiaque persuasio, quam ipsi Orientis Imperatores inuento sanè pulcherrimo, & in primis salutari confutauerunt. Nam coronato Imperatori inter pompam regiæ magnificentiæ gloriæque tubas vndique resonantes supremi Aulæ Palatini è vario marmore frusta offerre solebant, & rogare, quo ex genere fieri sibi monumentum vellet, vt se moriturum agnosceret. Certè si Tribonianus cum Iobo ad Regum Consulumque sepulturas, & mausolæa solitudinesque, quas sibi ædificant, frequentiùs diuertisset, atque in ijsdem marcescentis gloriæ exuuias

uias

uias & furentis libitinæ spolia potentissimis terrarum Dominis detracta sagaci mentis oculo accuratiùs perlustrasset, haudquaquam sanè tam vesanus aut excors extitisset, vt crederet persuadere Iustiniano se posse eum numquam extremum vitæ diem obiturum. Sed puerile omnino & ridiculum id erat, cùm non modò Imperatores maximi, sed ipsa quoque florentissima olim Imperia iacuerint. Quare Agapetus Diaconus cap. 67. in aureis suis monitis ad Iustinianum morti scitè attribuit παμφάγυς ὀδόντας, *omniuoros dentes*, quos infligit, inquit, omnibus, nihil reuerita ἀξιωμάτων λαμπρότητας, *dignitatum splendores*. Hæc igitur atque similia meditari oportet eos qui sibi in vita & in morte consultum esse voluerint. *Meditatio mortis necessaria ad vitæ puritatem assequendam.* Nam (vt benè monet S. Leo Serm. 5. de ieiunio septimi mensis) *hæc solicitissima meditatio esse debet sapientis, vt quoniam breues dies istius vitæ & incerta sunt spatia, numquam sit mors morituro improuisa, nec inordinatum incidat finem, qui se nouit esse mortalem.* Sanctus quoque Hieronymus, magnus & ipse Doctor sapientiæ, tanti fecit hanc meditationem, vt ad labes vitiorum eluendas parandamque vitæ Christianæ perfectionem putet sufficere. Vnde illud tanto ingenio dignum acroama: *Facilè contemnit omnia qui se semper cogitat moriturum.* Hoc vtique quisquis seriâ secum & attentâ cogitatione peruoluit, & assiduâ meditatione sibi penitus inculcat, conatur in primis, quantùm mortalis quidem & instabilis huius vitæ conditio patitur, inanes omnes rerum futilium ac noxiarum cogitationes excludere, omnes prauas animi affectiones in gyrum rationis reducere, omnesque morum labes emaculare, & quasuis etiam minimas imperfectiones, quoad cum diuina gratia fieri potest, sedulò emendare ac penitus obliterare studet, ad omnimodam spiritus puritatem & omnis terrenæ concretionis vacuitatem ac solitudinem cum Iobo mysticè suspirans & exclamans: *O vtinam dormiens silerem, & somno meo requiescerem cum Regibus & Consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines.* *Vita puritas est quieta dormitio & mystica solitudo.* Quibus verbis arcano quodam ac recondito sensu summa cordis ac vitæ puritas veluti natiuis ac pulcherrimis suis coloribus depicta nobis repræsentatur. Hæc est enim velut quieta quædam dormitio & inquietarum sedatio cogitationum, nec non inutilium desideriorum soporatio, quæ mentem suauissimo quasi somno reficit vegetatque. Hæc est item arcana illa solitudo, quæ per omnigenâ immoderantiæ cuiuscumque vacuitatem in singulis animæ viribus spiritaliter exstruitur: quam illi Consules & Reges ædificant, qui sano prudentique consilio omnem à se imperfectionem amoliuntur, & impotentibus animi motibus imperant, ac super semetipsos censurâ districtionis regnant; prout pulchrè S. Gregorius lib. 4. Moralium cap. 28. hunc locum mysticè exponit: *Solitudines, inquit, ædificare est à secreto cordis terrenorum desideriorum tumultus expellere, & vnâ intentione æternæ patriæ in amorem intimæ quietis anhelare. An non cunctos cogitationum tumultus à se expulerat qui dicebat,* Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ? (Psal. 26, 4.) *A frequentia quippe terrenorum desideriorum fugerat, & ad magnam videlicet solitudinem semetipsum contulerat, vbi eò tutiùs nihil extraneum conspiceret, quò incompetens nihil amaret: à tumultu rerum corporalium magnum quemdam secessum petierat, quietam mentem, in qua tanto puriùs Deum cerneret, quantò hunc cum se solo solum inueniret.* Sic ille. Ad hanc eamdem mentis puritatem Regius quoque Vates suspirabat ex intimo cordis affectu clamans: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* (Psal. 5) Columbæ, auis timidæ & circumspectæ, pennas optat, quibus ab omni prorsus immunditia declinet, atque in pace se & interna quiete conseruet. De quo desiderio ita diuinè S. Bernardus Serm. 52. in Cantica: *Vtinam, inquit, hac morte ego frequenter cadam, vt euadam laqueos mortis, vt non sentiam vitæ luxuriantis mortifera blandimenta, vt non obstupescam ad sensum libidinis, ad æstum auaritiæ, ad iracundiæ & impatientiæ stimulos, ad angores solicitudinũ & molestias curarum.* *Mystic… mors i… rum.* *Moriatur anima mea morte iustorum, & nulla illam illaqueet fraus, nulla oblectet iniquitas. Bona mors, quæ vitam non aufert, sed transfert in melius: bona, quâ non corpus cadit, sed anima subleuatur. verùm hæc hominum est. Sed moriatur anima mea morte etiam (si dici potest) Angelorum, vt præsentium memoria excedens, rerum inferiorum corporearumque non modò cupiditatibus, sed & similitudinibus exuar, sitque ei pura cum illis communicatio, cum quibus est puritatis similitudo.* Ita sanctus Bernardus. Ad hoc igitur aspirandum, vt mentem puram tranquillamque habeas, & lectum Sponso cælesti dignum efficias: ille enim non in spinis imperfectionum, neque inanium tribulis solicitudinum, sed in sanctarum floribus suaueolentibus cogitationum requiescere, & cælestium halitu desideriorum foueri nec non bysso puritatis inuolui amat. Quò magis in his profeceris, eò perfectiùs & diutiùs eius aspectu & amplexu perfrueris.

15. Aut cum Principibus qui possident aurum, & replent domos suas argento.

Eamdem adhuc sententiam illustrare pergit & amplificare, diuites & Optimates ex aliis potentiæ & copiarum speciebus, præsertim auri & argenti, describens, quibus illorum domus replentur ac resplendent: quæ propterea doctus à diuino Spiritu Vates *gloriam domus* ingeniosissimè appellat dicens: *Ne timueris, cùm diues factus fuerit homo, & multiplicata fuerit gloria domus eius.* (Psal. 4…) In cuius loci expositione meritò exclamat Chrysostomus: O egregiam sententiam! quæ, inquit, Philosophiæ doctrinam omni studio complectendam induxit. Non dixit opulentiam diuitum & splendidissima ornamenta, quibus ædes magnificentissimè instruuntur, esse gloriam hominis, sed gloriam domus. *Aurum & argentum & supellex pretiosa non sunt hominis sed domus gloria.* Nam stragulæ vestes, aurea mensa, picturæ exquisitæ, fontes, aquæductus, ornata cubilia, & alia huiusmodi, decora sunt domorum, non dominorum. Quid enim illis conferet, quòd aurea sint columnarum capitella, si ipsi caput luteum habeant, & stultitiâ aut prauis opinionibus vt fuligine tinctum & deforme? Vide hæc fusiùs

longâ oratione verè aureâ à S. Chrysostomo deducta, vbi pulchrè ostendit non aurum & argentum, sed virtutes veras esse hominis diuitias, quippe quæ solæ etiam post mortem nobiscum perennant, & æternùm beant, atque ipsiusmet Dei possessione ditant: terrenæ verò fluxæque opes præterquam quòd numquam hominem satient, magnis insuper molestiis & periculis circumdatæ sunt, & in morte tandem possessorem suum deserunt, ipsique pereunt, & æternæ non rarò perditionis causa existunt. Istiusmodi ergo diuitem haudquaquam reuerendum aut in pretio habendum censet Psalmista: *Quoniam cùm interierit non sumet omnia; neque descendet cum eo gloria eius.* Id quod ipsemet Dei Filius eleganti parabolâ in Euangelio nobis ob oculos ponit, vbi diuitem quemdam auarum, ardore magno & insatiabili cupiditate diuitiarum totum in thesauris terrenis congregandis occupatum, acriter reprehendit, vt stultum, cælestium ignarum, & præter expectationem ab hac vita & vsura fortunarum eripiendum: adfert enim de homine quodam similitudinem, qui bonis terrenis circumfluens animæ suæ lætissimè gratulabatur, quòd haberet bona in annos plurimos reposita: eumque meritò stultum vocat, siue, vt est in Græco, ἄφρονα, *vecordem*, sine mente, sine iudicio, insipientem. Quippe cùm sibi perennes propè delicias & longissimæ vitæ amœnitatem polliceretur homo fatuus, illâ ipsâ nocte vitâ & opibus spoliatus fuit. *Stulte*, inquit, *hac nocte animam tuam repetunt à te; quæ autem parasti cuius erunt?* Tum ore sacro, ad suorum omnium documentum, diuinum hoc monitum addidit: *Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues.* Hoc est, Stultus pariter est, & in nocte rapiendus, inquit Beda. Sic cuilibet accidit, qui congerendis studet opibus, vt stultissimâ opinione delusus iucundissimæ beatissimæque fortunæ, præter omnium spem, & cùm minimè putat, eripiatur è vita, & quæ scelere ac infinitis propè animi angoribus conquisiuerat, aliis fruenda relinquat.

Stulti sunt qui terrenas opes congregant & non cælestes.

Luc, 12, 20

Ceterùm vt ad textum eiusque sensum litteralem, à quo nonnihil digressi sumus, reuertamur, non tam ad domos auro argentoque refertas, & splendidissimâ supellectile relucentes, quàm ad ipsa Regum Principumque sepulcra & mausolæa Iob alludit, quæ meritò etiam domus illorum dici possunt, iuxta illud Psalmistæ: *Sepulcra eorum domus illorum in æternum.* Reges enim ac Principes Proceresque non solùm cum vestibus & ornamentis gloriosis, sed etiam cum ingentibus auri argentique & pecuniarum thesauris sepeliri olim consueuisse manifestè colligitur ex Iosepho lib. 7. Antiquitatum cap. 12. ita de Dauidis sepultura loquente: *Sepeliuit*, inquit, *eum filius Salomon Hierosolymis magnifice, præter solemnia illa in Regum funeribus, illatis etiam in monumentum eius maximis diuitiis; quarum magnitudinem facile sit coniectare ex hoc quod dicemus. Nam post annos mille trecentos Hyrcanus Pontifex oppugnatus ab Antiocho cognomine Pio, Demetrij filio, volens pecuniam ei dare, vt abducto exercitu obsidionem solueret, nec valens aliunde sumere, apertâ cellâ monumenti Dauidis, & prolatis inde tribus talentorum millibus, eorumque parte Antiocho numeratâ, oppugnationis periculo se exemit; sicut & alibi indicauimus. Ac rursum post multos annos elapsos Herodes Rex aliâ cellâ apertâ magnam pecuniam sustulit; ad loculos tamen qui Regum cineres continent neuter eorum peruenit: singulari enim arte ita erant sub terram conditi, vt ab ingredientibus monumentum inueniri nequirent.* Ita Iosephus. Sensus itaque huius loci proprius est iste quem tradit Pineda; quasi Iob dicat se, licet in extrema quâ premebatur inopiâ moreretur, nec diuitum Principumq; more vllam auream argenteámve supellectilem secum in sepulcrum deferret, non ideò tamen minùs quàm illi, quin potiùs longè magis iucundè ac pacatè quieturum.

Olim diuitiæ vnà cum defunctis sepeliebantur.

Psal. 48, 12

16. Aut sicut abortiuum absconditum non subsisterem, vel qui concepti non viderunt lucem.

Hic idem repetit quod superiùs vers. 10. 11. & 12. dixerat, nimirum optare se numquam fuisse natum, sed tamquam fœtum immaturum, maternis adhuc inclusum visceribus, antequam in lucem ederetur periisse, aut saltem mortuum ex vtero prodiisse, & illicò absconditum fuisse, ne miserrimæ huius vitæ mala cernere aut sustinere cogeretur.

Allegoricè S. Gregorius lib. 4. Moralium cap. 36. velut abortiuos ait fuisse primos illos Orbis incolas, qui ante legem datam verum Deum coluerant; & iam in limbo quasi in materno vtero absconditi quiescebant, tempus redemptionis & spiritualis ac gloriosæ per Christum natiuitatis præstolantes; quibus Iob apponi & aggregari summoperè desiderabat: *Abortiuum*, inquit, *quia ante plenum tempus oritur, extinctum protinus occultatur. Quos ergo sanctus vir alios abortiuos vocat, cum quibus se quiescere potuisse considerat, nisi electos quosque, qui ab ipso mundi primordio ante redemptionis tempus exorti sunt, & tamen huic mundo semetipsos mortificare curauerunt? qui conscripta legis tabulas non habentes quasi in vtero mortui sunt; quia auctorem suum naturali lege timuerunt, & cùm venturum mediatorem crederent, studuerunt summo opere mortificandis voluptatibus, etiam quæ scripto non acceperant præcepta seruare. Tempus itaque illud, quod iuxta mundi initium mortuos huic sæculo patres nostros protulit, quasi abortiui vterus fuit.* Sic ille.

Abortiui dicuntur Sancti veteris Testamenti.

Tropologicè Berchorius tres huius vocis *abortiui* tradit morales expositiones: ac Primùm quidem per abortiuum ait designari mortalem conditionem; quia nimirum vita præsens est ita breuis & misera, vt quodammodò videatur mori antequam nasci, iuxta illud Sapientis: *Nos statim nati desiuimus esse.* & ideò benè potest abortiuo assimilari præsertim ob peccatum originale, quo priùs morimur quàm nascamur.

Abortiuum *Primò designat mortalem conditionem;*

Sap. 5, 13

Secundò signat peccati infectionem seu operis imperfectionem, iuxta illud Numerorum: *Obsecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum quod stultè commisimus, ne fiat hæc quasi mortua & vt abortiuũ quod proiicitur de vulua ma-*

Secundò peccati infectionem;

Num. 12, 11.

matris suæ. Quemadmodum ergo mulier multis variisque de causis abortum patitur; aliquando quidem ex tonitrui fragore & subita concussione aut lapidis proiectione; nonnumquam etiam ex sanguinis effusione, mutatione, aut intuitione, non rarò item pharmacis humanâ industriâ ad informem fœtum vel abolendum vel ante tempus expellendum compositis abortus procuratur: sic etiam haud paucioribus de causis anima spiritalem abortum facit, & boni propositi fœtum ex diuini Spiritus inspiratione in mentis vtero conceptum occidit & suffocat per peccatum, & velut abortiuum proiicit & abscondit; nonnumquam quidem per diabolicæ tonitruum tentationis; aliquando item per respectum humani timoris à bono proposito resiliens, aut saltem illud exequi procrastinans, & tandem omittens; quandoque etiam per sanguinis emissionem, id est nimiam in res externas effusionem, omnem deuotionis ac pietatis succum, quibus conceptus à Spiritu sancto fœtus foueri debuerat, euacuans ac perdens; aliisque similibus de causis, quæ vel bonorum propositorum obliuionem inducunt, aut vt ea quis sponte ac deliberatâ voluntate frangat efficiunt.

Tertiò humilem deiectionem. Tertiò denique *abortiuum* in meliorem partem acceptum designat *humilem animi deiectionem*, quam Ascetici *submissionem* vocant; quâ quis se pro nihilo & abiecto reputat, & aliis postponit. Quo sensu Apostolus de semetipso dicebat: *Nouissimè autem omnium tamquam abortiuo visus est & mihi*; se minimum Apostolorum vocans, & indignum tali nomine ac Christi apparitione. *1. Cor. 15, 8*

17. Ibi impij cessauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore.

In morte cessat vis omnis tyrannorum. Septuaginta vertunt: Ἐκεῖ ἀσεβεῖς ἐξέκαυσαν θυμὸν ὀργῆς, ἐκεῖ ἀνεπαύσαντο κατάκοποι τῷ σώματι: *ibi impij accenderunt furorem iræ, ibi requieuerunt fatigati robore.* Atque hoc modo notat Olympiodorus in aliis libris legi; ipse tamen habet ἔπαυσαν; itemque aliud Scholion & sanctus Augustinus, *Deposuerunt furorem suum.* In quibusdam Codicibus est ἐξέπαυσαν: quod idem valet. Theodotion reddit ἐκόπασαν, *cessarunt*: Symmachus, Ἐκόπασαν ὀργῆς θυμόν: *Sedarunt iræ furorem*: Aquila, Ἐπαύσαντο κλονοῦντες: *Cessarunt turbare*, seu tumultum ciere, aliisque metum incutere, & vim inferre. q. d. Qui vix pacem cum aliis habere poterant, & suâ tyrannide & malignitate omnes opprimebant ac perturbabant, hos quidem verberantes, aliorum verò bona diripientes, alios denique diuersimodè diuexantes; eorum tandem peruicacitas furorque finem in sepulcro inueniet. Et quorum robur ac vires vel labore, vel morbo aliòve casu fessæ & afflictæ sunt, vt militum, agricolarum, opificum, infirmorum, in morte quiescent. Vnde Seneca mortem describens ait:

Portus æternâ est placidus quiete.

Mors est remedium omnium malorum. & Euripides apud Stobæum Serm. 274. malis eam omnibus mederi asserit dicens:

——— τὸ γὰρ θανεῖν
κακῶν μέγιστον φάρμακον νομίζεται:
——— *Mors enim*
Maximum existimatur malorum esse remedium.

Quibus similia Sophocles edisserit, vbi ait:

Ἀλλ' ἔσθ' ὁ θάνατος λοῖσθος ἰατρὸς νόσων:
Vltimus morborum Medicus est mors.

Denique plenissimè omnium atque elegantissimè vnà cùm rationibus suis deducit ac describit Diphilus in Fragmentis suis verè aureis dicens:

Εὐμετάβολος μάλ' ἐστὶν ἀνθρώπων βίος.
Οὐκ ἔστι βίος ὃς οὐχὶ κέκτηται κακά,
Λύπας, μερίμνας, ἁρπαγάς, στρέβλας, νόσους.
Τούτων ὁ θάνατος καθάπερ ἰατρὸς φανεὶς,
Ἀνέπαυσε τοὺς ἔχοντας ἀναπαύλαις ὕπνου:
Vita hominum res est admodum mutabilis.
Nulla vsquam vita est plena quæ non sit malis,
Furtis, dolore, morbis, tormentis, metu:
Tantis malis vt Medicus mors interuenit,
Requiemq; fert hominibus in somnum datis.

Plena similibus sunt Poëtarum, præsertim Tragicorum, monumenta. Sed hîc nonnihil enucleatiùs expendenda sunt illa textus verba, *Ibi requieuerunt fessi robore.* Id altè dictum. Quis enim à robore fessus est, & non potiùs ab imbecillitate? nam in mundo fortes robore non fessi dicuntur: siquidem à robore nemo viribus deficit; imò à robore robustus & vegetus euadit, & sic indefessus. Verùm aduerte quòd humanum robur imbecillitatis instar est; & sic viri isti præpotentes & validi non fatigantur & cadunt ab imbecillitate & impotentia, sed à potentia & robore fessi sunt; ab humana gloria inglorij, ab humano robore fessi, ab humana salute infirmi. *Humanum robur fatigatio & imbecillitas est.*

Tropologicè hic locus optimè ad viri iusti quietem, quam inordinatarum mortificatione passionum obtinet, referri potest. *Ibi* enim, id est, in mystica illa solitudine (de qua superiùs versu 14. paulò antè egimus) in quam vir iustus à strepitu peccatorum fugit, & ab omni se perturbatione curarum temporalium abscondit: in qua hi qui erant quondam *impij*, sed iam per Dei gratiam ab impietate liberati, atque ad iustitiam & pietatem informati sunt, *cessant à tumultu* vitiorum; quia ne ab iis perturbentur, semetipsos ab omni peccatorum labe diligenter expurgant, & ab omni criminum clamore se segregant, & procul elongant. *Et ibi fessi*, seu rerum mundanarum pertæsi, *robore* diuinæ virtutis, quæ ipsos ad sæcularia infirmos atque ad spiritualia fortes efficit, læti exultantesque *requiescunt*; quoniam virtutum diuitiis cumulati nullo ampliùs voluptatum aut honorum desiderio importunè torquentur. *Mortificatio quietem animæ parit.*

18. Et quondam vincti pariter sine molestia non audierunt vocem exactoris.

Septuaginta vertunt: Ὁμοθυμαδὸν δὲ οἱ αἰώνιοι οὐκ ἤκουσαν φωνὴν φορολόγου: *Pariter autem sæculares non audierunt vocem exactoris.* Vbi *sæculares* idem est quod *temporales*, rebus & negotiis sæcularibus seu temporalibus ac transitoriis & terrenis addicti, qui in Scriptura filij huius sæculi appellantur. Significat ergo tales negotiatores, qui in hoc sæculo valdè distrahuntur, & in continuis laboribus versantur, ac solicitudinibus anxiis- *Mortui huius vitæ curis ac molestiis liberati sunt.*

anxiisque curis excruciantur (præsertim quando tempus soluendis nominibus præstitutum iam elapsum est, & rigidus exactor cum tabellis instat, & ni extemplò id quod debent soluerint, obtorto eos collo ad tribunal trahit, & in ius ambulare compellit) per mortem omni molestiâ curisque liberari, nec vllam in sepulcro exactoris vocem ampliùs percipere aut pertimescere, quam dum viuebant pessimè oderant. Hunc genuinum huius loci sensum esse patet ex aliis versionibus & ipso Scholio Septuaginta Interpretum, quod sic habet: Ἐκεῖ γάρ εἰσιν οἱ ἐξ αἰῶνος τελευτήσαντες τῆς τῶν φορολόγων ἀπεχθείας ἀπηλλαγμένοι: *Illic enim sunt qui à sæculo obierunt ab exactorum molestia liberati.* Vbi obiter nota vocem αἰών, id est *æuum* siue *sæculum*, apud Septuaginta, vti & in textu Græco noui Testamenti, non semper in stricta sua significatione sumi pro *æternitate*, sed frequenter sumi pro extensione siue duratione ipsa temporis, & hoc modo αἰώνιον vocari id quod in hoc sæculo siue tempore transit. Sic quod apud S. Paulum in Epist. ad Timotheum & ad Titum est πρὸ χρόνων αἰωνίων Vulgata vertit, *Ante tempora sæcularia*. Ceterùm Aquila magis conformiter Vulgatæ vertit, Ἅμα δέσμιοι εὐθηνοῦν: *Simul vincti sine molestia fuerunt*, seu *prosperati sunt*: Symmachus, Ὁμοῦ δεσμῶται ἀόχλητοι: *Simul in vinculis habiti, à turbatione liberi.* Pro voce autem φορολόγου, quâ vtuntur Septuaginta, & propria est tributi seu vectigalium exactoris, Aquila vertit εἰσπράσσοντος: quod idem quidem valet, sed quid communius videtur ac generalius. Symmachus reddit ἐπαναγκάζοντος, *cogentis & extorquentis*.

1.Tim.1. Tit.1,3.

Significat ergo Iobus se optare mortem tamquam portum placidæ quietis, vt vel cum illis saltem, qui in hac vita propter æs alienum in carcerem detrudebantur, & ab exactoribus plurimas molestias sustinere cogebantur, in sepulcro ab omni vexatione liber tandem aliquando possit conquiescere.

Iusti non exaudiunt vocem exactoris diaboli, mundi aut carnis.

Tropologicè S. Gregorius lib. 4. Moralium cap. 31. hæc viris iustis accommodat, qui *quondam* quidem *vincti* inanibus desideriis, sed nunc subsidio gratiæ diuinæ à nexibus peccatorum soluti *sine* vincente aut perturbante concupiscentiæ *molestia* tranquillè viuunt, *nec audiunt vocem exactoris*, diaboli scilicet tentantis, aut mundi, aut carnis ad malum trahentis & peccati consensum, quasi vectigal quoddam exigentis. Sæculares quidem dum adhuc in viuis sunt hanc exactoris vocem frequenter audiunt; sed iusti erunt si eam non exaudiant, neque in peccatum sibi propositum consentiant. *Huius ergo exactoris vox* (vt S. Gregorij verbis vtar) *est tentatio miseræ suggestionis. Audimus autem vocem miseri exactoris cùm eius tentatione pulsamur; sed non exaudimus, si pulsanti resistimus. Audit enim qui tentationem sentit; exaudit verò qui tentationi consentit. Dicatur itaque de iustis: Non exaudierunt vocem exactoris, quoniam suggestionem eius etsi audiant, quia tentantur; non exaudiunt, quia consentire contemnunt.*

19. Paruus & magnus ibi sunt, & seruus liber à domino suo.

Concludit hîc sententiam, quam nonnihil fusiùs deduxit, ostendens omnes morte æquales fieri; quippe quæ naturæ lege tenuiores homines Principibus ac potentissimis quibusque Regibus exæquet, iuxta illud Horatij lib. 1. Carm. *Mors omnia æquat.*

——— *Mors sceptra ligonibus æquat.*
Mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres.

Quibus consentit illud Poëtæ Græci:

Κοινὸς χῶρος ἅπασι, πτωχοῖσί τε, καὶ βασιλεῦσι:
Communis locus manet omnes, & pauperes, & Reges.

Quæ sanè magna consolatio est iis qui hîc in miseriis versantur, & cum aduersa fortuna conflictantur, quibus mors in votis est tamquam præsentissimum malorum omnium remedium. Dum enim spiritu hoc vitali fruimur, necesse est vt qui fortunâ sunt tenui grauia non rarò à potentioribus incommoda sustineant. Et qui aliis seruilem operam & libertatem suam addixerunt recusare non possunt, quin cum duris plerumque confligentur ingeniis, & grauiora subeant quàm vel ingenuus pudor honestè ferre vel mortalis infirmitas tolerare commodè possit. At vbi semel ex hac mortali vita decesserint, quoad humanam attinet œconomiam æqualem omnes sortiuntur conditionem. Quemadmodum enim in morte Regum & Optimatum insolens ambitio & tyrannicus cessat dominatus; ita quoque pauperum & plebeiorum seruilis ac misera conditio finem capit. Id quod præclarè Seneca in Consolatione ad Martiam cap. 20. his verbis docet: *Mors seruitutem inuito domino remittit: hæc captiuorum catenas laxat: hæc è carcere educit quos imperium impotens vetuerat: hæc est in quo nemo humilitatem suam sensit: hæc quæ nulli pepercit: hæc quæ nihil alieno fecit arbitrio: hæc vbi res fortuna malè diuisit, & æquo iure genitos alium alij donauit, exæquat omnia.*

Anagogicè in hanc spiritalis solitudinis seu tranquillitatis domum (de quâ superiùs ad versum 14. egimus) non tantùm magni, verùm etiam praui recipiuntur; quia vnusquisque pro mensura virtutis à seruitute peccati liberatur, & in requiem à vanis desideriis admittitur. Non enim solis sanctis, qui Deum numquam grauiùs offenderunt, sed peccatoribus etiam per pœnitentiam conuersis æterna cælorum habitatio parata est. Ibi paruus licet non in loco magnorum, tamen in eadem domo cum magnis Deo donante victurus est; vbi iam liber ab omni seruitute peccati nullâ magnorum inuidiâ tangetur, & nullo liuore consumetur. *Quia in illa beatitudinis regione* (vt ait S. Prosper lib. 1 de Vita contemplatiua cap. 4) *nec maioris meriti sibi aliquid quisquam arrogabit, quia arrogantia ibi nulla erit; nec superiori inferior inuidebit, quia ibi inuidus nullus esse poterit.* *In cælo nulla inuidia inferiorum erga superiores.*

Mirandum sanè in futuro beatitudinis Regno, vbi tranquillitas summa, pax imperturbata, felicitas perfecta, vbi nullus inuidiæ, nullus tristitiæ locus est, dici nihilominùs ibi esse paruos & magnos. Vbi enim parui magnique differentia est, quî fieri possit, vt parui ad maiorum dignitates non adspirent aut afficiantur? Quis tollet à paruis illis desideria maioritatis & inde ortam tristitiam, si non adipiscantur quæ concupiscunt? Verumtamen ibi parui sunt, sed qui perfectissimam

Perfectus homo suum lucrum æstimat quod aliis tribuitur.

mam hominis rationem possident, quâ fit vt nemini inuideant, sed suum lucrum reputent quidquid in aliis magnum existere conspexerint. Pulchrè hanc concordem Sanctorum in gloria inæqualitatem exponens D. Gregorius libro 4. Moralium cap. 31. *Quia*, inquit, *in hac vita nobis est discretio operum, erit in illa discretio dignitatum: vt qui hic alius alium superat merito, illic alius alium retributione transscendat. Vnde ait:* In domo Patris mei mansiones multæ sunt. *Sed in iisdem multis mansionibus erit ipsa retributionum diuersitas concors; quia tanta vis amoris in illa pace nos sociat, vt quod in se quisque non acceperit, hoc se accepisse in alio exultet.* Quò quid perfectius excogitari possit? Fallar si hominis perfectio vltrà possit ascendere, quàm vt eò charitatis perueniat, quâ sibi acceptum tribuat id quod alteri donatur; & quasi de proprio sic lætetur de fratris lucro. Quod cùm veræ perfectionis sit sicut in hoc sæculo maligno rarò reperitur, ita in cælo perfectissimè inuenietur. Vnde D. Ephræm lib. de Timore Dei cordatè monet: *Promotioni fratrum ne inuideas. ait enim Scriptura: Maius gaudium non habeo, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare.* Quidquid scilicet in aliis videbat perfectum, id suum gaudium putabat vir diuinus. Quò spectans quoque sponsa in Canticis aiebat: *Exultabimus, & lætabimur in te.* Vbi non solùm de sua ipsius, sed de omnium etiam aliorum lætitia quasi de propria sibi congratulatur. Quamobrem eleganter Philippus Abbas lib. 1. in Cantica cap. 15. *Tantus*, inquit, *eius amor æmulam vel pellicem non veretur, nec damnum suum putat, si ad amandum illum altera prouocetur.* Meritò sanè perfecta Dei sponsa non damnum, sed lucrum suum æstimat id quod boni in aliis erga Deum intuetur. Vnde sanctus Paulus ad Philippenses scribens, *Itaque*, inquit, *fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum & corona mea.* At cur illos gaudium suum & coronam suam vocat, nisi quia quòd ipsi gaudeant in Domino ac coronentur, id suum reputet? Eodem spiritu & sensu D. Bernardus in Apologia ad Gulielmum omnium sacrorum Ordinum virtutes in sua numerare non refugit dum ait: *Denique requiratur etiam à me, cur cùm omnes Ordines laudem, omnes non teneo? Laudo enim omnes, & diligo, vbi piè viuitur in Ecclesia. Vnum opere teneo, ceteros charitate. Faciet autem charitas, vt ne illorum quidem fructu frauder, quorum instituta non sequor. Plus aliquid dicam: Tu tibi cautè age: potest autem contingere, quia tu frustrà laboraueris; vt autem ego frustrà diligam bonum quod operaris fieri non potest.* Quid sapientius? Id quod S. Bernardus dicit de virtutibus sacrorum Ordinum puta dictum de omnibus bonis quæ in proximo relucent, in quibus dum per charitatem gaudes tamquam de propriis, eorum tibi certum manet lucrum apud Dominum; & quod fortasse possessor perdit tu integrum custodis. Ceterùm ad Iobi querimonias, à quibus nonnihil digressi sumus, reuertamur.

Ioan. 14, 2.

3. Ioan. 4.

Cant. 1, 3.

Vera charitas aliena bona sua reputat & facit.

Philip. 4, 1.

20. Quare misero data est lux & vita his qui in amaritudine animæ sunt?

Mors vita misera præferenda

Probat inutilem sibi esse vitam eo argumento quod iam dudum tractauimus; quia scilicet nihil ex ea commodi, sed plurimùm incommodi molestiarumque perciperet. Nam quid iuuerit habere lucem, quâ non nisi damna & detrimenta conspicias, cui meritò præferenda sit caligo, quæ tot mala occultaret atque absconderet? Hinc prò magno beneficio Deus promittit Iosiæ dicens: *Colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulcrum tuum in pace: nec videbunt oculi tui omne malum quod ego inducturus sum super locum istum.* Quid enim refert illos vitam degere qui dolore conficiuntur? quod tantum malum est, vt vel ipsâ morte depellendum iure merito censeatur: quandoquidem non sine ratione sic à natura instructi & comparati sumus, vt quando maximis, quibus explicari nequeamus, malis implicamur, vitam illicò cum morte commutare cupiamus. Nam hic sensus & rationis vsus dono à natura datus si nihil omnino fructus nihilque vtilitatis, sed sensum dumtaxat malorum & incommodorum exhibet, quidnam boni in eo est quod expetendum sit? Cùm enim viuere apud optimos quosque auctores idem sit quod lætum atq; alacrem esse, quæ tandem erit vita, perpetuo cruciatu aut mœrore contabescere? Quare prudenter admodum Apostolus scribit ad Corinthios his verbis: *Non volumus ignorare vos fratres de tribulatione nostra quæ facta est in Asia; quoniam supra modum grauati sumus supra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere.* Tobias quoque cùm se vndique ærumnis circumuentum cerneret aiebat: *Expedit mihi mori magis quàm viuere.* Admirabilis planè est & Theologo digna Euripidis sententia apud Stobæum Serm. 285. quam ex vitæ huius malis concludit dicens:

2. Paralip. 34, 28.

2. Cor. 1, 8.

Tob. 3, 6.

——— Ὦ φιλόζωοι βροτοί!
Οἳ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἰδεῖν
Πόθον ἔχοντες μυρίων ἄχθος κακῶν.
Οὕτως ἔρως βροτοῖσιν ἔγκειται βίου.
Τὸ ζῆν γὰρ ἴσμεν· τοῦ θανεῖν δ' ἀπειρίᾳ
Πᾶς τις φοβεῖται φῶς λιπεῖν τόδ' ἡλίου.

——— *O vitæ cupidi mortales!*
Qui posteram intueri lucem
Semper cupitis plurimorum onus malorum.
Adeò vitam mortales amant.
Scimus quidem viuere; præ inscitia verò moriendi
Nullus non relinquere metuit hoc Solis iubar.

Sed hanc moriendi scientiam, quam in hominibus desiderabat Euripides, Christus copiosè docuit; quâ probè imbutus erat Paulus, *desiderium habens dissolui, & esse cum Christo.* Ex quibus facilè patet quàm grauia sint vitæ huius detrimenta, quæ vel vitâ ipsâ redimere prudentissimus quisque cuperet. Quare cum Tollenario nostro ad Ecclesiastæ cap. 4. hoc etiam affirmo; Quandoquidem recta ratio docere videatur tantum posse esse cruciatum tamque diuturnum, vt vitæ fructui præponderet, etiam superiorem animæ partem iudicare (quod Victor Antiochenus in Marcum ac D. Hieronymus in Ecclesiasten disertè affirmant) interdum satius esse omnino non esse quàm in tormentis versari; ac proinde id etiam secundùm rectam rationem optari posse, nisi fortè ratio aliqua altioris ordinis

Philip. 1, 23.

Interdum satius est non esse quàm in tormentis versari.

Sancti gloriam Dei suæ commoditati præponunt.

nis interueniat. Cùm enim ex miseriis & cruciatibus hominum, siue in pœnam peccatorum inflictis, siue ad virtutis exercitium comparatis, Deus gloriam suam eliciat (qui aut ad Maiestatem eius, aut iustitiam, aut aliam perfectionem declarandam pertinent) hominis est rectè instituti potiorem diuinæ gloriæ quàm suæ commoditatis habere rationem. Itaque cùm aut Ecclesiastes aut S. Iob meliorem esse conditionem iudicant eorum qui numquam nati sunt, quàm qui in tanta hîc acerbitate versantur; aut cùm alij viri sancti huic iudicio consentanea sibi vouent; ita semper animo comparati sunt, vt si nossent Deo aliter visum esse, aut hoc ad eius gloriam pertinere, mallent etiam cum suo cruciatu ac miseria diuinæ gloriæ subseruire. At si nulla necessitas cogit Deum per huius aut illius cruciatum Maiestatem suam aut gloriam declarare; quid vetat quò minùs hi tales absolutè & secundùm rectam rationem vouere possint non esse potiùs quàm sic esse? Sed pleniorem horum tractationem Scholasticis relinquentes, ad ærumnas vitæ præsentis contemplandum cum S. Iobo reuertamur.

21. Qui expectant mortem, & non venit, quasi effodientes thesaurum:

22. Gaudentque vehementer cùm inuenerint sepulcrum.

Miseri mortem vt vltimum remedium malorum expectant.

Pergit describere eos qui amaro sunt animo, vt ex adiunctis sumat argumentum ad id quod propositum est probandum, scilicet satius esse mori quàm miseram vitam ducere. Nam homines huiusmodi, qui semper cum doloribus conflictantur, mortem sæpiùs inuocare & auidissimè expectare solent, tamquam vnicum anxietatum suarum perfugium & salutis suæ portum securissimum: qui tamen cùm sic auidè mortem expectant cupito frustrantur affectu, illamque optando longiùs abigunt, non propiùs accersunt.

Quærenti mortem mors perit.

Et non venit.] Quod in Hebræo est, *Et non ipsa*. Nempe ardenter expetis & desideras mortem? non modò *non venit*, sed *non ipsa*. Periit mors illam inuocanti. Parum foret quòd vocata mors non veniret eam cupidè desideranti, non ipsa; abiit, inquam, euanuit, periit, mortua illam cupienti mors est; desiderij tui sepulcro tumulatur, & de fastidij tui vulua nascitur. Cupis longiùs viuere? mortem impensiùs votis solicita. Optas citiùs emori? illam effugere solerter satage: siquidem perit sui desiderio, quæ nascitur ex sui fastidio. Huc spectat illud Apocalypseos: *Quærent homines mortem, & non inuenient eam; desiderabunt mori, & mors fugiet ab eis.* Apoc. 9, 6. Pulchrè autem hoc loco additur, *quasi effodientes thesaurum*; quia scilicet illam, quantum fas est, magis quàm thesauros exquirunt. Consuetum autem erat illis temporibus, & inter Reges & Proceres maximè vsitatum (vti paulò antè ad vers. 15 annotauimus) in sepulcris thesauros recondere vnà cum corporibus defunctorum: quamobrem pauperes, qui istiusmodi thesauris maximoperè inhiabant, vehementissimè lætabantur, si quando terram effodientes in sepulcrum aliquod inciderent, sperantes inde se thesaurum aliquem eruturos. Verè tamen verba ista in viros sanctos rerum terrenarum pertæsos & cælestium amantes in primis quadrant: *Qui expectant mortem, & non venit:* cùm è contra peruersos, & huius sæculi vanitatibus deditos mors ipsamet expectet, atque ex insidiis incautos aggrediatur & opprimat. Nam *nescit homo finem suum; sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cùm eis extemplò superuenerit.* Eccle. 9, 12 Hinc vnum capit in conuiuio temulentum, alterum in ludo gestientem, alium in voluptate lasciuientem, & omnes illos (vt Christus ait) horâ quâ minimè putant inuadit & obruit; Luc. 12, 46 quia nullus illorum mortem expectat. *Sperat autem iustus in morte sua*, Prou. 14, 32. in qua sibi lucrum esse repositum agnoscit, iuxta illud Apostoli dicentis: *Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum.* Philip. 1, 21.

Viri sancti mortem expectant, praui a morte ex insidiis obruuntur.

Sancti ad mortem anhelant.

Porrò pro *expectant* in Hebræo est verbum חכה *hacah*: quod, vt Pineda noster obseruat, vehementem animi affectum significat, quo quis inhiat in rem aliquam vel consequendam vel apprehendendam. Sic apud Oseam, vbi Vulgatus noster Interpres legit, *Quasi fauces virorum latronum*, in Hebræo est, *Sicut expectant latrunculi virum.* Oseæ 6, 9. Latrunculi enim quando quempiam ad deprædandum expectant, omnes aditus obseruant, omnia loca vicina circumspiciunt, & in prædam eminus venientem sagaces oculos intendunt, & quamuis morâ præ desiderio cruciantur; & cùm non multùm tardet, videtur tamen illis longissimas moras nectere: ita quoque viri sancti mortem quam auidissimè expectant, & votis omnibus tamquam malorum depulsricem & bonorum omnium proxenetam exoptant; & quamuis Sapiens eam minimè tardare dicat, Eccli. 14, 12. ipsis tamen videtur moras trahere præ nimio desiderio, quo ad cælestes thesauros sibi per mortem aperiendos anhelant. Veri quippe Dei serui (vti benè notat Alphonsus noster Rodriguez Tract. 1. cap. 14.) quò longiùs prouehuntur, & fini suo propinquiores atque perfectioni viciniores sunt, eò maiori constantiâ, accuratione ac feruore procedunt, & quasi effodientes ad thesaurum aspirant. *Sicut enim* (inquit sanctus Gregorius lib. 4. Moralium) *thesaurorum fossores quò magis effoderint, & profundiùs terram penetrant, eò maiori in opus suum incumbunt diligentiâ; quia cùm norint ad thesaurum absconditum, quem indagant, se iam propiùs accedere, & parum ab eodem abesse, ad diligentiùs & animosiùs fodiendum animantur, maiorique cum voluptate & gaudio terram eruunt: ita qui profectus & perfectionis suæ ex animo studiosi sunt, quò longiùs in ea prouehuntur, & fini suo fiunt propiores, eò laborant contentiosiùs.* Tantò enim labor & contentio maior esse debet, quantò præmium est vicinius. *Gaudent* ergo *vehementer cùm inuenerint sepulcrum*; id est, cùm iam ad mortem & sepulturam se peruenisse cognoscunt; ideoque quò propinquiorem sciunt esse diem mortis, hoc magis lætantur. Quare Paulus hunc absconditum æternæ patriæ thesaurum quærentibus ait: *Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem (fidelis enim est, qui repromisit)* Heb. 10, 24

Sancti gaudent de mortis propinquitate.

&

& consideremus inuicem in prouocationem charitatis & bonorum operum; non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolantes, & tantò magis, quantò videritis appropinquantem diem. Vbi expendit optimè D. Gregorius illud *tantò magis, quantò videritis appropinquantem diem*; tunc scilicet magis consolantes vosmetipsos, ex ipsa propinquitate patriæ & consummatione peregrinationis, quod iam ad metam laborum peruenéritis, brauium præstolantes.

Contemplatio est sepulcrum mysticum. Mysticè per sepulcrum hîc intelligitur vera philosophia, quæ in mortis meditatione consistit; & à fortiori contemplatio, quam viri spirituales tamquam thesaurum inquirunt, & gaudent vehementer cùm inuenerint. Est enim contemplatio (vt noster Aluarez de Paz Tom. 3. eius elo-

Elogia contemplationis. gia recensens ait) requies laborum, complementum desideriorum, perfectio virtutum, præmium abnegationis, finis orationis, & ad assequendam mentis puritatem instrumentum efficacissimum: hæc inter omnia exercitia mentalia est rectior, mundior, securior, quietior, iucundior, permanentior, sublimior, rarior, & vitæ beatæ similior: hæc item est sepulcrum illud gloriosum & desiderabile, in quo à perturbatione mentis abscondimur; de cuius amatoribus Iob ait: *Qui expectant mortem, & non venit, quasi effodientes thesaurum: gaudentque vehementer cùm inuenerint sepulcrum*. Mortem quidem expectant tum carnis, ad quam quotidie se præparant; tum mentis, quâ peccatis & prauis animi affectionibus moriuntur, vt soli Deo viuant, iuxta illud Apo-

Colos. 3. 3. stoli dicentis: *Mortui enim estis, sed vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*. Quamdiu verò hæc mors adeò desiderata plenè necdum venit, sunt quasi effodientes thesaurum: laborant quippe, vt mortem hanc, quam iure merito thesauri adinstar æstimant, consequantur; gaudent verò vehementer cùm sepulcrum contemplationis inuenerint, quia in eo mortem istam, quâ perfectissimè mundo moriuntur, & thesaurum, quo diuites sunt, virtutum accipiunt. *Sicut enim* (inquit S. Gregorius lib. 5. Moralium cap. 5.)

Contemplatio mentem in Deo abscondit. *sepulcrum locus est quo absconditur corpus; ita diuina contemplatio quoddam sepulcrum est mentis quo absconditur animus. Quasi enim huic adhuc mundo viuimus cum mente in eum foris vagamur; sed mortui in sepulcro abscondimur, cùm mortificati exteriùs in secreto internæ contemplationis celamur. Sancti igitur viri ab importunitate desideriorum temporalium, à tumultu inutilium curarum, à clamore perstrepentium perturbationum semetipsos sacri verbi gladio mortificare non desinunt, atque intus ante Dei faciem in sinu mentis abscondunt*. Nequaquam igitur ad sepulcri nomen exhorreamus. Nam quod amabo palatium augustius ipsâ Dei facie; quæ contemplantes abscondit? iuxta illud Psal-

Psal. 30, 21. mistæ: *Abscondes eos in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum*. quandò enim in conspectu Dei adstant ita ab eo proteguntur, vt ex affectibus suis perturbationem non sentiant.

Ceterùm ne varias hius textus interpretationes omittamus; pro eo quod Vulgata legit; *Gaudentque vehementer cùm inuenerint sepulcrum*; Hebræa, si verbum ex verbo interpreteris; ita sonat: *Lætantes ad exultationem gaudent si inuenerint sepulcrum*: Chaldæa, *Qui lætabantur exultatione, modò lætantur cùm inuenerint locum sepulcri*: Septuaginta, Περιχαρεῖς δὲ ἐγένοντο ἐὰν κατατύχωσι. Θάνατος ἀνδρὶ ἀνάπαυμα: *Læti autem facti sunt si fuerint consecuti* [scilicet mortem, aut sepulcrum.] *Mors viro requies*. E qui-

bus omnibus, vt paulò antè dicebamus, rectè *Mors læta iustorum.* concluditur viro iusto mortem haudquaquam horribilem, sed optabilem; nec amaram, sed iucundam accidere. Hinc videre est non raro illos qui eximiè Deum in vita coluerant in morte lætos ac ridentes, cuius horribili metu alij exanimantur. Quod expressum in Gerardo viro sanctissimo voluit Deus; de cuius mirabili in morte lætitia D. Bernardus Serm. 26. in Cantica in hunc modum meminit: *Accitus sum ego ad id miraculi, videre exultantem in morte hominem, & insultantem morti. Vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus? Iam non est stimulus, sed iubilus. Iam cantando moritur homo, & moriendo cantat*. Felix profectò anima quæ in morte exultat, & insultat morti, atque inexplicabili dulcedine colliquescit. Felicissima item dies illa, quâ Dei amicus, & beatitudinis candidatus, in patriam & cæli domicilium euocatur: vix enim lumina morte occludenti sese lux aperit atque dies, quam nox nulla vel tenebræ sequuntur, sed aurea serenitas & æterna quies: nec est quòd tali mœrorem adferat de sepultura & humo cogitatio: stat enim ratum cæli decretum, se- *Sepulcrum iusti gloriosum.*

pulcrum eius fore gloriosum. Habeant ergo in *Isaiæ 11, 10.* melle (vt Herodotus lib. 1. tradit) Babylonij sepulcra sua; at viri sancti in pietatis dulci ambrosia humantur. Gloria in rerum administratione parta viro ciuili (vt Plutarchus ait) καλὸν ἐντάφιον, id est *pulchram sepulturam*, statuat; at longè pulchrius honoratiusque sepulcrum ipsa Pietas religiosæ vitæ hominibus suis veluti manibus ædificat: vbicumque enim sui fuerint ibi memoria eorum in benedictione erit. Iam iterum ad textum & Iobi querelas redeamus.

23. Viro cuius abscondita est via, & circumdedit eum Deus tenebris?

Agit hîc de viro suæ sortis & conditionis in *Qui in miserijs versantur quasi tenebris circumdantur.* extrema calamitate constituto, qui circumdatus tenebris miseriarum & ærumnarum nullam inuenire possit viam, quâ ad lucem, id est lætam vitam & felicitatem euadat. Hoc itaque, vt sensus & constructio cohæreat, referendum est ad illud quod versu 20 dixerat: *Quare misero data est lux?* id est *vita*; quæ scilicet non tam vita est miseris quàm longa mors; aptissimè his verbis exponens calamitosi hominis conditionem, vt probet ei prorsus inutilem esse lucem, quemadmodum ad versum istum vigesimum fusiùs explicatum est, quò hæc referuntur; vt sensus sit huiusmodi ac si dicat: *Cur datur lux viro, cuius abscondita est via?* id est, qui nullam viam inuenire potest, quâ huius vitæ mala, in quibus versatur, effugiat; & cuius ita latet suæ salutis iter ac si ab eo penitus absconderetur, quippe omni luce destituto, & densissimis vndique tenebris circundato, ne ex dici Solisq; luce vllum capere valeat emolumentum; quæ consequenter ei frustra tribuitur. Cùm autem Vulgatus vertit, *Circumdedit*

cumdedit eum Deus tenebris, Chaldæum secutus fuisse videtur, qui hunc locum ita interpretatur: *Et vmbrauit Deus apud eum:* in Hebræo enim tantùm est, *Circumdedit circa eum Deus*; quemadmodum quoque vertunt Septuaginta; Συνέκλεισε γὰρ ὁ θεὸς κατ' αὐτοῦ· *Conclusit enim Deus super eum*; eamdemque quam modò explanauimus refert sententiam. Verbis porrò Hebraicis disertè exprimitur status hominis infortunati, cuius conatus semper irriti cadunt, neque exitum vmquam felicem sortiuntur; sed quidquid moliatur, & quocumque se vertat, detrimentum facit; & ad tantas angustias redigitur, vt quodammodò circumdatus à Deo & malis vndique circumseptus esse videatur, ne euadere vllo modo possit. Hoc sensu Psalmista de seipso dicit:

Psal. 87, 9. *Traditus sum, & non egrediebar:* id est, effugere non poteram. Et clariùs ipsemet Iob infrà cap. 7.

Iob 7, 12. *Numquid mare ego sum aut cetus, quia circumdedisti me carcere?* Se verò cum mari comparat, quia mare à Deo ostijs ac littoribus conclusum fuisse dicitur, ne terram obrueret, sicut inferiùs

Iob 38, 10. cap. 38. narratur: *Circumdedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia*. Ita nimirum Iob se vndique miserijs conclusum & immersum fuisse memorat, vt emergendi nullam haberet potestatem. pari igitur modo hîc etiam miserum & afflictum hominis statum describens ait: *Circumdedit circa eum Deus*, miserias scilicet & calamitates, quas per tenebras significari non semel in præcedentibus exposuimus.

Nemo scit an opera sua Deo placeant.

Ceterùm ista verba, *Viro cuius abscondita est via*, &c. hunc etiam sensum habent, vt significent, ipsa opera nostra se nobis abscondere, adeò vt omnino ignoremus an rectè facta sint, an secùs. quod multùm doloris & timoris nobis parit. Atque hoc modo locum hunc exponit sanctus Gregorius lib. 5. Moral. cap. 4. dicens: *Sæpè vnde placari iudex creditur, inde ad irascendum placidis instigatur, Salomone attestante, qui ait:*

Prov. 14, 12. Est via quæ videtur homini recta, nouissima autem eius ducunt ad mortem. *Vnde postquam dictum est*, Quare data est misero lux? *adiungitur*, Viro cuius abscondita est vita. *ac si dicatur: Cur huius vita successus appetit, qui sub qua sit existimatione iudicis iter sui operis nescit*. Atque hoc erat quòd Iobum grauissimè angebat, nempe quòd ignoraret, an bona quæ gesserat aliqua ex parte ad malum vergerent.

24. Antequam comedam suspiro; & tamquam inundantes aquæ sic rugitus meus.

Septuaginta reddunt: Πρὸ γὰρ τῶν σίτων μου στεναγμός ἥκει, δακρύω δὲ ἐγὼ συνεχόμενος φόβῳ: *Ante escas quippe meas gemitus adest, & fleo ego coarctatus timore*. Aquila vertit: Ὅτι εἰς πρόσωπον ἄρτου μου στεναγμὸς ἐλεύσεται: *Quia ad faciem panis mei gemitus veniet*. Quod ferè ad verbum respondet Hebræo textui, qui sic habet: כִּי-לִפְנֵי לַחְמִי אַנְחָתִי תָבֹא: *Chi liphne lachmi anchàti tauo*. Id est: *Nam ad facies panis mei suspirium meum veniet mihi*. Vbi in primis notanda est particula כִּי *chi*, quæ hoc loco commodè verti posset *quare*, vel *quamobrem*, vel *ideò*, tum vt causa tanti gemitus & rugitus indicetur; tum vt ex præcedentibus optima cum ijs quæ paulò antè protulit colligatio nexusque appareat. Deinde notanda est phrasis Hebraica, *ad facies panis mei:* significare namque potest non solùm, vt Vulgatus Interpres vertit, *antequam comedam*, sed etiam aliquid maius. q. d. Tanta est animæ meæ amaritudo, tantumque tenet me vitæ meæ tædium, vt statim atque cibi ante oculos meos ad miserrimam hanc vitam meam vtcumque sustentandam apponuntur, vltrò mihi erumpant suspiria emanentque lacrymæ, nec non intensissimos cogar rugitus eructare, à cibo prorsus abhorrens, atque ita mecum ratiocinans: Ad quid mensa apponitur ei qui vehementissimè gauderet, si extemplò mori liceret, ac sepulcri compos fieret? Alia tamen adhuc subtilior Hebraicis istis verbis subest significatio, secundùm quam in sacro eloquio passim denotant similitudinem, æqualitatem aut proportionem. veluti cùm dicitur in Exodo, *Non erunt tibi Dij ante me*, in Hebræo est *super facies meas*. hoc est, Quamdiu ero & existam, nempe in æternum Deos alienos non habebis. Item in Psalterio, vbi habetur, *Et permanebit cum Sole, & ante Lunam*, in Hebraico textu legitur *ad facies Lunæ:* & paulò pòst ibidem pro *ante Solem* Hebræus vertit, *ad facies Solis:* hoc est, quamdiu durabit Sol, quamdiu durabit Luna. Quibus in locis ista phrasis *ad facies* æqualitatem temporis sonat; in quibusdam verò alijs significat similitudinem, vt cùm hîc infrà cap. 4. de impijs dicitur, *Consumentur velut à tinea*; in Hebræo habetur *ad facies tineæ*. Itaque si phrasim hanc Hebraicam in priori æqualitatis notione accipias, illud, *Ad facies panis mei suspirium meum veniet*, idem est ac si dicat: Tantum suspiro quantum comedo, siue tot suspiria emitto quot panis vel cibi buccellas accipio. Atque hoc ita intelligendum est, vt verbum *venire* significet erumpere, & cum impetu exire; quemadmodum suspiria solent & singultus, qui præ nimia cordis angustia suopte motu prodeunt: hos ergo Iob vltrà cohibere non poterat; sicut repugnantiam illam, quâ Dauid *laborauit in gemitu suo*, S. Ephræm Tom. 3. Serm. de Pœnitentia interpretatur laborem illum, qui in gemitu, ne foras prorumpat, comprimendo sentitur. Et certè Interpres Vulgatus hunc Hebraismum elucidare voluit dum vertit, *Antequam comedam suspiro*. Idem enim est ac si diceret: Quantum vel quoties comedo, tantum vel toties suspiro & lacrymas fundo. Cui modo loquendi haud dissimilis est in Psalmis: *Oblitus sum comedere panem meum. A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ*. Et paulò pòst additur: *Quia cinerem tamquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam*. Quasi dicat: Tam crebri ac sine intermissione sunt gemitus mei, vt vix mihi ad cibum sumendum tempus supersit, quin imò etiam ipso refectionis tempore inter bibendum mihi lacrymæ vbertim erumpant, & in calicem meum defluant. Atque hoc est tantum flere quantum bibere. Vnde subdit:

Iobo erant cibi fastidio, quòd miseram ei vitam prorogarent.

Phrasis Hebraica ad facies quid significet.

Exod. 20, 3. — Psal. 71, 5. — Ibidem vers. 18. — Iob 4, 19. — Psal. 6, 7. — Psal. 101, 5.

ET TAMQVAM INVNDANTES AQVÆ SIC RVGITVS MEVS.] Id est, Præ doloris magnitudine tantus est gemitus & eiulatus meus, vt aquarum inundantium fragorem ac sonitum exprimere quodammodò videatur. Intelligenter autem hac Vulgati Interpretis versione verba Hebræa explicantur,

cantur, quæ paululùm obſcuriora videbantur, & ſic ad verbum ſonant: *Effuſi ſunt ſicut aqua rugitus mei.* pro quo Septuaginta vertunt: Δακρύω δὲ ἐγὼ συνεχόμενος φόβῳ: *Fleo autem ego coarctatus timore*. Ex quo manifeſtæ arguitur ſtultitiæ Stoicorum illa cruda nimis & humani ſenſus expers opinio, affirmantium viro forti nullum vmquam conceſſum eſſe gemitum aut eiulatum, tametſi maximis doloribus premeretur. Sicut enim non dedecet virum fortem dolor, cùm illum ratio & natura poſtulet (vti ſuperiùs cap. 1. verſ. 20. probauimus) ita nec ſummi doloris ſigna nobis à natura indita hominem etiam ſapientem vllo modo dedecere putanda ſunt; qualia vel ipſummet Chriſtum in horto & cruce atque aliàs aliquando edidiſſe conſtat.

Stoicorum ſtulta ſententia doloris ſigna vituperat.

Tropologicè S. Gregorius lib. 5. Moralium cap. 4. hunc verſiculum exponens docet perfectionem iſtiuſmodi naturæ cibum eſſe qui lacrymis emendus, & gemitibus atque ſuſpirijs comparandus ſit: *Niſi enim*, inquit, *anima ſuſpiret non comedit: quia qui ſe in hoc ſæculo per deſideriorum cæleſtium lamenta non humiliat, æternæ patriæ gaudia non deguſtat. A veritatis enim pabulo ieiuni ſunt qui in hac peregrinationis inopia lætantur. Suſpirat autem qui comedit: quia quos veritatis amor afficit etiam refectio contemplationis paſcit. Suſpirans Propheta comedebat cùm diceret:* Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes. *Luctu enim ſuo anima paſcitur cùm ad ſuperna gaudia flendo ſubleuatur; & intus quidem doloris ſui gemitum tolerat, ſed eò refectionis pabulum percipit, quò vis amoris per lacrymas emanat.* Sic ille; ſatis apertè & disertè docens non niſi feruentibus piorum deſideriorum ſuſpirijs & profuſis vbertim lacrymis veræ deuotionis gratiam obtineri. Hæc autem talia deſideria ſint oportet, quæ nos dormitantes excitent, oblitos ad memoriam reuocent, & in alia diſtractos colligant, & ad ſolam perfectionem quærendam quotidie magis magiſque ſolicitent, & quæ in alia re quàm in virtutis officio nos requiem inuenire non ſinant, quæ nos ſingulis momentis ignauiæ reprehendant, quæ ad ſanctam quamdam impatientiam adigant, quia Deum diligentiùs non quærimus, & poſt ſponſum velociùs non currimus; & quia necdum illum perfecti amoris brachijs adſtrictum ligatumque tenemus. Talia denique ſint quæ ad feruentiſſimas poſtulationes moueant, quæ ad largam profuſionem lacrymarum prouocent, & quæ ex imo pectore ſuſpiria, gemitus & ſingultus eliciant. Huiuſmodi enim deſideria non tepida & infirma, ſed ardentia atque robuſta, quæ difficultates ſuperent, quæ animam lacrymis gemitibuſque conficiant, ſolent ipſimet Omnipotenti vim inferre, in Dei cor penetrare, ibi conturbare ſententiam, iram diſcutere, veniam mereri, pacem extorquere. Hinc omne ferè genus diuinarum Literarum fletum, ſuſpiria, planctum hominibus indicit vt pœnitentiæ veræ condimentum & pabulum deuotionis. Pleni ſunt Prophetarum libri aliaque Oracula ſacroſancta, in quibus nos monet Deus, vt ad ipſum conuertamur in fletu & planctu, & ſcindamus potiùs corda noſtra quàm veſtimenta. Euangelium quoque totum lacrymis & imbre illo ſalutari madet, in quo riſus inaneſque lætitiæ damnantur, fletus & lamenta commendantur: idque auctore Filio Dei; qui inauditis ſuis monitis orbem inſtruens, *Væ*, inquit, *vobis qui ridetis nunc; quia lugebitis & flebitis.* & è diuerſo, *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.* Quod arcanum Chriſti dictum acutè ſubtiliterque expendens ſanctus Auguſtinus Serm. 9. de Verbis Apoſtoli, *Ergo*, inquit, *in ploratu officium eſt, in riſu præmium ſapientiæ.* Vult nimirum hominis Chriſtiani officium eſſe plorare quàm longa eſt vita præſens; poſt migrationem verò ab hoc mundo opperiendam eſſe lætitiæ vſuram & ſempiterni gaudij fructum, quem pollicetur Deus. Ceterùm quæ tantorum Iobo cauſa ſuſpiriorum & gemituum extiterit expendamus; quam verſu ſequenti aſſignat dicens:

Perfectio lacrymis & gemitibus comparanda.

Pſal. 41, 4.

Vera deuotio non niſi ſuſpirijs & lacrymis obtinetur.

Fletus eſt pœnitentiæ condimentum & pabulum deuotionis.

Ioël. 2, 12.

Luc. 6, 25. & 21.

25. Quia timor quem timebam euenit mihi; & quod verebar accidit.

Ideò nimirum tot imo corde ſuſpiria tantoſque rugitus & eiulatus Iob emittebat, quia *timor*, id eſt res omnino timenda & formidanda, quam olim in rebus proſperis conſtitutus pro humanæ conditione naturæ ſibi aliquando euenire poſſe prudenter metuerat, iam ipſum opprimebat; & vel inuito, dolorum & ærumnarum immenſitati præ mortali imbecillitate ſuccumbenti, exprimebat. *Timor* enim (vt benè Pineda noſter obſeruat) μετωνυμικῶς hoc loco pro *re timenda* ſumitur, effectum pro cauſa accipiendo, & abſtractum pro concreto ponendo; quemadmodum in Prouerbijs pro eo quod nos legimus, *Cùm vobis id quod timebatis aduenerit*, in Hebræo ponitur, *Cùm venerit timor veſter*: ſic enim vocem illam hîc accipiendam eſſe poſterius huius verſiculi hemiſtychium (quod phraſi Scripturæ, præſertim Pſalmis vſitatâ, prioris explicatio eſt) manifeſtè declarat: *Et quod verebar accidit.* Quibus verbis nihil aliud ſignificat quàm timorem ſuum non fuiſſe vanum, cùm nihil antè timuerit quod non deinceps expertus fuerit cumulatè; quippe qui in tantam è ſummo felicitatis faſtigio calamitatem repentè inciderit, qualem ante ſe nemini eueniſſe vmquam certum erat; ſed vel ſibi aut vlli mortalium ingruere aliquando poſſe vix credibile videbatur. Tanta enim erat calamitatum eius magnitudo & enormitas, vt omnem humani ſenſus captum imò & mentis cogitationem longè ſuperaret. Hæc itaque vera & ſatis idonea erat tot ſuſpiriorum & rugituum cauſa, quòd nimirum ærumnas, quas in florente ſtatu timuerat ſibi fortè aliquando euenturas, in præſentiarum re ipſâ longè grauiores & acerbiores experiretur quàm vel ipſe vel quicumque alius præſagâ ſibi mente fingere aut concipere potuiſſet. Dæmonis enim exquiſitum in cruciatibus excogitandis atque irrogandis ingenium & artificium, quod in Iobo affligendo & torquendo propemodum exhauſtum fuit, quis vel dicendo eloqui vel cogitando aſſequi vllo modo poſſit? Atque hic, vt opinor, eſt maximè ſimplex & genuinus huius loci ſenſus & commodiſſima explicatio: quippe quæ in ſuſpirijs & rugitu humanæ carnis infirmitatem agnoſcit, & Iobi in malis, antequam accidant, præuidendis ſagacitatem atque prudentiam, nec non poſtquam

Timor metonymicè pro re timenda.

Prou. 1, 26.

Iob maiora paſſus quàm quiſquam poſſit concipere.

quam ingruerint generosè sustinendis constantiam fortitudinemque commendet. Significat enim Iobum semper præ oculis habuisse humanarum rerum vicissitudinem, & in rerum omnium affluentia solitum aduersa omnia formidare, quasi iam proximè ex insidijs ipsum inuasura: quia vt eximius erat Philosophus, exactè nouerat res humanas varijs obnoxias esse mutationibus, & momento nonnumquam temporis ita conuerti, vt nullum penitus pristini sui status post se relinquant vestigium. In prosperis ergo adhuc constitutus ita regiam suam fortunam intuebatur, vt eam deficere posse meditaretur: sic mensam instructu regio instratam & frequentibus oneratam ferculis videbat, vt tamen non ignoraret in aureis non rarò poculis venenum propinari, & extrema gaudij luctum excipere. Quamobrem neque arridenti sibi fortunæ nimiùm fidebat, neque ob regiam dignitatem sese insolenter efferebat, aut præ se alios despiciebat, quos iacere videbat in sordibus & aduersæ fortunæ incommodis vrgeri; sed eorum necessitatibus prout poterat subueniebat; in die bonorum (vt Sapiens monet) non immemor malorum; neque cùm homo esset humani quidquam à se alienum putans. Hæc multis eleganter explicat S. Chrysostomus Tom. 5. Hom. 14. de auaritia; vbi fusè ostendit, quomodo Iob in rerum omnium affluentia & secundissimo fortunæ flatu minimè inflatus sese in angustis animi moderati spatijs semper continuerit; ac deinceps admirandæ ipsius in aduersis constantiæ rationem reddens, *In causa*, inquit, *fuit, quod cùm diues esset expectabat egestatem; cùm tot liberorum esset pater expectabat vt subitò fieret orbus: atque hunc timorem semper apud se suscepit, & hanc anxietatem semper apud se aluit, intelligens rerum humanarum naturam momentaneamque volubilitatem negotiorum considerans. eoque dixit: Timor quem timebam euenit mihi; & periculum quod metuebam occurrit mihi.* Hoc nempe proprium est prudentiæ non ea modò quæ ante pedes sunt considerare, sed illa quoque quæ longè sita vel postmodum futura sunt prospicere: absque hac enim prouidentia nec præcipitia videntur, nec apparet portus boni euentus, quò cymba negotiorum tuto & molli appulsu dirigatur, & coguntur multi acroama illud imprudentium ore inuito eijcere, *Non putaram:* quod opusculò planè festiuo & eleganti Ioannes Dauid noster meritò eliminandum & amputandum docet. Quare non probo hîc quorumdam explicationem dicentium idcircò Iobum in suo illo bonorum omnium naufragio ante cibi sumptionem plorare & rugire solitum, quòd illa tunc pateretur quæ dudum anteà præuidisset ac timuisset; quasi istiusmodi malorum præcognitio seu præuisio dolorem eius ampliaret aut augeret, cùm è diuerso potiùs illum lenire atque imminuere debuisset; quia vt prouerbio dicitur, *Prævisa tela minus feriunt*; & vt Seneca lib. de Consolatione cap. 9. sapienter ait, *Quæ multò antè prouisa sunt languidius incurrunt.* nec minùs scitè alio loco Epist. 76. *Præcogitati mali mollis ictus venit.* Quare, vt iam exposui, dicendum idcircò Iobum tanta doloris signa edidisse, quia mala quæ timuerat, & aliquo modo confusâ saltem cogitatione anticiparat, præter expectationem longè immaniora & acerbiora quàm cogitando assequi potuisset accidissent. Nam, vt sapiens Hebræorum Scriptor Iosephus lib. 5. Antiquitatum capite vltimo ait, *Τὰ παρὰ προσδοκίαν δεινά.* id est, *Casus inopinati sunt acerbi.* Longè enim grauiùs solent afficere quæ præter expectationem accidunt.

Iob in prosperis semper aduersa metuebat.

Eccli. 11, 27.

Prouidentia est mala futura prospicere.

26. Nónne dissimulaui? nónne silui? nónne quieui? & venit super me indignatio.

Septuaginta hæc sine interrogatione efferunt hoc modo: *Οὔτε εἰρήνευσα, οὔτε ἡσύχασα, οὔτε ἀνεπαυσάμην· ἦλθε δέ μοι ὀργή: Neque in pace fui, neque in silentio, neque in requie; venit autem mihi ira.* q. d. Non me segniter & inerter gessi in meo munere administrando, sicut multi alij Reges & Iudices, qui dissimulant peccata, & grauissima etiam facinora conniuendo non puniunt; qui silent vbi vel maximè clamare deberent; qui inerti otio sese dedunt, & genio indulgent suo, cùm ijs vigilandum, & pro Reipublicæ salute assiduè laborandum foret, vt officij sui debito satisfacerent. Ita Pineda noster. Quem sensum Aquila clariùs expressit hunc locum ita vertens, *Οὐκ ἐσπατάλησα, Non me oblectaui, non indulsi genio.* Id est, Minimè deliciosa, sed laboriosa mihi visa fuit; & tamen grauis hæc plaga & ira Dei in me venit.

Optimi Principis ac Magistratus officium hoc versu insinuatur; quorum est si quod sciant indignum aliorum facinus & maleficium corrigere, deuios reducere in viam, vno verbo emendare. Hinc probi & prouidi Reipublicæ Rectores in Scripturis canes appellantur, quòd reos scelerum atque impios allatrare, & cùm opus fuerit morsibus impetere atque supplicijs coërcere debeant: id ni faciant ab Isaia grauiter reprehenduntur, & dicuntur *canes muti non valentes latrare*; vel, vt legit S. Augustinus in Psal. 81. *Canes muti nescierunt latrare.* Sed de multis veriùs dici potest noluerunt quàm nescierunt: qui si fortè muti sint, aut interclusam vocem habeant, non id patiuntur, quòd nescio quis lupus illos prior viderit, sed ignauus potentiæ alienæ timor & spes commodorum, aut alius quispiam respectus humanus linguam illorum fœdè ac perniciosè illigauerit. Hinc oritur illa dissimulatio peccatorum, quam sapientes communibus sententijs damnant omnes, cùm in sceleribus conniuent illi qui emendare debuissent. S. Hilarius in Psal. 138. istiusmodi dissimulationem ac conniuentiam *adulans silentium* appellat, atque acriter perstringit, nec immeritò; quoniam incredibile est quot & quanta mala inde promanent. Nam in primis illi ipsi quod nefarium scelus non corrigunt admittunt; quemadmodum Agapetus num. 28. disertè docet dicens: *Ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας: Idem est delinquere & non coercere delinquentes.* Alijs autem incredibiliter nocent, quibus fenestram aperiunt latè patentem ad similem audaciam concipiendam, vt verè & acutè Arnobius lib. 4. Contra Gentes: *Quisquis*, inquit, *patitur peccantem is vires subministrat audaciæ.* Neque in vno sistit malum, sed vt pestilentissimum quoddam virus in consequentes quoque ætates influit,

Boni Principis & Magistratus officium.

Isaiæ 56, 10.

Dissimulatio peccatorum maxima damna parit.

fluit, ad quas peccandi consuetudo transmittitur; quemadmodum pulchrè docet Ennodius in Vita Epiphanij dicens: *Vitia transmittit ad posteros qui præsentibus culpis ignoscit.* Iob itaque secundùm Septuaginta Interpretum lectionem ab omni noxia dissimulatione, atque adulante silentio, nec non inerti otio aut desidiosâ quiete, quæ vitijs pabulum & fomenta subministrant, atque criminibus patrocinantur, quàm maximè semper alienum se fuisse profitetur; cùm non dissimulauerit se scire aliorum peccata, neque ad illa conniuerit, & impunè abire passus sit, neque siluerit, cùm reprehensione seueroque edicto impudens sceleratorum hominum improbitas coërceri deberet; neque tandem quieuerit, donec aut peccatum aut peccatores de terra exterminaret.

Chaldæus cum Vulgato hæc per interrogationem efferens sensu prorsus alio versum hunc exponit, & παραφραστικῶς interpretatur hoc modo: *Nónne quieui? & nónne pacatus fui in nuntio de bobus & asinis? & nónne tranquillus fui in nuntio de incendio ouium? & nónne sedatus fui de nuntio camelorum? & venit indignatio per nuntium de filijs?* Vbi dissimulatio & silentium illud, cuius Vulgata versio meminit, ex Chaldæi sententia refertur ad eam animi tranquillitatem, quâ Iob fortunarum suarum iacturam absque querimonia pertulit. Quod autem illa verba postrema, *Venit super me indignatio*, ad mortem filiorum referat, meritò improbat Stunica & Pineda noster, quòd potiùs hæc ad acerbissimam illam calamitatem, quam in corpore ipse suo à diabolo percussus sustinuit, referenda videantur: ita nimirum vt prima pars versiculi, *Nónne dissimulaui? nónne silui? nónne quieui?* ad calamitates illas quatuor, quibus patientia eius primùm tentata fuit, referatur. Quasi diceret: Omnium planè facultatum mearum & possessionum amplissimarum, quin & pignorum insuper charissimorum iacturam & luctuosissimum interitum patienter atque æquo animo tuli; *dissimulaui*, nullum indignantis animi signum edens; *silui*, nullum querulosum verbum proferens; *quieui*, nihil omnino reluctans; sed diuinæ in omnibus voluntati me accommodaui, & æquè sereno ac tranquillo animo de manu Domini mala sustinui quàm bona susceperam: cumque hac ratione sperarem mihi Deum fore propitium atque beneuolum, è diuerso expertus sum durum, non quasi muneratorem rectè factorum, sed quasi scelerum censorem ac vindicem. Hoc enim sibi volunt illa verba vltima, *Et venit super me indignatio*, id est affectus animi indignantis & irascentis; quales sunt plagæ & ærumnæ quas Iob patiebatur.

Porrò extrema hæc verba notat Sanctius noster occasionem & materiam præbuisse longæ illi disputationi, quam amici cum Iobo sequenti capite auspicantur.

CAPVT QVARTVM.

Eliphaz, rupto tandem silentio viam aperit longæ disputationi, Iobum arguens impatientiæ, & supponens neminem vmquam iustum perijsse, nec impium impunè tulisse scelus suum, conatur illi persuadere quòd propter peccata sua tantas ærumnas sustineat; quandoquidem nemo sit adeò iustus, in quo Deus non reperiat aliquam prauitatem, quam meritò puniat, si summo iure agat.

1. RESPONDENS autem Eliphaz Themanites dixit:

Amici Iob fuêre verè sapientes ac pij.

DISPVTAT hîc Pineda noster, vtrùm Eliphaz ceterique amici Iob, quibuscum ei tam longa fuit disputatio, verè sapientes fuerint, ac religionis pietatisque cultores; & concludit affirmatè; quoniam eorum sermones verè doctissimi atque omni eruditionis genere referti id luculenter declarant; quos iure meritò plúrimi faciendos esse ipsiusmet S. Pauli auctoritate confirmatur, qui in Epistola prima ad Corinthios Eliphazi testimonio vtitur ad doctrinam suam admirabilem ac planè theologam comprobandam dicens: *Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum.* Quam sententiam Eliphaz protulit sequenti capite ver. 13. Quare de illorum probitate, sapientia & eruditione minimè dubitandum; quandoquidem sancto Iobo, viro integerrimo, sapientissimo eruditissimoque vsi fuerint familiariter, cuius amici passim in Scriptura nominantur. Pares autem cum paribus (vt in prouerbio est) plerumque congregantur & conuersantur; nec vera sine virtute amicitia conglutinari potest; sed nec viro probo cum iniquis esse potest amicitia. Adde quòd Eliphaz hoc, & cum eo simul socij postremo capite, diuino alloquio atque apparitione digni sint habiti: nec refert ipsos à Deo fuisse reprehensos, quòd amici sui consolationem imprudenter tractassent, adeoque peccassent: nam ab ipsomet Numine edocti, ab errore liberati, & in gratiam recepti fuerunt. Quare haudquaquam idcircò penitus reijciendi sunt, cùm & complures alij Prophetæ & ἁγιόγραφοι, quorum Libri & Oracula in Scripturæ Canones relata sunt, grauiora longè crimina commiserint, & acerbiorem meruerint atque tulerint reprehensionem, etiam ipsemet Moyses & Dauid, sacrorum Scriptorum primipili.

1. Cor. 3, 19.

Quis fuerit error amicorum Iob.

Horum porrò amicorum error in eo potissimùm versari videtur, quòd cum sancto Iobo de proborum virorum & iniquorum differentijs dispu-

disputantes verissimas quidem instituant propositiones, sed assumptiones plerumque falsas ac temerarias subinferant, in quibus turpissimè hallucinantur: nihil enim de toto genere bonorũ & malorum edisserunt, quod non doctissimè sapientissimeque loquantur; imprudenter tamen sanctum Iobum iniquitatis arguebant. qua in re non adeò mirum est ipsos fuisse deceptos. Nam cùm pœnæ naturâ suâ propter culpam institutæ sint, & infligi soleant, communis hominum fert opinio, vt eum culpæ alicuius reum putent, quem pœnas pendere videant: adeò vt vel ipsemet Christus infinitâ bonitate præditus, quòd in crucem suffixus cerneretur, *cum sceleratis reputatus sit*. Hinc barbari quoque videntes viperam è manu Pauli pendentem dicebant ipsum homicidam esse, quòd vltio non fineret eum viuere, vt in Apostolorum Actis narratur. Quare mirum non est Iobi amicos de ipsius probitate addubitasse, vbi eum fortunis omnibus spoliatum & tam exquisitis tormentis à diabolo excruciatum cernerent.

Pœna propter culpam potissimùm instituta.

Isaiæ 53, 12.
Act. 28, 4.

Licet ergo D. Gregorius & quidam alij dicant illos gessisse typum hæreticorum, nefas tamen sit existimare ipsos verè hæreticos fuisse: nam tunc needum Iobi sanctitas tam manifesto Dei testimonio fuerat comprobata, vt eam religiosè credere tenerentur. Neque verò etiam S. Paulus, si hæretici fuissent, eorum testimonio vti voluisset ad doctrinam suam theologicam confirmandam. Quamobrem tanti criminis labe aspergi nullo modo possunt, cùm nulla eorum hæresis in medium proferri possit. Ceterùm quid Eliphaz suo sociorumque nomine præfatus sit attendamus.

Amici Iob non fuerunt hæretici.

2. Si cœperimus loqui tibi, forsitan molestè accipies: sed conceptum sermonem tenere quis poterit?

Septuaginta reddunt: Μὴ πολλάκις σοὶ λελάληται ἐν κόπῳ; ἰσχὺν δὲ ῥημάτων σου τίς ὑποίσει; *Num sæpe tibi sermo est habitus in molestia? Pondus autem verborum tuorum quis sustinebit?* Id ita exponit Olympiodorus. q. d. Nosti optimè Iob nos molesta tibi loqui, aut quæ ad iram incitarent proferre numquam solitos; nunc verò quoniam verborum tuorum asperitatem concoquere minimè valemus, cogimur (quod pace tuâ liceat) ijs aliquid opponere. Theodotion vertit: Εἰ ἀνελαβόμεθα λαλῆσαι πρὸς σε κοπιάσεις: *Si aggrediamur loqui tecum defatigaberis:* Symmachus: Ἐὰν ἀναλάβωμεν λόγον μοχθήσεις: *Si assumpserimus sermonem ægre feres*. Hæc Eliphaz tamquam dignior, senior & sapientior ceterorum omnium communi nomine præfatus est. q. d. Ne sit tibi molestum, ô amice Iob, si querimonijs tuis, sanè grauissimis respondere aliquid incipiamus; ea etenim quæ locutus es tam copiosam tamque iustam nobis dicendi quidpiam tibique respondendi ansam & materiam præbent, vt plurima eaque maximi momenti argumenta, quæ ijs opponamus, in promptu sint, & quasi suopte nutu (quòd premi diutiùs nequeant) ex ore pridem erumpere gestiant. Vbi notanda est elegans metaphora à parturientis vtero desumpta. Sicut enim fœtus, qui dudum latuit in vtero, vbi iam maturus est partui, teneri vltrà non potest, quin vel ipso genitricis aluo disrupto erumpat; sic etiam sermo, qui fœtus quidam mentis est, postquam animo conceptus & in mentis vtero plenè formatus fuerit, vbi se iam maturitas, id est loquendi opportunitas obtulerit, contineri vix potest, quin ruptis silentij repagulis sponte quodammodò per os foras erumpat. Vnde hæc sententia, *Conceptum sermonem tenere quis poterit?* iam in prouerbium abijt, ad significandum, quàm difficilis sit linguæ, membri maximè lubrici, continentia. Vnde Pythagoræi (vt Iamblicus in Vita Pythagoræ cap. 31. tradit) non sine ratione dixerunt, Coërcere linguam atque moderari, πάντων ἐγκρατευμάτων χαλεπώτατον, id est, omnium quæ ad frænandos animorum impetus atque domandos pertinent esse difficillimum. Est enim tam potens linguæ ille pruritus impotens, vt multi pestem ante oculos positam, quam silendo vitare potuissent, loquendo admittant, atque in sinum recipiant. Vnde eleganter Plinius lib. 14. cap. 22. *Mortifera*, inquit, *loquuntur, redituraſque per iugulum voces non continent*. Vox nimirum temerè emissa per fauces redit per iugulum inimicâ manu perfossum ad vlciscendam inconsiderati sermonis iniuriam. Ex quo patet quàm difficile sit silere, quàm item facile sit sermone diffluere.

Eliphaz aliorum nomine respondet Iobo præfatione præmissâ.

Sermonis & linguæ difficilis continentia.

Artificiosè prorsus Eliphaz vsus est istiusmodi præfatione, cùm vt Iobi animum ad ea quæ dicturus erat beneuolè accipienda disponeret; tum vt verbis suis maiorem vim ac pondus adderet. Tunc autem potissimùm talia vsurpari solent præludia quando aliquem offendere timemus, vel ne fastidio simus ei quem reueremur: sic Abraham ad Deum humiliter præfatus: *Ne quæso indigneris Domine si loquar*. & iterùm: *Quia semel cœpi, loquar ad Dominum meum*. aut cùm aliquem nobis superiorem ac digniorem corrigere volumus. id quod videtur Eliphaz hîc potissimùm intendere. Sic illa mulier Thecuitis pluries iam Regem allocuta: *Loquatur*, inquit, *ancilla ad Dominum meum Regem verbum*. Simile est illud Telemachi ad Antinoum Odysseæ primo:

Modus præfandi qualis esse soleat.

Gen. 18, 30. & 31.

2. Reg. 14, 12.

Ἀντινό' εἴπερ μοι καὶ ἀγάσσεαι, ὅττι κεν εἴπω;
Antinoë an mihi irasceris, si quid dixero?

Istiusmodi formulæ præfandi tam sacris quàm profanis auctoribus satis vsitatæ sunt & obuiæ, atque inter honestos etiamnum quotidiano vsu frequentantur, præsertim quando ad Proceres aut Primores nobis sermo est.

Hîc obiter obseruandum (id quod Sanctio nostro persuasum fuit, neque alijs improbabile videtur) hosce tres amicos consolationis specie & humanitatis, quam inter se amici colere consueuerunt, aut inductos à dæmone, aut, si suâ ipsi sponte hoc officium obire statuissent, instructos fuisse, quibus Iobum verbis exciperent & aggrederentur; vt scilicet per illos id tandem consequeretur, quod alijs machinis atque tormentis extorquere minimè potuerat. Ceterùm quàm callido artificio veterator ille pessimus rem hanc totam adornarit ex sequentibus liquidò patebit.

Tres amici à dæmone contra Iobum instigati.

3. Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti.

A Iobi

A Iobi laudibus exorditur, vt tantò grauiùs ipsum inde postmodum perstringat. Acrior enim illum mordet reprehensio, quem suauior anteà laudatio titillauerat; sicut infelicior est lapsus qui ex altiori specula contingit, turpior culpa quam gloria antecedit. Hinc Scriptura sacra quos vult acerbiùs perstringere, eosdem priùs laudare consueuit, vt à dignitate personæ facti indignitas magis denotetur. Quod paucis non abs re fuerit exemplis illustrare. Mirum profectò est in quanta supremi Angeli encomia diuinum Oraculum excurrat: *Tu*, inquit, *signaculum similitudinis, plenus sapientiâ & perfectus decore: in delicijs paradisi Dei fuisti, omnis lapis pretiosus operimentum tuum*, &c. Sed cur tam multas laudes præmittit eius de quo posteà dicturus est, *Peccasti, & eieci te de monte Dei?* D. Hieronymus ad eum locum respondet, Vt maior de pœna dolor consequatur: *Commonetur*, inquit, *quid fuerit, vt doleat se perdidisse quod habuit*. Similiter Iacob filium suum Ruben ob peccatum incestus, quod patrarat, reprehensurus præmittit eius laudes dicens: *Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio*, &c. Quorsum tanta eius commendatio, cui statim tanta vituperatio & maledictio impingenda erat? Respondet egregiè Origenes Hom. 17. in Genesim dicens: *Quod in initijs laudis ei aliquid videtur adscribere idcircò fit, vt grauiùs notetur in crimine; qui cùm virtus patris haberetur & initium filiorum, nesciuit seruare reuerentiam patri*. Similis est omnino illa locutio apud Ieremiam in Threnis dicentem: *Filij Sion inclyti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea?* Vbi filios Sion, id est Ecclesiæ, priùs inclytos, & amictos auro primo, hoc est, omni virtutis ac doctrinæ genere præcellentes appellat; & postmodum in vasa testea conuersos ait; hoc est in abiectissima vitia præcipitatos; vt quò magis præteritam eorum sanctitatem decantauerat, eò magis præsentem quoque illorum nequitiam lamentaretur.

Scriptura priùs laudat illos quos acerbiùs vult reprehendere.
Ezech. 28, 12.
Lucifer commendatur, vt turpiùs cecidisse arguatur.
Ezech. 28, 16.
Ruben vt grauiùs notetur priùs laudatur.
Gen. 49, 3.
Thren. 4, 2.
Præteritam sanctitatem præsentia vitia turpiùs dedecorant.

Hac igitur eadem arte in Iobo arguendo vsus fuit Eliphaz Themanites: nam in primis à Iobi laudibus exorditur dicens: *Ecce docuisti multos*, &c. posteà verò in probra & contumelias despumat quando rogat, *Vbi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua?* &c. q. d. Docuisti quidem patientiam, sed de patientia decidisti; virtutes, quibus aliorum animos exornasti, à tuo procul abiecisti. Vbi Lyranus, *Vt ostendat*, inquit, *impatientiam Iobi esse turpiorem, primò inducit præcedentem eius de patientia doctrinam. Nam turpe est Doctori cum culpa redarguit ipsum*. Quamobrem tradunt Ecclesiæ lumina sancti Patres Ecclesiasticorum noxas longè maiores atque fœdiores quàm aliorum esse putandas. Est enim mystagogiæ probrum ignominiaque non ferenda, si, quando Ecclesiæ Magistri, qui lux mundi & virtutum omnium exempla esse debuissent, reperiantur in operibus suis caliginosi & tenebriones; quorum vita fœda sit, mores sordes, & exemplum alijs scandalum & præcipitium: qui vtinam Cassiodori sapientissimi viri monitum acciperent lib. 1. Variarum Epistolarum Epist. 18. ita scribentis: *Non licet ei delinquere qui alios creditur sub æquitatis regula continere; ne fiat exemplum prauum, qui electus ad laudabile cognoscitur institutum*. Hinc crimen, quod à Sacerdote admittitur, vniuersæ multitudinis scelus exæquare S. Chrysostomus in Psal. 6. & lib. 6. de Sacerdotio cap. 11. alijque Patres affirmant, & acutè colligunt è Leuitico, vbi Deus de peccatis cæremonijsque Iudæorum legem ferens, tantum sacrificium pro solo Sacerdote quantum pro vniuerso populo indicit. Cuius rei rationem idoneam reddit Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 121. & lib. 3. Epist. 15. Οὐ ταὐτὸν δεῖ λαϊκὸν ἁμαρτάνειν καὶ ἱερέα· ὅσῳ γὰρ ταῖς τιμαῖς ὑπερέχει τοσούτῳ καὶ τὸ ἁμάρτημα: *Non idem est laicum peccare quod Sacerdotem: quantò enim hic honoribus alios antecellit, tantò quoque ipsius peccatum grauius efficitur*. In formoso nimirum corpore næuus omnis animaduertitur acriùs, & displicet magis, &, vt eleganter aiebat S. Gregorius Nazianzenus Orat. 31. ἐσθῆτος λαμπρᾶς αἱ κηλῖδες φανερώτεραι, *splendidæ vestis manifestiores sunt maculæ atque sordes*. Ita etiam quò quis dignitate sublimior est, eo ipso deformior euadit, ac Deo hominibusque ingratior, si sordibus vitiorum conspurcetur. Id quod disertè simul & doctè Saluianus lib. 4. aureis hisce sententijs expressit: *Atrociùs*, inquit, *sub sancti nominis professione peccamus. Vbi sublimior est prærogatiua, maior est culpa. Ipsa enim errores nostros religio quam profitemur accusat. Criminosior est impudicitiâ qui promiserit castitatem. Fœdiùs inebriatur sobrietatem fronte prætendens*. Sic ille.

Iobi reprehensionem Eliphaz à laudibus orditur.
Iob 4, 6.
Peccatum Ecclesiasticorum grauius est quàm aliorum.
Leuit. 4.
Quantò quis dignior, tantò fœdius in eo crimen apparet.

Vt igitur Eliphaz Iobum solidiùs & irrefragabiliùs confutaret, primum adfert argumentum, non ab alterius cuiuspiam auctoritate, sed ex ipsiusmet Iobi doctrina petitum, *Ecce docuisti multos*; prout Iobus de semetipso profitetur dicens: *Qui me audiebant expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum: verbis meis addere nihil audebant*. Item: *Oculus fui cæco & pes claudo*, &c. Huc nimirum respiciens Eliphaz proprijs (vt in prouerbio est) Iobum telis configere nititur, & doctrinæ ipsum suæ præuaricatorem ostendere; vtpote qui dum opibus floreret solitus sit alios ad tolerantiam instruere, & compositis aptè rationibus confirmare; nunc verò ipsemet ærumnâ tactus animo concidisset, veramque patientiæ disciplinam, cuius se doctorem profitebatur, repulisset. Ecce, inquit, cùm prosperè tibi cuncta ex voto succederent graui magisterio alios erudiebas, pusillanimes consilio tuo erigebas, nutantes stabiliebas, & plurimis opem ac salutem adferebas; iam verò calamitate pressus doctrinâ ipse tuâ non vteris, & cùm alijs profueris negligis temetipsum. Non est prudentis & cordati Doctoris alijs dumtaxat sapere, & sibi ipsi non consulere aut prodesse. Nam, vt Sapiens ait, *Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit?* Hinc est quòd Iudæum quoque Paulus ad Romanos scribens simili ferè modo reprehendat: *Confidis*, inquit, *teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege: qui ergo alium doces teipsum non doces*. Quasi nimirum hæc extrema sit iniquitas atque dementia, cùm quis bona agnoscens & docens in mala dilabitur. Istiusmodi ergo iniquitatis atque dementiæ Iobum insimulat atque arguit Eliphaz Themanites; vtpote cuius (vt ipse perperàm iudicabat) doctrina à vita, lingua à manu, sermones

Eliphaz conatur Iobum proprio suo argumento conuincere.
Iob 29, 21.
Ibidem vers. 15.
Eccli. 14, 5.
Rom. 2, 20.

nes à moribus, toto, vt dicitur, cælo discreparent, & cùm benè ac rectè alios docuisset, pessimè ipsemet desiperet. Quod autem addit, *Et manus lassas roborasti*; id est, eos qui labore, torpore, morbo vel aduersâ fortunâ fracti tardiùs ac remissiùs quàm par erat officio suo fungebantur excitasti, animasti, confirmasti; prout sequenti versu latiùs explicatur.

4. Vacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua trementia confortasti.

S. Iob peritus erat animorum Medicus.

Boni pastoris ac Medici spiritalis munia recenset, quæ summo studio & diligentiâ S. Iobum obiuisse constat, & in pastoribus Israël Dominus maximè requirebat, & defuisse grauiter conqueritur dicens: *Quod infirmum fuit non consolidastis; quod ægrotum non sanastis; quod confractum est non alligastis; & quod abiectum est non reduxistis; & quod perierat non quæsistis.* Hæc itaque cùm eximiè prorsus atque excellenter S. Iobus præstiterit, singulare specimen virtutis reliquit Regibus & Principibus, quorum plerique magno errore capti existimant hæc ad se nullatenus pertinere, cùm tamen eo carere ornamento sine scelere infamiaque non possint; quandoquidem nemo bonus sapiensque sit Princeps, qui non idem sit huiuscemodi medicinæ peritus. Ὅπερ γάρ ἐστιν ἰατρὸς, τοῦτό ἐστιν ἄρχων, μᾶλλον δὲ καὶ ἰατροῦ πλέον: *Quod enim est Medicus, hoc est Princeps, vel potiùs plus quàm Medicus*, ait diuinè S. Chrysostomus in Psal. 113. Quibus verbis ostendit non mediocrem eius artificij cognitionem in Principibus, præsertim Ecclesiasticis, requiri, sed excellentem & perfectam. Id quod huius artis peritissimus summusque Theologus S. Gregorius Nazianzenus eximiè intelligebat, cuius hac de re oraculum plenum sapientiæ ab omnibus Ecclesiæ Præsulibus & Pastoribus excipi meretur, vt muneris sui partem à tanto Præsule intelligant. sic enim habet Orat. 1. Ἡμεῖς θεραπείας ὑπηρέται καὶ συνεργοὶ ὅσοι τῶν ἄλλων προκαθήμεθα: *Diuinæ animorum medicinæ nos ministri & adiutores sumus quicumque alijs præsidemus.* & paulò pòst ait sacrorum hominum esse proprium *ἰᾶσθαι δύνασθαι καὶ ἀνακαθαίρειν ἐπιστημόνως*, *aliorum morbos curare ac scite repurgare posse.* Hisce similia vide apud S. Augustinum Homil. 12. ex quinquaginta, & apud Clementem Alexandrinum lib. 7. Stromatum, & omnium fusissimè S. Chrysostomum in libris de Sacerdotio. Illorum igitur munus est, morbos in primis spirituales eorumque causas & principia exactè nosse, ac deinde apta cuilibet infirmitati remedia præscribere & adhibere, nec in ægritudine quantumuis magna & difficili salutem facilè desperare, sed in spem contra spem eniti, morbi magnitudinem artificio superare, calculum obstinati animi frangere, orexin appetitionum sedare, intimis è pectoribus peccatorum pus educere, excrescentem auaritiæ hydropem sapienti diætâ coërcere, commalaxare partem illam quæ cupiditatibus rigere solet, fugientem animam reuocare: eorum est cum diuo Ioanne collyrio inungere, fouere oleo & malagmate cum Ezechiele, cum Isaia Vate pastillos adhibere, cum seruatore Iesu ἰᾶσθαι, sanare, aliaque omnia præstare, quæ Scribanius noster in suo Medico Religioso fusè ac pulchrè præscribit. In hoc igitur clarissimorum Principum & Ecclesiæ Præsulum virtus eluceat, & Curionum, qui curam habent aliorum, desudet industria, vt cum sancto Iobo vegetos omnium animos efficiant & valentes, noxia expurgent, debilia corroborent atque confirment.

Ezech. 34, 4.

Omnis bonus Princeps debet esse peritus medicinæ spiritalis.

Quæ sint partes & munia Medici spiritualis.

Ceterùm vbi Eliphaz Iobi in aliorum infirmitatibus curandis peritiam commendarat, ipsi falsè & acerbè improperat, quòd sibimetipsi illam quam alijs fecerat medicinam non adhibuisset, tantùm non obijciens illi tritum illud, quod Christus in Euangelio citat prouerbium: *Medice cura teipsum*. id quod sequentia tacitè quidem, sed haud obscurè insinuant, cùm ait: *Luc. 4, 23.*

5. Nunc autem venit super te plaga, & defecisti: tetigit te, & conturbatus es.

Amici Iob perperàm putant ipsum ex desperatione aut perturbatione locutum.

Arguit Iobum impatientiæ & defectionis in tempore aduersitatis, qui dum prosperâ fortunâ vteretur alijs calamitate quâpiam oppressis & patientiæ documenta & constantiæ consilia longè saluberrima suppeditauerat; iuxta tritum illud Comici, *Omnes cùm valemus recta consilia ægrotis damus. hic si sis aliter sentias*. Ita præclarè quidem philosopharetur Eliphaz, si cum innumeris viris prosperitate in speciem pijs, aduersitate impijs ageret. (Nihil enim familiarius quàm in secunda fortuna sententias pias, consilia sana verbis eleganter concinnatis efferre, cùm planè constet huiuscemodi præceptores & consiliarios aduersis casibus nihilo minùs dementari.) At hæc reprehensio in Iobum, virum constantissimum, de aduersis æquè ac prosperis (vti superiùs luculenter demonstratum est) Deo gratias agentem minimè quadrat. Quamobrem ista Eliphazi ratiocinatio, quâ velle videtur concludere Iobum diei natiuitatis suæ maledicendo grauiter deliquisse, haudquaquam solido aut vero, sed futili & erroneo nititur fundamento, scilicet opinione seu suspicione prorsus temerariâ & falsâ, quâ sibi persuadebat Iobum ex animi imbecillitate ac desperatione in istiusmodi querimonias ac lamenta prorupisse; cùm, vti capite præcedenti declarauimus, nihil molliter aut effeminatè, nihil perturbatè aut desperatè à Iobo vel dictum vel factum sit; sed omnia fortiter & generosè, maturè ac prudenter, sanctè & piè dixerit & gesserit, quæcumque dixit & gessit. Falsò igitur Iobum sub plaga defecisse criminatur, qui ipsiusmet Dei testimonio velut aurum igne probatũ multò inde splendidior & gloriosior euasit.

Quod autem dicit *conturbatus es* ita quidem ad verbum est in Hebræo; doctissimè tamen transferunt Septuaginta Interpretes ἐσπούδασας, id est *festinasti*: quod proprium est eius qui de sua salute desperat, nec magno animo, sed impatienter casus suos tolerat. Et ob eam rem monet Ecclesiasticus, *Ne festines in tempore obductionis*, siue vt in Græco est, ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς, *in tempore illationis*, scilicet pœnarum & calamitatum. Ille autem tunc festinat, qui nisi pro voto statim liberetur, aut auxilium adsit, spem illicò & fiduciam abiicit, & in querelas ac blaspemias erumpit. Contrà verò ille minimè festinat, qui in maxima calamitate & in summa rerum atque humanæ opis desperatione viriliter agit, & sustinet Domi-

In calamitate non festinandum, sed auxilium Dei patienter expectandum.

Eccli. 2, 2.

Dominum, id est, fortem se & magnanimũ præstat, Dei semper opem sperando; in quo solo totam suam spem & fiduciã collocat. Porrò quàm exitiosa sit nimia præcipitantia abundè significat Dauid Psal. 105. vers. 13. vbi ostendit eam fuisse causam idololatriæ. Vide si lubet quæ ad istum locum Tom. 2. in Psal. annotauimus.

Eliphaz itaque Iobo hîc improperat animi impatientiam, & nimiam in die natiuitatis suæ execrando præcipitantiam, & in morte exoptanda festinationem ac desperationem; exinde arguens ipsum fictæ & fucatæ sanctitatis, quæ in aduersitate, quâ velut aurum in fornace probari debuerat, penitus defecisset: quamobrem documentum aliquod & experimentum à Iobo exigit virtutum illarum, quas de ipso iampridem fama celebrauerat, dicens:

6. Vbi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum?

Eliphaz requirit in Iobo virtutes, à quibus ipsum laudari audiuerat.

Requirit hîc Eliphaz in Iobo virtutes illas prorsus eximias, à quibus ipsum maximè commendari intellexerat; sed diabolicâ (vt opinor) persuasione delusus nullum penitus earumdem vestigium deprehendebat, quin potiùs ex iis quæ cernebat & audiebat contraria omnia ipsi inesse vitia suspicabatur, minimè capiens, quomodo virtutes istiusmodi per se prorsus eximiæ ac singulares cum abominanda illa (vt ipsi quidem videbatur) diei natalis execratione, quam præcedenti capite ex ipsiusmet Iobi ore perceperat, consistere potuissent; quamobrẽ ipsum anteà virtutis dumtaxat laruã & inanem vmbram ad decipiendos homines assumpsisse, & non re ipsâ veram virtutẽ ac sanctimoniam coluisse existimabat.

Timor Dei fundamentum salutis:

In primis itaque requirit in Iobo veræ virtutis ac salutis fundamentum, quod ignoranter ei deesse putabat, *timorem*, inquam, *Domini*; sine quo ceterarum structura virtutum minimè assurgit, & cælestis ædificij moles non stat; vtpote cui omnes actiones inclytæ ac Deo dignæ innitantur, & superædificentur necesse est; quemadmodum sapienter Fortunatus in Vita S. Hilarij ad Pascentium Episcopum, *Culmen*, inquit, *fabricæ cælestis continuare festinas non sine timore diuino*. Sciebat enim, nisi illud timoris casti fundamentum solidè iaciatur, pulcherrimam omnem structuram, clarissimis virtutibus vt marmorum varietate nobilem, auro & argento radiantem pessum ruituram. Quam ob causam S. Gregorius Nyssenus Tract. 1. in Psalmos cap. 8. timorem Domini iure merito vocat φυλακτήριον τῶν ἀγαθῶν, id est *bonorum custodiam*, ἀκρόπολιν τῶν ἀρετῶν, *virtutum arcem* & donorum cælestium munimentum.

custos virtutum:

Quo item sensu S. Hieronymus in Epist. ad Fabiolam de quadraginta mansionibus, *Timor*, inquit, *virtutum custos est*. Sanctus Bernardus Epist. 87. eamdem ob causam significat timorem hunc sanctum esse matrem virtutum sedulamq; nutricem, cùm monet è timore pio & fructuoso oriri, & ab eodem nutriri Humilitatem, Mansuetudinem, Patientiam, Longanimitatem, &c.

mater & nutrix earum:

informat hominem ad sanctitatem.

Quapropter etiam S. Basilius in Psal. 32. timorem hunc ait ῥυθμίζειν τὸν ἄνθρωπον, id est *hominem aptè formare*, decentissimè componere, & exquisitâ quâdam ratione in omnibus concinnum reddere, vt nihil sit quod in vita moribusquę dedeceat, aut quod Dei filio probo ac verecundo non conueniat: vnde ipsum alio loco in Psal. 32. appellat δημιουργὸν ἁγιωσύνης, *opificem sanctitatis*: quo titulo nihil potest dici augustius ad eximiam commendationẽ. Hunc igitur timorem sanctum cùm in Iobo Eliphaz desiderat, aut abesse putat, omnem ipsi veræ sanctitatis laudem derogat.

Spes est animæ fortitudo.

Secundò requirit in Iobo *fortitudinem*, vel, vt in Hebræo est, & Septuaginta transferunt, *spem*; quæ nimirum roborat, & fortem reddit animum, & in aduersis potissimùm confirmat. Pulchrè autem fortitudinem cum timore coniunxit; quoniam, vt in Prouerbiis ait Sapiens, *in timore Domini fiducia fortitudinis*. Vnde Chaldæus Paraphrastes hunc Iobi versum scitè interpretatur: *Nónne timor tuus erat spes tua?* Ac si Eliphaz Iobum his verbis argueret mercenariæ virtutis, quâ Deum coluisset & obseruasset, eo dumtaxat fine vt ab illo terrenas opes atque diuitias impetraret; quibus cùm iam spoliatus esset, nihilque amplius à Deo speraret, aut expectaret, omnem repentè pietatem exuisset, atque in blasphema verba prorupisset, timore Domini cultuq; Numinis profligato. Sed aliis Hebræis longè magis placet contraria huius loci expositio. ac si Eliphaz diceret: Nihil est ô Iob quòd animum despondeas aut abiicias facultatibus omnibus spoliatus, & bonâ valetudine priuatus; quia in hisce rebus caducis & transitoriis spes ac rationes tuas minimè collocaueras, sed in Dei timore cultuque Numinis venerando tota erat spes tua & fortitudo tua, eoque tanta viarum tuarum perfectio spectabat. Quæ sanè lenior est sententia, & ad Iobi in afflictione summa constituti dolorem aliquantisper releuandum accommodatior, nec Eliphazum tantæ redarguit acerbitatis; vtramque tamen Stunica censet probabilem & aptam Hebræo textui expositionem: sed Septuaginta Interpretum illi difficilis videtur interpretatio, eò quòd Hebræum כסלה *chislah* non *spem* aut *fortitudinem*, ast ἀφροσύνην, id est *stultitiam*, transferant; & תם *tom* non *perfectionem*, sed κακίαν, hoc est *malitiam*, interpretentur. versum autem totum ita vertunt: Πότερον οὐχ ὁ φόβος σου ἐστὶν ἐν ἀφροσύνῃ; καὶ ἡ ἐλπίς σου καὶ ἡ κακία τῆς ὁδοῦ σου; *Nónne timor tuus est in stultitia? & spes tua & iniquitas viæ tuæ?* vbi vnus Codex in Annotationibus Sixtinæ Editionis pro κακία notatur habere ἀκακία, *innocentia*. Aquila verò posteriorem huius versiculi partem reddit hoc modo: Ἡ ὑπομονή σου καὶ ἡ ἁπλότης τῶν ὁδῶν σου: *Patientia tua & simplicitas viarum tuarum*. S. Augustinus denique Septuaginta ferè & Aquilam secutus vertit: *Nónne timor tuus stultus est, & spes tua & simplicitas viæ tuæ quasi stultitia?*

Conciliantur variæ interpretationes.

Verùm enim verò cùm vox Hebræa כסלה *chislah* significet quoque *stultitiam*, omnes istæ versiones cum Hebræo textu & inter se haud difficulter conciliari possunt, si illas hoc modo explices, ac si Eliphaz ad Iobum dicat: Numquid, ô Iob, cùm ita desperatè loqueris, manifestè significas omnino stultum, simulatum & euanidum fuisse timorem illum, quo anteà diuinum Numen colere ac revereri videbaris? nam si prudens, verus ac solidus fuisset, haud minùs in aduersa quàm in prospera fortuna eluxisset, sed semper sibi similis extitisset, atque à verbis te tam impiis cohibuisset. Numquid item spem tuam minùs rectam fuisse prodis, quæ vias tuas iniquas fecerit, teque mercena-

cenarium potiùs & humanarum rerum amatorem quàm verum Dei cultorem constituerit, dum tempore calamitatis (quo vel maximè, si vera fuisset, vim suam exerere debuisset) tam turpiter in desperationem versa degenerauit? Quo sensu dictæ versiones expositæ satis benè, vti patet, cum Hebræo textu consentiunt, nec earum sententia quoque à Latina nostra interpretatione admodum dissentit. Superest dumtaxat difficultas ratione vocis תֹם *tom*, quam Septuaginta *κακίαν* interpretantur; quæ similiter tollitur, si per antiphrasin exponatur. q.d. Stultitia erat illa viarum tuarum perfectio, quæ scilicet aliis quidem talis apparebat, sed reuerà erat iniquitas palliata; quippe quæ pecuniam potiùs & quæstum quàm pietatem redoleret atque spectaret. Planè tamen conuenient si *ἀκακία* legatur, vt habet alia lectio, vel *ἁπλότης*, prout Aquila transtulit. Innocentiæ enim & simplicitatis nomine perfectionem in Scripturis passim significari demonstrauimus suprà cap. 1. vers. 2.

Cùm itaque Eliphaz audiret Iobum tam acerbâ diei suæ maledictione diuturnum illud quod hactenus tenuerat silentium abrumpere, existimabat ipsum pristinam suam constantiam & virile animi robur ac fortitudinem penitus amisisse, & reliquam spem salutis omnem abiecisse: quæ eius opinio haud ita temeraria vel insolens videri debet, quandoquidem ipsemet Dominus apud Isaiam silentium ponat fortitudinis argumentum dicens: *In silentio & spe erit fortitudo vestra.* Quare cùm Iob non solummodò silentium abrupisset, sed insuper in maledicta (vt ipse perperàm interpretabatur) impia erupisset, omnino iudicabat Iobum tentatione victum, spem in Deum, anchoram animę sacrosanctam, & cum ea constantiam omnem perdidisse atque abrupisse; vnde consequenter

Isaiæ 30, 15.

Tertiò requirit in Iobo *patientiam*, cuius potissimùm laude celebris habebatur; quæ cum istiusmodi natalis sui execrationibus, perturbati & indignantis animi non obscuris (vt quidem Eliphaz interpretabatur) indiciis, consistere nullo modo posse videbatur. *Qui enim* (inquit sanctus Bernardus lib. 2. de Consideratione) *perturbationi suæ minimè resistunt, etiam si quæ fuerant à se tranquillâ mente benè gesta confundunt, & improuiso impulsu destruunt quidquid forsitan diu labore prouido construxerunt.* Quare cùm Iobum Eliphaz in calamitate sua querelis acerbissimis ex animi impotentia & perturbatione fræna laxasse, nec non semetipsum natalemque suum diris ac morti deuouisse audiuisset, omnem illum præstantissimarum, quem in prosperis maxima cum omnium laude atque admiratione sibi comparasse visus fuerat, virtutum apparatum & instructum vnico indignantis & impatientis animi impulsu destruxisse ac penitus dissipasse existimabat, adeoque minimè veram, sed falsam & simulatam fuisse omnem illam patientiam, cuius tantâ passim laude claruerat. Quoniam, vt loco paulò antè citato idem mellifluus Doctor ait, *Numquam est virtus patientia in prosperis. Ille verò patiens est qui aduersis conteritur, & tamen à tramite suæ rectitudinis non curuatur.* Gaudet enim patientia duris, quæ proinde tam similis est fortitudini, vt cum ea vel ex ea nata videri possit, & vnâ deficiente alteram simul deficere necesse sit. Cùm ergo hanc quoque, quæ, Iacobi fratris Domini testimonio, sola opus perfectum habet, penitus defecisse existimaret,

Eliphaz requirit in Iobo patientiam.

Iac. 1, 4.

Quartò desiderat in Iobo *perfectionem*, quam, quòd in omnimoda virtutum omnium integritate sita sit, cum tam graui, quem in ipso notauerat, defectu nullo modo consistere posse iudicabat; adeoque Iobum à recto virtutis ac perfectionis tramite procul deuiare, & per hypocrisin externo religionis ac pietatis palliolo interiora sui animi vitia contegere. Vnde fiebat vt Eliphaz firmiter crederet, sibique planè persuaderet, illam, quæ hactenus in Iobo apparuerat, simulatam dumtaxat fuisse ac vanam, non veram ac genuinam speciem sanctitatis. Quod vt euidentiùs conuincat, illique fucatæ virtutis laruam detrahat, vlteriùs ipsum interrogando subiungit:

Eliphaz requirit in Iobo perfectionem.

7. Recordare obsecro te, Quis vmquam innocens periit? aut quando recti deleti sunt?

Quandoquidem Iob superiori capite asseuerauerat se innoxium grauissimis tormentis subiici, & exquisitissimis atq; inauditis pœnis excruciari, adeoque sibi satius esse mori quàm adeò miseram vitam trahere; hoc non eo quo dictum erat, & quo intelligi debebat sensu accipiens Eliphaz, Iobum hîc tacitè redarguit, ac si Deum quidem, quòd se innoxium affligeret, iniustitiæ insimulasset, ipse verò præ dolorum magnitudine ex animi impotentia mortem sibi imprecando turpiter desperasset. Huic ergo vtriq; malo, prout ipsi quidem videbatur, grauissimo quò suauius & efficacius remedium adferret, obsecrandi formulâ vtitur, ipsum beneuolè rogans vt superiorum velit temporum memoriam repetere, & simul quærere, an aliquis innoxius perierit; quasi id acciderit numquam. Nam probi, inquit, viri licet aliquando in grauissimas incidant calamitates; aut innocentes ac recti ærumnis quandoque opprimi videantur, numquam tamen à Deo, cuius præsidio fulciuntur, ita penitus deseruntur vt intereant, aut in finem vsque succidantur. (Hanc enim verbis illis *pereundi* & *delendi* significationem inesse Septuaginta declarant, dum locum hunc ita transferunt, Πότε ἀληθινοὶ ὁλόρριζοι ἀπώλοντο; *Quando veraces radicitus perierunt?* Quare cùm Iob se immeritè adeò affligi conquereretur, & tam anxiè mortem & interitum (quem Eliphaz ad virum bonum minimè spectare existimabat) votis omnibus exoptaret, eum ab officio viri boni desciuisse, Deumque iniustitiæ insimulasse, atque de ipsius ope & auxilio desperasse arbitrabatur.

Verumtamen toto, vt dicitur, cælo aberrabat: nam istiusmodi argumentationis propositio, *Iustus seu innocens non perit*, si quemcumq; interitum complectatur tam huius quàm futuræ vitæ, sic vt significetur, nec in hoc nec in futuro sæculo iustum planè neminem perire, nequaquam vera est. Multi enim viri magnâ virtute prædìti indignâ morte absumpti sunt. Id quod vel in ipso mundi ac sæculorum exordio in Abelis nece illustri documento didicimus, & ex Christi Seruatoris & Apostolorum ignominiosissima morte luculentissimè confirmatur. Quin & Isaias, qui & ipse crudelissimo supplicio vitam finiuit, dicere non dubitauit: *Iustus perit, & non est qui recogi-*

Iustum non perire quomodo intelligendum.

Isaiæ 57, 1.

cogitet in corde suo: & viri misericordiæ colliguntur, quia non est qui intelligat. A facie enim malitiæ collectus est iustus. Si autem de interitu illo sempiterno tantùm propositio intelligatur, tunc omnino est verissima, & sic innocens nemo perit. *Iustorum enim animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori, & æstimata est afflictio exitus illorum, & quod à nobis est iter exterminium; illi autem sunt in pace. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est,* &c. Hinc in Apocalypsi Spiritus dicit Ecclesiæ: *Qui vicerit non lædetur à morte secunda:* ab hac enim morte nos Deus per Christum vindicauit, *vt omnis qui credit in ipsum non pereat* (sicut dicit Ioannes) *sed habeat vitam æternam.* Quin & Christus ipse promittit; *Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum.* Quòd si igitur Eliphaz de interitu æterno propositionem suam intellexerit, nihil contra Iobum dicit, vt qui non hunc, sed vitæ mortalis finem, & quidem iustissimis de causis superiori capite vers. 1. recensitis exoptabat.

Sap. 3,1. — Apoc.2,11 — Ioan.3,15. — Ioan. 8, 53.

8. Quin potiùs vidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos,

Sicut præcedenti versu negarat insontem vllum periisse; ita hîc è diuerso affirmat eos omnes qui iniquis sese studiis manciparunt malè semper à Deo fuisse mulctatos. Quod autem Vulgatus transfert, *Qui operantur iniquitatem,* in Hebræo est חֹרְשֵׁי אָוֶן *chorsce auen*, id est *arantes iniquitatem*; & ita vertunt Septuaginta, Τοὺς ἀροτριῶντας τὰ ἄτοπα, *Qui arabant absurda*; vt sit perpetua elegansque metaphora ex agricolis petita, qui arando, seminando & metendo totum munus suum exequuntur. Ità nimirum homines iniqui scelus *arant*, id est mente concipiunt, cùm illud admittere secum decreuerunt: *seminant*, id est moliuntur, cùm dant operam, rationes & auxilia quærunt ad illud perpetrandum: *metunt*, id est, exequuntur, & in lucem edunt, cùm scelus quod cogitauerant & moliebantur iam opere perficiunt. Perquam aptè atque eleganter hac similitudine describuntur peccatores, quorum vita planè misera est, & innumeris laboribus ac doloribus referta. Sicut enim hi qui seminant haud parum laborant; ita qui operantur iniquitatem haud exiguis molestiis fatigantur, iuxta illud Prophetæ de labore impiorum dicentis: *Vt iniquè agerent laborauerunt.* Et sicut quam quis sementem facit eamdem colligit & messem, quemadmodum Paulus ait: *Quæ seminauerit homo hæc & metet:* ita qui peccando labores seminant labores metunt, & quidem multiplicatos; sicut accidit in messe, quæ multis partibus vberior prouenit quàm sementis. Nam sæpenumerò ex vnico peccato quod seminant, hoc est cum labore operantur, innumera colligunt infortunia, quibus torquentur.

Qualis sit peccatoris agricultura, sementis & messis. — Ier.9,5. — Gal.6,8.

Hanc ob causam Propheta non dixit numero plurali *iniquitates*, sed singulariter *iniquitatem*; vt sicut ex vnico grano seminato multa pullulant; sic vel ex vnica iniquitate hîc admissa plurimos in inferno dolores nasci intelligeremus.

Vel vnica iniquitas multos dolores parit.

Id quod Psalmista quoque insinuauit cùm ait: *Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me*; significans vel ex vnica iniquitate torrentes dolorum & molestiarum in morte exurgere. Vnde sicut agricolæ, qui bonum semen seminarunt, messis tempore incredibili gaudio replentur, iuxta illud Isaiæ; *Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe*; & illud Dauidis de iustorum messe loquentis: *Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos:* sic è contra peccatores in hac sua messe, quæ tota laborum & suppliciorum est, miserrimè torquentur, incredibiliter anguntur, & inconsolabili tristitiâ consumuntur. Quamobrem peccatum iure meritò labor & dolor nuncupatur, tum quia tam præsentis seu temporalis quàm futuri ac sempiterni doloris causa existit; tum quia quando perpetratur non rarò quoque cum labore ac dolore coniungitur. Vnde apud Hebræos ex voce מעל *mahhal*, id est *præuaricatione*, per metathesin fit עמל *hhamal*, hoc est *labor*; quia nimirum hæc vicina sunt & reciproca. Nec dissimili etymologicâ ratione *improbitas* Græcè πονηρία dicitur, ab eo quòd πόνον, hoc est *laborem*, & ærumnam peccatori adferat.

Psal.17,5. — *Discrimen inter messem agricolarum & peccatoris.* — Isaiæ 9,3. — Psal.125,5 — *Peccatum semper cum dolore coniunctum.*

Addit hîc Pineda noster, quia peccator dum hîc voluptatem consectatur, solum dolorem quasi semen futurum in inferno recondit, illum ibi messurus; quemadmodum videlicet segetem statim comedimus, & ad propagationem solum semen seruamus. Quantumuis ergo improbi dum flagitia perpetrant voluptates immodicas haurire sibi videantur, profectò dolores serunt, quos postmodum infelici prouentu vel nolentes percipiunt. Ecquid enim doloris, mœroris atque infamiæ non serit libidinosus illecebrâ turpi captus, qui paulò pòst inops, venereâ lue correptus, tabeque consumptus, ac totus putridus atque omnibus inuisus calamitosè interit, æterno dolore cruciandus? Cui non absimilis est ambitiosi, auari ceterorumque peccatorum sementis, aliquâ quidem subinde fallacis dulcedine voluptatis delibuta; sed amarâ tristique prorsus laborum ac dolorum messe cumulanda: quin imò, vt plurimùm (quemadmodum hîc significatur) *qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos*; ita videlicet, vt vel ipsamet iniquitatis operatio nihil liquidæ voluptatis habeat, sed meri doloris seminario existat. Vt enim D. Chrysostomus in Psal.7. ait: *Nemo est qui viuit in scelere, qui non innumerabiles dolores sustineat, & de malis consultans, & consilium exequens.* quod ab vno scelere & irati animi motibus probat: *Si voluerit quis vlcisci quempiam, vel prior iniuriam facere, vide quot mala patitur; furore repletur; ab ira discerpitur; mouet innumerabiles fluctus cogitationum; mille vias ingreditur; inuadit timor ac tremor, quomodo offendet, quomodo rem perficiet; & ante eum quem est iniuriâ affecturus seipsum perdit.* Adeò verum est quod alio loco in Psal.124. protulit idem Chrysostomus: *Deus ante supplicium supplicium infligit: peccatum enim in se continet pœnam antequam puniatur.* Quò spectat etiam illud Senecæ Epist.97. *Prima & maxima pœna peccantium est peccasse: nec vllum scelus impunitum est; quoniam sceleris in scelere supplicium est*; vim scilicet

Improbi dum falsas voluptates captant veros dolores serunt. — *Ipsamet sementis peccatorum dolor est.* — *Peccatum sibi pœna est.*

licet animo inferente conscientiâ, quæ horribilem metum & infandam vndique perniciem intentat; quam ille à Stoa doctus summam esse criminum pœnam atque vltionem putat, tametsi alia nulla constitueretur. E quibus luculenter patet quàm perniciosa sit peccatorum agricultura, cuius & sementis & messis nil nisi labor & dolor est & interitus sempiternus, quem sequenti versu insinuat cùm iniquos subdit

9. Flante Deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos.

Describit hîc repentinum peccatorum interitum, eamdem quam superiori versu ortus erat allegoriam pertexens. Sicut enim ibi peccatoris labores ac dolores seminantis metentisque metaphorâ explicuit; ita hîc per ventum ac tempestatem, segetibus calamitosam & exitialem, irati Numinis vindictam extremum peccatori supplicium infligentem designat. Frequenter enim Scriptura solet spiritus & venti ac flatus nomine diuinam iram & vltionem significare. Sic in Exodo Moyses Dei de Pharaone vltionem describens, *In spiritu*, inquit, *furoris tui congregatæ sunt aquæ*, &c. Vbi ventus ille validus à Deo immissus spiritus furoris eius appellatur, tum quia vehemens erat; tum quia ab irato Numine ad rebellem Pharaonem puniendum ac perdendum immittebatur. Nam, vt mox sequitur, *Flauit spiritus tuus*, id est ingens ventus aquas concitans, *& operuit eos mare: submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus*. Eadem spiritus acceptio in Psalmis frequens est, vbi *spiritus procellarum* dicitur pars calicis impiorum; & *ab inspiratione spiritus iræ diuinæ* apparuisse fontes aquarum, & reuelata esse fundamenta orbis terrarum, ad impios scilicet absorbendos, & ad tartara detrudendos, vt ibi condignas sceleribus suis pœnas luant. Hinc alio Psalmi loco, *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum*, dicuntur facere voluntatem Dei, quando armantur in vindictam inimicorum eius, & de impiis supplicium sumunt. Inde fulminat æther, nubes sonitu & incendio crepant, aret tellus, Sol stupet, diluuium effundunt cæli cataractæ.

Spiritus & ventus irã & vindictam Dei significant.

Exod. 15, 8

Psal. 10, 7.

Psal. 17, 16

Psal. 48, 8.

Hoc igitur sensu Eliphaz ait peccatores *flante Deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos:* pro quo Septuaginta vertunt, Ἀπὸ προστάγματος κυρίου ἀπολοῦνται· ἀπὸ δὲ πνεύματος ὀργῆς αὐτοῦ ἀφανισθήσονται: *A præcepto Domini peribunt; a spiritu autem iræ eius delebuntur*. Quibus verbis haud obscurè significatur quàm facile sit Deo, cùm voluerit, iniquos omnes perdere, & dicto citiùs abolere, aut in infernum demergere perpetuo supplicio cruciandos. Cùm enim Deo placet mundum punire nequitiâ pollutum, magnis sceleribus contaminatum, ad præceptum & nutum voluntatis eius, vel ad flatum oris ipsius defluunt Gentes, montes liquefiunt, terra dehiscit, cælum vt liber inuoluitur, natura tabescit. Quamobrem ira Dei eleganter vento vel spiritui comparatur, tum ob facilitatem, inquit Polychronius in Catena, tum ob vehementiam & celeritatem, vt ibidem notat Chrysostomus: id quod Sodomorum euersio & totius orbis inundatio luculenter demonstrarunt. Verumtamen acerbitas hæc vindicta non à Deo, qui totus dulcis est, sed à peccatore prouenit, qui procrastinando pœnitentiam, & continuò peccata peccatis & iniquitates felleas iniquitatibus accumulando suauissimum alioquin Deum sibi reddit amarum. Vnde & Eliphaz dicebat: *Vidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos, flante Deo perisse, & spiritu oris eius esse consumptos*. Sed numquid ventus est Deus, qui flare dicitur? Non ventus est qui flat, sed spiritus qui perflat. Et eo modo quo nos mortales dum viuimus inspirando aërem ad præcordia dimittimus, respirando verò quem hauseramus deflamus: eodem modo si dictu fas sit, immortalis Deus, & Deus totius miserationis, qui nisi priùs peccata nostra hauserit, vnde nos puniat non habet, cùm crimina nostra, vt sic dicam, in pectus quodammodò attraxerit, pœnam decernit, & decretam mulctam vel deflens vel difflans infligit, & iuxta mensuram peccatorum supplicium irrogat. Atque hæc est Gregorij Papæ sententia lib. 5. Moral. cap. 15. dicentis: *Nos cùm flamus aerem ab exterioribus introrsum trahimus, & introrsum tractum hunc exteriùs reddimus. Flare ergo Deus in vindicta retributione dicitur, quia ab exterioribus causis introrsum iudicij consilium concipit, & ab interno consilio extrorsum sententiam emittit. Quasi flante Deo ab exterioribus aliquid introrsum trahitur, quando foris mala nostra conspicit, & intus iudicium disponit. Et rursum quasi flante Deo ab interioribus spiritus extrorsum extrahitur, quando ab interno concepto consilio exteriùs iudicium damnationis infertur*. Eliphaz itaque hoc versu Iobum tacitè taxat occulti cuiusdam criminis, ob quod iram Dei meritus iustam eius in se vindictam concitauerit: quod vt magis probet variis ferarum symbolis mores ipsius vitiosos, vt ipse quidem censebat, adumbrat, & iure merito punitos insinuat.

Facile est Deo peccatores punire.

Deus in se suauis vitiis nostris prouocatur ad vindictã amaritudinem.

10. Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti sunt.

Rugitum leonis Iobo tribuit siue propter immanem, quâ ipsum florente adhuc fortunâ in subditos abusum fuisse existimabat, tyrannidem, ob quam modò tam grauiter à Deo puniretur; siue propter acerbissimas, quas ipsemet superiori capite ex ore illius perceperat, querimonias blasphemiæ (vt quidem Eliphaz interpretabatur) plenissimas, atque immansueti & impatientis animi indices non obscuras: vocem verò leænæ vxori eius assignat ob non dissimilem à mariti moribus ferocitatem, & insolentem verborum, quibus ipsum ad maledicta in Deum effutienda instigauerat, procacitatem. Catulos denique leonum vocat Iobi filios, quorum dentes tunc contriti sunt, quando illos domus, in qua simul epulabantur, ruina oppressit. Hac itaque leonis principis, leænæ vxoris & leunculorum filiorum nominibus allegoricè, tropo satis Scripturæ vsitato, totam tyranni Principis familiam eleganter descripsit, Iobum tacitè insimulans crudelitatis, cuius iam iusto Dei iudicio pœnas pendat. Leo enim fortissimus & ferocissimus belluarum, & in iram

Cur Eliphaz Iobo rugitum leonis & vxori vocem leænæ tribuat.

Leo symbolum Regis & tyranni.

Ira Regis cum rugitu leonis comparatur.
Prou. 20,2

iram maximè propensus, Regum ac tyrannorum hieroglyphicum habetur; ideoque Regis ira cum rugitu leonis à Salomone comparatur dicente: *Sicut rugitus leonis ita & ira Regis.* Ad quem locum Auctor Catenæ Patrum Græcorum in Prouerbia, quam Peltanus noster vertit, & Schottus edidit, *Regum*, inquit, *mina rectè leonum rugitui assimilantur: nam si illis ira visum fuerit indictâ causâ statim occidunt. Quis enim, si voluerint, prohibebit eos? siquidem exequendi facultas adiuncta est voluntati.* Plures alias rationes, proprietates & congruentias, in quibus Rex cum leone & ira Regis cum fremitu seu rugitu leonis conueniat, vide apud Salazarium & Cornelium nostrum in Prouerbiorum cap. 19. vers. 13. & cap. 20. vers. 2. qui plurimas ibidem adferunt ac fusiùs deducunt.

Diabolus leo rugiens & rapiens.
1. Pet. 5,8.
Rugitus leonis terribilis.

Mysticè per leonem in Scriptura sacra diabolus intelligitur. Vnde S. Petrus cum symbolicè malum dæmonem effingeret non modò nominauit leonem, sed etiam addidit rugientem: *Quia aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.* Ob hunc rugitum Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 284. leonem vocat φοβερὸν καὶ ἀφόρητον, *horrendum & intolerandum*; addit enim solo rugitu montes concutere. Scribit etiam sanctus Ambrosius lib. 6. in Hexaëmeron ita rugitu omnes alias animantes obstupefacere, vt propè exanimentur, & commouere se loco non audeant. Est enim horribilis ille sonitus, quem de leone loquens Cyrillus Alexandrinus in Sophoniam num. 29. vocat βροντὴν, *tonitru*; adeoque formidabilem esse rugitum ait, cùm in prædam inciderit, ὡς ἀποναρκᾶσθαι τὰ ζῶα, id est, *vt animantes præ timore gelascere & defigi videantur.* Similia animaduertit sanctus Gregorius Nyssenus de creatione hominis: *Vix grauem*, inquit, *leonem frendentemque aspicis, cuius vel nomen ipsum ferri non potest; & illius rugitus* ὑπόσειστον ποιεῖ τὴν γῆν, *terram tremefacit.*

Diabolus in morte maximè ferox.

Quæ omnia Satanæ vim & immanem ferociam illustrant præsertim mortis tempore, quo maximè timet ne præda sibi eripiatur. Et quidem euenire aliquando videmus, vt tum quidam illius tentationibus velut leonis vnguibus & sæuitiâ lacerentur; quibus idem quod olim Carano Macedoniæ Regi accidit, qui, teste Pausaniâ in Bæoticis, de Cisseo prouinciæ finitimæ Domino cùm victoriam reportasset, & trophæum Argiuorum more ad perennandam suam gloriam erexisset, illud postea leo ex Olympo egressus euertit ac dissipauit. Sic etiam aliquando reperias qui sæpiùs in vita laureâ donati, & vt victores inuicti ac triumphales coronati fuerint, quorum tamen pulcherrima trophæa clarissimarum virtutum collocata in extremo illo vitæ actu impressione suâ furiosus hic leo non ab Olympo monte, sed à nigro auerno egressus turpiter euertat. Quare quisquis in finem vsque in virtute perseuerans huius immanis belluæ & tartarei leonis gloriosus ex hac vita victor decesserit, næ ille iure optimo confidenter dixerit: *Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti sunt.* Ceterùm Eliphaz idem argumentum magis adhuc amplificans, & Iobum tacitè vellicans, subdit:

11. Tigris periit eò quòd non haberet prædam, & catuli leonis dissipati sunt.

Tigris symbolum ferocitatis.

Hic versus eumdem sensum habet cum præcedenti. Tigris enim ferocitate leoni nequaquam cedit, adeoque per eam Eliphaz Iobi quoque ferociam haud obscurè indicat & taxat. Est quippe symbolum seu hieroglyphicum immanitatis, quo, teste Pierio, vtimur ad indomitos & efferatos alicuius animos indicandum. Vnde Poëtæ cùm hominis cuiuspiam immanitatem egregiè notare volunt, hyrcanas illi tigrides vbera prædicant admouisse.

Formicoleo qualis bestia.

Pro tigride in Hebræo est לַיִשׁ *laisch*: quod Vulgatus noster Interpres alibi *leonem* Septuaginta vertunt μυρμηκολέοντα, id est *formicarium leonem*, vel *formicoleonem*; qui, teste S. Gregorio ad hunc locum (quod ipsum etiam tam Græci quàm Latini Lexicographi notant) genus animantis pusillum quidem, sed astutissimum est: idem & terribile formicis non secùs ac leo aliis animantibus; quod se sub puluere abscondit, vnde formicas frumenta gestantes quasi ex insidiis obseruat, quas in foueam, ad hoc ab illo prorsus admirabili artificio structam, delapsas insidiator callidus intercipit deuoratque.

Verùm quia hîc à rebus magnis petuntur similitudines, & Hebraicè לַיִשׁ *laisch* propriè *leonem* significat, aptiùs pro vera specie leonis aut tigride supponit, quæ magnitudine & ferociâ leoni non cedit; præsertim cùm Strabo lib. 16. de Situ orbis, & ex eo Gesnerus cap. 2. de Leone, vt Pineda noster notat, in Pseudocasia, qui locus est in finibus Arabiæ, scribant esse copiam leonum qui formicæ appellantur; quod forma corporis formicarum quamdam similitudinem referant.

Cur Eliphaz Iobũ cum tigride cõferat.

Porrò cur Eliphaz Iobum cum leone & tigride compararet in promptu ratio est, quam refert Sanctius noster, scilicet quia diabolus ipsi plus satis credulo persuaserat auarum fuisse Iobum, & vsque adeò cupiditate captum, vt quò rem augeret suam nullam habuisset rationem humanitatis & officij; sed subiectum sibi populum deglubisset, ac non secùs ac leo & tigris prædam, in quam incidunt, dilaniasset. Perire ergo tigris dicitur, *eò quòd non haberet prædam*, quâ rabidam famem expleat; tacitè insinuans Iobum iam in sterquilinio, Regno & bonis omnibus exutum, contabescere ac perire, quòd non haberet prædam, id est subditos, quos ampliùs deglubere ac deuorare posset.

Venatio catulorum tigridis.

Pro eo autem quod nos habemus, *eò quòd non haberet prædam*, Eucherius notat in Hebræo esse; *eò quòd non fuerit prædam assecuta*: id quod ad vsitatam catulorum tigridis venationem aliquo modo referri posset. Nota enim est historia quemadmodum venator tigridis fœtus recèns editos obseruet, ad quos cùm mater pabulatum abierit auferendos pernicissimo fertur equo, surreptisque catulis, qui sunt semper numerosi, cursu se inde proripit quàm potest citatissimo. Reuersa tigris vbi nidum vacuum reperit, velocissimo cursu totam extemplò circumlustrat regionem, donec fugientem venatorem deprehenderit; in quem tunc omnem impetum conuertit: ille verò simul atque se deprehensum animaduer-

aduertit, statim vnum è catulis post tergum proiicit; suscipit hunc tigris mordicus, & retrouersa in nidum refert: alacri mox cursu eadem vestigia repetit, exiguoque temporis interuallo venatorem aggreditur: ille rursus alterum catulum abiicit, cursuque numquam intermisso nauem versus propolat: suscipitur hic quoque, & rapidissimâ velocitate reportatur; idque & tertiò, & interdum quartò fit, donec venator conscensâ naui vix duobus & nonnumquam vno tantùm catulo ablato aufugiat equo relicto; in quem, posteaquam frustrà toto littore frendens desæuiit, omnem conuertit vltionis sæuitiam, totumque discerpit, & miserabiles pro auctore furti pœnas pendere compellit. Quòd si verò maris aut fluuij tanta fortè fuerit vicinitas, vt antequam ad nidum suum tigris reuerteretur, & catulos ablatos deprehenderet, maturâ fugâ se simul cum præda integra subduxerit, adeò fertur impotenti erga catulos suos amore affici, vt eorumdem orbitatem non ferens, præ nimio & inconsolabili mœrore intereat & contabescat, eò quòd prædam non sit assecuta catulis à venatore abductis ac dissipatis.

Tigris symbolum diaboli maximè varij & versuti.

Mysticè tam *tigris* quàm *myrmicoleon* siue formicarius leo symbola sunt diaboli, vti sancti Patres passim exponunt. Ac tigris quidem, quod animal sæuum est & implacabile, idemque plenum varietate macularum, sed præcipuè fuluum habet colorem nigricantibus segmentis interundulatum, aptè mali dæmonis, vt nocentissimæ belluæ, varium maximè & fraudulentum figurat ingenium: incredibilis enim est illius in tentando & decipiendo versutia, quâ nihil magis veteratorium dici potest, aut ad fraudem callidum, & eruditum artificio simulationis. hinc à S. Ignatio Martyre in Epistola ad Philippenses dicitur ποικίλος, κακίας στρατηγὸς κλεψίνους, id est, *versutus, malitiæ dux, fallendis hominum mentibus egregiè peritus.* Idem significare cupiens S. Hieronymus ait esse multimoda diaboli ingenia, quibus ad nectendam hominibus fraudem abutatur: eamdem ob causam B. Macarius Hom. 27. vocat eumdem πολύπλοκον, id est *vafrum* & callidum veteratorem, qui habeat μάγγανα καὶ τρίθυρα, id est *excogitatas machinas & fores triplices*, quibus effugiat & elabatur, vel præter expectationem redeat.

Myrmicoleon symbolũ diaboli.

Myrmicoleon verò, nouum quoddam genus monstri, è naturarum varietate compositum, quod cùm simul formica sit atque leo, sancto Gregorio ad hunc locum & Olympiodoro in Catena testibus, manifestum quoque symbolum diaboli est; quippe qui vt formica quidem titillat, vt leo verò sæuit atque bacchatur; ac piis quidem & in virtute constantibus formica est, impiis verò ac timidis leo, potissimùm autem (vt S. Augustinus ait) formicis, id est in terra thesaurizantibus dominatur.

Diabolus piis est formica, impiis leo.

Animi passiones myrmicoleoni comparantur.

Tropologicè S. Nilus in Catena Græca per μυρμηκολέοντα seu formicoleonem intelligit perturbationes animi, quæ initio à tenuioribus visis exoriuntur & quasi formicæ latenter obrepunt; vbi verò se confirmarint adeò violentæ fiunt atque insolentes, vt leones videantur.

12. Porrò ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurri eius.

Verbum absconditum quid significet.

Significat hîc Eliphaz se per reuelationem diuinum aliquod oraculum idque clàm & subtiliter à Domino accepisse; quapropter vocat illud *verbum absconditum*, id est arcanum, occultum, mysticum; qualia scilicet Prophetarum esse plerumque solent, quibus diuina ipsis mysteria vel res futuræ reuelabantur, quæ vt plurimùm obscura erant & ænigmatica & quasi caligine inuoluta, ne passim ab omnibus perciperentur aut intelligerentur, sed tantùm ab iis quos diuina mystagogia erudiuisset, atque istiusmodi mysteriorum capaces reddidisset; quoniam hi soli habent *aures audiendi*, quas requirit Christus, quæ in cæli sonitum intentæ sint, Deique voces auidissimè simul ac subtilissimè excipiant. Quò pertinet magnifica illa Numinis pollicitatio: *Dabo eis cor, & intelligent; & aures, & audient.* quibus in rebus iure merito Deus partem maximam humanæ felicitatis constituit. Neque enim id simpliciter intelligendum est de vi audiendi, quæ nobis cum belluis est communis, quæ sonos percipiunt, sed de illa præsertim auditione, quæ ad mysteria salutis percipienda & intelligenda pertinet, & est veluti quoddam pignus inchoatæ beatitudinis. Istiusmodi ergo res arcanas & diuinas audiendi facultate præditum sese iactitans Eliphaz, quò maiorem dictis suis auctoritatem conciliaret, Iobumque magis attentum redderet, sibi verbum aliquod absconditum, quod ad salutem eius plurimùm conduceret, à Deo reuelatum significat. Vt autem illud maximè arcanum & occultum, ideoque tamquam valdè mysticum & planè diuinum, pluris esse faciendum declararet, *Et quasi furtiuè*, inquit, *suscepit auris mea venas susurri eius*; id est clanculùm & occultè. Vt enim occulta furta sunt, sic etiam furtiua dicuntur quæ clàm & occultè fiunt, cuiuscumque illa demum generis sint. Sic furtiuè incedimus, cùm suspenso quasi pede clanculùm aut in tenebris ambulamus. Sic furtiuæ locutiones sunt, quas aliis in aurem susurramus, & celatas esse volumus. *Venas* itaque *susurri* vocat sibilum quemdam tenuem & exilem, eumque obscurum & confusum fractæ vocis, quò clarè nihil exprimitur, sed confusè quidpiam opprimitur, ita vt sonum quidem percipias, sed, quòd ille non satis formatus & articulatus sit, minimè intelligas. Est autem metaphora ab amnibus & riuulis desumpta, qui cæco (vt dicitur) meatu decurrunt, ac tacito murmure deuoluuntur; neque aliud quàm informem sonum auribus obiiciunt. Is enim propriè est susurrus, de quo sanctus Gregorius lib. 5. Moralium cap. 20. *Qui susurrat*, inquit, *occultè loquitur, & vocem non exprimit, sed imitatur.*

Matth. 11, 15.
Aures audiendi quales.
Baruch 2, 31.
Quid sit susurrus.

Porrò quod Vulgatus *furtiuè* transfert Chaldæus non malè exponit *repentè*; & pro *venas susurri eius* clariùs in Hebræo est שֶׁמֶץ מֶנְהוּ *semets menhu*, id est *pusillum ex ea*: in Græco hæc obscuriùs habentur, imò totus versus acerbam sapit increpationem; & sanctum Iobum falsitatis ac fictæ fucatæque pietatis arguere videtur dum ait: Εἰ δέ τι ῥῆμα ἀληθινὸν ἐγεγόνει ἐν λόγοις σου, οὐδὲν ἄν σοι τούτων κακὸν ἀπήντησεν. πότερον οὐ δέξεταί μου

μου τὸ ἐξ ἰξαίνα παρ᾽ αὐτῷ; Si quod autem verbum verax fuisset in sermonibus tuis, nihil tibi horum malum occurrisset. Numquid non capiet auris mea ab eo magnifica? Quibus verbis Eliphaz Iobum perstringit, tamquam qui occultâ peccati labe aspersus iusti nomen sit simulandi artificio adeptus, & plenam grauitatis orationem sæpenumerò vsurparit. Nisi enim, inquit, solis verbis religionem prætulisses, sed factorum etiam fuisses veritatem consecutus, nihilque ab officij religione declinasses, haudquaquam tantorum malorum acerbitatem degustasses, cùm iustorum hominum actiones nullo pacto Deus aspernetur. Ita Polychronius & Chrysostomus in Catena locum hunc exponunt.

An, & qualis hæc fuerit reuelatio, incertum. Ceterùm, an hæc fuerit vera reuelatio, & à Deo immissa; an verò ab ipsomet Eliphazo vel à dæmone conficta, dissentiunt auctores. Diuus Thomas quæstionem hanc indecisam relinquit: Lyranus reuelationem hanc commentitiam asserit, & ab Eliphazo confictam cupit. Verosimiliùs tamen arbitror Eliphazum aliquid per quietem accepisse à spiritu, qui bonúsne an malus fuerit cùm pulchrè in vtramque partem ventilet, atque momentis suis accuratè expendat noster Sanctius, non est quod iisdem immoremur. Hoc certè falsum & parum pium est quod Iudæi tradunt; Eliphazum de peccatis Iobi oraculum accepisse.

Inspiratio diuina est verbũ absconditum. 1.Ioan.2, 27. Mysticè S. Gregorius lib. 5. Moralium cap. 19. hunc versum exponens, *Potest*, inquit, *per verbum absconditum allocutio intimæ aspirationis intelligi; de qua Ioannes dicit: Vnctio eius docet vos de omnibus. Absconditum ergo verbum audire est locutionem sancti Spiritus corde concipere: quæ profectò sciri non potest, nisi à quo haberi potest.*

Deus in intimo animæ loquitur, & auditur. Idem cap. 20. exponens illa verba sequentia, *Et quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurri eius*, ait: *Venas superni susurri auris cordis furtiuè suscipit; quia subtilitatem locutionis intimæ afflata mens & raptim & occultè cognoscit: nisi enim se ab exterioribus desideriis abscondat, interna non penetrat: occultatur autem vt audiat, & audit vt occultetur; quia & subtracta à visibilibus inuisibilia conspicit, & repleta inuisibilibus visibilia perfectè contemnit.* Anima nimirum spiritalis diuinâ luce illustrata, atque ab aliis curis atque negotiis soluta, libenter se ad Deum vertit, & mundi omniumque rerum inanium oblita cum sponsa in Canticis ait: *Sonet* Cant.2,13. *vox tua in auribus meis*: siue illa sit spiritus ille tenuis numerosè velut resonans, qui suauiter in animæ aures illabitur, Heliamque solatur ac beat; siue amici monentis seu Doctoris instruentis, siue Medici παρηγορικὰ seu *consolatoria* instillantis. Huic autem animæ sapienti, & apud se constitutæ, non temerè peregrinanti, nec ignauiter otiosæ, quid dulcius & amabilius esse potest cognitione veritatis, in quam prono à natura motu & affectu rapiatur? Quid beatius, quàm discipulum fieri Dei, atque in secreto audire illius monita arcanasque voces, atque in modesto animi otio illius familiaritate perfrui?

Quomodo animus ad audiendum Deum præparandus. Ad leuitatem itaque inconsultam fugiendam, quæ vtilis otij fructum atque bonum honestarum cogitationum eripit, commodum est initio considerationis sitim quamdam & certum propositum adferre; & hoc satagere, vt non liberas menti habenas relinquamus euagandi quò lubet, sed fortibus eam retinaculis cohibeamus; id deniq; quod facere proponimus non temeritate iuuenili atque improuidâ, sed verâ atque certâ animi inductione appetamus. Hoc enim desiderium constansque voluntas constabilit mentem, ac velut in sapientiæ officinam & virtutis scholam inducit exedramque docentis Dei, *ad audiendam vocem sermonum eius*; vt quilibet Deo dicatus dicere Psal.102, 20. possit: *Audiam quid loquatur in me Dominus.* Psal.84,9. Loquetur sine dubio in illo præsertim otio, si hoc ipsum petimus, si vacuas aures damus, si alienas cogitationes excludimus; & quidem nihil nisi pacem loquetur, nihil, nisi vt iustificati pacem habeamus, prædicabit.

Quomodo Deus nobiscum loquatur. Loquitur autem nobiscum Deus non externa, quæ quidem auribus percipi possint, verba pronuntiando, sed eorum ad quos loquitur mentem ita informando, vt non solùm res tamquam præsentes mentis oculis cernant; verùm etiam à Deo se diuinitùs moueri sentiant; perinde affecti, ac si ipsum loquentem audirent, aut intelligerent. De qua loquela ita præclarè D. Basilius in Psal. 28. *Vox*, inquit, *Dei diuersa est ab iis vocibus quas aurium sensu percipimus: nam illa fit per visionem vt in somniis. Vt enim in his animus noster quorumdam veluti verborum notis imbuitur nullâ voce ad sensum aurium accedente, sed mente quibusdam rerum formis insignitâ; sic Dei vox existimanda est, quam Prophetæ audiuisse memorantur.* Talem vtique vocem Eliphaz hoc loco *verbum absconditum* nominat, & se à Deo percepisse significat.

Absconditum Dei verbum in silentio audiendum. Porrò vt absconditum hoc Dei verbum & vena susurri eius percipi à nobis possit, silentium quoddam in animo requiritur sacrum ac venerandum, quod sit comes reuerentiæ ac pietatis. Hinc Sophonias monet: *Silete à facie Domini.* Soph. 1,7. Septuaginta dicunt: Εὐλαβεῖσθε, *Reueremini*. Oportet, inquit S. Basilius in Psal. 33. πᾶσαν σχολὴν ἄγειν, *otium agere* liberrimum ab omni exteriore tumultu, & tranquillâ quiete frui eum ἐν κρυπτῷ τῆς καρδίας βουλευτηρίῳ, *in arcano veluti cordis recessu* & oraculorum penetrali, qui cupit velut è vestigiis persequi contemplationem veritatis. Hanc animi quietem Plotinus Enneadis tertiæ lib. 8. cap. 3. vocat σιωπῶντα λόγον, *silentem rationem*. Sed diuinissimè sanctus Dionysius Areopagita Mysticæ Theologiæ cap. 1. κρυφιομύστην σιγὴν, *arcanorum mystam silentium* appellat, de verbo illo abscondito seu mystica Theologia loquens: Ἔνθα τὰ ἁπλᾶ καὶ ἀπόλυτα καὶ ἄτρεπτα τῆς θεολογίας μυστήρια κατὰ τὸν ὑπέρφωτον ἐγκεκάλυπται τῆς κρυφιομύστου σιγῆς γνόφον ἐν τῷ σκοτεινοτάτῳ τὸ ὑπερφανέστατον ὑπερλάμποντα, καὶ ἐν τῷ πάμπαν ἀναφεῖ καὶ ἀοράτῳ τῶν ὑπερκάλλων ἀγλαϊῶν ὑπερπληροῦντα τοὺς ἀνομμάτους νόας: *Vbi simplicia & absoluta & immutabilia Theologiæ mysteria aperiuntur in caligine plusquam lucente silentij arcana docentis, quæ in omnimoda intangibilitate præpulchris splendoribus mentes oculis captas superadimplet.* Vberiùs de eodem argumento vide sanctum Dionysium loco citato & ibidem nostras Annotationes. Quale autem oraculum Eliphaz acceperit deinceps exponit dicens:

13. In

13. In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines,

Nox reuelationibus percipiendis accõmoda.

Descendit modò ad circumstantias visionis huius explicandas, primo loco describens tempus, quod nocturnum erat, adeoque propter quietem magis congruum reuelationibus percipiendis. In die enim à tumultibus hominum & occupationibus sensuum mens quemdam quasi strepitum patitur; quo fit vt verbi absconditi susurrum planè tenuissimum percipere nullo modo possit. Ita Danieli quoque noctu obtigit
Dan.7,2. reuelatio, quam describens ait: *Videbam in visione mea nocte.* similiter & Zachariæ dicenti:
Zach.1,8. *Vidi per noctem, & ecce vir ascendens*, &c. Simile est quod Eliphaz hic dicit: *In horrore visionis nocturnæ.* Quæ est pataphrastica quædam noctis descriptio narrationi visionis accõmodata, quam Septuaginta sic efferunt: φόβῳ δὲ καὶ ἤχῳ νυκτερινῇ ἐπιπίπτων φόβος ἐπ' ἀνθρώπους: *Timore autem & sonitu nocturno incidens timor super homines.* Nox enim timida & tenebræ horridæ dicuntur, eò quòd homini timorem & horrorem adferant; & quæ incidunt noctu cogitationes aut visa non rarò quoque horripilationem causare solent. In Hebræo ad verbum est: *In ramusculis à visionibus noctis.* Vox enim Hebræa שְׂעִפִּים *seghipim*, eleganti metaphorâ ex supereminentibus arborum ramusculis desumptâ (quæ est primigenia istius vocis significatio) ad phantasmatum extremitates & veluti teneras cogitationum summitates suam extendit notionem, & significat cogitationes (quæ sunt velut rami, germina & conceptus mentis) præsertim illas, quæ peculiare quidpiam & magnificum habent: cuiusmodi sunt reuelationes, quæ reliquas excedunt, & velut cacumina & summitates arborum prominent eminentque.

Deus in somniis olim concedebat visiones.

Notandum hîc obiter, frequentissimas olim visiones ac reuelationes inter dormiendum & somniandum à Deo Prophetis & aliis viris sanctis concedi solitas fuisse, quemadmodum Deus
Num.12,6 ipse disertis verbis promiserat dicens: *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum.* Et
Ioël.2,28. alibi ait: *Effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt.* Ita vt non sit dubium, quin istiusmodi somnia sint diuina, quæ à Deo immittuntur vel per nouas species intelligibiles in mentem, vel per nouas imagines in phantasiam, aut certè per nouam earum, quæ in ea iam inerant, compositionem. Atque hoc postremo modo (quantum ex tota Eliphazi narratione non improbabili coniecturâ colligi putant) videtur quibusdam hæc visio contigisse.

Qualis fuerit Eliphazi visio.

Siue quòd auditâ Iobi clade, cùm animo percelleretur, cogitare cœpisset, quam ob causam virum innocentiâ vitæ spectabilem tam acerbè Deus tractaret; & pro responso hanc reuelationem acceperit, vt consultè credit Vatablus. Siue quòd Eliphaz in præcedenti vita post profundam fortè aliquam de diuina prouidentia meditationem talem aliquando seu veram reuelationem seu imaginariam visionem habuisset, quam altâ mente repostam nunc ad suum intentum, tamquam ex penu deprómptam, Iobo proponeret; vtpote quæ tum ad eius consolationem, tum ad id quod probandum iam assumpserat pondus ac momentum aliquod allatura videretur. Id quod tamquam verosimilius amplectitur Bolducus.

Dæmon Eliphazo illusit.

Ego autem, vt sensum meum exponam, non tam diuinam visionem quàm diaboli illusionem Eliphazo in somnis oblatam censeo, quâ dæmon se in Angelum lucis transfigurans ipsum simili astu in erronea & iniqua, quam de Iobo iam conceperat, opinione confirmaret. Hoc enim dæmoni satis vsitatum est, vt istiusmodi ratione viris etiam sanctissimis non rarò imponat & illudat. Quod vt credam Eliphazo hîc etiam vsuuenisse persuadet omnino veteratorium Satanæ ingenium, totam hanc Iobi tentationem (cuius hæc cum amicis disputatio non minima pars fuit) tam apertâ vi quàm occultis fraudibus (prout ad sanctissimi viri virtutem & constantiam labefactandam magis opportunum videbatur) artificiosissimè adornantis.

Tota Iobi tentatio à dæmone fuit adornata.

Vt enim ex sancti Chrysostomi Origenisque sententia superiùs cap.1. vers.14. allata nuntij, qui de armentorum furto ac cæde, de domus ruina, deque filiorum repentina strage Iobum docuerunt, aut fuêre dæmones, aut instincti à dæmone, quomodo patientis animum magis vrerent & exulcerarent. Quod pariter in vxore fecit, per quam ipse aut locutus est, vsus alieno habitu linguâque pro sua; aut certè præscribens illi verba, quæ religiosum mariti animum magis erant commotura. Ita quoque dæmonem Eliphazo ceterisque amicis ad consolandum Iobum accedentibus cùm per somnia tum per visiones illusisse credibile est, vt malo instincti spiritu malè de Iobi religione sentirent; & illum, quem amabant anteà propter morum suauitatem, & propter illustria virtutum exempla venerabantur, tunc propter cogitationes alias longè dissimiles auersarentur, & de illius vita iniquiùs iudicarent; dumque solatio esse misero debuissent, potiùs eum affligerent, & vehementiùs exacerbarent. Ceterùm quomodo in hac visione Eliphaz affectum se senserit deinceps exponit dicens:

14. Pauor tenuit me & tremor; & omnia ossa mea perterrita sunt.

Spirituum apparitiones timorem incutiunt.

Hoc nempe omnibus spirituum apparitionibus commune ac familiare est, vt primo aspectu ijs quibus accidunt timorem ac pauorem incutiant, quem, si magnus sit, tremor etiam totius corporis sequi plerumque solet: hunc autem minimè vulgarem aut superficialem, sed omnino vehementem & intimum fuisse necesse est, cùm vniuersa Eliphazi ossa concusserit, vti Septuaginta verbo συνέσεισε significanter expressêrunt. Quod autem Vulgatus noster vertit, *Et omnia ossa mea perterrita sunt*, metonymia est.

Quo sensu dicantur ossa fuisse perterrita. Ὀστοκόπος quid.

Quoniam ossa propriè non sentiunt neque dolent, sed membranæ aut nerui aliæve partes ijs cohærentes, quarum affectio Græcè vocatur ὀστοκόπος ὀδύνη, id est *ossium dolor*, quo veluti tunduntur; sic dictus, eò quòd tendones ipsis ossibus adhærentes infestans intima quodammodò ossa afficere videatur, vt Galenus lib. 3. de Sanitate

tate tuenda cap. 5. & lib. 2. de Locis affectis cap. 7. docet: qui item lib. 2. de Symptomatum causis cap. 2. & de tremore, palpitatione, conuulsione & rigore cap. 5. solas eas partes, quæ distendi possunt, palpitationis ac tremoris capaces esse tradit, ideoque istiusmodi affectiones in ipsamet ossa non cadere. Attamen summum pauorem & dolorem ad ossa vsque penetrare vulgò dicimus. Qui loquendi modus ipsi quoque Scripturæ familiaris est; veluti cùm Dauid ait: *Conturbata sunt ossa mea*. Quomodo etiam loquitur Virgilius lib. 2. Æneidos: (Psal. 6, 3.)

——— Gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor. ———

Optimè autem hîc per ossa intelligi possunt interiora corporis. q. d. Omnia viscera mea commora sunt, & interiora mea cohorruerunt. Neque profectò mirum est Eliphazum ad istiusmodi spiritus aspectum toto corpore contremuisse, aut etiam in animi deliquium incidisse, cùm à diuinis etiam visis viros alioquin sanctissimos totos nonnumquam exanimatos fuisse constet; quemadmodum de semetipso Daniel disertè profitetur dicens: *Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc, & non remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quidquam virium*. Similiter & Moyses, & Gedeon, & Iosue plurimique alij in veteri Testamento; vti & in Nouo Zacharias, B. Virgo, ac sanctæ mulieres aliique ad aspectum Angeli cohortuisse leguntur. Verumtamen hæc ferè inter proborum prauorumque spirituum apparitiones intercedit differentia, quòd nimirum probi, quando probis hominibus apparent, licet primo statim aspectu, ob nimium splendorem & personæ maiestatem, timorem aliquem aut horrorem adferant, eumdem tamen illicò abstergant, & consternatos erigant, & insolitâ consolatione afficiant, summâque animi tranquillitate ac lætitiâ spiritali perfundant. Sic ab Angelo Zachariæ dictum: *Ne timeas Zacharia*. similiter mulieribus: *Nolite timere*. Et cùm Daniel aspectu Angelorum consternatus & exanimatus in terram corruisset, ab ijsdem extemplò recreatus & animatus surrexit. Mali verò spiritus quem semel incusserunt horrorem numquam auferunt, & timoris aculeum quem infixerunt minimè euellunt; neque animo serenitatem ac tranquillitatem quam ademerant restituunt; sed maioribus potiùs eum tenebris inuoluunt ac perturbant magis: quod signum euidens est eorum malignitatis, vti S. Antonius spirituum discernendorum peritissimus apud S. Athanasium in eius Vita, & S. Hieronymus & Theophylactus in Matthæi cap. 28. luculenter docent. Quare cùm ex hac visione Eliphaz se totum cohorruisse fateatur, nec vllum deinceps abstersi timoris mentionem faciat, confirmatur hinc nostra opinio (in quam totus etiam propendet Sanctius noster) scilicet istam apparitionem non à diuino, sed à satanico spiritu fuisse adornatam; præsertim cùm per eam iniquis contra Iobum suspicionibus fuerit informatus, nec non fallacibus imbutus argumentis, quibus ad dæmonis votum & iniustam Iobi vexationem abuteretur: quod haudquaquam boni, sed nequissimi spiritus officium esse constat.

(Margin: Dan. 10, 8. — Exod. 3, 6. Iud. 6, 22. Iosue 5, 14. Lucæ 1, 12. 29. Matth. 28, 8. — *Discrimen inter bonorum & malorum spirituum apparitiones.* — Luc. 1, 14. Matth. 28, 10. Dan. 10, 10.)

15. Et cùm spiritus me præsente transiret inhorruerunt pili carnis meæ.

Septuaginta vertunt: Καὶ πνεῦμα ἐπὶ πρόσωπόν μου ἐπῆλθεν: *Et spiritus in faciem meam irruit:* quod Pineda noster de vento seu flatu spiritus Eliphazo mox apparituri prænuntio dictum interpretatur; qui scilicet ipsum priùs afflauerit & consternauerit, quàm se conspiciendum exhibuerit. Manifestum est autem (inquit S. Thomas ad hunc locum) virtutem spiritus esse maiorem quàm carnis; vnde non est mirum si ad præsentiam spiritus pili carnis inhorrescant: quod ex subito timore procedit; præsertim cùm præsentia spiritus insolito aliquo corporali indicio sentitur. Quæ enim insolita sunt admirationem ac timorem inducere consueuerunt. Cùm igitur hic spiritus, siue bonus is fuerit (vt plerique auctores volunt) siue malus (quò, ob rationes superiùs allatas, cum Sanctio magis inclino) sensibili specie se conspiciendum exhiberet, siue in vento velociter transeunte per transennam loqueretur (vtrumque enim verba sacri textus insinuant) meritò Eliphaz imbecillitatis suæ sibi conscius ad potioris virtutis præsentiam timore percellitur ac consternatur.

(Margin: *Caro naturaliter horret ad spiritus præsentiam.*)

16. Stetit quidam, cuius non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ lenis audiui.

Septuaginta negandi formulâ sententiam hanc efferunt hoc modo. ac si dicat: Ἀνέστην, καὶ οὐκ ἐπέγνων· εἶδον, καὶ οὐκ ἦν μορφὴ πρὸ ὀφθαλμῶν μου· ἀλλ' ἢ αὔραν καὶ φωνὴν ἤκουον: *Surrexi, & non cognoui: vidi, & non erat figura ante oculos meos; sed auram & vocem audiebam*; ita nimirum vt horrore illo & vehementiori flatu expergefactus Eliphaz surrexerit è lecto, neminem tamen viderit. Sed nostra lectio videtur conformior originali, quæ habet: *Stabit, & non agnoscam aspectum eius: imago coram oculis meis, & silentium & vocem audiam.* q. d. Constitit ante me vmbra seu obscura forma, cuius figuram plenè ac distinctè cognoscere non potui, neque de totius habitu corporis iudicare.

(Margin: *Qualis fuerit visio Eliphaz.*)

Qui hanc visionem à Deo adornatam fuisse sentiunt eam isti Eliæ similem faciunt, quâ primò spiritum grandem & fortem, atque postremo deinde loco sibilum auræ tenuis percepit, cùm ei dictum est: *Egredere & sta in monte coram Domino: & ecce Dominus transit, & spiritus grandis & fortis subuertens montes, & conterens petras ante Dominum. Non in spiritu Dominus, & post spiritum commotio: non in commotione Dominus, & post commotionem ignis: non in igne Dominus, & post ignem sibilus auræ tenuis*. In qua visione symbolum diuinæ essentiæ, sublimis & subtilis, efficacis & mansuetæ agnoscunt; vti & in hac Eliphazi, quâ similiter nobis describi dicunt modum cognoscendi Deum per negationem: qui Theologiæ mysticæ proprius est ac familiaris. Nam quid est, inquiunt, Deum coram nobis stare, nisi se nobis præsentissimum exhibere?

(Margin: 3. Reg. 19, 11. *Eliæ & Eliphazi visio in quo mysticam Theologiam referat.*)

exhibere? Et quid est eius vultum non agnosci, nisi sub quadam caligine maiestatem eius intueri? Vnde sanctus Gregorius lib. 5. Moralium cap. 29. in sibilo auræ tenuis, in quo Dominus apparuit Eliæ, censet eamdem Dei notitiam, quæ per negationem habetur, designari: *Spiritui*, inquit, *commotionis & igni non inesse Dominus dicitur, esse verò in sibilo auræ tenuis non negatur; quia nimirum mens cùm in contemplationis sublimitate suspenditur, quidquid perfectè perspicere valet Deus non est: cùm verò subtile aliquid conspicit, hoc est quod de incomprehensibili substantia æternitatis audit. Quasi enim sibilum tenuis auræ percipimus, cùm saporem incircumscriptæ veritatis contemplatione subitâ subtiliter degustamus. Tunc ergo verum est quod de Deo cognoscimus, cùm plenè nos aliquid de illo cognoscere non posse sentimus.* Itaque Deum hac ratione cognoscere quasi nihil cognoscere est; quia omne creatum abijcimus, vt ἀγνώστως (quemadmodum dixit S. Dionysius) id est *sine notione*, ipsimet fonti omnis substantiæ & pulchritudinis per amorem copulemur. De hac etiam mystica notitia Dei fortè sponsa gloriabatur, cùm transcursis ac relictis vigilibus, *Inueni*, inquit, *quem diligit anima mea.* Siquidem ipsam quoque cælestem ciuitatem transilire, & in ea spiritus Angelicos præterire necesse est, vt ipsummet hoc modo Deum contemplari valeamus. Id quod pulchrè S. Gregorius Nyssenus Serm. 6. in Cantica exemplo sponsæ docet ita scribens: *Atque illa quidem scrutans obit omnem Angelicum exercitum; & cùm in bonis inuentis non vidisset id quod quærebatur, hoc apud se cogitauit: Num comprehendi potest illud quod à me diligitur? & dicit eis: Numquid vos quem diligit anima mea vidistis? Cùm autem illi tacuissent ad eam interrogationem, & silentio indicassent illis quoque esse incomprehensibile id quod apud eos quæritur, postquam nimis curioso studio cogitationis egressa est illam supermundanam ciuitatem, tunc relicto vniuerso quod inueniebatur, ita cognouit id quod quærebatur; cuius omne signum ac indicium comprehendens fit impedimentum ijs qui quærunt ad eius inuentionem. Propterea dicit: Quamprimùm parum ab eis transij relictâ omni materiâ, & prætermisso vniuerso quod intelligitur in creatura, & dimissâ omni viâ & ratione comprehendendi, inueni eum qui diligitur*, &c. Omnia ergo creata relinquenda sunt & fortissimâ mentis auersione deserenda, vt aliquid supra vniuersa Dei opera cogitemus, in quo ipsum quasi absconditum inspiciamus. Ibi autem mens quantò minùs creaturarum conspicit, tantò magis amore illius, quem intellectualiter præsentem sentit, exardescit. *Quo præsente* (vt ait Richardus Victorinus in Cant. 5.) *renouatur anima, & quasi ei adhærens sentit interni gustus dulcedinem, intelligentiam spiritualem, fidei illuminationem, spei augmentum, charitatis incentiuum, compassionis affectum, iustitiæ zelum, delectationem virtutum; habet in oratione cum Deo familiare colloquium audiri se sentiens, plurimumque exaudiri, facie ad faciem cum Deo loquens, & audiens quid loquatur in ea Dominus Deus, in oratione illum cogens, & interdum eum conuincens.* Sic ille. Non est igitur notitia illa (vt quidam malè putant) arida, quam de Deo per omnium subtractionem habemus, ex qua in voluntate tam præstantes affectus emergunt. De quo vide fusiùs S. Dionysium Areopagitam toto libello de Mystica Theologia & ibidem nostras Annotationes. Nunc ad textum reuertamur.

Cant. 3, 4.

Vt Deum noscamus per negationem oportet cælos & Angelos transscendere.

Notitia Dei per negationem maximè accendit amorem.

ET VOCEM QVASI AVRÆ LENIS AVDIVI.) Pro quo in Hebræo est דְּמָמָה וָקוֹל *demamah vacol*, id est *silentium & vocem*, vel, vt Symmachus reddit, Ἠρεμίας φωνῆς ἤκουον, *Quietam vocem audiui*. Vnde qui hanc apparitionem diuinam fuisse volunt potissimum sumunt argumentum; quandoquidem post horrorem & spiritum vehementem vox deinde auræ lenis successerit, quæ præteritum pauorem sedaret, & consolationem afferret; quod signum esse diximus visionis à spiritu bono proficiscentis, cuius proprium est timore pulsô mentem reddere serenam ac tranquillam; ideoque mysticè per *vocem quasi auræ lenis* seu per *vocem quietam* intelligunt internam Dei locutionem, quæ non sonat in aure corporis, nec percipitur imaginatione capitis, sed purè spiritaliter intellectu mentis. De qua plura vide apud nostrum Aluarem de Paz Tom. 3. lib. 5. partis 3. cap. 6.

Ex voce auræ tenuis colligunt aliqui visionem hanc fuisse diuinam.

Sed ad hoc argumentum optimè responderi potest Primò, inde tantùm sequi, Satanam in hoc Angelum lucis imitatum, quò faciliùs Eliphazo illuderet: nihil enim nouum est, quòd in Angelum se lucis transfiguret, ita vt non nisi ab illis, quibus diuina lux affulsit, cognoscatur. Id quod tunc potissimùm facit, quando cum viris probis illi negotium est, quos vel in errorem inducere, aut iam lapsos in eodem confirmare ac stabilire conatur. Tunc enim diuina, vt tantò faciliùs ijs imponat, quàm potest artificiosissimè fingit, & imitatur oracula ad conciliandam sermonibus suis auctoritatem.

Vocem auræ tenuis non esse solidum argumentum diuinæ visionis.

Secundò, eâdem facilitate quâ illi *vocem* istam *quasi auræ lenis* in bonam partem accipiunt, atque inde diuinam fuisse reuelationem colligunt, in malam posse partem accipi, atque idem argumentum retorqueri, vt exinde diabolicam fuisse imposturam intelligamus. Vox enim *quasi auræ lenis* (vt exponit Sanctius noster) idem est quod vox exilis, & obscura, aut informis, aut malè formata; qualis est in perstrepenti ac murmurante aqua, aut in aura leniter sibilante. Qua in re aliquid notat pythonicum aut pythonico simile. Nam cùm Pytho, id est diabolus, aut manes defunctorum loquuntur, obscuro plerumque & exili sono loqui solent, vt tam ex sacris quàm è profanis luculenter probat noster Sanctius ad hunc versum. Et sanè boni spiritus non adeò loquuntur obscurè, præsertim cùm de rebus ad mores & institutionem pertinentibus quempiam erudiunt, vt hîc fit, & ex sequenti versu patet. Quare modus ille reuelationis, quem Eliphaz hîc introducit, magis quid pythonicum quàm diuinum redolere videtur. Nunc ipsum oraculum quod fingit examinemus, quod sic habet:

Vocem auræ tenuis hîc aliquid pythonicum redolere.

17. Numquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir?

Hæc interrogatio vehementem includit negationem,

tionem, quâ neget hominem cum Deo de iustitia vel vitæ puritate contendere vllo modo posse. Impossibile enim est vt homo quantumuis innocens, quantumuis sanctus, quantumuis perfectus, causâ non cadat suâ, si cum Deo in ius ambulauerit, aut de iniuria expostulauerit, quasi scilicet ipse sit iustus; Deus verò ipsum affligens iniustus: quandoquidem quisquis de Deo conqueritur, aut contra Deum murmurat, quod citrà vel supra meritum puniatur suum, hoc ipso, vt anteà iustus sceleri sque purus fuerit, certè maximum crimen ac scelus admittit, quantouis etiam supplicio expiandum. Quæ quidem ratiocinatio vt per se verissima sit, & millies à Prophetis inculcata, haudquaquam tamen tempore opportuno prolata fuit, aut afflicto Iobo accommodata, qui non tam compungi stimulis debuit quàm fomentis leniri. Eliphaz autem è contra sententiam hanc, quam pro oraculo venditat, quasi telum quoddam acutissimum ac prorsus virulentum in Iobi animum mœstitiâ sauciatum crudè nimis eiaculatur. Etsi enim sit sermo eius vniuersalis atque indefinitus; eò tamen dirigitur, & hoc potissimùm spectat, vt Iobum alicuius criminis & iniustarum aduersus Deum arguat querelarum, ac tandem conuictum ad silentij metam adigat. Sensus ergo verborum eius est istiusmodi. quasi dicat: Ego Eliphaz hoc certè ab Angelo didici fieri non posse, vt creatura mortalis creatore suo innocentior sit: cur ergo, mi Iob, te innocentem iactas, Deoque factori tuo crimen iniustitiæ impingis? ais quippe te vacare culpâ, & tamen crudelissimè à Deo tractari: quod quid aliud est, quàm iustissimum ac clementissimum Numen tyrannicæ immanitatis & manifestæ iniustitiæ insimulare, quasi puniat immerentes atque innocentes opprimat? ac consequenter temetipsum (cùm te iudice sis innocens) auctore tuo puriorem reputare, & contra ius & fas ipsum quodammodò exauctorare velle, tibique supremi iudicis munus insolenter arrogare, dum ipsius sententiam ad insanæ mentis tuæ tribunal reuocare, annullare, & inauditâ temeritate atque audacia iniustitiæ condemnare minimè vereris? Atque in hunc sensum ferè Pineda noster hæc Eliphazi verba interpretatur, quæ Bolducus in partem longè mitiorem accipit, ac si non increpandi, sed Iobum verè consolandi animo prolata forent.

Homo non causâ cadit cum Deo contendens.

Eliphaz vera quidem, sed non opportuna loquitur.

Verùm quidquid de Eliphazi intentione sit, vt optima fuerit, & sententiæ sint verissimæ grauissimæque quas profert; hoc tamen negari non potest, quin planè intempestiua fuerit & nimis cruda istiusmodi monitio, quæ in talibus circumstantijs exulcerare potiùs quàm lenire Iobi dolorem poterat: tanti refert quo quid tempore ac modo proferatur. Opportunitas enim non obseruata cùm omnibus quidem in rebus ingens adfert malum, tùm verò maximè in admonendo detrahit vtilitatem, vti præclarè Plutarchus libro de Amicis & adulatoribus docet. Quamobrem sapienter (meo quidem iudicio) & verè quidam ex antiquis Philosophis dixit ante omnia quærendam & spectandam in rebus opportunitatem; quæ si absit, quod pretiosum est & ad magnos effectus potentissimum sæpenumerò vilescit & inutile efficitur; & quod aliàs prodesse plurimùm solet si intempestiuè fiat, non rarò vehementer nocet, iuxta illud Ouidij lib. 1. de Remedio Amoris:

Opportunitas maximè seruanda in monitionibus.

Res per se vtiles fiunt noxia, si adhibeantur importunè.

Temporibus medicina valet: data tẽpore prosũt:
Et data non apto tempore vina nocent.
Erpit interdum modò dat medicina salutem.
Nil prodest quod non lædere possit idem.

Est planè saluberrimum ac prorsus necessarium nosse Deum esse seuerum Iudicem & rigidum cuiuscumque criminis vltorem, qui nullum scelus impunè permissurus sit abire, pro quo (nisi per condignam pœnitentiam in hac vita deletum aut remissum fuerit) non grauissimas postmodum pœnas sit inflicturus. Quod si fortè alicui profligatæ audaciæ nebuloni & in omne vitiorum genus proiecto proponas & seriò inculces, salutaris omnino erit medicina, & tali homini nulla fortassis opportuna magis: at si hæc cuipiam timido & de salute sua desperabundo ante oculos ponas, perdes hominem, & ab animi imbecillitate pronum in desperationis barathrum conijcies. Eodem vtique modo Eliphaz licet omnino salutaria verissimaque adferat documenta; quia tamen tempore non opportuno illa Iobo ingerebat, tantum aberat, vt iacentem erigeret, ac mœrentem eius animum recrearet, vt potiùs ipsum ampliùs deijceret, & afflictum grauiùs exulceraret. Quare cùm Eliphaz prorsus importunam (licet alioquin in se non malam, quin imò in alio rerum articulo etiam bonam) Iobo medicinam adhibuerit, iure merito censendus est illam non diuino, sed maligni spiritus instinctu propinasse. Quis enim nescit doctrinam sæpè sanam & sanctam à dæmone doceri, cui per se nulla labes erroris admixta sit? Hoc tamen veteratoriè facit tempore non suo; quo nimirum non tam prosit vt vera, quàm vt importuna noceat: aut certè hoc astutè facit, vt veritatis ac virtutis externâ specie deceptus homo, in occultam & perniciosam fraudem & errorem inducatur, aliquid scilicet inde deinceps deducendo & eliciendo, quod saluti plurimùm officiat. Simile quid in his Eliphazi monitis obseruat Sanctius noster, & res ipsa demonstrasse videtur; quandoquidem ante illud tempus, cùm vel maximè tentationis & calamitatum æstus feruebat, dictus sit Deo approbante Iobus non peccasse labijs suis; postmodum verò in hac longa cum amicis disputatione aliquid ipsi excideritur, propter quod capite vltimo à Deo reprehensus fuit, atque ipsemet culpam agnoscens suam confessus est se imprudenter locutum, sacrificijsque & hostijs piacularibus expiauit.

Dæmon etiam vera proponit vt ijs noceat.

Ceterùm quod ad ipsam sententiam ab Eliphazo hîc pro oraculo allatam attinet in se verissima est & planè diuina. Constat enim Deum esse iustissimum purissimumque, cui nulla possit labes adhærescere; & hominum iustitiam ac puritatem omnem, quantumcumque eximiam & excellentem, si cum diuina iustitia & puritate comparetur, ne nomen quidem iustitiæ ac puritatis mereri. Quod ipsum huic non absimile Dauidis oraculum manifestè declarat cùm ait: *Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*. Omnis enim viuens (vt notat ibi Bellarminus) aut est peccator, aut iustus in via, aut iustus in patria. Qui peccatores sunt, vt homicidæ, adulteri & similes, poterunt quidem iustificari coram hominibus, apud quos aliorum crimina

Quomodo nullus homo sit iustus si comparetur cum Deo.

Psal. 142, 2.

K

mina sæpè occulta sunt, vel iuridicè probari non possunt; sed in conspectu Dei non iustificabuntur, quia Deus videt corda & conscientias, & ex ipsiusmet conscientiæ testimonio conuincet eos. Qui iusti sunt, sed adhuc in via, non iustificabuntur in conspectu Dei; quoniam non audebunt se iustificare; sed cum Apostolo dicent:
1.Cor.4,4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum: qui enim iudicat me Dominus est.* Fortasse enim ille videt in me quod ego non
Iob 9,15. video; & proinde, *Si habuero quidpiam iustum, non respondebo, sed meum Iudicem deprecabor.* Item non iustificabuntur in conspectu Dei; quoniam intelligunt iustitiam suam non à se acquisitam, sed à Deo donatam esse, & ideò non iustificabunt se coram Deo, quasi ex se iusti sint, sed gratias agent iustificatori suo. Denique non iustificabuntur in conspectu Dei; quoniam etiamsi iusti sint, quia criminibus carent; tamen etiam peccatores esse intelliguntur, quia delictis quotidianis non carent, & dicunt cum aliis
Matth. 6, 12. sanctis: *Dimitte nobis debita nostra. Et si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos sedu-*
1.Ioan.1,8. *cimus.* Qui autem iusti sunt in patria, & criminibus ac peccatis non solùm carent, sed etiam inquinari non possunt, non iustificabuntur in conspectu Dei; tum quia iustitiam suam non sibi tribuunt, sed Deo, à quo illam habent: tum quia tanta est puritas Dei, vt comparatione eius
Iob 25,5. omnis alia iustitia iniustitia esse videatur. *Stellæ enim non sunt mundæ in conspectu eius.* Quod ipsum magis confirmans subdit:

18. Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles; & in Angelis suis reperit prauitatem.

Cùm Angeli defecerint, nil mirum est homines deficere.

Est argumentum à maiori ad minus. q. d. Si Angeli, qui sunt inter creaturas omnes nobilissimi, ad Dei ministerium in cælo creati, principatum suum non tenuerint, sed per peccatum à Deo deficientes eumdem amiserint, quantò minùs fieri possit, vt homines crassâ carne concreti, quorum animi luteas corporum domos malè fultas incolunt, tineâ fomitis non exedantur & culpâ fœdentur? Septuaginta reddunt: Εἰ κτ̄ παίδων αὐτοῦ οὐ πιστεύει, κτ̄ δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ σκολιόν τι ἐπενόησε. quod sic verti potest: *Si in seruis suis fidem non habet, in Angelis verò suis prauum quid aduertit:* Symmachus: Ἐν δούλοις αὐτοῦ ἀβεβαιότης, καὶ ἐν ἀγγέλοις αὐτοῦ εὑρήσει ματαιότητα: *In seruis suis instabilitas, & in Angelis suis reperiet vanitatem.* Angeli enim cùm sint creaturæ non sunt naturâ suâ immutabiles sicut Deus, & per consequens nec immobiles à bono & virtute. Ita sanctus Chrysostomus, Olympiodorus & Didymus in Catena Græca. In Hebræo autem est, *In Angelis suis posuit stultitiam*, תָּהֳלָה *tahalah:* quod Pagninus vertit *lumen*, Tygurina, *vesaniam*, Regia, *gloriationem*. Quæ tanta varietas orta est ex fecunditate radicis הלל *halal:* quod significat *laudare, gloriari, vocem attollere*, scilicet cum gloriatione, fulgore, splendore aut etiam insania; vt per antiphrasin significet gloriâ & nominis splendore indignum, id est prauum. Sola nempe prauitas coram Deo stultitia est. Potest etiam verti cum Vatablo, *In seruis suis non posuit veritatem; nec in Angelis posuit lucem exactissimam.* q.d. Angeli non sunt creati à Deo in omnimoda veritate & absolutissima perfectione, sed in statu quodam medio inter summum & immutabile bonum, siue Deum, & bonum commutabile, quod est creatum; eâ scilicet lege, vt si ad summum, quod supra ipsos erat, bonum immutabile amandum conuerterentur, ad gratiæ gloriæque statum promouerentur; sin ad bonum commutabile, quod infra illos erat, sese incuruarent & abiicerent, hoc ipso à sua dignitate degenerarent, & in malum culpæ ac pœnæ dilaberentur atque corruerent. Quæ quidem sententia (vt notat D. Thomas ad hunc locum) secundùm doctrinam Catholicæ fidei plana est. Tenet enim fides Catholica, omnes Angelos in statu bono fuisse creatos, & quidem præ ceteris creaturis optimo; quippe qui (vt sanctus Dionysius Cælestis Hierarchiæ cap.4. loquitur) Deo proximi sint, atque diuini principatus munere hoc ceteris omnibus antecellant, quòd primariò pluribusq; modis Deum participarint: siquidem non solùm substantiam & vitam, sed etiam rationem & sapientiam humanâ longè præstantiorem, aliaque charismata spiritalia naturæ intellectuali proportionata, in prima sua creatione excellentissimo modo receperunt. Angelica enim natura, secundùm Damascenum lib.2.cap.3. est *substantia intellectualis, semper mobilis, arbitrio libera, incorporea, Deo ministrans, immortalis.* Cùm itaque tales tantique ab initio conditi essent Angeli; qui quidem ex iis præ ingenti ad summum bonum propensione statim sese totos ad diuinum Numen conuerterunt, non solùm principatum suum naturalem tenuerunt, sed per gratiam indissolubili charitatis vinculo immutabili æternoque Deo colligati, & in summo bono stabiliti, ad supernaturalem & prorsus immutabilem æternæ beatitudinis statum longè felicissimum euecti sunt. Qui verò è contra non custodierũt principatum suum, sed sponte suâ libero abusi arbitrio, à Deo creatore suo per peccatum desciuerunt, diuinâ gratiâ spoliati, de luce in tenebras, de scientia in ignorantiam, de innocentia in culpam, de felicitate in miseriam extemplò corruerunt; & post tam miserabilem casum facti sunt impœnitentes & obstinati in malo, aberrantes à vero, declinantes à bono, infirmati in virtute, & exclusi à Dei contemplatione (vt Iudas ait) *in iudicium magni diei vinculis æternis sub caligine reseruantur.* Iud. 5.

Angeli in quo statu sint creati.

Angelica natura qualis.

Quæ fit sors bonorum Angelorum:

quæ malorum angelorum.

Mirum profectò & valdè mirum est Angelos, tot naturæ gratiæque dotibus cumulatos, tantisque cùm ad contemplatiuam tum ad actiuam eorum vitam ritè ordinandam præsidiis instructos, à statu tamen rectitudinis excidisse. Ex parte enim vitæ contemplatiuæ summa videtur ipsis inesse debuisse stabilitas; siquidem manifestum est causam mutabilitatis esse potentiam, sicut è diuerso causa immutabilitatis est actus. Est namque de ratione potentiæ, vt sese habeat indifferenter ad esse & non esse; sicut de ratione actus est, habere aliquòd esse determinatum. Atqui quantò aliquid magis perficitur, tantò etiam magis in perfectione sua actuatur ac stabilitur, minusque est in potentia aut obnoxium mutationi. Vnde Deus, quòd

Mirum est Angelos ad prauitatem delapsos cùm essent tam perfecti.

quòd per se actus purus sit, prorsus etiam immutabilis existit. Quare cùm Angeli inter omnes creaturas naturâ suâ perfectissimi existant, & ad Deum, actum purissimum, proximè accedant, mirum est in ipsas tantam cadere potuisse in deterius immutationem.

At libero (inquies) præditi fuerunt arbitrio, & consequenter tam ad malum quàm ad bonum indifferentes, ideoque mutabiles, scilicet secundùm sententiam, non secundùm substantiam. Attamen sicut materia comparatur ad formam, velut potentia ad actum, ita voluntas ad bonum. Quare id quod est ipsum per se bonum (quod est diuinum Numen) omnino immutabile est, vtpote actus purus: ceterarum verò naturarum voluntates, quæ non sunt ipsum bonum, comparantur ad ipsum vt potentia ad actum: vnde quantò magis inhærent ei, tantò quoque magis in bono stabiliuntur. Quapropter cùm Angeli præ ceteris creaturis excellentiùs Deum participarent, & clariùs sublimiusque contemplarentur, consequens quoque ac rationi consonum videbatur, vt è propinquo etiam intimiùs illi coniungerentur, & per amorem ac dilectionem arctiùs adhærerent, & in ipso, vt summo bono, firmarentur ac stabilirentur: nihilominùs, vt res ipsa docet, & eorum casus miserandus & abominandus luculenter testatur, minimè stabiles fuerunt, qui tam turpiter ceciderunt. Vnde multò minùs homines, quantumcumque sancti & Deo intimè coniuncti videantur, omnino stabiles aut ab omni lapsu immunes esse putandi sunt. Quoniam *ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles.*

Cùm Angeli ceciderint, homines non sunt stabiles.

Ex parte verò vitæ actiuæ videtur in Angelis vel nihil vel minimum quid seu valdè parum prauitatis esse potuisse. Quantò enim quis propinquior est primæ summæque rectitudini, minùs profectò de obliquitate participet necesse est. Cùm autem Deus, qui suprema primaque rectitudo est, & omnis recti gnomon ac norma, inferiores creaturas per superiores dirigens atque gubernans, Angelis tamquam suis vicariis, ac legatis totius quodammodò Vniuersitatis, & omnium gentium ac nationum regimen commiserit, par omnino erat, vt nihil aut parum admodum in iis reperiri posset prauitatis; quæ cùm tamen in ipsis adeò abundauerit, verendum est ne in hominibus quantauis etiam sanctitatis opinione florentibus non desit; vt non malè hoc loco D. Thomas à maiori ad minus argumentatur: qui simul tamen prouidè monet cauendum, ne quis hinc in errorem incidat Origenis, qui etiam quoscumque spiritus creatos instabiles esse asserit & obnoxios prauitati. Constat enim spiritus illos beatos, qui ad Deum conditorem suum ab initio creationis sese totos per dilectionem conuerterunt, in eodem per gratiam ita stabilitos, vt ab eo numquam ampliùs dimoueri possint, sed prorsus immutabiles per gloriam æternâ Numinis fruitione beentur: quinimò quibusdam hominibus, licet Angelis naturâ suâ longè inferioribus, maiorique mutationi obnoxiis, in hac vita variabili & inconstanti per singularem Dei gratiam priuilegio prorsus eximio conceditur, vt ab omni prauitate peccati immunes existant: quod de B. Virgine ac S. Ioanne Baptista fidelis nemo ambigit.

Gratia Dei tam Angelos quàm homines reddit in bono stabiles.

Ceterùm nunc alterum argumenti membrum, quod ex humanæ conditionis fragilitate sumitur, expendamus; cui simul conclusio præcedentis rationis coniungitur, & sic habet:

19. Quantò magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tinea?

Est perelegans terreni hominis periphrasis; qualis ferè est ista S. Pauli ad Corinthios scribentis: *Si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur*. alludit autem ad nostri corporis è luto seu terræ limo efformationem. Corpus enim hominis nil nisi lutum est, &, vt eleganter Tertullianus lib. de Resurrectione carnis cap. 16. dixit, *limus titulo hominis incisus*. Quod veluti imitatus consimili certè venustate D. Gregorius Nyssenus Orat. 1. de Beatitudinibus hominē vocat *γήινον ἀνδριάντα*, *luteam statuam*; diuus Paulus *vas fictile*. Addit Isidorus Pelusiota l. 2. Epist. 5. remq; etiam amplificat, corpus nostrum esse *πηλοῦ παντὸς ἀσθενέστερον*, *omni luto imbecillius*. Quamobrem antiqui olim, teste S. Hieronymo in cap. 29. Ieremiæ, *πηλινώτας*, id est *totos luteos* vocabant illos, qui in luto istius corporis constituti & penitus immersi non possunt sentire cælestia; quos pari elegantiâ Tertullianus *è limo figulatos* dicit, quòd nihil supra lutum sentiant. Eosdem illos pelusiotas carni suæ auctoratos, & sordidis affectionibus illitos, vt luteos imperatores S. Chrysostomus in cap. 7. Isaiæ vocat *χάμαι συρομένους*, *humi repentes*, vilissimis rebus affixos, corpori suo tamquam luto immersos.

2. Cor. 5. 1.
Genes. 2.
Corpus nostrum est lutea domus.
2. Cor. 4. 7.
Homines carnales pelusiotæ, id est lutei, vocantur.

Hoc ergo luteum corpus *domus animæ* dicitur: quia nimirum anima humana certo quodam modo est in corpore, sicut homo in domo aut nauta in naui, in quantum scilicet est motrix corporis. Verùm cùm idcircò aliqui dixerint animam non vniri suo corpori substantialiter, sed illi tantùm accidentaliter assistere sicut homo domui quam inhabitat, aut vestimento quo amicitur, vel nauta naui quam dirigit; vt hanc opinionem excluderet, non abs re subdit, *Qui terrenum habent fundamentum:* quo datur intelligi, non secùs animam humanam corpori quàm formam materiæ vniri. Siquidem materia fundamentum formæ à Philosophis nuncupatur, eò quòd sit prima pars & veluti subiectum in generatione, non secùs ac fundamentum in domus constructione, vt D. Thomas ad locum hunc scitè annotauit. Hoc porrò fundamentum dicitur *terrenum*; quia nimirum corpus, quo veluti fundamento ac basi totius hominis structura & vita nititur, non è cælo, sed è terra existit, & in terram posteà resoluitur. Quamobrem sancti Patres iubent nos sæpè considerare qui simus, & in corpus aciem mentis retorquere, de quo sacris imbuti Litteris afflatuque diuino sic loquuntur, vt horrorem eius omnibus atque despicientiam odiumque iustissimum meritò incutiant. Hinc Arnobius lib. 2. Contra Gentes *animas* dicit *corporum esse inductas carceribus*: & S. Ambrosius in cap. 20. Lucæ *carcereum corpus* appellat; vti & Clemens Alexandrinus lib. 3. Stromatum, Platonem imitatus,

Luteum corpus domus animæ dicitur, & quo sensu.
Fundamentum hominis terrenum est.
Corpus est animi carcer.

tatus, nominat φρουρὰν, *custodiam*; & D. Basilius Homil.24. similiter δεσμωτήριον, *carcerem:* quo etiam sensu apud Stobæum Serm. 119. δεσμὸς, id est *vinculum*, appellatur; quòd anima sit in eo δεδεμένη, *alligata*, & quasi vinculis constricta: vnde Themistius βίον, id est *vitam*, ἀπὸ τῆς βίας, *à vi* & violentia, quam animus in corpore patitur, dici putat: quòd nimirum in vita quasi in carcere & vinculis sit inuitus: cui Seneca consentiens Epist.65. *Corpus*, inquit, *non aliter aspicio quàm vinculum aliquod libertati meæ circumdatum*. Ab hoc vtique vinculo expediri & absolui cupiens cum gemitu Apostolus exclamat:
Rom.7, 24.
Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? scilicet calamitatis & infortunij loco habebat illam, quæ in carne transigitur, vitam; quippe cui sic viuere nihil aliud erat quàm continuò mori; quemadmodum de se
1.Cor. 15, 31.
profitetur ad Corinthios scribens: *Quotidie morior*.

Totius porrò mortalitatis huius ac miseriarum inde resultantium fons & origo vnica est
Sap.9, 15. *Corpus terrenum mentem aggrauat.*
corpus quod corrumpitur, & pondere ipso corruptionis *aggrauat animam*, & plumbeâ veluti mole imbecillitatis sic abiicit & premit humi, vt beatissimis illis alis nudetur, quibus sese euehit ad Deum; *& terrena habitatio*, vel, vt in Græco est, γεῶδες σκῆνος, id est *terrenum habitaculum*, diuersorium fæculentum, luteum corporis & vile tugurium, putidum vmbraculum, *deprimit sensum multa cogitantem:* pro quo in Græco est νοῦν πολυφρόντιδα, *mentem prudentem*; quam eleganter Cresollius noster in Mystagogo *Dædalam viuidamque* interpretatur, *illustribus commentationibus assuetam, pulcherrimarum rerum machinatricē, in curriculo sapientiæ versantem*. Sunt enim φροντίδες (vt Galenus ait) σοφὰ βουλεύματα, *sapientia consilia*, eruditæ cogitationes, commentationes animæ doctæ, & sublimes. Hinc olim Sapientes, qui in magnis honestissimisque studiis omne tempus ætatis suæ consumebant, φροντισταὶ appellabantur; quòd nimirum sapientiam seriis, doctis & assiduis meditationibus sibi compararent. Talem ergo mentem Salomon πολυφρόντιδα nominat, quæ pulcherrimis & perennibus meditationibus addicta, in arcanis & cælestibus curis occupatur; quam sanè mirum quantum corpus hoc terrenum impediat, & quodammodò suâ fæce oblimet. Quod autem hîc pro conclusione subiungitur,

Mors est tinea corporis.
CONSVMENTVR VELVT A TINEA.] Posset quidem secundùm litteræ superficiem de corporali quoque morte intelligi, quam homo naturaliter incurrit ex eo quòd terrenum habeat fundamentum; (quia sicut tinea corrodit vestimentum, ex quo nascitur, ita mors naturalis ex causis corpori internis oritur, illudque consumit;) benè tamen notat D. Thomas non hanc esse primariam litteræ intentionem, sed eam quæ in præcedentibus egit de morte seu defectu peccati cùm diceret, *Et in Angelis suis reperit prauitatem.* Quare vt conclusio præmissis respondeat, hoc hemistychium similiter ad peccatum, per quod iustitia in homine consumitur, referri debet; sic vt per tineam hoc loco
Fomes peccati est tinea animæ.
metaphoricè peccati fomes significetur. Quemadmodum enim tinea è re ipsa quam corrodit enascitur, ita fomes ex homine peccatore, in quem desæuit, dum eum ad peccandum impellit, & vniuersam, si quam habuerit, iustitiam consumit. Id quod S.Gregorius lib.5. Moralium cap.27 & 28. eleganter expressit: cuius oraculum vt ibidem consulas licet, quo etiam mors tacita & proditrix manifestatur descripta. Sicut enim tinea vestem tacitis morsibus rodendo tuguriolum sibi ædificat, ibique abscondita commoratur; ita & impij nullum strepitum mortis, nullam interitus cogitationem admittendo, dum strepitum huius cogitationis abigunt, magno cum silentio pereunt, morte instar tineæ sic eos consumente. Ceterùm ad hanc internam nobisq; congenitam naturę corruptelam ac defectionem externa nonnumquam vis & violentia accedit, quæ nos incautos & nihil minus cogitantes non rarò obruat & succidat. Vnde subdit:

20. De manè vsque ad vesperam succidentur; & quia nullus intelligit, in æternum peribunt.

Id est, Citissimè & continuò succidentur. Est *Impij subitò succidentur.*
enim (vt benè notat Sanctius noster) modus dicendi prouerbialis, quo tempus breuissimum significamus; quale est illud, quod inter matutinum & vespertinum intercedit. Sic Ezechias apud Isaiam ait: *De manè vsque ad vesperam* Isaiæ 38, 12.
finies me. Et Psalmista: *Mane floreat, & transeat, vespere decidat, induret, & arescat.* Ver- Psal.89,6.
bum autem succidendi (vt benè obseruat diuus Thomas) violentiam importat. Succisio enim arboris ab exteriori causa procedit, & violentè accidit; nec præuideri potest, cùm à libera succidentis voluntate dependeat. Significat ergo secundùm litteræ superficiem illos repentè ac subitò è medio tollendos, idque ipsos ignoraturos. Mors enim naturalis per aliqua signa naturalia (quæ κρίσεις Medici vocant) præcognosci potest; sed mors violenta penitus ignota est, vtpote diuersis casibus inopinatis & à libera plerumque maleuolorum voluntate dependentibus obnoxia: vnde non potest sciri manè, an homo ad vesperum vsque victurus sit.

Secundùm primariam verò litteræ intentionem, conformiter iis quæ ad superiorem versum notata sunt, loquitur hîc de morte peccati ex tentationibus potissimùm extrinsecis prouenientE, quæ plerumque magis repentina solet existere. Quemadmodum enim præcedenti ver- *Interna tentatio sensim hominem consumit.*
su dixerat tentationem, quæ ab intrinseco aliquo principio exoritur, non solere subitò aut repentè hominem prosternere, sed paulatim & sensim sine sensu ad lapsum disponere, dum quis initia peccati in semetipso reprimere non curat, secundùm illud Ecclesiastici, *Qui spernit* Eccli.19,1.
modica, paulatim decidet; & sicut vestimentum, quod non excutitur aut ventilatur, à tinea consumitur; ita vicissim hîc significat, quomodo *Exterior tentatio plerumque subitò hominem sternit.*
illa quæ ab extrinseco ingruit tentatio hominem plerumque subitò prosternat, & in grauem præcipitet ruinam: quemadmodum Dauid Rex ad incautum aut curiosum nudæ mulieris aspectum illicò in concupiscentiam eius exarsit, & 2 Reg. 12.
amoris telo ictus occubuit. Et in persecutione

ac

ac tormentis multi fidem negauerunt, quam pacis tempore profitebantur; & in aduersis plurimi defecerunt, qui in prosperis constantes ac fortes apparebant.

Ceterùm quoniam quocumque quis modo peccauerit, dummodò culpam suam agnoscat, & per pœnitentiam diluat, misericordiam consequitur., & remissionem accipit peccatorum: hinc, quia plurimi peccatores culpam suam non agnoscentes opportuna peccatis suis delendis remedia minimè adhibent, fit vt tam pauci saluentur, & longè maxima pars hominum in interitum ruat sempiternum. atque hoc est quod subdit:

QVIA NVLLVS INTELLIGIT, IN ÆTERNVM PERIBVNT.] Pro quo Septuaginta vertunt: *Παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἀπώλοντο.* id est, *Eò quòd non possent sibi ipsis subuenire perierunt.* Agunt nimirum de spiritualibus subsidiis, quæ pietas & vera religio, & præsertim pœnitentia, hominibus adferunt, quibus & à perpetua morte liberentur, & vitam verè beatam consequantur, quibus peccati remediis & pietatis officiis homines improbi dare operam, perturbationibus animi ac vitiosis affectionibus suâ culpâ impediti, minimè potuerunt. Vtramque autem versionem Hebræa verba patiuntur, quæ sic habent, מִבְּלִי מֵשִׂים לָנֶצַח יֹאבֵדוּ, *Mibbeli mesim lanetsa ionedu*. quod verbum de verbo transferentes ita possumus interpretari: *Eò quòd non sit qui apponat in sæculum peribunt.* Illud autem, *non est qui apponat*, doctissimè explicat Vulgatus, *quia nullus intelligit*, siue, *non est qui apponat corde vel mente.* Septuaginta verò Interpretes cum לָנֶצַח *lanetsa* coniunxerunt id quod Vulgatus traduxit *in æternum*; sed tamen significat etiam Hebraicè *fortitudinem* siue potentiam: quam significationem Septuaginta spectantes intellexerunt, *qui non ponat fortitudinem*, siue potentiam, vt scilicet semetipsum adiuuet, vt illi transtulerunt. Vniformiter autem omnes significant, peccatores plerosque defectu pœnitentiæ in æternum perire ac suæ sibi damnationis causam existere: dum nimirum tam necessarium salutis remedium procrastinando de die in diem differunt, donec morte præuenti; & cùm minimè cogitant eius falce succisi impœnitentes occumbunt.

Impij sibi ipsis subuenire non valent.

21. Qui autem reliqui fuerint auferentur ex eis: morientur, & non in sapientia.

Ac si dicat: *Reliqui*, id est impiorum posteri, scelerum non minùs quàm possessionum ac latifundiorum paternorum heredes, qui prauis maiorum vestigiis insistunt, similiter prærmaturâ morte succidentur, & insipientiæ stoliditatisque suæ condignas pœnas dabunt æterno supplicio puniendi. Id ipsum quoque Dauid inculcat dicens: *Reliquiæ impiorum peribunt*; quia nimirum cum opibus & peccatis pœnas quoque peccatorum hereditabunt, nec quidquam eis: boni reliquum erit, cùm omnia in concupiscentiis suis sceleribusque consumpserint. Explet itaque his verbis Eliphaz primam partem sermonis sui, oraculo, vt iactat, sibi reuelati; quo significat peccatores subitò è medio tolli, & cùm minimè putant ad infernum detrudi sempiternis ignibus excruciandos; posteritatem verò ipsorum adinstar prauæ herbæ pariter exterminari ac stirpitus eradicari. Quâ ratione haud obscurè Iobum è summa felicitate ad extremam vsque miseriam repentè deturbatum eiusque liberos inopinato planè interitu consumptos quasi gentem stolidam vitâque indignam sugillat. Ita Lyranus & Ioannes à Iesu Maria quoque locum hunc exponunt. Vbi notandum obiter, ea quæ hac totâ reuelatione seu potiùs illusione Eliphaz sibi manifestata profitetur, in Iobum & eius liberos, quorum vita virtutibus prorsus singularibus & eximiis semper resplenduit, minimè quadrare, adeoque ipsis ab Eliphazo perperàm accommodari; sententias tamen per se verissimas grauissimasque complecti, quæ ad salutarem Dei timorem peccatoribus incutiendum perquam opportunæ videantur.

Impiorum posteri citò pereunt.

Psal. 36,40

Alij aliam eamque contrariam huius loci adferunt interpretationem, putantes hîc de viris probis sermonem institui; vt sit sensus: *Qui autem*, impiis iam è medio sublatis, *reliqui fuerint* ipsis superstites, *auferentur ex eis*; id est, ab iis segregabuntur (scilicet tamquam agni ab hœdis, sicut triticum à palea & aurum à scoria;) & *morientur* quidem (nam piis pariter & impiis moriendi necessitas incumbit) sed *non in sapientia*; quoniam illorum sapientia & pietas non peribit in æternum, nec interitum subibit. Quasi dicat: Impij quidem citò & repentè succidentur; & postquam subitò & quasi momento breuissimo succisi fuerint, haud breui aut exiguo tempore, sed totâ æternitate grauissimis tormentis cruciabuntur: reliqui verò, scilicet iusti & humiles, qui iniquorum & superborum hominum actibus non consenserunt, sed contrarium prorsus vitæ institutum tenuerunt, ab illis auferentur, ne ipsorum cladibus & calamitatibus simul inuoluantur, & ad magnam gloriam prouehentur: & cùm mors naturalis ipsis acciderit, eorum sapientia non delebitur, nec vmquam excidet. Ita sanctus Gregorius lib. 5. Moralium cap. 29. hunc locum intepretatur dicens: *Quos alios reliquos nisi huius mundi despectos accipimus? quos dum præsens sæculum ad nullius gloriæ vsum eligit, quasi minimos indignosque derelinquit. Sed mundi reliquos auferre Dominus dicitur, quia despectos huius sæculi eligere dignatur, Paulo attestante, qui ait: Non multi sapientes secundùm carnem*, &c. Quam veritatem ibidem fusiùs idem S. Pater prosequitur, & quibusdam veteris Testamenti exemplis illustrat. Verùm istiusmodi sensus magis mysticus quàm litteralis est; licet diuus Thomas, & Glossa, & Sanctius noster aliique hanc D. Gregorij sententiam litteræ accommodent & sequantur.

Impiis deletis Deus seruabit iustos.

Deus humiles eligit & erigit.

Tertia est Pinedæ nostri sententia putantis per *reliquos*, vocum proprietate seruatâ, potentissimos & locupletissimos quoque intelligi, qui tandem iustas superbiæ stultitiæque suæ pœnas luant; ita vt Eliphaz significet nihil omnino prodesse impiis excellētiam dignitatis aut opum maximarum affluentiam, quâ supra reliquos mortales efferuntur, quò minùs tandem iusto Dei iudicio bonis omnibus exuti æternis ignibus

Reliqui pro potentibus.

si fieri constiterit. Constat verò nos ab illis erudiri, cognitionemque capere rerum maximarum atque vtilissimarum; denique mentem nostram tetra ignorationis caligine circumfusam humanissimè illustrari. Quare D. Athanasius, seu quis alius, qui misit Quæstiones ad Antiochum, quæst. 31. ait cœtum Angelorum esse τάξιν διδασκαλικὴν, *ordinem ad docendum* & illuminandum comparatum. & lib. de Communi Essentia vocat illos ἀνθρώπων διδασκάλους, *mortalium præceptores*; quemadmodum Magnus Dionysius lib. de Cælesti Hierarchia cap. 5. δυνάμεις ἐκφαντορικὰς, *virtutes manifestatorias*, id est rerum diuinarum atque cælestium & arcanarum internuntias & interpretes. Quem locum S. Maximus & simul Angelici nominis rationem scitè expendens ait Angelos propriè sic nominatos; ὅτι ἀνάγουσι τοὺς ἱεροὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς ἐγνωσμένας αὐτοῖς θείας αὐγάς, *quia sacros homines attollunt ad cognitos sibi diuinos splendores*. Atque hæc potissima (vt opinor) causa est cur Eliphaz hoc loco Iobum, quem grauissimè circa res diuinas hallucinari existimabat, ad Sanctum aliquem Angelum pro cælesti lumine inuocandum exstimulet.

Angeli sunt præceptores hominum:

Neque verò minus beatorum illorum Spirituum in nos beneficium est, quòd orationes hominum sæpè per se flaccidas & inanes, sæpè fæculentas, & terrenis affectionibus ponderosas, suis quasi alis excipiant, & ad solium diuinitatis attollant, iisque vim & gratiam ac pondus adijciant, quò diuinum Numen nobis concilient. Id quod excellenter expendens D. Hilarius Can. 18. in Matthæum ait illos *hominum desideria & postulationes ad æternum & inuisibilem Deum ambitioso famulatu & ministerio peruehere*. Quod ipsum D. Athanasius Orat. 2. contra Arrianos admiratur dicens eos nobis inseruire ἀνερχομένους καὶ κατερχομένους, *sursum & deorsum commeantes*. alludit nimirum doctissimus Pater ad Iacobi scalam mysterijs arcanis plenissimam, in qua Cyrillus Alexandrinus lib. 4. Glaphyrorum expressam vult diuinorum Spirituum ἄνω καὶ κάτω διαδρομὴν, *sursum & deorsum discursum*, pro salute & bono vniuersitatis. Id quod more suo piè S. Augustinus in Soliloquijs expendens, *Adsunt*, inquit, *nobis soliciti discurrentes inter nos & te Domine, gemitus nostros atque suspiria referentes ad te, vt impetrent nobis facilem tuæ benignitatis propitiationem, & referant ad nos desideratam tuæ gratiæ benedictionem*. Hos ergo salutis & felicitatis nostræ patronos gratiosos, dies noctesque de nobis solicitos, non omni officio prosequamur & studiosissimè veneremur? Absit à nobis tam fœda & detestanda ingrati animi labes, quæ in solis orco iam deuotis hæreticorum pectoribus infixa residet; quin potiùs è diuerso omnem ijs cultum & reuerentiam tribuamus, atque intimo animi sensu illos amemus, sic tamen, vt fateamur omnes, & præ nobis feramus, nullis officijs & religione consequi posse, vt eorum erga nos studium & præstantem voluntatem æqualle videamur. Quò proinde nobis est prouidendum studiosiùs, vt saltem memori mente inexplicabilem eorum beneuolentiam & illustria promerita versemus, & quotidianis votis celebremus.

nostras preces ad Deum deferunt:

Gen. 28, 12.

omni studio nobis venerandi.

Eamdem ob causam sanctis quoque hominibus, quos Deus ob eximiam vitæ innocentiam & animi puritatem, diuinasque virtutes beatissimorum Spirituum cœtibus aggregauit &, vt S. Dionysius Eccl. Hier. cap. 4. loquitur, ἰσαγγέλους, *pares Angelis* reddidit, par quoque piæ religionis cultus meritò debetur. Quamobrem sancti Patres tam sedulò nos monent, vt frequenter mentis oculos animique religionem in beatos cæli ciues & Dei amicos intendamus, idque propter duo potissimùm quadam præstabilia commoda, quæ ab illis in nos deriuantur, scilicet præsidium & exemplum; quemadmodum disertè S. Leo Pontifex Maximus in Oratione de sancto martyre Laurentio profitetur dicens: *Mirabilis Deus in sanctis suis, in quibus nobis & præsidium constituit & exemplum*. Eodem sensu S. Augustinus lib. 20. Contra Faustum Manichæum ait populum Christianum religiosè viros sanctos colere *ad excitandam imitationem, & vt eorum orationibus adiuuetur*. vbi id quod S. Leo vocat exemplum, S. Augustinus imitationem, & quod ille præsidium, hic orationum adiumentum appellat: qui sunt eximij duo illi fructus, quos ex Sanctorum sacro ac religioso cultu referimus. De quibus apud se cogitans Nyssenus Gregorius Hom. 7. in Cantica dicere non dubitauit, quæcumque fiebant à Sanctis (quos vocat Θεοφόρους, id est *Deiferos*, Deo plenos, & à Numine afflatos) fuisse τύπους καὶ διδασκαλίαν, *typos & doctrinam*, siue eruditionem eorum quæ fiunt ex virtute. Id quod diuinè expendens B. Theodorus Studita, qui & ipse fuit multorum millium piè & religiosè viuentium Ductor & Antesignanus, Serm. 109. dicebat illos qui præclarè vixerunt esse illices quosdam præclaræ posteris æmulationis obiectos: quòd nimirum præstans eorum vita exemplis omnium virtutum illuminata clarissimis ad mortalium imitationem in consequens omne tempus recordatione transmitteretur. Hæc est enim diuina verè suadela, quæ non verbis, sed virtutibus loquitur, nec mulcet aures dictionis politæ sono atque dulcedine, sed cor vibrat & attollit in cælum.

Sanctis hominibus par Angelis honor & veneratio debetur.

Sancti sunt nobis in præsidium & exemplum.

Sancti sunt Deo pleni, typi & doctrina nostra.

Huc spectat laudabilis illa consuetudo iam inde à primis Ecclesiæ exorientis temporibus sancto Dionysio teste frequentata, quâ iuxta Canones antiquos Sacro Missæ Officio adiungebatur τῶν ἱερῶν πτυχῶν ἀνάῤῥησις, *sacrarum tabularum recitatio*; in quibus nomina continebantur eorum qui vitam piè religioseque concluserant. Vnde etiamnum hodie vsus obtinet, vt quotidie in Horis Canonicis ad Primam publicè in choro Martyrologium recitetur. Huius autem sacræ commemorationis ritum & vtilitatem S. Dionysius Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 3. parte 3. §. 9. his verbis sanè pulcherrimis describit: Τῶν δὲ ἱερῶν πτυχῶν ἡ μετὰ τὴν εἰρήνην ἀνάῤῥησις ἀνακηρύττει τοὺς ὁσίως βεβιωκότας, καὶ πρὸς ἐναρέτου ζωῆς τελείωσιν ἀμεταστάτως ἀφικομένους· ἡμᾶς μὲν ἐπὶ τὴν δι' ὁμοιότητος αὐτῶν μακαριστὴν ἕξιν καὶ θεοειδῆ λῆξιν προτρέπουσα καὶ χειραγωγοῦσα, τοὺς δὲ ὡς ζῶντας ἀνακηρύττουσα, καὶ, ὡς ἡ θεολογία φησὶν, οὐ νεκρωθέντας, ἀλλ' εἰς θειοτάτην ζωὴν ἐκ θανάτου μεταφοιτήσαντας. *Sacrarum porro tabularum quæ post pacem adhibetur recitatio deprædicat eos qui sanctè vixerunt, atque ad probæ vitæ perfectionem constanter peruenerunt; nos quidem eorum imitatione ad beatissimum*

Sanctorum commemoratio in Missa & horis Canonicis quid sibi velit.

mum illum statum diuinamque sortem adhortando & manuducendo, illos verò ceu viuentes celebrando, quippe, vt Theologia docet, nequaquam mortuos, sed ex morte ad vitam diuinissimam translatos. Quare de omnibus μακαρίταις, qui lætissimâ Dei societate & conspectu fruuntur, iure merito id dici potest, quod S. Augustinus Serm. 5. de sanctis de beato Stephano principe illo Martyrum pronuntiauit, scilicet Sanctos *omni Ecclesiæ datos esse ad profectum:* proficiunt enim nobis plurimùm exemplo, præsidio, meritis, gratiâ apud Deum, beneuolentissimâ suâ charitate atque oratione, quibus quàm maximè iuuamur, instruimur, ad cælestia attollimur, & omni bonorum genere cumulamur: quoniam tanguntur omnino rebus nostris, & de nobis cogitant vt mystici corporis Christi membra, quæ sibi inuicem compatiuntur, vt eiusdem matris filij, qui mirifico & perenni amore se diligunt: hinc pro nobis summo Regi & Dominatori indesinenter supplicant, de salute sua securi, de nostra soliciti, fratrum suorum curam prouidentiamque gerunt. Quòd si enim nos tueri Cælites & iuuare nollent, abesset illa patriæ charitas, quæ tamen à doctissimis Theologis consummata & perfecta dicitur: si non possent, deesset illa cumulata gloria, quæ omnem imbecillitatem inscientiamque absorbet. Quæ omnia cùm indigna sint felicissimo gloriæ statu quo perfruuntur, fateamur necesse est, & velle Sanctos atque posse nos fauore apud Deum suo meritisque protegere, nos continuis attollere precibus & auctoritate, nos amore illo suo viuido & inuicto ad eumdem honoris sinum & sempiternæ lætitiæ voluptatem velle adducere. Hoc qui negat, næ ille impius est, & ingratus, atque inuidus gloriæ Sanctorum, vtpote qui nimio liuore ac scelerati animi vitio excæcatus pulcherrimum eorum decus splendoremque non videat toto terrarum orbe radiantem; ideoque non modò in Deum ac Sanctos eius contumeliosus & impudens est, sed in omnem etiam rerum vniuersitatem, quæ Sanctorum clarissimis beneficijs exornata est atque distincta. Quamobrem in eum qui tam claræ Sanctorum gloriæ detrectat, cùm verè stultus sit & inuidus, iure optimo quadrat illud quod hîc in sacro textu subiungitur:

Quantum Sancti nobis prosint.

Sancti curam nostri gerunt.

2. Verè stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia.

Ira & inuidia possessorem suum destruunt.

Habet nimirum hoc vehemens iræ feruor, vt hominem impotenter ac stolidè irascentem grauissimè lædat, & nonnumquam occidat: habet id ipsum quoque ingens inuidentiæ liuor, vt inuidum aliorum prosperitate tabescentem consumat & interimat. Est autem verborum Eliphazi sensus istiusmodi. q. d. Animaduerto te ô Iob nimis impatienter excanduisse, & eò proruptsse vesaniæ, vt te tuus furor interimat: immane profectò stultitiæ monstrum est hoc ita furere vt temetipsum discerpas; atque ita inuidere alienæ felicitati, à qua iusto Dei iudicio excidisti, vt præ liuore contabescas, eo ipso paruulus & omnino vilis effectus, quòd alienam beatitatem tuam esse miseriam arbitreris. Atque hic est propriè sensus verborum Eliphazi; quæ quidem in terminis generalibus proposita longè sunt verissima; sed perperàm ex mente Eliphazi Iobo, vtpote viro innocentissimo, & ab istiusmodi passionibus alienissimo, applicantur: quamobrem vt in particulari verificentur, in homines iracundos & inuidos, illos quidem dementes, hos verò degeneres & exiles deriuanda sunt.

Expende autem aduerbium *verè*, pro quo in aliquibus Codicibus legitur *virum*; sed in Hebræo habetur aduerbium כִּי *chi*; quod significat *certè, equidem, sine dubio.* Septuaginta vertunt καὶ γὰρ, *etenim.* Obserua itidem quàm apertè iracundum ore pleno *stultum* appellet. Est enim iracundia inimica consilio, & bonas mente collectas rationes disturbat, sic vt tamquam amens se homo gerat. Vnde prudenter priscus ille Cato, *Iratus*, inquit, *non nisi tempore distat ab insano.* Et Philæmon ait: Μαινόμεθα πάντες ὁπόταν ὀργιζόμεθα: *Insanimus omnes cùm irascimur.* cui consentit Arnobius lib. 1. Contra Gentes dicens: Quid aliud est irasci quàm insanire, quàm furere? Sanè si Senecam audimus lib. 1. de Ira cap. 1. *Nihil moderatum suadet hic affectus, totus in impetu doloris est, armorum, sanguinis, suppliciorum, minimè humanâ furens cupiditate; dum alteri noceat sui negligens; in ipsa irruens tela, & vltionis secum multa tractura auidus. Quidam itaque è sapientibus iram dixere breuem insaniam: æquè enim ac illa sui impotens est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in id quod cœpit pertinax & intenta, rationi consilijsque præclusa, vanis agitata causis, ad despectum æqui verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere franguntur.* Ita benè quidem Stoicus ille; sed diuiniùs longè S. Gregorius lib. 5. Moralium cap. 31. *Per iram*, inquit, *sapientia perditur, vt quid quóve ordine agendum sit omnino nesciatur, sicut scriptum est:* Ira in corde stulti requiescit. *quia nimirum intelligentiæ lucem subtrahit, cùm mentem permouendo confundit. Per iram iustitia relinquitur, sicut scriptum est:* Ira viri iustitiam Dei non operatur. *Quia dum perturbata mens iudicium suæ rationis exasperat, omne quod furor suggerit rectum putat. Per iram gratia vitæ socialis amittitur, sicut scriptum est:* Noli assiduus esse cum homine iracundo, ne discas semitas eius & sumas scandalum animæ tuæ. *Item*: Quis poterit habitare cum homine, cuius spiritus facilis est ad irascendum? *quia qui se ex humana ratione non temperat, necesse est vt bestialiter solus viuat. Per iram lux veritatis amittitur, sicut scriptum est:* Sol non occidat super iracundiam vestram. *Quia cùm menti iracundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suæ cognitionis abscondit. Per iram sancti Spiritus splendor excutitur, iuxta quod scriptum est:* Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos? *Cùm enim humilem diceret, quietum protinus adiunxit. Si ergo ira quietem mentis subtrahit, suam sancto Spiritui habitationem claudit, cuius recessione animus vacuus ad apertam mox insaniam ducitur, & vsque ad superficiem ab imo cogitationum fundamento dissipatur. Nam ira suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recogno-*

Ira vix distat ab insana.

Ira virtutes omnes pessumdat.

Eccle. 7, 10.

Iac. 1, 20.

Prou. 22, 24.

Prou. 18, 14.

Ephes. 4, 26.

Isaiæ 66, 2.

mina sæpè occulta sunt, vel iuridicè probari non possunt; sed in conspectu Dei non iustificabuntur, quia Deus videt corda & conscientias, & ex ipsiusmet conscientiæ testimonio conuincet eos. Qui iusti sunt, sed adhuc in via, non iustificabuntur in conspectu Dei; quoniam non audebunt se iustificare; sed cum Apostolo dicent: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum: qui enim iudicat me Dominus est.* (1.Cor.4,4.) Fortasse enim ille videt in me quod ego non video; & proinde, *Si habuero quidpiam iustum, non respondebo, sed meum Iudicem deprecabor.* (Iob 9,15.) Item non iustificabuntur in conspectu Dei; quoniam intelligunt iustitiam suam non à se acquisitam, sed à Deo donatam esse, & ideò non iustificabunt se coram Deo, quasi ex se iusti sint, sed gratias agent iustificatori suo. Denique non iustificabuntur in conspectu Dei; quoniam etiamsi iusti sint, quia criminibus carent; tamen etiam peccatores esse intelliguntur, quia delictis quotidianis non carent, & dicunt cum aliis sanctis: *Dimitte nobis debita nostra.* (Matth. 6, 12.) *Et si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.* (1.Ioan.1,8.) Qui autem iusti sunt in patria, & criminibus ac peccatis non solùm carent, sed etiam inquinari non possunt, non iustificabuntur in conspectu Dei; tum quia iustitiam suam non sibi tribuunt, sed Deo, à quo illam habent: tum quia tanta est puritas Dei, vt comparatione eius omnis alia iustitia iniustitia esse videatur. *Stellæ enim non sunt mundæ in conspectu eius.* (Iob 25,5.) Quod ipsum magis confirmans subdit:

18. Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles; & in Angelis suis reperit prauitatem.

Cùm Angeli defecerint, nil mirum est homines deficere.

Est argumentum à maiori ad minus. q. d. Si Angeli, qui sunt inter creaturas omnes nobilissimi, ad Dei ministerium in cælo creati, principatum suum non tenuerint, sed per peccatum à Deo deficientes eumdem amiserint, quantò minùs fieri possit, vt homines crassâ carne concreti, quorum animi luteas corporum domos malè fultas incolunt, tineâ fomitis non exedantur & culpâ fœdentur? Septuaginta reddunt: Εἰ κατὰ παίδων αὐτοῦ οὐ πιστεύει, κατὰ δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ σκολιόν τι ἐπενόησε. quod sic verti potest: *Si in seruis suis fidem non habet, in Angelis verò suis prauum quid aduertit:* Symmachus: Ἐν δούλοις αὐτοῦ ἀβεβαιότης, καὶ ἐν ἀγγέλοις αὐτοῦ εὑρήσει ματαιότητα: *In seruis suis instabilitas, & in Angelis suis reperiet vanitatem.* Angeli enim cùm sint creaturæ non sunt naturâ suâ immutabiles sicut Deus, & per consequens nec immobiles à bono & virtute. Ita sanctus Chrysostomus, Olympiodorus & Didymus in Catena Græca. In Hebræo autem est, *In Angelis suis posuit stultitiam*, תָּהֳלָה *tahalah*: quod Pagninus vertit *lumen*, Tygurina, *vesaniam*, Regia, *gloriationem*. Quæ tanta varietas orta est ex fecunditate radicis הָלַל *halal*: quod significat *laudare, gloriari, vocem attollere*, scilicet cum gloriatione, fulgore, splendore aut etiam insania; vt per antiphrasin significet gloriâ & nominis splendore indignum, id est prauum. Sola nempe prauitas coram Deo stultitia est. Potest etiam verti cum Vatablo, *In seruis suis non posuit veritatem; nec in Angelis posuit lucem exactissimam.* q. d. Angeli non sunt creati à Deo in omnimoda veritate & absolutissima perfectione, sed in statu quodam medio inter summum & immutabile bonum, siue Deum, & bonum commutabile, quod est creatum; eâ scilicet lege, vt si ad summum, quod supra ipsos erat, bonum immutabile amandum conuerterentur, ad gratiæ gloriæque statum promouerentur; sin ad bonum commutabile, quod infra illos erat, sese incuruarent & abiicerent, hoc ipso à sua dignitate degenerarent, & in malum culpæ ac pœnæ dilaberentur atque corruerent. *Angeli quo sta. sint cre.* Quæ quidem sententia (vt notat D. Thomas ad hunc locum) secundùm doctrinam Catholicæ fidei plana est. Tenet enim fides Catholica, omnes Angelos in statu bono fuisse creatos, & quidem præ ceteris creaturis optimo; quippe qui (vt sanctus Dionysius Cælestis Hierarchiæ cap.4. loquitur) Deo proximi sint, atque diuini principatus munere hoc ceteris omnibus antecellant, quòd primariò pluribusq; modis Deum participarint: siquidem non solùm substantiam & vitam, sed etiam rationem & sapientiam humanâ longè præstantiorem, aliaque charismata spiritalia naturæ intellectuali proportionata, in prima sua creatione excellentissimo modo receperunt. Angelica enim natura, secundùm Damascenum lib.2.cap.3. est *substantia intellectualis, semper mobilis, arbitrio libera, incorporea, Deo ministrans, immortalis.* *Angelica natura qualis.* Cùm itaque tales tantique ab initio conditi essent Angeli; qui quidem ex iis præ ingenti ad summum bonum propensione statim sese totos ad diuinum Numen conuerterunt, non solùm principatum suum naturalem tenuerunt, sed per gratiam indissolubili charitatis vinculo immutabili æternoque Deo colligati, & in summo bono stabiliti, ad supernaturalem & prorsus immutabilem æternæ beatitudinis statum longè felicissimum euecti sunt. *Quæ sit sors bonorum Angelorum;* Qui verò è contra non custodierũt principatum suum, sed sponte suâ libero abusi arbitrio, à Deo creatore suo per peccatum desciuerunt, diuinâ gratiâ spoliati, de luce in tenebras, de scientia in ignorantiam, de innocentia in culpam, de felicitate in miseriam extemplò corruerunt; & post tam miserabilem casum facti sunt impœnitentes & obstinati in malo, aberrantes à vero, declinantes à bono, infirmati in virtute, & exclusi à Dei contemplatione (vt Iudas ait) *in iudicium magni diei vinculis æternis sub caligine reseruantur.* *quæ malorum angelorum.* (Iud. 5.)

Mirum profectò & valdè mirum est Angelos, tot naturæ gratiæque dotibus cumulatos, tantisque cùm ad contemplatiuam tum ad actiuam eorum vitam ritè ordinandam præsidiis instructos, à statu tamen rectitudinis excidisse. *Mirum est Angelos ad prauitatem delapsos cùm essent tam perfecti.* Ex parte enim vitæ contemplatiuæ summa videtur ipsis inesse debuisse stabilitas; siquidem manifestum est causam mutabilitatis esse potentiam, sicut è diuerso causa immutabilitatis est actus. Est namque de ratione potentiæ, vt sese habeat indifferenter ad esse & non esse; sicut de ratione actus est, habere aliquod esse determinatum. Atqui quantò aliquid magis perficitur, tantò etiam magis in perfectione sua actuatur ac stabilitur, minusque est in potentia aut obnoxium mutationi. Vnde Deus, quòd

quòd per se actus purus sit, prorsus etiam immutabilis existit. Quare cùm Angeli inter omnes creaturas naturâ suâ perfectissimi existant, & ad Deum, actum purissimum, proximè accedant, mirum est in ipsas tantam cadere potuisse in deterius immutationem.

At libero (inquies) præditi fuerunt arbitrio, & consequenter tam ad malum quàm ad bonum indifferentes, ideoque mutabiles, scilicet secundùm sententiam, non secundùm substantiam. Attamen sicut materia comparatur ad formam, velut potentia ad actum, ita voluntas ad bonum. Quare id quod est ipsum per se bonum (quod est diuinum Numen) omnino immutabile est, vtpote actus purus: ceterarum verò naturarum voluntates, quæ non sunt ipsum bonum, comparantur ad ipsum vt potentia ad actum: vnde quantò magis inhærent ei, tantò quoque magis in bono stabiliuntur. Quapropter cùm Angeli præ ceteris creaturis excellentiùs Deum participarent, & clariùs sublimiusque contemplarentur, consequens quoque ac rationi consonum videbatur, vt è propinquo etiam intimiùs illi coniungerentur, & per amorem ac dilectionem arctiùs adhærerent, & in ipso, vt summo bono, firmarentur ac stabilirentur: nihilominùs, vt res ipsa docet, & eorum casus miserandus & abominandus luculenter testatur, minimè stabiles fuerunt, qui tam turpiter ceciderunt. Vnde multò minùs homines, quantumcumque sancti & Deo intimè coniuncti videantur, omnino stabiles aut ab omni lapsu immunes esse putandi sunt. Quoniam *ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles.*

Cùm Angeli ceciderint, homines non sunt stabiles.

Ex parte verò vitæ actiuæ videtur in Angelis vel nihil vel minimum quid seu valdè parum prauitatis esse potuisse. Quantò enim quis propinquior est primæ summæque rectitudini, minùs profectò de obliquitate participet necesse est. Cùm autem Deus, qui suprema primaque rectitudo est, & omnis recti gnomon ac norma, inferiores creaturas per superiores dirigens atque gubernans, Angelis tamquam suis vicariis, ac legatis totius quodammodò Vniuersitatis, & omnium gentium ac nationum regimen commiserit, par omnino erat, vt nihil aut parum admodum in iis reperiri posset prauitatis; quæ cùm tamen in ipsis adeò abundauerit, verendum est ne in hominibus quantauis etiam sanctitatis opinione florentibus non desit; vt non malè hoc loco D. Thomas à maiori ad minus argumentatur: qui simul tamen prouidè monet cauendum, ne quis hinc in errorem incidat Origenis, qui etiam quoscumque spiritus creatos instabiles esse asserit & obnoxios prauitati. Constat enim spiritus illos beatos, qui ad Deum conditorem suum ab initio creationis sese totos per dilectionem conuerterunt, in eodem per gratiam ita stabilitos, vt ab eo numquam ampliùs dimoueri possint, sed prorsus immutabiles per gloriam æternâ Numinis fruitione beentur: quinimò quibusdam hominibus, licet Angelis naturâ suâ longè inferioribus, maiorique mutationi obnoxiis, in hac vita variabili & inconstanti per singularem Dei gratiam priuilegio prorsus eximio conceditur, vt ab omni prauitate peccati immunes existant: quod de B. Virgine ac S. Ioanne Baptista fidelis nemo ambigit.

Gratia Dei tam Angelos quàm homines reddit in bono stabiles.

Ceterùm nunc alterum argumenti membrum, quod ex humanæ conditionis fragilitate sumitur, expendamus; cui simul conclusio præcedentis rationis coniungitur, & sic habet:

19. Quantò magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tinea?

Est perelegans terreni hominis periphrasis; qualis ferè est ista S. Pauli ad Corinthios scribentis: *Si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur.* alludit autem ad nostri corporis è luto seu terræ limo efformationem. Corpus enim hominis nil nisi lutum est, &, vt eleganter Tertullianus lib. de Resurrectione carnis cap. 16. dixit, *limus titulo hominis incisus.* Quod veluti imitatus consimili certè venustate D. Gregorius Nyssenus Orat. 1. de Beatitudinibus hominē vocat γήϊνον ἀνδριάντα, *luteam statuam*; diuus Paulus *vas fictile.* Addit Isidorus Pelusiota l. 2. Epist. 5. remq; etiam amplificat, corpus nostrum esse πηλοῦ παντὸς ἀσθενέστερον, *omni luto imbecillius.* Quamobrem antiqui olim, teste S. Hieronymo in cap. 29. Ieremiæ, πηλινούς, id est *totos luteos* vocabant illos, qui in luto istius corporis constituti & penitus immersi non possunt sentire cælestia; quos pari elegantiâ Tertullianus *è limo figulatos* dicit, quòd nihil supra lutum sentiant. Eosdem illos pelusiotas carni suæ auctoratos, & sordidis affectionibus illitos, vt luteos imperatores S. Chrysostomus in cap. 7. Isaiæ vocat χαμαὶ συρομένους, *humi repentes*, vilissimis rebus affixos, corpori suo tamquam luto immersos.

2. Cor. 5. 1. Genes. 2. Corpus nostrum est lutea domus.

2. Cor. 4. 7.

Homines carnales pelusiotæ, id est lutei, vocantur.

Hoc ergo luteum corpus *domus animæ* dicitur: quia nimirum anima humana certo quodam modo est in corpore, sicut homo in domo aut nauta in naui, in quantum scilicet est motrix corporis. Verùm cùm idcircò aliqui dixerint animam non vniri suo corpori substantialiter, sed illi tantùm accidentaliter assistere sicut homo domui quam inhabitat, aut vestimento quo amicitur, vel nauta naui quam dirigit; vt hanc opinionem excluderet, non abs re subdit, *Qui terrenum habent fundamentum:* quo datur intelligi, non secùs animam humanam corpori quàm formam materiæ vniri. Siquidem materia fundamentum formæ à Philosophis nuncupatur, eò quòd sit prima pars & veluti subiectum in generatione, non secùs ac fundamentum in domus constructione, vti D. Thomas ad locum hunc scitè annotauit. Hoc porrò fundamentum dicitur *terrenum*; quia nimirum corpus, quo veluti fundamento ac basi totius hominis structura & vita nititur, non è cælo, sed è terra existit, & in terram posteà resoluitur. Quamobrem sancti Patres iubent nos sæpè considerare qui simus, & in corpus aciem mentis retorquere; de quo sacris imbuti Litteris afflatuque diuino sic loquuntur, vt horrorem eius omnibus atque despicientiam odiumque iustissimum meritò incutiant. Hinc Arnobius lib. 2. Contra Gentes *animas* dicit *corporum esse inclusas carceribus:* & S. Ambrosius in cap. 20. Lucæ *carcereum corpus* appellat; vti & Clemens Alexandrinus lib. 3. Stromatum, Platonem imitatus,

Luteum corpus domus animæ dicitur, & qua sensu.

Fundamentum hominis terrenum est.

Corpus est animi carcer.

tatus, nominat φρουρὰν, *custodiam*; & D. Basilius Homil. 14. similiter δεσμωτήριον, *carcerem:* quo etiam sensu apud Stobæum Serm. 119. δέμας, id est *vinculum*, appellatur; quòd anima sit in eo δεδεμένη, *alligata*, & quasi vinculis constricta: vnde Themistius βίον, id est *vitam*, ἀπὸ τῆς βίας, *à vi* & violentia, quam animus in corpore patitur, dici putat: quòd nimirum in vita quasi in carcere & vinculis sit inuitus: cui Seneca consentiens Epist. 65. *Corpus*, inquit, *non aliter aspicio quàm vinculum aliquod libertati meæ circumdatum*. Ab hoc vtique vinculo expediri & absolui cupiens cum gemitu Apostolus exclamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* scilicet calamitatis & infortunij loco habebat illam, quæ in carne transigitur, vitam; quippe cui sic viuere nihil aliud erat quàm continuò mori; quemadmodum de se profitetur ad Corinthios scribens: *Quotidie morior.*

Rom. 7, 24.

1. Cor. 15, 31.

Totius porrò mortalitatis huius ac miseriarum inde resultantium fons & origo vnica est *corpus quod corrumpitur*, & pondere ipso corruptionis *aggrauat animam*, & plumbeâ veluti mole imbecillitatis sic abijcit & premit humi, vt beatissimis illis alis nudetur, quibus sese euehit ad Deum; *& terrena habitatio*, vel, vt in Græco est, γεῶδες σκῆνος, id est *terrenum habitaculum*, diuersorium fæculentum, luteum corporis & vile tugurium, putidum vmbraculum, *deprimit sensum multa cogitantem:* pro quo in Græco est νοῦν πολυφρόντιδα, *mentem prudentem*; quam eleganter Cresollius noster in Mystagogo *Dædalam viuidamque* interpretatur, *illustribus commentationibus assuetam, pulcherrimarum rerum machinatricē, in curriculo sapientiæ versantem*. Sunt enim φροντίδες (vt Galenus ait) σοφὰ βουλεύματα, *sapientia consilia*, eruditæ cogitationes, commentationes animæ doctæ, & sublimes. Hinc olim Sapientes, qui in magnis honestissimisque studiis omne tempus ætatis suæ consumebant, φροντισταὶ appellabantur; quòd nimirum sapientiam seriis, doctis & assiduis meditationibus sibi compararent. Talem ergo mentem Salomon πολυφροντίδα nominat, quæ pulcherrimis & perennibus meditationibus addicta, in arcanis & cælestibus curis occupatur; quam sanè mirum quantum corpus hoc terrenum impediat, & quodammodò suâ fæce oblimet. Quod autem hîc pro conclusione subiungitur,

Sap. 9, 15. *Corpus terrenum mentem aggrauat.*

CONSVMENTVR VELVT A TINEA.] Posset quidem secundùm litteræ superficiem de corporali quoque morte intelligi, quam homo naturaliter incurrit ex eo quòd terrenum habeat fundamentum; (quia sicut tinea corrodit vestimentum, ex quo nascitur, ita mors naturalis ex causis corpori internis oritur, illudque consumit;) benè tamen notat D. Thomas non hanc esse primariam litteræ intentionem, sed eam quæ in præcedentibus egit de morte seu defectu peccati cùm diceret, *Et in Angelis suis reperit prauitatem.* Quare vt conclusio præmissis respondeat, hoc hemistychium similiter ad peccatum, per quod iustitia in homine consumitur, referri debet; sic vt per tineam hoc loco metaphoricè peccati fomes significetur. Quemadmodum enim tinea è re ipsa quam corrodit enascitur, ita fomes ex homine peccatore, in quem desæuit, dum eum ad peccandum impellit, & vniuersam, si quam habuerit, iustitiam consumit. Id quod S. Gregorius lib. 5. Moralium cap. 27 & 28. eleganter expressit: cuius oraculum vt ibidem consulas licet, quo etiam mors tacita & proditrix manifestatur descripta. Sicut enim tinea vestem tacitis morsibus rodendo tuguriolum sibi ædificat, ibique abscondita commoratur; ita & impij nullum strepitum mortis, nullam interitus cogitationem admittendo, dum strepitum huius cogitationis abigunt, magno cum silentio pereunt, morte instar tineæ sic eos consumente. Ceterùm ad hanc internam nobisq; congenitam naturę corruptelam ac defectionem externa nonnumquam vis & violentia accedit, quæ nos incautos & nihil minus cogitantes non raro obruat & succidat. Vnde subdit:

Mors est tinea corporis.

Fomes peccati est tinea animæ.

20. De manè vsque ad vesperam succidentur; & quia nullus intelligit, in æternum peribunt.

Id est, Citissimè & continuò succidentur. Est enim (vt benè notat Sanctius noster) modus dicendi prouerbialis, quo tempus breuissimum significamus; quale est illud, quod inter matutinum & vespertinum intercedit. Sic Ezechias apud Isaiam ait: *De manè vsque ad vesperam finies me.* Et Psalmista: *Mane floreat, & transeat, vespere decidat, induret, & arescat.* Verbum autem succidendi (vt benè obseruat diuus Thomas) violentiam importat. Succisio enim arboris ab exteriori causa procedit, & violentè accidit; nec præuideri potest, cùm à libera succidentis voluntate dependeat. Significat ergo secundùm litteræ superficiem illos repentè ac subitò è medio tollendos, idque ipsos ignoraturos. Mors enim naturalis per aliqua signa naturalia (quæ κρίσεις Medici vocant) præcognosci potest; sed mors violenta penitus ignota est, vtpote diuersis casibus inopinatis & à libera plerumque maleuolorum voluntate dependentibus obnoxia: vnde non potest sciri manè, an homo ad vesperum vsque victurus sit.

Impij subitò succiduntur.

Isaiæ 38, 12.

Psal. 89, 6.

Secundùm primariam verò litteræ intentionem, conformiter iis quæ ad superiorem versum notata sunt, loquitur hîc de morte peccati ex tentationibus potissimùm extrinsecis prouenientе, quæ plerumque magis repentina solet existere. Quemadmodum enim præcedenti versu dixerat tentationem, quæ ab intrinseco aliquo principio exoritur, non solere subitò aut repentè hominem prosternere, sed paulatim & sensim sine sensu ad lapsum disponere, dum quis initia peccati in semetipso reprimere non curat, secundùm illud Ecclesiastici, *Qui spernit modica, paulatim decidet*; & sicut vestimentum, quod non excutitur aut ventilatur, à tinea consumitur; ita vicissim hîc significat, quomodo illa quæ ab extrinseco ingruit tentatio hominem plerumque subitò prosternat, & in grauem præcipitet ruinam: quemadmodum Dauid Rex ad incautum aut curiosum nudæ mulieris aspectum illicò in concupiscentiam eius exarsit, & amoris telo ictus occubuit. Et in persecutione ac

Interna tentatio sensim hominem consumit.

Eccli. 19, 1.

Exterior tentatio plerumque subitò hominem sternit.

2 Reg. 11.

ac tormentis multi fidem negauerunt, quam pacis tempore profitebantur; & in aduersis plurimi defecerunt, qui in prosperis constantes ac fortes apparebant.

Ceterùm quoniam quocumque quis modo peccauerit, dummodò culpam suam agnoscat, & per pœnitentiam diluat, misericordiam consequitur, & remissionem accipit peccatorum: hinc, quia plurimi peccatores culpam suam non agnoscentes opportuna peccatis suis delendis remedia minimè adhibent, fit vt tam pauci saluentur, & longè maxima pars hominum in interitum ruat sempiternum. atque hoc est quod subdit:

QVIA NVLLVS INTELLIGIT, IN ÆTERNVM PERIBVNT.] Pro quo Septuaginta vertunt: Παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἀπώλοντο. id est, *Eò quòd non possent sibi ipsis subuenire perierunt.* Agunt nimirum de spiritualibus subsidiis, quæ pietas & vera religio, & præsertim pœnitentia, hominibus adferunt, quibus & à perpetua morte liberentur, & vitam verè beatam consequantur, quibus peccati remediis & pietatis officiis homines improbi dare operam, perturbationibus animi ac vitiosis affectionibus suâ culpâ impediti, minimè potuerunt. Vtramque autem versionem Hebræa verba patiuntur, quæ sic habent, מִבְּלִי מֵשִׂים לָנֶצַח יֹאבֵדוּ, *Mibbeli mesim lanetsa ionedu.* quod verbum de verbo transferentes ita possumus interpretari: *Eò quòd non sit qui apponat in sæculum peribunt.* Illud autem, *non est qui apponat*, doctissimè explicat Vulgatus, *quia nullus intelligit*, siue, *non est qui apponat corde vel mente.* Septuaginta verò Interpretes cum לָנֶצַח *lanetsa* coniunxerunt id quod Vulgatus traduxit *in æternum*; sed tamen significat etiam Hebraicè *fortitudinem* siue potentiam: quam significationem Septuaginta spectantes intellexerunt, *qui non ponat fortitudinem*, siue potentiam, vt scilicet semetipsum adiuuet, vt illi transtulerunt. Vniformiter autem omnes significant, peccatores plerosque defectu pœnitentiæ in æternum perire ac suæ sibi damnationis causam existere: dum nimirum tam necessarium salutis remedium procrastinando de die in diem differunt, donec morte præuenti; & cùm minimè cogitant eius falce succisi impœnitentes occumbunt.

Impij sibi ipsis subuenire non valent.

21. Qui autem reliqui fuerint auferentur ex eis: morientur, & non in sapientia.

Impiorum posteri citò pereunt.

Ac si dicat: *Reliqui*, id est impiorum posteri, scelerum non minùs quàm possessionum ac latifundiorum paternorum heredes, qui prauis maiorum vestigiis insistunt, similiter præmaturâ morte succidentur, & insipientiæ stoliditatisque suæ condignas pœnas dabunt æterno supplicio puniendi. Id ipsum quoque Dauid inculcat dicens: *Reliquiæ impiorum peribunt*; quia nimirum cum opibus & peccatis pœnas quoque peccatorum hereditabunt, nec quidquam eis boni reliquum erit, cùm omnia in concupiscentiis suis sceleribusque consumpserint. Explet itaque his verbis Eliphaz primam partem sermonis sui, oraculo, vt iactat, sibi reuelati; quo significat peccatores subitò è medio tolli, & cùm minimè putant ad infernum detrudi sempiternis ignibus excruciandos; posteritatem verò ipsorum adinstar prauæ herbæ pariter exterminari ac stirpitus eradicari. Quâ ratione haud obscurè Iobum è summa felicitate ad extremam vsque miseriam repentè deturbatum eiusque liberos inopinato planè interitu consumptos quasi gentem stolidam vitâque indignam sugillat. Ita Lyranus & Ioannes à Iesu Maria quoque locum hunc exponunt. Vbi notandum obiter, ea quæ hac totâ reuelatione seu potiùs illusione Eliphaz sibi manifestata profitetur, in Iobum & eius liberos, quorum vita virtutibus prorsus singularibus & eximiis semper resplenduit, minimè quadrare, adeoque ipsis ab Eliphazo perperàm accommodari; sententias tamen per se verissimas grauissimasque complecti, quæ ad salutarem Dei timorem peccatoribus incutiendum perquam opportunæ videantur.

Psal. 36, 40

Alij aliam eamque contrariam huius loci adferunt interpretationem, putantes hîc de viris probis sermonem institui; vt sit sensus: *Qui autem*, impiis iam è medio sublatis, *reliqui fuerint* ipsis superstites, *auferentur ex eis*; id est, ab iis segregabuntur (scilicet tamquam agni ab hœdis, sicut triticum à palea & aurum à scoria;) & *morientur* quidem (nam piis pariter & impiis moriendi necessitas incumbit) sed *non in sapientia*; quoniam illorum sapientia & pietas non peribit in æternum, nec interitum subibit. Quasi dicat: Impij quidem citò & repentè succidentur; & postquam subitò & quasi momento breuissimo succisi fuerint, haud breui aut exiguo tempore, sed totâ æternitate grauissimis tormentis cruciabuntur: reliqui verò, scilicet iusti & humiles, qui iniquorum & superborum hominum actibus non consenserunt, sed contrarium prorsus vitæ institutum tenuerunt, ab illis auferentur, ne ipsorum cladibus & calamitatibus simul inuoluantur, & ad magnam gloriam prouehentur: & cùm mors naturalis ipsis acciderit, eorum sapientia non delebitur, nec vmquam excidet. Ita sanctus Gregorius lib. 5. Moralium cap. 29. hunc locum interpretatur dicens: *Quos alios reliquos nisi huius mundi despectos accipimus? quos dum præsens sæculum ad nullius gloriæ vsum eligit, quasi minimos indignosque derelinquit. Sed mundi reliquos auferre Dominus dicitur, quia despectos huius sæculi eligere dignatur, Paulo attestante, qui ait: Non multi sapientes secundùm carnem*, &c. Quam veritatem ibidem fusiùs idem S. Pater prosequitur, & quibusdam veteris Testamenti exemplis illustrat. Verùm istiusmodi sensus magis mysticus quàm litteralis est; licet diuus Thomas, & Glossa, & Sanctius noster aliique hanc D. Gregorij sententiam litteræ accommodent & sequantur.

Impiis deletis Deus seruabit iustos.

Deus humiles eligit & erigit.

Tertia est Pinedæ nostri sententia putantis per *reliquos*, vocum proprietate seruatâ, potentissimos & locupletissimos quoque intelligi, qui tandem iustas superbiæ stultitiæque suæ pœnas luant; ita vt Eliphaz significet nihil omnino prodesse impiis excellētiam dignitatis aut opum maximarum affluentiam, quâ supra reliquos mortales efferuntur, quò minùs tandem iusto Dei iudicio bonis omnibus exuti æternis igni-

Reliqui pro potentibus.

 bus

bus cruciandi addicantur. Quem sensum licet huius textus germanum esse asserat Pineda; prima tamen Lyrani expositio, vti simplicior, ita litteræ congruentior videtur ob rationes superiùs allatas; quare ab illa minimè recedo.

Septuaginta denique hunc locum nonnihil aliter interpretantur vindictam Dei per ventum exprimentes, quo flores exsiccantur, aduruntur & conuelluntur. sic enim habent: Ἐνεφύσησε γὰρ αὐτοῖς, καὶ ἐξηράνθησαν: ἀπώλοντο, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς σοφίαν: *Insufflauit enim eis, & exaruerunt: interierunt, quia non habent sapientiam.* Quemadmodum etiam superiùs versu nono huius capitis dicuntur scelesti *flante Deo perisse:* quâ metaphorâ eleganter declaratur, quàm facile Deo sit impios perdere cùm voluerit. Haud enim magno apparatu bellico, aut militum instructu operoso, aut copioso exercitu opus habet; siquidem illo tantùm volente, flante, aut iubente plectuntur & exterminantur mortales, nullâ iis vitandi ictus aut repellendi relictâ potestate. At ne quisquam obiiceret, Deum, imperio libituque suo cuncta mouentem & gubernantem, temerè atq; indictâ causâ hominibus irasci, aut iis pœnas infligere; idcircò negat hæc sine certa ratione consilij accidere, sed ideò euenire hominibus, quia non habent sapientiam, id est, quia Deum non timent aut reuerentur: nam *initium sapientiæ timor Domini*. Ita Olympiodorus in Catena Græca.

Deo facile est impios delere.

Psal. 110, 10.

Ceterùm circa ea quæ hoc & sequentibus huius Libri capitibus in prolixa cum Iobo disputatione ab Eliphazo ceterisque amicis adferuntur quæri solet, quam eorum dicta obtineant auctoritatem, præsertim quoad illas sententias, de quibus inter illos & Iobum conuenit; quibus aliqui quidem Canonicam tribuunt auctoritatem, eò quòd vt tales ab aliis hinc inde in Scripturis extra controuersiam Canonicis citentur, ac confirmationis loco adhibeantur; vt patet ex loco Apostoli primæ ad Corinthios tertio capite vers. 19. sub initium huius capitis ad versus primi expositionem allato, & aliis Scripturæ locis à Pineda nostro in Annotatione præuia ad cap. 4. recensitis. Verumtamen cùm, vt superiùs annotauimus, illa quæcumque adferunt haudquaquam à Spiritu sancto excitante, & illuminante, aut peculiariter dirigente vel assistente dictata sint, quin potiùs ab ipsomet diabolo, qui grauissimas illis ad Iobum magis affligendum sententias suggerebat, inspirata videantur, Canonicam iis (præsertim prout ab ipsis processerunt) auctoritatem arrogandam minimè censeo; quandoquidem ad id quod falsum erat approbandum assumantur: quapropter etiam in fine Libri reprehenduntur. Continent nihilominùs veritatem certam, & Scripturæ auctoritati proximam, vt argumentum probat; quoniam à Deo implicitè probari videntur. Nam si quando aberrent statim illos refutat Iob, & à Deo arguuntur, nosque illorum erratis erudimur & admonemur. Quin imò familiariter illos cum Deo locutos fuisse satis patet ex capitis quinti vers. 16. Quamobrem Origenes & Nicetas in Catena, & Anselmus in Epist. 1. ad Corinth. cap. 3. vers. 19. plurimùm iis meritò tribuunt. Vnde colligitur & confirmatur id quod superiùs ad versum primum huius capitis annotauimus, amicos hos fuisse viros probos simul & sapientes, quippe qui generales & indefinitas sententias passim proferant grauissimas verissimasque, licet diaboli imposturâ & illusione decepti, quâ parte Iobo illas applicant plerumque errent & hallucinentur. Cui errori haud parum patrocinari videbatur vsitatus illius temporis diuinæ prouidentiæ cursus, quo ferè bona temporalia probis, & mala improbis immittebat, & vix vmquam aut admodum rarò aduersa probis euenire permittebat. Vnde ipsi falsò decepti vniuersaliter colligebant neminem omnino innocentem in hac vita flagellari, & aduersis à Deo tentari, & consequenter Iobum, quem tam dirè flagellatum aspiciebant, haud dubiè graui aliquo scelere implicari debuisse concludebant. Itaque maiores eorum propositiones veræ sunt; minores falsæ, vti & conclusiones. Sic enim plerumque argumentantur:

Quam auctoritatem habeant dicta amicorum Iob.

Amici Iob erant viri probi.

Vnde in errorem inducti.

Quisquis iustè punitur à Deo, est impiùs:
Atqui tu Iob iustè puniris à Deo;
Ergo oportet vt sis impius.

Quem tamen syllogismũ subinde sic inuertunt:

Omnis impius iustè punitur à Deo:
Tu es impius;
Ergo iustè puniris à Deo.

Atque hanc ob causam S. Gregorius, Philippus & alij dicunt illos gerere typum hæreticorum.

C A-

CAPVT QVINTVM.

Eliphaz iubet Iobum consulere oraculum, & alicuius Sancti patrocinium implorare, ostendens quid vir stultus & pusilli animi patiatur mali; occultè per hoc Iobum arguens iniquitatis, cùm Deus nihil frustrà faciat, nec sine culpa quemquam puniat: quare ipsum hortatur, vt ad Deum per orationem se conuertat, quâ ratione illi cuncta fore prospera pollicetur, mirabilem Dei erga suos prouidentiam prædicans; cui, vt se suaq; omnia concredat multis argumentis persuadet, maximos huius rei fructus enumerans.

1. VOCA ergo, si est qui tibi respondeat, & ad aliquē sanctorum conuertere.

SEPTVAGINTA legunt: Ἐπικάλεσαι δέ, εἴ τις σοι ὑπακούσεται, ἢ εἴ τινα ἀγγέλων ἁγίων ὄψῃ: *Inuoca autem, si quis exaudiat, vel si quem Angelorum sanctorum aspicias.* Quæ verba post reuelationem seu oraculum superiori capite recensitum ab Eliphazo prolata hunc sensum habent, ac si dicat: Si mihi ex Dei reuelatione loquenti non credis, ipsemet, si potes, Deum consule; aut ad aliquem sanctorum siue hominum siue Angelorum conuertere, qui errorem sanè grauissimum, in quo versaris, à te auferat, & ignorantiæ tuæ tenebras luce suæ irradiationis illustret, vt tandem manifestam defæcatis animi oculis aspicias veritatem. Ita D. Thomas locum hunc exponit clarè quidem meo iudicio ac dilucidè, vt non opus sit alias, loci alioquin non obscuri, plurimas diuersissimasque Interpretum explicationes adferre, præsertim cùm eas Pineda noster & Sanctius fusè satis recenseant, & accuratè expendant; adeò vt iis prolixiùs repetendis immorari velle sit actum agere: quamobrem illis omissis, tantùm hîc paululùm exactiùs expendendum iudico id quod ab aliis obiter dumtaxat & quasi per transennam tangi & insinuari animaduerto; scilicet quantum Deus nobis in sanctorum cultu & inuocatione præsidium cùm ad huius calamitosæ vitæ molestias superandas, tum ad futuræ gloriæ beatitudinem consequendam situm esse voluerit. *Sanctorum inuocatio probatur.*

Ac in primis locus hic illustre nobis pro Sanctorum religioso cultu præbet testimonium contra huius temporis hæreticos, qui Sanctos vllo modo aut ratione à nobis inuocandos esse negant, quin imò summi hoc piaculi loco ducunt, & manifestæ impietatis atque idololatriæ insimulare minimè verentur, quos fusè ac solidè omnino, more suo, refutat noster Bellarminus Tomo 2. vbi dicit, magnum ex hoc loco firmamentum sumere Orthodoxorum sententiam, non quidem ab auctore Eliphazo, qui (vti superiori capite notauimus) scriptor Canonicus non est, in cuius persona hæc à Canonico scriptore recitantur; sed quia textus huius verba manifestè probant & conuincunt, ex tunc sanctorum præsertim Angelorum patrocinium inuocandi consuetudinem viguisse: quam sanè non humanâ adinuentione introductam, sed diuinâ inspiratione iam inde ab orbis initio primis hominibus instillatam fuisse minimè inficiabitur, quisquis hunc Hierarchicum à Deo ordinem institutum non ignorat; *quo* (vt sancti Dionysii Areopagitæ verbis vtar) *ipsi primùm à Deo illuminantur, & per ipsos nobis nostræ reuelationes transmittuntur. Sic igitur lex, vt diuinus sermo testatur, per Angelos nobis data est; & illos celebres ante legem & post legem Patres nostros Angeli ad Deum adducebant, aut quod agendum erat exponentes, aut ab errore & vita profana ad rectam viam veritatis traducentes; aut manifestantes sacros Ordines, aut mysteriorum, quæ supra mundum sunt, abditas visiones, aut diuinas quasdam prædictiones, tamquam ipsius Dei interpretes, explanantes,* &c. Quæ sanctus ille Pater toto libro verè diuino Cælestis Hierarchiæ, in quo sanctorum Angelorum ordines ac functiones angelico potiùs quàm humano stylo describit, fusiùs prosequitur, ad tantorum nos patronorum cultum & obseruationem vbique prouocans excitansque: & iure quidem meritissimo; nam maxima illorum erga humanum genus beneficia, quibus quotidie nos afficiunt, omne omnino gratæ ac piæ mentis obsequium venerationemque meretur. Quod enim in primis cæcas atque erroribus inuolutas hominum mentes & in rerum diuinarum ignoratione versantes illuminent atque erudiant, quantum, Deus bone! beneficium est? Atqui proprium est Angelorum munus communicare lucem mortalibus; in cuius rei symbolum in Exodo legimus Angelum mirificâ prorsus luce ita faciem Moysis illustrasse, vt cornua habere videretur, ob scintillantes radiantesque splendores. Per illud enim quod externa in specie Moysi eueniebat dabatur intelligi, quid in animo ipsius Angelus efficeret. Porrò istiusmodi angelica illuminatio nihil est aliud quàm infusa quædam piis mentibus rerum arcanarum atq; cælestium cognitio; quæ quanam ratione fiat, cùm à Scholasticis ex professo fusè & argutè disputetur, non est nostri instituti ab iis subtilem orationem mutuari, cùm ad illustrandum beatarum mentium beneficium parum faciat de modo, quo res fiat, inquirere, si

Angelos inuocandi consuetudo antiquissima.

Cæl. Hier. cap. 4. *Angeli sunt nostri ad Deum duces.*

Angelorum proprium est nos illuminare. Exod. 34, 29.

si fieri constiterit. Constat verò nos ab illis erudiri, cognitionemque capere rerum maximarum atque vtilissimarum; denique mentem nostram tetra ignorationis caligine circumfusam humanissimè illustrari. Quare D. Athanasius, seu quis alius, qui misit Quæstiones ad Antiochum, quæst. 31. ait cœtum Angelorum esse *τάξιν διδασκαλικὴν, ordinem ad docendum* & illuminandum comparatum. & lib. de Communi Essentia vocat illos *ἀνθρώπων διδασκάλους, mortalium præceptores*; quemadmodum Magnus Dionysius lib. de Cælesti Hierarchia cap. 5. *δυνάμεις ἐκφαντορικὰς, virtutes manifestatorias*, id est rerum diuinarum atque cælestium & arcanarum internuntias & interpretes. Quem locum S. Maximus & simul Angelici nominis rationem scitè expendens ait Angelos propriè sic nominatos; *ὅτι ἀνάγουσι τοὺς ἱεροὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς ἐγνωσμένας αὐτοῖς θείας αὐγὰς, quia sacros homines attollunt ad cognitos sibi diuinos splendores.* Atque hæc potissima (vt opinor) causa est cur Eliphaz hoc loco Iobum, quem grauissimè circa res diuinas hallucinari existimabat, ad Sanctum aliquem Angelum pro cælesti lumine inuocandum exstimulet.

Angeli sunt præceptores hominum:

Neque verò minus beatorum illorum Spirituum in nos beneficium est, quòd orationes hominum sæpè per se flaccidas & inanes, sæpè feculentas, & terrenis affectionibus ponderosas, suis quasi alis excipiant, & ad solium diuinitatis attollant, iisque vim & gratiam ac pondus adijciant, quò diuinum Numen nobis concilient. Id quod excellenter expendens D. Hilarius Can. 18. in Matthæum ait illos *hominum desideria & postulationes ad æternum & inuisibilem Deum ambitioso famulatu & ministerio peruehere.* Quod ipsum D. Athanasius Orat. 2. contra Arrianos admiratur dicens eos nobis inseruire *ἀνερχομένους καὶ κατερχομένους, sursum & deorsum commeantes.* alludit nimirum doctissimus Pater ad Iacobi scalam mysterijs arcanis plenissimam, in qua Cyrillus Alexandrinus lib. 4. Glaphyrorum expressam vult diuinorum Spirituum *ἄνω καὶ κάτω διαδρομὴν, sursum & deorsum discursum*, pro salute & bono vniuersitatis. Id quod more suo piè S. Augustinus in Soliloquijs expendens, *Adsunt*, inquit, *nobis soliciti discurrentes inter nos & te Domine, gemitus nostros atque suspiria referentes ad te, vt impetrent nobis facilem tuæ benignitatis propitiationem, & referant ad nos desideratam tuæ gratiæ benedictionem.* Hos ergo salutis & felicitatis nostræ patronos gratiosos, dies noctesque de nobis solicitos, non omni officio prosequamur & studiosissimè veneremur? Absit à nobis tam fœda & detestanda ingrati animi labes, quæ in solis orco iam deuotis hæreticorum pectoribus infixa residet; quin potiùs è diuerso omnem ijs cultum & reuerentiam tribuamus, atque intimo animi sensu illos amemus, sic tamen, vt fateamur omnes, & præ nobis feramus, nullis officijs & religione consequi posse, vt eorum erga nos studium & præstantem voluntatem æqualle videamur. Quò proinde nobis est prouidendum studiosiùs, vt saltem memori mente inexplicabilem eorum beneuolentiam & illustria promerita versemus, & quotidianis votis celebremus.

nostras preces ad Deum deferunt:

Gen. 28, 12.

omni studio nobis venerandi.

Eamdem ob causam sanctis quoque hominibus, quos Deus ob eximiam vitæ innocentiam & animi puritatem, diuinasque virtutes beatissimorum Spirituum cœtibus aggregauit &, vt S. Dionysius Eccl. Hier. cap. 4. loquitur, *ἰσαγγέλους, pares Angelis* reddidit, par quoque piæ religionis cultus meritò debetur. Quamobrem sancti Patres tam sedulò nos monent, vt frequenter mentis oculos animique religionem in beatos cæli ciues & Dei amicos intendamus, idque propter duo potissimùm quædam præstabilia commoda, quæ ab illis in nos deriuantur, scilicet præsidium & exemplum; quemadmodum disertè S. Leo Pontifex Maximus in Oratione de sancto martyre Laurentio profitetur dicens: *Mirabilis Deus in sanctis suis, in quibus nobis & præsidium constituit & exemplum.* Eodem sensu S. Augustinus lib. 20. Contra Faustum Manichæum ait populum Christianum religiosè viros sanctos colere *ad excitandam imitationem, & vt eorum orationibus adiuuetur.* vbi id quod S. Leo vocat exemplum, S. Augustinus imitationem, & quod ille præsidium, hic orationum adiumentum appellat: qui sunt eximij duo illi fructus, quos ex Sanctorum sacro ac religioso cultu referimus. De quibus apud se cogitans Nyssenus Gregorius Hom. 7. in Cantica dicere non dubitauit, quæcumque fiebant à Sanctis (quos vocat *Θεοφόρους*, id est *Deiferos*, Deo plenos, & à Numine afflatos) fuisse *τύπους καὶ διδασκαλίαν, typos & doctrinam*, siue eruditionem eorum quæ fiunt ex virtute. Id quod diuinè expendens B. Theodorus Studita, qui & ipse fuit multorum millium piè & religiosè viuentium Ductor & Antesignanus, Serm. 109. dicebat illos qui præclarè vixerunt esse illices quosdam præclaræ posteris æmulationis obiectos: quòd nimirum præstans eorum vita exemplis omnium virtutum illuminata clarissimis ad mortalium imitationem in consequens omne tempus recordatione transmitteretur. Hæc est enim diuina verè suadela, quæ non verbis, sed virtutibus loquitur, nec mulcet aures dictionis politæ sono atque dulcedine, sed cor vibrat & attollit in cælum.

Sanctis hominibus par Angelis honor & veneratio debetur.

Sancti sunt nobis in præsidium & exemplum.

Sancti sunt Deo pleni, typi & doctrina nostra.

Huc spectat laudabilis illa consuetudo iam inde à primis Ecclesiæ exorientis temporibus sancto Dionysio teste frequentata, quâ iuxta Canones antiquos Sacro Missæ Officio adiungebatur *τῶν ἱερῶν πτυχῶν ἀνάῤῥησις, sacrarum tabularum recitatio*; in quibus nomina continebantur eorum qui vitam piè religioseque concluserant. Vnde etiamnum hodie vsus obtinet, vt quotidie in Horis Canonicis ad Primam publicè in choro Martyrologium recitetur. Huius autem sacræ commemorationis ritum & vtilitatem S. Dionysius Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 3. parte 3. §. 9. his verbis sanè pulcherrimis describit: Τῶν δὲ ἱερῶν πτυχῶν ἡ μετὰ τὴν εἰρήνην ἀνάῤῥησις ἀνακηρύττει τοὺς ὁσίως βεβιωκότας, καὶ πρὸς ἐνάρετον ζωῆς τελείωσιν ἀμεταστάτως ἀφικομένους· ἡμᾶς μὲν ἐπὶ τὴν δι' ὁμοιότητος αὐτῶν μακαριστὴν ἕξιν καὶ θεοειδῆ λῆξιν προτρέπουσα καὶ χειραγωγοῦσα, τοὺς δὲ ὡς ζῶντας ἀνακηρύττουσα, καὶ, ὡς ἡ θεολογία φησὶν, οὐ νεκρωθέντας, ἀλλ' εἰς θειοτάτην ζωὴν ἐκ θανάτου μεταφοιτήσαντας. *Sacrarum porro tabularum quæ post pacem adhibetur recitatio deprædicat eos qui sanctè vixerunt, atque ad probæ vitæ perfectionem constanter peruenerunt; nos quidem eorum imitatione ad beatissimum*

Sanctorum commemoratio in Missa & horis Canonicis quid sibi velit.

mum illum statum diuinamque sortem adhortando & manuducendo, illos verò ceu viuentes celebrando, quippe, vt Theologia docet, nequaquam mortuos, sed ex morte ad vitam diuinissimam translatos. Quare de omnibus *μακαρίταις*, qui lætissimâ Dei societate & conspectu fruuntur, iure merito id dici potest, quod S. Augustinus Serm. 5. de sanctis de beato Stephano principe illo Martyrum pronuntiauit, scilicet Sanctos *omni Ecclesiæ datos esse ad profectum:* proficiunt enim nobis plurimùm exemplo, præsidio, meritis, gratiâ apud Deum, beneuolentissimâ suâ charitate atque oratione, quibus quàm maximè iuuamur, instruimur, ad cælestia attollimur, & omni bonorum genere cumulamur: quoniam tanguntur omnino rebus nostris, & de nobis cogitant vt mystici corporis Christi membra, quæ sibi inuicem compatiuntur, vt eiusdem matris filij, qui mirifico & perenni amore se diligunt: hinc pro nobis summo Regi & Dominatori indesinenter supplicant, de salute sua securi, de nostra soliciti, fratrum suorum curam prouidentiamque gerunt. Quòd si enim nos tueri Cælites & iuuare nollent, abesset illa patriæ charitas, quæ tamen à doctissimis Theologis consummata & perfecta dicitur: si non possent, deesset illa cumulata gloria, quæ omnem imbecillitatem inscientiamque absorbet. Quæ omnia cùm indigna sint felicissimo gloriæ statu quo perfruuntur, fateamur necesse est, & velle Sanctos atque posse nos fauore apud Deum suo meritisque protegere, nos continuis attollere precibus & auctoritate, nos amore illo suo viuido & inuicto ad eumdem honoris sinum & sempiternæ lætitiæ voluptatem velle adducere. Hoc qui negat, næ ille impius est, & ingratus, atque inuidus gloriæ Sanctorum, vtpote qui nimio liuore ac scelerati animi vitio excæcatus pulcherrimum eorum decus splendoremque non videat toto terrarum orbe radiantem; ideoque non modò in Deum ac Sanctos eius contumeliosus & impudens est, sed in omnem etiam rerum vniuersitatem, quæ Sanctorum clarissimis beneficijs exornata est atque distincta. Quamobrem in eum qui tam claræ Sanctorum gloriæ detrectat, cùm verè stultus sit & inuidus, iure optimo quadrat illud quod hîc in sacro textu subiungitur:

Quantum Sancti nobis prosint.

Sancti curam nostri gerunt.

2. Verè stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia.

Ira & inuidia possessorem suum destruunt.

Habet nimirum hoc vehemens iræ feruor, vt hominem impotenter ac stolidè irascentem grauissimè lædat, & nonnumquam occidat: habet id ipsum quoque ingens inuidentiæ liuor, vt inuidum aliorum prosperitate tabescentem consumat & interimat. Est autem verborum Eliphazi sensus istiusmodi. q.d. Animaduerto te ô Iob nimis impatienter excanduisse, & eò prorupisse vesaniæ, vt te tuus furor interimat: immane profectò stultitiæ monstrum est hoc ita furere vt temetipsum discerpas; atque ita inuidere alienæ felicitati, à qua iusto Dei iudicio excidisti, vt præ liuore contabescas, eo ipso paruulus & omnino vilis effectus, quòd alienam beatitatem tuam esse miseriam arbitreris. Atque hic est propriè sensus verborum Eliphazi; quæ quidem in terminis generalibus proposita longè sunt verissima; sed perperàm ex mente Eliphazi Iobo, vtpote viro innocentissimo, & ab istiusmodi passionibus alienissimo, applicantur: quamobrem vt in particulari verificentur, in homines iracundos & inuidos, illos quidem dementes, hos verò degeneres & exiles deriuanda sunt.

Expende autem aduerbium *verè*, pro quo in aliquibus Codicibus legitur *virum*; sed in Hebræo habetur aduerbium כִּי *chi*; quod significat *certè, equidem, sine dubio.* Septuaginta vertunt καὶ γὰρ, *etenim.* Obserua itidem quàm apertè iracundum ore pleno *stultum* appellet. Est enim iracundia inimica consilio, & bonas mente collectas rationes disturbat, sic vt tamquam amens se homo gerat. Vnde prudenter priscus ille Cato, *Iratus*, inquit, *non nisi tempore distat ab insano.* Et Philæmon ait: Μαινόμεθα πάντες ὁπόταν ὀργιζόμεθα: *Insanimus omnes cùm irascimur.* cui consentit Arnobius lib. 1. Contra Gentes dicens: Quid aliud est irasci quàm insanire, quàm furere? Sanè si Senecam audimus lib. 1. de Ira cap. 1. *Nihil moderatum suadet hic affectus, totus in impetu doloris est, armorum, sanguinis, suppliciorum, minimè humanâ furens cupiditate; dum alteri noceat sui negligens; in ipsa irruens tela, & vltionis secum multa tractura auidus. Quidam itaque è sapientibus iram dixere breuem insaniam: æquè enim ac illa sui impotens est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in id quod cœpit pertinax & intenta, rationi consilijsque præclusa, vanis agitata causis, ad despectum æqui verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere franguntur.* Ita benè quidem Stoicus ille; sed diuiniùs longè S. Gregorius lib. 5. Moralium cap. 31. *Per iram*, inquit, *sapientia perditur, vt quid quóve ordine agendum sit omnino nesciatur, sicut scriptum est:* Ira in corde stulti requiescit. *quia nimirum intelligentiæ lucem subtrahit, cùm mentem permouendo confundit. Per iram iustitia relinquitur, sicut scriptum est:* Ira viri iustitiam Dei non operatur. *Quia dum perturbata mens iudicium suæ rationis exasperat, omne quod furor suggerit rectum putat. Per iram gratia vitæ socialis amittitur, sicut scriptum est:* Noli assiduus esse cum homine iracundo, ne discas semitas eius & sumas scandalum animæ tuæ. *Item:* Quis poterit habitare cum homine, cuius spiritus facilis est ad irascendum? *quia qui se ex humana ratione non temperat, necesse est vt bestialiter solus viuat. Per iram lux veritatis amittitur, sicut scriptum est:* Sol non occidat super iracundiam vestram. *Quia cùm menti iracundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suæ cognitionis abscondit. Per iram sancti Spiritus splendor excutitur, iuxta quod scriptum est:* Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos? *Cùm enim humilem diceret, quietum protinus adiunxit. Si ergo ira quietem mentis subtrahit, suam sancto Spiritui habitationem claudit, cuius recessione animus vacuus ad apertam mox insaniam ducitur, & vsque ad superficiem ab imo cogitationum fundamento dissipatur. Nam ira suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recogno-*

Ira vix distat ab insania.

Ira virtutes omnes pessumdat.

Eccle. 7, 10.

Iac. 1, 20.

Prou. 22, 24.

Prou. 18, 14.

Ephes. 4, 26.

Isaiæ 66, 2.

cognoscuntur noti. Lingua quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat, &c. Ita diuinè sanctus ille Pater, qui ibidem iræ mala grauissima fusiùs prosequitur iratos cum arreptitijs comparando, quibus meo quidem iudicio nihil præclarius, nihil ad hunc locum illustrandum aptius adferri potest. Plura qui volet iræ damna intelligere, consulat S. Basilium Oratione decimâ, quæ tota est de hoc argumento, & Tollenarium nostrum in Speculo vanitatis ad Ecclesiastæ cap. 7. vers. 10. & quæ inferiùs ad cap. 18. vers. 4. annotauimus.

Inuidia vitium est pusillorum.

PARVVLVM OCCIDIT INVIDIA.] Hoc enim pusillorum proprium est vitium, quibus inuidia maximè dominatur, vt ad hunc locum D. Thomas & reliqui Interpretes animaduertunt. Quemadmodum scilicet Planeta superior haudquaquam inferiorem, sed vice versâ inferior superiorem eclipsat & obscurat; ita viri magni numquam paruis & abiectis hominibus inuident; sed è contra pusilli & vilissimi homunciones Herois & maioribus plerumque inuidere consueuerunt. Siquidem inuidia necessariò est potentiæ comes; adeò vt nulla fuisset in terris hominum inuidia, si æqualis fuisset hominum conditio: quoniam (vt Cicero lib. 2. de Orat. ait) *inuidetur tantùm præstanti florentique fortunæ*. Vnde Romani quamdiu ceteris nationibus potentiâ opibusque præstabant, quòd essent in primis generosi, nulla olim agitabantur inuidiâ. de quibus in libro Macchabæorum disertè dicitur: *Non est inuidia neque zelus inter eos:* quamquam postmodum eorum animis vnà cum potentiâ decrescentibus inter eos quoque inuidentia gliscere cœperit, & in tantæ Reipublicæ ruinam accreuerit, vt ibidem Lyranus aduertit. Quin nec Angeli quamdiu in statu gratiæ fuerunt nullâ hominum inuidiâ laborarunt, si vera est S. Chrysostomi opinio Hom. 22. in Genesin sic scribentis: *Quomodo rationi consonum est Angelum incorporeum, & in tali dignitate constitutum, homini inuidere corpore circumamicto? Sed inuidit, qui à superna gloria in extremam ignominiam deiectus est.* Quasi scilicet inuidiæ conditio adeò vilis sit & abiecta, vt non nisi in vili abiectaque natura, aut certè in vili abiectoque statu reperiatur. Vnde pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 5. Moralium cap. 32. *Inuidere*, inquit, *non possumus nisi eis quos nobis in aliquo meliores putamus. Paruulus ergo est qui liuore occiditur; quia ipse sibi testimonium perhibet, quod eò minor est cuius inuidiâ torquetur.* Quod deinde plurimis exemplis & testimonijs confirmat.

Romani minimè inuidi, & cur.

1. Macch. 8, 16.

Angeli non sunt inuidi, sed dæmones.

Notandum in Hebræo pro *paruulo* haberi פֹּתֶה *pote:* quæ vox vt varia significat, ita varias hoc loco patitur expositiones: Septuaginta transtulerunt *πεπλανημένον, errantem*; Aquila *θελγόμενον, illecebris deceptum*; Chaldæus verò שַׁבְרָא *sebara*, id est, *stultum:* quidam Hebræi *inclinantem* exponunt: id est, cuius inclinatio siue animi propensio ad optima & felicissima quæque tabescit inuidiâ. Sed verbum פָּתָה *patah* Pagnino propriè significare videtur *declinare*, scilicet cor ad ea quæ sunt præter rationem & veritatem; vnde etiam *errare*, *decipi* & *seduci* significat, prout transtulit Vulgatus noster Ieremiæ cap. 20. dicens: *Seduxisti me Domine, & seductus sum.* Et

Ier. 20, 7.

hac de causa Septuaginta Interpretes conuerterunt eo modo quo diximus. Et quoniam stulti est decipi, atque ad ea quæ pulchra videntur facilè inclinari, idcircò Chaldæus *stultum* transtulit. Et quoniam puerorum proprium est esse rerum imperitos (iuxtà illud Pauli ad Corinthios scribentis, *Nolite pueri effici sensibus*;) idcircò Vulgatus *paruulum* vertit, Symmachus *νήπιον, ignarum:* in qua significatione hoc loco propriè sumitur, non autem pro eo qui pusillo animo sit. 1. Cor. 14, 20.

Porrò pro *inuidia* in Hebræo est קִנְאָה *chinah*, à verbo קָנָא *chana:* quod propriè significat *iracundiâ efferri*, eò scilicet quòd alius habeat id quod ipsemet amas & appetis: quam animi affectionem Græci propriè *ζῆλον*, id est *zelum*, appellant, quomodo etiam Septuaginta hoc loco transtulerunt. Sumitur autem *zelus* hîc pro summo affectu odij, vt sit sensus, paruulū, id est rerum omnium ignarum, & rebus friuolis atque caducis totum addictum, quàm maximum ex inuidia quâ laborat incommodum accipere. Quare quisquis diuitiarum & rerum amissionem temporalium nimis ægro fert animo, manifestè suam indicat stultitiam; cùm ignoret quàm fugaces & momentaneæ sint naturâ suâ istiusmodi possessiones, quamque citò euanescant & pereant. Rerum itaque contemptio humanarum & inuicti in aduersis animi magnitudo atque constantia in eum dumtaxat cadit qui res humanas probè cognoscit, sicut ille qui dixit: *Omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora.* Quapropter quoque Dauid monet, ne ob res tam viles & caducas liuorem aut inuidiam suscipiamus, dicens: *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem.* Vbi in Hebræo quoque est idem verbum קָנָא *chana*, de quo iam egimus; in Græco verò *παραζηλοῦν καὶ ζηλοῦν, æmulari & zelare*; quæ duo significant, scilicet *imitari* seu *sectari*, & *commouere* seu *irritari* ad zelotypiam aut inuidiam. Vt sit sensus Prophetæ nos monentis: Ne improbos & rebus terrenis addictos æmulemur, néve prosperis eorum successibus irritemur aut commoueamur, neque illis inuideamus, aut eorum exemplo ad peccandum prouocemur. & rationem, cur illis minimè inuidendum sit hanc subiungit: *Quoniam tamquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident.* Res quippe tam viles & caducæ nullâ inuidentiâ aut æmulatione dignæ sunt. Cogita igitur nihil magnum esse aut inuidendum eorum quæ mundus hic totus in maligno positus amat & admiratur; solamque virtutem reuerà magnam existere ac pretiosam, quam nemo tibi inuito ac nolenti vmquam poterit surripere: hanc autem terrenis opibus spoliatus aut orbatus, & ab omni sæculari pompa semotus, atque extra hominum plausum & admirationem constitutus, longè faciliùs inuenies, & securiùs conseruabis. Nam nostra iam natura per peccatum vitiata vsque adeò imbecillis & misera est, vt huiuscemodi illecebris non secùs ac visco aues capiatur & inhærescat, ne ad veram solidamque virtutem assurgere aut euolare vllo modo valeat. Accipe igitur longè saluberrimum à D. Basilio verè Magno iuxtà & peritissimo morborum spiritualium Medico contra hanc

Zelus quid.

Stultus & pusillus est qui res caducas magni facit.

Philip. 3, 8

Psal. 36, 1.

Remedium contra inuidiam est res humanas contemnere.

hanc inuidentiæ pestem antidotum, quod Oratione 11. his verbis præscribit: *Primum quidem inuidiæ remedium sit, si nihil rerum humanarum magnum aut supra naturam existimemus: non enim in rebus fluxis bonum constituimus, sed ad sempiternorum & verorum bonorum participationem vocati sumus. Itaque nec diues æmulandus est propter diuitias, nec potens ob dignitatis ac Magistratus culmen, nec fortis ob corporis robur, nec eloquens ob dicendi facultatem; instrumenta sunt hæc virtutis, nihil per se veræ felicitatis habentia. Miser est qui his abutitur, non aliter quàm qui in pugna contra inimicos ensem corripiens in se ac interitum suum conuertit.*

Cùm hæc ita se habeant, stultum omnino est ob res viles & caducas ab alio possessas, quæ possessori sæpè suo sunt exitio, semetipsum excruciare, cor suum mœrore consumere, inuidiâ tabescere, & pretiosissimâ diuinæ charitatis
Heb.13,9. gemmâ sese spoliare: *optimum* autem *est*, iuxta monitum Apostoli, *gratiâ stabilire cor*, & in se feruentia perfectionis desideria atque æternæ patriæ amorem excitare, qui amorem rerum visibilium & cum eo simul inuidentiam liuoremque expellet, vti præclarè D. Gregorius lib. 5. Moralium cap. 34. his verbis docet: *Qui liuoris peste plenè carere desiderat, illam hereditatem diligat, quam coheredum numerus non angustat, quæ & omnibus vna est & singulis tota: quæ tantò largior esse ostenditur, quantò ad hanc percipientium multitudo dilatatur.* Vide de his plura apud S. Basilium & Gregorium locis iam citatis, vbi hoc argumentum fusè pertractant.

3. Ego vidi stultum firmâ radice, & maledixi pulchritudini eius statim.

Eliphaz hîc ab exemplo atque ipsamet experientia probat id quod præcedenti versu di-
Superbi & inuidi subitò pereunt. xerat, scilicet *stultum*, id est superbum, & *paruulum*, id est inuidum, perire: comparat autem illum cum arbore patulis diffusa ramis, onerata baccarum pondere, & frondium amœnitate conspicua; quæ cùm firmissimis esse nixa videretur radicibus, nec ab vllo ventorum turbine conuelli posse, ipsa tamen eradicationi proxima sit. Vnde idem verbum seu radix Hebræa שרש *scaras*, quæ in pohel *radicare*, in pihel est *eradicare*. Nimirum sicut opes nullibi radices agunt, ita neque in se agi radices patiuntur; sed eradicatos longè proiiciunt. Quamobrem illi maledixit Eliphaz, id est speciem illam & tantam foliorum ambitionem execratus est, quasi haberet quidpiam quod diuinam in se prouocaret indignationem. Aut certè maledixit, id est malè illi ominando prædixit id quod ei à diuina maledictione euenturum putabat; vt scilicet illi
Matth. 21, 20. idem accideret quod ficui Euangelicæ postmodum euenisse compertum est, quæ Christi maledicto non secùs ac fulmine percussa confestim exaruit. Ita Sanctius & Pineda aliique passim Interpretes hunc locum exponunt.

Nota in Hebræo fonte pro *maledixi* esse verbum נקב *nakab*; quod hîc propriè significat *malè ominari*; vt sit eadem sententia, ac si diceret: Dum stultum florentem nullisque labo- *Ex nimia*
ribus obnoxium vidi, malum equidem omen de *felicitate*
illius salute accepi, & tantam frondium amœ- *licet coniecturare*
nitatem tamque ambitiosam fructuum luxu- *malū quod*
riem diuinæ indignationis securi deuotam esse *imminet.*
conieci. sed quare? Quòd nimirum causæ malorum sub diuersa specie pateant, nec aliò quàm ad victimam pingues hostiæ ire videantur. Sic primùm conspectâ amatorum sæculi felicitate dicebat Ieremias: *Quare via impiorum* Ier. 12, 1.
prosperatur? benè est omnibus qui præuaricantur, & iniquè agunt? plantasti eos, & radicem miserunt; proficiunt, & faciunt fructum. ac si dicat: Omnia ipsorum cumulantur ex votis, nihilque ad felicitatem reliqui esse videtur. sed statim nodum sic soluit: *Congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis.* Vbi illud *Congrega* non ad imprecationem, sed ad prædictionem referri debet, vt Interpretes obseruarunt; vt sensus sit: Video quidem hos dulci rerum successu fortunatè ex voto frui, & sæculi bonis saginari; quòd sicut greges, qui in pascuis opimis & quasi in sagena educantur, macello destinantur; ita felicissimi illi fortunæ candidati, quos nihil triste tangit, & quibus corporis summa cura, virtutis summa incuria est, ad gladium segregati sint. Quòd si mali huius ominis experimentum siue exemplum videre velis, notissimam diuitis auari historiam apud sanctum Lucam cap. 16. vers. 19. primùm perlege; deinde cum S. Bernardo in Declamatione ad verba S. Petri, *Ecce nos reliquimus omnia*, animaduerte, nullius mortiferi criminis sigillatim argui, præterquam quòd florenti vtens fortunâ summa illi corporis cura esset, & in eo totus hæreret.

Septuaginta postremum huius versiculi hemistichium ita vertunt: Ἀλλ' εὐθέως ἐβρώθη αὐτῶν ἡ δίαιτα: *Sed statim absumpta est illorum habitatio.* quod Hebræo conformius est, vbi pro pulchritudine habetur נוה *naue*: quæ vox omnibus Hebræis consentientibus propriè significat *habitaculum*, à verbo נוה *nauah*, id est *habitare*. Cùm igitur opes & familiæ decus pulchritudine ac splendore domestico in primis repræsententur & commendentur (ita vt ipsamet Sponsa in Canticis speciem suam & pulchritudinem suam cum tabernaculo Salomonis conferre non dubitet dicens: *Nigra* Cant. 1, 4.
sum, sed formosa, filiæ Ierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis) hinc vocis נוה *naue* ductam fuisse translationem existimo, ad speciem, decus & pulchritudinem prorsus eximiam significandam. Sed quoties in sacris Litteris ita conuersum reperitur, plerumque intelligenda est species decusque domus siue habitaculi, vti Sanctius benè obseruauit. Itaque hoc loco, *Maledixi pulchritudini eius*, id est splendido magnificoque habitaculo eius. quasi diceret: Malè ominatus sum seu præsagiui quod futurum erat; scilicet vt citò ac subitò tot opes funderentur, & tanta magnificentia labefactaretur, quantumuis altas & firmas egisse radices videretur. Id quod Dauid adhuc illustriùs pronuntiauit dicens: *Vidi impium superexaltatum* Psal. 36, 35
& eleuatum sicut Cedros Libani, & transiui, & ecce non erat; & quæsiui eum, & non est inuentus *locus*

locus eius. Ex quo loco discant diuites & opulenti homines, qui opibus præfisi nullas res aduersas reformidant, quid eis futurum sit, & quàm infirmis fundamentis vniuersum eorum præsidium nitatur. Quæ enim domus aut familia ita benè fundata est, ita sui fortunæque secura, & contra rerum vicissitudines humanarum casusque asperos & inopinatos ita vndique tuta & munita est, vt nullam vmquam cladem metuat? non plurima indies incommoda & aduersa experiatur? Quin imò dum prosperè succedunt ex voto omnia, & blandientis fortunæ zephyri ad ipsummet beatitudinis portum felicissimè impellere videntur, tum vel maximè vt ludentibus in salo delphinis timenda est tempestas & periculosa iactatio, quæ pristinæ felicitatis naufragium sit allatura. Id obseruatum est à sapientibus & magno iudicio viris, prosperrimam illam fortunam & sublimiùs elatam esse ruinę finitimam, & è iucundissimo illo statu pronam esse viam ad mœrorem, ad fletum, ad infelicitatem: quasi prouidentiæ sit commune ratumque decretum, quæ maximè lucent & efferuntur, ea inclinari & prosterni & inobscurari oportere. Vt enim solent arbores protinus nonnumquam emori, si quando præter solitum fecundæ fuerint; ita fortuna præter morem blandiens ac fauens exitium imminere sæpenumerò significat.

Prosperrima fortuna ruina proxima.

Huius rei minimè ignarus Mediolanensium Pontifex Ambrosius cùm ad beatulum quemdam diuertisset, quem vnum furiosæ fortunæ manus intactum semper habuerat, eumque didicisset tam secundis vti rebus tamque ex voto bonorum omnium copiâ circumfluere, nihil vt vmquam accidisset quod perennem illam malaciam turbare posset, ne temporis quidē punctum iisdem in ædibus cum illo versari voluit; cùm præsagiret animo mox futurum, vt improuisâ & luctuosâ pernicie opprimeretur. Quemadmodum enim non rarò fit vt cælo maximè sereno sæuus imber subitò cooriatur; ita rebus maximè prosperis ac lætis sæpenumerò grauissima rerum incidit perturbatio. Varia nimirum est vitæ commutabilisque ratio, vaga volubilisque fortuna, inquit Cicero; quam iure merito insanam esse & cæcam & brutam perhibent Philosophi: cæcam quidem, quia nihil cernat, quò sese applicet; insanam autem, quia atrox, incerta instabilisque sit: brutam denique, quòd nullis officiis aut obsequiis deliniatur, sed maximè sæuiat in eos qui studiosissimè illam coluerant, & quibus arctissimè deuincta videbatur. Scilicet sicut hedera complexu suo necat arbores; ita fortuna prospera dum blanditur strangulat & perdit quos complexa est. Testis huius rei luculentus est Aman Assueri Regis potentissimi purpuratus, & supremus Aulæ Regiæ Palatinus, qui cùm polleret potentiâ maximâ, splenderet opibus, fulgeret honoribus planè regiis & amplissimis, omnia denique alia haberet quæ beatissimum efficere putantur, in media illa gloriæ pompa Mardochæi contemptu atque animo alto vrebatur, & fortunæ oblitus suæ, & post Regem gloriosissimæ amplitudinis & maiestatis, se miserrimum, nudum & egentem pronuntiabat. An non verè eo ipso quo maximè gloriabatur, & omnibus lætitiis incedebat, ad ærumnas & extrema omnia est deiectus? ita sanè est. Cùm præciperet iam animo incredibilem voluptatem è supplicio Mardochæi, pro quo patibulum cubitorum omnino quinquaginta extruxerat, cùm magnificè prædicaret sortem suam, quòd apud Regem vnicè gratiosus, Reginæ Estheri charus, & vocatus ad conuiuium esset, subitò se vidit ab Esthere proditum, à Rege damnatum, horrore confusum, ante mortem exanimem, in ipso deniq; patibulo, quod Mardochæo præparauerat, ignominiosissimè pereuntem. Lubet hìc cum Cicerone exclamare, O miseram vitæ rationem, quæ tamdiu residet in voluptate quamdiu fortunæ poscit libido! ô volucrem fortunam, quàm citò omnia ex lætitia & voluptate ad luctum & lacrymas recidunt! ô fallacem hominum spem, fragilemque fortunam & inanes nostras contentiones, quæ in medio spatio sæpè franguntur & corruunt, & antè in ipso portu obruuntur, quàm portum conspicere potuerint! Sunt innumerabilia in omni genere Annalium eiusmodi fortunæ ludibria & exempla, quæ ne iusto prolixior sim prætereo. Neque verò parentes dumtaxat impios tam dira sors versat, quin & filios non rarò posterosque ruinæ maiorum inuoluit.

Fortuna cæca, insana, bruta.

Esther 5. 6.7.

Aman ex felicissimo repentè miserrimus effectus.

4. Longè fient filij eius à salute, & conterentur in porta, & non erit qui eruat.

Prædicit & auguratur quoque filiis mala obuentura; siquidem parentum iniquitas impiorum in filios veluti transfusa in pœnæ & infamiæ sementem verti solet, vti eleganter D. Petrus Chrysologus Serm. 3. *Parentis*, inquit, *vitium filiorum exitium. Numquid non in semine tota arbor? vitium ergo seminis vitium est totius arboris.* E contrario argumentatur diuus Paulus dicens: *Si delibatio sancta est, & massa; & si radix sancta, & rami.* Nam, vt exponit Theophylactus, necesse est fermento massam, & radici ramos, hoc est parentibus filios, assimilari. Itaque quales sunt maiores, tales plerumque & posteri esse solent: adeò vt bona vel mala quæ faciunt non tam patrare quàm hereditare videantur, iuxta illud: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis.* Vbi idem est trahere in funiculis atque hereditare. Nam apud Hebræos funiculis hereditates diuidebantur, iuxta illud: *Sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.* Quod caue ita intelligas, ac si naturâ ipsâ parentum peccata in filios transfundantur, quemadmodum pessimi quidam in suorum excusationem peccatorum prætexebant, pro vmbone vsurpantes illud Prophetæ dicentis: *Si mutare potest æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas; & vos poteritis benè facere, cum didiceritis malum.* Ex quibus verbis colligebant non minus naturalia esse filiis vitia parentum, quàm æthiopi & pardo natiuos colores. Non sunt, inquam, hæc Scripturæ loca sic intelligenda, sed solùm secundùm figuratam & hyperbolicam loquendi formam explicanda; ita nimirum, vt velit vterque Vates tam ordinarium esse filios patrissare, seu parentum mores referre, vt hoc illis naturale quo-

Parentis vitium filiorum exitium.

Rom. 11, 16.

Quales sunt parentes tales ferè filij.

Isaiæ 5, 18.

Ps. 77, 54.

Ierem. 13, 23.

Parentum vitia non naturâ, sed imitatione in posteris propagantur.

quodammodò videatur. Alioquin non necessitatis ista sunt, sed libertatis, vt egregiè D. Hieronymus ex illis verbis Ieremiæ, *Cùm didiceritis malum*, concludit dicens: *Quidquid enim discitur non naturæ est, sed studij, & propriæ voluntatis, quæ nimia consuetudine & amore peccandi quodammodò in naturam conuertitur*. Vnde infero: Sicut filij se faciunt participes culparum, quæ in parentibus hæserunt, ita se facere participes & pœnarum ac suppliciorum. Cuius rei plurima eaque euidentissima libri Regum exempla nobis subministrant, in quibus sæpè narratur Regnum Israël ab vna familia in aliam longè diuersam fuisse translatum, filiisque non rarò propter parentum scelera ereptum fuisse Imperium; quemadmodum de Baasa disertè scribitur: *Cùmque regnasset, percussit omnem domum Ieroboam: non dimisit ne vnam quidem animam de semine eius, donec deleret eam*. Simile quid hoc loco insinuatur cùm dicitur: *Longè fient filij eius à salute*. Vbi est hypallage, pro Longè à filiis eius salus; quomodo in Psalmis habetur: *Longè à peccatoribus salus*. id est, Non dabitur eis auxilium. Simile est & illud: *Longè à salute mea verba delictorum meorum*. Et infrà Iob ait: *Velut nubes transiit salus mea*. Id est, Mox longè à me secessit auxilium. Quando igitur filij hominis impij vexabuntur, & calamitatibus opprimentur, nemo eis aut ope aut consilio aut alio quouis modo aderit, sed omnes eos deserent, & ab illis secedent. Hoc enim significat id quod sequitur:

Ier 13,23.

Filij vti culpa sic & pœna parentum participes.

3. Reg. 15, 29.

Psal. 118, 155.

Psal. 21, 2.

Iob 30,15

ET CONTERENTVR IN PORTA, ET NON ERIT QVI ERVAT.] Septuaginta vertunt: Κολαβρισθείησαν δὲ ἐπὶ θύραις ἡσσόνων, καὶ οὐκ ἔσαι ὁ ἐξαιρούμενος: *Et conterantur super ianuas minorum, & non erit qui eripiat*. Vbi verbum illud κολαβρισθείησαν notat Olympiodorus idem valere atque ἐκτριβείησαν, *conterantur*, itemque quod ἐξαπτελιωθείησαν, *attenuentur*; ideoque pro ea dictione Aquilam quidem dixisse ἐκτριβῶσι, *conterenitur* (quam lectionem habet Complutensis) Theodotionem verò κατεκλάσθησαν, *confracti sunt*; Symmachum denique ταπεινωθείησαν, *humilientur*: in alio tamen Scholio Theodotioni tribuitur ταπεινωθήσονται, *humiliabuntur*. Quod autem dicit *in porta*, id est palàm, loco publico, vel à Iudicibus. Fiebant enim olim iudicia in portis ciuitatis, vt colligitur ex Genesis cap. 34. vers. 20. Deuteronomij 22. vers. 24. Ruth 4. vers. 1. Amos 5. vers. 10. & passim alibi. Cuius consuetudinis multiplex est ratio: vna, quam diuus Gregorius lib. 21. Moralium cap. 15. inculcat, *Vt vrbem, in qua concorditer oportet viuere, discordes minimè intrarent*. & eamdem lib. 19. cap. 11. iam anteà assignauerat dicens: *Vt tanto esset pacificus vrbis populus, quantò ad hanc discordes ingredi non liceret*. Altera ratio est, quam tradit S. Hieronymus in Amos 5. his verbis: *In porta iudicia fuisse legimus, ne agricola ad causam veniens frequentiâ ciuitatis & nouo terreretur aspectu*. Quasi rusticana illa simplicitas inter vrbanos strepitus ita posset perturbari, vt etiam ab agenda & peroranda causa impediretur. Addi posset tertia ratio, ne videlicet probitas illa, & innocentia & candor rusticanus inter vrbanas fraudes, dolos & flagitia aliquod peccandi periculum incurreret, à quo vt faciliùs eriperetur, etiam à primo ciuitatis ingressu arcebatur. Quarta denique & verissima ratio videtur fuisse illa, vt nimirum Iudices in promptu essent, & facilè possent à litigantibus conueniri. Quæ est sententia Lyrani ad hunc locum. Aut certè vt omnes Iudicum præsentiâ in officio continerentur, loco maximè publico erant constituta iudicia; vti & patibula ad terrorem scilicet malorum, securitatem verò bonorum. Prædicit itaque futurum, vt filij hominis impij publicè in iudicio damnentur, & infami ac probrosâ morte pereant, nec vllus eorumdem commiseratione tangatur. Simile est illud quod in Psalmis inter diras Hebræorum numeratur: *Cùm iudicatur exeat condemnatus*. Et paulò pòst: *Nec sit qui misereatur pupillis eius*; ita nimirum vt neque Iudicem neque Aduocatum vllum habituri sint propitium, quos Deus ob parentum scelera punire decreuerit.

Cur olim iudicia in portis vrbium exercerentur.

Psal. 108, 7

Ibid. v. 11.

Alij per *portam* hoc loco non publicam ciuitatis, sed priuatarum ædium ianuam intelligunt, eò quòd Septuaginta vertant, Κολαβρισθείησαν δὲ ἐπὶ θύραις ἡσσόνων, *Conterantur super ianuas minorum*; vel, vt alij transferunt, *Tamquam porci versentur in portis inferiorum*; verbum scilicet κολαβρίζειν à nomine κόλαβρος deriuantes, quod *porcellum* significat; vt sit sensus, filios impiorum contemptos, viles & abiectos adinstar porcorum micas, quisquilias & putamina nucum, & similium rerum abiectissimarum porrecto rictu præ fame & inedia, quibus pascantur, rimaturos & infami modo quæsituros, idque in *ianuis minorum*, id est ignobilium & plebeiorum hominum, qui quondam illis minores & ignobiliores fuerant, significans illos ad extremam inopiam & mendicitatem redigendos; quemadmodum in Psalmis de impia progenie dicitur, quia *famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem*, ostiatim scilicet mendicato victum quærentes: quod, teste Fulgentio de prisco sermone, à Latinis *catillare* dicitur: id est, vt ipse exponit, per alienas domos instanter gyrare; verbo à catulis vicatim ciuium ædes & tabernas circumcursantibus deriuato.

Impiorum filij ad mendicitatem rediguntur.

Psal. 58, 7.

5. Cuius messem famelicus comedet, & ipsum rapiet armatus, & bibent sitientes diuitias eius.

Pergit stulto diuiti, præsertim auaro & iniusto maledicere: & sicut eius filios præcedenti versu malè perituros prædixerat, ita nunc opes eius à furibus & latronibus diripiendas ac dissipandas non in vanum auguratur, messem quidem eius furi famelico, ipsum verò prædoni armato, diuitias denique ipsius (quæ tunc temporis potissimùm copiosis vini, frumenti & olei prouentibus constabant) siticulosis pauperibus destinans. Frustrà igitur, inquit, vir diues, stultus & auarus amplissimam frumenti ac frugum messem conuehere & in horrea recondere festinat, cùm fur fame incitatus eam vel anteuertat, vel iam reconditam clepat; quin & ipsemet non rarò prædoni armato præda fiat, ac tunc reliquæ eius opes

Stulti auari opes malè pereunt.

Hominis impij messem comedunt alieni.

opes domino destitutæ à latronibus auidissimè diripiantur, & non secùs ac aquæ viníve poculum à siticulosis facillimè exhauriantur. Hæc ferè propria & quasi ordinaria est diuitis auari sors ac pœna ipsismet diris Hebræorum à Dauide inserta, vt scilicet *diripiant alieni labores eius.* Psal. 108, 11.
Id quod plurimis euentibus tam antiquis quàm recentioribus confirmari potest, & quotidianâ constat experientiâ, quâ fieri videmus vt plurimorum, qui opes iniustè corraserant, aut nimis sordidè coaceruauerant, amplissimæ alioquin familiæ in extremam repentè calamitatem incidant, & omnibus planè facultatibus exutæ vel miserrimam seruire seruitutem vel fame perire cogantur. Quod iusto Dei iudicio accidere non dubitandum est, vt quantum iniqui exactores & infames frumenti flagellatores inopum sanguinem exsorbere crudeliter maturant, tantum ira Dei gliscat, & eorum maledictas opes subita vltionis flamma depascat.

Hæc vt in se verissima sint, malè tamen (vt iam sæpè monuimus) ab Eliphazo ipsimet Iobo (qui ab omni auaritia omnique iniustitia semper alienissimus extitit) applicantur; cuius quòd opes à Chaldæis & Sabæis latronibus direptas ac dissipatas cerneret, id in criminis alicuius occulti vindictam accidisse contendebat; cuius hoc loco tacitè Iobum insimulat.

Quæ impij iniustè congregarunt sæpè iustis obueniunt.

Alij hoc loco per *famelicum*, qui viri stulti messem comedit, non furem aut latronem, sed iustum pauperem intelligunt; in cuius vsum & sustentationem Deus non raró facultates impij prouidentiâ prorsus admirabili conuértere consueuit. Fauet huic expositioni versio Septuaginta Interpretum, quæ sic habet: Ἃ γὰρ ἐκεῖνοι συνήγαγον δίκαιοι ἔδονται· αὐτοὶ δὲ ἐκ κακῶν οὐκ ἐξαίρετοι ἔσονται· ἐκσιφωνισθείη αὐτῶν ἡ ἰσχύς: *Quæ enim illi congregauerunt iusti comedent; ipsi verò de malis non liberabuntur: exhaurietur fortitudo eorum.* Vbi duo significantur, scilicet ea quæ impij magno labore congregarunt in vtilitatem & alimenta pauperum iustorum esse conuertenda, idque sine vllo ipsorummet impiorum emolumento aut fructu; quippe qui, quòd iusti opibus eorum fruantur, haud quidquam idcircò mitiùs punientur propter scelera in mammonæ iniquitatis corrogatione admissa; quandoquidem bonus ille iniquarum diuitiarum, quibus iusti pauperes aluntur, vsus non sit illorum virtutis aut industriæ fructus, sed solius diuinæ prouidentiæ rem malè partam benè dispensantis.

Gen. 30. Ita legimus olim amplissimas iniqui Labani opes iusto Iacobo diuinitus concessas, & fertilissimas impiorum Regum Chanaan regiones in pium Hebræorum populum translatas. Id quod & vesanam huius sæculi diuitum præsertim auarorum vecordiam manifestè arguit, & diuinæ erga suos benignitatis prouidentiam mirificè commendat, quæ viros sanctos, per volatilia cæli, *quæ neque serunt, neque metunt, neque congregant in horrea*, intellectos, ex aliorum Math.6, 26.
etiam impiorum nonnumquam hominum labore, semente, messe horreisque luculenter sustentat, iisque omnia ad victum & amictum necessaria suppeditat abundanter; cùm ipsi interim impij, qui ista congregauerant, rerum omnium penuriâ laborent, ac fame pereant & contabescant. Id enim vox Græca ἐκσιφωνισθῇ, *exhauriatur*, quâ hoc loco Septuaginta vtuntur, manifestè declarat; quam Polychronius eleganter interpretatur idem significare quod ἐκροφηθήσονται, δαπανηθήσονται, παντελῶς κενωθήσονται, *exsorbebitur, absumetur, penitus euacuabitur*, ductâ nimirum translatione ab ijs qui per siphonem vas aliquod exhauriunt donec nihil amplius humoris in eo sit residui; adduntque Symmachum quidem reddidisse, Ἀναρροφήσαι διψῶν τὴν δύναμιν αὐτῶν, *Absorbeat sitiens potentiam & facultatem eorum*; Aquilam verò, Ἀπειλκύσαντο διψῶντες εὐπορίαν αὐτῶν, *Attraxerunt & hauserunt sitientes opulentiam eorum.* Hoc eodem sensu infrà cap. 27. vers. 16. de diuite impio pronuntiat:
Si comportauerit quasi terram argentum, & sicut lutum præparauerit vestimenta; præparabit quidem, sed iustus vestietur illis, & argentum innocens diuidet. De quo suo loco. Iob 27,16.

Iudæorum messem comedunt Christiani.

Allegoricè. Vir ille stultus intelligitur populus Iudaicus, cuius messem, id est gratiam seu cibum spiritalem accipit & comedit famelicus, scilicet populus Christianus. Nam (vt benè D. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 2.) *huius*, inquit, *stulti messis fuerat sacri seges eloquij. Quædam namque spicarum grana sunt verba Prophetarum quæ stultus habuit, sed non comedit; quia Iudaicus populus legem quidem verbo tenus tenuit, sed per fatuitatis fastidium ab eius intellectu ieiunauit. Huius verò stulti messem famelicus comedit; quia nimirum Gentilis populus verba legis intelligendo edit, ad quæ plebs Iudaica sine intellectu laborauit.* En vt Iudæus in medijs sibique proprijs Scripturarum epulis esuriat, & vacuus ac ieiunus remaneat; Gentilis verò populus iisdem, licet quodammodò alienis, planè saturetur, & cælesti benedictione repleatur. Hoc nimirum est quod Vates ait: *Deserta in vbertatem versa aduenæ comedent.* Vbi Isaiæ 5, 17.
aduenæ, seu, vt alij ex Hebræo vertunt, *agni*, hoc est Gentiles, leoninâ seu taurinâ feritate depositâ, & agninâ mansuetudine assumptâ, iuxta Glossam interlinearem dicuntur Scripturas à Iudæis desertas & in vbertatem spiritalis intelligentiæ versas epulaturi. Quo quid stultius aut stolidius excogitari aut dici possit, quàm vt eò quis vesaniæ vecordiæque deueniat, vt vberrimam messem habeat, nec fructibus eius vescatur? vt panibus abundet, ac fame pereat, eosque alijs in pabulum & alimentum relinquat? Quapropter Iudæis per Isaiam Deus meritò comminatur dicens; *Ecce Dominator Dominus exercituum auferet ab Ierusalem & à Iuda validum & fortem, omne robur panis & omne robur aquæ.* In quem locum D. Hieronymus, *Habent*, Isaiæ 3, 1.
inquit, *Iudæi panem, sed absque fortitudine; habent aquas, sed absque robore: legunt enim Scripturas, sed non intelligunt: tenent membranas, & Christum, qui in membranis scriptus est, perdiderunt.* Sic ille. Ceterùm ne quis temerè aut casu fortuito hæc geri arbitretur, prudenter subiungit:

6. Nihil in terra sine causa fit, & de humo non oritur dolor.

Omnia Dei prouidentiâ administrari.

Docet non sorte vel fortunâ, sed Dei prouidentiâ mundum administrari, quæ consulit rebus

bus humanis, non solùm vniuersis, verùm etiam singulis; Dominum quippe omnium rerum ac moderatorem esse Deum, eaque quæ geruntur eius geri directione atque numine; adeoque haud sine causa impijs calamitates istiusmodi euenire, quandoquidem nihil aduersi accidat in mundo sine causa vel temerè, quod Deus non præuideat atque dispenset, aut saltem non permittat; cùm tamen facilè posset impedire. Hæc tamen quæcumque est calamitatum omnium & miseriarum causa nequaquam extra hominem quærenda est. Nam *de humo non oritur dolor.* id est, Terra ipsa non suapte sponte mala ista progerminat; neque casu ex humo (vt promiscuè solent herbæ) ista nascuntur; sed iacto priùs peccati semine, ex quo tota malorum pullulat seges. Non ergo terra, non aqua, non Sol, non Luna, non stellæ, non malus aër aut alia quæuis creatura per se dolores hominibus creant, sed ipsemet homo sibi dolorum omnium & miseriarum, quæ vitam mortalium exagitant, fons & origo existit, dum peccatis suis iram Numinis accendit, & ad vindictam creaturas sollicitat, & ingentes in se ruinas extorquet. Id quod pulchrè D. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 5. his verbis declarat: *De humo dolor non egreditur, quia nequaquam pœna de ea nascitur creatura quæ percutit, sed de ea procul dubio quæ peccando vim percussionis extorsit.* Non ab æstu Solis, non ab aëris intemperie, non à violentia hominum, non à nequitia dæmonum, sed à seipso trahit impius tormenta sua: ipse solus prauâ suâ voluntate in causa est, quòd mille doloribus pungatur: hæc enim si nullam peccati labem mundo intulisset, nec Libitina foret malefica, nec à belluis furor, nec ab hostibus iniuria, nec à dæmonibus pœna fuisset. Nunc autem peccato lethi viâ semel patefactâ, omnigenæ calamitates quâ data porta ruunt, & quasi agmine facto morbi, mutilationes, cruciatus corpus obruunt; animum ægritudines, inuidiæ, horrores & turbulentissimæ passiones de statu mentis deijciunt: vnde pugnæ, doli, malitia, incensiones vrbium, interneciones ciuium, Prouinciarum vastitas, Rerumpublicarum interitus, euersiones Imperiorum, cum damnorum & incommodorum iliade, cum horrore stygio, cum formidanda & ærumnosa æternitate. Horum sanè omnium malorum vnica & fontalis causa est peccatum, seu potiùs peruersa hominis voluntas, quâ peccatum admittitur, diuinum Numen offenditur, & vel inuitum ad vindictam prouocatur.

Calamitates non ab elementis, sed à peccatis nostris causantur.

Patet hoc in excidio Sodomitarum, ad quos puniendos misit Dominus duos Angelos visibili & eleganti formâ conspicuos, quibus totum supplicij negotium demandauit, vt flammis sulphureis nefandam vrbem perderent. Sed quid opus erat tam diræ vltionis administros tam formosâ specie inter perdendos homines apparere; nisi vt, dum in illos quoque scelesti Sodomitæ nefanda patrare moliuntur, euidenter pateat, quàm ipsi soli sibi perditionis causa existant, & à tardantibus & quodammodò inuitis & reluctantibus Angelis sulphureum ignem extorqueant. Quod expendens Saluianus lib. 1. de Gubernatione Dei eleganter ait: *Cùm Angelos Sodomam Deus mitteret hoc nobis probare voluit, scilicet, vt cùm legeremus quæ à Sodomitis Angelis pertulissent, & videremus scelerum immanitatem, criminum turpitudinem, libidinum obscœnitatem; probaret vtique nobis Deus, quod ipse eos noluerit perdere, sed ipsi extorserint vt perirent.* Vnì ergo sibimetipsi imputare debet peccator perditionem suam & calamitatem quam patitur; quoniam ipse solus auctor est sui damni, sola causa est sui supplicij; quemadmodum Deus apud Oseam manifestè declarat dicens: *Perditio tua Israël.* id est, vt Glossa exponit: *Tu ipse causa tuæ perditionis.* Hinc si vniuersas, quæ in peccatorem armantur, creaturas expenderis, nullam sanè præter ipsum inuenies, in quam referri possit eius causa damnationis. In Sole enim & Luna, & stellis, & igne, ceterisque, quibus non rarò peccatores affliguntur, creaturis signa mera sunt, & interdum instrumenta humanæ perditionis, at vera eius causa in solo homine residet.

Gen. 19. Deus & Angeli quasi inuiti ad peccatores puniendos descendunt.

Solus peccator causa est suæ perditionis.

Oseæ 13, 9.

Hinc malè tamen Eliphaz S. Iobum grauioris alicuius criminis arguere conatur, tantùm non istiusmodi formans argumentum, ac si dicat: Expende mi Iob causarum effectorumque contextum; boni namque Philosophi est nexum rerum, quarum aliæ nascuntur ex alijs, contemplari. Cùm ergo nihil in orbe terrarum sine causa eueniat, consequens est hanc etiam calamitatem tuam non absque certa & determinata causa contigisse: atqui sola pœnæ causa est culpa; quare omnino necesse est te grauem & enormem culpam ac delictum admisisse, quòd tam horrendo supplicio afficiaris. Ita quidem Eliphaz argumentatur, sed malè; quia Dei prouidentiam obtruncat & mutilat, arbitratus solam culpam vnicam esse causam irrogandæ calamitatis, cùm (vti in superioribus capitibus non semel indicauimus) satis constet, non eam solam, nec adæquatam esse calamitatum (huius præsertim vitæ) causam; quandoquidem pij non rarò viri omni culpâ vacantes, & animi robore præstantes, ad virtutem eorum perficiendam & constantiam coronandam à Deo permittantur cum maximis in hac vita difficultatibus conflictari, atque exquisitis interdum tormentis excruciari: quod ipsum tamquam eximium amicorum Dei argumentum & nota maximè illustris in ipsomet Christo Domino, adeoque Iobo eius antitypo, communi Patrum præconio celebratur.

Eliphaz malè putat hominem ob solam culpam in hoc mundo affligi.

7. Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum.

Præcedenti versu Eliphaz dixerat nihil sine causa, id est sine Numinis prouidentia, in orbe geri; quod iam allato hominis auisque exemplo confirmat: quorum vnicuique naturæ suæ congruenter Deus necessaria, quibus vitam sustentet ac tueatur, præsidia contulit; homini quidem manus ad laborandum, & super omnia dædalum ingenium, ad quidlibet quod ex vsu sit excogitandum sibique comparandum apprimè sagax & accommodum; aui verò, quòd ratione careat, & agriculturam nesciat, alas, quibus ad cibum aduolet, ac manus aucupis effugiat. Ita D. Thomas ad hunc locum: quem libens sequor, licet Pineda noster & Sanctius ab illo recedant, qui varias afferunt alias hæc cum præcedentibus

Dei prouidentia vnicuique naturæ congruenter prospicit.

connectendi rationes, quas sigillatim recensere ac refellere non est mei instituti; cui satis est eam, quam simpliciorem ac textui conformiorem iudico, indicasse, vt ex ea deinde aliquid, quod ad doctrinam & morum institutionem conferat, eruamus.

Sensus itaque verborum Eliphazi, & vis argumenti, quo Iobum vel consolatur vel perstringit, est huiusmodi. ac si dicat: Non frustrà mi Iob tantis cruciatibus affligeris, cùm non de humo aut ex aëre, sed ex culpa & peccato (quo non cares) dolor ac pœna oriatur: at esto (vt temetipsum insolenter iactas) verè innocens esses, & omni prorsus culpâ vacares; homo tamen cùm sis, natus es ad laborem & dolorem, sicut auis ad volatum: quare non est quòd indigneris, quòd conqueraris, quòd irâ & furore temetipsum consumas & occidas, singultibus & vlulatibus cuncta replens; cùm id solùm tibi accidat, quod cuilibet communi, quâ in hanc lucem editi sumus, naturæ lege, vel ob solum peccatum originale potest accidere. Hanc itaque calamitatem tuam vt æquo animo feras, & à tantis querelis abstineas necesse est.

Deus ab initio creauit hominem ad laborandum. Gen.2,3. Videtur autem hîc alludere ad id quod Moyses in Cosmopoeïa de architecto rerum omnium Deo post hominis creationem immediatè subiungit; illum scilicet cessauisse ab omni opere suo *quod creauit Deus vt faceret*; hoc est ad faciendum, siue ad operandum: volens nimirum (sicut ad illum locum Ambrosius Catharinus animaduertit) hominem similiter sex diebus, id est toto huius mortalis vitæ tempore, operari; vt in septimo, id est futuræ vitæ sæculo, possit requiescere, exemplo scilicet Domini sui, qui non nisi post laborem & sex dierum opus ad dulcissimam quietem venire voluit. Hebræa lectio manifestè hoc insinuat, quæ sic habet, אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת, *Aser bara Elohim labhasot.* id est, *Quod creauerat Deus ad faciendum*; ita vt opus & continuus in agendo labor homini vel ipsamet creationis lege incumbat. Cùm enim homo ex rebus diuersis ac repugnantibus configuratus sit, animo & corpore, id est spiritu & carne, æuiterno ac temporali, intelligibili & sensibili, luce prædito atque tenebroso; ratio & necessitas exigebat, & bona homini proponi & mala; bona quibus vtatur; mala quæ vitet & caueat: quamobrem illi data est intelligentia, vt cognitâ bonorum malorumque naturâ, & in appetendis bonis & malis declinandis vim suæ rationis exerceat. In quo cùm ob continuam spiritus & carnis luctam haud exiguus labor exantlandus sit, iure merito dicitur *homo nasci ad laborem:* quod non de fine, sed de medio ad consequendum finem intelligendum est; adeoque certum existit, vt in felicissimo etiam innocentiæ statu de Adamo scriptum sit: *Posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum.* Quod more suo eleganter D.Chrysostomus Hom. 14. in Genesin his verbis exponit: *Cùm homines*, inquit, *omnibus delicijs potirentur ibi vitam agentes, tam oblectamentis eorum quæ videbant, quàm lætitiâ eorum quibus fruebantur; ne immodicâ prosperitate homo insolesceret (omnem enim malitiam docuit otium) propterea præcepit Deus*, vt operaretur, & custodiret illum. *Si enim laboris omnis esset expers, protinus ex multo otio in ignauiam prolapsus esset.* Priùs autem ait, *vt operaretur*, deinde addit, *vt custodiret illum*, significans (vt S. Augustinus lib. 8. de Genesi ad litteram cap. 8. notat) paradisum benè operando custoditum iri, quoniam sic nihil admitteret, propter quod ab eo expelli mereretur.

Etiam ante peccatum homo creatus ad operationem. Gen.2,15.

Post peccatum homo damnatus ad laborem & dolorem. Post peccatum autem multò magis homo nascitur ad laborem, quia nimirum Deus sententiâ in peccatorem latâ eiecit eum de paradiso, vt victum sibi labore conquireret, dicens: *Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, & in sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Gen. 3,17. Hanc sanè miseram conditionem quotquot sumus Adæ filij hereditario quasi iure sortimur, vt meritò de se quisque dicere possit illud Zachariæ: *Homo agricola ego sum; quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea.* Zach.13,5. id est: Homo sum natus ad laborandum sequens exemplum Adæ, qui laborando vescebatur pane suo. Septuaginta pro *exemplo* vertunt, ὅτι ἄνθρωπος ἐγέννησέ με, *quia homo genuit me.* id est, Quia sum filius Adæ, idcircò sortitus sum conditionem eius qui me genuit. Verè igitur *homo nascitur ad laborem*; quid ni etiam ad dolorem? Omnes enim laboramus, omnes pariter & dolemus: nec est à supremo Rege vsque ad vilissimum & abiectissimum mancipium qui se valeat ab hoc duplici onere laboris & doloris eximere. *Vides quoniam tu laborem & dolorem consideras*, ait Dauid; Psal. 9,14. quia videlicet Dominus in actionibus nostris laborem, & in passionibus dolorem agnoscit. Quapropter idem Vates se bis paratum exhibet dicens: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Psal. 56,8. Paratus quippe erat ad laborandum, atque ideò dicebat: *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua:* Psal. 118,60. paratus etiam ad dolorem æquo animo ferendum: *Nam & ego*, inquit, *in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.* Psal. 39,18. Nemo igitur est qui sine labore ac sine dolore viuat; sed si leuissimum virtutis laborem & suauissimum dolorem detrectemus, in alium vtique molestissimum atque amarissimum vitiorum incidemus. *Nemo est sine labore & dolore.* De impijs enim dictum est: *In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Psal. 72,5. sed num ideò sine labore & sine dolore viuunt? nequaquam: quin imò, quia in labore hominum non sunt, in labore dæmonum detinentur; quamobrem subiungitur: *Ideò tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua.* Psal. 72,6. Quisquis igitur leuissimum laborem hominum fugit (qui est labor virtutis, quem nemo solus sustinet, sed nobiscum simul Dominus ipse omnipotens portat) & quisquis suauissimum dolorem reijcit, cuius extrema æternæ suauitatis sunt plena, is superbiæ & iniquitatis labori ac dolori ceruicem submittit, qui & cum talento plumbi & cum gemitibus mortis confertur. *Qui non est in labore hominum est in labore dæmonum.* Satius est ergo in feruore spiritus vtiliter laborare, quàm in tepiditate mentis maiore ac prorsus inutili, imò & noxio labore torqueri.

Huius vitæ felicitas in honestis laboribus sita est. Itaque magna pars philosophiæ christianæ in eo posita est, vt intelligamus huius vitæ felicitatem honestissimis in laboribus esse collocatam, quos qui mente sapientiâque præcellunt sponte & generosè debeant adsciscere. Luculentum huius

huius rei testimonium & exemplum habemus in Apostolo Paulo, qui vitæ otium atque desidiam cane peius & angue duxit fugitque, & in gyro vtilium laborum incredibili constantiâ semper est versatus; cuius propiereà gloriosum symbolum fertur gladius & corona, quibus illud breue, sed diuinum epigramma adiungitur, *In laboribus plurimus*; vt omnes intelligant, summâ propè tum animi tum corporis contentione opus esse, quæ gladio significatur, & magno inuictoque animo exorbendos esse labores, si quis coronâ potiri velit. Hæc enim est illius clara professio, cùm de spargendo Christi Euangelio docendisque hominibus loquitur: *In quo & laboro certando.* Sufficere posse videbatur ad indicandum laboriosissimum illius animum tolerantiamque inuictam, si dixisset tantùm, *In quo & laboro*; sed addidit *certando:* in Græco est ἀγωνιζόμενος, metaphorâ ductâ ab illis qui in agone contendunt. hoc est, Laboro vt strenuus pugil & olympionices, totis viribus, neruorum omnium contentione, vehementi vbique nisu conatuque depugnans. Mihi certè videtur D. Paulus non minùs otium quàm improbissimum dæmonem fugisse, & socordis vitæ delicias pari cum vitio & crimine loco posuisse.

S. Paulus exemplar laborantium.
2 Cor. 11, 23.
Coloss. 1, 29.
S. Paulus otij osor.

Ceterùm quia sæpè labor hominum imbecillitati durior & grauior videri solet; hoc diuina quoque bonitas machinata est, & prouidit, vt honestissimis è laboribus suauitudo quædam animi sequatur, plena humanissimæ voluptatis, quæ mirificè ad laborandum exsuscitet; vti pulchrè Pindarus Nemeonicâ septimâ canit: Εἰ πόνος ἦν, τὸ τερπνὸν πλέον πεδέρχεται: *Si labor fuit, delectatio eò maior accedit.* Verùm sanctiùs elegantiusque Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 136. ait πόνους καὶ ἡδονὰς διὰ τῶν ἄκρων κορυφῶν συναφθῆναι, *labores & iucunditates per summitates seu extrema coniungi.* Nam ad quem (inquit idem Sanctus) labores accesserunt, voluptates etiam atque oblectamenta postmodum subsequentur. Videtur id à Platone mutuatus, qui in Phædone dolorem & voluptatem ἐκ μιᾶς κορυφῆς, id est *ex eodem vertice*, connexa & suis capitibus iugata monet, sic vt vnum sine altero nemo queat accipere. Eò, vt opinor, etiam collineabat Cyrillus Alexandrinus, cùm in Michæam scribens breuiter & rotundè sic ait: Τέλος τῶν πόνων εὔκλεια καὶ τρυφή: *Finis laborum gloria & voluptas*, nimirum ex conscientia rectè factorum & complutium meritorum. Laborantibus enim oritur cornucopia meritis opulenta donisque magnis, quibus in æternum felicissimè iucundissimeque fruuntur. Sic quippe *Amalthea cornu* interpretari solitum aiunt, & ἀμάλθειαν illum significare, qui minimè μάλθων, id est *dissolutus*, sed gnauus, & in agendo industrius foret, vno verbo ἀμαλακτος, *durus, strenuus, laboriosus*; per cornu verò bouis, quod animal est laboriosissimum, ἐργάτην, *opificem* innui; botros autem & fructuum varietatem in eodem esse cornu, vt diues omnium copia significetur. Denique vbi huiusmodi cornu fuerit eo subitò induci ἀγαθὸν δαίμονα καὶ ἀγαθὴν τύχην, *genium & bonam fortunam*; vt est apud Ioannem Stobæum Serm. 54. E quibus omnibus luculenter patet quanta sit labori merces, & quàm verè homo nascitur ad laborem. Quod autem additur,

Labor coniunctus est cum voluptate.
Finis laborum gloria & voluptas.
Cornucopia laborantibus obuenit.
Amalthea cornu quid significet.

Et avis ad volatvm.] In Hebræo est בְּנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף, *Bene resceph iagbihu huph.* id est: *Filiæ auium se volando eleuant.* Sed non satis constat inter Hebræos quid רֶשֶׁף *resceph* significet: pluribus placet *prunas* significare, qui locum hunc ita explicant: *Filiæ prunarum*, id est scintillæ quæ excutiuntur è prunis, *se volando eleuant.* Alijs placet *auem* significare: quos hoc loco Vulgatus Interpres secutus est, atque etiam Septuaginta, qui sic vertunt: Νεοσσοὶ δὲ γυπὸς τὰ ὑψηλὰ πέτονται: *Pulli autem vulturis ad sublimia volitant*: Symmachus: Τὰ τέκνα τῶν πετεινῶν ὑψοῖ πτερά: *Filij volatilium attollunt pennas*: Aquila: Καὶ υἱοὶ πτηνοῦ: *Et filij volucris.* Complutensis habet: Νεοσσοὶ δὲ ἀετῶν: *Pulli autem aquilarum.* Vulgatus tamen in Canticis sequitur priorem Hebræorum interpretationem dum illud capitis octaui רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ, *Risspeha rissphe es*, ita vertit: *Lampades eius lampades ignis.* Septuaginta verò etiam isto loco in secunda perstiterunt sententia vertentes Περίπτερα αὐτῆς περίπτερα πυρός, *Alæ eius alæ ignis.* Primam tamen tam ipsi quàm Vulgatus sunt secuti Psalmo 78. vbi legitur, *Tradidit grandini iumenta eorum & possessionem eorum igni*, Hebraicè לָרְשָׁפִים *larsaphim*, id est *carbonibus ignitis*, Septuaginta πυρί, Vulgatus *igni.* Alijs denique Hebræis magis placet *diabolum* significari; quibus hoc loco assentitur Chaldæus vertens *filij dæmonum.* quomodo etiam Vulgatus vocem illam apud Habacuc interpretatur: *Egredietur diabolus* (Hebraicè רֶשֶׁף *resceph*) *ante pedes eius.* sic autem vocatur ob nimiam quâ pollet celeritatem. Vnde etiam in Euangelio per *volucres cæli*, qui alienum semen in terram iactum rapiunt, intelliguntur dæmones, qui hominibus insidiantur, vt verbum Dei rapiant de cordibus eorum, ne credentes salui fiant. Quòd si igitur hoc loco etiam pro *aue* diabolum vertamus (vt ex Vulgati sententia possumus, & quibusdam Hebræis placet) prorsus admirabilis erit similitudo rem declarans inauditam, quæ validam continet rationem, ad eos, qui opes & potentiam nimis auidè quærunt, vehementer (si saperent) percellendos & compescendos. Et tunc vertendum erit, *Filij dæmonum eleuabunt volatum*; vt sit sensus istiusmodi, ac si dicat: Homo quidem natus est ad laborem, impij verò filij dæmonum volare nituntur per superbiam & diuitiarum cupiditatem, è rapto viuere satagentes.

Vox resceph quid significet.
Cant. 8, 6.
Psal. 78, 48.
Auis pro diabolo accipitur aliquando.
Habac. 3, 5.
Lucæ 8, 5.

Notandum hîc verba illa, *Et auis ad volatum*, bifariàm accipi & explicari posse: Primò quidem, quasi per dissimilitudinem inter homines & aues assignando discrimen modi, quo sibi victum parant. Quoniam aues *non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea*; sed Deus pascit illas ex alieno agricolarum labore; soloque volatu, qui ipsis simul suauis ac iucundus accidit, sibi victum parant. Non sic homo, cui & semente & messe ac multo labore opus est, vt cibum sibi congruum paret, ac vitam sustentet; alioquin in superbiam & elationem erigeretur, socordem & inertem vitam ageret, aliena concupisceret ac raperet, non secùs atque auis aut diabolus, quem per auem in Scripturis designari diximus. Fortassis etiam hoc dictum fuerit ad homi-

Aliter homo, aliter auis victum parat.
Matth. 6, 26.

hominem ad honestos labores extimulandum, eò quòd diabolus adinstar vulturis aut auis cuiuspiam rapacis iugitér circumuolitet, quærens quem deuoret: quamobrem aduersus ipsum assiduè vigilandum, & orationi iugiter vacandum monet Apostolus, ne nos otiosos ac desides inueniat, & opprimat ac discerpat incautos. Huic expositioni fauet etiam D. Chrysostomi interpretatio dicentis aues nasci ad volandum, quia volatu sibi consulunt, & laqueorum vitæque discrimina facilè euadunt, iuxta illud Salomonis: *Frustrà iacitur rete ante oculos pennatorum.* Homo autem non tam facili negotio pericula, quibus circumdatus est, euadit; sed magno labore se tueri, atque ingentes tentationes sustinere ac fortiter superare debet, ne pereat; ideoque ad laborem esse natum constat.

1. Pet. 5, 8.

Prou. 1, 17.

Secundò etiam hic locus explicari potest per modum similitudinis, quemadmodum D. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 7. insinuat: vt nimirum sicut auis maxima cum voluptate volat, sic homo etiam alacriter summâ deuotione atque animi propensione pijs sese studijs & laboribus dedat, seque totum in Dei sui obsequium impendat. Hoc enim Christo Domino gratissimum est, *qui* (vt Apostolus ait) *dedit semetipsum, vt mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum*, hoc est magna cùm alacritate atque ingenti studio & animo virtutis opera capessentem.

Homo debet esse alatus ad laborem sicut auis ad volatum.

Tit. 2, 14.

Mysticè cum S. Gregorio ad hunc locum, in *homine* heredem primi parentis & inobedientiæ ipsius imitatorem; in *aui* verò noui hominis Iesu Christi filium & sectatorem intellige: ille enim vt filius terreni solùm terrenis inhiat, & infima, quæ corruptioni obnoxia sunt, desiderat; iste verò vt filius cælestis in cælum euolat, atque ad immarcescibilem æternæ gloriæ coronam anhelat. *Homo* ergo (id est conditione terrenus atque peccator) *ad laborem natus est*; quia vndique curarum spinis & molestiarum tribulis circumpungitur, & in ipsis etiam lautis opiparisque conuiuijs pane doloris ac laboris vescitur, vt pœnam suæ inobedientiæ sustineat illâ Domini sententiâ decretam: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* At *auis* (id est vir iustus, cuius conuersatio in cælis est, & ab omni terrena collutione semota) *nascitur ad volatum*; quia dum meritis præsentibus & spe futurorum bonorum alatus mente in cælum euolat, molestijs huius mundi sese eximit, & in arcem deliciosæ tranquillitatis ascendit. Hic itaque ad volatum natus est, quia dum se amore à terrenis elongat, & in terra se peregrinum reputat, si quæ forsitan aduersa incidant, in illis tamquam in alienis & vix ad se pertinentibus non laborat. Vnde S. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 7. *Sancti*, inquit, *viri, quia transeuntia non amant, non solum nulla temporalium desideriorum pondera tolerant, sed & si qua aduersa consurgunt, in ipsis suis pressuris & languoribus non laborant. Quid enim flagellis durius? Et tamen flagellatis Apostolus scriptum est:* Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. *Quid ergo eorum mentibus labor est, quibus & pœna verberum labor non est?* Homo *ergo* ad laborem nascitur; *quia ille huius mundi veraciter mala sentit, qui eius bona inhianter appetit. Nam cuius mens ad alta suspenditur, sub ipsa est quidquid exterius contra ipsam mouetur.* Sic ille. Verè igitur magna est vitæ studiosæ & perfectæ iucunditas, quâ homo, siue ad cor suum ingrediatur, siue ad exteriora egrediatur, siue lanâ & pelle spolietur, semper tamen vberrima sanctarum deliciarum pascua inueniet.

Homo terrenus ad laborem & spiritualis ad volatum nascitur.

Gen. 3, 19.

Act. 5, 41.

Ex dictis, vt opinor, satis liquidò constat hominem nasci ad laborem non quidem vt finem, sed vt medium, quo ad Deum, qui finis noster est, perueniatur. Sicut enim mundum non propter se Deus fecit, sed propter hominem, qui eo vtitur; ita ipsum hominem propter se, non quasi obsequio eius indigeat, sed vt esset qui opera eius intelligeret, qui prouidentiam disponendi, rationem faciendi, virtutem consummandi & sensu admirari & voce proloqui posset: quorum omnium summa hæc est, vt Deum colat. Quod cùm sine studio & assiduo labore præstari non possit, consequens etiam est, vt ad laborem, præsertim mentis & ingenij, natus sit, qui haudquaquam minor est quàm corporis. Nam *qui addit scientiam, addit & laborem. Et sine dolore non viuitur in amore*, vt pius scriptor Thomas de Kempis ait. Vnde vlteriùs facilè colligitur, quales labores qualiaque opera potissimùm à nobis exigantur, scilicet pietatis ac religionis; quæ vt Deo grata sint, non ex tristitia aut necessitate, non cum tædio aut pigritia, sed alacriter, liberè, feruenter & diligenter obeunda sunt. Hilares enim, strennos, veloces & feruentes operatores diligit Deus, qui prompto lætoque animo ipsum quærant; iuxta illud Psalmi: *Exultent & lætentur super te omnes quærentes te.* Et iterùm: *Lætetur cor quærentium Dominum. Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius semper.* Dum ait *confirmamini*, robur exigit & fortitudinem ad pigritiam & pusillanimitatem expellendam; dum verò addit *semper*, iugem postulat continuationem ad animi euagationem & mentis inconstantiam coërcendam omnemque inanem interruptionem excludendam. Per *faciem* denique significat diuinam præsentiam, vt nimirum opera nostra in conspectu Dei & ipso intuente faciamus: quod ad deuotionem & spiritus feruorem excitandum & continuandum plurimùm iuuat. Bis autem dicit, *Quærite Dominum*, & *quærite faciem eius*, insinuans Deum per duplicis (actiuæ scilicet & contemplatiuæ) vitæ opera quærendum esse; quandoquidem ad vtriusque vitæ labores & opera nati & formati sumus, licet non parem omnes ad vtramque habeant capacitatem: nam quidam quasi peculiariter nati videntur ad contemplationem, ad quam, teste D. Gregorio lib. 6. Moralium cap. 17. naturalem habent aptitudinem & propensionem; alij verò è contra toti potiùs ad actiuæ vitæ labores nati videntur, cùm ad contemplationem prorsus sint inepti: quales ferè sunt homines rudiores; vt fabri ferrarij, & eiuscemodi opifices, quos Ecclesiasticus ad sapientiam ineptos esse profitetur, cùm alioquin ad opera mechanica sint aptissimi, & sic à natura formati, atque vsu exculti, vt in ijs non rarò ad stuporem omnium mirificè excellant. Vnusquisque igitur pro virili suo Deum ante omnia quærere debet, idque potissimùm per ea opera,

Homo nascitur ad laborem non vt finem, sed vt medium.

Eccle. 1, 18.

Qualem laborem exigat à nobis Deus.

Psal. 39, 17.

Psal. 104, 4.

Deus quærendus per vitam actiuam & contemplatiuam.

Homo natus & renatus ad labores.

opera, ad quæ peculiariter à natura formatus ac natus, aut per Dei gratiam singulariter vocatus ac renatus videtur. Gratia etenim mirificè naturam perficit. Vnde sicut homo naturæ lege nascitur ad laborem, ita per Baptismum renascitur ad ampliùs & perfectiùs laborandū, secundùm propensionem quam vnicuique Dei gratia & virtus infusa diuinitus impertitur, dum speciali vocatione singulos non rarò excitat & ad labores pro Dei gloria suscipiendos, & ad pia opera statui suo conuenientia fortiter simul ac suauiter quodammodò impellit. Hanc opinor ob causam comparatur in Euangelio Deus homini patrifamilias, qui vno eodemque die à primo manè vsque ad vesperam quinquies exiuit ad conducendum operarios in vineam suam, & quos inuenit otiosos acriter increpuit, quòd à natura statuque suo per otium & desidiam degenerarent; haud obscurè insinuans nobis omnibus à primo manè rationis elucescentis vsque ad mortis vesperam operandum & instanter laborandum esse; siquidem propterea nati & regenerati sumus.

Matth. 20, 1.

8. Quam ob rem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum.

In necessitatibus & ærumnis ad Deum confugiendum.

Cùm, inquit, in hac vita non ad quietem & gaudia, sed ad laborem & dolorem nati simus, idcircò haudquaquam impatienter agam, nec obmurmurabo; sed humiliter me geram, & supplex Dominum deprecabor, vt mihi opem ferat; & ad Deum confugiam, qui tutissimus est laborum ac malorum omnium portus. Hisce verbis Eliphaz Iobum adhortatur vt ad Deum se conuertat, eiusdemque auxilium in suis aduersitatibus imploret; quoniam ipse solus tot tantisque malis remedium adferre, & omnes omnino calamitates abstergere ac penitus tollere cùm voluerit potest. Quasi dicat: Si hoc idem mihi quod tibi infortunium euenisset, haudquaquam certè, vt tu facis, ita me torquerem, aut in querelas tam acerbas prorumperem, nec diei natiuitatis meæ maledicerem; sed supplices ad Deum preces funderem, & ad ipsum cōuerterem eloquium meum. Existimabat enim Eliphaz Iobum irâ præcipitem de statu mentis deiectum, pro precibus, quas in tantis ærumnis constitutus Deo supplex offerre debuisset, impia & blasphema omnino verba reposuisse: in quo grauissimè decipiebatur, quòd verborū Iobi sensum ac vim minimè intellexisset, ad externam dumtaxat speciem eorum superficie tenus attendens, nec altissima quæ iis continebantur mysteria vllo modo penetrans. Vnde accidit vt pharisaici quidpiam pateretur, Iobum in animo suo apud semetipsum despiciendo, seque ipsi tacitè præferendo, tantum non dicens: Ego sanè non probo Iobi mentem parum mitem; quin potiùs prosperis rebus vtens ac benè valens Deum precor, vt bonam mihi mentem conseruet, atque ad communes huius vitæ labores perferendos, nec non ad grauiores, si quando ingruerint, calamitates generosè ac constanter sustinendas roboret augeatque. Homo quippe sum, humani nihil à me alienum putans; & ex hoc luctuoso Iobi spectaculo manifestè disco ac video nihil fidendum prosperitati: quare mihimetipsi benè consulo, dum calamitatis tempus anteuerto, & animum meum ad quemuis euentum constanter excipiendum ac fortiter tolerandum comparo, & auxilium Dei imploro.

Natura nos docet in magnis difficultatibus opem Dei implorare.

Prudenter sanè in ærumnis & difficultatibus per deprecationem confugit ad Deum, qui in natura ipsa inseruit tacitos veluti igniculos, quibus in duris grauibusque rebus animus attolleretur ad potentissimum cæli Dominum & tutorem vniuersitatis inuocandum. Quod naturæ testimonium diuinè vrget Tertullianus lib. de Testimonio animæ, cùm ostendit homines, qui de diuinitate, deque magna Numinis potentia & augusta eius maiestate ac prouidentissima in omnes beneuolentia nihil vnquam acceperint aut intellexerint, in miseris tamen afflictisque rebus oculos in cælum tollere consueuisse, & ebullienre in amicum sonum corde illud dicere: *Deus adiuua*. Quasi foret non dubia ipsius animi & naturæ professio, nullum sibi satis esse; pollens autem ac summum aliquod esse Numen & dominantem in orbe Deum, ad quem spectaret communibus vitæ ærumnis & impotenti aliorum violentiâ oppressum è calamitate eripere ac liberare. Ita Plato in Theæteto egregiè asseruit homines in belli casibus, morbis, tempestatibus & summis periculis constitutos habere Deos ἄρχοντας καὶ σωτῆρας, *præsides & seruatores*. Sic enim Academici cum aliis præstantibus in Philosophia viris disputabant, pios omnes, qui animum suum à vitiis & libidine auocarent, esse diuis charissimos, à quibus non poterant non bonis eximiis ornari & in aduersa fortuna defendi. Quam ob causam Themistius Orat. 5. Τὴν τοῦ Θεοῦ εὔνοιαν, id est *Dei beneuolentiam*, vocat δυσεκπολιόρκητον φυλακτήριον, *inexpugnabile præsidium*: quod nimirum amicus ille Numinis fauor pro lorica & clypeo esse videatur. Quod adhuc clariùs & longè sanctiùs Propheta Regius innuit, quando ingenti lætitiâ delibutus ita canit: *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos*. Bonam ipsam Dei erga nos voluntatem diuinitus appellat *scutum*, quo non modò potentissimè in acerba fortuna tegimur, verùm etiam, quasi omen sit victoriæ, vincimus ac triumphamus; & proinde nos illo dicit coronari, non aureo gemmeoque diademate, sed insigni Dei humanitate, quæ fiduciam nostram inaurat, & palmis victricibus decorat. Vel nos ait scuto coronari, hoc est, velut aheneo vallo circumcingi, & vndique muniri, vt intelligamus ad illos, qui piâ fiduciâ Deo se committunt, nihil aduersi, nisi illo volente, penetrare posse. Sed quid scutum ad coronam? Quid scuti horror ad coronæ pulchritudinem? Scutum aheneum est, corona aurea: scutum ad belli puluerem, corona ad victoriæ lætitiam comparatur. Qui dat scutum bellum clamat, sudores & vulnera innuit: qui coronam offert, victoriam, pacem, lætitiam prædicat. Hoc quidem in huius mundi stadio sic se habet: at Deus omnia simul largitur athletis suis, qui cùm dat scutum non sinit etiam coronam desiderari; sed quem scuto armat simul coronâ condecorat, vt nihil desit, quod tibi non veniat in munere diuinò. Hinc vtique Apostoli, & religionis Christianæ lumina, viri sancti, qui omnes, quasi forent sub Dei

Academici in præsidio Dei fiduciam ponebant.

Psal. 5. 13. Propitia Dei voluntas scutum inexpugnabile.

Dei scutum simul corona est.

Sanctorum symbolum est confidere in Deum.

Matth.27, 43.

Rom.14, 14.

Psal. 10,1.

lato & flammifero vmbone tuti & muniti, pro communi & heroico symbolo hoc sumpsisse videntur, *In Domino confido*, Christi nimirum imitatione: de quo Iudæi fatebantur dicentes: *Confidit in Deo.* Sic expressè diuus Paulus honorato hoc elegio gloriatur, *Confido in Domino Iesu*; & ante Euangelium Dauid, *In Domino confido.* Item Macchabæi victoriis inclyti, quas non tam ferro quàm diuinæ fiduciæ armis retulerunt; qui cùm agerent apud suos de multitudine & potentia inimicorum in hunc modum loquuntur: *Illi quidem armis confidunt simul & audaciâ; nos autem in omnipotente Domino, qui potest & venientes aduersum nos & vniuersum mundum vno nutu delere, confidimus.* Sic apud Hebræos, quamdiu legis amor Numinisque timor viguit, velut tessera illa communis audiebatur, *In Domino Deo nostro confidimus*, vt Isaias testatur. Denique plenæ sunt vtriusque Testamenti paginæ & omnium litterarum monumenta gloriosis factis diuinisque oraculis ac monitis, quæ fiduciam hanc suadeant; pro qua hîc Eliphaz aliquot versibus sequentibus præclara quædam ex diuinæ gubernationis ratione depromit argumenta.

2 Macch. 8,18.

Isaiæ 36,7.

9. Qui facit magna & inscrutabilia & mirabilia absque numero.

Dei potentia nos ad fiduciam excitare debet.

Quoniam superiori versu Iobum admonuerat vt ad Deum se conuerteret, eiusque clementiam & opem in suis afflictionibus imploraret; ne ex pusillanimitate de sua desperans salute à diuino auxilio inuocando retardaretur, quòd omnes fortunas suas iam amissas & insanabili se morbo insuper affectum cerneret; aptissimè hic infinitam Dei potentiam magnificentiamque commemorat, vt doceat nullius res adeò afflictas ac deploratas existere, quas non facillimè Deus, cùm voluerit, possit erigere, atque in integrum restituere; ideoque in solo Deo fiduciam omnem esse collocandam. Ad hanc porrò fiduciam duobus præcipuè modis erudit nos Deus & quasi manuducit; nimirum declaratione inuictæ potentiæ suæ gloriosæque maiestatis, cui nihil resistat; & immittendis calamitatibus, è quibus nulla humana vis eripere & tueri possit; vt homines cognitâ imbecillitate suâ, atque insuperabili Dei robore percepto, ad illum velut vnicum in rebus profligatis perfugium recurrant, qui solus possit omnia, & reliqua sine ipso nihil: quamobrem in Scripturis vocatur *Omnipotens nomen eius.* Quod diuinè exponens S. Dionysius lib. de Diuinis Nominibus cap.8. docet duplici modo Deum dici *παντοδύναμον καὶ ἀπειροδύναμον*, id est *omnipotentem & infinitipotentem*: Primò causaliter & eminenter; *quatenus* nimirum *omnem potentiam in semetipso anticipat, & eminenter continet, vt omnis potentia causa, nec non omnia per potentiam inenarrabilem & incircumscriptam producit, vt autor ipsius esse potentiæ tam vniuersalis quàm cuiuslibet particularis.* Siquidem ab ipso est omnis potentia omnisque virtus, seu vis agendi & operandi, omnis vigor, omnis efficacitas in omnibus rebus creatis, in terra, in mari, in astris, in lapidibus, metallis, plantis, animalibus, ipsisque Angelis; in quibus omnibus vis omnis operandi aliquid est tenuis dumtaxat participatio potentiæ diuinæ.

Exod.15,3 *Omnipotens nomen Dei.*

Deus est causaliter & eminenter omnipotens.

Deus est formaliter omnipotens & infinitipotens.

Secundò dicitur formaliter *Omnipotens*; *quatenus* scilicet *infinitipotens est non solùm omnem potentiam producere; sed etiam quòd supra omnem quoque ipsam per se potentiam existat, & quòd desuper possit infinities infinitas alias rerum potentias producere, & quòd infinita & in infinitum producenda potentia non possint supraquam infinitam potentia illius potentifica effectionem hebetare.* Deus igitur ipse in se formaliter est potentiæ infinitæ, vel potiùs ipsamet potentia infinita per se subsistens: potest enim omnia quæ mens creata potest concipere; quæ prorsus in omni genere & specie sunt infinita; v.g. infinitos mundos huic nostro mundo similes, & alios huic dissimiles, infinitos Angelos, infinitos populos, infinitum aurum, argentum, lapides pretiosos, &c. nec solùm potest omnia quæ mens creata potest concipere, idque in quantauis magna multitudine, quantitate ac perfectione, sed etiam quidquid ipse suâ infinitâ sapientiâ potest extra vel intra se concipere; quæ infinities plura & magis mirabilia sunt, quàm ea quæ possunt concipi à mente creata. Quidquid enim suâ mente infinitâ potest interiùs concipere seu formare intelligendo, potest exteriùs producere & formare creando; & hoc modo potentia ipsius sapientiæ coæquatur. Porrò hæc omnia potest facere repentè, sine mora temporis, & sine vllo labore, summâ & infinitâ facilitate, solo nutu suæ voluntatis, & solo verbo. Quare longè facilius illi esset mille mundos nouos excitare quàm nobis nomen mundus pronuntiare; & tamen nobis nihil facilius verbo.

Quomodo intelligatur Deus posse facere infinita.

Notandum tamen (vt in quæstione prorsus theologica præcisè loquamur) quando Deum dicimus posse facere in omni genere infinita, hoc intelligi de infinitis syncategorematicè (vt Scholastici loquuntur) non categorematicè sumptis; id est, posse illum tot res cuiusuis generis facere, vt semper possit plures & plures sine fine, adeò vt nullus numerus tam magnus concipi queat, quin tot & plures sine fine possit facere; sic tamen, vt numquam faciat infinitum actu, iuxta probabiliorem S. Thomæ & multorum aliorum sententiam, quia repugnat creaturæ actu esse infinitam, vt passim Theologi docent.

Opera Dei magna sunt.

Hic igitur infinitipotens Deus hoc loco ab Eliphazo dicitur facere *magna & inscrutabilia & mirabilia absq; numero.* quod ferè coincidit cum illa Dauidis sententia præ admiratione exclamantis: *Magna opera Domini!* item cum illa: Psal.110,2
Qui facit mirabilia magna solus. Quibus verbis Psal.135,4
profitetur Propheta Deum solum & magna facere, & mirabilia operari. Quæ licet eius potentiam & sapientiam potissimùm manifestent, attamen eiusdem quoque benignitatem non obscurè declarant. Quòd enim adeò magna & pulchra sint, opificis potentiam ac sapientiam indicant; quòd autem propter nos & in vsum nostrum facta sint, conditoris eorum benignitatem ac immensam bonitatem mirificè commendant. Quapropter Vates quidem Regius ex magnis Dei operibus nos ad potentissimi benignissimique Numinis confessionem ac laudem vbiq; excitat;

In iis relucet Dei potentia, sapientia & benignitas.

excitat; Eliphaz verò eadem hîc commemorat, vt propositâ diuinorum operum magnitudine vel insolentem (vt ipse perperàm opinabatur) Iobi animum deprimeret aut saltem erigeret desperantem; quoniam ad vtrumque diuinæ potentiæ consideratio plurimùm valet, quæ in magnis, inusitatis ac formidandis operibus (quæ inscrutabilia, mirabilia & terribilia Dei nominantur) maximè relucet, quibus omnes, etiam superbissimi gigantes, qui vel cælum ipsum violare ferro & impiâ manu stultè moliuntur, & coronati Reges, & augusti Imperatores, velint nolint, caput suum inclinent, & maiorem quamdam manum robustioremque agnoscant necesse est. Quod vt Iobo magis inculcet, ad particularia quædam Dei mirabilia descendit dicens:

Psal. 65,3.

10. Qui dat pluuiam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa.

Dei potētia & prouidentia relucet in pluuiarum immissione.

Mirabilem Dei in pluuiæ imbriumque generatione ac dispensatione potentiam prouidentiamque commendat, quam eodem sensu Dauid & iisdem penè verbis deprædicat, atque inter magnifica Dei opera recensēt, dicens: *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam.* Id est: Qui facit è terræ vaporibus nubes in sublimi concrescere ac cælum quodammodò operire, vt deinde solaribus radiis aut aliorum planetarum influentiis præparatæ ac solutæ; terram ipsam, vnde humorem collegerant, fœcundis imbribus augeant, grauidentque ad mirificos & multiplices fœtus. Quod haud dubium esse omnipotentis atque diuinæ virtutis indicium Oracula testantur, dum hanc supremam pluuiæ potestatem soli Deo propriam & aliis incommunicabilem esse tradunt; ac veluti certum & infallibile veræ diuinitatis argumentum assignant, quo tamquam signo distinctiuo à falsis Gentium diis distinguatur. sic enim Ieremias ait: *Numquid sunt in sculptilibus Gentium qui pluant? aut cæli possunt dare imbres? Nonne tu es Dominus Deus noster, quem expectauimus? tu enim fecisti omnia hæc.* Vbi Aquila legit: μὴ ἔστιν ἐν τοῖς ματαίοις τῶν ἐθνῶν ὑετίζων; *Numquid est in vanitatibus Gentium qui pluat?* quasi dicat, vanum esse numen, cui non adsit potestas pluendi: quam Paulus quoque in Actis Apostolorum esse verum diuinitatis testimonium profitetur Deum viuum prædicans, *qui non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens de cælo, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitiâ corda nostra.* Per pluuiam quippe Deus cunctis mortalibus testatam esse voluit suam omnipotentiam ac prouidentiam (quæ enim mortalium vis hoc opus admirabile tam frequens tamque vtile perficeret?) nec non beneficentiam erga genus humanum prorsus singularem, quæ homines hoc admirabili artificio sustentat; quod, præter vsus mortali naturæ necessarios, delicias quoque parit innumerabiles, quibus non solùm iusti & amici Dei, sed etiam iniusti (super quos etiam pluit) perfruuntur.

Psal. 146,8

Potestas pluuiæ est solius Dei.

Ierem. 14, 22.

Act. 14,16

Matth. 5, 55.

Et irrigat aqvis vniversa.] Hoc posterius hemistichium à quibusdā Interpretibus non tamquam prioris explicatio, & veluti amplior eiusdem rei expositio, ac vocabulis synonymis (prout in Psalmis passim fit) repetitio accipitur; sed de fluminibus explicatur; quorum videlicet exundatione, non secus ac Nili in Ægypto, pluuiarum defectus suppleatur: *Vbi iacto semine in hortorum morem aqua ducuntur irrigua:* vel sicut in paradiso, olim deliciarum loco, *priusquam pluerat Dominus Deus super terram, fons ascendebat è terra irrigans vniuersam superficiem terræ.* Verùm (vt benè cum Sanctio nostro Pineda notat) si textum Hebræum & Græcum consulamus, hoc etiam ad pluuias, de quibus in priori hemistichio agitur, referendum esse intelligemus: in Hebræo enim est וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל־פְּנֵי חוּצוֹת, *vescoleahh maim al pene hutsot.* Id est: *Et irrigat aquis superficies platearum*; significans non solùm agros & hortos agricolarum & hortulanorum labore ac industriâ subactos & consitos, sed plateas etiam & loca infrugifera cælesti pluuiâ irrigari. Septuaginta vertunt: Ἀποστέλλοντα ὕδωρ ἐπὶ τὴν ὑπ' οὐρανόν: *Qui mittit aquam super eam quæ sub cælo.* quod Scholion exponit, ἐπὶ πρόσωπον ἐξωτάτων, *super faciem extimorum:* quod de fluminibus dici non potest, quæ nec totam quæ sub cælo est terram operiunt vmquam, neque vniuersam eius superficiem irrigant; quemadmodum à pluuia quotidie fieri videmus, quæ ipsamet etiam montium cacumina & quælibet loca hominibus inaccessa peruadit; iuxta illud: *Quis dedit vehementissimo imbri cursum, vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur?* de quo suo loco.

Flumina sunt supplementum pluuiarum.

Deut. 11, 10.

Genes. 2,5.

Iob 38,25.

Ceterùm cùm pluuiis nonnumquam Deus, vt iustitiæ instrumentis, ad vindictam & supplicium de improbis sumendum & orbem sceleribus inquinatum diluuio delendum vsus fuerit, huc ego potissimùm alludi censeo; quandoquidem, vt ex præcedentibus & sequentibus patet, tota hæc Eliphazi oratio ad Iobum perstringendum, & occulti alicuius criminis, ob quod in tantas calamitates inciderit, arguendum & conuincendum ordinetur; vt tandem aliquando culpam suam agnoscens, & cum Deo in gratiam rediens, delicti sui veniam ac supplicij remissionem obtinere mereatur: suadet enim Iobo vt ad Deum se conuertat, quemadmodum versu octauo dictum est, eumque deprecetur, *qui dat pluuiam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa*; id est, qui imperat nubibus, vt se cogant & addensent onerentque imbre, tum patefactis subitò cataractis fluuios immittant in orbem terrarum, quibus, si voluerit, eluuione perdet omne genus humanum. Quod enim semel Deus fecit id cùm libuerit facere potest. Eant nunc de stirpe Enacim famosi illi à sæculo & robusti bellatores; eant purpurei Principes, qui vt dij coli voluerunt, quibus nihil dominetur; videant sub aquis in denso illo luto & ranarum vermiumque regno, an in fortitudine brachij sui, aut diuitiarum copia, aut multitudine armatorum fiduciam ponere possint, & aduersus Deum magnificè triumphantem & dominantem consistere. Meritò hîc cum Regio Vate liceat exclamare: *Quis in nubibus æquabitur Domino!* Illi inquam, qui roris pluuiæque Dominus est: *Qui leuat nubes ab extremo terræ*, vt ait Ieremias. de

Pluuia etiam diuini supplicij instrumentum.

Psal. 88,7.

Ier 51,16.

de quo eleganter quoque Iob in Physiologiæ arcanis Theologus: *Quis*, inquit, *pluuiæ pater, vel quis genuit stillas roris?* Sed de his suo loco, cap. 26. vers. 8. & cap. 28. vers. 36. & cap. 38. vers. 28. vbi etiam mysticas & morales pluuiæ acceptiones explicabimus.

Iob 38,28.

11. Qui ponit humiles in sublime, & mœrentes erigit sospitate.

Id est, eos qui sub pedibus omnium esse videbantur attollit quasi in aureum currum misericordiæ triumphantis, & per oculos non dicam hominum verùm & Angelorum circumducit, vt miserationes Numinis infinitas ipsi agnoscāt. Non solùm enim improbos puniendo atque superbos deprimendo potentiam suam ostendit Deus; sed vel maximè illam humiles exaltando, & mœrentes consolando & sospitando manifestat. Summæ enim potestatis argumentum est posse excitare iacentes, & ruentes sustinere; hi ne cadant, illi ne in sordibus ac puluere tabescant. Plurima sanè sunt in Scripturis monumenta & exempla, quibus apertè ostenditur Deus exaltandis humilibus quasi totus incumbere, nec vllâ re magis quàm humilium exaltatione gloriari, adeò vt illud præ ceteris eximium & veluti proprium quodammodò Dei munus esse videatur. Quod experientiâ compertum habens & admirabundâ mente considerans Dauid iure merito exclamat: *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat; & humilia respicit in cælo & in terra!* Vbi inter alias admirabiles diuinæ potentiæ ac prouidentiæ rationes hanc potissimùm admiratur & extollit; quòd nimirum excelsus cùm sit Dominus humilia respiciat. Nam magni plerumque magnos diligunt, & supremi sæculi Principes alios sui similes, nempe nobilissimos & illustrissimos, amore suo dignos ducunt. Non ita Deus noster *qui in altis habitat*; & cùm naturâ suâ immensus & excelsus sit, *humilia respicit in cælo & in terra*. Ad quem locum pulchrè Prosper, *In altis*, inquit, *Dominus habitat, id est in sanctis & spiritualibus atque cælestibus; & humilia respicit, id est ipsos sanctos numquam in se, sed semper in Domino gloriantes: delectatur enim altitudine humilium & humilitate celsorum in cælo & in terra: hoc est, quorum conuersatio in cælis est, licet mortali sint carne circumdati.* Respectus itaque humilium, quo à Domino respiciuntur vt cæli sui, vt ipsâ humilitate sublimes, respectus est benignitatis & amoris: respicit enim eos vt ipsius honoris auidos, atque humilitate decoros: & ad eos diligendos trahitur, quia cùm eos iustos & sui similes fecerit, eximio quodam ipsos amore dignatur. Humilibus nempe nihil aliud curæ est nisi honor Dei: nam illum honore afficiunt, dum eidem omne bonum tribuentes, seipsos conatusque suos apertissimâ cōpulsi veritate contemnunt: illos autem qui Deum honorant ipse gratissimos habet, eisq; abundantissimam gratiam impertit. Quâ ratione nos Ecclesiasticus ad humilitatē hortatur dicens: *Quantò magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam: quoniam magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur.*

Proprium Dei est humiles exaltare.

Psal. 112,5

Deus cùm sit altus humilia respicit.

Humilibus solus Dei honor curæ est.

Eccli. 3,20

Nihil sanè pretiosius, nihil desiderabilius, quàm apud Deum inuenire gratiam, & eius amorem ac beneuolentiam promereri: si hanc igitur tibi conciliare cupis, quantò maior fueris, tantò magis te abiice, tantò modestiùs de te cogita, tantò veriùs aliis te submitte, vt hunc thesaurū gratiæ Dei possidere merearis. Neque verò gratiam dumtaxat, sed & gloriam, eamque eximiam, humilitas promeretur apud Deum, qui (vt in Annæ Cantico est) *suscitat de puluere egenum, & de stercore erigit pauperem, vt sedeat cum Principibus, & solium gloriæ teneat.* Quò spectat etiam illud Dauidis, *Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem, vt collocet eum cum Principibus, cum Principibus populi sui.* Quod ab Anna videtur mutuatus Propheta Regius, minimè erubescens à femina, insigni humilitatis exemplo, discere, illiusque doctrinâ suam illustrare. Quem locum Theodoretus cum altero componens, vtrumque deinde explicat de vicissitudine temporalis miseriæ ad temporalem felicitatem; quamuis illam aliam vicissitudinem spiritalis miseriæ ad spiritalem felicitatem non excludat: *Cernimus*, inquit, *hæc ipsa à Deo vniuersitatis continuò fieri. Sic beatum Dauidem, cum pastor esset, Regem fecit; & Iosephum, cùm in seruitutem incidisset, in regali constituit solio: sic Moysem, cùm opilio esset, populi gubernatorem declarauit, Pharaonisque Deum elegit: sic Gentes impietatis paupertati seruientes, & in peccati stercore sedentes, bonis, quæ Israëli concessa fuerant, dignatus est: sic humanam naturam, cùm in ipsum mortis profundum incidisset, assumpsit, & sursum erexit, & collocauit super omnem Principatum & Dominationem & omne nomen, quod nominatur non modò in sæculo hoc, sed etiam in futuro.* Atque hoc est quod beata Virgo Deipara in Cantico suo cecinit: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.* Quæ cùm sint obuia notissimaque, & passim decantata, & à pluribus Scriptoribus atque Interpretibus illustrata, non opus habent maiori explicatione.

Humilitas meretur gloriam & exaltationem.

1. Reg. 2,8

Psal. 112,7

Luc. 1,52.

ET MOERENTES ERIGIT SOSPITATE.] Id est homines luctu & mœrore confectos, de quorum salute omnes diffidunt, subitò recreat, reficit, & cunctis doloribus liberat. Sic liberauit Henoch & Eliam de communi morte, Noë de diluuio, Abraham de Vr Chaldæorum, Isaac de hostia & de manu patris sui Abrahæ, Lot de Sodomis & de flamma ignis, Moysen de manu Pharaonis Regis Ægyptiorum, Danielem de lacu leonum, tres pueros de camino ignis ardentis & de manu Regis iniqui, Susannam de falso crimine, Dauidem de manu Regis Saul & de manu Goliæ. Quam diuinæ tutelæ prouidentiam sanè maximam in se luculenter expertus Dauid etiam alios secum ad laudes Deo decantandas inuitat dicens: *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.* & post pauca de se dicit: *Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius liberauit eum.* Eodem modo passim alibi Deum vt refugium, vt salutem, vt protectorem & adiutorem, vt patrem pauperum, vt mœrentium consolatorem deprædicat: nam ea est in destitutos & calamitatibus obnoxios illius benignitas, & singularis beneuolentia, vt velut glorioso

Deus mœrentes erigit & solatur.

Psal. 33,4.

Deus est velut oceanus consolationis.

rioso & honorifico titulo excellentis gloriæ ab Apostolo vocetur *Deus totius consolationis*; hoc est abundantissima quædam velut apotheca, vnde omne genus consolationis promitur; *& Deus patientiæ & solatij*; quòd, vt rectè ibi notat Cornelius à Lapide noster, sit totus consolatio & oceanus consolationis, vnde non tenues riuuli, sed ingentia flumina suauitudinis infinitæ ad afflictos mœrentesque dimanent.

2. Cor. 1, 3
Rom. 15, 5

12. Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant.

Deus dissipat cogitationes & conatus impiorum.

Nihil profectò Numinis potentiam prouidentiamque hominibus adeò admirabilem commendabilemque reddit, quàm si eius suaui dispositione, præter omnem expectationem, malignorum & iniquorum hominum, quibus nemo resistere valebat, conatus & machinationes eludi ac dissipari videant. Quam ob causam Regius Propheta Deum laudare non cessat: *Quia Dominus dissipat consilia Gentium, reprobat cogitationes populorum, & reprobat consilia Principum.* Ita Babyloniorum impia in turris ac ciuitatis ædificatione consilia dissipauit, & simul ipsos ædificatores per vniuersum terræ orbem dispersit. Sic cùm Salmanasar Rex Assyriorum in Hierosolymæ euersionem coniurasset, & obsessi extremum exterminium pauidi expectarent, ecce inopinatò Deus (vt Regum narrat Historia) vocat nomine suo vnum è beatis spiritibus, qui cælestis sunt curiæ Principes numero propè infiniti, Imperatori illi summo obedientissimi; iubet vt claras & numerosas Assyriorum legiones, quæ populum Dei magno terrore complebant, vi & impressione deleat. Dictum, factum; fortissimum exercitum centum & octoginta quinque millium rhomphæâ suâ mirabili vno impetu lacerauit, occidit. Hæc mirificam illius potentiam ostendunt, à qua pendet natura omnis & creatarum rerum varietas, proindeque denuntiant absque illo hominum vim, robur, consilium & quamlibet exaggeratam potentiam esse inanem, ad eumq; vt commune mundi præsidium recurrendum. Nam vt à cælo doctus diuinè pronuntiauit, *Cogitationes mortalium timidæ & incertæ prouidentiæ nostræ. Cogitationes*, vel, vt Septuaginta vertunt, λογισμοὶ, *ratiocinationes*, animi commentationes, consilia, machinationes mentis, ad intelligendum aut efficiendum intentæ; *mortalium* inquam, & breuis æui hominum cogitationes sunt *timidæ*, Græcè δειλοὶ, *miserandæ*, laceræ, in tenebris gradiuntur, & titubant, ac pleniori lumine destitutæ falluntur. Hinc eleganter & verè dixit Aristoteles mentis oculos in peruestigatione veritatis, maximè rerum sublimium & arcanarum, vespertilionum luminibus videri similes, quæ ad diei lumen caligant. Hoc ipsum est quod addit Sapiens, *prouidentias nostras esse incertas*, siue, vt in Græco est, ἐπισφαλεῖς, *fallaces*, errori obnoxias, dubias; quamobrem sæpè à destinato scopo aberrant, successu carent, & in media ipsa contentione franguntur.

Psal. 32, 10
Genes. 11, 5.
4. Reg. 18.
Sap. 9, 14.
Hominum cogitationes timidæ & fallaces.

Quem latet omnium hominum memoriâ, & singulis non tantùm ætatibus, sed etiam annis ac penè diebus fuisse repertos quosdam Siculo Polyphemo non absimiles, qui cùm grandi oculo prudentiæ ornati esse viderentur, miserrimè tamen excæcati sint & infatuati? Exemplum huius rei clarum habemus in Achitophele, cuius os cùm esset in Hebræo populo vt Delphici Apollinis cortina, vel antrum Sibyllæ veratricis, vecordi mente consilioque detestando inter patrem filiumque bellum incendit patriæ luctuosum; vnde ipse merito suo pestem & perniciem & dedecus nominis sui reportauit: nam cùm videret Absalomum iuuenem animosum & ambitiosissimi animi, qui gloriæ impotenti cupiditate raperetur, iam Regni diadema cepisse, & anhelare ad Imperij magni possessionem, auctor illi fuit, vt per nefas communi luce patefactum ad concubinas patris sui ingrederetur, vt per scelus immanemque audaciam sibi viam aditumque ad bonam mentem intercluderet, cùm grauiter semel ruere cœpisset. Quid deinde est consecutum? Cùm pergeret in malitiosum pectus aduocare veluti senatum, & vires omnes adhibere mentis atque ingenij ad ea molienda quæ Dauidi cladem & interitum adferrent; dissipauit Deus hominis consilium iudicio suo prudentis, & bellè, vt illi quidem videbatur, structas animi cogitationes prouidentiasque illusit. Itaque homo infelix os & guttur, per quæ verba in hominum aures instillauerat, laqueo stringenda & exanimanda putauit. Hic sanè docere potest, atque ex alta illa trabe, in qua pependit, ad memoriam posteritatis monere, fallaces esse hominum prouidentias, & Deum dissipare cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant. Id ipsum adhuc magis illustrans & inculcans subdit:

2. Reg. 16.
Achitophelis consilium malignum Deus dissipauit.

13. Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat.

Hunc locum Paulus quoque Apostolus citat dicens: *Comprehendam sapientes in astutia eorum.* Mira quidem in cogitationibus malignorum dissipandis relucet Dei prouidentia; sed longè tunc mirabilior apparet, quando astutissima ipsorum consilia per illa ipsa, quibus vel maximè stabilienda firmandaque videbantur, euertit; & in auctorum capita perniciemque retorquet: vti pulchrè ad hunc locum D. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 12. de his peruersorum consiliorum architectis agens ostendit: *Inde*, inquit, *voluntatem Dei peragunt, vnde hanc immutare contendunt. Omnipotentis Dei consilio dum resistere nituntur obsequuntur. Dei consilijs humana facta etiam tunc congruè seruiunt cùm resistunt.* Hoc ipsum deinde plurimis Scripturæ testimonijs confirmat, & inter cetera illustri exemplo Iosephi, quem fratres vendiderunt, ne adorarent: sed Deo suauiter ac fortiter sic omnia dirigente, quia vendiderunt adorarunt. Vnde D. Chrysostomus Hom. 61. in Genesin diuinam hanc prouidentiam in his fratrum consilijs ab illorum ad suum scopum detorquendis, vel potiùs suauissimè dirigendis, ostendens, *Consultant*, inquit, *& attentant, & suam declarant malitiam: at sapiens & omnipotens Deus insidiatores ministrare etiam inuitos facit*

1. Cor. 3, 19.
Mirabilis Dei in malignis consilijs euertendis prouidentia.
Exemplum prouidentiæ Dei in Iosepho.
Gen. 37, 28
Gen. 44, 6.

facti dispensationi futurorum. Et D. Gregorius paulò antè citatus, *Diuino,* inquit, *iudicio quod declinare coacti sunt retinendo seruauerunt.* Et paulò pòst: *Sic diuinum consilium dum deuitatur impletur; sic humana sapientia dum reluctatur comprehenditur. Timuerunt ne Ioseph super eos excresceret; sed hoc quod diuinitus dispositum fuerat cauendo factum est vt eueniret. Vnde humana sapientia voluntati Dei per intentionem resistit, inde eius impletioni militauit.*

Prouidentia Dei in Moyse exaltando & Pharaone delendo. Sic etiam Pharao Moysem dum perdere voluit illustriorem reddidit, Nam, vt benè S. Chrysostomus Hom. 54. in Acta, *Iussit,* inquit, *Pharao in flumen proijci pueros. Nisi proiecti fuissent pueri, non fuisset seruatus Moyses, non in aula educatus fuisset: quando seruabatur non erat in honore: quando expositus fuit tunc factus est in honore.* Itaque cruentum Pharaonis de perdendo Moyse consilium non modò incolumem seruauit Moysem, sed insuper ad summam prouexit dignitatem, & in auctoris tandem sui tantique sceleris architecti ruinam & interitum conuersum fuit; dum is qui Moysem adhuc puerum in flumen proijci & submergi iusserat, ab eodem à se seruato & educato vnà cum exercitu in mari Rubro submersus perijt. Verè dixit Sapiens: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum: qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat.* (Prou. 21, 30.) Multus est Propheta Regius in hac singulari Numinis prouidentia hominibus inculcanda & varijs Psalmorum modulis decantanda, præsertim Psalmo septimo, quem cecinit Domino pro verbis Chusi filij Iemini, qui Achitophelis consilium dissipauit, & in auctoris caput conuertit. de quo sic loquitur: *Ecce parturijt iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Lacum aperuit, & effodit eum: & incidit in foueam quam fecit. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* (Psal. 7, 15. *Improbi proprijs vitijs pereunt, & insidiatores suis retijs capiuntur.*) Vbi S. Basilius rectè notat hanc esse insidijs non additam pœnam, sed insitam naturam, vt in ipsos insidiatores retia conuertantur. Idem Psalmographus alio Psalmo, quem *pro occultis filij,* scilicet Absalomi occisi, inscribit, *Infixæ,* inquit, *sunt Gentes in interitu quem fecerunt.* (Psal. 9, 16.) Vbi D. Chrysostomus ait: *Improbo homine nihil imbecillius, proprijs armis capitur: quemadmodum ferrum a rubigine, & lana à tinea, ita etiam improbus à vitio.* Et statim eodem loco subdit Vates: *In laqueo isto quem absconderunt comprehensus est pes eorum.* Sic etiam Principes Sacerdotum optimam se inuiſſe rationem existimarunt, ne gens eorum & Regnum à Romanis labefactaretur, si Christum seruatorem interficerent; at eius cæde effectum fuit vt eorum Respublica præcipitaretur, & tandem conuulsa periret. Id etiam frequenter vsu euenire videmus, vt res aliqua magnum adferat incommodum ijs, qui ex illa commodum ingens se capturos sperabant, aut perniciem alijs parabant. Quod malignos ac peruersos homines iure merito vehementer terrere deberet, atque iniquos eorum conatus reprimere, vt tandem bonis viris infesti esse desinerent.

14. Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in meridie.

Versus hic paraphrasis quædam elegans est cæcitatis illius, quam peccatores, quantumuis astutiâ & dexteritate valentes, incurrunt. Scelestis quippe hominibus Sol occidit sereno die, cùm ipsi in altam rerum gerendarum ignorationem velut in tenebricosam abyssum incidunt: hinc efficitur, vt tamquam cæci porrectis vice oculorum manibus obuia quæque tentare dicantur: etenim plerumque adeò stupidè exerrant in negotijs quoque non admodum implexis, vt omnino pateat animos impios iusto Dei iudicio excæcari, vt videntes non videant, & in medios hostes suos incauti incidant: quod Syris militibus ab Eliseo Propheta in mediam Samariam inductis contigisse sacra prodit Historia. (*Peccatores cæci sunt, & in tenebris ambulant.* 4. Reg. 6, 19.) Ita peccatoribus futurum esse vaticinatus est Dauid dicens: *Fiat via illorum tenebræ & lubricum.* (Psal. 34, 6.) Quod eodem sensu & ijsdem penè verbis expressit Ieremias: *Via eorum erit quasi lubricum in tenebris: impellentur enim, & corruent in ea:* (Ier. 23, 12.) significans vias peccatorum tenebrosas simul & lubricas existere, ne quâ fugiendum sit videant, neque firmiter consistere aut gressum figere valeant, sed insuper impellantur, & corruant. Id ipsum quoque adumbratum fuit in triduanis illis Ægypti tenebris, quæ (quod omnino prodigiosum erat) Israëlitis in eadem regione gratissimâ luce fruentibus, solis Ægyptijs, Dei inimicis, tam densæ, vt palpari possent, offundebantur, ipsosque adeò excæcabant, vt nec frater fratrem, nec amicus amicum agnosceret. (Exod. 10, 21.) Fieri certè necesse est, vt in densissimas mentis tenebras incidant ij, qui legem Dei & doctrinam eius negligunt, quæ vna certum hominibus lumen adfert ad res quaslibet prudenter & inculpatè gerendas; iuxta illud Dauidis: *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* (Psal 118, 105.) Quam lucem quòd non cernant neque sentiant iniqui, sæpenumerò in Scriptura cæci & non videntes appellantur. Quis enim nescit per peccatum menti tenebras offundi, & eâ ratione totam animam fieri ludibrium inimicorum, atque in fraudem induci? (*Peccatum tenebras menti offundit.*) Ac in primis omni vitio animi lumen imminui tum vitiosorum quotidiana experientia tum Philosophi tritum illud axioma declarat: *Omnis peccans errans.* Tenebris certè inuolutus est atque cæcus quisquis in malum se facinus induit, & in fauces inferorum ac dæmonis seruitutem præcipitat. Est nimirum infandi illius hostis consuetudo ante omnia mentis oculos fraude malitiâque suâ obnubere, subducere cognitionem cælestium, vt in vitæ cursu laxis habenis quasi nigra in nocte Andabatarum more modoque ferantur. In illa sceleris vmbra piscatur ille orci prædo, & reti suo mortales inuoluit: interpositu lethiferi peccati Solis semper luctuosam eclipsin & defectionem creat, vnde plurimæ & grauissimæ calamitates oriuntur. In Iure ff. de seruitute vrbana, l. 15. & 16. prohibetur *ne luminibus officiatur, & ne prospectus offendatur.* (*Luminis & prospectus offensio est seruitus grauis.*) Est enim illud defugiendæ & molestæ seruitutis genus cum multis & magnis incommodis coniunctum, vbi grauissimi & doctissimi Iuris-

Iurisconsulti aiunt *lumen* id esse, vt cælum videatur; *prospectum* ad inferiora loca pertinere. Vtrumque facit ille humani diuinique iuris pernicies: nam per peccatum & conspectum cæli nobis eripit, & humanas quoque rationes & inferiores obtenebrat.

Est quidem omnibus hoc vitiosis hominibus commune, vt, sicut dixi, tenebras animi incurrant; vnde S. Dionysius Areopagita Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 2. peritè vocat ἀλαμπῆ κακίαν, *obscurum & illune vitium:* id tamen inuidis est quasi proprium & peculiare, vt etiam *per diem incurrant tenebras; & quasi in nocte sic palpent in meridie.* Nam reliqua quotquot sunt vitia tenebras quidem incurrunt, sed in nocte; quod non adeò mirum est; at inuidia tenebras etiam incurrit per diem, & cæcutit ac palpat in meridie; quia dum de aliorum bonis tristatur, illa ipsa lux quæ alijs affulget inuidiæ tenebras offundit: quod sanè grauissimum miseriæ genus est, quemadmodum ad hunc locum D. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 16. pulchrè docet his verbis: *Quia mens eorum dum de aliorum melioratione affligitur, de radio lucis obscuratur: quia sæpè in proximis dum bona aperta considerant, si qua mala lateant inuestigant; & sollicitis inquisitionibus laborant, si quid fortè quod accusare possint inueniant.* Reliquorum nempe vitiorum genera multa quidem mala & difficultates secum adferunt; at inuidia de ipsa felicitate laborem trahit. Proprium hoc est inuidorum ingenium, vt dum proximi miserijs vrgentur, ipsi sibi felices videantur; dum verò proximis felicitas aliqua vel sors lætior affulgere cœperit, ipsi quidem cæci efficiantur, & aliena claritas ipsis tenebras offundat.

Inuidi palpant in meridie.

15. Porrò saluum faciet egenum à gladio oris eorum, & de manu violenti pauperem.

Postquam Dei miram in consilijs impiorum dissipandis prouidentiam, nec non formidandam in eorumdem excæcatione iustitiam præcedentibus versiculis inculcasset; iam benignissimi Numinis erga egenos atque omni humano auxilio destitutos curam ac patrocinium commendat, & vaticinando prædicit inopem & humilem, in solius Dei ope sperantem, à calumnijs & criminationibus iniquorum (qui linguâ veluti gladio ad necem insontis vtuntur) & à violenta tyrannorum crudelitate tandem aliquando liberandum. De hac Dei erga pauperes & egenos prouidentia & amore prorsus singulari multa in diuinis Litteris extant testimonia; & cùm omnes quidem iustos complectatur, peculiari tamen ratione ac modo pauperum & egenorum veluti bonus quidam & amabilis tutor ac patronus esse videtur. Id quod Regius Propheta sagaci mente expendens, *Tibi*, inquit, *derelictus est pauper.* Afflictus nempe & desertus ab omnibus pro beatissimo refugio habet Deum, cui relictus est; quia illius curæ tum maximè committitur, cùm neminem habet alium qui curet. Tunc scilicet libentiùs Deus accurrit vt soletur, vt opituletur, & dulcissimi affectus sui vim & charitatem expromat. In Hebræo est verbum ex verbo: *Super te deseret se pauper.* Deo enim nixus, & magno illius patrocinio fruens, nihil est quod de se curet; qui tam bonum & prouidum curatorem habet, se totum illius fidei amorique potest committere. S. Hieronymus vertit: *Tibi derelinquetur fortis tuus*; quasi idem sit pauper & fortis, ex se quidem imbecillis & abiectus, sed ex Dei præsidio incredibiliter robustus, omnique ex parte munitus.

Deus patronus egenorum.

Deo derelictus est pauper. Psal. 9,36.

Hîc animaduertendum, quòd cùm ab impijs plurima in viros pios tela intenta sint, non vincula, non carceres, non ergastula, non gladios, non virgas, non cruces & alia exquisita tormentorum genera commemoret, sed linguam tantùm, quam *oris gladium* eleganter appellat; quâ item phrasi Psalmista vsus, de Iudæis Christi occisoribus agens, *Lingua*, inquit, *eorum gladius acutus.* Quem locum D. Augustinus etiam de Iudæis Christum linguæ gladio ferientibus eleganter exponens, *Noli*, inquit, *attendere inermes manus, sed os armatum: inde gladius processit quo Christus occideretur.* Et post pauca: *Quando ergo percusserunt, nisi quando clamauerunt, Crucifige, crucifige?* Ex quo aliisque sacrosanctæ Scripturæ Oraculis facilè intelligitur, à nulla re magis viros sanctos quàm à petulanti & dolosa lingua vexari. Illa nimirum gladios, tela & nefarios pugiones suppeditat, quibus frater cum fratre & amici inter se confligant, seque bonis & vitâ spolient. Illa communem vrbium pacem interuertit, adigit multos ad laqueum, qui probris odioque indigno vexantur. Illa honorem plurimis detraxit, & Principum virorum gratiam eripuit, ac subitâ calamitate multos oppressit. Illa cursum studiorum optimorum præstantesque piorum hominum conatus repressit, & malitiosè retardauit, quibus Dei gloria & religionis bonum amplificari potuisset. Quot ea lites procreauit? quæ dissidia familiarium? quæ diuortia coniugum? Vbi lingua pestilens est malo dæmoni auctorata, subitò exulat pax, fides, concordia; succedunt in eorum locum suspicio, perfidiæ & dolosæ machinationes, quibus innocentia illuditur, & ad pœnam rapitur. Non enim malæ linguę simplex atque vnicum vitium est, sed ex plurium aggregatione vitiorum vt chimæra quædam infamis horrescit. Numquam aspis sola procedit (vt naturæ interpretes animaduertunt) verùm semper duæ tresve aut etiam plures inueniuntur. Sic vbi linguæ vitium se prodit, videas subitò vt turbam viperarum inuidiam, odium, inhumanitatem, effrænatam iracundiam, legum diuinarum contemptum, victricem in calumniando malitiam, acerbitatem quamdam animi ius omne fasque proterentis, adeò vt homines velut circæo poculo in naturam & conditionem belluarum migrasse videantur. quin imò S. Chrysostomus etiam feris immanniores peioresque esse contendit in Psal. 13. ita scribens: *Feræ*, inquit, *cùm carnem humanam gustauerint mox cessant, propter insuetum nutrimentum erubescentes; improbi autem & inuidi perpetuò fidelem maledictis exedentes non satiantur.* Vbi etiam deuoratores leones appellat, & ex mente Regij Vatis in classe iniquorum reponit, *qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam*, &c. Alij vertunt ex Hebræo, *qui deprædantur*; vt nocturni veluti lupi esse videantur, qui auidis faucibus & ore toto in

Lingua est oris gladius. Psal. 56,5.

Lingua mala omni gladio nocentior.

Lingua est multiplex malum.

Maledici feris & belluis comparati.

Psal. 13,4.

Maledicentia venenum insanabile. prædam inhient inuolentque. Eamdem ob causam maledicentiæ crimen cum aspidum veneno comparatur: *Acuerunt linguas suas sicut serpentis; venenum aspidum sub labijs eorum.* Rei certè opportunissima imago. Nam venenum aspidum mortiferum est, &, vt Physici aiunt, immedicabile, seu, vt Moyses in Deuteronomio loquitur, *insanabile.* Haud minùs mortiferum est linguæ virus, quam non abs re pius Vates acui dicit vt serpentis. In quo S. Bernardus Tractatu de Triplici custodia mysterium agnoscit; vidit enim dici à Plinio lib. 11. cap. 37. linguam esse tenuissimam serpentibus & trisulcam, nominari autem trisulcum seu trifidum telum, quod triplici cuspide ferit, idque ipsum bellissimè in linguam & aptissimè conuenire. Linguam igitur detractoris ait esse viperam venenatam, quæ cùm virus euomit detractionis, vt triplici cuspide & trisulcâ tres lethaliter inficit flatu vno: quippe absentis famam, auscultantis conscientiam, detrahentis animam gratiæ vitâ spoliatam crudelis interimit.

Psal. 139, 4.

Deut. 32, 33.

Detractor tres simul lædit.

Calumniatoris lingua dentata & armata lanceis & sagittis. Quid de mordaci & calumniosa lingua dicam? Sunt enim aliqui tam impotentis & effrænatæ linguæ, vt non modò non absentibus parcant, sed, quod impudentis audaciæ est, ne præsentibus quidem, quos sæuo dente lacerant. eorum linguam intemperantem & maledicendi consuetudinem Propheta Regius in hunc modum expressit: *Dentes eorum arma & sagitta:* apud Symmachum est δόρατα, *lancea*. Vnde S. Hieronymus ita vertit: *Dentes eorum lancea & sagitta.* Diuino planè iudicio armorum duo genera posuit ad vulnus infligendum accommodata. Illud ad præsentes, hoc ad distantes pertinet. Lanceis cominus, sagittis eminus difciunt. Vt lanceis, ita probris & contumeliâ illos cum quibus agunt transuerberare solent crudeliterque impetere: sagittas autem in procul positos & absentes mittunt: vno verbo, omnium hominum nomen atque famam impunitâ licentiâ rodunt atque violant. Magna est ergo Dei benignitas atque potentia, quæ hominem egenum & pauperem, omni amicorum ope atque humanis præsidijs destitutum, ab immani hostium truculentissimorum vi liberet, & eorum venenata tela retundat.

Psal. 56, 5.

Septuaginta versum hunc ad rem bellicam transferunt, & ita vertunt: Ἀπόλοιντο δὲ ἐν πολέμῳ· ἀδύνατος δὲ ἐξέλθοι ἐκ χειρὸς δυνάστου: *Pereant autem in bello: infirmus autem egrediatur de manu potentis:* ita nimirum vt impij in bello iniusto, quod aduersus pios gerunt, internecione deleantur; iusti verò & pij victoriam ex impijs consequantur. Per *egenum* quoque D. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 16. intelligit *virum iustum*, qui nulla vi à pietate dimoueri possit. Duplicem autem statuit modum, quo quis ad peccandum adducitur, scilicet exemplo & suasione: quod exponit illis verbis, *Saluum faciet egenum de gladio oris eorum:* tum etiam minis, terroribus atque supplicijs: quod exposuit verbis sequentibus: *Et de manu violenti pauperem.* vt sit sensus, hominem pium ita virtuti addictum & penitus affixum esse, vt neque malorum sociorum suasionibus, neque tyrannorum terroribus atque supplicijs vel latum ab ea vnguem dimoueri patiatur. Ipsa S. Gregorij verba sunt istiusmodi: *Rectè dicit, Saluum faciet egenum de gladio oris eorum, & de manu violenti pauperem. Ac si apertè diceretur: Sic in se Deus humilium mentes solidat, vt eas ad perpetrandam nequitiam neque blandimenta persuasionum pertrahant, neque dolores suppliciorum frangant.*

Viri iusti nec blanditijs nec tormentis à virtute dimouentur.

16. Et erit egeno spes; iniquitas autem contrahet os suum.

Ex Dei præsidio spes pauperi accrescit. Ex istiusmodi nimirum Dei patrocinio ac tutela egeno ac pauperi iusto spes accrescet, cùm se viderit ab iniquo inuasore & iniusto oppressore diuinâ mirabiliter ope liberatum. *Iniquitas autem*, id est iniqui inuasores, qui iustum inopem oppresserant, cernentes ipsum tam valido Dei præsidio munitum, & ex omnibus periculis ereptum, *contrahet os suum.* id est, Præ stupore attoniti obmutescent, cùm viderint omnes suas contra virum iustum machinationes planè irritas cecidisse atque euanuisse. Huc spectat illud Dauidis in eamdem omnino sententiam iisdem penè verbis dicentis: *Videbunt recti, & lætabuntur; & omnis iniquitas oppilabit os suum;* Psal. 106, 42.
ita nimirum vt iniqui tantam Dei potentiam aduersum se pro pauperum defensione timentes ac stupentes neque mussitare neque hiscere audeant. Septuaginta hoc loco vertunt: Ἀδίκων δὲ στόμα ἐμφραχθήτω: *Iniusti autem os obstruatur.* Quod insinuat quasi vim quamdam extrinsecus illatam à Deo, quâ os iniquo etiam inuito ac reluctanti quodammodò obstruatur; cum quo congruit illud Dauidis: *Obstructum est os loquentium iniqua.* Mirum sanè est quàm viuida egeno spes succrescat, quando Deus insontem à calumnijs & inermem ab armatis insecutoribus illæsum custodit: tunc enim deiectus erigitur, & prostratus vires amissas resumit, ac semetipso fortior euadens, validè in posterum discit dimicare totamque in Deo adiutore suo fiduciam collocare; qui solus, vt idem Vates canit, *factus est refugium pauperi*, vel, vt alius apud S. Chrysostomum vertit, τῷ θλιβομένῳ, *attrito*, alius τῷ τεθλασμένῳ, *confracto*. S. Hieronymus legit, *elevatio oppresso.* Ad Deum quippe tamquam ad ἀκρόπολιν & arcem tutissimam, ad quam vis iniquorum euadere non possit, sese recipiunt pauperes in eum sperantes, atque illi tutelam suam deferunt. Refugij enim nomine intelligi solet locus editus ac munitus, in quem tempore necessitatis & periculi, vt ab hostium incursu tuti simus, nos recipimus.

Psal. 61, 12.

Deus est refugium pauperum. Psal. 9, 10.

Deus semper præstò est ad se confugientibus. Triplici autem titulo Deus refugium nostrum dicitur: Primò, quia in omnibus afflictionibus animi & corporis, in omnibus tentationibus & periculis, in omnibus angustijs & necessitatibus, quando aliunde subsidium & opem non speramus, apertum semper & certum per orationem in ipso refugium habemus, qui cum firma spe & fiducia ad se confugientes numquam repellit, sed semper exaudit, præstando id quod ab ipso petimus, vel certè aliquid longè præstantius nobisque vtilius.

Deus ceteris deficientibus nos numquam deserit ex parte sua. Secundò, quia vbi omnes aliæ creaturæ nos deserunt, vel opem ferre non possunt, ipse solus numquam deserit, sed semper & intra nos, & extra

extra nos, & circum nos vndique & ex omni parte adest nobis, paratus iuuare, consolari & saluare. Vnde meritò cum Psalmista dicere possumus: *Deus refugium nostrum & virtus, adiutor in tribulationibus*, &c.

Psal.45,2.

Deus est singulare refugium iustorum.

Tertiò, quia est singulare refugium omnium iustorum, qui huius sæculi pertæsi, eiusque fallaciam, malignitatem & ærumnas fugientes, ad Deum tamquam ad fontem vitæ & bonorum omnium abyssum (in qua sola perfectam quietem obtinebunt) toto desiderio suspirant: ipse enim est vltimus finis & extremus desideriorum omnium terminus, ad quem omnes toto mentis impetu confugere debent, vt beatissimam quietem assequantur. Eamdem ob causam ipse etiam spes nostra dicitur: tum quia ipse est summum bonum, quod supra omnia & præ omnibus bonis desideramus & speramus, ad quod cor nostrum & tota spes nostra vltimò anhelat: tum quia ipse est, per cuius infinitam benignitatem, sapientiam & potentiam speramus, siue de mediis siue de vltimo fine agatur. nam præter illum nemo ista nobis præstare potest. Itaque ipse est spes nostra, & tamquam summum bonum quod speramus, & tamquam auctor & adiutor, cuius ope speramus illud obtinere. Peculiariter autem Christus ab Apostolo dicitur spes nostra ratione meritorum, per quæ confidimus nos omnia ad salutem necessaria & ipsam salutem obtenturos; sine quibus nulla spes salutis superest.

Deus est spes nostra, siue finem siue media spectemus.

1. Tim. 1, 1.

Christus peculiariter spes nostra.

17. Beatus homo qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes.

Correptio Dei paterna & vtilis.

Felix profectò ille qui ita corripitur à Deo vt corrigatur atque emendetur. Cauendum propterea ne increpantem nos Dominum proteruè repellamus: amat enim quem flagellis castigat, vrit tentationibus, affligit morbis, & variis tribulationibus punit. Quis nescit patrem amore affici erga filium quando illum corrigit, & pro excessibus admissis castigat? præsertim cùm scriptum sit, *Quem diligit Dominus castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit.* Benefactor est dum punit. Punitio & castigatio beneficium. Quis benefactori gratias non agit? Probè S. Nilus in Paræneſi: *In omnibus, quando à Deo corriperis, ne murmura: castigat enim vt pater, ideoque vt benefactor dignus est vt gratiarum actione celebretur.* Non celebrat profectò benefactorem, nec ei gratus est qui murmurat, qui conqueritur, & sub tribulationis flagello verba impatientiæ plena euomit. Quòd si flagellum, pœnæ & calamitates graues videantur & magnæ, gratias age, & leuiores fient, easque vix senties, aut ne vix quidem; quemadmodum idem S. Nilus in Paræneſi citata pulchrè docet his verbis: *In tristibus gratias age, & iugum afflictionum leue erit.* Vndenam putandum est ignem, ferrum, sartagines & cuiuſuis generis tormenta per se grauissima, & planè formidanda, sanctis Martyribus tam leuia & accepta accidisse, nisi à Dei gratia & supera virtute, quâ roborati fuêre, ac simul à gratiarum actione, quam in mediis etiam cruciatibus Deo offerebant? Legimus primæuos olim Christianos ita sanguinem pro Christo effundere optauisse, vt ad supplicia damnati gratias agerent, & ad tormenta non minùs alacres quàm ad conuiuia properarent, & exultarent. Meminit huius rei Tertullianus in Apologetico cap.1. *Si denotatur*, inquit, *gloriatur: si accusatur, non defendit: interrogatus, vel vltrò confitetur: damnatus gratias agit.* Hoc præstitit S. Lucius martyr apud Eusebium lib.4. Hist.cap.17. nam cùm esset damnatus ad mortem, *Gratias ago*, inquiebat, *quòd me nequissimis dominis absolutum ad summum cæli terræque Regem remittis.* Aurea sanè vox & Christiano pectore digna; quam vtinam audiant qui vel leuiter puncti statim erumpunt in querelas. In tribulationibus enim & molestiis etiam agendæ sunt Deo gratiæ; quia dum nos iis premit, se nostri memorem esse ostendit. Fertur olim apud nonnullas Gentes hunc morem viguisse, vt qui à Rege iuberetur cædi ac flagellari gratias Regi ageret, quia memor eius Rex esset. Is præcipue fuit Persarum mos, cuius meminit Nicolaus de Moribus Gentium apud Stobæum, de legibus Serm.44. sic scribens: *Persis quod facere illicitum id ne dicunt quidem: si quis patrem interfecerit, spurium aut subdititium esse putant, non verum Persam. Regi gratias agit, qui flagellari ab eo iussus fuerit, tamquam feliciter secum actum sit, quòd Rex memor ipsius fuerit.* Sic ille. Non pudeat ethnicos imitari, & probum ritum reddere sanctiorem: quod facies, si non à Rege terreno, sed à cælesti, qui Rex regum est, iussus flagellati, iussus cædi, iussus torqueri, vri secarique gratias ei agas; quia memor est tui dum te flagellat. Præstiterunt id Gentiles à terreno Rege percussi; non præstabit Christianus, dum cælestis Regis iussu cæditur & flagellatur? Hæc scilicet manifesta probi viri nota est in aduersitatum fluctibus Deo gratias agere. Hoc solidæ virtutis argumentum est, si non tantùm in prosperis, sed etiam in tribulationibus gratum Deo animum exhibeamus. Quid ni? Medicus nimirum Deus est dum flagellat, Chirurgus est dum vrit & secat. Opportuna vulnerum medicina tribulatio est. Gratus sit cælesti Medico qui ab eo curatur. Aliam enim ille mercedem à nobis non quærit quàm gratiarum actionem. Nimis sordidus est, imò indignus sanitate, qui hanc negat.

Heb.12,6.

Gratiarum actio afflictiones reddit leuiores.

Christiani olim ad mortem damnati gratias agebant.

Persæ iussi à Rege flagellari gratias agebant.

Deus est memor nostri dum nos flagellat.

Deus Medicus est dum flagellat; cui pro mercede debetur actio gratiarum.

18. Quia ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt.

In Hebræo est, *Ipse vulnerans medetur*; vt plagæ Dei dici possint plagæ vitales, non mortales. Optimus nempe Medicus est Deus peritissimusque Chirurgus: vnde non mirum si ferro tribulationis vtitur, si ærumnarum ignem adhibet, si aduersitatis & pressurarum acrimoniam in salubris medicinæ potum temperat, vt nostra vulnera curet, nostra peccata sanet, morbis animæ & languoribus opportuno occurrat remedio. Iure Procopius Deum, dum plagas incutit, salutis nostræ artificem appellat. sic enim scribit in cap.9. Isaiæ: *Tam est nostra salutis peritus artifex Deus, vt vel plagas incutiens medeatur, vtrimque nos ad pietatem prouocans.*

Deus vt peritus Medicus tribulationis ferrum adhibet vt sanet.

Medicus vulnera explicat vt curet.

uocans. Proh quàm pius, quàm peritus hic Medicus, qui plagis plagas curat! Cùm igitur vides Deum vulnera nostra deuelare, & tribulationibus bonorumque spoliatione quodammodò explicare & exquirere, signum est illum cogitare curationem, & tamquam Medicum & Chirurgum sanare plagas velle; quemadmodum apud Oseam significat dicens: *Cum sanare vellem Israël.* vbi Chaldæus legit: *Cum exquirerem peccata Israël.* Nempe sanare vult cùm explicat vulnus & discooperit, & aduersitatibus ac flagellis exquirit. Omnia siquidem peritus Medicus in medelam dirigit. Deum agere Medicum dum flagellat testatur S. Antiochus Hom. 117. his verbis: *Dominus animarum nostrarum procurator prouidentissimus, nostrorum omnium vsui consulens tribulationes infligit, & acrimoniam asperitatemq; vrentis cauterij aduersus coalescentem morbum admouet, integer vt sit homo & incolumis.* Cauterium hoc admittant, qui cauteriatam habent conscientiam, vt anima sanetur, corpus affligatur. Nam, vt præclarè S. Gregorius lib. 26. Moralium cap. 15. *Internus Medicus abscindit virus putredinis ferro tribulationis.* Hoc ferrum æquo animo ferat, qui languentis animæ vulnus curatum cupit. Eleganter S. Bernardus Tractatu de Gradibus humilitatis: *Sicut Medicus,* inquit, *non solùm vnguento, sed igne vtitur & ferro, quo omne quod in vulnere sanando superfluum excreuerit secet, vrat: sic Medicus animarum Deus huiusmodi animæ procurat tentationes, immittit tribulationes, quibus afflicta & humiliata gaudium vertat in luctum.* Felices qui salutiferum cælestis huius Medici ferrum æquo & hilari animo admiserint! Intrat enim per ista vulnera salus, & perfecta sanitas per istiusmodi pressurarum incisiones recuperatur. Quid igitur tribulationem fugis, & aduersitatis nomen exhorres? cogita medicinam esse, & punientem Deum optimi Medici obire munus, atque omnia aduersa non solùm forti, sed æquo etiam animo feres. Audi S. Augustinum in Psal. 21. his verbis monentem: *Intellige homo Medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem.* Noli adeò desipere vt morbo correptus salubre medicamentum reiicias, quod ab illius Medici manu est, qui in porrigendis morborum remedijs falli non potest.

Oseæ 7, 1.

Amara medicina salubris.

Omnium autem pulcherrimè ad Eliphazi mentem hoc monet & exemplis illustrat S. Hieronymus Tom 9 in Epistola ad amicum ægrotum ita scribens: *Qui curandus est non dicit Medico quâ lege curetur; nec miles eligit quò mittatur; nec seruus quo verbere castigetur. Quod enim ex maioris pendet arbitrio non est in potestate subiecti. Ergo qui supernâ regimur potestate, & inter mundi miserias multiformes corrigendi versamur, nec nostrum est de potestate Domini aut plagas eligere, aut talia certamina, quæ ferendo vincamus; sicut nec seruorum est eligere de dominis genera flagellorum. Potestatis est emendare, conditionis est subiacere. Regis est onus imponere, & militis sustinere. Quippe cùm & ab ipso Rege nil geratur iniustum, qui suis legionibus pro virium qualitate bellicos sudores imponens fortes mittit ad fortia, inferioribus competentia iubet, vt nec inferior contrà proprias vires certamine potentioris arceatur, aut potentior inferioris certamine degradatus meritis humilietur. Nec inimicus est Medicus, qui ferit vt periculum tollat, & vulnere vulnus excludat. Nec aduersatur paternus affectus, si liberos doceat amplexibus flagellorum. Paterna enim flagella exercitia sunt innoxia pietatis. Ergo quoniam castigatio corrigentis amoris est causa, cùm de pietate descendat, ama Medicum percussorem, cuius plaga mater est medicina.* Ego (*inquit Dominus*) occidam, & viuere faciam; percutiam, & ego sanabo. *Cùm non desit in homine quod curetur, ferit vt curet; vt sunt manus Medici, quæ multum lædendo conferunt sanitatem non sine murmure patientis. Aggredere igitur frater sustinentiæ remedium, quo valeas grauidam tentationibus sarcinam leuigare, & pericula dum pateris superare,* &c. Hisce & similibus moniis visus est Eliphaz Iobi afflictum animum releuare & curare voluisse, sed parum (vti non semel monuimus) peritè; quòd in primis principiis circa causas afflictionum Iobi hallucinaretur, eumque quo minimè laborabat animi morbo teneri existimaret. Vnde fit, vt optimas quidem sententias & per se saluberrimas proferat, sed malè illas Iobo applicare pergat.

Infirmi non est Medico praescribere modum quo curetur.

Deut. 32, 39.

19. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.

Est poëticus Hebraismus, certum pro incerto, numerum multitudinis significans. ac si dicat: Licet septies & pluries in mala incidas, semper liberabit te. Hic loquendi modus frequens est in Scripturis; vt patet ex illo Prouerbiorum: *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius.* Item: *Tria sunt insaturabilia, & quartum, quod numquam dicit Sufficit.* Et in Amos: *Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eum.* In quibus locis numerus ille seorsum additus priorem complet. Septenarius autem (vt alibi notauimus) solet poni pro numero multitudinis aut vniuersitatis; estque Spiritui sancto familiaris, vt S. Augustinus lib. 11. de Ciuitate Dei cap. 31. obseruat. Eliphaz autem hac loquendi formulâ significat nihil esse timendum illi qui Deum omnipotentem & iustum agnouerit, & se illi totum subiecerit, ac suæ vitæ tutelam rationesque omnes sine vlla exceptione tradiderit.

Prou. 6, 16.
Prou. 30, 15.
Amos 1, 3.

Septenarius est numerus vniuersitatis & multitudinis.

Anagogicè locum hunc exponit Didymus in Catena hoc modo, ac si dicat: In sex diebus huius vitæ, id est in hoc sæculo laboribus deputato, exercebit te Dominus tribulationibus mortali familiaribus; è quibus te liberabit: in septimo autem, scilicet Sabbato resurrectionis, non tanget te malum vllum; sed impassibilitate & gloriâ cumulaberis.

Tropologicè septem istæ tribulationes sunt septem tentationes, à quibus nos diuina miseratio, si volumus, adhibitis auxiliis puros illibatosque custodit. Porrò septem hasce vias seu rationes tentandi, quibus aduersarij nos aggrediuntur, ita pulchrè describunt Richardus Victorinus

Septem tentationum modi.

ctorinus in Psal. 90 & ex eo Dionysius Richelius lib. de Remediis tentationum art. 8. his verbis: *Diabolus enim & alij hostes nostræ salutis primò nos tentant tentatione importunâ; secundò tentatione dubiâ; tertiò tentatione subitâ; quartò tentatione occultâ; quintò tentatione violentâ; sextò tentatione fraudulentâ; septimò tentatione perplexâ.* Ad hosce septem tentandi modos vniuersa tentationum genera referuntur, à quibus nos scuto veritatis omnino tutos fore Propheta

Psal. 90, 5. Regius pollicetur dicens: *Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incursu & dæmonio meridiano*, &c. Vbi *veritas eius* est verbum Dei, quod omnem eius veritatem ad salutem necessariam complectitur, & habet rationem scuti, quo contra omnes tentationes munimur atque protegimur. Sicut enim scutum omnibus corporis partibus tuendis, omnibus hostium telis eludendis & repellendis accommodatur; ita etiam verbum Dei omnes virtutes seruat, & omnia vitia repellit. Vnde Burgensis ad locum iam citatum, *Cùm*, inquit, *aduersarius tentando circumiret per diuersa vitia, Christus circumdedit se scuto veritatis: quamlibet enim tentationem contra eum commissam euacuauit per auctoritatem sacræ Scripturæ; quæ est veritas diuina.* Per hanc ergo veritatem à tentationibus liberamur, dum earum notione imbuimur, & virtute diuinâ protegimur. Hæc est lux illa cælestis, quæ tentationum nobis qualitates aperit, & ex luce ad calorem, id est, ex cognitione ad pugnandi dexteritatem procedens, nos erudit; quoniam *septies in die cadit iustus, & resurgit.* Quia saltem in rebus leuibus sæpè hac multiplici tentatione ligatur, & potentiâ cælestis virtutis erigitur, vt propter septemplicem liberationem cum Regio Vate canat: *Septies in die laudem dixi tibi propter iudicia iustitiæ tuæ.* Verè enim iudicia sunt iustitiæ simul & benignitatis, quando hostis iniustè animam impetens iustè cadit, atque anima miserandum in modum tentationibus oppressa benignè se Dei ope liberatam intelligit.

Verbum Dei est scutum contra omnes tentationes.

Prou. 24, 16.

Psal. 118, 164.

20. In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladij.

Sigillatim Eliphaz commemorat tribulationes humano generi maximè familiares & molestias, quibus Iobum, si in spiritu humilitatis toto corde ad Deum verè conuersus fuerit, absque dubio liberatum iri prædicit: ac in primis calamitoso famis tempore, quando plurimi panis & cibi ad vitam sustentandam congrui defectu contabescere consueuerunt, nihil ei vmquam ad victum, etiam commodum, necessariorum defuturum pollicetur. De istiusmodi à fame & inedia exemptione ac præseruatione satis frequens extat in Scriptura viris iustis facta promissio; de

Iustos Deus non patitur perire fame: & quo sensu hoc intelligendum sit.

Psal. 36, 20 quibus Psalmista canit, quoniam *non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur.* Licet enim in calamitates quandoque incidant, numquam tamen à Deo deseruntur; sed eius in se benignitatem ac prouidentiam prorsus singularem experiuntur, quâ communi rerum inopiâ grassante non solùm id quod ad vitam vtcumque tolerandam satis, verùm etiam ad opiparè viuendum abundè sit, iis liberaliter suppeditatur. Ad cuius rei confirmationem, & maiorem eiusdem veritatis asseuerationem ibidem Propheta Regius tamquam testis oculatus ac fidelis mox subiungit: *Iunior fui; etenim senui; & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem:* Psal. 36, 26 disertè significans se longâ multorum annorum experientiâ doctum comperisse, numquam à Deo virum iustum penitus fuisse derelictum, aut eius posteros cibi potúsve penuriâ laborâsse. Ad quem locum rectè notat Bellarminus sententiæ istius veritatem minimè tolli aut elidi per hoc, quòd indies modò in Ecclesia videamus quàm plurimos fideles pauperes mendicatò sibi victum & panem quærere. Nam quod ad Religiosos quidem mendicantes attinet, hi suâ sponte, non tam ex inopiæ necessitate quàm ex paupertatis amore mendicant; neque dici possunt derelicti, cùm Deus eos mirabili suâ prouidentiâ sustentet, nec quidquam ferè iis rerum ad victum necessariarum deesse patiatur. Ceteri verò mendici vt plurimùm non sunt filij eorum qui consueuerint aliorum pauperum misereri & eleemosynas dare; ad quos propriè hæc promissio pertinet: sæpenumerò etiam ipsimet neque iusti sunt, neque filij iustorum. Quòd si verò etiam inter illos aliqui nonnumquam iusti & sperantes in Domino reperiantur, qui cum Euangelico Lazaro micas quærant, quibus famem depellant; hi profectò melius aliquid à Domino accipiunt quàm sit copia rerum temporalium; neque tales mutare vellent meritum patientiæ cum omni temporali felicitate. Talibus enim fames & penuria istiusmodi non tam infligitur in pœnam, quàm immittitur ad eruditionem, vt illâ tamquam optimo magistro ad virtutem & honestatem vtantur. Siquidem magister hic non ad prima dumtaxat rudioribus elementa virtutis proponenda idoneus reperitur; verùm etiam ad sapientissimos quosque Doctores ad apicem perfectionis promouendos aptissimus iudicatur. Hoc professore Gentium Doctor Paulus ad tantam, quam meritò miramur, sanctitatem se prouectum testatur *in fame, & siti, in ieiuniis multis.* 2. Cor. 11, 27. Quin & Christus Dominus, cùm esset Filius Dei, famem sibi ipsi magistram adaptauit; quam non semel perpeti voluit, vt disceret ex iis quæ passus est, teste Apostolo ad Hebræos. Heb. 5, 8.

In Ecclesia multi mendicantes iusti, sed non derelicti.

Luc. 16.

Fames magistra virtutis.

Verùm de hac fame optima & perfectissima quæque suadente non hîc sermo est, sed de illa alia, de qua Poëta lib. 6. Æneidos vers. 276. canit:

——— *Et malesuada fames & turpis egestas;*

quam à viro iusto Dauid loco iam citato eiusque filius Salomon in Prouerbiis iure merito remouet dicens: *Non affliget Dominus fame animam iusti.* Prou. 10, 3. Ad quem locum vide nostrum Salazar, qui illum eleganter illustrat, & plurima ex varia eruditione adfert, quæ ad hanc (in qua explicanda versamur) Eliphazi sententiam illustrandam conducunt: Quin & Hesiodus auctor profanus de viro iusto ausus est asserere numquam eum fame periturum ita scribens:

Οὐδέ ποτ' ἰθυδίκῃσι μετ' ἀνδράσι λιμὸς ὀπηδεῖ,
Οὐδ' ἄτη, θαλίῃς δὲ μεμηλότα ἔργα νέμονται,
Τοῖσι φέρει μὲν γαῖα πολὺν βίον:

 Num-

Numquam dira fames iustos diuexat in orbe
Aut noxa: ast illis conuiuia pinguia prabent,
Calicola, & tellus his victum prabet abundè.

Iustus etiam in bello tutus est. Nec in fame dumtaxat à morte, sed etiam in bello de *manu gladij* liberum fore pronuntiat. Vbi Polychronius in Catena *manum gladij* vim & potentiam gladij exponit; alij verò ictum ensis interpretantur. Pineda per hypallagen dictum cupit pro gladio manus. Gladius enim manu apprehensus & eleuatus symbolum est extremi discriminis & præsentis hostis atque imminentis cædis. Significat ergo Iobum, si ad Deum confugerit, omni periculo liberandum. Hoc singulariter experti sunt Iacob cum filiis suis, & Elias, & Elizeus, aliique complures viri pietate & fiduciâ illustres, quos Deus à fame & gladio ac minis hostilibus incolumes præstitit. Plurima sunt istiusmodi in sacris Litteris & Historiarum monumentis diuinæ erga suos protectionis exempla; quæ, quòd satis obuia sint, omitto.

21 A flagello linguæ absconderis; & non timebis calamitatem cùm venerit.

Flagellum lingua quid. Id est, Aculeatæ ac virulentæ obtrectatorum linguæ te Deo protegente non lædent; & pacatæ conscientiæ testimonio fretus ingruentia mala minimè formidabis. Vbi nota linguam detractoris ac maledici, quam superiùs versu 15. *gladium* appellauerat, nunc *flagellum* nuncupari; à quo ait pios homines abscondi, ac si Deus eos clypeo suæ protectionis ambiret. Vatablus hîc per *flagellum lingua* calumniam intelligit, à qua eum qui perfectè Deo seruit tamquam à supremo malo liberandum exponit. *Calumnia quid, & quantum malum.* *Est* autem *calumnia*, vt Nonnus Marcellinus explicat, *malitiosa & mendax infamatio*. Hinc propriè loquendo calumniator dicitur, qui falsa crimina imponit apud omnes, signanter autem apud Iudices, & viros præcipuos, vti docent Nonius & Marcianus lib. 1. ad Senatusconsultum Turpilianum l. Si calumniatus, de verborum significatione. Nec vllâ re magis commouetur sapiens quàm *Eccle. 7, 8.* falsi criminis impositione; iuxta illud: *Calumnia conturbat sapientem, & perdit robur illius.* Quem locum expendit egregiè S. Basilius Epist. 79. ad Eustachium, qui ita legit: *Calumnia virum humiliat; calumnia pauperem conturbat:* intelligens omne genus hominum conturbari calumniâ. Nec mirum: nam, vt Sapiens ait, suprema plaga, quâ quis percuti potest, est quam *Eccli. 28, 21.* infert calumniatoris lingua; iuxta illud: *Flagelli enim plaga liuorem facit; plaga autem lingua comminuet ossa.* Et sicut is, cuius ossa comminuta aut confracta sunt, summo dolore torquetur; ita is qui calumniâ percussum se intelligit, quam Eliphaz Themanites hîc iure merito *flagellum lingua* appellat. Quin & ipse Christus non tam de tormentis, quibus ipsum summis tortores affecerunt, quàm de Iudæorum calumniis, omni torturâ grauioribus, conquestus legitur. De hoc calumniæ malo vide pulchrè ac fusè Tollenarium nostrum in Speculo vanitatis Ecclesiastæ cap. 7. sect. 6. Ait ergo Eliphaz Iobum, si ad Deum conuersus fuerit, diuinâ protectione ab omni penitus obtrectatorum calumnia liberum & immunem futurum; & si quam forte priùs infamiæ maculam contraxisset, illam à superueniente felicitate ita prorsus detergendam, vt nullus in posterum maledicis hominibus ipsum infamandi locus futurus sit reliquus, splendore scilicet posterioris gloriæ priorem omnem calumniæ nebulam dissipante. *Deus suos accusat è protegit.*

Ceterùm hîc mihi attentiùs considera quî Deo etiam iuuante hoc malum propellatur, vt quis etiam à maledicorum ore immunis sit. Enucleatè rem tetigit Polychronius præfata verba sic exscribens & exponens: Ἀπὸ μάστιγος γλώσσης σε κρύψει. τουτέστι, καὶ λοιδορίας κρείττονα ἐργάσεται: *A flagello lingua abscondet te, id est, Contumeliâ superiorem te reddet.* *Patientiâ & magnanimitate calumnia superanda.* Nimirum à flagello maledicæ linguæ eximi non est linguam maledicorum compesci, sed eâ sublimiorem fieri. Nempe ope diuinâ hoc obtinebis, vt patientiam obdures, vt constantiam armes, vt magnanimitatem exeras, quo fiet vt vituperantium contumelias mutâ tolerantiâ & consulto neglectu facilè superes. *Haud exiguum autem, quin imò valdè magnum est* (inquit in Catena Chrysostomus) *liberari ab homine qui nihil boni vnquam loquatur.* Ac si instar prodigij sit censendum, si quis etiam vel cum singulari auxilio Dei maledicæ linguæ vulnera euadat illæsus.

ET NON TIMEBIS CALAMITATEM CVM VENERIT.] Spondet insuper in calamitate, quæcumque tandem posset ingruere, ipsum omnino tutum & intrepidum constitutum; quod inculpati hominis, Deoque accepti argumentum est & illustre signum diuinæ protectionis. Vult igitur significare nulla tanta & tam metuenda esse mala, nihil tam pestilens atque noxium, nullos tantos molestiarum fluctus, in quibus non tueatur suos Deus admirandâ & inexplicabili charitate. Hanc diuinam protectionem humanissimi & beneficentissimi domini Scriptores cælestium arcanorum multis symbolis & insignibus modis celebrarunt, Deum appellantes murum, vallum & propugnaculum, acropolim in arduo sitam & inexpugnabilem, scutū, gladium, robur, virtutem, refugium, &c. *Protectio Dei multis symbolis adumbratur.* Vnde factum vt inter Hebræa Dei nomina vnum sit צור *tsur*, hoc est *arx*, munitio, petra, castellum in viuo saxo editoque positum: quo nomine Regius Vates Deum sæpissimè appellat; vt cum ait: *Deus cordis mei.* *Psal. 72, 26* Vbi in Hebræo est צור *tsur*, propriè *petra cordis mei*. Alio in loco: *Rectus Dominus Deus noster.* *Psal. 91, 16* Vbi pro *Deus* est eadem vox, & Caietanus vertit *rupes mea*, hoc est *arx*, non in rupe tarpeia, sed in cælo atque Deo posita. Item in eo: *Deus adiutor eorum est.* *Psal. 77, 35* Habet lingua sancta, *Deus* צור *tsur*, hoc est, *rupes eorum est.* Hac scilicet consideratione Rex ille deuotus se vehementer excitabat non modò ad piam in Deum fiduciam, à quo sæpè tristissimis in rebus & calamitate præsidium fuisset consecutus, verùm etiam ad eumdem sospitatorem suum magno & singulari amore diligendum, cùm ait: *Diligam te Domine fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum.* *Psal. 17, 1.* Vbi in Hebræo pro *firmamentum* habetur סַלְעִי *salghi*, hoc est *petra mea*, videlicet firmum ac solidum fundamentum, in quo stetit inuictus, cùm pro- *Deus firmamentum & refugium.*

cellæ

cellæ furentium inimicorum stantem euertere & affligere conarentur: pro *refugium meum* est מְצוּרָתִי *metsurathi*, hoc est *arx mea*, seu valida munitio, ad quam mihi patuit refugium. Ac si dicat: Cùm in tuto sum Deus mihi est firmamentum; cùm in periculum incidi est tuti perfugij locus. Hac igitur Dei protectione securi sumus & tuti. *Nam* (vt pulchrè S. Cyprianus de Oratione Dominica ait) *quis ei de sæculo metus est, cui in sæculo Deus tutor est.* Hanc porrò viri iusti ac Deo chari securitatem magis inculcans & amplificans subdit:

22. In vastitate & fame ridebis, & bestias terræ non formidabis.

Sanctos vastitas & fames non affligit.

Id est, Cùm à prædonibus vastata fuerit regio, & cùm à sterilitate fames ingruerit, tu opulentus intactusque lætaberis, neque timebis, ne fortè lupi aliæve belluæ feroces in te vel in greges tuos à Deo immittantur. Luctuosum certè spectaculum exhibere solet vastitas camporum & agrorum, quos spinis, vrticis aliisque herbis noxiis squallentes sterilitas conficit, & inuisos reddit: ibi belluæ vix pastum reperientes sæuire in homines consueuerunt, à quibus immunem fore Iobum, si rectè agat, Eliphaz pollicetur: quia nimirum pro viro iusto stat potestas maior, quæ humanos casus moderatur & frangit. Illa porrò vox *ridebis* indicat animum prorsus liberum atque securum, quem neque tempestas aliis formidanda conturbet, vel à sereno ac tranquillo mentis statu deiiciat, aut vllo modo impediat, quò minùs iugi ac solidâ liquidâque fruatur voluptate. Ita ventos ridere dicitur & imbres, qui domum in rupe fundatam & benè compaginatam incolit, quam propter firmitatem ventus deiicere, & propter compactam solidamque materiam imbres penetrare non possunt. Sic scopuli & cautes rident illisos fluctus confusionem suam despumantes, à quibus nullum pati possunt detrimentum. Quin & Martialis de endromide, id est villosâ & hirsutâ veste benè textâ induto, loquens ait:

Ridebit ventos hoc munere tectus & imbres.

Iniustos iniquos deridebit.

Septuaginta hoc loco vertunt: Ἀδίκων καὶ ἀνόμων καταγελάσῃ: *Iniustos & iniquos deridebis.* id est, Ludibrio habebis tyrannos, prædones ac violentos pauperum oppressores; vel quasi ludens ac ridens illos fugabis, debellabis, conculcabis & subsannabis. Quo sensu de impiis Regibus ac tyrannis in Psalm. dicitur: *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.* & apud Habacuc: *Ipse super omnem munitionem ridebit, & tyranni ridiculi eius erunt.* Item in Prouerbiis ad impios vocationis suæ desertores & consiliorum diuinorum illusores ipsemet Dominus ait: *Ego quoque in interitu vestro ridebo & subsannabo.* Quibus locis *ridere* pro *illudere* sumitur, seu contemptui & despectui habere (quemadmodum etiam Septuaginta hoc loco accipiunt;) ita vt Deus simul cum iustis ita rideat, id est, eos ridere faciat, vt iniustos irrideant, risuque ac damnatione dignos ostendant. Quemadmodum hostili exercitu aduersus ciuitatem castrametante, & eam variis insultibus oppugnante, tum obsidione commeatum excludendo, tum desolatoriis machinis mœnia quatiendo, tum variis excursibus regionem depopulando, arx fortissima, in præcelsa rupe firmiter ædificata, & omni necessario instructu probè munita, nil timens hostiles conatus omnes ridet & irridet: ita iusti diuino præsidio freti aduersarios non formidant, sed irritos eorum conatus & astus irrident & explodunt. Et iure quidem, inquit Gregorius lib. 6. Moralium cap. 15. *Sancti enim viri quia contra multiformem aduersarium se pugnare considerant, semetipsos in certamine multipliciter parant: habent enim contra famem diuini verbi pabulum; contra belli gladium, continentiæ scutum; contra flagellum linguæ, protectionem patientiæ; contra exterioris calamitatis damnum, interni amoris adiutorium. Vnde miro modo agitur, vt quò eos hostis callidus numerosius tentat, eò circumspecti Dei milites virtutibus ditiores fiant.* Ideò cuilibet eorum dicitur, *In vastitate & fame ridebis*; neque hoc tantùm obtinebis, verùm etiam à ferarum & belluarum iniuriis liber eris. vnde mox subiungit:

Psal. 2, 4.

Habacuc 1, 10.

Prou. 1, 26

ET BESTIAS TERRÆ NON FORMIDABIS.] Constat ex sacris Literis & Historiarum monumentis Deum nonnumquam scelestis hominibus iratum feras belluas immisisse, quæ de illis vindictam sumerent; vt ignitos serpentes in populum murmurantem; leones in Assyrios à Salmanazare in Samariam missos; vrsos in petulantes pueros Elisei derisores: sicut è contra legimus viros sanctos immanissimas etiam belluas refrænasse, obturasse ora leonum, & cum iis non secùs ac cum agnis lusisse; vrsis imperasse; pantheras & tigrides cicurasse, vt in Vitis Patrum, & Sanctorum Francisci, Vedasti, Galli, & nostri Iosephi Anchietæ, hoc nomine prorsus admirabilis, historia memoriæ proditum reperitur: quorum similia sexcentis aliis vitæ ac morum innocentiâ conspicuis contigisse ex Sanctorum Annalibus diligens Lector cognoscet. Significat ergo Eliphaz viro iusto & innocenti nihil quoque à feris belluis metuendum esse.

Bestiæ sceleratis exitio & Sanctis obsequio fuerunt.

Num. 21, 6

4. Reg. 17, 25.

4 Reg. 2, 24.

Heb. 11, 34.

Per bestias significantur homines feri.

Alij cum Olympiodoro & Philippo hîc per *bestias* intelligunt homines siluestribus ac ferinis moribus, qui propter sceleris infamiam atque sordes in belluarum conditionem similitudinemque demigrant: in iis enim affectio illa deprehenditur, quam Aristoteles lib. 7. Ethicorum cap. 1. θηριότητα vocat, id est *feritatem*; quæ in eos cadit, qui vitio reliquis antecellunt; & definitur ab eodem cap. 6. ὑπερβάλλουσα κακία, *modum superans vitiositas*; additque alio capite hominem vitiosum μυριοπλάσια, id est infinitis partibus plura illaturum mala quàm feram. De istiusmodi hominibus sanctus Ignatius, eodem quoque genere loquendi vsus, ad Romanos scribit his verbis: *De Syria vsque ad Romam pugno ad bestias in mari & in terra, nocte dieque ligatus cum decem leopardis, hoc est militibus, qui me custodiunt: quibus & cùm benefeceris peiores fiunt.* In eamdem quoque sententiam sanctus Paulus ad Corinthios scribens ait: *Si secundùm hominem ad bestias pugnaui Ephesi.* Similiter ad Timotheum, *Liberatus sum* (inquit) *de ore leonis*; Neronem intelligens. Sic alibi passim in 1 Cor. 15, 3.

Scriptura homines improbi ex similitudine morum brutorum bestiarum quoque appellationem sortiuntur; vti ad cap. 1. vers. 1. & alibi me annotasse memini. Verumtamen hoc loco *bestias* in propria significatione sumi censeo; vt sit sensus, hominem iustum diuinâ protectione fretum neque hostium neque bestiarum incursum metuere.

In die iudicij iusti securi impios ridebunt, nec dæmones formidabunt.

Tropologicè S. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 20. per *vastitatem* intelligit orbis consummationem & extremum iudicium, cùm impij pane cælesti ac Dei gratiâ destituti peribunt fame, atque bestiis, id est diabolis, præda fient: tunc nimirum iusti salutis suæ securi in interitu impiorum ridebunt, nec dæmones formidabunt.

23. Sed cum lapidibus regionum pactum tuum, & bestiæ terræ pacificæ erunt tibi.

Temporalis felicitas aliquando est fructus iustitiæ. Quid significet pactum cum lapidibus regionum.

Recensuerat Eliphaz versibus præcedentibus mala quæ à Iobo procul abfutura protestatus est, modò ipsum peccati (cuius eum sibi malè conscium putabat) pœniteret; nunc verò subdit genus quoddam felicitatis temporaneæ, isto præsertim sæculo, iustitiæ atque integritati vitæ passim adnasci solitæ; spondens scilicet Iobum, vbi cum Deo in gratiam redierit, adeò fore fortunatum; vt cùm regiones ac latifundia sua certis finibus circumscripserit, terminosque ac limites erectis de more lapidibus designarit, neminem eos refigere ausurum, aut vllo modo transilire, vel columnas maceriasve euertere; sed adeò immobiles ac firmos istiusmodi terminos futuros, ac si cum eo pactum perpetuum sanxissent, ne se à quopiam transiri aut violari vmquam sinerent, q. d. *Ponet Deus fines tuos pacem.* (Psal. 147, 14.) Quin & feras quoque ipsas & infestas agris bestias (puta lupos, apros, vulpes, & similes) nihil vmquam frugibus & arboribus ac vineis nocumenti allaturas pollicetur; quippe quæ pietatis ac diuinæ protectionis vim sentiant, & per impiorum potiùs arua grassentur. Hic sensus præ aliis, quos plurimos ad hunc locum adfert Pineda noster, mihi maximè probatur, tamquam simplicissimus & clarissimus, ac cum præcedentibus & sequentibus optimè cohærens.

Incolarum pietas aliquando terram sterilem fecundauit.

Posset quoque prima pars huius versiculi ad fecunditatem soli pertinere, vt pactum cum lapidibus percussum idem sit ac semen in petrosam terram iactum, & velut ex pacto quasi contra naturam singulari benedictione Dei prouentum amplum refundens. Sicut enim terra fructifera vertitur *in salsuginem à malitia habitantium in ea* (Psal. 106, 34.); sic è contrario solum sterile lapidibus exasperatum mitescit ac fecundatur ob pietatem cultorum, quibus Deus propitius est & benedicit. Quin imò virorum etiam sanctorum precibus & benedictioni nonnumquam id concessum fuit, vt agri steriles & lapidosi longè fecundissimi euaderent. Ita in Vitis Patrum sanctus Copres arenâ benedictâ maximam agrorum sterilitatem correxisse scribitur. Multò autem adhuc frequentiùs bestiis terræ pacificis vsi sunt Sancti, quibus etiam non rarò obedierunt & seruiuerunt; vt leones Antonio, Macario Romano, Simeoni Prisco, Gerasimo, Sergio, Paulo Helladico, Ioanni Anachoretæ, aliisque; serpentes Paulo, Hilarioni; crocodili Pachomio, Benoni, Heleno; hyænæ Macario Alexandrino & Pachoni; onagri Antonio; hippopotamus Benoni; dracones Ammoni; vt alios taceam, quos in Vitis Patrum & Fastis Sanctorum videre licet atque admirari.

Fera Sanctis pacificæ & obsequiosæ.

Viri sancti sunt lapides Ecclesiæ.

Allegoricè S. Gregorius lib. 6. Moralium c. 21. *Quid,* inquit, *per regionum lapides nisi Ecclesiarum electos accipimus? quibus primi instructoris voce dicitur:* Vos autem tamquam lapides viui superædificamini, (1. Pet. 2, 5.) *de quibus sibi Ecclesiæ Dominus per Prophetam pollicetur dicens:* Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos. (Isaiæ 54, 11.) *Qui igitur rectè viuit pacto se cum lapidibus regionum iungit; quia in eo quod mundi desideria superat, vitam suam procul dubio ad sanctorum præcedentium imitationem ligat.*

Sancti pacatas habent passiones.

Tropologicè ibidem S. Gregorius per *bestias terræ*, quas Dominus nobis pacificat, motiones carnis intelligit, & prauas affectiones; quas quasi feras in nos missas, pacatas nobis sentimus; cùm ex illis diuinum amorem & cælestia desideria comparamus.

Pacatus animus quantum bonum sit.

Considera hic mihi quantũ bonum & quanta sit hominum felicitas, compressis & edomitis illis belluis iucundâ animi pace gaudioque potiri. Certè qui affectus suos domuerunt, sic vt placidâ animi quiete & tranquillitate fruantur, sunt veluti æternitatis candidati, qui iam Cælitum beatissimam conditionem delibent, & in atriis propè empyreæ domus versentur. *Hoc est* (inquit D. Ambrosius Epist. 27.) *esse dimissum æternitati, cum pace animi, cum tranquillitate quietis nihil concupiscere, nullis exagitari cupiditatum procellis.* Sic à sancto Petro spiritus quietus dicitur *in conspectu Dei locuples*; (1. Pet. 3, 4.) quasi cum pace copiæ cornu cælestibus donis refertum liquidisque lætitiis affluens sese totum in piam mentem effunderet. Hic placidus animi status, & vacuitas à perturbationibus, est insigne donum diuinæ benedictionis. de quo Regius Propheta canit: *Dominus benedicet populo suo in pace.* (Psal. 28, 11) Vbi S. Basilius hanc pacem, quæ motus animi & affectiones componit, dicit esse τελειοτάτην τῶν εὐλογιῶν, *omnium Dei benedictionum perfectissimam*; illos verò qui bellantium inter se perturbationum motum & turbellam sentiunt negat esse compotes illius pacis, quam discipulis suis Christus impertiuit; quamque deinde Apostoli omnes in oraculis suis monitisque diuinis apprecari solent. Agnouerunt etiam profani sapientes quanta in edomitis animi perturbationibus sita sit virtus & perfectio.

Philosophorum in frenandis animi passionibus perfectio.

Quo nomine plurimi Socratem summis in cælum laudibus efferunt, quòd affectus suos ita planè subditos habuerit in potestate, vt eodem vultu & exiret & rediret domum, nec quidquam esset quod ab illa animi æquabilitate ipsum posset deiicere. Quamobrem Iamblichus in Vita Pythagoræ cap. 2. ait ipsum in omnibus habuisse εὐδίαν καὶ ἀμίμητον γαλήνην, *serenam quamdam & inimitabilem tranquillitatem*; sic vt neque irâ vmquam, neque risu, nec æmulatione, nec contentione, neque vllâ grauiori perturbatione iactaretur. Planè venustè grauiterque Seneca Epist. 59. *Talis,* inquit, *est sapientis animus, qualis mundi status supra Lunam: semper illic serenum*

serenum est. Sed quæ ab illis doctissimis hominibus celebrantur in suis, illa in nostris multò maiora & mirabiliora fuerunt. Nam Magnus Antonius, exemplar innocentiæ veræque virtutis, & Pythagoram & Socratem & quosuis alios è Sophorum natione longè in eo genere superauit. De illo D. Athanasius in Vita eius magnificè memorat vt de cælesti homine, qui in vultu gratiam mentis & quieti animi lumen pictum ostenderet, cùm turbidas omnes affectiones incredibili & constanti virtute domuisset. De alijs propè infinitis similia etiam prostant exempla in Fastis Sanctorum & clarissimorum hominum monumentis; quæ, ne prolixior sim, omitto.

S. Antonius exemplar animi benè compositi.

24. Et scies quòd pacem habeat tabernaculum tuum, & visitans speciem tuam non peccabis.

Promittit Eliphaz Iobo *pacem*, id est bonorum omnium abundantiam, si consilio suo acquieuerit, & ad Deum se conuerterit, à quo bona cuncta procedunt; spondens hinc omnia prospera tabernaculo seu domui eius obuentura, sic vt nihil habeat quod animum excruciet, aut oculos offendat; nihil absit quod expetunt, & impenso comparant pretio, qui videri volunt aut esse fortunati. Pacis enim nomen Hebraicè שָׁלוֹם *salum*, salutem, incolumitatem & bonorum omnium affluentiam significat. Vnde in fine epistolarum & occursu mutuo Hebræi solemni hac pacis apprecatione vtebantur, וְאַתָּה שָׁלוֹם, *veatta salum.* quod Latinè dicimus: *Et tu saluus*, subaudi *esto.* Id est, *Vale, salue, pax tibi.* Quibus verbis designantur omnia quæ homines optare debent aut solent. Hæc salutandi formula ipsimet Christo & Apostolis quoque fuit familiaris, quibus ea pro viatico & rerum omnium ad vitam sustentandam necessariarum promptuario abundè sufficiebat. Nam vbi Christus discipulos suos ad Euangelium omnibus Gentibus promulgandum per vniuersum terrarum orbem missurus eis præcepisset, vt *non portarent sacculum, neque peram, neque calceamenta*; ne quid sibi defuturum vererentur, ipsis externorum domos in[...]ntibus instar symboli bonorum omnium proferre pacis verbum iussit dicens: *In quamcumque domum intraueritis primùm dicite, Pax huic domui:* haud obscurè significans cum hac fausta pacis apprecatione omnium illicò bonorum copiam adfuturam. Nam (vt ad istum locum pulchrè Chrysostomus in Catena Patrum, quam in S. Lucam edidimus) *Nihil*, inquit, *paci par est aut æquale: quapropter & nos vbique pacem poscimus, in Ecclesijs, in precationibus, in præfationibus ac denuntiationibus; semel, iterùm, tertioque ac sæpius eamdem Prælatus Ecclesiæ impertitur dicens,* Pax vobis. *Et quare illud? quia videlicet ipsa bonorum omnium mater existit atque gaudij argumentum.* Quamobrem Apostolico quoque Societas nostra exemplo educta omnes ferè quascumque scribit litteras auspicari solet solemni hac salutandi formulâ, *Pax Christi.* Quibus verbis illi, ad quem scribimus, à Deo bonum omne postulamus, quod pacis nomine significatur. *Ipse enim est pax nostra*, inquit Apostolus: à quo edoctus S. Dionysius inter diuina nomina pacem hanc recenset, ac velut conciliationis principem pacificis laudibus prosequitur. Quinque autem potissimùm modis Deus pax nostra dicitur: Primò, tamquam auctor omnis pacis & quietis animorum; cùm ipse sit auctor omnis boni, quod homines concupiscunt, & quo obtento quiescunt.

Pacis nomen Hebræis bonorum omnium abundantiam significat.

Pacis apprecatio est formula salutandi familiaris Christo & Apostolis.

Marc. 6, 8. Luc. 10, 4.

Ephes. 2, 14.

Pax est inter Dei nomina.

Deus dicitur pax nostra quinque modis.

Secundò, peculiariter Christus dicitur *pax nostra*, eò quòd nimirum ipse sit auctor magnæ illius reconciliationis cum Deo, & iustitia diuina, à quâ nobis propter peccatum nostrum æterna damnatio impendebat. Christus autem ita nos reconciliauit, vt non solùm Dei à nobis iram auerterit; sed insuper etiam nos ex inimicis filios Dei atque cælestis Regni heredes constituerit.

Christus peculiariter pax nostra dicitur.

Tertiò, dicitur pax nostra, quatenus dissidium, quod inter Iudæos & Gentes intercedebat, è medio sustulit, vtrosque copulans in vnum populum, iuxta illud Apostoli: *Qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ soluens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem, faciens pacem, & reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso.*

Ephes. 2, 14.

Quartò; quia omnis animi quies omnisque consolatio ab ipso est, & per ipsum confidimus nos vitam æternam & plenissimam animi quietem obtenturos.

Quintò denique, in Deo erit omnium desideriorum nostrorum impletio, & perfectissima quies animorum, cùm nihil amplius erit desiderandum. Nam quidquid secundùm rectam rationem desiderare poterunt plenissimè possidebunt.

Plura de hoc amabili pacis nomine diuinitus explicata vide apud S. Dionysium Areopagitam lib. de Diuinis nominibus cap. 11.

Septuaginta hoc loco *quòd pacem habeat tabernaculum tuum* vertunt, *ὅτι εἰρηνεύσει σου ὁ οἶκος, quod in pace erit domus tua.* quod eumdem planè sensum habet. Nam olim in tentoriis seu tabernaculis habitabant; pòst domus extructæ sunt, quæ eodem nomine appellantur. Hæc est sanè summa felicitas viri, quòd omnia domus suæ pacata, & tranquilla & virtutis studiosa cognoscat. Pulchrè ad hunc locum S. Chrysostomus in Catena sic ait: *Non externi modò tecum pacem habebunt; sed domus etiam pace fruetur incredibili. Et nimirum pacata domus nihil par potest reperiri. Quid enim profuerit externis eum non tentari bellis, qui turbis redundat intestinis?* Et quidem vna domestica disciplina & tranquillitas longè superat omnes quascumque externas felicitates internâ pace carentes. Vnde Vates Isaias felicissimum Reipublicæ statum describens ait: *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.* Quæ ex Hebræo sic sonant apud Forerium; *Habitabit populus meus in mapalibus pacis, & in cohabitaculis securis, & residentijs tranquillis.* Quas si componas versiones, vbi Hebræus legit, *in residentijs tranquillis*; Vulgata posuit, *in requie opulenta.* Enimuerò sola

Domestica pax & quies præstantior est omni externâ felicitate.

Isaiæ 32, 18.

ſola illa opulentia vera reputatur, quæ è domeſtica diſciplina & tranquillitate promanat.

Et visitans speciem tvam non peccabis.] Hoc Vulgatus mutuo ſumpſiſſe videtur ab Aquila, qui priùs ediderat, Καὶ ἐπισκέψῃ ὡραιότητά σου, καὶ οὐ μὴ ἁμαρτήσεις. Per *ſpeciem* autem plurimi Interpretes hoc loco vxorem intelligunt, quæ eſt ſpecies & ſolatium viri, ſi proba ſit & formâ liberali, in qua vir ſine faſtidio vllo atque peccato amatoriæ ſuæ ſiti ſatisfaciat. Sed rectiùs Pineda hoc ad domus ſpeciem referendum cenſet, idque verbum *viſitandi* exigere videtur; quod propriè eſt requirere quid domi geratur, recenſere domeſticos, rationem ab illis exigere, caſtigare etiam ſi opus ſit, & ad opus ac labores excitare. Quod clarius fit ex textu Hebræo, qui ſic habet, וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא, *Vpakadta naucha, velò techeta.* Id eſt: *Et viſitabis habitaculum tuum, & non peccabis.* vt ſenſus ſit, ac ſi dicat: Domus ſeu familiæ tuæ rationem habebis, aut curam geres, & non aberrabis. Qui enim curam habet familiæ ſuæ reique familiaris dicitur viſitare habitaculum ſuum, & officium implere boni patris familias, qui non debet diu abeſſe à domo, vt eſſe opportunus viſitator poſſit.

Species pro vxore. *Viſitare quid propriè.* *Officium boni patris familias.*

Septuaginta quoque hæc ad domeſticam diſciplinam referunt cùm ita vertunt: Ἡ δὲ δίαιτα τῆς σκηνῆς σου οὐ μὴ ἁμάρτῃ. quod Sixtina reddit: *Habitatiò autem tabernaculi tui non peccabit.* Ad verbum è Græco eſt: *Ratio autem victus tabernaculi tui non peccet.* Quibus verbis exactiſſima & omnibus ſuis numeris abſoluta œconomiæ ratio indicatur, ad quam ex doctrina Pythagoræorum Callicratides, petito à cithara exemplo, tria potiſſimùm requirebat; ſcilicet ἐξάρτυσιν, συναρμογὴν, καὶ ἁφήν τινα μουσικήν, id eſt *inſtructionem, coagmentationem, & tactum quemdam muſicum.* Quæ ſi ad chelyn ſeu inſtrumentum harmonicum referantur, ἐξάρτυσις eſt apparatus & omnium partium integritas; συναρμογὴ eſt earum inter ſe nexus, & apta compoſitio; ad quam cùm muſici artificij gnara & docta manus acceſſerit, mira ſonorum ſuauitas exoritur. Sic in domo eſt illa ἐξάρτυσις totius familiæ apparatus & inſtructio, qualis apud honeſtiſſimos viros eſſe ſolet; tum συναρμογὴ, ordo quidam plenus decoris & ſpecioſiſſimæ venuſtatis, qui omnes in officio ſuo contineat, ſic vt ibi habitare putes ipſam honeſtatem. Auget deinde hanc pulchritudinem & œconomiæ præſtantiam domini virtus, imperium, & exemplum, & ſapiens omnium moderatio: quæ velut tactus quidam eſt muſicus, & ſonora mulcedo, quâ ſingulari voluptate omnium intuentium animi capiuntur. Hinc cùm Regina Saba in palatio Salomonis iſtiuſmodi œconomiam prorſus admirabilem intueretur, & eximiam Domini ſapientiam vt muſicum citharæ tactum ſuauiſſimæ reſonantis, & ſeruorum ordines & officia numeroſè concinna, in multitudine propè infinita omnia geri ſine tumultu & inſolenti temeritate; tanto exinde gaudio & ſtupore afficiebatur, vt *non haberet vltrà ſpiritum*; quemadmodum Annales ſacri teſtantur. Similem quamdam regiæ domus ſpeciem ac ſplendorem Eliphaz Iobo polliceri videtur, ſi ad Deum verè conuerſus fuerit: ſic enim illi cuncta ex voto proſpera, imò ſuprà votum & expectationem obuentura.

Ad œconomiæ rationem optimam quid requiratur. *Mira Salomonis œconomia.* 3. Reg. 10, 5.

Tropologicè hic locus etiam commodè de ſui ipſius notitia intelligi poteſt; vt ſit ſenſus iſtiuſmodi: *Viſitans ſpeciem tuam non peccabis.* Id eſt: Si temetipſum cognoueris, peccatum declinabis. Species ſanè, Philoſophis etiam atteſtantibus, cuiuſque rei naturam ſignificat: atque adeò viſitas ſpeciem tuam non ſolùm (vt S. Gregorius ait) cùm humanæ proximorum infirmitati per opera miſericordiæ ſubueniis, ſed etiam (vt S. Auguſtinus in ſuis ad hunc locum Annotationibus indicat) cùm temetipſum cognoſcis. Hæc porrò tui ipſius viſitatio ac propriæ naturæ perſcrutatio peccatis obſiſtit: quoniam ſi tuam nobilitatem animaduertas, quâ ab animo tuo inſignitus es, indignum duces te diabolo ſeruum addicere, & peccatorum contagione ſordere. Lucifer, quia ſe ignorauit, cecidit; & primus noſter parens Adam, quia ſeipſum neſciuit, in peccatum incidit. *Si quis ignorat* (inquit Apoſtolus) *ignorabitur*, audietque illam vocem, quâ omnes impij feriendi ſunt: *Numquam noui vos; diſcedite à me qui operamini iniquitatem.* Iuſtiſſimè autem Deus illum non nouit, qui ſemetipſum cum iactura ignorationis Dei ſcire & conſiderare contemnit. Quid porrò faciet homo à Deo ignoratus, id eſt reprobatus, niſi in barathrum damnationis incidere, & ex via ſummæ miſeriæ, nimirum ex peccato, ad ſummam miſeriam pœnæ æternæ tranſire? Principio igitur homo in cognoſcenda natura ſua operam omnem collocet, vt quomodo ſibi viuendum ſit & conuerſandum ex inueſtigatione ſuæ ſpeciei & dignitatis eliciat.

Propria notitia neceſſaria ad peccatum euitandum. 1. Cor. 14, 38. Matth. 25.

Poſtquam ergo quis, ſecundùm S. Auguſtini doctrinam, ex ſuæ ſpeciei conſideratione in ſui ipſius notitiam deuenerit; eamdem quoque ſpeciem in proximo conſideret neceſſe eſt. Hominis enim ſpecies eſt alter homo: quamobrem hanc etiam ſpeciem viſitare debemus, & proximorum miſerias attendere, vt eis ſubueniamus: quòd ſi diligenter, vti par eſt, fecerimus, minimè peccabimus: *Quoniam eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat*, ſcelus tollit, crimen delet, atque malum facinus pœnamque expungit. Clarum eſt Chriſti oraculum: *Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.* Nullum ſanè balneum ita mundat, nulla herba borith ſic detergit, non creta fullonum ita excandificat, nullum ſmegma adeò expurgatorium eſt. Vbi enim facta eſt pia erogatio cadit lema ab oculis mentis, à corde maculæ, ab omni anima ſordes, gratiæ amictus fit ſplendidior, virtutum ornatus elegantior. Per hanc ergo *viſitans ſpeciem tuam non peccabis.* Id eſt, In paupere temetipſum conſiderans, & ſpeciem tuam agnoſcens, non aberrabis; ſumptâ nimirum metaphorâ ab ijs qui ſpeculum conſulunt, in quo ad viuum expreſſam faciei ſuæ imaginem contemplantur. In proximo igitur tamquam in ſpeculo noſmetipſos contemplemur; id eſt, eos nobis per omnia ſimiles reddamus. Etenim qui ſe in ſpeculo intuetur eamdem oculis repræſentat figuram, indumenta eadem, denique per omnia ſibi ſimilem imaginem exprimit. Itaque temetipſum ô diues in paupere conſidera, eumque tibi per omnia ſimilem effinge: ſi tu ſatur es, & mero mades, videris autem inopem penè fame

In proximo noſtram ſpeciem agnoſcere debemus. Tob. 4. 11. *Eleemoſyna tollit peccatum.* Lucæ 11, 41. *In proximo tamquam in ſpeculo nos ipſos conſiderare debemus.* *Quomodo diues pauperem ſibi aſſimilare debeat.*

fame ac siti enectum, cibum illi potumque porrige, quo & ipse satur te saturum referat: si vestis tibi auro sericoque niteat, videris autem pauperem seminudum frigore algentem, præbe illi vestimentum, quo nuditatem regat, & frigus arceat, ne tibi tam dissimilis existat: si crumena tua nummis turgeat, stipem ei eroga, quâ eius indigentiæ succurras: quòd si hac ratione speciem tuam visitaueris, ab omni prorsus delicto vacuus eris.

Hoc modo S. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 16. hunc locum exponit his verbis: *Rectè*, inquit, *species nostra dicitur proximus noster: quia in illo cernimus quod ipsi sumus. Corporali enim visitatione ad proximum gressuum accessu venimus; spiritali verò non gressu, sed affectu ducimur. Speciem ergo suam visitat, quisquis ad eum, quem similem sibi per naturam conspicit, passibus amoris tendit, vt in altero sua considerans, in ipso colligat, quo infirmitati alterius condescendat.* Vt ergo pauperi opem feras, nihil aliud in illo considera nisi teipsum. hoc est, Cogita ipsum esse hominem, & eiusdem tecum naturæ participem: considera esse Dei imaginem: hac enim ratione faciliùs necessitati eius succurres. Noli examinare, an alienus, an proximus, an tibi charus, an morosus, an sceleratus, an sanguine vel amicitiâ iunctus sit; satis idoneum miserendi argumentum est, quòd homo sit qui opis tuæ indiget. Ex temetipso alterum finge, & facilè miseriis eius subuenies. Memineris quantum te fames excruciet, vt proximum saties; quomodo te sitis vrat, vt ei pocula ministres; quâ ratione frigore algeas, vt proximum vestias; vno verbo, cogita hominem esse, non brutum. Sunt etenim nonnumquam diuites aliqui vsque adeò in pauperes duri & inhumani, vt eos deteriori quàm canes aut equos suos loco habeant, & si quid fortè iis largiantur, id plerumque vel mucidum sit, vel rancidum, aut corruptum, quod vix bestiis suis proiicerent: & cùm ipsi purpurâ & bysso vestiantur, vix laceros & viles panniculos pauperi porrigunt, quo suam tegat nuditatem: cumque epulentur quotidie splendidè, & altilibus vescantur, vix micas de mensa cadentes & ciborum superfluorum reliquias pauperibus impertiunt. Tales vtique, quòd speciem suam in pauperibus non visitent, neque illorum necessitatibus succurrant, grauiter peccant. Ne igitur cum istiusmodi diuitibus, Euangelico epuloni similibus, peccemus, & pereamus; speciem nostram in pauperibus visitemus, eorum necessitatibus tamquam propriis humano & opportuno remedio occurrentes, atque ex nobismetipsis proximum metientes. Nam (vt pulchrè ad hunc locum S. Gregorius paulò antè citatus ait) *speciem suam visitat, qui vt in se alterum reficiat, se in altero pensat. Hinc namque per Moysem veritas cum gesta describeret gerenda signabat dicens:* Protulit terra herbam virentem, & afferentem semen iuxta genus suum, lignumque faciens fructum, & habens vnumquodque semen secundùm speciem suam. *Lignum quippe secundùm speciem suam semen producit, cùm mens nostra ex sui consideratione se in alterum colligit, & rectè operis germen parit. Hinc quidem Sapiens dicit:* Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris. *Hinc in Euangelio Dominus dicit:* Quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. *Ac si apertè diceret: Speciem vestram in altero visitate, atque ex vobismetipsis agnoscite, quid vos oporteat aliis exhibere*, &c.

pauper e . . . a natura . . . egestas . . . nsideran- . . .

. . . x nobis . . . lios metiri . . . ebemus.

Gen. 1, 12.

Tob. 4, 16.

Matth 7, 12.

25. Scies quoque, quoniam multiplex erit semen tuum, & progenies tua quasi herba terræ.

Id est, Experimento pernosces, si inculpatè vixeris, numerosam fore tibi prolem instar salubris herbæ sub clementi cælo nascentis. *Semen* hîc vocatur fructus quem vterus reddit, id est filij ac nepotes, progenies, soboles, posteritas. Septuaginta vertunt: Γνώσῃ δὲ ὅτι πολὺ τὸ σπέρμα σου, τὰ δὲ τέκνα σου ἔσται ὥσπερ τὸ παμβότανον τοῦ ἀγροῦ: *Scies autem quòd multum semen tuum, & filij tui erunt quasi omnis herba campi.* Vbi *herba terræ, campi*, seu *agri*, est prouerbiale multitudinis; sicut etiam *puluis terræ, arena maris*, & *stellæ cæli*, quæ præ multitudine numerari non possunt; quemadmodum in Abrahami promissione exprimitur. quæ sic habet: *Faciamque semen tuum sicut puluerem terræ: si quis potest hominum numerare puluerem terræ, semen quoque tuum numerare poterit.* Quò respiciens Balaam, *Quis*, inquit, *dinumerare possit puluerem Iacob* (quod mox explicat) *& nosse numerum stirpis Israël?* Similiter Oseas, *Erit*, inquit, *numerus filiorum Israël quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur.* Eodem spectat illud: *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore maris.* Hæc est illa felicitatis pars, quæ in veteri Testamento maximi semper habita, & votis omnium expetita fuit, scilicet fecunditas vxoris, & soboles numerosa, quam Dauid viri Deum timentis benedictionem censet esse maximam dicens: *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ; filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ.* Vbi vxorem fecundam & verecundam ac pudicam describit: fecunditatem quidem in similitudine vitis fructum copiosum ferentis indicat; verecundiam verò ac pudicitiam, quòd ea non in foribus versetur vt mulier illa, quam Salomon in Prouerbijs notat; sed in lateribus domus, seu intimis domus locis ac penetralibus modesta sedeat. Pulchrè autem comparantur filij nouellis oliuarum & herbis terræ, non solùm propter multitudinem, sed etiam propter speciem. Herba enim viridis est, & mirificè recreat intuentes. Viuis sanè coloribus Propheta Regius hanc piorum virorum generationem expressit; tamque dulcis illi visa est eiusdem rei memoria, vt in alio Psalmo similia cecinerit, aut aliquantò etiam vberiora, dum ait: *Quorum filij sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua; filiæ eorum compositæ, circumornatæ vt similitudo templi.* Quem locum Paraphrastes Chaldæus diuinitus exposuit in hunc modum: *Filij vestri sunt sicut plantationes dactylorum, in doctrina legis innutriti à iuuentute sua. Filiæ eorum splendidæ, & acceptæ sacerdotibus qui ministrant in medio templi.* Plura de his vide in Annotationibus nostris ad prædictum Psalmi locum, & ad Psal. 127. Tomo 3. expo-

Semen sumitur pro sobole & progenie.

Prouerbia multitudinis.

Gen. 13, 16.

Num. 23, 10.

Oseæ 1, 10.

Gen. 22, 17.

Proles numerosa Dei benedictio est.

Psal. 127, 3.

Prou. 9.

Psal. 143, 13.

expositionis Patrum Græcorum in Psalmos. Consule item quæ superiùs ad capitis primi versum secundum annotauimus; vbi ostendimus fecunditatem esse donum Dei, & liberorum copiosam multitudinem fuisse benedictionem antiqui Testamenti; quæ cùm istis locis sat fusè exposita, & infrà cap. 21. vers. 8. iterùm attingenda, & vberiùs illustranda sint, ad sequentem versum transeamus, qui sic habet:

26. Ingredieris in abundantia sepulcrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo.

Pollicetur Eliphaz Iobo, si ad Deum verè conuersus fuerit, posteriorem eius gloriam haudquaquam similem fore priori, quæ in medio vitæ cursu defecit, ipsumque deseruit, sed in longam senectutem vsque perennaturam, nec in sepulcro quidem ipso defecturam; sed postquam in hac vita diutissimè feliciter in rerum omnium abundantia vixerit, cum insigni pompa funebri corpus eius sepulturæ mandandum, non secùs ac triticum maturum ac plenum magnâ solicitudine & curâ in horreum conuehitur, & in pretio habetur.

Longa vita olim erat præmium virtutis. *Psal. 31, 10. Psal. 90, 16. Psal. 91, 15.*

Pro *in abundantia* Vatablus & Pagninus ex Hebræo transferunt *in senectute*, quæ sit veluti quædam bonorum omnium abundantia. Sic olim longa vita viris iustis in præmium virtutis tribuebatur, iuxta illud Psalmi: *Connectetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis.* item illud: *Longitudine dierum replebo eum.* & illud: *Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi.* Vnde ex illis tribus, Moyse inquam, Aarone & Maria; primo loco Maria, secundo Aaron, tertio Moyses obierunt, ordine scilicet sanctitatis, interprete Procopio; vt quò quis maiorem sanctitatem colebat, eò longiorem vitam propagaret: quæ in veteri Lege magni loco præmij dabatur.

Iustus aceruo tritici comparatur.

Quòd autem dicitur, *Sicut infertur aceruus tritici in tempore suo*, Vatablus in Annotationibus legit explicatiùs, *Sicut succiditur aceruus aut messis in tempore suo*; Tygurina, *Quemadmodum frugum aceruus increscit*; Septuaginta, Ὥσπερ σῖτος ὥριμος κατὰ καιρὸν θεριζόμενος, ἢ ὥσπερ θημωνία ἅλωνος καθ' ὥραν συγκομισθεῖσα, *Tamquam frumentum maturum quod in tempore messuerunt, vel sicut aceruus areæ in tempore comportatus.* Vbi pulchro exemplo explicatur virtutum abundantia, quæ ostendenda est tempore mortis. Vt enim tempore messis omnia sub falce sunt, & falcis beneficio frugum aceruus passim increscit; & qui in principio vix vnius culmi erat, hinc inde iactis culmis in molem exurgit grandem; ita homo, dum mortis falci appropinquat, de beneficio mortis appropinquantis hoc habeat, vt multiplices virtutum manipulos congerat, ditissimosque diuini amoris thesauros aperiat.

Optimè autem talis comparatur aceruo non *hordei*, quod est cibus iumentorum, quia opera iumentis similia omnino respuit; sed *tritici*, quod nutrimentum est hominum ratione vtentium, & dicitur *aceruus*, vt omne genus fructuum comprehendat, siue trigesimum, siue sexagesimum, aut centesimum. Omnes enim, siue coniugati, siue cælibes, aut virgines, copiosos fructus ferre debent sanctorum operum, iuxta proprium cuiusque statum. Sicut autem aceruus tritici ab inferioribus ad superiora crescendo ascendit, ita vt in inferiori parte latior sit, angustior verò in superiori; sic incrementa debemus curare virtutum à minoribus ad maiora sensim progrediendo, æmulantes semper charismata meliora, ampliùs nos in dies constringentes in iis quæ ad carnem spectant, vt spiritus ad supera subtiliùs eleuetur.

Magna perfectio in minimorum obseruatione relucet.

Rursus, sicut aceruus tritici ex multis exiguis granis simul vnitis ascendit, & eleuatur; sic profectus animæ ex multis operibus non solùm maximis, sed etiam minimis, & ex plurimis etiam minutis cogitationibus & affectibus per eamdem charitatem vnitis consurgit. Quidquid enim ad impletionem legis ac diuinæ voluntatis spectat, etsi minimum videatur, cumulum istum auget, & animam reddit pulchriorem: velut qui vestem sericam minutis stellulis aureis interspergit venustiorem illam efficit, ita vt alia ab illa priore appareat; sic iustus per minimorum obseruantiam maximum adipiscitur splendorem, vt quasi alius videatur à seipso cùm hæc negligebat. Tandem quò aceruus iste fuerit altior & copiosior, eò spiritualibus operibus animam ampliùs locupletat: vnde adueniente horâ mortis, sicut hic dicitur, *Ingredieris in abundantia sepulcrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo.* Id est, Morieris cum magna diuitiarum spiritualium abundantia, & cum ingenti segete bonorum operum, quæ morientes in Domino sequuntur; cum quibus introduceris in cælum eo modo quo aceruus tritici tempore suo in horreum infertur. Etenim priùs triticum in agro increuit, deinde deductum cum paleis ad aream teritur, & ventis concussum mundatur, ac tandem separatum à paleis portatur ad horreum: sic iusti post incrementa virtutum, multasque perpessas tribulationes, quibus à paleis separantur grana, in cælestia horrea congregantur. vti pulchrè diuus Gregorius lib. 6. Moralium cap. 19. *Dum post afflictionem*, inquit, *iusti præmia patriæ cælestis inueniunt, quasi post pressuras ad horreum grana deferuntur; & in alieno quidem tempore persecutiones sentiunt, sed in suo à persecutione requiescunt. Electis quippe alienum tempus est vita præsens, suum autem æterna.* Vide fusiùs S. Gregorium cap. 25. 26. 27. 28. 29.

27. Ecce hoc vt inuestigauimus ita est; quod auditum mente pertracta.

Quibus verbis Eliphaz declarat hæc quæ duobus hisce capitibus attulit neque temerè neque inconsideratè prolata fuisse, sed post longam siue experientiam siue meditationem: quare monet Iobum vt ea conseruet in animo suo, & memori mente reponat, ne effluant, aut obliuioni tradantur; sed secum diu multumque de iis meditetur, si modò rebus suis in posterum meliùs esse consultum velit, & illud quod ei reliquum superest vitæ sine vllo errore atque offensione peragere desideret.

Septuaginta vertunt: Ἰδοὺ ταῦτα οὕτως ἐξιχνιάσαμεν,

μεν, ταῦτα' ἔστιν ἃ ἀκηκόαμεν· σὺ δὲ γνῶθι σεαυτῷ, εἴ τι ἔπραξας: *Ecce hæc ita exquisiuimus, hæc sunt quæ audiuimus: tu verò, scito tibi ipsi, si quid egeris.* S. Augustinus in libro Annotationum in Iob legit: *Tu verò scito te ipsum.* Id est, Examina conscientiam tuam, eamque seriò discute, numquid fortè occultum in ea crimen lateat, propter quod à Deo puniaris. Quasi dicat Eliphaz (vt quidem Olympiodorus & Polychronius in Catena Patrum interpretantur) illud tibi in primis cogitandum ac sedulò inuestigandum est, quorumnam peccatorum pœnas luas: deinde ratio tibi ineunda est, quemadmodum omni adhibitâ diligentiâ diuinum Numen tibi placatum & propitium reddas. Malum enim quod ignoratur minimè curatur. Ita Eliphaz hîc finit longam orationem duobus capitibus præcedentibus comprehensam; quibus satis abundè ostendit se conceptum sermonem tenere minimè potuisse: sicut autem pluralis numeri verbo suorum amicorum nomine sermonem exorsus erat; ita etiam eodem numero eorumdem nomine illum concludit: cui Iob sequenti capite grauiter ac sententiosè respondet.

CAPVT SEXTVM.

Iobus hic rationem reddit gemituum suorum, quos à doloris, quem patiebatur, magnitudine superari contendit, asserens se longè grauiora perpeti, quàm peccatis suis secundùm legem Dei ordinariam promeritus sit; simulq; affirmans se tantos corporis animiq; dolores naturaliter non posse diutiùs sustinere, ideoq; mortem, quæ tantis miseriis finem imponat, iure merito exoptare; præsertim cùm sibi ipsi in tantis cruciatibus subuenire non possit, neque ab aliis, qui fidem & officium prodiderunt, leuamentum expectet; quibus propterea grauius aliquid minatur. Deinde in amicis, qui ipsum consolaturi aduenerant, & fidem requirit, & inclementiam reprehendit: ab ipsis tamen doceri non recusat, dummodò & ipsi vicissim ei æquas aures præbeant, atque ab omni pertinaci contentione abstineant.

1. ESPONDENS autem Iob dixit:

Prudentis est respondere pro veritate.

POSTQVAM Eliphaz finiisset orationem suam Iob ei respondit, rationem reddens eius quæ in ipso erat fidei, constantiæ ac pietatis; & simul obiecta diluens, ne, si fortè accusatus taceret, aut criminis conuictus aut certè suspectus videretur, iuxta tritũ illud Iuris axioma: *Qui tacet videtur consentire.* Neque enim viri prudentis & cordati est, quam respondendo defendere posset, silendo traducere aut deserere veritatem; præsertim si interrogatus fuerit, & reddere debeat rationem postulanti. Verbum ergo *respondendi* (vt benè notat Pineda) hoc loco in maximè propria significatione sumendum est: pro quo Septuaginta reddunt: Ὑπολαβὼν δὲ Ἰὼβ λέγει: *Excipiens autem Iob dicit:* quod eòdem recidit: & Sixtina editio vertit *Respondens*. Nam qui alicuius excipit sermonem ei respondet. Quo sensu Liuius ait: *Sermonem eorum ex seruis vnus excepit.* Virgilius lib. 6. Æneidos pro eo suscipere dixit:

Suscipit Anchises, atq; ordine singula pandit.

Ceterùm quid Iob Eliphazo responderit audiamus.

2. Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas quam patior, in statera.

3. Quasi arena maris hæc grauior appareret: vnde & verba mea dolore sunt plena.

Hic locus diuersimodè exponitur ab auctoribus. Communis ferè est Interpretum sententia, hoc loco Iobum dicere peccata sua (vt quæ non fuerint tam grauia) duriùs à Deo punita fuisse quàm illorum demeritum exigeret. Ita sanctus Thomas, Hieronymus, Gregorius, Beda, Caietanus, Dionysius, Hugo, Lyranus, Cyprianus, & alij. Quæ sententia sic exponi potest

Quo sensu Iob dicat se non fuisse promeritum tantam pœnam.

Primò. q.d. Si vos, qui ex solius pœnæ magnitudine de peccati grauitate iudicatis, peccata mea in statera æquitatis appendi videretis, vtique vel vestro ipsorum iudicio pœnæ, quas modò perpetior extremas, delicta mea, quæ venialia tantùm sunt, infinities excederent.

Secundò, vt supplicium non cum peccatorum meritis commensuretur, sed cum eo, quod vel à lege vel ex consuetudine subeunt peccatores. Solent enim certis delictis certæ pœnæ à legibus constitui; v. g. quibusdam infamia, aliis mulcta pecuniaria, aliis exilium, aliis flagellatio, aliis pœna capitis gladio, patibulo, rotâ, &c. Quibus omnibus licet vel minimum mortale pec-

peccatum, si intrinseca eius malitia spectetur, non satis puniri possit; nihilominùs si Iudex ebrietatis aut simplicis fornicationis reum in crucem ageret, illum supra peccatorum merita punire diceretur; quia lex vel consuetudo longè minus eiusmodi peccatis supplicium decreuisset. Sic etiam quia in hac vita Deus non solet peccata leuia, qualia in se Iobus hærere non negaret, tam diro & atroci mulctare supplicio; ideò Dei consuetudinem veluti legem quamdam seu iudicium legitimum considerando ait Iobus, quòd si quis æquâ penset trutinâ & peccati merita & supplicij pondus, hoc præ illis multò grauius appariturum.

Minor erat Iobi gemitus quàm doloris acerbitas.

Alij hoc loco non diuinam iram seu supplicium conferri putant cum Iobi peccatis (quia Iob sibi conscius non agnoscit vlla peccata, ob quæ tantam iram pœnamve meruisset) sed Iobi gemitum & querelam cum dolore comparari, quem ex dura illa carnificina capiebat: quasi videlicet non tantum ipse quereretur ac gemeret quantum exigeret prouocaretque calamitatis atque doloris magnitudo. Quod Sanctio nostro mihique placet magis. Ac si Iob dicat: Vtinam ille meus gemitus & interni doloris significatio, quod vos peccatum dicitis & diuini furoris irritamentum, cum dolore quem patior in statera poneretur, & fideli penderetur examine, planè cognosceret, qui rectè de vtroque iudicaret, longè dolore meo minorem esse gemitum, cùm dolor sit omnium acerbissimus, neque expressus ab eo gemitus minimam illius partem allequatur: quare mirum nemini videri potest, si quid oratio mea querulum resonet & amarum. Quæ Sanctij nostri expositio videtur Iobi modestiæ conformior; à qua non longè abeunt quotquot translationem Septuaginta Interpretum sequuntur, quæ sic habet: Εἰ γάρ τις ἱστῶν στήσαι μου τὴν ὀργήν, τὰς δὲ ὀδύνας μου ἄρει ἐν ζυγῷ ὁμοθυμαδόν, καὶ δὴ ἄμμου παραλίας βαρυτέρα ἔσται: *Si enim quis appendens appenderet iram meam, & dolores meos tolleret in statera pariter, vtique etiam arenâ maris grauior erit.* Vbi S. Chrysostomus annotat εἰ γάρ τις dictum esse pro εἴθε γὰρ, *vtinam*: quod Symmachus transtulit: Ὡς εἴθε ἐσταθμίζετό μου ἡ ὀργὴ: *Quin vtinam ponderaretur ira mea.* Iram porrò Chrysostomus & Polychronius hoc loco exponunt *ἀθυμίαν, deiectionem atque ægritudinem animi.* Videtur autem Iob hîc respondere ad dictum Eliphazi suprà cap. 5. vers. 2. *Verè stultum interficit iracundia.* Vox autem βαρυτέρα respondet Hebræo textui, qui τὰς ὀδύνας, *dolores* exprimit per nomen singulare feminini generis. Ac si diceremus: *Calamitas erit grauior arenâ maris.* In aliis Græcis Codicibus est βαρύτερα, *grauiora*, & supplet Olympiodorus, τὰ συμπεσόντα μοι, καὶ ἀθυμεῖν παρασκευάζοντα, *quæ simul irruerunt in me, & ad mœrorem adducunt.* Hebraicus textus habet: *Vtinam appendendo appenderetur iracundia mea & quidquid mali contingit in bilancibus, eleuaretur simul.* Eodem propè modo Chaldæus: *Vtinam appenderetur ira mea & conturbatio mea in statera.* Iuxta quas translationes ira non est Dei, quâ de Iobi peccatis pœnas exigit; sed Iobi ipsius, quâ suum dolorem significauit, verbis animi commotionem & indignationem quamdam indicantibus, scilicet quoad externam verborum speciem. Nam in his omnibus, vel ipso Deo teste, non peccauit Iob labiis suis. Quare hæc sententia mihi magis probatur, & præter Græcos ex Latinis sequuntur Eugubinus, Vatablus, Pineda & Sanctius: & eò inclinant Mariana & Ludouicus Legionensis, vti Sanctius testatur.

Ira idem hic quod mœror & animi ægritudo.

Stateræ nomine significatur diuina iustitia.

His ita secundùm litteram explicatis, illud dumtaxat obseruatione dignum videtur, in sacris Litteris *statera* nomine diuinam significari iustitiam: veluti apud Ezechielem vbi Propheta iubetur caput & barbam suam radere, & omnes capillos in vnum collectos in quadam iustissima statera ponderare, eosque deinde in tres partes æqualis ponderis diuidere, partemque vnam igne comburere, alteram gladio minutatim concidere, postremam demum in ventum spargere: vbi, quemadmodum in ipsomet contextu explicatur, pili Hebræos significabant, quorum sceleribus diuinæ iustitiæ staterâ ponderatis, eorum alij famis & pestis incendio in ipsa ciuitate, alij extra ciuitatem Assyriorum gladio perimendi; alij in captiuitatem abducendi, in variasque regiones & Prouincias quasi in ventum dispergendi ab Ezechiele prædicebantur. Sic etiam in libris Regum, *Extendam*, inquit Dominus, *super Ierusalem funiculum Samariæ & pondus domus Achab.* pro quo Septuaginta transtulerunt: Καὶ ἐκτενῶ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ τὸ μέτρον Σαμαρείας καὶ τὸ στάθμιον οἴκου Ἀχαάβ: *Et extendam in Ierusalem mensuram Samariæ & trutinam domus Achab.* Id est, Easdem pœnas ab Ierusalem deposcam quibus in Samariam animaduerti; quemadmodum exponit D. Chrysostomus Homil. in Psal. 95. vbi in eamdem sententiam affert illud quod dictum est ad Baltassarem, *Appensus es in statera, & inuentus es minus habens.* Quo loco docet sanctus Chrysostomus Deum cùm punit trutinâ librare vltionem. Eumdemque locum expendens Rupertus lib. 7. de Victoria verbi Dei cap. 4. duobus modis exponit id quod dicitur: *Inuentus es minus habens.* Vno modo, vt sit sensus: Ego te excitaui vt peccantes mihi populos emendares; sed minus est in facto tuo quàm in proposito meo: in meo namque proposito bona est intentio, quæ defuit in facto tuo; siquidem tuæ superbiæ & crudelitati seruiisti: multùm itaque deest in pondere, quia deest totum quod esset laudabile; id est intentio iustitiæ. Altero modo in hunc sensum, Inuentus es minus habens, quia me non glorificasti. Ita Rupertus.

Ezech. 5.

4. Reg. 21, 13.

Baltassar positus in statera inuentus est minus habens.

Dan. 5, 27.

In diuina statera pœna nũquam excedit culpam.

Ratio verò cur diuina iustitia stateræ nomine exprimatur ea est, quòd tam culpa quàm pœna iusto examine ponderentur, ne pœna culpam excedat; quamquam semper minus inferatur à Deo supplicium quàm culpæ promereantur; iuxta illud Psalmi, *Non secundum peccata nostra fecit nobis.* Quare eò tantùm statera adhibetur, ne criminum atrocitatem pœnæ superet magnitudo. Quo sensu dictum est in Prouerbiis: *Pondus & statera iudicia Domini sunt.* & apud Isaiam: *Ponam in pondere iudicium & iustitiam in mensura.* item: *In mensura contra mensuram cum abiecta fuerit iudicabis eam.* Id est, Punies eam in mensura pœnæ quæ respondeat mensuræ culpæ; quemadmodum exponit D. Thomas in suis Commentariis super Isaiam.

Psal. 102, 10.

Prou. 16, 11.

Isaiæ 28, 17.

Idem 27, 8

Isaiam. Quòd non est ad proportionem arithmeticam, sed ad geometricam reuocandû, vt minoribus quidem peccatis minora, maioribus autem maiora supplicia inferantur; numquam tamen peccatis æqualia. Vt itaque S. Iob hoc loco Eliphazi calumniam dilueret, seque non ob peccata, sed ob aliam ipsi ignotam diuinæ prouidentiæ iustissimam rationem tantis afflictionibus & cruciatibus exerceri ostenderet, securus ad iustitiæ trutinam nullius sibi grauioris culpæ conscius appellat, non vt cum Deo contendat iudicio, sed vt falsam Eliphazi sententiam coarguat, quâ putabat præsentis vitæ aduersitates semper esse pœnas peccatorum, adeoque viros iustos numquam grauibus aduersitatibus subiacere: quod patet esse falsum; si ad iustitiæ trutinam expendatur. Quare Iob sic argumentatur: Si propter peccata mea hasce paterer aduersitates, debuisset saltem in statera iustitiæ appendi calamitas & peccatum, vt secundùm æqualitatem & proportionem vnum alteri responderet; iam autem cùm per Dei gratiam tantùm venialium delictorum mihi conscius sim, & grauiores in hac vita pœnas sustineam quàm vlli vmquam mortalium, etiam scelestissimo, inflictæ sint, vtique est consequens, me non ob peccata sola cruciatus hosce perpeti, præsertim cùm constet etiam multos sceleratos vsque ad extremum ferè vitæ spiritum in hoc mundo prosperis rebus vti, & iustos sæpè affligi. Quare mi Eliphaz aliter tibi de afflictionibus philosophandum est; quandoquidem cùm culparum pœnæ sunt in statera positæ, culpas numquam omnino exæquent, nedum excedant. Ita D. Thomas ad hunc locum.

In hac vita non omnes pœna & afflictiones sunt propter culpas.

Allegoricè S. Gregorius lib. 7. Moralium c. 1. stateræ nomine Christum ipsum intelligit dicens: *Quis alius stateræ nomine nisi mediator Dei & hominum exprimitur? qui ad pensandum vitæ nostræ meritum venit, ac secum misericordiam suam simul ac iustitiam detulit; sed misericordia lance præponderans culpas nostras parcendo leuigauit. In manu enim Patris quasi statera miri libraminis factus hinc in se calamitatem nostram & illinc peccata suspendit.* Verùm Rupertus l. 2. de Operibus Spiritus sancti cap. 8. stateram hanc non Christum, sed crucem ipsam interpretatur: *Erat*, inquit, *crux statera Patris habens disposita hinc in lance iudicij peccata mundi, inde in lance misericordiæ calamitatem generis humani: sed vicit pondere calamitas in lance misericordiæ, lancemque sustollens iudicij decussit peccata in profundum maris; iuxta illud Michææ, Proijciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Christi enim dolentis passio totius generis humani doloribus superaddita præponderauit. Plus enim pœnarum de humano genere sumptum fuit quàm culpa meruisset. Quod encomium tamquam illustrissimum de cruce canit Ecclesia in hymno illo de Passione Domini, à Sedulio, secundùm plurimorum sententiam, composito:

Christus statera.

Crux Christi statera.

Mich. 7, 19

Beata cuius brachiis
Sæcli pependit pretium,
Statera facta corporis.

Hinc collige, non omnes afflictiones esse propter peccata eius qui affligitur; vt patet in Christo, & S. Iobo, qui figuram Christi gessit, & aliis Sanctis; qui plus perpessi fuerunt quàm essent meriti. Vnde in Ecclesia existit thesaurus Indulgentiarum ex meritis passionis Christi & Sanctorum, quæ in vtilitatem nostram redundant, & piis suffragiis eorum nobis prosunt ad satisfaciendum pro peccatis nostris.

Christus, Iob aliique Sancti plus perpessi sunt quàm meruerant.

Porrò illud, *Vnde & verba mea dolore sunt plena*, placuit interpreti ad sensum vertere; id quod hic per elegantem Hebraismum dicitur, *Ideò verba mea absorpta sunt*, per verbum לעו *lugh*; quod significat *deglutire*, absorbere. *Deglutire* autem *verba* aliquando significat præcipitanter & inconsideratè loqui: sicut de impio per hoc verbum dixit aliquando Psalmista: *Dilexisti omnia verba præcipitationis* (propriè deuorationis) *lingua dolosa.* Sic per idem verbum dicitur à Salomone: *Ruina est deuorare sanctos* (aliàs *sanctitatem*) *& post vota retractare.* Id est, Exitium est deuorare verba sancta, & præcipitanter & inconsideratè proferre verba tua in oratione, & post vota reuerti ad peccata: sicut è contra de verbis maturè & sensatè prolatis dixit Sapiens: *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo.* Iuxta Hebraicum textum esset: *Verbum dictum super rotis suis.* Multæ enim sunt rotæ, super quas si verbum deportetur non præcipitabitur; si verò nimis inconsideranter pronuntietur, quasi de curru in terrâ desiliet. Vnde auctor Ecclesiastici auribus adhibet spinas, ne audiant *linguam nequam*; ori autem *ostia, seras*, frena ac stateram verbis: conflari quoque vult illa *sicut aurum & argentum, ne labatur lingua, & cadat quis* (velut è curru ruptis rotis) *in conspectu inimicorum insidiantium sibi, & sit casus eius insanabilis in mortem.* Apta quidem est cum aliis Metaphrasis poëticæ talis huius Hebraismi applicatio, vt absorpta dicantur verba, id est iusto breuiora, iuxta tritum illud:

Deglutire verba quid significet.

Psal. 51, 6.

Prou. 20, 25.

Prou. 25, 11.

Verba non sunt præcipitanda, sed maturè proferenda.

Eccli. 28, 29.

Vix satis esse queunt tanto iam verba dolori.

In hoc autem loco hæc forma loquendi significat festinanter & minùs distinctè verba proferre, ita vt vehementissimus ob recentes grauissimasque calamitates dolor verba quædam amaritudine plena ab eo extorserit, & erumpere fecerit; ideò Vulgatus vertit: *Vnde & verba mea dolore sunt plena*; id est, Ex abundantia afflictissimi cordis cum aliquo zelo prolata; quem immeritò iracundiam & impatientiam nuncupas. Ita Bolducius.

Septuaginta reddunt: Ἀλλ' ὡς ἔοικε τὰ ῥήματά μου ἐστὶ φαῦλα: *Sed vt videtur verba mea sunt mala.* Ita quoque sanctus Augustinus legit. Aquila, Ἐπὶ τούτῳ ῥήματά μου κατεπατήθησαν: *Propter hoc verba mea conculcata sunt.* Quam lectionem sequitur Complutensis. Symmachus, Οἱ λόγοι μου κατάπικροι: *Sermones mei peramari:* Theodotion ἔγκοποι, *intercisi*, aut *molesti.* Diluit autem hîc notam impatientiæ, quam visus est incurrere diei suo maledicendo, ostendens verba illa, licet Eliphazo viderentur, non tamen reuerà fuisse mala, neque ex indignatione, execratione aut turbidiori aliquo affectu processisse, sed doloris, molestiarum, amaritudinis & afflictionis magnitudine & vehementiâ illi extorta esse: significabat enim quid pateretur, non quid aliis precaretur malè, aut quid iniustum accepisset à Deo. q. d. Ne mireris animove commouearis

Verba Iobi non erant indignationis, sed doloris.

Eliphaz,

Eliphaz, quòd istiusmodi verba protulerim: cruciatus enim adeò immanis & insolens est, vt sine impatientiæ culpa verbis tristibus mœrorem exhalare debuerim; cuius ampliorem in sequentibus rationem reddit.

4. Quia sagittæ Domini in me sunt; quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores Domini militant contra me.

Sagittæ Domini vocantur magna tribulationes. Quid mirum, inquit Iob, si lamenter, ac in modos lugubres verba promam? siquidem sagittæ Domini, quæ sunt ingentia & portentosa mala à Deo illata, me ita sauciant atque discruciant, vt respirare nequeam. Ipsa nimirum testata prodigiis indignatio Dei eripit mihi halitum, & terrore, qui oritur è prælio Dei tela vibrantis, exanimat, cùm adhuc arcus eius intentus sit ad plagam vlteriorem. Describit Deum tamquam bellatorem, cui arma, arcum & sagittas attribuit. Sagittæ autem pro dira vexatione prouerbiali specie in Scriptura vsurpantur; cuius rei exempla sunt obuia, præsertim in Psalmis, vbi de
Psal. 7, 13. Deo Dauid ait: *Arcum suum tetendit, & parauit illum; & in eo parauit vasa mortis; sagittas suas ardentibus effecit.* Et alibi, doloribus confectus,
Psal. 37, 2. eadē vtens dicendi ratione ait: *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.* Ad quem locum S. Basilius Dauidem cum Iobo comparans, *Quemadmodum*, inquit, *Iob diaboli sagittas, vlcera ipsius corporis, quoniam permissione Dei facta erant, Domini sagittas nominauit cùm ait: Sagittæ Domini in corpore meo sunt; quarum indignatio exhaurit sanguinem meum: sic verosimile est etiam Dauidem hîc sagittas Domini dixisse, quoniam permissione Dei aduersarius ipsum impugnabat, vt disceret non dicere: Non commouebor in æternum*, &c. *Quapropter meritò traditus est tentatori, qui animam ipsius attingens maiori damno ipsum quàm Iob affecit.* *(Quomodo Iob & Dauid à Deo sagittis confixi sint.)* Simili ferè ratione Mythologi & Poëtæ fictos suos Deos arcu, iaculis sagittisque instruentes, Ioui fulgur dederunt ob facultatem puniendi; Apollini sagittas propter facultatem persuadendi; Cupidini tela, quæ amorem concilient: sed quæ ipsis fictè, hæc altiori ac sanctiori sensu in sacris symbolis Deo vero tribuuntur. *(Diis cur à Poëtis sagitta tribuantur.)*

Porrò hæ sagittæ, quæ hîc *Domini*, in Hebræo שַׁדַּי *saddai* dicuntur: quod verbum ad Dei benignitatem & amorem refertur; vnde facilè apparet Iobum, licet harum sagittarum Dei vehementiam in inferiori parte valdè sentiret, eas tamen per rationem superiorem tamquam amoris sagittas à benigna Dei manu submisso prorsus animo suscipere: neque verò caret mysterio, quòd eas in se esse dicat; quod boni ominis esse ex Ionathæ iaculatione colligitur. Iaculabatur scilicet arcanâ significatione sagittas in gratiam Dauidis intimus eius amicus Ionathas: & hic quidem sagittarum scopus sensusq; erat:
1. Reg. 20, 21. *Si dixero puero, Ecce sagittæ intra te sunt, tolle eas, tu veni ad me; quia pax tibi est, & nihil est mali, viuit Dominus: si autem sic locutus fuero puero, Ecce sagittæ vltra te sunt, vade in pace; quia dimisit te Dominus.* *(Iob Dei sagittas vt exceperit. Sagittas Domini in aliquo manere est bonum omen.)* Aptissimè quidem hoc mysticum loci huius sensum illustrat. Etenim si Dei sagittæ vltra peccatorem sunt, actum est de illo, & dimisit eum Dominus secundùm desideria cordis eius: at enim verò si sagittæ intra Psal. 80, 11
illum sunt, si percussus & tribulationibus vexatus est, pax illi erit; *& nihil est mali, viuit Dominus*. Quare? explicat hîc Iob: *Quia sagittæ Domini in me sunt*; quæ scilicet id quod in me humanum & terrenum erat interimunt, & ad Deum redire cogunt. *(Sagittæ Domini id quod terrenum in nobis est interimūt.)* Ita sanctus Gregorius lib. 7. Moralium cap. 3. *Sagittæ*, inquit, *Domini spiritum hominis ebibunt, cùm superna animaduersionis sententia afflictam mentem ab elatione compescunt. Sagittæ Domini spiritum hominis ebibunt, quia intentum exterioribus introrsus trahunt.* Et post pauca in eamdem sententiam: *Sagittarum*, inquit, *indignatio iusti spiritum ebibit; quia superna sententia electos, quos in peccatis inueniunt, dum vulnerant immutant; vt duritiam suam transfixa mens deserat, atque ex salutifero vulnere sanguis confessionis currat.* Sed hæc in vtramque partem ita pulchrè versat hoc loco S. Chrysostomus: *Si quem* (inquit) *vides habentem vlcus, vermes & saniem à corpore defluentem, nec vulnus tamen aut vlcus curantem; alterum verò pariter affectum, qui Medicorum vtatur operâ, qui vratur, secetur, & acerba medicamenta deglutiat, vtrum istorum quæso lugebis? eúmne qui æger est, nec curatur? an eum qui æger est, & curatur? haud dubiè quin eum potiùs, qui cùm æger sit non curatur. Ita quoque peccatores sint duo; quorum vnus quidem puniatur, alter verò non puniatur; ne dicas, Beatus hic est, quia diuitiis affluit, orphanos spoliat, viduas opprimit, tametsi non ægrotat, sed cum rapiat est in existimatione, cumulatur honore, dominatur, nullis aduersis rerum humanarum casibus læditur, non febri, non afflictatione, non alio quouis morbo, liberorum cingitur choro, senectutem beatè transigit: at hunc tu maximè luge, quòd ægrotet, nec tamen curetur.* *(Sagittæ Dei vulnera nostra curant.)* Hactenus S. Chrysostomus. Sed vt ad sagittarum imaginem redeam, sic eam ad hanc rem vsurpabat Habacuc dicens: *In luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ.* Habacuc 3, 11. ac si diceret: Tunc è tenebris vitiorum erumpent cùm tribulationum iaculis eos sagittaueris. Ita ferè Rupertus: *Sagitta tua & fulgurans hasta tua, id est plaga tua & eruditio tua lumen populo tuo præbuerunt.* Vide istum locum fusiùs à me explicatum Tom. 3. Expositionis PP. Græcorum in Psalmos. vbi Scripturæ quoque Cantica explicantur.

Iob itaque aduersitates suas Domini sagittas nuncupat: tum quia Dei amor arcum suum tetenderat, iaculaque parauerat, quibus Iobi corpus tamquam scopum attingeret, vt amoris telis confixum remaneret, & sicut ceruus maiori siti inardescens ad fontem æternæ vitæ velociùs curreret: tum quia explorant interiora pectoris. *(Cur Iob aduersitates appellet sagittas.)* *Dominus enim* (inquit Ambrosius in Psal. 32.) *ideò dat tentatori potestatem, vt hominum in tentationibus probetur affectus: ideò fit persecutio, vt fides luceat, virtus excellat, mens interna omnibus manifestetur. Ergo tentatio quasi sagitta penetrat interiora hominis, & quasi gladius Dei, qui scrutatur interna.* vt nimirum

rum latitans virtutis decor magis illucescat.

Ceterùm Septuaginta significanter hunc versum vertunt hoc modo: Βέλη γὰρ κυρίου ἐν τῷ σώματί μου ἐστὶν· ὧν ὁ θυμὸς αὐτῶν ἐκπίνει μου τὸ αἷμα: *Sagitta enim Domini in corpore meo sunt; quarum furor earum ebibit sanguinem meum.* Certè corpus Iobi quasi scopus fuit, in quem Deus fidem probaturus tela intorsit, quibus sanguinem propemodum exhausit. Illud βέλη κυρίου Scholion exponit ἱκανοῦ, *potentis*; vt brachium validum iaculantis ostendat. *Furor* autem seu *indignatio* hîc dicitur vehementia & frequentia plagarum, quæ symbolum est indignationis Dei, id est acris castigationis, licet ex amore & non ex odio profectæ. Ita Olympiodorus & Polychronius in Catena. Vatablus denique ex Hebræa origine vertit: *Sagitta Domini in me sunt, quarum venenum ebibit spiritus meus.* Quasi dicat: Hæc sæuior plaga est, quòd positus in tanta calamitate spiritus meus ebibit venenum sagittarum, quas Deus in me torquet: non enim tam grauiter & acerbè me vexat tot ærumnarum numerosa plaga quàm mea cogitatio, quæ auidè ebibit & exsugit venena ærumnarum: quippe vix cogitare possum quæ dolorem minuant & animum leuent: ad venena plagarum sitit animus, acerbitates cogitat & molestissimas rationes, & in eis molestissimè deliciatur. Hæc intolerabilior calamitas est, & quæ me grauiùs angit: mentis acie exacuo rationes molestiæ, venenum ærumnarum ebibit animus meus: ego mei plagiarius sum: ego cogitatione meâ aduersus me sæuio crudeliter, & præ plagis ipsis acerbiùs fero: hoc gemo. Non sagitta, sed venenum, quod ego è sagitta sugo, intolerabilem facit dolorem, & spiritum ebibit meum; id est, me exanimat. Itaque per sagittas hoc loco molestissimas curas & turbidas cogitationes intellexit: hæ enim & à bonis auctoribus aculeatæ appellantur & spinosæ; & sagittæ similitudinem habent, quatenus, quæ longissimè à nobis sunt, & quæ numquam erunt, per vana terriculamenta nos pungunt & vellicant. His porrò dicit spiritum suum ebibi; quod idem est ac se illis adeò cruciari, vt spiritu penè & animâ deficeret. Addit deinde more Scripturæ clariùs quænam essent istæ sagittæ dum subdit:

Deus S. Iobum & suos multipliciter probat.

Cogitatio ærumnarum ipsis ærumnis grauior.

ET TERRORES DOMINI MILITANT CONTRA ME.] In Hebræo est עֲרָכוּנִי *iaharcuni*; id est, *ordinati sunt*, instructâ acie in me veniunt. Quemadmodum scilicet in acie inimicorum prius auditur strepitus, deinde manus conseruntur, ac tandem cædes passim fiunt, & vulnera infliguntur; non aliter Dei iustitia quasi instructâ acie homines aggreditur: verùm in hoc sæculo quantumcumque sæuire videatur, quantacumque mala immittere, tantùm strepitus auditur; in futuro sæculo tormenta explodenda, signa conferenda, homines impij prosternendi lethoque & neci dandi. Rem confirmat Psalmista dicens: *In me transierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbauerunt me.* Iræ quæ transeunt ad homines adhuc viuentes; terrores qui conturbant ad vitâ functos referri possunt. Præsentia enim supplicia transeunt, & instar vocis vix aurem percellunt dum euanescunt; futura verò grassantur, dissecant, conterunt, delent, nec tamen vmquam abeunt. Audi S. Gregorium lib. 7. Moralium cap. 3. hæc ita explicantem: *Iustorum,* inquit, *mens non solùm perpendit quod tolerat, sed etiam pauet quod restat: vidit qualia in hac vita patitur; metuit ne post hac grauiora patiatur: iam ergo sententiam tolerat in pœnam; sed minas adhuc futuri iudicij formidat ex culpa. Hinc Psalmista ait: In me transierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbauerunt me. Interni quippe iudicij postquam ira pertranseunt etiam terrores conturbant; quia iam aliud de damnatione patimur, & adhuc aliud de æterna damnatione formidamus.* Sic ille. Non solùm igitur vulnera & detrimenta, sed etiam terrores atque formidines in hac vita nonnumquam Sanctos exagitant atque conturbant. Non enim possunt non vehementer timere & expauescere ij qui Deum, in quo vno spem præsidij sui posuerant, sibi aduersari sentiunt: qua de causâ Dauid ait: *Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ.* Sic de Christo quoque Saluatore in horto agonizante scribitur in Euangelio, quòd cœperit pauere & tædere. Sed Septuaginta Interpretes vltimam hanc versus partem omiserunt, fortè quia continebatur in altera, & eius loco posuerunt, Ὅταν ἄρξωμαι λαλεῖν κεντοῦσί με, *Cùm cœpero loqui stimulant me*, sagittæ scilicet, de quibus antè facta est mentio; vt nimirum indicarent causam, cur anteà dixerat verba sua doloris esse plena.

Iustitia Dei ante vulnera terrores præmittit.

Psal. 87, 17.

Viri boni in aduersis nonnumquam valdè timent. Psal. 54. 6.

Marci 14, 33.

5. Numquid rugiet onager cùm habuerit herbam? aut mugiet bos cùm ante præsepe plenum steterit?

Quasi dicat: Non mirum vos vt onagros vel boues longè abesse à miseriæ meæ sensu, cùm omnia sint vobis prospera & abundantia: facile hoc pacto est à lamentatione esse alienos; quia neque onager rudit cùm in pascuis moratur abundantibus; neque mugit bos cùm fœni satis habet in præsepio: tolle ab vtroque pabulum, neque ille à ruditu neque à mugitu iste querulo cessabit. Est autem *onager*, vt nomen ipsum indicat, *asinus siluester*, qui licet moribus à domestico plurimùm differat, ex eodem tamen genere esse totius corporis figura indicat. Nicephorus Callistus lib. 9. Hist. Ecclesiasticę cap. 19. agens de India sic eleganter eum describit: *Hæc eadem regio & asinos feros magnitudine ingentes fert, pelle mirificè præter morem versicolores; albo scilicet & nigro colore admodum inter se variatis; & zona quadam à summa dorsi spina ad latera & ventrem demissa, atque ibi diuisa & conuersionibus quibusdam inter se implicata mirificam & nouam efficiunt plicaturam & varietatem.* Eodem modo describit illum Oppianus lib. 3. Aptè autem Iob onagro herbam tribuit: alitur enim (inquit Oppianus) pastu herbarum, quas abundè fundit terra; vnde Græci ὀναγρόβοτα vocant loca, vbi onagri pascuntur, vt ἱππόβοτα, vbi equi pabulantur. Videtur autem inter alias herbas oleribus potissimùm delectari. nam legimus apud D. Hieronymum in Vita S. Hilarionis istiusmodi miraculum his verbis: *Postquam autem ad hortulum venerant, Videtis (inquit Isaac) hoc pomarium arbusculis consi-*

Onager qualis sit bestia:

herbis vescitur:

consitum & oleribus virens? Ante hoc fermè triennium cùm onagrorum grex vastaret, vnum è ductoribus eorum stare [illegible], baculoque tundens latera, Quare (inquit) comeditis quod non seminastis? & exinde acceptis aquis, ad quas potandas ventitabant, numquam ij nec arbusculam nec olera contigerunt. Sic ille. Multa in Oraculis Psalmorum ac Prophetarum de hac bellua leguntur mysticis plena symbolis & doctrinis: ac in primis ob siluestrem feritatem typum gerit dæmonis ac peccatoris, vti S. Chrysostomus ad illud Psalmi, *Expectabunt onagri in siti sua*, annotauit. D. Gregorius etiam exponens illud Iobi, *Alij quasi onagri in deserto egrediuntur: Onagris*, inquit, *comparantur hæretici, quia in suis voluntatibus dimissi, à vinculis sunt fidei & rationis alieni.*

Onager est typus dæmonis & peccatoris.
Psal. 103, 11.
Iob 24, 5.
Hæretici onagris comparati.
Iudæi onagris similes.
Isaiæ 1, 3.

Rectè quoque per onagrum carnalis Israël siue Iudæus hîc intelligitur; qui vinculo Domini ligari & ad præsepe eius duci contempsit, sicut in Isaia ipse Dominus ait: *Cognouit bos possessorem suum & asinus præsepe Domini sui, Israël autem me non cognouit, & populus meus me non intellexit.* Nam sicut per bouem, qui possessorem suum, & per asinum, qui præsepe Domini sui cognouit, credens & fidelis quisque intelligitur, ille de Iudæis, iste de Gentibus; sic Israël, qui Dominum eumdem non cognouit, vel populus, qui eum non intellexit, imò cognoscere aut intelligere noluit, rectè onager dicitur, id est asinus quidem, sed superbus; asinus præ stultitia, sed infrenis & præsepij Dominici contemptor vel ignarus præ superbia.

Plura de onagri natura, victu ac proprietatibus vide apud Vlyssem Aldrouandum lib. 1. de Quadrupedibus solidipedibus; de boue verò fusissimè sub initium libri primi de Quadrupedibus bisulcis.

Septuaginta reddunt hoc modo versum istum: Τί γὰρ; Μὴ διακενῆς κεκράξεται ὄνος ἄγριος, ἀλλ᾽ ἢ τὰ σῖτα ζητῶν; Εἰ δὲ καὶ ῥήξει φωνὴν βοῦς, ἐπὶ φάτνης ἔχων τὰ βρώματα; *Quid enim? Numquid frustrà onager clamabit, nisi escas requirens? Numquid & erumpet vocem bos, cùm habeat in præsepi cibos?* Symmachus vertit: Μὴ στένει λιμῷ ὄναγρος παρούσης χλόης; *Num ingemiscit fame onager si adsit gramen?* Quasi dicat: Onager non rudet frustrà, nisi quia eget; quantò magis intelligendum est me non frustrà hos clamores edere, nisi quòd ea res me deficiat, quâ deficiente clamare cogor. Vtitur autem similitudine duorum animalium, quorum alterum indomitum naturali quâdam immunitate fruitur; alterum subiugale, quod licet seruiat, pastu tamen suo neutiquam frustratur. Onager autem eos significat homines, qui neque coniugio religati, neque curis publicis addicti licentiùs viuunt, & spontanea quasi pabula carpunt; bos verò coniugatos, vel curis & munijs varijs obstrictos, quibus pastus non absque vinculis prouenit. Sensus ergo Iobi est: Ego non sum in hac extrema calamitate cum alijs hominibus comparandus siue solutis siue alligatis, qui optatis suis minimè fraudantur: ij quippe cur lugubria carmina edant? Si enim fruuntur iis quæ cupiunt, quorsum querimonias & lamenta geminent? Sic sanè tu Eliphaz & socij, qui tametsi Reipublicæ, cuius curam geritis, adstricti sitis; opes tamen vobis & honores & oblectamenta circumfluunt. Quid ergo mirum, si nihil nisi suaue loquamini? At infelix ego, cuius opes, valetudinem & honorem ingruens aduersitatis turbo decoxit; quo pacto non efferam verba mœroris plena, & sortem aduersam defleam? Ecquid mirum aut insolitum me more animantis pabulo carentis gemere, cùm familiare sit alijs penè vniuersis leuia quoque detrimenta lucri, honoris aut salutis lugere?

Onager liberos, bos coniugatos repræsentat.

6. Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum? aut potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem?

Quasi dicat: Grani salis defectum sentit natura palati; quid ni ego tot mala tam acerba, tam inimica, tam insipida naturæ sentiam, nisi sensus expers sim, & planè stupidus? quid ni etiam sensum & acerbitatem verbis exprimam, & quâ possim ratione significem? Vel quis adeò fatuus & emotæ mentis, qui venenum lubens glutiat, & mortem cum veneno traiiciat?

Insulsa gustus refugit & venenata.

Septuaginta hæc ad verba & consilia Eliphazi referunt, quæ, quòd prudentiæ sale condîta non fuissent, Iobi stomacho grata esse non poterant. sic illi reddunt: Εἰ βρωθήσεται ἄρτος ἄνευ ἁλός, εἰ δὲ καὶ ἔστι γεῦμα ἐν ῥήμασι κενοῖς; *Numquid potest sine sale edi panis, aut est sapor in sermonibus vanis?* Quasi dicat: Insipidos & insulsos cibos auersaris; & insulsos sermones & sine prudentiæ sale aut promptus effundes, aut malè feriatus excipies? Certè mi Eliphaz, qui sapit insipidos non amabit verborum cibos, quales sunt tui, sed sapidos & prudentiæ sale conditos.

Quod enim sal cibis, hoc Prudentia sermonibus, quin imò virtutibus præstat. Quamobrem diuinis iuxtà humanisque testimonijs commendata est Prudentia symbolo honorato salis, & verò in eo maximè, quòd à sale obueniat rebus sapor & gratia quædam iucunda & veluti perfectio, quæ pulchritudine omnes suâ delectet. Hinc sal communi omnium sensu apud doctos celebratosque Scriptores significat χάριν, id est *gratiam*, seu venustatem; quam qui non habet dicitur insulsus, absque sale, inuenustus. Quænam verò esse potest in humana vita gratia & pulchritudo sine Prudentia, quæ decor est vitæ & virtutis ipsius formositas? Et cernitur illa quidem in omni vitæ parte, & Charitibus suis comitata rapit omnium animos ad amandum suum decus & prædicandum; sed in primis in congressu & commercio cum hominibus lucet maximè in sermone illius gratiâ tincto & moderato. Quod S. Paulus faciendum grauissimè prudentissimeque monuit, dum Collossenses instruit in hunc modum: *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus.* Quæ ne cui fortè obscura videantur ob metaphoricam dicendi rationem, vt de Prudentia loqui se ostenderet adiungit: *Vt sciatis quomodo vos oporteat vnicuique respondere.* Quasi ipsa Prudentiæ virtus sit regula moderationis, doctrina honestatis, lux decoris. Atque illuc fortè Pythagoras, qui more diuinarum Litterarum symbolis vtebatur lubens vt integumentis sapientiæ, retulit monitum illud

Quod sal cibis, hoc Prudentia virtutibus.
Sal symbolum gratiæ & venustatis.
Colos. 4.
Prudentiæ sale sermones maximè condiendi.

lud suum, *Salem & mensuram ne prætereas*; vt Prudentiam & decentem cum hominibus familiaritatem & amicitiam commendaret. Ex quibus patet quàm doctè & aptè salis symbolo Iob insipidam Eliphazi sententiam, & insulsam eius monitionem, ne dicam, an veriùs increpationem, redarguat atque perstringat, indicans illam non tantùm discretionis sale destitutam, verùm etiam mortifero calumniæ veneno tinctam esse, cùm subdit:

AVT POTEST ALIQVIS GVSTARE, QVOD GVSTATVM AFFERT MORTEM?] In Hebræo est אִם־יֶשׁ־טַעַם בְּרִיר חַלָּמוּת, *Im ies tagham berir chalamuth.* quod ita exponitur à recentioribus Hebræis: *Si est gustus in albumine vitelli*: alij cum Chaldæo vertūt: *Num sapit saliua albuminis oui?* verùm certiùs cum nostro ad verbum vertes: *Num sapor est in saliua*, id est gustatu (metonymicè enim eius præcipuum instrumentum est saliua) *doloris*, vel vulneris, vel mortis? Hebræum enim חַלָּמוּת *chalamuth* compositum est ex חוּל *chol*, id est *dolore* (quod verbum in Poël *dolore afficere* aut vulnerare significat) & מוּת *moth*, id est *mors*. Quasi dicat: Quòd si homines tolerare non possunt, sed respuunt cibum insulsum; si indignè ferunt, clamantque, si cibum amarum aut mortiferum gustare cogantur; quantò potiori iure ego horreo & gemo, qui non cibum insulsum, sed cibum mortiferum, non tantùm summis labijs gustare, sed capere, & penitus exhaurire cogor. Potest hoc etiam exponi de improperijs & calumnijs, quas Iob in suis afflictionibus sustinebat, quæ quouis veneno mortifero acerbiora ipsi existebant. De quibus vide quæ præcedenti capite ad versum 15. & 21. annotauimus.

7. Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.

Id est, Non solùm gusto rem insulsam atque mortiferam; sed eò miseriarum redactus sum, vt necessitate compulsus nullo in tantis angustijs vescar alio cibo quàm illo, quem anteà adeò horrebam, vt vel tangere nollem: quid ergo mirum, inquit, si in tanta rerum diuersitate gemam?

Septuaginta hîc aliquid immutant, & aliquid prætereà addunt, dum versum hunc ita reddunt: Οὐ δύναται γὰρ παύσασθαί μου ἡ ὀργή· βρόμον γὰρ ὁρῶ τὰ σῖτά μου ὥσπερ ὀσμὴν λέοντος: *Non potest enim cessare ira mea: fœtorem enim video escas meas sicut est odor leonis.* Quid fœtidius ore leonis? iuxta illud Martialis lib 6. ad finem.

Leonis halitus teter & grauis.

Tam malè Thais olet quantum non ora leonis. Vnde D. Ambrosius lib. 6. Hexaëmeron cap. 3. loquens de leone, *Cibum*, inquit, *fastidit hesternum, & ipsas suæ escæ reliquias auersatur*; non aliam ob causam, nisi quia tam tetro odore ex suo halitu illas imbuit, vt eas nec repetere velit, nec sustinere possit. Huc ergo allusit Iobus cibos suos detestatus. Quasi diceret: E meis cibis non minùs teter odor quàm ex ore leonis exhalat. Fœtet quippe leoni anima. quod & Plinius notauit lib. 1. cap. 53. his verbis: *Anima leonis virus graue; contacta halitu eius nulla fera attingit, citiùsque putrescunt afflata reliquiæ.*

Tropologicè iuxta lectionem Septuaginta rectè dixeris leonem superbos homines referre, qui ceteris se præferunt, & fœtidum halitum per superba verba emittunt. Quò respexit S. Augustinus in Annotationibus suis ad hunc locum sic dicens: *Nam verba mea fœtida sunt sicut leo vel propter superbiam, per quam iactantes putent; vel propter quod amplexantes carnalia fœtorem leonis habent, qui proprijs verbis gaudent.* Proh quàm pestilens hic halitus, quàm tetrum exhalant hæc verba odorem! contacta leonis halitu ceteræ feræ non contingunt, vt ex Plinio mox dicebamus; nobis quoque ea respuenda quæ superbiam sapiunt, & superborum pestilenti halitu sunt infecta.

Leonis fœtorem habent qui verbis superbiam suam produnt.

Mysticè S. Bernardus lib. 1. de Consideratione ad Eugenium cap. 2. hunc locum sic exponit, quasi Iobus in typum peccatoris ex peccandi consuetudine obdurati lamentaretur: *Noli*, inquit, *nimis credere affectui tuo qui nunc est. Nil tam fixum animo, quod neglectu & tempore non obsolescat. Vulneri vetusto & neglecto callus obducitur; & eò insanabile quò insensibile fit. Denique dolor continuus & acerbus diuturnus esse non patitur: nam si non aliundè extunditur, necesse est cedat vel sibi: enimuerò citò aut de remedio consolationem recipiet, aut de assiduitate stuporem. Quid non inuertat consuetudo? quid non assiduitate duretur? quid non vsui cedat? Quantis, quod præ amaritudine prius exhorrebant, vsu ipso malè in dulce conuersum est? Audi iustum quid lamentetur super huiusce modi: Quæ priùs tangere nolebat anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt. Primum tibi importabile videbitur aliquid; successu temporis si assuescas iudicabis non adeò graue, paulò pòst & leue senties, paulò pòst nec sentíes, paulò post etiam delectabit: ita paulatim in cordis duritiam itur.* Sic ille. Quemadmodum nempe ventriculus malè affectus eò progreditur, vt noxij cibi, quos sanus respuebat, soli ob intemperiem placeant; ita & æger animus hominis, qui mœstis cogitationibus pasci videtur, quas lætus & alacer ne ad primos quidem motus admittebat. Et hoc modo Ioannes à Iesu Maria locum hunc interpretatur; qui simul annotat statum huiusmodi non solius Iobi fuisse, sed ait se nosse plurimos similes Dei famulos adeò grauiter affectos, vt prolixâ consuetudine malorum vix aliquid nisi mœstum mente pertractare possent. Vnde rectè dicitur: Consuetudo altera natura, quâ videlicet fit quasi naturalis cibus, qui est ex genere suo naturæ inimicus.

Consuetudine acerba dulcescunt.

Pulchrè etiam D. Gregorius lib. 7. Moralium cap. 7. hæc verba, *Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt*, exponit de eo qui alienis malis compatitur. quasi dicat: Olim, quando adhuc virtuti & perfectioni minùs sedulò studebam, ab alienis malis ac miserijs facilè oculos & mentem auertebam, neque alijs compatiebar; nunc autem postquam ad virtutem propius accessi, & alienis malis ex charitate compati, & proprias calamitates fortiùs sustinere didici. *Mens enim iusti proficiens* (inquit Gregorius) *quæ priùs dum sola propria curaret ferre aliena fastidiebat, & quæ minùs alienis compatiens conualescere contra aduersa non poterat; cùm ad toleranda proximi infirma se attrahit, ad aduersa superanda conna-*

conualescit, ita vt pro amore veritatis præsentis vitæ cruciatus tantò pòst fortiùs appetat, quantò priùs infirma fugiebat. Vnde subdit:

8. Quis det vt veniat petitio mea, & quod expecto tribuat mihi Deus?

Sancti ferè semper ad mortem aspirarunt. Vox optantis est, & à mortalitatis huius vinculis absolui postulantis. Quæ mortis pia & immensa cupiditas propria & perennis semper fuit diuinorum hominum & verè sapientium; quos videmus omnibus retrò sæculis vt auiculas dolo inclusas è corporis inamœna custodia euolare cupientes. Sic Moyses incredibili animi motu petit ostendi sibi faciem Dei. (Exod. 33, 13.) Sic Elias, qui ab æthere ignem euocabat, & legem dicebat pluuiis, ac pro arbitratu cælum claudebat aperiebatque, tolli animam cupit, & ab ista valle plorationis discedere. (3. Reg. 19, 4.) Sic Tobias, sic Abrahamus, ceterique viri pietate ac vitæ sanctimoniâ illustres, cùm hîc illis inter peccatores mora omnis nimia videretur, hinc quàm celerrimè euolare cupiebant, & ob exilij prolongationem comploratione & lamentis omnia complebant, cum Dauide incolatum suum nimiùm prolongari conquerentes. (Psal. 119, 5.) Sed post Euangelium, cùm Seruator cælum priùs clausum & obstructum feliciter aperuisset, & piorum desideria magis acuisset, patefactis ijs thesauris & cælestium bonorum abundantiâ, quam morte & cruore suo nobis comparauerat, tum nimirum ardere cœpit vehementiùs iustorum æmulanda cupiditas perfruendæ gloriæ Dei, & potiundæ æternitatis: tum vita cœpit esse in fastidio, mors in desiderio; quæ ianua vitæ beatæ futura videbatur; vt multi sint reperti, qui longiorem in hoc mundo moram genus quoddam luctuosi acerbique martyrij esse putarent. In hoc genere clarissimum nobis desiderij sui documentum reliquit D. Paulus Apostolus, dum vitæ pertæsus dissolui cupiebat, & ad Christum anhelans exclamabat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius!* (Rom. 7, 24.) Corpus mortis (vt vult D. Ambrosius) appellans vniuersitatem vitiorum, omnigenas calamitates, & iliadem incommodorum ac miseriarum, quibus mortalis hæc vita premitur & opprimitur: cuius sanè status adeò est redundans periculis magnis, & cum primis miserandus, vt ipsi propè diuturnæ morti æquiparandus videatur. Quod cùm probi & innocentiæ amantes intelligunt, & ipsi desiderium suum eò intendunt, vt euolent citissimè ex hoc corpore, quod vallum est interiectum, ne in gloriæ campum atque lucem introeant: quamobrem in precatione Dominica Deum quotidie rogant: *Adueniat Regnum tuum.* (Matth. 6, 10.) Quibus verbis (vt ait Tertullianus de Oratione cap. 5.) *optamus maturiùs regnare, & non diutius seruire;* additque *illud esse votum Christianorum, confusionem nationum, exultationem Angelorum, propter quod conflictamur.* Quod idem à S. Hilario in Psal. 119. animaduersum fuit, Dominum in Euangelijs suis docuisse accelerationem Regni cælestis orandam; charitatem enim eorum qui amant impatientem esse debere; additque, vt plurimùm Sanctos tarditatem spei suæ & morosam corporis dissolutionem deflere consueuisse cum Vate Regio lamentantes: *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est!* (Psal. 119, 5.) Et sanè quis nisi planè stolidus & vecors, cùm modum huius vitæ gustauerit, & salutis pericula, quæ passim occurrunt, considerauerit, & cum animo suo reputauerit diligenter, non cupiat quàm citissimè hinc excedere, & cum Iobo, Paulo ceterisque Sanctis dissolui petat, & esse cum Christo? Quod votum suum Iobus adhuc magis explicans & vrgens subdit:

9. Et qui cœpit ipse me conterat, soluat manum suam, & succidat me.

Pergit instanter petere celerem miseriarum & vitæ finem; quasi nimirum mitior videretur celer interitus quàm prolixus: quod ijs qui mœrent familiare est, vt scripsit afflictus ille: *Celer interitus longo præstat.*

Mitiùs ille perit subitâ qui mergitur vndâ,
Quàm sua qui liquidis brachia lassat aquis.

Cui consonat illud Æschyli:

——— Κρέισσον γὰρ εἰσάπαξ θανεῖν,
Ἢ τὰς ἁπάσας ἡμέρας πάσχειν κακῶς:
——— *Nam semel satiùs mori,*
Quàm trahere miseros vita quot numerat dies.

Quod autem ait, *Soluat manum suam,* translatio est ab iis qui manum vinctam habent: nam quamdiu vincta est aut ligata nihil agere possunt. Id quoque Dei clementiam commendat, quasi manum quâ ferit clementiæ vinculo habeat religatam, opusque sit eam absoluere, si velit interficere. Hoc ergo dicit: Solutâ manu conficiat aut succidat me. Nihil enim aliud optabat, quàm citò finire vitam, quam & tunc ægrè trahebat, & peccandi periculo expositam timebat.

Deus virtutem in nobis per flagella perficit. Mysticè & arcano sensu Iobus hîc à Deo petit in virtute consummari. q. d. Qui me ictibus dolare & efformare cœpit donec perficiat, & statuam & imaginem virtutis perfectissimam in animo meo effinxerit, vltimamque manum operi imposuerit, ab ictibus non cesset. Sicut enim faber ferrarius malleo & igne ferrum domat, & ex arte ad formam sibi propositam effingit: non aliter Deus noster humanum cor, quantumuis ferreum & adamantinum, dolorum & afflictionum ictibus ad omnem virtutem & pietatem efformat. Hanc sententiam sic illustrat S. Gregorius lib. 7. Moralium cap. 8. *Sanctus igitur vir, qui appropinquare Deo etiam per flagella desiderat, per spiritum humilitatis dicat: Et qui cœpit ipse me conterat. Plerumque enim vitiorum contritionem in nobis agere Dominus inchoat; sed cùm mens ex ipso exordio profectus extollitur, cumque se iam quasi de virtutibus erigit, sæuienti contra se aditum pandit, qui cordis intima penetrans, omne quod in ea de studio bonæ inchoationis inuenerit confringit; tantoque se vehementiùs in eius confractione exhibet, quantò & grauiùs, quia vel ad modicum fuerat proiectus, dolet. vnde &, teste Euangelio, voce Veritatis ad neglectam domum conscientiæ spiritus immundus, qui solus exijt, cum spiritibus septem redit.* (Matth. 12.) *Ne ergo post diuinæ correptionis exordia antiquus hostis surripiat, atque ad virtutum confractionem trahât, sanctus vir congruè exorat dicens: Qui cœpit ipse me conterat.*

terat: ac si apertè dicat: *Hoc quod in me exorsus est perficere feriendo ne desinat, ne desertum me aduersario ad contritionem tradat.* Hæc ille. Qui itaque cœpit opus salutis nostræ ipse nos veram & perfectam humilitatem doceat, & medijs quæ ipse nouit (dummodò in peccatum labi non sinat) in hanc virtutem, quæ ianua est ceterarum, inducat. Dicat vnusquisque cum S. Iob, & non sine magno desiderio dicat: *Qui cœpit ipse me conterat, soluat manum suam, & succidat me.* Ipse nimirum Deus, qui cœpit me quasi humilitate conterere, opus suum hoc perficiat, & penitus mentem elatam conterat: qui cœpit me à terrenis auellere & à desiderijs ambitionis abstrahere soluat manum suam, & penitus ab eis succidat me, ne per superbiam præceptis illius contradicam, cui debeo obedientiâ & humilitate submitti.

Deus rogandus vt opus quod cœpit perficiat.

Porrò verba illa, *Soluat manum suam, & succidat me*, exponenda sunt sumptâ metaphorâ ab iis qui vi magnâ brachia tollunt, & securim ad radicem arboris adigunt; quâ ictâ tandem arbor decidit. Eadem prorsus ratione Deus, cùm vitiorum in nobis siluam demoliri decernit, laborum & ærumnarum ictibus rem totam nullo aut facili negotio conficit. Audi S. Gregorium ad eumdem locum: *Rectè autem subiungitur, Et succidat me. Cùm enim securos nos ac de virtutum affluentia elatos repentinus vel flagelli dolor vel infirmitatis tentatio percutit, protinus ab status sui vertice mentis nostræ elatio succisa cadit, vt de semetipsa nihil audeat, sed infirmitatis suæ ictu prostrata manum leuantis quærat.* Hactenus ille. Hæc autem mors consummatióve dicenda sit, an consolatio, sequentia declarant.

10. Et hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore non parcat: nec contradicam sermonibus Sancti.

Mors Sanctis est solatio.

Hoc, inquit, habeo pro leuamine, vt maioribus doloribus & pœnis vsque ad mortem afficiar; quia hinc ereptus securus euadam, quòd numquam mei Conditoris sanctissimi præceptis obsistam. Perinde ac si diceret: Quia in hac vita quibusdam Deus parcit, vt eos posteà in altera in sempiternum puniat; ne obsecro hoc modo mihi in hac vita parcat, vt postmodum supplicio afficiat sempiterno; quin potiùs hìc me castiget velut clementissimus pater, ne me post hanc vitam velut iudex implacabilis cruciet in æternum: quamobrem hìc ob eius flagella non murmurabo, non conquerar, *nec contradicam sermonibus Sancti*; quin imò summæ mihi erunt consolationi. In hunc modum etiam orabat S. Augustinus dicens: *Hìc vre, hìc seca, vt in æternum parcas.*

Rabbi Abraham hunc locum ita reddit: *Si interfecerit me Deus subsiliam.* Hoc idem optimè habetur in Psalm. *Quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur.* Quænam isthæc mansuetudo? Legunt alij: *Est qui resecet, & auolabimus.* Sumptâ metaphorâ ait Genebrardus à Parcis, quæ vitæ filum resecant. Hæc autem mansuetudo est & maxima consolatio viris Deum timentibus, dum consummantur & intereunt. Sic Didonis agentis animam (vt est in fabulis) miserata Iuno Iridem demisit, quæ vitale stamen succideret. Misericordia enim erat sic malè affectæ vitam auferre. Sed sanctiùs longè viri sancti mortem desiderant, dummodò aliter Deo visum non sit. Vnde Tobias ait: *Et nunc Domine secundùm voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi spiritum meum: expedit enim mihi mori magis quàm viuere.* Non alia mihi videtur Iobi hoc loco quam Tobiæ precatio.

Psal. 89, 10.

Tob. 3, 6.

Vbi obseruandum maximè quanti fecerit vir iste sanctissimus diuinam voluntatem, quando vltrò vitam cum illius obseruatione commutat: imò ideò mortem optat, ne contingat sic dolorum vi impotenter abripi, vt impiè aliquid contra Deum loquatur faciatve: in quo eius virtus non mediocriter enituit. Facile enim est Deo coronanti consentire, flagellanti difficillimum; nisi quis diligenter attendat Deum appellari *verbum*, seu, vt Græci loquuntur, λόγον, hoc est *rationem*: quòd nihil contra aut præter rationem exequatur. Hinc se in suis laboribus consolabatur D. Gregorius Nazianzenus Epist. 63. *Gratias*, inquit, *ago sicut in lætis rebus ita etiam in acerbis; quandoquidem illud exploratum habeo nihil rerum nostrarum apud summam Rationem expers esse rationis.* Atqui hoc est quod S. Iob dicit: *Nec contradicam sermonibus* seu *rationibus Sancti.* Qua in re perfectissimum cum diuina voluntate consensum ostendit, dum à Deo flagellatus sic exultat, vt eam flagellationem suam consolationem appellet; nec in Deum punientem indignetur, sed *Sanctum* per excellentiam confiteatur. Sic etiam Iacob moriturus, vt in Genesi scribitur, *adorauit Dominum conuersus ad lectuli caput*; seu, vt D. Paulus transscripsit, *adorauit fastigium virgæ eius.* Nam cùm in illa Iosephi virga diuinam ad flagellandum potestatem mysticè recognosceret, ei se posterorum nomine percutiendum submittebat; vt ostenderet, quæcumque à Deo supplicia infligantur libenti animo amplectenda. Nec sine mysterio id quod in Genesi dicitur *lectulus* à D. Paulo *virga* nominatur; quia probi & iusti homines non minùs inter diuinas virgas quàm inter molles lectulos conquiescunt. Quod mihi videtur exprimi in Esther, quæ tunc felicissimè regnauit, & Regis gratiam promeruit, cùm Assuerus *extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu; ipsaque accedens osculata est summitatem virgæ eius.* Nam illi è supplicijs diuinis faciliùs & feliciùs euadunt, qui supplicia diuina humiliùs & libentiùs amplectuntur. Vnde S. Iob saluâ conscientiâ, cuius puritati præcipuè studebat, pœnas non admodum solicitus euitabat; sed hoc vnum in acerbissimis suis supplicijs verebatur, & omnibus modis præcauere nitebatur, ne tam diuturnis iisque & acerrimis doloribus exagitatus, & intimâ mœstitiâ deiectus, impatientiam, quam Eliphaz ei affinxerat, verè incurreret, & post victorias tantas supremo iræ ictu concideret: quare saluo diuinæ placito voluntatis non tolli supplicia, sed ad mortem vsque intendi postulabat. Qui quidem mortem exoptandi modus valdè timorati castique animi proprius est, cùm certum puritatis argumentum sit culpam exhorrescere, vo-

Deo coronanti consentire facile, flagellanti difficile.

Gen. 47, 31.
Heb. 11, 21.

Esther 5, 2.

Iob non pœnas, sed peccandi periculum euadere desiderabat.

tisque ac precibus occasiones eius prouisas quà licet declinare. Per hoc itaque Iob innuit se malle mori quàm fœdari. Vnde constat longè alia esse viri iusti vota quàm impatientium hominum desideria, qui si morbo, inopiâ vel dedecore aliquo tangantur, extemplo furere incipiunt; & interitum, non culpam euitandi studio, sed laborem & molestiam euadendi desiderio sibi ipsis nefariè imprecantur.

Septuaginta quadam hic addunt. Hîc Septuaginta Interpretes multa addunt, quæ non sunt in Hebræo textu, nec improbabiliter Sanctius noster censet ea fortassis ex glossemate aliquo, vt subinde fieri amat, per incuriam vel imperitiam Librariorum in textum ipsum irrepsisse. Sic autem habemus in Sixtiano Codice (neque enim omnes eodem legunt modo:) Ἀρξάμενος ὁ κύριος τρωσάτω με· εἰς τέλος δὲ μή με ἀνελέτω· εἴη δέ μου πόλις τάφος, ἐφ' ἧς ἐπὶ τειχέων ἡλλόμην ἐπ' αὐτῆς· οὐ φείσομαι· οὐ γὰρ ἐψευσάμην ῥήματα ἅγια θεοῦ μου: *Qui cœpit Dominus vulneret me; in finem autem ne me tollat: sit autem mea ciuitas sepulcrum, super cuius muros saltabam in ipsa: non parcam: non enim mentitus sum verba sancta Dei mei.* Pro eo autem quod hîc dicitur, Εἴη δέ μου πόλις τάφος, *Sit autem mea ciuitas sepulcrum*, Aquila & Theodotion dixerunt, Καὶ ἔσται ἔτι παράκλησίς μου, *Et erit adhuc consolatio mea.* Huius autem versus hæc est sententia. q.d. Illud mihi ad solatium ægritudinisque medicamentum erit satis, si in ipsa mihi ciuitate mori atque humari contingat. Illud verò quod subdit, *Super cuius muros saltabam in ipsa.* Id est: In qua gestiebam, & in qua mihi fiducia erat, & in qua cum voluptate versabar. Ita Chrysostomus in Catena hunc locum exponit.

Quod autem ait, *Non parcam; neque enim mentitus sum verba sancta Dei mei*, difficile, & intellectu in primis arduum videtur. Et quidem præterquam quòd id non obiectauerit Eliphaz, indeque responsum hoc oriatur, vix capit mens humana, quî homo possit mentiri verba Dei. Si enim homo verba Dei proferat verum dicit; quia dicit quæ Deus verè dixit: & sic verè ac verum dicit: nam verba Dei falsa esse non possunt, cùm summa Veritas mentiri nequeat: sin verba quæ Deus non dixit pronuntiet, non mentitur verba Dei qui mentiri non potest; sed suis verbis, quasi verba Dei forent, egregiè mentitur. Quo igitur pacto innocentiâ suâ confisus ait; *Neque enim mentitus sum verba sancta Dei mei?* Vidit hanc difficultatem Olympiodorus in Catena, quam sic enucleat: *Vobis*, inquit, *contradicere non parcam, neque timidè, sed liberè loquar; quandoquidem diuini mandati violati mihi conscius non sum, vt vexationem hanc iniustam esse existimem: non enim alia in mente habere possum, nec verba animi sententiæ contraria proferre; sed quæ mente cogito ea veraciter eloquor. Propter hunc eius animum & loquendi libertatem cum veritate coniunctam Scriptura eum laudans dixit: Et erat homo ille verax, irreprehensibilis.* Nempe vir innocens, sanctus, irreprehensibilis, & qui nullius præcepti violati conscientiâ tangitur, ille, ille inquam verus homo dicitur; & dum sermones Dei vsurpat, & ad auditorum profectum ore versat, *non est mentitus verba sancta Dei sui*; ac si ille, qui violati præcepti malitiâ reprehensibilis verissima Dei

Vita irreprehensibilis facit ne quis Dei verba mentiatur.

Iob 1, 1.

verba loquitur, illa quodammodò mentiatur, cùm neget opere quod ore testatur. Ceterùm quanto erga Deum studio formet orationem sequentia manifestiùs declarabunt.

11. Quæ est enim fortitudo mea, vt sustineam? aut quis finis meus, vt patienter agam?

Conscius quippe sibi vir sanctissimus humanæ fragilitatis, licet tot tantasque de inimicis suis victorias gloriosissimas reportasset; nihilominùs dum vita suppetebat numquam sui securus tantò ampliùs metuebat, ne fractus aliquando aut defatigatus luctando, vel deceptus diaboli dolo, aut inimici telo saucius, inhonesto tandem vulnere caderet; & quas hactenus fortiter pugnando & constanter sustinendo consecutus fuerat palmas, in fine victus amitteret, & hostibus suis ludibrium fieret. Hoc enim insinuant illa verba: *Quis finis meus, vt patienter agam?* pro quo Septuaginta vertunt: Τίς μου ὁ χρόνος, ὅτι ἀνέχεταί μου ἡ ψυχή; *Quodnam tempus meum, vt sustineat anima mea?* Id est: Quam longè distat mors, vt patienter illam expectem. Quo quidem sermone perspicuè declarat se nescire quantum sibi supersit temporis, optareque vt sit breuissimum, quò patienter ærumnas suas sustinere, ac sine culpa vel crimine diem suum obire possit.

Iob fragilitatis humanæ conscius meritò timet.

Iusta profectò timoris causa, quam lubet aliquantò pensiculatiùs expendere, vt periculum nostrum exemplo Iobi exactiùs considerantes, salutarem Domini timorem, quo solo tuti sumus, animo concipiamus. Circumstant nos salutis pericula quotidiana: furit dæmon, & numquam intermissâ crudelitate in caput nostrum imminet: volitant furiæ insaturabiles, & vbique tentationes excitant: pedem mouere non possumus, quin occupet laqueus, & irretiat. Occæcat nos carnis amor & blandissimæ voluptates, nec memores esse Dei sinunt: lites, morbi, clades, inuidiæ nos conturbant; circumfusi tenebris in dubio veluti mari iactamur. Regnant vbique doli, circumscriptiones, atroces in bonos calumniæ, funesta bella, exempla vitiorum, omnium propè hominum studio consecrata. Inter hæc omnia ponamus ante oculos nostros hinc lethale crimen, quo nullum maius & nocentius est malum, inde humanam imbecillitatem in vitium pronam atque scelus; mille deinde & mille mouentia, quæ nos circumstant, & sic impellunt ad peccandum, vt portenti non absimile videatur, si quis possit sine lapsu & ruina consistere. Quis ergo sanus & iudicio præditus in his tot & tantis periculis non salutis naufragium metuat?

Quanto in salutis discrimine vita nostra versetur.

Placet hoc periculum, quo magis caueamus, exemplo illustrare. Carpus olim, quem diuino viso Deus ad virtutem & religionem instruebat (vt refert S. Dionysius Areopagita Epist. 8.) puteum vidit inferorum latè patentem fumantemque; cuius in fundo teterrimæ fuêre belluæ, quæ hominum vitam & cruorem sitirent: ad os autem illius voraginis duo visebantur homines lapsabundo vestigio in lubrico loco, qui nisu minimo & impulsione in eas fauces miseriarum deijci facillimè potuissent. Quasi in tabula viuis coloribus vita in eo nostra picta videtur.

Visio S. Carpi.

In

In ora fumus Erebi æſtuantis & aperti tam lubrico veſtigio, vt pondere ipſo noſtro abſque vllius impulſione cadamus. Quantum igitur periculum nobis impendet in acumine ipſo peccati conſtitutis? Itaque D. Bernardus Serm. 85. in Cantica, cùm Regij Vatis illud attuliſſet, *Impulſus, euerſus ſum vt caderem*, Quæris, inquit, quis ille impulſor? Non eſt vnus. Impulſor diabolus eſt, impulſor mundus, impulſor homo, &c. Pergit autem pluribus oſtendere tantam eſſe hominum imbecillitatem aut vecordiam, vt ſibi quiſque ſit ruinæ cauſa, & ſine alio impellente ſe miſerrimè vltrò præcipitet. Quid igitur fiet, cùm tam multi euerſores objjciantur? Et quidem ſæpè viſum eſt, cùm plurimi, qui plenis veluti velis ad beatam vitam nauigabant, ſine turbinibus vllis ſecuri, ſine tempeſtate quieti, per ſe naufragium in ipſo portu facerent. Exponit id venuſtè grauis Tertullianus lib. de Anima cap. 52. ſic ſcribens: *Nauigia longè à Caphareis ſaxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quaſſata decumanis, adulante flatu, labente curſu, lætante comitatu, inteſtino repentè perculſu cum tota ſecuritate deſidunt.* Vix dici poteſt quàm fluctuet voluntas, quamque incerta & vbique mobilis inconſideratiſſimâ leuitate potiùs ad malum quàm ad bonum rapiatur; adeò pauci reperiuntur, qui velut in Simonideo quadro firmi ſtabileſque hæreant. Quare Iſidorus Peluſiota lib. 2. Epiſt. 126. ad Timotheum lectorem ſcribens, *Time*, inquit, *ne aſcendas*. & ſubdit cauſam eleganter: Μεθύει γάρ πως ἐν ἀνθρώποις τὸ ἀγαθὸν, καὶ οὐδενὸς κατασείοντος ἕστηκε μόλις: *Temulentum eſt enim quodammodò inter mortales bonum, & nemine etiam concutiente vix conſiſtit.* Vult ſignificare, nihil eſſe facilius quàm auerti à bono, labi, errare & flagitium concipere; vt non ſine cauſa monuiſſe videatur eſſe timendum. Quæ fuit mens atque conſilium S. Hieronymi Epiſt. 22. ad Euſtochium ſcribentis in hunc modum: *Nolo tibi venire ſuperbiam de propoſito, ſed timorem. Onuſta incedis auro, latro tibi vitandus eſt.* Et paulò pòſt ſubdit: *Magnis inimicorum circumdamur agminibus; hoſtium plena ſunt omnia.*

Pſal. 117, 13.

Voluntatis noſtra magna inconſtantia.

Quare meo iudicio eſt ſubtile & periculoſiſſimum illud genus tentationis, tentationem non timere, & ſibi quemdam ſtatum polliceri diuturnæ quietis & tranquillitatis, quem nullæ res aduerſæ, nec conſcientiæ damnum, nec diuinæ legis violandæ periculum labefactet. Hoc nimirum agit dæmon, hoc ſtudet artificio elaborato & callido, in hoc ſpecimen veteratoriæ artis ſuæ malitiæque ponit, vt nos ſecuros efficiat nihilque metuentes: quo genere machinæ multos alioqui ſapientiâ nobiles & claros anteà viros euertit. Id egregiè animaduertit S. Auguſtinus Hom. 46 ex quinquaginta, & tamquam Sibyllæ folium veriſſimum hoc dictum nobis reliquit: *Facit hoſtis ſecuros, quos cupit eſſe captiuos.* Sumptum eſt illud è diſciplina militari; & eſt commune ſtratagema, quo incauti & ſecuri periculorum miſerrimè & periculoſiſſimè obruantur. Quò magis præceptum illud Æmilij Probi omnium in animis eſſe debet, *Nihil in bello oportere contemni, nec ſine cauſa dici, matrem timidi flere non ſolere.* Id nuſquam veriùs, quàm ſpiritali in militia eſſe cognoſcitur. Semper enim hoſtis in lateribus eſt, & Numidarum in morem cùm euolaſſe putes, & è campo atque regione digreſſum, nouus occurrit; hæret in ſpeculis, plagæ locum, inferendæ cladi horam deſignat, paulò pòſt furioſiſſimè inuolaturus. Qua de re S. Hilarius in Pſal. 63. ſic admonet: *Ad doctrinam cæleſtis eruditionis peruigilem curam fidei impendere admonemur, timere inſidiantem ſemper hoſtem, ne incautam ſecuritatem noſtram ipſe in ſpeculis poſitus incurſet.* Illud idem vidit S. Ambroſius lib. de Paradiſo cap. 4. & ſapienter vſus monito Seruatoris, qui Apoſtolis diu iam eruditis aiebat, *Vigilate*; contendit, neminē etiam perfectiorem, niſi vigilauerit, ſui debere eſſe ſecurū.

Periculoſiſſima tentatio, non timere tentationem.

In militia præſertim ſpiritali ſemper timenda inſidia.

Neque verò eſt, quod quiſquam palmas numeret ſuas atque victorias, & quaſi liber ac ſolutus ab omni periculo eâ re glorietur, vt Deorum filij, quos Pindarus ἀτρώτους, inuulnerabiles appellat. Hinc idem S. Ambroſius Apol. 2. c. 3. breue, ſed aureum dixit verbum: *Nemo diu fortis eſt.* Cùm ea ſemel ficta & ementita ſecuritas mentem occupauit arma defluunt è manibus, remittitur animi contentio, languor ſuccedit, aditus hoſti aperiuntur. B. Macarius, vir notæ ſanctimoniæ, multus eſt in prodendis eorum hominum exemplis, qui cùm multa & miranda præſtitiſſent, tandem illuſi à callido inimico, & tentatione ſuperati, deinde in ſcelus perfidiamque ceciderunt: inter alios, Homil. 27. quemdam ait, qui quo tempore impij tyranni vexarēt Eccleſiam, & igneo quodam furore graſſarentur, captus fuit, in equuleo poſitus, & poſt multos & acerbiſſimos cruciatus, quos Dei cauſâ pertulerat, tandem in carcerem coniectus fuit: vbi cùm illi vt fortiſſimo Dei athletæ fidei cauſâ & religionis virgo miniſtraret, quæ à Macario dicitur κανονική, *canonica*, religioni mancipata, ortâ inter eos familiaritate miſer in ſtuprum eſt delapſus. Ille ignis ferrique victor, mundi propè mortiſque dominus, in ipſo carcere, ſub ipſa martyrij palma & triumpho, propè in introitu ſempiternæ gloriæ, cùm ſecurus eſſe videretur corruit, & indigno ſe flagitio contaminauit. Ergóne Martyr, qui vncos ferreos, ignes, equuleum generoſiſſimè tulerat, in ſqualore carceris & ærumnis libidinis aculeo victus fuit; tu inter homines, rebus ad votum fluentibus, in gynæceo, in virginum & matronarum familiaritate nullam tentationem metuas, te ſecurum putes? D. Proſper Aquitaniæ lux lib. 2. de Vocatione Gentium cap. 28. pulcherrimum & ſalutare monitum in hanc rem protulit: *In præſentis agonis incerto, vbi tota vita tentatio eſt, & ab inſidianti ſuperbia nec ipſa eſt tuta victoria, mutabilitatis periculo non caretur.* Hoc illuſtrat exemplo S. Petri, qui cùm magno ardore ferretur ad dura omnia pro Domino ſubeunda, quaſſu tamen violentæ & inopinæ tentationis concidit, ne quis deinceps viribus ſuis & anteactæ vitæ præſideret. Itaque Sancti omnes hanc ſecuritatem vacuam metus & religioſæ cautionis periculoſiſſimam eſſe ducunt, & omni ſtudio fugiendam, vt teporis fontem & prænuntiam calamitatis. Quare non immeritò S. Iob poſt tam præclaras de diabolo victorias adhuc ſibi diffidens clamat: *Quæ eſt enim fortitudo mea, vt ſuſtineam?* &c. atque hoc ipſum ampliùs amplificans ſubiungit:

Nemo diu fortis.

Etiam fortiſſimi cadunt.

Anteacta vita meritis & victoriis non præſidendū.

12. Nec

12. Nec fortitudo lapidum fortitudo mea; nec caro mea ænea est.

S. Iob non saxeus aut æneus, vt dolorē non sentiret.

Quasi dicat: Certè nec saxeus sum, nec æneus, vt afflictiones meas non sentiam. Fortitudo enim lapidum sine sensu est: fortitudo autem hominis ést cum sensu eorum quæ noxia sunt. Hinc, quantumcumque ratio mortalis hominis fortis sit, necesse tamen est, vt ex parte carnis experiatur sensum doloris. Atque per hoc eliditur increpatio Eliphazi, qui B. Iobum tristitiæ arguebat. Etsi enim Iobo inesset fortitudo mentis, aderat tamen ex parte carnis vehemens sensus doloris, quem tristitia sequebatur. Similiter etiam per hoc confutatur opinio Stoicorum, dicentium sapientem non tristari: cuius opinionis Eliphaz fuisse videtur. Beatus autem Iob, vt notat D. Thomas, defendere intendit, sapientem quidem tristari, sed per rationem ita tristitiæ moderari, vt propter eam nihil se dedecens decernat faciátve: quod etiam Peripatetici docuerunt. Iob igitur his verbis imbecillitatem suam ipse agnoscens prædicauit in posterum mortalibus, ne sibi vllus vmquam in tot aduersitatibus insensibilitatem potiùs quàm veram hominis, etsi naturâ imbecillis, patientiam inesse arbitraretur. Quo quidem & diuina gratia, quæ nostram adiuuat infirmitatem, magis commendatur; & hominis à Deo adiuti virtus gloriosior ostenditur, & fortius ceteris mortalibus atque efficacius præbetur exemplum patientiæ, cui nemo nostrûm, quò minùs imitari aut possit, aut debeat, aut velit, iure imbecillitatis humanæ prætendet excusationem.

Iobi patientia non est insensibilitas.

Deus permittit quosdam sanctos ita tribulari ac si essent ænei.

Obseruat hîc Ioannes à Iesu Maria, nonnullos fortissimos Dei cultores ita seuerè interdum in hac vita cædi ac si ænei forent aut lapidei: quod ad inuictissimam diuinæ gratiæ vim prodendam mirificè conferre dicit: neque obstare, quòd mortem cupiant, & precentur. Sicut enim Iobi patientiam & longanimitatem minimè detriuit eiusmodi optatum aut precatio, ita neque istorum. Sed non omnes, inquit, capiunt verbum hoc: qui potest capere capiat. De electorum autem ac reproborum fortitudine vide pulchrè ac fusè S. Gregorium lib. 7. Moralium cap. 8. & seq.

13. Ecce non est auxilium mihi in me; & necessarij quoque mei recesserunt à me.

Quò me vertam, inquit, nescio: nam neque ego mihi possum opem ferre; neque verò illam ferunt amici, à quibus desertus sum. Pro voce *necessarij* in Hebræo est תושיה, *tuschiah:* id est *essentia*, seu subsistentia, vel sapientia, vel consilium & ratio, quâ scilicet res & essentiæ subsistunt: à radice יש, *iesch:* quod significat est. Quasi dicat: Essentiales mei amici & necessarij cognati & consiliarij recesserunt à me: vel essentia recessit à me, mea sapientia, ratio, &c.

Neque in nobis neque in rebus externis confidendum.

Docemur hîc in primis nihil esse in nobis ipsis, aut externis humanisque rebus, in quo certò possimus confidere, spemque reponere: quod, nisi lemam in oculis haberemus fœdam & tenebricosam, sine dubio animaduerteremus. Quid enim homo est, aut quid potest? Loquatur ipsa natura, & confundat superbi animalis inanissimam opinionem & tumorem, si quis sit, qui sibi aliquid magni esse videatur. Homo ex nihilo subitò emicuit obstetricante manu Dei, in nihilo prosapia eius, in nihilo vt proprio insidet, in eodem vis illius omnis atque potentia: & si breuiter definire iubet, Homo est nihil imbecillitate vestitum. Quòd si verè grauissimi Theologi dixerunt, physiologiam secuti, potentiam sequi ad esse; qui per se nihil est, quid magnoperè per se possit? Itaque diuinæ Litteræ hominem vocant meram vanitatem, idolum, mendacium, imaginem, vmbraticam speciem & fugientem, rem videlicet inanissimam, vno verbo, nihil. Ex quo concluditur neminem in se prudenter fiduciam collocare posse: quod hîc Iob clarè profitetur cùm ait, *Ecce non est auxilium mihi in me*: sed neque in copia amicorum aut aliorum hominum officio, studio aut industria fidere oportere significat, cùm subdit: *Et necessarij quoque mei recesserunt à me*. Præclarum Dauidis illud effatum est: *Quia vana salus hominis*. Homo enim sæpè in officio & amicitia languet, & obliuiscitur, & contemnit, spemque frustratur, & quod vult nequit, & quærit potiùs sua quàm aliorum commoda, vanus est, vanitasque ipsa, denique facilè emoritur; & proinde est verissimum; *Quia vana salus hominis. Audiant hæc* (inquit sanctus Hieronymus in Psal. 59.) *qui spes suas in potentatibus hominum vel in terrenarum diuitiarum splendoribus ponunt, quia vana salus hominis*. Potentatus vocat magnorum virorum excellentem præstantiam, honorem, dignitatem, auctoritatem, latè patentem & diffusam potentiam atque dominatum. Principes enim clarique sapientiâ viri, quique magnificis opibus excellunt, vim magnam habent ad tenuiorum voluntates commouendas, vt fiduciam in illis suam reponant. Vnde fit vt sæpè multi Dynastarum & Optimatum gratiam pluris faciant, & maiora expectent ab iis bona quàm à Deo, plusque spei in iisdem collocent quàm in summo & beneficentissimo Numine, à quo vno salus, iuxta illud Regij Prophetæ: *Domini est salus*. Quod eleganter ante oculos posuit D. Augustinus in Psal. 145. sic scribens: *Dicatur homini in afflictione aliqua constituto: Est quidam homo magnus, per quem possis liberari: arridet, gaudet, erigitur. quod si dicatur illi: Liberet te Deus, quasi desperatione frigescit*, &c. Sic nimirum contemnitur Deus, dum humani splendor fauoris perstringit oculos, spesque boni perituri titillat, & reiectâ potentissima Dei manu ad iuuandum beandumque parata brachium suum homines carnem ponunt. Istius generis homines non dubitauit Ieremias grauissimo verbo nominare maledictos: *Maledictus homo qui confidit in homine*. quem ibidem ait myricæ in deserto simillimum, quæ se non tollat in sublime, neque fructuum abundantiâ gaudeat. Est enim myrica, opinione veterum, portentis inferorum deuota; quam Plinius arborem infelicem & religione damnatam vocat; quamque Hebræi symbolum esse volunt hominis abiecti & despicati, qui in sordibus

Homo ex se nihil est, & nihil potest.

Non in amicis fidendum.

Psal. 59, 13 *Vana salus hominis.*

Homines passim plus fiduciæ in hominibus ponunt quàm in Deo.

Psal. 3, 9.

Maledictus qui confidit in homine. Ier. 17, 5. *Confidens in homine myricæ similis est.*

dibus atque summa contemptione hæreat. Vnde illud est Hymnopæi Regis: *Respexit in orationem humilium.* Vbi in Hebræo est *in orationem myricæ*. Sed maximè in hac arbore notatur illudenda sterilitas, quæ nullo fructu hominum vtilitati & iucunditati consulat. Quare de illa subdit Vates: *Et non videbit cùm venerit bonum.* hoc est, Imbre & cæli donis non fruetur: vnde necesse est, vt confectâ siccitate nullum fructum expectatione dignum efficiat.

al. 101, 18.

Ierem. 17, 6.

Contrà verò diuinæ fiduciæ bonum idem ipse Ieremias cælesti afflatu & heroico veluti cantu prosequitur, cùm intimâ lætitiâ delibutus in hunc modum exclamat: *Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.* subdit continuò de optabili & prædicando fructu: *Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas; & non timebit cùm venerit æstus: & erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum.* O thesauros diuinæ fiduciæ immensos! in quibus plena & redundans Cornucopia semper redundet. Sim nimius, si coner illos copiosiùs exponere. Qui diffidunt viribus suis, & prudentiæ, & fallentibus hominum consiliis, atque in Domino spem locant suam, arbores sunt ἀειθαλεῖς, quæ iucundâ viriditate & perenni velut honore vestiuntur; neque modò pulchræ sunt, & ad hominum commendationem decoræ atque amabiles, verùm etiam ad communem vtilitatem fructum ferunt: non timebunt si tentationes ingruent, si venerit æstus, si difficultates obiicientur: siccari non possunt, quas irriguâ semper vndâ fouet Deus: vnde efflorescunt in dies magis, atque ad inclyta facinora conficienda renouantur. Facit illa cum Deo coniunctio, quam pia fiducia conciliauit, vt humanâ imbecillitate superatâ, & disiectis impedimentis, feliciter multa conficiant, quæ alioquin per se numquam potuissent efficere.

onfidens Deo arbori fructiferæ assimilatur.

Ierem. 17, 7.

14. Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit.

Hi, inquit, qui amicum, cùm illius dolorem aut iuuando aut consolando leuare debuissent, in afflictione deserunt, non tam erga amicum fidem quàm Dei timorem dereliquisse ac prodidisse existimandi sunt. Pungit hîc amicos suos, quòd acerbi in se fuerint; & eorum illiberalitatem & inclementiam exaggerat, quòd ab illis eo prodatur & deseratur articulo, in quo magis illorum desiderare poterat officium & fidem: quare illis eamdem minatur rerum vicissitudinem, cùm pietatis & beneuolentiæ officium prodiderint. Ita Sanctius noster. *Timorem* autem hîc, vt sæpè fit, accipe pro religione cultuque Dei, quem nec reueretur nec nouit quidem infidus in amicitia, maximè qui iacentem amicum non solatur, non iuuat omni quâ potest ope, aut saltem non dolet.

obi amici illiberalitatis arguuntur.

Huic non absimilis est aurea illa S. Ioannis Euangelistæ, dilectionis fraternæ præconis celeberrimi, sententia: *Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* Vbi notandum per *viscera* misericordiam propriè denotari; cui nomen viscerum in Scripturis passim attribuitur, ad significandam veram & ex intimo corde misericordiam; ad quam nos Apostolus adhortatur dicens: *Induite viscera misericordiæ.* id est, vt Chrysostomus & Oecumenius interpretantur, Habetote affectum charitatis erga proximos; quali nimirum patres prosequuntur filios, quos ex suis generant visceribus. Sic etiam Deus, quia nos paterno est affectu prosecutus, habere viscera misericordiæ perhibetur. Vt autem hæc accuratiùs intelligantur,

1. Ioan. 3, 17.

Misericordiæ tribuuntur viscera in Scripturis.

Coloss. 3, 12.

Sciendum est misericordiam esse voluntatem subueniendi alterius calamitatibus & miserijs: quæ tunc vera est & perfecta, quando ex dilectione erga eum, cui subuenimus, procedit: solet tamen non semper ex dilectione alterius proficisci, sed ex quodam commiserationis affectu, quo pars inferior ac sensitiua in alterius calamitatibus afficitur: quam quidem affectionem mirabili prouidentiâ Deus indidit hominibus, vt alijs compatiantur; non quòd hæc sit per se virtus misericordiæ, sed vt ea nos impellat ad subueniendum; quia non semper diligimus eos quorum miseremur: si enim diligeremus vehementer vt oportet, minimè opus esset appetitus commiseratione. Qui ergo commiseratione moti subueniunt indigenti, magna ex parte sibi subueniunt, dum alteri subuenientes propriam minuunt commiserationem. Atque hæc est causa, cur potissimùm huic virtuti misericordiæ viscerum nomen coniungamus. Non enim dicimus viscera castitatis, iustitiæ aut humilitatis, sed misericordiæ, quia hæc particulari quodam corporeo & viscerum affectu excitatur. Sicque intelligendum est illud Apostoli: *Si qua viscera misericordiæ in vobis.* id est, Si qua commiseratio. Deus autem noster cùm non habeat hunc commiserationis affectum, quia passionis expers est, nec eo indiget, quia vehementissimè amat nos; amor autem sit præcipua causa miserendi ac subueniendi; hinc quod in homine facit commiseratio cordis & viscerum, hoc in Deo ipso fecit amor & dilectio eius ardentissima erga nos.

Misericordia quid propriè sit.

Affectus commiserationis à Deo nobis inditus non est per se virtus.

Philip. 2, 1.

Ceterùm aduertendum est, hanc commiserationem, quæ in nobis actum misericordiæ seu voluntatem alienam miseriam subleuandi præcedere solet, virtutem non esse, sed ad virtutem impellere: at quando sequitur actum miserendi, quia scilicet voluntaria est, & is qui miseretur non tantùm vult subuenire, sed etiam condolere, tunc esse virtutis effectum, & ex magna & perfectissima misericordia procedere: siquidem alterius calamitates non tantùm auferre, sed etiam in nos per commiserationem quamdam transferre volumus. De hac locutus est D. Gregorius lib. 20. Moralium cap. 26. & ad hæc viscera nos exhortatur Paulus dicens: *Induite viscera misericordiæ.* Quæ nimirum Deus etiam propter nos suscipere dignatus est: tanta enim eius fuit misericordia, vt non solùm subuenire, quod solâ voluntate poterat, sed etiam calamitatem nostram magna ex parte in se suscipere voluerit: quod fieri non poterat nisi carne susceptâ. Hæc diuinè exponens Paulus ad Ephesios, *Deus*, inquit, (*qui diues est in misericordia*) *propter nimiam charitatem suam, quâ dilexit nos, cùm essemus mortui*

Coloss. 3, 12.

Dei nimis copiosa fuit in nos misericordia.

Ephes. 2, 4

Deus diues in misericordia.

peccatis,

peccatis, conuiuificauit nos in Christo. Verè diues in misericordia abundans & superabundans: nam qui per solam voluntatem poterat subuenire (quod misericordiæ solius est) voluit etiam per commiserationem id præstare carne susceptâ: quod procedebat ex nimia charitate quâ nos dilexit; quæ rectè dicitur *nimia*, quia plus quàm necessarium erat contulit ad salutem. Hæc sunt
Luc. 1, 78. *viscera misericordiæ, in quibus visitauit nos oriens ex alto.* O nimia & admiranda Dei charitas! quæ induit viscera misericordiæ propter nos; quibus sine his subuenire poterat; nec ad hæc visceribus seu commiseratione præcedenti motus est, sed dilectio eum indui visceribus fecit. Hinc Sancti vberem materiam sumpserunt prædicandæ summæ diuinitatis atque amandæ.

Misericordia Dei præ ceteris virtutibus eminet.

D. Paulus velut in censu & patrimonio Numinis nihil videbat esse maius, nihil gloriosius, vnde opulentissimus appellari posset: vnde abundantissimam diuinæ misericordiæ copiam vocat
Rom. 2, 4. *diuitias bonitatis eius*; vt huius vnius comparatione potentia illa miranda, & infinita pulchritudo, aliæque Dei virtutes immensæ, parcæ & restrictæ quodammodò esse videantur. Regius Vates cùm in Deo considerando mentem figeret, quod sæpiùs pro incredibili suâ pietate faciebat, misericordiæ luce perfusus vndique radianti, nihil propè videbat aliud, vel suspiciebat. Cumque Gentiles vanitate illusi transmutatos suos faterentur esse Deos in leonem, in aurum, in olorem, aliaque similia, ipse nouum & inauditum genus metamorphoseos attulit, vt Deum in misericordiam versum diceret. Et si olim Persarum Magi Deo pro corpore lumen tribuerunt, proque anima veritatem, ipse pro corpore, proque vita & anima solam Deo misericordiam tribuit, vnde suum Deum misericordiam suam indigitat:

Dauid vocat Deum suum misericordiam suam.

Psal. 58, 18. *Deus meus, misericordia mea.* Quare minimè mirandum est in sacrosanctis Oraculis nihil æquè ac misericordiam nobis commendari, cùm ex ea salus, vita & beatitudo nostra dependeat; cuius omnino expers sit necesse est, qui proximo suo in angustijs constituto subuenire cùm posset detrectauerit. Huiuscemodi inhumanitatem & misericordiæ defectum in amicis suis Iob reprehendit.

15. Fratres mei præterierunt me, sicut torrens qui raptim transit in conuallibus.

Amici infidi cum torrente comparantur.

Amicos suos arguit illiberalitatis, quòd in eum id officij munus minimè præstiterint, quod lex amicitiæ postulabat; eosque confert cum torrentibus, qui multis quidem pluuijs cadentibus aut niue liquescente exundant; æstate tamen ita exarescunt vt penitus non appareant: ita & ipsi, cùm Iob diues esset, & prosperè illi cuncta succederent, in eius se amicitiam vehementer insinuabant, suamque ei operam ac studium prolixè pollicebantur: at cùm Iob tanto miseriarum æstu vrgeretur, non solùm amicorum operam non præstiterunt, sed etiam ei molesti & acerbi

Eccli. 6, 8. Non permanent in tempore tribulationis.

extiterunt. De huiusmodi amicis Ecclesiasticus ait: *Est amicus secundùm tempus suum, & non permanebit in die tribulationis.* Id quod Poëtis etiam tritum & decantatum:

Dum fueris felix multos numerabis amicos;
Tempora si fuerint nubila solus eris.

Id quod Poëta Græcus vno versu expressit:

Ἄνδρας κακῶς πράσσοντος ἐκποδὼν φίλοι:
Fugiunt amici quem fugit felicitas.

Quod alius adhuc breuiùs dixit:

Ἔρημος ἐς' ἄνθρωπος ἠπορημένος:
Solitarius est homo inops.

O miseram & inuisam omnibus filijs huius sæculi paupertatem! Ceterùm pro eo quod dicit, *Fratres mei præterierunt me*, alia lectio habet,

Humana amicitia fallax.

Fratres mei fefellerunt me. Quasi dicat: Sicut iter agens viator hiemis tempore torrentem in via offendit, copiam aquæ multam, eamque dulcem & limpidam ferentem; dum æstatis tempore isthac iterùm iter peragit, siti fatigatus ad locum illum anhelat, & aquam ex illo torrente abundantem sibi promittit: verùm vbi accesserit, suâ se spe frustratum cernens, & alueum planè siccum inueniens, ait: Fefellit me torrens ille. Ita etiam Iob aduersitatis tempore incidens in amicos, qui in prosperitate, quando illorum opis minimè egebat, torrentis copiam bonorum ipsi sponte obtulerant, ab ijs planè se destitutum & delusum reperit, ac despectum. Vnde Septuaginta vertunt: Οὐ προσεῖδόν με οἱ ἐγγύτατοί μου· ὥσπερ χειμάῤῥους ἐκλείπων ἢ ὥσπερ κῦμα παρῆλθόν με: *Propinqui mei non respexerunt me: tamquam torrens deficiens aut sicut fluctus transierunt me.* Talis nimirum est hominum amicitia, vt plurimùm fallax: at Dei amicitia fidelissima est; siquidem nullum in aduersitate amicum deserit; qui Iobum etiam ab omnibus derelictum (vti posteà dicetur) recepit, adiuuit, reparauit, & non solùm ad pristinum statum reduxit, verùm etiam omnia illi bona restituit duplicata. Hoc igitur attendant qui in hominibus spem suam collocantes, ab eis ambitiosè honorari & promoueri quærunt.

16. Qui timent pruinam, irruet super eos nix.

Qui fugiunt leuiora mala sæpè incidunt in maiora.

Hæc sententia iam abijt in prouerbium; quo significatur sæpenumerò fieri vt in maiora mala incidant qui fugiunt leuiora. Tacitè autem arguit amicos suos, qui ab illo procul fugerant, ne quid ab eius vlceribus & pestilenti morbo dirâ contagione contraherent: sed accidit illis multò aliter: nam dum à contactu fugiunt laborantis amici, in Dei iram, amicitiæ fideique proditoribus præparatam, incurrerunt: quod perinde est, atque si pruinam declinantes in niuem inciderent, quæ multò nocentior est, & ab illa minùs expedita fuga.

Timor mundanus noxius.

Proprijssimè hîc notatur *timor mundanus*, cùm quis damnum pœnamque ita metuit, vt eorum vitandorum causâ non dubitet sese magno & inexpiabili scelere astringere, & diuinam legem violare. Quem timorem propereà D. Basilius nominat ἐχθρὸν, *hostilem* seu *inimicum*, & salutis oppugnatorem, qui animæ atque vitæ insidietur. Regius Vates magno illum affectu repudiabat, & deprecabatur, dum apud Deum sic contendit:
A timore inimici eripe animam meam. vt ibidem etiam notat idem clarissimus & eruditissimus Pontifex, è cuius mente paulò diceretur Psal. 63, 2.
clariùs, *A timore inimico*, vel hostili, qui nimirum gratiæ vitam & iugulum petit, *eripe animam*

Timor inimicus quam

mam meam. Alio in loco miseratur eorum hominum genus, quos hic perduellis fœdam in labem & perniciem induxit; *Illic trepidauerunt timore vbi non erat timor*. Et paulò antè dixerat: *Non est timor Dei ante oculos eorum*. Nimirum alia potiùs omnia quàm Deum metuunt; vnde necesse est vt sæpè vano & flagitioso timore commoueantur. In hac classe plurimi sunt in orbe terrarum, qui dum formidant, ne ambitionis suæ fructu spolientur, ne frustrentur insignium spe commodorum & speratâ voluptate, neve opes minuantur, dum dedecus infamiamque metuunt, & imperiti vulgi rumusculos & sermones, deserto atque postposito Numinis metu, indignis se facinoribus perfidiosè contaminant atque polluunt. in quos illud conuenit Aristotelis lib. 3. Ethicorum cap. 11. πολλὰ κενὰ τῶ πολέμου, *belli esse* (vitæ nos dicamus) *terrores inanes multos*. Quod in minutum, & abiectum & inanissimis mundi opinionibus victum animum referunt sapientes. Itaque ille idem lib. 7. Politicorum cap. 1. ait esse quosdam qui metuant περιπτομένας μυίας, *circumuolitantes muscas*, in quibus nulla nimirum fit animi fortitudo atque virtus. Quod etiam commune fuit Academiæ iudicium, in qua, teste Stobæo in Ethicis cap. 4. docebatur: Qui timet omnia, etiam τὴν σκιὰν, *vmbram suam*, ἄψυχον καὶ δειλὸν, *ignauum & meticulosum* appellandum. In Euangelio Christus *modicæ fidei* homines, vt fracto animo degeneres, vocat discipulos, qui præsente Filio Dei, de cuius ope atque præsidio securi esse debuissent, in coorta sæua tempestate, vt in certo & ineuitabili naufragio exhorrescebant. In cuius rei contemplatione Basilius Seleuciæ Pontifex Oratione vigesimâ secundâ de importuno illo metu exclamat; *Infidelitatis argumentum est timor*. Nimirum qui se potiùs in difficillimis rebus atque metuendis quàm Deum videt & considerat, nec vllam capit Christiano pectore dignam constantiam, & in impios sæpè timores inanissimosque labitur.

Psal. 13, 9.

Timor inanis quis.

Matth. 8, 26.

Inordinatus timor signum est infidelitatis.

Atque hunc eumdem mundanum timorem *superuacuum* Iura dicerent, quem Censoriâ velut virgulâ notant & puniunt; nec sufficere pronuntiant vt excusari homines possint, & beneficio legum iuuari: sic cùm aiunt Prætoris edicto adiuuari illos, qui metus causâ absfuissent, prouidentissimè addunt ff. Ex quibus causis. *Si non superuacuo timore deterriti absfuissent*. Et lege consequenti dicitur non sufficere quolibet terrore adductum timuisse, sed huius rei disquisitionem ad Iudicem pertinere. Vnde meo iudicio Regula ea Iuris manauit ff. de reg. Iuris l. 184. *Timoris vani iusta excusatio non est*. In Cœlesti quidem foro & diuina Curia mundani timoris nulla iusta excusatio est; vt non sit mirum, vt grauissimè acerbissimeque illi puniantur, qui vanissimo timore delusi, ne leue damnum incommodumque sentirent, Dei legem voluntatemque abiecerunt. Fit enim sæpè Dei prouidentiâ, vt illud ipsum, quod magnoperè stultâ & impiâ contentione refugiebant, illis eueniat, & quidem inexpectatis incommodis & ignominiâ cumulatum. itaque dicunt vel inuiti cum Iobo: *Timor quem timebam euenit mihi*: aut quod hoc loco in arcanis symbolis suis posuit: *Qui timent pruinam, irruet super eos nix*. Celerem deinde interitum eorum in eadem metaphora persistens exponit.

Timor superuacuus quis in Iure.

Timor vanus non excusat.

Iob 3, 25.

17. Tempore quo fuerint dissipati peribunt; & vt incaluerit soluentur de loco suo.

Sicut, inquit, nix & matutinus humor in pruinam concretus vbi Sol incaluerit liquescunt & euanescunt, neque in locis, in quibus candicarunt anteà, ampliùs inueniuntur; & sicut torrens etiam æstatis ardore vstus siccatur, & perit: eodem modo timidi illi & immisericordes, qui quam poterant & debebant opem amico extrema patienti non tulerunt, ab æstu & feruore diuinæ indignationis ac pœnæ tunc subitò soluentur, & peribunt de loco suo, gloriâ & felicitate.

Immisericordes peribunt in die iræ Dei.

Septuaginta hæc aliter legunt, & ipsimet Iobo accommodant in hunc modum: Οἵτινές με διελαβοῦντο, νῦν ἐπιπεπτώκασί μοι ὥσπερ χιὼν ἢ κρύσταλλος πεπηγώς. καθὼς τακεῖσα θέρμης γενομένης οὐκ ἐπεγνώσθη ὅπερ ἦν· οὕτω κἀγὼ κατελείφθην ὑπὸ πάντων· *Qui verebantur me, nunc irruerunt super me sicut nix aut gelu concretum. Quemadmodum quod liquefactum est calore exorto non cognitum est quod erat; ita & ego derelictus sum ab omnibus*. Quæ verba S. Chrysostomus in Catena sic explicat, quasi Iob ipse suam doleat vicem & subitam mutationem; qualem subit pruina vel nix, quæ repentè ad Austri flatum aut Solis calore soluuntur: sic nimirum ipse priùs amicis opibusque potens, domi forisque inclytus & charus, omnia repentè perdidit, familiam, amicos, bonum & amabile nomen, speciem & totum fermè corpus: neque quidquam fermè relictum est præter miseram animam.

Tropologicè S. Gregorius lib. 7. Moralium cap. 11. locum hunc exponit de ijs peccatoribus, qui pœnitentiam nimis procrastinant, & in finem vsque vitæ differunt: tales enim *tempore quo fuerint dissipati*, id est sub tempus mortis, quando terrena omnia dissipantur, vel audito solùm mortis nuntio, exanimabuntur, & *peribunt*, facti *tamquam puluis; quem proijcit ventus à facie terræ*. Impij enim cùm nullum habeant humorem virtutis, quo contineantur & constringantur, instar pulueris omni vento erroris circumferuntur, & peruersis suis opinionibus distrahuntur, & quasi ad nihilum rediguntur, ac si ampliùs futuri non essent post mortem. *Et vt incaluerit* furor Domini magnus ad vindictam impiorum accensus, irati Iudicis faciem sustinere minimè valentes, præ timore *soluentur de loco suo*, & ad nutum æstuantis oculi eius diffluent, liquefient & tabescent. *Quos enim* (inquit Gregorius) *præsentis vitæ solicitudo ordinat, amissio dissipat: & tunc etiam exteriùs pereunt, qui intus dudum æterna negligendo perierunt. de quibus rectè additur*: Et vt incaluerit soluentur de loco suo. *Iniquus enim quisque cùm incaluerit de loco suo soluetur; quia iudicio intima districtionis appropinquans, cùm iam per cognitionem penè feruere cœperit, ab ea, cui dudum inhæserat, carnis suæ delectatione separatur: tunc mens æstuat, & infructuosa pœnitentia se ignibus inflammat, duci ad supplicium timet, præsentem vitam ex desiderio retinet; sed de loco suo soluitur,*

Pœnitentiam procrastinantes in fine pereunt.

Psal. 1, 4.

tur, quia oblectamenta carnis deserens eius duritia per supplicium liquatur.

Hæc scilicet est sors impiorum & pars calicis eorum, inquit Regius Propheta, vt cùm exurgit in iudicio Dominus, illicò *dissipentur inimici eius; & sicut deficit fumus deficiant; sicut deficit cera à facie ignis sic pereant peccatores à facie Dei*. Nequaquam enim iratum Numen videre sustinent, sed vel solo eius aspectu impij percelluntur, & præ nimia consternatione animi deficiunt, ac penitus abolentur instar fumi, qui in nihilum redigitur; vel instar ceræ, quæ igni apposita colliquescit, ac perit. Hanc fumi cereque similitudinem expendens S. Hilarius ad prædictum Psalmi locum sic eamdem illustrat: *Fumus*, inquit, *cùm emerserit licet globosus & crassus, tamen paulatim ille deficit aboleturque, ne extet; & in conspectu ignis cera sic liquescit, vt non sit; fumo quidem in igne per leuitatem sui tenuitatemque dilapso, cerâ autem vi & calore ignis absumptâ; quia infirma ipsa per se natura potioris diripiatur ardore. Hunc in modum omnis iniquorum potestas ab igne Dei, id est Dei iudicio, liquescit*. Eodem hîc sensu accipe illud, *Et vt incaluerit soluentur de loco suo*; vt verè in illos quadret illud, quod de impio similiter alibi Psalmographus ait: *Quæres locum eius, & non inuenies*. id quòd ante ipsum Iob dixerat: *Nec cognoscet eum ampliùs locus eius*. quod vide sequenti cap. vers. 10. explicatum.

Psal. 67. *Impij sicut fumus & cera deficiunt & liquescunt à iudicio Dei.*

Psal. 36, 11. Iob 7, 10.

18. Inuolutæ sunt semitæ gressuum eorum: ambulabunt in vacuum, & peribunt.

Inuehitur adhuc in fallaces illos & infidos amicos, quorum inuolutæ sunt & flexuosæ viæ, id est actiones, multis simulationibus & dolis intricatæ; quibus nihil promouent, & tandem inauspicato fine desinunt, & æternâ damnatione se inuoluunt. Tales Scriptura diuina σκολιοὺς, *obliquos* & obtortos appellare solet; Salomon etiam διεστραμμένους, *curuos & distortos*: quorum mores planè Iobi moribus contrarij sunt, cuius candidæ & ingenuæ simplicitati repugnant. Et fortè Iobum intuebatur vt Magistrum diuinorum æmulator Pythagoras, cùm in aureis symbolis illud posuit, Ἐν ὁδῷ μὴ σχίζε, *In via ne scindito*. Simplicitatem & veritatem sectandam monet in vita tamquam in via. Nam fraus, dissimulatio & mendacium est πολυσχιδὲς, *multipliciter scissum* atque lacerum. Vnde is qui simulationibus & fraudibus vtitur, vulgò *duplex* appellatur. de quo D. Iacobus, *Vir*, inquit, *duplex animo inconstans est in omnibus vijs suis*. Cui quid impendeat mali Ecclesiastici auctor diuinò afflatu prouidit, cùm horribile væ denuntiat: *Væ duplici corde*. Illud *væ* rei grauitatem, & diris iam deuotum caput suppliciaque significat. Est enim scelus Deo inuisum, qui summa veritas est, quæ simulatione conuellitur: est & infestum hominibus, cùm fides, & mutua inter se communio candorque tollatur. Itaque Plato in Hippia minore laudat hoc magni Poëtæ votum Iliados 9. vers. 312.

Fictorum amicorum inuoluta sunt semita.

Eccle. 1, 15.

Duplicitas execrabilis est.

Iac. 1, 8.

Eccli. 2, 14.

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς ἀΐδαο πύλῃσιν,
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ εἴπῃ:

Inimicus sit ille mihi non minùs quàm orci porta,
Qui aliud in præcordijs tegit, aliud verò loquitur.

Capræ (vt notat Plinius lib. 8. cap. 50.) lambunt arbores, & lambendo exsiccant; & cùm illas osculari videantur occultum venenum infundunt, quo pereunt: sic nonnullos ore blando velut suauiari & vim amoris exprimere putes, cùm detestabili quadam machinatione insidias ponant, & nocere velint. Apostoli δίψυχοι, *duplices animo* nominare solent, vt patet ex loco S. Iacobi citato & Constitutionibus Apostolicis: quod idem est cum duplici corde. Quasi duas animi cellas haberent, in quarum vna rectitudo atque veritas; in alia fraus, mendacium perfidiaque versetur.

Hoc genus hominum damnant in primis sacratorum Codicum oracula, in ijsque Dei voces granditer & magnificè resonantes. *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum*, ait Sapiens. Fictum disciplinæ vocat simulationem erudito artificio & malitioso coloratam; ad quam improbè concinnandam velut doctrina quędam solertiaque studij adhibeatur, quæ non potest non perniciosa videri. Non amat falsum auctor veritatis. *Adulterium est apud illum omne quod fingitur*, inquit Tertullianus lib. de Spectaculis cap. 23. Clemens quoque Alexandrinus lib. 3. Pędagogi cap. 3. fieri posse negat vt quis animam habeat ἀληθινὴν, *veram*, qui caput, inquit, habet κίβδηλον, *adulterinum*, fictum videlicet os atque simulatum.

Spiritus sanctus effugit fictum. Sap. 1, 5.

Neque minùs perspicuum est quid humana Iura de illo eodem pronuntient: pertinet enim ad dolum malum, qui iustitiæ est dehonestamentum: vbicumque insederit boni viri nomen commaculat, Christianæ simplicitati opponitur. Itaque ff. de dolo malo. l. 1. definiunt dolum malum Iurisconsulti, *Machinationem quamdam alterius decipiendi causâ, cùm aliud simulatur, & aliud agitur*. Quæ cùm pestis longè perniciosissima esse videatur, multæ excogitatæ sunt leges ad eam coërcendam, quæ vetant quidquam sanctum & ratum esse, quod dolo malo & simulatione sit confectum. Non profero plura ex Iure, cùm plurimarum legum iustissimis aculeis dolus malus passim agitetur, fallacia puniatur. Communis quoque nationum omnium sensus ab omni æuo satis vidit eam fraudem simulatorum esse improbandam, vt indignam bono viro, & è moribus eliminandam, maximè inter Christianos; quibus nihil affectatum, improbè fictum & simulatum esse debet.

Dolum malum iura prohibent puniuntque.

Tropologicè S. Gregorius lib. 7. Moralium cap. 12. locum hunc de reprobis exponit; *quorum inuoluta sunt semita gressuum eorum; quia recta quidem deliberando appetunt, sed ad consueta sæpe mala replicantur; & quasi extra se tensi ad semetipsos per circuitum redeunt, qui bona quidem cupiunt, sed à malis nequaquam recedunt*. Alludere videtur ad illud Psalmi, *Impij in circuitu ambulant*. de quibus item Isaias ait: *Semita eorum incuruata sunt in eis*. Vitia enim & passiones sunt illæ volubiles rotæ, in quibus impiorum animæ tamquam Ixiones continuâ rotatione voluuntur. *Ceterùm quid omni suo laborioso circuitu proficiunt, qui nihil secum de fructu*

Psal. 11, 9.

Isaiæ 59, 8.

Improborum labor in vanum perit.

fructu sui laboris portant? Alius namque adipiscendis honoribus desudat; alius multiplicandis facultatibus æstuat; alius promerendis laudibus anhelat; sed quia cuncta hæc quisque moriens deserit, labores in vacuum perdit, quia secum ante Iudicem nihil tulit. Quò quid infelicius dici potest? Si ex Indis ad nos per mare nauigans quis auro & argento diues properaret, & post totius maris cursum in portu naufragium pateretur; nónne miserum illum affirmares, & in vacuum apud Indos laborasse diuitias accumulando? Id vtique omnino contingit diuitibus huius sæculi: anhelant enim ad hæc mundi bona conquirenda & acquirenda; cùm tamen in fine vitæ, quando alterius vitæ portum iam iam ingrediuntur, omnia quæ hîc acquisiuerant amittant. O infelix labor totius vitæ! omiserunt miseri pro bonis æternis laborare, vt temporalia acquirerent, & tunc simul & temporalibus & æternis destituuntur; temporalibus quidem, quia hæc omnia tollit mors; æternis verò, quia nihil eorum negotiati sunt; quapropter miserè pereunt. Porrò hæc verba quoque imperfectos Christianos & religiosos pungunt, adurunt frigescentes & ignauos, qui vanâ reuerentiâ hominum, aut leuissimo timore difficultatis, quæ omnes virtutes reddit pretiosissimas, in magnæ deficiunt negligentiæ frigus, vt periculum aliquando sit ne excidant loco suo. Hi siquidem sunt, quorum inuolutæ sunt semitæ, qui non progrediuntur quantumuis gradiantur; qui non magis eunt quàm redeunt; qui simul ac procedunt statim recedunt; qui vix conuertuntur, cùm facillimè reuertuntur; qui perambulant in vacuum, cùm tantumdem recurrant quantum cucurrerant, replicantes in semetipsos eosdem sæculi mores, easdem imperfectiones: quorum semitæ meritò dicuntur inuolutæ; quia, vt S. Gregorius dixit, *omne quod inuoluitur in semetipsum replicatur:* non aliter quàm equus cùm in gyrum ducitur, aut cùm trochum circumagitant pueri. Tres autem causas tepiditatis inuenio iuxta S. Gregorium, siue triplex tepidorum genus, qui inuolutis semper semitis potiùs regrediuntur, quàm iter aggrediuntur virtutis. Primum genus eorum qui optimis desiderijs nutriti, nullum aut pauca opere complent, cùm omnia valent. Alterum genus est, quorum desideria ipsa in integrum deficiunt. Tertium genus medium inter duo dicta intercedit, eorum scilicet, qui quædam volunt, quædam nolunt; neque tantùm operibus ipsis claudicant, sed & votis. de quibus vide S. Gregorium lib. 7. Moral. cap. 12.

Imperfectorum semita inuoluta.

19. Considerate semitas Thema, itinera Saba, & expectate paulisper.

Superiori versu falsorum amicorum atque hominum impiorum *gressus*, id est conuersationem, multis simulationibus, dolis & deceptionibus implexam atque inuolutam esse pronuntiauerat; quibus ipsi tandem dolorum & fraudum architecti, proprijs irretiti laqueis, malè pereunt; nunc Themanorum & Sabæorum, vtpote Eliphazo socijsque notissimorum, ac subditorum exemplo rem confirmaturus, rogat vt illorum *semitas*, id est actiones, & *itinera*, id est negotiandi & conuersandi rationes, sedulò considerent, & inspiciant; quemque tandem omnes illorum circumuentiones & fallaciæ finem habituræ sint attendant. Occultè autem hîc ipsummet Eliphazum taxat, qui erat Themanites, seu Rex Themanorum, & socium eius Sopharem, qui erat Rex Ammonitarum, seu Naamathæorum vrbis primariæ, non admodum à Saba distantis; quos tacitè perstringit, & violatæ arguit amicitiæ, quòd sibi in tanta necessitate constituto minimè opitularentur. Atque hîc mihi videtur genuinus huius loci sensus, qui optimam cum præcedentibus & sequentibus connexionem habet, in qua quærenda plurimi Interpretes multùm laborant, & se torquent.

Iob Eliphazum & socios arguit amicitia violatæ.

Idem igitur est ac si Iob diceret: Vt te, ô Eliphaz, & socios tuos violati iuris amicitiæ & proditæ humanitatis reos agam, non multis aliunde accersitis opus est argumentis aut testimonijs; vosmetipsos dumtaxat inspicite atque actiones vestras, modumque procedendi vestrum, quem mecum tenuistis, paulisper attendite, atque ipsomet vestro ipsorum calculo, si modo æqui esse iudices velitis, vos ipsos condemnabitis, & violatæ reos amicitiæ pronuntiabitis ad vestram confusionem.

Tropologicè locum hunc pro remedio tepiditatis exponit Nierembergius noster in Asceticis suis lib. 6. Doct. 5. cap. 48. Postquam enim, inquit, tepiditatis morbum & periculum significauit Iob, nunc medelam adhibet, & salutare porrigit pharmacum. Quod tandem remedium? hoc quidem maximum, considerare ipsos tepidos, eorumdem miseriam & vilitatem, hoc satis putauit vt omnem cordis languorem, omnem animi torporem deponeremus, ne similes ijs essemus, & in aliena vita nostram formidaremus; sicut Salomon contemplatus miseriam & paupertatem tepidi exemplo tantum malum exhorruit: *Per agrum*, inquit, *hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti; & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ, & maceria lapidum destructa erat: quod cùm vidissem posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam.* Stupuit conspicatus desolationem quam vidit in rebus ignaui & negligentis, quem meritò stultum vocat; doctusque alieno exemplo proposuit solicitè & strenuè res suas curare. Quòd si pigritia rerum temporalium sic commouit Regem locupletissimum, vt diligenter sua procuraret timens paupertatem, ad quam trahere solet pigros; negligentiam spiritualium bonorum multò magis formidare nos pauperculi debemus. Quapropter meritò S. Iob idem quod Salomon pro temporalibus fecit nos iubet pro spiritalibus facere, monens vt animum ad tepidos vertamus, eorumque miseriam perpendamus, vt caueamus id esse quod pauemus: *Considerate*, inquit, *semitas Thema, itinera Saba, & expectate paulisper. Thema quippe* (teste Gregorio lib. 7. Moral. cap. 14.) *Auster; Saba autem rete interpretatur.* Quid hîc per Austrum, qui afflata teporibus membra dissoluit, nisi fluxa viuendi remissio; quid per rete, nisi actionis obligatio demonstratur? Qui enim dissolutâ mente ea quæ terrena sunt appetunt, nec gressu libero ad Deum pergunt, ipsi se suis inordinatis conatibus ligant; cùmque se fluxis conuersationis suæ

Remedium tepiditatis est considerare mala ipsum.

Prou. 24, 30.

actibus implicant, quasi remansuros in retis vinculis pedes ponunt. Benè autem tepidorum facta describens Iob considerare hæc admonet. *Quia* (vt inquit ibidem S. Gregorius) *peruersa agendo diligimus; sed hæc visa in alijs diiudicamus, & quæ in nobis minùs diiudicanda credimus, quàm sint turpia in aliorum actibus cognoscimus: sicque fit vt ad seipsam mens redeat, & agere quod reprehendit erubescat. Quasi enim à speculo fœda facies displicet, cùm mens à vita similis in seipsa quod auersetur videt.*

20. Confusi sunt, quia speraui; venerunt quoque vsque ad me, & pudore cooperti sunt.

Pergit adhuc carpere infidelitatem amicorum suorum ipsum in ea necessitate deserentium, à quibus in tanta calamitate opem & solatium meritò sperare debuisset; sed postquam ad visendum eum accesserant, præ pudore & confusione amicitiam prodebant, & humanitatis iura turpiter violabant.

Septuaginta hunc & præcedentem versum nonnihil aliter interpretantur dicentes: Ἴδετε ὁδοὺς Θαιμανῶν, ἀτραποὺς Σαβῶν οἱ διορῶντες· καὶ αἰσχύνην ὀφειλήσουσιν οἱ ἐπὶ πόλεσι καὶ χρήμασι πεποιθότες: *Vias Thamanorum videte, semitas Sabaorum intuentes; & confusionem debebunt qui in ciuitatibus & pecunijs confidebant.* Vbi videtur esse Synecdoche, quâ Thæmanos & Sabæos ponat pro toto genere eorum qui mercaturam exercent; coniungiturque cum eo quod versu 18. ex versione Septuaginta Interpretum dixerat: Κατελείφθην ὑπὸ πάντων· ἀπωλόμην δὲ καὶ ἔξοικος ἐγενόμην: *Derelictus sum ab omnibus: perij autem & exul de domo mea factus sum.* Id Stuniea sic exponit, quasi dicat: Ex me exitum eorum discite qui diuitijs comparandis incumbunt, ponuntque suæ salutis spem in opibus & vrbibus quas possident. hoc est, In me vno apparet fallaces esse diuitias. Chaldæus vertit: *Confusi sunt qui sperauerunt in idolis suis*: significans spem omnem extra Deum inanem esse ac fallacem. Verùm cùm Iob numquam in idolis aut diuitijs, sed in solo Deo spem omnem suam collocauerit, hic sensus minimè est litteralis, sed is quem antè tradidimus, quo amicos violatæ arguit amicitiæ, vti sequentia manifestè declarant.

21. Nunc venistis; & modò videntes plagam meam timetis.

Arguit tres amicos inhumanitatis.

Modò ad præsentes tres amicos directè dirigit sermonem suum dicens: Vos ô tres amici mei, Eliphaz, Baldad & Sophar, recens quidem ad me accessistis, sed nunc intuentes cladem meam præ pudore & horrore me auersamini: quid igitur mirum si alij, vel quia sumptus in mea salute procuranda facere recusant, aut quia aliquid à pestilentis morbi contagione metuunt, non accedant, cùm vos ipsi viri principes, quos inter omnes sapientiæ nomen maximè commendat, à mea plaga aliquod timeatis lethale contagium, aut vestrarum facultatum in amico fouendo liberale dispendium. Ita Sanctius noster cum D. Thoma.

Septuaginta reddunt hoc modo: Ἀτὰρ δὲ καὶ ὑμεῖς ἐπέβητέ μοι ἀνελεημόνως· ὥστε ἰδόντες τὸ ἐμὸν τραῦμα φοβήθητε: *Nunc autem & vos insurrexistis in me sine misericordia: itaque videntes vulnus meum timete.* Quasi diceret, Hoc potius timendum vobis esset, ne immisericordes in me sitis, quàm ne vobis ego sim oneri. Si enim omnis qui peccat vexatur ærumnis, atque ex me huius rei argumentum petitis; ergo & vobis quoque timendum est, ne ob immisericordiam vestram, quam modò exhibetis, à Deo grauiùs puniamini.

Cur amici Iob timuerint illi opitulari.

Videntur autem tres amici isti duo potissimùm præposterè timuisse: Primò, ne scilicet consortes criminum, quibus Iobum obstringi crediderant, putarentur; vel certè ne minùs inculpati viderentur, si homini opinione ipsorum flagitioso fauerent. Secundò, ne illis officium amicitiæ nimis magno constaret. Nam vir clarissimus Iobus, si cum eo pro generis & virtutis celsitudine ageretur, magnâ pecuniæ vi, labore multo, & repetitis Regum officijs tractandus, & è fimeto in locum tanto viro dignum educendus esset. Quæ expositio cum sequentibus optimè cohæret.

22. Numquid dixi, Afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi?

23. Vel, Liberate me de manu hostis, & de manu robustorum eruite me?

Iob amicos arguit auaritiæ: ab amicis numquam opem petijt.

Non obscurè amicos suos notat auaritiæ, quasi timuerint suis facultatibus extremam illius inopiam subleuare. propterea dicit: Non est quòd timeatis, ne morbus hic meus diraque necessitas quidquam de vestris facultatibus exhauriat, cùm numquam à vobis neque priùs in florente, neque nunc in afflicta fortuna aliquid exegerim, neque vt de vestris rebus aliquid præberetis indigenti, neque vt tunc mihi ferretis auxilium, cùm viderem à robustorum armata manu vel etiam ab hostili acie periculum impendere. Hostes & robustos fortè intelligit Sabæos & Chaldæos, qui eius fortunas inuaserant, & in prædam abduxerant, vt capite primo narratum est. Vel fortè hostes & robustos appellat calamitatem & totam miseriam suam; de qua etiam capite trigesimo ita locutus est: *Pharetram suam aperuit, & afflixit me, & frænum posuit in os meum. Dissipauerunt itinera mea, insidiati sunt mihi, & præualuerunt; & non fuit qui ferret auxilium.* Iob 30, 11. In quo vehementer elucet & se prodit ingens animi magnitudo Iobi, quæ in tantis iacturis grauissimisque incommodis adduci non potuit, vt ab alio quàm à Deo opem auxiliumque postularet. Quo animo Ecclesia & eius præstantissimi Duces omnes Christianos & Deo deditos viros esse optant, quando cum aduersa confligantur fortuna, & multos iniquos homines infestos habent; vt auctor est Zacharias de bellis Ecclesiæ verba faciens: *Et dicent*, inquit, *Duces Iuda in corde suo: Confortentur mihi habitatores Ierusalem in Domino exercituum Deo eorum*; id est solo Deo & Sanctis eius nitantur, & ab alio nemine præsi-

In solo Deo spes collocanda.

Zach. 12, 5.

Psal. 59, 13.

præsidium quærant: *quia vana salus hominis*, vt Psalmographus canit: qui creber est in vana illa & stulta in hominibus fiducia amolienda, & aliquando quidem generatim negat spem in homine collocandam; aliquando verò nominat disertè Principes, in quibus plus periculi videbatur, dicens: *Bonum est sperare in Domino quam sperare in Principibus.* Vbi stylo Hebræorum, qui comparatiuo carent, *bonum* idem est quod *melius*: & ita vertit S. Hieronymus. Idem alio loco iterùm inculcat his verbis: *Nolite confidere in Principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus.* Per Principes intelligit, vt Septuaginta vertunt, ἄρχοντας, omnes dignitate & auctoritate præcellentes, qui ius in alios obtinent.

Psal. 117, 9.

Non sperandum in Principibus aut filijs hominum.

Psal. 145, 3.

Ad huiusmodi homines qui inferioris sunt notæ facillimè adhærescunt, eos verentur, eos colunt, ob potentiam, decus, opes, & gratiam ac iuuandi potestatem; illos demereri omni genere officiorum conantur, eisdem seruiunt & adulantur, neque timent eorumdem causâ diuinam sæpè legem impiè & indignè violare. Quod qui faciunt, in diuinis Litteris ἀνθρωπάρεσκοι, *hominibus placentes*, nominantur; quorum Deus ossa dissipat, vt idem Regius Vates canit: *Quoniam Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent.* Intelligit autem illos, qui in gratiam hominum Dei metum deserunt, & religionem dissimulant: sumit nempe homines in malum pro vanis, carnalibus, mundanis, de quibus Apostolus ait: *An quæro hominibus placere? si adhuc hominibus placerem Christi seruus non essem.* Homo enim suapte naturâ, nisi Spiritu sancto ducatur, quid aliud quàm vanitas, &, vt loquitur Scriptura, caro & sanguis est? *Ossa* igitur *eorum*, hoc est, vis atque robur omne concidet; animi virtus, quæ velut ossa pietatem & cuiusque religionem sustentat, confringetur. Verùm non talis fuit Iob, cuius erat solus Deus fiducia eius; qui tantum abfuit, vt hominibus placere vellet, aut in Principibus & filijs hominum confideret; vt ne in extrema quidem rerum omnium penuria quidquam ab ipsis, quo inopiam suam subleuaret, subsidij, vel quo hostilem exercitum arceret ac propulsaret, præsidij postularit; sed nec verbulo ipsis adulari aut ad os loqui visus sit vmquam; quin imò è contra fortissimè semper veritatem defenderit, & illorum errores liberrimè refutarit. Vnde subdit:

Ἀνθρωπάρεσκοι qui.

Psal. 52, 6.

Malum est hominibus placendi studium.

Gal. 1, 10.

Iob ab omni hominibus placendi studio alienissimus.

24. Docete me, & ego tacebo; & si quid fortè ignoraui instruite me.

Cupit edoceri, si quid fortè vmquam ab ipso dictum aut admissum sit, quod vel damnet religio, aut quod non probent honesti atque vrbani mores; seque fore docilem discipulum pollicetur, & in nullo honestæ disciplinæ repugnantem. Ex quo in primis humilitas eius elucet, quòd illorum disciplinæ ac censuræ se subijceret; nec minùs integritas & innocentia eius summa cognoscitur, cùm lucem minimè vereatur, sed eam potiùs exoptet. Non enim boni viri argui timent; imò secum amant de officio suo disceptari, parati ad operum suorum rationem reddendam: contrà verò iniqui homines vehementer reprehendi formidant, vitamque suam redargui: siquidem lucem fugiunt, quoniam sordidi & inquinati sunt. Id quod Christus declarauit dicens: *Omnis qui malè agit odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.* Quare iniquus auersatur lucem? quare videri vel ab amicissimis erubescit, nisi quia se peccato turpem videt, & suam fœditatem ab alijs timet agnosci? Hinc Adam à facie Domini venientis absconditur, ne qui pulcher conditus est, ab eo qui ipsum creauit non iam gratiâ formosus, sed inobedientiæ delicto turpis & deformis videatur. Hinc Dauid tot ambagibus adulterium suum celare contendit, quia semetipsum Regem amabilem ac venerandum propter peccatum turpem & abominabilem iudicauit. *Qui autem facit veritatem venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.* Lux enim opus bonum, iuxta diuinum præceptum, & legem esse factum ostendit. Hinc qui benè vult operari venit ad lucem, vt per eam cognoscat opera sua rectè & secundùm Deum esse facta. Ita experientia docet eos qui benè agere student libenter amplecti doctrinam veritatis, per quam intelligant se rectè & secundùm Deum operari. Dei enim doctrina, quæ mala quæve bona sint opera, & quæ secundùm Dei voluntatem, quæ verò contra eamdem sint perfectè tradit. Iob itaque tamquam veritatis amans secundùm legem Dei instrui minimè recusat: sed cùm illi, qui ipsum arguere satagebant, ab ipsa veritate toto, vt dicitur, cælo aberrarent, meritò subiungit:

Boni viri argui non timent.

Ioan. 3, 20.

Mali oderunt lucem.

Gen. 3, 8.

2. Reg. 11, 12.

Viri boni amant lucem.

25. Quare detraxistis sermonibus veritatis, cùm è vobis nullus sit qui possit arguere me?

Id est, Cur reprehenditis verba mea, quæ de humana vita feci, illam improbando, cùm verissima sint, nec aliter rem habere ab vllo demonstrari possit? Perstat in sententia sua; ex quo etiam vera fuisse cognoscitur, & viri grauis constantia declaratur, qui nullo modo à veritate abduci se patitur. In Hebræo est מַה־נִּמְרְצוּ אִמְרֵי־יֹשֶׁר, *Ma nimretsu imre ioser.* quod Hebræi exponunt: *Quàm fortia sunt eloquia recta:* quæ nimirum se per seipsa defendunt, & à nemine refelli possunt. Porrò verbum *arguere* non significat hoc loco reprehendere, sed argumento & ratione conuincere & probare. Sic Ioannis decimo sexto dicitur: *Arguet mundum de peccato.* & ad Titum primo: *Potens sit eos qui contradicunt arguere.* Sic etiam apud profanos auctores sumitur, vt videre est in Aristotelis libris de Elenchis. Verbum enim Græcum id significat. Alioquin clarum est Iobum per iniuriam & contra rationem grauiter ab eis increpitum fuisse, aliquoties etiam redintegrato bello, vt ex totius Libri decursu liquebit.

Arguere *quid significet.*

Ioan. 16, 8.

Tit. 1, 9.

Huc spectat illud Christi (cuius Iob typum gessit) ad Iudæos dicentis: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Magna hæc est Christi Iobique innocentia, quæ iudicium & examen non vnius aut alterius, sed omnium operum in manu perfectorum constituunt: at potuerunt quidem aduersarij per iniurias & contumelias peccatum vtrique per calumniam imponere, sed eorum nemo probare; nec Iobum Christùmve peccati vllius

Ioan. 8, 46.

Iobi & Christi innocentia irreprehensibilis.

vllius conuincere præſumpſit, adeò vera & manifeſta erat vtriuſque puritas & innocentia.

Septuaginta hunc verſum reddunt ita: Ἀλλ' ὡς ἔοικε φαῦλα ἀληθινοῦ ῥήματα· οὐ γὰρ παρ' ὑμῶν ἰσχὺν αἰτοῦμαι, οὐδὲ ἔλεγχος ὑμῶν ῥήμασί με παύσει: *Sed vt videtur vilia veracis verba: non enim à vobis fortitudinem peto, neque correptio veſtra verbis me ſedabit:* Aquila: Τί ἐμοχθηρεύθησαν λόγοι εὐθοῦς; *Quid moleſta fuerunt verba recti?* S. Auguſtinus: *Sed vt video praua veri hominis verba dicitis.* Id eſt, Meis verbis tamquam prauis, vilibus, peſſimis ac moleſtis detrahitis, cùm veriſſima ſint atque recta; proindeque minimè acerba videri debeant: verumtamen veſtras ego refutationes & increpationes minimè formido, neque in veſtra oratione acquieſcam.

26. Ad increpandum tantùm eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis.

Eliphazi oratio ad increpandum compoſita.

Eliphazi orationem illam taxat, quam capite quarto & quinto ſuo & duorum ſociorum nomine ad Iobum habuit admodum prolixam; quæ fuit iſtiuſmodi, vt tantùm videretur ad reprehenſionem & vituperationem eſſe compoſita, cùm tamen priùs præ ſe tuliſſet ſpeciem conſolationis. Illa igitur oratio tam eleganter concinnata, tam artificiosè ad increpandum compoſita, cùm non haberet ſcopum quem feriret, quia in Iobo vitium nullum erat, quod iure reprehenderet, ventis ludibrium debuit; id eſt in caſſum & in vanum prolata fuit. Hoc enim valet dictum illud prouerbiale, *In ventum verba iactare, ſeu proferre, aut aerem verberare.* Neque enim aliter lingua maledica verberat innocentem quàm ſtulti gladiatores feriunt aërem, qui neque ſanguinem habet, quem effundat, neque ſpiritum vitæ, quem amittat; imò neque eiuſmodi corpus, quod ictum ſentiat aut etiam excipiat. Ita Sanctius noſter.

Quid ſit In ventum verba proferre.

Verba otioſa multorum malorum cauſa ſunt.

Pulchrè autem S. Gregorius lib. 7. Moralium cap. 24. *In ventum,* inquit, *verba proferre eſt otioſa dicere. Nam ſæpe dum ab otioſis verbis nequaquam lingua compeſcitur, ad meritum quoque ſtultæ increpationis effrænatur: quibuſdam enim ruinæ ſuæ gradibus deſidioſa mens in foueæ lapſus impellitur. Nam dum otioſa verba cauere negligimus, ad noxia percurrimus; vt priùs loqui aliena libeat, & poſtmodum detractionibus eorum vitam, de quibus loquitur, lingua mordeat,* &c. Plutibus exinde proſequitur mala ex effrænata lingua prouenientia, quæ velim conſiderent omnes, atque ante oculos obijciant, quòd ſint eiuſmodi, vt loquendi ſtudium importunum & effuſi oris temeritatem coërcere poſſint. Diuinè S. Chryſoſtomus Hom. 6. in Epiſt. ad Titum, Περιττὰ φθέγξασθαι πολλὴ ζημία, *Superflua loqui damnum ingens,* & à quo plurimum incommodorum naſcitur. Et proinde ait non plus opibus temperare quàm verbis oportere; imò, inquit, maior hîc habenda cura exactiorque diligentia, vt non paſſim nos ipſos omnibus exponamus. Rariſſimi enim ſunt, quos non pœniteat ſe in vſu & conſuetudine cum hominibus aliquid aliquando fuiſſe locutos, quod magnâ pecuniæ vi tacitum & abolitum vellent. *Leuis ſermo facilè volat, & facilè violat,* ait S. Bernardus Sermone de triplici cuſtodia: cui conſentit illud Poëtæ prudentis:

Et ſemel emiſſum volat irreuocabile verbum; quia ſcilicet non ampliùs eſt in dicentis poteſtate. Hinc Dauid inter miſerias, quibus in hac vitæ humanæ conditione affligebatur, ait præ tædio *ſtillaſſe animam ſuam.* Ita enim Origenes, qui στάζειν habuit, noſter autem Vulgatus Interpres νυστάζειν legit, vertitque *dormitare:* ex Hebræo quoque D. Hieronymus reddit *diſtillare*; Iſidorus Clarius *diffluere*; Vatablus *ſtillatim perire.* Id verò S. Ambroſius ad πολυλογίαν, ſiue ad diffluentem garruli hominis ſermonem temeritatemque retulit, qui ſit fractis & incompoſitis ædium faſtigijs non diſſimilis, quæ ſummo domini incommodo iacturâque diſtillent.

Pſal. 118, 28. *Anima loquacis ſtillatim perit.*

Eódem ſpectat illud monitum Sapientis: Υἱὲ μὴ παραῤῥυῇς: *Fili ne diffluas:* quaſi animam confirmandam eſſe dicat & ſtudiosè operiendam, ne ſtillet. *Nam quicumque* (ait S. Ambroſius in Pſal. 118.) *eſt facilis in verbis, velut plenus rimarum hac atque illac effluens, interiora euacuat, & exterioribus paſſionibus inundatur.* Quapropter alio loco in Pſal. 38. idem S. Doctor loquacitatem vocat *innocentiæ virtutiſque naufragium, atque incentiuum prolapſionis & culpæ.* Vbi complexus mihi omnia videtur, è quibus ſtatum animi miſerrimi intelligamus, qui vitio & culpâ diues præcipuis bonis ſpolietur. Nam qui linguæ temeritate virtutem innocentiamque perdidit, quid vſquam eſt, in quo poſſit cum ſolida animi voluptate conquieſcere? Eſt enim Salomonis acroama verum, & myſterijs pleniſſimum, cùm pronuntiat, Σταγόνες ἐκβάλλουσιν ἄνθρωπον ἐν ἡμέρᾳ χειμερινῇ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ: *Stillicidia eijciunt hominem in die hiemali de domo ſua.* Quamobrem diuina ſponſa cùm mores ſponſi amoreſque puriſſimos dulci cantu proſequitur, acclinationem eius ait eſſe σύσκιον, *vmbroſam*, aut *opacam*, vt S. Ambroſius interpretatur: quod Vulgatus *lectulum floridum* dixit. Opaca nempe eſt Chriſti Domini reclinatio, non patens omnibus, non aperta, non profuſione oris impotentis animæque vagæ libidine patefacta. Cauſam adfert idem S. Pontifex & Doctor Ambroſius: *Non,* inquit, *in tabernaculo loquacis & garruli, quia multiloquio peccatum admittitur, ſed in viri ſerij, qui ſit parcus alloquij, nec ſermonis intemperans, & verborum ſobrietate temulentiam loquacitatis euitans, caput ſuum Chriſtus reclinat.* Vbi cùm doctiſſimus Pater temulentiam linguæ tribuit, ad vetus prouerbium videtur alludere, quo Theophraſtus apud Plutarchum in Sympoſiacis bellè conſtrictas ἄοινον μέθην, id eſt *ebrietatem ſine vino* nominabat; quòd illic deſidentes, velut mente iudicioque temulenti, temerè omnia effutiant, vt ad menſam vino onerati inconditos ſermones imprudentiſſimè & inconſideratiſſimè profundunt, quos ſibi Dauid quoque moleſtos fuiſſe conqueritur dicens: *In me pſallebant qui bibebant vinum.* de quibus alibi ait: *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipſorum operiet eos.* Vbi verba omnia profana, laſciua, detractoria ceteraque id genus, quibus iſtiuſmodi homines incredibiliter delectantur, non immeritò laborem labiorum appellat: quia licet in præſentiarum os & linguam oblectare videantur; tamen in

Prou. 3, 21.

Prou. 27, 15.

Cant. 1, 15. *Opaca eſt Chriſti reclinatio.*

Loquacitas eſt quadam temulentia.

Pſal. 68, 13.

Pſal. 139, 10. *Verba mala laborem pariunt.*

in posterum ingentem doloris fornacem in animo accendunt. Ad quem locum pulchrè S. Chrysostomus, *Laborem*, inquit, *vocat improbitatem. Res est enim huiusmodi improbitas: affert ei qui illam possidet exitium, & vt obruatur efficit.* Ac si ipsa verba, siue maledica, siue adulatoria, siue ridicula, siue turpia, quibus quis magnoperè delectatur, magnis eum deinde doloribus mordeant & pungant. Quamobrem de garrulo ibidem Propheta Regius mox aptè subiungit: *Vir linguosus non dirigetur in terra*; id est loquax, maledicus, mendax, impostor, calumniator, & quiuis alius, qui linguâ abutitur ad malum, non prosperabitur, vel, vt alius apud S. Chrysostomum ex Hebræo vertit, οὐχ ἑδρασθήσεται, *non stabilietur, non firmabitur. Lingua enim* (vt Hugo Victorinus lib. 3. de Anima cap. 3. ait) *labilis est, & teneri non potest, sed labitur & fallitur: labitur vt anguilla, penetrat vt sagitta, tollit amicos, multiplicat inimicos, mouet rixas, seminat discordias, vno ictu multos percutit, & interficit: blanda est, & subdola, lata, & parata ad exsibilanda bona, & miscenda mala. Qui custodit linguam suam, custodit animam suam; quoniam mors & vita in potestate linguæ est.* Eamdem ob rationem Agapetus Diaconus in aurea institutione ad Iustinianum Imperatorem linguam nominat ὀλισθηρὸν ὄργανον, id est *lubricum instrumentum*, propter eius incredibilem labendi facilitatem. de qua vide plura superiùs cap. 1. vers. 22. & cap. 4. vers. 2. annotata.

Psal. 139. 12. Vir linguosus non prosperabitur.

Lingua lubricitas.

Adulatio & detractio, duo linguæ vitia, taxantur.

Ceterùm S. Gregorius lib. 7. Moralium cap. 24. hisce Iobi verbis duo potissimùm censet linguæ vitia taxari, scilicet adulationem & detractionem: ac de priori quidem dictum esse, *Eloquia concinnatis.* Siquidem adulatores potentiorum facta, tametsi impia, comptâ solent oratione extollere: quod aptè vocat *concinnare*; vt coci & pictores facere consueuerunt, qui quibusdam succis pro condimento additis gustum irritant, & palatum demulcent. Detractoribus verò accommodat illud, *Et in ventum verba profertis*; vtrumque vitium aptâ similitudine exponens cùm ait: *Duo sunt genera locutionum importuna valdè & noxia generi humano: vnum, quod curat etiam peruersa laudare; aliud, quod studet semper etiam recta corripere: illud deorsum cum fluuio ducitur; hoc verò contra fluenta veritatis obserare & alueum conatur: illud metus premit; hoc elatio erigit: illud gratiam ex fauoribus captat; hoc iram, vt ex certamine ostendatur, exagitat: illud in promptu subiacet; hoc semper è diuerso tumet.* Vbi sanctus Doctor illos qui virtuti oblatrant similes facit eis qui flumine aduerso nauigant; ideoque non rarò subsistere coguntur, & magno molimine vix quidquam proficiunt. Adulatores verò comparat his qui fluminis impetum sequuntur, & secundo fluxu breui tempore absque labore longum iter conficiunt.

27. Super pupillum irruitis, & subuertere nitimini amicum vestrum.

Iob vt pupillus iniurijs expositus.

Hîc, vt benè notat Sanctius noster, subaudienda est nota similitudinis. Quasi dicat: Perinde ac si essem pupillus, naturâ debilis, & ab auxilio nudus, quique referire neque audeam neque possim, sic in me omnes impotenter irruitis, in id prorsus intenti, vt amicum vestrum, quem leuare potiùs deberetis, opprimatis. Vel certè pupillum se vocat, quia destitutus erat humano præsidio; sed etiam quia quodammodò in puerili ætate constitutus videbatur, eò quòd morum innocentiâ, quam gerebat, senilem ætatem in puerilem reuocasset.

Illud *super pupillum irruere* prouerbium subolet, quo significamus illum opprimi, qui omnium iniurijs expositus semetipsum defendere non possit; cui idcircò humanæ æquè ac diuinæ leges iure meritissimo varijs subsidijs subueniendum decreuerunt. Atque in Iure quidem Romano, si cui nullus omnino tutor fuit, ei dabatur in Vrbe à Prætore aut à maiori parte Tribunorum plebis, in Prouincijs autem à Proconsule, ab eius Legato, à Præsidibus, à Præfecto Ægypti, & in municipijs ab omni Magistratu, vt Imperatoriæ leges varijs in locis edicunt. Et quia nonnumquam absentes nominabantur tutores, ne pupillo interim id fraudi esset, dandum temporarium tutorem, qui tutelâ fungeretur, ex rescripto Diui Pij Vlpianus censuit. Quin etiam prætereà inducti sunt honorarij tutores, honoris videlicet causâ, non oneris, vt eruditissimi homines dicunt; qui otiosi obseruarent gerentes tutelam. Vt (quoniam pupilli ipsi in teneritudine annorum & ingenij imbecillitate prospicere sibi non possent) Dei nutu & legum instinctu multi oculos intenderent ad eos tuendos atque iuuandos. Nam præclarè Theodoricus Rex apud Cassiodorum lib. 4. Epist. 9. *Adolescentia*, inquit, *peruia videtur incommodis, cùm facilè possit surripi.* Vnde etiam circumscriptio adolescentium Lectoriâ lege fuit prohibita. Atque vt magis prouidentia legum in hoc genere videatur, ne qua mora illius opis & præsidij ferendi obijceretur, eodem in Iure conceditur, vt tutor dari possit etiam tempore feriato in honorem Dei. Sancitur prætereà, si tutor datus à Iudice malè rem gerat, teneri Iudicem in subsidium, quò pupillorum inopiæ & solitudini consulatur.

Ius Romanum pupillis subsidia decernit.

Iure ciuili tutor destitutis datur.

Magna legis in pupillos prouidentia.

Hoc sanè ius ab æterna Dei lege manauit, cuius idem ille summus omnium rerum Parens in seipso exemplar effinxit, quod mortales imitarentur: nam ea est in destitutos & calamitatibus obnoxios illius benignitas & singularis beneuolentia, vt velut glorioso & honorifico titulo excellentis gloriæ in diuinis Litteris appelletur *Pater orphanorum & Iudex viduarum.* Quod genus amabilissimæ & efferendæ prouidentiæ sæpè Dauid carminibus suis concelebrat, cùm raptus in incredibilem admirationem ita pium Numen affatur: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.* Vbi diuinè S. Chrysostomus ait hoc esse ἔργον ἐξαίρετον, *opus egregium* & palmarium benignissimi Dei. & addit: *Quemadmodum enim est artificis ædificare, & gubernatoris nauim dirigere, & Solis illuminare; ita etiam tuum est subuenire orphanis, manus præbere pauperibus.* Miratur non sine ratione Philo libro de Victimis offerendis, quòd cùm Deus sit inexplicabilis gloriæ & maiestatis, tamque potens, vt totius vniuersi imperium pro animi

Deus pupillorum & viduarum Pater.

Psal. 67, 6.

Psal. 9. 35.

animi sui voluntate modeletur; curam tamen pupillorum atque viduarum suscipiat: causam putat τὴν ἰδίαν φύσιν αὐτοῦ, *naturam illius propitiam, & copiâ miserationum affluentem.* Rectè ille quidem. Nam tanta est illius naturæ bonitas, vt non modò pupillis, verùm etiam coruorum pullis curâ & ope alienâ destitutis benignissimè prouideat. Quod docti rerum æstimatores Physici, & maximè Rex Dauid, omni profanitate maior & sapientum coryphæus, summâ religione prædicat: *Qui dat escam pullis coruorum inuocantibus eum.* Illi autem per se imbecilles diuino præsidio tuti miris modis è calamitate eripiuntur; vt quos Deus in sinu propè dicam suo aut super humeros plusquam atlanteos baiulat. Quod eleganter pius Vates loco superiùs laudato expressit: *Tibi derelictus est pauper.* Quippe in Hebræo est: *Super te relinquet pauper.* Videlicet rerum suarum curam & ingentium molestiarum pondus super tuas ceruices reponet, in humeros tuos iniiciet, vt tuo ductu & fortissimâ prouidentiâ gerantur omnia. Ita profectò fecit Iob, qui in extremis suis calamitatibus ab omnibus non solùm derelictus, sed ab amicis insuper & propinquis, qui naturæ sanguinisque lege subsidio esse debuerant, calumnijs & improperijs oneratus, ab hac pia in Deum fiducia ne latum quidem vnguem se dimoueri vmquam passus est; & omnes calumnias conscientiæ puritate fretus constantissimè contempsit, & gloriosissimè superauit.

Dei benignitas etiam in pullos coruorum se extendit.

Psal. 146, 7.

Pauper Deo cura est.

ET SVBVERTERE NITIMINI AMICVM VESTRVM.] In originali est: *Suffoditis mendacia contra amicum vestrum.* Id quod proprium est susurronum, qui alienæ famæ detrahunt, & splendori nominis tenebras offundunt, idque ex insidijs & quasi structis cuniculis agunt. Huc spectat illud Sapientis: *Vir iniquus fodit malum, & in labijs illius ignis ardescit.* Vbi ad viuum depingit cuniculos, quibus aliena fama non secùs atque supposito & accenso puluere vrbis alicuius mœnia funditus euertuntur. *Lingua* quippe *ignis est, vniuersitas iniquitatis; & inflammat rotam natiuitatis inflammata à gehenna,* vt frater Domini testatur.

Susurrones euertunt famam alienam.

Prou. 16, 27.

Iac. 3, 6.

28. Verumtamen quod cœpistis explete: præbete aurem, & videte an mentiar.

Quocumque tandem, inquit, animo ista protuleritis quæ mihi obiecistis, non subterfugio rationibus vobiscum agere, neque durum & censorium examen vestrum detrectò: quare incepta ad finem vsque perducite; ita tamen, vt mihi, quod disceptationis lex & consuetudo præscribit, non negetur respondendi facultas: quamobrem aures diligenter aduertite, & videte, an in verbis meis aliquid resonet affine mendacio.

Iob non refugit examen aduersariorum.

In fonte est, *Velitis, & respicite in me.* Id est: Nolite à vestra disputatione cessare; quod semel voluistis & aggressi estis prosequimini. Quod autem dicit, *Respicite in me,* vel in faciem meam, hoc Pineda refert ad constantiam quamdam & firmitatem animi, & vultus minimè deiecti aut aliquid reuerentis, quod sibi posset obijci. Vulgatus hoc retulit ad attentionem quamdam; in cuius signum solemus oculos in dicentem figere, cùm attentè dictis eius auscultamus: quapropter reddidit, *Præbete aurem, & videte:* S. Augustinus; *Nunc autem aspicientes vacate mihi.*

Iob aduersarijs in faciem resistere non veretur.

Septuaginta verò quasi commutatis oculis vice versâ legerunt; Νυνὶ δὲ εἰσβλέψας εἰς πρόσωπα ὑμῶν οὐ ψεύσομαι: *Nunc autem inspiciens in facies vestras non mentiar.* Quasi dicat, Explicatâ fronte, & ore libero, facies vestras minimè reueritus, proferam veritatem, quæ non confunditur, nec latebras quærit, sed luce publicâ gaudet.

Significanter autem Hebræus & Septuaginta *facies* siue vultus mentionem faciunt, in quo *os,* veluti in totius corporis scena, pars est vna omnium maximè conspicua, & in hominibus veneranda; quæ nuntia est animi & arcanæ voluntatis, vt reginæ dominantis interpres. *Quid est os hominis* (inquit S. Ambrosius in Hexaëmero) *nisi quoddam sermonis adytum, fons disputationis, aula verborum, promptuarium voluntatis?* Vocat adytum benè & egregiè. Nam reuerà os augustum est delubrum, in quo lingua vt illustre Numinis donarium consecrata est; donarium longè pretiosius & cubito Ægyptiorum, & mysticâ vanno Græcorum, & Palladio Romanorum. Os, inquam, adytum sacrosanctum; vnde velut è regali throno Apocalypseos procedunt fulgura, & voces, & tonitrua & lampades ignis ardentis, vel ad terrendos impios resonanti murmure commonitos ad sanctissimum Numen venerandum, vel ad pios inflammandos inexplicabilium bonorum cupiditate, quæ pollicetur Deus. Os diuina cordis apotheca; vnde egregiæ merces ad beandum hominum genus funduntur. Os mirandum phrontisterium, exedraque erudita, quæ ebullit sapientias & encyclopædiam salutarem. Tale nimirum erat sanctissimi Iobi os; quare illud minimè obturare aut abscondere debebat, sed palàm proferebat eloquia sapientiæ, quibus resistere non poterant omnes aduersarij eius.

Os Iobi sacrosanctum adytum & & promptuarium sapientiæ.

Apoc. 4, 5.

29. Respondete obsecro absque contentione, & loquentes id quod iustum est iudicate.

Quòd si ego, inquit, aliquid interdum obijciam aut interrogem, respondete obsecro sedatè & amicè, non tam contradicendi studio quàm veritatis cognoscendæ desiderio; ita vt omnis absit à nostra disputatione tumultuosa contentio. Illi enim cum contentione disputant, qui non veritatem indagare, sed euincere potiùs, vt sua concedatur sententia, volunt, vt nonnihil ex eo gloriæ consequantur. Huiusmodi mens si semel imbibatur, in magnos & periculosos impellet errores. Quod optimè perspectum habens sanctus Abbas Isaias Orat. 8. contentionem omnium malorum seminarium appellat; ait enim: *Noli esse contentiosus, ne in te habitet improbitas.* Vt ergo eam à lingua eliminemus, considerandum est, ita omnia cum proximis esse tractanda, vt sine pugna verborum finis optatus eueniat. Et si quidem finis hîc veritas fuerit, quam decursu disputationis inquirimus, vel illa necessaria est ad sciendum, vel ad benè agendum,

Non contendendum vt vincamus, sed vt veritatem inueniamus.

Quomodo veritas inuestiganda sit.

dum, vel ad aliquod malum propulsandum; vel è contrario penitus necessaria non est, quam sola otiositas aut curiositas alit, libido loquendi vestigat. Si veritas necessaria est, tunc ex honesto fine eam inueniendi licet rationum momentis & aliorum auctoritatibus cum modestia disputare, non autem clamore & incomposito sermone, & verbis arrogantiæ aut contumeliæ contendere. Id namque prohibet Paulus dicens ad Timo-

2. Tim. 2, 14. thæum: *Noli contendere verbis; ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium.* Quo loco S. Anselmus, *Non ait* (inquit) *Apostolus, Noli rationibus contendere, id est ad inuestigandam veritatem disputare; sed Noli contendere verbis, vbi procax garrulitas est.* Rursusque idem Paulus huiusmodi contentiosos imperfe-

1. Cor. 3, 3. ctos appellat: *Cùm sit*, inquit, *inter vos zelus & contentio, nónne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis?* Si autem veritas nullius est momenti; vt si frater dicat aliquid manè dictum factúmve esse, cùm non nisi prope meridiem factum fuerit, & nihil omnino intersit quâ diei horâ contigerit; tunc nec rationibus nec verbis agendum est, sed omnino tacendum, ne disputatio nullâ necessitate suscepta in contentionem transeat, & aliquam turbationem aut inquietudinem gignat. Quod profectò monuit Eccle-

De re futili numquam altercandum.

Eccli. 11, 9. siasticus cùm dixit: *De ea re, quæ te molestat, ne certeris.* Pro re scilicet, quæ tua non interest, ne verbis cum alio contendas, sed spiritum cohibe, & ab inanium sermonum contentione caue, ne pro eo quod nullius momenti est pacem cum tuo fratre amittas.

Quomodo agendum quando quæstio est de opere aliquo benè faciendo.

Si verò aliquid operis agendum, nullus prohibet, vt in spiritu lenitatis rationes afferantur, quæ illud sic aut aliter faciendum suadeant: at cùm res iam ad contentionem procedit silendum est, & alijs medijs incommodo, si emergat, occurrendum; verba autem & clamores omnino amputandi. Ita Abraham discessione à cognato suo Lot simultates & rixas vitauit. quare dixit

Gen. 13, 8. illi: *Ne quæso sit iurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos; fratres enim sumus.* In quem locum egregiè S. Chrysostomus Hom. 33. in Genesim: *Quomodo*, inquit, *rationi consentaneum est, quòd homines, qui fratres sunt, qui eamdem naturam sortiti, qui eiusdem sunt familiæ, qui eodem loco habitaturi sunt, quos mansuetudinis, lenitatis & omnis philosophiæ doctores esse oportebat, inter se contendant, & digladientur?* Huc etiam pertinet il-

Philip. 2, 3. lud Pauli: *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam.* Etsi enim operandum est & laborandum; numquam tamen quidquam ob studium contentionis, sicut nec ob vanitatem, faciendum.

Potiùs damnum aliquod temporale sustinendum quàm contentiosè agendum.

Tandem, si commoditas aliqua aut lucrum intercedat, potiùs aliquid detrimenti sustinendum est, quàm ad contentionem veniamus. Nam & Paulus vitio vertit Corinthijs, quòd in iudicio contenderint: *Iam*, inquit, *omnino delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter*

1. Cor. 6, 7. *vos: quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?* Dominus quoque conducibilius censet lucrum temporale perdere, quàm cum aliquo iudicio contendere. ait enim:

Matth. 5, 40. *Et qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Ac si diceret: Melius est partem substantiæ surripere gestienti quidquid habes relinquere, quàm ad rixas & contentiones venire.

Iuuabit autem ad contentiones euitandas considerare mala quæ ex iis oriuntur; quæ sanctus Laurentius Iustinianus de Disciplina & perfectione Monasticæ conuersationis cap. 13. more suo ita pulchrè describit: *Contentio est ignita diaboli sagitta ad perdendas animas. O quanta iurgia, quanta odia ex contentiosis oriuntur sermonibus! ô quoties veritas occultatur, & falsum pro vero defenditur timore confusionis! Pessimum namque malum est contentioni vacare, per quam amicitiarum compago dissoluitur, & animorum dulce vinculum dissipatur. Qui contentiosus existit, antiqui hostis in se immissiones admittit, diaboli ministerium operatur, dirumpit pacem, rixas concitat, parit odium, furorem nutrit, denigrat honestatem, sapientiam perdit, rationem confundit, oculum mentis obnubilat, gratiæ lumen repellit, fraternam dilectionem frangit, & ipsam cælestem in se occidit charitatem.* Sic ille.

Mala contentionis quanta.

Similia quoque tradunt alij Patres, qui ad contentionem omnem euitandam, cum hæreticis haud temerè disputandum docuerunt; *quòd* (vt S. Augustinus in Psal. 18. ait) *litigiosi essent pessimi.* Hinc, teste Sozomeno lib 7. cap. 12. Sisinnij consilium illud prudens habitum fuit, & probatum Nectario Constantinopolitano Episcopo, cùm auctor esset, ἀποφυγεῖν τὰς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους διαλέξεις, *vt Catholici disputationes cum sectariis fugerent*; quòd essent molestarum contentionum fomites, & hæreticorum ingenia, quæ pugnandi libidine pruriunt, eo ipso acuerentur magis, & ad clamores & tumultum impellerentur. quem eorum in disputando morem benè expressit Iustinus Martyr Dialogo cum Triphone: *Dant operam*, inquit, *non vt ea quæ dicuntur intelligant, sed vt se ipsi exacuant, si quid tandem in medium adferre possint.* Quocircà S. Gregorius Nazianzenus Epist. 62. (aliàs 56.) ad Eustachium Sophistam seipsum temeritatis incusat, quòd eum redarguens eius in se conuitia consciuisset: *Quale illud est*, inquit, *quod ignorani? quàm stultum & ineptum! Virum Sophistam castigare institui. O singularem audaciam! ac ne vulgari quidem prouerbio eruditus sum, vt cùm caluus essem, cum ariete aduersâ fronte ne congrederer, nec crabronem lacesserem & irritarem, hoc est linguam ad maledicendum paratiorem.* Hanc sine dubio ob causam sanctus Dionysius Areopagita (vt ipsemet Epist. 7. ad Polycarpum de se testatur) numquam in animum suum inducere potuit, vt aduersus Gentiles aut Hæreticos calamum stringeret, aut verbis inueheretur; *ratus viris probis esse satis, si ipsam in se veritatem & agnoscere & proferre possint prout reuerà se habet. Vbi enim quidquid est ex lege veritatis demonstratum fuerit, clareque constiterit quidquid aliter se habet, ac veritatem simulat, arguetur etiam aliud esse ab eo quod vere est*, &c.

Non contendendum etiam cum hæreticis.

Hæretici sunt contentiosi.

Quomodo sint instituendæ disputationes.

Ex quibus clarè patet omnem semper à disputatione contentionem abesse debere, & id quod verum & iustum est perspicuè proponendum, & firmis rationibus stabiliendum esse. *Nam si vera ratio* (vt ait S. Dionysius) *rite fuerit stabilita,*

bilita, ceterisque omnibus irrefragabilis persistat, quidquid cum ea non eodem modo per omnia se habet, id ipsum per se insuperabili eius quod verum est stabilitate deijcitur. Ita sanctus Dionysius Iobum imitatus, qui Eliphazum & socios iubet *respondere sine contentione, & loquentes id quod iustum est iudicare*, haud obscurè insinuans cum contentione iustum iudicium consistere nullo modo posse. Quamobrem Apostolus quoque contentionem cum iniquitate coniungit perstringens garrulos Iudæos, veritatis impugnatores, *qui sunt ex contentione, qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati.*

Contentio non cõsistit cum vero iudicio.

Rom. 2,8.

Non absimili quoque ab hoc Iobi sensu Dauid terræ Iudices admonet: *Si verè vtique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum.* Quasi dicat: Si ex animo, è mentis sententia, & non fucatè ac hypocriticè, atque externâ dumtaxat specie iustitiam loquimini, id in iudiciis faciendis operibus & factis ipsis ostendite. Non enim est in verbis ipsis iustitia, sed in virtute. Ad quem Psalmi locum ita pulchrè Origenes in Catena Patrum, quam è Græco transtuli: *Videamus*, inquit, *quid sit verè iustitiam loqui, & quacumque ratione id fieri possit. Atque vno quidem modo potest quis loqui iustitiam, quando sanas circa iustitiam doctrinas habens, de ijsdem disserit: altero autem modo iustitiam quis loquitur, quando ex insita in animo ipsius iustitia cuncta dicit. Verùm si quis vtraque coniunxerit, reperiet eum qui verè iustitiam loquatur. Qui enim aforis parent hominibus iusti, intus autem hypocrisi & iniquitate pleni sunt, etsi loquantur iustitiam; non tamen verè illam loquuntur. Nam verè loqui iustitiam sequitur ex recto iudicio, ita vt nihil sit obliquum in iudiciis & cogitationibus eius qui verè iustitiam loquitur.* Hoc vtique sensu Iob quoque Eliphazum vnà cum sociis monet, vt à contentione abstinentes verè iustitiam loquantur, & rectum iudicium ferant.

Psal. 57,2.

Quid sit verè iustitiam loqui.

In Hebræo autem hic versus ad verbum ita sonat: *Reuertimini obsecro, ne sit iniquitas; & reuertimini adhuc, iustitia mea in eo.* Id est, Redite in viam, & saniùs iudicate de mea calamitate ac de verbis meis. Alij vertunt *Conuertimini*, alij *Auertimini*, videlicet ab hoc iniquo vestro iudicio. Quasi dicat: Nouam disputationem sine contentione resumamus: nam in ea patebit mea iustitia.

Septuaginta legunt: Καθίσατε δὴ, καὶ μὴ εἴη ἄδικον· καὶ πάλιν τῷ δικαίῳ συνέρχεσθε: *Sedete iam, nec sit iniquum; ac rursum cum iusto conuenite.* Par est, inquit, vt animis in vnam veritatem sincerè ac candidè intentis habeatur ratio iustitiæ, quæ reddit cuique quod suum est. Veritati nimirum debetur assensus, falsitati dissensus; atque in hunc modum sedatis & compositis animis, contentione seclusâ, verbis ad numerum prolatis, aure linguâque reciprocâ, modestè, vti decet, disputatio pro rei grauitate procedat.

30. Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit.

Iob optimè sibi conscius, candidè promittit ac profitetur, se in hac cum amicis dissertatione linguam ab omni iniquitate, hoc est mendacio, dolo malo, cauillatione, amphibologia ceterisque similibus, quæ disputationem vitiare solent, vitiis omnino puram & immaculatam seruaturum; quin & fauces, quæ voci formandæ seruiunt, ab omni incondito & inordinato clamore, qui stolidi aut impotentis animi signum esse solet, cohibiturum, quò tantò clarius veritas elucescat.

Iobi in verbis perfectio.

Hebræus hæc per interrogationem exprimit his verbis: *Numquid est in lingua mea iniquitas? An palatum meum non intelligit prauitates?* vel, vt alij vertunt, *calamitates.* vox enim Hebræa vtrumque significat. *Palatum* autem non corporis, sed animæ significat; quamobrem vtitur verbo intelligendi. Porrò formula interrogandi fortem hoc loco sonat negationem, subaudiendo scilicet *minimè gentium*, vel quid simile, quod vehementer neget. q.d. Erratis grauiter, si talem de me habetis opinionem, vt putetis me vel iniqua loqui, vel non intelligere quid prauum aut vitiosum sit.

Formula interrogandi negationem sonãs.

Septuaginta legunt: Οὐ γάρ ἐστιν ἐν γλώσσῃ μου ἄδικον· ἢ ὁ λάρυγξ μου οὐχὶ σύνεσιν μελετᾷ; *Non est enim in lingua mea iniquitas: aut fauces meæ nónne intellectum meditantur?* Vbi iure merito Iob, & quidem absque iactantia, omnem à se linguæ lapsum & errorem remouet, cùm ipsiusmet Dei testimonio *non peccauerit labiis suis:* quod perfecti omnino viri indicium & infallibile argumentum assignat Iacobus in Canonica sua dicens: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir*, &c. vbi fusè ac pulchrè Apostolus ille bona & mala linguæ prosequitur, ac virtutis summam in eius recta moderatione sitam esse ostendit. Vide quæ hac de re suprà cap. 1. vers. 22. & cap. 2. vers. 10. annotauimus. Hic tantùm obserua *faucibus* vsitatâ Scripturæ phrasi attribui id quod mentis & intelligentiæ proprium est, scilicet *meditari* aut *intelligere*; vt nimirum rationis ac sermonis cognatio ostendatur; atque hic vt bonus sit meditatione opus esse significetur.

Iob 1,22.
Iob 2,10.
Iac. 3,2.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

Iob hominis vitam cum militia comparat, & suos dolores exaggerat: Deum deinde iuxta Eliphazi consilium deprecatur, vt, quoniam vita breuis est, non permittat ipsum exiguo illo, quod ad mortem reliquum est, tempore ita continenter doloribus vrgeri, vt nullus ei respirandi locus aut facultas relinquatur; sed quamprimùm aut remoueat, aut remittat manum eousque grauem, ne, quod orat & sperat, beneficium mors anteuertat.

I. MILITIA est vita hominis super terram; & sicut dies mercenarij dies eius.

Vita nostra militia est & tentatio. PRÆCLARE, meo quidem iudicio, magnus athleta Iobus, totus & ipse sub armis sudans, diuinitus illuminatus asseruit, nostram vitam omnem super terram nihil esse aliud nisi castra, bellum, militiam, vel, vt in Græco est, *πειρατήριον, tentationem*, seu locum tentationis, aut exercitium piraticæ, vel locum piratis infestum. Itaque nascimur ad laborem, ad luctam, ad tentationem, ad militiam, vt diuinæ tubæ canunt: vix lucem vidimus, cùm vidimus hostem, & vndique frementium copiarum hastas in ceruicem intentas, igneaque stygij latronis tela vibrantia. *Genethlion unde dicatur.* Quamobrem excellenter Græciæ olim Sapientes apud Stobæum Serm. 119. γενέθλιον, hoc est natalem vniuscuiusque diem, appellarunt *ὡς ἀρχὴν ἄθλων, tamquam principium certaminum*, vti sagaciter Themistius animaduertit. *Mundus qui est agon plenus certaminum.* *Quid est mundus* (inquit S. Ambrosius in Genesim ad Horontianum) *nisi quidam agon plenus certaminum?* Vult mundum circum esse agonalem, palæstram, puluerem Olympicum, arenam cruore purpurascentem, vbi certent, vt alio in loco dicit idem S. Pater ad Psal. 36. παῖδες, ἔφηβοι, πᾶν), vel, vt ait Origenes in eumdem Psalmum, παῖδες, ἀγένειοι, ἄνδρες, hoc est omnis ætas; sic vt nec pueri eximij sint & liberi à contentione: subitò atque lux emicat rationis in hunc agonem ingrediuntur cum pammachis sæuo ardore frementibus, cum pyctis maliuolis & robustis dimicant, sæpè laceris capitibus cruentantur: vbi cùm sudent omnes & contendant, pauci tamen inueniuntur quos possis nominare ἀκαταμάχητοι, *inexpugnabiles*. Ita enim pugiles animosiores & præstantissimos appellari consueuisse prodit libro de Prouidentia S. Chrysostomus. *Agon* denique est, in quo nulla sit liquidæ lætitiæ voluptas, sed qui sit plenus certaminum; vno verbo, multis & perennibus tentationibus refertus.

Nobis in hac vita bellum est induciarũ expers. Porrò genus hoc belli, vt Græci dicunt, ἄσπονδον, fœderis seu induciarum expers & irreconciliabile existit, tamque diuturnum quàm longa est humana vita. Præclarè Seneca è penu hauriens Philosophiæ Epist. 51. dixit: *Nobis quoque militandum est, & quidem genere militiæ, quo numquam quies, numquam otium datur.* Hoc ille dicit doctus à Stoicis, qui cùm signa virtutis sequerentur, solas habere videbantur inimicas voluptates, cum quibus armis Philosophiæ confligerent. Vnde subdit: *Debellandæ sunt in primis voluptates.* Quid igitur si Christianis oculis videre hostes animi potuisset, quantâ asseueratione dixisset, nullas pacis conditiones, ac ne inducias quidem esse posse? Verumtamen ipse dixit, vt etiam ex rescripto principali Vlpianus π. de feriis. l. 9. cùm generatim pronuntiat *in militia nullas ferias & vacationes admitti.* Sed diuiniùs sanctus Chrysostomus in Psal. 6. cùm militiam nostram intueretur, *Hoc genus*, inquit, belli non patitur ἄοπλον στρατιώτην ἰδεῖν, *vt miles sine armis videatur*. Semper Hannibal stat ad portas, intus, foris periculum est, & vbique hostis: qui numquam periculosiùs occurrit quàm cùm putatur absens; & tunc vehementiùs oppugnat, cùm se persuasit non pugnare. Hac stultâ persuasione delusus impiè Ioninianus docebat, Christianos, qui baptizati sunt, nullo modo à diabolo tentari posse. *Ioninianus erroneè docebat, Christianos baptizatos à diabolo tentari non posse.* Quam dementis animi delirationem D. Hieronymus, multarum palmarum & coronarum pugil, lib. 2. in Iouinianum potentissimè gloriosissimeq; refutat. Et sanè mirandum est fanaticum illum tam cæcum improuidumque fuisse, vt non viderit, quod diuini Codicilli tam perspicuè & disertè, quod Ecclesiæ Patres, & omnium temporum Sapientes, quod experientia ipsa comprobat: quorum omnium voce & monitione constat tentationes velut in insidiis vbique subsidere, vbique occurrere, & à fronte, à tergo lateribusque in iugulum inuolare. Atque hoc ipsum Ecclesiastici auctor in schola Dei doctus splendido in emblemate suis coloribus admirabiliter expressit: pingit enim hanc vitam vt viam quamdam laqueis interspersam frequẽtibus, & stimulis horrentibus acuminatam, pereuntium luctu & dolore funestam, per quam omnibus ingrediendum est vsque ad illum diem, quo è corporis domicilio emigrabimus. *Vita nostra laqueis plena.* ad eamdem picturam hoc addit Epigramma: *Scito quoniam in medio laqueorum ingrederis, & super dolentium arma ambulas.* Eccli. 9,20 O viam impeditam & periculosam! in qua nostra eò magis est miseranda conditio, quòd eos laqueos in nostram perniciem structos luminibus oculorum non videmus: quæ res nobis magnum sine dubio metum incuteret, & men-

mentem pauore compleret. Itaque expendit illam sententiam grauiter sanctus Chrysostomus Hom.15.ad populum; & animaduertit non sine causa dictum fuisse à Sapiente Ἐπίγνωθι, *Scito, agnosce*, non autem *Vide:* quod ipsi laquei tantùm mente & intelligentiâ percipiantur, nulliúsque oculus ad gordios illos funium & laqueorum nodos peruadat ita callidè totâ viâ positos, vt tecti sint, &, vt aureus Doctor ait, obumbrati modò lucri & blandæ voluptatis illicio, modò alterius commodi & fucati boni delinimento: nec vacare præterea dicit, quod ponitur, *In medio laqueorum transis:* quod ex omni parte voragines & foueæ & pericula insunt. Processit quispiam, inquit, in forum: vidit inimicum, exarsit ex solo aspectu: vidit amicum honoratum, inuidit: vidit pauperem, contempsit: vidit speciosam mulierem, & captus est. Et vxor sæpè non aduertentibus laqueus facta est, sæpè filij, sæpè amici, sæpè vicini, &c. Addit Ecclesiasticus: *Et super arma dolentium ambulas.* Ita quidem noster habet Interpres, qui videtur in Græco legisse ἐπ' ἀλγούντων ὅπλα, *super dolentium arma:* sed iam Græca habent ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων, *supra ciuitatum pinnas ambulas.* Vtrumque peropportunum est ad periculi magnitudinem intelligendam, quo assiduè in humana vita cingimur. Nam cùm dicit vnumquemque super arma dolentium ambulare, significat omnes in vitam vt in campum horribilium duellorum ingredi, vbi strati propè innumeri bellatores, & in sanguine suo volutati, ad hoc tantùm spirent, halitumque tenuem retineant, vt cladis suæ atrocitatem, vim & robur crudelissimorum hostium testentur. Vbicumque pedem ponimus, *super dolentium arma* ingredimur, vt eorum gemitus & lamenta, qui Satanæ furentis impetu & tentatione victi prostratique iacuerunt, nos commoneant, ne socordis animi perfidiâ & languore in eamdem calamitatem incidamus. Vel sanctus auctor per *dolentes* intelligit dæmones inuidiâ corruptos, qui vehementissimè doleant nos sanctimoniæ operam dare atque virtutibus, & continuo studio in cælum rapi: hinc crudeles eorum insidiæ & stratagemata è bellica disciplina petita, ad quæ locus hic diuinæ Scripturæ alludit. Solebant enim callidi hostes eam fraudem sæpè machinari, vt omnes aditus atque vias stipitibus acutis, tribulis & cippis complerent leui terrâ obductis, artificio simulato, & potenti ad cladem inferendam. Nam palantes inimici dolique inscij liberiùs volitantes in acuta illa instrumenta nec opinantes incurrebant, pedibusque fœdè laceris debilitabantur. Hos ergo ferreos stimulos, hos acutos murices, arma dæmonum vocat Ecclesiasticus, aitque: *Super arma dolentium ambulas*, super hostium tela vbique sparsa atque horrentia, hoc est inter inimici tentationes, perniciem & funestum casum minantes vbique ingrederis; vt constet, quanto in vitæ salutisque discrimine versemur. Hoc eleganter illustrauit in hunc modum Saluianus lib.6. *Sicut exercitus pugnaturi ea loca, per quæ venturas hostium turmas sciunt, nunc foueis intercidere, aut sudibus præfigere, aut tribulis infestare dicuntur; scilicet vt etiam si non in omnia ea quispiam incidat, nullus tamen penitus euadat: ita etiam dæmones tam multas in vita ista*

In hac vita supra arma dolentium ambulamus.

Dæmonum plena insidiis sunt omnia.

humano generi illecebrarum insidias prætenderunt, vt etsi plurimas earum aliquis effugiat, tamen quacumque capiatur. Verùm, vt dixi, Græca lectio huius loci hæc est, Ἐπὶ ἐπάλξεων, *Super pinnas ciuitatum ambulas:* & ita legunt Græci omnes Patres qui hoc effatum attigerunt. Sunt autem ἐπάλξεις pinnæ murorum, vel turrium summæ partes vulgò in acumen desinentes. Itaque hoc loco Scriptor eruditus adhibet pulchram & ingeniosam dicendi imaginem, vt periculum huius vitæ & formidolosissimi temporis conditionem ante oculos subiiciat: Supra, inquit, murorum fastigia, supra turrium pinnas sublimes & acuminatas ingrederis: si titubas, ruis: si non titubas, in acumen tamen irruis: vix moueri potes sine damno: quamdiu viuis periclitaris: quot passus, tot discrimina, tot imminent mortes, tot præcipitia, tot fati metuendi fauces aperiuntur.

Sed ecce pugil noster Olympionices charus Deo Iob vitæ nostræ miseriam, tentationibus inquietæ & obsessæ quotidianis periculis alia in imagine hîc proponit ab vndis Oceanoque petita, vt neque in terra ac ne in mari quidem locum vllum tutum esse putemus. Hæc enim est illius viri diuinitus afflati vox: *Piraterium est vita hominis super terram.* Ita secundùm Septuaginta hunc locum vertunt clarissimi duo Pontifices, & sanctâ eruditione præditi, Ambrosius Mediolanensis & Maximus Taurinensis, qui hoc vitæ humanæ curriculum dici *piraterium* volunt; *quòd in hac vita circa homines diabolus tamquam pirata desæuiat; piraterium enim habitaculum piratarum esse.* Itaque significant improbissimum Satanam, quem D.Paulus Munditenentem Tertulliani stylo nominat, esse magnum & furiosum archipiratam, qui delectam prædonum manum vbique habeat, piraticis lembis dromonibusque volitantem; sic vt à tergo atque lateribus clausi vndique teneamur. Oram soluere, aut coronato nauigio in portum succedere nemo potest sine pugna, sine iacturæ periculo & contentione. Hinc perfossæ plurimorum naues, depressa bona consilia, spoliatæ non puppes, sed virtutes, consecuta naufragia; quorum etiamnum tabulas miserè fluitantes videre licet.

Diabolus archipirata violentus.

Quid intestinum illud bellum commemorem, quod à carne ingeritur, continuum, sociale, periculosum, cui regia mens & nobilis Dei cognatione plerumque succumbit? Propter quod impij Manichæi non vecordi minùs iudicio quàm scelerato consilio asseruerunt corpus humanum à malo dæmone, non ab opifice rerum omnium Deo generatum: quorum dementiam confutant Patres, & destinatò quidem eruditissimus Augustinus, qui lib.4. de Ciuitate Dei & vberi & grauissimâ oratione docet falli eos, & errare vehementer, qui putarunt omnes motus vitiosos & inordinatas animorum affectiones è corpore tantùm existere, nec esse causam, cur illud esse malum opinaretur; vitia enim & deprauatas animi commotiones ab vtraque parte, à toto videlicet homine proficisci. Non defuit sanè ratio, cur sanctissimus ille Pater monumentis hæc mandaret suis ad contundendam insanientium hominum audaciam, qui parenti omnium Deo contumeliam inferebant. Sed negari

De bello carnis intestino.

Perperàm Manichæi corpus à malo dæmone conditum volunt.

Perturbationes à corpore vt radice ortum habēt.

gari tamen non potest, quin pars magna vitiosorum affectuum à corporis societate & contagione velut à fonte promanent. Nam Gregorius Theologus carmine decimo octauo carnem vocat παθῶν ῥίζαν, *radicem perturbationum*. Et sanctus Basilius Homil. 24. ait à corpore aduersus animam θορύβους ἐγγίνεσθαι, *tumultus & perturbationes existere*. Hinc doctissimi viri in omnibus propè corporis membris alicuius perturbationis seminarium posuerunt. Nam Medici (vt auctor est Lactantius lib. 6. Instit. cap. 15.) dicunt lætitiæ affectus in splene esse, iræ in felle, libidinis in iecore, timoris in corde. Hos affectus liberator vitæ nostræ Deus vt Iebusæos in beatissima terra promissionis, sic in animo restare voluit, qui hostili & quotidianâ impressione cautionem industriamque nostram acuerent, ne quando falsâ & præposterâ securitate perniciem ipsi nobis adduceremus, & haberemus quoque è pugna segetem & materiam insignium triumphorum. Quatuor autem sunt Principes & Tribuni velut militares in contrario exercitu, quorum tela vibrantesque gladios sæpè experimur, & à rege Poëtarum ita pinguntur:

Quæ sint sedes quatuor passionum.

Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque.

Non desunt è genere omni Scriptorum illustrium qui quaternionem istum affectuum doctis imaginibus expresserunt. Ponam hîc tantùm Aristonis magni viri & à sophiæ tabernaculo prodeuntis acroama, qui eleganter quatuor animi perturbationes vocat τετράχορδον, *tetrachordum*: illius hoc dictum laudat Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum sic scribens: Πρὸς ὅλον τὸ τετράχορδον (nisi legendum sit ὀλοὸν, *perniciosum*) ἡδονὴν, λύπην, φόβον, ἐπιθυμίαν πολλῆς δεῖ τῆς ἀσκήσεως καὶ μάχης: *Aduersus totum tetrachordum, voluptatem inquam, dolorem, metum, & cupiditatem exercitatione magnâ & pugnâ opus est.* Magnam pugnam ille denuntiat, bellum atrox & intestinum, quo animi cruor sæpè & miserandum in modum spargitur. Verùm iam inde à mundi initio corrupta natura classicum illud cecinerat pyrphoro & clarigatore Deo: qui cùm primùm nos, immane scelus! innocentiæ præsidio spoliauit, clarè indixit bellum, insidias, subiugationem, mortem, internecionem. *Ponam inimicitias: insidiaberis calcaneo: conteret caput: sub te erit appetitus*, &c. Neque verò in hoc bello tantùm illi quatuor sunt, quos nominaui velut Tribunos militares: nam magnum exercitum secum rapiunt, atque instar Abrahami ducunt vernaculos domi natos, & iisdem parentibus generatos. Ægritudinis vexillum sequuntur inuidentia, æmulatio, obtrectatio, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio, solicitudo, molestia, afflictatio, desperatio, &c. Metus secum rapit terrorem, pudorem, pigritiam, exanimationem, conturbationem, formidinem, &c. Sub aliis stipendia faciunt maleuolentia, lætans malo alieno, delectatio, iactatio, gloriæ cupiditas, mulierositas, ira, excandescentia, odium, inimicitia, discordia, peruicacia, & aliud vulgus infinitum, quod numerari & distingui vix potest. Hæ omnes affectiones, vt plurimùm dæmonis stipendiariæ & fulminatrices legiones, ferro & igni armatæ furiosissimè bacchantur, volitantque

Dicuntur τετράχορδον.

Magna pugna perturbationum est.

Genes. 3.

Quas turmas secum trahant.

nigrum vexillum ferentes, vt stygio duci auctoratas intelligamus. Et quidem ille, quem paulò antè nominaui, Clemens ibidem ait animi perturbationes esse οἷον ἐναποσφραγίσματα τῆς πνευματικῶν δυνάμεων, *velut obligationes potestatum spiritualium*, aduersus quas nobis est colluctatio. Opinor vir doctus alludit ad stigmata & notas quæ militibus inurebantur, quas S. Chrysostomus Homil. 3. in Epist. 2. ad Corinthios vocat σφραγῖδας; Prudentius Hymno 1. *sphragitidas*; sanctus Augustinus lib. 1. Contra Crescentium cap. 30. *regium characterem*; quòd Imperatorum nomen exprimerent. Quasi dicat, perturbationes Satanæ esse characteres, quibus sibi militantes insigniat, & earum impetu atque armis glorietur.

Perturbationes sunt Satanæ characteres.

Defugere hoc bellum contentionemque non licet, nisi premi durissimâ & intolerandâ seruitute velimus. Irruunt enim in nos, & impressionem veluti militarem faciunt, aut potiùs instar vulgi seditiosi, quod telis facibusque armatum cupit in arcem irrumpere. Et quemadmodum apud Euagrium in Historia lib. 4. cap. 13. plebs Constantinopolitana seditione furens tesseram habet νίκα, *vince*, cùm in communem perniciem immineret: ita singulæ perturbationes hoc videntur habere propositum, vt vincant, & mentem atque rationem de gradu potestatis & gloriæ suæ deturbent. Itaq; monet sapienter Methodius apud Epiphanium hæresi 64. bellandum esse aduersus cupiditates, nosque similes esse militibus qui obsidentur, quibus, si minimum de vigilantia constantiaque remiserint, inimico ferro sit pereundum. Hoc nimirum est στάδιον ἀόρατον, *inuisibile stadium*, palæstra illa laboriosa periculisque plenissima, formidandum amphitheatrum; in quo dicit Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 4. nos in omni vita versari, & dimicare non cum feris, quæ oculis cerni possint, sed τοῖς πάθεσι, *cum perturbationibus, quæ animo & ratione intelliguntur*: si nos, inquit, superent, animæ mortem accersunt: sin autem superentur, consequemur ingentes coronas & gloriosæ laudis prædicationes. Plura de hoc perturbationum bello vide apud Cresollium nostrum Mystagogi lib. 4. cap. 4. è quo hæc potissimùm attulimus; quæ luculenter satis confirmant verè *militiam esse vitam hominis super terram*. Itaque sic debemus cogitare *Ducem* nostri exercitus esse Deum; *militiam* vitam Christianam; *bellatores* homines; *tesseram* Dei voluntatem; *arma* pias precationes & pulcherrimas actiones; *hostes* diabolum, mundum, carnem; *cladem* peccatum; *victoriam* verò virtutem; *præmium* denique gratiæ torquem, & coronam immortalitatis; quæ cùm legitimè certantibus in mercedem laborum strenuè exantlatorum obtingat, aptè subiungit:

Perturbationes seditiosæ plebi comparantur.

Strenuè bellandum aduersus cupiditates.

Qualis sit militia nostra, Dux, arma, &c.

ET SICVT DIES MERCENARII DIES EIVS.] Tempus vitæ nostræ simillimum esse dicit diei, quo mercenarius laborat, vt vesperi mercedem accipiat: habet nimirum ille tempus labori præstitutum; cuius finem auidè expectat. Vnde à quouis facilè perspici potest, quàm aptè cohæreat cum militia hominis mercenarij similitudo. Quid enim poscit aut cupit miles, quem tot agones, & tot ictus, tot pericula perturbant, & propemodum exanimant, nisi à malis creberri-

Dies nostri similes diebus mercenarij.

 mis

mis & molestissimis eripi, & ad mercedem. hoc est pacem bello partam, den um pertingere: Mercenarius portat pondus diei & æstus, iuxta phrasim Euangelicam: laborque improbus eum ad requiem exoptandam vehementer impellit. quod versu proximo confirmatur.

Matth. 20, 12.

2. Sicut seruus desiderat vmbram, & sicut mercenarius præstolatur finem operis sui:

3. Sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi.

Quemadmodum, inquit, is qui à duro atque moroso domino in ipso æstatis ardore intolerabili seruitute premitur, vmbram desiderat, quæ æstuantem refrigeret: & sicut qui ad diurnum laborem mercede conducitur, cui non permittitur pars vlla diei à labore vacua, finem desiderat diurni laboris ac pensi; sic ego diebus ac noctibus, in quibus non mitiùs exercebar quàm mercenarij ac serui, quietem aliquam tamquam mercedem & vmbram desidero; quam quia non inuenio, dies me ac noctes laboriosas & à mercede vacuas habuisse puto. Ita Sanctius noster.

Præmiorū spe animus plurimùm erigitur.

Et certè fatendum est præmiorum spem multùm iuuare ad piæ vitæ labores subeundos, & exorbendas grauiores difficultates, quæ in via Dei sæpè occurrunt. Itaque S. Gregorius Magnus lib. 8. Moralium cap. 5. eleganter ait Christianos *remunerationis linteo sudores laboris sui tergere.* dat exemplum in D. Paulo, qui longissimum texit catalogum earum acerbitatum, quas in omni propè vita patiebatur, quibus aliquando grauabatur supra modum, supra virtutem, ita vt tæderet etiam viuere: quod vehementem animi vexationem & ærumnas inexplicabiles ostendit: in iis tamen solabatur animum suum, & deiectum erigebat, quòd *non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Lux illa futuræ gloriæ in mediis laboribus intermicans offusas menti nubes & mœrorem animi discutiebat; adeò vt pius ardor generoso conatu se ad noua certamina & triumphos liquidâ spe renouaret. Quonam modo in multiplici tempestate, & decumanis fluctibus, quibus tantùm non obruebatur, Iob patientissimus durare potuisset, nisi in diem illum expertem miseriarum & felicitatis omni genere cumulatum intendisset? nam certissimâ spe & cogitatione sustentabatur se visurum Saluatorem suum in Ecclesia triumphante in amplissima gloria, cuius & ipse communione erat fruiturus; se choreas cum beatis Seraphinis acturum circa illud adorandum solium diuinitatis, vnde erumpens lætitiæ & beatitudinis fons immensus omnium animos sempiterno gaudio perfundit. Spes illa immortalium bonorum mirum quantum attollebat illius mentem, & adamantem illum efficiebat, quem nullus incommodorum impetus, nullus aries innumerabilium afflictionum posset euertere. Itaque seruo se componit atque mercenario, qui diurnis in laboribus spe futuri præmij & mercedis se consolantur. *Sicut*, inquit, *seruus desiderat vmbram*, hoc est noctem, dulcissimum tempus quietis & relaxationis, post continuas ærumnas diei; *& sicut mercenarius præstolatur finem operis sui.* Tunc nimirum denarius diurnus redditur, tunc audiunt suauissimam illam vocem magni Patris familias, cuius animi liberalis magnificentia cum inexplicabili opulentia certat: *Ego ero merces tua magna nimis.* Quid igitur? an hæc ipsa verba parum momenti & ponderis habuisse putamus erga fidelem Abrahamum, cui regificam illam pollicitationem faciebat Deus? cùm è penatibus suis egrederetur, qui blandimento quodam familiæ & naturæ dulcibus vinculis illum retinebant; cùm in sinum diuinæ se prouidentiæ immitteret, vt peregrinas adiret Prouincias oras que terratum, in quibus nudus à suis & paternis bonis spoliatus moraretur; cùm filium immolaret suum, dimidium animæ suæ, & leuamentum senectutis; cùm sceleris omne genus cane peius & angue defugeret, & in omnium virtutum exercitatione consenesceret, nónne ipsam æternitatem, quæ inclytis bonæ vitæ facinoribus desponsa est? Quod acutè D. Ambrosius lib. 1. de Abrahamo cap. 2. animaduertit cùm ait: *Sicut coaceruanda fuerunt præcepta, ne quid lateret; ita etiam proponenda præmia, ne fortè desperaret.* Quin idem ipse venerandus Pontifex morti vicinus mirabili quodam modo reficiebatur, cùm diceret se *bonum Dominum* habere, ad quem proficisceretur: cuius nimirum beneficentissima voluntas munerandi seruos suos post quotidianos huius vitæ labores magnum illi animum in omni vitæ cursu attulerat, viuos aculeos subdiderat ad virtutem omni studio & diligentiâ prosequendam. Itaque in hunc etiam modum Iobus durissimam ferens laborum & ærumnarum seruitutem mortem expetiuit, non modò vt ærumnis careret, verùm vt candidissimâ Dei luce cumulatissimoque præmio frueretur; quod significat appositâ & repetitâ similitudine mercenarij, post diurnum laborem mercedem accipientis. Causam verò vehementer vrgentem attexit aiens:

S. Paulus spe præmij se solatur.
2. Cor. 1, 8.
Rom. 8, 18.
S. Iob spe præmij afflictiones omnes superat.
Iob 19, 26
Iob se cum seruo & mercenario componit.
Matth. 20.
Gen. 15, 1.
Abraham spe præmiorum sustinuit fuit.
S. Ambrosius spe præmij multùm in morte solabatur.

MENSES VACVOS ET NOCTES LABORIOSAS ENVMERAVI MIHI.] Quod ad vexationis tempus præsertim referendum est. Etsi enim vita hominis iusti, quantumuis bonis temporalibus affluens, vacuum quiddam sit, vacuúmve hominem ipsum relinquat, æternis dumtaxat bonis explendum; negari tamen non potest tempus calamitatis ac derelictionis peculiari quâdam ratione inanitatem molestiorem repræsentare, quæ bonis futuris implenda sit. Hi sunt menses vacui, qui non habent promptuaria consolationis plena; quos vnà cum noctibus laboriosis Iobus æquus rerum æstimator recenset. Potuit autem enumerare noctes illas præ tædio: nam in labore prolixo non menses & noctes tantùm, sed horas quoque singulas ægroti percensent: potuit quoque præ rei æstimatione, cùm horæ singulæ sempiternâ remuneratione essent ei repensandæ: quod cum mercenarij similitudine mirificè cohæret. Quemadmodum enim mercenarij dies omnes diligenter numerantur, vt laboris præmium persoluatur; sic hominis cuiusque dies omnes ad calculum vocantur, vt operum, cogitationum

Tempus desolationis peculiari ratione vacuum appellatur.
Mercenarij dies omnes numerādi.

tationum verborumque omnium stipendium reddatur. Discant Reges Principesque viri famulorum numerare annos: discant præclara numerare opera, vt meritis illa præmiis afficiant. Ita Assuerus Rex iussit sibi afferri Historias & annales temporum priorum, vt redderet pro meritis præmium Mardochæo. Discant quoque ceteri omnes, qui aliorum operâ vtuntur, & dies operariorum numerare, & debitam illis mercedem citò dare: sic Paterfamilias operarios conducit, mittitque in vineam suam; eâdem verò die mercedem debitam soluit. Imitare hunc Patremfamilias, operariis quod debes citò redde, ne merces retenta & fraudata ad Deum clamet. Denique ne in fine vitæ de teipso conqueraris, & dicas, *Ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi*, opera tua in Deum dirige, & propter eius amorem exequere quæ menses tuos impleant, & à nocte huius vitæ tamquam dulcedine amoris illita laborem depellant. Nam non amore Dei, sed amore huius sæculi aliqua bona facere, vel aliqua aduersa pati, vacuum est & laboriosum. *Mens enim afficitur* (inquit sanctus Gregorius lib. 8. Moralium cap. 5.) *& remunerationis præmiò non repletur.*

Famulis debita stipendia & præmia soluenda. Esther 6.

Matth. 20.

Iac. 5.

Curandum ne menses meritis vacuos habeamus.

4. Si dormiero dicam, Quando consurgam? & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus vsque ad tenebras.

Anxietatem animi corporisque intolerabilem eleganter describit; quippe qui longâ dierum & noctium serie captasset requiem, nec inuenisset; quod in supremis infortuniis accidere solet. Pro *doloribus* in Hebræo est נְדֻדִים *nedudim*: quod propriè significat *iactationibus*, seu *inquietudinibus*, id est curis, anxietatibus, doloribus, qui me in omnem partem agitant nocte & die, nec vllam quietem capere sinunt.

Tropologicè hinc disce numquam ex futuro pendere, sed tempus quodcumque præsens diligenter impendere. Hanc enim vnam mensium & annorum perditionem enumerat; nempe spem semper iactam ad futura: nihil de præsenti fatur, sed totus occupatur in expectatione futuri; & hinc menses & anni & sæcula vacua euolant, quando in spe viuentibus proximum quoque tempus elabitur. Cùm enim proximum & præsens numquam suum faciunt, semper appellant ad futurum. Ita D. Thomas hunc locum exponit dicens: *Quomodo habuerit menses vacuos ostendit subdens: Si dormiero dicam; Quando consurgam? Rursus expectabo vesperam; sic semper in futurum per desiderium tendens.* Vacuum est & inane sæculum illis, quibus vel præsens dies est irrita. Felix ille est, qui singulos dies singulas vitas putat, intra præsens suam componit vitam; is nullius temporis indiget; huic ad beatè viuendum satis sunt momenta singula. Audi hac de re Senecam Epist. 103. ita pulchrè disserentem: *Qui quotidie sua vitæ summam manum imposuit non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor nascitur & cupiditas futuri exedens animum. Ille enim ex futuro suspenditur, cui irritum est præsens. Ideò mi Lucili propera viuere, & singulos dies singulas vitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui vita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe viuentibus proximum quoque tempus elabitur.* Hoc vnum itaque curandum, ne nobis irritum sit tempus præsens: cui enim præsens irritum est, totum futurum non sufficit; at cui cordi est temporis vsura, & sic vnam diem exegit, quasi solam illam haberet, hic non eget tempore, hic vel vnâ horâ plenus dierum efficitur. Sanctus Gregorius lib. 8. Moralium cap. 6. hunc Iobi locum de somno tribulationis exponit hoc modò; ac si dicat: *Si dormiero*, id est, si somno tribulationis premar, *dicam: Quando resurgam?* Id est: Angor animo, & summis precibus à Deo efflagito à malis eripi: ceterùm à tribulatione erutus, statim video me ad mala prolabi, & in deterius vergere. *Et rursus expectabo vesperam.* Id est: Cùm videam aduersa me in virtute solidare, & prospera è diuerso me in vitia impellere, iterùm à Deo exposco, vt me malis premat, & ærumnis exerceat. *Quia in peccati somno lumen iustitiæ quæritur; & cùm virtutum prospera mentem eleuant adiutrix aduersitas desideratur.* Sic ille. Vbi expende cum eodem sancto Gregorio illud verbum *expectabo.* Non ait timebo vesperam, sed expectabo. Ea enim timemus quæ mala sunt; ea verò expectamus quæ nobis grata sunt. Vt ergo ostendat tribulationes & ærumnas, quas iustus patitur, gratas illi fore; non dixit, formidabo, aut trepidabo, sed *expectabo*, scilicet tamquam rem gratissimam. Gregorij verba sunt ista: *Vnde nequaquam formidabo vesperam dicitur, sed expectabo: expectamus enim prospera, formidamus aduersa. Vir igitur sanctus vesperam expectat; quia cùm eum exerceri hîc in tribulatione necesse sit, ipsa ei fit aduersitas prospera.* Itaque nec nouum nec inauditum videri debet, si dicamus iustorum esse ex aduersitate nil aduersi pati.

Numquam ex futuro pendere, sed præsens tempus semper benè collocare oportet.

Iusti somnum tribulationis expectant.

Iustis aduersitas prospera.

O felices animæ bono in lumine iustitiæ positæ! quæ tantum abest vt irrumpentis aduersarij impetum formidare debeant, vt potiùs magna cum voluptate præstolentur eâ alacritate, quâ egregij bellatores decora adorearum expetunt ac triumphorum.

Mysticè contemplatio somnus est, ex quo anima desiderat surgere, quando statuit ad actionem ex Dei voluntate reuocata sanctè & diligenter operari: sed in actione posita rursum expectat vesperam, quia ad somnum contemplationis anhelat. In eo profectò ad virtutem omnem roboratur, ad felicitatem cælestibus donis decoratur, & ad vnionem Deo similis redditur. Atque in hunc ferè sensum sanctus Bernardus præsentem Iobi locum exponit Serm. 57. in Cantica, agens de negotio vitæ actiuæ & otio contemplatiuæ: *Inter has*, inquit, *vicissitudines mens fluctuat, metuens, ne forte alteri earum plus iusto inhæreat. Et fortasse hoc S. Iob patiebatur cùm dicebat: Si dormiero dicam, Quando consurgam? & rursum expectabo vesperam. Et quietus neglecti operis, & occupatus perturbata quietis me arguo. Vides virum sanctum inter fructum operis & somnum contemplationis grauiter æstuare; & in bonis licet semper versantem, semper tamen quasi de malis pœnitentiam agere.*

Contemplatio cum actione coniungenda.

5. Induta est caro mea putredine & sordibus pulueris; cutis mea aruit, & contracta est.

Putredo corporis Iobi quanta.

Adeò, inquit, extabui, vt corpori meo obducta fuerit crusta quædam purulenta, & puluere adhærente sordida. Absumptus est vitalis humor; vndè cutis arida in rugas sese contraxit. Quod autem *putredine* dicit, in Hebræo est רִמָּה *rimah*: quod *vermes* etiam significat: & ita vertit Vulgatus infrà cap. 17. vers. 14. & cap. 25. vers. 6. Sordes autem pulueris vocat ramenta scabiei, siue furfures, vel porriginem, vt Celsus dicit, quæ corpore cùm se scalperet decidebat. Quod Septuaginta expresserunt vertentes, φύρεται δέ μου τὸ σῶμα ἐν σαπρίᾳ σκωλήκων· τήκω δὲ βώλακας γῆς ἀπὸ ἰχῶρος ξύων: *Et conspergitur corpus meum putredine vermium: liquefacio autem glebas terræ à sanie radens*. Vermes ergo putredini permixtos, & copiam tabi fluentis terramque perfundentis Iobus oculis piis exhibet; quò pateat in eam ærumnam virum iustum deuenisse, vt optabilior ei fuerit interitus quàm vita, quâ nihil videbatur esse posse infelicius. Quantâ porrò putredine, scabie ac vermibus caro eius induta fuerit superiùs explicuimus cap. 2. vers. 7. vbi morbos & vlcera recensuimus, quibus sancti Patres & Interpretes à vertice capitis vsque ad plantam pedis Iobi corpus opertum fuisse commemorant: quod eleganter Vulgatus Interpres hoc loco *induendi* verbo expressit, & quasi ob oculos ponit miserandum Iobi spectaculum in sterquilinio sedentis, & testâ saniem radentis. Nam *indui* propriè dici solet in re quauis, cuius accessione vel dedecoramur, vel ornamur; vt cùm dicimus *indui decore, magnificentiâ, fortitudine*, &c. quia his ornamur: & è diuerso, *indui ignominiâ, confusione, maledictione, opprobrio*, &c. quia illis dehonestamur. Exempla passim in Scripturis sunt obuia, præsertim in Psalmis: *Dominus regnauit, decorem indutus est: indutus est Dominus fortitudinem*. Item: *Confessionem & decorem induisti*. Quæ laudi dantur, sicut è contra vituperio, cùm dicitur: *Induantur confusione & reuerentiâ*. Item: *Induit maledictionem sicut vestimentum*. Quo sensu etiam ipsimet Latinitatis auctores eodem verbo vsi sunt; vt Cicero in Verrem: *Suâ confessione induatur & iuguletur necesse est*. Item: *In idipsum se induit quod timebat*. Cæsar quoque lib. 7. Belli Gallici, *Se ipsi*, inquit, *acutissimis vallis induebant*. & alibi: *Se stimulis inopinantes induebant*.

Indui quid propriè significet.

Psal. 92,1. *Psal. 103,1* *Psal. 34.26* *Psal. 108; 18.*

Putredo est peccatum, præsertim carnis.

Tropologicè S. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 6. per putredinem hoc loco intelligit peccatum, præsertim carnis; quo dum anima induitur illicò computrescit & tabescit, quin imò & corpus, quo perpetratur, non rarò infamem illam tabem contrahit, quam vulgò luem veneream appellamus, malum prorsus putidum, & fœtore ac sordibus suis planè abominandum, dignum tali crimine supplicium. Ipsa sancti Gregorij verba sic habent: *Soliditatem ingenitam voluntariè homo deseruit, & sese in corruptionis voraginem mersit; vnde nunc per immunda opera labitur, vel per cogitationes illicitas fœdatur. Vt enim ita dixerim, culpæ suæ pœnaliter subdita ipsa iam natura nostra facta est extra naturam; & remissa vsque ad peruersa opera ducitur; restricta autem peruersorum operum importunâ cogitatione fuscatur. Per expletionem ergo actionis illicitæ carnem putredo afficit; per leuitatem verò cogitationis improbæ quasi ante oculos puluis surgit. Consentiendo vitiis putredine atterimur; vitiorum verò imagines in corde tolerando sordibus pulueris fœdamur. Ait ergo:* Induta est caro mea putredine & sordibus pulueris. *ac si apertè diceret: Carnalem vitam, quam patior, aut tabes lubricæ operationis polluit, aut ex vitiorum memoria caligo miseræ cogitationis premit*. Sic ille. Eadem quoque fuit cæterorum Patrum de hoc peccato sententia. Vnde S. Gregorius Nyssenus Orat. 5. de Oratione Dominica vocat illud αἶσχος, *probrum*, turpitudinem, insignem deformitatem; atque summum esse malorum, atque omni supplicio luendum. Aponius lib. 3. in Cantica illud idem monet, omni leprâ fœdiorem notam animis inurere. Nostri verò Ordinis Fundator ac Patriarcha S. Ignatius, vir plurimis Dei donis & lumine ornatus, cùm de istiusmodi corde hominis cogitaret, labe vitiorum & scelerum infecti, sibi aiebat videri persimile vlceri magno, vnde sanies & purulentæ quædam sordes copiosè fluerent, quæ fœdâ & horribili contagione cælo & terræ nauseam ingenerarent. Nihil sanè est abominandum magis beatis Angelis, qui oculis præditi sunt, quibus hunc turpitudinum omnium fontem videant. Hinc quæuis anima, quamlibet pretiosis sit vestita Dei donis atque virtutibus, & gratiæ torque venusta, simul atque se in crimen & grauius aliquod flagitium induit, tametsi corpus purpurâ, gemmis & auro colluceat, in temporis puncto spoliatur, & nuda pandit ignominiam suam, quam beatæ mentes & fugiunt, & incredibili animi sensu miserantur. Felicissimi nimirum illi spiritus clarè animæ statum intuentur, nos, quibus corneum specular est, non videmus; alioquin futurum esset, vt nequitiâ pollutos & maculosos remis atque velis fugeremus, adeò horrifica est species animæ peccatricis. Obtinuit hoc à Deo Catharina Senensis virgo sanctissima, vt intimum hominum statum cognosceret: quod illa in bonum vertebat, ad eos miserandos atque iuuandos, quos peccati labes inquinauerat. Quare si fortè in aliquem incidisset crimine fœdum & contaminatum, ex illius abominandi spectri contuitu eum horrorem concipiebat, & fœtore tam intolerando cruciabatur, vt animam propè ageret.

Animæ peccatricis ingens fœtor & turpitudo.

6. Dies mei velociùs transierunt quàm à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe.

Isa. 38,12. *Humana vita telæ similis quæ à texente succiditur.*

Huic similis est ista Ezechiæ sententia in Cantico eius: *Præcisa est velut à texente vita mea; dum adhuc ordirer succidit me*. Comparat vitam humanam telæ instabili, quæ pro voluntate textoris

textoris pextexitur, aut succiditur. Vitæ nostræ textor est Deus; in cuius manu ac potestate est vita & mors: cùm placet illi filum secat, telam scindit, nec protrahitur ampliùs quàm ipse disponat. *Iob 10, 19.* Quidam statim post ortum rapiuntur, *de vtero translati ad tumulum*; quidam in pueritia, quidam in adolescentia, quidam in iuuentute, quidam in virili ætate, quidam in senectute: & vnicuique periodum vitæ certam statuit Dominus, ad quam pertinget, & non procedet vlteriùs. *Iob 14, 5.* Scriptum est enim: *Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est: constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt.* Vnde antiqui Philosophi Paganorum, vt S. Augustinus lib. 20. Contra Faustum cap. 9. notauit, *Tres Parcæ quid designent.* ad designandam incertitudinem & volubilitatem humanæ vitæ, tres Parcas seu tria Fata constituebant, in colu & fuso digitisque filum ex lana torquentes, propter tria tempora; præteritum, quod in fuso iam emensum atque inuolutum est; præsens, quod inter digitos nentis traijcitur; futurum in lana, quæ colu implicata est: quod adhuc per digitos nentis sursum versus, tamquam per præsens ad præteritum traijciendum est. *Vita nostra nentis fuso comparata.* Itaque velox huius vitæ gyrus est, & citò finitur; adeò vt nentis fuso comparari possit, quod celerrimè gyrum suum perficit dum circumagitur. Quod Hebræus clariùs exponit ita reddens, יָמַי קַלּוּ מִנִּי־אָרֶג, *Iama callu mini areg*: quod vertit Montanus, *Dies mei velociores radio*: Vatablus hîc & Oleaster Exodi 35. vertunt *radio texentis*; possetque benè verti, Velociores fuerunt *inuolutorio, seu fuso filantis* aut inuoluentis. Quia nimirum vita etiam in modum fusi voluitur, & citissimè suos circuitus absoluit; vti breuiter, sed verè de hac breuitate Phocylides, cùm ait: Ὁ βίος τροχός, *Vita rota*: & B. Ioannes Chrysostomus Orat. 6. contra Iudæos, Βραχὺς ὁ παρὼν βίος, *Vita præsens breuis*. *Vita præsens celeriùs voluitur; quò magis stare videtur.* Videtur quidem aliquibus labilis vertibilisque hæc vita stare; sed videtur tantùm, non stat; semper abit, vertiturque, imò velociùs celeriusque voluitur, cùm moueri non videtur. *Rota similis.* Vertat quis lignum aut quid aliud in gyrum, minùs mouetur, si oculis credas, quò celeriùs in orbem agitur; circulum esse dixeris, non in circulum rapi. Idem & in præsentis vitæ cursu accidit, citiùs labitur, cùm stare falsò putatur ipsa celeritas mortalium oculis imponit. Huc flecti possunt S. Gregorij Nazianzeni verba, sic enim habet in Sententijs suis: *Rota est incerto fixa, breuis hæc & multiplex vita sursum mouetur, & deorsum trahitur; neque enim stabilis est, quantumuis ita videatur, fugiens tenetur, & manens effugit.* Sic ille. Decipitur itaque qui vitam hanc indesinenter volui non percipit.

Quotidie vita nostra consumitur. Eleganter hunc Iobi locum expendit S. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 11. *Congruâ*, inquit, *similitudine tempus telæ comparatur; quia sicut tela filis, sic vita mortalis diebus singulis proficit; sed quò ad augmentum proficit, eò ad incisionem tendit. Cùm enim tempora percepta prætereunt, ventura breuiantur: tela enim duobus lignis innectitur vt texatur; sed quò inferiùs texta inuoluitur, eò superiùs texenda deplicatur; & vnde se ad augmentum multiplicat, inde fit minus quod restat. Sic nimirum vitæ nostræ tempora & transacta quasi inferiùs inuoluimus, & ventura à superiori deplicamus; quia quò plus fiunt præterita, minùs esse incipiunt futura.* Hactenus S. Gregorius. Huius telæ tegmen est humana mortalitas, iuxta illud Geneseos: *Puluis es, & in puluerem reuerteris*: subtegmen autem est humanarum rerum vicissitudo & vanitas. *Gen. 3, 19.*

Non in incerto vitæ confidendum. Moraliter locus hîc mortales omnes admonet, ne telas aranearum, id est res friuolas, texere audeant, & in incerto vitæ habeant confidentiam, multa & varia in posterum disponentes & mente tractantes, cùm tamen ignorent quid futura pariat dies.

ET CONSVMPTI SVNT ABSQVE VLLA SPE.] Septuaginta reddunt: Ἀπόλωλε δὲ ἐν κενῇ ἐλπίδι: *Perijt autem in vana spe.* Consumpti ponuntur dies absque vlla spe, & simul ipse perijsse in spe vana: si in spe vana perijt, quomodo dies eius periere absque vlla spe? An potest quis perire in spe, & in spe simul non perire? Crediderim ibi *Electi moriuntur sine affectu rerum temporalium; reprobi verò pereunt in spe vana rerum transitoriarum.* à Iobo duorum hominum vitas repræsentari, & simul mortes: alteram quidem quâ moritur electus; alteram verò quâ reprobus perit. Ille ad finem & consummationem dierum peruenit ita satur, vt nullam spem nec cupiditatem nutriat temporalem; hic in ipso mortis limine & vanissimas bonorum temporalium spes alit, & pro illis suspirat & angustiatur, illorum sustinens etiam tunc rabidissimam famem. Pulchrè enim ait D. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 7. *Electi igitur quia præsentis vitæ momenta decurrere sub festinatione conspiciuntur, nequaquam in hoc tantæ mobilitatis itinere cordis intentione figuntur. Vnde subditur: Et consumpti sunt absque vlla spe. Reproborum mens erga dies vitæ præsentis tanto amore constringitur, vt sic semper hîc appetant viuere; quatenus, si valeant, viuendi cursum desiderant numquam finire: vnde fit, vt sæpè iam corpus molestia quatiat, & vicina mors virtutem vitalis spiritus incidat; nec tamen curare quæ mundi sunt desinant.* In mortis sunt falce, & miserè affliguntur fame & siti rerum mundialium, quibus auidissimè inhiant, etiam dum agunt animam. Quamobrem meritò de illis dici potest, quòd in spe vana pereant.

7. Memento quia ventus est vita mea; & non reuertetur oculus meus vt videat bona.

Vitam nostram vento similem esse dicit, quod auctores diuersimodè exponunt. Ac Græci quidem pro respiratione & spiritu, quem ducimus respirantes, ventum hunc accipiunt. Sic enim verterunt Septuaginta, Ὅτι πνεῦμά μου ἡ ζωή: *Quia spiritus est vita mea.* Vnde cùm Deus primum hominem creauit, *inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.* *Gen. 2, 7.* Ait ergo S. Iob: Obsecro Domine, *Vita nostra pendet à respiratione.* ne permittas sic me laboribus vexari, & mortem accelerari; memento vitam meam satis ex se miseram ac fragilem esse, vtpote quæ ex oris & narium flatu dependeat.

Vento comparatur. Alij verò comparationem cum vento intelligunt, cuius motus velocissimus est, & fuga & lapsus irreuocabilis; sicut scriptum est: *Recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens, & non* *Psal. 77. 39.*

rediens. Ventus enim numquam repetit originem suam vnde erupit, & sic euanescere solet: talis est vita nostra, velut ventus quidam velociter currens, numquam reuersurus. Notum est in vento tam apud profanos quàm apud sacros Scriptores velocitatem indicari. De profanis est illud Horatij lib. 2. Carm. Ode 16.

Ventus symbolum velocitatis.

Ocyor ventis, & agente nimbos
Ocyor Euro.

Virgilius quoque lib. 5. Æneidos ait:

Emicat & ventis, & fulminis ocyor alis.

Apud sacros etiam Auctores sæpè comparatio è ventis sumitur ad explicandam celeritatem, & ideò ventis attribuuntur pennæ, & Deus in illis insidere dicitur; quia omnia cursu quàm celerrimo lustrat; iuxta illud: *Qui ponis nubem ascensum tuum; qui ambulas super pennas ventorum.* Vbi S. Augustinus ait insinuari Deum per verbum eius vbique præsentem, velocitate motus nihil deserere; & hanc comparationem adhibuisse, quia tu non noueras aliquid vento velocius: vt per pennas ventorum intelligas velocitatem ventorum, & verbum Dei intelligas velocius omnibus ventis. Eamdem ob causam tradit S. Dionysius Cælest. Hier. cap. 15. §. 6. Angelos in Scriptura ventos appellari, cùm ait: Τὸ δὲ ἀνέμους αὐτοὺς ὀνομάζεσθαι τὴν ὀξεῖαν αὐτῶν ἐμφαίνει, καὶ ἐπὶ πάντα σχεδὸν ἀχρόνως διήκουσαν ποίησιν: *Quòd autem venti nominentur, hoc eorum in agendo celeritatem indicat, ad omnia fermè absque mora penetrantem.*

Psal. 103, 3.

Præterea ventus, qui semel transijt, numquam reuertitur. Quâ etiam in re vita mortalium simillima est vento. Neque enim vis est vlla in natura, quæ vitam reuocet. Ex quibus ventorum proprietatibus, vt benè notat Sanctius, verus elicitur huius loci sensus, qui deinde sequentibus explicatur magis. Quasi dicat Iobus: Vita mea præcipiti labitur cursu, quem breui admodùm absoluet: neque reuertetur, vbi primùm abierit. Quare nisi statim mihi porrexeris manum, non erit tempus, in quo mecum possis agere clementer. Quare obsecro Domine, memineris breuitatis vitæ & dolorum, quos patior, & fac, vt pauxillum hoc spatij, quod superest, à dolore reficiar, & pacificè transigam.

Ventus idem non reuertitur.

Ventus igitur est vita nostra, quantumuis Regum & Imperatorum illa sit. Videas ventum validum omnia commouentem, puluerem magnum excitantem, arbores concutientem, & strepitum eximium facientem, quo transacto nullum eius superest vestigium: simul enim ventus & strepitus eius euanescunt. Sic in mundo isto Magnates & Principes videbis magno cum strepitu famulorum, equorum & negotiorum transeuntium, sed morte interueniente id experimento probabis quod Psalmista dicit: *Perijt memoria eorum cum sonitu.* De peccatoribus hîc Psalmistam loqui testatur S. Hieronymus: hi cum sonitu transeunt, quia magnas excitare tragœdias solent, memoriam sui & nomen in terra celebrare volentes: sed periit memoria eorum cum sonitu, in morte videlicet: cùm primùm enim vitam cum morte commutant cessat omnis ille sonitus & strepitus vanitatis eorum.

Reges & Principes per modum venti cum sonitu transeunt.

Psal. 9, 8.

Præterea etiam aliam ob causam horum hominum vita ventus meritò appellari potest: etenim quemadmodum ventus inconstans est flando, ita illi inconstantes sunt viuendo. Ventus modò ex Septemtrionali flat polo, paulò pòst ex Oriente, posteà ex polo Australi; nullibi figitur: sic hominum istiusmodi vita modo in virtute versatur, paulò pòst ad vitia transit: hodie crimina confessione eluunt, cras instar canum resorbent vomitum, neque in virtute firmam faciunt mansionem, nec mansionem stabilem facit apud ipsos Deus.

Mundanorum hominum vita ventus est ob inconstantiam.

NON REVERTETVR OCVLVS MEVS VT VIDEAT BONA.] Quod ita S. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 12. exponit: *Ad videnda bona extincti oculus non reuertitur; quia ad exhibenda recta opera exuta carne anima non recurrit.* & confirmat sententiam hanc ex illo, quod de epulone diuite narrat S. Lucas, & ait: *Hinc est quòd diues, quem inferni flamma cruciabat, quia semetipsum reparare operando non posse agnouerat, nequaquam iam sibi, sed relictis in mundo fratribus prodesse satagebat dicens: Rogo te Pater Abraham, vt mittas eum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres; vt testetur illis; ne & ipsi veniant in locum hunc tormentorum. Solet namque mœstum animum spes vel falsa refouere. Sed vt pœnam suam reprobi grauiùs sentiant, spem de venia amittunt. Vnde flammis vltricibus traditus non sibi, vt diximus, sed opitulari fratribus concupiuit; quia numquam se ignium carere tormentis adiuncto desperationis supplicio agnouit.* Ita S. Gregorius. Subdit tandem Iob:

Anima defuncti non reuertitur ad facienda bona opera.

Lucæ 16, 27.

8. Nec aspiciet me visus hominis: oculi tui in me, & non subsistam.

Id est: Si semel è vita migrauero, nemo me ampliùs aspiciet, vt ex me subleuato tuam discat bonitatem. Iam autem tanta est mea calamitas, vt diutiùs in vita permanere non possim. Quin & vix me respicies ad subleuandum, cùm animam efflauero: quare maturandum, si mihi auxiliari volueris. Vel potest etiam sic accipi, quasi dicat: Iram tuam, quæ oculis declaratur, ampliùs perferre non potero: quare si me seueriùs aspexeris, statim emoriar.

Quis porrò sit visus iste, cuius carentiam potissimùm deplorat S. Iob, audi S. Gregorium lib. 8. Moralium cap. 13. *Visus hominis* (inquit) *est misericordia redemptoris, quæ insensibilitatis nostræ duritiam cùm respicit emollit. Vnde in Euangelio dicitur: Respexit Dominus Petrum, & recordatus est Petrus verbi, quod dixerat Iesus; & egressus foras fleuit amarè. Exutam verò carne animam nequaquam iam visus hominis aspicit; quia post mortem non liberat, quem ante mortem gratia ad veniam non reformat.* Expauenda igitur omnis morula in salutis negotio est illi, cuius vita in ictu oculi potest finiri. Et talis est humana conditio: quam luculentiùs exprimunt Septuaginta vertentes: Οὐ περιβλέψεταί με ὀφθαλμὸς ὁρῶντός με· οἱ ὀφθαλμοί σου ἐν ἐμοί, καὶ οὐκ ἔτι εἰμί: *Non circumspiciet me oculus videntis me: oculi tui in me, & non vltrà sum.* q. d. Conijciet in me oculos quisque, & antequam benè me videat iam non ero. Sic Olympiodorus in Catena:

Visus hominis est misericordia redemptoris.

Summa vitæ incertitudo nullam moram admittit conuersionis.

rena: *Sæpenumerò acciderit, vt dum in me fortè quispiam figit obtutum abeam ipse atque decedam. Estque ita vita nostra volucris exitus, vt qui nos hodie viderunt, cras non sint visuri omnino: siquidem sub tuo voluntatis nutu vno oculorum coniectu, cùm me non ampliùs in vita morari volueris, statim interimes.* Quis ergo audebit retrò respicere, quando nec vnus oculi ictus est illi certus & securus? Quis morulam statuet, quando in ictu oculi potest finiri? Hinc quemdam Thomam Præpositum de Beuerle, tardantem Deo respondere, pungebat D. Bernardus Epist. 107. ita scribens: *Generositas sanguinis, proceritas corporis, forma elegans, iuuenilis decor, prædia, palatia, immensa supellex, insulæque dignitatum, adde & mundi sapientiam, de mundo sunt hæc, & mundus quod suum est diligit; sed quousque? Non solùm enim non semper, vtpote qui non semper erit, verùm nec diu quidem. Diu siquidem ista in te mundus habere non potest, & te quippe ipsum in breui non habiturus. Nam breues dies hominis sunt. Mundus quidem transit, sed te priùs emittit quàm ipse pertransit. Quid te sine fine delectat amor mox finiendus?* Miserum est, vbi finis instat, negotijs hærere vitæ; vbi omnia nos in mortem præcipitant, morulas effingere, quæ & cum temporalibus bonis Deum etiam nobis præripiant. Ad

Gen. 19, 17. Lot dicebant Angeli: *Salua animam tuam: noli respicere post tergum*. Nec otiosa est tanta celeritatis commendatio in via adeò præcipiti, quando & in ictu oculi possumus finiri. Nonne

Ibid. 26. in ictu oculi perijt ipsa Loti vxor? *Respiciensque vxor eius post se, versa est in statuam salis.* Non diu stetit, non longas fecit moras, oculos solùm coniecit, & in ictu oculi amisit salutem.

OCVLI TVI IN ME, ET NON SVBSISTAM.] Id est, Oculi tui in me intenti erunt, vel me quærent quem aspiciant; & non ero vspiam in viuis. Nam non subsistere seu non esse dicitur, qui diem suum obijt; quia non est ampliùs in

Psal. 102. 16. vita; iuxta illud: *Spiritus pertransibit in illo, & non subsistet*. id est, non erit inter viuos. Sic

Matth. 2, 18. *Rachel plorans filios suos, quia non sunt*: nam erant mortui. Vnde pulchrè & acutè Lactantius: *Quando*, inquit, *nos non sumus mors est: quando nos sumus mors non est*. Quo sensu item Plautus ait: *Nunc illud est, cùm me fuisse quàm esse nimio mauelim*. Huc pertinet etiam Gymnosophistæ illud, qui dicebat plures esse viuos quàm mortuos, eò quòd mortui non essent, & non subsisterent.

Tropologicè S. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 9. locum hunc de stricto Dei iudicio exponit, in quo, si Deus intentis oculis omnia nostra peccata exactè speculetur, lustret, disquirat, non tantùm peccator, sed ne vel sanctissimus quisque subsistet, id est coram Deo stare poterit, quin oculos deijciat, vel cum pudore discedat, vel causâ cadat. *Ac si apertè diceret: Districtus ad iudicium venient, & ad saluandum non vides, & ad feriendum vides; quia quem in præsenti vita dispensationis tuæ miseratione non respicis, respiciendo postmodum per iustitiam extinguis. Nunc enim peccator quisque Deum non metuit, & viuit; blasphemat, & proficit; quia scilicet misericors creator, quem expectando vult corrigere, aspiciendo non vult punire;*

Peccatores in iudicio Dei vultum non sustinent.

sicut scriptum est: Dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam. *Sed tunc peccator cùm respicitur non subsistit; quia cùm districtus Iudex merita subtiliter inquirit, reus ad tormenta non sufficit.* Et post pauca iustis hanc eamdem sententiam accommodat: *Quia apud Deum districtè iudicati, ipsi quoque maculas inquinationis habent, qui per munditiam sanctitatis lucent. Benè ergo dicitur*: Oculi tui in me, & non subsistam. *Ac si apertè iusti voce diceretur: Si subtili examinatione discutior, ad perferendum iudicium non assurgo; quia ad pœnam vita non sufficit, si hanc immanitas iustæ retributionis premit.* Si ergo sanctissimi viri diuinæ disquisitioni strictoque examini sese committere non audent; quâ fronte nos miseri homunciones coram Deo Iudice comparebimus? *Qui respicit terram* (inquit Dauid) *& facit eam tremere; qui tangit montes, & fumigant.* Ad quem locum pulchrè S. Augustinus exponit, quæ sit ista terra quæ tremit ad aspectum Dei; & quinam sint isti montes, qui ad tactum Dei fumigant: *O terra*, inquit, *exultabas de bonitate tua, tibi tribuebas vires opulentiæ tuæ: ecce respicit Dominus, & fecit te tremere: respiciat te, & faciat te tremere. Melior est tremor humilitatis quàm confidentia superbiæ.* Et post pauca: *Montes superbi erant, iactabant se, non eos tetigerat Deus: tangit illos, & fumigabunt. Quid est fumigare montes? precem Domino reddere. Impius quilibet & infelix anima rogare Deum nescit, & vult se rogari ab hominibus. Mons est, opus est vt tangat illum Deus, & fumiget. Quando cœperit fumigare, dabit Deo precem: tamquam sacrificium cordis fumigat ad Deum, deinde tundit pectus, incipit & flere, quia & fumus excutit lacrymas.* Hisce ergo similibus pij viri meditationibus imbuti cum Dauide exclamant: *Quis nouit potestatem iræ tuæ?* Cùm nempe placet mundum punire nequitiâ pollutum, sceleribus inquinatum, ad nutum æstuantis oculi tui defluunt Gentes, montes liquefiunt, terra dehiscit, cælum vt liber inuoluitur, natura tabescit. *Aspexit*, inquit Habacuc, *& dissoluit Gentes.* Ad perdendos enim & internecione obruendos homines, & labefactandum hoc vniuersum, solus irati Numinis aspectus sufficit.

Sap. 11, 24

Sed nec iusti coram eo subsistunt, si strictè examinentur.

Psal. 103, 33.

Deus dum respicit superbos facit eos tremere.

Psal. 89, 11.

Habac. 3, 6.

9. Sicut consumitur nubes, & pertransit; sic qui descenderit ad inferos non ascendet.

10. Nec reuertetur vltrà in domum suam, neque cognoscet eum ampliùs locus eius.

Exemplo nubis consumptæ ostendit eos, qui semel mortui fuerint, ad vitam redire non posse, vt illustret illud quod proximè dixerat: *Ventus est vita mea*, &c. Nihil enim videtur esse leuius aut futilius nube; quæ si afflatu Solis incaluerit, cum bombo crepat, & dissilit; si fuerit imbrifera, diffluit; si aliquantò leuior extiterit, modico Aquilone dissipatur, & ne tenui quidem vestigio derelicto euanescit. Quare de rebus vanissimis nubes dicitur. Et Horatius in Arte poëtica, cùm præposterum & nullius mentis virum

Nubes symbolum vanitatis.

virum vult exprimere, *nubes & inania captare* dixit. Illo in genere doctis fabularum inuentis nobilitata fuit Ixionis furens libido atque vecordia, qui nubem pro Iunone est complexus: vt propemodum verum id videatur, ad summam inanitatem adumbrandam nihil esse accommodatius, quàm si nubem quispiam coloribus atque penicillo depingat. Nubis itaque similitudo perquam apposita est ad vitæ præsentis inconstantiam & subitaneum interitum significandum. Coït nubes è materia fragili, leui, vaga, sæpeque oculis arcis, turris aut muri imaginem objicit; quam mox, vt incertus contigerit flatus, in quædam recisamenta discindit, quæ citissimè tenuata ex oculis euanescunt. Sic hodie in platea media, ceu prolixæ vitæ conscius, consistit homo diues, ingenuus, secundâ lætus fortunâ; nocte proximâ corripitur febri, & tamquam flatu inopinato leuiter attingitur; summo manè animam efflat, effertur, & tumulo conditur; *neque cognoscet eum ampliùs locus eius:* quia scilicet non redibit in eum, & si rediret, non cognosceret, vtpote occupatus ab alio. Vel per hypallagen: Non cognosceret ipse locum suum, quia non reuertetur; & quamuis reuerteretur, immutatum reperiet. Hoc ipsum ijsdem propemodum verbis Psalmista in simili dicit: *Quæres locum eius, & non inuenies.* id est, Non inuenies illum in isto statu ac loco, in quo paulò antè ipsum florentem videras: nam paulò pòst iam nusquam apparebit, eiusque locus tibi contemplanti nusquam occurret, vt qui de illa sua prosperitate deiectus sit. Sic etiam in alio Psalmo dicitur: *Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet; & non cognoscet ampliùs locum suum.* Homo nimirum (inquit Vates) sic floret ac viret quomodo flos agri, qui ad modicum tempus admodum speciosus, lætus & festiuus apparet; sed nimiùm citò exsiccatus decidit omni ornatu spoliatus: nam statim vt flatus venti super illum fortiter vtcumque vel paruo impetu flauerit, illicò abripitur à flatu, nec habet firmam consistentiam, quâ aduersus venti flantis impetum resistat, sed ab eo prosternitur, & deficit; neque ampliùs poterit cognosci, inueniri, aut demonstrari locus eius; sicque est ac si numquam fuisset, nusquam eius apparente vestigio. Spiritus quoque humanus & rationalis anima pertransit in homine, dum in corpore moratur, ipsumque viuificat, sed non habet vllam in eo firmam subsistentiam siue durationem, cogiturque nimiùm citò emigrare. Simul atque autem spiritus exit à corpore, stàtim reuertitur homo in terram suam, & paulò pòst nullum remanet defuncti vestigium corpore in terram abdito, & animâ in occultum locum sub Dei manu receptâ; atque ita efficitur alienus à loco habitationis suæ ac si numquam ibi habuisset mansionem: quippe prorsus auferetur de terra viuentium, eritque mundo ipse incognitus, & ipsi vicissim erit incognitus mundus.

Homo vt nubes euanescit.

Psal. 36, 10.

Psal. 102, 15.

Homo vt flos perit.

Ceterùm hinc magna vetustos inter Interpretes lis oritur, an Iobus hìc resurrectionem agnouerit mortuorum. Negat hoc disertè Chrysostomus in Catena, qui per æui sui, quod Legem diu præcessit, ruditatem ipsum excusat. *Alij autem* (inquit ibidem Didymus) *non vt resurrectionem mortuorum tolleret, hac à Iobo dicta esse volunt; sed primùm quidem, vt humana vitæ fragilitatem, & deinde eum, qui semel obierit, ad corruptibilem hanc vitam minimè rediturum, nec consueta munia obiturum, ostenderet.* Quasi nimirum vita hominis operatione constet; & vbi cessatum est à pristinis munijs, non eadem vita moraliter censeatur. Non quia ille ipse qui moritur non resurgat; sed quia ille ipse qui resurget otiabitur à munijs, quæ dum viueret exequebatur; ac si hominis nota & indiuiduus character operatio sit & veluti vitæ typus, quo viuentes insigniuntur.

Operatio est hominis character.

11. Quapropter & ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei: confabulabor cum amaritudine animæ meæ.

Cùm tanta, inquit, sit humanæ vitæ breuitas & instabilitas, in hac mea miseria, quâ premor maximâ, non parcam ori meo, nec continebo me, quin querulas voces effundam; significans se à morte parum abesse, ideoque illud, quod sibi superest, temporis affectui indulgere velle, vt testatum faciat se cum grauissimis ærumnis conflictari, atque in sententiâ suâ persistere, quâ superiùs censuerat calamitatem illam, quam patiebatur, culpâ seu reatu suo longè grauiorem existere; pro cuius veritatis assertione absque impatientiæ vitio querimonias plurimas effundit.

Iob indulget affectui mœroris, & se non pro peccatis affligi protestatur.

Vbi animaduertendum, quàm magnanimus sibique constans ad extremam vsque horam in casta diuinæ prouidentiæ doctrina perseuerare constituat, quidquid Eliphaz alijque verborum eius censores rigidi, vel potiùs cauillatores importuni, obloquantur atque obganniant. Poterat nimirum Iob, & iure quidem optimo, cùm iudicaret iam supremum sibi instare diem, affectui verba permittere, ad mœrorem, quo sanè maximo obruebatur, nonnihil releuandum; ne fortè anxietas nimia nequidquam extenuata modum excederet, atque ad desperationis tandem barathrum aut in culpam saltem aliquam grauiorem afflictum eius animum præcipitaret. Hæc quippe leniendi doloris ratio & culpâ vacat, & viris affectionum internarum peritis admodum probatur; cuius obliuione vel incogitantiâ notat Ioannes à Iesu Maria nonnullos interdum Theologos parum sapientes, animos, alioquin vitæ sanctimoniâ conspicuos, sed immenso afflictionum pondere oneratos, penitus opprimere ac suffocare.

Moderata querimonia afflictis non illicita.

Horum igitur verborum sensus est huiusmodi. ac si dicat: Cùm sentiam me ad extrema redactum, & angustiæ mihi sint vndique, è quibus emergendi non habeo facultatem, credo equidem consilium viro prudenti non indignum & grauissimo dolorum prælio attemperatum esse, lamentorum & gemituum impetum minimè reprimere, ne grauiùs inde torquear, & peius animo afficiar. Indulgebo itaque aliquantulùm naturæ, vt mœstitudinem nimiam exhalet, atque in hunc modum ab impatientiæ culpa remotior optatâ morte defungar.

Tro-

Temporis huius breuitas exigit instantiam orationis.

Tropologicè Iobus hoc loco rectè ex breuitate temporis infert non esse cessandum à precibus, neque quidquam de illarum contentione remittendum. Quod etiam faciunt quibus exigui temporis facta est facultas, qui nullam illius partem inertem esse sinunt: acuunt autem vocem, & ad ingeminandas preces conferendosque cum Domino sermones impellunt spiritus afflictio, ægritudo animi, vis doloris maxima, quæ vberrimum etiam lacrymarum fontem aperiunt. Quare D. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 11. locum hunc de vtilitate confessionis ac pœnitentiæ sic exponit: *Tribulatio quippe spiritus linguam commouet, vt reatum praui operis vox confessionis impugnet. Sciendum quoque est, quia sæpe & reprobi peccata confitentur, sed deflere contemnunt: electi autem culpas suas, quas vocibus confessionis aperiunt, districtæ animaduersionis fletibus insequuntur. Vnde B. Iob benè, postquam se ori suo non parcere spopondit, tribulationem mox spiritus subdidit. Ac si apertè fateretur dicens: Sic reatum lingua loquitur, vt nequaquam expers à mœroris stimulo per alia spiritus vagetur, sed culpas loquens vulnus aperio: culpas verò ad correptionem cogitans salutem vulneris ex medicamine mœroris quæro.* Sic ille: qui hæc deinceps toto illo capite perquam eleganter ac fusè deducit & amplificat, ostendens Iobum se hîc veræ nobis proposuisse exemplum pœnitentiæ: quale nimirum Ezechias Rex postmodum quoque edidit, quando pro corona & paludamento regio pudore ac verecundiâ indutus, iisdem penè quibus Iob verbis eiulando Deum sic affatur: *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Quid est *recogitabo*? S. Hieronymus vertit *reputabo.* hoc est, Diligenter expendam & versabo in animo meo, vt quales fuerint probè intelligam. Tigurina editio ex Hebræo vertit: *Motando caput, concutiendo corpus meditabor.* Quæ præteritorum scelerum detestationem & pauentis animi dolorem significant magnitudine periculi sui exhorrescentis. Ex hoc fonte manabant illæ lacrymæ indices pœnitentiæ & compunctionis, quibus stratus abiectusque Princeps fœdas animi labes eluere conabatur. Addit enim *in amaritudine animæ meæ*; hoc est in profusione lacrymarum, quæ naturâ suâ salsæ amaræque sunt, ad expiandas proinde sordes accommodatæ; vel in doloris acerbitate, quem ipsa criminis memoria cogitatioque suggerit, atque vt aloës potum inducit.

Confessio debet fieri animo contrito & contribulato.

Iob & Ezechias sunt exemplar pœnitentiæ.

Isaiæ 38, 15.

12. Numquid mare ego sum aut cetus, quia circumdedisti me carcere?

Alludit hîc ad caput primum Geneseos, vbi mare in carcerem quodammodò coniectum fuisse videtur, quando illud Deus certis limitibus circumscripsit dicens: *Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locum vnum.* De qua re ita loquitur Dauid; *Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt: terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram;* significans Deum mari & per consequens ceto posuisse terminos, scilicet littora, ne totam terram obruant, quæ Iob carcerem vocat. Tyrannos autem superbos & violentos confert cum ceto vel dracone marino. quasi dicat: Adeóne, bone Deus! tibi visus sum ferus, & noxius inter homines, quasi cetus inter pisces, vt in huius corporis ærumnosi carcere tot plagis me deprimere, vincire & compescere à violentia oportuerit? Vnde Chaldæus paraphrasticè sic reddit: *Numquid sicut Ægyptij, qui condemnati sunt vt submergerentur in mari Rubro, condemnatus sum ego? aut sicut Pharao, qui suffocatus est in medio eius; quoniam constituis super me custodiam?* Sed benè notat Sanctius hunc Paraphrasten, quicumque fuit, non considerasse quo tempore hæc à Iobo dicerentur, & nondum tunc in mari Rubro Pharaonem fuisse demersum; cùm historia hæc supra ducentos annos Ægyptiorum & Pharaonis exitum antecesserit.

Gen. 1, 9.

Psal. 103, 7.

Tyranni ceto similes.

Nota, quod Vulgatus *cetum* transtulit in Hebræo esse תַּנִּין *tannin*: quam vocem D. Hieronymus & ceteri diuinarum Litterarum Interpretes variè solent exponere. Quidam enim, vt Septuaginta, vertunt *draconem* siue *colubrum*, alij *cetum*, nonnulli *sirenem*, *ericium*, aut *lamiam*. Quæ omnia dæmonis ingenium exprimunt: blanditur vt siren; vt lamia prophetica nudat mammam, & papillis tumentibus prolicit; vt ericius pungit & lancinat; deglutit vt cetus; vt draco ferocissimè inuadit, & caudâ impiâ circumligat: verè draco tribus ordinibus dentium horribilis, & quales in Phrygia esse dicebantur, tam noxio & potenti halitu, vt aues supernè volantes attraherent, & tetris faucibus exciperent: fit denique omnia omnibus, vt omnium vitam & salutem exhauriat; cùm modus vnus atque via non succedit, aliam tentat & molitur, simul lamia, siren, draco & cerastes. Diuinè S. Leo Magnus Serm. 6. in Epiphania, *Quorum*, inquit, *obtinere non potest mortes, impetit mores.* Versipellem etiam eleganter describit Fulgentius Epist. 3. ad Probam: *Tamquam diuersis machinis sic innumeris vtitur argumentis: & cùm certamine manifesto cedit, ad hoc se victum demonstrat, vt vincat; ad hoc fugam simulat, vt persequentem missis post tergum sagittis occidat.* Et paulò pòst: *Armis quibus eliditur surgit; & virtute quâ deijcitur deijcit,* &c. Pingit quoque lamiam simul & draconem S. Gregorius Nazianzenus Orat. 40. *Dæmon,* inquit, *initio σαίνει, blanditur, lenocinatur, τελευτᾷ δ᾽ εἰς πονηρὸν, verùm in malum desinit.* Cùmque tanta sit illius fallacissimi ingenij fraus, & inuicta in excogitando malitia, hoc prætereà ad hominum perniciem adiungit, quòd de die, de nocte nec tempus vllum prætermittat, neque nocendi opportunitatem vllam, sed in insidijs semper versetur. Itaque illum ait Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 164. semper ἀγρυπνεῖν in perpetuâ quasi vigilia excubare, vt nos decipiat. Et S. Hieronymus in cap. 15. Matthæi ait eum ita nobis insidiari, *vt vel leuem cogitationum nostrarum scintillam suis fomitibus inflammet.* S. Martinus iter faciens aliquando cum discipulis cùm mergos in flumine vidisset pisciculorum multitudinem captantes, & insidias vndique molientes, ad suos conuersus, *Hæc*, inquit, *forma est dæmonum*, vt prodit Alcuinus Sermone de translatione S. Martini. Hem nos miseri

Vox tannin quid significet.

Thren. 4, 3.

Diabolus est cetus, draco, siren, lamia, &c.

Dæmonis in decipiendo homine fallacia.

ſeri & minuti piſciculi, quorum vitam & ſpiritum non ſolùm innumeri vndique mergi, ſed & ceti prægrandes inſatiabiliter appetunt; quot oculis & quantâ prouiſione eſt nobis opus, vt infandam eorum gulam effugiamus? Sed vt ad textum reuertamur, pro iſtis verbis,

QVIA CIRCVMDEDISTI ME CARCERE,] Septuaginta reddunt: Ὅτι κατέταξας ἐπ' ἐμὲ φυλακήν: *Quia ſtatuiſti ſuper me cuſtodiam.* Quaſi Deus viro iuſto compedito etiam cuſtodes addiderit, ne fortè perfoſſis parietibus euaderet. Olympiodorus refert aliam verſionem, quæ pro *cuſtodia* habet πόνους, *labores:* quaſi labores à Deo immiſſi cuſtodes aut excubitores ſint. Propriè autem Iob hoc loco per *carcerem* corpus ſuum intelligit tot vlceribus oppletum, in quo eius anima veluti in neruo & compedibus deſidebat, & tympano tundebatur, & in eculeo tendebatur, atque deuota exitio videbatur. Hinc paſſim ſancti Patres corpus hoc mortale immortalis animæ carcerem appellare conſueuerunt. Ac in primis Arnobius lib. 2. Contra Gentes, *Anima*, inquit, *corporum inclusa carceribus ſub procellis agunt tempeſtatibuſque quotidie fortuna.* Vnde S. Ambroſius in cap. 20. Lucæ nouè ſimul & ingenioſè *carcereum corpus* dixit: & Clemens Alexandrinus lib. 3. Stromatum, Platonem ſecutus, nominat φρουράν, *cuſtodiam*, vt eſt, inquit, ἐν ἀπορρήτοις, id eſt *in arcanis litteris.* Conſimili animi ſenſu D. Baſilius miratur Pythagoræ ſapientiam, qui corpus δεσμωτήριον, *carcerem* eſſe aiebat: qui cùm vidiſſet ganeonem quemdam lautâ menſâ & quotidianis epulis corpus ſuum saginantem, *Hic*, inquit, *non ceſſat duriorem ſibi in dies carcerem inſtruere.* Hinc antiqui Sapientes δέμας, id eſt *corpus*, nominauerunt, quòd anima ſit in eo δεδεμένη, *alligata*, vt apud Stobæum Serm. 119. monet Themiſtius. Sed longè diuiniùs ante illos Dauid homines eâ cauſâ nuncupauerat *compeditos*; & eum ſecutus Ieremias *vinctos terræ*, cùm de vinculis corporis loqueretur, vt ibidem Origenes interpretatur. Eadem vtique ratione Iob ſeſe diutiùs hoc moleſtiſſimo corporis ergaſtulo carcereque duriſſimo detineri ac compediri conqueritur, à quo quàm citiſſimè liberari deſiderabat. Hæc tamen verba Iobi non ſunt impatientis animi (vt Hebræi & Vatablus volunt) ſed amari ſpiritus (prout ſuperiori verſu expoſuimus) ſub Dei tamen & rationis fræno ſeſe cohibentis.

Deus viro iuſto compedes & cuſtodes adhibet labores.

Corpus noſtrum eſt carcer animæ.

Pſal. 141, 7.
Thren. 3, 34.

Tropologicè S. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 11. per mare corda carnalium; per cetum verò ſpiritum malignum; & per carcerem carnis corruptelam ait ſignificari. Ipſum, ſi lubet, conſule loco indicato, vbi eleganti prorſus ſimilitudine hominem cum mari componit vir ſanctus; quia nimirum mare turgentes fluctus & procellam ſæuientem ad litus vſque perducit; cùm verò primùm arenam allabendo vnda tetigerit, illicò reſilit ac diſſoluitur. Sicut ergo mare tumentes fluctus ſuos ad arenam allidit & elidit; ſic etiam homo turgentem ſpiritum ſuum ad terram corporis ſui allidendo confringit. Etenim homo ſpiritali præditus eſt animo, quo Angelis, imò ipſi Deo appropinquat, & ſimilis eſt: ne ergo ex hoc inſoleſceret, circumdatus eſt corpore non ſecùs ac mare molli arenâ, ad quam procellas deſpumantes allidat, ne turgeſcat aut ſuperbiat. Et ſanè neſcio quâ ratione quis ſuperbire poſſit, qui corporis ſui miſeriam & vilitatem ſeriò conſiderat.

Quid per mare, cetum & carcerem tropologicè ſignificetur.

13. Si dixero, Conſolabitur me lectulus meus, & releuabor loquens mecum in ſtrato meo.

Solent nimirum hi qui mœſto & afflicto ſunt animo in lectulum ſe conijcere, vt exanimati dolore ac triſtitiâ quietis ſaltem aliquam partem capiant, & ſpiritus fatiſcentes ſuffulciant aut inſtaurent. Significat ergo ſe ad lectulum tamquam ad placidum quemdam & tranquillum à diurnis laborum ac dolorum tempeſtatibus portum aſpiraſſe, vt in illo ſaltem corpuſculum qualicumque ſomno, animum verò pijs conſiderationibus tantillùm releuaret. Ac ſomnum quidem eſſe omni animanti neceſſarium exedræ omnes Philoſophorum & ſcholæ definiunt. Rationem reddit Ariſtoteles lib. de Somno & vigilia dicens: Ἀδύνατον γὰρ ἀεὶ ἐνεργεῖν: *Nam fieri nequit, vt quidpiam ſemper agat & moliatur.* Itaque ab Homero, ingenioſiſſimo naturæ Interprete, nominatur ſomnus πανδαμάτωρ, *omnia domans.* Scitè & venuſtè Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi cap. 9. ſimillimum illum eſſe vult exactori, qui tributum ab vnoquoque repetit: *Somnus*, inquit, *non ſecùs ac publicanus dimidium vitæ tempus nobiſcum diuidit.* Pari elegantiâ Chryſoſtomus in Pſal. 41. agnoſcit ὕπνου τυραννίδα, *tyrannidem ſomni*; cui conniuere & obſecundare omnes oporteat. Sed hæc tyrannis non ferro & igni armata eſt, aut ſupplicio minisque horribilis, ſed comis & benigna, & qualis à Poëtis dicitur νήδυμος, *ſomnus dulcis & iucundus*, qui ſe placidè ac ſuauiter in ſinum animi inſinuet. Quare Themiſtius apud Stobæum Serm. 119. ſomnum ait eſſe παθῶν ἥδιστον, *noſtrorum affectuum ſuauiſſimum*, qui infusâ dulci voluptate ægritudinis & doloris ſenſum extinguat, & alias cupiditates ſuperet. Hinc paſſim Sapientes omnes ſomnum inter maxima Dei dona hominum generi conceſſa & ſingularia beneficia reponunt. Neque enim, vt notauit egregiè D. Auguſtinus, in hoc fragili & imbecillo corpore diu anima vigere poſſet, continuo motu actionibuſque exercita, quin labori & fatigationi ſuccumberet: *Ideo* (inquit Enarratione in Pſal. 61.) *Deus donauit ſomnum, quo reparantur membra corporis, vt poſſint vigilantem animam ſuſtinere.* Eamdem prouidentiæ partem magnificâ ſuâ oratione vſque in cælum attollit Chryſoſtomus lib. 2. de Compunctione cap. 5. & noctem prædicat οὐχ ἧττον χρησιμωτέραν ἡμέρας, *non minus diei lumine fructuoſam:* quòd, inquit, in ea dulci quiete vires inſtaurentur, quæ continuâ operum fatigatione deficerent. Addit verò idem videri feciſſe Deum, quod piæ ſolent matres atque nutrices, cùm puſiones fortè ſuos ad quietem prouocant; complecti enim in gremijs poſitos, & aſtringere brachijs, ac tunicâ faciem atque oculos operire conſueuiſſe, vt obſcurior eis aër redditus ſomnum per quietem faciliùs inuitet; ita & Deum tam-

Somnus eſt animanti neceſſarius.

Eius tyrannis ſuauis.

Somnus donum Dei.

tamquam velamen quoddam per vniuersum mundum tenebras inducentem hominum genus ad silentium gratissimæ quietis inuitare. Illud quoque suspicit Epiphanius hæresi 48. vbi claré dicit homini donatum beneficentiâ Numinis & singulari bonitate, vt se posset à quotidiana negotiorum cura & solicitudine *εἰς ἀνάπαυσιν ὕπνου, ad somni requiem traducere.* Iob itaque diurnis molestijs ac laboribus iam totus exhaustus, ad vesperam (vti vers. 4. dictum) aspirabat, quo ei diuino hoc quietis munere, omni animantium generi à natura concesso, aliquantisper saltem frui pacificè liceret, & simul animum afflictum sanctis cogitationibus in noctis illo silentio liquidiùs refocillare. atque hoc est quod ait:

Iob noctu secum in lecto meditabatur.

ET RELEVABOR LOQVENS MECVM IN STRATO MEO.] Septuaginta reddunt, *Ἀνοίσω δὲ πρὸς ἐμαυτὸν ἰδίᾳ λόγον τῇ κοίτῃ μου: Et referam ad meipsum priuatim sermonem thoro meo:* S. Augustinus, *Et referam ad meipsum consolationem in thoro meo:* Theodotion, *Συμβαστάσει με ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου ἡ κοίτη μου: Comportabit me in confabulatione mea stratum meum:* Pagninus ex Hebræo vertit, *Et ardebit in eloquio meo cubile meum.* Quod declarat ipsum tanto ardore mentis & contentione voluntatis meditatum, vt quemadmodum è grauida nube, sic è fœtu illo animi flamma gigneretur. Hoc est quod Dauid dixit: *Et in meditatione mea exardescet ignis.* Ignis, qui næuos omnes animique labem exurat: ignis, qui mentem inflammet summi Numinis amore, de cuius infinita in omnem partem bonitate meditatio exquirit: ignis denique, qui splendore suo & scintillantibus radijs illuminat operta atque recondita: quòd meditatio, vt egregiè dixit Ptolomæus, sit *clauis veritatis.* Pulchrè autem ait *loquens mecum*; vt significet hanc sermocinationem non fuisse cum hominibus, sed cum seipso, vel cum Deo: quod Septuaginta passim reddere solent *ἀδολεσχεῖν*: quæ vox in diuinis Litteris, vt ait Suidas, significat *μελετᾶν, meditari.* S. Hieronymus interpretatur *exerceri in meditatione*; S. Augustinus, *studiosè & delectabiliter cogitare*; Etymologici auctor paulò etiam magnificentiùs, *ἀδολεσχεῖν* esse *φιλοσοφεῖν, philosophari*; vt proborum hominum meditationem esse intelligamus quoddam genus pulcherrimæ & præstantissimæ philosophiæ, quæ in humanis diuinisque rebus contemplandis versetur.

Psal. 38, 4. In meditatione ignis exardescit amoris.

Meditatio clauis veritatis.

Hoc iter excellentis sapientiæ Iob, & eiusdem imitatione Dauid, studiosissimè inibat, cuius vitam propè continuam fuisse meditationem accepimus: nam cùm dies præterijsset meditabatur cum corde suo, & scopebat spiritum suum. Quæ S. Augustinus exponens, *Scrutabatur*, inquit, *spiritum suum, & cum spiritu suo loquebatur, seipsum interrogabat, seipsum examinabat, in se iudex erat.* Quod iudicem nominat, id etiam dici video ab alijs Patribus cùm de sui discussione agunt, vt non nobis ipsi blandiamur, sed inuestigemus sedulò, & quæ perperàm acta fuerint non intueamur tantùm, verùm etiam puniamus. Quò refert illud Salomonis Gregorius Magnus: *Cogitationes iustorum iudicia.* Sic Diadochus cap. 18. agnoscit in homine tribunal iudicijque suffragia, quæ incorrupta esse nequeant, nisi mens, inquit, à molestis vitæ curis soluta sit atque libera. Id tribunal nihil est aliud, vt quidam volunt, nisi conscientiæ vis, quam Dorotheus nominat *λογικὸν*, *rationem dominantem*; quæ mentem illuminat instar luminis aut scintillæ inhærentis, quâ malum à bono dignoscitur. S. Leo Serm. 3. de Quadragesima censorium iudicium esse vult & seuerum, cùm sic monet: *Scrutetur quisque conscientiam suam, seque ante se statuat proprij censurâ iudicij.* Sed elegantissimè D. Augustinus Serm. 88. de Tempore, *Peccata*, inquit, *nostra iudices nos sentiant, non patronos.* Et paulò pòst: *Tu agnosce, & Deus ignoscit.* Et alio quodam loco in Psal. 44. *Puniendum est peccatum aut à te, aut à Deo: tu agnosce, vt ille ignoscat.* Sed clariùs etiam de Areopagitico hoc tribunali & nocturno iudicio libro Quinquaginta Homiliarum Hom. 2. *Ascende tribunal mentis tuæ, esto tibi iudex, torqueat te timor, erumpat confessio, dic Deo tuo; Quoniam iniquitatem meam cognosco.* Vult nimirum, vt cognito animi statu, & ex seriâ disquisitione diei noxis patefactis, concipiamus verum intimumque dolorem, iustam ægritudinem & compunctionem, quæ reum veluti in equuleo ponat & torqueat, quamque Sapiens *μάστιγας*, *flagella* nominauit, dum orat in hunc modum: *Quis dederit in mente mea flagella, vt ignorantijs meis non parcant?* Ita quidem locum citat D. Chrysostomus in Psalmum 140. Valet plurimùm ille dolor & in se versa piæ mentis indignatio, vt potentiùs scelus deinde vitetur labesque minuantur. Quod idem S. Chrysostomus alio loco significat in Psal. 50. *Horrendum*, inquit, *tibi tribunal effice, animum leniorem redde, vt posterâ die ad perpetranda peccata cunctantiùs accedas.*

Psal. 76, 7. Conscientiam examinandi ratio.

Prou. 12, 5. Conscientia tribunal quale.

Compunctionis vtilitas.

Eccli. 23, 2.

Difficile dictu est, quot & quantæ vtilitates in examine sui positæ sint ad puritatem vitæ, ad innocentiam, ad perfectionem: cuius momentum in omnem partem grauissimum ille in primis faciliùs intelliget, qui apud se reputauerit, quid magni Sapientes & veteris æui lumina de cognitione sui prodiderunt. Primi illi, quos illustri honoris titulo Græci nominauêre Sophos, breue illud & augustum vitæ humanæ documentum, *Γνῶθι σεαυτόν, Nosce teipsum*, Deo sapientissimo dignum esse putarunt, atque in Delphici templi propylæo consecratum esse voluerunt. Sanctus verò Dionysius, grandiloquus Hierophanta, & in humano corpore propè dicam Seraphinus, Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 2. eam cognitionem appellat *πρῶτον ἱερὸν δῶρον*, *primum sanctum munus*, quod ad homines è diuinæ lucis communione descendit. Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi cap. 1. vocat *πάντων μέγιστον μαθημάτων, disciplinarum omnium maximam*: quam qui fuerit consecutus facilè possit ad ipsius Dei cognitionem & similitudinem prouehi. Eamdem S. Augustinus in proœmio lib. 4. de Trinitate anteponit omni aliarum rerum scientiæ; & inter alia hæc de viro probo, *Præposuit*, inquit, *scire infirmitatem suam magis, quam scire mundi mœnia, fundamenta terræ, & fastigia cælorum.* Illa verò scientia infirmitatis suæ à nemine parari solet absque sui inquisitione & examine diligenti; sine quo cæcus vt plurimùm animus est, atque in proprijs videt nihil. Est enim sui lena dissimulatrixq; natura, cor profundum & tortuosum, homo vetus

Cognitio sui scientiarum maxima:

oritur ex diligenti examine conscientiæ.

Q mille

mille & mille inuolucris obtegitur: quem eleganter vocat B. Macarius Hom 42. *κάλυμμα σκότους, velamen tenebrarum*. Itaque monent sancti vt mentis aciem in nos atque nostra intendamus. Isidorus Pelusiota lib. 3. Epist. 387. scribens ad Leontium Episcopum, *μυρίοις ὀφθαλμοῖς, sexcentis*, inquit, *oculis vitam tuam ac mores circumspice, ne alioqui neglectum abs te quidpiam virtuti tuæ labem & perniciem adferat*. Ita Magnus Dionysius paulò antè à me laudatus ait opus esse intueri se atque sua *ἀπαθέσιν ὀφθαλμοῖς, oculis ab omni perturbatione liberis*. Quod illustrans S. Maximus vult in eo diuinam legem obseruari, quæ sic præcipit, *Πρόσεχε σεαυτῷ, Attende tibi ipsi*: quod Moysis quoque apophthegma ad cognitionem sui & discussionem tum S. Basilius tum eius frater Nyssenus Gregorius, vterque Pontifex sapientiâ & eloquentiâ clarissimus, retulerunt. Ex eo verò, quòd quis se penitus introspiciat atque examinet, eximius ille fructus sequitur, quem optare & quærere omnes debent, vt è luto vitiorum emergat, & defectus animique ægrotationes abs se notatas & animaduersas emendet.

14. Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties.

Iob diris somnijs infestatur.

Se ne noctu quidem in somno quietis vllam partem capere posse lamentatur, diris somnijs ipsum continuò infestantibus; quod vti molestissimum est tormenti genus, ita olim apud Gentiles infelicissimi augurij loco & futuri mali præsagium habebatur, vti Seruius in lib. 3. Æneidos obseruauit. Potuerunt autem hæc Iobo accidisse partim naturaliter, diurnæ miseriæ imaginibus noctu, vt fieri solet, recurrentibus; partim per dæmonem somnia terrifica & spectra immittentem, vti Chrysostomus & Philippus volunt; partim etiam per humorum commotionem, præsertim phlegmatis & melancholiæ, incubum gignendo. Quidquid hac de re fuerit, eleganter profectò Iobus seipsum malis obsessum & sine requie infestatum depingit. Exploratum est, animum doloribus exasperatum necessitate perurgente varias euasiones fugasve mali sibi confingere: nimirum genus quoddam solatij est sperare solatium. Et quidem adeò (inquit Ioannes à Iesu Maria) anxietas virorum fortium, quos Deus experitur ad palmam, solet inualescere, vt & spes hæc tenuissima videatur, minimùmque aut fortassis nullum vexationis temperamentum afferat. Quod, quantum capio, ex eo prouenit, quòd animus creberrimis experimentis didicit incassum se id sperare, quod neutiquam indulgetur; aut certè, quòd Deus id quoque solatium imaginarium secretis modis adimit, neque sinit rationes ingenio quidem suo efficaces patientis animo imprimi: vt quemadmodum animos alios afflictos recreant, ita & animum ipsum, quo cogitantur, afficiant. Status certè miserrimus est, incognita regio, quæ viris sapientibus horribile spectaculum exhibet. Sic ergo Iobus agere credendus est. q. d. Ego vir inter mortales afflictissimus requiem capto, nec inuenio, nulla mihi statio fida, nulla sors læta: diurno tædio delassatus lecti requiem animo pertracto, si fortè re-

Animo afflicto quoddam solatium est ipsa spes solatij.

Grauissimum est etiam spe solatij frustrari.

Valdè afflicti tam dormientes quàm vigilantes imaginibus inauspicatis vexantur.

creer; & cogito fore vt solus ibi mecum ratiociner more sapientis, qui se deiectum erigit, desolatum solatur: at rationes, quas excogito atque connecto, parum certè prosunt animo somnijs & spectris perturbato atque concusso. Somnus inauspicatus est, & formidinis solius ferax: nam quæ interdiu tristia cogito, ibi raptim ac vix sopito terribilibus formis variata succurrunt; statimque experrectus hærentibusque animo imaginibus attonitus obstupesco: quin etiam vigilans corripior, & spectacula mœstissima intueri cogor. En quis Iobi status, cuius acerbitatem vtcumque calamo aut verbis attingimus, at profectò rem æquare non possumus. Iam verò quod ad alios Dei cultores Iobo non absimiles attinet, compertum est eos terriculamentis grauium somniorum & spectris deformibus plerumque infestari: quod & afflictis alijs familiare est; vti in exilio suo Poëta canit:

Somnia me terrent veros imitantia casus,
Et vigilant sensus in mea damna mei:
Aut ego Sarmaticas videor vitare sagittas,
Aut dare captiuas in fera vincla manus.

Ærumna imaginaria timenda est præ ipsa ærumna.

Quippe nihil tam molestum homini est quàm à propria imaginatione angi & excruciari. Tyrannicè desæuierat malus dæmon aduersus immeritum Iobum. Charissimorum filiorum orbitatem patiebatur Iobus honore & diuitijs spoliatus, & amicis obsessus ad ruinam ærumnissimè ægrotabat, nullo non morbi genere excarnificatus, vt viuum cadauer Iobum dixeris in calamitate: at ille, si non mutus, saltem flecti nescius, patientissimè stabat aduersus hostiles diaboli impetus: verùm postquam innumeros dolores quibus agitabatur recensuisset, de hoc vno vnicè conqueritur, Deum querulè sic alloquens: *Si dixero, Consolabitur me lectulus meus, terrebis me per somnia*; hoc est, vt Glossa interlinearis commentatur, *per imaginationes*. Nempe excruciatus Iobus tot veris cruciatibus, qui impatientiam extorquerent à patientissimo quoque; & tamen vsque eò ab imaginatione sua fatigatur, vt maximè de imaginatione conqueratur sua. Qui tot vera mala tolerantissimè tulit sic horret timores quos patitur non in prudenti vigilia, sed in fatuo & insipienti somno? Quid vltrà iam timeat qui tanta patitur? Ferè exhausta est pharetra infernalis sæuitiæ, nec vltrà sagittæ suppetunt dæmoni ad Iobum feriendum; & sic horrescit ad timores, quos fertilis somniorum imaginatio repræsentat. Itáne Iobus patientiæ miraculum perhorret à metu, quem imaginatur in somnis? à phantasia timoris sic vexatur, excruciatur, exacerbatur, vt quasi calamitate oppressus suspendium & mortem eligat, & dicat?

15. Quam ob rem elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea.

Id est, Crudelem & infamem mortem præoptarem quàm imaginationis meæ calamitatem. Hinc ergo metiendum est, quàm graue malum ab imaginatione sua patiatur homo; cùm Iobus tot tantisque acerbissimis ærumnis exagitatus tam ægrè tulerit hoc suæ imaginationis malum, minusque doloris & molestiæ expertus sit à vera calamitate quàm à calamitatis assidua cogitatione.

tione. Nempe tolerabat Iobus quantum mortalis homo pati poterat; metus verò per somnia à dæmone immissus fingebat & ampliabat mala suprà quàm pati poterat. Nam timor est arbitrium multiplicandi molestias, & ingenium amplificandi calamitates. Vnde Iobus, qui stabat constans ad veros dolores, sic perhorrescit ad ęrumnas, quas metus in somnis imaginatur, vt quasi nutans (ne dicam cum Philippo ibi corruens) suspendium & mortem eligat ad leuamen intolerabilium dolorum, quos à metu patitur. Et quidem tanta est acerbitas metus etiam per somnia immissi, vt Hippocrates in libro de Virginum morbis ita scripserit de attonitis & timoribus, *Ex his adeò fortiter pauere homines, vt delirent, & dæmones quosdam se videre putent ipsis infestos quandoque nocte, quandoque interdiu, aliquando verò vtroque tempore; & ab eiusmodi spectris multos se iam strangulasse, & prosiliisse in puteos, tamquam meliora sint hæc, & omnem vitæ vtilitatem excedentia.* Sic ille. Quibus non absimilia dæmonis astu odioque immissa Iobo verisimile est, quæ vitam ipsi redderent odiosam; ita vt præ illa *suspendium* eligeret. Aquila ἀγχόνην, *laqueum*, Chaldæus *suffocationem* dixit; originalis verò Hebræa vox propriè *strangulationem* significat. Quasi dicat: Optarem potiùs mortem violentissimam quàm vitam hanc misertimam. Ita Chrysostomus & Polychronius. Quod autem dixit *ossa mea* est synecdoche, pars pro toto. Nam ossa propriè nec vitæ nec animæ, multò minùs electionis capacia sunt.

Suspendij mors infamis. Non ignorabat certè vir sanctissimus, vti vero simile est, nationum propè omnium sensum de suspendiosis, quos vulgò detestabiles putant & infames. Nam cùm heros ille viuebat communem etiam fuisse opinionem illam puto, quam deinde celeberrimi Sapientes & Scriptores omnis generis celebrauerunt. Euripides in Helena, ἀγχόνας μεταρσίους, *sublimes laqueos*, quibus homines suspenduntur, vocat ἀσχήμονας, *turpes*: imò & in seruis id censeri δυσπρεπὲς, *indecorum*. Informe genus lethi dicunt Latini, atque præposterum: &, vt notat Seruius in duodecimum Æneidos, Pontificalibus libris cautum fuerat, vt qui laqueo vitam finisset, insepultus abijceretur; quòd ea mors esset infamissima.

Mysticum suspendium honoratum. Mysticè autem viri sancti genus quoddam honorati suspendij repererunt, vnde gloriam & sempiternum nominis decus, non infamiam consequantur. Præit ergo Iob exemplo suo, & laqueum non à celsa nectit arbore aut infelici trabe, sed ab amore & potentissimi Numinis charitate, quâ in sublime attollitur: *Elegit suspendium anima mea*. Quod generosi animi propositum sic illustrat Gregorius Magnus lib. 8. Moralium cap. 14. *Sancti viri suspendium eligunt, quia nimirum desideria terrena deserentes ad alta animum attollunt*: toti scilicet in Dei prouidentiam & crucem Christi ac desiderium beatitudinis defixi. O nobile suspendij genus, quo non corpus vitâ spoliatur, sed anima vim vitalem capit. Laqueus ille honoratus libra est, pondus autem quod sustinet pondus sanctuarij, & sanctitas pretiosa, quæ terram & omnia mundi bona deprimit. Hic pendens & sublimis animus ridet profectò mortalium inanes curas, sordes auaritiæ, libidinis cœnum, conuiuiorum luxum, futiles voluptates: vnus Deus instar illi omnium est, mentis cura, fons liquidæ voluptatis, lætitiarum apotheca, gemmeus thesaurus, deliciæ cordis infinitæ. Cur non igitur Iobum imitemur ante Euangelium Christianum, ante Messiam fidelem, ante apertum Olympum dignum cælo? Cur potiùs non sequamur Filium Dei, vt sublimes à terra viuamus, sublimes moriamur? Hoc est nimirum sanctum esse. Vnde in arcanis Prophetarum *aquila* (vt notat S. Basilius in Psal. 28.) *dicitur sancta*, διὰ τὸ μετεωρόπορον, *quòd sublimius volitet, & à terra longissimo interuallo sit disiuncta*. Anima igitur sancta instar aquilæ in cælo taliter suspensa omnia calcat, de omnibus triumphat, & triumphans canit: *Elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea*; implens etiam id quod per Oseam Prophetam est pręscriptum; *Pendebit populus meus ad reditum meum*; & quod à Guerrico in Allegoria est additum, Pulchrè omnino & propriè pendebit tamquam inter cælum & terram, vt licet adhuc apprehendere cælestia non valeat, non velit tamen tangere terrena: & si aliquando tangit, non nisi extremis articulis, id est extremis partibus animæ, propter necessitatem corruptionis nostræ; cui seruire cogimur quamdiu vanitati subijcimur. Ego autem dico, Feliciter expectat qui sic pendet. Quamobrem elegit hoc suspendium anima mea, & in ipso suspendio mortem ossa mea, vt perseueranter in cruce ista pendere merear dum immoriar. Quis non lætabundus & laudans in momento ex hac cruce pendeat, vt inde æternum gloriæ pondus victor mortis & vitæ inuentor acquirat? Vide plura de mystica in contemplando suspensione apud Aluarem de Paz Tom. 3. lib. 5. partis 2. cap. 8.

Sancti è cælo suspensi viuunt.

Oseæ 11, 7.

16. Desperaui, nequaquam vltrà iam viuam: parce mihi; nihil enim sunt dies mei.

Septuaginta reddunt, Οὐ γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσομαι, ἵνα μακροθυμήσω· ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ· κενὸς γάρ μου ὁ βίος: *Non enim in sempiternum viuam, vt longanimiter agam: discede à me; vana est enim vita mea*: Symmachus, Ὅτι ματαιότης αἱ ἡμέραι μου: *Quoniam vanitas sunt dies mei*: alius Interpres, Ἀτμὶς γὰρ αἱ ἡμέραι μου: *Vapor enim sunt dies mei*. Quod autem dicit *desperaui* nequaquam de beatitudine, sed de vita & sanitate naturaliter recuperabili intelligendum est: quapropter Deum rogat vt ei parcat; id est, ne tantoperè ipsum cruciet, vel vt supernaturaliter ei vires addat, & vitam reddat. *Nihil enim*, inquit, *sunt dies mei*; id est breuissimi & paucissimi, scilicet post quos nullus erit in me locus misericordiæ tuæ. Hoc est nimirum quod Dauid cecinit: *Quæ pro nihilo habentur eorum anni erunt*. De fuga humanæ vitæ & breuitate loquitur; & verba ad clariorem intelligentiam in hunc modum ordinanda sunt, vt animaduertit Genebrardus: *Eorum anni erunt ea quæ pro nihilo habentur*: Septuaginta dicunt vno verbo ἐξουδενώματα, *vanitates*, siue *nihilum anni eorum erunt*. Sed vim Gręcæ dictionis Latina vox vna nequit explere: itaque periphrasi ambituque verborum noster est visus Interpres; & viri eruditi ad rem meliùs exprimendam vocabula noua excogitant. Tertullianus diceret nulli-

Psal. 89, 5. Vita nostra nihili est.

nullificamina: Augustinus Eugubinus vertit *nihilitudines*, extenuationes in nihilum; Delrius noster, *Nihileitates anni eorum erunt.* Sensus est: Hominum vita est inanitas quædam subitò volans, & relabens in nihilum est quasi non esset, propter incredibilem fluxum & celeritatem. Sed eiusdem sententia loci alio quodam modo in Hebræo concipitur, & pro varietate expositionum symbola etiam alia duo præferunt opportuna ad eamdem rem illustrandam. Quidam enim interpretantur *somnium* vel *somnum*; quòd anni vitæ instar somni aut somnij transuolent, nec consistant. Itaque S. Hieronymus hunc Dauidis locum ita vertit, *Percutiente te eos vt somnium erunt*; Isidorus Clarius, *Diffluunt velut somnus.* Alij volunt Hebræa significare *fluctum* vel *fluxum* subitò intumescentem, subitò etiam corruentem; hoc est rem quamdam in continuo interitu positam, quâ nihil sit fragilius aut vanius: quemadmodum Oseas celerem mortem Regis Samariæ concinnè vocat *spumam transeuntem.* Vnde Genebrardus post Eugubinum ait hunc locum rectè verti potuisse, *Bulla eorum anni erunt.* Quod cùm ab illis doctissimis vtriusque linguæ viris dicatur, argumento est ex hoc fonte prouerbium illud profluxisse, Πομφόλυξ ὁ ἄνθρωπος, *Homo bulla.* Quod documentum, vt salutare hominibus ad animos in gyro modestiæ continendos, mirum est quantâ varietate purpureus ibidem Cantor illuminet: hominem enim herbæ similem esse dixit nunc pubescenti, mox arescenti; cuius vita atque duratio vnius diei limitibus includatur: *Manè sicut herba transeat, vespere decidat:* qualem prudens Poëta in Comœdia describit:

Vita somnium & fluxus.

Oseæ 10, 7.

Homo bulla.

Homo herba similis.

Quasi solstitialis herba paulisper fui,
Repentè exortus sum, repentinò occidi.

Quale Colchicum est ephemerum, quod matutino cum Lucifero nascitur, cum meridiano Sole viget, cum Hespero lucente arescit. Et paulò pòst idem pius Vates adhibet in eamdem rem excogitatum ænigma cùm ait, *nostros annos sicut araneas meditari*, & confici. quod variè à varijs exponitur: Vatablus ita vertit ex Hebræo, *Annos nostros finimus dicto citiùs.* Quæ peropportuna est imago celeriter fluentis vitæ, & effusis velut habenis ad interitum contendentis. Sermo enim est aëris percussio atque sonitus, qui deficiendo crescit, & crescendo deficit, euolat, & euanescit. Vnde verba πτερόεντα, *alata*, scitè & eleganter Poëtarum princeps appellat. Chaldæus verò Paraphrastes sic illam sententiam illustrat: *Consumpsimus dies vitæ nostræ tamquam vaporem oris in hieme.* Vapor oris est halitus, qui ob frigidum aërem fit crassior, & mox tenuatur & vanescit. Quid igitur hîc illi mihi dicent vitæ longioris candidati, qui non solùm montes sibi aureos, verùm & aurea vitæ fila quàm longissima & felicissima pollicentur, qui excubant omni mente atque animo in exquirendis arripiendisque rationibus, quibus diutiùs miseri esse possint, & quæ falli aut vitari nequeat, mortem effugiant. An est opus vt à Iacobo Apostolo testimonium mutuer ad illam nimiùm vitæ amantium falsam & inanem opinionem conuellendam? cuius illa est præclara Ecclesiæ prodita monitio: *Quæ est enim vita vestra? Vapor est ad modicum parens:* sumpsisse videtur à Regio Vate, apud quem est cæleste illud oraculum: *Homo vanitati similis factus est.* Græcus interpres apud S. Chrysostomum legit ἀτμῷ, *vapori similis est.* Tu te fortè aliquid esse magnum putabas, vapor es, inanissima atque leuissima res, & quidem ad modicum parens, &, vt grauissimus aiebat Nazianzenus in sui meditatione diu versatus, ὄναρ, *volans somnium.*

Anni nostri citò finiunt.

Vita nostra vapor. Iac. 4, 14.

Psal. 143, 4.

17. Quid est homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum?

Extenuauerat priùs humanam conditionem, dum vento ac nubi similem esse diceret, quæ momento temporis euanescunt & transeunt: nunc miratur, cur Deus naturam hanc fragilem tamque breui perituram tantoperè magnificet, illique tam sedulò atque accuratè prouideat, & numquam ab eo cogitationem auertat. Eamdem benignissimi Dei erga hominem misellum prouidentiam demiratur Dauid, & hoc dulci ac religioso carmine diuinam beneficentiam vnà cùm Iobo extollit: *Quid est homo, quòd memor es eius?* q. d. Vnde fit, vt tu Dominus vniuersitatis, affluens omni bonorum copiâ & felicitate, nulliusque egens, homuncionem tamen vilem & abiectum, rem nihili, habeas in memoria, & beneuolentiâ tuâ digneris? Quidam Græci apud S. Chrysostomum ita dictum Psalmi locum vertebant: Τί κατ' ἄνδρα, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ; *Quid est ad hominem pertinens, quòd eius recorderis?* Quasi miretur pius Vates, quòd cùm nihil sit in homine, nec in ijs quæ hominem circumstant, quod diuini amoris vim excitare possit, eius tamen continuò Deus meminerit. Sed tam Dauidicæ quàm Iobianæ mirationis causam liquidiùs intelligemus, si consideremus vocem Hebræam: sic enim vtrobique legitur: *Quid est* אנוש *enos?* quod *hominem* quidem significat, sed propriè, si interpretari velis, *obliuiscentem*, vt Eusebius lib. 11. de Præparatione cap. 4. doctè animaduertit. In hoc igitur vterque vir diuinus obstupescebat, quòd illius Deus meminisset, qui esset obliuiosus, & de illo ornando cogitaret, qui deponeret memoriam beneficiorum. Quæ Iobi ac Dauidis admiratio viro sapiente ac naturæ diuinæ Maiestatem æstimante digna est. Etsi enim hominis anima immortalis & diuinæ fruitionis capax sit, corpus tamen adeò abiectum & sordidis affectionibus obnoxium gerit, vt mirandum sit, Deum de corpore quoque ipso decorando, exornando, prosperando curam gerere, nullumque benefaciendi officium prætermittere. Et hæc planè Dei cura per se mirabilis visa est Iobo mirabilior, vbi se in sterquilinio marcentem, fœtidum, inopem, derelictum circumspexit, quem sic loquentem inducere par est. q. d. Quorsum sapientissime Deus hominem euehis ad temporalem gloriam, qui tam citò extinguitur? Quænam res mortalis homo est, quàm firma, quàm constans, vt in eo bonis multis cumulando operam ponas? Profectò tam fragilis & mutationi obnoxius est, vt frustrà valere, fortunari, honorari videatur, qui è vestigio in morbum, inopiam infamiamque prolabitur.

Miranda est Dei erga hominem prouidentia.

Psal. 8, 5.

Hominis obliuiosi Deus memor est.

Iob in sterquilinio miratur Dei in homines curam.

Hæc de temporali diuinæ magnificentiæ opere: at si eximia diuinæ gratiæ opera sempiternamque

namque beatitudinem, ad quam homo cælesti ope prouehitur, oculos attollamus, porrò admirationis ratio vires acquiret immensas. Quid enim stupore dignius, quàm hominem mortalitati seruientem Christi beneficio è cœno, in quo iacet squallidus, & sui ipsius tædio fatigatus, ad immortalis vitæ gaudia & amplissimos honores extolli? Ille verò dicendi modus, *Apponis erga eum cor tuum*, planè suauissimus est, cùm Dei cor cum hominis corde coniunctum repræsentet; quasi Dei cor ex illa coniunctione aut connexione caperet voluptatem. Quæ tandem excellentior hominis magnificatio esse potest, quàm vt Deum in seipso gestet, & non solùm eius dona, sed ipsius etiam Maiestatem in se recondat. De donis quidem dixit S. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 16. *Hominem Deus magnificat; quia largitate rationis ditat, infusione gratiæ visitat, honore collatæ virtutis exaltat.* Si his donis homo magnificatur, quantò maiori gloriâ & splendore afficitur, cùm datorem donorum in intimo cordis sedentem aspicit, & suum habitatorem agnoscit?

Quanta sit hominis magnificatio.

Dei gloria & magnificentia in sanctis eius.

Considera igitur quàm ardenter Deus perfectos amet; siquidem eos in tantam dignitatem & gloriam exaltat, vt domus Dei & cæli sint, in quibus ipse Deus habitat, & gloriam suæ Maiestatis ostentat. Sicut nulla domus æquè gloriosa Domino fuit ac ea quam Salomon ei in area Ornam Iebusæi ædificauit, quæ structuræ pulchritudine, diuitiarum copiâ, vasorum pretiosorum & vtensilium multitudine, sacrificiorum iugitate, & ministrorum cultu ac reuerentiâ omnes basilicas Regum & templa Numinum falsorum excelluit: ita nulla est spiritualis domus aut æquè magnifica, aut æquè gloriosa Deo, ac est anima viri sancti atque perfecti: cuius structura vsque in cælum assurgit; cuius opes Rex terrenus non diripit; cuius vasa non sanguinem taurorum aut hircorum, sed sanguinem Christi agni immaculati suscipiunt; cuius holocausta pinguia & ardentium affectuum sacrificia numquam cessant; in qua non reuerentia exterior solùm sicut in templis materialibus, sed internus cultus, & ille à maximo amore profectus exhibetur. Domus illa magnifica solùm in monte Moria ad gloriam & honorem diuinum extructa est; & Iudæis cautum erat, ne alio loco templum pro sacrificijs & holocaustis ædificarent. At domum istam Dei, quæ in vitæ perfectione consistit, & non ex lapidibus, sed ex virtutibus construitur, nec terrâ, sed cælesti charitate tegitur, quisque in suo corde potest extruere: Deus impensas abundè suppeditat, ædificationem adiuuat, ad laborem animat, & non expectatâ perfectione domus, si aliquid semifactum illi offeratur, si aliquod tuguriolum concedatur, statim in eo cum gaudio habitare festinat. Abijciamus ergo moras, relinquamus excusationes, contemnamus nostræ socordiæ & otiositatis prætextus, & hanc domum Deo in corde nostro ædificemus: iaciamus primùm humilitatis profundæ fundamenta, super illa virtutum parietes construamus, quas amoris Dei & proximi tectum operiat: non desit in ea altare orationis, nitor confessionis, sacrificium affectionis, & thymiama sanctorum desideriorum semper redoleat. Sic & nos magnificabimur templum Dei facti, & ex sterquilinio imperfectionum in domum sanctitatis conuersi: & Deus glorificabitur in nobis, qui in Sanctis suis gloriosus apparet, & ex eorum vita magnam sibi gloriam decerpit. Ita noster Aluarez de Paz Tom. 1. lib. 4. partis 2. cap. 15.

2. Paral. 3.

Vir perfectus est domus Dei spiritalis.

Domus spiritalis è virtutibus construitur.

18. Visitas eum diluculo, & subitò probas illum.

Dicitur Deus visitare non localiter (quia immensus est & immutabilis) sed efficienter, alios atque alios effectus circa homines exercendo; & quia aliquando beneficia, aliquando supplicia operatur, inde fit vt verbum visitandi in Scripturis tam in bonam quàm in malam partem vsurpetur: in malam quidem partem accipitur quando damnat, punit, flagellat, aut vlciscitur; & sic dicitur visitare homines quos punit, & quandoque causâ exprimitur propter quam castigat & punit, vt cùm dicitur visitare peccata, aut super peccata seu super idola. Et aliquando explicatur flagellum in plaga, virga, egestate, & his similibus, quibus castigat. Sunt huiusmodi multa testimonia, è quibus vnum aut alterum producam. Isaiæ 26. *Visitasti, & contriuisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum*. Num. 14. *Visitas peccata patrum in filios*. Thren. 4. *Visitabit iniquitatem tuam filia Edom*. Psal. 88. *Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum*. Ierem. 27. *In gladio & in fame & in peste visitabo super gentem illam*. Ierem. 21. *Visitabo super sculptilia Babylonis*. His omnibus modis exprimitur hæc visitatio quæ est ad pœnam & punitionem. In bonam verò partem dicitur visitare quando vtitur misericordiâ consolando, liberando, defendendo, benefaciendo; iuxta illud: *Audierunt quod visitasset Dominus filios Israël*. Item: *Visitasti terram, & inebriasti eam*. Et: *Ponam visitationem tuam pacem*. Hinc quando Dominus veniet iudicare orbem dicitur visitans, & actus eius visitatio; quia tunc & malos puniet, & bonis mercedem tribuet: quare Petrus rogat, *vt nos exaltet in die visitationis*. Peculiari autem & præcipuo quodam modo dicitur Deus nos visitasse, quando carne assumptâ in mundum ad nos liberandos aduenit: de qua visitatione Zacharias apud Lucam canit; *Quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ*. Item: *Visitauit nos Oriens ex alto*.

Quo pacto Deus visitare dicatur.

Verbum visitandi in malam partem sumptum.

Isaiæ 26, 14.
Num. 14, 18.
Thren. 4, 22.
Psal. 88, 33.
Ierem. 27. & 21.

In bonam partem sumptum quid significet.

Exod. 4, 31.
Psal. 64, 10.
Isaiæ 60, 17.
1. Pet. 5, 12.
Luc. 1, 48.

Hoc loco autem verbum *visitas* licet aliqui illud in malum accipiant: præstat tamen cum Pineda & Sanctio, & ex Antiquioribus S. Gregorio & Olympiodoro in bonam partem accipere. q. d. *Visitas eum* consolando, beando, *diluculo*, id est citò, & diligentissimè; *& subitò*, id est mox, *probas illum* tentando & affligendo. Septuaginta reddunt: Ἢ ἐπισκοπὴν αὐτοῦ ποιήσῃ ἕως τὸ πρωΐ; καὶ εἰς ἀνάπαυσιν αὐτὸν κρινεῖς; *Num visitationem eius facies vsque mane? & in requie iudicabis eum?* id est, Totâ vitâ eum exercebis, & veluti bello tentabis (cùm vita nostra sit militia) ac in morte quæstionem de illo institues, & seueram exiges rationem. Ex quo intelligitur, quàm vigilantes & attentos nos esse semper oporteat, cùm omni temporis momento Deus nobiscum pugnet atque contendat. Est enim Deus tamquam Magister solertissimus, qui totos

Deus visitat consolando, & probat tentando.

Vigilantes nos esse oportet in exercitio Dei.

tos dies dat operam, vt nos in officio contineat, & ad veram pietatem vel flagellis vel aliâ quâuis ratione informet. Quocumque enim modo fiat, ad huiusmodi pugnam spectat. Hanc disciplinæ rationem optimè describit Isaias dicens: *Dominus erigit manè, manè erigit mihi aurem, vt audiam quasi Magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abij. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me.* Quod si hac ratione Filium suum vnigenitum infinitâ sapientiâ præditum erudiuit, quid (malum!) aliâ viâ nos doceri posse arbitramur? Cauendum sanè maximè est, ne ita rudes & vecordes simus, vt tanto Dei studio & assiduâ solicitudine nihil proficiamus: quin potiùs satagendum est, vt diuinâ visitatione emendati & probati, cum Regio Propheta dicere possimus: *Probasti cor meum, & visitasti nocte; igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Vbi notanda est distinctio verborum istorum, *probasti, visitasti, examinasti*. quæ sic explicat D. Thomas: *Probat*, inquit, *Deus, cùm diiudicat, an habeat quis cordis rectitudinem: visitat iuuando & corrigendo: examinat, vtrùm habeat firmitatem.* Igne autem tribulationis iustus examinatur; quia perfecta virtus in aduersitate cognoscitur. Porrò diuina omnis visitatio ad duo potissimùm ordinatur, scilicet ad animam sanctam ad culmen perfectionis adducendam, & in eodem stabiliendam. id quod Vates Regius haud obscurè insinuat dum sic orat: *Domine Deus virtutum visita vineam istam, & perfice eam quam plantauit dextera tua; & super filium hominis, quem confirmasti tibi.* Vbi per vineam sancti Patres tam Ecclesiam quàm vnamquamque animam sanctam intelligunt: vtraque enim plantata est à dextera seu omnipotentia Altissimi, quem pius Vates deprecatur vt è cælo respiciat in opus manuum suarum, & visitet vineam ad hunc finem, vt eam benignè dirigat, gubernet, tueatur, defendat, & vndique reddat perfectam; quia solius Dei perfecta sunt opera, qui id quod cœpit bonum opus ipse perficit atque consummat: hæc autem præstat, dum vineam suam visitat, & benigno eam oculo intuetur. Quod autem addit, *Et super filium hominis, quem confirmasti tibi*, duplicem habet sensum. Quorum prior refertur ad eum qui visitatur, qui vocatur filius hominis, seu filius Adam, quasi repræsentando eius infirmitatem & indigentiam, quam habet visitationis Dei, quâ in bono ad ipsius gloriam confirmetur, vt in vase fragili magis diuina virtus resplendeat. Posterior verò refertur ad Messiam seu Christum Dominum, qui seipsum semper Filium hominis appellat; quem Deus firmissimo consilio suo æterno in mundum mittere decreuerat, vt esset firmamentum, salus, vita & protectio hominum. Petit igitur Propheta, vt Deus ad Christi merita respiciens vineam suam visitare dignetur atque perficere. Cui interpretationi fauet Chaldaica Paraphrasis ita vertens: *Et super Regem Messiam, quem confirmasti tibi.* id est: Cuius Regnum voluisti coram te esse stabilitum & firmum. Regnum autem Messiæ sunt iusti, in quibus ipse regnat; quos diuino beneficio visitationis in bono cupit esse stabilitos.

Isaiæ 50,4.

Psal. 16,3.

Distinctio inter probare, visitare, perficere.

Diuina visitatio ad quid ordinetur.

Psal. 79, 15.

19. Vsquequò non parcis mihi, nec dimittis me, vt glutiam saliuam meam?

Queritur Iob Deum, præter morem suum, nimis rigidè ac seuerè secum agere, nihil impunitum relinquere, nec imbecillitati parcere aut indulgere; sed nullum supplicijs & afflictionibus modum statuere, neque vllas in tantis doloribus inducias concedere, quibus fatiscentem animum aliquantulùm releuare, vt vel modico saliuæ humore fauces aridas rigare ac refocillare suo solatio possit.

Multis hîc saliua mouetur, vt quærant, cur Iob peculiariter saliuam glutiendi petierit facultatem. Ad quam quæstionem diuersimodè respondent Interpretes. Ac primò quidem aliqui cùm S. Hieronymo & Beda hoc ad συνάγχην, seu *anginam* referunt, quæ fauces eius obstruebat, nec quidquam ex ore ad stomachum transglutiri sinebat. Quæ ratio satis est probabilis, licet non omnino certa, cùm incertum sit vtrùm anginâ laborarit. Hoc saltem constat Iobum grauissimis animi angustijs & corporis doloribus fuisse discruciatum, è quibus maxima solet faucium ariditas existere, quæ ceteris tormentis omnibus molestior plerumque accidit; de qua primariò passim ægri & miseri grauissimè conqueri consueuerunt; quemadmodum ipsemet Christus inter acerbissimos crucis dolores de sola siti seu faucium ariditate conquestus fuisse legitur.

Quo sensu Iob non potuerit glutire saliuam suam.

Secundò alij tribuunt hoc virium imbecillitati, quæ morituris solet esse familiaris, quâ fit, vt cùm saliuam habeant in ore plurimam, eam tamen ob deficientem naturam deglutire non possint. Sed hoc neque perpetuum est, neque tunc Iob sic erat affectus, vt extremum ageret spiritum.

Tertiò alij hoc in querelarum & gemituum numquam interruptam continuationem reijciunt, quæ nullum respirandi aut saliuæ trajciendæ spatium relinquerent. Vt enim simul sorbere & flare nemo potest; sic etiam nec loqui, aut gemere, & saliuam simul glutire. Verùm hæc ratio non satisfacit; cùm gemitus eius non tam assidui aut continentes fuerint, quò minùs aliquandò dormire, cibum sumere alijsque naturæ necessitatibus satisfacere potuerit; quin imò & prolixam ac difficilem cum amicis disputationem instituerit, quòd sine saliuæ ac quidem frequenti traiectione fieri haudquaquam potuit.

Quartò denique Pineda & Sanctius noster agnoscunt hîc prouerbialem loquendi modum cum hyperbole coniunctum. Conqueritur enim (vti mox dicebam) Iob Deum, ex quo durum illud examen & probationem aggressus est, numquam sibi pepercisse, id est numquam parcâ aut remissâ manu in ipso discruciando vsum fuisse: illam autem contentionem continuationemque plagarum prouerbiali forma eleganter exprimit, quâ significat se vsque adeò continenter ac vehementer vrgeri, vt neque respirare liceat, neque leuissimum quoque naturæ opus obire, quale v. g. fit saliuam deglutire, aut sputa iacere. Qui videtur maximè genuinus ac verus huius loci sensus.

Mysticè per saliuam quando quidem ex ore defluit

Saliua quid mysticè.

defluit infirmitas, dum verò deglutitur, contemplationis gratiæque diuinæ suauitas designatur: atque illius quidem sententiæ S. Augustinum in Psal. 33. huius verò Gregorium lib. 8. Moral. cap. 18. idoneum Auctorem habes. Nec immeritò saliua cum Dei gratia comparatur. Sicut enim saliua ex capite in os descendens vel sputo proijcitur, vel in ventrem demittitur; ita quoque Dei gratia, quæ à Christo capite nostro in animam deriuatur, vel per peccatum quasi exspuitur & perit, vel spiritaliter deglutitur, seu mentis sinu excipitur, & animæ vigorem suppeditat. Quia igitur dum in hac carne peccati viuimus saliua gratiæ per peccatum facilè nobis effluit, iure merito Iob dimitti postulat, vt glutiat hanc gratiæ saliuam quâ in æternum viuat.

20. Peccaui, quid faciam tibi ô custos hominum? quare posuisti me contrarium tibi, & factus sum mihimetipsi grauis?

In omni merito & satisfactione clementia Dei interuenit.

Esto, inquit, peccauerim, vt amici obijciunt; tamen quomodo tibi, qui Deus es, satisfaciam? licet enim infinitas de me pœnas sumpseris; tamen à me numquam satis, quia Deus meus es, habebis, nisi mihi precanti pro tua clementia ignoscas. hæc enim in omni merito & satisfactione interueniat necesse est. Septuaginta vertunt: Εἰ ἐγὼ ἥμαρτον, τί δυνήσομαι πρᾶξαι; Id est: *Si ego peccaui, quid potero facere?* Quasi nesciat an peccarit: quod ad iustitiam Iobi apprimè facit. Pro verbis autem illis, *O custos hominum*, reddunt, ὁ ἐπιστάμενος τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, *Qui scis mentem hominum*. Ac si dicerent: Qui vt perspicax speculator benè nosti corda hominum. Quasi miratur vir sanctus quòd Deus illius obseruet peccata, & non potiùs statim soluat: sed vnde hoc miratur? Planè ex eo quod iam suggesserat, dicens: *Peccaui, quid faciam tibi ô custos hominum?* Hoc est, Peccaui, & peccatum meum pono coram eo qui custos est hominum, qui apprimè nouit quid faciant omnes homines; qui debet vel ex officio custodis ad omnes homines respicere, illorumque errores scire. Quòd si omnes sciuntur peccatores, cur, qui peccatum fateor, non statim recipio peccati curationem? Ita apud Cyrillum Alexandrinum in Apologia ad Theodosium se explicat Iob: *Etenim si fieri potest vt nullo pacto mens humana præuaricetur, inquirat exactissimè Iudex, obsignet iniquitates: si verò plurimùm impingimus omnes, & prorsus inculpabilem esse ipsi soli competit, delictorum obliuionem largiatur, ijs qui imbecilles esse consueuerunt.* Vbi enim peccator dolet, vbi pœnitentiam agit, maximè iuuat, quòd non fuerit in peccando solus, sed potiùs vnus è pluribus extiterit. Peccantium enim multitudinem in pœnitente sæpenumerò respexit Deus, vt medelam acceleraret. Quod ergo Iobus ait sic apertiùs exprimi potest. q. d. Esto peccator vniuersorum hominum scelestissimus fuissem, pœnam de me adeò acerbam sumptam hucusque contemplans, clementissime Deus, polles pro tua immensa bonitate angorem lenire meum; & quia sat afflixisti me, & quia profectò perspicis, diris me doloribus torqueri, qui verendum est ne me in culpam aliquam præcipitem agant: decet quippe lenitatem tuam sic punire, vt salus peccatorum, qui resipiscere malunt, tuta consistat. Desiste ergo à tot prælijs quibus me adoriris, ne me tam potenter aggrediaris; nam te mihi contrarium, aut me tibi ferre non possum. Vnde subdit:

Deus custos hominum, maximè pœnitentium.

QVARE POSVISTI ME CONTRARIVM TIBI?] Scilicet vt hostem ducendo & opponendo tibi, vt ferires: Hebraicè enim est לְמִפְגָּע *lemiphgahh, in offendiculum*. S. Gregorius id explicat de contrarijs animi & corporis affectionibus & mutationibus, quibus post lapsum homo miser obnoxius, Deo sibique contrarius euasit; & talem dicitur posuisse Deus, quia peccantem hominem iustitiâ originali priuauit: ex qua priuatione necessariò ista contrarietas nata est, quæ est omnium molestiarum nostrarum causa. Vnde meritò subdit:

Quomodo dicatur Deus hominem sibi contrarium posuisse.

ET FACTVS SVM MIHIMETIPSI GRAVIS.] Hic nimirum effectus est & merces contrarietatis aduersus Deum. Extollat se quantum voluerit puluis humanus, Deique se in omnibus ostendat aduersarium, illi acriter repugnet, non Deo, sed sibi grauis erit, ipse grauissimum onus telorum à se iactorum reportabit. Integra enim manet & illæsa Dei gloria inter blasphemantium iniurias, inter contumelias & hominum opprobria: post quæ omnia solus peccator sibi, non Dei maiestati apparet attulisse nocumentum. Aureum planè dictum est illud S. Augustini lib. 1. Confessionum cap. 12. iustissimam Numinis prouidentiam in cælum extollentis: *Iussisti Domine, & sic est; vt animus omnis inordinatus sua sibi pœna sit.* Eleganter quoque Tollenatius noster in Speculo Vanitatis Ecclesiastæ cap. 3. sect. 1. in prima Prosa Exegesi, quàm sibimetipsi animus humanus grauis sit ostendit dicens: Theatrum huius Vniuersitatis, si placet, ante oculos constitue, hominesque pugnantibus inter se studijs, nec semper ijsdem distractos intuere: inuenies alios fastidio sui languentes ad noua suspirare solatia; alios ad speciosam professionem alligatos, & sub ingenti titulo laborantes, hoc agere, vt iugum excutiant & sibi vacent; alios assiduâ mutatione propositi fluctuantes (vt viduæ mulierculæ ad defunctos solent maritos) ad id suspirare quod reliquerunt. Adijce illos, qui (vt ait Seneca de Tranquillitate animi cap. 2.) non aliter, quàm quibus difficilis est somnus, versant se in omnem partem, donec lassitudine quietem inueniant, statum vitæ subinde formando; in eoque nouissimè manent, in quo illos non mutandi odium, sed senectus ad nouandum pigra deprehendit. Adijce etiam illos, quos animi, votorum exitum non inuenientis, misera torquet iactatio, dum nec cupiditatibus suis imperare, nec obsequi possunt. Vnde paulatim languens obrepit cunctatio vitæ parum se explicantis, & inter destituta vota torpentis animi situs. Alios deprehendas perpetuis amicorum offensionibus & conciliationibus alternantes, & modò eos odisse quos arctissimè sibi deuinxerant, modò eorum, quos abdicarant, desiderio contabescere. Sic Alexander (vt lib. 8. Curtius testatur) modò in Clitum sibi charissimum excandescens inter epulas eumdem confodit; modò eius desiderium non ferens ipse mori voluit. Sic Andronicus Imperator

Peccator sibi ipsi grauis est & nocet, non Deo.

Inordinatus animus sibi pœna est.

 perator

perator (Nicetâ teste) quos heri complexus intimorum consiliorum consortes habuerat, mox in eosdem atrocissimè sæuiebat: quinimò videre erat eumdem vno die (quod de Nauarcho Xerxis memoriæ proditum est) ab illo laudari & conuitijs proscindi, coronari & securi percuti.

Plerosque homines sui torquet impatientia.

Sed plerosquè hominum sui torquet impatientia, & nusquam residentis animi volutatio: si vitam laboresque suos Reipublicæ consecrarunt, se sibi ereptos esse conqueruntur; ad otium adspirant, & cum Augusto aliquando se victuros sperant: simul atque tamen odio infelicitatis operosæ ad otium profugerunt, ô quæ tormenta parietibus suis imputant, dum animus ad ciuilia erectus, & agendi cupidus, in sua solitudine contabescit? ijdem, si cum aduersa fortuna conflictantur, quibus non lamentis infelicitatem suam deplorant? quas non tragœdias excitant? si tamen fortuna nouercam exuerit, & blandior arridere perrexerit; non minùs felicitatis suæ fastidio suspirant, quàm antè calamitatis impatientiâ torquebantur. Quid, quòd nec deliciæ, nec voluptates semper placent? & nonnumquam ipsâ delectatione suauiùs irritantia delectant? vt vlcera quædam (ait Seneca de Tranquillitate animi cap. 2.) nocituras manus appetunt, & fœdam corporum scabiem delectat quidquid exasperat; non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates velut mala vlcera eruperunt, laborem & vexationem esse voluptati. Et quemadmodum Achilles ille Homericus Patrocli fugere mæstus modò pronus iacet, modò supinus, modò in latus incumbit, modò se in pedes erigit; ita proprium est ægrientis animi nihil diu pati, & mutationibus vt remedijs vti. Hinc vagæ peregrinationes modò per amœna Campaniæ littora, modò per horridos Bruttiorum saltus, & post ruris solitudinem vrbanus iterùm plausus, & raucum fori murmur arridet, & humano sanguine pinguis arena & spectacula spectaculis mutantur.

Hoc se quisque modo semper fugit, ——

ait Lucretius. Sed quid prodest, si non etiam effugit? sequitur ipse se, & vrget grauissimus comes, nec sui nec vllius rei diutiùs patiens, donec tandem fastidio incipit esse vita, & ipse mundus, & subit illud tabidarum deliciarum: *Quousque eadem?* Ita Tollenarius noster. E quibus manifestè patet quàm verè animus inordinatus sit sibimetipsi semper grauis.

Ceterùm pro verbis istis, *Factus sum mihimetipsi grauis*, Septuaginta reddunt, Εἰμὶ δὲ ἐπὶ σοὶ φορτίον: *Sum autem super te onus:* alij verò φορτικὸς, *onerosus, molestus*: S. Augustinus, *vt essem tibi oneri:* quò alluditur ad importunos precatores, qui auribus Principum aut Iudicum perstrepunt adacti necessitate, qualem in se Iobus agnoscit. ac si diceret: Remitte iam pœnam, ne tibi vocibus & clamoribus obstrepam molestúsve fiam. More hominum loquitur, at pro affectu significanter ac suauiter.

21. Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? ecce nunc in puluere dormiam; & si manè me quæsieris non subsistam.

Iob vrget celerem à pœna liberationem.

Quasi dicat: Cur tardas remittere mihi peccata mea? id est supplicia quæ pro peccatis irrogari solent. Hoc est enim *tollere & auferre peccatum & iniquitatem*, eius pœnam remittere, siue illam condonare; inde ductâ locutione, quòd munera antiquitus apud Hebræos, quæ diuino cultui offerebantur, simul tollebantur, & eleuabantur. Vnde *tollere* est condonare, & similiter *auferre*, quando cum peccato coniungitur. Fortassis etiam in sacro sermone sic placuit Deo peccati condonationem appellare, quòd non aliter peccata remittantur, nisi quatenus à Dei Filio tolluntur; quasi onus scilicet, quod à nobis nostrisque ceruicibus depellitur, & cui ipse succedit, humerosque supponit. de quo apud Isaiam: *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit.* Rogat itaque hoc loco Iob, ne Deus veniam diutiùs differat. q. d. Profectò si ampliùs differs remissionem, iam non me inuenies super terram: morti enim iam proximum me prospicio. Non aliter expostulare posset, si illi remissio ex iustitia deberetur. Quod expendens D. Cyrillus Alexandrinus in Apologia ad Theodosium sic ait: *Dicet ad hoc quisquam; Quid igitur, ô generosissime athletarum, criminisne loco Deo impingis, quòd tui qui deliquit non miseretur? culpasne legislatorem, quòd peccatorum meminit? Etiam,* inquit: *qui enim misereri consueuit nec vulgarem ex eo gloriam habet; ob quam causam, cùm talis sit, non & mei rationem habet?* Vbi enim Deus, ex eo quòd miseretur & parcit, ingentem sibi gloriam venatur, id iuris acquirunt in eum rei ipsi, quo cum Deo de venia expostulent, & quasi ipsum iudicio sistant. Hoc etiam alio exemplo declaro. Si celebris Medicus aliquis aduetasset, ad quem accersendum infirmus morti vicinus famulum misisset suum; quo tardante, haudquaquam mirandum foret, si infirmus secundò ad eum famulum destinaret dicens: Vt quid moras nectis? nam si venire distuleris, iam non subsistam, & insignem artis ostentandæ occasionem amittes, quâ famam tuam reddere poteras celebriorem: quòd si salutis interest meæ, at non minùs gloriæ ac famæ tuæ, vt me sanes. Eodem modo Iob ait: Vsquequò non parcis mihi Domine? nónne tu Medicus es animarum nostrarum, & magni Medici nomine gaudes? Quomodo igitur Domine tam illustrem misericordiæ tuæ declarandæ occasionem elabi permittis, cuius famam mirificè affectas? quòd si remedium mihi vtile sit; at tibi ad nominis gloriam ac celebritatem conducit. Vnde magnam spem concipere debemus diuinæ erga nos pietatis ac remissionis peccatorum: cùm enim veniam à Deo postulamus, id ab eo petimus, quod illi non solùm gratissimum, verùm etiam quàm maximè honorificum est nobis concedere: vnde licet nos indigni veniâ simus, digna tamen est misericordia eius, dignum nomen eius, digna gloria eius, propter quam misereatur nostri.

Isaiæ 53.4

Gloria Medici salus ægroti.

Misericordia nobis vtilis & Deo honorifica est.

ECCE NVNC IN PVLVERE DORMIAM.] Id est, In terram reuertar, & manè deprehendar mortuus. Quasi dicat: Accelera igitur priusquam moriar. Fatetur se iam pulueri reddi; & nihilominùs solicitatur de inquisitione diuina dum ait: *Si manè me quæsieris*, hoc est, Si matutinus veneris ad meorum operum inquisitionem,

Sanctissimi quiq. iudicium Dei verentur.

nem, ad rationem vitæ expostulandam, *non subsistam*; te Iudice causâ cadam, nihil inueniam, quo me in iudicio fulciam. Cur hoc dicat le-ctissimus vir? sanè sic vniuersi electi afficiuntur voce Iudicis, vt nihil in se videant, quo eius sententiam fugiant. Quod pulchrè S. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 21. exponit: *Quantalibet enim iustitiâ polleant, nequaquam sibi ad innocentiam vel electi sufficiunt, si in iudicio districtè requirantur: sed hoc nunc ad solatium suæ ereptionis inueniunt, quòd nequaquam se posse sufficere humiliter sciunt.* Qud ni igitur ante Dei tribunal non arescant timore homines terreni, quando & cælestes virtutes, hoc est sanctissimi viri, mouebuntur, & cauebunt sibi? sanè in Dei iudicio districto nullus homo, etsi sanctissimus, non metuet, & sibi cauebit. Pulchrè D. Cæsarius Arelatensis in parabolam decem virginum dicit: *Tantus terror & tanta exinanitio erit in die iudicij, vt etiam illi, qui oleum misericordiæ se intelligunt abundantiùs præparasse, metuant, ne eis possit ad omnia peccata redimenda sufficere.* Quæuis superabundantia apparebit inopia: nemo tot meritorum cumulos repositos habebit, qui dum ad tribunal Christi accedat, non dubitet an satis sibi prouiderit. Quis plura congessit misericordiæ opera quàm Iob? Is oculus (Iob 29, 15.) fuit cæco, pes claudo, &c. & tamen positâ diuinâ inquisitione non subsistit: *Quia non iustificabitur in conspectu Dei omnis viuens.* (Psal. 142, 2)

Tropologicè hæc de peccati onere leuando geminata petitio congruit piæ animæ iniquitatis graue iugum detestanti, & ad suaue Christi iugum adspiranti. Immane profectò pondus peccatum est, quod mentem humi affigat potentissimeque deprimat, nec attolli ad sublimia vel amanda vel cogitanda patiatur. (*Grauissimum peccati onus.*) Quod propterea Dauid appellat *onus graue*, (Psal. 37, 5.) S. Chrysostomus Homil. 1. de Pœnitentia φορτίον δυσβάστακτον, *sarcinam portatu difficilem*; sanctus Augustinus in Psal. 39. *molem*; Isaias *fasciculos deprimentes*; (Isaiæ 58, 6.) Ieremias *iugum iniquitatum* collum opprimens; (Thren. 1, 14.) Zacharias *talentum plumbi*, quo impietas ad inferos deprimitur. Quisquis ergo tam graui onere grauatur inuocet Agnum Dei qui (Ioan. 1, 29.) tollit peccatum mundi, & ad eum contrito corde cum Iobo exclamet: *Cur non tollis peccatum meum? cur non aufers iniquitatem meam?* qui omnes laborantes & oneratos inuitas, vt illos reficias, (Matth. 11, 28.) intolerabile peccati pondus cum suauissimo Christi iugo commutans. Nam sine aliquo onere in hoc mundo viui non potest, quia pondus nostrum amor noster, illo ferimur quocumque ferimur; vt pulchrè S. Augustinus in suis Confessionibus ait. Quare ne durissimo iniquitatis pondere ad inferos deprimamur, suaui iugo Christi nos submittamus necesse est; vti eleganter sanctus Bernardus Epist. 11. hunc Iobi versiculum expendens, & cum præcedentibus componens, sic ex aliis Scripturæ locis illustrat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* (Rom. 7, 24) quo vtique sic premor, vt *nisi quia Dominus adiuuit me, paulò minùs in inferno habitasset anima mea.* (Psal. 93, 17) Sub hoc onere grauatus gemebat, qui dicebat: *Quare me posuisti contrarium tibi, & factus sum mihimetipsi grauis?* (Iob 7, 20.) Vbi dixit, *Factus sum mihimetipsi grauis*, ostendit quòd lex ipse sibi esset, nec alius hoc quàm ipse sibi fecisset. Quod autem Deo loquens præmisit, *Posuisti me contrarium tibi*, Dei se tamen non effugisse legem indicauit. Hoc quippe ad æternam iustamque legem Dei pertinuit, vt qui à Deo noluit suauiter regi, pœnaliter à seipso regeretur: quique sponte iugum suaue & onus leue charitatis abiecit, propriæ voluntatis onus importabile pateretur inuitus. Miro itaque modo æterna lex fugitiuum suum & posuit sibi contrarium, & retinuit subiectum, dum videlicet nec iustitiæ pro meritis legem euasit, nec tamen cum Deo in sua luce, in sua requie, in sua gloria remansit, subiectus potestati, & submotus felicitati. Domine Deus meus *cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? vt abiectâ graui sarcinâ propriæ voluntatis sub leui onere charitatis respirē, nec iam seruili timore coërcear, nec mercenariâ cupiditate illiciar, sed agar spiritu tuo, spiritu libertatis, quo aguntur filij Dei, qui testimonium reddat spiritui meo, quòd ego sum vnus ex filiis, dum eadem lex mihi fuerit quæ & tibi, & sicut tu es, ita & ipse sim in hoc mundo.* (*Spiritu libertatis aguntur filij Dei.*) Ita sanctus Bernardus Tractatu de Diligendo Deo paulò ante finem, cupiens abiecto onere propriæ voluntatis leue subire pondus charitatis. I nunc, & nega liberam esse filiorum Dei seruitutem, seruam impiorum libertatem.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

Baldad Iobum arguit loquacitatis, contenditq́; Iobi liberos iusto Dei iudicio ob sua scelera deletos; spondens nihilominùs Deum ipsi propitium fore, & domus ruinas instauraturum, si ex animo illum coluerit. Quàm porrò caduca & instabilis sit hypocritæ domus, scirpi & aranearum telæ similitudine declarat. Et sicut simplicibus & rectis prospera pollicetur, ita hypocritis & iniquis aduersa comminatur.

1. RESPONDENS autem Baldad Suhites dixit:

2. Vsquequò loquêris talia, & spiritus multiplex sermones oris tui?

Baldad in quo Iobum iudicat se condemnat. BALDAD, dignitate inter amicos secundus, non vti Eliphaz vrbanâ quâpiam præfatione, sed ex abrupto verbis indignatione plenis vtens: Vsquequò, inquit, verba hæc ventosa & vana, & clamosas voces & sonitus multitudine innumeros, à sana tamen & religiosa mente vacuos effuties? Ita nimirum Baldad arcano sermonis Iobi sensu minimè intellecto nimis temerè de illo iudicabat, ipsemet in illud vitium grauissimè impingens, quod in innocente Iobo reprehendebat; vt illud Apostoli optimè in ipsum quadret: *Propter quod inexcusabilis es ô homo qui iudicas. In quo enim iudicas alterum teipsum condemnas; eadem enim agis quæ iudicas.* (Rom. 2, 1.) Quippe qui appellas Iobum in loquendo audacem & superbum, loquacem & vaniloquum; talis ipsemet esse conuinceris, dum falsa ista de Iobo dicis. *Spiritus multiplex quid hoc loco significet.* Illud autem *spiritus multiplex* ex omnium sententia significat verba ventosa, sonantia sine sensu, qualia proferri solent ab hominibus clamosis & loquacibus; in quibus videas *verborum quidem flumen, sed mentis guttam:* quod festiuè Theocritus aiebat de Anaximenis oratione, loquacis hominis & inconsiderati. Septuaginta reddunt, Πνεῦμα πολυρῆμον τοῦ στόματός σου: *Spiritus multiloquus oris tui*; Theodotion βαρύτατον, *grauissimus:* Chaldæus, *Sicut ventus magnus:* Pagninus, *Spiritus fortis:* Tigurina, *Verba oris tui sonabunt pertinaciam*. S. Hieronymus indicat significari à Baldado, non esse sobrium aut sanæ mentis Iobum, sed à furioso & vesano spiritu abreptum, illa verba, quæ duobus capitibus præcedentibus protulerat, tamquam vanos sine mente sonos fuisse locutum. Sed nil mirum est Baldadum tam iniquè de Iobi verbis sanè sanctissimis sensisse, cùm arcanum eorum sensum minimè perciperet, atque ipsemet diaboli fascino impediretur, ne veritatem iis contentam intelligere vllo modo posset; vnde factum, vt in sinistram semper illa partem acciperet, & in contrarium sensum detorqueret.

Iniustis grauia sunt verba iustorum. Pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 22. *Iniustis*, inquit, *semper grauia sunt verba iustorum, & quæ ad ædificationem prolata audiunt, hæc quasi superimpositum pondus ferunt. quòd de se apertè Baldad Suhites indicat dicens:* Vsquequò loqueris talia? *Qui enim vsquequò dicit, quia ædificationis verba iam portare non possit ostendit. Sed cùm corrigi iniqui despiciunt, benè prolata criminantur. Vnde & protinus subiungit:* Et spiritus multiplex sermonis oris tui. *Cùm multiplicitas in sermone reprehenditur, esse proculdubiò intelligentiæ grauitas in sensu denegatur. Qui enim multiplicitatem sermonis ori tribuit, profectò cordis inopiam reprehendit.* In quibus Baldadi verbis haud obscurè sanctus Doctor pharisaicum quid notat, quòd tam liberè doctorem suum diiudicet, carpat atque proscindat. *Pharisaicum est vitium dicta omnia in peiorem partem accipere.* Solent quippe Pharisæi non discendi studio audire, sed contradicendi; non vt aliquid salutis acquirant, sed vt aliquid calumniæ inuehant. Quo vitio etiamnum plurimi laborant, qui animo planè pharisaico conciones frequentant, non vt aliquid audiant, vnde proficiant; sed vt aliquid habeant quod calumnientur; & si quid fortè Concionatori minùs illis gratum exciderit, cum risu excipiant, sinistrè interpretentur, & aliò detorqueant; & tunc quidem libentiùs, si quem defectum eorum carpserit. In quo araneis haud absimiles videntur, quæ ex iisdem floribus, è quibus apes dulcissima mella legunt, noxia venena referunt.

Verbũ Dei cum alimento comparatur. Eamdem rem Auctor Operis imperfecti Homil. 38. in Matthæum alio exemplo illustrat, verbum Dei cum stomacho componens. Sicut enim alimentum, cùm sit vnum & simplicissimum, tot induit formas, colores & virtutes, quot sunt diuersa membra corporis, in quibus recipitur: non aliter Dei verbũ, cùm sit vnum & simplicissimum, tot diuersos effectus sortitur, quot sunt auditores, qui illud excipiunt. Ipse nobis Auctor rem totam suis verbis aperiat, quæ sic habent: *Et sicut stomacho subministrante vnumquodque membrum suscipit nutrimentum, & conuertit ipsum in se secundùm ipsam suam naturam: vtputa, quod suscipit iecur totum fit sanguis; quod autem suscipit fel bilis efficitur totum; quod autem ascendit in pulmonem phlegma fit; quod autem in mamillas totum efficitur lac: sic in Ecclesia Sacerdotibus loquentibus verbum omnes suscipiunt; vnusquisque autem conuertit illud secundùm proprium cor, ita vt vnum quidem verbum in cordibus rectis procedat ad vitam; in cordibus autem peruersis suscitatur ad iracundiam quasi bilis; in aliis autem operatur dilectionem dulcissimam quasi lac; in aliis verò odium*

odium quasi phlegma nociuum & expuendum. Sic ille. E quibus iam facilè erit cuilibet cognoscere qualem Dei verbum Iobi ore prolatum in Baldadi & sociorum cordibus effectum habuerit, cùm tam acerbas in ipsum regerant reprehensiones, ne dicam scommata despuant. *Ceterùm* (vt arguitè ad hunc eumdem versum idem S.Gregorius obseruauit) *praui cum recta reprehendunt, ne ipsi quæ iusta sunt nescire videantur, nota omnibus bona, quæ audiendo didicerunt, quasi incognita proferunt. Vnde & Baldad protinus adiungit:*

3. Numquid Deus supplantat iudicium? aut Omnipotens subuertit quod iustum est?

Verùm hæc B. Iob nec loquens negauerat, nec reticens ignorabat, qui in superioribus duobus capitibus Eliphazi sententiam, dicentis aduersitates in hoc mundo non nisi pro peccatis hominum immitti, & si peccatores à Deo flagellati conuerterentur, illos etiam in hac vita ad pristinum prosperitatis statum esse reducendos, doctissimè simul ac solidissimè refutauerat; ostendens pœnas peccatorum & iustitiæ præmium non in hac, sed in futura vita esse à Deo expectanda: sed Baldad, qui vel futuram vitam nesciebat, vel saltem nullam eius habebat rationem, sic Iobi verba intellexit; ac si dixisset Deum absolutè peccata non punire, nec benefacta remunerari; quod sine dubio diuinæ iustitiæ aduersaretur: cui proinde Baldad opponit dicens: *Numquid Deus supplantat iudicium? aut Omnipotens subuertit quod iustum est?* inferendo scilicet hoc ex Iobi verbis sequi, si Deus in hoc mundo aliquos peccati expertes affligeret, aut vltra delicti meritum pœnis temporalibus puniret, vel à peccato resilientibus & ad eum reuersis bona pristina non redderet.

Baldad malè putat Iobum diuinæ iustitiæ quidquam derogasse.

Ceterùm cùm iustitia duplici vt plurimùm ratione ac viâ corrumpi soleat, scilicet vel per astutiam alicuius sapientis, aut per violentiam alicuius potentis; Deus autem simul & perfectâ sapientiâ & omnipotentiâ prorsus infinitâ præditus sit; haudquaquam (vt D.Thomas ad hunc locum annotat) per sapientiam (quæ hîc Dei nomine intelligitur) quasi astutè agens supplantat iudicium; nec per omnipotentiam quasi violenter opprimens subuertit quod iustum est: quin potiùs (vt pulchrè S. Dionysius lib. de Diuinis Nominibus cap.8. docet) *vniuersa ordinat & determinat, omniaque ab omnium mixtione & confusione libera seruans, cuique conuenientia rebus omnibus tribuit, prout cuiusque congruit dignitati.* Quamobrem nomen hoc iustitiæ nequaquam simplici ratione, sed quadrupliciter omnino à Theologis de Deo prædicatur.

Iustitia Dei nec astutiâ corrumpitur nec potentiâ euertitur: omnia ordinat & seruat:

Primò quidem causaliter, in quantum Deus fons est & causa omnis iustitiæ; quoniam omnis iustitia, rectitudo & sanctitas tam Angelorum quàm hominum ab ipso est, tamquam tenuis quædam adumbratio iustitiæ illius infinitè perfectæ, & infinitè supra omnem iustitiam creatam eleuatæ.

est fons iustitia hominum & Angelorum.

Secundò formaliter; quia cùm suprema iustitia consistat in amore Dei (per hunc enim efficimur supremo modo conformes legi æternæ) & Deus ipse sit sublimissimus & plenissimus amor sui, necesse est ipsum esse formalem iustitiam, sublimissimam & plenissimam, infinitè perfectam, & infinitè supra omnem Beatorum iustitiam eleuatam.

Deus est formalis iustitia, quæ in amore ipsius consistit.

Tertiò dicitur iustus obiectiuè; quia ipse est obiectum & regula omnis iustitiæ & rectitudinis: ipsum enim amare suprema iustitia est. Nec obstat, quod reddere vnicuique quod suum est iustitia vocetur; quia hæc est iustitia humana & politica, quæ infima est: nos autem hîc de supremâ iustitia loquimur, per quam homo absolutè iustus dicitur coram Deo; & à qua etiam Deus iustus nominatur; quæ consistit in amore Dei & conformitate suprema cum lege æterna, in qua iustitia illa humana eminenter continetur.

Deus est obiectum omnis iustitia.

Quartò iustus dicitur vt Legislator & Iudex; quia summè amat iustitiam, & infinitè odit iniustitiam (id est opera mala diuinæ legi ac maiestati repugnantia) eamque sub æterna pœna vetat; iuxta illud Psalmi: *Virga directionis virga Regni tui: dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Denique ordinem iustitiæ à dæmonibus & hominibus decursu totius huius sæculi violatum restituet & instaurabit, vnicuique secundùm opera & merita sua reddendo: hoc autem fiet in extremo iudicio, quando Christus (cui Pater omne hoc iudicium dedit) iudicabit omnes homines & dæmones in conspectu & præsentia omnium Angelorum. Tunc enim (vt in Euangelio habetur) *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis; & tunc reddet vnicuique secundùm opera eius.*

Deus iustus Legislator & Iudex. Psal.44,8. Matth.16, 27.

De iustitia ergo Dei pro conclusione id breuiter dici potest, eam summam esse, infinitam, inflexibilem, quam neque vlla cupiditas, aut impotens animi furor aut timor aliorum possit corrumpere. Est enim in Deo iustitia, qualis à sapientibus solet pingi, virgo incorrupta, quam nulla constupret auaritia, nullæ violent sordes aut leuitas ambitionis, nulla inflectat vis aut metus; quæ non clausos habeat oculos, aut tæniâ obductos, sed vsque ad profundum ipsius animi persequatur scelus, & peruideat: neque vt Areopagitæ de nocte fert iudicium, sed clarissima in luce, atque, vt Nathan aiebat, *in oculis Solis:* cuius gladius pertingit vsque ad diuisionem animæ; & statera etiam otiosum verbum & iocos vrbanitatis expendit: cuius denique in animaduertendo seueritas sine exemplo est; hoc est tanta, quantam vix vllus cogitatione assequatur. Vnde Baldad Iobum sic arguit. q. d. Deus æquus est Iudex, qui neque leges in iudicando violat, neque puniendo insontem & impium absoluendo iudicia peruertit: quare cùm te tantoperè discruciat, aliquid profectò deprehendit iniustum quod puniendo coërceat. Ipsius quippe opinione nisi Iob delictis suis cruciatus illos meruisset, non ita fuisset à Deo flagellatus: in quo plane aberrabat, ex eodem ipso erroneo principio ducens argumentum, ad persuadendum quoque Iobi liberos peccasse, vtpote horrendo supplicio peremptos. vnde subdit:

Dei iustitia prorsus incorrupta. 2.Reg.12, 12. *Malè Baldad ex Iobi pœnis eum culpæ arguit.*

4. Etiam si filij tui peccauerunt

runt ei, & dimisit eos in manu iniquitatis suæ:

Quasi dicat Baldad: Sicut filij tui propter peccatum ab vltrice Domini dextera sublati sunt; sic tu ab eadem manu & modò cruciaris, & nisi maturè diuino furori occurras pœnitendo, tandem peribis. Ita Sanctius noster, qui ait eodem principio quo Eliphaz deceptum fuisse Baldad, dum Iobi filios peccatores fuisse asserit, & eam ob rem oppressos à ruente domo; neque quid admiserint sceleris ostendit. Dimissi autem dicuntur in manu iniquitatis suæ, id est traditi peccato: vt illud quasi diuinæ iustitiæ satelles & carnifex illatas aut Deo aut proximo vlciscetur iniurias. Dicitur autem peccatum punire scelerum reos, quia in causa fuit vt illi punirentur. Quomodo dicimus aliquem ab auaritia seu ambitione extinctum, quia illum duo isti affectus in vitæ periculum coniecerunt. Qui dicendi modus non solùm sacris, sed etiam profanis Scriptoribus vsitatus est. Sic in Genesi dictum est ad Cain: *Nónne si benè egeris recipies, sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit?* Quasi vltor, quòd causam mortis vndecumque locorum accersat, & teipsum alieno vulnere conficiat. Ita Cicero ad Atticum: *Vlciscentur*, inquit, *eum mores sui*. id est, Praui atque difficiles mores irritabunt homines, qui pœnas exigant ingenij morosi & intractabilis. Explicuit optimè Isaias huius loci sententiam ijsdem penè verbis: *Allisisti nos in manu iniquitatis nostræ*. quod statim in altero hemistichio per epexegesim exposuit: *Et peccata nostra abstulerunt nos*. Idem quoque Psalmista docet his verbis: *Virum iniustum mala capient in interitu*. Vbi pro *capient* in Græco est θηρεύσει, *venabuntur*, inuoluent retibus, venabulo transfigent. Hinc alij vertunt apud S. Chrysostomum, Παρανομίαι ἄνδρα ἀγρεύουσιν, *Iniquitates virum venantur*: quod doctus Pontifex pulchrè illustrat, aitque venationis nomen à pio Vate hîc positum, vt intelligamus tutum neminem & securum esse, qui vitio irretitur, tametsi opibus atque famâ & inter homines gloriâ celebrari videatur. Latet in insidijs linea, pinnæque obtenduntur, stygij canes ordine expectant, venatorij cultri splendescunt. Iniquitates virum venantur: cùm nihil minus cogitabit in plagas immittetur, vitam & sanguinem fundet suum. Hoc vtique Baldad etiam significat cùm ait: *Et dimisit eos in manu iniquitatis suæ:* Septuaginta reddunt, Ἀπέστειλεν ἐν χειρὶ ἀνομίας αὐτῶν: *Misit in manu iniquitates eorum*. Quod sic exponit auctor Catenæ: *Si nati tui suâ culpâ lapsi sunt; an non iustam pœnam tulerunt?* Vbi *iniquitates* scelerum pœnas esse dicit; & in manu actionem intelligit, malam vtique, quæ supplicio dignum opus molita est. Chaldæus reddit: *Dimisit eos in locum transgressionis suæ:* Tigurina: *Permisit eis euenire quod scelus eorum postulabat:* Pagninus: *Expulit eos è mundo propter præuaricationes eorum*. Quod autem Iobi filij, contrà quàm hîc temerè affirmat Baldad, non peccauerint asserit D. Chrysostomus Tom. 1. Homiliâ primâ de Iob; & patet ex ijs quæ superiùs ad capitis primi versum 2. & 4. annotauimus.

Quomodo peccator tradatur in manu iniquitatis.

Gen. 4, 6.

Isaiæ 64, 7.

Psal. 139, 12.

Iniquitates virum venantur.

5. Tu tamen si diluculo consurrexeris ad Deum, & Omnipotentem fueris deprecatus:

6. Si mundus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ:

His verbis Baldad Dei facilitatem proponit, excitatque Iobum, vt resipiscens assuescat primo manè preces castas fundere atque innoxiè viuere; Deum nimirum hoc modo placatum iri, & amplam domum iustitiæ cultu fortunatam restituendam, nullis perturbationibus obnoxiam. Hinc discant omnes religionis studiosi manè simul ac euigilauerint quàm celerrimè ad Deum confugere, atque ad illum mentem suam attollere. De iusto enim eximia est illa commendatio, quòd *cor suum tradit ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum*. Ita Salomon laude & prædicatione illum prosequitur, qui ad sapientiam *de luce vigilauerit*: in Græco est ὀρθρίσας, *qui manicauerit*, qui summo manè, primâ luce, subito à somno aciem mentis & promptam animi voluntatem ad parentem suum Deum adiecerit. Certè illud est piorum omnium, diluculo consurgere ad Deum. De qua consuetudine est idoneus testis, & omni exceptione maior, diuino afflatu pangens odas suas Dauid: *Deus Deus meus ad te de luce vigilo*: sciebat enim quietis solutionem & primum illud diei auspicium magni esse momenti ad felicem rerum omnium cursum, quæ deinde consequentur, vt dixisse mihi bellè & peritè videatur Hesiodus, *Auroram operis tertiam sortiri partem*; quasi plurimùm iam in negotijs processisse putandus sit qui benè inceperit. Debent igitur Christiani omnes statim atque euigilant mentem attollere ad potentissimum rerum omnium Dominum adorandum, à quo nobis vita, spiritus, salus, omnia; & singulari demissione se suaque illius sanctissimæ & augustæ voluntati subijcere. Nihil enim est conuenientius & rationi magis consentaneum, quàm vt creatura in suum Artificem, radius in Solem, stilla in Oceanum, effectus in causam feratur, & non priùs lux Solis aut lucernæ oculos quàm lumen piæ deuotionis mentem illustret. Illud adeò vi naturæ cognitum fuit, vt profani etiam auctores faciendum esse monuerint. Vnde est aureum præceptum Hesiodi in Operibus, *venerandum esse Numen*.

Ἠμὲν ὅτ' εὐνάζῃ, καὶ ὅτ' ἂν φάος ἱερὸν ἔλθῃ:
Et quando cubitum ieris, & quando sacra lux venerit.

Quem versum profani quidem Poëtæ, sed vera tamen diuinitus canentis, velut consecrat in Opere suo variegato. Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum. Fuit enim illa communis Ethnicorum opinio, manè Deos esse placabiles, & maximè in tribuendo benignos, & proinde adhibitâ modulatione illos veluti excitabant à somno & quiete, vt promptè ad sua dona largienda & benè faciendum accurrerent: quam in rem solemnes excitationes habuerunt, vt vespere dormi-

Manè diluculo ad Deum consurgendum.

Eccli. 39, 6.

Sap. 6, 15.

Psal. 62, 1.

Statim à somno Deus adorandus est.

Ethnici Deos manè placabiles esse dicebant.

dormitiones siue auspicabiles salutationes, quibus eosdem venerabantur Deos & propitios habere connitebantur. Meminit eius moris Arnobius lib. 7. contra Gentes: *Quid sibi volunt*, inquit, *excitationes illæ quas canitis matutini, collatis ad tibiam vocibus? Obdormiscunt enim Superi remeare vt ad vigilias debeant. Quid dormitiones illæ, quibus benè vt valeant auspicabili salutatione mandatis?* Sed in schola Christi nos monemur Deum Opt. Max. habere oculum, vt Isidorus Pelusiota lib. 4. Epist. 47. nominat, *ἀκοίμητον*, *non conniuentem*, numquam indormientem rebus nostris; neque opus adhibere illas veterum auspicabiles excitationes, cùm ille præueniat omnes potiùs incredibili genere beneuolentiæ, nosque excitet, vt in eius sinum confugiamus. Animaduerunt enim sancti Patres diuini amoris magnitudinem in hominibus excitandis, quòd statim vt elucet rationis vis in pueris donum quoddam mirandum impertit, quo icta mens & voluntas vt à magnete potentissimo in bonum rapiatur. Id donum S. Diadochus cap. 67. vocat *Theologiæ charisma & fœtum matutinum gratiæ Dei*; Ecclesiastici Auctor, *antelucanum*-illuminatum omnibus; Magnus Apostolus, *notum Dei* in omnibus manifestum; Regius Vates, *lumen vultus Dei*. Hoc idem mihi facere quotidie videtur idem bonus omnium parens Deus, vt manè subitò atque animus somno solutus est fœtum illum matutinum inspiret, & ni stultè ac sceleratè prohibeamus, dulciter illuminet, ad diei curriculum piè & Christianè inchoandum. Id ipsum Baldad hîc non obscurè insinuat cùm subdit:

Deus numquam dormit, sed ipse nos excitat ad pietatem, dummodò ad eum attendamus.

Eccli. 24, 44. Rom. 1, 19. Psal. 4, 7.

SI MVNDVS ET RECTVS INCESSERIS, STATIM EVIGILABIT AD TE.] Vbi notandum, quòd licet, vt paulò antè dicebamus, nihil à beata & felicissima mente sit alienum magis & remotum quàm iners otium, quàm languor, quàm inutilis somni abiectio; (semper enim agit & molitur quidpiam illa Numinis benefica prouidentia omnium moderatrix & custos, quæque omnem vniuersitatem curâ & præsidio suo complexa est;) in arcanis tamen Theologiæ symbolis diuino Numini non sine mysterio sacrum quemdam somnum & ex eo euigilationem attribui. de quibus pulchrè S. Dionysius Mystagogus sublimissimus in Epistola 9. quæ est ad Caium, ait: Θεῖον ὕπνον εἶ) τὸ ἐξῃρημένον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκοινώνητον ἀπὸ τῶν προνοουμένων· ἐγρήγορσιν δὲ τὴν εἰς τὸ προνοεῖν αὐτοῦ τῶν παιδείας ἢ σωτηρίας δεομένων προσοχήν: *Diuinum quidem somnum esse id quod in Deo arcanum est, & incommunicabile rebus ijs quæ prouidentiâ gubernantur; euigilationem verò esse ipsius prouidentiæ attentionem circa eos qui disciplina vel salutis indigi sunt.* Somnum itaque Deo tribuit vt sibi ipsi vacat, se contemplatur ipsum, seipso perfruitur: sub hac quippe ratione concipitur à nobis se supra res vniuersas attollens, seque intra se velut condens aut colligens quâdam soporis similitudine. At euigilationem eidem adscribit, vt res creatas administrat, omnia perlustrans, omnia fortiter suauiterque disponens. Quod sanè discrimen luculenter expressit Dauid in hæc verba: *Exurge, quare obdormis Domine?* &c. Postulabat nimirum opem & auxilium, rerumque suarum defensionem & promotionem, ad quam cupit Deum exurgere

Quid mysticè sit in Deo somnus & euigilatio.

Psal. 43, 24.

somnóve solui, ac si obdormiret dum nos nobis derelinquit, dum (velut sibi dumtaxat intentus) minimè alijs fauet. Sensus ergo Baldadi est. q. d. Ne cadas animo mi Iob, quòd te Deus iustus abiecerit, & tamquam dormiens te nihil curare videatur: rependit nempe tibi quod tuum est, pro crimine pœnam: attamen bono animo esto; non enim tecum adeò acerbè ac cum liberis tuis agere decreuit: illos videlicet in æstu peccati corripuit, tibi verò, vt cernis, vitæ tempus indulsit, si fortè ad meliorem mentem reuertaris: agedum igitur culpam celeriter deprecare, & horis matutinis, quæ precibus aptissimæ sunt, Dei clementiam implora, experimentoque disces Omnipotentem facilè exorari, & velut ad opem tuam expergisci, reddereque tibi prostrato domum pace ac iustitiâ prosperandam.

Baldad promittit Iobo ad Deum conuerso omnia prospera.

Sanè si Baldad hoc de culpæ remissione, ac diuinæ gratiæ amicitiæve reparatione dixisset, non omnino aberrasset. Catholicum enim assertum est, *Conuertimini ad me* (scilicet per gratiam excitantem, quâ homo præuenitur) *& ego conuertar ad vos.* At non debuit Baldad amissæ prosperitatis temporalis restitutionem cum conuersione ad Deum vniuersè conciliare, atque huic illam infallibiliter attribuere. Etsi enim ea instauratio interdum contingat; verumtamen neque semper neque tunc sanè ex pacto, sed ex miseratione diuina prouenit. At Baldadi verborum sensum audiamus, Iobo, si resipuerit, prospera cuncta pollicentis.

Zach. 1, 3.

7. In tantum, vt si priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis.

Quasi dicat: Longè aliter tibi accidet ô Iobe, si offensum propter peccata tua Deum orando & pœnitendo placaueris: qui non tantùm domus tuæ instaurabit ruinas, sed etiam omnibus cumulabit bonis multò quàm anteà luculentiùs, si illam pro communi scelerum diuersorio iustitiæ domicilium & pietatis reddideris. Eodem modo Nathan ex oraculo correpturus Dauidem, postquam Dei nomine beneficia amplissima ei collata recensuit, subiecit verba hæc: *Et si parua sunt ista, adijciam tibi multò maiora.* Atque in hunc quoque modum Baldad Iobum adhortatur vt pœnitentiam agat, quâ speret statum fortunatissimum; Deum quippe adeò liberalem, & in eos qui ad ipsum confugiunt misericordem esse, vt nullum beneficentiæ modum præfigat: speret proinde bona, non tantùm qualia ipse amisit, certè maxima; sed si ea parua videantur, multò ampliora, quæ largitori tanto facilè congruant. Hæc sanè Baldadi doctrina in arcano sermone diuinæ liberalitati mirificè consonat. Dauid nimirum, S. Petrus & alij minimè pauci, quos errati pœnituit, auctiore post lapsum quàm anteà gratiâ diuinitus cumulati sunt. Septuaginta verrunt: Ἔσαι οὖν τὰ μὲν πρῶτά σου ὀλίγα, τὰ δὲ ἔσχατά σου ἀμύθητα: *Et erunt priora quidem tua pauca, nouissima verò tua inenarrabilia.* Quæ certè verba vltimæ sortis exuberantiam apertè demonstrant. Ceterùm licet id aliquando etiam in hac vita quoad temporalia bona viris sanctis contingat, vt beato Iobo & Iosepho, semper tamen eucnturum non est viro bono sperandum; sed

Baldad addicit Iobo ad Deum conuerso bona prioribus maiora.

2. Reg. 12, 8.

Eximia Dei in pœnitentes liberalitas.

Non semper in hac vita propter pœnitentiam Deus bona temporalia restituit.

R

sed in futura vita rationes & spes suas repositas habere debet: nam huius vitæ bona non debentur bonis viris: siquidem pro præmio suorum officiorum non sunt eis à Deo proposita; sed ea tantùm quæ in futura æterna vita speramus. Quæ quidem toleranter crucem ferentes, & Christum caput nostrum imitantes, à Deo merebimur. Nec etiam huius vitæ incommoda & detrimenta pro pœnis sunt à Deo sceleratis hominibus instituta, sed ea tormenta, quæ in futuro sæculo eos manent.

Parua non parui facienda sunt in bonis sine in malis. Tropologicè docemur tam in bonis quàm in malis parua minimè parui ducere, vt quæ successu temporis multiplicantur & augentur in immensum. In bonis profectò modica initia despicienda non sunt, quæ paulatim in magnam abundantiam excrescunt. Quod significat illa sententia Baldadi Iobum ad iustitiam adhortantis: *In tantum, vt si priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis.* Deus, inquit, ob iustitiæ opera mentem tuam placatam reddet, & modica virtutum semina ita multiplicabit, vt ex incipiente perfectus & ex paupere
Zach. 4, 10. diues fias. Et in Zacharia scriptum est: *Quis despexit dies paruos?* Ac si diceret: Nemo debet diuitiarum tenuitatem aspernari, quia paucis bonis asseruatis bonorum abundantia superueniet: ita vicissim nec sunt malorum initia contemnenda, quia ex initio mali ad malum progredimur, & ex modico malo ad magnum malum currimus, & ex illo ad cordis duritiam festinamus.
Eccli. 19, 1. Prouerbium est non hominis, sed Dei: *Qui spernit modica paulatim decidit.* Nam, vt pulchrè S. Gregorius lib. 10. Moralium cap. 9. *si curare parua negligimus, insensibiliter seducti audenter etiam maiora perpetramus.* Et alio loco, in Pastorali: *Qui peccata minima flere ac deuitare negligit, à statu iustitiæ non quidem repentè, sed partibus totus cadit.* Modica itaque tenenda sunt, ne post parum relictum reliqua abeant, & nos pauperes vacuosque dimittant.

8. Interroga enim generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum memoriam.

Baldad prouocat ad antiquitatem. Ex praxi & veterum traditione probat id quod dixit, omnia Iobo prosperè euentura, si ad Deum toto corde conuertatur illumque deprecetur. Recogita quæso, inquit, & mente reuolue generationes præcedentes, & per annos eorum, qui nos immediatè præcesserunt, discurre: deinde ad illorum patres proauosque meditando conscende, & videbis Deum simili semper modo & ordine, numquam suam agendi seriem formamve peruertendo, processisse: quæ talis est, vt ijs qui ad eum conuertuntur, eumque deprecantur, auxilium suum impertiatur; & si aliquando in ruinam corruerint eos subleuet & erigat, illisque vt plurimùm maiorem quàm anteà bonorum omnium abundantiam largiatur.

Deut. 32, 7. Similis omnino locus est in Deuteronomio: *Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas; interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; maiores tuos, & dicent tibi.* *Traditiones magni facienda.* Doctrina nempe per manus piorum religiosorumque virorum ad nos traducta debet etiam haberi pro oraculo. Ex quo fit vt Ecclesia religiosè Traditiones (quas vocat) meritò amplectatur, quas S. Dionysius, Apostolorum coætaneus & Doctor grauissimus, pari cum Scripturis sacris honore ac veneratione dignas censet Eccl. Hierarchiæ cap. 1. cùm ait: *Substantia enim Hierarchia nostra sunt diuinitus tradita Oracula. Maximè verò ista Oracula dicimus veneranda, quæ à sacris nostris Initiatoribus, diuino Spiritu afflatis, in Scripturis sacris librisque theologicis tradita nobis sunt; vti & illa quæ ab iisdem viris sanctis subtiliori, non omnino dissita ab ordine cælesti insinuatione, de mente in mentem mediante verbo, corporeo quidem illo, simul tamen immateriato, sine scriptione, Institutores nostri sacrâ quadam traductione sunt edocti.* *Descriptio Scripturæ & Traditionum.* Vbi disertè Traditionem cum Oraculis componit, dicitque illam magis ad Angelorum locutionem accedere quàm Scripturam; quia licet ore quidem corporis instrumento fiat, in quo ab Angelica locutione deficit, qui sibi mutuo immediatè conceptus suos patefaciunt; fit tamen modo minùs materiali quàm Scripturâ, quia solo verbo, vbi in scripturis & calamus & atramentum, materiæ crassiores, adhibentur.

9. Hesterni quippe sumus, & ignoramus, quoniam sicut vmbra dies nostri sunt super terram.

Id est, Recens nati paucos dies viuimus, & ob eam rem non possumus per nos multam rerum scientiam comparare. *Vita breuis ars longa.* Fit enim scientia præsertim de officijs, experientiâ, vt docet Aristoteles lib. 2. Metaphysicorum; requirit autem experientia longum rerum vsum. Quocircà debemus in maiorum nostrorum doctrina versari, vt docti simus, & vt ex multorum hominum experientia scientia constet. Eodem argumento cum Baldado docet in principio Aphorismorum Hippocrates artem esse difficilem; *Ὁ βίος βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη μακρή: quoniam vita breuis, ars verò longa.* Hinc narratur Theophrastus animam agens naturam accusasse, quòd coruis ac ceruis alijsque nonnullis animalibus, quæ ad pastum & ventrem prona finxit, tam diuturnam ætatem dederit, homini verò ad intelligendum & agendum nato vitam dederit tam angustis limitibus circumscriptam, vt non posset omnibus perfectis artibus & doctrinâ erudiri. *Hesterni quippe sumus* (inquit Baldad;) id est, Nuper nati, noui & recentes: more scilicet Hebræorum, sicut *hodie* præsens; ita *heri* nuper præteritum, *nudiustertius* verò aliquamdiu præteritum tempus significat. *Hodie, heri & nudiustertius quid significent in Scriptura.* Sic ait Apostolus: *Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula;* pro eo quod est nunc, & anteà, & semper. Heb. 13, 8. Sicut ex profanis Terentius in Eunucho habet: *O populares, ecquis me viuit hodie fortunatior!* & Cicero in Orat. pro domo sua: *Hodieque Volaterrani non modo ciues, sed etiam optimi ciues fruuntur nobiscum hac ciuitate. Heri* verò & *nudiustertius* dum simul coniunguntur prouerbialem conficiunt hyperbolem, tempus nuper actum significantem, non solùm in sacro Codice pluribus locis, vt Exodi 4. vers. 10. 2. Regum 5. vers. 2. & alibi, sed etiam apud Græcos, Platonem

nem & Plutarchum, χθὲς καὶ πρῴην. Vnde cùm tam recentes simus, consequens est vt multa ignoremus, exiguam scientiam & modicam rerum experientiam habentes. Nam, vt postea Iob dicit, *in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.*

Iob 12, 12.

Hesternus dies praeteritum, vmbra futurum tempus significat.

Porrò sicut *hesternus dies* iam praeteritæ ac elapsæ vitæ, sic *vmbra* fugax futuræ aduenientisque denotat breuitatem, vt ex alijs Scripturæ locis colligere facile est. Ita postquam Rex Dauid orando dixerat, *Peregrini enim sumus coram te & aduenæ sicut omnes patres nostri*; statim addit iisdem quibus hîc verbis: *Dies nostri quasi vmbra super terram, & nulla est mora*: iuxta Hebraicum textum, *nulla est expectatio.* Similiter postquam per futurum dixerant impij, *Nemo memoriam habebit operum nostrorum*, mox subiungunt: *Vmbra enim transitus est tempus nostrum, & non est reuersio finis nostri.* Notum satis est quàm vana, fluxa & breuis sit vmbra: talis humana vita significatur. Hinc Iob infrà cap. 14. vers. 2. cùm dixisset, *Homo breui viuens tempore*, addit eum fugere sicut vmbram, & numquam in eodem statu permanere. Vbi lege quæ annotauimus. Eâdem vmbræ similitudine non rarò etiam vtitur Psalmista ad eamdem vitæ nostræ breuitatem fugacitatemque declarandam, cùm ait: *Sicut vmbra cum declinat ablatus sum*; quia cùm nocturnæ seu vespertinæ vmbræ plus spatij occupent, citiùs tamen dilabuntur, & sunt propiores nihilo. Quo sensu etiam Hesychius apud Agellium ait: Παρ' αὐτὰς εἰμὶ τὰς τοῦ βίου δυσμάς, καὶ ἔοικα σκιᾷ κλινούσῃ καὶ λήγούσῃ λοιπόν: *Ad ipsum vitæ occasum perueni, & sum vmbra iam inclinatæ atque ad finem properantis similis.* Hoc à Dauide iam citato vel à filio eius Salomone videtur mutuatus, qui ait: *Vmbra enim transitus est tempus nostrum.* Et: *Transierunt omnia illa tamquam vmbra.* Quæ est res refuga & fugitiua, nec potest detineri, vti nec ventus; cui ob eamdem rationem Iob cap. 7. vers. 7. vitam nostram comparauit. Vbi vide quæ annotauimus.

1. Paralip. 29, 15.

Sap. 2, 5.

Præsens vita vmbra comparatur.

Psal. 108, 23.

Sap. 2, 5.
Sap. 5, 9.

Quisquis itaque fugaci huic vitæ nimiùm afficitur & adhæret, quid aliud quàm ventum stringit & vmbram amplectitur; id est, frustraneo & inani labore consumitur? Verè pronuntiauit Dauid: *Homo vanitati similis factus est: dies eius sicut vmbra prætereunt.* Theodotion vertit ἀτμίδι; Symmachus, Ἀτμῷ ὡμοιώθη; id est, *Vapori similis factus est.* Quò S. Iacobus alludere videtur cùm ait: *Quid est enim vita vestra? Vapor ad modicum parens; & deinde exterminabitur.* q.d. Tu te fortè aliquid magnum esse putabas atque diuturnum, vapor es, inanissima & leuissima res, & quidem ad modicum parens. Quid instabilius eo quod numquam stat, sed more fluminis rapidi non ad mare, sed ad interitum decurrit? Quid inutilius eo, quod inanibus occupationibus distentum, sæpissimè sine vllo fructu pertransit? Quid vilius eo, quod in modum vaporis dissipatur, & ad nictationem oculi nusquam comparet? Homo reuerà vanitati similis factus est, & dies eius sicut vmbra prætereunt: vt sicut nihil vanitate inanius, nihil vmbrâ instabilius est; ita humanam vitam & inanem & instabilem & breuissimam esse discamus.

Psal. 143, 5.
Homo vanitas & vapor.
Iac. 4, 14.

Hinc nata sunt Prouerbialia ista tam in sacris quàm profanis Auctoribus passim obuia: *Dies vmbra*, & Σκιὰ ὁ βίος, *Vita vmbra*; vt Σκιὰ ὁ ἄνθρωπος, *Vmbra homo.* Quin imò à Pindaro vocatur homo σκιᾶς ὄναρ; *vmbræ somnium*; & à Sophocle καπνοῦ σκιά, *fumi vmbra*, & ab Æschylo εἴδωλον σκιᾶς, *vmbræ imago* aut *idolum.* Ad quæ sine dubio allusit doctissimus Lipsius, dum Epitaphium suum his versibus clausit:

Prouerbia humanæ vitæ inanitatem declarantia.

Humana cuncta fumus, vmbra, vanitas,
Et scenæ imago; & verbo vt absoluam, nihil.

10. Et ipsi docebunt te: loquentur tibi, & de corde suo proferent eloquia.

Hæc ad versum octauum referuntur, vbi Baldad iusserat Iobum interrogare generationem pristinam, & diligenter inuestigare Patrum memoriam; id est priorum temporum Annales & Historias peruoluere, vt ex ijs earum rerum, quas ignorabat, condisceret veritatem. *Historia enim* (vt Tullius lib. 2. de Oratore ait) *est testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis.* Neque enim aliter cum ijs, qui aliquot nos sæculis præcesserunt, colloqui possumus quàm per Scriptorum monumenta, in quibus vel ipsorum res fortiter ac prudenter gestæ nobis ad imitandum proponuntur; vel ipsimet docto calamo animi sui sensa candidè, sine vllo fuco, de corde suo (cùm littera non erubescit) ad totius posteritatis institutionem exararunt. Ab initio enim semper fuerunt aliqui, quos Deus multis & magnis cùm naturæ tum gratiæ donis atque ornamentis illuminauit, vt essent Oracula orbis terrarum, prodidascali humani generis, fidei & morum præceptores, qui diuinas reuelationes & vtiles animi sui commentationes posteritati reliquerunt: sunt illi quidem iam huic mundo & vitæ mortui, & ad præmia perfruenda euolauerunt, quorum gustum & suauitatem viuendo præceperant; sed viuunt tamen in doctissimis suis monumentis, & nobiscum versantur, & erudiunt omnes qui ad acroases illas diuinas animum adijcient.

Historia & librorum vtilitas maxima.

Ad istiusmodi itaque mutos ac mortuos Doctores, qui nudam, vt in se est, veritatem sincerissimè simul ac candidissimè omnibus patefaciunt, Iobum hoc loco Baldad remittere videtur, vt ex eorum disciplina doctior simul & melior euaderet. *Et ipsi*, inquit, *docebunt te, loquentur tibi*, & non ex ore suo tantùm, sed etiam *de corde suo proferent eloquia* sapientiæ. Cor enim, vtpote cognitionis & intelligentiæ sedes, ea dumtaxat profert quæ animus præmeditatus fuit (præsertim quando ad vtilitatem posterorum scripto quidpiam mandatur) os verò loquitur sæpè temerè, & à corde dissentit. Hinc Zenoni Cittico, apud Laërtium lib. 7. Numen consulenti, quonam modo in virum optimum posset euadere, responsum è cortina fuit, εἰ συγχρωτίζηται τοῖς νεκροῖς, *si mortuis concolor fieret.* Quod ille, vt erat altâ mente præditus, ad legenda veterum monumenta retulit, quòd sibi videretur cum illis fructuosissimè suauissimeque colloqui, & colorem inducere veluti quemdam mortuorum vitæ & morum

Libri sunt Doctores muti, qui veritatem optimè docent.

Quid sit mortuis concolorem fieri.

rum imitatione. S. Augustinus in Psal. 103. scribens eodem refert Dauidicum illud Oraculum: *Extendens cælum sicut pellem*, id est tamquam membranam; in qua Deus sui notitiam descripsit. Ibi enim diuinam Scripturam ait intelligi, quæ extenditur vt pellis animantium mortuorum, quòd post mortem Prophetarum, & Apostolorum & Heroum aliorum, qui diuino instinctu afflati cælestia nobis documenta dederunt, extendatur in omnem posteritatem, atque ad nos dilatetur, plusque etiam pertineat, quàm eorum hominum vox in vita patuerit.

Psal. 103, 2.

Scriptura per cælum intellecta velut pellis extenditur.

Sine sacra lectione languet animus.

Ex sacrorum sanè librorum lectione mirabiles in omnem partem fructus existunt, qui plurimùm vniuscuiusque animum excitare & inflammare debent, vt seriò in id studium incumbat, sine quo languet omnium mens & infatuatur. Præclarè S. Augustinus, vel quisquis sub eius nomine est Auctor Quæstionum noui & veteris Testamenti, quæst. 120. *Tale*, inquit, *est ingenium naturæ nostræ, vt torpescat, si vsus destiterit lectionis: quia sicut ferrum, nisi in vsu fuerit, aruginem contrahit; ita & anima, nisi frequenter diuinis exerceatur lectionibus.* Hanc ob causam S. Diadochus lib. de Perfectione spirituali cap. 68. vult in primis Deo votos plurimùm in sanctarum Scripturarum lectione occupari; tum addit: *Neque commentationes virorum disertorum negligamus, quorum fides ex sermone dignoscatur.* Huiusmodi autem libros à diuinis hominibus compositos Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum eleganter vocat λήθης φάρμακον, *oblinionis medicamentum*, quòd assiduè hominum memoriam exsuscitent ad diuina. At S. Dionysius omnino magnificè cap. 1. de Diuinis Nominibus θεουργικὰ φῶτα, *deifica lumina* nuncupat τὰς διδασκαλίας τῶν ἁγίων, *doctrinas Sanctorum*: quòd nimirum (vt S. Maximus ibidem exponit) lumen diuinæ cognitionis efficiant, eosque diuinos reddant, qui proditæ ab illis sapientiæ paruerint.

Libri sunt obliuionis medicamentum.

Sanctorum doctrina sunt lumina deifica.

Postquam ergo Baldad Iobum ad antiqua Scriptorum monumenta inuestiganda stimulasset, assertum suum naturali exemplo fulcire nititur.

11. Numquid virere potest scirpus absque humore? aut crescere carectum sine aqua?

Notat S. Hieronymus in cap. 18. Matthæi familiare esse Syris, & maximè Palæstinis, ad omnem sermonem suum parabolas iungere; vt quod per simplex præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplaque teneatur. Baldad itaque gentis suæ morem seruans, ad propositi sui probationem ex rebus corporeis desumptam introducit similitudinem, scirpi scilicet & carecti, quæ ad sui conseruationem copiosum exigunt humorem, & loca admodum aquosa & palustria requirunt; & per solam humoris & aquæ subtractionem facillimè, nullâ aliâ interueniente causâ, siccantur.

Syri & Palæstini parabolis multùm vtuntur.

Scirpus & carectum aquam amant.

Pro scirpo in Hebræo fonte est גמא *gome*: quod Septuaginta πάπυρος vertunt: quæ planta frequens est in Ægypto, & in sat magnam molem excrescit, & multiplicem vsum habet, ita vt eius quidem ligna nauibus fabricandis apta sint, phylira verò scriptioni pro charta subseruiant, flores denique ad Deos coronandos, Plinio teste, adhiberi soleant; qui lib. 13. Naturalis Historiæ cap. 11. *Papyrum*, inquit, *nascitur in palustribus Ægypti aut quiescentibus Nili aquis, vbi euagata stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum; brachiali radicis obliqua crassitudine; triangulis lateribus, decem non ampliùs cubitorum longitudine, in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modò cacumen includens; semine nullo, aut vsu eius alio quàm floris ad Deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno vtuntur; nec ignis tantùm gratiâ, sed ad alia quoque vtensilia vasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt; & è libro vela tegetesque, nec non & vestem, etiam stragulam, ac funes. Mandunt quoque crudum decoctumque succum tantùm deuorantes. Nascitur & in Syria ac in Euphrate circa Babylonem.* Sic ille. Quod autem papyrus nascatur in palustribus Ægypti, vel in aquis Nili stagnantibus, etiam Poëtis notum est. Quò spectat illud Ouidij lib. 15. Metamorphoseos:

Perque papyriferi septemflua flumina Nili.

Papyrus quid; eiusque vsus multiplex.

Eodemque alludit Lucanus lib. 4.

——————— Cùm tenet omnia Nilus,
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.

Item Martialis lib. 13.

Perdite Niliacas Musa mea damna papyros.

Sed hisce sacratius Isaiæ oraculum audiamus, quod de fluminibus Æthiopiam Meridionalem, quæ prope Ægyptum est, alluentibus ita loquitur: *Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ; quæ mittit in mare legatos & in vasis papyri super aquas.* Isaiæ 18, 1.

Istiusmodi ergo scirpo seu papyro Iobum, & carecto, id est loco caricibus seu iuncis consito, Iobi filios comparat: quorum ille quidem defectu humoris gratiæ diuinæ, vt Baldad temerè suspicabatur, virorem illum terrenæ felicitatis, quo non ita pridem floruerat, penitus amiserit; illi verò aquis diuinæ benedictionis in medio prosperitatis cursu destituti vlteriùs crescere non valuerint, sed subitâ domus ruinâ oppressi miserè interierint. Est enim scirpus & carex symbolum humanæ fragilitatis, simul & felicitatis, quam vtriusque viriditas adumbrat. Humor autem, quo huiusmodi scirpus augetur & viret, Deus est, seu gratia diuina; quæ cùm à Iobi filijs, vt Baldad perperàm argumentatur, abesset, statim aruerunt ac defecerunt. Neque aliam causam esse putat, cur Iobus nunc proximus sit interitui, nisi quòd ab eo Deus procul abesset, qui fucatam odit sanctitatem; qualem in Iobo hactenus fuisse criminatur: quamobrem ipsum hortatur, vt ad Deum verè atque ex animo conuertatur, à quo solo ad pristinum statum reduci, & antiquum robur ac vigorem recuperare possit: quod si fecerit, & per veram pœnitentiam ad Deum reuersus fuerit, spondet omnino fore, vt, sicut superiùs versu quinto & sexto indicauit, longè vberiùs quàm antè diuinæ benedictionis rore perfundatur; & fiat *tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.* Dummodò quippe diuinis fluentis proximè assistat, quodcumque demum lignum fuerit, quantumuis aridum & siccum, in flores &

Iob per scirpum & filij eius per carectum significantur, & cur.

Scirpus est symbolum humanæ felicitatis.

Aquis pœnitentiæ peccator vigorem recipit & fructum profert.

Psal. 1, 3.

& in fructus aletur immortales. Siquidem tota iusti felicitas ab adiunctis gratiæ aquis oritur; quibus cùm careat impius penitus exarescit, & tandem exscinditur, & in ignem mittitur. Sed postquam quis exaruit, vnde poterit sibi denuò acquirere viriditatem? sanè ab adiunctis lacrymarum aquis, quibus homo reparatur ad vitam æternam; & licet aridus omnino fuerit, pœnitentiæ lacrymis perfusus virorem gratiæ recuperabit, & iustitiæ fructus vberrimos germinabit. Quod enim præstabat vitalis olim fons in paradiso voluptatis, hoc in terra peccati modò præstat aqua veræ pœnitentiæ; quæ vel aridissimos quosque truncos repullulare facit, & in arbores fructiferas commutat. ad illam eleganti planè stylo adhortans Tertullianus lib. de Pœnitentia, *Rape*, inquit, *occasionem inopinatæ felicitatis, vt ille tu, nihil quondam penes Deum nisi stilla situlæ, & area pulueris, & vasculum figuli, arbor exinde fias illa, quæ penes aquas seritur, & in folijs perennat, & in tempore suo fructus agit, quæ non ignem, non securim videbit.* Ecce tibi quàm inopinata felicitas à squalore & contritione pœnitentiæ nascatur: mediante enim illâ, qui vel pulueris instar vel confracti vasculi iacebat, exurgit in arborem, & ad alta tendens mirificos salutis fructus affert.

12. Cùm adhuc sit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas arescit.

Felicitas impiorum flori scirpi similis. Pergit sub eadem scirpi & carecti parabola hominis impij, qualem esse Iobum opinabatur, momentaneam felicitatem & celerem interitum ob oculos ponere atque exaggerare. ac si dicat: Quid mirum est scirpum absque humore non virere, aut carectum sine aqua non crescere; cùm etiam adhuc in flore existens, antequam alicuius manu decerpatur, aut falce demetatur, ceteris herbis omnibus citiùs exarescat & marcescat? significans scilicet impios (quibus Iobum accensebat) tum etiam, cùm vel maximè opibus florere videntur, suopte nutu repentè sæpenumerò marcescere, & ante mortem bonis omnibus exutos præ mœrore penitus contabescere. Non absimili omnino sensu ac comparationis ratione Dauid eamdem ob causam

Psal. 118, 5. impios fœno assimilat dicens: *Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit.*

Gloria impiorum vt fœnum exarescit. Vbi benè notat S. Chrysostomus in Catena (quam in Psalmos Græcolatinam edidimus) non frustrà addi *tectorum*: Quamquam enim, inquit, illud ipsum etiam quod in terra pingui nascitur celeriter diffluat; maximè tamen id quod in tectis oritur, quia radicis robore caret à semetipso marcescit, cùm ob suam imbecillitatem minimè pertingat ad perfectionem.

Aptissimè sanè Propheta sacer cùm ex natura fœni tum ex constitutione loci impiorum hominum vilitatem fragilitatemque declarat. Talis nempe est prosperitas eorum qui viuunt in scelere & rerum sæcularium iucunditate. Quamobrem alibi, cùm tales minimè æmulandos ac zelandos monuit, rationem illicò subiunxit:

Psal. 36, 2. *Quoniam tamquam fœnum velociter arescent, & sicut olera herbarum citò decident.* S. Hieronymus vertit: *Sicut herba velociter conterentur.* In Hebræo enim est vox חָצִיר *chatsir* (quæ etiam hoc versu habetur) & significat *gramen longum*, quod sit pabulum bestijs, aut igni; & generaliter herbam sponte prouenientem, quæ dicitur עֵשֶׂב *bheseb*: pro quo Septuaginta sæpè vertunt χόρτος, *fœnum*, licet aliquando etiam à fœno condistinguant: vt in alio Psalmo, vbi de

terra dicitur, quod sit *producens fœnum iumentis & herbam seruituti hominum.* Vbi Septuaginta vertunt χόρτον καὶ χλοὴν: quod in Hebræo est Psal. 103, 4.

חָצִיר *chatsir* & עֵשֶׂב *bheseb*. Eadem similitudo in hoc sensu frequens est in Scripturis: vt in

illo, *Manè sicut herba transeat, vespere decidat, induret & arescat.* Qualem nimirum in Psal. 89, 6.

hoc puncto prudens Poëta in Comœdia describit his verbis: *Quasi solstitialis herba paulisper fui, repentè exortus sum, repentè occidi.* Quale item Colchicum est ephemeron, quod matutino cum lucifero nascitur, cum meridiano Sole viget, cum hespero lucente arescit. Vide plura de his infrà cap. 14. vers. 1. annotata. Sic etiam in

libris Regum dicitur: *Facti sunt velut fœnum agri*, &c. Et alibi sæpiùs eâdem similitudine 4. Reg. 19, 26.

humanæ conditionis imbecillitas declaratur; vti & hoc loco momentanea felicitas improborum. Ceterùm ipsam modò parabolæ applicationem ex ipsomet Baldado audiamus.

13. Sic viæ omnium qui obliuiscuntur Deum, & spes hypocritæ peribit.

Septuaginta vertunt, Οὕτως τοίνυν ἔσται τὰ ἔσχατα τῶν ἐπιλανθανομένων τοῦ κυρίου: *Sic igitur erunt nouissima eorum qui obliuiscuntur Domini.* Id est,

Qui obliuiscuntur Deum citò arescunt. Talis sors manet illos omnes, quos Dei præceptorumque eius obliuio cepit: nam licet illis in præsentiarum blandiori vultu fortuna rideat, & ad tempus florere videantur adinstar scirpi aut caricis in virore suo existentis; attamen ante alios arescunt, & pereunt, Deo tarditatem pœnæ ipsorum grauitate compensante.

Ingratitudo siccat fontem gratiæ. Nominatim autem taxat eos *qui obliuiscuntur Deum*, id est pessimo ingratitudinis vitio laborant, quod diuinæ largitatis ac beneficentiæ fontem (quantum quidem est ex parte Dei in nos alioquin iugiter manantem) penitus obstruit, & quodammodò exsiccat: vnde tales cùm nullum ampliùs cælestis gratiæ influxum percipiant, citò marcescant & exarescant necesse est. Nam, vt pulchrè S. Bernardus lib. de Contemptu mundi ait, *ingratitudo est ventus vrens, siccans fontes pietatis & fluenta gratiæ.* Deterrimus au-

Obliuio est summus gradus ingratitudinis. tem ingratitudinis gradus, teste Senecâ, est *obliuio*: Nam *ingratus est*, inquit, *qui beneficium accepisse se negat quod accepit; ingratus item qui non reddit; ingratissimus omnium qui oblitus est.* Cuius rei causam hanc attulit grauis Auctor lib. 3. de Beneficijs cap. 1. *Quia numquam fieri gratus potest, cui totum beneficium elapsum est.* Vnde nemo gratiarum immemor est vmquam gratus inuentus. Hoc certè naturæ lumine cognitum est, in eoque Gentes omnes consentiunt, homine ingrato atque immemori alienæ beneficentiæ nihil esse odiosius, nihil detestabilius; adeò vt Comicus quidam non ineptè

dixerit, *Ingrato homine nihil peius terra creat.* 2. Tim. 3.

Sic Apostolus cùm sæculi fæcem & colluuio-

 nem

nem describeret, atque homines scelere perditos & irreligiosos velut in classes diuersaque genera dispertiret, nominat inter alios *ἀχαρίστους*, *ingratos*, beneficiorum immemores. Vnde inter multa crimina, quorum in idololatriam causa reijcitur, à Sapiente numeratur *Dei immemoratio*; vel, vt in Græco est, *χάριτος ἀμνησία*, *gratia immemoratio*. Dei quippe dona illustrissima nullâ vmquam debent obliuione deleri, nullâ ingratitudinis significatione extenuari. Quia verè dignus est beneficium amittere qui non agnoscit, & ingratus existens oculos & affectum in cælum non tollit, & Deum in se beneficentissimum munerum largitorem extollere & prædicare non curat. Certè *si gratiam homini non referre simile homicidio est; quantum crimen est, Deo non referre?* inquit Ambrosius.

Sap. 14, 26.

ET SPES HYPOCRITÆ PERIBIT.] Quia nimirum frustrabitur eo quod sperauerat, & excidet spe suâ. Atque hæc est totius de scirpo & carecto parabolæ applicatio. Nam, vt benè S. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 24. notat, *scirpi vel carecti nomine hypocrita vitam signat, qua speciem quidem viriditatis habet, ad humanos vsus fructum vtilitatis non habet; qua sterilitate operis arida permanens solo sanctitatis colore viridescit*, &c. Sicut ergo scirpus sine humore non viret, nec pulchram illam viriditatis speciem ostentat, nisi aquis irriguus sit; sic & hypocritæ, si non adsint spectatorum oculi, quorum laudem exoptant, ab operibus bonis cessant, & illam, quâ præstare solebant, viriditatem deponunt. In cuius rei confirmationem id possumus obseruare quod Ludouicus Viues, Scholiastes S. Augustini, in lib. 21. de Ciuitate Dei cap. 16. de Diogene Cynico refert: ille ceterorum more Philosophorum, qui solam hominum laudem intendebant (vt S. Augustinus ibidem docet) multa sanè horrenda faciebat, vt omnium oculos ad se suspiciendum mirandumque conuerteret: idcircò cùm mediâ hieme in gelidissima se lauaret aqua, & frequens populus id spectans miserius hortaretur, vt sibi parceret, Plato, qui simili infirmitate laborabat, & ex seipso quid Diogenes intenderet nouerat, exclamauit: Si vultis eius misereri discedite: cessantibus enim oculis spectatoribus cessabit eius opus; quod tantùm durabit quamdiu permanentes oculos spectantes se viderit. Hypocrita enim opera sua perdidisse se putat, si à nemine conspiciatur. Hoc nempe proprium est hypocriseos, vt sit genus quoddam simulationis & vitium, quo quis fictis & adscititijs operibus callido artificio vsurpatis, ad sanctimoniam in hominum luce oculisque ponendam, famam sibi & nominis existimationem aucupatur. Non enim sanctus esse appetit, sed videri, & vocari: vult scire diuina eloquia, nec tamen facere: vult rectè loqui, non tamen viuere.

Hypocrita scirpo & carecto similis.

Diogenes Cynicus vana gloria mancipium.

Quid sit hypocrisis.

Est planè stultum vitij genus, index puerilis animi & minuti, vltrò in eculeum & crucem incurrere, difficilia opera suscipere, grauia pati, vt falsi honoris vmbrâ fruaris, nullo alio fructu, nisi vt homines te irrideant, Deus viuum mortuumque excruciet. Hinc hypocritæ in Apocalypsi D. Ioannis symbolicè describuntur equi pallidi effigie, in quo mors inequitet, vt volunt Hugo Cardinalis, Richardus à S. Victore, alijque: pallidumque volunt dictum, horridiorem, exhaustum, debilitatum, non lætum & nitentem, ob labores quos sustinent in simulanda sanctimonia: nam seduli ædes sacras & domicilia pietatis circumeunt, carnis macerationem adhibent, ieiunio exterminant facies suas, & alia faciunt, quæ Euangelij Scriptores enumerant dum agunt de Scribis & Pharisæis, quorum vita specimen fuit huius impiæ & infandæ simulationis. Apud D. Paulum dicuntur in hypocrisi loquentes mendacium & cauteriatam habere conscientiam, videlicet afflictam & igneo ardore vexatam, qui patientissimè notas à dæmone impressas doloresque magnos pro nihilo ferant, & tetro ardore puteant. Ita Pharisæi, cùm pietatem fingerent, euerterent innocentiam, Dei sapientiam illuderent, in ima ora vestis talarisque togæ spinas adhibebant non sine cruciatu corporis acerboque sensu; vt aculeis icti cùm ingrederentur, visique ab hominibus, patientis animi laudem colligerent. Quæ stultitia est atque impiæ mentis error, sustinere grauia nullo lucro, nisi vt pœnam fœnereris; religionem adhibere ad conculcandam religionem; virtute abuti in ipsius virtutis opprobrium; adhibere diuinum cultum in contumeliam sanctissimi Numinis; artificio malitiæ bonum velle videri? Illudunt impiam illam vecordiam Patres & miserantur, & auctoratos illos dæmoni & vanitati cum Simone Cyrenæo componunt, qui fumo angariati sint ad crucem ferendam, ad laboriosæ vitæ genus inutiliter exorbendum. Sanctus Petrus cognomento Chrysologus Serm. 7. vocat pestilentiam, *qua remedijs creat morbos, conficit de medicina languorem, sanctitatem vertit in crimen, placationem facit reatum, generat de propitiatione discrimen.* Vbi etiam eleganter hypocrisin nominat *virtutum fucum, tineam sanctitatis; qua crudeli arte virtutes truncat mucrone virtutum, ieiunium ieiunio perimit, oratione orationem euacuat*, &c. Quomodo autem spes hypocritæ pereat ostendit Baldad cùm subdit:

Stultum hypocriseos vitium.

Hypocrita equo pallido assimilantur. Apoc. 6.

1. Tim. 4, 2.

Hypocritæ martyres diaboli.

Hypocritæ sine lucro se affligunt.

Hypocrisis est pestis & tinea sanctitatis.

14. Non ei placebit vecordia sua; & sicut tela aranearum fiducia eius.

Vecors planè est (inquit Sanctius noster) & stuporis intolerabilis ille, qui placere se Deo putat specie tantùm externâ atque fucatâ sanctitatis; quasi Deus illudi posset & capi falsâ rerum imagine. Qui autem in eiusmodi sanctitate sibi placet, nititurque quasi aliquo fundamento solido, similis est illi qui vestigia sua aut domum in tenui ac fragili aranearum tela fundare velit, aut illâ telâ suam induere nuditatem: qua in re & suum ostenderet stuporem ac vecordiam, & alijs se irridendum præberet. Aranearum tela prouerbiali formâ apud Hebræos sumitur pro re vilissima, quæque facilè dissipari potest; cùm tamen magno aranearum labore ex earum visceribus elaborata sit. Sæpè hoc prouerbium in Scriptura legimus. Illius sensum explicuit Isaias; qui cùm dixisset de impijs, *Telas aranea texuerunt*, mox addidit: *Tela eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis: opera eorum opera inutilia.*

Hypocrita stupor & vecordia.

Aranearum tela pro re futili dicitur per prouerbium.

Isaiæ 59, 5.

Dauid

Dauid quoque in omnem partem oculatus, qui clarissimo in lumine & naturæ & gratiæ cursum intuebatur, cùm vellet vitæ humanæ imbecillitatem ante oculos subjicere, hanc imaginem excogitauit: pingit enim vilem araneam inutili se labore cruciantem & penitus euiscerantem, tum similem esse hominem pronuntiat:

Psal. 89, 10. *Anni nostri sicut aranea meditabuntur*: vel, vt legunt Septuaginta, ἐμελέτων, *meditati sunt*. Quem locum illustrat in hunc modum Scholiastes: Hæc, inquit, vita nostra omnis est imbecilla sicut telæ aranearum. subdit hîc vocari meditationem συνεχῆ ταλαιπωρίαν, *assiduam afflictationem* & miseriam. Et S. Hieronymus Epistolâ ad Cyprianum araneæ meditationem ait dici *infirmitatem operis illius*. Quid igitur sunt anni nostri? quid vita, quam hic degimus, in quâ prudentiâ consilioque nostro gestimus, & magnificè glorioseque extollimur, in qua nos posse humana omnia moderari ad reliquorum omnium admirationem confidimus? Nihil aliud nisi araneæ meditatio ταλαιπωρία, laboriosa quædam mentis exercitatio, friuolum opus atque inutile, & difficilium nugarum plenissimum; in quo dies & noctes ordiendo & texendo casso labore mens consumitur. Hinc tenduntur cogitationum fila tenuia, & in orbem atque in gyrum ægri capitis consilia nectuntur, animi proposita figuntur, ilia rumpuntur, cor exsuccum & exenteratum languescit; muscæ captantur, iamque spe & expectatione deuorantur, cùm modicus venti aduersi flatus inanem illam paraturam, subtilium textum cogitationum, vana molimina, perennium vigiliarum meandros, solicitudinum plexus, illam denique araneæ meditationem, vt pompam quamdam imbecillitatis humanæ, subitò frangit & euertit.

Vita humana similis meditationi aranearum.

Quæ in aranearum opere consideranda sint maximè.

Consideranda hîc cum D. Gregorio multa circa aranearum telas, ex quibus domunculas sibi faciunt, quæ cum moribus hypocritarum apprimè consentiunt: Primùm, nullum esse opus subtilius, nec maiori ordine compositum inter animalium opera ceterorum, quàm telam araneæ, quam sæpè admirantes conspicimus.

Deinde, nullum esse animal, quod ita laboret in opere suo sicut aranea. Cetera enim animalia conficiunt opera ex his quæ illis extrinseca sunt: v. g. ex paleis luto coagulatis hirundo aliæque aues nidum exstruunt; aranea verò ex intimis præcordijs, ex ipsismet suis visceribus fila trahit, quibus telam ordiatur. Deinde cetera animalia domunculas aut nidos, aut foueas sibi sub breui spatio conficiunt; aranea autem hinc inde texens procedit, egreditur & regreditur, & sæpè ab vno loco in alium longè distantem opus extendit.

Denique, nullum esse opus, quod faciliùs dissipetur & pereat: nec enim requiruntur mallei ferrei, aut secures, aut bombardarum ictus, aut lancearum vibrationes; sufficit leuis aër ad telam penitus dissipandam, vt vltrà non solùm ipsa tota, sed nec eius pars aut filum appareat.

Tandem totum opus tanto labore confectum, ordinatum tantummodò est ad muscas & cinifes capiendos, quibus aranea sustentatur: talis quippe pastus tali animali dignus.

Huiusmodi prorsus sunt hypocritarum opera, telis aranearum simillima. Primò videntur eorum opera esse ordinatissima, magnâ discretione perfecta: hoc enim tantò magis procurant, quantò solicitiùs contendunt, ne aliquis defectus in eorum operibus & in eorum actionibus deprehendatur.

In quibus opera hypocritarum aranearum telis similia sint.

Secundò, summo cum labore talia opera faciunt. *Mirâ abstinentiâ se affligunt* (inquit D. Gregorius lib. 8. Moral. cap. 30.) *omne robur corporis atterunt, & quasi carnis vitam in carne viuentes extinguunt; sicque per abstinentiam morti appropiant, vt penè quotidie morientes viuant, Veritate attestante, quæ ait: Exterminant facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes. Nam ora pallescunt, corpus debilitate quatitur, pectus interrumpentibus suspirijs vrgetur*, &c. Matth. 6, 16.

Tertiò, tam facilè opus eorum dissoluitur, & tela, quam orsi fuerunt, consumitur, vt leui flatu venti dissipetur & pereat. *Quia quidquid hypocrita cum labore peragit* (inquit ibidem S. Gregorius) *aura humani fauoris tollit; & dum in appetitu laudis opus deficit, quasi in ventum labor euanescit.*

Tandem si inquiras, quid miser grandi suo labore intendat; inuenies eius spem similem esse araneæ, quæ nihil aliud nisi muscas & cinifes resonantes captare constituit, humanam scilicet laudem, transitoriamque, momentaneam ac inanem gloriam, quâ pascitur, quam aucupatur; similis Ephraimo, de quo Propheta dicit: *Ephraim pascit ventum.* Oseæ 12, 1.

Meritò igitur fiduciam hypocritæ cum araneolæ textu comparat, qui leuissimæ rei attactu & ventulo exiguo frangitur. Verè *sicut tela aranearum fiducia eius.* Quasi diceret: Qui in se confidit, infirmissimâ re nititur, quæ sustentare non possit: ruet igitur, & illudetur. Septuaginta vertunt, Ἀράχνη δὲ αὐτοῦ ἀποβήσεται ἡ σκηνή: *Aranea autem euadet eius tabernaculum*: S. Augustinus transtulit, *Araneis implebitur tabernaculum eius.* Id est: Interibit ipse cum posteris suis; ita vt non supersit qui habitet in tabernaculo eius, & vacuam domum araneæ occupent. Quo ferè sensu etiam Osee ait: *Quoniam in aranearum telas erit vitulus Samariæ.* id est: Non coletur ampliùs pro Deo, sed vt vile quid & abiectum sordibus & cassibus aranearum implebitur; vel potiùs in nihilum redigetur, sicut solent telæ aranearum in fila resolutæ difflari & dissipari. Est quippe aranea eiusque tela symbolum fragilitatis ac tabitudinis, vti S. Augustinus in Psal. 38. annotauit dicens: *Quid tabidius aranea? animal ipsum dico. Quamquam & ipsis telis aranearum quid tabidius? Attende & ipsum animal, quàm tabidum est: pone supra leuiter digitum, ruina est: nihil omnino tabidius.* Vnde Dauid ait: *Tabescere fecisti sicut araneam animam eius.* pro quo Symmachus vertit, Καὶ διέλυσας ὡς ἀράχνην τὸ ἐπιθυμητὸν αὐτοῦ: *Et dissoluis tamquam cariem desiderabile illius*: S. Hieronymus, *Et posuisti quasi tineam desiderabilia illius.* Sicut enim aranea facilè perit, & tinea, si objiciatur Soli, diffluit & interit abiens in auras; ita hominis hypocritæ desiderium & spes, vita, status, conditio fugacissima sunt, & corruptelæ maximè obnoxia.

Oseæ 8, 6.

Aranea symbolum tabis & fragilitatis.

Psal. 38, 12.

15. Innitetur super domum

ſuam,& non ſtabit: fulciet eam, & non conſurget.

Domus & opus impij non fulcietur.

Explicatur vis & vſus prouerbij paulò antè allati; & quare hypocrita dicatur aranearum telas operatus; quia ſcilicet non plus habebit firmamenti in domo, quam magnis ædificauit impenſis, quàm ſi telas è ſuis viſceribus aranearum in morem texuiſſet. Vnde liquet, quàm ſit ſtultum re adeò fragili niti velle, quæ leuiſſimo fortunæ tactu flatuve deijcitur. Liquet etiam vanos eſſe conatus impij ſatagentis rem inconſtantiſſimam ſtabilire,cùm nequeat illa diu conſiſtere. Nihil enim firmum, nihil fixum & ſtabile eſt, quod Dei ſit præſidio deſtitutum. Atque adeò ædem ſuam Deus, quam ſibi in Hieruſalem ędificari imperauerat,in qua ob eam rem Iudæi, cùm eſſent ſcelerati, ſpem maximam ſubſidij poſuerant, vt vanam huiuſmodi ſpem & fallacem oſtenderet, euerti voluit; ſicut eſt per Ieremiam minatus dicens: *Faciam domui huic, in qua inuocatum eſt nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, & loco quem dedi vobis, & patribus veſtris, ſicut feci Silo, & proijciam vos à facie mea.*

Nil ſtabile abſque præſidio Dei.

Ier.7,14.

Septuaginta hunc verſum reddunt hoc modo, Ἐὰν ὑπερείσῃ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, οὐ μὴ στῇ· ἐπιλαβομένου δὲ αὐτοῦ, οὐ μὴ ὑπομείνῃ: *Si ſuffulcerit domum ſuam, non ſtabit; & cùm cœperit, non permanebit.* Vbi conatus impij domum firmam perpetuamque molientis; è contrario verò ira Dei demolientis euertentiſque notatur. Hinc ampla diuitum iniquorum palatia vel cœpta non perficiuntur, vel abſoluta breuì corruunt.

Opus hypocritarum futile & ſtultum.

Oſtendit autem quàm ſit ſtultum & futile hypocritarum opus, quod & nullum apud Deum pondus habebit, & quod ſtolido homini hypocriſis imponit, onus non ſolùm inutile, ſed etiam intolerabile eſt. Eſt enim durum ſimulare diu quod non eſt alieno fuco; aut quod eſt perpetuo quodam artificio & immenſo labore diſſimulare. Hæc ſanè doctrina Baldadi, ſi benè adaptetur, deriueturque in eos, qui abiectâ Dei curâ res caducas diligentiſſimè conquirunt, ad mores corrigendos prodeſſe poterit, quidquid ille cogitaret, dum eam promeret. Multa quippe amicorum Iobi pronuntiata & vera & grauia ſunt; tametſi Iobo, qui eis minimè indigebat, obtrudi non debuerint. Pergit autem Baldad ſententiam poëticè excurrentem pertexere cùm ſubdit:

16. Humectus videtur antequam veniat Sol, & in ortu ſuo germen eius egredietur.

17. Super aceruum petrarum radices eius denſabuntur, & inter lapides commorabitur.

Hic locus difficilis eſt & obſcurus; quem variæ Interpretum lectiones & auctorum expoſitiones, quas Sanctius & Pineda recenſent, difficiliorem reddunt. Sed non errabimus, ſequentes mentem ſanctorum Patrum tam Græcorum quàm Latinorum, ſignanter Philippi Diaconi, B.Gregorij, D. Thomæ & Bedæ; qui exiſtimant Baldadum his verbis perſiſtere in ea quam cœperat metaphora ſcirpi, explicaturum hypocritæ mores & ſortem: quam, quantum exiſtimo,ita ad viuum exprimere conatus fuit, vt incipiens deſcribere hypocritam à ſcirpo, deinceps de ipſo hypocrita ſolummodò loquatur; & quæ hîc dicit non ſcirpo, ſed hypocritæ tantùm conueniant. Solis nomine (inquit S.Gregorius lib.8. Moralium cap.33.) Chriſtus exprimitur: hic adueniet tamquam Sol, & orietur clarus in die iudicij; *quando illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.* de quo ad litteram per Malachiam dixit Deus: *Ecce dies veniet ſuccenſa quaſi caminus* (diem iudicij indicat:) *& orietur vobis timentibus nomen meum Sol iuſtitiæ.* Aptè (inquit S. Hieronymus in cap.4. Malachiæ) dicitur, quod orietur vt Sol; quia omnia patefaciet, & manifeſtiſſima reddet. Sol (inquit ibidem Ribera noſter) quaſi reſtituit rebus ſuum colorem, quem nox abſtuliſſe viſa fuit; iuxta illud Poëtæ lib.6. Æneidos:

Hypocritæ mores per metaphoram ſcirpi explicantur.

Chriſtus Solis nomine intelligitur.

1.Cor.4,5.

Malach.4,3.

——— *Et rebus nox abſtulit atra colorem.*

Quod imitatus Prudentius dixit:

Rebuſque iam color redit
Vultu nitentis ſideris.

Orietur propterea Chriſtus ſicut Sol; quia vnuſquiſque ſub claritatis illius ſplendore verum ac genuinum vultum ſuum referet. Vnde, quod noſter legit, *Iis qui diligunt aduentum eius;* S.Auguſtinus ſæpè legit, *Qui diligunt manifeſtationem eius.* Quaſi aduentus eius futura ſit illius manifeſtatio, & tamquam quidam Solis ortus,qui ſe ſplendentem & omnia illuminantem exhibebit. *Antequam hic Sol veniat* (inquit ſanctus Gregorius) *humectus videtur ſcirpus; quia priuſquam diuina diſtrictio in iudicio candeat, omnis hypocrita infuſum ſe ſanctitatis gratiâ oſtentat; quaſi virens aſpicitur, quia iuſtus æſtimatur; honoris locum obtinet, gloriâ ſanctitatis pollet, à cunctis ei veneratio defertur, opinione laudis extenditur. Ante Solis aduentum germen ſuum ſcirpus oſtentat, quo pulcher apparet,* &c.

1.Tim.4,8.

Scirpus ante Solis ortum, & hypocrita ante iudicium viget.

Et ſi quæras quid hypocrita per huiuſmodi opera intendat; *Super aceruum*, inquit, *petrarum radices eius denſabuntur, & inter lapides commorabitur:* Septuaginta vertunt, Ἐπὶ συναγωγῇ λίθων κοιμᾶται: *In congregatione lapidum dormit*, aut quieſcit: Scholion habet, Ἐπὶ βουνὸν ῥίζαι αὐτοῦ: *Super collem radices eius.* Quæ verba ſunt ex eo difficilia, quòd ſcirpo non videantur conuenire; qui non radices ſuper petras mittit, nec inter lapides oritur, ſed ad aquarum decurſus, & in locis humentibus, non in collibus naſcitur, ſed in conuallibus. Omnem tamen difficultatem aufert, quod diximus Baldadum (qui in ſcirpo hypocritam primò deſcribendum aſſumpſerat) nunc relicto ſcirpo,ea quæ ipſi tantùm hypocritæ conueniunt elegantiſſimè exprimere. *Quid radicum nomine* (inquit ibidem S.Gregorius cap.35.) *niſi latentes cogitationes & intentiones accipimus? quæ in occulto prodeunt, ſed in oſtenſione operum per apertum inſurgunt. Sicut & de verbi ſemine per Prophetam dicitur: Hoc quod ſaluatum fuerit de domo Iuda, & quod reliquum eſt, mittet radicem deorſum, & faciet fructum ſurſum. Radicem quippe deorſum mittere, eſt cogitationem bonam in abditis multiplicare;*

Cogitationes ſunt radices operum.

Iſaiæ 37,31.

tiplicare; fructum verò sursum facere, est per efficaciam operis recta quæ cogitauit ostendere. Lapidum verò nomine in sancta Scriptura homines designantur, sicut sanctæ Ecclesiæ per Isaiam dicitur: Isaiæ 54, 12. *Ponam iaspidem propugnacula tua & portas tuas lapides sculptos. Quid namque lapidum nomine intelligi vellet explicuit subdens, Vniuersos filios tuos doctos à Domino. Et sicut admonente* 1.Pet.2,5. *Petro dicitur: Et vos tamquam lapides viui superædificamini domus spiritualis. Hoc itaque loco quia lapides dicti sunt, sed tamen viui minimè dicuntur, nudâ appellatione lapidum permisti possunt reprobi & electi figurari.*

Hypocritæ tantùm laudes humanas spectant, & in aceruis petrarum radices mittunt.

Scirpus itaque iste, qui inter lapides commoratur, super aceruum petrarum radices densat; quia hypocrita omnes suas cogitationes in exquirenda hominum admiratione multiplicat. Per omne enim quod hypocritæ faciunt, quia occultis cogitationibus laudes hominum requirunt, quasi radices scirpi in aceruum petrarum mittunt: vnde & factis suis perpetuò arbitros requirunt, ibique mentis suæ intentionem auidiùs reponunt, vbi maiorem hominum aceruum & congeriem vident. de quibus Dominus: Matth. 6, 16. *Exterminant facies, vt appareant hominibus ieiunantes*, &c. Ex his intelliges illorum stoliditatem, qui petras inquirunt, vt super eas mittant radices. Quem humorem putas extrahere posse herbas, quæ super aceruum lapidum suas radices miserint? paruum certè & exiguum: quamobrem & semen, Luc.8,6. *quod cecidit super petras, natum statim aruit; quoniam non habebat humorem.*

Quidam homines lapidibus duriores.

Sunt aliqui homines lapidibus ipsis duriores, ex quibus aquam abundantem trahere opus est diuinæ virtutis, per quam eduxit aquam de petra. Optimè istorum hominum duritiem Philosophus ille intellexit, qui vt assuesceret non commoueri, nec irasci contra homines petita negantes, primò ad petras accedebat, petens supplex ab eis quod ab hominibus postulare intendebat. Sæpè enim idem est ab hominibus atque à durissimis petris aliquid præstolari aut expectare. Qui omnes mentis suæ cogitationes ac intentionis suæ radices super petras collocat, quem credis extracturum humorem? Exilem sanè & exiguum; ad minimum caloris æstum, aut ad leuem flantis venti auram exsiccandum & consumendum.

Radices cogitationum in Deo Patre ponenda.

Alium profectò nobis locum designat Christus, in quo radices mittamus, ipsum scilicet Patrem cælestem, qui est pelagus infinitæ substantiæ, ex quo omnia bona promanant; in quem Ierem.17, 8. qui radices miserit, *non erit sollicitus in tempore siccitatis, neque cùm venerit æstus*, vt dixit Ieremias. In Deo item iustorum radices fixas exponebat Spiritus sanctus de illis dicens in Sapientia: Sap.5,17. *Cogitatio eorum apud Altissimum.*

18. Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicet: Non noui te.

19. Hæc est enim lætitia viæ eius, vt rursum de terra alij germinentur.

Impij à Deo exterminantur.

Quòd si, inquit, Deus iratus (vti solet) iniectâ indignationis flammâ impium absorpserit, & auulserit à domicilio suo, vbi arboris more radices defixerat; ipsemet locus, aut domus ab aliis, puta creditoribus, occupata quasi tacita loquetur aiens: Nescio quis sis. Hæc scilicet est prosperitas vitæ viri impij, qui vt arbor noxia stirpitus euellitur, vt alij tamquam fructuosæ plantæ nascantur, & prosperentur. Ita sanè conuincunt exempla pleraque antiqua & recentia, quæ timorem incutiunt. Quis enim non animaduertat homines impios honoribus & opibus affluentes in extremam calamitatem sæpenumerò coniectos, qui ad ianuas domorum amplissimarum, in quibus floruerant, penè stipem corrogantes multiplices referunt repulsas; quasi locus ipse per prosopopœiam diceret, Non noui vos? Sic intercidit prosperitas peccatorum, quæ per agri lætitiam hoc loco eleganter designatur; & alij pro eis locupletantur, sicut scriptum est: *Sedes Ducum superborum destruxit Deus, &* Eccli.10, 17. *sedere fecit mites pro eis.* Exemplo sunt Lucifer cum angelis apostaticis, quos detraxit è thronis cælestibus, in quibus eorum loco Apostolos aliosque viros humiles ac mites collocauit. Sic superbo Baltassare è Monarchiâ Assyriorum deiecto surrogauit Darium & Cyrum, qui mites fuêre erga Israëlitas.

De hypocrita autem hunc locum conformiter superioribus rectè sic exposueris. quasi dicat: Cùm Deus eum è viuis subtraxerit, nequaquam pro suo seruo agnoscet; sed dicet id quod fatuis virginibus dixit: *Amen dico vobis, Nescio vos:* quia opera, licet ex genere bona, accepta non habet; quæ præpostera intentio captandæ laudis humanæ à sua bonitate deiecit. Est ergo vanus honor ex sancta conuersatione quæsitus, qui nos cælestibus præmiis euacuat, & thesaurum illum, quem in æterna patria speramus, pro inani fauore & momentaneo commutat.

Hypocrisis à Deo alienat. Matth.25, 12.

Huc vsque Baldad argumentum ab exemplis maiorum & à naturali similitudine contexuit, vt Iobum ad pœnitentiam promoueret: modò verò ex ijs, quæ grauiter, & opinione quidem suâ, piè præmisit atque amplificauit, deducit id quod in principio posuit, scilicet, Deum non peruertere iudicium insontes plectendo, foreque propitium, si Iobus supplices ad eum preces emiserit.

20. Deus non proijciet simplicem, nec porriget manum malignis:

Concludit totius statum controuersiæ, & ex parte Dei discrimen statuit inter hominem malignum seu hypocritam, & eum qui simplici est ac sincero pectore: siquidem hunc Deus vt sibi similem diligit, & amicè suscipit; illum verò tamquam inimicum à se reijcit ac detestatur; iuxta illud: *Abominatio Domini est omnis illusor; & cum simplicibus sermocinatio eius.* Prou.3,32. Atque ex his non obscurè videri potest quantum sit malum & fugiendum simulatio & hypocrisis (quam superiùs capite quinto ad versum 18. omni iuri tum diuino tum humano repugnare ostendimus) quantumque bonum & omnibus amplectendum sit simplicitas & candidi pectoris innocentia, quæ Deo nos familiares reddit & participes munerum diuinissimorum. Vnde S. Dionysius Areo-

Deus simplices amat, malignos detestatur.

Areopagita, quo nemo post Apostolos sublimiùs atque magnificentiùs de Numine disseruit, in Dei Nominibus cap. 1. §. 3. ponit simplicitatem: *Deus*, inquit, *est* τῶν ἀπλωμένων ἀπλότης, *eorum qui simplices fiunt simplicitas*. Quem fortè imitatus Tertullianus lib. de Baptismo cap. 2. proprietates Dei ait esse *simplicitatem & potestatem*, ipsumque simplicia quædam in Sacramentis elegisse. Theologiæ verò Scholæ omnes personant, Deum esse simplicissimum ens, sine vlla compositione; in quo nihil varium, mixtum, & turbulentum, & dissimilibus concretum, summè vnum. Quam simplicitatem omni ratione perfectam etsi nulla creatura consequi potest; monemur tamen vt vitâ & moribus, quantum fieri potest, ad illam accedamus: hanc autem quanti etiam in hominibus æstimet & amet Deus, ipsamet corporata sapientia Iesus Christus luculenter ostendit, quando non ex superba quapiam, auro gemmisque turgida mundi Regina; sed ex humillima & immaculata Virgine Maria, simplicitate candida, pudore rubicunda, carnem assumere ac nasci dignatus est: nam vix natus lucem intueri cœpit, quam crearat, humanis oculis ducere diem, cùm cælestes misit Nuntios ad cogendam pastorum simplicium pompam, superbis quidem homuncionibus despicabilem, sed Angelis venerandam, qui nec potentiâ tumidi aut philosophiâ gloriosi, sed moribus culti, simplicitate verecundiâque decori aduentantem in mundum Messiam honorarent. Quod diuinæ prouidentiæ consilium magnificè prædicat D. Ambrosius lib. 2. in Lucam: *Non gymnasia*, inquit, *choris referta Sapientum, sed plebem Dominus simplicem requisiuit; quæ phalerare audita & fucare nesciret: simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur*. Par iudicium deinde Christus in Apostolis legendis ostendit, quos Principes religionis & lumina orbis terrarum esse cupiebat: neque enim illos cepit è Scribarum arrogantium cœtu & supercilio Pharisæorum, qui ad fraudem & malitiam eruditi, populi applausum & reuerentiam callido artificio emerebantur; sed è communi vita simplices, innocentiâ vitæ & bonitate commendatos. Quam ob causam Petrus Chrysologus Serm. 28. Apostolos diuinè vocat *simplicitate pretiosos*. Noluit profectò habere alios discipulos quàm simplicitate candidos, & moribus animi innocentis Dei Filio simillimos. Quæ omnia præsentem sententiam luculenter confirmant: quoniam *Deus non proijciet simplicem, nec porriget manum malignis*.

Deus est simplicitas, & amat simplicia.

Quanti Christus fecerit simplicitatem.

Christus noluit eligere alios quàm simplices.

His igitur exemplis primi Christiani, & hoc magisterio sacrosancto imbuti, nihil pulchrius feliciusque ducebant, quàm hac piâ & candidâ simplicitate præcellere. Vnde Tertullianus lib. de Spectaculis cap. 29. ait esse in vita Christiana *non strophas, sed simplicitates*; & lib. de Cultu feminarum cap. vlt. ornamenta Apostolorum esse *de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem*, &c. D. Ambrosius cùm eamdem virtutem in Satyro fratre mirificè commendauisset, suæ dictioni axioma hoc diuinum adiunxit: *Anima benedicta omnis simplex*. quod ante ipsum pius Propheta cecinit: *Generatio rectorum benedicetur*; sic vocans gentem & nationem simplicium, hoc est eos qui recto sunt corde, & præponunt Dei voluntatem sibi, vt interpretatur S. Augustinus in Psalm. 111. Hæc ergo generatio benedicetur, hoc est, à Deo bonis omnibus affluenter & copiosè cumulabitur. ea enim vis verbi est, vt apud Isaiam: *Isti sunt semen, cui benedixit Dominus*. Breuiter ingentium bonorum cumulum & magnificentiam expressit, quæ simplicibus reponuntur, atque in eorum sinum quotidie à Deo liberalissimè & plenâ veluti manu conferuntur: quid enim deesse illis potest, quibus Deus benedicit? Isaias cùm iusti hominis felicitatem vellet exponere consimili breuitate est vsus: *Dicite iusto quoniam benè*. Simplicium scilicet comes Deus, cùm ad eorum semper latus vbique versetur, vbique benedicit; hoc est, aperit suæ beneuolentiæ thesauros, vt in candidas illas animas cælestia dona dispergat, easdemque mirificum in modum soleuet & attollat: sicut è diuerso malignos auersatur, ideoque *non porrigit ijs manum*; id est, minimè illos adiuuat, nec amicitiæ fœdus cum illis iungit, aut ab ijs munus accipit, vt Septuaginta vertunt: Πᾶν δὲ δῶρον ἀσεβοῦς οὐ δέξεται: *Nec vllum munus impij accipiet*. Quemadmodum scilicet in Genesi *respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius; ad Cain verò & ad munera illius non respexit*. Cuius nullam aliam Scriptura reddit rationem, quàm quòd Abel simplex esset, Cain verò malignus. Quò Baldad hîc alludere videtur; & haud obscurè Dauid quoque respicit cùm ait: *Manè adstabo tibi, & videbo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es: neque habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniusti ante oculos tuos*, &c. Vt itaque Iob malignorum abominationem euadat, & simplicium benedictionem obtineat, iubet eum Baldad sincero corde ad Deum conuerti, cuncta tunc illi prospera promittens.

Simplices à Deo benedicuntur. Psal. 111, 2.

Isaiæ 61, 9.

Isaiæ 3, 10.

Maligni Deus auersatur.

Gen. 4, 5.

Psalm. 5, 5.

21. Donec impleatur risu os tuum & labia tua iubilo.

Quasi dicat: Adeò te mi Iob, si simplex & perfectus fueris, non proijciet Deus, vt etiam inter intimos suos habiturus sit, & bonis omnibus ac gaudiis ad risum & iubilationem vsque cumulaturus: siquidem ex virtute tanta exoritur animi lætitia, vt iusti & puri à peccato semper ouare & triumphare quodammodò videantur. Quare Propheta Regius ita inuitat: *Gloriamini omnes recti corde*. Vbi *gloriari* est vehementer gaudere. Vnde quidam ita vertunt: *Incitate ad ouationem rectos corde*: apud Septuaginta est καυχᾶσθε, quod victorum & triumphantium est proprium, qui fractis domitisque hostibus tripudio quodam gestiunt, cantu & lætitiâ efferuntur. Hebræa vox, quâ Dauid vtitur, iubilationem significat. Id Septuaginta & Græci Patres passim dicunt ἀλαλάζειν, in rebus lætissimis iubilare. Hinc ἀλαλαγμός, vt ait Hesychius, est oda pro victoria. S. Chrysostomus in Psalm. 46. exponit rem disertiùs: *Solent*, inquit, *exercitus, quando inclinat hostium acies, non vti extremâ victoriâ, sed concordi voce & iubilo quatere eorum animos iam abiectos: quod est claræ victoriæ & tropheæ argumentum maximum*.

Quantum sit gaudium iusti.

Psalm. 31, 11.

Hoc igitur lætitiæ genus pronuntiat hîc Baldad Iobo cùm ait, *Donec impleatur risu os tuum & labia tua iubilo*. Quæ nihil aliud significant, quàm (vt S. Chrysostomus diceret) ἡδονὴν μεθ' ὑπερβο-

Virtus lætitiam, vitium tristitiam parit.

ἀγαλλίασις, insignem quamdam exquisitamque lætitiam. Virtus enim incredibilem animi voluptatem ingenerat; vt è contra scelus angorem turbulentum & pungentes curarum molestias, quæ diurnam & nocturnam quietem penitus exhauriunt. Comes enim sceleris est mala formido,& conscientiæ horror, & impendens pœnæ metus, vt Tantalo saxum. Grauissimè Tertullianus lib. 4. Contra Marcionem cap. 17. *Nullum*, inquit, *maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui.* Sed diuinius ea de
Sap.17,11. re habemus Oraculum: *Semper sæua præsumit perturbata conscientia*, inquit Sapiens. Contrà gestit & lætatur virtutis studiosus, & mirum quantum intimo in animo consolatione perfunditur. Quæ varietas in clypeo poëtico aureo expressa mihi videtur; in quo Vulcanus elegantissimo artificio vrbes duas effinxerat: in quarum vna sunt conuiuia,festus Hymen, & tripudia,& cantus, tædarumque festâ luce nitentium magna copia; in altera verò bella, contentiones, rapinæ, pugnæ, vlulatus, luctusque audiuntur & gemitus. Imago est vtriusque animæ tum gratiâ ornatæ, tum vitio deformatæ: in illa est læta & profunda pax, cantuque & choreis velut diuinis plena sunt omnia; in hac vario dissonoque strepitu & tumultu ac concursu molestissimarum difficultatum omnia miscentur.

Atque vt è sacris potiùs quàm ab Homeri ingenioso commento hæc illustrentur: si licuit erudito Poëtæ fingere choros, & pæanes, & lucernarum accensiones, & εἰλαπίνας, hoc est magnifica & apparatissima conuiuia, ad animi lætitiam & alacritatem vitæ innocentis exponendam; paria propè vetustior Musis amicus Salomon, *Secura*, inquit, *mens iuge conuiuium.*
Prou. 15, 15. In hoc conuiuio defæcatum vinum est germinans virgines & honestissimas cogitationes: vbi non tibia strepit, non cinyra ludit, non chelys resonat, sed Gratia modos facit, virtutes succinunt humanissimâ symphoniâ; cor iusti liquidâ pace gaudioque perfruitur, & Dei laudes celebrat cantu læto iubilantis conscientiæ, adeò vt non rarò etiam os ipsum risu impleatur & labia iubilatione: quod fit rum, quando exuberans animi lætitia cordisque hilaritas per vociferationem,risum & exultationem aut huiusmodi exteriora signa se prodit.

Iubilum bonæ conscientiæ.

Hoc sensu Dauid etiam eâdem phrasi vtitur ad ineffabilem populi Israëlitici, è Babylonica captiuitate liberati, lætitiam declarandam, cùm
Psal.125, 1. ait: *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati: tunc repletum est gaudio* (Hebraicè *risu*) *os nostrum, & lingua nostra exultatione.* Risus enim & exultatio, iubilatio atque confessio, laudatio & benedictio, vociferatio,& his similia, ad quæ Vates Regius in Psalmis pios omnes frequenter inuitat & adhortatur,sinceræ & abundantis lætitiæ signa sunt,quæ Baldad Iobo minimè defutura pollicetur, dummodò non ficto, sed sincero corde Deum colat, ac reuereatur; quippe qui simplicem amplectitur, neque ab illo exornando manum aufert, donec ipsum perfecto spiritali gaudio cumularit; quod nemo in posterum ab eo tollere possit: adeò vt si quis ausu temerario eius gaudium interturbare præsumpserit, tantùm abfuturum sit, vt voti sui compos fiat; quin è contra potiùs sibimetipsi molestiam creaturus, & perpetuam confusionem allaturus videatur. Quapropter subdit:

22. Qui oderunt te induentur confusione; & tabernaculum impiorum non subsistet.

Iobo iam ad Deum sincerè conuerso mirificam diuinæ protectionis manum prorsus propitiam addicit Baldad; quin imò futurum omnino vaticinatur, vt non tantùm nihil ab ijs,qui plusquam Vatiniano ipsum odio prosequuntur, incommodi relaturus sit; sed è contra visurus (quod erat votum Dauidis) vt confundantur & deficiant detrahentes animæ ipsius; & operiantur confusione & pudore,qui quærunt mala illi. Psal.120, 14.
Illa autem confusionis significatio, *induentur confusione*, perelegans est; quâ notari videtur illud rubeum quasi velum, quod vultui erubescentium tamquam quoddam indumentum obducitur. Eodem modo Dauid inimicis suis imprecatur: *Induantur qui detrahunt mihi pudore, & operiantur sicut diploide confusione suâ.* Psal.108, 28.
Id est, Sic eis adhæreat confusio,sic eos totos operiat, sic penitus circumuestiat, sic eam vbique circumferant, quomodo diplois siue vestimentum adhæret corpori,& ipsum operit. Est autem Hebraismus, quo exprimitur omnimoda & vndique confundens verecundia; scilicet propter inhærentiam,assiduitatem ac perpetuitatem,qualis est in vestimento; sine quo nemo saltem in publicum procedit. Vel aptiùs forsitan dicemus Baldadum generaliter loqui de opprobrio & infamia, quâ iniquos affici solitos pro eorum sceleribus frequenter Scriptura commemorat, præsertim eos qui viris sanctis detraxerunt: hi enim vehementer conturbantur, & magno pudore afficiuntur, cùm viros sanctos, quibus anteà illuserant & detraxerant,à malis posteà vindicatos,felicem vitam agere & gloriâ florere conspiciunt. Id quod fortè Baldad ipse alijque amici Iobi postmodum experti sunt,cùm Iob & è malis emersisset, & multis à Deo ornatus fuisset beneficiis; ipsi verò Dei reprehensionem incurrissent, quòd non locuti fuerint rectum coram eo, sicut seruus eius Iob, vt in fine libri narratur.

Quomodo pudor indui dicatur.

Ceterùm cùm subdit, *Et tabernaculum impiorum non subsistet*, non tantùm illos rubore ac confusione suffundendos, verùm etiam penitus exterminandos significat. Tabernaculum enim vocat habitaculum in terra. Quo sensu etiam Dauid ad impium dicit; *Propterea Deus destruet te in finem: euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo,& radicem tuam de terra viuentium*; Psal 51,7.
significans eum tamquam domum non rectè ædificatam, aut tabernaculum malè compositum solo coæquandum,& penitus destruendum; aut tamquam arborem infrugiferam euellendum, & radicitus extirpandum; id est genus & prosapiam eius totam delendam & abolendam; (quandoquidem cunctis hominibus per modum radicis est genus cuique suum.) ac si dicat: Ex omni domo & omni cognatione tua te eliminabit, & emigrare faciet ab hac habitatione &

Tabernaculum impiorum destruitur à Deo.

& ab hominum super terram viuentium conuersatione ad diuersorium mortuorum; quod est sepulcrum.

Tropologicè S. Gregorius lib. 8. Moralium cap. 32. hæc exponit de confusione, ignominia & ruina extrema, quam impij in die iudicij sustinebunt; in quo minimè subsistent, vti cap. 7. vers. 8. explicatum est.

Ceterùm, quid ad hanc Baldadi orationem Iob responderit sequens caput declarabit.

CAPVT NONVM.

Admittit Iob Deum per omnia iustum esse, nec posse hominem cum eo de iustitia expostulare; ostendens Deo non deesse rationes, ob quas possit, & interdum soleat, non solùm impios, sed etiam iustos & innocentes in hac vita percutere & affligere; qui tamen de iniuria minimè conqueri, nec Deum in ius vocare poßint, sed Iudicem suum deprecari debeant, quòd nemo satis æquitati causæ suæ confidere poßit.

1. T respondens Iob ait:

2. Vere scio quòd ita sit, & quòd non iustificetur homo compositus Deo.

Iobus sui sententiæque suæ securus nequaquam quærit diuerticula, nec Baldadi argumentum subterfugit, sed pro veritate in forma liberè respondet, concedenda concedens, neganda negans: obiecerat ei Baldad, ac si Deum iniustitiæ redargueret, qui innoxios puniret, iustitiam iudiciumque subuertens. Hoc ipso nempe quòd Iobus se insontem excruciari conquestus est, semetipsum ex Baldadi sententia Deo prætulerat, vt qui iusto immerenti pœnam inflixisset. In eo quippe cruciatu (si modò Baldad vera censeret) Deus iniustus, Iob iustus appareret: ac proinde vt tumorem Iobi, quo se Deo propriæ opinione innocentiæ antetulisse videbatur, supprimeret, præcedenti capite, quasi ex abrupto, verbis indignatione plenis ipsum aggressus fuerat dicens: Iob 8,3. *Numquid Deus supplantat iudicium? aut Omnipotens subuertit quod iustum est?* Quo sensu Iob 4,17. item Eliphaz cap. 4. dixerat: *Numquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir?* Ex quo perspici potest, quàm seriò & feruenter in vnam eamdemque sententiam importuni illi certatores conspirent.

Iob tam ingenuè vera fatetur, quàm generosè falsa refutat. Iobus ergo tamquam veritatis fidissimus assertor, qui omnia ratione, non afflictionis sensu metiebatur, tam ingenuè fatetur & commendat vera, quàm generosè falsa depellit: quod tum alibi, tum in hoc præsertim capite liquidò demonstrat, dum verum vtriusque disputatoris assertum non admittit modò, sed etiam elegantissimè disertissimeque integro ferè capite amplificat & exornat. sic enim auspicatur aiens: *Verè scio quòd ita sit, & quòd non iustificetur homo compositus Deo.* Ac si apertiùs diceret: Absit vt ego hoc intendam, aut temerario prorsus ausu tentem, quod vos suspicamini, scilicet hominem cum Deo committere; quin potiùs cedo lubens Deo, cuius nomen Hebraicum hoc loco est אל *El*; quod *fortem* significat: cui si componatur humana fragilitas (quæ per antithesin à misera conditione hîc in Hebræo אנוש *enos* appellatur, & à Septuaginta βροτὸς, id est *mortalis*, interpretatur) omnino marcescat & succumbat necesse est. Cùm autem dicit *verè*, Hebraicè אמנם *amnam*; quæ vox eiusdem significationis est ac אמן *amen*, id est *veritas*, *certitudo*, *firmitas*; omnino significat se minimè fucatè, aut hypocriticè, ac simulatè, sed candidè ac sincerè, ex animi mentisque sententia sic sentire, nosse, exploratum habere, ac fateri tamquam certum & indubitatum; scilicet neminem quantumuis sanctum, quantumuis iustum cum Deo comparatum iustificari. Nam iustus quidem aliquis esse potest, si quidem cum aliis hominibus, non autem si cum Deo comparetur: cum quo vel ipsimet supremi Angeli collati, rigidè loquendo, nec iusti, nec sancti sunt, imò nec sunt; vt S. Dionysius libro de Diuinis Nominibus non semel docet: quia finiti ad infinitum nulla est proportio, vt Philosophorum ratum ac certum fert axioma; neque Dei ad creaturam vlla propriè vera est similitudinis comparatio; quia scilicet ita est super omnia eleuatus, vt cum nulla re creata vel creabili similitudinem habeat. Quomodo igitur creaturæ, & quælibet res factæ, quæcumque vocabulo entium significantur, conferri possint cum natura, quæ vltra omnia est? Immensis enim mensuris, & quæ conferri non possunt, causa omnium supra effectus locatur & eximitur, & ab eis abest. Quod cùm Iobum (qui summus erat Theologus) minimè lateret, liberè asseuerans, & quasi iureiurando confirmans; *Verè*, inquit, *scio quòd ita sit, & quòd non iustificetur homo compositus Deo.*

Quomodo nemo iustus, si cum Deo comparetur.

Creatura ad creatorem non est collatio.

Vbi notandum est S. Iobum non dixisse, quòd verè homo non iustificetur; sed *non iustificetur compositus Deo.* Quod sic exponunt & intelligunt Patres: Vel quia iustitia iustorum vera quidem est, sed ab ipsis non est quasi propriis viribus acquisita, sed à Deo gratis donata. Ita S. Augustinus ad hunc locum, & in Psalm. 142. Vel quia iustitia eorumdem iustorum vera, sed non pura est, cum admixta sit peccatis venialibus. Ita S. Gregorius hoc loco, & S. Hieronymus in Epistola ad Ctesiphontem, & S. Augustinus in

in lib. de Perfectione iustitiæ. Vel denique quia vt vera & pura esset, comparata tamen iustitiæ Dei increatæ & infinitæ, iustitia esse non videtur; quemadmodum lux lucernæ in radiis solaribus pleno die collocata non lucet. Ita S. Hilarius, & S. Hieronymus in Psalm. 142 & alij. Iob itaque vltrò concedit fundamentum disputationi à Baldado suppositum, scilicet Deum non supplantare iudicium, nec Omnipotentem subuertere quod iustum est: quod planum & contestatum esse demonstrat ex eo, quòd homo cum Deo comparatus non possit iustificari; iustificaretur autem, si Deus in eo puniendo supplantaret iudicium. Pro iure enim suo diceret ei: Cur me immerentem punis? In quo peccaui? Quid commerui? Cur iniquus erga me es? Iustificatur autem Deus cùm hominem vlciscitur atque vindicat; idque ingenuè hominem fateri necesse est, vt Esdras dicebat: *Et nunc quid dicemus Domine Deus noster post hæc, quia dereliquimus mandata tua: Domine Deus Israel iustus es tu, quoniam derelicti sumus, qui saluaremur, sicut die hoc: ecce coram te sumus in delicto nostro: non enim stari potest coram te super hoc.* Vel vt Christus dicebat: *Pater mi, si possible est, transeat à me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Semper enim existimandum est Deum æquum exercere iudicium quacumque in nos ratione animaduertat. Vide quæ superiùs cap. 4. ad vers. 17. dicta sunt de hoc argumento.

Homo non potest cum Deo compositus iustificari.

1. Esdræ 9, 10.

Matth. 26, 39.

3. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille.

Nemo potest cum Deo contendere.

Id est, Si quispiam temerarius homo auderet se cum Deo comparatum iustificare, ac iudicio cum illo contenderet quærens; Quid commerui? Ex mille delictis quæ à Deo obijcerentur ei vel vnum non dilueret. Ratio asserti huius petenda est à diuina sapientia & magnitudine, de qua in proximo versu, & ab ignorantia & imbecillitate hominis. Etsi enim iustus altâ sui cognitione subnixus, & diuinæ liberalitatis largitione gratus, Deo iudicanti ac roganti respondere ipsius ope valeat, minimè tamen cum eo contendere vel altercari. Verbum quippe originale ריב *rob* forense est, & contendere, contestari ac litigare seu rixari significat. Manifestè autem liquet, & iustum ipsum, qui cum Deo suæ fidens causæ intemperanter agere auderet, causâ cadere, & primâ interrogatione tactum prosterni. Et hic profectò sensus satis aptè videtur argumentis Eliphazi & Baldadi congruere. Septuaginta quoque hæc ad iudicialem contentionem manifestè referunt cùm ita vertunt: Ἐὰν γὰρ βούληται κριθῆναι αὐτῷ: *Si enim voluerit iudicari cum eo.* id est: *Si voluerit iudicio contendere.* Sic enim κρίνεσθαι passim accipitur; vt in illo Psalmi: Ἐν τῷ κρίνεσθαι αὐτὸν ἐξέλθοι καταδεδικασμένος: *Cum iudicabitur exeat condemnatus.* Nam sensus est: Cùm litigabit, & in iudicium descenderit, exeat reus sons, cadat causâ suâ, & condemnetur. Sic etiam sanctus Paulus accepit cùm ait: Ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται: *Frater cum fratre iudicio contendit.* & passim alibi. Significat ergo Iob haudquaquam homini consultum aut tutum esse cum Deo litigare, aut iudicio contendere. Nam, vt prudenter monet Dauid, *Delicta quis intelligit?* Vbi delicta quotidianos vocat defectus, qui sanctimoniæ notas inurunt. Septuaginta ponunt παραπτώματα, hoc est propriè, non opinantis animi prolapsiones. Vnde S. Ambrosius vertit, *Lapsus quis intelligit?* S. Hieronymus *errores*; Aquila ἀγνοίας, *ignorantias*, hoc est delicta, quæ minùs sentientibus & cogitantibus exciduut. Vnde παραπτώματα sunt propriè lapsus, qui non opinantibus contingunt; non πτώματα, id est *casus*, qui (vt doctè ad Psalmum 36. animaduertit S. Ambrosius) industriâ & erudito artificio in athletico certamine fieri solebant. In quotidiana igitur vita præter mentem vt plurimùm & cognitionem eueniunt prolapsiones, à quibus etiam iusti non sunt immunes. Ait ergo pius Vates conscientiâ obscurâ solicitus; *Delicta quis intelligit?* Quis tam Argus tamque Lynceus in humanis inuenietur, vt quotidianas suas prolapsiones numeret, dæmonis impetus, cordis motus, conscientiæ maculas, fraudes mentis, & impuras voluntatis affectiones intelligat? Nam sæpè in communibus actionibus mundani pulueris sordes contrahimus, neque excutimus. Circæum velut poculum nobis à carne porrectum ebibimus, nec sentimus. Sæpè à prædone animorum tela & venena vibrante de nobis lauri & trophæa reportantur, & securi sumus, & victi ridemus. *Delicta quis intelligit?* Par D. Pauli animaduersio, qui lapsus, inque ijs notandis consimiles animi nebulas patiebatur. Sic enim scribit ad Romanos: *Quod enim operor non intelligo.* Quod Methodius apud Epiphanium hæresi sexagesimâ tertiâ sic illustrat: Nam sæpè, inquit, nobis bona facientibus insinceræ & illicitarum rerum cogitationes obrepunt etiam nobis nolentibus, & tamen dissimulantibus & peccantibus.

Psal. 108, 7.

1. Cor 6, 6.

Non est tutum cum Deo venire in iudicium.

Psal. 18, 13.

Iusti quotidianos suos defectus non satis intelligunt.

Rom. 7, 15.

Incautis sæpè peccata obrepunt, etiam nescientibus.

Iam si verè S. Prosper asseruit etiam illos, qui sanctè per donum Spiritus sancti viuunt; tamen propter quasdam difficultates, quas trahunt siue scientes siue nescientes, aliquando aut suo peccato cedere, aut alieno consentire; quid illis fiet, qui nec sancti sunt, neque vsu & diuinis doctrinis corroborati ad superandas inimici tentationes, proni in vitium, capi faciles, suopte nutu proruunt & prolabuntur? *Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles; & in Angelis suis reperit prauitatem: quantò magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tinea? Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis; & cæli non sunt mundi in conspectu eius: quantò magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem?* Quis ergo tam vecors sit & malesanus, qui cum Deo audeat expostulare, & iudicio contendere, cui *non poterit respondere vnum pro mille*, id est ad vnum crimen, quod ex mille criminibus quæ patrauit illi obijcietur; vel ad vnum argumentum, quod ex mille contra ipsum proferetur: seu vt est in Græco, Οὐ μὴ ὑπακούσῃ αὐτῷ, ἵνα μὴ ἀντείπῃ πρὸς ἕνα λόγον αὐτοῦ ἐκ χιλίων. Id est: *Non exaudiet eum*, seu *Non obaudiet ei, vt non contradicat ad vnum sermonem eius de mille.* Vbi illud *vnum pro mille* vulgatissima Scripturæ phrasis est, pro vnum è plurimis: estque numerus finitus pro infinito, sicut dixit Dauid: *Mille anni ante oculos tuos sicut dies hesterna.* Quare non

Iob 4, 18.

Iob 15, 15.

Quàm temerarium sit cum Deo iudicio contendere.

Vnum pro mille quid in Scripturis significet.

Psal. 89, 4.

S

non contendere cum Deo, sed tacere debet homo in malis & incommodis quæ patitur, sicut narrat Amos monendum esse eum qui tot funera è domo sua efferri visurus erat: *Et dicet* (inquit) *ei Tace, & non recorderis nominis Domini. Quia ecce Dominus mandabit, & percutiet domum maiorem ruinis, & domum minorem scissionibus.* David etiam de se scribit: *Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti; amoue à me plagas tuas.* Etenim qui de sexcentis piis operibus rogandus decerneret cum Deo de iustitia vnius altercari, ad primam primi operis discussionem obmutesceret, atque ita respondere nequiret.

Amos 6, 11.

Psalm. 38, 10.

Hunc Iobi locum expendens S. Augustinus lib. 2. de Peccatorum meritis & remissione, prope finem, sic ait: *Ecce Iob confitetur peccata sua, & in veritate dicit se scire, quia non est iustus quisquam ante Deum: proinde secundùm modum conuersationis humanæ perhibet ei Deus tam magnum iustitiæ testimonium: ipse autem se metiens ex regula illa iustitiæ, quam sicut potest conspicit apud Deum, in veritate scit, quia ita est, & adiungit: Quemadmodum enim iustus erit homo ante Deum? si enim velit contendere cum eo, non poterit obedire. id est, Si iudicandus ostendere voluerit non in se inueniri posse quod damnet, non poterit obedire ei: amittit enim etiam illam obedientiam, quâ obedire possit præcipienti confitenda esse peccata. Quòd si fuero iustus, os meum impiè loquetur. Hoc est enim, Si me iustum dixero contra iudicium eius, vbi perfecta illa iustitia regula me conuincit iniustum; profectò impiè loquetur os meum, quia contra Dei voluntatem loquetur.* Sic ille. Si quis verò huius rei rationem sciscitetur, è versu sequenti sic illam accipiat.

4. Sapiens corde est, & fortis robore: quis restitit ei, & pacem habuit?

Cur tutum homini non sit cum Deo contendere.

Rationes adducit cur tutum homini non sit iudicio aut aliâ quauis ratione cum Deo contendere: nam primùm sapiens est, atque ideò cùm illius intelligentiam nihil lateat, nullâ potest hominum calliditate aut tergiuersatione deludi. Quare apud illum otiosa sunt & inania, quæ in humano iudicio intercedere solent artificia & fraudes. Deinde, quia fortis, potest facilè cogitata ac iudicata complere, cùm sit nemo qui possit illius infringere aut certè vel modicum debilitare potentiam. Ita Sanctus noster. Pro cuius exactiori intelligentia

Quomodo Deus dicatur sapiens: Primò causaliter:

Notandum Primò, ex S. Dionysio Areopagita de Diuinis Nominibus cap. 7. & ex D. Thoma parte 1. quæst. 14. Deum dici sapientem & sapientiam: Primò causaliter, vt est causa omnis sapientiæ & cognitionis tam paruæ quàm magnæ in Beatis, in Angelis, in hominibus, in animalibus: nam ipsius sapientia etiam causa est illius tenuis cognitionis omnisque industriæ, quæ est in animantibus. Secundò formaliter dicitur sapiens, non vt sapientiâ præditus & imbutus, sicut mentes angelicæ; sed vt ipsa sapientia per se subsistens, in qua omnis plenitudo sapientiæ eminenter continetur: per hanc quasi in primo signo rationis cum infinita claritate comprehendit essentiam suam, & processiones personarum & ipsas diuinas personas. Deinde in secundo signo rationis ex omni æternitate in omnem æternitatem extendit se actu & cum infinita claritate ad omnia possibilia, idque ex vi cognitionis essentiæ suæ. In tertio signo extendit se ad omnia, quæ quælibet vis creata vel creabilis potest facere: in quarto signo ad omnia quæ essent euentura, positâ quâlibet hypothesi, quæ dicuntur futura conditionata, & sunt infinities infinita. Nam circa quamlibet rem liberi arbitrij possunt circumstantiæ rerum infinities variari, & ipsa infinitis modis potest excitari. In quinto signo rationis videt omnia futura absolutè in omnem æternitatem cum omnibus circumstantijs.

Secundò formaliter:

Tertiò eminenter.

Tertiò eminenter dicitur sapiens ob singularissimum & eminentissimum modum nulli creaturæ communicabilem. Cùm enim duo ad sapientiam requirantur, nempe lux intelligentiæ, & obiectum quod intelligitur, ipse vtrumque in se habet in gradu eminentissimo & cum perfectione infinita: nam ipsemet est infinita intelligentiæ lux per se subsistens, & ipsemet ex se est omne obiectum intelligibile, vel illud in ipso eminenter continetur: itaque nemini debet lucem intelligentiæ, nemini obiectum intelligibile. Ita Lessius lib. 6. cap. 1. de Perfectionibus diuinis.

Quomodo Deus dicatur fortis seu potens: Primò causaliter:

Notandum Secundò ex eodem Dionysio ibidem cap. 8. & S. Thoma ibidem quæst. 25. art. 3. Deum dici fortem, seu potentem, & potentiam: Primò causaliter, quia nimirum ab ipso est omnis potentia, omnis virtus, seu vis agendi & operandi, omnis vigor, omnis efficacitas in omnibus rebus creatis, in terra, in mari, in astris, in lapidibus, metallis, plantis, animalibus & Angelis: in his enim omnibus quæuis vis operandi aliquid est tenuis quædam participatio potentiæ Dei. Secundò formaliter, quia ipse in se est potentiæ infinitæ, vel potiùs ipsa potentia infinita per se subsistens. Potest enim omnia quæ mens creata potest concipere, quæ prorsus in omni genere & specie sunt infinita. v.g. infinitos mundos huic nostro mundo similes, & alios huic dissimiles; infinitos Angelos, infinitos populos; infinitum aurum, argentum, lapides pretiosos, &c. intelligendo scilicet hæc omnia syncategorematicè (vt Philosophi loquuntur) non categorematicè infinita: id est, posse illum tot res cuiusuis generis facere, vt semper possit plures & plures sine fine; adeò vt nullus numerus tam magnus concipi possit à mente creata, quin tot & plures sine fine possit facere; sic tamen vt numquam faciat infinitum actu, quòd, iuxta probabiliorem S. Thomæ & multorum aliorum sententiam, ex parte creaturæ implicet aliquid extra Deum actu esse infinitum. Addo, Deum non solùm posse omnia, quæ mens creata potest concipere, idque in quantauis magna multitudine, quantitate & perfectione, sed etiam quidquid ipse suâ infinitâ sapientiâ potest extra seu intra se concipere; quæ infinities plura & magis mirabilia sunt quàm ea quæ possint concipi à mente creata. Quidquid enim suâ mente infinitâ potest interiùs concipere seu formare intelligendo, potest exteriùs producere & formare creando: & hoc modo potentia adæquatur sapientiæ. Denique hæc omnia potest facere repentè, sine mora temporis, sine vllo labore, summâ & infinitâ

Secundò formaliter.

nitâ

nitâ facilitate, solo nutu suæ voluntatis, & solo verbo; vti pluribus probat Lessius de Perfectionibus diuinis lib. 5.

Nemo resistens Deo pacem habuit.

Rectè igitur Iob ait neminem vmquam cum tam sapiente ac forti concertatore habuisse congressum, qui pacem ex illo certamine retulerit; id est, cui non infeliciter successerit tam inepta contentio. Non opus est hîc Pharaones Antiochósve producere, qui obduruêre, ac restitêre Deo sapientissimo atque fortissimo,& pace omni sublatâ horrendo iudicio interierunt; cùm viri etiam iusti, si leui fortasse de causa Deo in rebus modicis repugnent,vt appetitui quadantenus indulgeant, incredibili nonnumquam animi perturbatione discrucientur.; neque priùs acquiescant,quàm se demittant ipsos, & sub vexillo Christi mitissimè se gerant. Quænam ergo pax sit ijs, qui tetris culpis Deum lacessunt, quando è leuibus erratis tanta cooritur animi anxietas? Certè sicut pacem non habet seruus qui iussis heri reluctatur;ita nec homo,qui inspirationibus Dei sapientis & fortis resistit.

5. Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subuertit in furore suo.

Sapientiam & potentiam diuinam versu præcedenti Iobus commendauerat, quam deinde longo excursu effectuum mirabilium amplificat, vt Deo minimè repugnandum euincat. Qui enim attentiùs opera Dei vel naturali ordine disposita, vel ob arcana Dei judicia præter naturam contingentia contemplatur,omnino esse Deo parendum,credendum ac minimè reluctandum facilè animaduertit. Hîc igitur Iob in effectu quodam prodigioso Dei potentiam sapientiamque connectit: potentiam quidem in montibus concutiendis,euertendis, & tamquam vibratum telum explosamque glandem plumbeam aliò eiaculandis;sapientiam verò in hominibus improbis terræ motu capiendis, ac supplicio iusto sceleribus reddito interimendis. Quod quidem etsi miraculosè diuinâ virtute fieri possit,cùm hoc videatur firmitate fidei repromissum, secundùm illud Euangelij, *Si habueritis fidem, & non hæsitaueritis: & si monti huic dixeritis, Tolle, & iacta te in mare, fiet*; tamen congruentiùs videtur D. Thomæ, vt hoc ad naturalem cursum rerum referatur: Hoc enim, inquit,habet naturæ ordo, vt omne quod naturaliter generatur etiam determinato tempore corrumpatur. Vnde cùm generatio montium sit naturalis, necesse est vt quandoque montes naturaliter destruantur. Et hanc quidem naturalem montium corruptionem translationem vocat,eò quòd dissolutio montium & ruina cum quadam translatione partium eius accidat. Nec est absonum ea quæ naturaliter contingunt diuinæ virtuti attribui, cùm natura agat propter finem: omne autem quod ad finem certum ordinatur vel seipsum dirigit in finem, vel ab alio dirigente in finem ordinatur. Comparatur enim tota naturæ operatio ad intellectum dirigentem res naturales in finem; sicut comparatur motus sagittæ ad sagittarium. Vnde sicut motus sagittæ conuenienter sagittario attribuitur;ita consequenter tota naturæ operatio attribuitur naturæ diuinæ, & consequenter etiam

Potentia Dei in montibus transferendis, & sapientia in sceleratis hominibus puniendis elucet.

Matth. 21, 21.

montium translatio subuersioque: quæ nonnumquam ita subitò & insensibiliter fit, vt etiam illi qui circa montes habitant per subuersionem montis pereant, & sibi cauere non possint, eò quòd eam minimè præcognoscant; adeò vt aliquando integræ vnà cum incolis suis ciuitates repentinis montium ruinis obrutæ sint atque sepultæ,nullo earumdem extante vestigio: id quod ante paucos annos Plurio,in Lombardiæ confinibus,Grysonum ciuitati non ignobili,contigisse accepimus. Nec minorem proximis annis Regno Neapolitano Vesuuius,& Siciliæ mons Ætna ingentem hoc ipso anno 1635. quo hæc scribo, cladem, & vicinis agris planè inexpectatam flammiuomis suis tempestatibus atque ignitis eluuionibus vastitatem attulerunt. Et hoc est quod subditur:

ET NESCIERVNT HI QVOS SVBVERTIT.] Quasi dicat: Adeò subitò Deus tantam rem operatur, vt etiam ij qui circa montes habitant interitum suum præcognoscere non possint: quod manifestè euidens fit; quia si præcognoscerent, sibi cauerent ne ruinis inuoluerentur. Addit autem *in furore suo*, ad ostendendum quòd Deus interdum naturales operationes secundùm ordinem prouidentiæ suæ moderetur, prout necessarium est aut conueniens ad peccata hominum punienda: quibus quidem peccantibus metaphoricè irasci dicitur, cùm in eos vindictam exercet, quæ apud nos solet esse iræ effectus. Ita D. Thomas.

Ex corporibus autem mixtis ad elementa transit; inter quæ firmissimum & stabilissimum videtur esse terra, quæ est immobilis, vtpote centrum motus totius; attamen si Philosophis credimus, ex vapore incluso secundùm aliquas sui partes naturaliter mouetur. & hoc est quod subiungitur:

6. Qui commouet terram de loco suo, & columnæ eius concutiuntur.

Hoc non ita intelligendum, quasi tota terra naturaliter moueatur (vt voluerunt Pythagoræi, Heraclides Ponticus,Numa Pompilius,& Plato, teste Plutarcho in Numa & in Placitis Philosophorum, ac nuper Copernicus, & ex eis Stunica hîc: id enim falsum esse noster Clauius in caput primum Sphæræ conuincit,& repugnat Scripturis; in quibus dicitur: *Etenim firmauit orbem terræ qui non commouebitur.* Item: *Terra autem in æternum stat.* & passim alibi;) sed quia partes terræ,vt vrbes,montes,Insulæ terræ motu à Deo commoueantur;& quòd ipse pari modo totam terram commouere posset,si vellet. Imò hîc Didymus ait illo terræ motu,qui in passione contigit, totam ipsam terram quassatam & è centro conuulsam fuisse. Per columnas autem terræ ad literam hîc intelligi possunt montes & colles, qui sunt quasi columnæ super terram fundatæ, vel etiam turres ædificiaque, & quæcumque alia istiusmodi quæ terræ adhærent, & in terræ motu concutiuntur & conquassantur. Vel possunt etiam per columnas intelligi inferiores & intimæ partes terræ, quòd sicut ædificij firmitas columnis innititur, ita terræ stabilitas ex centro, ad quod omnes eius partes naturâ suâ tendunt, oriatur.

Terra naturaliter non mouetur.

Psal. 92, 2.
Eccle. 1, 4.

Quæ sint columnæ terræ.

 Vnde

Vnde cùm omnes inferiores partes terræ superiorum sustentatrices & quasi columnæ sint, ac terræmotus ex profundis terræ partibus procedat, hinc fit vt quasi ex concussione columnarum eius fieri dicatur. Ita D. Thomas. Atque hæc sententia conformior est Aristoteli & communi aliorum fermè omnium Philosophorum opinioni, qui immobilitatis terræ causam in natiuam eius referunt grauitatem, quâ fit vt sedem illam appetat, quæ maximè à cælo distet, nempe mundi meditullium, quod centrum appellamus; quò suis conglobata nutibus magno impetu feratur. Hoc autem centrum stabilitas vocatur, supra quam terra fundata est; iuxta illud, *Fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi.* Atque alibi vocat columnas terræ dum ait: *Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea: ego confirmaui columnas eius.* Quia verò centrum punctum est, quod instar sit nihili, à Iobo alibi nihilum dicitur: *Qui appendit terram super nihilum.* Hoc igitur mundi medium seu centrum columna nuncupatur, ductâ similitudine ab ædificijs, quæ manu molimur & industriâ: nam vt illa columnis fulciuntur, ne cadant; sic centrum, quo terræ grauitas nititur, conglobatam terram omni ex parte sustentat.

Psal. 103, 6. Psal. 74, 4. Iob 26, 7.

Porrò hæc commotio terræ videtur hîc irato Deo adscribi; quamquam posset etiam tribui diuinæ Maiestati aut magnitudini, cuius timore olim motam fuisse terram Psaltes diuinus cecinit: *A facie Domini mota est terra, à facie Dei Iacob.* Etenim terra contremuit, quando Deus in Sina ad legem ferendam descendit; & quando populus transijt torrentem Arnon, eius scopuli velut saltu quodam se in aquas immiserunt.

Psal. 113, 7. Num. 21.

Quomodo in nobis mysticè terra commoueatur.

Mysticè autem Deus terram commouet de loco suo, dum affectum rerum terrenarum ad cælestia transfert, ita vt pars hominis inferior pio timore tacta legi æternæ iuxta mentis præscriptum adhæreat. Tunc certè columnæ seu bases affectus terreni, quæ sunt duæ vires appetitus sensitiui, scilicet vis concupiscibilis & irascibilis, contremiscunt, hoc est fræno diuini timoris & obedientiâ legis contrahuntur. S. Gregorius autem lib. 9. Moralium cap. 2. hæc de Synagoga Iudæorum exponit: vbi eum, si lubet, lege.

Denique à terra progreditur ad corpora cælestia, ostendendo illa quoque diuinæ virtuti cedere. Sicut autem naturæ terræ congruit immobilitas & quies; ita natura cæli motum exigit indesinentem: quare sicut in illius commotione, sic in huius cessatione ac quiete mirabilem suam virtutem Deus manifestat.

7. Qui præcipit Soli, & non oritur; & stellas claudit quasi sub signaculo.

Deus ad nutum suum cæli cursum sistit.

Non solùm, inquit, Deus in hæc inferiora, vt puta montes, quos quando vult transfert, aut dissipat, & terræ massam, quam solo nutu concutere, & ab imis sedibus reuellere potest; sed etiam in cælos suum exercet imperium & potentiam; ita vt vnico verbo stellarum & ipsius Solis cursum inhibeat, lumenque supprimat, atque in hæc subcælestia influxum eorumdem impediat. Id autem quod in Hebræo hîc habetur *dicit* optimè Interpres transfert *præcipit.* Solo enim voluntatis actu hanc suam Deus exercet in creaturas potentiam, iuxta illud: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.* Sanctius noster hoc loco particulam conditionalem *si* subaudiendam censet; vt sit sensus: Si Deus præceperit Soli, non orietur. Tanta enim Dei est potentia, vt Sol, qui suos à mundi exordio ratos habet & certos cursus, ad diuinum imperium contineat sese à suo circulari motu; neque mundo deinceps suam lucem ostendat. Hanc autem solaris cursus inhibitionem ac retardationem tamquam euidentissimum diuinæ potentiæ argumentum Apollophani opponendum censuit sanctus Dionysius Epist. 7. sic scribens ad Polycarpum: *Scire debebat Apollophanes, cùm sapiens esset, nihil vmquam cælestis ordinis ac motus immutari vllo modo potuisse sine instinctu auctoris sui, à quo & vt esset accepit; & cuius potentiâ conseruatur; qui secundum Scripturæ testimonium cuncta perficit ac mutat. Cur igitur non colit eum, quem hinc quoque cognouimus veraciter esse omnium Deum, admirando eius, à quo cuncta subsistunt, admirabilem potestatem? Quandoquidem ab ipso Sol & Luna potentiâ statuque mirabili simul cum hac rerum vniuersitate ad omnimodam immobilitatem redacta sint, nec non ad integri diei spatium in ijsdem vniuersa signis constiterint; vel quod amplius est, etiam cunctis orbibus primarijs, qui ceteros complexu suo continent, more suo gyrantibus, ea quæ illorum complexu continebantur non vnà in orbem circumlata sint,* &c. Ingens sanè miraculum fuit, Solem stare cursumque cohibere suum, præsertim hominis iubentis virtute: id autem contigisse post Iobi tempora compertum habemus sacris Litteris. Iosue enim cùm aduersus Reges Gabaon obsidentes pugnaturus esset, vt victoriâ diuturniore potiretur in profligandis hostibus, sic locutus est: *Sol contra Gabaon ne mouearis, & Luna contra vallem Aialon: steteruntque Sol & Luna, donec vlcisceretur se gens de inimicis suis: stetitque Sol in medio cæli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei: non fuit antea & posteà tam longa dies obediente Domino voci hominis.* Ideò Iustinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Hebræo, non longè à calce, diem illam triginta sex horarum fuisse ait. Sterisse autem Solem egregium sanè miraculum fuit: sed præferendum huic aliud, si videlicet Sol regrediatur: quod etiam accidisse sacris Litteris continetur. Cùm etenim Ezechias Rex ægrotus ab Isaia incolumitatem sibi redditam accepisset, hoc signo fidem adstruendam voluit, vt scilicet Solis vmbræ, quæ in Achazi horologio dignoscebantur, decem gradibus retrorsum reuerterentur. At ne putare quis possit linearum tantùm immutationem fuisse factam, non autem Solem retrogressum, id explicatum est ab Isaia his verbis: *Et reuersus est Sol decem lineis per gradus quos descenderat.*

Psal. 148, 7. *Iosue Solis cursum sistit.* Iosue 10. *Sub Ezechia Sol decem gradibus retrocessit.* 4. Reg. 20. Isaiæ 38, 8.

Mutius Eremita Solem sistit.

Et ne solis veteris Testamenti Patribus tanta virtus collata videretur, idem noui quoque Testamenti Sanctis Deum contulisse compertum est. Mutius enim Eremita in Thebaidis deserto, ex impijssimo latrone Ethnico factus Christianus, per Dei visionem cùm ægrotantem ex fratribus longè absentem nouisset, sese itineri dedit, ægrum inuisurus in eremi ipsius interioribus partibus:

partibus: cùm autem eò peruenire non posset iam Sole ad occasum vergente, quâ horâ etiam ægroti mors instabat; vt dies itineri sufficeret, iussit Mutius Soli in nomine Domini Iesu Christi vt staret, donec eò perueniret; admirantibus omnibus circumquaq; eius eremi incolis Solem eodẽ climate tamdiu perseuerantem; quin & non pauci audito miraculo ad Mutij disciplinam conuersi sunt. Ita Ruffinus lib. 2. in Vitis Patrum de Coprete Presbytero & Patre Mutio. Idem quoque lib. 6. in iisdem Vitis Patrum ad Besarionis & Scithensis cuiusdam senis preces contigisse memoratur. Sæpè enim compertus est Sol paruisse Dei seruis, non modò vt radios suos diutiùs emittat lucis causâ, verùm etiam vt obsequatur alijs in rebus. Nam plures Sancti memorantur suspendisse pallia ac vestes de radijs solaribus non secùs ac de paxillis: vt videre est in Vita S. Goaris cap. 9. & 10. apud Surium 4. Iulij: item in Vita S. Florentij Episcopi Argentinensis 4. Nouembris: similiter in Vita S. Amabilis Presbyteri apud eumdem 6. Nouembris. Quod si Dei seruis, quantò magis ipsi Domino ac creatori suo Solem, Lunam & stellas morem gerere, & ad nutum eiusdem, prout præceperit, lumen suum aut emittere aut contrahere semper par est?

Idem fecère Besarion & alius quidam senex.

Plures Sancti vestem è Solis radijs suspenderunt.

Quid Ægyptiacas tenebras commemorem; quarum fama orbe toto percrebuit, & memoria (vt non leuis fert coniectura) tunc adhuc recens erat quando liber hic conscriptus fuit. Fuerunt & alij euentus vbi Solis lux intercepta fuit; sed non sine admiratione est quod Zonaras habet in Irene & Constantino: quo tempore cùm Constantino forent oculi eruti Sol per dies septemdecim non splenduit, sed obscuri & tenebricosi fuère dies illi. Aliquid simile contigisse narrat Plinius lib. 2. cap. 13. Imperatoribus enim Vespasianis, id est ipsius etiam Plinij tempore, diebus duodecim vtrumque sidus, Sol & Luna, quæsita sunt, nempe quòd isto tempore numquam fuerint conspecta; sed hoc diuturnâ pertinacique caligine aut nube crassiore factum putandum est, luce diei ex parte Solis sufficienter illustratâ: sicut & illa, quæ sub Irene fuit, Solis obnubilatio. Vtraque enim eadem ex causa profecta fuisse censenda est. Sicut & sub Leone Quarto Imperatore septemdecim diebus Sol adeò nusquam visus, adeoque radios amisit, vt per mare nauigantes nauigandi vias amiserint errarintque, vt Theophanes Isauricus, qui tum vixit, memorat apud Anastasium Bibliothecarium anno Domini septingentesimo octogesimo tertio. Tremendum sanè portentum est, quod iure mortales Dei timore afficiat, lucem mundo eripi per diem, noctuque eam caliginis densitatem ac nigredinem incumbere, quæ stellarum conspectum interdicat. Atque hoc est quod significat dum ait: *Et stellas claudit quasi sub signaculo:* claudit, inquam, tamquam sub signaculo tum voluntatis & beneplaciti sui, tum tempestatum & tenebrarum. Cælum enim Isaiæ 34. vers. 4. & Apocalypsis 6. vers. 14. comparatur libro, cuius characteres sint stellæ, signaculum verò tenebræ, quibus hic liber clauditur, vel tempestates; quæ etiam sunt signacula ceu insignia potentiæ diuinæ.

Sub Irene & Constantino Sol per 17. dies non splenduit.

Varia Solis obnubilationes.

Tremendum portentum Solis obnubilatio caliginosa.

Cælum quasi liber obsignatur.

Ex hoc strui potest argumentum, Deo potentissimo ac sapientissimo cedendum, neque à creatura vlla ad certamen seu disceptationem esse prouocandum. Quod itaque ait, *Non oritur*, tantumdem est ac Non apparet. Nam & ortus Solis apparitio quædam est. Illud verò *sub signaculo* idem est ac sub tegumento signato; sicut clauduntur thesauri & sepulcra & epistolæ. Finis autem obsignationis litterarum est, ne quis legat obsignata; ad eumdemque sensum atra caligo Dei iussu stellas obducens est inclusio quædam stellarum sub Dei sigillo, ne quis eas aspiciat. Hæc è natura.

Mysticè Ioannes à Iesu Maria: Illud, inquit, planè tremendum, si Deus vindex interioribus tenebris animam sinat obnubi; si Solis, hoc est Christi lucem & stellarum, hoc est Sanctorum vel Angelorum radios, præcipiat non oriri, & sub nigro velamento contegat; tunc profectò mortales, qui nauigant hoc mare magnum, neque cursum dirigere, neque lætum ac secundum quidpiam intueri ingenio quidem suo valebunt.

Animæ obnubilatio maximè formidanda.

8. Qui extendit cælos solus, & graditur super fluctus maris.

Agit de cælorum fabricatione, quam ex Iobo quoque Dauid & Isaias iisdem propè verbis describunt: *Extendens cælum sicut pellem*. item: *Qui extendit velut nihilum cælos, & expandit eos sicut tabernaculum*. Quæ maximam Dei in creandis cælis facilitatem declarant; cui longè facilius fuit de nihilo cælos condere, quàm sit homini pellem expandere, & in tabernaculum arcuare. In quo maximè admirabilis Dei potentia sapientiaque relucent: potentia quidem in cælorum creatione, quæ Dei solius est opus; cùm iuxta veriorem Theologorum sententiam creatura ne instrumentum quidem creationis esse possit; sapientia verò in eorumdem dispositione. Nam & figura sphærica perfectissima, & quantitas certis finibus circumscripta, licet propemodum immensa, & illa siderum mira dispositio, ac stellarum suis in sedibus intermicantium discretio, aliaque permulta ineffabilem tanti Opificis sapientiam eximiâ quâdam ratione proloquuntur, iuxta illud Regij Psalmistæ: *Cæli enarrant gloriam Dei*. Vbi vox *enarrant* non implet vim Hebræi nominis מְסַפְּרִים *mesapperim*, quo Dauid est vsus ad cogitationes suas magnificentiùs explicandas: significat enim *narrare, scribere, numerare*, atque, vt notat Augustinus Eugubinus, *καταλέγειν*, *multa recensendo & numerando complecti*. Vult proinde pius Vates cælum esse librum scriptum aureis litteris grandibusque, qui narrationem contineat inauditæ varietatis, & quemdam veluti catalogum & insignium rerum enumerationem. Vide plura de hoc argumento cap. 35. vers. 5. & cap. 38. vers. 37. notata.

Psal. 103, 3.

Isaiæ 40, 22.

Cælorum creatio Dei potentiam & sapientiam manifestat.

Psal. 18, 1. Cæli enarrant gloriam Dei.

ET GRADITVR SVPER FLVCTVS MARIS.] Est poëtica metalepsis. quasi dicat: Imperat maris fluctibus, eosque vel coërcet, vel excitat, ceu eques equum, cui insidet; sic Deus dicitur ambulare & volare super pennas ventorum. Septuaginta locum hunc explicatiùs ita reddunt: *Καὶ περιπατῶν ὡς ἐπ' ἐδάφους ἐπὶ θαλάσσης*: *Et ambulat super mare tamquam super pauimentum*. Quæ vltima verba sic addita ad sensum litteralem ac tropo-

Deus mare vadabile cùm voluerit.

Psal. 103, 3.

tropologicum non parum conferunt; significant enim Deum per Oceani superficiem, veluti per plateam latissimè patentem, minimè titubante, sed firmo gressu incedere, Maiestateque suâ tumentes vndas verticesque compescere, & adinstar pauimenti consolidare, ac complanare. quod ad summum spectat imperium. Vnde Olympiodorus & Athanasius hæc allegoricè referunt ad Christum super mare coram Apostolis ambulantem: quod etiam ad plurimos Sanctos extendi potest, qui diuinâ virtute sine nauigio maria traiecerunt. Ita nimirum fides ac pietas facit omnia homini subdita, ipsumque mare velut solum inambulari siccis pedibus. Duo enim Anachoretæ Rubrum mare pedibus traijciebant vsque in Raythu, accepturi sacrosanctam Eucharistiam in die Cœnæ Domini, rursumque redibant: quod se vidisse testatus est Abbas Stephanus Cappadox, vt memorat Sophronius in Prato spirituali cap. 122. Sed & Charitines virgo & martyr in mare iniecta quidem fuit colligato ceruici lapide, sponte autem lapis profundum petijt, at ipsa firmo ac stabili pede stetit super dorsum maris, & tamquam terram solidam ingrediens profecta est ad littus, teste Metaphraste in Vita eius 5. Octobris. Nazarius quoque ac Celsus in mare proiecti vt mergerentur, ope diuinâ incolumes euaserunt è profundo, vt tradit idem Metaphrastes 14. Octobris. Pantaleon quoque Maximiani tyranni iussu alligato ad collum lapide in mare iniectus, supernatante lapide ligni modo ipse super fluctus suis pedibus inambulauit vsque ad littus. Apud eumdem Metaphrastem 27. Iulij. Neque tantùm viuentium corpora vim maris superasse memorantur, sed & ipsa mortuorum Sanctorum cadauera etiam alligatis saxis mergi nescierunt. Corpus enim Vincentij à Diacono insutum corio, adalligatoque saxo super vndas innatans ad littus delatum perhibetur, vti testatur Ado Treuirensis secundo Kalendas Februarij.

Christus siccis vestigijs mare perambulauit. Matth. 14. *Idem plures Sancti fecerunt.*

Non eget sanè instructis nauigijs traijciendo mari fides in Deum singularis. Nullis enim fluctibus absorberi potest ille, quem Christus tuetur, qui siccis pedibus maritimos fluctus inambulauit. S. Petrus etiam fluctus firmo siccoque vestigio permeasset, nisi dubitasset; cuius proinde fides priùs quàm gressus titubauit. Peccator certè nec prosperis flatibus nec instructissimis nauigijs securè æquor nauigat. Omnia aduersantur hominibus, quorum culpæ reliquis omnibus oneribus grauiores sunt. Id exemplo perspicuum faciam ex Sophronij Prato Spirituali cap. 76. vbi narratur nauigium, in quod admissa fuerat mulier infanticida, reliquis nauibus prosperâ nauigatione vtentibus, prorsus immobile ad dies quindecim, tametsi secundi essent ventorum afflatus, substitisse, summâ itinerantium omnium nautarumque mœstitiâ; cùm nauarchus ad diuinam opem confugiens responsum audijt diuinum, eijciendam mulierem cui Mariæ nomen erat: accitam igitur rogauit vt scelera indicaret sua, quæ nauis cursum retardabant: aperuit illa peremisse se filios duos, vt sibi ad secundas nuptias viam aperiret; nec tamen voti compotem factam. Quo audito nauarchus illicò mulierem in scapham descendere iussit, quæ, mirum dictu, quinquies in gyrum acta, extemplò vnà cum muliere in profundum demersa est.

Fide singulari fluctus superantur.

Peccator neque firmus in nauigijs tutè se æquori committit.

Quo facto nauis postmodum tantâ velocitate iter confecit, vt tridui spatio illud omne absoluerit, quod non nisi quindecim diebus confici potuisset. Ita Sophronius.

Mysticè autem seu arcano sensu Deus graditur super fluctus maris, quando concitatas efferatasque passiones nostras iussu coërcet, vt sedatis motibus anima cælos extensos, dulcissimâ serenitate nitentes, hoc est cælestis beatitudinis tranquillitatem æuo sempiterno permansuram, contempletur. Ex quo etiam capite Dei potentia & sapientia in admiratione habenda est.

Quomodo Deus in nobis mysticè gradiatur super aquas.

9. Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri.

Id est polum Arcticum & Australem Antarcticum, qui significatur per interiora, vel penetralia, vel abscondita Austri; quia ille polus nobis est omnino ignotus. Septuaginta Interpretes habent: Ὁ ποιῶν πλειάδα, ϗ ἕσπερον, ϗ Ἀρκτοῦρον, ϗ ταμιεῖα Νότου. id est: *Facit Pleiada, vesperum, & Arcturum, & recessus Austri*: Chaldæus Interpres: *Qui fecit Arcturum, Oriona, & Hyadas, & cubiculum siderum, constellationem Planetarum in latere Australi.* Loco Arcturi alij vertunt Cynosuram, id est Vrsam minorem, sicut maior dicitur Helice.

Arcturus autem stella est Bootæ sideris post caudam Vrsæ maioris circa polum Arcticum.

Quid sit Arcturus,

Orion sidus est Australe iuxta frontem Tauri, stellis triginta octo constans; sic dictum ἀπὸ τοῦ ὀρίνειν, *à concitando*: quòd nimirum concitet tempestates.

Orion,

Hyades sunt septem stellæ in capite Tauri, ἀπὸ τοῦ ὕειν, id est *à pluendo* dictæ, quia pluuiam creant, Latinis *Suculæ*, errore etymi, inquit Tyro apud Agellium lib. 13. Noctium Atticarum cap. 9. quòd putarent eas dici *Hyades* ἀπὸ τῶν ὑῶν, *à suibus*. Septuaginta vertunt *Pleiades*; quas easdem esse cum Hyadibus docet Proclus in Sphæra; licet alij distinguant, & dicant esse Virgilias, quæ ad genua Tauri collocantur, pertinentque ad naturam Saturni, & aliquantulùm ad naturam Veneris.

Hyades,

Interiora Austri vocat absconditas seu occultas Australis, id est Antarctici poli constellationes, quæ solis patent Antipodibus nostris: sub his autem per synecdochen accipe omnes stellas & sidera, in quibus miram Dei sapientiam & potentiam prædicat S. Iob. Plura de his stellis vide apud Stunicam, Pinedam, & Sanctium nostrum, & omnium fusissimè Bolducium.

Interiora Austri.

Allegoricè iuxta S. Gregorium lib. 9. Moralium cap. 6. & 7. cæli significant Ecclesiam, in qua Arcturus circa polum Arcticum semper versatur, id est Apostoli, post Christum fundatores Ecclesiæ semper agitatæ, sed numquam loco dimouendæ: *Quemadmodum igitur*, inquit, *Arcturus semper versatur, & numquam mergitur; ita Ecclesia persecutiones Ethnicorum sine cessatione tolerat, sed tamen vsque ad mundi terminum sine defectu perdurat.* Post Arcturum autem ponitur nimbosus Orion & horridus, quia Apostolos secuta sunt agmina Martyrum. Quemadmodum enim Oriones in ipso pondere tempo-

Arcturus Apostolos designat.

Orion Martyres.

temporis hiemalis oriuntur; ita Martyres pondus persequentium molestiasque tolerantes quasi in hieme veniunt. Illud porrò addiderim Orionem cùm districto gladio depingi; qui tamen gladius ex sideribus constat: quoniam ille ipse persecutionis gladius, quo Martyres feriuntur, sideribus coruscat, imò totus sidereus est, ex sideribusque confectus. Siquidem Martyres totidem sideribus rutilant quot persecutionibus exercentur. Sicut autem post Orionem ponuntur Hyades pluuiosæ, ita post Martyres sequuntur

Hyades Doctores. Ecclesiæ Doctores, qui pluuiam salutaris eloquentiæ suæ doctrinæque cælestis placidè in omnium animos demittant, vnde vberrimi &

Pluuia symbolum eruditionis atque facundiæ. diuinissimi fructus oriantur. Pluuiam enim symbolum esse eruditionis atque facundiæ tum sacri tum profani Auctores voluerunt. Græci proinde cùm arcanis fabularum inuolucris sapientiam suam obtegerent, aiebant eo die, quo Minerua doctrinarum Præses in lucem edita fuit, auream è cælo pluuiam cecidisse. Ægyptij verò cùm eamdem eruditionem atque Pithus suauitatem hieroglyphicis suis notis adumbrare vellent, *ὑετὸν δρόσου βάλλοντα*, cælum aut splendidam nubem dulcissimo rore stillantem pingebant, vt Horus Apollo testatur: itaque Moyses, cùm abditis eorum disciplinis eximiè foret instructus, illis fortè hauriens è fontibus ita ceci-

Deut. 32, 2 nit: *Concrescat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum*. Vbi duobus clarissimis symbolis magnæ copiæ in dicendo suæ dulcedinem & doctrinæ præstantiam illuminat. Quam ob causam Paraphrastes Chaldæus ita vertit: *Suauis sit sicut pluuia doctrina mea.* Sed necesse non est ad Ægyptiorum abditos fontes recurrere, cùm eiusdem rei documenta in diuinis Oraculis habeamus. Nam orando sublimis Isaias

Isaiæ 55, 10. verbum Dei vocat imbrem de cælo venientem & inebriantem terram. Atque vt Linguæ sanctæ maiestatem & diuinitatem propè dicam in significando videamus, eadem vox apud Hebræos &

Oseæ 10, 12. *docere* & *pluere* significat. Ita in Oseæ prophetia de Christo: *Qui docebit vos iustitiam:* Isidorus Clarius & Forsterus ex Hebræo vertunt: *Donec pluat iustitiam vobis.* Et Ioël, cùm eumdem ser-

Ioel. 2, 23. uatorem *Doctorem iustitiæ* nominasset, continuò subdit: *Et descendere faciet ad vos imbrem matutinum:* vbi in fonte est dictio מורה *moreh*, quæ & *doctorem* & *pluuiam* sonat. Vnde Hebræi montis Moriæ nomen deducunt, & מורה יה *more Iah* doctrinam Domini interpretantur, vt animaduertunt eruditi. Denique per *interio-*

Interiora Austri quid designent. *ra Austri* mysticè designantur occulti Angelorum ordines, & secretissimi patriæ cælestis sinus, quos Spiritus sancti calor adimplet.

10. Qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.

Opera Dei magna & incomprehensibilia. Mirificam Dei potentiam extollit & admiratur, quæ facit opera ita magna, vt ea neque comprehendere nec satis admirari possit humana ratio; & ita multa, vt certo numero definiri non possint. In horum operum diuinorum meditatione multùm versatus Dauid, se iis eloquendis longè imparem agnoscens, admirabundus excla-

mat: *Quis loquetur potentias Domini?* vel, vt est Psal. 105, 2.
in Chaldæo: *Quis poterit eloqui fortitudines Domini?* Ita vocat opera mirabilia & gloriosa, ad quæ necessaria est immensa quædam potentia atque fortitudo, quam *brachij potentiam* Luc. 1, 51.
Virgo pares in Cantico suo nominauit; & Iudas Apostolus *μεγαλωσύνην*, id est *magnificentiam* Iud. 25.
appellat; quam Caietanus ait esse factiuam magnorum operum, & Propheta Regius multùm Psal. 8, 2.
deprædicat, & supra cælos eleuatam agnoscit, vtpote qui ab illa omnem suum decorem splendoremque acceperint, quo veluti pulcherrimo magnificentissimoque vestimento adornantur. hinc cùm pro more suo altiùs se in eorumdem contemplationem immersisset, totus in conditoris laudem absorptus clamat: *Magna opera* Psal. 110, 2.
Domini exquisita in omnes voluntates eius: Græcè *ἐξεζητημένα*: pro quo apud Chrysostomum alius legit *ἠκριβωμένα, accurata*; alius *προητοιμασμένα, parata, instructa.* Vbi magna illa opera, qualia sunt cæli terræque creatio, conseruatio & gubernatio vniuersitatis, dicuntur eximiè & exquisitè facta iuxta omnes voluntates Dei; quia scilicet *omnia quæcumque voluit Dominus fecit* Psal. 134, 6.
in cælo, in terra, in mari & in omnibus abyssis: Euthymius verò sic interpretatur; ac si dicat, hæc opera Domini exquisitè facta esse, vt fideles istiusmodi opera Dei considerantes, omnes voluntates & mandata Domini adimplerent. Excitat enim nos operum Dei consideratio, vt præcepta Dei faciliùs impleamus. Hebræus autem textus pro relatiuo *eius* habet *eorum* numero plurali. quod quidam ita vertunt: *Exquisita omnibus volentibus ea*. vt sit sensus, quòd opera Domini exquirantur, & diligenter inuestigentur ab omnibus his, quibus complacitum est in eis, & qui ea amant. Alij verò vertunt: *Exquisita ad omnia beneplacita eorum;* & interpretantur opera Dei esse huiusmodi, vt si exquisita fuerint ab hominibus, possint satisfacere omnibus eorum desideriis. Vnde subdit: *Confessio & magnificentia opus eius.* Om- *Confessio & magnificentia opus Dei.*
nia enim quæ Deus facit & magnifica, & eximia, & omnium hominum celebratione digna sunt. Vnde alius apud S. Chrysostomum vertit: *Ἔπαινος καὶ ἀξίωμα ἡ ἐργασία αὐτοῦ*: *Laus & dignitas operatio eius*. Quapropter vbique Psalmista Deum in omnibus operibus mirificè laudat, & omnes simul creaturas ad conditoris sui laudem inuitat. Manifestum est enim omne id quod fecit Deus & gratiarum actione & magnificentiâ repletum esse; magnificentiâ quidem propter Conditoris & rei dignitatem; gratiarum verò actione propter nostram vtilitatem. *Soli* igitur (vt Apostolus ait) *Deo honor & gloria* debetur, qui 1. Tim. 1, 17.
facit mirabilia magna solus; quemadmodum ex eodem cum Iobo spiritu Dauid dixit. Vbi Psal. 135, 4.
duo notanda sunt, tum quòd ea faciat; tum quòd solus faciat. Siquidem opera creationis, de quibus hîc sermo est, per se solus operatus est Deus, cùm in ceteris ministerio etiam vsus sit Angelorum & aliarum creaturarum.

Hæc itaque licet Dei potentiam sapientiamque potissimùm declarent, simul tamen eius erga nos amorem & beneuolentiam haud obscurè testantur. Quòd enim ea fecerit adeò magna, pulchra & mirabilia, vires eius sapientiamq; manifestant; quòd autem propter nos vsumque

nostrum facta sint, singularem Dei erga nos benignitatem bonitatemque commendant. Hic itaque versus conclusio est præcedentium: siquidem generatim in eo Iob enuntiat quæ speciatim anteà pronuntiarat. Habet autem eamdem planè sententiam, & quidem iisdem verbis in Hebræo claram, quam Eliphaz cap. 5. attulerat dicens: *Qui facit magna, & inscrutabilia, & mirabilia absque numero.* Quod magno est argumento sermones amicorum Iob esse plurimi faciendos, cùm eos ipse sibi vendicet ad suam causam defendendã. Hoc etiam probat id quod ad capitis quarti versum primum annotauimus, scilicet propositiones eorum plerasq; esse veras atque doctissimas, sed assumptiones ratiocinationis dumtaxat esse falsas. Vnde fit, vt nihil concludant, quod Iobi summæ dignitati deroget. Non solùm autem Iob verba sententiasque Eliphazi (vt Stunica benè obseruauit) sed ipsam quoque methodum ac disserendi rationem secutus & imitatus fuit, dum ex effectis primùm naturalibus ac deinde ex moralibus summam Dei potentiam sapientiamque declarat dicens:

Iob 5,9. *Iobi amicorum propositiones vera, sed assumptiones falsa.*

11. Si venerit ad me, non videbo eum; si abierit, non intelligam.

Cum Deo inuisibili non fat tutum contendere.

Postquam ex mirabilibus & innumeris effectibus, quos Deus in creaturis & per creaturas tam cælestes quàm elementares producit, summam eius sapientiam potentiamque declarauit; vt palàm faceret, quàm verè se & omnem hominem prorsus imparem agnoscat, qui cum Deo litiget, aut de viribus scientiáve concertet: nunc hanc generalem regulam atque doctrinam sibimetipsi distinctiùs applicando, easdem perfectiones iterùm prædicat, & eleganti admodum stylo plures simul alias explicat & exponit. Ac primum ab eius inuisibilitate exordium facit; pro cuius intelligentia

Nota Deum triplici ratione dici inuisibilem: Primò, quia nullis oculis corporeis videri potest. Quo sensu S. Ioannes ait: *Deum nemo vidit vmquam.* cui S. Paulus addit: *Sed nec videre potest*; nimirum prout in se est: quia res omnino spiritalis est, extra obiectum visus corporalis, cùm sit formæ, figuræ, speciei & coloris expers. Quapropter S. Diadochus in libello de Spiritali perfectione prudenter monet illos, qui nonnumquã in suis contemplationibus & exercitiis spiritualibus apparitiones aliquas aut visiones percipiunt, vt sibi caueant ab impostura & illusione, quâ se Deum vidisse autument: *Nemo*, inquit, *cùm sensum mentis audit speret videre oculis gloriam Dei: sentiri enim eam dicimus gustu quodam, qui exprimi non potest, diuina consolationis, cum quis animam purgauerit; non autem apparere ei aliquid eorum quæ sub aspectum cadunt: siquidem nunc per fidem, & non per speciem ambulamus, sicut Apostolus ait. Si cui igitur eorum qui * certant vel lumen vel figura quæpiam, vel aliquid ad similitudinem ignis appareat, ne amplectamur huiusmodi visum: est enim fallacia inimici manifesta. Quæ quidem res multos fefellit, qui propter ignorantiam à via veritatis male deflexerunt.* Sic ille; & meo quidem iudicio prudenter. Siquidem proprium signum diuinæ naturæ est, esse celsius omni signo. Qui igitur aliquid eorum quæ videntur Deum esse arbitratur, ab eo qui verè est malè ad id, quod comprehensione fictæ imaginationis esse existimatur, deflectit.

Deus inuisibilis oculo corporeo. Ioan. 1,18 1.Tim.6, 16.

2.Cor.5,8.

* Certamen intelligit quo certamus cum lege carnis.

Secundò Deus dicitur inuisibilis, quia à nullo intellectu creato vi luminis naturalis clarè vt est in seipso videri potest; neque vllus intellectus est possibilis, qui id viribus naturæ possit. Et hoc modo Deus est inuisibilis omni creaturæ, & soli sibi visibilis ac notus. quippe qui (vt Apostolus ait) *solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem: quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Quomodo enim videatur aut intelligatur, quem nihil eorum quæ notescunt declarat? Non forma, non color, non circumscriptio, non figura, non quantitas, non qualitas, non locus, non coniectura, non similitudo, non proportio, non ratio, non intelligentia; quin potiùs semper est extra omnem viam videndi & intelligendi, vti S. Dionysius lib. de Diuinis Nominibus cap. 1. & de Mystica Theologia cap. 4. & 5. fusè ac pulchrè demonstrat. Vnde Cypariffiotus Materiatæ Theologiæ Decad. 2. cap. 6. optimè infert Deum nullâ naturali repræsentatione aut intelligentiâ cognosci posse; & concludit cum S. Dionysio veriorem esse Theologiam, quæ per negationes, quàm quæ per affirmationes de Deo philosophatur; quamquam æquo interuallo vtraque adhuc à Deo absit, qui est supra omnem affirmationem & negationem, quæ sit cognitio eius. Quamobrem longè præstat cum S. Dionysio secundùm Theologiam mysticam nescienter, & sine omni intelligentia eorum quæ intelligentiâ percipiuntur per amorem cum eo coniungi & copulari: quæ verissima & sublimissima viatorum est Theologia.

Intellectu etiam Deus est inuisibilis natura lumine.

1.Tim.6, 16.

Nullam habemus viam vemendi in quidditatiuam Dei cognitionem.

Tertiò Deus dicitur inuisibilis, quia etsi à mente creata per lumen gloriæ aliquo modo clarè videri possit, non tamen visione comprehensiuâ, quâ nihil lateat videntem. Omnis enim visio Beatorum, tam Angelorum quàm hominum, infinitè abest ab ipsius visione comprehensiua; & ipse infinitè omnem illorum visionem superat. Hinc quantumuis Deus à Beatis clarè & obiectiuè, quidditatiuè & intuitiuè cognoscatur; non tamen simpliciter comprehensiuè, quia non tam clarè ac plenè, sicut ex natura sua cognoscibilis est: etenim sicut infinitæ est actualitatis ac perfectionis, ita & infinitæ cognoscibilitatis; sicque sibi soli comprehensibilis & cognitus est: à qua comprehensione omnes Beati infinitè deficiunt. Et hoc modo quidam Patres dicunt Deum omni creaturæ inuisibilem & ignotum, & sibi soli notum ac visibilem.

Deus est inuisibilis visione comprehensiuâ.

Hinc igitur Iob optimè probat quod versu tertio dixerat, minimè tutum esse cum Deo contendere, quòd humanis oculis cerni non possit eius aduentus aut pugnandi tempus, & ratio cognosci: quia cùm inuisibilis sit, neque sciri potest cùm pugnaturus veniat, neq; quando à pugna recedat: quæ res in humano congressu, quicumque ille fuerit, multum habet momenti; imò hac vna in re spectari solet summa victoriæ. Id enim agunt diligentissimè Duces,

ces, vt sua consilia sint occultissima, ita vt non aduersarij solùm, sed etiam commilitones & socij quid fieri aut quid tentari debeat, prorsus ignorent. Hoc argumento vsus est S. Paulus, dum ad spiritalem pugnam Christianum armat militem dicens: *Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem.* Ita Sanctius noster & Pineda. videturque hæc explicatio litteræ conformior.

Ephes. 6, 12.

Aliæ expositiones sunt ad mores valdè opportunæ; vtpote quæ timorem Dei maximè foueant: vt illa D. Thomæ locum hunc sic explicantis, vt ignoret homo quando Deus veniat, id est, auxilium conferat ad salutem; vel abeat, id est, auxilia detrahat aut protectionem. Multa enim beneficia sunt quæ homo putat esse detrimenta: qualia sunt quæ modò patitur Iobus. Alia existimantur esse beneficia quæ hominem perdunt; qualia sunt quæ honori sunt homini, aut humanæ commoditati. Hæc autem homo ignorat, neq; aduentũ Domini aut recessum videt.

Ignorat homo quid sibi prosit aut obsit.

Alij de incertitudine gratiæ exponunt; & in his D. Gregorius: quæ res quieto & securo animo esse non finit, cùm nemo sciat, vtrùm odio an amore sit dignus. Vnde homo suæ conditionis ignarus, qui quo in statu sit nescit, & an Deum pro se ad auxiliandum amicum, vel contra se ad oppugnandum inimicum habeat; iustam profectò timendi causam habet, cùm illum fortem esse sciat, neque de illius animo aut de statione constet, cùm sit inuisibilis, & ipse semper sit in tenebris, neque aduersarium videre possit; cùm tamen Deus semper sit in luce, neque quisquam possit illius oculos latere. Alij enim sunt oculi Dei; atque vt dicam ore Sapientis, *Multò plus lucidiores sunt super Solem, circumspicientes omnes vias hominum & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes.* Cumque ipse corporis animique ædificator vsque in animi centrum intueatur, intimosq; sinus voluntatis & contortiplicatas intentiones, multis mæandris & labyrinthis flexuosas; videt ibi fortè quædam quæ non videmus, quæque tamen pœnam & odium merentur.

Nemo nescit an amore an odio dignus sit.

Eccli. 23, 28.

Agnouit hoc Gregorius Magnus Papa sanctissimus, & vt bonus ab Euangelio senex timoratus vtilem hunc metum vbique circumtulit: *Apud Deum* (inquit lib. 8. Moralium cap. 9.) *districtè iudicati ipsi quoque maculas inquinationis habent, qui per munditiem sanctitatis lucent.* Quæ causa fuit, cur Agathon (vt narrat Ruffinus lib. 3. de Vitis Patrum) plurimorum Monachorum pater, cùm longam vitam gloriosis operibus inclytam beatissimo fine clauderet, tres continuos dies oculis apertis stetit attonitus, &, vt videbatur, anxius non tam cum morbo atque morte, quàm cum animo ipse suo & cogitatione luctabatur: & mirantibus eâ causâ Fratribus, se dixit in theatro iudicij Dei positum vehementissimè reformidare: nam tametsi nullius criminis sibi conscius esset, & toto animo contendisset in vita, vt Dei legibus obsequeretur; Enimuero homo, inquit, sum, & minimè scio, vtrùm opera mea placeant Deo. addebat & metus sui hanc rationem, *Aliud esse iudicium Dei, & aliud hominum.*

Profunda & metuenda Dei iudicia.
S. Agathon moriturus Dei iudicium timebat.

Hæc opinor eadem cogitatio Arsenium, plenum meritis & gratiâ virum, in ingentem formidinem coniecit: qui in abitu ab hac vita, cùm lacrymarum vim magnam effunderet, interrogauerunt qui tum præsentes adfuerunt seniores benè multi & religiosi viri, num timeret. In veritate, inquit, timeo; & hic timor semper in me fuit, ex quo monachus factus sum. Quid aliud bonum Hilarionem, qui septuaginta totos annos incredibili religione & Angelicis propè moribus innocentiâque Deo seruierat, in occasu vitæ magno horrore perfundebat animumque debilitabat, nisi quòd statum animi sui ignoraret, quem videbat & iudicabat Deus? Hæc nimirum de miseriis nostris vna est propè maxima, quòd qualis sit quisque ignoret, nec humanum sufficiat lumen, sed lucernâ Dei sit opus ad latebras conscientiæ peruidendas: è quibus fortè Numinis imperio, vt colubri è latibulo venenati, exilient aliquando noxæ, & in conspectum omnium inducentur graui iudicio puniendæ; de quibus ille qui admiserat nec susceperat cogitationem prius vllam, nec suspicatus fuerat. An non igitur causa est, cur prudentes viri, qui ratione omnia expendunt atque moderantur, continuo in metu sint, ne pauore deinde sempiterno exhorrescant? An non illuc intuebantur Apostoli, cùm tam seriò grauiterque monent, vt cum timore & tremore salutem nostram operemur?

similiter S. Arsenius & S. Hilarion.

Philip. 2, 12.

Accedit, quòd diuina iudicia profunda sint, & velut in recondita abysso latentia, eo ipso formidabilia humano generi, quæque magni timoris materiam subministrent: de quibus vtinam sæpiùs cogitaremus; quod non fieri nisi à paucis Deum verentibus dolet Regius Vates, & apud Deum ita queritur: *Auferuntur iudicia tua à facie eius.* vel, vt est propriè in Hebræo, *Altitudo sunt iudicia tua à conspectu illius*; hoc est remota sunt, magnâ quâdam intercapedine ab eo distant, non videntur, non cognoscuntur.

Psal. Heb. 10, 5.

12. Si repentè interroget, quis respondebit ei? vel quis dicere potest, Cur ita facis?

Quis enim tam perspicax vt valeat idoneè respondere Deo ex inopinato ad tribunal conscientiæ rapienti & interroganti? præsertim cùm superiorem Iudicem non habeat, qui ab eo facti sui rationem exigere possit. Benè obseruat hîc Ioannes à Iesu Maria, interrogationem hanc repentinam raptum quemdam esse ad conscientiæ tribunal, vbi coram Deo sistitur homo; à quo si Deus velit rationem exigere obmutescit: quemadmodum qui de grauissima quæstione aliqua repentè rogatur solet obstupescere, licet ingenio ac doctrinâ excellat, cùm imparatus præoccupetur. Aliud quippe est rem scire, aliud inexpectatò rogatum respondere; & hoc quidem apud mortales: at coram diuinâ Maiestate omnis hominum sapientia & perspicacitas stupor quidam est & ignorantia.

Nemo satis idoneus vt respondeat Deo repentè interroganti.

Ceterùm hæc interrogatio repentina in hac mortali vita fieri solet, cùm Deus hominem, tametsi iustum, nescientem tamen vtrùm odio vel amore dignus sit, intra conscientiam propriam ad quæstionem vocat, & velut extemporaneo

raneo telo percellit. Potest quoque subita quæstio ad raptum in iudicium pertinere, vt is repentè interrogari dicatur, quem mors inopinata imparatum offendit, quem constat Deo sciscitanti respondere non posse. Et quoniam fecimus mortis mentionem, an non ea cogitatio commouere quoque animum debet, & continuum hunc metum suadere? Nihil enim est certius quàm esse aliquando moriendum, nihil incertius quàm quo tempore, & quò modo id sit futurum: quæ res semper in Ecclesia Dei prudentum & sanctissimorum hominum animos incredibiliter anxios & sollicitos habuit. Nam deprehendi imparatum, rapique ex hac vita non supputatis nec digestis benè rationibus ad exponendam villicationem suam, tam horribile malum est, vt nullum maius aut formidabilius esse putem. Itaque Deus vt supplicium longè maximum atque miserrimum apud sanctum Vatem illud minatur populo ingrato, duræ & sceleratæ mentis, quem mollire nulla beneficia queunt & reducere ad meliora. Comparat enim Ieremias populum Hebræum impunitâ malitiâ furentem cum onagro, & addit: *In menstruis eius inuenient eam.* Pro *menstruis* Aquila vertit *in Kalendis*, Chaldæus alijque, *in tempore suo*. Alludit ad onagri consuetudinem, quem prodit Rabbi Salomon vno anni mense dormire, quo capi solet, cùm ceteris vigilet. Ita fore dicit Propheta vt diuinarum legum obliti, qui quasi continuò stertunt, numquam mentem ad abitum ex hoc mundo & diuinorum iudiciorum magnitudinem cogitandam admouent, certâ horâ, inexpectato olim tempore, in somno illo suo de improuiso capiantur, atque priùs horrifico solio & tribunali Dei sistantur, quàm de morte & iudicio cogitauerint.

Incertitudo hac mortis & imminentis iudicij Dei timorem suadet.

Peccatores onagro similes. Ier. 2. 24.

Illud idem quàm sit hominibus calamitosum ex Propheta quoque Amos licet colligere, qui lamentabile canit exitium ijs qui extremarum rerum cogitationem à se reijciunt, nec vllo metu continentur: *Væ qui separati estis in diem malum.* Tigurina vertit: *Qui in longinquum reijcitis diem malum:* Pagninus: *Qui longinquum putant diem malum.* Nam quia nec igneas vident manubias fulminantis è solio Dei, nec theatrum vallis Iosaphati consceleratis metuendum, nec fauces erebi apertas ad eosdem recipiendos, putant iudicium aut numquam futurum, aut tam longè positum, vt commoueri tragœdijs illis minimè oporteat. Verè enim ait Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum cap. 6. *Quæ longinqua sunt non metui.* In illa verò opinione confutanda atque euellenda ex omnium animis auctor primùm religionis Deus, tum Apostoli, Ecclesiæ deinde lumina sancti Patres magno studio elaborauerunt, dum contendunt proximè abesse iudicij diem, & pari cursu cum extremo vitæ die concurrere. Ita magnus mundi Iudex citò se venturum denuntiat ad rationes omnium repetendas & seuero iudicio puniendas. In Apocalypsi, *Ecce*, inquit, *venio citò.* Et alibi: *Ecce venio velociter.* Quasi forum subsellijs iam instrueretur, & tribunalia Iudicum & sedes Christi gloriosa terrifico fulgore collucens; quasi modò signum Filij hominis cruore suo & clauis inauratis latè rutilaret; quasi denique iam vocalis & fortissimus ille Angelus inclamaturus esset: *Surgite mortui, venite ad iudicium.* Quam tubam continuò resonantem audiebat S. Hieronymus, & toto animo atque omnibus artubus horrebat. Cùm verò in obitu cuiusque par futurum sit Numinis sancti iudicium, quod in decretorio magno die pronuntiabitur, atque in omnem æternitatem sit ratum atque fixum, quod de vnoquoque sua in morte statuitur, verissimum est citò venturum, atque adeò iam instare iudicij magni diem respectu singulorum. Sic S. Ioannes iam nouissimam horam esse denuntiabat, & Christus in Euangelio esse propè in ianuis. Itaque ex Apostolorum institutione ac monitis veteres Christiani vix vmquam diem nominari audiebant, quin subitò mentem & cogitationem ad extremum horribilemque diem iudicij magni referrent. Et quidem ita loqui solet Apostolus, vt diei nomine illum ipsum intelligat; vt cùm agit de corona beatæ vitæ atque sempiternæ, *quam reddet*, inquit, *mihi in illa die iustus Iudex.* Quænam autem est illa dies? Neque enim vllius antè mentionem fecerat. Sed tum quidem de hoc dubium nullum esse potuit Christianis, cùm per antonomasiam ita scirent nuncupari mundi vltimum & metuendum diem. Ita quoque in Euangelio Filius Dei loquitur: *Multi dicent mihi in illa die.* Quod eodem planè modo intelligendum est, cùm nullius priùs diei meminerit.

Quàm noxium sit extremorum cogitationem abijcere. Amos 6, 3.

Deus repentè & citò veniet ad iudicium.

Apoc. 3, 11.

Apoc. 22, 7.

1. Ioan. 2, 18.

Matth. 24, 33.

Dies per antonomasiam pro extremo sumitur.

2. Tim. 4, 8.

Matth. 7, 22.

Hæc igitur si cogitatio mentem occupauerit, non poterit in pijs quidem atque probis non exultantem animum componere, atque ad metum pectore Christiano dignum reuocare, ne in illo ipso die imparati & confusi reperiantur; insidiantem quasi mortem semper ad latus sibi habere videntur, cuius telum nullo artificio possint effugere: cum timore ad ictum parant se, & cum Dauide animam in manibus suis circumferunt, vt cùm illam Rex cælestis, qui creauit ornauitq; donis suis, repetierit, spe bonâ pleni & gaudio recreati possint tradere.

Vtilissima extremi diei cogitatio.

VEL QVIS DICERE POTEST, CVR ITA FACIS?] Hoc ad extollendam Dei altitudinem plurimùm conducit, & in rem præsentem impendiò quadrat. Est quippe allusio ad Iudices supremos, qui non timent actuum suorum cognitores, qui facta rescindant. Idem posset quoque non solùm de supremo Dei in res omnes dominatu exponi, verùm etiam de absolutissima ipsius in vniuersis operibus & iudicijs perfectione; ac si Iobus dicat: Numquam ita demens sim, vt cum Deo disceptem, cuius opera & iudicia eâ puritate & iustitiâ nitent, vt nemo possit ei quidquam obijcere; nemo possit iure dicere, *Cur ita facis*? Cùm exploratum sit nihil ab eo nisi purissimum & iustissimum proficisci posse; quia, vt Psalmista canit, *opera manuum eius veritas & iudicium.* id est vero iudicio stabilita, nihil iniusti secum trahentia. Nam, vt idem Psaltes alibi ait, *iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa:* ita vt à nemine redargui possint.

A Deo non datur appellatio.

Psal. 110, 6.

Psal. 18, 10.

13. Deus, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant orbem.

Eodem modo clamat ex Oraculo Nahum:

Ante

Nahum 1, 6.

Ira Dei nemo valet resistere.

Ante faciem indignationis eius quis stabit? & quis resistet in ira furoris eius? Similia passim occurrunt in alijs Prophetis, quibus prouidit amantissimus hominum Deus, vt diuinitus afflati Scriptores de ipsius ira & vltione multa magnificè terribiliterque dicerent, vt vesani homunciones intelligant, quàm sit formidabilis, & in omnem partem metuendus, adeoque Dei timorem salutarem semper retineant. Hinc Prophetæ rem arcanam humanis symbolis describentes Deum inducunt velut in campum ingredientem contra insensatos flammifero curru inuectum, cinctum fulminibus & procellis, quas dirâ & insuperabili potentiâ in caput inimicum effundat. Sunt illa Ieremiæ: *Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens, in capite impiorum conquiescet.* Apud Isaiam: *Terrorem brachij sui ostendet in comminatione furoris & flamma ignis deuorantis: allidet in turbine & in lapide grandinis.* Hunc igitur potentiæ Dominum & ferocientem in scelus armatum sustinere quis possit, quin ad nutum ipsum venientis & terroris significationem pauore exanimetur? Illius verba sunt tonitrua, minæ fulmina, tela mors, & accessus ad puniendum ruina extremaque desolatio. *Deus maiestatis intonuit* (inquit Dauid.) *Vox Domini confringentis cedros.* Cedros appellat aut elatos tumidâ superbiâ, aut potentiâ opibusque præcellentes, aut supra mortales alios dignitate atque imperio subuectos; (quos hoc loco Iob intelligit per eos *qui portant orbem*;) ne quis putet magnitudine potentiæ suæ & humanæ gloriæ pompâ se grauem illius manum, vi vitam eripientem, posse defugere.

Ira Dei varijs symbolis in Scripturis expressa.

Ier. 30, 23.

Psal. 29, 3.

Psal. 28, 5.

Iob 9, 13.

Nemo quantumuis potens Dei manum euadit.

Itaque diuinæ Litteræ ad instructum apparatumque Numinis adumbrandum, quo cælum terramque tremefacit, ex humanâ consuetudine, quæ in hoste maximè horrifica sunt, illi tribuunt arcum & sagittas, vasa furoris Dei, fulgurantem hastam, frameam carnes deuorantem, flammam, turbinem, nigram tempestatem; quibus sacri Vates nulla maiora aut magnificentiora excogitare potuerunt ad percellendos hominum animos qui vtuntur ratione, ad vindicis scelerum Dei incredibilem maiestatem tum cogitandam, tum pro eo ac conuenit formidandam. Habet turbinem, qui humanâ vi sisti nequit: tam rapidâ tamque igneâ vtitur celeritate, vt priùs te læsum & exanimatum sentias, quàm feriri posse suspiceris. Nulla laurus illius fulmen arcet & defendit: atra è caligine erumpit sæuâ & immani tempestate, quâ pestem, cladem & calamitatem immittit. Ad cumulum inauditi horroris anteambulones habet duos, mortem & satanam; quorum tela & ineuitabiles ictus numquam frustrantur. *Ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius*, canit Habacuc cælestium monitorum interpres. Hæc & similia cùm apud se reputarent Prophetæ, omni animo cohorrescebant; Deumque reuerentes cum Dauide exclamant: *Quis nouit potestatem iræ tuæ?* Quis, ô pollens orbis Dominator, prout par est vim, robur, magnitudinem iracundiæ tuæ cogitat? quis meditando & ratiocinando consequitur? Cùm placet mundum punire nequitiâ pollutum, magnis sceleribus contaminatum, ad nutum æstuantis oculi tui defluunt Gentes, montes liquefiunt, terra dehiscit, cælum vt liber inuoluitur, natura tabescit. *Aspexit*, inquit Habacuc, iusto videlicet furore inflammatus. Quid igitur inde sequitur? *Et dissoluit Gentes*; vel, vt est apud Septuaginta, *Καὶ διέτηξεν ἔθνη, Et distabuerunt Gentes.* Amos pari sapientiâ præditus, & timore consimili obstupefactus, *Dominus*, inquit, *Deus exercituum qui tangit terram, & tabescet, & lugebunt omnes habitantes in ea.* Quis ergo nouit potestatem iræ Dei?

Magna vis iræ Dei.

Habac. 3, 5.

Psal. 89, 11.

Ira Dei omnia dissoluit & delet.

Habacuc 3, 6.

Amos 9, 5.

In ijsdem meditandis versati deinde Apostoli, nullum finem faciebant monendorum mortalium, vt æternum adorandumque Numen & immensam illius potentiam reformidarent. Clarè D. Paulus, vt in Euangelio tuba, illud resonat esse *horrendum incidere in manus Dei viuentis.* Et beatissimus Ioannes in Apocalypsi ait Reges auro & gemmis coronatos, purpurâ insignes, gloriæ suæ maiestate conspicuos, dominatu & potentiâ feroces, & minitantes penè dicam cælo, ad occursum tamen fulminantis iræ Dei linqui animo, obstupefieri vt sideratos, fugere in speluncas, metu fractos, momentis propè singulis emorientes, idque ob iram Agni, cùm moderatissimè capita scelerata comprimit. quod ipsum B. Iob hoc loco significat cùm subdit:

Formidabilis est ira Dei.

Hebr. 10, 31.

Apoc. 6, 16.

SVB QVO CVRVANTVR QVI PORTANT ORBEM.] Hebraicè עֹזְרֵי רָהַב hhozre rahab. id est, *Adiutores altitudinis seu superbiæ*: vel, vt Chaldæus vertit, *Adiutores fortis*, id est Angeli, & Principes tum boni tum mali, qui mundum gubernant, & potentiâ, sapientiâ, imperio suo quasi manibus & humeris suis portant. Symmachus accipit de malis Principibus, dum sic vertit: Ὑποκάτω δ' αὐτοῦ καμφθήσονται οἱ ἐπαιρόμενοι ἀλαζονείᾳ: *Sub ipso incuruabuntur qui nituntur arrogantiâ*: Septuaginta quoque de malis accipiunt: Ὑπ' αὐτοῦ ἐκάμφθησαν κήτη τὰ ὑπ' οὐρανόν: *Sub ipso incuruati sunt ceti qui sub cælo sunt.* ijsque magis fauent Hebræa: doctissimè autem, & huic Libro aptissimè potentes homines parabolicè appellant cetos, præsertim eos qui tyrannicè imperant; qui sicut ceti pisciculos minores ita subditos deglutiunt, & eorum facultates absumunt: qui omnes sub potenti manu Dei incuruantur, & eiusdem iræ subijciuntur. S. Gregorius lib. 9. Moralium cap. 13. hunc locum de bonis Principibus exponit: *Ipsi enim*, inquit, *orbem portant, qui curam præsentis sæculi tolerant. Tantorum quippe pondera vnusquisque sustinere compellitur, quantis in hoc mundo principatur. Unde & terræ Princeps non incongruè Græco eloquio βασιλεὺς dicitur. Λαὸς enim populus interpretatur: βασιλεὺς igitur βάσις λαοῦ vocatur: quod Latinâ videlicet linguâ basis populi dicitur, quia videlicet ipse super se populum sustinet, qui motus illius potestatis pondere fixus regit: quo enim subiectorum suorum onera tolerat, eo quasi superpositam columnam basis portat.* Et paulò pòst cap. 14 per eos *qui portant orbem* etiam Angelos intelligit, qui incomprehensibili Dei fortitudini, celsitudini & sapientiæ quàm humillimè se inclinant: *Ipsi enim*, inquit, *orbem portant, qui regendi mundi curas administrant, Paulo attestante: Nónne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis?*

Principes sunt orbis portitores.

Tyranni cetis comparantur.

Rex idem quod basis populi.

Angeli orbis portitores se Deo inclinant.

Hebr. 1, 14.

Allegoricè idem S. Gregorius cap. 13. citato

hæc

hæc accipit de vocatione Gentium; quarum Reges & Principes fidei Christianæ colla submiserunt, supremam Christi auctoritatem & potestatem profitentes. Sicut etiam post Iobum Ezechiel supremos Monarchas sub typo animalium orbes aut rotas portantium vidit habere super capita sua Deum in solio gloriæ tamquam supremum gubernatorem considentem; ad cuius vocem animalia demittebant alas, & se omnino subdebant.

Ezech. 1. *Reges orbem portant.*

Sancti portant orbem.

Tropologicè S. Hieronymus hunc locum interpretatur de viris sanctissimis, qui suorum meritorum gratiâ, quâ pollent apud Deum, sustinent orbem siue humanum genus, ne propter scelera impiorum à diuina iustitia dissoluatur. Verba S. Hieronymi sic habent: *Portantes orbem sancti rectè intelliguntur, qui gloriâ meritorum suorum magni & potentes sunt apud Deum: hi ergo cordis humilitate ad interueniendum pro peccatoribus in conspectu eius sunt incuruati. Ita sancti portant mundum, dum eum ne ruat ac pereat orationum fortitudine sustinent.* Quemadmodum in Breuiario Romano quartâ Octobris in Lectionibus secundi Nocturni de S. Francisco legitur, quod cum Summus Pontifex Innocentius III. in somnis videret diuinitus collabantem Lateranensem Basilicam suis humeris sustinere.

Atlas cæli portitor quis.

Nonnullis visus est Interpres noster allusisse ad fabulam Atlantis, Regis Mauritaniæ, celeberrimi Mathematici, aut etiam Atlantis montis: quorum alter suâ scientiâ Matheseos singulari, alter prodigiosâ altitudine cælum quodammodò fulcire dictus est. Sed hæc vt fabulosa, ita etiam non satis digna sunt, ad quæ sacer Interpres in re tam seria & graui alludere censendus sit. Ad sanctos potiùs Angelos respexerit, rerum naturalium & humanæ salutis procuratione orbem quasi portantes; qui curuari dicuntur, dum (vti dictum est) coram diuina Maiestate seipsos demittunt, eiusque potentiam & sapientiam demirantur. vt sit argumentum à maiori ad minus. q. d. Numquam tulit animus vt repugnarem ei, cui à nemine resisti potest; vel vt me erigerem aduersus eum, cui potentissimæ creaturæ sese submittunt atque prosternunt. vnde subdit:

14. Quantus ergo sum ego, vt respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo?

Argumentum à maiori ad minus.

Quasi dicat: Si robusti illi Atlantes, orbis portitores, nihil aduersus Deum valent, sed sese supplices ante diuinam Maiestatem incuruant; quantò minùs ego debilis & infirmus homuncio aduersus eum præualebo, vt audeam illi respondere, aut, quod audacioris est ingenij, repugnare? Sunt verba vires suas extenuantis, & imbecillitatem propriam confitentis, certamen subterfugientis, & sub potenti manu Dei sese humiliantis, & cum Abrahamo, diuinæ Maiestati vilitatem suam opponderantis, ac præ submissi animi reuerentia dicentis: *Quantulus sum ego, vt verbis meis loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis?* Vtilis profectò & S. Iobo digna consideratio: quam vtinam omnes adhiberemus, antequam coram Deo preces nostras effundimus, haud paulò sanè attentiùs, quàm plerumque facimus, oraremus.

Gen. 18, 27. *Cum Deo acturus suam vilitatem & Dei maiestatem attendat necesse est.*

Quod cùm probè nossent sancti Patres, quantum ad orationem ritè instituendam momentum adferat, sedulò nos monent, vt ante orationem cum animo nostro reputemus, quem affari, cuius frui conspectu colloquioque appetimus. *Cogita* (inquit S. Chrysostomus in Psal. 145.) τίνι προσέρχῃ, καὶ ἀρκεῖ σοι εἰς νῆψιν, *ad quem accedis, & sufficiet ad inducendam tibi vigilantiam*, &c. Acturi enim sumus cum Angelorum Domino, quem beatæ illæ mentes insusitato metu oppletæ, & pudore vultum inumbrantes demississimè venerantur. Nam, vt piè & eleganter Petrus Chrysologus Serm. 5. ait, *Archangeli tremunt, pauent Angeli, Potestates metuunt, in faciem proruunt cæli seniores, elementa fugiunt, soluuntur saxa, montes defluunt, terra tremit, & homo terra intrepidus intrabit?* Cum Rege colloqui vel Imperatore existimatum fuit olim munus diuinum, ad quod insignis quædam modestia cultusque requirebatur. Hinc Theodoricus Rex apud Cassiodorum lib. 3. Epist. 22. ait: *Quilibet habere nostra colloquia, munera credit esse diuina.* Nos ergo elati, & nihil minus quàm de augusta Numinis potentia & gloria cogitantes, non ferendâ animi temeritate ad Dei commercium ruemus? Certè in primis opus est (vt sancti Bernardi Serm. 7. in Cantica verbis vtar) *verecundiâ comitari precem, commendare precantem:* opus reuerentiâ & pauore quodam sancto filiorum Dei proprio; quem his verbis commendat Lactantius Firmianus lib. 6. Diuinarum institutionum cap. 25. *Summus*, inquit, *colendi Dei ritus est, ex ore iusti hominis ad Deum directa laudatio: quæ tamen ipsa, vt Deo sit accepta, humilitate, & timore, & deuotione maxima opus est; ne quis fortè integritatis & innocentiæ fiduciam gerens, tumoris & arrogantiæ crimen incurrat, eoque facto gratiam virtutis amittat.* Ad hunc itaque plurimorum naufragijs infamem scopulum cautè deuitandum prudenter Iob subiungit:

15. Qui etiam si habuero quidpiam iustum, non respondebo; sed meum Iudicem deprecabor.

Id est: Etiamsi iustus & pius fuero, non contendam cum eo, neque pro iure meo expostulabo, vt me de tantis malis & calamitatibus vindicet; sed id tantùm precabor, vt mihi clementiam & misericordiam suam impertiat. Vbi nota particulam conditionalem *si* disertè additam, ad incertitudinem humanæ iustitiæ designandam, secundùm illud Apostoli: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum:* & ad ostendendum, cuiuscumque hominis iustitiam valdè paruam & imperfectam existere, si ad diuinum examen expendatur, addit particulam diminutiuam *quidpiam*, iuxta illud Isaiæ: *Omnes iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ, sic sunt coram illo.* Quare tantum aberat vir sanctissimus, vt cum sublimissima Dei maiestate tamquam cum pari vellet iudicio contendere; quin

Humana iustitia incerta & imperfecta. 1. Cor. 4. 4. Isaiæ 64, 6.

quin pòtiùs è contra decerneret, non tantùm quando de culpis plectendis quæstio institueretur; verùm etiam cùm de bonis eius remunerandis ageretur, nihil omnino hiscere, nihil pro se loqui; sed Iudicem æquissimum deprecari, ne iustitiam ipsam scrutetur, sed prostrato ignoscat. Diuino nimirum Spiritu instinctus ex tunc præcognouerat vir sanctus Deum, cùm ad iudicium venerit, ipsas etiam iustitias iudicaturum; quemadmodum posteà per os Dauidis disertè minatus est dicens: *Cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Quo etiam sensu postmodum à Malachia dictum est: *Colabit filios Leui.* id est, Districtè examinabit iustos, qui per filios Leui designantur.

Deus etiam iustitias iudicabit.

Psal. 74, 2.

Malach. 3, 3.

Terribile profectò verbum, quod iure debeat maximum mortalibus timorem incutere, quemadmodum mox paulò pòst de semetipso Iob confitetur dicens: *Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti.* Eadem iudicij diuini seueritas, secundùm S. Hieronymi expositionem, significatur in Sophonia his verbis: *In tempore illo scrutabor Hierusalem in lucernis.* Quæ loquendi formula duo significat: Primùm, scilicet exactissimam occultorum etiam criminum inquisitionem: (nam qui domos rei alicuius inuestigandæ gratiâ scrutantur, accensam lucernam adhibent; quam ad omnia loca & omnes angulos perferunt, quò lumen Solis penetrare non potest:) deinde, reddendam esse rationem rerum etiam minimarum, & quæ oculorum aciem subterfugere videntur; cuiusmodi sunt non verba tantùm otiosa, sed otiosæ etiam cogitationes: huiusmodi enim, id est minutissima & subtilissima esse solent, quæ in domibus accensâ lucernâ inuestigantur. Denique eamdem seueritatem expressit alibi Regius Vates dicens: *Quoniam non repellet Dominus plebem suam, quousque iustitia conuertatur in iudicium.* Vbi Theodoretus hanc iustitiam ipsammet Christum interpretatur: hic enim in primo quidem aduentu conuersus est in misericordiam; sed in secundo conuertendus est in iudicium. Verùm communiter Interpretes accipiunt de ipsamet diuina iustitia, quam Dominus in iudicio exercebit. Hoc sensu futurum est, vt iustitia Dei, quæ modò dissimulat, & vindictam differt, in vltionis iudicium conuertatur, & ad executionem procedat, vt significetur modò, iustitiam diuinam ferre quidem sententiam secundùm præsentem iustitiam, sed interpellante misericordiâ non semper progredi ad executionem; illo autem extremo die ad executionem processuram.

Iob 9, 28.

Iudicij diuini seueritas.

Soph. 1, 12.

Psal. 93, 14.

Iudicij tempus & vltionis.

Est autem hic Iudex adeò perspicax & acutus, vt vbi homines de iustitia præsumunt, ibi malitiam deprehendat, iuxta illud Parœmiastæ: *Omnes viæ hominis patent oculis eius*; seu, vt est in Hebræo, *mundæ sunt in oculis eius.* Hoc est, Plerique hominum ita sunt erga seipsos affecti, vt omnes eorum actiones illis mundæ videantur. Et statim subditur: *Spirituum ponderator est Dominus.* Quasi diceret: Videte quid de vobis sentiatis: non enim vos vestrarum actionum censores & æstimatores esse debetis, sed ipse Dominus: quare licet vos vestra opera bona esse credatis; tamen cùm ad diuini iudicij trutinam vocabuntur, in qua subtilissimi spiritus & abditissimæ intentiones expenduntur, malà fuisse cognoscentur. Nemo igitur de sua iustitia superbiat, sed de diuino iudicio contremiscat; & cum Iobo iudicem suum deprecetur. Vide plura de diuini iudicij districtione suprà cap. 7. versu 8. & 21. annotata & explicata. Quid autem suâ deprecatione Iob consequatur ostendit, cùm subdit:

Prou. 16, 2.

Ibidem.

Deus humanarum intentionum exactus trutinator.

16. Et cùm inuocantem exaudierit me, non credo quòd audierit vocem meam.

Adeò, inquit, veneror & reuereor Maiestatem Dei, vt si quando me orantem exaudiat, mihi persuadere non possim vocem mei misella homuncionis ab excelsissimo Deo exauditam fuisse. Quæ Iobi verba planè mirabilia exactam demissi eius animi significationem continent. Sic nimirum solet interdum vsu venire, vt vir aliquis plebeius & gregarius; nullo nobilitatis titulo insignis, potentissimo cuipiam Regi dudum famulatus, officium aliquod lautum & lucrosum, aut fauorem quempiam rarum à Rege per libellum supplex postulet, & obtineat: cuius certè rei, præter opinionem, felix exitus vt primùm homini isti nuntiatur, nuntios primâ fronte nonnumquam reijcit, iubens illos abire saluos, & dictitans se in animum suum inducere non posse, aut vllo modo credere Regem homini abiecto tantum indulsisse: non quòd nuntios istos mendaces esse opinetur; sed quòd bonus & æquus suæ vilitatis & Regiæ celsitudinis æstimator allato nuntio attonitus hæreat, neque tam citò rem tantam sibi persuadere possit. Planè similis est hic Iobi sensus, qui ex alta suæ imbecillitatis diuinæque Maiestatis cognitione ac comparatione si quidpiam obtinuisset, sibimetipsi non satis credebat.

Iob ex nimia humilitate non persuadet sibi se à Deo exauditum esse.

Potuit etiam hæc credendi difficultas ex alijs capitibus proficisci, quæ ad orationem Theologico more requiruntur. Quis enim nouit ita se orare vt exaudiatur? Non ergo diffidit de bonitate Dei (vt Hebræi volunt, & Robertus Stephanus in Scholijs suis Biblicis annotare minimè erubescit) sed tantùm significat sibi non constare se exauditum esse: persistit enim in ea, quam dudum posuit, sententia, scilicet nos de Dei nobiscum amicitia nequaquam esse certos.

S. Thomas & Caietanus idem aliter explicant, & dicunt, neque Iobum, neque alios, qui Deum assiduè & feruenter orant, intelligere, an à Deo obtinuerint vota sua, vel quod ipsis magis futurum sit ex vsu: quia cùm à morbo aut hominum iniurijs crucientur grauiter, orentque vt ab illis naturæ aut fortunarum incommodis liberari concedat; etiamsi exorent quod vehementer orant, dubitant tamen, an ipsis ad salutem expediat magis sustinere aduersa, quàm optatis & secundis frui. *Contingit*, inquit diuus Thomas, *quandoque quòd hominem Deus exaudit non ad votum, sed ad profectum. Sicut enim Medicus non exaudit infirmum ad votum postulantem amoueri medicinam amaram, eò quòd sciat eam esse salutiferam; exaudit tamen ad profectum, quia per hoc sanitatem inducit, quam maximè infirmus desiderat. Ita Deus homini*

Sæpè Deus non exaudit ad vota, sed ad vtilitatem.

mini in tribulationibus constituto tribulationes non subtrahit, quamuis deprecanti; quia scit eas expedire ad finalem eius salutem. Et sic licet Deus verè exaudiat; tamen homo in miserijs constitutus exaudiri se à Deo non credit. Itaque hæc negatio concessio est; quia tam vtiliter malè petita negantur, quàm vtiliter benè petita conceduntur. D. Paulus ter Dominum rogauit, hoc est (Interprete D. Chrysostomo ad eum locum) sæpè Dominum rogauit, vt discederet ab eo stimulus carnis suæ, angelus Satanæ, qui eum colaphizabat; & tamen numquam impetrauit, dicente Domino, *Sufficit tibi gratia mea.* An contemnebat Dominus suum Apostolum, cuius orationem non audiebat? Minimè profectò; imò potiùs maiori virtute cumulabat. Vnde D. Augustinus Epist. 121. cap. 14. *Nonnullis*, inquit, *impatientibus Dominus Deus quod petebant concessit iratus; sicut contrà Apostolo negauit propitius.* Quod Apostolus non ignorans repulsam modestè tulit: imò alacriùs & festiuiùs exultauit repulsam passus, quàm si voti sui compos redderetur, dicens: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.* Quasi diceret, inquit S. Chrysostomus Hom. 30. in Genesin: *Non solùm posteà liberari non requiro; sed etiam magnâ voluptate gloriabor in illis.* Et paulò antè, *Nam cùm Deus*, inquit, *aliquid nobis negat, non minùs est quàm si concessisset.*

2. Cor. 12, 8.

In Deo aliquando concedere ira est, negare misericordia.

Negatio aliquando non minùs est quàm concessio.

Ceterùm Iobus cùm æquè ac Paulus liberari cuperet à diuturna illa duraque carnificina, idque iterùm atque iterùm oraret ardenter; neque tamen se labor ille remitteret; neque prætereà (secùs quàm Paulus, qui diuinum responsum acceperat) nosset sibi durum illud certamen futurum ex vsu, immissumque magis à beneuolo quàm ab infenso Deo, dubitare meritò poterat suas à Deo preces fuisse repulsas; quo dubio durante non poterat esse sine metu. Quemadmodum is, quem sua culpa supplicio addixit capitali, etiamsi sibi ab eo, qui summam in eo genere potestatem habet, remissa sit culpa, & supplicium illud capitale depulsum; timet tamen non minùs quàm anteà, nisi quis illum faciat de remissione & Principis voluntate certiorem.

17. In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.

Reddit rationem cur timeat, & cur in eodem sit angore, etiam post adhibitas preces; quia num ad salutem & pacem fuerit exauditus ignorat. Est enim valdè horribile dubitare quemquam, an sibi habeat infensum Deum, à quo momento temporis extingui possit, aut torqueri vehementiùs. Illud *in turbine* metaphora est Scripturis vsitata, ad declarandam vehementem Dei iram vel aliquam ab eo immissam afflictionem, quæ ad modum fragosi turbinis tumentisque procellæ omnia per quæ transit perdit, dissipat & conuellit, pauoremque maximum animis inijcit. Sic dicitur apud Ieremiam: *Ecce turbo Dominicæ indignationis egredietur, & tempestas erumpens super caput impiorum veniet.* item ab Isaia: *Ecce validus & fortis Dominus sicut impetus grandinis, turbo confringens.* Pro *in turbine*

Horribile est dubitare, an Deum quis habeat infensum. Turbo est symbolum furoris Dei.

Ier. 23, 19.

Isaiæ 28, 2.

Septuaginta transferunt γνόφῳ, *caligine*, seu horribili obscuritate. Quod autem ait *sine causa*, idem est quod sine culpa, sine meo merito. Causa enim hîc pro culpa accipitur, quæ propria pœnæ causa siue origo est. Et hic profectò sensus fidissimum Iobi animum in Deum demonstrat; quasi iudicaret, se non ob crimina, sed ad meriti augmentum tot calamitatibus obsideri. Potest quoque illud *sine causa* sic exponi, vt subaudiatur aliquid, scilicet *manifesta*, & ab homine afflicto perceptibili. Si enim homo afflictus perciperet causam, quare Deus eum affligit, & quòd afflictiones sint ei vtiles ad salutem, manifestum est, quòd crederet se exauditum; sed quia hoc non intelligit, credit se non exauditum; & ideò non solùm exteriùs affligitur, sed etiam interiùs. Sicut infirmus, qui si nesciret se per medicinam amaram sanitatem obtenturum, non solùm affligeretur in gustu, sed etiam in animo. Et ideò subdit:

Iob sine culpa affligitur, & nescit causam afflictionis.

18. Non concedit requiescere spiritum meum, & implet me amaritudinibus.

Non cessat, inquit, Deus animum meum stimulis perpetim vrgere, ex quo efficitur vt amarulento afflictionis cibo exsaturer: non solùm enim gratis & sine causa, id est, sine vllo peccato, quod quidem in me sit, me ad extremum vsque torquet & affligit; sed etiam absque vlla intermissione nullam quietis morulam concedit: Septuaginta reddunt, οὐκ ἐᾷ γάρ με ἀναπνεῦσαι: *Non enim finit me respirare.* Quibus certè verbis Deum vigilem congressorem depingunt, qui omnes captet occasiones, neque vllas elabi permittat. Etenim dum negotiorum dolorúmve multitudine atque congerie nos ferè opprimi animaduertimus, non posse nos respirare vulgò dictitamus: vnde hoc abijt in prouerbium iam à priscis illis temporibus, ad significandum nos facere aliquid indesinenter, & absque vlla vel minima intermissione. Sic posteà Theophrastus in Characteribus cap. de Adulatione dixit omnia sedulò, diligenter & ἀπνευστί, id est *sine respiratione*, seu vno spiritu facere: quod idem est quod S. Hieronymus in quadam Epistola dixit *vnâ saliuâ.* Iam verò nonnulli explanatores illa verba, *Non concedit requiescere spiritum meum*, vel illa, *Non finit me respirare*, ad asthmaticum Iobi morbum pulmonisque arterias obturatas referunt; quod verosimile videtur: potestque hæc interpretatio cum prima coalescere; quandoquidem affectio vtraque animi corporisque cohæreat, ex qua cooriatur amarulenta saturitas.

Iob absque cessatione affligitur.

Iob asthmate laborabat.

Denique potest etiam sic explicari: *Non concedit requiescere spiritum meum*, id est, *Non finit me mori.* Mors enim, præsertim iustorum, in Scriptura somnus & requies appellari solet. Vnde in Apocalypsi dicitur: *Beati mortui qui in Domino moriuntur: amodò iam dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis: opera enim illorum sequuntur illos.* Vniuersim autem mors somnus dicitur: Primùm, quia sicut post labores diurnos homo se quieti ac somno tradit, vt die sequenti ad intermissos labores iterùm vegetior resurgat; ita post vitam hanc laboriosam corpus

Mors sanctorum requies.

Apoc. 14, 13.

Mors in quo comparetur somno.

corpus hominis in sepulchro, tamquam quietis lecto, collocatur, in nouissimo iudicij die denuò à morte, velut à somno, diuinâ virtute resuscitandum. Deinde, quia sicuti in somno cessant quidem exteriorum sensuum operationes, sed vires adhuc interiores vigent; ita in morte corpus quidem ab omni operatione cessat; anima verò viget, & suis adhuc vtitur potentijs. Quoniam autem hæ rationes peculiariter sanctis competunt, iure merito in Scripturis non rarò antonomasticè sola illorum mors somni & requietis nomine insignitur: illi enim soli in hac vita propriè ac verè vtiliter laborant, cùm è contra iniquorum opera nil nisi vanitas sint, & res planè futiles ac inanes. Et quoniam in hac vita, quæ laboribus destinata est, quietem semper quærunt, in morte non requiescunt, sed à quæsita quiete ad perpetuam transeunt inquietudinem. Iusti autem soli, qui vitam honestis laboribus consecrarunt, in morte ab ijs requiescunt, & sempiternis eorum fructibus reficiuntur. Vide plura de iustorum somno & quiete cap. 4. vers. 13. annotata.

Peculiariter mors iustorum somno assimilatur.

19. Si fortitudo quæritur, robustissimus est; si æquitas iudicij, nemo audet pro me testimonium dicere.

De Dei fortitudine vide quæ suprà ad vers. 4. dicta sunt. De iudicij verò æquitate actum cap. 8. vers. 3. Ceterùm quoniam superiùs vers. 14. breuiter & summariè dixerat Iob, *Quantus sum ego, vt respondeam ei*; id ipsum consequenter hic diffusiùs explicat, & simul assignat causam, quare non respondeat, sed iudicem deprecetur. Quod enim aliquis audacter iudici respondeat, potest ex duabus causis prouenire: Primò quidem, si iudex sit debilis, qui subditos coërcere non possit. Sed hoc excludit dicens: *Si fortitudo quæritur*, scilicet in Deo ad subditos coërcendum, *robustissimus est*, vtpote robur omne excedens; cuius potestati nemo valet resistere. Secundò, aliquis audacter respondet iudici, quia confidit de sua causa. Quod aliquando contingit, quia multos habet defensores seu excusatores; sed hoc excludit dicens, *Si æquitas iudicij* (scilicet requiritur) secundùm quam aliquis habens pro se multos testes absoluitur; *Nemo audet pro me testimonium dicere.* Id est, Nemo, nisi temerarius, dicere pro testimonio audebit, me pium esse; cùm id fugiat vi suâ omnes non solùm homines, verùm etiam Angelos. Nam in Deum tantùm conuenit quod dicit Dauid: *Scrutans corda & renes Deus.* id quod ipse per Ieremiam confirmat: *Ego Dominus scrutans cor & probans renes.* Et ob eam rem Christus hominis etiam sanctissimi & singulari virtute præditi testimonium non magni facere, sed respuere videbatur dicens: *Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati: ego autem non ab homine testimonium accipio.* Et paulò pòst: *Ego autem habeo testimonium maius Ioanne.* Quare vani & futiles homines sunt, qui hominum laudem aucupantur, & vehementer quærunt, eâque re se claros esse opinantur, quæ sit populari famâ

Quibus de causis possit quis audacter respondere iudici.

Nemo pro nobis potest dicere testimonium aduersus Deum.

Psal. 7, 10.
Ier. 17, 10.

Ioan. 5, 33.

Christus pro se Ioannis testimonium non magni fecit, vtpote hominis.

gloriosa. Vanaque illa est, & adumbrata, non solida & expressa gloria, quam summam atque perfectam lib. 2. de Officijs Cicero appellat, si constet ex tribus his; scilicet, si hominum vulgus diligat, si credat, si admiretur. Quam vanam potiùs gloriam esse extrema mortalium dies planum atque exploratum faciet. Quare Iob rectè dicit pietatem & æquitatem suam benè alieno testimonio probari Deo non posse, nec etiam suo. Aliquando enim in humanis quidem iudicijs homo etsi non habeat aliquos testes pro se; confidit tamen de causa sua, innitens testimonio conscientiæ suæ. Sed hoc testimonium conscientiæ non potest valere homini contra redargutionem Dei; & hoc ostendit per singulos gradus, quos conscientiæ testimonium habet omnino tres. Primus est, quando alicui conscientia sua testimonium reddit, quòd sit iustus, iuxta illud: *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd simus filij Dei.* Sed hoc testimonium non valet contra diuinam reprehensionem. Vnde subdit:

Laus hominis vana.

Conscientiæ testimonium non valet contra Dei reprehensionem.

Primus gradus testimonij conscientiæ.

Rom. 8, 16.

20. Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero, prauum me comprobabit.

Id est: Si testificari audeam apud Deum me iustum esse, ex ipsa mea testificatione secùs esse conuincerer; cùm delictum non leue sit in tanto iudicio, quod quispiam ignorat, pro certo aliquid affirmare, Apostolo Ioanne nos arguente: *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus; ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.*

Qui se iustum dicit coram Deo, seipsum condemnat.

1. Ioan. 1, 8.

Adde, quòd testimonium, quo quispiam laudat & commendat seipsum, vulgò inter homines pro nihilo ducatur, quantò magis à Deo contemnetur? Omnibus enim exploratum est, vnumquemque seipsum amare; ac propterea non malum se ducet, quem amat, præsertim cùm suum sit (vt aiunt) vnicuique pulchrum. Et ob eam rem S. Paulus ait: *Non qui seipsum commendat ille probatus est.* Et prouerbij locum obtinuit tritum illud: *Proprio laus sordet in ore.* Neque rarò accidit, vt qui rectè egit, culpâ fœdetur, dum rectè facta commemorat, sine iactat. Cùm igitur certum sit, neminem scire an sit Deo acceptus vel inuisus, iustus an iniustus (excipe casum peculiaris reuelationis) hoc ipso, quòd quis seipsum decerneret iustum ostendere, culpâ temeritatis minimè vacaret: sermoque ipse ad incertam iustitiam asserendam intentus quædam audaciæ ostensio & præmatura sui ipsius condemnatio foret.

Laus in ore proprio vilescit.

2. Cor. 10, 18.

Secundus gradus testimonij conscientiæ est, quando aliquis, etsi non præsumat se esse iustum; tamen non reprehendit eum conscientia de aliquo peccato, secundùm illud: *Nihil mihi conscius sum.* Sed nec hoc testimonium valet contra Deum. vnde subiungit: *Si innocentem ostendero*, id est ostendere tentauero, *prauum me comprobabit*; in quantum scilicet mihi vel alijs manifestabit peccata, quorum mihi non sum conscius; vel quòd memoriam effugerint, vel certè, quòd illa pro peccatis non reputauerim;

Secundus gradus testimonij conscientiæ.

1. Cor. 4, 4.

 rim;

Psal. 18, 13. rim, quia, vt dicitur in Psalmis, *delicta quis intelligit?*

Tertius gradus testimonij conscientiæ. Tertius denique gradus est, quando aliquis etsi sibi sit conscius de peccato, tamen præsumit, vel quia non habuit malam intentionem; aut quia non fecit illud ex malitia vel dolo, sed ex ignorantia & infirmitate. Atqui nec hoc testimonium valet homini contra Deum; quapropter subdit:

21. Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ.

Nemo potest sine speciali Dei reuelatione scire se esse in gratia. Apertissimè fatetur Iobus Catholicam doctrinam de incertitudine diuinæ gratiæ, quæ ad comprimendos grandes animos & piâ mansuetudine subiugandos opportunissima est. Licet enim possimus gratiam in nobis esse nonnullis coniecturis aduertere, non tamen aut scientiæ euidentiâ aut fidei diuinæ certitudine agnoscere. Id quidem scientia non assequitur, quæ rem aut per causam aut per effectus venatur; causa autem gratiæ diuina voluntas est; ad quam cognoscendam nulla ratio naturalis ascendit. Rom. 11, 34. *Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* Quasi diceret Paulus, neminem hanc voluntatem posse cognoscere, nisi Deus ipse illi sensa suæ mentis aperiat. Effectus verò gratiæ adeò occulti sunt & absconditi, vt eos neque sensus percipiat, nec cogitatio apprehendat, nec ipse intellectus, an à gratia manent, quæ nos Deo gratos facit, certò cognoscat. Neque fides diuina ad credendum nos gratiam & amicitiam Dei habere citra specialem reuelationem mouet. Quoniam licet fides asserat, hominem verbi gratiâ verè & vt necessarium est detestantem peccatum, diuinam gratiam adipisci; tamen opinio & moralis existimatio falsitati ac deceptioni subiecta profitetur, me aut alium quempiam hanc peccati sufficientem detestationem promeruisse. Ex hac autem opinione non elicitur certa nostræ gratiæ cognitio, sed probabilis ac verisimilis quædam existimatio. Meritò igitur Tridentina Synodus sess. 6. cap. 9. can. 14. & 15. anathema dicit hæreticis, asserentibus nos (diuinâ ac speciali reuelatione seclusâ) certò & ex fide credere, gratiæ vitam & Dei amicitiam accepisse. Quam sanctorum Patrum verissimam certissimamque sententiam certè Scriptura diuina non siluit. Salomon enim in Prouerbijs ait: Prou. 20, 9. *Quis potest dicere, Mundum est cor meum, purus sum à peccato?* Ac si dixisset: Nullus id potest dicere, & sine vllâ hæsitatione affirmare. *Possumus & debemus esse puri à peccato; sed id non possumus scire, neque dicere.* Quam sententiam euoluens Venerabilis Beda in hunc modum scribit: *Non ait, Quis potest cor mundum habere, & purus esse à peccato? sed, Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato?* Quia sunt qui largiente diuinâ gratiâ possunt iuxta humanum modum & cordis & operis munditiam habere. Vnde est illud Dominicum: Matth. 5, 8. *Beati mundo corde.* Nec tamen seipsum quisquam mundum credat corde; & immunem esse à peccato absque temeritate pronuntiet. Et idem Salomon alio loco ait: Eccle. 9, 1. *Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei; & tamen nescit homo, vtrùm amore aut odio dignus sit; sed omnia in futurum seruantur incerta.* Munditiam & mentis puritatem adstruit, sed certam puritatis cognitionem negat: quam quidem possumus quibusdam coniecturis venari, non tamen infallibili notione apprehendere (Deo minimè reuelante;) *Cognitio gratiæ pendet à medijs quæ possunt fallere.* quoniam ex multis, quibus aliquid falsum subesse potest, puta ex eo quòd benè Sacramentum susceperim, aut sufficienter me disposuerim, aut ex alijs similibus, hæc gratiæ cognitio dependet. Quapropter non immeritò Iob ait: *Etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Ac si apertè diceret: Conditoris contra me iudicia quâ temeritate redarguo, qui ipsum me ex infirmitatis caligine ignoro? Hæc ergo vita spiritalis animæ non est nobis pariter ac vita naturalis comperta; cuius notionem tot impedimenta minùs certam faciunt, tot dubitationes obscurant. Et quisque iustus potest sibi precationem Dauidis assumere; *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo.* Psal. 18, 13. Quoniam ipsa quæ nescimus nos sæpè maculant, nisi Deus, qui occultorum est conditor, quæ sibi displicent occulta detergat. Ob hanc autem gratiæ incertitudinem subiungit:

ET TÆDEBIT ME VITÆ MEÆ.] Quia scilicet nimis toleratu videtur difficile tanta mala pati, & interim hærere incertum, an in tantis malis sis simplex & Deo placeas, an verò displiceas. *Ob gratiæ incertitudinem meritò sanctos tædet vitæ huius.* Et sic potest vitæ tædium cum tenebricosa diuinæ gratiæ ignoratione aptè conciliari, vt æquum sit, tædeat nos eius vitæ, quæ rei pretiosissimæ & felicissimæ dubium inducit. Profectò licet Iobus tot calamitatibus non infestaretur, meritò exosam potuit habere vitam, cui certitudinem diuinæ beneuolentiæ deesse cognouit. Hoc nimirum maximè angit Dei cultores, quòd postquam se laboribus prolixis confecerunt, ignorent quò pertigerint: hinc vehementer dolent, cùm altè considerant, vel vno celerrimo affectu solere nonnumquam animum lethali culpâ fœdari, & sempiternâ morte interire. Nec immeritò viros cordatos semper anxios atque exercitos habuit illa, quam oculis nostris offusam videmus, rerum humanarum nebula; præsertim vbi per hasce tenebras diuina illa vox auget terrorem: *Nescit homo vtrùm amore an odio dignus sit.* Eccle. 9, 1. *Terribilis est locus iste* (ait D. Bernardus Serm. 23. in Cantica) *& totius expers quietis: totus inhorrui, si quando in eum raptus sum.* Qui horror ne in ipsa quidem morte B. Hilarionem deseruit, qui licet præclarè sibi conscius esset vitæ per annos propè septuaginta Deo consecratæ, cæco tamen horrore quasi per caliginem obuersante his verbis animum iam è senili ac ruinoso corporis ergastulo eluctantem confirmauit: *Egredere anima mea, quid times? egredere, quid dubitas? septuaginta prope annis seruiuisti Deo, & mori times?* Tametsi enim viri illi summi communi hominum suffragio, à quibus penè vsque ad nominis consecrationem colebantur, in spem non dubiam venire poterant se Deo charos esse, & ipsi rectè factorum se conscientiâ solabantur; non ignorabant tamen alia esse iudicia Dei, alia hominum. *Non enim cogitationes meæ cogitationes vestræ; neque viæ vestræ viæ meæ, dicit Dominus. Quia sicut exaltantur cæli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à vijs vestris, & cogitationes* Isaiæ 55, 8.

meæ

mea à cogitationibus vestris. Et tamen ab hac lance diuinorum iudiciorum pendet momentum amoris aut odij, electionis aut abdicationis, felicis aut infelicis æternitatis: vti Tollenarius noster Speculi vanitatis Ecclesiastæ cap. 9. sectione primâ eleganter ostendit.

22. Vnum est quod locutus sum, & innocentem & impium ipse consumit.

Assertum istud vnicum, de quo hîc agit, totius doctrinæ Iobi caput est, quod ipse ingenuè proponit, statuitque propugnare; scilicet iustum æquè ac impium vitæ huius calamitatibus & ærumnis subiacere, diuexari atque consumi. Idem superiùs proposuerat, eo ipso quòd se innoxiè vixisse, & nihilo seciùs grauissimâ calamitate exerceri conquestus est; quod ipsius amici & concertatores sat intellexerant, & indignè ferebant, atque omnibus modis conuellere nitebantur. Verbum illud *consumit* multâ pollet energiâ ad vexationis magnitudinem exprimendam; significat enim illam vergere in mortem & interitum. Quasi dicat: Ergo incertus manet status gratiæ & peccati, cùm iusto & impio eadem æquè obueniant. Deus enim non peccatores modò, quod libenter Baldad acciperet, sed etiam iustos diuexat, & sicut morte corporali indiscriminatim interimit; ita & afflictionibus mortalis vitæ promiscuè obtundit. Illud quidem apud omnes in confesso est, veram virtutem ac sapientiam Deo displicere non posse; sed tamen in huius vniuersi gubernatione pœnarumque ac præmiorum dispensatione relinquitur obscurum, cuius vitam Deus acceptam habeat, aut contrà supplicio vindicandam iudicet. Nihil enim in orbe lætum inuenies, quod non improbos æquè ac probos recreet; nihil illætabile, quod non probos æquè ac improbos affligat.

Probis ac improbis in hac vita omnia promiscuè contingunt.

Mirabantur olim nouella Christianorum germina plantæque tenellæ D. Cypriani æuo in illa celebri Africæ contagione, se non minùs quàm Ethnicos communi peste corripi. At Cyprianus occurrens huic errori in libro de Mortalitate docuit, eos non idcircò vitæ communis ac miseriarum exsortes fore, quòd Christo nomen dedissent; sed plus aliquantò passuros, cùm Christus tantò antè prædixerit, *In mundo pressuram habebitis.* Itaque neque communis contagio vllum genus hominum præterit, neque aduersæ prosperæque fortunæ casus inter virtutem ac vitium discrimen agnoscunt; nec cælum, dum benefico suo influxu mundum hunc sublunarem fouet, impios ab hoc beneficio excludit; neque terra, cùm horrendo boatu aperitur, vrbesque deglubit, iustos à communi exitio seruat indemnes. Ita Tollenarius noster: qui loco suprà citato hæc pulchrè ac fusiùs deducit. In his igitur omnibus calamitas similis, ratio absimilis. Et quidem in re Christiana, sicut Seruator ipse noster eiusque purissima Mater acerbissimos dolores sustinuêre, cùm innocentiâ summâ niterent; ita & Virgines & Martyres penè innumeri cum intemerato vitæ candore acerrimos cruciatus subiêre, donec ingruente nouissimo persecutionis nimbo gloriosè tandem occumberent.

Ioan. 16, 33.

23. Si flagellat, occidat semel, & non de pœnis innocentum rideat.

Alludit ad id quod cap. 6. vers. 9. dixerat: *Qui cœpit ipse me conterat, soluat manum suam, & succidat me.* Quæ verba, vti & hæc, quibusdam valdè dura videntur; sed non est cur asperior censendus sit hic loquendi modus, cùm explanari piè ac leniter possit & debeat, vti Ioannes à Iesu Maria in simili optimè ostendit: Statuamus, inquit, hominem pium immani anxietate, dolore, derelictione tabescentem in hunc modum cum suspirijs altisque gemitibus cum Deo agere: Animaduerto summe Deus te non impios tantùm, sed pios etiam in hac mortali vita ærumnis conficere: age ergo, me cœpisti grauiter exercere, perge precor, interfice me diu suspirantem, ac pro dolore leniendo tibi supplicantem: videris quippe pios cultores tuos orantes despicere, dum eos minimè exaudis, neque vllum beneuolentiæ aut beneficentiæ signum exhibes: interime precor, ne me diuturnior cruciatus mœrentem in aliquam culpam propellat. Qui conquestionis & precationis modus nihil durum apud æquos rerum æstimatores portendit: quocircà neque Iobus hoc ipso sensu verba huius versus efferens durè locutus censeri debet. Sanè viri sanctimoniâ vitæ clarissimi dum morbis, tentationibus & afflictionibus infestarentur non rarò mortem expetiêre tamquam optabile redemptionis genus, quod votis multis flagitandum videretur.

Iob & sancti in calamitatibus sæpè mortem optant, idq; laudabiliter.

Minimè igitur hoc loco blasphemat Iob, sed amarè queritur, quia Deus tam lentis pœnis tamque varijs ac reciprocis secum agit, tamquam his delectari videatur. Videtur nempe Deus in humanis rebus ludere hominibusque vt pilis vti, idque verè & rectè iustissimas ob causas quas habet: de quibus vide Tertullianum in Scorpiaco, præsertim capite septimo. Licet Iobo & sanctis hic lusus peracerbus accidat, ideoque eum secundùm se præcisè spectatum exhorreant ac deprecentur; Deo tamen iucundum præbet spectaculum, vt ex S. Chrysostomo ad cap. 2. vers. 6, ostendimus. Dominus enim spectator orbis de cælo in terram aspiciens super omnes filios hominum, vidensque illos in duos exercitus diuisos; in quorum altero iusti apparent læti, clypeis patientiæ ornati; in altero iniusti truces, gladijs offensionis instructi; his iratus irridet, de illis lætatur; & tamquam Iudex & spectator in cælo tunc ridet, cùm videt iustos tribulari ac pati. Hinc Iob, *Si flagellat, occidat semel, & non de pœnis innocentum rideat.* quasi dicat: Oporteret quidem, si tam innocentem quàm impium ipse consumat, vt vel vtrumque semel subitoque occideret, vel vtrumque productiori cruciatu diuexaret; cùm tamen impij supplicium breuissimum sit, piorum verò diuturnum atque longissimum. Id fortè demonstrans Psaltes dicebat: *Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.* Id quod ad propositum nostrum S. Ambrosius sic interpretatur: *Ergo & Iob & Dauid, qui flagellati hic sunt, firmamentum habuerunt in plaga sua; quia flagellat pater filium quem recipit:* qui

Deus certaminum nostrorum spectator.

Iustis cur molestiora decernat in hac vita.

Psal. 72, 4.

qui autem hic non flagellantur, ibi non recipientur vt filij. O nimium! Ecce non aliud & non tutius pignus hæreditaris datur filijs Dei nisi flagellum: & qui non fert flagellum non admittitur ad Regnum. Ex hoc igitur fonte varietas oritur inter iustorum & iniustorum flagella: horum enim flagella nec Dominus prospicit, nec ipsi firmamentum habent in plagis suis; quia vel fortunæ, vel hominibus vel casui illa referunt accepta. Iusti verò dum flagellantur & respiciuntur à Deo, & habent firmamentum in plagis suis; reputant enim apud se hæc non sorti & aleæ adscribenda; sed à Patre luminum tamquam filijs vt vermiculatas murænulas, vt aureos stimulos, vt amoris pignora, vt salutis signa & vt coronarum materiam esse immissa.

Iusti sunt omnipotentes in tolerando.

Iure igitur patientes filios & innocentes prospicit Pater luminum de cælo: nam videt in eis similitudinem quamdam diuinæ omnipotentiæ suæ. Siquidem Deus omnipotens est in operando; filij autem Dei per gratiam eius omnipotentes euadunt in patiendo. Sicut enim proprium est Dei omnia facere; ita proprium est filiorum Dei omnia mala patienter sustinere. Non mihi credatur hac in parte, sed Philoni libro de Cherub sic altè ac piè philosophanti: *Certè Deo proprium est facere, neque fas est illud vlli creaturæ adscribere: proprium autem creaturæ pati: quod quisquis vt peculiare necessariumque præceperit animo, facile feret casus vel grauissimos: contrà, si alienum à se putarit, oppressus mole intolerabili Sisyphiam pœnam sustinebit.* Sic ille. Moralis verò Philosophus Seneca in libro, cui titulus, *Quare bonis viris mala accidant*, constantiam Catonis sic extollebat: *Non video quid habeat in terris Iuppiter pulchrius, si conuertere animum velit, quàm vt spectet Catonem iam partibus non semel fractis, stantem nihilominùs inter ruinas publicas rectum.* Sed Iouem nec oculos habentem nec videntem ad hæc spectacula inaniter inuitabat. At sedens in cælis, qui de cælo prospicit super filios hominum, quid pulchrius in terris prospicere potest, quàm videre innocentem cum ferro, cum feris, cum igne, cum torroribus, cum efferis tyrannis præliantem, & non semel fractum, sed vndique laniatum, concisum vndique, inter ruinas rectum persistere, constantem durare, tormenta vincere, carnifices superare, & simul triumphum de tyrannis ducere? Tunc verè Deus de pœnis innocentum ridet; vti S. Gregorius lib. 9. Moral. cap. 15. aliàs 21. philosophatur his verbis: *Si Iob risum Dei, eius lætitiam appellat; de innocentum pœnis ridere Dominus dicitur; quia quò à nobis ardentiùs quæritur, eò de nobis suauius lætatur. Quasi quoddam quippe ei ex pœna gaudium facimus.*

Iustorum patientia Deum maximè recreat.

24. Terra data est in manus impij, vultum iudicum eius operit: quòd si non ille est, quis ergo est?

Terra impijs à Deo permissa.

Quasi dicat: Afflictionis meæ ac bonorum in hac vita hæc prima causa est, quòd terra data & permissa sit impio, scilicet diabolo eiusque ministris impijs; Regibus & hominibus. Ille autem impius, siue diabolus, excæcat iudices, eosque instigat, vt bonos deprimant, malos extollant, & omnia turbent. Quòd si verò impius, ipsaque Dei permissio, licet iusta, & occulta, huius perturbationis & afflictionis causa non sit, dic ergo quis alius sit. Argumentum Iobi firmissimum est. Cùm enim verum assertum posuisset, pios inquam & impios laboribus & cladibus consumi, oprasseque proinde supremo vulnere confici, vt ad requiem ex hac vita migraret, eamdem sententiam & votum confirmaturus in hunc modum eloquitur: Animaduerto me neque in sententia neque in mortis optato exerrasse: res quippe mortalium ita inter se aptæ & connexæ sunt, vt necesse procul dubio sit eum qui in orbe terrarum versatur, quantumuis innocens sit, ingentia mala perferre. Terra nimirum æquo iudicio (id exigente hominis peccato) permissa est Satanæ; qui antonomasticè *impius* nominatur; vt quasi princeps huius mundi multo cum comitatu dæmonum nocere cupientium, cum quibus nobis est colluctatio, *vultum iudicum terræ operiat*, hoc est, obtenebret atque excæcet, ne candidissimam iustitiæ lucem aspiciant, & insontes spolient, carcerique mancipent, ac supplicio afficiant, qui omnino absolui deberent. Ex quo perspici apertissimè potest, iustos in hoc exilio labore carere non posse. Neque verò de hac rerum dispositione declinanda mihi agendum, cùm sit ineluctabilis diuinæ prouidentiæ ordo. Deus enim id permittere decreuit; cùm non sit alius supremus rerum Dominus, qui possit ea, quæ ad vniuersalem mundi gubernationem pertinent, prouidere, bona efficere, mala item permittere, vt inde bonorum prouentus copiosus existat. Si ergo terrarum orbis tot malis obnoxius est, vt iusti omnino torquendi sint; profectò verum erit, permissam immissamque à Deo calamitatem culpæ argumentum non esse: neque mihi exprobrandum erit, quòd iam dudum excruciatus, & in summum discrimen adductus, mortem pacatam ac tranquillam exoptem, quæ me à periculo delinquendi demum eripiat.

Innocentes hic in terra necessariò multa patiuntur.

Vel etiam sic, ac si dicat: Esto Deus terram corporis mei Satanæ impijssimo pro libitu discruciandam tradiderit; vultum nihilominùs hominum me iudicantium sic operuit, vt licet infirmitates meas videant, veram tamen earum causam minimè cognoscant, quam ipse sibi ad tempus seruauit arcanam. Nec vllo modo vult Deus, vt ex calamitatibus externis de interno proximi nostri statu vnquam iudicemus. Atque hoc est quod Christus sibi voluit, quando quidam nuntiarunt illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum sacrificijs eorum; item de alijs quibusdam, quos in Siloë ruina turris oppresserat; eos nimirum necessariò maximos fuisse peccatores, à quibus tantas Deus pœnas exegisset: temerarium siquidem iudicium eorum corrigens subiunxit: *Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Putatis quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Hierusalem? Non, dico vobis: sed si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.*

Ex calamitatibus non iudicandum de proximo.

Lucæ 13, 1.

Porrò

Diabolus terra possessionem inuasit, vt iudices excæcaret. Iudices olim sine oculis & sine manibus pingebantur.

Porrò notandum illud, *Vultum iudicum eius operit*. q. d. Propterea diabolum totius terræ possessionem inuasisse, vt terrenis muneribus iudices excæcaret, excæcatosque in mille iniustitias præcipitaret. Ne igitur iudices internis animorum oculis excæcarentur, sine corporeis oculis ab antiquis pingebantur. Adeò credebant vel ipsi Ethnici suscepta etiam per solos oculos munera incorruptis iudicijs aduersari; & propterea in iudices minimè eligendos, qui se oblatis muneribus inescari paterentur. Qua de re optimum tulit iudicium Pontius ille Samnites apud Tullium lib. 2. Officiorum, qui dicebat, si sibi nasci contigisset quo tempore Romani dona accipere cœperunt, non fuisse passurum diutiùs eos imperare; ne scilicet munerum cupiditate abducti, à iudiciorum integritate auerterentur. Fuerunt quoque alij olim, qui iudices sine manibus pingebant, vt Plutarchus, Isidorus Siculus, Clemens Romanus, D. Basilius pluresque alij testantur, significantes munera nec manibus capienda, nec oculis vsurpanda: nam qui manibus capiunt, à prauis affectibus capiuntur: & qui vel solis oculis vsurpant etiam animis excæcantur.

25. Dies mei velociores fuerunt cursore; fugerunt, & non viderunt bonum.

26. Pertransierunt quasi naues poma portantes; sicut aquila volans ad escam.

Dies vitæ cursori comparata.

Tres hic proponit similitudines elegantes ad fugam vitæ humanæ celeritatemque exprimendam. Prima petitur à cursore seu viatore, qui felicia nuntiaturus neque die neque nocte interquiescit, ne alius celerior boni nuntij gratiam præcurrendo deflorет, & munera præripiat. Sub hac similitudine ait Iobus fugisse dies, neque vidisse bonum, quod ad significandum velocissimum transitum confert. Profectò viator sollicitus & sedulus vix ad mensam in hospitio sedet, vix modicum sibi somnum permittit; & licet obuias habeat res iucundissimas, puta congressores equestres, bellique simulacra, concentum suauissimum, amœnissimos hortos, salubres aquas, perbeneuolos comites ei placere impensè cupientes, aliaque similia oblectamenta, nihil cunctatur, nihil ex eis nisi obiter & per transennam delibare potest, & id quidem sollicitè, ne cursum retardet. Sic Iobus sibi visus est è bonis, quibus affluxerat prosper, vix quidquam & primoribus, vt aiunt, labijs ac festinatò degustasse.

Vita nauium cursu velocior.

Secunda similitudo sumitur à nauibus poma portantibus, quæ validis flatibus actæ celerrimè transeuntes nullum sui vestigium post se relinquunt. Quam similitudinem rectè expendit sanctus Ambrosius, ad Psalmi primi versum primum ita scribens: *Etsi non videmur corporaliter ire, progredimur. Nam sicut in nauibus dormientes ventis aguntur in portus, etsi nullus quiescentibus sensus est nauigandi; tamen cursus eos vrget ad finem, & impetus ignaros: sic vita nostra spatio defluente ad proprium vnusquisque finem cursu labente deducitur. Tu enim dormis, & tempus tuum ambulat.* Sic ille. vbi multò plura addit eleganter in hanc rem. Sed cur Iobus non solùm naues, sed naues poma portantes, dies suos appellat? Ratio credo est; quia sicut hæ naues velocissimæ sunt, tum ne poma putrescant aut marcescant; tum vt alios mercatores præueniant, & citiùs ac cariùs sua vendant; ita & illi dies. Ex Hebræo legi potest, *Sicut naues piratarum*; vel, *Sicut naues voluntatis*. Vtraque lectio ad rem præsentem accommodata: Prior quidem; quia naues piraticæ, cùm sint insidiatrices, & mercibus vacuæ, & ad nauigandum expeditæ, huius vitæ fallacitatem, & vanitatem & fugacitatem optimè repræsentant. Posterior verò; quia sicut naues voluntatis, id est, quæ secundùm voluntatem nauigantium feruntur, velocissimè currunt, seu potiùs volant; ita velocissimos humanæ vitæ cursus, seu potiùs volatus, quàm aptissimè adumbrant. Quid si dicam humanam vitam naue celeriorem? Profectò non errauerim. Quia nauis solùm extra portum educta pelago decurrit; at humana vita etiam intra portum clausa suum interitum velificatur. Testor illos duos geminos fratres, Iacob & Esau, de quibus Textus, *Collidebantur*, inquit, *in vtero*, seu, vt Symmachus transfert, *discurrebant*, *in similitudinem nauis ferebantur*. Quid insolentius? adhuc erant quodammodò in portu & in anchoris, & iam velorum sinus in altum expandebant; nondum nati, & iam proscripti; nondum ab vtero egressi, & iam ad tumulum propensi; nondum lumen aspicientes, & iam ad mortem festinantes.

Homines priùs ad mortem quàm ad lucem currunt. Gen. 25. 22.

Vita cursus numquam retrogradитur.

Porrò Biblia Regia, Sanctes Pagninus, Caietanus & Isidorus Clarius notant vocem originalem אבה *Ebeh*, pro qua Vulgata *naues* posuit, nomen esse rapidissimi fluminis in Arabia, qui rapiditate suâ secum quidquid in ipsum injicitur impetu incredibili abripiat, ita vt non tam cum velocissimis nauibus, sed cum rapidissimi illius fluminis impetu comparatio sit, quò vita nostra non solùm quàm velocissimè ad mortem decurrere, verùm etiam retrorsum numquam conuerti significetur.

Vita humana cum volatu aquilæ comparatur.

Tertia similitudo est ab aquila, quæ mox ac prædam inspexit, tamquam fulmen se è sublimi in terram iaculatur, vt animantia humi repentia corripiat atque discerpat. Pingit itaque campum vberem atque lætum & vernantem floribus, in eoque lepusculum erectis auriculis pedibusque ludentem, & securum sui; tum sublimem è nubibus aquilam, micantibus oculis acribusque tuentem, quæ composito alarum motu celerrimè in prædam feratur. Addit hoc Epigramma rei illustrandæ: *Dies mei pertransierunt sicut aquila volans ad escam.* Hic impetus volantis aquilæ velocissimus omnino est, & priùs leporem capreamve intercipit quàm vmbram ipsam videre potuerint. Quæ plurimorum est hominum conditio, in quos suæ mortalitatis oblitos, & delicijs vitæ inhiantes, futuri ignaros, & nihil minùs cogitantes mors inuolat, spoliatque celeriùs vitâ, quàm suspicari de illius aduentu in ea vitæ longioris opinione desiderioque potuerint. Id ipsum B. Iob multis alijs locis inculcat, vt ferè tantùm in eam rem à Deo afflatus esse videatur: plurimæ enim sunt apud eum picturæ elegantes bono in lumine collocatæ, ad hanc fugam vitæ humanæ celeritatemque exprimendam: trecentæ

visuntur apud illum imagines, emblemata illustria magno iudicio excogitata; quorum vtinam vel saltem vnum in eorum mentibus inhæreret, qui toti in procurationem vitæ longioris intendunt, & seram beatissimamque senectutem sibi somniant.

27. Cum dixero, Nequaquam ita loquar, commuto faciem meam, & dolore torqueor.

In principio capitis præcedentis arguerat Baldad Iobum, quòd verba eius dolore & nimiâ amaritudine plena essent, eò quòd sæpiùs statim se moriturum dixisset: *Vsquequò* (inquit) *loquêris talia, & spiritus multiplex sermones oris tui?* Ad hoc nunc respondet Iob dicens: Si ad sermones meos, quos acrimoniâ plenos esse dixisti, perspexero, & iuxta consilium tuum, ô Baldad, statuero nequaquam ita loqui, nec amarè plangere, sed tristem tetricumque vultum meum deponere, animumque resumere; vereor ne in hoc operam ludam, & in vanum sic meos singultus comprimam: tunc enim magis torqueor, ita vt vultus etiam meus immutetur: quia leuamen est miseris posse flere. Nam in dolore excitatur spiritus vehemens in præcordijs; qui si comprimatur, intus angustiam & dolorem non mediocriter auget. Hinc familiare est ijs qui grauiter afficiuntur verba gemituum & querimoniarum plena proferre, vt mœrorem exhalent suum. Inualescit quippe, animumque peius exasperat cohibitus mœror, non secùs ac humor noxius, qui è corpore pellendus sit. Est tamen prudentis & constantis animi dolorem interdum dissimulare, aut saltem externo signo non prodere, præsertim si quis familiam alat, aut cum potestate alijs præsit; ne dolore suo alijs dolori sit; quandoquidem ita ferè naturâ comparatum est, vt superiorum vultus subditorum imprimat & informet animos, & quos habet sensus ad aliorum pectora transmittat. Quare Iob quoad poterat dolorem suum non rarò supprimebat.

Iob 8, 2.

Mæror compressus magis torquet.

Prudentis est nonnumquam dissimulare dolorem.

28. Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti.

Nihil excipit qui dicit *omnia*. In omni loco, de die, de nocte, quidquid ageret diceretve, aut intimi animi cogitatione reputaret, *Verebar*, inquit, *omnia opera mea*. Quid est vereri? Septuaginta exposuêre disertiùs: Σείομαι πᾶσι τοῖς μέλεσι: *Omnibus artubus commoueor*; vt non leuem inanemque fuisse metum intelligamus. Subdit rationem ad commouendum vnumquemque meo iudicio potentissimam, quòd sciret oculum illum magnum atque luminosum æterni Iudicis arbitrique mundi in omnia intentum, & singula quæ fiunt & dicuntur aureâ lance expendere, & acerbiùs quàm humana mens cogitando consequi possit scelus puniturum. Hęc fides & puræ mentis cognitio cautum in omnibus & solicitum pauidumque efficiebat. Inde constantia in aduersis, & demissi animi humilitas, & inuictus in Deum amor, & aliæ magnæ & egregiæ virtutes effloruerunt. Hic Dei timor illum in sterquilinio honoratum, in acerbis doloribus quietum, in bonorum exspoliatione contentum, in amicorum despicientia humanum, in vxoris contumelia fortem & generosum reddidit: hoc timore munitus & cataphractus stetit in acie contra Satanam, illiusque dolos, vim, crudelitatem innocentis animi tolerantiâ & demissione superauit.

Iob omnia sua opera verebatur.

Timor Dei Iobum reddidit omnibus superiorem.

Paria propè de alijs magnis viris dici possunt, quorum vita moresque diuinis litterarum monumentis commendantur, in quibus sanctus hic metus semper eluxit. Et verè mihi videor esse dicturus, timorem Dei dotem esse Christianæ fidei, quam singulari omnes affectu exambire debeant. Sapienter enim illud Tertullianus lib. de Idololatria cap. vlt. *Inter scopulos*, inquit, *& sinus velificata spiritu Dei fides nauigat, tuta si cauta, secura si attonita.* Hoc ergo timore quasi gubernaculo sic dirigitur vita iusti adinstar nauis, vt nullum vmquam timere possit naufragium, nullum pauere malum, ac tempestatem culpæ trepidare nullam, peccatique nullum expauescere naufragium; sed inter prospera & aduersa semper ad salutis portum proram dirigit, dum nauarchum habet timorem; timorem quidem, sed tutum; cùm ex sententia S. Augustini lib. 4. cap. 1. de Symbolo ad Catechumenos sit *pauor ipse omni securitate appetendus*. Nam pauoris pretio secura redditur animæ nauis.

Timor Dei gubernaculum iusti.

Tali vtebatur gubernaculo iustus Iob, & de tali regimine gloriabatur, cùm asserebat, *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti*. Vbi expende hoc verbum *omnia*, quia perfectio oritur ex causa integra. Nam si quis *offendat in vno, factus est omnium reus.*

Iac. 2, 10.

Sed quâ viâ quâve semitâ potuit ingredi timor in cor talis iusti, qui ad fastigium perfectionis caput erexerat, quique ad cumulum bonorum operum iam peruenerat, qui holocaustis multiplicibus Deum placare studuit, qui affectum commiserationis exercuit, qui ministerium pietatis impendit, qui humilitatis culmen medullitus tenuit, qui beneficia largitatis expendit, quique ad virtutis metam currens per excellentiorem viam charitatis etiam inimicos dilexit? Quid ergo vir sanctus sua opera verebatur, qui illa semper exhibuit, ex quibus placari Deus erga iniquitates solet? Quid ergo est, quòd mira opera faciens hęc ipsa etiam veretur pauens cùm dicit, *Verebar omnia opera mea?*

Vnde Iob timeret, cùm nec consciret sibi de malo.

Consulatur oraculum S. Gregorij Magni, Pontificis Maximi, lib. 9. Moral. cap. 17. aliàs 25. quod etiam sanctis pauorem incutere videtur, dum clarè demonstrat de bonis quoque operibus esse timendum. sic enim ait: *Si placere Deo veraciter cupimus, postquam peruersa subegimus, ipsa in nobis etiam benè gesta timeamus.* Et iure quidem meritissimo. Quis enim non pauebit? quis non formidabit, dum de cælo Deus vel auditum faciet, vel iaculabitur iudicium sic intonans, *Cùm accepero tempus, ego iustitias indicabo?* Quis non repetet cum Hugone ibidem, *Terribile verbum, quod non tantum peccata iudicabit, sed & iustitias, id est, bona opera examinabit?* Prudenter ergo S. Gregorius loco suprà citato addit, *Sancti omne quod agunt metuunt: dum considerant ante quem Iudicem stabunt, considerant praua quàm districtè iudicet, & bona opera quàm subtiliter penset.* Reuocentur ad trutinam vltima verba, *Bona opera quàm subtiliter penset*; & ad

Quia Deus etiam iustitias iudicabit.

Psal. 74, 2.

Bona opera auri statera examinantur. & ad memoriam reuocetur differentia inter stateram, quâ fœnum, & bilancem, quâ ponderatur aurum: in illo paruipenduntur & libræ; in hoc magni fiunt etiam scrupuli & dragmæ. Eâdem diuersâ lege vel in statera penduntur iniqua opera, quæ fœnum sunt, sub quo iustitiæ currus stridet, sed pingui mineruâ examinantur; quia in fronte portant bestiæ ac mali publici characterem. At bona opera quasi aurum subtili librâ tam subtiliter pensantur, vt intentionis dragma, finis grana, cogitationis atomi & pulueris etiam ratio sic æstimentur, vt si ob vanam & nullius momenti gloriam facta sint, ob ipsam damnentur. Meritò igitur verebatur iustus Iob (vt Nicolaus de Lyra ad hunc locum insonat) *ne esset ibi aliquid iniustum. Modus enim hominis diligenter suam innocentiam custodientis est semper timere, ne aliquid iniustum faciat.* O terque quaterque beatus iustus, qui duos habet innocentis vitæ custodes, timorem hinc, inde amorem. Nam, vt S. Hieronymus (à Beda in Scintillis cap. 12. de timore citatus) ait, *nulla res nos seruat ab omni peccato immunes sicut timor supplicij & amor Dei.*

Sed quomodo Iob verè hoc dicere potuit, *Sciens quod non parceres delinquenti?* Si enim delinquenti non parcitur, quis vmquam ab æterna morte eripietur, cùm à delicto nemo mundus reperiatur? Si delinquenti non parcitur, quomodo dicitur, *Omnes peccauerunt, & egent gloriâ Dei?* (Rom. 3, 23.) Si delinquenti non parcitur, quomodo nos Præcursor hortatur, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum cælorum?* Sed certè aliud est non parcere delinquenti, & aliud non parcere pœnitenti: illi iure non parcitur; huic autem indulgentia non denegatur. Non est mea solutio, sed oraculum Pontificis loco superiùs citato sic statuentis: *An pœnitenti parcit, & delinquenti non parcit? Quia cùm delicta plangimus, nequaquam tamen delinquentes sumus. Delinquenti ergo Dominus nequaquam parcit, quia delictum sine vltione non deserit: aut enim ipse aut homo pœnitens punit. Nequaquam igitur peccato parcitur, quia nullatenus sine vindicta laxatur.* Sic contraria contrarijs curantur, & dedecus decore emendatur. Vnde, vt Lyranus ibidem ait, *Ad Deum non pertinet dimittere dedecus culpæ sine decore iustitiæ.* At iustus ab hoc dedecore non per arma, per cædes, sed per timoris frænum inuictus declinat. (*Deus non parcit delinquenti, sed pœnitenti.*)

Denique eamdem Dei Iudicis seueritatem expressit alibi Regius Vates dicens: *Quoniam non repellet Dominus plebem suam, &c. quoadusque iustitia conuertatur in iudicium.* (Psal. 93, 14.) Vbi Theodoretus hanc iustitiam ipsummet Christum interpretatur: hic enim in primo quidem aduentu conuersus est in misericordiam, sed in secundo conuertendus est in iudicium. Verùm communiter Interpretes accipiunt de ipsâ diuina iustitia, quam Dominus in iudicio exercebit. Hoc sensu futurum est, vt iustitia Dei, quæ modò dissimulat, & differt vindictam, in iudicium vltionis conuertatur, & ad executionem procedat vt iudicetur. Quia modò iustitia diuina fert quidem sententiam secundùm præsentem iustitiam; sed ad executionem interpellante misericordiâ non semper progreditur; illo autem extremo die mandabitur executioni. (*Iudicij diuini seueritas magna.*)

Est autem Deus iudex adeò perspicax & acutus, vt vbi homines de iustitia præsumunt, ibi malitiam deprehendat; iuxta illud Parœmiastæ, *Omnes viæ hominis patent oculis eius*; seu, vt est in Hebræo, *Mundæ sunt in oculis eius*, nempe ipsius hominis, seu *in oculis suis*. Hoc est, Plerique hominum ita sunt erga seipsos affecti, vt omnes eorum actiones illis mundæ videantur. Et statim subditur: *Spirituum ponderator est Dominus.* Quasi diceret: Videte quid de vobis sentiatis: non enim vos vestrarum actionum censores & æstimatores esse debetis, sed ipse Dominus. Quare licet vos vestra opera bona esse credatis; tamen cùm ad diuini iudicij trutinam vocabuntur, in qua subtilissimi spiritus & abditissimæ intentiones expenduntur, mala fuisse cognoscentur. Nemo igitur de sua iustitia superbiat; sed cum Iobo de diuino iudicio contremiscat. (Prou. 16, 2.) (*Intentionum etiam trutinator est Deus.*)

29. Si autem & sic impius sum; quare frustrà laboraui?

Appetitus sensitiui affectus est. ac si Iobus diceret: Nescio quid agam in summo hoc agone: ego sic vixi, vt omnia opera cum Dei timore ad legis diuinæ lineam exigere studerem, certò sciens, Deum de me pœnam sumpturum, si quid mali committerem; & tamen nunc æquè ac sceleratus quisque discrucior. Quid ergo mihi profuit labor meus? *Impius* autem hoc loco dicitur, non qui sit, sed qui vt impius tractetur, vel qui impius videatur. Et quidem compertum est, Iobum suis amicis impium visum fuisse; vt in hoc Christum præferret, qui *cum iniquis reputatus fuit*. Potest ergo sensus Iobi ad partem hominis inferiorem pertinere. In quo certè sensu ad afflictorum solatium obseruandum est, eiusmodi lamentum esse hominibus pijs desolationem, tenebrasque interiores patientibus familiare. Satis quippe frequenter tales, postquam longam vitæ inculpatæ viam emensi sunt, in hos modos lugubres verba faciunt: Ego quoad potui Deum colui; ab omni labe vigilanter abstinui; Deum sæpiùs impensè valui precatus sum; quomodo ergo tam seuerè à Deo repellor? quomodo Deo inuisus sum? quid mihi profuit labor perseueranter exhaustus? &c. (*Iob in figuram Christi impius reputatus fuit.* Isaiæ 53, 10. Marc. 15, 28.) (*Quales esse soleant querelæ hominum spiritualium in tribulatione.*)

Non absimiles animi affectiones perpessus est Dauid, quando post vitam cum exacta pietate transactam in afflictione constitutus quasi querribundus dixit: *Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas? Et fui flagellatus tota die: & castigatio mea in matutino.* (Psal. 72, 13.) Id est: Ergo frustrà tam sedulò conatus sum ab omni crimine purum me seruare, & cum innocentibus habere communicationem; frustrà cogitationes, frustrà actiones emundaui; & cor quidem iustificaui nihil mali cogitando; manus verò inter innocentes laui nihil iniqui agendo: & tamen æquè ac si flagitijs operam dedissem, & sceleribus me coinquinassem, de pijs cogitationibus probisque operibus assiduè fui reprehensus, & increpitus singulis matutinis, ac si ad hoc euigilassem vt castigarer pro peccatis & flagellarer. Similis omnino est verborum Iobi sensus. ac si dicat: *Si autem & sic* (vt vos Eliphaz & Baldad censetis) *impius sum*; hoc est, Si cùm

pietatem

pietatem colere studuerim adhuc pietatis expers remaneo; *quare frustrà laboraui?* quare incassum desudaui? Profectò frustrà pro pietate laboratum est, si pietas parta non sit. Frustrà item pietas à me parta est, si mihi res inutilis sit, & nullum ex ea fructum percipiam, sed impiorum sustinere cogar supplicia. Istiusmodi nempe sensum habent hæ Iobi expostulationes & querimoniæ; quibus illicò respondens, & semetipsum quodammodò erudiens corrigensque subiungit:

30. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ:

31. Tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea.

Nemo tam mundus, in quo Deus non aliquid labis reperiat. Quantumuis, inquit, mihi mundus videar, & aquis ex liquefacta niue manantibus studiosè lotus, & in manibus meis, magnorum operum administris, splendor appareat putaque munditics; nequaquam tamen omnino innocentem coram Deo cardiognoste me iacto: quia quantumcumque ad puritatem conor, tamen sordibus quibusdam occultis *intinges me*, id est, intinctum ostendes. Quoniam *necesse est de terreno puluere humana corda sordescere*, vt S. Leo ait. *Et abominabuntur me vestimenta mea.* Id est, Abominabilem ostendent me membra vel opera mea. Ita S. Gregorius ad hunc locum. Vel per hypallagen: Abominabor ego vestimenta mea, hoc est opera & studia, quæ anteà mihi vt decora & pulchra placuerant: hæc enim in tuo iudicio videbo esse fœdata, & aliquâ labe inquinata. Ceterùm hæc possunt quoque cum S. Chrysostomo & Pineda nostro intelligi non de culpa, sed de pœna, quasi dicat: Sordibus morbi & vlcerum immerges me, licet insontem adeò, vt vestes meæ nitidæ videantur exhorrescere sordidissimum corpus contingere; vt sit quasi prosopopœia.

Lucæ 17, 40. Deut. 32. 1. Sap. 5. 21. Gen. 18, 20. Notat hîc Philippus hanc Scripturæ sacræ regulam; scilicet, vbi est aliquarum rerum excessus non rarò sensum insensibilibus rebus attribui. Sic lapides dicuntur clamare, sic cęlum & terra audire, testari, pro Deo pugnare orbis terrarum, peccata clamare in cęlum, & hoc loco vestimenta abominari. Ceterùm hîc in illa lotionis mentione alluditur ad antiquissimum purificandi ritum per lotionem fieri solitum, priscis valdè familiarem & vsitatum; qui in hunc finem ante fores & templorum vestibula cantharos & salientes aquas habere consueuerunt, quibus oraturi atque in templum ingressuri manus lauarent. Huc spectat labrum illud æneum, quod postmodum ex diuino pręcepto Moyses confici curauit; in quo Aaron & filij eius manus & pedes abluerent. Hinc frequentes apud Hebręos lotiones, & quæ dicuntur in Euangelio *baptismata*. Quo in genere ita fuerunt in purganda omni contaminatione diligentes, vt non modò volam & digitos, sed vsque ad cubitum ipsum è communi ritu manus lauarent, vt auctor est Theophylactus in cap. 7. Marci. Mosaici porrò pręcepti vim ac mysterium expendens Philo librum suum de Victimas offerentibus sic auspicatur: *Offerenti victimas Lex præcipit, vt purus fiat corpore & animo: animo quidem à passionibus, & morbis ac vitijs tum dicta tum facta corrumpentibus; corpore verò à maculis, quibus conquinari solet. Vtrique autem congruentem excogitauit expiationem: animo quidem per bestias sacrificio præparatas; corpori verò per lauacra & aspersiones.* Atque ex hac fortè disciplina Septuaginta Interpretes apud Iosephum lib. 12. Antiquitatum cap. 2. aquâ marinâ manus abluentes seque purgantes ad librorum diuinorum interpretationem accesserunt.

Antiquissimus per lotionem purificandi ritus. — Exodi 30. — *Hebræi multas adhibebant lotiones.* — Marc. 7, 4. — *Lotio à ge præ sacrificaturis.*

Ab Hebręis lustrandi ritum didicerunt Ægyptij; apud quos sacerdotes bis quoque de die, bis de nocte se lotione purgabant, vt Herodotus lib. 2. testatur. Quare cùm hieroglyphicis, quæ ipsis solemnes erant, litteris puritatem ac sanctitatem exprimere vellent, non modò ignem, verùm etiam aquam pingebant, vt Horus prodidit. *Ægyptij hieroglyphice aqua puritatem designant.*

Ad Gentiles deinde propè omnes manauit consuetudo, vt in atrijs adituque templorum aquam viuam & grandia haberent vasa, quæ scriptoribus Gręcis περιρραντήρια λουτρά, id est *aspersoria lauacra* dicuntur; in quibus se nimirum expiabant priusquam in fanum ingrederentur. *Gentiles in fanis lauacra habebant.*

Sanctæ verò Ecclesiæ moderatores eam consuetudinem ad excitandam augendamque pietatem conuerterunt, dum peculiari quâdam precum formulâ elementum aquæ consecratum in vestibulis Ecclesiarum exponi publicè voluerunt, quo intraturi sese aspergentes simul corporis animique munditiem curarent, vt puriores in conspectum Numinis atęque diuinæ succederent. Eusebius lib. 10. Eccl. Hist. cap. 4. morem hunc exponens ait esse ἱερῶν καθαρσίων σύμβολα, *sacrarum purgationum symbola*. Quare huius aquæ lustralis vsum nemo sapiens parui momenti ęstimabit, aut contemnendum ducet, qui cùm animo suo reputauerit, quantam vim Ecclesiæ preces vndæ concilient ad deuotionem animi excitandam labesque eluendas. Qua de re Theologos consule in 3. partem D. Thomæ quęst. 87. art. 3. pręsertim nostrum Vasquez, qui hanc quæstionem pulchrè, & Stephanum Durantium de ritibus Ecclesiæ, qui hoc argumentum fusè docteque tractat. Hîc tantùm addo docti Philonis commendandam animaduersionem, qui loco suprà citato Mosaica περιρραντήρια illustrans, illam vndæ aspersionem ante ingressum templi fieri solitam, notat non fuisse puram aquam, sed admixtam cineri: quò, inquit, admoneantur illi qui ad Dei cultum accedunt, vt ante omnia se suamque naturam intelligant, & se terram & aquam esse recognoscant; in quæ etiam morte sunt redituri. Hoc nempe modo in animo gignitur modestia Numinisque veneratio, quâ quisque cum magno Abrahamo dicat: *Loquar ad Dominum, cùm sim puluis & cinis.* Simile quid Iob de se insinuat cùm ait: *Tamen sordibus intinges me*; vel, vt in Hebræo est, *Tunc in foueam*, vel, vt alij vertunt, *in sepulcrum intinges me*; significans se in sordes, puluerem ac putredinem in sepulcro redigendum; & quantumuis immaculatæ vitæ innocentia & candore morum conspicuus extitisset, nequaquam tamen in conspectu Dei se purum ac mundum repertum iri, si Deus summo secum iure velit agere.

Ecclesia aquam benedictam ad corporis animique lustrationem adhibet. — *Cur ab Hebræis aquæ lustrali cineres admiscerentur.* — Gen. 18, 27.

32. Neque

32. Neque enim viro qui similis mei est respondebo; nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri.

[D]ispar est [h]ominis [cu]m Deo [co]ngressus.

Profitetur valdè imparem esse hominis cum Deo congressum; quia nimis dispar est, & inæqualis vtriusque conditio, cùm ab inuicem infinito distent interuallo; ac proinde nolle se cum eo, quin imò nec posse contentiosum (vt dicitur) funem trahere aut iudicio disceptare. (hoc enim vocat *respondere:* quo verbo non semel hoc capite in ista significatione vsus est.) Hinc licet, inquit, in me acerbissimus sit, & tamquam sceleratissimum supplicio atrocissimo afficiat, minimè obmurmurabo aut contradicam ei; quia non possum ei sicut homini litem intendere, aut in ius, quo teneatur, vocare. Id quod Septuaginta nonnihil clariùs expresserunt his verbis: Οὐ γὰρ εἶ ἄνθρωπος κατ' ἐμὲ, ᾧ ἀντικρινοῦμαι, ἵνα ἔλθωμεν ὁμοθυμαδὸν εἰς κρίσιν: *Non enim es homo sicut ego, cui contradicam, vt veniamus pariter in iudicium.*

[Io]b non [v]ult cum [De]o litigare.

In iudicium propriè veniunt partes litigantes. Qui ergo cum Deo litigat venit cum eo in iudicium, vbi idem est iudex & pars aduersa: quod longè reddit inæqualem ac deteriorem litigantis cum eo conditionem. Quamobrem Iob, quantumuis conscientiâ teste insons sibi videretur, prudenter nihilominùs omnem cum Deo subterfugit litis contestationem; quam omnes etiam sancti semper horruerunt ac detrectarunt, illud Dauidis vsurpantes: *Non intres in iudicium cum seruo tuo*. Vbi Deum intrare cum aliquo in iudicium, non est Deum venire ad iudicandum illum, & iudicem illius se exhibere; sed est Deum cùm aliquo contendere, expostulare, & quasi aduersarij personam in iudicio suscipere, eo nimirum sensu, quo præsens Iobi locus, cum quo consentit, iam expositus est. Nam qui cum Deo contendit, etiamsi fuerit insons ad alios homines comparatus; semper tamen deprehenditur esse reus & sons apud Deum. Quocircà Dauid ibidem subdit: *Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*. Quod idem est cum eo quod Iob suprà versu secundo dixit: *Quòd non iustificetur homo compositus Deo*. Vbi satis hoc explicatum est.

[Sa]ncti omnes subterfugiunt iudicialem cum Deo contentionem.
[Ps]al. 142.

33. Non est qui vtrumque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus.

Nemo potest esse iudex aut arbiter Dei.

Hoc ad idem pertinet argumentum, quo probat Deum in ius vocari non posse; quia scilicet nemo est qui valeat ei ius dicere, vel possit eum arguere, si causam suam malè ageret; *& ponere manum suam in ambobus*. id est, Qui auctoritate suâ quasi manu impositâ vtrumque coërceat, si opus sit. Nam vbi duo litigant, ibi ferè ambo delinquunt & exorbitant, vt opus sit aliquo, qui eos arguat & compescat. Quis autem id faciet Deo cum homine disceptante? Septuaginta vertunt: Εἴθε ἦν ὁ μεσίτης ἡμῶν, καὶ ἐλέγχων καὶ διακούων ἀναμέσον ἀμφοτέρων: *Utinam esset nobis mediator, & arguens & disceptans inter vtrumque*. Vbi in Editione Romana perperàm *medians* pro *mediator* legitur. Est enim μεσίτης propriè *sequester* seu *mediator*, qui dissidentes componit. Ἐλέγχων verò dicitur, qui æquitati acquiescere nolentem arguit increpatque. Διακούων denique dicitur is qui audit disceptantes inter se vt iudex aut arbiter, qui vtramque partem non tantùm audire debet, sed peraudire, hoc est ad finem vsque audire: quod διακούειν propriè significat. Itaque *ponere manum in ambobus*, vel, vt Hebræa habent, *super ambos*, est partes dissidentes iunctis vtrimque dexteris conciliare, litemque dirimere ac componere, quasi sequestrum, & mediatorem arbitrumque. Hoc enim modo Arabes fœdus inire vel renouare solitos docet Herodotus in Thalia. Hac item ratione qui duos dissidentes inter se conciliat solet modò hunc modò illum increpare, vt ita mutuo sibi inuicem cedant: quemadmodum S. Paulus facit in Epistola ad Romanos, dum arbitrum agit inter Gentilem & Iudæum, modò deprimens Gentilem, & modò humilians Iudæum. Atque hoc ipsum erat quod Iob ait, non esse qui possit *ponere manum suam in ambobus*, quasi vtrumque detinendo ne pergat in alterum; vel quasi vtrumque percutiendo, vt humilientur inuicem, & iustâ satisfactione vterque compescatur. Nullus certè Deum inter & hominem sequester & mediator, qui quasi manum in ambobus poneret, esse potuit præter Christum. *Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus*, ait Apostolus. Quem locum pulchrè sic illustrans Theodoretus, *Vnus*, inquit, *est conciliator pacis, qui ea quæ erant inter se disiuncta & distantia coniunxit. Christum autem hominem nominauit, quoniam vocauit intercessorem: homo enim factus fuit intercessor. Et quemadmodum qui duos quospiam manibus inter se conserentes & confligentes vult reconciliare se medium interponens, & hunc quidem dexterâ, illum verò sinistrâ tenens ad amicitiam deducit & coniungit: ita ipse, cùm diuinam naturam humanæ vnisset, inuiolabilem, & quæ non potest dissolui, pacem conciliauit.* Vide plura de Christo mediatore apud S. Gregorium lib. 9. Moralium cap. 21. & Pinedam hîc atque Cornelium ad locum Apostoli iam citatum.

Christus vnicus fuit mediator inter Deum & hominem.
1. Tim. 2, 5.

34. Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat.

35. Loquar, & non timebo eum: neque enim possum metuens respondere.

Petit à metu liberari, vt respondere Deo valeat.

Si, inquit, Deus virgam auferret, quâ me percussit, & quam etiamnum habet ad plagam intentam, liceretque mihi à dolore & metu pauxillum respirare, loquerer cum minore perturbatione ac motu: nunc autem pauor ex dolore & diuina Maiestate conceptus omnem mihi respondendi facultatem præcludit; quo sepolito, & liber existens à mea calamitate, audebo secundùm considerationem humanæ imbecillitatis ex testimonio conscientiæ nonnihil pro me meaque innocentia Deo respondere. In Hebræo ad verbum est: *Non sic ego mecum.* & ita interpretatur Chaldæus. Id est: Non enim talis sum, qualem me

me tot calamitates significant iis qui animi conscientiam ex commodis vel incommodis externis æstimant. Quod etiam Septuaginta intellexerunt ita transferentes, Οὐ γὰρ οὕτως συνεπίσταμαι: *Non enim sic mihi conscius sum*. Id est, Mihi conscius non sum talem esse, qualem vos me

Quanta sit conscientiæ benè actæ vitæ fiducia.

putatis. In quo maximè considerandum est, tantam habere vim conscientiam benè actæ vitæ, vt homo infirmus naturâ suâ & culpæ obnoxius audeat cum Deo, infinitâ potentiâ & bonitate prædito, de sua integra & inculpata vita disceptare, ac dicere quod hîc Iob ait: *Loquar, & non timebo eum*. Quare meritò S. Paulus de

2. Cor. 1, 12.

isto testimonio gloriatur dicens: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*. In hoc suam gloriam & exultationem collocabat, non quòd ab hominibus laudabatur; quorum attestatio sæpissimè fallit; sed quòd à conscientia sua coram Deo non increpabatur; cuius testimonium cõmuniter non errat. Et S. Ioannes ait:

1. Ioan. 3, 21.

Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum; non sanè vanam & temerariam, sed verisimilem & probabili persuasione fulcitam. Modestè tamen huic conscientiæ testimonio fidendum est nobis illud sancti Pauli cogitantibus: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum*. illud quoque sancti Augustini: *Debet quisque cum tremore exultare, quia donum Dei est vnde exultat, non meritum suum*. Et hoc modo hæc concilianda sunt cum iis quæ superiùs versu vigesimo allata sunt.

Modestè fidendum testimonio conscientiæ.

Optandum quidem maximè est eiusmodi vitam agere, vt cùm aduersâ & calamitosâ fortunâ fuerimus oppressi, nullius nobis conscij criminis simus; cuius pœnas Deus à nobis ne repetat vereamur: ita enim magno & erecto animo cum molestiis & ærumnis confligabimur. Non enim dubium est, quin optimorum consiliorum conscientia firmissima sit rerum incommodarum consolatio, quæ sanctum Iobum in tot tantisque malis vehementer confirmauit, ne desertus ab omnibus, circumuentus à multis, animo & spe caderet.

Vbi pro arcana afflictorum disciplina cum Ioanne à Iesu Maria obseruandum, duo certè mirabilia in veteranis Dei cultoribus cohærere, scilicet magnanimitatem cum Deo agendi, & quamdam velut oppressionem animi à Dei Maiestate per immissa afflictionum tela deterriti: illud à conscientiæ testimonio, hoc à cruciatuum magnitudine genitum videtur.

CAPVT DECIMVM.

Leniendo dolori varias vias tentat Iob: lamentatur, plangit, tantorum cruciatuum causas inquirit, misericordiam implorat, rogans à tam acerbis doloribus liberari; tum quia Dei figmentum est; tum quia Deo minimè opus est istiusmodi pœnali examine ad veritatem ab ipso tamquam reo extorquendam: ad extremum orat vt remissiùs agat, & sibi tempus respirandi ac plangendi indulgeat antequam moriatur, optans non fuisse natus, aut ab vtero translatus ad tumulum, vt tantarum expers esset ærumnarum.

1. TÆDET animam meam vitæ meæ, dimittam aduersum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ.

Iob exemplum hominis afflicti solatium quærentis.

LOQVITVR hîc S. Iob in persona hominis afflicti secundùm animi conceptiones, quas ei tristitia subministrat: vnde primùm recenset tædium, quo afficitur in hac vita, propter tribulationes, quas adeò graues patiebatur, vt etiam ei vitam ipsam redderent exosam. Licet enim vitam Aristoteles lib. 9. Ethicorum cap. 9. in iis quæ per se bona & iucunda sunt ait numerari; vnde colligit αἱρετὸν τὸ ζῆν, *viuere esse optabile*, maximè viris bonis; quorum vita beatissima est & cum virtute coniuncta; tamen negari non potest tantum posse esse cruciatum vt vitæ fructui præponderet, ideoque meritò mors vitæ anteponenda videatur. Iob itaque in tali rerum articulo constitutus de sua miseria queritur, & laxatis ori habenis lamentatur, tentans omnes vias doloris leniendi; & simul satagens, vt afflictis viuum in se exemplum præbeat luctæ carnis & victoris spiritus. Nimirum egregius virtutis actus est mœrorem ingrauescentem eleuare, ne animum, vti solet, opprimat, & in delirium aut verba parum pia præcipitet: quod iis qui de grauissimis affectionibus curandis consultant expendendum est, vt Iobi & aliorum virorum sanctimoniâ vitæ insignium exemplo norint animum in angustias compulsum non esse importuno silentio aut intempestiuâ seueritate exacerbandum, sed modis multis leniendum; adeoque multâ dexteritate opus esse ad subtrahenda irritamenta, & ad casta oblectamenta vel saltem refrigeria inuenienda.

Porrò modus ille dicendi, *Dimittam aduersum me*, perelegans, & ad animi anxietatem significandam appositus est. ac si Iobus diceret: Ne precor malis obruar; liceat, quæso, paulò fidentiùs loqui: non enim cruciatum immanem ferre possum; equidem nec diuinam prouidentiam

tiam reprehendere, nec de Deo conqueri; sed aduersus meipsum infelicem verborum iacula contorquere volo. *Loquar in amaritudine animæ meæ.* Id est: Ex abundantia cordis mei mœstitiâ pleni iam iam eructabo verba mea coram Deo. Simili omnino phrasi vsus est c.7 vers.11. vbi postquam se statim moriturum dixit, addi-
7,11 dit hæc eadem verba: *Quapropter ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ.* Ad Deum autem eloquium suum conuertit, vt consolationem, quam ab hominibus recipere nequit, à Deo obtineat.

tes ve- ... ani- ... u. Tropologicè hæc Iobi verba optimè congruunt ei qui confiteri peccata sua cupit, & eorumdem remissionem impetrare: quem in primis vitæ in peccatis transactæ tædium habere ac fastidium necesse est. Talis itaque cum Iobo dicat: *Tædet animam meam vitæ meæ:* displicet mihi valdè vita improba, mirum in modum illius me pœnitet. Deinde seipsum accusare debet, non excusare; quapropter ait: *Dimittam aduersum me eloquium meum.* Quo loco D. Gregorius sic scribit: *Quasi pro se eloquio suo vtitur, qui praua quæ gessit defendere excusationibus conatur: sed aduersum se eloquium dimittit, qui accusare in se hoc incipit quod errauit,*&c. Præstereà dolorem adferre ac contritionem oportet: *Loquar*, inquit, *in amaritudine animæ meæ.* Ad quem locum pulchrè sanctus Gregorius: *Qui culpas*, inquit, *suas detestando loquitur, restat vt has in amaritudine animæ loquatur, vt hæc ipsa amaritudo puniat quidquid lingua per mentis iudicium accusat*, &c. Cui conformiter diuus Bernardus Serm. 3. de
ttth.26, Apostolis Petro & Paulo ad illa verba, *Petrus egressus foras fleuit amarè: In egressu*, inquit, *confessionem, in amaro fletu compunctionem cordis intellige*, &c. Hunc in modum si pœnitens os aperiat ac loquatur, Confessariique præceptis pareat, veniam consequetur.

2. Dicam Deo, Noli me condemnare: indica mihi cur me ita iudices?

b rogat se crimi- i suspi- nem noueri. Ista verba, *Noli me condemnare*, ad culpæ ostensionem seu promulgationem iudicialem pertinent, vt patet ex interpretatione Septuaginta Interpretum ita vertentium: Μή με δίδασκε ἀσεβεῖν: *Noli me docere impium esse.* Id est, Noli more docentis ostendere aliis me impium esse: quod in iudicio fit, dum iudex patibulo reum addicens, crimen testibus probatum ostendit. Hoc ipso quippe, quòd Deus Iobum acerbiùs quàm reum quemlibet afflictabat, ostendere videbatur illum sceleris conuictum. Qui sanè sensus optimè cohæret expensis circumstantiis, & opinione aduersariorum arbitrantium neminem nisi ob sua scelera grauiter à Deo accipi. Tantumdem ergo Iob agit dum ait: *Noli me condemnare.* ac si precaretur in hæc verba: Ne me, summe Deus, peccatorem pronunties per hanc vexationem: Ne, quæso, ita tantumque me affligas, vt omnes qui hoc vident, aut aliquo modo norunt, iudicent me propter peccata grauissima talia perpeti: nam dum sic mecum agis, antagonistarum meorum opinione reum me peragis scelerum immanissimorum. Qui sensus ex Hebræo euidentiùs patet, *Ne peragas reum me.* id est, Ne declares vel ostendas esse me tali pœnâ dignum, & ad eam à te condemnatum pro criminibus meis. Ita plerique Interpretes hunc locum exponunt. Possunt tamen æquè commodè hæc verba sic accipi cum D. Thoma & Sanctio quasi præambula sint, & ad captandam Dei beneuolentiam proferantur; quomodo etiam ad præuiam futurorum verborum excusationem pertinent. Dixerat quippe se tædio victum verba velle profundere, vbi crebrò aliquid minùs limatum & expensum solet animis afflictis excidere: quocircà *noli*, inquit, *me condemnare*, si videlicet verbum aliquod parum mite protulero, qui tam immaniter infestor, vt nequeam per otium verba præmeditari atque disponere. Orat itaque Iobus ne irascatur Deus, aut vitio vertat, quòd tantum sibi libertatis assumat, vt ad Deum videri possit locutus esse liberiùs. Eodem modo Abraham: *Ne quæso*, inquit, *indigneris Domine, si loquar.* & iterùm: *Obsecro ne irascaris Domine, si loquar adhuc semel.* Hoc idem nunc agit Iobus: orat enim sibi vt liceat non inuito Deo coram ipso loqui: quod nihil est aliud quàm petere loquendi facultatem; quâ veluti obtentâ Deum interrogat.

Iob à Deo petit licentiam liberiùs loquendi.

Genes. 18, 30.
Ibid. v.32.

Indica mihi cur me ita iudices?] Id est affligas & punias. Est metonymia frequens in Scripturis. Hæc verba sunt animi planè purissimi, qui nihil sibi conscius sit. Quasi dicat: Quonam merito meo scelestus videor à te haberi, cùm in me tamquam in hominem iniquum animaduertas? Non sibi persuadebat Iob, quòd Deus illum, vt amici eius opinabantur, iudicaret, nec credebat se merito suo tot accepisse vulnera, cùm nullius flagitij sibi conscius esset: quare interrogat id, non quòd dubitet, aut secùs opinetur, sed vt spe bonitatis & æquitatis Dei confirmetur. Est enim hæc interrogatio negatione explicanda; sicut illa quæ post pauca sequitur: *Numquid oculi carnei tibi sunt?* &c. Felix autem ille qui peruersis hominum sermonibus vexatus, fretus conscientiâ suâ id à Deo petere, & ita cum illo possit expostulare: plus enim eum eius conscientia consolabitur, quàm iniqui hominum rumores animi augent. Sanctius noster paulò modestiùs censet Iobum de se sentire, & in illum finem hîc Deum rogare, vt peccatum suum cognoscat & ploret, ac tandem sciat, quid minus in suis actionibus probet Deus, quas cupit illi esse probatissimas, ne deinceps aliquid audiat à Deo non probabile: aut etiam, vt huius tam seueri iudicij causâ compertâ, qui peccatis grauibus suadente diabolo illum obligatum esse putant, & tale supplicium sceleribus non deberi vulgaribus, cognoscant tandem esse falsam, & vexare desinant, si non prorsus innocentem, minùs tamen quàm ipsi sibi persuaserant nocentẽ. Neque verò mirum videri debet, si culpæ ignarus roget, an quid culpæ lateat, vt per correctionem Deum placet. Quare etiam sic exponi posset, quasi flagellorum & dolorum causas inquirat, vt si ea fortassis esset minima aliqua mandati transgressio aut consilij incuriosa prætermissio, quæ conscientiam eius effugiebat, eam corrige-

Iob petit cur nullius sibi criminis conscius ita affligatur.

ret,

temporum successione veritateque accesserint. Ex alia verò parte pusionem consideremus, quem nascentem sic illustrauerit Deus & docuerit, vt quæcumque immenso illo annorum curriculo percepturus esset, vno momento perfectissimè & firmissimè complectatur, & totius illius temporis viuam & præsentem & distinctam habeat simul & eodem momento imaginem; in illo tenuem quamdam effigiem æternitatis comperiemus. Nam quæ Deus serie quâdam inexplicabili sæculorum alia atque alia comprehendisset, in momento habuit quod perenne est, atque vnius modi futurum in omnem æternitatem. Pari enim modo Deus omnes suas cogitationes, omnia consilia, omnia decreta simul ab æterno immutabiliter concepit & retinet, ita vt nihil noui possit cogitare nihil noui possit occurrere, nihil etiam velle aut decernere, quod ab æterno non cogitarit, voluerit, statuerit, decreuerit; nihil permittere fieri in tempore, nisi id ab æterno statuerit permittere; nihil facere in tempore, nisi quod decreuerit in æternitate. Semper enim æternum decretum circa omnia & singula debuit præcessisse, sine quo in tempore nihil fieri potest. Non quòd Deus absolutè non possit facere alia quàm quæ fecit aut facturus est: absit: potest enim alia & alia sine fine, etsi re ipsâ non decreuerit facere: fieri tamen non potest, vt re ipsâ aliquid faciat, nisi decretum faciendi ab æterno præcesserit. Itaque potest omnia absolutè, consideratâ ipsius potentiâ & sapientiâ & summâ libertate ab æterno quidlibet decernendi: non potest omnia ex suppositione; nempe supposito quòd decretum non præcesserit. Postulat ipsius eminentissima æternitas & immutabilis celsitudo, vt omnia quæ fiunt in tempore, & quæ non fiunt, in sua luce infinita tam perfectè considerauerit, expenderit, ponderauerit, atque si infinito tempore de singulis deliberasset & consultasset. Vnde facilè illi fuit de omnibus & singulis statuere semel & simul, quæ infinito pòst tempore facienda vel permittenda erant: imò id erat necessarium, ne voluntas eius circa aliqua obiecta maneret quasi suspensa. quod est imperfectionis. Quare nulla est in Deo actuum intellectus aut voluntatis successio: quod semel cogitat aut videt, semper cogitat & videt: quem semel amat semper amat, sed pro eo tempore quo erat amabilis; nempe pro tempore status gratiæ: quem semel odit semper odit, non absolutè, sed pro tempore quo odio dignus; pro alio verò tempore quo amore dignus est illum amat. Hi actus qui nostro modo concipiendi in Deo existunt ab æterno non cessant propriè, nec extinguuntur, neque de nouo emergunt vel eliciuntur, sed manent inuariabiles respectu sui obiecti pro certo tempore, & in certo statu considerati; nec tribuunt absolutam denominationem, nisi eo tempore quo obiecta in certo statu existunt, & pro illo tempore quo in eo statu existent vel extiterunt. Quæ sanè res magnam quamdam & singularem diuinæ mentis præstantiam arguit, & apud omnes admirationem; vti pulchrè Lessius lib. de Diuinis perfectionibus docet.

Ab æterno Deus omnia simul nouit, vult, decreuit, &c.

Iob itaque huius Theologiæ minimè ignarus, *Numquid*, inquit, *sicut dies hominis dies tui? &c.* quasi dicat: Nequaquam Domine; sed cùm æternus sis, & omnia videas, penitusque cognoscas ab initio priusquam fiant, non opus est tibi longâ temporis morâ, vt in causam inquiras; non opus est testibus, vinculis, equuleo, vt veritatem explores; quod fieri solet in humano iudicio, vt iniquitatem meam longo hoc carcere & carnificinâ perscruteris: cur igitur me contractis neruis, quasi constrictum vinculis, in hoc fimetum quasi in obscurum & tetrum carcerem coniecisti, quasi timeas ne à tua potestate fugitiuus elabar? Sic ille amanter ac suauiter querimonias doloribus & angoribus admiscet; ac si per hæc verba pro pœna relaxanda Deo supplicaret. Sed quorsum, inquit, criminalis processus iste, ac si tu fores iudex aliquis mortalis, qui per dies multos reum torqueres ad scelerum confessionem scrutinio accurato exprimendam, cùm intima mea noueris exactissimè? Vnde subdit:

Iob Deum rogat vt à tortura cesset, cùm ipsum exactè nouerit.

7. Et scias quia nihil impium fecerim, cùm sit nemo qui de manu tua possit eruere.

Modus hic conquerendi modestissimus est, & afflictissimo animo valdè congruus. Euenire passim solet, vt iudices mortales à flagitiosis & proteruis hominibus adactâ multâ tormentorum vi nequeant criminis confessionem extorquere: quocircà in dies singulos grauiores cruciatus excogitant, reos ad quæstionem reuocant, minantur, terrent, neque ob id audaces & intrepidi rei concidunt aut pallescunt, donec repetitâ torturâ fracti, atque se neci tradendos animo persuasi, concedunt tandem iudicibus, seque à morte illa multiplici redimunt. Huc Iobus respexisse videtur, vt oppositâ vitæ integritate lamentum exaggeret. Magna profectò bonæ conscientiæ fiducia, quæ ipsummet Deum innocentiæ suæ testem adhibet, dicens eum scire, quia nihil impium fecerit. Fundamentum scilicet solidum fiduciæ nostræ in sceleris vacuitate innocentiaque consistit, vt disertè charus Deo Ioannes monet: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Si tuta placidaque est conscientia, si nulla synteresis immurmurat, si mens in recessus & latebras animi contuens nihil videat, quod diuinæ legi voluntatique repugnet; oritur illa dulcis & iucunda fiducia propria filiorum Dei: & tristibus in rebus atque deploratis vadimus ad bonum & amantissimum genitorem, & depressum animum & ægrum attollimus certâ spe opis & humanitatis.

Bona conscientia solidum fiducia fundamentum.

1. Ioan. 3, 20.

Quod autem subdit, *Cùm sit nemo qui de manu tua possit eruere*, hunc sensum habet, ac si dicat: Timens te Domine nihil iniquè feci: sciebam enim me tuas manus atque oculos non posse euadere. Plerique sanè pij viri hoc genere considerationis plurimum proficiunt ad virtutis omne genus & perfectionis, cùm præsentem vbique Deum cogitant & verentur: multosque scimus à scelere & maleficio reuocatos, quòd adorandum omnibus Numen adesse cognoscerent, cuius fallere oculos aut vltricem criminum manum effugere nullâ ratione possent. Quare quis sceleratus viuens in Dei præsentia non erubescat, ne dicam exhorrescat? Sanè potentissimum

Consideratio præsentiæ Dei Iudicis multos retinet in officio.

mum est hominibus frenum istiusmodi cogitatio, quâ vsus etiam Dauid in magna fortunæ licentia suum animum componebat. Diuinè S. Leo Serm. 5. de Quadrag. *Ista ergo*, inquit, *scientia summi Iudicis, iste est tremendus aspectus, cui peruium est omne solidum & apertum omne secretum, cui obscura clarent, muta respondent, silentium confitetur, & sine voce mens loquitur.*

8. Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu: & sic repentè præcipitas me?

Iob Deum rogat vt operi suo parcat.

Aliam hîc eamque prægnantem adducit rationem, ob quam mitiùs & clementiùs secum agi debeat, quia nimirum opus est Dei. Quæ ratio apud homines multùm habet momenti: ægrè enim adducuntur, vt opus suâ industriâ sumptibusque perfectum demoliantur. Ex verbo autem *plasmare*, quod Hebraicè est rem ornatè, politè & omnibus numeris absolutam perficere, affabrè & artificiosè elaborare; nec non ex verbo *præcipitare*, pro quo in Hebræo est *deglutire*, siue vno haustu absorbere, is resultat sensus, ac si dixerit Iob: Num quem tanto artificio, sapientiâ, subtilitate, elaboratissimo opere fabrefecisti repentè vno ictu præcipitabis, absorbebis, & ad nihilum rediges? Ideò scilicet superiùs versu secundo dixerat: *Indica mihi cur me ita iudices?* Non enim ibi de iudicio Dei declinando, sed de indaganda ratione, cur præter Dei morem, qui lento semper gradu omnibusque modis causâ examinatâ ad iudicium ferendum accedit, tantâ celeritate duplicatas illi plagas infligeret, sermo esse videtur.

Constitutio hominis mirabilis.

Iob itaque cùm malis vndique vrgeretur orat Conditorem, vt opus suum respiciat ac tueatur, quando in eo nihil est quod non diuina manus singulari quodam artificio efformauerit. In hac certè rerum vniuersitate, quam tuemur, nihil homine est perfectius, nihil admirabilius: ad illius constitutionem, quam vt specimen magnæ mentis & potentissimæ suæ manus omnium rerum ædificator exhibuit, vterque mundus, cælum & terra concurrerunt, vt notauit Presbyter Anastasius; qui Tractatu de Hominis creatione constitutionem illam nominat φοβερὰν καὶ δυσερμήνευτον, *horrore quodam sacro verendam & difficilem explicatu*, reconditis mysteriis plenam; in eaque mixtum quemdam esse mundum è duobus mundis compaginatum, & cognatum vtrique. Eamdem eximiè mirantur & prædicant sancti Patres: ac Ioannes quidem Chrysostomus Homil. 2. de Prophetiis obscuris cùm mentis aciem in hominem intenderet, illum vocabat διπλοῦν ζῶον, *duplicem animantem*, è diuersissimis naturis conflatum, cælesti & terrenâ; quarum ipse communione fit vtriusque σύνδεσμος, *nexus* vinculumque mirandum. S. Gregorius Nazianzenus Orat. 26. nullum finem facit huius tanti opificij laudandi & oratione celebrandi; & hanc mixtionem ait esse μυστικὴν καὶ ἄρρητον, *mysticam, & arcano modo perfectam & inexplicabilem*; in cuius admiratione creata omnia ingenia conterantur. Quare non est negandum, è tam mirifica societate hominum corpori, tametsi luteo, & è puluere atque argilla temperato, magnam quamdam speciem dignitatis pretiumque accedere. Deus enim vt metator circumspectus & prudens animæ domicilium apparauit, quod præstantiæ regiæque illius Dominationi opportunum & decorum esset. Sapienter enim animaduertit Galenus lib. 1. de Vsu partium cap. 2. cùm sit corpus, vt appellat ipse, ὄργανον, *instrumentum animæ*, omni animanti corpus aptum esse animæ motibus & facultatibus: quod in equo, leone & aliis multis declarat. Homini proinde, cùm sit maximè sapiens, & solus inter animantes diuinus, animâ decoratus, quæ beatarum mentium cognatione & similitudine quoque Dei teneatur, corpus dari tantâ excellentiâ non indignum & ornatum ad omnium admirationem. Vnde breui & arcano elogio præclarè dictum est ab Hippocrate cap. 15. homines consecutos corpus δίκαιον, *iustum*; hoc est, meo iudicio, tam perfectum suis omnibus numeris & partibus expolitum, vt nihil desit, nihil redundet, omnia verò sint ad normam & amussim exacta, vt staterâ expensâ, & diuino iudicio compositâ & descripta videantur: eâ causâ nos tanti Opificis magnitudinem & potentiam & inusitatam sapientiam tum mirari, tum neruis animi omnibus prædicare oportere.

Corpus aptum animæ motibus.

Corpus cur δίκαιον vocetur.

Trismegistus quoque, antiquæ Theologiæ parens & inuentor, omnes ad amussim humani corporis artus executus, ex ijs gloriam Demiurgi, & magnificum hoc opus diuinis manibus elaboratum hymno sacro & lætiori veluti cantu in cælum efferebat. Et in eodem humano corpore Epictetus σύμβολα θεοῦ, *Dei symbola* animaduertebat, & vestigia clara diuinitatis potentissimè & sapientissimè operantis. Ad Deum enim structuræ huius pulcherrima compositio referenda est, quod cælesti mentis afflatu S. Iob hoc loco profitetur dicens: *Manus tuæ fecerunt me.* Quasi summus rerum Architectus in humano corpore ædificando specimen collocare voluisset dædalæ manus suæ artisque omni cogitatione maioris. Et sanè corporis partes omnes quasi mysteriis consecratæ magnis sunt, & à Deo prouidentissimè figuratæ, in quibus velut in sacris Ægyptiorum Litteris arcana diuina possint intelligi. Quare Salomon cùm de sui corporis structo opificio & compositione disputat, *In ventre*, inquit, *matris figuratus sum caro:* in Græco est ἐγλύφην, *sculptus sum*, diuinâ manu hieroglyphicis veluti notis insignitus, admirabiliter effigiatus, arcanæ prouidentiæ symbolum, effectricis omnium sapientiæ clarum argumentum. Hinc nostri sapientes, qui in artium contemplatione & speciosissimæ rerum varietatis, quæ in mundo visuntur, partem curæ suæ posuerunt, aiunt Deum non multiplicem modò suam interminatamque sapientiam in singulis corporis nostri membris eorumque muneribus ostendisse, verùm in ijs pulchritudinem quoque suam veluti in pulchro elegantique vestigio declarasse. Ex quo fit, vt qui arte industriaque suâ opus aliquod expolitum & perfectum velit efficere, id nullâ ratione consequi possit, nisi illud humano corpori, partiumque illius consensioni & descriptioni mirificæ pro cuiusque ratione respondere faciat. Certè omnem architectandi rationem ex hominis symmetria tamquam ex perfectissimo

Continet Dei symbola.

Sap. 7, 1.

Corpus humanum est exemplar optimæ symmetriæ.

qui autem hic non flagellantur, ibi non recipientur vt filij. O mirum! Ecce non aliud & non tutius pignus hereditatis datur filijs Dei nisi flagellum: & qui non fert flagellum non admittitur ad Regnum. Ex hoc igitur fonte varietas oritur inter iustorum & iniustorum flagella: horum enim flagella nec Dominus prospicit, nec ipsi firmamentum habent in plagis suis; quia vel fortunæ, vel hominibus vel casui illa referunt accepta. Iusti verò dum flagellantur & respiciuntur à Deo, & habent firmamentum in plagis suis; reputant enim apud se hæc non sorti & aleæ adscribenda; sed à Patre luminum tamquam filijs vt vermiculatas murænulas, vt aureos stimulos, vt amoris pignora, vt salutis signa & vt coronarum materiam esse immissa.

Iusti sunt omnipotentes in tolerando. Iure igitur patientes filios & innocentes prospicit Pater luminum de cælo: nam videt in eis similitudinem quamdam diuinæ omnipotentiæ suæ. Siquidem Deus omnipotens est in operando; filij autem Dei per gratiam eius omnipotentes euadunt in patiendo. Sicut enim proprium est Dei omnia facere; ita proprium est filiorum Dei omnia mala patienter sustinere. Non mihi credatur hac in parte, sed Philoni libro de Cherub sic altè ac piè philosophanti: *Certè Deo proprium est facere, neque fas est illud vlli creaturæ adscribere: proprium autem creaturæ pati: quod quisquis vt peculiare necessariumque præceperit animo, facilè feret casus vel grauissimos: contrà, si alienum à se putarit, oppressus mole intolerabili Sisyphiam pœnam sustinebit.* Sic ille. Moralis verò Philosophus Seneca in libro, cui titulus, Quare bonis viris mala accidant, constantiam Catonis sic extollebat: *Non video quid habeat in terris Iuppiter pulchrius, si conuertere animum velit, quàm vt spectet Catonem iam partibus non semel fractis, stantem nihilominùs inter ruinas publicas rectum.* Sed Iouem nec oculos habentem nec videntem ad hæc spectacula inaniter inuitabat. At sedens in cælis, qui de cælo prospicit super filios hominum, quid pulchrius in terris prospicere potest, quàm videre innocentem cum ferro, cum feris, cum igne, cum tortoribus, cum efferis tyrannis præliantem, & non semel fractum, sed vndique laniatum, concisum vndique, inter ruinas rectum persistere, constantem durare, tormenta vincere, carnifices superare, & simul triumphum de tyrannis ducere? Tunc verè Deus de pœnis innocentum ridet; vti S. Gregorius lib. 9. Moral. cap. 15. aliàs 21. philosophatur his verbis: *Si Iob risum Dei, eius lætitiam appellat; de innocentum pœnis ridere Dominus dicitur; quia quò à nobis ardentiùs quæritur, eo de nobis suauius lætatur. Quasi quoddam quippe ei ex pœna gaudium facimus.*

Iustorum patientia Deum maximè recreat.

24. Terra data est in manus impij, vultum iudicum eius operit: quòd si non ille est, quis ergo est?

Terra impijs à Deo permissa. Quasi dicat: Afflictionis meæ ac bonorum in hac vita hæc prima causa est, quòd terra data & permissa sit impio, scilicet diabolo eiusque ministris impijs; Regibus & hominibus. Ille autem impius, siue diabolus, excæcat iudices, eosque instigat, vt bonos deprimant, malos extollant, & omnia turbent. Quòd si verò impius, ipsaque Dei permissio, licet iusta, & occulta, huius perturbationis & afflictionis causa non sit, dic ergo quis alius sit. Argumentum Iobi firmissimum est. Cùm enim verum assertum posuisset, pios inquam & impios laboribus & cladibus consumi, oppressosque proinde supremo vulnere confici, vt ad requiem ex hac vita migraret, eamdem sententiam & votum confirmaturus in hunc modum eloquitur: Animaduerto me neque in sententia neque in mortis optato exorrasse: res quippe mortalium ita inter se aptæ & connexæ sunt, vt necesse procul dubio sit eum qui in orbe terrarum versatur, quantumuis innocens sit, ingentia mala perferre. Terra nimirum æquo iudicio (id exigente hominis peccato) permissa est Satanæ; qui antonomasticè *impius* nominatur; vt quasi princeps huius mundi multo cum comitatu dæmonum nocere cupientium, cum quibus nobis est colluctatio, *vultum iudicum terræ operiat*, hoc est, obtenebret atque excæcet, ne candidissimam iustitiæ lucem aspiciant, & insontes spolient, carcerique mancipent, ac supplicio afficiant, qui omnino absolui deberent. Ex quo perspici apertissimè potest, iustos in hoc exilio labore carere non posse. Neque verò de hac rerum dispositione declinanda mihi agendum, cùm sit ineluctabilis diuinæ prouidentiæ ordo. Deus enim id permittere decreuit; cùm non sit alius supremus rerum Dominus, qui possit ea, quæ ad vniuersalem mundi gubernationem pertinent, prouidere, bona efficere, mala item permittere, vt inde bonorum prouentus copiosus existat. Si ergo terrarum orbis tot malis obnoxius est, vt iusti omnino torquendi sint; profectò verum erit, permissam immissamque à Deo calamitatem culpæ argumentum non esse: neque mihi exprobrandum erit, quòd iam dudum excruciatus, & in summum discrimen adductus, mortem pacatam ac tranquillam exoptem, quæ me à periculo delinquendi demum eripiat.

Innocentes hic in terra necessariò multa patiuntur.

Ex calamitatibus non iudicandum de proximo. Vel etiam sic, ac si dicat: Esto Deus terram corporis mei Satanæ impijssimo pro libitu discruciandam tradiderit; vultum nihilominùs hominum me iudicantium sic operuit, vt licet infirmitates meas videant, veram tamen earum causam minimè cognoscant, quam ipse sibi ad tempus seruauit arcanam. Nec vllo modo vult Deus, vt ex calamitatibus externis de interno proximi nostri statu vnquam iudicemus. Atque hoc est quod Christus sibi voluit, quando quidam nuntiarunt illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum sacrificijs eorum; item de alijs quibusdam, quos in Siloë ruina turris oppresserat; eos nimirum necessariò maximos fuisse peccatores, à quibus tantas Deus pœnas exegisset: temerarium siquidem iudicium eorum corrigens subiunxit: *Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Putatis quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Hierusalem? Non, dico vobis: sed si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.* Lucæ 13. 1.

Porrò

Diabolus terra possessionem inuasit, vt iudices excæcaret. Iudices olim sine oculis & sine manibus pingebantur.

Porrò notandum illud, *Vultum iudicum eius operit*. q. d. Propterea diabolum totius terræ possessionem inuasisse, vt terrenis muneribus iudices excæcaret, excæcatosque in mille iniustitias præcipitaret. Ne igitur iudices internis animorum oculis excæcarentur, sine corporeis oculis ab antiquis pingebantur. Adeò credebant vel ipsi Ethnici suscepta etiam per solos oculos munera incorruptis iudicijs aduersari; & propterea in iudices minimè eligendos, qui se oblatis muneribus inescari paterentur. Qua de re optimum tulit iudicium Pontius ille Samnites apud Tullium lib. 2. Officiorum, qui dicebat, si sibi nasci contigisset quo tempore Romani dona accipere cœperunt, non fuisse passurum diutiùs eos imperare; ne scilicet munerum cupiditate abducti, à iudiciorum integritate auerterentur. Fuerunt quoque alij olim, qui iudices sine manibus pingebant, vt Plutarchus, Isidorus Siculus, Clemens Romanus, D. Basilius pluresque alij testantur, significantes munera nec manibus capienda, nec oculis vsurpanda: nam qui manibus capiunt, à prauis affectibus capiuntur: & qui vel solis oculis vsurpant etiam animis excæcantur.

25. Dies mei velociores fuerunt cursore; fugerunt, & non viderunt bonum.

26. Pertransierunt quasi naues poma portantes; sicut aquila volans ad escam.

Tres hic proponit similitudines elegantes ad fugam vitæ humanæ celeritatemque exprimendam. Prima petitur à cursore seu viatore, qui felicia nuntiaturus neque die neque nocte interquiescit, ne alius celerior boni nuntij gratiam præcurrendo defloret, & munera præripiat. Sub hac similitudine ait Iobus fugisse dies, neque vidisse bonum, quod ad significandum velocissimum transitum confert. Profectò viator sollicitus & sedulus vix ad mensam in hospitio sedet, vix modicum sibi somnum permittit; & licet obuias habeat res iucundissimas, puta congressores equestres, bellique simulacra, concentum suauissimum, amœnissimos hortos, salubres aquas, perbeneuolos comites ei placere impensè cupientes, aliaque similia oblectamenta, nihil cunctatur, nihil ex eis nisi obiter & per transennam delibare potest, & id quidem sollicitè, ne cursum retardet. Sic Iobus sibi visus est è bonis, quibus affluxerat prosper, vix quidquam & primoribus, vt aiunt, labijs ac festinatò degustasse.

Dies vitæ cursori comparata.

Secunda similitudo sumitur à nauibus poma portantibus, quæ validis flatibus actæ celerrimè transeuntes nullum sui vestigium post se relinquunt. Quam similitudinem rectè expendit sanctus Ambrosius, ad Psalmi primi versum primum ita scribens: *Etsi non videmur corporaliter ire, progredimur. Nam sicut in nauibus dormientes ventis aguntur in portus, etsi nullus quiescentibus sensus est nauigandi; tamen cursus eos vrget ad finem, & impetus ignaros: sic vitæ nostræ spatio defluente ad proprium vnusquisque finem cursu labente deducitur. Tu enim dormis, & tempus tuum ambulat*. Sic ille, vbi multò plura addit eleganter in hanc rem. Sed cur Iobus non solùm naues, sed naues poma portantes, dies suos appellat? Ratio credo est; quia sicut hæ naues velocissimæ sunt, tum ne poma putrescant aut marcescant; tum vt alios mercatores præueniant, & citiùs ac cariùs sua vendant; ita & illi dies. Ex Hebræo legi potest, *Sicut naues piratarum*; vel, *Sicut naues voluntatis*. Vtraque lectio ad rem præsentem accommodata: Prior quidem; quia naues piraticæ, cùm sint insidiatrices, & mercibus vacuæ, & ad nauigandum expeditæ, huius vitæ fallacitatem, & vanitatem & fugacitatem optimè repræsentant. Posterior verò; quia sicut naues voluntatis, id est, quæ secundùm voluntatem nauigantium feruntur, velocissimè currunt, seu potiùs volant; ita velocissimos humanæ vitæ cursus, seu potiùs volatus, quàm aptissimè adumbrant. Quid si dicam humanam vitam naue celeriorem? Profectò non errauerim. Quia nauis solùm extra portum educta pelago decurrit: at humana vita etiam intra portum clausa suum interitum velificatur. Testor illos duos geminos fratres, Iacob & Esau, de quibus Textus, *Collidebantur*, inquit, *in vtero*, seu, vt Symmachus transfert, *διέπλεον, in similitudinem nauis ferebantur*. Quid insolentius? adhuc erant quodammodò in portu & in anchoris, & iam velorum sinus in altum expandebant; nondum nati, & iam proscripti; nondum ab vtero egressi, & iam ad tumulum propensi; nondum lumen aspicientes, & iam ad mortem festinantes.

Vita nauium cursu celerior.

Homines priùs ad mortem quàm ad lucem currunt.

Gen. 25, 22.

Porrò Biblia Regia, Sanctes Pagninus, Caietanus & Isidorus Clarius notant vocem originalem אבה *Ebeh*, pro qua Vulgata *naues* posuit, nomen esse rapidissimi fluminis in Arabia, qui rapiditate suâ secum quidquid in ipsum inijcitur impetu incredibili abripiat, ita vt non tam cum velocissimis nauibus, sed cum rapidissimi illius fluminis impetu comparatio sit, quò vita nostra non solùm quàm velocissimè ad mortem decurrere, verùm etiam retrorsum numquam conuerti significetur.

Vita cursus numquam retrograditur.

Tertia similitudo est ab aquila, quæ mox ac prædam inspexit, tamquam fulmen se è sublimi in terram iaculatur, vt animantia humi repentia corripiat atque discerpat. Pingit itaque campum vberem atque lætum & vernantem floribus, in eoque lepusculum erectis auriculis pedibusque ludentem, & securum sui; tum sublimem è nubibus aquilam, micantibus oculis acribusque tuentem, quæ composito alarum motu celerrimè in prædam feratur. Addit hoc Epigramma rei illustrandæ: *Dies mei pertransierunt sicut aquila volans ad escam*. Hic impetus volantis aquilæ velocissimus omnino est, & priùs leporem capreamve intercipit quàm vmbram ipsam videre potuerint. Quæ plurimorum est hominum conditio, in quos suæ mortalitatis oblitos, & delicijs vitæ inhiantes, futuri ignaros, & nihil minùs cogitantes mors inuolat, spoliatque celeriùs vitâ, quàm suspicari de illius aduentu in ea vitæ longioris opinione desiderioque potuerint. Id ipsum B. Iob multis alijs locis inculcat, vt ferè tantùm in eam rem à Deo afflatus esse videatur: plurimæ enim sunt apud eum picturæ elegantes bono in lumine collocatæ, ad hanc fugam vitæ humanæ celeritatemque exprimendam: trecentæ

Vita humana cum volatu aquila comparatur.

visuntur apud illum imagines, emblemata illustria magno iudicio excogitata; quorum vtinam vel saltem vnum in eorum mentibus inhæreret, qui toti in procurationem vitæ longioris intendunt, & seram beatissimamque senectutem sibi somniant.

27. Cum dixero, Nequaquam ita loquar, commuto faciem meam, & dolore torqueor.

In principio capitis præcedentis arguerat Baldad Iobum, quòd verba eius dolore & nimiâ amaritudine plena essent, eò quòd sæpiùs statim se moriturum dixisset: *Vsquequò* (inquit) *loquêris talia, & spiritus multiplex sermones oris tui?* Ad hoc nunc respondet Iob dicens: Si ad sermones meos, quos acrimoniâ plenos esse dixisti, perspexero, & iuxta consilium tuum, ô Baldad, statuero nequaquam ita loqui, nec amarè plangere, sed tristem tetricumque vultum meum deponere, animumque resumere; vereor ne in hoc operam ludam, & in vanum sic meos singultus comprimam: tunc enim magis torqueor, ita vt vultus etiam meus immutetur: quia leuamen est miseris posse flere. Nam in dolore excitatur spiritus vehemens in præcordijs; qui si comprimatur, intus angustiam & dolorem non mediocriter auget. Hinc familiare est ijs qui grauiter afficiuntur verba gemituum & querimoniarum plena proferre, vt mœrorem exhalent suum. Inualescit quippe, animumque peius exasperat cohibitus mœror, non secùs ac humor noxius, qui è corpore pellendus sit. Est tamen prudentis & constantis animi dolorem interdum dissimulare, aut saltem externo signo non prodere, præsertim si quis familiam alat, aut cum potestate alijs præsit; ne dolore suo alijs dolori sit; quandoquidem ita ferè naturâ comparatum est, vt superiorum vultus subditorum imprimat & informet animos, & quos habet sensus ad aliorum pectora transmittat. Quare Iob quoad poterat dolorem suum non rarò supprimebat.

Iob 8, 2.

Mæror compressus magis torquet.

Prudentis est nonnumquam dissimulare dolorem.

28. Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti.

Nihil excipit qui dicit *omnia*. In omni loco, de die, de nocte, quidquid ageret diceretve, aut intimi animi cogitatione reputaret, *Verebar*, inquit, *omnia opera mea.* Quid est vereri? Septuaginta exposuêre disertiùs: Σείομαι πᾶσι τοῖς μέλεσιν: *Omnibus artubus commoueor*; vt non leuem inanemque fuisse metum intelligamus. Subdit rationem ad commouendum vnumquemque meo iudicio potentissimam, quòd sciret oculum illum magnum atque luminosum æterni Iudicis arbitrique mundi in omnia intentum, & singula quæ fiunt & dicuntur aureâ lance expendere, & acerbiùs quàm humana mens cogitando consequi possit scelus puniturum. Hæc fides & puræ mentis cognitio cautum in omnibus & solicitum pauidumque efficiebat. Inde constantia in aduersis, & demissi animi humilitas, & inuictus in Deum amor, & aliæ magnæ & egregiæ virtutes effloruerunt. Hic Dei timor illum in sterquilinio honoratum, in acerbis doloribus quietum, in bonorum exspoliatione contentum, in amicorum despicientia humanum, in vxoris contumelia fortem & generosum reddidit: hoc timore munitus & cataphractus stetit in acie contra Satanam, illiusque dolos, vim, crudelitatem innocentis animi tolerantiâ & demissione superauit.

Iob omnia sua opera verebatur.

Timor Dei Iobum reddidit omnibus superiorem.

Paria propè de alijs magnis viris dici possunt, quorum vita moresque diuinis litterarum monumentis commendantur, in quibus sanctus hic metus semper eluxit. Et verè mihi videor esse dicturus, timorem Dei dotem esse Christianæ fidei, quam singulari omnes affectu exambire debeant. Sapienter enim illud Tertullianus lib. de Idololatria cap. vlt. *Inter scopulos*, inquit, *& sinus velificata spiritu Dei fides nauigat, tuta si cauta, secura si attonita.* Hoc ergo timore quasi gubernaculo sic dirigitur vita iusti adinstar nauis, vt nullum vmquam timere possit naufragium, nullum pauere malum, ac tempestatem culpæ trepidare nullam, peccatique nullum expauescere naufragium; sed inter prospera & aduersa semper ad salutis portum proram dirigit, dum nauarchum habet timorem; timorem quidem, sed tutum; cùm ex sententia S. Augustini lib. 4. cap. 1. de Symbolo ad Catechumenos sit *pauor ipse omni securitate appetendus*. Nam pauoris pretio secura redditur animæ nauis.

Timor Dei gubernaculum tutum.

Tali vtebatur gubernaculo iustus Iob, & de tali regimine gloriabatur, cùm asserebat, *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti*. Vbi expende hoc verbum *omnia*, quia perfectio oritur ex causa integra. Nam si quis *offendat in vno, factus est omnium reus.*

Iac. 2, 10.

Sed quâ viâ quâve semitâ potuit ingredi timor in cor talis iusti, qui ad fastigium perfectionis caput erexerat, quique ad cumulum bonorum operum iam peruenerat, qui holocaustis multiplicibus Deum placare studuit, qui affectum commiserationis exercuit, qui ministerium pietatis impendit, qui humilitatis culmen medullitus tenuit, qui beneficia largitatis expendit, quique ad virtutis metam currens per excellentiorem viam charitatis etiam inimicos dilexit? Quid ergo vir sanctus sua opera verebatur, qui illa semper exhibuit, ex quibus placari Deus erga iniquitates solet? Quid ergo est, quòd mira opera faciens hæc ipsa etiam veretur pauens cùm dicit, *Verebar omnia opera mea?*

Vnde Iob timeret, cùm nec consciret sibi de malo.

Consulatur oraculum S. Gregorij Magni, Pontificis Maximi, lib. 9. Moral. cap. 17. aliàs 25. quod etiam sanctis pauorem incutere videtur, dum claré demonstrat de bonis quoque operibus esse timendum. sic enim ait: *Si placere Deo veraciter cupimus, postquam peruersa subegimus, ipsa in nobis etiam benè gesta timeamus.* Et iure quidem meritissimo. Quis enim non pauebit? quis non formidabit, dum de cælo Deus vel auditum faciet, vel iaculabitur iudicium sic intonans, *Cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo?* Quis non repetet cum Hugone ibidem, *Terribile verbum, quod non tantum peccata iudicabit, sed & iustitias, id est, bona opera examinabit?* Prudenter ergo S. Gregorius loco suprà citato addit, *Sancti omne quod agunt metuunt: dum considerant ante quem Iudicem stabunt, considerant praua quàm districtè iudicet, & bona opera quàm subtiliter penset.* Reuocentur ad trutinam vltima verba, *Bona opera quàm subtiliter penset*; & ad

Quia Deus etiam iustitias iudicabit.

Psal. 74, 3.

Bona opera auri statera examinantur.

& ad memoriam reuocetur differentia inter stateram, quâ fœnum, & bilancem, quâ ponderatur aurum: in illo paruipenduntur & libræ; in hoc magni fiunt etiam scrupuli & dragmæ. Eâdem diuersâ lege vel in statera penduntur iniqua opera, quæ fœnum sunt, sub quo iustitiæ currus stridet, sed pingui minetuâ examinantur; quia in fronte portant bestiæ ac mali publici characterem. At bona opera quasi aurum subtili librâ tam subtiliter pensantur, vt intentionis dragma, finis grana, cogitationis atomi & pulueris etiam ratio sic æstimentur, vt si ob vanam & nullius momenti gloriam facta sint, ob ipsam damnentur. Meritò igitur verebatur iustus Iob (vt Nicolaus de Lyra ad hunc locum insonat) *ne esset ibi aliquid iniustum. Modus enim hominis diligenter suam innocentiam custodientis est semper timere, ne aliquid iniustum faciat*. O terque quaterque beatus iustus, qui duos habet innocentis vitæ custodes, timorem hinc, inde amorem. Nam, vt S. Hieronymus (à Beda in Scintillis cap. 12. de timore citatus) ait, *nulla res nos seruat ab omni peccato immunes sicut timor supplicij & amor Dei.*

Sed quomodo Iob verè hoc dicere potuit, *Sciens quod non parceres delinquenti?* Si enim delinquenti non parcitur, quis vnquam ab æterna morte eripietur, cùm à delicto nemo mundus reperiatur? Si delinquenti non parcitur, quomodo dicitur, *Omnes peccauerunt, & egent gloriâ Dei?* Si delinquenti non parcitur, quomodo nos Præcursor hortatur, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum cælorum?* Sed certè aliud est non parcere delinquenti, & aliud non parcere pœnitenti: illi iure non parcitur; huic autem indulgentia non denegatur. Non est mea solutio, sed oraculum Pontificis loco superiùs citato sic statuentis: *An pœnitenti parcit, & delinquenti non parcit? Quia cùm delicta plangimus, nequaquam tamen delinquentes sumus. Delinquenti ergo Dominus nequaquam parcit, quia delictum sine vltione non deserit: aut enim ipse aut homo pœnitens punit. Nequaquam igitur peccato parcitur, quia nullatenus sine vindicta laxatur.* Sic contraria contrarijs curantur, & dedecus decore emendatur. Vnde, vt Lyranus ibidem ait, *Ad Deum non pertinet dimittere dedecus culpæ sine decore iustitiæ.* At iustus ab hoc dedecore non per arma, per cædes, sed per timoris frænum inuictus declinat.

Rom. 3, 23.

Deus non parcit delinquenti, sed pœnitenti.

Denique eamdem Dei Iudicis seueritatem expressit alibi Regius Vates dicens: *Quoniam non repellet Dominus plebem suam, &c. quoadusque iustitia conuertatur in iudicium.* Vbi Theodoretus hanc iustitiam ipsummet Christum interpretatur: hic enim in primo quidem aduentu conuersus est in misericordiam, sed in secundo conuertendus est in iudicium. Verùm communiter Interpretes accipiunt de ipsa diuina iustitia, quam Dominus in iudicio exercebit. Hoc sensu futurum est, vt iustitia Dei, quæ modò dissimulat, & differt vindictam, in iudicium vltionis conuertatur, & ad executionem procedat vt iudicetur. Quia modò iustitia diuina fert quidem sententiam secundùm præsentem iustitiam; sed ad executionem interpellante misericordiâ non semper progreditur; illo autem extremo die mandabitur executioni.

Psal. 93, 14.

Iudicij diuini seueritas magna.

Est autem Deus iudex adeò perspicax & acutus, vt vbi homines de iustitia præsumunt, ibi malitiam deprehendat; iuxta illud Parœmiastæ, *Omnes viæ hominis patent oculis eius*; seu, vt est in Hebræo, *Mundæ sunt in oculis eius*, nempe ipsius hominis, seu *in oculis suis*. Hoc est, Plerique hominum ita sunt erga seipsos affecti, vt omnes eorum actiones illis mundæ videantur. Et statim subditur: *Spirituum ponderator est Dominus*. Quasi diceret: Videte quid de vobis sentiatis: non enim vos vestrarum actionum censores & æstimatores esse debetis, sed ipse Dominus. Quare licet vos vestra opera bona esse credatis; tamen cùm ad diuini iudicij trutinam vocabuntur, in qua subtilissimi spiritus & abditissimæ intentiones expenduntur, mala fuisse cognoscentur. Nemo igitur de sua iustitia superbiat; sed cum Iobo de diuino iudicio contremiscat.

Prou. 16, 2.

Intentionum etiam trutinator est Deus.

29. Si autem & sic impius sum; quare frustrà laboraui?

Appetitus sensitiui affectus est. ac si Iobus diceret: Nescio quid agam in summo hoc agone: ego sic vixi, vt omnia opera cum Dei timore ad legis diuinæ lineam exigere studerem, certò sciens, Deum de me pœnam sumpturum, si quid mali committerem; & tamen nunc æquè ac sceleratus quisque discrucior. Quid ergo mihi profuit labor meus? *Impius* autem hoc loco dicitur, non qui sit, sed qui vt impius tractetur, vel qui impius videatur. Et quidem compertum est, Iobum suis amicis impium visum fuisse; vt in hoc Christum præferret, qui *cum iniquis reputatus fuit*. Potest ergo sensus Iobi ad partem hominis inferiorem pertinere. In quo certè sensu ad afflictorum solatium obseruandum est, eiusmodi lamentum esse hominibus pijs desolationem, tenebrasque interiores patientibus familiare. Satis quippe frequenter tales, postquam longam vitæ inculpatæ viam emensi sunt, in hos modos lugubres verba faciunt: Ego quoad potui Deum colui; ab omni labe vigilanter abstinui; Deum quàm impensè valui precatus sum; quomodo ergo tam seuerè à Deo repellor? quomodo Deo inuisus sum? quid mihi profuit labor perseueranter exhaustus? &c.

Iob in figuram Christi impius reputatus fuit.

Isaiæ 53, 10.

Marc. 15, 28.

Quales esse soleant querelæ hominum spiritualium in tribulatione.

Non absimiles animi affectiones perpessus est Dauid, quando post vitam cum exacta pietate transactam in afflictione constitutus quasi querebundus dixit: *Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas? Et fui flagellatus tota die: & castigatio mea in matutino.* Id est: Ergo frustrà tam sedulò conatus sum ab omni crimine purum me seruare, & cum innocentibus habere communicationem; frustrà cogitationes, frustrà actiones emundaui; & cor quidem iustificaui nihil mali cogitando; manus verò inter innocentes laui nihil iniqui agendo: & tamen æquè ac si flagitijs operam dedissem, & sceleribus me coinquinassem, de pijs cogitationibus probisque operibus assiduè fui reprehensus, & increpitus singulis matutinis, ac si ad hoc euigilassem vt castigarer pro peccatis & flagellaret. Similis omnino est verborum Iobi sensus. ac si dicat: *Si autem & sic* (vt vos Eliphaz & Baldad censetis) *impius sum*; hoc est, Si cùm pietatem

Psal. 72, 13.

pietatem colere studuerim adhuc pietatis expers remaneo; *quare frustrà laboraui?* quare incassum desudaui? Profectò frustrà pro pietate laboratum est, si pietas parta non sit. Frustrà item pietas à me parta est, si mihi res inutilis sit, & nullum ex ea fructum percipiam, sed impiorum sustinere cogar supplicia. Istiusmodi nempe sensum habent hæ Iobi expostulationes & querimoniæ; quibus illicò respondens, & semetipsum quodammodò erudiens corrigensque subiungit:

30. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ:

31. Tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea.

Nemo tam mundus, in quo Deus non aliquid labis reperiat.

Quantumuis, inquit, mihi mundus videar, & aquis ex liquefacta niue manantibus studiosè lotus, & in manibus meis, magnorum operum administris, splendor appareat putaque mundities; nequaquam tamen omnino innocentem coram Deo cardiognoste me iacto: quia quantumcumque ad puritatem conor, tamen sordibus quibusdam occultis *intinges me*, id est, intinctum ostendes. Quoniam *necesse est de terreno puluere humana corda sordescere*, vt S. Leo ait. *Et abominabuntur me vestimenta mea.* Id est, Abominabilem ostendent me membra vel opera mea. Ita S. Gregorius ad hunc locum. Vel per hypallagen: Abominabor ego vestimenta mea, hoc est opera & studia, quæ anteà mihi vt decora & pulchra placuerant: hæc enim in tuo iudicio videbo esse fœdata, & aliquâ labe inquinata. Ceterùm hæc possunt quoque cum S. Chrysostomo & Pineda nostro intelligi non de culpa, sed de pœna, quasi dicat: Sordibus morbi & vlcerum immerges me, licet insontem adeò, vt vestes meæ nitidæ videantur exhorrescere sordidissimum corpus contingere; vt sit quasi prosopopœia.

Lucæ 17, 40. Deut. 32. 1. Sap. 5, 21. Gen. 18, 20.

Notat hîc Philippus hanc Scripturæ sacræ regulam; scilicet, vbi est aliquarum rerum excessus non rarò sensum insensibilibus rebus attribui. Sic lapides dicuntur clamare, sic cęlum & terra audire, testari, pro Deo pugnare orbis terrarum, peccata clamare in cęlum, & hoc loco vestimenta abominari. Ceterùm hîc in illa lotionis mentione alluditur ad antiquissimum purificandi ritum per lotionem fieri solitum, priscis valdè familiarem & vsitatum; qui in hunc finem ante fores & templorum vestibula cantharos & salientes aquas habere consueuerunt, quibus oraturi atque in templum ingressuri manus lauarent. Huc spectat labrum illud æneum, quod postmodum ex diuino pręcepto Moyses confici curauit; in quo Aaron & filij eius manus & pedes abluerent. Hinc frequentes apud Hebręos lotiones, & quæ dicuntur in Euangelio *baptismata*. Quo in genere ita fuerunt in purganda omni contaminatione diligentes, vt non modò volam & digitos, sed vsque ad cubitum ipsum è communi ritu manus lauarent, vt auctor est Theophylactus in cap. 7. Marci. Mosaici porrò pręcepti vim ac mysterium expendens Philo librum suum de Victimas offerentibus sic auspicatur: *Offerentis victimas Lex præcipit, vt purus fiat corpore & animo: animo quidem à passionibus, & morbis ac vitijs tum dicta tum facta corrumpentibus; corpore verò à maculis, quibus contaminari solet. Vtrique autem congruentem excogitauit expiationem: animo quidem per bestias sacrificio præparatas; corpori verò per lauacra & aspersiones.* Atque ex hac fortè disciplina Septuaginta Interpretes apud Iosephum lib. 12. Antiquitatum cap. 2. aquâ marinâ manus abluentes seque purgantes ad librorum diuinorum interpretationem accesserunt.

Antiquissimus per lotionem purificandi ritus.

Exodi 30.

Hebræi multas adhibebant lotiones.

Marc. 7, 4.

Lotio à lege præcepta sacrificaturis.

Ab Hebręis lustrandi ritum didicerunt Ægyptij; apud quos sacerdotes bis quoque de die, bis de nocte se lotione purgabant, vt Herodotus lib. 2. testatur. Quare cùm hieroglyphicis, quæ ipsis solemnes erant, litteris puritatem ac sanctitatem exprimere vellent, non modò ignem, verùm etiam aquam pingebant, vt Horus prodidit.

Ægyptij hieroglyphico aqua puritatem designant.

Ad Gentiles deinde propè omnes manauit consuetudo, vt in atrijs aditúque templorum aquam viuam & grandia haberent vasa, quæ scriptoribus Gręcis περιρραντήρια λουτρὰ, id est *aspersoria lauacra* dicuntur; in quibus se nimirum expiabant priusquam in fanum ingrederentur.

Gentiles in fanis lauacra habebant.

Sanctæ verò Ecclesiæ moderatores eam consuetudinem ad excitandam augendamque pietatem conuerterunt, dum peculiari quâdam precum formulâ elementum aquæ consecratum in vestibulis Ecclesiarum exponi publicè voluerunt, quo intraturi sese aspergentes simul corporis animique munditiem curarent, vt puriores in conspectum Numinis aręque diuinæ succederent. Eusebius lib. 10. Eccl. Hist. cap. 4. morem hunc exponens ait esse ἱερῶν καθαρσίων σύμβολα, *sacrarum purgationum symbola.* Quare huius aquæ lustralis vsum nemo sapiens parui momenti ęstimabit, aut contemnendum ducet, qui cùm animo suo reputauerit, quantam vim Ecclesiæ preces vndæ concilient ad deuotionem animi excitandam labesque eluendas. Qua de re Theologos consule in 3. partem D. Thomæ quęst. 87. art. 3. prҽsertim nostrum Vasquez, qui hanc quæstionem pulchrè, & Stephanum Durantium de ritibus Ecclesiæ, qui hoc argumentum fusè doctèque tractat. Hîc tantùm addo docti Philonis commendandam animaduersionem, qui loco suprà citato Mosaica περιρραντήρια illustrans, illam vndæ aspersionem ante ingressum templi fieri solitam, notat non fuisse puram aquam, sed admixtam cineri: quò, inquit, admoneantur illi qui ad Dei cultum accedunt, vt ante omnia se suamque naturam intelligant, & se terram & aquam esse recognoscant; in quæ etiam morte sunt redituri. Hoc nempe modo in animo gignitur modestia Numinisque veneratio, quâ quisque cum magno Abrahamo dicat: *Loquar ad Dominum, cùm sim puluis & cinis.* Simile quid Iob de se insinuat cùm ait: *Tamen sordibus intinges me*; vel, vt in Hebræo est, *Tunc in foueam*, vel, vt alij vertunt, *in sepulcrum intinges me*; significans se in sordes, puluerem ac putredinem in sepulcro redigendum; & quantumuis immaculatæ vitæ innocentia & candore morum cǫnspicuus extitisset, nequaquam tamen in conspectu Dei se purum ac mundum repertum iri, si Deus summo secum iure velit agere.

Ecclesia aquam benedictam ad corporis animiq. lustrationem adhibet.

Cur ab Hebræis aquæ lustrali cineres admiscerentur.

Gen. 18, 27.

32. Neque

32. Neque enim viro qui similis mei est respondebo; nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri.

par est minis m Deo gressus.

Profitetur valdè imparem esse hominis cum Deo congressum; quia nimis dispar est, & inæqualis vtriusque conditio, cùm ab inuicem infinito distent interuallo; ac proinde nolle se cum eo, quin imò nec posse contentiosum (vt dicitur) funem trahere aut iudicio disceptare. (hoc enim vocat *respondere:* quo verbo non semel hoc capite in ista significatione vsus est.) Hinc licet, inquit, in me acerbissimus sit, & tamquam sceleratissimum supplicio atrocissimo afficiat, minimè obmurmurabo aut contradicam ei; quia non possum ei sicut homini litem intendere, aut in ius, quo teneatur, vocare. Id quod Septuaginta nonnihil clariùs expresserunt his verbis: Οὐ γὰρ εἶ ἄνθρωπος κατ' ἐμὲ, ᾧ ἀντικρινοῦμαι, ἵνα ἔλθωμεν ὁμοθυμαδὸν εἰς κρίσιν: *Non enim es homo sicut ego, cui contradicam, vt veniamus pariter in iudicium.* In iudicium propriè veniunt partes litigantes. Qui ergo cum Deo litigat venit cum eo in iudicium, vbi idem est iudex & pars aduersa: quod longè reddit inęqualem ac deteriorem litigantis cum eo conditionem. Quamobrem Iob, quantumuis conscientiâ teste insons sibi videretur, prudenter nihilominùs omnem cum Deo subterfugit litis contestationem; quam omnes etiam sancti semper horruerunt ac detrectarunt, illud Dauidis vsurpantes: *Non intres in iudicium cum seruo tuo.* Vbi Deum intrare cum aliquo in iudicium, non est Deum venire ad iudicandum illum, & iudicem illius se exhibere; sed est Deum cum aliquo contendere, expostulare, & quasi aduersarij personam in iudicio suscipere, eo nimirum sensu, quo pręsens Iobi locus, cum quo consentit, iam expositus est. Nam qui cum Deo contendit, etiamsi fuerit insons ad alios homines comparatus; semper tamen deprehenditur esse reus & sons apud Deum. Quocircà Dauid ibidem subdit: *Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Quod idem est cum eo quod Iob suprà versu secundo dixit: *Quòd non iustificetur homo compositus Deo.* Vbi satis hoc explicatum est.

non ile cum o litire.

ncti omnes subterfugiunt iudicialem cum Deo contentionem.

Psal. 142.

33. Non est qui vtrumque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus.

Nemo potest esse iudex aut arbiter Dei.

Hoc ad idem pertinet argumentum, quo probat Deum in ius vocari non posse; quia scilicet nemo est qui valeat ei ius dicere, vel possit eum arguere, si causam suam malè ageret; *& ponere manum suam in ambobus.* id est, Qui auctoritate suâ quasi manu impositâ vtrumque coërceat, si opus sit. Nam vbi duo litigant, ibi ferè ambò delinquunt & exorbitant, vt opus sit aliquo, qui eos arguat & compescat. Quis autem id faciet Deo cum homine disceptante? Septuaginta vertunt: Εἴθε ἦν ὁ μεσίτης ἡμῶν, καὶ ἐλέγχων καὶ διακούων ἀναμέσον ἀμφοτέρων: *Vtinam esset nobis mediator, & arguens & disceptans inter vtrumque.* Vbi in Editione Romana perperàm *meditans* pro *medians* legitur. Est enim μεσίτης propriè *sequester* seu *mediator*, qui dissidentes componit. Ἐλέγχων verò dicitur, qui æquitati acquiescere nolentem arguit increpatque. Διακούων denique dicitur is qui audit disceptantes inter se vt iudex aut arbiter, qui vtramque partem non tantùm audire debet, sed peraudire; hoc est ad finem vsque audire: quod διακούειν propriè significat. Itaque *ponere manum in ambobus*, vel, vt Hebræa habent, *super ambos*, est partes dissidentes iunctis vtrimque dexteris conciliare, litemque dirimere ac componere, quasi sequestrum, & mediatorem arbitrumque. Hoc enim modo Arabes fœdus inire vel renouare solitos docet Herodotus in Thalia. Hac item ratione qui duos dissidentes inter se conciliat solet modò hunc modò illum increpare, vt ita mutuo sibi inuicem cedant: quemadmodum S. Paulus facit in Epistola ad Romanos, dum arbitrum agit inter Gentilem & Iudæum; modò deprimens Gentilem, & modò humilians Iudæum. Atque hoc ipsum erat quod Iob ait, non esse qui possit *ponere manum suam in ambobus*, quasi vtrumque detinendo ne pergat in alterum; vel quasi vtrumque percutiendo, vt humilientur inuicem, & iustâ satisfactione vterque compescatur. Nullus certè Deum inter & hominem sequester & mediator, qui quasi manum in ambobus poneret, esse potuit præter Christum. *Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus*, ait Apostolus. Quem locum pulchrè sic illustrans Theodoretus, *Vnus*, inquit, *est conciliator pacis, qui ea quæ erant inter se disiuncta & distantia coniunxit. Christum autem hominem nominauit, quoniam vocauit intercessorem: homo enim factus fuit intercessor. Et quemadmodum qui duos quospiam manibus inter se conserentes & confligentes vult reconciliare se medium interponens, & hunc quidem dexterâ, illum verò sinistrâ tenens ad amicitiam deducit & coniungit: ita ipse, cùm diuinam naturam humanæ vnisset, inuiolabilem, & quæ non potest dissolui, pacem conciliauit.* Vide plura de Christo mediatore apud S. Gregorium lib. 9. Moralium cap. 21. & Pinedam hîc atque Cornelium ad locum Apostoli iam citatum.

Christus vnicus fuit mediator inter Deum & hominem.

1. Tim. 2, 5.

34. Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat.

35. Loquar, & non timebo eum: neque enim possum metuens respondere.

Petit à metu liberari, vt respondere Deo valeat.

Si, inquit, Deus virgam auferret, quâ me percussit, & quam etiamnum habet ad plagam intentam, liceretque mihi à dolore & metu pauxillum respirare, loquerer cum minore perturbatione ac motu: nunc autem pauor ex dolore & diuina Maiestate conceptus omnem mihi respondendi facultatem pręcludit; quo sepósito, & liber existens à mea calamitate, audebo secundùm considerationem humanæ imbecillitatis ex testimonio conscientiæ nonnihil pro me meaque innocentia Deo respondere. In Hebręo ad verbum est: *Non sic ego mecum.* & ita interpretatur Chaldæus. Id est: Non enim talis sum, qualem me

me tot calamitates significant iis qui animi conscientiam ex commodis vel incommodis externis æstimant. Quod etiam Septuaginta intellexerunt ita transferentes, Οὐ γὰρ ἴπως συνεπίσταμαι: *Non enim sic mihi conscius sum*. Id est, Mihi conscius non sum talem esse, qualem vos me putatis. In quo maximè considerandum est, tantam habere vim conscientiam benè actæ vitæ, vt homo infirmus naturâ suâ & culpæ obnoxius audeat cum Deo, infinitâ potentiâ & bonitate prædito, de sua integra & inculpata vita disceptare, ac dicere quod hîc Iob ait: *Loquar, & non timebo eum*. Quare meritò S. Paulus de isto testimonio gloriatur dicens: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*. In hoc suam gloriam & exultationem collocabat, non quòd ab hominibus laudabatur; quorum attestatio sæpissimè fallit; sed quòd à conscientia sua coram Deo non increpabatur; cuius testimonium cõmuniter non errat. Et S. Ioannes ait: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*; non sanè vanam & temerariam, sed verisimilem & probabili persuasione fulcitam. Modestè tamen huic conscientiæ testimonio fidendum est nobis illud sancti Pauli cogitantibus: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum*. illud quoque sancti Augustini: *Debet quisque cum tremore exultare, quia donum Dei est vnde exultat, non meritum suum*. Et hoc modo hæc concilianda sunt cum iis quæ superiùs versu vigesimo allata sunt.

Quanta sit conscientia benè actæ vitæ fiducia.

2. Cor. 1, 12.

1. Ioan. 3, 21.

Modestè fidendum testimonio conscientiæ.

Optandum quidem maximè est eiusmodi vitam agere, vt cùm aduersâ & calamitosâ fortunâ fuerimus oppressi, nullius nobis conscij criminis simus; cuius pœnas Deus à nobis ne repetat vereamur: ita enim magno & erecto animo cum molestiis & ærumnis confligabimur. Non enim dubium est, quin optimorum consiliorum conscientia firmissima sit rerum incommodarum consolatio, quæ sanctum Iobum in tot tantisque malis vehementer confirmauit, ne desertus ab omnibus, circumuentus à multis, animo & spe caderet.

Vbi pro arcana afflictorum disciplina cum Ioanne à Iesu Maria obseruandum, duo certè mirabilia in veteranis Dei cultoribus cohærere, scilicet magnanimitatem cum Deo agendi, & quamdam velut oppressionem animi à Dei Maiestate per immissa afflictionum tela deterriti: illud à conscientiæ testimonio, hoc à cruciatuum magnitudine genitum videtur.

CAPVT DECIMVM.

Leniendo dolori varias vias tentat Iob: lamentatur, plangit, tantorum cruciatuum causas inquirit, misericordiam implorat, rogans à tam acerbis doloribus liberari; tum quia Dei figmentum est; tum quia Deo minimè opus est istiusmodi pœnali examine ad veritatem ab ipso tamquam reo extorquendam: ad extremum orat vt remissiùs agat, & sibi tempus respirandi ac plangendi indulgeat antequam moriatur, optans non fuisse natus, aut ab vtero translatus ad tumulum, vt tantarum expers esset ærumnarum.

1. TÆDET animam meam vitæ meæ, dimittam aduersum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ.

Iob exemplum hominis afflicti solatium quærentis.

LOQVITVR hîc S. Iob in persona hominis afflicti secundùm animi conceptiones, quas ei tristitia subministrat: vnde primùm recenset tædium, quo afficitur in hac vita, propter tribulationes, quas adeò graues patiebatur, vt etiam ei vitam ipsam redderent exosam. Licet enim vitam Aristoteles lib. 9. Ethicorum cap. 9. in iis quæ per se bona & iucunda sunt ait numerari; vnde colligit αἱρετὸν τὸ ζῆν, *viuere esse optabile*, maximè viris bonis; quorum vita beatissima est & cum virtute coniuncta; tamen negari non potest tantum posse esse cruciatum vt vitæ fructui præponderet, ideoque meritò mors vitæ anteponenda videatur. Iob itaque in tali rerum articulo constitutus de sua miseria queritur, & laxatis ori habenis lamentatur, tentans omnes vias doloris leniendi; & simul satagens, vt afflictis viuum in se exemplum præbeat luctæ carnis & victoris spiritus. Nimirum egregius virtutis actus est mœrorem ingrauescentem eleuare, ne animum, vti solet, opprimat, & in delirium aut verba parum pia præcipitet: quod iis qui de grauissimis affectionibus curandis consultant expendendum est, vt Iobi & aliorum virorum sanctimoniâ vitæ insignium exemplo norint animum in angustias compulsum non esse importuno silentio aut intempestiuâ seueritate exacerbandum, sed modis multis leniendum; adeoque multâ dexteritate opus esse ad subtrahenda irritamenta, & ad casta oblectamenta vel saltem refrigeria inuenienda.

Porrò modus ille dicendi, *Dimittam aduersum me*, perelegans, & ad animi anxietatem significandam appositus est. ac si Iobus diceret: Ne precor malis obruar; liceat, quæso, paulò fidentiùs loqui: non enim cruciatum inmanem ferre possum; equidem nec diuinam prouidentiam

tiam reprehendere, nec de Deo conqueri; sed aduersus meipsum infelicem verborum iacula contorquere volo. *Loquar in amaritudine animæ meæ.* Id est: Ex abundantia cordis mei mœstitiâ pleni iam iam eructabo verba mea coram Deo. Simili omnino phrasi vsus est c.7 vers.11. vbi postquam se statim moriturum dixit, addidit hæc eadem verba: *Quapropter ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ.* Ad Deum autem eloquium suum conuertit, vt consolationem, quam ab hominibus recipere nequit, à Deo obtineat.

7,11

tes vo-cenu-us.

Tropologicè hæc Iobi verba optimè congruunt ei qui confiteri peccata sua cupit, & eorumdem remissionem impetrare: quem in primis vitæ in peccatis transactæ tædium habere ac fastidium necesse est. Talis itaque cum Iobo dicat: *Tædet animam meam vitæ meæ:* displicet mihi valdè vita improba, mirum in modum illius me pœnitet. Deinde seipsum accusare debet, non excusare; quapropter ait: *Dimittam aduersum me eloquium meum.* Quo loco D. Gregorius sic scribit: *Quasi pro se eloquio suo vtitur, qui praua quæ gessit defendere excusationibus conatur: sed aduersum se eloquium dimittit, qui accusare in se hoc incipit quod errauit,* &c. Præterea dolorem adferre ac contritionem oportet: *Loquar,* inquit, *in amaritudine animæ meæ.* Ad quem locum pulchrè sanctus Gregorius: *Qui culpas,* inquit, *suas detestando loquitur, restat vt has in amaritudine animæ loquatur, vt hæc ipsa amaritudo puniat quidquid lingua per mentis iudicium accusat,* &c. Cui conformiter diuus Bernardus Serm. 3. de Apostolis Petro & Paulo ad illa verba, *Petrus egressus foras fleuit amarè: In egressu,* inquit, *confessionem, in amaro fletu compunctionem cordis intellige,* &c. Hunc in modum si pœnitens os aperiat ac loquatur, Confessariique præceptis pareat, veniam consequetur.

Matth.26,

2. Dicam Deo, Noli me condemnare: indica mihi cur me ita iudices?

Iob rogat ne se crimi-nosi suspi-cionem moueri.

Ista verba, *Noli me condemnare*, ad culpæ ostensionem seu promulgationem iudicialem pertinent, vt patet ex interpretatione Septuaginta Interpretum ita vertentium: Μή με ἀσεβεῖν δίδασκε: *Noli me docere impium esse.* Id est, Noli more docentis ostendere aliis me impium esse: quod in iudicio fit, dum iudex patibulo reum addicens, crimen testibus probatum ostendit. Hoc ipso quippe, quòd Deus Iobum acerbiùs quàm reum quemlibet affligebat, ostendere videbatur illum sceleris conuictum. Qui sanè sensus optimè cohæret expensis circumstantiis, & opinione aduersariorum arbitrantium neminem nisi ob sua scelera grauiter à Deo accipi. Tantumdem ergo Iob agit dum ait: *Noli me condemnare.* ac si precaretur in hæc verba: Ne me, summe Deus, peccatorem pronunties per hanc vexationem: Ne, quæso, ita tantumque me affligas, vt omnes qui hoc vident, aut aliquo modo norunt, iudicent me propter peccata grauissima talia perpeti: nam dum sic mecum agis, antagonistarum meorum opinione reum me peragis scelerum immanissimorum. Qui sensus ex Hebræo euidentiùs patet, *Ne peragas reum me.* id est, Ne declares vel ostendas esse me tali pœnâ dignum, & ad eam à te condemnatum pro criminibus meis. Ita plerique Interpretes hunc locum exponunt. Possunt tamen æquè commodè hæc verba sic accipi cum D. Thoma & Sanctio quasi præambula sint, & ad captandam Dei beneuolentiam proferantur; quomodo etiam ad prauiam futurorum verborum excusationem pertinent. Dixerat quippe se tædio victum verba velle profundere, vbi crebrò aliquid minùs limatum & expensum solet animis afflictis excidere: quocircà *noli*, inquit, *me condemnare*, si videlicet verbum aliquod parum mite protulero, qui tam immaniter infestor, vt nequeam per otium verba præmeditari atque disponere. Orat itaque Iobus ne irascatur Deus, aut vitio vertat, quòd tantum sibi libertatis assumat, vt ad Deum videri possit locutus esse liberiùs. Eodem modo Abraham: *Ne quæso,* inquit, *indigneris Domine, si loquar.* & iterùm: *Obsecro ne irascaris Domine, si loquar adhuc semel.* Hoc idem nunc agit Iobus: orat enim sibi vt liceat non inuito Deo coram ipso loqui: quod nihil est aliud quàm petere loquendi facultatem; quâ veluti obtentâ Deum interrogat.

Iob à Deo petit licentiam liberius loquendi.

Genes. 18, 30.
Ibid. v.32.

Indica mihi cvr me ita ivdices?] Id est affligas & punias. Est metonymia frequens in Scripturis. Hæc verba sunt animi planè purissimi, qui nihil sibi conscius sit. Quasi dicat: Quonam merito meo scelestus videor à te haberi, cùm in me tamquam in hominem iniquum animaduertas? Non sibi persuadebat Iob, quòd Deus illum, vt amici eius opinabantur, iudicaret, nec credebat se merito suo tot accepisse vulnera, cùm nullius flagitij sibi conscius esset: quare interrogat id, non quòd dubitet, aut secùs opinetur, sed vt spe bonitatis & æquitatis Dei confirmetur. Est enim hæc interrogatio negatione explicanda; sicut illa quæ post pauca sequitur: *Numquid oculi carnei tibi sunt?* &c. Felix autem ille qui peruersis hominum sermonibus vexatus, fretus conscientiâ suâ id à Deo petere, & ita cum illo possit expostulare: plus enim eum eius conscientia consolabitur, quàm iniqui hominum rumores animi angent. Sanctius noster paulò modestiùs censet Iobum de se sentire, & in illum finem hîc Deum rogare, vt peccatum suum cognoscat & ploret, ac tandem sciat, quid minus in suis actionibus probet Deus, quas cupit illi esse probatissimas, ne deinceps aliquid audiat à Deo non probabile: aut etiam, vt huius tam seueri iudicij causâ compertâ, qui peccatis grauibus suadente diabolo illum obligatum esse putant, & tale supplicium sceleribus non deberi vulgaribus, cognoscant tandem esse falsam, & vexare desinant, si non prorsus innocentem, minùs tamen quàm ipsi sibi persuaserant nocentẽ. Neque verò mirum videri debet, si culpæ ignarus roget, an quid culpæ lateat, vt per correctionem Deum placet. Quare etiam sic exponi posset, quasi flagellorum & dolorum causas inquirat, vt si ea fortassis esset minima aliqua mandati transgressio aut consilij incuriosa prætermissio, quæ conscientiam eius effugiebat, eam corrigeret,

Iob petit cur nullius sibi criminis conscius ita affligatur.

ret, & Domini iudicium & castigationem effugeret.

3. Numquid bonum tibi videtur, si calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & consilium impiorum adiuues?

Modus hîc interrogandi negationem suppressam continet.q. d. Scio tibi minimè videri bonum, vt calumniis & cauillis euertas & opprimas me, quem tuis ipse manibus formasti; aut vt eorum foueas fraudulenta consilia & adiuues vota, qui innocentibus moliuntur insidias, aut malum meditantur: nam id prorsus alienum est à tua bonitate & sapientia. Vnde in sequentibus omnes vias iniustitiæ, quibus terreni iudices corrumpi & ius peruertere solent, à Deo remouet. Quasi dicat: Velim ergo mihi insonti parcas; aut significes quare, quo fine & fructu ita me exerceas. Ita S. Gregorius.

Deus ab omni calumnia & iniuria alienus est.

Obseruandum est autem istiusmodi locutiones per frequentes interrogationes non solùm æquiualere negationibus, sed vehementiam & energiam in negando continere; profundiusque affirmatur vel negatur aliquid per sic frequentatas interrogationes quàm per simplicem affirmationem vel negationem: eò quòd qui sic interrogat, absurdum omnino indicat id de quo interrogat. Qui modus loquendi frequentissimus est apud Hebræos, sed potissimùm in hoc Libro.

Porrò calumnia, oppressio & impium consilium hoc loco Satanæ (cui Iob permissus fuit) & amicis eius (quos impio errore delusos diuinam prouidentiam oppugnasse constar) litterali sensu tribui possunt. Hæc enim & similia Deo solummodò tribuuntur, quatenus ea permittit, & malis benè vtens, in suam gloriam & patientis salutem cælesti consilio dirigit. Quæ vniuersorum Patrum & Scholasticorum Theologorum consensio est. Vnde Bellarminus Tom. 4. Controuersiarum lib. 2. c. 16. docet Deum erga peccata non habere positiuè velle aut nolle, sed negatiuè non velle: Non habet, inquit, positiuè velle peccata, quia bonus & iustus est: nec esset bonus & iustus, si peccata (id est mala) & iniquitates vellet: non habet etiam positiuè nolle; quia omnipotens est: neque esset omnipotens, si aliquid fieret ipso inuito: fieret autem aliquid ipso inuito, si fieret aliquid quod ipse fieri nollet. non igitur habet velle aut nolle circa peccata, sed non velle, iuxta illud Psalmi: *Non Deus volens iniquitatem tu es.* Quare, vt benè Genebrardus ibidem notat, Deus non vult mala esse vel fieri, sed dumtaxat permittit, idque ne homo naturæ suæ libertatem amittat, sitque deterioris conditionis quàm aliæ res, quas sic ipse administrat, vt eas sinat propriis motibus agi ducique: item propter bonum vniuersi & per accidens, vt inde aliquod bonum oriatur. Etsi enim priuatus rector malum ab iis, quorum gerit curam, debeat excludere, quòd è malo bonum elicere non possit; Deus tamen vniuersalis rector siue prouisor, qui è singulis malis plurima bona potest elicere, vt ex persecutione tyrannorum patientiam Martyrum, ex operibus hæreticorum purgationem siue probationem fidei iustorum; non debet omnia mala impedire, ne bona plurima deesse contingat vniuerso, quæ ex malis à se permissis elicit. Vt igitur hanc diuinæ gubernationis regulam huic proposito nostro applicemus, eadem infestatio seu tentatio Iobi à Satana vt tentatore, à Deo vt permissore, ac satanici conatus mali in bonum finem directore, duxit originem: idemque de calumnia & oppressione hoc loco asserendum. Neque desunt passim in Scripturis exempla, quibus Deo adscribuntur vt bono directori quæ à peccatoribus perperàm committuntur: qualis fuit Hierosolymæ deuastatio, quæ cùm Chaldæorum impiè agentium opus fuerit, sæpenumerò à Ieremia in Lamentationibus Deo attribuitur. Iob itaque per modum admirantis & sortem suam deplorantis Deum interrogat, quomodo, cùm summè bonus, æquus ac iustus sit, consilium nihilominùs impiorum adiuuet conatibus eorum fauendo, quibus opus manuum Dei protectione dignum opprimere moliuntur; dum se innocentem maleuolorum iniuriis apperi, contumeliis & maledictis onerari, probro & calumniis indignissimè lacerari permittit; ita vt in ea vexatorum inhumanitate nihil iam aliud sperare posse videatur, nisi vt è bonorum finibus eiectus, famâ & fortunis spoliatus, miserrimè pereat: in hoc ipso tamen iustum, licet sibi occultum, Dei iudicium agnoscit ac veneratur cùm subdit:

Iusta de causa Deus mala permittit, eaq; in bonum dirigit.

Deus non vult positiuè peccata seu mala.

Psal. 5, 4.

Cur Deus mala permittat.

4. Numquid oculi carnei tibi sunt; aut sicut videt homo & tu videbis?

Alteram assignat rationem, cur Dei iudicium non possit esse non iustum; quia scilicet & hominum merita & eorum pondera ignorare non poterat, qui oculos non habet carneos, qui sæpè lippi sunt & languidi, atque in rebus etiam clarissimis hallucinantur; & vt benè fuerint à natura constituti, certè interiora non vident aut coloris expertia: Deus autem oculos habet plusquam linceos, quibus neque obiecti parietes impedimento sunt, ne, quæ abscondita sunt, penitus inspiciat. Quare ab Ecclesiastico dicuntur *oculi Domini multo plus lucidiores super Solem.* vbi appositè oculum, id est aciem mentis, quâ Deus omnia inspicit, comparat & præfert Soli; cui Poëta rerum omnium inspectionem attribuit dicens:

Dei oculo nihil est occultum.

Eccli. 23, 28.

Dei oculi Sole clariores.

Ἠέλιος ὃς πάντ' ἐφορᾷ, καὶ πάντ' ἐπακούει:
Sol qui omnia videt, & omnia audit.

Sed longè meliùs Sophocles in Oedipo Dei oculum πανόπτην, *omnia intuentem* appellat; quòd non solùm ea quæ in extrema terræ superficie constituta sunt videat, sed absconditos mundi angulos, cubicula, lectos, antra, cauernas, latibula, fossas, hiatus, ipsum terræ centrum, & infinita alia, quæ Solis aspectum fugiunt, penitissimè penetret, & clarissimè intueatur; præsertim actus hominum etiam internos, quos tamquam καρδιογνώστης acerrimâ mentis acie circumspicit & intuetur, vt suo tempore æternis pœnis vel præmiis eos puniat aut remuneretur. Nam, vt pulchrè Salomon in Prouerbiis ait, *Om-*

Deus cordis inspector & iudex.

Psal. 16, 2. *Omnes viæ hominis patent oculis eius: spirituum ponderator est Dominus.* Ex Hebræo quidam vertunt: *Omnes viæ viri vitreæ in oculis eius*, id est diaphanæ & transparentes. Significat omnes rationes & consilia hominis Deo esse manifesta, aut (si licet dicere) vitrea & crystallina, ita vt illa penitus inspiciat & intensissimam illius aciem nihil fugiat: interim tamen dum vitro perlucenti & crystallo diaphano comparantur, insinuatur quàm fragiles & inanes sint prouidentiæ humanæ & cassa hominis consilia apud Deum: non solùm enim ea penetrat, quia diaphana sunt; sed etiam nullo negotio infringere & comminuere potest, quia vitrea sunt. Addit: *Et spirituum ponderator est Dominus.* Deus enim, inquit Lyranus, appendit spiritus ad retribuendum secundùm merita & demerita. Alij hoc ad intentiones animi referunt, ex quibus operum valor penditur. Genuinus autem sensus esse videtur, Deum internas hominum cogitationes non solùm penitus inspicere, sed etiam appendere & librare, & leuésne sint, an graues, lance suæ æstimationis explorare. Leues cogitationes sunt ioculares, inanes, vanæ, superbæ, & aliæ id genus; graues autem humiles, demissæ, seriæ, & quæ cum his concinunt: quas omnes exactissima diuinæ iustitiæ trutina apponderabit.

Hominum consilia vitro fragiliora.

5. Numquid sicut dies hominis dies tui, & anni tui sicut humana sunt tempora;

6. Vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum scruteris?

Dei notitia non pendet à tempore vti nostra; nec est successiua, sed simul.

Excludit hîc à Deo defectum illum humanæ cognitionis, qui prouenit ex temporis successione, quâ fit vt homo de die in diem plura cognoscat, & vicissim per temporis longitudinem obliuiscatur ea quæ priùs nouerat, vt sic oporteat eum iteratò quasi addiscere. Quod in Deo non habet locum, in cuius amplissima illa scientia hoc quoque est mirabile, quòd nec tempore augetur, nec obliuione minuitur, sed attingit à fine vsque ad finem; & præterita, atque illa quæ in omnem sæculorum continuationem futura sunt, tam clarè & distinctè videt, quàm quæ modò in oculis geruntur: prætereà videt omnia possibilia, innumerabiles eorum species, dissimillimas qualitates, actionum infinitam varietatem, perenni annorum curriculo motiones animorum, & cogitationes in omnem partem immensas; quas omnes sine comparatione faciliùs & distinctiùs habet in numerato quàm nos tria dinumerare possimus. Deus immortalis! quàm acutus summæ mentis intuitus! quanta sapientiæ vis! quàm immensus oculus! verè παμφαὴς, *omnibus illucens*; vt à Græciæ Doctoribus vocatur.

Philosophorum sensa de æternitate.

Huius porrò perspicacitatis nostro concipiendi modo quasi radix eius est æternitas; cui nihil præteritum, nihil futurũ, sed totum simul & semper præsens. Hanc antiqui varijs symbolis, modis & figuris adumbrare conati sunt. Plotinus Enneados 3. lib. 7. cap. 1. Æternitatem ait esse maximè venerandam, eamque definit esse primam essentiam, vel idem cum Deo. Peripatetici verò Numinis durationem cùm pingerent, pyramidem adumbrabant, siue lucem igneam incorporei & immaterialis mundi, ait Cœlius Rhodiginus lib. 2. cap. 10. qui vocetur, inquit, αἰὼν, siue æternitas & æther; hinc animos corpore abiecto in liquidum æthera venientes fieri Deos immortales. quod Pythagoræi docuerunt. Andabatarum illi more gradiebantur, & per nebulam & transennam videbant, quod in luce clara docti à Deo collocarunt: qui aiunt solum Deum æternum esse, temporis Dominum, cuius Regnum sit Regnum omnium sæculorum; alia omnia labi & fluere, & pondere suo tendere in nihilum. Nam tametsi animæ & beatæ mentes dicantur sempiternæ, non tamen semper fuerunt, nec nisi alieno beneficio sunt futuræ, vt quodammodò fœneratitiam æternitatem & precariam habere videantur: hinc αἰώνιοι, *æuiterna* tantùm dicuntur, non ἀΐδιοι, *sempiterna*, vt docti monent: & eâ causâ lux Areopagi S. Dionysius de Diuinis Nominibus cap. 5. αὐταιῶνα, *ipsum per se æuum* Deo tribuit vt propriam æternitatem. Ridiculi fuêre illi gloriosi quondam Cæsares, qui *pro æternitate Imperij* (teste Suetonio in Nerone cap. 11) ludos faciebant: quibus ludis consequebantur, vt Imperium ludus fieret & ipsi illuderentur. Itaque ipsa Roma laureis triumphisque superbiens, quam *æternam vrbem* indigetabant, quamque Augustus è lateritia marmoream se fecisse gloriabatur, è marmorea in luteam recidit, si veterem Quiritium pompam & magnificentiam consideremus: hoc vno iam felix, quòd ob augustam Petri sedem planè gemmea est, Catholicæ religionis sacramentis atque virtutibus vt sapphiris vnionibusque pellucens.

Solus Deus æternus.

Angeli & animi æuiterni.

Ceterùm clarè Oracula diuina pronuntiant solum Deum esse propriè æternum; quam ob causam *Rex sæculorum* nuncupatur à D. Paulo; *Antiquus dierum* à Daniele; ab Isaia *Excelsus & sublimis, habitans æternitatem*; à Syris *Gigas sæculorum*, ob magnitudinem potentiæ & maiestatem æternitatis. De Deo non est verum dicere, Fuit aut futurus est, sed *qui est* in momento æternitatis est verissimum nomen eius. Id momentum, vt est perfecta & interminata beatæ vitæ possessio, existendi fons atque principium; ita nec cœpit aliquando, nec fato minui aut pati occasum potest. Præclarè Seneca Epist. 57. *Nulla immortalitas cum exceptione est, nec quidquam noxium æterno est.* Sed malè id tribuit animo, qui si malus est noxiam æternitatem consequitur.. Solus Deus æternitate suâ tutus & totus est, nusquam variabilis; qui omnem temporis fluxum & sæculorum commutationem idem exuperat. Cogitemus non Nestorem aliquem trisæclı senem, vt Nænius apud Gellium ipsum vocat, sed Adamum, Mathusalemum, aut è macrobiis illis proceribus vnum, qui singulis diebus longissimæ illius ætatis aliquid nouum & admirabile didicerit, nouas animi intelligentias, nouas rationes & lumina perceperit necesse est, post mille annorum curriculum magnum esse quemdam aceruum scientiarum & pulcherrimarum notionum, quæ cum tem-

Deus Rex sæculorum & antiquus dierum dictus. 1. Tim. 1, 17. Dan. 7. 9. Isaiæ 57, 15.

In Deo seu æternitate nullus fluxus.

temporum successione veritateque accesserint. Ex alia verò parte pusionem consideremus, quem nascentem sic illustrauerit Deus & docuerit, vt quæcumque immenso illo annorum curriculo percepturus esset, vno momento perfectissimè & firmissimè complectatur, & totius illius temporis viuam & præsentem & distinctam habeat simul & eodem momento imaginem; in illo tenuem quamdam effigiem æternitatis comperiemus. Nam quæ Deus serie quâdam inexplicabili sæculorum alia atque alia comprehendisset, in momento habuit quod perenne est, atque vnius modi futurum in omnem æternitatem. Pari enim modo Deus omnes suas cogitationes, omnia consilia, omnia decreta simul ab æterno immutabiliter concepit & retinet, ita vt nihil noui possit cogitare nihil noui possit occurrere, nihil etiam velle aut decernere, quod ab æterno non cogitarit, voluerit, statuerit, decreuerit; nihil permittere fieri in tempore, nisi id ab æterno statuerit permittere; nihil facere in tempore, nisi quod decreuerit in æternitate. Semper enim æternum decretum circa omnia & singula debuit præcessisse, sine quo in tempore nihil fieri potest. Non quòd Deus absolutè non possit facere alia quàm quæ fecit aut facturus est: absit: potest enim alia & alia sine fine, etsi re ipsâ non decreuerit facere: fieri tamen non potest, vt re ipsâ aliquid faciat, nisi decretum faciendi ab æterno præcesserit. Itaque potest omnia absolutè, consideratâ ipsius potentiâ & sapientiâ & summâ libertate ab æterno quidlibet decernendi: non potest omnia ex suppositione; nempe supposito quòd decretum non præcesserit. Postulat ipsius eminentissima æternitas & immutabilis celsitudo, vt omnia quæ fiunt in tempore, & quæ non fiunt, in sua luce infinita tam perfectè considerauerit, expenderit, ponderauerit, atque si infinito tempore de singulis deliberasset & consultasset. Vnde facilè illi fuit de omnibus & singulis statuere semel & simul, quæ infinito pòst tempore facienda vel permittenda erant: imò id erat necessarium, ne voluntas eius circa aliqua obiecta maneret quasi suspensa. quod est imperfectionis. Quare nulla est in Deo actuum intellectus aut voluntatis successio: quod semel cogitat aut videt, semper cogitat & videt: quem semel amat semper amat, sed pro eo tempore quo erat amabilis; nempe pro tempore status gratiæ: quem semel odit semper odit, non absolutè, sed pro tempore quo odio dignus; pro alio verò tempore quo amore dignus est illum amat. Hi actus qui nostro modo concipiendi in Deo existunt ab æterno non cessant propriè, nec extinguuntur, neque de nouo emergunt vel eliciuntur, sed manent inuariabiles respectu sui obiecti pro certo tempore, & in certo statu considerati; nec tribuunt absolutam denominationem, nisi eo tempore quo obiecta in certo statu existunt, & pro illo tempore quo in eo statu existent vel extiterunt. Quæ sanè res magnam quamdam & singularem diuinæ mentis præstantiam arguit, & apud omnes admirationem; vti pulchrè Lessius lib. de Diuinis perfectionibus docet.

Ab æterno Deus omnia simul nouit, vult, decernit, &c.

Iob itaque huius Theologiæ minimè ignarus, *Numquid*, inquit, *sicut dies hominis dies tui?* &c. quasi dicat: Nequaquam Domine; sed cùm æternus sis, & omnia videas, penitùsque cognoscas ab initio priusquam fiant, non opus est tibi longâ temporis morâ, vt in causam inquiras; non opus est testibus, vinculis, equuleo, vt veritatem explores; quod fieri solet in humano iudicio, vt iniquitatem meam longo hoc carcere & carnificinâ perscruteris: cur igitur me contractis neruis, quasi constrictum vinculis, ita hoc fimetum quasi in obscurum & tetrum carcerem coniecisti, quasi timeas ne à tua potestate fugitiuus elabar? Sic ille amanter ac suauiter querimonias doloribus & angoribus admiscet; ac si per hæc verba pro pœna relaxanda Deo supplicaret. Sed quorsum, inquit, criminalis processus iste, ac si tu fores iudex aliquis mortalis, qui per dies multos reum torqueres ad scelerum confessionem scrutinio accurato exprimendam, cùm intima mea noueris exactissimè? Vnde subdit:

Iob Deum rogat vt à tortura cesset, cùm ipsum exactè nouerit.

7. Et scias quia nihil impium fecerim, cùm sit nemo qui de manu tua possit eruere.

Modus hic conquerendi modestissimus est, & afflictissimo animo valdè congruus. Euenire passim solet, vt iudices mortales à flagitiosis & proteruis hominibus adactâ multâ tormentorum vi nequeant criminis confessionem extorquere: quocircà in dies singulos grauiores cruciatus excogitant, reos ad quæstionem reuocant, minantur, terrent, neque ob id audaces & intrepidi rei concidunt aut pallescunt, donec repetitâ torturâ fracti, atque se neci tradendos animo persuasi, concedunt tandem iudicibus, séque à morte illa multiplici redimunt. Huc Iobus respexisse videtur, vt oppositâ vitæ integritate lamentum exaggeret. Magna profectò bonæ conscientiæ fiducia, quæ ipsummet Deum innocentiæ suæ testem adhibet, dicens eum scire, quia nihil impium fecerit. Fundamentum scilicet solidum fiduciæ nostræ in sceleris vacuitate innocentiaque consistit, vt disertè charus Deo Ioannes monet: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Si tuta placidaque est conscientia, si nulla synteresis immurmurat, si mens in recessus & latebras animi contuens nihil videat, quod diuinæ legi voluntatique repugnet; oritur illa dulcis & iucunda fiducia propria filiorum Dei: & tristibus in rebus atque deploratis vadimus ad bonum & amantissimum genitorem, & depressum animum & ægrum attollimus certâ spe opis & humanitatis.

Bona conscientia solidum fiducia fundamentum.

1. Ioan. 3, 20.

Quod autem subdit, *Cùm sit nemo qui de manu tua possit eruere*, hunc sensum habet, ac si dicat: Timens te Domine nihil iniquè feci: sciebam enim me tuas manus atque oculos non posse euadere. Plerique sanè pij viri hoc genere considerationis plurimum proficiunt ad virtutis omne genus & perfectionis, cùm præsentem vbique Deum cogitant & verentur: multósque scimus à scelere & maleficio reuocatos, quòd adorandum omnibus Numen adesse cognoscerent, cuius fallere oculos aut vltricem criminum manum effugere nullâ ratione possent. Quare quis sceleratus viuens in Dei præsentia non erubescat, ne dicam exhorrescat? Sanè potentissimum

Consideratio præsentia Dei Iudicis multos retinet in officio.

mum est hominibus frenum istiusmodi cogitatio, quâ vsus etiam Dauid in magna fortunæ licentia suum animum componebat. Diuinè S. Leo Serm. 5. de Quadrag. *Ista ergo*, inquit, *scientia summi Iudicis, iste est tremendus aspectus, cui peruium est omne solidum & apertum omne secretum, cui obscura clarent, muta respondent, silentium confitetur, & sine voce mens loquitur.*

8. Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu: & sic repentè præcipitas me?

Iob Deum rogat vt operi suo parcat.

Aliam hîc eamque prægnantem adducit rationem, ob quam mitiùs & clementiùs secum agi debeat, quia nimirum opus est Dei. Quæ ratio apud homines multùm habet momenti: ægrè enim adducuntur, vt opus suâ industriâ sumptibusque perfectum demoliantur. Ex verbo autem *plasmare*, quod Hebraicè est rem ornatè, polítè & omnibus numeris absolutam perficere, affabrè & artificiosè elaborare; nec non ex verbo *præcipitare*, pro quo in Hebræo est *deglutire*, siue vno haustu absorbere, is resultat sensus, ac si dixerit Iob: Num quem tanto artificio, sapientiâ, subtilitate, elaboratissimo opere fabrefecisti repentè vno ictu præcipitabis, absorbebis, & ad nihilum rediges? Ideò scilicet superiùs versu secundo dixerat: *Indica mihi cur me ita iudices?* Non enim ibi de iudicio Dei declinando, sed de indaganda ratione, cur præter Dei morem, qui lento semper gradu omnibusque modis causâ examinatâ ad iudicium ferendum accedit, tantâ celeritate duplicatas illi plagas infligeret, sermo esse videtur.

Iob itaque cùm malis vndique vrgeretur orat Conditorem, vt opus suum respiciat ac tueatur, quando in eo nihil est quod non diuina manus singulari quodam artificio efformauerit. In hac certè rerum vniuersitate, quam tuemur, nihil homine est perfectius, nihil admirabilius: ad illius constitutionem, quam vt specimen magnæ mentis & potentissimæ suæ manus omnium rerum ædificator exhibuit, vterque mundus, cælum & terra concurrerunt, vt notauit Presbyter Anastasius; qui Tractatu de Hominis creatione constitutionem illam nominat φοβερὰν καὶ δυσερμήνευτον, *horrore quodam sacro verendam & difficilem explicatu*, reconditis mysteriis plenam; in eaque mixtum quemdam esse mundum è duobus mundis compaginatum, & cognatum vtrique. Eamdem eximiè mirantur & prædicant sancti Patres: ac Ioannes quidem Chrysostomos Homil. 2. de Prophetiis obscuris cùm mentis aciem in hominem intenderet, illum vocabat διπλοῦν ζῶον, *duplicem animantem*, è diuersissimis naturis conflatum, cælesti & terrenâ; quarum ipse communione fit vtriusque σύνδεσμος, *nexus* vinculumque mirandum. S. Gregorius Nazianzenus Orat. 26. nullum finem facit huius tanti opificij laudandi & oratione celebrandi; & hanc mixtionem ait esse μυστικὴν καὶ ἄρρητον, *mysticam, & arcano modo perfectam & inexplicabilem*; in cuius admiratione creata omnia ingenia contecantur. Quare non est negandum, è tam mirifica societate hominum corpori, tametsi luteo, & è puluere atque argilla temperato, magnam quamdam speciem dignitatis pretiumque accedere. Deus enim vt metator circumspectus & prudens animæ domicilium apparauit, quod præstantiæ regiæque illius Dominationi opportunum & decorum esset. Sapienter enim animaduertit Galenus lib. 1. de Vsu partium cap. 2. cùm sit corpus, vt appellat ipse, ὄργανον, *instrumentum* animæ, omni animanti corpus aptum esse animæ motibus & facultatibus: quod in equo, leone & aliis multis declarat. Homini proinde, cùm sit maximè sapiens, & solus inter animantes diuinus, animâ decoratus, quæ beatarum mentium cognatione & similitudine quoque Dei teneatur, corpus dari tantâ excellentiâ non indignum & ornatum ad omnium admirationem. Vnde breui & arcano elogio præclarè dictum est ab Hippocrate cap. 15. homines consecutos corpus δίκαιον, *iustum*; hoc est, meo iudicio, tam perfectum suis omnibus numeris & partibus expolitum, vt nihil desit, nihil redundet, omnia verò sint ad normam & amussim exacta, vt statera expensa, & diuino iudicio composita & descripta videantur: eâ causâ nos tanti Opificis magnitudinem & potentiam & inusitatam sapientiam tum mirari, tum nerulis animi omnibus prædicare oportere.

Corpus aptum animæ motibus.

Corpus cur δίκαιον vocetur.

Trismegistus quoque, antiquæ Theologiæ parens & inuentor, omnes ad amussim humani corporis artus executus, ex iis gloriam Demiurgi, & magnificum hoc opus diuinis manibus elaboratum hymno sacro & lætiori veluti cantu in cælum efferebat. Et in eodem humano corpore Epictetus σύμβολα θεῶν, *Dei symbola* animaduertebat, & vestigia clara diuinitatis potentissimè & sapientissimè operantis. Ad Deum enim structuræ huius pulcherrima compositio referenda est, quod cælesti mentis afflatu S. Iob hoc loco profitetur dicens: *Manus tuæ fecerunt me.* Quasi summus rerum Architectus in humano corpore ædificando specimen collocare voluisset dædalæ manus suæ artisque omni cogitatione maioris. Et sanè corporis partes omnes quasi mysteriis consecratæ magnis sunt, & à Deo prouidentissimè figuratæ, in quibus velut in sacris Ægyptiorum Litteris arcana diuina possint intelligi. Quare Salomon cùm de sui corporis structo opificio & compositione disputat, *In ventre*, Sap. 7, 1. inquit, *matris figuratus sum caro*: in Græco est ἐγλύφθην, *sculptus sum*, diuinâ manu hieroglyphicis veluti notis insignitus, admirabiliter effigiatus, arcanæ prouidentiæ symbolum, effectricis omnium sapientiæ clarum argumentum. Hinc nostri sapientes, qui in artium contemplatione & speciosissimæ rerum varietatis, quæ in mundo visuntur, partem curæ suæ posuerunt, aiunt Deum non multiplicem modò suam interminatamque sapientiam in singulis corporis nostri membris eorumque muneribus ostendisse, verùm in iis pulchritudinem quoque suam veluti in pulchro elegantique vestigio declarasse. Ex quo fit, vt qui arte industriaque suâ opus aliquod expolitum & perfectum velit efficere, id nullâ ratione consequi possit, nisi illud humano corpori, partiumque illius consensioni & descriptioni mirificæ pro cuiusque ratione respondere faciat. Certè omnem architectandi rationem ex hominis symmetria tamquam ex perfectissimo

Continet Dei symbola.

Constitutio hominis mirabilis.

Corpus humanum est exemplar optimæ symmetriæ.

fectissimo naturæ artificio desumptam fuisse affirmat Vitruuius. Quod in templo Salomonis longè exquisitiùs demonstrant eruditi, quod ex corporis humani similitudine & proportione mirabili & delineatum fuit diuinitus & perfectum, vti pluribus ostendit noster Vilalpandus in Ezechielem.

Hoc igitur corpus tantâ perfectione fabricatum rogat Iob ne destruatur, & quidem ab auctore suo. Qui sanè rogandi modus à conditoris bonitate & sapientia velut ab argumenti sede petitus plurimùm valet ad clementiam impetrandam. Eo quippe ipso quòd quis alicuius operis auctor est, benè afficitur ad operis sui conseruationem & remotionem eorum quæ vtcumque illud lædere possent. Quis enim architectus non ægrè ferat destructionem domus, quam operosè construxit? Quis agri cultor deuastationem horti peramœni, quem artificiosè ac solicitè coluit? Profectò non modò demolitionem, verùm etiam neglectum aut leue detrimentum auctor quisque indignè tolerat, operisque perfectionem quantâ potest maximâ sedulitate procurat. Quædam enim velut generatio est, quæ paternam quamdam prouidentiam propensionemque producit. Pondus auget ille dicendi modus, *totum in circuitu:* quo totius hominis partes indicat, ita vt nihil in homine sit, quod diuini artificij solertiam non testetur & prædicet, nihil quod omnipotentem Dei manum & ineffabilem sapientiam non ostendat. Videtur autem Iob alludere ad morem artificum, qui opus penè absolutum curiosè circumspiciunt, & si quid detortum, decliue, exuberans ac denique oculis ingratum deprehendant, corrigant, totumque opus expoliant, quasi Deus in corpore hominis formando ad eum modum se habuerit: id quod singularem Dei erga hominem curam & prouidentiam arguit, etiam ipsismet Angelis inuidendam; vtpote quos Deus solâ voce creauerit, cùm hominem propriis suis manibus efformauerit. Vnde D. Ambrosius lib. 2. in Lucam cap. 3. *Non otiosè*, inquit, *corporalibus quibusdam manibus circa Adam & Heuam Moyses Deum inducit operantem. Mundum Deus fieri iussit, & factus est; & vno verbo opus mundi Scriptura indicat absolutum: ad hominem venitur, & manus ipsas quodammodò studuit ibi Propheta Dei laborantis ostendere, plus nescio quid in his intelligere quàm lego opera Dei elaborata me cogunt.* Vbi expende illa verba, *plus nescio quid in his intelligere quàm lego.* quasi diceret: Satis exprimere non possum hominis excellentiam, cùm ipse Deus suas manus demittat ad eum efformandum. Pulchrè item hanc formationem expendens S. Basilius Hom. in Hexaëmeron, verbum illud *fecerunt* ad animam, *plasmauerunt* verò ad corpus referendum censet. quod ex Genesi & Regio Psalte probat: *Nam quo loco*, inquit, *dictum est*, Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum, *ibi expressè positum est verbum ἐποίησεν, id est* fecit: *iam verò deinceps quando de corporis substantia sermo est, verbum infert hoc ἔπλασεν, id est* formauit, finxit, plasmauit. *Regius item Psaltes hoc esse discriminis inter facturam & formationem edocuit suo illo versiculo:* Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. *Fecit vtique interiorem & arcanum hominem; plasmauit siue finxit hunc externum.* Congruè enim ad cœnum siue lutum plasmatio aut figmentum refertur, de quo subdit:

Solus homo Dei manibus formatus dicitur.

Deus animam nostram fecit, & corpus plasmauit. Gen. 1, 27.

Psal. 118, 73.

9. Memento quæso quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me.

Particulariùs iam prosequitur modum formationis corporis humani, quem magis vniuersè atque confusè versu præcedenti proposuerat; & primùm edocet materiam, ex qua Deus primum hominem plasmauerit, alludens ad illud Geneseos, *Formauit Deus hominem de limo terræ.* Vbi, qui litteras Hebraicas nouerunt, pro certo aiunt vocem, cui in nostra versione respondet limus, significare minutissimum ac vilissimum puluerem, qui adiectâ aquâ (vt notauit Tertullianus) coaluit, & formationi huius statuæ luteæ aptam materiam præbuit. Lutum namque non siccam terram & dissolutam, sed humore temperatam designat, quæ primùm in statuam figurata, & posteà veluti calore Solis exsiccata, aliquam consistentiam haberet, nec ob mollitiem huc illucque difflueret. Meminit etiam Esdras, aut quisquis fuit Auctor libri non Canonici, sed eruditi: *Dedisti*, inquit, *Adam corpus mortuum* (id est inanime, & quod numquam vixerat, è terra formatum:) *sed & ipsum figmentum manuum tuarum erat, & insufflasti in eum spiritum vitæ, & factus est viuens coram te.* Fecit igitur Deus hominem de limo terræ, vt disceret quid esset; quemadmodum ait Laurentius Iustinianus Sermone de S. Georgio martyre; *Ne de se superbiendo præsumeret, qui se de limo vilissimo sciret esse plasmatum.* Fecit de limo, quia id hominis natura poscebat, vt caro eius ex luto & cœno fingeretur, cui anima rationalis vnita nobilius luto & excellentius esse præstaret. Fecit ex luto, vt in exaltanda materia vilissima suam potentiam & largitatem ostenderet. Fecit ex luto, vt suauiter hæc inferiora regeret, & lutum luto præficeret. Fecit tandem ex luto, vt arrogans & superbus hominis spiritus quasi luto mersus, & suæ conditionis vilitate compeditus, disceret Deo obtemperare.

Materia corporis humani est lutum.

Gen. 1, 7.

4. Esdræ 3, 5.

Cur Deus fecerit hominem de limo terræ.

Multis autem modis à Deo est homo huius suæ naturalis vilitatis admonitus. Vocat enim Deus seipsum figulum, cùm opus creationis humanæ commemorat; cuius circa argillam & lutum desudat industria. *Ecce* (inquit per Ieremiam) *sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, domus Israël.* Et per Isaiam: *Numquid dicit lutum figulo suo, Quid facis? Et opus tuum absque manibus est?* Et S. Paulus: *Numquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem aliud verò in contumeliam?* Sæpè etiam in Scripturis suis Deus nos figmentum appellat; quod propriè est opus ex luto; vocat etiam terrenos & terram. Hoc indicant illa verba Isaiæ: *Et nunc Domine Pater noster es tu, nos verò lutum: & fictor noster es tu, & opera manuum tuarum omnes nos.* Dauidis: *Ipse cognouit figmentum nostrum.* Salomonis: *Sum quidem ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreni illius, qui*

Multis locis Deus se figulum & nos figmentum vocat. Ier. 18, 6.

Isaiæ 45, 9.

Rom. 9, 20.

Isaiæ 64, 8.

Psal. 102, 14.

Sap. 7, 1.

qui prior factus est. Apostoli: *Primus homo de terra terrenus.* Ieremiæ: *Terra, terra, terra, audi verbum Domini.* Quibus multa similia passim occurrunt.

1. Cor. 15, 47. Ierem. 22, 29.

Luti memoria nomini hominis affixa.

Ac tandem hæc luti nostri memoria hominis nomini affixa est, vt in venturis sæculis numquam deleatur. Vocauit enim Dominus hominem Adam, quod nomen terram significat, vt sciat homo se terram esse, atque ex luto & cœno in hanc quam habet naturam emersisse. Diceris ergo ô homo *Adam*, quia terra vilis es; diceris *homo*, quia humus. Terra nomen tuum, ex terra corpus tuum, in terra habitatio tua, in terram conuersio tua. Diceris terra, quia ex terra compositus. Iam consoletur nos Philo Iudæus lib. de Opificio dicens hominem non ex quauis terra, sed ex selectissima fuisse compositum: *Non,* in quit, *ex quauis terra parte sumptâ humo videtur Deus hanc humanâ specie statuam formare voluisse, sed selectâ vndequaque optimâ, ex pura materia purissimum excolasse accuratè, quod maximè ad hoc opus aptum erat.* Consoletur & nos S. Augustinus Tract. 9. in Ioannem asserens: *Quatuor litteris nominis Adam quatuor terræ partes contineri, Orientem, Occidentem, Septemtrionem, Meridiem.* Quasi primus homo ex quatuor pugillis terræ sumptis à quatuor mundi partibus fuisset compositus. Quod clariùs docuit S. Cyprianus, qui postquam dixisset nomina Hebraica eo consilio fuisse indita, vt proprietates hominum, quibus imponebantur, designarent, hæc addit: *Ex ipso protoplasto probamus veritatem. Nomen accepit à Deo Adam. Hebraicum Adam in Latino interpretatur terra caro facta; eò quòd ex quatuor cardinibus orbis terrarum pugno comprehendit, sicut scriptum est: Palmo mensus sum cælum, & pugno comprehendi terram, & finxi hominem ex omni limo terræ, ad imaginem Dei feci illum. Oportuit illum ex his quatuor cardinibus orbis terræ nomen in se portare Adam.* Sed ô quàm exigua & longè petita consolatio! Quid enim refert, si homo ex terra munda fuerit effectus, cùm ex eo terra vilis esse non desinat? Certè si superfluum est (vt dicebat S. Hilarion) munditiam in cilicio quærere, multò delicatius est eam in luto, in cœno & in stercore quæritare. Quid enim prodest si ex pugnis terræ à quatuor orbis partibus sumptis fuerit compactus, cùm ex hoc solùm habeamus, quòd ex quatuor lateribus (vt aiunt) nullâ nobilitate insignitur, sed vndequaque conspectus humillimo genere natus reputatur? Fiat, fiat ex quatuor pugnis terræ à quatuor plagis orbis acceptis, vt in toto vniuerso cunctæ creaturæ notionem vilitatis hominis habeant, & nullo loco, licet homo velit, & conetur, suam vilitatem abscondat.

Ex quali terra formatus sit homo.

Vox Adam quid interpretetur.

Isaiæ 40.

Parum refert ex quali terra facti simus.

Ceterum Iob non solùm originis suæ fœditatem, sed etiam exitus sui fragilitatem commemorat cùm addit: *Et in puluerem reduces me.* q. d. Miserere meæ vilissimæ fragilitatis: sum enim quasi fictile vasculum in puluerem breuì redigendum. Quid igitur vltrà persequeris hoc vile fluxumque figmentum? Nónne satis fuit stirpem suam & genus ex sordida ac lutea duxisse materia; ac tandem in puluerem, ex quo formatum est, iri resolutum? Cur hoc breue vitæ ac ærumnosum spatium sine nouis laboribus & angustiis peragi non finis? Hæc sanè hominis formatio, & adiuncta carnis lutique fragilitas, mouere potuit Deum, vt si quid ab homine peccatum esset, veniam lubens facilisque concederet. Secùs est in Angelis; à quibus cùm abesset carnis infirmitas, multò potuêre magis tentationi resistere. Qua de re optimè ad hunc locum S. Gregorius: *Angelorum,* inquit, *spiritus idcircò irremissibiliter peccauerunt, quia tantò robustiùs stare poterant, quantò eos carnis commixtio non tenebat. Homo verò idcircò post culpam veniam meruit, quia per carnale corpus aliquid, quo semetipso minor esset, accepit. Vnde & apud respectum iudicis argumentum pietatis est hæc eadem infirmitas carnis. Quo argumento vsus est Dauid:* * Multiplicauit vt auerteret iram suam ab eis, & non accendit omnem iram suam; & rememoratus est, quia caro sunt. *Et alibi eadem ferè repetit quæ Iobus:* Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se; quoniam ipse cognouit figmentum nostrum, recordatus est, quoniam puluis sumus. Quare dum dicit Iobus, *Memento quæso quòd sicut lutum feceris me.* hoc est: Reuoca obsecro in memoriam, vt mei miserearis, & erratis veniam des. Recordare animum humanum generosum quidem & penè diuinum, cœno & luto mortalis huius corporis, à quo aliquando non infici non possit, vndique circumdatum, atque eius necessitatibus ita obnoxium, & quasi alligatum & subditum, vt vix animi intentio queat subsistere, quin hinc detineatur, inde laxetur. Ita S. Ambrosius lib. de Bono mortis cap. 3. his verbis: *Multas occupationes nobis corporis huius necessitas gignit atque vsus inuehit, quibus impeditur animæ vigor, reuocatur & intentio. Vnde de se pulchrè dicit S. Iob: Memento, quia sicut lutum me finxisti. Si ergo lutum est corpus, oblinit nos vtique, non diluit, & coinquinat animam inquinamento intemperantiæ.* Quare benè S. Gregorius hunc locum sic exponit. quasi Iob Deo dicat: *Infirmitatem carnis considera, & reatum iniquitatis laxa.* Hanc orandi formam Thais, quæ magnis se peccatis onerarat, accepit à magistro suo; neque aliam per aliquot annos permisit, vtpote maximè suis moribus opportunam: *Qui plasmasti me miserere mei.*

Corpus nostrum in puluerem resoluendum.

Miseria nostra & vilitas Deum ad misericordiam inclinat.

Psal. 77, 38.
* Vulgata *Abundauit*
Psal. 102, 13.

Animus in tam fragili corpore sibi non constat.

10. Nónne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti?

Pulchrè humani corporis generationem lactis coagulo assimilat. Nam, vt Plinius lib. 7. cap. 15. & Medici docent, semen mulieris est instar lactis album, liquidum & diffluens; sed accedente virili semine calore illius quasi coagulatur, consolidatur & concrescit, vt fiat embryo. Ita Tirinus noster. Vbi expende Iobum non tantùm affirmasse opus Dei, atque id maximè elaboratum se esse; quod ad rem suam non leuiter faciebat; sed etiam signatè diuinis se oculis tamquam è molli blandaque materia, in qua non possent non vndique impressarum manuum vestigia apparere, recenter efformatum proposuisse; vt dicere videatur: Extant in me, ô Domine, tuarum manuum expressa signa & lineamenta, quæ me tuum opus esse clarissimis vocibus proloquuntur:

Humani corporis generatio lactis coagulo similis.

tur: cur ergo tuam imaginem potiùs demoliri, quàm opem ei ferre vis?

11. Pelle & carnibus vestisti me; ossibus & neruis compegisti me:

Admirabilis hominis fabrica.

Iam ad corporis organizationem prorsus admirabilem procedit, quam eleganter Sanctius noster ita describit: Femineus, inquit, sanguis eo quem diximus modo à virili semine dispositus nihilo magis densus ac durus est quàm lac coagulatum; quod vsque adeò molle est, vt parum absit à liquido: à quo ad significandas res molliculas, & in quibus nihil est firmitatis, comparatio ducitur. Ex eo admirabilis naturæ solertia, seu potiùs diuina sapientia varias finxit diuersasque naturas, quibus humani corporis fabrica compacta est: pars enim quædam lentescit in neruos; pars mollescit in carnem; pars duratur in ossa; pars in pellem extenditur. Denique ex re tantula tamque sibi simili organa finguntur plurima ad varia naturæ ministeria. Illa autem omnia carnibus quasi interulâ veste, & pelle quasi externo teguntur & ornantur pallio. Tota verò humani corporis moles ab ossibus quasi à columnis & tignis sustentatur; quæ nerui quasi quædam vincula constringunt & continent. Hæc scitè atque eleganter optimus Philosophus Iobus hoc loco describit, vt nihil à quoquam desiderari posse videatur. Quod item fecère plures alij: ex quibus vnum dabo Lactantium lib. de Opificio Dei cap. 7. *Deus*, inquit, *solidamenta corporis, quæ ossa dicuntur, nodata & adiuncta inuicem neruis alligauit atque constrinxit: hæc autem visceribus* (viscerum nomine carnes intelligit) *operuit vt quemque locum decebat; vt quæ solidè essent conclusa tegerentur. Item visceribus ipsis venas admiscuit quasi riuos per corpus omne diuisos, per quos discurrens humor & sanguis vniuersa membra succis vitalibus irrigaret. Et ea viscera formata in eum modum, qui vnicuique generi ac loco aptus fuit, supertectâ pelle contexit.* Sic ille.

Plura circa modum & rationem tam admirabilis opificij nil attinet curiosiùs inuestigare, cùm ipsemet Salomon profiteatur ab hominibus ignorari, *quæ sit via spiritus, & quâ ratione compingantur ossa in ventre prægnantis*. Ad quem locum ita pulchrè Tollenarius noster: Circa spiritus, inquit, seu animæ substantiam magna fuit olim Philosophorum Medicorumque hallucinatio; quemadmodum etiam circa formationem fœtus in vtero materno: de quibus sapienti quadam ignorantiâ olim tutissimè pronuntiauit celeberrima illa Macchabæorum mater: *Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donaui vobis & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi: sed enim mundi Creator, qui formauit hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originem, & spiritum vobis iterùm cum misericordia reddet & vitam.* Eamdem ignorantiam professus est sagacissimus rerum naturalium indagator Galenus, sic enim scribit in libro de Formatione fœtus: Cùm nullam de structura animalium inueniam opinionem cum scientiæ certitudine demonstratam, fateor me de fœtuum effectrice causa nihil

Eccle. 11, 5
Formatio corporis humani nobis obscura est.
2. Macchab. 7, 22.

certi habere: hoc tantùm de eâ pronuntiare me posse confido, quòd ars & sapientia in eâ sit maxima: quamobrem ceteros alibi monet ne in hanc inquisitionem pertinaciùs incumbant. Hæc (inquit lib. 15. de Vsu partium) Creator noster talia fieri voluit. Quæ autem facta iam sunt neque tenes, neque audeas quærere, quemadmodum facta sint. Quæ enim facta esse ignorabas, nisi ab anatomiis edoctus fuisses; quo pacto nunc audes quærere, quâ ratione facta sint? Satis ergo tibi sit nouisse vnamquamque particulam pro rerum exigentia & vsu constructam fuisse. Si verò prætereà conabere quo pacto ita facta sit inquirere, palàm fiet, te nec tuam imbecillitatem nec opificis sentire potentiam. Ceterùm cùm post partium organizationem à Deo statim anima rationalis infundatur, rectè subiungit:

Ratio fabricæ corporis humani non est curiosè quærenda.

12. Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritum meum.

Postquam de corporis compositione locutus est, agit hîc Iobus de animæ creatione, quâ corpus mirificè compactum atque connexum vitam motumque acquirit. Tres verò beneficentiæ gradus discreuit, vitam, misericordiam, visitationem. Primus ad vitæ principium, secundus ad conseruationem, tertius ad perfectionem pertinet. *Misericordia* hoc loco est beneficentia, liberalitas, largitio. Vnde phrasis illa frequens in Scriptura, *Facere misericordiam. Visitatio* hîc est idem ac prosperatio, fecunditas, felicitas. Sic phrasi Scripturæ familiari Deus visitare dicitur quos prosperat, fecundat, vt Saram & Annam, Samuelis matrem.

Misericordia pro beneficentia.
Gen. 20, 13. & alibi.
Visitatio pro prosperatione.

Ex his ergo precatio Iobi vires acquirit, ne Deus, quem tot beneficiis auxit, repentè perimat. Verba illa, *Visitatio tua custodiuit spiritum meum*, licet ad tutamentum animæ, vt vitam naturalem corpori confert, referri valeant; pertinere tamen litterali sensu possunt ad spiritualem animæ custodiam, & quamdam Dei velut excubantis vigiliam, quâ animam, quam sempiternæ felicitatis capacem creauit, præsentiâ suâ seruat, diuinæ gratiæ ac virtutum supernaturalium muneribus amplissimis exornat. Fauet expositioni huic quod auctores aliqui graues misericordiæ nomine naturalia virtutum semina intelligunt, vt in hunc modum terna beneficia gradatim ascendant, vita per animæ creationem, misericordia per indita virtutum semina, visitatio per collata virtutum supernaturalium dona. Atque ad hunc sensum oratio Iobi fiet multò neruosior.

Mysticè sic optimè exponi potest. Quasi Iob dicat: Vitam mihi tribuisti gratiam infundendo: (nam gratiâ Dei viuimus:) misericordiam elargitus es ad sanctè viuendum, & ad vsum gratiæ ac virtutum ab ea promanantium supernaturale auxilium impertiendo: (& hac misericordiâ prouehimur:) & visitatione, id est assiduâ inspiratione tuâ, spiritum mihi infusum & à te donatum custodisti: quia nisi ad modum auis mihi incubares, & intellectum edoceres, & voluntatem afficeres, & ad opus roborares, iampridem vitam & misericordiam à te prærogatam perdidissem. Huc spectat illud Dauidis: *Memento nostri*

Gratia est vita animæ spiritualis.
Visitatio Dei sunt bonæ inspirationes.
Psal. 105, 4

nostri Domine in beneplacito populi tui secundùm benignitatem tuam nobis exhibitam: *visita nos in salutari tuo*, scilicet salubri inspiratione tuâ: *ad videndum in bonitate electorum tuorum:* vt scilicet contemplatione videam quæ bona præparasti electis tuis: *ad lætandum in lætitia gentis tuæ*; vt voluntate, gaudio spiritali & iustorum lætitiâ perfundar: *vt lauderis* à me laude vocis & operis *cum hereditate tua*.

Vita spiritalis ex analogia vitæ naturalis cognoscitur.

Porrò vt hanc vitam gratiæ melius intelligamus, ex vita naturali nobis consideranda est. Ita enim naturâ comparatum est, vt ex corporalibus ad spiritalia & ex manifestis ad occultorum cognitionem transeamus. Vnde cùm naturalis vita clarior nobis & euidentior sit; ipsa spiritalis vitæ lucem ac notitiam paret. Vita autem naturalis, si Philosophos consulamus, nihil aliud est quàm natura rei potentis seipsam mouere, in actúmve ac perfectionem redigere. Id quod nullo negotio exemplis intelligitur. In plantis vita est illud, quo primò succum siue alimentum attrahunt, retinent, & in vniuersas partes distribuunt, quo seipsas alunt, augent, & in debitam prouehunt magnitudinem. In brutis vita est, quâ primò sentiunt, & huc illucque discurrunt. In hominibus vita est, quâ primo ratione; & in Angelis, quâ primò intelligentiâ liberoque vtuntur arbitrio. Itaque vita dicitur illud primum initium operationum vitalium, quo mediis facultatibus ac viribus suis vitales actiones exercet; & quo res viuens seipsam in debitam perfectionem adducit. Quia verò vita hæc propter actiones vitales est viuentibus attributa; in hunc enim finem arbores & plantæ vegetatricem vitam perceperunt, vt se alant ac nutriant; & animalia sentientem, vt sentiant, & se loco moueant; hominesque intelligentem, vt intelligant, & proprio arbitratu se gubernent: hinc ortum habuit, vt actiones istæ non solùm vitales, sed etiam vita nuncupentur. Et has duas vitæ significationes sanctus Hieronymus ad hunc Iobi locum annotauit dicens: *Ipsâ anima est vita hîc appellata, non vita animæ; quia possunt & actus animæ vita nuncupari.* Hæc ille. Ideoque hic dicitur habere vitam studiosam, ille verò voluptuosam; quia alter studiosis actionibus, alter verò voluptatibus ac delicijs deditus est.

Vita quid in plantis, in brutis, in hominibus.

Vita est principium operationum vitalium.

Hæc doctrina ex philosophia naturali petita nos in spiritalis vitæ cognitionem adducat. Quemadmodum enim vita hominis, quam animam rationis participem nuncupamus (hæc namque vt nobis familiarior huius quod quærimus præstabit notitiam) est illa interior spiritualisque substantia, quâ homo & spiritualiter & corporaliter mouet & perficit; quæ illi tribuit vt homo sit, & est facultatum quibus operatur origo, & mediis illis ipsarum operationum principium: ita vita spiritualis est aliquid intra nos manens, quod & nos spirituales efficiat, & fons sit facultatum spiritualium, nec non & actionum spiritualium exordium. Hoc autem si diligentiùs quid sit inquiratur, inueniemus nihil aliud esse quàm illud augustissimum donum diuinitus attributum, quod *gratiam* nuncupamus. Hoc porrò donum gratia vocatur; quoniam gratis & liberaliter nobis datur. *Quare gratia?* (inquit S. Augustinus in Psalm. 30. sibique respondet) *Quia gratis datur. Quare gratis datur? Quia merita tua non præcesserunt, sed beneficia Dei te præuenerunt. Est autem gratia affectio manens seu habitus quidam supernaturalis mentibus iustorum infusus per Spiritum sanctum qui datus est illis. Gratia est, quæ ipsam animæ naturam perficiens, eam facit veluti deiformem, participemque & consortem diuinæ naturæ. Gratia est, quæ diuidit inter filios Dei & filios diaboli, quâ Deum placat, & homines suo creatori conciliat. Hæc est, cuius præsidio iustificamur, & Deo grati, accepti ac amici reddimur. Hæc est, quæ operit multitudinem peccatorum, non quidem ea dum manent tegendo; sed ea vt non maneant destruendo. Hæc est semen æternæ vitæ, sine qua nulli in cælestem patriam patet ingressus. Est decor & pulchritudo, quâ anima Deo apparet amabilis. Est lumen diuinitus inditum, & mentem reddens illustrem & splendidam*, de quo S. Paulus: *Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.* Est vestis illa nuptialis hominem eximiè dignum efficiens, vt in summi Regis conuiuium admittatur. Est *fons aquæ salientis in vitam æternam.* Vnde S. Paulus ait: *Gratia Dei vita æterna.* Quia opera à gratia emanantia illius vitæ, quam speramus, sunt merita. Est quæ nos efficit membra Christi. Quare & à Christo capite & per Christi merita datur, & vt ei adhæreamus benignè confertur. Est denique vita nostra spiritalis, quia nos ex peccatoribus conuertit in sanctos; ex defunctis viuentes facit: & in spiritaliter mortuis manere non potest.

Vita spiritalis unde dicta, & quid sit, ac quid præstet.

1. Pet. 4, 8.

Coloss. 1, 12.

Ioan. 4, 14.

Rom. 6, 23.

Hæc autem spiritalis vita in multis est naturali vitæ similis. Nam sicut vita naturalis dat corpori vt sit & viuat secundùm naturam; ita vita gratiæ dat animæ vt sit & viuat supra naturam. Illa corpus limitat, & ad propriam (vt aiunt) speciem cuiusdam viuentis restringit; hæc animam circumscribit, ne diuina mandata transiliat, & à debita fide sponsæ deflectat. Illa corpus venustat, & motum ac vires subministrat; hæc affectus in res diuinas & gressus tribuit, vt contendamus in cælum, & intus spiritum nostrum exornat. Illa radix est facultatum, quibus operamur, vt intelligentiæ, quâ cognoscimus, & voluntatis, quâ volumus. Hæc origo virtutum, vt humilitatis, quâ nos ipsos deijcimus; paupertatis, quâ diuitias mundi contemnimus; charitatis, quâ Deum proximumque diligimus. Illa est principium operationum vitalium: nam ministerio facultatum suarum videt in oculo, audit in aure, & irascitur in corde. Hæc est meritorum initium, quia virtutum ab ea manantium præsidio perfert iniurias, ministrat infirmis, & desideriis se infert cælestibus choris. Illa denique, deficiente debitâ sanitate & humorum temperie, à membrorum necessaria integritate discedit: hæc, si absit fidelitas, quâ Dei mandata obseruare debemus, etiam amittitur. Si ergo tantâ solicitudine seruamus vitam mortalem post non multos annos finem habituram, quantâ solicitudine custodire deberemus gratiæ vitam, si volumus, per totam æternitatem duraturam? Si tam eximio amore complectimur vitam certè non admodum pretiosam, nisi quatenus vitæ spirituali subseruit; quantò maiori amore amplectenda esset ipsa spiritualis vita, cuius gratiâ naturalis diligitur? spiritualis inquam vita, quæ iure

Vita spiritalis & naturalis similitudo in quo consistat.

Vita spiritalis quid propriè sit.

iure vniuersis rebus naturalibus imperat? Ita pulchrè noster Aluarez de Paz de Vita spiritali lib.2. p.1. cap.1.

13. Licet hæc celes in corde tuo; tamen scio quia vniuersorum memineris.

Etsi Deus celet interdum, non tamen erga suos amorem dimittit.

Iobi sensus est planè suauissimus, & eximiâ eius pietate dignissimus. Etsi, inquit, suspicari posset aliquis, quem alienior de te imbuisset opinio, te non curare hæc humana, neque meminisse tuarum manuum, atque operæ nos esse figmentum, cùm tam acerbè atque inclementer iactari permittas, neque tui aut amoris aut curæ humanis oculis argumentum appareat: ego tamen, cui clarius abs te lumen affulsit, non dubito, quantumcumque in animo consilia celes, quin nostra cures atque dispicias; neque vmquam te rerum nostrarum tuique figmenti obliuio teneat. Scio enim te, clementissime Deus, meminisse beneficiorum in me collatorum, quàm liberaliter me habueris, quantum operæ ac pretij in me creando, seruando, prosperando exornandoque posueris, neque velle te munera hæc tua aspernari, ac momento penè vno structuram demoliri tuam: celas quidem hæc, itamque simulas; at ego non propterea animum à me tuum alienatum suspicabor. Videor enim mihi te videre egregium erga opus tuum studium de industria ad horam celantem; minimè dubitans nullam te illius obliuionem capere posse, quin suo tempore à primis imaginis tuæ lineamentis & manuum tuarum vestigiis attractus opem illi feras, atque eam mirè excolas atque perficias. Hinc sanè S. Irenæus lib. 4. aduersus hæreses cap.76. perutilem atque opportunam hanc elicit admonitionem; vt curandum nobis maximoperè fuerit aliqua semper virtutum lineamenta diuinarumque manuum vestigia in nobis retinere, quæ ipsum ad nobis subueniendum & dexteram operi manuum suarum porrigendam alliciant; ne dum nihil suum in animis nostris agnoscit viles illi simus; nec habeat vnde ad opem ferendam pertrahatur. Verba Irenæi sunt: *Præsta Deo cor tuum molle atque tractabile, & custodi figuram, quâ te figurauit artifex, habens in temetipso humorem, ne indurans amittas vestigia digitorum.* Hæc enim dum extant, dum curant, & sese diuinis oculis ingerunt, quantumuis prodigus, quantumuis tepidus, quantumuis diuinæ imaginis pulchritudinem obscuraueris, diuinam clementiam ad opem suo operi ferendam adducent. Ex hoc versu (inquit Ioannes à Iesu Maria) struitur argumentum ad multorum in speciem fortium ac fidorum Dei cultorum cæcitatem coarguendam; qui dum ærumnis, morbis, desolatione internâ tanguntur, mox Dei animum auersum dictitant, ægreque ab hac mente dimouentur.

Deus numquam deserit eos qui aliqua eius lineamenta retinent.

14. Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi: cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?

Si, inquit, peccata mea pristina sint causa huius meæ afflictionis, quæ ad hanc vsque horam punire distulisti; cur iam saltem, quando id tam obnixè precor, non mundas me ab illa iniquitate, pro quâ abolenda deinceps innocenter viuendo laboraui, vt sic tollas & causam plagarum, & simul ipsas plagas. Ita Tirinus noster. Aliqui referunt ad scrupulos, qui peccato iam sublato non parum infestare sæpenumerò solent viros pios. Vnde S.Gregorius ad hunc locum: *Si*, inquit, *culpam venia abstulit, cur sanè à memoria non detersit?* Quamuis enim quis peccatis valedicat, & nouam vitæ rationem ineat; nihilominùs præteritorum peccatorum memoriâ & delectatione tangitur quodammodò inuitus; adeò vt istiusmodi tentamenta liquidam pœnitentis causam esse non patiantur. Et sic verba hæc eius erunt qui inuitus trahitur ad illicitas delectationes; vt sit sensus, ac si dicat: Cùm iam peccata commissa deleuerim, & per pœnitentiam abiecerim, quid est quod iterùm memoria & delectatio inuitum me trahit, & quodammodò impellit ad iterùm peccandum? Huius expositionis habes Gregorium his verbis patronum: *Ad horam Dominus peccatori parcit, cum reatum culpa concessis protinus fletibus diluit: sed ab iniquitate nostra mundos nos esse non patitur; quia volentes quidem culpam ficimus, sed nonnumquam nolentes eius memoriam cum delectatione toleramus. Sæpè namque hoc, quod à conspectu iam iudicis fletu interueniente deletum est, ad animum redit, & deuictâ culpâ ad delectationem rursus inserpere nititur, atque in antiquo certamine rediuiuâ pulsatione reparatur.* In quibus verbis vltimis videtur respexisse Gregorius fabulam, quâ traditur Hercules deuicisse gigantem immanis molis terræ filium; qui quoties pedibus terram tetigisset, resumptis viribus certamen sanus & vegetus repetebat, donec fraude compertâ Alcides eum tamdiu suspensum inter brachia tenuit, donec omnino animam efflaret. Luctamur quotidie cum peccatis nostris: vincimus, cùm nos à terra per contemplationem subleuamus, & per opera sancta ad Deum erigimur: si verò iterùm tantisper ad terram inclinemur, resumptis viribus iterùm ad certamen redeunt.

Peccata præterita etiam post remissionem molesta sunt.

Septuaginta sic conuertunt: Ἐάν τε γὰρ ἁμάρτω φυλάσσεις με· ἀπὸ δὲ ἀνομίας οὐκ ἀθῷόν με πεποίηκας: *Quod si & peccauero custodis me: ab iniquitate autem non insontem me fecisti.* Quæ sic exponit Olympiodorus in Catena: *Tuam decet humanitatem, vt aliquam veniam tuo tribuas opificio, neque velis pro tua rerum omnium scientia cunctas actiones meas & peccata acri studio obseruare. Quæ quidem sanctus hic iterat humanæ naturæ personâ susceptâ: Nil te, inquit, latet Domine; verùm & nostra obseruas opera: id enim est* φυλάσσεις*: ac licet non subitâ in eum qui peccauit animaduersione vtare, haud eum propterea dimittis insontem.*

Hebræi paulò aliter vertunt. Pagninus: *Si peccaui, in custodiam ponas me, & ab iniquitate mea non mundes me:* Tigurina: *Si quid peccaui, annotauisti mihi, neque iussisti meam iniquitatem abire impunè:* Hebræus apud Caietanum: *Si peccaui, & custodies me, & ab iniquitate mea non mundabis me.* eodem modo Biblia Regia; nisi quòd ad extremum habent, *non mundes me.* Quæ tam Hebræi quàm Hebraizantes quidam cum inter-

interrogatione legunt in hunc sensum: *Numquid si peccaui obseruabis me super, & insensis me oculis intuebere? neque à peccato meo aliquando mundabis?* Ita legit & exponit Eugubinus, &, vt idem dicit, Hebræorum aliqui; neque hinc longè abiit Vatablus. Alij (inquit Sanctius) interrogationi non putant esse locum, & hunc in modum accipiunt: quasi nimis sit durum ea, quæ ab hominibus peccantur, obseruari omnia, neque concessâ à Domino veniâ laxari. Est & qui putet hîc esse aliquam iurisiurandi aut imprecationis formam; quasi neget Iobus se peccasse, precetur que, si scelus vmquam admiserit, vt in æternam detur custodiam, neque vllo tempore peccatorum vincula aut supplicia laxentur. Sed ex his prima explicatio videtur magis litteralis.

15. Et si impius fuero, væ mihi est: & si iustus, non leuabo caput, saturatus afflictione & miseriâ.

Conclusio esse videtur eius quod dixit hactenus. Id est, Siue impius siue pius sim, iram tuam non effugiam. Sicut dixit superiori capite: *Innocentem & impium ipse consumit*. Ceterùm *non leuare caput* habitus est mœrentis & afflicti hominis: quem etiam expressit Dauid dicens: *Miser factus sum & curuatus sum vsque in finem; totâ die contristatus ingrediebar.* Ostendit autem, quod sæpè iam explicuimus, pios neque impios homines ab huius vitæ malis esse securos. Quis enim sanctorum mortalitate circumdatus, quantumuis virtutibus fulgeat, & rerum cælestium desiderio ardeat, non sæpè curis pungatur, tentationibus vrgeatur, persecutionibus affligatur, aut saltem corporeâ molestiâ & infirmitate turbetur? Quod minimè mirandum est: quia perfectionis mons licet possit terram superare, & terrenam conuersationem deserere; at non potest omnino à terra se eximere, nec terrenam necessitatem effugere. Quare in hoc exilio non est qui se penitus ab onere alicuius laboris expediat, etiamsi innocens & sanctus existat. Multùm tamen interest inter piorum & impiorum hominum conditionem in afflictionibus & miserijs, vti pulchrè ad hunc locum docet S. Gregorius lib. 9. Moralium cap. 32. *Impius va habet & iustus miseriam; quia & æterna damnatio reprobum sequitur, & electus quisque doloribus transitoria aduersitatis expiatur. Impius caput leuat, sed elatus cuadere va, quod sequitur, non valet. Iustus labore sui certaminis afflictus caput leuare non sinitur, sed pressus à perpetua afflictione liberatur. Ille se in voluptatibus erigit, sed supplicijs sequentibus mergit. Iste se in dolore deprimit, sed tamen à pondere aterna animaduersionis abscondit.* Sic ille. Istud itaque discrimen inter impium & pium constituamus, quòd impius, dum à terrenis curis opprimitur, etiam ab iniquitatibus absorbetur; at vir iustus atque perfectus ita supra terrenam conuersationem sese eleuat, vt tamen in terra & inter homines statum suum habens, necessariò aliquas terræ perturbationes & miserias sentiat. Verùm hic labor ab ineuitabili corporis necessitate proueniens æquo animo à sanctis & perfectis viris ferendus est; quia si eorum vita per corpoream infirmitatem sicut mons est terræ coniuncta, at per desiderium & mentis puritatem sicut mons est versus cælum erecta.

Nec impios nec pios à miserijs huius vita esse immunes.
Iob 9,22.
Psal. 37,1.

Discrimen afflictionis impiorum & piorum.

Notanda est hîc elegans antithesis inter impium & iustum; inter *va* impij & *eleuationem capitis* iusti. Itaque sensus Iobi est: Si peccaui, quodlibet supplicium vel malum merui; si verò iustus sum; non propterea debeo superbire, vel de me præsumere, tamquam sit aliquid ex me, sed Dei erga me misericordiam & bonitatem humiliter confiteri.

16. Et propter superbiam quasi leænam capies me, reuersúsque mirabiliter me crucias.

Id est, Videris me sicut leænam insectari, & vt hominem superbum, crudelem & rapacem exagitare; *reuersusque*, id est iterùm atque iterùm mirabiliter me crucias, plagam plagæ superinducendo. Vbi nota Hebraismum, quo verbum ponitur pro aduerbio. Nam *reuerti facere* significat *iterùm facere*. Eodem modo dicitur in Psalmis: *Deus tu conuersus*, id est iterùm, *viuificabis nos.* Septuaginta illud *propter superbiam* omittentes sic versum hunc reddunt: Ἀγρεύομαι γὰρ ὥσπερ λέων εἰς σφαγήν, πάλιν δὲ μεταβαλὼν δεινῶς με ὀλέκεις: *Capior enim sicut leo ad occisionem, rursus verò commutatus sauissimè crucias me.* Ita S. Augustinus. Quasi dicant: Non capior ad vitam vt animalia, quæ solent haberi in delicijs, sed ad necem vt animantia fera; quibus fidendum non est, si superuiuere permittantur.

Verbum pro aduerbio per Hebraismum.
Psal. 84,7.

Ceterùm id quod Vulgatus *propter superbiam* reddit in Hebræo est ויגאה *veigeh:* quod Hebræi vertunt *multipliciter augeatur, crescat,* nempe afflictio atque miseria, de qua proximè; & per optandi modum interpretantur in hunc sensum. q. d. Vtinam afflictio mea & dolor sic augeatur & inualescat, vt me quamprimùm conficiat & extinguat, ne tamdiu meus protrahatur dolor & interitus.

Porrò in aliquibus Latinæ editionis codicibus illud *quasi leænam* in nominandi casu legitur *quasi leæna:* quâ etiam ratione accipiunt omnes Hebraizantes apud Pinedam, tum etiam textus ipse Hebræus & Chaldæus apud Caietanum; ita vt cum leæna comparetur Deus propter supplicij iustitiæque seueritatem, quam effugere nulla vis humana possit. Nam si Deus semel capiat prædam, illique incubet quasi leæna, quis eam de manibus eius eripiet? sic alibi passim in Scripturis Deus leoni quoque ac leænæ comparatur. Quò spectat illud: *Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti vt leo & quasi leæna; quis suscitabit eum?* Quod sancti Patres ad litteram de Christo prophetatum accipiunt. Eódem refertur & illud: *Ego quasi leæna Ephraim, & quasi catulus leonum domui Iuda: ego capiam, &c.* Leo enim fortitudinis & magnanimitatis semper symbolum fuit, & omnium terror dictus. Quapropter, vt refert Pausanias, in superbi Agamemnonis clypeo depictum visebatur caput leonis cum hoc versu:

Deus leoni & leæna comparatur.

Gen. 49,9.

Oseæ 5,9.
Leo symbolum fortitudinis.

Οὗτο-

οὗτος μὲν φόβος ἐστὶ βροτοῖς, ὁ δ' ἔχων Ἀγαμέμνων:
Hic quidem terror est mortalium, illum verò gerit Agamemnon.

Id ipsum inter Hieroglyphica Ægyptiorum fuisse docet Orus Apollo: *Terrorem*, inquit, *significantes leonis caput pingunt: quoniam hoc fortissimum animal omnibus aspicientibus formidinem incutit.* Ipse autem neminem timet, iuxta illud Salomonis: *Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum.* Quare Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 284. leonem vocat φοβερὸν καὶ ἀφόρητον, *horrendum & intolerandum.* Quis ergo esse posset horrifici timoris expers, cùm victor leo de tribu Iuda rugiet, terroribus septus, non iubâ, sed robore & potentiâ coronatus?

Prou. 30, 30.

Quamquam igitur hîc eo sensu *leæna* vel *leo* in casu recto intelligi possit de iudice vindiceque Deo; nihilominùs à Sixtina & Clementina editione, iuxta Vaticanum exemplar castigata, minimè recedendum censeo, quæ *leænam* accusandi casu expressit; cui se Iob comparat: quippe quem Deus non secùs ac venator leænam aut leonem multis irretitum calamitatum laqueis, varijs insuper dolorum iaculis configat. vnde subdit:

17. Instauras testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduersum me, & pœnæ militant in me.

Quinam sint testes qui aduersum Iob insurgant.

Testes appellat Iobus vel dæmonas satanico œstro incitatos, vel tres amicos suos in pugiles mutatos, vel dolores acerbissimos à Deo immissos: quæ sunt tres veluti cohortes, quibus dispositis & per tempora, vel etiam simul accitis, sic Iobi causa agitur; quemadmodum rei cuiusdam scelestissimi causa in tribunali grauissimo agitari solet testibus multis succedentibus, per quos veritas inquiritur. Similitudo ergo in eo sita est, vt sicut testes producuntur ad veritatem indagandam, ita dæmones concertatores & dolores produci videantur, vt Iobus veritate peruestigatâ conuincatur; ac si res tota Deo sat perspecta non foret. Posset autem Iobus sic loquens induci. q. d. Quorsum æquissimè Iudex tot testes interrogas? quorsum alios alijs succedere pateris? quorsum interrogationem tam sæpè reparas, redintegras, restauras? Profectò per hoc ipsum multiplicas iram, hoc est supplicium, aduersus me; & pœnæ tamquam milites armati lanceis infestis me impetunt atque transfigunt. Cesset oro hic iudiciarius processus, hæc militum recensio: tibi quippe cognita est causa & candor conscientiæ meæ perfectiùs multò, quàm si mihi in eadem causa multa testium millia iurata fauerent. Septuaginta legunt: Ἐπανακαινίζων ἐπ' ἐμὲ τὴν ἔτασίν μου: *Instaurans in me inquisitionem meam.* Quod ad interrogationem testium seu praxim sciscitandi & inquirendi luculentiùs refertur.

Porrò illud, *Et pœnæ militant in me.* id est, Variæ calamitates me simul exagitant. Quod obscuriùs ponit Hebræus; quem ita verbum de verbo traducit Stunica: *Mutationes exercitus mecum.* Quasi dicat: Ilias malorum in me incumbit, & impetus varijs & sibi inuicem succedentibus dolorum agminibus, vti in pugna aut vrbis oppugnatione militibus fessis recentes succedunt.

Tropologicè S. Gregorius lib. 9. Moralium cap. 35. per testes intelligit sanctorum exempla sic scribens: *Testes Dei sunt, qui per exercitium sancti operis testantur quæ electos secutura sint præmia veritatis. Vnde hos quoque, quos pro veritate passos agnoscimus, Græco eloquio Martyres, id est testes vocamus*, &c. Qui itaque alijs bonum exemplum præbet testis est Christi, qui conuersatione suâ possibilem esse Christi doctrinam affirmat, & ei non se accommodantes operibus increpat. Quis hanc gloriam hancque dignitatem contemnat, quâ testis constituunt sanctitatis, dum alios exemplo vitæ suæ ad sequelam virtutis vocat? Quòd si hæc dignitas contemnenda non est, semper bonum virtutis odorem spiremus, & libertate aut laxitate viuendi alios offendere timeamus. Sed hîc attendendum quâ intentione & quonam fine fratres nostros bonis exemplis adiuuare curemus: profectò non studio vanitatis, & opinionem virtutis apud homines quærendi, & inanis gloriæ captandæ (hoc enim puerile est) sed vt Deum in nobismetipsis magnificemus, & eius honorem & gloriam quæramus. ad quod Christus nos hortatur dicens: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.* Sic doctrina vestra resplendeat, inquit, vt eam sanctæ actiones approbent, & opera bona confirment: sic verò opera bona hominibus ostendatis, vt non vanam laudationem ex eis, sed veram æterni Patris gloriam aucupetis.

Sanctorum exempla sunt testes Christi.

Qui alios vitæ exemplo ædificat testis est Christi.

Cauendum ne exempla virtutis per vanam gloriam corrumpamus.

Matth. 5, 16.

Porrò ad illud, *Et pœnæ militant in me*, ita pulchrè ibidem S. Gregorius: *Consideratis*, inquit, *Dei testibus pœnæ militant in nos; quia dum miranda illorum facta conspicimus, vitam nostram, quæ ex eorum comparatione displicet, studiosâ afflictione cruciamus; vt quidquid in nobis polluerūt opera diluant lamenta; & si quid adhuc culpa delectationis inquinat pœna mœroris tergat. Beatus igitur Iob, quia vitam patrum præcedentium conspicit, quid in se gemere debeat subtiliùs agnoscit.* Sic ille. Quid dignius, quid gloriosius, quàm vt Dei milites non ad capiendas vrbes, nec ad expugnanda Regna terrena, sed ad conuertendas animas sanctâ conuersatione simus? Quid illustrius, quàm vt Deo cælestes sedes implenti cooperemur, & Christum animas ad se vocantem sequamur? Quid desiderabilius, quàm vitâ nostrâ omnibus testatum facere quæ præmia bonos maneant, & quæ supplicia malos & iniquos expectent? Hæc autem adipiscimur, cùm exemplo vitæ omnibus nos cognoscentibus prælucemus. Nam qui bonum exemplum alijs præbet miles est Christi; pro cuius gloria aduersus peccatores pugnat. Cuius militiæ laudator est S. Paulus ad Timotheum scribens: *Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam.* Fides quippe & bona conscientia ostensa sanctis actionibus potentissimè pro Christo militat, & animas prauis moribus assuetas expugnat. Qui bonum exemplum præbet cooperator est Christi; qui veluti eius vox, quam

Bonis exemplis militandum aduersus peccatores vt eos conuertamus.

1. Tim. 1, 18.

quam nullus non audit, ad virtutem vocat, & quid malum sit, quid imperfectum manifestat. de se quippe & de alijs rectam vitam sectantibus dicere potest: *Dei sumus adiutores.* Quia quod Dominus Scripturis sanctis & internis inspirationibus & Prædicatorum vocibus dicit, ipse vitâ & actione suadet.

.Cor. 3, 9.

18. Quare de vulua eduxisti me? Qui vtinam consumptus essem ne oculus me videret.

Conqueritur se in miseram hanc lucem fuisse editum, quæ læti nihil aut iucundi, sed tristia dumtaxat & acerba ei exhiberet; ac proinde optat magis se numquam fuisse natum, aut saltem à natiuitate statim extinctum fuisse, ne tot tantisque, quibus assiduè exercebatur, calamitatibus & doloribus obrueretur. Id ipsum ijsdem penè verbis suprà capite tertio queribundus petierat: *Quare non in vulua mortuus sum, egressus ex vtero non statim perij?* &c. vnde huius versiculi explanatio & illustratio petenda est. hîc tantùm

Iob 3, 11.

Deus viros sanctos peculiariter educit è vulua.

Nota Deum in Scripturis peculiariter dici educere de vulua & extrahere ab vtero viros sanctos, præsertim eos, quos prærogatiuâ priuilegij singularis adhuc in matris vtero existentes ab originali culpa emundauit, vt S. Ioannem Baptistam, &, secundùm aliquos, Ieremiam; aut saltem ad illustre aliquod seu Prophetiæ seu Apostolatus aut simile in Ecclesia munus deputauit. Ac de Ieremia quidem & Ioanne legimus: *Priusquam te formarem in vtero noui te: & antequam exires de vulua sanctificaui te, & Prophetam in Gentibus dedi te.* Quin & Isaias de se, quod & Ioanni similiter appropriatur, ait: *Dominus ab vtero vocauit me; de ventre matris meæ recordatus est nominis mei.* Nec dissimili ratione Paulus de sua ad Apostolatum vocatione loquitur dicens: *Qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret Filium suum in me, vt euangelizarem illum in Gentibus.* Sic etiam Dauid in sua, & excellenter in Christi (quem præfigurabat) & cuiuslibet iusti persona loquens, ad Deum ait: *Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre, spes mea ab vberibus matris meæ; in te proiectus sum ex vtero, de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Eodem sensu alibi dixit: *Quoniam tu possedisti renes meos, suscepisti me de vtero matris meæ.* Quæ omnia singularem & plusquam paternam Dei erga sanctos & electos suos curam ac prouidentiam eximiè commendant; vti & illud eiusdem Vatis: *In te confirmatus sum ex vtero; de ventre matris meæ tu es protector meus.* Id est: In te stabilitus robur accepi, cùm ex me infirmissimus essem; & vix natus protectione tuâ frui cœpi, cùm adhuc te inuocare non possem. Quæ sanè haud exigua pars est laudis ac prouidentiæ Dei. Qui enim nos de vulua educit, & de vtero extrahit, confirmat, possidet, vtique (vt ibidem Chrysostomus ait) κήδεται, καὶ προνοεῖ, *& curam gerit, & prouidet.* Hinc illa magnifica Dei pollicitatio ad spem & fiduciam erigentis: *Noli timere, quia te redemi, & vocaui te nomine tuo: meus es tu.* Quæ verba dulcissima sunt, & mirificâ iucunditate replent animum.

Ier. 1, 5.

Isaiæ 49, 1.

Gal. 1, 15.

Psal. 21, 9.

Psal. 138, 12.

Psal. 70, 7.

Isaiæ 43, 1.

Res Dei sumus, ad illum pertinemus; nocere nobis nemo potest, quin eo ipso Dei potentiam irritet, maiestatem violet.

Cùm ergo Iob in summis afflictionibus constitutus solitam hanc Dei protectionem & consolationem minimè perciperet; suauiter ita conqueritur, ac si dicat: *Quare de vulua eduxisti me,* & antequam nascerer etiam prouidentiæ tuæ participem fecisti; & iam natum in virilem vsque ætatem tam beneuolè educasti, & solicitè conseruasti; si repentè, post tot beneficia sanè amplissima in me collata, ita destituas, & in summis tribulationibus omni penitus auxilio & consolatione orbatum relinquas, cùm solus sis qui possis opitulari? Certè satius fuisset numquam tot beneficia recepisse, quàm sic accepta perdidisse, & cum extremis miserijs commutasse. Grauior enim accidit post felicitatem aduersitas, post vbertatem calamitas, post gaudia dolor. Quare secundùm humanum sensum, & appetitus sensitiui affectum, cui aliquantisper vt dolorem suum mitiget rationabiliter indulget, magis optat numquam natus esse, vel abortum fecisse, quàm iugiter cùm tantis malis & doloribus conflictari. vnde subdit:

19. Fuissem quasi non essem, de vtero translatus ad tumulum.

Hoc nempe proprium est abortiui de vtero transferri ad tumulum; & conuenit hic versus cum illo capitis tertij: *Sicut abortiuum absconditum non subsisterem, vel qui concepti non viderunt lucem:* vbi diuplicem videtur ponere descriptionem, vnam abortiui statim à natiuitate mortui, & ideò à matris vtero statim terrâ contecti; alteram abortiui mortui in vtero priusquam nasceretur; vtrouis modo significans se futurum minùs infelicem & despectum à suis. Pulchrè autem & doctè dixit: *Fuissem quasi non essem.* Siquidem abortiuus pro non nato censetur in Iure l. 3. Cod. de posthumo herede instituendo. Et Paulus I. C. lege Qui mortui, de Verborum significatione, sapienter dixit: *Qui mortui nascuntur neque nati neque procreati videntur; quia numquam liberi appellari potuerunt.* Huc spectat etiam illud Hippocratis de aborsu dicentis: Ἔστι καὶ οὐκ ἔστιν ὀκτάμηνος τόκος: *Est & non est octimestris partus.* Quamobrem etiam qui statim obijt, aut parum vixit, ac si non vixisset in Iure habetur; præsertim si ante nominis impositionem decedat: ideoque primis illis octo aut nouem à natiuitate diebus expectari olim solet, vt, si vitalis partus esset, accepto nomine inter homines censeretur: nam qui sine nomine est est quasi non sit.

Iob 3, 16.

Abortiuus censetur pro non nato.

20. Numquid non paucitas dierum meorum finietur breui? Dimitte ergo me vt plangam paululùm dolorem meum:

Præcedenti versu Iobus impensè optauerat non vixisse, & modò ardenter precatur vitam aliquantulùm prorogari: ibi affectus sensitiui appetitus inualuit; hîc ipse appetitus interitu imminente

minente

minente sese contraxit, & pars hominis superior proximam mortem præsagiens pijssimâ quâdam ratione permota postulat inducias; vt si quid peccasset (non enim quòd sibi culpæ conscius non foret ideò in tuto se positum censuit) lacrymis detergeret. Pulchrè autem docet tam breuem esse vitæ humanæ durationem, vt possit dici ipsa breuitas & paucitas. Non enim dixit, vt communiter dicere solemus, & ipse alibi dixit, *Dies mei pauci finientur breui*; sed, *Paucitas dierum meorum*. quasi diceret: Eorum duratio tam pauca & breuis est, vt veriùs ipsamet paucitas & breuitas dici possit. Eodem prorsus loquendi modo videmus Dauidi non satis fuisse hominem appellare vanum & inanem, sed, vt omnia quæ dici poterant complecteretur, vocasse illum ipsam vanitatem: *Vniuersa*, inquit, *vanitas omnis homo viuens*. Quâ dicendi phrasi significauit, in homine contineri omnium rerum vanarum & inanium vanitatem & inanitatem. Hæc enim vis est nominum abstractorum, vt sæpè D. Thomas eleganter docuit. Similiter ergo S. Iob rem totam concludere volens, non satis illi fuit dies hominis vocare paucos, sed ipsammet paucitatem nuncupauit, vt indicaret illos omnium rerum, quæ parum durant, breuitatem & paucitatem complecti. Quare orat vt paululùm sese remittat & hostium acerbitas & dolorum atrocitas, vt dolorem suum iuxta miserorum consuetudinem legitimo prosequatur planctu; ne id sibi ab irato atque offenso Domino negetur, quod miserorum dolori negari non solet: vt sibi ipsi, quando funebre officium ab alijs sperare non potest, breui illo spatio, quod reliquum est vitæ, exequias impendat. Quod autem Vulgatus transtulit *vt plangam*, in Hebræo est, *Confortabo me*: Chaldæus reddit, *Recolligam me*: Septuaginta vertunt: Ἔασόν με ἀναπαύσασθαι μικρόν: *Sine me requiescere pusillum*. Id est, Paululùm recreer & confirmer, ita vt consolationi nihil sit plangere mala præterita, & lacrymas fundere, quas iam nimius dolor compressas tenet.

Vita summa breuitas.

Psal. 38, 6.

21. Antequam vadam, & non reuertar, ad terram tenebrosam & opertam mortis caligine:

22. Terram miseriæ & tenebrarum; vbi vmbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

Poeticè describit regionem mortis, quæ vulgi opinione tenebris, miserijs & horrore scatet; neque vllus ibi ordo, cùm neque ex ætate, neque ex censu, neque ex pietate, neque ex scientia, neque ex eloquentia, neque ex vllo certo capite citemur. Ita Tirinus noster. Plurimi hæc ad litteram de vmbrosis mortuorum sepulcris dicta accipiunt; à quibus neque horror neque caligo abest; sed placet magis cum Sanctio nostro, vt propriè hîc de inferni pœnis agatur, quò grauissimorum Patrum & Interpretum inclinat sententia. Ac in primis S. Hieronymus: *Quòd terram*, inquit, *inferorum descripserit nulli dubium est. Nullus ordo ibi est vitæ. Tenebrosa est procul dubio velut carcer; in quem peccatores & impij, qui lucem odio habuerunt, & tenebrarum filij contrudentur. Quæ terra caligine mortis operta est, vt clausi in nocte æterna nullam pœnitentiæ lucem aliquando aspiciant*. Cum S. Hieronymo sentit S. Gregorius lib. 9. Moralium cap. 45. & sequentibus. S. Thomas in expositione secunda, S. Augustinus in Annotationibus in Iob pœnas intelligit æternas; & indicat quod verum est illud, *Antequam vadam*, idem esse atque *Ne vadam*. sic enim exponit: *Vult requiescere antequam eat in pœnas æternas, ad hoc vtique vt non eat: quemadmodum si dicamus alicui, Corrige te antequam damneris: non enim cùm se correxerit damnabitur*. Per hanc itaque dicendi formulam, *Antequam vadam*, &c. non significat sanè se posteà iturum; sed anteuertit pœnitentiam, ne abeat; quam, antequam abiret, agere velle consilium fuit. Simili omnino sensu & loquendi ratione de S. Iosepho & B. Virgine dicit Euangelista: *Antequam conuenirent inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto*. Quibus ex verbis non ducitur argumentum (vt ibidem benè probat S. Hieronymus) vt purissima Virgo & castissimus eius sponsus posteà conuenerint; sed Scriptura quid factum non sit ostendit. Iam verò cum hoc planè casto tartari timore benè concreuit spes descensus ad Limbum Patrum; vbi candidissimam Christi lucem decreto tempore apparituram firmiùs quàm dici queat vir iustissimus sperauit.

In regione mortis omnia sunt plena confusionis.

Iob prudenter sibi prospicit ante mortem pœnitendo.

Matth. 1, 18.

Ceterùm hæc graphica est inferni descriptio; in qua notanda est quaterna tenebrarum repetitio, tenebræ, caligo, vmbra & horror. Tenebrosa sanè terra est sine vllo vel minimo lucis radio; quia ignis ille calorem habet & concremat, lucem non habet, nec radiat, nisi quoad personæ tristes, ac vultus illi tetrici, & nocti similes, vt ait S. Basilius, videantur. Meritò igitur illam Iob vocat *terram tenebrosam, & opertam mortis caligine*. Per mortis caliginem intelligit hoc loco D. Thomas originale peccatum, & cetera mala pœnæ ac culpæ, quæ ex ipso proueniunt. Cogita igitur locum peramplum, & hunc totum repletum tenebris & peccato. Locus etenim ille totus est velut massa peccati eumdem replens, vt quoquò te vertas non nisi peccatum videas; blasphemias & maledictiones audias: nam vt in peccato miseri moriuntur, sic in eo miserrimè perseuerant.

Quadruplices in inferno tenebræ.

TERRAM MISERIÆ ET TENEBRARVM.] Miseriæ quidem (inquit ibidem D. Thomas) quantum ad pœnas, quas ibi patiuntur damnati; tenebrarum verò, quantum ad earum principes qui ibi regnant. Illa nimirum propriè est terra miseriæ, quam nulla subleuat misericordia. Ibi edax flamma comburit, quos hîc carnalis delectatio polluit, inquit Gregorius. Terra tenebrarum, in qua ipsi principes tenebrarum dominantur.

Infernus locus miseriæ.

VBI VMBRA MORTIS.] D. Thomas, *Similitudo mortis*: Albertus, *Agonia perpetua mortis*: D. Gregorius, *Erit miseris mors sine morte*; desiderabunt mortem, & mors fugiet ab eis: *mors depascet eos*.

Psal. 48, 15.

Locus confusionis. ET NVLLVS ORDO.] Quod per se solum potest infernum constituere. Nam quid aliud propriè esse potest quàm infernus locus, in quo nullus sit ordo? Non est ibi ordo naturæ, quæ sine medio extremorum transitum non admittit: ibi enim ab aquis niuium transeunt ad calorem nimium: id quod intensissimum auget dolorem, ex pugna scilicet extremorum, vt patet in manu gelidissima ad ignem admota. Item ordo naturæ duo in eodem subiecto contraria in gradu intenso non admittit; sed ibi sunt multa contraria simul. *Aqua arderent igni, vt notum fieret nomen tuum inimicis tuis.* Sic calor & frigus; labor & otium; desiderium & odium eiusdem rei quam desiderant. Locus confusionis & Babylonia, vbi nullus ordo charitatis, nullus ordo pœnarum. Ita enim, teste Gregorio, supplicia per Dei iustitiam ordinata in mente damnatorum ordinata non sunt.

Iob 24,19.

Isaiæ 64,2.

Locus horroris æterni. SED SEMPITERNVS HORROR INHABITAT.] Si post millia millium annorum finem haberent pœnæ, felix faustumque vobis esset ô damnati: pœnæ vestræ non essent sempiternæ: si post millia millium ac millium annorum inciperent vel insensibiliter minui pœnæ, felices adhuc forent; *sed sempiternus horror inhabitat.* Quamdiu diuina iustitia perdurabit, tamdiu durabunt pœnæ. *Iustitia tua iustitia in æternum.* O æternum! ô æternum! *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante, & cum ardoribus sempiternis?*

Psal. 118. Isaiæ 33, 14.

Pœnitentia non differenda vsque ad mortem. Hoc igitur prudens sit consilium in hoc genere, vt ante mortem tempestiuè pœnitendo delicta nostra expiemus: in quo omnis mora dilatioque nimiùm periculosa est. Nam multa hominum millia cunctando & differendo pœnitentiam rem funditus perdiderunt. Et si laudem in antiqua memoria Fabij cunctatio illa consecuta est, valeat in bello, vt temeritati via intercludatur; verùm iaceat in pœnitentiæ castris & virtutum expeditione, in qua dictum aureum Alexandri Magni audiendum & sequendum est: qui potentissimus fortissimusque Princeps cùm rogaretur, quonam modo tam breui temporis interuallo vniuersum orbem domuisset, Μηδὲν ἀναβαλλόμενος, *Nihil cunctando*, inquit, nihil procrastinando. Hauserat dictum atque prudentiam fortè à præstanti Poëta Hesiodo; cuius in Operibus illud est arcanæ sapientiæ præceptum, Μὴ δ' ἀναβάλλεσθαι ἐς τ' αὔριον, *Non differendum in crastinum.* Denique nusquam est effatum illud verius quàm in pœnitentia & virtutum actionibus, quod Herous in Historia Vates Lucanus lib. 1. cecinit:

——— *Semper nocuit differre paratis.*

Mors præmeditanda antequam accidat. Hæc atque similia meditari oportet eos, qui sibi in vita atque morte consultum esse voluerint; vt non expectent, donec caligine lumina obducantur, & sensuum vigor deficiat, & obsolescat vsus rationis, sed occupent, & propè dicam experiantur illum statum priusquam eueniat. Hoc qui sæpè in vita fecerit, multò erit in morte robustior ad sustinendam formidabilium rerum impressionem, & iucundum genus consolationis percipiet. Dictum est D. Cypriani Epist. 52. sanè aureum, quod præstaret in omnium animis altè inscribi: *Nec dignus est in morte accipere solatium, qui se non cogitauit esse moriturum.* Est genus quoddam sapientiæ longè clarissimum, arsque vna omnium excellentissima, benè mori: quæ subitò atque vno die non discitur. De qua verè dici potest quod pronuntiat de bellica scientia Cassiodorus Epist. 40. *Ars bellandi si non præluditur, cùm necessaria fuerit non habetur.* Est ergo mortis præmeditatio necessaria. de qua pulchrè S. Leo Serm. 5. de Ieiunio septimi mensis: *Hæc solicitissima meditatio debet esse sapientis, vt quoniam breues dies illius vitæ, & incerta sunt spatia, numquam sit mors morituro improuisa, nec inordinatum incidat finem, qui se nouit esse mortalem.*

CAPVT VNDECIMVM.

Sophar tertius amicorum tertio Iobum loco aggreditur, loquacitatis ipsum & iactantiæ incusans, quòd se in conspectu Dei purum pronuntiasset, & immerentem affligi conquereretur; cùm tamen secretorum Dei consiliorum ignarus longè minores quàm pro merito suo pœnas penderet: ac proinde suadet, vt Omnipotenti ceruices suas submittat, & inscrutabilia Dei iudicia vereatur, & à delictis atque iniquitatibus suis resipiscat, tunc illi prospera omnia & secunda fore spondens.

1. RESPONDENS autem Sophar Naamathites dixit:

2. Numquid qui multa loquitur, non & audiet? aut vir verbosus iustificabitur?

Loquacitas quale vitiũ. Sophar hîc Iobum loquacitatis arguit. quod vitium propriè à Græcis λαλιὰ dicitur: illud enim est, per quod non solùm verba indiscretè, & (vt S. Chrysostomus ait) sine mente prolixeque effutiuntur; sed qui hac γλωσσαλγίᾳ loquendique morbo laborant loqui semper, tacere numquam volunt, nec alijs loquendi respondendive tempus concedunt. A Platone autem sic definitur: Λαλιά ἐστιν ἀκρασία λόγου ἄλογος: *Loquacitas est intemperantia sermonis sine ratione.* Vt cùm v. g. serijs nugæ, profana diuinis, in grauissimis disputationibus stulta & puerilia miscentur; excidunt

excidunt multa quæ offendant, quæ dicentis existimationem minuant, quæ despicientiam & contemptum apud graues & prudentes viros concilient; ita vt videas *verborum quidem flumen, sed mentis guttam*. id quod festiuè Theocritus aiebat de Anaximenis oratione, loquacis hominis & inconsiderati. Istiusmodi ergo linguæ temulentiam Sophar hîc Iobo temerè impingit, dum illum multa loqui & nil audire asserit. Est enim proprium loquacis & garruli velle omnia loqui, & nihil audire.

In Hebræo est: *Numquid verboso non respondebitur? Et si vir labiorum iustus erit?* quod Septuaginta sic vertunt: Ὁ τὰ πολλὰ λέγων, καὶ ἀντακούσεται; ἢ καὶ ὁ εὔλαλος οἴεται εἶναι δίκαιος; *Qui multa dicit, & vicissim audiet? aut etiam eloquens putat se esse iustum?* Symmachus reddit: Μὴ ὁ πολυλάλος ἀναντίρρητος ἔσται; Id est: *Numquid multiloquus*, seu verbosus, *huiusmodi erit cui non respondeatur?* Prioris ergo hemistichij sensus apud omnes Interpretes est huiusmodi: An quia multiloquus es, ideò non erit qui tibi respondeat? Persæpè namque accidit vt ad verbosi hominis orationem sileamus, eò quòd loqui incipiens desinere non possit ἀειλόγος, *semper loquens*. Posteriori verò hemistichio significatur non esse insons, qui verbosus aut eloquens est, sed qui iustam causam tuetur. Nam garrulitate nemo se iustum facit apud iudices æquos & iuris peritos. Quam sententiam hac ratione exponit S. Gregorius lib. 10. Moralium cap. 2. *Neque fallacem quidem Sophar sententiam protulit, quòd vir verbosus iustificari nequaquam possit; quia dum quisque per verba diffluit, perditâ grauitate silentij mentis custodiam amittit.* Vbi expende illud, *mentis custodiam amittit.* Est nempe silentium animæ custodia, quâ ablatâ, necesse est vt in animam omnia vitia irrepant. Videtur autem S. Gregorius alludere ad illud Geneseos: *Eiecitque Adam, & collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ.* Est animus noster paradisus; quem ne peccata ingrediantur custodit silentium: quod quidem Cherubim dicitur (quia qui silet multâ pollet scientiâ) & flammeus gladius; qui vitia procul abigit. Vel fortè etiam allusit ad illud 2. Regum: *Et ostiaria domus purgans triticum obdormiuit. Ingressi sunt autem domum latenter assumentes spicas tritici, & percusserunt eum in inguine.* En tibi malorum caput: *Ostiaria domus obdormiuit.* Quid inde? Ingressi sunt latrunculi, surripuerũt frumentum, id est alimenta virtutum, & occidunt Miphiboseth. Ablato enim silentio ædificium virtutum ruit, & animus miserè perit; vti pluribus ostendimus suprà cap. 6. vers. 16. vbi animam loquacis & garruli stillatim perire declarauimus. Verùm hoc ipsimet Sophar ac socijs euenisse idem sanctus Doctor lib. 3. Moralium cap. 10. testatus est: *Nam cùm tacent*, inquit, *iusti habentur; cùm loquuntur, à Domino reprobantur: & præcipiti locutione perdiderunt bonum, quod multo labore mercati sunt.* vt non immeritò in ipsos retorqueri possit calumnia, quam Iobo faciunt.

Silentium est animæ custodia.

Gen. 3, 24.

Silens Cherubino similis fit.

2. Reg. 4, 5.

3. Tibi soli tacebunt homines? & cùm ceteros irriseris à nullo confutaberis?

Varietas lectionum & interpretationum.

Hic versus longè aliter in Hebræo & Græco sine interrogatione effertur. Ac primum quidem hemistichium in Hebræo sic habet: *Mendacia tua mortales obmutescere faciunt*. Mendacia vocans, quòd se iustum diceret, neç vllius criminis reum aut affinem agnosceret: item quòd profiteretur se nihil falsi dixisse, omniaque quæ locutus fuisset vera esse. Septuaginta verò longè alio sensu hoc interpretantur: Εὐλογημένος γεννητὸς γυναικὸς ὀλιγόβιος: *Benedictus natus mulieris breuis vitæ.* Quam sententiam accipiunt Græci vt ad Iobum refellendum pertineat, quòd mortem sibi optasset: S. Augustinus verò refert ad sententiam Iobi, quâ dixit benedictum esse eum qui non diu vixit; quasi ad eam Sophar hîc alludat ipsum increpando, quòd nimis temerè de rebus soli diuinæ prouidentiæ subiectis decerneret. Posterius verò hemistichium in Hebræo est: *Subsannas, nec est qui afficiat ignominiâ.* q. d. Irrides nos, & sannis excipis, eò quòd dixerimus te iustè à Deo affligi; nec tamen quisquam te adhuc confutauit rubore suffundens. Hoc Septuaginta transtulerunt: Μὴ πολὺς ἐν ῥήμασι γίνου· οὐ γάρ ἐστιν ὁ ἀντικρινόμενός σοι: *Ne multus sis in verbis: non enim est qui contradicat tibi.* Quod sic accipit Olympiodorus, ac si dicat: Nugaris, quando agere cum Deo postulas; nam neque ille tibi respondere, neque nos fas esse iudicamus. Sed acriorem longè reddit sententiam ista formula interrogandi quâ Vulgatus vtitur: *Tibi soli tacebunt homines?* &c.

Sophar Iobo indignatur temerè.

Non satis æquo scilicet animo ferebat Sophar tam longam Iobi orationem, quâ & suam causam tuebatur, & amicorum obiectiones aut depellebat aut eleuabat: quare in hæc verba veluti defessus expectando indignabundus erupit. q. d. Æquúmne putas, ô hominum audacissime, vt tibi liberè atque procaciter verba iactanti contumeliosa & fatua obloquatur nemo? & cùm alijs subamaris conuitijs intemperanter illuseris, nemo tuam in loquendo libertatem coërceat, aut dicta insipienter prolata confutet? Age ergo temperantiùs, & considera apud quos viros inconditè loquaris. Num deceat, vt te solummodò blaterante, alij tamquam ignari aut inertes conticescant? Num æquum sit, vt qui oratione prolixâ, concitatâ, impietatis in Deum & arrogantiæ plenâ nos aspernari visus es, à nemine nostrũm obiurgeris? Profectò tua procacitas & audacia ferenda minimè videtur; neque par est, vt ego tibi quæ commeruisti minimè rependam.

Quale sit ingenium superborum.

Vbi notandum occurrit intolerabile prorsus superborum hominum ingenium, intolerabile fastidium, quo illa reprehendunt & insectantur, quæ minùs ad illorum sensum aut voluntatem dicuntur: irrideri se putant, si ad suam insaniam alij non conniuent: imò si quæ dicta fuerant inscitè & temerè non laudant, etiam cum illis, si Deo placet, in publico ac legitimo foro iniuriarum agunt. Nihil, vt vides, dixerat Iobus non modestè, nulla in re amicorum nomen aut dignitatem violarat; & liberiùs & contumeliosiùs acceptos ab illo amicos dicit fuisse Sophar;

&

& tandem dignum, qui de se audiat non dissimilia; imò vt eo loco ac tempore confutetur acerrimè ad pudorem vsque.

4. Dixisti enim: Purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu tuo.

Sermone purus qui operibus. Verborum factorumq́ cognatio.

Accusat Iobum arrogantiæ & tumoris in loquendo, vt qui se iactitasset neque verbis neque moribus labem vllam contraxisse. Septuaginta pro eo quod Vulgatus vertit, *Purus est sermo meus*, reddunt, Καθαρός εἰμι τοῖς ἔργοις: *Purus sum operibus*. Ex quo patet quàm magna sit sermonis operisque cognatio, cùm promiscuè vnum pro altero in Scripturis vsurpetur. Purus eius sermo est, cuius pura & munda operatio. Falsi sunt, qui in puro sermone gloriantur, & se inaniter iactant, cùm lutulenta eorum vita sit, fæculenti mores. Eòdem spectat Hebraici nominis notio דָּבָר *dauar*, quæ sermonem simul & rem significat, Vnde illud, *Disponet sermones suos in iudicio*, Marinus vertit *res suas*, facta scilicet & opera. Simili significatu alibi sæpè hoc nomen gaudet; vt statim colligeremus verba rebus vidua esse non debere, sed in opera vertenda, adeò vt ob necessarium nexum vnius vocis complexu continerentur. Eamdem ob causam eadem est *manus*, quæ symbolum operationis est, & *sermonis* affinitas. Nam vbi Vulgatus in Prouerbijs legit, *Extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret*, Septuaginta verterunt, Καὶ ἐξέτεινον λόγους, *Et extendebam sermones*: Symmachus τὴν χεῖρα habet, vt Vulgatus. Nam vt viuus sit sermo manus operibus debet animari atque fulciri. Hinc est quòd dextera de lege quoque dicatur: *Et dextera eorum dextera iniquitatis*. Chaldæus vertit: *Lex eorum lex falsitatis*. Superiorum enim facta, siue proba illa sint siue improba, subditorum quædam lex esse videntur; adeò vt maiorum exemplis minores quodammodò illigentur.

Psal. 111, 5.

Manus & sermonis nexus.

Prou. 1, 24.

Psal. 143, 8.

Cordis & linguæ debet esse concordia.

Purus autem sermo hîc idem est quod fidelis, verax, sincerus, quando is qui loquitur nullos habet cordis anfractus malitiâ implexos, veteratoriâ fraude simulatos, quos inobscuret & tegat oratio: quando cor & lingua symphoniâ dulci modulantur & concinunt, sibique respondent, hymnumque veritati & principi illius Deo assiduè persoluunt. quæ candidi animi gratia est, & rationis in linguam prodeuntis & loquentis pulchritudo. Chrysologus sanè præclarè Sermone 57. *Inter cor & linguam totum salutis humana versatur & geritur sacramentum*. Totus fidei apparatus in ijs reponitur, atque ex silentio & sermone textura fit quædam mirabilis, quam cælum & terra mirentur. Quod denuntiat Apostolus cùm Romanos sic affatur: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Neque mirum si doctissimus ille Pontifex huic negotio tribuat *sacramentum*: Numen siquidem interuenit. Cor Deo loquitur, os & lingua homini satisfaciunt: vel, vt veriùs dicam, vtrumque nexum & religiosè copulatum & Deo & humano generi seruit, disiungi & discordare non possunt, quin sancta veritas mundi Regina fidesque violetur. In ijsdem illis duobus vt aureis in cardinibus non modò fides, verùm & charitas & omne humanæ vitæ commercium voluitur: labante vno atque resoluto mystici corporis elegantissima species & decora structura subsidit, & ruinam molitur. Nam quæ potest esse in eo charitas genuina & Christiana, cuius cor ait, lingua negat? cuius pectus amaro felle obducitur, lingua melle saccaroque dulcescit? An non monstrum horrificum est hoc biforme, cælo inimicum, hominibus odiosum, in corde strictum habere gladium inuidiâ & crudelitate politum atque vibrantem; in lingua pacem amoremque ventilare? Pius Cantor Regiusque Vates in huiusmodi monstra sæpè inciderat, quæ oratione suâ pungebat, atque omni animo ac mente abominabatur, cùm ait: *In corde & corde locuti sunt*; hoc est duplici corde; vt Paphlagonicis videantur similes perdicibus, quas duplici corde constare Plinius lib. 11. cap. 37. alijque prodiderunt: in quibus est omen insitæ malitiæ, quòd illas maximè fraudulentas & afferre perniciem dicat Ælianus lib. 10. de Animalibus cap. 35. & lib. 16. cap. 15. vt non sit mirum, si ab Ægypto sapientes in hierographia sua, teste Pierio lib. 24. perdicem pro contumelioso posuerint. Sed quod natura in illis volucribus fecit, hoc improbitas atque scelus machinatur in hominibus, vt geminum cor præferant, verum vnum, aliud fictum: illud tectum, & in arcano delitescens; quales *profundo corde* vocat Isaias; hoc in os promptum atque eminens, ad fallendum compositum, cor ementitum, non vt Aristomenis olim pilosum, sed perfidiâ malitiosum. Sed non talis Iob, qui vel ipsiusmet Dei testimonio *erat vir simplex & rectus*, Græcè ἀληθινὸς, *verus*, sincerus, minimè fucatus, ἀνυπόκριτος, *non* (vt ita loquar) *hypocriticus* (vt perperàm de ipso tres hi amici sentiebant) omnia in eo clara, pura, simplicia, nihil dolosè fictum, nullum oris animique tectorium, nihil tortuosum & fallax, nihil ad fraudem compositum; sed *sermo eius purus, & ipse mundus in conspectu Dei*. Quod Apostolus nobis ante omnia commendat, *vt simus sancti & immaculati in conspectu eius*; hoc est Deo sacri, à terrena omni contagione vitioque purissimi, vno verbo sancti. Et quod addit *immaculati*, in Græco ἀμώμους, sic vt ne Momus quidem reperire possit aliquid in nobis, quod vel carpat aut irrideat. Præterea adiungit *in conspectu eius*; vt intelligamus quæri à nobis sanctitatem non fictam, pictam & adumbratam, quæ fuco ambitioso & fallaciâ puerili hominum oculis iudicioque seruiat; sed veram probatamque Deo, quam alio loco idem Apostolus *sanctitatem veritatis* appellat.

Rom. 10, 10.

Mendaces & corde duplices Deo hominibusq́ exosi.

Psal. 11, 3.

Perdices Paphlagonicæ sunt bicordes.

Perdix hieroglyphicum versuti & contumeliosi.

Isaiæ 29, 15.

Iob maximè sincerus & rectus ac mundus in conspectu Dei.

Ephes. 1, 4.

Ephes. 4, 24.

5. Atque vtinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi,

Sophar optat Deum loqui Iobo ipsumq́ cõuincere.

Optat Sophar, vt ipsemet Deus Iobum alloquatur, & amicorum monitis minimè acquiescentem compescat & confundat, sua illi crimina, ob quæ puniebatur, ostendens; vt longè maiori illa supplicio esse digna cognoscat, ne se de sermonis ac operum puritate ampliùs efferat insolenter. Et sic non de qualibet, sed iudiciali locutione, seu sententiæ prolatione, quâ Iob

reus ac fons declaretur, hæc intelligenda sunt. Septuaginta tamen ad familiarem cum Deo collocutionem referre videntur; quam Iob exoptasse creditur, quando petijt, vt Deus videlicet depositâ suâ auctoritate se alloquio dignaretur, & secum tamquam cum pari ageret, eò quòd nimis alioquin impar esset hominis cum Deo congressus, nisi se humanæ capacitati accommodaret. Vnde sic vertunt: Ἀλλὰ πῶς ἂν ὁ κύριος λαλήσαι πρὸς σε, καὶ ἀνοίξει χείλη αὐτοῦ μετὰ σοῦ; *Sed quomodo Dominus loquetur ad te, & aperiet labia sua tecum?* Quasi nimirum Sophar significet Iobum Dei alloquio prorsus indignum esse, ideoque illud frustrà postulare aut exoptare. Quibus sanè verbis, habitâ personæ ac temporis ratione, haud leuiter pungit ipsum, quasi Deus numquam ei locutus sit; cùm tamen istis temporibus non ratò Deus viris iustis appareret ac loqueretur, vt ex facta Eliphazo reuelatione, quæ superiùs cap. 4. describitur, & ex historiæ huius decursu, sub finem præsertim disputationis, & alijs Scripturæ libris luculenter patet.

Sophar censet Iobum Dei alloquio indignum.

Quomodo Deus loqui & apparere hominibus soleat.

De modo autem istiusmodi diuinarum locutionum & apparitionum, de quo fusè disputant Theologi, hoc breuiter dici potest, eas vt plurimùm fieri solitas per imagines & formas rerum sensibilium in phantasia repræsentatas, siue per somnium dormienti, siue per visionem imaginariam, vel etiam verè sensibilem, externis sensibus vigilanti obiectam; quam communiter internæ illustrationes simul comitari solent, quibus res reuelata meliùs percipiatur. Nonnumquam tamen viris perfectioribus & Deo charioribus perfectiori quoque atque eminentiori modo diuinas allocutiones & reuelationes accidisse ex Scriptura colligitur, & Patrum & Interpretum auctoritate atque expositione comprobatur. Quomodo ferè explicant illud Numerorum: *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum: at non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei: & palam, & non per ænigmata & figuras Dominum videt.* Quibus verbis, iuxta Bonfrerium, ex communi Interpretum sententia Moysi ceteris Prophetis eminentior prophetandi modus attribuitur, videlicet per intellectualem visionem & merè spiritalem allocutionem, absque imaginationis & formatum sensibilium admixtione aut interuentu. quod significatur per illa verba: *Ore enim ad os loquor ei: & palàm, & non per ænigmata & figuras Dominum videt.* Eamdem ob causam Dauid quoque ceteris præfertur Prophetis, qui imaginarias visiones sortiti sunt; quòd ipse anagogicè & purè immaterialiter sine phantasmatum velamento diuina præuiderit mysteria, & sacra cognouerit arcana: *Incerta*, inquit, *& occulta sapientia tua manifestasti mihi.* Et iterùm: *Spiritus*, inquit, *Domini locutus est per me; & sermo eius per linguam meam. sicut lux auroræ oriente Sole manè absque nubibus rutilat, & sicut pluuijs germinat herba de terra.* Quæ omnia simul summam quamdam Moysis & Dauidis cum Deo coniunctionem familiaritatemque declarant.

Num. 12, 6.

Psal. 50, 8.

2 Reg. 23, 2.

Ceterùm quâ ratione Deus per internam allocutionem quæ vult nobis manifestet res est obscura, neque nostri instituti est eam theologicè disputare; satis nobis esse debet, Deo non deesse modos, quibus nos alloquatur, siue nouo lumine indito, nouasque, si necesse sit, rerum species imprimendo, ipsoque hominis intellectu viendo ad ipsius rei manifestationem, siue sopitam rerum antecedentium memoriam suscitando, ac veteres, si quæ sunt in animo, species ordinando. In perfectis certè Dei reuelationibus atque locutionibus, quomodocumque tandem fiant, siue verbo sensibili & externo, siue imaginario & interno, siue spiritali & merè intellectuali; ita plerumque illorum, ad quos loquitur, mentem efformat, vt non solùm res tamquam præsentes mentis oculis cernant; verùm etiam à Deo se diuinitus moueri sentiant, perinde affecti, ac si ipsum loquentem audirent atque intelligerent. Duo enim ad locutionem requiruntur, vt sit vndequaque completa: vnum, vt ad alterum conceptus dirigatur; alterum, vt ita dirigatur, vt per illam directionem alter in notitiam conceptus loquentis veniat, siue, vt ita quis loquatur, vt alter audiat, & rem de qua agitur percipere valeat. Vtrumque igitur Sophar Iobo hîc optare videtur, vt nimirum intelligat longè aliud esse Dei de se iudicium quàm ipse arbitretur.

6. Vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, & quòd multiplex esset lex eius, & intelligeres quòd multò minora exigaris ab eo quàm meretur iniquitas tua.

Sophar censet Iobum conuictum iri, si cum Deo de sua integritate disputaret. Quoniam si Deus ei semel infinita & inscrutabilia secreta detegeret, facilè intelligeret Iob longè diuersâ ratione Deum de nobis quàm nos ipsos iudicare: quia multa in nostrorum pectorum recessibus nos latent, quæ Deo aperta & manifesta sunt. Quam Dei infinitam sapientiam, quòd S. Paulus reuereretur, prudentissimè scripsit: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum; qui autem iudicat me Dominus est.* Et in Epistola ad Romanos vehementer diuinam sapientiam admiratur dicens: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* Dauid etiam ait: *Iustitia tua sicut montes Dei; iudicia tua abyssus multa.* Quare dubium non est quin scientia atque sapientia Dei infinita vehementer vel virum debeat terrere sanctissimum. Qua de causa dicit Dauid: *Non intres in iudicium cum seruo tuo; quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Et ipse Iob postquam Deum secum loquentem audiuit, reuerentior & formidolosior factus, quosdam suos loquendi modos à rectæ voluntatis conscientia profectos reprehendit dicens: *Insipienter locutus sum, & quæ vltra modum excederent scientiam meam. Audi, & ego loquar; interrogabo te, & responde mihi. Auditu auris audiui te; nunc autem oculus meus videt te. Idcircò ipse me reprehendo, & ago pœni-*

Multa nos latent quæ Deo aperta sunt.

1. Cor. 4, 4.

Rom. 11, 33.

Psal. 35, 7.

Psal. 142, 2.

Iob 42, 3.

pœnitentiam in fauilla & cinere. Non dubium igitur est, quin sapientissimum sit Sophari argumentum; ex illo tamen non concluditur quod ipse concludi vult, cùm ait: *Et intelligeres quòd multò minora exigaris ab eo quàm meretur iniquitas tua*. id est, quòd minores quàm pro meritis pœnas pendas. Certum enim est Iobum non ob scelera sua tot accepisse vulnera; sed vt eius eximia & constantissima virtus omnibus plana & manifesta fieret. Quare si Deus tunc sapientiæ suæ secreta detegeret, vt optabat Sophar, potiùs ipse quàm Iob pudore conuictus suffunderetur; vt posteà planum factum fuit, cùm Sophar & alij amici Dei iussu Iobum precati sunt, vt eis à Deo stultitiæ suæ veniam impetraret; quoniam non ita rectè sicut ipse Iob locuti essent.

Mirabilis Dei sapientia in ijs probandis quos homines condemnant. Ex quo intelligitur non minùs admirabilem esse infinitam diuinæ sapientiæ rationem in ijs probandis qui hominum iudicio condemnantur, quàm in ijs damnandis qui multorum sententijs probi & integri habentur: imò profectò longè maiora iudicia immensæ magnitudinis suæ illo quàm hoc modo exhibuit. Vt ex Iesu Christo Saluatore nostro cognosci potest; qui vnâ populi voce ad supplicium postulatus, & iniquâ iudicis sententiâ tam nefariæ libidini permissus; Dei tamen iudicio non solùm innocentissimus fuit, sed etiam eximia eius innocentia ad omnium reorum salutem per se vique suâ manauit. Quem hominum in re tanta errorem nonnihil amicorum Iobi error præfigurauit; narraturque in Isaia: *Nos putauimus eum quasi leprosum & percussum à Deo, & humiliatum: ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra*. (Isaiæ 53, 4.) Quocircà valdè moderati homines esse debent in ferendis de aliorum improbitate sententijs.

Lex Dei multiplex. Porrò *multiplex lex* Dei dicitur, id est multa exigens, multa præscribens, multis rationibus fulta, multùm obligans: ac proinde multis quoque modis in eam peccatur. In Hebræo autem pro *multiplex* est כִּפְלַיִם *Chiphlaim*; id est *duplicia*; & pro voce *lex* est תּוּשִׁיָּה *thusiah*. Quæ vox generalior est. Quasi dicat: Dei ratio, sapientia, æquitas, iustitia, iudicia (hæc enim omnia significat) multiplicia sunt, ac proinde longè te superant & fugiunt.

Lex charitatis quomodo sit vna & multiplex. Tropologicè S. Gregorius lib. 10. Moralium cap. 4. hæc explicat de lege charitatis: quæ vnica cùm sit, si tamen mentem plenè ceperit, hanc ad innumera opera multiformiter accendit. Sed necesse est vt priùs nobis interiùs loquatur Deus, & labia suæ lucis nobis aperiat, vt arcanum eius occultissimum & vtilissimum cognoscamus: arcanum autem illud est, legem charitatis esse multiplicem, & ad omnia præcepta valere. Verba S. Gregorij sunt ista; *Lex enim Christi quid congruentius intelligi quàm charitas potest? quam tunc verè perficimus, cùm fraterna onera ex amore toleramus. Sed hæc eadem lex multiplex dicitur, quia studiosâ sollicitudine charitas ad cuncta virtutum facta dilatatur*. Ad omnia sanè protenditur facta virtutum, quia velut magistra sapientissima in nostris cordibus clamitat: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*. (Tob. 4, 16.) Et rursus verbis summæ veritatis exhortatur: *Quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis*. (Matth. 7, 12.) Primo consilio charitas à malis nos auocat; secundo verò ad bona nos prouocat: *In his autem duobus tota Lex pendet & Prophetæ*. Hæc enim tantùm postulat Isaias: *Quiescite agere peruersè, discite benè facere*. (Isaiæ 1, 16.) & fructum huius rei subdit: *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt*. Cùm ergo dilectio declinet à malo, & faciat bonum, ad quæ duo omnia Legis diuinæ & humanæ præcepta referuntur; iure optimo multiplex dicitur, quæ mirabiliter præceptorum multitudinem ipsa custodit. Sed hæc vide fusiùs à S. Gregorio ad hunc locum explicata; vbi per inductionem eadem prolixiùs ostendit. Cùm ergo fraterna dilectio sit omnium mandatorum custodia, bonarum actionum compendium, & vniuersarum virtutum finis, ac planè simul cum dilectione Dei spiritualis vitæ perfectio; meritò Christus eam suum vocat mandatum dicens: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos*. (Ioan. 15, 12.) Iure optimo hanc legem in manu sua tollere gloriatur, vt scriptum est in Deuteronomio: *Et in dextera eius ignea lex*. (Deut. 33, 2.) Non tantùm habet Christus hanc legem in corde, fratres suos, hoc est nos omnes, tenerrimè diligens; non tantùm in ore, verbis & doctrinâ dilectionem edocens, sed etiam in dextera operibus exhibens: vt non decipiamus nosipsos, existimantes corda esse igne charitatis accensa, si verba sunt detractionis plena, & opera felle indignationis referta: *& vt diligamus non verbo neque lingua, sed opere & veritate*. (1. Ioan. 3, 18.)

Lex charitatis dum iubet declinare à malo & facere bonum, cuncta præcepta complectitur. Lex charitatis lex Christi.

7. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum Omnipotentem reperies?

Deus non nisi obscurè ex creaturis cognosci, sed minimè comprehendi potest. Docet Deum humana intelligentiâ comprehendi non posse: *vestigia* autem *Dei* appellat *creaturas*, quas pulchrâ metaphorâ S. Dionysius Areopagita Cælestis Hierarchiæ cap. 2. §. 4. *ἀπηχήματα* appellat, id est *vltimos soni sibilos*; vbi echo quasi desinit, eò quòd subobscurè nobis Deum & impropriè repræsentent, ac quasi vestigium aliquod exhibeant, è quo in obscuram, qualem de Deo in hac vita habere possumus, cognitionem deueniamus. In creaturis enim Deus velut vestigia sui impressa relinquit, vt ibi signa quædam diuinæ mentis, rationes scilicet ordinatissimæ gubernationis, deprehendi possint. Et quidem possunt pro exiguo mortalium captu rationes eæ inuestigari, & ex parte inueniri, comprehendi verò minimè. Ecquis enim rationes exhauriat, cur vel minimus lapillus ad hanc figuram, quantitatem, pondus, colorem, duritiem, & cum hac illàve proprietate creatus fuerit? Patet profectò nihil sine diuinæ mentis præscriptione fieri: at in re quantulacumque tot insunt rationes adeò mirabiles, vt à mortalibus pernosci non valeant. Quapropter ex his Dei vestigijs euincitur minùs multò posse omnipotentem vsque ad perfectum reperiri, hoc est exactè cognosci. Etenim si quæ incorporeæ substantiæ sunt & simplices, & intellectiles & vnitæ, non solùm non subijciuntur sensibus, vt Angeli & animæ, vt per eos cognosci possint, sed neque per sensilia, quæ inferioris ordinis sunt, cognitione

eas comprehendere, nec earum essentiam spectare possumus; quantò magis excellit Deus sensus & sensilia, qui non est substantia, sed supra substantiam; neque simplex, sed supraquam simplex; neque intellectus, sed supra intellectum; neque vnitas, sed supra veritatem; nec vllo termino circumscriptus, sed infinitate suâ omnibus solutus: qui vt in se est neque ratione inuestigari, nec intelligi, neque nominari potest, vt S. Dionysius Areopagita de Diuinis Nominibus cap. 1. & alibi passim docet.

Hinc Ioannes Cyparissiotus in præmeditatione Expositionis materiatæ primum hoc ponit axioma, *Vnum esse Deum, impartibilem, infinitum, expertem coloris, inaspectabilem, ex nulla naturali repræsentatione cognitum, qui notionem, quando aut quomodo sit, omninò repellit: quem nullo modo quauis parte mens capere potest, nisi tantùm per fidem ex creaturis eius quòd sit, non autem quid sit.* Ex nulla, inquit, naturali repræsentatione cognoscitur Deus, sicut v. g. lapis cognoscitur per speciem & similitudinem quæ est in oculo; quia ἀνείδεος est, vt S. Dionysius ait, id est, omni specie caret & similitudine: ipse enim nullius creaturæ similitudinem habet, nec habere potest. Deum itaque non cognoscimus videntes, quod est cognoscere ἐποπτικῶς, sed διανοητικῶς ex creaturis per rationem; id est ex similitudinibus Dei, quæ in creaturis cernuntur, cognoscitur Deus, non quid sit, sed quòd sit. Quomodo igitur reperiatur, quem nihil eorum quæ notescunt declarat? Non forma, non color, non circumscriptio, non figura, non quantitas, non qualitas, non locus, non coniectura, non similitudo, non proportio; quin potiùs semper est extra omnem viam comprehendendi. Vnde optimè concludit S. Dionysius magis propriam Theologiam esse quæ versatur in negantibus quàm quæ in aientibus; quamquam æquo interuallo ambæ istæ Theologiæ à Deo absint. Est enim Deus supra omnem negationem & affirmationem, quæ sit cognitio eius; adeoque iuxta Dionysium verior est Theologia mystica, nihil videlicet de eo cognoscere aut philosophari, sed potiùs nescienter, & sine omni intelligentia eorum quæ intelligentiâ percipiuntur, cum eo per fidem, spem & charitatem coniungi ac copulari. Vide plura de hac re apud S. Dionysium libro toto de Mystica Theologia, & nostras ibidem Annotationes.

Deum solùm cognoscimus quòd sit, non quid sit.

Nihil hic Deum repræsentat prout est.

Dicitur autem Deus incomprehensibilis quadruplici ratione: Primò *intellectu*; quia nullus creatus intellectus, quantumuis sublimis, potest viribus naturæ illum attingere, ita vt illum clarè videat, aut cognoscat sicut in se est: sed quantumuis ascendat mente in altum, semper infinitè aberit ab eius clara cognitione. Quin imò nec vlla mens creata etiam cum lumine gloriæ quantumuis magno potest illum comprehendere; hoc est ita illum cognoscere, vt nihil ipsius lateat intuentem seu cognoscentem. Semper enim infinita, imò infinities infinita restabunt, quæ distinctè non cognoscentur seu concipientur; nempe infinitæ rerum notiones & conceptiones; infinitæ rerum complacentiæ, vt ad res possibiles terminantur; infinita decreta conditionata; infiniti modi quibus essentia diuina est imitabilis. Et quamuis hæc omnia à mente creata in Deo distinctè viderentur per lumen aliquod gloriæ, quale est animæ Christi (quod omnino est impossibile) adhuc tamen Deus propriè & perfectè non comprehenderetur; quia illa cognitio claritate non adæquaretur essentiæ diuinæ, nec per eam cognosceretur Deus tam perfectè & clarè quàm est cognoscibilis, sed infinitè ab hac claritate deficeret, cùm sit finita; vnde ei non adæquaretur, nec esset perfectè comprehensiua, sed solùm secundùm quid; nempe quoad multitudinem obiectorum, non quoad claritatem & perfectionem cognitionis.

Deus incomprehensibilis intellectu.

Secundò est incomprehensibilis *affectu*; quia nulla mens creata potest illum amare, honorare, æstimare, laudare, reuereri, quantum dignus est; sed ipse omnem amorem, honorem, æstimationem, laudem, reuerentiam omnis creaturæ, etiam omnium beatorum, infinitè superat, iuxta illud Ecclesiastici: *Gloriantes ad quid valebimus? Ipse enim omnipotens super omnia opera sua. Terribilis Dominus & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, superualebit adhuc & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis: maior enim est omni laude: exaltantes eum replemini virtute. Ne laboretis: non enim comprehendetis.*

Deus est incomprehensibilis affectu.

Eccli 43. 30.

Tertiò est incomprehensibilis *tempore*; quia cùm sit æternus, est ante omnem durationem conceptibilem, & quidem sæculis infinitis: similiter est post omnem durationem conceptibilem sæculis infinitis, vti Lessius pulchrè & fusè explicat de Diuinis perfectionibus lib. 4.

Deus incomprehensus tempore & loco.

Quartò est incomprehensibilis *loco*; quia cùm sit immensus, nullo spatio quantumuis magno concludi potest. Vide ibidem Lessium lib. 2. Et de hoc sequenti versu ait:

8. Excelsior cælo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces?

9. Longior terrâ mensura eius, & latior mari.

Pulchrâ sanè periphrasi nobis ob oculos ponit immensitatem Dei quatuor vsus dimensionibus, altitudine, profunditate, longitudine, latitudine rerum corporearum, quas nouimus maximarum; ex quibus ad incorpoream Dei naturam per excessum construit argumentum. Dicitur autem Deus immensus ratione magnitudinis & extensionis; quia nimirum ita in omnem partem sursum, deorsum, antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum extenditur, & quasi diffunditur; vt nullis locorum spatijs, nullis terminis circumscribi queat. Quæ res est valdè stupenda. Cogita extra mundum spatium mille leucarum in omnem partem extensum: adhuc vlterior est Deus. Cogita mille milliones leucarum: Deus vlterior inuenitur. Cogita tot milliones leucarum quot arenæ in omnibus littoribus, quot guttæ in omnibus aquis, imò quot puluisculi necessarij ad implendum totum vniuersum: adhuc Deus infinitis leucarum millionibus vlterior existit, idque perfectissimè & completissimè, nempe in tribus personis, & cum omnibus

Quâ ratione Deus immensus sit & rebus omnibus coëxtensus.

omnibus suis perfectionibus, opibus & donis, quæ in ipso eminenter continentur. Denique nullum spatium tam magnum ab vlla mente creata concipi potest, quin Deus infinitè sit maior, & infinitè extra & vltra illud in omnem partem diffundatur; non per partes sicut aër, vel aliud corpus, sed per se totum, & per suas (vt ita loquar) totalitates sicut spiritus; ita vt in puncto quolibet totius spatij sit totus non quasi fluctuans & mobilis, sed firmiter prorsus & immobiliter tamquam omnium fundamentum. Tota magnitudo vniuersi respectu magnitudinis & extensionis Dei est instar vnius paruæ guttæ ad Oceani immensitatem, vel vnius puluisculi ad vastitatem totius mundi, vt insinuatur in Sapientia. vbi dicitur: *Tamquam momentum stateræ sic* Sap. 11, 23. *est ante te orbis terrarum, & tamquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram.* Imò, vt veriùs dicam, nulla inter Dei & vniuersi magnitudinem & extensionem est proportio; cùm magnitudo extensionis diuinæ infinitè excedat non solùm magnitudinem Vniuersi, sed etiam omnem magnitudinem ab intellectu creato conceptibilem. Neque his obstat quòd magnitudo corporalis & spiritalis non videantur posse comparari; quia etsi non possint comparari in natura, possunt tamen in ratione extensionis, vt passim Philosophi & Theologi tradunt de anima & corpore, de Angelis & eorum locis adæquatis. Plura de his vide Lessium lib. 2. de Perfectionibus diuinis.

Hanc diuinæ immensitatis cælum terramque adimplentis & vbique præsentis magnitudinem admiratus atque reueritus Dauid, eodem quo hîc Psal. 138, 6. Sophar sensu exclamat: *Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tuâ fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum ades: si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me*, &c. Vbi per cælum quoque & infernum diuini Numinis altitudinem profunditatemque, & per diluculum & extrema maris longitudinem latitudinemque ad captum nostrum accommodatè designat. Ad quem locum ita pulchrè S. Chrysostomus in Catena Patrum Græcorum in Psalmos: *Quò, inquit, à te proficiscar? omnia* *Deus omnia replet, & vbique præsens est.* *imples, omnibus ades non per partes, sed omnibus simul totus. Et non dixit: Quocumque abiero sequeris me; sed, Quocumque abiero tu illic es; illic te inuenio me præuenientem.* Vnde probat neminem esse qui possit euadere manum Dei; quia videlicet Deus vbique est, & omnia penetrat atque peruadit, sic vt nullus locus sit, ac ne cogitari quidem possit, quem Deus non repleat, in quo præsens diuinæ mentis amplitudo non reperiatur. Hinc etiam apud Ieremiam: *Numquid* Ier. 23, 24. *non cælum & terram ego impleo? dicit Dominus.* Huius sententiæ vim simili quopiam seu exemplo exponere cupiens Mercurius Trismegistus, ait Deum circulum esse, cuius centrum vbique sit & circumferentia nusquam. At S. Augustinus lib. 7. Confessionum cap. 5. hanc omnium rerum vniuersitatem velut spongiam cogitabat, quam vndique mare infinitum ambiret ac penetraret: sic verò hunc mundum occupat, vt loco nullo diuina mens definiatur & claudatur, sed simul (vti modò dictum est) in omni spatio, quod vllâ fingi cogitatione potest, versetur: quod de spatijs extra mundum infinitis grauissimi Theologi asserunt, & fortassis hoc loco Sophar insinuat, cùm Deum cælo excelsiorem pronuntiat. Hinc sanctus quoque Dionysius Areopagita lib. de Diuinis Nominibus cap. 3. Deum ait esse vim & substantiam πανταχῆ παρὸν ϗ οὐδαμῆ, *vbique præsentem & nusquam*: D. Athanasius eodem sensu, ἐν τοῖς πᾶσι ϗ ἔξω τῶν ὅλων, *in omnibus & extra omnia.* Quod Isidorus Hispalensis lib. 1. de Summo bono cap. 2. eruditè in hunc modum illustrat: *Immensitas diuinæ magnitudinis ita est, vt intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum; & ideo interiorem, vt omnia contineat; ita exteriorem, vt incircumscriptâ magnitudinis suæ immensitate omnia concludat*, &c. Pij viri hoc genere meditationis plurimùm proficiunt, cùm præsentem vbique Deum cogitant & verentur. Multosque scimus à scelere & maleficio reuocatos, quòd adorandum omnibus Numen adesse cognoscerent, cuius fallere oculos aut vltricem criminum manum effugere nullâ ratione possent. Sanè potentissimum est hominibus frenum, quo vsus Dauid in magna fortunæ licentia suum animum componebat. Diuinè S. Leo Serm. 5. de Quadragesima: *Ista ergo*, inquit, *scientia summi Iudicis, iste est tremendus aspectus, cui peruium est omne solidum, & apertum omne secretum; cui obscura clarent, muta respondent, silentium confitetur, & sine voce mens loquitur.* In eodem genere considerationis versatus Minutius Felix ita profitetur: *Vbique non tantùm nobis proximus, sed infusus est.* Disertè quoque ac eleganter S. Bernardus Serm. 6. de Dedicatione Ecclesiæ ait: *Deus vbique est non diuersus, sed diuersa distinguens, apud homines malos præstolans atque dissimulans; apud electos operans & seruans; apud superos pascens & cubans; apud inferos arguens & condemnans.* Quare quis sceleratus viuens in Dei præsentia non erubescat, ne dicam exhorrescat?

Tropologicè S. Gregorius lib. 10. Moralium *Quomodo sit homo cælum, infernus, terra & mare; & Deus hæc omnia excedat.* cap. 7. *Cuncta, inquit, hæc ad solùm hominem referri possunt, vt ipse sit cælum, cùm iam per desiderium summis inhæret: ipse infernus, cùm tentationum suarum caligine perturbatus in infimis iacet: ipse terra, quia in bono opere fixa spei vbertate fructificat: ipse mare, quia in quibusdam trepidus quatitur, & aurâ suæ mutabilitatis agitatur. Sed cælo est excelsior Deus; quia potentiæ eius magnitudine vincimur, etiam cùm super nosmetipsos eleuamur: inferno profundior, quia nimirum plus iudicat quàm ipse humanus animus in tentationibus inuestigat: terrâ longinquior, quia fructus vitæ, quos in fine retribuit, nequaquam nunc vel spes nostra comprehendit: mari latior, quia humana mens fluctuans multa de ijs quæ ventura sunt conijcit: sed cùm iam cernere quæ æstimauerat cœperit, angustam se fuisse in sua æstimatione cognoscit*, &c. Eleganter quoque Cyprianus lib. de Idolorum vanitate de vero Deo loquens: *Hic est*, inquit, *vnicus mundi rector, qui vniuersa quæ sunt verbo iubet, ratione dispensat, virtute consummat: hic nec videri potest; visu clarior est: nec comprehendi; tactu purior est: nec æstimari; sensu maior est. Et ideò sic eum dignè æstimamus, dum inæstimabilem dicimus.*

10. Si

10. Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei?

Potentia Dei admirabilis in rebus producendis, conseruandis & destruendis.

Admirabilem diuinæ potentiæ vim gloriamque deprædicat, quam tantam esse ait, vt totam hanc vniuersitatis molem nutu & voluntate contineat; quam, si Deus vellet, posset vno momento in nihilum redigere: prætereà, quod maximè potentiæ magnitudinem arguit, hanc eamdem machinationem tam vastam, tam partium dissimilitudine variam & compositione mirabilem, conseruato omnium ordine & integritate, non modò in nuce includere, quod de Iliade Homeri fuisse factum memorauit Plinius lib. 7. verùm & in punctum coarctare posset. Quod si fecerit, inquit Sophar, quis contradicet ei? Quis poterit inficiari, aut dicere Cur ita facis? Stultarum quippe mentium est diuinæ potentiæ quidquam derogare, aut rationem à Deo exigere, cur hoc vel illud faciat, etiamsi rerum mutet & inuertat naturas, si diffusa coarctet, & compressa & coarctata dissoluat & distrahat. Quare illi contumeliam inferunt Deo non vulgarem, qui negant posse Deum Christi corpus in hostia exigua ponere. Quod genus stultissimæ impietatis an illudendum sit magis, an lugendum nescio, cùm pueriliter negent Deo potentiam, & se funesto exitio perditum eant. *Quis loquetur potentias Domini?* ait Psaltes. vel, vt est in Chaldæo, *Quis poterit eloqui fortitudines Domini?* Ita vocat opera mirabilia & gloriosa, ad quæ necessaria est immensa quædam potentia atque fortitudo; quam *brachij potentiam* Virgo parens in Cantico suo nominauit. Eamdem potestatem præconio suo exornans Iudas Apostolus ita infit: *Soli Deo gloria, & magnificentia, & imperium*, &c. Quod ait *magnificentiam*, Græcè μεγαλωσύνην, Syrus Interpres reddit *potentiam*. Itaque ipsam magnificentiam Caietanus ait esse factiuam magnorum operum.

A Deo non est exigenda facti ratio.

Psal. 105, 2.

Luce 1,51.

Iudæ 25.

Potentia Dei est infinita eiusque sapientiæ suppar.

Nihil certè potest homo vel Angelus mente concipere, & depingere cogitatione, quamlibet nouum, peregrinum, insolens, operosum, mirabile, quod Deus efficere non possit, si modò non inuoluat contradictionem; imò verò multò plura & maiora, & perfectiora, atque pari facilitate, quâ totum hoc vniuersum perfecit verbo, nutu, voluntate. Potest mundum infinitis partibus nostro hoc maiorem vastioremque efficere, in quo cælum, terra, mare, atque hic complexus omnia orbis pilæ instar ad beatorum spirituum voluptatem & recreationem iactetur. Etiam mundos innumerabiles posset condere inexplicabili creaturarum varietate, quæ ab his quas videmus infinitis rationibus discriminentur; alias inuenire species tum elementorum, tum animantium, tum etiam intelligentis naturæ: quæ species naturâ, perfectione & pulcherrimis dotibus cogitationem omnem nostram anteeant. Denique quanta est sapientia Dei, quæ exemplaria & ἰδέας possibilium rerum innumerabiles continet, tanta est illius vis & in efficiendo potentia, & amplam illam mentis intelligentiam exequat, vti cap. 9. vers. 4. declarauimus.

Deus aliquando dat extraordinaria potentiæ suæ specimina.

Ceterùm sicut magni solent artifices animi causâ ingenij sui dare specimina; vt intelligatur quid in eo genere possint, si quando seriò agere & contendere animum voluerint: sic Numinis interminata potentia ludit in orbe terrarum, & scenam velut inducit insuetæ Maiestatis: nam cùm lubet Solem sistit, ab æthere flammas deuocat ad maleficia hominum punienda; aperit fontes abyssi, & inuoluit orbem; aufert spiritum Principum; delet momento innumerabiles hominum legiones; in tumulo putrefactos sensu & vitâ & pulchritudine vestit; superbissimum & gloriosissimum dæmonem, cùm spiritus sit, corporato igne torquet, & mirabiliùs affligit; denique subest cùm voluerit posse. In quæ intendens meditationem animi sui S. Petrus Apostolorum Coryphæus monet vt humiliemur sub potenti manu Dei; & Christus, vt eum timeamus, qui potest animam mittere in gehennam. Hæc sanè meditatio diuinæ potentiæ ad concipiendam Numinis admirationem, iustissimum metum ac reuerentiam potest sine dubio plurimùm; quam proinde sancti omnes adhibuerunt.

1. Pet. 5,6.

Luce 12,5.

Deus facilè posset omnia subuertere & in chaos redigere.

Notandum hîc pro verbis illis, *Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit*, in Hebræo esse, *Si succidat, & concludat, aut congreget*; Septuaginta verò, Ἐὰν δὲ καταστρέψῃ τὰ πάντα, *Si euerterit omnia*, solummodò traducentes, reliqua duo verba tamquam hoc vno comprehensa prætermiserunt; quòd nimirum verbum *euertendi* genericum sit, omnem excisionis & euersionis modum comprehendens. Vulgatus autem Interpres & genus & vnum prætereà verbum transtulit, alterum prætermisit, nimirum *& concludat*; quod & genere & subiectâ specie continebatur. Oportet igitur intelligere quem euertendi modum Sophar subijciat, si congreget atque claudat. Nam cùm rerum distinctione compositus & ornatus fuerit orbis terrarum, quòd si omnia in vnum locum ab eo compellerentur, fieret illa indigesta moles & rerum confusio, quam Chaos Græci nominarunt; quæ magna esset orbis terrarum euersio: quam præstare facilè potest is qui distinxit & informauit vniuersum. Declarat igitur Sophar scientiam Dei infinitam cum infinita etiam potentia esse coniunctam, ac proinde temerarium esse cum eo velle iudicio decertare. Quod Iob non ignorabat, imò luculentiùs de summa Dei scientia atque potentia capite nono disputauit dicens: *Sapiens corde, & fortis robore*, &c. eiusque fortitudinem è rerum creatione demonstrauit. Quare hoc argumentum minimè refutat eum, qui non potentiâ & scientiâ suâ, sed veritate & honestissimorum consiliorum conscientiâ fretus audet apud optimum iudicem suam causam agere. Iob 9,4.

Absolutissimum Dei in res omnes dominium.

Porrò illa verba, *Quis contradicet ei?* significant neminem prorsus esse qui possit Deum impedire, aut cui teneatur facti sui rationem reddere. quod supremum & absolutissimum eius in res omnes dominium arguit, quo omnia essentialiter ipsius sunt tamquam ipsius opera & figmenta, quæ ipse suâ sapientiâ excogitauit, & omnipotentiâ ex nihilo formauit, & ad suam gloriam aliquo modo repræsentandam & insinuandam extare voluit; ac proinde de omnibus pro suo arbitrio potest disponere, cùm omnia ab ipsius nutu & libera voluntate omnibus momentis dependeant; nec vllum habeant esse, nisi quod ipse pro sua liberalitate in illa infudit. Itaque longè plus iuris & potestatis habet in totum

tum

tum vniuersum, in omnes Angelos & homines, quàm quilibet dominus in suum iumentum, figulus in figmentum, homo in actiones suas liberas; quia nec dominus suum iumentum à se habet, nec figulus lutum, artem, ignem, industriam, quæ illi ad ollam conficiendam necessaria sunt, nec homo facultates, quibus actiones suas perficit. Deus autem omnia à semetipso habet, quæ ad rem ipsam perficiendam & obtinendam pertinent, cùm omnia nihil sint aliud quàm liberæ ipsius operationis externæ terminus intrinsecus: quò fit vt ipsius dominium sit infinitæ perfectionis, nec vlli creaturæ communicabile, nec vlla res creata extra ipsius dominium constitui aut sui iuris effici possit, cùm essentialiter à Deo tamquam primo principio & vltimo fine pendeat.

11. Ipse enim nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem nónne considerat?

In Hebræo est, *Nam ipse nouit homines vanitatis*; id est *vanos*. Epitheton sanè conuenientissimum. Nihil enim vanius homine; qui non solùm vanus, sed ipsa vanitas est, iuxta illud Regij Psalmistæ: *Verumtamen vniuersa vanitas omnis homo viuens*: Hebraicè est כָּל-הֶבֶל *col hebel*: ita vt vox *vniuersa* sit feminini generis per constructionem substantiui & adiectiui. q. d. Omnis homo viuens est *vniuersa vanitas*; id est *vanissimus*; ita vt omnis creaturarum vanitas & miseria in humana specie quodammodò aggregetur, atque omnis vanitatis omnium creaturarum aliquid aut totum habeat homo, dum quæ in alijs est dispersa, in eo vno simul inuenitur atque colligitur. Græcè tamen alia est constructio, Πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, *Verumtamen omnia vanitas*. quod aliqui exponunt per eclipsin κατὰ. q. d. *Per omnia est vanitas omnis homo viuens*. Sed simplicior est Hebraica constructio; vt sit sensus: Omnis homo viuens est mera, summa & perfecta vanitas; ita vt non sit ficta, vel putatitia, sed vera certaque vanitas; nec particula dumtaxat aut portio aliqua vanitatis, sed vniuersa, tota quanta & integra vanitas. Nam vt homo est quodammodò omnia; siquidem cum omni creatura quidpiam commune habet, scilicet esse cum inanimatis, cum plantis viuere & vegetari, cum brutis appetere, sentire, moueri, cum Angelis intelligere, ratiocinari, velle, meminisse; ita eorumdem quoque simul omnium participat & continet vanitatem: cum rebus enim animæ expertibus, corruptelæ casibus, & cæli, elementorum, locorum, temporum & variorum accidentium corporeorum iniurijs est obnoxius: cum viuentibus variæ mutationi & instabilitati, nec non accretionis, decretionis, nutritionis, corruptionis, mortis & interitus necessitati vel inuitus subiacet: cum sentientibus vniuersam sensuum & sensibilium affectionum & dolorum ac cruciatuum molestiam percipit: cum Angelis alternationem, volubilitatem & mutabilitatem cogitationum, voluntatum, studiorum, rationum, consiliorum experitur. Quin imò longè superat horum simul omnium vanitates & inconstantias: nam præter curas vitæ varias & ancipites, hoc habet proprium, vt non vni peccatorum generi, sed varijs, multiplicibus atque adeò innumeris penè subiaceat, ita vt vanitatum & miseriarum omnium epitome seu compendium meritò dici possit. Hinc alio loco idem Psalmographus, *Homo*, inquit, *vanitati similis factus est*. quod Theodotion vertit, Ἀτμίδι ὡμοιώθη, *Vapori similis factus est*. Cui similis est illa S. Iacobi sententia, quam à Regio Vate sumpsisse videtur: *Quid est enim vita vestra? Vapor est ad modicum parens*. Quid vilius eo quod in modum vaporis dissipatur, & ad nictationem oculi nusquam comparet? Homo verè vanitati similis dicitur; cuius sicut vmbra dies prætereunt: vt sicut nihil vanitate inanius, nihil vmbrâ instabilius est, ita humanam vitam & inanem & instabilem & breuissimam esse discamus.

Vt igitur hanc hominum vanitatem meliùs perspectam habeamus, & veram nostri ipsorum notitiam, quæ ad benè viuendum prorsus necessaria est, acquiramus, considerandum nobis ante omnia, & attentâ cogitatione pensandum, quid sit homo, aut quid omnino possit: atque hîc loquatur ipsa natura, & confundat superbi animalis inanissimam opinionem & tumorem, si quis sit qui sibi aliquid magni esse videatur. Homo ex nihilo subitò emicuit obstetricante manu Dei, in nihilo prosapia eius, in nihilo vt proprio insidet, in eodem vis illius omnis atque potentia. & si breuiter definire lubet, *Homo est nihil imbecillitate vestitum*. Quod si verè grauissimi Theologi dixerunt, physiologiam secuti, potentiam sequi ad esse; qui per se nihil est, quid magnoperè per se possit? Itaque diuinæ Litteræ hominem vocant meram vanitatem, idolum, mendacium, imaginem, vmbraticam speciem & fugientem, rem videlicet inanissimam, vno verbo nihil. Vates Regius velut è sacro tripode loquens, plenus Deo, *Verumtamen*, inquit, *vani filij hominum; mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum*. Quod in Hebræo paulò illustriùs in rem nostram hoc modo legitur: *Vanitas filij hominum; mendaces filij hominum in stateris, ad ascendendum ipsi præ vanitate in idipsum*. Id est, Filij hominum non solùm vanitas sunt & mendacium; verùm etiam positi in statera cum ipsa vanitate ascendunt præ vanitate: ac per hoc leuiores & magis vani sunt quàm ipsa vanitas. Quæ est elegantissima amplificatio, inquit Bellarminus. Nec minùs eleganter homo dicitur *mendacium in stateris*, qui se videlicet ponderans magni æstimet familiari mendacio, cùm sit larua tantùm picta & humana pellicula colorata, quam si sustuleris, reperies nihil & ipsammet vanitatem. Quin, inquit Dauid, *ipsi de vanitate in idipsum*, è nihilo orti ipsi & vanitate, in eamdem ipsam pondere suo atque nutu recidunt & reuertuntur, ni molitor omnium Deus impediat. Alio loco pius Vates nominat eumdem *imaginem*, picturam videlicet vmbratilem & euanescentem; quæ visa celeriter euolet ab oculis, & tendat in nihilum. *Imaginem ipsorum ad nihilum rediges*. Et pari gratiâ in alio Psalmo ait: *Verumtamen in imagine pertransit homo*. Ita vocat imaginariam vitæ pompam & speciem inanissimam auri, argenti, voluptatum & volaticæ gloriæ, quæ velut, inquit, somnium surgentium euanescunt. Multus est cum diuinis alijs viris sacer Hymnopœus in hac

Psal. 38, 8.
Quomodo homo sit vniuersa vanitas.
Psal. 143, 5.
Homo vanitas & vapor.
Iac. 4, 14.
Homo est nihil vanitate vestitum,
mera vanitas.
Psal. 6, 9.
Homo mendacium,
imago vmbratilis.
Psal. 72, 20.
Psal. 38, 7.

haç veritate inculcanda: qui cùm multa & illustria in eamdem rem dixisset, & paucis vellet omnia complecti, non potuit exaggerare magnificentiùs & sublimiùs quàm cùm dixit: *Verumtamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.* Neminem excipit: *Omnis homo*, inquit, *viuens*, dum viuit, dum viget & floret, vel, vt est propriè in Hebræo, נִצָּב *nitsab*; hoc est, *dum stat, dum firmiter consistit*; qui nixus adamantino fundamento videatur, potens & gloriosus, nihil est aliud nisi vniuersa vanitas, siue vniuersitas vanitatis: quidquid enim in illo est, robur, sanitas, pulchritudo, opes, dignitas, potentia, totum fragile & momentaneum est: fatuos ignes imitatur aëris ardore expressos in tenui materia: subitò lucent, subitò emoriuntur. Et notandum est, in hac parte sacræ Philosophiæ exponenda ferè semper à Dauide magno consilio adhiberi particulam *verumtamen*, vt è tribus hîc allatis à me locis constat; quæ nimirum fit index intercalaris sententiæ in omni genere sermonis, qui de vita humanisque rebus instituitur, repetendæ. Si quis tibi mirabundus occinat; Ille est Dynasta potens, diues, honoratus, Rex, Imperator, summus Pontifex, &c. Tu continuò suggere: *Verumtamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.* Ecce tibi in Theologia Doctor omnium ore celebratus, hic subtilis argutusque Philosophus; ille Orator in dicendo summus, Gallico Herculi par aut Suadelæ; ille in Iure interpretando clarissimus: *Verumtamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.* Vides pompam, & gloriæ bullas & bracteatam felicitatem puerili fuco imbutam, aureamque fortunam esse reris, & suspicis: auerte paulisper oculos, tum in idem spectaculum eosdem reflecte; quem priùs stantem & efflorescentem mirabaris, videbis ruentem & flaccescentem. Omnis ille vitæ cursus stuppeus funiculus est è vanitatibus contextus; cum ipsa vanitate vt vapor tenuis perit & vanescit. Ita Cresollius noster Anthologiæ cap. 13. Plura de hoc argumento eleganter conscripta vide apud Tollenarium nostrum toto libro quem Speculum vanitatis inscribit siue Ecclesiasten Carmine ac Prosâ dilucidatum, potissimùm autem capite primo & postremo.

Psal. 38, 6. Homo vniuersitas vanitatis.

Dicit igitur Sophar Deum, cùm sapientissimus sit, hominum vanitatem exactè cognoscere, hoc est, tales non esse homines quales sibi videntur: quare non verebitur cum illis disceptare, quos arrogantiâ inflatos ac deceptos esse cognoscit. Quod autem addit, *Videns iniquitatem nónne considerat?* magis placet, quàm quod ex Hebræo nonnulli sine interrogatione conuertunt hoc modo: *Videns iniquitatem, & eum qui non intelligit.* Quomodo etiam Chaldæus & Septuaginta Interpretes intellexerunt vertentes: Ἰδὼν δὲ ἄτοπα οὐ παρόψεται: *Videns autem absurda non conniuebit.* Id est, Hominum crimina iudicio reseruabit. Quod valdè horribile Dauidi videbatur cùm diceret: *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?*

Psal. 129, 3.

12. Vir vanus in superbiam erigitur, & tamquam pullum onagri se liberum natum putat.

Causam quodammodò reddit cur erigatur; quia nimirum vanus est. Sic arboris rami vacui eriguntur; fructibus verò pleni incuruantur. In Hebræo est איש נבוב *isch nabub*; id est, vt Pagninus vertit, *vir vacuus*; Tigurina, *inanis*; Regia, *concauus*. Quemadmodum in Exodo Altare *nabub* dicitur inane & cauum intrinsecus, non solidum. Ita vir *nabub*, qui magnificis verbis insolentiùs gloriatur, est homo concauus & inanis, vacuus cerebro, dolium sonans; in quo nihil solidæ sit prudentiæ aut virtutis. De quo hæc communis opinio est, aut esse arrogantem & odiosâ superbiâ tumidum, aut puerili vanitate ridiculum. Hæc autem superbia in loquendo maximè se prodit. Vnde Septuaginta hîç legunt, Νήχεται λόγοις, *Natat sermonibus*: quod Scholion exponit θρασύνεται, id est, *thrasonem agit*, seu inaniter se iactitat. Quæ iactantia seu gloriosa venditatio multis modis prodi & ostendi solet; qui omnes à sapientibus atque bonis repudiantur. Deterrimum est illud genus, quo quis vitia iactat sua; quod non turpe modò est, verùm & insaniæ proximum. Eleganter Pindarus, excellentis iudicij Poëta, in Olympicis Ode 5. καυχᾶσθαι παρὰ καιρὸν μανίαισιν ὑποκρέκει, *Gloriari intempestiuè insaniis consonat.* Est planè ea stolida & impudens gloriatio, & eorum tantùm propria, qui propter scelerum frequentiam pudorem omnem ex animo timoremque Numinis eiecerunt. quales à Salomone describuntur: *Qui lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.* Nulla maior insania dici potest.

Exod 27, 8.

Homo superbus est vacuus & inanis.

Stulta est in malis gloriatio.

Prou. 2, 14.

Inducit velut in theatrum eiusmodi quosdam iuuenes D. Augustinus; quorum caput cùm vento plenum esset, atque nequitiâ inobscuratum, non videbant se captare gloriolam ex iis velle, quæ pudenda maximè & ignominiosa videri debuissent. Eò verò progrediebatur leuissimorum adolescentium vecordia, vt quidam fingerent se patrasse quod non conscierant, ne minùs forent gloriosi, quò magis casti & innocentes, atque vt laude, vt quidem opinabantur, illos æquarent, qui gnauiter & impunitâ audaciâ se in maleficium ingurgitauerant. Quibus & similibus dicere possumus quod S. Paulus Corinthiis; inter quos fuit quidam impurus, qui nefario & publico se flagitio polluerat: cui tamen ciues sui fauebant, atque adeò illo, tametsi scelerum maculis notatissimo, gloriabantur, quòd esset doctrinarum varietate mirificè excultus, & de numero sapientum. Sed reprimit eorum hominum vanitatem non expertem stultitiæ & impietatis Apostolus: *Non est*, inquit, *bona gloriatio vestra.* Quæ cùm litteris prodita sint diuinitus ad componendos hominum mores & retinendam modestiam, & in manibus oculisque versentur; mirum est tamen reperiri etiamnum quosdam in Christiana politia, qui ob scelus se nefarium venditent, & eo ipso glorientur, quòd peccauerint. Videas quosdam qui superbè & gloriosè eos numerent, quos singulari certamine obtruncauerint; in quo ipso Ecclesiæ Leges, & supremi Numinis Maiestatem iusque omne & diuinum & humanum violauissent: alios qui iactent à se offusas tenebras iudicibus, vt litem obtinerent, quam iure perdebant: nonneminem triumphantem, quòd venditâ sententiâ, & prostratâ æquitate, multis & pretiosis donis familiam

Cum impudentibus pudet non esse impudentem.

1 Cor. 5, 6. Mala in sceleribus gloriatio.

liam suam locupletauerit: quosdam etiam, qui velut facinus palmarium prædicent, fucum à se factum virgini aut matronæ. Quæ omnia sunt eiusmodi, vt appareat in schola dæmonis eruditos; cuius proprium est & probare scelus & promouere.

Vanitas est aucupari laudes, & res proprias commendare.

Est aliud hominum genus non tam quidem malum & sceleratum; sed quorum tamen quotidianus sermo haud exiguam animi vanitatem superbiamque redoleat: si quid enim de se loquantur aut suis, omnia mirabiliùs amplificant, & in cælum tollunt: in quo non modò reprehendi solent vt aucupes inanissimæ laudis, verùm etiam quidam ludibrio sunt, atque omnium irrisione luduntur, cùm rebus ipsis oratio non respondeat. Eâ causâ Gentes quædam malè audiunt, quæ se atque sua ita crepant, & magnificæ linguæ bombo attollunt in dicendo, vt arcem è cloaca faciant, & è musca elephantum. Vitium illud dici χαυνότης prodit Aristoteles lib. 2. Ethicorum cap. 7. quæ à nobis elatio animi nominatur, & deflectit à magnitudine animi in extremum vitiosum. Quamquam in eo quòd rem extollunt supra omnem veritatem, hæc vanitas eodem Aristotele auctore ἀλαζονεία dicitur, hoc est *arrogantia*, & ἀλάζων, *arrogans*: qui magnificis sermonibus vtitur & inanissimâ pompâ verborum ad mendaciter ea prædicanda & sublimiùs ornanda quæ ad se pertinent. Res non modò Christianâ moderatione indigna est, verùm etiam apud omne hominum genus reprehensa, qui morum elegantiâ & honestate capiuntur. Præfectus Vrbi Symmachus lib. 10. Epist. 22. minuti animi putat esse indicium: *In magnos*, inquit, *animos non cadit affectata iactatio*. Pusillorum est artificio quodam adiuuare staturam suam, & se in vngues erigere, vt maiores videantur. Ita illi qui stolido sunt ingenio & gloriolæ appetentes, cùm desint quæ verè laudent, tumorem affectant & granditatem, suaque omnia in maius amplificant. Quæ quanta vanitas sit quis non videat? Ad maiorem autem istiusmodi hominis stoliditatem declarandam subdit:

Pusillorum est gloriolam captare.

ET TAMQVAM PVLLVM ONAGRI SE LIBERVM NATVM PVTAT.] Onagrum, id est asinum siluestrem, stoliditatis symbolum præ se ferre superiùs declarauimus cap. 6. vers. 5. vbi eiusdem proprietates vide fusiùs explicatas & moralizatas. Hîc tantùm nota similitudinem istam hominis vani, vecordis, insani, qui superbit, & vitæ commodis abutitur more iunioris aselli siluestris per campos licenter excurrentis; cui sors hæc libertatis & cuiusdam à iugo immunitatis natiua est; eleganter quidem quadrare in plurimos alios diuinæ legis iugum excutientes, ac si ad laborem nati non essent; in Iobum tamen minimè conuenire, quem his ipsis verbis proinde Sophar temerè sugillat, cùm legis diuinæ fuerit obseruantissimus ac timens Deum.

Onager symbolum hominis vani, vecordis & insani.

13. Tu autem firmasti cor tuum, & expandisti ad eum manus tuas.

Quasi dicat: Quid mirum si non exaudiaris, cùm obduratus maneas in superbia tua, nolens confiteri peccata, propter quæ tam grauiter puniris. Animaduerterat nimirum Sophar Iobum inter dicendum varias formas induere, nunc conquerentis nunc supplicantis; & opinatus illum erroneâ sententiâ deceptum aduersus diuinam prouidentiam obduruisse, carpit ipsum, quòd nequiter orarit externo gestu, interno deprauatus affectu; quem Deus ab orantibus potissimùm requirit. Affectus quippe pius orationis medulla & veluti anima est, quem Deus cordium scrutator potissimùm intuetur; sicut respexit priùs ad Abel & continuò ad munera eius; non curaturus alioquin munera Abelis magis quàm sacrificium Caini, nisi animum Abelis mitem piumque vidisset. Est enim omnino certum externos orandi ritus gestúsve, dum animus pius absit, nullius apud Deum momenti esse. Sed temerariè omnino Sophar tam malam de Iobo opinionem habuit, cùm animum semper mitem gesserit, & cor suum deuotissimè Deo sacrificarit, vti superiùs cap. 1. vers. 5. declaratum est.

Affectus pius est medulla orationis.

Notandus hîc antiquissimus orantium habitus, quo passis seu expansis, hoc est in altum mediocriter erectis & extentis manibus precari consueuerunt. Id fieri à Christianis cupiebat D. Paulus, & suadebat vt orarent in omni loco *leuantes puras manus*. Puras vocat, non Iudaico more ablutas, sed, vt est in Græco, ὁσίους, *sanctas*, castas, innocentes, nullâ peccati sorde contaminatas. Tertullianus cùm de oratione disserit *manus innocuas* appellat. Hunc gestum natura ipsa docuit, tum expoliuit ratio, & virorum sapientum exempla monitaque celebrauerunt. Nullaque fuit natio aliquo genere pietatis erudita, quæ non tollendas in precando manus tacitâ Numinis præsensione duceret. *Habitus orantium hic est* (inquit Apuleius) *vt manibus extensis in cælum precemur*. Itaque veterum antiquissima sacra, quæ nominantur Orgia, nomen habuisse volunt ab ὀρέγειν; quod est ἐκτείνειν τὰς χεῖρας, *manus extendere*, vel, vt Poëtæ sæpè canunt, *Tendere supinas ad cælum cum voce manus*. Christiani autem hoc adminiculo pietatis vario modo vsi sunt, vt è libris doctissimorum hominum intelligimus: vt plurimùm manus efferebant, quod modicè faciendum monet Tertullianus, non vt furiosi faciunt, qui supra caput iactant manus, sed eâ propè ratione, quâ videmus vti Pontifices ac Sacerdotes in diuinis aræ mysteriis obeundis: qui gestus ipsius orationis vim & contentionem multùm iuuat. Nam animus aliarum rerum oblitus, & vix terræ corporisque memor velut alatis manibus gestit in cælum atque ad Deum contendere. Prætereà sic orans significat se cupidè ad Dei præsidium vt ad sacram anchoram & parentis optimi sinum confugere; quemadmodum pueri parui metu aliquo debilitati protensis manibus ad gremium parentis sui accurrunt, aut qui medio in naufragio versantur tendunt manus ad amicum sospitatorem. Cùm enim in periculo constituti alicuius opem imploramus, motu plerumque subito naturaliter manus extendimus: quod quia in oratione frequenter accidit, hinc ab Ethnicis etiam talis habitus inter orandum adhiberi solitus reperitur, iuxta illud Virgilij Æneidos 11.

Antiquissimus ritus expandendi manus in oratione.

1. Tim. 2, 8.

Orgia vnde nominata sint.

Extensio manuum multùm iuuat ad attentionem.

Alicuius opem implorantes solent manus extendere.

At Pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit.

Sic & Ouidius lib. 1. de Tristibus quemdam nauis gubernatorem in naufragij periculo à Deo auxilium implorantem describens ait:

Ipse gubernator tollens ad sidera palmas
Exposcit votis, immemor artis, opem.

Quin & Scipio lib. 4. apud Silium Italicum in simili periculo:

Sic supplex geminas tendens ad sidera palmas
Tellurem noctemque & cælo sparsa precatur
Astra.———

E quibus patet manuum eleuationem tam apud sacros quàm apud profanos auctores solemnem esse precantium habitum. Hinc *expandere manus ad Dominum* tum Exodi 9. vers. 29. tum alibi passim in Scripturis pro *orare* ponitur. Ad hæc, cùm manus sint organum organorum, vt post Aristotelem D. Thomas docet; quarum vim & vsum in tribus potissimùm experimur, scilicet in dando, in agendo, in repellendo: qui manus piè in orationibus ad Deum attollit, quidquid est ei tradere penitus & committere videtur, & velut cum Dauide animam in manibus suis habere. Vide plura cap. 16. vers. 18.

Expandere manus *ponitur pro orare in Scripturis. Manus sunt organum organorum.*

Ceterùm tam Hebræus quàm Septuaginta huic versui particulam conditionalem *si* præposuerunt; quam mirum est cur omiserit Vulgatus. sic enim est in Hebræo: *Si tu præparaueris cor tuum, & expanderis ad eum manus tuas.* Quod Septuaginta transferunt hoc modo: Εἰ γὰρ σὺ καθαρὰν ἔθου τὴν καρδίαν σου, ὑπτιάζεις δὲ χεῖρας πρὸς αὐτόν: *Nam si tu mundum posuisti cor tuum, extendis autem supinas manus ad eum.* Hortatur nimirum Sophar Iobum, vt ad Deum redeat non fictè aut simulatè, sed corde, hoc est sincerè. Deus enim cor requirit in oratione, id est pium precantis affectum, nec non puras manus, id est actiones (quarum symbolum sunt manus) omni scelere vacuas. Id quod disertiùs explicans & Iobo adhuc magis inculcans subdit:

14. Si iniquitatem, quæ est in manu tua, abstuleris à te, & non manserit in tabernaculo tuo iniustitia:

15. Tunc leuare poteris faciem tuam absque macula, & eris stabilis, & non timebis.

Per iniquitatem, quæ manibus attribuitur, peccata externa designat; & per iniustitiam, quæ in tabernaculo, hoc est in corde, commoratur, delicta interna & necdum ad opus prodeuntia significat. Si ergo, inquit, interiùs & exteriùs te à peccato mundaueris, & puritatem in te virtutis expresseris, faciem coram omnibus confidenter leuabis, quia nihil erit, propter quod debeas pudore suffundi; sed constans & firmus eris in accepta iustitia, nec timebis astu dæmonis ab illa detrudi. Præscribit hîc Sophar orandi modum, iubetque primùm manus tergere, ne quid mali orator operetur; deinde iniustitiam è domicilio animoque ablegare: quod ad affectum corrigendum attinet. Ita pulchrè S. Gregorius lib. 10. Moralium cap. 11. locum hunc exponit, *Prius à manu iniquitatem subtrahi, & post a tabernaculo admonet iniustitiam abscindi: quia quisquis iam praua à se opera exteriùs resecat, necesse profectò est, vt ad semetipsum rediens solerter sese in mentis intentione discernat, ne culpa, quam iam in actione non habet, adhuc in cogitatione perduret.* Vnde si posterior cogitationum moderatio tamquam difficilior experitur, per quam puritas animæ nostræ stabilitasque completur, meritò post mortificationem operum & desideriorum etiam inanium adhibenda est compressio cogitationum. Hinc sanctus Apostolus ad Timotheum scribens iubet *orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione:* in Græco est χωρὶς διαλογισμοῦ, *sine multiplici cogitationum varietate*, quæ distrahat mentem & conturbet. Nam de mentis euagatione id sumit sanctus Ambrosius lib. 6. de Sacramentis cap. 5. Illos autem in precibus irreligiosos Græci Patres nuncupare solent δίψυχος, *animo duplices*; qui mentem, quam in eo genere pietatis Numini vni votam & consecratam habere oporteret, in varia eaque alienissima discerpunt. Hinc illud Ignatij claro martyrio coronati scribentis ad Diaconum Heronem: *Ne sis in oratione δίψυχος, animo ambiguo & discerpto.* subdit: Μακάριος ὁ μὴ διακρίνας: *Felix cui præsens sibi animus & certus contigit.* Sine dubio à beatis Apostolis id sumpserat; quorum ista Constitutio lib. 7, cap. 12. à Clemente proditur: μὴ γίνου δίψυχος ἐν προσευχῇ σου: *Ne sis duplex animo in oratione tua.* Quâ eâdem voce D. Iacobus vtitur cùm eum reprehendit; cuius mens in oratione diuulsa & dissipata est: vocat enim hominem δίψυχον, *duplicis animi & distracti*, &, vt Euangelij verbis vtar, turbati circa plurima; cùm tamen è doctrina Seruatoris tum maximè vnum sit necessarium. Quam labem cupiebat à se demoliri Dauid, cuius princeps palmariumque negotium fuit precatio. sic enim Deum alloquitur: *Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.* S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *Vnicum fac cor meum*; quemadmodum etiam Symmachus Ἕνωσον, *Aduna cor meum.* Aquila vertit: *Sit cor meum μοναχῶς, vnicè*: sit ab omni alia cogitatione secretum, sit liberum ab humilium rerum affectione, vt tibi sanctissime Deus quantum quantum est vni seruiat, te vnum in precibus intueatur, tecum omni animi impetu copuletur, totum denique sit tuum, nullam partem humanæ curæ & cogitationes sibi vendicent.

Oranti externe interiorq. purificatio adhibenda.

1. Tim. 2, 8. *Ad orationem requiritur puritas affectuum & cogitationum.*

Iac. 1, 8.

Psalm. 85, 11.

Hîc duo quædam fundamenta collocanda sunt bonæ orationis, quorum Patres meminerunt: quorum vnum est, neminem esse oportere tam creatoris omnium Dei tamque sui oblitum, vt volens atque è certo animi proposito mentem à Deo reuocet, & deflectat ad alias cogitationes. Hoc primum velut orationis præceptum dat S. Gregorius Nyssenus cùm de scopo Christiani disputat; Μηδαμῶς κατὰ τὴν διάνοιαν ἑκουσίως περιπλανᾶσθαι, *Numquam sponte cogitatione circumuagari.* Hoc enim foret prępotentis Numinis iniuria, cuius pręsentis adorandam maiestatem qui non veretur, dedecorat, & sceleris importuni fraudem concipit. Alterum est, debere omnes qui ad precandum accedunt motus animi & aliarum humilium rerum affectiones deponere, si quæ mentem occupauerunt. Hęc videtur illa esse dispositio, quam Ecclesiastici auctor sapienti quodam

Duo fundamenta bonæ orationis.

Eccli 18, 23.

quodam admonito suo requirit: *Ante orationem prapara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum*. Sunt enim quidam ita vanis cogitationibus assueti curisque intenti communium rerum & negotiorum, vt perpetuò illas in mente circumferant; similes Theophilo Medico ægrotanti, de quo refert Galenus lib. 3. de Symptomatum differentijs cap. 3. qui cùm prudens alijs in rebus & consideratus esset; tamen audire & videre se putabat canentes in cubiculo tibicines, & eos sonos de die, de nocte assiduâ cogitatione versabat. Medici opinor *ἀειπάθειαν* dicerent, hoc est *inualetudinem perpetuam*: cuius item meminit alio in loco Galenus lib. 1. de

Sedatio passionum tribuit fiduciam orationi. Diebus decretorijs cap. 6. Debent igitur precaturi turbulentos animi sui motus diligenter pacare, & ab æstu illo negotiorum & curarum in placidum quietis portum succedere. Quod qui faciunt *leuare poterunt faciem suam absque macula*. id est, Qui anteà demisso capite ex conscientiæ remorsu languebant habitu læto erigentur, cælumque Dei subsellium fidentiùs suspicient, bonoque affectu & gestu orabunt. In precibus enim manus oculosque attollere pium est, & sanctis viris vsitatum. Quare Tertullianus in Apologetico cap. 30. ait Christianos *in cælum suspicientes manibus expansis* orare consueuisse.

Religiosa orantis compositio. Contuitus ille si religiosè fiat & amorem incendit, & fiduciam auget, & cum oculis animi votum adiungit ad Patrem qui in cęlis est; vt dicere nos & cogitare Seruator hominum Deus edocuit. Id Vates pius eodem spiritu eruditus faciebat, & proprium id amantium filiorum seruorumque bonorum esse ait: *Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælis. Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum; ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum.* S. Martinus illo intuitu mirificè recreabatur, & fructum eximiæ deuotionis capiebat, & in lecto, vbi felicissimè ad beatam vitam migrauit, supinus voluit eâ gratiâ consistere, vt in æternum Beatorum domicilium intenderet, vbi cor fixum & spes omnes sitas habebat. Eusebius de Vita Constantini lib. 4. cap. 15. memorat in nummis tabulisque pictis fuisse expressum Constantinum passis manibus oculisque in cælum elatis: quod vocat *δεχομένου σχῆμα, precantis habitum & compositionem*.

Psal. 122, 1.

Ceterùm pro verbis istis, *Tunc leuare poteris faciem tuam absque macula*, Septuaginta reddunt: Οὕτως γὰρ ἀναλάμψει σου τὸ πρόσωπον ὥσπερ ὕδωρ καθαρόν: *Sic enim fulgebit facies tua tamquam aqua pura*. Quod ad bonum, nitidum & lucentem habitum orantis, non internum modò, sed etiam externum pertinet. Fit quippe species vultus orantis altera; vt cùm Christus in vertice Thaboris orauit, ac luculentissimè facies eius resplenduit; vt videatur quædam lucis diuinæ in faciem orantis immissæ reflexio. Quod verò ad internam spectat faciem, apposita satis est aquæ puræ similitudo. Nam dum orat animus similitudinem quamdam Dei ipsum spectantis animum concipit; qualis à tranquilla putaque aqua reddi solet. Ita nimirum qui cor suum ab omni affectione turbida emundauit, in propria pulchritudine imaginem diuinæ naturæ perspicit. Mensura enim perspicientiæ Dei, quæ à nobis capi potest, in nobis est. Igitur qui se ipse videt, in se quod desiderat videt; atque ita mundus corde efficitur beatus, cùm intuens in suam munditiem, in imagine sua videt exemplar. Vnde patet quàm necessaria sit illa cordis munditiesad veram contemplationem. De qua vide quæ diximus Tomo secundo S. Dionysij in Isagoge ad Mysticam Theologiam, & quæ ibidem ad caput primum sancti Dionysij annotauimus.

Fulgor spiritus interdum redundat in faciem orantis.

Puritate cordis Deus conspicitur.

16. Miseriæ quoque obliuisceris, & quasi aquarum quæ præterierunt recordaberis.

Per pœnitentiam abolentur mala & instaurantur bona. Quod si, inquit, verè resipueris, dignosque fructus pœnitentiæ protuleris, ea tibi accedet rerum abundantia, ea instauratæ & in meliorem statum renouatæ familiæ, valetudinis & existimationis antiquæ vicissitudo; vt non ampliùs superioris miseriæ recorderis quàm aquæ quæ in flumine defluxit, in cuius locum longè maior aquarum abundantia successit. Nam qui pœnitentiâ Deum placat ad statum adeò prosperum consurgit, vt colluuies anteactæ vitæ imber præceps qui euanuit animo iam persanato validoq; videatur. O felix status! ô tempus desiderabile, in quo anima hostibus & tentationibus sepia hac mirandâ securitate gaudebit! obliuiscetur enim præteritorum peccatorum, quorum memoriam Dominus misericorditer velut spinam cordi infixam euellit (vt ait Cassianus Collatione 20. cap. 7.) & animam iam defæcatam non tam ad lugenda præterita (quæ mari compunctionis suffocata sunt) quàm ad laudes Deo canendas, & ad affectus amoris inuitat. Et sicut periculi iam elapsi, quod effugimus, cum exultatione recordamur, illudque alijs cum risu & gaudio narramus; sic ita vitæ præteritæ recordabitur, non quia mala ei placeant; sed quia se euasisse & fugisse gaudet illa quæ summè displiceant.

In cælesti beatitudine præsentis vitæ labores omnes absterguntur & compensantur. Anagogicè hæc ad statum beatitudinis referri possunt, vbi cor illud, quod in mortali hac peregrinatione inquietum semper est, vt aiebat D. Augustinus, Deum suum sitiens, ad quem vnum perenni motu ferebatur, suauissimè conquiescit. *Vniuersa cessant desinuntque moueri, cùm venerint suum in locum*, ait Aristoteles lib. 1. de Cælo cap. 9. Sic cùm Deus sit boni centrum, & totius beatitudinis complexio, qui perfectè illum possidet, nihil aliud est cuius desiderio capi & teneri queat: absorbebitur mens in beatissima illa fruitione, & præteriti omnis doloris & molestiæ obliuiscetur, quam in hoc vitæ cursu Dei causâ tolerauit. *Pyctes ipse* (ait Tertullianus in Scorpiaco cap. 6.) *post difficilia certamina consecutus victoriam, sui doloris immo rarumque non meminit, sed coronâ premit vulnera, palmâ sanguinem obscurat*: imò dura ipsa & acerba, quæ ob virtutem & pietatem exorbuerit, iucundissimæ lætitiæ materiam suppeditabunt, nisi me magnum Philosophiæ lumen Aristoteles decipit; cuius illam lib. 1. Rhetoricorum vocem exaudio: Ἡδὺ σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων: *Iucundum est meminisse laborum quibus sis liberatus*. Coronâ & gloriæ sertis premet vulnera, & palmis folio inaurato sudorem exterget, & in ægritudine aliquando fuisse molestiaq; lætabitur: vix satis mirari poterit superef-

fluentem Dei bonitatem atque magnificentiam in minimis compensandis; quorum vix habenda ratio vlla videbatur.

17. Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam: & cùm te consumptum putaueris orieris vt Lucifer.

Sophar Iobo ad Deũ conuerso omnia prospera pollicetur.

Si Deum, inquit, placaueris, inclinatâ iam ætate tuâ, & calamitatum ac miseriarum æstu elapso, velut ad vesperum apparebit tibi lux prosperitatis vt meridiana: cumque aduenisse tibi putes extremum diem, tunc experieris affulsisse vitæ quasi primùm ineuntis iucunda primordia & redire fortunam meliorem, de qua iam actum videbatur omnino, non aliter quàm si sub ipsum vespertinum crepusculum Lucifer exoriatur matutinus, scilicet clarior, illustrior, ac lætior illa stella Veneris, quæ vtriusque fortunæ figuram refert, nigræ quidem seu aduersæ, quando Solem occidentem sequitur; albæ verò, candidæq; seu prosperæ, cùm Solem orientem præcurrit. Habes hîc egregium hieroglyphicum. Vna quippe eademque stella est, quam cùm comitatur Solem orientem vocant stellam Veneris, aut Dianam luciferam, aut luciferum; & cùm comitatur Solem occidentem, vocant hesperum, aut vesperum, aut vesperuginem. Comitatur hæc stella Solem, & primùm ad vesperam, cùm Sol occidit, illa ipsum præcedens, se quasi sub terra recondit, & multis horis à nostris aspectibus manet separata, & Solem præcedens lustrat omnes inferiores partes terræ, & eas quasi luce suâ percurrit: deinde verò quasi ex terra egrediens oritur splendida, clara, lucida, Solem antecedens, quasi lucem ferens, & diem suâ luce inchoans; quæ ideò vocatur Diana lucifera, id est ferens lucem diei. Sic etiam homo cùm

Stella Veneris proprietas & significatio.

Ex meditatione mortis oritur lux vitæ spiritus?

prius seipsum mente & cogitatione sub terra recondit, & quasi abscondit, ibique luce meditationis omnes inferiores terræ partes penetrat, considerans statum, quem mortuus est habiturus; quàm expers sit sepulcrum mundanæ gloriæ ac sæculi voluptatum; quàm nulla quæ secum sit reportaturus; quàm nudus relinquẽdus sit vermibus & putredini; inde orietur vt Lucifer, mente clarâ, illustratâ, fulgidâ & perspicuâ agnoscens mundi vanitatem & inanitatem mundanæ gloriæ transeuntis, & non impinget amplius pes eius; quia iam in luce ambulat, atque opera diei faciet. Nunc quoad externam quidem speciem iustus quasi in nocte occultus viuit, & à tenebris tribulationum conculcatur; impius autem splendet quasi in die, honoribus eleuatus, diuitiis auctus, beatusque à populo dictus: at in termino vitæ hic quasi vesperus occidet, nec adiciet vt resurgat: at iusti noctem vertent in diem, & vt Lucifer matutinus sic orientur, vt cùm æterno Sole æuiterno splendore ornati fulgeant in æternum. Sic de quolibet eorum verificabitur hoc oraculum: *Quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam, & cùm te consumptum putaueris orieris vt Lucifer.*

Impius in vita, iustus in morte splendet.

Colorauit hanc sententiam suis coloribus sancti Gregorij penicillus lib. 10. Moral. cap. 12. ita scribentis: *Sancti viri quia summa medullitus diligunt, in infimis dura patiuntur; sed in fine gaudij lumen inueniunt, quod habere in hoc spatio præcurrentis vitæ contemnunt. Vnde nunc per Sophar dicitur:* Et meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam. *Peccatoris enim lumen in die est obscuritas in vespere: quia in præsentis vitæ felicitate attollitur; sed aduersitatis tenebris in fine deuoratur. Iusto autem meridianus fulgor ad vesperam surgit; quia quanta sibi claritas maneat cùm iam occumbere cœperit agnoscit.* Pulchrè item hanc sententiam spiritali renouationi moraliter accommodans lib. 10. cap. 11. *Fulgor,* inquit, *meridianus in vespere est virtutis renouatio in tentatione, vt repentino charitatis feruore mens vigeat, quæ iam iamque lumen sibi gratiæ occubuisse formidabat. Et iustus cùm se consumptum putauerit vt Lucifer oritur; quia mox vt tenebrescere tentationum caligine cœperit, ad lucem gratiæ reformatur, & in seipso monstrat diem iustitiæ, qui casurus paulo antè timuit mortem culpæ.*

Iusti renouatio qualis.

Vita igitur iusti ad vesperam, id est in postremis diebus, cùm scilicet iam tempus migrationis instat, erit felicissima, & quasi meridies sanctitatis splendore clarissima; & cùm in veste corporis obscurata fuerit, & pallore mortis absumpta veluti aurora consurget: sicut enim hæc procedit & crescit vsque ad perfectum diem; ita anima iusti à puritate huius vitæ ad puritatem æternæ gloriæ perueniet, & non solùm iam sicut Lucifer, sed sicut Sol in suo feruore positus emicabit. Porrò hic versus, quemadmodum & præcedens, ad ortum animi pœnitentiâ renascentis, & velut è senectute ad primæuum ætatis florem, è caligine tartarea ad candidissimam diuinæ lucis auroram reuertentis congruentissimè transfertur.

18. Et habebis fiduciam propositâ tibi spe, & defossus securus dormies.

Quod si, inquit, Deo placere studueris, in eoque fiduciam collocaueris, nil erit deinceps quod in vita timeas; quin & post mortem securus eris. Studiosis enim Dei cultoribus conscientiæ dulcis & amœna serenitas, pia in Deum fiducia, cælestium rerum gustus, mirificam in morte lætitiam adferre solet; quæ plurimùm in ipsa ægritudine molestiisque morbi recreat, & consuetos illos dolores lenit. *Naturalis cura est* (ait Cassiodorus lib. 9 Epist. 6.) *ægris dare lætitiam. Nam sæpe inualidum gaudere, sanatum est.* Si quod autem sit gaudium in hoc vitæ cursu & concursu miseriarum, in hominis iusti corde esse puto. De illis qui vitam agunt negligentiùs, vel sordibus vitiorum obsolescunt, Regius Vates ita pronuntiat: *Non est respectus morti eorum:* S. Ambrosius legit, *Non est reclinatio morti eorum.* Hoc est, In morbis, in ægritudine, in perturbatione animi, in ærumnis doloribusque trepidæ conscientiæ nulla requies, non iucundum vllum laxamentum, non pauida mens, & circumsessa pungentibus curis vllâ spe aut sancti Numinis consolatione recreatur. Piæ verò & religiosæ animæ, quæ post peractam pœnitentiam se cum Deo in omni vita, quantum fieri potuit, san-

Iusti in vita & morte securi.

Impij in morte anxij sine vlla consolatione. Psal. 72, 4.

Ex conscientiæ puritate existit summa in morte lætitia securitasq́.

sanctitudine & operibus bonis copulauerunt; quæ purâ & defæcatâ conscientiâ, atque animum seuocantes à corpore, studio magno & quotidiano ad cælum & vitæ sempiternæ decus rapiebantur, cùm eo ventum est, vt migratione ab hac vita sint breuî Deum visuræ, nimirum exiliunt & lætantur, postque labores huius vitæ continuasq; miserias *est reclinatio morti eorum.* neque enim adolescentiæ noxæ maculæque sordium vllum negotium exhibituræ illis sunt, qui longi temporis continuatione hoc egerunt, vt accurato, studioque exquisito aciem mentis in anteactæ vitæ annos intenderent, stabulumque Augiæ purgarent, si quis fortè sordium aceruus existeret. Hinc exomologeses de vita omni comparatæ & incredibili pietate institutæ, sic vt magnis Sacramentis vt herbâ borith & diuino medicamento lustrati, purâ conscientiâ & singulari animi pace fruerentur. Nec contenti maculas eas semel diluisse, sæpè ex corde fundunt suspiria, sæpè ex oculis vndas, argumentum ingens doloris sui, & notas illas iuuenili olim licentiâ & temeritate inustas ex anima bonis operibus student exurere. Huc referunt & demissi animi precationes, & virtutum studia quotidiana, & corporis asperitates, & zelum animarum, qui operit multitudinem peccatorum & diuinorum mysteriorum vsurpationem. Quare cùm ad extremam horam venerint, toti nitidi & in sanguine Agni dealbati, expunctis adolescentiæ nominibus, gratiæ torque insignes, atque animo virtutibus exaggerato, stant contra omnes inimicos, Dei præsidio tuti & defensi, adeò vt princeps huius mundi nihil vt suum possit in eis agnoscere. Hæc solida sanè causa est, cur probi in morte gaudeant & lætentur, quòd positâ scoriâ delictorum & deuoti animi religione beneuolentiam Dei consecuti, in eius gremium animas edant in æternum cum illo victuras.

Et depossvs secvrvs dormies.] Philippus legit *defessus*, metaphorâ sumptâ ab operario. Sicut operarius ex longo grauique labore, quem totâ die sustinuit, nocte defessus securus dormit, quem nullus strepitus excitat, nec culices mordentes inquietant, nec qui iuxta eum vociferantur somnum intercipiunt; ita iustus post ingentes labores, quos totâ die vitæ suæ sustinet, mortis dulcissimæ somnum incurrit, in quo securè dormit; quem nulla cura, nulla inquietudo aut pœna excitat. Benè tamen Vulgatus legit *defossus*, id est terrâ excauatâ inclusus & sepultus, & sub terra conditus. Vnde D. Thomas, Lyranus & alij de sepultura credunt esse sermonem. Obserua nihilominùs in Hebræo haberi verbum חָפַר *chaphar:* quod non passiuum est, sed actiuum; ideoque illud *defossus* non passiuè accipiendum est, quasi ab aliis sepultus, aut sub terra excauata conditus, sed actiuè, quomodo legunt Pagninus, Regia, & Brixianus. quasi dicas: Cùm foderis teipsum, aut cùm excauatâ terrâ teipsum sub illa condideris, securus dormies. Dormire securum in Scriptura est nihil mali timere: qui enim aliquid timet, non solùm non securè & quietè dormit, sed vigilat: timor namque somnum fugat. Vis non timere dæmonis impetus, sæculi fallacias, mundi clamores, carnis deceptiones, quæ te tamquam Dalila Samsonem fallere conatur? Vis non vinci suggestionibus dæmonum, mundi vocibus, carnis impulsibus? Non expectes vt ab alijs sepeliaris, aut in sepulcro alienis manibus reponaris; tu ipse primò terram mente excaua, & sepulcrum aperito, & intra illud per considerationem teipsum includito, terrâque teipsum operi, & vermibus te circumda: considera qualis ibi eris, quàm paruo spatio contentus eris, quàm exigua aut nulla tui memoria in mundo permanebit, quàm parum tunc tibi diuitiæ proderunt, quàm fallacem experieris salutem & pulchritudinem. Sicque fit in nobis quotidianus quidam vsus moriendi.

Dormire securè idem est quod nil mali timere.

Vtilis meditatio sepulturæ.

19. Requiesces, & non erit qui te exterreat: & deprecabuntur faciem tuam plurimi.

Requiesces, inquit, in sepulcro molliter, ita vt à somno potiùs videare quàm à morte captus; neque erit qui te dormientem excitet, aut loco moueat: illi porrò qui te miserum & inopem insectabantur hostiliter, fortunâ longè in contrarium mutatâ humiles ad te accedent & supplices, vt erratorum veniam & pacem precentur. Ita Sanctius noster ὁ ἀοίδιμος.

Iusti viri mors somnus & quies.

Sed vndenam tanta quies homini accidit, quæ illum à plurimis adorari faciat, quam nullum malum perturbare possit? Sanè illam notabat S. Lucas dum ait: *Facite vobis thesaurum non deficientem in cælis, quò fur non appropiat.* Sanè æterni thesauri spectatio hominem & imperturbabilem & regium declarat. Ad hæc pulchrè S. Gregorius lib. 10. Moralium cap. 12. *Quisquis præsentem gloriam quærit, profectò despectum metuit. Qui semper ad lucra inhiat, semper, iustè licet, damna formidat: cuius enim perceptione reficitur, eius rei proculdubiò & amissione sauciatur: & quò mutabilibus ac perituris inhæret; eò longè in infimis ab arte securitatis iacet. At contrà quisquis in solo æternitatis desiderio figitur nec prosperitate attollitur, nec aduersitate quassatur, dum nihil habet in mundo, quod de mundo pertimescat.* Nullius mali nullius peccati seruituti subiacet, qui scit animo ad æterna & permanentia reuolare, aiebat Ecclesiastes: *Florebit amygdalus, impinguabitur locusta, & dissipabitur capparis; quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ.* Pro verbis illis, *dissipabitur capparis*, alij legunt, *dissipabitur concupiscentia*; alij, *dissipabitur auiditas*; iuxta alios, *dissipabitur voluptas*; secundùm alios, *dissipabitur superbia:* alij legunt, *appetitus respuet res oblatas.* Et quidem nulla seruitus appetituum & vitiorum non cadit, vbi homo incipit vel mente tendere in Regiam æternitatis. Huc igitur omnis nostra solicitudo spectet in vniuersis negotijs mundialibus, ne qua res priùs ob oculos versetur quàm æterna. Hoc solum semper nostris curis respondeat, nimirum quod æternum est & indeficiens, ne sicut misera mancipia verberemur metu, sed vt filij Regni viuamus. Est sanè regalissima sors illius hominis, cui in omni negotio & tractatu suo nihil præfixum est nisi quod ipsum faciat viuere in æternum. hoc vnum efficit, vt verum esse fateamur quod diuinus Cantor sacris in Odis cecinit, mortem

Lucæ 12, 33.

Consideratio æternitatis reddit hominem tranquillum & honoratum.

Eccle. 12, 5.

Mors sanctorum pretiosa & honorabilis. Psal. 115, 15.

mortem sanctorum esse *pretiosam*, vel, vt Tertullianus lib. 2. in Marcionem cap. 19. vertit, *honorabilem*. Sanè pretiosam, non quemadmodum affectabat impius & vecors Heliogabalus; qui cùm ei denuntiatum esset à Sacerdotibus Syriæ βιοθάνατον illum esse futurum, hoc est violentâ morte interiturum, altissimam turrim exstruxit aureis ante gemmatisque tabulis humi substratis, vt cùm se inde præcipitem ageret pretiosiùs moreretur. Non pretiosam è vetusto more Quiritium, qui in purpura sua mori & efferri cupiebant: sed quòd eos opulentissimus cæli & terræ Dominus inusitato purpuræ genere conuestiet, quæ pretio bis tinctam omnem Tyriam exuperet. sic enim per Isaiam pollicetur: *Vt darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.* (Isaiæ 61, 3.) S. Basilius ait pretiosam dici mortem à Regio Vate per respectum ad lapillos, quos τιμίους pretiosos vulgò nominant, qui sint, inquit, ἀνθηροῖς χρώμασιν ὑπολάμποντες, *floridis interspersi & sublucentes coloribus.* Sic piorum animas in extrema dissolutione à corpore, à terrena colluuione puras & virtutum coloribus insignes mirabiliùs collucere; quas proinde magni æstimet Deus, & vt monile pretiosum atque Regium donarium in cimelijs suis collocet. Quis ergo huiusmodi mortem pretiosam, decoram, honoratam, vno verbo τίμιον, non studio omni appetendam & quærendam putet, in qua totum beneuolentissimi Numinis amor, gloria, pax & gestientis animi lætitia occupauit? Quod autem subdit,

Sophar quasi vaticinando prædicit Iobi felicitatem.

Et deprecabvntvr faciem tvam plvrimi,] Hoc, nesciens quid diceret, quasi vaticinando Sophar protulit, vti in secunda Iobi prosperitate rei euentus comprobauit. Etenim omnes accurrerunt Iobo gratulaturi, munera cum honorificis acclamationibus oblaturi; quorum plurimos verosimile est, visendum in sterquilinio monstrum horrentes, prostrato insultasse, despexisse, aut contumelijs exagitasse. Quâ sanè in re Iobus Christi typum prætulit, in quem crucifixum multi caput agitantes conuitia intorquebant; è quibus nonnulli vt verum Deum posteà ipsum coluerunt, & adoratione summâ procumbentes venerati sunt. Simili quoque post mortem honore affici solent viri sancti, qui pro Christi nomine multas in vita molestias & persecutiones fortiter sustinuerunt, quibus Propheta Regius in sacris Odis suis ita meritò applaudit: *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.* Digni planè de quibus honorificè loquantur homines atque sentiant, & exemplo illustrium morum exsuscitentur. Huc spectat præclarum illud apud eumdem sacrum Psaltem morientis iusti elogium: *In memoria æterna erit iustus.* In Græco est, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον, *ad perenne monumentum*, ad memoriam vitæ præstantis insigniumque virtutum. Id quemadmodum sit intelligendum tum plurimorum sæculorum experientiâ, tum fide & arcanis diuinorum voluminum effatis discere licet. Videmus enim iam inde à mundi initio per ætates consequentes Abelem iustum, Henochum, Abrahamum, Patriarchas, pios Vates, innumerabiles alios, ob vitam eximiè traductam continuâ hominum memoriâ celebrari. *Memoria Iosiæ* (inquit Syrachides) *in compositione odoris facta opus pigmentarij.* id est, Instar mixturæ odoramenti artificio vnguentarij concinnatæ est Iosiæ memoria. Pulchra & ornata similitudo. Rectè famâ cum exquisitis odoribus componitur, qui longè & latè sparguntur dulcissimâ & liquidissimâ voluptate. Iungit & alias imagines in eamdem rem luculentas: *In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & vt musica in conuiuio vini.* Texit ille alijque sacri auctores longum eorum catalogum, quorum nomen benefactis & inclytis facinoribus illustre nulla vmquam delebit obliuio: sed multò plures in gratiæ lege nominari possunt, quorum grata melleaque recordatio & musicâ omni suauior inter homines viuet in omnem posteritatem. Vt illud verissimè dictum à Sidonio Apolinare lib. 9. Epist. 8. *Improborum probra æquè vt præconia bonorum immortalia manent.* Vnde subdit:

Psal. 138, 17. — Psal. 111, 7. *Iusti memoria sempiterna.* — Eccli. 49, 1. *Bona fama odor optimus.*

20. Oculi autem impiorum deficient, & effugium peribit ab eis, & spes illorum abominatio animæ.

Impiorum finis perditio.

Est argumentum à contrario, vt si pij prosperentur, impij deficiant. Etsi autem assertum sit vniuersale, peculiari tamen ratione directum videtur ad impios illos, qui Iobi ærumnam contuentes, afflicto insultarunt; quorum oculi quasi vim gloriæ Iobi ferre non valentes deiectionem passuri dicuntur. Effugium quoque ait Sophar peribit, hoc est, Non inuenietur ab eis. Quæ phrasis Scripturæ familiaris: qualis illa: *Perijt fuga à me.* hoc est, Non potui effugere, non patuit via elabendi. (Psal. 141, 5.) Dum verò Sophar ait impios non euasuros, subnotare videtur aduersos euentus incursuros, quos declinare minimè valeant, vt scilicet in ærumnam incidant, quæ impietati respondeat; quemadmodum pietati Iobi prosperitas credebatur responsura. Porrò pro verbis illis, *Et spes illorum abominatio animæ*, Septuaginta vertunt: Ἡ γὰρ ἐλπὶς αὐτῶν ἀπώλεια: *Spes enim eorum perditio.* Hoc est, Id quod de ipsis impijs sperari potest, animæ perditio est: atque in hunc modum caput hoc antithesi pulchrâ concluditur.

Impij in hac vita habent aliqua effugia, id damnationem non euadunt.

Expende impiorum malum; quoniam *effugium peribit ab eis.* Et quidem in præsenti multa habent malorum effugia; sed in futuro, vbi res agetur de animæ damnatione, effugium omne peribit. Rem hanc pulchrè tractat S. Gregorius lib. 10. Moralium cap. 13. dicens: *Nunc iniqui cum tristia aliqua patiuntur, effugij latebras inueniunt; quia ad voluptatem protinus desideriorum carnalium recurrunt: ne paupertas cruciet, diuitijs animum demulcent: ne despectus proximorum deprimat, sese dignitatibus exaltant: si fastidio corpus atteritur, antepositis epularum diuersitatibus nutritur: si quo animus mœstitia impulsu deijcitur, mox per interposita iocorum blandimenta releuatur. Tot ergo hic habent effugia, quot sibi præparant delectamenta: sed quandoque ab eis effugium perijt; quia eorum mens amissis omnibus se solummodò & Iudicem*

dicem conspicit. Ecce tibi de omnibus mundialibus nullum restat effugium miseræ animæ, dum ad sententiam damnationis venitur: ibi & diuitiæ & epulæ & imperia diffugiunt, se solummodò anima & Iudicem videt. Nullus ibi aduocatus, nullus qui eius defensionem suscipiat, simul cum mundialibus bonis omni defensore & aduocato diffugiente, solo Iudice permanente.

Peremptorium iudicium Romanorum & Dei quale.

Ad peremptorium iudicium Romano Iure certis gradibus veniebatur, cùm actor primò peteret edictum primum, mox alterum, deinde tertium: quibus propositis tum *peremptorium* impetrabat, quod perimebat disceptationem. Quamquam interdum eiusmodi edictum continuò dari consueuit, quod in legibus ff. de iudicijs l.68. *vnum pro omnibus* appellatur. Hîc autem nulli sunt gradus & interualla temporum ad peremptorium iudicium obseruanda, subitò vnum pro omnibus perscribitur. Statim atque anima corpus suum vt hospitium deserüit, offertur Iudici ad decretorium vltimumque iudicium excipiendum.

Iudicium extremum horribile.

Vbi quantus sudor illis, quanta sit trepidatio futura, qui in reddenda ratione nihil liquidi habent quod dicant, quod obijciant, quis oratione commemoret? Priùs enim audituri sunt formidabile illud tonitru, *Redde rationem villicationis tuæ*, quàm de supputandis & instruendis cōscientiæ suæ codicibus mente agitauerint. (Luc. 16, 2.) Quare trepida & infelix anima vt viator appetente nocte à latronibus interceptus per obscuram siluam ducitur, quò vadat, quidque ipsi futurum sit ignorat: hoc habet vnum quòd timeat omnia, speret nihil. Adeò quidem flens & eiulans, & mirum quantum afflicta, dicere mihi posse videtur quod moriturus Imperator Adrianus teste Spartiano dixit:

Animula vagula, blandula,
Hospes comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec vt soles dabis iocos.

Dæmon in mundanorum morte sæuus.

Quid dicam de impetu mali dæmonis intolerando, qui in illa migratione solet esse furiosissimus, an non meritò iustam formidinem adferre potest vitiosis, quique non magnum cum virtute & pietate commercium habuerunt? Tetra enim immanisque illa bellua sitientissima cruoris nostri expectat illud tempus, quo salutem vorare possit, & spe omni felicitatis spoliare. Quem metum præ se ferebat Dauid, cùm ad sancti Numinis præsidium versus ita orat: *Erue de manu canis vnicam meam.* Vnicam suam vocat spiritum corporis sui, vt Chaldæus vertit, hoc est animam: quam Septuaginta dicunt μονογενῆ, *vnigenitam*; id est, super omnia eximiè charam & dilectam. (Psal. 21, 21.) Vel nominat *vnicam* ob solitudinem, in qua tunc anima versatur, nuda & destituta à familiaribus, sola in campum ingressa cum bellatrice dæmonum cohorte in extremo illo agone pugnatura. Igitur Aquila illud *vnicam meam* vertit μοναχήν; S. Hieronymus quasi verbum ex verbo *solitariam meam*. Hanc ergo animulam solam & desertam alieno auxilio, illud ipsum tempus sibi ante oculos ponens Rex pius, erui de manu canis postulat. Quo hieroglyphico monet Eusebius diabolum intelligi, quem Gentiles, inquit, Cerberum tricipitem finxerunt: neque enim satis erat caput illi vnum tribuere vnicasque fauces, qui tot ora semper habet hiantia, tam ardentem & immensam cupiditatem exorbendi nostri sanguinis animæque deuorandæ; tunc verò morte comitatus, tria guttura pandit, & terrificè latrat & inuadit, & pauore animum complet, nec vllum effugij locum misero relinquit.

ET SPES ILLORVM ABOMINATIO ANIMÆ.] Hoc D. Thomas sic exponit, ac si dicat: Quod de impio sperari deinceps potest est abominanda quædam & extrema mors & cruciatus. Sed meliùs Pineda noster, *Spes*, inquit, *illorum*, vtpote inanes atque fallaces, vel consequendi felicitatem, vel declinandi ærumnas, nihil afferent nisi dolorem & tristitiam. Sic enim vocem originalem reddunt Pagninus *dolorem*, Hebræus apud Caietanum *tristitiam*, Vatablus *afflictionem*. Vox siquidem Hebræa à radice נפח *naphach*, quod est insufflare vel inspirare, propriè reddi potest exsufflatio aut exspiratio, & inde etiam pro afflictione accipitur aut animi defectu & deliquio; quoniam afflicti crebrò suspirare solent. De inani autem & de fallaci iniquorum spe vide plura superiùs ad cap. 8. vers. 13. ad illa verba, *Spes hypocritæ peribit.*

CAPVT DVODECIMVM.

Iob vt amicorum retundat iactantiam, ostendit iam pridem sibi perspecta ea omnia quæ de Deo proferebant: sed vicißim diuinam illis vindictam minatur, quòd iusto insultent, & simplicem rideant: extollit deinde diuinam potentiam, sapientiam & prouidentiam in vniuersi gubernatione.

1. RESPONDENS autem Iob dixit:

2. Ergo vos estis soli homines, & vobiscum morietur sapientia?

Iob amicorum insolentiam comprimit.

EGERANT cum Iobo tres amici parum officiosè & vrbanè & nimis insolenter, quasi ipsi altissimam tenerent abditarum rerum cognitionem, quam Iobus assecutus non esset: quos ipse subamarè, licet modestè, reprehendit, docetque quam ipsi tenere se putant scientiam nemini esse ignotam, qui mediocri sit ingenio, & paulò attentiùs rerum naturas & obuias proprietates considerare voluerit: cùm nulla sit creatura, quantumcumque rationis, sensus, imò & vitæ expers, à qua homo illa doceri non possit, quæ illi de se adeò superbè iactitabant. Quamobrem Iob tantam amicorum insolentiam, quâ sibi præ ceteris sapientiam arrogabant, ironicè perstringens: Ergóne, inquit, vos soli homines & sapientes? Siccine restricta est sapientia, vt ea vobiscum pariter interitura videatur? Aureum est dictum Salomonis è penu sapientiæ promptum: *Non decent stultum verba composita.* Vatablus vertit: *Non decet stultum magnificus sermo*; Pagninus, *lingua excellens:* in Hebræo est, *labium excellentiæ.* Vbi labium pro sermone ponitur, & significatur oratio plenissima vanitatis, tumor imperitæ mentis in loquendo, os sublime ineptorum, lingua (vt Poëta loquitur) ventosa, puerilis & illudenda captatio grauitatis & indecoræ maiestatis; qualis in Sopharis & aliorum verbis manifestè deprehenditur. Aristoteles lib. 2. Ethicorum cap. 7. vitium hoc ἀλαζονείαν appellat, hoc est *arrogantiam:* & ἀλάζων dicitur *arrogans*, qui magnificis sermonibus vtitur & inanissimâ pompâ verborum ad mendaciter ea prædicanda & sublimiùs ornanda quæ ad se pertinent. Idem etiam alio loco Philosophus lib. 4. Ethicorum cap. 13. eiusmodi gloriosos ostentatores esse vulgò omnibus odiosos animaduertit, quòd ἐπαχθεῖς αἱ ὑπερβολαί, hyperbolicæ illæ orationes, & magnificentiùs rem attollentes, graues soleant esse audientibus, & mirum quantum odiosæ? Sanè declarant in loquente parum inesse iudicij, frontis & modestiæ verecundæ. Symmachus vir clarissimus lib. 1. Epist. 1. elegantissimè, *Iactantia*, inquit, *auara laudis multum decoquit de pudore.* Putidum illud est, atque, vt loquar cum diuina Scriptura, *vetus* & quodammodò rancidum. Sic enim monet diuinum Oraculum: *Recedant vetera de ore vestro.* quod clariùs dicunt Septuaginta: Μὴ ἐξελθέτω μεγαλοῤῥημοσύνη ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν: *Non procedat magniloquentia de ore vestro.* quod commutatis verbis antè dixerat: *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.* Quod optimè quadret in hos amicos Iobi, qui se doctiorem inani verborum fastu despexerant, de doctrina Theologica tamquam sibi propria gloriantes: quocirca Iobus eos errati admonet; docetque (quod ad sententiam suam tuendam oportuit) non esse certè gloriandum ob ea asserta quæ vulgò nota sint, seque non despiciendum, ac si intelligentia sapientiaque sit inferior, cùm Dei munere & ingenio polleat, & acri ad res discernendas iudicio. Vnde subdit:

Sermo iactantia non decet imperitum. Prou. 17, 5.

Iactabundus & arrogans omnibus odiosus.

1. Reg. 2, 3.

3. Et mihi est cor sicut & vobis, nec inferior vestri sum: quis enim hæc quæ nostis ignorat?

Quod ait, *Et mihi est cor*, ad intellectum pertinet sapientiâ ornatum. Quæ phrasis Scripturæ familiaris est; qualis illa de Salomone: *Dedi tibi cor sapiens & intelligens.* Hinc etiam vir prudens vulgò *cordatus* dici solet. *Corculum* enim veteres pro solerti & acuto dicebant: & animæ partem rationis participem cor appellari solere dicit Adamantius Origenes lib. 1. Περὶ ἀρχῶν cap. 1. Quò etiam referri potest locus Pauli ad Romanos: *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Quis enim putet, quod dicit *in cordibus*, in membro corporis, quod cor appellatur, tamquam in membrana aliqua legem scriptam intelligi? Vnde enim caro tantos prudentiæ sensus concipere vel ostentare posset, aut tanta memoriæ receptacula continere? Quin & Theologi nostri secuti Prophetarum dictata consilium in corde residere dicunt, in eoque agendorum omnium radicem statuunt, docente Domino, in corde esse quod coinquinat hominem. Et vbi *mundo corde* habent sacræ Litteræ, sinceras intelligunt cogitationes. Eâdem ferè ratione quando diuinæ Litteræ cor Dei sæpè nominant, intelligendum ex eo arcanum illud diuinæ sapientiæ, quæ à Patre est, iuxta illud, *Eructauit cor meum verbum bonum*, innuens Filium Iesum Christum altæ illius sapientiæ mysterio genitum. Ita Eucherius. Athenarum verò

Cor pertinet ad intellectum. 3. Reg. 3, 12.

Cordatus & corculum quid significent.

Rom. 2, 15.

Cor radix & sedes consilij.

Matth. 15, 18.

Matth. 5, 8.

Cor Dei est diuina sapientia.

Psal. 44, 2.

Cor symbolum vita deiformis. verò lux magna Dionysius Cælest. Hierarchiæ cap. 15. § 3. è Mysticæ Theologiæ arcanis cor ait symbolum esse τῆς θεοειδοῦς ζωῆς, *diuinæ & vt ita loquar deiformis vitæ:* quæ vitalem vim suam benignè in ea dispergit, quibus velit esse consultum. Quem locum exponens S. Maximus ait cor veluti centrum esse, quod primò vitam suscipit, & auctore S. Basilio primò creatur, deinde velut è centro in omne corpus vis & vita funditur. Ita enim facit cor ad animam, quæ vitæ nostræ materia est, vt prisci Vates animæ receptaculum esse cor significaturi, id hieroglyphicè animæ ventrem appellarint; atque ita intelligendum esse illud apud Ieremiam: *Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo.* Hesychius ait: Nam quem ventrem? ipse subinfert: *Et sensus cordis mei conturbati sunt.* ideoque intestina huiusmodi aquâ lota offerre admonemur in holocaustum, hoc est abditas latentesque cogitationes eluere, & diligenter abstergere. Ita Pierius lib. 34. Hieroglyphicorum. (Ier. 4, 19.)

Viri sancti licitè interdum seipsos laudant. Ceterùm ex hoc Iobi textu liquet viros planè sanctissimos de se interdum res laude dignas enuntiare, non eas modò quæ virtutum culturâ studióve parantur, verùm etiam quæ inter naturales dotes recensentur: qualis est ingenij perspicacitas. At hæc laus multis ex capitibus in Iobo honestatur; neque passim ad alios deriuanda, vti prudenter monet Ioannes à Iesu Maria.

4. Qui deridetur ab amico suo sicut ego, inuocabit Deum, & exaudiet eum: deridetur enim iusti simplicitas.

Durissimum est derideri ab amicis. Durum est ab alijs derideri & grauibus exagitari conuitijs: quod si id ab amicis homini contingat, à quibus solatium doloris & inopiæ subsidium sperabat, multò durius: quare inuocabit vltorem Deum, neque surdis orationem illam auribus accipiet; quia iniustè patitur simplicis innocentia, cuius ipse tutelam & patrocinium sumpsit. Ita Sanctius noster. Non legerat adhuc Iobus quæ de pauperum & miserorum afflictione Scriptura aut prodit aut præcipit; quia illius ætas diuinarum Scripturarum monumenta præcessit: sed notat, vt apparet, diuinum ingenium, & ab illo interiùs afflatus, aut rerum experientiâ edoctus, nouerat quantæ Deo curæ atque studio fuerit pauperum & miserorum vexata conditio; quámque facilè inclamatus audiat, & intentos inimicorum stimulos retundat, atque in aduersariorum exitium destinatò conuertat. Id sanè dixit posteà Deus Moysi: *Aduenam non contristabis, neque affliges eum, &c. Vidua & pupillo* (eadem est ratio de miseris alijs) *non nocebitis: si læseritis eos, vociferabunt ad me; & ego audiam clamorem eorum: & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ & filij vestri pupilli.* Id quod etiam Ecclesiasticus innuit monens ne fiat: *Non irrideas hominem in amaritudine animæ: est enim qui humiliat & exaltat circumspector Deus.* Turpe ergo & inhumanum est quemlibet hominem in luctu iacentem irridere; immane verò & ferinum & irridere, & contumelijs vexare. Quod quantum Deo stomachum moueat ex infinita eius & misericordia & clementia erga homines afflictos facilè apparet. Dei enim mos est derelictos supplicantes exaudire atque propugnare: non fert vt derideatur iustorum sinceritas, vitæve simplicitas quasi fatua contemnatur, cùm Dei sapientiâ sit plena. *Simplicitas* hoc loco idem est quod vitæ integritas, nullo dolo, hypocrisi artificióve fucata: cui familiare est multa, quæ à politicis hominibus ingeniosè curantur, minimè exquirere, & affectationem omnem procul arcere. Et hæc profectò simplicitas rarum integritatis argumentum in Iobo ipso prædicatur: cui ob id fortassè insultatum est, quòd maiestatem & sapientiæ ostentationem neutiquam affectaret: quo certè morbo verosimile est tres illos viros laborasse. (Exod. 22, 21. — Eccli. 7, 12. — *Deus miserorum patronus & defensor.* — *Ferinum est afflictis insultare.* — *Deus non patitur simplicitatem opprimi.* — *Simplicitas idem est quod vitæ integritas.*)

5. Lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum.

Vir iustus qui in hoc sæculo est quasi lampas contempta, in die iudicij lucebit splendidius. Virum iustum à superbis & diuitibus huius sæculi despectum eleganter comparat faci neglectæ ac contemptæ, quæ seruatur ad tempus diuino consilio designatum; quo clarissimè & luculentissimè in sublimi loco constituta præluceat. Conqueritur hoc loco Iob se opinione trium diuitum amicorum despicabilem quamdam facem, abiectam & squallentem esse; at sperat parári se nunc exercitio dolorum & laborum, vt statuto tempore clariùs elucescat. Et quidem tempus hoc præstitutum in Iobo duplex fuit, scilicet illud secundæ prosperitatis, in quo multò quàm anteà splendidiùs claruit, & nouissima dies, vbi beatissimâ & sempiternâ Dei luce fulgebit. quod ad iustos omnes nunc despectos deriuari potest. Iustus enim aduersa patiens est lucerna intrinsecus ardens & lucens, sed exteriùs contempta à diuitibus superbis, parata tamen vt tempore statuto iudicij computetur inter gloriosos sanctos filios Dei, iuxta illud: *Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum.* Impij verò quid? *Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum & in similitudinem improperij: nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est,* &c. (Sap. 5, 1.)

Lampas ab impijs contempta coram Deo ardet & lucet. Sanctus itaque Iob quamlibet sanctarum animarum lampadem contemptam appellat, quia scilicet impiorum hominum cœtus eam apud Dominum despicabilem existimat, cùm tamen sit lampas minimè vacua, sed plena oleo, quæ apud Deum & homines ardet & lucet; quam Dominus velut diuitem, & ad nuptias cum æterno Rege ineundas paratam, ab ingressu sui thalami non excludit: lampas Ecclesiæ data, vt eam splendore illuminet, & opum abundantiâ condecoret. Sicut enim mundo corporeo duo luminaria, maius & minus, Sol videlicet & Luna, lumen & decorem impertiunt; ita hæc lampas, anima nempe perfecta, Ecclesiæ aut congregationi, in qua viuit, splendorem & pulchritu-

chritudinem tribuit. Hanc lampadem iniqui contemnunt, & nullius valoris æstimant; quia pressuris & tribulationibus patere conspiciunt.
Sancti hic despiciuntur, vt posteà exaltentur. *Sæpè namque contingit* (inquit D. Gregorius lib.10. Moralium cap. 17.) *vt electus quisque, qui ad æternam felicitatem ducitur, continuâ hîc aduersitate deprimatur, non hunc rerum abundantia fulciat, non dignitatum gloria honorabilem ostendat, nulla ei obsequentium frequentia suppetat, nulla hunc humanis oculis vestium pompa componat; à cunctis verò despicabilis cernitur, & huius mundi gloriâ indignus æstimatur: sed tamen ante occulti Iudicis oculos virtutibus emicat, vita meritis coruscat*, &c.

Sanctitatis diuitiæ per tribulationes conteguntur, ne pereant. Sed quare exteriùs non lucet? Quia Dominus sanctitatis diuitias, ne ab inani gloria aut ab alio effectu elationis illidantur, tegumento tribulationis abscondit. Prudentiæ enim est, in itinere res pretiosas operire, & viles atque abiectas ostentare, ne quod charissimum est aut occultus latronum dolus aut aperta violentia surripiat. Ita quoque ad admirabilem sapientiam Dei pertinet, diuitias perfectorum in hoc mortalitatis itinere laborum operimentis munire, ne eas insultus aduersariorum rapiat, & sanctos Dei virtute pauperes & vacuos derelinquat. Ad hoc respexit Dauid, cùm in persona sanctorum
Psal. 59, 3. dixit: *Deus repulisti nos, & destruxisti nos; iratus es, & misertus es nobis.* videtur enim eos à se repellere, & malis illatis destruere; videtur iram in illos exercere, & indignatione punire; at reuerà illorum potiùs miseretur, dum suorum opes tribulationibus contegit, & de ipsorum nouis profectibus & sanctitatis augmento hilarescit. Quamuis autem istæ sanctorum opes Deo disponente iam lateant, non tamen omnino, sed vt lucerna in lampade latent. Sicut enim lux lampadis ita opaco corpore absconditur, vt tamen per rimulas aliquatenus videatur; sic thesaurus sanctitatis per patientiam & æquanimitatem ostenditur, dum tribulationibus operitur. Iam tentatio virum perfectum impugnat, iam persecutio impedit, iam ægritudo corporalis angustat; sed quasi per lampadis rimulas elucet in facie cordis tranquillitas, in sermone mentis lenitas, & in omnibus cum diuina voluntate conformitas, quæ à quolibet sapiente cunctis mundi diuitijs præfertur, & supra vniuersos thesauros æstimatur. Ad huiusmodi enim homines dici-
Philip. 2, 15. tur: *Lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes ad gloriam meam in diem Christi.* Videtur autem Paulus his verbis Philippenses laudare, eò quòd cùm sint luminaria in medio nationis prauæ, tamen lucem hanc continent ad tempus statutum, nempe ad diem Christi. neque enim ipsi gloriam suam prædicant, sed
2. Cor. 3, 13. potiùs occultant: *Sicut Moyses*, ait Paulus, *ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israël in faciem eius.* Alludit autem
Exodi 33, 29. ad radios, qui è facie Moysis cùm de monte descendit emicabant. Vbi notandum priùs quidem Moysem ignoralle suam faciem radiare. sic enim habet textus: *Ignorabat quòd cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini:* siue, vt Septuaginta transtulerunt, Οὐκ ᾔδει ὅτι δεδόξασται ἡ
Ibid. 33. ὄψις τοῦ χρώματος τοῦ προσώπου αὐτοῦ, *Non sciebat quia glorificatus est aspectus cutis faciei suæ:* quod vbi agnouit: *Posuit* (inquit Scriptura) *velamen super faciem suam.* Ad quem locum pulchrè Oleaster: *Norunt*, inquit *homines, imò & inflatâ buccâ prædicant dona quæ habent, aut potiùs se habere à Deo putant, dolentque si non viderint prædicari; Sanctus verò iste nescit: imò cùm alios admirari videt velamine faciem operit*; modestiam vtique seruandam docens.

Allegoricè *lampas contempta* Christus intelligitur; qui contemptus fuit ab Herode & Pilato, à principibus sacerdotum & primoribus Iudæorum, quibus scandalum erat, sicut & Gentibus stultitia: parata tamen est reuelari tempore statuto, non solùm in die Iudicij, quando omnibus clarè eius splendor apparebit, sed etiam in hac vita, in loco & tempore à Deo statuto humilibus manifestatur, & fit illis lampas ignis atque flammarum, illuminans per fidem & accendens per charitatem, ita vt tantò pluris eum faciant, tantoque ardentiùs diligant, quantò eum vident pro ipsis magis spretum & neglectum: & vulnera eius, quæ incredulis sunt velut nigri carbones, fidelibus sunt sicut prunæ & carbones ignis splendentis, qui omnem culpæ nigredinem à corde tollunt, ipsumque splendidum reddunt per gratiam ardensque per charitatem. Plures aliàs easque diuersissimas huius loci translationes & expositiones vide apud Sanctium nostrum atque Pinedam. *Christus fuit lampas contempta in passione.*

6. Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant Deum, cùm ipse dederit omnia in manus eorum.

Insinuauerat Iobus amicos illos suos ex eo esse hominum genere, qui cùm diuites essent ipsum tunc inopem aspernarentur, præsertim quòd egestatem hanc peccati pœnam interpretarentur. Sed benè probat Iob inopiam per se non esse peccati pœnam, nec efficere viros iustos neglectu dignos; quemadmodum è contrario rerum opulentia terrenarum per se non est virtutis merces, & homines scelestos nequaquam honore dignos reddit. Huc accersit exemplum prædonum; qui cùm impij sint, tamen opibus abundant: quos nemo sanæ mentis non despicabiles ducit, etiam dum domos suas aut tentoria spolijs implent, & in Deum prædæ permissorem procaciter insolescunt. Illa verò verba, *Audacter prouocant Deum*, subintellectam claudunt vltionem Dei prædonibus inferendam. quasi Iobus sic enuntiaret: Ego nunc inopiâ premor, neque careo spe boni exitus præstituto tempore successuri; è contrario grassatores multi nunc diuitijs abundant, & timore diuinæ indignationis concutientur. Quid ergo mihi obsit penuria? aut quid illis prosit opulentia, cùm inopia & opes iustis & reprobis communes sint? *Impij sæpè opibus abundant.*

Aliter prædonum nomine Reges improbi & potentes significantur: vel quòd ipsi reuerà tamquam insolentes prædones alienas inuolent in fortunas; vel saltem, quòd cùm suas sibi opes arrogent, quas Deo acceptas referre debuerunt, perinde se habent, ac si eas omnino prædarentur: hi igitur, vt D. Gregorius ad hunc locum docet, *eo magis contra Deum eleuantur, quò magis* *Abundantia facit homines insolescere etiam in Deum.*

magis ab eius largitate contra meritum ditantur. Sic enim ex abundantia insolescit homo, vt non solùm audeat humana iura conculcare, sed etiam temerare diuina, neque solùm aduersus creaturas, sed etiam aduersus ipsum creatorem obarmetur.

Nota sanè est diuitum superbia, quam etiam omnium temporum Sapientes notarunt. Est Cyrilli in Canticum Habacuc verissimum illud acroama cedroque dignum, Ἐν εὐπραγίαις τὸ πλεονέκτημα: *Vbi fortunæ maiores, ibi superbia.* Elegantissimè S. Augustinus Serm. 5. de Verbis Domini, cùm omne pomum, granum, lignum habere suum vermem dixisset, vermem diuitiarum ait esse superbiam. Hi ceterique Patres, qui sapientissimè ea de re disputauerunt, non modò è quotidiana experientia, verùm etiam è liquido Apostolorum fonte dictum hauriunt. Nam D. Iacobus, qui suis monumentis diuina panxit, opes eâ causâ nuncupauit *superbias*, vt vult S. Thomas: *Nunc*, inquit, *exultatis in superbijs vestris*, hoc est in diuitijs, quibus solent homines superbire. Hinc S. Paulus scribens ad Timotheum diuitibus huius sæculi præcipiendum esse monet μὴ ὑψηλοφρονεῖν, *non sublime sapere*; hoc est, non elatè, superbè, gloriosè de se prædicare & sentire. Ita certè fieri solet, vt bonis tumidi, & abundantissimâ copiâ fortunarum, vt domini aliorum gestiant, & efferantur insolenti fastidio, quasi in apice fortunaræ vitæ positi; & quod inde sequitur, aliorum hominum conditionem despiciant: sed non modò altos illi spiritus gerunt, & ostentatores fiunt gloriosi, quod tolerandum fortè in potentibus videatur; sed longè illud est grauius, quòd euadunt inhumani, crudeles, ferrei, qui alienâ calamitate non commoueantur, & damnum aliorum prædam suam faciant. Quare S. Ambrosius in obitu Satyri eiusmodi homines *accipitres pecuniæ* vocat; sed Ezechiel grauiùs *lupos*, qui prædâ & sanguine recreentur: illos eosdem, cùm Michæas vellet symbolis suis diuinitus adumbrare, *paliurum* pingit. *Qui optimus in eis est, quasi paliurus.* Quod emblema D. Hieronymus egregiè in hunc modum illuminauit: *Paliurus pungens & retinens: pungens appropinquantem sibi & adunco dente comprehendens.* Malus planè durusque vicinus auarus est; quem habendi sitis facit lupum alienis facultatibus inhiantem ac pungentem, & aduncum paliurum: sæpè enim æquitate contemptâ, & posthabitis legibus tum diuinis tum humanis, rapit non sua; & dum benè sibi sit, quàm malè sit alijs, non admodum curat; cùm sæua & impotens illa animi affectio humanitatem omnem eiecerit. Itaque Aristoteles lib. 1. Ethicorum cap. 3. ait illum, qui studio augendæ quærendæque pecuniæ ducatur, βίαιον, *violentum*, asperum, importunum.

Opes sunt superbiæ fomes.

Iac. 4, 16.

1. Tim. 6, 17.

Auari sunt truculenti.

Ezech. 22, 27.

Mich. 7, 4.

Sed in dictis Patrum est longè maior & grauitas & auctoritas: nam eam ob causam D. Chrysostomus in Oratione, Quod nemo læditur nisi à seipso, auaritiam nuncupat ὠμὴν καὶ ἀπάνθρωπον δέσποιναν, *crudelem & inhumanam dominam*, eorum, quos sub iugum veluti suum duxerit. Et dignus illius scholâ magisterioque discipulus Isidorus Pelusiota lib. 3. Epist. 209. eamdem illam inflammatam auri & argenti cupiditatem, quâ diuinus amor tollitur, vocat ὠμὸν καὶ τυραννικὸν ἔρωτα, *crudelem & tyrannicum amorem*. Denique ne in singulis immorer, dici potest, auaritiam esse complexum omnium vitiorum & humanæ malitiæ consummationem. Quod è diuinis Litteris potest intelligi. Nam primo libro Regum, vbi in Vulgata nos habemus, *Declinauerunt post auaritiam*; Septuaginta velut viiij vim interpretantes aiunt: Καὶ ἐξέκλιναν ὀπίσω τῆς συντελείας: *Et declinauerunt post consummationem*, quasi auari sint in omni genere perfidiæ & improbitatis consummati. Sanè Paulinus bonorum gemma Pontificum, & diuinâ mente præditus, Epist. 2. auaritiam non arcu, telo & sagittis, sed criminibus armatam videtat; cuius hoc habet elogium: *Quæ vna omnibus armata criminibus vel si sola nos capiat, & zabulo ad malitiam & homini ad mortem sufficit.* Notabile dictum & mirandum. Ait ille vir sanctissimus, qui opibus abundauerat, & hominum studia exquisitissimè cognorat, hoc vnum vitium improbissimi dæmonis malitiam & studium eripiendæ nobis vitæ & salutis æquare; sufficere hanc pestem ad virtutum omnium chorum euertendum, ad inducendum quodlibet scelus, ad perennem animi morbum, ad interitum. Nec sibi dumtaxat alijsque exitio sunt auari; sed insuper (inquit Iob) *audacter prouocant Deum*: in cuius locum, proh nefas! inducunt tetrum & abominandum idolum Philargyriam, Plutum, Mammonam, cui supplices diuinum honorem impertiant. Sic auari caput est delubrum impio cultu & perfidiâ consecratum, vbi vetusta insanorum hominum superstitio renouatur. Scribit enim D. Augustinus lib. 4. de Ciuitate cap. 21. Deam pecuniam à veteribus cultam fuisse; sed negat tamen templum habuisse Iuuenalis Satyrâ 1.

Crudelis auaritia tyrannis & malitiæ consummatio.

1. Reg. 8, 3.

Auari prouocant Deum, & Pluti idolum ei præferunt.

——— Etsi funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Quò detestabilius est auarorum scelus & vecordia, qui huic idolo in lectissima sui parte cellam dedicant: ipsi victimæ, ipsi aræ, ipsi popæ & agones litant, cor pecuniæ vt hostiam coronatam feriunt, animi vires atque omnem contentionem immolant; vero Numini Plutum anteferunt, ipsam Mammonam non farre & saliente micâ, sed cruore & vsurâ vitæ propitiant. Tunc vtique virtutes omnes eijciuntur, & in primis nobilissima & pulcherrima Religio, quam impius opum amor eiurat, vt profano & scelerato cultu fictum Numen à dæmone subornatum veneretur: hoc enim agitur, si Doctori Magno credimus, in quo Deus loquebatur, sancto Paulo inquam, qui infandam illam habendi cupiditatem non dubitauit nominare *simulacrorum seruitutem*, vel, vt in Græco est, *idololatriam*; quam verissimè Tertullianus lib. de Idololatria cap. 1. *principale crimen generis humani vocat.* Nihil enim detestabilius eo scelere cogitari potest, nihil maiori supplicio dignius, quàm vt quisquam procreatis à Deo rebus, auro, gemmis, fundo, palatijs summum honorem adhibeat cum inexpiabili veri Numinis iniuria; cuius minas illudit, pollicitationes contemnit, iusta denique pro nihilo putat, atque incredibili vesanæ mentis audaciâ deridet. Ita Cresollius lib. 4. Mysta-

Colos. 3, 5.

Myſtagogi cap. 31. vbi auaritiæ idololatriam pluribus proſequitur.

7. Nimirum interroga iumenta, & docebunt te; & volatilia cæli, & indicabunt tibi.

8. Loquere terræ, & reſpondebit tibi; & narrabunt piſces maris.

Creaturæ conditorem ſuum prædicant.

Magnam, inquit, vos & ſolos exiſtimatis ſcientiam aſſecutos, eamque quaſi vobis tantùm notam alios docere vultis: cùm tamen hæc ab animantibus, quibus nullus ineſt rationis vſus, ediſcere poſſimus; qualia ſunt iumenta, quorum notus ſtupor, quæ gradiuntur in terra, & volucres cæli, quæ aërem tranant; imò & terra ipſa, quæ non rationis ſolùm expers eſt, ſed & ſenſus, & vitæ. Ipſi etiam muti piſces, qui in maris profunditate ſua ſibi domicilia locarunt, creatorem ſuum prædicant. Quibus verbis incipit Iobus oſtendere quæ digerenda ſuſcepit, ne ipſius amici ſoli ſibi ſapere viderentur: incipit verò acriter, & non eis gloriandum euincit, cùm res planè omnibus peruias licet faſtu grandi deprompſerint, quas vel ex infimis etiam creaturis vnuſquiſque poſſit percipere, qui mentis oculos ad communium rerum conſiderationes adiecerit.

Dei bonitas & potentia in mundi opificio relucet.

Mundi enim pulchritudo, ordo mirabilis procreatarum à Deo rerum, quotidianus vſus & commoda, vis, efficientia, aliaque miranda, quæ in minimis quoque rebus elucent, theatrum veluti quoddam expandit, vbi ſingularis Numinis potentia bonitaſque triumphent: quod iucundiſſimum animo ſpectaculum eſſe ſolet. Ad illud autem genus meditationis ipſe mundi atque omnium rerum fabricator Deus per Vatum ſuorum Oracula nos inuitat. Sic enim diuini Spiritus inflammatione atque inſtinctu loquitur Sapiens: *Mundum tradidit diſputationi eorum.* Vbi nomine diſputationis non intelligit curioſorum inter ſe concertationem & συζήτησιν, cùm variæ ſectæ Philoſophorum contrarias de rebus opiniones tuentur atque defendunt; ſed profundam animi cogitationem, meditationem intimi cordis circa res, quæ mundum hunc varietate ſuâ & compoſitione diſtinguunt.

Eccle. 3, 11.
Mundus datus diſputationi hominum.

Quod diſertiùs è Græca verſione poteſt intelligi, Τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν: *Sæculum dedit in corde eorum.* Quo eodem modo in Hebræo fonte locus idem concipitur.

Res creatæ in creatoris notitiam nos ducunt.

S. Gregorius Nyſſenus præclarè exponens illam ſententiam ait æuum, hoc eſt omnia quæ in æuo ſeu in omnibus ſpatijs ac interuallis durationis facta ſunt, dediſſe Deum cordi humano ad bonum, vt per magnitudinem & pulchritudinem creaturarum contemplemur eum qui fecit illas. Itaque S. Baſilius Hom. 1. in Hexaëmeron mundum eleganter appellat διδασκαλεῖον καὶ παιδευτήριον τῶν ψυχῶν, *commune quoddam animorum auditorium*, exedram ſapientiæ, vbi admirabilia doceantur. Quem opinor ſecutus Piſides in Hexaëmeron σχολὴν κτισμάτων, *creaturarum ſcholam* nominauit. Atqui nihil eſt in hac rerum vniuerſitate tam minutum (ait Ariſtoteles lib. 1. de Partibus animalium cap. 3.) tamque vile aut abiectum, quod non cùm ingentem in animis noſtris ſciendi pruritum excitet, tum verò in ſtuporem nos rapiat & auctoris ſui commendationem. Et quod Heraclitum Tarentinum dixiſſe ferunt, cùm in caſam quamdam furnariam diuertiſſet: Introite, ſunt hîc etiam Dij. hoc in minimis etiam naturæ operibus ſentiendum, in quibus multiplex radius diuinæ perfectionis elucet. Nam, vt rectè notat S. Bernardus Serm. 3. de Pentecoſte, *potentiſſimè ex nihilo omnia, ſapientiſſimè pulchra, benigniſſimè vtilia ſunt creata.* Quod confirmans D. Auguſtinus in Sententijs ſent. 141. *Nec auctor*, inquit, *excellentior eſt Deo, nec ars efficacior Dei verbo; nec cauſa melior eſt, quàm vt bonum creetur à bono.*

Codex S. Antonij rerum natura.

Effecit hæc naturæ præſtantia, vt B. Antonius ille vaſtæ ſolitudinis cultor ſic vniuerſitatis huius amœnitate caperetur, vt cùm quidam ex illo ſciſcitaretur, cur tam paucos ac propè nullos apud eum libros conſpiceret, reſpondiſſe dicatur; Hæc mundi ſpectacula ſic animum ſuum oblectare, nullum vt aliud librorum adminiculum deſideraret; hîc inuenire ſe ſtudium amœniſſimum, quo ſemper caperetur, nec vmquam ſatis caperet; *Codicem ſuum* eſſe rerum naturam, in quibus verba Dei legere conſueuiſſet. Sic Leo Magnus Pontifex Maximus Serm. 7. de ieiunio decimi menſis elementa mundi vocat *publicas paginas*, quibus erudimur.

Elementa ſunt quaſi quatuor Euangelia.

Et alio quodam in loco ad eruditionem noſtram ait omnia elementa ſeruire, *dum per ipſius mundi cardines quaſi per quatuor Euangelia inceſſabili tubâ diſcimus quod & prædicemus & agamus.* Eadem ferè ſunt apud S. Proſperum lib. 2. de Vocatione Gentium cap. 1. qui in paginis elementorum & voluminibus temporum diuinæ inſtitutionis communem doctrinam legi prodique monet. Adijciendi ſunt igitur oculi ad librum vniuerſitatis, ne quis doctrinarum ignorationem aut librorum inopiam cauſetur.

Philoſophi etiam ex mundi codice ſuam doctrinam hauſerunt.

In eo libro non modò S. Antonius, Bernardus, alijque Eccleſiæ Dei lumina, verùm etiam & ſummi Philoſophi multa miranda & egregia didicerunt. Quare Athenagoras ſcriptor vetus Platonem ait, cùm in huiuſmodi conſiderationem incubuiſſet, mundum appellauiſſe τέχνην τοῦ θεοῦ, *Dei artificium*, in quo diuinæ ſapientiæ lumen oſtendiſſet. Illo ſtudio gemmei libri atque pulcherrimi vſi olim ſapientes, ad arcana Dei cognoſcenda penetrauerunt, & ad ſempiternam eius virtutem & diuinitatem, vt ait Apoſtolus. *Rom. 1, 20.*

Prou. 1, 20.
Sapientia Dei in vniuerſo clamitat, & publicè docet.

Sed non eſt opus vt in antiquos Sophos intueamur, qui euanuerunt in cogitationibus ſuis, nec cognitum è mundi opificio Deum glorificauerunt, cùm in noſtris habeamus huius meditationis & inuitamenta & exempla. Diuinitus illud à Salomone mihi dictum videtur: *Sapientia foris prædicat*, vel, vt eſt in Hebræo apud Caietanum, *Sapientia foris cantabunt*. Breue Oraculum eſt, ſed inſigne, tribus verbis vt pyropis illuminatum atque diſtinctum, quæ operæ pretium eſt attingere. *Foris* cùm dicit, extra hominem eſſe multa ſignificat ſparſa vbique terrarum, quæ reconditam ſapientiam contineant. Vnde paulò pòſt ſequitur de ſapientia: *In plateis*, vel, vt eſt in Hebræo, *In latitudinibus dat vocem ſuam*. Nam intueamur hunc omnem

omnem mundi complexum, quàm longus & latus est, ab oriente Sole ad occidentem, à polo Arctico ad Antarcticum, plena omnia sunt magni Opificis admirabilitate, & nihil vacuum sapientiâ. Itaque mihi considerate dixisse videtur Salomon numero multitudinis, *Sapientia foris cantabunt*: vt intelligamus, in omni re atque loco multiplex nobis artificium à diuinæ mentis sapientia obijci & proponi ad intuendum: vt intelligentiam acuentes, & singula considerantes, vtilia documenta capiamus. Illæ verò sapientiæ notæ tam in oculos incurrunt, tamque animum excitare possunt, vt *cantare* dicantur, & tantùm non maximâ & clarissimâ voce in omnium auribus inclamare, vt rerum omnium architectum & agnoscamus, & veneremur, & pectore omni amemus. Sed quod in Hebræo est *cantare*, apud nostrum Interpretem est *prædicare*, apud Septuaginta ὑμνεῖσθαι, *hymnis, cantu & laudatione prosequi*. Illa enim quæ videmus omnia è tenebris & nihilo educta tantâ naturæ varietate, vi multiplici, dotibus longè disparibus instructa, magnam illam Creatoris potentissimamque manum concelebrant, fontem illum & thesaurum, veriùs dicam infinitum in omnem partem bonorum Oceanum vndique exuberantem, alto quodam & vocali silentio concinunt & in laude ponunt, vt verissimè fuerit dictum: *Sapientia foris prædicat*. Vbi Sapientia foris ludens in creatis rebus quodammodò pingi videtur instar Mesochori aut Chorodidascali vocum peritissimi, in Musica excellentis, quæ non modò cantat, prædicat, ὑμνεῖται; sed omnes vniuersi naturas ciet ad mundi auctorem summum plenissimo & dulcissimo concentu laudandum: aut tenere manu veluti Timothei cuiusdam lyram auream que testudinem; cuius neruæ sint beati spiritus, & cælestes orbes atque lumina; hypate verò terra, mare, elementa; mediæ chordæ reliqua. Quæ tanto artificio compositæ sunt atque tensæ, atque ita omnes consentiunt, vt suauissima oriatur symphonia Numinisque prædicatio. Itaque Orpheus in hymnis mundum esse aiebat musicam, & mirabilem symphoniam quæ Demiurgum laudet: Athenagoras autem in Apologia eumdem appellat ἐμμελὲς ὄργανον, ἐν κινούμενον ἐν ῥυθμῷ; *concinnum & musicum organum, quod mouetur numerosè*. Cuius aspectu incitamur, vt præstantissimum illum opificem, qui tangit fides, & iucundam modulationem è dissimillimis naturis velut sonis efficit, studio omni & religione veneremur. Vnde subdit:

Creatura hymnis & concentu quasi musico Deum laudant.

9. Quis ignorat, quòd omnia hæc manus Domini fecerit?

10. In cuius manu anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.

Natura lumine notum est, res omnes à primo aliquo principio, scilicet Deo, ortas esse.

Quis, inquit, tam est stupidus atque amens, qui ignoret, aut dubitet hæc omnia à Domino fuisse formata, & ipsius benignâ prouidentiâ conseruari? Qui quâ facilitate fecit omnia, eâdem posset vniuersa dissoluere, cùm in ipsius manu posita sint; à qua vt vitam habent, sic etiam interitum timere debent. Ex qua Iobi sententia per se notum est omnia fuisse à Deo facta: nam exploratum est rem nullam posse à se oriri. Siquidem causa & effectus opposita sunt, sine contraria, vt pater & filius. Nam ea quæ cum aliquo conferuntur relatiuè opponuntur; quare in eamdem rem conuenire non possunt. Non potest igitur esse vt vllum animal à se oriatur: nam causa & effectus in eodem dicerentur. Omnia verò animalia constat esse orta, cùm omnia consenescant & occidant. Oportet igitur aliquem esse causarum exitum: nam infinitum esse causarum progressum Physici fieri non posse demonstrant. Ad aliquod igitur animal vniuscuiusque patrem quærendo venire oportet, quod non ex alio sit animali natum, sed à Deo factum. Terram etiam & mare ceteraque à Deo effecta esse eâdem rationis viâ Philosophi cognouerunt. Nec quòd aliqui de hoc dubitauerint impedit, quò minùs id per se notum & exploratum sit. Nam nonnulli etiam de illo omnium certissimo & apertissimo principio dubitarunt: *Quodlibet vel est, vel non est*. Multi etiam lignum & lapidem Deum esse putarunt. Siquidem corrupti deprauatique hominum animi multas absurdissimas opiniones attulerunt. Rectè ergo de ijs qui sano sunt iudicio Iob dicit: *Quis ignorat, quòd omnia hac manus Domini fecerit?* Pulchrè ad hoc propositum S. Augustinus lib. 3. de Libero arbitrio cap. 23. *Reuerà*, inquit, *si piè ac diligenter attendas, omnis creaturæ species & motus, qui in animi humani considerationem cadit, eruditionem nostram loquitur, diuersis motibus & affectionibus quasi quâdam varietate linguarum vndique clamans atque increpans, cognoscendum esse Creatorem*. Idem sanctus Doctor lib. 11. Confessionum cap. 4. *Ecce sunt cælum & terra, clamant quòd facta sint: mutantur enim atque variantur. Quidquid autem factum non est, & tamen est; non est in eo quidquam quod antè non erat; quod est mutari atque variari. Clamant etiam quòd se ipsa non fecerint, ideò sumus, quia facta sumus. Non ergo eramus antequam essemus, vt fieri possemus à nobis. Et vox dicentium est ipsa euidentia. Tu ergo Domine fecisti ea qui pulcher es; pulchra sunt enim: qui bonus es; bona sunt enim: qui es; sunt enim. Nec ita pulchra sunt, nec ita bona sunt, nec ita sunt sicut tu Conditor eorum, cui comparata nec pulchra sunt, nec bona sunt, nec sunt*, &c.

Omnis creatura clamat creatorem Deum.

11. Nónne auris verba diiudicat, & fauces comedentis saporem?

12. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.

Hic locus varias admittit explicationes, neque facile est statuere, quænam illorum sit germana, aut germanæ propior. S. Chrysostomus & Olympiodorus in Catena sic exponunt. quasi dicat: Sicut ea quæ sensibilia sunt externo sensu statim percipiuntur; ita etiam quæ intelligibilia sunt, modò quis velit animum intendere, intellectu facilè capi; qualia sunt Dei opera & eorum

auctor Deus; vsu præsertim & experientiâ longæ ætatis accedente, quæ Iobo iam tum septuagenario maiori defuisse minimè videtur. Cui subscribens sanctus Thomas putat hîc agi de cognitione Dei, quam homo ex rerum sensibilium contemplatione & cognitione venatur. *Inuisibilia enim ipsius* (inquit Paulus) *à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.* Et quia antiqui multa audierunt videruntque, & aliorum sensuum vsu perceperunt, maiorem quàm alij scientiam consecuti sunt; & ideò additur, *In antiquis est sapientia*, &c. Quæ explicatio mihi cum Sanctio maximè placet; quia neque ipsa extorquetur à textu, & optimè cum Iobi sensu congruit, qui ex creaturis cognosci posse Deum proximè dixerat. Hæc porrò omnia eò spectant, vt intelligant tres illi viri, qui magnam sibi sapientiæ laudem arrogabant, alios etiam attentione mediocri obtinere posse quod sibi aut solis aut cum paucis concessum esse arbitrabantur. Quamuis enim ita se res habeat, quòd integra & matura ætas multùm adferat prudentiæ; tamen est hominibus iudicium à natura datum, quo possint de rebus iudicare, licet non multùm sint ætate progressi; sicut etiam iuuenum aures sermones audiunt, & palatus gustat saporem. Quia igitur amici Iobum ad senes & antiquos homines ablegauerant, paulò antè dixit hæc tam plana & perspicua esse, vt non senes & antiquos homines, sed iumenta & volatilia satis sit interrogare: nam ipsa de huiusmodi nos rebus docebunt; quæ ita patent, & in promptu sunt, vt ea quæ sub aures, palatum & alios sensus cadunt; ideoque non opus sit eâ sapientiâ, quæ in antiquis reperitur, & longo tempore comparatur, sed mente & ratione tantùm, quæ in singulis hominibus reperitur. Quid autem homines, dum creaturas interrogant, didicerint statim explicat dum ait, quid ex varia creaturarum natura atque operatione, & rerum omnium admirabili ratoque concentu, de illarum sapientissimo atque potentissimo architecto cognouerint. & ideò subdit:

Rom. 1, 20.
Cognitio Dei ex creaturis.

13. Apud ipsum est sapientia & fortitudo, ipse habet consilium & intelligentiam.

Hæc est conclusio, quam ex naturæ principijs demonstrauit esse planissimam & omnibus per se notam. Vis autem rationis à Iobo contextæ est eiusmodi: Paulò antè dixerat in Dei manu omnem animam esse: ex quo suauiter ducitur argumentum ad asserendam Dei sapientiam. Si enim ipsemet Deus sensibus hominis, à quibus petitur cognitionis origo, contulit virtutem ad obiecta discernenda; si post eam rudem sensuum cognitionem homines ætate prouectos per intellectus exercitium multiplicemque rerum obseruationem ad insignem sapientiam speculando & eximiam prudentiam agendo promouit; porrò asserendum est, largitorem sensitiuæ ac intellectualis, speculatricis ac practicæ notitiæ eâ perfectione minimè carere; quin potiùs asserendum sublimissimâ sapientiâ, fortitudine, consilio, intelligentiâ præstare: sapientiâ, vt omnia pernoscat; fortitudine, vt vi fortissimâ quæ præ-

Creatura Dei sapientiam, fortitudinem, consilium & intelligentiam demonstrant.

nouit efficere valeat; consilio, vt miris ac prudentissimis modis omnia flectat quò velit; intelligentiâ, siue intellectuali visu perspicacissimo, vt omnia creata circumspiciat penetretque, neque extra prouidentiæ suæ metas aberrare permittat.

Mysticè, sapientia, fortitudo, consilium & intelligentia quatuor sunt equi, qui currum triumphalem diuinæ prouidentiæ trahunt: ante quem currum captiui in triumphum aguntur, & toti mundo spectandi ridendique proponuntur superbi consiliarij, iniusti iudices, impij Reges, inglorij Sacerdotes: de quibus agit versibus sequentibus. Ita Tirinus noster.

Ceterùm ad sensum Iobi, hæc in primis mundi insatiabilis pulchritudo, in qua tanta est omnium rerum & concinna in maxima varietate compositio & insignis ornatus, sat declarat magnitudinem sapientiæ, quam esse in artifice oportuit. Quo maximè modo cùm antiqui diuinæ mentis cognitionem non leuiter percepissent, hymnis & præconio suo Demiurgum celebrauerunt: quem ea de causa Philo πάνσοφον, *omnigenâ præditum sapientiâ* nominauit; Pindarus ἀριστότεχναν, *præstantissimum artificem*. Magnificentiùs Areopagita Dionysius cap. 5. de Diuinis Nominibus, cùm eamdem sapientiam titulis multis clarissimis exornat, vocat ὑπέρσοφον σοφίαν, *sapientiam omni sapientiâ superiorem*. E naturæ autem operibus, vt notis vestigijs, licet illam aliquâ ratione intelligere: nam omnia quæ mundi complexu tenentur, *in numero, pondere & mensura* confecit; hoc est, eo molimine sapientiæ, eâ consilij luce & mirandâ moderatione, quâ maior cogitari nequit. Et quemadmodum videmus Solem naturæ suæ bonitate radios vndique spargere suos, & caloris sui diuitias vltrò fundere; sic immensa illa sapientia infiniti sui luminis scintillas mittit, & vndique vniuersum beat: ab illa, vt vberrimo & copiosissimo fonte, omnes artes, & reconditæ scientiæ, atque arcana & magnifica ingeniorum vis profluxit. Quam ob causam matrona illa nobilis parens Samuelis diuino instinctu *Deum scientiarum* nuncupat. Ab illa ordo in omnibus, & mirabilium operum pulchritudo, & velut in concentu symphonia, omne artificium & admirationem superans manauit. Itaque S. Paulus *multiformem sapientiam Dei* prædicat. Et Dauid cantu extollit *eius adinuentiones*, vel, vt vertit Symmachus, μηχανήματα, *machinamenta*, excogitationes rerum mirabiles, molitiones inauditas; quas non nisi interminata Numinis sapientia potuit concipere. Cumque sint in hac rerum vniuersitate tam diuersæ rerum species naturâ & genio dissimiles, in quibus tamquam in ingeniorum theatro curiosissimè spectandis ita Philosophi alijque intelligentes viri elaborauerunt, vt nihil aptius atque perfectius excogitari posse faterentur: tum maximè in homine illius sapientiæ lucem animaduerterunt singularem, quam mirari satis non potuerunt. In structura humani corporis filij Medicorum & Physici obstupescunt, in quo vident partes omnes tum situ, tum proportione, tum connexione inter se atque vsu mirabiles. In capite velut in arce collocantur sedes & domicilia sensuum nobilissimorùm; & in summo vultu vigiles oculi: quorum tanta est celeritas, vt temporis

Sapientia Dei maximè relucet in mundi opificio.
Sap. 11, 21.
Deus scientiarum Dominus.
1. Reg. 2, 3.
Ephes. 3, 10.
Mirabilis sapientia Dei in hominis structura.

poris puncto milliarium octoginta milliones conficiant: quantum videlicet spatium esse inter terram & stelliferum cælum Mathematici aiunt. Et huiusmodi quidem partium admirabilitatem cum alijs multis eloquentiæ princeps copiosè exponit lib. 1. Quæstionum Academicarum. Si verò in animam ipsam ingrediamur, & peruideamus vim ingentem memoriæ, arcanos intellectus splendores, & infinitum acumen, dominatum voluntatis, qui nullâ vi aut violentiâ frangi potest, facilè viderimus in opifice tanti operis sapientiam potentiæ æquari.

De hac autem diuina potentiâ, quam hoc loco Iob fortitudinem appellat, quid dicam? cùm Regius ipse Psaltes illius admiratione perculsus clamet: *Quis loquetur potentias Domini?* vel, vt est in Chaldæo, *Quis poterit eloqui fortitudines Domini?* Ita vocat opera mirabilia & gloriosa, ad quæ necessaria est immensa quædam potentia atque fortitudo. Vt ergo illam ex hoc apparatu aspectabilis mundi cogitando saltem quadamtenus attingere valeamus; (nam comprehendere penitus atque intelligentiâ consequi non est humanæ imbecillitatis;) quis non obstupescat, attonitusque defigatur, si diligenter apud se reputet dædalam illam manum Demiurgi, quæ partes mundi tam varias, tamque inter se dissimiles, tam concinno ordine construere, tantâ facilitate machinari potuerit? Nihil dico de vastitate Oceani atque terræ, quæ innumerabili copiâ rerum abundant: nihil de aëre in ea spatia diffuso, quæ non tam oculis quàm ratiocinatione metiri licet: orbes cœlestes intueamur, de quorum vi, luce, efficientia doctissimi viri suis Commentarijs prodiderunt, & tantisper hæreamus in granditate; quæ est eiusmodi, vt cogitantis mentem suâ magnitudine conturbet atque obruat. È stellis ipsis coniectura capi potest, quæ sunt positæ in firmamento; quæ cùm nobis videantur non lucernæ igniculo maiores, ipsum tamen terræ globum, quantus quantus est, multis partibus, vt Mathematici docent, exuperant. Cùm igitur stellæ singulæ tam sint grandes supra hominum fidem & communem opinionem, sintque in eodem cœlo propè infinitæ, adeò vt diuinæ Litteræ nullo humano ingenio atque industriâ numerari posse confirment; ipsum cœlum tot & tantis velut clauis aureis distinctum, quod infinities orbis terrarum magnitudinem continet, quantum erit? Profunditas autem & crassitudo cùm latitudini illi extremitatique respondeat, sanè consequitur tantam esse operis molem, & fusam in omnes partes magnitudinem, cuius notionem vix hominum mentes adumbrare queant. Accedit, quòd cum illa tam immani tamque obstupescenda magnitudine sit coniuncta etiam incredibilis eorumdem corporum in motu celeritas; de qua viri sapientes, qui res eas accuratissimè dimensi sunt, cùm in conuentu populari disputant, vix obtinent fidem. Nam stellæ in octauo cœlo, quæ sunt positæ circa Æquinoctialem, tantâ rapiditate feruntur, vt singulis horis quadraginta duo leucarum milliones aut etiam plures percurrant. Tanta igitur illa est futura celeritas, vt eo motu atque incitatione intra spatium salutationis Angelicæ terra omnis septies circuiri possit. Hinc sapientissimi quidam Scriptores consequi aiunt, si stella vna ex omnibus, quarum minima aspectu notabilis totâ terrâ maior est, in aëre tanto impetu moueretur, fore vt vrbes & palatia ruerent, imò ipsi montes, rupes, Oceanus dissiparentur in puluerem, cùm tantam vim rapidamque tempestatem ferre non possent. Supra verò stellatum cœlum alij sunt orbes longè vastiores; & omnium vltimus Empyreus: cuius amplitudinem vix vllius cogitatio percipiat. In suprema illius parte sunt Beatorum sedes atque palatia; in quibus in omnem æternitatem cum Deo regnabunt. Docent autem Theologi quidam & diuinarum Litterarum explanatores, Deum vt optimum & potentissimum metatorem singulis Beatis distinctum in ipso cœlo domicilium tributurum: vnde quemadmodum innumerabiles propè sunt Beati æuo sempiterno fruentes, sic necesse est in cælo ea spatia esse infinita, in quibus Diui illi indigetes maneant. Quare si Deus iuberet Angelum, vt Ezechielem olim templum, ita cæli Empyrei superficiem, quæ ora vltima est, & mundi huius determinatio, funiculo metiri & circumcingere, tam longum tamque infinitum illum esse funem oporteret, vt toto hoc spatio, quod terram inter atque cælum interiectum videmus, contineri posse non videatur; vti ex Astrologorum sententijs colligit Cresollius Mystagogi lib. 3. cap. 9.

Psal. 105, 2.

Potentia Dei in mundi fabricatione mirabilis.

Stellarum quanta sit magnitudo.

Motus stellarum rapiditas quanta.

Hanc autem substructionem è tanta illustrium rerum admirabilitate constantem ipse pollens architectus non totâ manu mirabilium effectrice, sed, vt miratur Isaias, digitulis tribus sustinet. Itaque ridiculi sunt è profanis Cosmopœiæ Interpretes, qui Atlantem cæliferum inducunt. Impia quoque Manichæi stultitia, qui aiebat (vt verbo vtar Epiphanij hæresi 66.) ὠμοφόρον, *baiulum* esse nescio quem terram omnem suis humeris sustinentem, qui trigesimo quoque anno ab humero vno pondus in alterum transferat, vnde terræ motus existant. Solus ipse Demiurgus totam hanc molem nutu & voluntate continet; quam, si vellet, posset vno momento in nihilum redigere. Vnde subdit:

Deus solo nutu totum orbem continet & voluntate sustentat.

Isaiæ 40, 12.

14. Si destruxerit, nemo est qui ædificet: si incluserit hominem, nullus est qui aperiat.

Destruere & non ædificare aliquos, idem est quod exscindere illorum genus, familiam, domum, nec propagare, nec prosperare; vel etiam non permittere, vt conspirantes inter se homines, præsertim impij, tamquam coagmentati in morem ædificij ampliùs cohæreant & consistant; quemadmodum de ijs dicitur: *Quoniam non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum eius destrues illos, & non ædificabis eos.* E contra bonis per Ieremiam promittit Deus: *Si quiescentes manseritis in terra hac, ædificabo vos, & non destruam.* id est, Propagabo, prosperabo, non perdam, nô destruam. Quo sensu dicitur in Exodo: *Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit eis domos.* id est, Reddidit fœcundas, felices, opulentas. Verbum ergo *ædificandi* generatim accipitur pro quacumque prosperitate, vel speciatim pro filiorum generatione, quæ passim in Scripturis Hebraicâ phrasi ædificatio nuncupatur: sicut è contra verbum *destruendi* in genere de quocumque exterminio aut ruina tam temporali

Destruere & ædificare quid significet in Scripturis.

Psal. 27, 5.

Ierem. 42, 10.

Exodi 1, 21.

quàm spiritali, vel magis specialiter de morte filiorum sumi potest, per quam domus ædificata destruitur: quo sensu etiam *inclusio* pro sterilitate, & *apertio* pro fœcunditate accipitur. Quasi dicat Iob: Placuit Deo domum meam per mortem omnium filiorum meorum destruere; si hoc ita permanere statuerit numquam ædificabor, numquam alios filios generare potero. *Nisi enim Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.* Vel certè magis generatim hoc dicit, quòd vindicta diuina nonnumquam occultis, sed semper iustis de causis quasdam seu nationes seu regiones ita deprimere perseuerat, vt vana sit omnis contrà nitentium industria. Ita olim Deus Idumæos primò per Chaldæos grauiter afflixit; deinde ad antiquam felicitatem postliminiò aspirantes partim per Iudam Macchabæum, partim per Hircanum, eiusdem ex Simone nepotem, grauissimis cladibus contriuit: hic enim per vim circumcisos ad Iudaicos ritus transtulit, donec tandem sub Tito ita reliquiæ gentis profligatæ sunt, vt ne vestigium quidem Idumæorum aut posteritatis Esau reperiatur.

Psal. 126, 1.

Nemo Deo valet resistere punienti.

Tropologicè S. Gregorius lib. 11. Moralium cap. 8. *Omnipotens*, inquit, *Deus humanum cor destruit cùm relinquit; ædificat dum replet: neque enim humanam mentem debellando destruit, sed recedendo; quia ad perditionem sufficit ipsa sibi*. Et mox subijcit: *Vnde plerumque fit, vt cùm audientis cor exigentibus culpis omnipotentis Dei gratiâ non repleatur, incassum exteriùs à prædicatore moneatur: quia mutum est os omne quod loquitur, si ille interiùs in corde non clamet, qui aspirat verba quæ audiuntur. Vnde Propheta dixit: Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Et Salomon ait: Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexerit*. Auget verò statim sententiæ pondus ex Caini exemplo; qui ab omnium optimo concionatore, nempe Deo, exteriùs admonitus, ad bonam tamen mentem non rediit; quòd qui illi ad aures loquebatur interiùs non operaretur velle & perficere. sic enim ille: *Hinc est, quòd Cain & diuinâ voce admoneri potuit, & mutari tamen non potuit; quia exigente culpâ malitiæ iam intus cor eius Deus reliquerat, cui foris ad testimonium verba faciebat*. Ita S. Gregorius. Malè tamen Caluinus alijque eiusdem farinæ ex hoc similibusque sacræ paginæ locis conantur elicere, quosdam scilicet à Deo ante omnem culpam sic despici, &, vt vocant, obdurari, vt nullo labore nullâque industriâ possint ad virtutem probitatemque pertingere; tamque insuperabili fato æternis cruciatibus destinari, vt omnis irritus sit ad salutem conatus. Istiusmodi despectus & obdurationis exemplum in Pharaone nobis exhiberi contendunt; quem irrefragabili fato velut ad certamen cum Deo volunt excitatum (quemadmodum in arena Threx cum Myrmillone componitur) vt indomitâ ceruice diuinis imperijs obluctaretur, ac tandem ineuitabilis rebellionis pœnas viuus mortuusque lueret atrocissimas. Sed amabo, quænam esset hæc tam dira tamque inaudita tyrannis, quæ ferreâ necessitate inextricabilibus peccatorum laqueis homines irretiret, vt iisdem damnatis reorum se supplicijs oblectaret? Quî

Deus destruit quos relinquit.

Sine Dei gratia frustrà est omnis prædicatio.

Psal. 126, 1.

Eccle. 7, 14.

Gen. 4. 9.

Nemo à Deo ante omnem culpam reijcitur.

posset Deus vsquequaque iustissimus hanc iustitiæ laudem sibi vendicare, si ab ijs pœnas exigeret, quos idcircò in scelus impulisset, ne fatale sceleris decretum effectu frustraretur? *Sanè iustitia iusta non erit* (inquit D. Fulgentius lib. 1. ad Monimum cap. 22.) *si puniendum reum non inuenisse, sed fecisse dicatur*. Maior verò erit iniustitia, si lapso Deus retribuat pœnam, quem stantem prædestinasse dicitur ad ruinam. Si homo à Deo despectus, necessarijsque ad virtutem subsidijs destitutus, imò occultâ quâdam vi in facinus impulsus, nihil in salutis aut damnationis suæ negotio liberè agit, sed agitur potiùs vt globus à proijciente, vt securis à secante, vt lutum à figulo; quibus nullum sui arbitrium est; cur non accusatur potiùs ille plus quàm Stoicus fatorum impulsus, quàm ineuitabilis miserorum necessitas dicam veriùs quàm culpa? Non iniuriâ sic olim cum Ioue expostulabat quidam apud Lucianum: Si Parca omnium rerum est causa, ergo si quis patrem occiderit Parca in culpa est. Si Minos rectè velit vti iudicio, multò æquiùs Fatum pro Sisypho puniet, & Parcam pro Tantalo. Quid enim illi iniustè egerunt, quando Parcæ dicto audientes fuerunt? Valeant igitur, valeant hæc Nouatorum deliria: non ea mens est hagiographorum, cùm obdurari aliquem, despici, in reprobum sensum tradi affirmant, vt eos omni velint aut ad virtutem excitamento aut ad salutem auxilio destitutos; sed non parem omnibus diuini fauoris & gratiæ affluentiam asserunt communicari; rara tantùm ac tenuiora subsidia, grauissimorum peccatorum meritis subinde sic exigentibus, volunt suppeditari. Ita rectè Tollenarius noster in illud Ecclesiastæ, *Nemo potest corrigere quem Deus despexerit*. quod non sic intelligendum probat, quasi omnino de vitæ reformatione putet esse conclamatum; (nihil enim vetat eum qui iam despicitur reconciliatâ postliminiò gratiâ charum acceptumque reddi;) sed familiari Scripturæ phrasi impossibile dicit, quod arduum ac difficile esse conuincitur: quia nimirum par non est eos peculiaribus amoris illecebris à Deo præueniri, qui se potiùs despectu dignos reddiderunt; nec facile est eos ex ima scelerum abysso emergere qui Deo manum subinde porrigenti per ludibrium insultant.

Quid sit aliquem obdurari aut à Deo despici.

Eccle. 7, 14.

SI INCLVSERIT HOMINEM, NVLLVS EST QVI APERIAT.] Pulchrè hoc etiam exponit S. Gregorius lib. 11. Moral. cap. 5. dicens: *Omnis homo per id quod malè agit quid sibi aliud quàm conscientiæ suæ sibi carcerem facit? Qui cùm indicante Deo in malitia suæ cæcitate relinquitur, quasi intra semetipsum clauditur, ne euadendi locum inueniat, quem inuenire minimè meretur. Nam sæpè nonnulli à prauis actibus exire cupiunt; sed quia eorumdem actuum pondere premuntur, in mala consuetudinis carcere inclusi à semetipsis exire non possunt*. Debitas vtique suis sceleribus diuinæ iustitiæ pœnas luit peccator, dum assiduitate peccandi sibi ipsi vincula fabricat super indurati pectoris incudem, sibi ipsi carcerem ædificat nefariorum scelerum vindicem: etenim æterna inferorum supplicia aliquatenus æmulatur, dum sibi euadendi aditum præcludit, impossibilitatem non physicam, sed moralem elabendi è vinculis & carcere sibi ingenerat. Hunc peccatoris statum describit S. Pa-

Iniquus sceleribus suis carcerem sibi ædificat.

Mala peccandi consuetudo.

Diabolus peccatorem in vincula conijcit.

S. Patianus Orat. de Baptismo circa finem, vbi ait: *Si quis redemptionis ignarus rursus ad Angelorum seruitutem transierit, antiquis illis compedibus & catenis, id est peccati vinculis alligabitur, & fient nouissima eius deteriora prioribus: quia & diabolus eum quasi perfugam victum vehementiùs illigabit*. Etenim ille qui contritis dæmonis laqueis & mundi contemptis illecebris ad exercitum & partem filiorum Dei victor & ouans transierat, si postliminiò rursum per peccatum quasi terga dans Christo, & socios despiciens Angelos, ad Satanæ vexillum euolarit, dux impius & animarum hostis antiquum seruum recognoscens, & perfugam militem feueriori custodiâ claudens, durioribus compedibus & strictiori vinculo nectit, ne iterùm fugam mediteтur.

15. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur; & si emiserit eas, subuertent terram.

Aquarum copia fœcunditatem, retentio sterilitatem significat.

Hæc simpliciter primo & obuio sensu de pluuiarum in terram immissione, earumdemque ad eius libitum retentione, tamquam de diuinæ potentiæ eximio opere intelligere possumus. Et quoniam aquæ fœcunditatem & rerum abundantiam denotant; illa aquarum retentio vel earumdem effusio nihil aliud significat quàm penuriæ vel abundantiæ à Deo liberam & voluntariam immissionem. Quasi dicat, Quando vult potest tum sterilitatem, tum copiosam rerum omnium abundantiam elargiri: neque ad hos tam illustres ac diuersos effectus instrumentis indiget, quibus salutem hominibus aut exitium afferat; sed id sine vllo rerum apparatu solâ suâ voluntate quàm citissimè perficit. Vt enim ad vniuersi fabricam & cælestium orbium molitionem neque ferramentis ac vectibus neque vllis machinamentis indiguit; sic etiam neque ad demoliendum ac dissipandum, quod antè sine vllo labore atque adiutore construxerat: nihilominùs siue perdere omnia siue conseruare voluerit, arma habet ad vtrumque consilium potentissima; quia manus illa tractat omnipotens, cui nihil esse potest infirmum. Sanè quæ frigore concrescunt atque conglaciant arma dicuntur Dei, iuxta illud: *Numquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti? quæ præparaui in tempus hostis, in diem pugnæ & belli?* Nunc Iobus aquam instrumentum esse dicit diuinæ potentiæ, quâ vel compressâ & clausâ, vel affluentiùs & immoderatiùs emissâ ciuitates plurimæ perierunt. Deficiente pluuiâ & multorum annorum siti arentibus agris desertam esse terram à cultoribus & incolis non semel accepimus. Neque id in sacris Scripturis & Ecclesiasticis Annalibus infrequens. Nemo paulò doctior ignorat qualiter afflicta terra fuerit septem annorum fame, quam prædixit Ioseph, & iterùm tempore Elimelec, & sub Achab, & sub Dauid. Mitto siccitates alias: illa quæ totam inuasit & vastauit Hispaniam satis probat à Deo non ciuitates solùm, quod accidit sæpè, sed Prouincias totas potuisse subuerti. Produnt namque antiquissimæ Hispanorum Historiæ viginti sex annorum siccitate omnes fontes & fluuios aruisse, præter Iberum & Betim, & terras in hiatus vsque adeò vastos atque profundos discessisse, vt qui aliò victus quærendi gratiâ commigrare vellent, quò minùs abirent obuiâ passim immensâ voragine prohiberentur. Sic Hispania diuturnâ fame bestijs hominibusque consumptis in solitudinem redacta est; vti notat Sanctius noster ad hunc locum, & ipse Hispanus, in Historijs Regni sui minimè peregrinus. Similem omnino in Gallia siccitatem, quâ fontes & putei exsiccati sunt, anno Domini millesimo centesimo trigesimo septimo tradit Robertus de Monte: quod & Martinus Polonus ante ipsum tradiderat.

Creatura omnes arma Dei sunt.

Iob 38, 22

Siccitatis diuturnæ exempla. Gen. 41. Ruth 1. 3. Reg. 17. 2. Reg. 21. *Quanta vastitas ex nimia siccitate contigerit in Hispania Galliaq.*

Aquarum inundationes terribiles.

Quod autem fecit inductâ fame & in æneo cælo pluuia compressâ, idem fecit non semel aquis è cælo aut è terræ scatebris immoderatè profusis. Et vt prætereamus vulgatissimum illud Noëtico sæculo diluuium, quo quadraginta diebus, nullo interpellato momento, continuis in vniuersum orbem pluit, adeò vt supra omnes montes quindecim cubitis omnis superficies terræ obrueretur inundatione: cuius præter Moysem meminit etiam Plato, teste Eusebio in Præparatione Euangelica lib. 12. cap. 10. Alterû Ogygij diluuium fuit in Achaia: quod Deucalionæo & antiquius & maius extitisse testantur Solinus, Eusebius Cæsariensis, S. Augustinus de Ciuitate Dei lib. 18. cap. 8. atque Orosius lib. 1. cap. 7. qui narrat illud annis mille quingentis ante vrbem Romæ conditam contigisse. Tertium Deucalionis fuit in Thessalia. de quo S. Augustinus eodem libro de Ciuitate Dei cap. 8. & 10. & Orosius lib. 1. cap. 9. Vtrumque illud in Græcia fuisse, non tamen in Ægyptum vsque peruenisse constat ex eodem S. Augustino suprà citato cap. 10. ac Platone in Timæo ac Diodoro Siculo. Quæ omnia diluuia absque ira Dei contigisse nemo temerè audeat asserere, cùm tanta rerum perturbatio facta fuerit, tot homines ciuitatesque absorptæ sint. Sed & D. Gregorius Hom. 35. ex quadraginta pluuias nimias ad indignationem diuinam spectare scripsit in hanc sententiam: *Notandum*, inquit, *quod dicit Dominus futuros terrores de cælo & tempestates. Cùm tempestates hiemales venire soleant ex ordine temporum, cur hoc loco tempestates venire in perditionis signo prædicuntur; nisi quòd eas tempestates Dominus venire denuntiat, quæ numquam ordinem temporum seruant? Quæ enim ordinatè veniunt signa non sunt, sed tempestates in signo sunt, quæ ipsa quoque temporum statuta confundunt: quod nos quoque nuper experti sumus, qui æstiuum tempus conuersum in pluuijs hiemalibus vidimus.* Sic ille. Pluuiarum quoque ingentium notabile exemplum habemus apud Euagrium lib. 2. cap. 14. in hæc verba: *Priscus memorat tam ingentem pluuiam Constantinopoli & in Bithynia extitisse, vt ad tres aut quatuor dies aqua instar fluminum de cælo præcipitarent, & montes illarum violentiâ in planitiem deprimerentur; quin etiam sic obruerentur pagi, vt in exitij discrimen venirent, inque Boana lacu, qui non longè abest Nicomediâ, ob crebram, sordidam cuiusque generis materiam in eum congestam, nonnullæ fierent Insulæ.* Atque hæc quidem sub Leone Imperatore: quæ totidem ferè verbis recenset Nicephorus lib. 15. cap. 20. Illa ipsa Constantinopolitana vrbs posterioribus quoque sæculis sua ob crimina eamdem

Diluuia ab irato Deo immissa.

Exempla pluuiæ prodigiosa.

dem cladem experta rursum memoratur. Anno enim Christi millesimo quadringentesimo nonagesimo, quando Turcicum iugum iam diu ferebat, auctis magnum in modum culpis, duodecima Iulij mensis die tanta procella imbrium exorta est, vt hominum tria millia & octingentas domos absumpserit, vt Palmerius tradit, & Nauclerus, & Langius in Chronico anno Domini 1490. Similia quoque in Germania non semel contigisse memorantur. Nam in Bohemia Albis fluuius nimijs imbribus excrescens anno Domini 1432. multas cum plebe villas consumpsit, & iuxta vrbem Hallensem Sulæ muros superauit; atque in Thuringia supra quadraginta pagi submersi perierunt, hominibus armentisque absumptis, vt Krantzius lib. 11. cap. 27. commemorat. Quin & in Saxonia circa diui Nicolai festum anno Domini 1264. multæ villæ demersæ memorantur, vt ex Appendice Schafnaburgensis constat, & ex Compilatione Chronologica eiusdem anni. Quibus accedit in Belgio nostro ob nimios imbres inundatio Mosæ fluuij & Walis iuxta Dordracum: qui maris æstu accedente anno 1421. vsque adeò excreuerant, vt septuaginta totos pagos submerserint: quo casu vnà cum bonis suis centum hominum millia perijsse memorantur, teste Georgio Brun in Dordraco suo. Vnde patet quàm verè Iob dixerit terram omnino subuertendam, si Deus tantùm aquis frena laxare voluerit.

16. Apud ipsum est fortitudo & sapientia: ipse nouit & decipientem & eum qui decipitur.

Hæc est conclusio eorum quæ dixit, scilicet Deum omnibus fortitudine sapientiâque præstare: quam postquam hactenus ex rebus naturalibus abundè probauit, eamdem ab hoc versu vsque ad finem capitis ex rebus quoque moralibus probare nititur. Quæ cùm hominum voluntate administrentur, ne quis fortè putaret eas Deo minùs perspectas esse, prudenter subiungit: *Ipse nouit & decipientem & eum qui decipitur*; id est illum qui infert, & illum qui patitur iniuriam, nempe innocentem, qui ab iniquo & callido fraudulenter traducitur, & qui illi fraudes & insidias parat: illius quidem vt causam tueatur, & iniurias vlciscatur; alterius verò insolentiam compescat, & debitas ab eo pœnas exigat. Ceterùm sermonem prosequitur de diuina sapientia & potentia quæ præsertim erga Principes, Reges & Magnates quotidie exerceri videntur; quos sapientissimè simul & potentissimè Deus è dignitatum & honorum sublimitatibus ad abiectissimas conditiones exturbat ac deijcit. Hoc autem facit Iob vt Sophari respondeat; qui ei capite præcedenti pollicitus fuerat dicens, *Et deprecabuntur faciem tuam plurimi*. Respondet ergo q. d. Haud equidem miror, ô Sophar, è sublimi dignitate, ob quam multi olim faciem meam deprecabantur, ad hanc extremam penuriam abiectissimamque conditionem à Deo me fuisse redactum: ipse etenim est, *in cuius manu* tam plenario iure *sunt omnes fines terræ*, vt honores & dignitates habere, aut in eis permanere, ex ipso & cum ipso omnino sit. Ipse est qui suâ sapientiâ optimè nouit & eum qui à statu suo decidit, aut declinat; & quidquid in causa sit, cur talis in eo permutatio fiat. Hoc autem meum non est quærere; sed vnum scio, quòd optimè & sapienter omnia facit. Nam *hunc humiliat & hunc exaltat; quia calix in manu Domini vini meri plenus misto; & inclinauit ex hoc in hoc.* Tobias quoque cap. 13. vers. 2. & Auctor libri Sapientiæ cap. 16. vers. 13. similia dicunt.

Deus nouit decipientem & eum qui decipitur.

Iob 11, 19.

Psal. 94, 4.

Psal. 74, 9.

17. Adducit Consiliarios in stultum finem & Iudices in stuporem.

Id est, Facit vt viri, qui prudentes habentur, vehementer errent, & ea dent vel accipiant consilia, quorum exitum non inueniant. Diuinæ Litteræ vnum eiusmodi veluti in theatrum adducunt Achitophelem, impium sycophantam, consiliarium ad omnem malitiam instructum; qui ingenio abutebatur suo & prudentiâ naturali ad innocentium vitam lacerandam & euertendam pietatem. Dignus certè ille fuit, cuius fauces atque os importunum laqueus obstringeret, à quo teterrima & exitiosa consilia manabant. Similes modò sunt quos iam vulgus Politicos nominat, qui à vanissimo Machiauello instructi & subornati ad impietatem, exuto Numinis metu, synteresi extinctâ, consepultâ conscientiâ potentissimi Dei sanctiones pro nihilo habent, dummodò Reipublicæ opes augeantur, & ambitio gloriosâ pompâ triumphet. In quorum impunita malitia & detestabili fraude miserans gemit Christiana pietas, & dicit cum Iacobo diuinitus afflato: *In consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non sit gloria mea.*

Politici & astuti Consiliarij sæpè malum finem sortiuntur & capiuntur in astutia sua.

Gen. 49, 6.

Consiliarium certè non peritum modò scientemque esse oportet, verùm etiam virum probum, iustitiæ amantem, reuerentem Numinis, qui conscientiæ bonæ cultum & pietatem magni faciat. Nam vt hominum memoriæ proditum reliquit Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum, βουλαῖς ἀνδρῶν ὁσίων εὖ μὲν οἰκεῖται πόλεις, εὖ δ' οἶκος, *sanctorum virorum consilijs ciuitates rectè administrantur, rectè & domus.* Hinc putant Sapientes magnum esse Dei beneficium, habere bonos & fideles Consiliarios. quod disertè Dion Prusæus cognomento Chrysostomus Orat. 32. asserit: Nam quibus, inquit, *Numen beneuolentiæ suæ curam & singularis prouidentiæ tribuit, ijsdem parat instruitque συμβούλους ἀγαθοὺς, bonos & probos Consiliarios, qui suo tempore vtiles sententias & commodum genus orationis impertiant.* Quæ docti alioquin Oratoris, sed Ethnici, fortè leuior esse videretur auctoritas, nisi illud idem Vates nostri & à Deo illuminati Prophetæ dixissent. Nam mundi parens apud Isaiam, cùm fauorem explicare vellet suum inclytamque beneuolentiam erga populum Hebræorum, ait se daturum illi Consiliarios, quales ab antiquissimis temporibus habuissent, qui ad diuinum cultum & communem gentis felicitatem suis consilijs omnia moderarentur. *Restituam Iudices tuos vt fuerunt prius, & Consiliarios tuos sicut antiquitus.* Quod S. Basilius in cap. 1. Isaiæ rectè *μεγάλην δωρεάν, ingens beneficium* appellat. Sanctissimus idem Vates inter horribiles Dei minas & in primis humano generi metuendas reponit quod Numen denuntiat, se à populo *Consiliarium*

Consiliarium qualem esse oporteat.

Magnum Dei beneficium habere probos Consiliarios.

Isaiæ 1, 26.

Isaiæ 3, 3.

Bonorum Consiliariorum ablatio maximum malum Reipublicæ.

rium virum ablaturum; quasi diceret, ſe nauiculam in medio fluctu & immenſis Oceani voluminibus collocaturum ſine velo, ſine gubernaculo, quæ ludibrium ſit vento futura: qui ſtatus non poteſt eſſe non miſerrimus & funeſtus. Rem adumbrarunt docti è Græcia, & fabulis eruditè exornauerunt; aiunt enim Neptunum Deum, Atticæ præſidem, iratum Athenienſibus quaſi furiam quamdam immiſiſſe Athenas *δυσβουλίαν*, hoc eſt *ſtultum & malum conſilium*, inconſultam temeritatem, confuſionem & perturbationem iudiciorum, turbulentas ſententias, inauſpicatam mentem; vnde multa grauiaque mala conſecuta ſint. Iſaias *ſpiritum vertiginis* appellat, quo impij ob ſceleratam vitam correpti, & Deo odioſi, in gerendis negotijs ſuis agitentur, & Numine puniente ebriorum inſtar oberrent; hoc eſt nihil conſilio faciant, inconſideratiſſimè imprudentiſſimeque labantur. *Dominus miſcuit in medio eius ſpiritum vertiginis. Et errare fecerunt Ægyptum in omni opere ſuo ſicut errat ebrius.* Septuaginta dicunt *πνεῦμα πλανήσεως, ſpiritum ſeductionis*: alij vertunt ex Hebræo *ſpiritum peruerſitatum*, vel *ſpiritum diuaricantem*. Nec diſſimili ſenſu D. Paulus dixit *operationem erroris*, cùm ita ſcribit ad Theſſalonicenſes: *Mittet illis Deus operationem erroris vt credant mendacio.* Quæ omnia miſerandam eorum hominum conditionem illuſtrant, qui à Deo derelicti, inopiâ conſilij & animi perturbatione circumacti, huc illuc ancipiti cogitatione æſtuque rapiuntur, & vanis ſæpè imaginibus deluſi exerrant. Id quod Iob propriè hoc loco ſignificat cùm dicit: *Adducit Conſiliarios in ſtultum finem.* Quod autem addit,

Δυσβουλία quantum malum.

Iſaiæ 19, 14.

2. Theſſ. 2, 10.

Deus cùm vult ſtupidos reddit Iudices qui habebantur ſapientes.

Et Ivdices in stvporem.] Id eſt, Stupidos reddit & conſilij expertes eos qui rerum potiuntur, & Rempublicam capeſſunt; vt cùm ſalus agatur & ſumma Reipublicæ, nihil eam ſtudio & operâ ſuâ iuuent. Cùm enim Iudices potiſſimùm ſapientiâ pollere deberent, eorum caſus ad animi ſtuporem & ſtultitiam reducitur, vt appareat Deum Magnates ſpoliare poſſe etiam internis & ſpiritualibus donis; qualis eſt ſapientia: vt qui velut Salomon ſapientes erant, aſino ſtupidiores efficiantur, imò penitus deſipiant; vel potiùs eò vſque illos deprimat, vt ab omnibus pro fatuis habeantur. Porrò nomen *Iudicis* in hoc loco non præciſè ſumitur pro eo qui ex officio cauſas diiudicat, & tamquam iuſtitiæ miniſter vnicuique quod ſuum eſt reddit, ſed generaliter pro qualibet ſuprema poteſtate. Sic olim qui præfuerunt Hebræorum Genti ad tempus vſque Heli Iudices vocabantur; quibus idem penè ius eædemque partes erant quæ Regibus, vt docet liber totus Iudicum. Illi Hebraicè dicuntur שׁוֹפְטִים *Sophetim*: à quibus Magiſtratus ſummus apud Pœnos nomen accepit, qui *Suffetes* dicitur, vt ait Liuius lib. 8. Decadis tertiæ. Pœnos autem & Phœnices multa ab Hebræis accepiſſe vocabula docet Auguſtinus contra litteras Petiliani cap. 103. Fuit tamen inter Reges & Iudices apud Hebræos aliquid diſcriminis. quod paucis explicuit Lactantius lib. 4. de Sapientia cap. 10. *Primò*, inquit, *non dominio Regum ſubiecti fuerunt Iudæi, ſed populo ac Legis ciuiles Iudices præſederunt: non tamen in annum conſtituti ſunt ſicut Romani Conſules, ſed perpetuâ iuriſdictione ſubnixi.* Neque vlla erat illis condendi leges aut imponendi tributa legitima poteſtas, aut nouam inducendi gubernationis formam: quare non tam Hebræi tunc à Iudicibus quàm à Deo gubernari dicebantur. Vnde Dominus Samueli dixit: *Non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.* Reliqua fermè Iudicibus cum Regibus fuère communia. de quibus ſubdit:

Iudices olim idem penè qui Reges.

Pœni ab Hebræis multas ſumpſère voces. Quod ſit inter Reges Iudices[que] diſcrimen.

1. Reg. 8, 7.

18. Balteum Regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum.

Id eſt, In Dei poteſtate eſt Reges regijs inſignibus exuere & ſeruos facere; quemadmodum etiam Daniel denuntiauit cùm dixit: *Ipſe mutat tempora & ætates, transfert Regna atque conſtituit.* Pro *balteo* Hebraicè eſt מוּסַר *muzar*, id eſt *vinculum*. Quaſi dicat: Glorioſam poteſtatem, quâ alios vinciebant, à Regibus aufert, facitque vt eorum loco funibus in carcere vinciantur, aut ad mortem trahantur. Noſter Interpres optimè vertit *balteum*, tum quia glorioſæ pompæ ſignum erant bullæ; & inde dictus *balteus* quaſi *bullateus*, à bullis illi inſtar clauorum affixis. ita Vario & Pierius in Hieroglyphicis ſub nomine *bulla*. tum quia à balteo pendebat gladius poteſtatis & vindictæ index. Balteus enim apud Romanos (teſte Quintiliano lib. 2.) cingulum erat ex corio bullis diſtinctum, ex quo pendebat enſis: ducebatur autem obliquè ab humero dextro ad ſiniſtrum; eratque ornatus equeſtris ordinis, aut clariſſimi alicuius Magiſtratus publicíve honorifici muneris, vt in Iure Ciuili patet Codice de Metatis & Epidemeticis lib. 12. Tit. 41. Hinc apud Horatium de Arte Poëtica vocantur quidam *cinctuti*, id eſt cincti balteo. Hic baltei vſus multis annis ante Romam conditam Iudæis erat familiaris, cùm tempore Dauidis eo Duces vti ſoleant. Inducitur enim Ioab primus Dauidis Dux ornatus balteo: & multò antè erat is ornatus regalis, vt ex hoc Iobi loco patet.

Dan. 2, 21.

Balteus quid, & vnde dictus.

3. Reg 2, 5.

Tropologicè S. Gregorius lib. 11. Moralium cap. 8. vult iuſtos appellari Reges propter caſtitatem & continentiam, quæ maxima eſt caſtitatis laus; & in hunc ſenſum locum præſentem interpretatur: *Qui membrorum*, inquit, *ſuorum motus bene regere ſciunt non immeritò Reges vocantur; ſed cùm de ipſa continentia elatione mens tangitur, plerumque omnipotens Deus eius ſuperbiam deſerens, hanc in immunditiam operis cadere permittit. Regum itaque balteum diſſoluit, quando in his qui benè regere ſua membra videbantur, propter elationis culpam caſtitatis in eis cingulum deſtruit*, &c.

Caſti & continentes ſunt verè Reges. Continentia perditur ob ſuperbiam.

19. Ducit Sacerdotes inglorios, & Optimates ſupplantat:

Id eſt, Non ſolùm Reges, ſed etiam Sacerdotes & Optimates de gradu deijcit, ita vt nihil ſit excelſum aut firmum in orbe quod diuinæ potentiæ reluctari queat. Continetur autem in titulo *Sacerdotum* eminens quædam & honorifica maieſtas, ſic vt Hebræi viros Principes, qui præſtabili quâdam amplitudine ceteros anteeunt, tametſi

Viri Principes, tametſi non ſacri, dicti olim Sacerdotes.

tametsi nullam sacram functionem attingant, nominent tamen Sacerdotes. In libris certè Regum filij Dauidis *Sacerdotes* nuncupantur non propriè: neque enim è tribu fuêre Leui, aut vllam partem sacræ rei habuêre in potestate, sed quòd in Aula & palatio forent Principes & Dynastæ, atque in omnium oculis eximiâ luce gloriæ fulgerent: itaque Septuaginta dicunt αὐλάρχας, purpuratorum dominos, aulæ ocellos. Sic & Iram Iairites Dauidis nominatur Sacerdos, hoc est vnus è Principibus viris, qui in eius comitatu essent regio, qui gratiâ & dignitate omnium propè aliorum lucem præstingueret. Putiphar in Genesi vocatur *Sacerdos On*, hoc est Princeps Heliopoleos, ait Chaldæus. Adeò nimirum constabat apud veteris Ecclesiæ Heroas, qui diuina scripta nobis reliquerunt, sacerdotij nomen adsignificare quiddam magnificum, nobile, venerandum; & neminem de Sacerdote cogitare, qui non pariter summæ amplitudinis virum & potentissimi dominatus Principem animo concipiat.

2. Reg. 8, 18.

2. Reg. 20.

Gen. 41. & 46.

In hoc certè admiranda est opificis omnium Dei prouidentia, à quo linguam sanctam institutam & expolitam volunt, quòd Hebræum כֹּהֵן *Cohen* Sacerdotem simul & Principem significet, à כָּהַן *cihen*; quod est sacerdotio fungi, vel magnificare, eximium esse inter omnes, præstare dignitate. Et ne fortè exiguum quemdam Principatum & fortunæ telis obnoxium esse putaremus, Rex hymnorum diuino afflatu in quodam Psalmo canit illum esse *nimis confortatum*; hoc est potentissimum, inconcussum, supra nubes atque ventos positum, omni instabilitate superiorem: cuius causam petere videtur à familiaritate cum Deo summo Rege; in cuius domo, id est Ecclesia, velut in Aula Palatini primi sunt atque omnium gratiosissimi: quare illos vocat ἑταίρους, *Dei socios* & familiares. Nam in eodem loco, vbi nos habemus, *Nimis honorati sunt amici tui Deus*, alius Interpres apud S. Chrysostomum legit, Τίμιοι οἱ ἑταῖροί σου, *Pretiosi & venerandi sunt familiares tui*, qui tuâ beatissimâ societate commercioque dignantur: vt iam inde ab hac vita id consecuti videantur, quod antiqui ab Hellade Sophi, quasi per nebulam excellentium animarum gloriam & felicitatem intuentes, post hanc vitam accidere magnis viris sapientibusque dicebant; illos enim ad cælestem regionem euectos fieri Iouis ὀπαδοὺς, *comites atque assessores*. Plato in Phædro, Themistius Orat. 1. & Philostratus tradiderunt.

Vox eadem Hebrais Sacerdotem & Principem significat.

Psal. 138, 17.

Sacerdotes Dei socij nimis ab eo honorati.

Sed quid externos cito, cùm in manibus sint doctissimi Patres, & diuino afflatu proditæ litteræ, in quibus sacerdotio ornati nominantur *Reges*? Qua de re diuinâ quadam mente disputat S. Paulus ad Hebræos: vbi docet magno Seruatoris mysterio translatum sacerdotium fuisse ex tribu ad tribum, de sacerdotali ad regalem. Atque, vt animaduertit S. Ambrosius in istius loci Commentarijs, primum fuit regale sacerdotium Melchisedech, secundum sacerdotale in Aaron, tertium in Christo denuò fit regale. Adeò vt nullus iam sit mystes in Ecclesia Catholica legitimè initiatus, quin subitò, non vt olim in scuto militari bellatorum claris ceruicibus, sed Angelorum penè dicam humeris, coronatus in sublime tollatur. Quod prouidens animo Moyses Christianos perhonorificè compellat *Regnum sacerdotale*, vel, vt est apud Septuaginta, βασίλειον ἱεράτευμα, *regale sacerdotium*. Quod idem apex religionis dixit S. Petrus atque in Apocalypsi Ioannes. Hinc salutis nostræ Deus Sacerdos fuit nominatus secundùm ordinem Melchisedech: qui ordo omnium est clarissimus, hoc est regius. Vel quòd is ordo è duobus coalescat, quæ inter homines admirabilitatem summam eximiumque splendorem habent è sacerdotio & regio dominatu, vt doctissimus Hieronymus in Epistola ad Euagrium auctor est. Fuit enim Melchisedech ille typus Seruatoris augustus, id naturæ miraculum, charum Deo caput & electum, ante circumcisionem Israëlita, ante Euangelium Christianus, ante teletas consecratus; fuit inquam ille mysteriorum prodromus, simul Rex Salem, & summi Dei Sacerdos, vt diuinæ Litteræ meminerunt: ab illo ordo manauit primùm ad Ægyptios, deinde Græcos, pòst Romanos, vt eiusdem proprium esse putaretur μοναρχεῖν καὶ ἱερατεύειν, *regnare & sacerdotio fungi*; vt prodit Aristoteles lib. 3. Politicorum cap. 10. Hinc in Palæstina ἱερωσύνη, *sacerdotium* nominabatur βασιλεία, regnum, vt loquitur Xiphilinus in Pompeio. Ita Cresollius noster Mystagogi lib. 1. cap. 4. vbi hæc fusiùs prosequitur.

Sacerdotes sunt Reges.

Heb. 7.

Exod. 19, 6.

Sacerdotium regale.

Melchisedech Rex & Sacerdos fuit typus Christi.

Ait ergo Iobus eos qui vel huius ignari dignitatis vel conditionis suæ immemores ita se abijciunt, vt neque vitæ sanctimoniam habere conentur, & gradum suum infamiæ sordibus inobscurent, depellendos à Deo ex illa gloria quam anteà obtinuerant, & ad vilem ac sordidam vulgarium hominum conditionem redigendos. Tales grauissimo verbo S. Gregorius Nazianzenus Orat. 21. appellat νόθους καὶ παρεγγράπτους ἱερέας, *spurios, nothos & perperàm adscriptos Sacerdotes*. Quod quasi interpretans Zacharias summus Pontifex in Epistola ad Francos seu Gallos, quæ habetur initio lib. 5. Capitularium, vocat *falsos & erroneos Sacerdotes*; quorum causâ victos sæpè Francos ait à Paganis fuisse, quòd Galliam sceleribus suis dehonestarent. Hinc lamenta illustrium Pontificum cùm deteri gloriam Ecclesiæ, cùm ipsius florem dignitatis infringi viderent, & Presbyteros, qui magistri omnium virtutum & sanctimoniæ esse debuissent, in profanorum classem & colluuionem reiectos. De talibus, Ὄνομα κενὸν ὁ ἱερεὺς, *Inane iam nomen est Sacerdos*, ait Gregorius Theologus Orat. 1. effusâ videlicet in Principes quoque ipsos contemptione. Cuius rei indignitatem S. Bernardus in hunc modum eleganter expressit: *Monstrosa res est gradus summus & animus imus; sedes prima & vita ima; lingua magniloqua & manus otiosa; sermo multus & fructus nullus; vultus grauis & actus leuis; caput canum & cor vanum*. Et quidem istiusmodi aliquando futuros tantò antè Oracula diuina monuerunt. Ipse Christus, vt notauit Iustinus Martyr in Dialogo contra Tryphonem, prædixit fore Sacerdotes falsos & pseudoprophetas, qui nomen ipsius venditarent. Quem secuti quoque Apostoli religionis coryphæi, excitatum iri aiebant ex numero sacrorum hominum præposteros & contaminatos Hierophantas, qui peruersa loquerentur, & pronam ad scelus & impietatem viam sternerent: quin & minas summi Iudicis animaduer-

Sacerdotes gradu suo indigni à Deo reijciendi.

Spurij & falsi Sacerdotes statum suum dedecorant.

Nomen inane sacerdotij cum vita non respondet dignitati.

Sunt graues Dei minæ in malos Sacerdotes.

aduersorisque vitiorum & æternæ iustitiæ magnitudinem ante oculos posuerunt, vt deterriti à mundi colluuione atque scelere in omnem vitæ
Iudæ 13. perfectionem strenuè inuigilarent. Hic enim Mystis maculosis procellas tenebrarum denun-
Apoc. 2, 5. tiat; aliis futurum, vt criminum vltor Deus eorum candelabrum de loco suo moueat, & subito iracundiæ suæ turbine despoliet: cuiusmodi etiam tacita comminatio propositis Iobi verbis subesse videtur. Cùm autem ait, *Et Optimates supplantat*, significat illos inopinato aliquo lapsu interire; desumptâ scilicet à luctatoribus metaphorâ, qui tunc supplantare dicuntur antagonistam, cùm opposito aut supposito pede incautum inopinato aut insidiosè deijciunt. Supplantat ergo Dominus Optimates, quando nihil tale metuentes aut cogitantes è sublimi solio subitò deturbat.

20. Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens.

Quomodo dicatur Deus commutare labium veracium.

Puta Prophetarum & Doctorum: non quòd Deus ijs suggerat aut inspiret falsitatem, vt Beza & alij Caluinistæ blasphemant; sed quia permittit, cùm impedire posset; deserit, cùm iuuare posset; occasiones erroris obijci sinit quibus decipiantur, &c. Ita Tirinus noster. Quòd tamen ex parte Dei rectè fieri minimè dubitandum est, qui occulto suo, sed iusto iudicio, propter peccata populi similive de causa facit vt Prædicatores pro veritate doceant falsitatem, palpent & adulentur peccatis. Facit id inquam Deus non inspirando, impellendo, vel adigendo; sed permittendo, deserendo, & blanditias mundi & carnis aliasque erroris occasiones rectum ob finem ex parte sua, vti dictum est, obijciendo, quibus ipsi illaqueati alios deinde secum præcipites trahunt in ruinam. Tales aduerto in Oraculis Va-
Oseæ 5, 1. tum nominari παγίδας ἐν τῇ σκοπιᾷ, *laqueos speculationis*, siue in specula; quòd cùm saluti prouidere omnium debeant, malâ vitâ & doctrinâ vt inserto ceruicibus laqueo omnes interimant. Hos Cæsarius Arelatensis Hom. 35. vtpote Dei muneris que oblitos, comparabat cum columbis, quas aucupes exercitare solent ad alias columbas capiendas & retibus excipiendas. Peritè quidem vir doctissimus ad exprimendam eorum hominum imaginem ad communem morem respicit. Olim enim solebant columbas in retibus exoculatas ponere ad ceteras in perniciem illiciendas; quas παλεύτριας nominant Græci, à παλεύειν, hoc est *fallere*, vt Suidas interpretatur: Latinè *illices* appellantur. Earum meminit Aristoteles lib. 9. de Animalibus; apud quem vertunt quidam *allectatrices*; Augustinus Niphus *hallucinatrices*; quòd oculis captæ nihil videant. Oseas Propheta simile quidpiam in emblemate artificioso expressit, cùm eiusmodi hominem appellat
Oseæ 7, 11. *columbam seductam*, hoc est captam, ait Isidorus Clarius, reti inclusam, excæcatam; vel, vt habent Septuaginta, ἄνουν, *insipientem*. Est enim hieroglyphicum insipientiæ columba; & propterea *excordem* idem etiam Vates nuncupat. Quæ verò insipientia maior cogitari, aut cæcitas luminis odiosa magis & funesta, quàm vt illi, qui similes
Psal. 67, 14. Dauidicæ columbæ esse debuissent tergo inaurato, quo ad sublimia euolet, atque in Numinis amore quiescat, subitò fiant παλεύτριαι & illicientes ad peccatum? vt quemadmodum aiebat Seruator cæci ducant cæcos, & iisdem tenebris inuolutos perdant? S. Ioannes Presbyter Damascenus cognomento eximius pietate, qui Copronymum furentem in imagines stylo & oratione repressit, cùm plerique tum volitarent Episcopi nimium Imperatori assentantes prodentesque religionem ob ventris curam gloriæque inanis studium & ambitionem, eleganter illos non ἐπισκόπους, sed σκοτίους appellabat, vt tenebriones quosdam & vitiorum pædagogos; qui, dummodò suas domos opulentas refertasque viderent, non iniquo animo ferebant omnem è templis religionem eiectam & exterminatam. Quos mihi coloribus suis pingere videtur Ephræm Syrus, cuius voces pari propè cum Euangelio honore olim excipiebantur: is ita scribit contra istiusmodi vitiosos rei sacræ administros: *Habitu*, inquit, *religiosi, & moribus exitiosi; habitu exercitatores seduli, moribus ignaui athletæ; habitu sobrij, corde prædones*. Eosdem S. Gregorius Nazianzenus Orat. 21. appellaret *turbines* Ecclesiæ naufragium inuehentes, qui Georgium Episcopum Arrianum *Typhonem iniustitiæ dixit*. Ijdem apud S. Chrysostomum Epist. 2. ad Olimpiadem lupi sunt ouicularum Christi; quod certè in grauissimæ calamitatis loco ponit, dum nihil ait esse indignius, quàm si Ecclesia *lupum pro pastore, vel prædonem pro gubernatore, vel carnificem pro Medico accipiat*. Eiusmodi malos Hierarchas & perfidiosos animarum custodes Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 21. grauissimè aiebat τὴν ἱερωσύνην προδιδόναι, *sacerdotium prodere*, exponere omnium ludibrio atque abijcere; & aliàs ὅπλῳ τινὶ τῇ ἱερωσύνῃ χρῆσθαι, *sacerdotij dignitate velut armis quibusdam ad vitium abuti*. Hæc sanè proborum, veracium ac prudentum Sacerdotum, Doctorum & Consiliariorum ablatio, & in eorum locum improborum, mendacium ac stultorum substitutio, manifestissimum est irati & auersi Numinis argumentum.

Mali Sacerdotes & Doctores columbis seductis & illicibus comparati.

Episcopi peruersi sunt tenebriones.

21. Effundit despectionem super Principes, eos qui oppressi fuerant releuans.

Deus malos Principes facit contemptibiles.

Sic rerum, inquit, vices mutat fortunamque conuertit, vt Principes, quibus alij priùs fuêre ludibrio, viles ipsi fiant & despecti; è contra verò illi qui ab ijs fuerant oppressi, ex misera seruitute libertati restituantur. Sic posteris temporibus occupatâ à Cyro atque Dario Babylone, Baltassareque occiso, & Imperio Chaldæis detracto, Dei populus fuit in libertatem assertus, factâ omnibus Iudæis à Cyro facultate Hierosolymam redeundi, eamque instaurandi. Sic oppresso & ignominiosè interfecto Holoferne populus Dei graui fuit afflictione & rerum desperatione liberatus. Illa autem verba, *Effundit despectionem*, vim habent insignem, casumque calamitosum proculdubiò notant; subestque ratio: nam quos Deus in sublimem statum euexit vt honore amplissimo colerentur, æquum est, si honore delato abutantur, extremâ infamiâ deturpentur. Similis omnino locus est in Psalmis: *Effusa*

Psal. 106, 40.

Magna pœna Reipublicæ præesse Principes contemptibiles.

Effusa est contemptio super Principes, &c. quem à Dauide hinc mutuatum iure agnoscit Lorinus noster. Magna sanè pœna & iræ Dei significatio est, cùm sinit contemni Principes, tum Ecclesiasticos, tum Politicos, eorumque auctoritatem nihili fieri: omnia enim tunc in peius ruere necesse est, atque laxari leges, ac disciplinam, & quemlibet à via virtutis aberrare. Huius porrò ipsius mali tanti, quòd contemptibiles euadant Principes ac Sacerdotes, causa sæpè in ipsis residet sacrorum Antistitibus & Principibus: quoniam *sicut populus, sic & Sacerdos* ac Magistratus. Hinc nimirum illæ lacrymæ, hinc Rerumpublicarum perturbationes, hinc altarium & Ecclesiarum maculæ, hinc vomicæ religionis. Animaduertit hoc sanctissimus Ecclesiæ Pontifex Leo Epist. 31. cuius illud est graue dictum: *Inferiorum ordinum culpa ad nullos magis referenda sunt quàm ad desides negligentesque Rectores, qui multam sæpè nutriunt pestilentiam, dum necessariam dissimulant adhibere medicinam.* Præterea magnâ multi iam temeritate in Senatum tam sacrum quàm profanum adleguntur, se obtrudunt impudenter, quidam & initiantur, & subitò morum fiunt Magistri & tutores cærimoniarum, qui in sordibus inquinatissimè volutantur. Hinc fæx illa Senatorum & Clericorum inutilium turba, quam miserans D. Hieronymus Epist. 85. *Presbyteros*, inquit, *turba contemptibiles facit.* Sæpè item à populo causa petenda est: qui si perditis corruptisque est moribus, & abiecto Numinis metu in vitia se ingurgitet, hoc meretur, vt Deus, quemadmodum Reges impios & crudeles Dominatores, sic indignissimos Episcopos & Rectores eidem malos imponat atque præficiat. Hoc apertè docet Anastasius pius & eruditus Pater quæst. 15. in Scripturam: vbi exemplum memorat vnius Pontificis in Thebaide, qui cùm fœdam animi libidinem moresque impuros speciosâ vitæ laruâ contegeret, renuntiatus fuit vrbis Antistes, & in solio collocatus: huic ergo illo honore superbienti & efferenti se gloriosiùs apparuit Angelus, monuitque ne se pulchrum & beatum putaret; illum quidem esse tantâ Ecclesiæ amplitudine atque ordine indignum; sed eius vitâ & contaminatissimâ improbitate populum fuisse dignissimum. Huc refert illud Isaiæ vaticinium, apud quem Deus ait se daturum populo Rectores iuuenes & ἐμπαίκτας, *illusores*. Item illud video notatum à Magno Athanasio quæst. 120. ad Antiochum, vbi ait propter scelus atque labes populi Christiani Deum mundi gubernatorẽ vt malos Principes, sic & flagitiosos ἀρχιερεῖς, *Antistites* scelere affluentes concedere. Sed vndecumque illud tandem eueniat, certè Principes & sacrorum Præsules, quorum vita flagitiosa est, & maculis vitiorum notata, vituperandi maximè sunt, vt qui magnum Reipublicæ dedecus & Religioni adferant: propter illos iacent leges, Sacramẽta vilescunt, ordo ipse, plenus alioquin excellentissimæ gloriæ & maiestatis, contemnitur.

Oseæ 4, 9.

Quæ sint causæ, cur mali Principes & Antistites præficiantur.

22. Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.

Hic versus potest vel de rebus obscurissimis & occultissimis intelligi, quæ perpetuis tẽporibus laterent, & in tenebris iacerent, nisi diuinum lumen vel exponens vel aliâ ratione patefaciens accederet; sicut dixit Daniel: *Ipse reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris cõstituta, & lux cum eo est.* Vel potest etiã explicari de afflictionum & miseriarum tenebris, quibus Deus miseros & de sua salute desperantes inopinato quodam auxilio subitò leuat. sicut precabatur Dauid: *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Deus meus illumina tenebras meas: quoniam in te eripiar à tentatione.* Vmbra verò mortis opacissimas & crassissimas tenebras declarat.

Deus res occultas facit manifestas.

Dan. 2, 22.

Tenebræ designant afflictiones.

Psal. 17, 29.

Potest etiam hic versus ad duos præcedentes referri, ita vt sensus & cum eis vnio sit talis. q.d. Quando contingit vt Princeps siue Rex Consiliarios habeat, qui labium commutent, diuersaque à pristinis proferant consilia; vel cùm seniores occæcati puerilescunt, nihilque sani consilij in medium adducunt; aut cùm Principes, & qui priùs vno ore vnoque animo bonum publicum affectabant, sese inuicem aspernantur; tunc vtique ab effectis, & à calamitate, quæ huiusmodi dissensiones, praua consilia mutuosque despectus consecuta est, Deus detegit consilia cordium, atque omnia quæ in tenebris erant manifesta fiunt, veniuntque in lucem; vt puta conspirationes, proditiones, vindictæ, perfidiæ & falsa consilia. Hæc sunt vtique profunda, quæ Deus de tenebris cordium reuelat. Hæc est vmbra mortis, quæ in lucem à Deo producitur. *Nihil enim est opertum quod non reueletur; neque occultum, quod non sciatur.* Sic detestandum malignumque Achitophelis consilium reuelatum fuit, & in lucem proditum.

Deus mala consilia occulta tandem reddit manifesta.

Matth. 10, 26.

Mysticè possunt hæc ad cælestes reuelationes pertinere, quibus Regius Psaltes occulta sapientiæ Dei sibi manifesta cecinit. Profunda autem dicuntur mysteria diuinitatis & arcana operum eius: vt quòd Deus in personis trinus, & in essentia vnus sit: quòd verbum Dei carnem assumpserit, & homo factum sit: quòd in Eucharistia, non in figura, sed in veritate Deus homo occultetur. Hæc & alia profunda Dei abscondita erant in puteo & in horreo Scripturarum. Sicut autem Iacob lapidem ab ore putei amouit, vt greges biberent, & Ioseph horrea aperuit, vt tempore famis populo frumenta ministraret; ita & per vnigenitum Filium Deus sacras Litteras explicuit, vt nos cibaret pane vitæ & intellectus, & aquâ sapientiæ potaret, ac scientiâ suâ terram repleret: id autem fecit, vt in ipsum crederemus, ipsumque diligeremus, & Maiestati eius cognitæ & amatæ seruiremus. Qui finis est perscrutationis reuelationis profundorum mysteriorum Dei.

Psal. 50.

Deus profunda mysteria sibi nobis reuelauit per Filium.

23. Qui multiplicat Gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.

Nunc aliud adducit argumentum diuinæ potentiæ, cui nihil est factu aut dissolutu difficile: multiplicare enim potest Gentes & populos, & eosdem repentè disperdere, & rursus excitare, & ad illum numerum ordinemq; redigere, vt nihil videatur fuisse subuersum. Cuius rei satis planum

Deus Gentes multiplicat, & perdit, & restaurat.

num exemplum fuit hominum prima procreatio magnaque multiplicatio, deinde per diluuium subuersio; ac demum restitutio à filiis Noë tantâ non solùm hominum, sed etiam nationum & prouinciarum multiplicatione, quantâ numerari non possit; adeò vt eam stupore plenus expendens Dauid, diuinæ altitudini comparare non dubitet dicens: *Secundùm altitudinem tuam multiplicasti filios hominum*. Vbi in Græco legitur ἐπολυώρησας: quòd propriè est *magni pendisti*, aut plurimùm curasti. Est enim πολυωρέω, *diligenter & multum curo*, à πολὺ, hoc est *multum*, & ὤρέω, quod est *curo, custodio*: cuius verbi contrarium est ὀλιγωρέω, id est *negligo, contemno*. Significat itaque Deum, sicut altus est, excelsus & magnus, ita etiam magnam semper curam gessisse hominum; siue iuxta bonitatis ac misericordiæ suæ magnitudinem & altitudinem numquam genus humanum neglexisse. Hinc licet hominum peccatis, iustam Dei vindictam prouocantibus, integras nonnumquam regiones ac gentes peste, fame ac bello subuerterit, postliminiò tamen misericordiæ recordatus, vt plurimùm successu temporis iterùm in integrum restituit.

Psal. 11, 9.

24. Qui immutat cor Principum populi terræ, & decipit eos vt frustrà incedant per inuium:

Omnino compertum est cor Principum à Deo verti quocumque velit. iuxta quod Salomon ait: *Cor Regis in manu Domini: quocumque voluerit inclinabit illud*. Mouet quippe Regum voluntatem corde significatam quò decreuit, ita vt arbitrij libertate minimè læsâ, id proculdubiò agant, quod à Deo prouisum est. Sicut in corde est principium motus naturalis, sic in voluntate primordium motus moralis, vt rectè cor appelletur. Dicitur autem Deus *decipere* seu errare facere; non certè quòd errorem deceptionémve inducat, sed quòd lucem iustè subtrahat; cuius defectu impij homines spiritualem quamdam eclipsim patientes à recto aberrant, & grauiter seducuntur. Sic legimus Principes populi cæco & præcipiti consilio & sibi & suis attulisse perniciem, & prorsus instituisse viam quæ longè aberat à sana mente, & à salute communi ac propria. Testis fuit ex alienis Pharao, Nabuchodonosor, Baltassar; ex gente Israëlitide Saül, Salomon, Roboam; qui dum deuiis abducuntur rationibus, & se & suam pessumdedere Rempublicam. Dicitur autem Deus immutare cor Principum in malum, eo sensu quo superiùs versu vigesimo dictus est commutare labium veracium, scilicet permissiuè, vt Scholastici exponunt. Id est: Permittit vt affectus illorum in praua & vetita feratur, & intellectus ipsorum prauis consiliis decipiatur, & vt iter per inuia vitiorum faciant, & numquam ad optatum finem perueniant. Quo sensu etiam Dauid: *Effusa est*, inquit, *contemptio super Principes, errare fecit eos in inuio, & non in via*. Contemptio nimirum tunc super Principes effunditur, cùm deficiente lumine veritatis atque prudentiæ, in varias sententias distracti quid faciendum sit non inueniunt. Qui priùs errant in via, dum rationem exercendæ virtutis inuenire nesciunt; & postmodum exerrant etiam in inuio, quia peccata, quibus illigantur, non aduertunt.

Prou. 21, 1. *Deus vertit corda Principum ad nutum suum quò voluerit.*

Psal. 106, 40.

25. Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios.

Elegans descriptio est illius cæcitatis, quam peccatores & impij plerumque incurrunt. de qua egit etiam cap. 5. vers. 14. dicens: *Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in meridie*. Vbi vide quæ diximus. Septuaginta hunc locum ita reddunt: Ψηλαφήσαισαν σκότος, καὶ μὴ φῶς: *Palpent tenebras, & non lucem*. Scholion ψηλαφῶντες. q. d. Versantur in tenebris tam crassis, vt palpari queant. Tales fuisse memorantur tenebræ Ægyptiæ, quas Scriptura palpabiles tenebras vocat, scilicet ob aërem ipsum, tenebrosum adeò condensatum, vt tangi posset: siue quia tenebrosis in locis ita palpabundi homines incedunt, quasi tenebras ipsas apprehensuri essent. Hinc tenebræ palpabiles seu Ægyptiæ in prouerbium abierunt, ad densissimas tenebras significandum; vnde ad mentis caliginem & quamlibet spissam ignorationem transferuntur. Tenebrarum enim nomine significatur error & ignorantia; item res aduersæ ac tristes; sed præcipuè peccatum. Quamobrem sanctus Dionysius Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 2. peritè vocat ἀλαμπῆ κακίαν, *obscurum & illune vitium*. Hoc in sacris cærimoniis declaratum fuit, cùm iuberentur omnes, qui ad Christianam religionem accederent, in Baptismo conuerti ad Occasum, & abrenuntiare principi tenebrarum ereboque fonti caliginis obscuræque noctis, quæ à scelere in animam inuehitur. Addit idem aliquantò pòst, recens baptizatos, cùm eiurassent omnem Satanæ mundique paraturam obscurumque sceleris antrum, vbi nihil diuinæ lucis affulget, induere consueuisse φωτοειδεῖς ἐσθῆτας, *velamenta niueo splendore fulgentia*; vt qui post tenebras in admirabile lumen venissent. In tenebris ergo palpare dicuntur peccatores; quia neque conscientiam vident suam multiplici operimento latebrosam, nec periculum ingens perdendæ salutis, in quo versantur, nec virtutem summi omnium parentis & interminatam sapientiam, quam prosequi omnes veneratione debemus, & amore complecti; vt caligo vitij longè tetrior atque obscurior cimmeriâ nocte videatur. Meritò igitur peccatores dicuntur palpare *in tenebris, & non in luce*: quod epitasim habet Hebræis vsitatam, qui dum vim & pondus volunt addere sententiæ affirmatiuæ adiungunt contrarij negationem. Sic apud Amos dicitur: *Dies Domini tenebræ, & non lux*. Et Ezechiæ dictum est ab Isaia: *Morieris tu, & non viues*. Quo genere loquendi Apostolus Ioannes delectatus fuit, dum de Baptista loquens ait: *Confessus est, & non negauit*.

Peccatores cæci & tenebris inuoluti.

Exod. 10, 21.

Tenebræ palpabiles & Ægyptiæ.

Vitium obscurum.

Amos 5, 18. Isaiæ 38, 1.

Ioan. 1, 20.

Ceterùm quòd sequitur, *Et errare eos faciet quasi ebrios*, ad eorum insanam temulentiam declarandam pertinet. Non longè scilicet à cæcis & in densa nocte versantibus absunt temulenti; quibus vini immoderatus vsus mentem sic

Vitium temulentos facit.

sic turbat, vt amentes credas & furore lymphatico bacchari. Cæcitas porrò aut furor, cùm magnus est, ab ebrietate ductâ metaphorâ in Scripturis significari solet, iuxta illud: *Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est.* Sic etiam Deus per Isaiam alibi minatur: *Obstupescite & admiramini; fluctuate & vacillate; inebriamini, & non à vino; mouemini, & non ab ebrietate; quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros*, &c. Ita nimirum Deus cùm vult Principes quoque nouit humiliare auferendo ab eis omne consilium, ita vt in meridie cæcutientes, in rebus inquam facillimis densissimâ ignorantiæ caligine inuoluti turpissimè hallucinentur & exerrent.

Psal. 106, 27.

Isaiæ 29, 9.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

Iob hîc idem inculcat quod præcedenti capite, amicos suos ex ipsorum verbis confutans, & à Deo arguendos asserens; nisi quòd hîc fortiùs vrgeat suam innocentiam, rogetq́ Deum, dignetur sibi aperire, propter quæ peccata vel alias causas tam grauiter affligatur.

1. ECCE omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula.

Vir intelligens ex sensu perceptis ad Deum tendit.

PRÆCEDENTIS capitis initio Iob Sopharis & aliorum amicorum sermones, tamquam populares modicæque admodum scientiæ, non magni faciendos ostenderat, ideoque ipsos ad bestias terræ, ad volatilia cæli, ad pisces maris, ad terram ipsam aliaque elementa disciplinæ causâ remiserat, vt se non minùs ab huiusmodi rationis animæque expertibus creaturis, quàm ab ipsis, qui sapientiæ nomen affectabant, erudiri posse probaret; cùm istiusmodi scientia per intellectum naturaliter ex sensuum apprehensione colligeretur. Hîc ergo concludit Iob, se ea omnia quæ de diuina sapientia, potentia, prouidentia nuper disseruit, quantumuis magna & admiranda, non magno studio & labore, neque ex peculiari aliqua sibi facta reuelatione, sed naturali lumine intellectus, per solam scilicet oculorum, aurium aliorumque sensuum apprehensionem, qualiter etiam mediocris ingenij homines earum rerum cognitionem assequi possunt, optimè capere. Pulchrè autem triplicem recenset cognoscendi rationem, aurium videlicet per traditionem; oculorum per experientiam; & intellectus per ratiocinationem & scientiam, breuiter eam sub audiendi, videndi & intelligendi verbis complectens. Quo loco animaduertendum est, non esse satis opera Dei audire, atque adeò videre, vt ex illis ad Dei scientiam erudiamur, nisi eadem animo nostro tractemus, consideremus, & intelligamus. Nec in eo differt stultus à sapiente, quòd alter viderit, alter verò non viderit opera Dei, cùm omnibus proposita & manifesta sint; sed in eo potiùs, quòd sapiens ea intelligat, stultus verò minimè; sicut dixit Dauid: *Quia delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quàm magnificata sunt opera tua Domine! nimis profunda facta sunt cogitationes tuæ. Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc.* Et hoc malum illud maximum est, quod Deus per Isaiam minatur dicens: *Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere.* Ceterùm cùm tres amici se solos sapere & Iobum rerum diuinarum penitus ignarum arbitrarentur, opportunè ad fastum eorum supprimendum subiungit:

Opera Dei non solùm sensibus percipienda, sed animo consideranda sunt.

Psal. 91, 5.

Isaiæ 6, 9.

2. Secundùm scientiam vestram & ego noui; nec inferior vestri sum.

Scio, inquit, & ego id secreti, quod vos soli scire putatis; neque me in huius rei scientia antecellitis: quare frustrà de ijs me docetis, quæ iam dudum à me cognita & explorata sunt. Neque verò hæc responsio modestiæ Iobi parum consona videri debet, cùm & Paulus in simili de se dixerit: *Existimo nihil me minus fecisse à magnis Apostolis.* Non enim modesti & se submissè gerentis est id in se conuenire negare quod conueniat, cùm nulla virtus mendacium in officio suo postulet. id quod sapientem docere puto dicentem: *Attende, ne seductus in stultitiam humilieris: noli esse humilis in sapientia tua, ne humiliatus in stultitiam seducaris.* quasi dicat: Ne per pusillanimitatem nimiam contra id quod dictat sapientia veritatem silentio supprimas, aut mendacium arguere verearis; quando scilicet ad veritatis defensionem aut proximi correctionem conducere iudicabitur.

Viri sancti aliquando aliquid pro veritate in sui commendationem adferunt.

2. Cor. 11, 5.

Eccli. 15, 10.

Porrò ex his duo licet colligere: vnum est, quòd in diebus Iobi viguerit Philosophia, nec modica etiam tum fuerit scientiæ æmulatio. Alterum est, quòd Iob, dum amicorum philosophicam doctrinam floccipendit ac despicit, ad subliniorem, scilicet Theologicam disciplinam aspiret. Quamobrem ad Deum se conuertens, & cum eo religiosè disceptans subdit:

Tempore Iobi erat etiam Philosophia & scientia æmulatio.

3. Sed tamen ad Omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio:

Quasi dicat: Quamuis ex diuersis effectibus excellentiam diuinæ sapientiæ ac virtutis non minus quàm vos intelligam; non idcircò tamen muto

muto animi sententiam, quâ decreui Deum alloqui, motus cordis mei aperiendo ei qui cordium est scrutator & iudex, & veritatem ab eo qui totius veritatis doctor est exquirendo; non quòd vel in minimo eius iudicia improbare contendam; absit; sed vt vestros errores destruam, quibus me iniustitiæ conuincere nitimini, meamque probem innocentiam. Ex quo intelligitur quàm magna sit bonæ & integræ conscientiæ vis, quantumque illa probis & honestis viris animi adijciat. Quin imò immensa Dei virtus atque sapientia non solùm viros probos non perturbat, sed etiam maximè reficit & consolatur. Quâ enim aliâ re leuarentur ij, quos sæpè homines improbi traducunt, & imperita multitudo contemnit, viles atque adeò iniquos existimat, nisi quòd Deo se suaque probari confidant? Cur enim tales non ament Dei iudicium? cur non ad illud aspirent dicente Dauide, *Quàm bonus Israel Deus ijs qui recto sunt corde*? Aptè igitur Iob, cuius caput molesti & erronei disputatores obtuderant, fatetur malle se cum Deo disceptare; qui cùm verax & sapiens sit, nec vera negabit, neque ineptè verba conglobabit. Quod autem ait *disputare cum Deo*, idem est ac verum inquirere, rationibus vltrò citroque acceptis ac redditis, vtpote cum veritatis auctore & assertore; quem in adstruenda vera sententia demisso animo acturus non formidat. Haudquaquam enim præfracto & peruicaci ingenio, vincendi aut concertandi studio cum Domino Iob disceptat; sed quasi discipulus, qui informari desiderat à Magistro, qui modestè interrogat, & causas eorum quæ fiunt aut quæ docentur exquirit; vt quæ dicuntur meliùs intelligat, & erroris causas omnes amputet, ne quid in posterum faciat quod magister improbet, aut alij reprehendant. In quo sanè nihil apparet, quod modestum & ingenuum discipulum non deceat. Neque nouum aut inusitatum est, vt in istiusmodi modesta & religiosa disceptatione rationes adducamus, ob quas nobiscum clementiùs agi debeat, dummodò id totum diuinæ clementiæ ac voluntati permittatur. Sic vtique fecit vir sanctus Ezechias apud Isaiam dicens: *Obsecro Domine, memento quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate & in corde perfecto.* Sic Moyses orauit Deum, vt ignosceret populo, cui cædem in deserto minatus fuerat, ne audiant Ægyptij & dicant: *Non poterat introducere populum in terram, pro qua iurauerat; idcircò occidit eos in solitudine.* Sic Dauid sæpè suam infirmitatem ac dolorem ostendit, vt clementem Deum ad misericordiam inflectat. Neque aliud facit in sua disceptatione Iobus, vti benè Sanctius obseruauit: priùs tamen quàm cum Deo agat, ait velle se aduersarios conuincere falsitatis; quemadmodum sequenti versu significat:

Bona conscientia magna fiducia.

Psal. 72, 1.

Quomodo dicatur Iob cum Deo disputare.

Isaiæ 38, 3.

Num. 14, 15.

4. Priùs vos ostendens fabricatores mendacij & cultores peruersorum dogmatum.

Hæc sententia non tam grauis & iniuriosa est quàm verba sonare videntur, vt ex Hebræo & Græco cognoscitur. Nam Hebræa verba verbotenus conuertendo sic habent: *Et vos compositores estis mendacij & Medici futiles omnes*; vel, vt aliqui reddunt, *Medici idoli* hoc est, meo iudicio, Medici vanissimi, archiatri vanitatis, qui pro alexipharmaco salutari nescio quas nugas & figmenta proponitis. Græci autem ita conuertunt: Ὑμεῖς δὲ ἐστὲ ἰατροὶ ἄδικοι, καὶ ἰαταὶ κακῶν πάντες: *Vos autem estis Medici iniusti, & curatores malorum omnes:* Symmachus: Προσίθετε ψεύδεσι, καὶ ἰατροὶ ἐπιπλαστοί μου, κατασκευάζοντες ἄλογα: *Addicti estis mendacio, & Medici concinnatores mei, apparantes absurda.* Fabricatores autem eos vel compositores appellat mendacij; quòd ex mendacijs eorum essent orationes & ratiocinationes compositæ. Diximus enim sæpè, licet eorum propositiones essent plerumque veræ, cùm de toto genere iniquorum loquerentur, in assumptionibus tamen vt plurimùm vehementer errare, quòd subsumant, aut Iobum aliquâ culpâ teneri, aut scelerum suorum pœnas pendere: componebant igitur ac fabricabant mendacium, quod veris adiunctis probare aut verosimile reddere nitebantur. Iisdem propè verbis de inuidis suis querebatur Dauid dicens: *Multiplicata est super me iniquitas superborum.* In Hebræo est: *Componebant super me mendacium superbi.* Medicos verò *futiles*, & ex versione Septuaginta *iniquos & curatores malorum*, id est malos appellat; quia cùm venissent ad consolandum eum, vt secundo capite dictum est, irritabant potiùs sermonibus suis quàm consolabantur, refricabant potiùs quàm leniebant dolorem. Sicut etiam de se & maleuolis suis dicebat Dauid: *Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt; & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* In hanc sententiam explicandus est Vulgatus Interpres cùm vertit *cultores peruersorum dogmatum.* id est, Peruersam agendi rationem tenetis, cùm contrà faciatis quàm consolatoris & amici munus postulabat. Ita Polychronius, qui sic explicat in Catena: *Supernacaneum est disceptare vobiscum; qui cùm ad me sanandum accessertis, vestris me nunc sermonibus quasi iaculis sauciatis, ipsâque, quam patior, calamitate dolorem mihi affertis acerbiorem, Medicosque imperitos imitamini, qui cùm sanantia negligunt medicamenta, stultè ægrotorum vulnera quasi morsu discerpunt.* Eodem modo Didymus ibidem exponit. Et quidem consolatores illi in causa Iobi satis se stultè gerebant; nam cùm lenire deberent & fouere vulnera oratione beneuolâ, & ad detergendum doloris sensum attemperatâ, verbis omnino duris & ab illo rerum articulo alienissimis quasi asperso sale refricabant.

Amici Iobi quomodo dicuntur fabricatores mendacij.

Psal. 118, 69.

Consolatores Iobi erant Medici futiles.

Psal. 68, 27.

Verùm hîc sciscitari iuuat, quare Iobus amicos consolatores, humanam consolationem amicè suggerentes vt temperent calamitatum miseriam, appellet iuxta originalem textum Medicos seu consolatores idoli. Quid enim simile habet Iobus in sterquilinio squalidus cum idolo in sublimi ara conspicuo & splendido? Quis affectet consolari idolum Gentium votis & precibus inclytum? Idolum omnes supplicant, idolum supplicat neminem. Imò fortè hæc est energia horum verborum. quasi dicat Iobus: Cùm idolum sit mutum quoddam simulachrum, neminemque orare possit; hinc fit vt vos, ô amici, perinde me consolemini ac si consolaremini idolum: quod etsi omnium orationes excipiat,

Idolum quia non potest orare nequit consolari.

cipiat, orare nequit; & inde nec potest consolationem accipere, qui nequit Deo preces fundere. Vnde vos dum frustrà nitimini me consolari, onerosi consolatores estis, seu consolatores idoli: nèmpe humano leuamine sic me consolari nitimini, vt qui affectaret consolari idolum, quod ineptum est ad supplicandum & orandum, cùm mutum idolum orare non possit, nec idolum deceat oratio.

5. Atque vtinam taceretis, vt putaremini esse sapientes.

Amici Iobi imprudentiam suis verbis manifestant.

Amicorum in loquendo imprudentiam & imperitiam taxat: stultè enim amicum luctu & mœrore oppressum verbis exulcerabant: stultè de ira & stomacho Dei ergà impios prolixè disserebant apud eum, qui grauissimis miserijs vrgebatur; cùm potiùs, ne ad desperationem eum adigerent, sed aliquo modo leuarent, de disciplina & castigatione agerent, quâ Deus omnem filium quem recipit coërcet; sicut Paulus disseruit in Epistola ad Hebræos; qui aduersâ etiam fortunâ iactabantur. Stultè etiam ex calamitatibus, in quas inciderat, Iobum esse iniquum concludebant. Quos & similes grauissimos errores vtique tegerent, si silerent. Nam, vt in prouerbio est, *Stultus quoque si tacuerit sapiens reputabitur; & si compresserit labia sua intelligens.* Huic adsimile est illud Senecæ: *Taciturnitas stulto homini pro sapientia est: tacere qui nescit, nescit loqui.* Extat etiam illud incerti in Anthologia Epigrammatum Poëtæ Græci:

Hebr. 12.

Stultus dum silet reputatur sapiens. Prou. 17, 28.

Πᾶς τις ἀπαίδευτος φρονιμώτατός ἐστι σιωπῶν
Τὸν λόγον ἐγκρύπτων ὡς πάθος αἴσχιστον:
Dum tacet indoctus poterit cordatus haberi:
Is morbos animi namque tacendo tegit.

Prudentes pauciloqui.

Sic enim ferè non distinguitur imperitus à docto, à circumspecto prudentique homine imprudens, si linguam cohibuerit. eam ob rem facilè est conijcere, cur quos Homerus ingeniorum vertex sapientissimos effinxerit, eosdem & silentes ferè aut certè pauciloquos esse voluerit: nouerat enim silentium, & parcum sobriumque orationis vsum specimen habere grauitatis; contraque apud sapientes maximè loquacitatem indicem esse stultitiæ. Neque enim Thersitem morionem vituperatione dignum arguit quàm quòd loquax esset, quàm quòd obstreperus, quàm quòd importunè garrulus & seditiosus. de quo Iliados β'. versu 212.

Thersites loquax.

Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολώα:
Thersites autem adhuc solus loquacissimus tumultuabatur.

Nestor eloquens.

Nestori verò consultissimo seni tribuit orationem melle dulciorem Iliad. α.

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή:
Cuius etiam à lingua melle dulcior fluebat vox.

Menelai oratio cordata.

Menelao argutam illam quidem & numquam à à re discedentem breuiloquentiam Iliados γ'. versu 214.

Ἤτοι μὲν, Μενέλαος ἐπιτροχάδην ἀγόρευε
Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως· ἐπεὶ οὐ πολύμυθος:
Certe quidem Menelaus succinctè concionabatur
Pauca quidem, sed valdè acutè; quoniam non erat multiloquus.

Vlyssis oratio vehemens.

Vlyssem denique grandiloquum quidem & vehementem, sed diu tamen cogitabundum facit antequam loqui incipiat.

Homines loquendi Deus tacendi magister.

Rectissimè dictum est à quodam ex veteribus loquendi magistros nos habere homines, tacendi verò Deos. Quapropter laudatur ἐχεμυθία Pythagorica & Spartanus ille Lycurgus, qui suos à pueris silentio initiari voluit. Notum est Adagium Græcorum, Σιγῆς ἀκίνδυνον γέρας, *Tutum silentij præmium*; & illud Simonidis, Locutum fuisse pœnituit, tacuisse verò numquam. Succurrit Zeuxidis pictoris ad Principem Megabizum sermo. Is enim Princeps cùm animi causâ in pictoris officinam descendisset, & vnà cum suis de arte pingendi disputare ad ostentationem auderet: Cùm primùm huc venisti, inquit Zeuxis, & linguam continuisti, pueri mei nescio quid de te magni sibi pollicebantur, quippe qui tuum cultum tuamque purpuram obseruarent: sed vbi de arte, quam non tenes, loqui cœpisti, te continuò vt ridiculum hominem esse putarunt. Meritò apud Pindarum celebratur Thebanus Epaminondas, qui quamquam multa sciret, pauca tamen loquebatur. Et certè frequenter vsuuenit, vt qui plus habeant pectoris, vt ita dicam, id est, in quibus & eruditio & prudentia maior, ij minùs habeant linguæ. Demaratus cùm in consessu quodam sileret, rogatus an id faceret stultitiâ, an sermonis inopiâ: Atqui, inquit, stultus numquam tacere potest. Aptè olim dictum est in nescio quem, qui quamdiu siluit tamdiu magnus & grauis habitus est: Philosophus hic videri poterat si tacuisset. Sententiosè Pindarus Isthmiorum 1. in Herodoti Thebani encomio: Ἐμάθε πολλάκι καὶ τὸ σεσωπαμένον εἰς θυμίας μεῖζω φέρει: *Sæpenumero tacuisse gloriam maiorem adfert.* Ad eumdem omnino sensum occurrit ex Plutarcho id in quo gloriatur vel in primis Ino Euripidea, nimirum se scire σιγᾶν τε ὅπου δεῖ, καὶ λέγειν ἵν' ἀσφαλὲς, *silere quando oportet, & loqui quando tutum est.* Libet huc referre pulchrum sanè Pythagoræ Samij elogium, quod scriptum reliquit Apuleius lib 2. Floridorum, & ante ipsum aliquis ex veteribus longè priùs dixerat, Nullos scilicet fore sapientiæ fructus, nisi qui à radicibus silentij proficiscantur. Sic igitur Apuleius: *Tot ille doctoribus eruditus* (Pythagoram intellige ab Ægyptijs, Chaldæis, Pherecide Syro, Anaximandro Milesio, Epimenide Cretensi, alijsque multis edoctus) *tot tamque multiiugis comitibus disciplinarum toto orbe haustis, vir præsertim ingenio ingenti, ac profectò supra captum hominis animi augustior, primus Philosophiæ nuncupator & creditor, nihil priùs discipulos suos docuit quàm tacere; primaque apud eum meditatio sapienti futuro linguam omnem coercere; verbaque, quæ volantia Poëtæ appellant, ea verba detractis pennis intra murum candentium dentium premere. Prorsus inquam hoc erat primum sapientiæ rudimentum, meditari condiscere, loquitari dediscere*, &c. Idem fuit Iamblichi Pythagorei præceptum, Γλώσσης πρὸ τῶν ἄλλων κράτει θεοῖς ἑπόμενος, *Linguam cohibe præ alijs omnibus ad Deorum exemplum.* Sed ad id argumentum copiosè locupletandum consule quæ habet doctissimè congesta Plutarchus Commentatio de garrulitate, & Tractatu de Iside & Osiride: quo loco docet quid olim Harpocrates apud Ægyptios mysterij habuerit.

Epaminondas multisciens & pauciloquus.

Pythagoras silentij magister.

rit. De silentij vtilitate lege Gellium lib. 11. cap. 10. Plinium lib. 3. cap. 3. & lib 28. cap.6. & Schottum nostrum toto libello de Bono silentij religiosorum & sæcularium. Patet itaque quàm prudens S.Iob amicis præbeat consilium, si videri velint non insipientes, nempe vt suam inscitiam silentio tegant. Nam qui silet nihilo videtur sapiente inferior, quantumcumque ille crasso sit ingenio & Abderitanâ (vt aiunt) mente. Iis quæ dicta sunt satis reprimi deberet multorum loquendi cupiditas, qui vt sapientes alijs videantur eas res audent tractare, quas aut ignorant, aut non multùm callent. Nam licet facilè sit imperitos homines prolixâ, licet indoctâ oratione decipere; docti tamen viri, quorum est iudicium grauissimum, stultitiam loquacis non vestigijs, sed cubili toto cognoscent. Ob eamque rem sapientissimè dicit Salomon: *Os stulti confusioni proximum est.* Et prudenter Dionysius monuisse fertur: Ἢ λέγε τι σιγῆς κρεῖττον, ἢ σιγὴν ἔχε: *Aut dic quod silentio melius sit, aut sile.*

Silentio stultitia teguntur.

Prou.10, 14.

6. Audite ergo correptionem meam, & iudicium labiorum meorum attendite.

Rogat amicos suos Iob vt vicissim correptionem suam æquo animo admittant, vtpote audituros aliquid quod ipsos scire magnoperè expediat, quasi in magno sint errore, à quo illos liberos esse maximè cupiat. *Correptio* autem hoc loco pro obiurgatione errantium aut pro confutatione erroris accipi potest; *iudicium* verò *labiorum* pro oratione iusta, vera, veræ sententiæ assertrice, falsæ expultrice.

Non est dubium quin benè & conuenienter corripere sit res vna propè omnium difficillima, quæ in Christiani hominis officijs continentur. Clarè D. Gregorius Nyssenus Sermone de Castigatione aliorum ait: Δυσμεταχείριστος ἀγωγὴ τῆς ἀρετῆς: *Institutio virtutis admodum operosa est.* Est decretum illud Anacleti sapientissimum, quod Canonum collectores diligentissimè exceperunt, secundâ parte, causâ 24. quæst. 3. Can. 14. *Tam Sacerdotes quàm reliqui fideles omnes summam debent habere curam de his qui pereunt; quatenus eorum redargutione corrigantur à peccatis.* Est enim in corpore hoc mystico mutuus inter se membrorum amor & beneuolentia, atque omnes vt cælestis parentis filij ad eamdem familiam pertinent; & religionis illa societas, quâ nectuntur omnes, ab vnoquoque reposcit, vt vnumquemque velit esse perfectissimum, & ab illis incommodis liberum, quæ viam obstruunt ad felicitatem: hinc decet omnes, etiam illos qui alios corrigunt, vt sese vicissim mutuæ correptioni & instructioni obnoxios credant. Quâ certè in re solet à viris interdum grauibus enormiter errari; siquidem arrogant sibi redarguendi auctoritatem, neque admoneri vicissim ferunt; cùm cordati viri ac sapientis sit corripientem leniter audire, & grato animo correptionem excipere; vti pulchrè docet S.Chrysostomus Homiliâ de ferendis reprehensionibus & conuersione S. Pauli, locum istum Salomonis edisserens: *Qui odit increpationem insipiens est.* vbi notat Salomonem non dixisse, *sic vel sic redargui, sed tantùm redargui. Nam si quidem iustè arguit amicus, agit vt peccatum corrigat; sin absque ratione & immeritò, tam laudanda est voluntas eius, & probanda intentio mentis, agnoscendumque & testandum amicitiæ beneficium. Non enim reprehenderet, nisi multùm diligeret. Proindè ne stomachemur, nec succenseamus, cùm arguimur.* Quibus verbis optimâ ratione euincit Chrysostomus correptiones adamandas esse. de stultitia autem eorum qui easdem aspernantur breui interstitio verborum sic attexit: *In peccatis id efficiunt reprehensiones, quod in vulneribus remedia. Ideircò sicut insipiens est qui pharmaca reijcit; ita & stultus est qui non suscipit grato animo reprehensiones.* Et sanè ille qui correptiones refutat non solùm in eo insipientem se prodit, quòd rem adeò sibi proficuam & vtilem abijcit; sed etiam ex eo, quòd cùm alios non audiat, multa ignorare necesse est. *Nam licet mirum in modum suspicias (inquit Chrysostomus) & perspicias ea quæ oportet; attamen homo es, & consiliario & monitore tibi opus est. Solius enim Dei est nullius indigere, & nullo opus habere consiliario. ea propter de eo solo dicitur: Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Quid lucidius Sole? & tamen lux eius deficit. Et profectò sicut lucidam illam lucem sæpenumerò superuenientes tenebræ obtegunt; ita & intellectum nostrum quasi in meridie fulgentem & perspicuum inconsiderantia obrepens tenebrosum reddit. Et nonnumquam euenit, vt sapiens non videat quod oportet, & minor & hebetior clarè & acutè illud perspiciat.* Confirmat hoc Chrysostomus exemplo Moysis, qui ab Iethro socero suo barbaro atque indocto homine non leuem obiurgationem audiuit, auditamque boni consuluit; nimirum vt eâ ratione correptionis amatorem se præberet. Absoluit denique sanctus ille Doctor his verbis prædictum de ferenda reprehensione tractatum: *Reprehensionem benè ferre non vulgaris, sed summa Philosophiæ praeconium & laus est.* Quibus verbis illam Salomonis sententiam expressit, *Qui diligit disciplinam, diligit scientiam.* Siquidem Philosophia est amor seu dilectio sapientiæ. Postquam ergo Iob beneuolè captauit attentionem, in hunc modum exorsus est correptionem:

Congrua correptio aliorum difficilis.

Proximi correptio quibus commendata sit.

Prou.12,1. Correptio amanda.

Osor correptionis insipiens est.

Homines consiliario & monitore opus habent.

Prou.12,1.

7. Numquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos?

Videri volebant hi tres amici causam Dei contra Iobum defendendam suscepisse, quem, quòd se innocentem profiteretur, Deo iniuriam irrogasse existimabant, impingendo ipsi calumniam iniustitiæ, quòd immerentem tam diris supplicijs affecisset. Quare vt hanc iniustitiæ suspicionem à Deo amolirentur, mendacium & dolos concinnabant sceleris Iobum arguendo, quò Dei bonitatem defenderent, quam erga bonos viros maximam esse prædicabant: asserebant autem Deum, qui non nisi sceleratos excruciat, iustissimè Iobo tam dira inflixisse supplicia, cùm in illo non reperiretur sanctitas nisi simulata; sub cuius specie laterent multa scelera, quæ impunita abire non licebat; quare non esse cur in Deo æquitatem requireret, cùm in scelerato ani-

Amici Iobum incusando malè Deum defendere volebant.

 mo

mo non deesset materia cui diuini furoris ignis adhæresceret. Sic egregij isti diuinæ, vt ipsi putabant, iustitiæ vindices ac propugnatores. Quasi verò bonitas & æquitas immensa Dei aliter quàm virum bonum & innocentem condemnando defendi non posset; & non potiùs plures aliæ essent causæ quæ à diuino Numine omnem iniustitiæ suspicionem auerterent. Neque enim vna causa est, quæ Deum & iustè, imò & clementer moueat, vt hominem quantumcumque innocentem & iustum duris exerceat modis, & seuero atque expiatorio examine & fornace ferreâ excoquat ad purum. Quòd si nullam humana curiositas causam inueniat; illa satis grauis est & iusta, quòd Deus est, à quo homo habet quòd viuat & sit; neque iniurius est, si quod dedit liberè suo arbitratu auferat aut

Iniquâ viâ non est pro æquitate pugnandum.

truncet. Meritò igitur Iob ait Deum ad sui defensionem non indigere mendacio, cùm multis alijs modis suam posset æquitatem probare, quæ mendacio defendi nullo modo potest; cùm iniquitas naturâ suâ pugnet cum æquitate. Itaque validissimè Iob amicos suos vrgebat, vehementerque redarguebat eos ita increpando. Nam cùm iniquâ illâ viâ pro Dei æquitate pugnarent, illam stultè deserebant, vel temerè perimebant.

8. Numquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini?

Personarum acceptio in iudicio vetatur.

Accipere faciem vel personam in iudicio idem est quod non ex veritate & ex æquitate ferre sententiam, sed ex qualitate personæ; cùm vel reuerentiâ ergà potentem, vel misericordiâ ergà pauperem commoti, non æquum iudicium reddimus. quod ne fiat, cauetur in Leuitico: *Non consideres personam pauperis, neque honores vultum potentis: iustè iudica proximo tuo.* Et in Deuteronomio: *Nulla erit distantia personarum; ita paruum audietis vt magnum, neque accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est.* Dicit ergo Iob: Numquid in hac, quæ mihi cum Deo est disceptatione, vos iudicium exercentes Dei personam accipitis? hoc est, eum reuerentes, eique morem gerentes, illi causam adiudicatis, vt me innocentem condemnetis? Quod iudicium ei gratum esse non potest, qui acceptionem personarum in iudicio reprobat: tum quòd ei valdè contumeliosum sit, si non aliter quàm corrupto iudicio lucraretur. quod est absurdissimum. Acutissimè quidem argumentatur, grauissimeque amicos suos reprehendit. In huiusmodi verò reprehensiones incurrunt ij omnes, qui nullo alio argumento ducti temerè iudicant eos in culpa Deique odio esse, qui huius vitæ incommodis opprimuntur. In quo stultitiam barbarorum Melitensium imitantur, qui Paulum homicidam esse putarunt, eò quòd ex longa iactatione cùm portum teneret è manu eius viperam pendentem viderunt. Intelligitur etiam tantum esse malum acceptionem personarum in iudicio, vt pro incommodo obijciatur grauissimo vel Dei personam accipere, quod dicit: *Pro Deo iudicare nitimini?* id est, Conamini iure vel iniuriâ causam illi adiudicare. Potest etiam verti vt vertit Chaldæus: *Pro Deo litigatis?* id est, Contenditis illum iustum esse ostendere, cùm per se pateat.

Leuit. 19, 15.

Deut. 1, 17.

Stultè quispiam iudicatur impius ex huius vitæ incommodis.

Act. 28.

Acceptio personarum Deo inuisa.

Septuaginta porrò Interpretes in eamdem sententiam, sed obscuriùs, hunc versum connectunt: Ἦ ὑποστελεῖσθε; ὑμεῖς δὲ αὐτοὶ κριταὶ γένεσθε: *An subtrahetis vos? vos autem ipsi iudices sitis.* Est autem ὑποστέλλω, *vereor*, dissimulo, præuaricor consultò vt morem geram, vincor, & cedo. Significat igitur, quasi dicat: An vt Deo morem geratis innocentiam meam dissimulatis, eique cedere simulatis, cùm vos huius nostræ causæ iudices constitueritis; cùm id in iudicio facere longè à rectis sit alienum iudicibus? Est autem perelegans corripiendi modus, quo Iobus eis nunc vt patronis, nunc vt iudicibus, ad quorum tribunal causa ipsius cum Deo expostulantis delata fuisset, notam inurit. Notum videlicet ac tritum est, patronos parum pios clientes nefariè ac mendaciter tueri, siue propriæ existimationis siue iniusti lucri illecebrâ captos; iudices item iniquos, vbi cum potentiore inops litigat, iure violato potentiori fauere. Notam primam præcedenti versu indicauerat verbis istis, *Vt pro illo loquamini dolos*; secundam his, *Faciem eius accipitis.* Quæ phrasis familiarissima est pro vitio, quod Græcè προσωποληψία, Latinè *acceptio personarum* appellatur; quando nimirum iudex respectum alicuius habet in iudicando, quòd v. g. pauper, aut diues, aut amicus etiam sit. quod in iudicio valdè improbatur. Ergo idem agit Iobus, ac si diceret: Absistite à sententia erronea, quam de diuina prouidentia in mea vexatione concepistis, & falsis assertionibus tueri persistitis, quasi ego apud vos Deo litem intendam, vosque vel patroni falsò Deum defendentes, vel iudices iniustè pro illo sententiam proferentes sitis. Etenim Deo hæc vestra censura placere nequit, qui neque quidquam ignorat, neque ab impostore vllo seduci valet. Vnde subdit:

9. Aut placebit ei quem celare nihil potest? aut decipietur vt homo vestris fraudulentijs?

Deo nihil inuisibile.

Nullum quippe malum Deo placere, nec vlla fraus vel dolus ipsum latere aut decipere potest: intuetur enim (inquit Cyrillus in Ieremiæ cap. 29.) etiam ea quæ fiunt in tenebris, & nihil penitus ipsi est ἄποπτον, *inaspectabile*, iuxta illud S. Pauli: *Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu Dei: omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius.* Hinc quandocumque in abscondito quis peccat, inuisus potiùs Deo est quàm non visus, cui obscura clarent, tenebræ fiunt meridies; peruium est omne solidum, & apertum omne secretum: cuius oculus infinities splendidior Sole, crates ipsius pectoris latebramque omnem peruadit vsque ad animi fundum & abstrusas voluntates. Quare Petrus Chrysologus Serm. 34. cùm explicaret Euangelicæ mulieris pium factum, quæ se videri non putauit, cùm accessit retrò vt tangeret fimbriam vestimenti Saluatoris, falsam opinione suâ & delusam ait, quæ accessit retrò, quòd in Messia retrò nihil esset, qui faciem vbique prætenderet, & arcana omnia animorum, nec modò facta, sed & vota videret. Erat enim, inquit, *oculus totus*, qui post se supplicem sic videbat.

Heb. 4, 13.

Matth. 9, 20.

Deus totus oculus.

De

De hoc ſemper vigilante & numquam dormituriente oculo D. Baſilius in Pſal. 32. Quocumque, inquit, pergas, quodcumque demum efficies opus, ſiue in tenebris, ſiue in diei luce, ſemper habes ἐπισκοποῦντα ὀφθαλμὸν, *oculum Dei ſuperintendentem*. Quæ memoria præſentis Dei & actiones omnes intuentis potentiſſimum ſanè adiumentum eſt ad euitandum & eijciendum peccatum: id quod vel ipſimet mundi Sapientes naturæ lumine agnoſcunt, & vt frenum morum peſſimorum & vecordis nequitiæ proponunt. Quo in genere multa ſplendidè eximieque Seneca Epiſt. 41. ad Lucilium ait: *Propè eſt à te Deus, tecum eſt, intus eſt. Ita dico, Lucili, ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſeruator & cuſtos*, &c. Hiſce ſimilia tradit Boëtius lib. 5. de Conſolatione dicens: *Magna vobis eſt, ſi diſſimulare non vultis, neceſſitas indicta probitatis; cùm ante oculos agitis Iudicis cuncta cernentis*. Nam ſi vulgò ſolent homines ob reuerentiam alicuius viri timorati à maleficio abſtinere, cuius in luce & conſpectu agere ſceleratè pudeat; quantò magis reuereri debemus Deum, qui nos vbique tuetur & obſeruat? Vnde hæc nota iam robuſti dominantiſque peccati, & conſcientiæ prorſus profligatæ haud obſcurum eſt argumentum, cùm hominis mens ijs tenebris obducitur, vt putet in ſcelere concipiendo & patrando ſe à Deo non videri; quem tamen (vt Iob ait) celari nihil poteſt, nec vllis vt homo decipitur fraudulentijs. Quod enim facinoroſus putat in tenebris factum & conceptum intimo in animo tectum videri & integumentis ſuis inuolutum, ſubitò emergit ad Deum, & in clariſſimo lumine reponitur; vt peccanti id ſupremus Iudex occinere videatur, quod Dauidi ſcelere inquinato ore Nathanis exprobrauit: *Tu feciſti abſcondite, ego autem faciam verbum iſtud in conſpectu Solis huius*. Deo enim nemo poteſt verba dare, aut fucum facere, aut aſtu quopiam illudere.

Memoria præſentis Dei expellit peccatum.

Summa impietatis eſt exiſtimare ſcelera ſua à Deo non videri.

2. Reg. 12, 12.

Deum nemo poteſt decipere vel illudere.

Hebræus & Septuaginta Interpretes hunc verſum verbis nonnihil diuerſis efferunt, licet ſenſu non diſſimili. Ille quidem ſic reddit: *An bonum cùm ſcrutatur vos? An vt illuditis homini illudetis ei?* An putatis, inquit, benè ceſſurum vobis, ſi Deus iuſtus Iudex in facta veſtra inquiſiuerit, eaque diſcuſſerit accuratiùs? q. d. Minimè gentium. Nam Deo nullus poteſt reſiſtere, aut imponere, aut os oblinere, aut eum ludibrio habere. Septuaginta verò ita vertunt: Καλόν γε ἐὰν ἐξιχνιάσῃ ὑμᾶς; εἰ γὰρ τὰ πάντα ποιοῦντες προστεθῆτε αὐτῷ, οὐδὲν ἧττον ἐλέγξει ὑμᾶς: *Bonúmne ſi inueſtiget vos? Nam ſi cùm omnia feceritis ipſi proponamini, nihilominùs arguet vos*. Id eſt, Nequaquam vobis benè cedet, ſi Deus vobiſcum deſcenderit in iudicium, & vitæ in ſceleribus tranſactæ exegerit rationes; quia tunc orbi veſtra patebit iniquitas, & ſimulata pietas detractâ laruâ confundetur.

10. Ipſe vos arguet, quoniam in abſcondito faciem eius accipitis.

Habebant ſcilicet reſpectum Dei, cùm Iobum impietatis accuſarent, & Deum, quòd ipſum propterea puniret, abſoluerent, iuſtum eius iudicium prædicando, culpam autem omnem in Iobum conijciendo; quæ tamen prorſus nulla in ipſo reſidebat. Quapropter, inquit, ipſe vos arguet, & reos peraget, atque conuincet, quod auguſtiſſimam eius faciem ampliſſimamque poteſtatem humano more reuerentes non ſtetis in veritate, ſed ad mendacia & ſimulationes confugiatis, dum ad iuſtitiam Dei adſtruendam inſonti mihi falſa crimina affingitis, quæ nouit verax Deus me minimè perpetraſſe. In abſcondito igitur faciem Domini accipiunt, quia externo ſermone humanis ſenſibus æquitatem obijciunt, dum ſimulant ſe in iudicando nihil præter veritatem inquirere, neque ab integritate vel beneuolentiâ dimoueri, vel odio tranſuerti, neque parti alteri ſic patrocinari, vt alteram prodant & oppugnent. Hoc illi ſummo ſtudio ſe facere ſimulabant, cùm interim multa confingerent, quæ Iobi cauſam mirum in modum aggrauarent; quod vtique Deo non potuit eſſe non ingratum, qui veritatem amat, & ad ſuam æquitatem defendendam nullis hominum commentis aut mendacibus vmbris opus habet. Certè tot mendacia & errores aduerſus Iobum, omni potiùs commiſeratione digniſſimum, in tam afflicto ſtatu fingi minimè potuiſſent, niſi ab illo qui potentioris alicuius faciem reſpiceret ac reuereretur. Amici enim erant Iobi omnes illi, facundi alioquin & boni viri; ſed vbi inter Deum & Iobum iudicare voluerunt ſolas perſonas reſpicientes, ita ex vna parte verecundati ſunt potentiſſimum Deum, & ex parte altera Iobum adeò contempſerunt, vt pro victoria tantæ perſonæ in plurima aduerſus deiectum Iobum mendacia prorumperent, neque rectam ſententiam pronuntiarent. Quod quàm graui & iniquo animo ferret Deus mox ſignificat Iob cùm addit:

Acceptio perſonarum peruertit verum iudicium, nec poteſt eſſe Deo grata.

11. Statim vt ſe commouerit turbabit vos; & terror eius irruet ſuper vos.

Id eſt, Vos vehementer puniet, tantum ſcelus veſtrum vlciſcetur. In Hebræo autem ſic habetur: *Nónne celſitudo eius terrebit vos?* Id eſt, Sola vultus eius maieſtas etiam pauorem vobis maximum incutiet. Alludit nimirum Iob ad maieſtatis ſplendorem, qui in Regis vel Iudicis in ſolio ſedentis vultu rutilans reos percellit. Quaſi dicat: Tacet modò Deus, & quid vos occultis conſilijs agitetis aut non videre, aut ignorare ſe ſimulat; cùm autem qui modò quieſcere videtur, & tantiſper vindicem dexteram à ſupplicio ſuſpendere, ſeſe commouerit, & quaſi ſuſcitatus fuerit à ſomno, obſtupefaciet vos, cùm ad terrorem & minas vim etiam addiderit vltricem. Ita Sanctius. Mens Iobi eſt, repenſurum Deum tribus amicis qualia ipſi Iobo inferre tentarunt, perturbationem ſcilicet ac terrorem; debere propterea ipſos diuinæ vltionis memores miteſcere, ac temperanter cum homine afflicto colloqui. Videtur autem hoc loco Iobus præſagire quæ poſtmodum contigêre, quando ſub finem certaminis huius Deus apparuit, & diſputatores iratus conterruit. At licet in has anguſtias ſenſum minimè coarctemus, omnino verum

Dei Iudicis aduentus erit terribilis.

verum est illud: *Statim vt se commoueris turbabit vos*, &c.

Mysticè Iobus hoc de commotione illa, quâ Deus modò velut sedens aut quiescens in cuiusque hominis morte se loco mouere eleganter dicitur, efferre potuit. Sinit nempe Deus hominem pro libito agere dum viuit, & lacessitus peccatis minimè commoueri videtur pœnitentiæ tempus indulgens, & patienter sustinens: at in peccatoris interitu exardescere dicitur irâ, quæ ad commotionem significandam est maximè apposita. Hanc Prophetæ arcanis symbolis describentes Deum inducunt velut in campum ingredientem contra insensatos flammifero curru inuectum, cinctum fulminibus & procellis, quas dirâ & insuperabili potentiâ in caput inimicum effundat. Huc spectant illa Ieremiæ: *Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens, in capite impiorum conquiescet.* Apud Isaiam: *Terrorem brachij sui ostendet in comminatione furoris & flamma ignis deuorantis: allidet in turbine & in lapide grandinis.* Hunc ergo potentiæ Dominum & ferocientem in scelus armatum sustinere quis possit, quin ad nutum ipsum venientis & terroris significationem pauore exanimetur? Illius verba sunt tonitrua, minæ, fulmina; tela mors; & accessus ad puniendum ruina extremaque desolatio. Hæc & similia cùm apud se reputarent Prophetæ omni animo cohorrescebant. Clamat ex Oraculo Nahum: *Ante faciem indignationis eius quis stabit; & quis resistet in ira furoris eius?* In ijsdem meditandis versati deinde Apostoli nullum finem faciebant monendorum mortalium, vt æternum adorandumque Numen & immensam illius potentiam formidarent. Clarè D. Paulus vt ab Euangelio tubâ illud resonat, *esse horrendum incidere in manus Dei viuentis.* Et beatissimus ille Videns in Apocalypsi ait Reges auro & gemmis coronatos, purpurâ insignes, gloriæ suæ maiestate conspicuos, dominatu & potentiâ feroces, & minitantes penè dicam cælo; ad occursum tamen fulminantis iræ Dei linqui animo, obstupefieri vt sideratos, fugere in speluncas, metu fractos, momentis propè singulis emorientes; idque ob iram Agni, cùm moderatissimè capita scelerata comprimit. Quid igitur facient, cùm iam non agnus, sed leo rugiet in prædam imminens, ore toto & specie formidandus? *Leo rugiet, quis non timebit?* inquit Vates. Illa sanè est iræ diuinæ consideratio, quæ frenum esse debet, ne se homines sui obliti atque Dei rapi sinant ad solutum vitæ genus, & turpitudine vitiorum pectus suum indignè commaculent. Hanc ergo iram magis inculcans subdit:

Deus, qui modò quiescere videtur, in iudicio se contra peccatores commouebit cum terrore.

Ier. 30,23.

Isaiæ 30, 30.

Nahum 1, 6.

Hebr. 10, 31.

Apoc. 6, 16.

Amos 3,8.

Consideratio iræ diuinæ est frenum vitiorum.

12. Memoria vestra comparabitur cineri, & redigentur in lutum ceruices vestræ.

Explicat quale futurum sit illud supplicium, quod Dominus, vbi primùm se commouerit, sumet de fraudulentis hominibus, longeque superbis & inflatis, qui videbantur existimare non aliter posse Deum ab iniustitia defendi, nisi illi in causa laboranti confingendo mendacium subsidio venirent. Minatur autem tale supplicium, quale superbo spiritui nullum videtur accidere potuisse molestius. Hi enim memoriam sui student apud posteros conseruari diuturnam, vt quò vita non potuit, eò vitæ gloriosa memoria perueniat. Sed hæc memoria nihilo erit firmior atque constantior quàm cinis ab incendio relictus; qui consumpti ligni videri potuit monumentum seu memoria: qui cinis à modico vento huc illucque distractus temporis momento ita vanescit totus, vt neque ignis neque ligni combusti vllum videamus superesse vestigium. Hoc est quod ait Sapiens: *Impiorum nomen putrescet.* Licet extruant mausolea & scintillantes auro ædes, & marmoribus pretiosis inscribant titulos magnificentissimis operibus; & prostare vbique nomen suum velint; cæli oraculum est: *Impiorum nomen putrescet.* hoc est, Vt malè olens cadauer breui tempore ad omnium abominationem durabit, subitò exolescet & delebitur. Quam ob causam Ieremias dicit impios *scribi in terra*, in leui puluere, in fauilla, quam tenuis aura disiiciat, vt non nisi tantum volaticam moxque perituram memoriam potentiæ suæ, diuitiarum, honorum, voluptatum sperare possent.

Qualis sit impiorum post mortem memoria.

Prou. 10, 6.

Ier. 17,13.

Ad hunc locum egregiè sic commentatur D. Gregorius: *Omnes qui cogitatione terrenâ huic sæculo conformantur, per omne quod agunt huic mundo relinquere sui memoriam conantur: sed cùm ipsa ad finem celeriùs vita percurrat, quid in ea fixum stabit, quando & ipsa celeriter mobilis pertransit? Aura enim cinerem rapit. Rectè ergo stultorum memoria cineri comparatur, quia illic ponitur vbi ab aura rapiatur. Quantumlibet enim quisque pro facienda gloria sui nominis elaboret, memoriam suam quasi cinerem ponit; quia hanc citiùs ventus mortalitatis rapit.* Hæc S. Gregorius de obliterata impiorum & superborum memoria. Sed quid de putredine corporum, quâ post mortem mundanæ superbiæ fastus polluitur, & Principum iacent ossa humiliata? Sequitur: *Et redigentur in lutum ceruices vestræ. Ceruix in lutum redigitur, cùm superbus quisque humiliatur in morte, & elata caro tabescit in putredine. Certè ipsi erant qui extollebantur honoribus, habitis rebus tumebant, despiciebant ceteros, & quasi solos se esse gaudebant; & dum non perpenderent quò tendebant, nesciebant quid erant. Sed in lutum ceruix redacta est; quia despecti iacent in putredine, qui tumebant in vanitate. In lutum ceruix redigitur, quia quantum carnis potentia valeat tabes corruptionis probat.* Hæc sanctus Pontifex.

Perit gloria & memoria impiorum.

Potentiorum humiliatio in morte.

Idem argumentum de sempiterna etiam inter homines obliuione impiorum, vbi primùm fato cesserint, sæpiùs in Scriptura diuina pertractatur. Hinc illud, *Vocauerunt nomina sua in terris suis*, exponit Theodoretus: Ab eorum nominibus eorum prædia nominabuntur. Illius enim est domus, & illius est fundus, &c. Verùm cum dominio nominum appellatio mutatur. Est autem sermo de superbis & famam præclari nominis ambientibus, qui conditis à se vrbibus aut magnificis ædificijs, vti erant antiquæ pyramides in Ægypto, thermæ, aquæductus, triumphales arcus, obelisci apud Romanos, quibus sua nomina imponebant, sed breui tempore perie-

Psal. 48, 12.

Superborum nomina imposita ædificijs euanescunt.

perierunt. Etenim ad vnumquemque eorum dicitur: *Non seminabitur ex nomine tuo amplius.* (Nahum 1, 14.) Ad litteram sermo est de Sennacherib Rege Assyriorum, qui superbiâ intumescens in obsidione Hierosolymitana contra Deum cæli blasphemauerat, reuersusque infectâ re, imò valde debilitatus ob miraculosam exercitus sui cladem, inter aras & puluinaria suorum Deorum ab ipsis filijs suis est obtruncatus. Igitur non seminabitur ex nomine Sennacherib; hoc est, vt interpretatur Theodoretus, Non ampliùs nomen eius subditis imponetur. Subditi enim à Regibus suis nomen accipere soliti sunt; sic à Romulo Romani nominati. Vniuersim tamen de potentibus ac nobilibus huius sæculi potest locus intelligi; qui dum viuunt nominum suorum gloriosam quamdam segetem excolunt, cùm basilicas, pensiles hortos, mausolea & huiusmodi amplissima construunt ædificia, quibus omnibus nomina sua regia & gentilitia stemmata imprimunt, vt inde apud posteros metant famam nominis gloriosam; sed vt sæpenumerò agricolæ vota & spes illuduntur tactis de cælo segetibus, vt miser futuræ vbertatis expectatione gestiens vix stipulam arentem colligat: sic istorum memoria de mentibus hominum à Deo penitus exstirpatur. Intercidit igitur impiorum fama, & nominis memoria eraditur prorsus ex animis hominum, nec linguæ auresque viuorum tam turpi patiuntur fœtore maculari. Vnde Regius Vates ait: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* (Psal. 15,4.)

Fama cui superbi studeant peribit.

13. Tacete paulisper, vt loquar quodcumque mihi mens suggesserit.

Iob renouat attentionem.

Verba hæc propria esse videntur animi dolore saucij, sermonis conceptu prægrauati, seseque sine interruptione exonerare cupientis. *Tacete* inquit: quod per præoccupationem dolentibus familiare esse dictum videtur. Non enim tunc alij, sed Iobus ipse verba faciebat; verebatur tamen, ne homines verbosi importunè ipsum interpellarent. Quod verò ait, *Quodcumque mihi mens suggesserit*, perinde est ac si diceret: Sinite exhalem dolorem acrem, ne mei curam geratis, an mens pia vel impia suggerat; ne salutis meæ sollicitudine angamini; ego de meipso rationem Deo reddam, & quidquid peccauero luam. Rectè quidem Iobus. Nam intempestiua sunt consilia ægris animis obtrusa, & verba dolentium leniter accipienda, piàque interpretatione extenuanda sunt. Hebræus hunc versum ita reddit: *Obmutescite à me, & loquar ego; & transeat super me quiduis.* q. d. Sinite me solum loqui, ne mihi molesti sitis, neque me turbetis cùm loquar, & eueniat quidquid voluerit, totum meo periculo erit.

Septuaginta vertunt: Κωφεύσατε, ἵνα λαλήσω, καὶ ἀναπαύσωμαι θυμοῦ: *Obmutescite, vt loquar, & requiescam ab ira.* id est, Permittite, vt querelis & lamentis dolori meo medicinam faciam, & sic exacerbatum animum componam & leniam.

14. Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis?

Locus hic ab Interpretibus variè exponitur, vt videre est apud Pinedam, qui diuersas eorum sententias recenset & accuratè expendit. Ac in primis *lacerare*, seu *comedere carnem suam*, quidam censent idem esse quod defraudare genium, & corpori subtrahere necessaria; alij opes consanguineorum & propinquorum suorum absumere. Mihi magis placet, vt significet tabe se conficere, curis & luctu sese excruciare. Nam ita consumitur caro, vt videre est in magno dolore & tristitia. Cur ergo, inquit, me conficio dolore tabifico, periculisque non necessarijs me expono? Hoc enim significatur verbis illis: *Et animam meam porto in manibus meis.* Vbi Eugubinus vult animam pro corpore poni, & esse idem quod *lacero carnes meas*. Sanctus verò Augustinus sic exponit, ac si Iob diceret se vitæ suæ errata non silere, sed ea quasi in manu omnibus inspicienda gestare. Olympiodorus ait Iobum vitam suam pignori opponere, nisi vera sit locutus. S. Remigius tradit ipsum semper sollicitum fuisse de profectu animæ suæ. Verùm hæ tres vltimæ expositiones magis tropologicæ sunt quàm litterales.

Lacerare seu comedere carnem suam quid in Scripturis.

Quid sit animam suam in manibus portare.

Primùm ergo ait se *lacerare carnes suas*, quod magnam indicat doloris vim, siue hominem spectes, quem vrit ingens dolor, siue in quem hostili alij atque ardenti aut impotenti furore rapiuntur. Qui enim ingenti dolore insaniunt, impotes nimirum doloris & ignominiæ, aut certè sui ipsorum, suas lacerant carnes; vt qui laborant rabie, aut aliquo alio furore lymphatico abripiuntur. Hinc factum est, vt qui se propter casum aliquem durum aut ignominiosum excruciant, dicantur se ipsos lacerare aut deuorare. Sanè qui hostes suos duriùs accipiunt, aut in illos furiosè bacchantur, comedere dicuntur aut esurire illorum carnes, aut sanguinem sitire. Sic Iobus infrà ad illos, qui ipsum verbis infestabant durioribus, dicebat: *Quare persequimini me sicut Deus, & de carnibus meis saturamini?* (Iob 19,22.) Et eodem fortassis sensu: *Quis det de carnibus eius vt saturemur?* (Iob 31,31.) Sanè hoc ex offensione natum esse putant Hieronymus, Gregorius, Philippus, Beda, Hugo, Eugubinus, Vatablus. Eodem sensu dicitur hostis, cùm furore inflammatur in aliquem, illius bibere aut sitire sanguinem.

Lacerare carnes suas signum doloris & odij.

Alterum, quod ait se *portare animam in manibus*, dictum est phrasi Hebræis vsitatâ, quâ significant vltimum discrimen, quando quis vitam suam manifesto periculo exponit: tunc enim animam quasi in manu sua portare videtur, vel, si mauis, in manibus ponere. Quemadmodum enim res, quæ super extensas volas manuum defertur, facilè aut eripi aut cadere potest; & si seruatur, solius Dei protectione seruari videtur: ita etiam ille qui se manifesto vitæ periculo exponit, solius Dei ope adiutus, eam illi offerre ac commendare dici potest. Sic Ionathas de periculoso Dauidis cum Goliatho certamine dicebat Sauli Regi: *Et posuit animam suam in manu sua, & percussit Philisthæum.* (1.Reg. 19, 5.) Sæpiùs etiam alibi habetur hæc locu-

Animam in manu sua portare dicitur qui in extremo periculo versatur.

locutio ad idem significandum; vt cùm eodem lib. 1. Regnm, *Posui animam meam in manu mea*, ait Pythonissa ad Saulem, significans se, vt morem ei gereret, non veritam facere quod morte vindicandum Saul sanciuerat. Et apud Aben Gorion lib. 4. cap. 34. *Posuimus animam nostram in manu nostra ex aduerso propter vitam eius*, aiunt Sadducæi narrantes pericula quæ subierant pro Alexandro Hyrcani filio. Hinc etiam Græci dicunt prouerbio, Ἐν τῇ χειρὶ τὴν ψυχὴν ἔχει, *Animam in manu habet*, de eo qui versatur in summo discrimine. Vsus est eo Xenarchus apud Athenæum; S. Hieronymus quoque, cui Beda subscribit, huius formæ loquendi sensum esse putat, vt Iob significet se eò iam miseriæ adductum esse, vt censeri possit pro mortuo. Quæ enim in manibus habemus extra nos sunt: & ideò si animam in manibus esse dicamus, excessisse quoque è corpore fateamur necesse est. Ipsa, si placet, S. Hieronymi ad hunc locum verba audiamus, quæ sic habent: *Ipsam vitam suam, quæ solet animæ vocabulo dici, portare se ait in manibus suis; hoc est, iam in tormentis deficiente animâ & exeunte velut efferendam porto manibus.* Cùm hæc eadem tradidisset Beda, adiecit eodem sensu explicandum esse locum Psalmi 118. *Anima mea in manibus meis semper.* Id est, In continuo vitæ periculo versor: quemadmodum etiam S. Hieronymus in Epistola ad Suniam exponit.

1. Reg. 28, 21.

Psal. 118, 109.

Merces vltroneæ vilescunt.

Denique Sanctius noster hanc loquendi formulam à scrutarijs aut viliorum mercium propolis putat esse translatam: hi enim quas venales habent merces in manibus ostentant; quia emptores quærunt, & rogant, ac publico præconio aut etiam instrumento clariùs resonante euulgant; neque diu multumque de pretio contendunt, cùm sint vilissimæ, & nemo fermè sit, qui quolibet oblato pretio eas non referat secum. Et sic sensus esset, ac si diceret: Habui vitam ita pro Republica & communi vtilitate vilem, vt non dubitauerim illam quasi rem vilissimam profundere: & quasi lucro appono, si quis illam vel modico pretio aut etiam gratis sibi velit impendi. Verùm hæc expositio longiùs petita est, quàm vt huic loco secundùm litteram aptè congruere posse videatur. Quare præcedentem, quæ locum hunc de vitæ periculo exponit, vt magis simplicem & genuinam amplector. Porrò quàm in tantis periculis & anxietatibus constitutus animo minimè pusillo aut desperabundo, sed excelso, & in Deum contra spem naturæ per spem gratiæ semper erecto fuerit, & ad finem vsque perseuerauerit, sequentia eius verba luculenter declarant.

15. Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo: verumtamen vias meas in conspectu eius arguam.

Mira Iobi in afflictione erga Deum fiducia.

Mira sanè confidentia, imò mirum amoris experimentum, in Deo sperare, etiamsi occidat. Quasi diceret: Video iam Deum, quantum quidem ex signis externis colligere possum, certissimam mihi mortem infligere; sed non idcircò me mors ab illius charitate aut viua spe deijciet: nam certus sum benignissimi Numinis auxilium opportuno mihi tempore adfuturum, remediumque aduersus hæc omnia, quæ modò perpetior mala, allaturum, quantumuis me nunc ad mortem adducere videantur. Hinc certè liquet veram in Deum fiduciam nusquam magis enitescere quàm medijs in periculis, quando omnia perdita & complorata putantur. Inter quas aduersitatum turbines & rerum suarum ruinas Iobus hac solâ fretus non solùm inconcussus, verùm etiam erectissimus stetit. Hostes omne pecus abegerant, & quidquid post hostium vastitatem supererat delapsus cælo ignis absumpserat: liberos insuper ad vnum omnes, charissima eius pignora, subita domus ruina oppresserat, & ruderibus ipsa suis luctuoso nimis tumulo condiderat. Ipsemet præterea Iobus totus vlcerosus, vel vnum potiùs vlcus diaboli manu factus, cognatorum, familiarum & coniugis etiam ipsius conuitio ad miseriarum tantarum complementum fœdè laceratus, omnia planè, præter vnam in Deum fiduciam, amiserat; quâ solâ nixus omnes istas calamitates generosissimè sustinuit, imò gloriosissimè superauit: siquidem iam ad fimetum ablegatus, inter ebullientes vndique vermes, defluentem saniem non molli linteolo suauiter abstergens, sed asperâ testâ, quæ vulnera magis exulceraret, abradens, semetipso & tentatore diabolo fortior veluti triumphabundus athleta & pancratiastes exclamat: *Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo.* Adamantinum verè cor inter aduersitatum funera, viuum adeò vegeto calore ac spiritu charitatis, vt tunc maximè, cùm aduersantia confluunt mala, reuirescere spei adminiculo videatur.

Fiducia in rebus asperis magis elucet.

Occidere porrò hîc sumi potest eo sensu quo Apostolus cum Regio Propheta dixit: *Propter te mortificamur totâ die, facti sumus velut oues occisionis*; (nam afflictiones & vexationes grauiores aliquando mortis & occisionis vocabulo significantur;) *sed in his omnibus* (inquit idem Apostolus) *superamus propter eum qui dilexit nos.* Eodem vtique afflatus spiritu S. Iob tantùm abest vt præ desperatione quidquam attentet, vt è contra in Deo spem firmissimam collocet, tametsi ab illo iam iam interfici videretur: & quidquid tandem vexationis ei eueniebat, actiones tamen suas coram Deo castigabat, ne quam culpam ob malorum acerbitatem incurreret. In Hebræo ex lectione Pagnini pro primis illis verbis, *Etiamsi occiderit me*, habetur, *Ecce occidet me:* vbi mortem ipsam terribilium terribilissimum pro spei fundamento & indice vitæ sumere videtur. Nec mediocrem emphasim habet particula *ecce*, quæ ex præsenti discrimine salutem, ex morte ipsa vitam prodeuntem velut penicillo ob oculos ponere videtur. Explico atque confirmo tibi hanc Iobi expectationem & spem, quam de vitæ incolumitate & malorum solutione vel in ipso quasi mortis articulo inter tot difficultates & angustias vndequaque prementes habebat non tam ex egregia illius indole & ingenti animi fortitudine (nam teste Floro lib. 4. cap. 8. *Magnæ indolis signum est sperare semper.* vnde apud Tacitum lib. 2. Hist. Plotius Firmus Othoni

Rom. 8, 36. Psal. 43. 22.

Iob ipsam mortem spei fundamentum ponit.

Othoni suggerit, *Fortes & strenuos etiam contra fortunam insistere spei, timidos & ignauos ad desperationem formidine properare)* quàm ex verissima de Dei Prouidentia concepta opinione; tunc nimirum ad opem ferendam præstò esse, cùm omnia vndique auxilia desunt humana, atque inde ipsum incipere vbi mundus deficit.

Spes Iobi diuinâ nititur prouidentiâ.

Psal. 118, 147.

Superesperare quid significet.

Ita quoque Dauid dicebat: *In verba tua supersperaui.* quod verbum optimè hanc Iobi spem exprimit. Quid enim *supersperare* sit, quàm supra spem sperando tendere, &, vt S. Ambrosius ibidem exponit, *ad sperandum semper crescere, & spem spei adiungere?* At quæ causa & occasio Dauidi sperandi & supersperandi disces ex titulo, siue ex littera Hebræa illis verbis in titulum superposita; quæ est *Coph*: quod *conclusionem*, id est extremam animi vndequaque oppressi angustiam significat. Ita S. Ambrosius Serm. 19. in Psal. 118. *Concluditur namque vnusquisque tumescentibus visceribus internisve faucibus, cùm intercluso spiritus commeatu spirandi ac respirandi commercia coarctantur.* En supersperandi & proficiendi in spem materiam & causam, cùm humana omnia deficiunt, cùm vndique mœror, dolor & angustia, non secùs ac cùm omnis respirationis aditus præcluditur. Pergit Ambrosius, & ait: *Iustus semper sperat, & in aduersis positus & frequentibus afflictus ærumnis desperare non nouit; sed quò grauiora tolerauit magis sperat, & sperandi sumit profectum.* Idemque Iobi exemplo confirmans subdit: *Iob tot grauatus incommodorum acerbitatibus pio spem cumulabat affectu, discretam à pijs asserens causam impiorum, quorum lumen extinguitur; lux autem secundum Salomonem semper iustis: vnde colligitur, quia semper in verba Dei sperat, & spem adijcit spei. Quod euidentiùs expressit Isaias dicens: Tribulationem super tribulationem, spem super spem.* Ita S. Ambrosius appositè hæc verba Isaiæ in sensus sui confirmationem afferens; quæ non parum quoque præsentem Iobi locum illustrant. Ijs enim manifestè astruit Propheta, eamdem iustis spei ac tribulationis & angustiæ mensuram esse, vt hac crescente, illa crescat; hac decrescente, illa minuatur.

Cùm humana deficiunt auxilia tunc magis in Deo sperandum.

Spes iustis crescit pro mensura tribulationis.

Psal. 26, 3.

Similis est Regij Vatis sensus dicentis: *Si consistant aduersus me castra, non timebit cor meum: si exurgat aduersus me prælium, in hoc ego sperabo.* Sed quid est *in hoc?* Dicet nonnemo esse idem ac *in Deo*: nec abs re, cùm ex ipsa belli occasione sperandi ansam arripiat. Sed significantiùs id explicat Hebræa lectio, ex qua constat pronomen *hoc* referri ad ipsummet prælium. Vnde S. Cyprianus in Exhortatione ad Martyres cap. 10. disertè legit, *In illud sperabo*; vt apertissimè dicat Dauid, se ad Dei auxilium & munimentum sperandum ex ipso belli discrimine & periculo moueri, quòd benè norit, tunc Deum ad opem ferendam præstò esse, cùm maior difficultas, discrimen periculumque ingruerit. Ergo si consistant aduersum me castra, & vndique periculis cinctum me videro, tunc ab ipso vitæ discrimine ad vitam & incolumitatem sperandam erigar, firmiorique animo ero, quò infirmior viribus & discrimini superando magis impar videar. Nec prætereunda gradatio, quâ in spe ex maiori discrimine se proficere innuit. Nam cùm dixit, *Si consistant aduersum me castra*; hoc est, Si mihi denuntietur bellum, & copiæ in me instruantur; solùm dixit, *Non timebit cor meum.* Cùm verò vlteriùs pergens addidit, *Si exurgat aduersus me prælium*; id est, Si acies in me iam iam irrumpat, & districtos in me gladios video; adiecit, *in hoc ego sperabo*; ex maiori & magis vrgente periculo spem speique incrementum concipiens. Similis omnino est verborum Iobi sensus; qui non modò non despondet animum, sed spem altiùs quàm vmquam in summa calamitate confirmat, decernitque actus futuros (quos *vias* appellat suas, quibus in patriam cælestem se iturum confidit) *arguere*, hoc est castigare, defæcatos purosque producere, quidquid tandem Deus secum agere velit. Siue enim afflictum solari, siue anxietatem protendere malit, omnino constituit se inculpatè victurum. quod animi fortissimi argumentum est. At quid sperauit? Iam bona omnia temporalia Satan abstulerat, iam vitâ penè consumptâ mors instabat; quid ergo supererat spei? Profectò vitam immortalem in primis, mox & temporalem, si id quidem expediret, sperauit. Vtramque sanè clementissimus Deus erat collaturus; neque absonat, vt spes in eo discrimine laudatissima vtramque complexa fuerit. Hæc certè spes pusillanimes instruit, fortes ac magnanimos raro quidem exemplo confirmat.

Iob in summa calamitate quàm maximè sperat.

Ceterùm cùm ait; *Verumtamen vias meas in conspectu eius arguam*, non recusat Iobus, si quid ab ipso peccatum est, illud aperire, & omnibus fieri manifestum; quandoquidem confessio delictorum panacea est, remedium verè θεοδώρητον, non quale à Medicorum filijs celebratur, sed longè diuiniùs morbos sanans & vigorem restituens: idem in animo illa facit quod aloë in corpore; cuius succus est amarus, & medicamentum de numero eorum, quæ Medici nominant ἐκκοπρωτικὰ, à fęcibus excernendis & eijciendis. Vt igitur aloë præsertim Indica subducit ventrem & expurgat; ita confessio pœnitentis emaculat animum & extergit, & ipsâ amaritudine suâ valetudinem conciliat. Aloë quoque sanat ea vlcera, quæ ægrè ad cicatricem duci possunt, & maximè quæ sunt in pudendo: sic pœnitentia seu confessio desperatos animi morbos, qui pudendi ob insignem turpitudinem maximè videantur, diuinè persanat. Tertullianus lib. de Pœnitentia cap. 7. fortè huc intuebatur, cùm pœnitentiam vocaret *medicinam*, & toties quidem repetendam, quoties vulnus & ægritudo mentem attingeret: *Iterata valetudinis iteranda medicina est.* Vbi *valetudinem* in malam partem sumit pro afflicta, quæ summum atque vltimum vitæ periculum denuntiet. Atque hîc lucet inæstimabilis Dei erga nos beneuolentia, qui de remedio tàm prompto facilique prouidit. Neque enim ad quærendum hoc pretiosum aloës genus in Indiam nauigandum est, domi nascitur atque apud nos: in ipso corde est medica officina, vbi diuinæ pyxides & alexiteria pharmaca, & propè dicam ipsa salus: de die, de nocte inde petere licet & herbam borith, & myrrham primam, & malagma sapientis, & emplastrum propheticum, & Isaiæ cataplasma, quo diuino beneficio sanemur.

Confessio delictorum panacea & diuinum aloës genus.

Quid verò facilius quàm animo humili & abiecto

Pœnitentia facilis atquè ac vtilis.

abiecto & constanti voluntate, dulcem manum admouente pœnitentiâ, dicere cum Dauide, *Peccaui?* Denique in mirabili facilitate emolumentum est maximum, vt sit necesse hominem esse mente captum, aut furiosum, aut insigni vecordiâ sui negligentem, qui hoc refugerit, & velut Sardonijs herbis saturum perire morbo velle suo atque emori. Sapienter & præstanti iudicio Aristoteles lib. 7. Ethicorum cap. 8. Ὁ μὴ μεταμελητικός, ἀνίατος: *Quem factorum suorum non pœnitet, is numquam ad sanitatem reuertitur.* O Christianum ante proditum Euangelium acroama! Qui pœnitentiam fugit insanabili morbo laborat, vertit in venenum medicinam, gratis perit. Felix illa anima, quæ potest

Cant. 5, 1. cum beatissima heroina Dei sponsa dicere, *Messui myrrham meam.* Quod hieroglyphicum est pœnitentiæ. Messui, inquit, promptâ videlicet manu, generoso proposito, falce omnino aureâ; vnde tam diuina bona consequuntur. Neque enim medica tantùm est hæc myrrha, sed cum multis & præstantibus emolumentis coniuncta. Vnde addit in Epithalamio sponsa se messuisse myrrham *cum aromatibus suis*, vt fructus pœnitentiæ dulces atque odoratissimos innuat; qui quanti sint, vix vllius hominis oratio consequi potest. Itaque Patres contendere & laborare video, vt metanœæ nobis admiranda ob oculos

Mirabilia virtutis pœnitentiæ.

subijciant & commendent. Quid enim est mirabilius, quàm vt ea virtus, quæ tota è dolore nasci vt Indica myrrha è spina videatur, oblectationem pariat? Pœnitentiam fortè pœnam iudicabas, hispidam, & horridam, & mœroribus circumseptam: non est, nec addit pœnam, sed mirabili modo imminuit. Credamus erudito Præsuli sanctissimoque Ambrosio, cuius illud lib. 2. de Abel cap. 9. est verissimum oraculum: *Confessio pœnarum compendium est.* Eadem ipsa videtur abijcere hominem vsque in puluerem, vsque in abyssum, luce indignum ac perditum. At videte rem mirificam, quam Tertullianus lib. de Pœnitentia cap. 9. ita bellè prosequitur: *Cùm prouoluit hominem magis releuat; cùm squalidum facit magis mundatum reddit; cùm accusat excusat; cum condemnat absoluit.* Hic aceruus est illustrium miraculorum. Cùm prouoluit magis releuat: quò pudore magis & verecundiâ centrum petit, eò sublimiùs ad luminosum Dei solium attollitur: puluerem lambit, simul & Dei pectori osculum figit: tristitiæ nubem inducit simul & cælestem serenitatem: denique dum in terra volutatur, cælum expugnat. *Sola pœnitentia* (inquit Cyrillus Alexandrinus in Sophoniæ cap. 1. vers. 7) *seruat hominem propè depositum, atque à certo exitio liberat* ἐκδυσωπῶν τὸν κριτὴν, *iudicem flectens & furorem eius sedans, & ad bonitatem illi propriam facilè adducens.* Et cap. vltimo vers. 33. idem sanctus Doctor præclarè ait dolentis lacrymas inducere felicissimam quamdam ἀμνηστίαν Deo, mitissimumque illum efficere. Cùm metanœa lumina in cælum sustulerit pio rore manantia, subitò fulmen è manibus Deus abijcit, in collum ruit, chirographum sontis animæ dilacerat, aboletque in sempiternum. Ita Cresollius noster, qui pulchrè ac fusè hæc prosequitur in Anthologia cap. 8. Huius ergo rei minimè ignarus S. Iob appositè subiungit:

16. Et ipse erit Saluator meus: non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita.

E sincera confessione & firmissima spe, quâ erigebatur in Deum Iobus, speratæ salutis firmum ducit argumentum: quale nequit struere qui simulatè Deum colit. Ceterùm hoc ipso concertatores suos vellicat, qui non vsque adeò animi sinceritate prædiri videbantur; vel certè vniuersali doctrinâ se sincerum à quibuslibet hypocritis discernit. Illud verò, *venire in conspectu Dei*, confidentiam animi notat; quâ carere necesse est, quos conscientia simulationis hypocrisisve coarguit. Est autem hypocrisis genus quoddam simulationis & vitium, quo quis fictis & adscititijs operibus, callido artificio vsurpatis, ad sanctimoniam in hominum luce oculisque ponendam, famam sibi & nominis existimationem aucupatur. Res clara est in diuinis Euangelistarum Commentarijs, grauissimis à Christo verbis damnata, vt cui toties væ magnum & formidandum imprecatur. Cùmque acerbum, durum, inusitatum & scelerato cuilibet repositum vellet Christus supplicium exponere, dixit *ponere partem illius cum hypocritis.* Quasi hypocritæ Dei fulmen quantum quantum est & grauem manum experturi sint aliquando vindicem simulationis. Quod etiam pij Prophetæ haud obscurè denuntiauerunt. Dauid mœrens, & eorum hominum exitio conturbatus, suam ad lyram id canebat: *Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent.* Quos Cyrillus interpretatur hypocritas, bonitatis & virtutum simulatores, vt hominibus placeant: horum omnium ossa, id est robur vimque Deus exhauriet, fictas & fucatas virtutes in ventum nihilumque disperget; quarum pretium fuit inanitas, gloriolæ captatio, vani fumus honoris. Apud Sophoniam illas quoque minas intentat: *Visitabo super omnes qui induti sunt veste peregrinâ.* Vbi visitare è sacri sermonis vsu est punire, seueritatem expromere. Per vestem autem peregrinam Rupertus intelligit hypocrisin, quasi filis simulationis opere plumario & leuissimo contextam, & velut latum clauum in humeros impositam ad decorem futilemque pompam. Hoc inane paludamentum mendacio illusum visitabit excutietque Deus, exuretque in theatro mundi atque in luce omnium populorum, & vulpeculas illas ex inuolucris simulationis eductas ad sempiternam hominum contumeliam exponet.

Hypocrisis quale vitiumnéque supplicium.

Matth. 24, 28.

Psal. 52, 6.

Sophon. 1, 8.

17. Audite sermonem meum, & ænigmata percipite auribus vestris.

Attentionem renouat, volens iterùm cum Deo disputare, vt videant tres amici se nihil suis sermonibus profecisse, quò minùs ipse suæ causæ confideret. Difficulter enim vir bonus à vera & recta sententia abducitur, licet multi contradicant. Quod *ænigmata* dicit in Hebræo est אחותי *achuati*, id est *enuntiationem meam*, siue propositiones meas, quæ videntur vobis obscuræ & difficiles intellectu tamquam ænigmata. Est autem ænigma obscurior quædam allegoria, quæ senten-

Ænigma quid.

sententiam subobscuris tegit inuolucris: in qua explicanda laborant interdum diu & torquentur ingenia. Vocat igitur Iobus sermones suos ænigmata, quia multa in illis inuoluuntur obscura, quæ vulgares mentes non assequuntur; quia quomodo, quæ dissidere inter se censeri possent, componantur non vident. Quale est, quòd Deus sit æquus & misericors; & tamen cum illo expostulare videatur, quòd tam acerbè vexet innocentem: quòd se iustum appellet, & tamen superbiæ labem non incurrat, quæ tarò admodum à proprijs laudibus abesse solet: quòd cùm Deo carnei oculi non sint, & penitus videant quæ humani non vident oculi, dicat tamen in diuino iudicio se iustum inueniendum. Hæc sanè omnia sunt ænigmata, ad quæ Iobus attentos esse vult amicorum animos. Ita Sanctius noster.

18. Si fuero iudicatus, scio quòd iustus inueniar.

Hoc est primum ænigma, quod amici, quantumuis acuto ad excogitandum ingenio, numquam intellexerunt. Siquidem superiùs se coram Deo peccatorem confessus fuerat; iam tamen se iustum declarandum esse prorsus affirmat: qui hoc asserere audet, cùm alioquin ad iudicij diuini memoriam pauescere soleat, dicens: *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti*. Vnde hæc illi fiducia, vt non solùm speret, sed sciat quoque se iustum inuentum iri? An quia rationes diligenter subduxerat, scripserat ipse contra se peccata, iudicium ordinauerat? Non aberrabit qui sic exposuerit. Chaldæus Paraphrastes hanc mentem iuuat dum vertit: *Ecce nunc ordinaui iudicium; scio quoniam iustus inueniar*. Nunc ordinat iudicium antequam iudicandus accedat, nunc rationes suas disponit; & vt tunc absoluatur, nunc se accusat, sciens quòd in die iudicij absoluetur, si nunc districtè seuereque accuset & puniat. Scitè S. Gregorius, lib. 25. Moralium cap. 7. *In hoc*, inquit, *mentis nostræ iudicio tantò citiùs absoluimur, quantò nos districtiùs reos tenemus*. Itaque quò quis contra se seuerior duriorque videtur esse, eò mitior est, & parcit sibi qui sibi non parcit; & damnat se qui se non damnat. Para te igitur ad iudicium si sapis, conscribe peccata tua; vt deleta in Dei libro tunc reperias, & iustus inueniaris. Delentur ex Dei libro peccata, si in nostro accuratè describantur: quod si in nostræ memoriæ libro obliuione oblitterentur, altiùs diuinis ratiocinarijs diarijsque exarantur. Huc spectauit sanctus Chrysostomus Hom. 12 in Matthæum in hæc verba: *Si tu scripseris, Deus delebit; si verò non scripseris, ipse Deus & scribit, & pœnas exigit*. Quare multò melius est à nobis ista conscribi, vt à Deo deleantur, quàm horum omnium nobis oblitis præ oculis nostris in die iudicij hæc à Deo proponi. Verissimum enim est quod dixit S. Paulus: *Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur*. Nam Dominus, qui summè misericors est, & parcendi occasiones inquirit, vltionem suâ manu non infert, si nostrâ manu videt inflictam. Vnde Theodoretus ad Pauli locum iam citatum: *Si vellemus*, inquit, *vitæ nostræ rationes inire, & iustam in nos ferremus sententiam, non ferret in nos Deus, quâ nos puniret, sententiam*. Et S. Anselmus ibidem: *Versetur ante oculos hominis imago futuri iudicij, & quidquid in se viderit, quod à Iudice venturo reprehendi possit & puniri, ipse nunc in seipso reprehendat & puniat. Peccata enim siue parua siue magna impunita esse non possunt; quia aut homine puniente aut Deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana.* Præcedat itaque humana punitio, id est à nobismetipsis inflicta pro peccatis castigatio, & vltio in nos diuina cessabit. sic enim scriptum est per Nahum Prophetam: *Non consurget duplex tribulatio*: vel, vt Septuaginta verterunt, Οὐκ ἐκδικήσει δὶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει. *Non vindicabit bis in idipsum in tribulatione*. Si ergo tribulatio pro peccatis à nobis sponte suscepta surrexit, nequaquam tribulatio à Domino immissa consurget. Si puniuit nos Dominus manu nostrâ, dum nos ad mortificationem sensuum & affectuum incitauit; non puniet, nec conteret manu suâ, quos iam castigatos & contritos inueniet. Quod quidem optimè cùm sciret Iob suprà versu 15. dicebat: *Vias meas in conspectu eius arguam; & ipse erit Saluator meus*. Puniam, inquit, præteritas actiones meas, si quas punitione dignas inuenero, & (iuxta Hebræam lectionem) hoc mihi euadet in salutem: scio namque, quia si meipsum ob errata castigauero, Deum non tam experturus sum Iudicem quàm habiturus Saluatorem.

Iob 9, 18.

Accuratum conscientiæ examen fiduciam parit.

In mentis iudicio absoluitur qui se accusat.

In nostro libro peccata scribamus, vt in suo ea Deus deleat.

1. Cor. 11, 31.

Si peccata nostra puniamus Deus ea non puniet.

Nahum 1, 9.

19. Quis est qui iudicetur mecum? veniat: quare tacens consumor?

Quis est, inquit, qui sententiam æqui Iudicis vnà mecum subeat? vel, vt est in Hebræo, Qui litiget mecum coram Iudice? Cur instar rei & probati nocentis sileam, & sic moriar? & non potiùs innocentiam meam quibus potero vijs aperiam & defendam? Viri enim probi in æquo iudicio minimè tacent, sed confidenter pro se dicunt, & stant pro veritate; iniqui verò in huiusmodi iudicio obmutescunt, neque se defendere audent: sicut ille qui in nuptijs regijs ausus est discumbere sine veste nuptiali. Contrà verò in iudicio iniquo atque corrupto improbi loquuntur, libereque mentiuntur; probi autem tacent, neque suam causam informant; sicut dicit Amos: *Hostes iusti accipientes munus, & pauperes deprimentes in porta. Ideò prudens in tempore illo tacebit, quoniam tempus malum est*. Hinc Christus Iesus in peruersum illud iudicium adductus, grauissimisque traductus calumnijs, ita nihil pro se dicebat, vt Præses vehementer, sicut Matthæus narrat, miraretur. Ceterùm hîc prodit se satis luculenter tuta Iobi conscientia magnanimitatis ac fortitudinis procreatrix: nimirum non ex animi elatione, sed ex veritatis studio ad Dei iudicium suos impugnatores prouocat, optatque in Dei foro minimè grauari. Illud verò, *Quare tacens consumor?* duo indicat; alterum, subesse sibi argumenta, quæ pro sententia sua fidenter promat, & quæ animo supprimere non possit, ne veritas deseratur; alterum, se ita grauiter affectum, vt necesse sit dolorem casto sermone suique defensione mitigare. Ceterùm sic etiam explicari possit, ac si Iob in tanta afflictione videns

In æquo iudicio iusti loquuntur, & iniqui tacent, contrà in iniquo.

Matth. 22, 12.

Amos 5, 12.

Math. 27, 14.

Oratio est leuamen afflictionum.

dens se orando & cum Deo colloquendo consolationem consequi posse, sesemetipse increpet: *Quare tacens consumor?* q. d. Si orando solamen inuenio, cur non oro? Vnde paulò pòst versu 22. *Voca me*, inquit, *& respondebo tibi*; *aut certè loquar, & tu responde mihi*. quod totum fit in oratione. Nunc sermo cum Deo habetur, nunc Deus auditur, &c. hîc cor dolore oppressum aperitur, hîc passiones, hîc dolores mitescunt.

Prædicator tacens consumitur. Tropologicè Lyranus hunc locum Concionatoribus sic applicat: *Prædicator*, inquit, *veritatis tacens consumitur; quia à conscientia mordetur. Flagellat enim conscientia vsque ad consumptionem illum, qui homines, quando opus est, veritatis verbere non flagellat*. Nec immeritò, quia veritatis dissimulatio aliquando est negatio. hoc est, Non magis aliquando offenditur veritas si negetur, quàm si occultetur; quando nimirum adest obligatio illam profitendi ac propalandi. Huc pertinet illa Sapientis admonitio: *Pro anima tua ne confundaris dicere verum*. Quod Iansenius dupliciter exponit: ac priori quidem modo, vt sit sensus ac si dicat: Pro vita tua temporali conseruanda ne prodas aut deseras veritatem, quæ vitâ ipsâ tibi charior esse debet; adeò vt si tibi vnum è duobus periculis necessariò subeundum sit, aut amittendæ vitæ, aut deserendæ veritatis, vitam potiùs quàm veritatem perdas. Posteriori verò modo sic exponit, vt sit sensus: Pro tua conscientia à peccato liberanda verum dicere ne formides. hoc est, Vt conscientiæ tuæ consulas magna cum libertate verum loquere; si tacendo culpam incurreres, caue ne taceas; nullus pudor, nullus timor ad hanc ignauam taciturnitatem cum salutis tuæ periculo te impellat. Et paulò pòst subdit: *Ne reuerearis proximum tuum in casu suo, ne retineas verbum in tempore salutis*. Hoc est, Ne propter intempestiuum pudorem aut timorem desinas corripere proximum tuum, quem vides in peccatum corruisse, & correptione tuâ speras erigendum.

Eccli. 4, 2.

Veritas vitâ charior esse debet.

20. Duo tantùm ne facias mihi, & tunc à facie tua non abscondar:

21. Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.

Iob petit doloris & timoris imminutionem. Postquam Iobus ad tribunal Dei prouocauit, vt sedulus causæ actor extemplò rem auspicaturus precatur Deum, vt dolorem & formidinem extenuet, cùm sit perspicuum, duos affectus illos & discursum intellectus & verborum prolationem intercipere. Et quidem tunc pollicetur se non formidaturum, fugáve se subducturum; quippe qui veritatis testimonio fretus apud veracissimum Iudicem dicturus sit. Annotandum hîc Iobum benè dicendi artis quamplurimos tropos disertique Rhetoris regulas exactissimè obseruasse: & primò quidem dicendi exordium; quod & superiùs fecit in principio decimi capitis, vt Dei beneuolentiam sibi conciliaret: ibi namque veniam petit à Deo, si fortè aliquid liberiùs quàm par sit aut minùs prudenter effe-

Iob eloquens & artis Rhetoricæ peritus.

rat, dum ait: *Loquar in amaritudine animæ meæ. dicam Deo, Noli me condemnare*, &c. Hîc autem similiter versu præcedenti dixit: *Quis est qui iudicetur mecum?* Deinde duo postulat sibi à Deo concedi; quæ si obtinere possit, sine vlla mentis confusione vel perturbatione causam suam se agere posse confidit: alioquin si Deus ea sibi deneget, coactum iri iam à principio vel in medio orationis cursu cum rubore discedere, & ab eius conspectu pudore suffusum sese abscondere. Et certè cùm sui ipsius patrocinium assumere statuerit, prudenter agit, dum primò ea studet deflectere, quæ aliquo sibi impedimento damnóve esse possunt. Quamplurimi enim absque huiusmodi cautela in publico dicere tentantes sæpissimè confusi rem imperfectam relinquere coacti sunt. Tertiò non vulgaris in hoc elucet viri sancti temperantia, quòd cùm nuper se non modicâ dicendi cupidine teneri ostendisset; nihilominùs illicò tam parcè ac modestè Deum alloqui incipiat, verè religiosus, qui nouit refrænare linguam suam, atque etiam inter æstuantium verborum fluctus oris gubernaculum moderando quietè, pacificè ac reuerenter loqui; vt hoc modò non modicam sibi conciliet Dei Iudicis beneuolentiam, ex profunda submissi animi veneratione significans sublimissimam eius Maiestatem sibi visam fuisse intolerabilem, nisi sui timorem in animo afflicto temperaret, & sineret animum roboratum fidenter pro se dicere. Etsi enim conscientia fiduciam generet; nouerat tamen idoneus diuini tribunalis æstimator, ne puram quidem conscientiam tanti Iudicis vim sustinere posse, nisi nouis viribus armatam, Deique ipsius exhibitâ priùs clementiâ fretam.

Iob 10, 1.

Iobi singularis in dicendo modestia.

TVNC A FACIE TVA NON ABSCONDAR.] Id est, Etsi nihil mihi conscius sim, me tamen absconderem, latebras quærerem, nisi beneuolentiæ tuæ ostensione ad proferendam coram te veritatem roborarer. Huius autem beneuolentiæ duo signa ponit, si videlicet illos grauissimos dolores auferat, quibus opprimebatur; quos vocat *manum tuam*, phrasi Scripturis vsitatâ; in quibus *manus Domini* frequenter sumitur pro potentia diuina ad puniendum (vt Eusebius lib. 8. de Præparatione Euangelica cap. 3. ad finem testatur) vel etiam pro plaga & punitione ipsa diuinitus illata. Quam significationem illustrans D. Ambrosius in Psal. 37. *Manum*, inquit, *Dei virtutem intelligimus puniendi. Hæc manus Regem Ægyptiorum propter Abrahæ iniuriam, ob tentatam Saræ pudicitiam, flagellauit. Hæc manus Ægyptiorum currus, equos & populos Rubri maris demersit profundo*, &c. Vbi etiam aduertit, plagam manu diaboli immissam aliquando *manum Domini* vocari; quòd Deus ad puniendum tamquam manu suâ diaboli ministerio vtatur. Hanc igitur manum sibi adeò molestam à se amoueri Iob rogat, & simul formidinem tolli, quam tanta supplicia iniecerant. Hæc eadem in fine capitis noni posuit his verbis: *Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat: loquar, & non timebo eum: neque enim possum metuens respondere*. Potest etiam formido & pauor, quem vtroque loco à se deprecatur, intelligi de eo, quem Numen ipsum apparens hominibus afferebat. Erat enim grauis & vehemens opinio, quæ per animos olim Gentium

Manus Domini idem est ac virtus ad puniendum.

Iob 9, 34.

Opinabantur olim moriturum cui se Numen ostenderet.

tium persuaserat, eum cui se Numen aliquod ostenderet continuò animam efflaturum. Et ita mirabatur Iacob postquam Angelum vidit di-
Gen. 32, 30. cens: *Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea*. Et Isaias, postquam ei visio gloriæ Dei in templo apparentis oblata fuerat, dixit: *Væ mihi, quia tacui*. In Hebræo est נִדְמֵיתִי *nidmethi*, id est *excisus sum*. Cuius rei mox ra-
Isaiæ 6, 5. tionem reddens ait: *Et Dominum exercituum vidi oculis meis*. Hunc igitur terrorem quem secum Numen adfert fortè significat cùm dicit: *Et formido tua non me terreat*. Ceterùm tamquam omni metu liberatus fidenter subiungit:

22. Voca me, & ego respondebo tibi: aut certè loquar, & tu responde mihi.

A quibusdam hoc loco Iob aut arrogantiæ, aut contemptæ diuinæ Maiestatis aut scandali arguitur; eò quòd hæc quæ Deo datur optio sustinendi partes actoris aut rei, vel expostulantis, vel defendentis, confidentiæ limites excedere, & irreuerentiæ multùm præ se ferre videatur. A multis tamen tam Græcis quàm Latinis iure excusatur Iob; tum quia hæc verba ex fiducia bonæ conscientiæ procedunt; tum ex familiari in Deum charitate; tum deníque, eò quòd tot verbis contrarium non semel dixerat, & præsertim
Iob 9, 15. istis: *Qui etiamsi habuero quidpiam iustum non respondebo; sed meum Iudicem deprecabor*. Quæ verba luculenter insignem eius humilitatem declarant. Ceterùm quidquid sit de hac controuersia, Vtrùm videlicet Iob hac optione Deo datâ peccarit, cùm in dicendi modo animi audentis & arrogantis iudicia videantur apparere, quòd debuisset modestiùs agere, sanamque doctrinam humiliore loquendi ratione depromere; magis inclino in sententiam eorum qui hac etiam in parte Iobum à culpa excusant, cùm ipsiusmet Dei testimonio labijs suis eum non peccasse constet; & hæc ex animi in Deum fiducia bonæque conscientiæ robore, vexationis magnitudine perpensâ, proficisci potuerint, & ad asserendam veram de diuina prouidentia sententiam pertinuerint.

23. Quantas habeo iniquitates & peccata? scelera mea & delicta ostende mihi.

Iob petit vitiorum suorum cognitionem. Quasi dicat: Multa & grauia patior, ô Domine, & tot calamitatibus afflictus intereo: aperi igitur me mihi, & quid in me lateat, quòd tuam Maiestatem prouocet ad indignationem ostende: homo sum, humani à me nihil alienum puto. Scio homines sæpè iniquitates admittere, quibus lædunt proximos; aut peccata, quibus suam naturam dedecore afficientes seipsos occidunt; aut scelera, quorum malitia quasi ex professo in tuam Maiestatem insurgunt; aut delicta: nam quæ facere debuerant omittunt. Quid horum ego feci, vt sic me punias, vt sic me multiplici amaritudine & dolore consumas? Obuersentur ante oculos meos excessus mei; pateat iam mihi ingratitudo mea, vt mala mea iustâ detestatione reijciens, tuam miserationem ac tantorum malorum depulsionem promerear. Ecce quomodo sanctus hic vir sui cognitionem postulabat. Eodem quoque modo nobis petenda est, vt in hac disciplina proficiamus, & ad Dei notitiam euolemus. S. Dionysius Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 2. eam cognitionem appellat πρῶτον ἱερὸν δῶρον, *primum sanctum munus*; quod ad homines è diuinæ lucis communione descendit. Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi cap. 1. vocat πάντων μέγιστον μαθημάτων, *disciplinarum vim pulcherrimam & maximam*; quam qui fuerit consecutus facilè possit ad ipsius Dei cognitionem & similitudinem prouehi. *Sui cognitio est sacrum munus & maxima disciplinarum.* Eamdem S. Augustinus Procemio lib. 4. de Trinitate anteponit omni aliarum rerum scientiæ; & inter alia hæc de viro probo: *Præposuit*, inquit, *scire infirmitatem suam magis quàm scire mundi mœnia, fundamenta terræ & fastigia cælorum*. Illa verò scientia infirmitatis suæ à nemine parari solet absque sui inquisitione & examine diligenti; sine quo cæcus vt plurimum animus est, atque in proprijs videt nihil. *Conscientia diligenter examinanda.* Ex eo verò quòd quis se penitus introspiciat atque examinet eximius ille fructus sequitur, quem optare & quærere omnes debent, vt è luto vitiorum emergat, & defectus animique ægrotationes abs se notatas & animaduersas emendet. *Vitia cognoscenda vt emendentur.* Nam sapienter & rotundè Seneca Epist. 28. *Deprehendas te oportet antequam emendes*. & alio loco pari laude & commendatione ingenij Epist. 6. *Hoc argumentum est in melius translati animi, quòd vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt*. Hoc sanè euenire in animis quod in corporibus solet, vt ignotum vlcus in deterius abeat, & curatione destituatur. Verè proinde Alexander Trallianus doctissimus & expertissimus Medicus lib. 9. cap. 2. Ὀρθῆς θεραπείας πηδάλιόν ἐστιν ἡ διάγνωσις: *Internotio recta curationis fundamentum est*. Meritò igitur S. Iob sibi delicta sua ostendi desiderat, vt illa corrigat, si quidem fortassis in ipso adhuc resideant; sin secùs, cur tam acerbas pœnas irroget interrogat.

24. Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum?

Hæc interrogatio cohæret optimè cum præcedente, quâ postulauit sibi propalari delicta. Cùm enim conscientia testaretur nihil damnatione dignum se admisisse, subtexuit: Si ergo nihil deliqui, innocentiamque seruaui, nec mihi quidquam obijcis, cur faciem grauis odij significatu abscondis, quasi me æquis oculis aspicere nolis? Cur ita mihi indignaris, & opere ac vltione terribili arbitraris me inimicum tuum? Auertere vel *abscondere faciem* Deus in Scriptura dicitur, cùm incommodis afficit, & iratus esse videtur, translatione ab hominibus petitâ, qui nolunt eum intueri, erga quem graui animo sunt. *Abscondere & ostendere faciem quid significet in Scripturis.* *Ostendere* autem *faciem* vel respicere dicitur Deus, cùm fauet, & malis medetur. Quâ etiam phrasi Latini vtuntur. *Nam nisi quis nos Deus respexerit*, scribit Attico Tullius, id est, subsidio fuerit. Et ita Dauid ait: *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus*. & Psal. 29. 8. alio Psalmo precatur: *Respice in me, & miserere mei; & illustra faciem tuam super seruum tuum*. Psal. 24, 16 Psal. 30, 17. Lamentatur ergo Iob per modum modestæ querelæ Deo dicens: Cur mihi iratus &

 offensus

offenſus es? Quid commerui? aut in quo peccaui? Quænam ſeueritas eſt hæc, quâ me tetricè accipis ac ſi forem ego capitalis hoſtis tuus? Quem modum cum Deo expoſtulandi ait Ioannes à Ieſu Maria ſuauiſſimum eſſe, & conſcientiæ puræ congruentiſſimum, vt non immeritò à viris ſanctitate conſpicuis, ſed immaniter afflictis, vſurpetur ad clementiſſimum Deum exorandum, leniendumque mœrorem, quo penè intereunt. Sed Deus Iobo & omnibus ſanctis viris

Iſaiæ 54,7. ita querentibus reſpondet illud Iſaiæ: *Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te: in momento indignationis abſcondi faciem meam parumper à te, & in miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui; dixit redemptor tuus Dominus.* Illud autem, *Et arbitraris me inimicum tuum*, perinde eſt ac ſi dicat: Videris exiſtimare me tibi inuiſum & inimicum eſſe, dum me hoſtilem in modum vexas, & tamquam inimicum malis mortiferis exerces.

Iob 7,20. ſicut etiam ſeptimo capite dixit: *Quare me poſuiſti contrarium tibi?*

25. Contra folium quod vento rapitur oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris.

Ac ſi dixiſſet: Cùm folium ſim, quod vitæ incommodis obnoxium eſt, quod ventos omnes timet, & vel ad leuiſſimam aëris commotionem tremit ac difflatur, ne tu ô Deus indignationis tuæ vento me præcipites; cadam vltrò te etiam non impellente. An non folia ſunt homines, quos morbi tamquam exſuccos flores aridaque folia huc illuc vario ludibrio impellunt? Nec aliter Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum hac de re ſentiens, *Agite*, inquit, *obſcura vita homines, generationi foliorum ſimiles, imbecilles, ceræ figmenta, gens inſtar vmbræ, euanidi, inuolucres, vnius tantùm diei vitam habentes.* Certè folia ſumus, ad omnem auræ motum decutimur. Vnica quandoque febricula; quid dico? tuſſicula, imò guttula vnica oſtiolo ſuo non illapſa hoc tale folium peſſumdat, & in tumulum abijcit. Iobus igitur hîc aptiſſimâ vtitur ſimilitudine ad hominis inconſtantiam imbecillitatemque notandam. Verùm non ſat fuiſſet cum folio virente & ſuccum vitalem trahente ſe conferre, qui humore vitali fermè conſumpto aridum folium, decerptum atque proiectum videbatur. Eadem porrò ſtipulæ ſiccæ atque folij areſcentis ſententia eſt. At modus ille dicendi, *Stipulam ſiccam perſequeris*, vim prodit inſignem, quaſi Iobus ſic conqueratur: Quid eſt hoc ſumme Deus? Quî fieri poteſt, vt in animum induxeris tuum generoſiſſimum concertare, & tela contorquere in hominem fragiliſſimum, iamque ſine ictibus alijs ipſamet ſuâ fragilitate cadentem? Simillimus euaſi frondibus & ſtipulis arentibus, quæ & vento & igni expoſitæ ſunt, vt non ſit opus materiam illam vix conſiſtere valentem diſcerpere, cùm ipſa ſponte ſuâ conflaceſcat, & ad interitum feſtinet. Cur ergo clementiſſime Deus me folio paleâque ſicciorem, & iam nunc exſpirantem, velut hoſtem tuum vulneribus confodis, & quaſi perſequeris? Clementiam tuam appello, quâ indignum eſt, vt hominem afflictum & eneruatum tanto ſtudio inſecteris. ſicut Dauid

Homines ſicut folia morbis huc illuc impelluntur.

1.Reg. 24,15. Saüli dixit: *Quem perſequeris Rex Iſraël? quem perſequeris? canem mortuum perſequeris, & pulicem vnum?* Infirmum ſanè ſe declarat ex eo quòd ſtipulæ & folio ſimilis ſit. Quâ ſimilitudine id ipſum declarauit Homerus Iliados φ'. verſ. 464.

——— Οἱ φύλλοισιν ἐοικότες ἄλλοτε μέν τε
Ζαφλεγέες, τελέθουσιν ἀρούρης καρπὸν ἔδοντες·
Ἄλλοτε δ' αὖ φθινύθουσιν ἀκήριοι, οὐδέ τις ἀλκή:
——— *Qui folijs ſimiles interdum quidem*
Florentes ſunt, terræ fructum comedentes,
Aliàs verò miſeri occumbunt, neque vlla eſt
eis reliqua vis.

Quam ſimilitudinem Simonides ſapientiſſimam eſſe cecinit, eamque Iob vehementer illo appoſito, *quod vento rapitur*, illuſtrauit. Viget in vere, in autumno expellitur vento. Hoc verò argumentum ex infirmitate ductum ſicut eſt leuiſſimum ad retardandum hominis maleuoli & inuidi animum; ita eſt vehementiſſimum ad Deum cùm caſtigat mitigandum. Nec enim poteſt diu ipſe acerbus eſſe ei, qui patienter & ſubmiſſo animo calamitates & Dei flagella tolerat, nec magis mente & cogitatione ſuâ Deo reſiſtit, quàm folium & ſtipula ſicca vento vehementiſſimo. Et

Deus mitigatur animi ſubmiſſione.

1.Pet. 5,5. proptereà monet ita D. Petrus: *Quia Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis*; id eſt, vt vos malis & ærumnis leuet, cùm illis oppreſſi fueritis, & magnis prætereà beneficijs augeat. Puto enim viſitationem hanc de illa eſſe intelligendam, de

Iob 7,17. qua Iob ait capite ſeptimo: *Quid eſt homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum? viſitas eum diluculo, & ſubito probas illum.* Quantam verò vim habeat precatio ex hoc argumento compoſita ad Deum placandum, & ad gratiam & benignitatem eius conciliandam,

Eccli. 35,21. luculenter exponit Eccleſiaſticus dicens: *Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit: & donec propinquet non conſolabitur: & non diſcedet donec Altiſſimus aſpiciat. Et Dominus non elongabit, ſed iudicabit iuſtos, & faciet iudicium*, &c.

Ceterùm primum huius verſiculi hemiſtichium in Hebræo ita ſonat: *An folium propulſum terres?* Folium autem propulſum, ſeu quod à vento propellitur, terret aut concutit, qui ſecundùm vulgare dictum afflicto afflictionem addit. Quod certè faciendum non eſſe prudentiores monent. Eſt autem prouerbiale; vt ſi quis dicat, folium propulſum non eſſe propellendum: ſicut etiam ſtipula ſicca non eſt igne proſequenda vel ideò, quòd celerrimè ignem concipiat ob

Non eſt afflicto addenda afflictio.

Iſaiæ 42,3. ſiccitatem. Huic affine eſt illud: *Calamum quaſſatum non confringes, & linum fumigans non extingues.* Quo gemino prouerbio ſummam Chriſti manſuetudinem Iſaias prophetauit. Homines enim (inquit Cornelius noſter) calamum quaſſatum abijciunt, quia inutilis eſt, & quia tenentem ſuis fracturis & aculeis pungit & lædit. Similiter linum ſine elychnium fumigans, quia nocet oculis & naribus, mox extinguunt; Chriſtus verò tantæ fuit patientiæ, vt neutrum fecerit: ſed calamum conquaſſatum & linum fumigans, id eſt infirmos in fide, ſpe & charitate, ſuâ manſuetudine ſuſtentauerit, fouerit, ſanauerit, & accen-

Calamus quaſſatus non frangendus, nec linum fumigans extinguendum.

accenderit. S. Cyrillus *calamum quassatum & linum fumigans* abiectissimos & timidissimos, vtpote damno obnoxios, exponit. Procopius per *calamum quassatum* infirmos & humiles, per *linum fumigans* superbos intelligit; vt sit sensus, neminem omnino lædendum à Christo. verba eius sunt ista: *Adeò autem, inquit, nullo cum strepitu pertransibit vt infirmus maximè, & ob id quassato calamo comparatus dolore nullo afficiatur: imò ne linum quidem fumigans (id est accensum; quod alij fuliginosum reddiderunt) extinguet. Aiunt verò per fumigans linum demonstrari eum qui mente carnis suæ temerè intumescat. Non enim aut humilem læsit, aut superbum vltus est, qui in omnes mansuetus & humilis corde fuit.* Eodem modo locum istum interpretantur S. Hieronymus, Hilarius & Chrysostomus in cap. 12. Matthæi. q. d. *Christus hostes suos non vlciscetur:* exemplo suo nos docens patienter ferre difficiles mores, infirmitates & vitia proximorum; quin imò reddere illis pro malo bonum.

Porrò Septuaginta nonnihil aliter hunc versum ita reddunt, Ἢ ὡς φύλλον κινούμενον ὑπὸ ἀνέμου εὐλαβηθήσῃ; ἢ ὡς χόρτῳ φερομένῳ ὑπὸ πνεύματος, ἀντίκειταί μοι; *An sicut folium quod mouetur à vento vereberis? aut quasi fœno, quod fertur à spiritu, opposuisti te mihi?* vbi quod Interpres vulgatus vertit *ostendis potentiam tuam*, Septuaginta transtulerunt εὐλαβηθήσῃ, *subtraheris*. quod omnino contrarium sensum reddit. Qui enim aliquem veretur non ostendit potentiam, sed infirmitatem & metum. Præclarè ergo Iob dum se timet peccatis adolescentiæ suæ absumi obijcit Deo, quòd inde malum ei nomen suboriri posset. Potentia enim quæ nimis præceps est in peccatis puniendis, nec expectare longanimiter nouit, ægrè ac difficulter euadet suspicionem infirmitatis ac metus. Siquidem vbi hostis sustineri non potest, haudquaquam fortitudo, sed metus ostenditur. Ille reuerà omnipotens est, qui longanimis expectat peccatores ad pœnitentiam.

26. Scribis enim contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.

Omnia dicta & facta nostra apud Deum notantur.

Sciebat S. Iob in diuinis pyctacijs & grandi libro Dei omnia nostra dicta atque facta diligenter esse descripta & notata, idque à pueritia prima vsque ad vltimum vitæ finem: hinc illa sunt illius verba, tametsi nullius quidem mali facinoris conscij, sibi tamen ob diuinum iudicium metuentis. Septuaginta legunt: Ὅτι κατέγραψας κατ' ἐμοῦ κακά, περιέθηκας δέ μοι νεότητος ἁμαρτίας: *Quoniam scripsisti contra me mala, & circumdedisti me peccatis iuuentutis.* Vbi S. Chrysostomus translationem esse ait à Regibus sententiam scripto mandantibus, vt iam Deus voce & tabellâ sceleratæ conscientiæ mores damnasse videatur. Sed diuinum illud scriptum potiùs fortè ad perennem rerum memoriam conseruandam accommodandum fuerit. Ita quidem Olympiodorus exponit & illustrat hunc locum in Catena: *Quæcumque mihi ab ineunte ætate peccata sunt tu obsignasti, ne illorum vmquam deleatur obliuio.* Addit Iobum, qui maturæ iam ætati multis virtutibus corroboratæ nullam se labem aspersisse intelligeret, adolescentiæ tamen pueritiæque peccata extimuisse, ne fortè eorum à se pœnæ repeterentur. In eodem æstu fuisse Regium Vatem intelligimus, cùm pronus humi & abiectus in hunc modum orat: *Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris.* Neque enim ignorabat, multas in adolescentia esse transennas & illicia peccatorum multa, quibus ad scelus ætas conniueat, quæ libetiùs gestit, volitatque impunitate & dicendi & faciendi. Sibi ante oculos proponebat oculum illum grandem è cælo speculantem omnia, & notantem atque in codicem referentem; & eodem quo S. Iobus horrore percellebatur, ne aliquando fœda suorum criminum vestigia in eo recognosceret. Psal. 24, 7.

In hora mortis omnia etiam adolescentiæ vitia nobis obijciuntur.

Tum verò cùm abeundum erit ab hac vita commentarij illi Dei aperientur, & obijcientur vnicuique; vt patefacto velut peristromate, opere phrygio magnâ rerum varietate picto & distincto, vniuersæ vitæ modum possit agnoscere. Et quemadmodum magnus Messias, cùm notas quasdam & arcanos in puluere characteres delineasset, effecit, vt in ijs Scribæ & Pharisæi facinorosæ vitæ suæ rationem viderent, & inuitâ propè conscientiâ perciperent: sic in abitu à corporis domicilio facturus est, vt quisque in momento relegat omnem vitæ cursum vsque ad pueritiam primam. Quæ res, vt dixi, magno animum metu perturbare & excruciare solet; cùm anima pauida, & corporis imbecillitate ac dolore colliquescens, *circumdabitur peccatis iuuentutis suæ*. Circumdari dicit more ciuitatis non valdè munitæ, quam fortium hominum exercitus & inuictæ legiones circumdant & coronâ cingunt: à quibus cùm vndique fit impressio, cruenta exoritur clades, miserique ciues in funestum exitium rapiuntur. Talem Iob esse videbat impetum occurrentium peccatorum adolescentiæ & iuuentutis suæ, quæ in morem Numidarum atque Parthorum cùm abijsse putes reuertuntur, atque omnia ferro, flammâ & cruore complent. Sed verè dicam, illi tantùm mihi videntur formidinem illam cladenque sensuri, qui cùm suæ salutis negligentes & dissoluti fuerint, dum ætatem iuuenilem blanda vitia titillabant, sopitum potiùs scelus quàm elutum aut eiectum reliquerunt, & conscientiam oppressêre suam monentem & repugnantem. Tum igitur negotium erit conscientiæ in apertam lucem prodeuntis, quam sæpè audacia & scelus inumbrat, & nubibus crassis inuoluit, vt non possit agnosci, nisi quantum integumentum malitiæ perrumpentes scintillæ quædam atque fulgores synteresis administri noxam produnt & condemnant. Tum cuius emortuæ voces non audiebantur, dum elati motu voluptatis homines effusè lasciuirent, dum auaritiæ in freto plenis velis nauigarent: tum inquam horribili clamore vt tubâ resonante complebit omnia. Illâ Dice & Astræâ comitantibus ante iudicium sententiam feret; ante Libitinam mortem inducet; ante inferos pœnam & cruciatum. Pios autem & deuotos Deo nec terrebit conscientia sua, neque spiculis horrida mors, nec futuri metus, quæ in superiore vita continuò habuerunt expensa & meditata.

27. Po-

27. Posuisti in neruo pedem meum, & obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti.

Neruus quid. Neruum dicit vinculi genus, quo pedes & ceruices impediuntur. Mercerus ait esse lignum magnum, quo pedes captiuorum constringuntur. Septuaginta reddunt: Ἔθου δέ μου τὸν πόδα ἐν κωλύματι: *Posuisti pedem meum in impedimento;* hoc est in neruo, quo pedes impediuntur. Lexicon vetus κώλυμα interpretatur *prohibitum, interdictum*, imò id quo aliquid facere prohibemur impedimentum, obstaculum. Ceterùm pro ἐν κωλύματι, quod hoc loco ponitur, infrà est ἐν ξύλῳ, *in ligno*. Verba sunt: Ἔθετο δὲ ἐν ξύλῳ μου τὸν πόδα: *Posuit in ligno pedem meum.* *Iob 33,11.* Aquila hoc loco vertit: Καὶ ἔθηκας ἐν ξυλοπέδῃ τὸν πόδα μου: *Et posuisti in cippo pedem meum*. Ex eodem etiam citatum inuenio, ὡς ἀπὸ ξύλου εἱρκτῆς, *Sicut de ligno carceris*. *Cippus quid.* Nam cippus definitur ξύλον, εἰς ὃ ἐν εἱρκτῇ τοὺς πόδας ἐμβάλλοντες συνέχουσιν, *lignum, in quod in carcere pedes immittentes continent*. Quod genus vinculi Cicero innuit cùm lib. de Inuentione ait: *Lignea solea in pedes inducantur.* Dicitur etiam ποδοστράβη, id est *compes*: quod est vinculi genus, quo vinciuntur pedes vincti, sic vt non possit ire huc illuc. Scholion interpretatur ἐν ποδοκάκῃ, vel, si mauis, ἐν ποδοκάκῃ, id est *in cippo*: Symmachus hîc edidit ἐν ταλαιπωρίᾳ, *in aerumna, in angustia*. Explicat nimirum Iob miserias & afflictiones suas ex similitudine hominis in vincula coniecti; ex quibus sese nullo modo expedire possit. Vbi considerandum cum Angelico Doctore ad hunc locum, quòd illi qui ponuntur in carceris neruo sic ligentur, vt à neruo diuertere non possint. Vnde non solùm sanctus hic patiens ait se à Deo incarceratum, verùm etiam in neruo pedibus constrictum sic, vt ne ad passum quidem vnum se mouere posset. Quod cùm ita sit, quomodo non sibimetipse contradicit cùm subdit, *Obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti?* *Quomodo Iobi gressus in neruo dinumerari dicantur.* Si enim in neruo eius pedes erant, quomodo ambulabat; vel si ambulabat, quomodo pedes eius in neruo erant? Nodum hunc soluet nobis Saluianus in Prologo ad librum quem scripsit de Prouidentia dum ait: *Mens enim boni studij ac pij voti etiamsi effectum non inuenerit cœpti operis, habet tamen praemium voluntatis.* Desiderabat nempe Iob sanctus, prout antè solebat, ad pauperes & mendicos ac necessitate laborantes iuuandos accedere, caecoque suos oculos & claudo pedes commodare satagebat, nec non viduis ac pupillis patrocinium impendere; sed tot vlceribus coopertus morbisque ac doloribus compeditus minimè poterat se à sterquilinio proripere aut mouere: sed huiusce sui desiderij Deum esse conscium non ignorans, *Obseruasti*, inquit, *omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti*. Nam, vt pulchrè S. Leo Pontifex Max. Serm. 2. de Quadrag. *Nulli paruus est census, cui magnus est animus: nec de rei familiaris modo mensura miserationis pendet ac pietatis. Numquam merito caret etiam in tenui facultate bona voluntatis opulentia. Maiora quidem sunt impendia diuitum, & minora mediocrium; sed non discrepat fructus operum, vbi idem est affectus operantium.*

Affectus sunt animi pedes. Affectus ergo nostri, quibus communiter bonum amplectimur, & à malo retrahimur, ab auxilio gratiae prouenientes, sunt pedes animae, de quibus sponsa ait: *Laui pedes meos*, ab omni scilicet humano desiderio: *quomodo inquinabo illos?* *Cant. 5,3.* Et Dauid canit: *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem.* *Psal. 121, 2.* Neque enim terrenus & mortalis homo in patria illa caelesti habebat sui corporis pedes cùm adhuc moraretur in terra; sed ibi collocauerat animi pedes, quia ibi fixerat sua desideria. Hoc igitur etiam sensu Iob dixerit: *Posuisti in neruo pedem meum*, alligasti scilicet legis tuae vinculis affectus meos, ne in vetita diffluerent: *& obseruasti omnes semitas meas*, actiones nempe & opera mea, *ac vestigia pedum meorum*, fructus seu effectus affectuum & operum meorum, *considerasti*. Prorsus hi affectus ordinarij sunt pedes; non solùm quia illis in Deum imus; verùm etiam quia non volando, sed paulatim ambulando, & proficiendo, & interdum currendo progredimur.

Omnes semitas Deus obseruat, minima quaeque numerat. Quod porrò subdit, *Et obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti*, significat Deum & exactissimè nostra librare, & diligentissimè dinumerare: nihil tam leue tamque minutum, quod ab eius censu subducatur; nihil tam exile, quod ille non numeret; nihil est quod in rationum Dei libris non supputetur. Scitè S. Petrus Damianus Serm. 56. ait: *Vide quaecumque minima numerantem: Vestigia, inquit, pedum meorum dinumerasti: dinumerat, dum considerat.* *Cogitationes semitas & intentionis vestigia Deus scit.* S. Gregorius semitas ad cogitationes refert, vestigia ad intentionem; adeò vt non singula solùm Deus videat & dinumeret, sed nofcat etiam quo fine aliquid fiat, quâ intentione. Lege huius B. Patris verba lib. 11. Moralium cap. 25.

Pro verbis istis, *Vestigia pedum meorum considerasti*, Pagninus cum Rabbi Leui legit, *Super talos pedum meorum imprimetur*; Hebraeus apud Caietanum, *Super radices pedum meorum sculpes*. Verbum חָקָה *chakah*, quod hîc habetur, *exarare* & imprimere significat: quod Vulgatus ad attentam considerationem retulit, quae quasi notatur inuriturque menti. Septuaginta vertunt: Εἰς δὲ ῥίζας τῶν ποδῶν μου ἀφίκου: *Ad radices pedum meorum peruenisti:* Hebraeus autem habet teste Didymo: Τὰ δὲ ἴχνη τῶν ποδῶν μου διεχαράξεις: *Vestigia verò pedum meorum circum imprimis:* S. Augustinus: *Et radices pedum meorum contemplatus es*. Inurenda sanè & insculpenda menti nostrae memoria praesentis Dei & actiones omnes nostras intuentis: quod efficacissimum aduersus omnia vitia remedium & antidotum esse omnes Sancti censuerunt; quo se mirificè adiutum Dauid profitetur dicens: *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper; quoniam à dextris est mihi, ne commouear.* *Psal. 15, 8.* q. d. Ego in omnibus quae dixi vel feci semper ad illum respexi, semper eum mihi praesentem cogitaui, cuius timore à malo reuocabar. Meritò autem, inquit, Dominum mihi praesentem cogito; quoniam reuerà mihi se semper à dextris praesentem exhibet tamquam dux & defensor meus. Plurimùm sanè ad vitam rectè instituendam iuuat

Memoria præsentis Dei est calcar ad benè agendum.

uat ista cogitatio, adesse nobis Deum, & obseruare omnes semitas nostras, & vestigia pedum nostrorum considerare. Quis non pertimescat, cùm meminit Deum velut è specula sublimi contemplantem quid agat, quò pedem inferat? Etenim hæc accuratissima exploratio, quam Iobus ad querimonias pias commemorat, vniuersis Dei cultoribus calcar adigere deberet ad actus suos perficiendos, ne quid in ijs sit deforme quod tam vigil explorator reprehendat. Illud porrò, *Vestigia pedum meorum considerasti*, pulchrâ similitudine Ioannes à Iesu Maria sic illustrat: Euenire quippe solet, vt fur aliquis suâ dexteritate ac solertiâ fretus, intempestâ nocte suspenso gradu alienam domum inuadat personatus, ac tacitus per auersa loca sese insinuans, vix summis pedibus pauimentum premat; quem tamen nihil sibi obstare suspicantem solertior illo domus custos strepitu repentè excitato penitus obturbet, vel etiam antequam furto manus admoueat turbatum capiat, & neci vel indici tradat. Simile quid Iobus hîc innuere videtur, quasi lamentetur suos actus & vestigia à Deo obseruata fuisse eo planè modo, quo de furis conatibus dictum est, cùm semper ipse pietatem coluerit, ac rectâ incedere curarit. Auget verò conquestionis vim ex fragilitate & calamitate præsertim extrema, quæ liberalem animum ad pœnam relaxandam permouere debebat. Vnde subdit:

28. Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea.

Corpus nimirum Iobi computruerat, & sanie tabeque fluebat: quod clementissimo Deo repræsentat, vt spectaculo mœstissimo commiserationem excitet. Porrò illa similitudo vestimenti à tinea consumpti proprijssima est ad mortalis corporis corruptionem significandam, è cuius constitutione contrarijs qualitatibus temperata intemperies enascitur ipsa, quâ conficitur vt à vestimento tinea, quâ exeditur.

Homo sicut vestimentum à tinea consumitur.

Tropologicè S. Gregorius lib. 11. Moralium cap. 25. hunc locum de carnis tentatione exponit: *Quia immunda tentatio non aliunde, sed ab ipso homine nascitur: more tineæ carnem tentatio quasi vestem, de qua exijt, consumit*, &c. Cæterùm nunc ipsum Iobum vitæ huius miserias & ærumnas oratorio more disertè amplificantem audiamus.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

Iob consideratâ fragilitate humanâ admiratur Dei in hominem prouidentiam, maximè quòd post hanc vitam ærumnosam concedat alteram felicem; adeoq; & corporum quoque resurrectionem vaticinatur.

1. HOMO natus de muliere breui viuens tempore repletur multis miserijs.

QVONIAM in fine superioris capitis dixerat hominem suapte naturâ tabescere atque deficere, explicat modò copiosiùs eas miserias quæ homini per se vique suâ contingunt. Primùm igitur hominem valdè miserum esse ipsius ortus declarat; siquidem ex muliere nascitur. Attende, ô homo, tuam originem ex qua prodijsti. Mulier est. Quid mulier? Abyssus imbecillitatis. Nam vt summam pusillanimitatem quorumdam ostenderet Ieremias dixit: *Deuoratum est robur eorum, facti sunt quasi mulieres.* Quid mulier? Mare stultitiæ & insipientiæ. *Mulier enim seducta* (velut stulta & amens) *in præuaricatione fuit.* Quid mulier? Totius malitiæ & iniquitatis inuentrix; quam Zacharias in medio amphoræ sedentem quasi digito ostendens ait: *Hæc est impietas*; id est omnium impietatum & malorum origo. Videtur ad Heuam alludere, quæ peccati occasio fuit Adæ, à quo culpa originalis traducitur in posteros; debuitque miseria hæc in sermonis primordio poni, à qua ceteræ coortæ calamitates, quibus orbis terrarum obruitur. Flebat hanc hominis infelicem sortem sanctus Dauid quando dicebat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Nam hîc vnum originale peccatum vocat iniquitates atquè peccata: quod licet vnum sit in quolibet puero, tamen omnium sequentium peccatorum cunctarumque iniquitatum seminarium existit. Et alio loco ait: *Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa.* Ab ipsa, inquam, vulua peccatores nascimur, quia in vulua peccatores concipimur. Ab ipso vtero erramus; quia in ipso vtero impij & infidi gignimur: falsa loquimur; quoniam si iniquitatem proferimus, cùm ipsa fallax sit, falsa loquimur: si verò institiam edicimus, falsa etiam loquimur; quia aliud est quod ore profertur, aliud autem quod cordis recessibus occultatur. Ex hac radice ô quanta mala sæpè pullulare non cessant!

Ortus hominis ex muliere est fons omnis miseriæ.

Ier. 51, 30.

1. Tim. 2, 14.

Zach. 5, 8.

Heua occasio peccati Adæ, à quo culpa originalis in nos transfunditur.

Psal. 50, 7.

Psal. 57, 4.

Ab vtero sumus peccatores & erramus.

Homo ergo è muliere natus, peccati & ærumnarum consors, breuì emoritur. Decuit enim vitæ breuitate puniri eum qui potuit vitæ ligno ac sempiternâ vitâ mortis nescius perfrui. Vita igitur in angustias coarctata fuit, ne tantum excurreret, quantum mortalium cupiditas fluxorum bonorum illecebris capta vellet. Et quoniam præpostera illa vitæ appetitio è falsa vt plurimum & inani persuasione generatur, quasi per se bonum illud sit diuturnum, cuius plena &

Hominis vita breuis.

& continuata possessio plurimos annos haberi possit, pulchrè hîc Iob prætextum illum excutit, & dicendo illustrat, omne vitæ curriculum esse breuissimum, atque in illis fugientis æui angustijs nihil esse causæ, cur Priami annos vel Nestoris aut ætatem Macrobiorum lacinijs fabulosis circumductam sibi aliqui velint aut polliceantur. An non vita breuis, quam anni metiuntur, menses continent, dies abbreuiant, horæ ac momenta decurtant? An non breuis, cuius *omnia transierunt tamquam vmbra, & tamquam nuntius percurrens, & tamquam nauis, quæ pertransit fluctuantem aquam; cuius cùm præterierit non est vestigium inuenire neque semitam carinæ illius in fluctibus; aut tamquam auis, quæ transuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentum itineris, sed tantùm sonitus alarum verberans leuem ventum, & scindens per vim itineris aerem: commotis alis transuolauit, & post hoc nullum signum inuenitur itineris illius: aut tamquam sagitta emissa in locum destinatum diuisus aer continuò in se reclusus est, vt ignoretur transitus illius?* An non tandem breuis, quæ finem habet, quo appropinquante omnes elapsi anni aspiciuntur, ac si numquam fuissent? Pulchrè Seneca togâ & sapientiâ clarissimus Epist. 49. velut ex Capitolio illud exclamat: *Punctum est quod viuimus, & adhuc puncto minus*. Et Aristoteles apud Stobæum Serm. 96. fundens aureum flumen orationis eâ causâ definiebat hominem καιρὲ λάφυρον, *temporis spolium*. Sed B. Augustinus Serm. 1. de verbis Domini elegantissimè nos quodammodò vitreos facit, innumeris casibus obnoxios, quibus in horas comminuamur: *Inter casus ambulamus: si vitrei essemus, minùs casus timeremus.*

Sap. 1. 9. & seqq.

Fragilitas vitæ humanæ maxima.

Et quidem nihil fragilius vitâ est, quæ minimis rerum causis præter omnium expectationem multis abrumpitur. Pilus vnus Fabium Senatorem occidit cùm in gutture hæsisset; acinus vuæ Poëtam Anacreontem. Repentina lætitia quosdam, subitus alios mœror sanguine & animâ spoliauit. Iuuentute viribusque florentem, & pleno gradu in curriculum æui ingredientem, spe lætum, grandia meditantem, sæpè trium quatuórve dierum febricula extinguit. Imò nullâ antecedente causâ, quæ quidem in hominum cognitionem veniat, non pauci ab hominibus eripiuntur.

Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem,

ait Seneca in Thyeste. Tertullianus lib. de Anima cap. 52. id sublimiter & concinnè more suo dixit: *Vt est illa nauigijs, cùm longè à saxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quassata decumanis, adulante flatu, labente cursu, lætante comitatu, intestino repentè perculsu, cum tota securitate desidunt. Non secùs naufragia sunt vitæ etiam tranquillæ*, &c. Hoc nostri & profani Sapientes docere omnes conati sunt, magnam esse humanæ vitæ breuitatem; nec id tamen persuadere omnibus potuerunt, dum splendor inanium rerum & ambitionis pompa, dum languidæ futilesque lætitiæ & voluptas, dum magna spes commodorum, opum, dignitatum, dum falsæ gloriæ choragium sapientem illam cogitationem opprimunt. Nam quidam nos illis bestiolis simillimos esse aiunt, quas

Homines sunt sicut animantes ἐφήμεροι.

ἐφημέρους vocat Aristoteles apud Ciceronem 1. Tusculanarum, quòd vnum tantùm viuant diem; quæ lucem atque vitam, quam cum Sole oriente acceperunt, eodem occidente amittunt, & emoriuntur. Eamdem ob causam solstitialem herbam dicunt hominem, aut deciduum breuis æui flosculum, manè ridentem, guttulis roris intermicantibus affluentem, inhiantem Soli, & totum sinum aperientem, qui pubescit simul & tabescit, nec diei priùs finem quàm vitæ sentit. Plinius eo spectaculo mentem eruditam pascebat, & his verbis animi sui notionem aperiebat lib. 21. cap. 1. *Flores natura in diem gignit magnâ hominum admonitione, quæ spectatissimè floreant celerrimè marcescere.* Sed magnificentiùs illa à nostris sapientiúsque dicuntur. Et si politè venustéque dixit è profanis vnus breue ver breuesque rosas, ad indicandum celerem cursum & exiguam durationem; maiori tubâ Iob cothurnatus Poëta, & diuinæ mentis inflammatione potens: *Homo natus de muliere breui viuens tempore*; & emblemate illud sacro illuminans, *Qui quasi flos egreditur*, &c. De quibus mox sequenti versu agendum; vbi priùs expenderimus id quod hîc ait:

Homo sicut herba solstitialis & flos deciduus.

REPLETVR MVLTIS MISERIIS.] Licet enim vita præsens breui periodo absoluatur, æquo tamen Dei iudicio miserijs innumeris confertim ingruentibus expletur & saturatur. Illa ergo vox *repletur* significanter admodum malorum agglomerationem, quibus mortales vexantur, ostendit. Repletio & saturitas quædam est, quæ tædium parit; & tamen homo peccati pœnas luit, dum his epulis à primo parente paratis quotidiano conuiuio non vesci modò, sed exsaturari cogitur. Pro verbis illis, *Repletur multis miserijs*, Septuaginta vertunt, Πλήρης ὀργῆς, *Plenus iracundiæ*: Aquila, Πλήρης κλονήσεως, *Plenus commotionis & turbationis*. Quibus certè versionibus in vnum sensum vnà cùm Hebræo & Chaldæo conspirantibus notatur infelicissimus hominis status; cui repensum est, vt inconstans, turbulentus, iracundus, quasi in sæua irati maris procella varijs fluctibus agitetur ac validè conuerberetur. Attende igitur in hac vita breui, quàm longis & multiplicibus miserijs homo afficiatur. Miseriæ à corpore profluunt; miseriæ ex intimo mentis insurgunt; miseriæ à loco, à tempore, à propinquis, ab amicis, ab extraneis, ab inimicis, & ab omnibus rebus creatis proueniunt. Omnia nos pungunt, vniuersa dilacerant; & nihil est tam charum quod aut absentiâ, aut infortunijs suis, aut timore amissionis non vulneret. Optimè S. Bernardus hunc eumdem locum interpretans sic ait Sermone in Feria quarta Hebdomadæ sanctæ: *Homo natus de muliere: nihil abiectius: & ne fortè ex ipsa sibi voluptate corporeorum sensuum, quam de sensibilibus hauriat, blandiatur, in ipso statim introitu de exitu quoque terribiliter admonetur cùm dicitur, Breui viuens tempore. At ne spatiolum illud, quod inter ingressum & egressum relinquitur, sibi liberum putet, repletur ait multis miserijs; multis & multiplicibus (inquam) miserijs corporis, miserijs cordis, miserijs cùm dormit, miserijs dum vigilat, miserijs quaquauersum se vertat.* Hæc ille. At dicet aliquis esse quidpiam in homine,

Vita hæc breuis multis est referta miserijs.

mine, quod non ad miseriam, sed ad felicitatem videatur pertinere: illud autem est corporis robur, carnis pulchritudo, adolescentiæ decor, sensuum oblectatio, diuitiarum possessio, sapientiæ splendor, honorum gloria, & si quid aliud est, cuius amor nos in hac vita teneat, cuius obtentio delectet. Sed hoc, quidquid illud sit, simul cum homine marcescit. de quo subiungit:

2. Qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra, & numquam in eodem statu permanet.

Flos symbolum fragilitatis vitæ humanæ. Rem de flore dicit mirabilem, in quo exoriri sit conteri; nasci, propè idem quod occidere, oculis obijci, atque instar vmbræ fugere: vt nati hominis cunas, ad quem illa referuntur, tantùm non sepulcrum appellare morientis videatur. Pari venâ succinit Isaias, & hominem
Isaiæ 40,6. non appellat modò *fœnum*, rem vnam omnium maximè caducam atque fugientem iudicio Seruatoris, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur; verùm etiam *florem fœni*, quo proinde nihil sit fragilius. A quo deinde sumentes
1. Pet. 1. Iac. 1,10. magni Apostoli, sublimis omnium vertex Petrus & Iacobus frater Domini, in Epistolis suis eamdem imaginem celebrauerunt. Homo verè flos; quem tametsi nulla pruina coquat, nec Sirius exsiccet, nec ventus quatiat, vermis rodat, carpat vnguis, aratrum contundat, per se tamen
Homo flos ἡμεροκαλλὶς vno die transiens. fugit & moritur. Flos planè, sed qualis dicitur à Græcis ἡμεροκαλλὶς: cuius vigor & speciosa amœnitas vnius dieculæ spatio ac ne toto quidem circumscribitur, cui possis oraculum illud
Psal. 89,6. inscribere: *Manè floreat, & transeat*. Quare D. Gregorius Nazianzenus Orat. 10. sapienter in hoc hieroglyphico & diuinè philosophatur in hunc modum, cùm Cæsarium vitâ functum mirabili suo lesso prosequitur: *Instabile sumus insomnium, spectrum volaticum, auis prætereuntis volatus, puluis, vapor, ros matutinus*, ἄνθος, χαμαὶ φυόμενον, καὶ χαμαὶ λυόμενον, *flos tempestiuè nascens, tempestiuè marcescens*. Cæcus Homerus vidit hanc vitæ breuitatem & celeritatem moriendi, cùm Iliados ζ. vers. 146. dixit:

Οἵηπερ φύλλων γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν:
Quale foliorum genus, tale & virorum:

Hominis folijs arborum comparantur. quæ sub extremum autumnum viridia primùm, mox pallida, promiscuè humi labuntur, & rediguntur in puluerem. Quod ingeniosissimi Poëtæ inuentum Sapientes nostri commendauerunt; quamquam ille quidem acceperat à no-
Eccli. 14, 18. stris. Sic enim Sapiens illo prior: *Omnis caro sicut fœnum veterascet, & sicut folium fructificans in arbore viridi: alia generantur, alia deij-*
Iob 13,25. *ciuntur*. Ita Iob capite præcedenti se folium esse aiebat, quod à vento rapitur, quod decutitur, laceratur.

Cur in templis olim dati rami, & cur rota consecrata. In huius rei symbolum mos fuit perantiquus, vt in templis ijs qui Numen venerabantur darentur θαλλοὶ, *festi rami*, sacrum munus, & ad magna significandum diuinitus excogitatum; vt nimirum homines intelligerent sicut ij deflorescunt, & subitò vruntur, ita illos citò quoque hanc vitam relicturos; vt est apud Clementem Alexandrinum lib. 5. Stromatum. Quò referrem ego etiam lubens & aliam consuetudinem veterum, cuius idem scriptor nobilis eodem loco meminit, cùm ait consueuisse in delubris τροχὸν στρεφόμενον, *rotam versatilem* dedicari, vt esset quasi vox Numinis significantis verti & rapi omnia celerrimâ commutatione, & ipsum quoque dominatorem mundi hominem cum ijsdem minimis momentis interire. Quod significans vtrumque Orpheus Thracius ita cecinit:

Θαλλοῦν δ' ὅσσα βροτοῖσιν ἐπὶ χθονὸς ἔργα μέμηλεν,
Οὐδὲν ἔχει μίαν αἶσαν ἐπὶ φρεσίν, ἀλλὰ κυκλεῖται
Πάντα πέριξ, στῆναι δὲ καθ' ἓν μέρος οὐ θέμις ἐστίν·
Ἀλλ' ἔχει ὡς ἤρξαντο δρόμου μέρος ἶσον ἕκαστος:

Ramorum ast quæ sunt hominum terrestria curæ,
Non vno stant fata loco in mente, omnia circum
Voluuntur, nec fas vnâ est consistere parte;
Sed quam cœperunt cursus partem omnia seruant.

Sed vt ad Iobi textum reuertamur: quid fragilius flore? quid magis labile ac momentaneum, qui statim ac erumpit flaccescit, ac deflorescit, & cadit; etiamsi nec aër decutiat, nec forceps excidat, nec manus decerpat? *Flores apparue-* Cant. 2,12.
runt in terra nostra, ait sponsa, *tempus putationis aduenit*; quia è vestigio ac egrediuntur carpendi sunt, ne si aliqua intercedat mora marcescant. Talia sunt omnia quæ in vita hominis reperiuntur gloriosa & splendida: nunc lucent apud alios, & aliquantulùm perstrepunt, & post modicum euanescunt. Hanc proinde hominis *Gloria hominis est sicut flos fœni.*
gloriam non cuilibet flori, sed flori fœni Iacobus Apostolus, vti dicebam, similem fecit: *Quo-* Iac. 1,10.
niam diues sicut flos fœni transibit. Exortus est enim Sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperijt. In quo hominis fragilitatem adhuc magis expressam inuenio. Omnis quidem flos fragilis est, sed flos fœni omnium fragilissimus & vilissimus existit, vtpote qui vnâ cum fœno ad pabulum brutorum assumitur. Est igitur gloria hominis sicut flos fœni, quia in momento pertransit, & quamdiu durat debet haberi contemptui. Hancque vilitatem gloriæ sensibilis, quam homo tam ardenter amare consueuit, Scriptura sæpissimè fœni appellatione describit.
Homo (inquit Dauid) *sicut fœnum dies eius; &* Psal. 102, 15.
sicut flos agri sic efflorebit. Similia apud Isaiam Isaiæ 40,6.
& Ieremiam reperies. Porrò quare homo flos? Ier. 9,22.
Quia citò pertransit. Quare fœnum? Quia omnis decor eius apud veros sapientiæ cultores vilescit. Quare flos fœni? Quoniam ac si esset vilis bestiarum esca, aut naturâ pugnante, aut opibus abeuntibus, aut hostibus insurgentibus euanescit.

Audi S. Ambrosium non minùs eleganter quàm sapienter hac de re disserentem lib. 3. Hexaëmeron cap. 7. *Viret enim*, inquit, *gloria hominum in carne quasi fœnum, & putatur esse sublimis, exigua quasi herba est, prematura vt flos, caduca quasi fœnum: germinat vita viriditatem in specie, non in fructu soliditatem; hilarioris vitæ quasi flos prætendens iucunditatem, bre-*
uiori spatio occasura sicut herba fœni; quod priùs Psal. 128.
quàm euellatur arescit. Quæ enim firmitudo in carne, quæ salubritas potest esse diuturna? Ho-

die videas adolescentem validum, pubescentis ætatis virtute florentem, gratâ specie, suaui colore; crastinâ die tibi facie & ore mutatus occurrit: & qui pridie tibi lautissimus decorâ forma visus est gratiâ, altero die miserandus apparet ægritudinis alicuius infirmitate resolutus. Plerosque aut labor frangit, aut inopia macerat, aut cruditas vexat, aut vina corrumpunt, aut senectus debilitat, aut euiratos deliciæ reddunt,

Isaiæ 40, 6. *luxuria decolorat. Nónne verum est, quia aruit fœnum, & flos decidit? Alius ab auis atauísque nobilis, & maiorum honestatus infulis, prosapiæ veteris clarus insignibus, amicis abundans, stipatus clientibus, & vtrumque latus tectus, secum producens maximam ac reducens familiam, repentè aliquâ accidentis periculi mole turbatus destituitur ab omnibus, à sodalibus derelinquitur, impugnatur à proximis. Ecce verum est, quia sicut fœnum vita hominis priusquam euellatur arescit. Et etiam qui dudum vbertate affluens copiarum, liberalitatis famâ per ora volitans singulorum, clarus honoribus, præminens potestatibus, tribunalibus celsus, solio sublimis, beatus populis æstimatus, dum præconum clamore deducitur, subitâ rerum conuersione in eum carcerem rapitur, quo alios ipse detruserat, & inter reos suos imminentis pœna deflet ærumnam. Quantos pridie caterua plaudentium & inuidiosâ fauentis populi frequens domum pompa deduxit, & nox vna gloriosa illum splendorem deductionis aboleuit, ac repentinus lateris dolor effusis gaudijs luctuosam grauis successionem mœroris admiscuit. Huiusmodi est igitur gloria hominis vt flos fœni. Quæ etiam cùm defertur, nihil opis adiungit, in qua nullus fructus acquiritur; & cùm amittitur euanescit, omnem scenam hominis & quam desuper obumbrabat, repentè destituens, & quam intus animabat.* Hactenus S. Ambrosius. O egregiam hominis gloriam! ob quam tam difficilia & molesta sustinet, quam tantis solicitudinibus & periculis corporis & animæ discriminibus mercatur; cuius hæc est miseranda conditio, quòd sicut flos & fœnum simul atque incipit viuere incipit inte-

Psal. 89, 6. rire: manè sicut herba transit, manè floret ac

Vmbra symbolum fugacitatis vitæ nostræ. transit, vesperi decidit, & arescit. Fugacitas verò hominis occumbere properantis vmbræ fugâ notatur. Et quidem vmbra noctis fugit quàm citò Sol affulget, exprimíque nequit momentaneum illud, quo mox ac Sol hemisphærio illuxit, vmbra noctis euanescit, & ne vestigium quidem relinquit. Vmbræ verò diurnæ, quibus id nomen propriùs congruit, velocissimæ sunt; vti Sole occidente perspici potest, quando ex montium oppositu per deuexa loca celerrimè vmbra porrigitur. Ergo vmbra siue cum ex obiectu opacorum corporum resultat, siue cùm dispellitur, citissimè fugit. Quare eleganter Iob de vita nostra pronuntiat: *Et fugit velut vmbra.*

Apud Hebræos eadem vox fugam & vitam significat. Vbi notandum in lingua sancta, quæ principe & auctore Deo instituta est, vno & eodem verbo & vitam & fugam significari. Sic quod Dauid *fugam* nuncupauerat, Septuaginta Interpretes *ζωὴν, vitam* dixerunt continuo in fluxu, & fuga

Psal. 55, 9. positam. Quos secutus quoque noster Interpres ita vertit: *Vitam meam annuntiaui tibi:* in Hebræo est נדי *nodi*, id est *fugas*: vnde Vatablus reddit in hunc modum, *Fugas meas numeratas habes*. Vt si quis fortè quærat, quid hominum vita sit, celerrimam esse fugam intelligat. Scitè proinde mihi quidem videtur Poëta Græcus vitam nominasse *δραπέτην, fugitiuam*, vel vt Gregorius Nyssenus, grauissimus & eloquentissimus Pontifex, *ἐφήμερον, diariam*, breuem & caducam.

Illud porrò modicum vitæ tempus, quo vita hæc mortalis non tam constat quàm nutat, multiplici varietati obnoxium est: nam propter ætatis incrementa, quæ quò ampliùs procurrunt, eò magis vita decrescit, tot succurrunt affectuum formæ, vt vix homo ipse se agnoscat ipsum, qui ad horas penè singulas sensu mutato alius sibi esse videtur. id quod ista verba significant: *Et numquam in eodem statu permanet.* Ex quibus *Humana gloria caduca & fallax.* patet quàm humana gloria caduca sit & fallax, & quò maior eò instabilior. *Vmbra* enim fallax est, quæ oculis insipientium aliquid esse videtur, cùm nihil omnino sit, nisi maioris lucis absentia. Hanc nec oculus videt, quia non vmbram, sed modicam lucem videt; non auris audit; non odoratus percipit; non gustus capit; non manus apprehendit. Sic est homo & omnis gloria eius, quæ nullam soliditatem, nullam stabilitatem habet, sed semper de vno in aliud se mouet, & tandem in mortem & sempiternam obliuionem decidit. Idque sonant illa verba S. Chrysostomi: *Quid efferris animo, cùm sis homo & cognatus terræ, eiusdem substantiæ cum cinere tum naturâ, tum animo, tum actionum delectu? Hodie diues, cras pauper: hodie sanus, cras ægrotus: hodie gaudes, cras doles: hodie iuuenis, cras senex. Num quid in rebus humanis consistit, an non potiùs omnium præterfluentium cursum imitantur omnia, & simul atque apparuerunt citiùs nos quàm vmbra relinquunt? Quid igitur cristas erigis homo, fumus & vanitas? Homo* Psal. 143, 4. *enim vanitati similis factus est, velutí fumus dies eius. Exaruit gramen, & flos decidit. Hæc dico, non vt substantiam deijciam, sed vt arrogantiam refrænem.* Hæc ille. Sed miserabilius est aliud quod vmbræ nomine denotatur, nimirum, quòd dum maior est homo aut ætate, aut dignitate, aut honoris altitudine, eò est interitui propinquior. Crescunt vmbræ ad vesperam, & longiores ac productiores fiunt, non metuas illas insipiens infantule, quia vmbræ sunt, & per noctis præsentiam occumbent. Crescit honor, augetur dignitas, splendor mundanus prouehitur, irride hæc, nisi velis ô homo infantium more deludi; quia vmbræ maiores sunt, & eo ipso quòd maiores in ictu oculi consumentur. *Dies mei*, inquit Psal. 101, 12. Dauid, *sicut vmbra declinauerunt, & ego sicut fœnum arui.* Idem & tu dicito de vita tua, & de vita cuiusque, etiam si Princeps sit potentissimus; quia vt vmbra nimiùm protracta declinat, & ad nihilum properat, & vt vile fœnum & flos agri non aliud quàm celerem casum expectat. Est igitur homo caro, est spiritus ignarus & cæcus; est compositum quoddam ex corpore & animo, innumeris miserijs & calamitatibus, & ignorantijs & peccatis subiectum; est flos & fœnum, est vmbra. In quo si quæ per se habet consideremus, omnia instabilia, omnia fallacia, omnia misera & tumultuosa reperiemus. Vide quæ superiùs de hoc argumento annotauimus cap. 7. vers. 9. & cap. 8. vers. 9.

3. Et

3. Et dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium?

Fragilitas humana Dei commiseratione digna.

Cùm, inquit, homo tam fragilis sit, tam inconstans, tam miser, non tanti à te fieri debet, vt summo iure cum illo agas, acriter in illum inquiras, adolescentiæ peccata in memoriam reuoces, & totum ætatis eius tempus in iudicium voces, & de acta vita eius quæstionem decernas: imò decet amplitudinem & maiestatem tuam infinitam in tam misera creatura conniuere, & nonnihil eius infirmitati concedere. Quo argumento sæpè sancti viri in Scriptura vtuntur ad Dei misericordiam conciliandam. Sic
Isaiæ 64,6. Isaias, *Cecidimus*, inquit, *quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. Non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te: abscondisti faciem tuam à nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. Et nunc Domine Pater noster es tu, nos verò lutum; & fictor noster es tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Ne irascaris Domine satis, ne vltrà memineris iniquitatis nostræ: ecce respice, populus tuus omnes nos.*

Potest etiam prima huius versus pars, vt graues Interpretes sentiunt, non ad seuerum & minacem Iudicis aspectum, sed ad paternam & indulgentissimam Dei erga homines prouidentiam tum in naturalibus, tum in supernaturalibus bonis, legibus, inspirationibus, protectione, conseruatione, pertinere; eo scilicet sensu, quo Dauid hoc dulci & religioso carmine diuinam beneficentiam admirabundus extollit:
Psal. 8, 5. *Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quoniam visitas eum?* q. d. Vnde fit, vt tu Dominus vniuersitatis, affluens omni bonorum copiâ & felicitate, nulliusque egens, homuncionem tamen vilem & abiectum, rem nihili, habeas in memoria, & beneuolentiâ tuâ digneris?

Mirum est Deum tantam miseri hominis curam gerere.

Mirum est quippe excelsissimum Deum rei minimæ tam exactam curam gerere, vt nihil aliud cogitare videatur. Et ex hoc ipso augetur secundi hemistichij admiratio, quòd ab homine, quem adeò indulgenter ac liberaliter habuit, velit rationem adeò strictam exigere, vt adducat eum secum in iudicium. Iudicium autem, de quo hîc Iobus agit, est illud in quo quisque de se coram Deo rationem reddet: cuius imago Iobum terruit, cùm se, vt putabat, innoxium cerneret in hac mortali vita adeò rigidè torqueri.

Iob Dei iudicium verebatur.

Sancti omnes iudicium Dei in memoria habent.

Hinc iustissimus exstitit omnium Sanctorum metus. Dauid quidem (vt animaduertit S. Chrysostomus lib. 2. de Compunctione cap. 4.) *cum magnâ cordis compunctione* ἐγκεχαραγμένην τῆς κρίσεως τὴν μνήμην εἶχε διαπαντὸς, *insitam in animo semper habuit iudicij memoriam; etiam in luxu atque in licentia vitæ regalis eam semper* ἔστρεφε παρ' ἑαυτῷ, *secum reputabat, mente assiduè re-*
Psal. 6, 2. *uoluebat; vnde id dicebat, Domine ne in furore tuo arguas me, cum animo omni artubusque in ea cogitatione horresceret.* Quin te eidem Psalmo titulum inscripsit *Pro octaua*: quæ planè est dies iudicij, vt quæ huius sæculi septimanam consequatur. Exaggerat autem doctissimus idem Pontifex pium Dauidis propositum & mirandam illam prouidentiam, quòd cùm diuinæ mentis approbationem laudemque meruisset de iustitia ceterisque animi donis, quibus ornatus expolitusque esset, de hoc tamen exquisito iudicio & omnium actionum perquisitione cogitans pauore quodam inexplicabili opprimeretur. Est enim illa Numinis vox & testificatio:
Inueni Dauid virum secundùm cor meum. Sed 1. Reg. 13.
quemadmodum Paulus cùm sibi nihil esset Act. 13, 22.
conscius, iustitiæ tamen non fidebat suæ, verùm omni ratione contendebat vt placatum haberet Deum; cuius oculus inuoluta mentis arcana peruadit, quæ debilis hominum acies penetrare non potest: sic illa regia mens instincta & afflata diuinitus, tametsi multis atque magnis florens virtutibus, futuri tamen iudicij metu percellebatur. Sciebat enim, ait S. Chrysostomus, non solùm homicidij, & contumeliæ & scelerum aliorum, quibus Dei Numen violatur, reddendam esse rationem, verùm etiam γέλωτος, καὶ ἀκαίρου λόγου, καὶ εὐτραπελίας, καὶ ἔτι μικροτέρων, &c. & *risum, & intempestiuum sermonem, & leuiorem scurrilitatem, imò & minora quædam graui supplicio esse mulctanda.* Pari modo Diadochus, vir præstantis iudicij & sanctimoniæ, longè maius Dei iudicium esse ait conscientiâ nostrâ; tametsi exploratum sit alicui plenissimè nihil sibi se conscium esse; quod Apostolus tam perfectus tamque illuminatus aiebat. Quare Magnum Constantinum, cùm à tam multis nationibus timeretur, pia in schola eruditum, de diuino tribunali loqui solitum, atque illud vt par est timuisse prodit Eusebius in eius Vita lib. 4. cap. 29. atque inter alia suis inculcauisse, *Cunctos mortales magno Regi aliquando rationem vitæ suæ relaturos.* Hoc idem dici potest de omnibus, qui sanctis moribus instituti sempiternæ gloriæ velificati sunt: quorum aliqui resonantem semper in mente tubam illam habuerunt & Angeli vocem, *Surgite mortui, venite ad iudicium.* Hunc ergo diuini iudicij rigorem & hominis ad malum pronitatem considerans, vt Deum ad misericordiam inflectat subdit:

Etiam minimorum reddenda Deo ratio in iudicio.

4. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nónne tu qui solus es?

Quasi dicat: Quis ô Domine immunditiæ labem effugiat, cùm vnusquisque ex patris satu matrisque conceptu originariam contraxerit maculam? Quæ vis emundabit à tam antiqua & quasi naturali contagione, nisi tu solus, cui rerum paret vniuersa natura?

Semen hominis quomodo immundum sit.

Vbi notandum cum Titino nostro, non ita viri *semen* dici *immundum*, quasi insit ei aliqua qualitas, quæ sui contagione animam pueri inficiat, & peccatum originale afflet, vt voluêre Tertullianus & alij, qui animam non creari, sed esse ex traduce docuerunt; sed *causaliter* dici *immundum semen*; quia eo ipso quò causa est generationis hominis, facitque vt hic infans sit filius Adæ, censetur etiam causa immunditiæ originalis, quæ propria est filijs Adæ. Qua de re vide Scholasticos in 1. 2.

Septuaginta, quos passim citant Patres contra Pelagianos, legunt: Τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; ἀλλ'

ἀλλ' οὐδεὶς, ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς: *Quis enim mundus erit a sorde? Nullus, etsi vnicus dies sit vita eius super terram.* q. d. Miserere hominis tam miseri, vt peccati reus sit priùs quàm natus: vnde nec à seipso, nec ab alia creatura, sed à te solo iuuari, liberari & purgari potest. Quod argumentum Iobi aptissimum est ad Deum inflectendum ad commiserationem. Non enim homo de immundo duntaxat semine concipitur, sed ex corruptione naturæ (cuius fomes etiam iustos vehementer vrget) in peccata plurima & creberrima labitur; vt videatur maceria quædam depulsa per se labens, neque consistere vllo modo valens. Quo argumento Dauid etiam vsus est ad Deum placandum, & crimen suum nonnihil excusandum:

Psal. 50, 1. nam cùm diceret, *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam*, subiungit; *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Id est: Non me debes abijcere, & indignum tuâ misericordiâ ducere, quòd peccauerim. Quid enim magis in hominum natura hæret quàm culpa atque peccatum, cùm in ipsa nostra conceptione peccato contaminemur? Ecquis est, clementissime Deus, ex Adæ semine concretus, qui se ita expurget, vt se tibi inculpatum repræsentet? Profectò tu solus potes hominem à conceptu sordidum detergere, auferreque id, quod in iudicio tuo vituperandum & puniendum foret. Tu solus es, qui potes in Æthiope mutare pellem eius, & in pardo varietates eius; qui vales scilicet peccatorum atrorem in innocentiam conuertere, & duplicitatem humani cordis in simplicitatem columbæ commutare. Vnde nos pulchrè monet S. Gregorius lib. 13. Moralium cap. vlt. *Quisquis occulta tentationis motus atque immunditiam cogitationis euicerit, nequaquam sibi suam munditiam tribuat; quia de immundo conceptum semine nullus facere mundum potest, nisi is qui mundus per semetipsum solus est. Qui ergo iam ad locum munditia mente peruenit, conceptionis suæ vitam respiciat, per quam venit; atque inde colligat, quia ex sua virtute non habet munditiam viuendi, cui de immunditia factum est initium subsistendi.* Munditiam itaque & puritatem animæ in nobis tu qui solus mundus es facis. Ita est Domine, tuum opus est sanctitas, tu iustos facis, tu sanctos efficis, tu à peccatis liberas, & in libertatem veræ virtutis vindicas. Quod Dauid in arcanis quoque suis dictis expressit cùm de cordis ædificatione disputat in

Solus Deus mundare à peccato hominem potest.

Psal. 31, 15. hunc modum: *Qui finxit sigillatim corda eorum.* Quid est *sigillatim*? Septuaginta dicunt κατὰ μόνας; quod Eusebius interpretatur χωρισμένως, *seorsim ac separatim*: sed rem disertiùs copiosiusque tum Euthymius, tum verò etiam Basilius Magnus exponunt, & de cordis puritate & simplicitate capiunt; quòd nimirum Deus separata ab omni impuritate & libidine corda effinxerit.

5. Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est: constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt.

Hæc Iobus ad Deum ait. Quorum verborum hæc est sententia, iuxta S. Gregorium. ac si dicat: Dies humanæ vitæ ita sunt breues, vt nullum numerum habeant apud homines, neque videantur aliquod vel breuissimum spatium consumere; si tamen aliquam durationem complent, hoc apud Deum, qui etiam minutissima & breuissima contemplatur, & conspicit: hominibus autem, quos hæc minutissima prætervolant, omnino ignota est hæc humanæ vitæ duratio. Hoc enim est quod ait: *Numerus mensium eius apud te est.* id est, Non apud homines, quibus non est ita paruus numerus, quo tam minuta & breuis res aut numerari aut mensurari possit. Audi ipsamet S. Gregorij verba lib. 12. Moralium cap. 1. dicentis: *Quia verò apud omnipotentem Deum etiam labentia stant, apud se numerum mensium nostrorum exhibet.* Vbi item alium tradit hæc exponendi modum. ac si dicat: Hominibus quidem breues dies vitæ suæ videntur: verumtamen non possunt comprehendere, quantâ velocitate pertranseant; hoc vni Deo notum est: ipse solus nouit, quàm velociter vita nostra decurrat. Verba eius sunt ista: *Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est. Hoc etenim apud nos veluti non esse considerat, quod tantâ velocitate transcurrit.*

Dies humanæ vitæ breuissimi soli Deo mensurabiles.

Hanc vitæ nostræ breuitatem Regius quoque Psaltes ac Propheta in enthusiasmis suis ita præclarè describit: *Ecce mensurabiles posuisti dies meos.* Quâ sententiâ eleganti vir ingenio sacrum emblema contexuisse videtur ad mortalium documentum. Nam vt Parrhasius pingendi artificio clarissimus cùm Cyclopem in tabella paruula dormientem expressisset, vt eius indicaret magnitudinem, Satyros iuxta posuit illius pollicem thyrso metientes, vti narrat Plinius lib. 35. cap. 10. Sic contrà Rex sapientissimus, cùm humanæ vitæ breuitatem ante oculos vellet collocare, Deum induxit illam palmis & momentis mensurantem; quem etiam dixit Isaias palmo cælos ponderasse. sic igitur canit: *Ecce mensurabiles posuisti dies meos.* D. Hieronymus vertit *breues*; Vulgatus exquisito iudicio reddit *mensurabiles* generatim, & stylo contractiore; quòd pleniùs apertiusque diceretur *mensurabiles palmo dies.* Itaque Patres Græci legunt Παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου, *Palæstas posuisti dies meos*, vt habet S. Ambrosius: qui etiam notat *palæstam* significare mensuræ quoddam genus architectorum, quatuor videlicet digitos inter se iunctos. Hinc Symmachus eo loco posuit σπιθαμὰς, hoc est *palmas.* Esse tamen distinctionem inter palæstam & spithamam ait D. Hieronymus in cap. 40. Ezechielis; & illam quidem palmum dici breuiorem, hoc est mensuram quatuor digitorum; hanc autem palmum aliquantò maiorem, id est dodrantem. Sed illa duo confunduntur ab auctoribus; atque ab illo fortè manauit prouerbium id Græcorum, Σπιθαμὴ τοῦ βίου, *Spithama vitæ*: quod Diogenianus interpretatur τὸ ἐλάχιστον, vitæ cursum breuissimum, perpusillum quiddam & minutum. Scio nouam Septuaginta editionem habere iam παλαιὰς, *veteres.* quod in Codice quoque suo habuit S. Ambrosius, qui sic reddit: *Ecce veteres posuisti dies meos.* Verùm exemplaria fuisse diuersa tum ex eo doctissimo Patre intelligimus, tum è Gregorio Nazianzeno; cui non modò coronata facundia,

Psal. 38, 6. *Vita nostra exigua à Deo limitibus circumscribitur.*

Palæsta & spithama quid.

cundia, quâ triumphat, sed excellens quoque in omni genere litteraturæ cognitio tribuenda est: qui cùm fratris sui funus laudatione cohonestat, Dauid inquit dies humanos *παλαιςῶν μέτρον*, *palmi mensuram* definit. Quod Anthologiæ lib. 3. cap. 6. imitatus videtur Poëta Græcus, qui vitam vocat paucorum annorum *μέτρα μινυνθάδια*, *paruas mensuras*. Atque hoc etiam conuenit cum Hebræo textu, quem Vatablus exprimit, & illustrat in hunc modum: *Palmares dedisti dies meos*, vel pusillos; hoc est, Breues posuisti vt mensuram palmi. Pagninus autem sic: *Ut mensuram quatuor digitorum posuisti dies meos.* Hæc igitur Dauidicæ sapientiæ imago huic Iobi sententiæ conformis, celerrimum vitæ curriculum & breuitatem longè maximam coloribus suis delineantis. Vita nostra palmi vnius est vel quatuor digitorum, atque ita quidem, vt in illo spatio tam parco & restricto, quemadmodum in linea indiuidua copulantia infinita, sic innumera propè mala & aduersa contineantur. Quò Eusebius Euthymiusque trahunt vocem *palastas* allusione ad palæstritas; vt dies nostri non palæstæ modò videantur, sed etiam palæstræ, dies laboriosissimi, & plenissimi contentionis: in quibus viuere mors quædam sit, atque mori principium immortalitatis.

Dies nostri pauci & molesti.

Non est profectò quòd vllus sapiens in hoc palmo, in hac tanta breuitate, aut longiorem vitam speret, aut etiam optet. Certus enim cuique vitæ terminus est à Deo constitutus, qui præteriri non poterit. Id quod more suo pulchrè momentis suis expendens Drexelius noster in Prodromo æternitatis cap. 2. §. 41. Quidquid, inquit, agas, ô homo, quidquid moliaris, vitæ tuæ dies iam annumerati sunt tibi. Orbis Medicos ad te conuoca; Podalyrios, Machaonas, Æsculapios, Hippocrates & Galenos omnes reuiuiscere iube, non hi omnes vel horulam annis tuis apponent vltrà quàm velit Deus. Pharmacopolia exhaurias, aurum & vniones glutias, vt vitam extendas; tamen terminos, qui præteriri non poterunt, non promouebis. Cautus sis quantum velis, vitæ pericula omnia declines, morborum principijs obstes, numerum mensium tuorum non augebis. Optes, voueas, roges, nihil agis; vitæ tuæ termini iam constituti sunt, nec vnquam (quidquid resistas) præteriri poterunt. Quidquid vel ars tua vel industria tibi promittant, spatium viuendi nec vnico momento tibi reddent auctius. Ciborum tibi præstantissimorum copia sit & selectus; vini florem bibas; numquam labores nisi ad sanitatem; tantum somni capias, quantum & lex archiatrorum & ratio valetudinis poscit; ad numerum & caleas & algeas; nihilominùs mortalis eris, & vbi vitæ tuæ metam (quam Deus ab æterno præuidit) contigeris, ibi terminus esto; nec illum vlteriùs diligentia aut gratia promouebit. Lecticam tuam centum Medici, sexcenti amici, mille cognati sepiant, eorum tamen nemo iuuare te potest, vnus & solus Deus potest. Actum est de te, ô homo, actum est; & quidem actum est in æternum, si tunc hostem habeas Deum. Prudenter igitur Iob antequam præstitutus ille qui præteriri non possit vitæ terminus adsit Deum ipsum interpellans subdit:

Vita dies homini annumerati sunt.

Ars nulla spatium vitæ à Deo præstitutum potest extendere.

6. Recede paululùm ab eo, vt quiescat donec optata veniat sicut mercenarij dies eius.

Intermitte, inquit, nonnihil pœnas & cruciatus quos misero infligis, vt aliquantulùm respiret, donec optata mortis, & quæ hanc consequitur, æternæ vitæ dies adueniat, quâ fesso & laboribus doloribusque fracto dabitur & requies & laborum merces tamquam mercenario, cui ad vesperam diurni laboris salarium impendi solet. Vnde Septuaginta vertunt, *Καὶ ἀδολέσχησῃ τὸν βίον ὥσπερ ὁ μισθωτὸς*, *Et delectetur illâ vitâ sicut mercenarius:* Chaldæus verò reddit, *Donec accipiat partem suam sicut mercenarius in die suo.* Precatio hæc Iobi licet ad vniuersum genus hominum in hac vita ærumnosa laborantium pertineat, ipsum tamen calamitate acerbissimâ diuexatum potissimùm respicit. Exploratum est autem, hominis vitam certo non mensium vel dierum modo, sed horarum quoque numero definitam esse, neminemque vltra præstitutam horam posse vitam prorogare: cuius veritatis ratio à prænotione & potentia diuina petenda est. Ex hoc ergo asserto infallibili elicit Iobus orandi confidentiam, postulatque vt recedat Deus, hoc est, parcat, remittat, cesset à vexatione illa, vt homo afflictus quiescat aliquantum, donec optata & sæpè flagitata mortis dies accedat, quam velut mercenarius expectat, non sanè ob mortem ipsam, sed ob requiem, quam per mortem adepturus sit.

Iob petit dolorum aliquam intermissionem.

Recede, inquit, *paululùm*. ac si luculentiùs diceret: Vides, clementissime Deus, instare mihi morienti, ne aufugiam; verùm sat nosti me non posse vitam producere vltra præscriptum à te diem: desine ergo me nouis telis transuerberare: etenim si decretâ horâ hinc migrare necesse est, quorsum instas? iam vulnus lethale intulisti, quo tandem moriar; quid ergo opus sit iteratis ictibus sauciare, quem mors iam concepta perurget? Sic Iobus in eo quippe conflictu dolorum versabatur, vt parum sibi superesse temporis prudenter conijceret. Non ergo vitam longiorem nunc precatur, sed pœnæ relaxationem mitigationémve, vt lethaliter percussus tranquillè agat, oret, fleátve paululùm miser dolorem suum. Neque mirum, si varias precandi formulas inducat, si varia vota succedant; quod dolentium est maximè proprium, dum affectus impotentes vt venti è diuersis regionibus flantes animum inermem ac tædio nutantem impellunt. S. Chrysostomùs refert in quibusdam exemplaribus legi hoc modo: *Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ἵνα ἡσυχάσω, καὶ ἀδολεσχήσω τὸν βίον μου ὥσπερ μισθωτός: Recede à me, vt requiescam, & placem vitam meam sicut mercenarius.* Quorum verborum sensus est. q. d. Relaxa cruciatum, vt aliquantùm recreer, ac refocillem vitam meam sicut mercenarius, qui aliquando laborem intermittit: neque enim respirare sinor: ne me perenniter ac vehementer excrucies. Doloris credo equidem spicula deprecatur; quæ si cessarent, pœnâ satis graui, minùs tamen acri vexaretur. Recessum ergo Dei appellat cessationem à doloribus inferendis. Leuior quippe pœna grauiori succedens quies videtur. Et quidem hic precandi modus grauiter

grauiter afflictis vsitatus est, dum non expungi, sed imminui pœnam poscunt.

Dies mercenarij qui, & quales.

DONEC OPTATA VENIAT SICVT MERCENARII DIES EIVS.] In Hebræo est: *Donec perfecerit sicut mercenarius diem suum.* Mercenarius in certum tempus conducitur, & sæpè in diem; quem ideò Græci vocant ἀνθημερινὸν μίσθιον, *diurnum mercenarium.* Dies autem mercenarij sunt certi & breues, quibus nec additur nec demitur: nam ipse nihil patitur ijs addi, quia laboriosi sunt; nec qui conducit ipsum quidquam detrahi permittit, ne mercedis fructu fraudetur. Dies ergo mercenarij vocatur tempus quo conductus fuit ad aliquod opus: cui comparantur dies hominis, quibus hîc militat in terra, prout suprà cap. 7. vers. 1. & 2. explicatum fuit: vnde huius loci explicatio petenda est: siquidem hîc, prout ibi, Iob finem vitæ & miseriarum exemplo mercenarij finem operis & mercedem præstolantis exoptat.

7. Lignum habet spem: si præcisum fuerit rursum virescit, & rami eius pullulant.

Varias excogitant Interpretes hunc versiculum cum præcedentibus nectendi rationes, quas recenset Pineda noster; sed commodissima mihi videtur illa, quæ ex originali & Græco textu petitur, in quo vtrobique exprimitur particula causalis; in illo quidem כִּי *chi*, in hoc verò γὰρ, id est *nam*, seu *enim.* ac si Iob Deo dicat: Cùm breues sint dies hominis, eosque plenè habeas in potestate tua, rationi simul & æquitati consonum videtur, vt benignè cum illo agas, nec orbum sobole ad instar inutilis trunci stirpitus exscindas. Nam lignum seu arbor succisa non rarò repullulat, & surculi ac rami eius transplantati denuò succrescunt & propagantur; homo autem semel mortis falce succisus, & terræ mandatus, si nullam post se sobolem reliquerit, omnem propagandæ stirpis spem funditus amisit. De semetipso autem Iob in tertia persona hîc loquitur, & coram Deo humiliter conqueritur, se non solùm in corpore ac persona propria grauissimè affligi, & asperrima quæque perpeti, sed etiam per mortem omnium suorum pignorum charissimorum sese arbori præcisæ non absimilem videri; cuius tamen stirps licet solo adæquata si aquis irrigetur, aliquod adhuc virgultum possit emittere. id est, Si Deus illum ab infirmitatibus, quibus tùm ad mortem vsque grauissimè premebatur, liberare, ac pristinæ sanitati restituere voluerit, alios in defunctorum locum filios generare adhuc valeat. Quippe qui cùm ista diceret septuaginta duntaxat annorum erat: quæ ætas tunc temporis florescentis adhuc iuuentutis reputari poterat respectu ducentorum & quadraginta annorum quos vixit. Vnde patet, hæc verba non tam de communi & generali omnium humanorum corporum resurrectione accipienda, quàm de particulari ipsiusmet Iobi in pristinum statum ac gradum restitutione, quæ postmodum contigit, intelligenda esse: siquidem non arbori penitus emortuæ, aut radicitus exstirpatæ, sed senescenti arescentique, ac folijs & ramis viduatæ sese comparat; cui adhuc spes sit reuirescendi, si irrigatio non defuerit. id quod duo proximè sequentes versiculi manifestè declarant, qui sic habent:

Iob ligno præciso comparatus.

8. Si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius,

9. Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quasi cùm primùm plantatum est:

Dum radix viuit arbor repullulat, licet recisa.

Non dicit, *Si radix mortua fuerit* (nam tunc restaurari non potest) sed *senuerit*, hoc est ad senium peruenerit: quæ ætas morti proxima est: in qua nimirum radices arborum penè mortuæ certâ ratione adhuc restaurari & in vitam reuocari possunt. Quamdiu enim radix viuit, tametsi truncus exaruerit & elanguerit, per irrigationem aliaque remedia facilè restitui & instaurari potest. Qua de re consulendi sunt Palladius & Columella cum alijs, qui de arborum & herbarum natura libros conscripserunt. Ceterùm arbores vt viuere, ita etiam mori dicuntur: tunc autem moriuntur quando viuere desinunt: neque solùm mors, sed etiam senium eis accidit; vnde annosa quercus dicitur. Et S. Augustinus in libris de Ciuitate Dei de plantis loquens, *Nam & hoc genus*, inquit, *rerum quamuis non sentiat, dicitur tamen viuere, ac per hoc potest & mori, proinde cùm vis adhibetur occidi; iuxta illud, Occidit in grandine vineas eorum.* Quin & odoris sensus eleganti metaphorâ hîc arbori tribuitur: *Ad odorem aquæ germinabit.* Vbi olfacere aquam dicitur arbor quando primùm irrigatur: habet autem animam & vitam, quam vocant vegetatiuam. Iob igitur sub hac ligni seu arboris penè mortuæ ad odorem aquæ reuirescentis parabola modestè à Deo petit nouo eius fauore irrigari, & antequam moriatur in pristinum statum restitui. Sic omnium optimè, ac simplicissimè Polychronius in Catena, quem recentiores ferè sequuntur, censet hæc Iobi verba ex dissimilitudine cum arbore ad relaxationem tantorum cruciatuum, quibus tunc premebatur, referri. q. d. *Non sum enim sicut arbor, quæ abscissa licet atque vetustate confecta pullulare iterùm atque virescere potest; sed si me sinas vi doloris penitus nunc absumi & interire, non erit deinceps Iob, cui benefacere inter mortales possis.* Hoc ipsum manifestiùs sequentia verba declarant cùm subdit:

Quomodo dicantur arbores viuere & mori.

Psal. 77, 47.

10. Homo verò cùm mortuus fuerit, & nudatus atque consumptus, vbi quæso est?

Dissimilitudo inter hominem & arborem.

Est applicatio dissimilitudinis, quæ hominem inter & arborem intercedit, ostendens in quo hominis præ ligno arboreque deterior videri possit conditio. Nam ligno, inquit, si præcidatur, aliud ex eodem stipite succrescit: & ramus abscissus à trunco si transplantetur aliò radices agit, pubescit frondibus & oneratur pomis. Arbores item quæ hiemali tempore aruisse & vires omnino ac vitam amisisse videbantur, quando sub vernum tempus aër intepuit, & celestem rorem aut aliunde deriuatam aquam imbiberunt,

runt, reuiuiscunt statim, & suæ viriditati ac nitori pristino restituuntur. At homo cùm semel interierit, ad illud quod amisit ornamentum & ad mortalem huius vitæ statum numquam redit. Quod quidem verissimum est de hominis natura in se considerata post statum corruptionis. Nam corpus humanum animâ priuatum nulla vis naturæ potest ad vitam reuocare. Verumtamen vir iustus propter spem resurrectionis mortem omnino securus & lætus excipit, quia in ea serto & coronâ gloriæ donatur, & modicum illud ac corruptibile quod videtur amittere, nempe corpus, sepositâ corruptione tempore statuto est recepturus. Atque ita S. Gregorius lib. 12. Moralium cap. 4. hunc Iobi locum exponit: *Potest*, inquit, *iam radix iusti ipsa natura humanitatis intelligi ex qua subsistit: quæ videlicet radix senescit in terra, cùm natura carnis deficit in puluerem redacta: cuius in puluere truncus emoritur, quia extinctum corpus à sua specie dissipatur: sed ad odorem aquæ germinat, quia per aduentum sancti Spiritus resurgit: & faciet comam quasi cùm primùm plantatum est; quia ad illam speciem redit, ad quam percipiendam creatus fuerat, si in paradiso positus peccare noluisset.* Quomodo ergo non erit securus, quia Deo disponente & volente deponit corporis vestem, vt eam post modicum tempus innouatam, mundam & numquam rumpendam accipiat? qui relinquit exilium, vt proficiscatur in patriam: qui à carcere soluitur, vt in aula regia commoretur: qui nouit, quoniam *cùm ceciderit non collidetur; quia Dominus supponit manum suam.* Indicatur itaque nobis, iustum spe resurrectionis, quam fide viuâ credit, in summis discriminibus esse securum, nec timore mortis immoderatè commoueri; quia corpus suum, licet sepultum, & in cineres versum, in resurrectione recipiet gloriosum, nec non miseriam illam, quam hîc ad breue tempus tolerat, cum æterna vita & pulchritudine gloriæ commutabit.

Psal. 36, 24.

Homo spiritaliter mortuus quomodo reuiuiscat.

Tropologicè lignum vitæ sancta perfectio est in cordibus iustorum plantata, quæ hinc & inde tamquam terra bona & tamquam ripæ amœnissimæ diuinæ gratiæ fluuio alluuntur: cuius ligni *radix* est timor Dei: nam *initium sapientiæ timor Domini:* eius *truncus* est amor Dei; qui si aliquando consenuerit, & præ tepiditate mentis penè cessauerit, *ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quasi cùm primùm plantatus est.* Cuius *rami* sunt omnes virtutes, quæ ab amore tamquam ab initio procedunt, de quibus Ecclesiasticus: *Rami eius longæui; & sub ramis eius iustus morabitur.* Cuius *folia* sunt præcepta diuina, quia lignum istud protegunt & ornant, & ad sanitatem Gentium sunt instituta. Nam præceptorum custodiâ Gentes morbis peccatorum liberantur, & salutem iustitiæ adipiscuntur. Quare apud Ezechielem folia hæc dicuntur ad medicinam. *Fructus* denique, ex quibus arbor bona cognoscitur, sunt effectus charitatis perfectæ, quos in viris perfectis animaduertimus. Ceterùm audiamus suauem Lyræ sonum, quo huius figuræ in Glossa explicatur mysterium. *Lignum habet spem*, id est homo, qui dicitur arbor inuersa, *si præcisum fuerit* à Christo per peccatum mortale, *rursum virescit* per recuperationem gratiæ: *si senuerit in terra radix eius*, id est, si diu manserit in terrenis desiderijs, tamen recuperare poterit gratiam Saluatoris. Ideò subdit: *Ad odorem aquæ*, id est præuenientis gratiæ, *germinabit*, concipiendo bonum propositum, *& faciet comam*, id est opera bona, *quasi cùm primum plantatum est*, id est, antequam in peccatum laberetur. Vbi circa illa verba, *Ad odorem aquæ*, quis non miretur aquæ tribui odorem, cùm illa, vt Philosophi docent, nec colorem, nec saporem, nec odorem dicatur habere? sed quamuis huiusmodi qualitates auara illi natura negauerit; terra tamen, per quam transit, nescio an liberalis, an grata, sic ei retribuit, vt reciprocum sit vel officium vel beneficium humoris accepti & retributi odoris. Siquidem Ambrosio lib. 3. Hexaëm. cap. 15. testante, *Vna nempe eademque est aqua, & diuersas plerumque se mutat in species, assumpto locorum quibus influit colore:* assumpto addere poterat & odore. Quòd si Ambrosius hoc asserat de naturalibus aquis è terra scaturientibus, potiori vtique iure id dixero de aquis lacrymarum, quæ de corde exeunt contrito, ex oculis defluunt pœnitentium, & per maxillarum canales distillantur. Cùm enim maxillæ, iuxta Nyssenum Gregorium Hom. 13. in Cant. sint *phialæ aromatum, ex quibus vnguenta parantur*; quid mirum, si in illis odoriferæ lacrymæ conseruatæ adeò viuificum emittant odorem, vt ad illum & mortuus peccator reuiuiscat, & virtutum ornetur floribus, & comâ gratiæ & gloriæ coronetur?

Psal. 110, 10.

Eccli. 1, 23.

Ezech. 47.

11. Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluuius vacuefactus arescat:

12. Sic homo cùm dormierit non resurget; donec atteratur cælum non euigilabit, nec consurget de somno suo.

Comparat hominem mortuum cum mari & fluuio, cuius aqua vbi semel aruerit, eadem numero non redit. Quemadmodum, inquit, aquæ, quæ à suo capite per decliuia loca defluxêre eodem relabi non possunt siccato alueo, vnde primùm decursu prono recesserunt; sic etiam nec homo defunctus vitâ reuiuiscet, scilicet naturæ viribus, neque dum cælum stabit à somno mortis excitabitur. Ita Sanctius, Stunica, Pineda, & plerique Latini interpretantur; vt dicat resurrectionem ad similem vitæ statum esse naturâ impossibilem, sicut mare aut fluuius ad summam siccitatem redacta reparari & restitui naturæ viribus non possent. Nam resurrectio diuinum opus est, non ipsius naturæ.

Homo mortuus naturæ viribus ad vitam reuocari nequit.

Alij verò, quia particula similitudinis in Hebræo & Græco subijcetur, hæc per dissimilitudinem dicta accipiunt, vt nimirum significetur homo fugacioris esse vitæ & irreuocabilioris quàm sit fluxus maris aut fluminis. Siquidem mare nunc fluit, & aliquam terræ partem deserit; nunc verò refluit, & eamdem quasi perditam citò recuperat. Similiter torrens aut fluuius si nunc æstate siccetur, post paulum factâ acces-

sione

ſione aquarum exundat. At homo numquam vitam mortalem recuperabit, quam ſemel amiſit; numquam ad poſſeſſa priùs bona reuocabitur, ſed in puluerem verſus in diem iudicij reſeruabitur. Quod gloſſema nobis aliam quoque ſententiam ſuppeditat, ac ſi dicat: Sanè vt aqua maris, quæ receſſit, reuertitur; ſic homo iterùm reuerſurus eſt. Vnde Romani olim, teſte Tertulliano lib. de Reſurrectione, dicere ſoliti ſunt, cùm aliquis è vita deceſſiſſet, *Abijt, & reuerſurus eſt*, reſurrectionem carnis haud obſcurè innuentes. Quapropter hîc etiam non abſolutè negauit hominem reſurrecturum, quin imò id ipſum aſſeruit, & ad maiorem huius veritatis confirmationem quando futura eſſet reſurrectio declarauit his verbis, *Donec atteratur cælum:* nam qui illam anteà non futuram dixit; tunc omnino futuram ſignificauit, quando cælum & terra ſtatuto à Deo tempore atterentur, *& ſicut veſtimentum veteraſcent*, vt Dauid ait.

Pſal. 101, 27.

Septuaginta vertunt: Ἕως ἂν ὁ οὐρανὸς οὐ μὴ συῤῥαφῇ: *Quoadusque cælum non ſit conſutum.* quod S. Auguſtinus reddit: *Vſquequò cælum eſt non conſuetur ad nouum:* Polychronius exponit: Καὶ ἕως ἂν ὁ οὐρανὸς παλαιωθῇ, καὶ ὁ κόσμος συνέστηκε, τουτέστιν, ἕως συντελείας οὐ μὴ συῤῥαφῇ, ἀντὶ τοῦ, οὐ μὴ συναρμοσθῇ. συῤῥαφὴν γὰρ εἶπε τὸν εἱρμὸν τῶν ζεύξεων τῶν μελῶν: *Quoadusq; cælum inueterauerit, & mundus conſtiterit, id eſt, vſque ad conſummationem non conſuetur, pro, non redibit ad harmoniam ſuam. Suturam enim dixit ſeriem iugationum & commiſſurarum ipſorum membrorum.* Homo igitur tunc reſurget, quando Deus in extremo die cælos immutabit, & maiori ſplendore conueſtiet. *Liquet enim* (inquit S. Gregorius ad hunc locum) *quia non reſurget, ſcilicet donec atteratur cælum: quia niſi mundi huius finis aduenerit, humanum genus à ſomno mortis ad vitam non euigilabit. Non ergo quia omnino non reſurgat, ſed quia ante contritionem cæli humanum genus minimè reſurgat, inſinuat.* Intelligendum enim eſt, non euigilaturum ante omnium hominum futuram reſurrectionem. Somnum verò mortem vocat phraſi Scripturis vſitatâ; vt cùm Dauid ait, *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus ſuis.* Et quia ſomnus expreſſa eſt mortis imago; adeò vt quidam Philoſophi opinarentur pro ſimilitudine nobis eſſe à natura datum, vt ex illo mortis rationem cognoſceremus. In Menandro Poëta Comico nihil memini me legere venuſtius, quàm cùm ſomnum appellauit τὰ μικρὰ τοῦ θανάτου μυστήρια, *parua mortis myſteria.* Dictum argutum & lepore tinctum erudito, quo alludit ad ſacra Eleuſinia ſeu initia Cereris, quæ duplicia fuerunt; parua nimirum & maiora myſteria: illa fuerunt diſpoſitio ad hæc, ad quæ ab illis facillimus tranſitus. Magna in vtriſque ſimilitudo, ijdem ritus cærimoniæque fiebant. Somnus igitur parua mortis myſteria. Iam dormientes letho & Elyſijs campis vt maioribus myſterijs initiantur, mox ſepulcri epoptæ futuri. Hinc ſapientes Græciæ eos qui ſomno detinentur pari in loco ponunt cum ſepultis, qui neque ſibi neque humano generi ſint vtiles. Cur autem mors ſomnus appelletur dictum ſuprà cap. 3. verſ. 13. vbi hoc fuſiùs expoſuimus.

Homo non reſurget ante mundi immutationem.

Pſal. 75, 6.

Somnus eſt expreſſa imago mortis.

13. Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abſcondas me, donec pertranſeat furor tuus, & conſtituas mihi tempus, in quo recorderis mei?

Proximè dixerat non eamdem eſſe humanæ vitæ conditionem atque plantarum, quæ ſucciſæ reuireſcunt, & earum rami à trunco ſublati & infoſſi terræ denuò radices agunt, & in arbores proceras ac pulchras excreſcunt. Aſt cum homine longè aliter ſe res habet: vbi enim ſemel vitâ functus eſt, nullam ampliùs virtutem habet naturalem, quâ in priſtinum ſtatum, à quo deiectus eſt, redeat; ſed humi putreſcit, neque ſpem habet vllam reſurgendi ante finem ſæculorum, quando ad ſtatum priori longè diſſimilem transferetur. Cùm autem grauia Iobus pateretur incommoda, & iam penè tantorum dolorum moli ſuccumberet, optabat mortem, huiuſmodi malorum commune leuamentum; quam libenter ſubiret, ſi modò plantis non diſſimilem ſortiretur interitum, à quo facilis eſſet ad vitam prioremque conditionem remigratio. Hoc ipſum igitur Iobo videtur eſſe in votis, dum tempore furoris Domini & quaſi hiemalis inclementiæ mori deſiderat, dummodò deferueſcente furore ad vitam reuertatur. Ita Sanctius noſter; qui alias quoque aliorum expoſitiones adfert; ſed hæc videtur maximè litteralis & cum præcedentibus optimè cohærens.

Iob mortem optat.

Inferni ergo nomine mortuorum receptaculum ſignificat, ratioque poſtulat ipſa, vt cùm eo nomine omnes ſubterraneas cauitates, tartarum, Limbum, ſepulcrum comprehendi notum ſit, eam ſtationem optet Iobus, quæ quietis aut refrigerij ſignificatum habeat, qualis Patrum Limbus animæ, ſepulcrum corpori. *Furor* verò ille, quem deferueſcere cupit interim dum abſconditur, eſt indignatio Dei, quâ hæc vita mortalis exagitatur. *Tempus* autem *conſtitutum* eſt dies reſurrectionis ad immortalitatem; quæ licet vniuerſis hominibus præſtituta ſit, non tamen ita, vt Deus vniuerſorum mortalium, ſed electorum tantummodò dicatur amanter recordari. quod eſt Iobi poſtulatum.

Quid inferni nomine ſignificet.

Titelmannus & alij furorem hunc, quem Iob tantoperè exhorruit, ſentiunt ad extremi temporis vniuerſale iudicium pertinere; quod vſqueadeò præſentiebat horribile, vt dum furor in illo ſeuero rerum articulo in Iudicis ore ſcintillaret, eligeret potiùs cum damnatis in gehennali incendio cruciari, quàm ſpectare fulminantem Iudicem, & ſuæ indignationis documenta maxima præbentem. Quæ quidem interpretatio pia eſt, ſed minimè litteralis. Et ſanè nimis intellectu arduum eſt, vt Iobus his verbis illud petat, & ſibi in petitione conſtet. Eſto Deus humanorum ſcelerum vindex ſuum in peccatores furorem oſtentet, quem vel in inferno fugere Iobus expetit; ſi fugâ & latebris declinandus Dei furor eſt, quare in inferno protegi Iobus cupit, & in inferno abſcondi? Quin & ſi Iobus à Dei furore exoptat fugâ abſcondi, atque latibuli

Mitior eſt gehenna quàm iratus Chriſti vultus.

Deum ſupplicat Iob vt illum à Deo abſcondat.

buli beneficio occultari; quomodo postulat, vt Deus ipsum abscondat? Porrò quisquis abscondit aliquem, illius se præbet comitem, quousque illum in latebris reponat & occultet; probeque inde noscit, vbinam absconsus delitescat. An Iobum dementauit calamitas, qui à Iudice petit vt eum abscondat, & latebris à se protegat? Parum, opinor, tutus erit reus, quem Iudex abscondit. Scilicet perspicuum erat Iobo eius noxas Deum latere non posse, quod omniscientia vetat; nec posse etiam se fugere à Deo, cuius immensitate comprehenditur. Verùm nihilominùs à Deo petit Iobus vt illum peccatis obnoxium abscondat, ne in conspectu Dei sui peccaret. Quasi dicat Iobus: Cùm homo mortalem hanc vitam agit, fieri non potest vt numquam in Deum delinquat: at ne in conspectu tuo peccem, inquit, quandoquidem non possum à te fugere, & à te abscondi, hoc vnum quod possum enixè deprecor, vt tu ipse abscondas me; saltem sic voto abscondar, & desiderio meo in tuis latebris occultabor, ne peccem in conspectu Dei mei: sic peccatum meum erubesco, sic detestor peccandi impudentiam, vt si quando humanâ mihi imbecillitate peccandum contra te sit; tunc, tunc quidem vel in inferno protegas me, & abscondas me, donec pertranseat furor tuus.

Inferni consideratio est arx fortissima aduersus peccatum.

Tropologicè autem nobis viuentibus quis hoc tribuat, vt in inferno protegamur & abscondamus? Etenim fortissimum propugnaculum arxque aduersus peccatum munitissima infernus est igneis abundans telis: si nos peccatum oppugnat, in hanc arcem mente & cogitatione confugiamus, sempiternique illius ignis consideratione hostem crudelissimum repellamus. Viuentibus infernus propugnaculum, mortuis supplicium est: ne sit post mortem supplicium, sit ante mortem propugnaculum. Descendamus sæpè in infernum viuentes, ne semel descendamus morientes. Animaduertit Numinis prouidentiam Tertullianus lib. de Pœnitentia capite vltimo, quòd in multis orbis partibus ignitos montes esse voluerit, quos nominat *fumariola inferorum*; aitque scintillas, quæ in dies euomuntur, *magni alicuius & inæstimabilis foci missilia quædam & exercitoria iacula* videri, ne quando in eorum locorum obliuionem veniamus, in quibus diuinæ Maiestatis perduelles supplicio æterno mactantur. Et quidem vsi etiam hac consideratione sunt viri sanctissimi ad salutarem metum retinendum, & quæ molesta in vita contigissent eò lubentes referebant. B. Theodorus Studita, obitâ pro Deo morte gloriosus, cùm in morbum incidisset, in quo primum totius corporis frigus & vehementissimum horrorem senserat, tum continuò igneæ febris immensum & insuetatum calorem, vir pius eum fructum inde retulit, de quo deinde apud suos in Sermone trigesimo primo ita memorabat: *Ego in malis positus mecum cogitans, Itáne in futuro iudicio à tartari horrifici pœnis ad gehennam ignis reuoluemur, binísque fortè supplicijs aut etiam pluribus miser est obnoxius?* Vbi duo præcipua attingit inferorum supplicia; scilicet intolerandum frigus; vnde Græci nuncupauêre τάρταρον, *tartarum*, & *ignem*; quem æternum diuina Oracula significant. Tertullianus in Apologetico cap. 47. vocat *ignis arcani subterraneum thesaurum ad pœnam*. Hinc Isidori Pelusiotæ egregia monitio lib. 1. Epist. 433. *Si carnis*, inquit, *tuæ cupiditas & libido aduersum te furit, & insolentius commouetur, ignis futuri memoriam refrica, & extinguetur. Siquidem libidinosum huius vitæ incendium ad fornacem illam tendit.* Neque tamen cogitandum est duo tantùm esse illa pœnarum genera, tametsi atrocia, quibus sontes in Erebo crucientur. Est enim is locus acerbitatum omnium officina, olida mephitis, puticuli halantes, cloaca mundi, sordium omnium fæx & colluuies; vbi nihil sit quod delectet, nihil quod non incredibiliter torqueat, qui sit denique, vt Seruator mundi κατ' ἐξοχὴν appellat, *locus tormentorum*. Ionas ad ea omnia adiungebat æternitatem, de quâ mens omnis cogitando propè inexplicabili pauore tenetur: *Cuius*, inquit, *vectis retinacula sempiterna*, quæ videlicet solui aut perrumpi nequeant, ait B. Cyrillus in Ionam; cùm nemo è stygia vmquam domo exierit, nec eâ semel clausus reuocare gradum potuerit, & suauissimâ luce perfrui.

Infernus est acerbitatum omnium officina.

Luc. 16, 28.

Ionæ 2, 7.

Nos ad inferni cogitationem admonent montes ignitomii.

item febres & morbi.

14. Putásne mortuus homo rursum viuat? cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea.

Valdè variant Interpretes in huius textus expositione. Primò Chaldæus quidem in solos impios refert, & de beata vita, quam non assequentur, explicat hoc modo: *Si mortuus fuerit vir impius, fierine potest vt viuat?* Quâ etiam ratione dicuntur *impij non resurrecturi in iudicio*, videlicet ad beatam vitam. Sed ita non satis hæc cohærent cum præcedentibus, & aliena videtur à tota hac Iobi oratione illa vitæ vsurpatio. Psal. 1, 5.

Secundò, Philippus existimat sermonem esse de illa altera resurgentium vita, atque interrogationem hanc æquiualere affirmationi. q. d. *Nonne mortuus homo resurget?* Id est, Omninò resurget. Quod in rebus certissimis Scripturæ familiare esse notat, vt eas interdum sub quadam dubitationis specie proponat; alioquin secundùm ordinariam Scripturæ regulam interrogatio asserens negationi similis est, sicut interrogatio negans assertioni.

Interrogatio asserens vim habet negationis.

Tertiò, Caietanus conditionalem particulam, quæ in fonte est, agnoscens hæc ita construit: *Si mortuus homo rursum viueret, mortem ego lubens exciperem; & cunctis diebus, quibus nunc dolens milito, expectarem donec veniret immutatio mea.*

Quartò, alij interrogationem hanc iuxta communem Scripturæ consuetudinem per negationem interpretantes, sermonem fieri putant de rursus viuendo vitam mortalem, quam restituendam negant.

Quintò, & optimè Pineda sic exponit, vt in prima quidem parte loquatur, vt sæpè diximus, de reditu ad vitam mortalem; in secunda autem de immortali resurgentium regeneratione. quasi dicat: Non potest fieri vt mortuo mihi semel iterùm ad hanc vitam redeundi facultas concedatur: quod cùm ita sit, vitæ illius immortalis spes me sustentat, quamuis omnino videam

Iobus spe resurrectionis se sustentat.

videam hanc vitam mihi deserendam esse. Vel vt dubitationem ipse proponat de futura resurrectione, Dum nimiùm, inquit, formidare mortem videor, videri nolo de alterius vitæ fide dubius aut parum firmus; quare statui sinistræ alicuius suspicioni occurrere, meamque fidem palàm profiteri: nihil enim aliud expecto quàm verissimam illam corporum resurrectionem ad vitam immortalem, quam vocat *immutationem*. Quâ item phrasi vsus est Apostolus ad Corinthios scribens: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*. Immutatio quippe transitus vel ascensus est ad statum feliciorem. Et quidem ascensus hic adeò felix est, vt meritò præmiserit Iobus illud: *Cunctis diebus quibus nunc milito*. quasi apertiùs diceret: Immutatio illa, quæ scopus laborum meorum est, affluit eâ bonorum omnium copiâ, pro qua æquum sit diebus singulis fortiter dimicare. Resurget enim corpus pulcherrimum, splendidissimum, immortale, vt præclarè mecum agatur, si corporis deformitatem, squallorem, mortem denique ipsam pro amplissima illa mercede perpetiar.

1. Cor. 15, 51.

Immutatio accipitur pro resurrectione gloriosa.

Ceterùm pro verbis illis, *Donec veniat immutatio*, Septuaginta legunt: Ἕως πάλιν γένωμαι: *Donec rursus fiam*. Qui sanè dicendi modus elegantissimus est, & ad resurrectionem significandam appositissimus. Qui enim resurgit rursus fit. Est quoque opportunissima translatio Symmachi aientis: Ἕως ἂν ἔλθῃ ἡ ἀγία φύσις μου: *Donec veniat sancta natiuitas mea*. Natalis quippe faustissimus est resurrectio, quâ ex angustijs sepulcri corpus editur in lucem sempiternam. Pro hac ex Iobi sententia militandum est assiduè, ne quis torpescat, vel pacem importunam sibi confingat, cunctis diebus arma exercenda sunt spiritualia, & omnibus expectandum donec bello importuno pax concupita succedat. Nam qui in hac vita non militat, sed cum suis peruersis voluntatibus malam pacem conciliat, nullam sui in melius immutationem, nullam vitiorum victoriam, nullam veram pacem exspectat.

Resurrectio altera natiuitas.

15. Vocabis me, & ego respondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram.

Postquam, inquit, ex hac vita decessero, & multis sæculis in sepulcro iacuero, & animus meus à corpore separatus in loco à te præparato substiterit, tandem adueniente resurrectionis die *vocabis me* (vt S. Paulus ad Thessalonicenses scribit, *in iussu & voce Archangeli, & in tuba Dei*) & ego libentissimè tuæ voci parebo, atque vt tibi adstem resurgam: libenter, inquam, obediam, quoniam vox non erit ad damnationem (vt spero) sed ad salutem; meque, qui opus sum manuum tuarum, singulari amore proteges, & quasi datâ dexterâ ad eum subleuandum, cui casus imminebat, ab æterna pœna impijs præparata defendes.

1. Thess. 4, 15.

Vehementer sanè resurrectionis memoriâ Iob delectari videbatur, dum tanto morbo tantisque malis non impediebatur, quò minùs in eius sermonem incidens eam accuratè tractaret, & sapientissimè describeret: *Vocabis me*, inquit. Quæ vocatio quâ ratione futura sit Christus apud Matthæum pluribus exponit dicens: *Et mittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, a summis cælorum vsque ad terminos eorum*. Eiusdem apud Ioannem meminit his verbis: *Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filij Dei*. Et Paulus scribit Corinthijs: *Omnes quidem resurgemus in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur*. Ex huius vocis immensa vi Paulus infinitam Dei potentiam demonstrat ita Romanis scribens: *Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt*. Huius vocis eximiæ virtutis specimen exhibitum fuit, cùm Lazarus & viduæ filius è mortuis à Christo fuerunt vnâ eius voce excitati. Felices ij, qui dum mortalem vitam agunt huius vocis diuinæ numquam obliuiscuntur, sed ei prompto animo respondent. Respondere autem hîc nihil est aliud quàm obedire Domino vocanti, quemadmodum Lazarus, & filia Archisynagogi & Tabitha tunc responderunt; illi Christo, hæc Petro euocantibus ad vitam, quando spiritum resumpserunt quem priùs efflauerant. Huic ergo voci se confestim responsurum Iobus pollicetur, quò expeditam obedientiam & bonæ conscientiæ alacritatem significat, quâ erectus fidenter vocis diuinæ sonum excepturus sit. Non potest sanè hæc vox resuscitationis iucunda non esse ouibus Christi, quibus dum mortalem vitam degerent voces eius & præcepta vitæ gratissima fuerunt, eique dicto semper audientes fuerunt. Illud verò, *Porriges dexteram*, metaphora est ab homine, qui porrecto brachio alium decumbentem erigit. Dextera autem ipsa potentiam aptissimè notat, vt idem sit dexteram porrigere ac potenter auxiliari, fortiter adiuuare, robur indere. Ipso etiam dexteram porrigentis habitu diuinæ Maiestatis ad opem propensæ ac sese inclinantis ad hominem extollendum dignatio significatur.

Quomodo mortui vocandi è sepulcris.

Matth. 24, 31.

Ioan. 5, 28.

1. Cor. 15, 51.

Rom. 4, 17.

Vocationi diuinæ diligenter respondendum.

Dextera symbolum potentiæ & auxilij.

Mysticè spiritalem animæ resurrectionem intellige, in qua hæc tria designantur: Primò gratia Dei præueniens, & diuina vocatio, dum dicitur, *Vocabis me*: deinde assensus hominis vocationi diuinæ liberè obsequentis, dum illud adiungitur, *Et ego respondebo tibi*; licet non sine gratia cooperante: denique gratia Dei adiuuans & promouens, dum subditur, *Operi manuum tuarum porriges dexteram*. Etenim bona cogitatio, & voluntas & propositum hominis adiuuatur & promouetur à Deo, vt ad iustificationis consecutionem & spiritalem resurrectionem perueniat. Ac corporum quidem resurrectionem distulit Deus in extremum mundi diem; resurrectionem verò animarum ne puncto quidem temporis differri vult. Hinc vir improbus si pœnitentiam egerit, statim Deo excitante resurgit. Resurrectioni corporum vnam tantùm diem tribuit, at resurrectioni animarum totum concedit tempus, quo mundus permanet. Resurrectio corporis vna tantùm est; (semel namque corpus moritur, semel & resurgit;) resurrectiones verò animæ multæ sunt. Iidem enim homines sæpè peccato vulnerati moriuntur, pœnitentiâ excitati resurgunt. Pendet autem beata corporis resurrectio maximè ex resurrectione animæ.

Quæ ad spiritalem resurrectionem concurrant.

Spiritalis ac corporalis resurrectionis differentia.

animæ. Si anima peccatoris ante mortem non resurrexerit, resurget quidem corpus, sed vt torqueatur in æternum: si verò anima spiritaliter resurrexerit, & à peccatis liberata, è corpore exierit, corpus ipsum quoque in nouissimo die gloriosam consequetur resurrectionem. Hoc tempus præsens totum quantum animæ destinatum est; extremus verò dies vnicus corporis resurrectioni reseruatur. Nunc igitur animam à peccati morte excitemus ac præseruemus, nouisque moribus Christiano dignis exornemus; corporis ornatum, pulchritudinem gloriamque in diem extremum differamus. Animi enim resurrectio multò potior est resurrectione corporis; multoque satius est animum Dei gratiâ viuum habere quàm corpus à morte excitatum. Quare Iob de anima potissimùm sollicitus, subdit:

16. Tu quidem gressus meos dinumerasti; sed parce peccatis meis.

Deus omnes actus & cogitationes nostras numerat & expendit.

Eleganter Deum introducit hominis actus perscrutantem ac recensentem, quasi de singulis rationem exacturum. Omnino quippe exploratum est, ne cogitationem quidem vnam à vigilantissimo exploratore præteriri, quam non introspiciat & perpendat. quod Septuaginta Interpretes apertè notarunt in hæc verba: Ἠρίθμησας δέ μου τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ οὐ μὴ παρέλθῃ σε οὐδὲν τῶν ἁμαρτιῶν μου: *Numerasti autem adinuentiones meas, & non præteribit vllum peccatorum meorum. Gressus* in hoc loco sunt affectus & actus, quibus animus hominis incedit, bonis quidem ad palmam, malis verò ad pœnam. Postulatum autem illud, *Parce peccatis meis*, & ad culpam & ad pœnam litterali sensu pertinet. q. d. Cùm ego sciam te omnia opera mea quantumcumque occulta optimè nosse, quæ numerata habes, & in quasdam quasi ephemeridas relata, obsecro vt parcas peccatis meis; quæ tempus iudicij anteuertens supplex deprecor: si enim modò, vbi tempus indulgendi fluit, adeò acerbè discrucior; quid rogo de me fiet, vbi tempus accesserit puniendi errata, quorum conuincar? Hæc explanatio culpam primùm obseruat. Altera verò, quæ præsentem afflictionem pensitat, sic Iobum loquentem inducit. q. d. Recordor iudicij tui districtissimi, vbi in lucem proferes omnes actus meos, quos enumerasti; vt si malè egerim, sine relaxatione me punias: at nunc alia subest ratio; neque enim iam ad tribunal tuum eodem prorsus modo ac in suprema vniuersalis iudicij hora sistor; tempus veniæ profectò adest ex suauissima dispositione prouidentiæ tuæ. Ergo parce peccatis meis: hoc est, Aliquid remitte de cruciatu, quem inferre videris pro culpis meis.

Pœnitendum de occultis.

Hæc magno nobis inuitamento esse debent ad suscipiendam in vita pœnitentiam, & incessanter deprecandum pro delictis nostris: ad quod plurimùm in omnem partem iuuabit cogitare, plus videre Deum in conscientia nostra quàm ipsimet videamus; & fieri posse, vt illic sit quidpiam irâ dignum supplicioque diuino, de quo nullum doloris sensum aliquando percepimus. Est enim profundum cordis impenetrabile humano lumini, nec in vastos illos sinus implicatosque mæandros, vbi magna malitia sæpè delitescit, nostræ mentis acies pertingere & vsque ad oram vltimam progredi potest, nisi diuinæ misericordiæ lucerna pandat viam & dirigat; cui tamquam proprium illud tribuitur: *Scrutans corda & renes Deus.* Hoc superbiam & elatos hominum spiritus, si quid habent iudicij, comprimit: hoc iusto metu & horrore conficit, quòd animi latebras non peruideant, neque intelligant, vtrùm odio an amore sint digni. Quam in rem graue illud & metuendum monitum est D. Bernardi cùm de vidente omnia Deo & audiente memorat, Epist. 42. *Cuius vtique scientiam non effugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam latet conscientiam.* Audit Deus in corde cogitantis quod non audit vel ipse qui cogitat. Hoc Dauidem, cum animo suo reputantem timor ingens occupabat, & plenam illam demissionis pœnitentiæque vocem exprimebat, *Ab occultis meis munda me.* Petit à Deo, vt labes, quas perspicacissimus Numinis oculus videt, ipse autem non videt, misericordissimâ bonitate exurat, & quæ à D. Paulo scienter nominantur *occulta dedecoris*, nitore gratiæ illuminet atque diluat, cùm nequeat ipse fortè omnia cognoscere. Hinc sequebatur id diluuium vberrimum lacrymarum, quo dum lauat die ac nocte lectulum suum, regiumque adeò cibum temperabat, maculas quoque eluebat animi, & eos næuos, quos sciebat & diuinitati exosos, atque sibi ad extremam calamitatem perniciemque metuendos. Et mirum sanè est, tantum virum, cui Deus arcana sapientiæ suæ aperuisset, & sublimia illa quæ miramur (nam ita verè ad diuinam gloriam prædicabat; *Occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi*) occulta sua ignorauisse. Ipse mentis cogitationem in abyssum diuinorum consiliorum intendebat, & in cursum penè omnem Christianæ religionis & abdita mysteria pernoscebat, suas miserias non noscebat. Faciliùs ascendebat in cælum quàm in se descendebat; & qui super cælestes globos niueo in lumine & illustri volitabat, in tenebris cordis cæcus errabat. Sed nimirum hoc nostri amantis sapientia Dei prouidit, vt timore sancto percelleremur, & cum Iobo viro mirifico veremur omnes vias nostras; ne exultantes nimis & securi, & blandissimis vitæ illecebris vitioque abrepti, in impietatem & ingrati animi crimen incideremus. Nunc autem in tam cæcis conscientiæ nubibus occultoque animi statu cum Dauide Ioboque gemimus, & ad pœnitentiam velut ad sacram anchoram confugientes, fluctuantem mentem stabilimus, & corde humili euocamus diuinam bonitatem, vt parcat peccatis nostris.

Psal. 7, 10. *Deus cognoscit in nobis ea quæ conscientiam nostram latent.*

Psalm. 18, 13.

2. Cor. 4, 2.

Psal. 50, 8.

Facilius est cælestia mysteria quàm proprios defectus cognoscere.

Iob semper de occultis sollicitus Deum propitiabat.

Iob vir tantus, quantum nobis cæli scribæ atque Annalium monumenta dicunt, non saluti indormiebat suæ, nec expectabat illud tempus vltimum, dum auctor vniuersitatis atque Iudex nigrum thera in Commentario suo pingeret, sed abiectus coram Deo pœnitensque prouoluebatur; cumque foret non pœnitentiæ modò, sed maximarum quoque aliarum virtutum coronis vndique redimitus; cùm tam puræ & innocentis conscientiæ, vt cor suum numquam illum reprehenderet, cumque dicta factaque sua referri in librum peteret, ad æternam propositi sui & deuoti

deuoti animi memoriam: id enim ea verba ipsius
Iob 31,35. volunt, *Et librum scribat ipse qui iudicat*: hic
vir, inquam, simplex & rectus ac timens Deum, & quotidianis sacrificijs intentus, inter Hussitas sanctimoniæ quoddam miraculum & exemplar; cùm tamen apud se reputaret lucidum Dei oculum fortè quiddam in se animaduertere, quod ipse non videbat, diuinæ iustitiæ & bonitati con-
Iob 10,21. trarium, anxius & mœrens obsecrabat dimitti se vt plangeret paululùm antequam iret ad terram tenebrosam & opertam mortis caligine, quò Iudicem propitiare posset, & animi abiectione atque lacrymis illius mentem ad misericordiam & lenitatem commouere, vt parceret peccatis eius.

Peccata omnia in libro Dei exarata.

Accedit verò ad timorem nostrum augendum & incendendam pœnitentiæ vim, quòd non à Deo, vt in humanis rebus fieri solet, vlla peccata nostra prætereantur aut deponantur è memoria, aut ignorentur; sed omnia tam habet in numerato, & tam clarè & perfectè cognoscit, quàm quæ oculis videntur, manu tanguntur. Quod ne cui obscurum esset in fidei rebus minùs erudito, sacræ Litteræ Deo grandem Commentarium tribuunt, in quem delicta studiosissimè & accuratissimè referantur, minutè omnia & sigillatim, vel ad ea condonanda, si homines pœniteat; vel punienda, si negligantur. Sic visus est Prophetæ Ezechieli summus ipse Iudex inter Angelos, quos habere vult satellites honoratos & fideles & administros iustitiæ suæ, & his notis ab eo
Ezech. 9,2. describitur: *Et atramentarium scriptoris ad renes eius:* quod exponens D. Hieronymus causam hanc reddit, *vt omnium peccata describeret*: ita
Thren. 1, 14. Ieremias ait iniquitates *in manu Dei conuolutas*. Id Vatablus in hunc modum interpretatur: Deus quibusdam notis peccata in manibus suis designauit, vt illorum recordetur. Pius Vates meo iudicio volumen intelligit, quod more antiquo circum vmbilicum conuoluitur; in quod Deus atramento illo Ezechielis omnia hominum dicta, facta, cogitationes refert, & in sua manu, hoc est potentia diuinitatis suæ & aperta scientia conseruat, ne vmquam excidant & obliterentur, sed semper sint in conspectu, & clarissimè perfectissimeque legantur. Hoc ipsum innuit
Isaiæ 65, 6. Isaias: *Ecce scriptum est coram me, non tacebo, sed reddam, & retribuam in sinum eorum*. Ad hæc adiungit nouum symbolum Iob ex hominum consuetudine promptum, quod mirificè inseruit ad rem penitus intelligendam. Solent enim homines scripta quæ certa atque rata & fidem habere cupiunt obsignare, ne malitiosâ vllius calliditate & excogitato artificio addatur aliquid aut dematur; sic Deum ait suos arcanos Codicillos notis omnium maleficiorum distinctos & sedulò exaratos obsignare, cùm subdit:

Deus non tantùm describit, sed etiam obsignat peccata nostra.

17. Signasti quasi in sacculo delicta mea; sed curasti iniquitatem meam.

Regum memorialia qualia sint, & quæ in ijs referantur.

Regum receptissimum fuisse morem, vt librum monumenti & memoriæ haberent, in quem referrent vniuersas subditorum causas & rationes, beneficia atque insidias, ex sacris & profanis Litteris apertissimè constat; ne scilicet per obliuionem aliqua exciderent, & ne honesti labores iusto præmio aut scelera digno supplicio carerent. Hinc ministros à Commentarijs legimus in libris Regum; quorum munus erat ea 2.Reg. 8, 16. 3.Reg. 4, 3.
monumentis consignare quæ notatu digna solebant accidere. Hoc munus habuit Ioahe, de quo
Isaias: *Ioahe filius Asaph à Commentarijs*. Vbi Isaiæ 33, 3
Oleaster: *In Hebræo*, inquit, *pro à Commentarijs habetur à Recordationibus; qui res recordatione & memoratu dignas scriptis mandabat. Fortè erat Minister qui Regem agendorum admonebat, & Recordator dicebatur*. Sic ille.

Deus habet velut in tabulis bonorum & malorum nomina descripta.

Habet etiam Deus memoriæ librum, sua diaria & ephemerides, in quibus accuratissimè singulas hominum actiones notat. Et quidem bonorum & malorum nomina in tabulis exscripta apud se habere, singulorum opera nosse, etiam Gentiles nouêre, licet falsis nominibus id tribuerent. Pulchrè Plautus in Rudentis prologo:

Qui est Imperator diuûm atque hominum Iupiter;
Is nos per Gentis alium alia disparat,
Hominum qui facta, mores, pietatem & fidem
Noscamus; vt quemque adiuuet opulentia,
Qui falsas lites falsis testimonijs
Petunt: quique in iure abiurant pecuniam,
Eorum referimus nomina exscripta ad Iouem:
Quotidie ille scit quis hic quærat malum,
Qui hic litem adipisci postulant periurio,
Mali res falsas qui impetrant apud Iudicem,
Iterùm ille eam rem iudicatam iudicat:
Maiore multâ mulctat quàm litem auferunt.

Rationum nostrarum Codicem Deus habet.

Sed relictis Gentilibus ad nostros veniamus. Codicem & rationum librum in Dei manibus esse, quem suo tempore proferet, vt publicè recitetur, eleganter habet S. Chrysostomus Sermone de pseudoprophetis & iudicio: *Expecta*, inquit, *ex cælis venientem afferentemque rationum tuarum Codicem & verba oris tui, vt coram Angelis recitentur atque hominibus*. Libri enim illi diuini in magno iudicio proferentur & decretorio illo die, quo, vt monet Gentium Apo- 2.Cor. 5, 10.
stolus, ante Christi formidandum tribunal omnes stare oportebit. Id perspicuè dicit Ioannes
in Apocalypsi: *Et iudicati sunt mortui ex his* Apoc. 20, 12.
quæ scripta erant in libris secundùm opera ipsorum. Quæ & alia diuinarum Litterarum arcana monita probi omnes & salutis suæ amantes viri ante oculos habere solent, atque expendere ad necessariam cautionem; vt cùm nullum Deo scelus tectum esse possit atque incognitum, maturè obuiàm eant periculo suo, & peccata defleant, pœniantque in se ipsi, ne deinde omni acerbitate ab æquo Iudice puniantur. Abutuntur enim sæpè homines indulgentissimi Parentis omnium Dei humanissimique patientiâ, quòd dissimulet peccata hominum, quòd expectet, quòd longanimis & misericors in diuinis Oraculis prædicetur. Quod Tertullianus lib. de Patientia cap. 2. eleganter expressit, cùm ait Deum patientiam sibi suam detrahere, quâ vtitur in tolerandis sustinendisque sceleratis: *Plures enim*, inquit, *Dominum idcircò non credunt, quia sæculo iratum tamdiu nesciunt*. Fraus inimici illam menti caliginem inducit, vt aut nesciri propè sibi persuadeant scelus suum, aut oblitum esse Deum maleficiorum, neque vmquam repetiturum rationem, aut ea nihili facere putent: hinc timor sanctus effluit ex animo, & impunitas quædam in scelere & audendi licentia dominatur. Fraudem

Abutuntur homines longanimitate Dei.

dem dixi veteratoris importuni & crudelis, qui acerbo nos odio insequitur, & eo ipso abutitur ad timorem minuendum, quo nos vti debuissemus ad timendum. Neque enim si non punit subitò Deus, & impiorum hominum vecordiam scelestosque mores merito supplicio coërcet, si manum sustinet telum vibrantem, iamque ad feriendum paratam, si carneas illas turres superbiùs se efferentes aduersus potentissimi Numinis dominatum fulmine suo non euertit, ideò putandus est aut nescire impudentium homulorum insaniam, aut punire nolle. Reseruat enim scelera Deus, & recondit in thesauris suis immensis, & quantum crescit cumulus facinorum innumerabilium, tantò ira fit Numinis potentior & acrior ad vindicandum. Atque hoc est quod Iob significat dum ait: *Signasti quasi in sacculo delicta mea*. Dicit *in sacculo*, vt Procuratorem litium imitari videatur, qui varia causæ firmamenta in sacculo fert, & conseruat ad conuincendam improbitatem scelusque perdendum. Vel *in sacculo* idem est quod in thesauro; iuxta illud, *Nonne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?* Magnos iræ thesauros refertosque significat, quos improbi ingratique in Deum sibi accumulant, &, vt loquitur D. Paulus, thesaurizant, cùm excusso omni timore diuinæ bonitati illudunt, dum aculeos diuinæ seueritatis, qui reconditi sunt, excussos putant. Sed falluntur; nam iustissimus scelerum vindex indignatur, & intereà minas intentat, & reseruat continetque iram suam prosilire cupientem ad impiorum malitiam conterendam.

Deus cùm non statim punit, tunc reseruat iram suam quasi in thesauris aut sacculis.

Deut. 32, 34.

Rom. 2, 5.

Hinc factum, vt in diuinis Paginis ira Dei nominetur *reseruatio*, & irasci in Deo sit idem quod *custodire*. Sic apud Ieremiam: *Numquid irasceris in perpetuum?* In Hebræo est נְצֹר *natar*: quod significat propriè *reseruare*, custodire. Itaque Pagninus vertit, *Numquid reseruabis?* Tigurina, *Numquid iram in perpetuum retinebis?* Consimili modo apud Nahum Prophetam: *Et irascens ipse inimicis suis*. Propriè ex Hebræo vertit Regia: *Reseruans ipse inimicis suis*, videlicet iram, pœnam, supplicium, cùm maturitas puniendi aduenerit. Hanc verò pœnæ & vltionis dilationem magni supplicij loco deputauère Sapientes, cùm scirent fore aliquando, vt diuina ira sic collecta, & abundantissimè reseruata, quasi rupto aggere vim furoris sui esset in impiorum caput effusura. Itaque S. Augustinus Serm. 37. de verbis Domini nullam hîc pœnam magnam esse pœnam existimauit. quod vt probaret, *Dauidem*, inquit, *interroga, qui ait: Irritauit Dominum peccator. Quare hoc dixisti? vide quid sequitur*: Secundùm multitudinem iræ suæ non quæret. *Ideò nempe non requirit, quia multùm irascitur, parcendo cadit*. Hæc Doctor sanctus. Quem imitatus D. Bernardus Serm. 42. in Cantica, ait tunc magis irasci Deum, cùm non irascitur. Hinc præstans illud axioma in sacris Annalibus, quod reuerenter diuini Patres exceperunt, & proponere solent ad mortalium documentum: *Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium*. Errant igitur vehementer, qui, quoniam fulminantem Numinis manum non sentiunt, ab se metum salutarem eijciunt, & liberiùs in vitia se blanda ingurgitant. E contra prudentes omnino in Christo, & opinione meâ sunt beati, qui in hac vita sedulò sanctæ pœnitentiæ exercitijs incumbunt, cùm breuissimi temporis contentione atque pœnâ æternos luctus possint redimere. Quantumuis enim Deus obseruet atque consignet peccata, id est thesaurum iræ, quo demens homo & futuri nescius aut contemptor diuinum pectus onerauit; nihilominùs patietur resignari sacculos illos siue thesauros à pœnitentia & lacrymis, & delicta suæ custodiæ eripi, ne ius in illa habeat diuina seueritas.

Ira Dei dicta Hebrais reseruatio.

Ierem. 3, 5.

Nahum 1, 2.

Ira Dei reseruata grauior fit.

Psal. 9, 4.

Deus parcendo punit atrociùs.

2 Macch. 6, 13.

Si igitur obsignat Deus velut in sacculo delicta nostra, obsignemus & nos veræ pœnitentiæ sigillo, vt ea obliteremus. Tanta est enim pœnitentiæ vis, vt ea deleat quæ Deus scripsit. O nobile sigillum, quod animæ imaginem sceleribus deformatam suæ formæ restituit & nitori. Magna pœnitentiæ virtus, quæ peccata abolere potest in Dei rationarijs diligentissimè notata. Nulla peccata, licet grauissima illa sint, pœnitentiâ non deleantur. Rectè Arnoldus Tractatu de septem verbis Domini in cruce: *Non arctatur numero, non clauditur fine, nullas omnino habet metas diuina clementia: sit qui inuocet, erit qui exaudiat: sit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat*. Et Tertullianus lib. de Pœnitentia cap. 4. *Omnibus delictis seu carne, seu spiritu, seu facto, seu voluntate commissis, qui pœnam per iudicium destinauit, idem veniam per pœnitentiam spopondit*. Ac si diceret, Obsignat diligentissimè peccata, vt ea discutiat, & numeret, & libret, & puniat, si indiscussa reperiat. Diuinam tamen seueritatem non sentiet, qui se per pœnitentiam pietati diuinæ sistit. Id nempe valet illud quod Iob hoc loco addit: *Sed curasti iniquitatem meam*. Id est, Propter pœnitentiam peccata mihi condonasti, & peccatorum vulneribus præsens remedium & opportunam medicinam adhibuisti, pœnam scilicet; quæ acre quidem, sed saluberrimum remedium est, quo Deus mederi solet ijs, quos ab æterno cruciatu decreuit eripere. Nulla enim est peccatorum morbis aptior & præsentior medicina quàm pœna atque supplicium. Hac etiam ratione Christus peccatis nostris remedium exquisiuit, & singularem medicinam fecit, tormentis videlicet & cruciatibus multis, quos ipse pertulit, vt auctor est Isaias dicens: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; liuore eius sanati sumus*. Curasse igitur iniquitatem suam Iob dixit, quòd tot tantasque ei pœnas imposuisset. Plura de hoc versu vide apud Aloysium Nouarrinum toto libro tertio Sacrorum Electorum, qui ad huius versus explicationem reducitur.

Peccata à Deo obsignata pœnitentia reserat & delet.

Pœna est peccati medicina.

Isaiæ 53, 4.

18. Mons cadens defluit, & saxum transfertur de loco suo.

19. Lapides excauant aquæ, & alluuione paulatim terra consumitur: & hominem ergo similiter perdes.

Resumit eum quem interruperat sermonem de sua graui infirmitate, quâ se ad mortem pro-

perare omni prole orbatum deplorauerat, suamque calamitatem pulchrâ similitudine exaggerat. q. d. O bone Deus quotidie videmus montem minutatim defluere, ita vt *consumantur montes, & valles scindantur sicut cera à facie ignis, & sicut aqua quæ decurrunt in præceps*; similiter rupem, inter cuius rimas defluit aqua, sensim minui atque consumi, atque tandem deorsum ruere, lapidesque huc & illuc dispersos paulatim dissolui, & aquarum madefactione successu temporis in puluerem redigi: quid mirum si ego misellus homo tot calamitatibus & miserijs oppressus contabescam penitus atque deficiam? Quàm multæ ciuitates alluuione terræque motu subuersæ fuerint, defluxerint, & terra in vastos discesserit hiatus, nostri instituti non est enarrare; illud tamen non est prætermittendum quod narrat Plinius lib. 2. cap. 83. Factum est, inquit, semel, quod equidem in Hetruscæ disciplinæ voluminibus inueni, ingens terrarum portentum. L. Marcio Sex. Iulio Coss. in agro Mutinensi montes duo inter se concurrerunt crepitu maximo assultantes recedentesque, inter eos flammâ fumoque exeunte, interdiu spectante è via Æmilia magna Equitum Romanorum familiarumque & viatorum multitudine. Quo concursu villæ omnes elisæ, animalia permulta, quæ intra fuerant, exanimata sunt. Eadem refert Fulgosius lib. 1. de Prodigijs. Et illud quoque commemorandum, montes ablatos vel absorptos, vel in planum campum redactos. In Campano enim sinu mons Epopon, cùm repentè flamma ex eo emicuisset, campestri æquatus est planitie: & alio quodam terræ motu prouolutis montibus Insula Prochyta extitit, teste Plinio lib. 2. cap. 88. Quibus accedit quod idem Plinius tradit lib. 2. cap. 91. montes absorptos atque à terra deuoratos, Cybotum scilicet altissimum montem cum oppido Curite, Sipylum montem in Magnesia, atque in Æthiopia Phegium iugum excelsissimum. Id accidit etiam Leonis Imperatoris tempore quod scribit Euagrius lib. 2. cap. 14. ex prisco eius temporis Historico: Constantinopoli & in Bithynia adeò ingentes pluuias ad tres aut quatuor dies extitisse, instarque fluuiorum de cælo præcipitatas, insuperque montes illarum violentiâ in planiciem fuisse depressos vnà cum pagis. quod etiam tradit Nicephorus lib. 15. cap. 20. Plura istiusmodi exempla vide apud Maiolum in diebus Canicularibus, Colloquio de montibus.

Omnia successu temporis intereunt, etiam saxei montes.

Michææ 1, 4.

Prodigiosa montium collisio.

Montes absorpti & in planitiem redacti.

ET SAXVM TRANSFERTVR DE LOCO SVO.] Hæc est secunda similitudo, rupis videlicet, quæ non fluit vt mons argillosus, sed loco suo dimouetur, quando per eius scissuras & rimas aqua paulatim transiens, & partes eius ab inuicem diuidens atque dissoluens, saxa ab alto deorsum & in præceps ruere cogit; vnde facilè videre est, vocem originalem צור *tsur* non pro alio hîc sumi quàm pro rupe, quæ à rumpendo Latinis sic dicitur, Græcis verò ἀπορρώξ, id est *abruptum*.

Rupes etiam corruunt.

Tertia similitudo desumpta est à durissimis lapidibus, qui successu tamen temporis à mollis aquæ stillicidio sensim sine sensu excauantur; iuxta illud tritum sermone prouerbium,

Gutta cauat lapidem non vi, sed sæpè cadendo.

In Græco est:

Πέτραν κοιλαίνει ῥανὶς ὕδατος ἐνδελεχείᾳ.

Aquâ etiam lapides excauantur.

Id quod eleganter quoque Ouidius cecinit:

Quid magis est durum saxo, quid mollius vndâ?
Dura tamen molli saxa cauantur aquâ.

Quo significatur nihil esse tam durum quod non emolliat, nihil tam arduum quod non efficiat assiduitas: quandoquidem stilla aquæ, nimirum res tam tenuis ac leuis, saxum etiam durissimum exhauriat, quod vix ferro possis euincere. Idem quoque quarta similitudo confirmat ab aquæ alluuionibus petita, quibus terra paulatim absumitur dum frequenter alluitur. Quæ omnia Iobus in hunc finem attulit, vt Deum ad sui miserendum permoueret, ne porrò tam duris & diuturnis ipsum cruciatibus exercitum pessumdaret: nam etsi vulnera quæ patiebatur tam grauia non fuissent, ipsâ tamen assiduitate vel saxeam duritiem consumere potuissent.

Tropologicè S. Gregorius lib. 12. Moralium cap. 13. *Quid*, inquit, *est hoc, quòd cadenti monti & saxo translato, quod excauato lapidi, & per alluuionem terræ consumpta, perditio humana comparatur, nisi hoc quod patenter datur intelligi, quia duo sunt genera tentationum? Vnum, quod in mente etiam iusti hominis per repentinum euentum agitur, quatenus sic subitò tentetur, vt hunc inopinato preuentu concutiat & prosternat, casumque suum non nisi postquam ceciderit videat. Aliud vero quod paulatim venit in mentem, & resistentem animum lenibus suggestionibus inficit, & omnes in eo vires iustitiæ non nimietate suâ, sed assiduitate consumit. Quia ergo alia est tentatio quæ iustos plerumque subitâ inuasione prosternit, dicatur:* Mons cadens defluit, & saxum transfertur de loco suo. *id est, Mens sancta, cuius locus iustitia fuerat, impulsu subito transfertur ad culpam. Rursus, quia alia est tentatio, quæ se cordi hominis leniter infundit, omnemque duritiem fortitudinis consumit, dicatur:* Lapides excauant aquæ; *quia videlicet duritiam mentis absorbent assidua & mollia blandimenta libidinis, & lenium atque subtile vitium corrumpit durum & forte propositum mentis*, &c. Vide hæc pluribus loco citato apud S. Gregorium exemplis confirmata; vbi vtriusque tentationis, scilicet subitæ & immensæ, nec non lentæ ac diuturnæ naturam eleganter expendit & quasi ob oculos ponit.

Perditio humana cadenti monti, saxo translato, & excauato, &c. comparatur.

Duplex genus tentationis.

20. Roborasti eum paululùm vt in perpetuum transiret: immutabis faciem eius, & emittes eum.

Id est, Hac lege vitam homini & robur das, vt perpetuis alterationibus continuò immutetur, ac tandem moriatur, & ex hac vita in aliam emittatur; quod facillimo negotio efficis, nempe immutando faciem eius, id est inducendo vultui eius adeoque toti corpori alium colorem, puta pallidum, cinericeum, cadauerosum. Hinc viri sancti corpus suum esse terram aut cinerem putant coloratâ pelliculâ inuolutum, quem in deposito habent, vt terræ cinerique reddatur. Ita quidem in antiquo Epitaphio *vas cinerum* homo dicitur à magno, quicumque ille fuit, sapiente & Vraniæ alumno, qui carmen edidit:

Vita hominis variabilis & ad interitum prona.

Homo vas cinerum.

Dic

Dic homo vas cinerum, quid confert flos facierum?

Copia quid rerum? mors vltima meta dierum.

Fuit notabilis Christianorum Æthiopum consuetudo, apud quos maioris ordinis Antistitibus (vt tradit Sabellicus lib. 4. cap. 4.) non crux modò, verùm etiam vas aureum terrâ plenum præferri solebat, vt hoc inspectum homines admoneret suæ mortalitatis. Abrahamus quantus vir Deus bone! qui in schola Dei perfectionem didicerat; (est enim summi illa Magistri clarissima vox: *Ambula coram me, & esto perfectus;*)

Gen. 17, 1. *Abraham seipsum terram & cinerem vocat.*

Abrahamus inquam non mysticum illud vas cineribus refertum ante se ferri iubebat, sed intimo in animo circumferebat, cùm audiente Numine terram se atque cinerem profiteretur. Quæ verba D. Cyrillus Hierosolymitanus in sexta Catechesi expendens, Non dixit tantùm, inquit, terram, ne seipsum magnum elementum Terram appellare videretur; sed adiudit, cinerem se esse, vt abiectissimam humilitatem & imbecillitatem suam ostenderet, cùm cinere nihil sit leuius atque exilius. Hi omnes in vas illud cinerum mentem & oculos intendentes nihil causæ esse videbant, cur nimiam illi curam prouidentiamque tribuerent, quod mox spargendum ad Libitinæ ludibrium sciebant: hinc lucent adhuc in eorum vita & proditis monumentis huius rei clara vestigia; etiamnum exaudiuntur eorum vota atque suspiria, hinc quàm celerrimè euolare cupientium, cùm in dies peregrinationis suæ finem opperirentur.

Pij nihil optant magis quàm hinc excedere.

Dauid languebat in ea cogitatione, carne deficiebat, animam in manibus suis ponebat, & fugere cupiens è puticulis humanæ vitæ, è concupiscentiæ regno & hoc vitiorum dominatu, comploratione & lamentis conclaue interius complebat: *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est!*

Psal. 119, 5.

Quod aliqui ex Hebræo ita vertunt: *Hei mihi quia peregrinor in exilio!* seu *peregrinatione protractionis*, aut *durationis*, hoc est diuturna; cùm illi omnis mora nimia videretur. Tum animum intendens in beatissimam illam patriam, vbi sedes piorum sunt, & perennis in omnium affluentia bonorum securitas, velut iam primo in limine hæreret candidatus æternitatis, voto grandi & flammeo desiderio exclamat: *Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum! concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.*

Psal. 83, 1.

Paria cum purpureo Vate sentiunt alij quoque diuinæ mentis internuntij Prophetæ, si quando in eum sermonem delabuntur: à quibus sumunt, opinor, Theologiæ profanæ Mystæ & principes eruditionis curiosi: è quorum numero Plato, vnus facilè omnium consensione doctissimus, in Axiocho clarè dixit, vitam nostram esse παρεπιδημίαν, *quamdam peregrinationem*; idque vocat κοινὸν καὶ ὑπὸ πάντων θρυλλούμενον, *communem & tritam apud omnes sententiam*.

Vita hæc peregrinatio.

Ecphantes item Pythagoræus apud Stobæum Serm. 46. homines ingeniosissimè nuncupat ἀπῳκισμένον χεῦμα, puros putos exules, rem peregrinationi simillimam, expressam imaginem proscriptionis. Quæ doctrina salutaris post aduentum Seruatoris maximè viguit, cùm Apostoli vt tubæ cæli argenteæ sonos magnificos & beatos in omnem orbem miserunt: in quorum monitis & commentationibus gloriosis frequentius nihil fuit quàm nos in mundo esse peregrinos, cum quo nobis nihil commune esse oporteat. Loca ipsorum multa & illustria cùm sint in promptu; & manibus teneantur, nihil est opus me proferre sigillatim. Ab ijs sumens potiùs quàm à Platone Clemens Alexandrinus lib 7. Stromatum, de laudatis perfectisque hominibus agens, *Is*, inquit, *reuerà est totus* ξένος καὶ παρεπίδημος, *hospes & peregrinus in omni vita, qui in ciuitate habitans contemnit ea quæ in ciuitate sunt, & quæ alij mirantur*.

Sancti se hîc peregrinos putant.

Ita Martyr Iustinus Epist. ad Diog. Christianorum vitam pingens illud scitè & rotundè posuit: Πᾶσα ξένη πατρίς ἐστιν αὐτῶν, καὶ πᾶσα πατρὶς ξένη: *Omnis peregrina regio patria eorum est, & omnis patria peregrina*. Hinc B. Macarius non dubitat pronuntiare, mysterium Christianismi ξένον εἶναι τοῦ κόσμου, *peregrinum velut esse atque alienum ab hoc mundo*. Magni omnino refert eâ nos imbui cogitatione, idque altè insidere omnium animis, vt à vitæ voluptate velut à noxijs vberibus auellamur, atque amorem disiungamus. S. Chrysostomus in Psal. 119. scribens ait hanc esse πρώτην καὶ ἀρίστην διδασκαλίαν, *doctrinam optimam atque adeò primam*, scire nos esse inquilinos in præsenti vita; idque antiquos fuisse professos, ideoque habitos in maxima admiratione. Idem in Psal. 44. vitam nostram vocat πανδοχεῖον, *tabernam* meritoriam ad breuissimi temporis commorationem, vt celerrimus vitæ cursus non aliud quàm sobrij peregrini transitus quidam esse videatur. Itaque S. Ambrosius cùm expendit illud Regij Prophetæ oraculum, *A Domino gressus hominis dirigentur*, subtiliter animaduertit, in Græco non esse *gressus*, sed διαβήματα, *transitus*: tum sapienter vnumquemque monens, *Transi ergo*, inquit, *noli cessare sicut bonus viator*. subdit hanc vitam esse *exodum*, atque in exodo admirabilia multa illis ostendi qui transeunt.

Psal. 36, 23.

Quod sancto Moysi contigerit, qui de se aiebat: *Transiens videbo visionem hanc magnam*.

Exodi 3, 3.

Atque vt videamus magnos viros, Ecclesiæ præceptores, eodem spiritu afflatos, eamdem vitæ viam tenuisse, idem mortales monuisse, D. Basilius in Psal. 14 proprium esse boni viri dixit παροδεύειν τὸν βίον, *more hospitis vitam hanc transire*; & eâ causâ viuendi curriculum à præstantissimis veteris æui luminibus nominari *incolatum*, hoc est διαγωγὴν πρόσκαιρον, *habitationem temporariam*: vt intelligamus, inquit, vitam nostram esse παροδικήν, *transitoriam*, breuem, mutabilem, & peregrinorum iactationem, atque ad constantem illam & æternam tendere omnes oportere.

21. Siue nobiles fuerint filij eius siue ignobiles, non intelliget.

Hebræus textus habet: *Multi sunt filij eius, & nescit; minuuntur, & non intelligit de ijs*. Græci quoque hunc sensum secuti sunt, quem Septuaginta exprimunt his verbis: Πολλῶν δὲ γενομένων τῶν υἱῶν αὐτοῦ οὐκ οἶδεν· ἐὰν δὲ ὀλίγοι γένωνται, οὐκ ἐπίσταται: *Cùm autem multi fuerint filij eius nescit; si verò pauci fuerint ignorat*. Nam in morte nullius rei notitia vel scientia est: quocircà sepulcrum terra obliuionis vocatur, quòd in eo rerum

omnium

omnium obliuiscamur, vt veteres de Lethes fluuij aqua fabulantur Virg. 6. Æneid.

——— Lethæi ad fluminis vndam
Securos latices & longa obliuia potant.

Quomodo mortui non curent res mundi. Sensus Iobi est, ea quæ ad præsentem vitam pertinent, quantumuis chara & amabilia, qualis est proles longaque posteritas, à mortuis minimè curari aut sciri, cùm tamen è contrario dum viuunt nequeant non curare quæ dolorem ingerunt, & statum ærumnosæ vitæ deflere. quasi dicat, optabiliorem esse ex hoc capite mortem, quæ curis eximit hominem, quem calamitosa hæc vita multiplici sollicitudine discruciat.

Porrò illud *Non intelliget* de naturali cognitione accipiendum, Nam, iuxta S. Thomam par. 1. quæst. 89. art. 8. animæ separatæ secundùm naturalem cognitionem nesciunt quæ in hac vita geruntur; possunt tamen curam gerere viuentium, licet eorum statum ignorent: possunt quoque quæ hîc aguntur nosse per animas eò migrantes, per Angelos, per dæmones, & per Dei ipsius reuelationem. Quocircà mens Iobi de proprijs animæ viribus accipienda, per quas vitâ functus minimè intelligit neque curat, eo scilicet modo quo res distinctè cognitę in hac vita curari solent, vt status discrimen exposcit. Quod verò Beatorum animæ in cælis existentes ea quæ hîc geruntur agnoscant, id gratiæ diuinæ adscribendum est.

22. Attamen caro eius dum viuet dolebit, & anima illius super semetipso lugebit.

In hac vita non potest deesse miseria. Anima enim quamdiu in hoc corpore viuit multis passionibus & angoribus obnoxia est, ita vt huic vitæ miseræ meritò præferenda videatur mors à passionibus libera & quieta. Nam vt externa omnia incommoda decessent, quod fieri tamen vix posse videtur, non deerunt certè intestina & veluti domi nata, in quibus vitæ satur & multiplicium incommodorum quilibet exclamet cum sanctissimo Iobo: *Factus sum mihimetipsi grauis*. Sunt enim inter homines rarissimi, qui non ijs quæ eueniunt quotidie grauiter animo afficiantur, qui præsentibus non doleant, metu futuri angantur, quos melancholia & animi perturbationes non affligant, qui dictis factisque alienis non turbentur, qui non corporis aliquam infirmitatem sentiant, quæ pungat, & indigere curatione videatur. *Iob 7. 20.*

Caro libidinosi dum viuit dolebit. Ceterùm S. Gregorius lib. 12. Moral. cap 13. locum hunc de venerea libidine exponit, quæ tantò plus molestiæ facescit & doloris adfert, quantò quis illi magis indulget. Alia enim pleraque peccatorum genera citò satiant, atque ipso vsu hominem à se auertunt; sed libido vsu ipso irritatur, & maiores ex seipsa vires capit: quamobrem *caro eius* qui deditus est libidini *dum viuit*, id est, dum petulantiam exercet, ac libidine desfluit, *dolebit*; id est, maiores stimulos patietur in dies; *quoniam hi maiores tribulationes ex carne suscipiunt qui carnis voluptatibus delectantur*, inquit S. Gregorius; qui id ipsum confirmat Apostoli auctoritate dicentis: *Tribulationem tamen carnis habebunt eiusmodi.* Vbi expende quibus tribulationem carnis accinat, nempe his qui matrimonium contraxerunt; quia licet hi qui spiritualiter viuunt, & castimoniam professi sunt, etiam carnis stimulos vel inuiti patiantur; maiori tamen pruritu vrgentur illi qui veneri indulgent & feminarum commercio vtuntur. *1. Cor. 7, 27.*

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

Eliphaz arguit Iobum superbia, impatientia & blasphemia in Deum; in cuius oculis dicit neminem mundum aut innocentem inueniri: describit deinde impiorum hypocritarum multiplicem nequitiam, terrorem, pœnam & maledictionem.

1. RESPONDENS autem Eliphaz Themanites dixit:

2. Numquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens, & implebit ardore stomachum suum?

Quæ sit series huius disputationis. NOTANDVM hîc cum Bolducio, rationem & seriem in hac disputatione seruatam esse perquam accuratam non solùm circa subiectum & dicendi materiam, sed etiam quoad disputantes. Materiæ quidem ratio habetur, & ordo in hoc, quòd sicut Iob in principio vltimæ responsionis, quæ à capite duodecimo cœpit, per quatuor primos versus Sopharem & socios ignorantiæ ac popularis doctrinæ nec non malitiæ reprehenderat, eò quòd ab eis stolidus haberetur, quia ad Deum sermonem suum lamentationemque conuerterat: ita nunc Eliphaz ab eodem capite respondendi ducit exordium Iobi ignorantiam eleuando, quasi nihil alicuius ponderis vlliúsve momenti attulerit. Decorum verò atque inter disputantes hic ordo seruatur, vt vno loquente ceteri taceant; & alter alteri vicissim tempus concedat disserendi.

Tres sessiones sunt in disputatione amicorum cum Iobo. Horum porrò trium amicorum cum Iobo disputationis tres fuerunt veluti sessiones; quarum prima incipit à capite quarto vsque ad hoc quintumdecimum; secunda verò à quintodecimo vsque ad vigesimum secundum; tertia denique à vigesimo secundo vsque ad trigesimum primum inclusiuè: in cuius fine dicitur, *Finita sunt verba Iob*; vt notum sit ibi disputationem cum

cum amicis terminari: nam statim incipit caput trigesimum secundum hoc modo: *Omiserunt autem tres viri isti respondere Iob*, &c. In vnaquaque autem harum sessionum talis ordo vbique seruatur, vt Eliphaz primus, Baldad secundus, Sophar verò tertius loquatur, & quilibet pro suis socijs velut in solidum respondeat, vt modò patet. Sophatis enim defensionem contra Iobum manifestè assumit Eliphaz cum quadam acrimonia dicens: *Numquid sapiens*, qualis esse & videri vis, *respondebit quasi in ventum loquens?* id est, pro serijs reddet vana & impertinentia responsa? idque cum *ardore* seu ira *stomachi*, id est mentis & animi sui? Sicut enim stomachus cibum concoquit digeritque, ita mens verba rationesque excogitat, ponderat & designat. Obiecerat superiùs Iob cap. 6. vers. 26. amicis suis quòd in ventum verba proferrent. Quo dicto, vti apparet, vehementer offensus Eliphaz, tamquam grauem iniuriam digestu difficilem, quam concoquere nondum potuerat, ijsdem planè verbis in Iobum regerit ac retorquet. Est autem locutio prouerbialis ductâ metaphorâ à titiuillis, floccis, glumis & similibus, quæ quòd nullius ponderis sint, à vento auferuntur. Sic ergo capiendum est adagium hoc, *In ventum loqui*, vt idem sit quod, vaga, friuola, inutilia, otiosa proferre; quæ vt ἀνεμώλια, irrita & inania à ventis rapiantur, & instar leuium rerum nulliusque frugis intereant. Eodem sensu apud Ieremiam: *Prophetæ fuerunt in ventum locuti*. Tale est & illud Pauli; *Eritis enim in aëra loquentes*; & Plautinum, *Austrum perculi*; & Græcum, Αἰγιαλῷ λαλεῖς, *Littori loqueris*; & apud Suidam, Ἀνέμῳ διαλέγῃ, *Vento ratiocinaris*. Claudianus *Mandare Noti flabris* dixit de Bello Gildonico, pro mandare obliuioni; Plautus, *Fabulari vento*. Virgilius lib. 9. Æneidos:

Quilibet amicorum pro socijs causam dicit.

Prouerbium In ventum loqui.

Ier. 5, 13. 1. Cor. 14, 9.

Multa patri portanda dabat mandata; sed auræ
Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.

Et libro 6.

——— *Folijs tantùm ne carmina manda,*
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.

Et libro 11.

Audijt, & voti Phœbus succedere partem
Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.

Sanè ventosa vulgò dicuntur verba sonantia atque immoderatiùs inflata, in quibus nihil est ponderis, nihil sensus, quæ strepitu terrent, non tamen feriunt; & ventosa lingua, quæ grandia prædicat, fallacibus tantùm inflata verbis, & manifestis consuta mendacijs. Sic ventosam Drancis linguam appellauit Turnus, qui cùm timido & imbelli animo esset, grandia tamen de bello resonabat. de quo Virgilius lib. 11.

Ventosa lingua & verba quæ.

————— *An tibi Mauors*
Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis
Semper erit? ———

Eadem S. Augustinus Tom. 1. lib. 3. cap. 7. contra Academicos habet; vbi ait, inania quædam & ventosa verba collegisse Tullium, quæ à Græculorum leuitate non abhorrent; qui sibi prima quæque atque amplissima arrogant. His ergo verbis Eliphaz insipientem appellat Iobum, cuius oratio nullum habeat vsum, nisi vt aërem verberet, & ab illo in omnem partem dissipatus euanescat. Quod autem addit,

ET IMPLEBIT ARDORE STOMACHVM SVVM,] aliud Iobo peccatum objicit, quod in sapientem cadere non putat; quia excandescit cùm arguitur, & altercanti secum aut admonenti cum stomacho & indignatione respondet. Quæ sanè sententia verissima est, & Spiritus sancti oraculo confirmata. sic enim monet Sapiens: *Qui erudit derisorem ipse iniuriam sibi facit: & qui arguit impium sibi maculam generat. Noli arguere derisorem, ne oderit te: argue sapientem, & diliget te.* Verissima inquam est hæc sententia, minùs tamen ad rem facit; quia in mores & orationem Iobi nullo modo cadit. Ceterùm *ardore stomachum implere* nihil est aliud quàm furorem animo concipere, & intus æstuare, idque agere ac cupere, vt acerbitatis virus in molestum hominem aut in monitorem parum opportunum erumpat. Stomachus autem, sicut etiam venter, in Scriptura sacra pro corde aut etiam animo sumitur. Quare dum æstuare aut ardere dicitur stomachus, nihil dicitur aliud quàm animum furore aut furorem in animo inflammari. Ita Sanctius noster. Pro verbo autem *ardore* in Hebræo legitur קדים *kadim*, hoc est *Eurus*: qui est ventus ab ortu flans, rapidus, præceps, indomitus, adeoque calidus, vt in nonnullis regionibus quasi halitu flammeo fructus adurat: quocircà significanter admodum ab Interprete vulgato pro קדים *kadim* versum est *ardore*. Atque in re præsenti implere stomachum ardore perinde erit ac implere animum indignatione rapidâ, indomitâ, quâ postquam conflagrauit animus verba ignita & aculeata iaculatur.

Prou. 9, 7.

Quid sit ardore stomachum implere.

3. Arguis verbis eum qui non est æqualis tibi, & loqueris quod tibi non expedit.

Probat id quod dixerat, Iobum arroganter atque ventosè fuisse locutum: quia videlicet cum Deo audebat disceptare, qui longè atque adeò infinitis modis illo esset præstantior potentiorque, quem Iob non semel visus est incusasse, quasi supra innocentium merita supplicium imponeret. Audacis profectò & insipientis animi est inire cum potentiore certamen, & inde gloriam captare, vnde manifesta paratur ignominia. Porrò pugnare cum Deo velle, & cum eo iniuriarum agere, quasi minùs æquus fuerit, & pœnas ab insontibus exigat indebitas, id verò etiam impietatis est, & violatæ religionis execrandum facinus, quod nullo modo homini potest esse ex vsu. Verùm cùm Eliphaz Iobi mentem minimè assequeretur, quæ longè ab impietate atque insolentia aberat, in eam partem accipiebat, vt nihil sanum ac pium in Iobi cogitationibus ac verbis agnosceret. Accedebat prætereà dæmonis in Iobum inflammata rabies, quâ auidissimè in illius exitium ferebatur, quæ persuadebat nimiùm credulis tribus hisce viris audacem esse Iobum & impium, dignumque quem verborum acerbitate compungerent. Quod ergo Iob simpliciter & omni cum humilitate coram Deo, vt ab eo scire posset quam ob causam sic affligeretur, protulit, hoc in

Eliphaz Iobum arguit audaciæ & temeritatis.

Eliphaz non bono zelo contra Iobum mouetur.

in malam partem Eliphaz & socij interpretantur; quemadmodum ex eo quod subiungit manifestum est:

4. Quantum in te est euacuasti timorem, & tulisti preces coram Deo.

Eliphaz malè Iobum arguit impietatis. Non modò significat Iobum abiecisse Dei reuerentiam, & suas abstulisse preces; verùm etiam pro virili sua exemplo illo egisse, vt ex aliorum animis omnis Dei cultus & pietas excideret: quia scilicet (vt Eliphaz quidem interpretatur) Iob non orabat Deum, sed audacter cum eo disceptabat, quasi qui innocentes opprimeret; vnde consequenter ait Iobum tollere piam & iustam Dei prouidentiam, & per consequens eius timorem, cultum & preces. Obijcit hoc loco Eliphaz Iobo sanè grauissimum incommodum, sed quod minimè consequatur ex ijs quæ Iob affirmauerat. Non enim tollit timorem is, qui conscientiâ timoris ac pietatis maximæ, quâ Deum coluerat, suam causam apud eum dicere non dubitat; neque preces abijcit, qui conscientiâ benè actæ vitæ, cum qua preces, vt honestæ sint, debent esse coniunctæ, fiduciam ad Deum habet. *Bona conscientia fiduciæ fundamentum.* Maximum enim adiumentum est corroborandæ nostræ spei atque excitandæ bona conscientia. Quare sacræ Litteræ fundamentum quoddam solidum fiduciæ nostræ in sceleris vacuitate innocentiaque reponunt. Disertè charus Deo Ioannes monet: *1.Ioan. 3, 20.* *Si cor nostrum non reprehenderit nos fiduciam habemus ad Deum.* Si tuta placidaque est conscientia, si nulla synteresis immurmurat, si mens in recessus & latebras animi contuens nihil videat quod diuinæ legi voluntatique repugnet; oritur illa dulcis & iucunda fiducia propria filiorum Dei; & tristibus in rebus atque deploratis vadimus ad bonum & amantissimum genitorem, & depressum animum & ægrum attollimus certâ spe opis & humanitatis. Ceterùm Eliphaz sinistrâ semel de Iobo conceptâ opinione, quidquid ipse bonæ conscientiæ testimonio fretus summa cum fiducia in tantis doloribus apud Deum querebatur, sinistram omnino in partem interpretabatur; ideoque acerbissimis ipsum verbis excipere porrò pergit.

5. Docuit enim iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blasphemantium.

Eliphaz malè Iobum arguit blasphemiæ. Iniquitas autem dicitur docuisse, hoc est instruxisse os, vt conceptas blasphemias horrendis verbis depromeret; quasi nequiret eas proferre nisi sub pessimo illo internæ impietatis magisterio. Possunt etiam Eliphazi verba duplicem hunc sensum admittere. q. d. Quia malâ mente es verba tam arrogantia facis, sicut Christus dixit: *Matth. 12, 34.* *Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro profert bona: & malus homo de malo thesauro profert mala.* Vel aliter: Ex verbis oris tui cognoscitur iniquitas tua, nec iudice alio opus est quàm ore tuo. *Ibid. 37.* sicut Christus etiam dixit: *Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.* & *Eccle. 10, 12.* Ecclesiastes: *Labia insipientis præcipitabunt eum.* Quam sententiam Septuaginta intellexerunt ita conuertentes: Ἔνοχος εἶ ῥήμασι στόματός σου: *Reus es verbis oris tui.* Sed in quamcumque partem accipiantur, non conueniunt in Iobum: non enim iniquitate imbutus istiusmodi verba fecit, sed optimâ conscientiâ teste, vti mox dicebamus, cuius grauissimum testimonium est. Ita Stunica; qui in sequentibus verbis, *Imitaris linguam blasphemantium*, vel, vt in Hebræo est, *astutorum*, & in Græco δυναστῶν, *potentium*, conijcit Eliphazum allusisse ad eos qui turrim Babel ædificarunt, quò se à Deo, si terram iterùm inundatione euertere voluisset, defenderent; qui Deo resistere & repugnare velle videbantur. Dixerunt enim, vt narratur in Genesi, *Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius cacumen pertingat ad cælum.* *Gen. 11, 4.* Qui Deum ita offenderunt, vt ob eam rem eorum sermones sic confunderet, vt alius alium non intelligeret. Hi quidem blasphemi erant, cùm tantùm Deo detraherent, vt humanis opibus ei se resistere posse putarent: erant etiam versuti & sapientes, vt Christus dicit, sæculi huius, cùm tam callidum suscepermt consilium: erant & potentes, quòd rem tantam moliebantur. Quos Eliphaz Iobum imitari dicit, quia cum Deo contendere & disceptare volebat. Sed longè aliud est opibus, potentiâ & industriâ suâ connixum velle quemquam Deo resistere; aliud est optimorum consiliorum conscientiâ fretum, quæ lege Dei atque ob eam rem cum Deo ipso connititur. Dei autem præsidio munitus qui fuerit Deo resistere potest. Ita enim Christus Deo repugnauit vehementer hominibus irato, & in semetipso nos Deo reconciliauit. Ita Moyses se pro populo Israëlitico opposuit Deo, & auertit indignationem eius ab eis. *Exod. 32, 10.* Ita Iacob cum Deo luctans, *Gen. 32, 24.* quæ res magnis mysterijs plena est, illius benedictionem extorsit, quâ deinde fretus omnium inimicorum vim superarit.

Lingua astuta cur dicatur blasphema. Ceterùm hîc posset quæri, quare id quod Hebræus legit *linguam astutorum*, Vulgatus transtulerit *linguam blasphemantium*: tamquam si idem sit lingua astutorum siue duplicium, & lingua blasphemantium. Ergóne astutia & duplicitas blasphemia dicitur? Quid commune habet duplicitas cum blasphemia? Porrò astutia & duplicitas adulterata verba sunt, mentitus vultus, infida opera, & cor aliud; blasphemia verò est temerarium verbum aduersus diuinitatem, aut fortè opera verborum vice Deo contumeliosa. Ergo astutia non est blasphemia. Est tamen, est omnino. Nam, vt rectè ait Basilius Seleuciæ Orat. 2. *Operum peruersitate in Deum contumeliosi sumus.* Tantæ malitiæ peruersitas contumelia est Dei. Monstrum est vnum esse, & simul non integrum, & multiplex; & contumelia est factoris, & blasphemia in Deum eiusmodi monstrum. Vnde homo duplex seu astutus iure merito blasphemus & sacrilegus nuncupatur.

6. Condemnabit te os tuum, & non ego: & labia tua respondebunt tibi.

Non opus est, inquit, extrinsecis argumentis vt te refellam: verba quippe ipsa tua te insolentiæ,

tiæ, ac impietatis conuincent. Quis enim crimen esse non cognoscet, Deum ad disceptationem prouocare, in iudicium omnium Iudicem conuenire? Quæ cùm tu labijs proferre & ore iactare audeas, os tuum & labia tua pro testimonio dicent in crimen te maximum incurrisse. sicut Christus dixit: *De ore tuo te iudico serue nequam.* Quæ criminis illatio pondus haberet maximum, nisi rectæ voluntatis conscientia staret à Iobo; cui lex Dei, quæ debilitari non potest, præsidio est.

Lucæ 19, 22.

Ore proprio condemnari prouerbium apud Hebræos.

Notat Maldonatus noster in cap. 12. Matthæi hanc fuisse prouerbialem phrasim apud Hebræos, qui illam vsurpasse videntur, quando aliquem de tam atroci crimine conuincere volebant ex eius ore, vt ei præ enormitate illud obijcere nemo auderet; quemadmodum summus Pontifex cùm Christum interrogasset, & respondisset se esse Filium Dei, statim dixit: *Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audiuimus ex ore eius.* Ita nunc Eliphaz volens inferre Iobum orasse paganorum & blasphemantium more per futurum potentiale ait: Loquela tua manifestum te facere potest; nollem vnquam à meipso tantam tibi obijcere iniuriam, nisi ex ore tuo ipsi audiuissemus modum orandi Deum, quo vteris, qui paganorum potiùs est & blasphemantium Deum quàm fidelium, & eorum qui verum Deum colunt.

Lucæ 22, 71.

Porrò ex eo quod Theophylactus id quod ait Christus apud Matthæum, *Ex verbis tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis*, Scripturæ testimonium esse dicit, ritè Maldonatus hinc esse desumptum conijcit. Simile prouerbium est & illud, *De ore tuo te iudico*: quod est aduersus eos qui suis ipsorum argumentis conuincuntur. Et illud, *Propter peccata labiorum ruina proximat malo*, de ijs qui suo ipsorum iudicio aut confessione pereunt; iuxta illud: *Sanguis tuus super caput tuum.* Non procul hinc distat istud Comici Terentij in Adelphis Act. 5. Scenâ 8. *Suo sibi hunc gladio iugulo.* Respexit huc & Hieronymus Epist. ad Magnum: *Iuxta fabulas Poëtarum suo se ense lacerauit.* Sic apud Trebellium Pollionem in Mario addidisse hæc verba dicitur interemptor: *Hic est gladius quem ipse fecisti.*

Matth. 12, 37.
Matth. 19, 21.
Prou. 12, 13.
2. Reg. 1, 16.

7. Numquid primus homo tu natus es, & ante colles formatus?

Id est, Cùm ceteros homines præ te ita negligas & contemnas, numquid aliâ te ratione extitisse putas quàm homines alij, non ex homine genitum, sed ante mundum factum? id enim significat cùm addit, *Et ante colles formatus.* Est enim synecdoche pars pro toto: quo tropo Sapiens vsus est in Prouerbijs, vt sapientiæ diuinæ antiquitatem exponeret, dicens: *Necdum montes graui mole constiterant, ante omnes colles ego parturiebar.* Hæc Eliphaz dixit, vt animum Iobi opinione quidem suâ insolentem retunderet, & ironiam in se sociosque tortam æquiualentibus aut etiam acerbioribus verbis retorqueret. Quasi dicat: Derisisti nos omnes, & ignorantiæ insimulasti, cùm dixisti: *Et vos estis soli homines, & vobiscum morietur sapientia. Quis enim hæc quæ nostis ignorat?* At *numquid tu primus homo natus es?* qui omni sapientiâ præditus, omnium rerum causas naturasque tam multis rationibus inter se discrepantes optimè noueras. Fueris scilicet vnus ex primis illis omnium parentibus, in quibus Deus *creauit scientiam spiritus, sensu impleuit cor illorum, & mala & bona ostendit illis: posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius.* Tu namque mira scilicet dixisti de huiusmodi operibus, quando nos ad bruta animantes rationis expertes, à quibus doceremur, remisisti dicens: *Interroga iumenta, & docebunt te; & volatilia cæli, & indicabunt tibi; loquere terræ*, &c. Ideò fortasse tu solus es homo scientiâ plenus, & tecum morietur sapientia, sicut perijsset, si primæuus ille parens noster Adam priusquam genuisset filios, quos suâ sapientiâ imbueret, ex hac vita migrasset.

Prou. 8, 25.
Iob 12, 2.
Eccli. 17, 7.
Iob 12, 7.

Ad facies Hebraismus prioritatem temporis quandoque denotans.

Porrò consultè admodum & prudenter Interpres vertit: *Ante colles formatus es*; quod in Hebræo est, *Ad facies collium*; indicans hoc in loco hunc Hebraismum prioritatem temporis denotare, non æqualitatem; quam aliquando significare superiùs cap. 3. vers. 24. demonstrauimus. Nouerat quippe vbi de antiquitate montium & collium sermo est hanc phrasim prioritatem denotare; quemadmodum patet ex pluribus Scripturæ locis, ex quibus etiam discimus id quod vetustissimum est ante montes & colles factum dici solere. vt in loco antè citato: *Antequam montes collocarentur, ante omnes colles* (iuxta Hebræum, *Ad facies collium*) *ego parturiebar.* Item: *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra & orbis.* Imò *montes* vocantur *æternitatis*, id est æterni. *Et contriti sunt montes sæculi*, aliàs *æternitatis*. Allegoricè hic S. Augustinus & Philippus per colles intelligunt Angelos. quasi sit sensus: *Numquid ante Angelos formatus es?*

Prou. 8, 26.
Psal. 89, 2.
Habacuc 3, 7.

8. Numquid consilium Dei audisti, & inferior te erit eius sapientia?

Refellit hoc versu quòd cum Deo disputare velit dicens: Numquid Dei interfuisti consilio? (sicut etiam Sapientia de se dicit in Prouerbijs, *Cum eo eram cuncta componens*;) & in eo cognouisti Deum te inferiorem esse sapientiâ, vt cum eo disputans à te victum iri putes? In Hebræo est: *Diminuetur tibi sapientia.* Quod præter eam sententiam, quam expressit Vulgatus interpres, potest & aliter, vt Hebræi volunt, explanari. q. d. Tantúmne in consilio Dei sapientiæ imbibisti, vt alijs hominibus imminuta & detracta esset, & tibi vni tota concessa? Quæ explicatio placuit Septuaginta viris; nam ita locum hunc reddiderunt: Εἰς δὲ σὲ ἀφίκετο σοφία: *Ad te autem accessit sapientia.* Quòd si ita hunc locum exponamus, etiam hic versus pertinere videtur ad vrgendum eo absurdo Iobum, quòd omnibus hominibus sapientiorem se esse existimet, cùm ita amicos suos cum eo disserentes contemnat. Sed non arroganter, cùm de hominis æquitate & iniquitate disputatur, contemnuntur

Prou. 8, 30.

tur ij, qui ex aduersa fortuna alterum iniquum
Eccli.7,12. esse iudicant, dicente Ecclesiastico: *Non irrideas hominem in amaritudine animæ: est enim qui humiliat & exaltat circumspector Deus.* Nec arroganter is, qui nullo merito suo ab hominibus condemnatur, dicere causam suam optat apud eum, quem scit iustum semper iudicium exercere. Valdè tamen est difficile calamitoso viro optima sua & honestissima consilia fortunatis hominibus probare: nam, vt ait
Eccle. 9, 16. Ecclesiastes, *Sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita.*

9. Quid nosti quod ignoremus? quid intelligis quod nesciamus?

Non debemus, inquit, à te negligi, vt appel-
Iob 13,4. les nos *fabricatores mendacij*, & optes vt silentio inscitiam nostram celemus, cùm nihil tu scias quod nos ignoremus. Sed in qua ignoratione versarentur Iob satis anteà exposuerat cap. 13.
Iob 13,7. dicens: *Numquid Deus indiget vestro mendacio, vt pro illo loquamini dolos?* &c. Et ob eam forte rem nihil amicis suis Iob probare nihil persuadere poterat, quòd tanti suam facerent sapientiam, vt de nulla re ab eo se doceri posse
Prou. 26, 12. putarent, dicente Salomone: *Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens.*
1.Cor. 1, 20. Et hac de causa *stultam fecit Deus sapientiam huius mundi*, sapientemque stultitiam, vt Paulus testatur, ad tradendum mundo Euangelium: *Nos*, inquit, *stulti propter Christum.* Quinam illi? Apostoli primùm, deinde Apostolici viri, pij denique omnes Christiani. Et vsque nunc verè sapientiæ amatores, non discipuli mundi, sed Dei, sacram insaniam insaniunt. Est enim quædam insania sanctorum, quæ magna sapientia est; quam D. Ambrosius in Psal. 39.
Psal. 39, 5. *veram insaniam* appellat; cùm in mundanis sint *falsæ insaniæ*, vt Regius Vates monet. Vera nempe sapientia est, sapere quæ Dei sunt, & cognitionem ad bonam vitam & Dei cultum gloriamque referre, non inflante scientiâ tumescere & efferri eorum more sapientum, qui cùm sibi viderentur sapientes, ob superbiam & impiæ
Rom. 1, 22. mentis inanitatem *stulti facti sunt*, vt idem Paulus alibi ait. Tales vtique fuerunt tres amici illi, dum se Iobo sapientiori inaniter prætulerunt dicentes:

Qui sibi sapiens videtur difficilè docetur.

10. Et senes & antiqui sunt in nobis multò vetustiores quàm patres tui.

Quasi dicat: Etsi fortè iuniores te simus, apud nos tamen sunt antiqui & prouectæ ætatis magnæque experientiæ viri ac magistri, à quibus multa & recondita dogmata edocti sumus; ita vt haudquaquam te inferiores haberi debeamus, & vel in minimo tibi quoad rerum omnium cognitionem cedendum sit. Senes autem hîc vocat eos, qui res multas experti sunt, & qui longo rerum vsu magnam sibi scientiam comparant. Etenim de moribus & officijs scientia multò præclarius experientiâ quàm alterius doctrinâ tenetur. Siquidem hac potissimùm ratione prudentia constat, in qua vniuersa de

Experientia optimam parit scientiam.

moribus disciplina vertitur. Intellexit igitur Interpres hîc de viris senio confectis, qui sicut ætate, ita consilio præstarent, sermonem fieri, non de parentibus aut progenitoribus, ideoque per plurale expressit id quod in singulari notant Hebræa; in quibus legitur, *Etiam canus, etiam decrepitus inter nos & prouectus præ patre tuo diebus.* Nihil tamen vetat nos illa etiam de Iobi patre interpretari. q. d. Non ignoramus te ea omnia quæ protulisti didicisse à tuo patre, qui vetustissimus erat, & magna annorum multitudine venerandus; at nec in hoc tibi cedere volumus: apud nos enim & in familijs nostris multò vetustiores prouectioresque parentes, à quibus scientiam nostram accepimus, extiterunt; ideoque non est cur tantoperè nostram flocci-pendas sapientiam, vti facis: imò nostra tuam omnimodè vincit ac superat: habemus enim præstantissimos officij & Theologiæ magistros. Vbi obserua magistros in omni fermè idiomate appellari & salutari parentes. Et apud Themanitas scholas esse antiquas docet Ieremias, easque sapientiæ laude floruisse: *Numquid*, inquit, *non vltrà est sapientia in Theman?* &c. Eadem penè habes apud Abdiam. Fortassis etiam apud Hussitas scholæ fuerunt, non tamen adeò antiquæ & celebres, neque tam viris sapientiæ studiosis frequentatæ. Atque ideò Eliphaz Themanites dicit apud se multò antiquiores fuisse senes seu patres aut magistros. Ita Stunica, Sanctius & Bolducus.

Themanitis olim sapientiæ studio celebres. Ier. 49,7.

11. Numquid grande est vt consoletur te Deus? sed verba tua praua hoc prohibent.

Non esset, inquit, Deo difficile miserias tuas subleuare, teque in pristinum felicitatis statum restituere; sed id scelera tua impediunt, quorum pœnas tanto par est vt supplicio pendas. Speciatim autem taxat linguæ procacitatem, quæ tantùm abest, vt sedet iratum Deum, vt potiùs illum acuat, & ad vindictam inflammet vehementiùs, iuxta illud Dauidis: *Disperdet Dominus vniuersa labia dolosa & linguam magniloquam.* Quo in loco supplicij acerbitas sceleris Psal. 11, 3. magnitudinem ostendit & impietatem erga Deum, in quam ij labuntur faciliùs qui de se altè sentiunt & loquuntur, ac buccis tumentibus inflata verba trutinantur; quos Vates Sophonias *magniloquos superbiæ* vocat dicens: *Auferam de medio tui magniloquos superbiæ tuæ*; id est, vt Iudas Apostolus ait, *quorum os* Soph. 3, 11. *loquitur superba*; qui nempe linguam suam ma- Iudæ 16. gnificant contrà quàm Abdiæ Deus vetuerat: *Non magnificabis os tuum.* Daniel istiusmodi Abdiæ 12. hominibus attribuit *os loquens ingentia*, id est Dan. 7,8. os tumidum, arrogans, iactabundum; quod *disperdet Dominus*; hoc est, vt festiuè exponit Hugo Cardinalis, *bis perdet*, animo videlicet & corpore. Sed vt ista quàm optimè quadrent in eos qui magnificè de se & suis rebus gloriantur, & sine pudore aduersus Deum insolescunt; perperàm tamen humillimo & afflictissimo Iobo istiusmodi linguæ crimina hîc ab Eliphazo & socijs affinguntur, cùm ipsomet Deo teste non peccarit labijs suis, nec iniquè quid contra Deum locutus sit. Ceterùm non satis fuit Eliphazo verbo-

Lingua magniloqua Deo odiosa.

verborum Iobi censorem iniquissimum egisse, nisi Deo soli reseruatum cordis & cogitationum iudicium impudenter vsurparet dicens:

12. Quid te eleuat cor tuum, & quasi magna cogitans attonitos habes oculos?

Superbia corde concipitur, oculis manifestatur.

Carpit Iobum, quòd animo extollatur, & cordis motibus audaciâ & impietate plenis, vt ipse quidem interpretatur, se sinat efferri. Cordis autem & oculorum meminit, quia superbia & arrogantia animo menteque primùm concipitur, ac deinde potissimùm oculis significatur. Non potest latere fastus animi & exaltatio cordis. Prodit se foras, ac patefit per gestus corporis, quantumuis dissimulet superbus, & erumpit potissimùm per oculos, qui sunt animæ sensorum indices. Hanc vnam partem corporis Cicero vocat, quæ quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes possit efficere; & oculos ait esse quorum tum intensione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significantur: hos item naturam dedisse nobis, vt equo aut leoni iubas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos: præterea vt imago est animi vultus, sic indices esse oculos: denique duo lumina ab animo ad oculos perforata nos habere naturam voluisse. Etenim ex his virtutes vitiaque cognoscimus, iratum vel propitium animum, lætum aut afflictum perpendimus; siquidem in ijs mœror, in ijs gaudium, in illis hians & indomita cupiditas, in ijs Venus & libido cubat, in ijs quoque modestia mentis expingitur. Hoc intellexit Christus dicens: *Lucerna corporis tui est oculus tuus: si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.* Sed & Medici idem indicant; inter quos Leuinus Lemnius lib. 4. de Occultis naturæ miraculis cap. 6. sic scribit, quod huic loco optimè quadrat: *Instabiles oculi, pernictantes, mobiles, inquieti, inconstantes, mentis alienationem & delirium designant: languidi, humentes, flaccidi, lacrymis perfusi, tenebrosi, tremuli, rigidi, vibrantes, tumidi, caui, conditi, obtusi, conniuentes* (quales iuxta Hebraicum textum hìc Iobi oculi esse dicuntur) *præter diuersos animi affectus in sanis, tum in ægrotis non sine vitæ pernicie cerebri intemperiem, ex humorum copia vel defectu, caliditate vel frigiditate demonstrant.* Hùc referri potest quod Aristoteles & Adamantius Physiognomici obseruarunt; eos videlicet, quibus subsanguineos oculos natura tribuit, esse inuerecundos & audaces; iracundos, quibus siccos; ebriositatem humidos oculos denotare subrubescentes; si latè pateant, intemperantis oris hominem, mulierosum & stolidum; si glauci sanguineique fuerint, hinc calliditatem, inde vesaniæ profusiorem audaciam arguere. Hinc etiam apud Homerum Iliad. ά. vers. 159. Achilles caninos oculos ob impudentiam obijcit Agamemnoni, vocans ipsum κυνῶπα; quòd canes plurimùm oculis sanguine suffusis conspiciantur. Hìc igitur Eliphaz *attonitos*, vel, vt in Hebræo est, *conniuentes* aut nictantes oculos Iobo exprobrat, qui delirium & mentis eleuationem significant; ipsumque arguit, ac si verbis & nutibus oculorum arrogantiam atque superbiam suam erga Deum nimis apertè profuderit; vti verba sequentia manifestiùs declarant.

Oculi sunt indices animi.

Lib. 3. de Oratore.

Lucæ 11, 34.

13. Quid tumet contra Deum spiritus tuus, vt proferas de ore tuo huiuscemodi sermones?

Quasi dicat: Quis te ô Iobe furor inuasit, quæ arripuit amentia? quid contra Deum meditatur spiritus tuus, vt talia contra Altissimum impudenter effutiat, qualia, si saperes, contra tuæ conditionis & ordinis hominem non auderes? Hæc clara sunt, & ex præcedentibus proximè versiculis manifesta.

14. Quid est homo vt immaculatus sit, & vt iustus appareat natus de muliere?

Nemo potest gloriari de sua puritate.

A principio capitis huc vsque nihil aliud fecit Eliphaz, quàm Iobi sermones in genere tamquam vanos, futiles, mendaces, arrogantes & iracundiâ plenos arguere: nunc autem per partes declarare incipit in quo stet huiusmodi Iobi superbia; nimirum in eo, quòd coram Deo agens, illumque alloquens, sese tamquam iustum atque ab omni labe peccati purum prædicauerit, dicens: *Si fuero iudicatus, scio quòd iustus inueniar.* In quæ verba hic Eliphaz inuehitur, & Iobum impudentis cuiusdam insolentiæ accusat, quasi sibi arroget, quod nemo mortalium possit aut ausit sine maxima temeritate & falsitate. Quis enim non immundus de immundo conceptus semine, & in mulieris immunda vulua coagulatus? id quod Iobus ipse paulò antè dixerat capite præcedenti: quem suis ipsius verbis compungit Eliphaz, & tamquam immemorem & insipientem arguit. Quod quidem non immeritò faceret, ipsumque proprio, vt versu sexto dictum est, testimonio condemnaret, si Iob illud sibi Pelagianum persuasisset, naturâ vel viribus suis se iustum esse: sed cùm Dei præsidio per Christum seruatorem, in quem venturum firmissimè credebat, se culpâ vacare putaret, nihil hoc argumento refellitur, quòd homo sit, & muliere natus, dicente Paulo: *Si enim vnius delicto multi mortui sunt, multò magis gratia Dei & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit.* Et paucis interiectis addit: *Vt sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum.*

Iob 13, 18.

Iob suam puritatem non sibi, sed Deo acceptam referebat.

Rom. 5, 15.

Ibid. 21.

15. Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis; & cæli non sunt mundi in conspectu eius.

Angeli non sunt per se immutabiles nec mundi cum Deo comparati.

Inter Angelos, inquit, nemo est ex natura sua per se immutabilis, ac naturali flexibilitate liber; sed nec cæli per se mundi sunt, quia pollui possunt, & quodammodò polluti sunt peccato dæmonum; quos proinde tamquam sordidas fæces à se expulerunt. Vel metonymicè cum Chaldæo, cæli, id est cælites, non sunt mundi comparatione diuinæ munditiei: quia, vt rectè

S. Dionysius ait, lux omnis & mundities creata increatæ comparata non videtur esse lux, sed tenebræ, aut vmbra lucis. Quo vult significare, comparatione illius puritatis infinitæ, quæ in eo bonorum oceano mirabiliter exundat, creatarum omnium rerum munditiam vix vllam esse; tantum videlicet omni ex parte supereminet. Hoc idem aut paululùm immutatum superiùs dixerat Eliphaz, *Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles; & in angelis suis reperit prauitatem*; quod sibi in nocturna visione reuelatum affirmarat, atque ideò minùs nobis hoc loco laborandum, cùm inde peti explicatio possit. Neque est cur anxiè disquiramus, an idem prorsus ex omni parte sit argumentum, quasi rudis, importunus aut molestus disputator videatur Eliphaz, si eamdem argumentationem repetat: non enim hebetis ingenij signum est, idem argumentum, cui satisfactum non videatur, resumere, præsertim cùm arctiùs premitur, aut ex eo quid aliud infertur: quod hic fit; vt patet ex comparatione loci vtriusque. In capite enim quarto ex casu angelorum intulit quoque homines impios perituros dicens: *Quantò magis qui habitant domos luteas*, &c. hic verò ex natura detestabili seu vitiata & ex facilitate peccandi infert Iobum non posse scire se esse iustum; quod magis vrget, estque ad id probandum doctissimum & acutissimum argumentum. Nam Iob scire non poterat se iustum esse, nisi sciret se omnino esse immutabilem, ita vt nec scelus admittere, neque ab officio desciscere posset: si enim id pro explorato non haberet, vnde sciret se non peccasse, cùm peccare potuerit? nam quamuis nullius sibi peccati conscius sit, cùm tamen potuerit peccare, relinquitur magnus dubitandi locus, vtrùm peccarit. Nemo enim omnes animi sui motus pro comperto habere potest cuiusmodi fuerint, cùm varij & infiniti propè sint: qua de causa facilè subrepere delictum potest. Quod doctissimè docuit Paulus dicens: *Nihil mihi conscius sum; sed non in hoc iustificatus sum.* Et ob eam rem Christum affirmasse puto: *Nemo bonus nisi vnus Deus.* Hunc enim pro certo bonum esse affirmamus, qui à bonitate non potest desciscere: de ceteris autem, cùm desciscere possint, nemo certò scit, vtrùm boni nominari possint. Ex maiori igitur, quòd Sancti Dei non sint immutabiles, concludit id quod minus est, scilicet homines immutabiles esse non posse, & consequenter de illorum iustitia certò nobis non constare.

Iob 4, 18.

Cur Iob non possit scire se esse iustum.

1. Cor. 4, 4.

Marci 10, 18.

16. Quantò magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem?

Homo nascitur abominabilis & Deo exosus.

Homo iure *abominabilis* dicitur, quia nascitur Deo exosus: (siquidem peccato originali omnes homines naturâ tenentur:) & ob eam rem *inutilis* doctissimè dicitur: non enim est naturâ suâ idoneus aptusque ad finem suum consequendum, ex quo ratio petitur vtilitatis. Cùm enim, vt Paulus ait, omnes iræ filij naturâ simus, Deum finem nostrum consequi naturâ non possumus; inutiles igitur naturâ sumus: cumque insuper ad peccata proprijs actibus committenda maximè propendeamus, facilè perspicitur quàm aptè subdatur illud:

Ephes. 2, 3.

BIBIT QVASI AQVAM INIQVITATEM.] Id est: Sicut febricitans sitiens aquam auidissimè & copiosissimè haurit; ita peccator ex siti & febri concupiscentiæ suæ auidissimè & copiosissimè eius delectationes fluxas haurit, eisque se immergit. Hæc ergo verba sic optimè ab Interpretibus accipiuntur, vt ipsis innuatur homo à praua consuetudine corruptus, qui humanitatis sensum sic amisisse videatur, vt nullo iam animi dolore ac sensu in peccata, quantumuis grauia illa sint, ruat, non secùs ac sitiens feruente æstu gelidam aquam, ad sedandam sitim & æstiuum ardorem refrigerandum, ebibit. En verò comparationis vim (aiunt optimi explanatores Pineda & Sanctius) quòd aqua tum ob lenitatem & suauitatem, tum etiam ob vilitatem, cùm fontibus vltrò & liberaliter scaturientibus fluuijsque profluentibus sine vllo impendio paretur, nullâ difficultate aut molestiâ ebibatur: quod sanè in alijs liquoribus non contingit, qui, vel quia acres & acerbi, vel quia pretiosi sunt, non omnimodâ facilitate parantur aut perpotantur, vt facilè videre est.

Bibere quasi aquam iniquitatem quid.

At enim verò vt optimè hæc dicantur, eamdem ego sententiam ex vulgari potiùs bonæ aquæ descriptione, à qua & colorem & saporem & odorem abesse volumus, his verbis appingere malim, vt dum peccatum quasi aqua ebibi dicitur, nullo iam pudore aut rubore, nullo animi remorsu aut timore perpetrari significetur; ad eum modum, quo de insanabili animo Seneca lib. 1. de Ira cap. 16. cùm dixisset, *Tibi insanabilis animus est scelera sceleribus contexens; & iam non causis, quæ malo numquam defuturæ sunt, impelleris, sed satis tibi est magna ad peccandum causa peccare*; (hoc est, vt benè exponit Iustus Lipsius, *Quos non voluptas tantum aut illecebra peccati, sed ipsum & infamia eius delectant*;) subijcit, *Perbibisti nequitiam; & ita visceribus immiscuisti, vt nisi cum ipsis exire non possit*; scitè adstruens, ab eo, qui tam procliuis ad peccandum esset, nequitiam perhibitam nullâ videlicet difficultate aut cunctatione susceptam. Itaque ille bibit iniquitatem quasi aquam, qui omnem timorem expuit, omnium scelerum generibus madet, & in omne peccatum effunditur. Qui vinum bibit, timet inebriari si plus æquo bibat; quapropter bibit temperatè: sed bibens aquam ab hoc metu liber est, atque ideò non curat de tali temperamento. Ita Lyranus. Audiendus hic quoque S. Gregorius, cuius hæc sunt verba dum hanc Iobi sententiam explicaret lib. 12. Moralium cap. 18. *Hoc quod comeditur cum mora glutitur, quia manditur vt glutiatur; quod autem bibitur tantò ad glutiendum moram non habet, quantò nullam & ad mandendum necessitatem habet. Culpa ergo quia à stulto homine sine vlla retractione perpetratur, quasi aqua iniquitas bibitur: quia enim illicita sine timore facit, quasi potum iniustitia sine obstaculo glutit.* Eliphaz igitur cùm pingere vellet hominem qui auidè se in maleficium ingurgitet, & nullum crimen à se putet alienum, ait illum *bibere quasi aquam iniquitatem.* Aqua enim in sermone diuino hieroglyphicum est abundantiæ. Id opinor factum ob magnam aquarum copiam,

Perfricti qui sine vllo timore peccant.

Aqua hieroglyphicum abundantiæ.

copiam, cùm ferè vbique reperiatur. Hinc etiam magnitudinem iræ suæ Deus & velut abundantissimam copiam atque redundantem Oseæ ore aquæ similitudine amplificauit: *Super eos effundam quasi aquam iram meam*. Inde putei Iacob nuncupati fuêre vocabulis *latitudinis & abundantiæ*, vt Moyses in Genesi prodidit; vnde patet maximè obuiam videri in arcanis aquæ significationibus, vt pro copia & affluentia ponatur; vti pluribus exemplis probat noster Delrius in Adagialibus sacris veteris Testamenti parte 1. Adag. 51. Simili quoque phrasi in Psalmis dicitur: *Qui deuorant plebem meam sicut escam panis*. Vbi vide quid annotauimus.

Oseę 5,10. Gen. 22. Psal. 13,4.

17. Ostendam tibi, audi me: quod vidi narrabo tibi.

18. Sapientes confitentur, & non abscondunt patres suos.

19. Quibus solis data est terra, & non transiuit alienus per eos.

Nouam captans attentionem Eliphaz dictis suis fidem astruit; tum quòd ea vidisset, tum quòd ex maioribus acceperit, quibus multum conciliat auctoritatis, vt eorum intelligatur testimonium esse grauissimum: nam & sapientes erant (quorum testimonium tantum pondus habet in doctrina morali, vt regulam ac virtutis normam Aristoteles esse iudicauerit) ac Reipublicæ gubernatores. id quod significat cùm dicit: *Quibus solis data est terra*, scilicet gubernanda & administranda. Estque hic perfectissimus sapientiæ gradus, vt non sibi solùm, verùm etiam alijs quis sapiat. Hinc sapientem esse atque regem idem planè est, si lumina antiquitatis Sophiæ magistros audiamus. Ἀρχικὸν γὰρ τὸ φρονεῖν, *Regale quidpiam dominansque est sapientia*, vt prodit Aristoteles lib. 1. Rhetoricorum: vnde, inquit, sapientem esse videtur tam iucundum, quod τὸ ἄρχειν, *imperare* sit omnium iucundissimum. Itaque Stoici, vt animaduertit Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum, Regnum, Sacerdotium, Prophetiam soli sapienti tribuebant. A quibus accipiens, opinor, Speusippus aiebat solos sapientes esse Reges & Principes. Plato verò tamquam ex Oraculo sapientiam nominat Regalem scientiam; quique illam possederit, siue Princeps seu priuatus fuerit, esse βασιλικὸν, *regalem*; aiebatque beatas eas Respublicas fore, quibus Philosophi Principes imperarent. Tales vtique fuisse illos, quorum auctoritatem hîc interponit Eliphaz, haud obscurè profitetur; præsertim quòd curâ tantâ atque sapientiâ eos terram rexisse dicat, vt *alienus non transiret per eam*; id est, vt hostes atque prædones neque agros populare neque prædas agere auderent, neque Rempublicam bello tentare aut saltem in potestatem redigere possent. Id enim sapientiâ & industriâ potiùs fit eius qui Rempublicam gerit quàm vllis alijs opibus atque præsidijs. Id quod luculenter tractat Ecclesiastes, ac vehementer dolet id homines latere: *Hanc quoque*, inquit, *sub Sole vidi sapientiam, & probaui maximam: Ciuitas parua, & pauci in ea viri: venit contra eam Rex magnus, & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio: inuentusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suam; & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis. Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine. Quomodò ergo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita?* &c. Vnde patet quanta vis sit sapientiæ, quæ non rarò absque cæde & sanguine truculentos Reges barbarosque exercitus subiugauit.

Sapientis testimonium habet magnum pondus. *Sapientia regalis virtus.* *Sapientia est optima tutrix Reipublicæ.* Eccle. 9, 13. *Sapientia praualet viribus corporis.*

Huius rei exemplum vide sapientissimum Pontificem Leonem verè Magnum non tantùm ferocissimo Hunnorum Regi Attilæ, qui à crudelitate Flagellum Dei cognominabatur, sed toti etiam eius exercitui victorijs insolescenti vnicum & inermem oppositum; & tamen tam potenter eorum animis dominatus est, vt retrò abire iussis Romam excidio, Italiam vastitate liberauerit. Nec minori sapientiæ laude non ita multò pòst Geiserico iam Vrbe potito persuasit, vt à stupris, incendijs ac cædibus abstineret. Ita Ciaconius in Vita eius, & Baronius anno Christi 452. Quid S. Franciscum Xauerium commemorem, illustre Societatis nostræ decus? qui irruente in Trauancoridem magnâ Bagadarum manu, iam iamque Christianorum iugulis imminente, vt suos protegeret, nudum pectus eorum mucronibus obiecit, acribusque verbis eorum dementiam castigauit. Nec verò mentis ardorem ex vultu & oculis micantem barbari tulerunt; sed siue miraculo audaciæ obstupefacti, siue reuerentiâ virtutis permoti, Francisci causâ ceteris pepercerunt. Ita Tursellinus lib. 2. Vitæ S. Xauerij cap. 11. Melior est igitur sapientia quàm arma bellica; vti etiam apertè testatur Isaias dicens: *Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit.*

S. Leo furorem Attila compescit & Geiserici. *S. Xauerius Bagadarum impetum sistit.* Isaiæ 5,13.

ET NON ABSCONDVNT PATRES SVOS.] Hoc subobscurè in Hebræo & in Latino ponitur. Nam in Hebræo ad verbum si conuertamus ita est, *Non abscondunt e patribus suis*: clariùs Septuaginta conuertunt, Οὐκ ἔκρυψαν πατέρες αὐτῶν, *Non absconderunt Patres eorum*, sed longè clariùs Chaldæus, qui reliquis etiam Interpretibus magnum hoc loco lumen attulit: *Non absconderunt quæ tradita sunt à patribus eorum*. Significat ergo Vulgatus, q. d. Non abscondunt patres suos sibi narrasse: Hebræus, Non abscondunt ea se audiuisse è patribus suis. Itaque declarat Eliphaz per manus maiorum hanc accepisse doctrinam. Quæ discendi ratio tantam tenet auctoritatem, vt Oraculi vim habeat. Non potest igitur ea doctrina non singularis & eximia esse, quam Eliphaz fuerat expertus, quam etiam per manus sapientum & antiquorum hominum, qui Rempublicam optimè gesserant, accepit. Quæ autem istiusmodi doctrina sit subiungit:

20. Cunctis diebus suis impius superbit: & numerus annorum

norum incertus est tyrannidis eius.

Amorem propriæ voluntatis in superbis residentem notat. Superbia enim est immoderatus appetitus propriæ excellentiæ; ex quo profectò nascitur, vt superbi, qui nemini subiici patiuntur, suam quærant explere voluntatem, & sua desideria perficere. Est nempe magna excellentia, vt quis in his quæ vult & cupit à nullo dependeat; sed sit pro ratione voluntas; & statim atque aliquid vult sine vlla contradictione illud expleat. Primùm igitur impij superbiunt, suam immoderatè excellentiam appetunt, super alios efferuntur; deinde tyrannidem exercent, aliosque ad suam voluntatem explendam adigunt, & ad sua desideria executioni mandanda, licet sint ineptissima, minis & terroribus venire compellunt: sed ostendunt se non minùs stultitiâ quàm superbiâ delinquere; quia stultissimum est in tam breui atque incerto annorum curriculo iniustè agere, alios per violentiam opprimere, & nullam reddendæ rationis recordationem habere. Nec mirum, quòd omnis superbus tyrannidem exercere dicatur; quoniam qui exteriùs non potest alios per vim ad suam voluntatem pertrahere, saltem interiùs per desiderium explet. Et, vt dixit in hunc locum sanctus Gregorius lib. 12. Moralium cap. 10. *nonnumquam alius in Republica, hoc est per acceptam dignitatis potentiam, alius in Prouincia, alius in ciuitate, alius in domo propria, & alius per nequitiam, hoc exercet apud se in cogitatione sua.* Non obscurè id ex superbi Nabuchodonosoris historia colligitur: hic priùs Dei reuerentiam & cultum præripere cogitauit, deinde voluit, & concupiuit, & statim sine vlla mora ad opus perducere conatus est: *Fecitque statuam auream, & conuocauit Satrapas, Magistratus & Iudices, Duces & Tyrannos, & Præfectos, omnesque Principes regionum*, vt statuæ suæ diuinos honores tribuerent. Idem quoque Rex vidit somnium; & cùm expergisceretur, suæque phantasiæ esset oblitus, insomnij tum memoriam tum interpretationem concupiuit: *Statimque vocauit ariolos atque maleficos, dixitque illis: Sermo recessit à me, nisi indicaueritis mihi somnium & coniecturam eius peribitis & vos, & domus vestra publicabuntur.* Superbia huic Regi (erat enim admodum superbus) tantum explendæ propriæ voluntatis desiderium immisit; quia propriæ excellentiæ appetitus homines facit suæ voluntatis amatores & suorum desideriorum exactores diligentissimos.

Superbia quid.

Superbi tyrannidem exercent.

Nabuchodonosor exemplum Regis impij superbi.

Dan. 3, 1.

Dan. 3, 3.

Septuaginta vertunt: Πᾶς ὁ βίος ἀσεβοῦς ἐν φροντίδι: *Omnis vita impij in solicitudine.* Hebraicè est *parturit*, seu instar parturientis est in magnis angustiis, & dolore conficitur. Non enim potest non dolere & vehementer angi, qui rationis gubernaculo destitutus variis perturbationibus agitatur. Et ob eam rem dicit Dauid: *Contritio & infelicitas in viis eorum: viam pacis non cognouerunt.* Et vel ob hoc solum impius semper angitur, quòd tempus tyrannidis eius sit incertum, timeatque omni momento præcisum iri: in quo maximè eius amentia declaratur, qui cunctis diebus superbiat Deoque resistat, cùm ignoret quamdiu tyrannidem exercere & aliis infestus esse possit. Declaratur hîc etiam eorum quos opprimit quanta sit miseria, cùm lateat eos, quamdiu tyrannidem tantam perpessuri sint. quæ res vehementer angebat Dauidem dicentem: *Vsquequò exaltabitur inimicus meus super me?* Porrò verbum de verbo traducere Hebræa sic etiam possumus: *Et numeri annorum absconditi sunt violento.* Anni autem vitæ eius absconditi dicuntur, quia soli Deo cogniti sunt. Id quod Septuaginta sic expresserunt: Ἔτη δὲ ἀριθμητὰ δεδομένα δυνάστῃ: *Anni autem numerati dati sunt potenti:* Symmachus: Καὶ ἀριθμὸς ἐτῶν κεκρυμμένος ἰσχυρῷ: *Et numerus annorum occultatus est forti.* Incertos scilicet traduxit: Septuaginta verò intellexerunt diuinâ mente esse repositos eique constitutos; & propterea numerabiles siue certos traduxerunt. Ceterùm ab hoc loco vsque ad finem capitis copiosè disserit Eliphaz de misera sorte impiorum, præsertim tyrannorum; grauissimasque & doctissimas de hac re profert sententias; quas si in Iobum conuenire asserat, vehementer errat.

Iniquus semper dolet.

Psal. 13, 3.

Psal. 12, 3.

21. Sonitus terroris semper in auribus illius: & cùm pax sit, ille semper insidias suspicatur.

Eleganter sanè pingit Eliphaz hominem impium, qui nusquam tutus pacatusque est & sui compos, vbique panico velut terrore cruciatur. Hoc nempe primum neq; minimum est peccati incommodum, quod tollit pacem vehementissimeque perturbat, vim animo inferente conscientiâ, quæ horribilem metum & infandam vndique perniciem intentat. Nam subitò ac scelus hominem occupauit, vt Tisyphone poëtica, ferro & flamma & multiplici dracone cincta, furiali motu circumsistit, nec terrificus illius aspectus & crudeles minæ vitari possunt: adest domi, foris, vbique, etiam in lecto mediisque noctis tenebris; neque sceptra coronatorum Regum, non excubias militares Principum, non crepantes auro vestes, non palatia marmoribus radiantia, non antitheta concinna eloquentium, aureumque dicenti flumen, non contorta Dialecticorum dicta reueretur, audacter ingerit se, atque inter mimos & ludiones tragœdiam cruentam excitat. Licet dulcis harmonia resonet & oblectet aures in elegantia opulenti conuiuij & amicorum suauitate, inter iocos delicatos & risum ludentium dilacerat pectus conscientia, & sæuum pugionem in pulmone defigit. Hanc sæculi Sapientes summam esse criminum pœnam atque vltionem putant; tametsi alia nulla constitueretur, vt eleganter Iuuenalis Satyrâ 13.

Impium mala conscientia perturbat & cruciat.

Exemplo quodcumque malo committitur ipsi
Displicet auctori: prima hæc est vltio, quòd se
Iudice nemo nocens absoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis Prætoris vicerit vrnam.

Et ibidem:

——————— *Cur tamen hos tu*
Euasisse putes, quos dira conscia culpa
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit
Occul-

Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens & multò sæuior illis,
Quas aut Cæditius grauis inuenit aut Rhadamantus.
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.

Id patuit in Caino, qui non priùs animi innocentiam quàm mentem & constantiam perdidit: qui tamquam furiarum tædis ardentibus crudeliter exagitatus, & funestis terroribus debilitatus & amens, totam vitam profugus egit, neque se vitare potuit. *Magna vis obnoxiæ conscientiæ*, inquit D. Ambrosius in Psal. 50. dat exemplum in Adamo & Heua, cùm pudendo se facinore impiassent: *Cupiebant se abscondere, quos nemo quærebat.* In illis ergo & similibus clarum documentum dedit vindex scelerum Deus, nullam improbis & facinorosis hominibus esse animi tranquillitatem, nec securos vmquam planè consistere. Nam id omnibus solere accidere ex Oraculis diuinarum Litterarum constat, præcipuè Salomone, qui singulari iudicio dixit esse *timidam nequitiam*, & in eo ipso dari *testimonium condemnationis*. Reus enim à seipso peragitur impius, nec desunt indicia maleficiorũ, cùm sit conscientia mille testes, à qua priùs quàm à Deo damnatur. Pergit Salomon de timida nequitia dicere: *Semper enim sæua præsumit perturbata conscientia*, vel, vt est in Sixtinis Bibliis, *perturbata per conscientiam.* quod est clarius. Nequitia, inquit, ob motum & aculeum conscientiæ mente animoque præcipit & apprehendit horribilia quædam, quæ iam iam imminere videantur. Quod autem dicitur ab Interprete nostro nequitia *perturbata*, in Græco est συνεχομένη: quæ vox significat obsidionem coronantium hostium atque cingentium, qui ruinam omnium rerum & euersionem moliantur. Vt significetur perturbatio tanta, seu tumultus, quo maior dici nequeat, sic in Euangelio Christus de obsidione Ierosolymæ loquens eâdem voce vtitur: *Circumdabunt te inimici tui vallo, καὶ συνέξουσί σε πάντοθεν, & coangustabunt te vndique.* Ait igitur Sapiens ipsum scelus animique nequitiam diuino iussu conscientiæ velut copiis continuo terrore frementibus obsideri arctéque teneri. Quæ res valdè præsentem locum illustrat, & cur paulò antè timidam nequitiam appellauerit. Est enim proprium conscientiæ sauciæ, vltionem semper cogitare quam commeruit, ac declinare nititur. Nihil autem frequentius, quàm ad strepitum quemlibet expauescere, & iam iam lictores seueri iudicis iussa expleturos suspicari. Profectò dum per campos abit profugus, vbi omnia plana, neque latebræ deprehenduntur vllæ, sibi nequit fidere; sed animo visuque turbulentò antra suspicatur, & intra virgulta exigua insidias sibi cernere videtur. Verè Seneca præstantis animi vir Epist. 97. *Ipsas nequitia tenebras timet.* quod in versum sequentem optimè quadrat, qui sic habet:

Magna vis obnoxiæ conscientiæ.

Sap. 17. 10 *Timida nequitia.*

Lucæ 19, 43.

Ipsas nequitia tenebras timet.

22. Non credit, quòd reuerti possit de tenebris ad lucem, circumspectans vndique gladium.

Quod si, inquit, vt mos est, latebras ipse petat (nam qui malè agit odit lucem) numquam credit valere se tutò in lucem progredi; sed mox ac prodierit, à paratis excubitoribus capiendum & necandum: quocircà creberrimè omnia oculis perlustrat, & loco vno quietus consistere nequit, arbitratus se vndique infestis ensibus telisve peti: atque in hunc modum calamitosam & anxiam vitam ducere cogitur. Quo tormento & angore animi scelerati & Deo inuisi negat vllam esse pœnam grauiorem Isidorus lib. 2. Soliloquiorum. Eleganter quoque Petrus Chrysologus Serm. 6. *Quando homo non sub peccato tristis? quando non sub vitiis suspectus? quando non sub criminibus desperatus?* Si quando in calamitates incidat, desperat de salute sua, & vndique malum timet. Proprium enim est hominis iniqui, vt facilè despondeat animum, resque aduersas non magno sed abiecto animo toleret; sicut Dauid ait: *In miseriis non subsistent.* Cùm enim subsidiis tantùm humanis nitantur, illis destituti, quò se conuertant nesciunt. Eâdem verò tenebrarum metaphorâ pronuntiauit Isaias impios, quo se confirment in aduersa fortuna non inuenturos dicens: *Aspiciemus in terram, & ecce tenebræ tribulationis, lux obtenebrata est in caligine eius.* Ex quo fit, vt cùm nullum possit malorum exitum inuenire, desperatione fractus animus vndique *gladium*, id est malum, sibi imminere formidet. Cuius rei præclarum specimen fuêre tenebræ illæ crassissimæ quæ obductæ fuerunt Ægyptiis. de quibus pulchrè liber Sapientiæ: *Vinculis tenebrarum & longæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitiui perpetuæ prouidentiæ iacuerunt: & dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt, pauentes horrendè & cum admiratione nimia perturbati: neque enim quæ continebat illos spelunca sine timore custodiebat; quoniam sonitus descendens perturbabat illos*, &c. quæ ibi fusiùs describit, & magnam huic loco lucem adferunt.

Facilè desperat impius.

Psal. 139, 11.

Isaiæ 5, 30

Sap. 17, 2.

23. Cùm se mouerit ad quærendum panem, nouit quòd paratus sit in manu eius tenebrarum dies.

Cùm, inquit, vrgente fame cogatur miser, quem conscientiæ angor pungit & instimulat, cibum quærere, occursat vndecumque gladij iam intenti iugulo formido, & ex ea paratæ mortis certa suspicio; ita vt famelicus dicere possit, quod cum singultu & lacrymis dicebant captiui Babylonij, *In animabus nostris afferebamus panem nobis à facie gladij in deserto.* Potest etiam motio illa ad quærendum panem de mendicitate, in quam impius deuoluitur, intelligi; vbi anxietas coarctat impium timentem, ne à quibus panem postulat, vulnus aut necem accipiat. Potest quoque motio illa ad opulentos impiosque tyrannos pertinere, qui cùm se mouent, hoc est accedunt ad mensam, venenatum panem aut cibum sibi supponi verentur. Siue ergo diues siue mendicus impius sit, diem tenebrarum, hoc est mortis, quâ lux ei extinguitur,

Impij nequidem panem securi comedunt.

Thren. 5.

tinguitur, formidat, & surdo verbere cæditur. Illa verò verba, *in manu eius*, significant proximam & in promptu esse mortem, vel certè metonymicè in factis eius, impij scilicet, qui factis suis mortem accersit. Vtraque interpretatio ad rem apposita est.

Hebræus habet: *Vagatur ipse ad panem vbi sit: nouit paratum esse in manu sua diem tenebrarum.* Id est, Vagatur & oberrat vt mendici solent, qui ostiatim panem quærunt; quia scit in proximo & quasi præ foribus esse tempus calamitosum; quod vocat *diem tenebrarum*, hoc est miseriarum & solicitudinum, quæ tenebrarum in morem frontem obfuscant & obnubilant; sicut è diuerso securitas eam nitidam reddit ac serenat.

Septuaginta longè aliter hunc versum reddunt, non quasi præ inedia & fame panem quærat, sed ipsemet vulturibus esca fiat, periens insepultus. sic enim vertunt: Κατατέτακται δὲ εἰς σῖτα γυψίν· οἶδε δὲ ἐν ἑαυτῷ, ὅτι μένει εἰς πτῶμα: *Dispositus autem est in escas vulturibus: nouit verò in seipso, quòd manet ad ruinam.* Quod autem sequitur referunt ad initium versus proximi: Ἡμέρα δὲ σκοτεινὴ αὐτὸν στροβήσει: *Dies verò tenebrosa ipsum versabit.*

24. Terrebit eum tribulatio, & angustia vallabit eum sicut Regem qui præparatur ad prælium.

Impius malis suis circumdatur, sicut Rex satellitio stipatur.

Non exiguum timorem esse vult angoremque scelesti hominis in vitium effusi; sed cohortem illi dat miseriarum, quæ vbique latus circumambiat. Quod emblemate pereleganti & sapientiæ veluti manu delineato illustrat: in medio campo Regem pingit dominatu & fortunis suis exutum, qui exulum & latronum collectâ manu destinat prælium committere: dum gladium sumit lanceamque, exhorret animus, cui multa simul obiiciuntur; agi nimirum de summa rerum, potentiam esse magnam hostium, paucos sibi & infidos comites, periculum ingens, ante oculos terribilem iam mortem telum quatere, aliaque similia: quare fluunt arma de manibus, tremunt genua, cor fugit, frigido corpus sudore perfunditur, cadauer est spirantis hominis, ante prælium victus & exanguis est. Talem ait esse hominem scelere maculosum: quod enim angustia circumdet eum nemo est qui ambigat: periculis quippe ac doloribus mortis passim circumdatur tam dum infeliciter viuit, quàm dum instat interitus. Quocircà similitudo Regis, qui paratur ad prælium, in eo posita est; vt quemadmodum Rex cohorte prætoriâ stipatur, ita impius scelerum conscientiâ & angustiâ circumdetur: at in hoc ipso circuitu discrimen subest, quia Rex cingitur ad tutelam, impius ad necem.

Septuaginta sic habent: Ἀνάγκη δὲ καὶ θλῖψις αὐτὸν καθέξει ὥσπερ στρατηγὸς πρωτοστάτης πίπτων: *Angustia autem & tribulatio ipsum comprimet sicut Dux in prima acie corruens.* Quorum verborum sensus est: Afflictio & calamitas circumdabit impium sicut circumsistitur Dux in primo exercitus ordine cadens. Hostes quippe in Ducem exercitus aduersi acriùs conspirant, & cadentem vt nobilem prædam circumsistunt. Qui sanè sensus in rem nostram apprimè conuenit, cum quo textus Vulgatæ editionis cohæret, si Rex, qui præparatur ad prælium, consideretur non cùm præparatur, sed cùm cadit, & ab hostibus accurrentibus obsidetur.

25. Tetendit enim aduersus Deum manum suam, & contra Omnipotentem roboratus est.

Hîc causam indicat, cur Deus tribulationum atque angustiarum exercitum aduersus impium coëgerit ad eum penitus conterendum; quia nimirum in tantam superbiam deuenerat, vt ipsimet Deo bellum indicere videretur. Tendere enim vel extendere manum in aliquem exitium & exterminium minitantis symbolum est, vti ex plurimis Scripturæ locis patet. Sic apud Isaiam Dominus, *Manum suam extendit super mare, conturbauit Regna*, &c. Et apud Ezechielem timorem incutere volens Ammonitis eisq; bellum indicere sic loquitur: *Idcircò ecce ego extendam manum meam super te, & tradam te in direptionem Gentium, & interficiam te de populis, & perdam de terris, & conteram*, &c. Impius igitur ausu temerario atque impudenti nimis audaciâ contra Deum, ac si esset homuncio quidam, suis peccatis atque sceleribus non solùm rebellare, ac si eum superare posset illique minari, sed etiam in eum se erigere, insultare, rigescere præsumpsit, vt importat verbum originale גבר *ghabar*: in quo imitari videtur gigantes, quos profani Poëtæ fingunt bellum aduersus Deos suscepisse, sicut Virgilius lib. 6. Æneidos canit:

Extendere manum minitantis est. — *Isaiæ 23, 11.* — *Ezech. 25, 7.* — *Impij contra Deum pugnant.* — *Sunt similes gigantibus.*

Hic & Aloidas geminos, immania vidi
Corpora, qui manibus magnum rescindere Olympum
Aggressi superisque Iouem detrudere regnis.

Et Homerus Odysseæ lib. 11. vers. 575.

Καὶ Τιτυὸν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱόν,
Κείμενον ἐν δαπέδῳ· ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα,
Γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
Δέρτρον ἔσω δύνοντες, ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί·
Λητὼ γὰρ εἵλκυσε Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν,
Πυθώδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος:
Et Tityum vidi claræ telluris alumnum,
Porrigitur cui tota nouem per iugera corpus,
Hinc atque hinc geminus rostro vrget vultur adunco.
Immortale iecur tondens, iacet ille supinus,
Nec depellendi manibus datur vlla potestas:
Latona namque ausus fuerat tentare cubile
Impius, æterno fuerat quæ iuncta Tonanti,
Cùm Pytho Panopæi peteret per amœna vireta.

Fortè, inquit Stunica, hæc persequens Eliphaz, illos in primis homines perstringebat, de quibus dicitur in Genesi: *Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes à sæculo viri famosi.* Gen. 6, 4.
Qui iniquis suis factis Deum ita prouocarunt, vt vniuersum diluuio deleret, & euerteret orbem terrarum. Nam sequitur statim eodem capite: *Videns autem Deus quòd multa malitia hominum*

minum esset in terra, &c. *Delebo, inquit, hominem quem creaui à facie terræ*. Eâ verò coniecturâ ducitur Stunica ad id existimandum, quòd hanc doctrinam per manus maiorum suorum Eliphaz se didicisse dicit, quos certum est non diu post diluuium extitisse. Vel fortè hæc dicens Eliphaz illos homines tangit, qui turrim Babel ædificare conati sunt. quo suo facto præ se ferebant cælo bellum inferre. Ex quo fortassis illa per hominum vulgus manauit fabella de quibusdam hominibus, qui corpore immanissimo & animo insolentissimo cùm essent, cælum ausi sunt bello tentare: quorum meminit Plato in suo conuiuio in Oratione Aristophanis, quos cælum conscendere nixos fuisse narrat: fortasse legerat illud Geneseos, *Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum:* Iouemque ait ille cum aliis Diis quid facto opus esset deliberasse; forsitan quia illud legerat eiusdem capitis: *Descendit autem Dominus vt videret ciuitatem & turrim*, &c. *Venite igitur descendamus, & confundamus ibi linguam eorum*, &c. Citatque Plato Homerum in hanc sententiam de Oto & Ephialto loquentem Odysseæ lib. 11. vers. 310.

Vnde manarit fabula de bello gigantum.

Gen. 11, 4.

Ibidem vers. 5.

Ἐννέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
Εὖρος· ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι:
Οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν Ὀλύμπῳ
Φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο:

Nouennes enim cùm essent nouem cubitorum erant
Latitudine: ceterùm longitudo erat nouem vlnarum:
Qui etiam immortalibus minabantur, in Olympo
Moturos se contentionem tumultuosi belli.

Per gigantes illos intellige superbos qui ipsimet Deo directè bellum indicere non verentur. Vnde excellenter annotat D. Thomas Boëtij sententiam dicentis: *Cùm omnia vitia fugiant à Deo, sola superbia se Deo ipsi opponit*. Quare optimè superbum describens Eliphaz Themanites dixit: *Tetendit aduersus Deum manum suam:* cum Deo ipso voluit manus conserere, & potentiam suam diuinæ potentiæ opponere, & contraire: *& contra Omnipotentem roboratus est:* totum suum robur colligens contra Deum agere destinauit. Id quod sequentia manifestiùs declarant!

Gigantes sunt typus superborum.

26. Cucurrit aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est.

Currere erecto collo indomitam quamdam petulantissimamque superbiam indicat: quomodo dictum est, *Ambulauerunt filiæ Sion extento collo:* &, vt exponit Olympiodorus, videtur loqui metaphorâ sumptâ à vitulo procaci, qui excusso iugo contra herum suum currit, quem cornibus impetat. Septuaginta legunt: Ἔδραμε δὲ ἐναντίον αὐτοῦ ὕβρει: *Cucurrit autem contra eum iniuriâ*; id est inferens iniuriam per peccatum, quo Deum impetit. Quoniam tamen Deus armatus in seipso est, ipsâ naturâ suâ diuinâ, quam nullum malum potest lædere, non eum occidit aut destruxit. Ita rem egregiè explicuit D. Thomas 1. 2. quæst. 21. art. 4. ad 1. & quæst. 47. art. 1. quem Theologi sequuntur. Quantum igitur ex se est, ita homo cùm peccat agit contra Deum ac si ei reuerà noceret; ideoque ita ipsius Dei iram prouocat, ac si Deus nocumentum recepisset.

Isaiæ 3, 16.

Superbi Deum oppugnant erecto collo.

Hoc modo ille primus malorum omnium parens, ex cuius corde & visceribus superbia originem duxit, *In cælum*, inquit, *conscendam*; cum Deo ipso rem & congressum sum habiturus: *supra astra exaltabo solium meum, & similis ero Altissimo*. Huiusmodi fuit collum superbi Nabuchodonosoris, Baltassaris, Sennacherib ac aliorum, qui diabolum regem super omnes filios superbiæ imitantur. O peruersè erectum collum, simile non turri Dauidis, sed turri Babylonis, quam, vt paulò antè dicebamus, ædificare aggressi sunt superbi filij Adam post diluuium. Quod ex inepissima & maxima superbia prouenisse omnes Sancti testantur. Ciuitas enim Babylon Congregatio est iniquorum, qui se peruersè diligunt, & Deum contemnunt: turris verò ipsius superbia est diuinam appetens similitudinem, vt nomen eius & fama inter homines celebretur. Nam quamuis superbia à minoribus inchoët, tamen procedit & crescit vsque ad suprema; quia teste Dauide *Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.*

Diabolus eorum antesignanus. Isaiæ 14, 13.

Psal. 73, 23.

Ceterùm sicut turris ista etsi cœpta sit ædificari, non tamen est perfecta; quia Deus ædificium interrupit, dum ædificantium linguas confudit. Sic turris superbiæ, quæ ab hominibus erigitur, numquam consummatur; quoniam Deus superbos confundit & humiliat, iuxta illud Psalmistæ: *Deiecisti eos dum alleuarentur*. Id est, Dum conabantur se eleuare & exaltare in summam gloriam, deiecti sunt, & demersi in summam ignominiam, & in nihilum redacti sunt, cum omnium admiratione dicentium: *Quomodo facti sunt in desolationem, subitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam?* Quod & de Rege Babylonis testatur etiam Isaias dicens: *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer?* &c. *detracta est ad inferos superbia tua*. Propter hoc etiam specialiter dictum est ab Apostolo Iacobo: *Deus superbis resistit*. Ceteros enim peccatores dicitur Deus odisse, deserere, relinquere, &c. superbis tamen peculiariter dicitur resistere. *Non dixit* (inquit S. Chrysostomus Hom. 3. in illud, *Vidi Dominum*) *Deus superbos dimittit, & in peccatis deserit, suoque nudat auxilio; sed aduersatur, quia ceteri peccatores non directè contra ipsum tendunt; superbus autem contra ipsum Deum erectâ ceruice procedit; & vnusquisque ad resistendum ei se exponit, quem directè contra se venientem conspicit.*

Turris superbiæ numquam consummatur.

Psal. 72, 18.

Isaiæ 14, 30.

Iac. 4, 6.

Deus superbis resistit, quia ipsum directè impetunt.

ET PINGVI CERVICE ARMATVS EST.] De impio diuite intelligit, qui aduersus Deum quasi diuitijs armatur, cùm ex rebus temporalibus tumens atque superbiens, contra præcepta veritatis erigitur. O arma miseri ponderis plena; quibus iniquus in huius mundi mare submergitur, & peccatis onustus in gehennam ducitur! Sed hoc onus, cùm onus mentis sit, hoc potissimùm habet, quòd oculos nostros occæcat, & dum terrena nimio affectu consideramus, cælestia videre non possumus. Vnde subdit:

Impij diuitijs armantur contra Deum.

27. Operuit faciem eius crassitudo;

situdo; & de lateribus eius aruina dependet.

Pingues vocantur impij in Scripturis. Ex habitu corporis mentem & animum hominis improbi describit; & hæc, quam dicit crassitudo & aruina eius, impij indicat arrogantiam, confidentiam, contumaciam & mentis stuporem, quibus inflatus Dei leges infringere non veretur. Ita sæpè in Scripturis singulari quodam infamiæ titulo impij & iniqui homines vocantur pingues, crassi, obesi; exempli gratiâ pastores mercenarij apud Ieremiam; de quibus est illud: *Ier. 46, 21.* *Mercenarij quoque eius, qui versabantur in medio eius, quasi vituli saginati versi sunt, & fugerunt simul*, &c. Item tyranni atque crudeles in pauperes, iuxta illud: *Psal. 21, 13.* *Tauri pingues obsederunt me.* Item iniqui diuites, iuxta illud Isaiæ: *Isaiæ 17, 4.* *In die illa attenuabitur gloria Iacob, & pinguedo carnis eius marcescet.* Item voluptuarij, gulosi atque carnales, iuxta illud: *Amos 4, 1.* *Audite verbum hoc vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ*, &c. de quibus sæpè Psalmista; sed præsertim illud: *Psal. 72, 7.* *Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum*; & iuxta Hebræum: *Exijt præ adipe oculus eorum*. Non quòd oculi exierint; sed quòd exisse videantur aut non esse præ genarum tumore & nimia pinguedine. Et hoc proprijssimè textus huius verba volunt: *Operuit faciem eius crassitudo*; & iuxta Hebræum: *Operuit facies suas in adipe suo.*

Pingues vt plurimum stupidi. Hæc autem phrasis originem trahere potuit ex eo, quòd qui corpus habent nimiâ pinguedine onustum, vt plurimùm tardo sunt ingenio, & ad sapientiæ virtutisque studium inepti. Id quod Ægyptij innuere videbantur subobscurè, dum (vt narrat Plutarchus Tractatu de Iside & Osyride) Sacerdotes Isidis solebant dare Api, quem colebant, potum ex quodam puteo, non autem ex Nilo: *Non quòd*, inquit, *Nili aquam profanam arbitrarentur crocodili causâ (vt quorumdam ferebat opinio: nihil enim est aquè apud Ægyptios maiori in honore atque Nilus;) sed quia eius aqua pota creditur pinguedinem carnisque magnum efficere incrementum. Non volunt autem Apim pinguem esse & multâ carne obesum, vt nec seipsos quidem; sed animis volunt leuia atque gracilia circumdata esse corpora, ne diuina pars à mortali premantur.* Hæc Plutarchus. Et cùm Isis apud eos eadem sit quæ Minerua, facilè colligitur illos innuere voluisse sapientiam non rectè habitare in corpore onusto pinguedine; vti eleganter Horatius lib. 2. Sermonum Satyrâ 2.

——— *Nam corpus onustum*
Hesternis vitijs animum quoque prægrauat ipsum,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Quò spectat illud Græcum in Gnomis adagium:

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

quod S. Hieronymus Epist. 2. ad Nepotianum ita reddit:

Pinguis venter non gignit sensum tenuem.

Diuitiarum abundantia parit mentis crassitudinem & arrogantiam. Hæc porrò mentis crassitudo propter multas copias & nimis prosperam fortunam hominibus accidere solet. Sicut enim corpus parum exercitatum & benè pastum crassius fit; ita & mens, si nullis laboribus exerceatur, sed delicijs recreetur, superba fit & arrogans, Deoque parum obsecundat. Quod luculenter docuit Moyses dicens de populo Israël: *Deut. 32, 13.* *Constituit eum super excelsam terram, vt comederet fructus agrorum, vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo: butyrum de armento & lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan, & hircos cum medulla tritici, & sanguinem vuæ biberet meracissimum. Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit.* Vbi Chaldæus legit: *Diues factus est Israël, & recalcitrauit.* Ad quæ verba facilè obserues, quàm sint affinia diuitijs & opulentiæ peccata, vt veluti naturali consecutione incrassatus siue diues recalcitrasse dicatur; non secùs ac equus benè & abundè pastus, nec labori assuetus, ferus euadit, & recalcitrare discit. Quare non minùs, ac fortè multò magis timenda est viro pio rerum copia quàm inopia. Id quod sanctus Pater Gregorius lib. 12. Moralium cap. 22. haud obscurè significauit dum hunc locum hoc modo pulcherrimè interpretatur: *Operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius aruina dependet. Visus quippe in facie est, in qua & prima corporis honorabilior pars est. Non ergo ait immeritò, Mentis intentio per faciem designatur, quam quolibet vertimus illuc videmus. Faciem ergo crassitudo operit, quia desiderata terrenarum rerum abundantia oculos mentis premit;* *Rerum abundantia mentis oculos premit.* *& hoc quod in eis esse honorabile debuit ante Dei oculos fœdat, quia curis multiplicibus aggrauat.* Hæc ille. Qui & statim aruinæ nomine è lateribus impij diuitiis dependentis illos intelligit, qui auxilio eius roborati mala patrare non cessant. Porrò pro verbis istis, *Et de lateribus eius aruina dependet*, Septuaginta legunt: Καὶ ἐποίησε περιστόμιον ἐπὶ τῶν μηρῶν. quod S. Augustinus in Annotationibus legit: *Et fecit capistrum super femora.* *Diabolus diuitibus facit capistrum super femora.* Capistra, vt notum est, mulorum ori adhibentur, vt trahantur quò homines velint: at nequam spiritus quot libidinis instrumenta videt, tot capistra, tot testes putat, quibus alligare possit & trahere homines in extremam ruinam. Augustinus enim ibidem ait: *Fecit capistrum super femora, vt libidinibus suis colligaretur, quo vinculo duceretur ad mortem.* Non eget diabolus arctiori vinculo quo hominem trahat, quàm si in eo excitet flammas libidinis, quibus teneri incipiat. Deus bone, qui libidinem nutrit quantum bitumen habet, quo perditionis portis adhærescat penè insolubiliter! quanta vincula profert, quibus à diabolo repetetur & trahatur in ruinam?

28. Habitauit in ciuitatibus desolatis & in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ.

Versus hic multiplicem interpretationem admittit. Ac Stunica quidem exponit adhuc de prospero eius rerum cursu, ex quo illa, vt diximus, eius crassitudo nata sit. q. d. Tanta est eius copiarum vis, vt ciuitates desolatas restaurare, & *Habitare in ciuitatibus desolatis aliquando sumitur pro eas ædificare.* domos desertas atque in tumulos redactas, quo nomen in vulgus comparet, reficere moliatur. Sicut v. g. Constantinus Byzantium ornauit & amplificauit, & Constantinopolim nuncupauit; Alexander Alexandriam, & multas alias vrbes. Quam expositionem ex eo confirmat, quòd hac re ipse Iob cap. 3. hominem felicem descripserit dicens:

Iob 3,14. dicens: *Cum Regibus & Consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines.*

Sæpiùs tamen accipitur pro flagello Dei & summa rerum desolatione.

Alij verò passim exponunt significari impium è summa opulentia & abusu tyrannidis æquo Dei iudicio eò deuenire, vt inhabitet ciuitates suas ab hostibus subuersas domosque collapsas, extinctâ gloriâ illâ florentium vrbium amplarumque domorum, quas direptis subditorum opibus construxerant. Quod quidem flagelli genus frequenter in Scriptura indicitur; velut apud
Sophon. 3, 1. Sophoniam: *Væ prouocatrix & redempta ciuitas, columba*, &c. Deinde additur: *Desertas feci vias eorum dum non est qui transeat: desolatæ sunt ciuitates eorum non remanente viro neque vllo habitatore.* Sed aliud accipe huic loco conue-
Isaiæ 5,8. nientius exemplum apud Isaiam: *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci. Numquid habitabitis vos soli in medio terræ? In auribus meis sunt hæc dicit Dominus exercituum: Nisi domus multæ desertæ fuerint grandes & pulchræ absque habitatore.* Summâ rerum omnium orbitate impium conflictari docet; quandoquidem pro opulentis vrbibus ac domibus coactus inopiâ solitudinem habitare cogitur. Hic igitur, inquit, cùm res suas amiserit, omnique fuerit dominatione spoliatus, solitudines persequetur. Exulum enim est hic mos, quælibet loca ad salutem captare vbi consistant, ad periculum, quod impendet, propulsandum. Talia subierunt aliqui Hebræorum Reges, qui è solio deiecti, in alienum solum ablegati, priuatam egerunt vitam laboris & solicitudinis plenam. Pro omnibus qui huiusmodi supplicium experti sunt vnum commemorare sufficiat Nabuchodonosorem, qui eiectus è Regno in solitudine vixit inter feras, cum quibus habuit commune pabulum & vitam non dissimilem. Vnde sicut simplex admodum est iste sensus, & cum sequentibus valdè congruit; ita iure à Patribus Græcis, & inter recentiores à Pineda Sanctioque præfertur.

29. Non ditabitur, nec perseuerabit substantia eius, nec mittet in terra radicem suam.

30. Non recedet de tenebris: ramos eius arefaciet flamma, & auferetur spiritu oris sui.

Impiorum diuitiæ non sunt stabiles nec diuturnæ.

Alius in his verbis continetur tribulationis in impium irruens cuneus. Nomine autem *substantiæ* intelligitur quidquid facultatis temporalis habet siue in pecoribus & armentis, siue in aruis & possessionibus, siue in pecunijs & reditibus. Generaliter ergo vult dicere, quidquid aut hereditate, aut acquisitione aliòve modo possidet stabile non esse, sed paulatim ad nihilum redigetur atque dissipabitur. Bona enim omnia, quæ fortunæ dicuntur, incerta, commutabilia, peritura, instar que Euripi eunt, redeunt, pereunt, moriuntur. Eleganter Papyrius Fronto ff. de peculio. l. 40. aiebat, *Peculium homini simile esse.* Peculium enim nasci, crescere, decrescere, & mori. Sed quod ille de peculio dixit, de caducis vniuersim bonis dici potest, quæ fluxu dubio & reciproco veniunt & recedunt, nihilque est quod

Peculium homini simile esse.

stabile & diuturnum esse videatur; quam ob causam D. Paulus *incertum diuitiarum* nuncupauit; vt eos falli sit necesse, qui opibus vt baculo arundineo nituntur, seque felices in perpetuum opinantur, si nummos habuerint. Dauid mirabili suâ poëticâ sapienter hoc expressit: *Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.* In Græco est ἐὰν ῥέῃ, *si fluant*; quemadmodum etiam multi Ecclesiæ Doctores legunt. quod à pijs Patribus doctè expenditur cùm sacrum illud oraculum interpretatione illuminant. *Vides*, inquit S. Ambrosius, *quia fluunt, non vides quia præterfluunt. Fluenta sunt quæ miraris: quomodo veniunt sic transeunt & recedunt.* Paria S. Augustinus: *Non vides, quia si ibi cor posueris, & tu fluis?* Tertullianus lib. 4. Contra Marcionem cap. 15. alio quodam modo Vatis Regij dictum ita vertit: *Diuitiæ si relucent, ne adieceritis cor.* Verba quidem varia sunt, res eadem. Fulgetras sibi ante oculos ponit, aut volantes illos de nocte atque errabundos ignes, qui aëris motu huc & illuc rapiuntur. Blandum aliquibus spectaculum, in quo dum hærent fixi & sequuntur, euanuisse priùs vident, quàm quid rei esset percipere potuerint. Aut nitedulas quasdam esse putauit opes, aut lignum inutile putridum, quod in tenebris nitorem habet exiguum, neque durabilem. *Etsi relucent, ne adieceritis cor*; vel, vt noster habet Interpres, *Nolite apponere cor.* Lux earum euanida, rapidus & incertus fluxus, abeunt celerrimeque rapiuntur. *Apponere* autem *cor* est omnem curam, studium, industriam, conatum animi omnem & affectum in diuitijs retinendis collocare, &, vt ait Euthymius, προσηλῶσθαι, *clauis affigi.* Quod perinde est (inquit Elias Cretensis in Orat. 43. Nazianzeni) ac si quis manu fluentem aquam prehendere velit & tenere, quod frustrà fit, estque stultitiæ aut leuitatis puerilis. Anguillam manu tenes, quantumuis premas elabetur, coruumque deludet hiantem. Rectè quadret in istiusmodi diuites iniquos tetrastichon illud ex Gabriæ apologo, quod sic habet:

1. Tim. 6, 17.

Psal. 61, 11.

Diuitijs fluxu cor non apponendum.

Diuitiæ fallaces citò dilabuntur.

Βοὸς φαγὼν παῖς εἰς ἑορτὴν ἔγκατα,
Οἴμοι κέκληγ' ὡς σπλάγχνα μῆτερ ἐκχέω·
Ἡ δ' αὖ γελῶσα, μὴ φοβοῦ τέκν', ἔφη·
Τῶν σῶν γὰρ ἴδ' ἦν, ἀλλ' ἐμεῖς ἀλλοτρίων:
Puer die festo bouis cùm viscera
Vorasset, Heu mater clamat mea effluunt
Intestina; at ridens ait, Fili haud time;
Nam non tua sunt hæc, sola at aliena vomis.

Dicitur in eos, qui quæ rapto & fraude congesserunt ægrè perdunt. Vnde Alciatus pulchrum finxit emblema, miluum pingens ea quæ deuorauerat euomentem. Miluus quippe in Hieroglyphicis locupletem designat & rapacem: quod in Phædone significat Socrates, cùm eos homines qui auaritiæ studuissent, & ad imbecilliorum expilationes & rapinas parati ac semper prompti fuissent, in miluos & lupos conuerti ait: titulum autem emblematis ponit istam Plauti sententiam: *Male parta malè dilabuntur.* Hoc si veniret aliquando in mentem ijs qui tam impensè animo secum agitant, vt faciendi lucri rationem conquirant, huc & illuc pecunias corradant, nec intereà vnde habeant curant; aut certè timerent ne amittendi aleâ fortasse aliquando impotentiùs cruciarentur; aut ne iustam in se Numinis iram

Miluus hieroglyphicum locupletis & rapacis.

Malè parta malè dilabuntur.

iram prouocarent; aut saltem cogitarent, quàm hæc fluxa sint, quamque fragilia ea fortunæ bona, quorum habendorum causâ tot tantisque curis distringuntur. Celebratum est iam olim doctorum hominum vocibus, Diuitem aut iniquum, aut iniqui heredem esse. Quod dictum fuisse suspicor in eos tantùm, qui quidquid omnino auidè cupiunt iure vel iniuriâ congerunt. Quî verò fieri potest vt opum facultatumque tam expedita facilisque & penè momentanea, vt ita loquar, adeptio, conquisitio, possessio, iusta esse & legitima censeri debeat? Iuuenalis optimè:

Diues aut iniquus, aut iniqui heres.

———— Diues qui fieri vult,
Et citò vult fieri; sed quæ reuerentia legum?
Qui metus aut pudor est vmquam properantis auari?

His itaque violentis & iniquis harpyis, id est furacibus hominibus, si quid aduersa fortuna detrahat, aut alius quidam casus eripiat (quod non rarò solet accidere) iacturam hanc non tam molestè ferre debent, quam certè boni quique & honesti viri in lucro esse deputarent; beneque cum mortalium rebus actum esse non tam grauatè dicerent, si quæ iniustè possederunt iniqui illi captatores ad veros tandem possessores redirent. Eo de genere furum sunt plerique forenses rabulæ atque importuni sycophantæ, & maximè ærario publico nonnumquam præfecti, qui æquissimâ Numinis vltione aduersâ reflante fortunâ plerumque sumptus faciunt, quos numquam putassent, & sæpenumerò citiùs quàm vellent euomunt, quod concoquere non potuerunt. Id etiam vulgò tritum:

De malè quæsitis non gaudet tertius heres.

Huc etiam referri potest illud Democriti: Πλοῦτος ἀπὸ κακῆς ἐργασίας προσγινόμενος, ἐπιφανέστερον τὸ ὄνειδος κέκτηται: *Opes ex prauo opere conquisitæ manifestum continent opprobrium.* Sed iuuat audire Euripidem:

Ἀδίκως δὲ μὴ κτῶ χρήματ', ἢν βούλῃ πολὺν
Χρόνον μελάθροις ἐμμένειν· τὰ δ' ἄδικα
Οἴκοις ἐσελθόντ' οὐκ ἔχει σωτηρίαν:
Ne compares iniustè vllas opes, quas velis tibi
Esse diuturnas: quidquid enim iniquè
Domi cumularis saluum esse minimè potest.

Impij radix exscindetur.

NEC MITTET IN TERRA RADICEM SVAM.] Hoc Septuaginta reddunt: Οὐ μὴ βάλῃ ἐπὶ τὴν γῆν σκιάν: *Non immittet super terrã umbram.* id est, exscindetur & extirpabitur. sumptâ metaphorâ à plantis vel arbustis, quæ priusquam adolescant exarescunt aut succiduntur. tamquam si diceret: Ne memoria quidem extabit vlla. Arbores enim quamdiu stant vmbram mittunt, abscissæ nequaquam. Nam cùm corpora vmbram efficiant, corpore sublato cohærere illa non potest. Ita Olympiodorus in Catena. Vide quæ superiùs à nobis cap. 4. vers. 3. annotata sunt ad illa verba: *Vidi impium firmâ radice, & maledixi pulchritudini eius statim.* Vbi simili translatione, quæ à viridi vbereque arbore & ante senium excisa, & in ipso flore exarescente sumitur, impij conditionem descripsit, in vitæ oblectamentis ad extremum spiritum minimè commorantis. Eamdem rem Alciatus pulchro emblemate illustrauit pingens cucurbitam annosæ pinus ramis implexam, eamque suis pampinis & pomis inumbrantem, sed ad primum hiemis odorem illicò exarescentem. cui hunc titulum præfixit, *In momentaneam felicitatem.* & rem his versibus exponit:

In eos qui ob momentaneam felicitatem intumescunt.

Aeream propter creuisse cucurbita pinum
Dicitur & grandi luxuriasse comâ;
Cùm ramos complexa, ipsumque egressa cacumen,
Se præstare alijs credidit arboribus.
Cui pinus: Nimiùm breuis est hæc gloria; nam te
Protinus adueniet quæ malè perdet hiems.

Idem est apologus apud Petrum Crinitum lib. 2. de Honesta disciplina cap. 14. *Sata est olim,* inquit, *cucurbita iuxta pinum arborem editissimam: cucurbita verò cùm multis pluuijs atque cæli temperamento creuisset lasciuire cœpit, & ramulos audaciùs porrigere; iamque in pinum serpebat, & suas in ramos frondes audebat inuoluere, prægrandia poma & virescentia ostentans: tanto itaque fastu ac insolentiâ intumuit, vt pinum ausa sit aggredi: Et vides, inquit, vt te iam supero, vtque folijs ac virore præsto? Tum pinus, quæ senili prudentiâ præstabat, nihil mirata est cucurbitæ insolentis audaciam; sed respondit: Ego verò hîc multos calores & hiemes variasque temporis calamitates pertuli, adhuc tamen integra consisto; tu ad primos rigores minus habebis audaciæ, cùm & frondes concident & viror omnis aberit.* Similem apologum habes in Cyrillo lib. 3. cap. 14. inter cucurbitam & palmam. Hoc autem dicitur in eos, qui ob momentaneam quamdam felicitatem gloriantur, quique plus habent ostentationis & pompæ quàm facultatum aut virium: itaque non mirum videri debet, si dum se alijs præferunt, magnique videri volunt, sese alijs ridendos propinent, & tamquam sicci quidam flosculi citissimè exarescant ac decidant. Certè apud Onirocritas cucurbita spes inanes præsagit; vtpote quæ cùm ventricosam admodum speciem præ se ferat, multumque identidem nutrimenti polliceri videatur, illud tamen tenue, & nisi condimento aliquo iuuetur, egregiè fatuum est, vt refert Pierius lib. 58. Eodem planè modo sese habent Thrasones illi fortunæ suæ momentaneæ iactatores, vel qui secundis ventis plus æquo turgescunt, neque aduertunt seuerissimam illam Nemesim, quæ de superbis & fastuosis vindictam sumit. Id apertis verbis Pausaniæ Simonides ab eodem conuiuio lautissimè exceptus significauit. Rogatus enim, vt quidpiam ex arcanis Philosophiæ adferret in medium, vidensque Pausaniam rebus suis nimiùm fidere, dixit: Memineris te in tanto rerum successu hominem esse. At quæ esset verbi huius vis, quodque pondus, parum vidit Pausanias. Itaque cùm ipse iam in summo vitæ discrimine constitutus mortem sibi impendere intelligeret, exclamasse fertur: Quàm inani persuasione deceptus eram, qui Cœi hospitis saluberrimum consilium ad me pertinere non putabam! vnde nunc miserè perire cogor. Ita ferè fit, vt cùm fortuna maximè blanditur captatum veniat: quod subinde debemus meminisse, ne opprimamur incauti. Nam fallacia sunt & caduca quæcumque à fortuna pendent, opes, diuitiæ, honores, clientelæ, magistratus, potentiæ: affluunt subitò, repentè dilabuntur, nullo in loco stabili nixa radice consistunt, sed incerto flatu huc atque illuc acta, quos extulerunt in sublime decursu improuiso destitutos miserrimè immergunt.

Cucurbita symbolum inanitatis.

RAMOS

Impiorum filij malè pereunt.

RAMOS EIVS ARESFACIET FLAMMA.] Hoc in eadem arboris metaphora hærendo de hominis impij filijs intelligendum; qui sunt rami à parente tamquam à stipite prodeuntes; quos etiam consumet ignis tribulationis. Quo dicto Eliphaz haud obscurè Iobum vellicat, cuius filios ira Dei corripuisse videbatur. De quo vide cap. 1. vers. 19. item cap. 4. vers. 4. vbi hominis impij filijs similiter malum auguratur dicens: *Longè fient filij eius à salute.*

31. Non credet frustrà errore deceptus, quòd aliquo pretio redimendus sit.

Impius non aduertit quid agere debeat pro salute.

Sensus est, Eò erroris ac cæcitatis impium deuenire, vt non credat, hoc est, non animaduertat, non cogitet, se indigere ope aliquâ, quâ à captiuitate peccati & pœnarum inde manantium redimatur: quocircà stupidus & amens, peccatorumque funibus constrictus, non attollit mentem in Deum, non mitescit, seseque Deo subijcit, vt à tot malis eripiatur. Profectò stupiditas hæc peccatoribus familiarissima est, quos impietas hebetat, & à Deo longissimè diuertit. Nota autem *pretium* hoc loco poni pro precatione, fauore, intercessione, quibus gratia obtinetur, quemadmodum res vænales pretio comparantur.

Quod sit pretium salutis.

Septuaginta vertunt: Μὴ πιστευέτω ὅτι ὑπομενεῖ· κενὰ γὰρ ἀποβήσεται αὐτῷ: *Non credat quia sustinebit: vana enim euadent ei.* Id est: Non errore capiatur, non sibi persuadeat, quòd permanebit; omnem enim operam ludet, & nihil ei succedet, in vanum laborabit. Hebræus textus habet: *Non credet in vanitate deceptus; quia vanitas erit commutatio eius.* Quasi dicat: Vanitas illa commutabitur in vanitatem, hoc est in nihilum: aut ipse tandem in nihilum redigetur. Mors enim omnia abolet. Vel cum vanitate permutatur, qui ex opibus decidit, eoque redigitur, vt non habeat vnde vitam sustentet. Quæ summa vanitas est. Talis etiam pro mortuo habetur: nam vt sequitur,

32. Antequam dies eius impleantur peribit; & manus eius arescent.

Id est, Priusquam impius senescat interibit; & liberi eius in flore ætatis morientur. Dicuntur autem dies hominis impleri cùm vsque ad senectutem viuit: quæ est terminus ætatis. Vnde de ijs qui ad summam vsque senectutem viuunt in Scriptura dici solet, quòd pleni dierum moriantur. Ita Dauid, Abraham, Patriarchæ, Prophetæ, & sancti alij, vt plurimùm in multam senectutem vixerunt, & prorsus compleuerunt dies vitæ suæ placidè in Domino obdormientes. E contra verò impij non rarò immaturâ & imparatâ morte ante tempus naturæ ipsorum consentaneum præripiuntur, nondum ad ætatis medium prouecti; iuxta illud, *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.* Sic Saul ante tempus sublatus est proprio cadens gladio cum seruis & liberis in montibus Gelboë: sic Absalom in acie suismet crinibus suspensus: sic Achitophel sibimet laqueo vitam corripuit.

Impij non implent dies suos, secùs pij.

Psal. 54. 24.
1. Reg. 31. 5.
2. Reg. 18. 14.
2. Reg. 17. 23.

Mysticè *plenitudo dierum* accipitur pro virtute consummata & perfecta; iuxta illud, *Iustorum autem semita quasi lux splendens procedit & crescit vsque ad perfectam diem.* Vnde iusti sæpè pleni dierum, etiamsi non multos vitæ annos numerent, quia illis ætas senectutis est vita immaculata. E contra *dimidium dierum* capitur pro imminuta vel extincta virtute. Hinc in effatis Prophetarum tribuitur Antichristo *dimidium temporis* seu *diei*, cùm polluti hominis scelus & maculata conscientia depingitur. A quo malo liberari cupiebat magnus Dauid dicens, *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum*; cùm sæuo exitio mori timeret. Ita quoque Deus, cùm illi sanctimoniæ lucem pollicetetur qui parentes honorat suos, futurum ait *longæuum super terram.* Vbi S. Ambrosius in Psal. 43. argutè animaduertit pro *longæuo* in Græco esse πολυήμερος, *multorum dierum*, clarissimorum scilicet luminum: quod negat propriè ad tempus esse referendum; quòd alioqui falsa esset pollicitatio, cùm multi fuerint vitæ breuissimæ; quorum tamen in parentes honor & singularis obseruantia olim fuisset. Dies ergo animi virtutem & sanctitatem significant. *Quicumque enim* (inquit idem S. Ambrosius) *cultus pios sedulo obseruat officio, à tenebris noctis alienus in dierum luce versatur.* Hinc eximia illa laus Abrahami, cuius in elogio diuinitus positum fuit, è vita migrasse plenum dierum. Verè *dierum:* omne enim tempus vitæ eius dies fuerunt, & non nox, ait S. Hieronymus. hoc est, Omni animi instructu ornatus mirabili gratiæ lumine & honore fulgebat. Plenus autem ideò nominatur, id est perfectus, quòd eam virtutum copiam & donorum cælestium plenitudinem esset consecutus, ad quam Deus regio illo & humanissimo inuitamento eumdem euocauerat: *Ambula coram me, & esto perfectus.*

Plenitudo dierum & dimidium dierum quid mysticè.

Prou. 4, 7.
Dan. 7, 25.
Psal. 101, 25.
Exodi 20, 12.

Dies animi virtutem significant.

Gen. 17, 1.

ET MANVS EIVS ARESCENT.] Septuaginta legunt: Καὶ ὁ ῥάδαμνος αὐτοῦ οὐ μὴ πυκάσῃ: *Et ramus eius non condensabitur*; Symmachus, οὐκ ἀναθαλήσει, *non virebit, non florescet.* Quæ translationes pertexunt sumptam ab arbore metaphoram; à qua sicut stirps pro parentis sumitur aut generis origine, sic etiam rami aut germina, quæ ex trunco seu stirpe pullulant, pro filijs aut posteris vsurpantur. Vt ergo proximè dicebatur impius pater, qui radix est, ante suum tempus periturus; sic etiam eædem filijs intenduntur minæ, quibus etiam breuis aut immaturus exitus denuntiatur. quod proximè dixerat versu 30. *Ramos eius arefaciet flamma.* Hæc iuxta Septuaginta & Symmachi translationem. Sed licet aliter Vulgatus legat, non tamen est sensus à priori diuersus. Notum est enim *brachium* & *manus* pro *ramis* sumi. Quare sicut rami dicuntur brachia aut etiam manus, quia non aliter erumpunt à trunco quàm brachia & manus à corpore; quod etiam eâdem metaphorâ truncus appellatur; sic etiam brachia & manus vocantur *filij*, sicut & rami. Ita Sanctius noster S. Thomam secutus. Cui tamen placet magis, si *manus*, quæ multorum operum administræ sunt, pro *operibus* ipsis vsurpentur. quasi dicat Eliphaz, non solùm breues futuros dies hominis impij, qui communem hominum ætatem non implebit, sed etiam inutiles; cùm aridas habeat manus, & rebus vtiliter ge-

Manus, brachium & ramus metaphoricè liberos significant.

rendis aut nullo modo aut non nisi parum idoneas. Huc inclinant S. Hieronymus & Beda, & è recentioribus Lyranus, Dionysius, Hugo, Titelmannus alijque plurimi.

33. Lædetur quasi vinea in primo flore botrus eius, & quasi oliua proijciens florem suum.

Septuaginta priorem huius versiculi partem sic legunt: Τρυγηθείη δὲ ὡς ὄμφαξ πρὸ ὥρας: *Vindemietur sicut acresta ante horam.* metaphorâ sumptâ ab vuis quæ antequam maturescant amputantur, vt ex ijs omphacium fiat. Idem eodem sensu, diuersâ tamen metaphorâ, insinuat Dauid dicens: *Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, sicut viuentes sic in ira absorbet eos.* (Psal. 57, 10.) Quâ similitudine significat eos immaturâ morte perituros, antequam peruersitas illorum crescat & adolescat. Ad quem locum vide quæ annotauimus. Eamdem sententiam hîc varijs similitudinibus illustrat, quæ immaturam filiorum mortem significent. (*Filios impiorum immaturâ morte consumi.*) Deficient enim, inquit, filij hominis impij, antequam ex illis ad parentis solatium aut vsum fructus vllus perueniat; quemadmodum è vinea botrus, aut flos ex oliua ante maturitatem excussus, spem eludit agricolæ, & mœrorem adfert.

Tropologicè S. Gregorius lib. 12. Moralium cap. 24. *Non ergo intuendum* (inquit) *si vineæ floreant, sed si flores ad partum fructuum conualescant; quia mirum non est si quis bona inchoet; sed valde mirabile est si intentione rectâ in bono opere perduret.* (*Non satis est florere nisi fructum feras.*) Vnde postmodum subdit: *Nam quosdam sæpè vidimus terrena quæ possederant reliquisse, & nihil tam transitorium quærere. Cùm itaque hoc in se fidelis anima ostendit, quasi oliua florem protulit. Sed cùm quidam ex talibus rursùs cœperint mundi gloriam, quam contempserant, quærere, & terrenis rebus, quas spreuisse videbantur, insatiabiliter inhiare, nimirum proiecit oliua florem, quem proposuit, quia rudimenta boni studij ad perfecta opera non perduxit.* Pulchrè autem flori oliuæ pia animi proposita comparat. (*Bona proposita flori oliuæ comparata.*) Flos enim oliuæ delicatissimus quamcumque cæli iniuriam non sine grandi damno accipit. Reflorescimus nos velut oliua quoties peccasse ingemiscimus, & mores emendatiores promittimus; at vbi vel strictior malignæ impugnationis vel mollior amœnæ occasionis aura nos tangit, mox omnem floris opulentiam excutimus arbores nimis delicatæ. Quæcumque temporis iniuria aut vicissitudo vrere nos & deijcere potest.

34. Congregatio enim hypocritæ sterilis: & ignis deuorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt.

Id est, Posteritas impij deficiet & desolabitur. (*Hypocritæ congregatio sterilis.*) Ita est in Hebræo. Potest tamen *congregatio* quoque latiùs sumi, videlicet pro omnibus quæ sollicita hypocritarum sedulitas acquirere solet: quales sunt opes, agri, domus, splendida numerosaque familia: ex quibus in hoc rerum articulo Iobus fructum cepit nullum. Iobum enim ferè omnes existimant hîc vellicari, ac si esset impius & hypocrita; cuius omnes facultates dissipatæ sunt, tota familia cœtusque domesticus hinc inde dispersus perijt, & solus ipse remansit omnibus spoliatus.

Notandum autem hîc passim impios vocari hypocritas; quia nemo ferè est tam impius, qui non bonus videri malit, cùm malus sit. Vide quæ superiùs capite octauo ferè toto dicta sunt de hypocritis. Septuaginta quoque hoc loco pro hypocrita impium transtulerunt, dum primum hemistichium ita vertunt: Μαρτύριον γὰρ ἀσεβοῦς θάνατος: *Testimonium enim impij mors.* hoc est, interprete & expositore Chrysostomo, Indicium impietatis hominum est mors eorum ac turpis exitus.

Tropologicè S. Gregorius lib. 12. Moralium cap. 24. ostendit hypocritas aridos sterilesque esse in conspectu Dei: (*Hypocritæ virides arbores, sed steriles.*) *Congregant*, inquit, *hypocritæ bona opera; sed eorum sterilis est ipsa congregatio, quia per hoc quod agunt fructum recipere in æterna retributione non appetunt: fecundi ac virides in suis operibus humanis oculis videntur; sed in conspectu occulti Iudicis infecundi & aridi apparent*, &c. Idem lib. 8. cap. 25. hypocritas cum vitibus confert, quarum botri in terra iacent ac putrescunt. Horribile est autem quod sequitur:

ET IGNIS DEVORABIT TABERNACVLA EORVM QVI MVNERA LIBENTER ACCIPIVNT.] Quasi diceret: Omnes diuitiæ quas congregabit Princeps hypocrita, hoc est nomine quidem Princeps, re autem pestis, steriles sunt & infecundæ: (*Diuitiæ steriles, & tantùm ad pœnam fecundæ.*) cùm enim in aliorum vtilitatem non conferantur penitus sterilescunt. Et quod deterius est, dum susceptis contra fas & ius muneribus auari Principes in hac vita locupletantur, diuinam in se vindictam concitant, quâ æternis in futura ignibus deuorandi inuoluentur. Vbi notandum, non solùm eos qui susceptis muneribus abutuntur, sed etiam qui simpliciter perfruuntur, ab igne deuorandos dici. Imò non solùm suscipientes, sed etiam diligentes munera inter impios recensentur; & infideles ac fures, quæ sunt duo maxima crimina, appellantur; iuxta illud: *Principes tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones.* (Isaiæ 1, 23.) Vbi S. Hieronymus, *Non dixit*, inquit, *qui accipiunt; hoc enim sæpè necessitate fit; sed qui non putant amicos, nisi à quibus dona perceperint: nec os considerant amicorum, sed manus: & eos sanctos iudicant, quorum exhauriunt marsupium.* (*Non tam susceptores munerum quàm dilectores infideles.*) Itaque non tam susceptores munerum quàm dilectores arguuntur; cùm illud aliquando sit necessitatis, hoc semper cupiditatis. Quo pacto D. Paulus non accusat possessores diuitiarum, sed amatores; iuxta illud: *Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.* (1. Tim. 6, 9.) Quod expendens D. Augustinus Serm. 205. de Tempore, *Qui volunt*, inquit, *non qui sunt. Nam qui sunt sint; dummodo sint in operibus bonis: qui verò nondum sunt ne velint esse. Nam qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem & laqueum diaboli*, &c. Vbi innumera vitiorum abrupta proponuntur, in quæ miseri præcipitantur. Vnde tandem concludit S. Augustinus: *Ana-*

Auaritia est velle diuitem esse non iam esse diuitem. Prohibetur igitur non tam diuitiarum possessio quàm dilectio: sicut non tam munerum acceptio quàm affectio interdicitur. Esto vt aurum aliquando possideatur, numquam tamen auaritia ametur; cùm boni Iudicis sit, munera non modò non amare, sed etiam odio habere.

Boni Iudicis est odisse munera.

Imitentur igitur Iudices supremum Iudicem Deum; de quo est illud: *Dominus Deus vester ipse est Deus deorum & Dominus dominantium, Deus magnus & potens & terribilis, qui personam non accipit nec munera*. Hoc est: Qui tam integrum in iudicijs se præstat, vt nullis muneribus inflectatur: nec solùm illa non accipit, verùm etiam nec concupiscit, iuxta illud: *Non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum*. Meritò igitur in Deuteronomio, Ecclesiastico, Prouerbijs alijsque Scripturæ locis munerum acceptio Iudicibus prohibetur. Quin & Plinius Epist. 8. refert Iulium Bassum accusatum repetundarum, quòd in Bithynia quædam munera ab amicis Prouincialibus accepisset. Lex enim etiam ciuilis dona & munera à Magistratibus accipi, imò verò & quid emi vetat, nisi victus quotidiani causâ. Hoc tamen addamus licet: *Non in totum xenijs abstinere debet Proconsul* (ait Vlpianus in l. 6. de Officio Proconsulis) *sed modum adijcere; vt neque morosè in totum abstineat, neque auarè modum xeniorum excedat*. Qua de re verba hæc sunt Seueri & Antonini: *Quantum ad xenia pertinet audi quid sentimus. Vetus prouerbium est: Οὔτι πάντα, ὔτι πάντοτε, ὔτι παρὰ πάντων. id est, Neque omnia, neque passim, neque ab omnibus. Nam valde inhumanum est à nemine accipere, sed passim vilissimum est, & per omnia auarissimum*, &c. Quâ ratione Plinius Epist. 5. ad Seuerianum ait in causis agendis & exercendis iudicijs non modò pactione, dono, munere, verùm etiam xenijs se semper abstinuisse. vbi rectè subijcit, oportere quæ sunt inhonesta parumque decora non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare. Sic Spartianus tradit Fescennium Nigrum salaria Iudicibus è publico dari voluisse, ne cui essent oneri; adiecisseque, Iudicem nec dare debere, nec accipere. Licet enim ab omni æquitatis & iuris corruptela abstrahendo per se intrinsecè mala non sit munerum acceptio; est tamen, vt vulgò dicitur, de malè sonantibus, eò quòd spectatâ hominum fragilitate & cupiditatis illicio nata sit etiam sapientis animum agere in transuersum; ideoque iure vt periculosa habetur, & prudenter interdicitur atque vituperatur. In quam rem aptè S. Cyrillus lib. 3. Apologorum moralium (quos Viennæ typis Gelbaar è M. S. codice in lucem dedi) cap. 12. introducit Simeam histrionis muneribus seductam, cùm perciperet durioris patroni nunc iræ nunc auaritiæ se captiuam seruire, ad cor reuersam istiusmodi sententiam protulisse: *O subornatum deceptiua cupiditatis hamum, lethiferum munus, munerum naturalium ademptiuum, grauissimum obligationis pignus, stulti & sapientis commercium minimum, maximum emptionis pretium, seruitutis iugum, iniquitatis fermentum, captiuitatis indicium, fomentum discordiarum, subuersio ciuilitatum, omnium seminarium malorum, amatum venenum! Non immeritò certè amica æquitatis & pacis, cunctarumque virtutum socia, diuina lex susceptionem munerum Iudicibus interdicens ait; Munera excæcant oculos prudentum, & peruertunt verba iustorum; planè elucidans quòd munera prudentiam fugant, iustitiam dissipant, intellectualis moralisque virtutis consistentiam vastant, omnemque rectitudinis vitam necant*, &c.

Deut. 10, 17.

2. Paral. 19, 7.

Deut. 1. & 8. Eccli. 41. Prou. 24.

Lex ciuilis etiam munera Iudicibus interdicit; & quomodo mitigetur.

Munerum acceptio est vnum de malè sonantibus.

Qui munera accipit libertatem vendit.

Exodi 23, 8.

Munera excæcant prudentes.

35. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos.

Monstrificum iniquitatis fœtum ob oculos ponit, concipientem malitiam & parturientem describens. Eodem modo alibi passim Scriptura peccantes comparat cum parturientibus. Nam de iniquis locutus Isaias, *Conceperunt*, inquit, *dolorem, & pepererunt iniquitatem*. similiter Dauid de impio, *Ecce*, inquit, *parturijt iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem*. Rationem huius locutionis reddit S. Chrysostomus in Psalmum citatum: *Quia quemadmodum mulieres parturientes à doloribus discerpuntur; ita etiam qui facit dolum discerpitur, & non leui aliquo, sed vehementissimo dolore afficitur*. Et paulò pòst, ostendens non posse hunc dolorem deliniri, *Non interit*, inquit, *iudicium conscientiæ; est enim naturale, & à Deo insitum: etiamsi quis millies se ambitione iactet & glorietur, instat illud vociferans, castigans, condemnans: & nemo est eorum qui viuit in scelere, qui non innumerabiles dolores sustineat, & de malis consultans & consilium exequens.*

Isaiæ 59, 4.

Psal. 7, 15.

Peccatores doloribus parturientium discerpuntur.

Ex quibus hoc discrimen colligitur, quòd mulieris dolor vehementissimus sit in partu; peccatoris etiam ante patratum scelus, statim post cogitatum, seu conceptum. *Concepit*, inquit, *dolorem*. Et propterea priùs dixit Dauid, *Ecce parturijt*, quàm *concepit*, vt notat D. Chrysostomus: *Quia hic dolor*, inquit, *est à principio. Simul enim ac quisquam de malo consultauit, tumultus ac turba est in cogitatione*. Testis Achab, qui etiam antequam alienam vineam raperet, solùm cogitans de rapienda, cruciabatur: *Venit*, inquit, *in domum suam indignans, & frendens, & proijciens se in lectulum suum; auertit faciem suam ad parietem, & non comedit panem*. Vbi D. Chrysostomus citatus, *Considera*, inquit, *cùm ille vineam concupiuisset quantum dolorem senserit: quoniam conscientia non ferebat sententiam, ingressus est tristis, humi procumbens, confusus, vel ipso aspectu præ se ferens conscientiæ condemnationem.*

Mulier in partu, peccator etiam ante partum seu executionem peccati torquetur.

Achab cogitans de peccato faciendo cruciabatur.

3. Reg. 21, 4.

Adde & alterum discrimen: *Nam mulier*, inquit Christus Dominus, *cùm pepererit puerum iam non meminit pressuræ propter gaudium*. At verò in dolore ex peccato longè aliter contingit, vt notat D. Chrysostomus Serm. 4. de Lazaro: *Nam peccatum*, inquit, *simul atque commissum est, tum demum extinctâ voluptate amarus pœnitentiæ stimulus succedit, contrà quàm accidere solet parturientibus*, &c. Et consentit D. Ambrosius lib. 2. de Abraham cap. 4. *Dum*, inquit, *in quadam sumus delinquendi libidine, nebulis quibusdam conscientiæ mens obducitur, ne videat eorum quæ concupiscit deformitatem: sed cùm omnis nebula transierit, grauia tormenta exercentur in quodam malè conscij secretario*. Cernere

Ioan. 16, 21.

Mulier post partum lætatur: peccator post commissam culpam magis torquetur.

Math. 27, 5.

nere hoc est in Iuda proditore se post peccatum miserabiliter suspendente. de quo D. Chrysostomus in Psal. 7. *Cùm, inquit, non posset ferre iudicij conscientiæ dolorem, adaptato sibi laqueo vitam finiuit.* quasi satiùs sibi duceret ruptis visceribus efflare animam, quàm incluso in animo dolore vitam propagare. Vnde fit, fraudes ac dolos ceterasque animi noxas non solùm similes esse fœtibus viperinis, vt ibi vult D. Chrysostomus, sed etiam multò deteriores: nam hi vterum discerpunt cùm nascuntur; illæ verò etiam iam natæ conscientiam lacerant ac disrumpunt: imò longo pòst tempore adhuc hærent altiùs in memoria suos auctores perpetuò cruciaturæ. Quod luculentissimè demonstrat Philo Hebræus in Flaccum, dum in Insula Andro suorum peccatorum terroribus agitatus exulauit: *Adeo, inquit, trepidabat, vt non aliter quàm insanus prosiliret, ac vltro citroque discurreret, manus complodens, femora percutiens, humi se affligens ac clamitans.* & statim longissimam referens eius orationem suas miserias deplorantis, inter alia, *Interemi*, aiebat, *quosdam; interiment me alij: me conniuente quidam lapidibus sunt obruti, quidam viui combusti, quidam raptati per medium forum; horum facinorum pœna me manent, & dira iam stant tamquam in carceribus, vt obice rupto properent in meam perniciem: imò iam in horas præmorior, multas mortes sustinens ante illam vltimam.* Vbi latissimè spatiatur in exprimenda huius improbi quondam Præsidis tunc exulis conscientia scelerum furijs deuota, & peccatorum aculeis cruentata. Deus bone! quanta mortalium occæcatio, qui scelus amant, & nequitiam vt filiolam osculantur suam. Nondum prodijt ex vtero malum facinus, & parentem doloribus immensis & parturitionis velut eculeo conficit. Embryo ille informis, quem voluntas intimo in sinu alit & corroborat, dolor est, non speratæ lætitiæ fœtus. Quare improbitas Græcè dicitur πονηρία, ab eo quòd πόνον, hoc est *laborem & ærumnam* possidenti adferat, vt auctor est S. Chrysostomus in Psal. 139. Qui etiam alio loco non dubitauit dicere *vitium esse μεγίστην τιμωρίαν καὶ πρὸ τῆς δίκης, maximum supplicium animæ etiam antequam puniatur.* Ita peccatum Hebræi nominant עָמָל *hhamal*, id est *laborem & dolorem*: quòd dolore conficiat animum & laceret. Animaduertit Philo Iudæus lib. de Decalogo, non sine mysterio, cùm diuina lex in monte promulgaretur, è medio flammæ Dei voces fuisse auditas magnificentissimè resonantes; nam cùm ignis geminam vim habeat, illuminandi vrendique, Princeps ille mundi moderator Deus significare voluit, fore vt lex sit dulcissimum bonorum lumen Dei præceptis velut sideribus in omni vitæ cursu radiantibus; eademque fit improbis & sceleratis incendium, si proruptâ audaciâ Deum contemnere seque in scelus & libidinem voluptatis ingurgitare voluerint. Falluntur enim opinione suâ, qui iucundum esse vitium putant, & corrupti animi dulcedine rapiuntur: si qua in eo sit iucunditas, gaudium est fuco illitum, & tectorium pictum obijcitur, quod meram molestiam occulit, quam tandem experientur. Peritè S. Hilarius in Psal. 59. *Vitiorum, inquit, gaudia cùm sunt intellecta compungunt.* Hinc Lactantius lib. 6. Instit. cap. 3. ait doceri à Philosophis, vitia quibusdam delinimentis naturalibus allicere animos hominum, & inanium iucunditatum specie captos ad acerbas amaritudines miseriasque perducere. Sed quod Philosophi cultissimis suis monumentis docuerunt, ab idiotis & imperita quoque multitudine facilè potest intelligi, si quotidianam experientiam consulunt, quæ clarissimè docet, vitium non concipere solidam vllam lætitiam, sed quod suprà è Iobo, Dauide & Isaia audiebamus, *dolorem*, animi molestiam, acerbitatem. Eleganter Petrus Chrysologus Serm. 6. impium vocat *vitiorum verberonem*, videlicet ob miserrimum genus seruitutis, quæ non dulcem animi voluptatem, sed doloris odiosi molestiam & acerbitatem procreat. Sic diuina Clementia prouidit, vt scelus esset sibi dignum supplicium, vt cùm homines animaduerterent ex ijs rebus, quas incredibili amore & desiderio concupierant, pro volatica & inani voluptate nasci ægritudinem & turbati animi cruciatum, à crimine abstinerent. Quam veritatem docti olim homines fabularum integumentis obuelarunt. Midas stultâ cupidine nobilitatus, qui studio propè incredibili ardebat aurum, illo potitus, in eo exitium reperit, nec tam aurum quàm ferream calamitatem. Sed diuiniùs in sacris Annalibus id docetur. Amnon Dauidis filius Thamarem sororem suam furiosâ quâdam affectione & venereo amore deperibat: adhibuit artes omnes atque machinationes vt eo potiretur. Res successit ex animi sententia, & beatus dulci illo furto videbatur. Sed homo incestus & impotenter libidinosus vix patrarat id flagitium, cùm cœpit angi & torqueri animo, & pro suauitudine impuræ voluptatis tantam amaritudinem odiumque sororis persentire, vt, quemadmodum aiunt diuinæ Litteræ, *maius esset odium, quo oderat eam, amore quo antè dilexerat.* Itaque subitò domo illam eiecit vt deformem meretriculam, vt lamiam, vt de gorgonibus vnam. In alijs peccandi generibus idem animaduerti potest, illud idem supplicium tandem fieri, quod delinimentum fore videbatur; & eo ipso torqueri animum, è quo sperauit liquidissimam & affluentissimam voluptatem. Itaque noxæ & vitij, in quo vulgò dulcedinem esse putant homines, & vberem sensum voluptatis, hoc symbolum mihi peropportunum esse videtur, *E dulci amarum.* Quæcumque tandem est sensibus afflata suauitas cum vitio & scelere copulata, non nisi inde amaritiem & dolorem expecta.

Iudas facilius duxit patibulum quàm conscientiæ cruciatum.

Peccata peiora quàm fœtus viperini.

Peccator præ dolore conscientiæ lymphatus.

Improbitas Græcè πονηρία dicta à labore quem adfert possidenti.

Lex diuina in medio flammæ data vt illuminet probos, comburat improbos.

Falsa & fallacia sunt vitiorum oblectamenta.

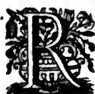
E ista sceleris dulcedine nascitur amaritudo.

2. Reg. 13.

C A-

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

Iob amicorum austeritate commotus ijsdem reponit, si suo loco essent longè aliter locuturos: dolorem deinde suum plangit calamitatis magnitudinem ostendens, sigillatim morbos & miserias recensendo, quas citra iniquitatem aut vllam culpam suam patiebatur, cuius conscium esse Deum asserit; ad quem vt Iudicem appellat.

1. ESPONDENS autem Iob dixit:

2. Audiui frequenter talia; consolatores onerosi omnes vos estis.

Iobi amici erant consolatores onerosi.

IOBVS tres amicos iure merito reprehendit, quòd officio suo desint, eique ad nauseam vsque eadem sæpiùs inculcarent, quæ non satis isti rerum articulo accommodata, potiùs augebant quàm leniebant dolorem, cui se medicinam afferre velle profitebantur: quamobrem ipsos *consolatores* appellat *onerosos:* Septuaginta vertunt παρακλήτορες κακῶν, *consolatores malorum*; Aquila, παράκλητοι πόνων, *consolatores laborum*; Theodotion, παράκλητοι κόπων, *consolatores molestiarum.* Et est Hebraismus, pro eo quòd diceret: consolatores mali, laboriosi, molesti. Sic Olympiodorus in Catena exponit: *Vos igitur,* inquit, κακοὶ παρακλήτορες ἐστε, *mali consolatores estis, dum verbis ærumnas meas amplificatis, &, vt videtur, à scopo aberratis: nam cùm consolandi causâ adueritis, me cruciatibus identidem laniatis, hominem qui conuitijs læsit neminem.* Gregorius interpretatur παρακλήτορες, οὐ θεραπευταί, *consolatores, non curatores*, dum in Catena sic ait: *Vel eos, qui secum erant summâ necessitudine coniuncti, consolatores habebat tantummodò, non curatores malorum, qui calamitatem quidem contuebantur, calamitatis autem arcanam rationem ignorabant: neque enim plagam illam ad virtutis comprobationem, sed ad solutionem pœnæ referebant; nec opinabantur solùm, sed etiam ipsam ærumnam eidem exprobrare minimè verebantur, eo præsertim tempore, quo, tametsi propter improbitatem illa Iobus pateretur, decebat nihilominùs acerbum qui aderat casum verbis ad solandum idoneis & artificio quodam mitigare.* Sic ille. Veri quippe consolatoris & animorum Medici munus est, adesse afflictis, & συνδιαταλαιπωρεῖν, καὶ λόγῳ παραμυθεῖν, *in ærumnarum veluti communionem venire, & oratione solari*, ait S. Chrysostomus lib. 1. de Prouidentia. & Homiliâ sextâ ad Populum Antiochenum has Sacerdotum esse partes ostendit dum ait, Δικασταὶ φοβοῦσιν; οὐκοῦν ἱερεῖς παρακαλείτωσαν: *Iudices terrent? igitur Sacerdotes consolentur.* Sunt enim Medici animorum veluti περιοδευταὶ & circulantes, qui in omnem partem intenti esse debent, vt morbo animi doloribusque oppressum, calamitati succumbentem, telo fortunæ grauiori exanimatum si quem fortè repererint, beneuolentissimè recreare possint, atque adhibere illa medicamenta, quæ à peritis magni artificij ἀνώδυνα καὶ παρηγορικά, hoc est *dolorem sedantia, lenientia & consolatoria* dicuntur.

Quod sit munus consolatoris & Medici animorum.

Antiphon instituit artem consolandi mœrentes.

Et certè optandum esset vt in eo artificio excellerent, quod Antiphon, vir è Græcia, dicendo clarissimus excogitauit: is cùm celeres haberet ingenij motus ad inueniendum acutos, & promptam atque expeditam in loquendo facilitatem, studium suum ad mœrentium hominum dolores mitigandos & leniendos conuertit: quare ἀλυπίας, hoc est *indolentiæ* artem est professus, habuitque in oppidis Græciæ eruditas & speciosissimas disputationes, quas Philostratus lib. de Vitis Sophistarum παραμυθίας vocat, velut quædam *amuleta luctus*, quibus hominum animos casu & fortunâ prostratos excitabat, & oratione solabatur.

Ars consolandi debet sacris hominibus esse familiaris.

Hoc inquam diuinum inuentum æmulandum esset hominibus cordatis, præsertim Oratori sacro; quod eloquentiæ proprium magni semper fecêre Sapientes. Nam eâ causâ Πειθὼ à Græcis siue Suadela magnifico elogio dicta Παρήγορος, *Consolatrix*; cuius in Attica positum simulacrum à Praxitele opere eximio perfectum meminit Pausanias. Ac prudenti quidem consilio Cresollius noster Mystagogis omnibus auctor est, vt rerum siluam & insignium exemplorum habeant copiam, quibus pro mali & incommodorum varietate ad dolorem leniendum vtantur penitusque sedandum Nam qui operam industriamque suam ad iuuandos alios & instituendos conferunt, sine dubio sæpè incidunt in hominum greges mœrentium. Hic orbitate, ille rei familiaris damno percellitur: alterius fama honorque nominis malitiosâ hominum fraude violatus est: alijs propinquorum exilium atque dedecus sempiternas animi molestias peperit: hic dolore corporis, quotidianis ille scrupulis & tentationibus affligitur. Vnumquodque proprium genus orationis & accommodatam medicinam postulat, quæ cùm prudenter & apposité loco & tempore adhibetur, nullus est tantus tamque infixus animi dolor, quem dicentis & consolantis oratio non euellat. In eam rem valet plurimùm, ea loca animo & cogitatione comprehendisse, è quibus rationes peti posse ad consolandum monent, qui dicendi artificium ingenij sui monumentis illustrant. Quæ sanctos Patres in promptu habuisse liquidò intelliget, qui oculos atque mentem ad exquisitas eorum orationes admouerit; nam si quando ad illud genus orationis delabuntur, nihil solent omittere, quod ad animos consolandos & euellendum cruciantis

D. Chrysostomus afflictorum consolator eximius.

mœstitiæ aculeum facere possit. Atque in ea dicendi ratione præstitit D. Chrysostomus; cuius rei dant specimen clarissimum libri de Prouidentia ad vnguem expoliti. Nihil splendidius atque dulcius illâ copiâ & compositione verborum optimorum, nihil fortius, si rationes & argumentandi vim consideremus, cùm de rerum humanarum sordibus & contemptione disputat, de vitæ breuitate, de inanitate honoris & gloriæ, de merito patientiæ, de singulari Dei benignitate in calamitatibus immittendis aut permittendis, de arcanis illius iudicijs, de illustribus eorum præmijs & brauio æternitatis, qui corporis animique vexationes Dei causâ in hoc vitæ cursu pertulerint, denique de alijs, quæ ad afflicti animi molestias minuendas & tollendas pertinent. Ceterùm cùm nihil horum amici illi, sed contraria omnia, quæ Iobi animum vehementer exulcerabant, afferrent, iure merito illos παρακλήτορας ἐνοχλεῖς, vt Symmachus interpretatur, *consolatores odiosos, molestos, onerosos* appellat; & grauioribus vicissim verbis eos excipit dicens:

3. Numquid habebunt finem verba ventosa? aut aliquid tibi molestum est si loquaris?

Verba ventosa quæ dicantur.

Tandem, inquit, aliquando cessent *verba ventosa*, id est turgida, inflata, plena vento (vt exponit S. Augustinus) quibus teipsum extollis. *Ventosum* dicitur apud Latinos vento plenum. Ita Plinio lib. 2 cap. 18. *ventosus aër*; Virgilio lib. 8. Æneidos, *ventosi folles* dicti.

——— *Alij ventosis follibus auras*
Accipiunt redduntque. ———

Per translationem autem accipitur pro tumido, elato, inflato, iactabundo. Ita Plinius in Panegyrico, *Superbiebat*, inquit, *ventosa & insolens natio*; Virgilius lib. 11. Æneidos, *ventosa gloria*; Horatius lib. 1. Epist. 19. *ventosa plebs*; & Cicero dixit *ventosum imperium*; estque apud eumdem *ventosus homo*, is scilicet, qui multo sono reboat, & seipsum iactat, qui de seipso gloriosa prædicat, cùm homo nihili sit. Ventosa ergo verba dicuntur, quæ iactat aliquis summo boatu reboans, cùm nihil eorum quæ exprimit & promittit habeat aut complere possit: item quæ nihil ad rem faciunt. Vide quæ ad versum 2. capitis præcedentis notauimus.

Facile est alium reprehendere, sed reprehensionem audire difficile.

Orat igitur Iobus non sine stomacho, vt ab illis verbis, quæ planè nullum habent vsum, abstineat Eliphaz, atque consideret, non eodem sensu aliqua dici ab eo qui sano est corpore & animo læto, & audiri ab illo quem dolor excruciat in afflicto corpore, & mœror sollicitat & angit in animo contracto ac tristi. Mihi, inquit, graue est, à te & ab alijs hæc audire toties, quem angustia premit & exagitat dolor; at tibi, si loquaris, nihil molestè accidit, imò voluptatis adfert plurimum, cùm abundes verbis, neque quemquam posse dixeris conceptum cohibere sermonem.

Notandum hîc obseruasse Iobum facilitatem mordacis sermonis in Eliphazo & difficultatem audiendi in semetipso, ne quis istiusmodi affectus inter viros pios ac sapientes demiretur. Solent enim viri sanctimoniâ vitæ insignes acerrimè interdum sauciari, dum à viris sapientibus, à quibus consolationem requirunt, culpæ redarguuntur, quam ipsi accuratissimè vitare studuerunt. Ægrè quippe innoxia conscientia fert importunas obiurgationes eo præsertim tempore, quo multiplex vexatio Deique derelictio ingrauescit.

4. Poteram & ego similia vestri loqui: atque vtinam esset anima vestra pro anima mea:

5. Consolarer & ego vos sermonibus, & mouerem caput meum super vos:

6. Roborarem vos ore meo: & mouerem labia mea quasi parcens vobis.

Iob optat vt amici aliquid miseria experiantur, vt rectiùs discant munus consolandi.

Quasi dicat: Vtinam anima vestra meas miserias sustineret, vt disceretis compati miseris, & ego vos consolando docerem quî cum miseris agere debeatis. Vbi animaduertendum, viros perfectos, qualis Iobus fuit, minùs perfectis non modò optare, verùm etiam precari interdum morbos, infamiam aliave mala temporalia, vt resipiscant, si in peccato iaceant; vel proficiant, si lentè incedant, vel nondum satis in schola virtutis mitescant. Motus autem capitis licet plerumque ad irrisionem vsurpetur in sacris, habet tamen multiplicem significationem, nunc lætam, nunc tristem, modò duram, modò suauem: & hîc quidem ad commiserationem proculdubiò ponitur, quod ipse contextus euincit.

MOVEREM LABIA MEA QVASI PARCENS VOBIS.] Id est, Loquerer indulgendo vobis; non vos impugnarem, non premerem, non discerptarem, non vellicarem: nefas enim est addere afflictionem afflicto; liberale est parcere prostrato. Si itaque, inquit, vos eodem essetis loco, in quo ego nunc iaceo, vestrum conarer dolorem detergere consolando, mouerem que caput non subsannando & irridendo procaciter, sed admonendo officiosè & piè, & dolorem, quem ex vestra calamitate caperem, significando beneuolè: erigerem enim mœrentem animum, & ad perferendam inflictam à Domino plagam confirmarem: quod eâ moderatione facerem ad rerum articulum attemperato sermone, vt potiùs lenirem quàm acuerem animi dolorem, ita vt motio labiorum meorum, id est verba, quibus consolarer vos, mœrorem vestrum penitus absstergerent. Proprijs quippe ærumnis luculenter edoctus Iob, quomodo alienis malis medendum esset optimè nouerat: quia qui miserias experitur faciliùs miserescit, & qui desolationes patitur blandiùs consolatur.

Ipsemet Christus affligi voluit vt disceret consolari.

Quamobrem voluit quoque ipsemet Deus ad nostras se miserias & desolationes abijcere, vt nos ab illis impensiùs releuaret. Vnde D. Petrus Chrysologus Serm. 50. *Christus*, inquit, *venit suscipere infirmitates nostras, & suas nobis conferre virtutes; humana quærere, præstare diuina, accipere iniurias, reddere dignitates;* ferre

ferre tædia, referre sanitates: quia Medicus qui non fert infirmitates curare nescit; & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem. Nec aliter de hac re philosophatur D. Bernardus de Gradibus humilitatis sub initium: *Nescit*, inquit, *sanus quid sentiat ager; aut plenus, quid patiatur ieiunus. Et ager agro, & ieiunus ieiuno, quantò propinquius, tantò familiariùs compatiuntur. Sicut enim pura veritas non nisi puro corde videtur; sic miseria fratris veriùs misero corde sentitur. Vt igitur ob alienam miseriam miserum cor habeas, oportet vt tuam priùs agnoscas; vt proximi mentem in tua inuenias, & ex te noueris, qualiter illi subuenias; exemplo scilicet Saluatoris nostri, qui pati voluit, vt compati sciret; miser fieri, vt misereri disceret.* Et paulò pòst: *Voluit*, inquit, *experiri in se, quod illi faciendo contra se merito paterentur, non simili curiositate, sed mirabili charitate; non vt miser cum miseris remaneret, sed vt misericors factus miseros liberaret.* Quare qnamuis Deus semper fuerit consolator, tunc vel maximè esse cœpit, quando consolatore in-
Psal. 68, 21. diguit, & quando quæsiuit qui consolaretur, & non inuenit: ad hoc enim sibi deesse voluit consolatorem, vt ipse proprio edoctus experimento diligentior adesset omnibus miseris consolator: quamobrem magis consolatoris quàm vltoris
Psal. 93, 1. nomine gloriatur. Nam cùm olim *Deus vltionum Dominus, Deus vltionum* diceretur; modò
2. Cor. 1, 3. dicitur *Pater misericordiarum & Deus totius consolationis*; tum vt intelligas, cùm ex hoc fonte omnis defluat consolatio, vanas esse quæ ex alijs riuulis hauriuntur; tum etiam vt intelligas, quò gloriosior apparuit Deus in Lege noua quàm in veteri, eò gloriosius esse consolatoris quàm vltoris cognomentum.

Deus magis consolatoris quàm vltoris nomine gloriatur.

Sed vt ad textum, à quo nonnihil digressi sumus, reuertamur; negat hîc Iobus sibi amicorum illum agendi modum probari potuisse, & longè alium se adhibiturum fuisse, si eos in eodem stadio cum tot infortunijs & doloribus colluctari cerneret: deinde multis ijsque grauissimis verbis suam ærumnosam conditionem amplificat; quæ adeò non est occulta, vt ipsa apud intelligentes clamet, & doloris acerbitatem manifestè prodat, quam sequentibus versibus describit.

7. Sed quid agam? Si locutus fuero, non quiescet dolor meus; & si tacuero, non recedet à me.

Iobi doloribus neque loquela neque silentium erat aptum remedium.

Quò me, inquit, vertam nescio: nam neque sermo, neque silentium dolorem meum lenit: si locutus fuero, molestum valdè est cum ijs hominibus disputare, qui tot tamque graues mihi contumelias imponunt; sin autem tacuero, graue nimis est, cùm tot falsa mihi crimina objiciantur, non respondere. Hæret igitur Iob animi dubius, an videlicet suis istis amicis ampliùs debeat respondere nec ne: nam siue taceat, siue ipsis iterùm loquatur, quod potissimùm ex hac collatione & amico colloquio percipere intendit (nempe grauissimorum dolorum suorum aliquod leuamen & refrigerium) se assecuturum desperat. Profectò Iobus loquens dolorem minimè leniebat, cùm sermo omnino deberet esse asper ob calumnias & criminationes aduersariorum veriùs quàm amicorum, quas refellere cogebatur: silens verò nihilo mitiorem imò acerbiorem ferebat cruciatum, amaris cogitationibus exagitatus, & ingenti mœstitiæ pondere oppressus.

In Hebræo & Græco non habentur illa verba, *Sed quid agam?* commodè tamen subintelliguntur, cùm versum hunc claudunt per interrogationem. Hebræus quidem hoc modo: *Si loquar, non prohibebitur dolor meus, & si desinam*, scilicet loqui, *quid à me abscedet?* vt sit sensus: Si causam meam egero innocentiamque tutatus fuero (hoc enim *loqui* significat cùm alibi, tum suprà cap. 13. vers. 3. *Ad Omnipotentem lo-* Iob 13, 3.
quar; id est, Apud Deum causam meam disceptabo) non cohibebitur, non lenietur, nec cessabit dolor meus, quem auget improbitas vestra & peruersum iudicium de hac mea calamitate: nam quia sic affligor, iudicatis me esse improbum; dicitis enim Deum non affligere illum qui purus est à peccato. Si autem tacuero, quid doloris à me abscedet? q. d. Non sic tamen abibit dolor meus, hoc est, non recedet à me, nec quidquam remittetur, ne tantillum quidem: imò silentium meum fraudi mihi erit: videbor enim in culpa esse si tacuero, iuxta tritum illud Iurisperitis axioma, *Qui tacet consentire videtur*: quia culpam agnoscere videtur qui ad obiecta crimina non respondet.

Septuaginta verò sic vertunt: Ἐὰν γὰρ λαλήσω, οὐκ ἀλγήσω τὸ τραῦμα: *Si enim loquar, non dolebo vulnus.* Quæ Scholiastes admonet legenda esse per interrogationem, *Nónne dolebo?* q. d. Omnino dolebo. Symmachus vertit: Οὐκ ἐνδώσει ὁ πόνος μου: *Non cedet neque mitescet dolor meus.* Pergunt Septuaginta: Ἐὰν δὲ καὶ σιωπήσω, τί ἔλαττον τρωθήσομαι; *Et si tacuero, quid minus vulnerabor?* Anxius ergo Iob, an loqui tacerêve debeat, tandem ad loquendum potiùs se accingere videtur, dum in hunc modum summas suas miserias exaggerat dicens:

8. Nunc autem oppressit me dolor meus, & in nihilum redacti sunt omnes artus mei.

Est hyperbole viribus destituti, vlceribus & doloribus maximè articularibus, qui acutissimi sunt, confecti, & quasi ad nihilum redacti. Hebraicè est: *Desolasti omnem congregationem meam*: quam Interpres Vulgatus membrorum compositionem & compagem accipit: Recentiores tamen familiam accipiunt, & exponunt.

Allegoricè Beda, vel potiùs Philippus, hæc omnia aptè explicat de Christo patiente. At S. Gregorius lib. 13. Moralium cap. 4. hæc applicans Ecclesiæ, *Dolore*, inquit, *suo sancta Ecclesia premitur, quando in malitia sua crescere peruersos intuetur: & quia dum praui crescunt, etiam infirmi qui in ea sunt ad sequenda studia prauitatis irritantur, rectè adiungitur*, Et ad nihilum redacti sunt omnes artus mei. *Sicut enim per ossa fortes, sic per artus infirmi quique designari solent. Membra ergo Ecclesiæ ad nihilum rediguntur, quando ex imitatione prauorum*

Ecclesia dolet de malitia peruersorum rebus prosperis abutentium.

rum in hoc mundo crescentium infirmi quique deteriùs infirmantur: videntes enim felicitatem malorum, sæpè ab ipso fidei statu delabuntur, bona temporalia appetunt, & veluti in nihilum rediguntur; quia dum manentem Dei essentiam deserunt, diligentes transitoria quasi ad non esse tendunt. Magnus profectò lapis offensionis est felicitas impiorum; & nisi discussâ subinde mortalitatis huius nebulâ posthumæ beatitatis splendor nobis illucesceret, diuinæque fidei radius animis nostris illaberetur, quis non inoffensâ impiorum felicitate perculsus in hac rerum humanarum confusione naufragium faceret, aut saltem ad hunc ataxiæ scopulum alliderctur? Agnouit hîc Propheta Regius penè se aliquid

Impiorum felicitas magnus offensionis lapis.

Psal. 72, 1. humani fuisse passum: *Mei*, inquit, *penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei: quia zelaui super iniquos pacem peccatorum videns.* Quis enim ferat, eos, qui non suo tantùm, sed publico malo, atque adeò in perniciem generis humani, dominatum in homines exercent, nusquam interpolatâ felicitate vitæ stadium decurrere, passimque ab omnibus publicâ gratulatione, panegyricis, columnis, statuis, trophæis, ipsâ denique consecratione, fanisque ac Sacerdotibus viuos mortuosque cohonestari? Quis bonorum non ingemuit sub ipsa nascentis Ecclesiæ incunabula, cùm Diocletianus & Maximianus fæces, folles ac fomenta gehennæ omni diritatis genere Christianos vexarent, orbemque Christianum sanguine Martyrum funestarent, eosdem vsque adeò communi plausu celebrari, vt pluribus per Hispaniam magnificis columnis hæc eorum velut trophæa inscriberentur, *Genere Christianorum penitus extincto?* Hæc & plura in hanc rem vide apud Tollenarium nostrum in Speculo vanitatis ad Ecclesiastæ cap. 8. vers. 10. vbi hoc argumentum eleganter pertractat.

9. Rugæ meæ testimonium dicunt contra me, & suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam contradicens mihi.

Quasi dicat: Etiamsi velim non possum ampliùs dissimulare: nam rugæ ex dolore & macie contractæ clamant contra me, & testes sunt doloris mei: siquidem has impresserunt florenti cuti non seniles anni, sed morbus, qui fecit vt non solùm colorem & sanguinem, sed carnem amiserim, & pellis antè distenta & plena contraheretur in rugas: & tamen infideles quidam atque falsiloqui, qui omnia mihi prolixè promittebant, quosque meæ fortunæ misereri debuit, faciei meæ, quæ pro me tam apertè clamat, aduersantur. Ita Sanctius & passim Interpretes ferè omnes. Quæ sanè imago Iobi luctuosa & ad commiserationem maximè opportuna videbatur. Sed Eliphaz, qui hîc falsiloquus appellatur, quòd falsâ opinione nixus in Iobum inueheretur, hoc ipso calamitoso aspectu excitabatur, satanâ vrgente ad virum insontem criminationibus verbisque asperrimis lacerandum.

Hebræus textus versum hunc succinctiùs effert, Iobum in secunda persona sic ad Deum loquentem introducens: *Et corrugasti me in testimonium; surrexitque in me macies mea, quæ in faciem meam testificatur.* Vbi secundùm loquendi modum Scripturæ tribuit Deo, causæ remotæ, quod tamquam causæ propinquæ tribuendum erat doloribus, qui proximè mœstitiam atque inde rugas & maciem in Iobi corpore causabant. Eodem prorsus modo Psalmista dixit: *Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius.* Similiter Ieremias ait: *Vetustam fecit pellem meam.* id est, Tot afflictionibus & ærumnis me obruit, vt præ tædio & cordis amaritudine contabuerim. Psal. 38, 12. Thren. 3, 4.

Septuaginta legunt: Καὶ ἐπελάβου μου, εἰς μαρτύριον ἐγενήθη, καὶ ἀνέστη ἐν ἐμοὶ τὸ ψεῦδός μου: *Et apprehendisti me, in testimonium fuit, & surrexit in me mendacium meum.* q.d. His velut vinculis dolorum constrictum me tenes ita vt elabi non possim. Quod autem Septuaginta ψεῦδός μου, *mendacium meum*, & Vulgatus *falsiloquus* vertit, in Hebræo est כַּחֲשִׁי *kachaschi*: quod etiam significat *macies mea*, à verbo כָּחַשׁ *kachaz*: quod *attenuari* & macrescere significat; & hoc sensu videtur hîc sumi, cùm immediatè præcedat *corrugasti me*. Nam macilenti cutis in rugas contrahitur.

Mysticè S. Gregorius lib. 13. Moralium cap. 4. *Quid per rugas*, inquit, *nisi duplicitas designatur? Rugæ itaque sunt sanctæ Ecclesiæ omnes, qui in ea dupliciter viuunt, qui fidem vocibus clamant, operibus denegant: hi nimirum pacis tempore, quia huius mundi potestatibus eamdem fidem honori esse conspiciunt, fideles se esse mentiuntur; sed cùm sanctam Ecclesiam subita aduersitatis procella turbauerit, illicò ostendant, quid in perfida mente moliuntur. Dicat itaque:* Rugæ meæ testimonium dicunt contra me. *Id est: Ipsi me insequendo increpant, qui nunc in meo corpore positi duplicitatis suæ in se malitiam non emendant.*

Rugæ sunt symbolum duplicitatis.

10. Collegit furorem suum in me, & comminans mihi, infremuit contra me dentibus suis: hostis meus terribilibus oculis me intuitus est.

Magna est hîc diuersitas sententiarum inter Interpretes, an qui dicitur furorem colligere sit Satan, an Eliphaz, an dolor, an Deus ipse. Omnes quidem probabilem suæ sententiæ adferunt rationem. Verùm mihi cohærentior videtur sententia, quæ hoc ad Eliphazum ac proinde ad reliquos eiusdem opinionis assertores refert, quos sequenti versu arguit calumniarum & crudelitatis. Quasi dicat: Falsiloquus iste quidquid furoris habuit & virium in me totum effudit, & sicut fera à venatore lacessita dentibus infrendens & scintillantibus oculis omnia minatur; sic ille totus in me inflammatus effrænatâ bacchatur insaniâ. Ergo minæ, fremitus, oculi terribiles, acerrimum hostem euincunt, qui vt fidissimus amicus accesserat; eoque magis gestus hi furoris indices sese prodiderunt, quò religiosiùs se pro Deo dimicare grauiter seductus Eliphaz existimauit.

Malignus Eliphazus in Iobum animus.

Ceterùm sciendum non eam esse querimoniam,

niam, quòd truci vultu aut oculis ardentibus illum intueretur. Quis enim nisi puellulus eam faciei ferociam horreret? Constat id ex originibus; nam Hebræa habent יִלְטוֹשׁ עֵינָיו לִי, *Iiltosch bhenau li:* id est, *Exacuet oculos suos contra me:* siue, vt reponit lectio Tigurina, *Oculis suis micat contra me.* Quæ acerrimum & oculatissimum non sine malignitate intuitum à capite ad pedes lustrantem, & circumlustrantem ad aliquod illius vel leuissimum erratum inuestigandum atque venandum, denotant; ad eum scilicet modum, quo, sumptâ imagine ab aquila, quæ omnium auium acutissime cernit, siue ab Epidauris draconibus, qui oculatissimi esse perhibentur, dicebat Horatius Satyrâ 3.

Oculi maligni tantùm in vitiis intenti.

Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum?
Quàm aut aquila aut serpens Epidaurius.

At quidem præterquam quòd, vt dixit Cicero lib. 1. de Oratore, *Ferè nemo est, quin acutiùs atque acriùs vitia in dicente quàm recta videat*, hominem iustum atque innocentem ab hoste externo intuitu acutissimè circumspici atque lustrari grande malum non fuerit, cùm inde & ipsius probitas atque innocentia magis eluceat, & inimici oculi virtutis pulchritudine repercutiantur, & grauiùs doleant. Plus ergo hostiles isti oculi virtutis minantur. Aperiunt id Chaldæus & Septuaginta: ille enim quamuis in Biblijs Regijs habeat, *Oculos tamquam nouaculam acuit contra me*, sensu iam dato; at à Cypriano Cisterciensi & alijs sic capitur: *Oculis subula inspexit me.* Quod planè non modò innuit acerrimum & acutissimum intuitum, vt videat atque perlustret quid reprehendere, quid calumniari possit; sed eleganti subulæ similitudine, quæ rem perforat, vt occultiùs siue profundiùs penetret setamque introducat, denotat interiorem cogitationis visum, quo secretum animum & occultam iusti intentionem quis penetrat; vt quamuis externa omnia ad rationis leges composita videat, operis tamen scopum occultissimamque intentionem, diuinis solùm oculis peruestigabilem, quam, etsi alia minùs recta videret, excusare atque defendere (iuxta S. Bernardi monitum, *Excusa intentionem, si opus non potes*) æquus Iudex deberet, ipse inquam accuset atque damnet: vel si indifferens opus sit, quod à fine operantis bonitatem siue malitiam capiat, in peiorem partem interpretetur, ne vllus reo euadendi locus aut facultas suppetat; *cum sit iustius occulta de manifestis præiudicare, quàm manifesta de occultis prædamnare.*

Oculis subula inspicere est quærere ansam calumniandi.

Quæcumque possunt in bonam partem accipienda sunt potiùs quàm in malam.

Quam cogitationem non minùs eleganter expresserunt Septuaginta, qui ex correctissima Carafæ lectione habent: Ἀκίσιν ὀφθαλμῶν ἐνήλατο, ὀξεῖ ἔπαισέ με εἰς τὰ γόνατα: *Acie oculorum irruit, mucrone percussit me in genibus.* Vbi Biblia Regia pro *acie*, quod verterat S. Augustinus, reddunt *telis* seu spiculis oculorum. Cui lectioni præter elegantes telorum & mucronis locutiones siue translationes, quæ insanabilia vulnera significant, emphatica subest imago feriendi in genibus; quæ in hanc sententiam maiorem vim habet, quàm si alteri, quamuis delicatissimæ corporis parti, plaga illata consideraretur. Nimirum vulnus genibus inflictum hominem eneruat, nec illum effugere aut loco discedere mouerive permittit, vt significare hac locutione S. Iob videatur, eâ hostem malignitate suis actionibus insidiatum tam externa quàm interna incusando, & in peiorem partem detorquendo, vt omnem illi defensionis aut excusationis effugium intercluderet. Et verò *quis innocens* esse possit (inquit Ammianus Marcellinus lib. 8.) *si accusasse sufficiat?*

11. Aperuerunt super me ora sua, & exprobrantes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis.

Describit atroces iniurias & contumelias quas perpessus sit. Illud autem, *Percusserunt maxillam*, prouerbialis est apud Hebræos dicendi modus de summa & atroci contumelia, vti Delrius noster docet in Adagialibus sacris veteris Testamenti Parte secundâ Adag. 28. Similis omnino huic locus est in Threnis: *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs.* Quem locum, vti & hunc, de Christo Domino, cuius Iob typum gessit, Patres vulgò interpretantur; vtpote qui in vitâ non semel atrocissimis contumelijs, & in passione insuper opprobrijs, colaphis & plagis fuit coopertus, & pœnis saturatus: & in Euangelio docens virtutem atque insigne patientiæ ait: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram.* Vult enim discipulos suos iniuriarum esse patientes, nec facilè referire. Isidorus Hispalensis lib. de Passione Domini cap. 29. hanc sententiam in prophetiam acceptam refert, quòd Christus Iesus flagellandus esset, & palmarum ictibus percutiendus.

Percutere maxillam prouerbium est de atroci contumelia.

Thren. 3, 30.

Iob typus Christi.

Matth. 5, 39.

Beda in expositione huius loci ad illud, *Percusserunt maxillam meam*, Ita, inquit, percussisse intelligendi sunt, dum ei in faciem probra & maledicta coniectant, secundùm Apostolum, qui iuxta hunc sensum Corinthijs scribebat, inter cetera dicens, *Si quis vos in faciem cædit*; & quod secutus ait, *Secundùm ignobilitatem dico*; exposuit quid sit in facie cædi, id est contemni ac despici. Rupertus item Abbas in cap. 5. Matthæi ad illa verba, *Si quis te percusserit in dexteram*, &c. Sciendum, inquit, quia Dominus noster, qui hæc docet, in primis vel maximè fecit quæ docuit: ipse percutienti maxillam præbuit non solùm & alteram, sed & totum corpus; vt saturaretur opprobrijs; iuxta illud: *Corpus meum dedi percutientibus & genas meas vellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus.* Istiusmodi nempe saturatus est opprobrijs: nec enim inuitus, sed præ nimia dilectione nostri sic illa suscepit tamquam panem saturitatis. Singuli ergo nostrûm persecutionem quoque pro iustitia patientes demus percutienti maxillam, & saturemur opprobrijs, videlicet libenter accipiendo mala præsentia, vt futuris aliquando bonis saturemur.

Maxilla percussio est exprobratio in faciem & despectio per probra.

2. Cor. 1, 20.

Isaiæ 50, 6.

12. Conclusit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit.

Hæc quæ sequuntur vsque ad finem capitis Deo

Deo attribuit. q. d. Sed quid mirer aut querar, cùm Deus ipse me iniquorum manibus quasi constrictum tradiderit, in quem quidquid haberent offensionis & acerbitatis euomerent, & pro sua libidine vexarent? Vim habet ille dicendi modus, *Conclusit me.* Sic enim Deus electos compedire seu vincire solet in ærumnarum carcere, ne libertate abutantur & intereant. Illud verò, *Et manibus impiorum me tradidit*, apertè indicat Iobum Christi figuram prætulisse, qui traditus est impiorum manibus, & iniquorum furori permissus.

Deus electos concludit ærumnis ne abutantur libertate.

Hebræus habet: *Conclusum tradit me Deus peruerso, & per manus improborum declinare me facit*; ita nimirum vt primùm concluserit ipsum Deus, ac deinde tradiderit peruerso & iniquo, scilicet diabolo, tentandum & vexandum; & per manus improborum Arabum & Chaldæorum declinare seu deflectere illum fecerit à statu felici & prospero, in quo hactenus fuerat, ad statum istum miserrimum, in quo tunc versabatur. Vbi benè obseruat Pineda noster Iobum, tametsi lamentabiliter conqueratur, nihilominùs vti decet sapientem & religiosum virum de suis calamitatibus locutum esse; quandoquidem cum illarum grauitate conceptam de diuina benignitate fiduciam coniungat.

Iob in lamentis memor fiduciâ in Deum.

Septuaginta vertunt: Παρέδωκε γάρ με κύριος εἰς χεῖρας ἀδίκων, ἐπὶ δὲ ἀσεβέσιν ἔῤῥιψέ με: *Tradidit enim me Dominus in manus iniustorum, & super impios proiecit me:* Symmachus: Εἰς χεῖρας ἀσεβῶν ἔβαλέ με: *In manus impiorum iecit me.* Porrò ad præsentem suam calamitatem magis exaggerandam, & commiserationem sui excitandam, pristinum felicitatis suæ statum in memoriam reuocat dicens:

13. Ego ille quondam opulentus repentè contritus sum: tenuit ceruicem meam, confregit me, & posuit me sibi quasi in signum.

Iob hîc acerbum casum suum graphicè describit, quem eò grauiorem fuisse declarat, quò de altiori gradu fuerit deiectus, sicut quidam dixit: Miserum est fuisse felicem. *Repentè* dicit; quoniam paucis diebus copijs omnibus fuit euersus, & morbo grauissimo oppressus. *Tenuit*, inquit, *ceruicem meam* sicut tenet miles ceruicem gallinæ, & intorquens illam confringit ac discerpit; vel sicut vir robustus puerulum ceruice arreptum in terram prosternit, & pugnis calcibusque proterit. Sic alibi dicitur: *Super ceruices eius ascendes.* id est, Deiecti colla pedibus calcabis, domabis, & debellabis eum, & ceruicibus eius pro suppedaneo vteris: sicut Rex Persarum vsus Aureliano Romanorum, & Tamberlanes Baiazete Turcarum Imperatore: vel sicut Ahenobarbi Frederici Venetijs ceruicem pede pressit Alexander Papa addito elogio, *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Eodem ferè modo Iob Deum animo in se graui & acerbo tamquam hostem describit sibi iam prostrato imminentem, & vulneribus ac plagis ipsum operientem.

Iob repentè à summa felicitate ad extremam miseriam deiectus est.

Baruch 4, 25.

Psalm. 90, 13.

ET POSVIT ME QVASI SIGNVM.] Hoc est velut scopum, in quem omnia sua tela coniiciat; qualem Ieremias expressit in hæc verba: *Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.* Quemadmodum igitur illi qui ad scopum iaculantur, eamque artem exercent, non duo, tria aut quatuor dumtaxat tela mittere solent, sed plura; ita Deus Iobum non vnâ alterâve tantùm calamitate, sed pluribus exercuit, & à summo vertice ad imos vsque pedes doloribus transfixit, vt meritò cum Psalmista dicere posset: *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.*

Thren. 3, 12.

Iob vt signum expositus ad corporis calamitates & ad animæ tentationes.

Psal. 37, 3.

Allegoricè. Positus Christus à Patre quasi signum ad sagittam; quia non minùs ipse quàm & omnis eius Ecclesia in titulum contra omnes aëreas potestates & eorum fallaciam erectus cernitur. Vnde quidam ex militibus eius: *Spectaculum*, inquit, *facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus.*

Christus in signum erectus, quasi monomachiam expleturus contra dæmones & mundum.

1. Cor. 4, 9.

S. Bonauentura Serm. 2. Dominicæ infra Octauam Natiuitatis Domini hunc locum adfert ad probandum, quòd Christus in passione positus sit in signum charitatis: *Maximum enim*, inquit, *charitatis signum fuit, quod Christus sagittas approbriorum, irrisionum, sputorum, colaphorum, clauorum & lanceæ sustinere voluit: sic & nos per charitatem esse debemus tamquam in nobile signum contra sagittas castigationum diuinarum; de quibus Iob ait,* Sagittæ Domini in me sunt; *item contra sagittas irritationum humanarum; de quibus in Psalmo est,* Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, *&c. item contra sagittas tentationum diabolicarum,* In omnibus sumentes scutum fidei contra tela nequissimi. *Item contra tam multiplices sagittas aduersitatum stat charitas quasi signum immobile.* Vnde S. Augustinus Tractatu de Laudibus charitatis Tom. 9. *Charitas*, inquit, *inter opprobria secura est; inter odia benefica; inter rixas placida; inter insidias innocens, iniquitatem gemens, in veritate respirans. Sed heu huic signo contradicitur per signum odij & fraudulentiæ! sicut Iudas:* qui tradidit eis signum. Verè Christus in cruce, cuius Iob typum gessit, iuxta Simeonis oraculum, *positus est in signum, cui contradicetur.*

In passione Christus positus in signum charitatis.

Iob 6, 4.

Psal. 56, 5.

Ephes. 6, 16.

Matth. 26, 48.

Luc. 2, 34.

S. Gregorius lib. 13. Moralium cap. 6. ad hunc locum ita scribit: *Constat quod idcircò signum ponitur, vt sagittarum emissione feriatur. Fidelis itaque populus in signum hosti suo est positus, quia eum semper suis ictibus impetit, cum suis persecutionibus affligit. Qui enim in hac vita assiduè mala tolerat, velut in signo positus ictus suscipit ferientis. Vnde & prædicator egregius, cum persecutionum mala toleraret, atque sub persecutione aduersariorum gemeret, teneram discipulorum mentem de suis afflictionibus consolans ait:* Ipsi enim scitis, quòd in hoc positi sumus. *ac si eis apertè dicat: Quid in hoc tempore vulnera nostra miramini? Qui si æterna gaudia quærimus, huc ad hoc venimus, vt feriamur?*

Christianus populus expositus vt signum ad persecutionem suam.

1. Thess. 3, 3.

S. Paschasius valdè appositum ad hunc locum adfert morale de anima: *Habet*, inquit, *Christus alias immittere sagittas ad perimendum vitia & peccata; alias verò ad vulnerandas animas amore charitatis. Inter quæ omnia anima constituta est quasi signum ad sagittam, vt hunc susci-*

Anima fidelis constituta quasi signum ad varias sagittas.

suscipiat vulnera charitatis, illinc repellat omnia iacula inimici, quatenus suis triumphet de hostibus, & victrix cum corona recipiat paradisum.

14. Circumdedit me lanceis suis, conuulnerauit lumbos meos, non pepercit, & effudit in terra viscera mea.

Iob circumdatus fuit afflictionibus.

Lamentatur Iobus se circumdatum doloribus & ærumnis, quæ sunt lanceæ seu tela Dei; quod ad internas simul & externas afflictiones referendum. Versabat enim se in omnem partem satanas, vt Iobo quantum posset maximum afferret nocumentum; quam ob causam non abs re circumdedisse ipsum lanceis suis dicitur potiùs, quàm simpliciter lanceis impetiuisse, vt significaretur ab omni parte in Iobum hostis crudeliter sæuijsse. Locum hunc expendens Pineda noster, Obsident, inquit, me iaculatores, vndique configor iaculis, collimant sagittæ vniuersæ. Cælum iaculatur ignem; æther ventum rapidissimum; terra vermes; vxor, domestici contumelias; dæmon truces oculos, minas ac terrores; & misera hæc mea conditio aliorum impendentium malorum suspicionem ac metum.

Christus in flagellatione circumdatus, taxillatis flagellis velut lanceis conuulneratus fuit.

Allegoricè hæc verba Christo tribuuntur à corona militum flagellato. Nam ad instar lanceolarum fuerũt ea flagella taxillata, quibus sacratissimum Christi corpus vndique discerptum fuit. Sunt autem taxillata flagella eiusmodi aut colligatis officulis, aut assiculis ferreis & taxillis, quæ non solùm concutiendi, sed etiam pungendi & feriendi vim habeant. Vide de flagellis istis Andream Malonium in Commentarijs ad sextum caput de Sacris Stigmatibus, vbi ex non leuis notæ auctoribus ostendit huiusmodi flagella in vsu fuisse olim apud Romanos; quorum more Christus Dominus flagellatus fuit. Accedit, quòd Romæ in Ecclesia S. Mariæ in via lata inter ceteras reliquias ostenditur eiusmodi flagellum, quo Christus flagellatus dicitur. Ex quibus probabiliter habetur Christum Dominum prædictis taxillatis flagellis fuisse cæsum, quæ accommodatissima erant instrumenta ad aperiendos sulcos scindendamque eam sacratissimam carnem & sanctissimum corpus, supra cuius dorsum imposita sunt peccata nostra omnia, vt ea purganda & soluenda portaret.

Diabolus nos lanceis tentationum circumdat.

Tropologicè S. Gregorius lib. 13. Moralium cap. 6. *Benè*, inquit, *circumdari lanceis dicimur; quia antiquus hostis tentationis suæ vulnere ab omni parte nos impetit: sæpè enim dum gula restringitur vt libido subiugetur, inanis gloria aculeus mentem pulsat: si autem corpus abstinentiæ afflictione non atteritur, contra mentem libidinis flamma se excitat. Sæpè dum seruare parsimoniam nitimur, ad tenacitatem labimur; & sæpè dum possessa effusè tribuimus, ad auaritiam ducimur; quia rursum colligere quærimus quod tribuamus. Dum ergo antiqui hostis iacula vbique nos impetunt, rectè nunc dicitur, Circumdedit me lanceis suis.*

CONVVLNERAVIT LVMBOS.] Hoc ad corpus attinet ex parte synecdochicè significatum. Simile quiddam Ieremias luxit aiens: *Misit in renibus meis filias* (hoc est sagittas) *pharetræ suæ.* Renes quippe, sicut & lumbi, pro corpore toto ponuntur.

Thren. 3, 13.

Iobi viscera simul cum sanie, felle, &c. præ morborum vehementia effusa.

EFFVDIT VISCERA MEA.] Hyperbolicè significat dysenteriam. Non tantùm, inquit Philippus & Beda, ex ea toto corpore computruerat; verùm etiam totus intrinsecus sanie liquescebat; & ita omnia intestina in saniem conuersa fuerant, vt per secretiora alui paulatim in terram effusa sint cum sanguine, felle, alijsque humoribus & viscerum ramentis. Septuaginta cum Hebræo & Chaldæo legunt: Ἐξέχεαν εἰς τὴν γῆν τὴν χολήν μου: *Effuderunt in terram fel meum.* Quod Hebræi ad litteram accipiunt, scilicet fel Iobi non sine miraculo humi fusum fuisse, & tamen ipsum vixisse interim: quod homini naturaliter est impossibile. Noster optimè, etiam Interpretibus Mercero & Beza, pro felle vertit *viscera*, scilicet totum pro parte & continens pro contento; maximè quia fel ad omnem viscerum egestionem ciendam & propellendam à natura datum sit. Vocatur autem fel Hebraicè מְרֵרָה *mererah*, ab amaritudine. Nam felle nihil amarius. Vnde ortum est prouerbium de ijs quæ ingrata nobis sunt & acerba, πικρότερα τῆς χολῆς αὐτῆς, *ipsâ bile amariora.* Sic in Actis ad Simonem Magum Petrus ait: Εἰς χολὴν πικρίας ὁρῶ σε ὄντα: *In felle amaritudinis video te esse.* Et vulgato ferè omni linguâ adagio dicimus *felle amarius*, summam amaritudinem significantes; quomodo Latini *fellea* vocant amara. & Plautus in Truclento: *Corda in felle sunt sita & acerbo aceto.* Ceterùm fel & bilis idem sunt: bilis autem inter humores amaritudine exuperat, vnde pro amarulentia ponitur. Felle quoque irascimur, sicut splene ridemus, & iecore amamus, & corde sapimus. Quod autem ad præsentem Iobi sententiam attinet, videtur esse hyperbole amaritudinis & ægritudinis animi, quando ipse dolor bilem aut viscera in terram quasi effundere videtur.

Felle nil amarius.

Act. 8, 23.

Tale quid habet Ieremias in Threnis suis dicens: *Conturbata sunt viscera mea, effusum est in terram iecur meum.* Nam quod hic in fonte est, & Septuaginta vertunt *fel*, ibi per *iecur* intelligitur: nam in iecore est fellis folliculus seu receptaculum. Vnde duæ, quæ Ieremiæ verbis dantur, expositiones huic loco quadrare possunt. Prior est Quinquaboræi sic explicantis. q. d. Ita sum exanguis factus, ac si iecur (quod est officina sanguinis) omnem succum in terram profudisset. Altera est Martini del Rio, qui putat de tam continuis lacrymis clarum indicium capi, iecur non more suo sanguinem, sed lacrymas breuiori compendio genuisse, & iam nihil illi reliquum, vnde vel has fabricaretur. Ergo iecoris vel fellis nomine intelligere possumus lacrymas amarissimas, & ex imo eductas indicari, & hostilibus crudelitatibus quasi lanceis haustas euocatasque. Illud etiam patheticum inest, significari in ipso corpore cor, fel, iecur & omnia viscera dolore liquefacta in lacrymas et nuersa, &, vt dictum est, ab hostibus effusa. Nec etiam displiceret hic de felle intelligere, quod de iecore apud Ieremiam sic interpetatur Isidorus Clarius, scilicet iecur amoris & affectuum receptaculum veluti humo affixum & in sordibus iacuisse. q. d. Nihil amo præ morte & sepulcro. Huc etiam inclinat Figuierius, qui censet

Thren. 2, 11.

Iecur est officina sanguinis & lacrymarum.

censet iecur poni pro lætitia & gaudio; quia affectus huius sedes est. Et sic sensus esset. q. d. Omne gaudium amisi.

Allegoricè Philippus: *Effuderunt fel meum*, inquit Christus, quando videlicet Iudæi suo merito & fellis propinatione effecerunt, vt iram meam super eos iustæ indignationis effunderem.

Tropologicè S. Augustinus: *Effuderunt fel meum*, vt scilicet terrena bona zelaret in ijs qui abundant. Nam per iecur illi rectè intelliguntur, qui locupletes in Ecclesia curis & voluptatibus deseruiunt; sicut Physici philosophantur, in iecore voluptatis & concupiscentiæ sedem esse. Vnde tales monet Apostolus: *Ne sperent in incerto diuitiarum: sed qui habent*, inquit, *vxores tamquam non habentes sint*, &c. Alioquin cùm hi se effundunt per varia mundi desideria, & relaxant fræna concupiscentijs suis, quid aliud quàm iecur Ecclesiæ in terram effunditur? Vbi notandum quòd hepar non sine felle habeatur: ita & diuitiæ nescio si vmquam sine amaritudine possideantur. Dicitur autem iecur ad se calore suo succum ciborum trahere vertereque in sanguinem: quem sanè vsum pascendi nutriendique singulis membris præbet. Et hoc fortè est quod Apostolus docet: Et qui habent tamquam non habentes sint, vt in sanguinem redemptionis suæ ea vertant, & singulis Ecclesiæ membris quasi ex abundantia sanguinis pastum & alimentum præbeant.

Iecur designat locupletes. — 1. Tim. 6, 17. — 1. Cor. 7, 31. — *Iecur Ecclesiæ effunditur cùm diuites relaxant fræna concupiscentijs suis.* — *Diuitiæ vix habentur sine amaritudine, sicut nec iecur sine felle.* — *Diuitiæ in pauperes distribuendæ.*

Anagogicè. Post hanc vitam fel tribulationum nostrarum pro Christo toleratarum in mel consolationis commutabitur.

15. Concidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas.

Iob vulnera super vulnus accepit.

Poëticè variat orationis modos lugubres ad cruciatuum multitudinem & acerbitatem exprimendam. Quasi dicat: Per suos iaculatores ac sagittarios absque vlla mei commiseratione frequentatis ictibus plagam plagæ superaddere non formidauit, ita vt sagitta sagittæ in eadem carnis meæ fractura iungeretur. Sub qua perseuerante metaphora breuiter, dilucidè atque eleganter declarat, quomodo Deus ei non pepercerit, eumque quamplurimis ac diuersissimis morbis & vulneribus percusserit; vti capite secundo ad versum 7. est dictum.

Ceterùm tam iteratio vulnerum quàm alacritas gigantis ad conflictum accurrentis ad statum hominis afflictissimi repræsentandum est maximè apposita. Vox Hebræa גבור *gibbor*, quam Vulgatus *gigantem* transtulit, virum significat robustum & strenuum, qui nihil non audeat, quique alijs de vulgo hominibus terrori sit. Vox itaque *gigas* hîc impetum & strenuitatem denotat nec non bellicæ disciplinæ peritiam, tum ex eo quòd de hoc nomine docent Cyrillus lib. 9. contra Iulianum, Theodoretus quæst. 48. in Genesim, & Cassianus Collat. 8. cap. 21. tum etiam quia huiusmodi vocantur in libro Baruch *gigantes scientes bellum*. Significat ergo Iob Deum maximo animi impetu sibi occurrisse ad eum feriendum & confodiendum. q. d. Cùm ego sim homo imbecillis, Deus tamen quasi cum potentissimo aliquo hoste decertaret gigantis habitu me adortus est, & validissimis ictibus trementem concussit.

Vox gigas quid denotet. — Baruch 3, 26.

Allegoricè Isidorus de Natiuitate Domini cap. 47. hunc locum exponit de vulnere lanceæ, quo Christi latus apertum fuit; per quod ait aliquid additum fuisse super dolorem vulnerum aliorum sæuiendo etiam in mortuum. Propterea canens Ecclesia *mucronem diræ lanceæ* nominat. Huic affinis est illa Dauidis sententia ex persona Christi loquentis: *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Quadrant item Christo Ieremiæ verba: *Dolor meus super dolorem, in me cor meum mœrens*. Etsi Theodoretus in Psal. 68. ista omnia aliter accipiat quàm de Christo; tamen de Christo etiam sumit in Dialogo primo cum Irenæo lib. 1. cap. 32. cuius vtitur testimonio vt doceat passibilem fuisse.

Christo etiam post mortem vulneratus est. — Psal. 68, 28. — Ier. 8, 18.

Tropologicè S. Gregorius lib. 13. Moralium cap. 6. vel 10. explicat de ijs qui ex consuetudine peccata peccatis accumulant. Priora siquidem vulnera peccati diabolus sic infert vt solent paruuli spicula iaculari. de quibus & dici potest: *Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum*. At cùm additur sagitta sagittæ & culpa culpæ, tunc gigas dæmon euadit, & incurabilia vulnera per consuetudinem sic addit, vt possit peccator conqueri: *Circumdedit me lanceis suis, concidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas*. Vbi diabolus figuram mutat & commutat arma: nam vice sagittarum paruuli lanceas gigantis assumit. Nam, vt Gregorius asserit, *antiquus hostis tentationis suæ vulnere ab omni parte nos impetit; & vulnere super vulnus homo conciditur, quando peccatum peccato additur, vt culpa vehementiùs exaggeretur. Et quia cùm vulnus vulneri additur vires contra nos antiqui hostis vehementiùs excrescunt, rectè subiungitur:* Irruit in me quasi gigas. *Facilè quippe inimico resistitur, si non ei vel in multis lapsibus, vel in vno diutiùs consentiatur: sin verò eius suasionibus anima subesse consueuerit; quantò se ei frequentiùs subijcit, tantò eum sibi intolerabiliorem facit, vt ei reluctari non valeat: quia nimirum malignus aduersarius contra hanc ex praua consuetudine deuictam quasi more gigantis pugnat.* Vnde apertè cognoscitur diabolum in principio peccati paruulum paruulorum emittere sagittam, quæ posset facilè vinci vel euelli; at per consuetudinem gigantem euadere & quasi hastâ Herculis pugnare, ita vt illi nemo possit opponi, dum contra animam ex praua consuetudine deuictam more gigantis pugnat. Quare seruandum illud D. Hieronymi consilium, *Dum paruulus est hostis interfice; vt nequitia elidatur in semine.*

Psal. 63, 8. — *Vulnera super vulnus addunt qui peccata peccatis accumulant.*

Porrò hic versus in Hebræo sic sonat: *Dirumpit me rupturâ super faciem rupturæ, incurrit in me sicut potens.* Rupturam autem dicit, quâ in eum Deus quasi irrupit, plagas eius designando & denotando, sic vt continuis & assiduis rupturis seque inuicem continenter excipientibus affligeretur, nec esset ei vlla requies aut respiratio. Septuaginta verò hæc in plurali efferunt, dum sic vertunt: Κατέβαλόν με πτῶμα ἐπὶ πτώματι, ἔδραμον πρός με δυνάμενοι: *Deiecerunt me ruinâ super ruinam, cucurrerunt ad me potentes.* Vox autem δυνάμενοι de militibus passim vsurpari solet. Nam ad militiam olim eligebantur

bantur qui robore præstabant, qui & gigantes appellabantur, vt paulò antè annotauimus.

16. Saccum consui super cutem meam, & operui cinere carnem meam.

Saccus quid.

Per *saccum* hic vestem lugubrem significat, quam Græci ἐσθῆτα πενθικὴν vocant; quæ Varroni dicitur amiculum nigellum. Eâ veste vtebantur in luctu quâ publico, quâ priuato; & à Græcis Interpretibus vocatur *ἱμάτιον στενοχωρίας καὶ πένθους, habitus angoris & luctus.* Sic S. Gregorius Nazianzenus Carm. 4. vocat πένθιμον ἔσθος: quod S. Ambrosius ad Virginem lapsam scribens quasi verbum ex verbo reddit *lugubrem vestem*; Ruricius *contritionis signum*; alij *symbolum pænitentiæ.*

Saccus signum luctus & pænitentiæ.

Hinc S. Hieronymus de pio munere quod mittebat ad Lucinium ita loquitur in Epistola 28. ad illum scripta: *Ego insignia paupertatis & quotidianæ symbola pænitentiæ tibi & sorori tuæ misi quatuor ciliciola.* Saccum itaque hoc loco cilicium aut vestem lugubrem liceat appellare. Vt enim lacus pro puteo, ita saccus pro tali veste Interpretum sermone tritus est. *Consuere* autem *saccum super cutem* idem est quod saccum induere, & accingere se sacco, aut imponere saccum lumbis vel super lumbos.

Iob in summis doloribus cilicium & cinerem adhibebat.

Iob igitur hic animum suum demissum in vsitato luctus & pœnitentiæ habitu declarat. ac si dicat: Cùm nulla pars corporis esset non vlcerosa & saucia; non tamen adhibui mollia linteamina, quæ fouere vulnera & lenire dolorem possent, sed sumpsi asperum & cilicinum saccum; & ne quidquam ad lugentis ac veri pœnitentis effigiem deesset, aspersi me cinere, qui à luctus & pœnitentiæ sacco dissociari non solet. Quod in sacris Litteris & Historiarum monumentis adeò tritum est, vt cinis, & saccus, seu cilicium, luctus, pœnitentiæ & humilitatis nota hieroglyphica censeantur, & veluti adiumenta validissima pietatis omni genere diuinarum Litterarum commendentur. Certè illa duo felicissimo nexu copulata plurimùm possunt; ijsque vt duplici clypeo tecti Niniuitæ tela furoris Dei represserunt. Ex quo constat rem hanc perantiquam esse in piorum vsu, & iam tum in veteri Testamento ab ijs celebratam, qui in Numinis cultu & virtutum ornamentis principatum obtinebant; quales præter Iobum fuêre diuini Vates aliique summi viri, qui parentis omnium Dei commercio fruebantur; quos imitati quoque alij fructus magnos è deuotionis illo genere percipiebant.

Antiquus sacci & cilicij vsus.

Achab per cilicium euasit Numinis plagam.

Quod Achabus, Rex alioquin impius & facinorosus, suo exemplo docuit: qui cùm Heliam sibi minitantem audiuisset, & terribilia quædam & acerba denuntiantem, quæ viuum iuxta mortuumque manerent, exhorrescens Numinis manum ac perniciem, quæ damnato iam capiti imminere videbatur, *operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque, & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite.* Quid igitur inde consecutum est? Hoc nimirum, vt placatus ad misericordiam Deus mutaret sententiam, iram coerceret iamque violenter sese effundentem seueritatem. Quare ad Heliam sic infit: *Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causâ, non inducam malum in diebus eius, &c.*

3. Reg. 21, 27.

Ibid. 29.

Dauid in omni necessitate cilicium adhibebat.

Exemplum scilicet à Dauide sumpserat, qui si quando res molestissimæ domesticam disciplinam aut externam politiam Regnumque premerent, ad cilicium velut ad sacram anchoram deuotè confugiebat: *Ego autem cùm mihi molesti essent induebam me cilicio.* Et aliàs: *Posui vestimentum meum cilicium.* Hoc vir magnus thorace indutus non aheneo, sed diuino, & concupiscentiæ motus frænabat, & vlciscendi libidinem, si quando iniurijs afficeretur, & superbos animi spiritus in summo dominatu comprimebat, aliorum hominum scelus eluebat, suum purgabat, Dei beneuolentiam emerebatur. Adeòque insita fuit illa pietas in omnium mentibus, vt nihil arduum atque difficile & grauioris momenti aggrederentur, quin se antè cilicio muniuissent ad fauorem Numinis, ad animi vim & virtutem parandam. Sic Iuditha magnum ausura facinus muliebrem manum corroborauit: & Macchabæi tela sua exacuerunt, armaruntque legiones ad Dei bella conficienda. de quibus in sacris Oraculis disertè ponitur, sese priùs cilicio & cinere cooperuisse. Verùm, vt dixi, notabiles in eo fuerunt Prophetæ, qui pœnitentiæ vexillum altè extollebant, vt virtutum omnium signiferi & duces ad felicitatem.

Psal. 34, 13.

Psal. 68, 12.

Iudith & Macchabæi se cilicio muniebant.

Hanc igitur pietatem cùm in vetusta Ecclesia tam splendidam tamque in vsu viris clarissimis & Deo charis animaduerterent Christiani, non mirum si religiosè & auidè sunt eamdem complexi vt instrumentum perfectionis, vt religionis magnum adiumentum; præsertim cùm propè in oculis haberent D. Ioannem Baptistam, viuam illam pœnitentiæ columnam, mortificationis præconem, quam ore, verbis & exemplo in omni vita promouere contendit: illum enim in deserto cilicium ferre solitum in Euangelicæ Historiæ monumentis proditum est. *Habebat vestimentum de pilis camelorum & zonam pelliceam circa lumbos suos.* Quibus verbis cilicium describi doctissimi & grauissimæ auctoritatis viri monent. Accedebat & Filij Dei sensus atque oratio, qui expectabat à Iudæis, apud quos religionem disseminabat, viamque pandebat in cælum, vt ad præteritæ vitæ sordes eluendas pœnitentiam in cilicio adhiberent. Id quoniam minimè fiebat ab illis lamentabile væ denuntiat: *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes pœniterent.* Post tantam Messiæ auctoritatem neque Apostoli, nec qui deinde secuti sunt, grauius testimonium quærendum opinabantur, vt de pij operis vtilitate constaret. Quare, vt cœperam dicere, primi Christiani id genus mortificationis cupidè arripuerunt, præsertim qui pœnitentiam vellent agere. de quibus loquens Tertullianus, ait illos *in sacco & cinere volutari, aut sacco incubare.* Vbi saccum vocat cilicium ex consuetudine diuinorum Oraculorum; in quibus vbi nos habemus cilicium, in Græco & in Hebræo est saccus. Res fuit tam communis inter Christianos, vt Ruricius Episcopus Epist. 20. *vestimentum Ecclesiæ* dixerit cilicium: *Deponant*, inquit, *sæculi byssum, & sumant Ecclesiæ vestimentum, quod est cilicium, contritionis indicium.*

S. Ioannes Baptista cilicio vsus est.

Matth. 3, 4.

Lucæ 10, 13.

Antiquus in Ecclesia sacci seu cilicij vsus.

Ceterùm,

Ceterùm, vt ad textum reuertamur, pro eo quod Vulgatus vertit, *Et operui cinere carnem meam*; in Hebræo est, *Fœdaui puluere cornu meum.* Notum vt per *cornu* robur significetur, metaphorâ ductâ ab animalibus iis, quæ se cornibus tuentur; & quorum robur in iis consistit. Quamobrem Septuaginta verterunt, Τὸ δὲ σθένος μου ἐν γῇ ἐσβέσθη: *Robur autem meum in terra extinctum est.* Rabbi Leui pro *cornu* transtulit *caput* dicens: *Ascendere feci puluerem super caput meum.* Thargum verò pro *cornu gloriam* transtulit, dum sic reddit: *Volutaui in puluere gloriam meam*, id est pristinam meam dignitatem, antiquum statum meum, qui felicissimus erat. Sic alibi, *Cornu eius exaltabitur in gloria. Et exaltabuntur cornua iusti. Et exaltauit cornu populi sui. Et sublimabit cornu Christi sui.* In qua significatione frequens est huius vocabuli in Scriptura vsus, designatque potentiam, gloriam, perspicuitatem & regnum, desumptâ scilicet metaphorâ ab animantibus ratione carentibus, quibus hastarum armorumq; loco cornua Deus addidit. Qui autem de capite interpretantur respexerunt ad priscum morem lugentium, qui caput puluere opplebant ad testandum dolorem suum. Sanè caput eminet in homine, vt cornua in cornutis animalibus: hoc autem in magno luctu cinere aut puluere aspergebant, vti superiùs cap. 2. vers. 12. tres amici ex communi lugentium vsu fecisse memorantur; vbi plura de hoc ritu annotauimus.

Cornu quid in Scripturis significet.

Psal. 111, 9. Psal. 74, 11. Psal. 148, 14. 1. Reg. 2, 10.

17. Facies mea intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligauerunt.

Iobi facies & oculi intumuerunt à fletu.

Adhibuit nempe alium quoque lugentium ac pœnitentium habitum, scilicet amarum fletum, quo eius facies oculique intumuerunt, & visus hebetatus fuit ex humiditate, quæ resoluitur à cerebro, & per oculos genasque decurrit, sicut quotidianâ fieri constat experientiâ. Plurimos autem amisisse aut obscurasse oculorum lumen, dum æquo plus lacrymis & mœrori indulgent, res notior est quàm vt operosâ indigeat probatione. Certè Dauid de semetipso fatetur: *Et lumen oculorum meorum non est mecum.* sed clariùs Ieremias in Threnis: *Defecerunt præ lacrymis oculi mei.* quod idem est cum eo quod Iob hîc ait à fletu palpebras suas caligasse, per quas oculos intelligit, partem pro toto. Sic in Psalmis: *Palpebræ eius interrogant filios hominum*, id est oculi, quibus prouidentia ipsius innuitur.

Psal. 37, 11. Thren. 2, 11. Psal. 10, 4.

Septuaginta versum hunc nonnihil aliter reddunt hoc modo: Ἡ γαστήρ μου συγκέκαυται ἀπὸ κλαυθμοῦ, ἐπὶ δὲ βλεφάροις μου σκιά: *Venter meus combustus est à planctu, & super palpebras meas vmbra.* Alia exemplaria habent σκιὰ θανάτου: quam vt veriorem lectionem amplexa est editio Complutensis, & sanctus Augustinus agnoscit; in quo *vmbra mortis*; quam Olympiodorus quoque præfert. Auctor Catenæ Græcæ in *ventre* animam intelligit; quam etiam sæpiùs cor significat, & ita explicat: *Anima mea ardet, nec lacrymæ quidquam remittunt.* Fortasse in ventre combusto, id est siccato atque exhausto corde, significat Iobus exsiccato lacrymarum fonte defecisse lacrymas, quas exsiccat vis illarum nimiùm profusa, aut comprimit stupor & immoderatus dolor.

Iobi venter combustus à planctu.

Hebræus textus habet: *Facies mea conlutulata fuit præ fletu*: id est, quasi luto fœdata, & deturpata sordidataque. Nam fletus faciem deturpat, & quasi lutulentam facit: quod vno verbo lutulare dicitur. Vnde Cato, *Postea*, inquit, *adspergito amurcâ omne quod lutulaueris*, id est luto infeceris, aut fœdaueris. Hoc in Iobo conceptu & explicatu facile est: siquidem ex lacrymis, & cinere, quo conspersus erat, subactum est lutum, præsertim accedente sanie, quâ eius facies ita deturpata fuit, vt laruam sibi imposuisse videri potuerit.

Iobi facies conlutulata præ fletu.

Si nonnemo fortasse Stoicis imbutus principiis fletum tam vberem vitio vertat Iobo, dicens virum fortem, præsertim Regem, qualis erat ipse, lacrymas dedecere, atque leoni similem effici debere; qui quantumcumque tristetur, vix vmquam tamen idcircò rugit, aut fremit, vel suspirat, sed tacitus atram intra se bilem concoquit, & imo corde dolorem premit. Huic respondendum, non quascumque lacrymas, etiam profusas, virum fortem adeoque Regem non dedecere: siquidem suprà cap. 1. vers. 20. fletum, & alia istiusmodi externa doloris signa, in calamitatibus moderatè adhibita, cum vera fortitudine ac perfecta virtute quàm optimè consistere ostendimus; quin imò virum verè fortem, ac virtute præditum, in ipsomet virtutis ac fortitudinis exercitio nonnumquam lamentari, & in clamores lacrymasque irrumpere cum laude posse. Cuius rei luculentum in Rege Dauide & ipsomet Christo (cuius hac in parte vnà cum Dauide Iob typum gessit) habemus testimonium; quem fleuisse sæpiùs in vita & in morte tum in sacris Annalibus Euangelistæ, tum Apostoli in monumentis suis prodiderunt. Quod doctus Saluianus lib. 6. piè & eleganter notauit, *Christum*, inquit, *fleuisse legimus, risisse numquam legimus.* Qua in re quoddam sacrum velut diluuium miratur & prædicat S. Bernardus Serm. 3. in ramis palmarum, vbi de Seruatore in hunc modum loquitur: *Non solis oculis, sed quasi membris omnibus fleuisse videtur; vt totum corpus eius, quod est Ecclesia, totius corporis lacrymis purgaretur.* Haudquaquam igitur quæuis lacrymæ, sed molles, sed femineæ & irrationales virum fortem & prudentem dedecent. Vt enim in aquis, sic in lacrymis magna est varietas. Nam sicut inter aquas (vt Anastasius Sinaita lib. 3. Anagogicarum contemplationum notat) quædam est genitalis, vt Ægyptia; alia quæ adiri non potest, vt Ammonica; quædam potabilis, vt fontana; quædam infertilis, vt Hiericuntina; lethalis etiam quædam, vt Æthiopica. Sic in lacrymis non absimilem notare licet distinctionem: nam quædam bonæ sunt & potabiles; nempe lacrymæ deuotionis ac pietatis, quæ ex animi religiosi fonte promanant; easque à beatis Angelis suauiter ebibi aiunt Patres, & in vinum quodammodò mutari, adeò vt sanctus Bernardus Serm. 30. in Cantica *lacrymas pœnitentium vinum Angelorum* appellare non dubitet: quòd in illis sit vitæ odor, sapor gratiæ, indulgentiæ gustus, reconciliationis iucunditas: vnde consequens est, eas-

Non quasuis lacrymas virum fortem dedecent.

Christum ipse sæpè fleuisse legitur, risisse numquam.

Aquarum magna differentia, vt & lacrymarum.

Lacrymæ bonæ ac potabiles, steriles, quales.

easdem quoque esse valdè fertiles; quippe quæ copiam bonorum affectuum ingenerant, & intimarum actionum, quibus Deus aut placatur, aut conciliatur, aut ampliùs demeretur.

Lacrymæ infertiles & vanæ. Sunt item aliæ quædam infertiles, quarum causa vilium rerum amor est, nec virtutis honestatem intuetur: & hæ omnino vanæ sunt, quia nullo fructu & temerè funduntur: vel etiam ad vanitatem aucupandam; quales eorum, qui (vt verbis dicam Maximi Taurinensis Sermone in die Cinerum) *falso oculorum mærore praconia mundana mercantur.*

Lacrymæ malæ ac lethales. Reperiuntur & lethales in flagitiosis hominibus, qui impotenti veritarum rerum libidine feruntur: quas adipisci cùm totius animi & corporis contentione non potuerint, præ dolore lacrymantur, quòd maleficium non patrarint. Par scelus eorum est, qui flent ad suadendum flagitium animosque molliendos. Quod Scriptores in mulierculis animaduertunt, quibus Catullus falsas lacrymulas tribuit: D. Bernardus Epistolâ 247. eleganter vocat *lacrymas doctas mentiri:* vulgo dicuntur lacrymæ crocodili ad decipiendum & nocendum comparatæ. In eadem sunt classe, qui præ inuidia in aliena felicitate ploratum edunt: vel qui affecti à quopiam iniuriis, dum præcipiti furore elati vlcisci vehementer cupiunt, nec possunt, lacrymantur. Ad hoc denique genus pertinent omnes, qui scelerata ex causa mœrore animi & imbre oculorum complentur. Quos damnat, miseraturque sanctus Ambrosius lib. 10. in S. Lucam, cùm agit de lacrymis D. Petri; quem ait lacrymas profudisse, quia culpa illi obrepserat, homines autem sæpè flere, quòd non in culpam inciderint: hoc est, inquit, si non se vindicent, si non obtineant quod improbè cupiunt.

Lacrymæ indifferentes ac naturales. Sunt quædam denique indifferentes, quas naturales vocant lacrymas, quòd eas animi motus & affectio naturalis exprimat; quæ nisi pio proposito & honestâ voluntate in bonum finem & beatum referantur, vacuæ sunt luce laudis, & præmio carent apud Deum. Naturæ tamen vtiles esse possunt & valetudini aliquando: quam ob causam fletum puerorum infantium probat Aristoteles lib. 1. Politicorum cap. 17. vbi vetat *Infantibus prosunt ad robur.* illos à fletu impediri, eò quòd tales eiulatus & lacrymæ prosint eis ad robur, atque incrementum corporibus eorum suppeditent. Huc accedit Hippocratis Medicorum principis lib. 6. de Morbis popularibus sect. 1. monitum illud præclarum, dicentis, lacrymas in acutis morbis, si vltrò & ex voluntate fundantur, esse bonas; si præter voluntatem & inuitò fluant, malas videri. Vnde etiam hunc celebratum Aphorismum reliquit: *Lacryma voluntaria malum non sunt; inuitis autem decurrentes malum.* Valere quo- *Lacrymæ voluntariæ salutares.* que ad leniendam vim doloris animumque leuandum sapientes viri putant. Qua de re Petrus Blesensis Epist. 49. in hunc modum meminit: *Multis solatio sunt lacrymæ, & ex parte maxima magnitudinem doloris imminuunt. Dolor siquidem speciem ignis gerit, quia dum plus tegitur plus ignescit.*

Quæ lacrymæ sint maximè laudabiles. Ex dictis, vt opinor, luculenter patet contra Stoicos, non omnes esse lacrymas viro etiam forti vitio vertendas aut fugiendas, sed quasdam esse laudabiles, quæ ipsum non tantùm non decæant, sed etiam plurimùm ornent; quales sunt compunctionis, deuotionis & compassionis, quas summi momenti pretijque apud Deum esse sanctissimi omnes viri consentiunt. Iobo autem adeò fuerunt familiares, vt eas etiam in florentissima fortuna, in mediis mundi lætitiis & communi hominum recreatione veluti spiritale quoddam condimentum adhiberet. Hinc in septemdiali illo filiorum conuiuio, in quo genialibus epulis hilariùs indulgebant, ne fortè in aliquo peccassent, pius parens totus compungebatur, & piaculares pro iis quotidie hostias offerebat; quas, vti par est, compunctionis simul ac deuotionis lacrymis Deo gratissimis vbertim irrigabat. Quantum autem compassionis quoque lacrymis deditus esset abundè inferiùs declarauit dicens: *Flebam quondam super eo qui afflictus erat, & compatiebatur anima* Iob 30, 25. *mea pauperi.* Sunt sanè istiusmodi lacrymæ velut vniones pretiosissimæ gratissimæq; Deo, quibus S. Augustinus sacrificij vim nomenque tribuit, in quo sanguis ipsius cordis fundatur. Sanctus quoque Chrysostomus in Psal. 129. nobile quoddam eleëmosynæ genus esse dicit *στενάζειν, ingemiscere* & flere propter eos qui affliguntur. Est enim actus eximij amoris erga proximum, quo instar potentissimi sacrificij hominum noxæ & peccata abolentur, vt diuinum Oraculum monet: *Charitas operit multitudinem peccatorum.* 1. Pet. 4, 8. Vbi sunt lacrymæ compunctionis, subitò labes animorum eluuntur & pereunt.

Haudquaquam sanè vulgaris aut ceterorum hominum similis fuisse Iobi fletus existimandus *Qualis fuerit Iobi fletus.* est, quo & faciem suam intumuisse & palpebras caligasse profitetur; sed omnino suppar isti Dauidis, qui cùm dixisset regalem se etiam lectum continuo fletu oppleuisse, adiungit: *Turbatus* Psal. 6, 8. *est à furore oculus meus.* vel, vt S. Hieronymus vertit, *Caligauit oculus meus:* Chaldæus dixit, *Obtenebratus est*; Caietanus *Tineauit*; hoc est, erosus vitiatusque est oculus meus, & magnitudine atque frequentiâ lacrymarum extabuit, sic vt fletus continuatio luminum aciem hauserit & consumpserit. Quæ sanè ostendunt, vix vmquam illum sine compunctione lacrymisque fuisse, quæ de die & de nocte exundarent. Sed hoc Iobi fletus præ Dauidis luctu mirabilior & excellentior fuit; quòd nullum in peccato fundamentum aut cum delicto commercium habuerit, vt tantò perfectiùs fletu suo Christi lacrymas præfiguraret. Vnde subdit:

18. Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cùm haberem mundas ad Deum preces.

In Hebræo prima ista verba, *Hæc passus sum,* non habentur, vti nec in Græco; sed tantummodò sic: *Absque eo quòd non sit violentia in manibus meis, etiam pura est precatio mea.* Quod Septnaginta vertunt: Ἄδικον δ' οὐδὲν ἐν χερσί μου· εὐχὴ δέ μου καθαρά: *Iniustum autem nihil fuit in manu mea; deprecatio autem mea munda.* Vt *Iobi fletus non fuit cum iniquitate coniunctus.* cum præcedentibus nexus & sensus sit talis, ac si dicat: Præ multitudine & grauitate dolorum

 meo-

meorum largissimè fleui, ita vt præ nimio fletu facies mea consulutata sit & deformata; cùm tamen nulla violentia vel iniquitas fuerit in manibus meis, quam tu Eliphaz cum sociis mihi exprobrasti. Sicut ergo maciei nimium fletum, ita nimij fletus non iniquitatem aut vllam violentiam, sed dolorum suorum acerbitatem causam esse protestatur. Vox autem Hebræa חמס *chamas*, quæ propriè *violentiam* significat, hîc latiùs sumi videtur, vt etiam aliam quamuis iniquitatem aut iniuriam notet. Dicunt autem Hebræi Deum non punire Gentes nisi propter חמס *chamas*, id est *violentiam*. Sanè propter eam deleuit olim mundum diluuio, & Sodomam & Gomorrham cum reliquis vrbibus.

Ceterùm duo hîc non ad iactantiam, sed ad diuinæ veritatis assertionem Iob commemorat, scilicet *manus*, id est opera, *absque iniquitate, & preces mundas*. quibus omnem Dei cultum sub vera iustitia religioneque complectitur. Qui enim benè se gerit, nec quemquam iniuriâ afficit, dicitur habere manus puras ab iniquitate. Vnde nonnulli hoc membrum referunt ad secundam tabulam, vt sequens ad primam. Nam cuius pura est oratio, Deum piè colit; qui duo potissimùm ab homine requirit, scilicet manus & cor. Manus opera denotant, cor autem cogitationes, quæ in corde complentur, vt in renibus
Psal. 7, 10. inchoantur. quapropter dicitur: *Scrutans corda & renes Deus*. Sub precatione porrò etiam potest sermo comprehendi. Quibus tribus constant omnia, quæ ab homine proficiscuntur.

Potest ergo sic exprimi Iobi sensus. q. d. Ecce qualia & quàm atrocia fero supplicia; cùm explorarâ quoad possum conscientiâ semper opera iusta cum religioso cultu coniunxerim. Manus enim (vt dixi) est symbolum operationis, & generale instrumentum animi cum alio tractare cupientis, sermo quidam mentis & tacitæ voluntatis interpres.

Manus est symbolum operationis & generale instrumentum animi.

Hinc princeps Onirocritorum habitus olim Artemidorus lib. 1. cap. 44. ait manus significare λόγον, rationem, mentem, sermonem, quòd veluti ductu litterarum vel potiùs opportuno sermone tacitam animorum affectionem declarent. Hinc doctè Cassiodorus lib. de Anima cap. 16. *Manus*, inquit, *singulariter datæ sunt ad mutuas cogitationes nostras communiter explicandas.* Cùm igitur vult animus erga alios vim suæ beneuolentiæ prodere tendit manum, & in ea veluti cor ipsum, fidem, amorem & eadem in aliena manu recipit: quod profectò clarissimum signum est pacis mutuæ & perfectæ coniunctionis.. Quam ob causam opinor dixit Pindarus altæ mentis Poëta in Olympiacis Ode 4. Χεῖρες δὲ καὶ ἰσορρόπουν, *Cor & manus pari in loco numeroque habenda*, cùm hoc ab illis in apertam lucem educatur. Quare ab
1. Tim. 2, 8. omnibus iure exigit Magnus Paulus, vt *puras manus* habeant: in Græco est ὁσίους, *sanctas*: Tertullianus in Apologetico cap. 30. legit *innocuas*, nimirum à scelere omni immunes, quæ ad nullum malum facinus adhibeantur. Eò quoque retulit D. Chrysostomus diuinum illud inuentum de manibus in precatione attollendis, quod Vates pius sacrificij quoddam genus vo-
Psal. 140, 2 cauit: *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum*. Cuius moris hanc causam reddit: vt nimirum si quando ad scelus & maleficium vocemur, apud nos reputantes sacrum illud mysterium, & futurum, vt illas manus ad Deum ἀντὶ συνηγόρων, *velut aduocatione functuras*, & per illas spiritale sacrificium oblaturi simus, vereamur eas ignominiâ & pudore afficere, & illius præposteræ actionis luto & colluuione maculare.

Pura manus ad Deum attollenda.

Illam igitur sacræ religionis cærimoniam vocat δεσμὸν τῆς κακίας, *vitiositatis vinculum*, nequitiæ frenum, remoram improbitatis. Eòdem etiam pertinet illud: *Extollite manus vestras in sancta*. Vbi legit S. Chrysostomus, Psal. 133, 2 *Extollite manus vestras ἡγιασμένως, sacrosanctè*, hoc est, prout decet ἡγιασμένους, *sanctificatos*; quorum proinde non cor modò animumque, sed manus quoque sacrosanctas & ab omni obscœnitate purissimas esse oporteat.

Quibus conformiter sanctus Iob tanti mysterij haud ignarus hoc loco *mundas ad Deum preces* vocat, quæ nullâ fæce humilium rerum oblitæ sunt, nullis sordibus perturbationum inquinatæ, sed clarissimis euectæ pennis, cælestes atque diuinæ.

Mundæ preces quæ.

Illum cursum mundæ orationis Dauid cupiebat, cùm rogat Dei dono atque munere dirigi orationem suam *sicut incensum*, hoc est Psal. 140, 2 more modoque thymiamatis; quod ex rebus odoratis confectum summus Sacerdos in nobilissimo templi adyto foculo imponebat: vnde fumus tam directo itinere sursum attollebatur, vt nullius procellæ vi atque turbine vllam in partem flecti posset. Rabbi Kimchi in hunc Iobi locum ait, præstantes in suffumigandi arte viros ab Alexandrinâ ciuitate Hierosolymam euocari solitos, vt suffumigatio sursum recta fieret instar palmæ, neque odorata illa exspiratio huc illuc agitaretur. Sed non tam illud humano artificio, quàm fieri diuino prodigio magni viri suis monumentis prodiderunt.

Significat igitur Iob sanctissimus se adhibuisse tantam mentis in orando constantiam, vt reiectis repudiatisque aliis curis & cogitationibus, tota in cælum atque ad Deum contenderet.

Iobi in oratione attentio.

Quod diuinissimum animi bonum in Gorgonia sorore sua commendat sanctus Gregorius Nazianzenus Orat. 11. cuius ait in precatione fuisse νοῦν ἀπλανῆ, καὶ μετάρσιον, *mentem minimè vagantem, & sublatam in altum*. Atque illud ipsum olim fuisse Christianorum omnium studium è notis Veterum commentariis facilè intelligimus. Scitè & eleganter ait Tertullianus lib. 1. Contra Marcionem cap. 23. orationem ad cælum Deo expandi, vt cum elatis in sublime manibus ipsa oratio quodammodò euolare in cælum atque ad Deum ire videretur.

Hinc solemnis illa monitio, quæ manauit è disciplina Apostolorum, & prouidentissima institutione, *Sursum corda*: quam S. Iacobus è sinu Christi fidei Christianæ magister, quam diuus Marcus, quam deinde alij suis in Liturgiis posuerunt, Ἄνω σχῶμεν τὸν νοῦν, καὶ τὰς καρδίας: *Sursum habeamus mentem & corda*, inclamabat in conuentu pio Sacerdos; præsertim in augusto aræ sacrificio: quod diuinè S. Gregorius Nazianzenus *Mystica & sursum ferentia sacra* nominat. Vt omnes intelligerent, adeuntes ad Deum, atque precibus sancti Numinis colloquium ambientes, omni abiectâ futilium rerum curâ leues & alatos esse oportere.

In oratione corda sursum eleuanda.

Quo

Antiquitus pedem in fine orationis attollebant, & cur.

Quo in genere non possum non mirari vehementiùs & prædicare Maiorum nostrorum consuetudinem plenam religionis inusitatæ pietatis; qui cùm in templo sacris precationibus darent operam, in clausulis orationum pedem omnes solebant attollere, vt præ amore sempiterni domicilij studioq; magno cælestium viderentur iam è corporis tabernaculo migrare velle & coniungi Deo. Rem magnificè Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum expressit in hunc modum: Τὰς πόδας ἐπεγείρομεν,&c. *Pedes attollimus in extrema orationis acclamatione, prompto animo & alacritate insequi cupientes beatam illam naturam, quæ mente & intelligentiâ percipitur; & vnà cum verbo corpus abducere conantes* μετάρσιον ποιησάμενοι τῇ ψυχῇ ἐπτερωμένην, &c. *erectam animam & desiderij pennis eleuatam cogimus in sancta progredi.* Idem propè significat D. Ambrosius lib. 6. Hexaëmeron cap. 9. qui mirabilem Dei prouidentiam in humano corpore fabricando suspiciens, pedes aiebat nobis datos non vt brutis animantibus quatuor, sed vt auium generi duos; quòd sublimes alta petere debeamus. Sed paulò clariùs eamdem ipsam in templo consuetudinem Iustinus Martyr videtur attingere cùm agit de iis quæ à Christianis die Dominicâ fierent: *Post lectiones*, inquit, *sacras & Antistitis cohortationem*, ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες, καὶ εὐχὰς πέμπομεν, *consurgimus communiter omnes, & precationes mittimus*. Arguté & sapienter Eusebius Emissenus Homil. in Natiuitate B. Virginis animaduertit inter cleros poni columbam illam argenteam tergo inaurato, quæ in æthera sublimiùs euolat; ea causa & de sanctis dici, *Assument pennas vt aquilæ, volabunt, & non deficient*. Addit propter hoc & Tabernaculum maxima ex parte opere plumario factum esse, vt omnes alas suscipiamus, & volare discamus. Plura de eleuatione manuum aliisque orantium gestibus vide superiùs ad capitis vndecimi versum 13. fusiùs explicata & moralizata.

Isaiæ 40, 31.

19. Terra ne operias sanguinem meum, neque inueniat in te locum latendi clamor meus.

Est pathetica atque elegans sermonis apostrophe ad res mutas sensuque carentes, vt quam in præcedenti versu asserüerat suæ conscientiæ puritatem iterùm confirmet ac roboret: terram enim compellat, atque in testem citat, ac rogat, vt si aliquod eorum, quæ ab Eliphazo ei obiecta sunt, criminum vnquam commiserit, minimè illud occultet, nec celet afflictionem & miseriam, quâ eius sanguis vitaque consumebatur. Non enim nomine *sanguinis* hîc intelligendus est cruor, qui in eius venis existebat; sed peccatum (pro quo sæpè in Scripturis accipitur, Psalmo 50. vers. 16. Isaiæ 1. vers. 15. Oseæ 4. vers. 2. Ezechielis 9. vers. 9. &c.) & afflictio, quæ sit pœna peccati. Quasi dicat: Velim cælo & toti mundo notam esse calamitatem meam eiusque causam, vt omnes videant innocentiam meam. Ita Chrysostomus, Polychronius, Olympiodorus in Catena, qui etiam hoc ad appetitum

Sanguinis nomine sæpè peccata intelliguntur.

iustæ de hostibus vindictæ referunt; quasi videatur alludere ad sanguinem Abel iusti, cuius vox de terra ferebatur in cælum, cùm per iniuriam fuisset fusus in terram; iuxta illud, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Vbi, vt benè notat S. Ambrosius Sermone 76. *clamare dicitur sanguis, qui innocens effusus est, non tam voce quàm causâ.* Hic quippe sanguinis clamor celerem & atrocem in conspectu Dei vindictam vehementer expostulat: sic enim dicitur peccatum clamare ad Deum: quare *vox sanguinis* idem est quod *fratricidium*. Quem locum eleganter sic expendit D. Ambrosius: *Non dixit, De fratris clamat corpore, sed, De terra clamat. Etsi frater parcit, terra non parcit; si frater tacet, terra condemnat: ipsa est in te testis & index: testis acrior, quæ adhuc parricidij tui sanguine madet: index asperior, quæ tanto scelere coinquinata est, vt aperiret os suum, & reciperet sanguinem fratris tui de manu tua. Et illa quidem aperuit os suum quasi acceptura de fratribus verba pietatis, nihil timens cùm fratres videret, quæ sciret ius germanitatis amoris incentiuum esse, non odij: nam quomodo poterat parricidium suspectare, quæ adhuc non viderat homicidium? Sed tu effudisti sanguinem, cuius dolens ipsa contagium, non augebit virtutem suam dare tibi. Non mediocre etiam dogma quod ait: Vox sanguinis fratris tui ad me clamat; quia Deus iustos suos audit etiam mortuos, quoniam Deo viuunt. Et meritò pro viuentibus habentur, quia etiamsi corporis gustauerint mortem, vitam tamen incorpoream capiunt, & illuminantur suorum splendore meritorum, luce quoque fruuntur æternâ.* Sic Ambrosius: cuius quot verba tot sententiæ contra Caini parricidalem inhumanitatem, & pro commendanda fratrum concordia & iustorum funeribus celebrandis. Simili igitur modo mens Iobi sic exprimi posset, ac si dicat: Nolo terra mox absorbeat sanguinem meum tabémve decurrentem; habet quippe sanguis innoxij hominis, licet corruptus ac fœtidus, vocem suam, quæ in cælos effertur, & Iudicis officium implorat. Nolo ergo vox hæc sanguinis mei terræ visceribus condatur; nolo sanguis meus clamandi peritus præfocetur in terra, sed in cælos celerrimo volatu penetret. Ibi enim habeo testem, hoc est spectatorem perspicacissimum animi mei, benè conscium meorum affectuum, quem in terra nefariè accusatus appello. Quæ verba mirum ægrè affecti animi significatum produnt; quandoquidem res inanimas compellat, quas innocentiæ assertrices inuocat.

Gen. 4, 10.

Quomodo sanguis dicatur clamare de terra.

Lib. 2. de Abel & Cain c. 9.

Terra vindictam de Cain exposcit.

Iusti post mortem Deo viuunt.

Allegoricè S. Gregorius lib. 13. Moralium cap. 8. id refert ad sanguinem Christi meliùs quàm Abel clamantem misericordiam, & non vindictam: *Sanguis*, inquit, *Iesu meliùs loquitur quàm Abel: quia sanguis Abel mortem fratricida fratris petijt; sanguis autem Domini vitam persecutoribus impetrauit. Vt ergo in nobis sacramentum Dominicæ passionis non sit otiosum, debemus imitari quod sumimus, & prædicare ceteris quod veneramur. Locum enim latendi clamor eius in nobis inuenit, si hoc quod mens credidit lingua tacet: sed ne in nobis clamor eius lateat, restat vt vnusquisque iuxta modulum*

Sanguis Christi meliùs clamat quàm Abelis.

modulum suum viuificationis suæ mysterium proximis innotescat. Sic ille.

Hunc eumdem locum Philippus Presbyter etiam de Christo accipit in hanc sententiam: *Numquam rerum terrenarum amor ita hominum mentes obruat, vt huius tanti beneficij memoriam curarum suarum mole sepeliat, sed super omnia in corde nostro emineat quod summum est.*

Passio Domini prædicanda. Nota hunc locum pro Concionatoribus, quorum munus est prædicare Christum, & hunc crucifixum: nihil tam frequenti, acri ac vehementi studio versare & inculcare debent quàm Domini Iesu passionem, cuius in figura Raab ad fenestram appendit coccineum filum, de quo sic S. Ambrosius lib. 5. de Fide cap. 5. *Quæ in excidio ciuitatis remedia desperaret salutis, quia fides vicerat signa fidei, atque vexilla Dominicæ passionis attollens coccum in fenestra ligauit; vt species cruoris mystici, quæ foret mundum redemptura, vernaret. Ita foris Iesu nomen fuit præliantibus ad victoriam, intus species Dominicæ passionis periclitantibus ad salutem.* Sic ille. Rubescat ergo vox totumque os in Concionatore Christi Domini sanguine. Hæc est enim illa oris venustas, quam tantoperè commendabat in sponsa diuinus Spiritus: *Sicut vitta coccinea labia tua.* Cant. 4, 3.

20. Ecce enim in cælo testis meus, & conscius meus in excelsis.

Postquam terræ & mortalium in ea habitantium accersiuit testimonium, cælum ipsum, vel potiùs cælorum Dominum & habitatorem, suæ innocentiæ testem inuocat, nempe Deum. Quasi eleuatis, vti fecisse verosimile est, in cælum oculis diceret, Si fortè alium testem exigitis; ecce in cælis qui pro me respondebit ac testificabitur; Psal. 112, 5. ille videlicet, *qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra.* Per periphrasim autem *Cur Deus in cælis habitare dicatur.* vocatur Deus *cælorum habitator*; vnde omnia prospiciat, & omnium in terra habitantium hominum actus discernat. Et hic est honoris titulus quo vtitur Psalmista, vt ostendat nullum posse à Dei lumine abscondi, sed omnia impiorum Psal. 2, 4. Psal. 122, 1. opera nuda esse in oculis eius, cùm ait: *Qui habitat in cælis irridebit eos*, &c. Item: *Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælis.* Quamuis autem Deus sit vbique, dicitur tamen in cælis habitare; tum quia gloria ipsius ibi potissimùm elucet; tum quòd inde ad modum concipiendi nostrum tamquam ex alta turri quidquid hîc agitur contemplatur. Et scribit Aristoteles lib. 1. de Anima cap. 3. quasi à natura insitam fuisse hominibus opinionem, Deum in cælo habitare. vnde illud tam frequens apud Græcos: Ὁ ὑψίστατα δώματα ναίει: *Superique habitator olympi.* sed & tradita nobis à Christo Domino oratio Matth. 6, 10. sic incipit: *Pater noster qui es in cælis.* Verbis ergo illis, *Ecce in cælo testis meus*, ostendit vir planè fortissimus spem inter procellas immotam vti anchoram tutam & firmam, & (quod est mirabile) cælos ipsos penetrantem. Quasi Deus *Sanctorum innocentia sæpè diuino testimonio comprobatur.* ipse Iobi innocentiam propriâ auctoritate testaretur. Et quidem nouum non est, sanctorum innocentiam ab improborum calumnijs diuino testimonio vindicari; seu diuinam auctoritatem ad manifestandos iustos, & è tenebris, quibus inuoluuntur, eruendos interponi. Vir itaque sanctissimus, cùm eum falsi amici fictis calumnijs lacerarent, à quibus se eripere non poterat alicuius humani testimonij præsidio, iure merito confugit ad diuinum. *Quasi diceret* (inquit Polychronius in Catena) *Dei iudicium appello: is enim cùm perfectè cognoscat omnia; neque ex ijs quæ videntur, sed ex sola veritate sententiam ferat, eorum quæ à me dicuntur testis esse potest.* Nec sua Iobum spes fefellit. Nam statim Deus ad improbos illos calumniatores: *Non estis*, inquit, *locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob. Ite ad seruum meum Iob, & offerte holocausta pro vobis: Iob autem seruus meus orabit pro vobis: faciem eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia.* Iob 42, 7. *Iob Dei testimonio probatur.* Vbi duo obserua; in primis, Iobum vocari sæpiùs Dei seruum, qui paulò antè à calumniatoribus Dei hostis dicebatur. Quod rectè expendit D. Chrysostomus: *Identidem*, inquit, *Deus Iobum seruum suum appellat, vt ostendat eum sua egregia facinora commemorantem esse vera locutum; amicos autem, qui illum condemnarant, haud vera dixisse.* Deinde obserua ex Olympiodoro Iobum à Deo constitui patronum ac deprecatorem suorum calumniatorum, vt intelligerent ipsi calumniatores quanta esset apud Deum Iobi auctoritas, qui illum vehementer iratum serenaret; & quanta esset Iobi benignitas etiam in aduersarios, qui pro illis apud Deum precaretur: vnde factum est, vt viri probitas, quæ falsis calumnijs latebat, diuino testimonio in apertam lucem traheretur.

Eodem modo Deus inter Cainum & Abelem *Deus Abelis innocentiæ testimonium dedit.* diiudicauit. Quis non crederet Caini hostiam, sicut tempore prior fuerat, ita fuisse animo perfectiorem? Ex hac autem opinione quis non videt, quanta in caligine Abelis sanctitas versaretur? Quid ergo Deus? Adfuit statim factorum testis & arbiter. Nam *Abel*, inquit D. Paulus, Heb. 11, 4. *testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo.* Ac si diceret: Opus fuit vt maior Abelis virtus, quæ in animo latebat, diuino testimonio foras proderetur. Murmurarunt olim contra Moysem Maria & Aaron; *Deus tacentem Moysem defendit.* ad quos statim Dominus Moysis innocentiam testatur dicens: *At non talis seruus meus Moyses,* Num. 12, 7. *qui in omni domo mea fidelissimus est*, &c. Vbi Rupertus lib. 1. cap. 34. *Nullo modo*, inquit, *Moyses seipsum defendebat; & hoc pacto quasi legitima causa defensorem sui Deum magis tacendo constituebat.* Nam Deus etiam non requisitus suorum innocentiam proprio testimonio tuetur. Dominum ergo testem ac laudatorem nostrorum *Deum non homines spectare debemus.* operum requiramus; homines verò nec vituperatores timeamus, nec laudatores auscultemus. *Omnis qui ex eo quod agit* (inquit S. Gregorius) *humanas laudes appetit, testem in terra quærit: qui autem de actibus suis omnipotenti Deo placere festinat, testem se in cælo habere considerat.*

21. Verbosi amici mei: ad Deum stillat oculus meus.

Per apostrophen conuertitur ad amicos, quos irrisoriè vocat *verbosos*, iterùm eos de nimia loquacitate pungens, atque vnâ voce complectens id quod nuper dixerat eos nugis tantùm ventosisque

ſiſque ſermonibus delectari. Vnde patet omnium optimè Interpretem reddidiſſe vocem Hebræam מליץ *melitz*. Friget enim aliquantulùm verſio Vatabli ſimpliciter reddentis, *Collocutores mei*; ſimiliter ea Pagnini & Tigurinæ, quæ habent *Rhetores mei*; nec ad rem facere videtur illa Montani, Burgenſis & Complutenſium, *Interpretes mei*. Non enim hîc arguit Iob amicos, quaſi in deteriorem partem verba ſua interpretentur, licet veriſſimum ſit; ſed potiùs, quòd nullo verborum aut rationum pondere valentes, bullatis tantùm ſermonibus ſibi illudere delectentur.

Notanda hîc illa phraſis, *Ad Deum ſtillat oculus meus*. Quamuis enim ſtillare aptè conueniat oculo lacrymabundo; aliquid tamen amplius hoc loco connotat quàm fletum ſimplicem, nempe mutam quamdam locutionem, & mentalem cum lacrymis ad Deum orationem. q. d. Deum alloquitur oculus meus, per lacrymas videlicet, quæ verba efficaciſſima ſunt, & legatione pro nobis funguntur apud Deum, vt credidit ille qui dixit:
Pſal. 38, 13. *Auribus percipe lacrymas meas*. Quæ niſi verba eſſent auribus minimè perciperentur. Hic ſermo viuus & efficax; quo vtendum, vbi mortalium
Stillare pro loqui ſæpè in Scriptura ſumitur. auxilia deſunt, aut verba nocent. Adde quòd phraſi Hebraicâ *ſtillare* ſæpè pro *loqui* ſumitur; vt apud Michæam, quod in fonte eſt, *Ne ſtilletis*
Michçæ 2, 6. *ſtillantes*; Interpres noſter vertit, *Ne loquamini loquentes*. cui annuens S. Hieronymus: *Aquila*, inquit, *interpretatus eſt*, Ne ſtilletis ſtillantes, *quodam idiomate Hebraico, eloquium, ab eo quod fluat, & ad aures perueniat audientium in ſimilitudinem pluuiæ deſcendentis, ſtillationem vocans*.
Ezech. 26, 40. Similiter apud Ezechielem pro *Prophetare* dicitur, *Stilla ad Africum*; item, *Stilla ad ſanctuaria*,
Ibid. 21, 2. *& propheta ſuper humum Iſraël*; ſicut & in
Amos 7, 26. Amos, *Non prophetabis ſuper Iſraël, & non ſtillabis ſuper domum idoli*. In quibus locis amarum quid & terribile prædicendum verbiſque annuntiandum præ ſe fert: ſed aliquando benignam, ſuauem & fluidam eloquentiam denotat;
Iob 29, 22. velut infrà cùm dicitur, *Super illos ſtillabit eloquium meum*. Cuius ſchematis ſimilitudo ex-
Deut. 32, 2. primitur in illo Deuteronomij: *Fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtilla ſuper gramina; quia nomen Domini inuocabo*. Itaque Iob aſſerit ſe flebili quadam voce ad Deum humiliter, benignè ſuauiterque locutum fuiſſe, vel ab eo aliquid poſtulaſſe; eo prorſus modo quo mater Samuëlis Prophetæ effu-
1. Reg. 1, 15. dit aliquando animam ſuam in conſpectu Domini, etſi vox eius penitus non audiebatur.

22. Atque vtinam ſic iudicaretur vir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega ſuo.

Vtinam, inquit, Deus in hac cauſa diſceptanda illum ſequeretur ordinem, quem homines in ſuis de more iudicijs exercendis obſeruant; qui rationes hinc inde conferunt, eaſque iudicibus expendendas proponunt, qui ſiue ad conſtituenda præmia, ſiue ad imponenda ſupplicia, menſuram aliquam habent à lege conſtitutam! Quaſi dicat: Poſſem facilè meam cauſam probare & iuſtificare. Verùm non ſic apud Deum ſe res habet, qui ſupra leges eſt; neque ſemper punit vt Iudex, ſed interdum exercet & probat vt pater, quique quos magis amat ſeueriùs affligit. Iudicamur itaque cum Deo, aut noſtram cum illo cauſam diſceptamus cum precibus & lacrymis, non ad morem forenſis ſtrepitus eum præmeditatis rationum aut cauillorum argutijs: ſic nimirum vir cum collega ſuo & compare argumentari ſolet, vt ratio rationem, & vim vis oppoſita depellat, & veritas tandem ex argumentorum congreſſione ſe prodat. At cum Deo longè aliter. Neque Deus eodem ſemper modo veritatem pronuntiat, quo homo abſoluto iudicio; ita vt omnes intelligant, quid Deus maximè aut velit aut probet externo aliquo ſigno. Et hoc videtur voluiſſe Iobus, dum eâ ratione iudicari cupit cum Deo, id eſt iudicium ſubire Dei, quâ homo mortali iudici cauſam ſuam diſceptandam permittit, qui per præconem, aut publicâ aliquâ atque legitimâ formâ, quid æquum ſit, aut ſecùs, pronuntiare ſolet: ſperabat enim fore, vt Deus longè aliter, quàm amici illi verboſi atque oneroſi conſolatores, de cauſa ſtatueret, & oſtenderet longam illam vexationem non eſſe ſcelerum ſupplicium, ſed fidei atque patientiæ probationem; cùm nullius ſibi culpæ conſcius eſſet. Vt enim ſcelerum conſcientia languidos reddit robuſtorum animos; ſic vbi hæc abeſt audaces reddit innocentes, & ita conſtantes, vt cum Deo ipſo congredi non recuſent. Quod hîc Iobus optare ſe dicit. Sanè verum eſt quod Horatius cecinit lib. 1. Epiſt. 1. bonam conſcientiam inſtar muri ærei eſſe, qui homines ſecuros eſſe iubet, quantumcumque hoſtis premat.

Dei iudicium longè diuerſum ab humano.

Mala conſcientia timidos, bona verò audaces reddit.

——— *Hic murus aheneus eſto,*
Nil conſcire ſibi, nullâ palleſcere culpâ.

Hæc explicatio eſt Sanctij noſtri; & mihi omnium placet maximè. Neque tamen illorum expoſitio diſplicet, qui Iobo id in votis eſſe putant, vt cauſa hæc à Domino iudicetur eo tempore, quo adhuc ſupereſt halitus, & poteſt vtilis eſſe diſceptatio; neque ad illud differat tempus, in quo non licet viam illam repetere, quam ſemel confecit, neque greſſus corrigere, quos extra legem & orbitam inſtituit. Cui explicationi bellè aſſonant quæ proximè ſequuntur.

23. Ecce enim breues anni tranſeunt, & ſemitam, per quam non reuertar, ambulo.

Eſt familiare viris præſertim pijs ac ſapientibus mortis horâ imminente grauiter, ſanctè & appoſitè loqui, cùm iam ſe coram Iudice ſiſtendos cogitent, nolintque vllius culpæ rei peragi, quam in hac vita non expiarint. Quocircà cùm Iobus mira de ſe dixiſſet, quæ iniquis æſtimatoribus parum probari nouit, ſubdit ſe non inconſultò illa protuliſſe, ſed præmeditatò, eademque nunc demum confirmare eo ſenſu ac maturitate, quæ deceat virum pium ſuæ ſalutis cupidum, qui mortis nuntio iam vocatur ad tribunal, vbi ſit rerum verborumque rationem redditurus. *Ambulo*, inquit, *ſemitam, per quam non reuertar*. hoc eſt, Eò gradior, vnde non regrediar. Videtur autem Iobus hac ipſâ oratione velle Dei clementiam vrgere, vt maturet ei benefacere; quæ infinitæ bonitatis propenſio eſt; labi tempus, pau-

Iob optat ante mortem diſcerni cauſam ſuam.

loque pòst non fore in hac vita Iobum, quem afflictum recreet, cui insonti opituletur.

In Hebræo est, *Quia anni numeri aduenient*; id est pauci & breues. quo sensu Sirach dixit: Ἡμέρας ἀριθμοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς: *Dies numeri dedit eis*, id est paucos; qui nempe numeratu faciles sint. Vnde Septuaginta hîc transtulerunt: Ἔτη δὲ ἀριθμητὰ ἥκασιν: *Anni autem numerati venerunt*. Posterius autem hemistichium in futuro sic expresserunt: Ὁδῷ δὲ, ᾗ οὐκ ἐπαναστραφήσομαι, πορεύσομαι: *Viâ, per quam non reuertar, ambulabo*. Innuit autem viam vniuersæ carnis, quâ nemo reuertitur κατὰ φύσιν, *secundùm naturam* scilicet, & secundùm statum præsentem: nam miraculosè nonnumquam aliqui reuersi sunt: & omnes in resurrectione ad carnem reuertemur, vt pro meritis quisque suis prout in ea se gessit recipiat.

Eccli. 17, 2.

2. Cor. 5, 10.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

Iob ex ærumnarum magnitudine & multitudine certam sibi mortem imminere præsagit, & amicos præsentem tantùm remunerationem statuentes insipientiæ arguens, ipse futuram requiem præstolatur.

1. SPIRITVS meus attenuabitur, dies mei breuiabuntur, & solum mihi superest sepulcrum.

IOB hîc prosequitur & explicat id quod in fine capitis præcedentis per circuitionem de instante sibi morte dixerat, *Semitam, per quam non reuertar, ambulo:* indicans instare iam extremam metam, à qua ad carceres reuocari non datur, cùm laboret angustè attenuatus spiritus, & deficiat liberè respirandi facultas. Vix enim, inquit, spiritum duco; quod est morientis indicium, & vitæ iam deficientis, quæ trahendo reddendoque spiritu continetur; quare cum magna difficultate respirandi diu non valet existere. Posset etiam sic explicari, vt *spiritus* animam significet; iuxta quod in Genesi scribitur de hominis informatione: *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem*. Et ita Chaldæus hoc loco transfert: *Anima mea*. q. d. Animam ago, pereo, & vita mea consumitur. Quæ explicatio Græcis arrisisse videtur, qui ita vertunt: Ὀλέκομαι πνεύματι φερόμενος: *Pereo spiritu agitatus*. Quod verò *attenuabitur* dicit, est futurum pro præterito, phrasi Scripturæ vsitatâ. Potest autem attenuatio spiritus ad respirandi difficultatem, quam vocant δύσπνοιαν, vel asthma, referri, vel etiam ad attenuationem spirituum vitalium. At certè tot suberant in homine tabido mortis causæ, vt non multùm referat hanc illamve disquirere. Rectè autem & eleganter attenuatæ compressæque respirationi iunguntur dies decurtati, vt proxima & accelerata mors describatur, & nihil iam esse reliquum nisi sepulcrum, commune mortuorum domicilium. Hanc scilicet vnam habet homo domum, quæ nomen non mutabit, quæque ad iudicium vsque perpetua erit. Villæ, ædes præclaræ, horti, agri, prædia, mille mutant nomina, & mille cum nominibus dominos; at sepulcrum nomen incisum cum Domino semper retinet, iuxta illud: *Sepulcra eorum domus illorum in æternum*; id est vsque ad sæculi consummationem. Qui hæc animo versat, terrena flocci facit, cælestia concupiscit, iuxta illud S. Hieronymi ad Paulinum: *Facilè contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum*. Illud tamen afflictum Iobum vehementer angebat, quòd cùm non peccasset, tamquam flagitiosissimus homo torqueretur. quare sic conqueritur:

Iob significat sibi extremum vitæ imminere.

Gen. 2, 7.

Sepulcrum hominis domus vsque ad sæculi consummationem.

Psal. 48, 12.

2. Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus.

Quasi dicat: Nihil à me admissum propter quod vsque adeò vehementer cruciari debeam; & tamen oculi mei nihil experiuntur non amarum, qui iam lacrymarum assiduitate tabescunt, & nihil vident quod exhilaret animum, imò quod non augeat dolorem. Oculum enim in amaritudinibus morari idem est quod diu flere, longum fletum effundere, fletum inquam amaritudine plenum, qui fortasse somnum abigebat, vt noctes fletu insomnes ducens, rectè morari, seu cunctari, vel diutiùs amarè flendo perseuerare dictus sit. Quo sensu autem Iobus à peccato se immunem dicat, cùm tamen se aliquando eidem obnoxium fuisse fateatur, in superioribus sæpè dictum est; nempe hominum iudicio, qui externa tantùm opera considerant, aut comparatione pœnarum, quibus Dominus non nisi grauissima peccata punire solet, qualia in se non inueniebat Iobus. Vide quæ ad cap. 6. vers. 2. & cap. 9. vers. 2. & 20. 29. 30. &c. dicta sunt. Vltima autem pars huius versiculi similis est versui primo capitis decimi; vbi vide vberiores eius explicationes.

Iob protestatur se non ob peccata sic affligi.

Pulchrè autem & aptè ad hunc locum B. Laurentius Iustinianus lib. de Casto connubio verbi & animæ cap. 15. *Præstantius*, inquit, *est innocenter humiliari quàm iustè: nam innocentia meritum cumulat, iustitia autem persoluit debitum. Iustè quippe Propheta sanctus humiliatum se agnouit, qui post violati proximi thorum, post contra Dei voluntatem populi numerationem, post perpetratum homicidium aiebat*: Priùs quàm humiliarer ego deliqui. *Iustè quoque Propheta alius se & populum Dei humiliatos confitebatur, cùm lacrymosâ prece diceret Domino:* Peccauimus, iniquitatem fecimus, impiè gessimus, & recessimus, & declinauimus à mandatis tuis atque iudicijs; neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis: propter

Præstat innocenter pati quàm nocenter.

Psal. 118, 67.

Dan. 9, 5.

propter peccata quidem nostra & iniquitates Patrum nostrorum Ierusalem & populus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum. *Innocenter verò humiliatus fuerat Iob, vir vtique simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo: qui post amissam substantiam, post natorum interitum, post vulnerum cicatrices & vermium rosionem in sua perseuerans innocentia dicebat confidenter:* Non peccaui, & in amaritudine moratur oculus meus.

Lectionis Hebraicæ & Græcæ varietas & conciliatio cum Vulgata. Lectio Hebraica hoc loco plurimùm videtur à Vulgata distare: sed vtramque Sanctius noster optimè conciliat, vt eadem sit, aut certè non admodum diuersa sententia. Sic autem est Hebraicè, *Profectò illusores aut mendaces mecum*. Ita nimirum appellat suos falsos amicos, quia dicebant ipsum esse sceleratum, & propter sua peccata tam acerbè puniri: quos dum mendaces dicit atque illusores, non obscurè docet in se nullum esse peccatum. quod idem est atque *Non peccaui*. Græci hunc versiculum cum sequenti confuderunt, vnum ex duobus suâ versione facientes, & aliam sententiam reddentes. ita enim conuertunt: Λίσσομαι κάμνων· καὶ τί ποιήσω; ἔκλεψαν δέ μου τὰ ὑπάρχοντα ἀλλότριοι. τίς ἐστιν οὗτος; τῇ χειρί μου συνδεθήτω: *Supplico laborans; & quid faciam? furati autem sunt bona mea externi. Quis est hic? manui mea colligetur.* Vbi illud *supplico laborans* respondet istis Vulgati verbis, *In amaritudinibus moratur oculus meus*. quod Septuaginta sic intellexerunt, ac si Iob dicat oculos suos in Deo morari: id est, in tantis ærumnis ad Deum solum esse conuersos ipsius opem implorando, sicut dixit Dauid: *Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælis*, &c. *Psal. 125, 1.* Illud autem, *Furati sunt bona mea externi*, respondet ei quod in Hebræo esse diximus, *Profectò illusores aut mendaces mecum*. Quod in Catena exponitur de Chaldæis alijsque prædonibus, qui primo capite narrantur Iobi bona diripuisse, illique illusisse. Porrò illud, *Quis est hic? manui mea colligetur*, idem est ac si dicat: Quis mecum vult in iudicio disceptare? ad manum meam alligetur, vt vnà ad diuinum tribunal deducamur, Dei iudicium subituri. Quod respondet versui sequenti.

3. Libera me Domine, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me.

Iob Dei inuocat patrocinium. Sermonem hîc ad Deum conuertit suorum amicorum illusionibus ac deceptionibus fatigatus, à quibus expediri ac liberari desiderat. Et hoc est quod extenso quodam & generali sensu in sua versione Vulgatus expressit. In fonte tamen aliquid specialius, nempe quasi modus, quo hoc exequi debeat, continetur. Cùm enim de litigando sit sermo, vt à solita litigantium inquietudine, quam patitur, liberetur, & vt euidentiùs de sua contestata innocentia constet, postulat à Deo, vt ipsemet causam suam diiudicet, ne ampliùs cum prædictis illis illusoribus amicis sibi agendum & litigandum sit.

In Hebræo est, *Pone fideiussionem meam tecum*. id est, Fide iube, seu promitte, quòd apud te, & non apud homines causa mea agetur; & tuo, non humano iudicio causa definietur: tum neminem timebo. Ita Tirinus noster, Stunica, & alij. Est enim Dei iudicium firmissimum innocentium præsidium, sicut dicit Apostolus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat: quis est qui condemnet?* *Dei firmum præsidium.* *Rom. 8, 31.* Hoc est, inquit Cornelius, scutum impenetrabile patientiæ Sanctorum, quo excipiunt & elidunt omnia hostium iacula. q. d. Deus est qui hosce electos, puta fideles suos, à peccatis, & ab intentata peccati & dæmonis actione absoluit, iustosque pronuntiat. *Quis ergo diabolus* (inquit D. Anselmus) *vel homo contrariam damnationis sententiam in eos ferat?* q. d. Nemo, nisi frustrà. Aut quid noceant eis accusationes & damnationes hominum, cùm Deus eos iustificat? Idem dixit Isaias: *Iuxtà est qui iustificat me, quis contradicet mihi? Ecce Dominus Deus auxiliator meus, quis est qui condemnet me?* *Isaiæ 50, 8.* vbi pro *condemnet me* Hebraicè est יַרְשִׁיעֵנִי *iarscihheni*. id est, *Iniustum vel impium me faciet*. hoc est, Impium me iudicabit, & declarabit.

Dei propinquitas suis robur addit. Habet sanè illa Dei expetita propinquitas pondus maximum ad animum roborandum: quod Theologi rerum internarum consulti benè norunt. Euenire quippe solet, vt viri planè pijssimi, ariditate molestissimâ grauissimisque Dei repulsis ac tentationibus veluti fracti, videantur sibi expositi iaculis hostium acerrimorum, à quibus mors peracerba inferenda sit; qui tamen, statim ac Deus se adesse, proximè agere & fauere velle significat, robur immensum concipiunt, & cum tartaro vniuerso se confligere posse persentiunt. Meritò igitur Iobus terricè repulsus orat; *Pone me iuxta te*. ac si dicat: Satis grauiter me reiecisti, ex quo imbecillis effectus contabui: nunc ergo faue deiecto, fac tibi propinquum, tuoque præsidio me defende, nec vllum congressum formidabo.

Ad Dei præsidium omnes Sancti confugiunt. Ad hoc scutum & fidele præsidium recurrerunt semper omnes Sancti, & in primis Dauid; vt è dulcibus eius Odis intelligi potest: qui cùm inde mirificam animi lætitiam spemque hauriret, ad præstantem illam fiduciam celebrandam & cum ceteris hominibus communicandam Psalmum instituit, quem exultans in hunc modum inchoauit: *In Domino confido*. *Psal. 10, 1.* Sentiebat enim, & sicut ea quæ oculis cernuntur animaduertebat, in medijs difficultatibus & ærumnis vitæ se diuino clypeo tegi atque defendi. Quare Psalmo titulum fecit νικοποιῷ, *victoriæ effectori*, vel, vt alij legunt, ἐπινίκιον, *Dauidis carmen triumphale*. D. Chrysostomus eumdem Psalmum exponens, miratus pij viri fiduciam & inusitatam Dei protegentis humanitatem, spem illam recurrentis ad Deum titulis ornat multis & honoratis, & vocat præsidium inexpugnabile, turrim, quæ capi & euerti nequit, murum insuperabilem, inuictum armorum genus: addit λιμένα εὔδιον, *portum tranquillum*. *Dei præsidium inexpugnabile & portus tranquillus.* In quo doctissimus ille Pontifex respectum habuisse videtur ad Hesiodi Poëtæ magni & prudentis inuentum; qui in Herculis scuto pictum ait expressumque fuisse λιμένα εὔορμον, *portum tutum indomiti maris*; vt significaret viros magnos præstantesque Heroas, quos etiam *scuta terræ* sanctissimorum Vatum Oracula nominare consueuerunt, portum & perfugium alijs concedere: vt si quando in medio veluti gurgite periculosissimarum calamitatum deprehensi, fluctu inuidiæ

inuidiæ circumacti, aut procellâ superbientium inimicorum elisi obruitique fuerint, ad eos tamquam in sinum placidissimæ stationis appellant, & sub eorum scuto recreentur. Quod verò diuinius scutum aut heroicum magis cogitari potest quàm illius potentissimi Filij verè Iouis, quem Dominum Sabaoth, hoc est Principem inuictorum exercituum atque ducem Scripturæ nominant? qui iam inde ab eo temporis puncto, quo naturam nostram vi sponsam sibi admirabiliter coniunxit, factus est bellator inclytus atque magnanimus, scuto, gladio & latâ illâ insignique loricâ munitus, non ferro; vt de regio iuuene dixit Homerus Iliados 4. vers. 295. παμφανόων, sed virtutum omnium splendore collucens. Sic enim Epithalamium canens sonorus Dauid, non priùs sponsum quàm militem insignit, armatumque inducit velut spolia iam legentem & triumphantem: *Accingere gladio super femur tuum potentissime*, &c. Verùm non sibi, sed nobis armatur. Gladius ille fulmineus est gladius nostræ gloriæ, aureum illius scutum, nostra protectio: nobis meret, belligerat nobis, & vincit. Quare loquens pius Vates de iusto, & præsertim Christiano, hanc illius felicitatem ita prædicat: *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam*. Quo in loco S. Chrysostomus loquendi modum vult petitum à bellis, & describi Deum vt παραστάτην, quem Gaza dicit *adstitem*, Nicephorus ἀσπίζοντα, *scutatum*, *peltastam*, clypeo defendentem. Fuerunt enim in prælio adstites, qui ad bellantium latus hærerent, atque armorum suorum obiectu & fortissimi animi contentione eos tuerentur. Deus igitur est parastata noster & protectio ad manum dexteram, quasi tegat assiduissimè latus, & potentissimâ suâ manu defendat, vbique adsit & volitet, nobis lauros & victoriam concilìet, tutos & beatos reddat. Sunt quidem nostræ manus debiles, atque omni præsidio nudæ, si natura spectetur atque humanæ mentis infirmitas; sed si magnus ille bellator & cælestis militiæ princeps nobiscum fuerit, iuxta manum dexteram nostram in eo faciemus virtutem. Hîc igitur ille oris aurei Præsul ait significari beneuolentissimi Dei *custodiam ὁλόκληρον, suis numeris absolutam*, acerrimam, & præsentissimum auxilium dignum Deo; cuius item fauor in *dextera* vt arcano in symbolo notetur. *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam*. Apud Septuaginta est σκέπη, *vmbraculum*, siue, vt habet D. Augustinus, *tegumentum tuum*: quod sensu non discordat, cùm ad scutum referatur, quo tegimur. Nam cùm Deus super caput nostrum clypeum suum extulerit vt adamantinum vmbraculum, nullum cæli fulmen est tam igneum & vibrans, nulli hominum doli tamque immanis crudelitas, infandorum geniorum nulli impetus tam violenti atque furiosi, quos non suo vmbone diuino repellat: in tuto sumus, tegumento illo forti & glorioso defensi. Quod est obumbrari ad salutem atque victoriam, vt alio in loco dicit Propheta: *Obumbrasti super caput meum in die belli*. Vbi in Hebræo est סכותה *sacchota*, id est *protexisti*. Atque vt olim Iosue clypeum attollente vis Hebræis & robur accrescit, vrbs Haï capitur, hostes internecione delentur, Dei populus gestit & triumphat: sic mundi amatore Iesu scutum eleuante, prouidentiæ luce latè fulgurans vigor nobis in animum immittitur, difficultates minuuntur, vanescunt pericula, insidiantes vitæ nostræ & salutis inimici obruuntur.

Christus nostrum scutum, nostra protectio, &c. nostra armus indutus.

Psal. 44, 4

Psal. 120, 5.

Deus nobis à dextris adstat, vt nos iuuet & protegat.

Dei firma custodia.

Psal. 139, 8.

Iosue 8.

Hinc, vt dixi, læta piorum fiducia, hinc Iobi ille enthusiasmus Dei præsidium agnoscentis, & animum suum confirmantis: *Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me*. Sed quonam modo quisque iuxta Deum ponitur, nisi quatenus cogitatione, quòd Deus adest, & auxilio suo præstò est, ad pugnandum roboratur? Egregiè quidem Macarius Ægyptius Hom. 43. *Velut sarmenta*, inquit, *in ignem proiecta facultatis ignis resistere nequeunt, sed statim exuruntur; ita dæmones, qui bellum inferre volunt homini Spiritum sanctum adepto, vruntur & absumuntur ab ignis diuini potentia, modò homo Domino semper adhæreat, fiduciam & spem habens in eum. Ac si fuerint dæmones robustis montibus fortitudine pares, tamquam ab igne cera comburentur ab oratione.* Optimè id dictum est; quoniam, vt S. Ioannes ait in Epistola sua, *Maior est qui in vobis est quam qui in mundo*. Eo ergo nobis assistente facilè à malignarum potestatum incursu protegimur. Ioan. 4, 4.

4. Cor eorum longè fecisti à disciplina; propterea non exaltabuntur.

Rationem aliam reddit, cur cum illis amicis suis ampliùs agere nolit; quia videlicet mentes eorum erant vacuæ sapientiâ, & verâ rerum cognitione priuatæ, neque intelligebant longè inter animi corporisque bona differre, sed censebant veram virtutem ex externa fortuna esse æstimandam. In qua re grauissimæ quidem offensionis, nisi attenti simus, periculum est; adeò vt Dauid in simili periculo versatus de se diceret: *Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei*. Et ipse Iob capite duodecimo ait: *Deridetur iusti simplicitas. Lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum.* Quod ex Hebræo etiam verti potest: *Parata ad offensionem pedis.* Hac etiam ratione eos, qui in hoc mundo habentur sapientes, longè Deus à disciplina fecit; id est, stultissimos esse demonstrauit; cùm Iesum Christum verum Dei Filium mundo tam miserum, despectum & afflictum proposuit, vt Paulus auctor est dicens: *Nónne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum; placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes.* Stultitiam prędicationis vocat Christum crucifixum, qui pereuntibus, vt dixerat antè, stultitia est. Dici enim non potest, quantum sapientum huius mundi mentes perturbet, quantamque oculis eorum offundat caliginem, quòd in hac vita meritis sæpè fortuna non respondeat: in eoque hominem omnium animalium infelicissimum esse ducunt, quòd præter cetera animalia homo ex libidine fortunæ dependeat, adeò vt diceret Crato apud Menandrum, si sibi ab aliquo Deo daretur optio, se electurum potiùs, aut asinum, aut equum esse quàm hominem: cuius versus, quia iucundi sunt, subijciam:

Sapientes huius mundi in quo vehementer offendant.

Psal. 72, 2.

Iob 12, 4.

1. Cor. 1, 20.

Εἴ τις προσελθών μοι θεῶν λέγοι, Κράτων,

Ἐπὰν

Ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἔσῃ,
Ἔσῃ δ' ὅ τι ἂν βούλῃ, κύων, πρόβατον, τράγος,
Ἄνθρωπος, ἵππος· δὶς βιῶναι γάρ σε δεῖ·
Εἱμαρμένον τοῦτ' ἐστὶν· ὅ τι βούλει δ' ἑλοῦ·
Ἅπαντα μᾶλλον, εὐθὺς εἰπεῖν ἂν δοκῶ,
Ποίει με πλὴν ἄνθρωπον. ἀδίκως εὐτυχεῖ
Κακῶς τε πράττει τοῦτο τὸ ζῷον μόνον.
Ὁ κράτιστος ἵππος ἐπιμελεστέραν ἔχει
Ἑτέρου θεραπείαν. ἀγαθὸς ἂν γένῃ κύων
Ἐντιμότερος εἶ τοῦ κακοῦ κυνὸς πολύ.
Ἀλεκτρυὼν γενναῖος ἐν ἑτέρᾳ τροφῇ
Ἐστιν, ὁ δ' ἀγεννὴς καὶ δέδιε τὸν κρείττονα.
Ἄνθρωπος ἐὰν ᾖ χρηστὸς, εὐγενὴς, σφόδρα
Γενναῖος, οὐδὲν ὄφελος ἐν τῷ νῦν γένει.
Πράττει δ' ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων, δεύτερα
Ὁ συκοφάντης, ὁ κακοήθης τρίτ' ἔχει.
Ὄνον γενέσθαι κρεῖττον, ἢ τοὺς χείρονας
Ὁρᾶν ἑαυτοῦ ζῶντας ἐπιφανεστέρους;

Crato, si illi optio daretur, mallet cuiusuis bestiæ quàm hominis conditionem.

Si quis Deorum iam mihi dicat, Crato,
Vbi vitam functus fueris viues denuò,
Et fies quiduis, hircus, aut canis, aut ouis,
Equus, homo denique: nam reuiuendum tibi est:
Ita fata sciscunt: opta quam vitam velis:
Dicturus videor illicò, Fac me quidlibet,
Dum ne hominem facias. Vnum id animantum omnium
Sine merito habet fortunam aut infortunium.
Equorum vt quisque fortis est curatiùs
Habetur alio. Velox in pretio canis
Maiore est quàm prosectus ingluuie aut iners.
Generosus fruitur gallus præcipuâ dape;
Atque vltrò ignauus alter potiorem timet.
Homo si quis est benè natus, eductus probè,
Castè moratus, nullum pretium hoc sæculo est.
Primas in vita habet assentator, alteras
Calumniator, at malignus tertias.
Quantò asinum fieri satius, quàm intuerier
Peiores se pollucibilius viuere!

Sic ille. Quibus similia complura lege in Florilegio Stobæi Tit. XCVIII. CV. & CVIII. Quòd autem Iob ait, *Longè fecisti à disciplina*, non actionem, sed permissionem Dei significat. Deus quippe homines non agit extra sapientiæ scholam, sed agi sinit. Illud verò, *Non exaltabuntur*, perinde est ac non gloriabuntur, non me causâ vincent, non laudabuntur vt sapientiores me: quod certè rei exitu luculentoque Dei iudicio ad calcem Libri huius demonstratum est.

5. Prædam pollicetur socijs, & oculi filiorum eius deficient.

Locus hic (vt benè Stunica & Pineda notant) valdè difficilis est, & ad explicandum & ad contexendum, varieque declaratur, ac diuersimodè ex Hebræo prima versus pars conuertitur, quòd tota ex vocibus constet ambiguis, vixque duos Auctores reperias, inter quos de huius loci aut conuersione aut explicatione conueniat. Sed consideranti & ponderanti mihi multorum auctorum, quos de hac re legi, sententias, Vulgati interpretis nostri translatio valdè mihi probatur: nam quod *prædam* vertit, id quod alij *ad blandiendum* vel *blanditiem* conuertendum existimant, certum est חֵלֶק *helec* in Scriptura diuina longè frequentiùs *partem* quam *blanditiem* significare: quam significationem sequens Vulgatus, vt cum ijs quæ sequuntur aptiùs conueniret, magis Latinè *prædam* transtulit. Cui versioni Græci atque Chaldæus subscripserunt. Nam Græci τῇ μερίδι, *parti* conuertunt; Chaldæus לְמִפְלַג *lemaphlig*, id est *ad diuidendum*. Quòd verò *socijs* transfert, quod alij *cogitationes* transferendum putarunt, certum etiam est רֵעִים *rehhim* sæpissimè *socios* & amicos in Scriptura indicare. Et Chaldæus *socios* conuertit.

Lectio Vulgata cum Hebræo collata.

Docet Iobus amicos suos causâ casuros.

Docet igitur Iobus, quomodo suis amicis disputatio ista non sit ex voto successura, & agit præcipuè cum Eliphazo; quia hic princeps erat & magister, atque ideò dictus aliorum pater: quod item facit Deus cap. 42. vbi hunc præ ceteris socijs tamquam illorum ducem atque magistrum reprehendit. Hic autem quasi strenuus robustissimi exercitus Imperator victoriam sibi & alijs prædam pollicebatur, id est victoriam gloriosam, quam de hoste prostrato expectatione deuorarat; ex qua ad alios, qui tamquam filij censebantur, non exiguam laudem deriuatum iri putabat; quemadmodum ex parentis victoria manubiæ & commoditates aliæ non exiguæ ad filios peruenire solent. At eueniet longè aliter quàm Eliphazus ipse sibi persuaserat. Nam filij qui expectant prædam, & in eam intentos habent oculos, deficient à sua expectatione depulsi. Quod ita accidit. Nam cap. 32. homo alienus, quique non numerabatur in illis amicis qui consolationis gratiâ ad Iobum accesserant, vocatus Eliu, cùm vidisset ambitiosos hos viros rationabilem responsionem non inuenisse, graui in illos indignatione succensuit. Hi porrò qui socij dicuntur Eliphazi, ijdem vocantur eiusdem filij, aut quia discipuli doctorem suum parentem salutant, aut quia Principes ab inferiori & subdita turba honoris & obsequij ergô patres compellantur. Ita Sanctius noster cum Stunica ferè consentiens. Sicut ergo Iob in prima versus parte alludebat ad victoris rationem, ita in secunda ad victi conditionem. Quæ expositio mihi multò planior alijs & cohærentior videtur.

Septuaginta cum Hebræo & Vulgata conciliati.

Septuaginta vertunt, Τῇ μερίδι ἀναγγελεῖ κακίας· ὀφθαλμοὶ δέ μου ἐφ' υἱοῖς ἐτάκησαν: *Parti annuntiabit mala, oculi autem mei super filios contabuerunt*. Quæ versio etiam quadrat cum Hebræo & Vulgato. Nam si pro רֵעִים *rehhim* alijs punctis *rahim* legamus, *mala* & iniqua declarat: eodem modo si pro בָּנָיו *bene* alijs punctis *benai* legamus, *oculum meum* significat. Id est, Non exaltabuntur (vt dixerat superiori versu) quoniam *parti*, id est amico, *annuntiauit mala*. Id est, Annuntiauerunt malum seu iniquum esse. (Mutatio enim numeri Hebræis frequens est.) Secundam verò versus partem cum sequentibus coniungi voluerunt, quibus suas calamitates narrat; in quibus primò liberorum suorum miseram numerat amissionem. In secunda igitur versus parte vertenda Græci tantùm discrepant à Vulgato; reliqui cum illo conueniunt. Primæ verò partis huius versiculi tot ferè sunt versiones quot vertentes. Quidam Hebræus reddit, *Qui ad blandiendum narrat cogitationes*, scilicet Dei, vt Deo morem gerat; quod ita Iobum afflixerit, quia Iob eum offenderat.

Varia huius versus versiones.

derat. Biblia Regia vertunt, *Ad blanditiem indicauit amicis*; id est, vt blandiatur amicis. Tygurina versio habet, *Qui amicos numerat inter bona sua:* Auctor Bibliorum Roberti Stephani, *Qui renuntiauit cogitatus suos adulandi causâ.* Id est, Qui adulandi causâ dicere solet quidquid venerit ei in mentem. Pagninus, *Qui blanda annuntiauerit amicis:* quidam Hebræus, qui ab illis doctus habetur, *Quis narrat amicis suis blanditias?* alius, *Ad blandiendum loquitur quilibet eorum cum amico suo.* Sed Polychronius ita interpretatur de impio: Τὸ αὐτοῦ πάθος ἀναγγελεῖται τῇ μερίδι τῆς κακίας· τουτέστι τοῖς ὁμοτρόποις αὐτοῦ: *Suam ipsius pœnam annuntiet parti improbitatis; id est ijs qui similibus morati sunt moribus.* Quæ versiones alijs fortè placebunt, & cohærere videbuntur; mihi certè Vulgata lectio probatur magis.

Expositio Ioannis à Iesu Maria. Ioannes à Iesu Maria versum hunc sic exponit, vt sit mimesis irrisoria, quæ cum versu præcedenti connectitur, interposito videlicet vel subaudito verbo *dixerunt*. Inducuntur enim amici, qui rapacitatem Iobo obijciebant, sic loquentes: *Prædam pollicetur socijs.* Hoc est, Iobus tyrannus ciuiumque direptor solebat suæ tyrannidis consortibus prædæ partem polliceri; & tamen tantùm abest vt participes ditauerit, vt ne liberos quidem suos, quos oportebat primùm prædæ sortem accipere, locupletare potuerit: spes quippe illorum defecit. *Oculi*, inquit, *filiorum*; hoc est, Spes oculorum intuitu notata. Solent quippe qui sperant creberrimè oculos in rem speratam locúmve, vnde prouentura bona sperant, conijcere; ipséque intuitus cum affectu directus spei expectationisque symbolum est. Sic ille. Sed magis placet prima expositio, quæ est Stunicæ, Pinedæ & Sanctij nostri.

Tropologicè S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 12. versum hunc de diabolo & angelis apostaticis exponit, quos *socios* eius appellat, quia cum eo corruerunt; *filios* verò homines improbos, quia per delectationem ab eo gignuntur, ipsumque imitantur. Vide ipsum loco citato; *Diabolus amplis promissis homines seducit.* vbi egregiè describit studium diaboli, quo homines ad sui societatem pollicitationibus & promissionibus trahit, hoc perpetuò in ore habens, *Dabo tibi*: carnalem trahit ad luxum dicens, Dabo tibi delectationem; auarum ad furtum dicens, Dabo tibi pecunias; mulierculam ad perditionem dicens, Dabo tibi victum & vestitum; iracondum ad vindictam dicens, Dabo tibi honorem, &c. Præcipua tamen promissio aut pollicitatio est, quâ bona huius sæculi, quæ propriè prædæ nomine exprimuntur, promittit; inter quæ præcipuum locum habent diuitiæ. Propterea S. Bernardus Serm. 3. in Psal. *Qui habitat*, dixit diuitias & temporalia bona esse laqueum, quem Dauid vocat venantium: *Quisnam*, inquit, *sit laqueus iste quærendum est. Nolo ego aduenire ex me, nec dubium aliquod tradere vobis: ostendat nobis Apostolus laqueum istum: ipse enim venatorum illorum non ignorat cogitationes. Dic nobis inquam B. Paule quis sit laqueus ille diaboli, à quo se liberatam fidelis anima congratulatur?* Qui volunt, *inquit*, diuites fieri in hoc sæculo, incidunt in tentationes & in laqueum diaboli. *Ergóne laqueus diaboli diuitiæ sunt huius sæculi? Heu quam paucos inuenimus, qui* *1. Tim. 6, 9.* *Diuitiæ sunt laquei animæ quibus sponte irretitur.* *ab hoc laqueo liberati exultent, quàm multos qui dolent, quòd parum sibi videntur irretiti, & adhuc quantum possunt ipsi se inuoluere & intricare laborant!* Sic ille. Quàm potens laqueus esset is, ad quem non solùm aues summâ velocitate ac propensione se demitterent, sed qui illis ita placeret, vt & seipsas validiùs illo implicare & arctare contenderent. Hic ergo est laqueus validus diaboli, quem cùm ille tendit pauci euadunt. Quod adeò verùm est, vt nec Apostolus, cui laqueum istum diabolus parauit, euaserit: qui propterea sapienti Dei permissione externo laqueo corporis vitam miserè finiuit, vt ostenderetur interiùs laqueo diaboli priùs spiritum eius fuisse comprehensum. Tetendit enim diabolus laqueum, cùm diuitias & argenteos oculis eius repræsentauit; & tam potens fuit, vt ad vendendum Deum ipsum & hostibus infamissimè prodendum induceret. *Vsque ad mortem Domini* (inquit S. Cyprianus lib. de Ieiunio) *amor lucri se ingerit, nec vitæ Saluatoris quæstus desiderium parcit.*

6. Posuit me quasi in prouerbium vulgi, & exemplum sum coram eis.

Id est, Mecum comparant homines infelicissimos, & ex me petunt dicendi modos, quibus aliorum calamitates amplificent. Quod & Christus de se per Dauidem dicit: *Factus sum illis in parabolam:* quod extremam hominis indicat infelicitatem. *Iob propter infelicitatem abijt in prouerbium.* *Psal. 68, 14.* Nam huiusmodi loquendi formulæ ab extremo eius rei, quam amplificamus, gradu duci solent; vt cùm dicimus v. g. aliquid esse Sole clarius, aut niue candidius, quia Solem claritate & candore niuem præstare rebus alijs existimamus; ita cùm miserrimum & infelicissimum quempiam significare volebant, vulgò dicebant Iobo miseriorem, Iobo infeliciorem; & hoc sensu dicit se in *prouerbium* vulgi abijsse, & in *exemplum* esse propositum. Pro quo ex Hebræo vertunt aliqui *tympanum*, quasi dicat, Factus sum tympanum eis, id est irrisio & ludibrium, sic vt in me alludentes manibus plaudant, & quasi tympano irridendum traducant. Ita Septuaginta, Ἔθου δέ με θρύλημα ἐν ἔθνεσι, γέλως δὲ αὐτοῖς ἀπέβην: *Posuisti autem me fabulam in nationibus, & risus illis deueni.* Simile quiddam prompsit Ieremias in hæc verba, *Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum totâ die.* *Thren. 3, 14.* Significat ergo Iobus extremam abiectionem, quæ solet accidere, cùm quis anteà opulentissimus ac nobilissimus in prodigiosam inopiam & ignominiam incidit. Verùm Chaldæus *tophet* accipit pro valle Ennon siue gehenna; vbi parentes filios igne cremabant, & idolo Moloch immolabant, atque, ne fletu illorum mouerentur, tympana pulsabant. Vnde inferno gehennæ nomen inditum est: quasi dicat: Adeò crucior, vt in gehenna esse videar.

7. Caligauit ab indignatione oculus meus; & membra mea quasi in nihilum redacta sunt.

Iob ob populi derisionem irâ commouebatur, quā violenter reprimebat. Quasi dicat: Cùm cerno mihi à populo illudi, patior iræ motus varios, quibus oculorum

aties

acies ob multum sanguinem spiritumque eò confluentem hebetatur, totumque corpus ob immodicam commotionem, quam multo conatu reprimo, conflaccescit, & velut consumitur. Ita Ioannes à Iesu Maria; qui & notat indignationis nomine ab aliquibus dolorem aut mœrorem intelligi, sed congruentiùs hoc loco iram significari; cuius effectus est oculorum obtusio & visus extenuatio, totiusque corporis concussio atque defectio. Neque obstat, indignationem hanc non videri decere virum perfectum atque constantem: non enim laus virtutis in ira minimè sentienda, sed in coërcenda posita est: neque viros planè dedecet is iræ stimulus, præsertim cùm ex Dei permissu fit copia satanæ, vt excitet bilem ac vehementiùs vrgeat: sicut Apostolum non dedecuit stimulus carnis, quo acerrimè pungebatur. Alia quippe est ratio passionis indomitæ, alia excitatæ, & ad luctam commotæ.

Quod verò Iobus ait, *Membra mea quasi ad nihilum redacta sunt*, validissimum luctatorem ostendit, qui contentè repugnaret. Et quidem sic vsu venit, vt è pertinaci renisu passionumque subiugatione, animo interim victore, corpus frangatur, & velut malleis contusum concidat. Hinc sancti viri glorioso pleni puluere ab hac pugna redeuntes, quotidianis laboribus confecti, in repugnando exercitati, victorijs inclyti, & cicatricibus quoque suis venerandi, luctari contra impotentes affectus martyrij quoddam genus vocant, & præ se ferunt. De quo est vera illa vox D. Augustini, & tanto Ecclesiæ lumine digna cohortatio Serm. 250. de Tempore; *Contra mortifera blandimenta luctemur, scientes in eo etiam quotidiana martyria Christianis non deesse.* Simile fortè quidpiam acceperat à doctore suo Mediolanensi Ambrosio, qui ad animi commotiones coërcendas penitusque domandas non mediocrem petit virtutem, sed immortalem celsi & inuicti animi fortitudinem: *Animum* (inquit lib. 2. de Abel) *vincere, iracundiam cohibere, compugnantesque leges carnis & mentis in vnum cogere, immortalis cuiusdam est viri, quem inferni porta non ceperit.*

Mortificatio passionum corpus frangit, & est genus quoddam martyrij.

Passiones suas cohibere ac superare res maximè ardua est.

Non est planè cuiuslibet arietari in tam potentes salutis inimicos & insidiosos emansores, quorum fraudes & incredibilis perfidia in multorum millium funeribus iam nota est. Non est ludus puerorum inuidiæ tela frangere, elatam & in malo gestientem lætitiam comprimere, frænare libidinem, aculeum cupiditatis retundere, obniti vanissimæ iactationi insolentiæque superbiæ, iracundiam cohibere, lernæam denique belluam mille capitibus horridam atque minantem clauâ herculeâ conficere: quorum singula cùm tam multis perniciem adferant, quid multa simul effectura putemus? Non virium est humanarum atque neruorum, tam nocenti tamque in dies corroboratæ potentiæ resistere, tantum exercitum, tam latè fusum atque dispersum, & vndique ferrum in iugulum intentantem superare: planè opus est Numinis præsidio & tutelâ, & cælesti illo clypeo adamante robustiori, quem toties Rex Hebræus in sanctissimis suis odis hymnisque deposcit. Quare piè & diuinè S. Basilius in Psal. 28. si quis in lucta cum passionibus victor extiterit, ait illum debere Deo κατὰ τῶν παθῶν τὰ νικητήρια, *ob deuictas perturbationes trophæa collocare*, in eius laudem gloriamque referre victoriam, in eiusdem beneuolentiæ sinum laurum honoratam conijcere.

Non sine singulari Dei auxilio passiones superantur.

Sic virtutum omnium exemplar Dauid faciebat; cuius anima, cùm *torrentem pertransisset aquam intolerabilem*, suspexit in cælum, vnde constantiam & lumen hauserat, & festo cantu epinicium victori Deo charisteriaque persoluit. Id enim de compressis & edomitis animi perturbationibus Cyrillus Alexandrinus exponit, aitque τὸν διὰ παθῶν ἐπικλυσμὸν, *eam quæ fit per passiones inundationem*, eluuionem illam mentem operientem, & naufragium cordi minitantem, esse quidem ἀνταγώνιστον animo nostro *inexpugnabilem* (diuini Vatis aquam intolerabilem) vinci tamen Seruatoris ope & præsidio posse. Illud ipsum pereleganti similitudine Diadochus, vir Deo plenus, expressit: qui cùm videret sæpè animam perturbationum tumidis vndis horribilibusque procellis agitari, dum impotens ira, dum inuidia, dum libido ceteræque pestes vt turbidi Austri & frenetici Aquilones tempestatem cient, & maria & montes cælumque profundum impetu illo violento conuulsuræ, vel, vt planè dicam, vim omnem animi & rationis firmitudinem debilitaturæ videntur; sentiebat esse nimirum opus, vt tamquam Æolus poëticus, sic verissimus ventorum Rex moderatorque affectuum Deus motus illos gratiâ suâ clementiâque tranquillaret. Quod ab illo fieri sic ostendit cap. 35. de perfectione spirituali: *Sicut*, inquit, *mare cùm turbatur oleo infuso cedit naturâ suâ tempestas, bonitate olei procellam extinguente; sic anima nostra gratiâ Spiritus sancti iucundè tranquillatur.*

Psal. 123. 5.

8. Stupebunt iusti super hoc, & innocens contra hypocritam suscitabitur.

Septuaginta legunt, Θαῦμα ἔσχεν ἀληθινούς: *Admiratio tenuit veraces.*

Super hoc, inquit, quod mihi innocenti & iusto tantæ obuenerint miseriæ, & tamen me tam fortiter ac constanter gesserim aduersus omnes impiorum & dæmonum insultus, pij posteri mirabuntur, & simul eorum animi erigentur, vt simili modo sese impijs opponant. Ita Tirinus noster. Non rarò certè hic aliquid humani patiuntur etiam boni; quòd innocentes à Deo puniantur; quippe qui sciant, pœnas naturâ suâ ad scelera vlciscenda esse institutas; neque leges vmquam bonis, sed impijs tantùm minari; probis autem præmia, multaque laudis insignia polliceri; quæ ita esse conuersa, vt boni malis opprimantur, mali bonis fruantur, non possunt non admirationem parere. Hanc rem etiam Ethnicus vehementer admiratus Sophocles in Aiace, de illis qui fortunati sunt indignè, deque illis qui præter meritum suum miseri sunt, sic ait:

Proborum afflictio & felicitas improborum magnus offensionis lapis.

Δεινόν γε τοὺς μὲν δυσσεβεῖς κακῶν τ' ἄπο
Βλαστόντας εἶτα τούσδε μὲν πράσσειν καλῶς·
Τοὺς δ' ὄντας ἐσθλοὺς ἔκ τε γενναίων ἅμα
Γεγῶτας εἶτα δυστυχεῖς πεφυκέναι.
Οὐ χρῆν τάδ' οὕτω δαίμονας θνητῶν πέρι
Πράσσειν· ἐχρῆν γὰρ τοὺς μὲν εὐσεβεῖς βροτῶν
Ἔχειν τι κέρδος ἐμφανὲς θεῶν πάρα·

Τὰς δ' ὄντας ἀδίκως τῶνδε τὴν ἐναντίαν
Δίκην κακῶν πημονὴν ἱμαρτὴ τίνειν·
Κοὐδεὶς ἂν ὄντως δυστυχὴς κακὸς γεγώς:
Malos profanus prosatos genitoribus
Florere rebus prosperis visu graue;
Stirpem bonorum rursus ingenio probo
Malis subactos cladibus mersos premi.
Disponere aliter cura debuerat Deûm
Mortalium res: nam pios decuit palam
Bona largitate consequi cælestium;
Contrà scelestos paria criminibus suis
Supplicia apertè luere Dis vltoribus:
Ita res secundas nemo iactaret malus.

Profectò nisi discussâ subinde mortalitatis huius nebulâ posthumæ beatitatis splendor nobis illucesceret, diuinæque fidei radius animis nostris illaberetur, quis non inoffensâ impiorum felicitate & proborum afflictionibus perculsus in hac rerum humanarum confusione naufragium faceret, aut saltem ad hunc ataxiæ scopulum alliderετur? Ceterùm quod addit, *Innocens contra hypocritam*, hoc est impium bona simulantem, aut impietatem contegere studentem, *suscitabitur*, simile est isti quod Dauid ait: *Dum superbit impius incenditur pauper.* Impius nimirum se prosperarum contuens, pium verò deiectum ærumnosumque despiciens, perstat in errore, & sortem suam potiorem pij sorte censet: vnde insolentia & pietatis contemptio vires acquirunt, iuxta illud Euripidis in Oeneo:

Psal. 9, 2. *Dum superbit impius incenditur pauper.*

Ὅταν κακοὶ πράξωσιν, ὦ ξένοι, καλῶς,
Ἄγαν κρατοῦντες, κοὐ νομίζοντες δίκην
Δώσειν, ἰδέσθαι πάντ' ἐρῶντες ἡδονῇ:
Fortuna, amici, cùm malos nimiùm fouet,
Illi insolentes, liberi pœna metu,
Quidquid libido dictat audacter patrant.

Quocircà pauper pius incenditur, siue, vt Iobus ait, *suscitatur*, zelo inflammatur, & insurgit aduersus impium; & licet à Deo acerbè tractetur, causam tamen pietatis propugnat, & cum impijs validè confligit. Quo zelo etiam correptus fuisse videtur qui apud Euripidem in Bellerophonte exclamat:

Θνήσκοιμ' ἄν; οὐ γὰρ ἄξιον λεύσσειν φάος,
Κακοὺς ὁρῶντας ἐνδίκως τιμωμένους:
Ah moriar! almũ cernere haud tanti est iubar,
Vt honore plenos tuear indigno malos.

Idem Euripides in Supplicibus ait:

Ἡ δὲ νοσώδης τοῦτο τοῖς ἀμείνοσιν,
Ὅταν πονηρὸς ἀξίωμ' ἀνὴρ ἔχῃ:
Res permolesta est maximè Optimatibus,
Cùm dignitatis flore vir splendet malus.

Solent enim praua similium exempla luis instar latiùs serpere & plurimos inficere; quemadmodum idem in Dictye testatur:

Πολλοῖς παρέστην, κἀφθόνησα δὴ βροτῶν
Ὅστις κακοῖσιν ἐσθλὸς ὢν ὅμοιος ᾖ:
Iam sæpe vidi, sæpè & indignè tuli
Bonos sequentes moris exemplum mali.

Sed in his omnibus vir in virtute constans minimè scandalizatur. de quo subdit:

9. Et tenebit iustus viam suam, & mundis manibus addet fortitudinem.

Iustus non curat impiorum irrisiones, sed contemnit.

Iustus, inquit, ob irrisiones & exempla impiorum à cœpto iustitiæ cursu minimè desistit; quin potiùs addit fortitudinem mundis manibus, id est puris operibus, vt fortiter eat de virtute in virtutem, & tantò magis inualescit vt benè agat, & innocentiæ studeat, quantò magis affligitur, vel se risui esse hypocritis suamque fidem ab illis tentari videt. quasi dicat: Gaudet patientia duris, ijsque vt cote acuitur, iuxta illud: *Tribulatio patientiam operatur*, &c. Via autem iusti & mundæ manus hîc idem omnino significant; scilicet iustorum virtutes, actionesque ex virtutibus procedentes. Atque ideò vt iustus teneat viam suam, id est, vt virtuti, quam professus est, firmiter adhæreat, & vt à munditia suarum manuum non discedat, necesse est vt virtuti fortitudinem addat, quâ omnes difficultates virtuti aduersantes superet, quâ delectabilia mundi respuat, & quâ se suopte appetitu in illicita ruentem in bono & æquo contineat. quod sine assiduo mortificationis studio non assequetur. *Iustum* (inquit Sapiens) *deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi Regnum Dei.* Vt Dominus Regnum Dei viro iusto per assecutionem perfectionis ostendat, quâ solet aliquem gustum cælestis consolationis impertire, primùm deducit illum per vias rectas, id est, per vniuersarum virtutum semitas. Quomodo verò ambulabit homo per vias rectas, nisi priùs ipse à vijs vitiorum prauis obliquisque discedat? & quomodo ab huiusmodi vitijs, quibus est assuetus, & in quibus inuenit delectationem, discedet, nisi seipsum abnegare, & à lacte sæculi ablactare decernat? *Certè viæ istæ Domini* (vt inquit S. Bernardus ad dictum Sapientiæ locum) *viæ rectæ, viæ pulchræ, viæ plenæ, viæ planæ: rectæ sine errore, quia ducunt ad vitam: pulchræ sine sorde, quia docent munditiam: plenæ multitudine, quia totus mundus est intra Christi sagenam: planæ sine difficultate, quia donant suauitatem.* Vt igitur ambulemus per vias rectas, oportet nostrorum desideriorum obliquitatem delere; vt incedamus per vias pulchras, oportet ab immunditia affectionum fugere; vt teneamus vias plenas spiritualium nempe virorum, qui per eas ambulant, necesse est vacuitatem ac vanitatem mundi despicere; vt denique ingrediamur vias planas, necessarium est à vijs voluntatum nostrarum scopulis complanatis separari.

Rom. 5, 3. *Via iusti recta, & manus eius munda.*

Sap. 10, 10.

Sui abnegatio continua iusto necessaria.

Teneat ergo iustus magnâ perseuerantiâ viam mandatorum Dei, quâ in cælum facit iter, & puris ab omni scelere manibus fortitudinem quoque maiorem addat, robustiusque & alacriùs operetur bona opera, iuxta illud: *Ibunt de virtute in virtutem*, id est de fortitudine in fortitudinē. Teneat iustus viam mandatorum, in ea semper incedat, ab ea non declinet, quasi circino eâ se includat, ita vt numquam exeat, licet maximè vel commodis inuitetur, vel incommodis depellatur; dicatque: *Figam gradum super munitionem.* Vbi, teste S. Hieronymo, Aquila & Quinta editio vertunt pro munitione *circinum*; Theodotion *gyrum*: interpretatur D. Hieronymus, *Stabo super Christum, petram & rupem siue munitionem*, & hoc gyro & circino quasi muro sepiat, ne ad me leo rugiens possit irrumpere, &c. Nos sic interpretari possumus ex persona iusti dicentis: *Figam gradum super gyrum*, vel *circinum*: vel, Subsistam ad circinum vel gyrum, vel in circino & gyro mandatorum Dei: hoc

Iustus debet tenere viam mandatorum Dei, & manibus addere fortitudinem.

Psal. 83, 8.

Habacuc 2, 1.

hoc gyro, hoc circino me sepiam, ex illo non egrediar, sed hîc moriar. Etenim mandata Dei gyrum esse & septum hominis docet D. Basilius Hom. 3. in Hexaëmeron: *Deus*, inquit, *animas humanas circumdedit septo, tum eâ tutelâ, quæ ex præceptis resultat, tum ipsâ custodiâ Angelorum*, &c. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. adiecit mandata & præcepta sua: Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere*, &c. Ostendit Sapiens mandata gyrum esse & septum Christianum sepiens & custodiens: *Si volueris*, inquit, *mandata seruare, conseruabunt te*, si ex hoc septo non exeas. Ostendit idem locus, quæ sit fides Deo placita: Græcè dicitur πίστις εὐδοκίας, id est *fides beneplaciti*, siue *beneuolentia Dei*: ea autem est, quæ cum operibus & mandatorum operatione est copulata: Si volueris, inquit, mandata seruare, & volueris fidem tuam placitam Deo facere; si volueris πίστιν habere εὐδοκίας, id est *fidem beneuolentiæ & beneplaciti Dei*, quæ mandatorum flagitat operationem; conseruabunt te mandata; & huiusmodi fides non mortua, sed viua est, operumque ornatu consecrata. Atque hæc est via viri iusti rectissima, in qua sine fortitudine ad vincendum seipsum stare non poterit.

Ecclí. 15, 6.

Quæ sit fides Deo placens.

Septuaginta Interpretes hunc versum velut exhortando vertunt hoc modo: Σχοίη δὲ πιστὸς τὴν ἑαυτοῦ ὁδὸν, καθαρὸς δὲ χεῖρας ἀναλάβοι θάρσος: *Teneat autem fidelis viam suam, & purus manibus sumat audaciam*. Quasi dicerent: Nemo iustus animo cadat, quantumuis à Deo videatur seuerè repelli, quin etiam pietate armetur, & in agmen impiorum alacer insurgat; persistat in bono cœpto, & fidenter congredi audeat. Nam vel iniquitas ipsa impiorum iustis illustrium materiam præbet victoriarum & præmiorum, vti pulchrè S. Gregorius lib. 13. Moralium cap. 14. docet: quem locum si lubet consule.

10. Igitur omnes vos conuertimini, & venite, & non inueniam in vobis vllum sapientem.

Est conclusio versuum præcedentium per modum benignæ prorsus & amicæ exhortationis, quâ Iob amicis suis suadet, vt omni inordinato affectu seposito, simpliciter ad cor, id est ad propriam conscientiam, reuertantur; vbi ea quæ iam eis differuit diligenter examinent: quòd si hoc fecerint, ait fore, vt ipsimet sui iudices sint, & se veram non habuisse sapientiam deprehendant; sed cùm se huc vsque putauerint esse sapientes, tunc verè stultos & insipientes se fuisse ingenuè fateantur; & sic ab erronea sua sententia resiliant, animumque mutent.

Sapiens non sibi sapiens videri debet.

Vbi notandum, quòd Iob eos, quos ad sapientiam vocat, sapientiâ vacuos esse desideret. Quem locum expendens S. Gregorius lib. 13. Moral. cap. 14. *Quid est*, inquit, *quòd eos ad sapientiam vocat, & tamen optat, ne illos sapientes inueniat? nisi quòd ad veram sapientiam venire non possunt, qui falsæ suæ sapientiæ fiduciâ decipiuntur*. Quasi diceret: Sapientes sint, non tamen sibi videantur. Multi enim ad sapientiam peruenirent, nisi putarent peruenisse. Et paulò pòst: *Rectè*, inquit, *B. Iob conuersionem auditorum desiderans exoptat, ne in eis vllum sapientem inueniat. Ac si eis apertè dicat: Stulti esse apud vosmetipsos discite, vt in Deo verè sapientes esse valeatis*. Hinc est illa Prophetæ deploratio, *Væ qui sapientes estis in oculis vestris & coram vobismetipsis prudentes*; & illa Salomonis admonitio, *Ne sis sapiens apud temetipsum*; & illa prædicatio Apostoli ad Romanos ex sua prudentia superbissimos, *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos*; ac denique illa exhortatio ad Corinthios multùm sibi ex sua sapientia tribuentes: *Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, vt sit sapiens*. Quare deterior est stulto quisquis sibi videtur sapiens, iuxta illud: *Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens*. Nam qui se stultum putat sapit; qui sapientem, stultescit. *Sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum*, ait Paulus. Quam sententiam Alciatus pulchro Emblemate illustrauit depingens vmbilico tenus hominem deinceps in anguem desinentem. Quo informi monstro, quòd nec omnino formam humanam, nec omnino serpentinam figuram habeat, naturâ quidem duplici, quodque necdum certam appellationem sortiri possit, ij notantur, qui animâ rationis participe à Deo informati terrena tantùm sapiunt; & neglectâ conditione sui meliore humi repunt, & in naturam belluinam degenerant. Monstrum enim hoc in hominem non desinit, nec est feræ principium. Non enim finem spectant terreni homines, propter quem homini sit concessa ratio, quâ miserè abutuntur, eamque spontaneâ quadam & exitiosâ ignoratione inficiunt. Tales fuerunt rigidi illi Philosophiæ satellites, qui cùm perpetuò dogmatis sapientiæ veteris & sibi parum constantis adhæserint, nihil aliud spirarunt quàm quæ terræ sunt; tametsi vnum illis videretur esse studium cælestia diuinaque contemplandi: quos ideò exagitat vir sanctissimus Augustinus libris de Ciuitate Dei, Lactantius, Eusebius, & alij multi. Vnde colligere licet mundi sapientiam, quam technis & præstigijs satanicis inuexêre priores illi Philosophi, meram fuisse stultitiam, cùm perspicuum sit eam longè desciuisse ab institutis illis priscorum Patrum, qui leges diuinas à Noëmo & eius meliori posteritate hauserant. Hos itaque vafros & religionis expertes, quibus tantùm curæ terrena sunt, & quorum Deus venter est, ex hominum albo reijcimus: neque enim hominum appellatione digni sunt; quamquam planum sit eos rationis, doctrinæ cuiusdam & humanitatis haud expertes fuisse: nam eâ re caruerunt, quâ solâ differt homo à reliquis animantibus, id est religione; in qua certè nos hominis summum bonum constituimus. Quamquam enim homo sit vera & expressa Dei imago, si tamen sic se abijciat atque prosternat, vt opificem Deum ignoret, in belluarum numerum meritò est aggregandus. Cetera enim quæ putantur esse homini propria in ceteris quoque animalibus deprehenduntur. Religio sola differentes homines à belluis facit: quam qui non admittit, alienus à natura hominis vitam pecudum sub humana specie viuit. Hanc ergo

Qui se credit insipientem sapit; qui sapientem desipit.
Isaiæ 5, 21.
Prou. 3, 7.
Rom. 12, 16.
1. Cor. 3, 18.
Prou. 26, 7.
1. Cor. 3, 19.
Sapientia mundi stultitia est apud Deum.
Sine vera religione nil prodest humana sapientia.

ergo humanam sapientiam verâ religione carentem D. Paulus meritò apud Deum esse stultitiam dixit. Vult autem Lactantius lib. 3. Institutionum cap. 11. vnam cum altera, id est religionem cum sapientia inseparabili nexu colligari; in quibus hominis officium & veritatem omnem inclusam esse colligat. Religio enim, quæ sine sapientia sit, non religio, sed superstitio putanda est: sapientia verò sine religione mera est stultitia. de qua est illud Apostoli: *Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo.*

1 Cor. 3, 19.

1. Cor. 1, 19.

11. Dies mei transierunt, cogitationes meæ dissipatæ sunt torquentes cor meum:

Iob iterùm resumit lamentationes:

Vix Iob exhortatoria verba expleuerat, & mox ingrauescens mœror animum aliò abripuit, lugubresque modos suggessit, quibus ad leniendum dolorem indulgendum fuit. Qui enim grauiter affectus est nequit longum sermonem pertexere, quin doloris sensu recrudescente gemitus querimoniásve resumat. Quod nunc Iob facit: conqueritur se iam penè vitâ functum esse, patíque cogitationum euagationem permolestam; vt qui priùs sanctas, mundas planeque diuinas cogitationes nutriebat, modò fœdas, immundas ac planè infernales experiretur. O magnum & inexplicabile malum! quod nisi expertus nullus sanè intelligere potest. Nullus quippe scit nisi expertus, quantum doloris immundam sentire afferat cogitationem, qui priùs mundissimam habebat; & distractam inuenire animam, qui priùs vnitam possidebat. Non est certè dolor huic similis, nec tribulatio quæ huic comparetur. Quod vtrique, si quid sit cogitatio attendere velimus, clariùs innotescet. Cogitationes enim sunt veluti possessiones cordis, siue actiuè eas sumas siue passiuè: actiuè inquam; nempe si dicas, quòd sint possessiones, quia cor ipsum possident; passiuè, quia à corde possidentur. Vnde in Hebræo, vbi noster legit *cogitationes*, habetur *possessiones*. Cùm ergo sint hæ cordis possessiones, qualis dolor erit ille, quando tales dissipantur & conuelluntur, ac ab vnico illo summè delectabili discinduntur obiecto, quod priùs anima vnicè contemplabatur vniceque diligebat. Hic igitur summus erat dolor sanctissimi Iob, hic gladius acutus, non posse scilicet propter vim doloris & diabolicas illusiones contemplationi more solito intendere. *Sentiebat enim dolorem* (inquit Philippus) *quòd non poterat iugi contemplationi rerum diuinarum, vt quondam solebat, intendere propter vim doloris.* Vnde cùm ipse ad illam vnitatem quouis conatu suas redigere cogitationes sicut priùs non posse experiebatur, torquebatur cor eius, imò disrumpebatur tam ipsum quàm eius articuli. Vnde Septuaginta vertunt: Ἐῤῥάγη δὲ τὰ ἄρθρα τῆς καρδίας μου: *Rupti sunt articuli cordis mei*; imò eius compages, vt vult S. Augustinus. qui legit, *Conuulsa sunt compages cordis mei:* Chaldæus reddit *tabulas cordis mei*, in quibus veluti characteres inscribuntur cogitationesque cælantur. Torquetur ergo cor & dissipatur ex cogitationum dissipatione, disrumpuntur eius articuli, conuelluntur compages, scinduntur tabulæ, ac tandem dissipantur, eradicantur & distrahuntur eius possessiones, quando malas patitur cogitationes. Ergo cogitationes sunt hominis conatus, sunt cordis articuli, sunt possessiones ipsius cordis, quibus aut diues aut miser efficitur.

Viro spirituali summus dolor pati immundas cogitationes & diabolicas distractiones.

Cogitationes sunt cordis possessiones.

Anatomistæ dicunt se in corde duos reperire sinus, vnum sanguine plenum purissimo, alterum omnino vacuum; ex quo coniectant in isto spiritus mansisse vitales per mortem exhalatos. Meliùs vtique diuinus Anatomista Christus Dominus cogitationes, non spiritus in illo existere sinu vitales asseruit, dum ex illo affirmat eas exire malas. Hinc verè cogitationes dicuntur cordis possessiones, quatenus in illo sunt, cum illo viuunt, ex illis cor ditescit aut egenum fit: qualis ergo erit ille dolor, qualis sensus, quando istæ dissipantur, conuelluntur, scinduntur, diuersa & mala cogitantes?

In corde duo sinus

cogitationes in eius intimo sunt. Matth. 15, 19.

Porrò hic versiculus non malè applicari possit homini terreno, qui cum diuite Euangelico hìc altas fixit radices; qui suas hìc omnes habet cogitationes in terram defixas, quas sigillatim euellit mors. Quantum verò doloris inferant huiusmodi euulsiones non dentis ex gingiua, sed spei vitæ longioris ex terreno hominis corde, ex lectione Septuaginta & S. Augustini paulò antè citata licet intelligere. Sunt enim huiusmodi intimæ cogitationes & affectiones veluti cordis articuli & compages, & veluti partes & membra ipsius cordis: cùm verò hæ cogitationes conuelluntur & eradicantur ingenti cum violentia, oportet cor ipsum eradicari, discerpi, dilacerari. Hinc iuxta Vatablum dolentes aiunt: *Conatus mei intercepti sunt*. Conatus scilicet faciendi supra vires intercepti & rupti sunt *torquentes cor meum.* Quia non amittitur sine dolore quod cum amore possidetur. Vnde corpore semel moriente, cor toties moritur, quot ea sunt quæ inordinatè diligit.

Lucæ 12, 19. *Homines terreni cogitationes in morte dissipantur.*

12. Noctem verterunt in diem, & rursum post tenebras spero lucem.

Quasi dicat: Anxiæ cogitationes faciunt, vt nox ipsa mihi sit instar tumultuosæ diei, dum omnem mihi somnum excutiunt, & noctu æquè ac die vel inuitum cogunt euigilare, non solùm torquentes mœrentem animum, sed etiam adimentes naturæ commune leuamentum, scilicet somnum; qui ideò à Latinis appellatur quies, quia obliuionem inducit eorum quæ ægrè afficiunt hominem, & laxat curas, quæ oneratum animum respirare non sinunt. *Ideò enim* (inquit S. Augustinus in Psal. 62.) *Deus donauit somnum, quo reparantur membra corporis, vt possint vigilantem animum sustinere.* Similiter S. Epiphanius ait homini donatum beneficentiâ Numinis & singulari bonitate, vt se posset à quotidiana negotiorum cura & solicitudine εἰς ἀνάπαυσιν ὕπνου, *ad somni requiem* traducere. Quæ res quidem tam semper fuit omnium opinione celebrata, vt Gentiles quoque ipsi hanc veritatem cognouerint: itaque apud illos derepentè excuti è somno atque excitari genus quoddam infelicissimi augurij fuit, & futuri mali significatio. Princeps Poëta rem expressit in suo Ænea lib. 2.

Iob neque die neque noctu quietem vllam capiebat.

Nox & somnus ad quietem à Deo ordinantur.

Somno excuti priscis erat malum augurium.

lib. 2. in cuius persona ita canit: *Excutior somno*, &c. Quid deinde? Secutum est clarissimæ & opulentissimæ vrbis excidium. Seruius Honoratus reddit rationem, & illustrat in hunc modum: *Nam si somnus munus est Deorum, iuxta illud Æneidos 2.* Diuûm dono gratissima serpit, *non sine infelicitate munus Deorum discedit.* Cùm itaque Iob hoc necessario vitæ subsidio & gratissimo noctis solatio penitus destitueretur, tenebrarum pertæsus, *Rursum*, inquit, *spero lucem.* id est, Rursum optarem auroram, inde sperans leuamen miseriarum, quemadmodum ægri solent, quibus plerumque nox accidit molestissima. Quasi dicat: Neque die neque nocte cogitationes meæ quiescere me sinunt. Duo igitur mala, quæ nemo nisi expertus satis ponderet, coniunxit, insomnium & cogitationum fluctus. Cogebatur scilicet euigilare, vt oppugnaretur; ex quo efficitur vt diem optaret, si fortè diurnis imaginibus nocturnas dispelleret, minusque dirè torqueretur. Quare neque die neque nocte emergebat ab exundante dolorum æstu, & à tristium cogitationum molestijs soluebatur.

Potest etiam verti cum Chaldæo hoc modo: *Diei noctem apponent, lucem propinquam auferentes à conspectu tenebrarum.* Quasi dicat: Faciunt meæ cogitationes, vt in nocte verser æterna nullam lucem propinquam cernens; id est nullam è tantis malis emergendi viam inueniens.

Prospera & aduersa vt dies & nox alternant.

Tropologicè S. Gregorius lib. 13. Moralium cap. 15. per noctem aduersa, per diem prospera intelligens, *Dissipatæ*, inquit, *cogitationes noctem in diem vertunt; quia nonnumquam iustis ampliùs placet ex aduersitate mala perpeti, quàm ex prosperitate terrena dispensationis curâ fatigari: sed quia nouerunt cautius & aduersa transire, & prospera rursus illucescere, aptè subiungitur:* Et rursus post tenebras spero lucem. *Lux enim post tenebras speratur; quia vel post noctem vitæ præsentis æternum lumen percipitur; vel ita hîc aduersitas atque prosperitas alternant, vt sibi succedere vicissim non desinant. Vnde fit vt in luce nox in suspicione sit, & in nocte lux in præsumptione, sicut scriptum est: In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum.*

13. Si sustinuero, infernus domus mea est, & in tenebris straui lectulum meum.

Respondet Iobus amicis illi assiduè occinentibus, & illud monitum (quod in superioribus non semel viro innocentissimo minus aptum fuisse demonstrauimus) vltrò citroque opportunè importunè inculcantibus, si videlicet vitam corrigeret, & ad Deum confugeret, fore vt ab eo in statum pristinum restitueretur. Quasi dicat: Frustrà id ingeminatis, quia licet sustinuero, & pœnitens ad Deum me conuertero, ac patiens fuero, iam iam mihi moriendum est, & migrandum ad statum & locum mortuorum, vt corpore in sepulcro posito, anima descendat ad Limbum inferni, vbi video lectum mihi esse paratum, adeoque cogitatione meâ ibi meam quietem iam composui. Hinc nota cum D. Gregorio benè probari Limbum Patrum, in quo ante aduentum Christi quasi in lectulo quiescebant, desiderium redemptoris pro pœna habentes.

Ante aduentum Christi Patres ad Limbum descendebant.

Iobus itaque cùm se eò deuenisse cerneret, vbi nulla salutis instaurandæ spes in præsidijs inesset humanis, sciretque miracula à Deo postulanda non esse, eò totus incumbit, quò se diuinæ prouidentiæ ordine agi considerat. Iam ergo sanie defluente, vermibusque consumptis sic amicos alloquitur: vos me in amissæ prosperitatis reparandæ spem erigere adnitimini; sed quorsum? Ego enim naturali ordine eò deueni, vt nequeam vllâ mundi ope aut arte vllâ conualescere: à Deo verò miracula, quæ pollicemini, postulanda non sunt, imò eius placito assentiendum: ipse verò palàm ostendit, velle me mox ex hac vita subducere. Quapropter tametsi verbis vestris fidem adhiberem, nihil aliud mihi boni contingeret quàm sepulcrum lectulusque in tenebricoso loco paratus, quo statim condar; ideoque sanius consilium cogitare prosperitatem, quam spondetis, non redituram, nec vltrà fore consanguineos aut amicos vllos qui mecum in magnificis palatijs commorentur, sed successuram mihi putredinem pro parente, & vermes pro matre & sororibus, vti versu sequenti declarat.

14. Putredini dixi, Pater meus es, mater mea & soror mea vermibus.

Iob in morte & putredine nouam generationem philosophatur.

Singularis profectò Iobi stylus, viscera matris in vrna, patris generatricem virtutem in putredine, & vitæ primordia in caligantibus mortis vmbris adumbrat. Nonne stamina vitalia secat mors, spiritum haurit, pallorem spargit, horridâque macie exesa carnibus ossa vestit? Iuuentutis flore conspice lasciuientem: febris inuasit, imis ardet præcordijs, succus igne deflagrante lambitur, æstuat sanguis; heu suffocatur, interit! Corpus intuere, si sufferas siccis oculis. Oculi in cerebri fossis sepeliuntur, horret pilus, genæ fuligine fœdantur, luxantur ossa, color exhauritur, lurore nigricat, fœtore arcet. Expecta parumper: findat terram ligo, erumpant inter atrita, inter antiqua quæ exhumantur ossa, vermes obuiàm hospiti: ille cauis derelinquitur specubus mordendus à putredine. Ergóne tunc rediuiuus exoritur? parens est putredo, mater & soror vermes? ibi pater, ibi mater, vbi puluis, vbi pus, vbi fœtor? Sed Iobum recole: non ait post mortem sic mortis funerea spolia appellaturum; sed quod viuens sic appellitabat: *Putredini dixi, Pater meus es, mater mea & soror mea vermibus.* quasi ab ineunte ætate intra domestica cõsiderationis claustra cum corruptionis memoria conuiueret, & alios parentes, contribules alios non agnosceret, quàm vermium agmina, cadauerum spectra, mortis spicula. Nec enim aliter credimus & fatemur patrem & matrem, quos colimus, nisi ex contubernali consuetudine, ex communi consortio, quo cum illis à tenellis vnguiculis viximus. Quàm aptè Philippus in Catena Græca: *Tam longo tempore computresco, vt ipsam putredinem & saniosos vermes parentes appellem.* En ex familiari commercio nouum generationis modum deducit Iob, se prolem corruptionis agnoscens. Quasi dicat:

Iobi vita est mortis meditatio.

Pro parentibus & cognatis, qui me deserent, propinqui mei erunt vermes, cum quibus arctissimâ societate & cognatione coniungar. Videtur hîc S. Iob domus suæ, id est sepulcri, familiam recensere, scilicet vermes & putredinem, & fœtores, qui veluti parentes pristini mortuos rursum excipere, & cadauera sibi quasi filios progignere solent. Quasi diceret: Blandè compello & inuoco (sic enim est in Hebræo) putredinem vt patrem, vermes velut matrem, vt me mortis potiùs quàm vitæ filium flentem & dolentem ceu parentes blandi consolentur, lacrymas abstergant, somnum concilient, & hanc cantilenam occinant: *Mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quia prima abierunt.* Inuenit igitur in morte ac sepulcro sanctus Iob patrem, & matrem ac sororem, seque filium ac fratrem puerulum effingit, qui sola in parentum ac sororis cura & studio conquiescat. Sed non satis admiror emphasim horum verborum, nam secundùm S. Hieronymum sensus est: *Quemadmodum quispiam mortalium sine parentibus non potest existere: ita & ego factus sum, quasi sine putredine & vermibus esse non possem.* Quod licet de pœnis quibus premebatur intelligi debeat, de memoria tamen mortis ac sepulturæ non potest non optimè accipi. Tam dulcis igitur mors erat sanctissimo Iobo, vt eam se venerari & colere amareque velut parentes & sorores dicat: Omnia, inquit, mihi charissima in morte habeo, domum, parentum complexus, sororum blanditias. Mors mihi vnicum solatium, vti puero parentes ac sorores. Sic enim explicat Origenes: *Vt pueri parentes habent consolatores, sic ego mortem & putredinem.*

Iobi parentes & cognatio vermes.

Apoc. 21, 4.

Iobi consolatio in sepulcro.

Septuaginta legunt, Θάνατον ἐπεκαλεσάμην πατέρα μου εἶναι, μητέρα δέ μου καὶ ἀδελφὴν σαπρίαν: *Mortem inuocaui patrem meum esse, matrem verò meam & sororem putredinem.* Ecce quam putredinem apud Vulgatam compellauit patrem Iob, apud Septuaginta compellat matrem. Mira compellatio, & quidem soli Deo ascita. de quo ita Synesius Hymno secundo:

Putredo nobis pater & mater.

Σὺ πατὴρ, σὺ δ' ἐσσὶ μάτηρ, *Tu pater, tu es mater,*
Σὺ δ' ἄρρην, σὺ δὲ θῆλυς· *Tu mas, tu femina:*
Σὺ δὲ φωνὰ, σὺ δὲ σιγά, *Tu vox, tu silentium,*
Φύσεως φύσυ γονίμου: *Natura natura fecunda.*

Quasi nimirum Deus Pater, dum Vnigenitum generaret, vtriusque parentis munus obiret: vnde & vterus siue vulua illi adscribitur in Psal. 109. *Ex vtero ante luciferum genui te:* vbi S. Hieronymus *ex vulua legit.* de quo iterùm eleganter Synesius Hymno tertio sic canit:

Psal. 109, 3.

Σὺ τὸ τίκτον ἔφυς, *Tu es quod parit,*
Σὺ τὸ τικτόμενον, *Tu es quod paritur,*
Σὺ τὸ φωτίζον, *Tu qui illustras,*
Σὺ τὸ λαμπόμενον, *Tu qui illustraris,*
Ἵνα παῖδα τέκῃς *Vt Filium pareres*
Κλεινὰν σοφίαν, *Inclytam sapientiam,*
Δημιοεργόν· *Rerum omnium opificem:*
Προχυθεὶς δὲ μένεις *Profusus autem manes*
Ἀτόμοισι τόμαις, *Indiuiduis sectionibus,*
Μαιευόμενος, *Obstetricatus,*
Ὠδῖς ἱερὰ, *Partus sacer,*
Ἄρρητε γονά· *Ineffabilis fœtus:*
Ὅρος εἶ φυσίων, *Terminus es naturarum,*
Τᾶς τικτούσας *Parientis*
Καὶ τικτομένας: *Et partæ.*

Cur ergo morti elogium generantis Dei liberiori fronte conceditur? Ergóne pater & mater mors, à qua & gignimur & parimur indiuiduis sectionibus obstetricati? Ecce Triados mysterium in memoria mortis. Dicas putredini: Pater meus es tu, mater mea; & tu tibi partus, tu tibi proles eris ex memoria. Memento homo vt generationis æternæ lineas considerationis penicillo transscribas. Commune Theologis est Filium Dei ex memoria fecunda Patris prodire. Si te memoriæ mortis illigaueris, iteratoque refricueris sepultos cineres insepultus; si decursaueris puluerem, sensimque versans cadaueris spolia percrebueris, æternum Patrem sobole grauidum imitaberis.

In memoria mortis mysterium relucet Trinitatis.

Explico. Iudex Deus post pomi morsum sic plectit Adamum, *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Se voces videntur iugulare. Nam si puluis iam, quî puluis fieri valeat homo? Nulla res ex se in se conuertitur, non aër in aërem, non in ignem ignis. Id identitas, non conuersio est. Obsistit generationis natura, vt ex eodem in idem fiat transmutatio; præcedens forma corrumpenda, vt noua eueniat. Ex inimicis siquidem exorimur: priuatio formæ generandæ principium est genitæ. Otiaretur natura, si in id quod iam est sedula generationi incumberet. Non mediocris nodus est iste; nec præterijt Scholasticum Caietanum, qui illum dirimere sibi blanditur, dum accipit impropriè illud *puluis es*, sic dicens: *Aduerte, quòd cùm dicitur, quia* puluis tu, *non significatur puluis sub forma pulueris, sed sub forma corporis humani: cùm autem dicitur*, & in puluerem reuerteris, *significatur puluis sub forma pulueris.* Soluit igitur ex improprietate. Nos puluerem hunc eluamus non scrupuloso rigore. O mirum pulueris ingenium! ô artifex nostri figmenti decus! *Memento quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Quasi diceret: Nosce teipsum; generationis æternæ resculpes mysterium. Puluis es: si te cognoscas, reuerteris in te: nihil aliud cognoscere sese est, quàm in se conuerti, sicut in obiecta conuertuntur potentiæ, cùm ea actibus elicitis attingunt. Æternus Pater noscit seipsum, sic prolem generat: nec per extera distenditur Dei intellectus, quin à se incipiat, quin in se finiatur. Hinc Verbum gignit Deus Deum, qui splendor Patris, & eius substantiæ character est viuidumque sigillum. Quantâ philosophiâ seipsum cognoscit Deus, nec tantillum desistit, assiduam semper sui cognitionem versans: sic se potitur, diuinæque sobolis parentem intuetur. Rescribe exemplum: *Puluis es.* Vis medelam inhonoræ sortis? Reuertere in puluerem: te cognosce, sic æternaberis, teque tui heredem simul & prolem nancisceris. Audi Bernardum de Consideratione ad Eugenium: *A te incipiat tua consideratio, non solum autem, sed in te finiatur: tu primus tibi, tu vltimus. Sume exemplum de summo omnium Patre, Verbum suum & emittente & retinente. Verbum tuum consideratio tua; quæ si procedit, non recedat: sic progrediatur, vt non egrediatur; sic exeat, vt non deserat.* Fige in pectore verba hæc plena succi & venustatis. Sed quid ais Bernarde, Generationem æternam resculpam, dum in puluerem meum cognitione mei reuertar puluis? Certè, si circulum ambiam,

Gen. 3, 19.

Per propriam cognitionem nosmetipsos quodammodo generamus.

Pulueris meditationis nobilitas.

biam, si à me egrediar, regrediar ad me; si in propria cognitione persistam, repertis partibus meipsum æternitatis candidatum reproducam. Ita ingeniosè ac pulchrè Iosephus de la Cerda in Explanatione Morali in Iudith p.2. Acad. 29. sect.4.

Mortis recordatione animi perturbationes sedantur. Tropologicè hic locus exponi potest de perturbationibus animi, quæ non modò finiuntur in morte, verùm etiam mortis recordatione perdomantur. Rem ita explico: Quiritatur infans, ingemiscit, in lacrymas soluitur vel leui de causa: quid ergo restat, nisi vt parens in brachia plorantem suscipiat; nisi vt soror ludicro aut crepitaculo abblandiatur? Actutum subsidit illa comploratio, fletus in risum vertitur, disserenauit omnino illa tempestas. Eodem modo fuerit quis nimiâ morositate delicatioreque sui studio infans, puerilibus appetitionum leuitatibus huc illuc distrahatur; omnes omnino incompositi affectus in ipso insurgant ac tumultuentur; superbia intumescat, ira efferuescat, ardeat libido, cupiditas stare loco nesciа sursum deorsum feratur. Profectò si huiusmodi perturbationibus æstuans quisque in terram, in puluerem, in sepulcrum, in tabem, saniem, vermes, in mortem denique ipsam sese mentis cogitatione deiecerit; illicò tota illa malorum affectuum pueriliter quiritantium turba conticescet. *Mortis recordatio firmam reddit animam.* O prudentem animam! ô verè Spiritus sancti apem, quæ ingruente vento tempestateque obortâ, ne (vt lenis est) facilè rapiatur in auras, accepto lapidis sepulcralis pondere sese librat firmamque reddit! memorans vtique suæ mortis in æternum non peccabit: ac perenniter cogitans de suo in alteram vitam discessu, nec istam impensiùs amabit, nec illam timebit; vt quæ præsentia omnia sibi aliena, futura verò suæ naturæ & desiderio peropportuna computet. Qualis illa monialis Ezychia, de cuius morte ita scribit D. Gregorius Epistolâ ex Registro 27. lib. 6. *Transitum Ezychiæ nuntiastis, & magnâ exultatione gauisus sum, quia illa bona anima feliciter ad suam patriam peruenit, quæ in patria laborabat aliena.* Sedulâ nimirum mortis iugique recordatione cùm bona corporis terræque despiciuntur, tum animæ cælique dona æstimantur & auidissimè comparantur. Idcircò Spiritus sanctus hoc suæ sponsæ per Angelos, hoc est Prædicatores, Cant. 1, 10. fabricandum indixit ornamentum: *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* *Mortis meditatio est animæ ornamentum.* O nouum & inauditum ornamentum, inaures argenti cum vermiculis! *Cum punctis argenti* legunt alij. Et quosnam alios dicam vermiculos, nisi qui de cadauere sub terram sepulto ac tabe sanieque defluente subnascuntur? Puncta hîc habes & vermiculos. Nec enim inter nos, siue instar argenti pulchros, & omni ornatu speciosos opibusque opulentos, atque inter mortem, sepulturam, vermes ac saniem maior quàm puncti distantia intercedit. Puncto miseri distamus à morte, à vermibus, à sepulcro. O egregium animæ ornamentum, copiosum lucrum, thesaurum opulentissimum, ipsam cuique suæ mortis recordationem! Hac vnâ frænare quis poterit lasciuientis carnis appetitiones, cohibere motus, & quascumque mœrentis animi ægritudines mitigare. Quod sanctissimus Iob de seipso his verbis profitetur: *Putredini dixi, Pater meus es,* &c. Nihil aliud, inquit, iam expectare libet quàm domum sepulcri mei, in qua tenebris & caligine obsita straui lectulum meum, in quo vsque ad diem resurrectionis quiescam. *Putredo & vermes sunt cognatio & hereditas defunctorum.* Ibi autem non de nobilitate gloriabor, non parentum meorum stemmata commemorabo; sed putredo factus, & cibus vermium effectus, putredinem patrem agnoscam: nam ex putri materia coagulatus sum; & vermes eo affectu, quo filij diligunt matres, & fratres & sorores suas, amore complectar; quoniam inter illos quasi inter fratres & cognatos vsque ad orbis immutationem permanebo. Hîc exclamat meritò S. Augustinus: *Et quàm turpis pater, & quàm vilis mater, quàm abominabilis soror! Conceptus de fœtore per ardorem libidinis putrefacto; cuius tamen cadaueri quasi funebres vermes assistunt. Viuus produxit faces, & iam mortuus producit fœtorem & putredinem. Viuus amicum hominem impugnauit, mortuus vermes plurimos impinguabit. Quid ergo fœdius humano corpore? quid horribilius corpore mortuo? cuius gratissimus erat amplexus in vita, molestus etiam erit aspectus in morte. Quid ergo prosunt diuitiæ, quid epulæ, quid deliciæ? Non liberabunt à morte, non defendent, non eripient à fœtore. Qui quondam sedebat in throno gloriosus, modò latet despectus post mortem in tumulo. Qui stabat ornatus in aula, modò sedet immundus in tumba. Qui vescebatur delicijs in cœnaculo, modò consumitur à vermibus in sepulcro.* Sic ille.

15. Vbi est ergo nunc præstolatio mea; & patientiam meam quis considerat?

Conclusio est totius argumentationis, quâ suorum amicorum dicta refellit, quibus ei spem salutis, si frugi fieret, ostendebant. id est: Cùm hæc ita sint, vt iam animam agam, & tantùm de sepulcro cogitem, in quanam huius vitæ re spes mea erit? aut quî possim, debeam aut velim sperare pristina bona præsentia, vt vos suggeritis, cùm ipsa me vita citò defectura sit? *Viro bono nil magnoperè sperandum in hac vita.* Præterquam quòd leuis illa consolatio viro probo esse debet, quæ huius nititur vitæ commodis, sæpè fallax & incerta est. Non enim semper bonorum hominum detrimenta in hac vita resarciuntur, sed plerumque miserijs & malis omnibus oppressi moriuntur, dicente & illis Apostolo: *Bonorum huius vitæ detrimenta non semper resarciuntur.* *Alij distenti sunt non suscipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent resurrectionem; alij verò* Hebr. 11, 35. *ludibria & verbera experti, insuper & vincula, & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cauernis terræ.* Facit enim magno & excelso animo virum rerum humanarum contemptio, non earum spes, sed spes ea quæ in Deo posita sit. Sicut dicit Dauid: *Quæ est expectatio mea? nônne Dominus? & substantia mea apud te est.* Psal. 38, 8. Optimè hoc exponit S. Gregorius lib. 13. Moralium cap. 17. *Quæ esse potuit præstolatio iustorum, nisi iustus & iustificatus Deus; qui ad pœnas humani generis sponte descenderet,* *Iustorum præstolatio est solus Deus.*

ret, & captiuos mortis iustitia sua virtute liberaret? huius enim præsentiam minimè cessabant intentâ cogitatione præstolari, quam quandoque esse venturam nouerant, sed venire citiùs quærebant. Dicat ergo, Patientiam meam quis considerat? *quia quod disponenti breue est longum est amanti. Vnde adhuc dilationis suæ damna considerans, hoc quod iam prædixerat repetit, & descensurus ad ima vocem doloris ingeminat dicens:*

16. In profundissimum infernum descendent omnia mea: putásne saltem ibi erit requies mihi?

Infernus pro quo sumatur. Infernum hîc passim Interpretes exponunt de sepulcro; sed meritò Pineda noster cum S. Gregorio & plerisque Patribus contendit hîc agi de inferorum loco siue Limbo: Primò, quia additum epithetum *profundissimum*, quod non aptetur benè sepulcro: deinde, quia dicit, *Descendent omnia mea*, hoc est præcipua mea, nempe anima, quâ potissimùm sum homo, vnà cum ijs quæ propriè sunt mea, non quæ fortunæ aut mundi: propria verò sunt cogitationes, dicta, facta; pro quibus solis, vt quæ nostra sunt (in bonis gratiam suppono) retributio expectanda. Huius enim aspectu additur dubitatio. *Quæ propriè nostra sint.*

PVTASNE SALTEM IBI ERIT REQVIES MIHI?] Id est, Ibíne statim dabitur requiescere? non erit opus vlteriori expiatione? Vides vt vir iustus adhuc paueat & trepidet: & audent hæretici etiam toti flagitijs operti certò sibi omnia tuta, quieta, felicia repromittere? In Hebræo est בַּדֵּי שְׁאֹל תֵּרַדְנָה, *Baddei sceol teradna*; quod Santes vertit, *In sepulcrum descendunt*; Arias verò reddit, *Fulcra inferni descendent:* quod nonnulli Rabbini, quos adfert Pagninus, ad ipsum Iobum referunt; cuius *fulcra*, id est membra, brachia, vires, adeoque spes ipsa vitæ iam conciderant. Vox autem Hebræa בַּדִּים *baddim* propriè *vectes* significat, & quidquid adinstar vectium aliquid sustentat; cuiusmodi sunt rami maiores & crassiores, aut radices in arbore, nec non pedes & brachia in corpore humano. Per vectes itaque seu fulcra inferni designantur intimi recessus & abditissima inferni penetralia, quæ Vulgatus optimè *profundissimum infernum* appellat, non quidem absolutè, sed comparatiuè; vt nimirum profundum sit respectu cæli aër caliginosus, in quo sunt dæmones; profundius locus habitationis nostræ, profundissimum Limbus Patrum, ad quem Iob erat descensurus. Ita S. Thomas in 3. Sententiarum Dist. 22. quæst. 2. art. 2. Quamquam idem Doctor quadruplicem distinguat infernum; scilicet infimum, seu damnatorum; vbi est carentia visionis diuinæ & pœna sensus; & huic superiorem, scilicet puerorum, in quo est carentia visionis sine pœna sensus; tertium purgatorium, in quo est carentia visionis & pœna sensus ad tempus, non tamen sine gratia; vltimum denique, in quo sit carentia visionis sine vlla pœna sensus aut gratiæ priuatione, qui est Limbus Patrum. *Profundissimus infernus qui hîc dicatur.*

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

Pro secunda vice semel cœptum post Eliphazum loquendi ordinem seruans Baldad pergit arguere Iobum impatientiæ & iactantiæ: describit impiorum pedicas & pœnas, vt inde probet Iobum non nisi ob sua scelera puniri.

1. RESPONDENS autem Baldad Suhites dixit:

2. Vsque ad quem finem verba iactabitis? intelligite priùs, & sic loquamur.

Baldad Iobum & Eliphazum increpat. BALDAD hîc stomachosiùs reprehendit longam cùm Iobi tum Eliphazi disputationem, quam ipse præ studio auiditateque loquendi diutiùs audire non poterat: incipit ergo vehementer, & vtrumque arguit inscitiæ.

Septuaginta cum quibusdam Patribus hæc legunt numero singulari, & sic vertunt: Μέχρι τίνος οὐ παύσῃ; ἐπίσχες, ἵνα καὶ αὐτοὶ λαλήσωμεν: *Quousque non cessabis? cohibe te, vt & ipsi loquamur.* Sed Hebraici Codices & alij Latini magis emendati, & in his Sixtiani, in plurali legunt. Neque desunt qui putent nihilominùs hæc verba vnum Iobum petere, abstinere ab alijs, qui cum Iobo proximè verba contulerant: & in his est Pineda, qui hac de re copiosè & acutè disputat. Ego cum Sanctio ad illorum sententiam magis accedo, qui verba hæc prima spectare dicunt ad Iobum, qui præcedenti capite, & ad Eliphazum, qui cum illo proximè disceptarat. Hoc enim simplicissimè indicat modus ipse loquendi, qui cum multis verba fieri non obscurè demonstrat. Neque causa deerat homini superbo, vt stomachosiùs ageret cum Iobo, quem in suo errore hærere putabat pertinaciter; & cum Eliphazo, qui cùm se sapientem esse profiteretur, erroris conuincere Iobum non potuerit. Et hæc certè ratio potuit illum commouere; ipse tamen rationem profert alteram grauitatis & indignationis plenam dum ait: *Cur Baldad cum Iobo & Eliphazo stomachosiùs ageret.*

INTELLIGITE PRIVS, ET SIC LOQVAMVR.] Hoc est: Nondum intellexistis controuersiæ statum; animaduertite & expendite

dite rem, & ordine seruato loquamur. Reprehendit ergo primùm disputationem longam & vltra modum, quæ nullum videbatur habitura finem; quam tamen non verbosam solùm, sed etiam ventosam & vacuam esse dicit dum ait: *Vsque ad quem finem verba iactabitis?* Deinde quia à disputationis scopo videntur prorsus aberrasse, neque intellexisse, in quo præsertim consistat disputatio. Nam qui alterum non benè intelligit, benè respondere non potest.

Appositum ad hanc Baldadi increpationem Apologum vide in Cyrillo lib. 1. Apologorum Moralium cap. 15. cui titulum præfigit: *Doctus loqui, & auarus sis verbi*. Vide insuper quæ de oris vsu laudabili & vitioso ad capitis sexti vers. 26. exposuimus.

3. Quare reputati sumus vt iumenta, & sorduimus coram vobis?

Hæc plurimi ad Iobum referunt, quasi amicorum sapientiam contemnat, neque illos pluris faciendos putet quàm iumenta. Quod tunc dictum à Iobo interpretari potuit Baldad, cùm
Iob 12, 7. dixit cap. 12. vers. 7. *Interroga iumenta, & docebunt te*. Vbi videtur Iobus meliori loco posuisse iumenta, cùm ab illis docuit sumendam esse disciplinam: aut cùm dixit cap. 17. vers. 4. *Cor eorum longè fecisti à disciplina*. & vers. 10. *Non inueniam in vobis vllum sapientem*. Sed quid hæc tria loca sibi velint ibidem superiùs explicatum est. Ego cum Sanctio nostro sicut secundum versum, sic etiam tertium puto ad Eliphazum quoque pertinere. Nam ab vtroque existimare potuit Baldad se & socium Sophar reputatos esse sicut iumenta, quia silere coguntur, interim dum illi longam pro libitu disputationem instituunt, neque digni habentur, quibus quæstionis discussio committatur. Id Septuaginta intellexisse videntur dum reddunt: Διὰ τί δὲ ὥσπερ τετράποδα σεσιωπήκαμεν ἐναντίον σου; *Cur tamquam quadrupedia tacuimus coram te?* Neque nouum est in omni, vt reor, idiomate, vt qui stolido sunt ingenio appellentur asini vel bestiæ. Aut certè iniuriam sibi fieri interpretatur, cùm illa se præsente dicatur, quibus ipse nihil pinguius arbitratur, nihil ab instituto magis alienum. Viri autem prudentes & docti iniuriæ loco ponunt, si quispiam coram ipsis nugetur, & aliqua persuadere studeat, quibus fidem habebit nemo, nisi qui bardum habet aut stolidum cerebrum & asino simile ingenium. Hactenus ad Iobum & Eliphazum verba fecit; nunc Iobum solum aggreditur.

4. Qui perdis animam tuam in furore tuo, numquid propter te derelinquetur terra, & transferentur rupes de loco suo?

Baldad Iobum stulta iracundia arguit. Quasi dicat: Heus tu, qui contra teipsum tuumque animum excandescis; an idcircò tanto furore seu impatientiâ stomacharis, & quereris coram Deo & toto mundo, quòd putes te vnum omnibus eminere? & te cadente, lucem, gloriam, decus vniuersæ terræ simul tecum occasura? vt meritò Deus, ad hoc præcauendum ne tu cadas, potiùs rupes loco suo mouere, leges impiorum vindices refigere, totumque vniuersi cursum inuertere debere tibi videatur. Ita Pineda & Tirinus noster, & Olympiodorus in Catena.

Septuaginta vertunt, Κέχρηταί σοι ὀργῇ: *Vsa est te ira*. Quod notat Olympiodorus per interrogationem posse legi. q. d. Numquid Deus te in ira vsus est, sicut dixisti? & per affirmationem, vt intelligatur iram ipsam vsam esse ipsomet Iobo tamquam organo ad ipsius animam affligendam: quam sententiam ait respondere editioni Theodotionis, quæ sic habet, Διαρπάζων ψυχὴν αὐτοῦ ἐν θυμῷ αὐτοῦ: *Rapiens animam suam in furore suo*; *Iracundus sibi ipsi noxius.*
vel, vt alij vertunt, *discerpens*, scilicet instar tigridis: quæ sæpenumerò dicitur in tantam iram exurgere, vt seipsam vnguibus dentibusq; discerpens interimat. Tigride quauis sæuior iratus in animam ipse suam violentas manus conijcit, eamque trucidat. Meritò igitur iræ siue furori perditio animæ tribuitur. *Iracundia enim animositatis illius subuersio eius*, inquit Ecclesiasticus, significans iratum sibi ipsi malum generare. Eccli. 1, 28.
Quamobrem Lactantius lib. 6. cap. 18. tradit iratis non secùs ac viperis suos ipsos venenatos partus exitium & mortem adferre: quare de illis dici potest illud Psalmi, *Furor illis secundùm similitudinem serpentis*, speciem pro genere supponendo, vt vipereos istorum animos in suam ipsorum perniciem concitatos effingamus. Possunt quoque apibus comparari, quæ iratæ mordent, at mordendo aculeum amittunt, & cum aculeo vitam. Nam aculeus (vt Aristoteles lib. 9. Historiæ animalium cap. 4. tradit) sine viscerum eruptione figi nequaquam potest. Itaque leuem aliorum ictum propriâ morte luunt. Ligna quoque dum incenduntur & ardent ipsa consumuntur, non secùs irati. quare de illis dici potest: *Circumdederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis*. Egregiè vertunt alij, *Exarserunt extinguendo se*. *Iracundi viperis & apibus comparati.* Psal. 57, 5. Psal. 117, 12.

Tria verò potissimùm sunt quæ furor seu ira subuertit ac perdit, scilicet animam, vitam & dignitatem: animam quidem, quæ per iræ peccatum occiditur. *Ira enim viri iustitiam Dei non operatur*, inquit S. Iacobus in Canonica sua. Ad quod aptè S. Gregorius lib. 5. Moralium cap. 30. *Quanta ergo sit iracundiæ culpa pensemus, per quam dum mansuetudo amittitur, supernæ imaginis similitudo vitiatur. Per iram sapientia perditur, gratia vitæ socialis amittitur, concordia rumpitur, lex veritatis violatur, Spiritus sancti splendor excluditur*, &c. *Ira occidit animam.* Iac. 1, 20.
Tales erant de quibus Dauid ait: *Et tentauerunt & exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt*. S. Hieronymus legit: *Auersi sunt, & præuaricati sunt*. Agit de murmurantibus in deserto, & de Deo impiè conquerentibus. Verùm hi sua ipsa tela, quæ in Deum venenato ore conijciunt, in se vident recidere: sicut qui doloso vtuntur arcu sagittam ipsam retrò in se conuersam vident, quam in alios contorquebant. Quare subdit: *Conuersi sunt in arcum prauum*. Id est, Sicut vitio arcus in sagittantem sagitta conuertitur; sic verba huiusmodi Psal. 77, 56

iusmodi hominum in eos ipsos recidunt, qui ea protulerunt. Hinc contingit iratos sibi ipsis manus inferre, & tela quæ in Deum & in alios iaciunt in se contorquere; vt in ipsis verificetur illud Ecclesiastici: *Qui mittit in altum lapidem recidet in caput eius*. Quod autem vitam adimat clarè docet idem Ecclesiasticus dicens: *Zelus & iracundia minuunt dies*. Hinc Dauid quoque ait: *Turbatus est à furore oculus meus*. Caietanus legit: *Tineauit ab ira*. Qui est optimus sensus ad rem nostram. Sicut enim tinea pannos ipsos à quibus oritur corrodit; sic iratos ira cùm ab ipsis nascatur interimit. Denique quòd dignitatem auferat, vnus ad probandum sufficiat Alexander; quem rerum gestarum gloriâ clarissimum è cælo in terram ira deiecit. *Alexandrum enim* (inquit Valerius Maximus lib.9.cap.3.) *iracundia sua propemodum cælo diripuit: nam quid obstitit, quò minùs illuc assurgeret, nisi Lysimachus leoni obiectus, Clytus hastâ confossus & Callisthenes mori iussus?* At Callisthenis quidem deflens mortem in Alexandri iram iratus Seneca eloquentissimè ait lib.6. Naturalium Quæstionum c.23. *Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus nulla bellorum felicitas redimet: nam quotiens quis dixerit, Occidit Persarum multa millia; opponetur, Et Callisthenem. Quotiens dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum Regnum erat; opponetur, Et Callisthenem. Quotiens dictum erit, Omnia Oceano tenus vicit, ipsum quoque tentauit nouis classibus, & Imperium ex angulo Thraciæ vsque ad Orientis terminos protulit; dicetur, Sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua Ducum Regumque exempla transierit, ex his quæ fecit nihil tam magnum erit quàm scelus Callisthenes*. Vides igitur iram dumtaxat tantis victoriis illustrissimum Ducem potuisse superare, & illius honori perpetuam ignominiæ notam inurere. Optimè igitur Chilon dicebat (vt Laërtius in eius Vita testatur) fortius esse iram quàm hostem armatum deiicere; cùm non minus exitij sit ab ira quàm ab hoste. Plura vide de ira superiùs ad capitis quinti versum secundum annotata.

Ira vitam adimit.

Eccli.27, 28.

Eccli 30, 10.

Psal. 30,8.

Ira dignitatē tollit.

NVMQVID PROPTER TE DERELINQVETVR TERRA? &c.] Variè hoc exponitur ab Interpretibus, vti videre est apud Stunicam. Mihi planissimus videtur sensus, quem antè attuli, & consentit cum Septuaginta, qui clariùs sic reddiderunt: Τί γὰρ; ἐὰν σὺ ἀποθάνῃς, ἀοίκητος ἡ ὑφ' οὐρανόν; ἢ καταστραφήσεται ὄρη ἐκ θεμελίων; *Quid enim? si tu mortuus fueris, inhabitabilis erit ea quæ sub cælo est? aut subuertentur montes à fundamentis?* Quod sic optimè exponit Olympiodorus in Catena. q.d. *Adeóne existimas te stante mundum consistere? vt adeò magnificè de te tuisque rebus loquare? Quasi verò omnis hæc rerum vniuersitas te vno extincto damnum factura sit: sic optas interitum, nunquam si omnis hæc regio, quæ Soli subiecta est, detrimentum tuâ morte capere debeat: tamquam communis futurus sit rerum omnium interitus sic sermocinaris: perinde quasi tuâ iustitiâ res humanæ constituta sint, teque è medio sublato haud quispiam sit futurus superstes, qui diuinum nobis Numen placatum efficiat*. Itaque non sine fastu videtur Baldad Iobi fastum, quem putabat, velle proculcare, significans nequiter illum agere, qui immoderato mortis desiderio vitam conficiat; neque verò multùm referre, quòd Iobus vanè insolescens defungatur: non enim propterea terram habitatore carituram, rerumque commotionem prodigiosam, puta rupium conuulsionem successuram quasi moreretur eximius aliquis orbis terrarum moderator; sine quo neque genus humanum propagari, neque res quantumuis firmæ consistere possent.

Baldad significat parum referre an Iob pereat.

5. Nónne lux impij extinguetur, nec splendebit flamma ignis eius?

6. Lux obtenebrescet in tabernaculo illius, & lucerna, quæ super eum est, extinguetur.

Sensus est, spem, gloriam, imperium, posteritatem impiorum cum eorumdem memoria breuî interitura. Neque hîc subtiliter exquirenda distinctio lucis, flammæ, ignis, lucernæ: poëticus quippe sermo variis nominibus ad eumdem sensum concinnatus ornatur & amplificatur. Non est autem extra rem, vt lucerna vltimo loco posita peculiare quidpiam notet, puta lucem emendicatam, hoc est è variis occasionibus petitam, opibusque subditorum tamquam oleo nutritam: vt lucernæ significatio tyrannicæ direptioni, quâ iniustus Princeps subditorum spoliis locuples ac splendidus apparet, aptetur. Perinde enim est quod Baldad enuntiat, ac si diceret: Videris mi Iob modò animam agere, & prosperitatem desperare; quâ sanè in re tibi rependitur quod commeruisti: impietati nimirum tuæ pœna redditur, vt quidquid illustre ac splendidum mortalium oculis exhibuisti obtenebretur, & in hac ignominiosa obscuritate intereas. Sic nempe à Deo constitutum est, vt lux impij extinguatur; neque decet, vt tui gratiâ hic diuinæ prouidentiæ ordo mutetur. Quid ergo mirum si pereas ad extremam ærumnam deturbatus? Sanè prosperitas impij euanescit, & splendor eius emoritur: claritas illa, quâ domus eius videbatur illustrari, obscuratur, & lux emendicata deficit.

Lux, flamma, ignis, lucerna quid significent metaphoricè.

Pulchram nobis Sapiens inter lucem iustorum & lucernam improborum reddit differentiam dicens: *Lux iustorum lætificat; lucerna autem impiorum extinguetur*. Id est: Felicitas & gloria iustorum solidæ est lætitiæ, quia semper augenda: *Nam iustorum semita quasi lux* (scilicet auroræ) *splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem*. hoc est, Magis atque magis splendescit, vsquequò ad Solis meridiani splendorem atque perfectionem (in hac vita virtutis & gratiæ; in futura gloriæ & beatitudinis) pertingat. Per hanc enim claritatem doctrinæ & sanctitatis iusti sunt *lux mundi*. Lucerna verò impiorum, quæ in huius mundi caliginosa nocte videtur potiùs lucere quàm luceat, illa breui tempore, ac leui flatu dissipatis hisce nebulis, & die vero illucescente obscurabitur. Iusto-

Prou.13.9. *Quid intersit inter lucem iustorum & lucernam impiorum.*

Prou.4.18.

Math.5, 14.

Iustorum igitur felicitas comparatur Soli & luci, quia iugis est, solida, stabilis, & per totum orbem se diffundit, apud iustos & iniustos, carnales & spirituales. Gloria verò & felicitas impiorum lucernæ assimilatur, quia durat in hac tantùm nocte, indigens oleo alieno, hoc est vano fauore: quod si defecerit extinguitur; si aduersitas aliqua adflauerit exsufflatur & fœtet: & insipientibus tantùm splendere ac lucere videtur; idque tantùm in hac vita, cum qua semper extinguitur. In morte enim deficiet vmbratilis eorum lux, extingetur lucerna, hoc est fluxa mundi prosperitas, & horribilibus ac sempiternis inferni tenebris operientur, & coniicientur in tenebras exteriores: *ibi erit fletus, & stridor dentium.* Matth. 8, 12. Tunc demum intelligent miseri, quàm tetro malo dum viuerent obnoxij essent: tunc dicent, sed frustrà, *Errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis: lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus.* Sap. 5, 6. Est infandi illius hostis consuetudo mentis oculos fraude malitiâque suâ obnubere, subducere cognitionem cælestium, vt in vitæ cursu laxis habenis, quasi nigra in nocte, Andabatarum more modoque ferantur. In illa sceleris vmbra piscatur ille orci prædo, & reti suo mortales inuoluit: interpositu letiferi peccati Solis semper luctuosam eclipsin & defectionem creat, vnde multæ & intolerandæ calamitates oriuntur, quas deinde enumerat.

Diabolus excæcat peccatores vt eos irretiat.

7. Arctabuntur gressus virtutis eius, & præcipitabit eum consilium suum.

Vide vti paulatim mala succrescant; deficere lux cœpit; deinde nox incubat; oculus non caligat modò, sed occæcatur: non videt miser; sed non ibi sistit malum, pedes comprimuntur, gressus præpeditur, consilium & ratio omnis perit. Quia conatus impij robore suo innixi retardabuntur, & suomet consilio concidet. Hæc subdit Baldad, vt Iobum pungat, significans frustrà impium conari quæ in mentem veniunt, cùm ad iustitiam Dei pertineat conantem intercipere, ne quæ mala cogitarat absoluat. *Arctare gressus* est reprimere, compescere, præpedire; sicut è contrario dilatare gressus est expedire, prosperare, conatum progressúmque rerum benè cedentium adiuuare, promouere. *Gressus virtutis* idem est atque conatus robusti, contenti, neruosi, potentes. Iam verò *consilio suo præcipitari* eleganter dicuntur, qui suo conatu mortem & calamitatem sibi conflant, suo, vt aiunt, gladio iugulantur; vt Goliath & Holofernes. Quantæ autem sint impiorum angustiæ, & in quantas ruinas propriis consiliis præcipitentur, vide superiùs ad capitis 5. vers. 12. & 13. cap. 12. vers. 17. cap. 15. vers. 20. 21. 22. 23. & passim alibi. Ceterùm pulchrâ hîc vtitur metaphorâ gressuum arctandorum, ad denotandas angustias & summas difficultates, in quas tandem redigendi sunt illi, qui in vita magnam sui dilatationem præ copia & abundantia rerum vsquequaque habuerunt. Sicut autem qui gaudio perfunduntur dilatati dicuntur, vt constat ex illo Psalmo: *Viam mandatorum tuorum cucurri cùm dilatasti cor meum,* gaudio scilicet & lætitiâ. Psal. 118, 32. Et alibi: *In tribulatione dilatasti mihi.* Psal. 4, 1. id est, Cùm in angustum essem inclusus, nec spes euadendi subesset, veluti eruptione factâ mihi viam aperuisti, & dilatasti. Sic è contrario impiorum gressus ad vltimas difficultates & summas angustias redigentur. quod benè in rem nostram explicat sanctus Gregorius lib. 14. Moralium cap. 4. & 5. Vbi eum lege.

Deus impedit conatus impiorum, & consilia infatuat.

8. Immisit enim in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat.

Nunc aliud addit impedimentum, quod peccatorem in incessu moratur. Sumitur autem à venatione metaphora, & à præda quam auceps aut venator captat; quæ si se in retia induerit, inde se extricare non potest; & quò eluctatur magis, vt inde se eximat, arctiùs constringitur. Pro *in maculis* Hebraicè est *in implexo retis.* Nam retis oculi seu cancelli *maculæ* vocantur Latinè: quo etiam nomine dicuntur ferrei annuli, quibus hamatæ contexuntur loricæ. M. Varro lib. 3. de Re rustica cap. 11. maculas in reti posuit: *Septum, inquit, totum rete grandibus maculis integitur, ne eò inuolare aquila possit, néve ex eo euolare anas.* Sensus ergo huius loci est, ac si dicat: Sicut auis capta reti ex vno filo eius vel ocello dum egredi conatur, in alium graditur, & magis sese implicat; ita impius captus reti concupiscentiæ suæ ex vno vitio in aliud, ex vna macula in aliam transit, ac magis magisque sese intricat.

Peccator vitiorum suorum retibus intricatur.

Macula quid.

Optimè sancti Patres horum retium vim varietatemque notarunt, & religiosissimè vitare studuerunt. S. Paulinus Epist. 2. *Zabulica retia* diuinè appellat dicens: *Tota huius mundi figura, quæ præterit, & per oculos corda prolectat, zabulicis prætenta retibus, in qualibet sui specie laqueus mentis & gladius est. Credamus Prophetæ, quia in medio muscipularum ambulamus, & inter opertos lethalibus dolis gladios vita transfigitur. Excipit nos mundus iste variis voluptatibus florens, & fallacibus venenatus illecebris,* &c. Nihil dici in eam rem potuit illustrius. Vocat retia, muscipulam, laqueos, & ne communes illos putaremus, gladios interpretatur sæuos & apertos, totâ viâ structos in acumen, in quos facilè se viatores induant. Simile quiddam de zabulicis retibus magnus Origenes attulerat Homil. 2. in Cantica, illud exponens è sacris gameliis de sponso, *Stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, eminens per retia* Cant. 2, 9. (ita vertit postrema verba S. Hieronymus, cùm in Vulgatis sit *per cancellos:*) *Intellige,* inquit, *quia in medio laqueorum ambulas, & sub ipsius machinas transeas imminentes: omnia retibus plena sunt: diabolus laqueis cuncta compleuit. Si autem venerit tibi sermo Dei, & cœperit eminere de retibus, dices: Anima nostra erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est. Eminet sponsus per retia tibi viam faciens.* Vult Origenes immane quoddam & vastum rete oppandi mundo vniuerso, imminentesque

Vitia sunt zabulica retia.

In medio laqueorum ambulamus in hoc mundo.

tesque machinas Vulcaniis retibus firmiores; omnes autem in commune homines prædam fieri mali dæmonis, & includi, nisi qui duce & præside Ecclesiæ sponso Deo emineat per retia, & diuino beneficio liber & solutus in sublime se attollat. Eâdem mente S. Leo in tentationum multiplici varietate & periculis obstupefactus & hærens exclamat Ser. 5. in Quadragesimam: *Plena omnia periculis, plena sunt laqueis; incitant cupiditates, insidiantur illecebræ*, &c. Vide plura de his suprà cap. 7. vers. 1. Pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 14. Moralium cap. 6. *Qui*, inquit, *pedes in rete mittit, non cùm voluerit eiicit: sic qui in peccata se deiicit, non mox vt voluerit surgit, & qui in maculis retis ambulat, gressus suos ambulando implicat; & cùm expedire ad ambulandum nititur, ne ambulet obligatur.* Hinc peccata, quæ ex consuetudine fiunt, curatu difficillima sunt, quia etsi per confessionem, vt cetera, expientur; tamen quia radices imus altas fixerunt repullulant, & ipsamet consuetudo quasi funis in hominis retorta pedibus sic eum stringit & ligat, vt vix sese extricare valeat, quâ circumligatum facilè ad se iterùm attrahet inimicus. Vnde tales quando sic labuntur, vt grauiter peccare incipiant, non in illa incidunt per transennam, sed animo iterandi, seu se diu delectandi; vt vsuuenire solet lubrico carnis vitio implicatis; qui plerumque iam peccatis assueti tam difficilè curantur, vt ferè diabolo reseruentur ad pompam; dum sic peccatis assuescunt, vt facillimè post confessionem ad vomitum redeuntes, quasi pœnitentiam non egissent, de vno in aliud incurrant peccatum. Quamobrem, vt sequitur,

Periculosa voluptatum illecebra.

Peccata ex consuetudine admissa curatu difficillima.

9. Tenebitur planta illius laqueo, & exardescet contra eum sitis.

Prior pars superiorem sententiam confirmat & explicat; posterior apertè docet à venatione sumptam esse metaphoram. Exardescit enim contra feram laqueo irretitam venatorum sitis, maximè si vlcisci volunt illatum ab ea damnum; quale v.g. aper intulit Calydonius; aut lupus, qui lacerauit pecus. Sumitur autem hoc loco *sitis* pro sitibundis, id est pro his qui sanguinem sitiunt; qui eò auidiùs illaqueatam feram consauciant, quò maius in illam odium imbiberunt. Sanè abstractum pro concreto sumi nimis vulgare est tam apud profanos quàm apud sacros Scriptores; & alij omnes Interpretes à Vulgato concretum reddiderunt, nempe *sitientes grassatores, prædones*. In quibus videntur significari Chaldæi & Sabæi, & si qui fuerunt alij, qui in Iobi facultates & bonum nomen irruperunt. Nam quæ hîc de impiorum supplicio dicuntur à Baldado ad Iobum præsertim intorquentur; in quem hi tres amici quasi in irretitam orygem aut leonem debacchantur, eâ siti seu potiùs rabie inflammati, vt non aliter nisi Iobi sanguine ad satietatem hausto sedari posse videantur. Ita Sanctius noster.

Amici contra Iobum rabiebant.

Ceterùm quoad impium pulchrè hîc de ipso philosophatur ex similitudine feræ venatorum laqueis implexæ; in quibus dum sese huc illucque agit, & agitationis calore, & ardore bilis excitatæ, & timoris siccitate, quâ velut corpus ardet, in eam sitim deuenit, quâ cogatur aperto rictu linguam exerere, si vel aurâ possit refrigerari. Sicut ergo captam feram sitis inuadit, in cuius rabidi tormenti signum os apertum & linguam exertam habet; eodem modo in morte impius rudentibus inferni intricatus rabidissimâ siti exardescit, quâ cogitur iuxta diuitis epulonis voces pro linguæ refrigerio vel aquæ guttam inclamare; quia nullo alio tormento magis cruciatur quàm siti beatitatis: & licet sciat impossibile sibi esse quod optat, tamen ad summum tormentorum augmentum cogitur ardentissimè concupiscere Dei visionem. Hoc crediderim significari in Psalmo, vbi dicitur de serò & intempestiuè conuersis: *Conuertentur ad vesperam, famem patientur vt canes.* Quæ verba de damnato sic exponit Nyssenus Tract. 2. in Psal. cap. 16. *Tunc à superna ciuitate excidens omnium bonorum penuriâ & fame punietur.* Punietur quidem damnatus æternùm duraturis flammis; sed longè acerbiùs punietur rabidissimâ tunc appetentiâ summi boni, nimirum diuini conspectus, qui fartam deliciis mensam præbet beatis. Luculentiùs id exponit diuus Chrysostomus Hom. 24. in Matthæum dum ait: *Intolerabilis quidem res est gehenna, quis nesciat & supplicium illud horribile? Tamen si mille aliquis ponat gehennas, nihil tale dicturus est, quale est à beata illius gloria honore repelli, exosumque esse Christo, & audire ab illo, Non noui vos.* Et quidem non sic aduersus damnatos exardescit gehennæ flamma, etiamsi millies multiplicetur, vt exardescit sitis poculi æterni, quod in cælesti Regno à faciem Dei videntibus bibitur. Hac ardentissimâ rabidissimâque siti coguntur miseri Tantali captare semper ipsos fugientia diuina fluenta. Hac fame intolerabili vilissimi isti canes cruciabuntur, dum mente voluunt saturam illam & opulentam ciuitatem cælestem. Et meritò, qui in præsenti nihil æstimarunt Deum, in inferno inani & intolerabili eius videndi concupiscentiâ vruntur; iuxta illud: *Peccator videbit, & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet: desiderium peccatorum peribit.* Siquidem erunt frementi & tabescenti peccatori desideria ardentissima videndi Deum, & gloriâ potiundi, sed euanida & irrita, quæ torqueant crudelissimè miserum, non quæ prosiliant in effectum.

Peccatores in morte maximâ siti beatitatis torquentur. Luc. 16, 2.

Psal. 58. 7.

Sitis summi boni, quo se frustrari videns, est maximum damnatorum supplicium.

Psal. 111. 10.

10. Abscondita est in terra pedica eius, & decipula illius super semitam.

Eamdem metaphoram ab aucupio venationéve desumptam eleganter amplificat. Notum est aucupes ac venatores ita laqueos parare, vt simplicia animantia aliud agentia repentè strangulentur, aut viua comprehendantur, aut denique in foueam ramorum superiniectu aliòve artificio contectam incidant, vbi lanceis aut venabulis sauciata intereant, vel sine nocumento capiantur. His ergo dicendi modis, quos Baldad quatuor versibus expressit, idem significat, impium scilicet variis modis, vel à se excogitatis, vel

Impij cùm minimè cogitant, velut aues aut feræ decipulis capiuntur.

vel ab aliis inuentis capi, & impietatis pœnas demum luere. Pedica ergo abscondita referri potest ad prædonum insidias, qui è latebris inopinum impium adoriuntur; decipula verò ad simulatas pacis vel familiaritatis artes, quibus illectus impius, ab iis quibuscum versabatur, quosque sibi fidos amicos existimabat, interficitur.

Olympiodorus in Catena hunc locum exponit translatâ similitudine à retibus filo contextis, quæ in terra aucupes occultant, vt aues delapsas adducto fune contractisque retibus aucupentur: *Vt enim*, inquit, *qui capiendis auibus insidiantur retium funiculum occultant in terra, eminusque sedentes, num in retia præda inciderit speculantur; deinde funiculo adducto prædam inopinatò in laqueos illapsam capiunt, ipsaque volucres ad paratam escam aduolantes nec sentientes irretiuntur: ita prorsus impij, cùm omni metu posito agant improbè, imprudentes subitis ærumnis infortunüsque implicantur.* Incredibilis quippe est infernalis animarum aucupis in tentando & decipiendo versutia, nihil magis veteratorium dici potest, aut ad fraudem callidum, & eruditum artificio simulationis. *Probè enim nouit* (inquit B. Ephræm de morbo linguæ) *quibus & qualibus nos vinculis obstringat, & si nos inuitos in suos casses coniecerit, fore vt celeriter confractis illis mens nostra iterùm in libertatem se vindicet: quapropter iucunda ac grata vnicuique vincula inijcit, in quibus libenter conquiescat.* Insinuat sese penitus in cuiusque naturam, mores, consuetudinem, & ad quemque se accommodat, vt nihil dici possit callidius. Quod eleganter sanctus Leo expressit in hunc modum Serm.7. de Natiuitate: *Nouit cui adhibeat æstus cupiditatis, cui illecebras gulæ ingerat, cui apponat incitamenta luxuriæ, cui infundat virus inuidiæ: nouit quem mœrore conturbet, quem gaudio fallat, quem metu opprimat, quem admiratione seducat: omnium discutit consuetudinem, ventilat curas, scrutatur affectus, & ibi causas quærit nocendi, vbi quemque viderit studiosius occupari.* Insidiæ dæmonis, ait diuus Basilius Homil. 2. sunt πολυειδεῖς, καὶ πολύτροποι, *multiformes*, & (vt verbis vtar S. Hieronymi) *multimoda ingenia*: ad quod viderit hominem ἐπιρρεπέστερον, *promiorem*, ad id vtitur, inquit, propriis delinimentis atque illecebris. Id quod sanctus Bernardus Sermone de quadruplici debito similiter obseruauit: *Secundùm impetum*, inquit, *spirituum huic tepido remissiorem, illi feruenti vitam arctiorem proponit; hoc solum expetens & expectans, vt quoquo modo tollat eum à concilio iustorum & congregatione. Ecce ergo pedicam in terra, & decipulam in semita; quia in his quæ quisque libenter terit, & non sine iucunditate tractat, petram scandali & laqueum tentationis abscondit.* Plura de dæmonis industriis ad fallendum vide cap.1. vers.7.

Dæmonis versutia ad homines decipiendos.

Dæmon se cuiusque ingenio accommodat, vt facilius fallat.

11. Vndique terrebunt eum formidines, & inuoluent pedes eius.

Ex flagitiorum enim conscientia magnus timor & ingens oritur solicitudo; sicut dicitur in Sapientia: *Semper præsumit sæua perturbata conscientia*. Hinc est quod Herodes ad demortui Ioannis vmbram expauescebat, eumque à mortuis surrexisse asseuerabat. de quo Euthymius: *Vide*, inquit, *rem mirandam, is qui interemerat timet interemptum. Talis est enim inimicus virtutis, vt & mortuos timeat: & talis est qui virtutem colit, vt pauorem etiam post mortem immittat viuentibus*, &c. Eodem modo S. Ambrosius lib. 7. Epistolarum Epist.44. post multa de impio ait: *Etsi clausus parietibus sit, opertus tenebris, sine teste, sine conscio; habet tamen facti arbitrum, ad quem facta clamant omnia, sibi ipsum vnusquisque animum suum seuerum iudicem sui, vltorem sceleris & vindicem criminis habet. Denique timens ac tremens oberrabat Cain parricidalis facinoris luens pœnas, vt ei remedio sua mors fuerit*, &c. Hoc ipsum etiam videre est in Dauide dum timore correptus ait, *Surgite, fugiamus*, scilicet Absalomum. de quo Chrysologus in Psal. 3. *Fugiebat filium David, quoniam castitatem fugerat: fugiebat filium, quoniam Dei legem fugerat. Saul etiam peccati conscientiâ debilitante quàm timidus & ignauus est redditus: sic enim ad Dauidem quasi tremens ac pauidus ait: Iura mihi in Domino; ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei.* Exploratum scilicet est, conscientiam impij mille timoribus concuti, semperque grauia mala suspicari, ipsoque metu nutare ac præpediri, ne elabatur. id quod significans subdit:

Sap.17,10.

Matth.14,7.

Peccatores semper timidi & suspicaces.

2 Reg.14,15.

1.Reg.24,22.

Mala conscientia grauat hominem impeditq.

ET INVOLVENT PEDES EIVS.] Etsi enim timor fugam suggerat è locis quoque tutis; (*Fugit enim impius nemine persequente*;) conscientia tamen onerata peccato, cui succubuit, fugere parantem prægrauat, & pedes quasi laqueis implicat vel inuoluit: vndique terretur, quia quocumque se vertat inde insidias pertimescit: irrogauit iniuriam Deo immenso, qui cùm vbique imperet, vndique par est, vt impius necem expectet. Quin & ipsummet peccatum dirus sui carnifex immanisque tyrannus iustam materiam dedit fabulis Poëtarum, vt esse furias dicerent igne & flagellis armatas, quæ horribili genere crudelitatis in impios sæuirent. Itaque S. Chrysostomus in Psal. 7. ait peccatum δημίου παντὸς χαλεπώτερον, quemuis carnificem importunâ quâdam sæuitiâ & inhumanitate superare; & eâ causâ à purpureo Vate in arcanis symbolis dici ὠδῖνας, *dolores partus*. Sic enim tamquam in tabella hominem sceleratum expressit, *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem*; sed hunc partum non esse communem, aut qualis est in mulieribus, sed *viperinum*: quòd fœtus vterum discerpentes lateraque fœdè laniantes procedant Idem S. Chrysostomus grauiter alio loco in Psal.124. pronuntiat, peccatum πρὸ τῆς κολάσεως κολάζειν, *ante supplicium supplicium infligere*; quemadmodum virtus ob incredibilem suam voluptatem & immensum decus, quod iustis & probis hominibus adferre solet, πρὸ τῆς ἀντιδόσεως, *etiam ante remunerationem* remuneratur. Ita D. Paulus cùm Ethnicos luxurie immani atque flagitio maculatos dixisset, id esse monet maximum supplicium, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως, *etiam antequam puniatur*. Denique eruditissimus Pater in Psal.139.

Prou.10,1.

Peccatum sui ipsius carnifex.

Psal.7,15.

Hh animad-

animaduertit *πονηρίαν*, hoc est *improbitatem*, nominari à *πόνῳ*, *labore*; quòd occulto cruciatu, & immensis animum doloribus compleat. Ex quibus omnibus liquidò constare poterit, quàm grauis cruciatus sit timor ac pauor prauæ conscientiæ. De quo vide quæ dicta sint superiùs ad cap. 15. vers. 21. 22. 23. 24.

12. Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat costas illius.

13. Deuoret pulchritudinem cutis eius, consumat brachia illius primogenita mors.

Impij fame attenuantur.

Qui priùs, inquit, erat robusto corpore & abdomine pingui sic attenuabitur inediâ, vt in macro atque consumpto corpore nudæ promineant & arentes costæ; & inducto pallore & macie nulla in succulenta & renidenti cute maneat pulchritudo aut in lacertis virtus. Hæc enim ante suum tempus auferet primogenita atque immatura mors. Ita Sanctius noster.

Primogenita mors variè exponitur.

Illud autem *primogenita mors* in fonte est *primogenitus mortis*; vnde emanarunt plurimæ huius loci interpretationes maximè diuersæ. Rabbi Dauid putat esse hypallagen. quam sic resoluit: *Mors deuoret primogenitum eius*, supple impij. Philippus & Beda dicunt hunc mortis primogenitum esse *diabolum*; quia *per ipsum primùm intrauit mors in orbem terrarum, & ipse est suæ mortis inuentor*. Quæ ratio ipsa propositionem destruit. Si enim diabolus est auctor & primus mortis inuentor, ipse pater potiùs eius dicendus est quàm primogenitus. Quod si intelligat de morte spirituali animarum & Angelorum, quæ est peccatum, quòd ipse primus hac morte fuerit interemptus, hoc nihil ad rem facit: nam hîc de morte corporali agitur, vt facilè videre est. Lyranus accipit *mortem præcocem* & præmaturam. Caietanus dicit esse *mœrorem*; quia, inquit, primùm quod gignit mors est mœror: quilibet enim tristatur cogitans se moriturum. Alij exponunt *primam infirmitatem*. Nam cùm omnes morbi & omnia mala ex mortis pœna olim inflicta oriti videantur, prima infirmitas erit primogenita mortis. Rabbi Ioseph, Vatablus & Titelmannus putant esse *morbum grauissimum* ac dolorem mortiferum, quem certa & ineuitabilis mors subsequitur. Sed hi omnes toto cælo aberrant, dum de infirmitate vel morbo interpretantur, quod euidenter dicitur de morte. Nam id quod vocatur *primogenitus mortis* aliud quàm mors esse non potest: quod optimè capiens noster Interpres doctissimè vertit *primogenita mors*; quasi mors in suo genere sit velut parens multarum mortium, inter quas est vna primogenita. Vel meliùs: Mors in suo genere erit velut Dux vel Rex, qui multas mortes habeat sibi subditas; quarum vna in illo genere alteram dignitate & excellentiâ, hoc est crudelitate & immanitate superabit. Solet enim Scriptura ob maxima primogenitorum præ alijs filijs priuilegia, eminentias ac dignitates vocare *primogenitum* quidquid in suo genere ceteris antecellit; quomodo Christus ab Apostolo vocatur *Primogenitus omnis creaturæ*, non quidem in sensu Arij; quasi sit creatura prima inter creaturas; sed quòd sit princeps & principium omnis creaturæ. vnde statim addit: *Quoniam in ipso condita sunt vniuersa.* Similiter idem Christus dicitur *primogenitus ex mortuis*, & *primogenitus mortuorum*; item *primogenitus in multis fratribus*. & de illo in Psalmis dicitur: *Ego primogenitum ponam illum*; & quasi per interpretationem adiungit, *Excelsum præ Regibus terræ*. Item Apostolus vocat Ecclesiam triumphantem *Ecclesiam primitiuorum*, iuxta Græcum, *primogenitorum*. Sic Isaias pauperes, qui alios egestate superabant, vocauit *primogenitos pauperum*. In hoc igitur sensu Baldad nunc eleganter admodum vocat *primogenitam mortem*, quæ inter alias mortes terribiles sit præcipua; atque huiusmodi mortem deuoraturam non solùm pulchritudinem cutis exterioris impij, sed & fulcra & sustentacula, quibus totum corpus eius innititur, nempe omnem carnem eius, donec cutis non aliud habeat fundamentum quàm ossa, quæ fame consumi non possunt.

Mors genus est ad multas mortes.

Primogenitum vocat Scriptura quidquid in suo genere excellit.

Coloss. 1, 15.

Apoc. 1, 5.

Rom. 8, 29.

Psal. 88, 28.

Heb. 12, 23.

Isaiæ 14, 30.

Restat nunc videndum quænam sit illa mors, quæ inter ceteras *primogenitæ* sibi nomen vindicet. Tot enim videntur esse mortes diuersæ quot infirmitates & morbi, quibus vita humana quotidie succiditur; imò quot pericula, accidentia & euentus, quibus passim mortales perire videmus: quorum quidam aquis suffocantur, alij igne cremantur, alij gladio perimuntur, alij veneno extinguuntur, alij supplicio. Vnde Apostolus diuersa sua pericula vocat mortes, *In mortibus frequenter*. Et dubio procul illa *primogenita mors* est fames, quæ non est infirmitas vel morbus, sed continua mors, quâ non datur amarior, crudelior, horribilior, nec miserabilior: cuius typum & effigiem videre est apud Iosephum lib. 7. de Bello Iudaico cap. 8. Miserrimum sanè mortis genus est fame mori, vt canit Homerus Odysseâ *μ*.

2. Cor. 11, 23.

Primogenita mors est fames.

Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι·
Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν:
Dura quidem miseris mors est mortalibus omnis;
At perijsse fame res vna miserrima longè est.

Atrocissimam igitur vindictam proponit famem. sic enim eam appellat S. Chrysostomus in cap. 3. Isaiæ. Nam cùm necessitas graue malum sit, vnde in Prouerbium abijt, *necessitatem non habere legem*; ideoque Valerius Max. eam vocauit *abominandam*, vt cuius sint leges crudelissima imperia; quapropter ab Horatio lib. 1. Carminum *sæua necessitas* appellatur. Inter omnes autem necessitates quæ hominibus contingere possunt, nulla maior quàm fames: hanc vires humanæ nequeunt vllo modo superare, sed nec ferre. Graue malum hoc *vrbium regionumque grauissimum morbum* dixit Philo Hebræus libro de Ioseph: *Constituerat, inquit, Iacob, post extinctum, vt putabat, Ioseph, filium suum Beniamin, quem è charissima sibi Rachele sustulerat, domi apud se retinere, neque cum reliquis filijs in Ægyptum mittere frumentatum; at constantem & tenacem propositi virum fregit fames, & dilectissimum extorsit filium, dum extrema torquet esuries.*

Fames vindicta atrocissima, & abominanda sæuaq; necessitas:

est grauissimus vrbium & regionum morbus:

Λιμῷ γὰρ οὐδὲν ἐστιν ἀντειπεῖν ἔπος,
Famem adeò responsare nil contrà datur,

sicut dixit Comicus Græcus Menander. Sensit

itaque

Gen. 43, 11.

itaque durum famis imperium senex Iacob, & hanc ab illo vocem expressit: *Si sic necesse est, facite quod vultis.* Ideoque S. Basilius Homiliâ in diuites auaros post medium ait: *Quid fames non cogit? Natura leges sæpè peruertere ac transgredi multis suadet, & hominum corporibus vel propinquorum vesci: matrem, quem peperit natum, impulit in ventrem malè recondere,* &c.

natura leges cogit inuertere:

Dixerat autem paulò antè ibidem S. Basilius: *Humanarum calamitatum caput est fames, cuiusuis mortis genere duriorem afferens finem. In alijs namque periculis vel ensis cuspide citò interit, vel ignis impetus breuiter vitam extinguit, aut ferarum dentibus membra statim discerpta intereunt; quæ quidem dolorem morientis minimè protrahunt: at famis diuturnius malum ocyùs torquet, lentiùs tabefacit, sensim occidit,* &c. Vbi S. Basilius ostendit, quomodo sensim occidat fames, vt diuturnam inferat necem, & lentam mortem inducat. Non mirum proinde si Iacob fame pressus filium Beniamin cum alijs in Ægyptum abire permisit, quando fames parentes alioquin adigit vt filios pro alimentis sumant, & pro alimentis vendant. quod eleganter prosequitur S. Basilius Orat. 15. de auaritia post medium, vbi describens famelicum patrem victum vndique sibi parare volentem ait: *Quid tum miser facit? Ad filios oculos suos conuertit, & eos proscribere cogitat, vt ex ea venditione aliquod remedium ad mortem suam propulsandam capere possit. Velim hic tecum cogites pugnam famis vrgentis & paterni amoris: illa quidem ei miserrimam mortem minitatur, si filios non proscripserit; ac natura hominem retrahit, suadetque vt potiùs cum suis mortem oppetat quàm liberos suos vendat; ac tandem sæpè incitatus sæpè retractus manus dat ab incredibili egestate victus. Et quænam consilia mente agitat pater? Illa nimirum animo voluit suo: Quemnam horum primùm vendam?* Sic ille proponit famis sæuitiam & desperationem, quæ oblita paternæ charitatis in prolem ipsam crudelis desæuit.

est durissimum mortis genus:

compellit parentes ad filios pro alimentis vendendos:

Amos 8, 11.

Similia sunt quæ habet S. Hieronymus ad illa verba Amos, *Ecce dies veniunt, & mittam famem in terram: Vetus,* inquit, *narrat Historia tam Latina quàm Græca, & omnium Gentium barbararum, nihil fame durius, quæ sæpiùs compellit obsessos humanis vesci carnibus, & in suam sæuire naturam, ita vt nec parentes paruulis parcant liberis, & maritalis affectus dudum amatæ vxoris membra dilaceret.* Sic ille. Qua de re videndus Dionysius Halicarnassæus lib. 1. & Zonaras Tom. 1. Annalium, Plutarchus in Sylla, vbi incredibilia ferè narrant, quæ homines præ fame facere & edere compulsi sunt; ideoque meritò Virgilius lib. 6. Æneidos famem appellat *malesuadam:* ea namque suadet facere & comedere, quæ mortem ipsam videntur inducere, dum vitæ prospicit. Vnde Valentinianus Imperator cap. in Valentinianis Nouellis, tit. 2. de parentum bonis quæ filij distraxerunt, ait: *Nihil turpe, nihil vetitum esuries credit; sola cura est, vt qualicumque sorte tueatur.* Suffragatur Hegesippus lib. 5. de Excidio Hierosolymitano cap. 18. cùm ait: *Omnem affectum excludit fames, sed maximè verecundiam,* &c. vt scilicet non pudeat parentes ad viscera reducere quos visceribus portauerant, & in alimentum sumere quos proprio sanguine aluerant: nec erubescebant ea immunda edere, quæ & conspicere horror erat. Denique vbi pudor exuitur præ esurie, nihil abominabile pro victu reijcitur. Hæc fortassis erit ratio cur *fames canina* dicatur. Est siquidem canis impudentissimum animal, ex censura etiam sacræ Scripturæ: *Canes impudentissimi nescierunt saturitatem.* Quâ etiam ratione quosdam Philosophos Cynicos, id est caninos, dixerant Veteres, ob miram illorum libertatem & impudentiam, vt tradit D. Augustinus lib. de Nuptijs & concupiscentijs, cùm illorum Philosophorum impudentiam carpit. Fames igitur ab aliquibus ideò canina dicitur, quia pudorem adimit, frontem præfricat, dum ventrem corrodit, & ad quodlibet quantumuis horrendum & abominabile adigit & impellit. Et cùm ceteri dolores temporis diuturnitate mitigentur & minuantur, crescit pœna famis tempore ipso, donec famelicum absumat. Quem locum pulchrè amplificat S. Basilius in Oratione de fame.

cogit ad proprios filios comedendos & vxores lacerandas.

Fames canina vnde dicta.

Isaiæ 56, 3.

Ferunt dixisse Cæsarem idem sibi consilium esse aduersus hostes, quod plerisque Medicis efficacissimum aduersus morbos visum est & compertum; vt scilicet fame potiùs quàm ferro superentur: quod multis Imperatoribus placuit, exploratumque inuenitur, vt quos ferrum non vicit, fames deuicerit. Durior vtique fames quàm ferrum. Saguntina fames celebrior est quàm vt referri debeat. Fames item Meliæa Græcis Scriptoribus nota est, cùm de extrema fame deque rebus difficillimis loquuntur. Est enim Melus oppidum Thessaliæ, quod Nicias Atheniensis Dux obsedit expugnauitque non tam machinis bellicis quàm fame. Ægyptijs quidem pecuniam omnem exhausit fames: mox deinde pecuniâ destituti pecora & armenta frumento commutant: vltimò, cùm famis malum non conquiesceret, seipsos & terras suas sic vrgente necessitate Regi in seruitutem dedunt. Et sanè Pharao atrocem famem Regni sui stabilimentum ratus, populum Ægyptium antè liberum facilè sibi asseruit, & hanc vt commodiorem, ita etiam faciliorem occasionem esse censuit, quàm si bellicâ vi sibi subigere tentasset. Est siquidem durior & dirior famis vis quàm ferri. Vnde Saturio ille apud Plautum in Persa, *Me quoque vendas licet, dum saturum vendas: fames namque emit, vincit ac superat quos cogit.*

Fames validiùs homines domat & subigit quàm ferrum:

Haud aliter Deus, quos vincere ac sibi suisque legibus subdere intendit, & omnipotentiæ suæ deditos reddere, fame premit, & puniendos tradit egestati, ferro quidem, id est grauibus alijs supplicijs parcens. Quâ similitudine vtitur S. Basilius Hom. *Quod Deus non sit auctor malorum.* sed luculentissimè hoc argumentum prosequitur in cap. 8. Isaiæ ad illa verba versus 21. quæ iuxta versionem Septuaginta Interpretum sic habet: *Et veniet super eos dira fames, & erit, cùm esurieritis, contristabimini, & maledicetis Principi & patria ritibus.* Expendit igitur S. Basilius quomodo Deus hoc famis pharmaco & remedio fecerit euomere scelera & peccata, quæ impij inuiscerata admodum habebant, nec alijs adhibitis remedijs expellere voluerant; vtpote quæ diuturnitate temporis intimè adhæserant animo. Ipsum si placet S. Basilium loco citato lege. Vbi luculenter ostendit, quomodo Deus per famem ad se

Isaiæ 8, 21.

est efficacissimum contra scelera remedium.

 attrahat,

attrahat, quos alijs remedijs non adduxerat. Est siquidem magna vis famis, miroque modo facit, vt in se reuertatur peccator, qui à se exierat. Hoc benè ostendit Chrysologus Serm. 2. in perdito ac famescente filio, de quo Lucas: *In se reuersus ait; Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo. In se reuersus est, inquit ille; in se redit, qui à se antè recesserat, cùm recessit à patre. A se migrat, & ab homine totus transit in bestiam paternæ pietatis immemor, gratia genitoris oblitus: fames reuocat quem saturitas exularat: fames illi patrem dedit sapere, cui copia abstulerat sentire genitorem.* Sic ille.

Lucæ 15, 17.

Tropologicè iuxta S. Gregorium lib. 14. Moralium cap. 8. primogenita mors ipsa superbia nuncupatur: *Nam si peccatum mors,* inquit, *non incongruè primogenita mors superbia valet intelligi:* quæ rectè primogenita dicitur, cùm prima sit quæ in vita corpus corrumpit, ac cadauer efficit antequam altera occidat; cùm semel animam possidens pulchritudinem omnem virtutis in homine deuorat, ac brachia illius, hoc est, vt interpretatur Gregorius, opera consumit, totum hominem euacuans, & veluti mortuum reddens.

Superbia est mors primogenita.

14. Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum quasi Rex interitus.

Vatablus, Stunica, Ioannes à Iesu Maria & alij quidam mentem horum verborum referunt ad domum, familiam & opes quibus potissimùm nititur impij spes; vt patet ex Oraculo illo: *Substantia diuitis vrbs fortitudinis eius.* q. d. Opes, in quibus impius fiduciam collocat, ab eius ædibus violenter auferantur, & eum iam inopem & ærumnosum mors vt Rex victor pessumdet. Qui sensus quidem non malus; magis tamen huic loco proprius videtur si cum Pineda nostro & Bolducio de tabernaculo corporis intelligatur, ita vt Baldad pergat in describenda nuper dicta *primogenita morte,* id est lurida fame, cum suâ edacitate rabida, quæ corpus impij paulatim corrodens, consumens & deuorans, omnia eius fulcra diruit, demolitur, deijcit, ac tandem huius tabernaculi palum, hoc est animam ipsam, quâ tota illius compages fulciebatur, auellit, & violenter exire cogit; vnde totum quoque tabernaculum ruere necesse est. Primò, quia ita intellexisse videntur Septuaginta dum legunt, Ἐκραγείη δὲ ἐκ διαίτης αὐτοῦ ἴασις: *Rumpatur autem de tabernaculo eius sanitas.* Secundò, quia sic exigit nexus cum præcedentibus & sequentibus. Tertiò, quia passim in Scripturis corpus humanum vocatur *tabernaculum*; imò sub hac relatione illud sibi hypostaticè vnire dignatus est Filius Dei æternus. Nam quod Latinè habemus, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis;* Græcè ab Euangelista scriptum est, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, id est, *& habitauit in tabernaculo in nobis.* Voluit enim sub vili tentorio carnis nostræ per hoc mundi desertum peregrinari & nobiscum conuersari, ita vt de corpore humano verè dici possit: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.* Quanta verò sit corporis humani cum tentorio vel tabernaculo similitudo vide fusè ac pulchrè apud Pinedam nostrum ad hunc versum.

Prou. 10, 15.

Tabernaculum est corpus nostrum.

Ioan. 1, 14.

Apoc. 21, 3.

Ceterùm postquam corpus impij fame miserijsque exhaustum contabuerit, interitus quasi Rex ferus & victor inuadit, vt vitam animamque diripiat, & inter spolia sua recenseat. Sed quid hoc? à carnifice ad Regem non transgreditur; sed carnifici morti potestatem dat regiam. Hoc est discrimen inter carnificem solum, & solum Regem; quòd ille iuxta præscriptam sententiam separat animam à corpore, nihilque prorsus agit quod Rex non iusserit: sed si Rex fingatur calcare, vt vult calcat, vt vult stringit; quantum vult in calcando moratur; si vult, cadauer membratim secat. Rex est interitus, calcat vt Rex super impios. Hoc nimirum est durissimum peccati iugum, & finis iniquitatis. Nullum est mancipium tam grauibus vinculis oneratum, tam crudeli sub imperioso & impotenti hero seruitute oppressum quàm peccator, cui iniquitas dominatur. Quod peccati malum cùm tam multi quotidianâ experientiâ cognouerint, mirum est, non promptè illos desiderio libertatis à tam duro & acerbo domino aufugere, cuius ferreum molestùmque iugum nemo nisi amens ferre potest. Eò tendebat pij Prophetæ votum, & ad Deum fusa oratio: *Et non dominetur mei omnis iniustitia.* Vbi dominari est tyrannico more superbâ vti potentiâ & crudelitate ad imperandum pro animi sui libidine & cogendum. quod Septuaginta κατακυριεύειν dicunt, id est *prædominari.* Quò spectat docti Origenis animaduersio, qui hanc distinctionem inter κυριεύειν & κατακυριεύειν profert ad peccati dominatum intelligendum opportunam. Nam peccatum dicitur illi κυριεύειν, hoc est *dominari,* qui tantùm mente & cogitatione delinquit; qui verò facto & opere implet cogitationem suam, ei scelus κατακυριεύει, *prædominatur*; id est, violento quodam imperio dominatur. Quod iugum, vt ait Origenes, religiosissimi vir animi Dauid amansque puritatis magno ardore mentis & omni impetu refugiebat. S. Paulus *Regnum peccati* vocat, siue tyrannidem, quam cum Iuuenali Satyrâ 8. *sanam & crudam* appellare licet. Olim in Italia post corruptum Latinæ linguæ vsum tyrannum dixêre *intartam*; inde *intartizare*, tyrannidem affectare. Fortè à Tartaris ductum nomen, quorum notus ferox animus, & barbara in agendo crudelitas. Sanè peccato cùm regnare occœperit nullus Tartarus inhumanior est, nullus tyrannus violentior, nulla bellua crudelior. Quod præsertim de eo intelligendum est, quod Aristoteles lib. 4. Ethicorum cap. 11. ὁλόκληρον appellat, videlicet *integrum,* omnibus suis partibus numerisque perfectum, & quod dicit fieri *intolerabile*, perdere denique atque perimere.

Mors vt Rex calcat impios.

Grauissimum peccati iugum.

Psal. 118, 133.

Rom. 6, 12.

Regnum peccati tyrannum.

Postremum huius versiculi hemistichium in Hebræo sic sonat: *Deducet eum ad Regem terrorum*; id est ad maximum terrorem, qui inter alios quasi Rex est. Sunt qui Satanam denotari putent, qui est rex mortis & interitus, vel certè perditionis; vnde ὁ Ἀπολλύων Græcè nuncupatur. Alij per Regem terrorum mortem ipsam designari censent, cùm terribilium omnium terribilissimum habeatur. Septuaginta vertunt: Σχοίη δὲ αὐτὸν ἀνάγκη αἰτίᾳ βασιλικῇ: *Teneat autem eum necessitas causâ regali:* apud S. Augustinum legitur,

gitur, *causa regalis*; in Commentarijs verò Græcis, *αἰτία βασιλικὴ, causa regalis*. hoc est, inquit Scholiastes, non solùm ab inferioribus patietur grauia, sed etiam ab ijs qui rerum potiuntur in calamitates deuoluetur. Aquila reddit: Καὶ ἐπιβήσεται αὐτῷ τοῦ βασιλέως ἀνυπαρξία. quod Scholiastes interpretatur: *A Rege superueniat ei bonorum spoliatio*. Sed *ἀνυπαρξία* propriè est *existentiæ carentia*, seu *annihilatio*, compositum ex *α* priuatiua & *ὕπαρξις*, id est substantia, ita vt omnimodum interitum significet. vt sit sensus: *Superueniet ei à Rege interitus*. Vsus fuit eodem vocabulo Symmachus infrà cap. 27. vers. 20. *Συναντήσει αὐτῷ ὥσπερ ὕδωρ ἀνυπαρξία*: *Occurrit ei sicut aqua interitus.*

15. Habitent in tabernaculo illius socij eius qui non est: aspergatur in tabernaculo eius sulphur.

In originali est: *Habitabit*, scilicet terror, *in tentorio eius; eò quod ipsius non sit*. nempe quia ex alieno construxit illud, aut ex rapto. Septuaginta vertunt: Κατασκηνώσει ἐν σκηνῇ αὐτοῦ, ἐν νυκτὶ αὐτοῦ: *Habitet in tabernaculo eius, in nocte ipsius*; quia nox terroribus apta, & symbolum calamitatis ac mortis: Theodotion, Κατασκηνώσει ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ ἀνυπαρξία: *Habitabit in tabernaculo eius interitus*. Vulgatus autem ait socios defuncti tabernaculum occupare & inhabitare; sic appellans vicinos, qui omnium primi cladem impij intuentes præstò sunt ad locum derelictum occupandum vel inuadendum. S. Gregorius lib. 14. Moral. cap. 10. inuestigat qui sint socij eius qui non est. Enimuerò videtur propositæ titulus quæstionis loqui pugnantia; etenim si non est, quomodo socios habet? Nodum hunc plusquam gordium sic ibidem soluit sanctus Pontifex dicens, *Eius videlicet socij, qui idcircò iam non est, quia à summa essentia recessit, & per hoc quotidie excrescente defectu quasi ad non esse tendit, rectè non esse dicitur, quia benè esse perdidit*. Quod idem repetit cap. 2. lib. 1. in 1. Regum circa medium. Igitur duce Gregorio licebit dicere, impium non esse, qui peccando benè esse perdit. Ceterùm ne domus, in qua tot scelera patrata sunt, perstet, optat eam insperso sulphure, quod facillimè ignem concipit, conflagrare, vt prodigio illo ceteri ab impietate deterreantur. Videtur alludere ad Sodomorum incendium sulphuris pluuiâ celerrimè excitatum, & in exemplum terroris vniuersis mortalibus propositum. Nihil certè manifestius aut euidentius in Scriptura, quàm sulphure vel sale asperso sterilitatem significari: nam ferè semper ista vocabula vsurpantur, quando Deus alicuius ciuitatis aut regionis omnimodam vastationem minitatur. Sodomiticum autem excidium proponi solet quasi primum summumque exemplum seueritatis & atrocitatis suppliciorum. Cùm enim Deus significare vult se gentem quampiam grauissimè puniturum ac prorsus excisurum, dicere solet, facturum se illi sicut fecit Sodomæ & Gomorrhæ; quemodmodum animaduerti potest Deuteronomij cap. 29. Isaiæ 13. Ieremiæ 49. Amos 4. Sophoniæ 2. Huc etiam spectat illud Psalmi, vbi dicitur Deus posuisse *terram fructiferam in salsuginem à malitia habitantium in ea*. Terram fructiferam appellat Sodomiticam ante Dei vindictam: quippe tanta fuit eius vbertas & amœnitas, vt eam Moyses cum paradiso comparare non dubitauerit: eiusmodi tamen terra versa est in salsuginem, id est in terram omnino sterilem. Salsugo enim sterilitatem adfert terræ, succum eius atque pinguedinem exedens atque consumens. Tanta porrò eius salis copia, tantaque fuit vis & acrimonia, vt lacum illum penitus infecerit, & in sui mutauerit saporem; atque ex eo vocatur in Scriptura mare salsissimum. Ceterùm pœna illa sulphuris & ignis, quam narrat Moyses, aptissimè respondet & competit peccato eius gentis. Nam quia illi execratâ libidine ardebant intus atque inter se, & foris ob infamiam fœtebant, idcircò & ignis deflagratione & fœtore sulphuris puniti sunt. Hoc pluribus verbis pulchrè declarat S. Gregorius lib. 14. Moralium cap. 10. hunc Iobi locum tropologicè explanans; quem vt consulas licet.

Cur diabolus dicatur non esse.

Impij domus etiam ob scelera vastatur.

Excidium Sodomorum datum est in exemplum grauissimæ punitionis.

Psal. 106, 34.

Gen. 13.

Peccatum carnis instar sulphuris fœtet & ardet.

16. Deorsum radices eius siccentur; sursum autem atteratur messis eius.

Radicitus, inquit, familia eius & stirps extinguatur, ne scilicet alia succrescere possit, & si quæ iam sursum succreuerit, illa etiam atteratur, & decutiatur. Explicat hîc magis id quod proximè de sulphure dicebat, à quo terra redditur infecunda. Cùm enim radices dicuntur exsiccandæ, spes omnis propaginis aufertur & nouorum germinum. Nam si radix subter aruerit, etiam rami desuper marcescunt, quia succum accipiunt à radice. Quæ metaphora sæpè occurrit in hoc libro, vbi *rami* dicuntur filij, & *stirps* seu *radix* pater, aut generis auctor, à quo progenies tota diffunditur. Porrò in *messe*, quæ sursum dicitur atterenda, progenies intelligitur, quæ ex stirpe succrescit.

Impij stirps & radix extinguitur.

Tropologicè S. Gregorius lib. 14. Moralium cap. 10. *Quid*, inquit, *radicum nomine, quæ in occulto sita sunt, nisi cogitationes accipimus, quæ dum non videntur in corde visibilia opera producunt? Vnde & messis nomine eadem aperta operatio signatur, quæ videlicet ex latenti radice producitur. Et quia omnis iniquus prius in cogitationibus tentationum arescit, & posteà à bonis actibus deficit, rectè per Baldad dicitur: Deorsum radices eius siccentur*, &c.

Cogitationes sunt operum radices.

17. Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen eius in plateis.

Hæc eòdem spectant quò superiora. Extinctâ enim funditus sobole perire solet parentum nomen atque memoria, quam sera posteritas tuetur & conseruat. Filijs enim viuis viuere etiam existimatur pater; iuxta illud Ecclesiastici: *Mortuus est pater, & quasi non est mortuus: similem enim reliquit sibi post se*. Et in simili metaphora de radice & stirpe laudatur pater, & in benedictionis parte ponitur, quòd illius ossa pullulent; id est, nascantur filij, qui parentum exprimant mores, & sustentent memoriam recentem & gra-

Extinctâ sobole nomen parentum perire solet.

Eccli. 30, 4.

tam, quæque alioquin fortaſſe eſſet peritura: *vt ſit memoria eorum in benedictione, & oſſa eorum pullulent de loco ſuo, & nomen eorum permaneat in æternum.* Et verò quod monumenta faciunt ex ære & marmore, hoc faciunt poſteri, qui paterni nominis ſpirantia ſunt & propria monumenta. Ita Sanctius noſter. Dum igitur hoc in loco poſt atrociſſima ſupplicia, quæ ſuperiùs propoſuerat, impij memoriam abolendam minatur, indicat profectò hoc eſſe grauiſſimum malum, ſi hominis fama & memoria nulla ſuperſit, pro qua mortales vſque adeò laborant, vt nihil pluris facere videantur; quin imò hac vnâ contra naturalem hominum conditionem pugnare videntur, præclareque geſtis operibus propriam naturam ſuperare. Cùm enim omnes homines mortales ſint, ratione nominis ac famæ hoc ſuperant, immortales ſe & in perpetuum celebres reddendo: cumque propria perpetuitas in ipſa vitæ breuitate appetatur, hinc eſt quòd quiſque maximè ſtudeat nominis ſui celebritatem in poſterum comparare & inducere. Vnde Tertullianus in Apologetico cap. 47. *homines gloriæ* (id eſt famæ ac nominis) *libidinoſos* appellat. Nullus ſiquidem eſt qui huius ambitionis vi non teneatur. Et S. Bernardus Sermone in illa verba, *Qui gloriatur*, ait: *Rationalis creatura adeò affectat gloriam* (id eſt nominis celebritatem) *vt aut vix aut numquam ab hoc compeſci deſiderio poſſit.* Et Plato Dialogo 4 de Legibus ait: *Nemo eſt qui non deſideret perpetuum apud poſteros nomen habere.* Vnde etiam impius Nero, qui omnibus abominandus vixit, memoriæ ſui maximè ſtuduit. de quo Suetonius Tranquillus in eius Vita cap. 55. ait: *Erat illi æternitatis perpetuæque famæ cupido: ideoque multis rebus ac locis vetere appellatione detractâ nouam induxit ex ſuo nomine, menſem quoque Aprilem Neronium appellauit; deſtinauerat & Romam Neropolim nuncupare.* Huius rei primum exemplum habemus in impio Caino; de quo dicitur: *Ædificauit ciuitatem, vocauitque nomen eius ex nomine filij ſui Henoch.* Vbi S. Chryſoſtomus Hom. 20. in Geneſim ante medium ait: *Hominibus factis mortalibus ſtudium fuit, vt immortalem ſuam memoriam facerent partim ex filijs, quos generabant, partim ex locis, quibus filiorum nomina imponebant,* &c. Similiter & ſceleſti illi nominis ſui affectatores dixerunt: *Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum; & celebremus nomen noſtrum antequam diuidamur in vniuerſas terras.* In quem locum conſule S. Chryſoſtomum Hom. 50. in Geneſim: vbi pulchrè & fusè oſtendit impios, dum ciuitatibus, domibus, porticibus, balneis, &c. ad memoriam poſteritatis ſua nomina inſcribunt, non tam laudem quàm crimen ſibi parare. Eadem idem aurei oris Doctor fuſiùs proſequitur in Pſal. 48. ad illa verba, *Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis*; oſtendens fruſtrà defatigari impios pro ſui nominis celebritate, quæ ſolis virtutum actionibus comparatur & poſſidetur. Hereditarium vtique malum cum natura ſimul participatum, vt mortalis homo immortalitati nominis omni curâ ſtudeat, omni labore adnitatur, & iugiter inuigilet omnibus diebus vitæ ſuæ, ne cum morte intereat illius memoria, néve cum morte tandem moriatur. In ſacris enim Litteris mortui dicuntur dati obliuioni; vt patet in iſto Pſalmi loco, *Obliuioni datus ſum tamquam mortuus à corde.* Et Sapientiæ 9 *Obliuioni tradita eſt memoria eorum.* Quin & hoc ſenſu Latinus Poëta 6. Æneid.

——— *Lethæi ad fluminis vndam*
Securos latices & longa obliuia potant.

Inde igitur ortum & innatum ſtudium parandorum ſepulcrorum cadaueribus defunctis inſcribendi nomina, facta ac merita. qua de re Tertullianus lib. de Teſtamento animæ cap. 4. ait: *Quis non hodie memoriæ poſt mortem frequentandæ ita ſtudet, vt litteratura operibus, vel ſimplici laude morum vel ipſorum ſepulcrorum ambitione nomen ſuum ſeruet?* Videndus hac de re Diodorus lib. 2. cap. 5. Herodotus lib. 2. Cicero lib. 1. Tuſculanarum Quæſt. Lipſius lib. 1. Electorum cap. 29. Vnde in maximam ærumnam, pœnam & ſupplicium priuabantur olim homines ſepulturâ. Et vniuerſim negatæ ſepulturæ pœnâ afficiebantur, qui vel patriæ, vel communis pietatis in parentes & liberos hoſtes deprehenderentur vel haberentur, vt definiunt Marcellus in l. 35. ff. de Relig. ſumptibus; atque Neratius in l. Liberorum. ff. de his qui notantur infamiâ. De iure verò peculiari aut conſuetudine Hebræorum videndus Hegeſippus lib. 3. cap. 17. de Excidio Hieroſol.

Hoc item ſtudium comparandæ & conſeruandæ memoriæ ſtatuariam artem propagauit; iuxta illud Lactantij lib. 2. Diuinarum inſtitutionum cap. 2. vbi ait: *Nam omnino fingendarum ſimilitudinum ratio idcircò ab hominibus inuenta eſt, vt poſſit eorum memoria retineri, qui vel morte ſubtracti, vel abſentiâ fuerant ſeparati.* Rem proſecutus eleganter Cicero lib. 1. Tuſculanarum Quæſtionum ait: *Quid Poëtæ? Nonne poſt mortem nobilitari volunt? Vnde ergo illud?*

Aſpicite ô ciues ſenis Ennij imaginis formam:
Hic veſtrûm panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab ijs quorum patres affecerat gloriâ; idemque,

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit. Cur? Volito viuus per ora virûm.

Sed quid Poëtas? opifices etiam poſt mortem nobilitari volunt. Quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Mineruæ, cùm inſcribere non liceret? Quid noſtri Philoſophi? Nonne in his ipſis libris, quos ſcribunt de contemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt? Hoc ita præ omnibus mortales contra mortalitatem curare ſolent, vt ſcilicet ſui memoriam poſt ſe duraturam relinquant. Nouit hoc Chriſtus Dominus, quando volens rependere mulieri, quæ afferens alabaſtrum vnguenti pretioſi effudit ſuper caput ipſius Domini recumbentis, cuius odore & fragrantiâ tota domus repleta eſt; memoriam illius obſequij pro eodem pollicitus eſt feminæ, quæ alioquin gloriæ auida eſſe ſolet: *Dicetur*, inquit, *& quod hæc fecit in memoriam eius.* quaſi ſatis perſoluerit deuotæ mulieri obſequium, odorem & pretium vnguenti, ſi illius facti odor, fama & memoria ad vſque extrema tempora decurrat & perueniat. Etenim cùm vnguentum illud pluſquam trecentis denarijs ab iniquo venditore, qui triginta denarijs Chriſtum vendidit, æſtimatum

Eccli. 46, 14.

Memoriæ interitus maximum cenſetur malum.

Homines cùm ſint mortales omnes affectant nominis immortalitatem

Gen. 4, 17.

Gen. 11, 4.

Impiorum memoria non in laudem, ſed in crimen illis cedit.

Pſal. 48, 12.

Pſal. 30, 13.

Sap. 9, 5.

Sepulcra memoriæ conſeruandæ cauſâ inſtituta ſunt.

Ars ſtatuaria ad memoriam defunctorum conſeruandam adinuenta.

Epitaphium Ennij.

Matth. 26, 13.

Boni nominis memoria eſt merces virtutum ampliſſima.

matum fuerit; profectò memoria, fama & nomen optimum omnes diuitias longè superat & excellit; iuxta illud: *Melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ.* Item: *Curam habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quàm mille thesauri pretiosi & magni.* Vbi postquam dixerat, *Nomen impiorum delebitur*, addit hanc sententiam, monens in hoc operam adhibendam, vt obtineatur bonum nomen, quod post mortem permaneat, & ob id præferendum sit diuitijs, quæ ad alios perueniunt, nihilque prosunt congreganti. Aduertit autem ibi optimè Iansenius non hoc ethnicè accipiendum, quasi moneat aucupandam gloriam & famam apud homines; sed ita velle instituendam vitam, vt eam apud Deum & homines, maximè bonos, consequatur bonum nomen, *prouidentes* scilicet *bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Et sanè cùm mortalibus insitum sit bonum nomen curare, & sui memoriam post obitum relinquere, iustum vtique est homines vrgere & adigere, vt veram memoriam æternam, quâ iusti fruuntur, per bona opera sibi acquirant. Quia igitur impij vitijs sese immergunt, & Deo, à quo verus honor & gloria est, aduersantur, meritò è memoria hominum relegantur, postulante sic & disponente diuinâ iustitiâ, vt illorum nomen pereat omnino de terra viuentium, quorum opera sunt veluti gressus ad ignominiam, & actibus suis ad infamiam properant. Vnde Salomon ait: *Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet.* In quem locum consule Salazar & Cornelium nostrum; quorum ibidem annotationes huic Iobi loco illustrando conducunt. Vide etiam quæ superiùs attulimus ad cap. 3. vers. 3. & 4. & cap. 13. vers. 12.

Prou. 22, 1. Eccli. 41, 15.

Quomodo quærenda sit bona fama & gloria.

Rom. 12, 17.

Prou. 10, 7.

18. Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum.

Hîc aliquid subaudiendum, scilicet, Deus, vel peccatum, vel calamitas, exturbabit impium è splendido statu in obscurum, & postmodum infelici morte ipsum hinc abripiet. Plura de impiorum exterminio, præter ea quæ hoc capite satis fusè dicta sunt, vide cap. 4. vers. 20. cap. 5. vers. 3. & 4. cap. 8. vers. 4. & passim alibi.

19. Non erit semen eius neque progenies in populo suo, nec vllæ reliquiæ in regionibus eius.

Eadem hîc iteratur amplificaturque sententia, quam dixerat antè de impij progenie funditus eradicanda; quæ cùm vers. 16. & 17. explicata sint, nil apparet quod nouam requirat interpretationem; præterquam quòd cap. 15. vers. 33. & 34. & sæpiùs alibi ostensum sit filios impiorum immaturâ morte consumi, & eorumdem congregationem sterilem existere.

20. In die eius stupebunt nouissimi, & primos inuadet horror.

Quasi dicat: Omnes nouissimi & primi, à minimo vsque ad maximum, horrebunt super plagis & horribili clade hominis impij. Ea enim erit rerum vicissitudo, vt nemo sit, siue in primis dignitate ac tempore siue in postremis numeretur, qui non miretur & stupeat tam subitam tantamque mutationem fieri potuisse. Sanè res est quæ maximè commouere homines solet, spectare iacentem illum in sordibus, quem paulò antè erectum videras & florentem. Sic de Hierusalem cecinit Ieremias: *Et ponam ciuitatem hanc in stuporem, & in sibilum: omnis qui præterierit per eam obstupescet.* Et quod hîc prædixit re ipsâ completum esse lamentabatur in Threnis, vbi de transeuntibus ait: *Mouerunt caput suum super filiam Hierusalem. Haeccine est vrbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium vniuersæ terræ?* Illa autem admiratio & stupor ex incredibili ruina nascebatur ciuitatis amplissimæ longeque pulcherrimæ; cuius tantùm reliquum fuit immane & deforme bustum. Idem propè accidit Iobo, cuius domus eam aut videtat aut timebat ruinam, quam subijt Hierosolyma, & ipse derelictus & contemptus ab omnibus iacebat in sterquilinio moriturus, miserandum intuentibus spectaculum.

Impij punitio solet esse plerumque exemplaris & horribilis.

Ier. 19, 8.

Thren. 2, 15.

Diei ergo nomine multi intelligunt istas quæ enumerantur ærumnas & calamitates, nempe vulgari sanctæ linguæ idiomate, quo *dies alicuius* pro eius afflictione sumitur; velut cùm dicitur: *Et non despicies in die fratris tui.* hoc est, Ne aspicias cum voluptate afflictionem proximi tui. Ita etiam de impio dicitur: *Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quòd veniet dies eius*, id est ruina eius; vel etiam dies in quo punietur. Item: *Memor esto Domine filiorum Edom in die Hierusalem*, id est in excidio eius. At in hoc loco cum Bolducio existimarem diem ipsum Dei iustum iudicium erga impium connotare; ita vt mens horum verborum sit, iuuenes, & qui nos statim subsecuturi sunt, cùm tantas opes dissipatas tamque pulchra ædificia penitus diruta & desolata atque in ditionem alienorum translata viderint, stupebunt, & valdè mirabuntur in hoc diuinum iudicium, admirantes quòd iuxta tempus & ab æterno statutum diem ita humiliatus sit iste impius; & dicent: En dies eius in quo Deus suum exercuit imperscrutabile iudicium. Itaque non tam de calamitate mirantur, quàm de die impij, in quo Deus ostendit suum erga eum iudicium. Et certè nomen *dies* hoc sensu aliquando sumitur; velut cùm Apostolus ait: *Mihi autem pro minimo est, vt à vobis iudicer aut ab humano die*, id est humano iudicio. Similiter cùm idem ait, *Vniuscuiusque opus manifestum erit: dies enim Domini* (id est iudicium Domini) *declarabit.* Eodem sensu nomen *diei* sumptum videtur suprà cap. 10. *Numquid sicut dies hominis dies tui*, &c. significans quàm diuersa sint Dei atque hominum iudicia. Atque hunc sensum suadent verba sequentia ab ista videntibus & admirantibus proferenda.

Diei nomine calamitas significatur.

Abdiæ 12.

Psal. 36, 13.

Psal. 136, 7.

Dies sæpè pro iudicio sumitur.

1. Cor. 4, 3.

1. Cor. 3, 13.

Iob 10, 5.

21. Hæc sunt ergo tabernacula

iniqui, & iste locus eius qui ignorat Deum.

Quasi dicat, Meritò certè ista omnia bona & loca diruta sunt, & in alienos translata, in quibus tam impius & sceleratus homo morabatur. Est epiphonema & apta peroratio totius capitis, in quo de impio & eius familia egit: vbi notandum Baldadum prompsisse plurima sanè vtilia, quæ quandoque contingere multis etiam huius æui nostri euincitur exemplis; at non proinde credendum semper accidere, ne quis in re grauissima seducatur. Nimirum non semper impij in hac vita plectuntur, è fastigio deturbantur, affliguntur, obscurantur. Permittuntur enim nonnulli amplissimis honoribus, opibus, voluptatibus ad finem vsque vitæ mortalis perfrui: quod multis Regum idololatrarum & Mahometanorum constat exemplis: at eos sempiternus manet futuræ vitæ cruciatus ad criminum pondus numerumque rependendus, quemadmodum Catholica Fides docet. Postquam ergo Baldad è turgenti atque onerato animo verba grauia protulit ordine dicendi seruato, conticuit. At meliora sublimioraque Iobi verba atque mysteria succedunt, quæ altiore consilio producta contemplemur.

CAPVT DECIMVMNONVM.

Iob crudelitatis arguit amicos, fortiterq; contendit, se non propter sua scelera flagellari à Deo, sed propter alias iustas causas: postquam ergo afflictionis suæ acerbitatem exposuit, & se ab amicis destitutum ostendit, solius, sed certæ resurrectionis, spe sese solatur.

1. RESPONDENS autem Iob dixit:

2. Vsquequò affligitis animam meam, & atteritis me sermonibus?

Queritur Iob de amicorum inhumanitate.

QVERITVR Iobus de amicorum inclementia & animo minùs officioso quàm ingenuos deceret, vtpote à quibus illiberali & aculeatâ reprehensione concitus sit; cùm tamen solari potiùs aut alio quouis modo dolorem leuare debuissent: auspicatur idcircò vehementer expostulans cum amicis, quòd verba ipsi molesta inculcent, & afflictum animum diuexent. Vim habet ille dicendi modus: *Atteritis me sermonibus.* hoc est, Obtunditis, fatigatis, obruitis. Septuaginta reddunt, Καθαιρεῖτέ με λόγοις: *Destruitis me sermonibus.* Vbi notandum, quòd cùm Iobus priuaretur opibus, & cæderetur plagis, cùm corpus totum putresceret, adeò vt testâ saniem raderet, suæ destructionis non meminerit; vbi autem impeteretur contumelijs, & verbis aculeatis pungeretur, doluerit, ingemuerit, & se destrui lamentaretur. Nulla scilicet sunt grauiora vulnera quàm verborum. id quod Origenes ad hunc locum in Catena pulchrè annotauit dicens: *Sæpenumerò qui corporis cruciamenta tolerauit non passus est verba. Contumeliam enim perferre magni est viri. Sed Iobus est athletarum fortissimus; in cuius libro nihil ita eminet, vt eius fortitudo ac patientia: labores tamen sentit, quos ex eorum duro sermone, qui ad eum visendi causâ veniebant, hauriebat. Quamobrem ô amici, ait, ad corporis dolorem molestiam etiam animi adhibetis, dum me magis verbis quàm dolore corpus conciditis?* Non tota plagarum phalanx sic Iobum conterebat vt contumeliosa amicorum verba. de quibus ita D. Ambrosius lib. 2. de Interpellatione Iob cap. 3. *Verborum,* inquit, *suorum saxis lapidabant innoxium. Amiserat Iob omnia sua: patiebatur vulnera caro eius: manebat vt tentationes verborum vinceret: nihil enim sic penetrat animam sicut sermo fucatus; nihil iterum sic mordet vt durior sermo. Multi cùm vicerint adhibita tormenta, sermonum duritiem non sustinuerunt.* Sic vbi Philisthiim habebant Samsonem occæcatum & vinctum, eum è carcere educunt, vt opprobrijs saturent. ait enim textus: *Sumptis iam epulis præceperunt, vt vocaretur Samson, & ante eos luderet: qui adductus de carcere ludebat ante eos,* &c.

Nihil grauius toleratur quàm contumelia.

Iob magis de duris verbis quàm de verberibus conqueritur.

Iud. 16, 25.

Samsonis patiens illusionis.

Septuaginta reddiderunt iuxta Codicem Complutensem, Καὶ ἐνέπαιζον αὐτῷ, *Et illudebant ei.* Iam non ferro oculos eius petunt, non opprimunt molæ pondere, sed verbis res agitur, contumelias iaculantur, conuitijs affligunt; & qui molæ pondus sustinuit, qui occæcatus tacuit, ad contumelias & irrisionis verba sic afficitur, vt ex tunc se vnà cum Philisthæis perimere non dubitauerit. de quo ita pulchrè D. Ambrosius Epist. 70. *Grauibus in eum insultabant conuitijs, quod duriùs & vltra ipsam captiuitatis speciem viro ingenuæ virtutis conscio tolerabatur. Nam viuere & mori naturæ functio; ludibrio esse probro ducitur.* Nulla sanè mors accidere potest ingenuo viro, quæ illi non videatur tolerabilior quàm contumelia, quàm conuitium. Quibus concinit D. Bernardus Serm. de triplici custodia, vbi dicit linguam esse multò duriorem quàm lanceam, clauos & spinas, quibus Christus Dominus cruciatus fuit, dicens: *Leuis quidem res sermo, quia leuiter volat; sed grauiter vulnerat: leuiter transit, sed grauiter vrit: leuiter penetrat animum, sed non leuiter exit: profertur leuiter, sed non leuiter reuocatur: facilè volat, atque adeò facilè violat charitatem: facilè lingua labitur, nec minùs facilè illabitur cordi; ita vt multis inter loquendum minùs*

Nulla mors ingenuo tam grauis quàm contumelia.

minùs profuerit, quòd propriam cohibuerint, dum non cauerint alienam. Et paulò pòst addit: *Nec verò huiusmodi linguam ipso etiam mucrone, quo dominicum latus confossum est, crudeliorem dicere verearis: fodit enim hæc quoque Christi corpus, nec iam exanime fodit: ipsis quoque nocentior est spinis, quas illi tam sublimi capiti furor militaris imposuit, seu etiam clauis ferreis, quos sanctissimus manibus illis & pedibus consummatio Iudaica iniquitatis infixit.* Longè nimirum horribilius Christo accidit linguarum spiculum quàm omnia tela à perfidis Iudæis contorta; vnde sic Patrem orat: *Protege me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem: quia exacuerunt vt gladium linguas suas*, &c. An non significantiùs diceret, Quia exacuerunt gladios suos, parauerunt lancearum spicula, cuspides spinarum? cur relictis veris lancearum & spinarum spiculis ad mystica linguarum tela transijt? Præclarè Gillibertus Abbas Serm. 20. in Cantica sic fatur: *Horret Christus magis asperitatem morum, linguæ stimulos, quam aculeos spinarum.* Vnus linguæ aculeus, quod non fecerunt millia spicula lethalia, à Iesu pectore gemitus & suspiria traxit. Vis id videre manifestius? Audi Matthæum de Christi passione verba facientem: *Prætereuntes autem blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reædificas: salua temetipsum: si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter & Principes*, &c. Quid ad hæc Iesus? Vix talia Iudæi fantur, & Iesus clamans voce magnâ ait: *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* Ecce tibi quod spicula non potuerunt, Iudæorum linguæ faciunt queribundum Iesum. Id quod notans D. Cyprianus lib. de Passione ait: *Clauis sacros pedes terebrantibus fossisque manibus, de vulnerum anxietate non loqueris, de spinis sacrum caput pungentibus non quereris; sed satagis, vt innotescat posteris, quare derelictus à Deo videaris, expositus contumelijs & ludibrijs Iudæorum.* Nec mireris, quòd adeò Iesus præ omnibus alijs linguarum spicula sentiat. Nam quæcumque alia tela, etsi atrocia, in vnius hominis ordinantur interitum; verùm linguæ telum in totius orbis ruinam extenditur. Transuerberat lancea pectus Iesu; claui, spinæ & alia corpus illius perdunt; verùm Iudæorum linguæ petunt crucis descensum, quo totus orbis intereat. Cùm itaque Christus Iudæorum blasphemias tam ægrè tulerit, quid mirum si Iobus amicorum contumelijs lacessitus grauiter conquerarur?

Lingua Iudæorum in Iesum sæuior fuit quàm omnia tormenta.

Psal. 63, 4.

Matth. 27, 39.

Christus de solis contumelijs Iudæorum conquestus fuit.

3. En decies confunditis me, & non erubescitis opprimentes me.

Numerus denarius hoc loco certus pro incerto & finitus pro infinito ponitur phrasi Scripturæ familiari; qualis illa Iacob: *Mutauit mercedem meam decem vicibus*; hoc est sæpè. Eodem numero finito pro infinito vsus est Ioannes in Apocalypsi: *Habebitis tribulationem diebus decem*; id est multis diebus. simili modò accipitur Leuitici 26. vers. 26. *ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes.* Num. 14. vers. 22. *Tentauerunt me iam per decem vices.* 2. Esdræ 4. vers. 12. *Dicentibus nobis per decem vices.* Ecclesiastæ 7. vers. 20. *Sapientia confortauit sapientem super decem Principes ciuitatis.* Quibus locis notat Delrius noster esse parœmiam idem quod *sæpè* & *multa* significantem; & confirmat auctoritate Origenis, Adamantij, Diodori, Eusebij & Procopij. Huius autem origo dicti ex eo sumitur; quia quod in bonis malisve maximum aut perfectissimum est, id veteres denario denotabant. Sic enim Latinis castrorum *porta decumana*, præcipua, *vnda decima*, & *fluctus decumanus*, qui maximus. Ceterùm Iob illorum inuerecundiæ vertit, quòd probris afflictum hominem lacesserent; vti perspicuè declarat Nicetas in Catena locum hunc sic exponens. q. d. *Graue quidem est obtrectare absentibus: vos autem omni abiectâ verecundiâ mihi coram conuitium facitis.* Quasi conuitiatoria verba non possint esse in ore illius, in quo aliquid verecundiæ & ingenui pudoris resederit, sed necesse sit vt mittat priùs verecundiam bono viro congruentem, qui ad proferenda conuitij verba descendit. Id quod statuebat etiam Origenes ibidem in Catena dicens: *Sæpenumerò quis agens flagitiosè obtrectat alteri; vbi verò pudoris lineas transilierit, coram iactat maledictum.* Dum pudor ingenuus adest in homine maximè cauet à maledictis & conuitijs in alios detorquendis; quæ vbi ab aliquo iactantur, iam signum est in illo nihil pudoris remanere. Hinc impudentium & maledicorum symbolum atque hieroglyphicum est canis, vt Pierius Valerianus auctor est. Quod diuinis etiam Oraculis probari potest, in quibus huiusmodi homines *canini* vocantur. Nam primo libro Regum, vbi de Nabale, homine vecordi & contumelioso, dicitur: *Erat pessimus & malitiosus*: Septuaginta vertunt: Πονηρὸς ἐν ἐπιτηδεύμασι, καὶ ὁ ἄνθρωπος κυνικός: *Malignus in studijs & homo caninus.* Aliàs etiam lingua prompta & expedita ad maledicendum in paginis sacrosanctis cum incendio longè & latè grassante cumque tetris aspidibus componi solet. Ita enim Salomon in Prouerbijs: *Vir impius fodit malum, & in labijs eius ignis ardescit.* Hoc est, vt ait Vatablus, Et verba quibus lædit sunt velut ignita: longè & latè populantur omnia, instar ignis temerè & petulanter vagantur ad contumeliam omnibus imponendam, ad honestissimos viros & religiosos maledictis proscindendos. Hunc Græcum ignem vidit etiam canorus Dauid, & flebilibus odis prosecutus est: *Lingua eorum transiuit in terra.* Quem locum sic illustrat Chaldæus: *Lingua eorum vssit sanctos terræ.* Quæ flamma tam perniciosa? Quod fulmen expressum nubibus, rubro igne violentum, tantam edit stragem, & ruinam tam funestam importat? Iure igitur miratur S. Chrysostomus in Homilia de tribus pueris fornacis Babyloniæ ignem vehementer accensum, & furentem, veluti globos euomentem, sanctos pueros non attingere, ignem verò linguæ maledicæ viros etiam sanctissimos vrere.

Gen. 31, 7.

Apoc. 2, 10.

Denarius numerus est nota perfectionis.

Maledicentia semper cum impudentia coniuncta est.

Canis maledici & impudentiæ hieroglyphicum.

1. Reg. 25, 3.

Lingua maledici incendio comparatur.

Prou. 16, 27.

Psal. 72, 9.

4. Nempe, etsi ignoraui, mecum erit ignorantia mea.

Id est: Malo ignorantiæ meæ damnum ferre, si

Minùs periculosum est quid ignorare quàm ab imperito edoceri.

si quod sit, quàm tam grauibus sermonibus vestris erudiri, quibus irritatus fortè in tantis malis ad desperationem aut saltem animi deiectionem adigar; ex qua longè maius vulnus quàm ex ignorantia accipiam. Et quidem existimo satius esse ignorare quàm ab imperitis doceri: nam pro vno quem tollunt errorem, multos alios & fortè magis perniciosos incutiunt. Ita Stunica. Vel sic, ac si dicat: Esto vt aliquâ ignorantiâ laborem, mihi id vni nocebit, non vobis. Ita Tirinus noster & Ioannes à Iesu Maria, qui notat esse concessionem, figuram Oratoribus familiarem, dum aduersario conceditur aliquid quod causæ minimè officiat. Status controuersiæ inter Iobum & amicos erat, An ob anteactæ vitæ crimina plectatur. Et quidem licet Iobus, ex quo disceptatio cœpta fuit, multa ignorando, loquendo vel altercando peccasset, non proinde causâ caderet. Non enim disputatur, An inter dicendum ignorarit, errarit, lapsus verbo fuerit; sed, An peccarit ante calamitatem quam sustinet: quod cùm ex præsentis disputationis culpis non possit conuinci; concedit quod extra rem est, & quod nocere nequeat. quasi ad hunc modum effaretur: Vos me acriter reprehenditis, & ex disceptatione reum peragitis: fateor ergo, esto ita sit; seu, vt Chrysostomus ait, *καθ' ὑπόθεσιν δέδοται καθ' ὑμᾶς, ex concessione detur ita esse sicut vos vultis*; quid propterea obtinetis? Profectò non est cur efferamini, & mecum insolentiùs agatis. Vnde subdit:

5. At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobrijs meis.

Miseris numquam improperandum.

Haud obscurè arguit amicos stoliditatis & inhumanitatis non tolerandæ, quòd sibi afflicto sic insultarent. Absurdum enim est vel maximè ac valdè indecens etiam criminis conuictos conuitijs lacessere. Nam, vt prudentissimè monet

Eccli 20, 2. Ecclesiasticus, *est correptio mendax in ira contumeliosi.* ita vt nihil fortasse magis indecorum & indecens sit corripienti iudici, quàm si contumelijs & opprobrijs agat aduersus eos quos castigat. Et quamuis vera sint & probata hominis crimina, ob quæ duras debeat dare pœnas; numquam debet sustinere vt audiat verba immitia vel acerba; vnde non est æqui iudicis aut moderati hominis illum talem opprobrijs impetere. Sic dicta Iobi verba exponit Olympiodorus in Catena: *Planè*, inquit, *istam vobis concedo hypothesim, me ob mea peccata, vt vos opinamini, hæc mala perpeti; & illud detur vobis, me à recta via declinasse: demus me à verò prorsus aberrasse, & me ipsum verbis seu adeò rationibus falsis tueri; & cùm sim impius, iustitia habitum ementiri, neque opportunam à me orationem adhiberi: resideat etiam apud me error, vel (vt alijs placuit Interpretibus) ignoratio; nec quidquam aptè decoréve loquar. Quid? vt hæc, quæ non oportebat, propter hypothesim largitus sim; vt talis fuerim, vt nulla mihi libertas orationis à pietatis officijs, quibus olim perfunctus sum, tribuatur; vt innocentiam quoque simulem, & tamquam iustus respondeam; an non decebat tamen vos flagra, saniem, vermes, bonorum amissionem intuentes vereri, atque homini in dolore verba facienti veniam tribuere? Nec verò conuitijs solùm, quibus me incessitis, non moderamini; verùm etiam in hominem in tanta malorum perpessione, in tantis ærumnis versantem impetum facitis, ac propemodum pedibus obterentes insultatis.*

6. Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cinxerit.

Dixi, inquit, vobis sæpè in errore magno vos versari, dum hanc dolorum carnificinam propter mea mihi peccata impositam putatis: sed nunc saltem animos adhibete dociles, & intelligite aliter se rem habere: nam si Deus me vehementer afflixit, neque vllum habuit telum, quod non ad dolorem meum & ignominiam exprompserit, atque vndecumque denso malorum omnium agmine vallauerit; fecit hoc non vt Iudex, qui peccata reorum æquâ pensat suppliciorum trutinâ, sed vt pater, qui filium exercet, & ad maiora quotidie subeunda comparat & instruit. de quo vide quæ cap. 6. vers. 2. dicta sunt. Confert itaque Iob mala quæ patiebatur cum vita sua, proindeque inuenit Deum non puniuisse ipsum ex iudicio. Vbi enim neque meriti neque delicti ratio attenditur, non pro iudicio infligitur pœna, sed pro voluntate; quæ tamen in Deo semper æquissima & iustissima, simul & bona est, quando in bonum puniti cedit. Et vt alia nulla subesset ratio, illa sola, quòd creator in creaturam suam plenum ius habet, illi ab omni iniustitia excusando sufficeret. Non est ergo cur conqueramur dum à Deo affligimur, cùm ipse fecerit, qui mala omnia in bonum nostrum conuertit & adducit; vt aliquando potiùs & lætari atque gratias agere Deo debeamus, quàm quidquam contra illum iniquè loqui. Debet siquidem fidelis anima potiùs attendere ad bonum, quod ex afflictionibus lucratur, quàm ad pœnam, quam afflicta perpetitur. Quod etiam fecisse legimus iustum Iosephum à fratribus venditum, sicut aduertunt D. Chrysostomus Hom. 64. & S. Ambrosius lib. de Ioseph cap. 12. vbi ponderat id quod Ioseph dixit: *Nolite pauere, neque durum vobis videatur, quòd vendidistis me in his regionibus: pro salute enim vestra misit me Deus.* Non enim tam attendit Ioseph, quòd à fratribus fuisset missus ad mortem, quàm quòd à Deo missus fuisset ad vitam. Agnouit hoc S. Augustinus lib. 9. Confessionum cap. 8. cùm ait: *Tu Domine, Rector cælitum & terrenorum, ad vsus tuos contorquens profunda torrentis, fluxum sæculorum ordinans turbulentum, etiam de alterius animæ insania sanasti alteram*, &c. Multoties enim euenit, vt in nos collimentur sagittæ, quas minimè à sagittantibus meremur, vt inde proficiamus; proindeque vulnerum dolorem debemus patienter sustinere eâ maximè ratione, quòd nobis maximum afferunt emolumentum; quantò magis proinde debemus æquanimiter tolerare quæ meruimus, dum cernimus in nostrum profectum dirigi à iustissimo & benignissimo Deo.

Iob ostendit secum non agi per formam iudicij.

Nemo potest iustè conqueri de Deo, quòd affligamur.

Gen. 45, 5.

7. Ecce

7. Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet: vociferabor, & non est qui iudicet.

In Hebræo est, *Ecce vociferor violentiam, & non exaudior: clamo, & non est iudicium.* Quod, inquit, aduersum me Deus iudicem non agat, & legitimo foro causam meam non expendat aut iudicet, vel hinc potest liquidò quiuis agnoscere, quòd cùm vim patiar, & iniquis multis criminationibus obruar, & innumeris concidar opprobrijs, clamo quotidie, neque est qui audiat: iudicem appello, qui malè iactatam causam ab iniuria vendicet, sed frustrà; quia nondum iudicij faciendi tempus aduenit. Loquitur quasi athletarum more, qui vbi in stadio sunt, post finita certamina, post hostem prostratum, ad iudicium & sententiam iudicum, quâ victores declarentur, & palmâ donentur, cum clamoribus abeunt. Sic sanctissimus vir post prælia mille, post mille conflictus cum diabolo, cum vxore, inter amicorum conuitia clamabat iudicium spectans, quo agon solueretur, & victor abiret in pace: Sed ecce, ait, vociferor, & non est qui iudicet, non est qui sententiam ferat, & bellis finem imponat. Et meritò, etsi diabolum toties vicerat Iobus, non absoluit certamina, vsquedum cum conuitijs amicorum confligat, illaque sustinendo vincat: in quo vno finiuntur vniuersa certamina, & pax tranquilla rutilat. Ita D. Ambrosius lib. 2. de Interpellatione Iob cap. 3. ait: *Nunc enim si clamat, nondum iudicium: adhuc in agone erat, adhuc luctabatur, adhuc certamen supererat illi. Non enim exiuit corona. Debebatur illi certamen tertium, amiserat omnia sua, patrimonium cum filijs. Patiebatur vulnera caro eius: manebat, vt tentationes verborum vinceret.* Tunc nempe soluitur agon, tunc finiuntur certamina, tunc pax affulget quietis & tranquillitatis perpetuæ, cùm conuitiorum tentationes deuictas habes. Hæc vna victoria omnimodam tranquillitatem & pacem parit. Hinc Paulus ad Hebræos ait: *Magnum certamen sustinuistis passionum, & in altero quidem opprobrijs & tribulationibus spectaculum facti.* Meritò vocat magnum certamen illud, in quo opprobria sustinuerunt; & quasi inde nil iam belli maneat addit, *& rapinam bonorum cum gaudio suscepistis.* Post opprobriorum certamen iam non restat metus, sed in omnibus gaudia. Tunc solùm bella finita esse & pacem almam tibi adesse puta, cùm verba obloquentium sustinueris inuictus. Etsi mille hostes prostraueris, etsi diaboli iacula extinxeris, etsi Martyrum cruciatus expleueris, non firmasti pacem, donec contumeliosa verba patienter tuleris.

Iob frustrà pacem inuocat, antequam plenè omnia amicorum conuitia superauerit & exhauserit.

Heb. 10, 32.

Sola conuitiorum victoria plenam pacem affert.

Hinc scilicet est, quòd viri sancti, vt magnitudinem animi sui testentur, vel rident dum contumelijs afficiuntur, vel eas tacendo nihili faciunt, nec se læsos sentiunt aut fatentur, vel maledicentibus benedicunt. Ridebat vtique Iob dum opprobrijs afficeretur; pro eo enim quod nos habemus, *Ecce clama[..] vim patiens, & nemo audiet;* Septuaginta habent, Ἰδὸ γελῶ ὀνείδει, ὐ λαλήσω: *Ecce rideo opprobrio, non loquar:* S. Augustinus legit *opprobria;* S. Ambrosius, *Ecce rideo in opprobrijs.* Quæ verba sic explicat lib. 2. de Interpellatione Iob cap. 2. post medium: *Imitentur hunc virum, qui silentio suo redarguebat conuitiantes: ostendebat enim virtutem animi sui, quem contumeliæ non mouerent; & conscientia innocentiam manifestabat, qui obiecta non recognosceret, sed quasi aliena rideret. At verò si nobis aliquid obijciatur, dum nos purgare volumus, acerbamur; dum vlcisci cupimus, confitemur.* Et capite tertio ad medium ait: *Vidit* (scilicet Deus) *de nube & turbine, manum laborantis dedit, victorem asseruit, coronam detulit. Quid autem pulchrius quàm ridere cùm maledicitur nobis? Gaudere enim debemus si cum aliena dicantur,* &c. Gaudere sanè & exultare iussit Christus Dominus suos in persecutionibus. Gaudentes ibant Apostoli à conspectu concilij afflicti, vincti, verberati, ac morti tandem destinati; vt pulchrè aduertit S. Chrysostomus Hom. 14. in Acta dicens: *Non ex miraculis declararunt Apostoli Dei virtutem, sed ex gaudio in contumelijs,* &c. Virtus enim Dei, non hominis videtur magnitudo, si ad opprobria, quæ humanum animum pungere & excitare solent, quis rideat, & maledicentibus hominibus iuxta Christi præceptum gaudeat, & exultet. Maledicebat Semei, mittebatque lapides contra Dauid, grauissimaque exprobrabat commissa crimina; ipse verò tacebat, sicut aduertit citatus S. Ambrosius, & silentio superabat; cui noluit nocumentum aliquod inferri per seruos suos. Præclarè in hanc rem Seneca lib. 2. de Ira cap. 34. *Pusilli,* inquit, *hominis & miseri est repetere mordentem vt mures & formicæ: ad quas si manus admoueris ora conuertunt: imbecilla se lædi putant si tangantur.* Idem lib. 3. cap. 3. *Ingens animus & verus æstimator sui non vindicat iniuriam, quia non sensit. Vltio doloris confessio est. Non est magnus animus, quem incuruat iniuria. Aut potentior te aut imbecillior læsit: si imbecillior, parce illi; si potentior, tibi.* Ita Stoicorum princeps. Maioris tamen adhuc gratiæ erit, si is qui læditur & offenditur, in medijs ipsis opprobrijs exprobrantium benedicat maledicentibus; quæ virtus propria est Christianorum, iuxta illud Apostoli, *Maledicimur, & benedicimus;* & illud Apostolorum Principis, *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto; sed è contrario benedicentes, quia in hoc vocati estis.* Debemus itaque reijcere post terga, nihili facere, ac penitus obliuisci iniuriarum & offensarum, cùm videamus Deum post terga remittere peccata nostra, non solùm vt soluat in corpore suo factus homo, sed vt gratiâ deleat, & miseratione remittat; alioquin cùm tempus soleat obliuionem inducere, & iniurias abolere, potentius apud nos probabitur extitisse quàm fuerit ipsa charitas, quæ apud fideles omnia vincere perhibetur.

Ridendum in opprobrijs exemplo Iob.

Apostolicum est gaudere in afflictionibus.

Matth. 5, 12.

Act. 5,41.

Pusillorum est referre iniurias.

Christianum est benedicere maledicentibus.

1. Cor. 4, 12.

1. Pet. 3,9.

8. Semitam meam circumsepsit, & transire non possum, & in calle meo tenebras posuit.

Narrat per aliquot versus & amplificat calamitates suas, quibus semita, id est vita eius, ita erat vndique circumsepta, vt nullus ei esset effugij locus, præsertim tenebris, si quæ fortassis elabendi rima superfuisset, eamdem abscondenti-

Vita Iobi vndique ærumnis circumdata.

dentibus. Idem querimoniâ sæpè suâ Iob & luctuoso cantu superiùs prosecutus fuit, cap. 7. vers. 3. 4. &c. cap. 10. & cap. 15. & passim alibi, suas & humanæ vitæ miserias vehementer exaggerans, ac si pars nulla vitæ sumi possit, in qua non pleni calamitatum aceruі, curæ, doloris molestiæque redundent. Simili tropo seu loquendi modo vsus est Ieremias dicens: *In tenebrosis collocauit me quasi mortuos sempiternos: circumædificauit aduersum me, vt non egrediar, aggrauauit compedem meum, conclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit.* Hoc malorum omnium maximum censetur, si ab illo nulla sese ostentat spes libertatis aut laborum effugium. Nam si quando homini lux salutis aut optatæ libertatis affulserit, respirat aliquantum, & ipsa melioris fortunæ cogitatio libertatem quodammodò & requiem repræsentat. Sed Deus sic Iobum affixit sterquilinio & sordibus, sic constrinxit pedes contractis neruis, vt neque valeat mouere seipsum, & per consuetam semitam ambulare; neque si posset, viam quippe, quam Dominus tenebris inobscurarat, inueniret.

Thren. 3, 6.

Miserogrananissimum est, si non videas modum euadendi.

Similia quoque viris spiritualibus non rarò accidere tradunt Ascetici. Et quidem Ioannes à Iesu Maria in hunc locum scribens multis experimentis compertum esse asserit, viros sanctimoniâ vitæ conspicuos eò interdum anxietatis adduci, vt in vincula coniecti sibi videantur, neque vllam sibi semitam patere animaduertant, quâ possint euadere. Ex quo, inquit, quidam subit agon animi in angustias compulsi, quem nemo satis nouit, nisi qui perpetitur, cui à prudentibus spiritualium ægritudinum Medicis leniter succurrendum, ne prægrauatus animus oneri grauissimo succumbat. Meritò sane filius Sirach excellenti iudicio cursum hunc vitæ nominauit *iugum graue super filios Adæ.* Non iugum illud Romanorum, sub quo ducebant victas Nationes ad nonnullam ignominiam & victoriæ suæ amplitudinisque ostentationem; aut quale boum est è ligno leuiori: sed iugum ex omni genere miseriarum confectum, & incredibiliter ponderosum: vt mihi quidem ingeniosissimè & verissimè dixisse videatur Euripides, qui vitam vocat μυρίων ἄχθος κακῶν, *innumerabilium onus malorum.* Hinc illud dictum Solonis ab arcano sapientiæ promptum, cuius Clemens Alexandrinus meminit lib. 3. Stromatum: Πᾶς ἄνθρωπος συμφορή: *Quiuis homo est calamitas.* Mirabilis sententia, quòd homo nominetur *calamitas*, non calamitati obnoxius: sed prudenter ab Heroë illo Græciæ & exquisitâ consideratione id pronuntiatum est. Nam vt acutus in Epigrammatis Poëta Martialis lib. 11. Epig. 93. Zoilum quemdam, ex omnium colluuione sordium fictum & concretum, non vitiosum dixit esse hominem, sed vitium.

Anxietates spiritus sunt aliis grauiores.

Eccli. 40, 1.

Graue iugum super filios hominum.

Homo ipsa calamitas.

Non vitiosus homo es Zoïle, sed vitium.

Ita Solon cùm videret hominem miserijs frequentibus circumseptum, animi ægritudine & continuis propè doloribus obrutum, non calamitosum illum nuncupauit, sed calamitatem. Sic Nyssenus Gregorius Hom. 6. in Ecclesiasten, cùm de præsentis vitæ incommodis multa miserans eloquenter, vt mos illi est, dissereret, ostendit in ea esse πονηρὸν τῶν παθημάτων ἑσμὸν, *improbum examen calamitatum*, & miseriarum σφηκιὰν velut vesparum latebram odiosam & funestam. Vndique volant importunæ illæ vespæ, & incurrunt in oculos, in pectus animi sedem, in penitissimam mentem, & cor ipsum miserrimè crudelissimeque dilacerant, vt ipsa carnificina Ægyptias plagas & ciniphum atrocitatem æquare videatur.

9. Spoliauit me gloriâ meâ, & abstulit coronam de capite meo.

Gloriam vocat quidquid in priori fortuna illi ornamento atque splendori fuerat, vt puta diuitias, honores, nominis claritatem, & cetera omnia quæ apud homines ipsum olim reddebant gloriosum; quibus omnibus iam se spoliatum lamentatur. Fuerat quippe Iobus, si diuitias spectes, opulentissimus; si nominis celebritatem, famâ longè clarissimus; si dignitatis splendorem, Rex, & quidem, vt capite primo dictum est, *Magnus inter omnes Orientales:* id Iob 1, 3.
quod etiam hoc loco haud obscurè insinuat, cùm coronam, regium insigne ac præcipuum ornamentum, capiti suo detractam ait.

Vatablus cum Hebræis refert hæc ad filios ruinâ domus oppressos. Coronant siquidem parentem filij, cùm illum medium circumdant; multoque veriùs, cùm illum debito afficiunt honore; aut cùm pater in publicum procedit, à generosis & probis filijs circumseptus. Nec maiorem aliunde quàm ex talibus liberis sibi gloriam pater arrogat, nullo pulchriùs ornamento adornatur. Quo in sensu dicitur: *Corona senum filij filiorum.* Duplici quidem coronâ senex redimitur ex filijs & nepotibus. Hinc etiam S. Augustinus infantes illos, qui ab Herode perempti sunt, innocentes matrum suarum ornamenta coronasque aut redimicula intelligens, Serm. 1. de innocentibus dixit: *Cùm tyrannus iactaret infantes, mater crines capitis dissipabat, quæ ornamentum capitis amittebat.* Et S. Basilius in Catena Iob cap. 1. ad illa verba, *Dominus dedit, Dominus abstulit*, Iobum ita loquentem adducit: *Tamdiu pater sum appellatus, quamdiu visum est ei, qui me patrem constituit, sobolis coronam mihi rursum adimere cogitauit; de rebus quæ illius sunt nihil pugno.* Vides filios coronæ similitudine significatos. Vt enim corona caput exornat, ita & filij parentes suos. Talem & æternus Pater coronam habet, scilicet Filium, quo velut coronâ ac diademate redimitur, iuxta illud Synesij Hymno 1.

Parentum corona & ornamentum filij.

Prou. 17, 6.

Æternus Pater dicitur quoque Filio coronari.

Ὑπέρθεος ὃ παγὰ
Στέφεται κάλλει παίδων:
Supersubstantialis verò fons
Coronatur pulchritudine prolis.

Coronatur cælestis Pater, coronatur quoque B. Virgo, quæ Mater est. Hinc illud S. Bernardi Serm. 3. super Missus est, vbi sic B. Virginem alloquitur: *Nescies virum, sed gignes filium: qualem filium? Filius paternæ charitatis erit corona tuæ castitatis.* Christus eius corona est, quo nobilior illustriorque inueniri non potest, vti pulchrè S. Amadæus Homil. 6. de laudibus B. Virginis, *Corona*, inquit, *capitis eius Christus est, dicente sapientissimo, quòd filius sapiens corona*

Christus est corona B. Virginis.

rona sit matris suæ. Et quis sapientior illo qui est Patris sapientia? Benè autem corona de lapide esse dicitur; quia in nouo & veteri Testamento nomine lapidis Christus significatur. Dictus est lapis propter potentiam, pretiosus propter gloriam. Sic ille. Vnde patet non esse quidem nouum insolensque coronam de filio dici. Sed prior explicatio est magis litteralis & propria huius loci, vt scilicet corona sumatur pro splendore quem anteà obtinuerat.

10. Destruxit me vndique, & pereo, & quasi euulsæ arbori abstulit spem meam.

Vndique se destructum vel discerptum ait, quia malorum obsidio quædam illi circumducta fuit, ne quid intactum remaneret: opes, honor, proles, amici, corporis sanitas, animi serenitas erepta sunt, vt agmine conferto & cuneato cingeretur. Eleganter verò subiungit sublatam spem quasi arbori euulsæ. Arboris quippe succisæ, cuius stipitis pars cum radicibus in solo relinquitur, spes non perit, cùm ramos iterato partu producat, seseque in comam effundat: at si ab radice eruatur, si à fibris ipsis extirpetur, nihil ei omnino spei supererit, quia penitus illicò exarescit; quamobrem euulsa stirpitus arbor amissæ spei hieroglyphicum censetur. Iob itaque sub hac euulsæ arboris similitudine se omnem posteritatis spem amisisse lamentatur; quippe qui liberis ad vnum omnibus ruinâ domus oppressis & extinctis, præ nimia ægritudine insuper gignendi potentiam amiserit, & instar ligni aridi iam nunc per mortem euellendus videatur. Quare non malè Hugo, Titelmannus & Caietanus *spem* hoc loco filios & filias interpretantur: siquidem in filiis pater mortuus quodammodò reuiuiscit, iuxta illud Ecclesiastici: *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus; similem enim reliquit post se.*

Iob se arbori euulsæ comparat.

Eccli. 30, 4

Tropologicè. Tot nonnumquam tantasque nobis Deus immittit tribulationes, vt nos vndique destruere velle, & quasi auulsæ arbori omnem resurgendi spem penitus abstulisse videatur. Sed non idcircò vir iustus dimittit vmquam spem illam theologicam, quæ non confundit, *certus* cum Apostolo, *quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Iesu Christo Domino nostro.* Esto enim, vt ad tempus in summis angustiis versetur, securus est tamen, quia Deus non destruet eum in finem; & quantumuis ipsum hîc mori contigerit, nequaquam tamen euellet radicem eius de terra viuentium: quod impio Deus per Psalmistã minitatur. Hinc licet Iobus, prout verba eius sonant, præsentis ac mortalis huius vitæ ac fluxæ prosperitatis spem omnem abiecisse videatur, æternæ tamen ac futuræ vitæ spei plenus erat, qui (vt paulò pòst infrà versu vigesimo quinto videbimus) tam pulchrè de resurrectione philosophatur. Neque verò etiam in hac vita in posterum Deus Iobum penitus dereliquit, sed satis exercitato & probato paulò pòst reddidit omnia quæcumque fuerant ei duplicia, & *benedixit nouissimis Iob magis quàm principio eius*; vt in calce Libri commemoratur. Ceterùm hisce Iobi non dissimiles hominibus spiritalibus affectiones in ariditatibus & anxietatibus ac desolationibus internis non rarò accidere solere compertum est; ita, vt qui Deum aliquando propitium & facilem experti sunt, videantur sibi adeò longè reiecti, & à Dei consuetudine repulsi, vt nulla spes recuperandæ internæ illius prosperitatis in animis deiectis emineat, quam quidem ipsi animaduertant: quod mirâ Dei prouidentiâ contingere proculdubiò asserendum est, vt Ascetici scriptores passim docent.

Psal. 51, 7.

Iob 42, 12

11. Iratus est contra me furor eius, & sic me habuit quasi hostem suum.

Furor & ira, prout alij affectus humani, traducuntur in Deum per similitudinem quamdam effectuum, quales ab homine irato prodeunt. Nam quod ad rem attinet ipsam, compertissimum est naturam diuinam eiusmodi motus pati non posse, cùm sit ipsamet serenitas & tranquillitas. Quid autem istiusmodi locutiones significent, quæ Deo iram tribuunt, cùm in Deo ira non sit, diuersimodè exponunt Patres; ac in primis S. Dionysius scitè monet illas θεοπρεπῶς, id est, *eo quo Deum decet modò* accipiendas esse, scilicet sine turbulentia passionis, quæ in diuinum Numen non cadit; quin' imò docet etiam in Angelis longè aliter quàm in nobis oportere vim irascibilem considerare, vt videlicet significet τὸ ἀῤῥενωπὸν αὐτῶν λογιότητα καὶ τὸ ἀμετάπτωτον ἕξιν, ἐν τῇ θεοειδεῖ καὶ ἀμεταβόλοις ἱδρύσεσιν, *masculam eorum rationem immutabilemque statum, in deiformibus istis immobilibusque sedibus firmatum.* Quomodo autem iræ & furores, ebrietates & crapulæ, somni & euigilationes, iuramenta & maledictiones, similesque locutiones, quæ de Deo in Scripturis enunciantur, intelligendæ, & per dissimilitudinem explicandæ sint, in Symbolica Theologia, quæ magno Ecclesiæ damno intercidit, se fusiùs explanasse commemorat cap. 3. Mysticæ Theologiæ, atque Epistolâ 9. ad Titum. *Nos autem* (inquit Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum) *hæc non cessamus carnaliter intelligere, & ex nostris animi affectionibus deducere Scripturas, & Dei impatibilis voluntatem nostris motionibus similem accipere: vt nos autem audire possumus, ita in Omnipotente habere existimantes, impiè aberramus; sed vt nos audire poteramus, qui carne eramus illigati, ita nobis sunt locuti Prophetæ, Domino se salubriter accommodante ac demittente ad hominum imbecillitatem.* Et Pædagogi lib. 1. cap. 8. *Non enim Deus irascitur, vt nonnullis visum est, sed per suam in homines beneuolentiam à plurimis quidem abstinere hortatus est, omnia autem quæ sunt agenda indicauit. Bona autem est hæc ars, terrere ne peccemus.* Sanctus Damascenus lib. 1. cap. 14. *Per iram,* inquit, *& indignationem Dei intelligimus voluntatem ipsius odio vitij flagrantem, illudq́ue auersantem: nam & nos ea quæ cum voluntate nostra pugnant odio habentes, in iram prorumpimus.* Eodem sensu Chrysologus Sermone 45.

Furor & ira quomodo de Deo enuntietur.

Cæleſt. Hier. c. 2.

Ira, inquit, *Dei est delinquentium pœna: furor Dei est supplicium peccatorum.* Sed hæc, vt benè notat Pineda noster, iræ diuinæ significatio neque in Iobum, neque in hunc locum quadrat, cùm innocens patiatur; non enim impium quid gessit in opere, sed neque peccauit labiis suis, vti Deus ipse testatus est. Meliùs ergo alij per iram Dei aut furorem iræ intelligunt cruciatum, dolorem aut aliam plagam molestissimam à Deo irrogatam; qualem scilicet inferre solet iratus homo; vt sit figuratus loquendi modus; quemadmodum tropicas istiusmodi locutiones sapienter explicat Nazianzenus per antistrophen, id est conuersionem eorum quæ in nobis sunt ad Deum relatorum, dum in Iambicis sic ait:

Antistrophen fac cogites, & totum habes.
Nam bile quoniam conciti aliquem cædimus,
Iram proinde cùm ferit damus Deo:
Sic visum & aures, sic manus huic finximus,
Dantes supremo Numini hæc quibus vtimur.

ET SIC ME HABVIT QVASI HOSTEM SVVM.] Modus est lamenti simillimus isti quem Ieremias in Threnis exprompsit: *Tetendit arcum suum quasi inimicus, firmauit dexteram suam quasi hostis.* Cuiusmodi sermo grauiter afflictorum proprius est, cùm tamen se à Deo amari in animum inducant suum, ipsasque ærumnas in bonum ac profectum suum directas existiment. Quapropter Ioannes à Iesu Maria parcendum ait veris Dei cultoribus acerbè vexatis, si dum recrudescit dolor, huiusmodi querimoniis vtantur. Thren. 2. 4.

12. Simul venerunt latrones eius, & fecerunt sibi viam per me, & obsederunt in gyro tabernaculum meum.

Hîc explicat, quomodo se Deus in hoc congressu gesserit vt hostis: nam & copias conscripsit armauitque, quas in Iobum inuexerat, & ab illo omnes eas commoditates & subsidia submouerat, quibus arcere posset aut impetum hostilem sustinere. *Latrones* autem olim milites dicebantur, vt Varro ait lib. 6. de Lingua Latina, à latere sic dicti, quia circum latera erant Regi, atque ad latera habebant ferrum; quos posteà à stipatione stipatores appellarunt; hinc ad quosuis etiam alios milites significandos eadem vox adhibita est, vt Seruius notat in lib. 12. Æneidos, non procul ab initio: *Latrones vocantur conducti milites.* & Festus Pomponius: *Latrones eos dicebant, qui conducti militabant*, ἀπὸ τῆ λατρείας: quorum merces λάτρον dicitur. Ex Hebræo autem hoc loco etiam verti potest *exercitus* aut *agmen*, scilicet tribulationum & dolorum; vel, vt Septuaginta vertunt, tentationum; vel, vt S. Gregorius exponit, dæmonum; vel propriè Chaldæorum latronum. de quibus cap. 1. vers. 17. actum est. Illud autem, *Fecerunt sibi viam per me*, referri videtur ad militarem licentiam; quando scilicet milites inuadunt alienas regiones, & dirutis prædiorum hortorúmve muris aut sepibus, viam sibi faciunt per loca olim clausa & culta, omnemque amœnitatem ac lætitiam demoliuntur. Vel fortè vsitatum erat inter Idumæos, quod fecit olim Iosue cum Regibus à se domitis, in quorum ceruicibus iussit vt poneret pedes exercitus victor: quæ summa erat miserorum ignominia & acerbus dolor. Sic in libro Iosue habetur: *Cumque educti essent* (nempe quinque Reges) *ad eum, vocauit omnes viros Israël, & ait ad Principes exercitus qui secum erant; Ite, & ponite pedes super colla Regum istorum.* Aliud quid durius fecisse dicitur Dauid, vt super hostes victos transirent tribulæ, & trahæ & ferrata carpenta. Hoc verò nil aliud est, quàm facere ex hostibus viam, quam calcarent & hostium pedes & plaustrorum rotæ. Neque aliud patiuntur viæ, quæ viatorum calcantur pedibus, & carpentorum rotis conteruntur.

Latrones olim dicti milites, & eorum merces λάτρον.

Iosue 10. 24.

2. Reg. 12. 1. Paralip. 20.

Hanc explicationem confirmat Isaias, vbi talem minatur Idumæorum populo, qualem victus ab hoste potentiori subire cogitur ignominiam. Iubet enim victor & barbarus inimicus Iudæis, vt seipsos sternant humi; vt quemadmodum per viam, sic ille per Iudæorum strata & incuruata corpora transiret. *Et dixerunt* (scilicet hostes) *animæ tuæ, Incuruare, vt transeamus: & posuisti vt terram corpus tuum & quasi viam transeuntibus.* Quæ expositio est Sanctij nostri; mihique præ ceteris placet, cùm hîc allegoricus sit sermo, & à re militari translatus. Quod autem ait, *Et obsederunt in gyro tabernaculum meum*, nonnulli putant esse ὕστερον πρότερον. Nam priùs est obsideri ciuitatem aut tabernaculum, quàm victum aut obsessum hominem ab hoste conculcari. Sed benè ibidem notat Sanctius noster sic etiam accipi posse, vt hoc modo conculcari dicatur obsessum tabernaculum & præclusa via, vt illi nullus pateat ad libertatem seu fortunam meliorem aditus. Quod lamentabatur Ieremias in Threnis: *Ædificauit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore.* Quod item paulò antè significauit Iobus versiculo octauo: *Semitam meam circumsepsit*, &c. Atque hactenus quidem exposuit Iobus, quæ fuerint hostiles & aduersariæ machinationes; deinceps verò remonet illa quæ in hoc loco longo difficilique congressu subsidio illi esse debuissent, fratres videlicet, amicos, domesticos, quosque aut generis communio sociarat, aut de quibus ipse priùs humanissimè ac liberalissimè meritus fuerat. vnde subdit: Thren. 3. 5.

13. Fratres meos longè fecit à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me.

14. Dereliquerunt me propinqui mei: & qui me nouerant obliti sunt mei.

In hoc etiam Iob Christi à discipulis derelicti typum gessit. Optimè autem hominum ingenium ob oculos ponit, & quâ ratione mortales amicitiam & beneuolentiam, quam frequenter vsurpant, & de qua gloriari solent, inter se colant, vt discamus ab hominibus spes nostras abducere, & in Deo solo collocare, monente Prophetâ: *Maledictus homo qui confidit*

Non fidendum in hominibus.

Ierem. 17. 5.

fidit in homine, &c. Cui consentit Dauidis illud effatum è spiritu principali haustum; *Quia vana salus hominis.* Homo enim sæpè in officio & amicitia languet, & obliuiscitur, & contemnit, spemque frustratur; & quod vult nequit, & quærit potiùs sua quàm aliorum commoda, vanus est, vanitasque ipsa; denique facilè emoritur. Vnde fatui omnino qui confidunt in homine, cùm nemo sibi certa promittere de aliena voluntate possit. Et innumeris propè exemplis docemur infido fundamento inniti, quisquis alienæ voluntati innititur; cùm nulla propè arundo tam variis agitetur ventis, quàm hominis animus omni flexibilior arundine: è minima causa ex amore exurgit in odia; imò è nulla causa, è benefica manu in ferrum & sanguinem. Quid? quòd plures ferè viros magnos consanguineo magis quàm extero cecidisse ferro reperias; vt nec fratri neq; adeò cõiugi fidi possit.

Psal. 59, 13

Voluntas hominis inconstans.

Hanc humanæ vitæ labem cùm Prophetæ pij animaduerterent, studuerũt monitis suis omnes in officio continere, & stultam in hominibus fiduciã amoliri. Creber est in ea re Vates Regius, & aliquando verò negat generatim spem in homine collocandam; aliquando nominat disertè Principes, in quibus plus periculi videbatur: *Nolite confidere in Principibus, in filiis hominũ, in quibus non est salus.* Per Principes intelligit, vt Septuaginta vertunt, ἄρχοντας, omnes dignitate & auctoritate præcellentes Reges, Duces, Præfectos, Magistratus, quique ius in alios obtinent. Ad huiusmodi homines, qui inferioris sunt notæ, facilè adhærescunt, eos verentur, eos colunt ob potentiam, decus, opes, & gratiam & iuuandi potestatem: & Dei obliti & amabilissimæ prouidentiæ, quæ numquam indormit rebus fidelium atque iustorum, in eos spem animi sui omnem transferunt; illos demereri omni genere officiorum conantur, eisdem seruiunt, & insidiosè adulantur, neque timent eorumdem causâ diuinam legem impiè & indignè violare. Sed *nolite*, inquit Dauid, *confidere in Principibus, in filiis hominum*, in filiis Adam, obliuiosis, superbis, nihil curantibus; qui vobis etiam miseris & inanibus illudant, vos abiiciant, fallant fidem, spem frustrentur; vt non sine causa etiam Michæas in Oraculis quoque suis posuerit: *Non credere amico, non confidere in Duce.*

Psal. 145, 3
Principum gratia fallax.

Mich. 7, 5.
Non credendum etiam amico.

Sed demus magnos illos viros & sublimes dignitate interdum ad clientes beneuolentiæ suæ oculos adiicere, præstare iisdem opem & auxilium, tueri afflictos mœrentesque recreare: quamdiu tandem id futurum est? Sunt enim filij hominum, hoc est mortales, eodem è luto compositi, ruinosi. Abiit in fumum lux illa omnis radiantis auctoritatis, pompa illa fulgens opibus atque potentiâ vt puerilis bulla crepat & difflatur, & secundùm propheticum dictum, omnium propè eorum hominum memoria cum sonitu perit. In his ergo sapiens, & amussi Christianæ vitæ omnia dimetiens, fiduciam collocandam putet? Sed nec in fratribus quidem salus aut fiducia est ponenda. Nam, vt in prouerbio est, *Fratrum quoque gratia rara est.* Vnde Dauid quoque non secus ac Iob in persona Christi lamentatur: *Extraneus factus sum fratribus meis.* Septuaginta vertunt, Ἀπηλλοτριωμένος ἐγενήθην τοῖς ἀδελφοῖς μου. quod vetus Psalterium verbum è verbo reddit, *Alienatus factus sum fratribus meis.* Et vt frater nõ esset animo alienus, parum tamen aut nihil potest nobis conferre ad salutẽ, vt idem Psaltes Regius alibi testatur: *Frater non redimit, redimet homo?* Sic hoc legẽdum esse cum interrogatione monet S. Basilius; alioquin repetenda esset negatio de more Scripturæ sanctæ. Est enim sensus, Quòd cùm frater non redimat, multò minùs alius homo redempturus sit; quo à fortiori confirmatur quod dicebamus, nullam in hominibus fiduciam esse collocandã. Ille ergo prudens est, qui in solo Deo spem omnem ponit: nemo hunc fallet, nulli doli euertent, nulla subuertet prudentia. Neq; enim vlla comparari diuinæ sapientiæ potest. Vide plura de his suprà cap. 1. vers. 10. cap. 6. vers. 13. & passim alibi. Eodem etiam spectant quæ sequuntur.

Nec in fratre quidem salus aut fiducia ponenda.
Psal. 68, 9.

Psal. 48, 8.

15. Inquilini domus meæ & ancillæ meæ sicut alienum habuerunt me, & quasi peregrinus fui in oculis eorum.

Ærumnosam suam conditionem amplificat, docetque quàm grauia & prorsus indigna patiatur, scilicet inquilinorum, ancillarum & seruorum contemptum. Inquilini autem illi dicuntur, qui in alienis habitant ædibus, siue simul cum domino, siue seorsum. Accipiebat igitur Iobus, vtpote liberalis ac clemens, in domum suam peregrinos, illisque aliquamdiu de rebus ad vitam necessariis commodabat, vt ipsemet docuit infrà dicens: *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.* Sed illi iam ad miseram fortunam redactum neque aspectu dignati sunt eum, quem habuerant officiosum & pium. Quo facto sanè non se Iobi, sed fortunæ eius ac temporis amicos fuisse comprobarunt. Nam, vt Menander ait,

Inquilini qui sint.

Iob 31, 32.

Καιρῷ τῷ εὐτυχοῦντι κολακεύων φίλον,
Καιροῦ φίλος πέφυκεν, οὐχὶ τοῦ φίλου.
Amico qui assentatur læto tempore,
Non ille amico amicus est, sed tempori.

Quos meritò execratur Euripides in Hercule furente dicens:

Χαίρειν δὲ γηράσκοντας ἐχθαίρω φίλους,
Καὶ τῶν καλῶν μὲν ἐστὶν ἀπολαύειν θέλει,
Συμπλεῖν δὲ τοῖς φίλοισι δυστυχοῦσιν οὔ:
Odi hos amicos, benefici canescere
Qui gratiam patiuntur, & de prosperis
Sibi parte sumptâ, tristibus se subtrahunt.

Tales rectè hirundines esse dixeris, quæ cùm hospitio indigent tibi canunt, ast hieme discedunt. Quare, vt Pierius notat lib. 56. symbolum erant amici infidi, ideoque domo exturbandas aiebat Seneca; & Pythagoras, ὁμωροφίους χελιδόνας μὴ ἔχειν, hoc est, *hirundines sub eodem tecto ne habeas.* Pulchrè ad hanc rem Cicero, vel quisquis auctor ad Herennium lib. 4. *Ita vt hirundines æstiuo tempore præstò sunt, frigore pulsæ recedunt: ita falsi amici sereno vitæ tempore præstò sunt, simul atque hiemem fortunæ viderint deuolant.* Id quod sententiosè significauit Siracides: *Est enim amicus secundùm tempus suum, & non permanebit in die tribulationis.* Eamdemque sententiam varians, & explicans quale sit tempus quod respiciat, qui sua non

Hirundines infidi amici symbolum.

Eccli. 6, 8.

Eccli.6,10. amici commoda æstimat, subdit: *Est autem amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis.* Vnde ductum illud vulgare & antiquum prouerbium, Χύτρας φιλία, *Olla amicitia.* Quos lepidè describit Eupolis,

Τοὺς πρὸς τάγηνον, καὶ μετ' ἄριστον φίλους:

Amicos iuxta sartaginẽ, & inter prandium.

Et è Gnomis ex incertis Auctoribus collectis huc quadrat illud:

Πολλοὶ τραπέζης, οὐκ ἀληθείας φίλοι.

Re non amant plerique, sed mensâ tenus.

de quibus Horatius illud verè:

——— *Diffugiunt cadis*
Cum fæce siccatis amici,
Ferre iugum pariter dolosi.

Fidi amici fortuna amici. Sic nempe mortales inconstantissimæ fortunæ varietatem sequuntur. Accrescunt opes? vndique aduolabunt qui amicitiam ambiant: decrescunt? celeriùs auolabunt, quàm aduolauerant, comedones, laudatores. Gratiâ aliquis valet apud Reges aut Principes ne nomine quidem antè notus? inueniet veteres amicos, quos nec viderat antè, inueniet nouos. Excidit gratiâ? Nec veteres iam amici nec noui sunt; imò omnes illi, quales antè erant, hostes sunt. Factum in Petro, qui secundam Domini fortunam secutus aduersam fugit; imò in hac Dominum negauit, & quidem ad ancillæ vocem: steterat cum Christo in monte Thabor, inter conuiuia Zachæi, Matthæi, Canæ Galilææ, in panum multiplicatione, agni Paschalis esu, miraculorum operatione: nimirum secunda hæc erant. Et quis non amet esse mensarum socius? Quis destituat dominum seruus in prosperis? Quis inter fortunata non præferat amici nomen? At vbi aduersa ingruunt, magis si obruunt, euolant fortunarum nostrarum amici. Hirundines cogita & ciconias æstatis amicas, inimicas hiemis.

16. Seruum meum vocaui, & non respondit; ore proprio deprecabar illum.

Iob à propriis seruis neglectus & despectus. Æquus calamitatis suæ æstimator Iobus meritò inter alia, quæ illi grauissima accidebant, seruorum, qui tempus ad obsequendum anteuertere deberent, insolentiam recenset. Quid enim indignius, quàm virum regiâ dignitate sublimem, cui inseruire paulò antè gloriosum ducebatur, eò delabi, vt famulos vocet, ac precetur, ipsique vel se non audire simulent, vel apertâ impudentiâ rogantem responso minimè dignentur? Fieri quidem potest, vt seruus alicuius Regis adeò sit contumax, vt dum Rex aliquid præcipit medio alio seruo, aut per internuntium, vel litteras, dissimulet, & non faciat; nullus tamen ita rebellis est, ad quem si Rex ipse è maiestatis fastigio & regali curia descendens aliquid ore proprio blandè suauiterque præcipiat, non statim illud opere compleat. *Iob cum Rex esset seruos suos rogauit.* Erat quidem Iob Rex, quem Isidorus lib. de Vita & morte Sanctorum Regem Idumæorum; Gaudentius Brixianus Præfat. Tractat. in Scripturam Regem Arabiæ; Cæsarius, S. Gregorij Nazianzeni germanus, Dialogo tertio Regem Hussitanum appellant: & Pineda noster in c. 3. n. 18. Regem Regum fuisse diciq; posse probat: nihilominùs vocauit seruum suum non per atriensem quempiam aut seruum alium (quia iam illi, quasi numquam eum cognouissent dominum, aliò recesserant) sed propriâ voce, eâq; exanimatâ & flebili ac deprecabundâ: qui tamen contra omnem humanitatem & fidem obdurauerat, neque respexit, quem antè in meliore fortuna suspexerat & formidauerat.

Iob Christi personam cæteris Prophetis excellentiùs refert. S. Gregorius B. Iobum Christi personam ceteris Prophetis excellentiùs expressisse obseruans, vt qui non tantùm verbis, sed & actionibus ac passionibus eum retulerit, signanter hoc loco allegoricè per seruum Iudæorum populum intelligit, quem Deus primùm per alium seruum, scilicet Moysem, vocauerat, & præceptis instituerat, ac demum ore proprio per Christum Filium suum vnigenitum blandè suauiterque allocutus, quin imò deprecatus est. *Christus Iudæis primùm per Moysem seruum, deinde per seipsum locutus est.* Hoc itaque in beato Iobo tamquam in figura præcessit, quod in Dei Filio completum est, qui verè dicere potest: *Seruum meum vocaui, & non respondit mihi: ore meo deprecabar illum. Quid enim* (inquit S. Gregorius lib. 14. Moral. cap. 19.) *Iudaicus populus nisi seruus fuit, qui non amore filij obsequebatur Domino, sed timore seruili?* Qua de causa Apostolus eum describit habentem *spiritum seruitutis in timore.* Rom.8.15 & 2.Tim. 1.7. Hunc seruum vocauit Dominus, dum quæ agenda erant per alium seruum, Moysem scilicet, ei intimauit; de quo ipse dixit: *Seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est, ore ad os loquor ei.* Num.12,7 Quam ob causam fidelem seruum domus Dei vocauit illum Apostolus, Heb.3,2. quia quæ Dominus ei dicebat, vt nomine suo præciperet populo, fideliter referebat. Signanter autem præcipit Deus per Moysem, vt vnusquisque alterum diligeret; seruus tamen ille non respondit Domino. Tunc enim seruus, cui aliquid præcipitur benè respondet, quando opere complet quod præceptum est. At Iudaicus populus non solùm non fuit Domino obsecutus, sed potiùs illud ore repetebat: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Quamobrem ipsemet Rex Regum, quod anteà per seruum imperauerat, è regalibus sedibus veniens, & ad seruum accedens, ore proprio clariùs & expressiùs præcepit. apperiens enim os suum manifestè dixit: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Matth.5, 44. q.d. Ego ipse, qui ante incarnationem meam per Moysem vobis præcepi, vt inimicos diligeretis, quia id facere recusastis, ecce ad vos de cælis venio, & dico, Diligite inimicos. *Benè autem* (inquit S. Gregorius) *dicitur, Ore proprio deprecabatur illum; quia in carne monstratus mandata vitæ humiliter dixit;* blandè scilicet ac benignè, & quasi rogans ac deprecans, & magno adhibito præmio agenda præscripsit. potestq; dicere quod Ioseph: *En oculi vestri vident, quod os meum loquatur ad vos.* Genes.45, 12.

Deus nos vocat bonis inspirationibus; cui respondemus, cùm eas opere adimplemus. Mysticè item Dominus seruum suum vocat, cùm iustum in aliqua vocatione positum donis ad eam explendam accommodatis cumulat; seruus verò non respondet, cùm dona illa in actionibus suo statui debitis non expendit. Hoc enim est quod dixit S. Gregorius lib. 14. Moralium cap. 19. *Vocat nos Deus, cùm muneribus præuenit; respondemus verò vocationi eius, cùm dignè iuxta percepta munera deseruimus.* Ore suo deprecatur, cùm per Prælatos, per quos

Deus

Deus solet loqui, & cùm per interiores instinctus iustum de rebus ad statum ipsius attinentibus admonet; qui tamen cùm eas actiones non elicit, quasi surdus efficitur: qui vtique audire curaret, si ista peculiaria virtutis opera quanti momenti sint sciret.

17. Halitum meum exhorruit vxor mea, & orabam filios vteri mei.

Vxor & liberi etiam Iobum auersabantur.

Ipsum quoque vxorem, quam illi connubialis fides arctissimo nexu copularat, vsque adeò grauem è sanioso corpore fœtorem halitumque suum auersatam ait, vt ab ipsius conspectu procul abierit, & filij etiam rogati ad eum accedere detrectarint. Omnino quidem verosimile videtur halitu fœtido corporis tabescentis Iobum cuilibet ad obsequium propiùs accedenti fuisse molestissimum: at fœtentem halitum charitas vxoris & fides coniugalis superare debuerat, quæ lex connubij est. Filij quoque debuerant parenti morem gerere, præsertim in extrema necessitate constituto, &, quod est planè admirabile, roganti. Verùm patientia viri fortissimi sic exploranda fuit.

Notandum hîc non fieri mentionem filiorum ex vxore præcipua susceptorum, ij quippe omnes simul conuiuantes interierant, vt capite primo dictum est, sed aliorum qui heredes non erant, quos vxores aliæ non domui præfectæ, sed proli destinatæ, quas concubinas Scriptura vocat, ei genuerant; quemadmodum de Abraham, Iacob & alijs eius ætatis, aut etiam posteris, viris sanctissimis memoriæ proditum est. quod Septuaginta Interpretes apertè notarunt his verbis: Προσεκαλούμην δὲ κολακεύων υἱοὺς παλλακίδων μου: *Et inuocabam blanditijs filios concubinarum mearum.* Ibi obseruandum illiberale ingenium filiorum, quos è concubinis susceperat.

Synagoga Christi halitum exhorruit.

Allegoricè S. Gregorius lib. 14. Moralium cap. 21. *Quid*, inquit, *vxor Domini nisi Synagoga accipitur in legis fœdere carnali ei intelligentiâ subiecta. Halitus verò ex carne est: Sed infidelis populus carnem Domini carnaliter intellexit, quia purum hunc hominem credidit. Halitum ergo eius vxor exhorruit; quia Synagoga eum, quem videbat hominem, Deum credere expauit: cumque ab eius ore verba corporaliter audiret, in eo intelligere diuinitatis arcana recusauit, & creatorem non esse credidit, quem creatum vidit. Carnis ergo halitum carnalis vxor exhorruit, quæ carnalibus sensibus dedita Incarnationis eius mysterium non agnouit.* Sic ille eleganter hæc de Synagoga, quæ iure Christo desponsanda fuerat, intelligit: exhorruit enim Christi halitum,

Synagoga Christi doctrinam cur exhorresceret.

nec ferre illum valuit, cùm doctrinam eius tamquam iniucundam, & verba eius tamquam aspera præ incredibili in illum odio & inuidiâ non modò non admisit, sed ne audire quidem sine stomacho potuit. Iam verò quis non vehementer obstupescat eius halitum exhorruisse, de cuius ore ac labijs innumeras olim laudes decantauerat, cùm diceret, *Labia eius lilia distillantia myrrham primam, & dulcedo mellis sub lingua eius?* (Cant. 5, 13.) Sed inde accidit, vt posteà eius halitum exhorruerit, quia labia eius etsi suauissimum spirarent odorem, erant tamen quasi myrrha amara. Etenim quæ de ore Christi procedebant, illis aspera supra modum & amara videbantur, nec ferre illum poterant, cùm eorum superbiam, hypocrisim & auaritiam insimularet, & reprehenderet; nihil sanè illis amarius esse poterat, quàm cùm ille sic in eorum vitia inueheretur: *Hypocritæ benè prophetauit de vobis Isaias, Populus hic labijs me honorat*, &c. (Matth. 15, 8.) cùm similes illos sepulcris dealbatis diceret, cùm ex Deo non esse, sed ex patre diabolo affirmaret, & similia. Propterea ergo Christi halitum exhorrebant, id est verba vitæ auersabantur, & contemnebant.

18. Stulti quoque despiciebant me, & cùm ab eis recessissem detrahebant mihi.

Insipientes, inquit, homines me aspernabantur; & licet præsentes non adeò effrænatè agerent, absentes tamen mihi obtrectabant. Meritò sanè stulti vocantur, qui alium quempiam ea solùm de causa despiciunt quòd in ærumnam inciderit, cùm alioquin vir sapiens ac fortis sit; neque culpâ tetrâ vacare potest eiusmodi viri reprehensio & obtrectatio: quin imò potiùs ex hoc ipso capite vehementer laudandus, qui iustus cùm sit, peracerbam sortem fert, & in medio malorum turbine nihil de virtutum studio, nihil de pietate remittit.

Stulti sunt qui ob calamitates aliquem despiciunt.

Porrò ille dicendi modus, *Cùm ab eis recessissem detrahebant mihi*, abiectum & sordidum ingenium detractorum indicat, qui eos quos absentes vituperant neque corripere neque admonere coram audent: genuinam eorum imaginem nobis ob oculos ponit Dauid, dum repræsentat nocturnum venatorem, qui arcum manu ferat chalybeum & intentum, nigram autem ad latus pharetram sagittis plenam, non decisis aurifera ex arbore, quam Poëtæ in via ad Acherontem ponunt, sed ab ipsis Erebi lucis & è taxo mortifera decerptis. tum ad picturam hoc addit epigramma: *Intenderunt arcum rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum.* (Psal. 63, 4.) Quid intelligat per arcum ostendit, cùm addit *rem amaram*: S. Hieronymus legit, *verbum amarissimum*; secutus opinor Symmachum, qui non *rem*, sed λόγον, *sermonem* habet, & sic vertit: Ἐπλήρωσαν τὸ τόξον ἑαυτῶν λόγον πικρόν: *Impleuerunt arcum suum sermone amaro*: sed Vatablus ex Hebræo clarissimè, *Ceu tenso arcu amara verba pro sagittis eiaculantur, vt in absconditis innocentem feriant.* Has ergo sagittas lernæo sanguine venenatas calumniatores & detractores mittunt *in occultis*, vel, vt vertit S. Hilarius, *in obscuro*; fictam personam induunt; verborum inuolucris & obiectâ veluti nube malitiam suam inobscurant; hoc callidâ machinatione contendunt, ne videantur aliorum famam & honorem velle minuere: ita feriunt & lacerant in obscuro. Quare Synesius Epist. 44. cùm hoc ipsum vitium insequitur, obtrectatores ait τιτρώσκειν ἐξ ἀφανοῦς, *ex obscuro vulnus infligere*. Quo in loco vir doctissimus meo iudicio respicit ad Thucididiam narrationem lib. 3. quam etiam attulit Themistius Oratione quartâ, cùm de suis calumniatoribus queritur: *Illi*, inquit, *occultè in me iacula sua contorquent; velut olim Plataenses, cùm ex obsidione noctu fugerent, in Peloponnesios cum facibus insequentes tela*

Detractoris vera delineatio.

Detractores in occulto sagittant immaculatos.

tela è tenebris conijciebant. Quale autem fuerit de his hominibus iudicium sacri Poëtæ sic ipse declarat: *Detrahentem secretò proximo suo hunc persequebar.* Vt viperam, vt belluam expertem humanitatis odi. Τὸ *persequi* enim ingens quoddam odium significat. Vnde quidam ex Hebræo vertunt: ***Hunc succidam, perdam, opprimam ad internecionem,*** vt illius sanctissimæ animæ zelum intelligamus. Ita Zephyrinus Papa Epist. 1. detractores diuinâ auctoritate eradicandos esse pronuntiauit: de quibus plura vide ad vers. 21.

Psal. 100, 5. *Detractores odio habendi.*

19. Abominati sunt me quondam consiliarij mei: & quem maximè diligebam auersatus est me.

Iob ab ijs quos maximè dilexerat desertus & odio habitus.

Conqueritur se ab ijs etiam, quos ad consilium & Reipublicæ administrationem adhibuerat, quibus se suaque omnia crediderat, & maximè fidebat, contra fidem datam, & iusiurando ex officij lege firmatam, turpiter desertum, despectum & odio habitum, præsertim ab eo quem maximè diligebat, quem familiarissimè tractauerat, quo potissimùm in grauissimis Regni negotijs vtebatur; quemadmodum passim cernimus euenire, vt Regis Principísve gratiâ vir aliquis in Republica clarissimus præ ceteris valeat, cui rerum maximarum cura credi solet. Istiusmodi autem in rebus præsertim aduersis defectio, quando Consiliarius fidem Principi suam vel maximè probare deberet, dici non potest quàm acerbo afflictum Principis animum vulnere conficiat; quem prudenti & opportuno consilio erigere & consolari oportebat. Similium non inexpertus Dauid amarè querebatur: *Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt.* Symmachus ad propositum nostrum clariùs vertit: Οἱ φίλοι καὶ οἱ ἑταῖροί μου ἐξ ἐναντίας ἐν τῇ πληγῇ μου ἀντέστησαν: *Amici mei & sodales mei ex aduerso in plaga mea restiterunt;* significans amicos non ausos fuisse propiùs accedere ad iuuandum & consolandum; sed etsi aliquo vsque accederent, è regione tamen atque à longè stetisse. q. d. E regione plagæ meæ se statuerunt, è remotis, & è longinquo. id est, Non me viserunt, non propiùs coniuncti sunt ad me consolandum, me deseruerunt in meis malis, steteruntque auersi, siue metu siue inhumanitate humanitatis officium erga me non exercuerunt. Idem de singulari suo amico, cui præ ceteris plura beneficia contulerat, non secùs ac Iob grauiùs conqueritur dicens: *Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem.* de quo item alibi: *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique: & si is qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu verò homo vnanimis, Dux meus, & notus meus,* &c. Prudenter sanè monet Ecclesiasticus: *A consiliario serua animam tuam: priùs scito quæ sit illius necessitas (& ipse enim animo suo cogitabit) ne fortè mittat sudem in terram, & dicat tibi, Bona est via tua; & stet è contrario videre quid tibi eueniat.* Ait primò generatim à consiliario seruandam animam, non temerè cuicumque arcana pectoris esse aperienda, nec leuitate iuuenili prodendas esse animi voluntates aut committendas res suas, ne à quo præsidium expectas periculum obueniat. Deinde subdit pulcherrimum monitum: *Priùs scito quæ sit illius necessitas.* Priùs quàm vllum in consilium adsciscas, quid velit & intueatur cognosce, an res suas agere velit, & obtentu magnæ beneuolentiæ & charitatis, gratiæ tantùm aucupandæ & immoderatæ commodorum siti velificetur; an ardore cupiditatis inuidiæque, si potes introspice. *Et ipse enim animo suo cogitabit.* hoc est, Fortè hoc vnum cupit, animo suo bonoque prouidere, &, vt apertius est in Græco, ἑαυτῷ βουλεύσεται, *sibi consulere.* Egregiè ad illum locum Rabanus in Glossa: *Præuidenda est,* inquit, *Consiliarij prudentia, fides, voluntas, religio.* Hæ quatuor sunt dotes boni Consiliarij notabiles, & omni laude & commendatione prædicandæ, à quibus exulet fraus & imprudentia necesse est, & commodorum cæca & furens appetitio, quæ consilium, rem inter homines sacram, dehonestat. Hæc honorata quadriga est, & Heliæ digna, quæ negotia dirigat in cælum & attollat. Si hæc desunt consulentis ornamenta, quid eueniat ex illius consilio, quódve immineat periculum, Sapiens ita pergit ostendere: *Ne fortè mittat sudem in terram, & dicat tibi: Bona est vita tua.* Adulatorem pingit, qui blando amicitiæ vmbraculo tectus, dum commodo suo indulget, in alieno periculo nefariè impieque ludit. Mittet, inquit, sudem in terram. Stylo Hebræo *sudes* appellatur quidquid nocet, graue & acerbum est, & dolorem conciliat. Quemadmodum Iosue in vetustis monumentis aiebat, Deum non deleuisse è promissa terra barbaras gentes, vt sint, inquit, *sudes in oculis vestris;* quæ videlicet lumen oculorum & pupillam ipsam feriant, rem omnium charissimam, hoc est, molestiarum omne genus calamitatisque inferant, nec quietos vmquam esse patiantur. Sed hîc propriè mittere sudem in terram est veluti laqueum obtendere, quem Septuaginta σκάνδαλον, *scandalum,* decipulam, vel etiam stimulum sæpè nominare solent, in quos incurrentes capiantur & dura perferant. Mittere igitur sudes in terram, vel, vt æquiualenti prouerbio Septuaginta vertunt, κλῆρον, *sortem* aut aleam, idem est quod dubium objicere consilium, & cum periculo coniunctum, quod cedere malè potest, & damno infortunioque animam affligere. Hoc consilium vt sequaris perfidiosus ille homo & imprudens assentatiunculâ fictâ celebrabit nomen tuum, animique sapientis gloriam, & ingenij splendorem adeoque fortunam extollet, quasi tali viro nihil non faustè atque feliciter possit euenire. *Et dicet tibi; Bona est vita tua:* diuino consilio munitus rem aggrederis. Sed videte astutam vulpeculam, & consiliarij mentem sceleratam: *Stat è contrario videre quid tibi eueniat.* hoc est, Post datum suæ temeritatis malitiosum consilium hærebit velut è regione, & successum operietur, vt, quemadmodum ait Hugo Cardinalis in Ecclesiastici locum citatum, *si benè euenerit laudetur; si malè, irrideat, & dicat, Non fecisti eo modo quo dixi tibi.* De istiusmodi igitur consiliarijs Iob & Dauid meritò conqueruntur.

Psal. 37, 12. *Grauissimum est deseri in necessitate ab ijs quibus maxima quis beneficia contulerat.*

Psal. 40, 10.

Psal. 54, 13.

Eccli. 37, 9. *A subdolo consiliario cauendum.*

Quatuor in bono Consiliario requisita.

Malignantium consiliariorum indoles.

Iosue 23, 13.

20. Pelli meæ consumptis

carnibus

carnibus adhæsit os meum, & derelicta sunt tantummodò labia circa dentes meos.

Postquam se ab omnibus derelictum & exosum fuisse pluribus disseruit; nunc vt sui commiserationem excitet, iterùm ob oculos ponit extremam sui corporis maciem; quam ait fuisse tantam, vt carne consumptâ sola ossium pelle tectorum structura remanserit. Illud verò mirum, quòd labia non absumpta fuerint; quòd Satanas, qui tam amplam in Iobi corpus sæuiendi potestatem acceperat, cùm membra eius omnia proprio affecisset cruciatu, sola labia permiserit illi immunia. Vndenam tanta in impio hoste pietas, vt cùm in totum Iobi corpus sæuisset, ceterasque corporis partes sæuissimè percussisset, labijs parceret, & os illæsum abire sineret? Crudelis hæc clementia est, magis sæuit, quia minùs sæuire videtur. Loquendi enim instrumenta morbo non corripuit, vt liberè loqui Iobus posset, in noxia, in sermones inutiles, in querelas, & in blasphemias prorumperet labiorum integritate abutens, vt spiritualium diuitiarum thesaurum, qui intus latebat, surripere diabolus posset. Solis ergo labijs pepercit; vt loquendi libertate Iobus in nocitura effunderetur, & inuadere illius mentis opes posset, qui alias inuaserat & rapuerat. Sed irritus eius dolus fuit & cassa fraus; non labijs abutitur Dei Athleta, vt in Deum pugnet, sed vt Deum laudet, & diabolum ipsum de sua patatura repercutiat. Scitè Philippus Presbyter lib. 2. in Iob cap. 19. *Hoc*, inquit, *agere videtur diabolus, qui ingrediendi in eum non acceperat potestatem; cùm iam illum totum varijs cruciatibus consumpsisset, dentes, linguam & labia, quæ sunt vasa verborum, reseruat: ex his enim forinsecus cordis promptuarium demonstratur, dum nobis sensus intrinsecus constitutos distinctionis suæ ministerio proferunt. Hæc ergo inquam diabolus in eo reseruat, vt blasphemiam prolatam eius ore cognoscat. sed audiat Scripturam dicentem: In omnibus his non peccauit Iob labijs suis.* Hæc ille. Vide Satanæ perfidiam, qui ruinatum instrumenta reliquit intacta, & labia non cruciat, vt posset Iobum vincere; ac si magis à nudis labijs speraret victoriam quàm à reliquis delinquendi instrumentis. Sed nos dum dæmonis astutias eiusque fraudes audimus, Iobi virtutem imitemur, qui linguâ hostem vicit, à lingua victoriam sibi promittentem. Vide hæc fusiùs suprà cap. 1. vers. 22. & cap. 2. vers. 10.

'ur Iobi ibijs Satan ıpercerit.

ıb labijs on ad Dei fensam, d a d Dei udem fus est.

Septuaginta legunt: Ἐν δέρματί μου ἐσάπησαν αἱ σάρκες μου; τὰ δὲ ὀστᾶ μου ἐν ὀδοῦσιν ἔχεται: *In cute mea computruerunt carnes meæ, & ossa mea in dentibus hærent.* Quæ forma dicendi hæc? *Ossa in dentibus hærent*. id est, Firmitas & fortitudo mea (vt exponit S. Augustinus) in verbis est: scilicet fractus corpore; viribus tamen orationis armatus erat Iob. Vbi notandum, quòd loco *labia* Septuaginta dicant *ossa*; vt intelligas orationem conferre fortitudinem.

Iobi robur in oratione.

Allegoricè S. Bernardus cap. 2. de Passione locum hunc de Christo in cruce pendente exponens per *labia* intelligit *mulieres*, quæ discipulis fugientibus Christo patienti solæ adhæserunt. Sed ne fors aliquis in mulierum notam hoc nomen accipiat, vt labia dicantur; quia ferè hic sexus in sermonem effusior, & nimiâ garrulitate notabilis est; placet ipsa B. Bernardi verba in laudem illius sexus innectere, qui in hunc modum rem versat ad nostram mentem: *Et de gentibus non est vir mecum; tamquam intelligendum sit solas mulieres cum illo remansisse. Viris enim fortioris naturæ fugientibus præ timore non fugit muliebris infirmitas; quæ etiam baiulantem sibi crucem & in cruce morientem non dereliquerunt; sicut in persona Christi conquerentis loquitur beatus Iob:* Derelicta sunt tantummodò labia circa dentes meos. *Per labia quippe, quæ ceteris sunt membris molliora, muliebris sexus mollis & infirmus, qui solus Christo discipulis fugientibus adhæsit, figuratur.* Suam hic sexus laudem meretur, quòd Christo adhæserit, nullaque eum adstantium feritas denectere à Christo suo potuerit; quin & nunc quoque magis ferè quàm viri mulieres patienti Christo compatiuntur, & mente crucifixo adhærent magis. Felices profectò si pietate ac sanctitate teneritudini illi respondeant, quâ in Christi Domini passione voluenda afficiuntur. Porrò pellis adhærens ossibus repræsentat eos qui pauperibus indigentibus, nudis, afflictis præstò sunt, eorumque necessitatibus consulunt. Hi enim tamquam blandâ pelle fouent ossa, per quæ pauperes & egentes rectè significantur. *Beatus, enim, qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.*

Per labia mulieres significantur.

Mulierum fortitudo in Christi passione.

Pellis adhærens ossibus designat eos qui pauperes fouent & alunt. Psal. 40, 2.

21. Misеremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.

Iob in extremis angustijs omni prorsus solatio destitutus, in omnem sese versans partem, illud vltimum amicos obtestatur & obsecrat, si quid apud eos valet fidei atque amicitiæ nomen, vt sui tandem miserti aliquam opem aut condolentis animi signum afferrent. Est enim non exiguum ægrorum leuamentum cùm fidem amicorum & erga se beneuolentiam agnoscunt, eo præsertim in tempore cùm aliâ omni consolatione nudi, & intimis doloribus afflicti in aliena benignitate conquiescunt. Seneca Epist. 78. verè & sapienter illud pronuntiat: *Nihil æquè ægrum reficit atque adiuuat quàm amicorum affectus; nihil æquè expectationem mortis ac metum surripit.* Quod si de omnibus id amicis & familiaribus dicitur, cuiuscumque tandem sint ordinis & conditionis, multò magis in sacris hominibus locum habet, à quibus longè potentiora & diuiniora adiumenta feruntur. Itaque fuit in vsu veteris Ecclesiæ, quod nunc etiam fit magno animorum bono, vt si quem fortè Christianum infirmitas corporis lecto affixisset, euocari ad se quamprimùm Sacerdotem curaret, cuius dictis sapientibusque monitis spem & fiduciam conciperet; cuius precibus & sanctimoniâ vt clypeo tectus animaretur ad vltimos eos conflictus ineundos, in quibus multi abiecti & victi iacuerunt. Quo in genere D. Augustini excellentem charitatem, & tam illustri Pontifice dignam humanitatem, in historiæ monumentis commendatam video. sic enim de illo Possidius in Vita eius cap. 27. *Si fortè ab ægrotantibus ob hoc peteretur,*

Iob amicorum commiserationem implorat.

Amicorum affectus magnum est ægrorum leuamentum.

Vsus Christianorum, ad ægros solandos & visitandos, vocandi Sacerdotum.

tur, vt pro eis in præsenti Deum rogaret, eisque manus imponeret, sine mora pergebat. Non dissimilia de S. Ioanne Chrysostomo prodit Metaphrastes in Vita eius.

Ægrorum visitatio & consolatio in Scripturis commendatur.

Ecclі.7,39.

Ad hoc autem pium officium non dubijs diuinarum Litterarum oraculis omnes inuitantur. Sapientis illud clarum est admonitum: *Non te pigeat visitare infirmum*. Subdit continuò humanissimi operis emolumentum: *Ex his enim in dilectione firmaberis*. in Græco est: Ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἀγαπηθήσῃ: *Ex his enim diligeris*; videlicet Deo & hominibus charus eris. Vbi Sapiens diuini erga nos amoris coronidem in eo ponit, quod est *firmari in dilectione*, hoc est habere summum quod in amore diuino expeti potest. Quasi diceret: Tantâ beneuolentiâ Deus te complectetur, quanta potest esse maxima. Neque homines quoque non poterunt amore prosequi tuam illam eximiam humanitatem; ἀγαπηθήσῃ, à cælo & terra diligeris. Itaque S. Damascenus lib. 2. Parallelorum cap. 99. cùm eos enumerat fructus, qui ab ægris inuisendis colligi possunt, sic habet: *Ex huiusmodi visitationibus lucramur latas spes, diuinam beneuolentiam, cælestem fiduciam*, &c.

Ægrorum visitatio firmat nos in Dei dilectione.

Cùm diuinam beneuolentiam nominat, idem videtur propemodum mihi dicere quod Ecclesiastici Auctor *in dilectione firmari*; nisi quod hoc maius quidpiam, vt paulò antè aiebam, significet; nimirum, non communem quamdam & vulgarem Dei beneuolentiam, sed magnum, solidum, exaggeratum & duraturum Numinis amorem erga illum qui hoc genere pietatis vtetur. Quamquam & locus Sapientis non modò de amore Dei erga nos, vt Græca sonant, sed de nostra quoque dilectione erga Deum potest intelligi, si Interpretis nostri versionem attendamus. Et tunc erit sensus, eum, qui piè ægros inuiserit, magnum decus atque ornamentum ad charitatem suam allaturum, quam nobili dilectionis opere sit vehementer confirmaturus. Verùm siue hoc siue illo modo capiamus, hoc constat diuinarum Scripturarum auctorem Deum nos hoc effato magnifico & potenti inuitare voluisse, vt ægris hanc humanitatem promptè & piè tribuamus.

Christi in ægris visitandis sollicitudo & diligentia.

Hanc in rem planè viuum nobis aculeum subiecerunt gloriosissimæ Christi Seruatoris actiones, quæ in sacris Annalibus exponuntur: in quibus animaduertimus, si quando Solymæam in vrbem ingrederetur, illum in primis ad propitiandum orbi Numen in templum ire solitum, deinde à templo rectà ad nosocomium. Fuit enim Hierosolymis notum valetudinarium, cui nomen Probatica piscina; quæque Hebraicè, vt ait

Ioan. 5, 2. *Bethsaida quid significet.*

D. Ioannes, cognominatur *Bethsaida*, vel, vt legit S. Hieronymus, *Bethesda*: quam vocem linguæ sanctæ periti aiunt significare *domum misericordiæ* aut *benignitatis*, vbi videlicet morbo conflictati piorum hominum benignitatem experirentur, & maximè parentis omnium Dei, qui certis temporibus sospitatorem Angelum mittebat, vt peritissimum Archiatrum ad sanandos ægros. In hunc igitur locum, vt in theatrum communium miseriarum & clementiæ suæ inuictæ & interminatæ bonitatis, non dedignatur venire Christus, & beneuolentiæ suæ fontes pandere. Qui cùm

Matth. 8, 15.

etiam in Simonis domum fuisset ingressus, & socrum illius febrium vi atque æstu iactari cognouisset, non priùs gustare voluit aut partem vllam quietis capere, quin eam in thalamo decumbentem vidisset; cui etiam regiâ beneficentiâ pristinam valetudinem restituit. Quam cùm eius consuetudinem nossent, atque inauditam humanitatem piæ sorores, quæ Lazarum domi haberent languentem, magnâ ad illum amoris fiduciâ dedêre litteras in hunc modum scriptas: *Ecce quem amas infirmatur*. Nec dubitabant, quin subitò esset aduolaturus ad consolationem impertiendam: distulit tamen venire paucos dies, vt illustrius fieret miraculum, quod iam animo destinauerat ad probandam & testificandam religionem. Atque vt sui animi sensum non modò factis præstantibus atque diuinis, sed etiam voce dictisque aperiret, clarè & distinctè infirmorum visitationem in operibus charitatis posuit, quibus amplissimum in cælo præmium & corona immortalitatis promissa est: nam cùm merita illustrium facinorum exponeret, quæ sublimes euehunt animas ad beatissimæ gloriæ communionem, inter alia sic denuntiat: *Infirmus fui, & visitastis me*. sic enim fore dicit, vt in decretorio illo magno die illos prædicet, quos nominat *benedictos Patris*, in æuum sempiternum coronandos. Hoc dictum & imperium veluti quoddam continet huius charitatis suscipiendæ, adeò vt si vltrò prætermittatur, paulò pòst erebi flammas & dæmonum societatem minetur: & habet dulce inuitamentum, quo mouendis hominum mentibus nihil esse videatur potentius; ait enim se infirmum esse in ægrotis omnibus, seque visitari cùm visuntur ægri. Ingens planè & amabile prodigium. Cella ægri migrat in cælum magni Dei, vbi in ardore inflammato febrium velut in sæuo meridie cubet; quo in loco sponsa illum quærebat diuina. Et quidem S. Bonauentura proprium Dei domicilium ait esse valetudinariū, in quo læto animi sensu cum ægrotis inueniatur. Hinc Cassiodorus lib. Diuinarum institutionum cap. 28. huc opinor intuens ait ea quæ ægrotis parantur fieri cælestia, quamuis videantur esse terrena. Rationem porrò cur istiusmodi humanitatis & commiserationis officium ab amicis exigat subiungit:

Ioan. 11, 3.

Ipsemet Christus in ægris inuisitur, qui & munerat est.

Matth. 25, 36.

Valetudinarium est Dei domicilium.

QVIA MANVS DOMINI TETIGIT ME.] Id est: Deus me afflixit & percussit. Manum enim Domini trito sermone Hebræi vsurpant pro afflictione & plaga vehementiore. Ita superiùs cap. 13. vers. 21. Iob dixit: *Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat*. Id est, Remoue seueram hanc vindictam, plagam tolle, cesset vlcerum dolor, formido recedat, vt valeam loqui. Sic etiam Dauid lamentatur: *Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua*. q. d. Nullum leuamen dabas, semper grauiùs grauiusque me flagellabas. Et Isaias ait: *Hæc est manus extensa super vniuersas gentes*; significans Deum leuasse manum vt vniuersis gentibus plagas infligat. Nam ibidem sequitur: *Dominus enim exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta, & quis auertet eam?* Flagellum, inquit, vibrat & quatit, quis auertet & extorquebit ei? Eodem sensu plurimis alijs Scripturæ locis manus Domini pro grauissima afflictione accipitur; quamuis interdum, sed rariùs, pro singulari fauore ponatur; vt cùm dicitur: *Dedit ei Rex secundùm manum Domini super eum*

Manus Domini graui afflictio.

Iob 13, 21.

Psal. 31, 4.

Isaiæ 14, 26.

Ibid. 27.

Manus Domini interdum pro fauore ponitur.

1. Esd. 7, 6.

eum omnem petitionem eius. Significatur enim fauor Dei tantus, vt Rex Esdræ nihil negare sustineret.

b in miriis suis manum Domini agnoscit.

Ceterùm notanda hîc Iobi licet maximè afflicti eximia sapientia, cunctas afflictiones suas & miserias de manu Domini æquissimo vt par est animo suscipientis. Non Chaldæos, non Sabæos, bonorum suorum direptores, neque diabolum ipsum sui corporis percussorem incusat, execratur, aut diris vouet; sed in malis æquè ac bonis benignissimi manum Domini agnoscit. Sciebat quippe vir sanctissimus, quòd vbi manus diuina viris iustis vulnera infligit, simul imprimat tolerantiam quâ fortiter & patienter flagella sustineantur. ex cuius tolerantiæ testificatione aiebat: *Manus Domini tetigit me.* Quo conuincit D. Ambrosius summam diaboli stultitiam & cæcitatem: is enim vt certissimum euersionis Iobi instrumentum petebat à Deo,

Iob 2,5.

Manus Domini suos per flagella non euertit, sed sanabit.

Mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, tunc videbis quòd in faciem benedicat tibi. Falleris ô pessime, cùm putas Iobum euerti posse diuinâ manu. Non enim manus diuina scit euertere suos, sed sanare; non scit vulnera infligere, nisi simul præstet tolerantiam & sanitatem. Ipsa D. Ambrosij in Psal. 36. verba audiamus: *Diabolus suo sermone deceptus est. Misit enim Deus manum suam, & confirmatus est Iob. Cœpit benedicere, qui maledicere credebatur. Sanat enim iustos, cùm tangit manus diuina.*

Vulnera à Deo inflicta fortitudinem & tolerantiam præbent.

Hoc est notissimum vulneris à Deo inflicti signum, quòd fortiter & toleranter sustineatur. Vbi multiplicari vulnera vides, & simul multiplicari in homine tolerantiam, agnosce vulneratoris manum, agnosce Deum vulnerantem. Id quod expressum habes in Iacob: cùm enim hic solus maneret, *Ecce vir luctabatur cum eo vsque manè: qui cùm videret quòd eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius, & statim emarcuit. dixitque ad eum: Dimitte me; iam enim ascendit aurora. Respondit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi.* Qualis hic luctator est, in cuius amplexu quò magis Iacob constringitur eò fit valentior; & dum in femore percutitur sic roboratur, vt nullis precibus, nullâ vi cogatur dimittere eum, nisi priùs benedictione acceptâ?

Gen. 32, 24.

Qui in afflictionibus manum Domini agnoscit benedictionem accipit.

Iam inde internoscitur clarè Deus sub luctatoris specie, cuius vulnera robur imprimunt fidelibus ad gratias & benedictiones obtinendas. Pulchrè ad locum istum Lippomanus in Catena: *Nunc*, inquit, *Deus grauibus tentationibus & multis exercet fidelem corpore & spiritu, quasique hostis ad casum veluti propellere videtur; claudumque nonnumquam ac difficilem reddit ad pietatis opera, sinitque in multis offendere: salua tamen semper fide vincit aduersa, à Domino benedictionem assequitur.* Non sunt Dei vulnera quæ maledictiones creent, sed quæ vulneratum roborent, vsquedum diuinam benedictionem possit obtinere. Vnde Dauid meritò Dominum exorabat: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me: quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.*

Psal. 37,1.

Ex eo quòd super se diuinam manum sentiat vulnerantem, & sagittantem, à furore & ira Domini petit liberari, vt fit manus Domini super eum ita percutiens vt sanet; ita vulnerans, vt saluum faciat. Hæc nimirum castigatio propria est

Castigatio filiorum

filiorum Dei; quia dum flagellantur manus Domini illos tangit, & benignitas amatoris fidelissimi percutit: quæ non flagellum, sed malagma dicenda est: siquidem dum ferit sanat; & veluti sapiens medicatrix dum vulnus aperit curationem ipsius faciliorem reddit.

Dei propria sit manu Domini.

Hoc (vt opinor) Iob patientissimus cogitabat, cùm amicos suos inuitat ad commiserationem, quia manus Domini tetigerat eum: non dicebat se flagello, sed manu Domini tangi; non virgâ, sed manu Omnipotentis castigari; vt intelligas viros perfectos non flagello instar seruorum, sed instar filiorum manu patris benignissimi percuti: atque adeò cùm persecutionem patiuntur, non tam flagellum quàm manus Domini eorum tabernaculis appropinquat: quæ cùm vitalis sit, & solo tactu sanet atque viuificet, ita electos ferit, vt non ad mortem, sed ad vitam; non ad morbum, sed ad salutem vulneret atque percutiat. Si quis manu chirothecâ contectâ alterum feriat, chirothecæ nullam rationem habemus, & manui percussionem tribuimus. Ita si Dominus sanctos ad bonum ipsorum manu suâ ferit sub inuolucro aduersitatis absconditâ, non aduersitati, sed manui Domini vulnus eorum adscribamus: nec ipsi dicant, Quoniam aduersitas vulnerauit, aut flagellum appropinquauit; sed, Quoniam manus Domini tetigit nos. Ab hac manu feriri beatius est quàm à quauis alia mulceri. Hæc Domini manus persanat vel solo tactu; feriendo non morbum, sed salutem, non mortem adfert, sed vitam.

22. Quare persequimini me sicut Deus, & carnibus meis saturamini?

Potens oratio est. q. d. Cùm ipsa manus Domini me tetigerit, afflixerit, vulnerauerit, quid additis vulnus vulneri? An vos Dei maiestatem & imperium atque iudiciariam potestatem adepti estis? Sanè solius Dei proprium est hoc modo homines siue sontes plectere, siue insontes exercere, labores, morbos, dolores, mœrores immittere: cur ergo Dei munus vsurpatis, dum me tam immaniter affligitis & insequimini? Profectò satis validum Dei brachium est, vt non egeat vobis adiutoribus ad me castigandum. Vos potiùs vulneribus deberetis mederi meis & dolorem consolando mitigare. Genus quippe crudelitatis est intolerabilis afflictum affligere, & desolatum angustare. de quo Dauid quoque conquestus est, dum à Deo percussus & à suis hostibus vexatus ait: *Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Nempe hoc afflictis omnibus commune est, vt velint ab alijs clementer accipi, & ægerrimè ferant se irritari aut irrideri. Quod autem ait, *Et carnibus meis saturamini*; id est, Ita me vexatis & conuitijs proscinditis, quasi vobis voluptati sit mea ista miseria, vt videamini meis carnibus saturari & pœnis delectari. Est enim catachresis & hyperbole vulgata significans summam crudelitatem.

Quem manus Domini tangit non debet ab alijs vexari.

Magna crudelitatis est afflictum affligere.

Psal. 68, 28.

Tropologicè S. Gregorius lib. 14. Moralium cap. 25. versum hunc de detractoribus exponit, ita vt alienis carnibus vesci aut saturari idem fit atque alicui obtrectare: *Quorum*, inquit, *mens proximorum pœnas esurit, saturari procul dubio*

Detractores alienis carnibus saturantur.

alienis

alienis carnibus quærit. Sciendum quoque est, quia hi etiam, qui aliena vita detractione pascuntur, alienis procul dubio carnibus saturantur. Vnde per Salomonem dicitur: Noli esse in conuiuijs peccatorum, neque comedas cum eis qui carnes ad vescendum conferunt. *Carnes quippe ad vescendum conferre, est in collocutione derogationis vicissim proximorum vitia dicere. de quorum illic pœna mox subditur:* Quia vacantes potibus & dantes symbolum consumentur, & vestietur pannis dormitatio. *Potibus vacant, qui de opprobrio alienæ vitæ se deebriant. Symbolum verò dare est sicut vnusquisque solet pro parte sua ad vescendum, ita in confabulatione detractionis verba conferre. Sed vacantes potibus & dantes symbolum consumentur; quia sicut scriptum est,* Omnis detractor eradicabitur. *Vestietur autem pannis dormitatio; quia despectum & inopem à cunctis bonis operibus mors sua inuenit, quem hic ad alienæ vitæ exquirenda crimina detractionis suæ languor occupauit.* Sic ille. Vt autem liquidiùs appareat, quid in hoc genere vitandum & detestandum sit, sciendum est duos esse modos obtrectationis, quibus in alijs infamandis Christiana charitas humanitasque violatur. Alij tectè dissimulanterque detrahunt, & vt loquitur S. Gregorius Nazianzenus, *ἐν αἰνίγμασι, in ænigmatis*; alij palàm & apertè. Illud malitiosiùs, hoc petulantiùs & impudentiùs fieri solet. Illi artificium & industriam quamdam adhibent ad nocendum, & festiuitate quadam atque ioco malitiam suam condiunt, quemadmodum crocodili priusquam deuorent velut ridere & blandiri dicuntur. Præfationem adhibent, vt videantur boni viri, non odio adducti & maleuolentiâ, sed fortuitò in eum sermonem incidisse. Laudare se multa quæ ab illo fiunt & dicuntur; probare tamen hoc aut illud nullo modo posse, quod etiam probi & sapientes sint omnino repudiaturi: dolere se plurimùm, quòd eam plagam imponat nomini suo, quam vix vllis rectè factis sanare possit, &c. Rem expressit & more suo egregiè illuminauit S. Bernardus Serm. 24. in Cantica. quò remitto Lectorem. Vates pij in arcanis symbolis & deinde sancti Patres eamdem malitiam luculentis imaginibus & veluti emblematis adumbrarunt: Iustinus quidem Martyr in Epist. ad Zenam & Serenum ait esse quosdam, qui *ὥσπερ αἱ Βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιέφερον, perinde vt Bacchæ sub schemate & habitu pacifico hastas in thyrsis circumferant*; quasi per ludum atque iocum dirè & immaniter cruentant. Salomon vt in tabella bono in lumine collocata serpentem horrificum pingit, qui à tergo insinuans se tacitè & absque sibilo mordet incautum nihil minus cogitantem, & virus infundit. *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit.* Cassianus è Septuaginta sic vertit: *Si momorderit serpens non in sibilo, non est abundantia incantatori.* Hoc est, vt exponit idem Cassianus, *Succurrere incantator periclitanti persturóve non poterit.* Vult declarare Spiritus diuinus esse longè operosissimum eos sanare morsus, quos illi occulti dolosique obtrectatores infixerint. Nam calumniandi ille modus tam concinno artificio compositus, sermonis quasi melle litus, & boni viri specie coloratus, altè in aures animosque subit aliorum, adeoque insidet, vt euelli vix deinde queat. Itaque Ieremias eos detractores vocat *serpentes regulos*, nocentissimum videlicet genus; quod remediorum propè omnium apparatum pestiferi veneni vi exuperat. *Ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio.* Quis enim facilè sibi in animum induxerit falsum ab eo dici, qui & amicus esse videatur, & misericordiâ ac bonitate quâdam animi commoueri ad ea quæ dicit enuntianda? Nulla igitur aduersum eos morsus incantatio est, nulli Psylli hoc venenum exsugant, nulli Marsi perituram famam & liuentem seruent.

Prou. 23, 20. — *Duo genera obtrectatorum.* — *Occultè detrahentium industria quales.* — *Occulta detractio maximè noxia.* — *Detractores serpentibus comparati.* — *Eccle. 10, 11.* — *Ier. 8.*

Sunt & alij tam impotentis & effrenatæ linguæ, vt non modò non absentibus parcant, sed quod impudentis audaciæ est, ne præsentibus quidem, quos sæuo dente lacerant. Eorum linguam intemperantem & maledicendi consuetudinem Psalmista in hunc modum expressit: *Dentes eorum arma & sagittæ.* apud Symmachum est *δόρατα, lanceæ.* Vnde S. Hieronymus ita vertit: *Dentes eorum lanceæ & sagittæ.* Diuino planè consilio armorum duo genera posuit ad vulnus & nocendum accommodata. Illud ad præsentes, hoc ad distantes pertinet. Lanceis cominus, sagittis eminus ferociunt. Vt lanceis, ita probris & contumeliâ illos, cum quibus agunt, transuerberare solent crudeliterque impetere: sagittas autem in procul positos & absentes mittunt. Vno verbo, omnium hominum nomen atque famam impunitâ licentiâ rodunt atque violant, nec discrimen vllum faciunt dignitatis, nec vllius auctoritate mouentur: pari in loco sacros ponunt & profanos; imò verò, quod mali dæmonis artificium est, tunc sibi vehementer placent, & vrbani sibi videntur, eutrapeli & gratiosi, cùm Deo votos, cùm multis & magnis religionibus consecratos illuserint fictis fabulis, & mendacijs onerarint. Colligunt auidè rumusculos omnes è tonstrinis otiosorum, è circulis impudentium, è triuijs ganeonum, è conuenticulis hæreticorum, è famosis libellis & perditorum hominum volantibus chartis; tum addunt de suo, interpolant, & consuunt, & malitiæ fœtum coagmentant: in omni loco scenam & theatrum faciunt, vt innocentiam, quam reuereri & amare debuissent, impiâ & crudeli depompatione dedecorent. Itaque verè *dentes eorum lanceæ & sagittæ*, innocentiæ cruore stillantes; in quas vtinam non ipsi induant se ad vulnus immedicabilis calamitatis. Vide quæ de detractoribus paulò antè hoc ipso capite ad versum 18. dicta sunt. Certè in omnibus ærumnis & calamitatibus suis nil virulentis obtrectantium dicterijs ægrius aut molestius B. Iob tulit, vti tam graues eius querimoniæ haud obscurè declarant, quas ad posteros etiam promanare desiderat cùm sic exclamat:

Publici calumniatorum mores & arma. — *Psal. 56.*

23. Quis mihi tribuat vt scribantur sermones mei? Quis mihi det vt exarentur in libro

24. Stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice?

Sermones hosce suos litterarum monumentis desiderat

desiderat commendari ad memoriam posteritatis sempiternam. Vbi notandum veteres vt ceratis sic etiam plumbeis tabulis res memoratu dignas inscribere, & ex ijsdem libros componere consueuisse. Quales etiam tabulas in antiquis sepulcris repertas Neapoli testatur Georgius Fabricius, & ex eo Franciscus Valesius sacræ Philosophiæ cap. 49. Multi autem pro *celte* legere voluerunt *certe*. Sed vocem *celte* retinent Romana, S. Gregorius, Richardus, Hugo Cardinalis, & plurima M. S. exemplaria. Imò S. Hieronymus Epist. 61. ad Pammachium, Marianus Victorius ex antiquo quodam Epitaphio, & Franciscus Lucas Notatione 82. in Biblia, Calepinus & alij, *celte* aiunt esse instrumentum sculptorium; quod alij *cælum* vocant à cælando, seu sculpendo. Hebraicè est לָעַד *lagbad:* quod recentiores & Chaldæus vertunt *in æternum*; S. Augustinus *in testimonium*. Quod olim etiam significabat vox *celte*, vt optimè scire potuit S. Hieronymus, idque hac allusione, vt videtur, quòd hoc instrumento res quasi testimonio æterno consignarentur. Optat ergo S. Iob æternam statui memoriam sui huius agonis, afflictionis, constantiæ & spei, præsertim eius quam de resurrectione mox subiungit. Et obtinuit profectò quod optauit: nam Libro hoc sacro longè certius quàm plumbi laminâ triumphus eius consignatus est æternitati, vt ait Chrysostomus & Olympiodorus.

Olim libri è ceratis & plumbeis laminis erant.

Vox celte quid significet.

Iobi verba Scripturis sacris quouis silice durabilioribus insculpta.

Hoc igitur sanctum Iobi desiderium à Deo eius cordi immissum, ab ipso Deo impletum est, dum in Scriptura sacra, quæ supra omnes plumbi laminas & durissimas silices perdurabit, huius sancti viri voluit actiones passionesque conscribi. Ex quo iusti discant, si in virtutis actionibus perseuerauerint, sua nomina in libro longè ampliùs duraturo, scilicet post finem mundi per æternitatem in libro vitæ conscribenda; dummodò tamen hìc verba Dei in corde semper retineant, &, vt in Deuteronomio iubetur, scribant *ea in limine & ostijs domus suæ*. Verba quidem per aëra feruntur, & statim ac prolata sunt euanescunt; sensus verò nostri, qui litteris scribuntur, longo temporis spatio perdurant. Adhuc eorum, quæ litteris explicata sunt, quædam in papyro siue membrana scribuntur, quædam lapidibus inciduntur, & in dura materia, quæ facilè rumpi aut destrui non possit, exarantur; nec dubium est, quin hæc longissimo tempore perseuerent. Postes autem ac limina domus lapidea aut lateritia esse solent, ostia verò lignea vel ferrea: quid ergo erit, mandata Domini in limine & ostijs scribere, nisi in eorum obseruatione constanter vsque ad mortem perdurare? Imò & aliâ ratione verbis istis perseuerantia mandatur. Nam limen & ostium est, quo domum ad habitandum intramus, & domo ad vicos & plateas ciuitatis egredimur; vnde ingressum & egressum, principium ac finem vitæ nostræ designant. Quid igitur erit verba Dei in limine & ostijs scribere, nisi ab eorum obseruatione conuersionem nostram incipere, & eam vsque ad egressum ex hac vita protelare? In quo non pauci taxantur, qui post aliquot vitæ annos religiosè transactos virtutis studium remittunt, & leue iugum Dei à se reijciunt. Sed vsque ad finem vitæ perseuerandum est, & nequaquam à cruce discedendum, vt Christi imitatores (qui numquam in animum induxit à cruce descendere) atque eius milites pronuntiemur.

Quomodo verba Dei in corde habenda & in domus limine scribenda sint.

Deut. 6, 9.

Certè plurimi sunt peccatores, qui ad extremum vsque spiritum in eodem tenore peccatorum perseuerant, aut quò magis ad mortem appropinquant feruentiùs peccant: qui & in lapidibus & in duriori materia peccata sua scribunt, iuxta illud quod legimus in Ieremia: *Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, & vngue adamantino exaratum super latitudinem cordis eorum, in cornibus ararum eorum.* Vbi vnguis adamantinus & cornua ararum lapidearum cor durum designant, quod indelebiliter peccata suscipit, nec punitione castigatum, nec beneficijs affectum à peccato discedit. Sint ergo iusti plurimi qui studiosa opera quasi stylo ferreo in vngue adamantino scribant & lapidibus insculpant, vt nullis temporum iniurijs deleantur. Sic voluit hìc S. Iob sermones suos, id est innocentiæ & patientiæ opera, in perpetuum scribi; vt sicut ipse iustificationem, quam cœpit tenere, numquam deseruit, ita eius memoria nullo tempore ab hominibus deleatur.

Peccatores stylo ferreo scribunt peccata in corde suo.

Ier. 17, 1.

Iob 27, 6.

Scripsit olim Deus legem in lapideis tabulis Iudæorum populo, sed Dei digito, non stylo ferreo sic enim habes in Exodo: *Dedit Dominus Moysi duas tabulas testimonij lapideas scriptas digito Dei.* Digiti litteras exarantis mentionem audis fieri, non audis fieri instrumenti alicuius ferrei ac chalybei, vt hìc à Iobo. Ferro non vtitur Deus, non vtitur chalybe dum in lapide scribit; quia digitus Dei est, id est Spiritus sanctus, qui litteras exarat: nescit suauis ille Spiritus ferro vti, nec violentiam adhibere, nec violare aut torquere quod tangit; nescit opus incidere, quod versat & perficit. Disce qui Dei monita, Dei legem in aliorum mentibus sculpis, à ferro, ab omni sæuitia & crudelitate abstinere; digito vtere, præsta quæ doces: altè aliorum mentibus inscribitur, quod opere priùs perficitur quàm inscribatur. Exemplo ijs præi quos edoces, digito legem in auditorum cordibus exara, ne tibi illud occinatur: *Imponunt in humeros hominum onera grauia & importabilia; digito autem suo nolunt ea mouere.*

Lex in tabulis lapideis insculpta sine ferro.

Exod. 31, 18.

Doctores & superiores exemplo priùs doceant quàm verbo.

Matth. 23, 4.

25. Scio enim quòd Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum:

26. Et rursum circumdabor pelle meâ, & in carne mea videbo Deum meum:

27. Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius: reposita est hæc spes mea in sinu meo.

De Christo Redemptore mundi loquitur, qui pro nobis omnibus moriturus erat, & postea resurrecturus. Sed, vt notat D. Hieronymus Epist. 51. ad Pammachium, necdum mortuus erat Dominus, & athleta Ecclesiæ videbat ab inferis resurgentem: si videbat resurgentem, videbat

Iob de Christo Redemptore & resurrectione clarissimè vaticinatur.

debat priùs natum & cum hominibus conuersatum: sed si nondum natus erat, nec nisi post longum tempus nasciturus. Quomodo, inquit, *scio quòd Redemptor meus viuit?* Viuit quidem quia Deus est semper & ab æterno viuens. Viuit etiam vt Deus homo in Dei Patris decreto: viuit item vt Redemptor in eius acceptatione, apud quem ab æterno viuunt eius merita: viuit eius sanguis in pretium redemptionis effundendus, qui etiam ante legem scriptam ab orbis initio profuit electis ac si effusus esset. Sed quia, inquit, scio me non visurum illum in carne mortali, spero tamen me in nouissimo die resurrecturum, & tunc visurum hisce oculis meis corporeis Deum non vt Deum, sed vt existentem in carne mea; id est in carne simili carni meæ, quam pro me assumpsit. Hæc Iob. Vbi vrget S. Hieronymus contra Ioannem Hierosolymitanum, & S. Gregorius ad hunc locum, pronomina demonstratiua hic, hæc, hoc, vt probet idem numero corpus, non aliud aëreum, vt volebat Origenes, resurrecturum. Iterùm, inquit, hac pelle vestiar, cingar hac cute quam gesto. Quid loqueris patientiæ miraculum? Tantum adamas pellem hanc scabiosis surculis protuberantem, tabo fluentem, situ fœtidam, per cuius dissecta plagarum ora mors loquitur? hanc ipsam resumere sperans exhilaras dolores quibus angeris? Imò Septuaginta legunt, Ἀναστῆσαι τὸ δέρμα μου τὸ ἀναντλοῦν ταῦτα, *Ad resuscitandam cutem meam quæ perpetitur hæc.* Quàm sapit vir iustus! In pelle rubricata mortem ferebat toties inscriptam quot vlceribus fœdam: in hac ipsa se sperat æternandum, quasi ab illo mortis simulachro continuò se renasciturum confidat; & dum stigmata perfricata conspiciat, firmiùs æternitati credat. Cæli pellem contemnit, aliam nobiliorem materiam recusat; hanc ipsam iterùm deuictâ morte gestare concupiscit, vt ipsemet qui cecidit resurgat, & ex mortali pelle adipiscatur æternam. *Si in aëreo* (inquit Gregorius lib. 14 Moral. cap. 28.) *vel in alio corpore resurrexero, iam ego non ero qui resurgo. Non enim resurrectio dici poterit, vbi non resurgit quod cecidit.* Aptiùs adhuc in Catena Nicetas: *Docemur hoc loco Ecclesiasticum dogma, corpus ipsum, quod impetus & cruciatus excepit, animâ comite resuscitandum esse.* Quasi nesciat immortalitas inueniri nisi in ipsa corruptionis materia, nec vitæ flos nisi à puluere mortis euirescere.

Resurrectio fit in eadem pelle quâ quis passus.

Testimonium hoc de resurrectione corporum adeò illustre, apertum, efficax & Patrum laudibus celebratum est, vt mirum planè sit ab expositore vllo in alium sensum potuisse detorqueri. Si enim de metaphorica resurrectione ad statum prosperitatis Iobus loqui maluisset, non erat vsque adeò consentaneum scripturam perpetuam in plumbo aut silice expetere, cùm ea felicitas paulò pòst esset successura, quam ipsi, quibuscum verba faciebat, possent intueri atque conuinci. Neque verò cohærere possunt verba adeò expensa, sententiæque adeò excelsæ ac omnino diuinæ cum translata resurrectione ad statum minimè cælestem, sed morti ac laboribus obnoxium. Quid, quòd illa Dei visio, dies nouissimus, secunda cutis circumductio, illaque tam enucleata sui ipsius assertio, non ferunt textum hunc de alio quàm de veræ ac propriæ resurrectionis mysterio sine audaciæ nota exponi? Profectò vt rationem è multis vnam leuiter attingam, quale dubium esse poterat, an Iobus ipse, non verò alius futurus esset, qui è sterquilinio in vrbem ac florentem statum rediret? Porrò non foret ad rem ille dicendi modus; qui tamen ad resurrectionem propriam asserendam opportunissimus est. Non enim Philosophi norunt regressum eiusdem prorsus rei à priuatione ad habitum, vt Schola loquitur; quapropter appositissimè à Iobo inductus est ille asseuerationis modus, quo adstrueret regressum illum diuinâ fide sibi reuelatum. quod sanè tam disertè & expressè prompsit, ac si ex Christi prædicantis ore, quidquid protulit, accepisset.

Hæc Iobi verba malè ad metaphoricam resurrectionem detorqueri.

Mirabile certè vaticinium est, vt Euangelica potiùs expressio quàm prædictio prophetica videatur. *Redemptor*, inquit, *meus viuit*, vitâ scilicet æternâ, quæ omnium decurrentium temporum differentias nihil successionis admittens complectitur, ac proinde & modò me intuetur athletam suum pro palma certantem: vt licet in terra oppugner, nihil iacturæ faciam, viuum adeptus Iudicem, qui legitimè pugnantem coronet.

IN NOVISSIMO DIE DE TERRA SVRRECTVRVS SVM.] Non abibit in æternum hæc cælorum conuersio dierumque ac noctium alternatio: fixum est fore diem vnam supremam, vbi de causis mortalium agatur, & qui insontes mala pertulerunt in libertatem vindicentur. Fixum est, corpora non semper in tumulis decubitura, sed die illâ supremâ excitanda; vt meritò boni consulam carnis tabem, qui ad immortalitatem nouissimo die de terra surrecturus sum: meritò patienter feram cutis discissionem, qui rursus cute ipsâ cum magnifico splendore, vt corpus decet gloriosum, conuestiendus sum: neque malè mecum agitur, si modò nihil nisi fœtidum, abiectum & mœstum cernam, qui non oculis mentis dumtaxat diuinitatem, sed hisce oculis corporeis corpus candidissimum atque pulcherrimum Dei ac Redemptoris mei sum aliquando visurus.

Iobi animus spe resurrectionis fit confidens & armat.

Hæc communis semper fuit sanctorum expectatio quam significauit etiam Apostolus dicens: *Nostra autem conuersatio in cælis est; vnde etiam Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Vbi D. Hilarius lib. 11. de Trinitate legit: *Nostra autem expectatio.* Quasi non sit aliud Sanctos in cælis expectare Saluatorem, quò cælestes efficiantur, & cuius corporalem pulchritudinem perfectissimè imitentur. Rectè idem Apostolus nos ad sanctitatem exhortatur, vt ad hanc spem audiores erigamur: *Sobriè, & iustè & piè viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi.* Quasi nemo sanctè viuat, quin hac spe firmiter nitatur. Vnde D. Hieronymus ad eum locum: *Qui piè*, inquit, *in hoc sæculo viuit, iustè beatam spem Christique aduentum expectat. Sicut enim impietas magni Dei reformidat aduentum; ita secura de opere suo & de fide illum pietas præstolatur.* Hac vnâ spe de Christo Domino ad mundi finem venturo

Philip. 3, 20.

Sancti secundum Christi aduentum vehementer desiderant & expectant.

Tit. 2, 11.

turo suas omnes miserias & extremas calamitates sanctissimus Patriarcha Iob consolabatur dicens: *Reposita est hac spes in sinu meo.* Scilicet nihil nos charius & certius habere credimus quàm quod in sinu tenemus. In sinu ergo Iobus hanc immortalitatis spem repositam tenuit, quia verâ certitudine spem resurrectionis auidè prægustauit.

Spes resurrectionis est vita solatium & arrha beatitudinis.

Sed sciscitari lubet, vnde hanc spem Iobus conceperit, quam sic amanter in sinu recondit? Opportunè Anselmus Laudunensis ad hunc locum: *Scio*, inquit, *quòd Redemptor meus viuit. Non ait Conditor, sed Redemptor; eum apertè denuntians, qui postquam omnia creauit, de captiuitate Passione suâ nos redemit.* Scilicet Iobus dum se redemptum Christi Dei passione attentiùs contemplatur, ex hoc magno beneficio sibi non merenti concesso futuræ resurrectionis donum auspicatò sperat. Mitto nunc alias id credendi & sperandi rationes. Eloquenter atque subtiliter Eusebius Emissenus hac super re ita philosophatur Hom. 1. ad illud Symboli, *Carnis resurrectionem*, dicens: *Deliberatum ac propositum Deo est, vt facturam subiectis sibi hominis semper in melius pro exercenda bonitatis sua virtute promoueat: nouum fecit, perditum renouauit: & cui primùm imaginem suam dedit, in seculum seipsum pro eo tradidit: vt cùm iam tanta perceperis, per ea qua agnoscis prastita, discas sperare promissa, & opem rebus nutrias* (attentiùs excipe quæ subdit sollerti expensione dignissima) *& de consequendis ea qua iam es consecutus interroges, ac perceptorum experimentum proficiat tibi in testimonium sperandorum; ac si iam attributa beneficia pro retribuendorum fideiussoribus habeas, ac Dei tui præteritam præsentemque bonitatem quasi futurorum teneas cautionem: scilicet qui nihil fuisti sub initijs tuis, exinanita licet sint corporis semina; in nullo tamen cinis vetustus antiquo contradicit artifici: quia materia reparabilis benefici olim auctoris potentiam recognoscit; & prius beneficium quasi dato pignore ad vlteriora beneuolentius excitat.* Iam attributa aut naturæ aut gratiæ beneficia pro retribuendorum fideiussoribus habe: creationis aut redemptionis gratia sit beneficiorum deinceps accipiendorum fideiussor; & erga te exhibitam olim beneficentiam quasi futurorum tene cautionem, & primum beneficium sit opulentus reliquorum obses. Hinc Iobus ex redemptionis etiam dono beatæ denuo resurrectionis prærogatiuam sperat; indeque erectâ spe piè præsumit, quòd in consummatione temporis corpus de fauillarum suarum semine renasceretur. Nam quidquid æternitati sub prima origine deputatum est, etsi excessit è vita, non omnino perijt in natura; & quod deputatur in specie conspectum, in spe tenetur absconditum: & qui est plasmatus in corpore, vt spiritum quem non habebat acciperet; sine dubio & quem accepit conditionis beneficio nouâ Conditoris & Redemptoris gratiâ reddendus est. Vbi expende cum Emisseno, quomodo primum beneficium dicatur Fideiussor & Cautio accipiendorum; & simul nota Iobum hanc spem *in sinu* repositam habuisse. Quo in loco laborum præmia & mercedes reponuntur, iuxta illud Christi Domini: *Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam & supereffluentem dabunt in sinum vestrum.* Hanc enim spem beatitudinis pro sua beatitudine Iobus reputabat, & dum se sperabat in extremo iudicio à Christo Domino coronandum, iam se in hac vita quodammodò coronatum sentiebat.

Priora beneficia pro retribuendorum fideiussoribus sunt.

Lucæ 6, 38.

Iusti ita flagrant beatitudinis desiderio vt iam in cælo se versari putent.

In hunc sensum D. Paulus Christum Dominum in patria videndum tam ardenter & firmiter sperabat, vt iam eum videre & cum illo regnare sibi videretur: *Deus autem*, inquit, *qui diues est in misericordia*, &c. *conuiuificauit nos Christo, & conresuscitauit nos, & consedere fecit in calestibus in Christo Iesu.* Adhuc in futurum resuscitandus & collocandus in throno gloriæ, iam se ob certitudinem spei suæ resuscitatum & collocatum inter cælestes ciues existimabat: & cùm adhuc inter innumeras huius vitæ miserias versaretur, iam se inter immensas æternæ beatitudinis delicias versari arbitrabatur. Quod D. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 19. (aliàs 24.) eleganter expendens, *Tunc Paulus*, inquit, *fortasse in carcere versabatur, cùm se consedere Christo in calestibus testaretur: sed ibi erat, vbi ardentem iam mentem fixerat; non illic, vbi illum necessariò pigra adhuc caro retinebat.* Et statim de iustis aduentum magni Dei firmissimè sperantibus: *Sic sciunt*, inquit, *prasentis vita iter carpere, vt per spei certitudinem nouerint iam se ad alta peruenisse.* Igitur Christum Dominum in extremo iudicio venturum, & seruos suos æternâ beatitudine donaturum, nemo iustorum est qui firmiter non speret. Vnde Apostolus Christum appellat spem gloriæ: *Christus*, inquit, *in nobis spes gloria.* Quia omnes æternâ gloriâ fruituri Christum Dominum vt suæ gloriæ auctorem donatoremque constantissimè & ardentissimè expectant: imò in hac spe gloriæ non minùs quàm in ipsa gloria exultant, iuxta illud: *Per quem gloriamur in spe gloria.* Quamuis enim spes beatitudinem excludat; quia *cùm differtur affligit animam*; tamen hæc ita animum exhilarat, vt quodammodò beare & gloriosum reddere videatur.

Ephes. 2, 4

Colos. 1, 27.

Spes gloria quodammodò gloria est.

Rom. 5, 2.

Prou. 13, 12.

D. Paulus in hac spe multus, totam rerum vniuersitatem in medium adfert, quam & ait ardentissimo quodam desiderio videndi Christum Dominum ad terras venturum, & sua cuique præmia aut supplicia redditurum, inflammari: *Expectatio creatura reuelationem filiorum Dei expectat: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis: scimus enim quòd omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc.* Vbi huius desiderij seu expectationis magnitudo tripliciter commendatur: Primò, quia non dicitur, Creatura expectat; sed *Expectatio creatura expectat.* quasi ipsa creatura non sit aliud quàm pura quædam expectatio: sicut Dauid, *Et substantia*, inquit, *mea apud te est.* Ex Hebræo legi potest, *Expectatio mea apud te est.* Quasi tota Dauidis substantia ex sua expectatione conflata, seu cum sua expectatione coincidere videretur. Secundò, ex causa finali expectationis, vt scilicet liberetur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Quantum enim malum seruitus, & quantum bonum libertas; tantum est omnium creaturarum desiderium exeundi à seruitute & transeundi ad libertatem: quod in secundo Christi aduentu consecuturas se sperant.

Tota rerum vniuersitas secundum Christi aduentum expectat.

Rom. 8, 19.

Psal. 38, 8.

Iustorum quasi substantia expectatio est.

rant. Cùm enim omnes fuerint propter hominem, ſicut cum homine ſeruo & corruptibili ſeruiunt & corrumpuntur; ita cum homine libero & immortali libertate & immortalitate donabuntur. Tertiò, ex affectu; quia *ingemiſcit & parturit.* Sic enim loquitur Apoſtolus, non quòd ſuſpirium aliquod à terra & à cælo editum audierit ipſe; ſed vt futurorum bonorum declaret immenſitatem, & deſiderium quod habet, vt à malis præſentibus liberetur. Ita Chryſoſtomus Hom. 14. in hunc locum. Tanta eſt enim huius expectationis efficacitas, vt gemitus & dolores parturientis in omnibus creaturis ſuſcitare videatur non ſolùm ad breue tempus, ſed ab initio mundi vſque adhuc, & hinc ad extremum iudicium duraturos; vtiles tamen & iucundos. Nam ſicut ex dolore partus ſequitur gaudium; *quia natus eſt homo in mundum*; ita ex illa anxietate deſiderij felicitas lætitiæ ſubſequitur; quia veniens iterùm in hunc mundum Christus Dominus ſeneſcentem renouabit.

Ioan. 16, 21.

Mundi renouatio in die vltima.

Hoc vtique deſiderio inſito & innato, quo vnaquæque res ſuum appetit bonum, omnis creatura, etiam inſenſibilis, Christum Dominum deſiderat & præſtolatur, vt S. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus & alij, quos citant & ſequuntur expoſitores, interpretantur. *Non ſolùm autem illa* (addit Apoſtolus) *ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis noſtri.* Nec immeritò: nam ſi Apoſtoli primæuæ in Eccleſia ſanctitatis coriphæi alijque inſigniores iuſtitiæ cultores maiora lucra ex ſecundo Christi aduentu quàm ceteræ creaturæ ſenſus rationiſque expertes reportabunt; cur maiori illius deſiderio non accendentur? Vnde meritò D. Paulus exemplo aliarum creaturarum ſecundum Christi aduentum auidiſſimè expectantium confundit homines, ſi qui ſunt, paruo ad hunc aduentum deſiderio excitatos; vt D. Chryſoſtomus Hom. 14. ad hunc locum rectè obſeruat: *Vides*, inquit, *vt auditorem pudefaciat? ne creaturâ efficiare deterior. Si enim creatura hoc facit, multò magis conuenit te, qui ratione præditus ornatuſque es, hoc oſtendere.*

Rom. 8, 23.

Pudeat homines ſecundum Christi aduentum non deſiderare.

Digni planè pudore ſunt, qui ceteris creaturis, etiam inanimatis, Christum Dominum appetentibus ac deſiderantibus, ipſi non appetunt, non deſiderant: imò non pudore tantùm, ſed etiam ſupplicio. Vnde Venerabilis Bloſius, Auctor illuminatiſſimus, in Monili ſpirituali cap. 13. refert ex Reuelationibus ſanctæ Brigittæ in altera vita eſſe quoddam purgatorium, in quo detinentur & torquentur, qui ex hac vita emigrant ſine perfecto deſiderio videndi Christum eiuſque præſentiâ fruendi. Neque ſolùm exemplo aliarum creaturarum, ſed etiam argumento ſupernaturalium bonorum, quæ in hac vita poſt primum Christi aduentum poſſidentur, excitari debent homines ad bona ſupernaturalia, quæ in patria poſt ſecundum Christi aduentum promittuntur. Sic enim excitabantur Apoſtoli *primitias ſpiritus habentes*, ſeu ex primitijs ſpiritus, quas habebant, vt intra ſeipſos gemerent, & ad cæleſtia bona per Christum reducem ſuſcipienda anhelarent. Quod D. Chryſoſtomus citatus rectè expendens, *Quamuis*, inquit, *ſaxeus quis ſit; quæ data iam ſunt ea ſufficiunt, vt illum excitent, & à præſentibus abducant, & ad futura velut alis ſubnixum traducant: duplici quidem de cauſa; partim quòd magna ea ſint quæ data ſunt; partim quòd vel tot tantaque ea primitia ſint. Si enim primitia tales ac tantæ ſunt; cogita, ipſa tota res quanta eſſe debeat.* Ita D. Chryſoſtomus aliquibus verbis paululùm immutatis, vt maiori cum claritate proponantur. Quiſquis igitur tam multis donis ſupernaturalibus poſt primum Christi aduentum in exilio fruitur; cur maiori deſiderio non appetat illos immenſos gloriæ cumulos poſt ſecundum Christi aduentum in patria obtinendos? Siquidem bona ſupernaturalia, quæ in hac vita prælibantur, quantaquanta ſint, primitiæ quædam ſunt ad illam immenſam ſupernaturalium bonorum vbertatem, quibus Beati in patria perfruentur.

Spiritualia bona huius vitæ ſunt primitia bonorum patriæ.

28. Quare ergo nunc dicitis, Perſequamur eum, & radicem verbi inueniamus contra eum?

Aptè nectuntur hæc verba cum præcedentibus. q. d. Cùm Redemptor & Iudex mortalium, in quo ſpem poſui, omnia diſcuſſurus ſit, quomodo in me conſpiratis aientes, Infeſtemus Iobum, & quem criminum minimè conuincimus, in verbis capiamus? Familiare eſt infeſtatoribus inſontium verba obſeruare, an quid minus expenſum excidat quod illi arripiant, & in accuſationis argumentum peruertant. Sic impij de pio in Sapientia: *Videamus*, inquiunt, *ſi ſermones eius veri ſint.* Sic Sacerdotes & Scribæ Ieſum *obſeruantes miſerunt inſidiatores, qui ſe iuſtos ſimularent, vt caperent eum in ſermone*, cuius opera vituperare nequibant. Radicem autem verbi appellant principium inſimulandi è verbo apprehenſum, id eſt fundamentum, ſubiectum & occaſionem inſectandi Iobum verbis & rationibus, etiam falſis & calumnioſis. Non quòd amici ſic loquerentur in actu ſignato, ſed in exercito: nam de facto ſic ſe gerebant, ac ſi verbis condixiſſent ſe ita facere decreuiſſe. *Ita* Tirinus & Ioannes à Ieſu Maria.

Falſi illi amici dant operam vt Iobum capiant in ſermone.

Sap. 2, 17.

Lucæ 20, 20.

Radix verbi quid.

Repugnat ſanè viro bono iſtiuſmodi omnis in ſermone deceptio & diſſimulatio; quam tamen nimiùm ſæpè adhiberi tum communis omnium opinio tum experientia ipſa declarat. Vulgò nominant curialia verba, quæ ad omnem beneuolentiam & humanitatem compoſita, & quodam quaſi orationis melle & ſaccharo lita atque delibuta videntur, cùm felle amaro cor & pectus liueant. Vnde fit vt plerique omnes, qui mundo vt imperioſo domino ſeruiunt, ſi quando in cœtum veniunt communemque congreſſum, timeant inſidias mutuas, nec alijs ſe oculis intueantur niſi vt blandos ſimulatores, qui fronte & ore officioſiſſimè decipiant, & euentilent pictæ tentoria linguæ. Eam fraudem in Aulis Principum vt in proprio tabernaculo ponit Auſonius; qui ſcribens ad Symmachum de aula Imperatoris, *In comitatu*, inquit, *qui frontes hominum aperit mentes tegit.* Sed is næuus patet omnino

Verborum deceptio & diſſimulatio ſocietati humanæ inimica.

Verborum ſimulatio maximè in aulis frequens.

omnino latiùs; & de plurimis iam dici poteſt illud Moſchi Idyllio 1.

——— Κακαὶ φρένες, ἁδὺ λάλημα:

——— *Mala mens, at dulcia verba.*

Adhuc elegantiùs deſcribit illos coronatus Hebræorum Poëta: *Diuiſi ſunt ab ira vultus eius, & appropinquauit cor illius.* Eſt expreſſa imago ſimulationis. Vultus, inquit, disiunctus ab ira, placidus, humanus, gratioſus, amicitiæ notis pictus, ad blanditiam mirificè amœnatus; ſed cor ipſum ad malitiam & fraudem acceſſit. Vnde S. Hieronymus ſic vertit ex Hebræo: *Nitidius butyro os eius; pugnat autem cor illius.* Vultus ergo diuiſus ab ira, cor in ira, candor in fronte, ſepia in corde. Mirum oris & pectoris diſſidium naturæ corruptio, gratiæ labes & inſigne probrum humanitatis.

[Ps]al. 54.

Dauid alio loco magnâ orationis grauitate & heroico ſonitu vitium hoc inſequitur, & in primis iſtiuſmodi ſimulationi *labia doloſa* attribuit, quæ Symmachus dicit *lubrica*, hoc eſt mollia & delicata, quæ ad fictæ humanitatis voculas blandiſſimè & doloſiſſimè accommodantur. Sed in Hebræo eſt *labia diuiſionum*, quæ nimirum à corde longiſſimè disiungantur; vt homines intelligamus non veros, nec ſinceros, ſed duplices & geminos Proteos, quorum intimus animi ſenſus mirificè à ſermone diſſentiat. Quod oſtendunt ea quæ proximè pius Vates adiungit. ita enim habet: *Labia doloſa in corde & corde locuti ſunt.* Quorum ſenſum Symmachus illuſtrat ſuâ verſione cùm ait: Ἐν καρδίᾳ ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ: *In corde alio atque alio*, hoc eſt duplici: quales pingit Apoſtolus Iacobus *duplices animo*; & quibus Eccleſiaſticus ait: *Væ duplici corde.* Sunt igitur *labia diuiſionum*, quæ os à corde animoque diuidunt; præterea *diuiſionum*; quòd ipſum cor partiuntur, & ex vno duo faciunt. Nam cùm ſermo ſit homini conceſſus ad arcanos animi ſenſus patefaciendos, cùm pium cor ſignificat & omni imbutum beneuolentiâ, quæ verè tamen non reperiatur, iam cor geminum efficit; alterum fictum & blandiloquentiâ adumbratum; alterum verum, quod in pectore continetur. Huiuſmodi hominem veteres dicebant *Simiam fucatam*, aſcititijs coloribus & ornamentis obductam; item *Mercurium* ἀμφιπρόσωπον, *bifrontem*, qui aliud ante poſt aliud præ ſe ferat. Res hæc fœda ſemper & indigna viſa fuit etiam Ethnicis. Vnde Theognis iſtiuſmodi ſimulatores κιβδήλους, id eſt *fucatos* ſiue adulterinos vocat, & monet velis remiſque fugiendos. Plura de his vide ſuperiùs ad capitis ſexti verſ. 18. annotata. Non ſine cauſa igitur Tragicus Oſeas iſtiuſmodi hominibus vt deſperatis lellum hunc canit: *Colligata eſt iniquitas Ephraim, abſconditum peccatum eius.* Aptiſſima eſt pij Vatis ſimilitudo: Anima, inquit, vecors interiora cordis animique malitioſi colligat in ſarcinam, & adſtringit, ne pateant, ne videantur; inuolucris ea multis obtegit, diſſimulat, fœdas & obſcœnas cogitationes, improba conſilia, propoſita rationi & Numini aduerſa integumentis ſimulationis & oppanſo velamine conatur obtegere. Quid igitur illâ fiet? Subdit Oſeas: *Dolores parturientis venient ei.* Illuceſcet aliquando ille dies, cùm illa tecta & ſtudioſiſſimè cooperta in apertam lucem proferentur. Vterum fert illa inceſta mens, & pariet aliquando, & dolorem parturientis angoremque perſentiet, cùm non alia erit obſtetrix quam Nemeſis, & ferro armata Numinis Iuſtitia. de qua Iob ſubdit:

[La]bia doloſa execranda. [Ps]al. 11, 3.

[Ia]c. 1, 8. [Ec]cli. 2, 4.

[L]abia doloſ[a] ſunt diuiſionum.

[F]ucatus ac [d]uplex fugiendus.

[O]ſee 13, 2.

29. Fugite ergo à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt; & ſcitote eſſe iudicium.

Gladius metonymicè eſt ſupplicium, quod criminatoribus ſuis fraudulentis, qui ipſum in verbo capere ſatagebant, præcaueri debere Iobus monet. Facies autem gladij Hebraicâ phraſi idem eſt quod præſentia gladij, id eſt iræ & vindictæ diuinæ. q. d. Ceſſate inſultare mihi ſi non amore Dei aut mei, ſaltem terrore iudicij & vltionis diuinæ. Licet enim modò impunè mihi obloquimini, ſed non impunè feretis, cùm ad iudicium euocati cogemini rationem verborum reddere. Ad vitandum certè & auerſandum illud maledicentiæ vitium ſatis eſt ſcire, pollens Numen odio pluſquam Vatiniano illud proſequi, & punitum velle.

Gladius pro ſupplicio vel vindicta.

Clarè D. Paulus, cùm deſcriberet conſceleratos, qui ſtolidè & impudenter ſe in omne maleficium ingurgitant, detractores & ſubdolos illos impoſtores vocat θεοστυγεῖς, *Deo odibiles*, à quibus abhorret Deus, vel, vt D. Cyprianus vertit, *Deo abhorrentes.* Illius odij plures cauſæ proferri poſſunt, vt quòd oppugnent charitatem, & Spiritum diuinum contriſtent: quòd legi Dei malitioſè derogent: *Qui enim detrahit fratri detrahit legi*, inquit D. Iacobus: quòd inuidiæ iniuſtitiæque ſint patroni & inhumanitatis opifices: quæ vitia maximè Numinis bonitati repugnant: quod in eos linguam exacuant, & ſingulari maleuolentiâ inſequantur, quos ille ob pios mores ſanctimoniamque diligit, & ſinu fouet, & præſidio ſuo dignatur.

Detractores & maledici Deo odioſi. Rom. 1, 30.

Iac. 4, 11.

Plato ſanè illud grauiſſimè in Minoë, *Indignatur*, inquit, *Deus, cùm quis eum vituperauerit qui ſibi ſit ſimilis*; videlicet hominem probum. Fortè legerat illud Dei Oraculum, *Dijs non detrahes*: quo Deus mentem in hac re ſuam voluntatemque ſignificat: ſiue per Deos intelligat Sacerdotes, ſiue Reges & Præſides aliorum, ſiue Iudices, ſiue pios & religioni deuotos, vno verbo, Dei amicos, Numini charos, cælum intuentes, & beatam felicitatem.

Exodi 22, 28.

Itaque ſolet atrocibus pœnis illud ſcelus vlciſci, & etiam hîc interdum funeſtâ morte expiare, vt omnium temporum Hiſtoriæ declarant. Vnum adferam exemplum. Donatus quidam Afer natione, & Presbyter Eccleſiæ Mediolanenſis, cùm in frequenti conuiuio poſitus memoriæ D. Ambroſij detraheret, aſpernantibus omnibus & nequitiam linguæ mirantibus, vulnere graui derepente percuſſus, alienis manibus in lectum primùm, deinde etiam ad ſepulcrum ductus eſt, non ſine omnium metu & admiratione. Quod idem contigiſſe Maurano Epiſcopo Bolitano Paulinus in Vita S. Ambroſij memorat.

Graues maledicorum vltiones.

Multò ſanè grauiores poſt hanc vitam pœnas

 dabunt,

dabunt, qui hîc pijs hominibus maledixerint. Nam in primis S. Paulus grauissimè pronuntiat maledicos Regnum Dei non possessuros : sanctus verò Ioannes ait mittendos in stagnum ignis. O seueritatem punientis Dei & deplorandam hominum calamitatem! In hoc stagno fluctuantis & vndantis ignis conscelerati detractores, maledici, audaces & infandi, cælo exclusi, vt ranæ informes, vt monstrosi pisces, vt marini dracones, squamis hirti, ore fœdi, & edentuli natabunt, & in tempus sempiternum cruciabuntur.

1. Cor. 6, 10. Apoc. 20, 15.

CAPVT VIGESIMVM.

Sophar verbis Iobi commotus, correptionem quidem ipsius se dicit auditurum, sed sententiam deinde suam prolaturum. Ex eo igitur quod solent impij iusto Dei iudicio grauissimè puniri, & fortunis omnibus euerti, idq; Iobo iam contigerat, concludit Sophar, sed malè, Iobum impium fuisse, & suis sceleribus eas sibi pœnas accersiuisse.

1. RESPONDENS autem Sophar Naamathites dixit:

2. Idcircò cogitationes meæ variæ succedunt sibi, & mens in diuersa rapitur.

SEPTVAGINTA vertunt: Ὑπολαβὼν δὲ Σωφὰρ ὁ Μιναῖος λέγει· Οὐχ οὕτως ὑπελάμβανον ἀντερεῖν σε ταῦτα, καὶ οὐχὶ συνίετε μᾶλλον ἢ καὶ ἐγώ: *Excipiens autem Sophar Minaeus dixit : Non sic putabam contradicere te his, & non intelligitis magis quàm & ego.* Quibus verbis Sophar Iobum arguere videtur impudentiæ, tamquam manifestæ repugnet veritati; aut saltem notare stupiditatis; quòd rationes adeò claras à se & socijs allatas non intelligat. In Hebræo ad verbum hæc ita sonant: *Propterea cogitationes meæ reducunt me, & quidem ob accelerare meum in me*; vel vt alij, *ob festinationem meam in me*: quidam, *Propter hoc festinatio mea in me est.* quod eòdem redit. Vt videlicet Sophar significet se ideò Iobi sermonem interrumpere, ne in tam longo eius discursu sibi excidant ea ad quæ respondendum erat: quapropter voluit accelerare responsum. Quia verò Iobus in fine capitis præcedentis horribilia quædam quasi minitando ingesserat de diuino iudicio, & de vltore gladio; commotus est grauiter Sophar, & curarum æstu in alias atque alias cogitationes impulsus. Aderant quippe plurimæ perturbationum causæ: Primùm indignatio, quod Iobus in illos tam esset liberè locutus, & illorum exprobrasset captiosum animum & inclementem; & qui sibi ambitioso spiritu consilium & intelligentiam arrogarent. Deinde timor, ne verum esset quod in extremo capite dixerat, cùm iudicium esse prædiceret & gladium vltorem, qui supplicium exigit à sontibus; quales ipsi tametsi obscuriùs indicabantur à Iobo. Hic timor nonnihil conscium commouebat animum, & in tristes trahebat cogitationes, quia & sapientem anteà cognouerat Iobum, neque propter morum innocentiam indignum, quem Deus altioribus disciplinis imbueret; & ipse hominis habitus, aut cùm sileret, paulò antequam verba loqueretur prophetica, & diuino illustraretur oraculo; aut ipso verborum sono & nouâ formâ dicendi aliquid portendebat illum accepisse diuinitus. Sed illud quoque cogitare potuit Sophar; hæc verba potiùs esse somniantis aut delirantis hominis, quàm eius quem spiritus afflauisset diuinus. Quare variæ illius mentem versabant cogitationes, quæ sibi vicissim succedebant, & aliæ ab alijs vicissim pellebantur : dubitabat enim an fides habenda esset verbis hominis, in quo mens & iudicium parum viderentur habere constantiæ: & huc inclinabat animus. Deinde succedebat alia cogitatio, quæ non indignum putabat Iobum, cui in re tam graui fides haberetur. Et ab hac aut pellebatur aut nutabat superior cogitatio. Ceterùm quid in hoc cogitationum æstu statuerit, ipse sequenti versu edisserit.

Sophar Iobi verbis commotus variè fluctuat.

3. Doctrinam quâ me arguis audiam; & spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi.

In Hebræo est: *Castigationem ignominiæ meæ audio*; id est castigationem meam ignominiosam, siue ignominiæ plenam, & cum probro ac dedecore meo coniunctam. Audiuerat quippe probra (vt ipse quidem interpretabatur) quæ Iobus in socios eius dixerat, quæ sibi attribuit propter societatem. *Et spiritus ab intelligentia mea respondebit mihi.* id est : Mens, animus, cogitatio, intellectus subministrabit mihi abundè quod ad obiecta respondeam. Post longam itaque dubitationem, & consultationem item longam secum aut etiam fortasse cum alijs eiusdem spiritus atque consilij socijs, tandem statuit Sophar verborum seu vaticinij Iobi nullam habendam esse rationem, neque deferendam intelligentiam, quam domo secum attulerat, & adhuc animo retinebat: atque ideò affirmat auditurum se quid Iobus aut dicat aut velit; dubiorum tamen solutionem & lucem sumendam esse non ab eo quod docuisset Iobus, sed ab eo quod sua sibi mens & intelligentia suggereret: quasi illud quidquid esset à meliori iudicio forer, & à maiori sapientia profectum. Quare disputationem orditur non ab ea doctrina quam proximè acceperat à Iobo, sed ab illa quam in Idumæorum

Sophar tamen sapit in sensu suo.

rum ſcholis antè didicerat; & quam à maioribus hauſtam confirmarat dæmon, quia eâ ad deſperationem & blaſphemiam faciliùs putabat adactum iri Iobum. Ita Sanctius.

4. Hoc ſcio à principio, ex quo poſitus eſt homo ſuper terram,

5. Quòd laus impiorum breuis ſit, & gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.

Iterat hîc Sophar communem ſibi cum amicis ſententiam; nempe impiorum in hac vita certiſſimam ruinam, neque illorum felicitatem & gaudium eſſe diuturna. *Laudem* impiorum appellat ſtatum florentem, honoribus & opibus ornatum, à quo laus mortalium multa petitur. *Hypocritam* verò hominem vocat impium, qui impietatem celat, ſeſeque apparentis Dei cultus imagine conueſtit. quod ad Iobum dirigi videtur, quaſi pietatem ingenioſè ſimulaſſet, Deuſque animum impium acerbo ſupplicio prodidiſſet. Quod ad ipſam attinet ſententiam, à qua Sophar ſuæ locutionis ſumpſit initium, B. Gregorius notat illam quidem in ſe ſpectatam eſſe veram, ſed minùs benè beato Iobo applicari. eam Septuaginta ſic vertunt: Εὐφροσύνη δ' ἀσεβῶν πτῶμα ἐξαίσιον· χαρμονὴ δ' παρανόμων ἀπωλεία: *Lætitia autem impiorum ruina inſignis; gaudium verò iniquorum eſt perditio.* Vbi lætitiam impiorum non ſolùm in cauſali ſenſu, ſed etiam quodammodò in formali aut certè identico, vt loquuntur Philoſophi, videntur ruinam ingentem appellare, & gaudium iniquorum perditionem. Quaſi non ſit aliud lætari impios quàm ruere; gaudere quàm perdi. Ex quo loco D. Chryſoſtomus citatus in Catena Græca ſic argumentatur: *Si*, inquit, *eorum lætitia ingens eſt ruina, & gaudium perditio; quid dicemus eſſe ipſum interitum? dic, amabo te, quid dolorem? quid animi ægritudinem?* Itaque *laus impiorum* ſignificat lætitiam, exultationem, gloriationem, quâ ſibi in bonis ſuis complacent. Hæc ſanè breuis eſt, vt quæ numquam niſi per momentum poſſidetur: non enim poſſidetur niſi tempore præſenti: tempus autem præſens vnico dumtaxat inſtanti ſubſiſtit. Vnde pulchrè S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 2. *Dicturus*, inquit, *breuitatem vitæ præſentis, cordis oculum ad exordium reduxit originis, vt ex anteactis colligat, quàm nulla ſunt quæ videntur aliqua eſſe dum ſunt. Si enim ab ipſo humani generis exordio vſque ad hoc tempus, in quo ſumus, mentis oculos ducimus, omne quod finiri potuit quàm breue fuerit videmus. Ponamus enim quemlibet hominem à primo die mundi conditum vſque ad hodiernum diem vitam ducere; hodie tamen eamdem vitam, quam quaſi longam ducere videbatur, finire: ecce finis adeſt, præterita iam nulla ſunt, quia cuncta tranſierunt. Futurum in hoc mundo nihil eſt, quia nullum ad vitam vel breuiſſimum reſtat momentum. Vbi eſt ergo longum tempus, quod inter initium finemque deprehenſum ita conſumitur, ac ſi nec breue vmquam fuiſſet? Impij itaque quia præſentem vitam diligunt, in ea proculdubiò elati percipere laudem quærunt, linguæ fauoribus extolluntur, nec eſſe boni, ſed dici appetunt: quam videlicet laudem longam eſſe exiſtimant dum aſſequuntur; ſed breuem intelligunt fuiſſe dum amittunt. In fine quippe eis oſtenditur, quàm nihil fuerit quod amauerunt.* Vnde ſequitur:

Laus *ſumitur pro ſtatu florenti.*

Lætitia impiorum ruina.

Breuitas humana vita oſtenditur dum finitur.

Et gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.] Quod non ſolùm intelligendum de breuitate, ſed etiam de continuatione laborum. Nam ſicut partes lineæ copulantur puncto, & per illud continuantur; ſic labores, & ſi gaudij punctum intercedit, per ipſum continuantur, vt punctum gaudij propè nil aliud ſit quàm acceſſio ſiue laborum aduocatio. Vox Hebræa hoc loco poſita eadem eſt quæ apud Ieremiam cap. 4. verſ. 20. *repentè*, & cap. 18. verſ. 9. *ſubitò*. quaſi dicat: Gaudium mundi, quo hypocrita exultat, ſubitò extinguitur & euaneſcit, quaſi ſcintilla, quæ hoc ipſo quo ſuccenſa ſplendorem emittit, extinguitur & abſumitur. Quod & impij ipſi liberè confitentur apud Sapientem: *Nos nati continuò deſiuimus eſſe.* Continuò, nullâ intercedente morâ, ad inſtar puncti: quaſi non maiorem durationem contraxerit gaudium quàm efformatio puncti in continuo.

Gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.

Sap. 5. 13.

Punctum, vt aiunt Mathematici, eſt indiuiſibile quid; cuius ſi aliquid adimere velis, totum adimes. Tale igitur eſt gaudium peccatoris velut punctum; facili enim negotio, ſi aliquid ex his in quibus fundatur ademeris, totum perdes. v. g. Gaudet ſuperbus honore ſuo; ſi honoris punctum adimis, totum eius honorem deſtrues. Quod facilè in Aman Principe videre licet, qui maximo honore in Regis Curia gaudebat; quem cùm omnes adorarent, ſolus Mardochæus vir alienigena, imò & captiuus, eum noluit adorare; quamobrem tanto dolore affectus fuit magnus ille Princeps, vt dixerit: *Cùm hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quamdiu videro Mardochæum Iudæum ſedentem ante fores regias.* Ecce quomodo miſer affligatur, quòd non pro voto ſuo, idque à captiuo, honoretur. Quàm parua iniuria, imò nec reuerà iniuria, ſed iniuriæ tantùm imaginatio, tam eximiam gloriam & gaudium ex illa procedens interturbauit! Verè gaudium hypocritæ eſt ad inſtar puncti. Quantumuis enim magnus fuerit honor mundi, in puncto tamen conſiſtit, & in puncto vaneſcit.

Punctum honoris quale.

Eſther 5, 13.

Similiter pulchritudo, quæ à feminis præcipuè in magnis æſtimatur, & gaudium in ea fundatum, in puncto conſiſtit. Tolle ex vltima parte naſi mulieris pulchrioris punctum pelliculæ, & peribit eius pulchritudo. Gaudium enim hypocritæ ad inſtar puncti. Idem etiam dicendum eſt de Principum fauore, qui in puncto conſiſtit. Vnicum verbum Principis ſeu Regis, quod minùs fauorabile videatur, ſolet interdum occaſio mortis eſſe his qui apud Regem magis auctoritate pollebant; quia gaudium hypocritæ ad inſtar puncti.

Punctum pulchritudinis.

Punctum fauoris.

Pulchrè D. Bonauentura in Soliloquijs cap. 2. locum hunc illuſtrans ait: *Hypocrita eſt hic mundus, cuius gaudium eſt ad inſtar puncti; quod nec longum, nec latum, nec altum eſt, nec profundum.* Non longum, quia ferè nullam habet durationem, & vix eſſe incipit, cùm iam deſinit:

Punctum nullam habet dimenſionem, ita nec gaudium mundanum.

desinit: non latum, quia non verè dilatat cor, sed multis amaritudinibus & perturbationibus est permixtum: non altum, quia non est de cælestibus & diuinis, sed de terrenis ac abiectis rebus: non profundum, quia nullas habet intus radices, sed totum ferè est exteriùs; vnde celeriter euanescit. Nam, vt ait D. Augustinus super Ioannem, *lætitia sæculi vanitas est, quæ cum magno desiderio speratur vt veniat; & cùm venerit, teneri non valet: & tandem extrema gaudij luctus occupat: quia ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Etenim sicut punctum duo extrema terminat, iungit tamen & copulat; sic gaudium & felicitas humana duo extrema iungit & adunat, vitæ scilicet ac mortis. Solent enim felicitates profanæ vitam terminare & morti initium præbere. Quod magis explicant Septuaginta dum legunt: *Lætitia impiorum ruina ingens; gaudium autem iniquorum perditio.* Præceps enim ruit in mortem ac perditionem, qui se voluptatibus terræ tradit. quod etiam videtur dixisse Salomon cùm ait: *Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat.* Vide igitur quomodo gaudium hypocritæ extrema inter se coniungat, sicut punctum copulare solet extrema lineæ. Finitur enim gaudium, vt inde luctus inceptus deducatur; neque verò expectatur, vt gaudium finem tandem habeat, aut ad extremum perueniat: quin imò medium gaudium luctus occupat & intercipit. Etenim si consulatur textus Hebræus, sic verti poterit, *In risu dolebit cor*; vt sit sensus: Dum quis adhuc ridet & lætatur, mox dolet, gemit & tristatur. Certè si gaudia nostra tristitijs comparentur, non aliter quàm guttula vini in magnum aquæ dolium iniecta calamitatibus pœnisque merguntur.

Prou. 14, 13. Iob 21, 13. *Puncti est terminare & iungere extrema: gaudium verò mundi iungit vitam cum morte.* Prou. 14, 13.

Scitè Seneca lib. de Consolatione ad Polybium cap. 23. miserias vitæ humanæ considerans temperatè iudicat esse lugendum; ne fortè nobis lacrymæ ad omnia quæ occurrunt flenda deficiant: *Lacrymis nostris*, inquit, *ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumspice. Larga vbique flendi & assidua materia. Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas vocat. Alium ambitio numquam quieta sollicitat. Alius diuitias, quas optauerat, metuit, & voto laborat suo. Alium sollicitudo, alium labor torquet; alium semper vestibulum obsidens turba. Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse. Lacrymæ nobis deerunt antequam causa dolendi. Non vides qualem nobis vitam rerum natura promiserit, quæ primum nascentium hominum fletum esse voluit? Hoc principio edimur; huic omnium sequentium annorum ordo consentit. Sic vitam agimus, ideoque moderatè id fieri debet à nobis quod sæpè faciendum est: & respicientes quantum à tergo rerum tristium immineat, si non finire lacrymas, at certè reseruare debemus. Nulli parcendum est rei magis quam huic, cuius tam frequens vsus est.* Sic ille. Omnia igitur doloribus & angoribus plena sunt. Diuitijs nondum habitis dolor debetur, quia absentes sunt; habitis, quoniam non sine molesta cura seruantur; amissis, quoniam quæ diligebamus non sine dolore deferuntur. Honores & dignitates tristitijs & afflictionibus mersa sunt: si præsentia, quia nimijs occupationibus miseram animam obruunt; si absentia, quia mentem superbiâ distentam, & eius quod cupiebat vacuam, sine vlla miseratione dirumpunt. Quid de voluptatibus dicam, quæ dum non præstò sunt, desiderio; & dum præstò sunt, fastidio & morsibus conscientiæ discruciant? Verè igitur tot molestiarum comparatione laus, id est exultatio & lætitia, impiorum breuis, & gaudium momentaneum vocatur; cùm tota vita hominis angorum, mœrorum & inquietudinum plena sit, & vix omnis eius voluptas vnius momenti videatur, si cum assidua afflictione conferatur.

Vita hæc nostra referta est molestijs & miserijs.

6. Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit:

7. Quasi sterquilinium in fine perdetur: & qui eum viderant dicent, Vbi est?

Profectò, inquit, tametsi pompa impij ad cælum vsque extollatur, & ita erectus incedat, vt nubes capite attingere videatur, tandem ad sterquilinij sordes abijcietur, neque illum quisquam in priori gloria aut in hominum cœtu deprehendet. Eumdem omnino sensum Poëta Regius his verbis expressit: *Inimici verò Domini mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.* Cum quo nectendum illud eiusdem Psalmi: *Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros Libani: & transiui, & ecce non erat; & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.* Ita Dauid momentaneam felicitatem eleganter describit, quasi non longiùs duret quàm transitus ille hominis, qui apparentem gloriam conspicatus paulò vlteriùs processit; conuersusque statim, vt splendorem illum cerneret, nihil prorsus inuenit in quod intuitum figeret: Non inueni, inquit, illum in illo statu ac loco, in quo paulò antè ipsum florentem videram: nam paulò pòst iam nusquam apparuit, eiusque locus mihi contemplanti nusquam occurrit, vt qui deiectus fuerit de illa sua prosperitate. Ceterùm *superbiam* pro gloria atque splendore sumi res est nota; quemadmodum etiam id quod magnum est prouerbiali figurâ dici ad cælum vsque ascendere, seu cælum contingere, non solùm apud sacros, sed etiam apud profanos Scriptores. Quæ hyperbole Poëtis maximè vsitata est, apud quos passim reperias similes loquendi formas:

Impius in altum elatus ad infimum deprimetur. Psal. 36, 20. Ibid. v. 35. *Superbia pro gloria & splendore sumitur.*

——— *Caput inter nubila condit.*

Seneca in Thyeste Act. 5.

Æqualis astris gradior, & cunctos super
Altum superbo vertice attingens polum.

Horatius lib. 1. Ode 1.

Quod si me Lyricis vatibus inseris,
Sublimi feriam sidera vertice.

Hic autem est mos Dei, quò quis se altiùs extulerit, profundiùs illum demergere; quia superbiam execratur. Vnde Isaias ait: *Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret omnem superbiam gloriæ; & in ignominiam deduceret omnes inclytos terræ.* Nos quidem nihil nobis arduum putamus, & cælum ipsum stultitiâ petimus:

Deus superbos deijcit. Isaiæ 23, 9.

mus: sed ridet conatus, qui omni celsitudine nostrâ celsior est, Altissimus. Pro *superbia eius* Septuaginta legunt, αὐτοῦ τὰ δῶρα, *dona eius*; & pro *caput eius* habent ἡ θυσία αὐτοῦ, *sacrificium ipsius*. Id est, Si ita eius dona excreuisse videantur, vt ad cælum vsque ascendant, & munera ac sacrificia eius ita appareant exteriùs Deo grata, vt nubes penetrare putentur; hæc eadem quæ eum eleuauit posteà depriment, & in sterquilinium deijcient, vt omnes qui eum priùs viderant, stupeant casum eius dicentes, Vbi est ille qui tam excelsus apparebat, vt cælum contingere videretur?

Hypocrita qui sanctorum meritis videtur cælo coæquari, in fine quasi sterquilinium perdetur.

Pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 3. *Superbia*, inquit, *hypocritæ vsque ad cælum ascendere dicitur, quando eius elatio cælestem vitam agere videtur: cuius etiam caput quasi nubes tangit, quando principalis pars, videlicet intellectus illius, sanctorum præcedentium coæquari meritis creditur: sed quasi sterquilinium in fine perdetur; quia in morte sua cùm ad tormenta ducitur, stercoribus vitiorum plenus à malignis spiritibus conculcatur.* Sic ille. Hypocrita nimirum sæpenumerò in hac vita iudicatur ab hominibus habere ieiunium Pauli, vigilias Petri, eleëmosynas Abrahæ, &c. sed in fine, inquit, *quasi sterquilinium perdetur.* id est, Erit execrabilis tamquam sterquilinium fœtidum, immundum & abominabile; & qui eum in mundo viderant dicent, *Vbi est?* per contemptum scilicet & admirationem; sicut D. Chrysostomus Sermone contra Iudæos & Gentiles de nuptijs expendit illud quod Deus dixit, *Adam vbi es?* quasi voluerit Deus mentem eius conuertere ad miseriam conspiciendam, ad quam deuenerat, & in quam ex ingenti felicitate fuerat deiectus. Ita sancti in extremo iudicio ad hypocritam dicent, Vbi es? in quam miseriam es deductus? qui ieiunabas, orabas, eleëmosynas faciebas, Vbi es? Per hæc opera ecce quò nos sumus perducti; & tu per eadem vbi es? vbi est ieiunium? vbi abstinentia? vbi eleëmosynæ? &c. Ceterùm hîc notanda est optima sterquilinij cum hypocrita comparatio. Vt enim sæpè sterquilinium niue cooperitur; sic hypocrita iustitiæ candore contegitur: sed adueniente Sole liquatâ niue sterquilinium iam fœtens aperitur; & adueniente Sole iustitiæ hypocrisis ipsa detegitur.

Gen. 3, 9.

Hypocrita similis est sterquilinio.

8. Velut somnium auolans non inuenietur; transiet sicut visio nocturna.

9. Oculus, qui eum viderat, non videbit; neque vltrà intuebitur eum locus suus.

Psal. 72, 20.

Prosperitas præsentis vitæ somnio comparatur.

Amplificatio est sententiæ præcedentis, quâ etiam Dauid vsus est in hæc verba: *Velut somnium surgentium Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Vtraque est appositissima similitudo ad rerum temporalium inanitatem declarandam. Somnium enim celerrimè euanescit, estque inane, quamquam videatur delectare dormientem. Vt apud Lucianum Mycillus cùm expergisceretur sensit omnem felicitatem, quam somno conceperat, euanuisse. *Et sicut* apud Isaiam *somniat esuriens & comedit; cùm autem fuerit expergefactus vacua est anima eius: & sicut somniat sitiens & bibit; & postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit.* Ita quoque de diuitibus in alio Psalmo Dauid ait: *Dormierunt somnum suum; & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.* Nam præsens eorum vita quædam dormitio est; quia licet vigilent corpore, anima tamen ipsorum dormit. Quo exemplo ostendit, quòd sicut pauperes quandoque somniant se multas habere diuitias, sed cùm euigilant vacuos & egenos se reperiunt: sic etiam illi qui in præsenti vita dormientes se diuites putant, cùm per mortem euigilauerint, tum nihil se habuisse comperiunt. Rectè igitur dicuntur diuitiæ post somnum auolare; quia non nisi per somnium possidentur. Pulchrè de illis D. Ambrosius lib. de Naboth cap. 6. *Hîc*, inquit, *acquiruntur; hîc relinquuntur. Somnium igitur loquimur, non patrimonium.* Et D. Chrysostomus Hom. 32. in cap. 4. Ioannis: *Quid autem omnino sunt diuitiæ? vmbra iners, fumus qui citò euanescit, flos fœni, vel etiam viliores.*

Isaiæ 29, 8.

Psal. 75, 6.

Eamdem rerum præsentium inanitatem repræsentat altera imaginis vel nocturnæ visionis similitudo, vt quæ visa celeriter euolet ab oculis, & in nihilum tendat. Simili sensu in alio Psalmo Dauid ait: *Verumtamen in imagine pertransit homo.* Ita vocat imaginariam vitæ pompam & speciem inanissimam auri, argenti, voluptatum & volaticæ gloriæ, quæ veluti visio nocturna & somnium surgentium euanescunt. Multus est cum diuinis alijs viris & Prophetis Psalmista in hac veritate inculcanda: qui cùm multa & illustria in eamdem rem dixisset, & paucis vellet omnia complecti, non potuit exaggerare magnificentiùs & sublimiùs quàm cùm dixit: *Verumtamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.* Neminem excipit: *Omnis homo*, inquit, *viuens*; dum viuit, viget, floret, vel, vt est propriè in Hebræo, נִצָּב *nitsab*; hoc est, dum stat, dum firmiter consistit, qui nixus adamantino fundamento videatur, potens & gloriosus, nihil est aliud quàm vniuersa vanitas, siue vanitas vniuersitatis: quidquid enim in illo est, robur, sanitas, pulchritudo, opes, dignitas, potentia, totum fragile & momentaneum est: fatuos ignes imitatur aëris ardore expressos in tenui materia; subitò lucent, subitò emoriuntur.

Psal. 38, 7.

Homo in imagine vmbratili pertransit.

Psal. 38, 6.

Porrò ille dicendi modus, *Neque vltrà intuebitur eum locus suus*, similis est isti capitis septimi vers. 10. *Nec cognoscet eum ampliùs locus eius.* Quia scilicet non redibit in eum; & si rediret, non cognoscet, non intuebitur ipsum locus suus, vtpote ab alio occupatus. Vel per hypallagen q.d. Non intuebitur aut cognoscet ipse locum suum, quia non reuertetur; & quamuis reuerteretur, immutatum reperiret. Simili sensu in Psalmis dicitur: *Quæres locum eius, & non inuenies.* Item: *Spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscet ampliùs locum suum.* Ad quæ loca vide quid à nobis in Expositione Patrum Græcorum in Psalmos annotatum sit.

Psal. 36, 11.

Psal. 102, 16.

10. Filij eius atterentur ege-

state, & manus illius reddent ei dolorem suum.

Impiorum filij plerumque egestate atteruntur.

In Hebræo est, *Filij eius placabunt tenues*; quos scilicet eorum pater bonis omnibus spoliauerat, & pauperes effecerat. quod fiet, cùm vel ipsi ad pauperiem redacti fuerint; vel cùm à iudicibus ad restituendum rapta damnati fuerint, vel certè hoc sponte fecerint iudicium timentes. *Et manus eius reddent robur suum*, hoc est opes vi raptas, quas manibus suis diripuerant: has robur vocat, quia in opibus robur ac potentia hominis sæcularis consistit.

Septuaginta versum hunc transtulerunt: Τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὀλέσαισαν ἥττονες, αἱ δὲ χεῖρες αὐτοῦ πυρσεύσαισαν ὀδύνας: *Filios eius disperdant minores, & ipsæ manus eius succendant dolores*. Ipse enim, inquit Scholiastes, per suas sibi actiones succendit ignem. S. Augustinus legit, *succendantur doloribus*; Aquila ἀντερείψουσιν, *attrahent*; Symmachus ἐποίσουσιν, *inferent*. Significat autem impium, cùm è viuis excesserit, nullam ex filiorum felicitate & gloria consolationem accepturum: siquidem illos perpetua insequetur egestas; & ipse operum expendet pœnas, ad quæ impias & sceleratas manus adiecerat; atque ita laboris sui fructu priuabitur. Ideò enim parentes plerumque congerendis student pecunijs, vt auctos relinquant filios suos opibus, in quorum ipsi splendore splendeant, & in vita amplissimis ornata & illustrata luminibus, ipsi quoque vitâ functi naturali gloriosi quodammodò perpetuò viuant. Sed impij atque hypocritæ non assequentur quod optabant, quia filios, quorum ipsi seruiebant abundantiæ & gloriæ, arctabit & opprimet egestas; & qui magnam putabantur habituri familiam & splendidam domum, illi domo pulsi alienis impendijs ædificatâ precariò viuent; quos ad alienam misericordiam adiget extrema necessitas.

Psal. 108, 10.

Parentes filiorum pœnis non minùs torquentur quàm proprijs.

Hoc idem impijs non tam precatur quàm prædicit Dauid: *Nutantes transferantur filij eius, & mendicent, & eijciantur de habitationibus suis*. Est autem filiorum inopia siue dolor maximo parentibus dolori; in quorum corpore non minùs acerbè cruciantur quàm in suo. Scitu dignum est quod de Polycarpo quodam Siculo refertur, cùm magnis cruciatibus adigeretur ad crimen quoddam, de quo accusabatur, confitendum, semper immobilem & inexorabilem negasse: sed cùm iudex nouum tormenti genus machinatus præciperet, vt tamdiu torqueretur eius filius quousque pater confiteretur; statim patrem, simul ac filius tormentum subiret, totum crimen detexisse: & interrogatum, cur inter filij cruciatus aperuisset quod inter proprios celasset, respondisse; quia ægriùs sui filij tormenta quàm sua propria sustinebat; cùm parentis animus magis esset in filio, quem amabat, quàm in proprio corpore quod animabat. Grauiter igitur afficientur hypocritæ cùm eorum filij malè tractabuntur & inopiâ consumentur.

Hypocritæ opera sua supplicium reddent.

ET MANVS ILLIVS REDDENT EI DOLOREM SVVM.] Id est, Vlciscentur illum mores sui, quia talia patietur damna, qualia alijs inflixit. Pulchrè S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 5. *Quid per manus*, inquit, *nisi opera designantur? Manus itaque illius ei dolorem reddent; quia damnationem iustam ex iniqua recipiet operatione. Benè autem non dabunt, sed reddent, dicitur; quia peruersæ eius actiones æternum ei supplicium quasi quoddam debitum soluent.* Sic ille. Similiter Nicetas: Manus, inquit, actiones significant: sunt etenim illæ instrumenta agendi. Sicut igitur iusto manus suæ reddent gaudium, delectationem & gloriam, illudque adimpletum erit: *Dicite iusto quoniam benè, quoniam fructum adinuentionum suarum comedet*: ita manus hypocritæ *reddent dolorem suum*, id est, quem ipsemet manibus suis procurauit, & debitum fecit. Vnde sequitur: *Væ impio in malum: retributio enim manuum eius fiet ei*. Quòd si quæras, quæ illius manus? quæ opera? Nónne ieiunia, orationes, eleëmosynæ? Nónne huiusmodi manus reddent iustis ineffabile præmium? Ita quidem. Sed isti fuerunt veri herodij & accipitres, qui per pennas talium operum in sublime euolarunt, omnia quæ egerunt in Dei gloriam referentes; ille tamen fuit struthio sublimibus quidem pennis ornatus, sed per quas non terrena transscendit, qui omnia quæ agebat propter terrenam gloriam operabatur.

Isaiæ 3, 10.

Ibid. v. 11.

11\. Ossa eius implebuntur vitijs adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.

Iuuentutis vitia in senectute solidantur.

Id est vitijs, quibus puer assueuit, vacabit per totam vitam vsque ad senium & vsque ad mortem. Cur, quæso, non dicit caro, sed *ossa eius?* Quia nimirum sicut quæ ossibus insident cum ipsis durescunt ac durant; ita planè vitia iuuentutis quotidie duriora existunt, adeoque inolescunt, vt etiam in senectute solidentur; & quod deterius est, non imminuta, sed plerumque multiplicata. Nam, vt pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 5. *dura*, inquit, *in eo prauitatum consuetudines à vitio sumpta sunt pessima inchoationis. Vnde scriptum est in Prouerbijs*: Adolescens iuxta viam suam etiam cùm senuerit non recedet ab ea. *Qua nimirum ossa cum eo in puluere dormient, quia eo vsque in illo iniqua consuetudines perdurant, quò hunc ad mortis puluerem pertrahant*, &c. Ita S. Gregorius. Cui non dissimilia habet Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi cap. 10. *Sæpenumerò*, inquit, *viri in malis vita institutis educati euaserunt mulieribus magis effeminati.* Quasi diceret: Illi ipsi qui homines nascuntur sæpenumerò ob malam educationem non crescunt in viros, sed senescunt in feminas, naturâ per malam educationem degenerante. Atque vtinam iuuentutis vitia in senectute sisterent: sed proh dolor! cum peccatore *in puluere dormient*: hoc est, in sepulchro reponentur. Nam cùm cetera omnia (vt benè ad hunc locum Titelmannus aduertit) post mortem relinquantur, sola opera ab incunabulo vsque ad sepulcrum mortuos consequuntur. Quem Deus olim non mouit lapidem, vt ab animis Hebræorum superstitiones Ægyptiacas, quibus innutriti fuerant, aboleret? *Et tamen* (inquit D. Chrysostomus lib. 3. Aduersus vituperatores vitæ monasticæ) *illi vitia non effugerunt: sed cùm mannâ cælesti cibo alerentur, cepas, allia & cetera Ægypti mala*

Prou. 22, 6.

Mala educatio viros effeminat.

mala præferebant atque requirebant: adeò consuetudo valet, tantumque habet roboris. Cùm olim D. Gregorius Nazianzenus Athenis commoratus vidisset Iulianum adhuc iuuenem, sed liberè & illiberaliter viuentem; statim futura eius scelera non quidem ex diuina reuelatione, sed ex mala eius institutione prophetauit. Nam Orat. 2. contra Iulianum, *Me*, inquit, *morum ipsius inconstantia atque incredibilis quædam mentis emotio vatem efficiebat.* Et paulò pòst commemorans iuuenilia eius vitia subdit: *Hæc vt conspexi, statim prolocutus sum: Quale malum Romanorum terra nutrit?* Ac si ex mala iuuentutis educatione certissimum malæ senectutis vaticinium desumeretur. Nam mores in pueritia nati plerumque ad senectutem propagantur. Quod D. Hieronymus in Epist. 7. ad Lætam aptis similitudinibus illustrans pulchrè expressit his verbis: *Difficulter eraditur quod rudes anni perbiberunt. Lanarum conchylia quis in pristinum candorem reuocat? Recens testa diu & saporem retinet, & odorem quo primùm imbuta est.* Quæ verba planè colludunt & cum notissimo carmine Horatij Epist. 1. ad Lollium:

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu, &c.

Et cum celebratissimis verbis Quintiliani lib. 1. Instit. *Naturâ*, inquit, *tenacissimi sumus eorum quæ rudibus annis percepimus; vt sapor, quo noua imbuas, durat; nec lanarum colores, quibus simplex ille candor mutatus est, elui possunt.* Ac denique cum illa sententia Philonis, Quòd omnis probus sit liber: *Sicut vasa*, inquit, *odorem, quo primùm fuerint imbuta, referunt; sic iuuenum animi, quas primùm formas imaginatione conceperint, numquam aboleri sinunt.* Sed omnium grauissimè Salomon à S. Gregorio suprà citatus: cuius prouerbium in publicas scholas videtur defluxisse, vt ex D. Hieronymo in Epistolâ 7. ad Lætam & 12. ad Gaudentium desumitur. in vtraque enim ita habet: *Legi in scholis puer, Ægrè reprehendas, quod finis consuescere.* Quasi prouerbij veritati publica gymnasia adderent celebritatem. Prouerbij quoque nomen iure meretur illa quæ vulgi iam sermone celebratur sententia, *Qualis vita, talis & mors:* vel, vt frequentiùs dici solet, *Sicut vixit, sic & morixit.* Rarus quippe inuenitur in morte dissimilis sui, prout in vita fuit. Quales viuunt tales moriuntur ferè omnes homines; & vitæ gressus mortis egressus similes penè infallibiliter futuros designant. Vnde Dauid ait, *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.* Vbi noster & Septuaginta posuerunt *sæculum nostrum*, ponit D. Hieronymus in Epist. ad Cyprianum *negligentias nostras:* & quinta Editio legit *adolescentiam nostram.* Et miratur sanctus Hieronymus quòd pro erroribus adolescentiæ positum fuerit *sæculum* à Vulgato & Septuaginta. Cur igitur vbi legendum erat de erroribus adolescentiæ, maluit noster legere *sæculum nostrum?* Equidem in adolescentia clarè ostenditur totum sæculum hominis, totius vitæ nostræ monstratur curriculum. Qualis enim fuerit quis in vita, qualis adoleuerit; talis inuenitur esse vel in ipsius vitæ consummatione. Quò spectans Hugo Cardinalis in cap. 1. Iudicum, *Raro*, inquit, *videmus quempiam benè mori qui malè vixerit. Num leonem vidisti aliquando ouinâ caudâ præditum? Fallitur adolescens, qui ætatis suæ flore confisus effusam sequitur peccandi licentiam.* Planè nullum animal & in cauda & in capite non est sui simile; & penè nullus homo est qui non assimiletur sibi & in morte & in vita. Quod omnino hîc insinuatur dum dicitur: *Ossa eius implebuntur vitiis adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.* Septuaginta breuiùs dixerunt, Ὀστᾶ αὐτοῦ ἐνεπλήσθησαν νεότητος αὐτοῦ, *Ossa eius impleta sunt iuuentute eius*; quasi nihil aliud appareat in homine iam moribundo, & in ossa pulueremque redigendo, quàm id quod apparuit in eodem iuuene & adolescente. Erit homo iam magis cadauer quàm corpus; erit ossium congeriei proximus; & illa ipsa mortis moles ossea in affectibus & in cupiditatibus prorsus sibi similis erit prout erat in iuuentutis flore. Tota illa iuuentus effrænis occupabit ipsum exitum mortis.

Perdita Iuliani adolescentia certũ fuit perditæ senectæ præsagium.

Corrupti adolescentia mores ad senectutem diffunduntur.

Praui mores semel imbibiti difficilè abolentur.

Qualis vita talis ferè mors est.

Psal. 89, 8.

Rarò benè moritur qui malè vixit.

12. Cùm enim dulce fuerit in ore eius malum, abscondet illud sub lingua sua.

13. Parcet illi, & non derelinquet illud; & celabit in gutture suo.

In Hebræo est: *Si dulcescebat in ore eius malum, abscondebat illud sub lingua sua.* quod Septuaginta transferunt: Ἐὰν γλυκανθῇ ἐν στόματι αὐτοῦ κακία, κρύψει αὐτὴν ὑπὸ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ: *Si dulcuerit in ore eius malitia, abscondet eam sub lingua sua.* Pro *malitia* in editione Romana est *malignitas*. Cicero vitiositatem appellat quam Græci κακίαν vocant. Dicitur autem malitia dulcescere, quando nobis arridere & placere incipit, sumptâ tralatione à cibis dulcibus, qui palato grati & accepti sunt. Ideò additur *in ore eius.* Nam ibi cibum gustamus. Malum autem propriè loquendo non dulcescit in ore. Eleganter verò addit, *Abscondet illud sub lingua sua*; id est, Occultabit ac teget illud simulando dissimulandoque, aut mentiendo, vt hypocritæ solent: qui volunt videri probi, cùm sint improbi. quasi dicat, Teget illud sermone ficto & fraudis pleno occultoque. Nam quod sub lingua est non ita conspicitur & apparet vt quod supra linguam: ideoque sub lingua dicuntur esse verba tecta & fraudulenta, quibus alios decipimus & fallimus. Vel abscondit illud sub lingua sua, nec dimittit statim in ventrem, vt diutiùs eius suauitate perfruatur. Loquitur enim de peccatore delectante se in peccato ad modum hominis dulce quidpiam ore versantis. q. d. Sicut cùm quis comedit dulciaria multùm ac diu illa ore suo voluit ac reuoluit retinetque, vt suaui illo sapore diutiùs perfruatur; sic impius peccandi illecebris inescatus in faucibus animæ tenacissimè voluptatis malum recondit; nec illud statim deglutiet, nec vorabit, nec euomet, aut abiiciet, sed in ipso gutture velut in repositorio recondet, optans sibi collum gruis cum Philoxeno apud Aristotelem lib. 3. Ethicorum cap. 11. & Agel-

Improbis dulcescit malum.

Impij voluptatis dulcedine delinit peccatis inhærent.

Agellium lib. 19 cap. 2. collum cupiebat longissimum, vt lentâ ciborum transmissione diutiùs gulæ auidissimæ indulgeret nepos prodigiosus.

En in quanta suorum scelerum ignoratione versentur peccatores, vt detestanda mala tamquam desideranda bona complectantur. His enim omnibus significatur pertinax & indesinens studium malitiam animo fouendi & insatiabile cacoëthes peccandi. Corrupta sine dubio natura in illicitas semper procliuis est voluptates, quarum amor nobiscum prodit & emergit in vita, vixque vllius hominis industriâ conuelli potest. Quâ de re singulari copiâ iudicioque erudito in libris Ethicorum disputat Aristoteles; aitque lib. 2. cap. 3. omnibus hominibus ἐκ νηπίου, *à teneris annis*, à prima pueritia, innutritam esse voluptatem, & ἐγκεχρωσμένον βίῳ, *illitam vitæ humanæ*, quæ illius affectionis velut colore tincta penitusque imbuta esse videatur.

Omnes naturâ propensi sunt ad voluptatem.

Et proinde rem esse maximè arduam atque operosam, tam insitam & inustam animis inclinationem exuere atque deponere. Quò facit dictum Heracliti, qui difficilius esse aiebat repugnare voluptati quàm iræ. Idem ipse Lycæi Princeps lib. 10. Ethicorum cap. 1. cùm ratas sententias pronuntiat, *Omnes*, inquit, τὰ ἡδέα προαιροῦνται, *potissimùm iucunda sequuntur, aspernanturque & fugiunt ea quæ molestiam adferunt*. Addit paulò pòst, vt plurimum omnes ῥέπειν πρὸς ἡδονὴν, *propendere ad voluptatem*, illique seruire. Vis autem huius affectionis maximè in potentibus viris cernitur prisci æui, qui propter abundantem fortunæ & dominatus sui amplitudinem cùm haberent quidlibet in potestate, & propè lumen omne honestatis vitio & scelere inobscurauissent, ad quærendam & fruendam voluptatem magno studio & ardore ferebantur. Hinc tributæ à multis laudes voluptati vt regiæ nutrici vitæ & moderatrici actionum, quam non minùs quàm bonam Deam tantùm nonaris & religionibus consecrauerunt. Illi quidem litant Epicurei, qui in eius velut dominatu & possessione felicitatem collocarunt; & iisdem sacris initiatus Aristippus magnum ex ea Numen effecit.

Sapientiores etiam Gentiles damnarunt voluptatem.

Sed multò veriùs alij quoque inter Gentiles saniori mente prædití penitus in seipsos introeuntes, & quotidianâ experientiâ docti, voluptatem infamissimam esse lenam putarunt, quæ plurimùm & publicæ & priuatæ rei incommodaret. Hinc Archytas Tarentinus celebrem illam sententiam protulit, quam inter alios M. Tullius in libro de Senectute aureâ suâ linguâ diuinè ornatam magno bono legentium commendauit; nullam esse capitaliorem pestem quàm voluptatem corporis hominibus à natura datam, cuius voluptatis auidæ libidines temerè & effrænatè ad potiundum incitarentur. Quid verò Academici in hoc genere monuerint prostat in clarissimorum virorum monumentis; quæ cùm Cicero peruolutasset, Platonicum illum florem elegit, quo venustior eius fieret oratio: *Diuinè enim Plato escam malorum voluptatem appellat*; quòd eâ videlicet homines capiantur vt hamo pisces. Dixit hoc ille in Timæo; sed ego animaduerti ab eodem in Philebo in eam rem poni multa & præclara: nam voluptatis illecebras ait esse γοήτευμα, *maleficæ artis præstigias*, quibus animi fascinentur. Et alio in loco docet eamdem nobis exhibere ἐμποδίσματα μυρία, *impedimenta, moras, difficultates infinitas*, ne videlicet in præstantium facinorum cursum ingrediamur, quò nos virtus & Deus vocant.

Voluptas esca malorum.

Sed innumera propè sunt eiusmodi viri sapientis oracula, quæ prætermitto, vnius Aristotelis satis esse ratus grauissimam auctoritatem: qui notat lib. 2. Ethicorum cap. 8. & 9. nos à natura fictos ad voluptatem, & proinde, vt illius verbo vtar, εὐκαταφόρους, *pronos maximè* ad intemperantiam esse; ad quam quisque suopte nutu & impulsu labatur. Quid igitur? quam viam ineundam censet, quidve moliendum, ne in perniciem ruamus? In omnibus ait maximè τὸ ἡδὺ, *id quod suaue est* ipsamque adeò voluptatem fugiendam. Longè antè de Sapientibus Græciæ vnus Solon aureum illud dictum pronuntiauerat, Ἡδονὴν φεῦγε, *Voluptatem fuge*. addebatque rationem: *Ipsa enim* λύπην τίκτει, *ægritudinem & acerbum animi sensum progenerat*. Eamdem ipsam ob causam Seneca Lucilium instruens Epist 27. aiebat magnò lui voluptates: *Dimitte*, inquit, *istas voluptates turbidas magnò luendas: non ventura tantùm sed præterita nocent*.

Fugienda voluptas corporis.

Voluptas corporis molestiam parit.

Hæc est totius Philosophiæ vox, & istis monitis exedræ & auditoria personant; quæ diuiniùs tamen excellentiusque à SS. Patribus dicuntur. Huc spectat S. Gregorij Nysseni illustre pronuntiatum in Sermone de resurrectione: Πᾶσα ἡδονὴ συνημμένον ἔχει τὸν πόνον: *Omnis voluptas coniunctum habet dolorem atque molestiam*. Vbi mihi alludere videtur ad inuentum Platonicum, qui triangulum efficiebat ethicum, cuius basis animus foret, latera duo, hinc voluptas, inde dolor, quæ in puncto coniungerentur, sic vt cognata videantur, & ab vno in aliud transitus sit facillimus: sed molestia quidem & amari animi sensus, quem progignit voluptas, multùm illius suauitatem exuperat, vt Basilius Magnus docet in Psal. 33. *Oblectatio*, inquit, *voluptatis corporea* πλεῖον τὸ ὀδυνηρὸν ἔχει τοῦ ἡδέος, *plus doloris habet quàm iucunditatis*. Id quod sequenti versu clarè significatur cùm dicitur:

14. Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus.

Id est, Deliciæ illæ peccati, quibus vt pane fruebatur, & vt cibo suauissimo delectabatur, vertentur ei in fel, venenum scilicet amarissimum, conscientiæ tormentum, intestinumque exitium, præsens & æternum. Fel enim in arcano sermone pœnarum acerbitatem significat, quibus impij & infandis sceleribus coopertí in æuum sempiternum cruciabuntur. Quemadmodum in Vatum prædictionibus consimili sententiâ & fæces calicis, & absynthium, & fel draconum, aliaque huiusmodi amaritudine & acerbitate præcipua reponuntur. Sic minatur apud Ieremiam Deus, cùm de miserrima calamitate & funesto exitio loqueretur: *Cibabo eos absynthio, & potabo eos felle*. Quin & in sacris Oraculis ipsa nequitia vocatur absynthium; quòd amaritudine suâ miserum animum vexet &

Peccati delicia vertuntur in fel amarissimum.

Ier. 23, 15.

Absynthium & fel sunt symbola amaroris peccati.

& conficiat. Rex sapiens in Prouerbiis ait mella esse in ore meretricis ad maleficium titillantis; *nouissima autem illius amara quasi absynthium.* Quod ad culpam referendum esse vult Lyranus. Prodit autem Origenes adeò amarum esse absynthium, vt si fortè in mel iniiciatur, amaritudine suâ vincat mellis suauitatem & dulcedinem illam omnem corrumpat. Quod rem nostram mirificè illustrare potest. Nam libido voluptatis licet habere aliquid mellis videatur, tamen subitò migrat in absynthium, in eam videlicet amaritudinem, quâ vix maior cogitari vlla potest, quæque omnem delectationis sensum obtundat. Sed in illo Prouerbij loco Septuaginta pro absynthio fel habent, quod, vti diximus, est aliud symbolum diuinitus excogitatum ad peccati molestiam intelligendam.

Prou. 5, 4.

Sic Moyses in Deuteronomio flagitium & scelus *fel draconũ* appellat; sicut hoc loco Sophar *fel aspidum* vocat. Cur autem fel aspidum vel draconum? Petitè & maximè appositè ad rem explicandam. Nam in quouis animante fel amaritudinem tantam habet, vt à canibus non attingatur, vt auctor est Plinius lib. 11. cap. 37. Qui etiam in felle nigro insaniæ homini caussam esse putat. In dracone autem & aspide non modò fel amarum est, verùm etiam cum veneno pestilenti coniunctum, vt vim peccati videamus & expertem esse voluptatis & insaniæ mortisque opificem.

Deut. 32, 32. *Fel aspidũ & draconum venenosum & mortiferum.*

Hanc opinor ob caussam S. Petrus Apostolorum Princeps Simonem arguens, pecuniam pro diuinis donis sceleratâ pactione deferentem, inter alia sic monuit: *In felle amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse.* Quod arcanum sublimis Theologi dictum exceptum honorificè ab Ecclesia, & à doctis viris qui sacras Litteras interpretantur variè expositum fuit. Mihi videtur voluisse dicere Simonem Magum totum animo & corpore impuratum, amarissimo veluti felle oblitum & contaminatum esse, laqueis mali dæmonis vndiq; obligatum, criminibusque oppressum teneri, nihil habere suauitatis, quam diuinus Spiritus solet piis animis infundere; denique veluti quoddam esse monstrum è draconio felle compositum & concretum; vt conquisitis magno studio verbis D. Petrus vsus videatur ad impuri hominis statum ante oculos subiiciendum. Nec sine ratione fel nominauit, vt hominem fanaticum & superbum sancto Spiritui inimicum & perduellem effingeret, cuius dona impio mercimonio comparare studuit. Nam Spiritus quidem sanctus columbæ specie pingi & formari solet: quæ columba felle carens, & tota amabilis & diuina est, & sine pretio in naturam omnem benefica. Ille igitur felle amaritudinis plenus Gigantum more cum illa bonitate incredibili vecordiâ pugnauit; quod Apostolus illi voluit obiicere.

Act. 8, 23.

Peccatum instar fellis omnia quæ contingit contaminat inficitq; amaritudine.

Sed quoniam diuinus Amanuensis Lucas Græco stylo est vsus, alium quemdam sententiæ illius sensum verba suggerunt: neq; enim, si hærere dictioni velimus, dixit, *Video te in felle amaritudinis, sed εἰς χολὴν πικρίας, in fel acerbitatis.* Quâ picturatâ oratione & sacris veluti emblematis distinctâ Simoni Mago D. Petrus exitium omni acerbitate horribile sæuumque denuntiat. Vbi notandus est iste loquendi modus *εἰς χολὴν πικρίας, in fel, vel ad fel acerbitatis,* quemadmodum in diris & imprecationibus veteres aiebant Græci, *εἰς κόρακας, ad coruos, εἰς μακαρίαν, ad beatam, εἰς ὕδωρ, in profluentem, εἰς ὄλεθρον, in malam rem.* Te, inquit, felli acerbitatis iam deuotum præuideo; Satanæ vinculis irretitus & iniquitate obligatus diuino furori obijceris; abis cum tua pecunia in perditionem; horrificum & crudele fulmen in tuum caput imminet: fel draconum in sempiternum tempus, & diuinæ iracundiæ sæuus calix tuæ perditæ & ambitiosæ voluntati à iustissimo Deo reseruatur.

Eodem ergo sensu Sophar cùm perniciem illius adumbrat, qui diuinorum iudiciorum immemor se in omne genus voluptatis ingurgitauit, & cum illo ex Euangelio Epulone delicatissimè & sumptuosissimè breuis æui cursum peregit: *Panis,* inquit, *eius vertetur in fel aspidum;* sempiternum per hoc exitium designans. Quo loco in primis peccatum pani confertur; deinde describitur impius, qui sceleribus suis delectatur, & præ iucunditate, quam sentit, comparatur homini comedenti rem aliquam suauissimam, quam solet antequam deglutiat in ore versare, voluere atque reuoluere; sed tandem peccatum ei vertitur in fel aspidum, id est exitium amarissimum, cùm apud inferos sempiternis afficiatur cruciatibus.

Luc. 15.

De eodem pane sermo est Salomoni cùm ait: *Suauis est homini panis mendacij: & posteà implebitur os eius calculo,* seu, vt alij vertunt, *arenâ.* Vbi *repleri os calculo* significat id quod initio molle visum verti posteà in duritiem; & quod mel primoribus labris in ventriculo fel fieri; nempe mendaces grauissimè à Deo, à propria conscientia, à periculis consequentibus cruciari. Quod etiam verum est de omni peccato & illicitâ vsurpatione, iuxta illud:

Prou. 20, 17. *Panis mendacij initio dulcis, sed in fine instar lapidis indurescit & granas comedentem.*

——— *Nocet empta dolore voluptas.*

Significatur igitur opes mendacijs & fraudibus quæsitas, quamuis initio gratæ videantur, posteà tamen cùm possidentur insuaues solere esse & noxias: veluti si panis, quo aliquis vesceretur, permixtos haberet lapillos & arenulas. Id quod potest in vniuersum peccato accommodari, quod admixtos habet lapillos quibus dentes franguntur, vel propter conscientiæ aculeos, vel propter plurimorum malorum, quæ consequi solent, asperitatem; vel denique quia tandem à Deo apud inferos acerrimè punietur.

15. Diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus.

Eamdem sententiam amplificat, & nouâ loquendi formâ magis explicat dolorem indicens iniustæ voluptati. Neque enim hîc aliud agit Sophar quàm docere, impiorum audaciam & vim iniustam non abituram impunè. Expende vim illius verbi *deuorauit,* quo communiter Scripturæ sacræ vtuntur ad affectum grandem exprimendum, quo auari rapiunt & concludunt diuitias quas acquirunt; metaphorâ sumptâ à guloso. Videbis hominem gulosum, cuius Deus venter est, qui hinc inde cibos conquirit, & illos deuorans, in stomachum magna cum voluptate traiicit;

Diuitiæ malè partæ malè dilabuntur.

traijcit; atque ita illum replet, vt non valens tot tantaque digerere, imò nec sustinere, post breuem dormitionem, cui se tradiderat, expergefactus, torsionibus afflictus, incipit omnia euomere maiori cum dolore quàm fuerat voluptas in deglutiendo; & sudans præ anxietate per varias, quas coactus facit, eruptiones, totum quo se ingurgitauerat, & quod ventre concluserat, euomit & eructat. Talis est diues auarus, qui diuitijs tamquam Deo affectus nihil magis curæ habet, quàm eas congregare, implere saccos, arcas, horrea, cellaria: deuorat viduas, pupillos: venit subitò insperata mors, cuius angustijs expergefactus & afflictus incipit cum luctu & dolore omnia euomere, quæ cum voluptate congregauerat; varijsque legatis in filios, consanguineos, famulos, Ecclesias, Xenodochia, quasi quibusdam eruptionibus, omnia euomit, & vacuus omnibus remanet, nihil sibi nisi anxietatem retinens, quod secum ferre possit. Verè ergo diuitias, quas deuorauerat, euomet: quod cum violentia laboreque & cruciatu pectoris, imò totius corporis vt plurimùm contingit: grauiusque dolebit prædator, cùm se viderit alienis, quæ rapuit, bonis priuari, quàm doluit pauperculus, quem spoliauit. Quare hunc locum sic interpretatur S. Hieronymus: *Quod iniquè & violenter rapuit & inuasit, meritò ei Deus pœnas illatis criminibus eius reddidit; & ita extorquebitur ab iniquo quod iniustè abstulerit*. Luculentiùs hoc idem exponit sanctus Thomas ad eumdem locum: *Diuitias quas rapaciter acquisiuit cum abominatione perdet, & diuino iudicio per quamdam violentiam ei auferentur*. Euomet, inquit, diuitias tamquam cibum malè digestum. *Vt enim* (adiungit sanctus Thomas) *cibus comestus, si digeri non potest, per vomitum extra eycitur cum abominatione & dolore; ita quandoque peccatores bona temporalia, quæ in hoc mundo malè acquirunt, quasi indigesta diuino iudicio cum dolore amittunt*.

Raptor rapta violenter perdit.

Videas interdum alicuius diuitis domum velut regium ærarium & opibus & pretiosâ supellectili opulentam paulatim deinde minui, euacuari, & demum exinaniri. Fortè aliena bona iniustè rapta asseruabat.

ET DE VENTRE ILLIVS EXTRAHET EAS DEVS.] Septuaginta vertunt, ἐξ *οἰκίας αὐτοῦ, de domo eius*. Domi enim tamquam in ventriculo reconditæ asseruabantur. Est quidem huiusmodi prædonis domus velut stomachus insatiabili quadam voracitate opes alienas deglutiens. Verbum enim *deuorauit* Hebraicè בָּלַע *balagh* significat *inexplebiliter vorare*. Philippus intelligit *cor*, quòd nimirum affectus & amor in rapinis sit. Et cùm aquæ furtiuæ dulciores sint, vt malè proposuit, sed turpiter experta est adultera illa in Prouerbijs, planè dulciùs amant isti quæ rapuerant, quasi magno suo labore ac periculo comparata: idcircò grauiùs dolebunt amittere quæ dulciore affectu amabant & possidebant. Quo in sensu præsentem locum ita Philippus interpretatur: *In ventre, id est in corde suo, pro iniquitatibus suis amaros dolores, acerbos & nimios conscientiâ torquente patietur: & quod per violentiam rapuit, & cupiditatis studio deuorauit, extorquebitur ab iniquo*. Sic ille.

Prædonis domus vorax & inexplebilis.

Prou. 9.

Adeò contestata hæc veritas est, vt propterea seriò & grauiter admoneat S. Gregorius Nazianzenus Orat. 9. ne ex aliorum egestate opes nostras comparare sustineamus: *Absit*, inquit, *vt tam longè à diuina æquitate recedamus, nec diuitias nostras cum aliorum lacrymis misceamus, à quibus tamquam à rubigine & tinea consumentur, aut (vt Scriptura verbo vtar) euomentur*. Hæc ille. Præstringit maximè potentium ac diuitum tyrannicam impietatem, qui vel diripiunt pauperum bona, vel saltem cùm miserorum vtantur ministerio, debitam mercedem nequaquam pauperculis reddunt, nec illorum sudoribus indolent, nec precibus inflectuntur, nec lacrymis permouentur. Horum igitur bona luctu miserorum madentia diu non possunt salua & integra permanere. Est enim furtum rubigo, est tinea, quæ bona istorum tyrannorum, quibus adhærent, funditus exesa disperdet. Est planè venenum, quo hausto vel qui ebibit emorietur, vel saltem reliqui etiam salubriores cibi simul à stomacho prægrauato euomentur.

Malè acquisita consumantur.

Huc spectat illud Prophetæ Habacuc, *Vomitus ignominia super gloriam*; quia nimirum maior pœna in tali vomitu quàm voluptas in congregatione: describit autem cuiusdam tyranni diuitis diuitias sine termino congregantis & concupiscentis miserabilem statum dicens: *Væ ei qui multiplicat non sua, vsquequò & aggrauat contra se densum lutum?* Loquitur Propheta ad litteram de Nabuchodonosor, qui non contentus suis, ad alienas ciuitates, Prouincias & diuitias rapiendas se conuertit. Sed hoc etiam de quouis auaro diuite dictum patet ex doctrina S. Ambrosij, qui compluribus locis de quouis auaro censet aptè dici, quòd congreget non sua, ex eo quòd diues sit œconomus potiùs quàm dominus diuitiarum; vt cui Deus diuitias non tam dederit, quàm commiserit in pauperes distribuendas. Ideoque multis rationibus ostendit pauperum esse diuitias, quas ipse recondit & congregat; & illam sæpè repetit sententiam, *Esurientium panis est, quem tu detines; nudorum indumentum est, quod tu recludis; miserorum redemptio est & absolutio pecunia, quam tu in terram defodis. Tot te ergo scias inuadere bona, quot possis præstare quod velis*. Ita D. Ambrosius Serm. 81. Quæ ijsdem ferè verbis S. Basilius Sermone sexto ad ditescentes ad finem dixerat. Similia quoque docet S. Chrysostomus Hom. 34. ad populum.

Habacuc 2. 6.

Ibid.

Diuites non tam domini quàm dispensatores diuitiarum sint.

Habacuc igitur suprà citatus non sine grandi & occulto mysterio opes nominat *densum lutum*. Quod arcanum pij Prophetæ bellè Remigius in hunc modum illuminat: *Opes sunt densum lutum, quia sinceritatem mentis confundunt, & grauissimo pondere iniquitatis mentem premunt*. Duo grandia notat incommoda, lutum inficit, & quia densum premit: sic opes, quæ ferè semper cum peccato coniunctæ, animum commaculant & grauant. Disertè S. Gregorius lib. 3. Pastoralis cap. 21. *auarum* inquit *contra se densum lutum aggrauare, & terrena lucra cum pondere peccati cumulare*. Hinc Chaldæus pro denso luto vertit *grauitatem peccatorum*. Pingit ergo diuinâ mentis inflammatione Vates opulentum vt tardam & languidam pecudem, quæ se luto denso & aggesto conspurcet & mole premat, sic vt olida cælo Deoque sit, & putidam cæcamque mentem nequeat attollere. Cæcant enim

Opes sunt densum lutum, quod animam grauat & maculat.

nubem exhalant sordidarum affectionum, quibus animus obfuscatur.

enim vehementer opes, & infuscant lumen rationis. Vnde Syrus pro denso luto considerate vertit *nubem luti*. Haud sanè maior è luto vili & fimeto vapor existit quàm ex opibus sordidarum affectionum & scelerum nubes exhalant, quibus inuoluta mens & oppressa in summa cælestium rerum caligine & ignoratione versatur.

Septuaginta Interpretes aliam quamdam imaginem nobis exhibent, & quidem opinione meâ luculentam ad eamdem rem intelligendam. hunc enim locum ita vertunt: *Ἕως τίνος καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν ἀυτοῦ στιβαρῶς; Vsquequò & aggrauat torquem suam grauiter?* Sic vt alludat Propheta ad Babyloniorum consuetudinem, de quibus eodem ipso capite meminerat, qui aureas sibi torques ad maiestatem, pompam & honorem solebant imponere. Sic auarus sibi opes vt insignes ad prædicationem phaleras moniliaque circumponit. Sed falleris, ait Vates, ore Dei fundens oraculum: quos torques putas aureos lutum sunt, nec tam illis ornaris quàm oneraris. Licet monilia nuncupes, vincula sunt mera, & funesti laquei, quibus cum terra fœdissimè indignissimeque ligeris, vt emergere vix queas & propitiando Numini assurgere. Et tamen in effatis Prophetarum, qui diuinæ mentis sunt internuntij, minæ graues ijs intentantur, qui in egerendo auro & condendo curam omnem vigiliasque reponunt, & in fæcibus auaritiæ consenescunt. Sic enim apertè Sophonias: *Visitabo*, inquit, *super viros defixos in facibus suis*. Quod *lutum* vocauit Habacuc, hic *faces* dicit. Quæ cùm possint omne genus fœdæ voluptatis significare, quâ tamquam luto atque fæcibus inquinari & conspurcari homines solent, de sordibus tamen auaritiæ propriè intelliguntur.

Sophon. 1, 12.

Opes sunt faces, quibus auari infiguntur.

Chaldæus vertit: *Animaduertam in viros qui summâ tranquillitate fruuntur diuitijs*. Opes igitur vocat fæces, in quibus illi miserandi pecuniarum aucupes & appetentes futilium bonorum defixi hærent, & summa, inquit, tranquillitate morantur. Quæ tranquillitas non est conscientiæ pax vel honestæ mentis quies, sed ingens animi stupor, quo sensum omnem cęlestium perdiderunt; adeò vt fæces delicias reputent, atque in ijs defigi pulchrum & beatum opinentur. Vnde quos noster Interpres dixit *viros defixos*, sacra lingua posuerat קְפָאִים *kopheim*, hoc est *coagulatos, congelatos*; qui velut turpitudini callum obduxerint, atque in vitio & immensa illa cupiditate obdurati, toti propè è quotidianæ malitiæ colluuione concreti sint & coagulati. Qui status mihi videtur longè miserrimus. Neque enim sic animo affecti vel oculos habent, quibus diuina iudicia & pestem ante oculos positam contueantur, & aures ad piorum hominum conciones intelligendas, vel percipienda monita quibus in viam reuocentur. Æris crepitus & nummorum sonantium dulcedo sapientum ipsiusque Dei vocem obtundit, vt sentiri nequeat, neque lumen honestatis ad mediam illam fæcem tam concretam solidamque potest pertingere. Quid igitur ait Sophonias? *Visitabo super viros defixos in facibus suis*. hoc est, Puniam, animaduertam, statuam exemplum in eos rebelles lumini, in choicos illos, scarabæos stercoribus inuolutos, in nouos terræ filios, qui spreto Numine

Miser & detestandus auarorum status.

cælum irrident bonaque diuina, & incredibili vecordiâ illi sordes anteponunt. Quo in loco etiam Vates haud dubiam eorum hominum calamitatem portendit: *Disperierunt omnes inuoluti argento*. Pulcherrima est imago. Vt puelli delicatuli & regij, quos magnificus & splendidus cultus recreare solet, aureis vulgò & purpureis fascijs inuoluuntur, quibus gestiunt & efferuntur, & præ illis regna & imperia fastidiunt: sic diuitum cor animumque inuolutum argento facit: in eo se ostentant puerili leuitate, & verarum opum despicientiâ & contemptione insaniunt: illud si tollas, vt puelli plorant, & immani dolore afficiuntur: præ illo nihili faciunt conscientiæ bonæ fructum, decus virtutis, splendorem gratiæ, Regnum cælorum, bonorum omnium fontem Deum. Argento muniti & cataphracti nec vindicem Numinis manum reuerentur, nec insolentem fortunæ ludum & commutationem timent, non dæmonum imminentem crudelitatem, non erebum, non mortem reformidant.

Diuites stulti, qui præ auro virtutes despiciunt.

Diuinè hoc Salomon expressit in Prouerbijs: *Substantia diuitis vrbs roboris eius, & quasi murus validus circumdans eum*. Argēteum murum circumducit opulento, quo superbè glorietur, & se putet diuinorum iudiciorum tela posse retundere: nullum esse arietem censet tam horribilis calamitatis, qui validum hoc vallum aureasque turres concutiat. Sed frustrà. *Disperierunt omnes inuoluti argento*. Cor illud omni metallo durius tabefactum est, sæua & inexorabilis mors argenteum murum effodit, aurea illa propugnacula diuinæ iustitiæ telo conciderunt. Cuius rei memorabile exemplum S. Antonius de Padua, mirificus planè vir, & diuinis prodigijs nobilis, hominum oculis exhibuit. Qui cùm mortuum nescio quem, bonis quidem multis abundantem, sed auaritiâ notatum, funebri oratione prosequeretur; diuiniori quodam afflatu & luce Numinis atque ardore instinctus; Verùm quid dicam, inquit, de corde atque intimo animo istius hominis, quem imperio Dei obsecuta mors vitæ & mundo abstulit? Si Veritas, si Dei Filius clarissimè asseruit, vbi noster sit thesaurus, ibi cor nostrum esse oportere, abite amici, & in thesauro, quem amplissimum reliquit, auro argentoque refertum & maximè opulentum, quid rei tandem sit inuestigate. Iuēre continuò vt vir sanctus monuerat, & inter nummos cor defuncti repererunt. Hîc lubet exclamare & stupere: *Disperierunt omnes inuoluti argento*. Ille infelix nummis inuolutus, qui impotenti cupiditate opes sitierat, qui cor & mentem in thesauris suis infoderat, qui lumina diuertebat sua, ne iustitiæ Solem videret impietatem & duritiem animi coarguentem, ita excors fuit & dementatus, vt etiam moriens cor suum mammonæ dicaret. quod eo nouo & inaudito prodigio declarare Deus & generi humano inculcare voluit.

Prou. 18, 11.

Cuiusdam diuitis defuncti cor post mortem in arcâ auri & argenti repertum.

Enimuerò dicet aliquis, Luculentæ illæ opes saltem restant, nec pereunt, decori familiæ, heredibus autem & ornamento & commodo futuræ: qui fructus è diuitum opulentia potest videri optabilis. Audiamus eumdem Sophoniam, cuius malo clarâ sapientiâ & promptâ cælo oratione quàm leuiori meâ diuinatione rem exponere. Subdit enim: *Et erit fortitudo eorum in direptionem*. Hebræa vox חֵיל *chel*, quam Interpres hîc

Sophon. 1, 13.

forti-

fortitudinem reddidit, non modò robur atque vires, sed etiam opes significat. Itaque Pagninus *substantiam* dixit; & ita vertit in hunc locum: *Erit substantia eorum in direptionem.* Quo eodem propè modo longè antè Paraphrastes Chaldæus: *Erunt diuitiæ eorum in spolium*. O metuenda Numinis iudicia! Ita planè est, sic fit, hoc euenire videmus, vt amplæ illæ & exaggeratæ opes, in quibus stultè & sceleratè coaceruandis cupidorum eorum cura & vigiliæ consumptæ sunt, breuissimo temporis interuallo pereant & dilapidentur. Aureum illud malitiæ castellum dominos prodit, & admittit latrones furiosos à quibus spolietur. Filius vecors & asotus, & in magnis opibus luxurians, quæ multis annis congesta fuerunt paucis effundit, & fortunam omnem domus euertit. Lites quoque magnam partem exedunt, quæ arcano Dei iudicio multæ & graues exoriuntur. Ita constat plurimas familias, quæ fundatissimæ videbantur & omnium opinione florentes, subito vno motu concidere, inanes, desertas, spoliatas.

Diuitum heredes prodigi.

Ingeniosè belleque Diogenes apud Stobæum Serm. 91. diuitias *fortunæ vomitum* nuncupabat, quòd vbi inanissimâ cupiditate & labore magno deuoratæ fuerunt, sæpè reuomantur celerrimeque transeant ad alios. Quod Diogene longè in omnem partem sapientior Sophar hoc loco vidit, deque opibus maximè iniuriâ partis ita grauissimè loquitur: *Diuitias quas deuorauit euomet*, &c. Nescio an eò respexerit doctissimus omnium litterarum Sidonius lib. 1. Epist. 7. de Aruando loqnens, qui è florenti & honoratissimo vitæ genere deciderat: quem ait vsque ad inimicorum dolorem deuenustatum, & *à rebus humanis veluti vomitu fortunæ nauseantis expuutum.* Quæ cùm ita sint, causa profectò est, cur pij omnes opum appetitionem comprimant, & abhorreant ab hoc luto & fæcibus, quibus animi inficiuntur & premuntur onere peccatorum, non modò in terram, sed vsque ad orcum iræ diuinæ obnoxij.

Diuitiæ sunt fortunæ vomitus.

16. Caput aspidum suget, & occidet eum lingua viperæ.

Id est, Hauriet pessimum & lethale venenum. Aspis enim maximè in capite venenum habet & in saliua; vipera verò in lingua, vt S. Gregorius notauit. Venenum autem aspidum duo habet: Primò dulcissimum est super lac & mel: Secundò est omnium maximè exitiosum ac lethale. de quo dicitur: *Venenum aspidum insanabile*, quod nullum admittit remedium: estque igneæ ardentisque qualitatis; ideoque hominem succendit, æstuantem reddit, & omnis quietis impatientem. Vnde qui caput aspidis sugeret, simul ex vna quidem parte summam caperet voluptatem propter dulcedinem quam sentiret; ex alia verò summâ inquietudine inflammatus & æstuans interiret propter venenum. *Sugere* autem, est dulciter cum delectatione ad se trahere tamquam dulcissimum lac. Quomodo dicitur infantulus sugere, cùm lac dulcissimum ex vbere extrahit: indeque accommodatur ad ea quæ cum ingenti delectatione sumuntur, vt ad mel, oleum, aquam. quomodo dictum est: *Vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo*. Si puer pro mamilla caput aspidis sugeret, magnam quidem caperet voluptatem, tamquam si lac suauissimum inde exprimeret; sed simul magno æstu inflammatus maximam profectò contraheret inquietudinem, vt nec dormire quietè, nec stare sine anxietate posset. Ecce quid auaro accidat: *Caput aspidum suget*. Quis explicabit quantâ auiditate concurrat ad pecunias sugendas, exspolians pauperem, deuorans viduam, decipiens simplicem, circumueniens minus astutum? Certè non minori quàm infantulus fame & siti vehementissimâ excitatus ad vbera sugenda. Et optimè dicitur sugere; siquidem vt puer sugens cum suauitate insensibiliter & sine dolore è mamilla totum lac extrahit; ita auarus verbis blandis, quibus suam colorat cupiditatem, ostendens se velle huius v. g. pauperis agricolæ necessitatem subleuare, illius egeni patienter expectare solutionem in tempus messis, illorum facultates sugit, & ad se trahit. Dulcissimum super omnem lactis & mellis dulcorem est ei lucrum, quod hinc & inde reportat ex negotiatione illicita, vsurario mutuo & cambio sicco ita palliato, vt videatur omni iustitia iustius, ex venditione vsuraria charitatis voce celebrata. Non vnius solius aspidis, sed *aspidum caput sugit*: non ei satis est ex vna iniusta negotiatione lucrum, sed ad omnes quas potest se conuertit: sicut vitulus, qui vt pinguis efficiatur, omnium depascit vaccarum vbera. Sed infelix ille, quia venenum aspidum sugit: quod etsi ex vna parte pro sua dulcedine delectet, ex alia tamen pro suo ardore inflammat, succendit, æstuantemque reddit. Succenditur enim ex illo lucro cupiditatis flamma, quæ parua in principio extiterat vehementissimum paulatim contrahit ardorem.

Venenum aspidum dulcissimum & maximè lethale.
Deut. 32, 33.
Deut. 32, 13.
Auarus auidissimè caput aspidum sugit.
Dulce est auaro lucrum, sed noxium.

Et benè dicitur, *Venenum aspidum*: Primò, quia *insanabile*. Inter omnia enim venena quæ animam inficiunt, hoc insanabilius existit, & minùs admittit curationem. *Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli*. Quando auis laqueo est comprehensa irreparabile damnum incurrit. Fortis laqueus iste, in quem qui incidit, etiamsi sit Apostolus electus à Christo, potestate eijciendi dæmones donatus, particeps corporis & sanguinis illius effectus, ab ipsomet Sacerdos ordinatus, non euadet; vt videre est in Iuda, qui hoc laqueo irretitus, remansit captiuus ad ipsius diaboli voluntatem, vt quidquid ille suggesserit fecerit, etiam cùm ad ipsummet Dei Filium inimicis suis vendendum incitatus fuit: & tandem laqueo se suspendit, & *suspensus crepuit medius*. Laqueo enim compressus perijt, qui in diaboli laqueum inciderat. Venenum igitur aspidum insanabile.

1. Tim. 6, 9.
Diuites incidunt in laqueum diaboli.
Act. 1, 18.

Notum est quod multi Scriptores referunt, sub Constantino, cùm diuinâ ipsi illucescente gratiâ ad fidem conuersus ingentes diuitias amplissimosque reditus Ecclesiæ applicasset, auditam fuisse de cælo vocem dicentem: *Grande nunc venenum in Ecclesia Dei effusum est.* Quo dicto abutuntur hæretici, vt Prælatorum & Ecclesiæ ministrorum diuitias, reditus & amplas facultates sugillent, dicentes oportere eos tenere paupertatem, quam Apostoli priorisque temporis Prælati tenuerunt, qui sanctitate, non pecunijs fuerunt illustres & gloriosi. In quo ipsi quidem, vt fortè non immeritò in quibusdam Prælatis, maiorem

Diuitiæ cælitus venenum dictæ.

maiorem vitæ sanctimoniam requirerent, insipienter tamen & malignè eos omnibus diuitijs exutos volunt; cùm ipsemet Deus, qui suâ gratiâ Constantinum Imperatorem ad fidem traxit, eidem inspirauerit, vt Ecclesiam illiusque ministros, singulariter Romanum Pontificem, eiusdem caput, ditaret; quo adimpleretur illud quod Ecclesiæ prædictum promissumque fuerat: *Suges lac Gentium, & mamillâ Regum lactaberis.* Deus tamen, qui hoc operabatur, voluit cautos reddere fideles suos, vt sibi attenderent; diuitias quippe incautis & cupidis venenum esse potentissimè succendens & inflammans; eosque qui volunt diuites fieri incidere in tentationem & laqueum diaboli. Si igitur istæ diuitiæ, quas Deo operante, disponente & offerente Ecclesia è Regum mamilla sugit, venenum dictæ sint propter incautos & cupidos; quantò magis illæ, quas auarus iniustè, crudeliter & impiè ex pauperum, viduarum, pupillorum simpliciumque mamillis sugit? Venenum ergo aspidum sugit, quisquis diuitias inordinatè appetit.

Isaiæ 60, 16.

Diuitiæ instar veneni aspidis auaros faciunt æstuare.

Secundò diuitiæ dicuntur esse venenum aspidum, quia simul cum dulcedine quâ delectant habent ardorem quo inflammant, & sui amatores faciunt æstuantes. Quis enim explicet ardorem, quo auarus inflammatur, torquetur, sollicitatur, anxias curas sustinens, quibus noctu diuque lancinatur, nullam quietis partem capiens, assiduè timens, atque animo reuoluens, si talis creditor deficiat; si institores eius futuri sint fideles; si nauis submergatur; quomodo & vbi triticum carius vendi poterit; quomodo seruari possint merces in tempus quo solæ in nundinis appareant; quomodo pretium illarum augeat; cui negotio pecunias exponat, &c. Hos B. Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 233. comparat miseræ illi feminæ, quam Gorgonem S. Augustinus lib. 18. de Ciuitate cap. 13. Medusam alij vocant, cuius omnes capilli serpentes erant aperto ore in omnem partem inhiantes ignemque spirantes, ad indicandam anxietatem, quâ varijs & innumeris tamquam capillis, crudelibusque & diris tamquam serpentibus, curis & sollicitudinibus anguntur: idcircò miseri perpetuò timent, quærunt, sperant, machinantur circa ea quæ vendenda, emenda, mutuanda, recuperanda & condenda sunt. Qualis esset animus illi qui pro capillis viperas aut serpentes capiti suum mordentes haberet? Tali ardore succensos quosdam contemplabatur Deus grandi anxietate sollicitos dicentes: *Quando transibit messis, & venumdabimus merces; & sabbatum, & aperiemus frumentum; vt imminuamus mensuram, & augeamus siclum, & supponamus stateras dolosas; vt possideamus in argento egenos, & pauperes pro calceamentis, & quisquilias frumenti vendamus?* Hæc prosequitur S. Augustinus Serm. 22. de Verbis Apostoli, considerans huiusmodi hominem inter auaritiam & pigritiam aut necessitatem naturæ. Pigritia enim dicit, Dormi; id enim exigit necessitas: auaritia dicit, Surge: pigritia dicit, Noli pati frigidos dies: auaritia dicit, Tolera in mari etiam tempestates: illa dicit, Quiesce; ista non finit quiescere: iubet non solùm vt procedat, sed & nauiget trans mare, & quærat terras quas ignorat, &c. Ex vna igitur parte voluptatem capit propter lucrum, ex alia verò grandi flammâ succensus plenus est sollicitudinibus. Verè itaque miser *caput aspidum sugit*, dum se lac è diuitiarum vberibus haurire putat.

Diuites plurimis torquentur curis.

Amos 8, 5. Quales sint auarorum diuitum cogitationes.

Aliam porrò tropologiam vide apud S. Gregorium lib. 15. Moralium cap. 9. vbi caput aspidis exponit esse latentes dæmonis suggestiones; linguam verò viperæ violentas tentationes.

17. Non videat riuulos fluminis, torrentes mellis & butyri.

Nouis adhuc dicendi tropis eamdem pergit sententiam amplificare, docens indignum videri impium, qui prosperitatem more riui affluentem, & rerum delectabilium copiam instar fluenti mellis ac butyri exuberantem obtineat. Nota enim similitudinis, vt rectè Sanctius obseruat, iuxta Hebræorum idioma hoc loco omissa est. In torrente autem & riuulo rerum significatur perennis abundantia. Sunt enim riuuli fluminis riuuli aquæ perpetuò fluentis. Quasi dicat: Fuerunt quidem olim tibi ô Iobe torrentes lactis & mellis sicut riuuli aquæ, sed deinceps non erunt. Abundauerat enim Iobus, vt in principio vidimus, his maximè rebus quas curant agricolæ, cùm multos habuerit pecorum armentorumque greges, multa iuga boum, & copiosam seruulorum familiam, quibus illarum tot rerum curam & administrationem commendauit; cumque mellificium inter rusticas curas extrema non sit, vt docent quotquot de agricolarum negotio præcepta tradidere, qui de apibus non pauca dicunt, neque illarum studium segniter commendant; non est verisimile Iobum hanc abiecisse curam, cùm ex illa non exigua proueniant emolumenta, neque magni fiant in eius tractatione sumptus. Cùm autem id tam huic Sophar quàm illius amicis videatur esse propositum, vt ad diaboli votum Iobum exagitent, & illa esse putent impietatis argumenta, quæ Iobo post tantam rerum abundantiam contigisse vident bonorum commoditatumque naufragia; defuturos esse dicunt impio atque tyranno mellis butyrique torrentes, quia illos iam Iobo exaruisse viderant.

Torrentes mellis & lactis pro rerum abundantia ponuntur.

Eâdem metaphorâ in Scriptura sacra sæpè legimus terram manare lacte & melle, id est, in ea lactis & mellis maximos esse prouentus. Est autem prouerbialis & hyperbolica loquendi forma (vt benè Delrius noster notat in Adagialibus sacris veteris Testamenti Adagio 61.) quâ fatentur omnes describi terram cunctæ suauis alimoniæ copiâ refertissimam: aliter tamen atque aliter hoc explicant. Non probandum tamen, quod quidam restringant ad pascua laudatissima plena lactiferis animalibus, & ad violaria rosetaque & siluas floriferas, aptas mellificio apicularum, cùm satis constet Iudæis & Idumæis etiam fuisse copiam eorum, quorum lacte non alebantur; & Ionathæ historia lib. 1. Regum cap. 14. satis doceat, etiam in saltibus Iudææ mellis copiam repertam. Prætereà oliuetarum & vindemiæ prouentus maior quàm mellis & pretiosior habebatur: cur igitur terra non æquè dicitur vino & oleo manasse? Puto igitur cum Delrio nostro *mellis & lactis* nomine cetera etiam edulia significata. Conuincitur id ex libro Numerorum, vbi aiunt exploratores: *Venimus ad terram, ad* quam

Exodi 3, 8. Quæ dicatur terra fluens lac & mel.

Lactis & mellis nomine etiam oleum, vinum aliaque edulia significantur.

Num. 13, 28.

quam misisti nos, quæ reuerà fluit lacte & melle, vt ex his fructibus cognosci potest: sed hi nec lac, nec mel, sed botrum & similes fructus adferebant.

Hegesippus lib. 3. de Excidio Hierosolymitano cap. 6. quod de lacte & melle dicitur ad aquarum dulcedinem refert; & vult promissionem Dei de terra fluente lac & mel omnino mysticam fuisse, & de resurrectione intelligendam. Credo dicere voluit de cælica terra promissionis; fateor anagogico sensu, non litterali. Quo pacto etiam diuus Hieronymus interpretandus Epist. 129. ad Dardanum, vbi negat quæ de fertilitate & felicitate terræ in sacra Scriptura leguntur secundùm litteram occidentem accipienda: voluit nimirum tantummodò negare, vt ratio ab eo subiuncta indicat, in ea riuos lactis & mellis; quales Poëtæ fingunt fuisse in sæculo illo aureo quod fabulantur, & formulis loquendi è Scriptura mutuatis describunt. Hinc illud mutuatum à Poëta nescio quo ex Sibylla,

Poëtæ ex Scriptura mutuantur quæ de fluminibus lactis & mellis canunt.

Flumina iam lactis iam flumina nectaris ibunt.

Item Virgilius canit Eclogâ 4.

Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

Porrò ex illis sacræ Scripturæ locis dæmon diuinitatem aucupatus, præstigijs simulauit lactis & aquæ, & mellis & vini fontes. Euripides Bacchis de aqua quidem & vino:

Θύρσον δέ τις λαβοῦσ' ἔπαισεν εἰς πέτραν,
Ὅθεν δροσώδης ὕδατος ἐκπηδᾷ νοτίς·
Ἄλλη δὲ νάρθηκ' εἰς πέδον καθῆκε γῆς,
Καὶ τῇδε κρήνην ἐξανῆκ' οἴνου θεός:

Tum vna correpto thyrso verberat petram,
Vnde rorulentus aquæ prosiliebat humor:
Alia autem ferulam demisit in terræ solum,
Et isthic mox fontem vini emisit Deus.

De melle verò & lacte ait:

Ὅσαις δὲ λευκοῦ πώματος πόθος παρῆν,
Ἄκροισι δακτύλοισι διαμῶσαι χθόνα,
Γάλακτος ἑσμοὺς εἶχον· ἐκ δὲ κισσίνων
Θύρσων γλυκεῖαι μέλιτος ἔσταζον ῥοαί:

Quibus denique niuei lactis erat desiderium,
Summis digitis scindentes solum,
Ilicò lactis flumina habebant: porrò ex hederaceis
Thyrsis guttis flaua stillabant mella dulcibus.

Et breuiùs:

Ῥεῖ δὲ γάλακτι πέδον,
Ῥεῖ δ' οἴνῳ, ῥεῖ δὲ μελισσᾶν
Νέκταρι:

Fluit & lacte campus,
Fluit vino, fluit & apum
Nectare.

Idem in Paradiso Tertullianus asserüit de saccharo & lacte paradisi terrestris:

Mella virescenti conflagrant pinguia cannâ,
Lac etiam plenis manat potabile riuis.

Similia habet S. Basilius libro de Paradiso.

18. Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur: iuxta multitudinem adinuentionum suarum sic & sustinebit.

Impius omnium scelerum suorum pœnas luet.

Ait impium ad vnum omnia quæ commisit scelera luiturum, nec vmquam tamen satis eluiturum, supplicio etiam æterno, quo non consumetur; sed pœnis semper nouis superstes erit, quæ scelerum mensuram exæquent. Hæc in Hebræo & Græco longè alijs verbis exprimuntur, licet sensu non omnino dissimili. Nam quod in genere Latinus dicit, *Luet quæ fecit omnia*, Hebræus magis propriè ac speciatim ait: *Reddet laborem*, id est opes labore partas. quo sensu Dauid de iusto dixit: *Labores manuum tuarum quia manducabis*, scilicet quidquid labore manuum acquisiueris. Sic de labore suo viuere dicitur, qui partis labore vtitur, & ex ijs se familiamque sustentat. Impius itaque reddet aut restituet laborem, aut restituet aliena quæ alij elaborauerunt, & ipse per vim rapuit; aut etiam suas ipsius facultates, quas multo labore parauerat, cogetur amittere, & alijs relinquere; vel dabit pœnas pro labore ac molestia quam alijs facessiuit. quod idem est quod luere omnia quæ fecit.

Labor pro opibus accipitur. Psal. 127. 2.

Pro eo autem quod Latinus habet, *Nec tamen consumetur*, in originali est: *Et non absorbebit*, seu non deglutiet, non immittet in ventriculum, non diu retinebit. Siquidem res alienas quas deglutijt è vestigio euomet: quod perinde est, & pro eo habendum, ac si numquam deglutijsset. Hoc Pineda noster notat iuxta Canones Grammaticos etiam reddi posse impersonaliter, *Non absorbebitur*, non deglutietur, non deuorabitur: sicut vicissim id quod Latinus habet *Non consumetur*, verti potuisse *Non consumet*. Sensus ergo Vulgati est, ac si dicat: Ne putet impius restitutis aut deuolutis bonis alienis ad suos veros dominos iam sibi reliqua esse salua, vitam videlicet, corpus, animam. Nam restituto furto, & ipso impio ad summam paupertatem redacto, manet adhuc illi culpa æterno supplicio luenda; quocircà sempiternis cruciatibus corpore & animo afficietur, & ita ipse impius non consumetur.

Opes impij auaro in profusum.

Septuaginta verò reddunt planiùs hoc modo: Εἰς κενὰ καὶ μάταια ἐκοπίασε, πλοῦτον ἐξ οὗ οὐ γεύσεται: *In vanum & frustrà laborauit, diuitias ex quibus non gustabit.* idque ipsum similitudine illustrantes addunt: ὥσπερ στρίφνος ἀμάσητος ἀκατάποτος: *Tamquam durum quid mandi non potest, nec glutiri.* Apud S. Augustinum legitur: *Quæ egerunt vt durum quid.* Στρίφνος autem est caro neruosa boum; præterea etiam herba quædam sic vocata, quæ exasperandæ linguæ vim habet eius qui manducat, inepta quæ comedatur & glutiatur; quoniam mandi non potest. Licet ergo impius gustum aliquem perceperit ex rapina & iniquitate, & dulcedinem illam peccati visus fuerit abscondisse sub lingua sua; tamen deuorare non poterit nec deglutire: nam breuì facultates omnes amittet, neque poterit illas in suum vsum & sustentationem conuertere.

Στρίφνος quid.

Pulchrè hunc locum de æternis damnati supplicijs exponit S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 11. *Persoluit enim in tormento ea quæ hic illicita seruauit desideria, & flammis vltricibus traditus semper moritur; quia semper in morte seruatur: non enim in morte consumitur; quia si consumeretur vita morientis, cum vita etiam iam pœna finiretur: sed vt sine fine crucietur, viuere sine fine in illa pœna compellitur; vt cuius vita hic mortua fuit in culpa, illic eius mors viuat in pœna. Dicat ergo:* Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur; *quia cruciatur, & non extinguitur; moritur, & viuit; deficit, & subsistit; finitur*

Impiorum tormentum perpetuum.

finitur semper, & sine fine est. Hæc solo auditu valdè sunt terribilia, quantò magis passione? sed quia multitudo iniquitatis eius exigit, vt carere supplicijs numquam possit, aptè subiungitur: Iuxta multitudinem adinuentionum suarum sic & sustinebit. *Qui enim multa inuenit ad culpam, nouis inuentionibus cruciatur in pœna*, &c. Vt quantumuis tormentum ignis duret, noua semper tortura accedat, & veluti noua flamma succedat.

Similia prorsus notatuque dignissima sunt quæ habet Eusebius Emissenus Hom. 1. ad Monachos post medium in hunc modum: *Illud autem quomodo trepidus & malè conscius sermo poterit explicare, cùm cœperit inexpiabilis caro & infecta peccatis medulla sæuis gehennæ æstibus penetrari, & more feruentium & decoquentium metallorum inextinguibili ardore tota hominis substantia intus infundi, & depascentibus flammis corpora atque animas ex parte consumi, ex parte nutriri, vt inter medios ignium globos damnata natura det pabulum & accipiat incrementum? Si fortè inspersum illud dudum conscientijs vitium, & æris & plumbi adulterina permixtio quandoque inter stagna feruentia anhelantis gurgitis exuretur, transituris per vada ignea mora erit supplicij magnitudo peccati. Escas ardoribus crimina ministrabunt, manebit in hoc præceptum & Auctoris & Iudicis, vt viscera doloribus obnoxia, & solis cruciatibus consecrata ignis arbiter depasta non deuoret, sed ad hoc ardeat, vt semper interimat: vt opus ac figmentum corporis nostri in antiquis sceleribus mortuum, ei ad sola tormenta rediuiuum, finem in ipso interitus confinio non inueniat, sed exinanita iamque tolerantiæ virtus sic pereat, vt resurgat. Illa enim non casualis, sed rationabilis & pœnalis exustio, quia culpam iubetur inquirere, substantiam nescit absumere. Et quia velut carbasa leuis percurrens concrematio, ipsa purgatio est. Flamma illa non tam reum persequitur quàm reatum: & si modus fuerit delictorum, erit & mensura cruciatuum: si verò totam naturam occupauit pariter & inuoluit excessus capitalium scelerum, quia non recipit causa remedium, carebit fine supplicium. Occidente itaque pœnâ, & viuificante sententiâ, stabit sæculis materia reparabilis, & numquam ad metam malorum termino fugiente perueniet: & dum sibi nullam spem promittere poterit, vel post immensa tempora iam etiam in præsenti sentientur consequentium tormenta sæculorum: ac sic dolorem mortis conscientiæ imposita immortalitas augebit*, &c. Sic ille.

Quomodo corpora damnatorum semper comburantur, nec consumantur.

Sola vitia sunt ignis inferni materia.

Videndus quoque in hanc sententiam D. Prosper lib. 3 de Vita contemplatiua cap. 12. post medium; vbi post multa addit: *Fletus & stridor dentium acerrimos eorum dolores ostendunt, qui supplicio æternæ mortis addicti non viuendi sensum habituri sunt, sed dolendi: quorum continuus gemitus, cruciatus æternus, dolor summus, pœnalis sensus, torquent animas, non extorquent, puniunt corpora damnata, nec finiunt: quos ideò sibi deputatos ignis inextinguibilis non extinguit, vt permanente sentiendi vitâ pœna permaneat, & ad dolendum magis quàm ad viuendum æternis corporibus compeditos habeat, quos in flammis viuacibus immortalitas secundæ mortis occidat*, &c.

19. Quoniam confringens nudauit pauperes: domum rapuit, & non ædificauit eam.

Egit de supplicio, quo sunt homines iniqui constringendi; hoc versu agit de peccatis, quibus tantas pœnas commeriti sunt: cumque varijs diuersisque flagitijs inquinati fuerint, quibus & in Deum impij, in se nefandâ libidine spurci & obscœni, in homines crudeles & acerbi extiterunt, tantummodò rapinam & alienorum bonorum direptionem commemorat. Ex quo intelligitur tam graue id scelus esse, vt vel solum iure merito tantis supplicijs vindicetur. Quod est maximè animaduertendum. Nam ita plerumque in sacra fit Scriptura, vt, ceteris hominum flagitijs prætermissis, hoc vnum ponatur ad declarandum, quantâ sint pœnâ & cruciatu digni. Ait ergo; *Quoniam confringens nudauit pauperes*; id est eos, qui vim illatam sibi propulsare non poterant, quos à diuitibus confractos & nudatos esse dicit, quòd, præterquam quòd fortunis eos spoliarunt, contumelijs etiam, ignominijs, plagis & alijs modis vexarunt. Sicut clariùs dicit Isaias: *Rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis?* Et alio loco præcipit: *Dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus disrumpe.* Quod dicit, *Domum rapuit, & non ædificauit eam*. id est, Quam non ædificauit, domum inquam alienam, diripuit, & alienas fortunas inuasit.

Rapina quantum sit flagitium.

Diuites auari sunt pauperum vastatores.

Isaiæ 3,14.

Isaiæ 58,6.

Age verò, & infamis huius vitij turpitudinem paulò etiam diligentiùs exploremus. Græci nomine maximè proprio πλεονεξίαν nuncupant; nos dicere possumus esse immensam & nullis terminis definitam appetitionem variarum rerum, quâ plus appetit quisque quàm sat est. Rectè Patres illud vocant, & in primis Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi cap. 3. ἀκρόπολιν τῆς κακίας, *arcem vitiositatis*, malitiæ propugnaculum, scelerum acropolim. Planè verissimè dictum. Illa ingens habendi libido vbi dominatur, statum animi omnem turbari necesse est, ruere mentem, sterni rationem, aperiri fontem nequitiæ, mori virtutem, gratiam internecione deleri. Itaque auaritia diuinitus in lingua sancta dicitur בֶּצַע betsagh, hoc est *vulnus, plaga.* Hinc apud Amos, vbi in Vulgatis habemus, *Auaritia in capite omnium*; Arias Montanus ex Hebræo vertit, *Concisio eorum in capite omnium*; Tigurina, *Vniuersorum capitibus vulnus.* Auarus ergo insanabile vulnus imponit, sibine dicam, an alijs quoque plurimis? Omnino vtrisque. Nam cruentum pugionem in se primus conuertit, quo ictu, ô acerbum casum & perennibus lacrymis prosequendum! virtutes omnes moriuntur.

Πλεονεξία quale vitium.

Amos 9,1.

Auarus sibi alijsq; noxius.

Cum acri illo studio pecuniarumque affectu nec religio, nec fides, nec modestia, nec Christiana humilitas atque demissio, non humanitas animi, non patientia, non charitas, non beneficentia, non miseratio aliorum, non denique vllum aliud mentium ornamentum poterit consistere: nam eijcitur in primis nobilissima & pulcherrima Religio, quam impiùs opum amor eiurat, vt profano & scelerato cultu fictum numen

Cum auaritia nulla virtus potest consistere.

à dæmone subornatum veneretur. Vnde S. Paulus infandam illam habendi cupiditatem non dubitauit nominare *simulacrorum seruitutem*, vel (vt est in Græco) *idololatriam*: quam verissimè Tertullianus lib. de Idololatria cap. 1. *principale* crimen generis humani vocat. Hinc fides purpuream animam vomit, charitas humum mordet, trophæum scelus pangit & triumphat. Diuinè S. Ambrosius Serm. 13. *Qui pecuniam appetit, fidem perdit, qui aurum redigit, gratiam prodigit*. Opibus enim abundantes vulgò fiunt inhumani, superbi, contumaces, misanthropi Timones quidam, qui se tantùm atque sua diligant, nudos omnes spoliatosque velint, quo ipsi pluribus circumfluant. Plura de auarorum crudelitate vide superiùs cap. 12. vers. 6. annotata. Sed quàm misera sit hæc auarorum, præsertim tyrannorum consummatio, deinceps exponit.

Coloss. 3, 5.

20. Nec est satiatus venter eius: & cùm habuerit quæ concupierat, possidere non poterit.

Auarus non satiatur.

In eamdem sententiam Hebræus ait, *Non nouit pacem in ventre suo*: & Septuaginta traducunt, Οὐκ ἔστιν αὐτῷ σωτηρία τοῖς ὑπάρχουσιν, *Non est eius salus in facultatibus*. Id est, Eam satietatem, pacem, tranquillitatem atque salutem, quam sibi tantis opibus pollicebatur, minimè consequetur. *Et cùm habuerit quæ concupierat, possidere non poterit*. Id est, Non fruetur opibus iam acquisitis, nec fructum aut delectationem ex ijs capiet, illicò illas deserturus; iuxta illud Ecclesiastæ: *Auarus non implebitur pecuniâ, & qui amat diuitias fructum non capiet ex eis*. In eumdem sensum Hebræus & Septuaginta reddunt, Ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοῦ οὐ σωθήσεται, *In desiderio suo non saluabitur*. Id est, Voti & desiderij sui non erit compos.

Eccle. 5, 9.

Auarorum desideria inutilia & stulta.

Iam verò si liceret in istiusmodi hominis cor ipsum ingredi, & latebras animi penetrare, quæ & quanta & quàm miseranda videremus? Quæ desideria, quas affectiones, quæ bella, quas stultitias, quam inopiam mentis, quam exanimationem, quæ supplicia, quæ terriculamenta, quot infanda crimina, quot labes turbulentæ conscientiæ, quot mortes? S. Paulus ait, *Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem*. Qui locus est pulcherrimus; in quo tamquam luculenta in tabula bonis coloribus grandia mala & plurima repræsentantur, quæ in animis auarorum existunt. Quod ait *desideria inutilia*, mihi dubium nullum est quin noster Interpres legerit ἐπιθυμίας ἀνονήτους; sed iam in Græco habemus ἀνοήτους, *desideria stulta*, fatuas cupiditates, vecordes animorum appetitiones. Vtrumque verum est. Desideria illa seu cupiditates eorum qui vehementer in opes inhiant sunt ἀνόνητοι simul & ἀνόητοι, *inutiles & stultæ*; & ideò maximè stultæ, quòd sine fructu & vtilitate ijsdem homines crucientur. Sic ille in Euangelio opulentiâ suâ ebrius atque æstuans incredibili habendi siti & cupiditate *stultus* à Saluatore dicitur: *Stulte, hac nocte repetunt animam tuam*. In Græco est ἄφρων; quod stolidum fatuumque significat, à mente & prudentia & consideratione derelictum. Illorum stultitiam egregiè illustrat S. Chrysostomus Hom. 7. in Epistolam ad Colossenses, & insolentissima desideria, quibus incredibiliter insaniunt, ait superare poëtica monstra fabulis otiosorum hominum celebrata: Quas, inquit, nugas non sibi describunt magis quàm qui hippocentauros effingunt & chimæras? & serpentipedes, & scyllas & monstra videres eos effingentes. Addit paulò pòst illos eò venire dementiæ, vt vellent & terram esse auream, & parietes aureos, fortasse & cælum atque aërem ex auro. Quæ planè sunt ἐπιθυμίαι ἀνόητοι, *desideria stulta*, quæ in capite atque pectore vt in monstrorum officinis de die sibi & de nocte fingunt: ibi cudunt & montes aureos, & palatia gemmea, & honores illustres, & fortunæ amplitudinem omnium opinione maiorem: ibi contrà dubias lites horribilesque iacturas, naufragia, pericula, ædium inflammationem, prædiorum vastitatem, fures, milites & ruinam effingunt. Sic quotidie inutilibus cogitationibus fœdè misereque iactantur, lacerantur, donec in bonis perituros inexpectata mors excipiat.

1. Tim. 6, 9.

Lucæ 12, 20.

Auari plerumque nugas & chimæras sibi fingunt.

Tropologicè S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 12. *Venter*, inquit, *iniqui auaritia est; quia in ipsa colligitur quidquid peruerso desiderio glutitur. Liquet verò quia auaritia desideratis rebus non extinguitur, sed augetur: nam more ignis, cùm ligna quæ consumat acceperit, accrescit: & vnde videtur ad momentum flamma comprimi, indè paulò pòst cernitur dilatari. Et sæpè omnipotens Deus cùm auaræ menti vehementer irascitur, priùs ei permittit ad votum cuncta suppetere, & posteà per vltionem subtrahit, vt pro eis debeat supplicia æterna tolerare. Vnde & subditur:* Et cùm habuerit quæ concupierat, possidere non poterit. *Maioris quippe iracundiæ est, cùm hoc tribuitur quod male desideratur, atque inde repentina vltio sequitur; quia hoc quoque obtinuit, quod Deo irascente concupiuit.*

Venter iniqui auaritia.

Deus nobis magis irascitur cùm concedit quod malè desideramus.

21. Non remansit de cibo eius; & propterea nihil permanebit de bonis eius.

Communis est omnium ferme Interpretum sententia accusari hîc hominis auari inhumanitatem & inclementiam, quem neque aliorum inopiæ miseret, neque ex suis bonis aliquid facit reliquum, quod ad subleuandam aliorum necessitatem impendat; sed omnia quæ vel accepit à parentibus, vel ipse malis congregauit artibus, in suas contulit delicias: & dum lautis indulget epulis poculisque frequentibus, quid alij patiantur neque videt, neque si videat, quidquam habet doloris aut pensi. Propterea Deus ne tot opes vnius nebulonis abdomini ac libidini seruiant iustissimo iudicio faciet, vt illæ malè pereant, & ab auari atque inclementis tyranni potestate & sinu ad alienos vsus & potestatem abeant. Quibus verbis, vt notauit D. Hieronymus, Iobum vellicat Sophar, quasi aliena per vim & fraudem vendicarit sibi, & totus contra miserorum, quos spoliauit omnibus vitæ subsidijs, necessitatem & fletus obriguerit. De quo ita S. Hieronymus ad hunc locum: *Inhumanitatis*

De cibo impij non comedunt pauperes.

tatis Iobo notam inurit, eò quòd de abundantia mensæ suæ nulli peregrino vel hosti refectionem præbuerit. Sed fallitur Sophar, quia sanctus Iob dicit: Si comedi buccellam solus, &c.

In quo non remanet cibus spiritualis bona sua perdet. Mysticè hunc versum de indignè communicantibus, in quibus nil ex spiritali cibo remanet, ita pulchrè exponit Baëza noster Tom.3.lib.14. cap. 10. Nihil, inquit, in te habitantis Christi ostenditur in verbis, in operibus, in vita conuiuium subsequenti? Sanè caue ne tibi tantus cibus in perditionem cedat. Aiebat Iob: *Non remansit de cibo eius, & propterea nihil permanebit de bonis eius.* Cibis se implet quis diuinis, crebrò assidet sacræ mensæ; quid inde? eâdem semper macie languet, simili modo fœtet ore, manus dissolutæ sunt quasi nihil gustarit, quasi nihil comederit: fallar, si omnia eius bona perditum non eant. Guarricus Abbas Serm.2.de Resurrectione ait: *Nihil prorsus ex illis retinens, non saporem in sermonibus, tamquam gustum in faucibus; non virtutem in moribus, tamquam succum in visceribus; sed dum statim totum per inania vel scurrilia reuomit, gratiam sibi in iram conuertit.* En quàm periculosè nihil de prægustato cælesti cibo in vita ostendimus: sæpè regali fruimur mensâ, & numquam non seruiliter viuimus: sæpè de spirituali potamus, & numquam non carnales sumus. Seuerè, sed verè, dicebat Paulus ad Hebræos: *Terra sæpè venientem super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo; proferens autem spinas ac tribulos reproba est, & maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem.* Qualis terra es tu homo Christiane, homo religiose, homo Sacerdos? Es quidem terra sæpè bibens venientem imbrem, sæpè bibens cælestem rorem Sanguinis diuini: quòd si tantam rigationem fructibus non exprimas, sed sterilis maneas, sed spinas proferas, maledicto proximus es, cuius consummatio in combustionem. Meritò Simeon Iunior Orat. 2. in eos inuehitur, qui post diuini cibi gustum in peccata relabuntur, dicens: *Cur qui diuinum mysterium cognouit & accepit non cauit? Lapsum hunc Adami lapsu minorem dicere non potes: ille enim si Deum esse in se nouisset, de fructu præuaricationis non gustasset.* Non credit bonus Pater, quòd Adamus, si semel in se Deum susciperet, posset posteà vetitos fructus degustare; indeque nostram malitiam exaggerat Adami peccato maiorem, vt qui Deum in nobis suscipientes adhuc currimus ad voluptates & lapsus.

Periculosum est sæpè communicare, nec in se Christi vitam exprimere. Heb. 6,7.

22. Cùm satiatus fuerit arctabitur; æstuabit, & omnis dolor irruet super eum.

Helluonis supplicium & angor. Sanctius noster hîc aliquid allegoricum agnoscit. Cùm enim proximè egisset Sophar de tyranni delicijs, & quomodo in ea blandimenta, quæ sunt à vino atque epulis, se totum effunderet; addit nunc dolores, & æstus, quos adfert secum immoderatus ciborum vsus, quibus venter infarcitur atque distenditur, cruditates patitur & angores, insomnes ducit & molestas noctes. Neque aliquid sonat ab homine, qui se intemperanter poculis expleuit, nisi ructus, fudor & gemitus, & continens quoddam & amarum væ. In quo significantur bellè ea incommoda quæ abesse non solent ab ijs qui aliena rapiunt, & domus suas ornatas esse student aliorum exuuijs, & cibis se & poculis totos ingurgitant. *Cùm satiatus*, inquit, *fuerit*. Iuxta Hebræum Caietanus & Vatablus legunt: *Cùm impleuerit sufficientiam suam.* Quod, quantum existimo, rem totam declarat. Numquam enim auatus & alienorum appetitor satiatus est, sed iuxta tritum illud

Auarus post adeptas diuitias angustiatur.

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

De quo grauiter Ecclesiastes: *Auarus*, inquit, *non implebitur pecuniâ*: dicitur tamen satiari, quando impletur sufficientia eius. Quo nomine voluit exprimere thecas, arcas, cellaria, horrea, aulas, domos, quas seruandis diuitijs & facultatibus præparauerat: quando hæc omnia plena erunt & redundantia, vt amplius quid capere non valeant, tunc *arctabitur*, vel, vt in Hebræo est, *angustia erit ei*, & tunc *æstuabit*. Quo vocabulo summam inquietudinem solet Scriptura significare: quomodo dictum est in libro Iudith: *Videns Achior caput Holofernis angustiatus præ pauore cecidit in faciem suam super terram, & æstuauit anima eius.* Similiter in Apocalypsi de Angelo effundente phialam scriptum est: *Datum est illi æstu affligere homines & igni: & æstuauerunt homines æstu magno*, &c. Hoc facilè intelliget, qui considerauerit hominem magnis flammis succensum, qui præ doloris vehementia nullam quietis partem capere possit. Sed ipsum S. Gregorium has auari angustias elegantissimè describentem consule lib.15. Moralium cap.13. vbi graphicè illas describit. Eccle. 5,9. Iudith 13, 19. Apoc. 16, 8.

Huic concinit illud Sapientis prouerbium, quod ex professo sanctus expendit Ambrosius lib. de Nabuth cap.6. *Dulcis est somnus operanti; saturitas autem diuitis non sinit eum dormire.* Somnum vocat dulcem, qualis à Poëtis Græcis dicitur νήδυμος, qui se placidè & suauiter in sinum animi insinuet; quem Themistius apud Stobæum Serm. 119. ait esse παθῶν ἥδιστον, *nostrorum affectuum suauissimum*, qui infusâ dulci voluptate ægritudinis & doloris sensum extinguat. Tertullianus lib. de Anima cap. 43. appellat *recreatorem corporum, redintegratorem virium, probatorem valetudinum, pacatorem operum, medicum laborum*; Cicero lib.2. de Diuinatione, *perfugium omnium laborum & sollicitudinum.* Neque enim, vt notauit egregiè D. Augustinus in Psal. 62. in hoc fragili & imbecillo corpore diu anima vigere posset continuo motu actionibusque exercita, quin labori & fatigationi succumberet: *Ideò*, inquit, *Deus donauit somnum, quo reparantur membra corporis, vt possint vigilantem animam sustinere.* Ideò Sicyonij (vt Pausanias in Corinthiacis refert) somnum pingebant leones domantem; quoniam nullus tam sæuus dolor qui non somno sopiatur. Hic dulcis est homini operanti, suâ sorte contento, viuenti ex labore suo, vt eleganter describit S. Chrysostomus lib.de Virginitate cap.70. expendens quàm quietè, securè dulciterque dormiat homo pauper post laborem, quem nulla cura infestat. *Saturitas autem diuitis non sinit eum dormire.* Hunc ergo somnum dulcem

Eccle. 5, 11. *Somnus naturæ lenamentum.* *Somnus dulcis operantis.* *Saturitas somnum impedit.*

dulcem & necessarium grauissimumque naturæ leuamentum ipsa satietas intercipit, fugat & aufert. *Quomodo enim*, inquit S. Ambrosius in Psal. 1. *dormire potest, qui sollicitam auri exercet custodiam, damna formidat, qui lucra cogitat, qui vsuras computat, qui hypothecas numerat?* Excitat eum cupiditas, excitat cura peruigil aliena rapiendi, torquet inuidia, mora vexat, sterilitas prouentuum infœcunda perturbat, sollicitat abundantia: sicut ille diues tunc vigilantior redditus fuit, quando abundantiores fructus ager tulit, quem audias anxium quærentem: *Quid faciam?* &c. Ex irrigua terra (inquit S. Gregorius Nyssenus lib. de Opificio cap. 13.) vapores ascendunt, qui Solis dulce lumen obnubilant & intercipiunt; sic ex stomacho pleno vapores in caput ascendunt, qui non concedunt locum placido somno. Vnde qui stomachum habet plenum dormire non sinitur. Ita diuiti contingit, postquam stomachum plenum habet, scrinia referta, repletas arcas, redundantia cellaria & horrea; hæc saturitas non sinit eum dormire: ascendunt inde vapores ad caput, timores, anxietates, curæ circa bona quæ recondita tenet.

Fœtus auaritiæ pestilentes. Eccle. 5, 12. Hi sunt fœtus auaritiæ, quos Salomon in Ecclesiaste breuiter est complexus, cùm ait sub Sole se vidisse *infirmitatem pessimam*, ἀῤῥωστίαν; D. Ambrosius vertit *languorem malum*, quo velut in eculeo mens affligitur; *diuitias congregatas in malum domini sui*. Vocat *malum* generatim, hoc est innumerabilia propè incommoda, quæ inexplebilis opum appetitio importat: quo in numero singulari iudicio ponit *languorem*. Est enim habendi sitis debilitatio virium ad inclyta facinora obeunda & generosè perficienda, remissæ manus, soluta genua, putredo ossium, stupor animi, tenebrosa ægritudo. Multos auara spes deuorat; diuitiæ non explent, sed distendunt; lepram diceres tabe omnes artus inficientem atque hydropisim. Denique languor malus est mortique vicinus: sequitur autem vt furia implacabilis ob mentis curas animique vexationem, insomnia, noctis inamœnæ carnifex, quæ vt clauatum Carthaginensium dolium Reguli cruciatu infame dormire vetet. Hæc crudelis laniena est, vt cùm somnus alios omnes recreat & dulcissimâ voluptate perfundit, tum labor illis vehementiùs atque examina sollicitudinum ingruant, quos sitis habendi excruciat. Audeo dicere dimidiam eos vitam ducere, cui bonis & sapientibus propè ipsa mors anteponenda videatur. Hanc igitur miserandam hominum vecordiam luce Dei illuminatus Salomon in tacito animi sinu luctu & mœrore prosequebatur, cùm videret diuitias conseruari in malum domini sui. Circumsessæ ærumnis studiosè excipiuntur, spinis horridæ ad pectus & oculos admouentur, delibutæ veneno & peste hauriuntur: sic possidentur, vt possidentem vile mancipium faciant; sic constringuntur, vt suffocent; sic amantur, vt interimant. Ixionea illa rota perpetuò circumagitur, donec ad vltimam vitæ periodum veniant. Quam vitam si quis probè æstimare velit, catenam esse dicet, vt circulis, sic curis angoribusque textam & implexam, quâ in funestum exitium rapitur. *Omnis ergo dolor irruit super eum, quem* (vt ait Gregorius) *& hic prius pœna concupiscentiæ & illic pœna vltionis cremat: & hic fatigatur in desiderijs, & illic in tormentis.* O infelices impij! vos tot desideriorum aculeis stimulati inferni tormenta nunc prælibatis in terra tamquam dolorum omnium initia, quæ affatim ebiberis in inferno: hîc enim pœna guttatim gustatur, illic superpleno semper calice bibitur. Sic enim pluit semper desuper prodigus Iudex & iustus, vt numquam damnatorum superessluens potio sit exinanita. de qua subdit:

Diuitiæ conseruantur in malum domini sui.

Vexationes diuitum auarorum.

Impij hic cruciantur desiderijs & in inferno tormentis.

23. Vtinam impleatur venter eius, vt emittat in eum iram furoris sui, & pluat super illum bellum suum.

Optat vt citò hominis impij & tyranni venter impleatur, & aqualiculus eius pro voto saginetur, vt tantò citiùs à Deo puniatur, è medio tollatur, & alijs nocere desinat. Ita Titinus noster. Vbi notandum quòd non optet peccata, sed diuinæ iustitiæ decretem. Si enim impius corrigendus non sit, optandum sanè vt confestim intereat, ne ampliùs noceat. Sic Dauid: *Conuertantur*, inquit, *peccatores in infernum, omnes Gentes quæ obliuiscuntur Deum.* Psal. 9, 18. Porrò illud, *Impleatur venter eius*, ad repletionem bonorum temporalium, non escarum solummodò referendum est, vt cùm peccati mensuram expleuerit necetur.

Quomodo liceat impijs optare mala pœna.

PLVAT SVPER ILLVM BELLVM SVVM.] Hoc mirificè confert ad iram Dei amplificandam. Iræ profectò pluuia fuit, ex qua diluuium obruit orbem terrarum. Iræ pluuia fuit, quæ infames Sodomorum vrbes absumpsit. Ipsa quoque frequens pluuia, quæ campos vrbesque perfundit, & tonitruis ac fulminibus perstrepat, ad rem ac mentem Sopharis opportuna est.

Quòd si non nemini fortassis non satis apta videatur allegoria pluuiæ & belli; sciat hisce duabus dissimilitudinibus adeò dissitis congeriem malorum, quæ in damnatorum pœnis inuenitur, adumbrari. S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 12. his verbis rem exponit: *Super hunc hypocritam bellum suum Dominus pluit, cùm iudiciorum suorum gladijs eius opera percutit. Bellum namque Deo pluere est iniqui vitam districtis sententijs desuper ad interitum vrgere.* Ergo bellum magnitudinem malorum, pluuia verò multitudinem eorumdem portendit; vti & in illo Psalmi, *Pluet super peccatores laqueos: ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum.* Psal. 10, 7. Vbi in Græco textu apud Septuaginta pro *pluet* legitur ἐπιβρέξει, *superpluet*: quod verbum vbertatem & abundantiam suppliciorum expressiùs denotat, quo excruciandi sint peccatores: siquidem haud ipsis sufficient supplicia, quæ à concupiscentijs cordium & ignominia passionum, quibus se tradiderunt, intrinsecus concipiunt; sed externis insuper supplicijs vrgentur, quæ instar imbris atque procellæ ipsis superpluunt. Laqueos autem vocat pœnas improuisas, quæ quodammodò illaqueant & quasi retibus implicant quos apprehenderunt: partem verò calicis appellat molestas retributiones. Huius porrò calicis plenitudo

Pluuia & bellum malorum congeriem designant.

tudo est ignis & sulphur, & cetera quæ Sodomis irrogata sunt.

24. Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.

Dum minora fugimus in maiora sæpè incidimus incommoda.

Id est, Dum leuiora fugit in multò maiora incurrit incommoda. Prouerbium est illi simile, de quo suprà cap. 6. vers. 16. *Qui timent pruinam irruet super eos nix*. Quare quæ ibi à nobis dicta sunt non minùs in hunc locum quadrant. Solent nimirum impij & filij huius sæculi, cùm se vident aliquâ mediocri afflictione teneri, sese in omnem partem voluere, omnemque humanæ prudentiæ lapidem mouere, vt ab ea se expediant, nullâ prorsus de Deo factâ mentione, nec cogitantes hoc aut illud flagellum ipsis à Deo fuisse immissum; sed potiùs illud aut fato, aut ex sua suorumque incuria, aut solâ hominum malitiâ contigisse putantes. Et dum sic humanæ prouidentiæ totos se credunt, dum suis artibus & adinuentionibus se ex leui quodam malo, spreto Dei auxilio, liberare contendunt, iustè à Deo confrsi multò grauius incommodum incurrunt. Quod quidem impiorum artificium eleganti admodum similitudine ob oculos ponitur ab Isaia: *Qui fugerit à facie formidinis cadet in foueam, & qui se explicauerit de fouea tenebitur laqueo*. Nemo enim vltionem Dei, quantumuis potens & sagax, valet effugere. Hoc ipsum ait nunc Sophar de impio, qui dum præsentia, & quæ ipsum à fronte feriebant, mala putat effugisse, ideoque in pace securusque degit; ab aliqua grauiori calamitate, vel etiam ab ipsa morte, tamquam ab arcu Dei æneo & inflexibili à tergo, quando id minimè expectat, transuerberatur.

Isaiæ 24, 18.

Hebræus habet: *Fugerit ab armis ferreis: transfiget eum arcus æreus*. Sententia est, ac si diceret: Si fugerint fumum, incident in ignem; si charybdim, incident in scyllam; iuxta tritum illud,

Incidit in scyllam cupiens vitare charybdim.

Septuaginta vertunt: Καὶ οὐ μὴ σωθῇ ἐκ χειρὸς σιδήρου· τρώσαι αὐτὸν τόξον χάλκειον: *Et non saluetur de manu ferri: vulneret eum sagitta area*. Sic interpres Romanus vertit: sed τόξον vt fortassè aliquando sagittam notet, tamen hoc loco propriè arcum significat. Olim enim arcus ex ære fabricabant: quod temperaturâ quadam ita durum reddebant, vt ferro non cederet: nunc ex chalybe plerumque fabricantur; vnde quidam hîc legunt *arcus chalybeus*.

Quid per arma ferrea & arcum æreum intelligatur.

Sed quænam hæc arma ferrea, æreúsve aut chalybeus arcus? Arma ferrea sunt vel gladius, vel pugio, vel lancea, quibus Dominus exercituum pugnat cominus contra peccata, vt pacem tribuat peccatori ac vulneratum sanet: at arcus æreus est futura vindicta, quâ damnatos ferit eminus horribile intonans iudicium, & in longè positos innumeras euibrans sagittas. Nec sine mysterio (vt S. Gregorius docet lib. 15. Moral. cap. 14.) temporales tribulationes ferreis armis comparantur, quia ferrugine corrumpuntur: æterna verò supplicia idcircò æri assimilantur, quia numquam desinunt, nec vlli subiacent corruptioni mutationis. sic enim ipse philosophatur, ac probè: *Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum; quia dum præsentes necessitates metuit, multa per auaritiam rapit, extremi iudicij districtis se percussionibus exponit. Et cùm fugit arma ferrea, ab arcus ærei sagittis inuenitur; quia mala temporalia stultè præcauens sententiâ æternâ percutitur.*

25. Eductus & egrediens de vagina sua, & fulgurans in amaritudine sua: vadent & venient super eum horribiles.

Sermo est eclipticus, cui aliquid addendum vel subaudiendum est; nihilque aptius videtur subintelligi posse quàm gladius, qui propriè de vagina educitur; è qua egreditur dum stringitur, & quasi fulgurat, & mortis amaritudinem repræsentat, dum ad vulnus infligendum manu validâ vibratur. Illud verò, *Vadent & venient super eum horribiles*, supposito caret; addendumque procul dubio aut subintelligendum v. g. hostes, vel dæmones, vel, vt Septuaginta exprimunt, φόβοι, *timores*, aut eiusmodi aliquid. Sensus igitur est. q. d. Eximet iratus Deus de vagina gladium, & de pharetra sua sagittas expromet, quas etiam atque etiam in tyrannum & impium vibret, quæ horribilem in modum illius bona & ipsum etiam peccatorem euertant.

Quales pœnæ maneant impium.

In Hebræo est: *Emergit & exit è corpore, & acies è felle ipsius prodit, super eum terrores*. Hoc si cum Vulgato ad gladium referas, tunc vagina metaphoricè corpus vocatur; quod nimirum gladio sit id quod corpus animo: sed si ad sagittam referas, quò Interpres Chaldæus & Septuaginta retulerunt, tunc pharetram denotabit, sagittarum thecam. Quamquam etiam in sensu proprio ipsummet corpus impij possit intelligi, quod sagittis diuinæ vltionis configitur. atque hoc modo Septuaginta intellexisse videntur dum sic vertunt: Διεξέλθοι δὲ διὰ σώματος αὐτοῦ βέλος· ἄστρα δὲ ἐν διαίταις αὐτοῦ· περιπατήσαισαν ἐπ' αὐτὸν φόβοι: *Pertranseat per corpus eius iaculum: sidera autem in habitaculo eius: obambulent super eum terrores*. Quod Scholiastes exponit: *Aut visa terribilia perterrefacient eum, aut dirutis domibus & sublato tecto stellæ coruscabunt: vel etiam ita vocat fulmina*. Nam & Aquila reddit: Καὶ ἀστραπὴ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πορεύσεται ἐπ' αὐτόν: *Et fulgur à facie eius ibit in eum*. Aut per stellas intelligit iustos, qui habitabunt in domibus impiorum.

26. Omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis eius: deuorabit eum ignis qui non succenditur, affligetur relictus in tabernaculo suo.

Præter vitæ mortalis mala manent impium tenebræ illæ exteriores, quæ absconditæ sunt in occultis inferni locis, vbi *deuorabit eum ignis qui non succenditur*, scilicet alimento terreno, vt noster hic ignis, vel, vt Aquila, Theodoretus & Symmachus, μὴ φυσηθὲν, *qui non sufflatur*. Quæ particularis conditio est ignis inferni ad differentiam

Ignis inferni qualis.

tiam huius nostri, qui vt accendatur necessaria est sufflatio illum à materia excutiens; vnde cùm hæc non semper æqualis sit, sed subinde remissior, ideò & flamma huius nostri ignis eiusdemque ardor pro flatus intensione ac remissione modò maior, modò minor existit: ast infernalis ille ignis, qui nec à flatu hominis aërisve motu succenditur, numquam comburendi vim remittit, sed semper æqualiter vrens intensissimè exurit & cruciat: siquidem semel ab origine mundi à Deo succensus in semetipso cum suis fomentis inconsumptibilis æternùm ardebit, Deo illum conseruante ad æternam impiorum punitionem. Ita Philippus, S. Gregorius, Olympiodorus & Origenes: (qui postremi duo ignem etiam accipiunt pro stimulo conscientiæ.) Chaldæus vertit *ignis gehennæ.* Nec tamen solus impius deuorabitur, sed & quicumque fuerit relictus in tabernaculo eius; vt puta, filij, vxor & familiares, quos reliquit heredes, pari pœnâ affligentur. Significat summam imminere vastitatem impio, sicut alibi dicitur simili Hebraismo, *Clausi quoque defecerunt, residuique consumpti sunt.*

Deut. 32, 36.

Qualis sit inferni locus.

Ceterùm hunc inferni ignem obscurum simul & inextinctum, quo impij perpetuò excruciantur, graphicè nobis describit S. Gregorius lib. 9. Moralium his verbis: *Illa vltrix flamma transactorum vitiorum concremationem habet, & lumen non habet: quia illos quos gehenna flamma deuorat è visione veri luminis cæcat, vt foris eos dolor combustionis cruciet, & intus pœna cæcitatis obscuret: quatenus qui auctori suo corpore & corde deliquerunt, simul corde & corpore puniantur, & vtrobique pœnas sentiant; qui dum hic viuerent prauis suis delectationibus ex vtroque seruiebant. Quisquis ergo ad toleranda inferni mala descendit, nequaquam ad lucem alterius redibit: quia nequaquam vltrà misericordia parcentis liberat, quos semel in locis pœnalibus iustitia iudicantis damnat.*

Non dissimili ratione S. Basilius in cap. 5. Isaiæ inferni locum & ignem, in quo diues Epulo cruciabatur, depingens, *Infernus*, inquit, *regio locus quidam est communis in terra repositus meditullio, obscurus ab omni parte & obumbratus. Hîc itaque diues erat non vulgari in loco; sed in graueolenti atque obscuro igne inferni versabatur. Duplici enim vi præditus cùm sit ignis, calefactiuâ nempe & illuminatiuâ, acerbis eius & ad supplicia idoneis qualitatibus excruciatus debitas soluit pœnas; alterâ verò illuminatrice vi gaudijs lætitiaque accommodâ destitutus. Vnicuique enim sua vitia in supplicia laboresque conuertentur, nobis se incendij materiam exhibentia; animique passiones eorum qui in infernum demerguntur facularum instar & ignis scintillarum accendentur, vt proprijs è voluptatibus congruentia quisque supplicia demetat.* Similia passim habent alij Patres vbi de inferni supplicijs agunt.

Sensus itaque est ac si dicat: Ignem patientur damnati qui adurat, neque tamen tenebras pellat. Tum etiam eius naturæ erit ille ignis, qui non egeat fomento, neque pabulo, sed seipso nutriatur, vt perpetuò & sine intermissione torquere valeat impios. Porrò illud,

AFFLIGETVR RELICTVS IN TABERNACVLO SVO,] exponit Gregorius de tabernaculo corporis. q. d. Vt in æternum pati possit æternùm viuet. Sic enim comparati sunt iniqui, vt hanc vitam ament, neque illam nisi inuiti perdant: nullum non mouent lapidem vt vitam protendant; nihil non faciunt vt in æuum viuant. Quid igitur Deus? Detrudit eos in inferna loca, vbi omnium malorum congeriem simul perpetiuntur; qui dum cruciantur mortem expetunt, neque inueniunt; & vita eorum asseruatur, vt semper habeant quo semper torqueri possint. Itaque dum viuunt vitam amant, neque tamen diu illam protendere possunt; quin imò peccata ipsa vitam atterunt, & mortem maturant, atque ad interitum vrgent: at verò in infernum detrusi vitam odio habent, & mortem exoptant, neque tamen inueniunt. Optimè ergo ait, *Affligetur relictus in tabernaculo suo*; quia dira patietur, & quæ mortem inferre possent; neque tamen peribit, vt semper pati possit. Audi verba S. Gregorij: *Hîc*, inquit, *vitam relinquere non vult; & tamen ab ea abstrahitur: illic eam relinquere appetit; & tamen in ea propter supplicia seruatur. Ad augmentum itaque tormenti & hîc è corpore nolens educitur, & illic in corpore tenetur inuitus.*

Damnati moriuntur vbi vellent viuere, & ibi viuunt vbi vellent mori.

27. Reuelabunt cæli iniquitatem eius; & terra consurget aduersus eum.

Id est, Omnibus innotescet ac manifesta erit iniquitas eius. Sicut enim impius dum suæ obsequitur libidini cælum terramque offendit, & in suum caput quodammodò lacessit; sic in illius exitium vtrumque conspirabit. Reuelabunt igitur cæli iniquitatem eius quam conspexerunt, & terra, quæ monstrum hoc indignabunda tulit: reuelabunt autem scelera eius, nempe puniendo illa, cælum quidem tempestatibus, terra verò infecunditate. Ita Tirinus noster.

Cæli & terra suo more impios accusant & vlciscuntur.

S. Augustinus hîc cæleste iudicium agnoscit. Primò, quia nimirum *cæli aerij* in impios vibrant procellas, ventos fulminaque, vt patet in Sodoma & Gomorrha, quæ cælesti igne perierunt. Interdum etiam cæli aues reuelarunt peccata; quemadmodum de auibus Ibici vltricibus narrat Plutarchus lib. de Sera Numinis vindicta. Vnde Olympiodorus ait Sopharem hîc tacitè Iobo exprobrare vindictam cælestem, quâ greges eius de cælo tactæ interierunt; filij autem domo (quæ flatu aërio conquassata fuit) tuente oppressi sunt; boum verò ac camelorum armenta ab hostibus ex inferna regione irrumpentibus abacta fuerunt.

Secundò, *cæli* scilicet *siderei* vti interdum iam, ita vel maximè circa diem Iudicij Christo Iudici reprobos condemnanti tacitè obedientiâ suâ applaudent, dando scilicet signa terrifica insolito more lucendo, obtenebrescendo, mouendo se, & consistendo ad nutum Dei; denique improbis ne introëant se claudendo: quando etiam terra motibus quatietur insolitis, & elementa cuncta quasi accusabunt impios, & à Iudice Christo vindictam de ijs exposcent.

Tertiò denique metonymicè *cæli*, id est *Angeli & Cælicolæ*, vt Chaldæus interpretatur; vel, vt Polycarpus, ipse Deus cælorum Dominus; similiter

militer *terra*, id eſt *homines terrigenæ*, conſurgent aduerſus impium: Primò per temporalia ſupplicia, famem, peſtem, &c. Secundò etiam in die Iudicij ſimiliter applaudet ſummo Iudici, quando reprobos deuorabit, & abſorbebit. Ita S. Gregorius & Polychronius. Omnis itaque natura cum eo qui Deo eſt inuiſus inimicitias geret. Et partem quidem malorum à cælo accipiet, contra eum pugnante Deo; partem verò à terra, inuadentibus hominibus. Et cælum quidem ipſum eius reteget iniquitates, eiuſdem facinora diuinâ vltione propalàm collocante, cùm ſceleribus ſupplicium fuerit diuinitus conſtitutum; ipſaque terra inſtructis armatiſque copijs decertabit; iuxta illud Sapientiæ: *Et accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum; & pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos.* Sap. 5, 18. & 21.

28. Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei.

Improborum tandem iniqua conſilia reuelantur.

Explicatio eſt ſuperioris verſus, & oſtendit qualis futura ſit illa reuelatio, quæ fiet à cælo & terra, quando in hominem impium ad diuinum imperium ſuas exerent vires. Reuelabitur enim vndenam luculentæ domus germen prouenerit, id eſt lauta atque pretioſa ſupellex, & ornamenta alia, atque opes eximiæ, quæ Tyrannos & Principes eximunt à turba, & in Heroum ordinem & ſplendorem euehunt. Tunc autem vbi conſtiterit, quibus ſiue fraudibus ſiue iniurijs comparata fuerit illa rerum abundantia & gloria, nemo erit qui in illum ſpiritus non concipiat hoſtiles, & quaſi naturæ monſtrum & communem hoſtem non inſectetur & exagitet. Quod tunc accidet, quando Deus, qui ad illud vſque tempus diſſimularat furoremque compreſſerat, ſuos in peccatorem aculeos exeruerit, & ab excelſo ad infimum vſque gradum vana illius nomina & furtiua ornamenta detraxerit. Tunc enim, vt in Hebræo eſt, *migrabit prouentus domus eius, defluent in die iræ eius.* Id eſt, Omnes diuitiæ prouentuſque ampliſſimi, quibus in vita redundauit, in morte defluent aquarum inſtar, quæ ex monte in vallem magno impetu & quàm celerrimè decurrunt. *Quoniam* (vt Dauid ait) *cùm interierit non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria eius.* Vbi non ſumere omnia idem eſt quod omnia relinquere, atque ab omnibus rebus imparatum ex hoc mundo educi. Huc ſpectat etiam illud S. Pauli: *Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quin nec auferre quid poſſumus.* A quo Seneca magni vir iudicij Epiſt. 102. pulchrum illud didicerat: *Quidquid circa te iacet rerum tamquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta. Tranſeundum eſt: excutit redeuntem natura ſicut intrantem. Non licet plus efferre quàm intuleris.* Sed pulchriùs ad citatum Pſalmi locum S. Ambroſius: *Gloria*, inquit, *ſæculi non deſcendit cum peccatore; ſed gloria virtutis aſcendit cum innocente.* Illam igitur ſæculi gloriam quærunt infideles, quæ non deſcendat cum illis; ſiquidem dum moriuntur non accipiunt multiplicatam gloriam domus ſuæ; ſed cum virtute prædito, dum is aſcenderit coaſcendet quoque gloria ipſius, ſcilicet virtus; cùm deſcendente verò etiam condeſcendet.

Pſal. 48, 18.

Omnia in morte deſerenda.

1.Tim.6,7.

Quare cùm hæc ita ſe habeant, *Ne timueris*, inquit, *cùm diues factus fuerit homo.* id eſt, Ne turberis aut indigneris, quando videris quempiam diuitijs plurimis & amplâ poſſeſſione conſpicuum; neque magni feceris præſentem atque apparentem eius felicitatem. Nam quæ videntur diuitiæ non ſunt ſtabiles; & qui propter eas ſupercilia attollunt & buccas inflant, paulò pòſt omnibus derelictis morti tradentur. Nulla eſt autem vtilitas diuiti morienti, cùm ſuas ſecum auferre diuitias non poſſit: qui hoc tantùm ex earum poſſeſſione lucratus eſt, quòd anima ipſius in vita hac ab adulatoribus beata prædicaretur; vbi verò mortuus fuerit non ſumet ſecum omnes has diuitias: vix indumentum capiet, quo pudenda velet. Non igitur quia hìc in viuis diues erat, idcircò etiam poſt mortem beatus reperietur; ſed contrà cùm hìc omnia habuerit, omnibus ſpoliatus & nudus tribunali iudicis ſiſtetur.

29. Hæc eſt pars hominis impij à Deo, & hereditas verborum eius à Domino.

Hanc, inquit, Deus vicem referet impio viro, has pœnas ab eo ſumet pro verbis iniquis & blaſphemis quibus Deum contemnebat, quòd eum tot annos patienter ferret, & benignè, vt ad ſaniorem mentem rediret, expectaret. Hanc ſcilicet ob cauſam impij non verentur dicere, aut ſecum cogitare, *Non videbit Dominus, neque intelliget Deus Iacob. Partem* autem Pſal. 93, 7.
poſuit pro portione, Hebræâ phraſi; quam etiam partem Dauid impijs hominibus tribuit dicens: *Pluet ſuper peccatores laqueos: ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eorum.* Pſal. 10, 6.
Ecce tibi quid contumelioſa impiorum verba hereditent à Domino; nimirum quòd cæli reuelent inquitatem eorum in diem furoris Dei, quando omnes pœnarum procellæ in caput impiorum effundentur. Hæc eſt pars, portio & merces impio reddenda à Deo; Hebraicè *Elohim*, à Iudice. Hæc hereditas *verborum*, hoc eſt *operum*, per metonymiam Hebræis vſitatam. Dicitur verò hereditas operum quæ rependitur operibus. Pro *Domino* autem Septuaginta legunt παρὰ τοῦ ἐπισκόπου, *ab Epiſcopo* ſeu ſuperintendente, aut viſitatore. Quod nomen ſatis quadrat iudicio Dei, de quo mentio facta eſt: veniet quippe vt ſpeculator, explorator, cenſor, viſitator, vt omnia diſcutiat, & ſuo rem quamlibet loco reponat. Et ad hunc modum Sophar orationem explet; in qua profectò non pauca ſelecta & ſapiente viro digna effatus eſt: at quod ad Iobum attinet, quem pupugiſſe videtur, importunus & prolixus ſermo fuit; cùm Iobum impietas nulla, iniuſtitia nulla, intemperantia nulla, vitium nullum ex ijs quæ ſunt obiecta fœdaſſet. Quod à Lectore ſæpiùs recolendum, ne malè connectat, & vt viro innoxio culpam impingi non debere animaduertat.

CA-

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

Iob patienter ab amicis audiri postulans causam inquirit, quare impiorum nonnulli in finem vsque vitæ prosperentur; alij contrà rebus aduersis obruantur: & respondet impium in diem perditionis à Deo seruari, falsam amicorum consolationem per hoc conuellens.

1. RESPONDENS autem Iob dixit:

2. Audite quæso sermones meos, & agite pœnitentiam.

3. Sustinete me, & ego loquar; & post mea, si videbitur, verba ridete.

Iob postulat attentè & patienter audiri. ORAT Iobus atque obsecrat amicos, vt ad verba sua tantisper aures atque animos aduertant; speratque futurum vt ab errore, in quo anteà fuerant, liberati multò aliter sentiant, & suam ipsi vltrò cogitationem damnent: ita enim hactenus locuti fuerant, vt planè non viderentur intellexisse, imò neque audiisse quæ ab illo dicta fuerant; alioquin neque illa toties repeterent, quæ iam ab alijs obiecta fuerant, & à Iobo confutata sapienter; neque tam se viro innocenti & tot exulcerato plagis infensos præbuissent. *Principes se difficiles præbent ad audiendam veritatem.* Cupiens ergo Iobus amicos suos ad meliorem mentem reducere, humillimè attentionem postulat: sciebat quippe quàm difficiles aures præbere soleant Principes vera dicentibus, præsertim ad pœnitentiam hortaturis; quamobrem præter audientiam postulat & patientiam; quia vsu iam cognouerat res molestas à Regibus, quales amici illi erant, non audiri, nisi fortè magnâ ad audiendum patientiâ obfirmarentur. Nil aliud igitur orat vir modestissimus, nisi vt parum molestiæ deuorent amici, & ad obiecta respondentem tantisper audiant; neque recusat, si minùs responsa satisfaciant aut placeant, quin rideant aut irrideant quantum volent, quasi speret, si modò mediocrem adhibeant attentionem, & animos adferant minùs quàm hactenus offensos, nihil habituros amplius quod obiectent. Ita Sanctius noster: qui simul pulchrè expendit, quomodo hîc Iobus impleat partes omnes oratoris optimi, adhibeatque illa quæ ad captandam beneuolentiam grauissima iudicantur. Primùm enim modestè obsecrat vt audiant; est autem modestia animorum conciliatrix mirifica: deinde causam docet intercedere grauissimam, quæ illum penè cogat, vt petat hanc sibi gratiam debere concedi, cùm disceptatio non sit de nihilo, sed de re omnium grauissima; in qua de Dei gloria & de salute propria concertatio est. vnde subdit:

4. Numquid contra hominem disputatio mea est, vt meritò non debeam contristari?

Quasi dicat: Si quæstio esset de offensione aut inimicitia hominis, haudquaquam contristarer aut anxius forem; iam autem cùm quæratur an Deum offenderim, meritò angor, & totis viribus contendo, vt rei veritas elucescat, quæ in magnam Dei gloriam cessura sit. *Iobi zelus in causa Dei.* Est enim viri omnino pij zelo veritatis vrgeri, molesteque ferre in huiusmodi occasionibus negligi, vt surdis parietibus occinere videatur. Agitur quippe causa Dei, quam dum tueri se putant hi Iobi consolatores molesti, veriùs oppugnant, dum dicunt affligi tantùm in hac vita sceleratos & improbos. Quod de Deo minùs decorè ac verè dictum esse Iob multis probat; ostendens in hoc genere in primis diuinæ gloriæ honorisque zelum; qui vt est magnus & vehementissimus aculeus ad agendum aut dicendum, ita sine illo sæpè languet virtus & fatiscit; & contentiones in principio generosæ in medio ipso cursu concidunt. *Zelus filiorum Dei proprius.* Est nempe filiorum Dei hoc proprium vehementer commoueri, cùm quid audiunt vel intuentur, quod parentis optimi dignitatem meritumque decus possit oblædere. *Zelus mœrorem causat.* Hinc animi mœror in vitiorum illa colluuione tabescentis: hinc viua & generosa proposita defendendæ gloriæ Dei, & obiectis etiam vitæ periculis vbique amplificandæ.

Helia zelus inflammatus. Hoc zelo clarus fuit Helias, qui vt flammis pro lacte puer vsus est, vt Hebræi volunt; ita continuò diuinum quemdam ignem spirabat, eoque nomine curru igneo raptum esse in cælum omnes consentiunt: singularem autem animi dolorem persentiebat, quòd diuina lex pro nihilo haberetur, & stultâ omnes & vecordi cupiditate in vitium irent impiamque superstitionem. Itaque S. Hilarius illum viribus & robore omni destitui & exanimari propè consueuisse notat, hominum vitia nefariosque mores contuentem, & cur igneo illo studio conficeretur, sic infit in Commentario Psalmi 118. *Videt enim irreligiosas damni querelas, impios luctuum fletus, profanam legis Dei obliuionem.* Irreligiosas damni querelas impiosque fletus appellat eorum, qui cùm in damnum & calamitatem incidissent aut familiæ orbitatem, contumeliosissimè Deum appellabant, & furiosi animi voces in eum effundebant, vt earum miseriarum fontem & incommodorum. Quæ & similia cùm essent in oculis, & à magno inuictoque illo Vate quotidie exaudirentur, mœrebat scilicet

Dauid præ zelo deficiebat animo. scilicet & ingenti animi dolore conficiebatur. Quod idem euenisse Dauidi, heroicæ mentis viro, & charissimo Deo videmus, cùm insaniens multitudo se in ingrati animi scelus & flagitiorum omnium labem ingurgitaret: nam dilertè ait zelo se contabuisse. & alio loco quid ex eo pateretur in hunc modum exponit: *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.* (Psal.118, 53.) Vbi pro *defectione* quidam vertunt *horrorem*, *tædium*, *pusillanimitatem.* Apud Septuaginta est ἀθυμία; quæ deiectionem animi, æstuantem mentis ægritudinem angoremque significat. Dauid igitur profitebatur se intimo quodam horrore percelli, se propè linqui animo, & exanguem afflictumque iacere ob peccatores; quòd nimirum tot videret pereuntium naufragia, qui desertis rationis gubernaculis, & regentem à puppe Deum contemnentes, sceleri velificarentur, & ad funestum tandem exitum, vt ad infames scopulos suæ vitæ nauem allideret. Tanti periculi obiectu vt densâ nube operiebatur illius pia mens, &, vt dixi, ἀθυμίαν, defectionem & exanimationem sentiebat.

Quid igitur mirum si B. Iob, qui nec Dauidi, neque Heliæ, neque antiquorum vlli pietate cedebat, cùm ipsius erga Deum fides & religio pietasque ab importunis istis consolatoribus in discrimen vocaretur, animo commoueatur, iustoque suam innocentiam & diuinam gloriam tuendi zelo vehementer succendatur? non enim illi de sua apud homines gratia sermo est, sed apud Deum; à qua excidisse tam est execrabile, malum & horribile, vt excogitari maius nullum possit. Si de hominum gratia, aut de illorum de nostra sanctitate iudicio sermo foret, non esset admodum laborandum. Neque enim viri prudentes ac pij tanti faciunt plurimi se haberi ab hominibus, aut ab illis amari & coli; vt si hæc absint, admodum sibi dolendum esse putent. Quid enim magnum dari aut auferri potest ab hominibus? At satagere homo maximè debet, ne Deum sibi infensum habeat: quòd si Dei graue de se iudicium fore suspicetur, tunc verò mœret animo, æstuat, & magno atque assiduo timore concutitur. Cùm ergo hæc grauissima sint, nil mirum si attentos sibi postulet & patientes amicorum animos, cùm hac in disputatione magna voluantur rerum momenta. Qui locus magnam etiam vim habet ad attentionem captandam; cùm nemo putet è sua re fore aures auertere, aut dormitare segniter, cùm de magno siue compendio siue periculo certamen instituitur. Quapropter repetit:

De hominum opinione & gratia non admodum laborandū, sed de Dei maximè.

5. Attendite me, & obstupescite, & superponite digitum ori vestro.

Est postulatæ attentionis amplificatio, cùm talia dicat se facturum esse verba, vt nemo illa sine stupore audire queat: quare monet, vt silentio atque patienter audiant, neque dicenti obloquantur aut obstrepant, donec loquendi finem faciat. Digitum autem vel manum ori imponere nihil est aliud quàm sibi silentium indicere, & tacere. Idem inferiùs ait, *Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo.* (Iob 29,9.) Et alibi: *Qui leuiter locutus sum respondere quid possum? manum meam ponam super os meum.* (Iob 39,34.) id est, Tacebo deinceps. Eodem loquendi modo vsus est Sapiens in Prouerbiis dicens: *Si enim intellexisset, ori suo imposuisset manum.* (Prou.30, 32.) Item Sapientiæ 8. vers. 12. *Sermocinante me plura manus ori suo imponent.* Et Ecclesiastici 5. vers. 12. *Si est tibi intellectus responde proximo; sin autem, sit manus tua super os tuum, ne comprehendaris in verbo indisciplinato, & confundaris.* Hanc quoque dicendi formulam, vti plures alias, à sacris Hebræorum libris mutuati sunt Profani: inter quos Iuuenalis canit Satyrâ 1.

Digitum ori imponere est silentij signum.

Cùm veniet contrà digito compesce labellum,

alludens ad Sigalionem seu Harpocratem Silentij Deum, qui apud Ægyptios Serapidis simulachro præpositus erat digito sigillans os suum. Quò respicit Ausonius Epist. 12. ad Paulinum:

Harpocrates silentij Deus digito os sigillans.

Aut tuus Sigalion Ægyptius oscula signet.

& Apuleius lib. de Asino aureo: *At ille digitum à pollice proximum ori suo admouens, & in stuporem attonitus, Tace, tace, inquit,* &c. Vnde apud Catullum reperitur formula hæc loquendi prouerbialis: *Reddidit Harpocratem,* id est taciturnum, silentem. de quo vide Politianum Miscel. cap. 83. & Plutarchum libro de Iside & Osiride.

6. Et ego quando recordatus fuero pertimesco, & concutit carnem meam tremor.

De tremendis Dei iudiciis verba facturus præmittit se hæc ipsa cogitantem tremore concuti. quod sanè boni æquique æstimatoris argumentum est. Siue enim quæ Deus in suprema illa vniuersalis iudicij hora patrabit, siue quæ decurrentium temporum serie in causis hominum agit, æquis bilancibus ponderentur, minimè dubium, quin animum vehementer afficiant, à culpa dimoueant, ad virtutis studium extimulent, viresque animi ad res grandes altiùs capiendas & pensitandas permoueant. Hacce diuinorum iudiciorum consideratione totus tremefactus atque perculsus Dauid, se omnino illis intelligentiâ comprehendendis imparem agnoscens iure merito exclamat: *Iudicia tua abyssus multa!* (Psal.35,7.) vt significet rationem gubernandi, quâ Deus in hoc mundo res humanas dispensat, ab homine reperiri aut capi non posse; quemadmodum fieri non potest vt quis abyssum emetiatur. In hoc etiam iudiciorum Dei pelagus incomprehensibile intendens Paulus, & statum minimè reperiens, circumscribit admiratione sermonem, & diuitias Dei ac profundum appellat eadem dicens cum Dauide, qui hæc abyssum vocat, cuius non sit statum reperire, neque possit mensurâ vel sensu comprehendi. Id autem omnium maximè plurimos torsit, quod sequenti versu proponit dicens:

Iudiciorum Dei consideratio salubrem incutit timorem.

7. Quare ergo impij viuunt, subleuati sunt, confortatique diuitiis?

Mirum est sanctos affligi & impios in hac vita prosperari.

Hæc sanè quæstio adeò grauis antiquis hominibus visa est, vt & viros vitæ sanctimoniâ clarissimos torserit; è quibus Dauid: *Zelaui*, inquit, *super iniquos, pacem peccatorum videns.* Et Ieremias: *Quare via impiorum prosperatur; benè est omnibus qui praeuaricantur & iniquè agunt.?* &c. Hoc ergo idem proponit Iobus vti rem planè mirabilem. Quòd enim impius excrucietur, fœdetur, pudeat, pœna est culpæ consentanea, quam nemo non perspicit, ac boni consulit: at quòd prosperetur, floreat, splendeat, id porrò neque eius meritis congruit, neque rei proportio facilè ex aliis capitibus seipsam prodit. A contrario verò, quòd vir pius famâ clarescat, ditetur, honoretur, mirificè consonat; debetur enim honor virtuti, omnisque opulentia rectè collocatur in homine, qui eâ ad honestum vsurus sit finem: quòd verò is affligatur, vilipendatur, diripiatur, sauciettur, neque ipsius meritis consentit, neque rei ratio idonea passim à quouis homine reperitur. Quidquid autem de rerum proportione mortales cogitauerint, è quibus nonnulli pios afflictos impios prosperatos intuentes, Dei prouidentiam negare ausi sunt; profectò verissimum omni ætate fuit, pios vt plurimum affligi, impios plerumque secundis euentibus gaudere. Quod certè cùm in dubium nisi ab ignaris reuocari nequeat; hoc ipso proposito Iobus amicos suos vehementer vrget, vt credant neque ex afflictione impietatis neque ex prosperitate pietatis argumentum duci posse, quæ est ipsa inter eos agitata controuersia. Quocirca sic Iobus agere credendus est, quasi dicat: Vos concertatores mei grauiter ac turgidè pronuntiastis vexationem meam admissi criminis indicium esse, quo in asserto persistitis: si ergo ita se res habet, per argumentum à contrario secundus ac florens status pietatis indicium erit. Quomodo ergo impij prosperè viuunt, læti, validi, locupletes, liberorum, cognatorum, amicorum agminibus septi? Profectò ex hoc statu, quo nihil à mortalibus beatius in hac vita contingere posse iudicatur, sententiâ vestrâ adstruendum est eos homines pios esse. At omnino exploratum est impiè plerosque ex illis agere, intemperantiæ seruire, prædis inhiare. Patet ergo vos extra veritatis orbitam euagari, ac enormiter in re maximè seria; diuinæ videlicet prouidentiæ opinione, seduci. Quod euincit solidissimum Iobi argumentum in forma positum.

Psal. 72, 3. Ierem. 12, 1.

Neque ex afflictione impietatis neque ex prosperitate pietatis argumentum duci.

Septuaginta pro *Subleuati sunt confortatique diuitiis* legunt, Πεπαλαίωνται δὲ καὶ ἐν πλούτῳ, *Senuerunt autem & in diuitiis*. Non quidem quòd diu in diuitiis perseuerauerint; sed quòd citò in diuitiis consenuerint. Sic enim D. Ambrosius lib. 2. de Interpellatione in Iob cap. 4. rectè interpretatur: *Inueterauerunt in diuitiis dixit; vt non tam diuturna diuitiarum possessio quàm inueterata pecuniarum molestia significata videretur*. Vbi mihi videtur appellasse hanc molestiam inueteratam ab effectu, quòd efficiat senectutem: quamquam æquè commodè de diuturna in diuitiis perseuerantia sumi possit, scilicet ad vitæ vsque finem & prouectam senectutem iis perfruendo. Vnde subdit:

Diuitiæ senectutem accelerant.

8. Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba & nepotum in conspectu eorum.

Id est, Multos filios habent, multumque propagant genus suum: ipsosque circumstant filij, quibus longa datur lucis vsura, & ex eis nepotum numerosa silua, & cognatorum luculentus & copiosius numerus. Quæ liberorum multitudo apud antiquos in summæ parte felicitatis ponebatur, quos eâ causâ Poëta prudens Euripides καλὸν θησαύρισμα, *eximium thesaurum* appellat. Adeò vt poëtica Niobe, cùm filios tantùm septem totidemque filias excellenti formæ dignitate in lucem edidisset, incredibilem in modum glorians se Latonæ superbissimâ quâdam ambitione prætulerit, & cum ipsis magnis numinibus de felicitate sit ausa contendere. Quâ fictione docti homines docere voluerunt nihil esse in nuptiis iucundius, nihil optabilius aut communi voto frequentius amplissimâ familiâ & numero magno florentium liberorum.

Liberorum multitudo erat antiquorum summa felicitas.

Mysticè hic versus ad spiritales quoque Patres referri possit, qui Ecclesiæ filios genuêre multos sempiternæ gloriæ heredes futuros. Et ne Priami similes quosdam genitores quisquam putet, qui liberos quinquaginta sustulit, partim flagitiosis amoribus infames, partim miseros omnes morituros, quippe corporibus vt luteis thecis inuolutos, quæ franguntur; Septuaginta sic Iobi locum hunc efferunt disertiùs, Ο σπέρμα αὐτῶν κατὰ ψυχὴν, *Semen eorum secundùm animam*. Quibus in verbis arcanum quoque mysterium vidit Origenes, quod mirificè hanc diuinam fecunditatem & prosapiæ tam inclytæ splendorem illustrat: nam illa verba *secundùm animam* sic interpretatur, vt in eo numeroso grege filiorum nullus sterilis sit, omnes fecundi, omnes secundùm animam viri, qui videlicet ipsi quoque post se relinquant animas Deo generatas. Quare Iob *nepotes* appellat, Chaldæus *filios filiorum*: in Hebræo est *germina*, plantæ vberrimæ germinantes: vt intelligamus nullum esse hibernum tempus, nullam brumam aut frigoris magnitudinem quæ impediat, quò minùs hoc diuinum semen pullulet, & nouo partu amplificetur. Compleuit orbem vniuersum facti insueti admirabilitate nobilis è Batauia mulier, quæ trecentos sexaginta quinque fœtus vno die in lucem edidit: sed longè fuit in suo genere fecundior magnus Petrus, qui nouâ & inusitatâ partione tria primùm, deinde quinque millia Christo peperit. Et fuêre pòst etiam alij feliciores in pia sobole procreanda: nam, vt ceteros prætercam silentio, S. Franciscus noster Xauerius, vir Apostolicus & mirabilium rerum effector, vno in oppido (Tolum vocant) millia omnino vigintiquinque per vndam & institutionem salutarem Ecclesiæ Christianæ genuit vitâque donauit. Ita Tursellinus in eius Vita lib. 3. cap. 3.

Spiritales Patres fecundiores quàm corporales.

S. Ambrosius lib. de Interpellatione Iob c. 4. per hos filios & nepotes, qui coràm eis permanent, spiritali intelligentiâ adumbrari putat opera nostra. Vt enim filij superstites demortui parentis vel aui genus, nobilitatem, splendorem familiæ seruant, vel etiam ignobilitatem & dedecus; ita opera nostra, quæ veluti filij sunt animi, illius nobilitatem vel ignobilitatem protendunt,

Per filios & nepotes spiritaliter opera nostra significantur.

dunt, vt scilicet, ille ingenuus, ille liber, ille nobilis dicatur, qui virtuti adhæret; quin verò vitiis fœdatur, ignobilis prorsus & abiectus habeatur. Verba S. Ambrosij sunt ista: *Filij eorum in oculis. id est, Quæ faciunt ideò faciunt, vt videantur ab hominibus; non quia boni consulant, & hoc eligant, quod futuro iudicio comprobetur. Filios enim Scriptura pro operibus frequenter vsurpat, eò quòd locupletior in bonis factis quàm in filiis sit nostra posteritas.* Sic ille.

9. Domus eorum securæ sunt & pacatæ, & non est virga Dei super illos.

Impios hic non puniri, quia non sunt filij Dei. Præterquam, inquit, quòd multis bonis fruuntur, nihil etiam incommodi accipiunt: nam ab iis diuinæ correctionis virga procul videtur recessisse, & in ipsos suas diuitias vbertim effudisse fortuna melior. Id ipsum Dauid grauiter conqueritur, & quodammodò se scandalizatum fuisse non diffitetur dicens: *Psal. 72, 2.* *Mei autem penè moti sunt pedes; penè effusi sunt gressus mei.* Vbi pedes & gressus metaphoricè vocat cogitationes, quæ tempore calamitatum à vero iudicio desciuerant, & ad ea quæ non oportet defluxerant. Huius autem turbationis causam subdit: *Quia zelaui super iniquos pacem peccatorum videns.* Ringebatur nimirum & torquebatur pietatis studiosus, cùm videret se assiduè cum tribulationibus conflictari, & è diuerso impios summâ pace ac prosperitate perfrui. Et quod maius est: *Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum:* cùm numquam mortem viderint oborientem, neq; morbum grauissimum ingruentem. Firmamentum enim plagæ seu flagelli vocat stabilem infirmitatem. Quin & à communibus eos hominum laboribus eximit dicens: *In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Quippe quibus omnia ex voto & animi sententia fluant, ac proinde nullum laborem aut dolorem sentiant; sed non idcircò meliores effecti sint. Nam, vt sequitur, *ideò tenuit eos superbia; & operti sunt iniquitate suâ.* Vbi plurima recenset Dauid, quæ animum ipsius perturbabant. Hæc autem sunt: Primùm quidem, quòd iniqui in altâ pace versarentur. Deinde verò, quòd per totam vitam prosperè ipsis cuncta succederent, ita vt ad mortem vsque felicitas extenderetur. Prætereà, quòd vix vmquam ipsis flagellum increpatorium obtingeret. Super hæc omnia autem, quòd laboribus humanis minimè communicarent, neque quotidiano opere indigerent ad victum necessarium comparandum; siquidem omnia ipsis ad nutum affluerent, atque idcircò præ se ceteros despicerent. Sed argutè ac pulchrè ad hoc propositum sanctus Bernardus Sermone de obedientia & patientia: *Quomodo,* inquit, *natus sibi videtur homo, si labores fugitet & dolores? Aut quomodo scit se esse hominem, qui ad id paratus non est ad quod natus? Num ad laborem natum se dubitet, qui natus est in dolore? Sed dolorem parturientis clamor, laborem prolis fletus indicat & vagitus. Nemo sanè in hac misera vita geminam hanc vexationem se euadere glorietur. Nemo quippe ex omnibus filiis Adæ sine labore hîc viuit, nemo sine dolore. Est qui declinat aliquos, sed incidit procul dubio in grauiores. In labore, inquit, hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Non tamen continuò sine labore sunt, aut minimè flagellantur. Nam qui in labore hominum non sunt, in labore dæmonum profectò erunt. Vide enim quod sequitur: Ideò tenuit eos superbia,* &c. Dum itaque leuissimum hominum laborem fugiunt, qui est labor virtutis, quem Deus gratiâ suâ subleuat, superbiæ & iniquitatis labori ceruicem submittunt, qui & cum talento plumbi & gemitibus mortis confertur. Quod satis per se declarat in magnam illos Dei offensam & odium incurrisse, cùm soleat ipse vel in filios suos virga flagellisque animaduertere, adeò vt nullum filium non castiget, vt Paulus ait: *Quem enim diligit Dominus castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit,* &c. *Heb. 12, 6.* Vide quæ superiùs cap. 14. vers. 17. dicta sunt; vbi ostenditur Deus grauiter iis irasci, quos hîc non punit. Alia deinde impiorum bona enumerat subiungens:

10. Bos eorum concepit, & non abortiuit: vacca peperit, & non est priuata fœtu suo.

Non absimilem impiorum felicitatem Dauid nobis graphicè describit his verbis: *Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud.* *Psal. 143, 13.* *Oues eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis: boues eorum crassæ. Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.* Id est, Diuitiæ illorum non possunt capi penuariis, & iisdem repleta sunt horrea: pinguia autem & fecunda sunt pecora eorum & boues crassæ. In his enim apud antiquos felicitas consistebat priusquam moderna mollities & inertia inualuisset. Quin & ea quæ in agris erant tantâ curâ & custodiâ seruabantur, vt neque seps concideret, neque transitus esset per ea quæ sepimento muniebantur. Sed magna pax atque securitas erat, ita vt nemo bellum moueret, nemo insidiaretur; sed in omnibus prosperè agerent, nec ex vlla parte ipsis infortunium accideret; neque in plateis eorum, velut super mortuo aliquo, clamor vllus ederetur. Erant autem olim hominum diuitiæ in pecoribus & armentis positæ; vt ex Iobi Historia capite primo recensita, & ex Laban & Iacob in Genesi cognosci potest; & propterea ex hac re prosperos euentus fortunarum impij declarant. Sanctus Ambrosius lib. 2. de Interpellatione Iob cap. 4. in malam partem locum hunc interpretatur, & homini auaro accommodat: quoniam bos animal est à natura homini datum ad laborem; vnde optimè dicitur: *Bos eorum concepit, & non abortiuit.* id est, Ex laboribus, quos in corradendis pecuniis exantlant, nouos indies labores, ærumnas & mala hauriunt. Ergo eorum bos & vacca fecundæ sunt; quia nouos in dies fœtus nouorum laborum progenerant, & in lucem edunt. Vel saltem sumpta est metaphora ab his qui terram aratro proscindunt; nimirum ab eo loco sulcum ducere consueuerunt, in quo prior sulcus desinit.

nit. Voluitur ergo auarus in orbem, & nouos in dies labores sibi accumulat. Quapropter eorum bos numquam abortiuit. Ipsa S. Ambrosij verba sunt ista: *Per bouem enim quid significatur nisi ruralis culturæ labor? qui semper redit in orbem, & numquam desinit: sed cùm impleri videtur reuocatur in exordium*. Et infrà: *Ideò bucula eorum non abortit, sed parit, vt augeatur labor eorum; & quæ conceperunt omnia generant sine timore Dei. Iusti autem longè aliter gloriantur: non enim in abundantia diuitiarum, neque in partu pecorum, sed in Domino gloriantur*. Sic ille.

Gradatio prosperitatis impiorum. Ceterùm hîc obseruanda est elegans gradatio prosperitatis impiorum; quam sic ex superioribus resumemus. Quare ergo, inquit, impij à Deo viuere permittuntur? Imò senescunt ad multos annos; sed & ditiores fiunt in dies, & substantia eorum augetur: nec tantùm in suis personis diu viuunt; sed antequam è vita discedant, semen longæuum in multitudine filiorum, atque in eis nomen ac familiam suam firmatam stabilitamque perspiciunt. Cùm enim senes sunt, senes quoque filios vident ita vegetos & sanos, vt ad eamdem quam attigerunt ætatem illos peruenturos certò teneant. Isti autem alios filios habent: ita vt numerosam nepotum & pronepotum cateruam gaudeant contemplari, quibus nullum damnum, nullum flagellum, nullamque aduersitatem contingere omnibus notum est. Nec vacca quidem sterilis est apud eos, & multò minùs filiorum aut nepotum eorum vxores; quarum nec vna quidem inuenitur quæ non concipiat quoties congreditur: sed & conceptum seruat incolumem ab abortu. Et tandem quod viuum integrumque peperit ac vegetum non infirmatur, non moritur, non interimitur; nec vmquam mater se orbatam videt filio suo.

Olim rarò filij ante parentes moriebantur. Hoc autem non sine mysterio dicit. Quoniam in solatium naturæ Deus largiebatur primis illis sæculis, vt nullus filius ante patrem moreretur (vt Epiphanius lib. 1. Contra hæreses obseruauit;) sed potiùs parentes morientes viderent, atque relinquerent filios successores, donec in supplicium idololatriæ Thare, pater Abrahæ, qui dicitur fuisse auctor & artifex fingendi idola, primus punitus est morte filij sui cùm esset adhuc viuens. Vnde (inquit Epiphanius) admiratione ducta diuina Scriptura adnotauit dicens: *Gen. 11, 28.* *Et mortuus est Aram ante Thare patrem suum in terra natiuitatis suæ*. Ideò notandum, quòd non sine amaritudine & in seipsum reflexione S. Iob hæc verba protulerit: eò quòd ipse vnus ex illis ipsis miseris patribus fuerit, dum filijs orbatus est, eosque miserrimè interemptos vidit antequam moreretur. Deinde graphicam æquè ac elegantem obseruabis in eius verbis admirandæ in aliqua familia fecunditatis descriptionem, per quam manifestè constat quanti facerent illi antiqui filiorum multitudinem; indeque colliges non sine causa Iobum ferè in his omnibus suis dicendi vicibus de morte filiorum suorum & extincta sua stirpe vel directè & apertè, vel indirectè & parabolicè, vt nunc, lamentari.

11. Egrediuntur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus.

Noxia parentum in liberos indulgentia. Sicut tenera, inquit, pecudum atque armentorum soboles saltu ac lusu in prato lasciuiens dominorum suorum oculos oblectat, sic filiorum numerosa atque festiua soboles in plateis lusitat, & cum parentum mirifica voluptate lasciuit. Verba hæc periphrasim continent vitæ liberioris, Dei timore minimè coërcitæ, ac intemperantiæ assuetæ, parumque pudicæ educationis, quâ impij liberis suis indulgent; quos lasciuire ac vanissimis motibus abuti sinunt. Detestanda profectò similium parentum socordia, qui quasi pecudes genuissent, non homines, ita potissimam partem muneris sui officijque negligunt, sic lubricæ stolidæque iuuentuti habenas in abrupta omnia permittunt, vt non magis sint parentes quàm peremptores. Quod pro eo ac debuit grauiter notans S. Augustinus lib. 2. Confess. cap. 3. ait *non curare parentes quomodo liberi crescant Deo, quamque sint casti, dummodò sint diserti, potiùs deserti à cultura diuina*. Et alio loco: *Relaxabantur mihi ad ludendum habenæ vltra temperamentum seueritatis in dissolutionem affectionum variarum*. Addit *inde prodijsse quasi ex adipe iniquitatem suam*. Reprehendit eosdem S. Chrysostomus qui omnia moliuntur, vt domi statuam opere antiquo pulchram & mirandam habeant, & tecta auro fulgentia, pretiosissimam autem omnium statuarum, puerorum animam, quatenus auream efficiant, nullam curam gerant. Itaque lib. 3. Contra vituperatores vitæ monasticæ hortatur parentes ad diligentem liberorum institutionem, vt sint Χριστοφόρων οἰκοδόμοι ναῶν, *Christiferorum ædificatores templorum, & curatores pugilum cælestium, vt coronarum quoque participes esse mereantur*.

Ætas puerilis flexibilis & infirma indiget gubernatore. Incredibile dictu est quàm sit ætas illa prima flexibilis, quamque operosè stabiliri in bono possit, ne quis fortè leuiorem à se operam hoc in negotio peti opinetur. *Ætas puerilis* (ait S. Ambrosius lib. 8. in Lucam) *infirma est viribus, inualida ingenio, immatura consilio*. In hac igitur consilij inopia & naturæ imbecillitate quis non videt, quàm facilè errare & labi queat? Vnde Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 316. scitè vocat ὀλισθηρὰν νεότητα, *lubricam iuuentutem*; aitque indignum videri, vt cùm homines tam curiosi assiduique sint, tamque etiam diligentes in equulis instituendis, quorum vile pretium est, vsus mediocris, & celer interitus, puerorum institutionem negligant, quibus Deus & similitudinem suam impressit, & æternitatem pollicetur. S. Hieronymus pari modo Epist. 43. *lubricum adolescentiæ* nominat, in quo se mœret aliquando prolapsum. & scribens contra Iouinianum lib. 2. certâ experientiâ doctus, illud tamquam Sibyllæ folium effatumque promit: *Nisi vitia adolescentis & pueri prudentia pædagogi rexerit, omnis conatus eius & impetus ad lasciuiam properant*. *Iuuentus ad voluptates propensior multis periculis exposita est.* Pauci enim similes sunt Herculi Prodiceo, iuueni fortunatissimo, qui virtutem vultu & cultu austeram libenter sequantur; voluptatem ore blandientem, amœnitatibus cinctam & delicianteem repudient. Est enim, vt notat Aristoteles lib. 7. Ethicorum cap. vlt. iuuentus ad volupta-

tes

tes propensior. Quod etiam vidit,& diuinè monuit S. Chrysostomus Epist. 3. ad Olympiadem, dum ait in iuuenili ætatis flore acriorem naturæ flammam excitari, ingentem esse libidinis velut tempestatem, imbecilliorem autem rationem: Neque enim iuuenum, inquit, animi admodum magno prudentiæ præsidio muniuntur, nec magnum virtutis studium & curam gerunt; verùm *ὁ μὲν χειμὼν τῶν παθῶν χαλεπώτερος, ὁ δὲ τῆς κυβερνώσης λογισμὸς ἀσθενέστερος*, *& perturbationum tempestas atrocior est, & ratio quæ eas gubernat ac moderatur infirmior*. Hîc omnino bonus parens & amans liberorum clauum arripiat necesse est, & fluitantem ætatulæ cymbam in tam æstuoso mari gubernet, nisi velit eiectam

Magna curam puerorum educatione adhibenda. in littus & naufragam pueritiam intueri. Quare verum est quod aiebam, magnam quamdam & perennem diligentiam adhibendam esse ad præclaram liberorum educationem. Simul enim agenda multa sunt, obstruendi aditus voluptati, adminiculanda imbecillitas, instillanda virtus, eliminandum vitium, securuto præeundum.

Eleganter Seneca lib. 3. Naturalium Quæstionum capite vltimo: *Virtus difficilis inuentu est, rectorem ducemque desiderat: etiam sine magistro vitia discuntur.* Atque hæc mollis pueritiæ adolescentiæque educatio cùm tanti sit momenti non modò ad bonum singulorum, verùm etiam ad totius Reipublicæ decus & felicitatem; animaduertunt Patres mundi auctorem Deum illius institutionis curam & potentissimos aculeos in natura genitorum inseruisse, vt officio tam necessario non deessent. D. Chrysostomus lib. 3. Contra vituperatores vitæ monasticæ cap. 4. eleganter, vt solet, de liberis educandis loquens, ait Deum *πολλὴν ὑπὲρ τῆς τῶν παίδων ἀναστροφῆς ποιεῖσθαι σπουδήν*, *summum studium optimè educandorum liberorum induxisse, atque in natura inseruisse*. Est enim illa clara naturæ vox, quam Sapiens diuino instinctu inter acroamata sua il-

Eccli.7,25. ligatam esse voluit: *Filij tibi sunt, erudi illos.* Quam deinde excipientes Philosophi velut quidam orbis terrarum monitores & magistri, docuerunt patrum proprium esse *παιδεύειν*, *liberos instituere*, vt ab Aristotele sæpè dicitur in Oeconomicis & Ethicis. Hinc illud inter Cleobuli apophthegmata Delphico propylæo non indignum, *Τέκνα παιδεύειν, Erudi liberos tuos.* Et Aristoxenus Pythagoræorum sapientiam attingens ait illos omnium ætatum non mediocrem habendam esse curam voluisse, præcipuum autem studium collocandum in liberis instituendis: quòd ex eorum bona educatione fiat, vt nec pueri mores habeant infantium, nec iuuenes puerorum, nec iuueniliter se viri gerant, nec delirent senes.

Hebræorum studium in pueris instituendis. Itaque sacra Deo gens Hebræorum, & populus peculiaris, à natura monitus, & præceptis cælestibus eruditus, ijs temporibus, quibus adhuc pietatem & religionem spirabat, in hac parte fuit insignis, & nationum omnium laudem meruit. De quo Iosephus lib. 1. Contra Appionem tria quædam Hebræorum instituta memorat, in quibus omnis eorum vita consumeretur; & primo loco nominat *filiorum educationem*. A primis autem annis diuinam legem altè in animo inurebant, vt idem ait libro consequenti, vbi hæc pulcherrima & commemoranda laus Abrahamidum ponitur. *Nostrorum quemlibet si quis leges interroget, faciliùs quàm nomen suum recitat: vniuersas quippe à prima pueritia discentes, in animo veluti inscriptas habemus.* Illud Moyses inter alia diligentissimè commendauerat, cuius miram in legibus instituendis dum sapientiam prodit idem Historicus, illud sanè dixit egregiè lib. 4. Antiquitatum cap. 6. *Discant etiam pueri primùm legem, quæ est doctrina optima, & causa felicitatis eximia.* Magnus autem & diuinus ille Nomophylax Hebræorum non tam litteris quàm exemplo id suo docuisse mihi videtur. Animaduertit enim S. Ambrosius lib. 2. *Magnum probæ educationis bonum.*
Officiorum cap. 20. Iosue tantum tamque in omni genere præstantem eximiumque fuisse propter Moysis disciplinam, à quo fuit eruditus, tum in diuinorum cognitione, tum in vitæ integritate & moribus, atque adeò in gubernandi modo. Vnde ab eodem *διδάσκαλος τῆς πρὸς Θεὸν εὐσεβείας*, *doctor & magister pietatis aduersus Deum est relictus*, vt Iosephus ait lib. 3. Antiquit. cap. 2. Rabbini quoque de Helia Vate scribunt, eum infantem & lambentem mammas genetricis conspectum esse non lac, sed flammas ab vberibus rapere. Sic vigente & beatis sæculis efflorescente politiâ Iudæorum pueri parui vnà cum materno lacte legem, mores, pietatem sugebant; nec ferè priùs gradum figere quàm in via Dei ambulare docebantur. Hinc miranda atque ingentia illa bona, quibus Numen patres, liberos, familiam vniuersam ob præclarum genus educationis cumulabat: sicut è diuerso notæ sunt plagæ, quæ ex neglectu probæ educationis liberorum omni æuo multiplices extiterunt. De quibus vide quæ cap. 1. vers. 5. attulimus, quæ eò referuntur vt genitores apud se reputent, quantam debeant in pueritiæ mores prouidentiam intendere. Porrò Iob dissolutam impiorum viuendi rationem amplificans subdit:

12. Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi.

Id est, Lætos semper ducunt & geniales dies, musicis se numeris oblectant, qui propè dicam facti ad lasciuiam; cùm in animum liberiorem inciderint, mirum dictu quàm gestientes in eo motus & incompositos efficiant, & fræna modestiæ relaxent. *Instrumentis musicis impij ad lasciuiam se prouocant.* Sic videmus quosdam imitari notum illum in Halesina regione fontem clarorum hominum scriptis illustrem; qui cùm aliàs sit quietus, & placidè suo in alueo contineatur, cùm tamen insonuerint tibiæ exultat, & attollitur ad cantum, & quasi vocis & instrumentorum miretur suauitudinem vltra margines intumescit. Sic præsertim adolescentes, in quibus adhuc ebullit sanguis, neque domitas satis habent & compressas animi appetitiones, cùm tympani, citharæ & organorum musicorum cantus ille accesserit, vt blandæ libidinis inuitamentum incitantur, & extra lineam gyrumque modestiæ facilè efferuescunt.

Diuinè S. Leo Serm. 4. in ieiunium septimi mensis: *Insidioso*, inquit, *sono & mollibus ictibus pulsantur auditus, vt animi soliditas illecebrosâ modulatione soluatur, & lethalium consuetudine suauitatum incauta & parum sobria corda capiantur.* Non sine causâ insidiosum appellat sonum,

num, quòd blandè suauiterque influens, vt amicus animo pestem ferat, eò nocentior quò iucundior: quo eodem modo S. Valerianus Homil. 6. *insidiosos cantus*; cuius dictum longè pulcherrimum vt sapphirum aureis notis interpunctum hîc subijcio: *Nemo insidiosis cantibus credat, nec ad illa libidinosa vocis incitamenta respiciat, quæ cùm oblectant sæuiunt, cùm blandiantur occidunt.* Præclarè. Vnde & illis telum S. Gregorius Nyssenus attribuit Hom. 4. in Ecclesiasten; ait enim duplicia esse tela voluptatis, quibus animam conficiat: hoc in oculos dirigitur, illud in aures. Auditus phalarica est ᾠδὴ, θῆλυς φθόγγος, *cantus, muliebriter emollita vox instillantem & solutam cantilenam.* Hæc per fractam modulorum harmoniam meretriciosque numeros ad dulcia verba copulatos ad cor penetrat, & inducit vitiositatem. Itaque monet sapienter Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum ἀσελγῆ μουσικὴν, *musicam insolentem, nimiùm exquisitam & vinulam esse despuendam, vt* κατακλῶσαν τὰς ψυχὰς, *frangentem animos & emollientem.* S. Basilius Hom. 24. eamdem item ob causam vocat διεφθαρμένην μελῳδίαν, *corrumpentem & perniciem animis adferentem melodiam*; è quâ tamquam è parente oriantur ἀνελευθερίας πάθη, minimè ingenuæ & liberales animæ affectiones. Reprehendit acriter istiusmodi cantilenas idem Pater Homiliâ de ebrietate, dicens eas μιαίνειν τὸν ἀέρα, *inficere ipsum aerem & contaminare*. Iure ergo detestabatur venereos illos

Mollis cantus & sonus animos effeminat.

Ier. 15, 17. cantores Ieremias: *Non sedi in concilio ludentium*; quod Græcè est παιζόντων; Chaldæus habet *cantantium*; cùm eorum hominum cantum vt pestilentissimi loci contagionem vitandum esse putaret sanctus Chrysostomus in Psal. 43. & 117. eos cantus vocat διαβολικὰ μελῳδήματα, *diabolicas modulationes*, & alijs in locis Σατανικὰς ᾠδὰς, *Satanæ odas & cantica*; quòd à malo & impuro dæmone inspirentur. De istiusmodi ergo impijs lusoribus aptè subiungitur:

13. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.

Citò mori olim habitum felicitatis genus.

Describit adhuc apparentem felicitatem impiorum, qui à vulgo felices eo nomine censentur, quòd cùm totâ vitâ bonis fortunæ abundarint, etiam sine dolore ex hac vita migrent, citò moriantur, nec longâ ægritudine discrucientur & tabescant. Putabant enim veteres pertinere ad felicitatem non longo morbo tabescere, sed statim mori. Id quod etiam est perspicuum ex
Thren. 4, 6. Threnis, vbi dicitur maiorem fuisse pœnam iniquitatis Ierusalem subuersione Sodomorum. cuius rei statim redditur ratio illis verbis: *Quæ subuersa est in momento.* Audi Prophetam: *Maior effecta est iniquitas populi mei* (id est pœna iniquitatis) *peccato Sodomorum, quæ subuersa est in momento.* Quia videlicet Ierusalem multo tempore passa est obsidionem & captiuitatem. Idem confirmari potest ex Psalmo 72. vbi de re-
Psal. 72, 4. probis dicitur: *Non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.* Quod Septuaginta interpretantur: Ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν: *Quia non est declinatio in morte eorum.* quomodo etiam S. Augustinus transtulit; & Theodoretus exponit vocem istam ἀνάνευσιν significare ἀπαγόρευσιν, *repudiationem, renutum, repulsam.* Aquila clarius reddit: Οὐκ εἰσὶν δυσπάθειαι τῷ θανάτῳ αὐτῶν: *Non sunt acerbitates & dolores morti ipsorum.* Pagninus ex Hebræo transtulit: *Quia non sunt ligamenta in morte eorum, & sana est fortitudo eorum.* Id est, Non longâ infirmitate detinentur, sed moriuntur quasi sani & potentes viribus. Quod autem hoc felicitatis loco numeretur patet ex ijs quæ sequuntur,
In labore hominũ non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. quasi dicat, Non sunt sicut ceteri homines, qui nascuntur ad laborem & dolorem. Pertinet ergo hoc, vti omnia præcedentia, ad prosperitatem impiorum quam exoptant. Vnde Septuaginta vertunt: Συνετέλεσαν δὲ ἐν ἀγαθοῖς τὸν βίον αὐτῶν, ἐν δὲ ἀναπαύσει ᾅδου ἐκοιμήθησαν: *Consummauerunt autem in bonis vitam suam, & in requie inferni dormierunt.* Id quod de requie corporis in sepulcro passim exponunt Hebræi & recentiores Interpretes ferè omnes, & Græci in Catena. Beda tamen cum S. Gregorio lib. 15. Moralium cap. 24. illud, *Et in puncto ad inferna descendunt*, ad pœnam impiorum referunt, quasi in puncto mortis ex hac vita, quam adeò amabant, ad inferni supplicia detrudantur. Ibid. 5.

Sed quis non ducat impossibile, ex terræ superficie, quæ nouies millia passuum distat à centro seu inferno damnatorum, ad inferni centrum in puncto descendere, cum descensus motus sit continuus, qui naturâ clamante fieri nequit, nisi in tempore fiat? Si tamen verum est, vti & est, quod Philosophia docet, motus maiorem vel minorem velocitatem pendere à mobilis minori vel maiori grauitate; quid mirum si peccatores infinito pondere onusti descendant in puncto, cum naturali motu naturæ Auctore sic dispensante, vt innaturale monstrum imitetur, in quo nec principium est reperire nec finem? Sic ergo esto; quia vbi datur spatium inter naturalem motum & quietem, hîc innaturalis motus tam prodigioso modo quietem vnit & motum, vt peccatores in puncto ad inferna descendant.

Quomodo descensus fiat in puncto.

Hoc vt clarius intelligatur, ad lancem reuocandum est Hebraicum verbum רגע ragagh, à quo nomen puncti in Hebræo deducitur, & in quo, vti Pineda obseruat, contrariæ significationes vniuntur: significat enim vel *subitam conturbationem*, vel *quietum otium*; vel *quietum momentum*, vel *subitò, repentè*; vel *quietem, otium, tranquillitatem.* Inde Vulgatus ברגע beregagh vertit, *In puncto*, siue in momento, vel subitò, ceu repentè, *ad inferna descendunt*; Pagninus verò, Thargum, R. Moyses, R. Abraham & Septuaginta, Ἐν δὲ ἀναπαύσει ᾅδου ἐκοιμήθησαν, *In requie inferni dormierunt.* Vniuntur ergo in tali descensu quies & turbatio, status & casus, terminus & motus, tranquillitas & præcipitatio, otium & præcipitium, requies & ruina, hæc omnia prodigia operante infinitâ peccati grauitate. *Grauabit enim eum iniquitas sua, & corruet, & non adyciet vt resurgat.* Et cui mirum, si peccati onus homini colligatum sic in momento & quiete hominem à superficie terræ ad centrum præcipitet, cùm eadem culpæ grauitas spiritibus alligata præcipites & in puncto eos à cælis ad inferna detruserit, deturbarit, ac pessumdederit? Isaiæ 24, 20.

Magnam sanè vim prodit punctum illud tremendum.

Impijs mors plerumque improuisa accidit.

mendum. Solent quippe impij futuræ vitæ supplicia præmiaque non magis meminisse, quàm si numquam ex hac vita, quam impensissimè amant, essent migraturi: nihil de placando Deo, de culpis expiandis, de animo ad conflictum mortis virtutibus veris armando cogitant: interim verò dum conuiuijs & lusibus licenter indulgent, horrendo Dei iudicio corripiuntur: neque indulgetur tempus ad res componendas vitámve corrigendam. Ita Baltassarem splendidè epulantem tres digiti in pariete aulæ regiæ scribentes terruerunt. *Et eâdem nocte* (inquit textus) *interfectus est Baltassar Rex Chaldæus*. Cuius mortis celeritatem contemplatus Isaias, *Emarcuit* (inquit) *cor meum; tenebræ stupefecerunt me. Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum*. Vbi non immeritò admiratur Propheta tantam Imperij molem tam subitò in cineres ac fauillas corruisse. Et ne ceteri Reges se à simili infortunio liberos arbitrarentur, subdit Propheta alloquens Babylonem, & in ea ceteros mundi Principes: *Pone mensam, contemplare in specula comedentes & bibentes: surgite Principes, arripite clypeum*. Quasi diceret: Etiam cùm ad conuiuium acceditis sepulcrum recogitate: aliorum vulnera sint vobis specula; in quibus vestra citiùs fortasse quàm putatis adfutura spectetis. Vel aliter: Etiam cùm mensæ accumbitis oportet esse in specula, seu more speculatorum vigilare, si quod hostium aduentantium signum inferatur. Nam etiam inter epulas inuadunt hostes; & prælia inter conuiuia exoriuntur. Quare Principes è mensis surgite ad pugnas, & è poculis ad clypeos conuolate, antequam repentina vos calamitas aggrediatur.

Baltassar in mensa mortis sententiam accipit. Dan. 5, 30. Isaiæ 21, 4. Ibid. 5.

Etiam mensa sit specula, ex qua futura mors prospiciatur.

Si igitur vnius Baltassaris ruina tantos nos facere debet & attonitos; quid tantorum Principum interitus, qui in singulas horas mortis gladio demetuntur? Nulli sanè homines frequentiùs quàm Principes subitaneæ ac repentinæ mortis insidias patiuntur. Vnde illud Iuuenalis Satyrâ 10.

Reges & Principes repentinis mortibus patent.

Ad generum Cereris sine cæde & vulnere pauci
Descendunt Reges & siccâ morte tyranni.

Res in primis patet in sacris Litteris. Nam Rex Saul perijt à seipso interemptus, 1. Reg. 31. vers. 4. Rex Ela à seruo suo occisus, 3. Reg. 16. vers. 10. Rex Zambri cum domo regia à seipso incensus, ibid. vers. 18. Rex Syriæ Benadad à seruo suo strangulatus, 4. Reg. 8. vers. 15. Rex Ioas à duobus seruis suis interfectus, 4. Reg. 11. vers. 21. Rex Zacharias à Sellum filio Iabes percussus, 4 Reg. 15. vers. 10. Rex Sellum talionem passus à Manahem filio Gadi, ibid. vers. 14. Rex Phaceia, filius Manahem, à Phacee filio Romeliæ subitò oppressus, ibid. vers. 25. Rex Phacee pro talione ab Osee obtruncatus, ibid. vers. 30. Rex Amon à seruis suis & in domo sua confossus, 2. Paralip. 33. vers. 24. Rex Iosias à sagittarijs vulneratus, 2. Paralip. 35. vers. 24. & sic de ceteris. Et quidem de Regibus Samariæ rectè dicitur: *Diuisum est cor eorum: nunc interibunt*. Quia, interprete Ruperto, vbi se à Dauidis imperio diuiserunt, decies in seipsos rebellarunt alij alios occidentes. vnde statim spumæ comparantur: *Transire fecit Samaria Regem suum quasi spumam super faciem aquæ*. Quia sicut in feruente olla, inquit Rupertus, superiores aquæ in spumam bullasque erumpunt, ipsæque bullæ subsilientes colliduntur; & alijs emergentibus aliæ crepant & dissiliunt; ita Samaria vel decem Tribus iugi feruentes igne discordiæ Reges alios super alios crearunt, & vsque ad decem vices percusserunt. Sic mors inter eos Reges sanguinarijs armata telis grassabatur, scilicet quos interna potentia firmiùs muniebat, externa inuidia acriùs oppugnabat.

Oseæ 10, 2. Ibidem vers. 7. *Reges Samariæ spumis comparati.*

Nescio an inter alios mundi Principes mors licentiùs debaccharetur: tam multi sæpè repentinum in interitum præcipites abibant. Testis sit D. Hieronymus in Epist. 3. ad Heliodorum sub finem, vbi de hac re longum edidit catalogum: *Constantius*, inquit, *Arrianæ fautor hæreseos dum contra inimicum paratur, & concitus fertur ad pugnam, in Mopsi viculo moriens magno dolore hosti reliquit Imperium. Iulianus proditor animæ suæ, & Christiani iugulator exercitus, Christum sensit in Media, quem primùm in Gallia denegarat: dumque Romanos propagare vult fines perdidit propagatos. Iouinianus gustatis tantum Imperialibus bonis fœtore prunarum suffocatus interijt; ostendens omnibus quid sit humana potentia. Valentinianus vastato genitali solo & inultam patriam derelinquens vomitu sanguinis extinctus est: huius germanus Valens Gothico bello victus in Thracia eumdem locum & ortus habuit & sepulcri. Gratianus ab exercitu suo proditus, & ab obuijs vrbibus non receptus, ludibrio hosti fuit; cruentæque manus vestigia parietes tui, Lugdune, testantur. Adolescens Valentinianus, & penè puer, post fugam, post exilia, post recuperatum multo sanguine Imperium, haud procul ab vrbe fraternæ mortis conscia necatus est, & cadauer exanime suspendio infamatum. Quid loquar de Procopio, Maximo, Eugenio, qui vtique dum rerum potirentur terrori Gentibus erant? Omnes capti steterunt ante ora victorum, & (quod potentissimus quondam miserrimum est) prius ignominiâ seruitutis quàm hostili gladio confossi sunt. Regum talis conditio est. Feriuntque summos fulmina montes*. Sic Hieronymus.

Repentinæ diuersorum Regum ac Principum mortes.

Eâdem de re luculenter scripsit D. Petrus Damianus lib. 1. Epist. 17. *Sæculares*, inquit, *Principes, qui turbis popularibus præsunt, sæpè gladijs perimuntur. Nam, vt de multis paucos adhibeam, Caius, Claudius, Nero, Galba, Otho, Vitellius, omnes isti Imperatores per continuam sunt seriem vnus post alterum principati, &, excepto Claudio, cuncti sunt vel suis vel hostilibus gladijs interempti. Postmodum quoque, sicut Romana narrat historia, Marcianus, Antonius, Alexander, Maximus, Gordianus, Decius, Gallus, Volusianus; omnes hi seriatim sibimet per continuum ordinem succedentes gladio trucidante prostrati sunt*. Hæc ille. Et lib. 7. Epist. 5. multò plures commemorat Imperatores repentinâ morte oppressos; additque ex Romanis Historijs liquidò constare quàm pauci Reipublicæ Principes communi morte defecerint. Nec minorem de his casibus repentinisque mortibus elenchum texuerunt Petrus Blesensis in Tractatu de Hierosolymitana peregrinatione, & in Epist. 42. ad Robertum Cameracensem electum, & Salmeron Tom. 8. Tract. 3. in 11. fidei ostensione.

Imperatorum repentè morientium series.

Sancti Patres multi sunt in repentinis & inopinatis istiusmodi mortis casibus recensendis atque exaggerandis, vt languentes nos & torpentes in negotio salutis exstimulent, & salutari horrore percellant. D. Basilius in Oratione de morte circa medium, *Perpende*, inquit, *obsecro plurimos violentis periculorum incursibus esse raptos, quibus ne vocem quidem emittere ob mali irruentis atrocitatem permissum est: quid igitur expectas tempus, quo incertum est, num cogitationum etiam tuarum dominus sis futurus?* Sic ille. vbi plura de hac re, quam D. Ephrem oratione in eos qui in Christo dormierunt latiùs prosequitur: *Multi*, inquit, *dum multa secum statuerent ad crastinum non peruenerunt; at subitò rapti sunt sicut passerculi ab accipitre, & velut agni à lupo, & quasi captiuus à latrone, nec loqui prorsus valentes, nec testamentum condere, neque vocem vllam edere. Alij enim vespere cubitum sani concedentes ad manè non peruenerunt: alij ad mensam accumbentes exspirarunt: alij inter ambulandum & ludendum repentè sunt mortui: alij in balneo morientes idem lauacrum pro epitaphio ac sepultura habuerunt: alij dum nuptias celebrarent, in ipso thalamo nuptiali subitò atque inopinatè abrepti sunt; & eadem sibi vestimenta pro nuptijs pararunt atque pro funere: successeruntque in locum tibicinum lamentantes, & in locum saltantium atque tripudiantium lugentes atque plorantes.*

Plurima mortis via inopinata.

Non minùs copiosè Tertullianus lib. de Anima cap. 52. multis exemplis ostendit mortem contingere repentinam etiam inter magnas voluptates; imò tunc maiori cum dolore quàm inter magnas aduersitates. Inter amara enim amarum mortis calicem haurire leuiùs quiuis feret: inter dulcia & suauia quis patiatur? *Etsi*, inquit, *præ gaudio quis spiritum exhalet, vt Chilon Spartanus, dum victorem Olympiæ filium amplectitur; etsi præ gloria, vt Clidemus Atheniensis, dum ab histrionibus ob præstantiam auro coronatur; etsi per somnium, vt Plato; etsi per risum, vt P. Crassus: multò violentior mors, quæ per aliena grassatur; quæ animam per commoda expellit; quæ tunc mors affert, cùm iucundius viuere est in exultatione, in honore, in requie, in voluptate.* Quod statim illustrat eleganti similitudine desumptâ à naufragijs; quorum acerbiora iudicantur quæ in serenitate contingunt. *Vis est*, inquit, *& illa nauigijs, cùm longe à Caphareis saxis, nullis deturbata turbinibus, nullis quassata decumanis, adulante flatu, labente cursu, latante comitatu, intestino repentè perculsu, cum tota securitate desidunt: non secùs naufragia sunt vitæ, etiam tranquillæ mortis euentus. Nihilo refert integram abire corporis nauem, an dissipatam, dum animæ nauigatio euertatur.* Sæua igitur semper est mors impijs, & eò sæuior, quò minori sæuitiâ præludit, & callidioribus blanditijs adulatur.

Mors repentina inter magnas voluptates acerbior accidit.

Circa idem argumentum latè spatiatur D. Augustinus lib. 22. de Ciuitate Dei cap. 22. docens ab innumeris casibus mortem repentinam prouenire: *Ab æstibus*, inquit, *frigoribus, tempestatibus, imbribus, alluuionibus, coruscatione, tonitru, grandine, fulmine, motibus hiatibusque terrarum, oppressionibus ruinarum, ab offensione & pauore, vel etiam malitia iumentorum, à tot venenis fruticum, aquarum, aurarum, bestiarum, à ferarum vel tantummodò molestis vel etiam mortiferis morsibus, à rabie, quæ contingit ex rabido cane, vel etiam blanda & amica suo domino bestia, nonnumquam vehementiùs & amariùs quàm leones draconesque metuatur. Quæ mala patiuntur nauigantes? quæ terrena itinera gradientes? Quis ambulat vbicumque non inopinatis subiacens casibus? Quid videtur sedente securius? De sella, in qua sedebat, cecidit Heli, & mortuus est.* Hactenus D. Augustinus. Vbi de morborum remedijs (vt hoc obiter dicam) eleganter addit: *Etiam ipsa adiumenta & medicamenta tormenta sunt, vt homines à pœnarum exitio pœnali eruantur auxilio.* Et vtinam semper essent auxilio; verùm sæpenumerò per ipsa mortis auertendæ remedia mors acceleratur. De hac iterùm D. Augustinus in Soliloquijs cap. 2. vbi post multa de humanæ vitæ miserijs subdit: *Subsequitur his importuna mors, quæ mille modis quotidie miseros homines inopinatè rapit: hunc necat febribus; illum opprimit doloribus; hunc consumit fames; illum sitis extinguit; hunc suffocat aquis; illum interimit laqueo; illum perimit flammis; alium dentibus bestiarum ferocium vorat; hunc trucidat ferro; illum veneno corrumpit; alterum tantùm repentino terrore miseram vitam finire compellit. Et nunc super hæc omnia summa miseria; quia cùm nihil sit certius morte; ignorat tamen homo finem suum; & cùm stare putat, collidatur, & perit spes eius.* Hæc ille.

Multiplex repentinæ mortis causa.

Medicamenta sunt tormenta.

Nec ab his mortibus repentinis ac violentis semper excipiuntur sancti: nam & hi quandoque citâ & intempestiuâ morte præripiuntur. Sed ea inter sanctos & impios intercedit differentia, quòd impijs non tantùm intempestiua, sed, quod grauissimum est, improuisa, vtpote ad eam minimè paratis, mors accidat; & sic in puncto, vt Iob ait, ad inferna descendant; sanctis verò mors vt maximè interdum subitanea, numquam tamen sit improuisa. Hinc *iustus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit*, inquit Sapiens. Impij verò cùm duxerint in bonis dies suos, in puncto ad inferna descendunt. *O qualem* (inquit ad hunc locum Laurentius Iustinianus lib. de Vita solitaria cap. 10.) *fecerunt commutationem, vt videlicet exultarent in exiguo tempore, & æterno cruciarentur supplicio! Quis illorum valet considerare iacturam? duplicia enim receperunt de manu Domini pro vniuersis iniquitatibus suis: damni pœnâ torquentur & sensus: amiserunt namque Deum, cæli delicias, Angelorum consortium, merita electorum, Agni nuptias, beatam resurrectionem, immortalitatis stolam, & beatam vitam. In his potissimùm damni consistit pœna. Illis autem addita est societas dæmonum, horrendus ipsorum aspectus, ardor inextinguibilis ignis, stridor dentium, palpabiles tenebræ, interiores lacrymæ, improperiorum vociferatio, intolerabilis sitis, sulphureus fœtor, conscientiæ vermis, carcer abyssi, euadendi desperatio, & interminabilis diuinæ visionis carentia, quæ dolores supereminet vniuersos. Ista autem si saperent, & intelligerent, quibus adhuc benè operandi prorogatum est tempus, impensa gratia, & dilata sententia; equidem si nouissima sua prauiderent, non sic inaniter viuerent, voluptati se darent, prostituerent vitijs, indulgerent corpori, diabolo*

Inter mortem repentinam impij & iusti differentia.

Sap. 4. 7.

diabolo obtemperarent, facultates quærerent, mundique percuntem concupiscerent gloriam. Verùm quia futura non præcauent mala, & præsentibus inhærent bonis, cum ijsdem simul prætereunt pariterque deficiunt. Ceterùm istorum impiorum voces stultissimas audiamus:

14. Qui dixerunt Deo, Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.

Vbi, si cum Hebræo legas, *Dixerunt forti*, vel *iudici*, vel cum Septuaginta κυρίῳ, *domino*; nescies quidem quid priùs vel quid posteriùs admireris, an phrenesin vel stultitiam impiorum. En debiles opponuntur forti; rei stant contra iudicem; serui imperant domino, & mortales aduersus Deum immortalem & arma sumunt, & dicere audent, *Recede à nobis*; vel ex Hebræo, *Declina, vt via libera vt expedita maneat transeunti.* Olim pro maximo delicto impijs imputabatur recessus à via diuinæ legis: at nouum procacitatis genus hîc proponitur ab impijs, qui volunt vt Deus recedat à via, & recedat ab ipsis. Ita nimirum à Deo abiêre procul, vt nihil cum eo voluerint habere commercij, imò iusserint illum à se facessere longissimè; neque velle sibi ab eo viuendi legem modumque præscribi, sed pro lege ea tantùm habere quæ suo animo collibuissent. Talis fuit amentia & infelicitas Iudæorum, qui non solùm Deum deseruêre, sed insuper à se abigere & expellere visi sunt, eique vocanti & inuitanti terga vertere, sicut notauit Theodoretus ad illum locum Ieremiæ: *Vide quia malum & amarum est, quod dereliquisti me, dicit Dominus Deus tuus.* Tale quidpiam, inquit Theodoretus, accidit ijs qui Saluatorem crucifixerunt: negantes enim illum, dicebant se non habere Regem nisi Cæsarem; hac de causa Cæsari tradidit illos, &c. Quid verò aliud fuit dicere, Nos non habemus Regem nisi Cæsarem, quàm à se reijcere venientem Christum Filium Dei, & appropinquanti dicere, *Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus?* Talis quoque fuit stoliditas Gerasenorum, qui vt sibi in Reipublicæ administratione sapientes viderentur sic desipiebant, vt Iesum à suis finibus eijcerent, ne maiora aliqua incommoda per eius præsentiam in bonis temporalibus acciperent.

Impij à se Deum reijciunt.

Iudæi Christum à se expulerunt.

Ier. 2, 19.

Matth. 8, 34.

Geraseni Christum à suis finibus reijciunt.

Grassatur etiamnum lues hæc per multas ciuitates, quæ Christum, id est eos qui Christum sequuntur, simili specie humanæ prudentiæ ex suis finibus expellunt. Plurimos sanè tetigit hæc pestis, qui Deum bonis suis temporalibus habent suspectum. Quis enim sæcularis non timet suis bonis à Christo & à Christi ministris? Non semel Respublicæ mundiales audierunt illam impiorum vocem, qui dixerunt Deo: *Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.* Numquam putat impius prosperitates suas temporales à Deo venire; semper in exercitio virtutum timet bonorum ruinam. Si Respublica paupertate premitur, hæc est sæcularium vox, quòd Ecclesia, quòd Ministri altaris omnia possideant. Pauci sunt qui non dicant Deo, *Recede à nobis.* Nam amant plerumque sæculares & impij procul abesse à Deo, qui proinde longinqui Dei vocantur; sicut è contra pij, quia Deo appropinquant, propinqui Dei nominantur. Huc spectat illud Psalmi: *Ecce qui elongant se à te peribunt: mihi autem adhærere Deo bonum est.* Nam in eo nostra felicitas consistit. De quibus etiam Apostolus ait: *Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longè facti estis propè in sanguine Christi.*

Mundani sua bonis à Christo timent.

Psal. 72, 27.

Ephes. 3, 13.

Tropologicè S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 25. *Hæc*, inquit, *verbis dicere vel stulti minimè præsumunt; sed tamen peruersi omnes Deo* recede *non verbis, sed moribus dicunt. Qui enim illa agunt quæ Deus omnipotens prohibet; quid aliud faciunt, quàm suum animum contra omnipotentem claudunt? Sicut enim eius præcepta cogitare, eum ad se introducere est; ita eius mandatis obsistere, eum à cordis inhabitatione repellere est. Dicunt ergo*, Recede à nobis, *qui ei ad se aditum præbere recusant, eumque prauis actibus impugnant, etiamsi verbis laudare videantur. Dicunt etiam:* Scientiam viarum tuarum nolumus, *eo ipso quò eius scientiam apprehendere contemnunt*, &c.

Impij si non verbis, at operibus Deum à se repellunt.

15. Quis est Omnipotens, vt seruiamus ei? & quid nobis prodest si orauerimus illum?

Hæc interrogatio est illorum qui Deum ignorant, aut certè non credunt eum curare hæc inferiora, ac proinde nullo præmio afficere bonos. Quod si est, tum cassus & vanus est omnis labor, qui in eius cultu insumitur. Nam cùm promiscuè bonis accidat quod malis; imò cùm bonis malè sit, & malis benè, videtur frustrà impendi, quod in cultum diuinum impenditur. Quid ergo, inquiunt, prodest nobis, quòd eum precibus nostris assiduè interpellamus? quæ inde vtilitas? quodnam emolumentum ad nos redit? Tales sunt voces & affectus impiorum, qui præter creberrimam diuinarum inspirationum repulsam eò prorumpere audaciæ solent, vt disertis verbis Deum respuant, seque illum neque nosse neque colere velle horrendis blasphemijs enuntient. Eodem modo Pharao Moysi & Aaroni respondit: *Quis est Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Israel? Nescio Dominum, & Israel non dimittam.* Vbi Caietanus: *Contempsit*, inquit, *mandatum diuinum allegando inscitiam propriam*. Quasi diceret: Quia nescio, contemno; si scirem, procul dubio timerem, & obseruarem. In quo similiter affectatam prodidit ignorantiam. Noluit enim scire, ne cogeretur Deum obseruare. Istiusmodi multos etiamnum Pharaones in mundo reperias, qui suo sibi genio indulgere & abdomini seruire satagunt, & voluntatem suam alligare diuinæ refugiunt, dicuntque apud animum suum, neque Deum esse dignum cuius imperio colla subijciant; neque prætereà esse cur orare illum putent prudentis esse consilij, à quo opportunum nihil exorare possint. Ita illi secum ratiocinantur; impiè quidem & stultè, non tamen suis rationibus stultis atque impijs importunè. Quomodo enim illas captarent voluptates, & alienas opes ad suos vsus fraudulenter traducerent, cùm contrà staret diuina voluntas, & indicta pœna, quæ voluptatibus & opibus eiusmodi indixissent

Impij etiam Deum respuunt.

Exodi 5, 2.

Impij Deum nec agnoscere nec orare volunt.

sent bellum,& audaces atque auaras manus continuissent? Cùm autem hoc absit frænum, facilè libidinem suam ad omnem intemperantiam & auaritiam,ad vim,& fraudem & furta laxant, dicentes: *Quid nobis prodest, si orauerimus illum?* Quod idem apud Malachiam dicebant viri quidam impij: *Vanus est qui seruit Deo: & quod emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius?* Ita videlicet illi cæci & apud Deum insipientes habent in postremis quæ præcipua & commendata esse maximè debuissent.

Malach. 3, 14.

Præpostera sæculi prudentia.

Hanc præposteram sæculi prudentiam D. Thomas 2. 2. quæst. 47. art. 13. rectè in solis peccatoribus esse monet, nullo autem modo veram prudentiam, quamlibet sint ingenio viuidi & acuti, omnibusque modis fugiendam aiunt sapientes. Egregia sanè illa vox Ennodij lib. 7. Epist. 7. *Habeat suas mundus astutias, & vrbanitatem fallendi prudentiam damnandus appellet.* Qui hac improbâ calliditate, peruersè imitatâ prudentiam,malitiâque gestiunt, tametsi videantur sibi ingeniosi & solertes, omnes tamen in præstantium rerum ignoratione versantur, & genuinam rerum cognitionem amittunt. Quod Poëta sanctus ad lyram cecinit: *Nónne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem?* Quæ intelligi posse ait Chrysostomus κατ' ἀπόφασιν, *negatiuè*; hoc est, ignorabunt. Non cognoscent, inquit, quòd splendidi sancti Numinis oculi intueantur orbem terrarum: quòd quæ malè & consceleratè fiunt ei displicent:non cognoscunt legem Domini, quam singulari audaciâ & impunitate violant: non intelligunt imperantis minantisque Dei potentiam & seueritatem, non turpitudinem vitij, non eximium decus honestatis, non præmia bonorum operum; non beatarum mentium societatem, non felicissimam gloriam, quam diuino præsidio freti benè & Christianè viuendo consequi potuissent. Est lippitudo in oculis, in mente caligo, impium cor, & in scelus atque voluptatem imminens, nigro erebi velo obnubitur, nihil vident. Effossum est prudentiæ lumen, æternæ rationes, quæ præire viam debuerunt, miserrimè obsolescunt. In appetendis rebus atque deligendis iudicium est carnis, non spiritus, nec ad Dei voluntatem, vt ad Helicen, luminum acies attollitur, sed demittitur in terram, & ab eadem cum ignominia procreantis omnia Dei, & ad beatum finem omnes inuitantis, degendæ vitæ rationes petuntur. Hinc cæcitas illa miseranda, cuius anteà meminimus, quamque inter pœnas infandorum scelerum viri sapientes reponunt. Nec enim quæ vident intuentur, nec quæ audiunt excipiunt, vtroque sensu fœdissimè capti. de quibus dici verè potest, quod de Iudæis Tertullianus in Apologetico cap.21. *esse mulctatos sapientiâ & intelligentiâ, & oculorum & aurium fruge.* Hinc à Prophetis πρόβατα πλανώμενα, *oues errantes* nominantur. *Ouis errans Israel*, inquit Ieremias. Ouis autem hieroglyphicum est stultitiæ vel imprudentiæ. Huiusmodi homines, tametsi res eorum fluere aliquando videantur & euenire ex animi sententia, non est tamen semper in agendo felix improbitas, sæpè incidunt in grauissimas calamitates. Nam vt robusto & valido corpori, quod sine videndi sensu mouetur, graues offensiones accidunt (inquit Aristoteles lib. 6. Ethicorum cap. vlt.) propterea quòd videndi sensu careat; ita cùm illi oculo prudentiæ careant,non possunt non offendere. Itaque videmus non paucos, qui malis artibus lucrum expectabant, spe suâ & opinione frustratos, damnis affligi atque obrui; & fraude impiâ in communem lucem & cognitionem eductâ, nominis quoque sui iacturam fecisse, dedecore plenos, infames, impostores,& nequam publicè habitos, & communi voce nominatos. Quare de illis aptè subiungit:

Psal. 13, 8.

Impij sunt ignorantes & cæci.

Ier. 50,17.

Impij suâ astutiâ sæpè decipiuntur.

16. Verumtamen quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longè sit à me.

Hoc est, Ipsæ diuitiæ, quas incredibili cupiditate coaceruarunt, & quibus ad luxum abutuntur, non sunt in manu, id est potestate eorum, vt illas firmiter retineant, cùm sint fluxæ, caducæ & fallaces, quæ possessores suos deserunt, aut deseruntur ab ijs. Notat autem eos, qui cùm bona à Deo possideant, hæc tamen non in manibus habent, vt liberaliter erogent, & in egenorum manus transferant, sed in arca claudunt, vt recondant. Vbi obiter aduerte discrimen inter auarum hominem & liberalem: ille cor suum habet in thesauris suis; hic verò thesauros habet in manibus: vnde & ille à thesauro possidetur, hic thesaurum possidet vt distribuat. Quare absit, inquit, à me vt illorum mihi consilium probetur, qui vitam hanc omnem Mammonæ consecrandam putant, & vix vmquam, aut certè rariùs obiterque de pietate cogitant, de propitiando Numine, de probæ vitæ modo, de puritate animæ, de meritis bonorum operum, de mundi vanitate opumque fallacia, ob quam multi in fraudem inducti miserrimè & luctuosissimè pereunt. Vix liberum tempus vllum seponunt, quo dignas animi cogitationes suscipiant de æternitate, ad quam tendimus, de felicissima gloria Beatorum, de pœnis erebi omni cogitatione maioribus, deque fine, ob quem à Deo conditi atque in vitam subornati venimus. Propè obliti sortis filiorum Dei atque cæli, quod appetere,in quod suspicere nos Deus iubet; in terrenis & labentibus rebus mentem omnem, curam, studium & amorem defigunt: quasi in choro fatuorum tripudiantes cum Epicureis illud accinerent: *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filijs hominum.* In procuranda salute sua deuij sunt, negligentes atque plumbei; sed, vt aiebat Tertullianus lib. 1. ad vxorem cap. 1. *sæcularibus satagentes sunt*; hoc est, in sæculi rebus soliciti, negotiosi, diligentes & prouidentissimi sunt, in diuinis marcidi & mentis luminibus capti. Nam quia omnia illorum studia, consilia, vanæ & importunæ cogitationes in negotijs mundi occupantur, oculum mentis lutum obtenebrat; & dum splendor dignitatum quæsitique inter homines honoris illudit, dum sensuum lenocinia, & blandæ vsura voluptatis, aut nummi fulgor & indignissimi aura lucelli quatit animum, tenebris obnubilantur, & cæci fiunt, nec rectam prudentiæ viam tenere possunt. Hos rectè cum antiquis vocaremus νυκτάλωπας;

Opes fluxæ non sunt in potestate sui possessoris.

Stulti sunt qui vitam suam Mãmonæ consecrant.

Psal. 113, 16.

Filij huius sæculi in rebus spiritalibus sunt cæci.

λαμπεῖς; quos ait Galenus in Introductione sua per diem videre hebetiùs, occidente autem Sole λαμπρότερον, splendidiùs, nocte verò adhuc magis. Sic filij tenebrarum atque noctis, cùm crassis vitiorum tenebris & caligine circumfundantur, in mundi rebus acuti sunt, in Sole cæcutiunt; in diuinis vtilissimisque rebus, quæ ad salutem pertinent, nihil vident. De quibus Baruch in hunc modum infit: *Filij Agar qui exquirunt prudentiam quæ de terra est, negotiatores Merrhæ & Theman, & fabulatores, & exquisitores intelligētiæ, viam autem sapientiæ nescierunt.*

Baruch 3, 23.

Quo igitur in loco atque ordine reponemus istos negotiatores terræ, fucatæ prudentiæ amasios, quæ de terra est, viam autem sapientiæ cælestis non intelligentes? qui in mundanis vilibusque negotiosi, viuidi igneique, in cælestibus & diuinis stupent. Inter notas & indicia, quibus morborum incrementa vel accessus deprehenduntur, Celsus lib. 3. cap. 2. ponit illa: *Si tardior sensus, si pigrior mens.* Ego verò illis hominibus, qui in salutis negotio lenti improuidique nauseant, & torpent ad diuina, non dubitem criticos omnes dies pronuntiare, languere Dei metum, prudentiæ lumen extingui, virtutes interire. Qui imbecillitate dexteræ validiùs finistrâ vtatur esse morbosum & vitiosum Iura definiunt ff. de ædilitio edicto. l. 12. Ita si quis dexterum oculum habeat imbecillum ad arcanas & cælestes rationes considerandas, tametsi in caducis & perituris bonis gerendisque negotijs prudentissimus & oculatissimus videatur, nullum dubium est quin sit vitiosus. Lactent se licet, & se pulchros ac beatos putent filij huius sæculi, quòd exquisitâ mirandâque industriâ, & subtili artificio ad pinguia beneficia peruenerint, quòd Magistratu aut alijs honoribus potiantur, quòd familiam locupletauerint, quòd floreant in dies magis, opesque parent cumulo & magnitudine inuidiosas, in litibus inuicti, in mercimonio strenui, in agendo fortunati; si tamen Dei metu & cælesti prudentiâ careant, Dei Filius Sapientiæ auctor eos clarè *stultos* appellat: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te; quæ autem parasti cuius erunt?* Increpat eos durè Moyses Dei spiritu inflammatus: *Gens absque consilio est, & sine prudentia: vtinam saperent & intelligerent, ac nouissima prouiderent.* Quorum vecordiam hoc loco detestatus B. Iob ait: *Consilium eorum longè sit à me.* Quare? *Quia non sunt in manu eorum bona.* Quantumcumque enim consultent, & modos quærant quibus securas tutasque sibi faciant diuitias, nequaquam omnibus suis consilijs id assequentur & obtinebunt, vt bona sua perpetuò in manu seu potestate sua retineant. *Dormierunt* enim *somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.* Vbi mortem vocat *somnum*, qui vnicuique dormiendus est tempore à Deo præstituto. Aut, vt S. Ambrosius lib. de Nabuth cap. 15. exponit, *dormierunt somnum suum*, quia huiusmodi non Christi somnum dormiunt, ideoque non habent Christi quietem, nec surgunt Christi resurrectione; qui ait: *Ego dormiui, & quieui, & exurrexi, quia Dominus suscepit me.* At diuites postquam euigilauerint, in morte ex præcedentibus diuitijs nihil reperiunt in manibus suis. Cùm *omnes*

Indicia languoris & morbi spiritalis.

Stulti sunt qui tamen mundana sapiunt.

Lucæ 12, 20.

Deut. 32, 28.

Psal. 75, 6.

Diuites cùm euigilant in morte nil inueniunt in manibus.

Psal. 3, 6.

dixit nullum excepit. Et benè *viros diuitiarum* appellauit, non diuitias virorum, vt ostenderet eos non possessores diuitiarum esse, sed à suis diuitijs possideri. Possessio enim possessoris debet esse, non possessor possessionis. Quicumque igitur patrimonio suo tamquam possessione non vtitur, qui largiri pauperi & dispensare non nouit, is suarum seruulus est non dominus facultatum; quia aliena custodit vt famulus, non tamquam dominus suis vtitur. In huiusmodi ergo affectu dicimus, quòd vir diuitiarum sit, non diuitiæ viri, vt inquit S. Ambrosius.

Viri diuitiarum quinam dicti.

Dicuntur insuper *viri diuitiarum*, qui acquirendis diuitijs & conseruandis studebant: omnes illi, & quilibet eorum à principio mundi vsque nunc nihil penitus inuenerunt in manibus suis. Quod S. Hieronymus ex Hebræo sic vertit: *Non inuenerunt viri exercitus manus suas.* Nimirum, quamuis potentes ac fortes tenacissimè diuitias suas amplexati fuerint; ipsas tamen cum diuitijs manus videtur iustus Iudex Deus illis præcidisse, vt neque diuitias retinere possent & conseruare, nec manus extendere ad cælestis præmij consecutionem, quas ad furta & rapinas, non ad pauperes extenderunt. Quò potest hic Iobi locus rectè accommodari, in quo significatur impijs simul cum vita vsum atque potestatem fruendi diuitijs suis ademptam esse. Quod Origenes Hom. 4. in Matthæi cap. 6. inductione factâ in Pharaone, Nabuchodonosore, Baltassare ceterisque Regibus ac potentibus demonstrat; qui morientes nihil penitus in manibus suis inuenerunt. Vnus fertur omnium celeberrimus Heliogabalus eò totam mentem suam contulisse, vt de bonis suis in manu quidpiam haberet, quando necessum esset animam exhalare, seque felicissimum fore iudicasse, si diuitijs suis immori liceret. de quo sic Lampridius: *Parauerat*, inquit, *funes blattâ, & serico & cocco intortos, quibus, si necesse esset, laqueo vitam finiret: parauerat & gladios aureos, quibus se occideret, si qua vis vrgeret: parauerat & hyacinthis & smaragdis venena, quibus se interimeret, si quid grauius immineret: fecerat & altissimam turrim substratis aureis gemmatisque ante tabulis, ex qua se præcipitaret; dicens etiam mortem suam pretiosam esse debere. Sed nihil ista valuerunt: nam & occisus est per scurras, per cloacas ductus, & in Tyberim submissus est.* Hæc Lampridius. Quippe ex tantis opibus tanto studio comparatis vt mortem pretiosam faceret, nihil tempore mortis habuit ad manum. Verè igitur bona impiorum non sunt in manu eorum, sed à Deo pendent, in cuius manu est quidquid boni aut mali hominibus accidit. Nam vt verum sit multos sibi malum accersere culpâ suâ; tamen bonum, quod accidit improbis, à Deo est, qui potest illud adimere cùm vult. Quamobrem appositè interrogando seu exclamando subiungit:

Potentes sæculi moriuntur miseri.

17. Quoties lucerna impiorum extinguetur, & superueniet eis inundatio, & dolores diuidet furoris sui?

Sæpè, inquit, in hac etiam vita prosperitas impio-

Sæpè etiam in hac vita prosperitas impiorum extinguitur.

impiorum delebitur, quæ vt lucerna oleo, ita temporali opulentiâ nutritur: posteà verò malorum diluuio in interitu obruentur; & Deus dolores ac cruciatus tartareos, iræ suæ indices, pro cuiusque impij nequitia partietur. Quoniam verò superiùs versu 7. & sequentibus descripserat Iobus impiorum in hac vita felicitatem, & simul asseruerat ipsos vt plurimum ad finem vsque vitæ in hac temporaria felicitate perdurare, & sine magnis morborum molestijs statim & quasi in momento abripi ad infernum; ne quis existimaret eam prosperitatem impiorum semper ad finem vitæ procurrere, quasi permittendum semper esset sceleratis prosperè hîc agere, qui sempiterno cruciatu torquendi forent, subdit hîc quod reuerà existimauit, & in omni ætate crebris experimentis testatum est, florentem videlicet impiorum statum sæpè concidere, sæpè apparentem splendorem extingui. Appellat verò lucernam secundæ fortunæ statum, qui temporalium affluentiâ bonorum veluti lucerna oleo pascitur: ac proinde opibus sublatis claritas illa vana non secùs atque subtracto aut deficiente oleo lucernæ splendor euanescit. Non idcircò tamen in hac vita mortali tantùm impietatis pœna persoluitur; sed superuenit alluuio illa tristis interitus, quo mergitur impius & præfocatur, detruditurque in carcerem tartareum, vbi cruciatus ab irato Numine diuisos, hoc est ad proportionem culpæ partitos feret.

Vita nostra lucernæ comparata.

Pulchrè autem S. Iob vitam hanc nostram lucernæ comparauit: nam sæpenumerò vitæ nostræ idem quod lucernæ solet euenire. Videmus non rarò lucernam in templo coram diuino altari lucentem, oleo ceterisque ad lucendum requisitis sufficienter instructam & aptam ardere, lucere, sed flatu quodam venti suborto subitò extingui. Talis est vita nostra. Vides hominem opulentum rebus omnibus affluentem, qui habeat domum in salubri solo fundatam & optimâ supellectili ornatam, abundet victu & vestitu iuxta voluntatis suæ exigentiam, habeat seruos & ancillas in famulatum assiduum excubantes, & reliqua omnia in vitæ conseruationem & durationem aptissima; & tamen nescio quo accidenti leui vitam subitò cum morte commutare, occasione scilicet alicuius cibi, vel potus, vel etiam venti. Quamobrem meritò dixit idem
Iob 7, 7. S. Iob: *Memento quia ventus est vita mea.* Quia nimirum venti flatus vel alia leuis causa sufficit ad vitam nostram subitò extinguendam. Archesilaus Prytaneus, vti refert Diogenes Laërtius, haustu vini mortuus fuit: Iouinianus Imperator, vt narrat Baptista Ignatius, occasione cibi interijt: Anacreon Poëta, teste Valerio Maximo, bibens acino vuæ strangulatus est: & idem euenisse Sophocli refert Petrus Crinitus. Cuiusmodi plures recenset Textor in Officina. Vide quæ hoc capite ad vers. 13. de subitaneis Regum mortibus annotauimus.

18. Erunt sicut paleæ ante faciem venti, & sicut fauilla quam turbo dispergit.

Impij coram Deo sunt velut palea vel puluis ante faciem venti.

Pergit Iobus impiorum calamitates describere cum paleis illos comparans, vt ostendat quàm sit futilis eorum potentia; quàm inanis gloria, quæ eâ facilitate dissipatur, quâ paleæ à vento vehementi, aut fauilla arida & sine pondere ab incitato turbine propellitur. Vide quales sint homines, qui tantum de sua potentia sibi placent, vt nihil vel à Deo ipso timendum putent aut sperandum: quæ à viro Propheta & rerum vsu atque experientia edocto cum minutissima palea, quæ gluma vocatur, & nihil penè distat à puluere, & cum fauilla, quæ ipsâ quoque paleâ leuior est, cui nimirum pondus omne flamma consumpsit, comparatur; Deus autem cum vento ac turbine, qui grauissimas ac fortissimas moles conuellit ac rapit. In Hebræo est: *Erunt sicut palea coram vento, & sicut gluma quam abripit turbo.* Hoc Septuaginta transtulerunt: Ἔσονται δὲ ὥσπερ ἄχυρα ὑπ' ἀνέμου, ἢ ὥσπερ κονιορτὸς ὃν ὑφείλετο λαῖλαψ: *Erunt autem tamquam palea sub vento, aut tamquam puluis quem abstulit turbo.* Vbi improbi eleganter paleæ seu glumæ assimilantur, quam ventus in aëra dispergit: sicut è contra pij assimilantur granis frumenti, quæ in area remanent, nec à vento disijciuntur. Quò spectat illud Euangelistæ: *Cuius ventilabrum in manu sua: & permundabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Vbi similiter in ventilatione iudicij mali paleis, boni triticeis granis comparantur. Matth. 3, 12.

Sanctius cum Delrione nostro notat hîc prouerbialem locutionem, quam à Iobo sumpserint posterioris ætatis Scriptores sacri, ac in primis Dauid cùm ait: *Non sic impij non sic; sed tamquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ.* Psal. 1, 4.
Vbi similiter vt hoc loco in Hebræo est מוץ moz: quæ vox propriè significat illum tenuissimũ puluisculum siue lanuginem, quæ vnà cum paleis è frumento ventilatur. Solent autem illi qui trituræ dant operam areas sibi in locis editis constituere, vt citiùs quisquiliæ & glumæ venti flatu à granis separentur. Eâdem similitudine vsus est Isaias cùm populo impio minitatur dicens: *Rapietur sicut puluis montium à facie venti, & sicut turbo coram tempestate.* Isaiæ 17, 13. id quod Septuaginta clariùs expresserunt his verbis: Ὡς ὕδωρ πολὺ ἔθνη πολλά, ὡς ὕδατος πολλοῦ βίᾳ φερομένου. Καὶ ἀποσκορακιεῖ αὐτόν, καὶ πόῤῥω αὐτὸν διώξεται ὡς χνοῦν ἀχύρου λικμώντων ἀπέναντι ἀνέμου, καὶ ὡς κονιορτὸν τροχοῦ καταιγὶς φέρουσα: *Tamquam aqua multa gentes multæ, quasi aqua multa per vim impulsa. Et exterminabit eum, & longè eum persequetur tamquam puluerem paleæ ventilantium coram vento, & quasi puluerem rotæ tempestas impellens.* Frequens etiam apud alios Prophetas est vsus similitudinis istius de ijs quæ vi maiore huc & illuc facilè impelluntur aut disperguntur. Profectò cùm flagitiosi homines Deo, proprio scilicet creaturarum firmamento, non hæreant, in leuitatem quamdam & instabilitatem ærumnosissimam degenerant; atque idcircò quidquid bonorum temporalium coaceruant nullâ firmitate subnititur, sed facillimè concidit, labefactatur, dissipatur.

19. Deus seruabit filijs illius dolorem patris; & cùm reddiderit, tunc sciet.

Hæc in Hebræo sic sonant: *Deus recondit filijs*

filijs eius robur eius, reddit ei et sciat. Vbi per *robur* opes vel potiùs violentiam eius significat; vt sit sensus: Reseruat filijs eius pœnam violentiæ quam pater exercuit. Non enim semper punit ipsum improbum in hac vita, sed pœnam sæpè reseruat in filios. Reddit autem siue retribuit ei quandoque, vt sciat peccatum nullum impunitum abire, aut improbitatem ipsam sui ipsius pœnam esse. Septuaginta vertunt: Ἐκλείψει υἱὸς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἀνταποδώσει πρὸς αὐτὸν, καὶ γνώσεται: *Deficiant filios bona eius, retribuet ad eum, & cognoscet*: Theodotion: Ὁ θεὸς κατακρύψει τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἀδικίας αὐτοῦ: *Deus recondet filijs eius iniustitias eius.*

Filij vt scelerum sic & pœnarum patris heredes fiunt.

Id est, Filij quemadmodum scelerum patris, sic & pœnarum participes ac heredes fient. Et cùm Deus re ipsâ pœnas impio inflixerit quas neque cogitabat, neque nosse volebat, tunc sanè illas experiendo ac perpetiendo pernoscet. Quod autem Deus velut in thesauro iræ seruet dolores impij infligendos liberis eius, similitudo impietatis in illos deriuatæ, & quasi lactis suctu conceptæ atque imitatione auctæ palàm exigit. Illud autem, *Cùm reddiderit, tunc sciet*, tantumdem valet ac si Iobus diceret: Impius neque meditatur neque formidat pœnam, totus præsentis vitæ cogitationibus & affectibus immersus videtur sibi semper fortunandus, atque ideò neque liberis suis neque sibi timet. At qui modò quasi temulentus non pertimescit, ad pœnæ sensum euigilabit, & cùm Deus stimulum infigere cœperit, sciet quid egerit, quàm grauiter aberrarit.

Peccator stultus post pœnam serò sapit.

Omnino verum est, plurimos flagitiosos homines eò amentiæ progredi, vt minas pœnæ spernant, obtusoque animo nihil formident, donec ictu mortis aut acerbâ calamitate tangantur. Itaque cùm miser peccator stultus sit & insipiens; dum libens ac volens bonum super omnia diligendum sibi amittit, & pleraque mala conciliat, tandem malo suo sapiens erit; sed sapientiâ, quæ nihil illi proderit nisi in maius pœnæ ac doloris incrementum, quemadmodum eleganter dixit S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 31. vbi cæcitatem stulti peccatoris eiusque infelicem futuram scientiam sic describit: *Impiorum oculos culpa claudit, sed in extremum pœna aperit, & ideò rectè subiungitur:* Et cùm reddiderit, tunc sciet. *Nescit enim impius mala quæ fecit, nisi cùm pro ijsdem malis puniri iam cœperit. vnde & per Prophetam dicitur:* Et

Isaiæ 28, 19.

tantummodò sola vexatio intellectum dabit auditui. *Tunc namque intelligit quod audiuit, cùm se iam pro contemptu vexari doluerit. Hinc per Balaam de semetipso dicitur:* Dixit homo cuius obturatus est oculus, dixit auditor sermonum Dei, qui visionem Omnipotentis intuitus est, qui cadet; & sic aperientur oculi eius. *Consilium quippe contra Israëlitas præbuit, sed pòst in pœna vidit quid priùs ex culpa commiserit. Electi autem quia nec peccare debeant præuident; eis videlicet oculi ante casum patent. Iniquus verò pòst casum oculos aperit; quoniam pòst culpam iam in pœna sua conspicit, quia malum debuit vitare quòd fecit, de cuius inutili iam tum sententia subinfertur.*

20. Videbunt oculi eius interfectionem suam, & de furore Omnipotentis bibet.

Impiorum oculi aperiuntur in morte.

Modò quidem hebes est visus impij; at cùm interierit oculos acuet, cernetque inuitus mortem suam, & in tartaro hauriet amaram potionem vltionis. Visio autem hæc non ad corporis mortem tantùm, in qua peccator nebulas oculorum dispellit, sed ad sempiternum quoque interitum pertinet. Cogetur quippe impius spectare mortem illam, quam cernere nollet, acerbissimoque dolore traiectus videbit, atque tabescet; iuxta id quod ait Dauid: *Peccator videbit, & irascetur, dentibus suis fremet, & tabescet*; quando nimirum mirificum in modum Psal. 111, 10.

Impij tabescent in iudicio.

exterritus ob inopinam mutationem, & vehementiùs obstupefactus, subitò videbit sibi ereptam corporis valetudinem, animi robur, sensuum voluptatem, negotiorum varietatem, mentis lumen, iucundam vitæ lætitiam, quibus anteà gloriabatur & gestiebat, quæque Dauid hominis desiderabilia nominat; cuius statum in eo præcipuè puncto & dolore ita pingit: *Tabescere fecisti sicut araneam animam eius.* quod vertunt quidam in hunc modum: *Tabescere facis velut tinea desiderabilia eius.* hoc est: Quemadmodum ipsa tinea vestem pretiosam solet perdere atque perdere, sic quod in eo est desiderabile & eximium tu liquefacis & consumis. Neque verò sui dumtaxat ipsius exitio torquebitur impius, sed iustorum insuper felicitate cruciabitur, quam liuore tabescens, in suum ipsius supplicium conuertet, dum quaslibet aduersus eos insidias molitus, nil se præualuisse conspiciet. Non enim dominabitur iusto desiderium peccatoris, sed simul cum auctore suo delebitur; quia *desiderium peccatorum peribit*; quippe in rebus fluxis ac perituris fundatum, quæ nil permanens stabileque obtinent. Hoc autem in extremo potissimùm patebit iudicio: siquidem tunc, cùm iusti ea quæ sperauerant adepti fuerint, impius in supplicium, quod sibi consciuit, incidens, videbit iustum, & irascetur, dentibus fremet & tabescet: tunc enim *videbunt oculi eius interfectionem suam*, siue, vt Septuaginta vertunt; τὴν ἑαυτοῦ σφαγὴν: quod S. Augustinus reddit *necem suam*; Symmachus πτῶσιν, *ruinam*, scilicet sempiternam. Infelix profectò

Psal. 38, 12.

Impij bibent de calice furoris Domini.

peritur orum bonorum in numquam moritura tormenta commutatio; & nimiùm infelix modica felicitas, quam æterna claudit infelicitas. Quoniam, vt sequitur, *de furore Omnipotentis bibet*; cuius amarissimum calicem vsque ad fæces ipsi exhauriendum esse Propheta significat; *Quia calix in manu Domini plenus misto: & inclinauit ex hoc in hoc: verumtamen fæx eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ.* Psal. 74, 9. Vbi per calicem tropicè designat supplicia cuilibet secundùm delicta irrogari, & peccatorum pœnas minimè deficere; siquidem non euacuatur propter multitudinem eorum qui potantur, sed plenus manet etiam post exinanitionem; & cùm omnes peccatores ex eo biberint, adhuc manet indeficiens. Mistum autem vocat propter plenitudinem, merum verò propter supplicij austeritatem. Pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 31. docet calicem hunc in

in hac vita debere per pœnitentiam euitari à peccatore, qui si hîc *culpam suam videre voluisset, de Omnipotentis postmodum furore non biberet. Sed qui hîc auertit oculos à respectu criminis, illic declinare non valet sententiam damnationis. Sæpè verò hi, qui supplicia æterna non metuunt, praua agere pro temporali saltem percussione pertimescunt. Sed sunt nonnulli, qui ita in iniquitate duruerunt, vt nec in ipsis metuant feriri quæ amant, dummodò quæ peruersè cogitauerint expleant.* Vnde subdit:

21. Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se, & si numerus mensium eius dimidietur?

Ostendit hanc mortem tamquam impio propriam sapientissimè à Deo fuisse institutam: nam si postquam vitam hanc mortalem amitteret nulla reliqua esset alia pœna quam perferret, nisi ea quâ filij & familia propter eius scelera afficiuntur, quid suâ id referret? Parum enim curaret impius post mortem suam, quid eueniat familiæ suæ in terris, siue prosperum, siue aduersum; parum item curaret, vitam seu suam seu suorum abbreuiari, dummodò nullæ aliæ post hanc vitam superessent ipsi in inferno subeundæ pœnæ. Atque hoc argumento Iob probat posthumas inferni pœnas. In Originali hæc ita sonant: *Nam quæ voluntas in domo sua post se, cùm numerus mensium eius concisus sit?* Id est, Impius cùm immaturâ morte abripiatur, nullam in posterum è domesticis posterisque suis hauriet oblectationem. *Voluntas* enim hoc loco *desiderium* vel *delectationem* significat. quo sensu etiam Dauid de iusto loquens ait: *In lege Domini voluntas eius*, id est oblectatio. Cùm itaque ignoret quid accidat filijs suis post se; nec de ipsorum felicitate lætari, nec de infelicitate tristari potest; quemadmodum superiùs dictum est: *Honorantur filij eius, & nescit; parui fiunt, & non intelligit sibi.* Septuaginta verò versum hunc ita transtulerunt: Ὅτι τὸ θέλημα αὐτοῦ ἐν οἴκῳ αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀριθμοὶ μηνῶν αὐτοῦ διῃρέθησαν: *Quia voluntas eius in domo eius cum eo, & numeri mensium eius diuisi sunt.* Quod Scholion sic exponit: *Quia voluntatem suam malam, non bonam Dei secutus est.* Sed apud S. Augustinum legitur: *Quia nulla voluntas eius in domo sua post eum*, id est μετ' αὐτόν. quomodo sanè Interpretes edidisse valdè credibile est. Pro διῃρέθησαν Aquila & Theodotion legunt ἡμισευθήσονται, *dimidiabuntur.* quod cum Vulgato & S. Augustino consentit, vti & cum illo Psalmistæ: *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.* hoc est, Non peruenient ad dimidium dierum suorum. q. d. Ante mediam ætatem morientur, siue ante dimidium vitæ tempus. Quæ mors admodum immatura est.

Damnati parum de posteris curarent dummodò ipsi non punirentur.

Psal. 1, 2.

Iob 14, 21.

Psal. 54, 24.

Alterum exinde argumentum sumit à diuina prouidentia pœnas illas impio iustissimè irrogante, ita vt nemo ei possit contradicere. Vnde subdit:

22. Numquid Deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos iudicat?

Id est, Deum nemo quid facto opus sit, aut quid sanctè atque ex vsu fieri debeat docere potest; aut quod ille factum esse velit reprehendere, siue hos attollat & illos deprimat; siue omnia contra hominum consilia conturbet: cuius imperio atque iudicio subsunt qui excelsi sunt, siue acri ingenio valeant, siue humanâ potentiâ polleant. Agit adhuc de impiorum punitione, asseritque Deum optimè nosse, ac perfectissimè scire, quemadmodum etiam cum potentissimis agere debeat, vt ex hoc euincat ad Dei prouidentiam pertinere impios quantumuis florentes, sublimes, gloriosos, ad iudicium accersere suum, temporaque decernere; & vbi expedit sententiam ferre, illos interimere, æterno supplicio addicere, omniaque peruidere, vt infinitam sapientiam atque inuictissimam eius potentiam decet, cui suprema competit in excelsos etiam Principes iurisdictio. Nam, vt sciitè Horatius,

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Iouis,
Clari gigantæo triumpho
Cuncta supercilio mouentis.

Ita profanus ille Lyricus solo naturæ lumine instinctus: sed longè diuiniori spiritu afflatus Dauid sanctiori lyrâ Deo, vt iudici supremo ceteris iudicibus ius dicenti, sic accinit: *Deus stetit in synagoga Deorum; in medio autem Deos diiudicat.* Vbi sacer Vates Deum introducit tamquam primum summumque Iudicem in medio iudicum seu Magistratuum cum supremâ auctoritate stantem, & eorum actiones contemplantem, quale nimirum ipsi alijs ius dicant. Est enim iudicum Iudex, quemadmodum regum Rex, & Dominus dominantium. In medio igitur ipsorum (vel, vt Aquila vertit, ἐν ἐγκάτῳ, *in intimo*, vtpote καρδιογνώστης, qui cordis intima cognoscit) quid ipsi faciant attendit, examinat, & diiudicat. Hinc quamuis Reges, Iudices ac Magistratus sibi subditos iudicent, se Dei tamen iudicio subiectos agnoscant necesse est; qui non solùm ipsorum studia & actiones, verùm etiam animi cogitationes expendit, & in medio ipsorum est, vt ipsos diiudicet, ac delinquentes condemnet. Illud porrò optimè infert Iobus valdè conueniens, imò necessarium esse, vt impijs in hoc mundo diuitibus, voluptuarijs, honoratis, pijs è contra pauperibus afflictis, despectis, æqua & promerita sors ac præmia condigna aliquando reddantur, saltem post mortem, cùm in hac vita & in morte ipsa plerumque indifferens sit vtrorumque conditio, quemadmodum idem latiùs explicando declarat.

Ad Dei prouidentiam spectat impios iudicare & damnare.

Dei suprema in omnes iurisdictio.

Psal. 81, 1.

23. Iste moritur robustus & sanus, diues & felix.

24. Viscera eius plena sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur:

25. Alius verò moritur in amari-

amaritudine animæ absque vllis opibus:

26. Et tamen simul in puluere dormient, & vermes operient eos.

Post hanc vitam debet cuique reddi pro meritis suis.

Hisce versibus declarat causam, cur æquum & consentaneum sit alium esse postquam ex hac vita discesserint iniquorum hominum interitum. Quia plerumque accidit, vt improbi homines totam vitam iucundissimè viuant, contrà verò probi miserè calamitoseque; omnes tamen similiter & vno modo moriuntur. Quòd si nullus restaret actus, sed omnis eorum fabula morte esset peracta, iniqua profectò esset proborum hominum conditio, neque ille omnium Iudex æquum redderet iudicium; sed error intolerabilis in vniuersitatis gubernatione committeretur, si pœnæ per se vique suâ sceleribus institutæ, præmia verò virtutibus; conuersâ ratione, pœnæ bonis imponerentur, præmia verò improbis tribuerentur. Hoc argumento S. Paulus probabat aliam post mortem bonis superesse vitam: *Quia*, inquit, *si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*. Eodem argumento Ecclesiastes vsus ad demonstrandum magnam esse vitæ huius vanitatem, vt doceret aliam esse quærendam vehementerque expetendam, ad eamque toto pectore adspirandum: *Et dixi*, inquit, *in corde meo, Si vnus & stulti & meus occasus erit, quid mihi prodest, quòd maiorem sapientiæ dedi operam? locutusque cum mente mea animaduerti, quòd hoc quoque esset vanitas*. Hoc etiam argumento Abraham apud Lucam conuincebat diuitem illum æternis tenebris vinculisque mandatum meritò tantis cruciatibus affici, Lazarum verò recipere consolationem: *Fili*, inquit, *recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala; nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris*. Quod autem dicit, *Iste robustus & sanus*, &c. habitum & specimen narrat hominis iniqui voluptatibusque dediti, & cui omnia pro libidine sua suppetunt. ita enim in Scriptura describi solet sicut dixerat Eliphaz: *Cucurrit aduersus Deum erecto collo, & pingui ceruice armatus est: operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius aruina dependet*. E contrario verò sancti viri, pauperes, omnibus præsidijs destitui, luctu & mœrore confecti dici solent, vt passim in Psalmis & alijs Scripturæ locis videre licet. *Videant pauperes, & lætentur: quoniam exaudiuit pauperes Dominus, & vinctos suos non despexit*. Et propterea eos Iob significauit dicens: *Alius verò moritur in amaritudine animæ suæ*, &c. Videtur autem ad semetipsum alludere, qui vitam ducebat ægram & amaram, rerum omnium indigentem, quam morbus attenuabat, tabes consumebat & exhauriebat, opes destituebant, neque commodum habebat in suo dolore diuerticulum; solabatur nemo, exagitabant & persequebantur omnes, & cum alienis in eius calamitatem cognati atque domestici conspirabant. Sed licet ad suam respiciat conditionem, de omnibus tamen loquitur, quibus viuendi atque moriendi fuit difficilis & angusta conditio.

1. Cor. 15, 19.

Eccle. 2, 15.

Luc. 16, 25.

In Scriptura iniqui vocantur diuites, iusti verò pauperes.

Iob 15, 20.

Psal. 68, 33.

Æquè diues ac pauper, & iniustus ac iustus à vermibus comeduntur.

Ceterùm cùm tam dissimilis vita & fortuna fuerit vtriusque, scilicet diuitis & egeni, id est impij & probi viri; eadem tamen vtrumque iam vitâ functum manet sepultur., tabes, putredo, verminatio. Quod sanè Deus neque imprudenter fecit, neque iniustè; neque quemquam relinquit impunitum, si peccauit, aut si quidpiam iustus sanctè fecit non muneratum. Neque ideò peccator felix, etiamsi viuenti ex votis omnia contingant; quia suorum scelerum aliquando debitas pœnas dabit: neque iustus infortunatus; quia destinatum est tempus, in quo suorum meritorum præmium cumulatè recipiat. Quod autem illud tempus fuerit satis ostendit manifestè versiculo trigesimo, nempe tempus quod hominum mortem consequatur in futuro sæculo; de quo fortasse Iobi tres amici nullam cognitionem habuerant: tempus porrò quod morti succedit, in quo exanimatum corpus deformatur, fœtet, & in saniem liquescit, incipit ostendere qualis sit futura impij extrema sors. Et quia id etiam quodammodò ad vitam pertinet, vtpote vitæ proximum, atque hominum potest oculis patere, docet quomodo in hoc sæculo, & penè dixerim in hac vita, nullam suorum meritorum iustus mercedem expectare debeat, cùm sciat in futuro sæculo paratam à Deo. Hæc porrò bona & mala promiscuè in hoc mundo bonis & malis eueniunt; quia Deus iustorum opera nonnumquam in hoc sæculo munerare incipit; & si quid egêre impij quod aliquam habuit speciem honestatis, illud humano aliquo & fugaci commodo compensat. Quare ex hac humana abundantia & gloria non licet cuiusquam sanctitatem aut improbitatem expendere. quod dixit Ecclesiastes: *Omnia in futurum seruantur incerta, eò quòd vniuersa æquè eueniant iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas & sacrificia contemnenti: sicut bonus, sic & peccator*, &c. Sed quo cuique merito atque consilio eueniant in futuro meritorum examine constabit.

Ex abundantia vel inopia non licet cuiusquam merita æstimare.

Eccle. 9, 2.

27. Certè noui cogitationes vestras & sententias contra me iniquas.

Iob arguit amicos temeraria opinionis.

Id est, Scio quorsum tendant quæ dicitis omnia: nam quæ contra impios in vniuersum dicitis, in me dicta & intellecta esse vultis: ideò enim existimatis me in tantas calamitates incidisse, quòd iniquus sim. Vocat autem cogitationes eorum, quia id apertè non dicebant, assumptiones in argumentando reticentes, non obscurè tamen eas subintelligentes. Iniquas verò sententias huiusmodi cogitationes appellat, quia temerè de illo ac falsò ferebantur; vt patet ex Hebræo textu qui sic habet: *Ecce noui cogitationes vestras & cogitata, quæ contra me iniquè cogitatis*; vel, vt alij vertunt, *quæ aduersum me rapitis per violentiam*, & quibus mihi vim facitis, iniuriam & falsum crimen impingentes, quando me ex afflictionibus impium iudicatis. Tygurina vertit, *Conatus ad me inuadendum*, quibus me violenter & iniquè vexatis; &, vt Septuaginta reddunt, Τόλμῃ ἐπίκεισθέ μοι, *Audacter mihi insistitis*, & tantùm non opprimitis: saltem opprimere cogitatis, culpam mihi adscribendo,

bendo, quæ nulla est, vt Dei iustitiam tueamini & defendatis.

28. Dicitis enim, Vbi est domus Principis? & vbi tabernacula impiorum?

Hæc per ironiam & quasi insultando significat ab amicis de se dicta, vt qui Princeps fuerit inter Orientales maximus, nunc autem ad extremam calamitatem sit redactus. q. d. Non me latet, ô amici, quò spectent vestra consilia, neque ignoro me vnum vestris verbis & criminationibus appeti. Quis enim dubitet, vt est mearum rerum afflicta conditio, quin mea fortuna vobis obloquendi & conuitiandi materiam præbuerit, scopumque proposuerit, in quem vestræ increpationis tela torqueantur? Quid enim aliud suspicer, cùm à vobis sæpè audiam excisam esse Principis domum & impiorum euersa tabernacula? Et quidem responsio hæc homine perspicaci digna fuit; vtpote qui ex auditis & visis facilè colligebat quid intenderent. In Hebræo est: *Quia dicitis, Vbi est domus munifici?* scilicet Iobi, qui rebus integris tam erat munificus erga omnes: quod Vulgatus non malè *domum Principis* & Septuaginta οἶκος ἄρχοντος reddunt; quòd talem præcipuè deceat munificentia & liberalitas: ex quo illud in Euangelio Luc. 22,25. *Reges Gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos benefici vocantur*; Græcè εὐεργέται: quo nomine Principes intelliguntur. subdit: *Et vbi tentorium tabernaculorum impiorum?* quod Septuaginta reddunt: Καὶ ποῦ ἐστιν ἡ σκέπη τῶν σκηνωμάτων τῶν ἀσεβῶν: *Et vbi est tegmen seu protectio tabernaculorum impiorum?* Istiusmodi ergo acerbam & quasi insultatoriam interrogationem sic illudit & elidit modestè aliò eos amandando, cùm ait:

29. Interrogate quemlibet de viatoribus, & hæc eadem illum intelligere cognoscetis.

Prouerbium viatoribus notum. Dicit hoc versu Iob confutationem hanc, quam tractare vult, ita testatam esse, vt eam vel ignari & imperiti homines nouerint; scilicet pios frequenter aduersitate obrui, & impios in hoc mundo prosperitate frui. Videtur autem Idumæis instar prouerbij sermone tritum fuisse, vt cùm aliquid nemini obscurum significare vellent, id dicerent ipsis etiam viatoribus esse compertum. Quomodo dicunt Latini, cùm aliquid ostendunt esse vulgatum, & ignoratum nemini, lippis & tonsoribus esse notum: quod ita est cum ratione atque æquitate summa coniunctum, vt docente nemine ab ipso naturali lumine hominum animis videatur impressum, scilicet impios in hac vita florentes seruari ad pœnam in futura vita perferendam: ex quo palàm efficitur notum quoque fuisse, non semper flagitiosis hominibus in hac vita pœnam irrogari, ac proinde nemini, quantumuis calamitoso, exprobrari posse crimina ex hoc dumtaxat præsentis ærumnæ capite, à quo & nequissimi peccatores plerumque eximerentur. Posuit autem speciem pro genere *viatores* dicens; id est homines nullis studijs deditos. Malo enim id ita intelligere quàm vt alij, qui ea de causa viatores nominari dicunt, quòd huiusmodi homines id meliùs scire possint, quia varias regiones peragrant; perinde quasi non quæstus faciendi, sed rerum cognitionis causâ peragrarent.

Lumine quasi naturæ notum est, impios hic florentes ad pœnam futuram reseruari.

Mysticè S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 35. per viatores hoc loco iustos intelligit: *Viator*, inquit, *dicitur, qui præsentem vitam viam sibi esse & non patriam attendit, qui in dilectione prætereuntis sæculi cor figere despicit, qui non remanere in transeuntibus, sed ad æterna peruenire concupiscit*, &c. Atque in eamdem sententiam Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum de laudato perfectoque viro agens, *Is*, inquit, *reuerà totus ξένος καὶ παρεπίδημος, hospes & peregrinus est*. Similiter D. Basilius in Psal. 14. proprium esse boni viri dixit παροδεύειν τὸν βίον, *more hospitis vitam hanc transire*: & eâ causâ viuendi curriculum à præstantissimis veteris æui luminibus nominari *incolatum*, hoc est διαγωγὴν πρόσκαιρον, *habitationem temporariam*; vt intelligamus vitam nostram esse παροδικήν, *transitoriam*, breuem, mutabilem, & peregrinorum iactationem, atque ad constantem illam & æternam tendere omnes oportere. Vtinam verò nos eosdem oculos haberemus, quibus illi clari Pontifices diuinitus illuminati, præditi ornatique fuerunt, ad intelligendam huius vitæ in summa breuitate incredibilem & defugiendam calamitatem! Certè constaret esse plurimos, quibus, vt ait D. Ambrosius lib. 2. de Abel cap. 10. *vita est fœnus delictorum*; nec aliud compendium illos facere, dum diutissimè viuunt, quàm vt in dies maioribus se noxis obligantes, grauiores deinde pœnas in omnem æternitatem expendant. Vnde subditur:

Iusti dicuntur viatores & peregrini in hac vita.

30. Quia in diem perditionis seruatur malus, & ad diem furoris ducetur.

Dies perditionis & furoris Dei seruatur impio. Dies perditionis diesque furoris interitus dies est, quo impius ab irato Deo ad æternas pœnas damnatur. Illa enim vera est impij perditio, quòd in illum diem pœna eius differatur; quia tunc reuerà Deus in impium terribili ardebit furore. Significat ergo iniquos homines non semper in hac vita puniri, quia ad illum diem furoris & perditionis reseruantur. De qua reseruatione vide quæ superiùs ad capitis 14. versum 17. annotauimus. Septuaginta Interpretes pro *seruatur* legunt κουφίζεται, *sublimatur*: subleuatur quippe, vt validè elidatur, sicut qui vas fictile in sublime vtraque manu efferens saxoque fortiter allidit. Scilicet impij prospero fortunæ statu turgidi

—— Tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.

Quia (vt Iob ait) *ad diem perditionis seruatur malus, & ad diem furoris ducetur.* Infelix omnino perituorum bonorum in numquam moritura tormenta commutatio; & nimis modica felicitas, quam æterna claudit infelicitas. Et quis amet honores ignibus terminandos? quis congerat opes perpetuâ egestate luendas? quis prudens amplectatur voluptates æternaturis flammis excruciandas? O fuge quisquis sapis tam magnò redimenda. Nimis carò constat quod æternùm luitur:

luitur: nimis vili pœnæ emuntur æternæ. O vbi mens & animus viri prudentis? & videmus hæc indies, nec emendamur tot infelicium exemplis, & peccata peccatis inædificamus securi, cùm moneat Sapiens: *Ne dixeris, Peccaui, & quid mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor*, & tarditatem pœnarum grauitate compensat. Sed quisquis impio hæc ingerit surdo fabulam canit; quippe qui nimis firmiter aures obturauerit incantanti sapienter. vnde subdit:

Eccli. 5, 4.

31. Quis arguet coram eo viam eius? & quæ fecit quis reddet illi?

Arguere impium potentem difficile.

Id est, Cùm tam prospero fortunæ flatu vtatur, quis impium à praua vitæ ratione reuocare aut eius flagitia audebit arguere? Sententia sanè tanto viro digna. Ita enim plerumque fit, vt homines secundis rebus elati vix vnquam in gyrum rationis doctrinâ & reprehensione reduci se sinant, ideoque maximum discrimen subeant, qui vitam eorum improbam audent increpare.

Obseruat autem D. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 28. Scripturam sacram, quando per huiusmodi interrogationem loquitur, indicare rem difficillimam, quæ solâ potentiâ diuinâ fieri possit; vt cùm Iacob de leone dormiente, aut verius de Christo mortuo dixit: *Quis suscitabit eum?* Et Dauid: *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem?* Et Malachias: *Quis stabit ad videndum eum?* Verbum autem *arguere* est increpare, reprehendere, obiurgare. quod Paulus faciendum commendauit Timotheo dicens: *Argue, obsecra, increpa.* Quis, inquit Iob, coram potenti peccatore obstinato constitutus audebit eius iniquam viam arguere & reprehendere? Res sanè difficilis. Arguebat Ioannes Herodem; sed missus fuit in carcerem, & gladio interemptus. Arguit Propheta missus à Deo Ieroboam; sed iussus fuit statim comprehendi. Arguit Ieremias Regem & Principes impios, & proiectus fuit in lacum, sustentandus pane doloris, & aquis angustiæ potandus. *Circumueniamus iustum* (inquiunt illi) *quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis*, &c. Ecce rationem, cur iustum circumueniendum statuunt; quia eos redarguit, & improperat illorum peccata. Vt ergo istiusmodi peccatores arguere posset Ezechiel, ait ei Deus se dedisse illi faciem vt adamantem & silicem, ne vultum eorum revereretur. Daniel verò Regi Nabuchodonosor expositurus somnium, quod superbiam eius arguebat, & diuinam ei vindictam intentabat, audito somnio à Rege, antequam explicationem eius proferret, *Cœpit intra semetipsum tacitus cogitare quasi vnâ horâ, & cogitationes eius conturbabant eum.* Quod eo consilio factum fuisse putandum est, vt interim dum tacitus cogitabat animum colligeret, & à Deo παῤῥησίαν postularet Regem impium liberè increpandi, & peccata ipsi sua constanter exprobrandi atque redarguendi. Quis item Baltassari inter pocula sacrilega epulasque nefandas ausus est denuntiare mortem scelusque arguere? Nónne, quisquis ille fuit, priùs caput & faciem ne cognosceretur obtexit, ac manum solam protulit, & ne quidem integram; siquidem tantùm *apparuerunt digiti quasi hominis.* Quo schemate insinuari videtur quanti res periculi sit potentiores arguere. Hoc alibi clariùs Ecclesiastes exponit dicens: *In cogitatione tua Regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti; quia & aues cæli portabunt vocem tuam.* id est, Filij diaboli, corui, adulatores, qui non solùm non audent in faciem verum dicere, sed solent falsis adulationibus mentiri. Si ergo minimè tutum sit etiam in secreto cubiculi sui detrahere Regi, ac diuiti maledicere, aut verbo illum perstringere; quis in faciem eius id audeat, & impunè feret?

Gen. 49, 9. Psal. 88, 49. Malach. 3, 2. 1. Tim. 4, 2. Marci 6. 3. Reg. 13. Ier. 38.

Iustus circumueniri eorum arguit peccatorem.

Dan. 4, 16.

Dan. 5, 5. Eccle. 10, 20.

Maximi periculi est arguere potentes.

Obseruat S. Augustinus lib. 18. de Ciuitate cap. 5. ex Varrone Serapim maximum Deum fuisse Ægyptiorum, & in templo, vbi tam ipse quàm Isis colebatur, fuisse simulacrum, quod digito labijs impresso silentium indicebat, ne quis auderet illis Principibus detrahere, eosque arguere, aut negare esse Deos, vel asserere illos homines fuisse mortales impiósve. Volunt enim impij silentio mendacia sua tegere, & in iniquitatibus ac sceleribus suis permanere. *Quis* ergo *arguet viam eius coram eo?* Pauci certè sunt qui id agant. Vnde tamquam rem maximè singularem semel iterumque annotat Spiritus sanctus de Azaria illo Sacerdote magno, imò Sacerdotum gloriâ, qui Oziæ Regi sacrificanti contra Dei ordinationem in faciem restitit, illumque arguit: *Ipse est qui sacerdotio functus est*, ait Scriptura. Alij quidem multi fuerunt Sacerdotes; sed hic ore pleno Sacerdos meruit appellari, qui completè boni Sacerdotis partes egit in faciem arguendo superbi Regis temerariam audaciam. Talis etiam fuit S. Ambrosius, qui Theodosio delinquenti non semel in faciem restitit, &, quod miraculi loco haberi debet, non minùs se morigerum illi Imperator exhibuit ad obsequendum, quàm Ambrosius constans fuit ad eum arguendum; vt dubitare meritò possis vter laudabilior censeatur, Episcopúsne ob libertatem arguendi Imperatorem; an Imperator ob humilitatem audiendi Episcopum.

Azaria constantia in Ozia reprehendendo.

1. Paralip. 6, 1. & 2. Paralip. 26.

S. Ambrosij libertas in Theodosio reprehendendo.

Ceterùm posset quoque illa vox *arguere* hoc loco idem significare quod *conuincere:* quomodo fides ab Apostolo dicitur *argumentum*, id est conuictio (vt D. Thomas annotauit 2. 2. quæst. 4. art. 1.) *non apparentium:* & S. Iudas dixit, quòd *veniet Dominus arguere impios*, id est conuincere. Quis autem huiusmodi peccatorem conuincet rationibus? quis admonitionibus à malo reuocabit? Nihil per hoc medium aliquis proficiet. Quid igitur agendum? Iob optimè id docet in ijs quæ sequuntur.

Arguere idem quod conuincere. Hebr. 11, 1.

Epist. Iudæ vers. 15.

32. Ipse ad sepulcra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit.

Quasi dicat: Non cum huiusmodi peccatoribus agendum rationibus acutis subtili mente fabricatis, admonitionibus blandis atque sententijs profundam sapientiam continentibus; sed ducendi sunt ad sepulcra, & ostendenda ipsis congeries mortuorum: hoc enim erit quod eorum oculos aperiet, & vigilantes faciet. Hoc Ecclesia

Peccatores ad sepulcra ducendi, vt conuertantur ex mortis rememoratione.

clesia agit dum ad sepulcrum reducit, puluerem & cinerem oculis tuis exponit; sepulcrum tuum apertum tibi ostendit, mortuorum congeriem ad memoriam reuocat: Vide, inquit, quia cinis es, & paulò pòst in cinerem conuerteris. Corpus tuum comedent vermes, putredine scatebunt oculi, & faciem quam ornas terra consumet; animam, ni resipueris, arripient dæmones, heredes diuitias tuas diuident; & æternis ignibus traditus in æternum, dum Deus erit, cruciaberis.

IN CONGERIE MORTVORVM VIGILABIT.]In Hebræo est verbum שָׁקַד *sakad:* quod significat vigilantiam grandem ex anxia quadam cura ortam; qualis erat illa quæ Regem Darium exercebat, quando misso Daniele in lacum leonum *abyt in domum suam, & dormiuit incœnatus, & somnus recessit ab eo*, curis vndique agitatus & vexatus circa personam Danielis. Vnde hoc verbo vtuntur Scriptores sacri ad similem vigiliam exprimendam. vt S. Paulus cùm ait: *Euigilate iusti, & nolite peccare.* S. Petrus: *Sobrij estote, & vigilate.* Et Angelus ad Episcopum Sardensem: *Esto vigilans.* Et Christus Dominus: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.* Sepulcra & mortui oculis exhibiti omnem somnum abigent, oscitantiam pellent, vigilantissimum reddent, & anxijs conscientiæ stimulis vrgebunt & compungent peccatorem. Hinc quando Deus Pharaonem corde præfracto vnà cum principibus affectis sibi rebellem subigere, ac fortis conditionisque suæ memorem reddere, atque sic ad præcepta sua capessenda & exequenda disponere vellet, *dixit Dominus ad Moysem: Loquere ad Aaron, extende virgam tuam, & percute puluerem terræ; & sint ciniphes in vniuersa terra Ægypti. Feceruntque ita. Et extendit Aaron manum virgam tenens, percussitque puluerem terræ, & facti sunt ciniphes in hominibus.* Mirum profectò ex sola pulueris percussione ciniphes innumeros extitisse, quorum, teste Philone, tanta fuit multitudo, vt per modum extensæ nubis totam Ægyptum obumbraret. Vndequaque enim extemplò densa ciniphum examina insurgebant stimulis armata, quibus homines infestabant, neque vllam quietis partem siue sedentibus, siue comedentibus, siue dormientibus indulgebant; vt non immeritò D. Augustinus ciniphes typum inquietudinis expressisse significet, quos imitantur inquieta quorumdam ingenia, quæ nullam in se requiem habent, nec alijs concedunt.

Dan. 6, 18. 1. Cor. 15, 34. 1. Pet. 5. Apoc. 3, 2. Matth. 25. *Mortuorum aspectus fugat oscitantiam, & compungit peccatorem.* Exod. 8, 16. *Ciniphes sunt typus inquietudinis.*

Mysticè autem hîc considerandum, quanti referat manum extendere ac terræ puluerem percutere. Quænam animæ manus, inquit S. Augustinus, nisi mens seu intellectus, quo res capit & apprehendit? vnde à D. Thoma vocatur potentia apprehensiua. Virga verò quam istiusmodi manus apprehendit, quid aliud sit quàm meditatio seu consideratio, quâ res expendit & excutit? Sed hæc nostra miseria est, quòd per eam rarò sepulcralem puluerem percutiamus, nec mortem seriò cogitemus, pro ingenio quisque suo passim alia meditantes. Auarus enim opes, iracundus pugnas, superbus honores ac dignitates, libidinosus fœdas voluptates, ebriosus vina, gulosus epulas deliciasque assiduâ meditatione versat; qui si puluerem terræ percuterent, eumque seriâ cogitatione ventilarent, sine dubio inde ciniphes orirentur, qui ipsos compungerent, atque à peccati somno excitarent. *Ducerentur nempe ad sepulcra, & in congerie mortuorum euigilarent.* Ibi edocerentur naturæ nostræ mysteria, imbecillitatis humanæ arcana, quæ veluti in promptuario referto & clarissimo atque in diuite officina produntur. Viderent ibi pulueres illos, & terram siccam, caluarias aridas vacuasque, ossa consumpta puluerique mixta; quæ si considerationis virgâ iterùm iterumque percuterent, hæc vtique inde excuterent atque cognoscerent, scilicet ea quæ vident iam in puluerem redacta quondam fuisse homines sui similes, potentes, diuites, qui hanc quam modò ducimus vitam vixerunt, hanc eamdem quam nos calcamus terram calcauerunt, hac ipsâ quâ fruimur luce delectati fuerunt. Vbi nunc eorum fastus? vbi diuitiæ? vbi voluptates? vbi generis nobilitas? vbi iactantia? vbi famulantium obsequiosa multitudo? vbi molles ad quiescendum lecti? vbi opiparæ ad epulandum mensæ? vbi species venusta mulieris? vbi color genarum viuidus? vbi concinnitas capillorum anxiè comptorum & ad illecebram calamistro instructorum? Hæc quisquis sedulâ secum cogitatione expendit, seque illis paulò pòst similem futurum considerat, vtique de puluere ciniphes elicit, id est anxias cogitationes, quæ animum reddant inquietum, & de salute sua sollicitum.

Sepulcra nos docent naturæ mysteria.

Percute igitur puluerem, & egredientur ciniphes, anxiæ scilicet cogitationes, ingentes timores, vehementes curæ, vt tibimetipsi prospicias, & saluti tuæ consulas. Ciniphes sanguinem sugunt & extrahunt. Est autem sanguis cuius vigore caro nutritur & roboratur, viresque accipit, vt contra spiritum insurgat, cuius ardore concupiscentia inflammatur atque succenditur; vnde somnus spiritalis & obliuio salutis ingeritur. Sed ciniphes ex mortis meditatione & sepulcrali puluere orientes sanguinem minuunt, carnis lasciuiam compescunt, concupiscentiæ ardorem restinguunt, & lethiferum peccati somnum excutiunt abiguntque. Hinc factum, vt quoniam viri sancti hunc sepulcralem puluerem attentæ considerationis virgâ perpetuò percutiebant, ea quæ ad mortuos spectant cogitantes, hac solâ consideratione excitati carnem assiduè mortificarent, concupiscentiæ flammas mitigarent, ac vigilantissimi efficerentur: quando nimirum fessis membris quietem aliquam indulgebant, & somnum oculis concedebant, illicò insurgebant anxietates & timores mortis, quibus compuncti suspiria emittere cogebantur dicentes: Heu mihi moriendum, & forsan quidem hodie! Quid ago? quid cogito? Talem sese exhibebat Dauid perenni curâ vigilem cùm ait: *Anticipauerunt vigilias oculi mei.* Id est, Vigilantior fui illis ipsis quibus vigilandi cura ex officio incumbebat. Sed quisnam somnum ab oculis eius fugauit? Timor vtique atque turbatio, quæ etiam linguam adhærere faciebat palato eius: *Turbatus sum,* inquit, *& non sum locutus.* At vnde tantus timor? *Cogitaui*, inquit, *dies antiquos, & annos æternos in mente habui.* Quasi diceret: In medio

Viri sancti sepulcralem puluerem assiduâ mente excutiebant. Psal. 76, 5. *Dies & anni antiqui recogitandi.*

dio præteritorum ac futurorum temporum me constitui; & quidem quæ præterierunt sunt dies, quæ restant sunt anni: illi quidem antiqui aut antiquati ac consumpti dies; isti verò anni sunt æterni nullâ duratione finiendi. *Cogitaui*, inquit, *dies antiquos*, non tam tempus, quod præterijt, quàm quod in illo factum fuit. Consideraui recogitans antiquos patres qui me præcesserunt, & quid ipsis factum sit, inquirens, vbi sint principes illi nobiles; vbi diuites & abundantes; vbi voluptuosi ac delicati; vbi sit gigantum fortitudo, Regum potentia, mulierum pulchritudo. Transierunt omnia illa. Et qui temporis præsentis cursum absoluerunt ingressi sunt annos æternitatis. Id ipsum mihi certissimè euenturum, & forsitan hodie.

Vtilissimum est recogitare secum defunctos quos in vita nouisti.

Benè ergo dicit Iob: *Ad sepulcra ducetur, & in congerie mortuorum euigilabit.* Vbi expende illud, *in congerie mortuorum*. Hæc enim potentissima est ad somnum etiam illius qui lethargo opprimitur effugandum. Facito congeriem mortuorum & aceruum non fictum, sed verum; & tamquam alter Ezechiel vide & considera campum plenum ossibus mortuorum illorum, quos nosti anteà viuentes, quos oculis tuis vidisti, quibus olim vsus es familiariter: in primis congeriem facito consanguineorum & affinium tuorum: tuam prosapiam tamquam arborem extensis ramis dilatatam considera, patrem, matrem, fratres, sorores, consobrinos, cognatos. Vide omnes ferè huius arboris ramos excisos, te solummodò remanere iam quasi siccum, statim morte excidendum, mille infirmitatibus obnoxium. Vbi parentes qui te genuerunt? vbi fratres cum quibus educatus es? vbi sorores? &c. Huic consanguineorum aceruo adde condiscipulos, quos primùm in infantia sortitus fuisti. Cùm enim primùm oculos corporis antequam rationis aperuisti, ad primas scholas missus elementa prima cogniturus, quot quantosque habuisti pueros socios; quorum maiorem partem vides morti cessisse. Deinde maioribus studijs applicatus innumeros habuisti condiscipulos, viuidos, sanos, agiles, qui iuuenili ardore multa agebant, quæ sæpè refers; qui per varios casus & innumera discrimina rerum loca varia in Republica obtinuerunt; ex quibus quàm plurimi vitæ cursum perfecerunt, & iam Deo eiusdem suæ vitæ reddiderunt rationem. His adiunge homines famosissimos & celeberrimos quos nosti; mulieres formosissimas, quæ totius ciuitatis oculos ad se conuertebant. Quot quantique Comites, Barones, diuites, quot quantæque feminæ illustres, & pulcherrimæ, quas vidisti, iam in mortuorum congerie quiescunt? Omnes hi vitâ excesserunt, omnia quæ habebant reliquerunt; nec secum tulerunt diuitias, facultates, corporis robur aut pulchritudinem; coram diuino iudicio rigidissimo comparuerunt, ingressi sunt domum æternitatis. Quid de te speras? quis te decipit, suadens longam te vitam manere? quis mentem tuam subuertit, persuadens meliorem tuam sortem futuram? Nónne fieri potest, vt illis hac ipsâ die adiungaris? Si hanc congeriem faceres mortuorum ad eam mentem applicans, euigilares vtique, & non sineres perfodi domum tuam.

33. Dulcis fuit glareis Cocyti, & post se omnem hominem trahet, & ante se innumerabiles.

Pro faciliori intelligentia huius loci, qui ab Interpretibus in varias sententias trahitur, notandum primò *glaream* esse arenosam & lapidosam terram; qualis in fluminum ripis & sabulosis locis reperiri solet. *Cocytus* autem fluuius est in Arcadia à Styge palude fluens, quem inferorum esse fluuium Poëtæ finxerunt; tum quia in illam paludem multa cadauera conijciebantur, vt citò exederentur; tum quia κωκυτὸς Græcis *lamentum* seu luctum significat.

Quid sit glarea, quid Cocytus.

Nota secundò, nostrum Interpretem hoc loco vertere speciem pro genere, ponendo Cocytum pro quouis fluuio vel torrente, & vti hypallage. Nam Hebræa & Chaldæa vertunt *glebas torrentis*: Septuaginta verò reddunt, Ἐγλυκάνθησαν αὐτῷ χάλικες χειμάῤῥου, *Dulces ei fuerunt lapides torrentis*. Sensus ergo est, quasi dicat: Optimè conuenit ei cum sepulcro: nihil enim ibi mali sentit, sed in eo dulciter ac suauiter quiescit.

Nota tertiò, hinc liquere veterum sepulcra, præsertim nobiliorum, fuisse iuxta flumina; quòd maximè honestum existimarent pro sepultura littoralem locum, aut quia aliquid in iugi atque viuente aqua credebant esse sacrum & expiatorium; aut quia magis videbatur sepulcrum futurum esse mundum, & à siluestrium ferarum conculcatione liberum. Id multa probant antiquorum seu vera seu fabulosa exempla, quæ ad fluminum ripas virorum Principum sepulcra constituunt. Sic Hecubæ sepulcrum ad amnem Rhodium statuit Strabo lib. 13. Arcadis Philostratus ad Orontem. Pausanias multorum sepulcra varijs fluminum littoribus adiungit. Aristoteles in Peplo ad Cephissum amnem tumulum statuit Penelei. Quorum similia plura noster Sanctius adducit exempla. Vnde Hebræus quidam apud Stunicam ait Arabum linguâ sepulcra vocari glebas vel glareas torrentis.

Sepulcra olim iuxta flumina fieri solent, & cur.

Dum ergo Iobus ait impium esse dulcem glareis Cocyti, idem agit ac si diceret, delationem cadaueris impij ad sepulcrum non tam tristem & amaram esse quàm lætam & suauem, vtpote festis epulis & ludis conditam; vt ferè videatur deductio esse ad thalamum nuptialem, ac proinde non tanto esse impijs horrori. Ita Tirinus noster. Vel certè significat impium dulcem & gratum esse, ac placere illi regioni infernæ, quæ figuratè glarea Cocyti appellatur. Sicut enim cuique rei dulcis est, hoc est, placet, congruit, consentanea est res alia, quæ cum ipsa proportionem habet, vt lapis centro; ita sontium animæ regioni inferorum congruunt, dulcescunt, quadrant ob proportionem culpæ & pœnæ. Locus quippe ac sedes propria animæ peccati pondere grauatæ tartarus est. Glareæ quoque iuxta Poëtarum commenta eructabantur à fluuio quodam inferni, cui nomen Acheron, in Cocytum: quas sanè glareas defun-

Impius cum gaudio ad sepulcrum ducitur.

Inferis gratus accidit hospes.

defunctorum animas esse fingebant. Et quidem Iobus commentis benè vtens, dum ait impium dulcescere glareis Cocyti, perinde agit, ac si impium, dum in tartarum detruditur, ceteris impijs gratum esse pronuntiaret. Licet enim nihil in ea regione suaue dulcéve sit, minimè tamen negandum damnatos alios alijs placere ex eo capite quo Deum offenderunt: in quam certè superbiam animi damnatorum vehementer conspirant.

Impij per glareas designantur. Tropologicè S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 38. *Qui*, inquit, *per glareas Cocyti nisi reprobi designantur, qui suis voluptatibus dediti quasi semper à flumine ad ima detrahuntur? Qui enim contra voluptates huius sæculi stare fortiter nolunt glarea Cocyti fiunt; quia suis quotidie lapsibus ad luctum tendunt, vt in æternum post lugeant, qui modò se in suis voluptatibus delectabiliter relaxant*, &c. Quod verò subtexitur,

Omnes pariter moriuntur. ET POST SE OMNEM HOMINEM TRAHET, ET ANTE SE INNVMERABILES,] idem est, ac omnes antecessores & successores morientur, quemadmodum ipse interijt: quod ad corporis sortem spectat. Quo sensu Iobus hoc argumentum texere censendus est. q. d. Cùm omnibus siue bonis siue malis pari lege mors immineat, trahatque omnes subsequentes sicut traxit omnes præcedentes; cumque in hac vita impijs secùs quàm pijs ex voto omnia & ex animi sententia cedant, certò inde colligitur Primò, post hanc vitam vtrisque reseruari condignam retributionem: Secundò, non propter sola scelera homini aduersa immitti à Deo in hac vita. Vnde sequitur Tertiò, ex ijs colligi non posse, Iobum impium & sceleratum esse, vt amici contendebant. Quare subdit:

34. Quomodo igitur consolamini me frustrà, cùm responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?

Ex Iobi argumentis, quibus adstruxit pios æquè ac impios ærumnis in hac mortali vita affligari, palàm efficitur, ineptum solatij genus esse, si quis viro afflicto, quem censet impium, pœnitentiam agere suadeat, promittens, si in Dei gratiam redeat, fore vt secundæ res ad votum succedant, opes, honores, commoda circumfluant. Friuolum certè solatij genus: nam res planè incerta est. Neque enim ex reditu in Dei beneuolentiam efficitur, vt qui pius est fortunetur, honoretur, benè valeat, ceterisque fluxis mortalis vitæ bonis affluat, cùm pateat plerosque viros piissimos ærumnis consumptos interire, & è contrario plerosque improbos florentes, vegetos lætosque ad mortem vsque perdurare: prætcrquam quod perspicuum est, consolationem minimè appositam esse, polliceri homini ærumnoso prosperitatem si resipiscat, cùm ex genere suo ea prosperitas resipiscentiæ vitæque defæcatæ argumentum non sit. Cùm ergo Eliphaz, Baldad & Sophar Iobi constantissimum animum grandibus pollicitationibus temporarijs tentassent, aptè concludit aiens: *Quomodo igitur consolamini me frustrà*, vel, vt Septuaginta reddunt, *κενά, inaniter?* Incassùm videlicet argumenta conglobarunt, cùm finis intentus, quâ ratione ipsi asserebant, neque semper obtineretur, neque si fortuitò obtingeret, veræ sententiæ congrueret. atque idcircò subiungit: *Friuolum solatij genus, alicui temporalem proponere prosperitatem.*

CVM RESPONSIO VESTRA REPVGNARE OSTENSA SIT VERITATI,] veræ scilicet sententiæ, quæ habet, pios & impios in hac vita promiscuè affligi, neque ex opibus vel inopia firma vitij aut virtutis argumenta produci; ac proinde superesse vitam aliam, vbi boni præmijs cumulandi, improbi cōmeritis pœnis in sempiternum torquendi sint Atque in hunc modum Iobus siluit; quem redintegrato prælio Eliphaz iterùm adorsus est.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

Eliphaz iterato Iobum prælio aggreditur, arguens ipſum temeritatis & impudentiæ; quòd cum Deo de innocentia ſua viſus ſit expoſtulare, à quo iuſtiſſimè torqueatur: quod vt euincat, grauiſſima viro innocentiſſimo crimina impingit, immiſericordiæ in pauperum oppreſſione, & aliorum ſcelerum reum peragens: quin & peſſimis eum circa diuinam prouidentiam opinionibus imbutum eſſe fingit; vt qui crederet inferiora hæc & humana non curare, imò nec videre Deum, cùm longè à nobis habitet, & magnum inter nos & ipſum chaos intercedat, denſarum nubium caligine interfuſâ. Vt ergo ad ſaniorem ipſum mentem reducat, pœnitenti proſpera rurſus omnia pollicetur & ampliſſimam à Deo benedictionem.

1\. RESPONDENS autem Eliphaz Themanites dixit:

2\. Numquid Deo poteſt comparari homo, etiam cùm perfectæ fuerit ſcientiæ?

SEPTVAGINTA vertunt: Πότερον οὐχὶ ὁ κύριός ἐστιν ὁ διδάσκων σύνεσιν καὶ ἐπιστήμην; *Nonne Dominus eſt qui docet intellectum & ſcientiam?* Vnde in Cantico Annæ matris Samuëlis dicitur *Deus ſcientiarum Dominus*: ab illo enim vt vberrimo & copioſiſſimo fonte omnes artes & reconditæ ſcientiæ atque arcana & magnifica ingeniorum vis profluxit: ab illo etiam ordo in omnibus, & mirabilium rerum pulchritudo, & velut in concentu ſymphonia omne artificium & admirationem ſuperans manauit. Itaque S. Paulus *multiformem ſapientiam* Dei prædicat. Atque vt relictis creaturis oculos in ipſa Numinis ſcientia figamus; in primis contuetur, & perfectiſſimè cognoſcit eſſentiam ſuam, bonitatem, potentiam, perfectiones denique omnes infinitas; in quibus cognoſcendis immenſus ipſius intellectus copioſiſſimè expletur, & voluptate ſingulari perfunditur; in quo eſt ipſius beatitudo: eſſentiam enim pro ſpeculo habet laro & ſplendido, in quo ſe videt atque omnia. Eruditè S. Dionyſius lib. de Diuinis Nominibus cap. 7. §. 2. Ἑαυτὴν ἡ θεία σοφία γινώσκουσα γνώσεται πάντα: *Seipſam*, inquit, *noſcens diuina Sapientia noſcet omnia.*

[Marg.: 1. Reg. 2, 3. Deus ſcientiarum Dominus eſt. — Ephеſ. 3, 10. Deus omnia in ſemetipſo cognoſcit.]

In ea videt diſtinctiſſimè partes omnes mundi, ſpecies omnes, naturas ſingulares, rerum minutias, vim omnem & varietatem, herbas, ſtirpes, animantes. Quaſi in digitis ſuis numerat in littoribus arenas, in Oceano piſciculos, ſtillantes pluuiæ guttas, arborum frondes, momenta temporum, hominum & Angelorum cogitationes, quæ ſunt, quæ fuerunt, & in omnem æternitatem ſunt futuræ. Nec perfectè minùs comprehendit & numerando percenſet muſcas in aëre volantes, aut paſſeres humi cadentes, aut capillos in humanis capitibus vibrantes, quàm ſtellas in orbibus cæleſtibus micantes, quas vocat nomine ſuo, & dicunt Adſumus, ait Baruch.

[Marg.: Dei ſcientia diſtinctè omnia comprehendit. — Baruch 3, 34.]

In ampliſſima illa ſcientia hoc quoque eſt mirabile, quòd nec tempore augetur, nec obliuione minuitur, ſed attingit à fine vſque ad finem: & præterita atque illa quæ in omnem ſæculorum continuationem futura ſunt tam clarè & diſtinctè videt, quàm quæ modò in oculis geruntur. Itaque nihil fallere illum poteſt, nihil aciem mentis effugere, nihil inſcientiâ præteriri. *Omnia*, inquit Apoſtolus, *nuda & aperta ſunt oculis eius.* In Græco eſt τετραχηλισμένα: quæ pulcherrima metaphora eſt ducta à ſacrificijs. Solebat enim (vt Theologi Hebræorum monent) hoſtia primùm excoriari, tum à ceruice vſque ad imam partem diſcindi, adeò vt inteſtina, & quæ priùs abdita fuerant & arcana, tum oculis ſubijcerentur. Victimam autem eâ ratione diſcindere atque aperire, τραχηλίζειν dixerunt. Hinc igitur omnia oculis Dei mundum omnem circumſpicientis τετραχηλισμένα, *nuda & aperta ſunt*, vt diloricato pectore, vt intimo cordis ſinu patefacto. Quidquid in fundo Oceani deliteſcit, aut in viſceribus terræ latet, aut inſcrutabili in corde hominum occulitur, aut reponitur in libera voluntate Angelorum, penetrat & peruadit Numinis ſapientia: *Et ipſi præparantur cogitationes.* pro quo Symmachus legit: Καὶ οὐκ εἰσὶ παρ' αὐτῷ προφάσεις: *Et non ſunt apud eum prætextus & excuſationes.* Vnde ſequitur nemini tutum eſſe aut conſultum cum Deo deſcendere in iudicium. Quando enim nobis cum hominibus negotium eſt, ſi aliquid aduerſario obijcere, aut in illo carpere poſſumus, quod ad noſtram defenſionem proferamus, videmur nobis dimidia ex parte cauſam noſtram obtinuiſſe, etiam cùm malam cauſam habemus; quia nimirum hoc pacto iudices à cauſa noſtra diuertimus, ne toti in nobis hæreant & defixi ſint, vtque à nobis admiſſa noxa quaſi obſcuretur & implicetur. Hoc

[Marg.: Nihil poteſt effugere Dei ſcientiam. Hebr. 4, 13. — 1. Reg. 2, 3. — Contra homines multa ſunt exceptiones quæ erga Deum non ſubſiſtunt.]

Hoc vulgò solet inter homines factitari; vt nimirum quærant aliqua subterfugia, quibus se euasuros sperent: sed quando ad Deum accedimus ista omnia concidunt; atque istiusmodi exceptionis formulâ erga ipsum vti velle prorsus stultum & ridiculum fuerit.

Atque in hoc versatur totum Eliphazi argumentum, quod vtilem quidem & optimam doctrinam continet & omnibus in genere salutarem, si non perperàm Iobo illam accommodaret, & ex ea falsum viro innocentissimo crimen impingeret, & indignissima quæque ipsi affingeret, à quibus prorsus erat alienus.

Eliphaz malè in Iobum inuehitur, quasi se Deo velit præponere.

Optarat quidem Iobus cum Deo disceptare, suamque innocentiam non gloriæ ambitu, sed veritatis studio asseruerat. Quod Eliphaz sinistrè interpretatus, velut hominem scientiæ opinione & inculpatæ vitæ existimatione turgentem validè aggreditur. Non hîc autem immorandum exquirendo seligendóve vno alteróve verbo, ex quo Eliphaz iudicare potuerit Iobum audere seipsum cum Deo componere, & scientiam iustitiamque suam Deo obtrudere: eo quippe ipso quòd se innoxium excruciari, velleq; cum Deo disputare significauerit, Dei tribunal appellarit, amicos carpserit, potuit iniquus interpres opinari ea asserta esse hominis audacis, sapientiam & iustitiam ita venditantis sibique fidentis, vt cum Deo ipso se compararet, diuinam prouidentiam reprehenderet, videreturq; sibi sapientior Deo, vt qui nosset res prudentiùs temperare; & iustior, vt qui sine noxa cæderetur à Deo iniustè pœnam infligente. At enormiter Eliphaz prauo suo interpretamento aberrat. Iobus verò dum conscientiam potiùs quàm scientiam asserit suam, & iustitiam commendat, confert sanè multùm laudis & gloriæ in Deum, qui accessione illâ apud mortales clarescit. Et vniuersè iustorum opera eximia quasi annui redditus sunt, quos Deus in thesauris reponit: non quòd ex iis emolumentum vllum faciat, quod totum nobis cedit; sed hac ratione diuitias gloriæ ac bonitatis suæ magis orbi manifestet, & amplior eum laudandi nobis inde materia succrescat: in quo sibi tamquam in thesauro complacet qui bonorum nostrorum non eget.

Ceterùm quàm procul hoc abfuerit à mente Iobi, vt semetipsum cum Deo conferre præsumeret, aut cum eo de iustitiæ palma contendere vellet, satis ipse declarauit cap. 9. vers. 2. cùm ait: *Verè scio quòd ita sit, & quod non iustificetur homo compositus Deo: si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille*, &c. Vnde mirum est Eliphazum tam parum fuisse sui memorem, aut certè impudentem, vt easdem toties iam dilutas afflicto calumnias impingeret regereretque.

3. Quid prodest Deo si iustus fueris? aut quid ei confers, si immaculata fuerit via tua?

Opera iustitiæ quæ facimus nil Deo, sed nobis solis prosunt ad vtilitatem.

Nam, vt pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 1. *in omni quod bene agimus nosmetipsos, non Deum iuuamus*. Idem aiunt in hunc locum sanctus Chrysostomus, S. Thomas, & alij. Rationem reddit Philippus: Quia Deus fons & origo est totius boni, & nullius extra se boni egens. Opera igitur nostra nobis, non Deo vtilia sunt. Deus enim ita supra omnem creaturam eleuatus est, vt nullâ re creatâ indigeat, nec aliquid extra ipsum in eius cedat vtilitatem, etiamsi in honorem & gloriam illius fieri dicatur. Honor enim in honorante non in honorato est, etiam inter homines. Hoc tamen inter honorem hominis & Dei interest: quòd dum honoratur homo, etiamsi honor illius in alio sit, & ipse illum ignoret; sit tamen ei vtilis: (quocircà qui ei aufert honorem, verè ac propriè dicitur ei damnum inferre.) At honor Dei, qui in nobis esse dicitur dum benè operamur, vel religiosè eum colimus, non dicatur cedere in vtilitatem ipsius Dei: nam nihil à nobis accipere potest, quod suâ aliquo modo intersit; ideoque ex parte nostra nil ipsi Deo conferre possumus. Hinc Christus Dominus: *Cùm*, Luc. 17, 10 inquit, *feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus*. Vbi duo docet Christus: Primum, scilicet nos seruando præcepta non mereri ex eo præcisè laudem à Deo seu gratiam habere, quia gratias referre solemus pro his quæ nobis gratuitò exhibentur (& hic est sensus directus horum verborum, vt patet ex contextu & similitudine serui quæ præcessit.) Secundum verò, nos etiam seruos omnino inutiles esse, quia seruitio nostro nihil vtilitatis accedit Deo, pro quo gratias referre teneatur.

Sed dicet aliquis: Ergóne etiam seruum inutilem dicemus Paulum Apostolū adimplentem ea quæ desunt passioni, quiq; tot ac tanta perpessus est pro nomine Christi; qui denique vniuersum docuit mundum, & innumeros peccatores Deo lucratus est? Similiter & S. Petrum, Apostolorum coryphæum, & S. Ioannem Euangelistam, & Augustinum, Ambrosium, Hieronymum & alios Doctores sacros, qui tantum Ecclesiæ Dei profuerunt, hos seruos inutiles reputabimus? Ita quidem quoad Deum; quia licet plurimum fructum fecerint, & multas animas lucrati sint, lucro tamen huiusmodi nihil accrescit Deo in se. Nec enim Deus esset, si lucrum in se aliquod acquirere potuisset. Lucrum igitur istiusmodi totum quantum nostrum est & ipsorum seruorum, non autem ipsius Dei, cui soli honor & gloria.

Quo sensu dicatur Deo non esse curæ quomodo viuamus.

Ceterùm Septuaginta versum hunc ita reddunt: *Τί γὰρ μέλει τῷ κυρίῳ, ἐὰν σὺ ἦσθα τοῖς ἔργοις ἄμεμπτος· ἢ ὠφέλεια, ὅτι ἁπλώσῃς τὴν ὁδόν σου; Quid enim curæ est Domino, si tu fuisti operibus tuis absque crimine; aut vtilitas, quòd simplicem facias viam tuam?* Quod non ita intelligendum quasi Deus oculos claudat, nec vllum inter bonos & malos discrimen constituat; sed quòd ipsi ex iustitia nostra nihil accedat; ac proinde cùm illam vult, vult nostri causâ, non ipsius propriâ, ob nostrum emolumentum, non suum. Quoniam verò Deus omne bonum à se promanare agnoscit, en cur bonum amet: sicut fieri non potest, vt aliter sit affectus, cùm ipse boni sit fons & origo. Ceterùm sui respectu, id est, propter commodum aut emolumentum vllum, quod inde recipiat, non est illi curæ, quomodo viuant homines. Cùm homines quidquid mali poterunt

runt agent, num iustitiam illam, quæ in Deo est, ipsi eripient? an poterunt illius maiestatem imminuere? numquid gloriam eius & honorem abolere? num Regni ipsius limites contrahere? Minimè gentium. En igitur quomodò dicitur Deo non esse curæ quid homines faciant. Sed quod ad nos attinet, videamus, an non sit beatitudo nostra, nos ad eius nutum & voluntatem conformare, & ipsius imperio nos subiicere: cumque nec nobis, nec vitâ nostrâ, nec operibus nostris indigens, ita tamen sollicitus sit, vt vitam sanctè instituamus; ex eo cognoscamus charitatem, quâ nos complectitur, sicut iam dictum est, quòd nos sibi coniungere dignatus sit; & quidem ita coniungere, vt si benè vixerimus, dicat Regnum suum stabilitum; sin malè, neget se regnare. Quomodo autem id fit? An possumus impedire, ne Deo suum remaneat imperium? Minimè. Cur ergo ita loquitur? Vt (sicut dixi) declaret, quanto nos amore prosequatur; iuxta quod in Prouerbiis ait: *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum*. Deus istiusmodi verbis vtitur, vt intelligamus ipsum nolle bonum, quod in se habet, conclusum & occultatum continere; sed velle de ipso partem aliquam super nos effundere, & nobis communicare. Talem igitur nostri curam gessit, vt illi curæ sit, quomodo viuamus; sed non quòd inde damnum aliquod aut emolumentum percipiat. Quæ est summa eius, quod hoc & præcedenti versiculo docetur, ac magis sequenti versu declaratur.

Cùm Deo nil prosimus, maximè tamen sibi complacet in bonis operibus nostris.

Prou. 8, 31.

4. Numquid timens arguet te, & veniet tecum in iudicium,

Hîc nobis adhuc clariùs ostenditur nos nihil profecturos, si sicut solemus cum nostris æqualibus aduersus Deum tergiuersati fuerimus. Cur enim in litibus & iurgiis inter se susceptis tot cauillationibus solent vti homines, nisi vt obicem aliquem opponant, & aduersarium placent; aut saltem ipsi timorem incutiant, ne vehementiùs ab ipso vrgeantur? Quoniam igitur homines nonnumquam falsâ sui opinione ita turgent, vt inducant animum erga Deum factitare quod alij erga alios factitant, propterea dicit: *Numquid timens arguet te?* id est, Putásne ex timore tui Deum disceptaturum tecum iudicio; quasi te metueret, tuamque iniustitiam aut versutiam reformidaret? Quid enim Deo possimus facere vnde nos timeat? num forsitan timebit ne ipsius ceruices pedibus nostris premamus? Atqui quisquis gigantæo ausu aduersus Deum insurgit; quid aliud agit, quàm sibi ipsi ceruices frangit? Non est igitur quòd existimemus Dominum sibi timere à nobis: (stolidissima enim sit istiusmodi persuasio:) sed sciamus Deum, cùm nos ad tribunal suum citat, ideò non facere, quasi illi nocere possimus; sed vt cogat nos sentire malum quod in nobis est, & eo incitemur ad quærendum remedium; vtque verâ pœnitentiâ ad ipsum accedamus, secundùm eius voluntatem gubernari cupientes. Et certè inexcusabiles omnino simus, si ipsi restiterimus, & ad malitiam nobis insitam rebellionem illam & obstinationem, quæ nos ipso ad se reuocante flecti non sit passa, adiunxerimus. de qua subdit:

Non esse nobis cum Deo sicut cum hominibus litigandum.

5. Et non propter malitiam tuam plurimam, & infinitas iniquitates tuas?

Certum quidem est hæc in Iobum virum innocentissimum & omni virtutum genere ornatissimum minimè quadrare, cui ab Eliphazo malè idcircò applicantur. Nobis tamen intereà generalis eius propositio tenenda est, quæ salutarem omnino doctrinam continet, dummodò eam nobis prout opus est applicemus; nempe vnumquemque nostrûm debere frequenter in seipsum descendere, conscientiæ latebras excutere, sese incorrupto iudici sistere, reum se peragere, culpam agnoscere, nec expectare dum ipsum Deus persequatur; sed à semetipso delictorum suorum pœnas exposcere, singula discutere, & pro occultis etiam & alienis, quæ innumera sunt, veniam deprecari. Id, inquam, si non perfunctoriè, sed diligenter & sollicitè fecerimus, nos adducet ad animi demissionem & veram pœnitentiam, ita vt non ampliùs tam tardi simus, vt eramus, ad Deum ac iudicem nostrum tempore opportuno nobis repropitiandum; saltem non ita ampliùs refractarij erimus, vt aduersus illius castigationes & stimulos recalcitremus: intelligemus enim non cum homine nobis negotium esse, sed cum Deo, qui nec falli potest, nec fallere, quem nec muneribus corrumpere, nec confictis astutè dolis decipere valemus. Hinc tamen malè (vt dixi) infert Eliphaz Iobum à Deo integro & sapiente Iudice tam seuero æquoque iudicio puniri, quòd esset grauibus sceleribus implicatus. Quod vt probet, grauissima confingit crimina, eaque viro innocentissimo non minùs falsò quàm impudenter impingit dicens:

Nostram nos ipsi malitiam agnoscamus oportet.

6. Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, & nudos spoliasti vestibus.

Obiicit hîc Iobo crimina, quæ diuitum improborum atque tyrannorum propria esse videntur, & eorum, qui impietatis, rapinæ & crudelitatis fructibus ditescere solent, nimirum sordidam auaritiam, incredibilem feritatem atque inhumanitatem: *Abstulisti*, inquit, *pignus fratrum tuorum*. Immisericordiæ profectò & inhumanitatis est maximæ, erga fratres & propinquos non esse liberalem ac munificum, sed sæuum creditorem, & turpis lucri vsurarumque exactorem; atque illis egentibus, aut etiam postulantibus, nihil sine pignore dare; verùm captis pignoribus posteà cogere & coërcere. Quid verò frater fratri mutuo & commodato, ac non potiùs dono minimeque reddendum dedisse, aut reddendum verò cùm primum possit, sine pignore sine repetitione existimandus est? Certè qui sua fratri communia non fecerit, is fraternâ compellatione indignus, & humani sanguinis exors censendus, proptereaque ab hominum

Eliphaz obiicit Iobo inhumanitatem & sordidam auaritiam etiam erga fratres.

minum communitate ablegandus. in quem illud exquisitè quadrat, quod de Tyranno dictum est à Cicerone sapienter lib.3.Offic. *Hoc genus pestiferum & impium ab hominum communitate exterminandum. Etenim vt membra quædam amputantur, si ipsa sanguine & tamquam spiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis; sic in ista figura hominis feritas & immanitas belluæ à communitate & tamquam humanitate corporis segreganda est.*

Inhumani exterminandi à communi conuictu.

In Hebræo & apud Septuaginta sensus est vehementior: Ἠνεχύραζες δὲ τοὺς ἀδελφούς σου διακενῆς: *In pignus autem accepisti fratres tuos inuanum.* Id est, Non solùm illorum bona, quasi tibi obnoxia & debita, iniectâ manu tibi asserüisti, sed illos ipsos per vim & tyrannidem comprehensos tenens suffocabas, quoad vsque redderent vniuersum debitum; quemadmodum in Euangelica parabola de iniquo seruo legimus. Idque *sine causa:* quod S. Thomas interpretatur *sine causa necessaria; quia de fratribus tuis sine pignore confidere poteras.* Alij exponunt *frustrà, superuacuè, sine merito, gratis, nihil debentes.* Nam solent diuites auari in media luce & in medio foro latrocinia exercere, & spoliare sine causa pauperes, atque fingere se creditores & alios debitores; qui licet nihil à diuitibus vmquam acceperint, nihilq; debeant, sed tamen propter paupertatem pares non sunt repellendæ iniuriæ, asserendæ veritati, redimendæ vexationi. Sic exponit Origenes in Catena: *Frustrà pignus abstulisti ab iis quibus nihil ipse crediderat.* Super illo autem quod sequitur, *Et nudos spoliasti vestibus*, quæstiunculam sic proponit, soluitque idem Origenes: *Atqui nudos spoliare qui poterat? Nudos igitur valdè inopes cogitare debemus, qui non alteram habent vestem.* Faciliùs & clariùs sic exponas. q. d. Quem spoliasti ablato & capto pignore, effecisti vt nudus maneret: erepto itaque vestitu nudum spoliatumque contra naturæ & humanitatis iura dimisisti. Est namque in ipsa rationis & humanitatis lege positum, quod benignissimus deinde legislator hominum Deus præcepto suo & lege cauit: *Si pignus à fratre tuo acceperis vestimentum, ante Solis occasum reddes ei: ipsum enim est solum quo operitur indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat.* Accipit nimirum vestem pro culcitra, aut pro lodice. Nam etiam Vlpianus Iurisconsultus clarissimus inter vestimenta numerat omnia lanea lineaque, vel serica, vel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternendi, iniiciendi, accumbendi causâ parata sunt. Quare apud Amos, quod nos legimus *vestimenta pignorata*, Chaldæus reddit, *lectulos oppignoratos*. Vel certè accipit pro illo ipso vestimento, quo & se operit interdiu, atque noctu etiam iacens se contegit. Ita Pineda noster: qui simul obseruat hoc loco per vestes non solum strictè debere intelligi vestimentum, verùm etiam quamcumque aliam domesticam & necessariam supellectilem ad commodam vitæ sustentationem. Sic apud Isaiam per vestes & panem, opes & facultates necessariæ ad vitam intelliguntur: *Vestimentum tibi est, Princeps esto noster.* Id est, Tibi suppetunt necessariæ facultates, patrocinium nostri suscipe. Vbi respondet eodem

Matth. 18, 28.

Diuites auari palàm in foro exercent latrocinia.

Exod. 22, 26.

Amos 2, 8.

Vestis nomine quæcumque pars supellectilis intelligitur.

Isaiæ 3.

sensu: *In domo mea non est panis neque vestimentum.* Illud non prætermittendum quod eleganter indicat Origenes, videlicet posse dissolui hanc postremam versus partem à præcedenti, & nunc proponi aliud immisericordiæ genus, videlicet, quòd non vestierit nudum: *Fortasse*, inquit, *amictum nudo non præbere, ablationem spoliationemque nuncupauit. Spoliator enim & raptor is est, qui nudum non induit.* Sicut qui esurientem non pauit occidisse censetur. Quem loquendi modum sequentia magis confirmant.

7. Aquam lasso non dedisti, & esurienti subtraxisti panem.

Pulchrè ad hunc locum Olympiodorus in Catena: *Ergo*, inquit, *reus quispiam est, non solùm quia iniuriam facit; sed etiam quia benignè non facit. Vide igitur quanta nostra in alterum esse debeat beneficentia; quandoquidem non ministrasse sitientibus pocula criminis datur; sicut & aquæ frigidæ poculum mercede non caret. Itaque immoderatæ inhumanitatis Iobum condemnat Eliphaz; quòd nec aquam, gratiam sumptus omnis expertem, homini siti enecto, quod ipsum scelus est grauius, tribuerit. Hæc quidem certè crimina sunt prorsus vituperatione digna; sed quæ in Iobum tamen minimè conueniant:* erat enim alienissimus ab illo crimine inhumanitatis, quod calumniosè ac mendaciter ei Eliphaz impingit.

Crimen est non benè fecisse miseris.

Aqua (vt alibi diximus, & hîc Pineda notat) est symbolum abundantiæ. Quæ vocis proprietas & significatio præsenti loco & instituto conueniet; vt significet Eliphaz ex magna illa diuitiarum abundantia & affluentia diuitis ne guttam quidem redũdasse in sitientes & lassos, quemadmodum de Epulone Euangelico scriptum est, quòd *epulabatur quotidie splendidè*, & ne mica quidem famelico obueniret. Proh auaritiam inexplebilem, & sacram auri famem, quæ ad victum ac vestitum nihil sibi sufficere; at verò nihil pauperibus deficere æstimat recogitátve! Quæ inhumanitas hominem efficit omnis humanitatis & misericordiæ exortem: siquidem talis *in vita sua proiecit intima sua.* Qui autem viscera proiicit, in quibus sedes est misericordiæ, omnem humanitatis legem & fidem abnegauit. Hi sanè numquam *deriuant fontes suos foras*, sed claudunt *viscera sua* ab egenis; atque mendicis petentibus respondent *sicut æstus in siti.* Quid enim succi & humanitatis ardens æstus communicabit sitibundo & lasso?

Aqua symbolum abũdantiæ.

Auarorum diuitum inhumanitas.

Luc. 16, 19

Eccli. 10, 11.

Prou. 5, 16.

Illud prætereà notandum, quòd licet quicumque potus per aquam intelligi soleat, hoc loco tamen pro frigida sumi videatur; id est ea quæ nullis expensis eget, non igne ad calefaciendum, non alio medicamento, aut vini mistione ad condiendum, sed facilè parabilis sit, quâ homini interdici etiam sceleratissimo lex humanitatis vetuit. Quam etiam vim expressit Christus in Euangelio dicens: *Quicumque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam.* Est autem aqua tenuis & vulgaris beneficij symbolum. de qua pulchram Seneca lib. 2. de Beneficiis cap. 2. & in rem

Matth. 10, 24.

Aqua symbolum vulgaris beneficij.

rem præsentem opportunam sumpsit similitudinem: *Quemadmodum in agris aqua tempestiuè data remedij locum obtinet; ita quamuis leue & vulgare beneficium sit, si præstò fuerit, gratiam pretiosi, sed lenti & diu cogitati muneris vincit.*

ET ESVRIENTI SVBTRAXISTI PANEM.] Quasi dicat: Victum & panem, quem esurienti non porrexisti, subtraxisse ac rapuisse censendus es. Grauissimus sanè hic error diuitum est, quòd abundè sibi cautum arbitrantur, si manus à facinore ac rapina abstinuerint; nihil pensi habentes, an opibus suis ad luxum, an ad misericordiam vtantur. audiant sanè Magnum Gregorium, qui Parte 1. Pastoralis Admonitione 22. hos tales eidem maledicto subijcit, quo infructuosa ficus olim à Christo percussa est: *Terram*, inquit, *ficulnea sine fructu occupat, quando locum, quem exercere alius per Solem boni operis valuit, stultus per desidia umbram premit. Hi autem dicere nonnumquam solent: Concessis vtimur, aliena non quærimus: & si digna misericordiæ retributione non agimus, nulla tamen peruersa perpetramus. Quod idcircò sentiunt, quia videlicet aurem cordis à verbis cælestibus claudunt. Neque enim diues in Euangelio, qui induebatur purpurâ & bysso, & epulabatur quotidie splendidè, aliena rapuisse, sed infructuosè proprijs vsus fuisse perhibetur; cumque post hanc vitam vltrix gehenna suscepit, non quia aliud illicitum gessit, sed quia immoderato vsu totum se licitis tradidit.* Hactenus vir ille sanctus. qui paulò etiam superiùs: *Admonendi sunt*, inquit, *qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur, vt sciant eam, de qua sumpti sunt, cunctis hominibus communem esse terram, & idcircò alimenta communiter omnibus proferre. Incassum ergo se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi priuatim vendicant: qui cùm accepta non tribuunt, in proximorum nece grassantur: quia tot penè quotidie perimunt, quot morientium pauperum apud se subsidia abscondunt.* Sanè (inquit S. Leo Serm. 1. de Collectis) *idcircò te Deus abundare voluit, vt per te alius non egeret, & per ministerium operis tui pauperem ab egestatis labore teque à peccatorum multitudine liberaret. O mira prouidentia & bonitas Creatoris, vt vno facto duobus vellet esse succursum!* Quid enim causæ putamus esse, cur æterna illa Sapientia, quos natura pares condidit, tamquam impares esse voluerit nascendi fortuna, nisi vt necessitudine quadam deuinctos hunc beneficentia exerceret, illum patientia, & vt refectio pauperis diuiti fieret occasio salutis?

Diuites obligantur ad opera misericordiæ.

Luc. 16, 19.

Diuitis abundantia pauperis debet esse refectio.

Facessant igitur inania illa & friuola diuitum auarorum subterfugia dicentium: Quomodo verò? Numquid facultatibus meis me nudari conuenit? quod Deus mihi dedit, nónne meum est, vt de eo quantum mihi videbitur nec plus impertiam? Si opes aliquas habeo, illas non rapui, nemini propter ipsas damnum intuli; cur non mihi liceat possidere quod à Deo habeo? Gratias enim illi ago, cognoscens id mihi ab ipso datum esse. Frustrà hæc adferemus in medium. Quamuis enim Dominus det diuitibus id quod ipsi possident, modò habeant medijs legitimis, ita vt possint iure profiteri se ab ipso habere; non tamen eâ conditione acceperunt, vt nullâ aut perfunctoriâ egestatis & inopiæ alterius habitâ ratione, ipsi soli eo vterentur. Cùm enim Deus nobis vberiore copiâ largitur opes, nos quasi suos procuratores & œconomos constituit; quorum munus est non solùm accipere & colligere, sed etiam distribuere prout dominus iusserit. Cui igitur bonorum copia suppetit nequaquam dixerit: Atqui hoc meum est; ita quidem, sed eâ conditione, vt de eo subuenias indigentibus, idque animo volenti ac benigno, promptoque ac liberali. Quas eleëmosynæ conditiones vide à Tollenario in Ecclesiastæ cap. 11. vers. 1. eleganter expensas. Vt vt sit, minimè excusamur, si proximi nostri esurierint, nosque cognitâ ipsorum necessitate & indigentiâ nihil opis & subsidij attulerimus: argumento enim illud erit nos bonis, quæ Deus in potestate nostra esse voluerat, abusos esse, ideoque Deum nos habiturum tamquam homicidij reos. Atque hoc est quod hic versiculus insinuat, scilicet eum puniri à Deo qui panem pauperi esurienti denegauit, nec potauit aquâ sitientem.

Nemo diues excusatur à danda eleëmosyna.

Diuites bonorum dispensatores, non domini sunt.

8. In fortitudine brachij tui possidebas terram, & potentissimus obtinebas eam.

Obijcit hîc Iobo tyrannicam violentiam ac dominatum. q. d. Non iure, sed iniuriâ; non æquitate, sed vi & armis eas, quas habebas diuitias, & comparasti, & alijs imperabas, quia fortior illis & violentior eras. In Hebræo ad verbum est: *Vir brachij terram occupabat, & cuius persona accipi solebat habituuit in ea.* Vbi virum brachij potentem appellat, *cuius persona accipi solebat*, id est, cui Iudices, si alijs iniuriam faceret, resistere non audebant. Quare præter eam, quam Vulgatus expressit, potest hic locus aliam habere sententiam. q. d. Æquo animo patiebaris, vt potentes & locupletes homines aliorum bona per vim occuparent. quod crimen grauissimum est in eo qui Rempublicam capessit. Ita Stunica.

Eliphaz obijcit Iobo tyrannicam violentiam.

Vatablus verò sic exponit: q. d. *Pauperes non dignaris pane; at potentibus possessiones tuas offers, & ijs quos magni faciunt homines propter auctoritatem eorum.* Idem indicauit Nicetas: *Humiles*, inquit, *per vim oppressisti, potentes suspexisti atque ornasti.* Et ferè eodem modo Origenes. Hoc nimirum est ius Regni, quod Samuel Israëlitis Regem postulantibus proposuit: *Agros*, inquit, *vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis.* Vbi Reges suis bonis non contenti dicuntur in aliena inuolaturi.

1. Reg. 8, 14.

Hanc Regum cupiditatem sub artificioso quodam & typico Apologo ligna significarunt, cùm regnum ficui detulerunt. *Dixerunt enim ligna* (inquit textus) *ad arborem ficum: Veni, & super nos regnum accipe.* At quid ficui cum rege, vt ipsa præ ceteris arboribus suscipiendo arborum regno eligatur? Multùm profectò. Nam, vt rectè ibi Montanus, *Nulla*, inquit, *ex omni plantarum genere auaritiæ studium aptiùs refert quàm ficus; cuius ad exugendum vndique humorem & frequentissimæ radices, & nonnulla adeò longæ deprehenduntur, vt ad puteos & fontes ac paludes longo interuallo distantes pertineant: adeò etiam sagaces, vt intra domos loca quærere, subire* atque

Iud. 9, 10.

Regnum ficui offertur, quia nulla ex arboribus auaritiam aptiùs refert.

atque obtinere didicerint, in quibus lagena, hydria ceteraque aquaria vasa statuuntur, ibique soleant diutiùs hærere. Non aliter & Reges (tyrannos intelligo) alienas opes ardentes sitiunt, ad easque corripiendas in mille manus & brachia dilatantur, in publicas & priuatas ædes sese insinuant, loculos, crumenas, thesauros, quidquid abditum & repositum est tentant, palpant, adoriuntur.

Eadem fortassis causa est cur etiam viti oblatum fuerit regnum à ceteris arboribus: *Veni*, inquiunt ad vitem, *& impera nobis*. Nam quemadmodum vitis latissimè serpit, &, vt loquitur Marcus Tullius in Catone, *clauiculis suis quasi manibus quidquid est nacta complectitur*. Seu, vt loquitur Tertullianus lib. de Anima cap. 19. *Si quid attigerit vltrò amabit, & quidem virosiùs amplexabitur; tam de suo ingenio quàm de tuo arbitrio properat esse secura*. Hoc est, Non exspectat, vt à suo ipsa colono religetur; sed per seipsam natiuâ quâdam industriâ quidquid nanciscitur amplexatur, vt firmior sustentetur. Ita planè & Reges omnia diripiunt, vt possint suarum possessionum fines latiùs propagare, suamque dignitatem contra hostium iniurias tueri. Magno certè Regni & Reipublicæ malo Princeps auarus nascitur; cui nimirum census publici & vectigalia plus æquo placeant: quò fit, vt miserrima plebecula cogatur ad egestatem & extremam pauperiem, cùm tyrannus in suorum possessionem violenter irruit, eorumque peculium depeculatur.

Iud. 9, 12. *Ideò etiam viti defertur, quia quidquid est nacta complectitur.*

Certatim à doctis illud Tiberij celebratum est, *Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere*. Quò damnabat tyrannos illos δημοβόρους, qui suis abradunt quidquid possunt, & sic importuniùs in fiscum suum conuertunt; vt à misera plebecula non pellem modò, sed & carnes ipsas detractas velint. Eamdem sententiam, sed alijs verbis expressam, ab Alexandro Macedone litteris proditam habemus: huic enim cùm displicerent exactiones, eorumque potissimùm qui à subditis ampliores vectigalium reditus quàm per fortunas hominum liceret extorquebant, apud suos dictitabat, Κηπωρὸν μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα, *Olitorem odi qui radicitus herbas conuellit, atque ab ima stirpe arbores excidit*.

Reges non debent subditos excoriare nimijs exactionibus.

Ad hanc Principum rapacitatem coërcendam præcipiebat Deus, vt Regi Israëlis tantum prædiorum assignaretur, quantum ad congruentem eius sustentationem sufficeret; ne ipse alicuius indigentiæ prætextu in alienas fortunas inuolaret: *De terra*, inquit, *erit ei possessio in Israel; & non depopulabuntur vltrà Principes populum meum*. Quid enim esse poterat iniquius quàm proprijs affluere & alienis inhiare? Propterea statim additur: *Hæc dicit Dominus Deus: Sufficiat vobis Principes Israël: iniquitatem & rapinas intermittite, & iustitiam & iudicium facite: separate confinia vestra à populo meo, ait Dominus Deus*. Quibus vltimis verbis confinium discriminatio præcipitur; ne inde aliqua alienorum inuasio subsequatur. Quid si in confinio sui populi prædantur? quid si in illius medio grassentur? *Principes eius* (inquit idem Propheta) *in medio illius quasi lupi rapientes prædam*. Neque enim minores prædas agent rapaces Principes

Olim Regi fines assignabantur ne in alienos irruerent.
Ezech. 45, 8.
Ibidem vers. 9.
Ezech. 22, 27.
Rapaces Principes sunt rapaces lupi.

inter ciues quàm voraces lupi inter agnos. Non minùs apta est illa translatio, quâ Nabuchodonosor dicitur *Aquila magnarum alarum plena plumis*, seu, vt habent Septuaginta, πλήρης ὀνύχων, *plena vnguibus*. Quia quot sunt in aquila plumæ, quibus ipsa tegitur, tot sunt in Rege vngues, quibus aliena rapit. Sub eadem metaphora dicitur & Pharao ibidem *Aquila grandis, magnis alis multisque plumis*, seu, vt iterùm vertunt Septuaginta, πολὺς ὄνυξι, *multis vnguibus*. Haud dubium, quin propter rapacitatem, vt ibi D. Hieronymus interpretatur. Vnde non immeritò D. Augustinus lib. 4. de Ciuitate cap. 4. *Remotâ*, inquit, *iustitiâ quid sunt Regna, nisi magna latrocinia? Quia ipsa latrocinia quid sunt nisi parua Regna?* Tale hîc Eliphaz Iobi Regnum fingit, vtpote ex subditorum spolijs ciuiumque rapinis conflatum, & cum atrocissima viduarum ac pupillorum oppressione coniunctum. id quod sequenti versu maximè exaggerat:

Ezech. 17, 3.
Reges aquilis rapacitate similes.
Ibid. 7.

9. Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum comminuisti.

Id est, Ijs eras infestus atque crudelis, quos omni præsidio orbatos esse intelligebas. Hoc ferè commune tyrannorum est vitium, vt eò adijciant auaros & inclementes oculos, vbi minùs esse vident ad repugnandum virium. Et ideò Deus pupillorum viduarumque causam atque tutelam iudicibus Principibusque commendat, & omnium manus seuerè arcet ab illorum iniurijs, vti suprà cap. 6. vers. 27. fusiùs ostendimus: quæ ad huius quoque loci illustrationem maiorem consulas licet.

Tyrannorum proprium est viduas & pupillos opprimere.

Mirum sanè videri possit, quomodo & cur Eliphaz Iobum hîc accuset criminum, quæ numquam in ipso animaduersa fuerant. Nam (vt deinceps videbimus) Iobus totâ vitâ valdè humanus & liberalis fuerat: sicut se profitetur orphanorum tutorem & viduarum protectorem fuisse; cæcis oculorum, claudis tibiarum loco extitisse; manum denique suam indigentibus numquam clausam fuisse. Cur igitur Eliphaz & quâ fronte obijcit illi, quòd proximorum bona & facultates rapuerit, quòd non misericors, sed crudelis fuerit, viduas dimiserit vacuas & lacertos pupillorum comminuerit? Ista videntur planè contradictoria & à ratione prorsus aliena esse. Sed nobis sciendum est, quod non semel iam notauimus, Eliphazum iudicare de Iobo ex afflictione, quæ causa est cur omnia peruertat, vti sæpiùs ostendimus. Nos autem eâ prudentiâ præditos esse oportet, vt cùm Deus affligit aliquem, non statim concludamus eum hominem esse improbum, & pro meritis tractari: hoc enim est aratrum bobus præponere, vt vulgato dicitur prouerbio: vnde non mirum est Eliphazi iudicium fuisse deprauatum atq; corruptum. Quàm falsò autem & iniquè Eliphaz Iobum inclementiæ & iniustitiæ erga viduas & pupillos arguat clariùs patebit ex infrà dicendis ad capitis 31. vers. 17. vbi se maximum viduarum & pupillorum patronum disertè profitetur.

Vnde Eliphaz Iobo impingat crimina, à quibus erat maximè alienus.
Iob 31, 19.

Porrò *lacerti pupillorum*, quos comminuisse Iobus arguitur, sunt ipsa pupillaris ætas infirma & rudis, quæ nobilium virorum patrocinio veluti la-

Iudices pupillorum & viduarum brachia.

ti lacertis protegi debet; sed illi non audent se tyrannorum violentiæ opponere, cùm pupillorum fortunas euerti vident. Lacerti item sunt leges & iudices, qui legum custodes sunt & vindices, quique pupillorum dici possunt parentes. Sed hæc omnia conculcat quidem tyrannorum auaritia, & vis iniquè frangit; Dei tamen vltionem minimè euadit; quapropter subiungit:

10. Propterea circumdatus es laqueis, & conturbat te formido subita.

Laquei quid significent in Scripturis.

Laqueos appellat Eliphaz cruciatus, dolores, anxietates, infamiam, omnia denique mala, quibus Iobus vt mœstissimo carcere constrictus fuit. Eodem nomine calamitates vocabat Dauid dicens: *Pluet super peccatores laqueos, ignis & sulphur*, &c. Item alibi ait: *Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro.* Pro verbis verò illis, *Conturbat te formido subita*, Septuaginta Interpretes habent, Ἐπέδυσέ σε πόλεμος ἐξαίσιος, *Solicitauit te bellum insigne.* Non enim vnâ vel alterâ afflictione infestatus fuit Iobus, sed exercitu quodam malorum benè instructo & coniurato obsessus bellum graue diu sustinuit; quod tanti viri patientiam fortitudinemque commendat. (Psal. 10, 6. Psal. 65, 11.)

Vita nostra tentationum laqueis circumdata.

Tropologicè. Vita nostra tentationum laqueis circumdata est, iuxta illud Ecclesiastici: *Scito quoniam in medio laqueorum ingrederis.* O viam impeditam & periculosam! in qua nostra eò magis est miseranda conditio, quòd eos laqueos in nostram perniciem structos luminibus oculorum non videmus. Quæ res nobis magnum sine dubio metum incuteret, & mentem pauore compleret. Hoc idem magno Antonio Numen ostendit, qui luce Dei aliquando illuminatus totum hunc vidit mundum laqueis refertum adeò crebris atque tenacibus, vt vix vlla anima extricare se posset atque in sublime euolare. Quæ tristior & formidanda species non modò metum, verùm etiam fletum & mœrorem exciuit à sanctissimo illo viro de periculis hominum cogitante. Consimili in timore fuit S. Ambrosius, in quo digna religionis duce & curatore animarum illa item laqueorum fuit animaduersio: *Multi* (inquit lib. 4. in Lucam) *laquei quacumque ingredimur, laquei in lege, laquei in pinnis templorum, in crepidinibus parietum tenduntur à diabolo: laquei in Philosophia, laquei in cupiditatibus. Oculus enim meretricis laqueus est peccatoris. Laqueus in pecunia, laqueus in religione, laqueus in studio castitatis.* Quod si ipsa per se cadit hominum imbecillitas, si mundus mille & mille modis conatur euertere, si tota huius mundi figura, vt S. Paulini verbis vtar, *tabulicu prætenta retibus est*, si laquei vbique irretiunt, si obsita periculis omnia; quis poterit esse vacuus à timore, cùm præsertim lubricus sit locus, & præceps in malum via? Nam verè & eleganter Seneca Epist. 97. *Non pronum tantum est iter ad vitia, sed preceps.* Eadem mente S. Leo Serm. 5. in Quadragesimam in tentationum multiplici varietate & periculis obstupefactus & hærens exclamat: *Plena omnia periculis, plena sunt laqueis: inuitant cupiditates, insidiantur illecebra*, &c. Et Serm. 11. *Laqueus est in securitate, laqueus in timore*, &c. Hos vtinam laqueos vt par est omnes caueremus, ne, quod Vates purpureus admonuit, cuiquam *veniat laqueus, quem ignorat*; hoc est, quem non cauet, quem non omni præuisione animi studioque deuitat. (S. Paulinus Epist. 2.) (Psal. 34, 8.)

11. Et putabas te tenebras non visurum, & impetu aquarum inundantium non oppressum iri?

Tenebra pro infelici statu.

Per *tenebras* (vti in superioribus non semel annotauimus) intelligit calamitates, statum infelicem ac tristem. Sicut enim felix status per lucem, ita vicissim infelix per tenebras denotatur. Cuius appellationis ratio est; quia qui potentes sunt & in dignitate positi, læti degunt, amant videri, lucem quærunt, & quasi radios quosdam nitoris & fortunæ suæ dispergunt: quibus contrà sunt aduersa omnia, lucem oderunt, seque abdunt in tenebras, & animi fuliginem etiam atrato habitu manifestant. Eliphaz itaque ignominiam appellat tenebras, vt claritatem nominis Iobi obnubilatam notet: impetum verò *aquarum* pœnas & afflictiones nominat. Est enim aqua similiter hieroglyphicum lacrymarum, vexationis, molestiæ, calamitatum, vti plurimis locis Regius Vates ostendit. illius enim illa vox in mœrore & calamitate positi: *Intrauerunt aquæ vsque ad animam meam.* è quibus cùm esset aliquando liberatus Eucharisticum illud cecinit: *Assumpsit me de aquis multis.* Messias hominum liberator in hoc vitæ cursu multas ærumnas grauesque exorbuit; cuius proinde hoc symbolum est sacrum & regium: *De torrente in via bibet.* Sponsa in Epithalamio cùm victricem charitatem figuratis modis vellet exprimere, quæ rebus aduersis florem & dignitatem suam non amittat, *Aquæ*, inquit, *multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Fluctus igitur, aquæ, flumina significant, vt dixi, ærumnosum vitæ genus, miserum & afflictum. Vnde quam noster Interpres vocat in Psalmis *diem afflictionis*, & Septuaginta eodem omnino sensu κακώσεως, *vexationis*, Aquila vertit ex Hebræo ἐπικλυσμόν, *diem inundationis*. Inundantes autem aquæ grauem significant & subitam stragem. Neque enim inundant aquæ, nisi quando flumina aut torrentes magnum accipiunt incrementum. Quia verò subitò ingruunt tempestates, quibus augentur flumina, subitò etiam aquarum impetus obuium quodque inuadit populaturque. Hæc comparatio in Scripturis frequentissima est, quæ, vt dixi, graue indicat & repentinum malum. Ita Sanctius noster. (*Aqua hieroglyphicum tribulationis & afflictionis.*) (Psal. 68, 2.) (Psal. 17, 17.) (Psal. 109, 7.) (Cant. 8, 7.) (*Inundantes aquæ subitam stragem significant.*)

Septuaginta Interpretes absque interrogatione legunt, Τὸ φῶς σοι σκότος ἀπέβη, κοιμηθέντα δὲ ὕδωρ σε ἐκάλυψε: *Lumen tibi in tenebras conuersum est, & dormientem te aqua operuit.* quasi malorum inundatio sopitum incuriâ Iobum offenderit, obrutusque emergere nequiuerit. At Iobus minimè obdormiuit, sed vigilans & rerum præsagio cautus Deum coluit, seseque ad prælium comparauit, vt è capite tertio liquet, vbi ait: *Antequam comedam suspiro, & tamquam inundantes aquæ sic rugitus meus: quia timor quem timebam euenit mihi, & quod verebar accidit*, &c. (Iob 3, 24.)

12. An non cogitas quòd Deus excelſior cælo ſit, & ſuper ſtellarum verticem ſublimetur?

Deus cælis altior: ab Ægyptijs ſupra lotum pingebatur.

Quaſi dicat: Profectò tu non conſideras Deum eſſe cælis ſideribuſque altiorem, qui è ſublimi loco vt ſummus Imperator omnia circumſpicit & moderatur. Sic à Theologis Ægyptijs Deus fingebatur ſupra loton aquaticam ſedens, cuius arboris poma, folia aliaque rotunda ſunt: quo ſymbolo hieroglyphico ſignificabant Deum huius orbis complexum & confuſionem omnem ſuperare, eminere luto, longè remotum eſſe à ſordibus labentium rerum, & ſublimi quodam imperio & diuino potiri. Quâ propemodum ratione Iamblichus lib. de Myſterijs Ægyptiæ Theologiæ arcanum interpretatur. Sed iſtiuſmodi fabulis ac ſuperſtitionibus omiſſis, ſecundùm veram Theologorum ſententiam triplici modo Deus dicitur *Excelſus* & Altiſſimus.

Triplici modo dicitur Deus excelſior omnibus: Primò, vt cauſa omnis celſitudinis:

Primò, vt cauſa omnis celſitudinis & ſublimitatis, quæ eſt in rebus creatis, ſiue ea ſit ratione loci & magnitudinis; quomodo cæli excelſi dicuntur; ſiue ratione officij & dignitatis, ſicut Principes, Reges, Pontifices excelſi ſunt; ſiue ratione naturæ, ſicut Angeli, qui rebus omnibus corporalibus longè ſunt excelſiores; ſiue ratione perfectionis & ſtatus, ſicut Beati, & in primis humanitas Chriſti, deinde B. Virgo Mater Chriſti. Omnis celſitudinis huius ordinator, limitator, diſtributor ac largitor eſt Deus, qui omnes partes vniuerſi corporei & incorporei pulcherrimo ordine diſtribuit.

Secundò, quia ſolus verè excelſus:

Secundò, quia ipſe eſt ſolus verè ſublimis & excelſus: nam omnis celſitudo, quæ eſt in rebus creatis, ipſius celſitudini comparata, non eſt celſitudo, ſed ſolùm imago & vmbra celſitudinis ipſius. Omnes enim Reges & Principes, imò omnes Angeli & Beati, ſunt ſerui illius & mancipia naturâ ſuâ; quamuis ipſe ſuâ benignitate per communicationem Spiritus ſui eos in filios adoptarit, & nomine filiorum appellet.

Tertiò, quia ſecundùm eſſentiam ſuper omnia excelſa infinitè eleuatus.

Tertiò, propriſſimè dicitur Excelſus & Altiſſimus, quia ipſe ſecundùm eſſentiam ſuam & ſecundùm omnes ſuas perfectiones eſt infinitè eleuatus ſupra omnem creaturam non ſolùm actu exiſtentem, ſed etiam ſupra omnem poſſibilem & mente conceptibilem, quantumuis ea ſublimis, potens, ſapiens, magna, pulchra, ſancta concipiatur. Vnde non ſolùm dicitur Altiſſimus, quia excelſior vel altior omnibus alijs, ſed quia infinitè altior; adeò vt inter ſupremam creaturam exiſtentem & ipſum ſint infiniti gradus ſpecierum Angelicarum ſurſum tendendo. Idem dicendum de gradibus altitudinis. Vnde omnis creatura quantumuis excelſa eſt infinito, vt ſic dicam, interuallo infra ipſum locata, etſi in eodem ſpatio ſit. Hinc fit, vt inter creaturam & Deum ipſum ſit infinitum quoddam interuallum non diſtantiâ loci, ſed naturæ ſeu gradus; quod myſtici Theologi ſolitudinem vocant.

Deus eſt vbique & extra omnia.

Cùm igitur hoc loco Deus *excelſior cælo* dicitur ſic intelligendum, vt nullo loco diuina mens definiatur & claudatur, ſed ſimul omni ſpatio, quod vllâ pingi cogitatione poteſt, verſetur; quod de ſpatijs extra mundum infinitis grauiſſimi Theologi aſſerunt. Itaque S. Dionyſius de Diuinis Nominibus cap. 3. nominat vim ἀπανταχῆ παροῦσαν καὶ οὐδαμῆ, *vbique præſentem & nuſquam*; D. Athanaſius eodem ſenſu, ἐν τοῖς πᾶσι καὶ ἔξω τῶν ὅλων, *in omnibus & extra omnia.* quod Iſidorus Hiſpalenſis lib. 1. de Summo bono cap. 2. eruditè in hunc modum illuſtrat: *Immenſitas diuinæ magnitudinis ita eſt, vt intelligamus eum intra omnia, ſed non incluſum; extra omnia, ſed non excluſum; & ideò interiorem, vt omnia contineat; ideò exteriorem, vt incircumſcriptâ magnitudinis ſuæ immenſitate omnia concludat,* &c. Pij viri hoc genere meditationis plurimùm proficiunt ad virtutis omne genus & perfectionis, cùm præſentem vbique Deum cogitant & verentur. Multoſque ſcimus à ſcelere & maleficio reuocatos, quòd adorandum omnibus Numen adeſſe cognoſcerent; cuius fallere oculos, aut vltricem criminum manum effugere nullâ ratione poſſent. Quàm autem Iob totus in hac præſentis vbique Dei conſideratione defixus hæreret ipſe ſatis ſignificauit cùm ait: *Verebar omnia opera mea, ſciens quod non parceres delinquenti.* Vnde mirandum eſt Eliphazum tam ſui ac ſermonum Iobi fuiſſe immemorem & impudentem, vt viro ſanctiſſimo impijſſimas contra diuinam ſcientiam & prouidentiam voces affingat.

Memoria Dei fugat peccatum.

Iob 9, 28.

13. Et dicis: Quid enim nouit Deus? & quaſi per caliginem iudicat.

14. Nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cæli perambulat.

Impij exiſtimant latere Deum, & hæc noſtra non conſiderare.

Impiorum hæc cantilena eſt. Quaſi dicat: Quid mihi laborandum eſt, ne quid in Deum agam aut cogitem impiè, cùm oculi eius, quæ in tanta locorum diſtantia ſunt, aſſequi non poſſint, aut certè diſtinctè pleneque cognoſcere, eò quòd interfuſæ nebulæ vel omnino vel ſaltem clarum rerum conſpectum oculis eripiant. Talis nimirum eſt impiorum diuina ſuis admetientium ſtolidiſſima cogitatio, vt exiſtiment latere Deum quaſi in ſuo receſſu atque conclaui in nubibus, & ibi agere vitam otioſam & inertem; neque conſiderare quid rerum in terris fiat, vt peccata ſupplicijs, & rectè facta præmijs pro meritorum modo proſequatur. Ita Sanctius noſter; qui minimè laborandum ait, an hîc rectè ac ſcitè ſecundùm rationes aſtronomicas locutus fuerit Eliphaz; qui modò ſupra ſtellarum verticem ſublimem dicit eſſe Deum, modò circa cælorum cardines ambulare; quaſi his in cæleſtibus orbibus nihil foret excelſius; quandoquidem ex impiorum libidini ſuæ ſeruientium opinione id referat, quibus ſumma cum iniuria ſanctiſſimum Iobum accenſet.

Cardines cæli qui.

Cæli autem cardines, ſupra quos Deus perambulare dicitur, ſunt duo illa puncta immobilia ac fixa, circa quæ vniuerſa mundi machina circumagitur. Dicuntur autem cardines, quia ſicut ianua in ſuo circumuoluitur cardine, qui numquam mouetur, cùm tamen ianuam aſſiduè circumuoluat & verſet; ſic duæ ſtellæ, quæ à vertendo poli nominantur, qui etiam ab Aſtrologis

vertices

vertices dicuntur, duas cæli portas (sic enim occasus atque ortus appellantur) assiduo circumactu conuertunt.

Quidam quatuor esse putant cæli cardines, qui quatuor cæli plagas æqualibus diuidunt spatijs, in Orientem & Occidentem, Meridiem & Septemtrionem. Circa hos cardines putabant homines fatuo quodam errore decepti perambulare Dominum, quem superiora tantùm curare existimabant, & ea quæ ad vniuersalem rerum administrationem pertinebant: quia ille commodissimus putabatur locus, vbi sederet is qui mundi machinam moderatur, & pro rerum commoditate atque vsu cælestem illam molem, quæ lucem caloremque dispensat, variè conuerteret.

Putant impij à Deo non videri, quia ipsi Deum non vident. Aiebant autem vesani illi inter nos & Deum chaos magnum nubium firmatum esse, & sicut ipse nos latet, ita & nos latere eum; ad summum cælestia nosse, cælestibus prouidere; nos verò non agnoscere, aut si fortè agnoscit, omnino contemnere. Ex hoc errore multa hominibus acciderunt incommoda; quia liberiùs atque impudentiùs peccabant, cùm suorum scelerum nullum putarent esse testem, qui interna peruideret consilia, & quæ in occultis fiunt nihil habitura esse supplicij ab irato Deo. Impunitatis etenim spes incredibile est quantam in voluptuarijs animis alat audaciam. hanc multorum scelerum esse causam docet Ezechiel his verbis: *Et dixit ad me: Certè vides fili hominis quæ seniores domus Israel faciunt in tenebris, vnusquisque in abscondito cubilis sui; dicunt enim: Non videt Dominus nos: dereliquit Dominus terram*, &c. (*Ezech. 8, 12.*) O stultam ac erroris plenam fanaticorum hominum existimationem, & baculo arundineo subnixam! Nam si vos aliquando videtis eum qui non videt vos, cur Deus vos & vestra spectare non poterit, licet à vobis minimè videatur? Et licet nubes sint latibulum eius qui *posuit tenebras latibulum suum*; (*Psal. 17, 12.*) tamen non nubibus continetur, sed ipse cælum & terram implet, & in intimis quoque nostris residet; inuisibilisque existens cuncta videt, & nostras cogitationes nouit; & rerum etiam minimarum prouidentiam habet.

Vtilissima consideratio præsentiæ Dei. Hæc sanè vtilissima est consideratio, quâ instruitur hominum mens, vt non magis quàm ab ecliptica sua Sol à decoro & honestate recedat. Nam cui fuerit hoc probè cognitum & persuasum Deum adesse vbique, & videre atque audire omnia, non se facilè abduci patietur in vitium aut scelestam aliquam actionem. Et Deum quidem vbique versari, & minuta quæque inspicere, etiam in obscuro latentia, vel profanæ scholæ nouerunt; vt mirum sit inter Christianos reperiri qui ita gerant se, quasi fabula id esse videatur.

Deus Græcè θεὸς à videndo dictus. Est ratum id Aristotelis effatum, *Intelligunt vniuersi à Dijs omnia conspici*. Hinc vetusti Sapientes Græciæ Deo nomen fecerunt, & Θεὸν indigitarunt à θεάσασθαι, hoc est βλέπειν, *à videndo*, vt notat S. Gregorius Nyssenus in libro Quòd non sint tres Dij; qui addit propterea Deum nuncupari ἔφορον τοῦ παντός, *vniuersitatis inspectorem*, præsidem summum atque rectorem, ὡς πάντα ἐφορῶντα, *vt intuentem omnia*. Ægyptij per hieroglyphica sapientes pulcherrimam in eam rem consuetudinem habuerunt: nam exquisito artificio aures oculosque è pretiosa materia fabricantes consecrabant, & clarissimis in delubris Numinibus suis dedicabant, quo significarent, vt ait Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum, *Deum & audire omnia, & videre*. Qui etiam Clemens alio loco lib. 7. Stromatum, non è Taneos prisca Theologia, sed è mente cælestium Oraculorum & religionis veritate ea ipsa de re disputans, Deum eleganter ait ὅλον ὠτίον, καὶ ὅλον ὀφθαλμόν, *totum aurem, totum oculum esse*. (*Deus est totus oculus & auditus.*) Persarum magni Reges delectos habuêre viros, quos nominabant ὀφθαλμοὺς καὶ ὠτακουστάς, *oculos auresque Regis*, quibus illi magnifici & potentissimi Dominatores in lustrandis inspiciendisque Prouincijs vtebantur, cùm vbique adesse illi non possent ad res beatè feliciterque moderandas. Deus autem mundi Imperator non indiget otacustis alienisque oculis ad omnium rerum statum cognoscendum, cùm vbique perfectissimè omnia intueatur. Itaque Zacharias, vnus è Prophetis qui humanis symbolis res diuinas adumbrarunt, vidit *septem oculos in lapide*, vt in Deo, (*Zach. 3, 9.*) qui lapis angularis est, perfectam omnium rerum cognitionem significet: quem in eius loci interpretatione ait Cyrillus μυρίοις ὄμμασιν, *infinitis oculis intueri omnia*, & res nostras perfectissimè comprehendere.

Dei oculum nil latet aut fugit. Sancti Patres hanc considerationem mirificè inculcant vt opportunam ad continendum animum in officio, & excitandum ad fugam vitiorum, quibus intuentis omnia Dei cultus & maiestas violetur: itaque de oculo Dei mirifica dicunt, & describunt non similem nostris, sed eiusmodi, quem in primis nulla spatia aut locorum intercapedo à videndo & cognoscendo impediat. Dei oculus, ait Synesius Epist. 44. πάντως διὰ πάντων ἥκων, *omnino per omnia pertinet & peruadit*: vt ædilis curiosus & diligens, vt venerandus quidam Censor rebus humanis interest, negotia omnia discutit atque examinat; vnde *Censorium lumen* illi tribuit Tertullianus lib. de Virginibus velandis cap. 15. Egregiè Dauid mysteriorum omnium conscius, *Deus*, inquit, *de cælo prospexit, vidit omnes filios hominum*. (*Psal. 32, 13.*) Quem locum illuminans D. Basilius Deum vocat ὑψηλὸν θεατήν, *sublimem inspectorem*, ex alto res mortalium plusquam lynceis oculis despicientem. Quocumque, inquit, perges, quodcumque demum efficies opus, siue in tenebris, siue in diei luce, semper habes oculum Dei ἐπισκοποῦντα, *superintendentem*. Argo fabuloso, quem præditum oculis centum fuisse volunt, eam tamen luminum varietatem Poëtæ illi tribuunt quæ somno conniueat. Oculus Dei (inquit Cyrillus Alexandrinus) est ἀκατάδαρθος, *semper vigil*, quem latere nemo queat, non clauditur vmquam, non indormit: (*Dei oculus semper vigil.*) prætereà nullæ tenebræ inumbrare illum possunt, aut impedire à perfectissima cognitione, vt meritò illi ridiculi & vecordes in impietate sua videantur, qui ad scelus nefarium obeundum arcanis se recessibus conclauium obtegunt, & medijs in tenebris extinctâque lucernâ se tutos esse putant, & à vindice Deo non videri. Quos miseratur & illudit grauissimus Tertullianus lib. de Pœnitentia cap. 6. *Quantascumque tenebras factis tuis superstruxeris, Deus lumen est.* Nihil latet Deum, aiebat S. Ignatius Martyr in Epist. ad Ephesios, τὰ κρυπτὰ ἡμῶν ἐγγὺς αὐτῷ ἐστι, *occulta nostra in eius luce & conspectu sunt*.

Cogitare Deum præsentem est amuletum vitiorum.

Hoc amuletum fuit piorum omnium in primæuæ Ecclesiæ temporibus contra genus omne flagitiorum, apud se cogitare, nihil Deo vacuum esse, illum adesse vbique, videre omnia, intimè cognoscere, examinare; scelus videri indignum, purissimos illius oculos & inexplicabilem sanctitatem hominum maleficio polluere; animum nostrum atque pectus, in quo sibi diuersorium honoratum esse voluit, augustum quoddam sacrarium & hierothecam esse Numinis oportere, non mali dæmonis hospitium. Quam doctrinam salutarem insinuare D. Paulus solebat atque in mentibus omnium infigere, Deum non longè esse ab vnoquoque nostrûm; in ipso enim nos viuere, esse & moueri: quod in Areopago audientibus Sophis monendum & denuntiandum putauit: sic enim videbat hac persuasione animi modestiam conciliari, augeri Numinis metum & reuerentiam, malum facinus studiosè vitari. Quare Athenagoras, vt probaret Christianos ab omni flagitio abhorrere, hoc adfert argumentum, omnium esse illam fidem & contestatam opinionem, non modò factis, verùm & sermonibus & intimis cogitationibus de die, de nocte Deum adesse, *πάντα δὲ φῶς αὐτὸν ὄντα*, *eumdem omni ex parte lumen esse*, & arcana mentis penetrare. Hinc in omnibus oriebatur iustus Numinis timor, & castus amor, & perfectæ vitæ cupiditas, & virtutum exercitatio, & sanctimoniæ cura studiumque acerrimum. Neque mirum si deinde Ecclesiæ lumina & Præsides religionis in eo bono promouendo contenderint. Audio enim libens ardentia illa D. Leonis, quæ sublimis è Capitolio Serm. 5. de Quadragesima Christianis omnibus edixit: *Ista ergo scientia summi Iudicis, iste est tremendus aspectus, cui peruium est omne solidum, & apertum omne secretum, cui obscura clarent, muta respondent, silentium confitetur, & sine voce mens loquitur.* Consimilis sapientiæ monitum est illud D. Augustini Serm. 46. de verbis Domini: *Ipse timendus est in publico, ipse in secreto. Procedis, videris: intras, videris: lucerna ardet, videt te: in cubile intras, videt te: in corde versaris, videt te. Ipsum time.* Hoc vtrique salutari metu compunctus Iob assiduè vias suas in conspectu Dei arguebat. Quare istiusmodi impiæ crassæque cogitationes caliginis & nubium Iobo affictæ, & gressus illi Dei cæli polos, quos cardines vocamus, obambulantis, inferioraque hæc nostra minimè curantis, commenta sunt viro pijssimo ac sapientissimo indigna, quæ satis ipse confutauit, dum Dei sapientiam & potentiam capite præsertim nono multis præconijs extulit. Vnde nec sequentes interrogationes in Iobum quadrant.

Act. 17, 27. (beside: salutarem insinuare D. Paulus solebat atque in)

Iob 13, 15. (beside: arguebat. Quare istiusmodi impiæ crassæque)

15. Numquid semitam sæculorum custodire cupis, quam calcauerunt viri iniqui?

Septuaginta vertunt: *Μὴ τρίβον αἰώνιον φυλάξεις, ὃν ἐπάτησαν ἄνδρες δίκαιοι, οἳ συνελήφθησαν ἄωροι; Numquid semitam sæculi obseruabis, quam calcauerunt viri iusti, qui rapti sunt immaturi?* Scholiastes fatetur locum esse obscurissimum: dupliciter autem interpretatur, aut quod Eliphaz interroget Iobum, vtrùm ipse idoneus sit qui obseruet vias & rationes diuinæ prouidentiæ, ex quibus interdum iusti infeliciter degunt, & ante tempus auferuntur; fortasse quòd sua bona Deo accepta non referrent; aut num ipse eodem modo custodiat viam antiquam virtutis sicut hypocritæ quidam, qui intus impij, sed iustitiæ personam prætendentes, ob hanc ipsam simulationem ante tempus succisi sunt, & fœturæ eorum, quæ stabilitæ & firmissimis fundamentis niti videbantur, quasi à torrente quodam abreptæ sunt. Apud Septuaginta vox *αἰώνιον* sæpè significat quod in hoc sæculo peragitur. quasi nunc dicat: An obseruabis modum quo res ipsæ fluunt? Liquet autem Scholiasten legisse *δίκαιοι*, *iusti*, non *ἄδικοι*, vt Complutenses habent; licet hoc propius ad Hebræum accedat, & Vulgatæ conformius sit.

Quid per vias sæculi intelligatur.

Alij *semitam sæculorum* mortem exponunt. Sic *domus sæculi* vocatur sepulcrum. Vt sit sensus istiusmodi: An mortem expectas quam obierunt homines iniqui? qui miserè perierunt, quòd de Deo eiusque prouidentia pessimè sentirent. Alia versio legit: *An semitam sæculi obseruas?* hoc est ordinem quem Deus tenet in gubernando mundo. Aut, Nônne obseruas viam sæcularem, hoc est supplicia, quæ semper manent improbos, quos ab omni sæculo Deus propter scelera eorum puniuit, aliàs citiùs, aliàs tardius, prout ei visum fuit. Sæculi autem vocabulum innuit antiquitatem, quasi diceret: Non hodie primùm Deus cœpit improbos punire; sed Historiæ antiquæ ita semper factum esse ostendunt. Iam pridem fuit diluuium: iam pridem Sodoma & Gomorrha perierunt. Scias igitur Deum huic ordini modum subiecisse, vt pro meritis homines tractet.

Possit etiam ad prisci sæculi atheos alludere; quasi dicat: Adeòne vecors es ô Iob, vt insistere velis opinioni priscorum atheorum, qui superioribus sæculis de Deo tam impiè senserunt, vt vel ipsum negarent, aut certè illius prouidentiæ plurimùm detraherent; quasi ad alias curas intentus, nihil habeat pensi, quid sub cælo fiat à mortali natura?

Semita sæculorum est impiorum vita genus.

De *semita sæculorum* multi hîc multa dicunt. Mihi cum Sanctio certum videtur significari viam prauam, & sceleratum viuendi genus; quale secuti sunt illi gigantes, *potentes à sæculo viri famosi*, qui diluuium in mundum & communem stragem inuexerunt: illi autem & in Deum fuerunt impij; quia neque illum timebant, neque honore dignum arbitrabantur. Porrò hi gigantes terrigenæ dicuntur à Poëtis, id est terræ filij, vt ex vi nominis intelligitur; fit enim ex *γῆ*, *terra*, & *γίνομαι*, *fio*, *nascor*, vel *παρὰ τὸ ἐκ γῆς εἶναι*, quasi *ἐκ γῆς γεγενημένοι*. Finguntur autem staturæ admirabilis; quorum pedes in serpentum volumina desinebant; ijque in Deorum perniciem nati putabantur, cum quibus pugnare ausi fulmine percussi sunt. Pugnam hanc attingit Pindarus in Nemæis. Huius figmenti rationem Mythologi adferunt, eamque traducunt ad homines quosdam impios, qui Deos negligerent, aut etiam negarent; quorum pedes in draconum volumina desijsse aiunt, quòd nihil superum, nihil rectum cogitarent, totius eorum vitæ gressu ad inferna mergente. Quod epimythion hexasticho complexus est Bartholomæus Anulus in picta Poësi ita canens:

Gen. 6, 4. (beside: secuti sunt illi gigantes, potentes à sæculo viri)

Gigantes vnde dicti, & quales.

Tale

Tale giganteum legitur genus, vt nihil altum
Cogitet, at spernat vel neget esse Deum:
Et tantum quantum sensu exteriore mouetur,
Commodat ad præsens se vel ad id quod adest.
Hoc genus anguipedum mythici finxere Poëtæ;
Quorum affectus humi (segnis ad alta) iacet.

Si vacat, lege Pierium Valerianum lib. 16. & 25. Hieroglyphicorum. Missos facio, qui multi multa de gigantibus; quorum alij fuisse negant, quidam contrà, & certè plures. Non enim vacat sublegere quæ de gigantibus tradunt Herodotus in Clio, Plinius lib. 7. cap. 16. Solinus cap. 5. tantùm admonuisse sat est. Ego quidem facilè mihi persuaserim hoc gigantum nomine intelligi veteribus barbaram & impiam gentem, quæ sub hominis figura feritatem exerceret, à quibus honestarum rerum inducta fuerit ἀταξία; quales describuntur à Poëtis Cyclopes, Læstrigones, alijque qui ferinis moribus vagabantur, insontes & probos quosque impunè lædebant, nullam diuini humanique iuris rationem habebant.

Gigantes homines impij & feri.

16. Qui sublati sunt ante tempus suum, & fluuius subuertit fundamentum eorum:

Impij ante tempus suum intereunt.

Declarat exitum illorum qui semitam sæculorum calcauerunt, quomodo videlicet immaturâ, subitâ & terribili morte absumpti sint, ab vltore Deo ante suum tempus sublati, & inducto diluuio funditus euersi. Hoc enim insinuant illa verba, *Et fluuius subuertit fundamentum eorum.* Quæ non ineptè referuntur ad eos homines qui fuerunt tempore diluuij, cuius aquis propter immania sua scelera obruti sunt; quamuis is sensus minimè necessarius sit. Nam *fluuius* per metaphoram quoque significat impetum iræ Dei in improbos, & citam eorum punitionem, & inundantium calamitatum vim ac molem. Fundamentum verò ipsorum vocat vrbes eorum munitas, domos instructas, pecora, armenta, agros & alias opes. Hæc enim sunt fundamenta, quibus homines impij connixi Deum & officij leges atque præcepta contemnere audent. Et vt intelligerent, quàm infirma essent illa fundamenta, simul ipsi sunt cum suis fundamentis subuersi, iuxta illud Sapientiæ: *Disrumpet illos inflatos sine voce, & commouebit illos à fundamentis, & vsque ad supremum desolabuntur, & erunt gementes, & memoria eorum peribit.* Felix videbatur in sæculo Cain, vrbe clarus & progenie numerosâ venerandus, atque eò ampliùs terrenis bonis incumbens, de cælo, de ipso Deo nihil aut studij aut memoriæ habebat; sed breui tempore Caini felicitas & posteritas non de terra modò, sed etiam de memoria hominum prorsus deleta est, vt verificetur illud Sapientis: *Impiorum nomen putrescet*; hoc est, vt malè olens cadauer breui tempore ad omnium abominationem durabit, subitò exolescet & delebitur. Pollicentur sibi hîc immortalitatem, suamque felicitatem perpetuò duraturam existimant; verùm Deus cùm minimè expectant prosternet eos, vanâque illâ spe quam conceperant frustrabitur. Sic omnes qui in hoc mundo fundantur, & in rebus præsentibus confidunt, parum firmitatis habent; quia cùm super aërem & aquam ædificent, totum eorum ædificium citò cum re fluxa, cui innititur, simul effluat necesse est. Improbi quidem & contemptores Dei ita radicantur in superbia sua, vt se in terra centum pedes altum vitæ suæ fundamentum posuisse, nec vllo modo concuti posse sibi persuadeant; sed vel summo digito illos Deus tangat, ecce tibi illos prostratos: est enim imaginaria dumtaxat illorum radix. Atque ita non sine causa dicitur, improbos ante suum tempus perire.

Fundamentum impiorum simul cum ipsis perit.

Sap. 4, 19.

Prou. 10, 6.

Iniqui durum fluxis rebus inhærent, cum iisdem subuertuntur.

17. Qui dicebant Deo, Recede à nobis: & quasi nihil posset facere Omnipotens æstimabant eum:

18. Cùm ille impleßet domos eorum bonis; quorum sententia procul sit à me.

Explicat hîc Eliphaz semitam sæculorum, id est mores vitæue genus quod impijs placuit; quorum error enormis fuit, Deum aspernari, pias inspirationes respuere, si quid secundè accidisset, non diuinæ prouidentiæ, sed industriæ propriæ adscribere. quorum iniquum consilium Iob etiam superiori capite narrauit dicens: *Qui dixerunt Deo, Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.* Ratio autem cur tam stultum & superbum consilium iniuerint, ac Deum minimè reuereantur, est illa; quia nimirum nec boni illum nec mali auctorem existimant: sed si quid boni in vita consequantur, vel prosperæ fortunæ, vel industriæ suæ acceptum referunt: ita etiam si vllam iacturam faciant, vel aduersæ fortunæ suæ, vel alterius malitiæ attribuunt; in Dei autem memoriam neque in prospera neque in aduersa redeunt fortuna. Itaque nullam maiorem Dei rationem habent in negotijs suis tractandis quàm si idolum ligneum aut lapideum esset, de quo dicit Ieremias: *Nolite timere ea, quia nec male possunt facere, nec benè.* Ita ipsi de vero Deo cogitant, & ob eam rem meritò ab eo acerbissimè puniuntur, sicut per Sophoniam ait: *Visitabo super viros defixos in fæcibus suis, qui dicunt in cordibus suis: Non faciet benè Dominus, & non faciet malè. Et erit fortitudo eorum in direptionem, & domus eorum in desertum.*

Iob 21, 14.

Impij cur Deum non reuerentur.

Ier. 10, 5.

Sophon. 1, 12.

Longè diuersa debet esse proborum hominum ratio: nam illud quod canebat Anna in animo ipsorum semper hærere debet: *Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit: Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat,* &c. Id quod Eliphaz etiam significat dicens:

1. Reg. 2, 6.

CVM ILLE IMPLESSET DOMOS EORVM BONIS.] Deus quippe bonorum omnium auctor atque largitor etiam in improbos tam liberalis est atque munificus, vt eorum domos bonis impleat. Quod facere consueuit, vt & bonitas ipsius impios prouocans magis eniteat, & illorum improbitas inexcusabilis remaneat; quemadmodum pulchrè ostendit S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 6. ad finem, vbi ait: *Malorum domos Dominus bonis implet, qui etiam ingratis sua dona non denegat, vt aut benignitatem Conditoris erubescant, & ad bonitatem*

Deus etiam improbos à suis beneficijs non excludit, & cur.

tem redeant; aut redire omni modo contemnentes, inde illic grauiùs puniantur, vnde hic & bonis Dei largioribus mala reddiderunt: vt duriora eos tunc supplicia puniant, quorum hic malitiam nec dona vicerunt. Similia sunt quæ habet Theodoretus in Psalmum quartum ad illa verba, *A fructu frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt*; vbi explicat præcedentia verba, *Quis ostendet nobis bona?* Expendit enim eorum inscitiam & ingratitudinem, qui præ manibus ferentes beneficia Dei, quibus eos repleuerat, adhuc fatentur se ignorare eum à quo tanta bona acceperant in maiorem ipsorum confusionem. sic verò habet: *Accusat illos qui dicunt, Quis ostendet nobis bona? tamquam his in præsenti vita perfruentes, & ingrati animi vitio laborantes. Sensus est cum hyperbato:* Multi dicunt, Quis ostendet nobis bona? A fructu frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt. *Atqui, inquit, qui hæc dicunt omnigenis terræ fructibus fruuntur. Per has tres species humanæ naturæ vtilissimas necessariò alia comprehendit bona, illorum inscitiam redarguens; quoniam etiam in manibus Dei munera ferentes, & magnificè eius bonis se delectantes, vt nihil recipientes dicere audent, Quis ostendet nobis bona?* Sic ille inexcusabilem describit ingratitudinem eorum qui in medijs Dei beneficijs versantes, ipsum vel non agnoscunt, vel agnoscentes contemnunt, & lædunt.

Psal. 4, 8.

Inexcusabilis impiorum Dei beneficijs abutentium ingratitudo.

Prosequitur hoc argumentum Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædagogi cap. 9. post principium, in eo quod Christus Dominus Iudæis dixerit multoties eos voluisse congregare, & ad se allicere multimodis vocationibus; ipsos verò resilijsse, & recalcitrasse. sic autem Clemens ait: *Maximum signum est eius benignitatis, quòd licet apertè sciret impudentiam populi, qui recalcitrabat & resiliebat, apertè tamen adhortatur ad pœnitentiam, & dicit per Ezechielem:* Fili hominis in medio scorpionum tu habitas: verumtamen loquere ipsis, si fortè audierint. *Quin etiam dicit Moysi:* Vade, & dic Pharaoni vt emittat populum: ego autem noui, quòd non emittat ipsos. *Vtrumque enim apertè ostendit, & Deum præsciuisse futurum, & eius benignitatem libero animi arbitrio largiri occasionem pœnitentiæ.* Pulchrè item ad hoc propositum Seneca lib. 7. de Beneficijs cap. 31. & 32. *Dij, inquit, rerum omnium amatores optimi, qui beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perseuerant; nihilominùs tamen more optimorum parentum, qui maledictis suorum infantium arrident, non cessant Dij beneficia congerere de beneficiorum auctore dubitantibus. Non est magni animi dare & perdere; at hoc est magni animi, perdere & dare.* Sic ille.

Matth. 23, 37.

Ezech 2, 6.

Exodi 3.

Testatus est olim Deus bonitatem & benignitatem suam optimam præeligendo & largiendo terram impijs Israëlitis, constituendo eos super fertilissimam tellurem, quos ingratissimos sibi fore optimè nouerat: sed pariter ipsi summam nequitiam testati sunt, dum peiores euaserunt tot acceptis bonis de manu Domini: nam non solùm Deum deseruerunt, sed idolis etiam tribuerunt, velut accepta ab eis quæ à Deo tantùm habuerant. Vnde meritò Dominus apud Oseam sic conqueritur de plebe sua dicens: *Et hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.* Non potuit maior describi iniquitas, quàm quòd ex auro & argento & ceteris bonis à Deo acceptis materia desumatur Deum inhonorandi, & illius deitatem falsis & insensibilibus idolis tribuendi. Vbi S. Hieronymus ita ait: *Multi acceperunt aurum & argentum sapientiæ & eloquentiæ, de quibus fecerent candelabrum septem lucernarum ex auro purissimo, & mensam propositionis, & propitiatorium, & Cherubim auri splendore radiantes, & bases columnarum argenteas, & triticum sermonis Dei, & vinum gaudij Spiritus sancti: quæ vniuersa verterunt in idololatriæ cultum, & decepti alios deceperunt,* &c. Miseri profectò, qui Dei talentis ditati non solùm alios lucrati non sunt, vt diuitias gratiæ & meritorum acquirerent, sed quod eis diuinitus in ipsorum vtilitatem traditum est, eis cessit in ruinam, & alijs maximo fuit nocumento. Qua de re videndus est Origenes Hom. 2. in Cantica & S. Gregorius 3. parte Pastoralis Admonitione 5.

Israëlitarum erga Deum ingratitudo.

Osee 2, 8.

Hæc animi ingrati labes in Hebræis maximè arguitur; quòd cùm esset in oculis Erythræum mare, & columna mirifica, & leucophæum nubis tentorium, & Manna, & scaturiens rupes, auium delicatum opsonium, Tabernaculum, Debir, Arcæ gloria, Pontificum Maiestas, ignea Lex, triumphi, terra lacte & melle manans, & plenus omni amœnitate paradisus, alia denique innumerabilia Dei benefacta; omnium obliti, inexpiabili se crimine & perfidiosissimâ malitiâ ad impuri dæmonis cultum conferebant. S. Bernardus Serm. 11. in Cantica Iudaicum opprobrium nominat dicens: *Nolo vos Iudaico notari opprobrio; de quibus Scriptura testatur, quòd non fuerint memores benefactorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis.* Vbi sacræ Litteræ *mirabilia* vocant diuinæ beneficentiæ miracula planè insignia, in quibus animi exhorrescant ob inauditam magnitudinem atque præstantiam. Caietanus ea opinor de causa pro mirabilibus *separata* vertit, vt eximia videlicet, egregia, inusitata, non de grege, aut vulgo, neque similia ceterorum, sed quæ peculiari populo & primogenito diuinæ familiæ debebantur. Itaque Dauid illa dolenter miseransque cecinit: *Non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.* quod non obscurè ad summi sceleris impietatem reuocat. Moyses autem ingratæ mentis vecordiam ore magno & aculeatâ oratione increpat in hunc modum: *Haccine reddis Domino popule stulte & insipiens?* Constabat enim gentem illam obliteratâ beneficiorum diuinorum memoriâ sæpè in facinus abominandum præcipiti audaciâ ruisse. Itaque Deus multa in eo populo diuinitus excogitauit ad donorum suorum memoriam conseruandam. Hinc enim dies festi instituti, consecratæ cærimoniæ, Sabbati religio, templum magnificum & argumentosum, ignis perpetuus, solemnes victimæ, scenopægia & azymi, pictæ membranulæ, & mille talia, quæ mentium obliuionem & ἀχαρισίας crimen impedire potuerunt. Certè si tot tantisque beneficijs illos Deus non præuenisset, possent aliquid excusationis & causæ adferre, cur Deo non subijciantur; sed iam omnis illis excusatio erepta est, &

Ingratitudo est Iudaicum opprobrium.

Psal. 77, 11.

Psal. 105, 7.

Deut. 32, 6.

Multitudo beneficiorum nos maioris arguit ingratitudinis, si desimus officio.

& eiusmodi ingrati animi notæ conuincuntur, vt eos confusos esse oporteat, cùm posteaquam senserunt se Dei lenitate allici, & inuitari ad officium, nihilominùs aduersus ipsum insurgunt, séque ad officium adduci nullo modo patiuntur.

19. Videbunt iusti, & lætabuntur, & innocens subsannabit eos.

Sap. 5, 1. *Iusti in die iudicij lætabuntur, & subsannabunt impios.*

Huc alludere videtur Sapiens cùm ait: *Stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & abstulerunt labores eorum.* Quando scilicet totus mundus cadet, & nihil huius mortalitatis remanebit, stabunt iusti in magna constantia: & ideò inquit S. Augustinus in magna constantia, quia in bona conscientia. Prædicens enim Christus discipulis quæ tunc euentura sunt dicit: *Tunc leuate capita vestra:* estote sine timore aut tremore. Huc etiam respexit Dauid dicens: *Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis: exaltationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum; ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis: ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis: vt faciant in eis iudicium conscriptum: gloria hæc est omnibus sanctis eius.* Nullus sanctus est qui non patiatur inimicos visibiles aut inuisibiles. Hæc erit gloria omnibus Sanctis, quòd tunc tradet Deus inimicos in eorum manibus, vt vnusquisque de inimico suo vltionem plenam perfectamque sumat. Tunc, inquit S. Augustinus, stabit Naboth iustus contra Achab Regem impium, qui vineam & vitam ei abstulit: tunc stabit Ioannes contra Herodem, qui eum decollauit; Petrus & Paulus contra impium Neronem, à quo tot modis angustiati fuerunt: tunc iusti contra peccatores; Christiani contra Paganos, &c. Tunc illud erit quod dixit Isaias: *Erunt capientes eos qui se ceperant, & subiicient exactores suos.*

(Margin: Lucæ 21, 28. — Psal. 149, 5. — *Sancti in die iudicij vltionem capient de inimicis.* — Isaiæ 14, 2.)

Ex ijs explicari potest illud, quod Ioannes vidit animas interfectorum propter verbum Dei, & clamabant voce magnâ dicentes: *Vsquequò Domine sanctus & verus non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitant in terra? Et dictum est illis, vt requiescant adhuc modicum tempus, donec compleantur conserui eorum.* Quasi dicat: Quî fieri potest, vt, cùm tu sanctus sis & iustus, non facias vindictam sumi de ijs qui nos occiderunt? Expectate, inquit, modicum tempus, eo modo quo dixit Paterfamilias de zizanijs, quando serui clamabant petentes vt eradicarentur, Sinite vsque ad messem. Propterea diem iudicij vocat ille excellens Concionator *tempus omnis rei.* Supponit primò, quòd *omnia tempus habent*, & quòd tunc res benè fit, quando opportuno tempore fit. Qui enim seminare vellet in æstate, & metere in hieme, omnia peruerteret. Supponit Secundò se vidisse in mundo magnam ἀταξίαν seu inordinationem, & quòd non sunt relinquendæ res inordinatæ, sed ad ordinem aliquando redncendæ. Et quando illud? In die iudicij. *Tunc erit tempus omnis rei.* S. Bonauentura in cap. 3. Ecclesiastæ nomine *omnis rei* intelligit hominem, secutus B. Gregorium Homiliâ 29. in Euangelia. Ceterùm in Hebræo habetur nomen חֵפֶץ *chephets*; quod significat voluntatem, desiderium & affectum. quasi dicat: Tunc erit tempus, quo omnis voluntas, desiderium & appetitus iusti erga inimicum expleatur: tunc libera dimittetur voluntas, vt eum odio habeat: tunc libera erit facultas, vt vindictam de illo sumat, quando voluntas ita erit recta, vt non sit periculum odio habendi aliquid, quod amandum potiùs erat, aut maiori quàm iustum sit odio excedendi, inimicum prosequendo, aut puniendo id quod iustè puniendum non sit. Quid possit amplius desiderari? Certè egregiè satisfecit Abraham Saræ, cùm Agar ancilla eius ipsam offenderat: *Ecce*, inquit Abraham, *in manu tua est, vtere eâ vt libet.* Hoc dicet iusto Deus de inimicis qui ipsum offenderunt, nec plenè hîc satisfecerint. Gen. 16, 6.

(Margin: Apoc. 6, 10. — Matth. 13. — Eccle. 3, 17. — *In die iudicij omnis inordinatio tolletur.*)

Iusti itaque lætantur cùm viderint vindictam; non quòd interitu impiorum gaudeant, sed quòd laus diuinæ iustitiæ clarescat; quòd insontes à tyrannorum impetu liberentur; quòd Deus proterat hostes suos; quòd cultus Dei, quem impij delere conantur, amplificetur. Rectè scriptum est in Psalmis: *Videbunt iusti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum.* Deo nimirum impios plectente pij recreantur, roborantur, ad persequendam religionis viam inflammantur; impij verò superstites attoniti & exterriti conticescunt, neque tam licenter grassantur.

(Margin: *Iusti non gaudent propriè de interitu impiorum, sed de triumpho iustitiæ Dei.* — Psal. 106.)

Illud porrò, *Innocens subsannabit eos*, ad victoriam pietatis pertinet; vt qui piè vixit victis impijs insultet, & se nefariè habitum derisui demonstret: quod in supremo ac vniuersali iudicio elucescet. Interim tamen vt dum viuimus istiusmodi Dei iudicia benè contemplemur, & ex ijs fructum aliquem capiamus, nos omnibus perturbationibus carnalibus perpurgatos esse conuenit, non duci vindictæ appetitu, non moueri perturbationibus immodicis, sicut solemus: hæc omnia in nobis corrigi oportet, nosque habere puros oculos, vt benè quæ Deus facit intueamur. Quando ita affecti fuerimus, tunc sine vlla crudelitate improbos poterimus irridere, si Deus illos perdat. Vt sanè nobis approbanda sunt iudicia Dei, & illis approbandis nos etiam lætari conuenit; quoniam per ea salus nostra promouetur, Deusque amorem, quo nos prosequitur, declarat. Discamus itaque nobis, quando Deus improbos punit, gaudij materiam adferri, idque gemina de causa. Tum quia hoc pacto Deus se iudicem esse probat, & ex eiusmodi iudicijs gloria & maiestas eius elucescit, vt inde possit glorificari, quo nos lætari oportet: tum quia etiam Deus ostendit se nostri tamquam filiorum curam gerere, quando hostes nostros, eosque qui nos vexarunt, & contumelijs affecerunt, punit: quâ ratione confirmat amorem suum quo probos & fideles prosequitur. quæ est altera gaudij causa. Sed interim (vt dixi) nos omni vindictæ appetitu & omni malitiâ vacuos & liberos esse oportet. Denique cùm omnia quæ sunt carnis nostræ deposuerimus, & spiritus Dei nos reget, zelum rectum & purum habebimus, eò vt improborum perditione gaudeamus, & ex iudicijs Dei vtilitatem capiamus.

(Margin: *Quomodo gaudere possimus de interitu impiorum.*)

Ceterùm Hebræi versiculum hunc singulariter

ter referri putant ad Noë & filios eius; qui cùm aquæ inundarent irridebant eos, à quibus fuerant irrisi dum arca ædificaretur. In ijs certè qui diluuio perierunt, vti & in Sodomorum & Gomorrhæ incolis, habemus summæ & extremæ vindictæ testimonium; quodque nullus miseris illis pœnitentiæ locus fuerit, vtpote qui se misericordiâ indignos reddiderint. De illis igitur & alijs similibus licebit nobis lætari.

20. Nónne succisa est erectio eorum, & reliquias eorum deuorauit ignis?

Impiorum felicitas futilis.

Iterùm repetit quod antè dixerat, nempe fundamentum impij vel impium à fundamentis euertendum, ita vt antiquæ felicitatis & gloriæ nullæ supersint reliquiæ. Quidquid enim impijs subsidio esse aut ornamento potuit, id totum ab vltore Deo ita vastabitur, vt cæleste quoddam & dirum incendium illac debacchatum esse videatur. *Erectio* autem hoc loco passiuè sumi potest & actiuè: si actiuè sumas, erit quod impiorum fortunam sustentat & erigit; quales sunt diuitiæ & opes, gratia & fauor; & quodcumque aliud est humanæ dignitatis & commoditatis ornamentum: sin passiuè, sublimitas ipsa, quæ sustentatur & erigitur. Sumitur, opinor, ab arbore metaphora, in qua radix est, quæ totam arboris luxuriem ambitionemque sustentat; quæ si succidatur, necesse est marcescat & pereat totius arboris venustas & fructus: quia verò quod ex stirpe pullulat, & sursum attollitur, splendet maximè extatque sublimiùs, si illud excidatur, aliquid tantùm manet inuenustum, horridum, sepultum in terra; & si speciem intueare, nihil ab arido differt & mortuo. Hæc similitudo in hoc Iobi Libro sæpiùs occurrit, quæ nomine ligni, arboris, radicis, rami, variam hominum fortunam significat. Ita Sanctius noster.

Hebræi priorem huius versiculi partem de iustis sic efferunt, *Si substantia nostra non fuerit succisa*; ad oppositionem impiorum, de quibus additur, *Et residuum eorum deuorauit ignis.* Sic vt hîc iusti comparentur cum improbis, & fideles cum contemptoribus Dei. Est autem in Hebræo verbum נכחד *nicchad*, à radice כחד *cachad*, quod propriè significat *abscondere* aut *occultare:* & secundùm loquendi modum Hebræis familiarem maiorem infert affirmationem. quasi diceretur: Imò hoc certum est, substantiam nostram esse absconditam. Vt sit sensus, iustorum substantiam, licet hîc succidatur & resecetur, non tamen omnino esse perditam, sed potiùs instar thesauri absconditam, & in tuto collocatam esse. Quomodo enim in medio tot periculorum, quibus vndique cingimur, stamus tamen & conseruamur? nisi quia substantia nostra, & status noster, hoc est, facultas & vis nos tuendi & conseruandi abscondita est in Deo. Illud autem quod improbis superest *deuorauit ignis.* Id est, Deus nihil illis prorsus relinquit; ita vt ipsos cum omnibus suis bonis exterminari oporteat. De quibus eodem sensu Psalmista canit: *Reliquiæ impiorum interibunt: salus autem iustorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis.* Quod autem hîc *(Psal. 36, 38.)* de igne impiorum reliquias deuorante dicitur, nonnulli Hebraizantes referunt ad incendium pentapoleos; vti superiùs id quod versu 16. de fluuio dictum est ad pœnam diluuij restringunt. Verùm cum D. Thoma sentio latiùs hîc ignem accipi pro punitione, ita vt significet diuinam vltionem & quoduis eius instrumentum; sicut dixi de fluuio ad versum 16. Ex hac ergo punitione ducit Eliphaz argumentum, quo pœnitentiam Iobo persuadeat, dicens:

21. Acquiesce igitur ei, & habeto pacem; & per hæc habebis fructus optimos.

Inter Interpretes magna est hîc diuersitas lectionum propter amplissimam significationem verbi originalis סכן *sacan*, quod Hebraizantes omnes passim vertunt per *prodesse*, *iuuare*, aut *conducere.* Rabbi Moyses hoc loco reddit, *Proface cum Deo*; Hebræus apud Caietanum, *Fac prodesse cum Deo.* q. d. Tu tibi Deum acerbum & infensum reddidisti, poteris nunc tuâ pœnitentiâ efficere placatum, vtilem & salutarem, qui tibi minimè noceat, qui maximè prosit. Pagninus, Vatablus & Regia reddunt, *Assuesce cum eo.* Id est, Familiarem te illi exhibe, iugum eius suscipe, ministerium ei impende. Septuaginta vertunt, Γίνε δὲ σκληρὸς, *Esto vtique durus*; id est constans, patiens, tolerans; ne te mollem per impatientiam exhibe, sed laboris patientissimum, & aduersus miseriarum stimulos obduratum. Quod enim durities hîc in bonam & non in malam partem intelligenda sit sequentia declarant: Ἐὰν ὑπομείνῃς, εἶτα ὁ καρπός σου ἔσται ἐν ἀγαθοῖς: *Si sustinueris, deinde fructus tuus erit in bonis.* Sic igitur hortatur Eliphaz Iobum: *Acquiesce igitur ei*; seu vt Tygurina vertit, *Accommoda te illi*, pacem cum illo ini voluntatum & consiliorum societatem, fidum ac vtilem te illi præbe ministrum & seruum; si non illius gratiâ (nam quæcumque fecerimus serui tandem sumus nostro hero inutiles) at tui lucri & vtilitatis. Relinque in manibus Dei tui tua & te, committe & offer Deo te, & resigna te plenè in manibus eius, vt de te ac de rebus tuis faciat vt placitum fuerit in oculis suis. *(Lucæ 17, 10.)*

ET HABETO PACEM,] scilicet cum Deo, proximo & temetipso. Pax enim est voluntatis affectus, quo subijcimur Deo, & in eo quod bonum est consentimus hominibus, & voluntates ac appetitiones nostras in vno virtutis desiderio coniungimus. Itaque hæc plena erit pacis definitio: *Pax est quædam ordinata animi concordia cum Deo, cum seipso & cum proximo.* De prima pace cum Deo, quâ efficimur filij Dei & amici, dixit Apostolus: *Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum.* Et: *Iustificati ex fide* (operante per charitatem) *pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Iesum Christum.* De altera pace cum seipso loquitur Isaias: *Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas vsque in sempiternum; & sedebit populus meus in pulchritudine pacis.* De tertia pace cum proximo ait Christus apud S. Marcum: *Pacem habete inter vos.* & Apostolus ad Romanos: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* & ad

(Pax habenda cum Deo, & proximo & nobis ipsis.) *(Pacis definitio.)* *(Ephes. 2, 14.)* *(Isaiæ 32, 17.)* *(Marci 9, 50.)* *(Rom. 12, 18.)*

Ephes. 4. 3. ad Ephesios: *Solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis.* Continet ergo pax hæc primò amicitiam cum Deo; secundò tranquillitatem animi & serenitatem in tentationibus & persecutionibus; tertiò mutuam inter ipsosmet concordiam. Hæc pax homines facit fortes in omni periculo, & in omni molestia adhibet consolationem.

Ioan. 14. Pacem hanc Dominus discipulis suis reliquit dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Non diuitias aut temporales possessiones suis reliquit, sed pacem, quæ super omnes diuitias huius sæculi eminet; &, vt Apostolus ait, *exuperat omnem sensum.* Magnum igitur & singulare suis reliquit Dominus solatium, & quo multum indigebant in hoc sæculo victuri. Verbum autem *relinquo* hereditatem indicat, vt S. Cyprianus libro de Vnitate Ecclesiæ exponit. Huius pacis elogia quàm optimè describit B. Laurentius Iustinianus in Ligno vitæ titulo de patientia cap. 1. *Magnum*, inquit, *pacis est bonum. Est namque pax securitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, vinculum amoris, consortium charitatis. Hac simulationes tollit, bella compescit, iras comprimit, superbos calcat, humiles amat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placida, nescit extolli, nescit inflari. Hanc qui accipit teneat; qui perdidit exquirat; quoniam qui in ea non erit, à Deo alienus efficitur: nec ad hereditatem Domini poterit peruenire, qui bonum pacis non studuerit possidere.* Actiones autem pacis noster Aluarez de Paz Tom. 2. lib. 3. partis 1. cap. 5. §. 5. quatuordecim assignat.

Christus pacem discipulis reliquit in hereditatem. *Philip. 4.* *Pacis elogia.*

Quæ sint actiones pacis.

I. Diuinis præceptis se subijcere, iussa & inspirationes Dei sequi, & proprium arbitrium secundùm beneplacitum diuinum inflectere.

II. In prosperis & aduersis Dei voluntati consentire, & nec sensu nec voluntate ab eius voluntate discedere.

III. Peccata quæ sunt seminaria discordiæ inter Deum & hominem fugere, & pro posse sanctissimis Christi moribus assimilari.

IV. Idem cum omnibus sapere, idem dicere; id est, in his quæ decent & bona sunt eumdem sensum (quoad eius fieri poterit) idem iudicium habere, & de rebus non aliter quàm prudentes loqui.

V. Fratribus, quibuscum viuimus, conformari in cibo, potu & somno, in vestibus, moribus & operibus; quæ nec legi Dei, nec arreptæ professioni repugnent.

VI. Ita sanctè & circumspectè viuere, vt nullus de nobis querelam habeat, nullus iustam ex nostris dictis aut factis causam perturbationis accipiat.

VII. Carnem legi Dei repugnantem & bellantem spiritui subijcere.

VIII. Sensus, vsus membrorum, & interiora atque exteriora opera ex vsu rationis disponere.

IX. Cogitationes, affectiones, voluntates & intentiones secundùm præceptum virtutis moderari.

X. Nosmetipsos discutere & considerare, & aliorum dicta aut facta quæ ad nos non pertinent tamquam inutilia & noxia relinquere.

XI. Radices omnis perturbationis, scilicet propriam voluntatem, spiritum libertatis & placendi desiderium euellere.

XII. Zizania, quæ sine damno tritici eradicari non possunt, patienter vsque ad tempus messionis tolerare.

XIII. Bona nullo præcepto nullâve lege debita pro vitando fratrum scandalo vsque ad tempus intermittere.

XIV. Animi nostri tranquillitatem ex aliorum dictis aut factis nequaquam pendentem habere. Hæc quisquis obseruauerit, vberrimos profectò fructus pacis percipiet. Qua verò ratione pax hæc obtinenda sit disertè docet dicens:

22. Suscipe ex ore illius legem, & pone sermones eius in corde tuo.

Per legem hîc non solùm Dei præcepta, sed institutionem & doctrinam morum vniuersam intelligit, quâ Deus nos suam voluntatem & totius vitæ informandæ rationem edocet. Atque hoc modo tota Scriptura sacra lex dici potest, quomodo S. Gregorius Nyssenus Præfatione in Cantica exponit dicens: *Spiritale legis nomen comprehendit etiam historicas narrationes, adeò vt vniuersa à Deo inspirata Scriptura sit lex ijs qui ipsam legunt, non solùm per præcepta, sed etiam per historiam erudiens & ad cognitionem mysteriorum & sinceram vitæ institutionem.* Hæc scilicet *lex Domini immaculata conuertens animas* (vt Dauid canit) & *sapientiam præstans paruulis*, reficit, recreat, & tranquillat animam, & cordis sitim famemque excruciantem restinguit. Sic igitur Iobo ærumnoso & misero præcipit Eliphaz legem ex Dei ore suscipere, vt animam iam deficientem recuperet, & abeuntem conuertere ac recreare possit, & incredibilibus malis commotam & agitatam tranquillitate ac pace reficiat; sicut de viro iusto scriptum est: *In lege Domini voluntas eius.* Psal. 1, 2. quod propriè ex Hebræo legitur, *voluptas eius.* Nam ex legis disciplina & obseruatione omnem animi voluptatem & gaudium comparabit. Ita Pineda noster.

Quid per legem intelligatur. *Lex Dei reficit animam.* *Psal. 18, 8.*

PONE SERMONES EIVS IN CORDE TVO.] Proprius enim sermonum & præceptorum diuinorum locus est cor, arca nimirum tanto thesauro digna; in qua etiam Dauid legem Dei reponendam censuit dicens: *Facere voluntatem tuam Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.* Psal. 39, 9. Vbi in Græco est, τῆς κοιλίας, *ventris:* Symmachus vertit ἔνδοθεν ἐγκάτων μου, *intra viscera mea.* Vide vbi legem Dei Propheta ponat; nempe in medio cordis, scilicet vbi sedes est vitæ; quia oportet Dei iussa animare, id est opere implere; alioquin mortua manent. Vel ideò in medio cordis eam se habere affirmat, vt ostendat se ab ipsa non secùs atque à corde, quod vitæ principium est, viuendi initium vitamque ipsam indesinenter haurire; vnumque hoc in votis habere, vt Dei iussis obtemperet. Secundùm aliam verò lectionem, quæ habet *in medio ventris mei*, manifestè innuit eam sibi pro cibo esse, quo ad veram vitam aleretur, & ipsius essentia inter humanas varietates ac vanitates subsisteret. Ceterùm cùm in ventre quoque fœtus animentur & augmentum capiant, signi-

Sermones Dei in corde ponendi.

significat se animasse & fouisse iussa Dei, & apto tempore in opus ac lucem produxisse.

Sacerdos os Domini dictus. Allegoricè autem *os Domini* vocatur Sacerdos. de quo pius Vates ita canit: *Et legem requirent ex ore eius.* Os vnde oracula promuntur & Sibyllæ antro dignius, & Dodoneâ quercu vocalius, & Castalijs vndis certius; ex quo velut à tripode atque lauro homines pendent magna & mirifica audituri. Os illud augustum est delubrum, in quo lingua vt illustre Numinis donarium consecrata est; donarium longè pretiosius & cubito Ægyptiorum, & mysticâ vanno Græcorum & Palladio Romanorum. Os inquam adytum sacrosanctum, vnde velut è regali throno Apocalypseos procedunt fulgura, & voces, & tonitrua, & lampades ignis ardentis, vel ad terrendos impios resonanti murmure commonitos ad sanctissimum Numen venerandum, vel ad pios inflammandos inexplicabilium bonorum cupiditate, quæ pollicetur Deus. Os diuina cordis apotheca, vnde egregiæ merces ad beandum hominum genus funduntur. Os mirandum phrontisterium, exedraque erudita, quæ ebullit sapientias & encyclopædiam salutarem. Os denique diuinæ legis cella penuaria est, è qua salutis æternæ vinum depromitur.

Malach. 2, 7.

Apoc. 4, 5.

Maxilla pars Sacerdotis è victima. In mysterijs antiquæ legis, quibus mores & sanctimonia vt cælesti penicillo adumbrabantur, inter eas partes victimarum, quæ diuino instituto ad Sacerdotem attinebant, erat maxilla, quasi τοῦ λόγου ἀπαρχὴ, *sermonis primitiæ*, ait Philo lib. de Sacerdotibus honorandis; vt intelligamus Ecclesiasticorum omnium os Deo sacrum & quasi proprium esse oportere. Hinc *qui sine fuco Christi pascit gregem iure vocatus legitur os Domini*, ait S. Pater Antiochus Hom. 112. quo refert illud Ieremiæ: *Si eduxeris pretiosum à vili, quasi os meum eris.* Par Magni Basilij elogium est, qui Hom. in Psal. 44. præcones Euangelij monet in arcano sermone dici χείλη τοῦ Χριστοῦ, *labia Christi.* Cur enimuerò ita nominantur? An quia sunt Quæstores velut candidati summi Principis, qui vt illi quondam Imperatorum sententiam in Curia, sic Domini Vniuersitatis Oracula mundo pronuntiant? An labia Christi, quòd Seruatoris os atque linguam imitentur, & quantum fas piumque est, perfectè repræsentent? Christus enim habuit verba vitæ æternæ, vt Theologiæ Coryphæus ait Petrus. vnde os eius S. Gregorius Nyssenus Hom. 1. in Cantica vocat πηγὴν ζωῆς, *fontem vitæ*, è quo sacri homines debent bibere. Id cupiebat Sponsa in Canticis: *Osculetur me osculo oris sui*: & se consecutum Regius Vates exultat: *Os meum aperui, & attraxi spiritum.* Est enim osculum Filij Dei, vt ait doctus ille Præsul, καθάρσιον, *sordium expurgatio*, diuini Spiritus delibatio. Cùm verò Sacerdotes tam sæpè ex eodem nitido & argenteo fonte hauriant, & venam illam vitæ osculentur, non est mirum, si colorem & viuam quamdam effigiem adeò imitatione ducant, vt labia Christi habere videantur. Quod illustre oris decus in B. Augustino D. Paulinus eximiè prædicat, cùm in hunc modum ad illum scribit: *Os tuum fistulam aquæ viuæ & venam fontis æterni meritò dixerim; quia fons vitæ aquæ salientis in vitam æternam Christus effectus est.* Sed aliam rationem à S. Gregorio Nazianzeno capiamus, qui Orat. 8. ait se esse ὄργανον θεῖον καλῷ τεχνίτῃ, *organum diuinum, quod à præclaro artifice, hoc est à Spiritu sancto, ad cælestem harmoniam accommodetur, & pulsetur.* iungit paulò pòst: Κλείω καὶ ἀνοίγω τὴν ἐμὴν θύραν νῷ καὶ λόγῳ καὶ πνεύματι: *Ad mentis, verbi & Spiritus arbitrium vel ianuam meam claudo, vel aperio.* Quæ regula diuinissima est, & planè aurea promendi sermonis; & significat magnum & incomparabilem illum Pontificem verè fuisse os Domini & labium Christi, cuius tantùm nutu & imperio, ore & labijs vtebatur, & ad illius tactum vt testudo gemmea resonabat. Hæc & alia huius argumenti plura vide apud Cresollium nostrum lib. 4. Mystagogi cap. 26. vbi docet quales in sermone esse conueniat initiatos.

Ier. 15, 19.

Sacerdotes cur dicti sint labia Christi.

Cant. 1. Psal. 118, 131.

Cùm itaque, vti ostensum est, iuxta Malachiæ oraculum, *Labia Sacerdotis custodiant scientiam*; optimè sequitur, *Et legem requirent ex ore eius.* Quare sermones eius tamquam (cuius verè sunt) Dei, in medio cordis ac ventris reponendi, vt æternæ vitæ fructum faciant. Id quod D. Ambrosius in Psal. 39. eleganter expendens, *Ideò*, inquit, *alij habent* in medio cordis, *alij* in medio ventris; *vt interioris hominis ventrem intelligas, qui in medio esse cordis accipitur, in quo naturalis legis præscripta seruamus: quæ non solùm custoditur, sed etiam fit in cordibus nostris.* Vbi expende illa verba, *In quo naturalis legis præscripta seruamus.* Dicimur enim habere legem Dei in medio cordis, quando ita mandata eius amamus; vt quamuis nulla nobis præscripta essent, nec vllo metu terreremur, aut præmio alliceremur, nihilominùs ad amussim illa seruaremus. Pulchrè item dixit: *Quæ non solùm custoditur, sed etiam fit.* Etenim illa quæ in arca custodimus, eadem inde prout inserueramus sine vllo incremento extrahimus: sed hoc quod mulier ventre concipit non modò custodit, sed vsque ad partum maius indies accipit incrementum. Ita & nos non modò seruare debemus verbum Dei, sed eius quoque fructum facere, ipsumque cum fœnore maiori cumulo reddere.

Malach. 2, 7.

Lex Dei de ore Sacerdotis suscipienda; & in corde reponenda est.

23. Si reuersus fueris ad Omnipotentem ædificaberis, & longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo.

Eliphaz promittit Iobo pœnitenti bonorum restitutionem. Sub ea voce *ædificaberis* prosperitatem omnem temporalem Eliphaz complexus est. Hæc enim est pollicitatio repetita, si Iobus ad meliorem, vt opinabatur, mentem rediret. Illud verò, *Et longè facies iniquitatem*, ad culpam & pœnam pertinere videtur.

Quæ ad veram cum Deo reconciliationem necessaria sint. Ceterùm ad hanc perfectam cum Deo conciliationem necesse omnino est vt quædam remoueamus, asciscamus verò alia. Deo enim, qui summa est bonitas & sanctimonia, nihil contrarium est magis atque inimicum quàm improbitas, & malum facinus, & nequitia odiosa. Vbicumque fuerit putens animus, maculosa conscientia, impurata voluntas, pax ibi cum Deo nulla esse potest. In tam contrarijs inimicitiæ exardescunt: scelus ipsum vt præposterus & insanus fæcialis bellum denuntiat. Remouenda est igitur in primis animi labes atque turpitudo,

ne

ne offensus Deus exacuat vt fulgur gladium suum, & animam peccatricem & belligerantem cruentet. Concilianda est illius amicitia, quæ gratiam inducat proxenetriam felicissimæ & amabilissimæ pacis; quæ mortalium eximium bonum est & cæli donum. Adiungenda est deinde voluntas fidelissimusque conatus ad Dei voluntatem, in cuius seruitute mori debemus, & in omni vita imperijs illius sanctissimis obedire. Hæc regio est pacis, in qua Deus inuenitur: hæc cum summo & inexplicabili bono animæ coniunctio: inde felix aureaque beati æui tranquillitas in interioris animi politia exoritur. Quò spectat illud Dauidis: *Pax multa diligentibus legem tuam.* Qui legem illam & iustissimam Numinis voluntatem oppugnant, tametsi rerum omnium abundantissimâ copiâ circumfluere videantur, non fruuntur vllâ verâ solidâque animi tranquillitate; quorum capiti non vt Damoni, Tyranni Siculi purpurato, nescio quis è ferro gladius, sed horribile Dei fulmen imminet. Iustorum proprium est illud bonum, qui totâ mente & deuoti animi conatu ad amandum honorandumque Deum feruntur, & ad nutum sese illius accommodant.

Psal. 118, 165.

Colligimus igitur ex dictis quæ sit hoc loco Eliphazi mens; vt nimirum Iobus eò magis incitetur ad reuertendum ad Deum, postquam hanc spem conceperit, se frustrà ad ipsum non venturum, neque spe suâ frustratum iri, cùm perfecto corde Deum quæret: quia is semper paratus sit ad condonanda nobis peccata, quoties ad illum confugerimus. In eo tamen ab Eliphazo semper modus exceditur, quòd existimet Deum omnes quos diligat in hoc mundo æqualiter felices reddere; ideoque putet Iobum affligi, quòd inimicus & exosus sit Deo. In quo certè Eliphaz grauissimè hallucinatur, cùm certum sit Deum non rarò suos affligere, vt ipsorum patientiam probet, illosque multis miserijs obnoxios reddere, vt virtutem exerceat, quæ in infirmitate perficitur, nec propterea tamen minùs illos diligat. Non est igitur quòd fallant se & decipiant homines, fingentes sibi Deum tunc, cùm propitius erit, læta & prospera omnia ex voto animi missurum: vulgò tamen vtiliter persuadebimus, quòd quemadmodum res aduersæ vt plurimùm sunt flagella Dei, quibus is castigat nostra peccata; sic contrà, cùm nos in gratiam susceperit, per veram pœnitentiam conuersos ab eo ita leniter tractandos, vt nos, quantum expediet saluti nostræ, prospero rerum statu vti permissurus sit. Vt vt sit, vera est hæc doctrina & valdè vtilis, quòd cùm ad Deum reuertemur iniquitas procul à nobis fugabitur, & hoc pacto res nostræ cursum prosperum sint habituræ. Pergit porrò Eliphaz terrenis more suo promissis Iobi animum exacerbare potiùs quàm mulcere dicens:

Eliphazi error in quo consistat.

24. Dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos.

Descriptio maxima felicitatis.

Affluentissima rerum omnium abundantia describitur: *Dabit,* inquit, Deus *pro terra silicem.* quod metaphoricè quidem idem est ac *pro infirmitate robur.* Theologi verò Hebræorum per silicem intelligunt aurum, siue auri massas; quarum erit tanta copia & multitudo, vt terræ puluerem æquare videantur. Quæ heroica est amplificatio summæ beatissimæque fortunæ & aureæ felicitatis. Addit, *Et pro silice torrentes aureos.* Symmachus ita vertit: Θήσει ἐν τῷ ἀκροτόμῳ ὡς ὀχετοὺς χρυσίου πρώτου: *Ponet in silice* (siue rupe) *quasi riuos auri primi.* Et Vatablus in hunc modum illustrat: *Habebis tantum auri, vt æquare possis montem, vnde oriuntur multa flumina.* Tantæ videlicet opes à Deo tibi obuenient, vt ingentem domi rupem siue montem habere videaris, vnde scaturiant venæ auri ophiræi, non minutis riuulis, sed torrentibus abundantissimè fluentibus. Hinc montes aureos polliceri, quod inter homines de re vanissima & cupidorum somnijs dicitur, apud Deum autem est veritas & regia erga suos magnificentia. Quare sequenti versu mox adiungit, *Et argentum coaceruabitur tibi.* Vbi coaceruari est in cumulos attolli magnos siue montes. qui sensus fuit Rabbi Mosis cùm ita vertit: *Argentum tibi tamquam montes.* Promittit igitur montes aureos atque argenteos, vt in duabus pretiosissimis rebus, quæ sunt velut præcipua duo elementa humanæ felicitatis, intelligamus piorum hominum beneficentiam & virtutem inauditis & quæ superant omnem cogitationem bonis à Deo compensari.

Montes & flumina auri sunt symbolum beatitatis.

25. Eritque Omnipotens contra hostes tuos, & argentum coaceruabitur tibi.

Magna in his verbis varietas translationum reperitur, quas eruditè adducit & expendit noster Pineda. Caietanus exscribit: *Erit Sadai in thesauros tuos.* Quid est *in thesauros tuos?* An omnipotens erit erga thesauros, aut potiùs aduersus thesauros tuos? Vatablus legit: *Aurum tuum erit omnipotens.* O diuitiarum olim & nunc omnipotentiam! Sed forsan ipsum aurum aut opulentia dicitur *omnipotens*, vel in præmium opulentiæ benè acquisitæ & expensæ; vel in acerbam punitionem aduersus malè parta & peius coaceruata. Exempla in vtramque partem passim extant luculenta, & Euangelicis quoque parabolis illustrata; quæ, quòd satis obuia sint, breuitatis studio hîc omitto.

Aurum cur omnipotens dicatur.

Ceterùm quoad litteram his verbis Eliphaz Iobo Dei contra inimicos protectionem pollicetur, quemadmodum in Exodo habetur: *Quod si audieris vocem eius* (scilicet Angeli tutelaris) *& feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te.* Aliqui ex Hebræo pro *contra hostes tuos* vertunt *rupes tua*; hoc est munimentum, præsidium & quasi castellum in viuo saxo editoque positum, vno verbo ἀκρόπολις, ad quam ne alati quidem milites possint penetrare. Benè quippe tutus ab hostibus erit is, cuius munimentum aut robur Deus est.

Eliphaz Iobo pœnitenti promittit omnem securitatem.

Exod. 23, 22.

Argentvm coacervabitvr tibi.] Septuaginta sic exprimunt: Καθαρὸν δὲ ἀποδώσει σε ὥσπερ ἀργύριον πεπυρωμένον: *Purum reddet te tamquam argentum examinatum igni.* Profectò puritas hæc similis argento expurgato pretiosissimus thesaurus est, quo iustus homo ditescit. Siue ergo argentum proprium cum

Vulgato, siue metaphoricum cum Septuaginta Interpretibus intelligamus, sic textus exponendus, q. d. Deus arcebit inimicos tuos; quocirca argentum tuum benè tutum erit.

26. Tunc super Omnipotentem delicijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam.

Pœnitentia fructus est testimonium bona conscientia.

Neque verò exiguum est pœnitentiæ hoc bonum, sed illustre Numinis beneficium, quòd obscœna linquamus, euolemus in altum, & pericula euadamus; vbi mira deinde iucunditas occurrit. Qui enim è peccati lethargo, in quo iacebat consopitus, excitatur, & Deum placat, bono conscientiæ testimonio è perenni Dei fonte quasi riuum lætitiæ intimos animæ recessus perlabentem interdum excipit, & castis delicijs affluit, quas cum bonis mundi vniuersis minimè commutaret. Cui sanè rei fidem adstruit mutatus animus plurium, qui experientiâ didicerunt se, postquam confessione sacrâ virus peccati euomuêre, percipere nescio quid intimum, sublime, castum, lene, suaue; quod tametsi exprimere nesciant, benè tamen animaduertunt cæleste quiddam esse, quod vanis mortalium gaudijs præponendum sit. Virtus enim incredibilem animi voluptatem ingenerat, vt è contra scelus angorem turbulentum & pungentes curarum molestias, quæ diurnam & nocturnam quietem penitus exhauriunt. Comes enim sceleris est mala formido, & conscientiæ horror, & impendens pœnæ metus, vt Tantalo saxum. Grauissimè Tertullianus lib. 4. Contra Marcionem cap. 17. *Nullum maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui.* Sed diuinius ea de re habemus oraculum. *Semper sæua præsumit perturbata conscientia*, inquit Sapiens. Contrà gestit & lætatur virtutis studiosus, & mirum quantum intimo in animo consolatione perfunditur. Quæ varietas in clypeo poëtico aureo expressa mihi videtur, in quo Vulcanus elegantissimo artificio vrbes duas effinxerat: in quarum vna sunt conuiuia, Festus & Hymen, & tripudia, & cantus, tædarumque festâ luce nitentium magna copia: in altera verò bella, contentiones, rapinæ & pugnæ, vlulatus luctusque audiuntur & gemitus. Imago est vtriusque animæ tum gratiâ ornatæ, tum vitio deformatæ: in illa est læta & profunda pax, cantuque & choreis velut diuinis plena sunt omnia: in hac vario dissonoque strepitu & tumultu ac concursu molestissimarum difficultatum omnia miscentur.

Conscientia tranquillitas magnum bonum.

Virtus quietem, scelus angores adfert.

Sap. 17, 11.

Clypeus poëticus bona malaq; conscientia typus.

Atque vt è sacris potiùs quàm ab Homeri ingenioso commento nostra illustretur oratio, si licuit erudito Poëtæ fingere choros & pæanes, & lucernarum accensiones, & εἰλαπίνας, hoc est magnifica & apparatissima conuiuia, ad animi lætitiam & alacritatem vitæ innocentis exponendam; paria propè vetustior Musis amicus ait Salomon: *Secura mens iuge conuiuium.* In hoc conuiuio defæcatum vinum est germinans virgines & honestissimas cogitationes: vbi non tibia strepit, non cinyra ludit, non chelys resonat, sed gratia modos facit, virtutes succinunt humanissimâ symphoniâ: cor iusti liquidâ pace gaudioque vestitur, Dei laudes in eo celebrantur cantu læto iubilantis conscientiæ; vnde tanta exoritur animi lætitia, vt iusti & puri à peccato semper ouare & triumphare quodammodò videantur. Quare Propheta pius ita inuitat: *Gloriamini omnes recti corde.* Apud Septuaginta est, καυχᾶσθε: quod victorum & triumphantium est proprium, qui fractis domitisque hostibus tripudio quodam gestiunt, cantu & lætitiâ efferuntur, hilaremque frontem explicant. Ex quo efficitur quod subditur:

Prou. 15, 15. *Secura mens iuge conuiuium.*

Psal. 31, 11.

ET ELEVABIS AD DEVM FACIEM TVAM.] Eminet in facie quoddam conscientiæ iudicium, quod non à Deo tantùm animorum inspectore cernitur, sed à viris quoque rerum internarum consultis prudenti coniecturâ deprehenditur. Conscientia inculpata faciem serenam, hilarem nitidamque creat; fœdata verò squallentem, obscuram, deiectam: hanc non audet peccator in Deum subleuare, quem prodit; illam iustus confidentiâ multâ erigit, & gaudet. Detersâ ergo culpæ fœditate ait Eliphaz, *Eleuabis ad Deum faciem tuam.*

Facies est conscientia index.

Sensus hic noster versione Septuaginta Interpretum confirmatur: Εἶτα παρρησιασθήσῃ ἐναντίον κυρίου ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἱλαρῶς: *Deinde fiducialiter ages coram Domino inspiciens cælum hilariter.* Hæc est enim illustris prærogatiua virtutis, quam acutè Philo Græcè ἀρετὴν nominatam esse vult ab αἴρεσθαι, quod *in altum erigere* significat: Attollitur enim, inquit, & fertur in sublime cælestia semper meditans; quemadmodum κακίαν vitium à κάτω κεῖσθαι, quòd deorsum vergat, & deditos sibi deprimat. Itaque D. Gregorius Nyssenus lib. de Virginitate cap. 18. virtutem elegantissimè vocat ἀνωφερὲς πρᾶγμα, *rem expeditam*, quæque in sublime feratur: nam terrenis voluptatibus exutum, euectúmque ab humilium rerum cupiditate Deo amabilem efficit, vt conciliatrix diuinæ beneuolentiæ, vt cæli proxenetria, vt gloriæ admissionalis. Iusti omnes & gratiâ nobilitati sunt regij pueri, & filij regni, & principes nati ad imperandum, quibus Deus (vt idem Nyssenus ait Gregorius) pro purpura dedit virtutem. Hoc honoris paludamento excultus ornatusque ad Dei amplexum admittitur, hunc charum habet, hunc amore & familiaritate suâ dignatur.

Virtus animum erigit, & confidentiam tribuit.

Allegoricè S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 10. versum hunc exponit de deliciis quæ ex diuinis Litteris hauriuntur dum ait: *Super Omnipotentem deliciis affluere est in amore illius Scriptura sacra epulis satiari; in cuius nimirum verbis tot delicias reperimus, quot ad profectum nostrum intelligentia diuersitates accipimus*, &c. Non ait ad curiositatem, sed *ad profectum*: illa enim damnanda in Scripturarum cultore est, omnia in istum referri debent: probæ istæ deliciæ, sed ad probitatem etiam dirigendæ.

Scriptura sunt animi delicia.

Expende autem illud, *super Omnipotentem*, vt deliciarum vbertatem ac multitudinem colligeremus, nec aliunde esse quærendas quàm à Deo, & in Deo. Etiam sponsa sponso innitebatur, deliciis delibuta (nam *ascendit de deserto deliciis affluens innixa super dilectum suum*) affluebat deliciis; quæ non diffluerent, ac facilè laberentur, quales sæculi sunt, quæ citò pereunt, & perire amatores suos faciunt. Rectè verò non deliciis amans hæc anima nitebatur, sed dilecto. Solida hæc

Ipsi Deo dilecto, & non delicijs etiam spiritalibus innitendum. Cant, 8, 5.

hæc sanctitas est & firma, non illarum, quæ spiritualibus blanditiis ita nituntur, vt sine illis cadant, & à sponso recedant. Cerea hæc sanctitas vitteaque. Malè innititur qui deliciis innititur, non dilecto. Ceterùm modus nos in Deo exhilarandi statim exprimitur, vt nimirum ipsum inuocemus, & ab eo exauditi vota nostra illi reddamus. Vnde subdit:

27. Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes.

Deus in rebus omnibus rogando, & vota ei reddenda.

En bonam & valdè vtilem gaudij illius declarationem. Hinc igitur nobis incipiendum est, scilicet ab inuocatione Dei nostri; à qua nisi actionum nostrarum initium fecerimus, omnis ordo peruertitur. In hoc itaque potissimùm nos exercere debemus, vt in rebus omnibus ad Deum nostrum confugiamus, cognoscentes ipsum esse omnis boni fontem, à quo nobis esse, vita, salus & omnia. Multùm sanè profecerimus, si doctrinam hanc fideliter tenuerimus, vt eam ad vsum vt par est reuocemus, profitentes corde & ore bona omnia quæ accipimus in ipso & eius manu esse, tum eius vnius esse illa nobis dare. Sed notandum est nobis, cur Deus tam liberalis sit erga nos, & tam facilis ad nobis opitulandum, vt nimirum ipsi vota nostra reddamus; hoc est, gratiarum actione nos ipsi penitus obligatos profiteamur. Hoc enim vocabulum *voti* innuit tamquam testimonium solemne, quod homines dant, ostendentes se nihil habere nisi quod sibi supernè datum est, seque parem Deo gratiam referre non posse; nec habere aliud quod rependant præter laudes & gratiarum actionem; quam solam Deus exigit, eâque contentus est.

Pro voto Deus solam requirit à nobis gratiarum actionem.

Psal. 49, 12

Quale sit sacrificium laudis.

Atque hoc est quod Dauid ait, *Immola Deo sacrificium laudis.* Quid est sacrificium laudis? Respondet D. Basilius *sacrificium glorificationis*, cùm scilicet omnium bonorum nostrorum laudem & gloriam in ipsum tamquam in eorum auctorem referimus. Videtur Dauid alludere ad sacrificia quibus thus lucidissimum admisceri Deus iusserat, vt in honorem eius cremaretur, dum interim carnes victimarum in sacrificantium vtilitatem cederent; hoc pacto insinuans, solam laudem & gloriam sibi in sacrificiis reseruari: vnde in tantum sacrificia præcipiebat & acceptabat, in quantum illa ad ipsius laudem & gloriam referebantur. Reiectis ergo sacrificiis, quæ videri poterant offerri, quasi quibusdam Deus indigeret, sicut ea Gentium Diis hominibusque offerri solent; ea solummodò requirit sacrificia, quibus testamur, omnia nobis à Deo prouenire, nosque donis eius indigere; qualia sunt sacrificium laudis, & vota quæ pro perceptis aut percipiendis beneficiis Deo persoluimus, illumque in necessitate piis precibus inuocamus.

Psal. 21, 26

Similis est locus alterius Psalmi, vbi ait, *Vota mea reddam in conspectu timentium eum.* Item, *Vota mea reddam coram omni populo eius.* Alludit autem ad sacrificium pacificum in periculis arduisque negotiis voueri solitum; quod votis potiti suis soluebant inuitatis ad hoc amicis, vt ex eo simul coram Deo in lætitia epularentur. Pollicetur ergo Domino se gratitudinis signa editurum persoluendo vota, quæ in extremis angustiis nuncupauerat, idque non sine solemni pietatis exercitio, cuius & alij amici sint participes cum singulari fructu & gaudio. De iisdem votis alibi quoque Psalmista loquens, *In me sunt*, inquit, *Deus vota tua.* Quid est *In me?* Intra meipsum, apud meipsum. Quæris quid reddas Deo? *An fortè animalia* (inquit S. Augustinus ad eumdem Psalmi locum) *quæ offerebantur ad aras aliquando. Nihil tale offeras: in te est quod voueas & reddas. De cordis arca profer laudis incensum: de cellario bonæ conscientiæ profer sacrificium fidei. Quidquid profers, accende charitate. In te sint vota quæ reddas laudis Deo.* De teipso profer teipsum, voluntatem tuam, cor tuum. In te enim sunt vota quæ Deo reddas.

Psal. 115, 15.

Vota in periculis fieri solita.

Psal. 55, 12

Intra nos est quod Deo voueamus & offeramus.

Si voti nomine intelligas, quod communi sensu intelligimus, desiderium, aut rem concupitam; idem erit, *In me sunt Deus vota tua*; ac si dicat: In meipso, intra meipsum sunt Deus quæ tu exoptas & concupiscis, quæque à me exigis; qui non externa appetis, imò neque accepta habes sine internis. *Holocausta, victimæ, & sacrificia Christianorum* (inquit S. Chrysostomus Hom. 11. in Epist. ad Hebræos) *sunt opera sancta; vt eleëmosyna, temperantia, orationes, laudes Dei.* Nullus ergo hostiam offerat nudam, cui semetipsum non adiungat. Quo sensu etiam sanctus Gregorius Homil. 5. in Euangelia locum eumdem exponit: *Ac si apertè dicat: Etsi exteriùs munera offerenda non habeo; intra memetipsum tamen inuenio, quod in ara tuæ laudis impono: quia qui nostrâ damnatione non pasceris, oblatione cordis meliùs placaris. Nihil quippe offertur ditius bonâ voluntate.* Ecce veram nos in Deo nostro exhilarandi rationem, quam sequenti versu prosequitur.

28. Decernes rem, & veniet tibi, & in viis tuis splendebit lumen.

Ipsum, inquit, Deum præsentissimum senties: statim quippe ac oraueris aderit, votumque pro re impetranda conceptum lætus exolues: quin etiam adeò tibi opitulabitur, vt quidquid agere constituas, aut cogitatione decernas, ex animi sententia succedat, & opera tua semper prosperata clarescant. Vltrò enim sese Deus offeret, & obtrudet quasi inualido & infirmo tibi opem auxiliumque suum, & subitò ad vocem & orationem accurret. Quam luculentam Numinis prouidentiam & charitatem in nos suam cogitatione omni maiorem Dei Filius in Euangelio expressit illâ amicâ & paternâ inuitatione: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis*, &c. Sed illius beneficentiæ magnitudinem illustri planè oraculo Isaias mihi semper visus mirabiliter ostendisse, in quo hærere meditando & laudando omnes conueniat. Neque enim misericors Pater, qui prouidentissimè consulere hominum vitæ & saluti solet, expectat, vt vel preces adhibeamus, sed præuenit conatus nostros, quemadmodum clarissimi ore Vatis pollicetur: *Eritque antequam clament ego exaudiam: adhuc illis loquentibus ego audiam.* Quo ex loco, vt alia multa, è diuinis Oraculis vetusti credo Sapientes & profanæ Theologiæ Mystagogi Apollinis illud effatum prompserunt, quod Lacedæmoniis datum

Deus vltrò se offert eius opem optantibus.

Matth. 11, 28.

Isaiæ 65, 24.

Deus exaudit etiam antequam eum inuocemus.

datum volunt, Καλέμενος κ'ἄκλητος θεὸς παρέσται, *Vocatus & non vocatus Deus aderit.*

Regius Propheta Dauid in odis suis illam quoque inexplicabilem atque eximiam Numinis bonitatem hominibus subuenientem mirè
Psal. 9, 17. celebrauit cùm ait, *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus*; additque ad rem illustrandam, *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Pictura planè mirabilis: facit Deum cupidissimè aures ad cor admouentem, vt intelligat, si vel tenuissimus sit animi motus & propensio in bonum. Nam priùs quàm erumpat cor in votum atque preces amantissimus Deus aduolat, tendit manum, opitulatur, ipsam præparationem cordis, siue, vt Symmachus vertit, πρόθεσιν, *inchoatum propositum* embryonemque voluntatis, vel, vt exponit Beda, bonam affectionem percipit auris diuina. Denique vocatus & non vocatus adest Deus. Quæ magnifica & diuina pollicitatio non dæmoni illi veteri bonorum inimico, sed liberatori Deo & vindici mortalium propria est, in cuius beneficentiæ miraculo exclamat sanctus Gregorius Nazianzenus Orat. 4. *O miram beneficentiæ celeritatem! appetitionem ipsam Deus ingentis pretij loco habet; sitit sitiri, bibere cupientibus potum præbet; cùm ab eo beneficium petitur, beneficio id ducit*, &c. Similiter S. Bernardus Serm. 9. in Cantica præuenientem hominum vota Deum & humanissimè anteuertentem miratur, & incredibili animi suauitudine prædicat: *Non vocatus*, inquit, *adfuit, & delectatus verbis præuenit preces: arbitror quòd interdum nec verba expectat, sed solis cogitationibus aduocetur.* Id disertè significant illa verba, *Decernes rem, & veniet tibi.* Hoc est, Omnia quæ efficere constitueris ad votum cedent. Quæ profectò ampla pollicitatio est.

Deus preces & vota præuenit.

29. Qui enim humiliatus fuerit erit in gloria; & qui inclinauerit oculos ipse saluabitur.

Hoc Eliphazi pronuntiatum simile est isti
Matth. 23, 12. Euangelico: *Qui se humiliat exaltabitur.* Humiliatus nimirum à seipso, vel si ab alio æquanimiter deiectionem sustinens, exaltationis fastigium ascendit; & si oculos præ humilitate demiserit, infimumque locum, vbi se constituat, aspexerit, in præmium non quemcumque honorem, sed illum magnum & numquam desiturum æternæ salutis accipiet. Hanc enim oculorum demissionem pro signo humilitatis poni docet S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 11. vti vicissim oculorum elationem euidentissimum esse superbiæ argumentum, dicens: *Quia quantum per membrorum ministerium deprehendi potest, prima superbia ostensio esse in oculis solet. hinc*
Psal. 17, 28. *enim scriptum est:* Et oculos superborum humiliabis. *Hinc de ipso superbientium capite di-*
Iob 41, 25. *citur:* Omne sublime videt, &c. Rem hanc esse odiosissimam vidit Sapiens, & magnâ sermonis auctoritate condemnat scelestam istam nationem, quæ oculis sublimiùs elatis inflati animi pompam tumoremque demonstrat. Notanter verò in Prouerbiis superbi oculi *sublimes* di-
Prou. 6, 16. cuntur ad hunc modum: *Sex sunt quæ odit Dominus, oculos sublimes*, &c. vbi Septuaginta legunt, ὀφθαλμοὺς ὑβριστοὺς, *oculos contumeliosos*, pulchrè explicantes, quò potissimùm hæc sublimium oculorum elatio eat; vt videlicet alios despiciant, contemnant, & contumeliis afficiant. Quod superborum ingenium est, sicut è contra humilium (vt loco citato S. Gregorius ait:) *Oculos inclinare est nullum respiciendo despicere; sed se minorem atque imparem cunctis quos aspicit æstimare. Saluabitur itaque qui oculos inclinat; quia qui falsum superbiæ verticem deserit, veritatis altitudinem ascendit.* Sic ille. Hanc autem humiliationem veræ exaltationis fontem & causam esse fusè ac pulchrè probat Pater Aluarez de Paz Tom. 2. lib. 4. partis 1. cap. 9. & alij passim Ascetici Scriptores; ad quos, ne iusto prolixior sim, remitto Lectorem.

Qui se humiliat exaltabitur.

Superbia maximè oculis declaratur.

30. Saluabitur innocens; saluabitur autem in munditia manuum suarum.

Hebræa hoc loco habent, *Saluabit innocens Insulam vel Prouinciam.* q.d. Tanti meriti est apud Deum innocens vita iustorum, vt non se solos, sed & totam regionem saluent ac liberent, sicut Ioseph Ægyptum, Moyses, Iosue, & tot pij Iudices totum populum Israëliticum. Chaldæus tamen & Rabbi Iona cum nostro vertunt, *Saluabitur innocens vir*; quasi אי significet non insulam, sed virum, fortè licentia poëticâ ablato ש ex איש *isch*, siue ob rhythmum, siue ob compositionem & coniunctionem cum sequenti voce per maccaph. Quid autem sit, & in quo sita sit vera innocentia, vide quæ dicta sunt cap. 1. ver 1.

Innocentia non solùm sibi, sed & aliis vtilis est & salutaris.

SALVABITVR AVTEM IN MVNDITIA MANVVM SVARVM.] Vtilis quidem putatur, & meritò, mundities corporis; quæ & saluti naturali est necessaria, & sine ea in publicum prodire & cum hominibus conuersari vix possumus: verùm de illa hîc non agitur, sed de animæ munditie, quæ eam à peccatorum fæcibus liberat, & à sordibus vitiorum expurgat. Nam nemo est tam ignarus, qui putet hominem manuum corporis munditie saluari. Vnde sensus est, innocentem propter operum suorum bonitatem esse saluandum: quia, vt S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 11. ait, *illum in extremo examine iustitia æterni Iudicis saluat, quem hîc eius pietas ab immundis operibus liberat.* Virtutis igitur actiones munditia sunt, quibus & salutem mentis adipiscimur, & sine rubore cum Deo & Angelis conuersamur. PropAtereaque scriptum est: *Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum Regem*; Prou. 22, 11.
illum scilicet Regem, qui per cuncta sæcula regnat in cælis, & non nisi à mundis corde conspicitur. Fructus ergo illius munditiei præstabilissimus est, quem votis omnibus & contentione debemus appetere, quòd viam pandat ad Deum & iucundam illius familiaritatem, quæ impuris sordidisque negatur. Diuinè Chromatius in cap. 5. Matthæi: *Munditia cordis & conscientiæ puritas nullam nubem ad intuendum Deum patiuntur.* Hæc Moysem in auream illam nubem induxit, in qua facie ad faciem cum ipso Numine collocutus est. In hac puritate sanctimoniæ flos & perfectio consistit, quam mirantur Angeli, probi amant, Deus commendat.

Munditia corporis non saluat hominem, sed animæ puritas.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

Cùm adhuc amici in eodem errore persisterent, & obstinati animum obfirmarent; iterat Iob sermonem quem capite sexto protulerat, nimirum doloris sui tantam esse magnitudinem, vt quantumcumque acerbus esset ipsius gemitus, longè tamen dolore videretur inferior. Ceterùm quoniam humano iudicio impius censebatur, appellat Diuinum, quo se innocentem declaratum iri sperat; vt omnes cognoscant has, quas patitur, probationis, & non vindictæ plagas esse. Interim Deum rogat, vt de sua maiestate quidpiam remittat; ne non solùm loquendi facultate, sed etiam mente penitus destituatur. Ostendit autem se rectè sentire de prouidentia Dei incomprehensibilis, omnia pro voluntate sua iustè facientis; & simul docet, cur post tot plagas vehementer animo conturbetur & horreat.

1. ESPONDENS autem Iob ait:

Quis sit status controuersia inter Iobum & Eliphazum.

VT melius Iobi responsum capiamus, in memoriam nobis reuocandum est quod Eliphaz in fine capitis præcedentis asseruit; scilicet Deum semper iustos cogniturum; nec solùm erga illos misericordiâ suâ vsurum, sed etiam erga vniuersam regionem in gratiam ipsorum, vt in Hebræo exprimitur. Ad hoc itaque Iobus respondet se, quamuis summâ seueritate manu Dei tractetur, id tamen non esse promeritum; idque vt verum esse probet, ait se, si sibi licitum sit causam suam agere, posse ostendere, se nequaquam ob peccata sic à Deo puniri. in quo tota illi cum amicis vel potiùs aduersariis controuersia est.

In quo Eliphaz verum dicat, & in quo aberret.

Quod ad Eliphazi sermonem attinet: verum quidem est, Dominum nostrum pollicitum esse, fore vt se propitium erga eos qui se puro & sincero corde colant exhibeat; nec solùm in ipsis consistat illud beneficium, sed ad familiam vsque ipsorum, quin etiam vniuersam regionem proferatur. Deus tamen propterea non adstringit se certæ cuidam & perpetuæ regulæ: videmus enim quomodo suos, & eos qui in omnibus morigeros se ipsi & obsequentes præbere conantur, in patientia exerceat. Non est igitur mensura quædam æqualis, vt iam sæpiùs à nobis declaratum est; nec omnes temporariæ promissiones, quæ continentur in Scriptura sancta, hoc est illæ quæ ad hanc vitam spectant, ita generales sunt, vt in illis semper sit hærendum. Nam Dominus noster fidelibus suis in altera vita gratiæ suæ plenitudinem reseruat; sufficitque adeò ipsi, si in ista vita illius gustum aliquem subinde habeant, quò cælestium in illis bonorum desiderium magis excitetur, & non omnimodâ terrenæ felicitatis saturitate extinguatur. Si enim ex voto hîc nostram felicitatem pleniùs obtineremus; spes certè cælestis vitæ quam habemus quasi sopita esset, quin penitus extingueretur. Opus est igitur, vt nos subinde Deus afflictionibus excitet, vt de hereditate illa immortali nobis promissa cogitemus, eoque animi nostri erigantur, vbi æternùm cum Deo beati erimus.

Vnde si quando Deum videbimus eos qui cum Iobo in cordis integritate ambularunt affligere; non debemus propterea cum Eliphazo attoniti esse, animum despondere, aut concludere tales à Deo reiectos esse; sed potiùs cognoscere, eum velle illos ad se eo pacto trahere, velle eorum concupiscentias carnales subigere, inania & superflua humanarum rerum desideria, quibus laborant, resecare, vt eò meliùs parati sint ad vlteriùs pergendum, néve in rebus præsentibus immorentur. En quomodo tam in nostris quàm amicorum afflictionibus philosophandum sit. Vnde videmus Iobum iustam rationem Eliphazi sic reprehendendi habuisse, & tam graues aduersus eum querelas deponendi, quas sic infit:

2. Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, & manus plagæ meæ aggrauata est super gemitum meum.

Significat se querelis admodum rudibus vti; si tamen suum malum inspiciatur, & diligenter expendatur, grauius adhuc omnibus expostulationibus quas proferat repertum iri. Vult itaque Iobus hîc se excusare, quòd tantoperè conqueratur, nec possit dolorem & tristitiam suam satis mitigare, eò quòd malum quod patitur superet omnes querimonias quas profert. In Hebræo est, *Etiam hodie exasperatio est querela mea,* post sermonem scilicet, quem tunc recenter Eliphaz habuerat. q. d. Nihil ex hoc sermone tuo mihi solatij accessit, sed querela mea multum inde exacerbata fuit. Septuaginta vertunt: Καὶ δὴ οἶδα, ὅτι ἐκ χειρός μου ἡ ἔλεγξίς ἐστι, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ βαρεῖα γέγονεν ἐπ' ἐμῷ στεναγμῷ: *Et quidem scio, quia de manu mea est increpatio, & manus eius grauis*

facta est super gemitum meum. Hæc similia sunt illis quæ capite sexto dicta sunt. Quod autem Vulgatus hîc transtulit, *Et manus plaga mea*, id est manus Dei, quâ plagam hanc mihi inflixit, *aggrauata est super gemitum meum*, id est, grauior est quàm gemitus meus præ se fert, aut prodit. q. d. Grauior est plaga, vel vehementia percussionis, quàm vt vllis valeam lamentis & gemitibus demonstrare. Grauitas autem manus vel aggrauatio diuturnitatem simul & acerbitatem pœnæ significat; vt in illo Dauidis: *Grauata est super me manus tua.* Similis est phrasis alterius Psalmi, *Confirmasti super me manum tuam:* isti autem cum verbo *aggrauandi* affinis occurrit alibi sæpiùs; & *grauare* simpliciter positum eamdem vim habet etiam apud alios Auctores. sic in lib. 1. Regum, *Aggrauata est manus Domini super Azotios, & demolitus est eos.* Dicitur eâdem ratione *aggrauari iugum.* Septuaginta pro verbis illis, *Manus plaga mea*, legunt, Καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ βαρεῖα γέγονεν ἐπ' ἐμῷ στεναγμῷ, *Et manus eius* (scilicet Dei) *grauis facta est super gemitum meum.* Sensus est idem, sed apertior.

Manus aggrauatio pœna diuturnitatem & acerbitatem significat.

Psal. 31, 4.

Psal. 37, 3.

1. Reg. 5, 6.

Isaiæ 47, 6. 3. Reg. 12, 10, 14.

3. Quis mihi tribuat vt cognoscam & inueniam illum, & veniam vsque ad solium eius?

Iobus cur suam causam cum Deo disceptare velit.

Prouocat Iobus ad iudicium Dei, quia hominum iudiciis condemnatur. De Deo autem ἀνθρωποπαθῶς, id est humano more, toto hoc loco loquitur; quasi nimirum certo loco & in tribunali resideat ad ius reddendum. Non dubitabat quidem Iobus à Deo missam esse plagam, quam tunc in suo corpore patiebatur, & quam antè pertulerat, cùm omnes sibi fortunæ perierunt, & ruente domo obtriti sunt filij, & extincta familia. Sic enim ipse apertè manifestauit cùm dixit: *Dominus dedit, Dominus abstulit.* Neque ideò suam causam à Deo legitimo iudicio disceptari cupit, vt cum illo expostulet, & suam apud Deum causam tueatur, & iniquum probet esse iudicium, quasi maiora quàm pro meritis tormenta sustineat; sed vt ab illo discat, cur ipsum tam duris cruciatibus exerceat, & alij cognoscant, non solùm in hoc sæculo peccatorem pœnas perpeti (quod ita socij censuêre tenaciter, vt ab eo errore nullo modo abduci potuerint) sed etiam iustos. Cùm autem homines iam habeat suæ cogitationi & veritati contrarios, neque ipse tantum habeat eloquentiæ ac virium, vt illos ab eo liberet errore, quo tam stolidè & perniciosè suadente diabolo laborant, optat vt illas sibi partes assumat Deus; & quid in re vsque adeò graui existimandum sit manifestè declaret. Sed ait ignotum sibi esse locum, vbi suum Deus solium constituerit, vt iudicium exerceret legitimum; quem tamen cognoscere & illi se sistere vehementer desiderat, optandi modo sensum animi sui significanter exprimens: *Quis mihi tribuat, vt cognoscam, & inueniam illum?* Id est, Vtinam scirem vbi locorum sit, & vbi eum inuenirem, vel vbinam inueniri possit, quò gentium aut locorum inueniendus sit: vtique non cessarem quærere, dum inuenirem eum, vt possim causam meam coram illo agere. Quidam vertunt, *Vtinam nossem Deum, & inuenirem eum.* Scilicet, qui nouit inuenit: non inuenit nisi qui nouit: sic non colit nisi qui nouit. Nam cultus absque scientia non est verus cultus Dei. Porrò tempus quo Deus inueniri potest vocatur in Scriptura *tempus opportunum, tempus inueniendi, tempus beneplaciti, tempus acceptum, dies salutis*, &c. De quibus vide plura in Annotationibus meis ad Psalm. 31. vers. 6. &c.

Iob 1, 21.

Psal. 31, 6. Isaiæ 55, 6. Psal. 68, 14. 2. Cor. 5,

Mysticè S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 11. versum hunc de anima piè ad Dei speciem & amplexum anhelante sic exponit: *Electus*, inquit, *quisque nisi Deum cognouisset, vtique non amaret. Sed aliud est cognoscere per fidem, & aliud per speciem, aliud inuenire per credulitatem, aliud per contemplationem. Ex qua re agitur, vt electi omnes eum quem fide cognouerunt videre quoque per speciem anhelent: cuius amore flagrantes æstuant; quia eius dulcedinis suauitatem iam in ipsa suæ fidei certitudine degustant*, &c. Et veniam vsque ad solium eius. *Quid namque est solium Dei, nisi illi Angelici spiritus, qui Scripturâ teste throni vocati sunt? Qui ergo vsque ad solium Dei venire vult, quid aliud quam interesse Angelicis spiritibus concupiscit? vt nulla iam defectiua temporum momenta sustineat, sed ad permanentem gloriam in contemplatione æternitatis exurgat*, &c. Sic ille. Cupit videlicet anima pia solium Dei fieri, & illum non solùm propitium agnoscere, sed intra seipsam quoque manentem inuenire. Sed hoc quod anima vehementer cupit, desiderium puritatis & desiderium Dei non obscurè demonstrat: neque enim cuperet, quem non agnosceret; neque illum desideraret, cuius aliquando suauitatem non inuenisset; neque illi subesse vellet, cuius præsentia illam non mirum in modum honestasset. Hoc ergo perfectionis desiderium, quod à Dei per gratiam præsentia dimanat, eamdem gratiam præsentem indicat, quæ animam iam iustitiam prægustantem ad ampliorem amorem eius alliciat. Deus enim intus habitans est, qui ianuas cordis nostri pulsat, qui faces huius sanctæ concupiscentiæ admouet, qui hunc ignem desideriorum exsuscitat, qui animas charitatis igne feruentes postulationibus maioris gratiæ & amplioris puritatis accendit. Iam talis animæ venam purissimi auri, id est charitatis, inuenit, quam tantâ auiditate perfodit. Iam cibum virtutis suauissimum prægustauit, quem iam insuetis modis & tot sanctis adinuentionibus ad comedendum inquirit. Iam intus sponsum habet, à quo tam potenter trahitur, & post cuius odorem tam velociter currit. Vide hac de re pluribus P. Aluarem de Paz Tom. 1. de Vita spiritali lib 5. partis 2. cap. 9.

Qui Deum cognoscit per fidem, desiderat eum videre per speciem.

Pia desideria sunt signum inhabitantis gratiæ Dei.

4. Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus.

Iob ad Dei tribunal appellat.

Causam, inquit, apud illum dicam, & ius atque innocentiam meam tuebor, & liberè eloquar amaras querelas, quas mihi iustus dolor & bona conscientia in os dabunt suggerentque. Replere autem os aliquâ re est animi conatu ei solummodò intendere, & abundantissimè exequi. Itaque Iob, *Os meum*, inquit, *replebo increpationibus*; id est, Contra meipsum ore pleno, non

non contractis labiis, apertè, clarè, abundanter meipsum increpabo, condemnabo, sententiam contra meipsum proferam. In Hebræo pro verbo *ponam* habetur :עָרַךְ *gharach*; quod propriè significat *disponere* & præparare rem cuius dispositio necessaria sit, ne posteà homo confusionem incurrat. Hoc verbum communiter ponitur in Scriptura, cùm de bello aut conuiuio agitur. Ad bellum enim gerendum multa debent priùs præparari, ne homo miserè vincatur; & ad conuiuium, ne confundatur: sicut in

Luc. 14, 12 Matth. 22, 2.

Euangelio is qui inuitauit multos priùs cœnam parauit; & Rex qui fecit nuptias filio suo.

Ante extremum diem iam debemus iudicium nostrum coram Deo disponere, ne tunc damnemur.

Tropologicè S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 13. *Coram Deo iudicium ponere est intra secretum mentis per fidei contemplationem ad tremendum examen maiestatis illius oculos nostra considerationis aperire, quid peccator homo mereatur attendere, & occultus nunc & tacitus Iudex quàm terribilis pòst appareat considerare*, &c. *Qui autem sibi in conspectu Dei iudicium ponit, os suum increpationibus replet; quia dum subtile examen tremendi contra se Iudicis contemplatur, amara se pœnitentiæ inuectione persequitur*. Hoc modo iam nos ad iudicium coram Deo disponere ac præparare debemus, vt videlicet in iudicij die iam tunc non inculpet, quem hîc inuenerit plenè seipsum increpasse; nec damnet, aut puniat, quem inuenerit seipsum damnasse & puniuisse. Sic ergo præparandum est iudicium, & eâ ratione, quam D. Augustinus tradidit lib. de Pœnitentiæ medicina cap. 2. cuius verba descripsisse visus est D. Anselmus in cap. 11. Epist. ad Corinthios, aliqua eis addens digna quæ hîc inserantur:

Tribunal & censura conscientiæ.

Ascendat, inquit, *homo aduersum se tribunal mentis suæ, constituat se ante faciem suam; atque ita constituto in corde iudicio adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor: inde quidam sanguis animi confitentis profluat per lacrymas; versetur ante oculos eius imago futuri iudicij, & quidquid in se viderit, quod a Iudice venturo reprehendi possit aut puniri, ipsemet in seipso reprehendat & puniat. Peccata enim siue parua siue magna impunita esse non possunt; quia aut homine puniente aut Deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana; quia si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique à Domino iudicaremur, id est puniremur vel in futuro sæculo, vel in isto*, &c. Hisce similia sanctus Chrysostomus habet Homil. 31. in Epist. ad Hebræos: *A nobismetipsis*, inquit, *percipiamus sententiam, nosmetipsos accusemus, iudicemus, & condemnemus, tunc Deum propitiabimus verum Iudicem*. Id etiam dici video ab aliis Patribus, cùm de sui discussione agunt, vt non nobis ipsi blandiamur, sed inuestigemus sedulò, & quæ perperàm acta fuerint non intueamur tantùm, verùm etiam puniamus. S. Leo Serm. 3. de Quadragesima censorium iudicium esse vult & seuerum, cùm sic monet: *Scrutetur quisque conscientiam suam, seque ante se statuat proprij censurâ iudicij*. Sed elegantissimè D. Augustinus Ser. 88. de Tempore: *Peccata nostra iudices nos sentiant, non patronos*. Et paulò pòst: *Tu agnosce, & Deus ignoscit*. Et alio quodam loco in Psal. 44. *Puniendum est peccatum aut à te, aut à Deo: tu agnosce, vt ille ignoscat*. Plura de conscientiæ tribunali vide Drexelium in libello cui titulus Tribunal Christi, & Cresollium lib. 3. Mystagogi cap. 6. sect. 3.

5. Vt sciam verba quæ mihi respondeat, & intelligam quid loquatur mihi.

Quidquid Iobus verborum cum Deo miscere optat, non ad contentionem, sed ad veritatis indagationem pertinet; quemadmodum solet, discipulus cum præceptore disceptans, vt ab eo verum ediscat. quod sanè pium ac modestum est. Hoc enim tantùm optabat Iobus scire, quid à se diuinum illud & durum examen exigeret; quò spectaret tam longa neque vmquam intermissa seueritas, vt diuino ipse obsequeretur consilio, ne frustrà videretur tanti artificis ac Medici manus admota, & alios doceret, quid Deus, dum innocentes exercet, spectare soleat. Ita Sanctius noster.

Deus sanat dum flagellat.

Septuaginta legunt, Γνοίην δὲ ἰάματα ἅ μοι ἐρεῖ, αἰσθοίμην δὲ τίνα μοι ἀπαγγελεῖ, *Vt cognoscam sanationes quas loquetur mihi, & sentiam quæ annuntiabit mihi*. Deum animæ suæ Medicum agnoscit, qui illam sanat dum flagellat. Certa enim à tribulatione salus, si æquo animo feras. Hinc in sacris Litteris salutis dies, tribulationis tempus dicitur, vt statim colligeremus tribulationem parere salutem; iuxta illud: *Et in die* Isaiæ 49, 8
salutis auxiliatus sum tui. Chaldæus vertit: *Et in die tribulationis ego suscito salutem*. Nempe ad nostram salutem Deus spectat, dum nos tribulationibus premit & angustiis. Iure Procopius salutis nostræ artificem Deum vocat, dum plagas incutit. sic enim scribit in cap. 9. Isaiæ: *Tam est nostræ salutis peritus artifex Deus, vt vel plagas incutiens medeatur, vtrimque nos ad pietatem prouocans*. Quid igitur tribulationem fugis, & aduersitatis nomen exhorres? Cogita medicinam esse, & punientem Deum Medici obire munus, & omnia aduersa non solùm forti, sed etiam æquo animo feres. Audi monentem S. Augustinum in Psal. 21. *Intellige homo Medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem*. Non adeò desipias, vt morbo correptus salubre medicamentum reiicias, quod ab illius Medici manu est, qui in porrigendis morborum remediis falli non potest. Vide hæc fusiùs suprà cap. 5. ad versum 18. & cap. 14. vers. 17.

Deus salutis nostræ artifex per tribulationem operatur salutem.

6. Nolo multâ fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat.

Rogat Iob Deum vt aliquid de potentia sua remittat.

Quoniam Iobus optauerat cum Deo de sua innocentia disputare, potentiam eius infinitam timens, eique reuerentiam exhibens petit, vt aliquid de sua fortitudine ac maiestate remittat; neque sic magnitudine suâ pusillum opprimat, aut percellat, vt mentem adimat, reddatq; elinguem. Idem superiùs cap. 13. vers. 21. dixit, &

 abundè

abundè expositum est à nobis, vt hîc pluribus non sit opus. Sed tantùm hîc notandum est Iobum in Deo duas quodammodò iustitiæ species agnoscere ac notare; vnam scilicet, quam nobis lege suâ declarauit, secundùm quam ordinariè tractat & iudicat homines, bona bonis, & mala malis retribuens; aliam verò, quæ nobis magis mira videtur; quando nimirum Deus nos vult tractare non iuxta legem suam ordinariam, quæ plurimum clementiæ ac misericordiæ admixtum habet, sed prout iustè potest agere, secundùm rigorem quem hîc rogat remitti. Significat ergo Iobus: si Deus velit ipsum vsitatâ & ordinariâ ratione tractare, hoc est, quomodo declarauit in lege sua, se benedicturum illis qui se coluerint, eosque ita benignè & clementer tractaturum, vt possint ipsum re ipsâ bonum & benignum Patrem experiri; eâ ratione & iuxta normam illam se posse, & optare coram Deo respondere: haud obscurè insinuans Deum erga ipsum vti iustitiâ quâdam arcanâ & absconditâ hominibus, nec tractare iam ipsum iuxta legis normam, sed ratione quâdam duci, quam homines non possunt complecti, quæque eorum omnes cogitationes & sensus superat. Hanc igitur iustitiæ fortitudinem sibi admodum molestam & grauem ac penè intolerabilem nonnihil mitigari, aut saltem amicis illam non intelligentibus reuelari desiderat, quò de innocentia sua fiant certiores, & errore liberentur. Quando enim Iobus vir simplex & rectus, qui affectu puro ac sincero Deum coluerat, extrema quæque patitur; videtur illum Deus tamquam in theatro collocâsse, vt in ipsum horrendam vindictam exereret: quia in speciem & secundùm hominum opinionem quolibet malefico asperiùs illum tractat. Iobus igitur dicit Dominum vti secum iustitiâ quâdam arcanâ, quæ diuersa sit à norma illa & regula ordinaria, quæ lege continetur; sed velle suam patientiam probare, & velut exemplum vniuerso mundo imitandum proponere; & simul ostendere quam auctoritatem in suas creaturas obtineat. Ceterùm si hac auctoritate ac potestate suâ Deus erga se non vteretur, aut de illa saltem aliquantulùm remitteret, optimè se causæ suæ fidere ostendit, quandoquidem sibi victoriam polliceri videatur dicens:

7. Proponat æquitatem contra me, & perueniat ad victoriam iudicium meum.

Optat Iob vt Deus ostendat quàm iniustas ob causas etiam iusti hic affliguntur.

Rogat Iobus in eo iudicio proponi à Deo & palàm fieri ęquitatē causę, cur scilicet ipsum afflixerit; vt videant omnes & agnoscāt, à beneuolentia potiùs quàm ab offensione, & à parente potiùs quàm ab hoste tantam inflictam esse plagam; vt sic Deo ipso iudice vincat amicos supra modum infensos, efficiatque, vt mutatâ sententiâ discant in hoc sæculo honestis de causis iustos etiam à Domino solitos esse vexari. Ita Sanctius noster, qui rem totam pulchrâ illustrat similitudine à Medico petitâ dicens: Æquitatem proponit, qui ostendit aliquo facto, in quo accusari posset iniustitiæ, se non fuisse iniustum. Quomodo Medicus qui vrit & secat, & amarum poculum propinat ægroto, censeri posset crudelis ab eo qui Medicum esse ignoraret, & hominem videret esse dissectum, aut à candenti ferro notatum & combustum; ille tunc æquitatem proponeret, qui hominis ægritudinem ostenderet, cui aliter occurri non posset vtiliter, & se esse Medicum qui probè nosset morbi naturam, qui hominem extingueret, nisi ipse se propugnatorem opponeret: qui tam abesset longè vt crudelis haberetur, quòd secaret & vreret, etiamsi in ea vexatione doleret, & ingemisceret ægrotus, vt potiùs beneuolus censeretur & clemens, quòd eâ curatione malè affectum hominem vendicaret à morte. Sic igitur Iobus petit, vt Deus ostendat grauem illam plagam à beneuola prouenire, non ab hostili manu; à parente vt Medico, qui sanare, non ab hoste, qui perdere & abolere nititur.

ET PERVENIAT AD VICTORIAM IVDICIVM.] Id est, Vt iudicante Domino, & vexationis causam afferente, vincat Iobus amicos, qui ex hoc iudicio mutent animos, & discant etiam in hoc sæculo honestis de causis iustos homines à Deo vexari. Etenim non vno modo electis vtilis est vexatio siue corporis, siue spiritus. Primùm quidem, vt in cruce ipsa probentur, & fideles inueniantur sicut veri discipuli, quibus Christus dicit: *Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis*, &c. *Nam sicut igne probatur argentum, & aurum camino; ita corda probat Dominus*, ait Sapiens.

Vtilitas vexationis multiplex.

Lucæ 22, 28.

Prou. 17, 3

Secundò virtus ipsa, & in primis patientia in bonis probatis cùm affliguntur magis elucet, & in exemplum aliis proficit. Qua de re ita scribit in Canonica sua Iacobus: *Exemplum accipite fratres laboris & patientiæ Prophetas; qui locuti sunt in nomine Domini: ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis*, &c. Iac. 5, 10.

Tertiò, vexationis argumento significat Deus quos habeat in hac vita charorum ac filiorum loco. *Quem enim diligit Dominus castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit*. Qua in re nihil clarius eo adferri potest, quod Raphaël Angelus dixit Tobiæ seniori: *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.*

Heb. 12.

Tob. 12.

Quartò, eadem vexatio reddit hominem in dies sapientiorem ac magis circumspectum, iuxta tritum illud: *Vexatio dat intellectum.* Isaiæ 28.

Quintò, plurimum etiam iustis confert, vt intra modestiæ limites se contineant, & dignè magis ac prouidè in via Dei progrediantur. quod sui exemplo Paulus ostendit ad Corinthios ita scribens: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me colaphizet*, &c. *Nam virtus in infirmitate perficitur.* 2. Cor. 12.

Sextò denique, licet nihil aliud secum boni afferret tribulatio, satis certè commendanda foret, quòd illa gloriam Dei magis illustret, & latiùs toto orbe patere faciat. Hinc Christus de cæco nato ait: *Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei in illo.* Ioan. 9. Et de Lazaro ægrotante: *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur Filius Dei per eam.* Ioan. 11.

8. Si ad Orientem iero, non

appa-

apparet; si ad Occidentem, non intelligam eum:

9. Si ad sinistram, quid agam? Non apprehendam eum: si me vertam ad dexteram, non videbo illum.

Deus cùm vbique præsens sit, videri tamen nequit. Sed quid, inquit, frustrà mecum illa meditor, quæ fieri nullo modo possunt? neque enim inuisibilem Deum videre possum, & cum illo legitimo certare iudicio: si ad Orientem perrexero, & inde me ad Occasum mutatâ velificatione conuertero; si ad læuam, id est Aquilonarem, si ad dexteram, id est Australem plagam cursum mutauero, neque à mortali mea diligentia inueniri, neque ab humano oculo videri poterit. Sensus ergo Iobi est, Deum quidem immensum & omni loco præsentem vbique terrarum posse iudicium exercere; sed hoc ipsi parum profuturum, si vocis eius non adsit, neque manifestam sententiam ferat, quâ criminatores suos reuincat. Quasi dicat: Frustrà desidero Dei iudicium, quia lucem habitat inaccessibilem, & excelsus atque inuisibilis à me conueniri nequit, vt coram eo agam. Quo significat sibi esse incomprehensibilia Dei iudicia; quemadmodum iisdem propemodum verbis Psalmista contestatur dicens: *Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam. Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua*, &c. Idem hoc loco dicitur, si ipsum intelligamus de Oriente & Occidente, Borea & Meridie. Iobus igitur significat homines frustrà longas ratiocinationes texere; cùm enim vniuersum orbem peruagati fuerint, numquam tamen ad magna vsque arcana Dei peruenturos; siquidem omnem ipsorum captum & facultatem illa superant. *Psal.138,6* *Deum omnino captũ nostrum superare.*

Deus triplici modo inuisibilis. Nota triplici modo à Theologis Deum dici inuisibilem: Primò, quia nullis oculis corporeis videri potest, nimirum prout est in se. Nam res omnino spiritalis (qualis est Deus) est extra obiectum visus corporalis. Secundò, quia à nullo intellectu creato vi luminis naturalis clarè vt est in seipso videri potest: neque vllus intellectus est possibilis qui id viribus naturæ possit. Hoc modo inuisibilis est omni creaturæ, & soli sibi visibilis ac notus. Tertiò, quia etsi à mente creata per lumen gloriæ aliquo modo clarè videri possit, non tamen visione comprehensiuâ, quâ nihil lateat videntem. Omnis enim visio Beatorum infinitè abest ab ipsius visione comprehensiua, & ipse infinitè omnem illorum visionem superat. Hoc modo quidam Patres dicunt Deum omni creaturæ inuisibilem & ignotum, & sibi soli notum ac visibilem. Vide Lessium lib. 1. de Perfectionibus diuinis cap. 2.

10. Ipse verò scit viam meam, & probauit me quasi aurum, quod per ignem transit:

Ac si apertè dicat: Videre quidem non valeo videntem me, & eum qui me subtiliter intuetur intueri non possum; sed propterea ipsum appello Iudicem incorruptissimum, quòd iam illi benè probatus exploratusque existam; de cuius iudicio atque sententia, quamuis non omnibus manifesta, valdè confido; quòd quamuis illum non possit homo perspicere, at ille perspectas habeat omnium mortalium actiones; & quòd non nisi ob præclarum suæ gloriæ ac mei quoque commodi bonique finem me ille tot ærumnis exerceat. Ita Pineda noster. *Ipse verò scit viam meam*. Id est, Nouit me inculpatè vixisse. Tunc enim Deus scire dicitur cùm approbat; iuxta illud: *Ego scio quos elegerim*. Et in Psalmis: *Quoniam nouit Dominus viam iustorum*. Contrà verò nescit quos reprobat. ait enim reprobis: *Amen dico vobis, Nescio vos.* Quod autem subdit, *Deus scit, id est probat viam iustorum.* *Ioan.13,18.* *Psal.1.* *Matth.25.*

ET PROBAVIT ME QVASI AVRVM, QVOD PER IGNEM TRANSIT,] in Hebræo ad verbum omisso *ignis* vocabulo habetur hoc modo: *Probauit me, quasi aurum exibo*. Sed nec Septuaginta faciunt ignis mentionem. Vnde aliqui censent nostrum Interpretem Paraphrastis officio functum ex aliis sacræ Scripturæ locis addidisse illud de igne ex Prouerbiis: *Sicut igne probatur argentum & aurum camino; ita corda probat Dominus*. Et ex Sapientia: *Tamquam aurum in fornace probauit illos*. Et ex Zacharia: *Vram eos sicut vritur argentum: & probabo eos sicut probatur aurum*. Vbi Tertullianus lib. de Fuga in persecutionibus cap. 3. ait: *Cùm exurimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Hæc erunt ignea iacula diaboli, per quæ fidei vstio & conflatio administratur*, &c. Quo etiam sensu S. Petrus ait: *Vt probatio vestra fidei multò pretiosior auro (quod per ignem probatur) inueniatur*. Syriacus legit: *Vt examinatio fidei vestræ appareat excellentior quàm aurum purgatum, quod per ignem purgatum est*. Et Isaias ait: *Ecce ego creaui fabrum sufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum*. Vbi S. Hieronymus putat fabrum esse diabolum, qui halitu suo prunas ardere facit, & vasa fingit, id est homines scelestos inflammat, quibus tamquam suæ inuidiæ & improbitatis instrumentis vtitur ad bonorum exitium, sed exercitium simul & probationem. S. Hieronymus suffragatur Haymo, Dionysius & Adamus. Impij igitur dum in iustos insurgunt vrendo, inflammando & persequendo, eosdem purificant, perficiunt & perpoliunt, quò clarior & illustrior eorum virtus eniteat. Vnde D. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 15. ait: *Aurum in fornace ad naturæ suæ claritatem proficit dum sordes amittit. Quasi aurum ergo, quod per ignem transit, probantur animæ iustorum, quibus exustione tribulationis & subtrahuntur vitia, & merita augentur*, &c. Hinc est quod Dauid dixit: *Dum superbit impius incenditur pauper*. Quæ verba intelligit Haymo & S. Bruno de purgatione, quam *Iusti vt aurum probantur igne tribulationis.* *Prou.17,3.* *Sap.3,6.* *Zach.13,9.* *1.Pet.1,7.* *Isaiæ 54,16.* *Iniquitas subseruit probationi electorum.* *Psal.10,2*

quam tribulatio circa iustos operatur. Examinatur enim aurum dum incenditur, simul & purgatur ac in melius reducitur. Sicut enim dixit S. Augustinus lib. 4. de Ciuitate Dei cap. 3. *Iustis quidquid malorum ab iniquis dominis irrogatur non est pœna criminis, sed virtutis examen.*

In hanc sententiam pulcher occurrit locus Tertulliani lib. de Fuga in persecutionibus cap. 2. vbi ponderat iniquitatem & iniustitiam deseruire ad eliciendum testimonium pro commendatione virtutis & iustitiæ ijs quibus iniquitas maximè aduersatur. Cùm enim impius virtutum persecutor iustitiam insectetur, virtuteque pollentem hominem in odium virtutis aggrediatur persequendo, eâdem vtique persecutione clarum elicit testimonium in commendationem virtutis: qui enim pro illa acerba patitur, euidenter testatur tantum esse illius valorem & meritum, quòd pro illa tot aduersa æquo imò læto animo sustineantur. Inseruit insuper iniquus persequendo iustum, quatenus eum illato examine probat, probatumque constituit. Sic ergo habet Tertullianus: *Scire debemus præcedere Dei voluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis; sequi autem diaboli iniquitatem ad instrumentum persecutionis, quæ est ratio probationis. Nam & aliàs in quantum iustitia iniquitas æmula est, in tantum materia est ad testimonium eius, cuius æmula est; & sic iustitia in infirmitate perficitur,* &c. Pulchrè autem sanctus Gregorius loco suprà citato Iobum in hac auri comparatione à præsumptionis suspicione defendit dicens: *Nec elationis fuit, quòd sanctus vir in tribulatione se positum auro comparauit; quia qui Dei voce iustus ante flagella dictus est, non idcircò tentari permissus est, vt in eo vitia purgarentur, sed vt merita crescerent. Aurum verò igne purgatur. Minus ergo de se æstimauit ipse quàm erat, dum tribulationi traditus purgari se credidit, qui purgandum in se aliquid non habebat. Sciendum verò est, quia quamuis de se humilia sentiat animus iustorum, ea tamen quæ agunt quàm sint recta conspiciunt; sed de eorum rectitudine non præsumunt. Vnde adhuc subditur:*

11. Vestigia eius secutus est pes meus: viam eius custodiui, & non declinaui ex ea.

Iob Dei vestigia secutus fuit.

Quasi nimirum à vestigio præeuntis & iubentis Dei ne latum quidem, vt dicitur, vnguem discesserit. Vbi illustris metaphora est ducta ab illis, qui se duces aliis præbent, & viam ostendunt, qui cùm sint periti viarum, ad designatum locum optatumque securè deducunt: hos qui sequuntur, & in iisdem vestigiis pedem ponunt, non aberrant. Quod fecisse Abrahamum singulari obedientiâ & religione sacræ Litteræ testantur; cuius pedes sic diuino pedi adhærebant, vt diuelli ab eo non posset. Magnanimus Iob illud idem hîc de se prædicat: *Vestigia eius secutus est pes meus.* In quo singularem Dei bonitatem & humanitatem licet animaduertere, qui obedientiam sic repetit à nobis, vt comitem & viæ ducem præbeat se, & diuino pede curriculum omne dimetiatur, facem attollat, & in vario itinerum flexu anfractuque dirigat. In Hebræo propriè est, *Apprehendit pes meus illius gressum*; magnamque emphasim habet. Quamuis enim verbum originale dicatur de manibus quæ aliquid apprehendunt, & tenent firmiter & tenaciter; transfertur tamen ad pedes, qui firmiter inhærent, nec à via deflectunt, etiamsi impellantur à turbine aliòve vim inferente. Vbi etiam notanda venit versio illa, quam adfert Caietanus, quæ ab alio quidem explosa vt parum litteralis, mystico tamen sensui valdè accommodata est, & à metaphorico loquendi modo, quo Iob vtitur, minimè abhorret. Existimat ergo legi posse, *In beare tuo vidit pes meus.* Nam licet videre pertineat ad oculos, non ad pedes; tamen metaphorici pedes, id est animi affectus, dicuntur videre; quia non mouentur nisi videndo & intuendo præcepta, iuxta illud Salomonis: *Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Ita autem inspicere mandata, vt pes moueatur ad exequendum illa, verè beat nos; quia, vt dixit Ecclesiasticus, *Nihil dulcius quam respicere in mandatis Domini.* Vnde non sine mysterio vocem Hebræam, cui respondet nomen *vestigia*, interpretatur Caietanus *beare*, seu beatitudinem; vt sensus sit: *Beare tuum secutus est pes meus.* quò denotatur beatitudinem nostram in eo sitam esse, vt Dei vestigia sequamur, & vias ac semitas eius custodiamus. Vnde Dauid Psalmos ab hac beatitudine inchoauit dicens: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum,* &c. *sed in lege Domini voluntas eius.* Et Psalmum centesimum decimum octauum, qui totus est de diuina lege, sic exorditur: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Et Christus Dominus etiam insignem sermonem in monte habitum ita exorsus est, vt nomen beatitudinis adiungeret actibus virtutum, quibus præcepta & consilia Euangelica implentur; vt cùm dixit: *Beati pauperes, Beati mites,* &c. Hæc enim si rectè meditemur & obseruemus nos facient beatos plenè quidem in futuro sæculo, ex parte etiam in præsenti. Nam qui post Agnum currit in hac vita eius cuncta sequens vestigia, sequetur etiam in altera quocumque ierit, omnimodâ eius fruens gloriâ.

Vestigijs Dei firmiter inhærendum.

Prou. 4, 25.

Eccli. 23, 37.

Vestigia Dei nos beabunt si sequamur ea.

Psal. 1, 1.

Psal. 118, 1.

Math. 5, 3.

Apoc. 14, 4.

Illius ergo lectionis sensus ad nostrum institutum erit, ac si dicat: Nequaquam pes meus aberrauit, lassatus aut dimotus fuit à sequendis vestigiis Dei, iisdemque perpetuò premendis. Imò si alati aliquando visi sunt pedes, nunc mei oculati profectò erunt, neque dormitabunt, aut dormient, cùm videant beatitudinem, quam promisit Deus sequentibus se, & palmam ac brauium quod proposuit gradientibus, imò currentibus & decertantibus in stadio huius viæ & vitæ. Minimè itaque pedes mei à Deo deflectent, cùm attentos habeant oculos, sed insistent vestigiis eius; neque tanto proposito exemplo & oblato præmio consistent immobiles. Hinc etiam Dauid in Psalmis precatur: *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea.* Quod eleganter S. Hieronymus interpretatur: *Sustenta gressus meos in callibus tuis, & non labentur vestigia mea.* Vbi Hebræum תָמוֹד *thamod* significat *sustentare.* (quod idem verbum positum est in Exodo, cùm sermo est de sustentatione manuum Moysis.) Quia maxima perfectio

Pedes in sequendo Deo alati & oculati esse debent.

Psal. 16, 5.

Gressus proborum à Deo perficiuntur & sustentantur.

Exodi 17.

ctio est firmos habere pedes, & sustentatos in via Dei; proinde Vulgatus noster, vt puto, dixit, *Perfice gressus meos in semitis tuis.* Quod symbolum placuit Cælestino Papæ Secundo, item Honorio Tertio, & Gregorio Decimo, teste Alphonso Ciacconio in Vitis Pontificum. Vbi obseruanda est expositio D. Thomæ, qui existimat habitus ab actibus generatos remanere in nobis veluti vestigia; quæ proinde debent confirmari & exerceri actibus ipsis repetitis veluti gressibus impressis, ne aboleantur & penitus extinguantur; proindeque sensus est: Perfice & sustenta gressus seu actus meos secundùm præcepta tua, ne moueantur, labantur, & deleantur vestigia & habitus; quorum conseruatio & perseuerantia pendet maximè ab exercitio: nam otio & desidiâ facilè pereunt. *Custodit igitur vias Dei, qui non sic exorbitat, vt eas relinquat, sed in eis currendo proficit; & si aliquando vt infirmus offendit aut titubat, proficit autem minuendo peccata, donec perueniat vbi sine peccato sit.* Ita S. Augustinus Tom. 7. lib. de Perfectione iustitiæ contra Cælestium.

Habitus sunt vestigia actuum præcedentium.

Sed quid est quod Iob non dixit vestigia eius secuti sunt *pedes mei*, sed *pes meus*? numquid vnico tantùm pede sequebatur Dei vestigia? Absit. Sic enim difficillimè ambularet, vel claudicaret in duas partes, sicut quondam Israëlitæ. Sed cùm pedes animæ, vt iam diximus, sint eius affectus, animæ autem duplex sit pars affectiua; altera inferior, quæ carnem, altera superior, quæ mentem vel spiritum attingit; ita duplex est pes vel affectus, alter partis sentientis, alter verò partis rationalis, in qua liberum est arbitrium: & hic pes sufficiens est ad sequenda Dei vestigia, etsi alter repugnet, vel contradicat. ita enim testatur D. Paulus dicens: *Condelector legi Dei secundùm interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Et paulò pòst: *Ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.* Sed vt ostendat hæc sine culpa posse contingere subijcit: *Nihil ergo nunc damnationis est ijs qui sunt in Christo Iesu, qui non secundùm carnem ambulant.* Ideò ergo S. Iobus vnius dumtaxat pedis mentionem fecit; quia iste, qui ad mentem spectat, necessarius est & sufficiens ad Christi vestigia sequenda, quamuis vigente hac carnis repugnantiâ sequela non erit tam iucunda, nec tam velox, sicut quando ex Dei gratia caro subijcitur spiritui, & homo interior & exterior illâ gaudent concordiâ, de qua Psaltes ait: *Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.* Fortè hanc concordiam obtinuerat Iob; & ideò solùm dixit, *Vestigia eius secutus est pes meus:* vt indicaret omnes eius affectus carnis & spiritus in vnionem redactos, ac si essent vnus pes, summo consensu Dei legem esse secutos. Nec insolitum est in Scriptura singulari vti pro plurali ad denotandam plurium vnionem & concordiam; iuxta illud Esdræ: *Omnis multitudo quasi vnus.* Ceterùm constantiam suam in lege Dei magis inculcans subdit:

3. Reg. 18, 21.

Pedes animæ sunt affectus, quorum vnus, scilicet superior, sufficit ad sequendum Deum.

Rom. 7, 22.

Rom. 8, 1.

Ad Christi vestigia facilè sequenda debet inferior pars superiori esse fœdera.

Psal. 54, 14.

1. Esdræ 2, 64.

12. A mandatis labiorum eius non recessi, & in sinu meo abscondi verba oris eius.

Quæ præcedenti versu vocauerat *vestigia & viam eius*, hîc vocat *mandata* atque *verba oris illius*, quæ se custodisse profitetur, & in sinu suo tamquam rem pretiosam & summè dilectam abscondisse; & quintuplici phrasi eamdem sententiam exprimit, replicat & inculcat, vt ostendat se obseruasse non vnum vel alterum Dei mandatum, sed omnia; non remissè, sed plenè & perfectè; non solum exteriùs, sed interiùs & ex toto corde. Porrò illud, *A mandatis labiorum eius non recessi*, S. Gregorius lib. 16. Moral. cap. 27. sumptam dicit similitudinem à seruis, qui multo studio intendunt Prælatis obtemperare, qui non solùm obaudiunt dominis, dum aliquid clarâ voce & expressis verbis præcipiunt, imò verò infixis oculis & patulis auribus intendunt, si quid fortè mussitet aut obmurmuret dominus, vt illud statim opere expleant. Audi Gregorium: *Sicut benè obsequentes famuli dominorum suorum vultibus semper intenti sunt, vt ea quæ preceperint festinè audiant, & implere contendant: sic iustorum mentes per intentionem suam omnipotenti Domino assistunt.* Mandata autem intelligit non scripta (Legem enim scriptam Iob præcessit) sed insita menti; sicut S. Iacobus appellat *insitum verbum.* Vult nimirum dicere, vt Nicetas in Catena explicat, in mentis recessibus cùm Leges dictas Dei haberet inclusas, quasi cum ijs satus, factus ac conglutinatus esset, sic ipsas illas sese incredibili animi voluptate seruasse, diuinæque voluntati mente sedatâ, certo proposito atque consilio, nullâ necessitate coactum esse obsecutum. Talis vtique fuit Dauid cùm dixit: *Deus meus volui & legem tuam in medio cordis mei.* Et rursus: *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.* Declarat vehemens desiderium erga mandata seu eloquia Dei Deumque ipsum, quem habet, qui habet illa & custodit, aitque, cùm exquirat ipsum in toto corde, nec vllo modo repelli velit ab eo, siue à mandatis & eloquiis illius, & hæc & ipsum consequenter se collocasse intra cordis arcana penetralia, ibique abscondisse, ne cui latroni vllus pateret aditus hæc suffurandi, ac Deum ipsum illi auferendi, persuadendo scilicet peccatum, per quod solum Deus amittitur, & à mandatis eius repellimur. Itaque ne peccet vmquam, ait se mandata & eloquia diuina numquam velle tradere obliuioni, siue de memoria cordéve deponere. Prætereà indicat, sicut ex corde vita exterior procedit, ita vitam animæ esse verbum Dei; quod sanctus Petrus asseruit esse *verbum vitæ*, & S. Iacobus (vti paulò antè dicebamus) cognominauit *ἔμφυτον, insitum*, quod potest saluare animas. Salomon quoque iubet sub persona Sapientiæ, qui est Deus ipse, vt sermones & eloquia ipsius custodiamus *in medio cordis* nostri; quia vita sunt inuenientibus ea: suscipi quoque vult & abscondi penes nos, & quasi pecuniam quæri, & sicut thesauros effodi. Faciebat hoc S. Iobus cùm dicebat: *In sinu meo abscondi verba oris tui.* Sic etiam Deipara Virgo *Maria conseruabat omnia verba Dei conferens in corde suo.* Absconsio autem

Mandata Dei in sinu & corde abscondenda.

Iac. 1, 21.

Psal. 39, 9.

Psal. 118, 11.

Dauid ne peccaret eloquia Dei in corde abscondebat.

Ioan. 6, 69.

Prou. 4, 21.

Luc. 2, 19.

Vulgato, siue metaphoricum cum Septuaginta Interpretibus intelligamus, sic textus exponendus, q. d. Deus arcebit inimicos tuos; quocircà argentum tuum benè tutum erit.

26. Tunc super Omnipotentem delicijs afflues, & eleuabis ad Deum faciem tuam.

Pœnitentiæ fructus est testimonium bonæ conscientiæ. Neque verò exiguum est pœnitentiæ hoc bonum, sed illustre Numinis beneficium, quòd obscœna linquamus, euolemus in altum, & pericula euadamus; vbi mira deinde iucunditas occurrit. Qui enim è peccati lethargo, in quo iacebat consopitus, excitatur, & Deum placat, bono conscientiæ testimonio è perenni Dei fonte quasi riuum lætitiæ intimos animæ recessus perlabentem interdum excipit, & castis delicijs affluit, quas cum bonis mundi vniuersis minimè commutaret. *Conscientiæ tranquillitas magnum bonum.* Cui sanè rei fidem adstruit mutatus animus plurium, qui experientiâ didicerunt se, postquam confessione sacrâ virus peccati euomuêre, percipere nescio quid intimum, sublime, castum, lene, suaue; quod tametsi exprimere nesciant, benè tamen animaduertunt cæleste quiddam esse, quod vanis mortalium gaudijs præponendum sit. *Virtus quietem, scelus angores adfert.* Virtus enim incredibilem animi voluptatem ingenerat, vt è contra scelus angorem turbulentum & pungentes curarum molestias, quæ diurnam & nocturnam quietem penitus exhauriunt. Comes enim sceleris est mala formido, & conscientiæ horror, & impendens pœnæ metus, vt Tantalo saxum. Grauissimè Tertullianus lib. 4. Contra Marcionem cap. 17. *Nullum maleficium sine formidine est, quia nec sine conscientia sui.* Sed diuinius ea de re habemus oraculum. Sap. 17, 11. *Semper sæua præsumit perturbata conscientia*, inquit Sapiens. Contrà gestit & lætatur virtutis studiosus, & mirum quantum intimo in animo consolatione perfunditur. *Clypeus poëticus bonæ malæq; conscientiæ typus.* Quæ varietas in clypeo poëtico aureo expressa mihi videtur, in quo Vulcanus elegantissimo artificio vrbes duas effinxerat: in quarum vna sunt conuiuia, Festus & Hymen, & tripudia, & cantus, tædarumque festâ luce nitentium magna copia: in altera verò bella, contentiones, rapinæ & pugnæ, vlulatus luctusque audiuntur & gemitus. Imago est vtriusque animæ tum gratiâ ornatæ, tum vitio deformatæ: in illa est læta & profunda pax, cantuque & choreis velut diuinis plena sunt omnia: in hac vario dissonoque strepitu & tumultu ac concursu molestissimarum difficultatum omnia miscentur.

Atque vt è sacris potiùs quàm ab Homeri ingenioso commento nostra illustretur oratio, si licuit erudito Poëtæ fingere choros & pæanes, & lucernarum accensiones, & εἰλαπίνας, hoc est magnifica & apparatissima conuiuia, ad animi lætitiam & alacritatem vitæ innocentis exponendam; paria propè vetustior Musis amicus ait Salomon: Prou. 15, 15. *Secura mens iuge conuiuium.* *Secura mens iuge conuiuium.* In hoc conuiuio defæcatum vinum est germinans virgines & honestissimas cogitationes: vbi non tibia strepit, non cinyra ludit, non chelys resonat, sed gratia modos facit, virtutes succinunt humanissimâ symphoniâ: cor iusti liquidâ pace gaudioque vestitur, Dei laudes in eo celebrantur cantu læto iubilantis conscientiæ; vnde tanta exoritur animi lætitia, vt iusti & puri à peccato semper ouare & triumphare quodammodò videantur. Quare Propheta pius ita inuitat: *Gloriamini omnes recti corde.* Psal. 31, 11. Apud Septuaginta est, καυχᾶσθε: quod victorum & triumphantium est proprium, qui fractis domitisque hostibus tripudio quodam gestiunt, cantu & lætitiâ efferuntur, hilaremque frontem explicant. Ex quo efficitur quod subditur:

ET ELEVABIS AD DEVM FACIEM TVAM.] *Facies est conscientiæ index.* Eminet in facie quoddam conscientiæ iudicium, quod non à Deo tantùm animorum inspectore cernitur, sed à viris quoque rerum internarum consultis prudenti coniecturâ deprehenditur. Conscientia inculpata faciem serenam, hilarem nitidamque creat; fœdata verò squallentem, obscuram, deiectam: hanc non audet peccator in Deum subleuare, quem prodit; illam iustus confidentiâ multâ erigit, & gaudet. Detersâ ergo culpæ fœditate ait Eliphaz, *Eleuabis ad Deum faciem tuam.*

Sensus hic noster versione Septuaginta Interpretum confirmatur: Εἶτα παῤῥησιασθήσῃ ἐναντίον κυρίου ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἱλαρῶς: *Deinde fiducialiter ages coram Domino inspiciens cælum hilariter.* Hæc est enim illustris prærogatiua virtutis, quam acutè Philo Græcè ἀρετὴν nominatam esse vult ab αἴρεσθαι, quod *in altum erigere* significat: *Virtus animum erigit, & confidentiam tribuit.* Attollitur enim, inquit, & fertur in sublime cælestia semper meditans; quemadmodum κακίαν vitium à κάτω ἵεσθαι, quòd deorsum vergat, & deditos sibi deprimat. Itaque D. Gregorius Nyssenus lib. de Virginitate cap. 18. virtutem elegantissimè vocat ἀνωφερὲς χρῆμα, *rem expeditam*, quæque in sublime feratur: nam terrenis voluptatibus exutum, euectumque ab humilium rerum cupiditate Deo amabilem efficit, vt conciliatrix diuinæ beneuolentiæ, vt cæli proxenetria, vt gloriæ admissionalis. Iusti omnes & gratiâ nobilitati sunt regij pueri, & filij regni, & principes nati ad imperandum, quibus Deus (vt idem Nyssenus ait Gregorius) pro purpura dedit virtutem. Hoc honoris paludamento excultus ornatusque ad Dei amplexum admittitur, hunc charum habet, hunc amore & familiaritate suâ dignatur.

Allegoricè S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 10. versum hunc exponit de deliciis quæ ex diuinis Litteris hauriuntur dum ait: *Scripturæ sunt animi deliciæ.* *Super Omnipotentem deliciis affluere est in amore illius Scripturæ sacræ epulis satiari; in cuius nimirum verbis tot delicias reperimus, quot ad profectum nostrum intelligentiæ diuersitates accipimus*, &c. Non ait ad curiositatem, sed *ad profectum*: illa enim damnanda in Scripturarum cultore est, omnia in istum referri debent: probæ istæ deliciæ, sed ad probitatem etiam dirigendæ.

Ipsi Deo dilecto, & non deliciis etiam spiritalibus innitendum. Expende autem illud, *super Omnipotentem*, vt deliciarum vbertatem ac multitudinem colligeremus, nec aliunde esse quærendas quàm à Deo, & in Deo. Etiam sponsa sponso innitebatur, deliciis delibuta (nam *ascendit de deserto deliciis affluens innixa super dilectum suum*) Cant. 8, 5. affluebat deliciis; quæ non diffluerent, ac facilè laberentur, quales sæculi sunt, quæ citò pereunt, & perire amatores suos faciunt. Rectè verò non deliciis amans hæc anima nitebatur, sed dilecto. Solida hæc

hæc ſanctitas eſt & firma, non illarum, quæ ſpiritualibus blanditiis ita nituntur, vt ſine illis cadant, & à ſponſo recedant. Cerea hæc ſanctitas vitreaque. Malè innititur qui deliciis innititur, non dilecto. Ceterùm modus nos in Deo exhilarandi ſtatim exprimitur, vt nimirum ipſum inuocemus, & ab eo exauditi vota noſtra illi reddamus. Vnde ſubdit:

27. Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes.

Deum in rebus omnibus rogandum, & vota illi reddenda.

En bonam & valdè vtilem gaudij illius declarationem. Hinc igitur nobis incipiendum eſt, ſcilicet ab inuocatione Dei noſtri; à qua niſi actionum noſtrarum initium fecerimus, omnis ordo peruertitur. In hoc itaque potiſſimùm nos exercere debemus, vt in rebus omnibus ad Deum noſtrum confugiamus, cognoſcentes ipſum eſſe omnis boni fontem, à quo nobis eſſe, vita, ſalus & omnia. Multùm ſanè profecerimus, ſi doctrinam hanc fideliter tenuerimus, vt eam ad vſum vt par eſt reuocemus, profitentes corde & ore bona omnia quæ accipimus in ipſo & eius manu eſſe, tum eius vnius eſſe illa nobis dare.

In voto Deus ſolam requirit à nobis gratiarum actionem.

Sed notandum eſt nobis, cur Deus tam liberalis ſit erga nos, & tam facilis ad nobis opitulandum, vt nimirum ipſi vota noſtra reddamus; hoc eſt, gratiarum actione nos ipſi penitus obligatos profiteamur. Hoc enim vocabulum *voti* innuit tamquam teſtimonium ſolemne, quod homines dant, oſtendentes ſe nihil habere niſi quod ſibi supernè datum eſt, ſeque parem Deo gratiam referre non poſſe; nec habere aliud quod rependant præter laudes & gratiarum actionem; quam ſolam Deus exigit, eâque contentus eſt.

Pſal.49,12 Quid ſit ſacrificium laudis.

Atque hoc eſt quod Dauid ait, *Immola Deo ſacrificium laudis.* Quid eſt ſacrificium laudis? Reſpondet D. Baſilius *ſacrificium glorificationis*, cùm ſcilicet omnium bonorum noſtrorum laudem & gloriam in ipſum tamquam in eorum auctorem referimus. Videtur Dauid alludere ad ſacrificia quibus thus lucidiſſimum admiſceri Deus iuſſerat, vt in honorem eius cremaretur, dum interim carnes victimarum in ſacrificantium vtilitatem cederent; hoc pacto inſinuans, ſolam laudem & gloriam ſibi in ſacrificiis reſeruari: vnde in tantum ſacrificia præcipiebat & acceptabat, in quantum illa ad ipſius laudem & gloriam referebantur. Reiectis ergo ſacrificiis, quæ videri poterant offerri, quaſi quibuſdam Deus indigeret, ſicut ea Gentium Diis hominibuſque offerri ſolent; ea ſolummodò requirit ſacrificia, quibus teſtamur, omnia nobis à Deo prouenire, noſque donis eius indigere; qualia ſunt ſacrificium laudis, & vota quæ pro perceptis aut percipiendis beneficiis Deo perſoluimus, illumque in neceſſitate piis precibus inuocamus.

Pſal.21,26

Similis eſt locus alterius Pſalmi, vbi ait, *Vota mea reddam in conſpectu timentium eum.* Item, *Vota mea reddam coram omni populo eius.* Alludit autem ad ſacrificium pacificum in periculis arduiſque negotiis voueri ſolitum; quod votis potiti ſuis ſoluebant inuitatis ad hoc amicis, vt ex eo ſimul coram Deo in lætitia epularentur. Pollicetur ergo Domino ſe gratitudinis ſigna editurum perſoluendo vota, quæ in extremis anguſtiis nuncupauerat, idque non ſine ſolemni pietatis exercitio, cuius & alij amici ſint participes cum ſingulari fructu & gaudio.

Pſal.115,15. Vota in periculis fieri ſolita.

De iiſdem votis alibi quoque Pſalmiſta loquens, *In me ſunt*, inquit, *Deus vota tua.* Quid eſt *In me?* Intra meipſum, apud meipſum. Quæris quid reddas Deo? *An fortè animalia* (inquit S. Auguſtinus ad eumdem Pſalmi locum) *quæ offerebantur ad aras aliquando. Nihil tale offeras: in te eſt quod voueas & reddas. De cordis arca profer laudis incenſum: de cellario bonæ conſcientiæ profer ſacrificium fidei. Quidquid profers, accende charitate. In te ſint vota quæ reddas laudis Deo.* De teipſo profer teipſum, voluntatem tuam, cor tuum. In te enim ſunt vota quæ Deo reddas.

Pſal.55,12

Intra nos eſt quod Deo voueamus & offeramus.

Si voti nomine intelligas, quod communi ſenſu intelligimus, deſiderium, aut rem concupitam; idem erit, *In me ſunt Deus vota tua*; ac ſi dicat: In meipſo, intra meipſum ſunt Deus quæ tu exoptas & concupiſcis, quæque à me exigis; qui non externa appetis, imò neque accepta habes ſine internis. *Holocauſta, victima, & ſacrificia Chriſtianorum* (inquit S. Chryſoſtomus Hom.11. in Epiſt. ad Hebræos) *ſunt opera ſancta; vt eleemoſyna, temperantia, orationes, laudes Dei.* Nullus ergo hoſtiam offerat nudam, cui ſemetipſum non adiungat. Quo ſenſu etiam ſanctus Gregorius Homil. 5. in Euangelia locum eumdem exponit: *Ac ſi apertè dicat: Etſi exteriùs munera offerenda non habeo; intra memetipſum tamen inuenio, quod in ara tua laudis impono: quia qui noſtrâ damnatione non paſceris, oblatione cordis meliùs placaris. Nihil quippe offertur ditius bonâ voluntate.* Ecce veram nos in Deo noſtro exhilarandi rationem, quam ſequenti verſu proſequitur.

28. Decernes rem, & veniet tibi, & in viis tuis ſplendebit lumen.

Ipſum, inquit, Deum præſentiſſimum ſenties: ſtatim quippe ac oraueris aderit, votumque pro re impetranda conceptum lætus exolues: quin etiam adeò tibi opitulabitur, vt quidquid agere conſtituas, aut cogitatione decernas, ex animi ſententia ſuccedat, & opera tua ſemper proſperata clareſcant. Vltrò enim ſeſe Deus offeret, & obtrudet quaſi inualido & infirmo tibi opem auxiliumque ſuum, & ſubitò ad vocem & orationem accurret.

Deus vltrò ſe offert eius opem optantibus.

Quam luculentam Numinis prouidentiam & charitatem in nos ſuam cogitatione omni maiorem Dei Filius in Euangelio expreſſit illâ amicâ & paternâ inuitatione: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis*, &c.

Matth.11,28.

Sed illius beneficentiæ magnitudinem illuſtri planè oraculo Iſaias mihi ſemper viſus mirabiliter oſtendiſſe, in quo hærere meditando & laudando omnes conueniat. Neque enim miſericors Pater, qui prouidentiſſimè conſulere hominum vitæ & ſaluti ſolet, expectat, vt vel preces adhibeamus, ſed præuenit conatus noſtros, quemadmodum clariſſimi ore Vatis pollicetur: *Eritque antequam clament ego exaudiam: adhuc illis loquentibus ego audiam.* Quo ex loco, vt alia multa, è diuinis Oraculis vetuſti credo Sapientes & profanæ Theologiæ Myſtagogi Apollinis illud effatum prompſerunt, quod Lacedæmoniis

Iſaiæ 65,24.

Deus exaudit etiam antequam eum inuocemus.

 datum

datum volunt, Καλούμενος κ᾽ἄκλητος Θεὸς παρέσται, *Vocatus & non vocatus Deus aderit.*

Regius Propheta Dauid in odis suis illam quoque inexplicabilem atque eximiam Numinis bonitatem hominibus subuenientem mirè
Psal.9,17. celebrauit cùm ait, *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus*; additque ad rem illustrandam, *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Pictura planè mirabilis: facit Deum cupidissimè aures ad cor admouentem, vt intelligat, si vel tenuissimus sit animi motus & propensio in bonum. Nam priùs quàm erumpat cor in votum atque preces amantissimus Deus aduolat, tendit manum, opitulatur, ipsam præparationem cordis, siue, vt Symmachus vertit, πρόθεσιν, *inchoatum propositum* embryonemque voluntatis, vel, vt exponit Beda, bonam affectionem percipit auris diuina. Denique vocatus & non vocatus adest Deus. Quæ magnifica & diuina pollicitatio non dæmoni illi veteri bonorum inimico, sed liberatori Deo & vindici mortalium propria est. in cuius beneficentiæ miraculo exclamat sanctus Gregorius Nazianzenus Orat.4. *O miram beneficentiæ celeritatem! appetitionem ipsam Deus ingentis pretij loco habet; sitit sitiri, bibere cupientibus potum præbet; cùm ab eo beneficium petitur, beneficio id ducit*, &c. Similiter S. Bernardus Serm. 9. in Cantica præuenientem hominum vota Deum & humanissimè anteuertentem miratur, & incredibili animi suauitudine prædicat: *Non vocatus*, inquit, *adfuit, & delectatus verbis præuenit preces: arbitror quòd interdum nec verba expectat, sed solis cogitationibus aduocetur.* Id disertè significant illa verba, *Decernes rem, & veniet tibi.* Hoc est, Omnia quæ efficere constituetis ad votum cedent. Quæ profectò ampla pollicitatio est.

Deus preces & vota præuenit.

29. Qui enim humiliatus fuerit erit in gloria; & qui inclinauerit oculos ipse saluabitur.

Hoc Eliphazi pronuntiatum simile est isti
Matth.23,12. Euangelico: *Qui se humiliat exaltabitur.* Humiliatus nimirum à seipso, vel si ab alio æquanimiter deiectionem sustinens, exaltationis fastigium ascendit; & si oculos præ humilitate demiserit, infimumque locum, vbi se constituat, aspexerit, in præmium non quemcumque honorem, sed illum magnum & numquam desiturum æternæ salutis accipiet. Hanc enim oculorum demissionem pro signo humilitatis poni docet S.Gregorius lib.16. Moralium cap.11. vti vicissim oculorum elationem euidentissimum esse superbiæ argumentum, dicens: *Quia quantum per membrorum ministerium deprehendi potest, prima superbia ostensio esse in oculis solet. hinc enim scriptum est:* Et oculos superborum hu-
Psal.17,28. miliabis. *Hinc de ipso superbientium capite di-*
Iob 41,25. *citur:* Omne sublime videt, &c. Rem hanc esse odiosissimam vidit Sapiens, & magnâ sermonis auctoritate condemnat scelestam istam nationem, quæ oculis sublimiùs elatis inflati animi pompam tumoremque demonstrat. Notanter verò in Prouerbiis superbi oculi *sublimes* di-
Prou.6,16. cuntur ad hunc modum: *Sex sunt quæ odit Dominus, oculos sublimes*, &c. vbi Septuaginta legunt, ὀφθαλμὸς ὑβριστοῦ, *oculos contumeliosi*, pulchrè explicantes, quò potissimùm hæc sublimium oculorum elatio eat; vt videlicet alios despiciant, contemnant, & contumeliis afficiant. Quod superborum ingenium est, sicut è contra humilium (vt loco citato S. Gregorius ait:) *Oculos inclinare est nullum respiciendo despicere; sed se minorem atque imparem cunctis quos aspicit æstimare. Saluabitur itaque qui oculos inclinat; quia qui falsum superbiæ verticem deserit, veritatis altitudinem ascendit.* Sic ille. Hanc autem humiliationem veræ exaltationis fontem & causam esse fusè ac pulchrè probat Pater Aluarez de Paz Tom.2. lib.4. partis 1. cap.9. & alij passim Ascetici Scriptores; ad quos, ne iusto prolixior sim, remitto Lectorem.

Superbia maximè oculis declaratur.

30. Saluabitur innocens; saluabitur autem in munditia manuum suarum.

Hebræa hoc loco habent, *Saluabit innocens Insulam vel Prouinciam.* q.d. Tanti meriti est apud Deum innocens vita iustorum, vt non se solos, sed & totam regionem saluent ac liberent, sicut Ioseph Ægyptum, Moyses, Iosue, & tot pij Iudices totum populum Israëliticum. Chaldæus tamen & Rabbi Iona cum nostro vertunt, *Saluabitur innocens vir*; quasi אי significet non insulam, sed virum, fortè licentia poëticâ ablato ש ex איש *isch*, siue ob rhythmum, siue ob compositionem & coniunctionem cum sequenti voce per maccaph. Quid autem sit, & in quo sita sit vera innocentia, vide quæ dicta sunt cap.1. ver 1.

Innocentia non solùm sibi, sed & aliis vtilis est & salutaris.

SALVABITVR AVTEM IN MVNDITIA MANVVM SVARVM.] Vtilis quidem putatur, & meritò, mundities corporis; quæ & saluti naturali est necessaria, & sine ea in publicum prodire & cum hominibus conuersari vix possumus: verùm de illa hîc non agitur, sed de animæ munditie, quæ eam à peccatorum fæcibus liberat, & à sordibus vitiorum expurgat. Nam nemo est tam ignarus, qui putet hominem manuum corporis munditie saluari. Vnde sensus est, innocentem propter operum suorum bonitatem esse saluandum: quia, vt S.Gregorius lib.16. Moralium cap.11. ait, *illum in extremo examine iustitia æterni Iudicis saluat, quem hîc eius pietas ab immundis operibus liberat.* Virtutis igitur actiones munditia sunt, quibus & salutem mentis adipiscimur, & sine rubore cum Deo & Angelis conuersamur. Propterea que scriptum est: *Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum Regem*; Prou.22,11.
illum scilicet Regem, qui per cuncta sæcula regnat in cælis, & non nisi à mundis corde conspicitur. Fructus ergo illius munditiei præstabilissimus est, quem votis omnibus & contentione debemus appetere, quòd viam pandat ad Deum & iucundam illius familiaritatem, quæ impuris sordidisque negatur. Diuinè Chromatius in cap.5. Matthæi: *Munditia cordis & conscientiæ puritas nullam nubem ad intuendum Deum patiuntur.* Hæc Moysem in auream illam nubem induxit, in qua facie ad faciem cum ipso Numine collocutus est. In hac puritate sanctimoniæ flos & perfectio consistit, quam mirantur Angeli, probi amant, Deus commendat.

Munditia corporis non saluat hominem, sed animæ puritas.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

Cùm adhuc amici in eodem errore persisterent, & obstinati animum obfirmarent; iterat Iob sermonem quem capite sexto protulerat, nimirum doloris sui tantam esse magnitudinem, vt quantumcumque acerbus esset ipsius gemitus, longè tamen dolore videretur inferior. Ceterùm quoniam humano iudicio impius censebatur, appellat Diuinum, quo se innocentem declaratum iri sperat; vt omnes cognoscant has, quas patitur, probationis, & non vindictæ plagas esse. Interim Deum rogat, vt de sua maiestate quidpiam remittat; ne non solum loquendi facultate, sed etiam mente penitus destituatur. Ostendit autem se rectè sentire de prouidentia Dei incomprehensibilis, omnia pro voluntate sua iustè facientis; & simul docet, cur post tot plagas vehementer animo conturbetur & horreat.

1. ESPONDENS autem Iob ait:

Quis sit status controuersiæ inter Iobum & Eliphazum.

VT melius Iobi responsum capiamus, in memoriam nobis reuocandum est quod Eliphaz in fine capitis præcedentis asseruit; scilicet Deum semper iustos cogniturum; nec solùm erga illos misericordiâ suâ vsurum, sed etiam erga vniuersam regionem in gratiam ipsorum, vt in Hebræo exprimitur. Ad hoc itaque Iobus respondet se, quamuis summâ seueritate manu Dei tractetur, id tamen non esse promeritum; idque vt verum esse probet, ait se, si sibi licitum sit causam suam agere, posse ostendere, se nequaquam ob peccata sic à Deo puniri. in quo tota illi cum amicis vel potiùs aduersariis controuersia est.

In quo Eliphaz verum dicat, & in quo aberret.

Quod ad Eliphazi sermonem attinet: verum quidem est, Dominum nostrum pollicitum esse, fore vt se propitium erga eos qui se puro & sincero corde colant exhibeat; nec solùm in ipsis consistat illud beneficium, sed ad familiam vsque ipsorum, quin etiam vniuersam regionem proferatur. Deus tamen propterea non adstringit se certæ cuidam & perpetuæ regulæ: videmus enim quomodo suos, & eos qui in omnibus morigeros se ipsi & obsequentes præbere conantur, in patientia exerceat. Non est igitur mensura quædam æqualis, vt iam sæpiùs à nobis declaratum est; nec omnes temporariæ promissiones, quæ continentur in Scriptura sancta, hoc est illæ quæ ad hanc vitam spectant, ita generales sunt, vt in illis semper sit hærendum. Nam Dominus noster fidelibus suis in altera vita gratiæ suæ plenitudinem reseruat; sufficitque adeò ipsi, si in ista vita illius gustum aliquem subinde habeant, quò cælestium in illis bonorum desiderium magis excitetur, & non omnimodâ terrenæ felicitatis saturitate extinguatur. Si enim ex voto hîc nostram felicitatem pleniùs obtineremus; spes certè cælestis vitæ quam habemus quasi sopita esset, quin penitus extingueretur. Opus est igitur, vt nos subinde Deus afflictionibus excitet, vt de hereditate illa immortali nobis promissa cogitemus, eoque animi nostri erigantur, vbi æternùm cum Deo beati erimus.

Vnde si quando Deum videbimus eos qui cum Iobo in cordis integritate ambularunt affligere; non debemus propterea cum Eliphazo attoniti esse, animum despondere, aut concludere tales à Deo reiectos esse; sed potiùs cognoscere, eum velle illos ad se eo pacto trahere, velle eorum concupiscentias carnales subigere, inania & superflua humanarum rerum desideria, quibus laborant, resecare, vt eò meliùs parati sint ad vlteriùs pergendum, néve in rebus præsentibus immorentur. En quomodo tam in nostris quàm amicorum afflictionibus philosophandum sit. Vnde videmus Iobum iustam rationem Eliphazi sic reprehendendi habuisse, & tam graues aduersus eum querelas deponendi, quas sic infit:

2. Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, & manus plagæ meæ aggrauata est super gemitum meum.

Significat se querelis admodum rudibus vti; si tamen suum malum inspiciatur, & diligenter expendatur, grauius adhuc omnibus expostulationibus quas proferat repertum iri. Vult itaque Iobus hîc se excusare, quòd tantoperè conqueratur, nec possit dolorem & tristitiam suam satis mitigare, eò quòd malum quod patitur superet omnes querimonias quas profert. In Hebræo est, *Etiam hodie exasperatio est querela mea,* post sermonem scilicet, quem tunc recenter Eliphaz habuerat. q. d. Nihil ex hoc sermone tuo mihi solatij accessit, sed querela mea multum inde exacerbata fuit. Septuaginta vertunt: Καὶ δὴ οἶδα, ὅτι ἐκ χειρός μου ἡ ἔλεγξίς ἐστι, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ βαρεῖα γέγονεν ἐπ' ἐμῷ στεναγμῷ: *Et quidem scio, quia de manu mea est increpatio, & manus eius grauis*

facta est super gemitum meum. Hæc similia sunt illis quæ capite sexto dicta sunt. Quod autem Vulgatus hîc transtulit, *Et manus plaga mea*, id est manus Dei, quâ plagam hanc mihi inflixit, *aggrauata est super gemitum meum*, id est, grauior est quàm gemitus meus præ se fert, aut prodit. q. d. Grauior est plaga, vel vehementia percussionis, quàm vt vllis valeam lamentis & gemitibus demonstrare. Grauitas autem manus vel aggrauatio diuturnitatem simul & acerbitatem pœnæ significat; vt in illo Dauidis: *Grauata est super me manus tua.* Similis est phrasis alterius Psalmi, *Confirmasti super me manum tuam:* isti autem cum verbo *aggrauandi* affinis occurrit alibi sæpiùs; & *grauare* simpliciter positum eamdem vim habet etiam apud alios Auctores. sic in lib. 1. Regum, *Aggrauata est manus Domini super Azotios, & demolitus est eos.* Dicitur eâdem ratione *aggrauari iugum.* Septuaginta pro verbis illis, *Manus plaga mea*, legunt, Καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ βαρεῖα γέγονεν ἐπ' ἐμῷ στεναγμῷ, *Et manus eius* (scilicet Dei) *grauis facta est super gemitum meum.* Sensus est idem, sed apertior.

Manus aggrauatio pœna diuturnitatem & acerbitatem significat.

Psal. 31, 4.
Psal. 37, 3.
1. Reg. 5, 6.
Isaiæ 47, 6.
3. Reg. 12, 10, 14.

3. Quis mihi tribuat vt cognoscam & inueniam illum, & veniam vsque ad solium eius?

Iobus cur suam causam cum Deo disceptare velit.

Prouocat Iobus ad iudicium Dei, quia hominum iudiciis condemnatur. De Deo autem ἀνθρωποπαθῶς, id est humano more, toto hoc loco loquitur; quasi nimirum certo loco & in tribunali resideat ad ius reddendum. Non dubitabat quidem Iobus à Deo missam esse plagam, quam tunc in suo corpore patiebatur, & quam antè pertulerat, cùm omnes sibi fortunæ perierunt, & ruente domo obtriti sunt filij, & extincta familia. Sic enim ipse apertè manifestauit cùm dixit: *Dominus dedit, Dominus abstulit.* Neque ideò suam causam à Deo legitimo iudicio disceptari cupit, vt cum illo expostulet, & suam apud Deum causam tueatur, & iniquum probet esse iudicium, quasi maiora quàm pro meritis tormenta sustineat; sed vt ab illo discat, cur ipsum tam duris cruciatibus exerceat, & alij cognoscant, non solùm in hoc sæculo peccatorem pœnas perpeti (quod ita socij censuêre tenaciter, vt ab eo errore nullo modo abduci potuerint) sed etiam iustos. Cùm autem homines tam habeat suæ cogitationi & veritati contrarios, neque ipse tantum habeat eloquentiæ ac virium, vt illos ab eo liberet errore, quo tam stolidè & perniciosè suadente diabolo laborant, optat vt illas sibi partes assumat Deus; & quid in re vsque adeò graui existimandum sit manifestè declaret. Sed ait ignotum sibi esse locum, vbi suum Deus solium constituerit, vt iudicium exerceret legitimum; quem tamen cognoscere & illi se sistere vehementer desiderat, optandi modo sensum animi sui significanter exprimens: *Quis mihi tribuat, vt cognoscam, & inueniam illum?* Id est, Vtinam scirem vbi locorum sit, & vbi eum inuenirem, vel vbinam inueniri possit, quò gentium aut locorum inueniendus sit: vtique non cessarem quærere, dum inuenirem eum, vt possim causam meam coram illo agere. Quidam vertunt, *Vtinam nossem Deum, & inuenirem eum.* Scilicet, qui nouit inuenit: non inuenit nisi qui nouit: sic non colit nisi qui nouit. Nam cultus absque scientia non est verus cultus Dei. Portò tempus quo Deus inueniri potest vocatur in Scriptura *tempus opportunum, tempus inueniendi, tempus beneplaciti, tempus acceptum, dies salutis*, &c. De quibus vide plura in Annotationibus meis ad Psalm. 31. vers. 6. &c.

Iob 1, 21.

Psal. 31, 6.
Isaiæ 55, 6.
Psal. 68, 14.
2. Cor. 5,

Mysticè S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 11. versum hunc de anima piè ad Dei speciem & amplexum anhelante sic exponit: *Electus*, inquit, *quisque nisi Deum cognouisset, vtique non amaret. Sed aliud est cognoscere per fidem, & aliud per speciem, aliud inuenire per credulitatem, aliud per contemplationem. Ex qua re agitur, vt electi omnes eum quem fide cognouerunt videre quoque per speciem anhelent: cuius amore flagrantes æstuant; quia eius dulcedinis suauitatem iam in ipsa suæ fidei certitudine degustant*, &c. Et veniam vsque ad solium eius. *Quid namque est solium Dei, nisi illi Angelici spiritus, qui Scripturâ teste throni vocati sunt? Qui ergo vsque ad solium Dei venire vult, quid aliud quàm interesse Angelicis spiritibus concupiscit? vt nulla iam defectiua temporum momenta sustineat, sed ad permanentem gloriam in contemplatione æternitatis exurgat*, &c. Sic ille. Cupit videlicet anima pia solium Dei fieri, & illum non solùm propitium agnoscere, sed intra seipsam quoque manentem inuenire. Sed hoc quod anima vehementer cupit, desiderium puritatis & desiderium Dei non obscurè demonstrat: neque enim cuperet, quem non agnosceret; neque illum desideraret, cuius aliquando suauitatem non inuenisset; neque illi subesse vellet, cuius præsentia illam non mirum in modum honestasset. Hoc ergo perfectionis desiderium, quod à Dei per gratiam præsentia dimanat, eamdem gratiam præsentem indicat, quæ animam iam iustitiam prægustantem ad ampliorem amorem eius alliciat. Deus enim intus habitans est, qui ianuas cordis nostri pulsat, qui faces huius sanctæ concupiscentiæ admouet, qui hunc ignem desideriorum exsuscitat, qui animas charitatis igne feruentes postulationibus maioris gratiæ & amplioris puritatis accendit. Iam talis animæ venam purissimi auri, id est charitatis, inuenit, quam tantâ auiditate perfodit. Iam cibum virtutis suauissimum prægustauit, quem tam insuetis modis & tot sanctis adinuentionibus ad comedendum inquirit. Iam intus sponsum habet, à quo tam potenter trahitur, & post cuius odorem tam velociter currit. Vide hac de re pluribus P. Aluarem de Paz Tom. 1. de Vita spiritali lib 5. partis 2. cap. 9.

Qui Deum cognoscit per fidem, desiderat eum videre per speciem.

Pia desideria sunt signum inhabitantis gratiæ Dei.

4. Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus.

Iob ad Dei tribunal appellat.

Causam, inquit, apud illum dicam, & ius atque innocentiam meam tuebor, & liberè eloquar amaras querelas, quas mihi iustus dolor & bona conscientia in os dabunt suggerentque. Replere autem os aliquâ re est animi conatu ei solummodò intendere, & abundantissimè exequi. Itaque Iob, *Os meum*, inquit, *replebo increpationibus*; id est, Contra meipsum ore pleno,

non

non contractis labiis, apertè, clarè, abundanter meipsum increpabo, condemnabo, sententiam contra meipsum proferam. In Hebræo pro verbo *ponam* habetur : עָרַךְ *gharach*; quod propriè significat *disponere* & præparare rem cuius dispositio necessaria sit, ne posteà homo confusionem incurrat. Hoc verbum communiter ponitur in Scriptura, cùm de bello aut conuiuio agitur. Ad bellum enim gerendum multa debent priùs præparari, ne homo miserè vincatur; & ad conuiuium, ne confundatur : sicut in
Luc. 14, 12 Euangelio is qui inuitauit multos priùs cœ-
Matth. 22, 2. nam parauit; & Rex qui fecit nuptias filio suo.

Ante extremum diem iam debemus iudicium nostrum coram Deo disponere, ne tunc damnemur.

Tropologicè S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 13. *Coram Deo iudicium ponere est intra secretum mentis per fidei contemplationem ad tremendum examen maiestatis illius oculos nostræ considerationis aperire, quid peccator homo mereatur attendere, & occultus nunc & tacitus Iudex quàm terribilis pòst appareat considerare*, &c. *Qui autem sibi in conspectu Dei iudicium ponit, os suum increpationibus replet; quia dum subtile examen tremendi contra se Iudicis contemplatur, amara se pœnitentia insectione persequitur*. Hoc modo iam nos ad iudicium coram Deo disponere ac præparare debemus, vt videlicet in iudicij die iam tunc non inculpet, quem hîc inuenerit plenè seipsum increpasse; nec damnet, aut puniat, quem inuenerit seipsum damnasse & puniuisse. Sic ergo præparandum est iudicium, & eâ ratione, quam D. Augustinus tradidit lib. de Pœnitentiæ medicina cap. 2. cuius verba descripsisse visus est D. Anselmus in cap. 11. Epist. ad Corinthios, aliqua eis addens digna quæ hîc inserantur:

Tribunal & censura conscientiæ.

Ascendat, inquit, *homo aduersum se tribunal mentis suæ, constituat se ante faciem suam; atque ita constituto in corde iudicio adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor: inde quidam sanguis animi confitentis profluat per lacrymas; versetur ante oculos eius imago futuri iudicij, & quidquid in se viderit, quod à iudice venturo reprehendi possit aut puniri, ipsemet in seipso reprehendat & puniat. Peccata enim siue parua siue magna impunita esse non possunt; quia aut homine puniente aut Deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana; quia si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique à Domino iudicaremur, id est puniremur vel in futuro sæculo, vel in isto*, &c. Hisce similia sanctus Chrysostomus habet Homil. 31. in Epist. ad Hebræos: *A nobismetipsis*, inquit, *percipiamus sententiam, nosmetipsos accusemus, iudicemus, & condemnemus, tunc Deum propitiabimus verum Iudicem*. Id etiam dici video ab aliis Patribus, cùm de sui discussione agunt, vt non nobis ipsi blandiamur, sed inuestigemus sedulò, & quæ perperàm acta fuerint non intueamur tantùm, verùm etiam puniamus. S. Leo Serm. 3. de Quadragesima censorium iudicium esse vult & seuerum, cùm sic monet: *Scrutetur quisque conscientiam suam, seque ante se statuat proprij censurâ iudicij*. Sed elegantissimè D. Augustinus Ser. 88. de Tempore: *Peccata nostra iudices nos sentiant, non patronos*. Et paulò pòst: *Tu agnosce, & Deus ignoscit*. Et alio quodam loco in Psal. 44. *Puniendum est peccatum aut à te, aut à Deo: tu agnosce, vt ille ignoscat*. Plura de conscientiæ tribunali vide Drexelium in libello cui titulus Tribunal Christi, & Cresollium lib. 3. Mystagogi cap. 6. sect. 3.

5. Vt sciam verba quæ mihi respondeat, & intelligam quid loquatur mihi.

Quidquid Iobus verborum cum Deo miscere optat, non ad contentionem, sed ad veritatis indagationem pertinet; quemadmodum solet, discipulus cum præceptore disceptans, vt ab eo verum edíscat. quod sanè pium ac modestum est. Hoc enim tantùm optabat Iobus scire, quid à se diuinum illud & durum examen exigeret; quò spectaret tam longa neque vmquam intermissa seueritas, vt diuino ipse obsequeretur consilio, ne frustrà videretur tanti artificis ac Medici manus admota, & alios doceret, quid Deus, dum innocentes exercet, spectare soleat. Ita Sanctius noster.

Deus sanat dum flagellat.

Septuaginta legunt, Γνοίην δὲ ἰάματα ἅ μοι ἐρεῖ, αἰσθοίμην δὲ τίνα μοι ἀπαγγελεῖ, *Vt cognoscam sanationes quas loquetur mihi, & sentiam quæ annuntiabit mihi*. Deum animæ suæ Medicum agnoscit, qui illam sanat dum flagellat. Certa enim à tribulatione salus, si æquo animo feras. Hinc in sacris Litteris salutis dies, tribulationis tempus dicitur, vt statim colligeremus tribulationem parere salutem; iuxta illud : *Et in die* Isaiæ 49, 8
salutis auxiliatus sum tui. Chaldæus vertit: *Et in die tribulationis ego suscito salutem*. Nempe ad nostram salutem Deus spectat, dum nos tribulationibus premit & angustiis. Iure Procopius salutis nostræ artificem Deum vocat, dum plagas incutit. sic enim scribit in cap. 9. Isaiæ :

Deus salutis nostræ artifex per tribulationem operatur salutem.

Tam est nostræ salutis peritus artifex Deus, vt vel plagas incutiens medeatur, vtrimque nos ad pietatem prouocans. Quid igitur tribulationem fugis, & aduersitatis nomen exhorres? Cogita medicinam esse, & punientem Deum Medici obire munus, & omnia aduersa non solùm forti, sed etiam æquo animo feres. Audi monentem S. Augustinum in Psal. 21. *Intellige homo Medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem*. Non adeò desipias, vt morbo correptus salubre medicamentum reiicias, quod ab illius Medici manu est, qui in porrigendis morborum remediis falli non potest. Vide hæc fusiùs suprà cap. 5. ad versum 18. & cap. 14. vers. 17.

6. Nolo multâ fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat.

Rogat Iob Deum vt aliquid de potentia sua remittat.

Quoniam Iobus optauerat cum Deo de sua innocentia disputare, potentiam eius infinitam timens, eique reuerentiam exhibens petit, vt aliquid de sua fortitudine ac maiestate remittat; neque sic magnitudine suâ pusillum opprimat, aut percellat, vt mentem adimat, reddatq; elinguem. Idem superiùs cap. 13. vers. 21. dixit, & abundè

abundè expositum est à nobis, vt hîc pluribus non sit opus. Sed tantùm hîc notandum est Iobum in Deo duas quodammodò iustitiæ species agnoscere ac notare; vnam scilicet, quam nobis lege suâ declarauit, secundùm quam ordinariè tractat & iudicat homines, bona bonis, & mala malis retribuens; aliam verò, quæ nobis magis mira videtur; quando nimirum Deus nos vult tractare non iuxta legem suam ordinariam, quæ plurimum clementiæ ac misericordiæ admixtum habet, sed prout iustè potest agere, secundùm rigorem quem hîc rogat remitti. Significat ergo Iobus: si Deus velit ipsum vsitatâ & ordinariâ ratione tractare, hoc est, quomodo declarauit in lege sua, se benedicturum illis qui se coluerint, eosque ita benignè & clementer tractaturum, vt possint ipsum re ipsâ bonum & benignum Patrem experiri; eâ ratione & iuxta normam illam se posse, & optare coram Deo respondere: haud obscurè insinuans Deum erga ipsum vti iustitiâ quâdam arcanâ & absconditâ hominibus, nec tractare iam ipsum iuxta legis normam, sed ratione quâdam duci, quam homines non possunt complecti, quæque eorum omnes cogitationes & sensus superat. Hanc igitur iustitiæ fortitudinem sibi admodum molestam & grauem ac penè intolerabilem nonnihil mitigari, aut saltem amicis illam non intelligentibus reuelari desiderat, quò de innocentia sua fiant certiores, & errore liberentur. Quando enim Iobus vir simplex & rectus, qui affectu puro ac sincero Deum coluerat, extrema quæque patitur; videtur illum Deus tamquam in theatro collocasse, vt in ipsum horrendam vindictam exereret: quia in speciem & secundùm hominum opinionem quolibet malefico asperiùs illum tractat. Iobus igitur dicit Dominum vti secum iustitiâ quâdam arcanâ, quæ diuersa sit à norma illa & regula ordinaria, quæ lege continetur; sed velle suam patientiam probare, & velut exemplum vniuerso mundo imitandum proponere; & simul ostendere quam auctoritatem in suas creaturas obtineat. Ceterùm si hac auctoritate ac potestate suâ Deus erga se non vteretur, aut de illa saltem aliquantulùm remitteret, optimè se causæ suæ fidere ostendit, quandoquidem sibi victoriam polliceri videatur dicens:

7. Proponat æquitatem contra me, & perueniat ad victoriam iudicium meum.

Optat Iob vt Deus ostendat quàm iustas ob causas etiam iusti hic affliguntur.

Rogat Iobus in eo iudicio proponi à Deo & palàm fieri æquitatē causæ, cur scilicet ipsum afflixerit; vt videant omnes & agnoscāt, à beneuolentia potiùs quàm ab offensione, & à parente potiùs quàm ab hoste tantam inflictam esse plagam; vt sic Deo ipso iudice vincat amicos supra modum infensos, efficiatque, vt mutatâ sententiâ discant in hoc sæculo honestis de causis iustos etiam à Domino solitos esse vexari. Ita Sanctius noster, qui rem totam pulchrâ illustrat similitudine à Medico petitâ dicens: Æquitatem proponit, qui ostendit aliquo facto, in quo accusari posset iniustitiæ, se non fuisse iniustum. Quomodo Medicus qui vrit & secat, & amarum poculum propinat ægroto, censeri posset crudelis ab eo qui Medicum esse ignoraret, & hominem videret esse dissectum, aut à candenti ferro notatum & combustum; ille tunc æquitatem proponeret, qui hominis ægritudinem ostenderet, cui aliter occurri non posset vtiliter, & se esse Medicum qui probè nosset morbi naturam, qui hominem extingueret, nisi ipse se propugnatorem opponeret: qui tam abesset longè vt crudelis haberetur, quòd secaret & vreret, etiamsi in ea vexatione doleret, & ingemisceret ægrotus, vt potiùs beneuolus censeretur & clemens, quòd eâ curatione malè affectum hominem vendicaret à morte. Sic igitur Iobus petit, vt Deus ostendat grauem illam plagam à beneuola prouenire, non ab hostili manu; à parente vt Medico, qui sanare, non ab hoste, qui perdere & abolere nititur.

ET PERVENIAT AD VICTORIAM IVDICIVM.] Id est, Vt iudicante Domino, & vexationis causam afferente, vincat Iobus amicos, qui ex hoc iudicio mutent animos, & discant etiam in hoc sæculo honestis de causis iustos homines à Deo vexari. Etenim non vno modo electis vtilis est vexatio siue corporis, siue spiritus. Primùm quidem, vt in cruce ipsa probentur, & fideles inueniantur sicut veri discipuli, quibus Christus dicit: *Vos autem estis qui permansistis mecum in tentationibus meis*, &c. *Nam sicut igne probatur argentum, & aurum camino; ita corda probat Dominus*, ait Sapiens. *Vtilitas vexationis multiplex.* Lucæ 22, 28. Prou. 17, 3

Secundò virtus ipsa, & in primis patientia in bonis probatis cùm affliguntur magis elucet, & in exemplum aliis proficit. Qua de re ita scribit in Canonica sua Iacobus: *Exemplum accipite fratres laboris & patientiæ Prophetas; qui locuti sunt in nomine Domini: ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis*, &c. Iac. 5, 10.

Tertiò, vexationis argumento significat Deus quos habeat in hac vita charorum ac filiorum loco. *Quem enim diligit Dominus castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit.* Qua in re nihil clarius eo adferri potest, quod Raphaël Angelus dixit Tobiæ seniori: *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.* Heb. 12. Tob. 12.

Quartò, eadem vexatio reddit hominem in dies sapientiorem ac magis circumspectum, iuxta tritum illud: *Vexatio dat intellectum.* Isaiæ 28.

Quintò, plurimum etiam iustis confert, vt intra modestiæ limites se contineant, & dignè magis ac prouidè in via Dei progrediantur. quod sui exemplo Paulus ostendit ad Corinthios ita scribens: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me colaphizet*, &c. *Nam virtus in infirmitate perficitur.* 2. Cor. 12.

Sextò denique, licet nihil aliud secum boni afferret tribulatio, satis certè commendanda foret, quòd illa gloriam Dei magis illustret, & latiùs toto orbe patere faciat. Hinc Christus de cæco nato ait: *Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei in illo.* Ioan. 9. Et de Lazaro ægrotante: *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur Filius Dei per eam.* Ioan. 11.

8. Si ad Orientem iero, non

appa-

apparet; si ad Occidentem, non intelligam eum:

9. Si ad sinistram, quid agam? Non apprehendam eum: si me vertam ad dexteram, non videbo illum.

Deus cùm vbique præsens sit, videri tamen nequit.

Sed quid, inquit, frustrà mecum illa meditor, quæ fieri nullo modo possunt? neque enim inuisibilem Deum videre possum, & cum illo legitimo certare iudicio: si ad Orientem perrexero, & inde me ad Occasum mutatâ velificatione conuertero; si ad læuam, id est Aquilonarem, si ad dexteram, id est Australem plagam cursum mutauero, neque à mortali mea diligentia inueniri, neque ab humano oculo videri poterit. Sensus ergo Iobi est, Deum quidem immensum & omni loco præsentem vbique terrarum posse iudicium exercere; sed hoc ipsi parum profuturum, si vocis eius non adsit, neque manifestam sententiam ferat, quâ criminatores suos reuincat. Quasi dicat: Frustrà desidero Dei iudicium, quia lucem habitat inaccessibilem, & excelsus atque inuisibilis à me conueniri nequit, vt coram eo agam. Quo significat sibi esse incomprehensibilia Dei iudicia; quemadmodum iisdem propemodum verbis Psalmista contestatur dicens: *Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam. Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua*, &c. Idem hoc loco dicitur, si ipsum intelligamus de Oriente & Occidente, Borea & Meridie. Iobus igitur significat homines frustrà longas ratiocinationes texere; cùm enim vniuersum orbem peruagati fuerint, numquam tamen ad magna vsque arcana Dei peruenturos; siquidem omnem ipsorum captum & facultatem illa superant.

Psal. 138, 6

Deum omnino captū nostrum superare.

Deus triplici modo inuisibilis.

Nota triplici modo à Theologis Deum dici inuisibilem: Primò, quia nullis oculis corporeis videri potest, nimirum prout est in se. Nam res omnino spiritalis (qualis est Deus) est extra obiectum visus corporalis. Secundò, quia à nullo intellectu creato vi luminis naturalis clarè vt est in seipso videri potest: neque vllus intellectus est possibilis qui id viribus naturæ possit. Hoc modo inuisibilis est omni creaturæ, & soli sibi visibilis ac notus. Tertiò, quia etsi à mente creata per lumen gloriæ aliquo modo clarè videri possit, non tamen visione comprehensiuâ, quâ nihil lateat videntem. Omnis enim visio Beatorum infinitè abest ab ipsius visione comprehensiua, & ipse infinitè omnem illorum visionem superat. Hoc modo quidam Patres dicunt Deum omni creaturæ inuisibilem & ignotum, & sibi soli notum ac visibilem. Vide Lessium lib. 1. de Perfectionibus diuinis cap. 2.

10. Ipse verò scit viam meam, & probauit me quasi aurum, quod per ignem transit:

Ac si apertè dicat: Videre quidem non valeo videntem me, & eum qui me subtiliter intuetur intueri non possum; sed propterea ipsum appello Iudicem incorruptissimum, quòd iam illi benè probatus exploratusque existam; de cuius iudicio atque sententia, quamuis non omnibus manifesta, valdè confido; quòd quamuis illum non possit homo perspicere, at ille perspectas habeat omnium mortalium actiones; & quòd non nisi ob præclarum suæ gloriæ ac mei quoque commodi bonique finem me ille tot ærumnis exerceat. Ita Pineda noster. *Ipse verò scit viam meam*. Id est, Nouit me inculpatè vixisse. Tunc enim Deus scire dicitur cùm approbat; iuxta illud: *Ego scio quos elegerim*. Ioan. 13, 18. Et in Psalmis: *Quoniam nouit Dominus viam iustorum*. Psal. 1. Contrà verò nescit quos reprobat. ait enim reprobis: *Amen dico vobis, Nescio vos*. Matth. 25. Quod autem subdit,

Deus scit, id est probat viam iustorum.

ET PROBAVIT ME QVASI AVRVM, QVOD PER IGNEM TRANSIT,] in Hebræo ad verbum omisso *ignis* vocabulo habetur hoc modo: *Probauit me, quasi aurum exibo*. Sed nec Septuaginta faciunt ignis mentionem. Vnde aliqui censent nostrum Interpretem Paraphrastis officio functum ex aliis sacræ Scripturæ locis addidisse illud de igne ex Prouerbiis: *Sicut igne probatur argentum & aurum camino; ita corda probat Dominus*. Prou. 17, 3. Et ex Sapientia: *Tamquam aurum in fornace probauit illos*. Sap. 3, 6. Et ex Zacharia: *Vram eos sicut vritur argentum: & probabo eos sicut probatur aurum*. Zach. 13, 9. Vbi Tertullianus lib. de Fuga in persecutionibus cap. 3. ait: *Cùm exurimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Hæc erunt ignea iacula diaboli, per quæ fidei vstio & conflatio administratur*, &c. Quo etiam sensu S. Petrus ait: *Vt probatio vestræ fidei multò pretiosior auro (quod per ignem probatur) inueniatur*. 1. Pet. 1, 7. Syriacus legit: *Vt examinatio fidei vestræ appareat excellentior quàm aurum purgatum, quod per ignem purgatum est*. Et Isaias ait: *Ecce ego creaui fabrum sufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum*. Isaiæ 54, 16. Vbi S. Hieronymus putat fabrum esse diabolum, qui halitu suo prunas ardere facit, & vasa fingit, id est homines scelestos inflammat, quibus tamquam suæ inuidiæ & improbitatis instrumentis vtitur ad bonorum exitium, sed exercitium simul & probationem. S. Hieronymus suffragatur Haymo, Dionysius & Adamus. Impij igitur dum in iustos insurgunt vrendo, inflammando & persequendo, eosdem purificant, perficiunt & perpoliunt, quò clarior & illustrior eorum virtus eniteat. Vnde D. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 15. ait: *Aurum in fornace ad naturæ suæ claritatem proficit dum sordes amittit. Quasi aurum ergo, quod per ignem transit, probantur animæ iustorum, quibus exustione tribulationis & subtrahuntur vitia, & merita augentur*, &c. Hinc est quod Dauid dixit: *Dum superbit impius incenditur pauper*. Psal. 10, 2. Quæ verba intelligit Haymo & S. Bruno de purgatione, quam

Iusti vt aurum probantur igne tribulationis.

Iniquitas subseruit probationi electorum.

quam tribulatio circa iustos operatur. Examinatur enim aurum dum incenditur, simul & purgatur ac in melius reducitur. Sicut enim dixit S. Augustinus lib. 4. de Ciuitate Dei cap. 3. *Iustis quidquid malorum ab iniquis dominis irrogatur non est pœna criminis, sed virtutis examen.*

In hanc sententiam pulcher occurrit locus Tertulliani lib. de Fuga in persecutionibus cap. 2. vbi ponderat iniquitatem & iniustitiam deseruire ad eliciendum testimonium pro commendatione virtutis & iustitiæ ijs quibus iniquitas maximè aduersatur. Cùm enim impius virtutum persecutor iustitiam insectetur, virtuteque pollentem hominem in odium virtutis aggrediatur persequendo, eâdem vtique persecutione clarum elicit testimonium in commendationem virtutis: qui enim pro illa acerba patitur, euidenter testatur tantum esse illius valorem & meritum, quòd pro illa tot aduersa æquo imò læto animo sustineantur. Inseruit insuper iniquus persequendo iustum, quatenus eum illato examine probat, probatumque constituit. Sic ergo habet Tertullianus: *Scire debemus præcedere Dei voluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis; sequi autem diaboli iniquitatem ad instrumentum persecutionis, quæ est ratio probationis. Nam & aliàs in quantum iustitia iniquitas æmula est, in tantum materia est ad testimonium eius, cuius æmula est; & sic iustitia in infirmitate perficitur*, &c. Pulchrè autem sanctus Gregorius loco suprà citato Iobum in hac auri comparatione à præsumptionis suspicione defendit dicens: *Nec elationis fuit, quòd sanctus vir in tribulatione se positum auro comparauit; quia qui Dei voce iustus ante flagella dictus est, non idcircò tentari permissus est, vt in eo vitia purgarentur, sed vt merita crescerent. Aurum verò igne purgatur. Minus ergo de se æstimauit ipse quàm erat, dum tribulationi traditus purgari se credidit, qui purgandum in se aliquid non habebat. Sciendum verò est, quia quamuis de se humilia sentiat animus iustorum, ea tamen quæ agunt quàm sint recta conspiciunt; sed de eorum rectitudine non præsumunt. Vnde adhuc subditur:*

11. Vestigia eius secutus est pes meus: viam eius custodiui, & non declinaui ex ea.

Iob Dei vestigia secutus fuit. Quasi nimirum à vestigio præeuntis & iubentis Dei ne latum quidem, vt dicitur, vnguem discesserit. Vbi illustris metaphora est ducta ab illis, qui se duces aliis præbent, & viam ostendunt, qui cùm sint periti viarum, ad designatum locum optatumque securè deducunt: hos qui sequuntur, & in iisdem vestigiis pedem ponunt, non aberrant. Quod fecisse Abrahamum singulari obedientiâ & religione sacræ Litteræ testantur; cuius pedes sic diuino pedi adhærebant, vt diuelli ab eo non posset. Magnanimus Iob illud idem hîc de se prædicat: *Vestigia eius secutus est pes meus.* In quo singularem Dei bonitatem & humanitatem licet animaduertere, qui obedientiam sic repetit à nobis, vt comitem & viæ ducem præbeat se, & diuino pede curriculum omne dimetiatur, facem attollat, & in vario itinerum flexu anfractuque dirigat. In Hebræo propriè est, *Apprehendit pes meus illius gressum*; magnamque emphasim habet. *Vestigijs Dei firmiter inhærendum.* Quamuis enim verbum originale dicatur de manibus quæ aliquid apprehendunt, & tenent firmiter & tenaciter; transfertur tamen ad pedes, qui firmiter inhærent, nec à via deflectunt, etiamsi impellantur à turbine aliòve vim inferente. Vbi etiam notanda venit versio illa, quam adfert Caietanus, quæ ab alio quidem explosa vt parum litteralis, mystico tamen sensui valdè accommodata est, & à metaphorico loquendi modo, quo Iob vtitur, minimè abhorret. Existimat ergo legi posse, *In beare tuo vidit pes meus.* Nam licet videre pertineat ad oculos, non ad pedes; tamen metaphorici pedes, id est animi affectus, dicuntur videre; quia non mouentur nisi videndo & intuendo præcepta, iuxta illud Salomonis: *Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Prou. 4, 25. Ita autem inspicere mandata, vt pes moueatur ad exequendum illa, verè beat nos; quia, vt dixit Ecclesiasticus, *Nihil dulcius quam respicere in mandatis Domini.* Eccli. 23, 37. Vnde non sine mysterio vocem Hebræam, cui respondet nomen *vestigia*, interpretatur Caietanus *beare*, seu beatitudinem; vt sensus sit: *Beare tuum secutus est pes meus.* quò denotatur beatitudinem nostram in eo sitam esse, vt Dei vestigia sequamur, & vias ac semitas eius custodiamus. *Vestigia Dei nos beabunt si sequamur ea.* Vnde Dauid Psalmos ab hac beatitudine inchoauit dicens: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum*, &c. *sed in lege Domini voluntas eius.* Psal. 1, 1. Et Psalmum centesimum decimum octauum, qui totus est de diuina lege, sic exorditur: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Psal. 118, 1. Et Christus Dominus etiam insignem sermonem in monte habitum ita exorsus est, vt nomen beatitudinis adiungeret actibus virtutum, quibus præcepta & consilia Euangelica implentur; vt cùm dixit: *Beati pauperes, Beati mites*, &c. Matth. 5, 3. Hæc enim si rectè meditemur & obseruemus nos facient beatos plenè quidem in futuro sæculo, ex parte etiam in præsenti. Nam qui post Agnum currit in hac vita eius cuncta sequens vestigia, sequetur etiam in altera quocumque ierit, omnimodâ eius fruens gloriâ. Apoc. 14, 4

Istius ergo lectionis sensus ad nostrum institutum erit, ac si dicat: Nequaquam pes meus aberrauit, lassatus aut dimotus fuit à sequendis vestigiis Dei, iisdemque perpetuò premendis. Imò si alati aliquando visi sunt pedes, nunc mei oculati profectò erunt, neque dormitabunt, aut dormient, cùm videant beatitudinem, quam promisit Deus sequentibus se, & palmam ac brauium quod proposuit gradientibus, imò currentibus & decertantibus in stadio huius viæ & vitæ. *Pedes in sequendo Deo alati & oculati esse debent.* Minimè itaque pedes mei à Deo deflectent, cùm attentos habeant oculos, sed insistent vestigiis eius; neque tanto proposito exemplo & oblato præmio consistent immobiles. Hinc etiam Dauid in Psalmis precatur: *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea.* Psal. 16, 5. Quod eleganter S. Hieronymus interpretatur: *Sustenta gressus meos in callibus tuis, & non labentur vestigia mea.* *Gressus proborum à Deo perficiuntur & sustentantur.* Vbi Hebræum תמך *thamod* significat *sustentare*. (quod idem verbum positum est in Exodo, cùm sermo est de sustentatione manuum Moysis.) Exodi 17. Quia maxima perfe-

ctio

ctio est firmos habere pedes, & sustentatos in via Dei; proinde Vulgatus noster, vt puto, dixit, *Perfice gressus meos in semitis tuis.* Quod symbolum placuit Cælestino Papæ Secundo, item Honorio Tertio, & Gregorio Decimo, teste Alphonso Ciacconio in Vitis Pontificum. Vbi obseruanda est expositio D. Thomæ, qui existimat habitus ab actibus generatos remanere in nobis veluti vestigia; quæ proinde debent confirmari & exerceri actibus ipsis repetitis veluti gressibus impressis, ne aboleantur & penitus extinguantur; proindeque sensus est: Perfice & sustenta gressus seu actus meos secundùm præcepta tua, ne moueantur, labantur, & deleantur vestigia & habitus; quorum conseruatio & perseuerantia pendet maximè ab exercitio: nam otio & desidiâ facilè pereunt. *Custodit igitur vias Dei, qui non sic exorbitat, vt eas relinquat, sed in eis currendo proficit; & si aliquando vt infirmus offendit aut titubat, proficit autem minuendo peccata, donec perueniat vbi sine peccato sit.* Ita S. Augustinus Tom. 7. lib. de Perfectione iustitiæ contra Cælestium.

Habitus sunt vestigia actuum præcedentium.

Sed quid est quod Iob non dixit vestigia eius secuti sunt *pedes mei*, sed *pes meus*? numquid vnico tantùm pede sequebatur Dei vestigia? Absit. Sic enim difficillimè ambularet, vel claudicaret in duas partes, sicut quondam Israëlitæ. Sed cùm pedes animæ, vt iam diximus, sint eius affectus, animæ autem duplex sit pars affectiua; altera inferior, quæ carnem, altera superior, quæ mentem vel spiritum attingit; ita duplex est pes vel affectus, alter partis sentientis, alter verò partis rationalis, in qua liberum est arbitrium: & hic pes sufficiens est ad sequenda Dei vestigia, etsi alter repugnet, vel contradicat. ita enim testatur D. Paulus dicens: *Condelector legi Dei secundùm interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Et paulò pòst: *Ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.* Sed vt ostendat hæc sine culpa posse contingere subijcit: *Nihil ergo nunc damnationis est ijs qui sunt in Christo Iesu, qui non secundùm carnem ambulant.* Ideò ergo S. Iobus vnius dumtaxat pedis mentionem fecit; quia iste, qui ad mentem spectat, necessarius est & sufficiens ad Christi vestigia sequenda, quamuis vigente hac carnis repugnantiâ sequela non erit tam iucunda, nec tam velox, sicut quando ex Dei gratia caro subijcitur spiritui, & homo interior & exterior illâ gaudent concordiâ, de qua Psaltes ait: *Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.* Fortè hanc concordiam obtinuerat Iob; & ideò solùm dixit, *Vestigia eius secutus est pes meus:* vt indicaret omnes eius affectus carnis & spiritus in vnionem redactos, ac si essent vnus pes, summo consensu Dei legem esse secutos. Nec inusitatum est in Scriptura singulari vti pro plurali ad denotandam plurium vnionem & concordiam; iuxta illud Esdræ: *Omnis multitudo quasi vnus.* Ceterùm constantiam suam in lege Dei magis inculcans subdit:

3. Reg. 18, 21.

Pedes animi sunt affectus, quorum vnus, scilicet superior, sufficit ad sequendum Deum.

Rom. 7, 22.

Rom. 8, 1.

Ad Christi vestigia facilè sequenda debet inferior pars superiori esse subdita.

Psal. 54, 14.

1. Esdræ 2, 64.

12. A mandatis labiorum eius non recessi, & in sinu meo abscondi verba oris eius.

Quæ præcedenti versu vocauerat *vestigia & viam eius*, hîc vocat *mandata* atque *verba oris illius*, quæ se custodisse profitetur, & in sinu suo tamquam rem pretiosam & summè dilectam abscondisse; & quintuplici phrasi eamdem sententiam exprimit, replicat & inculcat, vt ostendat se obseruasse non vnum vel alterum Dei mandatum, sed omnia; non remissè, sed plenè & perfectè; non solum exteriùs, sed interiùs & ex toto corde. Porrò illud, *A mandatis labiorum eius non recessi*, S. Gregorius lib. 16. Moral. cap. 27. sumptam dicit similitudinem à seruis, qui multo studio intendunt Prælatis obtemperare, qui non solùm obaudiunt dominis, dum aliquid clarâ voce & expressis verbis præcipiunt, imò verò infixis oculis & patulis auribus intendunt, si quid fortè mussitet aut obmurmuret dominus, vt illud statim opere expleant. Audi Gregorium: *Sicut benè obsequentes famuli dominorum suorum vultibus semper intenti sunt, vt ea quæ præceperint festinè audiant, & implere contendant: sic iustorum mentes per intentionem suam omnipotentis Domino assistunt.* Mandata autem intelligit non scripta (Legem enim scriptam Iob præcessit) sed insita menti; sicut S. Iacobus appellat *insitum verbum.* Vult nimirum dicere, vt Nicetas in Catena explicat, in mentis recessibus cùm Leges dictas Dei haberet inclusas, quasi cum ijs satus, factus ac conglutinatus esset, sic ipsas illas sese incredibili animi voluptate seruasse, diuinæque voluntati mente sedatâ, certo proposito atque consilio, nullâ necessitate coactum esse obsecutum. Talis vtique fuit Dauid cùm dixit: *Deus meus volui & legem tuam in medio cordis mei.* Et rursus: *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.* Declarat vehemens desiderium erga mandata seu eloquia Dei Deumque ipsum, quem habet, qui habet illa & custodit, aitque, cùm exquirat ipsum in toto corde, nec vllo modo repelli velit ab eo, siue à mandatis & eloquiis illius, & hæc & ipsum consequenter se collocasse intra cordis arcana penetralia, ibique abscondisse, ne cui latroni vllus pateret aditus hæc suffurandi, ac Deum ipsum illi auferendi, persuadendo scilicet peccatum, per quod solum Deus amittitur, & à mandatis eius repellimur. Itaque ne peccet vmquam, ait se mandata & eloquia diuina numquam velle tradere obliuioni, siue de memoria cordéve deponere. Præterea indicat, sicut ex corde vita exterior procedit, ita vitam animæ esse verbum Dei; quod sanctus Petrus asseruit esse *verbum vitæ*, & S. Iacobus (vti paulò antè dicebamus) cognominauit *ἔμφυτον, insitum*, quod potest saluare animas. Salomon quoque iubet sub persona Sapientiæ, qui est Deus ipse, vt sermones & eloquia ipsius custodiamus *in medio cordis* nostri; quia vita sunt inuenientibus ea: suscipi quoque vult & abscondi penes nos, & quasi pecuniam quæri, & sicut thesauros effodi. Faciebat hoc S. Iobus cùm dicebat: *In sinu meo abscondi verba oris tui.* Sic etiam Deipara Virgo *Maria conseruabat omnia verba Dei conferens in corde suo.* Absconsio autem

Mandata Dei in sinu & corde abscondenda.

Iac. 1, 21.

Psal. 39, 9.

Psal. 118, 11.

Dauid ne peccaret eloquia Dei in corde abscondebat.

Ioan. 6, 69.

Prou. 4, 21.

Luc. 2, 19.

tem ista innuit cor esse veluti armarium, vnde promantur arma contra tentationes; penu, ex quo petantur alimenta fouendæ ac fulciendæ imbecillitati nostræ; thesaurum, qui suppeditet opes ad virtutes comparandas; sedem ac domicilium iam occupatum & plenum eloquiis Dei, Deoque ipso, ita vt nihil admittat alienum à Deo, vel repugnans illius voluntati. Postremò abscondere in sinu cordéve eloquia Dei est ea velle seriò implere, non simulatè, fictè aut exteriùs tantùm, ne Deus labiis honoretur, cor verò longè sit ab ipso. Ita Lorinus noster in Psalm. 118. vers. 11.

13. Ipse enim solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius; & anima eius quodcumque voluit hoc fecit.

Cur Deus non sit in aduersis deserendus. Grauem & prægnantem causam reddit, cur sibi Deus non sit deserendus, licet quibuscumque ab eo afficiatur incommodis. Quod rectè Stunica monet maximè notandum ad vitam nostram instituendam: Nam si (inquit) alius esset Deus, ad quem à Deo deficientes possemus perfugere, esset aliqua tantæ temeritatis excusatio; sed cùm ipse solus sit, & nemo possit impedire quò minùs fiant quæ facere cogitauerat, quamnam quis medicinam incommodis suis adferat, si Deum fugiat, si viam, vestigia & mandata eius relinquat, aut eius gratiam vllo modo exulceret? Duas profert Iobus rationes, ob quas legem Dei obseruauerit, nec à Deo etiam flagellatus recesserit: Primam, quia ipse solus est Deus, bonorum omnium largitor & auctor; cui omnes eo nomine amorem debent & obseruantiam. Alteram, quia repugnare illi nemo potest, aut à suscepto consilio voluntatem eius auertere: faciet enim quod ipsi collibuerit, etiamsi contrà steterit rerum vniuersitas. Quâ ratione capite nono
Iob 9, 12. etiam vsus est dicens: *Si repentè interroget, quis respondebit ei? vel quis dicere potest, Cur ita facis? Deus, cuius ira nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant orbem. Quantus*
Ibid. vers. 33. *ergo sum ego, vt respondeam ei?* Et inferius: *Non est qui vtrumque valeat arguere, & ponere manum in ambobus.* Ad quæ loca vide quæ diximus.

Dauid etiam de probatione sua verba faciens, huius causæ mentionem fecisse videtur dicens:
Psal. 138, 7 *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es,* &c. Ita Christus à multis discipulis desertus, cùm duo-
Ioan. 6, 68. decim Apostolos rogaret, *Numquid & vos vultis abire?* rectè nomine omnium *respondit Petrus, Domine ad quem ibimus?* Nullum enim tutum reliquum est refugium Deo deserto: *Deum deserenti nullum refugium.* quare vt fugiamus iratum, ad eumdem ipsum misericordem nos oportet confugere, dicentes id
Oseæ 6, 2. quod est in Osea: *Venite, & reuertamur ad Dominum, quia ipse cepit, & sanabit nos; percutiet, & curabit nos.* Quam rationem si leues & temerarij homines benè considerarent, fortè desinerent, quando cum malis confligantur, & Deo contumeliosè maledicere, & sceleratissimos moliri modos, quibus miserias suas subleuarent. in
Act. 9, 5. quos certè quadrat quod Christus Saulo dixit: *Durum est tibi contra stimulum calcitrare.*

Quod autem ait: *Ipse enim solus est, & nemo auertere potest cogitationem eius*, ad verbum est in Hebræo: *Et ipse in vno; & quis reuocabit eum?* Et potest sic explicari, ac si dicat: Si aliquod ipse decretum fecerit de aliquo vel honestando, vel affligendo, quis illud mouebit? Quam sententiam Septuaginta sic reddiderunt: Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἔκρινεν οὕτως, τίς ἐστιν ὁ ἀντερῶν αὐτῷ; ὃ γὰρ αὐτὸς ἠθέλησε, καὶ ἐποίησεν: *Si autem & ipse sic decreuit, quis est qui contradicat ei? Ipse enim voluit, & fecit.* Hanc etiam sententiam posuit Isaias: *Dominus exercituum decreuit; & quis* Isaiæ 14,
poterit infirmare? Et manus eius extenta; & quis 27.
auertet eam? Hinc etiam in Genesi cùm Ioseph de cursu rerum suarum loquitur, sic agit cum fratribus: *Nolite timere: num Dei possumus re-* Gen. 50,
sistere voluntati? In Hebræo est, *Num Dei loco* 19.
ego sum? Aquila & Symmachus vertunt, Μὴ γὰρ ἀντὶ θεοῦ ἐγώ; *Numquid enim pro Deo ego?* hoc est, Non sunt res mihi meæ meâ voluntate agendæ, non sum norma & amussis mihi; subsum alterius voluntati. Deus solus est, qui se omniaque regit suo arbitrio. *Dei solius est suo regi arbitrio.* Vnde Clemens Alexandrinus in Protreptico de diuina potentia disserens, *Ipsius*, inquit, *Dei sola voluntas est mundi productio: solus enim Deus fecit; quoniam ipse quoque solus est reuerà Deus: sola voluntas operatur, & eius solum velle factum esse consequitur.* *Velle Deo idem quod facere est.* Eodem modo S. Chrysostomus Orat. 2. de incomprehensibili aduersus Anomœos de eodem mundi opificio & Angelorum procreatione agens, *Satis*, inquit, *illi fuit ad omnia velle: atque vti nobis voluntas nullum affert laborem; ita nec illi tot tantasque procreasse virtu-*
tes. Hoc Propheta declarans aiebat: Omnia quæ- Psal. 133, 6
cumque voluit fecit in cælo & in terra. *Vides vt non ad ea solùm quæ in terra sunt, sed eas quoque quæ sunt in cælo virtutes condendas illius voluntas sola suffecit?* Etenim (vt ait Theodoretus Serm. 4. contra Græcos) *quod ceteris artificibus est materia & instrumenta, nec non tempus, & labor, & scientia, & diligentia; hoc vniuersorum Deo voluntas est.*

Porrò pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 16. expendit, quomodo hîc soli Deo tribuatur esse dicens: *Numquid namque non sunt Angeli & homines, cælum & terra, aer & maria, cuncta volatilia, quadrupedia, atque reptilia? Et certè scriptum est:* Creauit, vt essent omnia. *Quomodo Deo soli tribuatur esse.* Gen. 1. *Cùm ergo in rerum natura tam multa sint, cur beati viri voce nunc dicitur;* Ipse enim solus est? *Sed aliud est esse, aliud mutabiliter, atque aliud immutabiliter esse: sunt enim hæc omnia, sed principaliter non sunt; quia in semetipsis minimè subsistunt, & nisi gubernantis manu teneantur, esse nequaquam possunt*, &c.

Ceterùm hîc nota, solum Deum absolutè dici *esse*, & *qui est*, Græcè ὁ ὤν, vt Septuaginta vertunt. Exodi 3, 14. *Quinque modis soli Deo competit esse.* Primò, quatenus est fons & causa totius esse; cùm omne esse & omne ens ab ipso sit, & assiduè ab ipso sicut lumen à Sole dependeat.

Secundò, quia non habet aliquod esse limitatum, neque est hoc vel illud sicut Angelus vel homo, sed vniuersè est, totum esse in se complectens, & ab æterno anticipans, cùm tota essendi plenitudo, totaque entis latitudo & amplitudo in ipso plenissimè & eminentissimè contineatur.

Tertiò,

Tertiò, quia sempiternè est, suo esse suâque vitâ totam implens, adæquans, in se complectens & ambiens æternitatem.

Quartò, quia immensè est, totam implens spatiorum imaginabilium immensitatem.

Quintò, quia immutabiliter est, omnia sua ita simul habens & firmiter possidens, vt nihil vmquam possit amittere; cùm omnia habeat per suam immutabilem essentiam, cui nulla potest fieri accessio, nulla decessio. Plura de his vide apud S. Dionysium lib. de Diuinis Nominibus cap. 5. & ibidem nostras Annotationes, D. Thomam in prima parte quæst. 13. art. 11. & Lessium lib. 1. de Perfectionibus diuinis cap. 1. & fusissimè Pererium nostrum in cap. 3. Exodi disputatione 12. & 13.

14. Cùm expleuerit in me voluntatem suam, & alia multa similia præstò sunt ei.

Deo non desunt modi ac rationes quibus etiam innocentes iustè affligat.

Id est, Postquam Deus in calamitate mea quidquid statuit egerit, iterùm absque culpa multas clades persimiles, quas in promptu habet, mihi potest inferre. Hinc si ex illius manu, quod fieri non potest, aliquod telum extorqueri contingeret, quid homuncio inde commoditatis haberet, cùm Deo, postquam in puniendo aut exercendo suam exhausisse pharetram videatur, præstò sint alia tela quàm plurima, quæ pro sua voluntate ad hominum siue punitionem siue probationem intorqueat? Constat enim Deum pro sua omnipotentia vniuersalique rerum dominio talem esse, qui possit rebus creatis vti pro libitu, ac proinde sine vlla iniustitia valere quemlibet hominem affligere quantumuis innocentem: ex quo efficitur ipsum summoperè timendum colendumque esse, eiusdemque legem non sine insigni audaciæ vecordiæque nota violari. Si enim innocentem sic plectit, quid pœnæ impius non feret? iuxta illud Christi dum ad crucifigendum duceretur dicentis: *Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* Causas autem, cur etiam innocens à Deo affligatur, paulò antè ad ver. 7. attulimus; quas ibidem vide.

Matth. 23, 31.

Ceterùm versus hic in Græco & Hebræo nonnihil aliter effertur: in Græco quidem Septuaginta sic transferunt: Διὰ τοῦτο ἐπ' αὐτῷ ἐσπούδακα, νουθετούμενος δὲ ἐφρόντισα αὐτοῦ: *Propterea super ipsum trepidaui, & commonitus sollicitus fui de eo.* Aliàs: *Super illo sollicitus fui.* Quod Græcus Scholiastes in Sixtina editione citatus sic exponit q. d. *Considerans quomodo se habeant res meæ*, ἐσπούδακα, *id est*, ἐθροήθην καὶ ἐταράχθην, *exterritus & conturbatus sum nesciens causam plagæ.* S. Augustinus vertit: *Apud eum festinaui*: Hebræus verò textus habet: *Nam perficiet statutum meum; & talia multa sunt cum eo.* Hoc est, Quidquid statuerit de me id perficiet & complebit nemine impediente: & talia multa sunt penes eum, quæ facere solet absolutâ suâ potentiâ & auctoritate. Quamuis autem duplex & ambigua sit sententia, loci tamen circumstantia ostendit nobis quis sit sensus; Iobum nimirum intellexisse, fore vt Deus quæ de ipso constituerit perficiat. Quò quidem significat nos in terris minimè regi fortunâ aut casu, cùm Deus quid nobis futurum sit constituat: quando enim nos in mundo collocauit, nequaquam nos temerè exposuit, aut cuipiam fortunæ commisit, vt fortuitò ambularemus; sed de vita & morte nostra id quod futurum est constituit. Cognoscamus igitur nos ita esse sub ductu Dei nostri, vt Christo teste non possit pilus capitis nostri cadere in terram nisi eo ita volente ac permittente: si enim eius prouidentia se vsque ad passeres & vermiculos terræ protendit; quantò plus erga nos, quos longè pluris facit, vtpote quos ad suam imaginem & similitudinem creauit ac formauit? En quod nobis hîc notandum est diligenter, scilicet vnumquemque nostrûm habere statutum seu decretum; hoc est, Deum, cùm nos in hoc mundo collocauit, ab initio constituisse quid velit nobis fieri; eumque gressus nostros ita regere, vt tam vita quàm mors nostra sit in manibus eius posita, nosque frustrà sine ipso hoc vel illud aggressuros esse ex nobis. Nam cùm debeamus progredi retrogrediemur, nisi Deus nos ducat.

Decretum Dei nemo potest impedire vt non fiat.

Omnia gubernari diuinâ prouidentiâ.

Matth. 10, 30. Lucæ 12, 7.

Discamus igitur non ita obstupescere, & attoniti esse, cùm res in mundo turbatas videbimus, quasi Deus abesset, aut de nobis non cogitaret: prospexit enim & prospiciet omnibus: quia nihil in tota rerum natura totoque vniuerso fieri potest, quod ipse anteà in luce infinita sapientiæ suæ exactissimè non considerauerit, & quasi deliberarit, an conueniat illud velle vt fiat, aut saltem velle permittere, seu non impedire. Quæ consideratio, & (vt sic dicam) deliberatio antecedit omne decretum tam permissiuum quàm effectiuum circa singula. Omnium enim euentuum causæ è manu ipsius ita religatæ tenentur, vt sine illius nutu nulla possit in vllum actum emicare. Vnde nihil sine illius prouidentia fieri potest. Licet autem propter peccatum & arbitrij libertatem multam in rebus præsertim humanis videatur permittere ἀταξίαν; nihil tamen permittit nisi summâ ratione & quasi præuiâ deliberatione. Deinde quidquid modò inordinatum videtur, ipse posteà ad exactissimam iustitiæ æqualitatem & pulcherrimum ordinem reuocabit. En igitur quomodo nosmetipsos in prouidentia Dei consolari oporteat, quæ naturam rationalem congruentissimis mediis, externis & internis, legibus & exemplis, illustrationibus & affectionibus, minis & promissis, beneficiis & flagellis ad proprium finem dirigit. Et quamuis diabolo permittat aliquam tentandi & vexandi potestatem ad nostrum exercitium & maius meritum; ita tamen illum cohibet, vt parum possit, si velimus illi resistere, & in re nulla consentire. Ita enim Deus nos in sua cura & tutela habet, vt diabolus quidquid moliatur, non possit quæ molitur perficere, cùm immineat illi prouidentia illa cælestis. Vnde sequitur, nequaquam diabolum, sed solum Deum cum Iobo nobis timendum ac reuerendum esse. Vnde subdit:

Rerum perturbationes non debent nos percellere, cùm Deus omnia dirigat.

15. Et idcircò à facie eius turbatus sum, & considerans eum, timore solicitor.

Propter rationes, inquit, allatas tantæ maiestatis magnitudine percellor, quam dum contemplor timore concutior. Ita Ioannes à Iesu Maria; qui

Timor Iobi erat sanctus & castus diuinæ maiestatis.

qui benè notat hîc non agi de conscientiæ sibi malè consciæ metu, sed de diuinæ maiestatis timore, quo & innoxij tanguntur tantò certè castiùs, quantò à culpa longinquiùs. De bono huius timoris Domini eleganter Tertullianus lib. de Præscriptionibus aduersus hæreticos cap. 43. in hunc modum ait: *Vbi Deus, ibi metus in Deum, qui est initium sapientiæ. Vbi metus in Deum, ibi grauitas honesta, & diligentia attonita, & cura sollicita, & adlectio explorata, & communicatio deliberata, & promotio emerita, & subiectio religiosa, & apparitio deuota, & processio modesta, & Ecclesia vnita, & Dei omnia.* Et lib. de Pœnitentia cap. 6. *Dominum simul cognoueris timeas; simul inspexeris reuerearis.* Vide quæ ad cap. 1. vers. 1. pag. 13. de timore Dei eiusdemque Græca etymologia notauimus. Sic etiam in-

Iob 28,28. frà cap. 28. vers. 28. *Ecce timor Domini ipsa est sapientia*; pro timore in Græco est θεοσέβεια, hoc est *Dei cultus*, & reuerentis animi religio; &

Iob 1,9. iterùm primo capite, *Numquid Iob frustra timet Deum?* in Græco est σέβεται, *colit*. Quasi diuinitus prodita cæli oracula denuntiare omnibus velle videantur, nullam esse Dei venerationem sine casto & pio metu, & ab ijs qui Deum non ti-

Timor inter Dei nomina refertur. ment neque ritè & propriè eumdem coli. Ad extremum inde etiam factum est, vt in arcanis litteris inter nomina Dei numeretur *timor*, & pro eodem ipso Deo ponatur. Quomodo Patriarcha

Gen. 31, 42. Iacob loqui solebat, vt in Genesi: *Nisi timor Isaac adfuisset mihi*, hoc est *Deus*, quem timuit Isaac, ait Vatablus. Et in fine capitis dicitur iurasse *per timorem patris sui*, &c.

Deo debetur timor & reuerentia ob Maiestatem & potentiam. Verùm vt abeamus à vocabulo, & rem ipsam consideremus, exigitur à nobis meritò sanè timor Domini, genitor opifexque reuerentiæ, quam debemus rerum Principi Deo & augusto Parenti ob infinitam Maiestatem, iustitiam terrentem orbem, insuperabilem potentiam & supremum in omnia dominatum. Quod Saluianus pietate singulari de se loquens expressit lib. 1. de Gubernatione cùm ait: *Tanta est Maiestatis sacra & tam tremenda reuerentia, vt non solùm ea quæ ab illis contra religionem dicuntur horrere; sed etiam quæ pro religione nos ipsi dicimus, cum grandi metu ac disciplina dicere debeamus.* Sed magnificentiùs Ieremias & maiori velut tubâ:

Ierem. 10, 7. *Quis te non timebit, ô Rex Gentium? tuum est enim decus.* Regem vocat absolutè; cui nimirum qui dicuntur inter homines Reges Regum & Monarchæ vt de grege minuti famulantur. Illa enim verba quæ sequuntur, *tuum est decus*, id significant. Decus illud & Regni decor est Maiestatis summæ nomen, est regalis auctoritas, monarchicum Imperium, dominatus augustus, cui se parem nemo nisi vecors & insanus putet. Hanc absolutam in omnes potentiam, hoc inexpugnabile robur, brachium illud extentum, & tanti Regis longam manum, sceptrum adamantinum, opes superbas, vocem fulminantis Dei, & cùm voluerit, imos, summos, pro arbitrio suo proterentis, iustam causam esse putauit Iobus tanti Imperatoris venerandi & timendi. vnde subdit:

Deus tribulationibus corda nostra emollit.

16. Deus molliuit cor meum, & Omnipotēs conturbauit me.

Id est, Deus animum meum ærumnis & timore suo penitus subegit & liquefecit, ductâ metaphorâ à ferro, quod in fornace emollitur ad omnem quam faber voluerit formam suscipiendam. Sic videlicet cor hominis prosperitati assuetum dum tentationis ac tribulationis igne succenditur mitescit, lenitur, mollitur. Et quidem cùm Iobus Deum semper timuisset, peculiare quidpiam obseruasse videtur, quod ad cor emolliendum pertineret; quod fortasse significauit per adiuncta verba, *Omnipotens conturbauit me.* Nam & qui piè timet, sed absque malorum tolerantia consistit, statim vt à Deo per immissas calamitates tangitur ac perturbatur, de illa integra tutaque cordis affectione multùm remittit: quæ certè remissio satis aptè mollitio appelletur. Vbi notatu dignum est Iobum eiusmodi terrorem & pauorem concepisse, propterea quòd Deus ipsius cor molliuerat, eumque & quidem persequendo perterruerat. Eò enim Iobus significat, se, quamuis semper Deum timuerit, afflictionibus tamen peculiariter emollitum esse, & singulari prorsus timore subactum. Vnde intelligimus nobis plusquam necessarium esse affligi: aliàs enim instar equorum ferocium petulantes essemus; & quid sit Deo obedire ipsive subijci nesciremus. Ceterùm postquam timorem illum conceperimus etiam exemplo Iobi recreabimur, scientes Deum nolle nos à se alienare, sed potiùs velle allicere.

Notandum autem hîc mysterio non vacare, quod Iob ipsam emollitionem primo loco posuerit, & posteà conturbationem; cùm tamen hæc re ipsâ præcesserit. Est enim id quod Theologi dicunt, conturbationem posteriorem esse in intentione, etsi prior sit in executione; contrà verò emollitionem, quæ posterior quidem est in executione, priorem esse in intentione Dei.

Pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 18. *Ex diuino*, inquit, *munere cor iusti molliri dicitur; quia supernis iudicij timore penetratur. Non autem secura, sed perturbata sunt corda bonorum; quia dum futuri examinis pondus considerant, quietem hic habere non appetunt, securitatem suam districtionis intima consideratione perturbant: qui tamen inter ipsa timoris supplicia sæpè animum reuocant ad dona, & vt semetipsos consolatione refoueant, inter hoc quod metuunt reducunt oculum ad dona quæ acceperunt, vt spes subleuet, quem timor premit.* Vnde & sequitur: *Timor iudicij cor mollit.*

17. Non enim perij propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo.

Id est, Nondum prorsus despero de salute: nam licet gemam & querar propter incumbentes mihi tenebras tribulationum, necdum tamen plena caligo faciem meam operuit, neque destitutus sum vsu rationis aut lumine seu naturali seu supernaturali; sed ope ac gratiâ Dei erectus maneo fide, & spe, & charitate constanti in Deum. Vir fortis scilicet neque audax, neque timidus est; sed vbi expedit erigit animum, & audet; vel mutato consilio, vt sapientem plerumque decet, pericula timet, quæ adoriri temeritas foret. Ergo audacia & timor vitio vertuntur, si consilium desit, laudi tribuuntur, si adsit. Iobus igitur *Iobi in aduersis constantia & magnanimitas.*

igitur se religioso consilio timore Dei affici fassus est: ne verò quis animo constanti notam inureret, subdit se non perijsse per blasphemiam aut desperationem; vel concidisse aut exanimatum esse propter tenebras, hoc est calamitates imminentes seu præsentes, neque in signum degeneris animi faciem velasse. Vnde Ioannes à Iesu Maria infert, magnanimitatem Iobi, & in passionibus regendis artem miram hoc loco nobis proponi, meritoque commendari.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

Iob ostendit occultam prorsus esse rationem prouidentiæ diuinæ & gubernationis huius mundi: quippe qui sæpè etiam ad sæuissimam tyrannorum, latronum & adulterorum improbitatem diu admodum conniueat, nec nisi futuræ vitæ cruciatibus puniat.

1. AB Omnipotente non sunt absconditá tempora: qui autem nouerunt eum ignorant dies illius.

IOB diluit obiectum sibi ab Eliphazo crimen negatæ prouidentiæ diuinæ, dum capite vigesimo secundo ait, *Et dicis: Quid enim nouit Deus? & quasi per caliginem iudicat*, &c. Quod hîc validè elidit, profitens Deum vniuersa tempora exactè nosse tam propriè quam metonymicè sumpta. Ita Lessius lib. 4. de Perfectionibus diuinis annotauit. Siquidem ipse est auctor omnis temporis ac durationis, & conditor ac dispensator conseruatorque eorum quæ in tempore existunt, carens initio durationis, cùm numquam inceperit, & omne tempus anticipet, occupet, ambiatque. Hinc vocatur *antiquus dierum* apud Danielem; quoniam (vt S. Dionysius de Diuinis nominibus cap. 10. exponit) *ipse est omnium æuum & tempus, ante dies, ante æuum, ante tempus*. Quod intellige de omni tempore etiam comprehensibili à creatura. Parum enim esset ipsum fuisse ante tempus reale, quod nondum sex annorum millia compleuit; cùm etiam Angeli plurimis sæculis, iuxta Patrum quorumdam sententiam, ante illud tempus fuerint, Deumque laudauerint: sed fuit etiam ante omne tempus imaginabile, quantumuis illud longum concipiatur. Accipe ante mundum conditum tot sæcula quot sunt arenæ in littore maris, Deus iam erat: accipe totidem myriades sæculorum, Deus anteà erat: hunc immensum sæculorum numerum in se multiplica, adhuc Deus infinitis sæculis est antiquior. Dicitur autem omnium æuum & tempus, quia omne æuum ex ipsius duratione pendet, & omne tempus ex ipso fluit, qui æuo & tempori suum esse tribuit & continuat. Vnde cap. 5. idem Dionysius ait: Αὐτός ἐστιν αἰὼν τῶν αἰώνων, ὁ ὑπάρχων πρὸ αἰώνων: *Ipse est æuum æuorum, existens ante omne æuum*. Et paulò antè: Ἀρχὴ καὶ μέτρον αἰώνων, καὶ χρόνων ὀντότης, καὶ αἰὼν τῶν ὄντων: *Ipse est principium & mensura æuorum, & temporum entitas, & entium æuum*. Quæ omnia causaliter intelligenda; idque, vt S. Dionysius monet, θεοπρεπῶς, *vt Deum decet*; prout fusiùs annotauimus in S. Dionysij cap. 10. de Nominibus diuinis. Quod ergo Iobus ait, *Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora*, perinde est ac si diceret: Non est cur mihi diuinæ prouidentiæ reprehensionem impingatis; quasi censeam ego res nostras à Deo minimè curari. Profectò mihi exploratum est, nihil ex ijs quæ quouis tempore aguntur Deum latere posse, qui tempora omnia præterita, præsentia & futura perspicacissimè intuetur.

Iob 22, 13.

Deus est auctor temporis, & eorum quæ in tempore sunt nil ignorat, cognoscens omnia antequam sint.

Dan. 7.

Deus est etiam ante omne tempus imaginabile.

QVI AVTEM NOVERVNT EVM IGNORANT DIES ILLIVS.] Id est, Amici eius fideles, & ei addicti homines, qui ipsum per fidem cognouerunt, non tam familiarem cum eo habent consuetudinem, vt omnia eius consilia in rebus humanis administrandis intelligant: plurima enim ignorant quæ abscondita sunt apud Deum, & signata in thesauris eius: ignorant *dies illius*, hoc est æternitatem eius; quæ etiam pijs incomprehensibilis existit. Ita S. Gregorius. Vel potiùs *dies* posuit pro operibus & consilijs, quæ per dies exequitur Deus, vt ea in primis perstringat consilia, quæ init in rebus humanis moderandis, quæ diebus distinguuntur. Sicut Christus etiam de vniuersali iudicio loquens ait: *De die autem illo & hora nemo scit, nisi solus Pater*. Nam certè ea consilia quæ suscipit Deus in hoc mundo regendo non ita facilè explicari possunt, vt putabat Eliphaz: sunt enim difficillima, & quæ viros sanctos in magnam rapiunt admirationem. Quapropter S. Paulus exclamat: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit?* Scopus igitur Iobi est hoc loco ostendere Deum ad tempus sua iudicia occultare, nec primo quoque tempore vindictam suam in improbos exequi, nec bonos liberare; sed permittere vt multi iniurias patiantur. Si autem volumus causam inquirere cur ita agat, confusi erimus. Concludendum itaque, iudicia Dei arcana esse & admirabilia, omnemque adeò ingenij humani captum superare, ita vt, si velimus ipsa penitus scrutari, deficiant in media via ingenia nostra; sed nobis adoranda esse arcana Dei, quæ nobis sunt incognita, eumque iustum esse confitendum, quamuis id quod agit mirum nobis & in speciem absurdum videatur.

Homines ignorant consilia Dei.

Matth. 24.

Rom. 11, 33.

Ceterùm hæc in Hebræo & Græco textu obscuriùs per interrogationem efferuntur: *Quare ab Omnipotente non sunt abscondita tempora? & cognoscentes eum non vident dies eius?* Quod Septuaginta

ptuaginta transferunt: Ἵνα τί δὲ Κύριον ἔλαθον ὧραι, ἀσεβεῖς δὲ ὅριον ὑπερέβησαν; *Quare autem Dominum latuerunt horæ, & impij terminum transgressi sunt?* Quidam Codices, vt & Complutensis, habent οὐκ ἔλαθον, *non latuerunt*. Quod & S. Augustinus ita transtulit: *Quare Dominum non latuerunt horæ? quamobrem finem transgressi sunt?* Quæ interrogatio videtur implicitè Deo temporum cognitionem derogare, cuius omnino contrarium Iob hîc intendit. Tempora enim non sunt abscondita omnipotenti Deo, sed sunt abscondita hominibus ab eo, quemadmodum Vulgata clariùs expressit. Enumerat deinde Iob scelera multa, quæ homines iniqui impunè in hac vita committunt, vt amici considerent non semper homines flagitiosos in hoc sæculo puniri.

2. Alij terminos transtulerunt, diripuerunt greges, & pauerunt eos.

Graphicè describit impiorum præsertim tyrannorum scelera truculenta, quibus infirmum hominum genus iniustè opprimunt. Transferre autem terminos nihil est aliud, quàm in alienos fundos & possessiones irrumpere; quæ plerumque terminali lapide aut alio certo & familiari signo distinguuntur. Quod cùm astuti & auari homines sæpè faciant, faciunt tamen Tyranni multò frequentiùs; qui quidquid sibi vsui futurum esse putant, id ad se pertinere affirmant, & quà iure, quà iniuriâ, quod suum esse dicunt (sic peruertunt omnia) suum esse faciunt; neque quiescendum putant, donec aliorum dispendio suas augeant opes, & terminos amplificent. Ita Sanctius noster; qui pulchrè obseruat, hoc apud omnes Gentes graue putatum esse scelus, neque solùm iustitiam, sed etiam religionem eâ terminorum translatione violari. Qua de re grauissimas leges statuêre Gentiles, quæ hos terminorum direptores non violatæ solùm iustitiæ, sed religionis proditæ reos esse declarant, & quasi execrandos atque sacrilegos ab omnibus impunè mactari permittunt.

Terminos violare ac transferre scelus maximum.

De horum terminorum religione, & quibus cærimonijs & sacris collocari soliti sint, vide apud Gyraldum de Dijs Gentium syntagmate 1. de Termino sacrisque Terminalibus; vbi etiam dicit quo supplicio tantum scelus expiari debeat. Dionysius Halicarnasseus lib. 1. *Iussit*, inquit, *Numa vnumquemque fines suos circumscribere, sacrosque finibus lapides apponere: lapides ipsos sacrauit Ioui Terminali; statuitque ei sacra quotannis omnes die statâ ac constitutâ facere super locum ipsum congregatos*, &c. *Quos lapides si quis occulisset, vel transtulisset, sacrum (id est execrandum) esse Dei lege statuit; ita vt volenti eum occidere tamquam sacrilegum & securitas adesset, & pollutionis expiatio*. Addit Festus: *Numa Pompilius statuit, eum qui terminum exarasset, & ipsum & boues sacros esse*; id est ferro deuotos. In Scriptura verò sacra de terminorum custodia graues sunt constitutæ leges; ex quo intelligitur, quàm sit execrabile illud furti aut violentiæ genus. Sic in Deuteronomio legimus: *Non assumes & transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua*. Similiter in Prouerbijs habetur: *Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum ne introeas*. In quem locum consule nostrum Salazar, nec non ad cap. 22. vers. 28. vbi multa de terminis præclarè ac doctè disserit. Quod autem subdit, *Diripuerunt greges, & pauerunt eos*, aliud genus iniquitatis ac rapinæ commemorat. Sicut enim sustulerunt terminales lapides, vt suos terminos amplificarent; sic etiam eâdem impudentiâ aliorum greges prædati sunt, neque puduit illos coram alijs pascere, qui nouerant furto esse sublatos.

Terminorum olim summa religio, & eos violantium pœna.

Deut. 19, 14. Prou. 23, 11.

3. Asinum pupillorum abegerunt, & abstulerunt pro pignore bouem viduæ.

Septuaginta pro asino ὑποζύγιον, *subiugale* transtulerunt, vti passim alibi faciunt, vbi nomen asini occurrit; vt Gen. 23, 5. & 36, 24. item Exod. 20, 10. & Deut. 5, 14. rursum Exod. 34, 20. πρωτότοκον ὑποζυγίου. vbi D. Hieronymus *primogenitum asini*, S. Augustinus *primitiuum subiugalis* transtulit. Hinc intelliges quid sit Matthæi 21, 5. καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου, *pullum filium* non iumenti, sed *asinæ*, & quidem *subiugis asinæ*. Recenset autem hîc duo alia inclementis animi argumenta maxima, scilicet pupillorum ac viduarum oppressionem, quæ inter ea, quæ in cælum clamare dicuntur, crimina numerantur. Immanis quippe crudelitatis est, genus illud hominum inuadere, quod infirmum est, & hominum misericordiæ commendatum; quod vel ipso nomine animos emollit incitatos, & appetentes vindictæ ad lenitatem clementiamque traducit. Alterum est quod crimen illud auget, quia pro pignore abigunt asinum & bouem; quorum vsus pupillis & viduis est valdè necessarius; quia illorum fortasse operâ suam tenuitatem sustentant. Constat quidem licitum esse pignus accipere, & in omni Reipub. forma id permitti; nihilominùs notandum, quòd cùm Deus permisit populo suo, vt qui pecuniam mutuo darent pignus acciperent, id eâ conditione permiserit, vt cum pauperibus non præter modum iniquiùs ageretur, vtque substantia eorum non raperetur: quale erat quod superiùs diximus accipere lectum pauperis, ita vt cogatur super stramen cubare: cui non absimile est, pupilli asinum & viduæ bouem aut vaccam abducere.

Viduarum & pupillorum oppressio est maximum argumentum inclementiæ.

Ecce crudelitatem, quæ vt ab hominibus non puniatur; nihilominùs ad Deum peruenit, apud quem perscribitur, donec ij, quos nulla proximorum commiseratio tenet, sentiant iudicium erga se sine misericordia vlla exerceri: quin imò nullam pauperibus vindictam postulantibus rependet tamen; vt per Moysem pronuntiat latera eius qui friget clamatura, quamuis os clausum habeat, & omnia perferat. Miseriam igitur pauperis ad eius qui ita crudelis fuit condemnationem respicit Dominus. Non ergo sine causa nominatim inter crudelitates, quæ ipsius tempore committebantur, Iob has recenset, quòd diuites pignora à viduis & orphanis acciperent; & quidem pignora quæ ipsis ad eorum alimentum necessaria erant.

Exodi 22, 23. Deut. 15, 9. & 24, 15.

Interim notat hîc Sanctius noster, quod licet non constet quidem, an apud Idumæos de hoc pignoris genere aliquid à legibus cautum fuerit; ex

Prohibita pignorum extorsio.

ex hoc loco tamen fieri verosimile, istiusmodi aliquid aut lege aut consuetudine receptum fuisse, cùm apud Hebræos de istiusmodi oppignoratione constituta sint à lege non pauca, vti videre est in Deuteronomio; vbi cauetur ne quædam loco pignoris à creditoribus sumantur. Et speciatim iubetur ne creditor domũ alterius ingrediatur, & assumat pignus quod voluerit, sed exspectet foris, & illud accipiat quod debitor obtulerit. Plura de viduarum & pupillorum oppressione & necessaria illorum tutela vide superiori capite ad versum 8. & 9. & cap. 6. vers. 27.

Deut. 24.

4. Subuerterunt pauperum viam, & oppresserunt pariter mansuetos terræ.

Pauperes scandalizare grauissimum.

Septuaginta vertunt: Ἐξέκλιναν ἀδυνάτους ἐξ ὁδοῦ δικαίας, ὁμοθυμαδὸν δὲ ἐκρύβησαν πραεῖς γῆς: *Diuertere fecerunt impotentes de via iusta, & simul absconditi sunt mites terra.* Symmachus reddit: Παρέτρεψαν γὰρ πτωχῶν ὁδόν· ὁμοῦ ἀφανεῖς ἐποίησαν πραεῖς γῆς: *Peruerterunt enim pauperum viam; simul è conspectu remouerunt mites terra.* S. Augustinus legit: *Inclinauerunt pauperes à via iusta.* Quod est immane piaculum, quando videlicet impij potentes minis, vexationibus, ictibus abiectos homines iustos legem Dei violare, ac proinde diuertere à via iusta compellunt.

5. Alij quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum: vigilantes ad prædam præparant panem liberis.

6. Agrum non suum demetunt: & vineam eius, quem vi oppresserint, vindemiant.

Describit aliud prædonum genus, quos cum onagris comparat, quòd leges omnes petulantissimè contemnant, & asellorum siluestrium per deserta loca vagantium more prodeant in solitudinem, excubantes ad prædam; quasi nihil aliud habeant negotij quàm aliena rapere; ad quod opus vt sibi proprium studiosè se comparant, & accingunt, atque eo artificio tam sibi quàm liberis alimenta parant. Hi sunt, qui in aliena sata & vineta irruunt, propriosque dominos vi oppressos à suis agris & vineis expellunt: & hoc modo licet de facienda semente aut vinea plantanda atque excolenda minimè curarint; tamen messis illis non deest, neque felix ac copiosa vindemia: metunt enim agros quos alij seminarunt; & vinum exprimunt ex vineis quas alij excoluerunt. Quod spectaculum esse miserabile significauit Isaias dicens: *Regionem vestram coram vobis alieni deuorant.* Et Michæas tamquam grauissimam maledictionem comminatur: *Tu seminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo; & mustum, & non bibes vinum.* Cur porrò istiusmodi homines truculenti onagris comparentur, vide fusiùs cap. 6. vers. 5. & cap. 11. vers. 12. vbi de proprietatibus onagri egimus.

Prædonum studium quale.

Isaiæ 1, 7.

Michææ 6, 15.

Septuaginta pro *quasi onagri in deserto* legunt, ὥσπερ ὄνοι ἐν ἀγρῷ ὑπὲρ ἐμοῦ, *tamquam asini in agro super me*: quos secutus S. Augustinus reddit, *Et irruerunt asini feri in agro super me, & exeuntes ad opus suum.* In plerisque exemplaribus Græcis illud ὑπὲρ ἐμοῦ coniungitur cum sequentibus, ὑπὲρ ἐμοῦ ἐξελθόντες, *super me egressi*; id est, inquit Scholiastes, ὑπὲρ τοῦ τὰ ἐμὰ λαβεῖν, καὶ ἰδιώσασθαι, *pro rebus meis capiendis, & sibi vendicandis.* Illa verò quæ sequuntur in aliam longè partem acceperunt quàm Vulgatus; sic enim intelligunt, non quasi impij aliorum agros & vineas depopulati sint, sed pauperes coëgerint ad proprias ipsorum vineas sine mercede colendas, ita vt non alienos agros inuasisse, sed suorum agrorum cultores debitâ mercede defraudasse significentur. Verba eorum sunt ista: Ἀδύνατοι ἀμπελῶνας ἀσεβῶν ἀμισθὶ καὶ ἀσιτὶ εἰργάσαντο: *Impotentes vineas impiorum sine mercede & sine cibo operati sunt.*

7. Nudos dimittunt homines indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore:

8. Quos imbres montium rigant; & non habentes velamen amplexantur lapides.

Prædonum crudelitas & immisericordia.

Ad hæc, inquit, aliud addunt crudelitatis genus; neque enim satis habuerunt miserorum demessuisse segetes, sed ab illis quo tempore magis est horrida tempestas vestimenta detrahunt, nudosque relinquunt: qui exclusi domo in montibus habitant, vbi imbribus madent atque nocturno rore; & pro molli strato & tegumento proprio nudos amplectuntur & rigentes lapides, vbi miseri cubant. Patent quæ hîc Iobus promit: ex præda nimirum efficitur, vt inopes hieme nudi, ventis, frigori, imbribus, ad dirum interitum expositi, se in speluncas abdant, lapides complecti dicantur, hoc est lapidibus sese adiungere, cauis saxis sese contegere ad iniurias temporis declinandas. Ex hoc genere expoliati agminis fuêre successu ætatum ij, quos Apostolus ait in solitudinibus errasse, in montibus, & speluncis, & cauernis terræ. Bona certè sors, vt nudentur corpora, quæ candidissima gloriæ vestis amiciet. Sed quid est, quòd pauperes ac miseri lapides amplexantur? Non id caret mysterio; siquidem magis scintillas abstrusas in lapidum venis ad se calefaciendos elicere sperant quàm charitatis calorem à durissimis hisce lapidibus. *Amplexantur lapides*, homines nimirum duros vt lapides; quo eos ad misericordiam emolliant.

Heb. 11, 38.

Immisericordes lapidibus duriores & frigidiores.

9. Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum pauperem spoliauerunt.

10. Nudis & incedentibus absque vestitu & esurientibus tulerunt spicas.

Impiorum in miseros detestanda crudelitas.

Eleganter impiorum exaggerat crudelitatem in pupillos & orphanos, infirmum & imbelle genus

genus hominum, exercitam, quos violenter oppressos in seruitutem abegerunt, & non valentes iniuriam propulsare, seminudos vili veste, quæ illis reliqua erat, spoliauerunt, & famelicis, cùm nihil aliud haberent ad famem subleuandam præter spicas quasdam à messoribus relictas, has etiam ab eis abstulerunt. Ecquod feritatis genus immanius quàm impotentes deprædari, nudosque & famelicos ad spicas colligendas accurrentes non arcere modò, verùm etiam miseris collectas è manibus spicas & è dentibus ipsis grana decutere? Plurima ex his quæ hoc capite à Iobo recensentur in tyrannos aliósve potentes, qui vectigalibus iniquis & alijs iniustis modis piorum inopúmve bona corripiunt, egregiè quadrant: de quibus Alciatus pulchrum proponit emblema, exesum, marcidum & semiuiuum pauperem lapidi incumbentem depingens, cui hunc titulum præfigit, *Opulentia tyranni paupertas subiectorum*; subscribit autem duo disticha sequentia, quibus tyranni fiscum cum splene & populum subiectum cum humano corpore comparat.

Fiscus spleni comparatus.

Humani quod splen est corporis, in populi re
Hoc Cæsar fiscum dixerat esse suum.
Splene aucto reliqui tabescunt corporis artus.
Fisco aucto arguitur ciuica pauperies.

Opulentia tyranni est paupertas subditorum.

Similitudine ostendit opulentiam tyranni causam esse subditorum inopiæ. Vt enim in corpore humano si splen sit auctior & tumidior, tabem & maciem ceteris partibus inducit; ita fiscus Principis si nimiùm augeatur, populum exhauriri & ad inopiam redigi necesse est. Rationem huius similitudinis adfert Aristoteles in Problematis; quòd splen multam ad se trahat materiam, quæ transire in alimentum debebat: Constat enim, ait ille, homines parui splenis pingues effici. Splen autem viscus est in sinistra animalis parte succos ad se attrahens crassos & melancholicos in hepate genitos. Lienem Latini vocant. de quo Galenus lib. 4. de Vsu partium cap. 15. Id verò Traiani Cæsaris apophthegma fuit; siquidem fiscum lienem appellabat, quòd eo crescente reliqua membra tabescerent. Hinc magno Regni & Reipublicæ malo Princeps auarus nascitur; quò fit, vt miserrima plebecula cogatur ad egestatem & extremam pauperiem, cùm tyrannus in suorum possessionem violenter irruit, eorumque substantiam depopulatur.

11. Inter aceruos eorum meridiati sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt.

Meridiari quid significet.

Istud verbum *meridiati sunt* hoc tantùm loco in Scriptura reperitur, significatque propriè meridiem agere; quod tempus est corpori cibis reficiendo destinatum, & conuiuijs epulisque dicatum; vnde à sponso sponsa scire desiderat vbi pascat, vbi cubet in meridie. In eadem significatione meridiandi verbo vsus est Plautus dum ait: *Ientando, meridiando, comessando, pergræcando vitam ducere.* Amplificat hîc Iob malitiam & crudelitatem impiorum, quos ait eò prorumpere impudentiæ, vt ab egentibus, quales sunt ij qui in torcularibus calore ac siti anguntur, exigua illa multoque sudore parta bona, quæ ad familiam alendam contraxerunt, surripiant; & inter cumulos prædæ meridie prandeant & quiescant, voluptatemque barbaram ex aspectu spoliorum capiant. Videtur autem alludere ad impios in tentorijs degentes, qui inter prædas eò conuectas sua conuiuia celebrabant.

Cant. 1, 7.

Non debemus turbari, si non videamus Deum statim mederi malis quæ fiunt.

Pergit porrò declarare statum, qui in vniuerso mundo conspicitur, Deo interim remedium non afferente, nec tantas iniurias vindicante. Id verò ostendit iudicia Dei non semper esse visibilia, nec statim aspici; sed in patientia quietos se continere debere fideles, donec Dominus noster manum exerat, sicut eius est nosse tempus opportunum iudicij exequendi; non est autem nostrum illud ipsi præscribere. Nunc igitur Iobus dicit mundum plenum esse rapinis, ita vt pauperes sint nudi, illi qui spicilegium fecerunt non habeant buccellam panis quam comedant; eripiatur etiam ipsis spicilegium, quod in agris diuitum fecerunt. Quò significat eos qui valent opibus abuti auctoritate suâ & diuitijs ad pauperes & egenos penitus consumendos. Quod sanè immane & atrox est; non impedit tamen Deus, cùm sit mundi Iudex.

Hoc quidem nos primâ specie posset perturbare, sicut multos videmus existimare Deum dormire, quando is secundùm animi ipsorum libitum non operatur; sed id nobis prouisum, certum & constitutum esse debet, vt cùm accidet non perturbemur. Ita enim semper fuit ab omni tempore; nihilominùs tamen Deus mundi Iudex fuit: sed tempora videntur esse occulta, quia ipsius diem non ita statim videmus. Certum est ipsum hæc omnia exactissimè cognoscere; sed tamen occultat se; hoc est, non ostendit se velle eorum qui afflicti sunt ad illis opitulandum curam gerere: illorum enim patientiam ad tempus probat. Vt vt sit, non possumus semper oculis discernere cur Deus dissimulet & conniueat, quando hi prædantur & rapiunt; alij verò suis facultatibus spoliantur. Non possumus, inquam, videre causam, cur ista patiatur Deus: vult enim nos deprimere, quò hunc honorem illi tribuamus, vt ipsum esse iustum confiteamur; etiamsi tamquam caligine quâdam correpti non possimus quid sibi velit diiudicare. En igitur consilium & scopum Iobi, nobis ostendere iudicia Dei non esse ex arbitrio hominum ordinata, sed nobis esse arcana & occulta. Vnde subdit:

Deus vult consilia sua nobis esse arcana.

12. De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, & Deus inultum abire non patitur.

Oppressio pauperum clamat vindictam.

Neque vis hæc prædatoria in agris solùm, vbi plerumque pauperes degunt, liberè grassatur, sed etiam intra mœnia, vbi clamor auditur & gemitus illorum, quos aut bonis exuunt, aut pugnis concidunt prædones illi insolentes & barbari; sed Deus, qui vniuersa prospicit, horum vim tyrannicam barbaramque sæuitiam impunitam abire non sinet. Quod autem dicit, *Anima vulneratorum clamauit*, in Hebræo est *Anima occisorum*. q. d. Ciues suis bonis spoliati & pauperes ab illis in agro occisi clamant, & implorant à Deo iudice vindictam. Videturque hæc dicendi ratio eius esse similis quæ est in Genesi:

Gen. 4. nesi: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me*; id est, postulat vt eius cædem indignam cognoscam, & iudicium faciam. Ita hoc loco significare videtur Iob, tot homines grauissimis iniurijs affectos per se vique suâ æquum iudicium implorare.

Peccatum cur in Scriptura clamor vocetur. Hinc omne peccatum optimè in Scripturis sanctis clamor vocatur, eò quòd diuinam iram prouocet, & suâ malitiâ quasi vocibus atque clamoribus vindictam & vltionem exposcat. Gen. 18, 20. *Clamor Sodomorum*, ait Dominus, *& Gomorrhæ multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis. Descendam, & videbo, vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* Quare clamor multiplicatur, nisi quia peccatum aggrauatur? Quasi idem sit peccatum augere, & vocem vindictam deposcentem extollere. De vinea quoque Domini Sabaoth dictum est: Isai. 5, 7. *Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas; & iustitiam, & ecce clamor.* Si enim iustitiæ iniustitia opponitur, quam ob causam eius contrarium clamor esse dicitur, nisi quia omne delictum clamoris nomine intelligendum est, quod non vtcumque, sed importunè vociferetur, & quasi per vim ab eo cuius proprium est misereri pœnam & vltionem extorqueat? At tandem S. Dauid hunc loquendi modum non refugit dicens: Psal. 31, 3. *Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea, dum clamarem totâ die.* Nam si quis dubitat, quonam pacto Dauid potuerit simul tacere & clamare, audiat S. Gregorium scribentem in Psalmum secundum pœnitentialem: *Ille tacet nimirum, & clamat; quia peccata quidem sua silentio contegit, merita verò per vocem magnificationis extollit. Aut certè ille tacet, & clamat; quia peccata quidem præterita per confessionem non annuntiat, & per cor impœnitens alia committere acceptâ peccandi libertate non cessat.* Clamat itaque peccatum, clamat iniquitas, quamdiu per pœnitentiam non deletur; & clamat non misericordiam petens, sed iram, sed vltionem, sed pœnam exposcens.

Deus vt bona præmio, sic mala digno supplicio afficit. ET DEVS INVLTVM ABIRE NON PATITVR.] Æquissimum est enim, vt ille qui gubernator est vniuersi, ac præcipuè creaturarum rationalium rector, eorum bona gesta præmio, & impia facinora pœnâ & flagellis afficiat; vt suæ prouidentiæ satisfaciat, & se habere rerum humanarum curam ostendat. Atque vt Eccle. 12, 14. Salomon ait, *Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum illud sit.* Vniuersa, inquam, siue bona, siue mala, siue omissiones bonorum, adducet Deus in examen æquitatis suæ, vt cuiusque actionis, etiam bonæ, si quod habeat erratum, saltem præposteræ intentionis, expendat, & pro eo conuenientem pœnam infligat. Sicut enim bona opera exigente prouidentiâ Dei sine mercede non manent; ita & actiones malæ, cuiuscumque sint, siue Regis, siue serui, siue magni, siue pusilli, pœnâ & dolore carere non possunt.

Longa impiorum impunitas multos offendit. Videmus interdum impiorum in hac vita differri supplicia; & ignari secretorum diuinæ prouidentiæ ad hunc velut offensionis lapidem cespitamus; nec aduertimus tantisper suspendi vindictæ diuinæ mucronem, donec exaggeratâ peccatorum mensurâ, quò tardiùs, hoc grauiùs Dei furor sceleribus incumbat. *Quare nemo patientiam bonitatis Dei* (ait D. Leo Serm. 5. de Quadragesima) *de peccatorum suorum impunitate contemnat; nec ideò æstimet illum non offensum, quia necdum expertus est iratum. Non sunt longæ vitæ mortalis induciæ, nec diuturna est licentia insipidarum voluptatum in æternarum dolorem transitura pœnarum, si dum iustitia suspenditur, pœnitentiæ medicina non quæratur.* *Non abutendum Dei patientiâ.* Abutuntur sæpè homines indulgentissimi parentis omnium Dei humanissimique patientiâ, quòd dissimulet peccata hominum, quòd expectet, quòd longanimis & misericors in diuinis Oraculis prædicetur. Quod Tertullianus lib. de Patientia cap. 2. eleganter expressit, cùm ait Deum patientiam sibi suam detrahere, quâ vtitur in tolerandis sustinendisque sceleratis: *Plures enim*, inquit, *Dominum idcircò non credunt, quia sæculo iratum tamdiu nesciunt.* *Fraus dæmonis est, quòd peccatores putent scelera sua à Deo nesciri aut non puniendа esse.* Fraus inimici illam menti caliginem inducit, vt aut nesciri propè sibi persuadeant scelus suum, aut oblitum esse Deum maleficiorum, neque vmquam repetiturum rationem, aut ea nihili facere putent: hinc timor sanctus effluit ex animo, & impunitas quædam in scelere, & audendi licentia dominatur. Fraudem dixi veteratoris importuni & crudelis, qui acerbo nos odio insequitur, & eo ipso abutitur ad timorem minuendum, quo nos vti debuissemus ad timendum. Neque enim si non punit subitò Deus, & impiorum hominum vecordiam scelestosque mores merito supplicio coërcet, si manum sustinet telum vibrantem, iamque ad feriendum paratam, ideò putandus est aut nescire impudentium hominum insaniam, aut punire nolle. Reseruat enim scelera Deus, & recondit in thesauris suis immensis; & quantum crescit cumulus facinorum innumerabilium, tantò ira fit Numinis potentior & acrior ad vindicandum, quemadmodum cap. 14. vers. 17. annotauimus; vbi fusiùs hoc argumentum pertractauimus. Vnde meritò subiungit:

13. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius, nec reuersi sunt per semitas eius.

Aptè explicabitur hæc metaphora, si Deum lucem appellemus, sicut ipse dixit; *Ego sum lux mundi*; Ioan. 8, 12. lumen verò legem & doctrinam; sicut S. Petrus dixit: *Qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum*, id est Euangelium. 1. Pet. 2, 9. Vocant autem Philosophi lucem quæ est in Sole; lumen quod est in rebus quas illustrat. *Lux & lumen quì differant. Deus est fons lucis spiritalis.* Ita Deus lucis fons per legem & doctrinam suam homines illustrat: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ioan. 1. Sed vtrumque in Scriptura confunditur: quare possumus intelligere, rebelles fuisse vel Deo, vel legi eius. quod idem est. *Peccatores luci rebelles.* Quia legi & præceptis Dei non obtemperarunt, fuêre præuaricatores, deficientes, recedentes à Deo, *qui lux est, & in quo tenebræ non sunt vllæ.* 1. Ioan. 1. *Lux hæc in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Ad homines peccatores venit vt eos illuminet, sed protinus illi faciem auertunt, ne lucem hauriant. Quare, vt Philippus Presbyter ait in hunc Iobi locum, *qui cæcato corde in tenebris sunt, mittentur in tenebras exteriores, & duplici malo induentur sicut diploide.*

Quod vt clariùs intelligamus, in primis statuendum hîc est, in hominibus lumen esse quoddam clarissimum, in cuius possessione mens lætitiâ inexplicabili perfruitur. Hoc animaduertit Cassiodorus lib. de Anima, aitque *lumen aliquod substantiale animas habere*, quod in Euangelio dicatur lumen illuminans omnem hominem venientem in hunc modum: *& in cogitatione*, inquit, *positi, nescio quid tenue, volubile, clarum nobis inesse sentimus, quod respicit sine Sole, quod videt sine extraneo lumine*. Id meo iudicio Vates Regius *lumen vultus Dei* nominauit, quod Origenes vult esse notitiæ diuinæ irradiationem, sanctus autem Hieronymus & D. Augustinus illuminationem rationis, quæ diuinitatis imago est impressa in animo & insignita. Quare Tertullianus lib. 5. in Marcionem cap. 11. vertit *lumen personæ Dei*, vt sit Numinis quædam veluti adumbratio. Id lumen si ad naturam referatur, summi omnium Opificis donum est pulcherrimum & omnibus commune. Sed in iustis est etiam quædam lux formosior, gratiæ nitor, iubaris empyrei stilla, incomparabile animi ornamentum, quod ab inhabitante Spiritu sancto oriri putat Magnus Leo Pontifex Maximus Serm. 1. de Pentecoste: *Ipse*, inquit, *spiritus veritatis facit domum gloriæ suæ luminis sui nitore fulgere; & in templo suo nec tenebricosum aliquid vult esse, nec tepidum*. Rectè quidem ille & sapienter. Nam accessu ad Deum & quodam veluti commercio necesse est hominem fieri cælo splendidiorem, & Solem, vt ita loquar, terrenum. Quod diuinitus à sanctis Patribus video fuisse notatum. Deus enim (vt ait S. Dionysius lib. de Diuinis Nominibus cap. 4. §. 6.) est ἀκτὶς πηγαία, καὶ ὑπερβλύζουσα φωτοχυσία, *lux fontalis, & supereffluens luminis effusio*. Qui fons plenissimus & redundans largè exuberat in omnem intellectum, siue celsos Angelorum choros intueamur, qui proximè Numen circumstant, siue homines in terra degentes. *Hæc autem lux fontalis* (inquit idem lib. de Ecclesiastica Hierarchia cap. 2.) *eadem semper, & eodem modo se habens, beneficos suos radios cunctis oculis mentalibus luculenter expandit; adeoque si spontaneâ mente præditorum arbitrij libertas spiritale lumen deserat, à natura sibi insitas luci excipiendæ vires amore praui præcludens, præsenti quidem luci se subducit; hæc tamen eam minime destituit, sed vel conniuentem illuminat, atque auersanti benignè prorsus occurrit. Quisquis igitur ad insitum à Deo naturæ lumen recurrerit, principio quidem cum Dei adiutorio quis tandem ipse sit videbit, hocque lucis accessione munus sacrum referet. Porrò qui propria sua irreflexis oculis considerauerit, abditas quidem ignorationis suæ tenebras eliminabit; perfectissimæ tamen vnionis & participationis adhuc exsors, eiusdem desiderio sponte non afficietur, sed sensim primùm à proprijs ad potiora, & ex ijs ad potissima, nec non perfectius tandem per Dei gratiam ad diuino-principalem vnionem sacro quodam ordine euehetur. Sic autem adductum diuina beatitudo ad sui admittit communicationem propriaque lucis instar signi cuiusdam ipsum participat, Deo intimum reddens atque consortem munerum diuinorum. Neque enim vita nobis est, cui vis illata sit vel imposita necessitas; neque verò etiam eorum quibus prouidetur libertate diuinæ illustrationis à prouidentia manantis radij obtunduntur; sed oculorum mentalium dissimilitudo facit, vt exundans paternæ bonitatis illustratio vel omnino cassa sit, & propter eorum repugnantiam inutilis, vel eius participationes existant inæquales, parua vel magna, obscura vel clara, cum vnus sit & simplex, eodemque modo semper se habeat fontalis ille radius, qui iugiter est expansus.*

Lumen animæ quale sit. — Ioan. 1, 9. — Psal. 4, 7. — *Lux gratiæ à Deo instillatur.* — *Quomodo Deus spiritale lumen distribuat.* — *Impij spiritale lumen excludunt.* — *Vnde proueniat inæqualitas diuinæ illustrationis.*

Vnde manifestò patet impios sceleribus suis nullam posse excusationis vmbram obtendere, cùm lumen illud, cui rebelles fuerunt, sit illa notitia, quam non à magistro, aut nostrâ industriâ aut humanâ disciplinâ didicimus, sed ab ipsa natura arripuimus, hausimus, expressimus. Quæ communi Scholasticorum sensu synteresis dicitur, aut dictamen rationis: quod si sequerentur, vberioris sanè lucis participes efficerentur. Nunc autem *nescierunt vias eius*, id est, scire contempserunt, vt illi *qui dixerunt Deo: Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus*. Quæ est turpissima & nefaria ignoratio ex scientiæ orta contemptu. Viæ autem luminis sunt præcepta & leges Dei. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos*, dixit Dauid. *Nec reuersi sunt per semitas eius*. Quia, vt Salomon auctor est, *relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas: qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis: quorum via peruersæ sunt, & infames gressus eorum*. De quibus subdit:

Iob 21, 14. — Psal. 18, 9. — Prou. 2, 13.

14. Manè primo consurgit homicida, interficit egenum & pauperem: per noctem verò erit quasi fur.

Nullum scilicet impijs tempus vacuum est à scelere, diurnum miserorum cæde & sanguine funestant: ad quod immane facinus adeò manè consurgunt, vt nihil huic curæ anteponendum putent: nocturnum insidijs furtoque contaminant. Huc refer scitum illud,

Impijs nullum tempus vacuum scelere.

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Obseruat autem mores sceleraque impiorum varia, è quibus illud sanè pessimum, quòd appetente aurorâ, manè diluculo, quando viatores itineri se committunt, inuadant iter facientes atque diripiant, & cædant; interdiu se subtrahant lucis odio vindictæque formidine; nocte verò cuncta obumbrante ad furta prosiliant. Quod perinde est ac si Iobus diceret: Dies interrumpit scelera. Nam quod ad impiorum votum attinet, semper cædibus atque rapinis insisterent; & tamen non statim Dei vltione corripiuntur. Tanta profectò est peccandi libido, vt nisi iudicum vindictam formidarent, luceque diei impedirentur, plerique flagitiosi homines nihil aliud cogitarent aut molirentur quàm teterrima crimina, quorum voluptate capiuntur.

Ceterùm ex eo quòd fur semper noctis tenebras quærat, & quisquis malè agit lucem oderit, manifestè concluditur esse legem naturæ, quæ nullo modo aboleri possit, & esse aliquod boni & mali discrimen. Quis enim cogit hominem, qui velit in scortatione, furtis, ebrietate, luxu & alijs

Qui malè agit odit lucem.

alijs similibus sibi placere, hominum præsentiam fugere? velit potiùs in iniquitate gloriari, in ea iactare & ostentare se; & tamen occultat se. Quis eum ad id agendum cogit? Si quis dicat; Quia solus est, & nemo est qui velit cum ipso in malo consentire: atqui totus mundus est iniquitatis plenus. Animaduertitur sæpissimè homines in malo conspirare, eosque qui alicui vitio dediti sunt nihil tam velle & cupere, quàm vt alij ipsis sint similes:& tamen malè agentes alij aliorum conspectum fugiunt, ita vt suam turpitudinem nemini cognitam esse libenter velint. Vnde subdit:

15. Oculus adulteri obseruat caliginem dicens: Non me videbit oculus: & operiet vultum suum.

Adulteri lucis osores in tenebris peccantes latere se Deum putant.

Ait adulteros similiter lucis osores noctis caliginem præstolari solitos ad sua adulteria perpetranda. Sed dum addit, *Non me videbit oculus, & aperiet vultum suum*, significat adulterum mirè deludi: nam vbi operuit ipse vultum, ex eo quòd ipse non videt alios, existimat se à nullo videri: haud dissimilis struthioni, qui (vt refert Plinius lib.10. Naturalis Historiæ cap.1.) *si forte caput inter frutices inseruerit, dum neminem ipse conspicit, satis se latere, & à nemine se videri existimat; cùm tamen reliquum corpus in aperto sit*. Itaque illa particula & sumenda est pro causali *quia* hoc modo, *Dicens, Non me videbit oculus, quia operiet, vel operuit vultum suum*. Sed, vt benè ait Salomon, *respicit Dominus vias hominis, & omnes gressus eius considerat*. Quasi dicat: Ne putes ex eo, quòd homines latere fortasse possunt adulteria tua, etiam diuinorum luminum aciem fugere: nam Dominus omnes hominis rationes & consilia & actiones oculis obit suis.

Prou. 5, 21.

Eamdem sententiam legimus in Ecclesiastico his verbis: *Omnis homo qui transgreditur lectum suum, contemnens in animam suam, & dicens, Quis me videt? tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Et non intelligit, quoniam omnia videt oculus illius, quoniam expellit à se timorem Dei huiusmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum.* Extrema verba sic accipe: Ideò non intelligit, vel potiùs non considerat se videri à Deo adulter, quia non veretur Deum. Nam timor hominis est huiusmodi, id est talis conditionis & naturæ, vt hominis alterius oculos timeat potiùs quàm Dei; ideoque cauet, ne ab hominibus videatur; de oculis autem diuinis nihil curat. Itaque cùm audis, *Huiusmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum*, sic accipere debes, q. d. Huiusmodi timor est timor hominis, scilicet humanus; vel timor hominis, hoc est de homine susceptus. *Et oculi hominum timentes illum.* Vox *illum* non ad Deum, sed ad hominem referenda est. Quasi dicat: *Oculi hominum*, id est carnei, *timentes illum*, hoc est hominem; nimirum quia hominem vident, Deum autem non vident. Subdit Ecclesiasticus: *Et non cognouit, quoniam oculi Domini multò plus lucidiores sunt super Solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes.* Non animaduerrit, inquit, Dei optimi maximi oculos Solis lucem ac radios longè post se relinquere. Nam Solis lucem nox intercipit, at diuini obtutus radios nulla nox hebetat. Solari lumini clausis cubiculi fenestris obsistitur; at Dei oculi vsque ad penitissima cubilia perueniunt. Solis denique lux in specus & antra non descendit: at Deus abyssos imas intuetur, & vsque ad secreta cordis rimanda peruenit, & intimas animi cogitationes peruadit. Sed quid inde? Vt cognoscat adulter, seu fornicarius, ea quæ tenebras captans, vel in noctis silentijs, vel in secretis cubilibus, vel in defossis & imis locis latere desiderans perpetrauit flagitia, Dei perspicacissimos oculos fugere non posse, adeò vt vel cor ipsum, quo nihil est occultius, ipsi peruium omnino sit.

Eccli. 23, 25.

Adulteri homines verentur, non Deum.

Adulter non aduertit omnes etiam cogitationes suas à Deo perspici.

Pulchrè hoc expendens D. Ambrosius lib. 1. Offic. cap. 14. *Malus*, inquit, *studet latere, cùm Deum latere non possit, qui intra profundum abyssi, & intra hominum mentes non solùm tractata, sed etiam voluenda cognoscit. Quid autem tam stolidum, quàm putare quòd Deum quidquam prætereat? Si enim radius Solis fundit lumen super omnem terram, & in ea quæ clausa sunt se inserit; quomodo non potest intelligibilis Dei splendor in cogitationes hominum & corda semet, quæ ipse creauit, inserere?* Deinde sanctus Pater causam veram assignat tam stolidæ temeritatis eorum, qui Dei se posse oculos effugere arbitrantur: *Nolunt*, inquit, *supra se esse Iudicem quem nihil fallat: nolunt ei dare occultorum scientiam, qui metuunt occulta sua prodi.* Sed frustrà sibi ipsis illudunt: est enim παντόπτης & καρδιογνώστης Deus, qui omnes actus hominum etiam internos acerrimâ mentis acie intuetur, vt suo tempore æternis pœnis vel præmijs eos puniat aut remuneretur.

Dei oculos nihil fugit.

16. Perfodit in tenebris domos sicut in die condixerant sibi, & ignorauerunt lucem.

Malefici tenebris gaudent, quà maleficijs eorum fauent.

Quod die deliberauerant constituerantque viri scelerati, id nocturno tempore perficiunt: quare dum fauent tenebræ, neque lux impedit, quam vehementer execrantur, parietes perforant, & claustra confringunt, vt tutiùs irrumpant ad illa quæ claudit & continet dominorum custodia. Ita Sanctius noster, qui hæc de latronibus potiùs quàm de adulteris dici putat; quia nimirum latrones frequentissimè domos perforant, adulteri non nisi perquam rarò: alijs enim machinis ad alienum torum sibi aditum aperiunt, nempe donis & pecunijs; quibus nihil est clausum, nihil tam firmum quod non expugnetur. Hæc adulterorum sunt arma, multò illis potentiora quibus perforantur muri, aut confringuntur portæ: latrones verò id faciunt commodiùs, quia multi simul ad illud nocturnum opus societatem coëunt. Sanè illis hoc esse vsitatum Christus ipse docuit in Euangelio dicens: *Si sciret paterfamilias quâ horâ fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suam*, nempe à latronibus. Hi igitur latrones die specu-

Luc. 12, 39.

ſpeculantur, & vnde petenda ſit præda diligenter inquirunt, quo artificio ac tempore cogitata perficiant ſtatuunt, & rem aggrediuntur nocte defenſi tenebris & dono noctis opacæ.

SICVT IN DIE CONDIXERANT SIBI.] Propriè in Hebræo eſt *obſignauerunt ſibi*, ſicut legit Pagninus. Vnde Septuaginta reddunt, Ἡμέρας ἐσφράγισαν ἑαυτοὺς, *Per diem obſignauerunt ſeipſos.* Symmachus vertit, Ὡς ἐν σφραγῖδι κρύπτουσιν ἑαυτοὺς, *Tamquam in ſigillo abſcondunt ſeſe.* Quod aliqui ſic explicant, quaſi ſigillo & certâ notâ deſignauerunt ſibi locum, quò tutiùs & occultiùs ingredi, & locum infirmiorem, quem faciliùs ſuffodere & aperire poſſent. Aut hæc obſignandi & apprimendi ſigilli tranſlatio pertinet ad aliquid amatoriarum & arcanarum ſchedularum vltrò citroque miſſarum inter adulterum & adulteram, quibus inter illos agatur de quærendo aut patefaciendo aditu, aut aperienda feneſtra & præbendo ingreſſu. Ita Pineda noſter: nec Sanctius improbat iſtiuſmodi explicationem. Cùm tamen id quod obſignandi tranſlatione Hebraicus fons & Septuaginta expreſſerunt, Vulgatus interpres ad colloquium transferat; (vertit enim *condixerant ſibi*;) non videtur alienum, ſi obſignationem iſtam ac ſigillum ad ſecretum ac taciturnitatem altumque ſilentium referatur, quo & inter ſe locuti ſunt adulteri, vel plures impij ſecum; & alter alterius verba ita excepit, vt nulli vulget, nec quæ ab alio audierit in vulgus prodat. Improbi enim ſua conſilia premi ſilentio volunt, vt liberiùs peccent, ne ſit qui obſiſtat, & vllo pacto impediat. Qui ſenſus confirmari poteſt ex eo, quòd obſignationis metaphora etiam ad verba tum apud ſacros tum apud profanos traducatur.

Adulteri ſua ſcelera volunt ſilentio tegi.

ET IGNORAVERVNT LVCEM.] Id eſt, Auerſantur & fugiunt lucem ac diem, ne ſordes illorum prodant. *Omnis enim qui malè agit odit lucem; & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.* Talis vecors iuuenis, vt eſt in Prouerbijs, quem gradientem in obſcuro, adueſperaſcente die, in noctis tenebris & caligine, occurrens mulier ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas, apprehenſum deoſculatur, & procaci vultu blanditur & inuitat ad amplexus, donec illuceſcat dies, quia vir non ſit in domo, &c. Heſperum amantes amant, tardeque queruntur ſtellam redire; & illam matres auidæ ac nurus cupiunt quamprimum radios ſpargere lucidos, vt Seneca cecinit in Medea. Queſtus etiam Dio Chryſoſtomus eſt conſecratas noctuas Athenis Mineruæ virgini, cùm Veneri potiùs fuiſſent conſecrandæ; quoniam diem lucemque virginitas, venus ac turpitudo noctem & tenebras captat. Inuehitur autem acerrimè Orat. 7. in libidines, præſertim publicas, & impudentiam circa res per ſe pudendas. Ephræm item comparat ſcortatores cum auibus nocturnis ac lucifugis. Tertullianus quoque in Apologetico cap. 1. *Omne malum*, inquit, *aut timore aut pudore natura perfudit. Malefici geſtiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehendi*, &c.

Qui malè agit odit lucem. Ioan. 3, 20.
Prou. 7, 7.

17. SI ſubitò apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis; & ſic in tenebris quaſi in luce ambulant.

Non ſolùm (inquit) lucem non dilexerunt, verùm etiam execrati ſunt eam, quòd non modò non iuuet, ſed etiam impedimento ſit: quia nec graſſator ſic tutò iter agentes inuadere poteſt, nec fur ad alienas ædes penetrare, neque adulter & ſcortator rem cum mulieribus habere.

Malefici noctem vertunt in diem.

ET SIC IN TENEBRIS QVASI IN LVCE AMBVLANT.] Id eſt, Tenebræ ſunt eis pro luce, de nocte ambulant, munera ſua obeunt; de die verò dormiunt & requieſcunt, noctem vertentes in diem, & diem in noctem. Illorum proinde vitam S. Maximus à Deo doctus & illuminatus vocat σκιὰν θανάτου, *vmbram mortis*, Dauid verò *Cedar*. Præclarè (inquit D. Gregorius Nyſſenus lib. de Virginitate cap. 4.) *Cedar* nominat; quod apud Hebræos idem eſt quod *tenebra*; vt intelligamus nos in curſu ad immortalitatem velut ἀορασίᾳ τινὶ νυκτερινῇ, *cæca noctis caligine circumfuſos* ſæpè in ſcelus infortuniumque impingere; eam verò in hominum vita ignorationem eſſe, vt quæ in perpetuo ſunt motu ſtabilia eſſe putent, atque in immenſum duratura, quæ vilia τίμια, magnifica, & pretio omni digniſſima.

Vita impiorum eſt vmbra mortis & tenebra. Pſal. 119, 5.

Pari etiam mente S. Gregorius Nazianzenus Orat. 10. iſtiuſmodi homines ait in hac vita ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ, *vt nocturno in bello* confuſionem & ignorantiam perpeti, & conſiliorum inopiam atque perturbationem. Quippe effoſſo prudentiæ lumine, & extincto libidine voluptatis, tenebras conſequi eſt neceſſe tetras & horrificas, in quibus, vt in caueis cæcæ auiculæ, à Satana humani generis inimico detineantur ad alios ſimillimam in fraudem atque noxam illiciendos. Quæ autem fingi maior & cogitari poteſt animis obducta caligo, quàm vt eſt apud Iſaiam, vetuſtum illum noui Euangelij præconem, *dicere malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras; ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum*; id eſt, contemptis æternis delicijs & repudiatis in viles corporis illecebras ſe penitus ingurgitare, volantes mundi quiſquilias cæleſtium rerum dulcedini anteponere, ſectari inertiam, & inſaturabiliter inhiare cupidini, reſpuere gloriam magni animi & excellentis, Numinis beneuolentiam pro nihilo ducere, omnibus animi corporiſque viribus incumbere ad explendam titillantis luxuriæ voluptatem? Hîc nimirum exultat impius, & triumphat princeps tenebrarum, & negotium perambulans in tenebris feliciter & bellè promouet laternariâ voluptate, quæ tantum lucis & ſplendoris impertit, quantum opus eſt ad quærendam & percipiendam ſenſuum oblectationem. Itaque illorum hominum pectus, qui auidi ſunt commotionum ſuauium iucunditatis in corpore, ſimillimum eſſe dixerim antro ſomni, quod poëtico penicillo pingit in hunc modum Ouidius lib. 11. Metamorphoſeos:

Iſaiæ 5, 20.

In impijs & voluptuarijs regnat princeps tenebrarum.

Quò numquam radijs oriens mediúſve cadénſve
Phœbus adire poteſt; nebula caligine mixta
Exhalantur humo dubiæque crepuſcula lucis.

Sanè ex eo corde nebulæ exhalantur inanium volu-

Ex voluptatibus oriuntur in animo tenebræ & caligo.

voluptatum densæ & caliginosæ, quibus fretus stygius latro libero introitu in arcem mentis & animi castellum irrumpit,& factâ clade virtutum insignium omnia gratiæ dona atque merita superbissimè crudelissimeque populatur. Nam vbi voluptas dominatur, subitò in voluntate oriuntur motus inimici rationis, quibus sanctissimæ affectiones vel minuuntur & obsolescunt, vel etiam extinguuntur; in quarum locum vanæ futilesque lætitiæ & insanientium turba appetitionum succedunt, vmbrosamque nubem vitiorum inducunt, quâ inuoluti & miserandum in modum circumfusi homines in scelus impingunt. Et proinde non aberrabit, qui voluptatem cum magnetis fumo componat: qui si tritus in ædibus fuerit, & in prunas ardentes iniectus, ita vt fumus euolet in altum, videbitur tota ruere domus; quo terrore pauefacti qui intus sunt, abiectis omnibus diffugiunt. Atque hoc artificio ait Camillus Leonardus latrones supellectilem diripere,& locupletum ædes inexpiabili fraude spoliare. Hæ ludificationes sunt voluptatum: nox & caligo mentem opplet, prudentia concidit, brutescit animus, virtutum morientium cruor funditur; erebi prædo in νυκτομαχίᾳ victor spolia opima legit, atque in adorea bacchatur.

18. Leuis est super faciem aquæ: maledicta sit pars eius in terra, nec ambulet per viam vinearum.

Adulteri sunt leues & veloces ad fugam, ne deprehendantur.

Locus hîc varias admittit expositiones, quas Pineda omnino septem adfert; è quibus illa videtur magis litteralis, quæ censet hoc loco describi velocitatem impiorum, præsertim adulterorum, in fugiendo, ne agnosci aut comprehendi possint. Ita Caietanus: *Tam agilis* (inquit) *fugiendo est adulter, quàm si super aquas ambularet; & vix per summam leuitatem ipsam aquæ faciem supremam attingeret planta.*

Homo celerrimus ad vitia.

Alij quoque non malè hoc intelligunt de facilitate peccandi atque velocitate captandi quamcumque sceleris occasionem. *Videtur enim* (inquit S. Thomas ad hunc locum) *impio propter impetum concupiscentiæ super aquam & super quamcumque difficultatem leuiter transire posse, vt ad rei concupitæ fruitionem perueniat.* Quasi dicat, Adeò pernici cursu ad vitia euolat impius, vt nullo obice retardetur. Symmachus velocitatem adauget, sic Iobi locum transferens, Ἐπιπλέων ὕδατι, *Supernatans aquæ*; ac si dicat: Impius ad impietatem marinos fluctus à sæua tempestate & atrocioribus ventis concitatos velocitate superat.

Notat porrò Sanctius noster Latinos explicare solitos velocitatem summam hoc aut simili modo dicendi, quo significent, etiam quæ mollia sunt veloci pede sine vlla offensione calcari; aut certè sic à currentibus attingi leuiter, vt nulla maneant in puluere calcato vestigia. In hunc sensum explicatur illud Danielis de Alexandro
Dan. 8, 5. Magno: *Hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, & non tangebat*
Isaiæ 41, 3. *terram.* & illud Isaiæ: *Semita in pedibus eius non apparebit.* Benè ergo Iobus exprimere volens velocitatem summam impij ad impietatem dixit: *Leuis est super faciem aquæ.* Perinde ac si dicat, Præ velocitate cursus pede non tangit aquam vel terram; quin imò etiam sine pedibus ad vitium currit: *quemadmodum incedunt quædam sine pedibus manante impetu, quod angues; & insurgente conatu, quod vermes; & spumante reptatu, quod limaces*, vt egregiè notauit Tertullianus lib. de Anima cap. 10.

Porrò insanæ hominum appetitiones adeò præcipites in vitia feruntur, vt non modò lubricam piscium velocitatem & celerem ferarum pernicitatem imitentur, sed & vermium & serpentium impetus, & absque pedibus cursum, nec non aquæ labentis fluxum æmulentur. Labitur enim ferturque præceps impius ad improbitatem stimulatus cupiditate & libidine, sicut aqua quæ effunditur statim diffluit & deletur. Ita Nicetas in Catena. Sic ad Ruben Iacob animo præsago ait: *Effusus es sicut aqua, non crescas.* Scilicet libidinosus effusæ aquæ similitudine optimè exprimitur; quippe qui rarò aut certè summa cum difficultate de sordibus ad puritatem, ab intemperantia ad vitæ morumque integritatem reuocari consueuit. Aptè igitur isto aquæ symbolo significatur humanæ carnis imbecillitas, quæ tam facilè diffluit in luxuriem, sicut aqua è vasculo emittitur: & quemadmodum ex aqua in terram effusa lutum, cœnum sordesque fiunt; ita per lapsum carnis & anima, & corpus, & fama, & quidquid est in homine sordescit ac fœtet, atque omnis illicò, si quis anteà in animo fuerit virtutis decor,marcescit & euanescit.

Luxuriosi effunduntur vt aqua. Gen. 49, 4. *Luxuria facit omnia in homine sordescere.* *Voluptas citò fugit & euanescit.*

Eleganter D. Gregorius Nyssenus Tract. 1. in Psalmos cap. 4. voluptatem similem ait esse ἀπατηλῶν φαντασμάτων, *fallacium phantasmatum*; quæ cùm teneri à voluptatum amatoribus creditur, subitò euanescit, atque in nihilum recidit; illius autem spectri inanis vnicum vestigium relinqui post recessionem τὴν αἰσχύνην, *pudorem.* Et Orat. 4. de Beatitudine idem Sanctus consimili prudentiâ & grauitate: Omne genus, inquit, voluptatis quæ corpore percipitur, ὁμοῦ τῷ προσπελάσαι παρέρχεται, *simul vt appropinquauit præteruolat.* Paria memini Cydonium dicere in Oratione de contemnenda morte, vbi motus illos suauitatis, qui solent titillare sensus, & iucundè afficere, venustè vocat εἴδωλα ἡδονῶν, *simulacra voluptatum*, cùm nusquam subsistant, sed in perpetuo motu versentur; & quod eas recipit sit τετρημένον σώματος πίθον, *perforatum corporis dolium*, vndique perfluens, & quod nihil continere possit; quo fit vt obscœni motus corporis, qui luxuriæ libidinique seruiunt, promittant potiùs quàm exhibeant vllam voluptatem, cùm subitò & præter opinionem effluant & vanescant. Summa deinde consequitur inanitas,& ieiuni atque hiantis animi mœror,velut fugientem sequentis, & desiderantis voluptatem, quæ amatium perfidiâ suâ frustratur:

Voluptates corporeæ sunt dolium pertusum.

Par leuibus ventis volucriq; simillima somno.

Adeò vt dubitare mihi posse videantur aucupes illi oblectationum, an aliquem dulcedinis motum habuerint, cuius nullam in animo effigiem recognoscant. Hinc diuinitus à Sapiente, cuius ore Numen loquitur, sensuum delectatio, in quam auidè se flagitiosi ingurgitant, dicitur *lanugo, quæ à vento tollitur, & tamquam spuma* Sap. 5, 15.
graci-

gracilis quæ à procella dispergitur; & tamquam fumus, qui à vento diffusus est. Ad hanc verò breuitatem iungitur vt plurimùm dolor, & dissoluti animi molestia. quod singulari Dei prouidentiâ comparatum est, vt cupiditatum illecebris & blandimentis sensuum irretiti à vitiosa corporis voluptate abhorreant. Vnde subdit:

Impiorum portio maledicta est in terra.

MALEDICTA SIT PARS EIVS IN TERRA, NEC AMBVLET PER VIAM VINEARVM.] Primam itaque horum hominum impiorum portionem dicit fore & esse maledictam in terra; quoniam ex omnibus illis quæ in hac vita visi sunt possidere quasi partem & hereditatem suam, nihil aliud quàm maledictionem & damnationem sibi acquirent; & in damnationis ac maledictionis cumulum illis cedent omnia; sicut è contrario *electis omnia cooperantur in bonum.* (Rom. 8, 28.) In terra etiam superna Beatorum erit pars eorum maledicta, eò quòd ibi locum non sint neque portionem vllam habituri, maledictionis æternæ sententiâ à felicitate Sanctorum exclusi: in terra quoque inferni, in terra obliuionis & miseriæ, pro portione sua & hereditate sempiterna maledictionem damnationemque accipient. Neque ambulabunt miseri illi per vias lætas & amœnas; cuiusmodi sunt viæ vinearum, quæ ad altiora ducunt, & ambulantibus iuxta ipsas tam odore bono, quem de se spargunt, quàm sapore vuarum, refrigerium & oblectamentum præstant: quales vtique sunt viæ illæ, quas iusti ad supernam patriam tendentes, & laborioso conatu quasi per montium iuga conscendentes, perambulant; qui odore cælestium deliciarum subinde velut à longè reficiuntur, & quasi gustum quemdam præcipiunt, vnde animantur ad iter suum fortiter percurrendum, donec ad summum vsque montis verticem pertingant. Ita Titelmannus in Paraphrasi cum S. Gregorio, S. Thoma & Philippo; qui per viam vinearum mysticè intelligunt viam Sanctorum & Ecclesiæ militantis in cælum, quam impij non ascendunt, sed è contrario magis descendunt per abrupta vitiorum in loca inferna tormentorum, vbi erit cumulus & vicissitudinaria successio vniuersorum cruciatuum. de quibus ait:

Via iustorum iucunda, impiorum tetrica.

19. Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium, & vsque ad inferos peccatum illius.

Impiorum pœna sunt æstus & frigus.

Agit hîc de pœnis impiorum, quas tum in hac tum in altera vita patiuntur, generatim quidem ab vna calamitate in aliam & contrariam transeundo; propriè verò ac speciatim in hac quidem vita febrium, ac tempestatum frigus & æstum immoderatum, in futura verò ignis infernalis & frigoris niualis cruciatus alternis subeundo. Ita passim Interpretes. An autem damnati non solùm ardore, sed frigore etiam æterno crucientur, non æquè omnium vna est opinio. Et quidem aquam ibi vel niuem seu gelu qui in inferno ponant sunt valdè pauci; multi tamen intensum frigus ibidem reperiri existimant; & verò eam esse communem sententiam affirmare videntur S. Hieronymus, Philippus Presbyter, Beda & Dionysius ad hunc locum; & Soto in 4. Sententiarum dist. 50. quæst. vnicâ art. 4. eam docet. Ac sanctus quidem Hieronymus & Philippus opinantur hanc sententiam colligi ex Matthæi 8. vers. 12. & 22. vers. 13 & 24. vers. 51. & 25. vers. 30. & Lucæ 13. vers. 28. vbi mentio fit fletus & stridoris dentium; putant verò fletum ex igne & fumo, stridorem ex intolerabili frigore nasci. S. Augustinus quoque lib. de Triplici habitaculo cap. 2. *Duo*, inquit, *sunt principalia tormenta in inferno, frigus intolerabile, & calor ignis inextinguibilis:* quod confirmat ex hoc loco Iobi; & ad hæc duo, frigus & ardorem, ceteras pœnas reuocat. Quia verò non rarò legitur in Euangelio *gehenna ignis*, duplicem proinde videntur Hieronymus & Philippus gehennam distinguere, ignis vnam, frigoris alteram. (Matth. 5, 22. & 18, 9.) Verba S. Hieronymi sunt ista:

Qualia sint damnatorum supplicia in inferno.

Quasi duas gehennas S. Iob mihi dicere videtur, per quas diabolus, hæreticus & homo impius commutetur. Fortè in ipsa gehenna talis sensus cruciatuum fiet illis qui in ea torquebuntur, vt nunc quasi ignem ardentem sentiant, nunc nimium algoris incendium, & pœnalis commutatio nunc frigus sentientibus, nunc calor fit; vt quasi de loco ad locum transire existimentur. Et forsassis inde Dominus ait in Euangelio: Mittite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus & stridor dentium; vt hic stridor dentium de rigore frigoris oriatur; vbi & similitudinem quamdam ex nostris corporibus possumus inuenire, in quibus ex fellis rufi abundantia, quod est calidissimum, in typicis morbis intolerabilis rigor præcedit, ignem febrium ardentissimum secuturum. Dicuntur à Medicis hæc duo, quæ sibi contraria dignoscuntur, ex vna fellis materia in homine procreari. (Matth. 22.) Sic ille.

Hæc eadem verba Pineda noster etiam Philippo tribuit; nec Beda multùm ab illis discrepat; videnturque omnes pariter ad vnam eamdemque causam, æterni scilicet ignis, vtrumque cruciatum, frigoris scilicet & ardoris, reuocare. Nam Philippus sicut duas frigoris adustiones distinguit, sic & ignis. Secundùm quam sententiam ignis inferni efficiet in damnatis cruciatum frigoris. Ceterùm Paludanus in 4. Sentent. dist. 50. q. 5. ab aqua & omnibus quatuor elementis sentit damnatos affligendos. idemque videtur Durandus opinari Quæst. vnicâ.

Ex hoc loco nil certi de frigore inferni concludi posse.

Verùm quidquid sit de istius quæstionis decisione, quam mei muneris non est determinare, aut in alteram partem definire, mihi cùm Sanctio nostro & Regio videtur ex hoc Iobi loco nihil haberi certi posse de hoc inferni frigore, de quo vix vllus alius Scripturæ locus extat; quæ semper ignis, & vix semel frigoris in torquendis impijs mentionem facit. Huius autem loci sensus est: Quòd sicut arida terra nimiumque æstuans absorbet atque ebibit liquatas niues, sic infernus eos qui peccauerunt. quem sensum Hebræus habet: *Ariditas & æstus auferunt aquas niuis, infernus eos qui peccauerunt.* Septuaginta quoque illi fauent dum sic vertunt: ὥσπερ ἡ ὀμίχλη δρόσου ἀφανὴς ἐγένετο: *Et sicut nebula roris factus est non apparens.* q. d. Vt dissipatur à Sole nebula rorida momento temporis, & ros euanescit, sic impius Deo vindice absumitur. Vt ferè idem sit quod dixit Dauid: *Sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.* (Psal. 67, 3.) Cùm itaque Iob ait, *Ad nimium calorem transeat ab*

ab aquis nimium, tale exitium imprecari videtur viro impio, quale niui adferre solet æstus: momento enim temporis liquescit, vt nihil pristini candoris vel frigoris vestigium relinquat. Subditur:

Et vsque ad inferos peccatvm illivs.] Hoc est veluti superioris imprecationis aut correctio aut amplificatio. quasi dicat: Non solùm temporali pœnâ, sed æternâ quoque afficiendus est impius. Vel, vt sit clausula quædam & finis præcedentis orationis, hoc modo: Is tandem est peccatorum descensus ad inferos, & iter ad sepulcrum, extremumque supplicium; vel vt obstinata illorum mens significetur digna præcedentibus supplicijs. quasi dicat: His, inquam, digni sunt, qui ad mortem vsque improbitati adhærescunt. Hæc secundùm nostrum Interpretem: nam secundùm Septuaginta & Hebræam lectionem hæc pars respondet sententiæ, ex qua conficitur altera similitudinis pars; scilicet vt ariditas & æstus auferunt aquas niuis, sic sepulcrum peccatores. Nihil igitur locus iste probat pro inferni frigore. Quare Abulensis in Matthæi cap. 21. quæst. 558. Iansenius in Concordia cap. 45. Dominicus Sotus & Maldonatus in Matth. 8. licet non præfractè, negare tamen videntur frigus hoc in inferno habere locum. Antiqui verò Patres proniores sunt & procliuiores ad affirmantem partem; quam video eos passim amplexatos fuisse, dum in inferno duo præcipua agnoscunt supplicia, scilicet intolerandum frigus; vnde Græci nuncupauêre τάρταρον, & ignem, quem æternum diuina Oracula significant. Tertullianus in Apologetico cap. 47. vocat *ignis arcani subterraneum thesaurum ad pœnam*. S. Augustinus loco suprà citato ad frigus & ardorem ceteras inferorum pœnas sic reuocat: *De aquis*, inquit, *nimium transiliunt ad calorem nimium: de quibus duobus innumera pendent pœnarum genera, videlicet sitis intolerabilis, pœna famis, pœna fœtoris, pœna horroris, pœna timoris, pœna angustiæ, pœna tenebrarum, seueritas tortorum, præsentia dæmonum, ferocitas bestiarum, crudelitas ministrantium, dilaceratio immortalium vermium, vermis conscientiæ, ignitæ lacrymæ, suspiria, miseria, dolor sine remedio, vincula sine solutione, mors æterna, pœna sine fine, absentia Christi quoad visionem eius*, &c. Neque enim cogitandum est duo tantùm esse illa pœnarum genera, tametsi atrocia, quibus sontes in Erebo crucientur: est enim is locus acerbitatum omnium officina, olida mephitis, puticuli halantes, cloaca mundi, sordium omnium fæx & colluuies; vbi nihil sit quod delectet, nihil quod non incredibiliter torqueat; qui sit denique, vt Seruator mundi κατ' ἐξοχὴν appellat, *locus tormentorum*. Ionas ad ea omnia adiungebat æternitatem, de qua mens omnis cogitando propè inexplicabili pauore tenetur: *Cuius*, inquit, *vectes retinacula sempiterna*, quæ videlicet solui aut perrumpi nequeant, ait B. Cyrillus: cùm nemo è stygia vnquã domo exierit, nec eâ semel clausus reuocare gradum potuerit, & suauissimâ luce perfrui. Quapropter subdit:

Frigus & ardor inferni reliqua tormenta in se continent.

Lucæ 16, 28.

Ionæ 2, 7.

20. Obliuiscatur eius misericordia: dulcedo illius vermes: non sit in recordatione, sed conteratur quasi lignum infructuosum.

Est Poëtica prosopopœia. quasi dicat: Nemo eius, ne Deus quidem misereatur; adeò vt ipsa misericordia videatur eius oblita, illique esse immisericors. Sed hîc petet aliquis, cùm tanta sit Dei misericordia & benignitas erga homines, quânam ratione fieri possit, vt Deus misericordiæ obliuiscatur. Huic optimè respondet S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 28. vel 31. eius obliuisci diuinam clementiam sub extremum iudicium, qui dum viueret oblitus est diuinæ iustitiæ. Nam apud Deum misericordia iustitiaque indissolubili amicitiæ nodo iunguntur, & sibi mutuo vicem rependunt; ita vt hoc tempore dum viuimus misericordia eis tantùm opem ferat, qui iustitiæ diuinæ meminerunt: cùm autem sub extremum iudicium tempus proprium diuinæ iustitiæ accesserit, illorum recordetur qui misericordiam coluerunt; ex aduerso verò misericordia eo tempore eis tantummodò faueat, qui iustitiæ non sunt obliti. Ipsamet S. Gregorij verba sic habent: *Omnipotentis Dei misericordia obliuisci eius dicitur, qui omnipotentis Dei iustitiæ fuerit oblitus; quia quisquis eum nunc iustum non timet, posteà eum inuenire non valet misericordem.* Quod licet vniuersè proferatur; singulari tamen ratione ad repulsam Dei tradentis impium obliuioni pertinet: vt sicut *in memoria æterna erit iustus*, qui sese abdidit, neque mortalium gloriam aucupatus est; ita impius, qui hominum laudes coëmere gestijt, sempiternâ obliuione tumuletur.

Ipsa Dei misericordia damnatorum obliuisci dicitur; quia dum viuerent obliti sunt iustitiæ.

Psal. 111, 7.

Septuaginta nonnihil aliter legunt hoc modo: Ἀποδοθείη δὲ αὐτῷ ἃ ἔπραξεν: *Retribuantur autem ei quæ fecit.* Id est, Nemo misericordiâ eius commoueatur, sicut ipse pauperum misertus non est. Ita Samuel Agagi misertus non est, sed vicem retulit ei dicens: *Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frusta concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis.* Cùm igitur impij culpæ suæ demerito ad infernum fuerint perducti, non erit eis vltrà spes vlla veniæ aut indulgentiæ impetrandæ; sed iustitia & iudicium iustum incumbent super illos pondere graui & intolerabili vsque in sempiternum. Atque interim dum in inferno sine misericordia cruciatibus afficiuntur impiorum animæ, corpora ipsa in sepulcris roduntur à vermibus. Vnde subditur:

Immisericordes non reperient misericordiam.

1. Reg. 15, 33.

Dvlcedo illivs vermes.] Id est, Deliciæ eius & adeps deliciosus dulciter vermes pascat in sepulcro, & vermem conscientiæ in inferno. *Quia inde* (inquit S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 29.) *delectabiliter pascitur, vnde per inquietudinem incessanter agitatur.* Istorum enim dulcedines in vermes corrodentes desinunt, quia conscientiam valdè mordent & torquent, ipsaque morte amariorem reddunt, sed hostes suos dulciter pascunt. Vnde quidam ita interpretantur hunc locum, quòd impij eorumque dulcedo sit dulcis cibus vermium; cui congruunt Hebræa, quæ alij ita vertunt, *Capietur dulcore eius vermis*. Sicut enim vermes

Dulcedo impij desinit in vermes.

auidè & dulciter pascuntur corporibus mortuis in sepulcro; ita dæmones dulciter deglutiunt impios & torquent, eorumque fœdæ dulcedines conuertuntur in nutrimentum vermis qui non moritur, & ignis qui non extinguitur, ac tortorum insufflantium illum.

Marci 9, 47.

Potest quoque (inquit S. Gregorius loco suprà citato) *apertiùs vermis nomine caro designari; vnde homo putredo & filius hominis vermis dicitur.* Sanè quisquis putidas corporis voluptates anhelat, quid nisi vermes amat? Corpus agnatione proximè vermibus iunctum esse sepulcra fatentur sincerâ veritate. Ita *dulcedo illius vermes.* Hinc fœdo cupidini vincendo plurimùm facit, vt hoc quod viuum quis diligit, quale sit mortuum expendat. Fecit hoc Anachoreta, vti Hugo Cardinalis in huius loci Commentario memorat, qui ad abolendam memoriam mulieris, quam dæmon illius animo identidem repræsentarat, tumulum iam sepultæ & tabescentis clàm reserauit; & ablatam inde cadaueris partem toties naribus apposuit, quoties animum titillaret libido: & en, aiebat ipse sibi, *dulcedo tua vermes.* Ita præsigni victoriâ seipsum triumphauit. Verè omnium luxuriæ deditorum *dulcedo vermes*, hoc est corpus breuì objiciendum vermibus pabulum. Et quia homines impuri ac libidinum suarum serui talem amant dulcedinem, & in ea felicitatis suæ summam collocant, non erunt in recordatione apud Deum, vt ab eo præmium beatitudinis accipiant, sed contererentur velut lignum infructuosum, in flammas stygias deijciendum. atque hoc est quod subiungit dicens:

Dulcedo carnalium vermes.

Impij non sunt in memoria apud Deum.

NON SIT IN RECORDATIONE.] Non erunt vtique impij isti in memoria apud Deum, sic vt vllam ab eo accipiant vsque in sempiternum liberationem aut consolationem; sed proiecti & velut deleti à memoria diuinæ pietatis sine misericordia contererentur, & consumentur perditione sempiternâ, qui fructum bonum non fecerunt in tempore suo; ad quem proferendum fuerant conditi & in hac vita longo tempore clementer tolerati; ad eum modum quo arbores infructuosæ, quæ fructum non proferunt in tempore suo, tandem succiduntur, & in ignem mittuntur.

Impij velut arbores infructuosæ exciduntur.

Septuaginta pro *quasi lignum infructuosum* reddunt, ἴσα ξύλῳ ἀνιάτῳ, *sicut lignum insanabile*: quasi impius sanitatem salutémve respuat, frustràque moneatur; quemadmodum sterilis arbor quæ aruit incassum coleretur. Etenim patienter fert Deus, & tempus indulget; at vbi experientiâ constat impium indulgentiâ ad malum abuti, graui Dei irascentis imperio succiditur, & tormentis tartareis excruciatur; cadauer verò eius spolium mortis vermiúmque ludibrium è penatibus eijcitur, & sepulcro conditur deformissimum & nudum, & decore omni spoliatum.

Isaiæ 1. ex 70.

Quod vidit canorus Isaias, & expressit: *Erunt quasi terebinthus decidentibus folijs.* Terebinthus, ait S. Basilius, densâ foliorum comâ instructa elegantem & peramœnum intuentibus colorem ostentat, ramorum scabritiem obumbrantibus folijs, quæ cùm hieme deciderunt, manet arbor sine formositate horrida, quam solus ignis expectare videatur. Ita illi qui externâ quâdam simulatione gloriam vulgi aucupantes, fortunâ elati, & spolijs pauperum gloriosi, viridissimo veluti foliorum vestitu ornati, fimbrias suas & phylacteria magnificentissimè & inanissimè dilatant, cùm externam illam pompam spiritus mortis vt sæui Aquilones decusserint, nudi atque inopes remanebunt, & piorum oculis vt fœdi & irridendi objicientur.

21. Pauit enim sterilem quæ non parit, & viduæ benè non fecit.

Id est, Depastus est ac spoliauit sterilem, satis alioqui per se malo sterilitatis afflictam. Acerbissima enim pœna inter Hebræos olim, imò inter ceteros quoque homines censebatur sterilitas; tum ob alias causas (quas Maldonatus in cap. 1. Lucæ num. 25. solitâ breuitate perstringit) tum præsertim quia homines illius temporis sicut minùs de æternitate cogitabant, ita magis suæ memoriæ in terris conseruandæ studebant, quod per filios consequi se posse sperabant: vnde si quâ ratione illis orbari contingebat, incredibiliter angebantur. Hinc vel ipse Iobus, qui lethales fortunæ ictus immotus exceperat, quasi homo adamantinus, vt Origenes appellauit; vbi tamen filiorum mortem audiuit, quasi loco stare non posset, præ dolore *surrexit* (inquit textus) *& scidit vestimenta sua*, vti habetur cap. 1. vers. 20. Vbi vide quæ notauimus. Vnde colligitur quanta olim fuerit pœna sterilitas, cui proxima censebatur viduitas. Quare steriles aut viduas affligere ac spoliare immane semper scelus est habitum. Ait ergo improbos sine vllo metu aut reuerentia Dei, nullo denique pudore, qui illos respectu hominum contineat, malo esse penitus deditos; & in eiusmodi conditionis feminas impetum facere, quæ iniuriam propulsare nequeunt, omnique ope & subsidio ab hominibus destituuntur, quia eas sibi paratam esse prædam ducunt. Expressè autem loquitur de mulieribus sterilibus. Nam si mulier liberos habeat, quamuis sit vidua, modò liberi fungantur officio, ecce illi præsidium paratum & scipionem senectutis, vt loquuntur: sed si mulier sit vidua & sterilis, desolata est.

Impij sunt etiam in steriles & viduas inhumani.

Mysticè Titelmannus sterilem hoc loco *carnem*, viduam verò *animam* intelligit. Totius quippe mali origo ipsis impijs hinc processit, quòd carni nimiùm indulserint; animam verò & spiritum prorsus neglexerint: quia videlicet fouebant vitiosam carnem siue sensualitatem suam, quæ ex se tota est sterilis & infructuosa, ad omne bonum inhabilis, prona semper ad omne malum, quæ boni nihil de se parit, sed potiùs spinas & tribulos malorum desideriorum germinat. Istam quidem vilissimam meretriculam, sterile scortum, accuratè pauerunt, delicatè enutriuerunt, & quàm diligentissimè curauerunt, omnibus eius desiderijs obsequendo & satisfaciendo; pauperculam verò animam, quæ in hoc mundo est quasi desolata & vidua, donec peregrinatur à Domino, cui primùm fuit desponsata & dedicata, hanc penitus neglexerunt, huius non sunt miserti illi crudeles, neque ea quæ huic ad salutem potuissent conducere perficere voluerunt. Scorta etiam & meretriculas

Impij sterilem carnem pascunt, & animam viduam negligunt.

culas fornicarias non ad prolium generationem, sed ad voluptatem tantùm carnis enutrierunt magnis sumptibus; viduis autem & pauperculis, quarum debuissent misereri, non præstiterunt misericordiam: imò ab ipsis rapuerunt quibus sua scorta alerent. Neque solùm in femineum sexum solitarium & debilem fuerunt acres & acerbi, sed tantùm etiam sibi iuris & spiritus assumpserunt, vt viros etiam aggressi sint. Sequitur enim:

22. Detraxit fortes in fortitudine sua; & cùm steterit non credet vitæ suæ.

Tyranni forma infirmos crudelis, in fortes violentus. Est vera descriptio tyranni, qui est in infirmos crudelis, in fortes verò violentus. Non solùm enim grassatur sæua tyrannis in miseros & imbecilles, sed etiam potentiores & opulentiores adoritur, vt eos de suo statu deijciat. Illa nimirum rata lex tyranni, *excelsa quæque demetere*, vt procul omni suspicione & metu in infirmam & miseram plebem dominetur. Qua de re sapienter scripsit Aristoteles lib. 5. Politicorum cap. 9. Ceterùm Iobi mens est hîc ostendere, improbos, postquam pauperes, qui se tueri non possunt, & auxilio hominum destituti sunt, oppresserunt, audaciores fieri, & in feras immanes euadere, ita vt nemini parcant, in diuites robustos, eosque qui auctoritate & dignitate pollent impetum faciant. Tum sanè confusio est extrema, ita vt hoc vnum agant, vt nimirum obuium quemque violentiâ plusquam belluinâ diripiant; nulla denique in illis humanitas, nullus pudor sit. Hæc autem nobis proponuntur, vt, cùm eiusmodi exempla videmus, non perturbemur, sed potiùs aduersus eiusmodi scandalum præmuniti cognoscamus Dominum permittere interdum, vt res ita sint inuolutæ & implicatæ, quò eò alacriùs ad hereditatem nobis promissam, ad quam vocamur, aspiremus. *Tyrannorum persecutiones nos ad Deum confugere compellunt.* Cognoscamus igitur Deum nos omnibus medijs humanis spoliasse, vt in nobis ipsis deijciamur & deprimamur, ad ipsum respiciamus, ipsum quæramus, ipse denique solus sit nobis portus & perfugium. Ac sanè æquum est prouidentiam Dei se in omnes mundi partes, summos & infimos ex æquo proferre. Potest tamen illud animaduerti, quomodo ij qui nocendi, prædandi, vim paruis & contemptis inferendi licentiam habuerunt, tandem se magnis etiam & nobilibus formidabiles reddant: & quidem hoc pacto Deus vult admonere illos qui habent facultatem pauperibus opitulandi ipsosque tuendi & defendendi, cùm illis iniuria infertur; quòd si non se opponant, futurum sit vt lacessantur & impetantur; hoc est, præstent ipsimet culpam à se deserti & destituti pauperis, vt diripiantur, oculi ipsis, prout sunt meriti, eruantur: tum Deus illis eiusmodi retributionem mittendo glorificabitur. Verum quidem est interim confusionem magis ac magis augeri; sed tamen fideles in eo arcana Dei iudicia, & quæ sunt supra captum iudicij humani, possunt intueri, quòd Deus ipsis verbo suo præluceat. Verumtamen, inquit, *cum steterit*, in prospera scilicet peccati & tyrannidis licentia, *non credit vitæ suæ*; quia tyrannus ob malam conscientiam omnia tuta timet. *Semper* Sap.17,10. *enim sæua præsumit perturbata conscientia*, vt Sapiens testatur. *Cùm sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis.* Siquidem reus à seipso peragitur impius, nec desunt grauissima indicia maleficiorum, cùm sit conscientia mille testes, à quâ priùs quàm à Deo damnatur.

23. Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam: oculi autem eius sunt in vijs illius.

Sugillat hîc impiorum impœnitentiam, quæ illorum impietatem valdè aggrauat, & pœnam iustè adauget ob contumaciam & contemptum diuinæ benignitatis & longanimitatis, quâ Deus illos expectat multo tempore parcens illis & patienter sustinens, differensque vltionem, vt vel sic eos suâ benignitate & longanimitate inuitet ad pœnitentiam, nolens mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat: ipsi verò per obstinatam superbiam suam Dei longanimitate & benignitate non solùm non vtuntur ad pœnitentiam, verùm etiam abutuntur ad culpam, occasionem ex eo arripientes liberiùs delinquendi, quòd vltionem videant priorum peccatorum differri, sicque ad damnationis cumulum sibi conuertunt, vnde ad salutem proficere debuissent. *Impij abutuntur pœnitentiâ Dei.*

Ad huius loci expositionem conducit quod B. Gregorius Hom. 11. in Ezechielem scribit his verbis: *Misericors Deus tempus nobis ad misericordiam relaxat; sed cùm gratiæ patientiam nos in augmentum vertimus culpæ, hoc ipsum tempus, quod ad parcendum piè disposuit, districtius ad feriendum vertit: vt quia reuerti quis etiam spatio temporis accepto noluit, per hoc mala sua ad reatum augeat, per quod ea diluere potuit, si conuerti voluisset. Vnde scriptum est: Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? secundùm duritiam autem tuam & impœnitens cor thesaurizas tibi iram. Ergo Dei benignitate abutens iram sibi Dei reprobus thesaurizat; quia dum ad pœnitendum tempus accipitur, & id tamen ad peccandum adhibetur, ipsum remedium gratiæ vertit ille in augmentum culpæ. Vnde & omnipotens Deus quià collata remedia conspicit ad culpæ incrementum trahi, ipsam benignitatem quam contulit in iudicij districtionem vertit, vt inde post amplius feriat, vnde nunc amplius expectat.* Ita S. Gregorius. *Impij longanimitatem Dei vertunt in augmentum culpæ & pœnæ.* Rom. 2, 5.

Luculentam quoque loci huius explanationem continet quod tradit B. Augustinus super illis verbis Psal. 102. *Miserator & misericors Dominus, longanimis, & multum misericors: Quid*, inquit, *tam longanimum? quid tam multum in misericordia? Peccatur, & viuitur; accedunt peccata, augetur vita; blasphematur quotidie, & facit Solem suum oriri super bonos & malos. Vocat vndique ad correctionem, vocat vndique ad pœnitentiam: vocat beneficijs creaturæ, vocat impertiendo tempus viuendi: vocat per lectorem, vocat per tractorem, vocat per intimam cogitationem, vocat per flagella correptionis, vocat per misericordiam consolationis. Sed obserua ne longitudine misericordiæ Dei male viuendo sic tibi* Psal. 102. *Non ita intuendum misericordia, vt obliuiscamur iustitia.*

thesaurizes iram Dei, vt dixit Apostolus cùm

Rom. 2, 4. ait: *An diuitias benignitatis & longanimitatis eius contemnis? Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? quòd tibi parcit, putas*

Psal. 49, 21. *quia places ei? Hac fecisti, inquit, & tacui; suspicatus es iniquitatem quòd ero tui similis: non placent mihi peccata, sed per longanimitatem quæro rectè facta. Si statim punirem peccatores, non inuenirem confessores. Ergo te Deus longanimitate suâ parcendo ad pœnitentiam adducit;*

Eccli. 5. *tu autem quotidie dicis: Finitur hodiernus dies, & sic ero etiam crastino die: non enim erit cras vltimus dies: & idem dicis tertio die: & subitò venit contra te ira Dei. Fratres non tardetis conuerti ad Dominum. Sicut enim qui præparant conuersionem, & differunt, & fit in illis vox*

Gen. 8. *coruina, cras, cras. Coruus enim ex arca missus non est reuersus. Non quærit Deus dilationem in voce coruina, sed reuersionem ad se, & confessionem in gemitu columbino. Nam & columba missa fuit ex arca, sed reuersa est ad eam. Quamdiu cras, cras? Puta esse hoc vltimum cras. Sufficiat quòd vixisti vsque ad hodiernum diem peccator: sæpè hoc audis, quotidie audis, & quotidie non corrigeris: tu enim secundùm duritiam cordis tui & cor impœnitens thesaurizas tibi iram. Non sic tibi videatur Deus misericors, vt*

Psal. 102, 8. *non videatur & iustus. Audis, Miserator & misericors Dominus, & gaudes; audi & illud, Iustus & verax Dominus, & reddens vnicuique secundùm opera eius: si gaudes ad superiora verba, ad hæc posteriora treme: sic enim misericors est & longanimus, vt sit etiam verax & iustus. Sed tu thesaurizas tibi iram in die iræ: & quem nunc benignum contemnis, tunc experiere iustum.* Hactenus ex S. Augustino.

Locum tribui pœnitentiæ, quam ingens Dei beneficium.

Ponderandum hîc nonnihil, quid sit Deum dare alicui locum pœnitentiæ, vt impœnitentis malitia magis elucescat. Vbi nos legimus, *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ*, in Hebræo habetur, *Dabit ei fiduciam, & innitetur*; vel vt Caietanus vertit, *Dabit ei securitatem*; vel vt Vatablus reddit, *Dat illi confidentiam.* Quæ omnia includuntur loco pœnitentiæ. Nam cui Deus tempus pœnitentiæ tribuit non castigando pœnamque infligendo, simul & fiduciam præbet & confidentiam, imò & quodammodò securitatem, vt legit Caietanus. Potuit damnare, & non damnauit: spem, confidentiam & quodammodò securitatem habere possem, quòd non damnabit, si facti tantùm me pœniteat. Vnde meritò locus, siue tempus pœnitentiæ, tempus fiduciæ, tempus confidentiæ, tempus securitatis potest appellari. Quod etiam tempus à D. Paulo vocatur *tempus acceptabile*, vel vt est apud Isaiam, *tempus accepti*, id est *induciarum*, quas Iudex suâ bonâ voluntate nobis tribuit antequam processus occludatur, & statuatur dies sententiæ. ob quod rectè D. Paulus suadet, vt nullo modo illud præterlabi finamus, sed omni instantiâ celeritátéque sumamus: *Ecce nunc*, inquit, *tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*. Vbi figenda est consideratio in illis duabus voculis *Ecce nunc*. quasi diceret, Iam adest occasio, ne sinatis eam præterlabi: *nunc*, id est breuissima, non differenda in postremum, nunc adest; quis scit si posteà aderit? *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*, in quibus negotiati possumus, & pro nobis agere, antequam veniat tempus sententiæ, & occludatur processus, causæque articulus finiatur. Nunc negotiamini quando dies salutis sunt. Vt inquit Budæus in forensibus apud Iurisperitos dicuntur *dies vtiles, vel legitimi*, in quibus dabantur dilationes ordinariæ ad dilatandam sententiam; sicut è contrario dies sententiæ dicebatur *dies cessionum & dies iustus*. Negotiamini ergo, inquit Apostolus, nunc quando sunt dies salutis, dies dilationis, dies vtiles, quos vobis Deus confert ad pœnitentiam agendam. Ergo Deus locum tribuens pœnitentiæ tempus communicat fiduciæ, & confidentiæ, & securitatis, & totius beneplaciti: quod cùm ita sit, illoque statim ad pœnitentiam vti deberet peccator, è contra, vt inquit Iob, *abutitur eo in superbiam*, ex tali flore non mel, sed venenum eliciens, scilicet impœnitentiam & ansam peccandi: superbit, quia non castigatur, & ex Dei tolerantia libertatem ad ampliùs peccandum educit.

Tempus pœnitentiæ est tempus fiduciæ, salutis, &c. 2. Cor. 6, 2. Isaiæ 44, 8.

Tempus pœnitentiæ dies vtiles & legitimi.

Pharao non tam flagellis quàm eorundem cessatione induratus fuit. Exodi 8, 15.

Notandum hîc vnde Pharao sumpserit occasionem ad se indurandum, contraque Deum peccandum, non vtique ex malis quæ illi inferebantur, sed ex Dei benignitate, ob inducias quas illi concedebat. *Videns Pharao quòd data esset requies* (à ranis nempe) *ingrauauit cor suum, & non audiuit eos*. Mirum vt ex requie, & ex bono, quod illi contulerat Deus, ex patientia nempe, quâ illum sustinebat, ingrauauerit cor suum, vt benè annotauit D. Augustinus lib. Quæst. in Exodum; qui hunc ponderans locum ait: *Hic apparet non illas tantùm fuisse causas obdurationis cordis Pharaonis, quod incantatores eius similia faciebant, verùm etiam ipsam Dei patientiam, quâ parcebat.* Ergo vnde pœnitentiam debebat, inde obdurationem miser iste elicuit, exemplo confirmans suo Apostoli sententiam; Dei nempe patientiam alijs esse odorem vitæ ad vitam, alijs odorem mortis ad mortem. Vnde rectè ibidem S. Augustinus: *Patientia Dei secundùm corda hominum quibusdam vtilis ad pœnitentiam, quibusdam inutilis ad resistendum Deo, & in malo perseuerandum*. Alij per ipsam saluantur, alij damnantur; quâ nulla maior miseria. Sic prauum aliquando cor est hominis, vt ex suauissimo diuinæ misericordiæ flore non mel, sed fel eliciat: quod impijs illis accidit qui oblatum sibi à Deo locum pœnitentiæ non admittunt, sed eo abutuntur in superbiam. Contra quos meritò exclamat Paulus celeberrimam illam sententiam frequentissimè à Patribus vsurpatam ad commouendum terrendumque eos, qui peccare benignitate Dei ac longanimitate confisi perseuerant: *An diuitias*, inquit, *bonitatis & patientiæ & longanimitatis eius contemnis?* Vbi diuitias vocauit Paulus, secundùm phrasim Hebraicam, ingentem copiam & abundantiam; eoque vocabulo delectatus crebrò vsus est ad res diuinas & spiritales translato: sic alibi appellat altitudinem diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, & diuitias gloriæ & misericordiæ, &c. Pro voce autem *bonitatis* Græcè est χρηστότης: quæ vox propriè significat *benignitatem*, definiturque à Philosophis virtus, quâ quis sponte ac benignè omnium vtilitati expositus est. Et hinc putat Iustinus Martyr in Apologetico appellatos esse Christianos quasi χρηστιανούς, hoc est commodissimos, & vtilissimos, & benignissimos erga omnes,

2. Cor. 2, 16.

Patientiâ Dei alij saluantur, alij damnantur.

Rom. 2, 4.

Quæ sint diuitiæ bonitatis & patientiæ Dei. Rom. 11. Rom. 10.

nes. Diuitiæ igitur bonitatis Dei significant exuberantem eius benignitatem, quâ sponte largeque cumulat peccatores beneficijs suis. Patientiam Dei nominat, quâ peccatorem eiusque sceleratam vitam tolerat; longanimitatem verò dicit, quâ diu pœnam differt; diuque correctionem & emendationem expectat.

Quàm benignè Deus agat cum peccatoribus.

Ergo primùm Deus vtitur erga peccatores benignitate, beneficia quæ ad vitam sustentandam pertinent non denegans eis, faciens oriri Solem suum, & pluere super bonos & malos: nec solùm temporalia, sed etiam spiritualia interiùs exteriusque suggerit, quibus à sceleribus cohiberi & reuocari queant. Vtitur etiam Deus patientiâ, Græcè ἀνοχῆ, Latinis *tolerantia*, &, vt ita loquar, sustinentiâ, præsertim erga peccatores, qui ex aliqua ignorantia vel infirmitate peccant: vtitur demum longanimitate erga eos qui peccant ex inueterata peccandi consuetudine, & ex malitia, non statim eis pœnam atque damnationem inferendo, vel ad ipsorum emendationem, vel in exemplum aliorum, vel ad bonorum exercitationem. Audi S. Anselmum istas Dei bonitatis & patientiæ & longanimitatis diuitias breuiter ita declarantem: *Diuitiæ*, inquit, *bonitatis Dei in hoc manifestantur, quòd tanta quotidie in terris mala faciunt homines, quibus tamen Deus & vitam conseruat, & Solem suum exhibet, & pluuias ministrat, multaque largitur bona, quasi blandiens eis, vt ad pœnitentiam eos per beneficia prouocet: diues item monstratur patientia eius, qui homines tot & tanta scelera facientes patienter sustinet: diues est & longanimitas eius, quia non statim punit eos, sed expectat ad pœnitentiam per multa tempora. Has porrò Dei diuitias contemnit, qui non eis vtitur ad agendam pœnitentiam, sed ad vanam securitatem conuertit, existimans aut non curare Deum res humanas, aut donare quod differt.* Sic ille.

Doctè similiter copioseque hanc Pauli sententiam tractans & declarans Hieronymus, *Ex hoc*, inquit, *loco apparet cur Deus toleret peccatores, & cùm posset vel prohibere peccantes, vel inferre vindictam, manult tamen eos conuerti ad pœnitentiam. Sed num propterea tibi ô homo blandiris de impunitate securus, quia Deus in præsenti non puniat; & tu longitudinem temporis & abundantiam bonitatis intuens putas iam non esse iudicium? Audi Scripturæ sententiam: Non tardat Dominus promissa, sed patienter agit propter vos, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam conuerti: bonus est expectando, iustus est puniendo. Vnde admonet Scriptura: Ne tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem; subitò enim veniet ira eius, & in tempore vindictæ disperdet te. Et iterùm: Ne dixeris Peccaui, & quid accidit mihi triste? Est enim Altissimus patiens redditor*, &c. Id quod etiam Iob hîc significat dum addit: *Oculi autem eius sunt in vijs illius.* q. d. Impius quidem ob dilationem pœnæ sibi persuadet impunitatem, vnde arrogans & superbus efficitur, sed non impunè fert: nam Deus considerat peruersas eius vias, id est actiones, & altâ mente reponit improba eius facta; sicut dicit Dauid: *Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.* Tempore enim suo contemptoribus illis iustam inferet vltionem.

2. Pet. vlt. *Eccli. 5, 11.* *Psal. 43.*

24. Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent, & humiliabuntur sicut omnia, & auferentur; & sicut summitates spicarum conterentur.

Superbi quò extrinsecus surgunt intrinsecus corruunt.

Nonnulli ex Hebræo legunt hæc actiuè, *Eleuauerunt se*; quo insolescendi & superbiendi studium significatur. Quamuis enim honor illis non deferatur, illi tamen honores anhelè ambiunt, & arroganter vsurpant, festinatâ fastigij ambitione turgentes. Addit *ad modicum*, id est tantillum durans. Igitur breuissimam illam exaltationem quis meritò non despiciat, cuius deturbatio & ruina sublimitati proxima existit? Et subiungit, *Non subsistent:* pro quo aliqui ex Hebræo transcribunt, *Nulli erunt*, vel, *Et non ipse.* Ita nimirum superborum celsitudo crescendo minuitur, dum ascendendo cadit: scilicet arbitrium cadendi eleuatio est: quò enim sublimiùs ascendunt, eò simul profundiùs cadunt. Licet ergo, inquit, ad tempus modicum gloriosi in hac vita videantur atque florentes temporali prosperitate; post paululum tamen manifestante se Dei iudicio non sunt permansuri stabiles in eadem illa felicitate; sed deijcientur ab illa sua gloriosa exaltatione in humilitatem maximam extremamque miseriam: sicut & cetera omnia quæcumque in hoc mundo magna videntur & florida, non diu in suo huiusmodi flore persistent, sed breuî peribunt, & ad nihilum redigentur, auferenturque & eijcientur de præsentis sæculi habitatione in profunda inferni, vbi sempiternâ damnatione conterentur miseri atque perdentur; similes leuibus aristis siue spicarum summitatibus, quæ ad tempus quidem videntur eleuatæ, atque ipsis etiam granis optimis altiores, sed pòst mox desiccantur & in ignem conijciuntur, granis bonis in horrea collectis.

Impij ad modicum exaltati citò decidunt & pereunt.

Veritas hæc plurimis alijs Scripturæ sacræ locis congruit; vt cùm Dauid ait: *Inimici verò Domini mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient: quoniam tamquam fœnum velociter arescent.* & similia etiam apud Isaiam & alios Prophetas passim occurrunt, & per se satis perspicua sunt. Ecquis enim non videat in breui humanæ vitæ curriculo felicitatem impij longam esse non posse?

Psal. 67.

SICVT SVMMITATES SPICARVM CONTERENTVR.] Duo supplicia indicat; vnum, quod est resectio spicæ à culmo; alterum, quod est tritura. Primò interitus impij, quo anima falce mortis præciditur, hoc est separatur à corpore; secundò tartareus cruciatus, quo anima proteritur sine torquetur, respondet.

Impij leuibus spicis & fœno comparati in Scripturis.

Ceterùm hîc expende, quomodo non dixerit sicut spicas, sed *sicut summitates spicarum*; quæ profectò non aliæ nisi aristæ, quas veluti sagittas cælum versus spica videtur emittere, quibus vndequaque septa ipsi olympo bellum inferre videtur; at tunc conteruntur, quando ad maturitatem segetes decollantur: sic vtique superbi aristis similes tunc prorsus conterentur, quando ampliùs contra cælum velut aristæ eleuantur. Nam vt benè sanctus Gregorius lib. 16. Moral. cap. 15.

Spicarum summitates superbiæ hieroglyphicum.

cap. 15. *Superborum carnalis gloria dum nitet cadit, dum apud se extollitur, repentino interrupta fine terminatur*. Pulchrè hoc vltimum dixit, tunc interrumpuntur quando ampliùs extolluntur, imò quando inter se superbi vniti (aliàs dissiti) ad vltimum electorum procedunt exterminium. Nam, vt eleganter idem Gregorius lib. 17. cap. 16. ideò superbi aristis comparantur; quia licet ex eadem natura omnes, sicut aristæ ex spica, tamen inter se per inuidiam semper sunt dissiti non secùs ac ipsæ aristæ. *Hæ coniunctæ* (inquit sanctus Doctor) *prodeunt; sed crescendo paulisper à se rigida & hirsuta disiunguntur*. id quod superbis exinde approprians subdit: *Superbi naturæ sibi communione coniuncti sunt; sed contra se vicissim crescendo diuiduntur: alius quippe alium despicit, & alter in alterum inuidiæ facibus ignescit; sed bonorum vitam vnanimiter affligunt: aduersum se quidem diuisi sunt; sed tamen concorditer grana deorsum premunt.* Ast tunc excutientur & confringentur, quando ad iudicij maturitatem decollantur.

Superbi inter se discordes ad sanctorum depressionem vniti.

Septuaginta locum hunc nonnihil aliter vertunt, in eamdem quidem sententiam, diuersâ tamen similitudine: pro eo enim quod Vulgatus posuit, *Auferentur, & sicut summitates spicarum contererentur*, ipsi legunt: Ἐμαράνθη δὲ ὥσπερ μολόχη ἐν καύματι, ἢ ὥσπερ στάχυς ἀπὸ καλάμης αὐτόματος ἀποπεσών: *Emarcuit autem sicut malua in æstu, aut sicut de stipula spica decidens sponte suâ*; aut sicut alij vertunt, *sicut spica à calamo sponte decidens*. Vbi expende illud *sponte decidens*, hoc est suapte naturâ & conditione id exigente. Nam vt primùm spica non incolumis modò, sed etiam erecta sublimis & quasi victrix sursum tendat, quasi cælo telum illatura; at postmodum suâ sponte propriâque naturâ exigente arefacta languido collo est, & ceruicem inclinat. Quæ humanis bonis, potentiæ, gloriæ, altitudini, opibus, & Regum gratiæ sic ex Seneca accommodes: *Cupiunt interim ex illo fastigio suo si tuto liceat descendere; nam vt nihil extra lacessat aut quatiat, in se ipsam fortuna ruit*. Aptiùs verò ex egregia sancti Isidori Pelusiotæ imagine lib. 2. Epist. 126. monente: *Temulentum est quodammodò inter mortales bonum, ac nemine etiam concutiente vix consistit*. Pulchrè *temulentum bonum*; non eâ solùm ratione, quòd hominum mentes turbet, atque eos temulentos faciat, sui immemores, Deique oblitos, vt hunc in modum inquit Seneca lib. de Prouidentia cap. 4. *Cùm omnia, quæ excesserunt modum, noceant, periculosissima felicitatis intemperantia est: mouet cerebrum, in vanas mentem imagines vocat; multum inter falsum & verum mediæ caliginis fundit*; sed etiam signatissimè, quòd non secùs ac ebrius & temulentus homo vt nutet, labatur & cadat, nullâ exteriùs impellente quatienteque manu opus habet, cùm ipsemet sui impos nec constare sibi ac subsistere valeat; ita terrena bona, vt nihil extra lacessat aut quatiat, seipsis & suâ sponte decidunt. De iniquis igitur temporalis gloriæ elatione tumentibus, sed tamen nullâ in hac soliditate durantibus, dicitur rectè: *Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent*, &c. Sermonem itaque concludens subdit:

25. Quòd si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum, & ponere ante Deum verba mea?

Probauerat Iobus impios hîc non statim semper scelerum suorum pœnas luere, neque illos solos in hac vita vexari, quin imò ipsos plerumque mira cum impunitate in hoc sæculo vitam sceleratam ducere, ac proinde non debere se criminis accusari, quòd in statu florenti non perdurasset. Neque enim status prosper iustitiæ argumentum est; vnde neque aduersitas iniustitiam arguit. *Quod si ita non est*, inquit Iobus. Id est: Hæc ita non se habere quis me conuincet, & reum mendacem coram Deo peraget? quod ad plurimam iustitiæ ac veritatis fiduciam procul dubio attinet. Possit etiam esse sensus talis, ac si dicat: Vera quidem sunt quæ protuli; ceterùm etsi longiùs à veritate exularent, nemo vestrûm vel aliorum hominum posset verba mea falsitatis arguere, & tamquam falsa in diuinum rapere tribunal. Quod quidem licet non satis rationi consonum videatur; (cùm facilè possent quidem amici respondere Iobo; Si vera protuleris, nemo forsitan erit qui possit te falsitatis arguere; si tamen oratio tua à vero aberret, quilibet poterit eam in iudicium trahere, & falsitatis accusare;) nihilominùs approbante Gregorio, Iobus etiam falsitatis errore supposito, iure meritissimo contra illos excipit, quos fabricatores mendacij & falsorum dogmatum auctores esse conuicit. *Iustus namque* (inquit S. Gregorius) *etsi quid vmquam delinquendo loquitur, dignum non est vt ab iniustis & prauè viuentibus iudicetur. Vnde sanctus vir amicorum superbiam deprimens, non solùm si ita est, verùm etiamsi ita non est vt protulit, nequaquam se reprehendi posse confidit; quia nimirum illi rectè falsa redarguere possunt, qui falsa agere nesciunt: nam correctionis ausum contra fallaciam perdunt qui adhuc fallaciter viuunt.*

Culpâ careat qui alium accusat.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

Baldad ex infinita Dei sublimitate & creaturarum vilitate probat hominem Deo comparatum non debere, imò nec posse mundum censeri vel iustum.

1. RESPONDENS autem Baldal Suhites dixit:

2. Potestas & terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis.

QVONIAM Iob ab amicis condemnatus ad Dei iudicium prouocabat, apud quem ius suum pro certo affirmabat se obtenturum; ab hac opinione eum amici duplici argumentorum genere abducere conati sunt, scilicet argumentis petitis ex adiunctis ipsius Iobi, maiestatem, potentiam, æquitatem & sapientiam Dei prædicantes, Iobi è contrario infirmitatem, arrogantiam & alia scelera atque flagitia commemorantes. Iisdem nunc vijs insistens Baldad nihil hîc nouum adducit, sed tantùm iterat quæ ab alijs sæpè & à seipso priùs fuerant obiecta; ait enim potentem esse Deum atque terribilem: potestatem porrò illi summam esse ex eo probat, quia *facit concordiam in sublimibus suis*. Quæ sint ista sublimia obscurum est: quidam cælos intelligunt, qui cùm varios habeant inter se, imò & contrarios motus, quorum alij tardissimè, alij velocissimè suos versant atque conficiunt orbes; & cùm vario se nutu in alias atque alias cæli plagas contorqueant, est tamen inter illos incredibilis concordia atque concentus: quod sanè nisi ab omnipotenti manu fieri non posset. Et quidem qui primi mobilis, firmamenti, Planetarum, qui contrario motu cientur, ordinem in proprijs conuersionibus, quas motus ratio neque retardat neque accelerat, attentè contemplatur, facilè miratur concordiam illam diuinâ potentiâ sapientiâque dignam, cernitque Maiestatem, quæ immania corpora regit, & quo vult sine vllo negotio vertit, esse timendam, vt meritò dicatur terror esse apud eum qui facit concordiam in sublimibus suis.

Quàm mirabilis sit in cælestibus orbibus concordia.

Mysticè autem concordia hæc orbium cælestium ad superioris hominis partem mirificè temperatam, quam Theologi mystici cælum appellant, aptè traducitur. Admirabilis quippe concordia est, dum intellectus & voluntas æternâ Dei lege reguntur, & à diuinis præscriptionibus non exorbitant: quod probè norunt qui res arcanas rimantur, & spiritualem hominis structuram introspicere assuescunt. Alij Angelos putant; inter quos licet varij sint ordines, neque natura eadem siue species, ita tamen studijs moribusque consentiunt, vt idem sapiant & velint, & illam summam sibi libertatem esse putent, si à diuina voluntate numquam recedant. Cantatissimum est prælium & sublimium Angelorum discordia, quando Lucifer cælestem pacem turbabat: tunc diuisi sunt spiritus in duas factiones, hinc Lucifer, inde Michaël inter sese dissidebant. Quid tunc? Deus Luciferi factionem in tartara præcipitans, cælestia omnia in æternum pacificauit. Proh quàm terribilis Dei virtus atque potentia, quæ pacis cælestis causâ tam sublimes spiritus præcipitauit æternisque flammis tradidit! Vtique apud hunc solum Dominum & potestas & terror est: ipse solus debet timeri, qui nec spiritibus parcit, sed illos etiam potest durissimè castigare. Terribilis profectò qui aufert spiritum Principum, terribilis apud Reges terræ. Psal. 75, 13.

Mystici cæli concordia in intellectus & voluntatis cum Dei lege conformitate consistit.

Mira est Angelorum concordia post Luciferum cælo deturbatum.

Sunt qui auferant Regna; sunt qui auferant corporis vitam: sed qui solus terribilis sit, & iustum terrorem possit incutere, ille est qui potestatem habet cùm in spiritus, tum in animas, quas etiam potest perdere in igne æternum. Id quod docebat Dominus in Euangelio dicens: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potiùs timete eum, qui potest animam & corpus perdere in gehennam.* Quid igitur? Neminem moueat tyrannorum immanium furor, qui expromunt omne genus crudelitatis ad miserorum hominum vitam excruciandam. Nónne videmus quosdam generosos & animi constantiâ præditos, cùm eculei, fides, scorpiones, cùm ardentes laminæ, cùm diræ belluæ, rotæ, cruces, cùm vnci ferrei lampadesque, cùm tunica molesta proponerentur, homines se professos expalluisse metu, atque in sæuo illo apparatu animo cohorruisse? Sed *nolite*, ait Christus, *timere illos qui occidunt corpus*. Nam ille furor immanium Dynastarum huius vitæ finibus circumscribitur: & possunt quidem exquisito supplicio corpus animâ spoliare, sed animam ipsam post migrationem ab hac luce attingere non possunt. Ille, ille verè formidandus est, qui non modò corpus, sed animam quoque ipsam perdere in gehennam potest. Non vult Christus ita naturam nos exuere omnem, vt eorum quæ in vita formidabilia sunt nullo sensu commoueantur, sed docere quæ dura & aspera in hoc vitæ cursu eueniunt nihili facienda videri, præ illis quæ post mortem sceleratis mentibus à Deo inferuntur; quæ quanta sint nullius hominis cogitatio consequi potest. Non igitur homines, sed vnum illum esse metuendum, qui corpus hominum cùm arbitrio suo lacerauerit, potest quoque animam ipsam inexplicabilibus tormentis pœnisque afficere. Vnde D. Bernardus Serm. 16. in Cantica, *Paueo*, inquit, *gehennam, paueo Iudicis vultum, ipsis quoque tremendum Angelicis potestatibus: contremisco ab ira potentis, a facie furoris eius*, &c. qui iam in animam quàm in spiritum potestatem habet, ille meritò à fortissimo quoque debet timeri.

Solus Deus terribilis, qui in animas & spiritus habet potestatem.

Matth. 10, 28.

 Alij

Dei potestas & terror in meteoris elucet.

Alij per *sublimia* meteoras impressiones intelligunt, id est illa quæ in aërea regione concrescunt, & ex ea vibrantur; qualia sunt fulmina, venti, nubes & alia in isto genere terribilia, quæ cùm fremere cœperunt, & aduersis inter se frontibus concurrere, omnia videntur esse turbanda: quæ tamen omnia sedat Deus, & mirâ consensione concordat. Quod de suo Ioue prædicabat delusa gentilitas, à quo dicebat frænari ventos, & quæ motus terris & exitium minabantur momento temporis leui tantùm capitis inclinatione componi. de quo sanè Ioue cecinit Maro lib. 1. Æneidos:

Vultu, quo cælum tempestatesque serenat.

In quam explicationem magis inclinat Sanctius noster, quia hominibus, maximè his qui non sunt rerum cælestium admodum gnari, qualis erat Baldad & Idumæi reliqui, alia minùs nota erant: hæc verò meteora ignorare non poterant, quæ quotidie videbant, quibus se Deus hominibus potentem & horribilem probat. Quemadmodum Deus meteoris his impressionibus peccatores terruerit straueritque exempla habemus plurima. Lege Psalmum 17. & Græcorum Patrum quam nuper edidimus in eumdem expositionem nostrasque Annotationes. Hæc porrò arma dicuntur Dei; & fortasse sunt illi milites de quibus versu sequenti agit. Et hoc ipsum docuit Deus infrà cap. 38. vers. 22. & vers. 34. vbi se hoc indicio Deum esse probat. Et idem docet Dauid Psal. 147. Et fortasse ante hoc tempus similia contigerant; licet Scriptura non tradat quæ nota fuerunt Idumæis; vnde Baldad vt probaret Deum esse potentem ac terribilem argumentum sumpsit.

Dei potentia & sapientia maximè elucet in concordia vniuersi.

Alij denique ad rerum vniuersitatem censent esse referendum; quæ cùm ex tot tamque diuersis rebus constet, omnes tamen communem vniuersi conciliationem & consociationem tuentur atque conseruant: & eam ob rem Septuaginta de vniuersi creatione hunc locum in sua versione explicarunt ita vertentes: Τί γὰρ προοίμιον, ἢ φόβος παρ' αὐτοῦ ὁ ποιῶν τὴν σύμπασαν ἐν ὑψίστῳ; *Quid enim exordium, quàm timor ab eo qui facit vniuersitatem in altissimo?* Eiusdem enim admirabilis & infinitæ potentiæ opera esse iudicarunt & res tam diuersas efficere, & eas inter se ita consociare, vt in vnum quasi corpus vniuersi coalescerent. Qua de causa concordiam rerum omnium fuisse principium quidam Philosophi opinati sunt. Existimo autem ego similitudine fuisse inter res tam varias atque diuersas confirmatam concordiam. Nullæ enim res tam distantes & dissimiles inter se sunt, quæ non sint aliquâ ratione inter se similes: quippe quæ omnes ab vno Deo ortæ & effectæ sunt, ipsiusque aliqua ex parte imaginem referant. Nam Dei vestigia sunt, factorisque sui vim infinitam declarant. Cùm igitur vni suo principio similia sint, etiam inter se similia oportet esse. Quæ similitudo amorem naturâ suâ parit, charitatem & amicitiam conglutinat. Sic etiam similibus legibus ex diuersis hominibus vna Respublica constituitur. Hanc similitudinem per res omnes manantem auream illam catenam esse credo, quâ quidam Philosophi atque Poëtæ rerum vniuersitatem contineri crediderunt. Sed quàm fabulosè illi auream catenam, hanc verè ac diuinè Magnus Dionysius

Similitudo principium concordiæ.

τὴν θείαν καὶ ἀρχισυναγωγὸν εἰρήνην, *diuinam pacem conciliationis principem* appellat lib. de Diuinis Nominibus cap. 11. *Hæc enim*, inquit, *est quæ cuncta coniungit, & vniuersorum concordiam ac connexionem gignit efficitque; quare etiam ipsam expetunt vniuersa, vt eorum diuisam multitudinem ad integram quamdam redigat vnitatem, atque intestinum bellum vniuersi ad concordem inducat commorationem. Quin & diuina pacis participatione primæ Virtutes conciliatrices & secum ipsæ & inter se & cum vna mundi pace primæ coniunguntur; inferioraque tum ipsa secum tum inter se coniungunt, tum cum vno coque perfecto omnium pacis principio & auctore, qui ad omnia indiuiduè cùm venit, quasi claustris ac septis quibusdam quæ diuisa sunt copulat, omnia definit, determinat, & munit; neque permittit diuisa in infinitum sine termino diffundi, neque inordinata & sede carentia, Deoque destituta, suam vnitatem egressa, sibi inuicem confusa misceri.* Et paulò pòst vberiùs exponens, quomodo Deus pacificè cuncta coordinet, ait: *Ac primum quidem hoc dicendum, vt cum per se pacis tum vniuersalis ac particularis pacis effector sit ipse Deus, & vt omnia inter se mutuò minimè confusâ ipsorum inter se coniunctione commisceat; quâ coniunctione cohærentia sine diuisione & distantia, singula tamen secundùm propriam speciem pura consistunt, per concretionem contrariorum minimè perturbata; quoniam exactam istam vnionem ac puritatem nihil interrumpit. Vnam igitur eamque simplicem naturam pacificæ vnionis contemplemur, sibi ipsi & illis ipsis atque inter se omnia copulantem, nec non vniuersa complexu quodam omnium inconfuso contemperata pariter atque impermixta conseruantem. Per hanc diuinæ mentes copulatæ suis ipsis cùm intelligentijs tum rebus intellectis coniunguntur, atque denuo scandunt ad incognitum eorum quæ menti supereminent contactum. Per hanc animæ, multigenas suas rationes connectendo, ad quamdam spiritalem puritatem redactæ procedunt sibi propriâ viâ & ordine per immaterialem atque indiuisam intelligentiam ad vnionem quamdam intelligentiâ superiorem. Per hanc vna omnium & indissolubilis connexio iuxta diuinam ipsius congruentiam existit, & perfecto concentu ac concordiâ consensioneque coaptatur, dum sine confusione colligitur ac sine dissolutione continetur. Integritas nimirum perfectæ pacis per simplicissimam suam meramque virtutis vnificæ præsentiam ad ea quæ sunt omnia pertingit, omnia coniungens, & extremis extrema per media connectens secundùm vnicam connaturalem amicitiam coagulata; quin & sui quoque vel extremis totius vniuersi terminis fruendi copiam facit omnia consocians vnitatibus, identitatibus, vnionibus, congregationibus, dum scilicet diuina pax indiuulsâ persistit, & in vno cuncta demonstrat, & ad omnia pertingit, & à propria nusquam identitate recedit: nam ad omnia procedit, suique participationem omnibus indulget secundùm cuiusque proprietatem, nec non pacificæ redundantiâ bonitatis exuberat, atque manet per excessum vnionis tota ad totam, etiam secundùm seipsam totam desuper vnita.* Ita S. Dionysius diuinè prorsus ac subliminiter, declarans potestatem eius qui facit concordiam in

Diuina pax omnia concordat & conciliat.

Quomodo Deus pacificè cuncta coordinet.

Quomodo diuina pax ad omnia pertingat.

in sublimibus. Dictæ omnes expositiones optimæ sunt,& ad litteram institutumque consentaneæ; postrema tamen vti ceteris sublimior, ita maximè Dei potestatem repræsentat cum infinita bonitate coniunctam: quæ quia impiis terrorem adfert, bonis autem animos facit, Iob rectæ voluntatis conscientiâ nixus (secùs quàm Baldad & socij eius) poterat magno & erecto animo ad Dei iudicium appellare; sicut S.Paulus hortatur Hebræos: *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.* Quare frustrà Baldad Iobum militiæ cælestis obiectu percellere conatur dicens:

Heb.4,16.

3. Numquid est numerus militum eius? & super quem non surget lumen illius?

Angeli sunt milites Dei veterani & illustres.

Milites Dei appellantur Angeli ad eius imperata expeditissimi, per quos strages horrendas impiis solet inferre, vt multis Scripturæ sacræ constat exemplis: sunt autem illi fortes,& erecti, & magnificentissimè instructi ad bella Domini conficienda, omnes veterani & principes; qui à primo sui ortu cingulo militiæ donati, palmâ & laureis gloriosè redimiti, satanam è cælo pepulerunt, iam inde ab eo tempore milites Dei nominati; quos Nahum Propheta *fortes Dei* consimili modo nuncupat: *Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus eius in coccineis.* Hinc summus orbis Imperator Deus à Dauide nominatur *Dominus virtutum*, hoc est copiarum cælestium, &, vt ex Hebræo vertit S.Hieronymus, *Dominus exercituum*; Aquila verò στρατιῶν, *militiarum*, propter Angelicas legiones, quibus illius solium amplissimæ gloriæ maiestate collucens circumambitur. Sunt proinde beati Spiritus velut Numinis semper augusti, semper tropæuchi, prætoriani milites, qui dignitate, robore, amplitudine & illustrium facinorum gloriâ longè anteeunt & melophoros Persarum, & sacras alas Macedonum,& Soldurios Gallorum,& adoreas omnes armatorum. Verùm D. Gregorius Magnus ait illos dici milites, *quod cum potestatibus tenebrarum pro nobis pugnant.* Præclarè in eos cùm incidisset aliquando Iacob diuino afflatu nominauit *Castra Dei*: iuuant enim genus humanum, & armorum suorum oppositu in ancipiti & periculosissima contentione, quâ de capite saluteque decernimus, fidelissimè nos protegunt; vt in eos præcipuè conuenire videatur quod Theodosius Imperator in Nouella 31. posuit, *Militum ordine maximè communiri Rempublicam vniuersam.* Atque vt certum ab se præsidium hominibus declararent ijs symbolis quæ facilè possent intelligi, è sacris monumentis constat sæpè illos habitu militari atque ad defendendum paratos se videndos exhibuisse. Ita quidam Angeli in equis frænis aureis decori circumsistebant Macchabæum,& non pila, sed fulmina iaciebant in hostes; vnde clades ea consecuta est impiorum, quæ in diuina Historia proditur. Et longè antè, cùm Iosue fortissimus Hebræorum ductor ad Ierichuntem esset vrbem, adstare vidit pulcherrimum iuuenem *euaginatum tenentem gladium*, qui ore & vultu & totius corporis compositione generosum & inuictum animum explicaret: exhorruit ille primùm; tum vt se confirmauit, *Noster*, inquit; *es, an aduersariorum?* Risit pius Angelus, & amicam tendens manum, *Sum* ait *Princeps exercitus Domini.* Sic D. Ioannes in mirandis suis ait visos sibi esse illos Principes indutos *loricis igneis*; quibus rapida atque potens eorum in agendo vis significatur; & *hyacinthinis*, qui color est cælestis, vt punicei Olympi bellatores esse intelligeremus à Deo missos ad hominum defensionem; qui longè meliùs grandibus suis aureisque peltis nos tuentur quàm Homericus Aiax clypeo septemplici Græcos in acie protegebat. Quare Cyrillus Alexandrinus Glaphyrorum in Genesim lib. 4. sapienter illos vocat συνήγορας καὶ ὑπερμάχους, *auxiliatores*, protectores, in prælio sospitatores. Vide quæ de illorum protectione superiùs annotauimus cap. 5. vers. 1.

Nahum 2, 3.

Gen.32,1.

Angeli sunt proborum defensores.

2.Macch. 10.

Iosue 5,13.

Apoc.9,17.

Nunc quoad numerum eorum attinet, dici non potest quantus sit, & quàm illustris multitudo. id quod significat dum ait: *Numquid est numerus militum eius?* Nobilium est Theologorum opinio, cùm sint nouem ordines beatorum Spirituum, postremum, qui omnium minimus est, vnde Custodes & Tutelares vitæ nostræ sumuntur, numero tamen aspectabilium omnium rerum vim & varietatem superare. Quanta igitur erit frequentia, quantus cœtus excellentium eorum Principum? Optimè sanè sanctus Dionysius Cælestis Hierarchiæ cap. 14. notat, *Eloquiorum de Angelis traditionem millies eorum esse millia dicere, deciesque millies dena millia, summos illos quos adhibemus numeros in seipsos glomerando ac multiplicando, quò per hos aperte declararet calestium essentiarum ordines à nobis annumerari non posse. Multi namque sunt beati supermundanarum mentium exercitus, qui infirmam & contractam materialium nostrorum numerorum rationem penitus excedunt, sciteque definiuntur à sola ipsorum supermundiali calestique intelligentia scientiaque, qua illis abundantissimè conceditur à Dei principali & infinitorum conscia creatrice Sapientia, qua superessentialiter omnium simul rerum principium & causa substantifica, & continens virtus, & complectens determinatio existit.* Sic ille.

Angeli sunt innumerabiles.

Et svper qvem non svrget lvmen illivs?] q.d. Nemo diuini luminis expers existit. De hoc lumine S. Dionysium audiamus, lib. de Diuinis Nominibus cap. 4. §. 6. ita loquentem: *Lux intellectilis dicitur illud bonum, quod est supra omne lumen tamquam fontalis radius, & effusio luminis inundans omnem mentem supramundanam, & circamundanam, & mundanam, ex plenitudine sua illuminans, & totas earum facultates intelligendi renouans, & omnes continens, quatenus supra omnes tenditur; & omnibus antecellens, quatenus supra omnes sita est; atque absolutè omnem illuminatricis virtutis proprietatem vt lucis princeps lumineque potior in semetipsa complectens, & superhabens præhabensque; necnon intellectilia rationaliaque vniuersa congregans, & reddens inuiolata. Etenim sicut ignorantia errantes dirimit; sic intellectilis lucis præsentia congregat & copulat illuminatos, perficitque eos, & ad id quod verè est conuertit, à multis opinationibus eos reuocans, ac* varios

Deus est lux intellectilis omnia illuminans.

varios aspectus, vel, vt magis propriè dicam, varia in vnam veram, & puram ac simplicem cognitionem contrahit, & vno lumine vnifico implet. Idem paulò antè §. 5. *Deus*, inquit, *lux intellectilis dicitur, quia omnem mentem supracaelestem implet lumine intellectili; omnem autem ignorantiam & errorem ex omnibus animis, in quibus est, eycit, & ipsis omnibus lumen sanctum impertit, eorumque oculos mentales à caligine ex ignorantia circumfusa repurgat, & liberat, & excitat, atque apertis multa grauitate tenebrarum compressos & clausos; datque primùm quidem mediocrem splendorem, deinde tamquam degustato lumine, & oculis iam magis post degustationem lumen appetentibus, magis se impertit, & copiosiùs fulget, quia dilexerunt multum; atque eas semper vlteriùs prouehit proportione studij eorum ad aspiciendum sursum.* Plura de spirituali hoc lumine vide capite praecedenti ad versum 13. annotata. De peculiari verò Sanctorum illustratione, quomodo scilicet ipsi à Deo lumen accipiant, & in sibi subditos distribuant, vide S. Dionysium lib. de Caelesti Hierarchia cap. 3. 4. & seqq. vbi haec fusè & distinctè docet.

Ceterùm quod ad hunc textum attinet, per lumen Dei, quod hîc dicitur surgere super omnia, vel intelligi potest lux increata, quae est ipse Deus omnia creata lumine perspicacissimo lustrans, circumspectans, introspiciens; vel certè lumen aliquod creatum, quod à fonte lucis increatae deriuatur in creaturas. quod est velut sigillum signúmve Dei, iuxta illud: *Signatum est*
Psal. 4. 7. *super nos lumen vultus tui Domine.* Sensus ergo Baldadi est, ac si dicat: Adeóne intumescis ô Iobe, vt velis cum Deo congredi? An vires & sapientiam parem adeptus es? Profectò neque ita validus, neque tot militibus cinctus es, vt cum potentissimo Deo concertare valeas; neque verò ita sapiens es, vt lumen, quo illustrantur vniuersa, tu solus exaeques. Quid igitur insolescis?

4. Numquid iustificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere?

Homo vilis non potest comparari Deo.

Ducit argumentum Baldad ex hominis vilitate ac immunditia cum Dei celsitudine ac puritate comparata. Quasi dicat: Quid stolide appellas ad tribunal Dei, qui vsque adeò iustus est, vt homo cum ipso comparatus, quantumcumque videatur iustitiae studiosus & cultor, videri possit iniustus; vsque adeò mundus, vt natus homo de muliere nulla ratione cum illo debeat comparari. Vide primam partem huius versiculi superiùs explicatam cap. 4. vers. 17. ad eadem fermè verba: *Numquid homo Dei comparatione iustificabitur?* Posterior verò pars exposita est cap. 15. vers. 14. ad illud: *Quid est homo, vt immaculatus sit, & vt iustus appareat natus de muliere?* Et cap. 14. vers. 4. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?* Atque

Humana imbecillitas magna.

in primis agnoscendum est, magnam esse naturae humanae infirmitatem, nihilque videri facilius quàm vt noxam concipiat, qui paulò solutiùs viuit, neque satis in officium boni viri intentus est. Itaque eò magis debet euigilare mens ad peccatum fugiendum, quòd se facilè insinuet, & veluti in animi arcem cuniculis ingrediatur, adeò vt ne cognoscatur quidem. Sancti viri imbecillitatem in hac re suam tenebrasque menti effusas gemere solent atque deflere, quòd facillimè & nihil minus cogitantes saepè labantur, & se lapsos minimè percipiant. Mirè Dauid in sublimibus rebus illuminabatur, cui facem Deus praeferebat ad cognoscenda Ecclesiae arcana, eademque bonis verbis exponenda: sed aciem oculorum cùm in se conuerteret, exclamat, *Delicta quis intelligit?* Septuaginta ponunt παραπτώματα, hoc est propriè *lapsus*. Vnde S. Am- Psal. 18, 13
brosius vertit, *Lapsus quis intelligit?* D. Hiero-
nymus *errores*; Aquila ἀγνοίας, *ignorantias*: hoc est delicta, quae minùs sentientibus & cogitantibus excidunt.

Lapsus peccati facilis.

Vnde παραπτώματα sunt propriè πτώματα, *casus*, non ruinae. Athletarum inter se olim certantium casus appellabant *ruinam*, Graeci πτώματα, vt animaduertit S. Ambrosius in Psal. 36. Qui casus industriâ & erudito artificio fieri solebat. In quotidiana verò vita praeter mentem vt plurimùm & cognitionem euenit prolapsio. Quam ob causam παραπτώματα, non πτώματα, vt in palaestra, hoc est, non *ruina*, sed *casus* nuncupantur, vel, vt dixi, ἀγνοίαι, *ignorantiae*. Quare S. Hieronymus in cap. 2. ad Ephesios ait multos opinari παραπτώματα esse quasi initia peccatorum, cùm tacita cogitatio subrepit, & ex aliqua parte conniuentibus nobis, nondum tamen nos impulit ad ruinam.

Delicta quae παραπτώματα dicantur.

Sed communiter Patres leuiora peccata intelligunt, quae ex humana imbecillitate vel socordia & indiligentia committuntur. Propterea in diuinis Oraculis dicuntur πλημμέλειαι, *delicta*, quae ἁμαρτίαις, hoc est peccatis, in sexto capite Leuitici opponuntur.

Quae verò πλημμέλειαι.

Vocis Graecae proprietatem exponit eruditè S. Augustinus Quaest. 20. in Leuiticum. Est enim apud Graecos μέλειν, *curare*: vnde πλημμέλεια diligentiae & curae vacuitas, debitae curae omissio, vno verbo *incuria*, oscitantia, indiligentia. Fitque illud vocabulum ex eo, quòd necessarium sit πάλιν μέλειν, *iterùm curare*, hoc est praeteritam socordiam posteriore curâ, & ipsâ quidem meliore, sarcire. quae delicti rationem probè explicant. Ait igitur pius Vates conscientiâ obscurâ sollicitus, & diuinum iudicium reuerens, *Delicta quis intelligit?*

Iam si verè Prosper lib. 3. de Vita contemplatiua cap. 16. asseruit, etiam illos qui sanctè per donum Spiritus sancti viuunt, tamen propter quasdam difficultates, quas trahunt, siue scientes, siue nescientes, aliquoties aut suo peccato cedere, aut alieno consentire; quid illis fiet, qui nec sancti sunt, neque vsu & diuinis donis corroborari ad superandas inimici tentationes, proni in vitium, capi faciles, & blandimentis voluptatis illecti; an non sequi ruinam necesse est, nisi multùm & diligentissimè caueant, delicta vitent, & labendi occasiones omnes amoliantur?

Etiam sancti saepè labuntur in defectus.

Hoc igitur primum sit monitum, cogitare vnumquemque oportere se fragilem esse, minimo momento titubare, labi & errare posse; imò & animum habere maculosum. Aiebat Crates sapienter, fieri non posse vt quis à lapsu & errato sit immunis, sed tamquam in malo punico semper granum aliquod inesse putridum. Quod sanctiùs in diuinis Oraculis proditur: nam Iacobi

vox

vox illa est magni Apostoli, & vera confessio, *In multis offendimus omnes.* Alij pariter in diuinæ sapientiæ schola eruditi vanos, errantes & fatuos putant, qui se credunt omnium delictorum exortes. Ita Iob, qui staterâ illuminatæ mentis omnia sua ponderabat, cap. 15. vers. 14. suprà citato (quem hîc Baldad repetit) neminem esse mundum è muliere genitum asseruit, tametsi Lunæ radiantis nitorem aut iubar igneorum siderum æquare videatur. Sit aliquis sanctus boni studiosus, qui iustitiæ vias ineat, sitque etiam, si ita lubet, prodigio nobilis, & thaumaturgus; de illo Deus Salomonis ore pronuntiat, *septies in die cadere*. Sol fons luminis & diei pater est, sed eclipsin aliquando patitur: Luna pulchra est, sed prodit suas maculas: astra fulgentia, sed nebulis obumbrantur: candidum ebur, sed vetustate nigrescit: speculum suo læuore clarissimum, verùm halitu inficitur: sic anima modò pura & gratiâ venusta subitò labem concipit. Nemo denique est ἀναμάρτητος, hoc est peccati expers, vt loquitur S. Hieronymus, dum aduersus Pelagianos disputat.

Iacobi 3, 2. In multis offendimus omnes.

Nemo sine labe peccati est.

Prou. 24, 16.

5. Ecce Luna etiam non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius:

Luna & stellæ etiam obscurantur.

Quod ad Lunam & stellas pertinet, perspicuum est eas cum diuina luce comparatas obscurari immundasque videri, cùm & Sol corporeus eis mox ac ortus est quasi velum quoddam oppandat, vt mortalium oculis minimè affulgeant. Hæc etiam superiùs exposita sunt cap. 4. vers. 18. & cap. 15. vers. 15. Ex quo apparet nihil noui adduxisse Baldadum, sed tribus versibus eadem repetiisse quæ dixit Eliphaz cap. 4. vers. 17. & iterùm cap. 15. vers. 14. vbi totidem ferè verbis eadem explicatur sententia. Aptè ad hunc locum quærunt Commentatores, cùr Luna & stellæ dicantur offuscari à diuinis summi Solis, Dei inquam splendoribus, & tamen Sol non dicatur obscurari in conspectu eius. Num Deus non audet decertare cum Sole de splendore? Num non obtenebraretur & sorderet Phœbus ante diuinum diuini Solis iubar? Imò squaleret sordidus, vt Luna & stellæ ad præsentiam diuinioris lucis. Cur ergo Lunam & stellas in conspectu Dei infuscari prædicat nullâ Solis mentione factâ? Pulchrè S. Thomas in Commentario huius loci tractans hanc difficultatem, *Vbi considerandum*, inquit, *quòd de Sole mentionem non facit; quia non apparet sensibiliter, quòd ad præsentiam maioris luminis lumen eius obtenebretur. Sed Luna & stellæ etiam ad præsentiam corporalis Solis obtenebrantur*. Quasi dicat: Luna & stellæ & exiliora quæque lumina ad maioris luminis exortum apparent deficere & obscurari; vnde quid mirum, si à conspectu augustioris lucis obtenebrentur? at Solis fulgores à nullo creato lumine obfuscantur, & ita neque à diuiniori Deitatis lumine infuscabuntur. Neque enim increatum iubar est sicut creatus splendor, qui obscurat minores luces. Hæc est natura, vel potiùs probrum creati luminis, extinguere alienas luces vt accendat suas: diuinus verò Sol generosè permittit etiam ipso exorto reliquas splendescere luces, nisi ab alio lumine validiore extinguantur. Sublimissimè Angelicus Doctor; scilicet numquam visus est Sol obfuscari maioris luminis claritudine, sed prænitere semper ad præsentiam omnium; secùs Luna & stellæ, etsi alioquin luminosissima sint astra. Vnde Lunam & stellas obtenebrari dicit ad præsentiam Dei, quod de Sole non dicit; ne Sol, qui numquam apud homines visus est à maiori lumine obnubilari, hanc à Deo contumeliam patiatur. Quo docentur Superiores non deberi occultos subditorum defectus propalari.

Quare diuinus splendor non dicatur obfuscare Solem, sed Lunam & stellas.

Allegoricè S. Hieronymus: *Sub nomine*, inquit, *Lunæ & stellarum Angelos & supernas potestates intelligere possumus, qui ad comparationem diuinæ reuerentiæ immundi & tenebræ possunt videri; ex eo vtique quoniam naturâ condita creatura licet non peccent, capaces tamen peccati sunt, vt apparuit in aliis Angelis eiusdem naturæ peccantibus.* Horribilis planè immunditia peccati, cuius vel tantùm esse Angelum capacem satis est, vt hic aliquâ ratione immundus dici possit. Nam verè mundus solus est ille qui omnino est impeccabilis, nimirum Deus. Quare sic vltrà progreditur S. Doctor: *Sed post illos nullum Angelorum peccasse credendum est, quia omne liberum suum arbitrium in solius Dei charitatem verterunt, sicque immobiles facti sunt persistentes in veritate, in qua malus angelus cum suis stare noluit. Proinde Angelorum voluntas per amorem Dei facta est inconuertibilis, quæ in Deo est per naturam: ideò illi soli incorrupto honor & gloria.* Ita S. Hieronymus. Igitur suapte naturâ capaces erant peccati omnes Angeli, & hac ex parte aliqualem immunditiam habent comparatione Dei, qui solus ex natura sua incorruptionem habet atque incomprehensibilem puritatem; imò ipsemet est ipsamet puritas. Ceterùm boni Angeli simul atque diuini amoris actum elicuerunt, supposito illo pacto (quod meliores Theologi agnoscunt) inter Deum & illos, facti sunt incapaces peccati non quidem naturâ, sed ex dono Dei. Paueat ergo omnis creatura necesse est ante Dei præsentiam, coram quo etiam Angeli reperiuntur immundi. Vnde subdit:

Angeli respectu Dei dicuntur immundi, quia peccare poterant.

Solus Deus naturâ suâ incapax peccati est.

6. Quantò magis homo putredo, & filius hominis vermis?

Homo putredo & vermis.

Omnes enim mortales post mortem erunt putredo, & fœtor, & vermis, puluis & cinis. Hæc sors homines cunctos expectat, à qua nec nobilitas, nec diuitiæ, nec potestas eximunt, nec acumen ingenij, nec litteræ, nec alia quæuis, quæ in hoc mundo æstimantur, excipiunt. Hîc ex accidentibus magna conspicitur mortalium diuersitas, quia eos aut maiorum claritas, aut propria facinora, aut conquisitæ diuitiæ discernunt; in tumulo autem omnes erunt puluis & cinis; nec est aliquid quod hos aliis præferat, aut Regem à mancipio distinguat. *Circumspicite eos* (inquit Prosper Rhegiensis Episcopus in lib. Sententiarum sententiâ vltimâ) *qui ante te similibus splendoribus fulsêre. Vbi sunt, quos ambiebant ciuium potentatus? vbi insuperabiles Imperatores? vbi qui conuentus disponebant & festa? vbi equorum splendidi inuectores, exercituum Duces, Satrapæ, Tyranni? Non omnia puluis? non omnia fauillæ?*

la? non in paucis ossibus eorum vita memoria est? Respice sepulcra, & vide quis seruus, quis dominus, quis pauper, quis diues. Discerne, si potes, vinctum à Rege, fortem à debili, pulchrum à deformi. Memor itaque naturæ, non extollaris aliquando: memor autem eris, si teipsum respexeris. Hæc igitur sors, hæc conditio sanè misera omnes homines manet, vt quoad corpora conuertantur in putredinem, cineres, vermes. Vnde qui modò vilis ac fragilis caro es, putredo, cinis & puluis eris, nullaque aliâ maiori dignitate fulgebis. Ita Aluarez de Paz Tom. 2. lib. 4. p. 2. cap. 7. vbi hominis miseriam graphicè describit cùm subdit: Hæc ô homo eris in corpore; sed quid eris in animo? Animus quidem noster immortalis est, non cum corpore corrumpitur, non in cineres vertitur, qui naturam spiritualem & ab omni corruptione alienam sortitus est; sed tamen omnibus bonis, quæ in hoc mundo diligebat, exuitur. Non eum cognati delectant, non famuli circumstant, non opes iuuant, non dignitates spectabilem faciunt, non reliqua visibilia, sicut cùm corpori erat iunctus, suffulciunt. Incipit regionem quamdam sibi prorsus incognitam ingredi, cum numquam visis & incognitis penitus conuersari: hi non adulabuntur, illi non perperàm facta dissimulabunt, non benè gesta inaniter & ad gloriam vanam captandam laudabunt, sed in omnibus veritatem profitebuntur. Adstabit animus ante tribunal districti & seueri Iudicis, qui cùm sapientissimus sit, non potest falli; cùm rectissimus, non poterit muneribus corrumpi; cùm potentissimus, non poterit minis terreri, nec ad damnationem bonorum aut liberationem malorum adduci. Coram hoc Iudice anima è corpore separata, de cogitationibus, de desideriis, de verbis, de operibus, de omissionibus, de aliorum peccatis, quæ quoquo modo ad ipsam pertinent, examinabitur, & iuxta meritum suum aut pœnâ aut præmio afficietur. Vniuersa tunc temporis animam deserent, & solam derelinquent: nam nec corpus ei aderit, quod in sepulcro putrescit; nec amici aut cognati, qui post paucas horas aut dies defunctum obliuioni tradunt; nec res temporales, quæ iam aliis possessoribus seruiunt. Assistent autem ei Angeli, si fortè animam liberare possint; assistent & dæmones, vt eam, si concessum illis fuerit, ad se trahant. Adstabit propria conscientia accusans quidquid non antè rectè gestum fuerit. Sed ita adhærebunt opera in hac vita facta, vt nullâ ratione ab anima diuelli patiantur.

Quid animo statim à morte futurum sit.

Hanc horam separationis animæ à corpore optimè describit magnus pater Ephræm in hunc modum Tomo 1. Titulo Beatitudines: *Beatus quicumque in hora illa emigrationis, quando cum timore atque dolore anima separabitur à corpore, fiduciam repererit. Venturi enim sunt Angeli qui animam à corpore iam separatam accipiant, sistantque ante tribunal immortalis ac tremendi Iudicis. Magnus nos timor inuadit, ô fratres, in hora mortis, quando cum tremore atque dolore separanda erit anima à corpore. Siquidem in hora illa discessus præstabuntur animæ sua quæ gesserit opera diurna atque nocturna, siue bona, siue etiam mala; impellentibus iam eam Angelis vt exeat à corpore: illa respiciens ad sua opera egredi pertimescet. Peccatoris verò anima cum timore à corpore recedet, & tremebunda abibit statuenda ad tribunal Iudicis immortalis: cùm autem iam emigrare cogetur è corpore, contuebiturque sua opera, tunc cum timore dictura est ipsis: Concedite mihi vnius adhuc horæ spatium, donec egrediar: at cuncta eius opera simul vna voce respondebunt, dicentque ei: Tu nos fecisti, tua opera sumus, tecum vnà ad Deum ibimus.* Sic ille. Ecce ergo ô homo quid eris; in corpore puluis, in anima reus; in corpore cinis, in anima iudicandus; in corpore putredo & vermis, in anima ex tuis operibus aut pœnis aut præmiis afficiendus. Et vt breuiter omnia dicta tibi proponam, & quid fueris, quid sis, & quid eris ad tuam confusionem inculcem, audi verba Hugonis Victorini lib. de Anima sic scribentis: *Attende homo quid fuisti ante ortum, & quid es ab ortu vsque ad occasum, atque quid eris post hanc vitam. Profectò fuisti quod nihil erat; posteà de vili materia factus, & vilissimo panno inuolutus, menstruali sanguine in vtero materno fuisti nutritus, & tunica tua fuit pellis secundina: sic indutus & ornatus progressus es ad nos: nec memor es, quàm sit vilis origo tui:*

Iudicium quàm tremendum post mortem.

Considera homo quid fueris, sis, & eris.

Forma, fauor populi, feruor iuuenilis, opesque
Subripuêre tibi noscere quid sit homo.

Nihil aliud est homo quàm sperma fœtidum, saccus stercorum, cibus vermium.

Post hominem vermis, post vermem fœtor & horror:
Sic in non hominem vertitur omnis homo.

Cur ergo superbis homo? Attende quod fuisti vile semen, & sanguis coagulatus in vtero; deinde miseriis huius vitæ expositus, posteà vermis & cibus vermium futurus in tumulo. Quid superbis puluis & cinis, cuius conceptus culpa, nasci miseria, viuere pœna, mori angustia?

Vnde superbit homo, cuius conceptio culpa,
Nasci pœna, labor vita, necesse mori?

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

Respondet Iob, non egere Deum vano & imbecilli seu Baldadi seu aliorum hominum auxilio, vt incomprehensibilis eius maiestas & potentia innotescat; sat innotescere nobis per eius effectus & opera verè stupenda.

1. RESPONDENS autem Iob dixit:

2. Cuius adiutor es? numquid imbecillis? & sustentas brachium eius qui non est fortis?

Baldad reprehenditur quasi Deum vt imbecillem adiuuans. HÆc ad Baldadum per ironiam à Iobo dicta esse communis Interpretum fert opinio; quasi ipse Deum vt imbecillem adiuuare niteretur. Dum enim Baldad tam multis Dei potestatem & terrorem commemorabat, sanè videbatur Dei partibus quodammodò diffidere, nisi ipse illas tam operosè susciperet defendendas, veritus ne si Iobus cum Deo disputaret, inferior Deus in sua causa euaderet;& si solus Iob cum solo Deo ageret, posset Deo iudici imponere tamquam rerum ignaro. Quare meritò Iob orationem eius irridet, sicut capite decimo tertio ceteros amicos suos eadem de causa irriserat dicens; *Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro eo loquamini dolos? numquid faciem eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini? aut placebit ei quem celare nihil potest? aut decipietur vt homo vestris fraudulentijs? Ipse vos arguet, quoniam in absconditio faciem eius accipitis*; ita & modò ait, *Cuius adiutor es?* Non enim veritatis defensorem, sed potentioris adiutorem agere videris, cùm tantùm aduersarij, quem putas, mei potestatem amplificas: quòd si adiutorem agis, cuius adiutor es? Deine? at ille cùm potentissimus sit, vt tu ipse prædicas, nullius eget patrocinio. Quare sanè frustrà hanc tuam orationem habuisti.

Iob 13,7.

Pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 17. Moralium cap. 11. *Adiuuare*, inquit, *imbecillem charitatis est, adiuuare verò potentem velle elationis. Ac si apertè dicat: Dum eum iuuare niteris sub cuius magnitudine succumbis, omne quod impendis solatium de ostentatione est, non de pietate. Sed inter hæc sciendum est, quia plerumque etiam Deum, qui videlicet imbecillis non est, humiliter agentes adiuuamus. Vnde & per Paulum dicitur: Adiutores enim Dei sumus. Nam cùm ei, quem ipse per internam gratiam infundit, nos exhortationis voce concurrimus, hoc quod ille per spiritum agit intrinsecus nos exterius ministerio vocis adiuuamus.* Ex quo doctrina intelligitur cognitione dignissima, cur Deo gratissimi sint ij qui in terris toto pectore Dei partes tuentur, acerrimeque pro eo cum quibuscumque hostibus pugnant: quia hoc officio suo præ se ferunt, ac profitentur se veritatis & æquitatis esse amatores; non quòd ipsi vllius auxilij opus sit, aut quòd aliquam ei vtilitatem vlli adiutores adferre possint. Quocircà qui alia de causa hoc pro Deo certamen suscipiunt, vel vt fines propagent imperij sui, vel vt sententiam contumaciter defendant, atque adeò quòd eis Deus propter suam infinitam potentiam terrori sit; hi certè nihil de Deo potentissimo merentur, & in eum potiùs ingrati quàm grati sunt. Non enim honesto, sed vtili potiùs ad agendum ducuntur. Metus autem potentiæ Dei vt honestus sit, non debet ita totus in vtilitate versari, vt honestatis causam, quò minùs adiungi possit, prorsus impediat, vt Theologi docent.

Potentem adiuuare velle elationis est.

1. Cor. 3,9

Cur & quales defensores suos amet Deus.

Ceterùm sic etiam exponi possit, ac si Iob Baldado dicat: Quis fructus ex omnibus tuis sermonibus perceptus est? & primùm quidem, cui opem tulisti? Numquid homini debili? Seruastine brachium viribus destitutum? quasi diceret: Bona doctrina non debet temerè proijci, sed illi, ad quem dirigitur, aptam & accommodatam instructionem adferre. Vt verbi gratiâ, si videamus hominem penitus deiectum, & ita perterrefactum, vt consolatione opus habeat, si aduersus ipsum fulminetur, nónne hoc fuerit ipsum penitus ad desperationem adigere? Contrà, si videas hominem, qui in peccatis suis obduruerit, contemptor Dei sit, qui etiam omnes admonitiones irrideat, & tamen illum demulceas, & blandâ oratione tractes, nónne præstaret te tacere, quàm ludibrio erga ipsum verbum Dei exponere? Iobus igitur ostendit frustrà Baldadum de potentia Dei locutum esse, neque ad personam suam satis aptè & appositè, cùm animus afflictus consolatione potiùs erigendus, quàm seuerâ increpatione deijciendus fuisset. Quamobrem exprobrat illi sermones, quos in aërem effuderat, sonum dumtaxat inutilem fuisse. Cur verò? Quia, inquit, non profuerunt ad confirmandum debilem, ad seruandum & vindicandum ab interitu brachium, quod tamquam fractum erat. Hoc nempe proprium consolatoris munus est, erigere & corroborare debiles, impotentes & penitus deiectos stabilire & confirmare diuinis promissionibus, quæ in Scriptura continentur, paragogicis eas ad solamen miserorum verbis aptè suggerendo & in memoriam reuocando; quomodo nimirum Deus declaret se defensurum suos, & satis in suo spiritu virium esse ad ipsos labantes sustinendos, indeque auxilium expectandum cum fiducia, &c. Quibus omnino contraria Baldad & socij Iobo, importuni vexatores veriùs quàm consolatores, afflicto ingerebant velut vngues in vlceribus eius existentes, & inofficiosa consilia vsque ad nauseam viro sapienti obtrudentes.

Iob Baldado exprobrat importunitatem sua admonitionis.

3. Cui dedisti consilium? Forsitan illi qui non habet sapientiam, & prudentiam tuam ostendisti plurimam.

Stultum est Deo consilium dare velle.

Frustrà certè quis consilio iuuare nititur eum qui sapientissimus est. Quamobrem inutilis & superuacanea Baldadi oratio fuit. Sed veritas & pietas in Deo defendendo spectanda est, vt alicuius momenti sit huiusmodi defensio. Nam, vt præclarè S. Gregorius lib. 17. Moralium cap. 11. *dare stulto consilium charitatis est; dare sapienti ostentationis; dare verò ipsi sapientiæ peruersitatis. Sequitur: Et prudentiam tuam ostendisti plurimam. Omnis cui prudentia recta est, plurima non est; quia iuxta Pauli vocem, non plus appetit sapere quàm oportet sapere. Cui verò plurima non est recta; quia dum vltra modum tenditur, in quolibet latere culpa declinatur. Prudentiam vero suam plurimam ostendunt, qui prudentiores videri præ alijs appetunt.* Quod stultæ præsumptionis est, non prudentiæ virtutis, quæ in omni re hoc in primis cauendum docet, *Ne quid nimis.* Seruare enim oportet modum & medium in omni virtute. Nam vt benè monet Origenes, virtus si in extrema diffluat fit vitium. Vt ergo vera sit prudentia debet *sapere ad sobrietatem*; Græcè εἰς τὸ σωφρονεῖν: quod Irenæus lib. 5. cap. 20. vertit *sapere ad prudentiam*; S. Hieronymus lib. 1. Contra Iouinianum, *sapere ad pudicitiam*; S. Augustinus Epist. 47. *sapere ad temperantiam.* Temperantia autem, inquit, est modus & temperamentum quo quisque vti debet, vt intra suos terminos se coërceat. Et hoc noster Interpres vult, cùm vertit *sapere ad sobrietatem*: hoc enim propriè est σωφροσύνη. Vbi notanda in Græco pulchra paronomasia, φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, quasi dicas, *sapere ad sapiendum sobriè.* Hinc S. Chrysostomus & Syrus vertunt, *sapere ad modestiam*, id est ad humilitatem. Græcum σωφροσύνη, ait S. Chrysostomus, dicitur ἀπὸ τοῦ τὰς σώας τὰς φρένας ἔχειν, id est, *ab eo quòd mentes habeantur sanæ*: sanas autem facit modestia & humilitas. Nam immodestus & superbus mente valere nequit, id est firmus consistere, sani & constantis iudicij ac propositi esse nequit; sed desipit, exorbitat, & quouis demente furiosior fit, inquit idem Chrysostomus.

Rom. 12, 3.

Prudentem oportet sapere ad sobrietatem.

4. Quem docere voluisti? Nónne eum qui fecit spiramentum?

Deus non debet ab homine doceri.

Quasi dicat, An Deum ipsum verbis tuis docere atque instruere voluisti, vt sciat quid pro se loquatur, aut quomodo se defendat, cùm ipse nequaquam vel tuâ vel cuiusquam instructione indigeat, qui omnem intellectualem spiritum animumque hominis ipse creauit, quando in eum inspirauit spiraculum vitæ, seu spiramentum & mentem illustrauit, & sapientiâ mirâ perfecit? Quamobrem necesse vt ipse omnium maximè sit intelligens & sciens, à quo tam Angelis quàm hominibus omnis scientiæ & intelligentiæ initium exstitit. Est igitur hîc quædam circumlocutio diuinæ omnipotentiæ atque sapientiæ nulla in re indigentis humanâ sapientiâ, vel industriâ, vel consilio: quare nec ab homine doceri potest, vt qui nullâ ratione indigeat humanis adminiculis. Qui enim nouit potuitque vitam vniuersis viuentibus conferre, potens quoque atque sapiens erit vniuersa quæ ad homines spectant optimâ ratione disponere. Quo argumento etiam vsus est S. Paulus, dum in Actis Apostolorum inter concionandum ait: *Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ cùm sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cùm ipse det omnibus vitam, & inspirationem, & omnia.* Id est, Sapiens & potens est largiri omnia alia bona simul cum vita. Stultè ergo Baldad Deum potentissimum & sapientissimum puerilibus consiliis suis imbuere nititur. Act. 17, 24.

Gen. 1.

Hebræa sic verbum de verbo reddi possunt: *Cui narrasti sermones? & cuius spiritus exyt ex te?* Quomodo etiam Græci & Chaldæus conuertunt. Nam Septuaginta legunt, Τίνι ἀνήγγειλας ῥήματα; πνοὴ δὲ τίνος ἐστὶν ἐξελθοῦσα ἐκ σοῦ; *Cui annuntiasti verba? spiramen autem cuius est quod exit ex te?* Id est, Putásne mecum disputans te cum homine aliquo imperito disputare, & qui sermones & argumenta tua ponderare nesciat? aut cuius magistri profers doctrinam? quísve te ita instituit? Id enim significat phrasis illa Hebræa: *Cuius spiritus exyt ex te?* Quasi diceretur: Quo spiritu loqueris? Numquid Dei aut hominum spiritu? Et hic quidem sensus doctrinæ spiritali seruit. Nam quando aliquis doctrinam salutis annuntiat, caueat oportet, ne quidquam ex sensu suo proprio proferat; illud reputans, non esse quòd hîc se homo commendet; sed dumtaxat à Spiritu Dei regi debere, & habere eam virtutem, cuius meminit D. Paulus, vt ipsum à Deo missum esse intelligatur. Illud igitur valdè requiritur: sed si textus series considerabitur, potiùs dicendum est, Iobum, iuxta id quod suprà tetigimus, velle ostendere, sermones Baldadi non fuisse aptè & appositè propositos, quia suam animam non viuificabant. Tunc enim verbum Dei vt par est tractatur, quando dat nobis animum ad ambulandum, & corroborat nos in nostris debilitatibus, vt nos agiles reddat, etiamsi fractas tibias habuerimus; cumque pro eo quod omni vigore nudi & destituti eramus fortes nos reddit; sed & nobis tamquam in morte constitutis vitam communicat. Ceterùm cùm nihil horum Baldadi verbis, sed omnia contraria inessent; iure merito Iob hominis imperiti se sapientiorem docere satagentis arrogantiam increpat; vt qui non Dei, sed proprio vel potiùs satanico spiritu loquatur.

Verbum Dei quo spiritu annuntiandum sit.

5. Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis.

Quomodo dicantur gigantes sub aquis gemere.

Locus hic variè torsit & distraxit Interpretes, dum non satis in gigantum significatione conueniunt; quorum opiniones cùm à Pineda Sanctioque fusiùs recenseantur & expendantur, nil attinet hîc repetere. Communior & verior sententia est agi hîc de illis qui ante diluuium vixerunt: quapropter fortassis etiam dicti sub aquis gemere, quia tempore Noë (qui vnus gigantum,

gantum, sed iustus) oppressi frustrà moliantur emergere. Hæc est communis Patrum expositio, ideoque præ ceteris amplectenda: quam confirmat Symmachi versio θεόμαχοι, *contra Deum pugnantes*. Et sic Olympiodorus, D. Hieronymus, S. Gregorius, Philippus Presbyter, & B. Thomas. Verùm cur ergo dixit Iob adhuc suo tempore illos sub aquis gemere? Quia nimirum his aquis oppressi ad centrum terræ descenderunt, vbi infernus est; cui artificio Dei librata pelagi abyssus superimpendet: & sic quotquot in inferno degunt sub aquis gemunt. Itaque hæc verba de gehenna debent sumi, vbi cum eis habitant cacodæmones simul degentes in tenebricoso tartari specu. De quo etiam Salomon in Prouerbiis: *Ibi sunt gigantes; & in profundis inferni conuiuæ eius*. Ad quem locum Salonius in Mystica Prouerbiorum expositione ita scribit: *Gigantes appellauit immundos spiritus, id est dæmones; de quibus B. Iob dicit: Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis, id est dæmones, & omnes quos ipsi deceperunt, & qui ipsis consenserunt, sub pœnis torquentur. Quare dæmones appellantur gigantes? Quia dæmones superbi & elati sunt, & mali ac fortes, sicut olim gigantes fuerunt. In cœtu ergo istorum gigantum, id est dæmonum, commorabuntur omnes qui errauerunt à via doctrinæ, id est à via veritatis; quia simul cum dæmonibus torquebuntur in pœna æternæ damnationis.* Habes originem fabulæ Poëtarum, qui hinc docti suos Terræ & Erebi filios montibus & insulis integris obruerunt quoad corpora, Enceladum Siciliâ, Typhæum Inarimis, Porphyrionem Delo; sed eorum animas fatentur Virgilius, Claudianus, Seneca, & alij apud inferos cruciari.

Prou. 9, 18.

Dæmones vocati gigantes, & cur.

Gigantum sepultura iuxta Poëtas.

Tropologicè per gigantes intelliguntur Principes, Reges, & maximè Tyranni; per aquas verò populi, sub quibus gemunt, qui illis imperant. In prima quidem mundi creatione *Spiritus Domini ferebatur super aquas*; at modò Regum spiritus ac mens aquis subijcitur; quia seruire illis debent quos regunt. Hîc illud Philosophorum placitum non habet locum, quo tradunt aquas in suo loco & centro non grauitare, sicut neque cetera elementa; quia populorum aquæ adeò grauitant, vt illis ferendis vix vllus sit par. Moyses ipse, qui sanctarum alioquin virium vir erat, clamabat: *Cur imposuisti pondus vniuersi populi super me? non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi.* De curarum porrò pondere, quo illi premuntur qui alios regunt, vide S. Gregorium lib. 17. Moral. cap. 12.

Gigantes sunt Principes & Tyranni.

Gen. 1, 2.

Num. 11, 12.

Sed dicet fortasse aliquis: Ad Dei incredibilem potestatem indicandam suffecisset lamenta & gemitus potentium virorum explicasse. Quippe tam potens est Deus, *qui aufert spiritum Principum*, vt mittat Principes in locum, vbi est gemitus & stridor dentium. Cur voluit addere illud, *Et habitant cum eis?* Crediderim id additum non ad ostendendam Dei potentiam, sed Principum conditionem, qui nesciant soli ire in perditionem; sed vt plurimùm eant magnâ stipati cateruâ. Vide D. Thomas ad hunc locum ait: *Quia non ipsi soli peribunt, sed multi alij cum eis. & tunc postea subiungit: Et qui habitant cum eis scilicet similiter gemant.* Nemo potentium solus perditionem intrat, sed magnâ clientum, famulorum amicorumque turbâ comitatus. Etenim Lucifer ille, qui manè oriebatur, quando ascensiones in corde suo meditabatur, solus proponitur dicens: *Ascendam in cælum, &c.* nullum secum socium trahit vt ascendat; verùm vbi deturbatur in profundum, quis numeret socios sequentes illum? *Ecce draco magnus & rufus habens capita septem & cornua decem, & in capitibus eius diademata septem, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli.* Rari sunt, aut nulli, qui admittantur ad potentium glorias; at ingens semper est multitudo quæ trahitur à potentibus cadentibus, qui omnes suos familiares & vnanimes præcipitare nouerunt. Sic Ezechielis cap. 31. dicitur ad Pharaonem Regem: *Cui assimilatus es ô inclyte atque sublimis inter ligna voluptatis? Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam: in medio circumcisorum dormies cum eis qui interfecti sunt gladio. Ipse est Pharao & omnis multitudo eius.* Periit vtique Pharao, at non periit solus; imò ingens illa ministrorum multitudo, quæ adinstar lignorum paradisi illum vbique obumbrabant, simul periit cum illo; ipseque cum lignis voluptatis ingreditur vltimam terram inferni. Pharao est Princeps qui cum ingenti multitudine ministrorum in mortem æternam incidit. Nec otiosè dicitur potens in infernum ire *cum lignis voluptatis*. Posset enim explicatiùs dicere cum ministris; sed maluit dicere *cum lignis voluptatis*, ne videantur ex multitudine sociorum solatia creari potentibus pereuntibus, sed potiùs aggrauari supplicia. An qui in flammam cadit cum adiunctis sibi lignis non potiùs augebit quàm minuet ignem? Sic ministri rapti ad pœnam ligna sunt qui ignem augeant dominis. Hinc nata est illa solicitudo diuitis Epulonis, quâ dicebat: *Rogo te pater Abraham vt mittas Lazarum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres; vt testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum.* Quippe flammis possessus timebat suorum aduentum, vt cremandus timet ligna quibus maior ignis exurgat; & ideò precabatur miser suorum ad se accessum quasi necessariò imminentem aliò diuerti, ne maiori cremaretur igne adhibitis tot lignis.

Psal. 75, 13

Nullus Principum solus pergit in præcipitium, sed multos secum trahunt.

Isaiæ 14, 14.

Apoc. 12, 3.

Ezech. 31, 18.

Luc. 16, 25.

6. Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni.

Id est, Nihil absconditum est oculis Dei, penitissima & abstrusissima quoque inferni loca penetrantis. Subtilissimus quippe ac perspicacissimus est Dei visus, neque terræ obiectu tenebrarúmve obductu diuinæ cognitioni quidquam subducitur, omnia peruidet, omnia peruadit, omnia implet, in omnibus locis & in omnibus rebus (si secundùm vsum Theologorum loquamur) est per essentiam, præsentiam & potentiam.

Nihil absconditum oculis Dei.

Per essentiam certè, quia eius diuina substantia nullis clausa terminis, nullis circumscripta limitibus, nullis locis definita, omnibus rebus & locis intimiùs adest quàm ipsæmet res, vel ipsæmet loca adsunt sibi. Et sicut cùm Sol est in feruore diei, eius lux secundùm suam naturam est in toto aëre, & in omnes eius partes peruadit,

Deus adest omnibus per essentiam.

peruadit, ita vt nulla sit pars, quantumuis minima, quæ luce vacua aut inanis existat: ita profectò natura diuina, quæ lux substantialis, immaterialis & infinita est, quam nulla nebula obscurat, omnibus intimè adest, & vniuersa penetrat, & velut causa coniuncta dat suis effectis, vt in esse subsistant. Licet per omnia similitudo non quadret: nam tota lux in toto aëre est, & pars lucis in parte; at Deus vbique est totus, qui nec locorum spatiis distenditur, aut rerum varietate distrahitur, aut partium diuersitate diuiditur. Cuius rei ipse spiritus Dei testis est omni exceptione maior hæc cordi Dauidis instillans: *Quò ibo à Spiritu tuo, aut quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris; etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.*

Psal. 138, 7.

Deus adest omnibus per præsentiam. Per præsentiam verò, quia nihil Deum latet; & vt Paulus ait, *Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius; omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius.* Sed quemadmodum quis est in toto cubiculo vel conclaui per præsentiam, quia omnia quæ sunt in eo loco oculis cernit, & sine vlla ambiguitate cognoscit; sic Deus, cui totus orbis quoad visibilia & inuisibilia est locus exiguus, omnia intuetur, vniuersa discernit, præterita, præsentia & futura, nec non & possibilia, & quidquid est aut esse potest manifestè cognoscit. Quod Regius Vates non siluit diuinam adhuc immensitatem edicens: *Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in deliciis meis. Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.* Nam si dixerit, inquit, nobis cogitatio nostra, vt in tenebris ab oculis tuis Domine occultemur, & ad perfruendum deliciis & impuris voluptatibus abscondamur, respondeamus ei quòd vana & insipientissima sit; nam & tenebræ tibi apertæ sunt, caligo sicut claritas manifesta, & obscura nox non minùs clara quàm si esset meridies.

Heb. 4, 13.

Psal. 138, 11.

Deus adest omnibus per potentiam. Per potentiam denique est Deus in omnibus, quia eius regia potestas omnibus rebus imperat, eius vis sicut omnia fecit, ita omnia conseruat, mouet, dirigit & gubernat, & vniuersa potest destruere, & in barathrum nihili præcipitare. Quam potentiæ immensitatem S. Iob graphicè depinxit suprà capite 9. versu 4. & sequentibus: vbi vide quæ notauimus. Profunda igitur inferni prorsus nuda sunt & aperta oculis eius; & omnia quæcumque illic geruntur, eo spectante & decernente sic fiunt, ad eum modum quo rei & malefici in conspectu Iudicis torquentur & puniuntur. Ipsisque illis qui sunt in damnatione nullum est operimentum: non se possunt occultare à conspectu Dei, ita vt non ab ipso videantur: nusquam possunt eius aspectum effugere, etiamsi in infimis sedeant inferni tenebris. Commodè etiam traducitur hic versus in arcano sensu ad intimos impiorum sinus, vbi flagitia meditantur, suaque turpia vota recondunt.

Quomodo Deus in inferno positos videat, & tamen simul nesciat. Sed hic opponet aliquis: Si Iobo teste *nudus est infernus coram illo*; quod iuxta Doctoris Angelici expositionem idem est ac si diceret, *Ea quæ in inferno aguntur conspicua sunt coram oculis eius, & secundùm eius iudicium aguntur:* quomodo verum erit, quòd idem Deus damnatis virginibus dicat, *Nescio vos?* Si enim nescit in inferno cruciatos, quomodo nudus est infernus coram illo? Quæ sic optimè conciliantur, vt nesciat misericordia quod iustitia noscit; vnde & noscit & nescit: & secundùm decretum Emisseni Eusebij, *Vltrà nesciuntur à Deo, qui Deum scire noluerunt.* Quæ verba notanda, & isti Oseæ oraculo aptanda: *Non addam vltrà misereri, sed obliuione obliuiscar eorum.* Misericordia ergo eos nescit, sed iustitia noscit, & non ignoscit; &, vt dicebat S. Thomas, quæ in inferno aguntur secundùm eius iudicium fiunt. Adeò tamen horribilia sunt damnatorum tormenta, vt dubitari possit, an Deo consulto illa exerceantur, an ex furore & crudelitate vindictæ proueniant. Ideò Iob clarè demonstrat nudum esse infernum coram illo, & ab illius iudicio statutas esse pœnas, etsi acerbissimæ sint & penè intolerabiles: dicitur autem Deus illas nescire, vt suæ blandiatur misericordiæ: adeò enim sunt duræ, vt illarum misericordia oblita videatur.

Matth. 25, 12.

Oseæ 1, 6. *In inferno misericordia nescit quod iustitia noscit & punit.*

7. Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.

Deus cælum extendit super vacuum. Ipse nimirum est qui partem cæli Aquilonarem siue Septemtrionalem, quam Polum arcticum nuncupant Astrologi, extendit siue expandit ad modum pellis siue tentorij in longitudine & latitudine sua (iuxta illud Psalmi, *Extendens cælum sicut pellem:* cui consentit Isaias, *Qui extendit velùt nihilum cælos, & expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum;*) idque non super solido aliquo corpore, vnde arcualem illam curuitatem videretur posse suscipere, quemadmodum artifices solent huiusmodi arcuales extensiones super aliqua re solida fundare, sed super fluido & instabili aëre, qui à vulgo quasi vacuum aut nihilum existimatur. Globum quoque terræ grauissimum, & omnium elementorum infimum, in suo pondere appendit & librat, non super aliquibus basibus aut columnis pondus illius sustentantibus, quemadmodum solent artifices grauibus ædificiis columnas substruere, aut fundamenta quibus fulciantur; sed prorsus super nihilo, super nullo prorsus ipsi præsupposito fundamento eam in loco suo constituit, & suâ ipsius mole firmauit, ita vt non moueatur in perpetuum de loco suo; iuxta illud Ecclesiastæ: *Terra autem in æternum stat.*

Psal. 103, 2.

Isaiæ 40, 22.

Deus terram appendit super nihilum.

Eccle. 1, 4.

Super vacuum itaque dicit cælum extensum, hoc est super elementa, quæ mortalium oculis communi loquendi more vacuitatem quamdam repræsentant. Vulgò quippe cubiculum vacuum dictitamus, tametsi aëre sit plenum, si aliis rebus crassioribus minimè occupetur. Terra verò, quæ fundata est super stabilitatem suam, miro certè modo librata, & firmissimis diuinæ potentiæ ac sapientiæ columnis innixa consistit; vt appositè Iobus Aquilonis extensionem & terræ suspensionem vt potentiæ ac sapientiæ infinitæ argumenta produxerit.

Psal. 103, 5.

Deus tribus digitis suspendit orbem. Hanc porrò substructionem totius vniuersitatis è tanta illustrium rerum admirabilitate constantem ipse pollens architectus non totâ manu mira-

Isaiæ 40, 12. mirabilium effectrice, sed, vt miratur Isaias, digitulis tribus sustinet. Itaque ridiculi sunt è profanis Cosmopœiæ Interpretes, qui Atlantem cæliferum inducunt. Impia quoque furiosi Manetis stultitia, qui aiebar, vt verbo vtar Epiphanij lib. 2. Hæresi 66. ὠμοφόρον, *baiulum* esse nescio quem terram omnem suis humeris sustinentem, qui trigesimo quoquo anno ab humero vno pondus in alterum transferat, vnde terræ motus existant. Solus ipse Demiurgus totam hanc molem nutu & voluntate continet, quam, si vellet, posset vno momento in nihilum redigere, vt declaratum est suprà cap. 11. vers. 10.

De hac autem admirabili terræ positione ita pulchrè Isidorus Hispalensis lib. de Natura rerum cap. 44. *Qualiter terra super aërem fundata libratis credatur stare ponderibus sic dicit Ambrosius :. De terra autem qualitate siue positione sufficiat secundùm scripturam Iob. Sciendum quia suspendit terram in nihilo. Philosophi quoque similiter opinantur aëre denso terram sustineri, & quasi spongiam mole suâ immobilem pendere, sicque vt æquabili motu hinc atque inde veluti alarum suffulta remigiis ex omni parte librata propendeat, nec in partem possit declinare alteram: verumtamen densitate aeris sustineatur.*
Psal. 103. *An super aquam pendeat, quia scribitur*, Qui fundauit terram super aquas? *vel quomodo aer mollis tantam molem possit sustinere terram? aut si super aquas est tam immane pondus, quomodo non demergitur, aut quomodo æquitatis libram teneat, ne in alteram partem propensa incumbat? Hoc nulli mortalium scire fas est, nec nobis discutere aut perscrutari licet tantam diuinæ artis excellentiam, dum constet eam lege maiestatis Dei aut super aquas aut super nubes stabilem*
Eccli 18. *permanere.* Quis enim (*inquit Salomon*) sufficit narrare opera illius, aut quis inuestigabit magnalia eius? *Ergo quod mortalium natura secretum est, diuinæ potentiæ relinquendum est.*

Prouidentia Dei sustinet vniuersum. Considera igitur hîc mihi, & tecum seriâ cogitatione expende, vnde sit tanta terræ stabilitas, cùm super nihilum fundata sit, vnde permanentia orbis & omnium habitantium in eo. Vtique ex prouidentia Dei. Deus fideiussor est permanentis terræ, & securior hæc consistit in prouidentia & pietate Dei, quàm si super fortissimas bases esset constituta & solidata. Sic igitur de rebus nostris philosophandum est. Incertæ quidem sunt prouidentiæ nostræ: super nihilum sæpè fundari videtur remedium necessitatum nostrarum, sed tamen exstat prouidentia Domini super nos. Ecce fundamentum, ecce fulcimentum nostrum; securiùs super hanc spem solidatur spes nostra quàm super reliqua imaginabilia fundamenta terræ ac cæli.

S. Martini inter latrones securitas. Inciderat aliquando S. Martinus in latronum manus; coram ipsis autem adeò placido ac sereno vultu ipse adstabat, vt admiratione capti dicerent latrones: Vides nos & strictos enses super caput tuum, & non times? Quibus sanctus Martinus: Non timeo, quia soli Deo fido, cùm nullum mihi humanum præsidium adsit. Hic, hic Dei erga nos prouidentiam & misericordiam agnoscebat, non verò hi qui confidunt in baculo arundineo Ægypti.

8. Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.

Deus perfectum habet imbris dominatum. Est videlicet veri potentissimique Numinis habere summum & perfectum imbris dominatum. Hinc bonus diuinorum operum æstimator Iobus ea quæ nobis vt quotidiana vilescunt expendens atque contemplans, ad perfectiones diuinas sibi gradum construit. Et quidem mirum est, quomodo vapores calore in altum elati à Deo ligentur, hoc est, densentur, stringantur, & in leuissimis nubium vehiculis huc illucque agantur: paulatim concrescunt regionis illius frigore, ac sensim guttæ destillant, quamuis in resolutione nubium, motu seu raptu, alisque meteoricis pluuiæ obseruationibus varia sint celeritatis tarditatisque discrimina. Oportuit autem vt aquæ non erumperent pariter deorsum, ne omnia delerent, sed veluti cribro excernerentur, terram molliter humectarent, longoque stillicidio perfunderent. *Deus admirabilis est in pluuiarum dispensatione.*

Ecce miraculum quod quotidie videmus oculis; de eo tamen nullus cogitat, nisi frigidè admodum, ita vt id statim effluat ex animo nostro; hæcque vis Dei non honoratur à nobis. Ideò Iobus volens profiteri se non ex eorum numero esse, qui per hunc mundum transeunt belluarum more, non cognoscentes suum creatorem; Scio, inquit, Deum ligare aquas in nubibus suis. Quia verò id nobis ordinarium est, non magni facimus: nihilominùs in eo ostendit nobis Deus vim suam admirabilem. Nónne dignum admiratione est, aquas ita pendere in aëre, & ibi firmas stare, cùm naturâ suâ grauiores sint aëre, qui illis naturaliter loco cedit, ideoque cadant necesse est? videmus tamen illas ibi retineri tamquam in vtre, vt dicitur in Psalmis. Propheta enim eâ similitudine vtitur, volens exprimere miraculum, quod tam malè ab hominibus agnoscitur. Cùm itaque id videmus, Deus nobis exprobrat animi nostri vitium, nosque ad se vocat, & ostendit se omnibus modis potentiâ admirabili præditum esse: sed videntes plerique nihil vident. Si quæratur, Quomodo fieri possit id, cuius hîc meminit Iobus; ratione conuincimur, idque euidenter apparet Deum esse supra ordinem naturæ: & in eiusmodi tempestatum varietate cogimur vel inuiti agnoscere Dei manum operari, ipsumque adeò non otiosum esse in cælo, nec dumtaxat semel mundum creasse, vt ipsum relinqueret; sed omnia disponere, & ita regere creaturas suas, vt velit nos sentire se nobis esse propinquum. Psal. 32, 7. & 77, 13. *Ex tempestatum mutatione patet Deum mundum regere.*

Doctrina spiritalis non temerè effundenda. Tropologicè versus hic à Patribus eleganter aptatur doctrinæ spiritali, quam in viris perfectis Deus tamquam in nubibus congregat. Vbi consilium est non statim copiam immodicam euergere, sed pro captu aliorum sensim & quasi per guttas instillare. Satis tritum vulgareque est in diuino sermone præcones verbi Dei appellari nubes: ad hoc siquidem munus à Deo auocantur, cùm ex terrenæ humilitatis humo, & ex sæculi huius mari ac tumultu cælesti quadam vi tolluntur; vbi spiritu Dei agitati, quò ipse voluerit deducuntur, quemadmodum nubes è terra ac mari in aëra sublatæ à ventis impelluntur. De quibus audi S. Hieronymum ad hunc Iobi locum *Prædicatores sunt nubes spiritales.*

cum sic dicentem: *Per nubes sanctos Doctores interpretemur, qui aquas Euangelij portant populis effundendas, vt irrigentur terra populorum, & de hac cælesti pluuia virtutum fruges spirituali operatione multiplicentur: quas aquas de superabundantia defluentes ligat Deus in nubibus suis, vt vnicuique secundum capacitatem cordis sui tantum doctrina tamquam aquam effundat, quantum suscipientis possibilitas patitur, ne simul fortassis effusa obsint cordibus minùs valentibus abundantiorem suscipere doctrinam*, &c.

Similia sunt quæ habet S. Gregorius Nazianzenus in Apologetico sub medium, vbi loquens de hoc argumento, per allusionem ad illud Pauli, *Terra venientem super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo*, confert cælestem doctrinam non largissimæ pluuiæ, sed imbri tenuiter decidenti, aitque: Quemadmodum ingens pluuia nequaquam maiorem vtilitatem parit quàm ea quæ minori copiâ labitur; quippe cùm illa vehementiâ suâ terram deuoluat ac distrahat, forteque etiam ipsa agricolam mulctet: hæc autem leniter & tranquillè defluens, altissimeque illabens pinguiorem terram efficiat, & cultorem iuuet, spicamque ad maturum fructum nutriat. Eodem modo nec copiosa verbisque affluens oratio sapienti oratione vtilior censenda est: illa enim exiguâ fortasse voluptate affectum auditorem relinquit, simulque cum percusso aëre dissoluitur, nec quidquam aliud virium habet, quàm vt verborum lenocinio quasi præstigiis quibusdam auidas hominum aures deliniat: hæc autem mentem penetrat, dilatatumque os & spiritum implet, nec in ipso ortu extinguitur, sed frugem ingentem paucis syllabis gignit. Hoc igitur vt contingat, necesse est vt Spiritus sancti assistentia nubem concludat & aperiat, prout oportere censuerit, ne potiùs obruat quàm irriget. Plura luculenter de hoc argumento vide apud S. Gregorium Magnum lib. 17. Moralium cap. 14. vbi hunc versum fusè & eleganter de sacris Prædicatoribus exponit.

Heb. 6, 7.

Doctrina spiritalis per modum nubis tenuis instillanda.

9. Qui tenet vultum solij sui, & expandit super illud nebulam suam.

Tenere vultum perinde est ac continere faciem ne videatur. Solium verò Dei cælum appellatur, quòd ceteris orbis partibus excellentius & dignius tantâ maiestate sit. *Hæc dicit Dominus, Cælum sedes mea*, ait Isaias. *Vultum* ergo *solij sui* vocat speciem cæli, siue id quod apparet cùm cælum serenum aspicimus. Dicitur autem expandere super illud nebulam; quasi dicas, velum throno oppandere, quò magis venerandum magisque metuendum eius solium appareat, densis nubibus & spissis nebulis obtectum & obnubilatum, vt non nisi per caliginem quasi à remotis mortalibus videatur, vtpote indignis ipsum in sua lucida claritate prout in semetipso est contueri. Hinc legimus Deum Moysi & Prophetis solitum se nube velut sipario tectum ostendere, vt intelligamus hominum generi vix concedi, vt aciem mentis in lucem eius inaccessam intendat. Vnde Scriptura sacra

Cælum est Dei solium.

Isaiæ 66, 1.

Thronus Dei in nubibus.

quotiescumque significat Deum latere aut occultum esse, adhibere plerumque solet vocabulum tenebrarum, aut nubis, aut nebulæ, aut caliginis, vel quid simile, quo denotetur obscuritas. Sic in Psalmis: *Posuit tenebras latibulum suum; & caligo sub pedibus eius.* quibus nimirum diuinitas eius absconditur, ne à nobis videatur; quemadmodum S. Gregorius lib. 7. Moralium cap. 15. exponit his verbis: *Caligo namque est ei sub pedibus, quia non in ea claritate ab inferioribus cernitur, quâ in superioribus dominatur.* Porrò hanc caliginem diuinè nobis describit S. Dionysius Areopagita Epist. 5. ad Dorotheum ita scribens: *Diuina caligo lux est inaccessa, quam inhabitare Deus perhibetur*. Ad quem locum, si lubet, consule Paraphrasin Pachymeræ ac nostras Annotationes; & plura de hac caligine vide apud eumdem Hierophantam capite 1. & 2. Mysticæ Theologiæ mirificè explicata. Quin & Moysen de aduentu suo Deus certiorem faciens, *Veniam*, inquit, *ad te in caligine nubis*. Alibi idem Moyses ascendens in montem vt cum Deo loqueretur, dicitur ingressus in *medium nebulæ*: & cùm plenè iam perfectum tabernaculum inexplicabili præsentiæ suæ splendore cohonestare vellet Deus, *operuit nubes tabernaculum, & gloria Domini impleuit illud*. Sic in templi Salomonis dedicatione, cùm solemnem piorum gratulationem augustâ suâ maiestate ornaret, impleta Dei domus *nube* dicitur in libro Paralipomenon, seu *nebula*, vt in libris Regum. Adeò vt meritò Regius Vates quasi ouantis nobile spectaculum laude ac prædicatione prosecutus exclamarit, *Magnificentia eius in nubibus*. Quam magnificentiam ab æterno Patre in veteri Lege patefactam tantum abest vt Filius nouo in Testamento imminuisse putandus sit, vt etiam cumularit: nam in sua gloriosissima Transfiguratione, vbi eluxit *magnifica gloria*, vt D. Petrus testis oculatus prodidit, pro regifico instructu & splendore eximiæ pompæ grande veluti & blatteum adhibuit conopœum candidæ nubis, non diuinitate minùs quàm argenteâ luce radiantis: & cùm victor remearet ad cælum, *nubes suscepit eum*, &c. & quod subtiliter notatum à S. Chrysostomo, paternum currum deligere voluit iam toties à diuinitate vsurpatum, ad indicandam augustissimam dignitatem. Quomodo autem Deus à nobis hîc per nebulam & caliginem mysticam cognoscatur, vide fusiùs à S. Gregorio lib. 7. Moralium cap. 15. explicatum. Est autem nubes & nebula symbolum obscuritatis & caliginis, in qua dum hîc viuunt perfectissimi etiam viri versantur. Quando igitur nobis audientibus de Deo habetur sermo, sensus nostri attollendi, vel potiùs excludendi & penitus abnegandi sunt, vt ipsum cum omni reuerentia adoremus, nec in rebus terrestribus defixas cogitationes habeamus, quod efficiat, vt de ipso quidquam secundùm sensum & captum nostrum imaginemur. Ceterùm thronus Dei dicitur in cælo; non quòd ibi sit ipse inclusus, sed vt nobis ostendatur maiestatis ipsius sublimitas; ne quidquam de ipso modo nostro, & secundùm ingenij nostri tardi & hebetis captum cogitemus. Denique transcendendæ sunt nobis omnes creaturæ, quando volumus rectè de Deo cogitare.

Psal. 17, 12. & 10.

Qualis caligo sit sub pedibus Dei.

Exodi 19, 9.

Exodi 24, 18.

Exodi 40, 32.

2. Paralip. 5, 13.

3. Reg. 8, 10.

Psal. 67, 35.

2. Pet. 1, 17.

Act. 1, 9.

10. Ter-

10. Terminum circumdedit aquis, vſque dum finiantur lux & tenebræ.

Deus circumdedit mari terminos. A nubibus aëreóque cælo Iobus ad aquas, id eſt proximum elementum, deſcendit: in quo illud præcipuè conſiderat, quod maximè mirantur homines, quòd tanta illa tamque ſæuiens aquarum moles, eo præſertim tempore cum à ventorum rabie hinc atque inde turbatur & tumeſcit, non excedat littora, id eſt definitos à Deo terminos, intra quos diuinum præceptum illam ineluctabili firmitate coërcuit. Ita Sanctius, & paſſim omnes. Quod ſanè maioris eſt admirationis, ſi mare, quod nonnulli putant ſupra littora, quæ maris ſunt clauſtra, ſurſum attollitur. Qua de re vide Pererium lib. 1. Commentariorum in Geneſim, & Conimbricenſes lib. 2. de Cælo quæſt. 4. alioſque, qui hoc ex profeſſo diſputant. Nec verò agitandam mihi iudicaui quæſtionem illam, an aqua maris altior & editior quàm terra ſit; & an dicenda ſit ex natura ſua intra terræ cauernas ſubſidere, vel potiùs diuinâ potentiâ coërceri, & quaſi in aggerem extolli, ne terram vniuerſam demergat: id enim Philoſophis dimitto. Sanè mihi ſemper veriſimilior apparuit eorum ſententia, qui affirmant aquas maris non aliquâ vi contra naturam cohiberi, ſed ſponte, & ſecundùm naturam in terræ cauernas & hiatus fluxiſſe. *Qui ſint termini & lex aquæ.* Quapropter cùm audis Deum terminum poſuiſſe, aut circumdediſſe, & legem indidiſſe, ne tranſirent fines ſuos; per legem ipſius aquæ naturam intellige ſuo nutu & naturâ ad inferiora decurrentem: liquida enim eſt & grauis; atque adeò in decliui continere ſe non poteſt, neque aſcendere ad ſuperiora: per terminum autem ipſammet terram, quæ cùm ex parte ad habitationem hominum editior ſit marinis vndis, obrui nequaquam poteſt. Quia verò Deus optimus maximus eas naturas terræ atque aquæ indidit, propterea mari terminum circumdediſſe, & legem præfixiſſe meritò dicitur. Plura de his vide infrà cap. 38. verſ. 8. Quando autem ait hæc locum habitura *vſque dum finiantur lux & tenebræ*, ſignificat hunc ordinem numquam interruptum iri, quamdiu hic mundi ſtatus permanebit, & erit viciſſitudo dici ac noctis vſque ad conſummationem ſæculi.

11. Columnæ cæli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius.

Quid ſit columnas cæli contremiſcere ad nutum Dei. Id eſt firmamenta, quibus ipſa cæli machina per ſe firma nititur, contremiſcunt tonitruis, fulguribus & orbis concuſſione: tum enim videntur columnæ huius vniuerſi vacillare, orbiſque totus quaſi loco commoueri atque ſubuerti, non ſecùs ac domus aut moles quæ columnis innititur, ſi illius columnæ concutiantur, & tremant. Verum quidem eſt nullas eſſe columnas quæ cælum ſuſtineant; ſed hac ſimilitudine Iobus vtitur, quia magna ædificia & loca vaſta, quæ ſeipſa ſuſtinere non poſſunt, columnis ſuſtentantur. Vt v. g. Si quis magnum templum conſtiuat, neceſſe eſt columnas adhiberi, quæ tantam ædificij molem fulciant. Idem igitur de cælo iudicatur; quod quidem tanti ædificij ſpeciem habet, vt columnas requirere videatur: nulla tamen in ipſo ſunt, ſed vis Dei ſupplet id, quo homines in ſuis ædificijs carere non poſſunt. Quando igitur Iobus de columnis loquitur, hoc ſibi vult: Si tonat, ſi libet Deo tempeſtatem aliquam immittere, aërem reboare, & perinde eſſe ac ſi fundamenta & columnæ cæli eo ſtrepitu concuterentur; vt ſciamus Deum ſurſum eſſe ſupra omnia, & illic habitare, vt omnia gubernet; non quòd illic ſit incluſus. Sed dum iſta proponuntur, demus operam, vt ſurſum ſenſus & animos noſtros tollamus, & de ipſo cogitemus ad eum cum omni reuerentia & humilitate adorandum, vt nihil de ipſo carnale & terrenum imaginemur.

Poſſet etiam ſic accipi & explicari, vt ſit poëtica catachreſis, & ſit ſenſus, ac ſi dicat: Cælum ipſum ſummâ reuerentiâ & obedientiâ naturali quaſi ſeruus contremiſcens creatori ſuo ac Domino ſeruit & obedit. Poſſunt etiam per columnas cum S. Gregorio & S. Thoma intelligi cæleſtes Virtutes, ſiue Angeli cælorum motores & gubernatores, vt reſpondeat hic locus capitis 19. verſui 23. Neque obſtat impoſita columnis ædificia quieſcere, ab Angelis verò ſupremum illud Dei opificium cieri: non enim in ſitu, figura, vel quiete, ſed in virtute ſimilitudo conſiſtit. Atque adeò ſicut columna eſt ædificij virtus, firmamentum, robur; ita Angelus cæli virtus, vis, firmamentum robúrve appellatur. Tremor autem ac pauor nihil pœnæ, ſed reuerentiæ caſtique timoris plurimùm ſignificat. Conſtat enim clariſſimorum hominum ſententijs timorem caſtum, & quem Theologi reuerentialem nuncupant, hærere in cælitibus, & *permanere in ſeculum ſeculi*, vt Poëta ſanctus auro & lauro coronatus ait. *Timor reuerentialis manet etiam in cælis.* *Pſal. 18, 10.* Et Eccleſiæ dogma eſt in arcana Liturgia conſecratum, *tremere Poteſtates*, in Curia Angelica non poſtremas, dum in luce atque oculis diuinæ maieſtatis humillimè ſtratæ & abiectæ contremiſcunt & pauent ad nutum eius. Sic in altis cæli palatijs glorioſi Reges deponunt coronas ante pedes eius: quippe agnoſcunt atque *Apoc. 4, 10.* ſuſpiciunt immenſam illam interminatamque ſupra ſe Numinis potentiam & venerandam Maieſtatem, in cuius oculis & ſplendore magnificæ gloriæ nihil eſt omnis creatura, quam ictu & ſubito vno nutu ſpargere in puluerem poteſt, atque è naturæ finibus exterminare: hinc auctorem ſuum pauent & verentur, & è nihilo ſuo amoris alis ſubuehuntur ad honorandum metu pio Numen, & omni mente animoque venerandum. Sed *timor hic non perturbat, ſed confirmat*, inquit S. Auguſtinus Tractatu 43. in Ioannem. Et de ſingulis dici poteſt illud Fulgentij in Præfatione ad Monimum: *Non timet formidine criminis, ſed robore puritatis, & firmitate virtutis.* Porrò *nutus* expeditionem ad obediendum imperatis celerrimam facillimamque demonſtrat. Et quidem ex hoc capite Dei potentia & ſapientia ſummoperè in admiratione habenda. Vnde cùm ab initio capitis Baldadi circa Dei prouidentiam & omnipotentiam ratiocinationibus Iob occurriſſet, ex ipſiſque naturæ operibus argumentum hoc non mediocriter illuſtraſſet, ita pulchrè proſequitur.

 12. In

12. In fortitudine illius repentè maria congregata sunt; & prudentia eius percussit superbum.

Mirabilis Dei in aquis coërcendis potentia. Huius versiculi primum hemestichium Pagninus, Caietanus & alij legunt, *In potentia eius mare diuisum est:* quem vtrumque quasi contrarium sensum sustinet originale verbum רגע *ragahh*, scilicet *congregare* ac *diuidere*, & similiter *sedari* ac *deferuescere*. Vnde Septuaginta vertunt, Ἰσχύι κατέπαυσε τὴν θάλασσαν, *Virtute sedauit mare*; vel passiuè, vt Vatablo placet, *Virtute eius quiescit mare.* Iuxta communem Interpretum sententiam allusio esse videtur
Gen. 1,10. ad *congregationem* illam *aquarum* initio factam, & *maria* dictam; ad quam non modò aquæ congregatæ sunt, sed etiam diuisæ ac separatæ, scilicet ab arida, & inter se in varios diuersosque sinus distributæ sunt. Secundùm Septuaginta verò diuina in mari sedando virtus commenda-
Psal. 106, 25. tur; de qua etiam Dauid ita cecinit: *Dixit, & stetit spiritus procellæ*, &c. Et rursus: *Super*
Psal. 103, 6. *montes stabunt aquæ: ascendunt montes, & descendunt campi*, nimirum fluctibus in altitudinem montium sese tollentibus, & in camporum seu vallium planitiem demittentibus. Pro-
Psal. 92, 4. fectò *mirabiles elationes maris*; sed & *mirabilis*
Psal. 88, 10. *in altis Dominus:* vt qui *dominatur potestati maris, & motum fluctuum eius mitigat.* Quam
Matth. 8, 26. quia virtutem Messias exercuit *imperans ventis & mari* (vnde *facta tranquillitas magna*) vel,
Marci 4, 20. vt alius Euangelista, *comminatus vento*, & dicens mari, *Tace, obmutesce*; ideò admirati ad-
Matth. 8, 26. stantes exclamant: *Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei?* Eòdem quoque spectat alterum hemistichium:

ET PRVDENTIA EIVS PERCVSSIT SVPERBVM.] Septuaginta transferunt, Ἐπιστήμῃ δὲ ἔστρωται τὸ κῆτος, *Scientiâ verò stratus est cetus*; Symmachus, Συγκλᾷ ἀλαζονείαν, *Confringit arrogantiam*, scilicet æstuantis maris, aut ceti ferocis, & importuni maris tyranni: quo quidem ceto seu balæna ludente instare tempestatem ferunt. Hæc autem ad litteram siue de mari ipso siue de ceto afferri solet interpretatio. Et quia diabolus tempestates ciere & concitare
Iob 1, 19. solitus est (vt contra domum primogeniti Iob concitauit repentè ventum vehementem à regio-
Iob 41, 22. ne deserti) *& feruescere facit quasi ollam pro-*
Superbus per antonomasiam diabolus. *fundum mare*, ideò Interpretes ferè omnes hîc diabolum per antonomasiam *superbum* intelligunt. Quis autem non videat sub hoc æstuantis maris schemate perquam eleganter depingi spiritalem maris huius sæculi efferuescentiam diabolo maris huius ceto tumultuante & fluctus ciente; sed à Deo sedante percusso, & sapientiâ superato, imò etiam illuso, vt est in Psalmo, vbi factâ maris ac fluctuum mentione subiungitur:
Psal. 103, 26. *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei.* Quippe in quo spiritali congressu & mystica superbientis diaboli compressione magis quàm in coërcendis ad litteram maris tempestatibus Dei prudentia sapientiaque eluxit. Quò rectè re-
Psal. 73, 13. feras & illud alterius Psalmi dicentis: *Tu confirmasti in virtute tua mare; contribulasti capita draconum in aquis. Tu confregisti capita draconis.* Et illustriùs non sine clariore ad compressum in mari Pharaonem respectu: *Tu domina-* Psal. 88, 10.
ris potestati maris: motum autem fluctuum eius tu mitigas. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum. Eòdem quoque respexit Isaias dicens:
Numquid tu percussisti superbum, vulnerasti Isaiæ 51, 9.
draconem? &c. Porrò mysticum hunc sensum illustrans Gregorius lib. 17. Moralium cap. 18. *Quis*, inquit, *alius hic superbus appellatur, nisi ille qui dixit, Ascendam super altitudinem* Isaiæ 14, 14.
nubium? &c. Vt autem hæc cum superioribus cohærere ostendat ibidem addit: *Quid aliud maris nomine quàm præsens sæculum designatur; in quo corda hominum diuersis cogitationum fluctibus intumescunt; qui elatione superbiæ concitati, dum alternâ intentione se impetunt, quasi aduersante se vndâ collidunt?* nimirum diabolo maris huius tyranno mare totum ciente, & fluctus ad vsque sidera excitante, id est ad superbiam incitante: etenim *Rex est super omnes fi-* Iob 41, 25.
lios superbiæ; quorum ipse parens, magister ac dux & caput existit. Vt non mirum si *superbus* per antonomasiam hoc loco dictus sit diabolus, & superbia ipsa passim à Patribus diabolicum vitium nominetur. Pulchrè autem eodem *Superbus diabolus non tam fortitudine quàm sapientiâ Dei percussus.* cap. 18. superiùs citato expendit sanctus Doctor, cur superbum diabolum prudentiâ Dei potiùs quàm fortitudine dixerit esse percussum: *Nam quamuis*, inquit, *propter naturam simplicem Dei fortitudo sapientia sit; nec aliud esse, & aliud sapere; nec aliud sapere, & fortem esse; Dominus tamen diabolum, quantum ad faciem spectat, non virtute, sed sapientiâ superauit. Ipse namque diabolus in illa nos parentis prima radice supplantans, sub captiuitate sua quasi iustè tenuit hominem, qui liber arbitrio conditus ei iniusta suadenti consensit; ad vitamque conditus factus est debitor mortis.* Cumque adhibitum à diuina Sapientia remedium fusè exposuit, *sumptâ* nimirum nostrâ *naturâ, non culpâ*; ita demum percussum sapientiâ Dei superbum, & morte indebitâ debitum mortis solutum ostendit. Vide plura apud S. Gregorium loco citato. Ceterùm alia potentiæ sapientiæque diuinæ opera enarrare pergit.

13. Spiritus eius ornauit cælos: & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus.

Hîc duo potentiæ diuinæ opera tamquam excellentissima expendit. Primum est ornatus cælorum; de quo ait, *Spiritus eius ornauit cælos:* in Hebræo est שִׁפְרָה *siphra*: quod verbum hoc vno tantùm loco reperitur, & ab alijs vertitur *pulchrefecit*: Rabbi Abraham reddit *decorauit*: expressiùs noster alludens ad vestes opere digitorum acu filisque perfectas, *ornauit*. Alterum est productio aut parturitio colubri tortuosi, qui nascitur manu eius agente officium obstetricis, & extrahente eum ex visceribus, vbi gignitur.

Quoad primum nota est D. Thomæ 1. part. *Quomodo Deus cælos ornarit.* quæst. 66. ex sanctis Patribus sententia, quam communi sensu Theologi sequuntur, opus creationis distinctum fuisse ab opere perfectionis vel ornatus. Nam sicut statuarius primùm imaginem ex ligno nudo producit & facit; quam posteà

posteà viuis coloribus, & superinducto auro & argento pulchram viuidamque reddit; ita Deus primùm ex nihilo cælos produxit omni pulchritudine destitutos; quamuis statim aliquâ luce illi tempori & occasioni congruente illustrauerit
Gen. 1, 4. dicens: *Fiat lux:* posteà tamen, die scilicet quar-
Gen. 1, 14. tâ, illos ornauit cùm dixit: *Fiant luminaria in firmamento cæli:* tunc enim produxit Solem, & Lunam, & stellas; quibus cælos reddidit pulcherrimos. Et obseruandum est verbum illud
Gen. 2, 1. *ornauit* alludere ad illud, *Perfecti sunt cæli, & omnis ornatus eorum.* Vbi in Hebræo habetur vox צְבָאָם *tsebaam*, quæ significat *exercitum* aut *militiam:* vnde multi legunt, *Perfecti sunt cæli, & omnis militia eorum.* Quod dictum est ratione Solis, Lunæ & siderum, quæ in Scriptura communi voce dicuntur militia cæli; quia per hæc non solùm Deus pulchros reddidit cælos, sed etiam potentissimos, & magnâ vi ac robore præstantes: horum namque siderum virtute vbique pertingunt, operantur, & quasi toti terræ dominantur sicut Rex per potentem exercitum; quia propter Solis, qui vicem tenet ducis supremi, & Lunæ, quæ illius vicem tenet noctu, & stellarum influxum, vbique cæli penetrant, omnia producunt, etiam in visceribus terræ aurum, argentum, ferrum, æs, & cetera metalla, & in cauernis illius fontes, in superficie herbas, in arboribus fructus, in aquis pisces, &c. Cælos itaque Deus creauit, vt in totum terrarum orbem agerent, & sub motu suo & ductu inferiora omnia continerent: quos proptereà ornauit stellis, quæ non solùm pulchros redderent; sed etiam quasi militibus muniuit & armauit, quorum potenti virtute omnia inferiora tam terræ quàm maris subiecta tenerent, & penetrarent, & vbique operarentur, producentes aurum, argentum, gemmas, herbas, fructus, pisces, &c. Hoc igitur primum opus diuinæ potentiæ satis per se euidens & omnibus conspicuum.

Sidera dicuntur militia cæli.

Quoad alterum maior est difficultas, nec ita notum quis sit ille *coluber tortuosus*, quem obstetricante Dei manu eductum dicit. In miras maximeque varias hîc Interpretes abeunt sententias. Sunt qui sub hac metaphora censeant voluisse Iobum describere fulminis productionem, quod ex nubibus quasi ex vtero materno Dei manu agente prodire videtur: & volunt quidem dici colubrum, quia in modum colubri prolongatur; tortuosum verò propter motum huc illucque tendentem: qua de causa quasi proprio nomine à Philosophis vocatur obliquum fulmen, vt dixit Seneca in Thieste Act. 2. quòd obliquè feratur. Et sanè inter alias exhalationes ignitas refertur quædam, quæ ab Astrologis dicitur draco volans; quia cùm accenditur draconis volantis similitudinem gerit. Verbo autem obstetricandi aiunt optimè declarari fulminis ortum ex nube: illa etenim intra se recipit exhalationem, quæ materia est fulminis, sicut mater recipit semen, ex quo fœtus formatur; quam postquam intra seipsam tamquam in vtero fouit & gestauit, suo tempore maximo tonitruo edito, quod clamoris aut gemitus tenet vicem, parturit, & in lucem dat fulmen. Id autem fit Dei manu aut potentiâ obstetricante, hoc est educente ex intimis nubis & emittente fulmen, accendente scilicet illam exhalationem aut vaporem tenuem, & virtutem inuictam illi tribuente. Quæ est Pinedæ sententia.

Fulmen quomodo dicatur coluber tortuosus.

Fulmen ex nube parturitur quasi obstetricante manu Dei.

Alij colubrum tortuosum intelligunt illustre aliquod cælorum ornamentum, quod per synecdochen alia complectitur, quibus cælorum species variatur & illuminatur. Quod tamen illud sit obscurum est: Rabbi Leui & Vatablus putant esse circulum illum vulgò lacteum, qui ab omnibus in cælo illustris notatur, & ob varias intortas stellas serpentis quamdam speciem præ se fert; vnde Poëticè coluber nuncupatur. Franciscus Valesius lib. de Sacra Philosophia cap. 47. de Zodiaco sermonem esse putat, qui obliquus est, & illustribus excolitur ac distinguitur signis. Stunica ait esse sidus Draconis, quod est iuxta Vrsam minorem & Polum arcticum. Eâdem ratione posset accipi sidus Anguis, quod est iuxta Arcturum & Booten; aut sidus Hydiæ, quod est ingens & maximè tortuosum iuxta Leonem. Sanè alia sidera notasse Iobum, & illorum virtutem ac proprietatem agnouisse, ex cap. 9. vers. 9. & cap. 38. vers. 31. probatur. Vt autem istis locis per synecdochen pauca sidera pro omnibus sumuntur, sic etiam per eamdem figuram in serpente tortuoso, qualis in Boreali cæli plaga describitur, cetera omnia sidera totaque cæli species intelligitur. Dicitur autem obstetricante diuina manu eductus ille coluber, Idumæorum vt opinor prouerbiali formâ loquendi, quia scilicet cælum, quod primum à sideribus vacuum creatum fuit, deinde peperisse ac produxisse videri potuit stellas quasi germina quædam aut filios, quos suo contineret & foueret amplexu: quos vt in lucem ederet, accessit Dei quasi obstetricis, aut, vt Poëtæ nugantur, Lucinæ manus, quæ in lucem hominumque conspectum euocarit, id quod tamquam in semine cælorum virtus per modum vteri à principio conceperat. Hic porrò loquendi modus Idumæis in eadem materia inusitatus non est, qui pariendi, gignendi, aut etiam parentum vocem in rebus etiam inanimatis vsurpant. Plura nobis exempla suppeditant, vbi Deus sic ad Iobum loquitur, *Quis est pluuiæ pater? vel quis genuit stillas roris? De cuius vtero egressa est glacies? & gelu de cælo quis genuit?* Cùm autem generationem & vterum spectemus, quid mirum si obstetricis nomen & manum audiamus? Colubri porrò nomine reliquæ etiam constellationes & imagines intelligi possunt, quas velut in opere phrygio vult Iob artificiosè cælis insutas à Deo, opera digitorum suorum quasi acu illos pingente. Aptissimè autem dum manus & digiti figuras illas in telis acu laboriosè depingunt, à B. Iobo dicuntur in lucem illas obstetricando producere. Proptereà verò alibi *digitis* hoc opus tribuitur, alibi *Dei spiritui*; quia quod opus acu pingendo & punctim fit, id summâ attentione & digitis fit: vnde & istis tribuitur vt proximis instrumentis, & spiritui prudentiæque digitos dirigenti. In quem sensum dicit alibi Dauid *fecisse Deum cælos in intellectu*, artificiosè nimirum illos ornasse: quam artem alibi expressit opera digitorum Dei cælos appellando.

Quænam stella per colubrum tortuosum intelligantur.

Iob 38, 28.

Psal. 135, 5.

Alij putant simpliciùs posse accipi de quouis colubro naturali maximè marino. Vnde Chaldæus vertit *Leuiathan* seu balænam, cete grandia,

Alij colubrum naturalem intelligunt.

dia, immanes dracones & serpentes; è quibus æquè vt ex cælorum fabrica Dei potentiam commendare solet Scriptura.

Lucifer etiam coluber dicitur.

Alij denique Luciferum interpretantur, qui in sacris Litteris coluber ac serpens dicitur, tortuosus nempe; quia habitus ille colubro familiaris est, vtpote qui sese sinuat multiplici volumine; tum quia callidus est, & suas fraudes varijs spiris & flexibus occultat. Ita S. Gregorius, Philippus, S. Thomas, Lyranus, & alij. Quæ explicatio minimè contemnenda est, cùm habeat magnos patronos, nec à textu violenter extorta sit. Imò Septuaginta non obscurè hanc approbant dum sic vertunt: Προστάγματι δὲ ἐθανάτωσε δράκοντα ἀποστάτην: *Præcepto autem peremit draconem desertorem*: Symmachus reddit, τὸν ὄφιν τὸν συγκλείοντα, *serpentem qui concludit*; seu vt alij ex Hebræo interpretantur, *serpentem vectem*; id est colubrum circumplicantem se gazis occultis; draconem thesauris inuigilantem, inutilium opum & reconditarum genium. Ille nimirum vectes aheneos machinatur, ille seras molitur & claues, ille velut horrorem inducit auaris, vt non magis clausam opulentiam quàm ærarium sanctius audeant attingere. Quare vbicumque videris defossas opes & stupentes, neque vnquam educi ad opera bona & laudabilia obeunda, nihil mihi dubites illic draconem tenebrarum amicum regemque versari, adamantinumque vectem imponere. Indi notabilem modum adhibuerunt ad dracones euocandos & capiendos; de quo video in Doctorum monumentis proditum: pallium enim coccineum litteris aureis superintextum ante cubilia oppandunt, quarum vi dracones emergunt: magiam quamdam & incantationem in ea re esse putabant mirabilium operatricem, cuius potenti energiâ è latibulis suis belluæ educerentur. Verùm absque maleficorum superstitione & carmine impio, si tantùm purpuram & aurum ostenderis, hoc est potentiam magnam siue amplissimam dignitatem & superbas opes demonstraueris, draco subitò è cauernis stygijs erumpit, & adrepit, & in thesauro volutatur. Nam clara inter homines auctoritas exuberantesque diuitiæ sunt duo fontes vitiorum vt duo lustra serpentium funestorum, & per duos illos aditus dæmon in cor hominum animumque inuadit, ni fauor Numinis singularis gratiaque tueatur. Si ergo cùm S. Thoma Luciferum intellexeris, dicitur eductus ille coluber obstetricante diuinâ manu; quia sicut obstetrix mortuum fœtum sic ex maternis visceribus extrahit scienter & cautè, ne quid ex illo infelici partu mater patiatur incommodi; sic Deus è cælo cœtuque Sanctorum spiritus depulit apostatas, vt tamen bonorum Angelorum maneret intemerata societas, neque ex cælorum ornamento, quod Angelos esse putabat S. Thomas, quidquam cadente colubro decideret.

Idem dicitur draco apostata, & serpens concludens, & serpens vectis opibus incubans.

Lucifer Dei manu è cælo eiectus.

Tartareus coluber per confessionem eijcitur ex anima pœnitentis.

Tropologicè verò idem tartareus coluber, qui per lethiferum peccatum animas hominum ingreditur possidetque, etiamnum quotidie in Sacramento pœnitentiæ Confessarij quasi manu obstetricante per confessionem educitur, & eijcitur Dei gratiâ è mentibus pœnitentium.

14. Ecce hæc ex parte dicta sunt viarum eius; & cùm vix paruam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?

Hæc, inquit, quæ modò per me enarrata sunt, tantùm pars quædam sunt operum Dei mirabilium, quæ agit ille in omnipotentia fortitudinis suæ; paucula quædam sunt de plurimis, minima de maximis. Quòd si igitur nos homines præ debilitate & obscuritate intellectus vix paucula quædam & exigua audire atque intelligere de illius magnitudine sufficimus, quæ in comparatione ad infinitam illam plenitudinem diuinæ maiestatis non aliud sunt quàm stillula aut guttula aquæ cum immenso pelago comparata; quis posset audire ac plenè intelligere illa altissima quæ de infinita perfectione diuinæ Maiestatis adhuc dici possent, sed incognita & inaudita sunt hominibus: quæ meritò validissimi tonitrui sono videntur comparanda propter suam dignitatem & nimiam excellentiam humani ingenij captum superantem; quemadmodum validi tonitrui sonus malè contemperatus est humanarum aurium infirmitati, & propter defectum proportionis commodè non potest percipi. Ex his igitur, inquit, ô amici, satis apertè potestis intelligere excellentiam diuinæ potestatis mihi non esse incognitam, neque opus esse vt superuacaneè hisce de rebus me admoneatis quasi vel ignorantem vel inconsiderantem.

Ceterùm cùm hoc capite multa tangantur mysteria, spiritalem eorum quæ dicta sunt sensum breuiter retexamus. Sanctus Iob, cùm eximius Propheta esset, sub magnarum, quas narrauit, rerum inuolucro magna & stupenda Dei opera prophetasse credendus est. Nam si attentè totius capitis seriem consideres, videbis ipsum cum amicis suis agentem, & illos volentem redarguere, tria de Deo supposuisse: Primò, illum esse potentissimum & fortissimum: *Qui fortis*, inquit, *est*. Secundò, esse sapientissimum ac prudentissimum: *Qui habet*, ait, *sapientiam*: Tertiò, illum esse totius vitæ & respirationis principium: *Qui fecit*, inquit, *spiramentum*. Quibus non incongruè tres diuinas personas voluit ex appropriatis attributis describere; quia Patri tribuitur potentia, Filio sapientia, & Spiritui sancto respiratio aut vita. Postquam autem potentiam Patris & sapientiam Filij quibusdam peculiaribus operibus prænuntiauit, sub cortice quorumdam naturalium operum progreditur ad ostendendam virtutem Spiritus sancti, qui Spiritus Dei dicitur; cuius singulare appropriatumque opus voluit describere dicens: *Spiritus eius ornauit cælos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus*: illudque sub inuolucro operum naturalium depingit. Non igitur de cælis materiatis, aut ornatu eorum visibili, aut de fulmine aut fulgure ex nubibus cum sensibili tonitruo erumpente præcipuè loqui voluit, neque huiusmodi opera principaliter declarare; id namque debile depressumque esset subiectum illi, quem insignem Prophetam confitemur, qui si talia solùm vellet describere, superfluè Spiritui

Sensus mystici anacephalæosis.

Vers. 2.

Vers. 3.

Vers. 4.

Attributa appropriata diuinarum personarum.

Vers. 13.

tui sancto peculiariter tribueret. Nulla enim ratio subest, cur ornatus cæli, & colubri tortuosi parturitio, aut fulminis vis aut motus peculiariter Spiritui sancto magis quàm Patri aut Filio tribui possit.

Cæli sunt sancti Apostoli. Psal. 18, 1. Rom. 8.

Cælos ergo illos intellexit, quos & Dauid, quando dixit: *Cæli enarrant gloriam Dei*. quod Paulus de Apostolis sanctis intelligendum docuit. Hos, qui in se nihil erant amplius quàm puluis & cinis, primò Christus verbi sui virtute tamquam cælos produxit, illud adimplens, *Ecce ego creo cælos nouos:* quos posteà Spiritu suo ornauit.

Isaiæ 65, 17. *Apostoli sunt creati, id est vocati à Filio.*

Primò namque illos vocationis suæ voce quasi producere visus fuit, quando vidit Petrum & Andream, & vocauit eos; Iacobum similiter & Ioannem, Matthæum & alios: quibus statim lucem quamdam imperfectam illi tempori congruentem dedit: nam misit illos euangelizare, & prædicare Regnum Dei, sanare infirmos, &c. non tamen tunc plenè ornauit, quos ordinandos Spiritus sui virtute seruabat, quibus dixit: *Multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modò; cùm venerit Spiritus veritatis ille docebit vos omnem veritatem.*

Ioan. 16, 12. *Apostoli sunt ornati à Spiritu sancto.* Act. 2, 2.

Tunc ergo, inquit Gregorius, hos cælos ornauit Spiritus cùm repleuit; quod Lucâ referente didicimus, qui ait: *Factus est repentè de cælo sonus tamquam aduenientis spiritus vehementis; & repleuit totam domum vbi erant sedentes; & apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto.* Ex eo acceperunt ornamenta virtutis, quos immensa antè possederat fœditas timoris.

Infirmitas S. Petri ante aduentum Spiritus sancti.

Scimus namque quòd ille Apostolorum, id est cælorum primus, ante acceptam huius Spiritus gratiam quoties mori timuit, vitam negauit: qui non pœnis, non afflictionibus, non terribili potestate cuiusquam, sed vnius mancipij solâ est interrogatione prostratus, & quidem mancipio, ne sexus firmior terribile quid demonstraret, ancillâ est inquirente tentatus: rursusque vt talis sexus infirmitas etiam officij sui deiectione vilesceret, non ab ancilla tantummodò, sed ab ostiaria est ancilla requisitus. Ecce quàm vilis ad tentandum persona est requisita, vt apertè proderetur, quanta eum timoris infirmitas possideret, qui nec ante vocem ancillæ ostiariæ subsisteret.

Eiusdem post Spiritus aduentum fortitudo.

Sed hic iam paulò antè timidus, qualis post aduentum Spiritus extiterit videamus. Certè Lucâ testante didicimus contra Sacerdotes & Principes quantâ Dominum auctoritate prædicauit. Nam cùm facto miraculo quæstio fuisset exorta, & Sacerdotum Principes, Seniores ac Scribæ in Apostolorum persecutionem concurrerent, eos in medio statuentes, in qua virtute miraculum fecerint curauerunt percunctati: quibus repletus Spiritu sancto Petrus dixit:

Act. 5.

Principes populi, & Seniores, si nos hodie diiudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste saluus factus est, hoc notum sit omnibus vobis & omni plebi Israël, quia in nomine Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, in hoc isto astat coram vobis sanus. Cumque erga hæc persequentium furor excresceret, eosque Sacerdotes ac Principes Iesum prædicare prohiberent, Petrus dixit: *Obedire oportet magis Deo quàm hominibus.* Sed cùm auctoritatem prædicantium resistentium præcepta non premerent, ad flagella peruenitur. Nam tunc Principes Sacerdotum cæsis denuntiauerunt, ne loquerentur in nomine Iesu: sed Apostolorum virtutem flagella premere non potuerunt: *nam illi ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Omni autem die in templo & circa domos non cessabant docentes & euangelizantes Christum. Ecce ille paulò antè timidus, iam linguis loquitur, coruscat miraculis, infidelitatem Sacerdotum ac Principum liberâ voce increpat, ad prædicandum Iesum exemplum auctoritatis ceteris præstat: ne in nomine eius loqui debeat verberibus prohibetur; nec tamen compescitur, contemnit flagella cædentium, qui paulò antè requirentium verba timuerat, & qui ancillæ vices requisitus expauit, vires Principum cæsus premit: sancti namque Spiritus iam virtute solidatus erat. Hæc sunt ornamenta cælorum. Ita S. Gregorius suprà citatus.

Apostoli erant militia cæli.

Sed hîc etiam recolendum est, quod paulò antè dicebamus, ornatum cælorum, aut stellas, quibus cæli fuerunt exornati, vocari militiam cæli; quia verè per virtutes & dona Spiritus sancti, quibus Deus hominem ornat, ita etiam munitum relinquit, vt non iam minùs redditus sit fortis, quàm si grandi esset exercitu, quo bellum gereret, roboratus. Virtutes namque & dona Spiritus sancti non solùm ornant animam, sed sunt quasi milites potentissimi ad debellandas omnes inimicas potestates. Hos ergo cælos (Apostolos inquam) ornauit stellis, id est virtutibus & donis Spiritus sancti; quibus illos ita muniuit & armauit, vt totius mundi Imperatorum, Regum, Sapientum, imò & totius inferni vires eneruarint, & omnem orbem subiecerint; & ad abditissimas ac remotissimas orbis terræ partes eorum virtus peruenerit, mira stupendaque in cordibus hominum operando. Hoc quidem primum opus. Alterum etiam in ipsis fecit, quod de colubro tortuoso aut fulmine dixit Iob. Quapropter Christus mittens eos ad prædicandum iussit esse *prudentes sicut serpentes.*

Vers. 13. Matth. 10, 16. *Apostoli vt fulmina vehementes & lucentes.*

Erant sanè Apostoli ex semetipsis veluti vapor quidam leuis, aut exhalatio quædam sicca, aut fumus nullius ponderis, quia nullâ virtute præstabant: nec enim erant sapientes, nec potentes, nec diuites, aut fortes, sed contemptibilia mundi, & orbis peripsemata: igne tamen cælesti Christus eorum corda succendit, & qui in cœnaculo quasi in quadam obscura nube aut nubis vtero conclusi tenebantur, statim hoc igne succensi, sicut è nube fulmen maximo tunc strepitu tonitruoque audito egressi sunt tam validi ac potentes, vt omnes Principum, Sacerdotum, Regum, Imperatorum, imò & diaboli ac totius inferni potentias facillimè vicerint. Vniuersus se illis orbis opposuit, omnis potentia sæculi in eos insurrexit, & excitata est: at illi omnia virtute Spiritus superarunt. De illis propterea egregiè B. Augustinus illud intelligit, *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit, & commota est terra.* Fulgore namque doctrinæ & miraculorum lucebant, & tota terra commota est his fulgoribus à nubibus erumpentibus, & tamquam potentia fulmina virtute potenti omnia sibi subijciebant, vt D. Gregorius lib. 30. Moralium cap. 3. fusiùs prosequitur.

Psal. 96, 4.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMSEPTIMVM.

Pergit Iob fortiter inculcare suam vitæ totius innocentiam, & reiectâ amicorum calumniâ causas adfert, cur adeò studuerit illi fouendæ & conseruandæ; nempe quia impios nihil boni manet post hanc vitam.

1. ADDIDIT quoque Iob, assumens parabolam suam, & dixit:

CVM Iob intermisso vt apparet sermone aliquantulùm siluisset, vt loquendi spatium alijs concederet, si fortè quispiam eorum, prout hactenus fecerant, respondere aliquid vellet; nemo autem ampliùs ei quidquam reponeret, aut obstrepere vlteriùs auderet, resumptis nouis animis nouam quoque parabolam assumit. Est autem *parabola* sermo grauis & sententiosus illustrem aliquam doctrinam continens; & plerumque ad mores ac prudentem rerum vsum accommodatus. Vnde & Salomonis sententiæ Parabolæ vocantur, quæ præcepta sunt ad conformandos honestè mores opportuna. Licet autem parabolæ similitudinem aliquam & comparationem iuxta vocis etymologiam importent, inuoluantque plerumque aliquid obscurum & affine ænigmati, non tamen illud necesse est, dummodò grauis sit vtilisque sententia. Plura de vocis illius significatione & vsu vide fusiùs & eruditè à Patre nostro Salazar ad capitis primi Prouerbiorum versum primum annotata & disputata.

Parabola quid significet.

Ceterùm Iob ad mentis suæ conceptum & animi corporisque dolorem pleniùs exprimendum prosequitur eum, quem superiùs instituerat, sermonem, scilicet se nequaquam ob scelus aliquod à se commissum tam duriter tractari; & si causam suam velit agere, superiorem in ipsa se futurum non quidem aduersus Deum, sed aduersus illos, qui ipsum tamquam improbum arguere volebant, & concludere, afflictiones, quas patiebatur, magnitudini peccatorum ipsius respondere. Iob igitur tuetur Deum non inductum fuisse ad se tam grauiter affligendum, eò quòd ipse alijs longè sceleratior fuerit; sed causam aliquam arcanam esse & incognitam hominibus, altiusque ascendendum quàm ad iustitiam illam ordinariam, quæ delictorum præcisè vindictam spectat. Vt verò id quod asserit plus ponderis & auctoritatis habeat, à protestatione incipit, quæ iurisiurandi vim obtinet.

2. Viuit Deus, qui abstulit iudicium meum, & Omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam.

Formula solemnis iurandi & asseuerandi apud Hebræos.

Ista verba, *Viuit Deus*, solemnem continent iurandi formulam, vel, vt alij volunt, asseuerandi tantùm, in Scripturis obuiam, præsertim in libris Regum; vbi sæpissimè repetitur, *Viuit Dominus*. Cùm autem Hebræi dicant Abrahamum coluisse Deum ex amore, Iobum verò ex timore, à quo sapientia incipit; aliqui ex hoc loco colligunt etiam Iobum sanctum amoris gratiâ fuisse. Nam per quem quis iurat, eum amat. Sic per vitam Regis non iurat, qui eum non amat, & reueretur. Quod autem Iob subdit, Deum abstulisse iudicium suum, videtur quodammodò Deum insimulare iniustitiæ: & quod addit, Omnipotentem ad amaritudinem adduxisse animam suam, crudelitatis quamdam & violentiæ redolet accusationem. Quæ duo sanè mira & absurda videri possint, nisi Iobi scopus & intentio intelligatur.

Notandum igitur, Iobum, cùm dicit Deum ipsi iudicium siue ius suum rapuisse, non significare sibi ab eo fieri iniuriam, aut se ita iustum esse, vt Deus non habeat ipsum adhuc asperiùs tractandi iustam occasionem; sed potiùs id quod in Lege scriptum est de iustitia illa vindice ordinaria, quæ in sceleratos exerceri solet; tum eorum, à quibus condemnatus erat, sermones respicere, qui vltra vel supra illam iustitiam non sunt progressi. Hoc ergo sensu Iob ait Deum abstulisse, id est, abscondisse iudicium suum, eò quòd illud nondum orbi patefaceret, cur tantis ærumnis obrueretur: nequaquam autem ait, Deum ita ipsum tractando vti ratione tyrannicâ; neque significat se eiusmodi ius habere, vt possit causam obtinere & absolui, si se non peccasse contenderit; sed tantùm declarat, afflictionem, quam patiebatur, instar densæ nubis iudicium suum obscurare, quò minùs innocentiæ ac rectitudinis suæ cognitio fiat manifesta. Nam quamdiu non intelligimus cur illum Deus sic afflixerit, ecce iudicium eius quasi ablatum, absconditum & sepultum, ita vt hominibus sceleratus ac detestabilis videri possit.

Quo sensu Iob dicat Deum rapere iudicium suum.

Itaque notandum hîc eum loqui secundùm iudicium commune, nec negare quin Deo, & quidem in ipsius arcano consilio, suorum iudiciorum constet ratio: ad quam intelligendam sursum nobis ascendendum est, & spissæ omnes illæ nubes, quæ veritatem obscurant, traijciendæ sunt; alioquin Iobi iustitia non innotescet. Dubiæ nimirum & ancipites iudicij diuini rationes efficiunt, vt ius & iudicium hominis sit tamquam absconditum & sepultum. Nam Deus (vt quidem videtur) deberet eius qui coram ipso rectus & integer est causam statim tueri & omnibus reddere manifestam; quod tamen non facit, sed dissimulat: vnde fit vt inter atrum & album sæpè discerni non possit, & optimi serui Dei calumnijs & conuitijs proscindantur.

Iudicia Dei occulta reddunt nos perplexos.

dantur. Cur verò id? Quia dum vident illos affligi homines, prout sunt naturâ procliues ad detrahendum de alijs, eorum afflictiones semper in deteriorem partem interpretantur. Ecce igitur bonos plus quàm oppressos; interim verò Deus quasi secedit, nec præ se fert se illos pro iustis habere; sed potiùs ipsis bellum inferre, & eos longè supra alios condemnare velle videtur. Et hoc modo hîc etiam Iobus lamentatur sibi iudicium ablatum, & in amaritudinem adductam esse animam suam; eum tamen nihilominùs pro Deo suo habet, & se maiestati eius submittit. Neque enim ita loqueretur, *Viuit Deus*, nisi illi honorem exhiberet dicens: Domine ego sum misera creatura, tu omne in me imperium obtines, pro libitu tuo de me dispone. Hoc enim sibi vult illa iurandi formula, quâ Deum tamquam iudicem suum agnoscit, auctoritatem debitam ipsi tribuit, sistit se coram throno ipsius, totumque iudicium suum sibi quidem absconditum, ipsi verò notissimum plenâ resignatione animi committit. Hæc est verissima Iobi philosophia, quæ nobis hîc proponitur, vt illam exemplo ipsius ad praxim reuocemus. Et quamuis semper non possimus complecti causam eorum quæ Deus erga nos agit; nihilominùs ad hanc humilitatem semper veniamus, vt dicamus: Domine disponas de nobis vt videbitur tibi: viuit Deus, qui modò aufert & abscondit iudicium nostrum, donec ei placuerit illud patefacere, & lætitiam nobis salutaris nostri restituere, qui modò ad amaritudinem adducit animam nostram. En quid nobis ex hoc loco discendum sit. Siquidem ad hanc doctrinam aptandæ & applicandæ sunt sententiæ sequentes.

Quomodo Iob in ijs philosophetur.

3. Quia donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis,

4. Non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium.

Donec, inquit, viuam in hac vita mortali, quæ aëris inspiratione ac respiratione ducitur, non committam, vt ob cuiusquam siue gratiam siue metum per labia mea vllam loquar iniquitatem, ita vt pro vero aliquid affirmem, quod conscientia mihi testificetur esse falsum: vnde neque vobis expectandum est, vt contra conscientiæ meæ testimonium in vestri gratiam profitear me propter peccata mea enormia miseriam istam perpeti; quod hactenus tantoperè vrsistis. Pulchra sanè & vrgentissima ratio tanto viro digna, non loquendi iniquitatem, non proferendi verbum, quod Deo displicet; *quia spiritus Dei erat in naribus eius.* Quasi diceret patientissimus homo, Quomodo fieri posset, vt eodem Dei spiritu & flatu, quo ipse me sustentat, & ego sustentor, eodem prorsus loquar mala, & quæ ei displicent? & eodem medicamento, quo ipse vtitur ad me subleuandum, & in vita sustentandum, eodem ego vtar ad illum offendendum, & me occidendum; ita vt spiritum vitæ, quem Deus mihi tribuit ad respirandum, ego in spiritum vertam mortis? Qui enim

Iob à mendacio & fictione alienissimus.

spiritu illo & aurâ quam ducit, & ad verba efformanda exspirat, ad mendacia effingenda & falsa testimonia dictanda abutitur, dignus est vt Deo spiritum intercludente dispereat. Vnde Salomon ait: *Qui loquitur mendacia peribit:* in Hebræo est, *Qui spirat mendacia peribit.* Sic alio loco vbi in Vulgato legimus, *Impij de terra perdentur*, in Hebræo est propriè, *Mendaces eradicabuntur*. Nam Hebræi peccantes in Deum à mentiendo nominant, vt notat Caietanus.

Mendacium adfert mortem. Prou. 19, 9. Prou. 2, 22.

Hinc liceat mendacij grauitatem & turpitudinem agnoscere, quod tam fœdum, tamque Numini odiosum est, vt ab eo nefarium omne scelus appelletur. Quid dicam minari Deum sempiternum exitium & atroces pœnas ijs qui ad mentiendum linguâ & sermone abutuntur: nam Sapiens horribile id fulmen iacit, *Os quod mentitur occidit animam:* quæ pœna est eiusmodi, vt extrema omnia complexa videatur. Nam mors animæ absolutè mors dicenda est; cuius mors corporis, tametsi omnibus supplicijs comitata, est vmbra tantùm, & volatica velut effigies quæ finitur, cùm illa duret in omnem æternitatem. Vt omittam stagnum ardens sulphur, ignem & alia cruciamenta quæ mendacibus indicuntur in Apocalypsi, & alijs voluminibus cælestium Scripturarum, ad cumulum omnigenum calamitatum illud accedit, quòd numquam beatissimâ Dei gloriâ perfruentur. *Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium*, inquit Ioannes. Quæ & similia cùm essent magnis viris cognita, sæpiusque meditata, semper à mendacio velut à peste & perniciosissima flamma refugiebant. Talis vtique fuit Iob, qui omne mendacium vt scelus horrendum vehementer auersabatur, & recusabat maximè spiritum & halitum, quem ad mentem proflatis verbis promendam Deus impertit, ad eamdem mendacijs tegendam conuertere.

Sap. 1, 11. *Mendacium occidit animam.* Apoc. 21, 8. Apoc. 22, 15.

5. Absit à me vt iustos vos esse iudicem: donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.

Numquam, inquit, fatebor vos recta sentire aut iudicare, dum obstinatò & frequenter affirmatis à Deo non nisi sceleratos & impios acerbè vexari: quare cùm ex dolorum, quos patior, grauitate sceleratum me esse tam constanter asseratis, ad mortem vsque innocentiæ meæ defensionem persequar, in qua iustorum omnium causam suscepisse videor, quos aliquando exercet & vexat in hac vita fortuna seuerior. Hoc nempe est grauis & constantis ac magni animi viri veritatisque amatoris. Sic Paulus in Epistolis suis acriter pro sua pugnat innocentia, vt se à pseudoapostolis & subdolis operarijs, qui hos Iobi amicos imitabantur, defenderet: vnde illorum maledictis & calumnijs coactus, ijs se laudibus ornat inuitus, quas in Epistola ad Corinthios secunda recenset dicens: *In quo quis audet, audeo & ego*, &c. *Ministri Christi sunt, & ego: vt minus sapiens dico, plus ego: in laboribus plurimis*, &c. Eodem modo Christus, quem Iob etiam in hac re referebat, donec defecit, non recessit

Magnanimi est viri innocentiam acriter defendere. 2. Cor. 11, 21. *Christus veritatis & innocentiæ defensor acerrimus.*

recessit ab innocentia sua; sed diuinitatem & infinitam bonitatem suam, multis inuidis & maleuolis repugnantibus, fortiter defendit: & cùm in ius iniquum esset adductus, multisque contumelijs laceratus, & indignis modis vexatus; ab iniquo tamen & perdito iudice quisnam esset interrogatus, non vt rectè iudicandi rationem iniret, sed vt iniustè opprimendi occasionem inueniret, tamen Christum verum Dei Filium se esse confessus est, ne veritati testimonium negasse videretur.

Quæ via tenenda sit in indaganda & tenenda veritate.

Obseruemus igitur diligenter, quam hîc Iobus viam sequatur. Primùm enim quid intelligeret significauit; & ostendit se falsâ opinione nullâ imbutum fuisse, & quæ dixerat nullo errore infecta, sed ipsissimam esse veritatem. Hoc postquam declarauit, modò profitetur, se numquam à proposito suo, quod rectum & iustum esse cognouerit, dimotum iri. En duo quæ nobis hoc loco imitanda proponuntur: vnum, ne simus temerarij ad rem nobis incognitam, & de qua certò persuasi non sumus, tuendam; sed priùs diiudicemus, vt ad rectè iudicandum moderatum & benè compositum animum adferamus: hoc vbi præstitimus, postquam à nobis res benè cognita est, veritati adhæreamus, nec ab illa diuelli nos vmquam patiamur. Quod in rebus fidei præcipuè locum habere debet, postquam per eiusdem notas nobis sufficienter propositæ fuerint ad iudicium prudens credibilitatis earum efformandum. Ceterùm quando Iobus hîc dicit, *Absit à me vt iustos vos esse iudicem*; obseruemus quoque non paruum coram Deo esse delictum, cùm quispiam simulat se consentire cum illis qui malam causam tuentur, & veritati repugnant: nam etsi id ex animo non faciat, sed aliter apud se constituerit, in eo tamen Deus blasphematur: scimus enim quantoperè ipsi sua veritas sit pretiosa. Si igitur sint aliqui qui malam causam tueantur, qui aduersus veritatem insurgant ad illam obscurandam, qui denique mali aliquid moliantur; si vel dumtaxat simulauerimus nos ipsis & illorum in maleficio socijs adhærere, certum est, nos coram Deo eiusdem iniquitatis reos fore. Non abs re igitur tantâ vehementiâ animi Iobus loquitur, & ait, *Absit à me*; idque vt rem nimis turpem & infamem toto animo execratur, cùm iustificatur iniquitas: quia id perinde est, atque si ordo Dei peruerteretur.

Non simulandus etiam consensus cum impijs.

DONEC DEFICIAM, NON RECEDAM AB INNOCENTIA MEA.] Amici Iobi totis viribus & multis rationum argutijs intendebant sanctissimo viro persuadere vt se peccatorem existimaret, palamque profiteretur, se ob propria flagitia à Deo tot pœnarum cruciamentis acerbè vexari. Hunc quidem fuisse amicorum animum, ex contextu satis perspicuum est. Sed quorsum Iobus respondet amicis id impensè procurantibus, se ab innocentia non recessurum? quasi amici prætenderent, vt à probitate desciseret; quod neque in mentem illis venerat. Potiùs enim intendebant, vt Iobus sibi persuaderet se peccatorem esse, & palàm omnibus id fateretur, etsi eiusmodi confessione aliquam iacturam faceret boni nominis, quod ipse de se alijque conceperant. Ipse nihilominùs respondet constanter renuendo inquiens, *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea*; planè bonam de se opinionem appellans suam innocentiam: & quidem sapientissimè ac verissimè conspicuum nomen innocentiam suam vocat. Nam innocentia & sanctitas sæpè à bono nomine est, bono nomine alitur, & bonâ opinione fulcitur. Porrò ferè non satis firma virtus est, quæ arce bonæ existimationis non munitur. Nam innocentia bonæ opinionis fulcris sustentatur non rarò, quibus deficientibus & ipsa nutat, & non semel corruit. Quare à Iobo bona opinio iure merito innocentia nuncupatur, à qua minimè se recessurum profitetur.

Bona fama dicitur innocentia.

6. Iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram: neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.

Nullis, inquit, difficultatibus, calamitatibus aut calumnijs à iusta virtutis ac innocentiæ defensione auocari me sinam; sed cùm virtutem & sanctitatem ceteris omnibus chariorem habeam, ab eius arctissimo amplexu numquam discedam; priùs reliqua omnia disperdam quàm pretiosam istam gemmam dimittam. Aptissimam sanè ac dignam tanto viro causam reddit, cur à Deo acriter exceptus, & tamquam sceleratus seuerè punitus, ab amicorum officijs desertus, & acerbis eorum sermonibus grauiter reprehensus, contumelijs & ignominijs impetitus, tamen suam innocentiam defendat, seque culpâ tanto supplicio suppari totâ suâ vitâ vacasse constanter affirmet; quia videlicet nullius tanti sceleris eum conscientia sua reprehendat. Qui locus valdè quidem notandus est, vt ex eo intelligamus, quantam bona conscientia confidentiam præstet; quippe quæ singulariter possit nos in extrema quoque rerum desperatione sustentare. Sacræ enim Litteræ fundamentum quoddam solidum fiduciæ nostræ in sceleris vacuitate innocentiaque reponunt. Disertè charus Deo Ioannes monet: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*. Si tuta placidaque est conscientia, si nulla synteresis immurmurat, si mens in recessus & latebras animi contuens nihil videat, quod diuinæ legi voluntatique repugnet; oritur illa dulcis & iucunda fiducia propria filiorum Dei, & tristibus in rebus atque deploratis vadimus ad bonum & amantissimum genitorem, & depressum animum & ægrum attollimus certâ spe opis & humanitatis. Plura de bonæ conscientiæ securitate diximus cap. 22. vers. 26. E contrà verò quàm semper timida sit nequitia, & sæua præsumat perturbata conscientia, vide suprà ad cap. 15. 24. & alibi.

Magna securitas bonæ conscientiæ.

1. Ioan. 3, 20.

7. Sit vt impius inimicus meus, & aduersarius meus quasi iniquus.

Id est, Vberiorem ab hoste vindictam cupere nequeo, quàm quòd habeatur vt impius, & non bonam de eo existimationem habeant homines: malum enim quod mihi intentat, & impensè procurat, in suum ipsius caput recidet; & ruet præceps in omnia mala. Hæc faciunt lucem ijs quæ vers. 5. dicta sunt. Septuaginta reddunt: Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ εἴησαν οἱ ἐχθροί μου ὥσπερ ἡ καταστροφὴ

τῶν

τῶν ἀσεβῶν, καὶ οἱ ἐπ' ἐμὲ ἐπανιστάμενοι ὥσπερ ἡ ἀπώλεια τῶν παρανόμων: *Verumtamen ſint inimici mei ſicut euerſio impiorum, & qui contra me inſurgunt ſicut perditio iniquorum*. Id eſt, Impietatis conuincantur, & causâ cadant, qui contra me inſurgunt integritatem & innocentiam meam oppu-
Quomodo adhærendum veritati, & reſiſtendum falſitati. gnando. Vbi oſtendit ſe cauſæ ſuæ bonitate vt firmiſſimo præſidio niti, & in Dei veritate firmiter fundatum eſſe; à qua numquam dimouendus, nec contra eam cum aduerſarijs vel in minimo conſenſurus ſit, quos vt impios abominatur. Vnde intelligimus quonam zelo nos præditos eſſe oporteat non ſolùm ad confirmandam veritatem à nobis cognitam, & declarandum eam nobis probari, ſed etiam ad omnibus erroribus & falſis opinionibus reſiſtendum. Eiuſmodi enim virtute, qualis hîc nobis in Iobo deſcribitur, nos inflammari oportet. Notemus igitur, quòd cùm agitur de doctrina ſalutis, & de eo quod pertinet ad cultum Dei, & ad religionem, non ſolùm nobis recipiendum id quod verum & bonum eſſe intelligimus, & quidem recipiendum animo docili & obedienti; ſed etiam nobis deteſtandas eſſe omnes opiniones falſas, quæ veritati aduerſantur, & cum ipſa pugnant, earumque auctores & architectos velut impios impoſtores execrandos & odio habendos eſſe.

Ceterùm pro exactiori huius & ſequentium aliquot verſuum intelligentia ſciendum quomodo in præcedentibus diſputationibus Iobum non rarò vrſerint amici ſui, dicentes illum hypocritam fuiſſe; qui etſi bona exteriùs fuiſſet operatus, gloriam tamen humanam pro eis captare voluiſſet, ideoque iuſtè à Deo punitum, &c. cuius occaſione multa in ſuis collocutionibus de hypocritarum moribus tradiderunt. Voluit ergo S. Iobus oſtendere ſe non ſolùm hypocritam non fuiſſe, ſed & hypocritarum vitium ſummo odio ſemper proſecutum; quippe quod intelligebat omnibus modis execrandum. Hac occaſione infelicem hypocritæ ſortem elegantiſſimè deſcribit: *Sit*, inquit, *vt impius inimicus meus, & aduerſarius meus quaſi iniquus*. De hypocrita eum loqui verba ſequentia (quæ ſtatim ſubinferemus) clariſſimè oſtendunt. Et rectè illum vo-
Hypocrita eſt impius & iniquus. cat *impium*, quia Patris ſui cæleſtis gloriæ detrahit; ſicut impius Abſalomus gloriæ patris ſui Dauidis detraxit. Similiter rectè illum vocat *iniquum* ad exprimendam grandem illius malitiam. Quamuis enim (inquit S. Gregorius) inter iniquitatem & peccatum nihil diſtare perhi-
1.Ioan. 3. beat S. Ioannes Apoſtolus, qui ait, *Iniquitas peccatum eſt*; ipſo tamen vſu loquendi plus iniquitas quàm peccatum ſonat; & omnis homo ſe liberè peccatorem fatetur, iniquum verò dicere nonnumquam erubeſcit. Et ideò S. Iob hypocritam iniquum vocat, imò & hypocriſim alibi iniquitatem maximam appellat. Cùm ergo hîc
Iob 31, 28. *Imprecandi formula.* ait, *Sit vt impius inimicus meus*, &c. credo eum voluiſſe vti communi loquendi phraſi, quâ, cùm alicuius infeliciſſimam ſortem explicare contendimus, dicere ſolemus: Id accidat inimicis meis quod illi. Ita quærenti Dauid, eſſétne pax puero
2.Reg. 18, 32. Abſalomo, reſpondit Chuſi: *Fiant ſicut puer inimici domini mei Regis, & vniuerſi qui conſurgunt aduerſus eum in malum*. Ita & prudens
1.Reg. 25, 26. Abigail ad Dauid: *Fiant ſicut Nabal inimici tui, & qui quærunt domino meo malum*. Sic & Daniel ad Regem Baltaſſar: *Domine mi ſomnium his qui te oderunt, & interpretatio hoſtibus tuis ſit*. Dan. 4, 16. Voluit itaque Iob dicere, Si inimicum haberem, cui ſumma mala liceret optare, nullum aliud malum ei precarer, quàm vt ſimilis fieret hypocritæ, aut infelicem eius ſortem incurreret. Huius autem rationem elegantem reddit cùm ſubdit:

8. Quæ eſt enim ſpes hypocritæ ſi auarè rapiat, & non liberet Deus animam eius?

Quid enim, inquit, ſperare poteſt, qui ſub fu- *Vana ſpes hypocritæ.*
cata religionis ſpecie eò præceps rapitur, quò vocat auaritia, qui cùm Deum infenſum habeat, ab illo impendentis mali nullum obtinebit effugium? Regia legunt: *Quæ ſpes hypocritæ, ſi Deus euellat animam eius?* Quam lectionem multi Hebraizantes ſequuntur. Tygurina autem: *Quid hypocritæ ſperandum eſt, cum Deus extrahet illius animam?* Expende vim illius, *Si auarè rapiat*. Quaſi dicat: Rapiat quantum voluerit, idque *auarè*; id eſt, ardenti ſuæ cupiditati plenè ſatisfaciat. Quæ eſt eius ſpes? quid ei ſperandum reſtat, cùm Deus extrahet eius animam? Pulchrè autem exemplum huius inanis ſpei ponit in homine auaro. Omnis enim auarus hypocrita eſt: *Auarus omnis hypocrita.*
ſi ad vſuram tribuit, fingit ſe pecunias tribuiſſe ad neceſſitatem proximi ſubleuandam; quia illâ pecuniâ, quam ad vſuram præſto, poſſem (inquit) aliunde maiora conſequi lucra; & quia lucrum ceſſat, vel damnum emergit, ideò pro mutuo lucrum accipio. Similiter in alijs auarus ſe hypocritam præſtat, dum prudentiæ tribuit acquirere multa, & acquiſita ſeruare. Prudentem ergo auarus & pium ſe exhibere contendit, vnde meritò hypocrita nominatur. Quod ſi negligentiam ſuæ ſalutis illi obijcias, ſpem ſe in Deo firmam reſpondebit habere, ſibique diuinam miſericordiam facilem pollicetur. Cùm enim multas pecunias habeat, eis ſe Dominum placaturum in morte confidit: Faciam, inquit, amplas eleëmoſynas, ſacraque multa fieri curabo, & teſtamento ad pias cauſas plurima legabo, quibus quis dubitet me Deum placaturum, &c. Huic ergo ſic temerè præſumenti ait S. Iob: *Quæ eſt ſpes hypocritæ, ſi auarè rapiat, & non liberet Deus animam eius?*

Eodem ferè modo Chriſtus eos qui ardore *Auari à Chriſto reprehenduntur vt ſtulti.*
magno diuitiarum in theſauris colligendis occupantur reprehendit vt ſtultos, cæleſtium ignaros, & præter expectationem ab hac vita & vſura fortunatum eripiendos. Attulit enim de homine quodam ſimilitudinem, qui bonis circumfluens animæ ſuæ lætiſſimè gratulabatur, quòd haberet bona in multos annos repoſita; eumque meritò *ſtultum* vocat, ſiue, vt eſt in Græco, *ἄφρονα*, *vecordem*, ſine mente, ſine iudicio, inſipientem: quippe cùm ſibi perennes propè delicias & longiſſimæ vitæ amœnitatem polliceretur, homo fatuus illâ ipsâ nocte vitâ & opibus ſpoliatus fuit. *Stulte hac nocte animam tuam repetunt à* Lucæ 12, 20.
te; quæ autem paraſti cuius erunt? Tum ore ſacro ad ſuorum omnium documentum diuinum hoc monitum addit: *Sic eſt qui ſibi theſaurizat, & non eſt in Deum diues*. Hoc eſt, Stultus pariter eſt, & in nocte rapiendus, inquit Beda. Sic

 cuilibet

cuilibet accidit, qui congerendis studet opibus, vt stultissimâ opinione delusus iucundissimæ beatissimæque fortunæ, præter omnium spem, & cùm minimè putat, eripiatur è vita; & quæ scelere ac infinitis propè animi angoribus conquisiuit alijs fruenda relinquat. Ille quidem magnificè incedit omni copiarum genere abundans, & inflatus pecuniæ magnitudine beatus apud omnes & diues habetur: sed vt Iesus clarè denuntiat, *Non est in Deum diues*. Diuidit omnes qui fortunis abundant in diuites sæculi & diuites Dei: quod etiam in illius schola eruditus fecit D. Paulus scribens ad Timotheum, *Præcipe*, inquit, *diuitibus huius sæculi*, &c. Quid est igitur diuitem esse in Deum? Diuitem esse virtutibus, inquit Euthymius. Rectè ille quidem. Nam veræ Christianorum diuitiæ sunt pulchræ & pretiosæ virtutes, charismata, gratiæ; opes sanè aureæ, gemmæque cælestes. Verùm hîc de illo agitur, qui thesauros habet reconditos & opulentos. Quare D. Ambrosius ita nominari putat qui propter Deum parat opes, vt non sibi soli recondat, sed cum pauperibus etiam partiatur. Alij malunt diuitem in Deum dici, *qui non sperat in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, qui præstat omnia nobis abunde ad fruendum*, vt loquitur magnus Apostolus modò citatus. Res meo iudicio breuiter exponi atque vno verbo nequit. In dicto quidem Euangelij loco diues in Deum mihi à Seruatore dici videtur, non qui pauper est propter Deum, solis virtutibus & cælestibus donis cumulatus, qualis propriè videretur esse diues in Deo, sed qui diuitias refert in Deum, & sanctissimam eius voluntatem sequitur ducem & moderatricem in administrandis aut continendis pecunijs: qui tantum habet & possidere cupit, quantum summo rerum omnium Domino placet, ratioque boni & honesti iustitiæque patitur. Hic thesauros, si videbitur, colliget non adamantinis seris clausos, sed promptos & obuios, atque erogari faciles, cùm Dei nutus significauerit: itaque & pauperibus tribuet humanissimè, & in operibus pietatis, quando fuerit opus, magnificè & prolixè impendet. Vndè quia diuitias suas non tam sibi & auaritiæ, quàm auctori bonorum omnium Deo seruire cupit, diues in Deum rectè nominatur. Huic Christus illum stultum opponit, qui *thesaurizat sibi*, vel, vt est in Græco, ἑαυτῷ, *sibi ipsi*, qui non Deum intuetur in fortunis cumulandis, nec magnoperè animo & cogitatione est intentus vt intelligat, quid potissimùm requirat ab illo Numen, aut officium hominis Christiani postulet; sed hoc spectat vnum, vt cupiditati seruiat, & quam sibi animo fingit delicatæ vitæ felicitatem & magnis copijs affluentis omni ratione consequatur. Hic thesaurizat, & est vulgi opinione locuples & pecuniosus, sed non diues in Deum; quem Christus stultum, Iob hypocritam appellat; cuius spes sterilis, inanis & fallax est, & à Deo in necessitatis & angustiæ tempore reijcitur. Vnde subdit:

Alij sunt diuites sæculi, alij diuites Dei: & quæ sit conditio vtrorumque.

1. Tim. 6, 17.

Diuites Dei sunt liberales.

Diuites sæculi tantùm seruiunt cupiditati suæ.

9. Numquid Deus audiet clamorem eius cùm venerit super eum angustia?

Tempore nimirum mortis, cùm Deus animam euellit, in angustia homo constituitur, & dicere potest cum Susanna: *Angustiæ sunt mihi vndique*. Amici in sæculo manent; quæ delectabant relinquenda sunt, temporalia bona non comitantur; solus miser homo coram Deo in iudicio constituitur: supernè adest Iudex iustus rigidusque, infernè tartarus ardentissimas flammas eructans: intus conscientia clamat & accusat: latera cingunt inimici dæmones apertis faucibus clamantes, *Deuorabimus: hæc est dies quam expectabamus*: tantùm ei restat, vt ad Deum deprecandum se conuertat, & in eo delectetur proponendo bona, quæ in illius obsequium gessit, clamando cum Ezechia: *Obsecro Domine memento quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim*. Numquid audiet Deus hypocritam sic clamantem, qui non in oculis Dei bonum perficere curauit, sed tantùm in oculis hominum? *In tempore afflictionis suæ dicent* (ait Ieremias) *Surge, & libera nos*. & respondebit: *Vbi sunt Dij tui quos fecisti tibi? surgant, & liberent te in tempore afflictionis tuæ*. Quid respondit Abraham diuiti in angustia constituto, & clamanti, *Pater Abraham miserere mei? Fili*, inquit, *recepisti bona in vita tua*. Ita etiam hypocritæ respondebit Deus, Recepisti mercedem tuam: nullusque deinceps in æternum manebit locus aut tempus Deum inuocandi aut rogandi.

Dan. 13, 22.

Mors diuitibus anxia & horribilis.

Thren. 2, 16.

Isaiæ 38, 3.

Ier. 2, 27.

Lucæ 16, 24.

Potéstne excogitari sors infelicior? Videbit miser hypocrita in tempore angustiæ in extremo iudicio hinc damnari quidem peccatores propter eorum peccata, adulteria, furta, homicidia, quorum damnatio manifestè iusta est. Iustum est enim vt conuertantur peccatores in infernum, & mala recipiant, qui mala egerunt. Videbit inde iustos ineffabili præmio & gloriâ affici propter bona opera; quia eleëmosynas largiti sunt, ieiunauerunt, orationibus institerunt, &c. se autem, qui horum opera fecit, & ab illorum peccatis se continuit, ab istorum societate & gloria expelli, & illorum consortio coniungi, & pœnâ affici. Damnari se videbit cum homicidis, latronibus, periuris, ebriosis, luxuriosis, qui ab homicidio, latrocinio, periurio, ebrietate & luxuria se continuit; & priuari se videbit ineffabili præmio, quo affectos inspiciet sanctos, ieiunatores, eleëmosynarum largitores, suæ carnis mortificatores, qui non minùs quàm illi tenuit ieiunia, fecit eleëmosynas, carnem mortificauit ac macerauit.

Hypocritarum sors miserrima, quia nec hîc, nec in futurum ijs benè est.

Hanc infelicissimam sortem considerare videtur D. Chrysostomus Homil. 2. in Ioannem, ex eo quòd miser hypocrita pœnas cum peccatoribus recipiet, quorum voluptatibus non fuit oblectatus: erit illis socius in pœna, quibus socius non fuit in voluptate. Statuit Deus neminem posse habere duplicem paradisum, neque duplicem consolationem, in hac scilicet vita & in futura, qui clamauit: *Væ vobis, qui hic habetis consolationem vestram*. Et: *Væ vobis qui ridetis, quia flebitis*. Et: *Qui amat animam suam, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam, propter me inueniet eam*. Qui in præsenti vult paradisum habere, in futuro infernum inueniet: qui autem in præsenti pati eligit, in futuro sæculo habebit delectationes vsque in finem. Id quod in Epulone diuite & Lazaro eleganter Christus expressit, & exposuit Abraham diuiti dicens: *Fili*

Lucæ 6, 24.
Ibid. v. 25.
Ioan. 12, 25.
& Matth. 16, 25.

Luc. 16, 25. *Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris*. Peccatores in hac vita

Iob 21,12. gaudere eligunt: *tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi: ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt*. Iusti è diuerso eligunt affligi in vita præsenti,

2. Cor. 4, 10. *semper mortificationem Iesu in corpore suo circumferentes*; vt qui modò socij sunt passionum,

2. Cor. 1, 7. sint posteà & consolationum. Sed longè miserrima est hypocritarum sors, qui neque in hac vita cum peccatoribus, neque in futura cum iustis delectationes capiunt, & vtrorumque pœnis conficiuntur: nam in hac quidem vita mortificationibus se conficiunt, exterminant facies suas, orant, vigilant sicut iusti, & in futuro sæculo æternis ignibus vnà cum peccatoribus addicuntur: nempe in hac vita laborem, quem iusti benè operando sentiunt, sine futura delectatione sustinent; & postmodum adhuc pœnas peccatoribus reseruatas sine vlla præcedenti voluptate in inferno sustinebunt. Itaque (vt pulchrè obseruat S. Chrysostomus Hom. 21. in Matthæum) illud solum, quod durum simul & onerosum est hypocritis, tam in hoc quàm in futuro sæculo siue cum iustis siue cum peccatoribus commune habent. Vnde patet eorum conditionem esse omnium mortalium miserrimam iniquissimamque, vtpote omni delectatione destitutam, ac Deo inuisam; à quo nullam in miserijs suis consolationem expectent. Vnde subdit:

Hypocritæ semper miseri.

10. Aut poterit in Omnipotente delectari, & inuocare Deum omni tempore?

Scilicet impius diuitijs & delicijs florens nequit sicut iustus ærumnosus & calamitosus *delectari in Omnipotente*. Neque est existimandum vocem illam *Omnipotente* casu ac temerè ex ore Iobi cecidisse: vult enim dicere hominem calamitate actum & oppressum sic in Omnipotente delectari, ac si tota Dei omnipotentia occuparetur in recreando homine tribulationibus prostrato. Vnde Iacobus ait: *Omne gaudium existimate fratres, cùm in tentationes* (id est tribulationes) *varias incideritis*. Profectò omnis gaudij nomine indigitari solet cælestis beatitudo. Ac si significare vellet hominem iustum calamitate oppressum tanto gaudio potiturum, vt possit quodammodò cælestem æmulari beatitudinem.

Lætitia beatitudinis æmula est in laboribus.

Septuaginta vertunt: Μὴ ἔχει τινὰ παῤῥησίαν ἔναντι αὐτοῦ; ἢ ὡς ἐπικαλεσαμένου αὐτοῦ εἰσακούσεται αὐτοῦ; *Habétne fiduciam coram eo? aut tamquam si inuocauerit eum exaudiet eum?* Exosus enim Deo est omnis hypocrita, quòd careat animi candore ac vera simplicitate: quæ sunt fundamenta

Hypocrita non habet orandi fiduciam.

Prou. 3, 32. fiduciæ & exauditionis. E contra verò *cum sim-*

Prou. 10, 9. *plicibus sermocinatio eius*. Et *qui ambulat simpliciter ambulat confidenter*, nihil metuit diuinâ fiduciâ plenus, & in suâ innocentia & integritate securus est. Vnde S. Gregorius Papa Magnus lib. 12. Moral. cap. 21. simplicitatem vocat *arcem fortitudinis*, videlicet ob tranquillitatem securitatis; & ibidem reliquit hoc axioma, *Nihil simplici corde felicius*.

Hac felicitate ac fiduciâ simulator & hypocrita omnino careat necesse est; quia *non poterit in Omnipotente delectari, & inuocare Deum omni tempore*. Quamuis enim os apertum habeat ad Deum inuocandum; nihil tamen aliud facit, quàm profanare nomen sanctum eius; quia nihil in ipso est recti & integri. Vnde mirum nobis videri nec debet, nec potest, si hypocritæ & scelerati, cùm ad Deum accedunt, repulsam patiantur: neque enim liberâ voluntate aut affectu puro accedunt; quin, etiam si possint, Deum libenter fugiant; sed quoniam ipso carere non possunt, eum inuiti & coacti adeunt. Hinc benè Iob ait hypocritam *non inuocare Deum omni tempore*: nam etiamsi aliquando simulet se precari, nihilominùs in eo non perseuerat, nec constanter & perpetuo tenore vtitur. Et in eo quidem hypocritarum preces à precibus filiorum Dei differunt. Hypocrita enim non examinato corde suo faciet quidem in speciem id quod faciunt filij Dei quando Deum deprecantur, quia id rebus suis conducere intelligit; sed si minima tentatio ingruat, & non ex voto succedant res, illicò excandescit, nec ampliùs Deum ad auxilium suum inuocat, sed aduersus ipsum obmurmurat, & eiusmodi rabiem despumat, vt satis ostendat, se anteà nihil à Deo expectasse aut sperasse, nec ipsum corde integro, sed ficto & simulato dumtaxat quæsiuisse.

Hypocritarum & filiorum Dei preces in quo differant.

Hîc itaque admonemur Deum seriò, sincerè ac semper deprecari, vt existimemus nihil profuturum nobis, si longo interuallo, & impetu quodam animi, non certo consilio & ordine Deum adierimus, opem & misericordiam eius imploraturi; sed in eo officio obeundo diligentiam nobis adhibendam esse, & vnumquemque seipsum debere acuere & sollicitare, seque cùm manè tum vesperi quasi ad tribunal Dei citare, vbi animi sui statum discutiat, vt intelligat, quid sibi adhuc desit. Videmus igitur quæ sit ritè precandi ratio; ne primùm summam & extremam necessitatem expectemus, sed potiùs ipsam præuertamus, sicut opus est precantes, vt Dei bonitate præueniamur.

Ceterùm obseruatione quoque dignum quod Iob air, hypocritam non *posse in Omnipotente delectari*. Ex quo cognoscimus omnes improbos, quamuis omnium maximè felices esse videantur, infelices tamen esse, nihilque in ipsis præter miseriam existere; contrà verò probos, quamuis hîc afflictionibus atterantur, & homines nihili æstimentur, ipsos tamen esse felices, quia se oblectant in Deo; in quo solò verum ac solidum gaudium reperitur; sine quo nemini vmquam benè, & cum quo nemini vmquam malè fuit. Vt igitur Deus gaudio nostro benedicat, ipsum probet, atque hoc pacto nos tamquam in conspectu Dei eo fruamur, Deum respiciamus, nos ab ipso bonum omne habere agnoscamus, gratiasque illi agamus; & ita in ipsum spem & expectationem nostram reponamus, vt rebus præsentibus non adhæreseamus, nec illis animum nostrum affigamus, scientes hunc mundum præterire, nobisque dumtaxat per ipsum transeundum esse, & quidem citò, non ipsi adhærendo, sed ad Deum semper tamquam ad verum nostrum scopum aspirando.

Hypocrita non potest in Deo delectari.

11. Docebo vos per manum

Dei quæ Omnipotens habeat, nec abſcondam.

Id eſt, vt D. Thomas & Vatablus intelligunt, Docebo vos Deo benè iuuante & ſermonem ſubminiſtrante, ita vt exiſtimare debeatis non tam me quàm Deum ipſum per me loqui. Dicitur ſæpè Deus in Scriptura locutus *in manu Prophetarum*; id eſt in eorum perſona. Iob igitur dicit ſe loqui *per manum*, vel, vt eſt in Hebræo, *in manu Dei*, id eſt in perſona ipſius Dei. Septuaginta vertunt: Ἀλλὰ δὴ ἀναγγελῶ ὑμῖν τί ἐστιν ἐν χειρὶ κυρίου, ἅ ἐστι παρὰ παντοκράτορι: *Quapropter annuntiabo vobis quid ſit in manu Domini, quæ ſint apud Omnipotentem:* id eſt, quæ Deus prouidentiæ ſuæ rectâ diſpoſitione (quam Dei manum vocat) ordinata tenet. Quem ſenſum ſecutus S. Auguſtinus, credit Iobum voluiſſe dicere: Annuntiabo vobis quid diſponat Deus.

4.Reg. 21, 20. 2. Paral. 36, 15. Baruch 2, 24.

Quid ſit in manu Dei loqui.

Iobus quidem ſatis ſuperque omnia diſtinxerat: ſed vult adhuc ampliùs confirmare ſuum ſermonem, quem iam habuerat; quapropter vtitur hac præfatione, dicens ſe oſtenſurum id quod eſt in manu Dei, ſiue quod Omnipotens habeat: perſequiturque hunc ſermonem quem iam habuerat; nempe, cùm rectè volemus iudicare, nobis hîc inferiùs non eſſe ſubſiſtendum, ſed fide nobis mundum traijciendum, nobiſque aliâ ratione iudicia Dei contemplanda. Nam in hoc aduerſarij Iobi decipiebantur, quòd ſecundùm præſentem huius mundi ſtatum omnia metirentur, & in rebus hiſce inferioribus defixi hærerent. Iobus igitur oſtendit altius nobis aſcendendum, & ad Dei manum veniendum, atque notandum iudicia Dei arcana eſſe; quæ licet per indicia quædam nobis ex parte ſubinde patefaciat, plurima tamen in manu ſua reſeruat occulta. Sicuti Princeps non aperit omnia ſua conſilia; ſed edictorum tantum, quantum ad ſubditorum gubernationem expedire nouit, promulgat, reliqua, quæ declarare non expedit, penes ſe reſeruans. Quòd ſi homines mortales ſibi permittunt eiuſmodi licentiam, quid nobis de Deo ſtatuendum eſt? Numquid oportet Dominum nobis hîc omnem iuſtitiam & ſapientiam ita patefacere, eiuſque iudicia nobis omnia ita nota eſſe, vt nihil eius ſolius cognitioni reſeruetur? Quonam res abiret? Videmus igitur modò quænam ſit Iobi mens; ſcilicet peruerſam hominum ſuperbiam arguere, eò quòd potentiam, iuſtitiam & ſapientiam Dei in hoc præſenti ſtatu mundi, qualis nunc animaduertitur, velint incluſam; quæ nullis tamen terminis circumſcribitur, nec vllâ etiam angelicâ mente comprehendi poteſt. Cùm itaque viderimus ſimpliciores, & eos, qui dum vixerunt nemini iniuriam vllam intulerunt, ad finem vſque vexari, & quaſi prædæ exponi, Deo intereà nullo modo præ ſe ferente, quòd velit illos liberare; contrà verò improbos triumphare, in ſuis malis obdureſcere, ipſique Deo hæc omnia diſſimulanti quodammodò inſultare. Ne tamen perturbemur & ſcandalizemur, res ita confuſas & inordinatas eſſe, Deumque non ſtatim remedium adferre animaduertentes: ſed in memoriam nobis reuocemus id quod hîc declaratur, Deum ſcilicet multa in manu ſua habere quæ penes ſe ſeruat. Cùm enim hoc pacto velit fidem noſtram exercere, noſque experimento diſcere quid ſit patientia, ne omnem noſtrum ſenſum & iudicium eius conſilio ſubijcere recuſemus.

Deus in manu ſua habet multa quæ reſeruat occulta.

Arcana Dei indicia veneranda.

12. Ecce vos omnes noſtis, & quid ſine cauſa vana loquimini?

Septuaginta vertunt: Ἰδοὺ πάντες οἴδατε, ὅτι κενὰ κενοῖς ἐπιβάλλετε: *Ecce omnes noſtis, quia vana vanis adycitis*: S. Auguſtinus: *Quia vanè vana loquimini*: in Hebræo eſt: *Ecce vos omnes vidiſtis, & cur hoc, vt euaneſcatis vanitate?* Id eſt, Experientia didiciſtis quæ dico, vobiſque nota ſunt & explorata; ideoque maiori reprehenſione digni eſtis, quòd hæc ſcientes tam vana & falſa dogmata proponitis; & prorſus euaneſcitis tam iniquè ſentiendo & iudicando de mea miſeria Deique prouidentia. Nihil enim vanius prauâ opinione de Deo eiuſque iudicijs. Non enim ex his quæ in hac vita Deus dat iuſtis & peccatoribus eorum præmia vel ſupplicia expendere debetis, ſed ex ijs quæ in futuro ſæculo recepturi ſunt. Ita S. Gregorius lib. 18. Moralium cap. 7. locum hunc exponere videtur. Ceterùm cùm Deus nobis ex parte hîc opera ſua patefaciat, ne ita cæci ſimus, vt nihil prorſus cernamus in ijs quæ omnino patent & obuia ſunt oculis noſtris. Neque enim longior inquiſitio nobis inſtituenda eſt, vt harum rerum guſtum aliquem habeamus, cùm attendere & intueri voluerimus, ſatis eſt vnde poſſimus doceri. Ne ſponte igitur & datâ operâ claudamus oculos; eoſque de quibus hîc loquitur Iobus imitemur, vt in vanitate euaneſcamus, & ſine cauſa vana loquamur: cùm Deus nos excitat, ſciamus ipſum velle nos ita ſua opera agnoſcere, vt illi meritum honorem tribuamus, nec in rebus præſentibus hæreamus, ſed concludamus iudicium eſſe, quod nobis ſit expectandum, ibique res in integrum reſtituendas, & vnicuique pro meritis retribuendum eſſe ſiue præmium ſiue ſupplicium. Vnde de impio loquens quid illi expectandum ſit ſubdit:

Vanum eſt ſentire malè de Deo & iudicijs eius.

13. Hæc eſt pars hominis impij apud Deum, & hereditas violentorum, quam ab Omnipotente ſuſcipient.

Illa vox *pars* in Hebræo eſt חֵלֶק *helech:* quod ſignificat *portionem legitimam*, quam tandem pater dat filio; qualis fuit illa, quam homo ille diues in Euangelio habens duos filios dedit filio ſuo iuniori eam petenti, & dicenti: *Pater, da mihi portionem ſubſtantiæ quæ me contingit.* Deus habet duos filios, iuſtos ſcilicet & peccatores. Vult igitur Iob explicare quamnam partem Deus pro legitima portione reſeruatam teneat impijs, & quidnam hereditatis vice ſint recepturi. Quæ enim bona vel mala Deus in hac vita tribuit non ſunt legitima hereditatis portio, quam neque iuſtis neque impijs in hac vita confert. Neque verò de omnibus impijs Iob loquitur, ſed ſingulariter de *violentis*; in Hebræo eſt *tyrannis, duris, potentibus:* quo nomine diuites auaros diuitijs repletos voluit intelligere: nam hi

Pars legitima ſeu hereditaria non datur nobis in hac vita.

Lucæ 15, 12.

Auari ſunt duri, crudeles, violenti.

hi sunt, qui per vim & tyrannidem ac violentiam omnia quæ volunt agunt, conculcantes pauperes, contemnentes inopes, deuorantes pupillos & simplices; euadunt inhumani, crudeles, ferrei, sic vt alienâ calamitate non commoueantur, & damnum aliorum prædam suam fieri optent. Sæpè enim dice contemptâ, & posthabitis legibus tum diuinis tum humanis, rapiunt non sua; & dum benè sibi sit, quàm malè sit alijs non vehementer curant, cùm sæua & impotens illa animi affectio humanitatem omnem eiecerit. Itaque Aristoteles lib. 1. Ethicorum cap. 3. ait illum, qui studio augendæ quærendæque pecuniæ ducatur, *βίαιον*, *violentum*, asperum, importunum. S. Chrysostomus verò auaritiam nuncupat *ὠμὴν ϗ ἀπάνθρωπον δέσποιναν*, *inhumanam & crudelem dominam*. eiusdem discipulus sanctus Isidorus lib. 3. Epist. 209. auri argentique cupiditatem vocat *ὠμὸν ϗ τυραννικὸν ἔρωτα*, *crudelem & tyrannicum amorem*, vtpote qui homines quos innasit crudeles ac tyrannos efficiat. Istiusmodi ergo hominis auari ac violenti sortem hîc describit dicens:

14. Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane.

Impij felicitas momentanea & incerta. En qualis sit sors impij, præsertim auari, quàm momentanea incertaque felicitas, quàm tristis exitus, quàm dira & execranda calamitas. Si abundauerit, inquit, numerosâ sobole, & rebus omnibus ad domesticos vsus & domus ornamenta necessarijs, his omnibus tandem spoliatus contrariam experietur fortunam: nam & filij eius gladio cadent hostili; & eò necessitatis adigentur nepotes, vt ad explendam famem panis *Filij impiorum plerumque malè pereunt.* deficiat. Id ipsum sæpiùs hoc libro repetitum est, & à nobis tractatum, scilicet posteritatem impij, quantumuis multa fuerit, extinguendam esse. Vide quæ hac de re dicta sunt cap. 15. vers. 30. 33. 34. & cap 18. vers. 19. & cap. 20. *Genus & posteritas nisi multâ virtute diu propagari non potest.* vers. 26. & seqq. Ex quo intelligitur hoc oportere assiduè cogitare eos, qui genus & posteritatem suam pro virili parte propagare student, id nullatenus fieri posse, nisi multâ virtute muniantur. Quod vt quisque possit per se præstare, efficere tamen non potest, vt à posteris suis præstetur: & vnius aut alterius stultitiâ fier, vt maiorum virtute benè stabilita domus corruat, aut maximam iacturam faciat. Ita temeritate ac scelere posterorum Dauidis Regnum, genus & familia eius propè hæsit ad metas, nisi Christi infinitâ virtute restitueretur. Quare dubium non est quin vanum & leue sit nimio propagandi Eccle. 2, 18. generis sui studio efferri. Id quod Ecclesiastes hoc argumento persuadere conatur dicens: *Rursus detestatus sum omnem industriam meam, quâ* *Vanum est propagandæ posteritatis studium.* *sub Sole studiosissimè laboraui, habiturus heredem post me, quem ignoro vtrùm sapiens, an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis, quibus desudaui, & sollicitus fui. & est quidquam tam vanum?* Hanc vanitatem vide eleganter quasi ob oculos positam à Tollenario nostro, qui citatum Ecclesiastæ locum in Speculo vanitatis pulchrâ paraphrasi metricâ & simul exegesi prosâ illustrat. Illud autem, *Et nepotes eius non saturabuntur pane*, Psaltes quoque Regius impio minatur dicens: *Nutantes transferantur filij eius, & mendicent.* In quem locum vide Expositionem Patrum Græcorum, quam nuper è tenebris eruimus, & Latinâ interpretatione notisque illustrauimus. Psal. 108, 10.

15. Qui reliqui fuerint ex eo sepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt.

Si qui, inquit, ex impiorum filijs reliqui fuerint ab hostili ferro, non tamen magis honestam consequentur sepulturam: sic enim sepelientur, vt videri possint omnino perijsse, cùm non inferantur in tumulum pretiosum, qui illorum ad posteros memoriam transmittat, neque comitetur vxorum iam viduarum lugubris planctus; sed vt in bellica strage, aut pestilenti clade, aceruatim cum alijs cadaueribus proijciantur in foueam, vbi sine vllo funeris honore putrescunt. Eadem ferè phrasi vsus est Dauid dicens: *Sacerdotes eius in gladio ceciderunt, & viduæ eius non plorabantur.* Vbi in Hebræo actiuâ voce ponitur *non plorabunt*. Quo significatur, vel quod iusta non facient viris suis aut propter inopiam, aut propter exitiosa & calamitosa tempora, quibus omnia agitabuntur, conturbabuntur, & vastabuntur; vel quia tantum erit exitium, tanta Reipublicæ vastitas, vt viri simul cum vxoribus intereant. Vel denique non deflebunt defunctum maritum, quin potiùs gaudebunt, quòd eo liberati sint, vel propter improbitatem eius, vel propter alias causas, vt plurimæ sunt, quæ viduas exhilarare possunt. *Filij impiorum plerumque malè pereunt.* Psal. 77, 64.

SEPELIENTVR IN INTERITV.] Vel, vt ex Hebræo alij vertunt, *in morte*, scilicet secunda: quæ mors animæ dicitur, & à nostro Interprete meritò vocatur interitus. S. Ambrosius lib. de Fide resurrectionis tres mortes recensens, *Tertia*, inquit, *est de qua dictum legimus: Dimittite mortuos sepelire mortuos suos. Eâ morte non solùm caro, sed etiam anima moritur*. S. Augustinus numerat quatuor mortes. Prima est, cùm corpus extinguitur; secunda, cùm in peccatis versamur; tertia, cùm anima punitur sine corpore: quarta est mors animæ cum corpore in inferno. Hoc obseruat in Dialogo Quæstionum sexaginta quinque quæst. 32. Impij ergo sepeliuntur in morte, & pij in vita. Vide quæ superiùs cap. 20. vers. 26. dicta sunt. *Impij sepeliuntur in morte.*

16. Si comportauerit quasi terram argentum, & sicut lutum præparauerit vestimenta:

17. Præparabit quidem, sed iustus vestietur illis; & argentum innocens diuidet.

Amplificatio est felicitatis nimiùm breuis, & erroris quo seducitur impius iniustè opes congregans, qui in caput laborat suum; quandoquidem iudicio diuino sæpè laboribus suis minimè fruitur, sed in vsum piorum transferri conspicit, vt malè parta benè impendantur. Ita euenisse legimus vt opes multæ Labani darentur Iacobo; & diuitiæ impiorum Regum Chanaan ad pios He- *Quæ impij iniquè congregarunt sæpè iustis obueniunt.* Gen. 30.

 bræos

Psal. 104, 44. bræos transferrentur, sicut scriptum est: *Et dedit illis regiones Gentium, & labores populorum possederunt, vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.* Eodem modo Regnum Saülis collatum fuit Dauidi, qui bonis viris pollicetur dicens: *Expecta Dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te, vt hereditate capias terram; cùm perierint peccatores videbis.* Psal. 36, 34. Hæc autem Iobi sententia, quâ impiorum bona pijs attribuit, in vita impiorum interdum, quandoque verò in interitu eorumdem vera est; at non vniuersè accipienda. Neque enim mens est asserere opes ab impijs congestas ad pios semper deuolui; quia, vt suprà monuimus, temporales istiusmodi promissiones, vti & minas non videmus in hoc sæculo semper impleri. Nam aliquando etiam Deus rapit & aufert bona iustorum, & prolis ipsorum, eaque concedit latronibus & piratis, qui illos spoliant omnibus facultatibus suis. Cur verò id facit? Causa, quam penes se arcanam habet, nobis est incognita; intelligimus tamen id ipsorum bono fieri. Eo pacto enim ipsos vult in patientia exercere, aut vult ipsis tollere occasionem somno se in his terris obruendi, aut denique vult ex illis purgationis causâ mittere sanguinem; quia videt copiam quam possident illis instar noxiæ redundantiæ futuram. Discamus igitur ita contemplari iudicia Dei temporalia, vt ipsum ad eodem semper modo agendum non astringamus. Magnum enim est inter id quod vitam præsentem spectat & arcana Dei iudicia discrimen.

Temporales promissiones & minæ non semper hic implentur.

Idem iudicandum de promissionibus, quas similiter videmus non eodem semper tenore impleri, sed prout Deus nouit expedire. Ad vitam autem præsentem quod attinet, verum est in genere nos nobis polliceri posse, fore vt in ea nobis Deus sit quasi viæ dux, & quamdiu nos in ea esse voluerit nos sustentet suâ bonitate, nosque sub vmbra & protectione sua habeat: sed non possumus expressè statuere, vtrùm abundè bona sit daturus nobis, vtrùm valetudinem; vtrùm sit nos ex manu hostium liberaturus; vtrùm denique nobis sit hac vel illâ ratione opitulaturus. Nobis nihil horum designare & certò polliceri possumus; sed nos ad particularem istorum in spe nostra designationem quod attinet obuolutis oculis esse oportet. Nam etiam Deus vult nos hîc quasi in perpetua pugna esse, & quidquid nobis immiserit æqui bonique consulere, atque totos cum fiducia & resignatione ex ipsius dispositione satis aptos pendere, illique in omnibus acquiescere. Verum quidem est filios Dei, quoniam in simplicitate & integritate ambulant, multis rebus opus habere posse, illisque ita imminere paupertatem, vt de die in diem ipsos inuasura esse videatur: sed Deus ita illis plerumque prospicit, vt semper vlteriùs pergant. Nonnumquam etiam accidit, vt cum improbi argentum, aurum & supellectilem multam collegerint, probi posteà illorum spolijs induantur. Sed hîc nulla, vt dixi, regulâ generalis constitui debet, cui Deum astringamus. Decet igitur nos tenere suspensos. Ceterùm si de manibus improborum bona Deus auellat; intelligamus eum minas, quæ hîc proponuntur, implere: si id non faciat, pro certo habeamus, ipsum sibi in vltimum diem sui iudicij executionem reseruare; nec modò velle res in perfectum statum asserere, vt spem nostram alat, eoque vt præsenti mundo addicti non simus, & hîc inferiùs tamquam in paradiso felicitatem nostram non quæramus, sed sursum sublatos oculos habeamus, & eò expeditiùs hanc inferiorem vitam tamquam viam aliquam decurramus; nosque in his terris peregrinos & aduenas esse, ideoque nobis semper ad cælestem illam & permanentem hereditatem adspirandum esse cognoscamus. Eodem modo intelligenda sunt quæ sequuntur.

In hac vita sunt omnia incerta.

18. Ædificauit sicut tinea domum suam, & sicut custos fecit vmbraculum.

Duabus aptissimis comparationibus hîc explicat Iobus, quàm parum habitura sit firmitatis domus, quam sibi ex alienis sumptibus & rapinis molitur impius; quæ non erit diuturnior quàm domus, quam sibi in ligno aut laneo vestimento construxit tinea, quæ oris flatu conuellitur; & vmbraculum custodis vineæ vel cucumerarij, quod leui manu extructum, exiguo dumtaxat tempore, quo vuæ fructusque maturi custodiuntur, vsui est, ac deinde statim dissipatur. Ac tinea quidem ædificat domum suam cum alterius iactura & iniuria, corrodendo suauiter & insensibiliter quod alienum est: & tantum extendit domum suam, tamque amplam extruit, quantum alteri detrahit. Similiter impius ædificat domum suam cum alterius iactura corrodendo aliena, sibique vsurpando, virum simplicem suauiter & insensibiliter decipiendo, innocentem circumueniendo, per vsuram palliatam & opertam iniustitiam recipiendo ea quæ aliorum sunt: & tantum opibus crescit, domumque suam extendit, quantum alijs detrahit. Vnde D. Hieronymus Epist. 151. ad Algasiam quæst. 6. annotauit Christum Dominum aptè vocasse diuitias mammonam iniquitatis, quia de iniquitate collectæ sunt. Luc. 16, 6. Aut certè ideò comparatur impiorum domus cum tinearum domicilijs, quia sicut tinea, cùm domum construit, illius fundamenta corrodendo debilitat: nam si in lignis habitat, ligna corrodit & perforat, facitque vt labante domo non possit esse diuturna commoratio. Sic impius non tam ædificat quàm euertit domum, vt reuerà dum benè acquisitis malè acquisitas facultates adiungit tineas inducat; quæ si quid est solidi corrumpunt atque euertunt.

Impiorum domus tineæ & vmbraculo custodis assimilatur.

Impius seipsum destruit vt tinea.

Septuaginta aliam addiderunt similitudinem, quæ satis indicat quanta sit eorum futilitas, quæ impiorum comparat & molitur solertia. sic autem illi: Ἀπέβη δὲ ὁ οἶκος αὐτοῦ ὥσπερ σῆτες, καὶ ὥσπερ ἀράχνη: *Euadet autem domus eius sicut tinea, & sicut aranea.* Quàm sit futilis domus, quæ ex aranearum tela construitur, quamque soluatur facilè, res ipsa loquitur, quæ etiam iam apud Hebræos in prouerbium abiit. Vide quæ diximus suprà ad illud capitis octaui, *Sicut tela aranearum fiducia eius.* Iob 8, 14.

Impij domus vt aranea tela.

Eamdem quoque diuitiarum fragilitatem aptè exprimit similitudo vmbraculi seu tugurij, quod excitat custos v. g. cucumerarij aut vineæ, nec diutiùs durat quàm necessaria videatur cucumerarij vinearumque custodia; quorum gratia à custode leui manu atque opere excitatum fuerat;

Vmbraculum est typus mutabilitatis.

fuerat; quamdiu nimirum fructus sunt in suis plantis maturi & esculenti, id est exiguo tempore, & mense plerumque non ampliùs vno; quia statim dissipatur. Et si custos iste pecorum sit, multò soluitur transferturque faciliùs; quia sicut pastores, sic etiam eorum tabernaculum sequitur gregem, qui alia subinde atque alia loca mutare solent, neque in vno commorari, nisi vnum aut alterum diem. Sicut faciunt Cedareni, qui rei pecuariæ assiduam dant operam; & quia pascua mutant, quotidie figunt & refigunt tabernacula. Quare tabernaculum huiusmodi prouerbiali specie pro re sumitur momentanea, quæque ita dissoluitur, vt illius nullum supersit vestigium. Sic Isaias ait: *Relinquetur filia Sion vt vmbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario.* Hæc enim peractâ vindemiâ collectisque fructibus sic dissipantur, vt neque speciem habeant vllam neque vsum. Idem alibi ait: *Agitatione agitabitur terra sicut ebrius, auferetur quasi tabernaculum vnius noctis.* Hoc tabernaculum aut pastorum est, qui non eodem sæpè loco pernoctant, sed vt mutant pabula, sic etiam aliò atque aliò transferunt vmbracula; aut certè viatorum: nam viri delicati atque potentes cùm domo exeunt, tabernacula secum gestare solent. Cùm enim non rarò contingat vt nox obrepat, antequam commodum inueniant hospitium, ne cogantur pernoctare sub dio, mobile secum tectum circumferunt; quod statim atque illuxit dissoluunt. Tabernaculorum certè pastorum meminit Ezechias apud Isaiam, dum suæ vitæ curriculum confectum iam esse meditabatur: *Generatio mea ablata est, & conuoluta est à me quasi tabernacula pastorum. Præcisa est velut à texente vita mea: dum adhuc ordirer succidit me.*

Tabernaculum prouerbialiter ponitur pro re momentanea.

Isaiæ 1, 8.

Isaiæ 24, 20.

Viatorum tabernacula sunt aut pastorum.

Isaiæ 38, 12.

E quibus satis constat in Scripturis passim vmbraculum seu tabernaculum sumi pro re mutabili fragilique, vti benè Sanctius obseruat. Quapropter per illud aptè diuitiarum frequentissimè dominos suos mutantium inconstantia denotatur. Dum autem custodis meminit, auari hominis indolem expressit. Custos enim vineæ, (vt antè dicebam) facit vmbraculum, ex quo attendat racemis custodiendis in alterius vtilitatem: perpetuò curat, vigilat, circumspicit, anxiatur, hoc contendens, vt intacti omnes racemi conseruentur domino qui vineam vindemiaturus est. Non potuit meo iudicio melius explicari conditio diuitis auari quàm sub hoc hieroglyphico: non est ille dominus pecuniarum, sed seruus & custos. Id quod suprà demonstrauimus, & expresse Spiritus sanctus exposuit per Salomonem illis verbis expensione dignis: *Est malum quod vidi sub Sole, & quidem frequens apud homines:* (hæc scilicet nostra miseria est, quod grandia mala, quibus afficimur, non attendimus, quantumuis frequentissima sint:) *Vir cui dedit Deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desiderat; nec tribuit ei potestatem Deus vt comedat ex eo, sed extraneus vorabit illud.* Expende illud, *Nec tribuit ei potestatem Deus.* Olympiodorus intelligit de diuina permissione, quâ Deus permittit tanto affectu diuitem tradi amori diuitiarum, vt non permittat amor, quo eas diligit, easdem tangere vel consumere. Qui enim

Auarus non est dominus, sed custos & seruus diuitiarum.

Eccle. 6, 1.

nimis aliquid diligit, nullâ ratione permittitur ab amore illud perdere aut distrahere. Sicut ergo superbis quibusdam Deus permisit suas passiones sequi; quos propterea dicitur tradidisse in passiones ignominiæ, & quod colerent tamquam Deos serpentes, volucres, & reptilia: ita propter iniquitatem auari eum dimittit, qui concupiscentiâ suâ inflammetur erga pecunias, quas tamquam Deum habeat & veneretur. Itaque hic grandis pecuniarum amor, quo diuitias diligis ô auare, iuxta Olympiodori sententiam, Deo singulariter permittente, ad tui perditionem contingit. S. Gregorius Thaumaturgus & Caietanus non de sola permissione intelligunt, sed de voluntate Dei positiua, quâ non vult concedere auaro vsum bonorum suorum; à quo iustè vult subtrahere auxilium efficax (manento tamen illius libertate) ne diuitiis suis vtatur: sicut è contra de iusto dixerat idem Salomon, quod *potestatem ei tribuit, vt comedat ex bonis suis.* Quoniam autem dominium est potestas vtendi re in quemcumque vsum licitum; sicut dicitur Deus auferre potestatem auaro vtendi rebus & bonis suis, ita dici potest auferre ab illo dominium eorum. Quomodo ergo illa retinet? Vtique tamquam custos. Cùm enim Deus eum fecisset dominum, ipse se nudum & merum fecit custodem, qui toto pectore intacta nititur conseruare bona non sibi, sed heredi: ideò ipse non audet ea tangere, vt ex eis comedat: alius autem tamquam dominus veniens vorabit omnia. *Custos ergo es* (inquit S. Ambrosius lib. de Nabuth cap. 14.) *non dominus tuarum facultatum, qui aurum terra infodis, minister vtique eius, non arbiter.* Habet se itaque diues auarus tamquam custos vineæ in tabernaculo domus suæ: eo enim moriente venit heres tamquam dominus, & omnes racemos quasi vindemiam sibi repositam rapiet colligetque. Talis est diues in vita sua: sed qualis in morte? Id explicat aptissimè Iob subdens:

Rom. 1, 24.

in cap. 6. Eccle.

Eccle. 5, 18.

19. Diues cùm dormierit nihil secum auferet: aperiet oculos suos, & nihil inueniet.

Vbi notandum, vitam hanc somnum, & mortem vocari vigiliam. *Diues,* inquit, *cùm dormierit,* id est, postquam dormierit, post somnum huius vitæ *aperiet oculos suos, & nihil inueniet;* quia nimirum phantasma totum erat & insomnium, quod hic videbat. cui consentit illa Dauidis sententia, *Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.* In quem locum ita pulchrè S. Ambrosius: *Quia,* inquit, *diuites somnum suum dormierunt, non habent Christi quietem, non surgunt Christi resurrectione.* Dormiunt ergo somnum suum potentes impijque, in illo non virtutes, non imitationem Christi, non bona somniantes opera, quæ verè sunt res, sed vanitates, sed peccata, sed dominationes & principatus; & hinc est, vt euigilantes non inueniant ea in altera vita, in qua nihil boni nisi quæ sunt Christi: hæc autem ipsi habere non possunt, quia hic non dormiunt Christi somnum; & sic euigilantes, ibi nihil inuenientes, tunc videbunt hæc omnia non fuisse nisi insomnia, & verè nihil: quia tota hæc vita

Vita hæc somnus, mors vigilia.

Psal. 75, 6.

Qualis sit diuitum somnus.

vita nihil aliud est nisi somnus, & res eius insomnia.

Pulchrè Philo lib. Quòd Deus sit immutabilis, ita Moysem introducit loquentem cum Rege Edom, & rationem reddentem cur ab eius bonis se abstineat: *Nam ista*, inquit, *tibi chara omnino nihil sunt: an putas mortalem rem vllam verè esse & subsistere, & non tamquam in suggestu quodam ab inani & incerta opinione sustineri non aliter quàm somniorum ludicra?* Cui accinens S. Hieronymus in allata verba Psalmi, *Verè*, inquit, *hæc vita somnus est, & diuitiæ: quando enim videmur eas tenere, statim amittimus, sicut illud quod scriptum est in Propheta: sicut cùm aliquis dormit sitiens, si inuenerit aquam bibit, postea cùm euigilauerit ipsa sitis manet: ita sunt & diuitiæ in hoc mundo, dum tenemus amittimus.* Dormiunt impij in hac vita, & eius sitiunt res; bibunt quidem, & possident: sed quid? possidendo eas amittunt, & euigilant in morte, atque euigilando siti pereunt. Duo ergo mala habebunt, scilicet amissionem illarum statim ac eas acceperunt, & pœnam non solùm amissionis, sed etiam deceptionis: sentient enim se deceptos, putantes hæc esse aliquid, cùm nihil sint.

Vita hæc eiusq; bona insomnium.

Sed mirandum est valdè (inquit S. Gregorius lib. 18. Moralium cap. 12.) *quod dicitur, Cùm dormierit, aperiet oculos suos. Vt dormiamus quippe oculos claudimus; & non cùm dormimus oculos aperimus, sed cùm euigilamus. Hæc tamen in re quia homo ex anima constat & corpore, cùm vnius rei somnus dicitur, alterius vigilia demonstratur: quia cùm corpus obdormiscit in morte, tunc anima euigilat in vera cognitione. Et dormit ergo diues, & oculos aperit; quia cùm in carne moritur, eius anima videre cogitur, quod videre antea contempsit; tuncque euigilat, & oculos aperit, quia quales sint res verè cognoscit.* Oculos corporis & concupiscentiæ apertissimos habet diues dum viuit, omnia attentissimè circumspiciens quæ præsentia sunt; sed oculos mentis habet clausos, nolens conspicere & prospicere futura: in morte oculos corporis claudet, ideoque dicitur dormiturus; aperiet autem oculos mentis, & id cogetur vel inuitus videre, quod dum viueret videre contempsit. Id quod ex Epulone illo Euangelico comprobat Gregorius, qui dormiens & mortis somnum incurrens oculos aperuit: vidit enim tunc Lazarum, quem dum viueret numquam vidit, quamuis ad eius ianuam iaceret, per quam sæpè quotidie egrediebatur & ingrediebatur; sed mortuus dum esset in tormentis vidit Lazarum; tunc aperiens oculos nihil inuenit, qui nec aquæ guttulam secum tulit.

Mors corporis somnus & animæ vigilia est.

Lucæ 16, 23.

Alio quoque modo potest intelligi quod S. Iob dicit: *Aperiet oculos suos, & nihil inueniet.* Apertio enim oculorum in Scriptura sacra significat breuissimum, momentaneum & imperceptibile tempus. Vnde Apostolus, ad iudicandum quàm breui tempore futura sit in iudicio rerum omnium discussio, dixit, *In ictu oculi*; vt S. Augustinus annotauit Epist. 49. ad Deogratias quæst. 1. Itaque idem est, *Aperiet oculos*, ac si dicas: In apertione oculorum omnia illi euanescent, & inueniet se omnibus bonis spoliatum & nudum: transibit subitò à grandi abundantia ad summam inopiam; & omnia derepentè ex oculis euanescent: vt in diuite Epulone voluit textus Euangelicus demonstrare; de quo tradit: *Mortuus est diues, & sepultus est in inferno.* Vbi obseruat S. Augustinus lib. 13. de Ciuitate cap. 11. vim illius verbi *mortuus est*; quæ tam subitum transitum indicat, vt simul fieri & factum esse declaret. Ex eo autem quòd diues hinc nihil secum auferet, nihilque ibi reperiet eorum quæ hîc tenuerat, sequitur ipsum summam incursurum inopiam. Non enim ibi quis inuenit, nisi quod secum portauerit: neque ibi datur alicui, nisi quod ipse hinc eò priùs transmiserit, vt optimè D. Augustinus in Commentario ad Psal. 48. ostendit. Vnde benè subdit S. Iob:

Apertio oculorum pro breuissimo tempore ponitur.

1. Cor. 15, 52.

Lucæ 16, 22.

20. Apprehendet eum quasi aqua inopia; nocte opprimet eum tempestas.

Quasi dicat: Sicut aqua de cælo cadens, hominemque in agro reperiens, sic vitâ functum assequetur & comprehendet inopia, & opprimet eum cumulus tribulationum quasi sæua tempestas; idque *nocte*, id est insperatò, cùm seriùs erit, nec spes superérit aut effugij aut remedij. Hisce verbis grandia tremendaque continentur mysteria, quæ attentâ mentis cogitatione expendenda sunt. D. Gregorius lib. 18. Moralium cap. 12. tempestatis nomine diuinum iudicium intelligit aut mortis horam, quâ diuino iudicio quis sistitur: hæc opprimit eum nocte, quâ tempus improuisum designatur. Idcircò dixit Apostolus: *Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet. Cùm enim dixerint Pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus.* Ipsemet Apostolus, inquit S. Augustinus Epist. 80. ad Hesychium, quid noctis nomine intelligeret explicare voluit subdens: *Cùm dixerint Pax & securitas.* id est, Cùm minùs expectatur mors aut aduentus Domini, ideoque repentinus superueniet interitus. Hinc, inquit Gregorius loco citato, subdidit idem Apostolus: *Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies illa tamquam fur comprehendat: omnes enim vos filij lucis estis, & filij diei; non sumus noctis neque tenebrarum.* Non erant in nocte, qui attentâ consideratione mortem & Domini aduentum expectabant. Nocte ergo diuitem opprimit tempestas; quia aduenit ei mors cùm minùs eam sperat, quando magis implicatus est curis huius vitæ; & quando dicit, *Pax & securitas.* Vnde Pagninus hoc loco legit: *Nox furatus est eum turbo.* Id est, Venit turbo nocte, & furatus est eum, qui nullo modo sibi à morte cauebat. Id quod (vt idem S. Gregorius loco suprà citato annotat) Christus indicare voluit de quodam diuite agens, qui cùm nihil minùs quàm de morte curaret, sed totus intentus esset vitæ præsenti, quam longam sibi promittebat dicens, *Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, &c.* Tunc cùm multorum annorum (inquit S. Basilius Hom. 6. in ditescentes) delicias sibi ipsi imaginabatur, subitò ad eum facta est vox: *Stulte hac nocte repetent animam tuam; & quæ parasti cuius erunt?* In huius confirmationem & explicationem

Impij plerumque morte inopinatâ opprimuntur.

1. Thess. 5, 2.

Impiorum pax subitâ tempestate turbatur.

Lucæ 12, 19.

nem expendit idem S. Gregorius lib. 35. Moralium cap. 1. quod Heliu asseruit de diuitibus & potentibus agens, *Subitò morientur.* *Quamuis enim serò de hac vita tollantur, subitò & repentè tolluntur; quia finem suum cogitando praeuidere nesciunt. Subitum siquidem est homini quod cogitare non potuit, nec cogitauit.* Ita S. Gregorius.

Iob 34, 20.

Obserua item illud, *Opprimet eum tempestas.* In Hebraeo pro tempestate habetur nomen סופה *suphah*: quod significat *turbinem* aut tempestatem turbulentissimam & violentissimam ex grandi vento concitatam; quomodo Vulgatus aliquando hanc vocem transtulit suprà cap. 21. vers. 18. & Isaiae 5. vers. 28. quomodo & Pagninus hoc loco legit: *Furatus est eum turbo.* Accidet itaque ei sicuti Pharaoni; cuius casum elegantissimè Moyses descripsit. Deo agente apertum fuit mare, & parata via, per quam Israëlitae transirent: *In spiritu,* inquit, *furoris tui congregatae sunt aquae, stetit vnda fluens, congregatae sunt abyssi in medio mari.* Spiritum furoris Dei vocat ventum validum, quem Deus misit ad aperiendum mare & sternendam viam: quo flante, vt in Hebraeo habetur, *coagulatae sunt abyssi in medio maris.* Hinc apparet manifestè, (inquit Caietanus in Exodi cap. 15.) quòd ventus à Deo immissus non solùm fuit ad exsiccandum locum maris & terram, super quam aquae fuerant, sed etiam ad coagulandam aquam hinc & inde super mare. Per modum itaque congelationis aquae steterunt tamquam muri, & aceruі aquarum effecti hinc & inde super mare. Et ad exaggerationem miraculi dicitur *in corde maris*; quia coagulatio maris in superficie & ad oram naturaliter fieri potest; sed in corde, hoc est in profundo & medio maris id fieri miraculum est. Dicitur autem ventus ille immissus à Deo *spiritus furoris eius*; aut quia vehemens, aut quia potiùs ab eius indignatione contra Pharaonem procedebat, vt B. Hieronymus censet in cap. 16. Ezechielis: non enim tam Israëlitas illo medio liberare, quàm durum & rebellem Pharaonem punire intendebat. Potuit namque Deus Israëlitas multis modis à Pharaonis potentia liberare; sed summè illi indignatus, hunc elegit, quo illum tamquam in muscipula & laqueo comprehenderet. Vnde oranti Moysi, cùm videbat contra se & populum Dei aduenientem Pharaonem, dixit Deus: *Eleua virgam, & extende super mare; ego autem indurabo cor Aegyptiorum vt persequantur vos; & glorificabor in Pharaone.* Et verè ita factum fuit Ingressis enim Israëlitis fugientibus, videbis Pharaonem post illos securè & sine timore mare ingredientem, & arrogantissimè dicentem: *Persequar, & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea, euaginabo gladium meum, & interficiet eos manus mea.* Quis explicare valeat quantâ superbiâ inflatus incederet Pharao? Secum ducebat excellentiores Duces exercitus, quos *electos Principes* Moyses vocat, *Triastas* Septuaginta transtulerunt; quos ait Hieronymus dici apud Graecos Principes secundi gradus post regiam dignitatem. Omnem itidem Aegypti gloriam secum trahebat. Vt enim Scriptura sacra refert, *Iunxit currum, & omnem populum suum assumpsit secum: tulitque sexcentos currus electos, & quidquid in Aegypto curruum fuit, & Duces totius exercitus.* Sed quid factum est? Quando magis se credebat securum, *reuersae sunt aquae, & operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis,* &c. Sicut enim cùm primò insserat Deus Moysi vt manum extenderet ad mare ad viam aperiendam, extendente Moyse manum misit Deus ventum qui aquas diuideret, vt dictum fuit: ita nunc iubente Deo vt extenderet manum ad viam concludendam, *flauit spiritus eius,* id est grandis ventus aquas concitans, impellens & acuens; *fugientibusque Aegyptiis occurrerunt aquae, & inuoluit eos Dominus in mediis fluctibus.* Tempestas scilicet valida ac violenta aquas concitans, agitans & impellens excitata fuit, quâ aquae, quae diuisae extiterant, fuerunt coniunctae, viaque conclusa, ab illaque tempestate miser Pharao oppressus fuit. Id enim significat inuolutum fuisse in mediis fluctibus, vbi omnia quae habebat penitus vi tempestatis amisit, nec adfuit ex tot curribus vnus quo se fluctibus subduceret, nec ex tot Principibus, Ducibus, militibus aut equis vnus qui auxilio foret; sed vbique fluctus & aquae opprimentes ac suffocantes.

Interitus Pharaonis est typus oppressionis impiorum. Exodi 15, 8. Exodi 14, 16. Pharaonis arrogantia & temeritas punita. Exodi 15, 9. Exodi 14, 7. Exodi 14, 27.

Hoc sine dubio peccatoribus accidit, qui contra Deum tamquam Pharao suis militant peccatis, signanter autem diuiti auaro; de quo benè dicit Iob, quod *nocte opprimet eum tempestas.* Incedit ille tamquam alter Pharao superbus, crudelis, diuitiarum iactantiâ gloriosus, Dei pauperes persequens, & omnia sibi rapere contendens ac dicens: *Comprehendam, implebitur anima mea.* Sed quando maiori se credit consistere securitate, respicit Deus, & oculos conuertit ad enormia eius facinora punienda, & ex columna suae diuinae iustitiae emittit infirmitatem subitam & insperatam, quae conterat currum corporis, rotas sensuum & virium corporalium, vnde miser remanet attonitus conturbatusque mente; & anima, quae tamquam eques est, in terram cadit non valens rectè discurrere, nec attendere ijs quibus oporteret. Cupit iam fugere, & vitam in melius mutare; sed longa restat ei via: nam habere veram contritionem, ex animo & mente perfectè conuerti in Deum, difficillimum est, & singulari supernaturali opus est auxilio. Ille insuper impeditus est propter corporis currum contritum, & rotas sensuum euersas. Venit statim tempestas mortis valida, quae vndique miserum inuoluit fluctibus, quem omnibus quae habebat destitutum dimittit. Benè ergo dicitur, *Nocte opprimet eum tempestas*; simul autem *apprehendet eum quasi aqua inopia.* Quibus verbis primò indicat inopiae magnitudinem, quae omni ex parte eum circumdabit & cinget. Sicut enim quando tempore diluuij aqua aduenit, & homines comprehendit, vbique eos cinxit & conclusit, nec tantùm exteriùs, sed etiam interiùs omnia penetrauit & repleuit; ita inopia miserum illum omni ex parte cinget, vt nihil penitus in ipso sit, quod non grandi inopiâ crucietur. Nec erit talis haec inopia, vt ab illa possit homo liberari post diem, aut mensem, aut annum, aut saltem post mille annos, sed in aeternum duratura eo modo quo dixit Dauid: *In aeternum non videbit lumen.* Luminis enim nomine bona solent intelligi in Scriptura, sicut tenebrarum typo mala,

Pharao typus peccatoris Deum oppugnantis. Mors inopina obruit peccatores. Psal. 48, 20.

mala. Nullum igitur bonum aut solatium habebit, idque in æternum.

21. Tollet eum ventus vrens, & auferet, & velut turbo rapiet eum de loco suo.

Quid per ventum vrentem intelligatur.

In Hebræo est, *Tollet eum Eurus* ventus vehementissimus in terra Israël ab Oriente flans; quem ideò קדים *Kadim* vocant: nam קדם *Kedem* Oriens est, siue plaga Orientalis. Sunt qui Euronoton hoc nomine significari tradunt. Est autem calidissimus, vtpote à Zona torrida profectus: vnde à Græcis καύσων, id est *ventus vrens*, redditur: qui in illis regionibus tam vehemens est, vt etiam naues in mari perfringat; iuxta illud

Psal.47,8. Psalmi: *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.* vbi in Hebræo habetur *per ventum* קדים *Kadim*, siue Orientalem; quocircà βίαιος, *violentus* vocatur à Symmacho ibidem. Eo mare Rubrum peruium reddidit Deus, & coturnices adduxit in castra Israëlitarum, dum in deserto essent. (Exod.14, 21. Psal.77, 26.) Dicit ergo Iob fore vt impius tandem à vento vrenti siue Orientali abripiatur, & loco suo pellatur. Significat autem hac similitudine improbum, licet ad tempus floruerit, opibus & potentiâ valuerit, abreptum tamen & prostratum iri, non secùs ac si ingens aliqua tempestas repentè exoriatur, aut ventus, qui omnia pessumdet.

Turbinis impetus quantus.

Turbo enim vehemens & præceps quacumque permeat, latè omnia conturbat, arbores ab radicibus conuellit, ingentia saxa circumactu rotat, & eiaculatur procul, nauigantium vela disijcit & disrumpit, nauigia ipsa contorquet, & nonnumquam in altum abripit. Ita diuites iudiciarij turbinis incursus ad tribunal abripiet diuitiis omnibus spoliatos. Quod etiam Regius

Psal.75,6. Vates expressè cecinit: *Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.* A fallacissimis diuitiis nihil patrocinij sperandum esse accuratè obseruans S. Chrysostomus Hom. in Eutropium, *Si vmquam anteà*, inquit, *nunc maximè licet dicere:* Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. *Vbi nunc inclytus ille Consulatus splendor? vbi illustres illæ faces? vbi applausus illi ac choreæ, epulæque & festi conuentus? vbi coronæ & aulæa? vbi strepitus vrbis, & illa Circensium spectatorum faustæ acclamationes atque adulationes? Omnia illa perierunt: procella vehemens folia deiecit, arborem spoliatam reddidit iam radicitus vacillantem: tantaque vis venti impacta est, vt cùm neruos eius vniuersos concusserit, tum ipsam funditus prosternere minetur*, &c. Verè Iob ait: *Tollet eum ventus vrens.*

Mors & morbus vento vrenti & turbini similis.

Id est, Morbus vehemens, aut mors subitanea vento vrenti similis cum dolore vehementissimo illum auferet de medio viuentium; & quomodo venti turbo stipulam subitò gyrat, & rapit à loco suo, ac proijcit in locum alterum, ita sententia diuini iudicij ad instar turbinis impetuosissimi impium illum auferet de statu prosperitatis temporalis, in quo ad

Matth.22, 13. tempus visus est consistere, proijcieturque *in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium.* Rectè autem mors impij vocatur *ventus vrens*; quia non solùm corporis humorem, sed penitus spem siccat omnem: *turbo* verò dicitur ob celeritatem ac vehementiam, qualem ventus fert contortus ac rapidus, qui arbores saxaque benè fixa conuellit. De vi turbinis vide quæ superiùs dicta sunt cap.9. vers.17.

22. Et mittet super eum, & non parcet: de manu eius fugiens fugiet.

Deus sine misericordia damnatos punit.

Super impium, inquit, in profundo inferni iacentem mittet iustus scelerum vltor pœnas horribiles & omnis generis tormenta, quæ hominis ingenium nec enumerare nec excogitare sufficiat, quot & quanta isthic miser sustineat. Deus enim tunc absque misericordia seuerissimè in illum animaduertet faciens illi iudicium sine misericordia; quemadmodum ipse dum viueret noluit misereri proximorum. Quod autem ait, *fugiens fugiet*, id est, fugere conabitur; sed effugere nequibit. Hebræa enim verba actum inchoatum tantùm sæpè significant.

23. Stringet super eum manus suas, & sibilabit super illum intuens locum eius.

Potentissimus autem Iudex Deus sic illum manibus omnipotentiæ suæ stringet, vt elabi nusquam possit aut vllâ ratione effugere: adeò verò nulla super illum commiseratione mouebitur, vt quasi sibilando irrideat eum complacens sibi in executione seueræ iustitiæ suæ. Quemadmodum quoque in Prouerbiis ad impios Sapientia dicit: *Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis id quod timebatis aduenerit: cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit: quando venerit super vos tribulatio & angustia.* Prou.1,26.

Quomodo Deus dicatur ridere & subsannare impios.

Dicuntur hæc ἀνθρωποπαθῶς, id est humano more: nec enim risus, qui fit deducto ore, nec sannæ, quæ fiunt contracto naso, nec ira vllave passio cadit in Deum, qui incorporeus est & immutabilis. *Tu enim Domine potentissime & iustissime* (ait S. Augustinus lib.1. Confess. cap.4.) *stabilis & immutabilis es; amas, nec æstuas; zelas, & securus es; pœnitet te, & non doles; irasceris, & tranquillus es.* Igitur hic risus & subsannatio significat Dei graue iustumque odium, quo auersatur & grauiter plectit impios sui contemptores; non quòd Deus delectetur torturâ impiorum, sed quòd delectetur iustitiâ iustâque vindictâ, quâ iustè plectuntur scelerati. Ita S.Bernardus Serm.9. in Psalmum *Qui habitat: Quid ergo*, inquit, *in insipientium interitu Sapientia credimus placiturum, nisi iustissimam suam dispositionem & irreprehensibilem ordinem rerum? Sanè quod Sapientiæ tunc placebit, Sapientibus quoque placeat necesse est vniuersis.* Vnde Iob ait, *Sibilabit super illum intuens locum eius.* Deus enim, vt ibidem S.Bernardus obseruat, gaudet cùm res quæque suo loco collocatur, vt sit ordo congruus rerum in toto vniuerso. Locus autem piorum est cælum; locus impiorum est infernus. Gaudet ergo cùm quisque piorum in cælo, & quisque impiorum in inferno, loco & gradu suo pro meritis vel demeritis collocatur. Gaudet enim ordine rerum; siquidem ordo est commune bonum totius vniuersi, & consequenter singularum eius partium.

Ridet

Ridet igitur (inquit Cornelius in Prouerbiorum cap. 1. verſ. 26.) & ſubſannat ſiue exſibilat Deus ſceleratos & impios ſui contemptores. Primò, dum eos hoſtiliter, ſed iuſtè pro meritis acriter punit, omnibuſque irridendos & ſubſannandos obijcit. Secundò, cùm eis ſua ſcelera exprobrat; vti immiſericordiam exprobrabit impiis iſe in iudicij die damnandis. Tertiò, dum de illorum iuſta pœna gaudet, facitque vt omnes Angeli & Sancti gaudeant, vti gauiſuros de excidio Babylonis docet S. Ioannes in Apocalypſi dicens: *Exulta ſuper eam cælum, & ſancti Apoſtoli & Prophetæ; quoniam iudicauit Deus iudicium veſtrum de illa.* Quartò, dum eos hoſtibus, præſertim dæmonibus, tradit, qui illos torquendo & cruciando irrideant & ſubſannent. Fuſiùs hæc vide apud Cornelium noſtrum ſuprà citatum; & conſule quæ ſuperiùs diximus ad cap. 22. verſ. 19. *Videbunt iuſti, & lætabuntur,* &c.

Apoc. 18, 20.

Septuaginta pro, *Stringet ſuper eum manus ſuas*, cum Hebræo & Chaldæo legunt, Κροτήσει ἐπ' αὐτοὺς τὰς χεῖρας αὐτῶ, *Plaudet ſuper eum manibus ſuis.* Sicut nimirum victores peracto prælio manibus comploſis lætitiam, ſibilis verò victæ gentis deriſum ſignificant, cum ſumma voluptate pedibus ſuis ſubſtrata intuentes cæſa inimicorum corpora, gentemque victam, ac vinculis ad triumphum obligatam. Pro verbis autem illis, *Et exſibilabit ſuper illum intuens locum eius*, Septuaginta legunt: Καὶ συριεῖ αὐτὸν ἐκ τοῦ τόπου αὐτῶ: *Et exſibilabit eum de loco ſuo.* hoc eſt, Cum irriſione ſibilóve pellet impium de ſancto loco, ſcilicet ipſius Dei: quod cùm ſenſu vulgato facilè cohæret; nimirum Deum à ſe cum deriſu repellere, & pulſum à ſe cum deriſu deſpicere, ad rem noſtram propè idem eſt, loci, à quo impius reijcitur, & in quem proijcitur, obſeruato diſcrimine vel ſucceſſu; in quo eſt mira proportio atque connexio. Ceterùm quis hunc Dei deſpectum non formidet?

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

Secundam hic cauſam recenſet Iob, cur adeò ſtuduerit ſemper innocentiæ; quia hæc vnica via eſt ad obtinendam veram ſapientiam; quæ licet in Dei ſinu occulta, inacceſſa & inſcrutabilis maneat, homini tamen particula illius aliqua communicatur per ſincerum timorem Dei: quâ particulâ iubetur in hac vita contentus eſſe, integrâ ſapientiâ fruiturus in futura Dei viſione.

1. HABET argentum venarum ſuarum principia: & auro locus eſt, in quo conflatur.

PRÆMITTIT Iobus hîc nonnulla pretioſa & mirabilia, vt gradum ſibi faciat ad ſapientiæ contemplationem, quæ ſublimiſſima eſt: videtur autem amicos ſuos eleganti & vario rerum excurſu velle mulcere ad veræ ſapientiæ ſtudium perſuadendum. Tangit argentum & aurum; quorum alterum in modum arboris terræ viſceribus infuſæ è primordio vno in ramos ſpargitur, qui ſunt ſimiles venis in varias corporis partes à natura deductis. Alterum, ſcilicet aurum, locum habet ſuum, ætati noſtræ ſi vnquam notiſſimum, in Orbe præſertim nouo; vbi non modò in glebas terræ permixtas coit, verùm alicubi purum defæcatumque in grana creſcit; quæ aurum aliud naturâ priùs fæculentum, & arte purgatum atque conflatum puritate exæquant. quod eſt planè mirabile. Et quidem cohærens eſt explicatio de auro tam à natura puro conflato, defæcato, quàm de artis conflatoriæ opere, vt oratio de mirabilibus Dei operibus vario tenore procurrat; cuius ſcopus eſt oſtendere multa eſſe in mundo arcana, quæ nullâ ratione certâ fieri videntur; & tamen tandem ratione non carere comperiuntur; ſed ſapientiæ Dei ſummum numquam poſſe comprehendi, numquam homines tam altè poſſe aſcendere. Et hæc quidem comparatio à minori ad maius ducitur; quaſi Iobus diceret: Eia agite amici mei, rationem & viam inire, quâ aurum & argentum lapideſque pretioſi in terræ viſceribus inueniuntur, arduum quidem & difficile eſt ingenio humano; verum eſt eò perueniri poſſe; ſed tamen id poteſt iure arcanum naturæ appellari.

Argenti aurique prouentus qualis.

En igitur res obſcuras, quæ in hoc mundo cernuntur, & humano ingenio eruderantur: ſed longè aliud quidpiam eſt ſapientia Dei, quam nemo inueſtigando aſſequi poteſt. *Videtur mihi* (inquit S. Hieronymus ad hunc locum) *quod per ænigma & parabolam ſub horum nominibus metallorum mores hominum & virtutes animorum deſcribat, minimè ordinis obſeruantiam Prophetarum more cuſtodiens. Argenti verò & auri vocabulum ſecundùm auctoritatem Scripturarum verbi eloquium & ſenſus animi indicare voluit. Hæc differentes, nos ita dicamus:* Habet argentum venarum ſuarum principia: & auro locus eſt, in quo conflatur. *Vena argenti, id eſt initium eloquij, ab animæ ſenſibus oritur; ſenſus verò aureus rationis ac ſapientiæ iudicio fabricatur; & vt ſit optimus, ab igne diuinæ examinationis probatione conflatur.* Eodem ferè ſenſu ſanctus Gregorius lib. 18. Moralium cap. 14. hunc locum explicat dicens: *Huius ſpiritualis auri locus non eſt profectò alius quàm Catholica Eccleſia; & huius argenti vena non eſt alia niſi Scriptura diuinitus inſpirata; ad cuius gnomonem vniuerſa quæ corde credimus ad iuſtitiam, aut*

Argentum eloquij myſtici & aurum diuinæ ſapientiæ ſymbolum.

In Eccleſia eſt vena argenti & locus auri ſpiritualis.

aut ore confitemur ad salutem referenda sunt.

Status religiosus est vena auri argentiq; spiritalis ditissima.

Huius porrò mineræ locus ditior, in quo & argentum purius, & aurum inuenitur pretiosius, est status religiosus; vti benè probat Aluarez noster de Paz Tom. 1. lib. 1. par. 3. Sicut enim, inquit, in venis argenti & auri aliqua receptacula inueniri solent plena metalli purissimi, quæ crumenæ metalli vocantur, in quibus auri argentive maior & purior est copia quàm in aliis venæ partibus, quæ metalla hæc continent lapidibus & terræ permixta; ita in hac vena veræ sapientiæ & verbi Dei, quæ est sancta mater Ecclesia; vitam religiosam & à curis rerum mundanarum auulsam reperimus tamquam metalli thecam, in qua & argentum sermonis pulchrius & efficacius gignitur; & aurum sapientiæ purius effoditur. Sapientia cor mundum amat, & mentem curis sæculi vacuam in sui domicilium requirit. Scriptum est enim: *Psallam & intelligam in via immaculata.* Et rursus: *A mandatis tuis intellexi.* Quia vita munda & immaculata ad diuinorum custodiam mandatorum aditum scientiæ aperit, vt in abdito cordis introëat. Vnde Cassianus collatione 14. cap. 9. egregiè ait: *Et idcircò si scientiæ spirituali sacrum in corde vestro vultis tabernaculum præparare, ab omni vos vitiorum contagione purgate, & curis sæculi præsentis exuite. Impossibile namque est animam, quæ mundanis vel tenuiter distentionibus occupatur, donum scientiæ promereri, vel generatricem spiritualium sensuum, aut tenacem sacrarum lectionum fieri.* Anima ergo religiosa mundando cordi & curis sæcularibus euacuandis intenta aptissima est, vt auro sapientiæ spiritualis ornetur. Eloquium verò ad animas mouendas efficax, quod prauos affectus euellat, & bonorum operum desideria plantet, non inter curas diuitiarum, inter ambitiones honorum & corporis delicias acquiritur, sed in sanctæ meditationis studio, in orationis ac gemituum frequentia, in afflictione corporis & despectu omnium terrenorum comparatur. Quem enim vmquam vidisti cupiditatibus seruientem, vanis & ineptis confabulationibus vacantem, & suis diuitiis & dignitatibus inhærentem, qui verbo corda permoueat, & vitiis irretita in iustorum libertatem educat? Certè nullum. Quare rectè dicit S. Gregorius Nazianzenus in Sententiis: *Aut docendi munere abstine, aut moribus vitaque probitate doce, ne alioquin discipulos alterâ manu trahas, alterâ repellas: minus tibi sermone opus erit quàm facto opus sunt facienti. Pictor non tam sermone quàm penicillo atque exemplo docet.* Cùm itaque religio sit meditationis domus, orationis schola, fletuum & gemituum administratrix, deliciarum corporearum auersatrix, honorum ac diuitiarum contemptrix, omniumque virtutum magistra, vtique cultoribus suis verbum potens administrabit; quod adiunctum operi cordium sæcularium duritiem emolliat, & ad Christi pauperis & patibulo affixi imitationem impellat. Ornatur nimirum anima in religioso statu argento & auro; quia eam vitam profitetur, cui à Domino sapientia vera, & eloquium castum & velut igne examinatum conceditur.

Psal. 100, 2.

Psal. 118, 104.

2. Ferrum de terra tollitur; & lapis solutus calore in æs vertitur.

Ferrum & æs quomodo præparentur.

Ferrum quoque postquam dudum latuit sub terra tandem eruitur, & à scoriâ purgatum ad vsus hominum adaptatur. Similiter ex certo quodam lapide metallico in fornacem iniecto vi caloris agentis æs eliquatur. Hic autem lapis vocatur cadmia teste Plinio lib. 34. cap. 10. & Galeno lib. 9. Simplicium medicamentorum. Dioscorides quoque lib. 5. cap. 10. docet ex pyrite & lapide conflari metallum æris. Vide Franciscum Valesium de Sacra Philosophia cap. 49. Sensus ergo Iobi est, ac si dicat: Horum omnium, vti & sequentium mirabilium locus, materia & origo inuentu sunt facilia; sed non ita sapientia. Primi enim vndecim versiculi huius capitis pendent ex versu duodecimo, ad quem referuntur. Ex hoc autem & præcedenti patet, artem eruendi, purgandi & fundendi metalla esse antiquissimam.

Mystica quatuor metallorum expositio.

Mysticè quatuor metalla prædicta sic exponit S. Gregorius, vt *argentum* sit sacra doctrina; *aurum* martyrum charitas; *ferrum* soliditas proborum; *lapis* cor durum solutum à Deo, & resonans iam vt æs verba diuina. Vide hæc apud eumdem pulchrè ac fusè deducta & moralizata lib. 18. Moralium cap. 14. 15. 16. 17. Breuiter S. Hieronymus ad hunc versum, *Fortitudo*, inquit, *quæ ferri nomine appellatur, est, quâ terram, id est carnis nostræ malitiam, in nobis tollimus. Lapidis quoque nomine cordis figuratur duritia, quæ per calorem & feruorem fidei resoluta mollescit, vt primùm possit in se verba scribentis recipere: deinde velut in æs, quod canorum est, merito sanctitatis proficiens, ad laudes & gratias Deo offerendas fidei soliditate proficiet.* Hoc autem totum fit igne excandescentiæ & corruptionis ardore, quo durus vt lapis peccator in æs sonorum liquatur. Vides igitur quot mala auferat ignis ille artificialis, quot bona introducat. Proinde si desit animaduersionis flamma, & impura non purgabuntur, & inchoata non perficientur; frigida non calefient, dura non liquefient, aspera non lenientur, neque quid boni poterit in rebus humanis reperiri. *Ferrum* itaque *de terra tollitur*, quando ex molli & imbecilli homine Dei gratiâ fit vir ad virtutis arduitatem superandam robustus. *Et lapis solutus calore in æs vertitur*, quando ex duritie cordis lapidea, Spiritus sancti ardore liquescens, fæcibus culpæ secretis atque reiectis, nouo Dei robore ad labores duratur atque fulcitur.

Ignis vtilitas maxima.

3. Tempus posuit tenebris, & vniuersorum finem ipse considerat; lapidem quoque caliginis & vmbram mortis.

Deus certum tempus constituit, quo res pretiosa latentes & in lucem proferrentur.

Deus, inquit, certum & determinatum tempus constituit *tenebris*, hoc est metallis aliisque rebus in tenebris latentibus, quamdiu latere & occultari pro qualitate & exigentia naturæ suæ debeant, donec ea certis indiciis prodit, vt ad vtilitatem hominum, propter quos facta sunt inferiora omnia, in lucem producantur: ipse quoque finem & consummationem omnium rerum istarum

rum considerat, exactè sciens quando & res ipsæ in genere suo perfectæ, & quamdiu duraturæ sint. *Lapidem quoque caliginis*, id est gemmas & lapides pretiosos in densissimis & profundissimis tenebris ac subterraneis terræ visceribus quasi in vmbra mortis absconditos videt Deus, & suo tempore eruderat, & profert in lucem. Ita Olympiodorus.

Simul cum auro Indi è tenebris ignorantiæ Dei educti.

Duo in primis consideranda sunt data à Deo tenebris & vmbræ mortis; nimirum & pretiosa quæque siue auri, siue lapillorum, aut margaritarum in Orientis Occidentisque latebris abstrusa, & simul incolarum animæ, non abs re ob ignorantiam & errorum caliginem vocatæ lapides caliginis & mortis vmbræ. At nec lapillorum pretiositas, nec Indorum illorum animæ perpetuis erant tenebris occultandæ; sed Deus eorum tenebris terminum posuerat, & infinitâ sapientiæ suæ vi ordinarat, quando sedentibus in regione vmbræ mortis lux veritatis appaitura erat. Non disiungit in sua consideratione Dominus tempus adducendi in lucem auri lapillorumque pretiositatem & animas Indorum; sed simul vt à radicibus montium, à cubilibus draconum dedit posse trahi in lucem Orientales Occidentalesque diuitias; dedit etiam ab vmbra mortis & densissimis ignorantiæ tenebris reuocari posse animas Indorum, & ad veri Dei fidem & agnitionem adduci. Sequitur:

4. Diuidit torrens à populo peregrinante eos quos oblitus est pes egentis hominis, & inuios.

Maria & torrentes separant regiones.

Alicubi, inquit, torrens separat incolas à peregrinis, facitque terram inuiam, ita vt egentes & mendici, qui omnia peruagantur, eò non transeant. Quasi dicat: Licet hi populi aliis hominibus exteris incogniti sint, Deo tamen optimè noti sunt, qui aliquando iter ad eos pandet, vt fecit hoc sæculo in Indias Peruanam & Mexicanam.

Hic locus in Hebræo valdè intricatus est, & diuersimodè illum varij interpretantur, vt videre est apud Stunicam. Potest autem sic verti: *Erumpit torrens à peregrinante.* Quem torrentem meritò confert Hugo Cardinalis cum torrente sapientiæ. Quippe inter quærendas abstrusas Orientis Occidentisque diuitias sapientiæ Christianæ torrens erupit à populo peregrinante, nimirum populo Hispano & Lusitano in illis regionibus peregrino & aduentitio, qui fidei notitiâ discernit & diuidit regionum incolas, eos nimirum, quos oblitus est pes egentis hominis, hoc est pes Apostolorum pauperum; de quibus Isaias ait: *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem!* Vel, vt ex Hebræo legit cum Procopio & Eusebio Leo Castrius, *annuntiantis & prædicantis Iesum.* Hi pedes quasi obliti sunt Sinas, Iaponios, Peruanas & alias remotissimas & penè inaccessas regiones præcipuè pauperibus hominibus. Quis enim spiritu pauper indagasset prima auri diuitiarumque incunabula? Et quis censu pauper posset peruenire ad illas regiones, ad quas non sine ingenti sumptu in nauibus comparandis peruenitur? Etenim vbi tantùm fuit pes pauperis, obliuioni datæ sunt remotissimæ Orientis

Torrens diuinæ sapientiæ à populo peregrinante erupit in Indiam.

Isaiæ 52, 7.

Occidentisque regiones: at vbi pes diuitum cœpit apparere; hoc est, vbi Hispani & censu & animo & cupiditate diuites apparuêre, cœperuntque mundi thesauros inuestigare, omniaque naturæ repagula reuellere; indomita maria domare, draconum cubilia versare, terræ viscera scrutari, & Solis cunas & sepulcra lustrare, statim à peregrinante hoc populo per mundi extrema Christianæ sapientiæ torrens exundat, qui cum auro & gemmis animas simul Indorum eruit à mortis vmbris; ita vt non peruenerit auri cupiditas, quò non etiam simul ingens Dei sitis, ac salutis animarum zelus penetrarit.

Hispani dum aurum quærunt, in Indias fidem veram inuehunt.

Huc forsan spectat illud Geneseos, vbi de fluuiis paradisi dicitur: *Nomen vni Phison: ipse est qui circuit omnem terram Heuilath, vbi nascitur aurum. Et aurum terræ illius optimum est, ibique inuenitur bdellium & lapis onychinus.* Nec mysterio vacat, quòd de solo hoc fluuio locutus Moyses notet diuitias regionis, quam rigat; de aliorum regionum fructibus prorsus sileat. Et cur de aliis silens huius regionis notat diuitias? *Phison* idem est quod *os mutationis* siue *alterationis*, quo significatur genita Dei Sapientia, nimirum eius Filius, potens verbo virtutis suæ omnia ad se vocare & conuertere. Vnde meritò notantur ab hoc iam flumine rigari omnes regiones auriferæ & pretiosorum lapillorum productrices, ne putetur posse auaritia hominum peruenire ad locum, è quo torrens ille Christianæ sapientiæ non exundet.

Gen. 2, 11.

Phison quid significet.

Non multùm ab hac explicatione discrepat D. Anastasius Sinaita lib. 8. In Hexaëmeron dicens: *Dei Filius dicitur Phison, qui est os Patris, & mutauit genus nostrum à corruptione in incorruptionem, & circuit & custodit omnem terram Heuilath. Quamobrem subdidit dicens de hac spiritali Heuilath, quòd illic est aurum*, &c. Ex quo enim aurum & gemmæ Orientis venerunt in notitiam, simul apparuit sapientiæ diuinæ fluuius regiones rigans in fructus vitæ. Nec potuit auaritia humana eò duci, quò non simul Christianæ fidei scaturigo perueniret.

Phison typus Filij Dei, qui sapientiâ suâ irrigat terram auriferam.

Præclarè notabat Plinius: *Imus in viscera terræ & in sedes manium, opes quærimus, illa nos ad inferos agunt.* Hæc ille in prooemio libri trigesimi-tertij: & deinde capite quarto, vbi agit de naturali ratione inueniendi aurum: *Eò tendit auaritiæ ardor, vt nihil immotum maneat, dum aurum innotescat, ipsos altissimos montes excauat, reuersat, naturæ leges euertit, sollicitat manium sedes, inferos ipsos pulsat, imò & premit.* Et quis affectus hunc auaritiæ ardorem superabit? Vnus sanè affectus amoris in Filio Dei erga suos homines reperitur, qui auarorum in quærendo auro ardorem longè excedat: siquidem illorum furor ipsamet terræ viscera rimatur naturæ repagula rumpens, & penè ad sedes manium & inferos ipsos penetrat, vt aurum inde extrahat. Ast Dei nostri amor è cælo descendens in terris visus est, imò in corde terræ abditus inuiolabiles tartari leges euertit, vectes ferreos confregit, tenebrosis inferorum spelæis lumen intulit, vt sibi inde acquireret hominem qui perierat. Id quod apud Ecclesiasticum clamat incarnata Sapientia: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes,*

Christi zelus animarum superat auarorum amorem diuitiarum.

Eccli 24, 45.

tes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Numquam auaritiæ ardor peruenit eò quò peruenit Dei Filius: vt hominem quærat, penetrat viscera terræ, verè it in sedes manium, & euacuat ipsas inferorum sedes, naturæ repagula & leges euertens.

Ionæ 2,6. De hoc diuini amoris ardore ait Ionas: *Pelagus operuit caput meum, ad extrema montium descendi, terræ vectes concluserunt me.* Vbi glossa notat: *In Christo homine quasi caput fuit anima, quæ descendit ad inferiora loca, vbi anima hominum sub diaboli potestate tenebantur: isti sunt vectes, qui prohibent animas ab inferis exire; hos vectes frangit Dominus, & eos qui clausi tenebantur liberat.* O diuinissima Dei nostri auaritia, non pro auro, sed pro homine suo acquirendo penetrat omnes inferiores partes terræ, nigris tartari spelæis lumen primus inuehit, omnia euertit repagula, extrema montium pulsat, atque inferorum sedes euacuat. Nescio si huc respiciat Isaias dicens: *Delectabitur infans ab vbere super foramine aspidis; & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet.* Erat apud veteres tritissima & receptissima persuasio, scilicet spelæis, vbi aurum gignebatur, dracones & serpentes venenatissimos incubare. Neque adeò euidens periculum potuit ardorem auaritiæ restinguere, quò minùs horrendos terræ hiatus de draconum veneno suspectos intrarent homines, vt inde diuitias eruerent. Quantum hoc ad Dei nostri amorem? qui innocentiâ infans aspidum foramina ludibundus intrauit, vt detentos ibi sanctorum spiritus liberaret. Rem ita pulchrè depingit D. Damascenus Oratione in Sabbato sancto dicens: *Natus datusque nobis puer, in foramen aspidum descendens vexat, interimit, perdit arrogantem illum magnâque iactantiâ insolescentem. Nunc inferorum sedes cælum quoddam efficitur: infima terræ luce complentur, cæcisque visus restituitur.* Nullum draconum cubile, nullum aspidis foramen tam horridum auaritia sollicitat, vt aurum inde extrahat, quò longè horribilius Dei Filius non sit ingressus, vt lucem suam ipsis inferorum tenebris inuehens captiuum hominem liberaret. Remotissima & inaccessa Orientis & Occidentis claustra perrupit Hispana auaritia, vt de montium visceribus, de præruptis, de spelæis draconum, de aquarum abyssis aurum eriperet, & gemmas ac lapillos pretiosos erueret. Sed dum ad inaccessas nationes auri causâ peregrinantur Hispani, cælestis doctrinæ copiam remotissimis illis nationibus refundunt. Et visus est erumpere fluuius de fontibus Saluatoris inter eos, quos solus ditescere cupiens animus inuisit, vt ingeniosè Baëza noster speculatur lib. 16. cap. 14.

Christus animarum nostrarum siti tractus descendit ad inferiora terræ.

Isaiæ 11,8.

Auri sitim sitis animarum comitatur & superat.

5. Terra, de qua oriebatur panis in loco suo, igni subuersa est.

Septuaginta vertunt, Γῆ ἐξ αὐτῆς ἐξελεύσεται ἄρτος, ὑποκάτω αὐτῆς ἐστράφη ὡσεὶ πῦρ, *Terra ex ea egredietur panis, de subtus ea versatum est sicut ignis.* Græci vel de insito calore ad procreandas segetes apto accipiunt, vel priorem partem de terra frugifera, secundam de sulphurea. S. Augustinus reddit hoc modo: *Terra, de qua egressus est panis, & eam incensurus est.* Significat terram fertilem & frumenti feracem temporis progressu reddi sterilem & adustam. Aut eadem terra, quæ supernè frumentum profert, infernè sulphurea est & ignea, ac proinde sterilis & infrugifera. vt sensus sit: Sub terra, è qua frumentum egreditur; versus est locus, vt sit igni similis, hoc est igneus, aut sulphureus.

Non modò lapidem caliginis & aquam occultissimam, sed etiam ignem absconditum & latentem Deus in lucem euocat: quod factum fuisse constat, quando Deus in vindictam nefandi peccati pluit ignem & sulphur de cælo super Sodomam & Gomorrham, quo terra illa priùs frumenti rerumque omnium feracissima planè subuersa & sterilis effecta fuit. Idem quoque aliis ex causis fieri compertum est, vt cùm terra vberrima & panis feracissima igni ex ea orto subuertitur, & tota sterilescit. Quod naturaliter fieri potest, si terra fuerit cauernosa, & sulphur intrinsecus alat, ac ventorum flatibus pateat. Ventus enim cauernis inclusus diu colluctatus concipit ignem; quem subitò erumpere necesse est, & agrum vastare ac sterilem efficere, quemadmodum superioribus hisce annis cum magno vicinorum damno contigit Vesuuio & Ætnæ montibus; è quibus cum ingenti fragore erumpentes flammarum & cinerum gurgites vicinos longè lateque agros subuerterunt, & multis pagis oppidisque vastitatem intulerunt.

Terra interdum subitò igne subuertitur & sterilescit.

Sanctius noster iuxta superiorum versuum explicationem ait hîc ostendi alium modum, quo Deus aperit latentes in terræ visceribus thesauros. Vt enim aquis vtitur torrentibus vt terram excauet, & inde metalla pretiosa nitentesque lapillos effodiat; & ventis, vt terra graui concussa motu suas humanis oculis diuitias ostentet; sic etiam igne, qui vbi siluas corripuit, suo ardore liquefecit metalla, quæ ab illius calore soluta defluxerunt non secùs atque aquarum riuuli, vt de Pyrenæis montibus tradit Diodorus lib. 6. vnde nouerunt homines metallorum ibi latere venas, quas deinde varijs modis scrutati sunt. Quare terra frumenti ferax, & agricolarum vomere antè subacta, ab igne subuersa, non iam frugum extulit, sed auri argentique prouentus. Vnde sequitur:

Deus diuersis modis latentes in terra thesauros prodit.

6. Locus sapphiri lapides eius, & glebæ illius aurum.

Rationem reddit cur terra illa frumenti minùs ferax facta sit; quia nimirum in istiusmodi locis processu temporis virtute nimij caloris atque flammarum ardentium terra nimis induratur, ita vt inter alios nullius pretij lapides iam illic generentur sapphiri alijque lapilli pretiosi, qui per caloris vehementiam isthic decoquuntur: atque ex eadem causa glebæ illius anteà tritici feraces nunc in auri massas indurantur, ita vt possit ex ijs aurum eliquari. Vnde hominum ardens auaritia non finit agros illos agricolarum operi seruire, cùm à sapphiro atque auro maior quàm ab alia quacumque semente possit sperari prouentus. Videmus enim terras agricolarum vsibus quondam opportunas, metallorum purgamentis

Terra aurifera & gemmifera cur sit frumenti minùs ferax.

Sapphirus gemmarum præstantissima qualis conditionis sit.

gamentis & cineribus plenas; quas neque vomer subigit, neque carpunt armenta. Sapphirus autem gemmarum præstantissima atque pulcherrima est; neque nisi in terra quæ sit auri ferax reperitur. Glebæ verò illius loci vbi sapphiri generantur dicuntur aurum; quia nempe in ijs aurum concrescit.

Habet autem sapphirus nomen à pulchritudine: nam ספיר *saphir*, vt doctissimus ait Hieronymus, Hebræo Syroque sermone *pulchrum* sonat. Effecit quoque sapphiri eximia formositas, vt olim *gemma gemmarum* diceretur, vt notat Abulensis in Exodi cap. 28. quòd eius decus lapidum aliorum splendorem atque dignitatem superare videretur. Species autem colorque sapphiri est eiusmodi, vt perspicuè sacrorum hominum vitam ante oculos subijciat: est enim cærulei coloris gemma, quæ serenum cælum repræsentet, vt è sanctis Litteris colligimus, aureis guttis interstincta, scintillante lumine, vt cælum te videre putes fulgentibus stellis aptum & distinctum. Hinc Theophrastus sapphirum nominat χρυσόπαστον, *aureis notis variatum*, vt intelligamus sacros homines cælestem agere vitam oportere virtutibus vndique radiantem. Prætereà videmus antiquissimis quoque temporibus hanc multis nationibus mentem fuisse iniectam, vt sapphirum eximium quiddam, sacrum & augustum putarent. *Supremam* (inquit Rueus lib. 2. de Gemmis cap. 2.) *olim sapphirum apud homines auctoritatem habuisse & apud Diuos gratiam ipsa perhibet antiquitas.* Dicit apud Diuos, quòd tum gratum atque iucundum esse Numinibus sacrificium opinarentur cùm offerretur in sapphiro. Quin & multi prodiderunt eâ gemmâ & imperium summum & sacerdotium significari, quod primùm à sacris Ægyptiorum litteris profectum ad alias Gentes manauit. Hinc ortam esse consuetudinem volunt, vt purpuratis Patribus recèns in numerum Cardinalium ascitis summus Pontifex sapphirum mittat; vt constet eos Ecclesiæ esse principes, sacerdotio insignes, fundamenta sanctæ ciuitatis, totos sapphirinos cælestesque esse debere, cùm Apostolorum gradum excipiant; quos vt aureos æthereosque sapphiros in Ecclesiæ fundamentis posuit Isaias.

Exod. 24. — *Isaiæ 54.*

Sapphirus quid tropologicè.

Tropologicè sapphirus cælestia desideria significat. Locus autem, hoc est animus, vbi ea desideria generantur, auri, id est sapientiæ spiritualiumque diuitiarum ferax est.

Status religiosus reddit hominem auri gemmarumq; spiritalium feracem.

Versum hunc noster Aluarez de Paz Tom. 1. lib. 1. part. 2. cap. 29. ita pulchrè applicat, viro religioso dicens: Eras in sæculo, ô religiose, terra si fortè non sterilis & infrugifera, sed ad summum de qua oriebatur panis; quia aut bonis temporalibus abundabas, aut nobilitate fulgebas, aut scientiâ & litteris splendebas: hæc tibi apud tuos aliquem honorem, nonnullam laudem afferebant, sed diuini amoris igne concepto veluti fuisti subuersus, dum hæc omnia, quæ mundus amat & veneratur, tamquam vilissima stercora pessumdedisti, & abominatus es. Iam diuitias in paupertatem conuertisti: iam aut nobilitatem ingenitam, aut dignitatem industriâ quæsitam pro vilissimis religionis obsequijs vendidisti: iam copiosas bibliothecas, & iurisperitiam vel alterius scientiæ vsum pro simplici libello ad mouendum affectum edito, & pro fletu & compunctione commutasti. Igni subuersus es: lætare tamen; quoniam veniet tempus, & propè est, quando locus sapphiri lapides tui, & glebæ tuæ aurum: quando scilicet mundanis ruderibus huius splendoris effossis, & iacto supra petram cordis tui humilitatis fundaméto, sapphiri, id est sapientiæ cælestis, & auri, hoc est charitatis & omnium virtutum structura consurget. Tunc non apud tuos tantùm, sed apud vniuersos in honore & admiratione eris; & quod optabilius est, ipsum honorem & admirationem contemnes. Tunc eris vtilis & fructuosus non paucis hominibus, qui ex tuo splendore pendebant, sed vniuersæ Ecclesiæ Dei, quam sanctitatis exemplo, orationis vigore & verbo prædicationis iuuabis. Sic ille.

7. Semitam ignorauit auis, nec intuitus est eam oculus vulturis.

Auri & gemmarum locus abstrusus.

Explicat quàm abstrusus sit locus ille, in quo sapphiri & alij lapides pretiosi, aurumque ac metalla generantur atque proueniunt, vt ipsis etiam auibus ignotus sit, atque adeò ne vulturi quidem, visu alioqui perspicacissimo, & odore sagacissimo, aditus ad eum pateat.

Christus est sapphiro similis carnalibus occultus.

Allegoricè Iesus lapis est sapphirus ab aurifera B. Virginis terra ortus, adeò occultus & inter peccatores latitans, & persecutionum nubibus obductus, vt ad semitam eius, id est ad ipsius imitationem, oculatissimi & pennati sapientes huius sæculi, qui & remotissima diuinare solent, minimè pertingant. Qui enim more volucrum famelicarum ad pastum inhiantium ad terræ delicias anhelant, ignorant loca deserta, vbi à solitarijs contemplatoribus aurum sapientiæ & sapphirus cælestium desideriorum inuenitur. Non sine mysterio quoque nominauit *oculum vulturis*, quo carnales designantur. Ea enim auis, quæ oculos vulturis habet, nequit semitam aquilæ aut nosse aut sequi. Ita carnalis homo licet auis sit propter pennas vanæ gloriæ, elationis & superbiæ; quia tamen oculos vulturis habet, ad volatum spiritalem minimè potest ascendere, nec ad sapphirum cælestium desideriorum peruenire.

Aurum sapientiæ & desiderium cæleste non inuenitur à carnalibus hominibus.

Vulturum mira voracitas.

Sunt enim vultures auidissimi terrenorum & carnalium ciborum; ita vt dicat Epiphanius in Physiologia cap. 7. voraciores esse cunctis auibus, adeò vt quadraginta diebus continuis se cibo inuento ingurgitent. Et Plinius lib. 10. cap. 6. ait vultures biduo triduóve antè congregari vbi futura sunt cadauera, adeò eorum sunt auidissimi. Vnde & Martialis dixit:

Cuius vulturis erit hoc cadauer?

Et Origenes Hom. 7. in Leuiticum propterea prohibitas has & similes aues asserit, quia illis semper mortuorum corporum cibus est, & ex mortuis cadaueribus viuunt. Qui ergo oculos habent vulturis, ad immunda scilicet morticina & terrena intentos, quantumcumque ad volatum superiorem & spiritualem initentur, prouocentur & alliciantur, semitam prorsus ignorantes ad ima sese dimittunt & conuolant.

8. Non calcauerunt eam filij

lij institorum, nec pertransiuit per eam leæna.

Institor quis.

Institor est quem mercator negotiationi præficit: cuiusmodi sunt ij qui tabernis à mercatoribus præponuntur, & quibus merces vendendæ mandantur: qui auidissimi sunt, quia in ipsa lucri cupiditate assiduè versantur: quare res eas diligentissimè odorantur & scrutantur, in quibus vberrimum quæstum facere possint. Quamobrem aptè ne istiusmodi quidem homines semitam illam sapphiri calcare dicit, vt abditissimam esse significet, satis rem abstrusam exaggerans, quam scilicet institores (quibus nihil inaccessum vrgente auaritiâ vel imperuium) non agnoscant: horum videlicet oculi vulturis acie perspicaciores sunt. Quibus aptè leæna prædæ cupidissima coniungitur, quam per sapphiri semitam non irrumpere Iobus ait, vt locum volucribus, reptilibus & hominibus incognitum innuat.

Cæleste desiderium mundi prudentibus, auaris & immitibus ignotum.

Versus hic cum præcedenti arcanè notat locum sapphiri, vbi cælestia desideria coalescunt, prudentibus mundi, qui sunt vultures visu perspicaces; auaris, qui sunt institores; sanguinarijs, siue immitibus, qui sunt leænæ siue leones, esse inexploratum. Discamus igitur, quamuis ingenium nostrum sit idoneum ad discernendum hîc inferiùs ea quæ ad vitam terrenam spectant, non tamen inde sequi vt possimus ad cælum vsque ascendere, & arcana Dei consilia penetrare; sensu denique & cerebro nostro ea quæ Deus apud se occulta esse voluit includere. Denique omnia quæ vitam æternam spectant sciamus captum nostrum superare, & oportere vt Dominus operetur in nobis,& quidem supra ordinem naturæ, nec nos illuminet dumtaxat quatenus homines sumus, sed det nobis lucem nouam, quæ nobis est abscondita; quia promanat à Spiritu sancto,& ordinis est naturæ captum transcendentis.

9. Ad silicem extendit manum suam, subuertit à radicibus montes.

10. In petris riuos excidit,& omne pretiosum vidit oculus eius.

11. Profunda quoque fluuiorum scrutatus est, & abscondita in lucem produxit.

Deus occultissima quæque cùm voluerit in lucem profert.

His versibus Iobus Dei sapientiam potentiamque commendat: ipse enim vbi visum sibi fuerit manum potentiæ suæ ad petram aut rupem durissimam extendit, facitque ita dissilire montes, vt etiam radicitus corruant, fiantque hoc modo loca peruia quæ antè erant inaccessa, possintque calcari à peregrinis; vt quæ in ijs latebant abscondita multa naturæ mirabilia cognoscant, & in hominum vsum plurima inde eruant opportuna. Nonnumquam quoque Deus cernens loca aquis destituta, per media saxa, quod homines ne suspicari quidem possent, rimas agit, & aquam multis diuortijs ducit, terrasque fecundat, simulque pretiosa metalla detegit: modò etiam imos fluminis alueos nudat, vt gemmas reuelet; vel certè homines instruit, vt se in profunda demergant, margaritasque scrutentur, & in lucem proferant.

S. Ioannes Christum lapidem pretiosissimum mundo indicauit.

Allegoricè Baëza noster lib. 14. cap. 1. hæc de S. Ioanne Baptista Christum veluti sapphirum nobis manifestante sic explicat: Ioannes, inquit, est is, qui dum Christus veluti lapillus pretiosus latitat, ad silicem extendit manum suam; hoc est ad duritiam Gentium suæ prædicationis brachium extendit, & fecit peccatorum montes à radicibus commoueri; dumque ad fluuiorum ripas Baptismum pœnitentiæ prædicat, fontisque Christiani præfert dignitatem, omne pretiosum videt oculus eius,& facit vt abscondita vitæ semita appareat, & Christus velut lapis pretiosus affulgeat credentibus. Ioanni etenim debemus, quòd abstrusus Iesus appareat, & salutiferi fontis vena prosiliat. In quem apto verba Ruricij Episcopi lib. 1. Epistolâ tertiâ ad Hesperium sic scribentis: *Te elicitorem & formatorem lapillorum nobilium & rimatorem auri, te repertorem aquæ latentis elegi; qui sciret abstrusas lapidibus gemmas propriæ reddere generositati: quæ vtique in tanta rerum confusione amitterent nobilitatem, si indicem non haberent: aurum quoque arenis vilibus mixtum, nisi artificis solertiâ lauetur aquâ, ignibus eliquetur, nec splendorem poterit retinere, nec meritum. Septas etiam aquarum venas, & obductum terrâ fluenti alueum, nisi diligentiùs eruderauerit apparitoris industria, laticis vnda non fluet.* Hæc ille. Quibus nos beneficia à S. Ioanne in mundum profecta noscimus decantata. Ipse primus salutiferi fontis venas indigitauit, & inter viuida fluenta pretiosissimam gemmam, inter turbarum confusionem penè ignobilem dum indicat, antiquæ reddidit generositati. Ipse verum aurum cælestium bonorum ab arenis mundialium libidinum discretum ostendit; & vniuersas virtutum margaritas pretiososque lapillos ab aquarum fluentium gurgite nobilis vrinator extraxit.

12. Sapientia verò vbi inuenitur? & quis est locus intelligentiæ?

Sapientia vera res obscurissima est, nec in terra reperitur.

Totum hoc caput in hac sententia explicanda & ornanda versatur: ornauit autem illam ex rebus dissimilibus ita ratiocinando. q. d. Res occultissimæ & abstrusissimæ in terris reperiuntur, sapientia verò in tota terra non reperitur; quare rebus omnibus quæ in terra sunt occultior & pretiosior existit: cùm itaque in terris non inueniatur, in cælis quærenda est: quòd nimirum hominibus præ cunctis rebus alijs sit magis necessaria. Id quod Poëtæ Philosophi intellexisse videntur, in fabulis suis tradentes Prometheum (ἀπὸ τῆς προμηθείας, id est *à prouidentia*, sic dictum.) cùm ignis ad homines informandos in terris inueniri non posset, auxilio Mineruæ cælum ascendisse, faculâque in sole accensâ nonnihil luminis ad homines, quos è luto fecerat, absoluendos perficiendosque detraxisse. Cuius

Fabula Promethei ignem sapientiæ symbolum è cælo deferentis.

rei

rei fabulam multis Plato in Protagora prosequitur: multis etiam in toto Menone disserit, nullos in orbe terrarum virtutis, quam vera sapientia postulat, esse magistros. Lumen autem est (vt ad fabulam reuertamur) sapientia: quo lumine animus illustratur, & homines terreni informantur, vt ipse Plato interpretatur: quæ si è cælis non sit delapsa, nusquam in terra reperietur. Id quod Plato his verbis in fine Menonis concludit: Ἀρετὴ ἂν εἴη οὔτε φύσει, οὔτε διδακτόν, ἀλλὰ θείᾳ μοίρᾳ παραγιγνομένη ἄνευ νοῦ οἷς ἂν παραγίγνηται: *Virtus neque est nobis naturâ insita, neque doctrinâ comparata, sed diuinâ quadam sorte nobis tributa sine mente eius in quo sit.* Fortè Plato cùm *sine mente* dicit, illud significauit quod D. Augustinus in definienda infusa virtute ponit, quam Deus in nobis sine nobis operatur. Docet igitur in hoc reliquo capite Iob primùm sapientiam in terra non esse: quare qui tantùm terrena sapiunt minimè sapientes esse possint: deinde sapientiam longè pretiosiorem esse rebus omnibus quæ in terra pretiosæ habentur: ac tertiò soli Deo per se vique suâ notam esse, ab eoque esse petendam: quartò denique, in quo posita sit vis sapientiæ. Ante omnia autem prudenter inquirit vbinam sapientia inueniatur, & quis sit locus intelligentiæ. Neque enim est mediocris sapientia scire, vnde sapientia ipsa peti & hauriri possit. Quod vt sciatur, tenenda est primùm via negationis, quam in rebus occultis, maximè diuinis inuestigandis aptiorem ac veriorem esse docet S. Dionysius lib. de Cælesti Hierarchia cap. 2. & alibi passim. Vt ergo Iob certiori viâ & ordine sapientiæ locum inuestigaret, priùs edisserit vbi non sit, quàm vbi sit.

Via negationis aptior ad res obscuras inuestigandas.

13. Nescit homo pretium eius, nec inuenitur in terra suauiter viuentium.

Vera sapientia pretium inæstimabile.

Loquitur hîc Iob de vera sapientia, in qua nostra sita sit beatitudo, scilicet tam de sapientia increata & æterna, quæ est ipse Deus primus totius scientiæ & sapientiæ fons, quàm de creata nobis ab ipso infusa, quâ eum cognoscimus, amamus, colimus, & quæ recta sunt iuxta ipsius voluntatem peragimus. Vtraque, inquit, adeò pretiosa est, vt nesciat homo pretium eius; quia, vt dicit D. Gregorius lib. 18. Moralium cap. 22. non habet pretium, nec dignè æstimari potest: est enim inæstimabilis, & omnibus pretiosis infinitè pretiosior; nec proprijs viribus, meritis vel industrijs aut vllis bonis temporalibus potest emi, acquiri aut inueniri. Peculiariter verò enumerat quædam loca, in quibus si quæratur non inuenietur: quæ ferè videntur coincidere cùm locis à sponsa in Cantico commemoratis, dum cælestem sponsum, qui Sapientia est æterni Patris, quæsiuit, & non inuenit, dicens: *In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea; quæsiui illum, & non inueni.* Et quare non inuenit? Quia, vt Iob ait, *non inuenitur in terra suauiter viuentium*; nec à quærentibus eum in lectulo suo. quod idem est. Lectulus enim est locus quieti & delicijs deputatus. Quo sensu Amos Propheta regiones opulentas, in quibus Iudæi tranquillè & iucundè requiescebant earum fruentes bonis, vocat plagam seu regionem lectuli & grabatum Damasci. Id nimirum vnicuique hominum est lectulus, in quo suam quærit requiem, & quod sibi præfigit tamquam finem & beatitudinem, in qua tamquam in suo centro quiescat. Quâ ratione cupidis lectulus sunt diuitiæ, ambitiosis honores & dignitates, carnalibus voluptates: in eo tamen nec Deum nec veram beatitudinem reperire possunt, quia cuncta hæc longissimè distant à vero vltimo fine; nec veram requiem & satietatem tribuere queunt, quia cùm anima æternæ sit durationis, hæc autem tempore consumantur, necesse est, si illa solùm quærit, in æternum manere miseram. Profectò actuosa illa sapientia, quæ digito monstrat quanti caduca quanti sint æterna, non reperitur in ædibus, quas abundantia & opulentia beant; vbi bacchanalia viuere quotidiani moris est: hîc abundantiæ & opulentiæ incutia, stultitia, insania, cognatæ Deæ semper sunt proximæ. Enimuerò quid stultius, quàm rerum vilissimarum lucro lætari, & æterna bona perdere? S. Gregorius in hunc locum id asserens, *Tantò*, inquit, *veriùs stulti sunt, quantò maiora perdentes in minimis lætantur.*

Cant. 3, 1.

In molli & suaui vita non reperitur Dei sapientia.

Amos 3, 12.

Lectulus symbolum quietis & voluptatis.

Hominibus itaque notio veræ sapientiæ denegatur, illis videlicet qui tantùm homines sunt, qui terrena sapiunt, qui nihil sublime, nihil supra id quod videtur oculis, & percipitur sensibus, æstimant: nec inuenitur apud eos qui suauiter viuunt; qui nimirum suis desiderijs parent, rerum suauium appetitionibus delectantur, & in nullo sibimetipsis contradicunt. *Hanc enim diuinam Sapientiam* (inquit S. Hieronymus ad hunc locum) *non habet quisquam, nisi carnem suam crucifixerit cum vitijs & concupiscentijs; nisi vixerit vt Paulus Apostolus & omnes Sancti in tribulationibus, persecutionibus, angustijs & pressuris. Et ideò suauiter sunt dicti viuere illi, qui nullo iugo disciplinæ tenentur, & effrænes ac præcipites in labem prorumpunt vitiorum.* Ab his abscondit se virtutis sapientia, quam mundi Sator opifexque Deus in arduo sitam esse voluit, vnde illius formæ nitor & pulchritudo illustriùs rutilat, ad nostram potenter exstimulandam & commouendam atque incitandam voluntatem. Quæ enim formositate sunt eximia, dignitate prima, salutaria vsu, læta & iucunda, eò vehementiùs generosum animum ad potiundum solent incendere, si difficultatibus obsepta via est atque interclusa. Sic longè amabilius gratiusque videri solet lilium inter spinas, rosa inter aculeos, margarita in ostreo, in glareis aurum, in meta brauium. Omnium enim quæ labore & studio exquisito parantur longè dulcior est fruitio, & voluptas inde maior liquidiorque percipitur.

Qui terrena sapiunt non capiunt cælestem sapientiam.

Virtutis sapientia in arduo sita.

Duo Poëtæ longè antiquissimi & iudicio magno instructi virtutem in arduo iugo & horrenti posuerunt, & hinc inde viam omnem sudoribus implerunt: sunt illi Hesiodus & Pindarus, qui suauibus inuentis plasmatisque poëticis aurea sæpè dicta monitaque illigauerunt. Posterioris illud est effatum in Olympicis Ode 5. Ἀεὶ δ' ἀμφ' ἀρεταῖσι πόνος: *Circa virtutes continuò labor est.* Hesiodi autem gnome in ore est omnium, & olim à pueris paruis non in Græcia modò, verùm etiam in Italia studiosè addiscebatur. A quibus mutuatus Plato lib. 2. de Republica

Via virtutis implexa laboribus.

publica viam virtutis dixit *ἀνάντη, acclinem*, difficilem & laboriosam. Quem deinde tota natio Academicorum secuta & doctissimi quique viri, vt Themistius Orat. 1. alijque ingenij sui commentationes colore Platonico exornauerunt. Simonides apud Clementem Alexandrinum lib. 4. Stromatum: *Fama*, inquit, *est virtutem habitare δυσαμβάτοις ἐπὶ πέτραις, in rupibus difficilem ascensum habentibus.* Tendit eodem oraculum illud, quod è Porphyrio Theodoretus memoriæ & posteritati commendauit: *Χαλκόδετος ἡ πρὸς θεοὺς ὁδός: Via qua ad Deos perducit ære munita est.*

Sed illud ipsum à sanctis Patribus siue clarorum virorum imitatione, siue potiùs è proprio sensu dicitur longè diuinius. Quale est sapiens D. Cypriani dictum: *Durus & arduus est limes qui tendit ad gloriam.* quem secutus D. Gregorius Nazianzenus Orat. 1. suâ linguâ hoc protulit oraculum: *Σπάνιον καὶ πρόσαντες ἡ τοῦ ἀγαθοῦ κτῆσις: Rara & ardua est virtutis adeptio.* Illustrat rem eamdem D. Basilius Hom. 24. cùm de legendis profanorum libris sapienter more suo disputat. Quæ omnia præclarè probant sapientiam, quam à vera virtute non discernimus, vti Iob monet, in terra suauiter viuentium minimè inueniri. Hæc autem à magnis Ecclesiæ Doctoribus in medium adducuntur non ad tardandam vllius contentionem in paranda virtute sapientiæ grauiorum difficultatum obtentu, sed potiùs ad languorem & socordiam excutiendam, vt in re omnium, vt dixi, pulcherrima inflammato omnes studio & industriâ elaborent.

14. Abyssus dicit, Non est in me; & mare loquitur, Non est mecum.

Sapientia non inuenitur in mari vel abysso.

Pergit porrò dicere vbi non sit sapientia; & ait neque in abysso reperiri neque in vastis Oceani gurgitibus. q. d. Ne existimeris sapientiam ex eo esse rerum pretiosarum genere quæ sub aquis nascuntur, & à mortalibus ingeniosè extrahuntur: non enim ita se res habet. Nam licet gemmas omnes quotquot mare nutrit exemeris arenis in aceruos congregatis, ne micam quidem in ijs sapientiæ reperies.

In peccatoribus non reperitur vera sapientia.

Tropologicè. Vide quomodo ipsi peccatores sapientiâ se esse vacuos fateantur. Quid namque abyssus & mare significant nisi scientiæ multitudinem vitijs coopertam & moribus deprauatis fœdatam? Vnde Richardus in Cantica cap. 12. ait: *De hac spiritali sapientia abyssus humana sapientia dicit, Non est in me; & mare* (id est amaritudo vitiorum) *dicit, Non est mecum. Abijcienda est ergo hac carnalis sapientia, & commutanda pro hac spirituali; & sic emendum aurum mundum & ignitum, & probatum, vt locupletes fiamus, & hoc aurum possideamus.* Superba nimirum & arrogans scientia, quam vitia & peccata damnant, homines verè sapientes non facit, sed stultos & cæcos derelinquit. Hi profectò sunt qui suauiter & lætè viuunt, sicut ille *diues Epulo, qui induebatur purpurâ & bysso, & epulabatur quotidie splendidè*: à quibus vera sapientia fugit; quæ *non inuenitur in terra suauiter viuentium.* Scriptum enim est: *Cor sapientum vbi tristitia est; & cor stultorum vbi lætitia.* Non itaque sapientes sunt qui rerum solùm naturas cognoscunt, cùm eorum cognitio tam exilis sit, vt nec quæ iudicat bona suscipiat, nec quæ videt mala repellat. Si enim secundùm sæculum stultus est, qui videns thesaurum non accipit, & videns præcipitium pedem non refert: quare secundùm Deum stultus non erit, qui peccati malitiam cognoscens ei se libens subdit, & virtutis pulchritudinem ore laudans operibus vituperat, & à seipso viæ institutione propulsare contendit? Mare igitur, id est animi æstus impiusque furor infandas opiniones tueri cupientis, prompta illa imminensque impudentia ad oppugnandam veritatem, ille aceruus mendaciorum & simulationis abyssus, clarè dicunt aureum hunc sapientiæ fœtum numquam apud se natum, numquam nasciturum.

Lucæ 16, 19.

Eccle. 7, 5.

15. Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius.

Omnes diuitiæ vilescunt præ sapientia.

Nunc agit de sapientiæ veræ inæstimabili pretio, quod tantum est, vt illius comparatione vilescant omnia quæ ab hominibus habentur pretiosa. Id quod etiam Ethnici intellexerunt, cùm ipsimet veræ sapientiæ exortes aliquam dumtaxat eius vmbram & imaginem obscuram cognouissent. Sic Menander ait:

Οὐκ ἔστι σοφίας κτῆμα τιμιώτερον:
Nulla possessio pretiosior sapientiâ est.

Similiter alius in Florilegio incertus auctor habet:

Σοφία δ' πλούτου κτῆμα τιμιώτερον:
Plus opibus ipsis sunt opes sapientiæ.

Et Sophocles:

——— Προνοίας οὐδὲν ἀνθρώποις ἔφυ
Κέρδος λαβεῖν ἄμεινον οὐδὲ νοῦ σοφοῦ:
——— *Quæstus non potest maior dari*
Quàm mens subacta regulis prudentiæ.

Sed ipsiusmet Sapientis longè luculentiorem hac in re sententiam audiamus, quam ex hoc Iobi oraculo deprompsisse videtur: *Melior est*, inquit, *sapientia cunctis opibus pretiosissimis: & omne desiderabile ei non potest comparari.* Eam deinde sic loquentem introducit: *Melior est enim fructus meus auro & lapide pretioso, & genimina mea argento electo.* Fructus enim eius (vti paulò antè dictum est) non viscera terræ pariunt virtute cæli & calore Solis tepefacta, non cauernæ & montes huius infimi elementi proferunt, non flumina ad mare amarum festinantia edunt, sed *gratia Dei* in lucem emittit, *quæ simul cum misericordia est in sanctos eius, & respectus in electos illius.* Hic autem respectus Dei, respectus vtique sapientiæ, bonitatis & potentiæ, quemnam thesaurum in nostris visceribus procreabit, nisi illum, qui omnis virtutis lucem & pulchritudinem & diuitias contineat? Vnde non incongruè interrogatus D. Basilius in regulis breuioribus, Quisnam esset thesaurus bonus; Ille scilicet, cui Dominus cælorum Regnum comparauerat, respondit: *Sanè quidem prudentia omnis, quæ est in Christo, virtutis ad gloriam*

Prou. 8, 11.

Prou. 8, 19.

Fructus sapientiæ est omnium pretiosissimus.

Sap. 4, 18.

gloriam Dei thesaurus bonus est. Quibus verbis nomine thesauri perfectionem intellexit, quæ breuiter appellatur omnis virtutis prudentia, siue sapientia; & hunc thesaurum non auri aut argenti esse, quæ fures effodiunt & furantur, sed omnium esse virtutum & omnium bonorum spiritualium manifestissimè explicauit.

Septuaginta pro eo quod Interpres noster habet, *Non dabitur aurum obrizum pro ea*, ex Hebræo vertunt, Οὐ δώσει συγκλεισμὸν ἀντ' αὐτῆς, *Non dabit conclusuram pro ea.* Monet autem S. Gregorius Nazianzenus ita nuncupari diuitias; quoniam has diligenter vt tutæ sint concludimus. Quare S. Augustinus hoc loco legit: *Non dabitur aurum pro ea inclusum.* Hinc in arcanis litteris auari dicuntur *concludentes*, qui pecuniam sitientissimè colligunt & includunt. de quibus ita loquitur Isaias: *Fraudulenti vasa pessima sunt.* Vbi pro auaro D. Hieronymus fraudulentum vertit, ab eorum hominum genio & consuetudine, quòd magnarum fortunarum cupidi, struendis fraudibus & machinandis sint obnoxij. Sed ad Hebræi vocabuli vim & significationem propiùs accedunt eruditi quidam Interpretes, qui vertunt *parcum, tenacem, auarum.* In stylo Isaiæ est כִּלַי *kelai:* quæ vox propriè *concludentem* significat, à כָּלָא *kala*, id est *conclusit.* Notat nimirum pius Vates auarorum illud genus, qui omnem mentem & industriam collocant in accumulandis omni artificio pecunijs; quas domi ita includunt, vt nihil exire possit ad vllius bonum & vtilitatem. Auctor verò huius inclusionis est sine dubio malus dæmon, & qui terrâ vescitur serpens, & prono corde ad opes abijcitur. Quæ causa fuit, cur antiqui Sapientes draconem incubare thesauris dicerent; vt Romanus Clemens in Constitutionibus Apostolicis lib. 4. cap. 3. & S. Basilius Hom. 24. animaduertunt. Vide quæ diximus suprà cap. 16. vers. 15.

Aurum Hebraicè cur conclusura dicatur.

Isai. 32, 7.

16. Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro.

17. Non adæquabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vasa auri:

Quare vitrum præferatur auro & gemmis.

Postquam rebus pretiosioribus præfertur sapientia, nempe tinctis Indiæ coloribus, lapidi sardonycho, sapphiro, &c. cur etiam vitri mentionem facit, illudque inter gemmas & metalla pretiosissima collocat? Hæc difficultas industriam fatigauit Interpretum; & quidem vix rimari datur, cur Iobus inter summi pretij gemmas & metalla vitro fragili tribuat æstimationis principatum. Quid vitro cum principe materia argenti & auri & adamantis? Esto æmuletur vitrum venustatem auri & vnionum; at in soliditate & diuturnitate vincitur: breue enim est vitri æuum, leni spiritus sufflatione tumescit & fingitur, & læui attactus iniuriâ læditur & frangitur. Vnde ergo olim vitro tantæ æstimationis census fuit? Arguté Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi cap. 3. *Curiosa*, inquit, *ac superflua tornatorum in vitro vana gloria: ad frangendum propter artem paratior; quæ simul docet & timere & bibere*, &c. Ex fragilitate, inquam, vitri eius pretia exaggerantur. Nam cùm vitrum transparentiam crystalli æmuletur, & cum auro & gemmis certet de nitoris gratia, vincit omnia fragilitate: siquidem & materiæ naturâ & ingenio artis ad frangendum paratior est crater ex vitro figuratus, docetque simul timere & bibere. Conscientia enim fragilitatis census est pretiositatis. Nec tam quis bibit in vitro vetustum phalernum quàm gratum timorem fractionis. Potator non fatuè satiat appetitum bibendi, quin potum admisceat titillatione blandientis periculi: nec minùs deliciatur in cautela fragilis nitoris quàm in potu vetusti liquoris. Non satis sapiunt deliciæ, quas aliqualis amissionis timor non condit & mellit. Tædium mouet non voluptatem; quod securissimè placet; quia quod diu placuit displicet: nauseamus enim ad diuturnè possessa: aliquis amissionis metus titillatio concupiscentiæ est, & ingenium placendi ex opposito auxilians. Ita ingeniosè Celada noster in cap. 1. Iudith §. 20. morali.

Est igitur eiusdem sententiæ amplificatio, quâ veram sapientiam gemmis alijsque rebus pretiosissimis meritò anteponit. *Infinitus enim thesaurus est hominibus; quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei, propter disciplinæ dona commendati*, vt Sapiens ait. Quare infinitus? Ideò profectò, quia sapientiæ thesaurus omnium opum, quæ homini contingere possunt, summa est atque compendium. Nam si intima familiaritas alicuius hominis cum Rege terreno est honorum, & dignitatum & magnarum diuitiarum origo; familiaritas cum Rege cælesti, cuius potentia & largitas in amicos suos est infinita, cuius boni non erit initium? Quid deerit illi, qui Deum amicum habet? Cuiusnam rei indigebit, qui Deum ipsum & eius gratiam & amicitiam possidet? Quis non magno honore illum afficiet, quem Deus in hac vita honore prosequitur, & in alia magnificat, propter disciplinæ perfectæ custodiam? Hic ergo sapientiæ thesaurus penè infinitus est, qui non aliquod speciale bonorum genus, sed omnia bona animæ continet. Et ideò non minùs verè quàm audenter ait: *Mecum sunt diuitiæ & gloria, opes superbæ & iustitia.* Secum enim adfert vera sapientia spirituales diuitias, id est omnium virtutum actiones & purissimas voluptates, quæ non carnis obscœnitatem, sed pacatam conscientiam comitantur, vt verissimum honorem, qui non ab hominibus quærendus est (vt S. Paulus ait) sed à Deo ipso suos honorante & extollente suscipitur. Istæ verò virtutum diuitiæ non exiles sunt aut moderatæ, sed opes superbæ, id est eminentes & cumulatæ, & tales, quæ virum sapientem, & apud homines admirabilem, & apud Angelos magnum, & planè beatum efficiunt.

Sapientia pretiosis omnibus pretiosior. Sap. 7, 14.

Infinitus thesaurus sapientia.

Prou. 8, 18.

1. Thess. 2.

Sed oblectemus nos parumper huius consideratione thesauri, & fortè ipsa consideratio cordis nostri duritiem emolliet, & ad illum quærendum excitabit. Possumus autem thesaurum duplicem considerare; vnum scilicet simplicem, qui magnâ copiâ diuitiarum vnius generis constet, vt auri solius, vel argenti, vel gemmarum; alterum

Sapientia est thesaurus multiplex, quem qui habet, & sibi & alijs sufficit.

alterum verò multiplicem, qui vniuersas omnis generis diuitias, vt aurum, & argentum, & gemmas, & vasa pretiosa, & vestes, & vtensilia domus, & alias opes valoris immensi comprehendat. Huic postremo similem putamus sapientiam; quare eam thesaurum multiplicem siue omnes diuitias animæ continentem appellamus; cui nihil omnino ad veram & omnimodam animæ puritatem & sanctitatem comparandam deficiat. Sicut enim qui inuenisset illum thesaurum, quem vocauimus multiplicem, omnia haberet, quibus & sibi ipsi sufficeret, & sociorum siue amicorum necessitatibus prouideret; ita inueniens hunc sapientiæ thesaurum omnia habet, quæ viro spirituali, & Angelorum amico, & cælestis patriæ ciui, & Dei per adoptionem filio sunt necessaria; quorum possessione & sibi ipsi sufficiens est, & alijs, quibuscum vitam agit, vsui & emolumento. Quo namque indiget verus sapiens? Nónne vita? nónne salute? nónne cibo & potu & vestimento? nónne delicijs? nónne honoribus? nónne dignitate? nónne opibus, quibus & vsque ad sanctum luxum sibi seruiat, & ad alios largus imò & profusus existat? Sed hæc omnia cælestis sapientia complectitur, vniuersa ista vnus thesaurus perfectionis habet; quare nemo inficiabitur, veram sapientiam iure optimo thesaurum multiplicem appellari.

18. Excelsa & eminentia non memorabuntur comparatione eius: trahitur autem sapientia de occultis.

Sapientia trahitur de occultis.

Postquam sapientiam ceteris rebus omnibus quantumcumque occultis, pretiosis, excelsis & eminentibus antepo suit, tandem vnde petenda & accersenda sit declarat, dicens eam *trahi de occultis*, nempe cælorum sedibus, è sinu Dei Patris, seu, vt ait Apostolus Iacobus, *à Patre luminum*, à quo nascitur increata Sapientia Verbum Patris vnigenitum: quod causa & fons est omnis creatæ sapientiæ, vt ait Baruch cap. 3. versu 12. & seqq. Itaque in cælum omnino abeundum est, vbi tabernaculum suum collocauit, vnde fulgurat, vnde in puras mentes lumen spargit: illuc nobis euolandum est, & cogitandum simile quiddam fieri oportere, quod Aristeas, priscæ philosophiæ columen, sibi euenisse comminiscebatur. Dicebat enim Proconnesius ille vir θεοδίδακτος (vt Maximus Tyrius dissertatione 22. refert) animam suam relicto corpore rectà cælum petijsse; inde Græcorum & Barbarorum terram vniuersam, omnes Insulas, fluuios & montes circuijsse, tandemque in Hyperboreis constitisse finibus; hinc se ritus omnes, omnium Rerumpublicarum obseruasse mores, terrarum omnium ingenia, mutationes aëris, alluuiones maris, fluuiorum ostia: quin & cælum ipsum multò faciliùs quàm inferiora lustrasse. Denique mirabilem animæ peregrinationem exponebat, quâ diuinum cognitionis genus consecutus fuisset, cùm significare opinor vellet, à Deo atque à cælo maximarum rerum intelligentiam hominibus accidere. Quam vtinam nos peregrinationem adhiberemus ad percipiendam sapientiam, quæ à sublimibus Dei thesauris igneoque solio accersenda est. Christus Iesus, in quo thesauri sunt reconditi omnes scientiæ & sapientiæ Dei, promus-condus & diribitor illius est, quod D. Ioannes arcano suo dicto admonuit: *Vnctio eius docet vos de omnibus*. Vbi Christus siue sapientia vocatur *vnctio*, hoc est vnguentum, vt S. Hieronymus alijque vertunt, propriè autem oleum odoratum & diuinum, splendidum igne, ad fouendum & corroborandum aptissimum, vnde sequitur lux, calor, fortitudo. Vnctio enim, siue intimum istud oleum sapientiæ, oculos mentis fulgore suo illustrat & erudit, vt cognoscamus & virtutis pretium atque pulchritudinem, & vitiorum deformitatem, & mundi fraudes, & Satanæ dolos, & salutis viam, & Dei prouidentiam, iudicia formidanda, summum erga nos amorem, & alia similia, quæ scire pulcherrimam & salutarem dico esse sapientiam. Hoc oleum effundit in mentem Christus, cuius oleum effusum nomen est, quique ab vnctione nominatur, & dicitur etiam aliquando vnctio; vt apud Danielem: *Occidetur Christus*; in Græco est χρῖσμα, *chrisma*, *vnctio*: itaque vertit eo in loco Tertullianus contra Iudæos cap. 8. *Exterminabitur vnctio*. Ille est enim intra velum Magister, in animæ penetrali Doctor, quem ait eleganter D. Augustinus cathedram habere in cælo, qui corda docet: quam ob caussam vocat etiam se lucem mundi. Vel vnctio fit à Spiritu sancto, qui lucernam accendit, & siparium deijcit, vt clara in luce ponantur veritates; qui, vt Dauidis præconio intelligimus, *docet hominem scientiam*. Vnctio illius est donum intellectus, quo vulnus ignorantiæ curatur, tenebrosæ mentis nebulæ disijciuntur, grata lux oboritur. S. Irenæus lib. 4. cap. 43. *chrisma veritatis* nominat: Gregorius Magnus lib. 5. Moralium cap. 19. vult esse allocutionem intimæ inspirationis, quæ humanam mentem contingendo subleuat. [illegible] reconditam & Deo dignam sapientiam illi attribuit D. Paulus: *Alij per Spiritum datur sermo sapientiæ*. Verùm nihil refert Christo an Spiritui sancto id attribuamus. Constat hoc quidem certè, amatorem hominum Deum istam vnctionem oleumque sapientiæ spargere per eorum mentes admirabiliter lucentis, qui clarissimis eius luminibus obsecundant, neque nubem malitiæ obtendunt. Itaque Gentium Doctor instruens Timotheum, *Dabit*, inquit, *tibi Dominus in omnibus intellectum*.

1. Ioan. 2, 27.
Christus eiusque vnctio sapientiam docet.
Cant. 1, 3.
Dan. 9, 16.
Ioan. 8, 12.
Psal. 93, 10.
1. Cor. 12, 8.
1. Tim. 2, 7.

Benè habet: iam cognouimus vnde sit euocanda sapientia. Diuinè S. Iacobus, & felicissimè ad humani generis bonum & consolationem: *Si quis indiget sapientiâ, postulet à Deo*. Quis verò non indiget? In his mundi vt Ægypti tenebris, in circumfusa errorum caligine, quam vitium in orbem inducit, in consilij inopia, quam inexplebiles cupiditates & tumultus affectionum ingenerant, nisi nobis sapientia adluceret, quis tandem esset finis malorum? In tartareo flumine concupiscentiæ, quo vt sæuo & ineluctabili torrente tam multi ad orcum & iustissimas scelerum pœnas rapiuntur, quis reperire vadum posset, nisi duce & monstrante viam sapientiâ? Cùm tam multæ sint apertæ viæ damnationis, & scientia inflet, cæca præcipitet ambitio, diro in luto libido volutet, & velut in νυκτομαχίᾳ funestáque in nigra nocte prælio tam multi vulnera mortesque

Iac. 1, 5.
Sapientia in cælo thronum suum posuit.
Aristea fabulosa ad sapientiam acquirendam profectio.
Cælitus à Deo petenda sapientia.
Iac. 1, 5.
Omnes indigemus sapientiâ in tot periculis constituti.

teſque excipiant, quis ſalutis & vitæ locus foret, ni ſapientia nos tantis periculis circumſeſſos velut è fati faucibus & calamitate eriperet? Sit aliquis in terra pollens magno & ampliſſimo dominatu, ſit in opum abundantia delicatus, ſit omnigenæ compos eruditionis,& ingenij magnitudine poſſit æſtimare ſæculum; ſit denique, vt

Sap. 9, 6. Salomonis ore dicam, *conſummatus inter filios hominum, ſi ab illo abſuerit ſapientia, in nihilum computabitur.*

Vera ſapientia ſapere quæ Dei ſunt.

Hæc eſt autem vera ſapientia, ſapere quæ Dei ſunt, & cognitionem ad bonam vitam, & Dei cultum gloriamque referre, non inflante ſcientiâ tumeſcere & efferri, eorum more ſapientum, qui cùm ſibi viderentur ſapientes, ob ſuperbiam

Rom. 1, 22. & impiæ mentis inanitatem ſtulti facti ſunt, ait D. Paulus. Eleganter Papa Gregorius omni ratione Magnus lib. 2. Dialogorum in Præfatione D. Benedictum appellat *ſcienter neſcientem & ſapienter indoctum*: qui deſpectâ pompâ garrientium Philoſophorum, & crepante eloquentium bombo, ad quærendam & perficiendam Dei voluntatem magno animo ſe contulerat. Quod tamen non dicit, vt oſtendat, humanam eruditionem atque doctrinam eſſe alienam à viris probis & religioſis; ſed vt potiùs intelligamus, multùm abeſſe à ſplendore veræ ſapientiæ,

Sapientia cæli fœtus deſurſum eſt.

ad quam alia multa & magna requiruntur. Cuius perfectio inde animaduerti poteſt, quòd cæli fœtus ſit, non ſoli; & proinde à Iacobo Apoſto-

Iac. 3, 17. lo dicitur, *quæ deſurſum eſt ſapientia:* & longè

Baruch 3, 12. antè Baruch Deum *ſapientiæ fontem* nominaue-

Eccli. 1, 1. rat: & vetuſtior quoque Salomon clarè dixit *omnem ſapientiam eſſe a Deo.* Qui omnes diuinitus afflati homines procul dubio præſens hoc, de quo agimus, Iobi oraculum iam antè conſuluerant, & ex eo vnde petenda foret ſapientia probè intelligentes,ad arcanum eius fontem Dei munere penetrarunt, atque alijs deinceps ad veram ſapientiam diuini duces & fidi manuductores facti ſunt.

Neque verò exiſtimare debemus ſimiles aliorum fuiſſe homines illos quos Deus voluit eſſe internuntios atque interpretes ſuæ voluntatis & diuinæ ſcholæ magiſtros: de quorum præſtabili

Sapientia ſedem figit in cordis homine abſcondito.

dignitate & amplitudine ſacræ eruditionis ſi quis loqui vt par eſt vellet & cogitare, intimum vſque in animum penetrare opus eſſet, atque ad illum ſuccedere, quem mirificè D. Petrus ſtylo

1. Pet. 3, 4. cæli & inuſitato *cordis hominem* dixit *abſconditum* & arcanum. Ibi ſine dubio videremus vt in propria ſede morantem ſapientiam; quemadmodum excellenter mihi expoſuiſſe viſus & prædicaſſe D. Ambroſius Epiſt. 27. *Exterior*, inquit, *homo plurima in ſe membra habet; interior autem cordis homo totus ſapientia eſt, plenus gratia, plenus decoris.* Hoc ipſum more ſuo, hoc eſt aureis ſymbolis, illuſtrauit Regius Vates, cùm Eccleſiæ typum aſcititijs pigmentis conuenuſtat

Pſal. 44, 14. ad omnium admirationem. ita enim canit: *Om-*

Omnis gloria animæ ſpiritualis ab intus eſt.

nis gloria eius filiæ Regis ab intus. Illud *ab intus* ſatis innuit loqui illum de abſcondito cordis homine, vbi non minùs ſapientiæ quàm ſanctimoniæ domicilium eſt, vnde vera & ingenuo animo digna laus gloriaque redundat. Eamdem rem inſinuant commutatis verbis Septuaginta, qui ſic habent: Πᾶσα ἡ δόξα αὐτῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Ἐσεβών: *Omnis gloria eius filiæ Regis Heſebon.* Quam vltimam vocem Didymus in Catena ait ſignificare λογισμῶν, *cogitationem*, & dici omnem gloriam animæ peti à Rege Heſebon, hoc eſt Deo, rege cogitationum; qui cùm in corde ſacrorum hominum velut in auguſtali verendoque ſacrario verſetur, ſplendidiſſimas & pulcherrimas cogitationes in id immittit lumine ſapientiæ fulgurantes. Vnde quidam Græci, vt notat S. Hieronymus, pro eo quod nos habemus *ab intus* legunt ἐξ ἐννοιῶν, *ex cogitationibus*, quæ incredibili varietate exornantis animum ſapientiæ decorem efficiunt. Quò referri quoque poteſt vocis *Heſebon* interpretatio; quod docti volunt prætereà ſignificare opus textile & variegatum, reconditæ cuiuſdam artis excogitatione perfectum. Nihil ſanè varium magis ipſâ ſapientiâ, nihil eſt magis compoſitione aut inſigni pulchritudine ſpecioſum. Quare cùm ſacri homines docent & eructant verbum bonum, tunc recluſis pretioſæ apothecæ valuis intimæ illæ diuitiæ panduntur; quaſi de illis Iob tanto antè præmonuiſſet, *Trahitur ſapientia de occultis*, ab animæ videlicet penetrali; vbi ſapientiæ gemmæ reconduntur, vel quiddam etiam omni gemmâ pretioſius. Quod Hebræus textus ſic effert: *Pretioſior eſt ſapientia margaritis*; Septuaginta verò hoc modo: Ἕλκυσον σοφίαν ὑπὲρ τὰ ἐσώτατα: *Trahe ſapientiam ſuper intima*, vel plus quàm intima. Vocant *intima*, quæ noſter *occulta*, ea videlicet quæ recondi ſolent, arcaniſque in theſauris ob pretium ſpeciemque mirabilem ſeruari. Vt enim in Principum virorum ædibus occuli ſolent & tutiſſimo in loco teneri vniones, pretioſi lapilli, aurum, argentum, purpura ditiorque ſupellex; cùm tamen reliqua domus ſatis ornata videatur: ita in ſacris hominibus cùm ſpecies cultuſque exterior, & communis in publica luce conuerſatio incredibili modeſtiâ refulgeat, tamen intus copiæ longè pulchriores tenentur, quæ vno ſapientiæ nomine comprehenduntur. Ita pulchrè Creſollius noſter Anthologiæ cap. 6. hunc locum illuſtrat, & aptis ſimilitudinibus exornat. Vide plura copioſè & ſublimiter de ſapientia S. Dionyſium cap. 7. de Nominibus Diuinis.

Sapientia trahitur de occultu piæ animæ penetralibus.

19. Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia, nec tincturæ mundiſſimæ componetur.

Idem eſt ſenſus cum iam dictis, alijs verbis expreſſus ad maiorem exaggerationem inæſtimabilis pretij, quo gemmas & ſtragulas veſtes pretioſiſſimas ſine comparatione ſuperat & excedit valor ſapientiæ, cum quâ nulla eſſe poteſt topazio, nulla lapillis vario colore radiantibus aliiſve rebus de pretio ac venuſtate contentio. Id quod Salomon quoque æquiſſimus rerum æſtimator haud obſcurè ſignificauit his verbis: *Optaui, & datus eſt mihi ſenſus: & inuocaui, & venit in me ſpiritus ſapientiæ: & præpoſui illam regnis, & ſedibus, & diuitias nihil eſſe duxi in comparatione illius: nec comparaui illi lapidem pretioſum; quoniam omne aurum in comparatione illius arena eſt exigua; & tamquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius: ſuper ſalutem & ſpeciem dilexi illam, & propoſui pro luce habere illam*, &c. Sequitur in textu:

Sapientiæ pretium inæſtimabile.

20. Vnde

20. Vnde ergo sapientia venit? & quis est locus intelligentiæ?

21. Abscondita est ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cæli latet.

Est repetitio versus duodecimi & decimi tertij ad maius sapientiæ desiderium inflammandum, studiumque excitandum propositâ rei celsitudine. q. d. Hæc sanè sapientia tam pretiosa (vt diximus) tam fugiendis peccatis & prosequendis virtutibus necessaria, haudquaquam in sæculo isto cæco & insipiente commoratur: non est enim illius origo sub cælo, cùm etiam cæli aues lateat; significans eam in regione sublunari & ætherea, quam peruagantur aues, numquam inueniri, cùm sit supercælestis, vt quæ in veris virtutibus Deique cognitione supernaturali consistat, ideoque nec hominibus, quos per viuentes intelligit, neque Angelis, quos cæli volucres metaphoricè appellat, notam esse. quod planè verum est, si naturalis dumtaxat eorum vis spectetur.

Sapientia non inuenitur in rebus sublunaribus.

Tropologicè, Vera sapientia, quæ neque ab homine, id est terrena sapiente, cognoscitur, neque in suauiter viuentibus & carnalibus inuenitur; quam neque abyssus, hoc est astutus, possidet, neque iracundus & instar maris turbatus assequitur: quæ neque inter viuentes sibi ipsis & proprijs passionibus seruientes, neque inter volucres, hoc est superbos & arrogantes, inhabitat; manifestum est, quoniam à sæculo excluditur, & cum impijs & peccatoribus minimè commoratur. Ita P. Aluarez de Paz Tom. 1. lib. 1. part. 1. cap. 7. Hunc sensum B. Gregorius lib. 18. Moralium cap. 24. & 25. confirmat: qui nomine terræ animam humanam, nomine abyssi corda hominum, & nomine maris inquietudinem mentium sæcularium intelligit; in quibus ait sapientiam non inueniri; quia neque huius mundi voluptatibus pascitur, neque duplicitate & astutiâ humani cordis possidetur, neque curarum sæcularium inquietudine delectatur.

Terreni & mundani ignorant sapientiam.

Sed ad quid rationum momentis aut Scripturæ sacræ testimonijs indigemus, cùm ipsos mundanos se esse sapientiæ hostes & inimicos audiamus? Isti enim sunt, *qui dixerunt Deo: Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus:* qui moniti à Domino, vt interrogarent de semitis antiquis, & de via bona, vt ambularent in ea, dixerunt, *Non ambulabimus:* & rogati vt audirent vocem tubæ, responderunt, *Non audiemus.* Frustrà testes adferuntur, vbi ipse mundus procaciter suam insipientiam confitetur. Quamuis autem mundani verbis non dicerent se esse insipientes atque ignorantes, opera tamen illorum id manifestè testantur. Si enim cæci erant illi miseri & impuri Sodomitæ, qui cùm essent prope domum iusti, ostium tamen eius inuenire non poterant; multò magis cæci nunc habitatores Sodomæ, id est mundi huius, qui inter tot magistros, qui eos erudiant, atque in media Euangelij luce, non inueniunt ostium iustitiæ, neque in ianuam suæ salutis incurrunt. Capti erant oculis Syri dum putabant se amicum sequi, cùm tamen Eliseum hostem sequerentur, qui eos collocauit in medio Samariæ, & hostibus sanguinem Syrorum sitientibus tradidit. Et multò magis lumine capti mundani, qui ab Ecclesia & ministris eius proprij periculi admoniti, dæmonem deterrimum hostem tamquam fidelem amicum sequuntur, qui eos non in Samariam inferat, sed in gehennam locum tormentorum detrudat. de quo subditur:

Mundani respuunt sapientiam.

Iob 21, 15.

Ier. 6, 16.

Gen. 19, 11.

Peccatores cæci sunt.

4. Reg. 6, 19.

22. Perditio & mors dixerunt: Auribus nostris audiuimus famam eius.

Id est, Perditi ac mortui homines non viderunt nec possederunt sapientiam, sed aliquam dumtaxat eius famam perceperunt. Primò, quia in morte & inferno videtur insipientia peccatorum, & per consequens contraria sapientia quasi vmbrâ tenus cognoscitur. Norunt quippe infelices illi sontes se fuisse damnatos, quia sapientiæ Dei minimè studuêre: quod nihil est aliud quàm sapientiæ famam velut aure siue per auditum nosse, vt discriminentur ab electis, qui & audierunt, & strictissimo amplexu sapientiam tenuerunt.

Quomodo mortui tantùm famam sapientiæ perceperint.

Secundò, quia quando primum peccatum & mors per Adæ peccatum ingressa sunt in orbem, sparsus est rumor & fama de Messia seu Christo, qui est Sapientia Patris, in terram aliquando venturo: & sic illi qui Iobi tempore adhuc in Limbo erant Patres, quantumcumque hîc longæui fuissent ac docti: damnati item & dæmones, quantumcumque sagaces, non nisi exiguam habuerunt scientiam & notitiam veræ sapientiæ.

Tertiò, quia Philosophi Gentiles & infideles, qui in inferno versantur, vmbram aliquam sapientiæ cognouerunt.

Quartò simplicissimè, quasi dicat, Sapientia sese quidem exerit ad vitam, & ad mortem, aërem & terram, & loca subterranea, ipsaque penetralia mortis, & centrum terræ, quò penetrat fama eius: ipsa tamen sapientia & fons sapientiæ non ibi, sed in Deo & solio diuinitatis quærenda est. Nam vti subiungitur,

23. Deus intelligit viam eius, & ipse nouit locum illius.

Deus, inquit, ex se pernoscit viam, quæ creaturas ad sapientiæ amplexum perducit, creaturæ verò minimè, nisi ex Dei beneficentia & largitate. Via sapientiæ lex diuina est, siue ipsius legis disciplina. quod Sapientia ipsa sic testatur: *Beati qui custodiunt vias meas. Audite disciplinam, & estote sapientes.* quasi diceret: Carpite viam, & acquirite me. Locus sapientiæ Deus est, sicut ipsa docet: *Ego ex ore Altissimi prodiui.* Ergo & viam & locum nosse Dei est à natura, ceterorum à gratia. Locus sapientiæ dicitur Deus, vel sapientiæ increatæ, quæ in eo inest formaliter, vt schola loquitur; vel creatæ, quæ in eo non inest; sed ab eo genus ducit & efficitur. Nos enim Dominus hac gratiâ & honore dignatur, vt nobis sapientiam suam, quæ est thesaurus absconditus, thesaurus inæstimabilis, offerat: ad illam nullum naturâ nostrâ aditum

Solus Deus docet nos sapientiam, & quomodo.

Prou. 8, 32.

Eccli. 24, 5.

aditum habemus; & tamen illam Deus nobis offert, ita vt nobis ad eam inueniendam longis viarum circuitibus minimè sit vtendum. Cur verò? Dumtaxat patiamur nos à Deo nostro doceri, & hic thesaurus nobis offeretur. Bonum igitur hoc singulare & eximium est quod Deus nobis tribuit, quando ipsi visum est nobis id, quod ita à nobis alienum erat, & quo priuati eramus, communicare.

Sapientia Dei increata est omnis sapientia causa. Coloss. 2, 3.

Vide quæ superiùs de hac Dei sapientia diximus cap. 9. vers. 6. Quibus hîc adde ex S. Dionysio de Diuinis Nominibus cap. 7. *Dei sapientiam increatam omnis mentis & rationis, omnisque sapientia & intelligentia causam esse, & ipsius esse omne consilium, & ab ea omnem scientiam & intelligentiam proficisci, & in ea omnes thesauros sapientia & scientia Dei absconditos esse. Etenim conuenienter ijs qua antea dicta sunt, causa supraquàm sapiens, & omnia sciens, per se sapientia, & totius sapientia tam vniuersalis quàm singularis effectrix est: ex ea intellectiles ac intelligentes Angelicarum mentium virtutes simplices ac beatas habent intelligentias, dum non diuiduis, aut è diuiduis, vel sensibus, vel diuisis rationibus ratiocinando diuinam colligunt scientiam; nec ijsdem communiter adharent, sed ab omni materia pluralitateque pura, spiritali à materia secreto atque vniformi modo ea capiunt, qua in diuinis intelligi possunt: estque illis vis spiritalis atque operatio impermixta & immaculatâ puritate resplendens, & conspicax diuinarum intelligentiarum; qua diuisionis ac materia carentiâ, nec non deiformi vnitate, ad diuinam & plusquam sapientem mentem ac rationem, quantum fieri potest, per diuinam sapientiam efformatur. Hinc etiam anima ratiocinandi vim obtinent, qua dum per digressus quosdam & per ambages rerum inuestigant veritatem, propter diuisam & omnifidam varietatem non parum ab vnitis illis mentibus deficiunt; sed vbi demum è multis in vnum sese colligunt, Angelicas etiam, quantum quidem animabus congruit, intelligentias amulantur. Quin & sensus ipsos si quis sapientia quemdam sibilum esse dixerit, nequaquam à vero aberrabit. Nam & dæmonum quoque mens, in quantum mens est, ex ipsa est; in quantum verò amens est, & id quod appetit nec scit nec vult assequi, veriùs à sapientia defectio dici debet.* Est igitur diuina Sapientia ipsiusmet sapientiæ creatæ atque omnis etiam mentis, rationis ac sensus principium, & causa, & procreatrix, & perfectio, & custodia, & terminatio. Quàm porrò sublimi modo ac ratione ista omnia complectatur, idem S. Dionysius paulò pòst edisserit: *Mens*, inquit, *diuina comprehendit omnia cognitione quadam eminenti, quâ secundùm ipsammet omnium causam in se omnium cognitionem anticipat, priùs quàm Angeli fierent cognoscens Angelos, eosque creans, cæteraque omnia intus & ab ipso, vt ita dicam, exordio noscens, & in rerum naturam proferens; idque arbitror Scripturam significare cùm ait: Qui nouit omnia priusquam fiant. Non enim ex rebus ipsis res discens nouit eas diuina mens, sed ex seipsa & in seipsa secundùm causam omnium scientiam & notionem & essentiam prahabet, & antè comprehendit, non singulis secundùm cuiusque speciem intendens, sed secundùm vnicam causa complexionem cuncta sciens & continens: sicut & lux secundùm causam tenebrarum notionem anticipat, non aliunde quàm ex luce tenebras noscens. Seipsam igitur diuina Sapientia noscens sciet omnia; materialia immaterialiter, diuisibilia indiuisè, & multa vnitè, ipso vno omnia & cognoscens & producens. Nam si secundùm vnam causam Deus omnibus esse impertit, secundùm eamdem vnicam causam sciet omnia tamquam ex se existentia, & in seipso antè præexistentia; & non ex rebus rerum accipiet notionem, sed & ipsis singulis ipsarum alijsque aliarum notitiam largietur. Non habet itaque Deus peculiarem scientiam sui, aliam vero communem res omnes complectentem: ipsa enim omnium causa seipsam cognoscens, nullo modo ea qua ab ipsa sunt, & quarum causa est, ignorabit. Hac igitur Deus res cognoscens non scientiâ rerum, sed scientiâ suipsius ipsas nouit.* Quibus verbis sanctus Dionysius ad Dei sapientiam inuestigandam & pro captu nostro cognoscendam viam aperit prorsus admirabilem.

Ex ea Angeli habent quid sint intellectiles.

Ab hac anima fiunt rationales.

Sensus sunt quasi sibilum diuina sapientia.

Deus omnium notitiam anticipat in seipso.

Dan. 13, 42.

24. Ipse enim fines mundi intuetur; & omnia quæ sub cælo sunt respicit.

Hæc ex præcedenti versu allatis clara sunt & perspicua. Intuetur, inquit, & respicit omnia singulari quadam obseruatione & circumspectione, vt rerum ordinem intueatur, & sine læsione naturæ earum finem à se destinatum attingat. Qui enim credibile est, vt illa quis ignoret quæ ingenio designauit, & arte perfecit? Nam omnia quæ mundi complexu tenentur, *in numero, pondere & mensura* confecit; hoc est, eo molimine sapientiæ, eâ consilij luce & mirandâ moderatione, quâ maior cogitari nequit. Et quemadmodum videmus Solem naturæ suæ bonitate radios vndique spargere suos, & caloris sui diuitias vltrò fundere; sic immensa illa Sapientia infiniti sui luminis scintillas mittit, & vndique vniuersum beat. Ab illa vt vberrimo & copiosissimo fonte omnes artes & reconditæ scientiæ, atque arcana & magnifica ingeniorum vis profluxit. Quam ob causam matrona illa nobilis parens Samuelis diuino instinctu *Deum scientiarum* nuncupat. Ab illa ordo in omnibus, & mirabilium operum pulchritudo, & velut in concentu symphonia, omne artificium & admirationem superans manauit. Itaque S. Paulus *multiformem sapientiam Dei* prædicat. & Dauid cantu extollit *eius adinuentiones*, vel, vt vertit Symmachus, μηχανήματα, *machinamenta*, excogitationes rerum mirabiles, molitiones inauditas; quas non nisi interminata Numinis sapientia potuit concipere; quarum hîc aliquas Iob recenset.

Deus omnia intuetur.

Sap. 11, 21.

1. Reg. 2.

Ephes. 3. Psal. 76, 13.

25. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura.

Significat in primis Deum suum cuique ventò indidisse pondus, hoc est vim & propensionem ad certum quemdam impetum & cursum ex vno loco in alium. Alia est enim vis, alius impetus & cursus per orbem Zephyri & Euri, Aquilonis item & Austri. Ne verò quispiam putaret scientiam ventorum vel tenuitate ac vilitate

Quod sit ventorum pondus.

 materiæ,

materiæ, vel facilitate noscendi non magno æstimandam, Salomon in Sapientia inducitur inter alia præcipua, quorum scientia sibi diuinitus data fuerat, ventorum cognitionem commemorans. sic enim ait: *Ipse dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram: vt sciam dispositionem orbis terrarum*, &c. *commutationes temporũ, stellarum dispositiones, naturalium differentias virgultorum, virtutes radicum, vim ventorum, cogitationes hominum, & quæcumque sunt absconsa & improuisa didici: omnium enim artifex docuit me Sapientia*. Et verò arduum est nosse quæ sit materia ventorum, vnde cuiusque origo, quæ causa tanti & tam pertinacis impetus ac celeritatis, à quo singulis suorum cursuum discreta & dimensa fuerint spatia, quemadmodum sua cuique periodus & duratio præfinita sit; quâ ratione ventorum vicissitudo & alternatio tam constanti ordine certâque lege procedat; vnde ventis tantæ vires, tantaque mirabilium effectuum diuersitas. Ergo tenuis quidem res ventus est; at eius scientiam callere non tenuis est gloria, nec minima sapientiæ pars. Inter ea enim quæ difficilè philosophia nostra assequitur est cognitio naturæ ventorum; in qua explicanda valdè se Philosophorum princeps Aristoteles torquet; & post omnia eius documenta & ratiocinationes id verissimum est quod Christus dixit: *Nescis vnde veniat, aut quo vadat*. Id est, Ignoras vnde processerit, & quò tendat: ideoque illum penitus ignoras, cuius principium & finem non cognoscis. Leuissimè fertur ventus, extollitur, & volat, facillimeque dissipatur: de quo si quæras quid remanserit, nihil penitus inuenies. Hæc tamen Dei potentia, *quæ fecit ventis pondus*. Quod ideò dictum credo, quia verè qui omnia disposuit in numero, pondere & mensura, ita attemperauit ventorum flatus, vt non nisi secundùm diuini ordinis dispositionem discurrerent, prout conseruationi expedit vniuersi, iuxta illud quod S. Dauid posteà dixit: *Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius*; id est mandatum eius. Nec enim ventus oritur ad sui libitum, aut sine libramento & pondere, sed tali impetu quali Deus concedit: ita misit ventum qui exsiccaret aquas maris, vt viam Israëlitis faceret: ita etiam vt mare perturbaret, & grandem tempestatem excitaret, quò Ionam fugientem reuocaret: ita etiam vt ortygometra aut coturnices quasi in alis suis ferret, & alibi vt locustas Ægypto expelleret, &c. Quâ in re Dei potentia manifestè conspicitur, qui rem, quæ tam aliena videtur à mensura & pondere, non esse aut fluere permittit, nisi sub determinato pondere & mensura, quam ille statuit.

Sap. 7, 17. *Ventorum cognitio difficilis & sublimis.* *Ioan. 3, 28.* *Ignoratur principium & finis ventorum.* *Quomodo Deus ventis leuibus pondus addat.* *Psal. 148, 8.* *Exodi 14, 21.* *Ion. 1, 4.* *Num. 11, 31.* *Psal. 77, 26.* *Exodi 10, 12.*

Ceterùm B. Gregorius lib. 19. Moralium cap. 4. aliquid altius in his verbis contemplatur: *Velocitate*, inquit, *ac subtilitate ventorum in Scriptura sacra solent animæ designari, sicut per Psalmistam de Deo dicitur: Qui ambulat super pennas ventorum; id est, Qui transgreditur virtutem animarum*. De quibus & illud intelligi potest, *Qui producit ventos de thesauris suis*. Animas namque hominum ipsemet de suæ omnipotentiæ thesauris creando producit. Et quasi alludere videtur ad illud, quod animam hominis producturus Deus dicitur *inspirasse in faciem eius spiraculum vitæ*, quasi ex intimis, reconditioribus & ditioribus pectoris & cordis sui thesauris illam educens. Quoniam igitur anima quasi ventus & spiraculum quoddam est, periculum habet imminentissimum, ne subitò se extollens dissipetur, & pereat. Nihil enim faciliùs dissipatur & absumitur quàm ventus, eò videlicet ipso, quòd è terræ cauernis ortus supra terram eleuatus discurrit, & fluit. Nihil facilius est quàm animam nostram per elationem & superbiam absumi, & dissipari omnem illius virtutem: considerans enim naturam suam excellentem nobilemque, se supra seipsam extollit; idcircò ad sui conseruationem fecit Deus ventis pondus, hac de causa illi adiunxit terrenum corpus, cuius grauitatis pondere contineatur ne diffluat. *Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam*. Pulchrè hoc expendit S. Chrysostomus Hom. 12. in Genesim ad illa verba, *Et formauit Deus hominem puluerem de terra: Deus*, inquit, *cui tanta est salutis nostra cura, ad nostri eruditionem Prophetæ linguam sic direxit. Nam cùm superiùs Scriptura dixerat, Et fecit Deus hominem, secundùm imaginem Dei fecit illum, & dedit illi omnium visibilium potestatem, ne ignorando, quomodo constitutus sit, magnus sibi videatur, & præscriptos sibi limites transeat; repetendo docet formationis eius originem, & quomodo productus sit*, &c. Pondus itaque ei subiecit, vt in humilitate se homo contineret, neque limites suos transgredi auderet.

Anima vento comparatur. *Psal. 17, 11.* *Psal. 134, 7.* *Gen. 2, 7.* *Sap. 9, 15.* *Gen. 2, 7.*

Tropologicè igitur *Deus fecit ventis pondus*, hoc est animis ventorum instar virtutum leuitate præditis, & per cælum volantibus pondus adiecit tentationum. *Pondus enim ventis facere* (ait D. Gregorius loco suprà citato) *est concessam electis de virtutibus gloriam permixtâ infirmitate temperare*. Et in sequentibus: *Sancti*, inquit, *viri, qui sancto subleuantur spiritu, ad summa rapiuntur, quamdiu in hac vita sunt, ne aliquâ elatione superbiant, quibusdam tentationibus reprimuntur, vt nequaquam tantum proficere valeant quantum volunt; sed ne extollantur superbiâ, fit in eis ipsarum quædam mensura virtutum*, &c. Confirmat hoc Eliæ exemplo, qui miracula patrabat; & tamen mulierculam Iezabelem fugiebat, mortemque à Deo petebat. & addit: *In illis virtutibus Elias quid de Deo acceperat; in istis infirmitatibus quid de se etiam poterat agnoscebat. Illa potentia virtus fuit, ista infirmitas custos virtutis. In illis virtutibus ostendebat quod acceperat; in istis infirmitatibus hoc quod acceperat custodiebat. In miraculis monstrabatur Elias, infirmitatibus sanabatur*, &c. Item: *Ad ima pertrahit caro, ne extollat spiritus; & ad alta sustollit spiritus, ne prosternat caro. Spiritus leuat, ne iaceamus in infimis: caro aggrauat, ne extollamur ex summis*. Lege plura in hanc sententiam eodem loco & cap. 5.

Pondus tentationum humiliat.

ET AQVAS APPENDIT IN MENSVRA.] Vbi notat Pineda noster rectè *mensuram* aquis congruere, vt suis quæque rationibus accommodatis & opportunis examinet & diiudicet Deus: nam *numerat* ea quæ multitudine constant; *ponderat* quæ mole & magnitudine; at liquida & effluentia mensurat. Quapropter proprijssimè ventis pondus, aquæ mensuram adhibet.

Porrò arcanè Deus vento, hoc est spiritui, facit pondus, afflans hominis animum, vt à spiritu agatur quò decet: aquas appendit in mensura,

ſura, dum ſitienti arentique animæ ſtillicidia quædam diuinæ ſuauitatis immittit eâ proportione quæ arentem recreet, nec perfundat.

26. Quando ponebat pluuijs legem, & viam procellis ſonantibus:

27. Tunc vidit illam, & enarrauit, & præparauit, & inueſtigauit.

A mundi exordio Deus ſapientiam ſuam manifeſtauit. Id eſt, Ab exordio creaturæ, in ipſa creatione rerum, quando Deus pluuialibus aquis, ne niſi certis temporibus & menſurâ defluerent, & maris procellis ſonitu terribili æſtuantibus, ne terminos ſtatutos excederent imperabat. *Tunc vidit*, id eſt, viſibilem fecit Deus ſapientiam per ſuos ſcilicet effectus, per quos & Angelis & hominibus innoteſceret: quibus *& enarrauit* eam declarando & communicando vii & alijs creaturis, prout verſu 23. dictum eſt. Vel potiùs figuratè enarrauit, quia materiam præbuit eam enarrandi. *Cæli ſunt liber ſapientiæ Dei. Pſal. 18, 1.* Cæli enim & omnia creata enarrant gloriam & ſapientiam Dei quaſi interpretes, &, vt Triſmegiſtus ait, liber diuinitatis. Hinc ſanctus Chryſoſtomus Hom. 10. ad populum Antiochenum ait cælum poſitum eſſe à Deo βιβλίον μέγιστον καὶ ἰδιώταις καὶ σοφοῖς, *maximum librum & idiotis & ſapientibus*; addit, πᾶσιν ἁπλῶς χερσίνοις, *omnibus generatim qui terram incolunt eſſe vtilem librum*. Vide quæ in expoſitione Patrum Græcorum in Pſalmos annotauimus ad Pſal. 18.

Et præparavit.] Id eſt, Aptauit & attemperauit eam hominibus & Angelis, ſapientiæ capaces ac participes reddendo; vel certè omnia ſapientiſſimè & elegantiſſimè condendo & ornando, dum res vniuerſas attingens à fine vſque ad finem fortiter ſuauiterque diſpoſuit.

Et investigavit.] Id eſt, Fecit inueſtigari ab hominibus, eamque ab ijs exegit, & tamquam ratione vtentibus requiſiuit, vt eam agnoſcerent, agnitam venerarentur, eique obſequerentur & parerent in omnibus. *Mundus hic eſt ſchola ſapientiæ.* Hic enim finis & ſcopus eſt omnis elegantiæ & ornatus cæli ac terræ omniumque creaturarum, vt ex ijs ſapientiam Dei diſceremus, & per pulchritudinem creaturarum contemplemur eum qui fecit illas.

Itaque S. Baſilius Hom. 10. in Hexaëmeron mundum eleganter appellat διδασκαλεῖον καὶ παιδευτήριον τῶν ψυχῶν, *commune quoddam auditorium*, exedram ſapientiæ, vbi admirabilia doceamur: quem opinor ſecutus Piſides in Hexaëmeron σχολὴν κτισμάτων, *creaturarum ſcholam* nominauit. Mirabantur Philoſophi quidam beatiſſimum Antonium, eumque negabant vlla in parte humanitatis atque ſapientiæ poſſe excellere, cùm libris & bibliothecâ deſtitueretur; at ille Codicem ſuum aiebat eſſe rerum naturam, in quibus verba Dei legere conſueuiſſet. Sic Leo Magnus Pontifex Maximus Serm. 7. de ieiunio decimi menſis elementa mundi vocat *publicas paginas, quibus erudimur*. Et alio quodam loco Serm. 8. ad eruditionem noſtram ait omnia elementa ſeruire, *dum per ipſius mundi cardines quaſi per quatuor Euangelia inceſſabili tubâ diſcimus, quod & prædicemus & agamus.* *Elementa ſunt veluti quatuor Euangelia quæ Deum prædicant.* Eadem ferè ſunt apud S. Proſperum lib. 2. de Vocatione Gentium cap. 1. qui in paginis elementorum & voluminibus temporum diuinæ inſtitutionis communem doctrinam legi prodique monet. Adijciendi ſunt igitur oculi ad librum vniuerſitatis, ne quis doctrinarum ignorationem aut librorum inopiam cauſetur. In eo libro non modò S. Antonius, Bernardus, alijque Eccleſiæ Dei lumina, verùm etiam & ſummi Philoſophi multa miranda & egregia didicerunt. Quare Athenagoras, ſcriptor vetus & Chriſtianus, Platonem ait, cùm in huiuſmodi conſiderationem incubuiſſet, mundum appellauiſſe τέχνην τοῦ θεοῦ, *Dei artificium*, in quo diuinæ ſapientiæ lumen oſtendiſſet. *Mundus Dei artificium & templum. Rom. 1, 20.* Illo ſtudio gemmei libri atque pulcherrimi vſi olim Sapientes ad arcana Dei cognoſcenda penetrarunt, & ad ſempiternam eius virtutem & diuinitatem, vt ait Apoſtolus. In hunc rerum apparatum cùm aciem intenderet Philo Hebræorum doctiſſimus lib. 2. de Monarchia, mundum hunc vniuerſum ſibi videri aiebat Dei templum auguſtum, cuius ſacrarium ſit cælum in tota rerum natura præſtantiſſimum; donaria verò ſidera; Sacerdotes atque æditui, poteſtates Angelicæ, animæ corporibus carentes, Deo finitimæ. & alio in Opere, lib. de Somnijs, ait mundum hunc aſpectabilem eſſe domum Dei & portam cæli, quemadmodum Iacob Patriarcha dicebat; quòd per illum ad intelligibilis mundi cognitionem peruenire liceat.

Sed non eſt opus vt in antiquos Sophos intueamur, qui euanuerunt in cogitationibus ſuis, nec cognitum è mundi opificio Deum glorificauerunt, cùm in noſtris habeamus huius meditationis & irritamenta & exempla. Diuinitus illud à Salomone mihi dictum videtur, *Sapientia foris prædicat*; vel, vt eſt in Hebræo apud Caietanum, *Sapientia foris cantabunt*. *Prou. 1, 20. Sapientia foris prædicat per omnes creaturas.* Breue oraculum eſt, ſed inſigne, tribus verbis vt pyropis illuminatum atque diſtinctum, quæ operæ pretium eſt attingere. *Foris* cùm dicit, extra hominem eſſe multa ſignificat ſparſa vbique terrarum, quæ reconditam ſapientiam contineant. Vnde paulò pòſt ſequitur de Sapientia: *In plateis* (vel, vt eſt in Hebræo, *in latitudinibus*) *dat vocem ſuam*. Nam intueamur hunc omnem mundi complexum quàm longus & latus eſt, ab oriente Sole ad occidentem, à polo Arctico ad Antarcticum, plena omnia ſunt magni Opificis admirabilitate, & nihil vacuum ſapientiâ. Itaque mihi conſideratè dixiſſe videtur Salomon numero multitudinis, *Sapientiæ foris cantabunt:* vt intelligamus in omni re atque loco multiplex nobis artificium à diuinæ mentis ſapientia obijci, & proponi ad intuendum; vt intelligentiam acuentes, & ſingula conſiderantes, vtilia documenta capiamus. Illæ verò ſapientiæ notæ tam in oculos incurrunt, tamque animum excitare poſſunt, vt cantare dicantur, & tantùm non maximâ & clariſſimâ voce in omnium auribus clamare, vt rerum omnium Architectum & agnoſcamus & veneremur, & pectore omni amemus. *Creaturæ clamant & annuntiant Conditorem ſuum.* Sed quod in Hebræo eſt *cantare*, apud noſtrum Interpretem eſt *prædicare*, apud Septuaginta ὑμνεῖται, *hymnis, cantu & laudatione proſequi.* Illa enim quæ videmus omnia è tenebris & nihilo educta, tantâ naturæ varietate, vi multiplici, dotibus longè diſparibus inſtructa, magnam il-

lam

lam Creatoris potentissimamque manum concelebrant, fontem illum & thesaurum, veriùs dicam, infinitum in omnem partem bonorum omnium oceanum vndique exuberantem, alto quodam & vocali silentio concinunt & in laude ponunt, vt verissimè fuerit dictum, *Sapientia foris prædicat*. Vbi sapientia foris ludens in creatis rebus quodammodò pingi videtur instar Mesochori aut Chorodidascali vocum peritissimi, in Musica excellentis, quæ non modò cantat prædicatque, sed omnes vniuersi naturas ciet ad mundi Auctorem summum plenissimo & dulcissimo concentu laudandum; aut tenere manu veluti Timothei cuiusdam lyram aureamque testudinem, cuius nete sint beati Spiritus, & cælestes orbes atque lumina; hypate verò terra, mare, elementa; mediæ chordæ reliqua. Quæ tanto artificio compositæ sunt atque tensæ, atque ita omnes consentiunt, vt suauissima oriatur symphonia Numinisque prædicatio. Itaque Orpheus in hymnis suis mundum esse aiebat musicam & mirabilem symphoniam quæ Demiurgum laudet. Athenagoras autem eumdem appellat ἐμμελὲς ὄργανον καὶ κινούμενον ἐν ῥυθμῷ, *concinnum & musicum organum quod mouetur numerosè*. Cuius aspectu incitamur, vt præstantissimum illum Opificem, qui tangit fides, & iucundam modulationem è dissimillimis naturis velut sonis efficit, studio omni & religione veneremur. Ceterùm ipsiusmet increatæ Sapientiæ doctrinam nobis maximè salutarem audiamus.

Mundus hic quasi musicus concentus Dei laudem resonat.

28. Et dixit homini: Ecce timor Domini ipsa est sapientia, & recedere à malo intelligentia.

Putauerat homo stultè deceptus à dæmone bonis eius inuidente sapientiam in edendo fructu vetito esse positam: in hac enim ineptissima opinione dæmon ei insidias omnes instruxit dicens mulieri: *In quocumque die comederitis ex eo aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij scientes bonum & malum.* At malo & incommodo magno suo eruditus cognouit, non in ea re quam putarat, sed in timore Dei, qui faceret vt à malo & scelere nefario recederet, & legem Dei violare non auderet, sapientiam & intelligentiam versari. Quod quidem supplicio magno Angelorum & hominum satis apertè iam inde à mundi principio hominibus demonstratum est. Quocircà dicit Ecclesiasticus: *Initium sapientiæ timor Domini*. & paucis interiectis addit: *Corona sapientiæ timor Domini*. Itaque alpha & omega (vt B. Ioannis ratione dicendi vtar) id est, Consummatio totius sapientiæ est timor Dei. Quod notissimum erit, si de quo timore, & de qua recessione à malo Iob hìc loquatur intelligamus: neque enim timorem seruilem sapientiam appellat, quo spiritu seruorum concepto Deum propter horrorem pœnæ timemus, & ante illum qui nos potest perdere & in gehennam mittere trepidamus; sed illum filiorum timorem, ad quem (vt notauit Cassianus collat. 11. cap. 13.) non peccatores, sed sancti propheticis inuitantur eloquijs, dicente Psalmographo: *Timete Dominum omnes sancti eius; quia nihil deest timentibus eum.* Qui timor à charitatis magnitudine generatur; & in quadam verissima reuerentia erga Deum, & in

Dæmon hominem falsâ opinione sapientiæ decepit.
Gen. 3, 5.

Initium & perfectio sapientiæ timor Domini.

Eccli. 1, 16.
Ibidem v. 22.

Timor seruilis non est sapientia, sed initium sapientiæ, & dicitur initialis.

Psal. 33, 10.

sanctissimo metu offensam aliquam incurrendi consistit. Ille namque timor, qui proprius seruorum & mancipiorum est, non sapientia, sed initium sapientiæ nominatur, iuxta illud Dauidis: *Initium sapientiæ timor Domini*. quod ijsdem verbis Ecclesiasticus loco suprà citato enuntiauit. Quod autem initium tantùm est sapientiæ, non potest ipsa totalis sapientia aut sapientiæ consummatio existimari. Est ergo alius timor à perfecta charitate generatus, illique inseparabiliter cohærens, quem perfecta charitas foras non eijcit, sed continuò secum habitare permittit, imò & manere gestit; qui non initium sapientiæ, sed totalis & perfecta sapientia nuncupetur. A quo illa recessio à malo statim exoritur, quâ mens nostra ab omni culpa se subtrahit, non quia pœnam timet, non quia infamiam ac dedecus exhorret, non quia præmium laboris sui & mercedem expectat; sed quia propter Dei amorem vel minimam offensam perpetrare formidat.

Psal. 110, 10.

Timor filialis & perfectus est vera sapientia.

Auscultemus Bedam an ita hunc locum intelligat: *Alter*, inquit, *timor est, ne quisquam Deum offendat; alter verò, si offenderit: ille prior sanctus & laudabilis; iste alius non habens charitatem, sed pœnam. Proinde de hoc prædicabili timore dicit Psalmista*, Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi. *De alio timore loquitur Euangelista Ioannes in Epistola sua dicens*, Timor non est in charitate; sed perfecta charitas foras mittit timorem. *Qui timor vtique pœnam habet, quia dilectionis meritum non habet*. Hic autem filiorum timor, & hæc à malo recessio, quam magnitudo charitatis gignit, & omne bonum faciendum continet (quoniam non facere bonum quod debeas quoddam malum est, & ab hoc etiam timor iste recedit) ab ipsa perfectione separari non potest. Quare hic timor Domini & recessio à malo consummata sapientia est, in qua vitæ Christianæ perfectio versatur. Hic enim timor imprimit cordi magnam reuerentiam erga Deum, & in prosperis & aduersis perfectissimè nos diuinæ voluntati subdit: imprimit etiam castam quamdam erubescentiam in conspectu Dei, præsertim si mens in aliquo deficiat; & inclinat ad despicientiam sui ipsius: confert deinde sollicitam diligentiam in diuinis obsequijs. Quare hìc dicitur: *Timor Domini ipsa est sapientia, & recedere à malo intelligentia.* Quia videlicet timor quasi intellectum acuit, ne in aliquo ab eo quod est Deo placitum exorbitet. Insuper & timor hic sanctus reijcit omnem timorem seruilem de morte, de iudicio, de inferno, & mundanum de pœnis & confusionibus huius vitæ; & solum recessum à Deo, & teporem charitatis ac diminutionem virtutum metuit: mortificat insuper omnem sinistram intentionem, & facit vt homo in suis exercitijs non seipsum, sed Deum quærat: ac tandem parens est profundissimæ humilitatis, quâ quis se omnium vilissimum & indignissimum putat. De hoc timore ait sanctus Augustinus lib. 14. de Ciuitate Dei cap. 7. *Non est timor exterrens à malo quod accidere potest, sed tenens in bono quod amitti non potest. Vbi enim boni adepti amor immutabilis est, profectò, si dici potest, mali cauendi timor securus est. Timoris quippe casti nomine ea voluntas significata est, quâ nos necesse erit nolle peccare; & non sollicitudine infirmitatis, ne fortè peccemus, sed tran-*

Psal. 18, 10.

1. Ioan. 4, 18.

Effectus timoris perfecti.

tranquillitate charitatis cauere peccatum. Dicit autem hæc de isto timore in statu beatitudinis, vbi omnino perfectus est. de quo vide quæ diximus cap. 26. vers. 11.

Aptè ad hunc locum S Bernardus lib. de Vita solitaria ad Fratres de monte Dei: *Sapientia*, inquit, *pietas est, hoc est cultus, Dei amor, quo eum videre desideramus, & videntes in speculo & ænigmate credimus & speramus, & in hoc proficimus, vt eum videamus in manifestatione. Abstinere verò à malis scientia temporalium est, in quibus nos sumus, in quibus tantum abstinemus à malis, in quantum ad bona studemus. Ad hanc scientiam & ad hanc abstinentiam spectare inueniuntur primò omnium virtutum exercitia, deinde omnium artium vitæ huius, in qua versamur, disciplina. Quorum alterum, id est studium virtutum, respicere potiùs videtur ad superiora, quasi superioris sapientiæ præferentia virtutem, & redolentia suauitatem. Alterum, quod circa corporalia fit exercitia, nisi fidei religione religetur, defluit in inferiorum vanitatem.*

Sapientia in Scripturis & à viris spiritualibus variè describitur. Ceterùm non hîc pressè quærendum, an Iobus propriè dictam sapientiam scholastico more definire voluerit: neque enim id ætas illa vel locus iste deposcit; sed graui sanctoque sensu verba accipienda, qui & apud ætatis nostræ Sapientes piosque creberrimus est, vt timorem Dei, mortis meditationem, rerum cælestium studium, contemptum mundi, & id genus alia quæ hominem Deo sapientiæ auctori conciliant, veram sapientiam appellare consuescant: latè enim hæc patet, & vno verbo explicari nequit; siue appellare lubet cognitionem rerum maximarum per altissimas causas, seu rerum cælestium doctrinam, seu quærendæ & promouendæ salutis scientiam, & eorum quæ ad sempiternam gloriam nos ducant; siue nostræ imbecillitatis malitiæque intelligentiam, è qua Dei timor oriatur; siue diuinæ bonitatis comprehensionem, quæ gratos & sanctimoniæ cupidos facit; seu Numinis colendi scientiam, & in omni vita religiosissimè venerandi: quam hoc loco Septuaginta vno verbo θεοσέβειαν vocant. Omnibus enim hisce modis in diuinis Codicillis exprimitur, & à magnis & sanctissimis viris explicatur. Isaias

Isaiæ 33, 6. Sapientia est cura salutis, curam salutis in ea requirit, & sapientiam *diuitias salutis* appellat; ne quis putaret, cùm de pulcherrimo & mirando mentis ornamento loqueretur, & sapientiæ meminisset, illum intelligere curiosarum rerum intelligentiam, & gloriosam pompam optimorum verborum, ob quam nonnulli vt sapientes gloriantur; in ijs cognoscendis, quæ ad salutem & beatam vitam faciunt, laudem omnem sapientiæ collocauit, & nuncupauit, vt aiebam, salutis diuitias. Lactantius lib. 3. cap. 8. cum illa nobili & sublimi scientia virtutem adiungit, & definit sapientiam, *virtutem cum scientia coniunctam.* B. Macarius

virtus cum scientia, Hom. 17. vult esse vitam secundùm interiorem hominem: quod esse genus sapientiæ magnificæ putauit: *Qui dicuntur*, inquit, *secundum interiorem hominem ij sunt sapientes, mites, fortes & philosophi Dei.* Quidam ad nobilem illam

vita hominis interioris. cognitionem saporem adiungunt, id est affectum pium atque motum bonæ & deuotæ voluntatis suauissimè diuina gustantis, sine quo non sit vera sapientia. D. Bernardus Serm. 84. in Cantica, *Sapientia*, inquit, *à sapore denominatur; nec dixerim reprehendendum, si quis sapientiam saporem boni definiat.* D. Augustinus lib. 4. de Trinitate magnam illius partem in cognitione sui

sapor boni. reposuit, nec dubitauit dicere, in humano genere meliores scientiæ terrestrium cælestiumque rerum anteponere *nosse semetipsos*; omnium esse laudabiliorem, cui nota sit infirmitas sua, quàm

nosse seipsum. qui eâ non perspectâ vias siderum scrutatur, ignorans ipse quâ viâ ingrediatur ad salutem. Quod secuti etiam alij Patres, finem esse Christianæ sapientiæ volunt introire in intimos animi sinus, ibi appetitiones ad rationis dominatum adiungere, impium scelus vi mentis & diuinæ gratiæ superare. Quod magnus Ecclesiæ veteris

dominium rationis, Concionator ita celebrauit: *Sapientia confortauit sapientem supra decem Principes ciuitatis.*

Eccle 7, 20. in Græco est, *Sapientia βοηθήσει, iuuabit*, præsidio erit, vim & robur conciliabit homini plus quàm magna multitudo Dynastarum & Principum ciuitatis, qui alioquin potentissimi inter suos & generosissimi esse videantur. Eximiè rem illustrat Chaldæa Paraphrasis in hunc modum: *Sapientia auxiliabitur sapienti, qui subegerit concupiscentiam malam, ideò vt non peccet magis quàm decem Imperatores qui fuerint in ciuitate.* Et nescio an huc intuebatur S. Augustinus lib. 1. de Sermone Domini cap. 3. sed profectò paria dicit: *Sapientia*, inquit, *est contemplatio veritatis pacificans totum hominem, & suscipiens similitudinem Dei.* Præclarè. Homo

contemplatio veritatis. in luce veritatis se atque sua cognoscit, clarâ victoriâ concupiscentiam subigit, turbulentos animi motus & perturbationes coërcet, inde iucunda pax consequitur, & gratia, & virtutum viui & eximij colores, qui Dei similitudinem exprimant, qui mihi gradus veræ sapientiæ luminosus & expetendus omni studio videtur. Sed D. Paulus ipsius sapientiæ florem esse putat in cognoscendo redemptionis opere & percipiendis vitæ Christi mysteriis; quam *sapientiam in mysterio* vocat, nimirum arcanam, neque

Sapientia in mysterio est Christus crucifixus. 1. Cor. 2, 7. mundo cognitam, propriam autem filiorum Dei: itaque de se aiebat, & profitebatur se nihil sapere, nihil scire, *nisi Iesum Christum crucifixum*; hanc esse nobilissimam partem & colophonem veræ sapientiæ, in qua primi religionis satores Apostoli excellere pulchrum putarunt, hanc se docere & loqui inter perfectos. In cruce pulpi-

Crux cathedra sapientiæ Christianæ. tum inueniebat, & suggestum eruditionis honoratum, in quo iustiùs quàm in sepulcro Pherecydæ Syri elogium illud magnificum inscriberetur: Τῆς σοφίης πάσης ἐν ἐμοὶ τέλος: *In me omnis sapientiæ finis & perfectio.* In mirandis Christi

Doctrina sapientiæ Christianæ qualis. operibus & vitæ cursu videbat scholas continuâ sapientiæ voce resonantes, quæ docerent humilitatem animique demissionem esse Deo charam & pretiosam; quæstum magnum esse pietatem cum sufficientia, paupertatem esse anteponendam opibus & supellectili conquisitæ; esse gloriosum Dei causâ contumeliam pati; magni esse animi indicium donare iniurias, non vlcisci; ante oculos semper habendam esse Dei voluntatem, illam sequendam, & vel dispendio vitæ suæ obedientiam illi præstandam, quam ipse mundi liberator cibum suum esse aiebat; delicias & corporis voluptates, & mundi pompam ambitionemque fugiendam, vnde funestæ sæpè clades

& humanæ salutis ruinæ sequerentur; nihil esse beatius quàm purâ frui conscientiâ, quam nullus peccatorum næuus commaculet; hîc laborandi & patiendi campum & palæstram esse, post hanc vitam gloriarum esse tempus & præmiorum; breui vitâ emi posse felicissimam immortalitatem. Hæc & alia infinita cùm D. Paulus in exedris illis sapientiæ meditando cognouisset, atque altè in animum demisisset, ardebat incredibili desiderio Christum Iesum imitandi, & rapere omnes secum eò cupiebat: *Exeamus*, inquit, *ad eum extra castra improperium eius portantes*. (Heb. 13, 13.) O ardorem! ô mysticam & præstabilissimam Theologiam, laureis baccis & amarantinâ corollâ dignissimam! ô sapientiam verè cælestem, quam filij huius sæculi opinantur stultitiam! (*Christi sapientia mundo stultitia.*) Ita est, inquit idem magnanimus Paulus, *nos stulti propter Christum*. (1.Cor.4. 10.) Quinam illi? Apostoli primùm, deinde Apostolici viri, pij denique omnes Christiani. Et vsque nunc veræ sapientiæ amatores, non discipuli mundi, sed Dei, sacram insaniam insaniunt; diceremus cum Rhetore Græco *χρυσῆν μανίαν, auream insaniam.* Est enim quædam insania sanctorum, quæ magna sapientia est; quam D. Ambrosius in Psalm. 39. *veram insaniam* appellat; cùm in mundanis sint *falsæ insaniæ*, vt Regius Vates meminit. (Psal. 39,5.) Doctor Gentium vocat *stultum Dei, quod sapientius est hominibus*. (1.Cor.1, 25.) Sed meritò sim longior, si modos omnes recenseam, quibus cælestium Litterarum monumenta aut diuini Patres de sapientia locuti sunt: quos fusiùs recenset Cresollius noster in Anthologia cap. 6. vnde hæc compendio deprompta.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

Iob vt refellat iniquiter afficta sibi ab Eliphazo scelera, sigillatim recenset virtutes suas, quibus ab adolescentia perpetuò emicuit; sed quæ iam defectu virium & mediorum & multitudine miseriarum occultabantur: vnde optat pristinæ restitui felicitati, quò rursum palàm innotescant.

1. ADDIDIT quoque Iob assumens parabolam suam, & dixit:

HIS verbis insinuatur Iobum aliquantulùm tacuisse, vt amicis, si vellent, locum dicendi concederet, at cùm nihil reponerent, ad præsentes suas miserias ampliùs exaggerandas, prosperam, quâ olim vsus fuerat, fortunam, in memoriam reuocasse. (*Calamitoso miserum est fuisse felicem.*) Nam miserum profectò est homini calamitoso felicem fuisse, ea de causa quam tradit Euripedes,

> Κεκλημένῳ δὲ φωτὶ μακαρίῳ ποτὲ
> Αἱ μεταβολαὶ λυπηρόν. ᾧ δ' αἰεὶ κακῶς
> Ἔστ', οὐδὲν ἀλγεῖ συνήθως δύστηνος ὤν:
> *Titulum beati qui tulit fati vices*
> *Haud facilè tolerat. Non dolet quisquis malis*
> *Suetus miseriam vertit in mores suos.*

Rursus igitur sermonem producens commemorat pristinam felicitatem, cuius desiderium exprimit; (*Iob pristinam optat felicitatem sibi restitui.*) desiderium, inquam, partis inferioris benè valere florereque cupientis; aut etiam superioris, actu deliberato id optantis ad Dei gloriam amplificandam, promulgatâ rectâ de ratione diuinæ prouidentiæ doctrinâ, quæ ex ipsius calamitate fuerat oppugnata. Oratio autem eius ad commiserationem plurimùm valet, quam sic exorditur:

2. Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, secundùm dies quibus Deus custodiebat me?

Primâ quidem specie hîc videtur Iob tempus præteritum desiderando dolere quòd Deus mutarit ipsius conditionem, & pro eo quòd olim ipsum rebus prosperis florentem reddiderat, nunc eum tam asperè affligat; sed hæc non est eius mens & scopus: dirigit enim sermonem suum ad eos qui malè de ipsius afflictione iudicabant, non secùs quàm si homo quispiam à Deo reprobatus esset: vult igitur ostendere illos peruersum iudicium habere, eò quòd illa dumtaxat quæ in sensus incurrunt intueantur, nec longiùs respiciant. Iobus autem (sicut in conclusione videbitur) ostendit, si ex rebus externis de ipso iudicium esset faciendum, prosperitatis suæ tempus potiùs respiciendum fuisse.

Obseruemus igitur hîc nequaquam Iobum indignari aut lamentari, quòd videat se bonis sibi à Deo olim datis spoliatum, sed potiùs aduersarios redarguere, ostendendo eos malè in iudicio, quod de ipso faciebant, procedere, eò quòd ex status mutatione, quam in ipso animaduertebant, eum pro homine penitus damnato haberent, nec eius temporis, quo olim ipsum tamquam eximium aliquem & selectum virum reueriti erant, meminissent. Ad antiquum igitur felicitatis suæ statum meritò sic aspirat. q. d. O vtinam ad pristinum meum statum reuocarer, (*Felicitas aliquando custos est virtutis.*) in quo innocentior mihi vita fuit, & à culpis remotior: nam insana hæc calamitas irritamentum mihi est ad delinquendum: longiùs sanè à vitiis aberam cùm Regno & opibus florebam, *in quibus Deus custodiebat me*; id est, vt S. Thomas exponit, *promouebat me*, scilicet opes augendo, meque ad honores indies promouendo, & nouis fortunæ accretionibus felicitando; ita vt ipsamet felicitas mihi custos foret sanctitatis. Neque hoc est insolens in Scriptura. Siquidem *tulit Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso* (Gen. 2, 15.)

radiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. Vbi ex mente S. Augustini lib. 8. de Genesi ad litt. cap. 10. Deus posuit hominem in paradiso voluptatis, vt in eodem custodiret hominem paradisiacâ voluptate, hoc est amœniori quadam felicitate. Ad quem locum allusisse videtur Iob, cùm asserit fortunatissimum olim statum pro custode fidelissimo sibi fuisse; non secùs ac Deus olim Adamum posuit in paradiso voluptatis, *vt custodiret illum*, scilicet *Adamum*. Non est itaque quòd miremur Iobum pristinam optare felicitatem: nouerat quippe vir sanctissimus quas diuitias & quæ bona requirat; illa nimirum bona & felicitatem antiquam requirit, quæ vt à Deo in illum profecta fuerant, sic Dei in illo amicitiam promouebant, vt nequaquam illum à recta via deflectere sinerent. Quò spectans Olympiodorus in Catena Græca sic ait: *Non speciosam tantummodò sobolem, & magnas ac locupletes copias, diuinam custodiam atque opem dixit, sed multò magis; quia in tanto splendore, diuino septus præsidio, ius summoperè tuebatur: idcircò igitur in illum pristinum statum se restitui cupit; quia tamquam Dei amans in eius fide & tutela optat esse.* Expertus fuerat vir sanctus pristinas diuitias à Deo in se profectas fuisse tantis virtutibus connexas, vt ex ijs nihil nisi sanctum & iustum ad Dei amicitiam pertinens prosilinerit: quare non quascumque diuitias exoptat, non solam felicitatem postulat, sed illam suam pristinam; quæ vt à manu Dei venerat, sic nihil produxerat, quod non spiraret amicitiam diuinam.

Diuitiæ Iobi non obfuerant, sed profuerant ad salutem.

Huc refero illud Prouerbij: *Benedictio Domini diuites facit, nec sociabitur ei afflictio:* quasi nequeat bonis à Deo acceptis amaritudo aut afflictio se commiscere peccati: vnde dona à Deo orta nomen benedictionum sibi acquisiuêre, iuxta illud Psalmi: *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Procul enim est maledictio à Dei donis. Sapienter Eliu infrà capite trigesimo secundo cauet ne felicitas temporalis iustorum putetur ad diuinam reprobationem pertinere. ait enim: *Ne fortè dicatis, Inuenimus sapientiam, Deus proiecit eum.* Solent nimirum hæretici felicitatem Ecclesiæ diuinæ tribuere reprobationi; quibus cum Eliu respondet D. Gregorius lib. 23. Moralium cap. 4. *Per hoc quòd sanctam Ecclesiam in honore hominum florere temporaliter cernitis, proiectam eam à Domino non credatis: scit enim redemptor eius & in hoc itinere solatia venienti tribuere, & peruenienti ad æternam patriam superna præmia reseruare: in cassum igitur dicitis, quia Deus eam proiecerit, cùm venerari illam à cunctis ferè hominibus videtis; quia sic ei terrena gloria adiumentum tribuitur, vt per hoc multiplicius etiam ad cælestia subuehatur.* Sic etiam ex temporalibus bonis felicitas æterna iustorum claret. Hæc igitur Dei custodia, quam Iobus memorat, ea fuit, quam ægerrimè tulit Satan dicens, *Nonne tu vallasti eum ac domum eius?* &c. Deus nimirum ipse, non Angeli modò, in hominis bonum intentissimus, vallat, ambit, circumdat illum tamquam murus æneus, qui non valet perrumpi. Custodia ergo hæc, quæ animam, corpus, bona temporalia complectitur, à Iobo hîc expetitur. Dicens autem se olim à Deo sic

Temporalia bona sunt etiam Dei benedictio. [Psal]u. 10, 11. Iob 32, 13. Iob 1, 10.

seruatum & custoditum esse, tacitè insinuat se modò ab ipso derelictum esse; non quòd fixam & firmam illam opinionem habeat, sed ex sensu suo naturali, prout solent interdum sancti Deum precantes, loquitur, quasi Deus ipsum obliuioni tradidisset; prout nimirum hominibus videri poterat, quodque sensu suo naturali concipiebat, quamuis ipsi ope fidei resistat, quâ in omnem Dei voluntatem erat perfectissimè resignatus.

Istiusmodi quoque sunt voces Ecclesiæ, cùm pro suis membris fores diuinæ misericordiæ pulsat dicens: *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur; innoua dies nostros sicut à principio.* Quin & singula Ecclesiæ membra eamdem vocem emittunt, cùm eorum quisque verba Iobi innumeris calamitatibus afflicti sibi ipsi accommodant, & non pro dolore corporis, sed pro cruciatu animæ à peccato prouenienti sibi conuenire pronuntiant: *Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, secundùm dies quibus Deus custodiebat me?* Dies quippe nostri sicut à principio & menses pristini tempus gratiæ designant, ad quos redire cupimus, cùm Dei vocationem nos à vetustate peccatorum ad nouitatem vitæ reuocantem affectamus. Cui vocationi, licet à Deo incipienti, quia non sine gratiæ auxilio (quod præstò nobis est) nos respondere oportet; ideò per Ioëlem Prophetam ad conuersionem excitamur, cùm tubam prædicationis insonantem audimus: *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu.* Et rursus per Zachariam ait Dominus: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Ac si diceret: Priùs quidem ego conuerti me ad vos à somno peccatorum excitando, & vestram molliendo duritiem; conuertimini igitur vos ad me vocationi meæ respondendo, & meam inspirationem accipiendo, vt ego tandem conuertar ad vos iustificando, & gratiam atque amicitiam meam vobis dando. Hanc enim præstantissimam & desiderabilem amicitiam non natura procreat in nobis, non facultas liberi arbitrij progignit; sed Deus ipse in paruulis quidem per lauacrum regenerationis, in adultis verò, qui post Baptismum grauiter deliquerunt, per pœnitentiæ Sacramentum aut re aut voto ritè susceptum, meritis Iesu Christi exigentibus, simul cum gratia & vita spirituali animæ in voluntatem nostram clementer infundit. Quod S. Paulus perspicuis verbis testatus est, charitatis causam non aliam quàm Spiritum sanctum liberaliter dantem, & misericorditer eam in nos effundentem agnoscens. Quam charitatem licet homo adultus, qui semel aut sæpè aliquod crimen commisit, non ex merito habeat; (nunc enim paruulos mittimus solâ virtute Sacramenti & prauiâ matris Ecclesiæ fide iustificatos;) non tamen sine dispositione aut præparatione aliqua particeps tam eximiæ virtutis efficitur. Nam primò clementissimus Dominus & verissimus miserationum Pater peccatorem in peccatis dormientem excitat, fugientem vocat, & nullis eius poscentibus meritis, imò multis diuinam indignationem prouocantibus demeritis, ad supernaturalem amicitiam suam & familiaritatem inuitat.

Thren. 5. *Peccatores dies pristinos gratiæ efflagitare debent.* Ioël. 2, 12. Zach. 1, 3. Rom. 5.

Hîc etiam notandum, caput hoc animis internam desolationem Deique repulsam patientibus

Quales sint desolatarum querelæ animarum.

tibus esse aptissimum, ac dulcissimis querimoniis plenum. Et vt ab hoc versu ducamus exordium, satis frequenter viri rerum cælestium studio addictissimi, quos Deus olim suauissimis inspirationibus ac blandimentis demulcebat, cernentes se in derelictionem, anxietatem, ariditatem, tenebras interiores à Deo ad experimentum depulsos, huiusmodi verbis vti solent: *Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, secundùm dies quibus Deus custodiebat me?* q.d. Profectò grauiter me Deus repulit; imperiosè reiecit me: lactabat me olim, ac in deliciis habebat; modò verò, postquam me ablactauit, videtur oblitus mei: gaudebam ego tutelâ eius, ac prosperabar; nunc tamen à custodia illa procul actus & derelictus extabesco. Hæc iustorum lamenta boni consulenda, neque arctandus animus, ne dolorem exhalet suum, vti Ioannes à Iesu Maria ad hunc locum monet.

3. Quando splendebat lucerna eius super caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris?

Lucerna designat fauorem & benignitatem Dei.

Vtinam, inquit, res succederent vt quondam, cùm *lucerna*, id est, fauor & benignitas Dei me dirigens, lætificans & prosperans, *in tenebris*, id est in difficultatibus & doloribus affulgebat mihi; vt inter calamitates ac perplexitates caliginosæ huius vitæ inoffensus incederem: quando, inquam, illuminatio gratiæ eius quasi fax aut candela lucens super apicem mentis siue verticem rationis meæ splendebat, meque in omnibus credendis & agendis illuminabat; & ego minimè rebellis nec inobediens lumini ducatum eius diligenter sequebar, omnia mea secundùm diuini luminis instructionem sollicitè dirigens; vt sic omnia agerem, quomodo Deo quàm maximè grata esse intellexissem, idque in densissimis huius mundi tenebris, vbi vel maximè opus est lumine diuino, sine quo velut in obscura nocte caligamus & impingimus. Quantumcumque enim quis lucernam ad excipiendum lumen aptauerit, nisi tamen ignis accesserit, ardere non potest: sic etiam anima nostra nec sibi ardere, nec aliis lucere potest, nisi diuinum gratiæ lumen acceperit. Ita pulchrè sanctus Augustinus in Psalm. 119. ait: *Nemo enim iuste viuit nisi iustificatus, id est, iustus effectus: ab illo autem fit homo iustus, qui numquam potest esse iniustus. Sicut lucerna non à seipsa accenditur; ita neque anima sibi præstat lucem, sed clamat ad Deum: Tu * illuminabis lucernam meam Domine.* q.d. Tu luce gratiæ ac fauore auxilij specialis benignè me dirigens, lætificans ac prosperans, in tenebris difficultatum, dolorum & periculorum animæ & corporis affulges mihi, vt inter calamitates caliginosæ huius vitæ inoffenso pede incedam. Nos quippe in hoc mundo tamquam in tenebris versamur, & multis vndique doloribus, ærumnis & periculis circumdamur, ita vt, nisi clementissimus Deus per lumen gratiæ suæ nobis præfulgeat, non possimus gradum vnum promouere, quin statim in multas miserias incidamus: tunc autem omnibus illis periculis occurrit, quando nobis lucernam suam exhibet & accendit.

Lucerna gratia Dei necessaria est in tenebris huius vitæ.

Psal. 17, 29.
* Vulgata *illuminas*

4. Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secretò Deus erat in tabernaculo meo?

Quos Iob vocet dies adolescentiæ suæ.

Dies adolescentiæ vocat dies lætæ constantissimæque pietatis, quando velut in flore quodam suo est animi religio, cùm deuotio est robustior, & nonnullam maturitatem consecuta. Vatablus vertit *dies autumni*; quasi vellet Iob id tempus significare, quo mens pia vberem quamdam fructuum opimitatem vt in autumno producit. Quò facit Græca lectio Sixtinorum Bibliorum, Ὅτε ἤμην ἐπιβρίθων, *Cum eram grauescens.* quod Scholiastes eleganter in hunc modum illustrat: *Sicut fructuosæ arbores onustus eram bonis.* In illo igitur beatissimo tempore, cùm virtutum florerent baccæ, & cælestia dona exuberarent, cum mentem suam in oratione ad sanctissimum Numen attolleret, *secretò*, inquit, *Deus erat in tabernaculo meo.* hoc est, Mirabili quodam modo velut in Augustali suo Rex Regum in domicilio pectoris mei habitabat, in adyto, in penetrali, in arcano animi sinu morabatur. Hanc sententiam ita extulerunt Septuaginta: Ὅτε ὁ θεὸς ἐπισκοπὴν ἐποιεῖτο τοῦ οἴκου μου: *Cùm Deus visitationem faciebat domus meæ.* hoc est: Cùm in me benignitatis suæ oculos inijceret, cùm inuitatus piâ & humili oratione meâ, vt amicus & dulcissimâ familiaritate coniunctus visitandi gratiâ intimum in animum penetraret. Symmachus vertit: Ὁπότε περιέφρασσεν ὁ κύριος τὴν σκηνήν μου: *Quando circumsepiebat Deus tabernaculum meum*, vt effectum diuinæ illius visitationis & coniunctionis exponat; cuius proprium est conseepire deuotum animum suo præsidio, & vndique circumuallare aduersus impotentium inimicorum vim & impressionem. Neque enim in aliis magis quàm in deditis orationi salutaris illius præsidij vis & virtus elucet. Hinc diuinæ Litteræ, vbi de Salomone magnifici operis duce ita loquuntur, *Fecit atrium Sacerdotum*, καὶ αὐλὴν τὴν μεγάλην; S. Hieronymus vertit, *basilicam magnam*: in Hebræo est, *atrium præsidij* siue adiumenti. Vox enim הָעֲזָרָה *haZarah*, vt noster Villalpandus notat, opem ferre & auxiliari significat. Locus igitur ille in templo, in quem omnes conueniebant orationem facturi, & Numinis opem & præsidium imploraturi, dicebatur atrium adiutorij, quasi dicas *auxiliatorium*; idemque αὐλή, *Basilica* siue *Regia*; quòd Deus ibi sit vt in aureo pulcherrimoque palatio, cuius domus est domus orationis ad repugnandum & tuendum opportuna. quod ad piæ orationis commendationem valet plurimum.

Quomodo Deus in secreto animi tabernaculo habitet.

Deus animam deuotam præsidio suo vallat.

2. Paralip. 4, 9.

* Ceterùm ille dicendi modus, *Quando secretò Deus erat in tabernaculo meo*, significat secretum agendi cum Deo morem, ita vt Iobus Dei præsentiam sentiens, puta dum clauso cubiculo orabat & meditabatur, animaduerteret Deum sibi esse propitium, ex quo ad ipsius cultum ardentiùs inflammaretur: quod profectò in ætate adolescentiæ, quæ vix fræni patiens esse solet, sæculo præsertim illo inculto, mirabile est. Atque hæc nimirum est illa *conuersatio interior*, quam spiritalis vitæ magistri vehementissimè commendant

Interior conuersatio & secretus cum Deo agendi modus.

mendant

mendant vt gymnasium quoddam virtutis, vt beatæ vitæ phrontisterium, vt diuinæ legis arcanum. Dicitur autem *interior*, quòd intimo in corde versetur illa cælo digna solitudo, nominatur verò *conuersatio*, quòd religiosæ mentis homines numquam soli sint vel cùm soli sunt; sed clarissimis comitibus sociati: quemadmodum S. Ambrosius lib. 2 de Virginitate de sanctissima Dei matre, *Comites*, inquit, *non desiderabat, quæ bonos comites cogitationes habebat: quin etiam tum sibi minùs sola videbatur, cùm sola esset.* Ad illam internam cum Deo conuersationem sancti Patres inuitant; & quod S. Hieronymus scribit ad Demetriadem, hoc omnibus omnes dicunt: *Adhibe etiam tibi in vrbe solitudinem, & remota paulisper ab hominibus propiùs Deo iungere.*

Huc veterum Vatum prædictiones referendæ
Isaiæ 46, 8. sunt, cùm monent quosdam *redire ad cor*; vnde velut placido è portu & amico eiecti in turbulentissimam iactationem incidissent. Huc quo-
Num. 4. que spectat illud quod in libro Numerorum iubet Deus, vt Sacerdotes curent interiora velaminis tabernaculi. Vbi Origenes Hom. 10. tabernaculum ait esse hominem ex D. Paulo monente ingemiscere nos grauatos, qui sumus in hoc tabernaculo: *Igitur interiora*, inquit, *velaminis, vbi inaccessibilia conteguntur, principale cordis dicemus, quod solum recipere potest mysteria veritatis & capax esse arcanorum Dei.*

Homo est Dei tabernaculum.

Quo in loco vir doctissimus principale cordis appellat τὸ ἡγεμονικὸν, quod Vates Regius *medium domus* hieroglyphicè nominauit: *Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.* S. Chrysostomus eam picturam illuminans, *Medium domus*, inquit, *vocat τὸ ἡγεμονικὸν τῆς καρδίας*, & sensum istius loci hunc esse ait, *διηνεκῶς ἠρεύνων τὰ κατ' ἐμαυτὸν, meipsum considerabam ac perscrutabar*, num videlicet cor innocentiâ conseruatâ virtutes sibi omnes conciliaret. S. Ambrosius lib. de Noë cap. 11. dixit *animæ principale*; & in rem nostram aliud diuinæ Scripturæ oraculum mirificum in modum
Gen. 7, 1. illustrat: nam exponens illud Geneseos, *Ingredere tu & omnis domus tua*, sic loquitur: *Hoc dicit Dominus iusto, Intra tu, hoc est, Intra teipsum, intra tuam mentem, in tua anima principale: ibi salus est, ibi animæ gubernaculum, foris diluuium, foris periculum.* Nihil dici mihi videtur potuisse elegantius, nihil diuinius. Sic Gregorius Nyssenus consummatæ vir sapientiæ Sermone de Resurrectione Christi cor nuncupat οἶκον τοῦ νοῦ, *domicilium mentis*; quòd in eo ἡγεμονικὸν seu *principale* esse creditur. S. Augustinus Serm. 63. de verbis Domini *secretarium conscientiæ* dixit: *Intra te vide si habes illic aliquod secretarium dulce conscientiæ tuæ, vbi non perstrepas, vbi non litiges, aut lites pares, &c.* Climacus gradu quarto vocat *abditum cordis*; & pulcherrimum documentum religiosis hominibus consignat in hunc modum: *Studiosus silentij appropiat Deo, ipsique iugiter in abdito cordis assistens ab eo illustratur.* S. Chrysostomus lib. 2. de Compunctione nominat ἀοίκητον, *secretum*, solum locum & desertum à turbis, sacrum silentium & quietem; nec dubitat dicere, virtutis viam ineunti *ante omnia necessarium esse*, τὴν ψυχὴν εἰς ἄνεσιν ἄγειν τὴν δοκοῦσαν, *vt anima in huiusmodi secreta ducatur* non tam loco, quàm proposito & voluntate ab omnium rerum inanitate seiuncta. Seruator mundi in Euange-
lio *cubiculum* id vocauit: *Intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito.* Matth. 6, 6
S. Augustinus Serm. 59. de Tempore illud cubiculum ait esse *cordis nostri secretum.* Atque hoc est istud tabernaculum, in quo Deus secretò agebat cum Iobo. Tale similiter sponso tabernaculum ædificauerat in medio cordis sui, & vbique circumferebat Catharina virgo Senensis non vulgari sanctimoniâ prædita, in quo semper cum Deo agebat, & dulcissimis eius colloquiis & amore fruebatur, vt in Vita eius narratur.

Cor dicitur hominis principale. Psal. 100, 2.

In corde cum Deo conuersandum.

Secretarium conscientiæ.

5. Quando erat Omnipotens mecum, & in circuitu meo pueri mei?

Explicatio est versus præcedentis. Neque enim videtur aliud, secretò esse Deum in Iobi tabernaculo, quàm esse cum Iobo, & illius commodis inuigilare. Eo autem tempore nihil Iobo defuit, quod ad illius faceret luculentos vsus & regiæ dignitatis ornamenta: habebat filios, qui tantam exhilarabant ornabantque familiam, copiosum famulitium & nobile, quoad domestica & publica munera vtebatur. Vtrumque enim significant illi pueri, qui in Iobi circuitu constitisse dicuntur. Vox enim *puer* ex Hebræorum idiomate non minùs seruorum quàm filiorum conditionem importat. Ita Sanctius.

Deus erat cum Iobo quando eius commodis inuigilabat.

Ceterùm si de filiis propriè dictis sumere volueris, significabitur fuisse Iob veluti centrum in medio filiorum suorum. Solet enim parens triplici de causa dici centrum filiorum. Primò, quia sicut centrum non magis ad vnam quàm ad alteram partem circuli accedit; ita pater non debet magis in vnum quàm in alium filium propendere. Secundò, quia sicut totum centrum terminat omnes lineas, & totum singulas; ita totus pater debet omnibus filiis & totus singulis instruendis occupari. Tertiò denique, quia sicut omnes lineæ in centrum; ita filiorum mores in parentum incurrunt, seu illis omnino conformantur. Sic ostensum est suprà cap. 1. vers. 13. in priori felicitatis statu Iobi filios paternæ pietatis æmulos extitisse; ad quam gloriam modò orbus in sterquilinio suspirans ait: *Quando erat Omnipotens mecum, & in circuitu meo pueri mei.* Quomodo enim apud Omnipotentem tam acceptus fuisset pater, nisi de filiorum comitatu in operibus virtutum? Pulchrè id Nicetas exponit in Catena in persona Iobi loquens: *Res*, inquit, *meas Deus visitatione suâ dignabatur; multa mihi materies diuitiarum suppetebat; ipsius verò diuitias ac nobilem sobolem virtutis materiam mihi egomet statuebam, cùm & diuitias in egentes conferrem, & liberos Dei arbitrio ac voluntate educarem.* Prudentissimè scilicet totam materiam negotiandi cum Deo referebat eò Iob, vt filios virtutum suarum comites curaret habere, nec vmquam Deum sine filiis accederet. Nullâ enim re magis parentum sacrificium exornatur quàm filiorum consortio. Quò mysticè spectat illud Psalmi; *Filij tui quasi nouellæ oliuarum in circuitu mensæ*

Parens debet esse centrum filiorum.

Filij Iobi erant paternæ pietatis imitatores.

Parentum sacrificium filiorum consortio honoratur. Psal. 127, 3.

mensæ tuæ. Quasi cælestis viuificique sacrificij mensa non adeò gratè capiat parentes, qui sine filiis suis accedunt. Quis neget parentibus dulciores esse dapes in mundialibus conuiuiis, cùm epularum consortes habent filios in circuitu suo? Quis parens non putet sibi felicissimum diem, quo vnà cum filiis adest conuiuiis? Id sciens Psaltes parentes monet, in quo sit eorum felicitas, non in eo quòd in conuiuio mundiali habeant filios in circuitu suo, sed in mensa, in qua pabulum ministratur diuinum; ibi summa est patris felicitas, quòd habeat filios in circuitu suo. Ita D. Hilarius: *Non in conuiuij*, inquit, *circuitu futuros ait esse filios, sed mensæ. Mensa enim Domini, ex qua cibum sumimus, panis scilicet viui est, & mensa lectionum, in qua spiritualis doctrina cibo alimur.* In circuitu harum mensarum habeat pater filios suos, si velit placere in illis. Fœdum enim est patrem frequentem adesse cælesti mensæ, & filios permittere interdum comessationibus, & ebrietati & scænis

1. Reg. 1, 22. seruire. Samuelis mater rogata vt in templum adoratura iret, respondit: *Non vadam donec ablactetur infans, & ducam eum, vt appareat in conspectu Domini.* Cur renuit sine filio coram Domino comparere? S. Chrysostomus hanc reddit rationem: *Non existimabat esse tutum relictâ domo ascendere in templum, quòd cùm accepisset donum, non sustineret absque dono comparere.* Præclarissimè dictum hoc est; quia cùm certum sit patres ex Dei dono filios habere, numquam satis illis tutum est sine filiis in Dei conspectum venire. hoc est, Numquam tutum est parentibus non sic filios instituere, vt illos possint habere comites religionis suæ. Vide plura de recta liberorum Institutione cap. 1. vers. 13. & seqq.

6. Quando lauabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi riuos olei?

Quo sensu dicatur Iob lauisse pedes butyro.

Est metalepsis. quasi dicat: Tanta mihi erat rerum omnium ad familiæ sustentationem necessariarum abundantia, vt quasi pro aqua mihi esset lac atque butyrum; ita vt si voluissem, in lacte aut butyro pedes potuissem abluere, quemadmodum in aqua solent ablui, nec vel tantillo damno id mihi fuisset. Similis periphrasis vbertatis est illa Iacob in benedictione Iudæ:

Gen. 49, 11. *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum.* Quod verò additur, *Petra fundebat mihi riuos olei*, perinde est ac si Iobus diceret: Non solùm fecunda terra, sed & sterilis & petrosa, propter Domini benedictionem, magnam oliuarum & olei copiam profundebat, vt quasi per riuos vltrò fluere videretur.

Fluenta butyri & lactis delicias summas designant.

Septuaginta reddunt: Ὅτι ἐχέοντο αἱ ὁδοί μου βουτύρῳ, τὰ δὲ ὄρη μου ἐχέοντο γάλακτι: *Cùm fluebant viæ meæ butyro, & montes mei fluebant lacte.* Quibus verbis significat Iobus se à Deo in eiusmodi deliciis, vt sibi nihil deesset, constitutum fuisse. quasi diceret: En Deus me præterito tempore ita tractauit, vt quasi non ambularem super terram, nullam soli duritiem sentirem, sed potiùs mihi Deus ex butyro & rebus mollibus pauimentum strauisse videretur. Denique significat se quasi ex communi ceterorum hominum conditione exemptum natasse in omni voluptatum genere; non quòd in illis se helluonum, ebriosorum & dissolutæ vitæ hominum more inebriarit, sed quòd à Deo illi tam florens & prosper rerum status olim concessus fuerit, vt satis ipsum nisi modum verborum excedendo exprimere non potuerit. Et in eo quidem animaduertitur, ipsum quantum maximè potest beneficia Dei erga se extollere & amplificare, sicuti etiam à nobis fieri par est.

Ceterùm sic etiam hæc explicari possunt, ac si dicat: En in quantam ego calamitatem inciderim, qui olim lacte & oleo ceterisque bonis affluebam, quasi terra mihi ad nutum deseruiret: profectò nunc pro riuis lactis & olei cerno ex hoc meo corpore tabido & vlceribus exeso riuos saniei ac purulentæ tabis effluere.

Tropologicè S. Gregorius lib. 19. Moralium cap. 10. *Butyro*, inquit, *pedes lauantur; quia Prædicatores sancti bonorum operum pinguedine replentur. Etenim vix ipsa prædicatio sine aliquo transitur admisso. Nam quilibet prædicans aut ad quantulamcumque indignationem trahitur, si contemnitur; aut ad quantulamcumque gloriam, si ab audientibus veneratur. Vnde & Apostolis pedes loti sunt, vt à quamlibet paruo contagio in ipsa prædicatione contracto quasi à quodam itinere collecto puluere mundarentur. Pedes ergo lauantur butyro, quia pinguedine boni operis infunditur atque mundatur collectus puluis de gloria prædicationis. Vel certè butyro pedes lauantur, dum sanctis Prædicatoribus debita ab audientibus stipendia conferuntur; & quos fatigat iniunctus prædicationis labor, exhibita à discipulis pinguedo boni operis fouet: non quod ideò prædicent vt alantur, sed ideò alantur vt prædicent; id est, vt prædicare subsistant, non vt in intentionem sumendi victus transeat actio Prædicatoris, sed ad vtilitatem prædicationis deseruiant ministeria sustentationis. Vnde à bonis Prædicatoribus non causâ victus prædicatio impenditur, sed causâ prædicationis accipitur victus. Et quoties Prædicantibus necessaria ab audientibus conferuntur, non solent de rerum munere, sed conferentium gaudere mercede*, &c.

Butyrum est symbolum pinguedinis bonorum operum.

Per *petram* autem idem S. Gregorius cap. 11. intelligit virtutem, quæ dura pluribus & aspera instar lapidis videtur, præcipuè ijs qui tyrocinium non exegerunt. Verumtamen hæc, quam initio petram durissimam iudicant, decursu temporis vertitur in oleum, & valdè iucunda efficitur.

Petra symbolum virtutis; cuius rigor dulcescit successu temporis.

Quo sensu exponit ibidem Gregorius illa verba Isaiæ: *Computrescet iugum à facie olei.* Id est, Virtus, quæ instar iugi colla premit tyronum, ipsâ consuetudine nullo negotio sustineri poterit, graue pondus deponet instar ligni putridi & vermibus exesi. verba eius sic habent: *Potest nomine olei ipsa sancti Spiritus vnctio designari, de qua per Prophetam dicitur: Computrescet iugum à facie olei. Iugum quippe à facie olei computrescit, quia dum sancti Spiritus gratiâ vngimur, à captiuitatis nostræ seruitute liberamur*, &c. Isaiæ 10, 27.

Affectus hominis spiritaliter desolati.

Porrò in sensu arcano Ioannes à Iesu Maria hunc Iobi versum viro iusto à Deo repulsam passo ac desolato sic attribuit. q.d. Hei mihi, quàm videor mihi mutatus ab illo qui quondam fui! Recordor ego puro diuinæ consolationis

tionis balsamo me solitum fuisse adeò copiosè perfundi, vt non mens tantùm, sed corpus quoque vsque ad ipsos vt ita dicam pedes cælesti voluptate afficeretur: tunc sanè petra, hoc est aspera duraque virtutis disciplina, fundebat mihi riuos olei, adeò vt ex ipsis vitæ austerioris exercitiis, ieiuniis, verberibus, vigiliis delicias castas elicerem: nunc verò versa est in luctum lætitia, nihilque nisi mœstum, durum aculeatumque succedit. Precor ergo, qui videor obijsse, renascar. Et hic profectò sensus arcanus mirificè Iobo ipsi congruit, quem interna desolatio immaniter diuexauit; at & aliis Iobo simillimis consentit.

Damnati frustrà optant dies pristinos. Quin & damnatis istiusmodi voces accommodat Drexelius noster in libello verè aureo de Æternitate: Non enim nesciunt, inquit, damnati quantis olim diuitiis affluxerint: illis ius cæli transscriptum erat: heredes Regni potuissent esse modò voluissent. Recordantur diuinæ gratiæ butyrum copiosissimè sibi fluxisse, quo lauari licuisset; id tamen à se repudiatum esse. Meminerunt olei riuos è petra, diuini amoris & misericordiæ fontes è Christo sibi emanasse; hæc omnia tamen suo vitio à se neglecta. Iam clamant, sed frustrà: Quis nobis tribuat vt simus iuxta menses pristinos, quando lauabamus (certè lauare poteramus) pedes butyro, & petra Christus fundebat nobis riuos olei sanguinis sui? Iam nec olei, nec butyri guttula fluit ampliùs: diuinæ misericordiæ fons exaruit: diuini fauoris riuuli sunt exsiccati. Cælestis agni sanguis pro nobis frustrà fusus est: cruciatus & mors Christi nobis non prosunt ampliùs: incassum recidit omnis impensa. Eheu actum est de nobis! sic ille piè meditatur.

7. Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi?

Hactenus de rebus ad vitam instructumque familiæ necessariis; iam agit de auctoritate quam habuit apud omnes, & dignitate Regia, quam cum omnium approbatione sustinuit. Sed cur ad vrbis ianuam Rex, aut ibi quam ob causam sedile? Nónne à regia seueritate alienum in communi loco cum multitudine versari? quare idemmet Iobus suprà cap. 3. vers. 14. de Regibus & Consulibus loquens dixit illos sibi solitudines ædificare, quia nimirum sub aureo laqueari interque parietes ebore distinctos latent absconditi, nec se vulgo mortalium patefaciunt. Sed sciendum olim iudiciarium tribunal prope vrbium introitus fuisse collocatum, Regesque ipsos Iudicum fungi munere non aspernatos. Procedebat igitur ad fores ciuitatis Iob inclytus, vt litium arbiter fieret altercantibus, componeretque discordes, & scelera vlcisceretur. In portis *Conuentus olim in portis haberi solent. Prou 31, 23.* enim fieri hominum conuentus, & ibi disceptari atque agitari causas legitimo iudicio solere, ex aliis quoque Scripturæ libris constat. Sic in Prouerbiis de coniuge mulieris fortis dicitur: *Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum Senatoribus terræ.* Huic autem ordini ac Senatui quasi Princeps & Antistes præerat Iobus; atque ideò illi in honesto illo ac legitimo loco statuebatur cathedra, vbi supremam ac regiam maiestatem ostenderet. Vnde patet ad quantum honorem Iob euectus fuerit. Quando autem sic loquitur, nequaquam ea profert ad ostentationem (contrà enim cum omni humilitate sibi à Deo impositum opprobrium tolerat) sed redarguit aduersarios, quasi diceret: Vos hodie iudicatis me esse hominem damnatum & maledictum: cur verò? ecce enim me tamquam miserum cadauer omni ope destitutum vnusquisque irridet. Considerate verò, num aptè iudicetis? nam non ita pridem ab omnibus honore afficiebar, vosque mihi tunc plausissetis. Vestrum igitur iudicium non rectum est, nec æquum; propterea quòd in rebus visibilibus hæretis, cùm vobis longiùs respiciendum fuisset. Porrò de iudiciis in porta exerceri solitis vide quæ superiùs cap. 5. vers. 4. annotauimus.

8. Videbant me iuuenes, & abscondebantur; & senes assurgentes stabant.

Quando, inquit, incessu regio progrediebar *Iob in florenti statu valdè honorabatur ab omnibus.* ad portas, vbi legitima (vt dixi) exercebantur iudicia, ab omni gentium ordine sic obseruabar, vt omnes publicum mihi deferrent honorem: ac iuuenes quidem cedebant de via, & ne illorum mores seuerè corriperem abscondebantur: senes verò & viri graues cùm me viderent aduenientem, in signum honoris ac reuerentiæ mihi assurgentes tantisper consistebant in pedes, donec ego pertransissem. Quid autem impellebat iuuenes vt se occultarent, nisi eximia Iobi virtus ac morum grauitas, quæ ipsum illis venerabilem ac formidabilem reddebat? Si enim vir aliquis iam prouectæ ætatis vitiis deditus fuerit, potiùs inde iuuenes ad malè agendum, cùm eiusmodi fautorem habebunt, licentiam sument, ipsique colludent, & insultabunt. Cùm igitur Iobo ea reuerentia exhibita fuerit, vt iuuenes se ab ipso occultarent, signum est in ipso *Virtus Iobum reddebat honorabilem.* eas virtutes fuisse, vt propter ipsas, non propter opes, illum honorare cogerentur. En quod nobis hîc primo loco notandum est. Sed notemus etiam hoc vocabulum abscondendi innuere pudorem aliquem, quo detinentur ij, qui solius Dei timore & amore non satis in officio continentur. Nam quidquid sit, adhuc coram hominibus continent se, nec volunt turpitudinem & *Qui malè agit fugit aspectum viri grauis & virtute præditi.* dedecus suum cognosci; præsertim si virum aliquem grauem, maleficij sui testem & spectatorem habituri sint, eius præsentiam fugiunt, qui malè agere volent. Videmus igitur pudore isto, quo afficiuntur homines dum malè agunt, Deum illos reos peragere, vt contineantur, & quæcumque subterfugia opponant, quasi proprio sigillo & propriâ confessione omnia vitia esse vitia, & se condemnandos esse obsignent.

Sed quare non etiam senes eius conterriti aspectu latebras petebant? Videlicet iuuenum ij significantur nomine, qui nullâ legibus habitâ reuerentiâ luxum & voluptates sequuntur; senes *Cur etiam seniores non fugerint Iobi vultum.* verò intelliguntur, quorum compositi mores & vita innocua. Quoniam igitur ob Iudicis aduentum probi lætantur & exultant; mali autem sibi malè metuunt & formidant; propterea iuuenes abscondebantur, & senes assurgebant. Vnde S. Gregorius lib. 19. Moral. cap. 14. *Sanctam,* inquit,

inquit, *Ecclesiam vident nunc iuuenes, & absconduntur, senes verò ei assurgentes assistunt; quia vigorem eius atque rectitudinem immaturi formidant, grandæui glorificant: vident ergo hanc iuuenes, & absconduntur, quia deprehendi in suis occultis actibus metuunt; senes verò assurgentes stant, quia perfecti quique ex humilitate indicant, quantum in bona operatione profecerunt.* Sed numquid ex senibus etiam mali omnibusque fœdati vitiis quidam sunt; quemadmodum & inter adolescentes reperiuntur virtutum clarissimarum famâ laudatissimi? Quamobrem ergo non & se abscondere qui senes reputantur perhibeantur? Aduerte subtilitatem: Omnis correctio aduersus iuuenes solos est, non quia de senibus cuncti probi sint, sed quia vitium senectute confirmatum velut irreparabile censeatur ob difficultatem salutis. Concipitur itaque Iobus quasi hos ob desperationem quamdam penitus relinquat, ægritudine quodammodò ob immanitatem medicinæ beneficium respuente; non quoniam non conuerti & saluari ipsimet valeant, sed vt quàm sit ardua prouincia demonstretur. Sciens ergo propter neglectam adolescentum educationem spretaque sub initiis mala in tantam deinceps ruere insaniam, vt miraculi instar propemodum habeatur resipiscere, optimus morum moderator in iuuenes seueriùs animaduertebat, quò scelerum exordia amputaret: idcircò disciplinam veriti adolescentes, speciatim memorantur, simul ac prodibat, eius fugere vultum solitos, & se abscondere.

Vitia senum irreparabilia censentur.

Hanc igitur doctrinam ex hoc loco colligamus, quòd nimirum nos Dominus admoneat, cùm pudore aliquo malè agentes afficimur, hominum conspectum fugimus, nec ita notam esse nostram fœditatem volumus; vt intelligamus, frustrà nos in vitiis nostris nobis blandiri, eaque tegere conari, sed potiùs debere discere ipsa condemnare. Ceterùm si eiusmodi confusione coram hominibus afficimur, sciamus nos præsentiam & conspectum Dei non posse effugere, frustrà nos latibula quæsituros; eius enim conspectui nos nudos & retectos esse, & ab eo non solùm opera quæ hominibus innotescunt, sed etiam abditissimas & maximè arcanas animi cogitationes obseruari. Discamus igitur non solùm homines, sed in primis Iudicem illum cælestem, qui nos intuetur, timere. Ceterùm vt ad Iobum reuertamur, significat non tantùm homines plebeios ac vulgares, sed etiam viros Principes atque primarios omnem sibi honorem detulisse. de quibus subdit:

Pudor ipse nos arguit vitiorum.

9. Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo.

10. Vocem suam cohibebant Duces, & lingua eorum gutturi suo adhærebat.

Apud Principes Iob erat in veneratione.

Id est: Ipsi quoque Principes me præsente hiscere non audebant, & labiis digito compressis, quem inchoarant, imperfectum relinquebant sermonem. Quin & Duces, quibus militare studium audaciam alit & loquendi licentiam, cohibebant tamen vocem suam, quasi lingua eorum faucibus adhæsisset, & sermonis facultas prorsus fuisset ablata. Hîc igitur admonemur, vt nos Deo, eiusdemque vicariis, siue doctoribus ac rectoribus ab eo missis dociles ac morigeros exhibeamus; cùm homines auctoritate & prudentiâ præditi Iobo se dociles præbuerint, nec doceri recusarint. Vnde quamuis omnium excellentissimi simus, non debemus tamen eiusmodi perfectionem nobis arrogare, cui non opus sit semper ampliùs proficere. Ceterùm Iobus statim declarat se honoratum & æstimatum fuisse, non solùm quòd acuto & subtili ingenio esset, sed quoniam inter homines rectum & iustum mereretur. Quid enim Iob inter hæc adeò splendida & gloriosa? Numquid tyrannum agebat & pauperum oppressorem, vt Eliphaz cum sociis ei obiecerant? Audi quid sequatur:

11. Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi.

12. Eò quòd liberassem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non esset adiutor.

Iobus hîc antiquam nominis sui claritatem commemorat non vanè conflatam, sed ab egregiis virtutum, misericordiæ præsertim ac iustitiæ, actibus exortam, vt ex his versibus perspicuum fit. Boni quippe Principis est eiusmodi operibus nomen parare, ac amplificare suum, quæ animos subditorum concilient, quos in Principe ipso spem firmiter collocare decet affuturum sibi, si quid ingruat aduersitatis. Profectò benè Respublica temperatur, vbi potentiores ac insolentiores comprimuntur, & indigi ita subleuantur, vt Principi ex animo fausta precentur, & velut parentem ac tutelarem suum intueantur. Ergo Iobus famâ clarus apud exteros auditu res eius gestas accipientes, & apud suos, rerum ipsarum spectatores ac testes oculatos, qui & faustis acclamationibus eum prosequebantur, vti sequens versus declarat:

Claritudo nominis Iobi virtutis fundamento nitebatur.

Boni Principis officium in quo situm sit.

13. Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum.

Id est, Qui vel suo infortunio vel alienâ malitiâ perire debuisset, meâ ope liberatus me benedicebat. Pro verbis illis, *Cor viduæ consolatus sum*, Septuaginta legunt, Στόμα δὲ χήρας με ἐυλόγησε, *Os viduæ benedixit me*. Aliqui ex Hebræo vertunt: *Cor viduæ canere feci*. Quæ omnia in miseros & afflictos præsertim morituros præsentissimum Iobi auxilium & beneficentiam commendant, quæ magnam promeretur apud Deum & homines benedictionem.

Iobi in miseros & afflictos beneficentia.

Ad hoc autem impertiendæ benignitatis studium multa sunt quæ vniuscuiusque animum exacuere & inflammare debeant. Nam vt omittam nos satisfacere illo modo communi humanitati, & eo genere beneficentiæ consequi, vt cùm

cùm in similem casum & fortunam inciderimus, aliorum consolatione perfruamur; illud mihi plurimi semper faciendum mirandumque visum fuit, quod cùm sit opus excellentis charitatis, illi Deus non communia merita, vt in aliis operibus solet, verùm priuilegia rara quædam & singulares gratiæ dotes adiunxerit, quas Iob diuinitus afflatus breuiter quidem, sed arcano & magnifico sensu *benedictionem perituri* seu morituri nominat. Quod si meis potiùs verbis quàm D. Ambrosij clarâ sapientiâ illustrare coner, sim opinor reprehendendus: nam Doctor ille sanctus lib. de Bono mortis cap. 8. grauiter in hunc modum expendit: *Si quem viderimus debilem, non deseramus; si quem in extremis positum, non relinquamus; occurrat & nobis dicere, Benedictio morituri in me veniat. Laudet & te vnusquisque moriturus, vnusquisque depositus aut, vnusquisque confectus vulnere graui, vnusquisque morbo absumptus, & iam morti proximus. Hic versiculus quantos benedici fecit? quoties mihi pudorem incussit? si moriturum præterij, si non visitaui grauiter ægrum, si fastidiui inopem*, &c. Hic vir diuinus in se nobis & exemplar clarissimi Præsulis, & huius misericordiæ dignitatem ac magnitudinem expressit: in conspectu diuinæ Maiestatis totus erubescebat, & pudore velut diploide operiebatur, si moriturum præterisset, si grauiter ægrum non visitasset. Excitabat igitur se ad opus illud charitatis, & amore benedictionis, quam morituri piis adferunt, procul à se amoliebatur, si mollioris animi delicatum fastidium & valetudinarij horror insurgeret; & lubens se ad eorum numerum & sapientissimam choream adiungebat, quos Deus propter illud genus miserationis eximiis animi donis & benedictionibus ornauisset. quos fuisse benè multos illis verbis ostendit: *Hic versiculus quantos benedici fecit?* Quod esse verissimum è sacris Regum Annalibus constat. Ioas enim Rex Israël morituri benedictionem obtinuit, cùm ægrotum adiisset Eliseum, qui plenus Deo & beatam spirans immortalitatem eo morbo occubuit: hic cùm arcum & sagittas in manum Regis posuisset, robur indidit, & veluti consecrauit ad lætas victorias referendas; & prædixit fore, vt ter gloriosa tela sua per Syriam, & regium pugionem lauro & palmis inclytum circumferret. Apostoli omnes singulari pietate & reuerentiâ discedenti ab hac vita Dei genitrici adfuerunt: quis dicat, quot & quantas benedictiones adepti sunt? Qua de re cùm S. Ioannes Damascenus de Dormitione Deiparæ ex S. Dionysio Areopagita Diuinorum Nominum cap. 3. memorat, *Illi*, inquit, *conuersi sunt ad hymnos, qui dicuntur in excessu diuinâ impleti gratiâ, & os commodantes spiritui vnà cum emigrante Dei matre emigrare cupiebant, quoad eius fieri poterat vehementi animi studio promigrantes. Postquam verò omnes vt ex multis floribus sic variis hymnis sacram contexuêre coronam, benedictionem tamquam aliquem à Deo thesaurum accepere.* Hæc morituri benedictio omne quidem emolumenti genus ambitu suo continet, quod officiosa in ægrum misericordia tribuere potest. Quæ si probè apud nos reputemus, non dubito, quin sanctus quoque in nobis ardor excitetur ad perfruendum illâ benedictione, quæ in huiusmodi charitatis officiis tribuendis percipitur. Nam cùm Christus merita illustrium facinorum exponeret, quæ sublimes euehunt animas ad beatissimæ gloriæ communionem, inter alia sic denuntiat: *Infirmus fui, & visitastis me*, &c. sic enim fore dicit, vt in decretorio illo magno die illos prædicet, quos nominat *benedictos Patris* in æuum sempiternum coronandos. Hoc officium Christianæ pietatis sine dubio ad omnes pertinet qui viuere dignè Deo cupiunt: & suauissimum illud Seruatoris præconium, *Venite benedicti Patris mei, infirmus fui, & visitastis me*, plurimorum animos commouit, & compulit in nosocomium, & chlamydes Regum purpureas, & diademata candida, & triumphales Ducum palmatas, & infulas Pontificum gemmeas, & omnium conditionis hominum contentionem & amorem incendit ad consolandos ægros & leuandos. Hæc vtique erat benedictio perituri, quæ super Iobum veniebat, qui non tam Idumææ Princeps, quàm nobilis constantiæ Rex & virtutum omnium Imperator fuit. In vtraque fortuna documentum fuit exemplarque mortalium, quod ius fasque & laudatæ vitæ excellentia à præstanti viro petat. In felici rerum cursu & lætissima abundantia difficile dictu fuit, an re magis & opulentiæ communicatione quàm verbo & sapientiâ prodesset aliis, populumque iuuaret. Hoc constat, neminem fuisse in ærumnis positum, & humanis calamitatibus oppressum, quem non vltrò & incredibili charitate veluti manu erigeret, & consolaretur. De se enim ita hîc verè pronuntiat: *Cor viduæ consolatus sum.* Neque leuiter illud quidem atque in speciem, verùm contentione mirabili & dexteritate, quæ omnem doloris aculeum euellebat. Itaque hunc locum ita quidam vertunt ex Hebræo. *Cor viduæ commouebam ad iubilum.* Pectus illius mœroribus circumsessum dulcissimæ vi consolationis adeò permulcebam, vt erumpens in lætitiam plenissimam humanitatis doloris propè sui obliuisceretur. Sed vnde à Iudice tam insignia humanitatis facinora emanarint ipse pandit, cùm ita subdit dicens:

Quæ sit benedictio morituri.

4. Reg. 13.

Opera misericordiæ merentur Dei benedictionem.

Matth. 25, 36.

14. Iustitiâ indutus sum; & vestiui me sicut vestimento & diademate iudicio meo.

Vbi notandum illud, *vestiui me.* Quibus verbis haud obscurè significatur suapte naturâ Iobus ad boni Iudicis munus aptus & comparatus fuisse, vti pulchrè D. Chrysostomus in Catena ad hunc locum notat dicens: *Sed nimirum quis eum iudicem constituit? A seipso; hoc est, Ab ipsa virtute creatus est Iudex quemadmodum Moyses. Tales videlicet decebat esse Principes.* Vtinam ad munera obeunda soli illi assumerentur, quos bona naturæ indoles inspecta designaret: fallar, nisi ij optima sui muneris opera præstarent. Quis naturæ propriæ repugnans opus regulariter perfectè conficiat? Quis non perfectissimè exequatur iussus munus illud, cuius opera ex sua propria natura amat? Quod enim ex propria cuiusque natura venit, id certò sperari consueuit in homine quocumque, vt inde dicat Nazianzenus Epist. ad Eudoxium:

Iob suapte naturâ ad Iudicis munus aptus & comparatus erat.

xium : *Quæ ad naturæ ductum fiunt, plerumque benè succedunt ; quæ verò præter naturam præsumuntur , frustrà tentantur*. Frustrà speratur fructus, quem non fert arboris natura. Frustrà in homine opera sperantur , quibus natura aduersatur: ex quo fit, vt à Deo communiter in ea euehantur munera cuiusque consentanea naturæ. Id quod notat D.Chrysostomus Hom.7. de Laudibus S.Pauli, vbi immensa huius Sancti miratus facinora , *Vnde* , inquit , *Paulus talis emersit ac tantus ? Et ex proprio videlicet , & ex Dei: & idcircò ex Dei, quia de proprio.* Inde regulariter cognosces te à Deo vocatum ad munus, si munus fuerit propriæ consentaneum naturæ. Habet enim id Deus propriissimum,quòd communiter gaudeat ex propriis rerum naturis sua perficere.

Iob non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus virtute fulgebat.

Iob itaque à Deo sortitus animam bonam, & indolem nactus ad omnem virtutem suapte naturâ maximè propensam, haud contentus erat propriâ conscientiâ in plenitudine gratiarum & virtutum, quæ intus in corde ab illo administrabantur,nisi eam insuper iustitiæ plenitudinem procuraret,è qua emanaret in superficiem,emanaret in habitum illustris quidam splendor virtutis, vt qualis esset in conscientia, talis etiam aliis videretur, prouidens (vt inquit Paulus) *bona non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus.* Sic igitur Iob circumamiciebatur iustitiâ , vt nihil in eo appareret nudum,nihil inane. *Sapiens enim* (inquit D. Ambrosius lib. 2. de Iacob cap.5.) *numquam inanis est , semper in se habens amictum prudentiæ; qui potest dicere, Iustitiam induebam , vestiebam iudicium . Quomodo inanis qui de plenitudine Christi accipit, & seruat acceptum? Quomodo inanis , cuius repleta est anima , quæ accepta gratiæ vestimenta custodit?* Sic se vestit & ornat sapiens, vt nihil nudum, nihil inane permittat in se videri. Nec solùm vestitur vndique iustitiâ , sed etiam in tanta plenitudine recipit,vt ab intus emanet in habitum,& eructet à conscientia in superficiem,ne sit in illo vel fimbria exterior quæ possit inanitatem ostendere, vel possit meritò reprehendi. Quod habeat necessum est, qui de Christi plenitudine splendet. Significatur itaque iustitiam exteriùs manifestandam, & sicut pallium circumuestiendam,per opera nimirum & actiones externas. Indumentum enim virtutis actio est, sicut docet S.Chrysostomus Hom.70. in Matthæum, & Hom.25. in Epist. ad Romanos : *Christum induamur* , inquit, *cumque illo perpetuò simus ; quandoquidem istud demum est indutum esse , numquam ab illo deseri , ipsumque vndique in nobis per nostram sanctimoniam mansuetudinemque conspicuum esse.* Sic in Psalmis dicitur : *Sacerdotes tui induantur iustitiam.* Vbi Bellarminus noster:Non solùm, inquit, iusti sint intus & in corde, sed etiam exteriùs in omni eorum vita, in verbis & operibus cernatur iustitia,&c. Vnde S. Bernardus Epist.23. *Sacerdotes*, inquit, *Dei induantur iustitiam , & multò vtique decentiùs & ditiùs quàm auro & serico.* Item Epist. 113. Sophiam virginem alloquens, *Illæ* (inquit) *filiæ Babylonis induuntur purpurâ & bysso, & subinde conscientia pannosa iacet; fulgent monilibus,moribus sordent ; è contrà tu foris pannosa, intus speciosa resplendes*,&c. Nazianzenus quoque lib.de Virginitate, *Vestimentum*, inquit, *fero aureis excussum texturis , Christum anima mea occultum pulcherrimumque ornamentum*, &c. Eleganter Caietanus ad locum illum Iudicum , *Spiritus Domini induit Gedeonem*, Reluxit, inquit, in eo Spiritus diuinus , quemadmodum in induto Regiâ veste relucet Regius fulgor.

2. Cor. 8, 21.

Psal. 131, 9.

Iud. 6, 34.

Iustitia & innocentia erant Iobi vestimentum.

Iob igitur de istis indumentis atque ornamentis gloriatur dicens, *Iustitiâ indutus sum, & vestiui me sicut vestimento & diademate iudicio meo* ; innocentiam & animæ puritatem iudicium suum vocans : quia sicut vestimento ex omni parte circumdamur, ita ille (inquit S.Gregorius lib. 19. Moralium cap.12.) iustitiâ vestiebatur , quia se vndique bono opere protegebat , & nullam partem actionis suæ ad peccata nudam relinquebat . Pulchræ profectò vestes, quibus primus parens noster Adam è manibus sui creatoris exiuit indutus. Præclarè enim dixit S.Bernardus Serm.1. de Annuntiatione: *Videre mihi videor , dilectissimi , quatuor virtutibus his amictum primum hominem ab ipso suæ creationis exordio & vestimento salutis indutum.* Per quatuor autem virtutes, misericordiam & veritatem, iustitiam & pacem intelligit , de quibus Regius Vates concinuit : *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi , iustitia & pax osculatæ sunt.* Virtutes itaque vestes animæ sunt. Nam sicut vestis non est aliquid naturale nobiscum exoriens (*Nudus enim egressus sum de vtero matris meæ* , inquit Iob , *& nudus reuertar illuc*) sed extrinsecus corpori adhærens ; ita virtus non est cognata homini in iniquitatibus concepto, & in peccatis in lucem edito , sed Dei munere, labore nostro cooperante conquisita . Vestis ad operiendam nuditatem & fouendum corpus inuenta est , & virtus vt ignominiam nostram cooperiat data est , & vt animam defendat & foueat: & si illa corpus exornat, & aliquando hominis aut statum aut munus aut dignitatem demonstrat ; hæc mentem venustat , & quis sit iustus ac Dei filius conuenienter ostendit.

Psal. 84, 11.

Virtutes sunt animæ vestes.

Iob 1, 21.

Iudicium iusti diadema.

Sed quare iudicium istud diademati comparauit ? Nempe quòd in eo spem retributionis æternæ quasi fundet. Quisquis enim in huius vitæ mortalis decursu aduersus semetipsum iudex irremissus est , & delicta vindicat , cùm ad æterni Iudicis subsellia peruenerit, remuneratorem experietur,coronabitur ab eo,& non plectetur. Quod cùm Iobus optimè nosset, fidenter attestatur iudicium sibi in diadema conuersum iri; vti pulchrè his verbis Gregorius lib.19.Moralium cap.16. declarat : *Iustorum iudicia rectè diademati comparantur ; quia per magni operis gloriam ad retributionis ducunt coronam.*

15. Oculus fui cæco & pes claudo.

Iob erat oculus cæco & pes claudo.

Non dicit, cæco se ducem præbuisse , qui illum duceret ; nec claudo baculum ministrasse, cui adhærescens incederet; sed cæco se fuisse oculum & claudo pedem : ita enim exactè & perfectè eorum defectum supplebat , vt oculos & pedes ipsis carentibus restituere videretur. Hinc iis, qui vel ignorantiâ vel imbecillitate iudicij quasi mentis oculis capti sibi ipsis consulere non valebant, aderat sapienti & fideli consilio;

&

& qui propter inopiam facultatum vel amicorum penuriam claudorum instar progredi & expedire sua non poterant, eorum ipse negotia promouebat & confecta dabat. Obseruandum hic, Principem ita Reipublicæ caput esse debere, vt & oculus cæcorum & pes debilium plerumque fiat. Mirificè quippe hæc officia dignitati supremæ congruunt, cùm inter mortales onus Reipublicæ administrandæ ita Principi imponatur, vt pondus gestare, non excutere ac proculcare debeat.

Princeps debet esse oculus & pes Reipublicæ.

Allegoricè S. Gregorius lib. 19. Moralium cap. 14. hunc versum ad sanctam Ecclesiam typicâ interpretatione sic refert: *Ipsa est*, inquit, *oculus cæco, quia per verbum lucet: ipsa pes claudo, quia per adiutorium continet: cæcos enim prædicando illuminat, claudos verò opitulando sustentat. Cæcus quippe est, qui adhuc quò pergat non videt: claudus autem est, qui non potest ire quò videt. Crebrò namque peccatum aut ignorantiâ aut infirmitate perpetratur, vt vel nesciat homo quid velle debeat, vel non omne quod voluerit possit*, &c.

Ecclesia est oculus cæco per prædicationem, & pes claudo per opitulationem.

16. Pater eram pauperum; & causam quam nesciebam diligentissimè inuestigabam.

Egentium ait se fuisse patrem, quia in ipso egentes non affectum dumtaxat pium, sed verè paternum experiebantur, æquè eis faciebat ac filijs, eorumque inopiam subleuabat non minùs quàm si pater illis fuisset; non vt alij passim homines, qui etiam misericordes audiunt, qui cæco alicui mendico duos ad summum dipundios erogant, & claudo forsitan quadrantem impertiunt, & non rarò etiam benè precando inanem dimittunt; ille verò tantùm eis impertiebatur, vt illius potiùs filij viderentur quàm mendici. *Pater*, inquit, *eram pauperum.* Non largitor solùm, sed pater. Dormit filius in vtramque aurem, & pater in lecto iacens huc illuc se conuertens dormire nequit, curis filiorum excitatus. Sic Iob cùm pauperes ipsi dormirent, ipse vigilans cogitabat, quomodo orphano illi fauere posset, quomodo viduæ illi remedium præstaret, quomodo xenodochio lectulos & necessaria sufficeret. Talis est, *qui intelligit super egenum & pauperem*; de quo pronuntiat Propheta beatum esse; quia beatorum & prædestinatorum hic affectus proprius est.

Iob erat pater pauperum.

Iobi pro pauperibus sollicitudo.

Psal. 40, 2.

Pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 19. Moralium cap. 14. *Plerumque*, inquit, *multa homines pauperibus largiuntur, non quia eosdem pauperes diligunt, sed quia si minimè tribuant, iram supremi iudicij formidant: qui si Deum non metuerent, quæ habent dare noluissent. Quia igitur aliud est bonum opus ex præcepto, aliud verò ex affectu facere, sanctus vir, vt mentem nobis suæ operationis insinuet, dicit:* Pater eram pauperum. *Non enim patronum se, vel proximum, vel adiutorem pauperum, sed patrem fuisse testatur: qui nimirum magno charitatis officiò studium misericordiæ vertit in affectum naturæ, vt eos quasi filios cerneret per amorem, quibus quasi pater præerat per perfectionem.* Sic ille. Ex cuius doctrina constat, quâ mente Christus nos securos reddere voluerit, nihil omnino defuturum ijs qui Patrem haberent Deum, quando ipse sollicitus admodum de filijs & quærit sollicitudine amoris & impertitur paterentis affectu omnia necessaria.

Hanc opinor ob causam nostra Mater Ecclesia Deum Spiritum sanctum in Sequentia Missæ Pentecostes veluti titulo gloriosissimo *Patrem pauperum* indigitat. De quo Dauid, cùm arcana summæ mentis insuetâ luce pertigisset, mira cecinit, atque in primis illud in hymno μυστηριώδη magnificum: *Adstitit à dextris pauperis.* Pictura est Dauidico penicillo digna: facit pauperem tutò & beatè gradientem, adstare autem à dextris Deum vt hyperaspisten, fidum armigerum, fortissimum inuictumque lateronem, qui opposito scuto amoris prouidentiæque suæ defendat pauperem. Vel adstare à dextris οἰωνὸν δεξιὸν, felix augurium, omen salutare, certum auspicium securæ felicitatis, qui pede dextro, vt alexicacus quidam Hercules & sospitator accedat. Vel adstare à dextris, vt qui manus habet aureas plenas hyacinthis, in dexteram inopis dona sua & copiæ cornu iniiciat. Vel denique à dextris, vt pauper per se nudus, spoliatus & egens, qui imbecillitate suâ corruat, impositâ velut in humeros manu illo ipso nitatur, qui portat orbem. Sed idem ipse purpureus Cantor aliam quamdam pingit imaginem ad eamdem rem significandam: vult enim vt mensæ apparatum cogitemus Pontificum cœnis ditiorem, sedere autem inopem, ministrare Deum, genialiter illum suauissimeque vescentem, hunc lautia lautè suggerentem. & ad picturam addit hoc Epigramma: *Parasti in dulcedine tua pauperi Deus.* Quæ omnia eò tendunt, vt intelligamus, beneficentissimum Deum gerere maximè eorum hominum curam, & prouidentissimè illis prospicere, qui angustiâ rei familiaris, inopiâ & mendicitate premuntur. Quod decus beatissimi Numinis, quantum mortalis potest, imitari Iob voluit, qui *Patrem pauperum*, quàm Idumææ Principem, aut, vt eum quidam vocant, Regem Regum, appellari se malebat. Sequitur:

Deus est pater pauperum.

Psal. 108, 31.

Summa Dei in pauperes liberalitas.

Psal. 67, 11.

ET CAVSAM QVAM NESCIEBAM DILIGENTISSIME INVESTIGABAM.] Non sanè quiescebat in throno apparato sibi, in circumstante satellitio; sed & tunc totus erat in peruestigando oppresso, & ibat inuestigans, si quis miser iaceret, cui opem præstaret suam. *Neque enim expectabat* (inquit S. Chrysostomus in Catena Græca) *dum ad eum ij, quibus facta erat iniuria, accederent; verùm ipse præuertens lustrabat omnia, eos quærens qui læsi essent iniuriâ; nec quoquomodò quærebat, sed multâ adhibitâ vigilantiâ. Nec enim dixit Quæsiui; verùm, Causam quam ignorabam inuestigaui, scrutatus sum; studiosius disquisiui, omnia moui, vt calamitosos referirem, néve quispiam violatus iniuriâ vspiam lateret. Genus præfecturæ vides*, &c. Hanc sibi præfecturæ doctrinam ebibant omnes Principes, persuasi se inter vniuersas Principatus glorias hoc semper debere agitari stimulo, hac sollicitari curâ, quâ omnia præuertant, omnia moueant, ne lateat vel vnus miser, sed quisquis sit, ad remedium possit reperiri. Verè regius ille Theodorici animus, qui aiebat apud Cassiodorum lib. 3. Variarum cap. 20. *Inter glorio-*

Iobi summa diligentia in causis miserorum inuestigandis & promouendis.

gloriosas Reipublicæ curas, quas perpeti cogitatione Deo auxiliante reuoluimus, cordi nostro est leuamen humilium; vt contra potentiam superborum nostræ pietatis erigamus obstaculum; nec liceat quidquam apud nos audaciæ, cuius est propositi superba calcare. Verè Rex est & verè Princeps, quem totum minimè occupant gloriosæ Reipublicæ curæ, sed inter gloriosas scit sollicitari miselli cuiusque curâ, qui causam quam nescit non solùm interrogat, sed diligentissimè inuestigat.

Reges non tam ad verba quàm ad vestigia suorum attendant. Proh Deus immortalis! si Reges non ad verba, sed ad vestigia ministrorum suorum diligenter attenderent, quot fallaciarum abscondita etiam in ijs qui sancti & sinceri videntur deprehenderent. Regina erat, & vxor Regis illa, cui di-

Cant. 1, 7. ctum est in Cantico: *Si ignoras te ô pulcherrima mulierum, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum.* Consultius videretur esse Reginæ ad depellendam ignorantiam, si interrogaret sapientissimos sui gregis, & ad eorum dicta prudentesque sermones attenderet: at non dicitur illi vt interroget, nec vt attendat ad verba, sed vt vigili curâ abeat post vestigia gregum. Et fallar, nisi vniuersas ignorantias & errores depellat Rex; qui paulisper surdescens ad verba multùm vigilat ad suorum vestigia deprehendenda. Pulchrè Sidonius Apollinaris lib. 5. Epist. 7. gloriatur à se homines deprehensos, & Regi & Regno valdè infensos.: *Indagauimus,* inquit, *qui germani tui & noui Principis amicitias criminarentur: si tamen fidam sodalium sagacitatem clandestina delatorum non fefellere vestigia; hi sunt quos hæc peculiariter prouincia manet, inferre calumnias, deferre personas, afferre minas, auferre substantias: quorum si nares afflauerit vspiam rubiginosi aura marsupij, confestim videbis illic & oculos Argi, & manus Briarei, & Sphingarum vngues, & periuria Laomedontis, & Vlyssis argutias, & Sinonis fallacias adhiberi. His moribus obruunt virum non minus pietate quàm potestate præstantem. Ad quorum consilia Phalaris cruentior, Midas cupidior, Tarquinius superbior, Nero impurior, Domitianus truculentior redderetur.* Expende vnde potuerit bonus Regis amicus has cognoscere Regni pestes; nimirum ipse ait, *fidam sodalium sagacitatem clandestina delatorum non fefellere vestigia.* Dum ipsi multa apud Regem comminiscuntur, blandisque verbis & zelo plenis obruunt virum, bonus indagator Sidonius non compositas hominum orationes attendit, sed perfidos sodales eorum, nititur clandestina indagare vestigia: ex quibus homines inuenit perditissimos, illisque moribus compositos, qui procul dubio perderent & Regnum & Principem. Quò refert Rodulphus gloriam Regum, de qua

Prou. 25, 2. Salomon ait: *Gloria Regum inuestigare sermonem;* quasi inde gloriosi reddantur Reges, quòd non hæreant in blandis compositisque sermonibus ministrorum, sed insuper inuestigent, hoc est, eorum vestigia attendant, clandestinasque eorum semitas speculentur. Quod faciebat Iob cùm ait: *Causam quam nesciebam diligentissimè inuestigabam.* Non ait diligentissimè interrogabam, sed inuestigabam. Vt enim bonus canis venaticus non tam ad voces quàm ad semitas, quàm ad vestigia attendebat.

17. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.

Sub metaphora bestiæ alicuius sanguinariæ ex rapto viuentis & prædam dentibus dilacerantis designat hominem in alios iniuriosum, qui fortunas diripit alienas, vel famam lædit, vel quoquo modo alium diuexat; quibus infestum se fuisse dicit, vt pauperibus & infirmis opem ferret. Quâ ratione loquendi Dauid etiam vsus *Maximè decet Principes defendere pauperes ab iniurijs.*

est: *Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisti.* Psal. 3, 8.

Quod maximè decet potentes homines, eos præsertim qui in Magistratu sunt. Quod per Dauidem Deus fieri præcipit: *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.* Optimus Psal. 81, 4.

ergo iudex Iob diuitum potentiumque improbitatem conterebat; & velut ex ore luporum fractis eorum dentibus prædam iniustam eripiebat. Ita nimirum ille qui Deo vacans ipsum secum commorantem sentiebat, & butyro internæ suauitatis ac oleo consolationis pedes eluebat; nihilominùs adeò totus erat operibus charitatis intentus, vt nullum amoris erga proximos officium omitteret, atque ad molesta, humilia & abiecta obsequia descenderet, & nihil horum suæ mentis tranquillitatem impedire putaret. *Interdum ab oratione vacandum, vt operibus misericordiæ & charitatis vacemus.* Quid ergo ex hoc loco vir spiritualis addiscet, nisi vt quamuis butyro & oleo diuinarum consolationum abundet, ad proximorum tamen miserias subleuandas condescendere non erubescat; & illam dulcedinem pro charitate interim intermittat; & hanc deiectionem & humilitatis exercitationem vilem putet, quâ & Christum ipsum imitatur propter nos ad infima descendentem, & exacto externo labore cælestia clariùs & subtiliùs intuetur. Optimè enim ait S. Gregorius lib. 19. Moralium cap. 14. *Nec tædere animum debet, si sensus eius contemplationi spiritualium semper intentus aliquando dispensandis rebus minimis quasi minoratus inflectitur, quando illud Verbum, per quod constat omnis creatura, vt prodesset hominibus, assumptâ humanitate voluit paulò minus ab Angelis minorari. Quid ergo mirum, si homo se propter hominem retrahit, dum Creator hominum & Angelorum formam hominis propter hominem suscepit? Nec tamen minoratur sensus cùm sic attrahitur; quia tantò subtiliùs superiora penetrat, quantò humiliùs pro amore Conditoris nec inferiora contemnit. Quid indignum nobis vel difficile est, si supra infraque animum ducimus, qui eâdem manu corporis lauamus faciem quâ etiam calceamus pedem?* Confirmat & hoc Bonauentura de Informatione nouitiorum parte 2. cap 4. sic scribens: *Bona actio maximè condita pinguedine charitatis, & obedientiæ vel alterius virtutis lætificat conscientiam, & dat fiduciam spei in Deum, etsi ad horam intercipit deuotionis quietem; tamen meretur posteà maiorem dulcedinis infusionem & gratiam puritatis.*

18. Dicebamque, In nidulo

meo

meo moriar, & ficut palma multiplicabo dies.

Id eſt, Domi meæ, non à patrio ſolo exactus, meos inter liberos æuum transigam, ibi conſeneſcam, ibi mortem obibo; at mea ſenectus placida & tranquilla non moleſtijs noctium & rerum infelicium caſibus opprimetur; ſed longos dies ac lætos ſoles ducet, tam firma vegetaque ad extremum vti palma in cælum aſſurgens: tam dulcibus perfruetur virtutum bonarum fructibus, ſicut palma prædulces expandit dactylos. Pro eo quod hîc in Vulgata ponitur *palma*, Interpretes alij ex proprietate vocis originalis *arenam* poſuêre, vt dicat Iob, *Et ſicut arena multiplicabo dies meos*. Id eſt, Dies mei multi erünt inſtar arenæ. Rabbi Salomon, Mercerus, Vatablus & alij vertunt *ſicut phœnix*; vt reſpondeat præcedenti, *in nidulo moriar*. Septuaginta reddunt, ὥσπερ στέλεχος φοίνικος. Quod licet propriè cùm Olympiodoro & Auguſtino de trunco palmæ, quæ Græcis φοῖνιξ dicitur, accipiatur; alij tamen de corpore auis phœnicis accipiunt. Vnde Philippus, Fieri, inquit, poteſt, vt Iob in ſimilitudinem auis illius ſignificet ſe per mortem in cinere carnis velut in nido pro tempore moriturum, & inde reſurrecturum tamquam phœnicem in gloriam & multitudinem dierum æternitatis. Licet enim Vlyſſes Aldrouandus in ornithologia & quidam moderni auem hanc fabuloſam putent; tamen omnium (inquit Pierius in Hieroglyphicis) veterum auctorum, ſcilicet Oppiani, Victoris, Manilij, Herodoti, Suidæ, Philoſtrati, Claudiani, Lactantij, & aliorum, quos citat Geſnerus, concors eſt ſententia phœnicem eſſe, & mortuum renaſci; licet in modo quo id fiat varient, & poſteriores commentis commenta addiderint. Quin imò Albertus Magnus & Ægyptij phœnicem vſurpant vt ſymbolum reſtaurationis & reſurrectionis. Verùm quidquid hac de re ſit, certè nuſquam non ſibi promittit multiplicationem vir iuſtus etiam in caſu: ſiue enim cadat in terram, ex terra ſicut palma exurgit; ſiue cadat in aquam, non ideò minuetur, vt arena non minuitur in aquis, ſed ibi augetur; ſiue cadat in flammas, inde vt phœnix renaſcetur. Igitur & planta eſt, & arena eſt, & phœnix eſt vir iuſtus, ne vllo ſciat cedere elemento, ſed ex omni contrario gloriæ recipiat augmentum.

Phœnix quid: an & qualis auis ſit.

Iuſtus palmæ, arenæ & phœnici comparatur.

IN NIDVLO MEO MORIAR.] Magno ſanè iudicio & diuino afflatu cor ſuum appellat *nidulum*; in quo non modò cum Numine ſancto morari, ſed etiam mori cupit, nec latum vnguem ab illa Dei habitatione diſcedere; quòd ſit fortè velut cauerna maceriæ, ad quam deuolet è cælo columba, vt diuini Spiritus nidum & diuerſorium opportunum: vel quòd animæ piæ ſint auiculæ in nidulo ſuo tutæ, extra nidum prædæ expoſitæ & cupiditati; vnde *pennatæ* à Sapiente nuncupantur. Sed opinor ad hirundines præcipuè reſpectum habuit, quarum nidus luteus quidem eſt, ſed in eo chelidonia reperitur tam ſalutaris atque potens, vt viſum non iuuare modò poſſit, verùm & cæcis quoque reſtituere. Sic cor noſtrum luteum eſt, atque, vt dicitur in arcanis Litteris, *habitamus domos luteas:* verùm in eo nido reperitur chelidonia, Deus ipſe potentiſſimum alexipharmacum, & vt ſtylo Tertulliani dicam, *remediator valetudinum*, qui oculis medeatur, lucem animo conciliet, diem faciat, reddat vitam. Probi in corde ſalutiſque amantes ſuæ cùm in humanis tantam caliginem animaduertunt, & ſæculi noctem mentis luminibus obiectam, à Deo collyria petunt chelidonia ad animi aciem medicandam: cum Ezechia ſicut pulli hirundinis clamant, vt columbæ in nidulo meditantur. Iobus igitur non malè prouidus futuri, cùm etiamnum feliciſſimus ageret; mortis tamen numquam oblitus nidum ſibi ſtruxerat quotidianâ meditatione. Nam ſicut auiculæ nidulos ſibi ædificant frequenti ramulorum aut glebularum congeſtu; ita Iobus quotidie præuidit mortem, quotidie ſecum agitauit iudicium, eâque ratione velut ſedula hirundo glebas comportauit ad ſtruendum nidulum in quo defungeretur. Nos Iobi exemplo nidulum nobis eligamus maturè, in quo moriamur, eumque in loco alto aut tuto ſtatuamus.

Cor noſtrum nidus, in quo ad mortem vſque cum Deo commorandum.

Prou. 1, 17.

* Iob 4, 19.

Iſaiæ 38, 14.

Iob in meditatione mortis ſibi nidum ſtruebat.

Allegoricè S. Gregorius lib. 19. Moralium cap. 16. locum hunc ad pacem Eccleſiæ refert his verbis: *Quid hoc loco per nidum exprimitur niſi tranquilla fidei quies? Niſi enim ſancta Eccleſia infirmos quoſque filios nunc in pacis nido enutriret, non diceret Regius Vates*: Etenim paſſer inuenit ſibi domum, & turtur nidum ſibi, vbi reponat pullos ſuos. *Turtur enim inuenit ſibi nidum, quia Eccleſia amore Conditoris crebris gemitibus vtitur, & velut nidum ſibi, id eſt pacatiſſima, fidei quietem conſtruit, in qua creſcentes filios quaſi plumeſcentes pullos, quouſque ad ſuperiora euolent, charitatis gremio calefactos fouet. Rectè autem ſubiunxit*: Et ſicut palma multiplicabo dies. *Palma enim tardè proficit, ſed diu in viriditate ſubſiſtit*. Quæ omnia in ſpiritualem mentis ſolitudinem aptè conueniunt, quâ veluti in nido animus conquieſcit, plumeſcitque virtutum pennis. Quò etiam pertinet illud Pſalmi: *Similis factus ſum pellicano ſolitudinis in tecto*. Quo loco per pellicanum, qui pullos dicitur occidere, & poſteà tribus diebus lugendo ſanguine ſuo ad vitam excitare, accipiendi ſunt pœnitentes, qui peccando opera ſua mortificauerant; poſteà autem lugentes per pœnitentiam tribus diebus, hoc eſt tribus actibus pœnitentiæ, videlicet contritione, confeſſione & ſatisfactione viuificant. Quoniam verò hoc in ſpirituali mentis ſolitudine efficitur, additur *ſolitudinis*. Eiuſmodi ſolitarium commendat Ieremias in Threnis dicens: *Bonum eſt viro, cùm portauerit iugum ab adoleſcentia ſua; ſedebit ſolitarius, & tacebit, quia leuauit ſe ſupra ſe*. Solitarius enim eſt, qui in ſui cordis intimo ſeceſſu eleuat ſe ſuper ſe per contemplationem, ſe inquam ſpiritualem ſuper ſe carnalem. Ita hunc locum intellexit D. Ambroſius Serm. 9. in Pſal. 119. quamuis aliter legat: *Sedebit ſingulariter, & ſilebit, quia tulit iugum graue*. Et quidem multi Codices correcti habent: *Quia leuabit ſuper ſe*, nimirum iugum Domini; cuius paulò antè facta fuerat mentio. *Quis eſt*, inquit Ambroſius, *qui ſingulariter ſedet, niſi qui ſæcularibus voluptatibus abdicatis moleſtiarum omnium excludit tumultus?* Illud tamen aduerte ex eodem Ambroſio lib. 3. Officiorum cap. 1. huiuſmodi virum ſolitarium, quamquam otioſus

Nidus eſt typus quietis Eccleſiæ.

Pſal. 83, 4.

Solitudo nidus animæ.

Pſal. 101, 7.

Pellicanus ſymbolum pœnitentium.

Thren. 3, 27.

Solitarius quo pacto leuet ſe ſuper ſe.

licet otioſus, maximè actuoſus.

sus videatur, maximè tamen esse actuosum; quemadmodum ipse elegantibus verbis explicauit: *Non primus Scipio sciuit solus non esse cùm solus esset; sciuit ante ipsum Moyses, qui cùm taceret clamabat, cùm otiosus staret prœliabatur: adeò otiosus, vt manus eius alij sustinerent: nec minùs quàm ceteri negotiosus, qui otiosis manibus expugnabat hostem, quem non poterant vincere qui dimicabant. Cuius autem maiora negotia quàm huius otia, qui quadraginta diebus positus in monte totam legem complexus est? Quando ergo iustus solus est, qui cum Deo semper est? quando solitarius est, qui numquam separatur à Christo?* Hæc Ambrosius: qui fusiùs eadem prosequitur Epist. 91. ad Sabinum; quæ ad hunc Iobi locum spiritaliter interpretandum conducunt; vti & illa quæ Thomas de Kempis auctor pijssimus lib. 1. de Imitatione Christi cap. 20. de cella, Religiosorum hominum nidulo, scribit his verbis: *Cella continuata dulcescit, & malè custodita tædium generat: si in principio conuersionis tuæ eam custodieris, erit posteà tibi dilecta amica, & gratissimum solatium. Coge ergo teipsum, vt in ea maneas; & sapienti quodam ac sancto dolo temetipsum decipe. Ad quid nunc sine necessitate cellam deseram? Quid extra illam nisi nouitates, & verba otiosa & detractoria, vel ad minùs consumptionem temporis, vel alia quæ me distrahant inueniam? Nunc certè in ea manebo, post vnam aut duas horas, nisi priùs ab obedientia fuero vocatus, exibo. Nunc profectò voluntati meæ ac leuitati meæ in hoc nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies. Quantum enim apud me maneo, & ad vana non exeo, tantum diebus meritorum adijcio.* Quibus verbis & alijs similibus tamquam vinculis suauissimis poterit se Religiosus quisque in nidulo suo intra cellæ ambitum continere. Quod ei facillimum simul & suauissimum erit, si non deses & otiosus ac dormituriens in ea resideat, sed semper vtiliter occupetur; nunc orans, nunc psallens, & precationes suas debitè persoluens; nunc libros spirituales, Sanctorum gesta & historias Ecclesiasticas legens, & quibus incubuit litteris studens, Theologiam, Scripturam sacram ac præcipuè sanctos Patres euoluens, vt scientiam comparatam seruet ac prouehat; nunc scribens, & scripta sua recognoscens, aut aliorum transscribens, aut in compendium redigens. Quæ breuiter vulgato hoc versu commendantur,

Cella est nidulus Religiosorum.

Quibus exercitijs cella continuata dulcescat.

Nunc lege, nunc ora, nunc cum feruore labora;
Sic erit hora breuis, sic labor ipse leuis.

Quisquis hanc viuendi normam constanter tenuerit, cum beatissimo Iobo iure dixerit: *In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies.* Nidulus enim eius status feruoris est, in quo felicissimè, & quod ad merita augenda attinet, vtilissimè conquiescet. In hoc nidulo, in hoc feruore morietur, quia numquam ad tepidam vitam & ignauam deflectet; sed sicut palma multis annis semper virens, semper victor, & semper fructificans viuet.

Sed quorsum annos suos palmæ potiùs quàm cuilibet alteri plantæ comparat? Sanè alia siluarum arbusta radices dilatant, & quod in imo est stipids; itaque initia vasta sunt, robusta, ad omnem firmitatem composita: itur in superna, quantumque ad æthera fertur lignum, tantum sibi dissimile, & sustentat immensus truncus gracile cacumen deformi generatione partuque inæquali. O stygijs dicatum ærumnis infelix lignum, quod intumescit, & distenditur quà partem glebam occupat, quà Olympum prospectat, sine viribus, sine decore est! Non sic palma (ideò & iustorum in arcano sermone egregium symbolum) ab exordio leniè crescit, inchoamenta obscura sunt, quæ & infantiam sapiant; quasi inuita terram occupat arbor generosa, & mœrorem testatura indignos induit vultus; gracilis est primus truncus, rudimenta sanctorum innuens: mox vt assurgit, magis magisque roboratur, donec pulcherrimas comas effundit, cælique spatia quantò liberiùs occupauit, tantò formosiori cacumine est. Gaudet agricola, quem initia terrebant exilia, deceptum se à ramorum & magnitudine & forma & vtilitate, discitque excelsiora euadere quorum despecta origo. Cedat nostra oratio Gregorij Pontificis Max. de palma loquentis oraculo lib. 19. Moral. cap 25. *Habet quidem aliud palma, quo à cunctis arborum generibus differt. Omnis namque arbor in suo robore iuxta terram vasta subsistit, sed crescendo superiùs angustatur; palma verò minor ab imis inchoat, vastior ad summa succrescit: quibus itaque alia arbusta, nisi terrenis mentibus inueniuntur esse similia, inferiùs vasta, superiùs angusta? quia nimirum omnes huius sæculi dilectores in terrenis rebus fortes sunt, in cælestibus debiles.* Verùm properemus ad institutum à nobis præcipuum sensum: *Sunt verò nonnulli* (subdit) *qui cùm cælestia appetunt, ab inchoatione sua quotidie inconstantia pusillanimitate deficiunt: quibus hos nisi arbustis reliquis similes dixerim, qui nequaquam tales superiùs surgunt quales inferiùs oriuntur? Hi quippe ad conuersionem venientes, non tales quales cœperunt perseuerant; & quasi more arborum inchoatione vasti sunt, sed tenues crescunt; quia paulisper per augmenta temporum patiuntur detrimenta virtutum: palma verò, sicut dictum est, vastior in summitate est quàm cœpit esse ex radice; quia sæpè electorum conuersio plus finiendo peragit quàm proponit inchoando.* Sic ille. Sed vndenam Iobus, innocentiæ ac patientiæ magister, hanc sibi felicitatem palmæ pollicetur? Ex eo sanè quod subiungit:

Palma in crescendo natura iustorum symbolum.

Palma à ceteris arboribus differentia.

19. Radix mea aperta est secus aquas, & ros morabitur in messione mea.

Id est, Prosperitas mea posita, fixa & radicata est iuxta aquas diuinæ gratiæ ac fauoris, vt diutissimè viuat & vireat: & radix mea aperta est, vt irriguum humorem assiduè exsugat. Sic ros diuini influxus in me meisque bonis morabitur, vt ea ad bonam maturitatem ac lætam senectutem perducat. Vide quæ ad Psalmum primum versu 3. annotauimus in Expositione Græcorum in Psalmos: vbi iustus arbori iuxta aquas consitæ comparatur.

A Dei gratia omnis vigor.

Tropologicè radix nostra cor nostrum est; à quo sicut à radice vita procedit: quod tunc secus aquas aperimus, cùm diuinæ inspirationi recipiendæ subijcimus. Tunc autem ros moratur in

Cor nostrum diuinis inspirationibus aperiendum.

in messione nostra, id est in iustis actionibus nostris, quæ rore, nimirum supernâ gratiâ desuper cadente crescunt, & ad perfectionis maturitatem perueniunt. Tunc pulchritudo mentis nostræ augetur, & fortitudo succrescit; quia Dominus sibi obedientibus & sua alloquia recipientibus largam benedictionem immittit. Bonum est itaque audire Deum, & non tantùm eius præceptis omnibus in commune propositis, sed etiam specialibus inspirationibus obedire, quæ custoditæ nos malis liberant, & bonis cumulant, & ad ampliora bona recipienda disponunt. Quòd si aquarum nomine Spiritus sancti gratiam velis intelligi; certè apertio radicis secus aquas erit ipsa oratio, quâ & sibi homo & alijs gratiam & diuinam miserationem impetrat. Quare Richardus Victorinus in Cantica cap. 24 de his aquis & de viris iustis sic scribit: *Ad quas aquas anhelant corda bonorum; quia sicut in Iob legitur, radix eorum aperta est secus aquas: id est, Occulta cogitatio & mentis intentio expansa est ad percipienda fluenta gratiæ & dona Spiritus. Has aquas sitiunt, & vt has percipere digni fiant, à carnalis delectationis aqua arescunt, & vacui sunt. Pro quibus impetrandis etiam ad aquas, quæ super cælos sunt, oratione & contemplatione conscendunt, ad omnes spiritus cælestes videlicet qui laudant Deum, & torrente voluptatis eius inebriantur. Quomodo verò non hunc fontem hauriat & aquas gratiæ anima percipiat, quæ ad omnes cælestes spiritus aperta est, & se expandit desiderio, & precibus omnes pulsat? Quæ si se denique sic dilatet & expandat, vt sicut sibi ab omnibus gratiam postulat; ita quoque omni homini hanc desideret & poscat; nonne tantò largiùs hæc infundi merebitur, quantò ampliori charitate & ad multos dilatatur? Item cùm ad omnes illos spiritus extenditur, nonne singulos, quibus custodia humana delegata est, complectitur? Cùm itaque omnibus spiritibus sinum cordis expandit, vt spiritualia dona capiat, & gratiam attrahat, & ad singulos versâ vice desiderio extenditur, & quidquid obtinere potuerit vel desiderare, hoc eisdem concedatur & refundatur in salutem sibi commissorum, meritò exauditur, qui intercessores suos & aduocatos sic iuuat, sicut eorum adiutorium & patrocinium flagitat. Optant enim ipsi sibi commissis misericordiam, & gratulantur collaborantibus sibi circa eorum salutem. Meritò talis anima aduocatos suos propitios in prece habet, quæ tam præstare cupit quàm accipere. Meritò beata est anima, & Deo grata, quæ ita seminat super omnes aquas, & semen orationis iacit, vt nec terra inimicorum hoc semen subtrahat, sed pro eis quoque ex charitate intercedat. Multùm aperitur radix eius, quæ ad hos omnes spiritus expanditur, & ad omnes homines pariter dilatatur, quæ ad aquas superiores spirituum ascendit, & omnium hominum necessitates inferiùs comprehendit. Multùm aperitur, cùm æqualis ad omnes spiritus intentio pro omnibus hominibus dirigitur, & æqualiter omnibus hominibus sicut sibi gratiam obtinere conatur.* Hactenus Richardus Victorinus. Oratione igitur rigamur, aut ad aquas quibus rigamur aperimur: quare sine ea non valebimus neque in nobis neque in alijs fructum abundantem generare. Quando autem radicem, id est intentionem nostram, & messem, id est curam laborandi & benè operandi, saluberrimis aquis continuæ orationis irrigabimus, neque spiritus vetustatem, neque feruoris imminutionem, neque vacuitatem meritorum pertimescemus. *A feruore etenim mentis*, inquit S. Gregorius lib. 19. Moralium cap. 16. *vel inter spirituales inimicos vel inter carnales quosque proximos ipso aliquo modo viuendi vsu veterascimus, & assumpta nouitatis speciem fuscamus. A qua tamen vetustate quotidie si studio circumspectionis inuigilamus, orando, legendo, benè viuendo renouamur: quia vita nostra dum lacrymis lauatur, bonis operibus exercetur, sanctis meditationibus tenditur, ad nouitatem suam sine cessatione reparatur.* Nec solùm virtute huius aquæ in nobis ipsis proficiemus, sed alios quoque verbo & exemplo & precibus nostris ad sanctam conuersationem conuertemus. Vnde subdit:

In oratione in gratia aperitur.

Quomodo cor in oratione dilatandum sit.

Oratio mentem rigat vt fructus ferat abundantes.

20. Gloria mea semper innouabitur, & arcus meus in manu mea instaurabitur.

Hæc omnia referuntur ad verbum *dicebam* versu 18. positum. q. d. In priori illa mea felicitate pollicebar quoque mihi gloriam perenniter amplificandam, & robur arcu notatum semper auctum iri. In sensu autem arcano idem est ac si dicat: Ex illis orationis aquis superiori versu commemoratis habebit bonum exemplum vitæ meæ, vt semper innouetur, & alios quotidie potentiùs ad sui imitationem trahat. Ex eisdem etiam accipiet arcus doctrinæ meæ, vt quasi ad feriendum instauratus audientes casto timore percellat, & sancto amore inflammet. Nam si gloria honorem ac dignitatem & arcus fortitudinem & robur significant; certè dignitatem auges, & fortitudinem prouehis, aut hæc à Domino aucta experiris, cùm feruorem & deuotionem augere contendis. Huius nimirum vitæ mortalis proprium est, vt omnia senescant, & sensim ad interitum eant; nullisque aduersum nos emergentibus incommodis sola temporis lapsione ad senectutem tendimus, & ad mortem properamus. De ipsis cælis incorruptibilibus dixit sanctus Dauid: *Opera Domine manuum tuarum sunt cæli, ipsi peribunt* (quia à præsenti statu mutabuntur) *tu autem permanes; & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos.* Si autem cæli quasi senescent, quia mutatione & innouatione indigebunt, quantò magis corruptibilia ad vetustatem festinabunt? Vel si per *cælos* (vt S. Augustinus mysticè vult intelligi) *Sanctos* intelligamus, illi certè non tantùm quoad corpus, quod instar vestis atteritur, sed etiam quoad spiritualem animæ vitam quasi ad senectam & vetustatem eunt; quia nonnullam qualitatem corruptibilem mutuantes, ad tepiditatem segnitiemque proficiscuntur. Ea enim est humanæ mentis imbecillitas & inconstantia, vt nemo diu in eodem vestigio hærere possit, qui non sæpè vires suas & velut nouum animum exsuscitet & instauret.

Orationis aquis innouatur spiritus.

In hac vita omnia senescunt, & ad interitum vergunt.

Psal. 101, 26.

Sancti etiam suapte naturâ ad teporem tendunt.

Diuinè animaduertit S. Dionysius de Diuinis Nominibus cap. 9. proprium esse Dei *ταὐτὸν*, *eodem modo se habere*, quòd nec cresce-

Solus Deus immutabilis & nullius egens.

re, nec imminui, nec immutari vllâ ratione possit, alia omnia & mutationem pati, & perfectionem habere propositam longè & latè patentem, in quam se extendant. Et alio quodam in opere, scilicet de Cælesti Hierarchia cap. 10. ait nihil esse *ἀπροσδεὲς καὶ αὐτοτελὲς*, *nullius rei indigum & perfectum à seipso*, vno excepto Numine; adeò vt Angeli atque homines profectu & perfectione indigeant. Quam etiam rem Theodorus Abbas, vir cælesti consilio præditus, diuino quodam genere orationis apud Cassianum collatione 6. cap. 14. exponit; Non enim posse hominem diu in eodem statu versari, & proinde esse necessarium, vt renouatus spiritu mentis suæ per singulos dies proficiat, aut redeat retrò & labatur. Paria propè dicit collatione septimâ cap. 4. Serenus consimili dono illuminatus; apud quem *mens* siue *νοῦς* definitur *ἀεικίνητος καὶ πολυκίνητος*, *semper mobilis & multum mobilis*. Quæ causa etiam fuit, cur Salomon, inquit, mentem vocauerit *πολυφρόντιδα*, *multa & varia cogitantem*, versatilem, de genere Vertumnorum, mutabilitati obnoxiam. Nihil igitur est facilius, quàm vt tam vagâ & mutabili ratione prædita mens à proposito declinet suam deflectatque sententiam, atque meliora deserat. Vnde lumina Ecclesiæ Patres, quos beatæ vitæ magistros habemus, necessariam esse renouationem dicunt ad næuum illum familiarem eluendum, quem diuinè S. Leo Serm. 6. de Quadragesima *rubiginem mortalitatis* nuncupat; cuius necessum est vt pulcherrimum & ore magno dignum oraculum audiamus: *Semper necessaria est omnibus contra rubiginem mortalitatis quotidiana renouatio, & inter profectuum gradus nullus est qui non semper melior esse debeat.* Pari sapientiâ D. Augustinus Serm. 63. de tempore continuam expolitionem in nobis simillimam ob causam requirit: *Quantumlibet*, inquit, *castè & sobriè mortalis hæc vita ducitur, quodam tamen puluere terrenæ conuersationis aspergitur; & nitor mentium ad Dei imaginem conditarum non ita à fumo totius vanitatis alienus est, vt nullâ possit sorde fuscari, & non semper indigeat expoliri.*

Mens humana semper mobilis.

Sap. 9, 15.

Omnes opus habemus mentis renouatione.

Eius rei quædam effigies in omni vniuersitate pingitur, vbi fluxus inanium rerum est perpetuus & continua redintegratio. Quare doctissimus Tertullianus lib. de Resurrectione cap. 12. hanc renouationem in natura omni animaduertit: *Reaccenduntur enim & stellarum radij, quos matutina succensio extinxerat. Reducuntur & siderum absentia, quas temporalis distinctio exemerat. Redornantur & specula Lunæ, quæ menstruus numerus attriuerat. Quin etiam terra de cælo disciplina est arbores vestire post spolia, flores denuò colorare, herbas rursus imponere, exhibere eadem quæ absumpta sunt*, &c. Omnia denique quæ in hac mortali vita esse habent aliquando innouantur, ne pereant; & quæ non innouantur, quantumuis diuturna sint, tandem intereunt.

Res omnes naturales suo tempore innouantur.

Hinc ipsa etiam Regna innouantur; quapropter Samuel ad populum ait: *Venite, & eamus in Galgala, & innouemus ibi Regnum.* Ciuitates reædificantur: quare Ionathas habitaturus in Ierusalem, cœpit ædificare & innouare ciuitatem. Templa instaurantur: nam & Israëlitæ post captiuitatem venerunt *innouare & suscitare templum in loco suo.* Amicitiæ resarciuntur: vnde & Ionathas *misit viros Romam statuere & renouare cum eis amicitiam.* Imò & ipse homo post peccatum è paradiso eiectus est, ne se esu ligni renouans, etiam quoad corpus in perpetuum viueret: nam *emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis.* & anteà præmiserat: *Nunc ergo ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum.* Qui ergo vult perfectè viuere, ad constituta tempora seipsum renouet: innouet Regnum suum, quo super cor suum & affectus eius regnat: reædificet ciuitatem animæ suæ, & quod ex virtutibus lapsum per incuriam est erigat: instauret templum spiritus sui, in quo habitat Deus, & sanctorum desideriorum accessione extruat: amicitiam ad Deum aliquantulùm tepefactam actibus orationis accendat: mittat per imitationem Christi manum suam ad lignum vitæ, vt postmodum feliciter & nunc in hac vita viuat vt sanctum decet virum, & contractas ex humana conuersatione imperfectiones relinquat.

1. Reg. 11, 14.

Regna & ciuitates debent innouari, ne intereant.

3. Esdræ 5, 44.

1. Machab. 12, 1.

Gen. 3, 23.

Ita Patres ædificandam esse vitæ nouitatem dixerunt. Inter quos eleganter S. Paulinus Epist. 2. *Nouitatem*, inquit, *vitæ in nobis ædificantes, necesse est vt vetustatem destruamus*, &c. ac subdit: *Moriamur quibus viximus, & viuamus vicissim his operibus ac studijs, quibus mortui fuimus, cùm viuorum essemus mortui, & mortificantia gerentes in mortuis viueremus.* Cum renouatione autem copulatum necessariò est promouendi studium & progrediendi ad maiorem perfectionem. Nullus enim terminus virtuti constituitur, vt olim Herculis columnæ, quas vltra nemini progrediendum esse putabant. Egregiè Lyricus Princeps Ode 9. in Olympicis, *Ἐντὶ γὰρ ἄλλαι ὁδῶν ὁδοὶ περαίτεραι*, *Sunt aliæ alijs viæ vlteriores.* Neque modò Dynastæ vnius purpurati symbolum est, sed piorum omnium votum, *Plus vltrà:* qui nihil maius aut sibi aut alijs optare possunt, quàm vt se fiant meliores. Itaque olim inter Christianos commune votum amicorum fuit, vt se mutuo hac formulâ adiuuarent: *Sic melior sis, sic meliorem te videamus, sic de te meliore gaudeamus*, vt memorat D. Augustinus in Psal. 32. Id diuino Sapientis oraculo iuberi S. Gregorius Nyssenus putat, quo toties sponsæ dicitur, *Surge, veni:* aitque Deum, qui ad gloriosam illam contentionem inuitat, facultatem etiam concedere ascendendi. Quod ipse eloquentissimus Pater vberiùs exponit Homiliâ quintâ in Cantica, quò ego pium Lectorem vt ad penum sapientiæ remitto. Nos interim Iobi textum prosequamur.

Cum renouatione copulari debet proficiendi studium.

21. Qui me audiebant exspectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum.

Hoc ad illam gloriam spectabat, quam innouatum iri expectat Iobus. Illud enim erat omnibus de Iobi prudentia & ingenij maturitate iudicium, vt quidquid ex illius ore caderet oraculum putarent, neque vlteriùs iudicarent deliberandum: neque dum suam sententiam diceret quisquam aut auertebat aures, aut loquebatur, aut existi-

Iobi summa in dicendo auctoritas.

existimabat his quæ ab ipso dicta forent aliquid addi oportere. Vbi circumstantiæ expensione dignæ sunt, auida expectatio, silentium auditorum, assensus consilijs præstitus, verborum, quibus nihil addebatur, æstimatio. Vnde subdit:

22. Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.

23. Expectabant me sicut pluuiam, & os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum.

Ros & pluuia sunt eloquentia ac doctrinæ symbola.

Rhetorica simul & Poëtica amplificatio est famæ, quæ de Iobi sapientia percrebuerat. Metaphoræ autem à rore, pluuia & imbre petitæ perquam opportunæ sunt ad animos sitientes doctrinæque cupidissimos significandos. Pluuiam enim symbolum esse eruditionis atque facundiæ tum sacri tum profani auctores voluerunt. Græci proinde cùm arcanis fabularum inuolucris sapientiam suam obtegerent, aiebant eo die, quo Minerua doctrinarum præses in lucem edita fuit, auream è cælo pluuiam cecidisse: Ægyptij verò cùm eamdem eruditionem atque Pithus suauitatem hieroglyphicis suis notis adumbrare vellent, ὑετὸν δρόσον βάλλοντα, cælum aut splendidam nubem dulcissimo rore stillantem pingebant, vt Horus Apollo testatur. Itaque Moyses cùm abditis eorum disciplinis eximiè foret instructus, illis fortè hauriens è fontibus ita cecinit: *Concrescat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum.* Vbi duobus clarissimis symbolis magnæ copiæ in dicendo suæ dulcitudinem & doctrinæ præstantiam illuminat. Quam ob causam Paraphrastes Chaldæus ita vertit: *Suauis sit sicut pluuia doctrina mea.* Sed necesse non est ad Ægyptiorum abditos fontes recurrere, cùm eiusdem rei documenta in diuinis Oraculis habeamus. Nam orando sublimis Isaias verbum Dei vocat imbrem de cælo venientem & inebriantem terram. Atque vt linguæ sanctæ maiestatem & diuinitatem propè dicam in significando videamus, eadem vox apud Hebræos & *docere* & *pluere* significat. Ita in Oseæ Prophetia de Christo, *Qui docebit vos iustitiam*, Isidorus Clarius & Forsterus ex Hebræo vertunt: *Donec pluat iustitiam vobis.* Et Ioël cùm eumdem Seruatorem *Doctorem iustitiæ* nominauisset continuò subdit: *Et descendere facies ad vos imbrem matutinum.* Vbi in fonte est dictio מורה *morah*, quæ & doctorem & pluuiam sonat: vnde Hebræi montis Moriæ nomen deducunt, & מוריה *more iah*, id est, *doctrinam Domini* interpretantur, vt animaduertunt eruditi.

Deut. 32, 2.

Isaiæ 55, 10.

Oseę 10, 12.

Ioël 2, 23.

Stillare pro loqui ponitur in Scriptura.

Eleganter autem dictum: *Super illos stillabat eloquium meum.* Vbi verbum stillandi idem significat ac continenter ac fluente oratione loqui, vt patet ex Ezechiele, cui dicit Dominus: *Pone faciem tuam contra viam Austri, & stilla ad Africum, & propheta ad saltum agri.* Et iterùm: *Pone faciem tuam ad Ierusalem, & stilla ad sanctuaria.* Similisque loquendi forma reperitur in Michæa: *Ne loquamini loquentes, Non stillabit super istos.* Chaldæus reddit, *Ne prophetetis prophetantes*; Aquila, *Ne stilletis stillantes.* Quod S. Hieronymus sic explicat, quodam idiomate Hebraico eloquium ab eo quòd fluat, & ad aures perueniat audientium in similitudinem pluuiæ descendentis stillationem vocans. Similia habet idem Propheta, & idem sanctus Doctor eodem in capite vers. 11. Vnde iam patet idem esse hoc loco stillare atque loqui. Vbi S. Hieronymus metaphoram aperiens ait: *Sensim vtique sermo doctrinæ meæ diligentiâ meâ diligentium me viscera penetrabat.* Philippus: *Sensim interiora viscerum penetrabam.* Olympiodorus: *Cum siti atque auditate audiebant.* Chaldæus: *Pulcher erat eis sermo meus.* At D. Gregorius hîc in voce stillandi obseruat quamdam in docente curam & studium, quo se suaque verba accommodet captui auditorum; vt qui cùm sint angustæ mentis, quasi angusti orificij vascula humoris copiam continuò ne respuant. sic enim habet: *In hac stillatione eloquij quid aliud quàm mensura prædicationis accipitur? Quia oportet vt exhortationis gratia singulis iuxta capacitatem ingenij conferatur: debet enim ad infirmitatem audientium semetipsum contrahendo descendere, ne dum paruis sublimia, & idcircò non profutura loquitur, se magis curet ostendere quàm auditoribus prodesse.* Sic ille.

Ezech 20, 45.

Ezech 21, 2.

Mich. 2, 6.

Doctrina est auditorum captui accommodanda.

Id autem quod sequitur, *Expectabant me sicut pluuiam*, hunc sensum habet, ac si dicat: In expectatione ac desiderio erat doctrina mea, exoptata sicut solet esse pluuia ab arente terra. Nec humano fauore, ingenio & arte depromptum censebatur emanare eloquium meum, sicut irrigationes aquarum, quæ arte & industriâ agricolæ deducuntur & deriuantur; sed sicut pluuia quæ de cælo descendit à Deo, eiusque iussu in terras defluit. Non enim pluuia aut ros eiusmodi sunt, vt ab homine sint expectanda; sed Dei beneficia sunt Deique munera, quemadmodum Michæas ait: *Quasi ros à Domino, & quasi stillæ super herbam, quæ non expectat virum, & non præstolatur filios hominum.* Vel potest etiam esse sensus, q. d. Sicut pluuia terram fecundat, ideoque expectatur summo desiderio; sic mea doctrina audientium mentes irrigabat, & fecundabat ad fructus bonorum operum proferendos, iuxta illud Isaiæ: *Quomodo descendit imber de cælo, & inebriat terram, & germinare eam facit, &c.*

Doctrina Iobi erat instar pluuiæ expetita.

Mich. 5, 7.

Isaiæ 55, 10.

Pulchrè item subdit: *Et os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum.* Licet enim aperire os sæpè habitum loquentis reddat, nunc è contrario tacentis, audientis & inhiantis ad rem aliquam salutarem demonstrat, instar aridæ terræ, quæ in scissuras finditur & panditur, patenteque ore pluuiam de cælo præstolatur. Vnde Dauid dixit: *Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.* Vbi maximum Dei desiderium hoc habitu corporis indicat, vt qui ardenti cupiditate rei alicuius æstuant, aut siti maximâ laborant, aperto ore spiritum sorbent. Imber porrò serotinus est, qui ad finem anni agricolarum more computati decidit ad fruges maturandas, vt laboris totius fructus obtineatur.

Oris apertio signum est aut loquentis aut auidè auscultantis.

Psal. 118, 131.

24. Si

24. Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram.

Mira seueritas, magnus seruorum timor, ne dicam stupor, vt sic secum familiariter agenti domino atque arridenti non credant. Imò & hoc augetur ex eo quòd S. Gregorius hîc annotat, Iobum alibi se pauperum dixisse viduarumque consolatorem; quæ summam dicunt affabilitatem. Vnde ergo nunc tantus eis tremor? Respondet ibidem S. Gregorius, quia Iob figuram gerebat Christi Domini nostri; cui sancti *quasi ridenti non credunt, dum multis eius donis attestantibus, & gratiam fauoris eius accipientes, tamen adhuc sub eius iudicio de sua infirmitate titubant.* Egregiè titubant, metuunt non tantum ipsum quantum se. Hinc, vt idem ait Sanctus, *Inter gaudium spei & tentationis metum confidunt & timent, confortantur & titubant, certificantur & suspecti sunt; quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam.* Pulchrè autem addit:

Iobi summa grauitas.

ET LVX VVLTVS MEI NON CADEBAT IN TERRAM.] Id est, Oris decor & honesta species grauitatis, quam præ me semper vt in vita sic in sermone ferebam, non imminuebatur; auctoritatem meam non spernebant; me nihilominùs reuerebantur. Origenes ita locum hunc illustrat. q. d. *Nec effusus eram, nec tristitia seueritatisque studiosus: illud enim leuitatis signum est, hoc solitudinis priuationisque societatis.* Vbi duo tangit in hominum congressu secundùm prudentiæ regulam cauenda, vt conuersatio nostra nec sit tristis nimiùm & morosa, nec effusa nimiùm & dissoluta. Quod officij genus D. Chrysostomus Hom. 11. in Epistolam ad Colossenses eleganter expressit in morati hominis forma delineanda, cùm æquè duo extrema fugienda monet, videlicet σκυθρωπὸν, frontem caperatam, tristem, vultuosam & austeram, & διακεχυμένον, nimiùm dissolutam & diffusam. Vtrumque fini vehementer incommodat, quem viri præsertim religiosi aut sacris initiati intueri in communi cum hominibus vsu debent; quibus propositum est virtutis amplificare dominatum, dulces adhibere stimulos ad diuinum timorem, ducere comiter ad Christianos mores & felicitatem: quod nullâ ratione consequi possunt, nisi apud eos gratiam & fidem obtineant, cum quibus agent. Tollit gratiam & beneuolentiam imminuit, si seuerus totus sis & in agendo horridior; vt quasi patruus durus & inhumanus arguere semper velle videaris. Quod meritò D. Chrysostomus vocat ἀηδὲς, ijs qui adsunt iniucundum & molestum. Parum proficias in eorum cœtu quos offendis, quique non conciliati, sed auersi, importunum monitorem fugiunt, & abhorrent. Durities claudit fores gratiarum, quas humanissimi animi comitas sermonibus operibusque interlucens & beneuolentiæ manus solet recludere. Sic contrà nimia solutio; index leuitatis atque animi iuuenilis, neque satis ad modestiam compositi, fidem eleuat monitorum & monentis auctoritatem. Condienda est nimia illa austeritas vrbanitate & hæc leuitas grauitate.

Conuersatio nec dissoluta sit, nec tetrica vel morosa.

Vrbanitas cum grauitate seruanda.

Vnde sapiens illud præceptum Isocratis cùm Nicoclem ad excellentiam vitæ instituit: Stude, inquit, esse ἀστεῖος καὶ σεμνὸς, *vrbanus & grauis.* Præclarè. Sed duarum illarum rerum coniugationem difficillimam esse contendit; quod mihi quoque vero simillimum esse videtur, si naturæ motus & impetum consideremus; quam tamen virtus & maximè considerati animi prudentia frænare potest, & cum diuino præsidio componere. Cumque duo illa extrema fugienda sint vt indecora & inutilia ad honestæ vitæ fructus efficiendos, tolerabilius tamen est illud primum, quòd durities illa maior & austeritas oratione atque vultu significata non vulgaris sapientiæ & sanctitatis opinione subleuetur, quam quis sibi claris facinoribus anteactæ vitæ peperit. Sed extremum aliud omni studio & contentione vitandum est, ne quis animi leuitatem indecorè lasciuientis & ridiculi in conuentu hominum objiciat, dum videri vult bellus & festiuus, & faceti gloriolam aucupatur.

Leuitas magis cauenda quàm austeritas.

Quod si Patres iure asseruerunt sacrorum hominum vitam atque ordinem esse *deificam professionem*, vt cap. 1. Ecclesiasticæ Hierarchiæ & alibi passim docet S. Dionysius; certè malè de communi Hierarchia meretur, qui ineptâ, curiosâ & putidâ conuersatione splendorem inobscurat vitæ, & professionem dehonestat. Neque enim spectat ad viros Deo dicatos & Ecclesiæ lumina in aliorum cœtu lenocinium facere, aut vllam de profanis minùs erigere scenam ad captandum risum & petulantiam commouendam. Quid enim est alienum magis ab eorum dignitate, aut fortiùs grauiusque virorum sapientum oculos ferit, cùm potiùs suâ præsentiâ & insigni grauitate inconsideratam aliorum omnium leuitatem & petulantis animi insolentiam comprimere oporteret? *In congressibus* (inquit Epictetus in Enchiridio cap. 54.) *absit vt risum moueas: res enim est, quâ procliuis fit in plebeium vilemque morem lapsus; & hæc vna potest remittere apud familiares obseruantiam tui & venerationem.* Hæc è profana Philosophia vir magnâ mente, iudicio & prudentiâ ornatus, qui vim honesti splendoremque videbat. Sed audiamus è Christiano Lyceo nobilem, sanctum, eruditum, de nugis atque ridiculis mentem suam aperientem D. Hieronymum Epist. 8. *Ridere & ridere sæcularibus derelinque: grauitas tuam personam decet.* Quòd si iocandum aliquando videatur, hilariusque agendum, id fiat eâ temperatione, vt fugiatur immodestia, & indecora animi corporisque remissio & dignitas retineatur.

Iob etiam in risu seruabat grauitatem.

In eo genere Iob fuit mirabilis, quem in cœtu loquentem & nonnumquam etiam iocantem audiebant omnes cum honore tacito & reuerentia vt tibiam dorico more suauissimè grauissimeque resonantem: *Si quando ridebam,* inquit, *ad eos, non credebant mihi.* q. d. Tanta mea erat grauitas, vt si quando cum illis loquens riderem, adhuc tamen timerent, & reuerentiam seruarent. Illud enim significant verba illa, *Lux vultus mei non cadebat in terram:* pro quibus habetur in Hebræo, *Lucem vultus mei non abijciebant*, vel *non faciebant cadere*: quod Eugubinus magis exponit, *non sinebant cadere.* Id est, Vultum meum lætum atque hilarem

hilarem non contemnebant. Quam expositionem sic paucis complectitur D. Gregorius lib. 20. Moralium cap. 3. *Talis*, inquit, *debet esse dispensatio regiminis, vt is qui praest eâ se circa subditos mensurâ moderetur, quatenus & arridens timeri debeat & iratus amari, vt eum nec nimia lætitia vilem reddat, nec immoderata seueritas odiosum.* Vnde Caietanus per lucem vultus hîc intelligit quasi radios ipsorum oculorum & coniectum ipsius visus, qui obseruabatur à Iobi subditis, qui excipiebant illius oculos & aspectum non tamquam vanum aliquid & infructuosum aut vile, sed tamquam pretiosum, vtile magniqué faciendum.

Terreni non illustrantur à Deo. Iob 38, 15.

Porrò mysticè quasi ex persona Dei loquentis: *Lux vultus mei non cadebat in terram.* Quia diuina illustratio terram diligentibus non apparet. Sic alibi ait: *Auferetur ab impijs lux sua.* Vbi S. Gregorius lib. 20. Moral. cap. 4. *Neque Dei lumen illustrat eos qui iniquitatis suæ malitiam fidei nomine palliant*, &c.

25. Si voluissem ire ad eos, sedebam primus: cumque sederem quasi Rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.

Iobo prima sessio vbique deferebatur vt Regi.

Hæc postrema perspicua sunt, neque lucem desiderant ab Interprete: tantùm enim indicant, primam Iobo datam esse cathedram vt regiam decebat amplitudinem, & circumstare alios non aliter atque Duces exercitus circumdant: neque tamen sic ab impenso honore immoderatè insolescere, vt contemneret aut respueret alios, sed potiùs solaretur, si ægro essent animo, & eorum liberali manu inopiam subleuaret. Ita Sanctius noster.

Porrò illud *quasi Rex* non eleuat vim, ac si Iobus non fuerit verus Rex, sed aliquid Regi simile. Modus quippe ille familiaris est Scripturæ; iuxta quem Christi gloria dicitur *quasi vnigeniti*; id est verè vnigeniti; & Christus ipse dicitur *habitu inuentus vt homo*, id est verus homo. Quod autem hîc additur *circumstante exercitu*, Septuaginta transferunt ἐν μονοζώνοις, *in accinctis*. Sunt autem Monozoni milites honoratiores diuite balteo, inquit Olympiodorus; vel ordines militares, vt vult Isidorus: Hesychius vocat κατασκόπους, *speculatores hostium*, aut pugnaces, in militia dexteros, in pugnando exercitatos. Vtrobique vigilantes, & in opere strenuos pingi video & repræsentari; vt ea virtus propè heroica dici posse videatur.

Ioan. 1, 14.
Philip. 2, 7.
Monozoni quales.

Iob viduarum & mærentium consolator. Vers. 13.

Obserua verò quantâ Iob animi contentione ac pietate ferebatur ad leuandam aliorum calamitatem; vnde superiùs se *cor viduæ consolatum* asserit, & hîc iterùm veluti glorioso honoris titulo se *mærentium consolatorem* appellat. Huc aspiciant pij Principes & religiosi Sacerdotes, quos in tanto infelicium numero & calamitatum varietate afficit Dei bonitas, & commouet, vt luctu & mœrore disiectis consolationem impertiamur. Hæc sunt vbera quæ D. Bernardus Serm. 10. in Cantica in sacris hominibus requirit, negatque eos qui sunt, vt ipse loquitur, de patrimonio crucifixi dici posse Matres, nisi vbera duo præferant; quæ laudans sponsus ait esse meliora vino & fragrantia vnguentis optimis: neque enim cessare eos debere exprimere de vbere quidem congratulationis *lac exhortationis*, de vbere verò compassionis *lac consolationis*; vt qui ex monitione diui Pauli norint gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. S. Gregorius lib. 20. Moralium cap. 8. ponderans hunc Iobi locum hortatur Prælatos vt seueritatem benignitate temperent exemplo illius Samaritani, qui eius qui incidit in latrones vulneribus vinum simul & oleum infudit: *Vt per vinum*, inquit, *mordeantur vulnera, per oleum foueantur.* Quare miscenda est lenitas cum seueritate, faciendumque quoddam ex vtroque temperamentum; vt neque multâ asperitate exulcerentur subditi, neque nimiâ benignitate soluantur. Vnde est illud Psalmi: *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Virgâ enim percutimur, & baculo sustentamur. Si ergo est districtio virgæ quæ feriat, sit & consolatio baculi quæ sustentet. Id quod etiam in arca fœderis fuit expressum; in qua cum legis tabulis virga simul & manna coniuncta fuerunt; quia cum Scripturæ sacræ scientia in boni rectoris pectore virga districtionis & manna dulcedinis esse debet.

Sacerdotes debent habere vbera exhortationis & consolationis.
Rom. 12, 15.
In regimine seueritas benignitate temperanda.
Lucæ 10, 34.
Psal. 22, 4.

Significat itaque hoc loco Iob se coniunxisse simul duo illa maximè in imperante commendata, clementiam & seueritatem; hanc vt timeretur, illam vt amaretur; hanc dum dicit *mærentium* se fuisse *consolatorem*; illam dum adiungit sedere se solitum *circumstante exercitu*. Quod vtrumque primùm omnium requirit in Rege Regius Vates dum canit: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Vel certè, quod probabilius est, significat non arbitratum esse alienum à Regia Maiestate, si in illo culmine dignitatis constitutus demitteret se ad eos qui in luctu versarentur consolandos: hoc autē maximorum semper virorum munus eximium extitisse ex sacris iuxta & profanis Historijs patet. Nam & Ieremiam, virum in tota Iudæa genere clarissimum, hoc maximè officio fungi solitum indicat, quòd Deus ad calamitatem Iudæorum exaggerandam prohibet illum domus vllas funestas adire ad quemquam consolandum. Denique in nouo Testamento ad Mariam & Martham Lazarum fratrem lugentes Hierosolymâ Iudæorum principes adueniunt, vt eas consolentur. Nec minùs in Christiana Ecclesia semper in vsu fuit; vt quò quisque dignitate, moribus & eloquentiâ inter alios excelleret, etiam alijs omnibus in hoc humanitatis officio præiret: quod cùm coràm non poterat, per litteras & libellos absens exequebatur. Vnde tot extant eloquentissimorum virorum luculenta scripta in morte plurimorum, diui Hieronymi ad Paulam in morte Blesillæ; ad Eustochium in morte Paulæ; ad Oceanum in morte Lucinij Bætici; ad Eliodorum in morte nepotis: Ambrosij ad Gratianum Imperatorem in morte Valentiniani; ad Faustinum in morte Sericij: Paulini ad Pammachium in morte vxoris. Quod minus mirum est eos factitasse, cùm longè antè Gentiles quoque id religiosè seruauerint. Nam & Plutarchi extat adhuc

Clementia cum seueritate temperanda.
Psal. 100, 1.
Consolandi munus semper fuit virorum maximorum proprium.
Ierem. 16.
Ioan. 11.

adhuc libellus consolationis ad Apollonium, & Senecæ tres consolationes ad Polybium, Eluiam, Marriam. Erant ergo, vt dicebam, consolatores isti; nec planè eodem luctu implicati, ne & ipsi solatio potiùs indigerent: nec omnino à causis luctus immunes; ne mirum non esset eos siccis oculis alios consolari, quos nullus doloris sensus vellicaret: erant etiam auctoritate maximè conspicui, vt quæ dicebant altiùs descenderent.

CAPVT TRIGESIMVM.

Iob post commemoratam præcedenti capite pristinam suam ex diuino beneficio felicitatem, iam illi opponit calamitatem maximam & grauissimas ærumnas præsentes quibus obruitur, è summo gradu gloriæ ad infimum ignominiæ deturbatus.

1\. NVNC autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei:

Facilis ex prospera in aduersam fortunam commutatio.

HÆc dicit per antithesim eorum quæ superiori capite narrauerat de priori sua prosperitate & auctoritate. Ex quo intelligi licet quàm misera sit vitæ nostræ ratio, quæ tam grauem in breui & tam celerem commutationem accipiat. Quid enim est sæculum hoc nisi rota quædam volubilis omnia mouens, vniuersa consumens & côterens; in qua nihil est quod stabile & constans perseueret? Hodie quemdam honoribus extollit, posterâ die ignominiâ & infamiâ deijcit: iam opibus ac rerum temporalium fortunis auget, statim verò penuriâ ac miserabili mendicitate premit: nunc amicorum & familiarium turbis circumdat, & in ictu oculi solitarium & inglorium derelinquit. Ostendit hoc nobis in seipso illud admirabile exemplum patientiæ Iob; cuius aspectum, vt paulò antè dictum est, ita vniuersi suspiciebant, vt ad eius ingressum iuuenes absconderentur, & senes assurgentes starent, Principes cessarent loqui, & vt aduenientis sententiam attentissimè audirent, digitum superponerent ori suo: loquente illo vocem suam cohibebant Duces, & lingua eorum gutturi suo adhærebat: repentè tamen à tanta prosperitate deturbatus est, & in sterquilinium deiectus: & ad mutationem status aliorum opinio & existimatio mutatur: *Nunc autem*, inquit, *derident me iuniores tempore*, &c. Vnde quàm misera fuerit Iobi commutatio videre licet: cùm diues esset à viris Principibus colebatur; fortunis amissis vel à vilissimis & abiectissimis hominibus contemnitur, qui ei valdè molesti fuisse, & vehementer stomachum mouisse videntur: nam eorum vilitatem multis exequitur dicens:

Iob 29, 8.

Homo vilissimus prouerbio dicitur indignus qui canes aut porcos pascat.

QVORVM NON DIGNABAR PATRES PONERE CVM CANIBVS GREGIS MEI.] Hoc notat Sanctius Idumæorum esse prouerbium, quo significabant genus alicuius esse obscurum & vile, & vitæ modum vsque adeò sordidum, vt videretur indignus quem alij ad amicitiam, imò & ad vilissimum aliquod ministerium accerserent; quale esset aut canes alere, aut cum canibus ali, eodem videlicet alimento quo canes nutriuntur. S. Thomas hunc locum explicat, quòd propter sordidam & infimam conditionem non dignaretur illis simul cum suis canibus custodiam gregum; quod videbatur esse totius domus vilissimum & extremum ministerium. Sic Martialis ad quemdam vilissimum, qui tamen magnorum virorum amicus videri volebat, scripsit:

Dispeream, si tu Pyladi præstare matellam,
Dignus es, aut porcos pascere Pyrithoi.

Hanc autem vilitatem & sordes cum comparatione ad aliorum gloriam sic per prouerbialem formam explicant Latini: *Indignus es qui huius vel illius porcos pascas; qui illius calceamentorum corrigiam soluas; qui illi matellam porrigas*; & similia. Quare si illorum iuuenum qui Iobo insultabant patres consideres, indigni sunt qui Iobi pascant canes, aut qui in illius domo sordidum quodque ministerium obeant. Id quod adhuc magis exaggerans subdit:

2\. Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vitâ ipsâ putabantur indigni.

Hominis inutilis circumlocutio.

Id est, Erant prorsus inutiles, sic vt frustrà viuere viderentur: in quorum quemlibet rectè quadret adagium γῆς βάρος, *telluris onus*, vel, vt Poëta dixit, ἀναίσιον ἄχθος ἀρούρης, *telluris inutile pondus*: quod de homine vehementer inutili vsurpatur, qui nihil aliud quàm terram suo pondere grauet, ideoque vitâ indignus habeatur. Cùm enim cunctis animantibus vita data sit propter quasdam vel vtiles vel honestas actiones; has qui non præstat, nec vitâ ipsâ dignus est: de quo iure dici possit id quod acutè quidam de sue dixit, animam ei datam esse pro sale ne putresceret.

Quoad primam versus partem eodem modo illam transfert Chaldæus, eamdemque Græci habent sententiam, qui verbum de verbo Hebræa transtulerunt.

ET VITA IPSA PVTABANTVR INDIGNI.] Hoc per paraphrasin à Vulgato redditum videtur: nam ita ad verbum est in Hebræo, *Super ipsos perijt senium*; & ita vertit Chaldæus; Septuaginta verò, Ἐπ' αὐτοὺς ἀπώλετο συντέλεια, *Super eos peribat consummatio.* quod

Scholion

Scholion exponit, *Τῶν συντελούντων πρὸς τὴν ζωὴν ἀπορίᾳ, Eorum quæ ad vitam conferunt bona copia*; Symmachus, *Ἀπώλετο αὐτοῖς πᾶν τὸ πρὸς ζωήν, Perierat illis quidquid ad vitam facit*. Quæ verba eamdem sententiam habent cum Vulgata. Id est, Inutiliter frustraque ætatem exegerunt.

Cur Iob aduersarios suos ita deprimat.

Videtur hîc primâ specie Iobus fastu & arrogantiâ quadam inflatus loqui: quæcumque enim potest colligit ad despiciendos eos à quibus fuerat irrisus. Sed quomodo iam anteà sæpè à nobis declaratum est, ipsum tentationes quas sensit, quamuis ipsis non consenserit, expressisse; sic nobis hoc in loco retinendum est, Iobum hîc rem qualis erat in se considerasse: nihilominùs interim cum suis indignationibus, quæ illi cor & medullas exedebant, eò vt patienter eiusmodi opprobria ferat colluctatur. In hunc finem, vt vidimus, superiori capite pristinum honorem ac dignitatem suam commemorauit, vt ex comparatione opprobrij, in quo tunc erat, se eò maiorem tristitiæ materiam habere ostenderet, sibique eum dolorem intolerabilem esse, quòd se ita proculcari ab ijs qui vilissimi erant videret. Hoc enim est naturale, vt cùm quispiam in dignitatem euectus est, si videat se conculcari, id longè magis ipsum excruciet, tantoque ampliùs, quantò ab indignioribus & vilioribus id patiatur. Vilis & abiectæ conditionis quispiam, qui domi suæ ruri semper vixerit, nec vmquam honorem vllum aut pompam gustauerit, etiamsi irrideatur, in nulla existimatione habeatur, in ipsum denique signum aliquod contemptus edatur, non curat, id sus deque habet: sed qui in amplissima dignitate & opum copia vixerit, nullum opprobrium pati potest, quin lethale vulnus accipiat: & quamuis conuitium ipsi in os non fiat, si indirectâ aliquâ ratione, quæ tamen ad eius contemptum spectare videatur, perstringatur, valdè indignatur. En igitur rem naturalem, quod nimirum ij qui in honore aliquo fuerunt non possint sui contemptum pati, ipsúmque, si acciderit, longè ægriùs ferant. Id nunc Iobus declarat, ostendens ex quanta gloria in tantam contumeliam incidisset. Certum enim est, cùm ab ijs, qui nihil in se laude dignum habent, despicimur, id longè nobis durius accidere; & eiusmodi aduersariorum conditionem, opprobrium, vt eo vehementiùs afficiamur, magis insigne reddere. En igitur quod hîc spectat Iobus, cùm ait homines abiectissimos & ab omnibus spretos aduersus ipsum insurrexisse.

Virum principem à fæce hominum irrideri & despici indignissimum.

Notemus verò Iobum superiùs declarasse, se nequaquam honoratum fuisse tamquam diuitem, dignitatis aut nobilitatis eximiæ virum aliquem; in ijs enim rebus se minimè fundarat; sed quòd in ea integritate ambulasset, vt qui virtutes, quas in ipso Deus collocarat, intuerentur, cogerentur ipsum revereri, se verò illis donis & gratijs minimè abusum fuisse: atque hoc est, cur nunc, cùm ita contemnitur ab ijs qui nihil laude dignum habebant, id ipsi durius & acerbius videatur.

Quomodo Iobi exemplo ad contemptum nos parare debeamus.

Ceterùm ad vtilitatem & doctrinam nostram cùm Iobum eò vsque deiectum videamus, si Dominus velit nobis idem accidere, nos hoc exemplo confirmari debere intelligamus. Quamobrem quamuis ea res nobis dura & admodum grauis esse videatur; ita tamen nobis moderemur, vt quamdiu visum fuerit Deo nos affligere caput demittamus. Quamquam etiam ratio naturalis nos aduersus eiusmodi opprobria munire debeat; cùm neque nouum, neque mirum sit, si homines infames, qui nihil honesti in se habent, antiquum suum obtinent, & optimos quosque contumelijs afficiant, & conuitijs proscindant: id enim quotidie fieri videmus: quod autem tam vsitatum est ac frequens, minimè insolens videri debet, vt eo tantoperè commoueamur, sed ei nos assuetos esse oportet, & iam pridem occalluisse. Sed præter eam rationem naturalem, cognoscamus (vt iam attigi) Dominum nostrum eò magis probare velle patientiam & virtutem nostram, quando nos ita opprobrio vilissimorum & despicatissimorum exponit, perinde ac si belluæ potiùs quàm homines in nos impetum facerent: hoc enim ideò facit, vt nos deprimat. Ceterùm quàm viles & miseri fuerint qui Iobo insultarint adhuc ampliùs describens subdit:

3. Egestate & fame steriles, qui rodebant in solitudine, squallentes calamitate & miseriâ.

4. Et mandebant herbas & arborum cortices, & radix iuniperorum erat cibus eorum.

5. Qui de conuallibus ista rapientes, cùm singula reperissent, ad ea cum clamore currebant.

Irrisorum Iobi ferina viuendi ratio.

Est amplificatio sortis vilissimæ, atque indolis ac viuendi rationis ferinæ prorsus ac belluinæ iuuenum, aut certè parentum eorumdem qui Iobo afflicto insultabant, & irrisionibus opprobrijsque molestias facessebant: qui cùm (vti secundo versu dictum est) manus haberent inertes & languidas, steriles erant ab omnibus commodis quibus indiget natura mortalium; atque ideò fame & egestate premebantur: cogebantur enim vrgente fame arrodere siluestres atque ferinos cibos in solitudine, cùm ciuium oculos subire non auderent: ex quo fiebat, vt ex agresti vita longaque illuuie squallidi essent & planè horridi. Quis enim color esset oris, quis succus & nitor, cùm herbis vescerentur & arborum cortice, cùm iuniperorum radicibus austeris simul & duris alerentur? Quæ tamen sic erant in ea solitudine rara, vt si quando se famelicis offerrent, omnes ad illa certatim aduolarent.

Cortices & arborum radices aliquorum cibus.

Quod autem de corticum esu Iob ait durius aliquibus visum quàm vt illud admiserint; atque adeò varias nobis lectiones obtruserunt à Vulgata versione dissitas & discrepantes. Ac Pagninus quidem ex Originali vertit, *Qui succidebant herbam ex virgulto*; Vatablus verò, *Qui decerpebant maluah iuxta arbusta*; Septuaginta, *Οἱ περικυκλοῦντες ἅλιμα ἐπὶ ἠχοῦντι· οἵτινες ἅλιμα ἦν αὐτῶν τὰ σῖτα, Qui circuibant alima in resonante; quorum quidem alima erat eorum cibaria*. Circuibant verò (inquit Scholion) quòd propter ege-

statem

ſtatem neceſſe haberent circuire ad quærendas herbas. Nonnulli Codices & Complutenſes habent Περικλῶντες, *Qui confringebant*; Symmachus, Ἀποκνίζοντες φλοιοὺς φυτῶν, *Qui vellicabant*, aut, vt reddit S. Auguſtinus, *Qui radebant cortices arborum. Alima* verò, iuxta Chryſoſtomum, quædam herba eſt, quæ citò implet comedentem, & ſatietatem adfert: illam autem quærebant *in reſonante*, id eſt in conuallibus & locis petroſis: loca enim eiuſmodi ſunt benè ſonantia, & reſpondent loquentibus. Aut etiam reſonantem dicit locum nemoroſum, in quo quidem ſpiratio ventorum mouens ſiluam ſonum efficit. Symmachus, Καὶ ῥίζα σίτων ἀγρίων ἦν σιτίοις αὐτῶν, *Et radix frumentorum agreſtium erat alimentum eorum*. Verùm cùm Vulgatus conſtanter legat *arborum cortices*, eius lectio ceteris meritò præferenda, quam Nouarrinus lib. 5. Sacrorum Electorum cap. 4. pulchrè vindicat ſtabilitque, qui iure miratur Pinedam noſtrum, ſatis accuratum alioquin Iobi Interpretem, de hoc eſu corticum quodammodò ſubdubitaſſe, eò quòd *inter corticis vſus* (vt ipſe ait) *numquam cibatus meminit Plinius lib. 16. cap. 9.* Verùm (vt benè Nouarrinus) nihil refert id Plinium non dixiſſe, quia neque omnia nouerat, neque omnia quæ nouerat monumentis conſignauit. Aliunde certè ſatis conſtat arborum corticibus aliquos nonnūquam ad eſum vſos; atque in primis ex Suida, qui verbo περιλέποντες citat iſta verba Herodoti lib. 8. de Famelicis dicentis, Καὶ τῶν δενδρέων τὸν φλοιὸν περιλέποντες, καὶ τὰ φύλλα καταδρέποντες κατήσθιον, *Et arborum corticem vndique detrahentes, & folia decerpentes comedebant.* Egeſippus quoque de Excidio Hieroſolymitano loquens lib. 5. cap. 18. famis magnitudinem, quá Iudæi premebantur, deſcribens, *Plerique*, inquit, *etiam beneficium putantes mori, egrediebantur vrbem vt herbas vellerent, vel radices depaſcerentur, aut cortices arborum detraherent, ſi quid in his viriditas ad cibi ſolamina ſubminiſtraret: quos inuenientes Romani necabant.* Quæ verba quantam lucem huic Iobi loco adferant agnoſcet is, qui ea quæ hîc de barbaris quibuſdam à Iobo dicuntur in Iudæis poſtmodum re ipſâ conſummata conſiderabit. Quid? quod de Indis loquens Cœlius Rhodiginus lib. 18. Lect. Antiq. cap. 31. *Alimenta*, inquit, *ſuggerebat arboris cortex, quæ illarum gentium vocabulo Sala nuncupatur: in cuius faſtigio prodeunt velut cucurbicula agreſtes, cuiuſmodi in palmis conuiſuntur, nec non ferarum incocta caro.* Quibus omnibus Vulgati lectio ſatis illuſtratur.

Corticem quinam ſpiritaliter mandunt. Tropologicè locum hunc exponens Gloſſa, *Arborum*, inquit, *cortices mandunt, qui in ſacris voluminibus ſolam litteræ ſuperficiem venerantur.* Quibus addi iure poſſunt illi, qui diuinarum Scripturarum ſuauitate contemptâ ſæcularium litterarum vilitati adhærent. de quibus S. Paſchaſius Radbertus in prologo lib. 5. in Matthæum: *Siliquas*, inquit, *porcorum, ſæcularium litterarum adhuc pueri vel cortices rodunt.* Corticibus ſimiliter veſcuntur, qui ſanctorum Patrum ſapidiſſimis ferculis repudiatis, profanæ & externæ incumbunt eruditioni. de quibus optimè Petrus Cellenſis Abbas lib. 7. Epiſt. 19. ait: *Curioſitas, an ſtudij aſſiduitas te vrgent viliſſimi hominis herbas & cortices inſipidos mandicare, cùm ſedeas ad menſas diuitis Auguſtini, benigni Gregorij, pecunioſi Hieronymi, glorioſi Ambroſij, Bedæ omnium monetarum nummularij, profundiſſimi tamquam maris, Magni Hilarij, ſuauiſſimi eloquij Origenis, & aliorum innumerabilium, quorum nec micas ſub menſa dignus ſim colligere?* Vtile ſimiliter eſt, quod ex iuniperorum folijs radicibuſque expreſſit Gloſſa hæc Iobi verba explicans, & ad mores flectens, his verbis: *Iuniperi pro folijs quaſi ſpinas habent. Spina verò eſt omne peccatum; quia dum trahit ad delectationem quaſi pungendo lacerat mentem. Per radicem ergo iuniperi auaritia deſignatur, quæ radix eſt omnium malorum quaſi ſpinarum.* Quibus adiungit Interlinearis: *Radix iuniperorum, quia auaritia latet in corde, ſed punitione peccatorum omnium potenter producit in opere.* *Iuniperi radix auaritiam refert.*

Porrò ſi quæras, quid ſibi velit poſt tot enumeratas ærumnas huiuſmodi concluſio; *Et mandebant herbas*, &c. quæ non multùm habere videtur roboris, & minimùm energiæ. Reſpondebit Magnus Gregorius, primò quidem habitâ maxima decoris ratione adumbratos quaſi leuiter fuiſſe ſceleſtos; quos iure optimo & ignobiles, & miſeros, & ſqualidos & luridos nuncupabis: quibus ita conſtitutis reliquum erat, vt omnium flagitioſiſſimos deſcriberet, eorumque faceret mentionem; qui vtpote mortalium perditiſſimi maximâ diligentiâ ſunt cauendi. dicit ideò, *Mandebant herbas, & arborum cortices.* Audi S. Pontificem lib. 20. Moral. cap. 15. circa medium ſic loquentem: *Herbas mandere eſt leuia quædam ac tenera de antiquis Patribus imitari; arborum verò cortices edere eſt eorum opera ſuperficie tenus agere.* Qui ſe luxuriæ, iræ, ſuperbiæ & ſimilibus turpi admodum contagione fœdauit, inter ignobiles, inter miſeros, inter ærumnoſos cenſeatur. Quid adhuc mali ſupereſt? Quid maioris incommodi aut ſceleris grauioris reliquum eſt? Dicam breuiſſimè, auctoritate fretus maximi & ſanctiſſimi Pontificis, ſi herbas comedat, & corticibus paſcatur. id eſt, ſi hypocrita fuerit. Hic enimuerò neceſſe eſt malo ſit peior, hic peſſimo habeatur nequior, hic ſceleſto nocentior prædicetur; quandoquidem, quidquid agit ſuperficie tenus agit. Poſtquam viliſſimorum hominum cibum deſcripſerat, eorumdem deinceps indicat habitationem. *Hypocriſis omnium iniquitatum maxima.*

6. In deſertis habitabant torrentium & in cauernis terræ, vel ſuper glaream.

7. Qui inter huiuſcemodi lætabantur, & eſſe ſub ſentibus delicias computabant.

Habitabant, inquit, in locis deſertis & inuijs prope torrentes in ſaxorum cauernis & ferarum luſtris, vt inde ſicut pecora ad ſua pabula prodirent: quòd ſi cauernarum non ſuppeteret copia; ſub cælo in nuda & ſabuloſa humo pernoctabant: quorum ſic erat miſera ærumnoſaque conditio, vt hæc illis viuendi ratio videretur non iniucunda, & in vepretis viuere magnas indicarent eſſe delicias. Ita Sanctius noſter.

Tropo-

Tropologicè S. Gregorius lib. 20. Moralium cap. 9. & seqq hæc omnia quæ de Iobi irrisoribus hactenus commemorata sunt, de hæreticis pulchrè ac fusè exponit; ac ceteris quoque peccatoribus, præsertim contumacibus, rectè accommodari possunt: hi enim non sunt digni, qui vt vt Chananæa cum catellis comedant de micis gratiarum, quæ cadunt de mensa Domini Dei, sed famem patiantur vt canes rabidi per deserta vitiorum vagantes; vbi præ virtutum egestate & fame verbi Dei miserè contabescunt, ac prorsus steriles effecti, quòd nullos bonorum operum fructus ferant, squallentes calamitate & mediâ spiritali consumuntur: quin imò in ferarum quodammodò naturam degenerantes, herbis & arborum corticibus, belluarum cibis, victitant, dum fluxis carnis voluptatibus inhiantes & brutalibus suis affectionibus indulgentes frustrà illis animum suum pascere conantur. Quòd enim peccatores propter sceleris infamiam atque sordes in belluarum conditionem similitudinemque demigrent, expressiùs in Nabuchodonosore declaratum fuit; de quo per septem annos dubitari potuit, homóne an fera esset. Quam metamorphosim non Medeæ succi aut lycanthropia Liuonum, sed tumidi animi superbia & crimen effecerat. Id quod apto etiam emblemate illustrauit Propheta Ioël, dum tardam aliquam languidamque pecudem pingebat quæ in medijs sordibus putresceret, ingrato spectaculo & pernicioso; cui addit hoc epigramma, *Computruerunt iumenta in stercore suo*. Iumenta vocat homines rationis inopes, in carnem & terram effusos, inertes, fanaticos & vecordes, qui scelere & maleficio pascantur. Stercus appellat malos mores & facinorosos, odore & exemplo tetros, imitatione pestilentes, qui ingratissimi Deo ceteris noceant. Sæpè igitur computruerunt iumenta in stercore suo. quod ad intemperantes B. Hieronymus refert, S. Gregorius Papa ad libidinosos; quorum fœdi obscœnique mores in putidam belluam degenerant. Verùm in omnes peccatores id quadrat, qui vitio & improbitati callum obduxerunt, quique sordibus inuoluti, in fimeto oletoque malitiæ vitam agunt. Quod Regius quoque Vates animaduerterat dicens: *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt*. Ex Hebræo vertunt: *Omnes putruerunt, & rancidi facti sunt, marcidique*. Vbique tetrum spargunt odorem, mephitim exhalant, puticulos olent; metaphorâ ductâ à rancidis corruptisque cibis, qui putruerunt, & proptereà nauseam pariunt, & maximè ab honestis & delicatis hominibus repudiantur.

Peccatorum misera inedia. — *Peccatores in belluas degenerant.* — Ioël. 2,17. *Peccatum corruptio & sordes.* — Psal. 13,3.

Sexcentæ sunt huiusmodi imagines, quibus sceleris conditio pingatur. Hinc in sacris Oraculis nequitia vocatur absinthium, quòd amaritudine suâ miserum animum vexet & conficiat. Rex Sapiens in Prouerbijs ait mella esse in ore meretricis ad maleficium titillantis; *nouissima autem illius amara quasi absinthium*. Quod ad culpam referendum esse vult Lyranus. Prodit autem Origenes adeò amarum esse absinthium, vt si fortè in mel injiciatur, amaritudine suâ vincat mellis suauitatem, & dulcedinem illam omnem corrumpat. Quod rem nostram mirificè illustrare potest. Nam libido voluptatis licet habere aliquid mellis videatur, tamen subitò migrat in absinthium, in eam videlicet amaritudinem, quâ vix maior cogitari vlla potest, quæque omnem delectationis sensum obtundat.

Peccatum absinthium. — Prou. 5,4.

Ob eamdem causam Iob in arcano sensu crimen hîc sentes aculeatas nuncupat, quæ videlicet mentem pungant, & continuò dilacerent. Effatum sanè illud est verissimum, *Non est pax impijs, dicit Dominus*. Hoc experientia, hoc omne genus litterarum clamat, hoc sancti Vates, hoc docti Patres, hoc vetusti Sapientes ore vno & perenni consensione pronuntiant: hoc millies S. Chrysostomus subjicit ante oculos, & velut in theatrum inducit; à quo lubet quædam decerpere ad rem illustrandam, cùm Hom. 1. de Lazaro loquitur de beatulo illo, vt multi quidem opinabantur, Epulone Euangelico: *Ne mihi dixeris*, inquit, *illum mensâ sumptuosâ frui, vestibus circumdari sericis, mancipiorum greges circumferre, alios summouere in foro; sed explica mihi illius conscientiam, & videbis intus grauem peccatorum tumultum, iugem metum, tempestatem, turbationem: videbis velut in iudicio mentem ad thronum conscientiæ conscendisse regalem, & tamquam iudicem quempiam sedentem, & cogitationes loco carnificum adhibentem, in equuleo suspendentem, latera conscientiæ radentem vnguibus, pro commissis vehementer inclamantem: cùm nemo sciat, nisi quod solum Deum hac videre nouerit*, &c. Pergit in adultero illud idem graphicè ostendere. Verùm de omni grauiori peccato idem est iudicium: in quo, si sanctissimo Iobo credimus, velut sub sentibus miser animus cubat. Semper enim mala conscientia pungit & cruentat, & diurnæ ac nocturnæ quietis partem omnem adimit. Semper vt Tantalo saxum metus imminet, & turbidæ semper cogitationes vt Ixioniæ rotæ animum rapiunt atque dilacerant. Verumtamen tanta est hominum vesania, vt esse sub sentibus delicias reputent. quod planè phreneticorum proprium est. Vnde & huiusmodi homines stultorum filios appellat dum subiungit:

Crimina sunt sentes. — Isaiæ 48, 22.

8. Filij stultorum & ignobilium, & in terra penitus non parentes.

Id est, Erant verè stulti & ignobiles; quique propter vitæ familiare dedecus & domesticas sordes cum hominibus agere & inter illos apparere non poterant.

Tropologicè. Tales sunt impij ac peccatores, qui frequenti Scripturæ phrasi vocantur stulti. Hos igitur filios impiorum etiam ignobilium filios appellat. Nam virtus sola veram nobilitatem continet. Addit etiam, quòd in terra penitus non appareant, quia ignobili loco nati sunt; & vix parentes aut vnde genus trahant ostendere possunt. de quibus ita S. Gregorius lib. 20. Moralium cap. 16. *Sicut enim*, inquit, *plerique qui in terra sunt, & à cognitione hominum abiectione vilitatis suæ quasi quadam superductione velaminis absconduntur; ita sunt quidam in Ecclesia, qui dum abiectioni prauorum operam subdunt, diuino conspectui noti non sunt; quibus & quandoque dicendum est:* Amen dico vobis, Nescio vos. *Esse ergo in terra & apparere, est in fide recta per virtutem operis nobilitatem mentis ostendere: esse verò in terra, & penitus non apparere,*

Impij sunt stulti & ignobiles. — Matth. 25, 12.

rere, est in Ecclesia quidem per fidem consistere, sed nihil dignum fide in opere demonstrare: sunt itaque intra sanctam Ecclesiam diuinitatis oculis, & videntur per iudicium, & tamen per bona vitæ meritum non videntur; quia ea quæ confitendo tenent viuendo non exhibent. de quibus Paulus dicit: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. *Hi in sancta Ecclesia fidem, quam tenere se asserunt, premunt potius quàm venerantur; dum sua magis illius nomine quàm eius adipisci lucra concupiscunt.*

Tit. 1, 16.

9. Nunc in eorum canticum versus sum, & factus sum eis in prouerbium.

10. Abominantur me, & longè fugiunt à me, & faciem meam conspuere non verentur.

Postquam in superioribus versiculis satis latè ac luculenter probauerat illorum illiberale ac stolidum ingenium, & natalium sordes, & inopiam; nunc quæ ab illis ad ignominiam fœda & ad dolorem acerba pertulerit ostendit & amplificat. Profectò viri iustissimi despectus non videtur vlteriùs valuisse procurrere: versus enim fuit in canticum, vt de ipsius calamitate inepta carmina vulgo iactarentur: factus fuit in prouerbium, hoc est calamitatis exemplum, ad imprecationes vel hyperboles, vt cui malum vulgares homines imprecando dictitarent; Contingat tibi Iobi calamitas: vel cùm ærumnosissimum aliquem describere vellent, dicerent; Est Iobo ærumnosior.

Iob factus in canticum & prouerbium.

Quod verò de facie sputis deturpata subiungitur, vt iacet accipiendum est. Verè scilicet petulantes homines in Iobi faciem inspuerunt: neque subest ratio efficax aut valdè neruosa ad rem in hyperbolem aut metaphoram detorquendam. Nicetas in Catena simpliciter locum hunc exponens, *Vbi*, inquit, *ad me propiùs accesserint, sputisque fœdauerint, longè recedunt*. Et Theophanes Nicænus in sua Epistola secunda, quæ est de patientia ad omnes Christianos, hunc ipsum Iobi locum elucidans ait: *Serui abiecti & viles illudentes, & deridentes conspuentesque in ipsum, calamitates assiduè exprobrare non desistebant.*

Iob à suis seruis conspuitur.

Ex his liquet Iobum etiam in hoc Christi figuram prætulisse: qui derisus & consputus fuit: quemadmodum discipulis Ierosolymam ascensuris de se prædixit: *Ecce ascendimus Ierosolymam, & Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum & Scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum Gentibus ad illudendum & flagellandum*, &c. Vbi expende illud *ad illudendum*; hoc est, vt pro lusu & materia risus & lætitiæ in suis tormentis habeatur. Quippe lanienæ iustorum virorum voluptuosis hominibus festiua sunt spectacula. Audisti amphitheatra Romana plena festiuis spectaculis quæ populos aspergerent gaudijs? nouisti inibi ferarum pugnas, quarum lanienæ miram hilaritatem spectantium animis ingenerarent? Sic iusti Iesu & Iobi clades, sic laniena sancti hominis numquam non pro festiuo spectaculo impijs accidit. Rem ponderat Chrysostomus Serm. 5. de Passione dicens: *His discipulos suos simul & iterùm præmonebat, ponens ante oculos eorum, & velut arenam suæ constituens passionis, & inducens in eam quot contumeliarum genera tot genera bestiarum.* Ecce tibi Dominus quoties loquebatur de sua morte, sic loquebatur quasi de arena amphitheatri, in qua impijs nihil non ludibundum nihil non festiuum apparebat. Sic contumelias omnes æstimat quasi immanissimas feras; quarum vnguibus laniatus nobilis athleta gaudia impiorum aspectantium cumularet. Ad hæc aiebat Paulus: *Puto quod Deus nos nouissimos Apostolos ostendit tamquam morti destinatos; quia spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus.* Expende, *Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus.* hoc est, Ita se habent res nostræ vt spectaculorum in arena lusus, ad quos voluptatis causâ confluunt vniuersi; sic ad pugnas nostras vniuersi concurrunt tam boni quàm mali, tam qui mundani sunt quàm qui Angelici; sed hi vt exempla mirentur, illi vt delectationem percipiant. Id quod pulchris verbis notat D. Anselmus aiens: *Sicut omnes concurrunt vbi iocus celebratur, vel pugiles certant, aut aliquod monstrum producitur; sic omnes boni vel mali conueniunt ad aspiciendas pœnas nostras. Spectaculum sumus & Angelis, & hominibus tam bonis quàm malis. Boni Angeli conueniunt ad spectaculum passionis nostræ, vt nos præsentiâ suâ confortent, & ceteros ad exemplum nostri certaminis incitent; mali verò, vt gaudeant, cùm nos suos aduersarios cruciari videant, & ceteros à fide metu pœnarum deflectant: boni homines, vt laudent; mali, vt insultent: boni, vt exemplo nostro confortentur; mali, vt ex pœnis nostris delectentur.* Sic semper iustorum lanienæ iucundissima faciunt impijs hominibus spectacula, amplissimamque suppeditant materiam cantibus improborum.

Matth. 20, 18.

Clades & illusiones iustorum impijs grata sunt spectacula.

1. Cor. 4, 9.

In hoc mundo spectaculum sumus bonis & malis.

Impijs iustorum vexatio accidit iucundissima.

Hinc Ieremias in Threnis ait: *Audisti opprobrium eorum Domine, omnes cogitationes eorum aduersum me: labia insurgentium mihi, & meditationes eorum aduersum me totâ die: sessionem eorum & resurrectionem eorum vide; ego sum psalmus eorum: reddes eis vicem*, &c. Hæc iustus vir petit à Deo, vt videat nimirum hominum impiorum conuentus, meditationes, concursus singulis horis, singulis momentis, totâ die coactos, insuper sessiones eorumdem, hoc est, iuxta Glossam interlinearem, *sessiones quasi magistrorum*, non verorum magistrorum, qui veritatis doctrinam probent; sed *quasi magistrorum*, nimirum de solis magisterij fibulis rumentium; in hoc crebrò conuenientium, vt innocuam & iustam gentem lacerent, & è tanta laniena cachinnos excitent, immensaque sibi gaudia condiant. *Ego sum psalmus eorum*. Hi enim cantantur psalmi in choro malignantium, in choro impiorum, videlicet laniena iusti hominis; hanc vocant ad sua carmina, hanc ad plectra adhibent, vt dum rumpitur iustus, ipsi exultare possint.

Thren. 3, 61.

Præclarè igitur Iob dum se deridentium exprimit conditiones ait, *Nunc in eorum canticum versus sum*: Septuaginta reddunt, Κιθάρα ἐγὼ εἰμὶ αὐτῶν, *Cithara eorum ego sum*. Et quidem pulchrè iustus vocatur cithara impiorum; non solùm quia sicut ex percussis citharæ fidibus dulcis percipitur sonus, sic ex iusto percusso, imò laniato, impij voluptatem percipiunt & lætitiam;

Iob fuit cithara sibi illudentibus.

sed

ſed quia vt ad percuſſarum citharæ fidium numerum pſalli & ſaltari ſolet, ſic ad numerum iuſti hominis cladium mundiales homines & carmina concinunt, & feſtiuos ſaltus componunt; vt dicat Nicetas in Catena Græca: *Cantio itaque & carmen effectus ſum eorum, meaſque calamitates pro quouis alio ſermone habent in ore.* Et carminibus & cantibus & vniuerſis lætitijs impiorum hæc additur inexhauſta materies, ſcilicet calamitas iuſtorum: hæc illis pro cantu, pro ſaltu, & vtinam in has chordas non videantur alicuius mutati chori, nec inter pſalmos & canticum organi tales fabricentur cantiones, quæ in ſancti alicuius hominis perſonent infamiam.

11. Pharetram enim ſuam aperuit, & afflixit me, & frænum poſuit in os meum.

Quomodo Deo pharetra & ſagitta accommodantur.

Elegans emblema eſt, in quo pingitur Deus pharetram geſtans, aperiens, ſagittas promens, arcui adaptans, & excutiens: pingitur etiam vt validus equorum domitor frænum indens, adſtringens, vt eâ ratione calamitas, quâ homo ſubiugatur, fræno notetur; quemadmodum pharetrâ ſignificatur diuina prouidentia, è qua ſagittæ calamitatum promuntur, quæ in homines collimantur, ac in finem diuinæ gloriæ tandem diriguntur. Poteſt autem Iob ita loquens induci. q. d. Hæc porrò ab hominibus indecorè patior, quia Deus, vt me exerceret atque probaret, illorum manus & linguas iſtiuſmodi ſpiculis armauit: continuerat hactenus ſagittas ſuas in pharetra, cùm me paterno ſtudio cuſtodiuit, & quotidianis ornauit beneficijs; nunc autem incluſas ad hoc vſque tempus ſagittas expromſit, quibus confixus ſum; & ſui timore atque obſeruantiâ, ne quid inſultantibus reſponderem acerbius, quaſi quodam fræno linguam meam ſeuerè conſtrinxit. Vel etiam ſic. q. d. Deus in me iacula vibrat, me fræno compeſcit, doleoque vehementer: nam neque hoſtis eius ſagittis petendus ſum, neque indomitus equus, qui validè domari debeam, cùm ſemper illum coluerim, ſemper iubenti morem geſſerim, & ad nutum eius obtemperauerim.

Deo conſeruationis noſtra vinculum ſoluente illicò effluimus, & perimus.

In Hebræo eſt: *Quia funem meum ſoluit, & frenum à facie mea laxauerunt*. His verbis innuit omne robur ſibi ademptum fuiſſe à Deo, omnemque potentiam & auctoritatem imminutam, & ſe quaſi capitis diminutionem paſſum eſſe, vt ab vnoquoque poſſet impunè contemni: hoc enim intelligit eâ ſimilitudine, cùm ait Deum ſoluiſſe funem ſiue vinculum ipſius. Dum enim manu Dei ſuſtinemur, id perinde eſt, atque ſi vinculo aliquo firmo conſtringeremur: quod ſi Deus ſoluat aut frangat, illicò effluimus, nec quidquam in nobis firmum validúmve conſiſtit, ſed omnia diſſipantur. En Iobi ſcopum; nempe quòd homines contempti & nullius auctoritatis, de quibus anteà locutus eſt, non auſi fuiſſent in ipſum ita ſuperbè inuolare, & impetum facere, niſi ipſum Deus ſuo vigore deſtituiſſet. Quod enim ſeipſum continere non poteſt, opus habet vt colligatur, & externo aliquo adminiculo contineatur. Nos verò ita ſumus à natura comparati, vt nihil habeamus quod nos poſſit ſuſtinere & conſeruare, niſi Deus nos conſeruet & vinciat: quare ſi hoc conſeruationis noſtræ vinculum diſſoluerit fregeritve, nihil amplius nos poteſt tueri & fouere; ita vt vel abiectiſſimi quique in nos imperium & auctoritatem obtineant.

12. Ad dexteram orientis calamitates meæ illicò ſurrexerunt; pedes meos ſubuerterunt, & oppreſſerunt quaſi fluctibus ſemitis ſuis.

Quomodo tribulationes Iobum circumdederunt.

Illud *Ad dexteram orientis* in Hebræo eſt, *Ad dexteram efflore ſcentis* vel germinantis. q. d. Cùm in me effloruit & coortus eſt Deus, ſiue manus Dei, qui me his malis affligi voluit, non ſecùs atque arborem ſeu truncum rami comitantur atque circumdant; ita calamitates multæ ac graues ad dexteram meam illicò inſurrexerunt, & vndique circumdederunt, quaſi iam antè paratæ ad nutum illius me inuadere & affligere, metaphorâ nimirum à ramis truncum comitantibus deductâ, vel potiùs à Prætore per ſatellites ſuos quempiam cingente, & manus ei ac vincula inijciente. Quaſi dicat, Simul ac Deus veluti Prætor me inuaſit, ſtatim etiam calamitates glomeratim quaſi lictores in me inſilierunt; quemadmodum vbi Prætor ſignum dederit, à latere, maximè dextero, vbi ſolet adhiberi vis atque defenſio, inſiliunt lictores, apprehenduntque ac ſtringunt captiuum. Et quemadmodum lictores poſtquam in captiuum irruerint, ſtatim pedes illius ſubuertunt, & in terram eum proſternunt, vt pro ſuo libito ligent eum vinculis; ita, inquit, afflictiones iſtæ ſtatim me peſſumdederunt, & quaſi in terram ſubitò proſtrauerunt.

ET OPPRESSERVNT QVASI FLVCTIBVS.] Id eſt, Quemadmodum fluctibus aquarum quis obruitur, ſic & ego illarum multitudine & magnitudine calamitatum obrutus & oppreſſus iaceo in multa anguſtia, obrutus illis, & quaſi calcantibus caput meum.

Septuaginta vertunt: Ἐπὶ δεξιῶν βλαστοῦ ἐπανέστησαν, πόδα αὐτῶν ἐξέτειναν, καὶ ὡδοποίησαν ἐπ' ἐμὲ τρίβους ἀπωλείας αὐτῶν: *Ad dexteram germinis inſurrexerunt, pedem ſuum extenderunt, & ſtrauerunt ſuper me ſemitas perditionis ipſorum.* Scholiaſtes interpretatur, quòd ſibi quondam rebus dexteris & ſecundis florenti vel operibus ipſius bonis inſultarunt, omnia deteriorem in partem interpretantes, quaſi non purè pietatem coleret.

Sed alius fortaſſe, & proprius Hebræo poteſt eſſe ſenſus, vt intelligatur eos, qui in flore ætatis ſunt, in Iobum conſurrexiſſe. ſic enim ex Hebræo quidam vertunt: *Iuuenes ſurgebant à latere, conſtringebant pedes meos, quin ſemitas meas cingebant ſuis offenſionibus.* Significat nempe iuuenes à latere inſurrexiſſe, qui anteà coram ipſo procubuiſſent, eos nunc ipſum ſupplantare conari, & illi quò offendat & impingat ſaxa ante pedes in via ponere. Hoc nimirum pacto ſatis indicat ſe vndique irrideri, ſeque eâ reuerentiâ, quâ ſe olim affectum fuiſſe commemorauit, penitus ſpoliatum eſſe. Denique intelligit ſe omni calamitatum & malorum generi à Deo expoſitum fuiſſe.

Iustis tribulationes à dextra obueniunt, quia illis prosunt ad salutem.

In sensu arcano ad dexteram orientis illi calamitates adueniunt, cui æquo animo susceptæ ad salutem ac vitam æternam proficiunt. Nihil quippe iusto viro, etsi durum, etsi acerbum, non expediens saluti à Deo amante paratur. In cuius rei symbolum crucifixi Domini latus dexterum lanceâ perfossum fuit, *& continuò exiuit sanguis & aqua:* aqua quidem, quæ Baptismum adumbraret; sanguis verò, qui tribulationum & passionum calicem fidelibus porrigeret. Sed cur tristia & acerba tribulationis signa non magis à sinistris notabantur? Vtique vt designarentur tribulationum, quæ iustis accidunt, qualitates, quæ dexteræ sunt & nuntiæ venientis felicitatis. Ideò, ait D. Bernardus Serm. 7. in Psalmum *Qui habitat, Dominus meus Iesus etiam dexterum sibi propter me passus est latus fodi; quod videlicet non nisi de dextera mihi propinare vellet.* Passionum, dolorum, tribulationum calicem propinat; sed non nisi quæ dexteræ iustis veniant & plenæ felicitatis. Exurgunt tribulationes, exurgunt prælia & dolorum occasiones; at quæ expediant iustis, illosque in Dei dextera considere efficiant. Hoc igitur non sine mysterio Iob significat dicens: *Ad dexteram orientis calamitates meæ illicò surrexerunt.* Nulla calamitas vlli acerbior vmquam accidit quàm Iobo acciderint calamitates suæ: quoniam illum & dolor, & intolerabilis fœtor, & hostium rapinæ, & amicorum mordacitas vehementer affligebant; & nihilominùs de his malis locutus ait, ad dexteram orientis calamitates suas surrexisse. Ad dexteram ais, ô bone! An dexter fuit impetus Chaldæorum aduersus greges tuos? an dexter fuit ventus, qui concutiens filiorum domum septem tibi charissima pignora eripuit, & orbatum reliquit? Pulchrè ait Guilbertus Abbas Serm. 38. in Cantica: *Iure ventum illum dextrum vocauit, qui nihil quæsiuit sinistrum inferre: quin etiam corona gloriæ viro iusto comportauit augmentum, quando virtus probata enituit, & quando prouocata excreuit.* Nihil aduersi, nihil doloris excitatur in viros iustos, quod illis ex dextera non soleat euenire, quod illos non magis impellat ad dexteram Christi.

Ioan. 19, 34.

13. Dissipauerunt itinera mea, insidiati sunt mihi, & præualuerunt, & non fuit qui ferret auxilium.

Iob ab hostibus conclusus effugij locum nullum habuit.

Id est, Hostes mei interceperunt me iter facientem: ex insidijs me adorti prostrauerunt me, neque fuit qui cadenti adesset. In Hebræo est, *Destruxerunt semitas meas*, scilicet vt nulla, per quam effugiam, via supersit. Est Rhetorica summæ afflictionis descriptio; qualis ferè est illa Ieremiæ in Threnis: *Conclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit.* Vel quia insidias ei in itineribus struebant, ne sine damno pertransiret. Cuius expositionis causam addit Vulgatus: *Insidiati sunt mihi, & præualuerunt.* Planiùs in Hebræo: *In pernicie mea profecerunt.* Id est, Ea mihi damna & detrimenta inferunt, quæ cogitant & optant, nec vllam eorum iniuriam propulsare possum. Id quod aliâ phrasi declarauit Dauid dicens: *Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos eius.* Id autem Græci omiserunt, & eius loco posuerunt: Ἐξέδυσαν γάρ μου τὴν στολὴν: *Exuerunt enim me stolâ.* Id est, Me gloriâ & amplitudine meâ priuarunt: ex quo fit vt nihil me reuereantur. Pro eo autem quod Vulgatus habet, *Et non fuit qui ferret auxilium*, Septuaginta legunt, Βέλεσιν αὐτοῦ κατηκόντισέ με, *Iaculis suis vulnerauit me.* Quod simile est eius quod dixerat paulò antè ex versione etiam Græcorum: *Pharetram suam aperuit, & afflixit me.*

Thren. 3, 9.

Psal. 88, 43.

Vers. 11.

14. Quasi rupto muro & apertâ ianuâ irruerunt super me, & ad meas miserias deuoluti sunt.

Iob varijs modis ab hostibus impetitus fuit.

Adfert metaphoras multiplices nunc à latronibus clàm insidiantibus, mox palàm aggredientibus; nunc à militibus muro euerso, portisve captæ vrbis effractis ad prædam diripiendam validè se proripientibus: quod & ad primos prædonum Sabæorum & Chaldæorum insultus, & ad Satanæ, domum, vbi Iobi liberi vescebantur, concutientis impetum, & ad posteriores hostes atque irrisores, demumque ad ipsas calamitates, dolores, angores, mœrores pertinet. q. d. Eo impetu irruperunt in me, quo disiecto muro aut perfractis foribus inimici; aut quo lapides è montium fastigio ad subiecta loca præcipiti rotatu descendunt.

Christus murus & antemurale.

Tropologicè S. Gregorius lib. 20. Moralium cap. 20. *Quid hoc loco muri nomine nisi redemptor humani generis appellatur? de quo pro sancta Ecclesiæ ædificatione per Prophetam dicitur:* Ponetur in ea murus & antemurale. *Sed quasi murus rumpitur, cùm prauorum persuasionibus fides, quæ in Redemptore nostro est, in quorumdam corde dissipatur. Cumque peruersis in hac vita potestas tribuitur, quid aliud quàm ianua erroris aperitur? Quasi rupto ergo muro & apertâ ianuâ super bonos irruunt mali, cùm acceptâ temporaliter potestate peruersi ipsa quoque in quorumdam corde destruere munimina fidei conantur; de quibus aptè dicitur,* Et ad meas miserias deuoluti sunt: *quia videlicet priùs ad suas. Nisi enim peruersè viuendo ad suas miserias caderent; nequaquam ad eas postmodum & alios suaderent. Sed post suas reprobi & ad nostras miserias deoluuntur, quando ad ea mala, in quibus iam ipsi implicati sunt, etiam quosdam nobis vnitos trahunt. Potest quoque intelligi muri nomine munitio disciplinæ, Salomone attestante, qui dicit:* Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti; & ecce totum repleuerant vrticæ, operuerant superficiem eius spinæ, & maceria lapidum destructa erat. *Quasi ergo hostis ingreditur, cùm vel malignorum spirituum vel prauorum hominum persuasione callidâ disciplina munimina in corde dissipantur.* Sic ille.

Isaiæ 26, 1.

Praui priùs se quàm alios destruunt.

Prou. 24, 30.

Tentatio violenta qualis.

Possunt hæc quoque de tentatione violenta quàm optimè intelligi, quæ adeò fortiter & acriter impugnat, vt ab humana imbecillitate superari vix possit, nisi abundantissima gratia huiusmodi impugnationi resistat. Hanc passi sunt Martyres tormentis, & morte ad deserendam fidem adacti. Hanc expertus est beatissimus Pater Benedictus tam acribus carnis stimulis

mulis agitatus, vt necesse fuerit ad spinas & tribulos & ad remedia insueta confugere, & carnis pruritum sanguine ex vulneribus erumpente suffocare. Quòd si ad sacras Litteras oculos conuertamus, non paucos ex viris iustis hac tentatione pulsatos cognoscemus. Nónne Paulus de hac tentatione conqueritur cùm ait, *Supra modum grauati sumus, supra virtutem, ita vt taderet nos viuere?* Et sanctus Dauid hanc eamdem sentiebat: *Ecce*, inquit, *ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes.* Patientem quoque Iobum similis tentatio pulsabat cùm hæc dixit: *Quasi rupto muro & apertâ ianuâ irruerunt super me.* Nam sicut rupto muro & apertâ ianuâ ciuitatis vix superest spes euadendi; ita hominis penè virtute sublatâ & irruentibus hostibus difficile est se in innocentia continere. Vnde subdit:

1. Cor. 1, 8.

Psal. 58, 4.

15. Redactus sum in nihilum; abstulisti quasi ventus desiderium meum: & velut nubes pertransiit salus mea.

Quomodo Iob ad nihilum se redactum dicat.

Nullum, inquit, mihi reliquum est consilium, quod in tantis malis suscipiam, nulla salutis spes quâ nitar. Eodem modo Dauid locutus est, *Inflammatum est cor meum, & renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum, & nesciui.* Hebraicè tamen hîc ad verbũ est, *Conuersi sunt terrores in me.* quod Septuaginta reddunt, Ἐπεστράφησάν μοι αἱ ὀδύναι, *Conuertuntur dolores mei*; quibus ita conturbor, vt ferè consilij mentisque sim impos: secundùm corpus enim effectus sum miser totus ac miserabilis, penitus deploratæ valetudinis, ac proximus nihilo, vtpote cui nulla sit spes humanitus recuperandæ salutis, & qui iam iam sim morte consumendus, quantum ad humanam attinet facultatem. Et quemadmodum ventus vehemens nubem celeriter transire facit, atque etiam alia de loco suo rapit in impetu suo; sic omnipotens Deus suâ permissione, & aduersarius meus suâ malitiâ, omne desiderium meum, id est quidquid mihi posset esse desiderabile in rebus mundi huius, à me abstulit spolians me liberis, famulis, gregibus, omnibus facultatibus & honoribus: insuper & sanitas mea corporalis, quâ priùs gaudebam præ aliis multis, simul ablata est mihi, & pertransiit celeriter ad modum nubis quæ à vento agitatur aut rapitur, aut dispergitur in nihilum; cuius post paululum nullum apparet vestigium. Nubes enim & nebula & fumus per prouerbium dici solent de re valdè fragili, inconstante & transitoria. Vnde ad humanæ vitæ breuitatem indicandam in Sapientia dicitur: *Transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur, quæ fugata est à radiis Solis, & à calore illius aggrauata.* Præmiserat paulò antè similem locutionem de fumo, dicens anhelitum, quo vitam significat, similem esse fumo: *Fumus flatus est in naribus nostris*: Græcè, Καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν. Vbi subauditur nota comparationis ὡς πνοὴ ὡς καπνὸς, *flatus sicut fumus*; quemadmodum alibi dicit: *Tamquam fumus qui à vento diffusus est.* Et Dauid: *Deficientes tamquam fumus deficient.* Et iterùm: *Defecerunt sicut fumus dies mei.* Seneca similiter in Troadibus animā describit,

Psal. 72, 21

Nubes, nebula, fumus sunt hieroglyphicum vanitatis ac defectionis.

Sap. 2, 3.

Sap. 5, 15.

Psal. 36, 20

Psal. 101, 3

——— *Cùm profugo spiritus halitu*
Immistus nebulis cessit in aera.

Et mox subdit duas has comparationes.

——— *Vt calidis fumus ab ignibus*
Vanescit spatium per breue sordidus;
Vt nubes grauidas, quas modò vidimus,
Arctoi Borea dissipat impetus;
Sic hic quo regimur spiritus effluet.

Homerus similiter Iliad. 4. versu 100. ait:

——— Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς
Ὤχετο τετριγυῖα.
——— *Anima autem sub terram tamquam fumus*
Abijt murmure stridens.

Sic vapori comparant alij; qui & ipse fumo simillimus. *Quæ est enim vita vestra? Vapor est ad modicum parens*, ait Apostolus Iacobus in Canonica sua. Vide quæ diximus cap. 7. vers. 9.

Iac. 4, 15.

Porrò illud quod ait, *Abstulisti desiderium meum*, summam quamdam afflicti animi desolationem & quasi spiritus ipsius defectionem significat; quòd nimirum cor nimio mœrore oppressum in pia exercitatione non satis liberè, vt solet, ad Deum attollere valeret: quamobrem non satisfaciebat ipse sibi, cùm lentior & remissior frigidiorque esse videretur, & cælesti desiderio se propè nudum atque vacuum agnosceret. Huiusmodi sanè desiderium, quasi tepidus ieiunusque foret, optabat Regius Propheta dicens: *Concupiuit anima mea desiderare*, vel, vt vertit S. Hieronymus, *Desiderauit desiderare anima mea.* Motus animi, vim mentis, pietatis ardorem amplificare in dies cupiebat, & desiderij vela intendere. Talis quoque fuit Daniel, qui *vir desideriorum* in diuinis Oraculis dicitur: plus enim desideriis piis quàm aëre ipso spirituque viuebat; de cuius sacrosanctis affectionibus in augusta eius historia proditur: quoties enim apud se quotidie de magnifico Salomonis templo & religione cogitabat, de captiuitate, de miseriis & calamitatibus huius vitæ, de pœnis sceleratorum, qui diuinam iustitiam irritant, de prouidentia, de Numinis clementia & insuperabili bonitate? in quarum & similium rerum consideratione dici vix potest quàm sitienter optaret & finem ærumnarum, quibus ipse & probi omnes in hoc cursu breuis æui conflictantur, & Messiæ aduentum, & domicilium Dei reclusum, & pacem mundi, & Numinis Regnum sempiternum; ad quod fruendum omnes conditi & beneficentissimè recreati sumus. Hæc fuêre tanti viri desideria, quibus suspirabat & ardebat, & aperiebat animi os ad attrahendum spiritum, ad diuinum quemdam aërem vitæ concipiendum.

Desiderium pium est vita animæ.

Psal. 118, 20.

Daniel vir desideriorũ, & cur sic dictus.

Eosdem igniculos pietatis adhibuêre viri omnes sancti, qui vitæ puritate atque innocentiâ Deo placere studuerunt, qui arcanis animi votis abiectas in terram curas in sublime sustollebant, & recentis auræ accessione cor implebant suum. Hanc opinor ob causam in mysticis Seruatoris nominibus *desiderium* ponitur. quod arca-

Christus dicitur totus desiderium sanctorum.

arcanum sponsa enucleat, cùm de sponso in Cant.5,16. Epithalamio ita canit: *Totus desiderium*. & longè antè radiatus vultu Moyses in Cosmopœia eumdem illum indigitauerat Genes. 49, 26. *Desiderium collium æternorum*. in Aggæo pariter: Aggæi 2,8. *Et veniet desiderium cunctarum Gentium*, quemadmodum in Hebræo legitur. Huius igitur tantæ auctoritatis Principem & deuotionis Magistrum pij, vt dixi, probique omnes, atque viri desideriorum pro virili parte imitari contenderunt. Quos vtinam & nos quoque æmularemur, & inter æstum profanorum negotiorum os sæpè desideriis sanctis aperiremus ad concipiendum ardorem pietatis. Fit enim sæpè vt desideria cordis nostri aut repentia sint, aut humi strata, lita fæce, & mundi sordibus obsoleta, aut etiam nulla sublimium rerum & appetendarum: & si quæ fortè nos aliquando euehant ad Deum, atque ad sempiternæ gloriæ cupiditatem, subitò auferuntur vt leuissimo vento. quod de se Iob mœrens & afflictus querebatur. Et tamen cupit Deus, vt simus omnes illa terra desiderabilis, quam instincti à Deo Vates prædicant. Sic enim ore Malachiæ Numen edicit: *Et eritis vos terra desiderabilis*. Septuaginta vertunt, *ὡς γῆ θελητὰ*, *sicut terra voluntaria* siue volita. Lingua sancta dicit, *Eritis terra* חפץ *chephets*, hoc est *voluntatis*, siue *desiderij*; cùm significare vellet terram cordis nostri pro motu voluntatis & frequentium desideriorum aspiratione disponi ad optimos satus capiendos, & vberrimorum fructuum copiam & maturitatem.

Viri pij sunt terra desiderabilis. Malach. 3,12.

16. Nunc autem in memetipso marcescit anima mea, & possident me dies afflictionis.

Quasi dicat: Ablatâ sanitate marcescit nunc in me anima mea, deficitque vigor & vita corporis mei, totumque me occupat, sibique quasi subiectum & totum suum firmâ possessione detinet tempus afflictionis ac tribulationis: quæ tanta est, vt nullam admittat consolationem. Hisce verbis innuit se medullitus vulnerari. Potest enim fieri vt aliquis irrideatur, nec tamen id valdè curet. Iobus autem ostendit, eiusmodi opprobria & contumelias, quibus petitur, ad cor vsque penetrasse; ideoque dicit animam suam vexatam fuisse, & salutem suam sibi ereptam esse. Sensus igitur est eiusmodi: Quòd pro eo, quòd olim magna dignitate ornaretur, modò planè contemnatur; & pro eo quòd ita probè munitus erat, vt ad ipsum nulla pertingere calamitas vllo modo posse videretur, iam sanitas eius omnino sit prostrata, nec vllius ope aut consolatione subleuetur: malum autem eius internum erat; nec dumtaxat irrisionibus, opprobriis & contumeliis sibi illatis premebatur, sed prostratus erat in seipso, & animo excruciabatur; præ cuius nimio angore marcescebat.

Iob & electi hic marcescunt, vt in æternum floreant. Tropologicè sanctus Gregorius lib.20. Moralium cap.20. *Electorum*, inquit, *anima nunc marcescit, quia in illa postmodum æterna exultatione viridescit: modò eos dies afflictionis possident, quia dies lætitiæ pòst sequuntur. Scriptum quippe est:* Timenti Deum benè erit in extremis. Eccli.1,13. *Et rursum de Ecclesia dicitur:* Ridebit in die nouissimo. Prou.31, 25. *Nunc enim tempus afflictionis est bonis, vt sequatur eos exultatio quandoque sine tempore. hinc ab eis aliàs dicitur:* Humiliasti nos in loco afflictionis. Psal.43, 20. *Locus namque afflictionis est vita præsens. Iusti ergo hîc, id est in loco afflictionis, humiliati sunt; quia in æterna vita, id est in loco gaudij, sublimantur. Cùm verò marcescere animam diceret, rectè etiam præmisit*, in memetipso. *Quia in nobismetipsis quidem affligimur, sed in Deo mens nostra refouetur, tantoque à viriditate gaudij longè fit, quantò adhuc ab auctoris repulsa lumine ad se redit: tunc verò ad veræ lætitiæ viriditatem peruenit, quando per æternæ contemplationis gratiam subleuata etiam semetipsam transit.*

17. Nocte os meum perforatur doloribus; & qui me comedunt non dormiunt.

Maximis, inquit, conficior doloribus: de quibus Hebræi dicunt, quòd ossa conterant, conturbent, dispergant: vt Dauid ait, *Dispersa sunt omnia ossa mea*; Psal. 21,15. & Ezechias, *Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea.* Isaiæ 38, 13. *Et qui me comedunt*, scilicet pediculi atq; alij vermes, *non dormiunt*, id est, numquam cessant me arrodere. Alij metaphoricè id exponunt de febribus, aliisque doloribus & calamitatibus seu corporis seu animi. Sed si historiæ intendimus patet causa, quoniam sancti Iobi corpus per sinus vlcerum scaturiens vermium multitudo lacerabat. Ita sanctus Gregorius lib.20. Moralium cap.21. hæc secundùm litteram interpretanda docet: *Si verò allegoriæ mysterium perscrutamur; quid*, inquit, *per ossa nisi fortes quique in sancta Ecclesia corpore designantur? qui quasi suo robore membra continent, dum mores infirmantium stabiliter portant. Sed cùm tribulationis vltima contra eam feruor excreuerit, in nocte os illius perforatur doloribus; quia nonnumquam tormentis victi etiam ipsi ad perfidiam defluunt, qui ad fidem alios tenere videbantur. Ait ergo:* Nocte os meum perforatur doloribus. *Ac si apertè dicat: Tribulationis tenebris pressi ita afflictione tenebrantur, vt & ipsi, qui in me habebant vigorem fortitudinis, quasi iam quoddam habeant foramen timoris. Benè autem dicitur*, Et qui me comedunt non dormiunt: *quia maligni spiritus, qui carnales quosque de Ecclesia consumunt, tantò magis quiescere à tentatione nesciunt, quantò nullo carnis pondere grauantur.* Acres enim ac viuidi de die, de nocte semper & vbique robore omni suo perfruuntur: nec somno egent, vtpote spiritus. Quare S. Isidorus Pelusiota lib.2. Epist.164. dæmonem ait, vt nos decipiat, semper *ἀγρυπνεῖν*, *insomnem esse*, in perpetua quasi vigilia excubare: cumque celeritate sint mirabili, omnibus locis adeunt; dum abiisse putes, aduolant, & celeriùs afflant pestilentem ignem quàm fieri posse quisquam dubitauisset: quorum tantam & tam præsentem nocendi vim cùm Regius videret Vates, neq; vnum aut paucos sciret volitare dæmones, sed numerosissimas legio-

Ossa fortes in Ecclesia designant.

Iobo vermes quietem nullam concedebãt.

Maligni spiritus numquam dormiunt.

legiones alis igneis velocissimè diuagantes, pe-
Psal. 77, 48 stem & exitium vbique spargentes, vocat *immissiones angelorum malorum*, vel, vt Vatablus vertit, *cacodæmonum incursiones*. Impiæ illæ mentes semper in actu vigiles, & stimulis inuidiæ feroces, tot sæculorum intercapedine iam inde ab initio ad fallendum & vexandum eruditæ, strenuè se in hoc opificio versant expoliuntque; vt benè dixerit Tertullianus lib. de Patientia cap. 1. *Lata atque diffusa est operatio mali multiplicia spiritus incitamenta iaculantis.* Iaculantem facit spiritum nequam vt inimicum, vt cor ipsum vitaliaque ferire cupientem: educit autem è pharetra sua grandi & abominanda multiplicia incitamenta, fraudes innumeras, scelerum modos propè infinitos, quos in animam iaculatur.

18. In multitudine eorum consumitur vestimētum meum, & quasi capitio tunicæ succinxerunt me.

Pellis & caro vocantur vestimentum.

Vestimentum suum poëticâ metaphorâ vel pellem vel carnem suam vocare videtur, quæ vermium multitudine consumebatur. In Hebræo ad verbum est: *In multa vi mutatur vestimentum meum*. id est, Morbi magnâ vi vestimentum meum immutatur, ita vt non pelle carneque sicut anteà, sed vlcere & sanie tegi videar. Illud autem, *Quasi capitio tunicæ*, clarius est in Hebræo, *Sicut os tunicæ meæ*. Vbi os tunicæ vocare videtur foramen eius quod collum cingit. Sicut igitur tunica collum cingens totum deinde ad pedes vsque corpus complectitur; ita ego, inquit, sanie & tabe totus contaminatus sum; illud vlcus perstringens, de quo

Quid sit capitium tunicæ.

Iob 2, 7. capite secundo dictum est: *Percussit Iob vlcere pessimo à planta pedis vsque ad verticem eius.* Quia ergo vlcus eius totum corpus peruaserat, eo sicut capitio tunicæ totus succinctus esse dicitur. Capitium autem tunicæ vocat os tunicæ, siue orificium eius quod collo inseritur. Noua significatio. Nam capitium, si Nonio credimus, est tegumentum capitis: Varroni autem aliud est, & Vlpianus recenset inter vestes muliebres.

Septuaginta versum hunc ita reddunt: Ἐν πολλῇ ἰσχύϊ ἐπελάβετό μου τῆς στολῆς, ὥσπερ τὸ περιστόμιον τοῦ χιτῶνός μου περιέσχε με: *In multa virtute apprehendit stolam meam, & quasi orâ vestimenti mei circumdedit me.* Περιστόμιον vetus Interpres *capitium* reddit, Lexicon verò *rictus*: ab Hesychio exponitur ὁ τοῦ ἀγχωνιαῖος τόπος ἐν τῷ βρόγχῳ, *linguæ locus in gutture*: inde βρογχωτήρ, quæ est vestimenti apertura, quâ collum inseritur inter induendum. nonnulli *oram* interpretantur: malim *os tunicæ* appellare.

Ecclesia est vestimentum Christi & fideles Ecclesiæ.

Allegoricè sanctus Gregorius lib. 20. Moralium cap. 22. *Vestimentum*, inquit, *est sancta Ecclesia fidelium vita. Nam sicut tota simul Ecclesia vestimentum Christi; ita fideles quique eiusdem Ecclesiæ vestimenta deputantur. Hinc*

Ephes. 5, 27. *Paulus ait*: Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam. *Hinc*

Isaiæ 49, 18. *per Prophetam Dominus ait*: Viuo ego, quia omnibus his velut ornamento vestieris. *Sed cùm procella suæ persecutionis oboritur, plerique fidelium ab eius amore separantur, qui ei sedulò inhærere videbantur. Porrò tunicæ capitium collum circumdat induentis; collum verò cùm stringitur, vocis vsus & vitalis flatus necatur. Sanctam ergo Ecclesiam reprobi quasi capitio tunicæ constringunt, quia in ea persecutionibus suis vitam fidei & prædicationis vocem extinguere conantur.*

19. Comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillæ & cineri.

Ad summam vilitatem perductum se dicit, vt qui vulneribus & sanie sicut lutum computresceret ac fœteret; & omnino inutilem, nisi vt in sterquilinium proiectus iaceat, qui similis cineri sit effectus. Ita Philippus & alij.

Tropologicè luto comparantur, & in luto hærent atque indignis modis inficiuntur, qui nimiùm corpori afficiuntur, & imperiis illius obtemperant. Corpus enim lutum est, &, vt eleganterissimè dixit Tertullianus lib. de Resurrectione carnis cap. 16. *Limus titulo hominis incisus.* Quod veluti imitatur consimili certè venustate D. Gregorius Nyssenus Magni Basilij frater Oratione 1. de Beatitudinibus, hominem vocans γήινον ἀνδριάντα, *luteam statuam*. Addit Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 5. remque etiam amplificat, corpus nostrum esse πηλοῦ παντὸς ἀσθενέστερον, *omni luto imbecillius*. Qui igitur studio amoris impotenti in hoc lutum siue corpus feruntur, ab antiquis significantissimè olim dicti *pelusiotæ*, toti lutei, &, vt Tertullianus loquitur, *è limo figulati*, nihil supra lutum sentientes: πηλὸς enim, vnde illa vox facta est, *lutum* significat. Cuius rei ita meminit sanctus Hieronymus in Epistola ad Pammachium: *Pelusiotas nos appellant & luteos, animalesque & carneos, quòd non recipiamus ea quæ spiritus sunt.* Nec sine ratione doctissimus Pater addidit *carneos*: nam Sybillas, cùm diuino enthusiasmo hominum imbecillitatem miseriamque pangerent, eosdem appellauisse σαρκίνους, *carneos*, variegato in Opere suo lib. 3. Stromatum notauit Clemens Alexandrinus, & Theophilus lib. 2. ad Autolycum; apud quem est illud hemistichium,

Carnales homines lutei vocantur seu pelusiotæ.

Σάρκινοι οὐδὲν ἐόντες,
Carnei & nihili homines.

Eosdem illos pelusiotas, carni suæ auctoratos & sordidis affectionibus illitos, vt luteos imperatores S. Chrysostomus in cap. 7. Isaiæ vocat παχυτέρῳ, *sensu crassiori*, abdomine suffarcinatos, & χαμαὶ συρομένους, *humi repentes*, vilissimis rebus affixos, corpore suo tamquam in luto immersos. An non igitur fœdum est atque miserrimum, pulcherrimam animam, diuinæ particulam auræ, non modò vt hirundinem innocentem in luteo nido circumcludi, verùm etiam præposterà audaciâ carnis arbitrio pessumdari, & crudeli corporis dominatione affligi? Lactantius lib. 6. cap. 1. in hominum impietatem inuehens, *Quoniam*, inquit, *sensum illum cælestem corpori mancipauerunt, libidinibus frana permittunt, tamquam secum ablaturi voluptatem, quam momentis omnibus capere festinant, cùm animus ministerio*

Animam carni seruire miserum & indignum est.

ministerio corporis, *non corpus ministerio animi uti debeat*. Hinc Cydonius in Oratione de contemnenda morte egregiè dixit, hoc vnicum esse animi probrum & princeps damnum, *σαρκὶ δουλεύσαι, ἢ ταύτῃ συμπλακῆναι*, *carni seruire, & eiusdem amore implicari*. Quam infelicitatem apud se reputans anima, non potest non profectò ingemiscere, & optare propheticæ columbæ tergo inaurato pennas, quibus supra carnis affectiones euolet.

Vasa immunda Deus perdi iubet. Statuit olim Deus, vt vas fictile aut terreum, si immundum factum fuisset, contereretur & proijceretur: quod non tam pro vasis materialibus dictum voluit, quàm pro hominibus qui vasa fictilia sunt; & *vasa figuli* sæpè in Scriptura vocantur. Et quid mirum? Si videres aliquem Principem, cui immunditia esset tam inuisa, vt vasa pretiosa auri & argenti, lapidibus pretiosissimis exornata, eo ipso quòd videt immunditiam contraxisse, contereret, & in sterquilinium mitti in perpetuum iuberet: quid credis facturum de vasis terreis & fictilibus, si immunda fieri videret? Deus ita immunditiam peccati auersatur, vt vasa illa aurea angelicæ naturæ, pretiosissimis lapidibus donorum fulgentissimorum ornata, qualia apud Ezechielem describit, eo ipso quòd videt immunditiam & æruginem superbiæ contraxisse, æternæ damnationis sententiâ tamquam virgâ ferreâ contriuit, & in sterquilinium inferni in perpetuum proiecit. Quid facturum credis de homine, qui vas est fictile & terreum, cùm peccatorum immunditiâ & sordibus viderit inquinatum? Hæc considerasse visus fuit S. Apostolus Petrus, qui postquam expendit, quomodo angelos peccantes Deus proiecerit, quid de hominibus fecerit considerat: *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos; & originali mundo non pepercit; & ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens euersione damnauit*, &c. Quasi antecedentis loco supponere videtur, quæ cum angelis peccantibus Deus fecit, illos à se in perpetuum abijciens & æternâ damnatione puniens; (antecedentis enim vim habet conditionalis illa, *si Deus Angelis*;) vt inde inferat: Non mirum, si similiter mundum carnalem & terreum, atque impudicas & immundas ciuitates euertens proiecerit, & damnarit. Si enim vasa aurea, quæ lapidibus pretiosis extiterant ornata, eo ipso quòd immunda fuerunt reddita, proiecit; quid mirum, quòd vasa fictilia vndique sordibus plena abiecerit, & in sterquilinium miserit? Hinc cùm abijciendum Iechoniam Regem in sterquilinium Babyloniæ per Ieremiam Deus prædiceret: *Numquid*, inquit, *vas fictile atque contritum vir iste Iechonias? numquid vas absque omni voluptate?* id est vtilitate? *Quare abiecti sunt ipse & semen eius, & proiecti in terram?* Quasi dicere volens: Quid agendum est mihi de vase fictili immundo, sordibus pleno, & inutili reddito? Ita & cùm duabus Tribubus comminabatur, se illas proiecturum & in perditionem daturum: *Deuoratus est*, inquit, *Israel* (id est contritus sicut cibus qui deuoratur) *nunc factus est in nationibus quasi vas immundum*. Septuaginta transtulerunt *σκεῦος ἄχρηστον*, *vas inutile*. Quia vas fictile, quod immundum & contritum est, inutile penitus iudicatur, ideoque proijciendum. Magno igitur timore deberent peccatores affici, videntes se vasa fictilia, immunditiis & sordibus plena, peccatorum ictibus contrita, & proptereà tamquam inutilia penitus reijcienda; quorum quiuis dicere potest: *Obliuioni datus sum tamquam mortuus à corde; factus sum tamquam vas perditum.* Mortuus deficiente animâ ad omnia redditur inutilis, ideò in sepulchrum proijcitur, obliuioni traditur, ibi penitus absumendus. Et vas fictile inutile redditum ad nihil valet, nisi vt proijciatur, & sicut lutum conculcetur. Vnde S. Iob, postquam omnia recensuit mala, ad quæ deductus fuerat, in sterquilinium quasi coniectus, & ad omnia quasi inutilis factus, concludit: *Comparatus sum luto*, &c.

Deut. 16, 12. Eccli 27, 6. Isaiæ 30, 14. Ierem. 19, 11. Ezech. 28, 13. 2.Pet.2,4. *Quidquid peccato inquinatum est à Deo proijcitur.* Ier 22,28. Oseæ 8, 8. Psal. 30, 13.

20. Clamo ad te, & non exaudis me; sto, & non respicis me.

Iob amicè queritur à Deo se non audiri aut respici. Hic conquerendi modus planè amatorius est, à conscientiæ puritate profectus. q. d. Valdè illud meam aggrauat miseriam, quòd in tantis cruciatibus innocenter degens, consolationem aut leuamen nusquam inuenio. Clamo enim ad te Deus quasi vim patiens, & quæ supra hominem sunt dura nimiùm ferens, vt vel in modico releuetur dolor meus, & paululùm liceat respirare: tu verò non me videris exaudire in hac postulatione mea, relinquens me absque leuamine in acerrimis doloribus meis: quin & assisto, vt famulus tibi quàm possum exactissimè obtemperaturus, nec dignaris me saltem intueri. Sed quantum hoc, quòd Deus non respiciat, & prætereat hominem iam lutum & limum factum? Multum profectò, & penè inauditum in Deo, qui sic in homine humili sibi complacet, vt in hoc humilitatis humanæ luto penè maneat infixus, iuxta illud Dauidis: *Infixus sum in limo profundi.* Audi quid de limo dicat Tertullianus libro de Resurrectione carnis: *Limus*, inquit, *in manus Dei peruenit, satis beatus, & solummodò contactus: recogita totum illi Deum occupatum ac dedicatum manu, sensu, opere, consilio, ipsâ in primis affectione, qua lineamenta docebat.* Sic limus totum Deum rapit, & eius tenet cogitationem, oculos, manus; & tamen totum hoc limi illicium apud Deum in Iobo deficit: ipse namque ad limum redactus totum suum obijcit Deo lutum, & Deus lutum pertransit, nec ibi figit oculos, neque aures accommodat: *Comparatus*, inquit, *luto clamo ad te, & non exaudis me; sto, & non respicis me.* Nihil scilicet in hac vita sic Deum apprehendit, quod non à Deo prætereatur: in nullo sic Deus figitur & hæret, de quo non euolet, & longiùs abeat; adeò vt pluries se sine Deo possit lugere, quàm cùm præsente Deo gaudeat. *In lectulo meo*, inquit sponsa, *per noctes quæsiui quem diligit anima mea.* Nescio an vnum diem integrum à sponsa cum Iesu inuenies actum; & plures noctes vides, in quibus Iesu præsentiâ caret. Hinc dicebat Guilielmus Abbas Serm. 1. in Cantica: *Noctes eius frequenter interpolantur absentiâ sponsi: cùm adest, lux est; cùm abest, nox est. Ideo multæ sunt noctes sponsæ; quia multi sunt elapsus sponsi, & multa*

Deus humilitatis luto delectatur & trahitur. Psal. 68, 3. Cant. 3, 1. *Deus frequenter etiam dilectis se abscondit.*

multæ latebræ. Quandoquidem nox corréspondet absentiæ Dei, necesse est multas esse noctes, quia multæ & frequentissimæ sunt Dei absentiæ, ne quis putet verbum Dei posse esse alligatum, vt illud pro quacumque hora homo voluerit habeat. Sæpè enim præsumunt multi de Deo certis temporibus habendo, & miserè se fallunt. Audi quid de sponsi fuga multiplici dicat D. Bernardus Serm. 32. in Cantica: *Cùm,* inquit, *vigiliis, & obsecrationibus, & multo labore & imbre lacrymarum quæsitus Dominus affuerit, subitò dum teneri putatur elabitur; & rursum lacrymanti & insectanti occurrens comprehendi patitur, sed minimè retineri, dum subitò iterùm quasi manibus euolat. Et si institerit precibus & fletibus deuota anima, denuò reuertetur, & voluntate labiorum eius non fraudabit eam; sed rursum mox disparebit, & non videbitur, nisi iterùm toto desiderio quæratur. Ita ergo & in hoc corpore potest esse de præsentia sponsi lætitia, sed non copia; quia etsi visitatio lætificat, sed molestat vicissitudo.*

Negligentes temerè præsumunt de auxilio Dei.

Hæc quæso expendant omnes, qui otiosam vitam agunt in mundi huius foro, & dum in cupiditatibus suis implendis sunt toti, nullam salutis sollicitudinem, nullam de Deo propitiando cogitationem habent; nec magni ducunt, hos & illos dies, imò hos & illos annos negare Deo, eiusque vocationi repugnare, negotium animæ vel non curantes, vel in aliud tempus differentes, ac si certi forent Deum pro quacumque hora ipsi voluerint ad nutum eorum paratum & expeditum adfuturum, vt eis efficacia auxilia præstet & singularem sui assistentiam. Sed vnde hæc sibi polliceri aut confingere præsumunt? Sanè etiam illi, qui omni studio & labore cum lacrymis & sollicitudine Deum quærunt, talia sibi promittere vix possunt; quandoquidem Deus, licet amicissimus, non tamen assiduus, & peculiariter ijs semper assistit, nec pro quacumque hora & momento ad nutum eorum adest, sed frequentibus fugis se illis eripit, & suauem suam faciem abscondit. Si ergo etiam laborantes, & anxiè quærentes pro quacumque hora certò Deum sibi peculiariter assistentem non inueniunt, sed illum lugent absentem; qui otiosi in foro viuunt, in lecto stertunt, nec vllâ Deo placendi sollicitudine tenentur, quâ temeritate præsumunt illum sibi præstò futurum pro quacumque hora ipsi voluerint? Adfuit aliquamdiu
Cant. 5, 2. sponsæ foribus *vox dilecti pulsantis: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, imma-*
Ibid. v. 6. *culata mea.* Quid tunc? Ipsa dicit: *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo; at ille declinauerat, atque transierat.* Quis crederet non magis exspectaturum eum, qui sic ad ostium dilectæ & immaculatæ pulsabat? Quæ dilecta non præsumeret à se inueniendum illum, quem sentiebat pulsantem & ad ianuam vocantem? Et nihilominùs dum paulisper cunctatur, cùm vult admittere, iam non inuenit quem admittat. Scilicet non pro omni hora qua vult homo adest Deus efficaciter vocaturus, sed frequenti fugâ & inopinatâ absentiam & alienationem ostendit suam. Vnde Iob subdit:

21. Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi.

Deus videtur crudelis dum nos flagellat.

Ac si apertè dicat: Qui in te ipso crudelitatis nil habes, mihi, quem respirare à percussione non finis, crudelis videris. Ita enim Deus crudelis esse non potest, sicut nec mutari vllatenus potest. Sed quia omnino in Deo numquam nec crudelitas nec mutabilitas venit, dum *mihi* dicit, quod in semetipso Deum nec crudelem nec mutabilem sentiat ostendit. Nam dum circa nos quædam prospera & aduersa variantur, in eo quod nos mutamur, quasi eius circa nos mutatum animum suspicamur. Ipse verò in se incommutabilis permanens, aliter atque aliter in cogitatione sentitur hominum pro qualitate meritorum. Sic & lux Solis, cùm nequaquam sit sibimetipsi dissimilis, infirmis aspera, sanis autem oculis lenis videtur, eorum videlicet immutatione, non suâ. Vnde, vt prædiximus, dicens *Mutatus es,* adiunxit *mihi:* vt ipsa hæc crudelitas atque mutatio non sit in qualitate Iudicis, sed in mente patientis. Quod verbis quoque aliis retexit dicens:

ET IN DVRITIA MANVS TVÆ ADVERSARIS MIHI.] Manus enim Dei dura creditur, cùm voluntati nostræ contraria hoc quod ei in nobis displicet feriendo persequitur, & flagella ingeminat, cùm dolentis anima clementiam exspectat. Quæ tamen iuxta allegoriæ mysterium benè sanctæ Ecclesiæ verbis congruunt, ex vocibus infirmorum, qui plerumque se plus feriri æstimant, quàm mereri putant, & quasi crudelitatem arbitrantur iudicis districtionem æquissimam rationis: quia & cùm vulnus ægri medicinali ferramento abscinditur, Medicus crudelis vocatur; qui tamen per secantis manus duritiam aduersatur vulneri, sed concordat saluti. Ita pulchrè S. Gregorius lib. 20. Moralium cap. 23. Vbi vide illum fusiùs.

22. Eleuasti me, & quasi super ventum ponens elisisti me validè.

Septuaginta reddunt: *Ἔταξας δέ με ἐν ὀδύναις, καὶ ἀπέῤῥιψάς με ἀπὸ σωτηρίας: Statuisti autem me in doloribus, & proiecisti me à salute.* In Hebræo est: *Tollis me ad ventum.* quo innuit instabilem suam conditionem. Nam vento nihil leuius, nihil instabilius: interdum celeritatem arguit; vt quando Deus dicitur volare super pennas ventorum. Hinc à vento tolli idem est quod velociter tolli. Vel, *Tollis me in ventum;* id est, Psal. 17, 11.
Aufers me vt penitus euanescam. Eódem spectat quod sequitur, *Equitare facis me,* scilicet super ventum, vt quàm celerrimè auferar è medio. Nam venti celeritas in prouerbio est. Ceterùm sensus est, ac si dicat: Ex sublimi felicitatis fastigio, in quod me euexeras, nunc in profundum malorum barathrum præcipitas eò acerbiori & magis miserando casu, quò è sublimiori fortuna. Postquam enim sic me in altum nullo stabili fundamento nixum quasi supra ventum sublimaueras, subitò me permisisti è supremo felicitatis gradu ad infimam vsque sortem & extremam calamitatem decidere; veluti si quis ex suprema

Grauior est è sublimi casus.

suprema vel media regione aëris in profundum terræ puteum corrueret. Quibus in verbis demonstrat se maximo dolore affici recordatione præteritæ felicitatis, dum præsentem miseriam intuebatur. *Lenior enim dolor est* (inquit Seneca de Tranquillitate vitæ) *non habere quàm perdere; tolerabilius non acquirere quàm amittere.* Itaque lætiores videbis quos numquam fortuna aspexit, quàm quos deseruit. Non enim bona non accipere adeò graue est quàm acceptis priuari: & nihil magis miserabile est quàm ex beato fieri miserum. id quod expressit Pompeius apud Lucanum cùm dixit, *Dedecori est fortuna prior.* Dolebat hoc quoque Dauid dicens: *Quia eleuans allisisti me.* Qui locus huic omnino similis est, eumdemque sensum habet: significat enim se à Deo in sublimiorem dignitatis ac potestatis gradum euectum, ac deinde ex eodem deiectum, deturbatum, præcipitatum, grauissimè læsum atque collisum fuisse; vnde accidit, vt longè molestior accideret huiuscemodi humiliatio.

Psal.101, 18.

Tropologicè S. Gregorius lib.20. Moralium cap.24. interpretatur hoc de transitoria felicitate: *Quia*, inquit, *præsentis vitæ gloria quasi in alto cernitur, sed nullâ stabilitate solidatur; velut eleuatur, & super ventum ponitur, qui prosperitate transitoriâ lætatur: quoniam ad hoc solùm hunc fugitiua felicitatis aura sublevat, vt repentè deterius in infimis sternat.*

Prosperitas transitoria super ventum ponitur.

23. Scio quia morti trades me, vbi constituta est domus omni viuenti.

Quasi dicat: In omnibus autem his non aliam habeo consolationem temporalem, nisi quòd cognosco non esse durabilem istam tantam calamitatem, sed morte breui finiendam: hoc enim scio, te post istam calamitatem, cùm tibi visum fuerit, ad mortem vsque me perducturum; ad quam velut ad communem domum & generale hospitium migrare oportet sine exceptione vniuersos qui viuunt super terram; quemadmodum ij qui in præteritis generationibus vixerunt illuc iam præcesserunt, & subsequentur nos qui pòst nascituri sunt in futuris generationibus. Omnibus enim hominibus statutum est mori.

VBI CONSTITVTA EST DOMVS OMNI VIVENTI.] Expende in primis vocem *domus*. In Scriptura enim maximè differunt domus & tabernaculum: nam tabernaculum est mansio constituta ad habitandum non permanenter, sed ad breue tempus; illudque extruitur leuissimo aut nullo fundamento supposito, fixis tantùm in terra baculis, superponendo illis pelles aut cortinas cilicinas; quomodo dicuntur *pelles terræ Madian*: cuiusmodi habitationibus vtebantur filij Israël per desertum ambulantes, figentes tabernacula in locis ad quæ noctu perueniebant, inde statim discessuri. Vnde & dicitur: *Tabernaculum vnius noctis.* Domus autem dicitur habitatio constructa ad habitandum permanenter, cui solidum firmumque fundamentum, vt stare possit, substernitur; super quod firmi eriguntur parietes. Vnde Ionadab hoc filiis suis imposuit: *Domum non ædificabitis, sed in tabernaculis habitabitis.* Vbi tabernacula domibus opponit.

Quæ sit differentia inter tabernaculum & domum.

Habacuc 3,7.

Isaiæ 24, 20.

Ier.35,7.

Hinc locus ille, in quo arca Dei primò habitabat, quia mutabilis erat, & minimè permanens, vocabatur *tabernaculum*; vt tabernaculum Silo: sed templum, quod à Salomone constructum fuit, vt permaneret in illo perpetuò, vocatum fuit *Domus Domini.* In hac vita non habet homo locum, in quo habitet tamquam in domo, sed tamquam in tabernaculo; quia nullus est in hac vita locus, in quo sit permansurus. In sepulcro autem constituta est tibi domus, ibi permanebis toto tempore quo mundus perdurauerit. Cui concinuisse videtur Dauid, vt S. Augustinus elegantissimè annotauit in Psal.48. loquens de diuitibus & potentibus, qui ampla exstruunt palatia, domos laqueatas ædificant, tamquam si in eis perpetuò essent permansuri, dicens, huiusmodi ædificia non domos, sed tabernacula esse: *Sepulcra eorum domus illorum in æternum. Tabernacula eorum in progenie & progenie: vocauerunt nomina sua in terris suis.* Diligenter annota, priùs dicere hominum sepulcra esse *domos illorum*, & domos quidem *in æternum*, aut in sæculum, id est dum mundus durauerit. Deinde habitacula, quæ in terra posteris suis relinquunt, ad nominis sui celebritatem instructa, non domos, sed *tabernacula* vocat. Rectè quidem, quoniam in habitaculis super terram exstructis minimo tempore manere sinuntur, nec vlla in eis firma aut fixa statio est. Frequenter contingit, vt mox ædificato palatio morte absorbeatur diues, imò & nonnumquam priusquam structura ad perfectionem fuerit perducta; cogaturque velit nolit erecta multis laboribus & sumptibus palatia posteris relinquere, nec eis permanendi ibi facultas conceditur: & si conceditur, certè breue nimiùm est quod conceditur. Quilibet enim homo confiteri debet se peregrinum super terram, ideoque nec habere in ea ciuitatem permanentem aut fixam domum. Nam vbi quis aduena est, ibi domum fixam non habet.

Psal.77, 60.

3.Reg.8.

In hac vita solum habemus tabernaculum, in sepulcro verò domum.

Psal.48, 12.

Deinde notum est, militiam esse vitam hominis super terram. Milites autem non fixas habent domos, sed in tabernaculis agunt. Sepulcra verò eorum rectè domus illorum vocantur, propter stabilem & longissimam mansionem, in qua in æternum manebunt, dum mundus perdurabit. Rectè ergo, inquit S. Augustinus, tabernacula vocantur, in quibus temporaliter manserunt; sepulcra autem domus, in quibus quasi in æternum manebunt. Tabernacula suis dimittent, vbi manebunt breui tempore vitæ; & transibunt quasi ad domos æternas ad sepulcra. Quid illis prosunt tabernacula *in generatione & generationem*, in filios, nepotes, pronepotes? Quid? Audi: *Vocauerunt nomina sua in terris suis.* Ibi parietibus exstructis procurant nomina sua vocari, &c.

Ibidem.

In sepulcro igitur constituta est tibi domus morienti, cui viuenti tantummodò locus conceditur, in quo breuissimè tamquam in tabernaculo debili & infirmo possis habitare. Aptè autem dicitur *domus constituta*: in Hebræo est מועד *moghed*: quod propriè significat locum statutum, vt in eo plures congregentur, aut in vnum conueniant; quomodo dantur in ciuitatibus domus communes, ad quas omnes conueniunt; vbi omnes promiscuè congregantur: qualis

In sepulcro cuilibet domus constituta.

lis erat synagoga apud Iudæos, & templa apud nos. Pagninus vertit, *Ad domum congregationis omnis viuentis*; Regia, *Ad domum conuentus omnis viuentis*. In mundo vnusquisque locum suum habet ab alio separatum, diues à paupere, nobilis ab ignobili, dominus à seruo: sed in sepulcro constituta est domus, in qua omnes congregentur, simul in vnum diues & pauper.
Iob 3, 19. *Paruus & magnus ibi sunt* (inquit Iob) *& seruus liber à domino suo*. Quamuis Princeps Isboseth & Dux Abner dum viuerent grandi dissidio ab inuicem fuissent separati; demortui
4. Reg. 4, 13. tamen *tulerunt caput Isboseth, & sepelierunt in sepulcro Abner*. In scachorum ludo, quamdiu calculi super tabulam stant erecti, vnusquisque locum suum tenet iuxta suam qualitatem ac dignitatem; dum tamen è tabula extrahuntur, omnes turmatim vno eodemque includuntur sacculo. *Aperi sepulcra*, inquit sanctus Augustinus Serm. 48. ad Fratres in eremo, *& vide, an discernere possis, quis dominus, quis seruus, quis pulcher, quis deformis, quis diues, quis pauper*. Et propterea funera vocamus *exequias*; quia mors omnes exæquat.

Aliqui dicunt vocem מועד *moghed* significare *testamentum*; vt vertere possis, *Ibi constituta est domus testamenti cunctis viuentibus*. id est, domus iure testamenti omnibus conueniens. Hæc domus testamentario iure tibi conuenit à primo omnium parente, qui iure hereditario hoc solummodò tibi reliquit: per illum enim ingres-
Rom. 5, 12. sa est mors, *& ita in omnes homines mors pertransit*.

24. Verumtamen non ad consumptionem eorum emittis manum tuam; & si corruerint, ipse saluabis.

In morte fit separatio, non abolitio corporis & animæ.

Non autem ideò, inquit, per mortem spero liberari à miseria, quòd per eam arbitrer me prorsus consumendum & secundùm corpus & secundùm animam. Tametsi enim in mortem trades omnes homines, vt separetur ad tempus anima à corpore; non tamen emittes manum tuam ad totalem eorum consumptionem; nec extendes potentiam tuam, vt penitus homines in nihilum redigas; ita vt neque corpus remaneat post mortem, neque anima, vel vt numquam reuniantur corpus & anima; quemadmodum bruta animalia dum moriuntur penitus intereunt, etiam secundùm animam & sine spe resuscitationis prorsus consumuntur. Imò verò etiamsi homines per mortem cadant, & ad tempus deficiant per separationem animæ à corpore; tu tamen dexterâ omnipotentiæ tuæ saluabis eos. Vniuersos quidem & bonos & malos seruabis secundùm animam, non permittens animam cuiusquam secundùm substantiam interire cum corpore. Item vniuersos seruabis ad resurrectionem, sic vt suo tempore resurgant in corpore & anima vel ad gaudia, vel ad supplicia. Bonos verò speciali ratione saluabis omnes ad
Sap. 4, 7. vitam & gaudia sempiterna. *Iustus enim*, inquit Sapiens, *si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit*. Hanc iustorum mortem vt sortem felicem laudauit sanctus Dauid; cuius carmen est: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius*. Pretiosa quidem, siue quia vt sortem Psal. 115, 15.
magni valoris non permittit Dominus passim & temerè ab impiis inferri; siue quia pro ea cohonestanda atque lenienda Filius ipse Dei non erubuit carnem induere; siue quia huiusmodi mortem consueuit mercede amplissimâ remunerare. Hæc igitur mors à sapientibus & prudentibus vitæ meritò præponitur, quòd aliquid magnum & pretiosum habeat absconditum, cuius gratia ipsa quoque fit bona atque pretiosa. Et reuerà ita est. Nam hæc iustorum mors finis est laborum, principium quietis; fuga tristitiæ, & aduentus lætitiæ; sedatio tempestatis, & initium tranquillitatis; consummatio exilij, & reditus in patriam; in quam tot periculis superatis, tot laboribus exantlatis, & tot afflictionibus sustentatis, conati sumus repedare.

Sanctorum mors pretiosa est.

Quanta sint bona mortis iustorum.

O verè felix & beata sanctorum mors, quam tot ac tanta bona nobilitant! Quis enim somnum non amet, ex quo in vitam immortalem euigilet? Quis non peregrinationem suscipiat, non iam vt Sanctorum reliquias veneretur, sed vt sanctis sanctus factus assideat? Quis non libens se dedat itineri, quò in patriam desideratam veniat? Quis non transitum à terra in cælum, ab exilio in regale palatium, à mortalitate ad immortalitatem gaudens exultansque suscipiat? Quis non calicem amarum dispensatione Domini edulcatum gustet? Quis non carcere exeat, ergastulum fugiat, peccandi occasiones relinquat? Quis non in curiam regiam triumphator ascendat, in qua eum Angeli ob victorias de mundo, de diabolo & de carne reportatas coronatum læti & exultantes excipiant? Quis tandem non alacer reuertatur in domum suam, vbi eos amplexetur, quos aut ex facie nouit, aut nosse desiderauit, & cum eis semper viuere concupiuit? Hæc autem domus patria cælestis est, quam iustus clauis mortis aperit. *Vbi eos charorum numerus expectat* (vt verbis S. Cypriani vtar) *parentum, fratrum, filiorum, frequens eos & copiosa turba desiderat, iam de sua immortalitate secura & adhuc de eorum quos diligunt mortalitate sollicita*. Omnibus quidem moriendum & hinc emigrandum est; sed qui pretiosam sanctorum mortem consequi desiderat, eorumdem quoque viuendi rationem teneat necesse est. Huc spectat prudens illud ac salutare monitum S. Bernardi Epist. 105. sic scribentis: *Volo te*, inquit, *mortem etsi non effugere, certè vel non timere. Iustus quippe mortem etsi non cauet, tamen non pauet: denique si morte præoccupatus* Sap. 4, 7.
fuerit, in refrigerio erit. Moritur quidem iustus, sed securè; quippe cuius mors vt præsentis est exitus vitæ, ita introitus melioris. Bona mors si peccato moriaris, vt iustitiæ viuas. Hæc mors necesse est vt præcurrat, vt sequatur illa secura. In hac vita quamdiu durat, compara tibi illam quæ semper durat. Dum viuis in carne morere mundo; vt post mortem carnis Deo viuere incipias. Quid enim si conciderit mors saccum corporis tui, dum te subinde circumdet lætitiâ? O quàm beati mortui qui in Domino moriuntur, Apoc. 14, 13.
audientes à spiritu, vt requiescant iam à laboribus suis. Non solum autem, sed & succedit iucunditas de nouitate, ac de æternitate securitas. Bona proinde mors iusti propter requiem, melior

Beata mors bonam vitam sequitur.

propter nouitatem, optima propter securitatem. Sic ille. Discamus itaque mori, vt benè moriamur; quia nemo benè facit quod numquam præstare didicit. Viuamus sanctè, vt in perpetuum viuamus. Colamus perfectam iustitiam, quæ nos in vita dirigat per semitas æquitatis, & in morte defendat ab operariis iniquitatis, & post mortem in sedes immortalitatis deducat.

25. Flebam quondam super eo qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi.

Iobi affectus erga afflictos eximius.

Id est: Ex affectu misericordiæ condolebam miseris, lugens cum lugentibus, & flens cum flentibus: neque verbo aut signo commiserationem tantùm ostentabam; verùm ex intimo cordis affectu illis condolebam, atque etiam re ipsâ pro mea virili illorum miseriis succurrere studebam. Ita superiori capite versu 13. & 25. se *cor viduæ consolatum* asseruit, & glorioso honoris titulo *mœrentium consolatorem & patrem pauperum* appellauit. Vbi vide quæ de eximia Iobi in egenos misericordia notauimus; quibus hic tantùm addo quod habet Chrysostomus ad hunc locum Hom. 16. in Matthæum: *Si*, inquit, *certa est merces etiam gemituum ac lacrymarum, quando & verbum & studium aliaque plurima concurrerint, considera quanta sit retributio conferenda. Nam ipsi quoque cùm inimici essemus Dei Vnigenitus nos ei reconciliauit, irato medium se inferens & opponens, qui & plagas pro nobis suscepit & mortem. Studeamus igitur & nos eos qui affliguntur de malis innumeris liberare*, &c. Ita D. Chrysostomus, qui nobile quoddam eleëmosynæ genus esse dicit *στενάζειν*, *ingemiscere*, & flere propter eos qui affliguntur. Hinc viri misericordiarum in hac hominum societate communique nexu religionis, cùm mysticum omnium efficiant corpus, si quod malum in alium cadit, illud minimè à se alienum putant, sed potiùs æquum honestumque opinantur, alienis doloribus affligi. Omnes quidem ad illud inuitat Sapientis monitio: *Ne desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula.* In arcano autem sermone ambulare cum aliquo, est illius mores & agendi rationem imitari. Quare cum lugentibus ambulare nihil est aliud, quàm cum illis se quoque luctui lamentisque tradere. vnde illud Apostoli, *flere cum flentibus.* Quod præceptum longè ante religiosissimè Iob tenuerat, vt qui fuerit collactaneus miserationi, quam inde ab infantia vberibusque hauserat. de se enim hîc verè testatur in hunc modum: *Flebam quondam super eo qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi.* Hoc præsertim nomine Iobum apud suos regium nomen consecutum puto, imperijque insignibus ornatum; quandoquidem ex mente D. Chrysostomi nemo videri debeat ad alios moderandos idoneus, quàm qui nouerit *συναλγεῖν*, *condolere*, flere cum flentibus, miseriisque aliorum tangi & calamitate: propter illud virtutis ornamentum tam excellens, vt cognatum cælo videatur, ait Moysen euectum à Deo fuisse *ἐπὶ θρόνον τῆς δημαγωγίας, ad thronum publici dominatus* & populi gubernationem, cùm sæpè iam specimen suæ humanitatis pignusque dedisset, & acerbo gentis casu sic afflictus commotusque fuisset, vt mœrore plenus lacrymisque se deleri de libro vitæ peteret, ne populus infando exitio premeretur. Hæc est planè regij animi nota & heroicæ charitatis, alienas miserias ducere suas, illasque proprio suo dolore mitigare atque minuere.

Iob 29, 13. & 25.

Eccli. 7, 37.

Rom. 12, 15.

26. Expectabam bona, & venerunt mihi mala: præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ.

Iob pro bonis mala recipit.

Conqueritur maximè de suis ærumnis, eò quòd post multa patrata bona tot in eum irruerint mala. q. d. Cùm semper in alios fuerim misericors, sperabam fore vt etiam mihi consimilis exhiberetur & à Deo & à proximis misericordia, si quando in casus aduersos incidissem: sed è contra euenerunt mihi pro expectatis bonis inexpectata mala, nec Deo miserente, scilicet quantum ad externam consolationem, nec homine; quoniam etiam illi qui ad consolandum me accesserunt longè grauiùs afflictum animum meum exulcerarunt. Porrò *lucem* pro prosperitate, *tenebras* verò pro aduersitate ponit. ac si dicat, Putabam reliquum vitæ tempus me per acturum in iucundo statu pristinæ felicitatis, eò quòd tam deuoto corde Deum timuissem, & pauperum misertus fuissem; sed subitò & ex improuiso obruerunt me aduersitates quibusuis tenebris tetriores.

Annotat hîc Ioannes à Iesu Maria, plerosque piissimos Dei cultores, tunc præsertim cùm religiosiùs agunt, & eximia pietatis opera exercent, vt meritò sibi videantur peculiare aliquod diuinæ beneuolentiæ signum expectare, grauiùs premi, ac in tristiorem animi ariditatem ac desolationem incidere.

27. Interiora mea efferbuerunt absque vlla requie, præuenerunt me dies afflictionis.

Iobi erat intimus cruciatus.

Sed parum, inquit, fortasse videretur, si tantùm in superficie carnis aut in extremis partibus corporis ista desæuiret afflictio: nunc verò etiam vsque ad intima viscerum, neruorum, ossium & medullarum penetrat horrenda corruptio ac tabes, quæ calore supra modum efferuescente quasi inflammat, & ebullire facit omnia intestina, vnde continuus nascitur in toto corpore cruciatus, qui nullam mihi quietis partem concedit. Philippus nescio quem ingentem cruciatum significari existimat inferni similem: *Magnos*, inquit, *dolores gehennarum significat, dum suas cum illis comparat pœnas quibus eius viscera interno feruore coquerentur.* Deinde verò quod additur *absque vlla requie* sic interpretatur, *quòd doloribus simul & cogitationibus cruciaretur.* Sed prior sensus est simplicior; & est Titelmanni, Pinedæ & aliorum passim Interpretum.

PRÆVENERVNT ME DIES AFFLICTIONIS.] Id est, Ex improuiso nihil tale cogitantem oppresserunt. Grauissima est enim ærumna, quæ incautum occupat. Porrò *dies afflictionis* Septuaginta

ptuaginta vertunt ἡμέραι πτωχείας, *dies mendicitatis*. Alij referunt ad diem mortis, quòd videret se iuuenem aut virum robustum morte præuentum, & iam iam moribundum in dimidio dierum suorum. Philippus ad internum iudicij appropinquantis timorem refert.

28. Mœrens incedebam sine furore, consurgens in turba clamabam.

Iobi summus mœror. Omnia, inquit, ægerrimi & miserrimi animi ac conditionis calamitosissimæ documenta præbui. Sed quod ait, *Mœrens incedebam*, obscuritatem adfert, quæ est mœrentis animi tristitia, aliena ab omni luce & iucunditate: quare ex Hebræo legi potest, *Obscurus incessi*, contenebratus, aut quid simile. Sic apud Ieremiam *lugere terra & mœrere cæli* dicuntur cùm obducuntur tenebris. *Ier.4,28.* Solent autem tristibus & miseris videri omnia tenebrescere, occupantibus cerebrum spiritibus obscuris, atris & lucis expertibus: quare & illa melancholiam generant quæ nigra sunt. Hinc fit vt obscuritas ad lugubrem & nigrum lugentium habitum referatur. Significat ergo se sibi iam breuì morituro quasi funebrem luctum impendere, quòd nemo futurus sit ex amicis ei superstes, qui defunctum lugeat, & supremum funeris honorem impendat. Ita Pineda. Quod autem addit *sine furore*, suam mansuetudinem declarat, quâ in tantis doloribus sic ab omni furore iracundiæ sibi temperabat, vt præ doloris vehementia nemini conuitium aut blasphemiam ingereret. Solet enim furor nonnumquam ex mœrore nasci, cùm homo eos vlcisci quærit qui sibi mœrorem attulerunt, aut cùm mœroris causas à se repellere conatur. Ceterùm, inquit, ad satisfaciendum nonnihil dolori meo, eumque vel in aliquo mitigandum, post sessionem mihi ipsi molestus (vt solet euenire ijs qui grauiter torquentur) *consurgens in turba clamabam*; id est, inter circumstantes me homines miseriam meam lamentabiliter eiulabam, & explicabam dolorem meum, si fortè (vt fieri solet) ex hoc aliqua mihi posset prouenire consolatio. Sed quid? Perparum à proximis inueni consolationis. vnde subdit:

29. Frater fui draconum & socius struthionum.

Quasi dicat: Conciues & cognati mei crudeles sese mihi exhibuerunt ad similitudinem draconum, non solùm non consolantes vel alleuiantes meum dolorem, verùm etiam suis venenosis sibilis, id est maledicis detractionibus & conuitiis, mea vulnera aggrauantes; quibus tamen ego numquam aliter quàm fratrem me exhibui, omnem illis ostendens familiaritatem & charitatem. *Iobi socij draconibus & struthionibus comparati.* Socij quoque mei, cum quibus ego non aliter quàm amicè & socialiter conuixeram, facti sunt erga me crudeles & immisericordes quasi struthiones, quibus non sunt viscera misericordiæ, & qui vix propriorum fœtuum miserentur. Dicuntur enim struthiones oua sua passim in viis aut arena à quouis eò accedente proculcanda diripiendáve deserere: sic nimirum etiam socij ac sodales, qui Iobum fouere ac solari in tantis doloribus debuissent, eum dereliquerunt. Alij ideò censent Iobum se draconum ac struthionum fratrem appellasse, quòd ea animantia tristes voces edant, quales Iobus, immenso malorum pondere degrauatus, promebat.

Inter dracones porrò & struthiones habitare Iob dicitur, quia eorum societatem cogebatur ferre, qui instar draconum varij, versipelles, subdoli & vafri sunt; tum etiam qui ore venena vomunt, & dicteria scommataque quasi è plaustro iaculantur, tabe obuios quosque aspergunt; tum etiam stolidi sunt, & capite censi: & tamen tot iniquis hominibus vndequaque septus, numquam eorum ingenium moréve hausit, impietatem ebibit, aut vitium imbibit.

S. Hieronymus exponens ista verba *socius struthionum* ait: *Fatuus factus sum & insipiens sicut struthio auis stultissima.* q.d. Ne arbitremini me sapientiam ostentare, cùm argutias vestras callidas & malitiosas eludo; cùm multa taceo, & plura dissimulo, fatuus factus sum & insipiens apud vos; at re ipsâ magis sapiens: nam hæc affectata ignorantia diserta sapientia est: & qui sic magis desipit sapit magis. Porrò sensum huius loci tropologicum vide apud S. Gregorium lib.20. Moral. cap.29. qui per dracones vult designari malitiosos, per struthiones verò simulatores & hypocritas.

30. Cutis mea denigrata est super me, & ossa mea aruerunt præ caumate.

Vi morborum & ærumnarum & maximo mœrore non tantùm faciem & carnes extenuatas, sed etiam ipsas ossium medullas absumptas esse significat. *Iob morbis & mœrore extenuatus fuit.* Simili sensu Dauid ait ossa sua sicut cremium aruisse. *Psal.91,11.* Sanè illud notum est: *Animus gaudens ætatem floridam facit: spiritus tristis siccat ossa.* *Prou.17,22.* Mœror enim vitalem calorem absumit, & nutritionem partium minuens paulatim tabem inducit. Idcircò Plato in Cratylo censet ex Chrysippi & Socratis sententia λύπην, *molestiam animi*, quasi λύσιν dictam, hoc est totius corporis dissolutionem.

Tropologicè S. Gregorius lib.20. Moralium cap.30. hunc versum exponens, hoc perfectis esse omnibus commune prodit, vt dum infirmi cælestium obliti atque sui ad vitiositatem & scelus prosiliunt, ipsi magno sint in mœrore, atque intimo igne crucientur. *Iusti zelo Dei aduruntur & tabescunt.* Dei enim zelo vruntur & liquefiunt animæ sanctæ, & velut in eculeo distenduntur, cùm perire illos vident & diuinis bonis spoliari, quos Deus Euangelij lumine collustrat, & amantissimè inuitat ad sempiternam felicitatem: & libenter quiduis paterentur, ne miseri in calamitosissimam pestem & salutis perniciem corruerent. Cùm Deus Noë diceret homini innocentissimo, & in quem oculos beneuolentiæ suæ coniecerat, *Ego disperdam eos cum terra*, sanctus Chrysostomus ait illum perditi mundi instauratorem, tametsi virtutum omnium præsidio septum, exhorruisse tamen in formidabili Numinis oraculo, & propè immenso animi dolore illud audiuisse. *Gen.6,13.* Iusti enim, quos zelus & diuini honoris amor salutisque mortalium inflammat, pro aliorum, inquit, salute ferre quælibet eligerent, & mirum quantum solliciti sunt.

Et certè Apostoli docti à Christo, & qui deinde eorum vitam & pietatem secuti sunt, tum dictis suis tum facinoribus ostenderunt, huius zeli proprium esse deuorari, & comedi, & tabescere, & irasci, dolere, exanimari. Vide quæ in Expositione Patrum Græcorum in Psalmos ad Psalmi 68. vers. 10. notauimus.

31. Versa est in luctum cithara mea, & organum meum in vocem flentium.

Prouerbialis est sententia, quâ magna significatur rerum conuersio. An autem Iobus vsus fuerit citharâ & organo sicut Dauid, vel domi habuerit symphoniacos pueros, quorum numeroso cantico laxaret animum, & ad cælestium rerum contemplationem excitaret spiritum, incertum est. Hoc tamen certum, in cithara & organo felicem significari fortunam & hilarem animum; in voce autem flentium & lugubri sono infelicem, & ærumnosam sortem, & anxium animum, & mœrore contractum. Quare captiui Babylonij cùm nihil sibi in alieno solo iucundum promitterent, mœrentes animis ac difluentes lacrymis ad Babylonica fluenta in salicibus organa sua suspenderunt. Id quod ad custodiam castitatis referens Methodius, Organa, inquit, vocant habitacula sua, quæ suspenduntur à funibus castitatis, vt tangant laquearia, ne rursum abiecta in intemperantiæ lacu voluentur. Hæc enim castorum princeps cura est & continuum opus, sese à terra disiungere, attollere mentem & cogitationem in cælum, beato suspendio esse eleuatos, nec permittere vt animus & ipsa membra, quæ organa sunt Spiritus sancti, vllâ contagione polluantur. In salicibus autem suspenduntur, dum omnem speciem inhonesti motus refugiunt, coërcent corporis sensus, & nimiam eorum libertatem comprimunt. Denique flent super flumina Babylonis, dum Sionis recordantur, & deplorant huius vitæ miserrimam & continuam calamitatem, in qua semper domi & foris sunt hostes omni ratione metuendi, qui insidias pudicitiæ moliantur: contra quos quomodo Iob sese armauerit defenderitque, audies sequentis capitis versu primo ac sequentibus.

Cithara & organum felicitatis & lætitiæ symbola.

Psal. 136.

Casti organa lasciuiæ suspendunt.

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.

Postquam Iobus suas recensuit calamitates, subdit eximiorum operum catalogum, quo euincat se non ob anteacta crimina in ærumnas incidisse: ducit autem exordium ab exactissimo ac planè mirabili castimoniæ cultu: deinde plures enarrat alias virtutes suas, quibus à puero assueuit; remouens à se suspicionem scelerum quæ semper exhorruit: denique Deum ipsum citat, & innocentiæ suæ iudicem optat.

1. PEPIGI fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.

IOBVS hîc de oculis suis quasi de inimicis loquitur, à quibus salus impeteretur, cum quibus honoratum fœdus ineundum censuit; nam cùm neruos eorum omnes elisisset, & in primis curiositatem domuisset, vnde erumpit impudicitia; ita victor pactus est, & hanc legem sibi sanctissimè & religiosissimè indixit, vt oculi ad res necessarias, & præstandam erga alios charitatem, quando esset opus, aciem intenderent, numquam autem ad ministerium cupiditatis, aut perfruendam è pulchritudine voluptatem, & immittendas in animum minùs honestas & pudicas cogitationes.

Iob pactum init cum oculis & quale illud.

VT NE COGITAREM QVIDEM DE VIRGINE.] Vbi modum loquendi obserua. Neque enim dixit, *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne intuerentur quidem virginem*; sed, *vt ne cogitarem quidem de virgine*. Videbat quippe vir sapientissimus ex aspectu virginis ita facilè cogitationem accendi perpetrandi sceleris, vt iam ipsa visio sit veluti cogitatio; quoniam ea aspectum continuò sequitur, cogitationem delectatio, delectationem consensus. Vnde in Threnis meritò dicitur: *Oculus meus deprædatus est animam meam.* Porrò eleganter ait se fœdus pepigisse cum oculis; quia sicut in fœderibus & compositionibus qui fœdera percutiunt, aliquid ex vtraque parte de suo iure deperdunt; ita cupiebat Iob, vt oculi de suo iure aliquid perderent non videndo interdum quæ liceret, neque omnem etiam licitam intuendi occasionem arripiendo; ipseque etiam animus de suo iure aliquid remitteret, id est voluptatem, quam ex pulchrarum rerum aspectu licitè poterat accipere.

Aspectus virginis quàm sit fugiendus.

Thren. 3, 51.

Caietanus obseruauit in fœdere hoc, quod Iob pepigit cum oculis, indicari propositum firmum & inuiolabile non aspiciendi curiosè feminas, eò quòd pacta & fœdera nullo pacto licet violare & infringere. Sancit igitur fœdus cum oculis, ne cogitet; quia incautus corporeæ pulchritudinis intuitus turpium cogitationum ac motuum seminarium est. Quare significantiùs dixit, *Pepigi fœdus, ne cogitarem*, quàm si dixisset, *Pepigi fœdus, ne intuerer*: vt per hoc ipsum pateat appositum esse ad colendam castitatem consilium, oculos cohibere; quod est primos orsus mali suauiter serpentis præcidere. Nam qui amant oculos præsertim intuentur, vt ex Aristotele prodit Athenæus lib. 13. Præterea cùm prodeat animus per oculos in apertam lucem

Cur Iob cum oculis sanciat fœdus, ne cogitet.

Oculus affectionum animi index.

cem & conspectum, in iisque, vt in tabella bono in lumine collocata, tacitæ animorum affectiones pingantur, clarum est, ita regendos atque omni prouidentiâ componendos videri, vt nullius mali facinoris indicium præbere possint. Est enim illud Plinij verissimum lib. 11. dicentis; *Profectò in oculis animus inhabitat*: & maiori auctoritate D. Hieronymus Epist. 10. *Taciti*, inquit, *oculi cordis fatentur arcana.* Hinc disertissimus Chrysostomus Hom. 13. in Epist. ad Colossenses oculos vocat τὸ ψυχῆς μέλος, *membrum animi*; quod ijs tangi quodammodò ipse & prehendi videatur; vel μέλος, *animi cantum*; quòd iis velut tibiis perforatis resonet, & arcanas notiones eloquatur. Eosdem etiam Nonnus in Dionysiacis lib. 3. venustè nominat κήρυκας ἀναυδέας, *præcones tacitos*, sine voce clamosos; qui dum silent loquuntur, qui foras eminentes intimum tamen animum patefaciant, quibus veluti apertis carceribus abditæ animi affectiones in apertum excurrant, seque in communi luce ostentent. In iis mœror, in iis gaudium, in illis hians & indomita cupiditas, in iis venus & libido cubat, in iis quoque modestia mentis expingitur. Quo vel solo nomine habendam eorum in primis rationem & diligentem curam esse constaret.

Oculi fenestræ animorum per quas mors intrat.

Quid quòd oculi sunt *fenestræ animorum*, vt eos appellat D. Gregorius Hom. 6. in Euangelia, Pontifex verè Magnus, qui trophæis virtutum insignibus Capitolium exornauit, per quas fenestras non mors vna, sed multæ mortes introeunt; parùmne declarat, quàm in iis moderandis cauti, & diligentes atque in omnem partem intenti esse debeamus? Nyssenus Gregorius, non virtute minùs quàm eloquentiâ nobilis, cùm Serm. 5. de Oratione attulisset illud Ieremiæ effatum, *Mors intrat per fenestras*, quas interpretatur corporis sensus; *Verè*, inquit, *sæpè oculus πολλῶν θανάτων εἴσοδος, multis mortibus introeundi aditum præbet.* Videt irascentem, & æmulatur; commodâ fortunâ vtentem, & inuidet; superbum, & odit; suauitate oris venustam, & concupiscit.

Ier. 9, 21.

Itaque hoc mihi dignissimum videtur propheticis illis fontibus lacrymarum, quòd in his partibus humani corporis tam pretiosis & tam charis malus dæmon armamentarium suum ponit ad acropolim animi quatiendam, & misertimè crudelissimeque delendam.

Leonum vis in oculis.

Nam vt leonum vis omnis constat in oculis auctore Plinio lib. 8. cap. 16. sic ille, vt à D. Petro nuncupatur, *leo rugiens* vim malitiæ omnem immittit in oculos, vt nefariam cupiditatem inflammet in illis qui prompti sunt ad vitia, vt amorem, vt auaritiam, vt inuidiam exsuscitet, vt ceteras animi pestes, quæ per oculos in penetrale cordis ingrediuntur. Per has portas impius ille prædo in castellum innocentiæ primum scelus, mortem, ægritudinem & omne genus calamitatis inuexit. Vidit enim magna hominum parens Heua lignum vitæ, quòd esset *pulchrum oculis aspectuque delectabile*, illisque tubis canalibusque animi veneni vim exhauriens, se nosque immensis doloribus obiecit.

1. Pet. 5, 8.

Gen. 3, 6.

Innata videndi curiositas.

Hinc opinor insita nobis & innata mirifica à natura videndi cupiditas, quæ satiari posse non videatur: quam Salomon in mirandis suis concionibus in hunc modum expressit: *Non saturatur oculus visu.* & ab eo fortè sumens Aristoteles lib. 1. Metaphysicorum cap. 1. Etiam, inquit, nihil acturi, τὸ ὁρᾶν, *ipsum videre*, præ omnibus aliis, vt ita dicam, eligimus.

Eccle. 1, 8.

Dæmon & mundus oculis abutitur.

Neque verò modò Satanas hoc genere doli & maleficij grassatur, verùm etiam mundus, alter mentium inimicus, cum oculis societatem coisse videtur ad debilitandum animi robur & honestæ vitæ fructus elidendos: illum Ioannes Euangelij scriptor, & à Christi sinu tantus, quantum humi strati videmus, diuino penicillo adumbrat vt tricorporem quemdam. Geryonem triplici armorum genere in sacrum Deo pectus ferocientem; atque in primis dat illi *concupiscentiam oculorum* vt telum acerrimum: quo telo eheu! in maxima hominum parte sanguis animi ad pietatis & virtutum omnium internecionem funditur. *Omne quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Hinc illæ insidiæ infandæ & salutis proditrices, quas appellat *seductiones oculorum* D. Augustinus lib. 10. Confessionum cap. 34. de quibus felicissimè superatis adoreâ nobilis & triumpho gloriosus epinicia Deo canit, & in futurum illius opem præsidiumque implorat: *Resisto seductionibus oculorum, ne implicentur pedes mei, quibus ingredior viam tuam, & erigo ad te inuisibiles oculos, vt tu euellas de laqueo pedes meos.*

1. Ioan. 2, 16.

Oculi seducunt animum.

Expertus vim illius pestis Propheta Regius in sacris hymnis consimili deuotione precatur: *Auerte oculos meos ne videant vanitatem.* Vbi S. Hilarius diuinè, *Orat*, inquit, *auerti animi & corporis oculos, eos scilicet qui in theatralibus ludis captiui incubant, eos qui vestium pretia mirantur, eos quos auri splendor & gemmarum varietas occupat*, &c. Hæc enim omnia quæ in mundo blandiuntur Propheta pius vnius vanitatis nomine intelligit, pro qua dixit Chaldæus Paraphrastes *mendacium*, quòd sint plenissima inanitatis; cùm tamen beatissimam sortem & choragium liquidarum voluptatum præ se ferre videantur. Ab his ergo sanctus Dauid orat oculos auerti suos, & potentissimè à Deo seuocari, ne pelliceant ad immoderatam cupiditatem, ne in fraudem scelusque inducant.

Psal. 118, 37.

Oculi à vanitatibus auertendi.

Et alio in loco beatum illum prædicat, *qui non respexit in vanitates & insanias falsas.* Dixit *falsas*, hoc est *mendaces*, vt vertit S. Augustinus è Septuaginta, qui ponunt μανίας ψευδεῖς, *insanias mendaces.* D. Hieronymus eleganter ex Hebræo reddit *pompam mendacij.* Nam verè, vt anteà innuebamus, pompa omnis & pellucens illa pereuntium rerum felicitas velut arte præstigiatorum illudit oculis pernicioso mendacij genere, animique appetitionem inanem dimittit, vt beatissimi iure videantur, qui auertunt oculos, ne ruant in eamdem insaniam, quâ multi bracteato mendacio illusi bacchantur. Itaque Asterius Amaseæ Pontifex in Homilia de Villico ait illos obnubendos esse parapetasmate, vt ego interpretor, manu prudentiæ texto & elaborato: nam de cura loquens oculorum, si quid fortè se luminibus objiciat, quod perniciem animæ atque damnum adferre possit, Fuge, inquit, prætercurre, καὶ ἐπίθες σαυτῷ κάλυμμα, *velumque ne videant obducito.* Hæc & plura similia adferri possent ad declarandum multiplex periculum, quod in vitam salutemque importaretur, ni aspectum summâ di-

Psal. 39, 5.

Mundi pompa mendaces.

ligentiâ, curâ & ſollicitudine moderemur: ſiquidem nullus eſt patentior aditus quàm per oculos ad nequitiam & libidinem intromittendam. Oculi ſine dubio ſunt non modò *porta Solis*, vt aiebat olim Pythagoras, verùm etiam amoris introitus, per quem in intimi ſe animi arcanum inſinuat. Eſt enim amor ὑδραργύρῳ ſiue *argento viuo* perſimilis, qui rimas vel minutiſſimas liquido modo ſubeat. Hinc ἔρως, id eſt *amor*, vt Plato monet in Cratylo, dictus fuit à ſapientibus, quòd εἰσρεῖ, *in animos influit*: patere oculi non poſſunt, quin ſubitò ingrediatur. Quò refertur aliorum quoque ſententia, qui ἐρᾶν, hoc eſt *amare*, dictum aiunt ab ὁρᾶν, *à videndo*: quæ non magis ſono vocis quàm ipſâ re ſimilia ſunt; cùm naturale ſit omnibus, vt qui vident formoſum quidpiam & concinnum, eo ipſo ad amandum incitentur, & qui amant, auidiſſimè cupiant rem amatam peruidere.

Oculi ſunt porta amoris & cupiditatis.

Amor Græcè ἔρως vnde dictus.

Stat ergo amor doloſè in inſidiis, & in ipſis dicam palpebris nidulatur, vt cùm lumina aperta ſenſerit, in arcem ipſius caſtimoniæ & pudoris violentus inuadat. Pòſt videre eſt continuò exoriri hinc inde ſymplegadas inter ſe concurrentes, duo caſtella in aduerſis amantium oculis ædificata; hinc inde amores è pupillis armatos ignea tela iaculari, quorum flamma ſit ἄσβεστος, omni malleolo & igne Græco potentior ad inflammandum. Incredibile dictu eſt, quàm ſubitò vno ex viſu & coniectu oculorum, vt tenui è ſcintilla, magnum erumpat incendium; quod vix vllus imber lacrymarum & momentis rationis contentio reſtinguat. *Vt vidi*, inquit ille, *vt perij*. Aſpicere propè eſt vri & perire. Et tanta eſt amoris impotentia inſanuſque furor, vt perire delectet, atque in ſuis contagione immori. Quam ob cauſam meo iudicio Vates, cæli oraculo & diuino ſpiritu afflatus, *inſanam concupiſcentiam oculorum* nuncupauit. Hinc obſcœni motus libidinis, hinc maculatus pudicitiæ candor, hinc corporis turpitudo, hinc venereæ inſidiæ, hinc thori geniales polluti, hinc ſtupra adulteriaque gignuntur. Itaque S. Chryſoſtomus ait oculum non coërcitum, quo quis malè vtatur, fieri ſæpè μοιχείας πρόξενον, *adulterij conciliatorem*. Quemadmodum longè antè grauiſſimus Tertullianus lib. de Cultu feminarum cap. 2. decorem muliebrem eleganter *imitatorem libidinis* appellauerat. Et eâdem mente ſanctus Baſilius, excellentis & diuinæ vitæ Magnus auctor, in libro de Virginitate ait contuitum veluti quemdam eſſe tactum, qui titillet & voluptatem incendat, illumque adeò eſſe προαγωγὸν καὶ προμνήστορα, *ducem prauum & pronubum*, vt ita loquar, eius coniunctionis, quam libido voluptatis efficit. Quin & genus quoddam faſcinationis eruditiſſimi quidam viri eſſe putant, quæ ipſo intuitu animam conficiat, & tabem furioſi amoris immittat. Oculi enim amantium ſpiritu quodam igneo & radioſo complentur, qui cum tenui vapore delatus ferit primùm oculos, ſubit deinde ſubtiliter vſque ad cor, & illa ciet cupidinis miracula, de quibus cogitantes ſtupemus.

Ex oculis tela concupiſcentiæ emittuntur.

Ezech. 23, 16.

Oculi proxenet a libidinis.

Faſcinatio amoris per oculos.

Hinc Zaleucum multi, vt acerrimo iudicio præditum & intelligentem, ſuis laudibus & honorato præconio in cælum extulerunt, quòd adulteris lumina eruenda lege ſanciuit, quòd oculos eſſe videret luxuriæ fontes & abominandi flagitij, quo alienus lectulus indignè violatur, proindeque pœnas ab illis peti oportere. Id verò ſi cui fortè incredibile videretur, oculoſque negaret eſſe lenones humanæ voluptatis & nequitiæ deteſtandæ; is ſi mentem in veterum ſæculorum ætates memoriamque intendat, videbit ſanè multos qui non alio quàm oculorum telo primum vulnus pudicitiæ impoſuerint, alios offenderint, conſcientiam ſuam lacerarint. Quid enim aliud præcipitem egit Dauidem, alioqui ſanctum & Prophetam, & à pudoris & gratiæ poſſeſſione deiecit? Res tota proſtat in ſacris monumentis. Cùm ſomno meridiano ſe molliùs recreaſſet, ſurrexit è lectulo regio, captare liberiorem auram voluit, deambulauit in ſolario domus regiæ, vnde liber in omnem viciniam proſpectus fuit; circumegit curioſè oculos, *viditque mulierem ſe lauantem ex aduerſo*; cuius forma & eximia pulchritudo ad omnem venuſtatem excelluiſſe dicitur, ſic vt nulla videretur eſſe poſſe ornatior: vidit, & ſubitò à formoſo illo ſpectaculo radius, & cum radio fulgur, & in fulgure vibrans ignis amoris interiora depaſcens, vnde illa conſecuta ſunt, quæ cùm legimus, vel audimus, incredibili miſeratione commouemur. Deus bone! Quænam hæc mutatio eſt? Quid fœdam & luctuoſam illam cladem in beatiſſimi viri mentem inuexit, quæ deinde tot lamenta, cinerem, & cilicium & perennes fontes lacrymarum exciuit? Magnus ille Meſſiæ pater, ille à Deo coronatus & vaticinio pollens, in cuius puro & niueo pectore vt in opportuno diuerſorio ſanctus Spiritus domicilium poſuerat, vnde velut è tripode loquebatur; ille præco mirabilis atque pictor Euangelij futuri, & Eccleſiæ olim triumphantis, cuius omnia arcana cognorat; ille diuinitus ampliſſimo dominatu fruens, cæli donis cumulatus, ſapientiâ illuſtris, domus Saülis & gentium barbararum victor, cui ad cumulum humanæ felicitatis nihil admodum deeſſe videbatur, vno contuitu fuit ſtratus & abiectus, è puro inceſtus, è nitido maculoſus, ex innocente reus, è victore captiuus, è libero ſeruus libidinis, è vidente cæcus, è Dei amico hoſtis, ex opulento ſpoliatus & miſer euaſit. Ita eleganter Creſollius noſter Myſtagogi lib. 4. cap. 10. vbi amplè, & adhuc fuſiùs Anthologiæ cap. 11. ſect. 6. hoc argumentum proſequitur.

Dauid per incautum aſpectum lapſus in crimen adulterij.

2. Reg. 11, 2.

Incredibile ſanè dictu eſt, quàm prompta ſubitaque ſit oculorum actio, quamque facilè poſſint in labem & impudicitiam incurrere: quam vt penitus caueret Iobus, hanc ſibi rigidiſſimam continentiæ legem indixit, ne cogitaret quidem de virgine: quod vt à ſe impetraret, *Pepigi*, inquit, *fœdus cum oculis meis*. Quem locum B. Laurentius Iuſtinianus lib. de Perfectionis gradibus cap. 4. ſic illuſtrat: *Intelligebat quippe homo ſanctus ſapientiâ & virtutibus plenus impudici aſpectum oculi noxiis cogitationibus cor maculare, & delectatione inficere, atque ſæpiſſimè ad peccati conſenſum impellere: quamobrem vt mala hæc omnia ſuperaret reſiſtendo, virtutis cenſurâ ac etiam diuini timoris ſtudio corporalium luminum procacitatem coërcebat, quæ ſemper viget, frequenter etiam affectum continentium virorum euertit, & in impudicitiæ præcipitium*

Iob qualem ſibi continentiæ legem indixerit.

pitium trahit. Membrum est oculus lubricum, instabile, semper noua inspicere cupiens, & inspecta repetere; huc illucque reflectitur, curiositatem suam implere volens nec valens; vacantis animi sibi connectit ignauiam, atque in propatulo rerum expositus mentis intentionem rapit, dissipat prudentiam, cogitationes sine intellectu reddit; nisi subyciatur sapientia iugo, & intenta considerationis refrenetur arbitrio. Meritò igitur ille commendandus est vir, qui vigilanti curâ ita se vtiliter exercet in mente, vt insaturabilem oculorum appetitum grauitatis virtute substernat, &c.

Sed argutiùs Septuaginta legunt, Διαθήκην ἔθέμην τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, *Testamentum posui oculis meis*. Non quolibet pacto, non qualibet se obstrinxit lege, ne libidinum incentiua videret; sed lege & pacto testamenti, in quo & translatio omnium bonorum, & mors ciuilis, quæ fit per amissionem libertatis, aut mors naturalis intercedat necesse est. Itaque sanctus Iob sic accedit ad tractatum de fugiendo conspectu libidinum, quasi accederet ad testamentum condendum; vniuersa bona, & libertatem & vitam spondens, dummodò pretiosam cæcitatem acquirat, quâ molestissimam sibi fugiat faciem voluptuosorum. Et quidem Senecæ tam pretiosa erat libidinum apparentium fuga, vt vel oculorum amissione putaret emendam. sic habet in libro de Remedio fortuitorum: *Oculos perdidi. Quàm multis cupiditatibus via incisa est, quàm multis rebus carebis, quas ne videres, oculi eruendi erant. Non intelligis partem innocentiæ esse cæcitatem? Huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic vrbem & mala omnia*, &c. Quam voluptuosorum fugam emit gentilis homo oculorum amissione; cur non emat fidelis omnibus bonis, & si libertatem amittere oporteat? Inuictus ille castitatis athleta Ioseph post importunum Ægyptiæ feminæ congressum accusatus est apud dominum suum: *qui iratus est valde, tradiditque Ioseph in carcerem, vbi vincti Regis custodiebantur; & erat ibi clausus.* Quid tunc Ioseph nigro in carcere clausus ? an calamitatem luxit? Absit: suam cecinit felicitatem; quando tenebris carceris occlusus hoc habuit, ne ampliùs videret in Ægyptia domina voluptatum simulacra. sic in Testamento duodecim Patriarcharum cap. 11. ait: *Rursus coniectus sum in carcerem: ego autem hilari voce gaudens glorificaui Deum meum solum, quòd per hanc occasionem amouebar ab Ægyptia.* Sunt nimirum piis viris & tenebræ & cæci carceres pro deliciis; quandoquidem illis comparant hoc, vt fugiant conspectum libidinum ac voluptatum, quem maximum esse oculorum morbum putant. Qua in opinione, teste Philostrato de Vitis Sophistarum, fuit etiam Isæus, non magis oratione quàm vitâ concinnus: à quo fortè cùm aliquando quæreretur de formosissima muliere, quæ erat in conspectu, num eam pulchram iudicaret: *Desij*, inquit, *laborare ex oculis:* & ne illius quidem vultum vel tenui oculorum coniectu intueri voluit. Talem ostendit in luminibus temperandis modestiam & prudentis animi lumen Alexander Magnus, qui Darij victi filias, quæ pulcherrimâ oris specie Nymphæ quædam augustiores videbantur, noluit aspicere, ne mens illa nobilis, & generosi animi fortitudo, virorum fortium victrix, muliebri iugo & tyrannidi amoris subderetur.

Seneca libidinum fugam cæcitate emendam censuit.

Gen. 39, 20.

Ioseph gaudebat se eo carcere concludi, vt non videret Ægyptiam.

Isæi & Alexandri oculorum continentia.

Oraculum est Hippocratis Medici, prudentiâ & cognitione principis, lib. 6. de Morborum proprietatibus sect. 4. *Oculi vt validi fuerint, ita & corpus.* quod illustrans Galenus: *Si*, inquit, *oculi bonum habuerint colorem, & totum corpus benè valere significant.* Quæ sanè ego libentiùs ad animi sanitatem referam. Si oculus purus est, & minimè vagus & curiosus; sed modestiæ veluti claustris cohibitus, ex eo colore bono & suaui conijcere non dubitem esse animi eam valetudinem, quæ deceat & laudabilem morum & motuum temperationem. Apparetque verissimum esse illud etiam crassiori modo intellectum: *Si oculus tuus simplex fuerit, etiam totum corpus tuum lucidum erit.* Ex quo planè constat singularem diligentiam & moderationem oculorum adhibendam esse omnibus qui pudicitiam conseruare cupiunt animique puritatem. Quod studium commendatissimum olim fuisse Christianis è Scriptorum monumentis liquet: nam à teneris pueritiæ annis imbuebantur monitis verecundiæ, & in primis docebantur, ne curiosos & elatos haberent oculos, sed honestâ modestiâ deiectos. Itaque Iulianus Imperator, qui malitiâ cæcus, & improbissimis studiis à religione defecit, cùm in sinu piorum parentum educatus fuisset, gloriatus est aliquando se à pædagogis instructum εἰς γῆν βλέπειν, demisso in terram vultu esse consueuisse. Quam pudoris honesti laudem D. Paulo iam natu grandi & magistro aliorum tribuit S. Chrysostomus; & Satyro fratri D. Ambrosius: *In cætu virorum*, inquit, *rarus attollere os, eleuare oculos, referre sermonem; quod pudico quodam mentis pudore faciebat.* Didicerant id à mundi seruatore Christo, qui virtutum omnium scholam cùm publicè aperuisset, in primis istius moderationis oculorum excellenter magisterium fecit, quod à Beda video scriptore nobili & erudito animaduersum. is cùm D. Ioannis verba exponeret, vbi Iesus dicitur oculos subleuasse, *Hoc*, inquit, *memorauit, vt disceremus quod oculos non erigebat huc atque illuc*, &c. Hinc, vt aiebam, à primis annis Christiani instituebantur ita compositos habere oculos, vt modestiam sibi cùm maximè commendatam verecundiamque putarent: tum ferè omnes habuerunt illam, quam Græci dicunt σεμνοπροσωπίαν, hoc est *oris grauitatem*, & speciosissimam oculorum modestiam; omnes oculum, vt verbo vtar S. Gregorij Nazianzeni Orat. 9. παιδαγωγούμενον, modestiæ fræno decenter in officio suo coërcitum & moderatum, quem esse gratum & præclarum Deo munus asseruit. Tum licuit Tertulliano in Apologetico cap. 46. suo iure dicere, cùm Euangelicæ vitæ professionem contra Gentiles veris laudibus extolleret, *Christianum saluis oculis feminam videre, animo aduersus libidinem cæcum esse.* Quòd nimirum omnes sic domitam & compressam haberent Dei gratiâ & virtutis vi concupiscentiam oculorum, vt non magis illis ad lasciuiam abuterentur, quàm si penitus orbi essent, & vsurâ luminis destituti. Plura de oculorum mortificatione vide apud Patrem Iacobum Aluarem de Paz tom. 2. lib. 2. partis 2. cap. 4.

Oculi sunt indices constitutionis tam corporis quàm animæ.

Matth. 6, 22.

Cura oculorum magna apud veteres Christianos.

2. Quam enim partem haberet in me Deus desuper, & hereditatem Omnipotens de excelsis?

Soli casti sunt pars & hereditas Dei.

Rationem reddit tantæ oculorum continentiæ. quasi dicat: Quomodo habitaret in me, mihique suâ gratiâ & fauore quasi filio & heredi adesse vellet Deus nisi ab omni prorsus labe immaculato, cùm soli casti sint filij, heredes, & templum Dei; impuri verò & incontinentes dæmonum sint cloacæ & inferni mancipia: proinde nisi ita seriò cauerem, nisi occasiones tam studiosè declinarem, nisi omnem malam cogitationem mox animo proscriberem, nisi denique parua magnifacerem, aliquod haud dubiè lasciuum desiderium in me oriretur, per quod Deum amitterem. In quo cacodæmon exercitatum furem feliciter sæpè imitatur: hic namque clausam domum expilaturus, si quod foramen vel fenestellam sibi patefaciat, quæ tamen hominem adultum non admittat, puerum per illam immittit, vt is hac ratione in domum illapsus magistro suo ianuam reseret, quò rem suam intus agat. Pari modo diabolus cogitationes impuras, iactus oculorum curiosos, lectionem incautam, voces & gestus parum verecundos veluti furunculos prauios intromittit in animum, qui veluti ostium pandant, viamque faciant ingressuro. Vnde maximi refert, summâ hîc cautione vti, occasiones etiam eminus cauere, nihil velut rem paruam negligere, nec tantùm libidinem omnem, sed & libidinis vmbram auersari & fugere.

Ad Deum castè accedendum.

Est illa communis omnium nationum lex, quæ non à ficta veterum Academicorum politia eruditis in disputationibus, sed à naturæ principe Deo in omnium mentibus altè impressa est atque prodita, *Ad Deos castè adeunto.* Vel in magna superstitionis obscuritate, in qua tamquam in antro Platonico vmbræ tantùm rerum videbantur, hoc tamen cognouerunt, omnes animi corporisque sordes impuramque libidinem à sacro alienam esse, & verissimum id videri quod è Latio Poëta cecinit: *Casta placent superis.* Itaque in propylæo fani magnificentissimi in Epidauro inscriptum fuit illud pulcherrimum & memorabile monitum, quod Clemens Alexandrinus ad æternam prædicationem lib. 5. in Stromatis suis posuit,

Ἁγνὸν χρὴ ναοῖο θυώδεος ἐντὸς ἰόντα
Ἔμμεναι,
Esse decet purum sancti qui limina templi Ingreditur.

Sapiens quidam è Gentilibus hoc dixit, & inscripsit ad mortalium documentum. quod illustrans Clemens ita subdit: Ἁγνεία δ᾽ ἐστὶ φρονεῖν ὅσια: *Puritas autem est sancta cogitare.* Verè quidem illud dicitur, sed moniti vim omnem atque amplitudinem non comprehendit. Neque enim solis animi cogitationibus sanctorum hominum puritas castimoniaque definitur, verùm etiam ad verba & totius corporis statum & morum pertinet.

Puritas & castimonia tam corporis quàm animi seruanda.

In huius rei symbolum sanctus Dauid diuinitus illuminatus, cùm pulcherrimo animarum sponso Regique Christo palatium inquisiuisset eâ gloriâ & magnificentiâ dignissimum, *domum eburneam* illi tribuit; non qualem habuisse Rex Achab dicitur, ad splendoris regij magnitudinem gloriamque significandam, sed qualem vir doctissimus piusque Arnobius oratione suâ expressit: *Eburnea domus*, inquit, *est corpus castum, in quo tinea non facit vllam libidinem peccati.* In hoc sanè pulchro domicilio multò libentiùs quàm Salomon in solio suo eburneo Deus considet, eoque lætatur. Quod etiam propter singularem animi sanctitatem, quæ pudicitiam comitatur, *templum* appellari solet. sic enim perspicuè D. Paulus: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Et aliàs cùm hortatur Corinthios ad luxuriæ sordes & contaminationem omnem fugiendam: *An nescitis*, inquit, *quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est?* Hinc Tertullianus elegantissimè lib. de Cultu feminarum cap. 1. pudicitiam exornans, *Cum*, inquit, *omnes templum simus Dei, illato in nos & consecrato Spiritu sancto eius templi aditua & antistes pudicitia est, quæ nihil immundum nec profanum inferri sinat.* Isidorus quoque Pelusiota lib. 3. Epist. 75. corpus nostrum vocat τέμενος ἢ ἱερὸν τῆς ἁγνείας, *castitatis delubrum atque templum*, in quo perpetuâ religione hostia viuens offeratur Deo; victimam autem gratissimam esse Numini castimoniam. Ex hac consideratione efflorescit illud admonitum S. Ignatij Martyris Epist. 10. ad Heronem Diaconum scribentis: *Te castum & purum conserua vt domum Dei, templum Christi, organum Spiritus sancti.* Quod Diaconum non modò templum nuncupat, verùm etiam organum siue instrumentum Spiritus sancti, non abludit ab eo quod in Oraculis suis ponit Isaias, qui corpora sacrorum hominum *vasa Domini* appellat, & augusta ciboria, vt anathemata religiosa, vt hierothecas venerandas; eaque perfectissimâ castitate expolienda & mundanda iubet: *Mundamini qui fertis vasa Domini*; vel, vt est apud Septuaginta, ἀφορίσθητε, *separamini.* Hoc enim refert ad corpora Origenes Homiliâ 11. in Leuiticum: *Segrega*, inquit, *te tamquam phialam sanctam & thuribula sancta, solius templi vsibus & Dei ministerio vacans.* Tunc ait verè futuros sanctos. quod Deus iubet magnifico illo effato: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Nam ἅγιον, hoc est *sanctum*, deducit à nomine γῆ, *terra*, & α priuante particula, vt sancti sint propriè absque terra, segregati ab omni corporis contagione atque libidine, excitatâ vitâ & cælesti, exules mundi, corpore & animo sanctissimi. Quales, vt aiebam, nobilis Vates cupiebat esse illos qui ferunt vasa Domini, qui sacris templis cærimonijsque præficiuntur; vt mundentur in dies magis, & singularem puritatem atque innocentiam concipiant. Quò fortè intuens S. Dionysius Areopagita de Ecclesiastica Hierarchia cap. 1. monet Timotheum, vt pontificio iure edicat initiatis, καθαρῶν καθαρῶς ἐφάπτεσθαι, *mundi vt munda contingant.*

Psal. 44. 9. *3. Reg. 22. 39.*

Eburnea domus corpus castum.

1. Cor. 3. 17.

1. Cor. 6. 19.

Membra nostra sunt templum Dei sanctum, cuius aditua est pudicitia.

Isaiæ 52. 11.

Ἅγιος Græcè dictum quasi sine terra.

Pudicitia tribuit fiduciam ad Deum.

Diuinè omnino Iustinianus Imperator Magnus in Nouella de lenonibus §. Sancimus: *Pudicitia cum fiducia animas Deo præsentat.* Sicubi summus ille omnium rerum parens viderit castimoniam velut amoris sui illicium, lubentiùs aduolat quàm poëticus Iuppiter ad Veneris

Vbi Deus, ibi pudicitia.

neris cestum, ad Iunonium fucum & regalem paraturam. *Vbi Deus, ibi pudicitia*, vt grauissimè dictum à Tertulliano lib. de Cultu feminarum cap. 8. Et Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 186. non dubitauit asserere, Numen diuinum aptiorem sibi nullam ac familiariorem sedem constituisse ψυχῆς ἁγνῆς, *quàm puram & castam animam*. Quod ijs oculis, quibus diuina contuebatur, vidit etiam D. Paulinus; cuius aureum dictum hîc apponam Epist. 35. sic scribentis: *Anima quanto castior membris, tantò viuacior sensibus; & quantò mundior corde, tantò capacior Christi est.* Propter hoc sacræ pudicitiæ cum Deo commercium, diuinissimi aiunt viri illam homines efficere παρέδρους θεοῦ, *assessores comitesque Dei*; quemadmodum Platonici animas puras & beatas nominabant θεῶν ὀπαδοὺς quasi honorarios stipatores lateris & familiares.

Anima casta sedes Dei.

Sed longè Platonicis omnibus sapientior Salomon illud verè & mirabiliter pronuntiauit: *Incorruptio facit esse proximum Deo.* Quod S. Bonauentura alijque ad castimoniæ vim atque decus retulerunt. Imò verò eò vsque progrediuntur quidam in hoc tanto bono exponendo, vt dicant è beatissima illa coniunctione & vsu consequi, vt homo quodammodò migret in Deum. quod sanctissimus & eloquentissimus Gregorius Nyssenus lib. de Virginitate cap. 1. è D. Pauli sententia comprobat: qui aggressus ad puritatis virgineæ commendationem, paucis verbis omnem omnium laudum amplificationem superauit, cùm eam animam, quæ præstabilis castimoniæ ornamentis sit insignis, ἁγίαν καὶ ἄμωμον nominat, *sanctam videlicet, & ab omni labe ac reprehensione alienam.*

Incorruptio facit Deo proximum. Sap. 6, 20.

Castitas reddit hominem sanctum & immaculatum.

At cùm illæ voces, inquit Nyssenus, propriè ad diuinitatem referantur, cùm principem rerum omnium Deum ἅγιον καὶ ἄμωμον nominemus, liquidò constat eos qui virginitatem summo studio coluerint, seque ad beatæ mentis communionem & societatem adiunxerint, esse diuinos: nec veretur pronuntiare, eximiam illam virtutum omnium dominam θεοποιεῖν, efficere homines non pares modò Cælitibus, qui felicitate potiuntur; verùm etiam, quod mirabilius meritò videatur, simillimos Deo.

Castitas reddit nos Deo simillimos.

Meritò igitur Iobus tam corporis quàm animi puritatem vsque adeò studiosè sollicitèque semper coluit, ne pretiosissimam suam partem & hereditatem Dei amitteret: *Quam enim*, inquit, *partem haberet in me Deus*, &c. hoc est, Quæ pars mei cederet in selectum peculium & velut hereditatem Dei? *Pars enim Domini* (inquit Moyses) *populus eius; Iacob funiculus hereditatis eius.* Nimirum pars maxima generis humani cedit in prædas dæmonis: at & clementissimus Deus sibi partem lectissimam adoptat, ad quam Iobus pertinere impensè optauit, à qua excidere timuit. vnde subdit:

Deut. 32, 9.

3. Numquid non perditio est iniquo, & alienatio operantibus iniustitiam?

Luxuria innumera mala gignit.

Altera ratio, cur Iobus vel minimum luxuriæ horreat appulsum, hæc est; quia vitium hoc innumerabilia gignit & inuehit mala, & quem semel occupauit, ad omne virtutis opus languidum reddit, & animi vires frangit & eneruat; & omnino quem sibi subjicit deuorat ac perdit: nihil enim in homine relinquit, per quod Dei manus cœno absorptum apprehendat, teneat, atque extractum foras educat; non animi sensa, non mentis cogitatum, non oris preces, non studium curamque virtutis; bona quippe omnia pessumdat.

alienus ab omnibus operibus bonis.

Videlicet (inquit D. Thomas) *à bonis operibus & à bonis etiam prædicationibus discedunt homines luxuriosi.* ac proinde omnia, quæ ad resurgendum ex suis sceleribus habere possent remedia, sibi præripiunt. Priuato Sacerdos quidam ex nostris sermone de diuinis rebus, de Dei timore, amore virtutis, cæli gloriâ, inferorum incendijs, & id genus alijs cum perdito quodam nebulone, qui ex religioso statu in volutabrum vitiorum, luxuriæ præsertim, ceciderat, prudenter pieque agebat aliquando, vt scilicet hominem ad pristinum statum melioremque vitam traduceret. Quid ille? Cessa (inquit) Pater surdo loqui: scito, postquam excidi, nihil mihi tam molestum atque intolerandum videri, quàm audire de Deo deque cælestibus rebus sermocinantem. O dictum impium! ô hominem infelicissimum! quàm aptè in ipsum quadret illud Iobi: *Numquid non perditio est iniquo, & alienatio operantibus iniustitiam?* Vbi *perditio* quidem exitium interitúmve significat; *alienatio* verò auersionem, repulsam & separationem à Deo notat.

Luxuriosus odit sermones de rebus diuinis.

Verè in hoc vitio verificatur illud Ecclesiastæ, *Qui in vno peccauerit, multa bona perdet.* Alij vertunt: *Bonitatem multam perdet.* Conturbabit videlicet ipsam animi politiam, quæ in bonitate vt possessione longè pulcherrima conquiescebat: proniorem se reddit ad maleficium & improbitatem. Qui status videri debet tum deformissimus, tum etiam miserrimus, quo malitiæ velut regnum & dominatus instruitur.

Eccle. 9, 18.

Luxuriosus multa bona perdet.

Chaldæus rem illustrans ita vertit: *Peccans occasionem adfert, vt perdatur bonum magnum ex mundo.* Per bonum magnum intelligit opinor gratiam, quâ nihil est in hoc mundo præstantius aut melius. Quid enim est aliud gratia, quàm effulgens in animo splendor æternitatis, felicium animarum insigne, cælestis radij illuminatio, participatio diuinæ mentis, semen gloriæ, tessera immortalitatis? Hem stultitiam hominum inauditam! pro re nihili sibi iacturam tam incredibilem accersere.

Maximum bonum gratia perditur per peccatum.

Sed Chaldæi mens alio etiam modo explicari potest: *Occasionem*, inquit, *adfert, vt perdatur bonum magnum ex mundo.* hoc est, vt ego interpretor, vt integritas & perfectio mundi labefactetur, vt tollatur suauissimus ille concentus & harmonia, quam partes mundi omnes inter se habent. Sic enim Demiurgus sanctus mundi opificium molitus est, vt omnes partes esse voluerit, quemadmodum S. Dionysius lib. de Diuinis Nominibus cap 4. de elementis dixit, ὁμοζυγὰς καὶ ἀλληλουχίας, *cohærentias quasdam atque nexus* ad vnius totius pulcherrimi effigiem coagmentandam. Sic omnia sunt artificiosè & diuinè structa, vt mutuò se contineant & sustentent, vt iungantur Deo. Eò conspirant vniuersa, vt summæ mentis modulato velut ductu perueniant ad felicitatem. Hæc mundi aurea catena est bellè nexa & implexa rotundis & fulgentibus circulis, cuius primus annulus Numen est. Qui peccat, sese

Peccatum tollit perfectionem vniuersi.

Peccatum inducit rerum omnium confusionem.

ſeſe auellit ab ordine illo magnifico & beato, & imminuit vniuerſi decorem, iniuriam infert mundo, cuius violat bonum & creatarum rerum ſymphoniam, quæ pari motu in Deum feruntur, vt veriſſimè dicat Salomon, peccantem efficere vt perdatur bonum magnum ex mundo. Nam vt peruerſo ordine vniuerſi terra mouetur, efferueſcit mare, cæleſtia mugiunt tonitrua, preſteres & typhones generantur, ſtellæ currunt, & iaculantur incendium, mors telo furit, & triumphat; ſic illâ diuinâ politiâ criminum labe violatâ, & interrupto prouidentiæ curſu, quo Deus totum hoc quod tuemur aptè nexum & conſertum ad ſe trahit, ſequi neceſſe eſt multa & grandia incommoda, quæ mundi ſtatum & pulchritudinem dehoneſtent. Sed in eodem loco Salomonis latiùs patet Vulgatæ noſtræ lectio,& inſigniter oſtendit quid ſcelus atque vitium in nobis efficere ſoleat: *Qui in vno peccauerit, multa bona perdet.* Alij legunt, *Peccans vnus.* Vtrumque verum eſt, & vel peccatum vnum & vnus peccans multa bona perdit: ſua dicam, an aliena? verè dixero, & aliena quidem certè, & in primis ſua. Quis enim ignorat, vt exemplo rem illuſtremus,vnum Adamum vnico ſuo peccato non modò multa, quod ait Eccleſiaſtes, ſed propè dicam infinita bona perdidiſſe? O pomum omni ratione funeſtum! ſed ingratam potiùs voluntatem & cæcam mentem, quæ omni humano generi luem, mortem & omnigenas calamitates inuexit, quæ veſtem innocentiæ ſpoliauit, quæ virtutum corollas & ſingularia ornamenta contriuit.

Vnius peccatum ſæpè multis nocet.

Sed non excurro in flebilem elegiam & recenſionem eorum malorum,quæ conſecuta ſunt, quæque omnes luimus, experimur & mœremus.Recordemur quæ tempore Ioſue acta ſunt, cùm vnus Achan in glorioſiſſimo illo exercitu Dei Numen ſcelere impio contempſiſſet: quam ob cauſam punientis Numinis manus & vltor gladius in totius populi caput & vitam incubuit. Illud grauius quod Dauidi contigit ſiue adulteranti ſiue populum annumeranti; cuius peccatum in totius penè populi communem perniciem redundauit: nam conſtat ad expiandum conceptum illud facinus ſeptuaginta hominum millia ſubitò vno impetu cæſa & confecta fuiſſe. Illam ſtragem innumerabilium hominum, quæ Iudæam fletu & plangore cōpleuit, non rhomphæa magnanimi Angeli diuino imperio graſſantis, ſed Dauidis ſcelus effecit. Ob illud crimen ſtrata ciuium cadauera patentibus in campis iacuerunt: atque haud ſcio, an diuinus Eccleſiaſtes ante oculos illud habuerit cùm diceret: *Peccans vnus multa bona perdet.*

Ioſue 7. *Achã & Dauidis peccatum totus populus luit.*

Ceterùm ne rariùs id putemus eueniſſe, vt vnius hominis crimen in multorum exitium pœnamque redundet: quod non ſemel, vt videmus, in diuinis Oraculis proditum eſt, quotidie fieri ſentiunt, qui ſuis momentis res ponderare ſolent. Nam propter vnius ciuis indignum facinus & conceptam improbitatem communitas ipſa & ornatæ aliquando vrbes multa & grauia patiuntur; vt diuinitus magno Poëta ingenio mihi dixiſſe videatur,

Propter vnius crimen aliquando communitas punitur.

Πολλάκις καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ:

Sæpè omnis populus luit improba crimina ciuis.

Vt enim fel in corpore ſæpè in omnes ſeſe artus noxiâ deriuatione ſpargit, quæ colorem totius corporis immutet & debilitatem adijciat; ſic ex vnius felle & acerbitate & importuni animi maleficio in toto corpore, cuius ille pars eſt, non lenia detrimenta ſequuntur. Hæc pluribus oſtendit Creſollius Anthologiæ cap. 3. vbi peccati mala recenſet.

4. Nónne ipſe conſiderat vias meas, & cunctos greſſus meos dinumerat?

Vias pro actionibus, *greſſus* pro affectibus, quibus ad Deum accedimus vel recedimus, poſuit. q. d. Singulas actiones meas conſiderat, ſingulas cogitationes meas dinumerat. Nihil humanarum rerum Deum fugit; nihil non explorat magnus ille rerum mundialium præſes, & velut ex alta ſpecula ſuorum acta diligentiſſimè penſitat, omnia ſcrutatur atque diiudicat. Vnde & Ægyptij Deum mundi oculum appellabant; quia omnia intueatur, nihil eum lateat. B. Auguſtinus Epiſt. 111. ad Fortunatum: *Ego,* inquit, *dico quod Deus totus oculus eſt, totus manus, & totus pes; quia omnia videt, omnia operatur, & vbique eſt.* Quid ni videat omnia qui vbique præſens adeſt, omnia implet? Hoc ſibi volunt illa Ieremiæ verba: *Putáſne Deus è vicino ego ſum, dicit Dominus? & non Deus de longè? Si occultabitur vir in abſconditis, & ego non videbo eum, dicit Dominus? Numquid non terram & cælum ego impleo, dicit Dominus?* Ac ſi diceret, neminem à Dei notitia ſubduci; quia nullus locus ab eius præſentia non impletur. Chaldæus ita poſtrema refert: *Num putat homo ſe latitare, cùm in occulto eſt? An non coram reuelatus eſt, dicit Dominus? Nónne cælum & terram implet gloria mea, dicit Dominus?* Rectè S. Chryſoſtomus in Catena Græca Ieremiæ, vbi ex Dei præſentia certiſſimam hanc eius ſcientiam ita arguit: *Nam ſi Prophetis non præſentibus dat ſæpè ipſe vt ſciant quæ vbicumque aguntur, multò magis ipſe ſcit. At non dicit hoc, ſed Deus appropinquans ego ſum, vbique præſens ſum: quod indubitatum eſt indicium nihil illum neſcire.* Igitur ſicut nullus locus eſt, quem non repleat, ſic nullo loco quidquam agitur, quod ille non ſciat.

Deus mundi oculus Ægyptijs, quia omnia videt.

Ier. 23,23. *Deus omnia videt, quia vbique præſens adeſt.*

Lyncei oculi in prouerbium abiere: hi enim qui perſpicaciſſimè quæque intuentur, occulta quæque perueſtigant,& nihil ferè tam abditum, quod ab eorum notitia ſubducatur, lynceos habere oculos dicuntur; à lynce animali, vt aliqui volunt, quæ, vt fama eſt, vereor ne res ſit, viſus acie vel parietes ipſos penetrat. Dubietatem abſeca, rem certiſſimam cenſe, cùm de Deo loquimur, ipſe lynx occulta omnia penetrat, abdita quæque aperiiſſimè videt; vt iure Apoſtolus dixerit: *Et non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius: omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, ad quem nobis ſermo.* Omnia ſcrutatur, omnia intuetur Dei oculus. Audiendus S. Petrus Damianus, qui lyncis naturam explicans ita ad diuinam cognitionem flexit Opuſc. 52. cap. 21. *Lynx quoque tam incomparabile viſus acumen habet, vt non modò quodlibet corpus ſolidum, ſed & lapideos parietes penetret. Quod nimi-*

Lyncei Dei oculi cuncta penetrant.

Hebr. 4, 13.

nimirum hoc modo probatur; quia si lynx ex vna parietis parte consistit, caro verò altrinsecus ponitur, tamquam nihil intersit, ad eam protinus inhiat, atque vt sibi prabeatur anhelat. Si ergo mutum pecus tam viuax intuitus acumen habet, humana mentis intima Deus omnipotens quantò profundiùs videt? Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti; pertingens vsque ad diuisionem anima ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis; & nulla creatura est inuisibilis in conspectu Dei: omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Sic ille. Cùm igitur nihil Dei oculos effugiat, nihil sit quod ille non videat, ea omnia à nobis vitanda, quæ tantam maiestatem offendere possunt. Lynceos quisque habeat oculos, quibus se suaque consideret, ne lynceis Dei oculis impurus & immundus appareat.

Hebr. 4, 11.

Cor humanum Deo patet.

Quid magis abditum inuiumque quàm humanum cor? & tamen hoc Dei notitia permeat, hoc scrutatur. *Prauum est cor omnium & inscrutabile: quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda & probans renes.* Crassus iste paries densusque, sed lynceis Dei oculis omnia patent. Sciè hîc B. Chrysostomus in Catena Græca: *De cogitationibus ipsis loquitur, quòd & latentes Deo pateant: nil tam absconditum vt cor hominis. Idcircò alius legit, Profundum cor & latens homo est; & quis cognoscet eum? Fortasse latitare putatis ait: non ita est, omnia quæ agitis nouit.* Cui non timorem incutiat lynceus hic Dei oculus? cui non pudorem ac reuerentiam hæc Dei notitia? Solerter beatus Ephræm Syrus, qui hac cogitatione meretricem à nefario opere deterruit, ac ad melius vitæ genus reuocauit, à prostibulo ad monasterium duxit, & in castitatis castris pugnauit, quæ antè in lupanaribus sub impudicæ veneris vexillis militauit. Cogitauit Deum adesse, ac videre omnia, & statim timore correpta ac verecundiâ, noluit ante Deum agere, quod ante homines erubesceret. Fac tu similiter, vt castitatem colas, vt sanctus euadas. habes monentem sanctum Augustinum Serm. 46. de verbis Domini, vbi sic ait: *Ipse timendus est in publico, ipse in secreto. Procedis, videris: intras, videris: lucerna ardet, videt te: lucerna extincta est, videt te: in cubiculum intras, videt te: in corde versaris, videt te: ipsum time, illum, cui cura est, vt videat te, & vel timendo castus esto; aut si peccare vis, quare vbi te non videat; & fac quod vis.* Vides nihil esse quod Dei conspectum fugiat, quod Deum lateat, & timorem ab hoc prospectu nasci, ab hoc timore castitatem.

Ier. 17, 9.

Dei omnia videntis cogitatio castitatem parit.

Tremendum sanè illud quod Iobus ait: *Ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat.* Ad calculos quippe omnia reuocanda, vt quisque præmium pœnámve recipiat. Omnes semitas nostras Deus exactissimè obseruat, minima quæque diligentissimè dinumerat; nihil tam leue tamque minutum, quod ab eius censu subducatur; nihil tam exile quod ipse non numeret, etiam vsque ad capillos capitis nostri, iuxta illud: *Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.* Quid ni opera, verba & mores cognoscat & numeret, qui capillorum numerum nouit? Ita arguit quoque S. Augustinus Serm. 6. de verbis Domini dicens: *Capilli nostri numerati sunt Deo, quantò magis mores nostri, cui sic noti sunt capilli nostri?* Quàm puræ ergo debent esse cogitationes & affectiones nostræ, quæ à Deo notantur, & adeò exactè supputantur?

Deus minima quæque dinumerat.

Matth. 10, 30.

5. Si ambulaui in vanitate, & festinauit in dolo pes meus:

6. Appendat me in statera iusta, & sciat Deus simplicitatem meam.

S. Iob prouocat ad stateram Dei.

Sanctus Iobus purgatissimæ conscientiæ fiduciâ fretus ad iustissimam diuini iudicij stateram appellat. q. d. Si in operibus meis atque consilijs vmquam vanitati seruiui, si cùm aliud spectarem aliud dolosâ simulatione præ me tuli, exquirat hoc Deus, & ad seueram trutinam quàm fieri possit diligentissimè expendat. *Et sciat*, id est, publicâ scientiâ notam faciat *simplicitatem*, vel, vt alij ex Hebræo vertunt, *perfectionem*, siue *integritatem meam.* Neque enim optat Iobus vt Deus adhibito iudicio sciat tandem simplicitatem eius, quasi verò antè non sciuerit; sed hoc vult, vt Deus publico iudicio se examinet, quò sic omnes scire faciat simplicitatem suam. Alludit autem ad consuetam auri & argenti examinandi rationem. Solent quippe artifices, vt auri massam aliquam explorent, partem aliquam primùm in statera appendere, deinde verò igni excoquendam tradere, & iterùm ad trutinam vocare: quantum autem de pondere ignis detraxit, tantumdem sordium aut alieni metalli habuisse comprobatur: quod si nihil ponderis detractum est, tunc aurum purissimum & defæcatissimum fuisse constat. Huc ergo Iob spectans ait:

Iob vt aurum igne tribulationis probatus, & in libra iustitiæ positus non defecit.

APPENDAT ME IN STATERA IVSTA, ET SCIAT DEVS SIMPLICITATEM MEAM.] Id est, Iam inde postquam me tribulationis igni excoquendum tradidit iterùm ad trutinam vocet atque tribulationem anteactam, nihil de morum meorum grauitate detraxisse comperiet; adeoque nihil in me vanum, nihil subdolum aut fucatum vmquam extitisse. At quænam est isthæc trutina, in qua simplicitatem & integritatem suam examinari cupit? Non alia sanè, nisi diuinæ æstimationis & æquitatis libra. de qua Dauid ait: *De vultu tuo iudicium meum prodeat, & oculi tui videant æquitates. Probasti cor meum, & visitasti nocte: igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Id est, Non est inuenta in me vlla inæqualitas: nam tantumdem post tribulationem momenti habui quantum anteà, & mihi ipsi semper æqualis & similis omnino fui. Ad hanc trutinam & auri explorandi rationem allusisse similiter videtur Iacobus in Canonica cùm dixit: *Omne gaudium existimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis, scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur: patientia autem opus perfectum habet, vt sitis perfecti & integri, in nullo deficientes.* Nimirum qui tentationibus probatus patienter sustinet, *opus perfectum habet*; id est, tamquam aurum igni traditum nulla ex parte deficit. Ergo patienter, inquit, sustinete, *vt sitis perfecti & integri,*

Psal. 16, 2.

Iac. 1, 2.

integri, in nullo deficientes: vt nimirum tunc, cùm Deus æstimationis & æquitatis suæ librâ fidem vestram & virtutem explorabit, & integros vos, & nulla ex parte detritos aut pondere imminutos fuisse comperiat.

Non solùm iusti, sed & impij subeunt examen stateræ diuinæ. Non modò autem iustorum opera & merita libræ suæ examine probat Deus, sed etiam impiorum, vt patet ex tribus vocibus, quas apud Danielem manus illa horrendum in modum ex pariete extans exarauit; quarum secunda erat *Thecel*; quam deinde Propheta sic exposuit:
Dan. 5, 27. *Appensus es in statera iusta, & inuentus es minùs habens.* Vtitur autem Deus ad opera hominum

Non solùm magna, sed etiam leuissima quæque opera siue bona siue mala examinantur à Deo. ponderanda staterâ & librâ Romanâ; quia non tantùm grauissima quædam opera mala vel bona iustitiæ suæ libramine examinat, sed etiam leuissima quæque æquitatis suæ examine librat. Vrceus aquæ ex misericordia tributus pauperi momentum habet apud ipsum, & de verbo otioso rationem exposcit; qui ad calculos omnia reuocat iustus Iudex, merita cum præmijs, & scelera cum supplicijs componens.

Libræ Romanæ structura qualis, & eiusdem in ponderando vsus. Nota quidem est *libra Romanæ* structura, quam Rabbi Dauid in libro Radicum ad hunc modum exposuit: *Est virga prælonga signis ad cognoscendum pondera, & appendunt in summitate virgæ lapidem ponderis*, &c. Illud verò in hac Romanæ libræ structura admirationem mouet, quòd leue admodum pondus in extrema virgæ parte appensum grauissima ex aduersa parte momenta

Iustitia Dei in præmijs & supplicijs futuræ vitæ decernendis Romanam adhibet libram. eleuat. Igitur Dei iustitia in præmijs bonorum operum pendendis Romana libra est: nam in ea leuissima quædam opera nostra, quasi in extremo virgæ suspensa, ingentia præmia eleuant seu attollunt. Audi Paulum ad Corinthios sic scribentem:
2. Cor. 4, 17. *Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Sic item diuinam iustitiam in supplicijs imponendis Romanam esse libram dixerim: nam leuissima etiam momentaneaque hominum peccata cùm in iustitiæ diuinæ libramen veniunt, grauissimum similiter & æternum supplicij pondus eleuant. Et quidem de hac iustitiæ diuinæ Romana libra respectu delictorum illud mihi in mentem venit, quò longius per virgam trahitur pondus extremum, eò maius ex aduerso pondus attollitur. Expectat ergo nonnumquam Deus impios, & supplicium eorum producit: id verò nihil aliud est quàm pondus peccatorum ac scelerum, quod in dies impunitate crescit, per iustitiæ suæ virgam longius trahere, vt eâ ratione grauius ad extremum suppliciorum onus eleuent. Pari ratione de iustitia Dei in conferendis præmijs contemplari licet: nonnumquam enim seruorum suorum gloriam differt, vt meritis in dies incrementa capientibus, & per iustitiæ suæ virgam longiùs deductis, maius denique gloriæ pondus attollant. Quid plura? in expendendis præmijs aut supplicijs futuræ vitæ Deus quidem Romanâ librâ vtitur; quia vtraque magna & ingentia sunt: nam ingentibus ponderibus librandis Romanam libram, leuioribus stateram adhibere solet; quemadmodum acutè ac eruditè
Prou. 16, 11. obseruat & notat noster Salazar ad illud Prouerb. *Pondus & statera iudicia Domini sunt.*

Christus statera nostrorum meritorum. Allegoricè S. Gregorius lib. 21. Moralium cap. 5. *Quis*, inquit, *stateræ nomine nisi mediator Dei & hominum designatur? in quo æquâ lance omnia merita nostra pensantur, & in cuius præceptis agnoscimus, quid in nostra vita minus habeamus. In hac autem statera appendimur, quoties ad vitæ eius exempla prouocamur.* Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. 1. Pet. 2, 21. *Ac si apertè dicat: Si qua vmquam leuiter, si qua perniciosè perpetraui, Dei & hominum mediator appareat, vt in eius vita cognoscam, an ego veraciter simplex fui. Vanitas quippe ad leuitatem, dolus verò ad malitiam pertinet. Et plerumque nonnulli ad quædam post perniciosa perueniunt; quia priùs leuia non declinant.* Ita sanctus Gregorius ad hunc locum. De statera vide plura superiùs cap. 6. vers. 2. notata.

7. Si declinauit gressus meus de via, & si secutum est oculos meos cor meum, & si manibus meis adhæsit macula;

8. Seram, & alius comedat: & progenies mea eradicetur.

Si, inquit, à iustitiæ via deflexi, & intuens alienas opes eas desideraui; si munera accipiens manus fœdaui meas; segetes meas alieni demetant, eisque fruantur, & proles mea prorsus intereat. *Iobus iusti ac recti tenax Principum vitijs caruit.* Plures hîc egregios virtutum Principi congruentium actus commemorat: Primus, non recessisse ab eo quod iustum esset; quæ est via recta: Secundus, non optasse aliorum bona; quæ tyranni mox vt aspiciunt, non cupiunt modò, sed etiam occupant: Tertius, non accepisse munera; quæ manus Principum ac Iudicum inficiunt. Porrò illud, *Si secutum est oculos meos cor meum*, Septuaginta Interpretes sic efferunt, Εἰ δὲ καὶ τῷ ὀφθαλμῷ ἐπηκολούθησεν ἡ καρδία μου: *Vel si oculo obsecutum est cor meum.* in Hebræo est: *Si abijt cor meum post oculos.* Quæ verba sic paraphrasticè exponit Philippus: *Nec cor meum acquiescens secutum est oculos meos, cùm concupiscentia imagines illi offerrem.* Hinc manifestè apparet desiderium & concupiscentiam ideò aliquando oculis attribui, quòd illorum concupiscentiæ obsequatur & acquiescat voluntas, cuius proprium est desiderare. Sic Ecclesiastes postquam dixerat, *Omnia quæ desiderauerunt oculi mei, non negaui eis*, statim ἐξηγητικῶς subiungit: *Nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur.* Eccle. 2, 10. Vbi (vt Pineda noster hîc annotauit) aduertere licet importunitatem quamdam in postulando & petendo ipsis oculis attribui; sed negandi ac concedendi auctoritatem cordis esse prærogatiuam. Quare quod Salomon non negabat, obsecutus nimirum oculorum concupiscentiæ, quæ auidissimè voluptatibus inhiabat; negabat vtique constanter sanctissimus Iob, cuius cor numquam prauo aliquo affectu excæcatum oculorum concupiscentiæ ductum sequebatur; sed obiectis sibi per imaginationem voluptatibus frugalissimè abstinebat, oculorum vota sistebat, spectatas delicias refutabat, & imagi-

imagines concupiscentiæ, quas voluptas fallaciter colorat, constanter excutiebat.

Et si manibus meis adhæsit macula.] Septuaginta sic reddunt: Εἰ δὲ καὶ ταῖς χερσί μου ἥψάμην δώρων: *Vel si manibus meis tetigi dona.* Ex quo efficitur, vt idem sit, adhærere maculam manibus, & manibus attingere dona, quibus Iudices atque Principes corrumpi solent, vt rectum iudicium non reddant. Quâ versione Græci significarunt Iobum fuisse Iudicem & Principem, & hac culpâ vacasse. Quo scelere quia Iudices & Principes se contaminare solent, Samuel Magistratu se abdicaturus, in conspectu noui Regis à se facti & totius populi de hoc se in primis crimine purgauit: *Ecce præstò sum*, inquit, *loquimini de me coram Domino & coram Christo eius, vtrùm bouem cuiusquam tulerim aut asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi; & contemnam illud hodie, restituamque vobis.* Nititur probare tria bona, fortunæ, famæ & vitæ, numquam à se per iniustitiam violata. Bona quidem fortunæ illis verbis, *Vtrùm bouem aut asinum*, &c. Nam cùm hæc duo animalia apud Hebræos fuerint maximè seruilia, & ad externas opes curandas accommodata, illorum nomine omnia bona fortunæ comprehendit. Dicite igitur, inquit Samuel, vtrùm vos in externis bonis fortunæ defraudarim. Bona famæ illis verbis, *Si quempiam calumniatus sum.* Cùm autem calumnia plerumque fiat obijciendo falsum crimen, quo bona fama obscuratur, non immeritò calumniæ nomine obscuratio bonæ famæ significatur. q. d. Loquimini de me, vtrùm fictis criminibus vestram famam obnubilarim. Bona vitæ illis verbis, *Si oppressi aliquem.* q. d. Loquimini de me, an vnquam vos in bonis corporis læserim aut offenderim. Itaque Samuel omnium iudicio definiendum reliquit, an ipse aliquando vllum ex his tribus bonis, fortunæ, famæ ac vitæ arripuerit, aut quouis modo dissipauerit. Sed quia iustitia non solùm violatur, cùm aliena bona per vim eripiuntur, sed etiam cùm ad iniustitiam exercendam acceptantur, subdit, *Si de manu cuiusquam munus accepi.* Septuaginta reddunt, Ἢ ἐκ χειρὸς τίνος εἴληφα ἐξίλασμα καὶ ὑπόδημα, *Aut de manu cuiusquam accepi propitiationem aut calceamentum*, id est abiectissimum munus. Chaldæa Paraphrasis habet *mammonam falsitatis*, id est falsum auaritiæ idolum; vt ostendat huiusmodi munera esse quædam inania idola, quemadmodum illorum cupiditas dicitur *idolorum seruitus.* Ab his igitur muneribus exemplo Iobi liberum se fuisse Samuel contendit. Ita Mendoza Tom. 3. in lib. 1. Regum cap. 12. vers. 4. & 5. vbi fusiùs Samuelis integritatem in muneribus reijciendis illustrat. Ceterùm Iob ad maiorem innocentiæ & integritatis suæ confirmationem addit hanc imprecationem:

Munera Iudicum manus inficiunt.

1. Reg. 12, 1.

Samuelis in iudicando integritas.

Gal. 5, 20.

Seram, et alius comedat.] q. d. Si manibus meis auaris atque rapacibus ex alienis opibus quidquam adhæsit, idem precor ab hoste aut prædatore contingat mihi; metat alienus quæ ego seminaui, & his fruatur bonis, quæ ego mihi liberisque meis prouidus parauero. Hæc scilicet pœna accommodatissima est ad mulctandum scelus eorum qui alienas fortunas inuadunt, vt suis non fruantur; quemadmodum vaticinabatur Amos dicens: *Idcircò, pro eo quòd diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis; vineas plantabitis amantissimas, & non bibetis vinum earum.* Quare Solon sapienter dicebat:

Iniustorum pœna est, vt quæ iniquè pararunt ab alienis rapiantur.

Amos 5, 11.

Χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
Οὐκ ἐθέλω· πάντως ὕστερον ἦλθε δίκη:
Diuitias habuisse velim: sed non benè partas
Non cupiam: seris pœna venit pedibus.

Et Menander:

Πλεονεξία μέγιστον ἀνθρώποις κακόν·
Οἱ γὰρ θέλοντες προσλαβεῖν τὰ τῶν πέλας,
Ἀποτυγχάνουσι πολλάκις νικώμενοι,
Τὰ δ' ἴδια προστιθέασι τοῖς ἀλλοτρίοις:
Summum est auiditas generis humani malum:
Aliena namque pro suis qui vindicant,
Persæpè non tantùm improbâ spe decidunt,
Victi, sed apponunt & alienis sua.

Non est autem hîc cunctandum, quasi Iobus filijs orbatus ineptè sibi eorum extinctionem imprecetur dicens: *Et progenies mea eradicetur:* nam & alijs bonis expoliatus, segetum furta inter imprecationes recenset. Optandi quippe modus est, qui nihil nisi affectum requirit: potuitque cupere mala sibi inferri, si status id ferret: præterquam quòd, vti probabilius est, filios ex alijs vxoribus, quæ concubinæ appellabantur, susceperat, quos mors illa infausta non sustulerat.

Quomodo filijs extinctis Iob imprecetur sibi eorum eradicationem.

9. Si deceptum est cor meum super muliere; & si ad ostium amici mei insidiatus sum:

10. Scortum alterius sit vxor mea, & super illam incuruentur alij.

Remouet à se interpositâ iurisiurandi religione omnem adulterij suspicionem; & negat se vmquam cordis sui habenas laxasse, vt tam indignum atque execrabile flagitium in animum admitteret. Decipi autem cor super muliere eleganter ac Theologicè dicitur. Fallax quippe gratia & vana corporis pulchritudo, quæ aliud videtur esse quàm sit, incautos animos seducit, & quæ non est redditura pollicetur. Pulcherrimæ enim & venustissimæ formæ, quæ luminibus obijciuntur, pernicitate propè incredibili igneâque euolant, nisi quædam in vitioso animo earum effigies vt perniciosi lemures ad cruciandum insideant. Alia pariter inania delectamenta obscœnique motus corporis, qui luxuriæ & libidini seruiunt, promittunt potiùs quàm exhibent vllam voluptatem, cùm subitò & præter opinionem effluant & vanescant; vt falli eos opinione suâ atque illudi sit necesse, qui diuturnam vllam cupiant in eo genere suauitatem, aut studiosè morosèque laborent, vt quàm diutissimè illâ potiantur.

Fallax est forma mulieris, & incautos animos seducit.

Eleganter D. Gregorius Nyssenus Tractatu primo in Psalmos cap. 4. voluptatem similem ait esse ἀπατηλῶν φαντασμάτων, *fallacium phantasmatum*; quæ cùm teneri à voluptatum amatoribus creditur, subitò euanescit, & in nihilum recidit.

Illius autem spectri inanis vnicum vestigium relinqui post recessionem τὴν αἰσχύνην, *pudorem*. Ad hunc verò pudorem iungitur vt plurimum dolor & dissoluti animi molestia; quod singulari Dei prouidentiâ comparatum est, vt cupiditatum illecebris & blandimentis sensuum irretiti à vitiosa corporis voluptate abhorreant. Id verò tam certum est atque exploratum, vt omnium sæculorum prudentes tum sacri tum profani doctissimis suis monumentis celebrarint. Intemperanti semper voluptas adfert dolorem, inquit Aristoteles lib. 3. Ethicorum cap. 13. & 14. cùm enim abest, fert iniquiùs nullam se corporis haurire suauitatem; & in ea potiunda insaturabiliter ita gestit atque inhiat, vt nulla ipsius copiâ abundantiâque expleri possit. Illudit deinde voluptuarios in rota & eculeo delicianies, aitque videri absurdum propter voluptatem angi & dolore confici.

Libido pudorem & dolorem gignit.

Longè antè de Sapientibus Græciæ vnus Solon, vir & animo & virtute præcellens, aureum illud dictum vt præstantis ingenij pignus reliquerat, Ἡδονὴν φεῦγε, *Voluptatem fuge:* addebat rationem, Λύπην τίκτει, *Ægritudinem & acerbum animi sensum progenerat*. Quæ molestia profectò & amari animi sensus multùm illius suauitatem exuperat, si Basilio Magno credimus; quem certè ob illustrem animi sapientiam & amare & audire debemus omnes: Oblectatio, inquit, voluptatis corporeæ πλεῖον τὸ ἀλγεινὸν ἔχει τοῦ ἡδέος, *plus doloris habet quàm iucunditatis*. Atque vt omittam quod Tertullianus asserit, miserrimam sæpè animam libidinibus & concupiscentijs euigorari; certè constat in vsu voluptatum senio plurimos & ægritudine contabuisse, cùm vim animi omnem & velut succum illa boni hirudo exsugeret.

Corporea voluptas plus doloris habet quàm iucunditatis.

Hanc opinor ob causam diuinus Ieremias voluptatem nominauit *Lamiam*. Olim enim opinabantur de genere Lemurum esse Lamias, seu dæmones in formosarum mulierum effigiem indutos, quæ iuuenes pronos in nequitiam delicato sensu voluptatis inescatos vorabant, vt ait Philostratus de Vita Apollonij. Hæc igitur Lamia, blanda inquam & perfidiosè ridens, corporis sensuumque voluptas quot & quantos vorauit? quot ad vitæ finem intempestiuè miserabiliterque deduxit? qui passi propemodum id videntur quod Glaucus Minois filius, quem Æneas Gazeus melle suffocatum ait fuisse. O mortem melleam! atrocem potiùs ego dixerim calamitosi adolescentis, qui in melle non apum dulcedinem, sed aculeum mortis inuenit. Sic nimirum Asoti in medijs illecebris vt in Colchico melle venenato immoriuntur.

Thren. 4, 3. Voluptas Lamia.

Hinc etiam Clemens Alexandrinus in Adhortatione sua vocat eleganter voluptatem πορνίδιον ὡραῖον, *formosam meretriculam*; quæ in modum Circes aut Sirenarum blando veluti cantu & modulatâ symphoniâ homines in perniciem & naufragium luctuosum illiciat. Vbi vir ille magnus, in omni doctrinarum genere expolitus, rectè Sirenas cum Circe coniungit, ad mirabilem vim explicandam voluptatis in humani animi commutatione. Nam quasi ad Sirenas quidam appulissent cantatrices, quæ blandæ vocis lenocinio vterentur, ad suadendum & frangendam animi constantiam eruditæ, voluptuarij fiunt, molles & effeminati, qui copiâ voluptatum gestiant, & deliciarum multitudine & varietate in feminam propè dicam frangantur. Alij diuertunt ad Circæam haram, qui mellito & infausto poculo in belluas similitudine vitæ morumque transeunt.

Voluptas circæo poculo & Sirenarum cantui similis.

Bellè item Seneca Epist. 51. voluptatem componit cum Philetis in Ægypto, latrocinio & immanitate notissimis, qui quos cepissent amplectendo necabant; & monet in hunc modum sapienter: *Voluptates præcipuè exturba, & inuisissimas habe, latronum more, quos Philetas Ægyptij vocant: in hoc nos amplectuntur vt strangulent.* E quibus patet quanta sit in voluptatibus atque libidinibus deceptio, quâ se minimè seductum fuisse Iob meritò gloriatur. Dum autem negat se insidiatum esse alieno videlicet toro, aut excubasse ad amici seu proximi ianuam, ostendit amantium consuetudinem, qui vt libidinem suam expleant, omnem captant opportunitatem, & totam interdum aut bonam partem noctis ducunt insomnem. Insidiari enim ad ostium adulteræ familiaris abusus intemperantium est vt optatis fruantur, vel etiam vt homicidium adulterio permisceant. De hisce adulterorum machinationibus vide plura superiùs cap. 24. ad vers. 15. & 16. annotata.

Voluptas similis Ægyptijs Philetis.

Huic verò tetro crimini pœna, quam sibi Iobus imprecatur, iustâ proportione respondet; vt videlicet coniux illius qui alienam deturpat vxorem simili dedecore fœdetur. Sic vxores Dauidis, qui cum Vriæ coniuge adulterium perpetrauerat, ab ipso eius filio Absalomo pollutæ fuerunt: ac Dauid quidem occultè, Absalomus verò palàm hoc egit. Sic Iobus, si quid clàm peccasset in hoc genere, publicam ignominiam sibi poscit impingi, vt scilicet eius coniux sit scortum alterius. quod sanè publicam impudentiam olet. Quare subdit:

Iob sibi imprecatur adulterorum pœnam si fuerit commaculatus.

11. Hoc enim nefas est & iniquitas maxima.

Nefarium dicitur scelus adulterium & iniquitas maxima, quia nimirum ceteris criminibus maiora generi humano inducit detrimenta: quam ob causam Salomon adulterium cum furto componens, illud longè maiora damna secum afferre luculentâ vtriusque collatione decernit: nec insolens est his, qui adulterij grauitatem extollere volunt, illud cum alijs vitijs grauissimis conferre. Diuus Chrysostomus Hom. 62. in Ioannem comparat cum idololatria; & nescio quid maioris grauitatis in sacrilega violatione coniugij subodoratur, ex eo quòd Paulus infideli vxori cohabitare permiserit (siquidem id sine iniuria fidei fieri possit) adulteram verò dimittendi copiam faciat; imò (vt ipse Chrysostomus existimat) suadeat. Rursus in quodam Sermone, cuius titulus, *Carnis concupiscentiam ne sectemur*, inter adulterium & homicidium factâ collatione præfert adulterium. Thales Milesius, vt auctor est Laërtius in eius Vita, percontanti adultero, an iurare liceret se non admisisse adulterium; respondit, periurium adulterio grauitate criminis cedere: quod ita intelligendum est, quia maiora adferre solet incommoda tum adultero tum Reipublicæ. Quare à profanis etiam adulteris

Adulterium cur dicatur iniquitas maxima. *Prou. 6, 32.*

teris grauissima sunt instituta iudicia. Vide Andream Tiraquellum de legibus connubialibus lib. 13. & de adulterij grauitate ibidem num.9. vbi ex sententia S.Petri Clemens Papa in Epist. ad Iacobum fratrem Domini docet, in omnibus peccatis adulterio nihil esse grauius. Rationem reddit Clemens idem lib. 5. Constitutionum Apostolicarum cap. 27. *Quia adulteri iniuriam alijs faciunt cùm aliena matrimonia violant; & quod à Deo factum est vnum in duo diuidunt, ac liberos faciunt suspectos, & legitimum matrimonium insidijs exponunt.* Idem penè ad hunc locum habet S. Thomas.

Pœna adulterij qualis ætate Iobi. Cùm autem in omni, vt reor, ætate, quæ sæcula Iobi consecuta est, grauissimà adulterijs imposita fuerint supplicia; non tamen leuia fuisse existimo ante Iobum; qui ex eorum seueritate nefas esse grande & iniquitatem maximam adulterium collegit. Palæstini tempore Isaaci grande peccatum dicunt esse adulterium; & illud non solum ad mœchum & adulterum, sed etiam ad totum populum pertinere. Vnde dixit Abimelech ad Isaac, à quo vxorem abstulerat: *Quare imposuisti nobis? potuit coire quispiam de populo cum vxore tua, & induxeras super nos grande peccatum.* (Gen. 26, 10.) Mulctari porrò hoc ipso Iobi tempore adulterium igne non obscurè colligitur ex trigesimo nono capite libri Geneseos. Cùm enim apud Iudam nurus eius Thamar accusata esset adulterij, is eam iussit ad ignem duci: *Producite*, inquit, *eam vt comburatur.* (Gen. 38, 24.) An hoc genus supplicij tunc Hebræis in more & instituto fuerit, an id potiùs illi vsurpauerint secundùm leges & instituta earum Gentium, quibuscum mixti viuebant, mihi quidem nequaquam exploratum est. *Qua pœna lege statuta fuerit in adulteros.* Sacerdotis certè filia deprehensa in stupro flammis exurebatur, vt est in Leuit. cap.21. Lex quoque Leuitici vigesimo præcipiebat adulterium morte vtriusque adulteri vindicari. Verùm quod esset illud genus mortis non videtur expressum lege; nisi quod in Deuteronomio scribit Moyses: *Si puellam virginem desponderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate, & concubuerit cum ea, educes vtrumque ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruentur.* (Deut. 22, 23.) Similis pœna infertur puellæ, quæ in domo patris sui voluntariè perdidit virginitatem, vt eodem loci traditur. *Lapidatio Iudæis erat ordinaria adulterij pœna.* Fuisse tamen pœnam adulterorum secundùm legem Mosaicam lapidationem non sinit nos dubitare, quod Scribæ & Pharisæi, vt refert Ioannes, dixerunt Saluatori nostro adducentes ad eum mulierem in adulterio deprehensam: *Magister*, inquiunt, *hæc mulier modò deprehensa est in adulterio: in lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare.* (Ioan. 8.) Ezechiel quoque satis indicat id genus supplicij in adulteros fuisse apud Iudæos constitutum, sic enim inducit Deum loquentem: *Iudicabo te iudicijs adulterarum*, &c. *& adducent super te multitudinem, & lapidabunt te lapidibus*, &c. (Ezech. 16, 38.)

Apud varias Gentes varia fuisse adulterorum supplicia. Sciendum quoque apud varias Gentes varia fuisse adulterorum supplicia; quin etiam apud eamdem Gentem non semper idem, sed aliàs mitius, aliàs verò grauius & seuerius. Dicam primùm de Romanis. *Romanorum in adulteros supplicia.* S. Augustinus lib. 3. de Ciuitate Dei cap. 5. *Romani*, inquit, *antiqui in stupro detectas Vestales viuas etiam defodiebant; adulteras autem feminas quamuis aliqua damnatione, nullâ tamen morte plectebant.* Fuit igitur apud ipsos varia diuersis temporibus adulterorum pœna; vel nota publicæ ignominiæ, vel mulcta pecuniaria, vel exilium, vel verbera, vel contusio neruorum, vel castratio, vel etiam mors. Valerius Maximus lib.6. cap. 1. commemorans eos qui in vindicando adulterio publicâ pœnâ vsi sunt, *Sempronius*, inquit, *Musca C.Gallium deprehensum in adulterio flagellis cecidit: C.Memmius L. Octauium similiter deprehensum neruis contudit: Carbo Actienus à Dibieno, item Pontinius à P. Cernio deprehensi castrati sunt.* Iulius Cæsar libertum sibi gratissimum, ob adulteratam Equitis Romani vxorem, quamuis nullo accusante, pœnâ eâdem puniuit. Lege Suetonium in vtriusque Vita. Iulius Capitolinus scriptum reliquit, Macrinum Imperatorem adulterij reos viuos simul incendisse iunctis corporibus. Aurelianus quoque Imperator, referente Vopisco, militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat, ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligatas subitò dimitti iussit, vt discissus ille vtrimque penderet. Constantinus Magnus legem sanciuit, quâ violatores coniugij gladio plectebantur. Tempore S. Hieronymi, qui Constantio imperante natus est, adulterium morte puniri solitum patet ex ipsius Epistola ad Innocentium, de muliere septies icta.

Transeo ad alias Gentes. *Exterorum in adulteros supplicia.* Parthos nulla delicta quàm adulterium grauiùs vindicasse auctor est Iustinus lib.41. Apud Ægyptios in adulterio deprehensus virgis cædebatur ad mille plagas, mulier naso mutilabatur. Si quis prætereà mulierem liberam violasset, virilia ei amputabantur; quoniam vno crimine tria non parua damna intulisset, iniuriam, corruptelam & liberorum confusionem. Vide Diodorum Siculum lib. 1. Bibliothecæ cap. 2. *Zaleuci memorabile factum.* Zaleucus, Locrensium Legislator in primis nobilis, legem tulit, vt adulteris vterque oculus erueretur: cùm autem filius eius in adulterio esset deprehensus, & tota ciuitas in honorem patris pœnam ei remitteret, aliquamdiu repugnauit: ad vltimum victus populi precibus, suo priùs vno, deinde filij adulteri oculo eruto, debitum supplicij modum legi reddidit; mirabili æquitatis temperamento sese inter misericordem patrem & iustum Legislatorem partitus, veluti scitè scribit Valerius Maximus lib.6.cap.5.& Ælianus lib. 13. Variæ Historiæ. Ac licet apud Athenienses ex lege Solonis (vt in eius Vita tradit Plutarchus) is qui liberæ mulieri vim attulisset decem tantùm drachmarum pœnâ mulctaretur; attamen Hippomenes Athenarum Princeps cùm filiam in adulterio deprehendisset, eam cum equo iunxit: qui clausus cùm alimentis careret dentes in puellam ingessit: *Insignis seueritas Hippomenis in filiam in adulterio deprehensam.* adulterum verò testatur Suidas per regionem Atticam fuisse ab equis tractum atque discerptum. Saletus Crotoniensium Princeps legem tulit, vt mœchi cremarentur viui: at cùm ipse fratris vxorem polluisset, & ciues oratione eius permoti pœnam illam in exilium commutare vellent; ille magnitudinem culpæ animo suo reputans in ignem sponte insilijt, sicut refert Lucianus in Apologia pro ijs qui mercede conducti seruiunt. Apud Turcas ex lege impurissimi Mahumetis, adulterij conuictus centum

ictibus flagellatur. Ex quibus omnibus luculenter apparet adulterium communi nationum omnium consensu iniquitatem semper maximam fuisse existimatam, cùm illud plerique Legislatores grauissimis quibusque supplicijs afficiendum esse statuerint. Plura de libidinis malo vide apud Cresollium Mystagogi lib. 4. cap. 4. 5. 6.

12. Ignis est vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.

Exitialis est flamma libidinis. Crimen hoc ignis voracissimus appellatur; quoniam sicut flamma deuastat domum aut siluam penitus; sic adulterium consumit omnia, scilicet opes, nomen, valetudinem corporisque vitam; quod tremendis constat exemplis, vt interitum animæ, quod malorum caput est, sileamus. Hic ipse ignis eradicare dicitur genimina, quia prolem aufert legitimam, pro qua adulterinam ingenti damno piaculoque supponit. Radicitus etiam euellit omnium bonorum, quæ in homine vel natura vel gratia vmquam plantauit, stirpes; atque adeò extirpatis radicibus extinctisque seminibus huiusmodi bonorum, summa difficultas est vt repullulent, vt reuiuiscant; & ex assuetudine peccandi resurgat, atque è cœno ad puritatem emergat libidinosus. *Quia nimirum* (exponit S. Gregorius) *reatus luxuriæ non solùm vsque ad iniquitatem maculat, sed vsque ad perditionem vorat. Et quia qualibet alia fuerint bona opera, si luxuria scelus non abluitur, immensitate huius criminis obruuntur.* Sic perdit, sic vorat reliqua, si adessent, bona vel naturæ vel moris vna ipsa flamma libidinis. Adiungit S. Gregorius: *Ignis est eradicans genimina, quæ sunt animæ operationes bonæ: cui tamen si peruerso ordine caro dominatur, igne luxuriæ omnia benè prolata concremantur.* Ita S. Gregorius lib. 21. Moralium cap. 9. Ventus est vrens prata, nemora, segetes. Raroque videas florentem virtute vllâ è moralibus animam, quæ libidinis exardescit incendio: quòd si vlla fortè apparet turpitudinis aspersa fuligine, paruam aut ferè nullam apud homines commendationem adipiscitur. Eleganter hanc flammam depingit Tollenarius noster in Metrica Paraphrasi sect. 6. in cap. 11. Ecclesiastæ sic exclamans:

——— O quibus facibus furens
Generosa iuuenum studia pessumdat Venus!
Et corda cælo nata collidit solo,
Penitus medullas igne lustifico vorans!
Non sic amœna prata dispoliat vapor,
Dum feruet æstu media solstitij dies,
Noctemque breuibus Luna præcipitat rotis;
Non sic honore frondium ornatum nemus
Spoliat superbis flamma populatrix comis;
Non emicantes fontium è venis aquas
Ita sorbet alto Sirius latrans polo,
Vt ignis ille Cypridis depascitur
Animi vigorem, & corporis succum bibit.

Rem hanc illustrat S. Gregorius in lib. 1. Regum cap. 15. ad tanti mali cautelam in primis accommodatam ingerens monitionem: *Libido ignis est.* *Quid est*, inquit, *libido nisi ignis? Et quid de carne & mente exortæ virtutes nisi flores? Quis enim nesciat, quia si in paleis ignis negligenter extinguitur, ex parua scintilla omnes paleæ accenduntur: qui ergo virtutum incrementa non vult exurere, ita debet libidinis ignem extinguere, vt per tenuem scintillam numquam possit ardere.* Aliquantò fusiùs tandem rem declarauit D. Basilius libro de Vera virginitate, indicans ne manum quidem virginis contrectandam esse; sic ergo ait: *Sicut cùm ignem tangimus ignis indicia per adustiones excipimus, & aut bullæ repentè tactum consecutæ turgescunt, ad dolorosa per feruorem & inflammationem vlcera mox rumpenda minantur; ita possibile non est, quem ignis amoris attigerit eiusmodi tactum innocuum inuiolatumque perferre; sed aut simili ratione bullæ per tactum manus cordi clam subrepunt atque intumescunt, dirasque amoris pertubationes feruentibus & æstuantibus incontinentissimisque agitationibus pariunt, ac peccati vlcera continuò rumpenda minantur; aut animum totum in intimis tam grauiter exulceratum induant.* Ignis enim ardens (*inquit Iob*) est in omnibus membris: in quem verò superuenit, eum à radicibus perdidit. *Itaque quoniam in membris omnibus ignis hic ardet, his qui corpus adustione liberum seruare instituunt, membrorum omnium contactus vitandus est, ne ardentem ignis operationem in membro per tactum non in ea solùm parte quam tetigit, sed in toto corpore atque in anima ipsa suscipiant.* *Contactus omnis vitandus, quo ignis libidinus suscitatur.* *Si enim dum caudam quis tantum serpentis attingit, caput, magna licet corporis prolixitate disiunctum, ad caudæ tactum repentè vertitur; & si digito pedis nostri impingente capilli capitis mox in sublime feruntur, & vitiosus profectò contactus etiam, si manu tantùm fiat, à capite tamen vsque ad extremos vngues ad consensum voluptatis pro eius qui tetigit nutu pertrahit corpus. Ac sicut lapis in aquam cisternæ coniectus non solùm adiacentem aquæ partem, in quam cecidit, agitat, verùm orbes alios perpetuis vicibus excitans, eos interdum ad vltimos lacunæ margines agitando perducit: ita & lasciuus obtutus, vel sermo voluptatis delinitus illecebris, in virginis animam velut in vndam purissimam vehementer iniectus, alias post alias quasi in profundo cogitationes amatorias excitat, ipsamque totam eius, qui fecit, imaginem sanctam fluctibus agitat.* Ita rectè Basilius. Nam & Ecclesiasticus ait: *Propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi ignis exardescit.* Eccli. 9, 9. Et mox addit: *Speciem mulieris alienæ multi admirati reprobi facti sunt: colloquium enim illius quasi ignis exardescit.* Ibidem vers. 11. Verùm si quis illam tangat æstu libidinis quodammodò furentem, multò magis concitabit animum, atque ardore incendet eò potentiùs, quò delicatiorem habet tactum, & liquidiùs voluptatem illius persentit. *Tactus mulieris maximè periculosus.* Hinc S. Gregorius Nazianzenus Oratione sextâ ἁφὴν λυσσῶσαν vocat, *tactum velut rabie laborantem*; quem esse perquam studiosè coërcendum ait. Itaque putant magni viri nullum esse vehementiorem in homine sensum, nullum magis in scelere & flagitio impotentem aut periculosum magis. Verè & sapienter Climacus Gradu decimo quinto: *Fit*, inquit, *nonnumquam vt ex solo tactu corpus inquinetur: nihil quippe sensu isto grauius, nihil periculosius.* Addit prudens vnius factum, qui ne à matre quidem tangi voluit,

voluit, cùm puritatis amans & innocentiæ periculum exhorresceret. Tactus enim tam est potens & violenta contagio, vt vel nolenti maculam possit & nequitiæ stillam aspergere. Qua de re Theodorus Studita, vir sanctitatis opinione clarissimus, de sensuum moderatione loquens Serm. 4. Catechetico ita monuit: *Attrectauit quis nolens feminam, & incessus libidine scelus contraxit.*

Ne res quidem aut vestes mulierum aut formosulorum tangenda temerè. Atque vt meliùs quod in actu periculum est intelligamus, aiunt viri sapientes summâ prouisione curandum esse, vt non modò non corpore corpus siue carnem attingamus, præsertim mulierum atque pulchrorum, vnde castimoniæ labes oriri possit; sed ne res quidem alias, quæ proximè illos attingunt; cùm in illis quoque fomes sit libidinis & voluptatis. In vestitu, in chirotheca, in sudariolo delitescit Cupido telum igneum ferens: tetigisti vri est. Non est vlla veneni vis tam præsens, tam noxia: vix tetigit, cùm ad cor penetrat, cùm vitæ arcem mors subit. *De vestimentis procedit tinea, & à muliere iniquitas viri*, ait Sapiens. Tange muliebrem stolam, aut mitram, aut tenues vittas, & theristra, non tineam videbis caput exerentem, sed iniquitatem vt è cesto Veneris prodeuntem, seque in venas atque pectus insinuantem. Hinc verè sapienterque D. Hieronymus in Vita S. Hilarionis asseruit, tactum & iocos esse *moritura virginitatis principia*. Atque illud est maximum dæmonis illicium, vt ex contactu viri & mulieris, tamquam è leonis ossibus, flamma existat & impuræ libidinis ardor, vnde certa animi pernicies sequitur. Quod declarat id quod proditum est à Gregorio Magno lib. 3. Dialogorum cap. 7. de Andrea Fundanæ vrbis Episcopo, quem salutis inimicus Satan impulit, vt sanctimonialis virginis tergum per iocum & lasciuiam manu tangeret; quo ex tactu eos ignitæ luxuriæ aculeos persensit, quos nisi diuino præsidio confirmatus superare non potuisset.

Eccli. 42, 13.

Leuit. 15. *Immunditiæ maximè tactu contrahitur.* Atque haud scio an hoc ipsum Deus in vetustis cærimonijs significare voluerit, cùm in Leuitico non modò qui polluti corpus tangit, verùm etiam qui lectum, sedile, vestem, diuino iudico immundus pronuntiatur. Et in eadem lege innumeræ propè sunt immunditiæ quæ tactu concipiebantur, è morticino, ex hominis cadauere, ex alijs rebus, de quibus Moyses accuratè summi Numinis imperio edixit. Quasi tactus epistomium esset infamis putidæque cloacæ, vnde sordes & maculæ indecentes copiosè fluerent. Hinc fortè apud Hebræos tangere idem fuit quod pollui, quod aspergi maculis & contaminari. Certè lepra, vt quæ notaret legali immunditia, & ipsum corpus inficeret, dicta fuit apud illos נגע *neggahh*, id est *tactus*, à radice נגע *nagahh*, quod *tangere* significat. Quare prudens optimumque est D. Hieronymi consilium, qui monet, ne quis à virgine aut alia qualibet eiusdem conditionis atque sexus ore degustatos cibos attingat. Si non caues, non tam in stomachum melleam placentulam quàm in animum letale venenum dimittis. Tactæ aconito carnes necant protinus illum qui gustauerit: quo pantheras modo capi aiunt ferocissimas belluas, & tabe impotentes. Ob id aconitum pardalianches appellauerunt, ait Plinius lib. 27. cap. 2. Verè dicam, nullum aconitum tam celeriter tactu perdere. Itaque miserrimi illi mihi videntur amatores iuuenes, à cupidine, hoc est perniciosissimo dæmone, subornati ad luxuriam & intemperantem voluptatem, qui virginum crines aliaque munuscula amicularum in sinu gerunt, vt blando & insidioso attactu ipsam appetitionem promoueant & libidinem incendant. Hoc profectò est quod aiebat D. Iacobus *in luxurijs enutrire corda sua*, & Babylonico igni semper nouam materiam suggerere, donec Erebi os aperiatur, vnde sempiternæ flammæ erumpentes libidinosos excipiant. Præclarè S. Hieronymus lib. 1. Contra Iouinianum periculosissimum esse hoc pronuntiat, & non minùs quidem quàm, si quis ignem violentissimum contigisset; additque ad rem illustrandam: *Narrant & Gentilium fabula Mithram & Erichthonium vel in lapide vel in terra de solo æstu libidinis esse generatos. Vnde & noster Ioseph, quia tangere illum volebat Ægyptia, fugit ex manibus eius, & quasi ad morsum rabiosissimæ canis, ne paulatim virus serperet, pallium quod tetigerat abiecit.* Hæc ille. Quòd si tantâ sapientiâ compos & illustris Pater censet lapidem, terram, pallium ob mulieris tactum libidinem creare posse, & ab eo viros sanctos vt à morsu rabiosissimæ canis præsentique veneno refugisse, an expectemus vt lapides ipsi exclament & mutæ res periculi magnitudinem denuntient?

Leprà Hebraicè tactus appellatur.

Amicularum munuscula quàm sint noxia.

Iac. 5, 5.

Mithra & Erichthonius tactu lapidis aut terra generati.

Nemo sibi de domita libidine blandiri aut confidere debet. Neque verò fidere sibi vllus debet, quòd adolescentiæ annos prætereuectus, iam ætatis quamdam maturitatem, vt quidem opinatur, constantiamque attigerit. Homo es, & recusare non potes, quin quæ humana sunt, si Deus sinat, patiare. Concupiscentiam fortè liberiùs exultantem insanientemque domuisti; sed non oppressisti penitus, neque extinxisti. Vt serpens quæ appetita lapidibus & corpore in media via contuso exanimis videbatur; quæ deinde vi naturæ motuque excitata petit latebram, inde rursum emergit, vibrat linguam, & venenum spargit; ita voluptas, quam iacentem vi vtraque spoliatam esse putabas, leui tactu exstimulata resurgit & mordet, & virus effundit, vt nulla ætas ab eo periculo & labe immunis esse videatur. Quod cùm perspicua & quotidiana exempla declarant, & prisca illa è diuinis Litteris senum, qui non plus annis quàm sceleribus onerati in Susannæ concupiscentiam exarserunt; tum factum vnius viri sanctissimi ad æternam memoriam eximium clarè ostendit. Is fuit Vrsinus Presbyter, qui cùm vitam summa in seueritate castimoniaque egisset, penè in ipso gremio virtutis atrioque cæli educatus, in morbum incidit, qui lethalis illi fuit: cumque motu & calore omni destitutus iam animam exhalauisse crederetur, accessit illius quondam vxor, cuius tactu atque omni familiaritate quadraginta iam annos abstinuerat: quod omne tempus in sacrosanctis Ecclesiæ ministerijs & diuinarum rerum commentatione posuerat: illa dum explorat, an flatus superesset aliquis, & vestigium animæ nondum abeuntis, tetigit, vt fit, ore suo hominis os atque vultum cum ipsa morte luctantis: qui mulieris tactum sentiens, ardore magno collegit vires omnes quæ in corpusculo esse potuerunt ad ea dicenda, quæ pro monito salutari futura essent orbi terrarum: Recede, inquit, mulier,

Senes etiam libido capit.

Pulchrum facinus Vrsini Presbyteri.

lier, adhuc igniculus viuit, paleam tolle. Hanc tuendæ pudicitiæ curam & superioris vitæ merita pòst paulò benignissimus hominum Parens singulari beneuolentiâ compensauit: nam cœpit æger mirifico gestire gaudio, & oculis lætitiæ magnitudine ridentibus humanissimoque vultu salutare beatos, gratesque ijsdem agere, quod ab arcano cæli domicilio ad solandam humilitatem suam reficiendamque venissent. Ij erant Apostolorum duces & Christiani mundi poli duo, Petrus & Paulus; in quorum plausu & lætissima societate, Deo in æternum fruiturus, corpus reliquit. Historiam hanc narrat D. Gregorius lib. 4. Dialogorum cap. 11.

13. Si contempsi subire iudicium cum seruo meo & ancilla mea, cùm disceptarent aduersum me.

Iob cum seruis non pro potestate, sed ex vti aequitate procedit.

Rem hîc pijssimo ac mitissimo Principe dignam Iobus commemorat, quæ vniuersorum Principum animis adhærere deberet, noluisse videlicet se res, quas famuli ancillæve controuertendas conferent (puta operarum mercedem vel rerum aliarum pretia) pro summa potestate decernere, sed aliorum Iudicum arbitrio ambigua decidi: non enim supercilio potestatis aduersarias sibi seruorum rationes abigebat aut contemnebat; sed potiùs sic se seruis & subditis accommodabat, vt si ipse in eadem esset seruili fortuna constitutus, possit se ab illis defendere, & illos vincere. Quod adstupens D. Gregorius lib. 21. Moralium cap. 10. ait: *Ecce apparet miro modo in potestate Principibus potentior, in certamine seruis æqualis, in cœtu Principum memor regiminis, in certamine famulorum memor conditionis.* Sic ius administrat, vt potestatis non meminerit, sed ea faciat, quæ possit sustentare sub habitu seruili. Nec otiosè vir sanctissimus, dum Iobi iuris administrationem commemorat, vsus est verbis *in certamine*; sed vt ostendat, quàm par debeat esse honor magistratuum honori pugilum. Pugil enim in certamen prouocatus inexpugnabilem exuit loricam, nudat pectus, fœdissimum sibi reputans, si superiori ferri potestate putetur solùm posse vincere. Sic Magistratus, sic Iudex in certamine iudicij rem sibi facit turpissimam, si in eo non perficiat, quæ etiam nudus & priuatus non timeat. In hoc enim stat tota dignitas & præstantia iudicij, quòd non timeat à potestatis fine, sed & fine potestate timores fugiat. Id quod pulchrè monet Cassiodorus lib. 7. dum Iudicem sic instruit: *Nec quidquam præsumas facere, nisi quod priuatus possis legibus vindicare. Ipsa est enim recta administratio, quæ & sine potestate defenditur.* Turpis & infamis est administratio, quæ solum habet potestatis patrocinium, adeò vt extra potestatem posita necessum habeat in conculcationem venire. Illa administratio & recta, & præclara, & ingenuo homine digna, quæ omnem potestatem exuens in ratione & legibus defensionem inuenit, quâ vincat.

Magistratus non debet facere, nisi quæ depositâ potestate possit defendere.

Iob optimus familiæ præses.

Potest quoque *iudicium* hoc loco sine forensi strepitu accipi, vt dicatur Iobus non contempsisse subire iudicium, hoc est, in rebus agendis non aspernatum fuisse famulos; sed ijs ex æquo & bono, non vi, & pro summo potestatis iure imperasse; nihil illis præcepisse, nisi quod ratio & eorum officij munus postularet; ita vt si, cur ita iuberet, aut fieri vellet, disceptantes interdum, prout seruorum vsus est, imperiumque renuentes quærerent: non vt alij summâ potestate vtentes imperiosè responderet,

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas;

sed modestè eis officij sui rationem exponeret, & rationibus illorum leniter auditis, ex æquo res incidentes iudicio quodam domestico suauitate temperato decideret. Huc facit quod Apostolus monet: *Domini, quod iustum est & æquum seruis præstate; scientes quòd & vos Dominum habetis in cælo.* Cui certè monito congruit ratio à Iobo subiecta cùm ait: Coloss. 4. 1.

14. Quid enim faciam cùm surrexerit ad iudicandum Deus? & cùm quæsierit, quid respondebo illi?

Quia Principes à Deo iudicandi, iudicium ipsi hominum recusare non debent.

Sciebat Iobus habere se superiorem & iudicem Deum, cuius esset censoros oculos & iudicium subiturus: à quo vt gratiam iniret, sibique patronum potiùs pararet quàm irritaret, aut inflammaret Iudicem; nihilo se in causa disceptanda seruis suis & ancillis superiorem iudicabat, cùm didicisset Deum miserorum ac pauperum esse vindicem, qui sæpè ab inimicis iudicibus corrupto iudicio & vi aut metu à potentioribus dominis opprimuntur. Ne igitur Deus haberet posteà quod iudicaret & puniret, rem priùs voluit esse iudicatam ab humano, & quantum ipse coniectare poterat, integro atque incorrupto Iudice. Ita Sanctius noster.

Non ignorabat vtique Iobus, id quod Sapiens postmodum in suis Oraculis expressit: *Quoniam iudicium durissimum his qui præsunt fiet.* Sed qua ex parte erit durius & horribilius iudicium faciendum cum Præsulibus, quàm iudicium faciendum cum popularibus? An quia peccata Principum maiori examine discutientur, vel maiori castigatione mulctabuntur? Minimè gentium. Omnium enim peccata pari discussione proponentur, & debitâ pœnâ plectentur, siue sint peccata popularis siue Principis. Vnde ergo durius erit iudicium Principum? Ex eo, quòd Principes & Prælati nullum aliud vmquam subierint iudicium, sed tunc primo & vltimo adsint iudicio. Sic Galfridus apud Tilmannum in allegorijs: *Iudicant quotidie in Ecclesia Dei Prælati subditos: semel veniet Dominus iudicare Prælatos. Quotidianum Monachis suis Abbates videntur exhibere iudicium: sed numquid melior est Abbatum conditio, qui videntur expectare nouissimum? Et quàm miseri sunt, qui gloriantur, quòd videantur humanum euasisse; quàm trepidi venient ad diuinum? Quàm terribile illud capitulum erit, quod semel & nihil deineps susceperint corrigendum?* Terribile profectò & planè formidandum, quòd homo ad supremum iudicium adeò plenum periculi & discriminis cogatur tantùm semel venire. Felix qui nonsemel, nec tunc primùm sese Iudici sistit, sed frequenter tribunal intrat, examen sustinet, & sententiam

Sap. 6. 6. Cur Principibus & Prælatis iudicium durissimum fiat.

Felix qui ante extremum iudicium hic iudicatur, & pœnam subit.

tentiam subit, & pœnâ afficitur, hic non habet quod timeat in supremo iudicio.

Ioan. 12, 31. Aiebat Dominus: *Nunc iudicium est mundi; nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* Et cur princeps mundi perijt tunc, & eiectus fuit foras? Inter alia plurima hæc causa insinuatur etiam ibi his verbis, *Nunc iudicium est.* q. d. Nunc primùm in Dei iudicium venit nullum anteà passus examen à seipso, nec ab alia creatura passus iudicium. Hinc monebat D. Bernardus milites templi Sermone ad illos habito cap. 8. *Nunc,* inquit, *iudicium est mundi; nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Erit iudicium cæli, quando ipsum vocabitur cælum desursum & terra discernere populum suum: in quo sanè timendum, ne proijciaris tu cum ipso & Angelis eius; si tamen inuentus fueris iniudicatus.* Expende qualem causam apponat timoris, nimirum si ad iudicium veneris iniudicatus; hoc est, nullum anteà expertus iudicium. Plena vtique timoris res est, si nullum expertus iudicium diuino te sistas Iudici, quando mundi princeps nec à se nec ab alio diiudicatus in Dei iudicio causâ cecidit. Vnde S. Petrus exhortans primitiuos Christianos

1. Pet. 4, 17. dum ad tribunalia traherentur ait: *Tempus est vt incipiat iudicium à domo Dei.* Et cur Dei domestici sic anticipata tribunalia & iudicia sustinerent, aptam D. Bernardus loco suprà citato reddens rationem, *Propter hoc,* inquit, *iudicium incipit à domo Dei, vt suos, quos nouit Iudex, cùm venerit inueniat iudicatos; & iam nihil de eis habeat iudicare.* Qui enim alia nouit subire iudicia, cùm ad diuinum venerit, vix inuenit quod timeat. Eâ causâ D. Paulus dum securitati hominum consulit, horrificum tribunal instruit hominum generi formidandum, quod semper in memoria atque mente circumferamus: *Omnes,* inquit, *stabimus ante tribunal Christi.* Et ne quis fortè vitæ impuræ & profani animi reus latere se posse putet, claro præconio sic alio in loco denuntiat: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi.* Quare Magnum Constantinum, cùm à tam multis nationibus timeretur, pia in schola eruditum, de diuino tribunali loqui solitum, atque illud vt par est timuisse prodit Eusebius in Vita eius lib. 4. cap. 2. atque inter alia suis inculcauisse, *Cunctos mortales magno Regi aliquando rationem vitæ suæ relaturos.* Veniet enim dies, cùm *iustum & impium iudicabit Deus, & tempus omnis rei tunc erit.* Si nunc à potentioribus conculcaris, tantisper sustine. *Satis idoneus patientiæ sequester Deus est* (inquit Tertullianus) *si iniuriam apud eum deposueris, vltor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, medicus est; si mortem, restaurator est.* Huius igitur tribunal ne parui ducas. Veniet dies, cùm inferiorum Iudicum sententias exactè perpendet. Prouocarunt aliquando ad hoc tribunal duo Caruaialij fratres à Ferdinando Quarto Hispaniæ Rege oppressi, cùm suspecti essent de occulta cæde Benauidij viri primarij; sed neque testibus conuicti, neque crimen fassi; nihilominùs à Rege, qui præceps ac durus erat in iudicando, iussi sunt duci, & ex altâ rupe præcipites dari. Cùm id fit, clamant innocentes se mori: & quoniam Regis aures iustissimæ defensioni obstructæ essent, ad summum Iudicem se prouocare, & Regi diem dicere ab isto trigesimum. Dicta nihil valuerunt: sententia tenuit, sed & ipsorum vadatio. Ipso die trigesimo Rex leui morbo tentatus, eodem paulò pòst in lecto exanimis repertus est. Rem narrat Lipsius in Monitis Politicis cap. 11. Si quid hîc interuenit diuini, est sanè cur timeant iniqui Iudices.

Magnam securitatem in iudicio diuino præstat hic anteà fuisse iudicatum.

Rom. 14, 10.

2. Cor. 5, 10.

Eccli. 3, 17.

Deus inferiorum Iudicum sententias diiudicat.

Prudenter sanè monet Sapiens: *Si videris calumnias egenorum & violenta iudicia, &c. subuerti iustitiam in Prouincia, non mireris super hoc negotio, quia excelso excelsior est alius, & super hos quoque eminentiores sunt alij; & insuper vniuersæ terræ Rex imperat seruienti.* Est optimus & huic loco valdè affinis locus alius apud Isaiam, qui cùm lugeret illorum statum qui causam euertunt miserorum & viduarum, pupillorumque fortunas diripuerunt, subdit: *Quid facietis in die visitationis?* Grauissimè autem sic illis minatur Sapiens: *Audite ergo Reges, & intelligite: discite Iudices finium terræ. Horrendè & citò apparebit vobis; quoniam iudicium durissimum his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.* Huc oculos conuertant, qui in hac cæca mortalium confusione palpitant: hîc gressum figant, qui in hac tam vana tamque ancipiti rerum humanarum vicissitudine fluctuant. *Tempus* enim *omnis rei tunc erit.* Tunc neque temporum neque officiorum vicissitudo nos vlla iactabit, sed stabilis nos excipiet æternitas: & qui naturæ opera intellectu consequi non potuerunt, ex illis tenebris aliquando tandem emergent: & qui addendo ac detrahendo cogitationes suas exercuerunt, iam in Dei operibus ac indicijs acquiescent, omniaque perfecta ac iusta esse cognoscent: & quibus iniqua iudicia mœrori fuerunt, iam diuinam prouidentiam venerabuntur: & qui iniquis iudicijs oppressi sunt, in supremi Iudicis æquitate respirabunt: & ipsi iniqui Iudices digna factis supplicia persoluent. Ita Tollenarius noster in Ecclesiastæ cap. 3. sect. 5.

Eccli. 5, 7.

Isaiæ 10, 1.

Sap. 6, 2.

Eccle. 3, 17.

15. Numquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus est; & formauit me in vulua vnus?

Alia ratio cur Iobus seruos & ancillas non contempserit, neque à familiari & priuato aut à publico legitimoque iudicio repulerit, ea est, quia idem omnibus hominibus genus est, eadem natura, idem formator & origo. Formauit in vtero, compegitque *vnus,* id est Deus, tam Reges & Dominos, quàm pauperes & seruos: neque plus operæ aut studij posuit in formando Rege quàm humili & inope seruo: neque ex alio luto aut in alia officina finxit vas in honorem, quàm quod futurum esset in contumeliam. Qua de re multa tam sacri quàm profani Scriptores à Sanctio citati, qui pro seruis contra dominos acriter neque immeritò pugnant, & contendunt deberi seruis à domino erectionem, hoc est beneuolentiam & humanitatem, quâ nimijs laboribus oppressos, inopiâ deiectos, morbo debilitatos, casu afflictos recreet atque reficiat. Qui enim viuit in seruitute, eum necesse est multa & grauia pati mala. Vnde illud in legibus Regulâ Iuris ducentesimâ

Seruus domino naturâ & origine non inferior.

Seruis à domino debetur erectio.

tesimâ

tesimâ nonâ: *Seruitutem mortalitati comparamus.* Et vt dixit eleganter Seneca de Tranquillitate cap. 10. *Omnis vita seruitium est.* Seruorum vita quale & quantum seruitium erit, quantis miserijs & vexationibus obnoxium? Pertinet igitur ad domini humanitatem illos subleuare, ne continuo & durissimo labore frangantur. Disputat hac de re diuinè & egregiè Pædagogus apud Clementem Alexandrinum lib. 3. cap. 11. negatque vtendum famulis καθάπερ ὑποζυγίοις, *tamquam iumentis.*

Non vtendum famulis vt iumentis.

Licet domini sint nobiles, & ad magnam dignitatem euecti, honorati, titulis gloriosis illustres; sic tamen existimare debent, parem omnium esse naturæ conditionem, fortunam dissimilem; neque vllum propriè vilem & despiciendum videri oportere, qui diuino beneficio sit Dei filius, & bonorum cælestium heres, pro quo mundi liberator sanguinem omnem suum profuderit. Quod cùm apud se reputauerint, facilè opinor adducentur, vt & labores moderentur suorum, & ijsdem salaria honesta constituant, & liberalis animi beneficentiâ prosequantur. *Summum enim hominum inter se vinculum est humanitas* (inquit Lactantius lib. 6. cap. 10.) *quod qui disruperit, nefarius & parricida existimandus est. Nam si ab vno homine, quem Deus finxit, omnes orimur, certè consanguinei sumus; & ideò maximum scelus putandum est, odisse hominem vel nocentem.* Quantum ergo facinus esse arbitrabimur despicere pauperes & innocentes? Meritò igitur Iob summam semper eorum curam gessit, vt ipse de se abundè testatur cùm subdit:

16. Si negaui quod volebant pauperibus, & oculos viduæ exspectare feci:

17. Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea:

18. (Quia ab infantia mea creuit mecum miseratio: & de vtero matris meæ egressa est mecum:)

19. Si despexi pereuntem, eò quòd non habuerit indumentum, & absque operimento pauperem:

20. Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est:

21. Si leuaui super pupillum manum meam, etiam cùm viderem me in porta superiorem:

22. Humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus confringatur.

Septem hos versus, ante quorum vltimum sensus non expletur, connectere ac simul exponere operæ pretium visum est; quibus enumerat Iobus eximios virtutum, præsertim misericordiæ, actus; de quibus ita Petrus Damiani Opusculo 9. cap. 4. *Vide* (inquit) *quàm longus sit misericordiarum iste catalogus; vt nil prorsus omittat, quin omnium necessitatum modus occurrat, cunctis egestatum vulneribus velut medendo subueniat.*

Iobi actus misericordiæ illustres.

Primus igitur actus est, indigis non abnegasse quod vellent; hoc est, non eos seuerè à ianuis inanes repulisse.

Secundus, viduas non retardasse; quod est genus nobilioris eleëmosynæ, quando mulieres non sine rubore poscunt, neque sine discrimine expectant: quibus confestim ac pudicè erogare consilium salubertimum est.

Tertius, non pransum fuisse solum: quod bifariàm exponitur: vel enim è mensa ciborum partes pupillis mittebat, vel etiam inuitabat, vt desolatos solaretur & aleret.

Quartus, qui iugem bonorum operum tenorem prodit, à prima ætate misericordiam coluisse; quæ vt partus vterinus cum eo simul fusa videretur: quod & ad indolem & ad educationem referendum est. Condiscunt quippe, & velut lactis succo concipiunt misericordiam, qui parentes pios ac beneficos sortiti sunt.

Quintus, non abiecisse cum contemptu inopem pereuntem, quòd nudus foret; imò è vestigio illum conuestisse, & ad suas laudes obtectum ac recreatum impulisse.

Sextus, non leuasse manum; hoc est, non terruisse minis aut plagis afflixisse pupillos quibuscum fortè litigaret, licet iure ipse potior esset; at eos leniter accepisse ac perhumaniter fouisse.

Denique nisi hæc ita se habeant, humeri prodigiosam à corpore diuisionem totiusque brachij contritionem sibi imprecatur. Vbi nota Iobum ea virtutum encomia complexum fuisse, quæ perpauci Christiani promerentur, mirumque videri, hominem in regione Ausitide commorantem anteuerso tempore non secùs Euangelica consilia explesse, quàm si è Christi ore illa præsens accepisset. Inspirauerat nimirum mundi opifex istud genus humanitatis & beneuolentiæ, atque iam inde ab ipso matris vtero in Iobi animum immiserat, vt Christi politiam adumbraret: cùm enim esset Rex in Oriente clarissimus, diues, honoratus, priusquam ad experimentum inuictæ patientiæ diuino imperio vexaretur, orbum semper aliquem, à bonis & fortuna derelictum ad suam mensam adhibebat, vt Gregorius Magnus, pauperum & ipse curator humanissimus beneficentissimusque pater, ad hunc locum annotauit. Quod cùm Platoni suboluisset, vt erat iudicio excellenti, nec improuidus rerum æstimator, ait Deos coli maximè ab ijs quos miseratio caperet τῆς ἐρημίας ὀρφανῶν, *solitudinis & orbitatis pupillorum*, quique aduersus illos se benignos humanosque præberent.

Iob suis misericordiæ operibus Christi politiam adumbrauit.

Sed in nouo Testamento post Filij Dei ad homines aduentum illius splendor humanitatis

vehe-

Pupillorum & viduarum cura maximè habenda. vehementer eluxit. Nam principes religionis Apostoli cùm eius curæ meritum amplissimum è sanctissimis Christi monitis & exemplo didicissent, vt qui viduæ luctu & mœrore confectæ insitato prodigio consolationem attulisset, ad hoc genus charitatis omnium Christianorum

Iac. 1,27. animos excitauerunt. Itaque S. Iacobus inter opera sanctæ religionis, quibus homines viam sibi muniunt ad æternitatem, ponit, *Visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum*. Tertullianus ad Scapulam cap. 4. communem in eo morem Christianorum sic exponit: *Pupillos piè tractamus, indigentibus refrigeramus*. Sed totius Ecclesiæ iudicio id solandi genus semper existimatum fuit sacrorum hominum esse proprium. Ita Iustinus Martyr Apologetici cap. 2. piorum Antistitum, qui singulas Ecclesias moderabantur, fuisse munus ait, ὀρφανοῖς τε καὶ χήραις, *opitulari pupillis & viduis*. Et illo antiquior S. Ignatius, beatissimi Ioannis auditor, cùm Heronem Diaconum instituit, inter alia sic monet, Ὀρφανῶν προΐστασο, *Pupillis assistito*. Deus enim pupillorum Pater est. Porrò in pupillis atque viduis intelliguntur etiam alij omnes, qui propter inopiam consilij & fortunarum iniuriæ expositi sunt, seque satis tueri nequeunt, cùm alieno studio & charitate spolientur: quos Patres in Synodo Chalcedonensi vocant ἀπροστάτους, quibus nullus prouidet, quorum nemo curat negotia. Vide quæ cap. 6. vers. 27. & cap. 22. vers. 7. & 9. de pupillorum, viduarum & egenorum cura & eleëmosynis erogandis fusiùs à nobis dicta sunt.

Iobo non tam acquisita quàm ingnata erat miseratio. AB INFANTIA MEA CREVIT MECVM MISERATIO, &c.] Quasi ad misericordiam tam propensus esset, vt eam non acquisitam, sed innatam habere videretur. Iuuat textus Hebraicus sic habens: *Ab infantia mea crescere me fecit sicut pater*, scilicet ipsa miseratio. Nam sicut Iobus omnibus miseris pater erat (vti cap. 29. vers. 16. dictum est) ita & miseratio parens erat ipsi Iobo, quæ eum ab infantia nutriebat. Quàm naturalis enim est inter filium & patrem cognatio; tam naturalis erat inter Iobum & miserationem coniunctio: porrò cùm misericors esset, & viuos hausisset à natura ad benè merendum igniculos, minimè despiciebat pauperes, licet eos in veste videret despicabili ac sordida, imò omnino nudos; quia non alterius putabat esse naturæ quàm diuites, neque illos minori esse Domino curæ quàm qui opibus abundant, & regio cultu ac maiestate fulgent.

Mundus pauperes & squallidos despectus habet. SI DESPEXI PEREVNTEM, &c.] Solent quippe pauperes, & nobilitatis, opum ac amicorum præsidijs destituti, haberi contemptui, & ab omnibus sperni, irrideri ac conculcari. Quia hæc est antiqua mundi consuetudo (ob quam profectò solam esset fugiendus) quod neminem propter seipsum diligit, aut honore afficit; sed propter diuitias, quas possidet, propter vestes aut corporis amictum, quo splendet, propter familiaritatem, aut amicitiam Principum, in quam seipsum insinuat, vel propter sodales & amicos nobiles, quorum fauore & potentia fulcitur. Hinc fuerunt superiori æuo & nostro etiam sæculo quàm plurimi, qui pauperes fastidiunt, & à suo congressu procul arceut, & si squallentes videant, neque intueri volunt nisi dolentibus atque infensis oculis, & stomacho interea nauseante: quibus tamen si indumentum dederis paulò nitidius, displicere desinunt, & ad congressum atque conuictum non difficilè admittuntur; aut quia nihil habent aut horreant molles & elegantes oculi, aut quia cùm indigere non putentur, nihil videntur petituri: quod homines immisericordes & auari in amicitijs eligendis maximè expendunt. Contrà faciunt misericordes, quos eò inclinat naturæ propensio, vt aliorum inuestigent necessitates, quas miserando leuent, neque aliquid capiant ex illorum squallore ac nuditate fastidij. *Misericors alienas necessitates inuestigat vt subleuet.*

Hanc mundanorum consuetudinem ignorantiæ subnixam iure meritissimo reprehendit Iacobus Apostolus cùm ait: *Si introierit in conuentum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum qui indutus est veste præclarâ, & dixeritis ei; Tu sede hic benè; pauperi autem dicatis, Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum: nonne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum?* Hac oratione eos damnat, qui, quod attinet ad interiorem reuerentiam & æstimationem, solius annuli, hoc est fimbriæ aureæ in veste candida, quod erat nobilitatis insigne, rationem habent, & virtutem atque vitæ innocentiam mendici hominis aspernantur. Hoc autem stultum esse & peruersum mundi iudicium non solùm viri sancti diuinâ fide perfusi mente sunt assecuti, sed ethnici quoque in magnam quamdam ignorationem prolapsi cognouerunt. Quare memoriæ proditum est, Philosophum quemdam contemptibili habitu amictum à domo Principis non sine irrisione repulsum, habitum vilem in alium pretiosum ac splendidum commutasse: quo indutus cùm statim non sine honore in palatium esset admissus, pallium quod gestabat osculari cœpit dicens: *Honorantem honoro: quod virtus non potuit vestis obtinuit.* Iac 1,2.

Sed aliud Iobi fuit iudicium, qui pauperum sordes non exhorruit, imò amanter est consolatus & amplexus, neque à mensæ societate & multò minùs à congressu atque colloquio separauit: non despexit enim nudum hominem & egentem ac pereuntem frigore. Verè dicit *pereuntem*: quia frigus solum necare potest. Ego talem, inquit Iob, Dei gratiâ non spreui. D. Gregorius legit: *Si vidi prætereuntem*, hoc est, Si non statim ac vidi cucurri post eum, domi recepi, & operui, nec nudum solummodò terræ meæ, sed peregrinum. Ignoto nimirum proximo miserum se indicat, quem prætereuntem vocat: quia apud piam mentem plus natura valet quàm notitia. In Hebræo est: *Si videbo prætereuntem*, hoc est, Si quem semel nudum vidi, nudum ampliùs videbo. O eximiam viri charitatem! Non expectabat hiemis rigorem, nec pauperum clamorem, sed statim ac eos videbat consuit vestes, quibus frigentia ac peritura membra calefaceret. Porrò à lateribus ouium vellere munitis, à frigore benedici Iobum nihil est aliud, quàm propter illud pietatis opus videri laudabilem; aut eo argumento monere homines vt Iobum à clementia & humanitate commendent. Neque est in Scriptura nouum, vt opera illa dicantur commendare aut accusare aliquem, quæ sunt virtutum *Iob pauperum necessitates leuans ab iis laudabatur.*

tutum aut vitiorum monumenta, quæ alios ad commendationem aut reprehensionem inuitant. Sic laudare aliquem dicuntur opera eius, iuxta illud, *Laudent eum in portis opera eius*. Quod si *benedico* idem est quod benè alicui precari, aut deprecari malum ab aliquo, eadem videtur huius loci sententia quæ illa Ecclesiastici: *Conclude eleëmosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo*. Nam pia erogatio propitiatorij sacrificij vim & rationem habet, vt hostia auerrunca, vt victima sospitatrix & apotropæa, conciliatrix gratiarum. Quam ob causam D. Augustinus in lib. 50. Homiliarum Homil. 29. eleëmosynam vocat *sacrificium Christianorum*. Quod idem alij Patres magnâ consensione animorum faciunt. Eleganter sanè D. Chrysostomus Hom. 20. in Epist. 2. ad Corinthios: *Cùm*, inquit, *vides pauperem, corpus Christi, aram Christi te videre puta, & reuerere, ac eleëmosyna sacrificium offer; vnde gloria & gratiarum actio quasi fumus ascendat ad Deum*. Sumunt Patres à D. Paulo, qui beneficentiam & communicationem bonorum ad subleuandam pauperum inopiam, scribens ad Corinthios, appellat λειτουργίας, sacrum & augustum ministerium, diuinam propè Sacerdotis operationem. Sed disertiùs ad Hebræos nominat *hostias, quibus Deus promeretur*. id est, quibus conciliatur Deus. Est scilicet potentissimum illud sacrificij genus ad Deum conciliandum, quod in odorem suauitatis cùm penetrauerit in cælum, quod vult obtinet, & in primis remissionem peccatorum. Itaque opes Dei causâ & religionis impensas D. Hilarius oraculorum cæli conscius in Psal. 51. vocat *ambitiosas apud Deum legationes*; item, *potentia deprecandorum criminum & vera suffragia*.

Prou. 31, 31.
Eccli. 29, 15.
Eleëmosyna è sinu pauperis pro nobis orat, estq; sacrificij genus.
2. Cor. 9, 12.
Heb. 13, 16.

SI LEVAVI SVPER PVPILLVM MANVM MEAM, &c.] Idem est ac si dicat: Si grauis exactor fui, aut pupillum fortunis exui, etiam mihi per sententiam Iudicis addictis. Significat scilicet se nullâ vmquam asperitate, rigore aut inclementiâ vsum fuisse, sed omni mansuetudine, lenitate & humanitate. Obtinuit autem vt contra aliquem, super aliquem vel in aliquem manum leuare vel extendere ponatur pro vlcisci, ferire, opprimere grauiter, iuxta illud Dauidis: *Leua manus tuas in superbias eorum in finem*. Id est, Tandem vlciscere, & prorsus preme. Plura de hac loquẽdi forma vide apud Pererium nostrum ad cap. 14. Geneseos. Vt igitur se ab omni violenta aliorum oppressione prorsus alienum fuisse comprobet, dignum sibi barbaræ crudelitatis supplicium imprecatur, vt nimirum manus sua obrigescat & torpeat, imò vt brachium confringatur, & humerus à sua sede atque colligatione diuellatur & excidat, si vlli vmquam vim intulerit aut molestiam.

Leuare manum super aliquem quid significet.
Psal. 73, 3.

23. Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui.

Hunc locum Græci ita transtulerunt: φόβος γὰρ κυρίου συνέσχε με, καὶ ἀπὸ τοῦ λήμματος αὐτοῦ οὐχ ὑποίσω. id est: *Timor enim Domini continuit me, & captionem eius non feram*. Cuius loci litteralis sensus is est. q. d. Præterquam quòd turpe sit pupillos & pauperes opprimere, alia tamen me quoque causa deterruit, nimirum Dei timor, qui solet in eorum oppressores grauiter animaduertere; quare *timui captionem eius*, id est, ne ab illo caperer & acerrimè flagellarer: & secundùm nostram editionem, timui ne ab eo tamquam à grauissimo pondere opprimerer. Id quod dixit etiam Salomon in Prouerbijs: *Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum ne introeas: propinquus enim illorum fortis est, & ipse iudicabit contra te causam illorum*. Vbi per *propinquum* Deus ipse intelligitur; pro quo Græcè est, Ὁ γὰρ λυτρούμενος αὐτοὺς κύριος κραταιός ἐστι. hoc est, *Redimens illos Dominus fortis est*. cui concinit quod sequitur: Καὶ κρινεῖ τὴν κρίσιν αὐτῶν μετὰ σοῦ: *Et iudicabit iudicium illorum tecum*. hoc est, Causam illorum defendendam suscipiet, iuxta illud Psalmi: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor*. Afflictus & desertus ab omnibus pro beatissimo perfugio habet Deum; illi relictus est, illius curæ tum maximè committitur, cùm neminem habet alium qui curet. Quemadmodum Deus peculiarem prouidentiæ suæ partem dicitur tribuere viduæ, præsertim, vt loquitur S. Paulus, μεμονωμένῃ, *desolatæ*, destitutæ ab omnibus, calamitati & iniurijs obiectæ. Nam ea est in destitutos & calamitatibus obnoxios illius benignitas & singularis beneuolentia, vt velut glorioso & honorifico titulo excellentis gloriæ in diuinis Litteris appelletur *Pater orphanorum & Iudex viduarum*.

Prou. 23, 10.
Deus paruulorum & afflictorum pater est.
Psal. 9, 14.
Psal. 67, 6.

Sed cur, obsecro, timorem ex diuina iustitia ortum cum timore orto ex procella comparauit? Credo duplicem ob causam. Vnam tradit diuus Gregorius lib. 21. Moralium cap. 17. *Quia sicut tempestas cogit ad merces in mare proijciendas, vt vita seruetur; ita diuinus timor impellit ad bona temporalia abijcienda, ne spiritualia amittantur*. Alteram verò non alienam puto. Nam sicut coortâ tempestate omnes in preces & vota & lacrymas soluuntur; omnes præterita crimina abiurant, noua viuendi exordia promittunt, diuinam gratiam humiles deprecantur: ita planè timore diuino intra præcordia æstuante etiam sanctissimi viri hæc omnia exequuntur. Significantissimè igitur & incredibili artificio Iobus hîc expressit suum quem gereret iudicij metum: *Quasi tumentes*, inquit, *super me fluctus timui Deum*. Cùm rapax flumen insolenter auctum iam ruptis aggeribus aut in vicinam planiciem excurrit, aut præceps per saxa ruit, aut aquarum montem in domum inuehit, viator qui obuius tendit ineluctabilem moriendi necessitatem in oculis habet. Viam relegat? cursu superabitur à flumine, & dum fugiet comprehendetur. Hac illac declinet? vbique & vndique aquæ. Contra flumen eat? præsentissima mors. Locus effugij nullus. Sic angoribus penè ante mortem exanimatur. Eadem est ratio, cùm aut subitus imber & procellosa tempestas aut cataracta viatorem medijs campis deprehendunt, aut cùm in mari decumani fluctus in nauim se infundunt. Nusquam hîc effugium; mors proxima est. Ita Iobus, Diuini tribunalis horror, inquit, velut ingens aquarum mons contra me in caput meum deuoluitur, quacumque fugero non effugiam: quidquid aduersus aquæ impetum obmolitus fuero, heu

Cur timor diuinus tempestati comparetur.

heu non effugiam iudicium, Dei tribunal ineluctabile: scio me Deo Iudici sistendum: censorios Dei oculos & iudicium subiturus sum, scio. Quid igitur consilij? quid opus est facto? qui fluctus tumentes timet, mutatâ nauigatione in tutum se recipit locum: sic qui Deum timet, mutatâ velificatione in meliorem se recipit frugem, vt eius iram euadat. Qui fluctus timet, nauis abijcit onera, sentinamque exhaurit: qui Deum timet, pondera abijcit peccatorum, fœdissimamque scelerum sentinam eijcit. Nisi venti spirent, maris fluctus non tumescunt; nisi peccata perpetrentur, ira Dei non commouetur. Ventis fluctus inflantur; peccatis ira Dei concitatur: cuius pondus meritò ait Iob ferre se non potuisse. Si enim nauis fluctuum pondus ferre non potest, absorptaque mergitur; multò minùs homo diuini furoris pondus ferre poterit. Vide plura superiùs cap. 1. vers. 13. de furoris & iræ Dei grauitate notata, quæ huic quoque loco quadrant.

Nemo pondus iræ Dei valet sustinere.

24. Si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi, Fiducia mea.

25. Si lætatus sum super multis diuitiis meis, & quia plurima reperit manus mea.

S. Iob nullam habuit in auro diuitiisque fiduciam.

Significat vir piissimus se, cùm diuitias amplissimas possideret, non solitum ijs animum defigere, vel voluptatem inde vllam capere, sed aspernari. Quòd ex communi Sapientum opinione Sozomenus lib. 6. cap. 9. non dubitat dicere τὸ ϖερύχεν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, *in pia vitæ ratione ac disciplina rem vnam omnium præstantissimam*, quæque facilè primas obtineat. Cuius dicti veritas ex eo constare potest, quòd sit necessaria præstans quædam animi celsi & elati fortitudo, vt in mediis commodis & copia fortunarum insignium atque lautarum modestia retineatur, & se quisque ab insidiante voluptate tutum & erectum conseruet. Est enim vis pecuniæ mirabilis ad sui amorem excitandum & incendendam hominum voluntatem. Vnde sancta lingua argentum vocat כֶּסֶף *chesepb:* cuius etymon Hebræorum Sapientes, & cum illis viri doctissimi, petunt à כָּסַף *chasaph*, hoc est *amare, concupiscere, desiderare*. Vidisti argentum, concupisti, captus es, per oculos lubrica veneni vis introuit. Si ad aurum luminum aciem conuerteris, non metallum, sed amatorium philtrum experieris, quod tibi cor eripiat, subitò insanit & furit cupiditas. Cùm formosissimus Sol omnium sit quæ in aspectum cadunt, eum auro tamen compositus multis vilescit: qui, vt ait sanctus Basilius Homiliâ in ditescentes, *libentiùs vident aurum quàm Solem*: illud honorant, in pretio habent, suauiantur, ab illo felicissimam in hoc mundo vitam & iucunditate plenissimam expectant, spem & animi consolationem propè omnem & fiduciam in eodem reponunt. A qua vecordi impietate S. Iobus tam se alienum fuisse profitetur, vt non renuat tristissimis huius vitæ ærumnis & suppliciorum omnium acerbitati se obijcere, *Si*, inquit, *putaui aurum robur meum*, &c.

Pecunia mirabiliter prouocat cupiditatem.

Au[illegible] aurum Sole gratius accidit.

Meritò igitur illos sæpè flagitiorum vltor Deus, & improbæ cupiditatis, iacturâ luctuosâ & spoliatione fortunarum punire solet, atque monere, nihil esse communibus illis fortunæ bonis incertius, nihil mutabilius. Quam veritatem in diuinis Oraculis expressam videmus. Nam Ezechias Hebræorum dominus, cùm misisset ad illum Babyloniæ Rex Legatum cum muneribus & amica salutatione, ex ea re insitatam animi lætitiam percepit, & elatus animo atque gestiens, quasi magnus quidam esset atque potentiâ insuperabilis, in cuius sinum bona fortuna copiæ cornu immisisset, quique fontes haberet aureos vbertimæ felicitatis; ostendit illi barbaro domum aromatum, aurum, argentum, pigmenta varia, supellectilem pretiosam, armamentarium suum, quidquid denique in thesauris suis reconditum cunctisque habebat. Irrisit fatui hominis leuitatem Deus, & Prophetam misit ad illum grandi voce tonantem Isaiam, qui denuntiaret futurum aliquando tempus, cùm illa omnia, quæ vanissimè ac magnificè ostentauerat, in Babylonem asportarentur. Quia (inquit Procopius in lib. 4. Regum) cùm Dei potentiam & imperij curam prouidentiamque docere oportuisset, ipse parens vniuersitatis ostendit, illius opes omnes, in quibus mirificum in modum confidebat, nihil habere firmum & stabile: & sanè cùm perdi eripique possint, in ijs spei suæ fundamenta collocare improuidæ mentis fuerit animique rerum inscientis. Quare Petrus Blesensis Epist. 60. eleganter opes nominat *sophisticas*, hoc est, opinor, deceptrices, inanem pompam habentes, vsuramque fugitiuam. Sed diuitum illa fiducia, quod meritò videri debet grauissimum, in communi orbis theatro illudenda proponetur. Auarum enim Dei oblitum atque opibus nimiùm præfidentem *iusti* (inquit Dauid) *ridebunt, & dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum.* Est pius sarcasmus, opportunus ad notandam cupidorum insaniam, qui in huius vitæ nauigatione aurum & argentum pro Helice & Cynosura sequuntur; opes, supellectilem pro velis & anchoris habent; qui denique obrizo dicunt, *Fiducia mea*. Dauidis verba notanda sunt, *Ecce homo*: in Hebræo est גֶּבֶר *geber*, hoc est propriè *fortis, strenuus*. q. d. Ecce ille Thraso gloriosus, qui ob copiam se diuitiarum magnificè & superbè circumspiciebat, qui nummis aureis atque argenteis vt rotundis clypeis propè innumeris se tutum satis & munitum opinabatur aduersus omne fortunæ genus & futuros casus: ecce homo, qui Dei præsidio pro nihilo habito, nec optato, spem omnem suam in fluxis & vanissimis rebus posuit.

Deus in pecuniis fidentes iisdem meritò spoliat.

4. Reg. 20.

Ezechias in opibus gloriatus iisdem spoliatus est.

Opes sunt fragile fiduciæ fundamentum.

Terrenæ opes sunt sophisticæ.

In iudicio ridebuntur qui opibus confisi sunt.

Psal. 51, 9.

Stulti, qui Deo relicto in opibus confidunt.

Miseris quoque & spe suâ delusis Baruch insultat: *Vbi sunt qui argentum thesaurizant & aurum, in quo confidunt homines, & non est finis acquisitionis eorum?* Ingratæ item animæ nec diuinum beneficium agnoscenti exprobrat Isaias, *Fortis adiutoris tui non es recordata.* Duo in Deo notat, singularem in iuuando beneuolentiam, & insuperabilem potentiam, quæ efficacissima sunt ad gignendam hominum in eo fiduciam, nisi bonorum vilium cupiditas animi lumen extingueret. Plus enim tam fortis & beneficus adiutor prodesse potest quàm aceruì pecuniarum, quàm

Baruch 3, 18.

Isaiæ 17, 10.

quàm montes aurei, quàm agrorum ingentium prouentus, quàm Siculæ & Africanæ messes, quàm Imperium orbis terræ: siquidem hæc omnia relinquunt sæpè inuitos, nullo fructu atque operæ pretio inanesque deserunt. Plura de fallacia diuitiarum vide superiùs ad cap. 15. vers. 29.

Allegoricè S. Gregorius lib. 22. Moralium cap. 2. *Aurum* ad subtilitatem ingenij & *obrizum* ad humanæ mentis dona refert. Vnde est, ac si sanctus Iob dixisset: *Nec quæ veraciter intellexi meo ingenio tribui; nec menti propriæ, si qua egisse me bona contigit, hæc principaliter deputaui.* Nequaquam igitur in auro fulgentissimæ scientiæ sitam esse suam fortitudinem putat, qui omnem scientiam humanam experientiâ docente infirmam & errori subiectam existimat. Nec in obrizo eius veritatis, quam minùs indagauit, confidit; quia ex consortio Domini non solam lucem, sed & mansuetudinem, quâ non resistit contraria cum validiore ratione docentibus, ac docilitatem mutuauit. Id autem proprium esse iustorum S. Gregorius ibidem in hunc modum explanat: *Sancti viri*, inquit, *robur suum aurum non deputant; quia quantolibet ingenio fulgeant, nihil se esse ex suis viribus pensant: & cum sentire omnia valenter possunt, priùs intelligere semetipsos cupiunt; quatenus lumen ingenij more Solis priùs illustret locum in quo oritur, & postmodum cetera, ad quæ procedendo dilatatur, ne si intendendo cognoscendis aliis semetipsos nesciant, ibi Solis radius vbi oritur obtenebrescat. Ingenij itaque virtutem ad cognoscendam propriam infirmitatem dirigunt, atque ex infirmitatis suæ meliùs cognitione conualescunt. Aurum ergo robur non creditur, si in accepto ingenio fiducia non habetur. Quod benè Salomon admonens ait: Habe fiduciam in Domino in toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ.*

Iusti nec ingenio neque scientia sua confidunt.

Prou. 3, 5.

Quæ probè cognita cùm haberet D. Gregorius Nazianzenus Oratione nonâ grauissimum illud Sapientis non absimile monitum adhibuit: *Qui litteris operam datis, ne doctrinæ atque eloquentiæ vestræ magnoperè confidatis, nec immodicè & plusquam ratio postulet sapientes sitis.* Sciebat enim Pontifex ille sanctissimus, qui perfectam eloquentiam erat consecutus, perexiguum esse humani ingenij lumen, nisi à diuino Sole illuminetur, nec ab eo quidpiam magni expectari aut confici posse. Dictum est antiquum & venustum: *Luna radijs non maturescit botrus.* Sic à maligna ea luce cognitionis atque doctrinæ non est sperandum, vt feliciter res maturari & confici possint & deduci ad suam quamdam perfectionem, nisi Princeps luminum Deus vim & opem suam communicet; quam proinde quotidianâ precatione & deuoto animi sensu petere oportet. Calendulas Sapientes esse putem aliosque flores, quos solares dicunt: qui de nocte se constringunt, & penitus claudunt & continent; deinde cum aurora tenue suum lumen cœperit ostendere, quamuis nonnihil commoueri videantur, non tamen planè & perfectè aperiunt se atque explicant, nisi cùm Sol benefico suo lumine irradiauerit. Ita prudentes modestique viri tametsi nonnullum splendorem habeant eruditionis variæque doctrinæ vt Lunæ vel auroræ debiliùs adlucentis; non tamen se penitus effundunt & explicant ad agendum, nisi priùs vim, lumen, gratiam, ab intelligentiæ Sole mutuentur per orationem & rerum diuinarum meditationem. Est enim illud D. Pauli verissimum & generatim pronuntiatum: *Scientia inflat*, magnos animos spiritusque gignit, tumidos facit, & inani sui opinione atque superbiâ inflatos. Vbi autem tumor est, sanitatem ibi non esse aiunt Patres. *Inflatio* (inquit D. Augustinus in Psalm. 38.) *& tumor imitantur magnitudinem, sed non habent sanitatem.* Et eâdem mente S. Chrysostomus Hom. 17. in Epist. 1. ad Timotheum, Τὸ φλεγμαῖνον οὐ φαμεν ὑγιαίνειν, *Quod turgidum est non sanum dicimus.* Inflantem ergo scientiam describit Apostolus, quæ morbum animi insaniamque significet eorum hominum, qui propter eximia talenta & multiplicem rerum scientiam non putant opem sibi à Deo petendam, cùm alioquin admiranda se facturos opinentur.

Sapientia & doctrina à Deo accipienda.

Doctrina non temerè ostentanda vel effundenda.

1. Cor. 8, 1. *Scientia quæ inflat noxia est.*

Inconsideratam illam temeritatem vidit Anna prophetica illa heroina, de qua multa in sacris Annalibus; quæ cùm Numen in suo Cantico celebraret, inter alia sic infit: *Deus scientiarum Dominus est.* vbi Procopius sapienter: *Commodè*, inquit, *illorum qui efferuntur atque superbiunt spiritus compescuit, omnem notitiam omneque discendi studium à Deo hominibus inesse prædicens.* Quam igitur excusationem habere possunt apud Deum tumidi illi arrogantes, qui nimiùm in abundantia ingenij sui doctrinisque confidunt, nec auctorem omnium Deum humilitatis suæ professione venerantur? Doctus Præsul Nyssæ Gregorius Orat. 1. cùm disputat de Oratione, indignatur à plerisque negligi in vita, & omitti *sacrum hoc & diuinum opus*, vt ipse loquitur. & paulò pòst ait, propè omne hominum genus summo manè alia omnia tractare; mercatores, sellularios opifices, Iudices, illos etiam qui studiis & humanitati operam nauant, spem suam præsidiumque ponere in manibus, arte, ingenio continuique laboris industria; diuini autem Numinis adiumentum, quod oratione quæritur, existimare ἀργόν τι χρῆμα, *iners quidpiam atque inutile sibi esse ad propositum finem consequendum.* Ideò, inquit, abundat in vita peccatum omnibus humanis implicatum studiis, quoniam oblivio Dei tenet omnes. Sanè oratio est quæ vanam in propria industria & in donis datis nobis fiduciam depellit, & cum viris sanctis diuino lumine collustratos has & similes proferre voces facit: *Non aurum robur meum, sed tu Dominus petra mea, & robur meum & saluator meus: & non obrizum fiducia mea; sed tu spes mea ab vberibus matris meæ, in te proiectus sum ex vtero.* Ita ergo Theologicis lucubrationibus & sacrarum Litterarum studiis intendamus, vt bonam vitæ partem in consideratione diuinorum & in feruenti oratione collocemus: hæc enim est, quæ studia nostra complet, labores perficit, & voci nostræ vocem virtutis impertit: hæc vt aqua purissima vinum scientiæ temperet, quod temperatum recreat atque sustentat, purum verò solet officere.

1. Reg. 2, 3. *Scientia à Deo per orationem impetranda.*

Oratio vanam fiduciam depellit.

2. Reg. 22, 2.

Psal. 21, 11.

Oratio studijs adiuncta illa perficit.

Ceterùm vir iustus donis Dei cumulatus semper se illis indignum aspiciat, dicatque cum sancto Iobo: *Si lætatus sum super multis diuitijs meis,*

Non inaniter de Dei donis lætandum, sed ce-

gitandum de reddendis rerum rationibus. *meis, & quia plurima reperit manus mea, hæc faciat mihi Deus, & hæc addat.* Non lætetur inaniter de diuitiis scientiarum, quas ad negotiandum accepit, sed potiùs cura eum aliquid lucrandi sollicitet: non efferatur de his quæ reperit, licet multa sint & pretiosa; sed tempus iam iam instare, quo ea sint restituenda, animaduertat. *Stultus namque est debitor* (inquit S. Gregorius lib. 22. Moralium cap. 3.) *qui gaudens pecunias mutuas accepit, & tempus quo reddere debeat non attendit: moderatur autem lætitiam accipiendi, quando solerti prouidentiâ etiam constitutum tempus reddendi cogitatur.* Vinum ergo donorum Dei non bibamus purum, sed aquâ dilutum, ne suâ fortitudine nostram mentem inebriet: purum bibimus, si quid nobis datum sit, quamque diuites illo thesauro efficiamur, solùm attendimus: mixtum verò bibimus, cùm donum illud alienum esse, nempe Dei, & cum vsuris reddendum meditamur. Potus hic non dementat oculos mentis nostræ, sed potiùs roborat, vt se donis indignam & alienis bonis oneratam videat, & non se ex alieno magni pendat.

26. Si vidi Solem cùm fulgeret, & Lunam incedentem clarè:

27. Et lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo.

28. Quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum.

Quidam hîc censent B. Iobum voluisse asserere, se numquam idololatriæ vitio fuisse coinquinatum, & idcircò antiquiorem communioremque idololatriam expressisse, quâ homines Solem, quem Apollinem, & Lunam, quam Dianam vocabant, adorare soliti fuerant; quemad-
Sap. 13. modum in Sapientia Salomon testatur. Beatus tamen Gregorius lib. 22. Moralium cap. 4. hunc locum expendens huiusmodi sensum indignum iudicat, quem sanctus Iob intenderet: quod similiter S. Chrysostomus in Catena Græca iudicauit. Beatus enim ille vir propter enormes amicorum suorum detractiones, quibus vrgebatur, compulsus fuit suarum virtutum catalogum re-
1. Cor. 11, 12. censere, sicuti posteà Paulus id ipsum coactus præstitit: in eius autem exordio excellentissima sanctitatis opera exposuit, & egregios virtutum actus enarrare nitebatur. Quomodo ergo credendum est, voluisse tamquam rem magnam & grandem proponere, quod commune omnibus fidelibus erat, non adorare tamquam Deos Solem & Lunam? Aliquid ergo altius voluit de seipso exponere; illud autem fuit, se numquam sibi arrogasse gloriam & honorem ex bonis suis operibus: quod maius esse ipsismet bonis operibus S. Augustinus in Psalm. 7. & S. Bernardus Serm 13. in Cantica demonstrant.

S. Iob non quæsiuit gloriam suam.

Fulgentis igitur Solis & Lunæ clarè incedentis typo diuitiarum suarum fulgorem & bonorum operum splendorem voluit indicare: hæc nequaquam vidit, non quòd cæcus esset, aut quia non videret quæ agebat; sed quia non vidit concupiscendo ex eis gloriam. In Hebræo habetur verbum ראה *raah:* quod non significat videre quomodocumque, sed cum concupiscentia & desiderio. Ita Deus de superbo dæmone ad eumdem Iobum dixit (vt idem S. Gregorius lib. 34. Moralium cap. 13. & 14 annotauit) *Omne sublime videt:* creatus enim à Deo excellentissimis donis fulgens ita suæ mentis oculos ad ea conuertit, vt sibi ex illis gloriam vellet aucupari. Non humile quid sensit (inquit Nicetas) Deo dans gloriam & honorem; sed illum rapere voluit. Sanctus ergo Iob excellentissimis donis ac dotibus naturæ ac fortunæ fulgens, & operibus egregiis splendens, hæc non ita vidit, vt inde gloriosus ipse vellet apparere: *Quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum;* id est, quoddam idololatriæ execrandum facinus, quo homo Deum de sua quodammodò diuina sede deturbare velle videtur, & seipsum in illa collocare; & dum Deo denegat quod illius est proprium, sibique illud tribuit, Deum negare, & seipsum velle statuere Deum apparet. Atque hîc videtur mihi geminus huius loci sensus S. Gregorij & aliorum Patrum explicationibus quàm maximè conformis, qui & Sanctio nostro magis placet.

Iob 41, 25.

Septuaginta verò Interpretes existimasse videntur proponi hîc à Iobo peculiarem quamdam rationem, quâ ipse vtebatur ad contemnendam Regiam maiestatem & celsitudinis dulcedinem. nam ipsi legunt: Ἦ οὐκ ὁρῶμεν ἥλιον τὸν ἐπιφαύσκοντα ἐκλείποντα, σελήνην δὲ φθίνουσαν; Οὐ γὰρ ἐπ' αὐτοῖς ἐστι: *An non videmus Solem qui lucebat deficientem, Lunam autem decrescentem? Non enim in eis est.* Vbi videtur Iob testari se nullatenus adorasse ea quæ nullam prorsus habent permanentiam. *Non enim in eis est.* q. d. Non habent esse, neque de eis potest dici, quod est. Ad quod appositè Olympiodorus in Catena: *Non enim in eis est, sed in eo qui ordinauit & constituit.* Vt dictum sit hoc à Iobo per allusionem ad illud, quod Deus de seipso dixit, *Ego sum qui sum:* at ceteræ dominationes & potestates magis non sunt, cùm nullibi sint stabiles aut permanentes. Vbi etiam Chrysostomus relatus à Pineda nostro ait: *Si ea quæ in cælo sunt astra vsque lucentia; vicissitudini tamen sunt obnoxia: Sol enim deficit, & Luna minuitur. An non extrema hoc fuerit dementia, quæ terrena sunt ea stabilia ac firma putare? Hæc nimirum causa erat, cur illum humana hæc bona neque oblectarent præsentia, neque absentia angerent.* Et subiungit statim: *Si id quod vsque adeò vtile ac necessarium est, quo sublato vita est erepta mortalibus, commutationem tamen admittit; multò magis ea admittent quæ tum supernacanea sunt, tum nullam nobis necessitatem adferentia,* &c. Eodem modo exponit Olympiodorus in Catena dicens: *Vt Sol deficit, ac Luna diuino iussu consenescit; sic ego quoque de diuitiis, tamquam de re quæ nusquam consistit, cogitabam; illudque didici, nequaquam esse mentis aciem in incertas opes intendendam,* &c.

Iob rerum splendidarum, vtpote vanarum & mutabilium, contemptor.

Exodi 3, 14.

ET LÆTATVM EST IN ABSCONDITO COR MEVM.] Septuaginta reddunt: Καὶ εἰ ἠπατήθη λάθρᾳ ἡ καρδία μου: *Et si deceptum est*

clàm

clàm cor meum. Symmachus legit ἐπλατύνθη, *dilatatum est*, quasi tumens præ opum magnitudine. Vbi vides huiusmodi tumorem, elationem & lætitiam in dignitatibus & prosperis successibus esse potiùs deceptionem; quorum perpetuam vagationem & circumlationem tamquam corporum cælestium pulchrè depingit Græcus Orator Isocrates in Areopagitica sua dicens: *Quamplurima sunt exempla, quæ docent, nedum priuatas res, sed etiam publicas frequentissimis mutationibus esse expositas. Nam & nos vastatâ à Barbaris vrbe* (scilicet Atheniensi) *ob causam & diligentem rerum administrationem Principes Græcorum euasimus: cùm autem nos potentiâ esse præditos insuperabili putaremus, vrbis excidium vix euitauimus. Et Lacedæmonij ex obscuris olim & paruis oppidulis progressi vita modestiâ & disciplinâ militari Peloponnesum subegerunt; post autem fastu & superbiâ elati, cùm terra marisque imperium adepti essent, eadem quæ nos discrimina subierunt. Quisquis igitur huiusmodi mutationes non ignorat, & cùm tantas opes tam subitò euersas videat, præsenti statui confidit, amens est*, &c. Hanc igitur insaniam & deceptionem à se prorsus abiecisse testatur Iobus. Vnde S. Chrysostomus Hom. 22. in Matthæum ante medium ait: *Iob erat quidem diues, non tamen pecuniæ seruiebat; sed habebat diuitias, eisque vt congruit imperabat: nec erat famulus earum profectò, sed dominus: sicut enim alieni patrimonij dispensator, ita illa omnia possidebat, non modò aliena non rapiens, sed propria quoque indigentibus largiens; quodque his maius est, nec habere se illa gaudebat. quod hinc intelligitur:* Si lætatus sum, *inquit*, quia mihi essent multæ diuitiæ. *Vnde etiam conuenienter, quia gaudium de possessione non habuit, dolorem de amissione non pertulit. An non tales nostrâ ætate sunt locupletes, sed captiuis omnibus deteriùs affecti; & sicut cuidam tyranno tributa pendentes, non quiescunt à miseria seruitutis? quasi enim arcem quamdam, ita eorum mentem amor auri insedit. Vnde per dies singulos præcepta eis plena iniquitatis imponit; nec est omnino aliquis, qui non obediat imperanti.* Sic ille ostendit Iobum neque lætatum fuisse in diuitiis, neque eis subditum: quod maximum malum est diuitum, Principum ac Regum. de quo præclarè S. Paulinus in Epistola ad Romanianum ait: *Blandum nomen honos, mala seruitus.*

Elatio & lætitia de dignitatibus & rebus prosperis mera deceptio est.

Iob non erat seruus diuitiarum, sed dominus.

Iobum igitur nullatenus deceptum prosperis minimè fregerunt aduersa. Nam sicut dixit S. Augustinus in Psal. 83. *Nulla infelicitas frangit, quem felicitas nulla corrumpit.* Sunt nempe prospera omnia & præclara mundi bona aspectu quidem lucida sicut corpora cælestia; instar tamen eorumdem instabilia & conuertibilia. Vnde splendentis fortunæ felicitas ostensa est Iosepho, cùm vidit Solem & Lunam & stellas ipsum adorantes; quo itidem admoneretur, nullatenus fidendum felicitati volubili, quæ perpetuâ varietate rotatur. Hinc Amasenus Præsul Asterius in Homilia de Villico irridet eos, in quorum sæpè ore est, *Prædium meum, domus mea*, &c. mirari enim se, quonam modo quæ ipsorum non sunt inani syllabâ μοῦ sibi vendicent, tribusque fallacibus litteris *mea* aliena capiant: in communibus enim terræ bonis id euenire quod in histrionibus; quorum propriè & singulariter possidet nemo, verùm ad vsum quisque sumit quod personæ conuenit: sic terram, & quæ in ea circumferuntur: quasi vestes ex aliis alios sumere, quibus deinde alij vtentur. Sanctus Basilius Homiliâ cui titulus, *Non adhærendum rebus sæcularibus*, aliâ similitudine rem declarat, monetque bona in continuo esse fluxu, & commeare ab vno in alium, ὥσπερ ἐν κύβων μεταθέσει, *vt in talorum circumuolutionibus* fieri solet rebus continuò mutatis; nec esse magis possidentium quàm quorumlibet aliorum. Eam ob rem vetusti Sapientes fortunam super cylindro pingebant, quæ (inquit Artemidorus lib. 2. cap. 42.) in somnis visa mala omnibus significat διὰ βάσεως ὀλισθηρότητα (?), *propter basis ipsius periculosam volubilitatem.* Cylindrus enim continuò voluitur, fortunamque voluit vertitque, &, vt verbo Homerico dicam, facit ἀλλοπρόσαλλον, summâ instabilitate modò ad hunc modò ad alium diuertentem. *Præterit enim figura huius mundi*, ait Apostolus. Vt in Comœdia res aguntur nostræ, continuò scena commutatur, alia atque alia rerum facies objicitur: quæ fortunæ dicuntur bona summâ instabilitate prætereunt, & hiantes auidosque deludunt. Quod cùm perspectum haberet vir sanctus, cæci putauit fatuique animi proprium, affectionem ad opes adiungere tam fluxas, & tam breui dominum relicturas.

Res prosperæ sunt quidem lucidæ, sed instabiles.

Gen. 37, 9. *Res fortunæ continuò variantur.*

1. Cor. 7, 31.

ET OSCVLATVS SVM MANVM MEAM ORE MEO.] Hoc nonnulli quoque ad idololatricum Solis ac Lunæ cultum referunt; sed, vt paulò antè dixi, verius videtur nullum hîc esse sermonem de adoratione Solis; tum quia cùm suas narraret Iobus virtutes eximias, non videbatur idololatriæ odium positurus. Quid enim tantum est impietatem illam exhorruisse, quam etiam illi, qui profligatissimis essent moribus & omnium vitiorum turpitudine contaminati, auersarentur. Neque prætereà erat cur Iobus hoc à se idololatriæ crimen aut suspicionem depelleret, cùm illud non foret ab amicis obiectum: nam reliqua, quæ de se tam hoc quàm vigesimo nono capite prædicauit, apertè confutant, quæ ab insultantibus amicis in maledictis audierat. Ita Sanctius noster. Quare placet quod ex Græcis Patribus visum est Nilo & Olympiodoro, & ex Latinis Augustino & Gregorio; nempe non cogitasse Iobum quidquid haberet diuitiarum à sua habuisse solertia & manu; atque ideò quòd diues esset & potens non esse tribuendum Dei benignitati, sed dexteræ, quæ res magnas esset constanter aggressa, & easdem obtinuisset feliciter: quæ illi esset pro Deo, atque ideò illam religioso veneraretur cultu, & tamquam diuinum aliquid oscularetur. *Quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum.* Hanc autem esse Olympiodori sententiam patet ex eius verbis sic in Catena dicentis: *Sæpenumerò nonnulli cùm sua facta efferunt manus osculantur suas. Dicit igitur: Si ego aliquando in mea potiùs dominatione atque in meis egregijs facinoribus quàm in Deo spem atque fiduciam collocaui, planè mentitus sim veritatem; cùm non à nobis ipsis, sed à diuina gratia omne fit auxilium. Ergo si deceptus tale quid passus sum, in scelere id mihi ponatur grauissimo.* Cui expo-

Osculum manus propriæ quid hîc significet.

Iob nunquam in proprijs facinoribus, sed semper in Deo gloriatus fuit.

expositioni ibidem ita subscribit Nilus: *Cur igitur spe à Deo seiuncti carne brachij sustentamur? diuinamque prouidentiam nostris manibus dimetimur? Et id ipsum, quod Iobus maximè criminosum sibi fore precatus est, ori manum suam impositam osculari, facere ipsi haudquaquam veremur? Multorum enim hic mos est, manibus suis suauium dare, vt quidquid in ijs opis facultatisve est à seipsis habere testentur,* &c. S. Augustinus quoque in Annotationibus ad hunc locum: *Quòd si osculatus sum manum meam ponens ad os meum*; id est, *Gauisus sum tamquam de operibus meis.* Sed omnium clarissimè S. Gregorius lib. 22. Moralium cap. 5. *Manum suam,* inquit, *osculatur ore suo, qui laudat quod facit, & testimonio propriæ locutionis sibi virtutem tribuit operationis. Qua in re quis despicitur, nisi is qui ipsa operandi munera largitur?* &c. Hanc autem esse summam iniquitatem & veluti Dei negationem patet ex eo, quòd, quantum quidem ex nobis est, Deum gloriâ & & laude suâ, quam vnicam à nobis requirit, sacrilegè fraudemus, & quasi spoliemus.

Manum suam osculatur qui laudat id quod facit.

Manifestum id fiet, si iuxta doctrinam sancti Augustini lib. 10. de Ciuitate Dei cap. 5. 6. 7. & S. Chrysostomi Hom. 20. in Epist. ad Romanos, verba quædam Dei, quæ per os Dauidis locutus est, expendamus: *Audi,* inquit, *populus meus, & loquar; Israël, & testificabor tibi: Deus Deus tuus ego sum.* (Psal. 49, 7.) Id est, vt exposuit sanctus Augustinus ad dictum Psalmi locum: Israël audi, populus meus audi. Israël nomen electionis est: *Non vocaberis,* ait, *Iacob, sed vocaberis Israël.* (Gen. 32, 28.) Ergo audi Israël, videns Deum & si non in specie, sed iam in fide. Qui habet aures audiendi audiat, qui habet oculos videndi videat. *Et testificabor tibi* tamquam rem certam, securam & firmam. Quid loquitur? quid testificatur, qui tantam petit attentionem? *Deus Deus tuus ego sum.* Hoc tamquam primum totius ædificij fundamentum supponendum est, quòd me debes habere & colere tamquam verum ac legitimum Dominum Deum. Cuicumque autem legitimo domino impendenda sunt à seruis aliqua seruitutis officia, quibus illius dominium & suam profiteantur seruitutem. Quid igitur, inquit S. Augustinus, quærit ab homine Deus noster, Imperator & Rex noster, qui hoc statutum esse voluit, Deus Deus tuus ego sum? quod vectigal nobis indicit? quid à nobis exigit? Audiamus: *Non in sacrificiis tuis arguam te.* (Psal. 49, 8.) Non tibi dicam: Quare non mihi pinguem taurum mactasti? quare non de grege tuo optimum hircum elegisti? quare aries ille ambulat in ouibus tuis, & in ara mea non ponitur? Non dicam: Inspice agros tuos & hortos tuos quærendo quid mihi des. Non super sacrificia tua arguam te: hæc abundè mihi offers, & perpetuò altaria mea plena sunt: *Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos,* &c. (Ibidem.) *mea sunt omnes feræ siluarum.* Quid à te quæram? quod ego condidi? Magis-ne est hoc tuum, cui possidere dedi, quàm meum qui feci? Sed fortè ait Israël: Bestiæ Dei sunt illæ feræ in montibus discurrentes, quas non includo in corte mea, quas non alligo ad præsepe meum: ceterùm bos & ouis & hircus mea sunt. *Iumenta in montibus, & boues.* (Ibid. v. 10.) Mea sunt illa quæ non possides; mea sunt ista quæ possides. Si enim seruus meus es tu, totum peculium tuum meum est. *Cognoui omnia volatilia cæli,* (Ibid. v. 11.) & numerum eorum apud me descriptum habeo; tamquam quæ subsint omnia ditioni meæ, & quæ singula possim propriis nominibus aduocare, & dicent, Adsumus. *Et pulchritudo agri mecum est*; (Ibidem.) aut, vt S. Hieronymus legit, *vniuersitas agri.* hoc est, Quidquid in campo pulchrum est & speciosum *mecum est*; id est, adest mihi præsens: vt non oporteat longa agere itinera ad illud tenendum. *Si esuriero, non dicam tibi,* &c. (Ibid. v. 12.) Dic ergo Domine Deus noster, inquit S. Augustinus, quid indicis populo tuo, Israëli tuo? quid ab illo postulas? quid tibi præstari vis, quo profiteatur te tamquam legitimum suum Deum habere? *Immola Deo sacrificium laudis,* &c. (Ibid. v. 14.) Deo aliquod offerre tenemur seruitutis officium, quo profiteamur nos illum tamquam Deum verum habere & colere. Et quidem nuda sacrificia aut animalium oblationes puras ille non requirebat, quæ ipsi parum poterant prodesse, qui bonorum nostrorum non eget: quod potissimùm requirit est sacrificium laudis. Quid est sacrificium laudis? Sacrificium glorificationis (inquit S. Basilius) cùm scilicet omnium bonorum nostrorum laudem & gloriam in ipsum tamquam in eorum auctorem referimus. Et alludere visus est Dauid ad sacrificia, quibus Deus thus lucidissimum admisceri volebat, vt thus coram ipso cremaretur, sacrificiorum verò carnes in sacrificantium vtilitatem cederent; quo indicaret, solum fumum laudis & gloriæ sibi ex sacrificiis reseruari: vnde in tantum sacrificia præcipiebat & acceptabat, in quantum illa ad ipsius laudem & gloriam referebantur. *Ideò dicebat* (inquit Chrysostomus in Psalm. 36.) *Sacrificium laudis honorificabit me.* & iterùm: *Laudabo nomen Dei cum cantico; & placebit Deo plusquam vitulus nouellus cornua producens & vngulas.* (Psal. 68, 31.) Hic igitur actus est, quo Deum singulariter colimus, quo profitemur nos illum tamquam verum legitimumque Deum habere: quem qui Deo exhibere renuit, ac sibi alterive sacrilegè vsurpat, Deum ipsum altissimum negare censendus est.

Deus non requirit à nobis victimas, sed laudem suam.

Dei laus est proprium seruitutis nostræ officium.

Qui Deum laudare recusat, ipsum negat.

29. Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat, & exultaui quòd inuenisset eum malum.

30. Non enim dedi ad peccandum guttur meum, vt expeterem maledicens animam eius.

Significat se perfectam habuisse charitatem, quâ etiam inimicos diligeret non fictè aut simulatè, sed ex corde, de bono illorum gaudendo, nullum eis malum imprecando, sed illud quoad poterat amoliendo; & beneuolum se iis qui ipsum oderant ac beneficum exhibendo. Nondum legem audiuerat præcipientem, *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos,* &c. (Matth. 5, 44.) & perfectissimè illa quæ legis sunt præstabat; quin imò potiùs ante legem ipsimet legi se normam exhibebat, & exemplo suo quid præcipiendum foret ostendebat. Hoc autem

Iob perfectam habuit inimicorum dilectionem.

tem vt clarum nobis fiat, vim mandati de diligendis inimicis expendamus.

Quomodo diligendus sit inimicus. Qui præcipimur diligere inimicum, tenemur primò illi velle & optare quod bonum est illi, simpliciter & absolutè loquendo; in primis bonum spirituale, quod ad animæ salutem spectat, gloriam, gratiam, spiritualia dona: nec id solum (inquit S. Basilius in regulis breuioribus interrogatione 176.) sed & ea temporalia bona, quæ illi necessaria sunt ad vitam spiritualem & corporalem. Constat enim homo ex anima & corpore; & cùm vtrumque diligendum sit, vtrique debemus velle bona commensurata. Deinde tenemur lætari de bonis quæ illi eueniunt, & tristari de malis quæ illi accidunt. Vt enim demonstrat B. Augustinus lib. 14. de Ciuitate Dei cap. 7. & 9. cuius doctrinam sequitur, explicat & confirmat D. Thomas in 1. 2. quæst. 15. art. 2. & quæst. 28. art. 6. amor quando est in corde excitat lætitiam de bono, quod aduenit amato, & tristitiam de malo, quod illi accidit. Quæ omnia complexus est S. Basilius in regulis breuioribus interrogatione 175. interrogans, *Quomodo deprehendatur aliquis quòd fratrem diligat ex mandato Domini; & quomodo item conuincitur quòd iuxta hoc mandatum non diligat:* & respondet, *Charitatis præcipua sunt hæc duo, dolere & angi in his rebus, in quibus læditur is erga quem charitas habetur; similiterque ipsius vtilitate lætari, & pro eo laborare. Beatus igitur quicumque mæret propter illum qui peccat; cùm eius periculum adeo sit metuendum; & lætitiâ afficitur propter illum qui rectè facit, cùm eius lucrum incomparabile sit, sicut scriptum est. Quin & hoc etiam Paulus Apostolus testatur cùm ait:* Si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra; & si glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra. *Qui autem hoc modo variè non afficitur, de hoc prorsus dubitari non potest, quòd fratrem ex mandato non diligat.* Ita S. Basilius. Sicut ergo ex eo intelligimus membrum participare spiritum vitalem corporis si compatitur, & quasi tristatur ad dolorem alterius membri, & si congaudet ad gaudium alterius membri: ita ex eo quòd quis tristatur ad alterius læsionem, & lætatur ad ipsius gaudium, indicat se viuificari Spiritu illo à quo profluit charitas. de quo dixit Apostolus: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

Ex quo deprehendatur quis an verè diligit.

1. Cor. 12, 26.

Rom. 5, 5.

Non licet odisse inimicum. Ex his infertur Primò, non posse hominem prosequi odio inimicum suum: hoc enim expressè Christus prohibet, & euidenti ratione comprobatur ex eo quòd impossibile sit vnam & eamdem rem absolutè diligere, & absolutè odio habere.

Non licet optare inimico malum: non lætari de malo inimici. Infertur Secundò, homini non licere desiderare malum inimico suo: si enim tenetur eum diligere, & diligere est velle & optare bonum, non poterit ei desiderare malum.

Sequitur Tertiò, hominem non posse lætari de malo quod accidit inimico. Ex amore enim erga dilectum non sequitur nisi tristitia de eius malo. Ita B. Anselmus in Epist. 1. ad Corinthios expendit illud quod Apostolus, postquam dixit de charitate, *Non irritatur, non cogitat malum,* subdit, *Non gaudet super iniquitate.* id est, Non de perditione aduersantium exultat. *Sunt enim,* inquit, *nonnulli qui nec faciunt malum, nec facere cogitant eis, à quibus aduersa perferunt; sed si factum illis ab aliis fuerit lætantur; & ideò nunc quando dictum est, Charitas non irritatur, id est, non prouocatur ad iram, & iniuriis lacessita ad nullos se vltionis motus excitat; non cogitat malum; id est, non cogitat, quomodo ei, qui sibi facit iniuriam, vicem reddat; additur; non gaudet super iniquitate; id est, non ei placet, si quid iniquè passus fuerit vel ipse qui ei aduersatur.* Atque hoc est quod hoc loco Iobus significat cùm ait: *Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat, & exultaui quòd inuenisset eum malum.* Quæ verba sic egregiè expendit S. Gregorius lib. 22. Moralium cap. 6. *Sciendum est,* inquit, *quia inimici dilectio tunc veraciter custoditur, cùm nec de profectu addicimur, nec de ruina illius lætamur. Nam sæpè in dilectionis imagine erga inimicum animus fallitur, seque hunc diligere existimat, si eius vitæ contrarius non exsistat. Sed dilectionis vim occultè & veraciter aut profectus inimici aut casus interrogat: hac etenim de re ad plenum semetipsum mens hominis nescit, nisi eum, quem sibi aduersarium credit, in defectu vel profectu mutasse modum sui status inuenerit: si enim de prosperitate addicitur, & de calamitate se odientis lætatur, constat quòd non amat, quem non vult esse meliorem, eumque etiam stantem voto prosequitur, quem cecidisse gratulatur.*

1. Cor. 13, 5.

Charitas non irritatur, non cogitat malum, &c.

Circa inimicum sæpè dilectionis imagine fallimur.

31. Si non dixerunt viri tabernaculi mei: Quis det de carnibus eius vt saturemur?

Quomodo desiderent domestici Iobi carnibus saturari. Aliqui accipiunt hoc vt symbolum amoris. q. d. Domesticis meis tam beneuolum & suauem me exhibui, vt carnis siue corporis mei præsentiâ nihil ipsis esset gratiùs, eâque saturari nequirent: ita mihi eos affixi, vt artus meos absorbere meque intra sua viscera condere peroptarent. Amor enim vis vnitiua est. Ita S. Chrysostomus, S. Thomas, & Sanctius noster.

Alij tamen malunt esse signum odij famulos incitantis ad vorandam Iobi carnem, quòd obsequia ab eis accurata requireret. Ita Philippus, Olympiodorus, Paulus Burgensis, Stunica, Mercerus, Vatablus, Tirinus, Rabbi Abraham, & passim Hebræi. q. d. Optarent me dentibus discerpere ac deuorare. Est enim hoc extremi odij indicium, vt passim alibi in Scriptura & in communi sermone accipitur.

Posset etiam referri ad inimicum Iobi, de quo immediatè sermo præcesserat. q. d. Tam iniustè mihi fuit inimicus, tam indignis modis me lacessiuit, vt domestici mei, mihi alioquin amarissimi, iniuriæ tamen atrocitate commoti, viderentur eum deuoraturi; nisi illos compescuissem, præ nimia mansuetudine, quantumuis irritatus, nullam ab eo vindictam sumi volens. Et quidem tertius hic exponendi modus, vti & primus, congruentior videtur: nam secundus friget, cùm Iobus catalogum virtutum ac rerum amabilium recenseat, cui cohærentior est prima & tertia explanatio. Certè plures, præsertim Patres, de ardentissimo amore, quo famuli Iobum prosequebantur, locum hunc interpretantur.

Allego-

Christiani verè Christi corpore saturantur.

Allegoricè S. Chrysostomus Hom. 61. ad Populum hoc applicat venerabili Eucharistiæ de Christo dicens: *Propterea semetipsum nobis immiscuit, & corpus suum in nos contemperauit, vt vnum quid efficiamur tamquam corpus capiti coaptatum: ardenter enim amantium hoc est. Hoc itaque Iob insinuans dicebat de seruis suis, quibus erat supra modum desiderabilis. quod desiderium ostendentes dicebant: Quis det nobis vt de carnibus eius saturemur? Propterea quidem Christus id fecit in maiorem nos inducens charitatem, & suum erga nos ostendens desiderium, non tantùm se prabens cupientibus videndum, sed & palpandum, & comedendum, & carni dentes infigere, & complicari, & omne desiderium impleri*, &c. Vbi S. Chrysostomus ostendit, quantò præclariori beneficio nos affecerit Christus Dominus quàm veteris Testamenti etiam electos Reges: illi enim tantùm templum Domini videbant, nos verò Christum ipsum tangimus & sumimus.

32. Foris non mansit peregrinus; ostium meum viatori patuit.

Iobi hospitalitas similis Abrahami.

Significat se extraneis hospitalem totum & liberalem extitisse peregrinos quoslibet ex longinquo aduenientes sub tectum colligendo, & in domum propriam introducendo, ac benignè illis præbendo etiam quæ ad victum essent necessaria. Videre mihi videor alterum in Iobo Abrahamum, qui etiam ignotis occurrebat, & de via ad se inuitabat, & tantùm non cogebat inuitos. Quæ res magnam admirationem omnibus creabat, qui genus illud humanitatis & beneficentiæ summis laudibus in cælum ferebant.

Iob & Abraham magistri hospitalitatis.

O præclarum virum & hospitalitatis egregium magistrum! (exclamat Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 5.) *suo quidem exemplo docuit qualis debeat esse hospitalitas; nimirum vt prastò sit aduenientibus, & occurrat obuiàm, & itinera exploret, & adsit non quærentibus, & rapiat prætergredientes. Ante ostium sedebat Abraham, sedebat meridie, quando alij requiescebant; iste hospitum explorabat aduentus.* Hæc Ambrosius de Abrahamo; quæ mutato nomine de Iobo eodem veritatis iure dixeris, vt cuius *ostium* semper *viatori patuit, & foris non mansit peregrinus.* Expende studium Patriarcharum, cùm plurimos haberent seruos, quibus eam curam explorandi hospites demandare poterant; nulli tamen eam commiserunt, sed tamquam pretiosum thesaurum aut etiam honorem amplissimum sibi ipsi reseruarunt.

Gen. 18.

Tradunt de Abrahamo sacræ Litteræ sedisse ipsum æstiuo tempore in ostio tabernaculi sui ad captandam auram in meridie, & præcipuè ad speculandum, num fortè illac transirent peregrini, quos exciperet hospitio. Ad meridiem enim maximè viatores lassitudine, fame sitique confecti diuertere ac recipere se ad hospitia consueuerunt. Et quidem in ipso feruore diei, quasi locus alius vel ad quietem captandam, vel ad æstum vitandum nullus esset aptior quàm ostium tabernaculi. Sed iustum nulla cæli retardat intemperies; cùm tamen pigri & socordes qualibet aëris inclementiâ consternamur, atque ab operibus pietatis & charitatis desistamus. Explorat Abrahamus peregrinos, & indigos vel procul transeuntes; & nos pauperculis occurrentibus faciem auertimus, & qualemcumque stipem postulantes contumeliosè aut certè perquam molestè repellimus. Plura pulchrè ac fusè de Abrahami hospitalitate vide apud S. Chrysostomum ad cap. Geneseos 18. quæ & optimè in Iobum quadrent.

33. Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam.

Loquitur aptè de confessione peccatorum, si quæ vmquam commisisset, humiliter, postpositâ omni confusione, instituenda. id quod Septuaginta expressiùs dixerunt, hæc cum sequenti versu ita coniungentes, vt ex vtrisque vna istiusmodi existat sententia: Εἰ δὲ καὶ ἁμαρτὼν ἀκουσίως ἔκρυψα τὴν ἁμαρτίαν μου· οὐ γὰρ διετράπην πολυοχλίαν πλήθους, τοῦ μὴ ἐξαγορεῦσαι ἐνώπιον αὐτῶν: *Si etiam non sponte peccans abscondi peccatum meum: non enim expaui turbam multitudinis, quò minùs confiterer coram ipsis.*

Laudatus Iob qui sponte sua delicta confitetur.

Hæc Iobi laus duplici sensu accipi potest; quorum Primus est, peccasse quidem, sed non obtexisse culpam, imò aliquo signo, puta sacrificio pro peccato, prodidisse, ne sanctior quàm esset haberetur: Secundus est, non commisisse quidquam quod absconderet; cùm tamen ita esset animo comparatus, vt si pro fragilitate humana peccaret, minimè id tegeret. Quod ex Olympiodori expositione deducitur, quæ sic habet: *Peccati voluntarij nullius sibi conscius erat: vsque eò ad virtutem vitam exercebat. Verùm quia non id fert humanæ naturæ conditio, vt qui homo est, non aliquâ noxâ, quæ minimè voluntaria sit, tentatur; idcircò perspectam sibi prolapsionem pœnitentiâ atque confessione curabat, nec eius rei, quæ non esset ad rectæ rationis legem expressa, confessionem reformidabat.* Prudenter sanè Iob primis parentibus cautior promptus erat ad prodenda crimina, alienus ab excusandis, vt propterea non minorem videatur laudem mereri dum culpas suas humiliter aperit, quàm cùm virtutibus honestatur. *Rectè factorum* (inquit S. Chrysostomus in Catena) *nullum sibi testem quærebat; erratorum autem cunctos esse conscios optabat.* Longè aliter homines hodie vsurpant; qui vitia quidem occultant, & si quid boni habent, in vulgus & in forum educunt.

Nota prò illis verbis, *Si abscondi quasi homo*, Hebraicè dici *vt Adam:* qui simul atque peccauit illicò nuditatem vel arreptitiis obtexit foliis, & abscondit se. *Abscondi* verbum, Hebraicè כָּסָה *casah*, significat etiam *vestire, operire*; vnde חֹבֶב *chabab*, pectus, sinum, latibulum significare dicitur. Hæc scilicet est vitiosa filiorum Adam consuetudo, vt vitia sua gerant & foueant in sinu, in latibulis habeant abstrusa, ne prodantur; & si in sacramentali confessione omnia fateantur, vestire soleant nefario quodam amictu excusationum.

Vide S. Gregorium lib. 22. Moralium cap. 9. vbi confessionis humilitatem laudat, damnat excusationis velamenta, atque non minùs virtutibus esse Iobum admirabilem quàm humili peccatorum deuelatione.

 Viden-

Videndus quoque in hanc sententiam S. Basilius in Psal. 37. ad illa verba, *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum*; vbi ostendit hoc esse sceleratissimorum hominum ingenium, vt peccata & abscondant, & animo recondant; at proborum, vt si quando delinquant, quàm citissimè Deo aperiant: *Quemadmodum*, inquit, *in febri, quæ si intrò altiùsve serpat, morbum longè validiorem facit; si verò in apertum se promouerit, spem remissionis veluti indice promittit. Sic & anima contingit. Qui inexorabilis & obduratus fuerit, secundùm duritiam suam & impœnitens cor thesaurizat sibi iram in die iræ, adiungens peccatum peccato, & propria adaugens mala. Etenim peccator cùm in profundum malorum venerit contemnit. Contrà, qui probæ est mentis, si interim vel semel per diaboli subreptionem offenderit, eius conscientia maximopere grauatur, vt quod admisit tacere aut occultare nequeat*, &c. Pulchrâ similitudine hoc explicat Origenes ad illa verba Psal. 37. *Quoniam iniquitatem meam annuntiabo: Vide quid doceat nos Scriptura, quia oportet peccata non celare intrinsecus. Fortassis enim sicut hi qui habent inclusam escam indigestam aut humoris vel phlegmatis, stomacho grauiter & molestè immanentia si vomuerint, releuantur: sic etiam ij qui peccauerunt, siquidem occultant & retinent intra se peccatum, intrinsecus vrgentur, & propemodum suffocantur à phlegmate vel humore peccati. Si autem ipse peccator sui accusator fiat, dum accusat seipsum, & confitetur, simul euomit delictum, atque omnem morbi causam digerit*, &c.

Peccatum occultatum conscientiam suffocat.

Confessio est vomitorium peccati.

34. Si expaui ad multitudinem nimiam, & despectio propinquorum terruit me; & non magis tacui, nec egressus sum ostium.

Quantum ad Iudicis & Gubernatoris populi officium spectat, non sic vnquam Iobus timuit multitudinem popularem, vt propterea omitteret arguere, vel prohibere, aut agere vel dicere quidquam eorum, quæ illi dicenda vel agenda secundùm Deum videbantur: neque item ipsum ab huiusmodi officio deterruit despectio propinquorum vel actiua, quâ solent propinqui vt familiariores eos qui magnum aliquid attentant faciliùs despicere quàm alieni aut extranei, propter familiaritatem quæ parit contemptum; vel passiua, quâ solent nonnumquam venire in contemptum propinqui propter odium Iudicis aut Gubernatoris populi, maximè cùm se opponit multitudini, aut magni aliquid attentat: imò cùm potuisset tacendo & dissimulando odium declinare, & negotium subterfugere, quietemque seruare, noluit potiùs tacere quàm loqui, cessare quàm agere quæ dicenda vel agenda ex officio & pro temporis ratione iudicabat.

Iobi in rebus secundùm Deum iudicandis & exequendis constantia.

Scilicet arx inuicta bona conscientia est, quâ Iobus vbique tutus nihil timuit, neque à iustitiæ cultu recessit: frequentem populum texit, neque sibi visus est cuiquam iniuriam irrogasse: coniunctos sanguine vel familiaritate ita excepit, vt in iure dicendo solam iustitiæ rationem haberet, tametsi propterea cognati vel necessarij excandescerent, ac in illum inueherentur: maluit quippe correptiones siue obiurgationes patienter ferre, quàm ius vlla ex parte violare. Ergo exantlauit iniurias, ne vllam iniuriam inferret. Erant aliquando tot ostia aperta quot hominum ora contumeliosa, circumcirca maligni spiritus furentes & expectantes occasionem, quâ sanctum virum de statu mentis ac virtutis deijcerent. Quid tunc Iob? *Tacui*, inquit, *nec egressus sum ostium.* hoc est, Os meum continui, quo meam innocentiam sartam tectam conseruaui. Atque in hunc sensum dicta Iobi verba sic exponit S. Gregorius lib. 22. Moralium cap. 16. *Quidnam hoc in loco ostium nisi os debemus accipere? Hi coguntur ostium egredi, qui pulsati contumeliis, quàm magni apud se lateant loquentes denuntiant: dumque per impatientiam victi, quædam de se quæ nesciebantur produnt, tamquam per oris ostium egrediuntur. Vnde beatus Iob dicturus quod oris ostium non fuerit egressus, benè præmisit, Tacui.* Et quidem quot ora conuitiis, opprobriis aperiuntur, tot aperiuntur ianuæ malignis spiritibus, qui omnia turbent, omnia commoueant, nihil quietum relinquant. Quod notabat sanctus Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 309. ad maledicum hominem scribens: *Te caducam vitam fugisse audio, atque interim tamen procacem ac petulantem linguam habere ac temerè eloqui. Quod nil aliud est, quàm murum firmissimum atque hostibus inaccessum extruere, ipsisque portam ad ingressum relinquere.* Patet ostium, patent fores hostilibus incursibus, dum os aperis maledictis. Miser erit, qui ex aduerso similiter suum ostium cœperit aperire, intima illius tempestatibus replebuntur, nulla ibi manebunt Spiritus sancti lumina inextincta. Dum alius aperto ore te maledictis ferit, nil perdidisti, dum clausum os tuum contineas: si verò similiter os tuum aperias, & totidem ex aduerso maledicta regeras, omnia mentis bona exsufflantur, & Spiritus extinguitur. Patet hoc in domo, in qua duo sunt ostia inuicem opposita, dum alterum sit clausum, licet tempestas ingruat, ac venti insurgant, omnia intra domum pacata sunt & secura; sed si ambo ostia fuerint aperta, illicò domus perturbatur, omnia à ventis feruntur, lumina extinguuntur. Hoc exemplo monebat suos S. Chrysostomus, ne conuitiatori responderent, si Spiritum in se sanctum seruare vellent.

Iob aequi rectiq; tenax.

Iob ostium oris seruabat occlusum dum calumniis impeteretur.

Quàm salutare sit contumeliosis verbis nil respondere.

35. Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum audiat Omnipotens; & librum scribat ipse qui iudicat;

36. Vt in humero meo portem illum, & circumdem illum quasi coronam mihi?

37. Per singulos gradus meos pronuntiabo illum, & quasi Principi offeram eum.

Quoniam Iobus præstantissima sua officij munera narrauerat, ne frustrà id fecisse videretur, optat

Iobus optat Deum auditorem & Iudicem.

optat æquum auditorem, id est, qui ex veritate, non ex opinione res suas æstimet. Quo amicorum simul notat iniquitatem, qui eius vitam non ex scelere aut crimine aliquo, quo teneretur, sed ex miseriis & ærumnis, quibus vrgebatur, reprehendebant: quod non poterat non grauiter & molestè ferre. Quapropter subdit: *Vt desiderium meum audiat Omnipotens.* id est, Faxit Deus, vt pro desiderio meo auditoris æqui compos sim; nec me diu cum istis iniquis auditoribus contendere sinat. Pertinet ad iudicialia auditoris vocabulum, estque idem auditor & Iudex. Optat ergo Iobus auditorem Deum in forma Iudicis ad exaggerandam in eo audiendi promptitudinem, cui narret omnia desideria sua, quæ audiat sanè Deus, imò scribat, vt exactior sit in iudicando; certò sciens librum istum à Deo scriptum sibi vertendum in gloriam & insigne quoddam dignitatis; qualis est corona Regum capitibus aut sceptrum humero gestari solitum. Quamobrem omnia quæ sibi patienda forent in vnum volumen redigi cupiebat, paratus hoc onus non inuitis humeris asportare.

Deus auditor quasi iudicialis.

Ceterùm hic locus dupliciter exponi potest: vno modo, vt significetur Iobum de sua ipsius innocentia confidentem optare, vt Iudex aliquis, qui de sua causa criminosè iudicaret, librum scriberet vniuersa vitæ suæ facta complectentem; quia nimirum sic sperabat fore, vt omnes vitæ suæ seriem gloriosam rerumque optimè gestarum gloriam cognoscerent, & ipse de libro illo quasi de facinorum suorum monumentis & quadam veluti corona gloriaretur. Altero, vt velit Iob in librum referri labores omnes, qui ex diuino consilio sunt pro toto vitæ suæ decursu definiti, videlicet memoriæ causâ, ne vel vnus prætermittatur quem ipse non ferat, atque ita totum librum patiendo percurrat & absoluat: id enim significat, cùm optat vt humeris suis imponatur, intelligens in iis omnibus ferendis illustrissimam gloriæ coronam, ad quam per eos assumi debeat, esse constitutam. quod subsequentia verba significant: *Et circumdem illum quasi coronam mihi.*

Innocentia Iobi gloriosa.

Tolerantia laborum illustrissima corona.

Magna sanè est consolatio iustorum, quòd ipse Deus librum scribat de ipsorum bonis actionibus, vt præmiis afficiat: solitos quidem id facere Reges Persarum loco magnæ laudis habetur; vnde illud Assueri de Mardochæi fidelitate in denuntiandis insidiis Eunuchorum, quod ipse Rex dicitur manu suâ scripsisse in Commentariis; & apud Hebræos illi qui erant à Commentariis hoc idem munus habuisse dicuntur secundi Regum cap. 8. vers. 16. & tertij Regum cap. 4. vers. 3. Quantò Deus ipse mirabilius, vt ab Ezechiele exprimitur, qui visus est tamquam Iudex Angelorum satellitio stipatus, & atramentarium scriptoris ad renes habens, vt malorum peccata & proborum virtutes describeret? Id verò muneris assumens sibi Deus ostendit primò, rem esse quæ soli Deo tutò credi possit. Nam homines in notandis aliorum vel peccatis vel virtutibus sæpè à veritatis æquilibrio deflectunt vel nimium amplificando mala, vel de virtutibus nimiùm detrahendo. Deinde ostendit exactam Iudicis sollicitudinem & studium, cùm appensum ipse ad renes atramentarium præferat, vt in promptu habeat, quo notet illicò quæ occurrerint. Zona denique sapphyrina, de qua pendebat atramentarium, cùm coloris sit cælestis, monstrat eam diligentiam nihil habere terrenæ fæcis admixtum, quasi ex inuidia aut maleuolentia adhibitam, sed prorsus esse cælestem ac puram, ipsique cælo pretiosam; vtpote per quam fiat separatio iustorum & iniustorum.

Deus scribit acta iustorum.

Esther 12, 4.

Ezech. 9, 2.

Solus Deus ritè notat opera hominum.

Porrò Deum opera hominum siue bona siue mala, operibusque congruentia præmia & supplicia quasi in libro exarare hîc & alibi sæpè in Scriptura testatum habemus. Ita Ieremias ait *iniquitates in manu Dei conuolutas.* Id Vatablus in hunc modum interpretatur; quasi Deus quibusdam notis peccata in manibus suis designarit, vt illorum recordetur. Pius Vates meo iudicio volumen intelligit, quod more antiquo circum vmbilicum conuoluitur: in quod Deus atramento illo Ezechielis omnia hominum dicta, facta, cogitationes refert, & in sua manu, hoc est potentia diuinitatis suæ, & aperta scientia conseruat, ne vmquam excidant & oblitterentur, sed semper sint in conspectu, & clarissimè perfectissimeque legantur. Hoc ipsum innuit Isaias: *Ecce scriptum est coram me, non tacebo, sed reddam & retribuam in sinum eorum.* Id etiam perspicuè dicit Ioannes in Apocalypsi: *Et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundùm opera ipsorum.* Quæ & alia diuinarum Litterarum arcana monita probi omnes & salutis suæ amantes viri ante oculos habere solent atque expendere ad necessariam cautionem; vt cùm nullum Deo scelus tectum esse possit atque incognitum, maturè obuiàm eant periculo suo, & peccata defleant, puniantque in se ipsi, ne deinde omni acerbitate ab æquo Iudice puniantur.

Thren. 2, 14.

Isaiæ 65, 6.

Apoc. 20, 12.

Deus Iudex semper ante oculos habendus.

Iob sanè vir tantus, quantum nobis cæli scribæ atque Annalium monumenta dicunt, non saluti indormiebat suæ, nec expectabat illud tempus vltimum, dum Auctor vniuersitatis atque Iudex nigrum theta in commentario suo pingeret, sed abiectus coram Deo pœnitensque prouoluebatur: cumque foret non pœnitentiæ modò, sed maximarum quoque aliarum virtutum coronis vndique redimitus, cùm tam puræ & innocentis conscientiæ, vt cor suum numquam illum reprehenderet, cumque dicta factaque sua referri in diuinum librum peteret, ad æternam propositi sui & deuoti animi memoriam: (id enim ea verba ipsius volunt, *Et librum scribat ipse qui iudicat:*) hic vir, inquam, simplex, & rectus ac timens Deum, & quotidianis sacrificiis intentus, inter Hussitas sanctimoniæ quoddam miraculum & exemplar; cùm tamen apud se reputaret lucidum Dei oculum fortè quiddam in se animaduertere, quod ipse non videbat, diuinæ iustitiæ & bonitati contrarium, anxius & mœrens obsecrabat dimitti se vt plangeret paululùm antequam iret ad terram tenebrosam & opertam mortis caligine, quo Iudicem propitiare posset, & animi abiectione atque lacrymis illius mentem ad misericordiam & lenitatem commouere.

Quamobrem etiam prudenter Iobus hîc ante extremum iudicij diem desiderium suum audiri & libellum scribi postulat, *vt portet illum in humero.* Quibus verbis se iustum operatorem coram Domino constituere nititur, diuinâ scilicet adiu-

adiuuante gratiâ; vt iusta præcepta Domini in libro Legis contenta operetur. *Librum quippe in humero portare* (inquit S. Gregorius lib. 22. Moralium cap. 14.) *est Scripturam sacram operando perficere. Et notandum, quàm ordinatè describitur, & priùs in humero portare, & postmodum sicut coronâ circumdari; quia videlicet sacri eloquij mandata si modò benè portantur in opere, post nobis victoriam exhibent in retributione*, &c. En quomodo nobis propria opera & merita coronam concilient & operentur, tandemque è manibus nostris ad caput progrediantur. In hoc ergo sensu, iuxta S. Gregorij expositionem, adiutorem diuinum postulat Iob, vt gratiæ cælesti cooperando gloriæ coronam promereri valeat. Quare etiam S. Paulus ait: *Adiuuantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei accipiatis.* Vbi S. Anselmus, *In vacuum*, inquit, *gratiam recipit, qui cum ea non laborat, nec ei suum studium adiungit; quique per desidiam facit, vt in se gratia sit otiosa, dum eam bonis explere operibus non satagit*, &c. Eâ igitur ratione Iob adiutricem gratiam postulabat, vt cum ea posset laborare & mereri, sciens quia neque sine gratia posset meritum comparare, neque sine labore coronam obtinere. Quod autem subdit,

Scripturam in humero portare est illam opere complere.

2. Cor. 6, 1.

PER SINGVLOS GRADVS MEOS PRONVNTIABO ILLVM,] idem est ac si dicat: Ego omnem meam actam vitam in medium proferam, singulasque actiones & cogitationes meas ei confitebor, omnesque mei cordis recessus ad vnum retegam. S. Gregorius loco suprà citato exponit tropologicè de gradibus meritorum; de quibus per Psalmistam dicitur, *Ibunt de virtute in virtutem: Neque enim*, inquit, *repentè ad summa peruenitur, sed ad virtutum celsitudinem per incrementa mens ducitur. Ille ad doctrinam Dei veraciter ascendit, qui ad obtinendam hanc gradibus sanctæ operationis eruperit; & quasi per singulos gradus suos librum pronuntiat, qui percepisse se eius scientiam non per verba tantummodò, sed etiam per opera demonstrat. Vnde adhuc subditur:* Et quasi Principi offeram illum. *Omne enim quod offerimus in manibus tenemus. Venientis ergo ad iudicium Principis librum offerre est verba præceptorum illius in actione tenuisse.*

Psal. 83, 8.

Ad virtutis celsitudinem gradatim adscenditur.

Septuaginta longè aliter locum hunc totum transtulerunt; sic enim tres versus hos interpretati sunt: Τίς δῴη ἀκούοντά μου; χεῖρα δὲ κυρίου εἰ μὴ ἐδεδοίκειν· συγγραφὴν δὲ ἣν εἶχον κατά τινος, ἐπ' ὤμοις ἂν περιθέμενος στέφανον ἀνεγίνωσκον, καὶ εἰ μὴ ῥήξας αὐτὴν ἀπέδωκα, οὐθὲν λαβὼν παρὰ χρεωφειλέτου: *Quis mihi tribuat auditorem? Et manum Domini si non timui; syngrapham verò quam habui contra quempiam, in humeris vtique circumponens coronam legebam, & si non scindens eam reddidi, nihil accipiens à debitore.* Quâ versione illud officij munus Iobum præstitisse significarunt, quod præcipit Isaias dicens: *Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus disrumpe.* Hoc est, Ne diuites tabulis & scriptis pauperes debitores suos opprimerent; sed pecunias creditas eis potiùs condonarent.

Iob pauperes debitores non vexabat, sed ijs debitum condonabat.

Isaiæ 58.

Habebat autem codicem Iob, in quem rationes referebat datæ mutuo pecuniæ, vt eorum leuaret indigentiam; seruabat syngraphas & schedulas satisdationis propriâ manu debitoris subscriptas; ad constitutum tempus remittebat famulos qui pensum pecuniæ exigerent; debitores domesticis difficultatibus impediti, aut angustiâ rei familiaris oppressi, pensitandi pecuniam non habebant facultatem. Quid faciebat Iob? mittebátne exactores, qui Iudicis edicto ære alieno constrictos ad solutionem cogerent, aut debitores suffocarent instar mali serui, aut traderent custodiæ & vinculis? Minimè gentium. Magna animi celsitudine cautiones & chirographa coram debitoribus & stipulatoribus in minutas partes distrahebat, vt abolita & obliuione obruta manerent debita. *Et si non scindens reddidi, nihil accipiens à debitore.* Mira Iobi benignitas. Sed cur discindit syngraphas, rumpitque cautiones diademate coronatus? Hoc indicant verba Septuaginta: *Circumponens coronam legebam.* S. Augustinus legit: *Et coronatus publicè legebam*; S. Ambrosius lib. de Tobia cap. 17. *Imponens coronam legebam:* Glossa Lyræ habet: *Tamquam suæ victoriæ vexillum.* Neque minùs sanè illustre facinus condonare iniurias, probra, maledicta, quàm debita. Qui æris sui vincula proximo relaxat, quibus tenebatur adstrictus debitoribus suis remittit, & ab obligatione nominum eos absoluit, Dei munificentiam in dimittendis debitis & soluendis peccatorum vinculis æmulatur. Is dignus regijs infulis, Imperatorijs paludamentis, vt Rex augustus incedat coronatus.

Iob de debitorum remissione coronatur.

Triumphus & corona Iobi cùm debitorum syngraphas scidit.

38. Si aduersum me terra mea clamat, & cum ipsa sulci eius deflent:

39. Si fructus eius comedi absque pecunia, & animam agricolarum eius afflixi:

40. Pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo spina.

Iniquum meritò putat vir diuinus, si agrorum suorum operarij solùm nossent laborare, & sub laboribus gemere, & nullam viderent mercedis iucunditatem sudoribus madidi, sicci & arentes solatio. Quam iniquitatem sic obijcit D. Iacobus in Epistola Canonica diuitibus mundialibus dicens: *Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras clamat; & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit.* Et quando merces & solatium negatum operarijs non clamat aduersus dominos, & cælum clamoribus implet? Itaque Iob quasi dira sibi imprecatur, si vmquam vel subditorum lacrymas vel sanguinem sitiuerit, sic subditos vexando exactionibus, vt cogeret illos plus solito terram sollicitare & vexare, quo possint persoluere tributa. Ita Auctor Catenæ Græcæ. quasi diceret: *Hæc patiar mala, si causâ meâ terra à suo domino est aliquando gemitu debilitata; aut si sulci eius ab aratori-*

Iob agricolas non opprimebat laboribus.

Iac. 4.

Merces operariorum defraudata clamat in cælum de terra.

aratoribus, atque ab his, qui eam sciderunt, flere aliquando coacti sunt. Quippe meritò tot sibi calamitates à Deo inflictas putaret bonus Rex, si quando libuisset de terræ vulnere aut de subditorum sanguine bibere, eos sic premendo tributis, vt ingenti labore ægrè ac difficulter satisfacere vix possent.

Hic nempe mundialium tyrannorum est mos, qui subditos grauibus exactionibus & laboribus suprà quàm ferre possint onerant, nec vllam eis requiem aut solatium concedunt: boni verò domini est sic labores inter seruos partiri, vt impertiatur etiam solatia. Sic Deus mandauit homini labores, sed ex quibus cibus nascatur; minatus est soli sterilitatem, elementorum inclementiam; sed & vestes parauit, vt tamquàm à bono domino venirent in seruos labores misti, imò & attemperati solatijs. Id quod pulchrè obseruauit Rupertus lib. 3. de Trinitate, cap. 27. cùm ait: *Habes itaque duo miseriæ solatia cum labore & indigentia homini proposita, victum scilicet & vestitum: victum, vbi paulò antè dixit, In sudore vultus tui vescêris pane tuo: vestitum, vbi nunc dictum est, Fecit Dominus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos.* Proh optimi & celsissimi Domini conditionem! Seruituti addicit homines, ingentes illis labores mandat; sed & simul prouidet illis victus vestitusque solatia; & vt in laboribus immittendis seuerus, sic bonus in parandis solatijs apparet. Hinc meritò Dauid mundialium Principum iniquitatem atque duritiem à Deo longissimè remouebat dicens: *Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?* Planè iniquitas magna est, quod in domini alicuius præceptis tantùm videantur labores ac sudores mandati, & nullum ibi appareat solatium. Pulchrè ait D. Laurentius Iustinianus in Fasciculo amoris cap. 6. *Apertè dicit Psalmus, Neque iniquus neque immitis es, vt laboriosa mandes, & absque delectationis suffragio operarios fatigari sinas.* Non potest dominus, qui iniquus non est, qui immitis non est, decernere labores seruis absque vllo delectationis suffragio. Non potest dominus, qui iniquus non est, sinere fatigari subditos in adimplendis mandatis; & non curare de illorum victus vestitusque solatio. Vnde de se & pro se aiebat Iob, *Si aduersum me terra clamat, & cum ipsa sulci eius deflent,* &c. Et qualis esset ista Iobi iniquitas, quam terra clamaret, quam sulci eius deflerent? Vtique hæc esset, si agros suos ita sudoribus & laboribus operarum impleret, vt laborantibus excolentibusque eos solùm liceret gemere & lacrymari sub labore, percipere autem aliquod solatium mercedis numquam liceret. Sic exponit locum hunc Nicetas in Catena Græca: *Sed neque meos agros ac sulcos, neque terram meam quisquam coluit, qui non esset pretio atque mercede conductus, ne fortè eum gemitu lacrymisque vexarem, si ipsius operam certâ mercede spoliassem.*

Boni domini est seruorum labores solatijs attemperare.

Gen. 3.

Psal. 93.

Iniquitas est solùm dura seruis præcipere, & nullis solatijs eos subleuare.

Iuxta mentem S. Gregorij lib. 22. Moralium cap. 15. *terra* hoc loco significat terram desertam & squalentem ieiunamque glareâ sterilem; è contra verò *sulci* felicem glebam & subactam terram. Iuxta anagogen terra clamat, id est imperiti vel impij homines; sulci verò qui in virtute profecerunt. vtrique ergo coram Deo clamant, scilicet tam impij quàm pij aduersus Prælatos, cùm se illorum curâ destitutos conspiciunt. Nempe impij homines ad pietatem reducerentur, si eorum curam Prælatus ageret, & pij in virtute proficerent. Vnde meritò vtrique de Prælato conqueruntur. In quem sensum adducit S. Gregorius verba eiusdem Iobi vers. 39. *Si fructus eius comedi absque pecunia; & animam agricolarum eius afflixi.* Fructus terræ absque pecunia comedit ille, qui cùm præsit alijs, & ob hanc causam honorem accipiat & annuos redditus; ipse tamen omnino iniuncti muneris curam abijcit: oues quidem tondet, non tamen ad pascua reducit, neque lupos arcet. *Perfecti namque* (inquit S. Gregorius) *cùm semper de spiritualibus moueantur, tantò sciunt de alienis corporalibus damnis ingemiscere, quantò iam edocti sunt non dolere de suis. Omnis ergo qui præest, si peruersa in subditis exercet, contra hunc terra clamat, & sulci deflent; quia contra eius iniustitiam rudes quidem populi in murmurationis vocibus erumpunt, sed perfecti quique pro prauo eius opere se in fletibus affligunt; quodque imperiti clamant & dolent, hoc probatioris vitæ subiecti deflent & tacent;* &c. Idem Hom. 17. in Euangelia hunc Iobi locum exponens, *Terra,* inquit, *contra possessorem suum clamat, quando contra pastorem suum iustè Ecclesia murmurat: cuius etiam sulci deflent, si corda audientium, quæ à præcedentibus sunt patribus prædicationis voce & vigore inuectionis exarata, vident aliquid quod lugeant de vita pastoris. Cuius videlicet terræ fructus possessor bonus sine pecunia non manducat; quia discretus pastor prærogat talentum verbi, ne ad damnationem suam de Ecclesia stipendium sumat alimenti. Tunc enim de terra nostra cum pecunia fructus comedimus, quando sumentes Ecclesiastica subsidia in prædicatione laboramus: præcones namque venturi iudicij sumus.* Hæc piè ac sapienter Gregorius.

Quid per terram & sulcos significetur.

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMSECVNDVM.

Irascitur Eliu tam Iobo, quòd suam tantoperè iustitiam prædicasset, quàm amicis, quòd vi rationis Jobum refellere nequiuissent. Quare ipse præfatus modestè veniam, quòd coram senibus adolescens loqui audeat, docet adolescentibus interdum diuinitus inspirari sapientiam, cuius rei asserit se accepisse experimentum, ideoq; longè alijs ac validioribus argumentis Iobum conuicturum.

1. OMISERVNT autem tres viri isti respondere Iob, eò quòd iustus sibi videretur.

CVM longam Iobus & continentem orationem habuisset, quam non minùs sex capitibus absoluit, *Finita sunt verba Iobi*, quemadmodum ad calcem capitis superioris in Latino textu adiungitur; Septuaginta verò inde huius capitis initium faciunt, cùm aiunt: Καὶ ἡσύχασεν Ἰὼβ ῥήμασιν· ἡσύχασαν δὲ καὶ οἱ τρεῖς φίλοι αὐτοῦ ἔτι ἀντειπεῖν Ἰώβ: *Et cessauit Iob à verbis: cessauerunt autem & tres amici eius vltrà contradicere Iob*: quia scilicet ipsum à sua sententia deducere se posse desperabant; neque quidquam habebant, quo illum vrgere possent vehementiùs. Quod autem pro ratione additur, *Eò quòd iustus sibi videretur*, ambiguam facit orationem. Nam relatiuum *sibi* potest vel ad tres amicos vel ad ipsum Iobum referri. Ad tres viros referendum putarunt nonnulli Interpretes Latini, vt S. Gregorius, Odo, Titelmannus, & alij; quasi nimirum hac prolixâ Iobi oratione tres amici conuicti, præsertim illâ officiorum eius narratione, & quòd illam diram imprecationem, si secùs esset, adiunxisset, sibi iam persuasissent ipsum esse iustum. Quæ sententia probatur Græcorum versione. Nam Septuaginta id planè ad viros retulerunt vertentes: Ἦν γὰρ Ἰὼβ δίκαιος ἐναντίον αὐτῶν: *Erat enim Iob iustus coram eis.* Quâ interpretatione bonorum virorum victoria repræsentatur, qui tandem aduersarios suos se sanctos esse conuincent, sicut ipsos dicturos Sapientia scribit: *Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.* De Christo etiam in Apocalypsi scribitur: *Ecce venit in nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.* Verumtamen illud relatiuum *sibi* non ad tres viros, sed ad ipsum Iobum referendum esse probatur ex eo, quòd ita purior sit Latina locutio; tum quòd in Hebræo & Chaldæo planè ipsum referat Iobum. Est enim relatiuum singulare tertiæ personæ in Hebræo quidem *vau*, in Chaldæo verò *iod*. Adde, quòd aptius sit ipsi textui, vt relatiuum *sibi* Iobum ipsum, non eius amicos referat: nam ipsis minimè visus est iustus, quousque à Deo conuicti sunt, & iussi ab ipso Iobo veniam impetrare, quò ipse Deum pro illis precaretur, vt in fine libri narratur. Significat ergo tres viros omisisse respondere Iobo, *eò quòd iustus sibi videretur*, hoc est, tot pœnas non commeruisse; in quo tota inter eos disputatio versata erat: omiserunt igitur ipsi loqui, quia quid amplius dicerent non habebant ad sententiam suam probandam. Ita Stunica, Pineda, Sanctius, & alij passim. Quæ explanatio valdè conuenit cum eo quod sequitur:

Iob tres amicos ad metam silentij redegit.

Bonorum virorum victoria.

Sap. 5, 4.

Apoc. 1, 7.

2. Et iratus indignatusque est Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram: iratus est autem aduersum Iob, eò quòd iustum se esse diceret coram Deo.

Hic *Eliu* fuit ex progenie *Buz* filij *Nachor*, fratris Abrahæ (de quo agitur Geneseos 22. vers. 21.) *de cognatione Ram*; Septuaginta addunt τῆς Αὐσίτιδος χώρας, *Ausitidis regionis*; in qua eâdem erat terra *Hus* patria Iobi (vt vidimus cap. 1. vers. 1.) Chaldæus vertit *de cognatione Abrahæ*; alij appellatiuè vertunt *de cognatione illustri*: nam *Ram* illustrem significat. Rectè & verè omnes. Sed falsò Hebræi putant hunc *Eliu* Balaam fuisse, qui tempore Moysis maledixit Israëlitis. Nam *Eliu* cum *Iobo* longè antiquiores sunt Moyse, vti Tirinus in Chronico alijque ostendunt.

Quis fuerit Eliu, eiusq; progenies & patria.

Plura hîc de *Eliu* quæri solent curiosiùs quàm vtiliùs: nobis sat fuerit, nosse mores hominis, quos ipse dum loqueretur expressit. Fortasse cùm esset Hussita, siue ex Ausitide regione, vt Septuaginta Interpretes habent, & trium Regum aduentum intellexisset (quorum tamen neque socius neque comes fuit) sponte suâ accurrit iuuenis, ingenio acer ac vehemens, si quid noui esset exploraturus; cœptâque disputatione captus exitum expectauit, donec ipse in re grauissima sententiam diceret. Vir sanè illustris fuisse videtur, qui inter viros tantos non incongruè loqui posset. Quod & nominis paterni *Barachel* & cognationis *Ram* mentio indicant, quæ hîc tamquam celebria scribuntur; licet incertum sit quis *Barachel* quis *Ram* fuerit. *Eliu* verò vrbanitas ex hoc ipso patet initio, quòd neque Iobum neque tres concertatores interpellauerit, sed impetum represserit, donec pro

Eliu quibus moribus præditus fuerit.

Eliu vrbanitas:

pro ætatis ratione suam sententiam subtexeret: pietas verò posthac spectabitur, Deo litem dirimente: verosimile tamen est eum in eodem cum tribus amicis Iobi errore versatum, existimasse Iobum ob anteactę vitæ scelera mulctari: id quod non obscurè ipsius aduersum Iobum ira & indignatio manifestant.

cu Iobo indignatus sit,

EO QVOD IVSTVM SE ESSE DICERET CORAM DEO.] Id est, non habere talia aut tanta vlla peccata, quæ potuisset ita Deus in eo punire tam graui plagâ. Hæc enim verba seueriùs expendens, & aliâ intentione accipiens quàm à Iobo fuerant prolata, superba & impia reputabat: neque sat validæ ei videbantur excusationes, quibus hactenus coram tribus amicis se expurgauerat, vt solent iuuenes esse seniotibus magis feruentes ad contentionem, tardiusque placari vt cessent à contentione, propter feruorem sanguinis iuuenilis. Tropologiam huius versus vide apud S. Gregorium lib. 23. Moral. cap. 2.

3. Porrò aduersum amicos eius indignatus est, eò quòd non inuenissent responsionem rationabilem, sed tantummodò condemnassent Iob.

& amicis eius.

Contra tres, inquit, amicos istos, qui hactenus Iobum oppugnauerant, non minùs exardescebat eius iracundia, propterea quòd non adinuenissent neque adduxissent contra Iobum responsionem suo iudicio rationabilem aut vrgentem, id est argumenta satis valida & efficacia ad confutandum illum & occludendum illi os vi argumentorum; sed tantùm visi essent ipsum Iobum calumniari & condemnare absque sufficienti ratione, simpliciter asserendo ipsum impium esse, & propter peccata sua puniri, sed non satis probando vel ipsum redarguendo. Non est autem hoc virorum sapientum sine idonea ratione quemquam condemnare, cùm hoc non aliud sit quàm calumniari. Ex quo clarum fieri videtur illud relatiuum *sibi*, de quo versu primo diximus, ad amicos non referri: non enim, si iustus eis visus fuisset, hîc diceretur quòd eum condemnassent. Verumtamen non debebat Eliu hac de causa indignari, cùm admodum difficile sit veritatem eloquenter & ingeniosè defensam confutare, prudentiusque sit tacere quàm ei verbis repugnare: nam tandem contradicentis apparebit stultitia. Vnde meritò S. Gregorius lib. 23. Moralium cap. 3. notat per Eliu speciem amatorum vanæ gloriæ designari: *Iobum quippe de præsumpta iustitia, amicos verò eius de stulta responsione redarguit. Cuncti enim vana gloria sectatores dum se omnibus præferunt, alios quidem de fatuis sensibus, alios autem de indignis meritis reprehendunt. id est, Alios censent nihil scire, alios non bene viuere,* &c.

Eliu typus vanè gloriantium.

4. Igitur Eliu expectauit Iob loquentem: eò quòd seniores essent qui loquebantur.

senioribus loquentibus morem gerit.

Cùm igitur Eliu ab initio interfuisset disputationi, audiuissetque omnia vltrò citroque dicta tum ab ipso Iobo tum ab amicis ipsum impugnantibus; tamen quamdiu Iobus ipse cum amicis loquebatur penitus tacuit, illis, vtpote senioribus, morem gerens, nec verbum vllum interponens: vnde satis elucet vel hominis vel ætatis illius disciplina. Cùm enim iunioribus, iuxta monitum Ecclesiastici, vix in conspectu senum loqui liceat cum decoro, nisi fortè interrogentur, vt quàm breuissimè respondeant; multò minùs absque dedecore eis licebit maiorum sermonem importunâ loquacitate interrumpere. *In medio magnatorum*, inquit Sapiens, *non præsumas.* Quæ monitio (vt benè notant Cornelius & Bonartius) pertinet ad iuniores instituendos. q. d. Vide adolescens ne præsentibus viris Principibus aliquid dicas, vel facias, vel præsumas, quo teipsum illis exæques (hoc enim Septuaginta dicunt μὴ ἐξισάζε) volens sapientiam tuam ostentare, & ante canos sapere; vel eâ libertate loquaris inter seniores quâ illi, qui auctoritatem dicendi longo sibi vsu vel ætate compararunt: hoc enim signum est arrogantiæ, audaciæ & impudentiæ, quò offensi Magnates, & indignantes, quòd te illis æquiparare velis, cùm sis inferior, in te insurgent, teque verbis & factis quoad poterunt deprimente; vt qui volueras esse æqualis summis, fias par imò inferior infimis. Eamdem ob causam *& vbi sunt senes non multùm loquaris*; quia per hoc videris te eis æquare, eorumque grauitatem, auctoritatem & prudentiam sibi arrogare: quare illos offendes, ipsique tuam arrogantiam carpent & obtundent.

Ecch. 32, 10.

Ibidem vers. 13.

Iunioribus coram Principibus & senioribus tacendum.

Ibidem.

Huic affine est S. Bonauenturæ monitum: *Inter multos ne multùm loquaris*, tum vt multitudinem reuerearis; tum vt vites confusionem, tumultum, contradictionem & reprehensionem cuiuslibet è multis. Hinc omnium Gentium ritu iuuentus honorat senes, eisque defert honorem sedendi & loquendi. Vnde Macrobius lib. 3. Saturnalium, *Senectus nobis*, inquit, *si sapimus, adoranda est.* Et Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. scribit iuuenes olim ita honorasse maiores natu ac si ipsi communes omnium forent parentes. Quàm autem Esseni honorarint senes vide apud Philonem lib. de Essenis; quantum Ægyptij, vide apud Herodotum in Euterpe. Plura de honorandis senibus vide apud Ciceronem lib. 1. Officiorum, Platonem Dialogo 9. de Legibus, Aristotelem lib. 9. Ethicorum cap. 2. Hoc igitur & sequentibus versibus gloriatur Eliu se natu maioribus, vti decebat, morem gessisse; sed tamen contra illos grauiter posteà peccauit (vt mox videbimus) multâ futiliter eructans, seniores arguens, Iobum reprehendens, & plenis buccis sapientiam suam crepans. vnde subditur:

Inter multos non multùm loquendum.

Omnes Gentes senectuti honorem sedendi & loquendi detulerunt.

5. Cùm autem vidisset quòd tres respondere non potuissent, iratus est vehementer.

6. Respondensque Eliu filius Barachel Buzites dixit: Iunior sum tempore, vos autem antiquiores, idcircò demisso capite

pite

pite veritus ſum vobis indicare meam ſententiam.

7. Sperabam enim quòd ætas prolixior loqueretur, & annorum multitudo doceret ſapientiam.

Eliu zelo indiſcreto mouetur ad loquendum.

Hactenus quidem pro ratione ætatis ſuæ ſiluerat Eliu, donec ſeniorum aliquis aut Iob loqueretur: verùm poſteaquam conſpiceret neminem ex tribus illis qui aduerſus Iobum contenderant vltrà reſpondere, ſed cedere ipſi Iobo, & prorſus præbere ſilentium; hinc videlicet iuuenilis in eo ſanguinis ardor efferbuit, & iracundiâ magnâ permotus, quaſi ex zelo quodam tuendæ veritatis, quam ipſe periclitari & ſuccumbere exiſtimabat ex ſilentio trium amicorum, ſi Iob non confutaretur, quem exiſtimabat malè locutum contra Deum, ac proinde confutatione dignum: ipſe igitur alijs omnibus ſilentibus, tempus opportunum loquendi nactum ſe exiſtimans; primùm quidem aduerſus tres amicos pauca, deinde aduerſus ipſum Iobum multa loqui cœpit, eaque magnâ ſatis vehementiâ, præmiſſâ amplâ, &, vt videtur, pompoſâ ſatis præfatione rhetoricâ iuuenilem quamdam φιλαυτίαν & oſtentationem redolente; quâ etiam nimis iuueniliter & mordaciùs quàm ipſius ætati videatur conuenire, ſeniores ipſe iunior non ſolùm arguit, verùm etiam irridet & ſubſannat, vt palàm imperitos. elocuturus nempe ſuam ſententiam, in hunc modum præfari cœpit: Ego quidem Eliu, quod ad ætatem attinet annorum, agnoſco & fateor me omnibus vobis iuniorem, & vos vt tempore ætateque ſeniores plurimùm veneror: ac propterea meæ iuuentutis ac veſtræ ſenectutis intuitu hactenus ego vobis loquentibus ac verbis prolixè diſceptantibus ſilui, capite demiſſo in terram cum humilitate & attentione eorum quæ à vobis dicebantur; & præ reuerentia ætatis veſtræ & verecundia iuuentutis meæ huc vſque vobis meam proponere ſententiam erubui: exiſtimabam enim vos, vtpote ſeniores, allaturos ſufficientia & efficacia ad rem propoſitam argumenta, quibus veſtram ſententiam ſtabiliretis ac veram ſapientiam edoceretis, quâ ſpe lactatus & adductus hactenus audire vos malui, & humiliter attenteque audiendo diſcere, quàm ſuperbè & intempeſtiuè loquendo Doctoris officium (quod ætati meæ minùs conuenit) vſurpare.

8. Sed, vt video, ſpiritus eſt in hominibus, & inſpiratio Omnipotentis dat intelligentiam.

9. Non ſunt longæui ſapientes, nec ſenes intelligunt iudicium.

Sapientia à Deo inſpiratur.

Verumtamen, inquit, hoc ego experior nunc verum eſſe, quod frequenter aliàs quoque mecum cogitaui; nimirum ipſum eſſe in hominibus Dei ſpiritum, qui veram docet homines ſapientiam, & Dei inſpirationem dare hominibus veram & ſalutarem intelligentiam; ideoque ſapientiam & intelligentiam donum eſſe Omnipotentis Dei, qui per Spiritum ſuum ſanctum quibus vult, & quando vult, & quantum vult, ea impertitur tam iuuenibus quàm ſenibus non habito ætatis aut perſonæ reſpectu. Non enim vera iſta ſapientia ſic ætati aut annorum numeroſitati alligata eſt, vt oporteat eos omnes qui annos multos vitæ tranſactæ numerare poſſunt ſapientes haberi; aut eos omnes qui dierum multitudine ſenes vel cani videntur prudentes ob hoc exiſtimari, & verum æquitatis iudicium intelligere. Neque iterùm ſic eſt alligata ſapientia annis, vt oporteat omnes eos qui ſapientiâ præditi ſunt annos plurimos numerare, aut capillorum canitiem oſtentare. E contra enim experimur, multos ætate ſenes & capillorum canitie perfuſos, qui tamen ſtulti ſunt & pueri moribus: quales ſunt pueri centum annorum maledicti à Domino, de quibus Iſaias ait: *Quoniam puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit.* Iterùm alios videmus ætate quidem iuuenes, ſed iudicio maturos & moribus ſenes, qui conſummati in breui explerunt tempora multa. Vnde clarè patet, ſcientiam & rerum prudentiam non tam ex multis annis quàm ex Dei beneficio ponderandam eſſe; vt is prudentior habeatur, non qui plures annos habeat, ſed cui maiorem Deus prudentiam præſtiterit. Quæ veriſſima ſententia eſt. *Nam omnis ſapientia à Domino Deo eſt*, vt ait Eccleſiaſticus. Et ita ſæpè factum eſt, vt multi iuuenes ſingulari ſapientiâ Dei beneficio excelluerint; vt Ioſeph, Dauid, Ieremias, Daniel, Ioannes Baptiſta, Ioannes Euangeliſta, & multi alij. Certè Dauid diuini Spiritus inſtinctu pro teſtimonio dicit: *Super ſenes intellexi, quia mandata tua quæſiui.* Et Sapientia, *Senectus*, inquit, *venerabilis eſt, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata.* Hanc ob cauſam ſæpè à Deo iuuenes magno pretio æſtimantur, ſenes verò pro nihilo habentur; quia hi morum leuitate repueraſcunt; illi virtutum maturitate conſeneſcunt. id quod D. Ignatius in Epiſtola ſexta ad Magneſianos pluribus exemplis demonſtrat; è quibus probat, non tam adoleſcentiam quàm prudentiam ſpectandam: *Nec enim*, inquit, *annoſi ſapientes continuò ſunt; nec ſenes intelligentiam poſſident; ſed ſpiritus qui in hominibus eſt. Daniel enim ille ſapiens, cùm duodecim eſſet annorum ſpiritu Dei afflatus erat; & ſenes fruſtrà canos ferentes, calumniatores & aliena formæ appetentes eſſe coarguit. Samuel autem puer paruulus Heli nonagenarium reprehendit, quòd ſuos filios pluſquam Deum honoraret.* Et poſt alia exempla Ieremiæ, Salomonis & Ioſiæ, qui admodum iuuenes res præclaras ediderunt, concludit: *Adoleſcentia igitur non eſt contemnenda, quoties Deo dedita conſecrataque fuerit: verùm is contemnendus eſt qui prauo eſt animo; tametſi malorum dierum tempore plenus ſit.*

Sapientia non eſt annis aut ætati alligata.

Senes ſæpè ſtulti & iuuenes prudentes.

Iſaiæ 65, 10.

Sap. 4, 13.

Sapientia eſt donum Dei.

Eccli 1, 1.

Pſal. 118, 100.

Sap. 4, 8.

Iuuenes boni præferuntur ſenibus.

Auctoritas non comparatur annis, ſed moribus.

Senes propter intemperantiam pueri dicuntur.

Hinc eſt illa frequens ſacrarum Litterarum conſuetudo, vt ſeniores propter morum intemperantiam pueri dicantur; iuniores propter virtutum excellentiam ſenes appellentur: quaſi nulla

nulla annorum, sed morum ratio habeatur. Quod rectè obseruauit Philo Hebræus lib. de his verbis, *Resipuit Noë:* vbi hoc pluribus ostendit: *Hic certè*, inquit, *mos est Legislatoris, vt & prouectos ætate appellet iuuenes, & eos qui nondum senuerunt seniores; non respiciens annorum numerum, aut tempus breue longúmve, sed potentias animæ, quæ mouetur melius aut deterius.* Id quod pluribus exemplis illustrat: nam in primis iuniorum nomina tribui senioribus, si malis moribus imbuantur, probat primò exemplo Cham; qui inter filios Noë dicitur *minor* non ætate, sed leuitate: *Iuniorem*, inquit, *filium dicens non ætatis nomen scribit, sed qualibus moribus præditi sint rerum nouarum amatores indicat*, &c. Contrà verò eos, qui virtutibus procedunt, quamuis annis adhuc repetent, seniores appellari non paucioribus neque obscurioribus exemplis ibidem Philo demonstrat: *Iam ostendimus*, inquit, *non ætate, sed honore præstantes nominari seniores*. Et in primis ab illis duobus coniugibus sanctissimis Patriarchis, Abraham & Sara, exorditur; qui omnium primi in Scriptura senes appellantur: *Erant* (inquit textus) *ambo senes prouectæque ætatis*. non quòd ætate, sed quòd sanctitate alios præcesserint. Et rursus de Abraham dicitur: *Erat autem Abraham senex dierumque multorum; & Dominus in cunctis benedixerat ei.* ad quem locum alludens Philo, *Quis ignorat*, inquit, *quod ille sapientissimus Abraham breuioris æui quam vllus penè omnium maiorum suorum inducitur? illorum tamen, qui diutissimè vixerunt, nemo, quòd sciam, sed solus hic scribitur senior. Dicunt igitur sacra Oracula, quod Abraham erat senior ætatis prouecta. Et Dominus benedixit Abraham rebusque ipsius omnibus. Quod mihi videtur subiunctum tamquam causam præcedentium, cur senior dicatur ille sapiens. Cùm enim à benigno Deo benè afficitur anima pars rationalis, nec vnam modò, sed omnes benedictionis species accipit, similiter sapit, atque ita fit senior.* Itaque Abraham & Sara cùm multis antiquis Patriarchis ætate fuerint iuniores, omnium tamen primi senes appellantur; vt matura illis fuisse non tam ætatis quàm sanctitatis, neque tam annorum quàm benefactorum senectus ostenderetur. Ea de causâ D. Paulus elegit Timotheum, quamuis multi tunc essent etiam in ipsa Ecclesia senes: quando enim vidit virum illum eximium (vt qui non solùm ab hominibus, sed etiam à Spiritu sancto testimonium haberet) illum senioribus prætulit. Eam rationem modò sequitur Eliu, qui auditis senioribus dicit se cognoscere Spiritum Dei esse qui inest in hominibus. quasi diceret: Verum est nos (re non satis cognitâ & exploratâ) non debere iudicare senes delirare, aut ipsis non esse loco cedendum; sed potiùs hunc honorem illi ætati deferre debemus, vt dicamus: Vir qui multa vidit poterit nos docere: sed si animaduertamus ipsum non fungi munere suo, aut tempus quod vixit in mundo perdidisse, tunc si Spiritus Dei sit in iuuene aliquo proferat se oportet, & in ordinem naturæ dominetur; vt intelligamus, quia *inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam*, quæ donum est speciale, quod Deus priuilegio quodam concedit, quando vult aliquem alijs intelligentiorem esse. Sed Eliu nimis temerè & arroganter sibi præ ceteris excellens illud donum diuini Spiritus munere concessum esse iactitans, docendi partes sibi sumens subdit:

Virtus in iuuentia conciliat auctoritatem senium.

Gen. 18, 11.

Gen. 24, 1.

Abraham & Sara primi dicuntur in Scriptura senes.

Non annorum, sed probitatis & prudentiæ senectus attendenda.

Act. 16, 1. Rom. 16, 21. Philip. 2, 20. 1. Thess. 3, 2. 1. Tim. 1, 18.

10. Ideò dicam: Audite me, ostendam vobis etiam ego meam sapientiam.

Cùm igitur, inquit, videam neque in senibus vbique esse sapientiam, neque vbique in adolescentibus ignorantiam (homo enim etiam in iuuentute sapientiæ est ac disciplinæ capax, quam Deus hominibus inspirat) non est quòd vos senes soli de sapientia quasi de propria possessione gloriemini: quapropter nunc etiam audite sapientiam mihi adhuc in iuuenili ætate communicatam: non enim mihi videmini satis pro dignitate vestræ ætatis locuti, à quibus longè maiorem expectaueram sapientiam: quare confidens me non minora nec minùs digna prolaturum, iure postulo, vt me nouissimo loco loquentem patienter audiatis: ostendam enim quid aut quantum sit in me sapientiæ, vt comparatione mutuâ possit elucere cui debeatur victoria.

Eliu iactat suam sapientiam.

Verùm arrogantia illa, quâ iuuenis grandia cogitat, docereque constituit, minimè probanda est; quamuis alioquin, si prudentia scientiaque prolixâ ætate parta, cum disciplina Spiritus sancti comparetur, exploratum sit assertionem Eliu esse planè verissimam; sed laus illa propria, quâ sibi cælestem instructionem tribuit, non benè olet. Quatuor quippe sunt species (vti benè notat S. Gregorius lib. 23. Moralium cap. 4.) quibus omnium tumor arrogantium demonstratur: aut cùm bonum à semetipsis habere se æstimant; quibus contrà dicitur: *Quid habes quod non accepisti?* &c. Aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant. Contra quos Paulus dicit: *Gratiâ estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis; Dei enim donum est; non ex operibus, vt ne quis glorietur.* Aut certè cùm iactant se habere quod non habent; sicut Angelo Laodiciæ dicitur: *Quia dicis, Quod diues sum & locupletatus, & nullius egeo: nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, cæcus, & nudus.* Aut despectis ceteris singulariter videri appetunt habere quod habent, sicut Pharisæus ait: *Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri homines.* Eliu ergo quamuis dari à Domino sapientiam confitetur, in hac tamen elationis specie labitur, vt sapientiorem se ceteris gaudeat. Vide hæc fusius apud S. Gregorium iam citatum.

Sui ipsius insipida est iactantia.

Quatuor species arrogantium.

1. Cor. 4, 7.

Ephes. 2, 8.

Apoc. 3, 17.

Lucæ 18, 11.

11. Expectaui enim sermones vestros, audiui prudentiam vestram, donec disceptaremini sermonibus:

12. Et donec putabam vos aliquid dicere considerabam; sed, vt video, non est qui possit

argue-

arguere Iob, & respondere ex vobis sermonibus eius.

Eliu suas etiam sibi vices loquendi exposcit:

Iure quidem, inquit, vos mihi saltem nunc loquendi locum concedere auremque accommodare debebitis, quandoquidem ego hactenus vos prolixè disputantes patienter audiui; neque sermones vestros interrupi: non enim quia iunior sum idcircò mihi perpetuò silendum est: in hoc autem satisfecisse me arbitror officio meo, quod vobis hactenus detulerim, prioremque in loquendo locum concesserim. Verùm post verba vestra patienter audita & diligenti consideratione perpensa, video neminem è vobis tribus idoneum esse ad Iobum tam malè de Deo loquentem & sentientem redarguendum, quique verbis eius impijs satis fortiter valeat contradicere, manifestis rationibus ea tam euidenter refellendo & euertendo, vt os ipsi occludatur, & ad metam silentij redigatur: tametsi enim multa dixeritis, nequaquam tamen satis valida videntur aut prægnantia, cùm Iob æquè adhuc in sua sententia persistere videatur, & vos illi palmam silentes concedatis.

amicorum Iobi responsiones extenuat.

13. Ne fortè dicatis, Inuenimus sapientiam; Deus proiecit eum, non homo.

Septuaginta vertunt: Ἵνα μὴ εἴπητε, εὕρομεν σοφίαν κυρίῳ προσθέμενοι· ἀνθρώπῳ ἐπετρέψατε λαλῆσαι τοιαῦτα ῥήματα: *Vt ne dicatis, Inuenimus sapientiam Domino adiecti: homini autem permisistis loqui talia verba.* S. Chrysostomus: *Neque dicatis, Hoc ipsum sapienter fecimus, quòd ad Dei partem nos applicauimus, eiusque iustitiam defendimus: nihilominùs enim peccastis, quando Iob redarguere non potestis.* S. Augustinus hoc aut propinquo huic loco hæc videtur legisse, quæ non longè absunt ab Hebræo: *Deus abiecit eum, & non vir; & sermonibus vestris non respondebo ei.* Vbi ostendit Eliu suos sermones non similes fore aliorum sermonibus, sed longè aliâ ratione cum Iobo agendum quàm alij egerint. Quam enim rationem illi secuti sunt? Affligeris, inquiunt, manu Dei, nec sine causa; concludendum est igitur te improbum esse: adeò magna & enormis est afflictio tua, vt ex omnibus hominibus nemo sicut tu vexatus & afflictus sit; vnde sequitur te omnes iniquitate superare. En fundamentum quod sumpserunt amici Iob cùm ipsum redarguere voluerunt. Eliu autem profitetur se non eâ ratione cum Iobo acturum. Ac si diceret: In hoc rei cardinem verti putatis; nempe Deum, cùm Iobum sic premat, sic affligat, & asperè tractet, ipsi infensum & inimicum esse: existimatis, inquam, fundamentum illud adeò bonum & validum esse, vt nihil supra: inane tamen est & nullius momenti: quemadmodum iam sæpiùs declaratum est non sequi, aliquem improbum esse, eò dumtaxat quòd à Deo affligatur. Nam licet Deus transgressoribus legis sit interminatus se ipsos cùm in personis proprijs tum in bonis ac liberis puniturum; non tamen hoc fine, sed alia de causa Iobum persequebatur, vti in superioribus luculenter ostensum est. Quòd si ergo Deus minetur transgressoribus legis, id non impedit, quò minùs eam sibi libertatem retineat, vt cùm volet fidelium patientiam exerceat; & quamuis non proponat sibi ab ipsis commissa peccata vindicare, seuerum tamen & asperum se erga illos exhibere possit, vt ipsos humiliet. Quæ vel sola ratio debet sufficere. Præterea Deus vult seruos suos alijs exemplo esse. Huc accedit, quòd opus sit ipsorum affectus carnales edomare & mortificare: vnde fit interdum, vt illi seueriùs quàm vel improbi ipsi tractentur. An propterea illi improbi habendi sunt? Minimè. En igitur argumentum inane, quamuis amici Iobi eo nixi fuerint, & sapientiam se inuenisse putauerint, valdè tamen puerile & friuolum fuit. Quare hîc retinendum id quod iam superiùs attigimus, vt nimirum, cùm Deus homines affliget, prudentes simus, nec temerè iudicemus eum qui flagellis Dei cæsus sit condemnandum esse, & ex afflictionibus metienda esse peccata. Nam si quis ea de re regulam aliquam generalem velit constituere, is temerè & præcipitanter egerit; cùm constet Deum varias habere causas cur homines affligat. Verum quidem est, iudicium illius ordinarium eiusmodi esse vt peccata puniat; vult tamen etiam interdum bonorum, & eorum qui ipsum coluerunt, studiumque suum omne ad mandatorum eius obsequium contulerunt, obedientiam atque patientiam hoc modo probare; vnde nonnumquam accidit, vt illi grauiores improbis sustineant persecutiones. Cùm itaque Deus sibi hanc causam interdum proponat, suspensos nos tenere debemus cùm aliquis affligitur; nec propterea eos, qui asperiùs tractantur, alijs sceleratiores esse iudicabimus.

Ostenditur quàm falso fundamento nitantur argumenta trium amicorum Iobi.

Cur Deus amicos suos interdum hic affligat.

Ex afflictione temporali non potest ferri iudicium de bonitate vel malitia alicuius.

Ceterùm sunt nonnulli qui locum hunc ita exponunt, quasi tres isti amici dixerint, sapienter se & datâ operâ siluisse, & Iobum ampliùs vrgere noluisse, quòd à Deo satis superque vexatus, & de gradu suo deiectus esset; ita vt ipsa eius miseria plus quàm abundè ipsius reprimat arrogantiam. Sed melius & congruentius est sic exponere, quasi dicat Eliu, Ne fortè dicatis otiosam fore prorsus & vanam meam disputationem, cùm vos quod esset acutissimum telum in obstinatum virum conieceritis, cùm dixeritis percussum esse Iobum à Deo, non ab homine; quo existimabatis apertè concludi peccatorem esse Iobum, quem Deus tam graui ac fœdo vulnere percusserit; atque ideò sapientem vos excusationem inuenisse, cur plura de hac re verba non faciatis. Nam cùm eius miseria conflata fuerit à Deo, qui errare non potest, non debemus decreta & iudicia Dei accuratiùs discutere, ne parum reuerenter ea tractare videamur. Quæ explicatio est Stunicæ & Sanctij nostri; atque aptiùs cum eo congruit quod sequitur.

14. Nihil locutus est mihi, & ego non secundùm sermones vestros respondebo illi.

Eliu arroganter iactat se alijs meliora prolaturum.

Eliu, inquit Sanctius noster, hîc grandia pollicetur, eo peccans vitio, quo acres disputatores, ætate præsertim iuniores, solent, quos experientiæ defectus facit audaces: recipit ergo se meliora & firmiora ad rem attinentia prolaturum argumenta, quæ à tribus alijs amicis fuerant prætermis-

termissa, quibus Iobi præfractum debilitet & eò deducat indocile ingenium, vt tandem conuictus fateatur quod anteà negauerat: ideò autem indicat se nouis ad oppugnandum Iobum rationibus vti velle: quia cùm numquam ad illum vsque rerum articulum cum Iobo certauisset, aut cum eo de argumento simili esset collocutus, non erat cur ad seniorum rationes & disputandi formam agendi genus attemperaret, cùm neque ipse quidquam obiecisset, neque ad ipsum redditum à Iobo responsum foret: quare integrum ipsi relinquebatur argumentum & agendi modus. Quomodo autem hæc promissa seruauerit, ex sequentibus constabit: vbi in eumdem errorem incidit, quem in amicis reprehendit.

15. Extimuerunt, nec responderunt vltrà; abstuleruntque à se eloquia.

Hæc Eliu verba per apostrophen ad aliquos, qui aderant, vel quos adesse oratorio more fingebat, diriguntur, & expendenda committuntur. Seniores autem post hanc etiam increpationem & insultationem Eliu extimuerunt rursus ad stadium redire, & inchoatos cum Iobo consesere sermones; cumque illos adhuc silere videret Eliu subdit:

16. Quoniam igitur expectaui, & non sunt locuti: steterunt, nec vltrà responderunt:

17. Respondebo & ego partem meam, & ostendam scientiam meam.

Eliu thrasonicè agit. Eliu tamquam morosus proœmij textor eadem repetit quæ modò protulit, & quid ipse valeat, se experiri velle sæpè decernit. Nouellorum nempe militum brachia tollentium & vires suas venditantium hic mos est. Hæc verba satis indicant superiora etiam fuisse Eliu, quando parum à prioribus differunt. Ait igitur se expectasse secundò vt loquerentur seniores, & illos sibi, vt videri poterant, æternum indixisse silentium: quare sibi relictas videt esse partes respondendi, & si quid habet sapientiæ, quidquid illud sit, coràm ostendendi. *Hanc enim partem suam* (inquit S. Gregorius lib. 23. Moralium cap. 4.) *omnis arrogans æstimat, si scientiam non tam habeat quàm ostendat; quia nimirum omnes elati scientiam habere non appetunt, sed ostendere. Quo contrà benè per Moysen dicitur:* Vas quod non habuerit operculum & ligaturam immundum erit. *Tegmen quippe operculi vel ligatura est censura disciplinæ silentij, quâ quisquis non premitur, quasi vas immundum pollutumque reprobatur. An non vas sine operculo Eliu fuerat, qui hanc esse partem suam æstimauerat, si ostenderet scientiam quam habebat? Quasi enim vas sine operculo vel ligatura polluitur, qui per studium ostentationis patens nullo velamine taciturnitatis operitur,* &c.

Arrogans non tam habere quàm ostendere scientiam nititur. Num. 19, 15.

18. Plenus sum enim sermonibus, & coarctat me spiritus vteri mei.

19. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas disrumpit.

Eliu loquendi cupidissimus & scientiâ turgidus. Eleganter hominem loquendi cupidissimum scientiâque turgentem Eliu repræsentat; ait igitur plenum se esse sermonibus, aut quia in memoria tenebat omnia, quæ in longa disputatione dicta fuerant à Iobo & tribus senioribus, aut quæ ipsi occurrebant ad producendam disputationem opportuna: dicit ergo vrgeri se vehementer à verborum copia, quæ sic intima complent distenduntque præcordia, vt timendum sit, ne si diu continere luctetur ilia rumpantur. Id quod duplici similitudine ad rem explicandam appositâ illustrat: vna est à parturientibus; altera à lagunculis musto occluso plenis petita. Ac primùm quidem ait se videri similem mulieri, in quam dolores partui proximi incubuêre, illamque ad enitendum fœtum impulêre; hanc quippe vim prodit ille dicendi modus: *Coarctat me spiritus*, id est vis, vigor, ardor, impetus *vteri mei.* Quo loquendi modo, aut Spiritu ait se instinctum esse diuino (quod indicarat suprà versu octauo) cui nemo vmquam restitit impunè; aut abundare verbis & rationibus, quæ cùm erumpere gestiant & prodire foras, illa velle comprimere magni conatus est & doloris ingentis. *Spiritus* igitur aut verba sunt, quæ ex aëre siue spiritu formantur; aut internus impulsus, qui animum quiescere non sinit, donec conceptum sermonem foras effundat. *Vterus* aut memoria est, quæ rerum species aut verborum continet ac seruat; aut animus ipse qui concipit, & concepta parturit. Est autem à parturiente sumpta metaphora, quæ conceptum & iam maturum fœtum, vt maximè cupiat renitaturque, fieri tamen non potest quin enitatur, atque in lucem edat. Ita Sanctius noster, qui addit fortassis hanc similitudinem duci ab vtribus vel follibus, qui sic vento nonnumquam distenduntur, vt leui interdum motu rumpantur. Qui autem loquacissimi sunt, & verbis aut rebus abundant, quæ aut effutiant leuiter aut detinent superbè, folles dicuntur vento pleni, quorum ferrarijs vsus est. Quam similitudinem.

Homo loquax similis est parturienti.

Verbosi homines cum follibus & vtribus comparantur.

Septuaginta versu sequenti adijciunt isti de vtribus aut lagunculis musto plenis, dum sic vertunt: Ἡ δὲ γαστήρ μου ὥσπερ ἀσκὸς γλεύκους ζέων δεδεμένος, ἢ ὥσπερ φυσητὴρ χαλκέως ἐρρηγώς: *Venter autem meus sicut vter musto feruens ligatus; aut veluti follis ærarij diruptus.* Vbi duas coniungunt similitudines; quarum prima congruit vulgatæ, secunda eumdem sensum amplificat. Follis enim fabri ferrarij nimio vento distentus dum neruosè constringitur crepat: non secùs ac laguncula vel vter musto plenus, nisi respiraculum aliquod apertum habeat. Vtraque aptissima est & prouerbialis comparatio, quâ explicatur ingenium loquax & impotens silentij. Sunt enim nonnulli quos sic discruciant verba compressa & cogitationes vehementer inflatæ, vt disrumpant viscera: sicut mustum recèns ex-

pressum à vindemia, nisi apertum sit orificium vasculi aut vtris, per quod furor ille æstusque despumet & deferuescat, dolia diffringit.

Ex hoc, opinor, loco orta sunt aliqua prouerbia in Scriptura sacra, quæ studium vehemens loquendi significant, quod cum parturientis dolore ac nixu comparatur. Quale est illud Ecclesiastici: *A facie verbi parturit fatuus, tamquam gemitus partus infantis.* & ex proximo versu illud eiusdem: *Audisti verbum aduersum proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet.* Neque multùm abest ab his verbis Eliu illud ibidem vers. 12. *Sagitta infixa femori canis, sic verbum in corde stulti.* Plura inuenies quæ hinc sumuntur, aut huc alludunt. Vide quæ diximus suprà cap. 4. vers. 2. ad illa verba: *Conceptum sermonem tenere quis poterit?*

Eccli. 19, 11. Ibidem vers. 10.

Tropologicè S. Gregorius lib. 23. Moralium cap. 10. ex hoc loco infert non omittendam esse correptionem, etiamsi audientes nullam ex ea vtilitatem capiant. Plerumque enim contingit, vt hi qui è suggestu loquuntur ad populum, & alij quibus proximum corripiendi munus incumbit, liberâ voce vitia insectentur; si verò animaduetterint se oratione suâ nihil proficere, sibi silentium imperent; quos sugillat Gregorius, ostendens quantum malum impendat eis, qui cùm ratione iniuncti sibi muneris teneantur malè agentes correptione retundere, verbis parcunt. Huc autem refert exemplum musti ab Eliu propositum, quod è prælo expressum dum decoquitur, dum feruet, si contineatur, facilè vasa vinaria disrumpit, ita vt vinum diffundatur; non secùs, inquit, qui ex officio tenentur crimina obiurgare, dum silent, tam sibi quàm alijs maximum inferunt nocumentum. Confirmat porrò idem hisce verbis Ieremiæ: *Et dixi, Non recordabor eius, neque loquar vltrà in nomine illius.* Ac si diceret, Cùm nihil me proficere viderem sermonibus, decreui silentium mihi indicere, & vltrà non loqui. Verùm quid ex isto silentio passus sit Propheta ostendit dum subdit: *Et factus est in corde meo quasi ignis exæstuans claususque in ossibus meis, & defeci, ferre non sustinens.* Veluti enim ignis in terræ visceribus conclusus terram concutit, & montes euertit, donec viâ vi factâ eluctetur, & ad superna loca emergat: non aliter deprauatorum morum obiurgatio si corde contineatur animum lædit, & Reipublicæ officit. Vide hac de re fusiùs S. Gregorium loco superiùs indicato.

Correptio etiam adhibenda cùm scitur auditoribus non profutura.

Ier. 20, 9.

20. Loquar, & respirabo paululùm: aperiam labia mea, & respondebo.

21. Non accipiam personam viri, & Deum homini non æquabo.

22. Nescio enim quamdiu subsistam, & si post modicum tollat me Factor meus.

Vim verborum quasi pondus aliquod importabile sustinere non poterat Eliu: à quo sic premebatur angustè, vt videretur, si non verba ageret, animam acturus: ait igitur velle se loqui, vt laborantem spiritum aliquantulùm laxet, & ab illo difficili atque molesto pondere seipsum exoneret: antequam autem id faciat, suam caussam & studium commendat, dum ait in hac disceptatione nihil sibi fore veritate potius, atque ita pro Deo constanter esse certaturum, vt nulla ipsum humana ratio aut personarum acceptio transuersum actura sint à recto sinceroque iudicio. *Non accipiam*, inquit, *personam viri.* Quem locum Septuaginta vberiori paraphrasi sic illustrant: Ἄνθρωπον γὰρ οὐ μὴ αἰσχυνθῶ· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βροτὸν οὐ μὴ ἐντραπῶ· οὐ γὰρ ἐπίσταμαι θαυμάσαι πρόσωπα: *Hominem enim non verebor: sed neque erga mortalem confundar: non enim noui admirari facies.* Loquar, inquit, ô Iob, & sic loquar, vt veritatem dicam nullâ personarum acceptione interpositâ, non respiciens ad dignitatem aut ad officium; canos non reuerebor, dummodò veritatem, quam profiteor, tuear. Accipere enim personam familiarissimâ phrasi sumitur pro abusu gratiæ hominum: quod vitium admittitur, dum plus personæ quàm veritati meritisque tribuitur. Hoc igitur à se propulsat Eliu, graui pollicitatione asserens se in nullius gratiam quidpiam à veritate alienum prolaturum.

Eliu silentium suum abrumpit vt spiritum laxet.

Prædicator quomodo increpare debeat.

Quid sit propriè personarum acceptio.

DEVM HOMINI NON ÆQVABO.] Quid est Deum homini æquare, nisi Deum homini assimilare, & ita hominem tractare ac si esset Deus, in quem nulla cadit aut cadere potest iniquitas? Vnde benè aliæ translationes habent, *Non mutato nomine loquar*; ita Vatablus; vel, *Hominem non cognominabo*; ita Pagninus. Quid enim aliud est hominem cognominare, quàm tacitè suppresso nomine proprio nomen ei aliquod imponere honorificum ac præclarum? Vnde tantumdem est Eliu Iobo dicere, *Hominem non cognominabo*, ac si dicat: Proprijs te nominibus appellabo, non fictitijs; si iustus eris, iustum; si peccator, peccatorem; & ne expectes à me cognomen aliud, quàm proprium tuum erit nomen: non enim te Deum faciam cùm sis homo.

Quid Deũ homini æquare.

Quid sit hominem cognominare.

Sic certè iusti in increpationibus ex zelo procedunt iustitiæ, vt inflatus ille Eliu ex zelo arrogantiæ, dum sic in vitia inuehunt, vt nullam respicientes hominis personam cognomen non imponant: non enim adulantur, nec crudelitatem iustitiam dicunt, nec tenacitatem prudentiam, nec effusionem liberalitatem, vt faciunt mali; quorum proprium est nomina virtutum vitijs imponere, vt S. Chrysostomus lib. 3. Contra vituperatores vitæ monasticæ his verbis notat: *Homines perditi & vitia & virtutes contrarijs nominibus vocant: quippe Circensibus ludis & reliquis spectaculis iugiter interesse vrbanitatem & facetias vocant; diuitijs affluere liberalitatem; gloriam amare magnanimitatem; arrogantiam, confidentiam; prodigalitatem, clementiam; iniustitiam, fortitudinem. Virtutes quoque vitiorum nominibus nominant: nam pudicitiam rusticitatem vocant; modestiam formidinem; iustitiam imbecillitatem; contemptumque fastus & gloriæ seruilis esse animi æstimantes; & tandem malorum tolerantiam ignauiam & infirmitatem.* Quod etiam elegantibus verbis prosecutus est S. Basilius Hom. 15. ex varijs in Psalmos: *Multi sunt*, inquit, *qui pro bonis*

Mali nomina virtutum vitijs imponunt.

bonis pravas comprobant actiones, & vitia virtutibus vicinis honestare contendunt: nam scurrilia loquentem vt bonum ac lepidum; turpiloquum verò politicum; amarulentum & iracundum nequaquam contemnendum prædicant; parcum verò ac minimè liberalem vt sobrium dispensatorem commendant; prodigum quoque vt liberalem; libidinosum verò & lasciuum & voluptuarium animi solutioris virum: vtque semel dicam, vitium omne palliant adumbrata nomenclatura è vicino subiecta virtutis: vnde reos æternæ damnationis ob ea quæ approbant sese constituunt. Tremenda hæc postrema Sancti verba; quorum quid simile hîc Eliu se timere significat, si ad aliorum gratiam & non ex veritate loqueretur: *Nescio enim,* inquit, *quamdiu subsistam, & si post modicum tollat me factor meus.* Quasi diceret, interprete Lyrano: Vera loquar; quia aliàs pro ista taciturnitate condemnabor.

Eccli. 4. 24. Huc pertinet illa Sapientis admonitio: *Pro anima tua ne confundaris dicere verum.* Quod Iansenius ibi dupliciter exponit: *Pro vita tua corporali, vel pro vita tua spirituali.* Priori modo sensus est: Pro vita tua temporali defendenda à dicenda veritate ne desistas. hoc est, Ne taceas veritatem, vt vitam tuam temporalem tuearis: si tibi vnum è duobus periculis subeundum sit, aut amittendæ vitæ, aut occultandæ veritatis; illud prius subeas, non hoc posterius: æquum enim est vt veritatem habeas vel vitâ ipsâ chariorem. Posteriori modo sensus est: Pro tua conscientia à peccato liberanda verum dicere ne formides. hoc est, Vt conscientiæ tuæ consulas magna cum libertate verum loquere: si tacendo incurras culpam, caue ne taceas: nullus te pudor, nullus timor ad hanc ignauam taciturnitatem cum salutis tuæ periculo impellat. Et paulò pòst subdit Ecclesiasticus: *Ne reuerearis proximum tuum in casu suo, ne retineas verbum in tempore salutis.* Hoc est, Ne propter intempestiuum pudorem aut timorem desinas corripere proximum tuum, quem vides in peccatum miserè corruisse, & speras in priorem statum per tuam correptionem erigendum. Eccli. 4. 27.

Veritas vitâ charior esse debet.

Omnia pericula subeunda vt conscientiæ consulatur.

Septuaginta Interpretes sic reddunt vltimum hemistichium: Εἰ δὲ μὴ καὶ ἐμὲ σῆτες ἔδονται: *Alioquin & me tineæ edent.* Quod supplicij genus Iobi calamitati non absimile videtur. Tinea enim metaphoricè accepta commodum significatum habet cuiusuis vexationis vel cruciatus, quo homo infestatur atque consumitur. Ratio hæc sanè grauissima est, quæque homines maximè à peccando peruersoque iudicio deterrere debet, quia incertum est, quando ex hac vita hominibus excedendum sit; certum verò post mortem futurum esse iudicium. Ac tandem posse fieri, vt statim atque suam disputationem absoluerit, ipsum tollat è viuis ille à quo creatus est, & ad iudicium auocet, vbi iudicetur reus acceptæ personæ aut corrupti iudicij. Vitæ itaque incertitudo & mors, quæ semper ante oculos oberrat, perpetuò nos admonet, ne quid audeamus, cuius à nobis seuerus & incorruptus Iudex exigat pœnas. Addit S. Thomas timuisse Eliu ne satis à Deo concederetur spatij, vt acceptæ personæ aut iniusti iudicij crimen pœnitendo purgaret: & notat in hoc Eliu cum Iobo concordasse, quòd retributio peccatorum esset post mortem: aliàs enim propter mortis viciniatem frustrà videretur timuisse Deum offendere.

Mortis & iudicij timor continet homines à peccando.

CAPVT TRIGESIMVMTERTIVM.

Eliu conuertit suam orationem ad Iobum, redditq́ue beneuolum & attentum ex sui animi sinceritate, quâ illius temeritatem coarguit, quòd de suis ærumnis expostulare cum Deo ausus fuerit; & de ipso conqueratur, quòd sæpè interrogatus, numquam tamen ad interrogata responderit: interim docet non inquirendam curiosiùs ab homine diuinorum operum rationem, sed res nostras illius arbitratui permittendas, qui solet nihilominùs multis modis quid velit aut quid futurum sit non obscurè significare: vnde Iobum hortatur ad vitæ emendationem & Sanctorum inuocationem, vt sibi Deum hoc modo reddat propitium.

1. AVDI igitur Iob eloquia mea, & omnes sermones meos ausculta:

2. Ecce aperui os meum, loquatur lingua mea in faucibus meis:

3. Simplici corde meo sermones mei, & sententiam puram labia mea loquentur.

DISPONIT artificiosè Iobum Eliu vt æquo animo & sine offensione audiat, quasi dicturus sit eximium aliquid & attentione beneuolâ non indignum: Audi, inquit, ô Iobe, sermones meos, & sententiarum pondere fecunda verba diligenter expende, ne ea quæ ad tuam emen-

Eliu captat beneuolentiam & attentionem.

emendationem & salutem à me proferuntur, tuâ oscitantiâ aut incuriâ sine profectu vllo tibi abeant: ecce iam cœpi ex rationis iudicio, vrgente veritatis zelo, non passione aliquâ vanitatis impellente, aperire ad loquendum os meum: iam ad loquendum laxaui linguam oris mei, quam hactenus silentio constrictam tenui, donec vos loqueremini. Quid autem per apertionem oris significetur passim in Scripturis habes superiùs cap. 3. vers. 1. fusiùs explicatum. In faucibus verò loqui est silenter dicere, & non clamoribus vociferari. Ceterùm, inquit, mi Iobe, quò tibi amplius proficiant & efficacius præstent remedium verba mea, hoc tibi iam antè protestor, non in duplicitate animi aut fraudulentia verborum acturum me tecum, sed in simplicitate cordis & verborum rectitudine. q. d. Verum quidem est me loqui linguâ, & palato verba mea proferre; sed tamen sermones mei sunt rectitudo cordis mei, nec ex ore meo quidquam nisi verum & rectum audies. En quod profitetur Eliu vt audiatur, se nimirum non simulatè & more hominis duplicis locuturum, sed prout res cognouerit, & sibi illæ fuerint reuelatæ, illas sincerè & ingenuè prolaturum.

profitetur animi candorem & sinceritatem.

4. Spiritus Dei fecit me, & spiraculum Omnipotentis viuificauit me.

Hominis formatio qualis. Gen. 2, 7.

Alludit ad primi hominis formationem, quem finxit Dominus de limo terræ, & *inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ*, id est animam. Videtur autem Eliu hoc præmittere, ne contemnatur eius ætas, quasi innuat facile esse Deo qui condidit hominem sapientiam iuniori ætati suggerere atque inspirare. Videtur etiam cohærens sensus, si verba illa, *Spiritus Dei fecit me*, ad creationem, *spiraculum Omnipotentis*, ad vitalem quamdam motionem pertineant; quasi Deus illum ad disceptandum impellat. Quamobrem, inquit, minimè tibi mirum videatur, si ego mihi videar aliquid posse adferre auditu dignum coram vobis ætate senioribus: nimirum spiritus ille omnium artifex, qui Deus est & creator omnium, me fecit hominem rationis participem ad imaginem & similitudinem suam; & inspiratio Omnipotentis Dei mihi vitam contulit per creationem infundendo corpori meo animam præditam ratione, quæ mihi vitæ principium existit.

Anima humana dignitas quanta.

Anima enim humana cùm sit spiritus à materià non educitur, nec alio modo quàm ex nihilo produci potest & per creationem: quæ cùm postulet infinitam vim in agente, solius diuinæ potentiæ est, non Angelicæ, multò minùs humanæ, vt subtiles & accuratæ Scholæ Theologorum nos monent. Quamobrem hoc loco scitè *spiraculum Omnipotentis* nuncupatur, cuius est expressa quædam effigies, quantum illa interminata vis ac natura omni cogitatione maior hoc restricto & exiguo in opere repræsentari potest. Ex illo fonte lucis prodijt hic purus radius & candor lucis æternæ. Tanti Patris hæc aurea est proles, de Numinis prosapia, cæli heres diuina. de qua loquens Nazianzenus Orat. 1. heroico stylo more suo ita prædicat: Ἐκ Θεοῦ θεία καὶ τῆς ἄνωθεν εὐγενείας μετέχουσα: *Ex Deo diuina supernaque nobilitatis particeps*. in ea est imago diuinitatis, in ea similitudo. *Imago* ad naturam spectat, *similitudo* ad diuinos mores. Est enim in humana anima trias quædam cum vnitate copulata, in qua fit illa admiranda diuinæ mentis expressio: & licet vnius illa naturæ, tres tamen in se dignitates habet, intellectum, voluntatem & memoriam, in quibus noster interior homo Numinis imaginem mirabiliter gerit: vnde ex illis quasi excellentioribus animæ dignitatibus iubemur diligere conditorem, vt in quantum intelligitur diligatur, & quantum diligitur semper in memoria habeatur; & ideò iustè mihi videtur dictum, interiorem hominem imaginem esse Dei. Similitudo autem, vt aiebam, in diuinis moribus elucet, in bonitate, in sanctimonia, in gratia, in virtutum illustrium apparatu, in reliquis dotibus ac sancti Spiritus donis, quibus Deo parenti suo similis efficitur. Postquam ergo (inquit Eliu) talem Deus me creauit, nihil mirum si etiam ego quædam possim auditu digna ex Dei omnipotentis inspiratione siue naturali siue gratuita proferre.

5. Si potes responde mihi, & aduersus faciem meam consiste.

Eliu prouocat Iobum ad singulare certamen.

Prouocat Eliu Iobum ad singulare certamen ijs verbis vtens quæ ardentem ætatem indicant, militis scilicet recenter in arma venientis, qui maximarum rerum amplâ cogitatione intumescit: Age, inquit, mi Iobe, tu ipse mecum certamen rationabilis disputationis aggredere, vt ijs, quæ à me contra te obijcienda sunt, si possis, respondeas, eaque congruis rationibus dissoluas: descende mecum in arenam, pedemque mecum conferto, & ex aduerso contra faciem meam te opponito, vt experiaris, vtrùm impetum verborum & argumentorum meorum valeas sustinere.

Ille dicendi modus, *Si potes responde mihi*, &c. nescio quid elationis portendit, quasi Iobum Eliu præ se despiciat & contemnat. id quod S. Gregorius lib. 23. Moralium cap. 9. benè annotauit: *Ecce*, inquit, *dum narrat ordinem veræ conditionis, in fastum subitò superba elationis erumpit*. cuius rei rationem paulò antè cap. 7. dederat dicens: *Hoc enim habet proprium doctrina arrogantium, vt humiliter nesciant inferre quod docent, & recta quæ sapiunt rectè ministrare non possint: in verbis enim eorum proditur, quòd cùm docent, quasi in quodam sibi videntur sublimitatis culmine residere, eosque quos docent, vt longè infrà se positos, velut in imo respiciunt, quibus non consulendo loqui, sed vix dominando dignantur. At contrà, vera doctrina tantò vehementiùs hoc elationis vitium per cogitationem fugit, quantò ardentiùs verborum suorum iaculis ipsum magistrum elationis insequitur. Humilitatem namque magistram omniumque matrem virtutum & loquendo dicere & viuendo conantur ostendere, vt eam apud discipulos veritatis plus moribus quàm sermonibus eloquantur. Hinc Paulus ait: Facti sumus paruuli in medio vestrûm*. Vbi ostendit quodnam sit officium boni Doctoris, vt nimirum diligenter se intueatur antequam os aperiat. Quia illi, quibus non satis sua fragilitas cognita est, proximorum commiseratione non tanguntur; cumque

Doctrina arrogantium inflata est.

Vera doctrina humilitatem redolet.

1. Thess. 2, 7.

Doctoris munus quale.

cumque volent eos qui peccarunt redarguere, eâ violentiâ & impetu procedent, vt miseros errones potiùs à via longiùs abducant, quàm in ipsam reducant: cumque consolandum erit, nullâ eius rei facultate præditi erunt: si docendum sit, cum fastidio eo munere fungentur. Vt ergo ritè alios doceamus, ante omnia nostras ipsi infirmitates cognoscamus oportet; quibus cognitis ad modestiam & mansuetudinem adducamur, quò spiritu leni & mansueto peccantes corripere & ignorantes instruere valeamus. Qui enim miserias suas non cognoscit nullâ commiseratione ducitur, quâ se ad alterius tristitiam componat ipsique respondeat. Si igitur volumus consolari miseros afflictos, sciamus quid sit miserum esse, non ignari simus illius conditionis; afflictione & tristitiâ tangamur, eò vt consolemur nos vnà cum ijs qui tristes sunt, & ad ipsos nos accommodare possimus. Hinc Eliu vt faciliùs id quod intendit, Iobo persuadeat, ipsi se in omnibus quoad fieri potest assimilare non dubitat dicens:

6. Ecce & me sicut & te fecit Deus; & de eodem luto ego quoque formatus sum.

7. Verumtamen miraculum meum non te terreat, & eloquentia mea non sit tibi grauis.

Eliu se naturâ Iobo parem, sed sapientiâ & eloquentiâ superiorem insinuat.

Inducit Eliu creationis mentionem parem, sed disparem sapientiam & eloquentiam, ne Iobus iuniorem ex ætate, sed ex collato sapientiæ dono censeat, iudicetque non dignum modò cum quo decertet, sed tantò sapientiorem, vt ad ineundum cum eo certamen animum roborare opus sit. Ac si dicat: Non est, ô Iobe, quòd recuses disputare mecum, quasi cum impari & indigno quocum agas; quemadmodum solent nonnumquam seniores superbè contemnere iuniores etiam rationabilia loquentes: ecce enim vnus idemque Deus omnipotens, qui ambos nos fecit secundùm animam ad imaginem & similitudinem suam ratione & intellectu pollentes; ex eodem limo pariter vtriusque corpus idem ille artifex efformauit. Vnde siue animam spectemus, hac ex parte æqualis inuenimur dignitatis, vt non debeat alter alterum quasi fastidiendo spernere; siue corpus istud crassum & corruptibile consideremus, eadem similiter est indignitas aut materiæ vilitas vtriusque, vt neque hac ex parte possit alter præ altero inflari, aut alter alterum dedignari. Rursum verò (inquit) & illud te præmoneo, si fortè, cùm rem ipsam eloqui aggrediar, sermo meus tibi videbitur pro ratione meæ ætatis nimiùm excellens & admirabilis, & quasi miraculum quoddam ob tantæ sapientiæ in tantilla ætate raritatem & insignem excellentiam, ne ob hoc terrearis, aut conturberis, sic vt propterea non audeas respondere mihi, vel obstupefactus negligas attendere ad ea quæ loquar.

In Hebræo versus hi ita sonant: *Ecce ego secundùm os tuum pro Deo, ex luto excisus sum etiam ego: ecce terror meus non exterrebit te, & manus mea super te non erit grauis.* Vbi Eliu respondet ad id quod Iob superiùs postularat, vt nimirum Deus sine eo terrore, quem sentiebat, accederet dicens: *Formido tua non me terreat; voca me, & ego respondebo tibi; aut certè loquar, & tu responde mihi. Atque vtinam sic iudicaretur vir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo.* Iob 13,21. & 16,22. En quomodo Iob loquebatur; cui Eliu hîc ita respondet: *Ecce me secundùm os tuum*, id est secundùm id quod tu postulasti; vel, vt alij exponunt, *Ecce me secundùm mensuram tuam*, hoc est, tibi sum similis; (vtrumque enim Hebræum כפיך *kephicha* significat;) vt sit sensus, ac si dicat se non esse Deum, vt velit Iobum terrere, sed ex luto non secùs quàm Iobum creatum esse; nihilominùs se cum eo ijs rationibus & argumentis pro causa Dei acturum, vt Iobum vinci oporteat. *Quid est hoc* (inquit S. Gregorius lib. 23. Moralium cap. 9.) *quòd Eliu ordinem veræ conditionis agnoscit, & modum rectæ locutionis ignorat? quid est, quòd se beato Iobo & conditus exæquat, & locuturus exaltat, nisi hoc, quòd arrogantes omnes cunctis quidem hominibus se æqualiter conditos meminerunt, sed per fastum scientiæ auditores suos æquales sibi vel esse vel credere dedignantur, eisque se per naturæ conditionem conferunt, sed per tumorem scientiæ superponunt?* Pulchrum ad hanc rem illustrandam apologum vide apud Cyrillum lib. 2. Apologorum Moralium cap. 16. *Contra arrogantes ex eloquentia, vbi ranam cum anguilla loquentem inducit*; item cap 15. *Contra tumentes ex scientia.* Post longam itaque & verbosam præfationem tandem rem ipsam aggressurus Eliu, primùm ea quæ malè à Iobo dicta esse arbitrabatur proponit.

8. Dixisti ergo in auribus meis, & vocem verborum tuorum audiui:

9. Mundus sum ego & absque delicto; immaculatus, & non est iniquitas in me.

10. Quia querelas in me reperit, ideò arbitratus est me inimicum sibi.

11. Posuit in neruo pedes meos, custodiuit omnes semitas meas.

12. Hoc est ergo in quo non es iustificatus: respondebo tibi, quia maior sit Deus homine.

Recenset Eliu nonnulla Iobi dicta in speciem duriuscula, ex quibus eum confutare parat: quò autem suam alijs pietatem & studium probet, diuini nominis & æquitatis defensionem suæ disputationi prætendit: quædam igitur repetit quæ verè dicta sunt à Iobo; alijs nonnihil affingit quod causam Iobi iniustè premit, & illius gloriam aliquantulùm obscurat: alia aut non intelligit, aut interpretatur iniquiùs. In quibus

exponendis non est quod immoremur, quia iam suis locis sufficienter, opinor, explicata sunt: tantùm in illa hic digitum intendemus, & ex ijs, si in sensu quo prolata sunt accipiantur, contra Iobum nihil concludi ostendemus.

Quaenam Eliu in Iobi dictis reprehendat.

Ac prima quidem verba, quæ in Iobi oratione improbat Eliu, sunt ea quæ dixit cap. 10. vers. 7. *Et scias, quia nihil impium fecerim*. & cap. 17. vers. 2. *Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus*. In eo autem quod ait, *Querelas in me reperit*, &c. alludit ad ea quæ Iob dixit cap. 9. vers. 30. *Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ; tamen sordibus intinges me*. & cap. 10. vers. 15. *Si impius fuero, væ mihi est; & si iustus, non leuabo caput saturatus afflictione & miseriâ*. & vers. 17. *Instauras testes tuos contra me; & multiplicas iram tuam aduersum me*. & cap. 13. vers. 26. *Scribis contra me amaritudines, ideò arbitratus est me inimicum sibi*. ibid. vers. 24. *Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum?* Verba verò illa, *Posuit in neruo pedes meos*, &c. Iobus extulit cap. 13. vers. 27.

Argumentum Eliu contra Iobum.

Ex quibus liquet Eliu attentè Iobi verba obseruasse, fidâque memoriâ retulisse: per hæc autem ipsa compendiario & firmissimo, vt credit, argumento Iobum prosternere nititur, quòd cùm Deus maior homine sit, plurima efficit, quorum rationes homo ignarus ac fragilis minimè assequitur; ac propterea debet Deo, quidquid agat, acquiescere, nec ab eo quidquam sciscitari, vel se acerbè tractatum conqueri. Et quidem hoc argumentum Eliu ex genere suo neruosum, ex personis tamen & circumstantijs expensum friget. Vt enim ex varijs locis superiùs expositis constat, actus virtutum egregij fuerunt, dolorem exhalare, innocentiam suam asserere, querimonias proferre, ac in vera doctrina de prouidentia Dei tuenda ex occasione calamitatis suæ Iobum varia vota concipere, nunc Dei iudicium optare, nunc ad illud prouocare, nunc mortem expetere, atque id genus alia quæ suis iam locis exposuimus.

13. Aduersus eum contendis, quòd non ad omnia verba responderit tibi?

14. Semel loquitur Deus, & secundò id ipsum non repetit.

Iob 10, 2. Non est à Deo facti eius ratio exigenda. Iob 13, 23.

Hoc tangit illud quod Iob multâ contentione capite decimo dixit: *Indica mihi cur me ita iudices? Numquid bonum tibi videtur, si calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum?* &c. & capite decimo tertio: *Responde mihi, quantas habeo iniquitates & peccata?* &c. Qua in re Eliu Iobum arguit impudentiæ, quòd sæpè rationem exigat à Deo, cur hæc vel illa faciat; quasi esset similis sibi aut etiam inferior, qui alieno præscripto viueret, non arbitratu suo. Quomodo autem Deus nobis loquatur deinceps edisserit dicens: *Semel loquitur Deus*, &c. Hebraicè *in vna* seu vno modo indicat mentem suam. q. d. Non opus est vt Deus multis & varijs vijs ac rationibus instar Causidicorum exponat, & probet hominibus cur quodque agat; sat nobis esse meritò debet, quòd vel vnâ via & vnâ vice id manifestet, puta vel per vocalem internam aut externam locutionem, eamque vel in somnis, vel in vigilia, per se, per Angelum, vel per Prophetam; vel absque vocali locutione, per aliquam realem rationem suam mala puniendo, bona remunerando, manifestat nobis causas actionum suarum; v. g. puniendo te tot morbis, tot plagis, apertè indicat te iniustum fuisse: neque enim puniret te, nisi pœnas prometitus fuisses. Hos loquendi modos prosequitur à versu decimo quinto vsque ad vigesimum tertium, ostendens diuinæ locutioni cuicumque statim ac promptè acquiescendum atque obediendum esse, iuxta monitum Psalmistæ: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra*. Symmachus & Aquila hoc loco vertunt: Πάντες γὰρ οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀναντίῤῥητοι: *Omnes enim sermones eius sunt eiusmodi, quibus contradici non possit*. id est, Sunt irrefragabiles, refelli non possunt. Id quod Olympiodorus explicat: Deum numquam dicti pœnitet; cui proinde semel pronuntiasse est satis. Vel etiam ait *semel*. Quia semel sapientiâ suâ decreuit, quodcumque tandem siue de probis siue de reprobis facturus est iudicium. Quod autem Deus semel dicit, id non minùs firmum fixumque est quàm quod dictum millies. Decreta enim Dei immutabilia nec syllabâ, nec litterulâ, nec apice mutari possunt: verbis suis insistit Deus. Eâdem omnino phrasi Dauid vsus ait: *Semel locutus est Deus, duo hæc audiui*, &c. Ad quem locum consule nostras Annotationes Tom. 2. Exposit. Patrum Græcorum in Psalmos, quæ huic quoque loco mutuam lucem addent.

Psal. 94, 8.

Decreta Dei immutabilia.

Psal. 61, 12.

Deus nobis per Scripturam loquitur in communi, quâ singulis respondet in particulari.

Tropologicè semel omni homini per Scripturam loquitur Deus, nec vlteriùs singulis hominum cogitationibus per Prophetarum voces vel Angelorum ministeria interrogatus respondet. Ita S. Gregorius lib. 23. Moralium cap. 11. cuius hæc sunt verba: *Deus singulorum cordibus priuatis vocibus non respondet; sed tale eloquium constituit, per quod cunctorum quæstionibus satisfacit: in Scriptura quippe eius eloquio causas nostras singuli, si requirimus, inuenimus; nec opus est in eo, quod specialiter quisque tolerat, responderi sibi diuinâ voce specialiter quærat. Ibi enim nobis omnibus in eo quod specialiter patimur communiter respondetur; ibi vita præcedentium fit forma sequentium.*

Sed quamuis fatear non esse priuatas à Deo locutiones requirendas; cùm vna Scriptura diuinitus inspirata satis sit vt omnibus satisfiat; adhuc nihilominùs inquiri potest, cur ipsa Scripturæ vox tam diuersos ad Prophetas ac tam diuersis temporibus exhibita, semel tantùm facta dicatur; cùm multifariàm ac multis modis pronuntiata ab Apostolo affirmetur? *Heb. 1, 1.*

Scriptura licet multiplex est vnica Dei vox.

Ratio planè mihi videtur optima ad rem præsentem: Quia quamuis in Scriptura multiplex Dei locutio includatur, si verba ipsa attendantur; tamen si omnium veritas & consensus spectetur, vox vna est. Nam sicut fieri nequit vt vna tantùm vox sibi repugnet; ita neque vt tota Scriptura sibi ipsi aduersetur. Fuerint illius terreni Salomonis *tria millia parabolarum, & quinque millia carminum*; quia si humanum eius ingenium attendatur, non solùm diuersa loqui poterat, sed etiam aduersa. Huius tamen æterni ac diuini Salomonis vox sine dubio vox vna est. *3. Reg. 4, 32.*

Semel

Semel loquitur Deus. Nam ſicut Vnum ab æterno Patre Verbum exprimitur, quod non ſolùm verum, ſed etiam ipſa veritas eſt; nec duplex poteſt efformari: ita neceſſe fuit, vt non niſi vna vox illi Verbo redderetur: vna, inquam, propter ſummam rerum omnium quas exprimit concordiam & concentum. Vnam tantùm vocem habuit Iacob, quam mutare numquam potuit: namquamuis ſe totum in fratris ſui cultum & habitum conformaret; tamen eius vocem numquam potuit ementiri patre ipſo teſtante: *Vox quidem vox Iacob eſt*. Cùm enim Eſau groſſiori & rigidiori voce vteretur tamquam vir agreſtis; Iacob autem ſubtiliori & ſuauiori tamquam vrbanus (vt D. Thomas ad eum locum obſeruat) facere non potuit Iacob, vt ſuauitatem vocis ſuæ cum aſperitate vocis alienæ commutaret: vocem ſibi ſemper retinuit eamdem; vt hac vnicâ voce vnicam mentis fidem & ſinceritatem teſtaretur. Talem eſſe oportebat vocem Æterni Verbi vnicam & eamdem; quæ ſcilicet contrarios ſenſus non indicaret, ſed explicationes ſententiarum inter ſe mirificè concordes obtineret.

Gen. 27, 22.

15. Per ſomnium in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo:

16. Tunc aperit aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplinâ:

Quomodo Deus per ſomnia & viſiones erudiat.

Traditur hîc alius diuinæ eruditionis modus, quo ſolet Deus non iuſtos tantùm, verùm etiam impios alloqui, atque à ſceleribus per viſa terroreſque diuertere: ſic Abimelechum, ne Sarâ abuteretur, coërcuit: ſic Laban, ne Iacobo officeret, admonuit: ſic Pharaonem & Nabuchodonoſorë erudijt. Animum ergo hominis ſomno indulgentis, à tumultibus rerum aſpectabilium atque exteriorum auocatum, & diuinis monitis per quietem accipiendis aptatum Deus ita inſtruit, vt eius aures, hoc eſt intellectus vim perceptricem, aperire eleganter dicatur, ignota aliqua occultaque illi manifeſtando quibus ad diſciplinam inſtruatur. Eòdem pertinet illa Prophetæ locutio: *Dominus Deus aperuit mihi aurem*; hoc eſt, vt Oleaſter in ſuis Hebraiſmis exponit, *Rem mihi ignotam manifeſtauit*.

Gen. 20, 3. Gen. 30, 11. Gen. 41.

Iſaiæ 50, 5.

Deus duobus modis aures nobis aperit.

Ceterùm notemus Deum in nobis geminam aurium apertionem efficere: interdum enim aures aperit nobis, vt cogamur ſentire ipſum eſſe qui loquatur; ſed tamen interim obſtinati ſumus, doctrinam & correctiones, quibus erga nos vtitur, repellimus, nec caſtigationem vllam ad nos corrigendos admittimus. Eſt altera auris apertio melior, cùm Deus ita flectit & emollit animos noſtros, vt ſponte quæ proponit accipiamus, noſque attentos, eo vt penitus doctrinæ ipſius ſubijciamur, præbeamus. Quando igitur hîc dicitur Deum aperire aures, non inde ſequitur omnes promiſcuè dociles ſe præbere, omneſque ad ipſi obediendum diſpoſitos eſſe; ſed hîc agitur tam de reprobis quàm de filijs Dei. Reprobis enim etiam quodammodò auris aperitur; quin inuiti ſentire coguntur Deum ipſos alloqui; ſed quia eam cogitationem repellunt, ſemper tamquam ſurdi remanent. Interim boni inde capiunt vtilitatem, dum agnoſcunt non eſſe Deo reluctandum.

Et erudiens eos instruit disciplina.] In Hebræo eſt, *En in vinculo ſuo claudet*. quod clariùs Tygurina vertit, *Diſciplinam eorum velut impreſſo ſigillo conſignat*. Vbi caſtigationes & flagella eleganter vocat ſigilla eruditionis, loquens de ijs qui ita aduerſus ſtimulum duri ſunt, & ita refractarij, vt verbo Dei domari nolint. Qui itaque ſic omnem doctrinam repudiant, Deum alio modo loquentem audiant oportet; hoc eſt percutiantur; illoſque Deus magnis ictibus erudiat, & oſtendat ſe in ipſos imperium & dominatum obtinere. Eo enim oſtendit caſtigationes prodeſſe ad inſtructionem ipſam authenticam reddendam, ipſique pondus & auctoritatem conciliandam, quando ea ab hominibus reijcitur aut ſpernitur. Quando igitur Deus nobis doctrinæ ſuæ ſponte non obtemperantibus caſtigationes aliquas immittit, ſciamus eſſe ſigilla, quæ imprimit & apponit admonitionibus quas propoſuerat. Si inſtrumentum aliquod contractus non fuerit obſignatum, eius fides in dubium vocatur; ſed ſi ſigillum appoſitum fuerit, iam inſtrumenti illius fides pro rata & authentica habetur. Obſeruemus itaque Deum nos affligendo ſic agere & operari: doctrinam enim obſignat.

Dei caſtigationes obſignant eius admonitiones.

Septuaginta legunt: Ἐν μελέτῃ νυκτερινῇ, ὡς ὅταν ἐπιπίπτῃ δεινὸς φόβος ἐπ' ἀνθρώπους ἐπὶ νυσταγμάτων ἐπὶ κοίτης· τότε ἀνακαλύπτει νοῦν ἀνθρώπων, ἐν εἴδεσι φόβου τοιούτοις αὐτοὺς ἐξεφόβησεν, &c. *In meditatione nocturna, ſicut quando incidit ſæuus timor in homines in dormitationibus ſuper cubili; tunc reuelat mentem hominum, in ſpeciebus timoris talibus eos exterruit*, &c. Viſa quippe aut ſomnia, quibus peccatores inſtruuntur, ad reſipiſcentiam crebrò terribilia ſunt; qualia ſuperiùs attulimus. Aures autem internæ, quas Deus aperire dicitur, nihil ſunt aliud quàm intellectus ipſe ad Dei illuminationem ſiue ſermonem pateſcens, Dei verba concipiens. Auditus quippe, quemadmodum & viſus, ad intellectum familiariter traducitur.

Qualia ferè ſint ſomnia quæ Deus peccatoribus immittit.

Ratio verò, ob quam Eliu iſtiuſmodi loquendi modum induxit, videtur fuiſſe iſta, quia nimirum inter Iobi verba obſeruarat illa quæ ſuperiùs capite ſeptimo dixerat: *Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties*. Quapropter mens Eliu ſic exponenda eſt. q. d. Non rectè conquereris, ô Iobe, quòd tibi Deus minimè reſpondeat; ſemel quippe tecum locutus eſt per naturale lumen; quo benè vti poſſes; rurſus, & id quidem crebrò, per ſomnia, vbi te horrore concutit; quemadmodum tu ipſe faſſus eſt. Quid ergo requiris? cur obdureſcis impauidus, neque timore Dei coarctaris, ac ſubiugari te ſinis? Is nimirum Dei mos eſt, vt ſi animaduertat homines ſic obdureſcere, vt ſimplicem doctrinam aut inſtructionem ſibi datam non recipiant, tunc percutiat ipſos flagellis, & varijs morbis ac doloribus domet, multiſque ſtimulis conſcientiam pungat, vt vel ſic errantes ad ſe reuocet. Quando igitur ſtimulis quibuſdam & cogitationibus ſollicitamur, ſciamus Deum nos ad ſe reuocare, quia

Iob 7, 14.

Varijs modis Deus vrget peccatores vt reſipiſcant.

quia sumus procliues ad ipsum obliuioni tradendum & obbrutescendum. In primis noctu, cùm in nos ipsos quasi secessimus, & collecti sunt animi nostri, non vagamur huc atque illuc, si tunc subeant animum nostrum cogitationes, quæ eo vsque graues sint, vt sudorem & tremorem nobis iniiciant; aut si angimur & premimur, perinde ac si in quæstione essemus; Deus est, qui istiusmodi operatur, & nos citat ad tribunal suum; quia videt nos esse tamquam fugitiuos, & instar adolescentis qui ex domo patris profugit, vt peregrè vagetur & discurrat: animaduertens enim nos errare & vagari, ad se nocturnis istiusmodi visionibus ac terroribus nos retrahit.

Quomodo dormientes Dei vocem audiant. Sed quid hoc portenti est? sermo Dei non clanculùm & in tenebris, sed super tecta & in luce Gentium prædicandus, vt diuina Sapientia monet, non modò nocturno tempore, sed hominibus dormientibus hîc dicitur audiri. Sanè Spiritus sanctus monebat, *Vbi auditus non est non effundas sermonem.* (Eccli. 32, 6.) Somno itaque consepulti Dei vocem quo pacto audient? Nodum soluit Gregorius Magnus lib. 23. Moral. cap. 20. dicens: *Quid est quòd per somnium nobis locutio diuinitatis innotescit, nisi quòd Dei secreta non cognoscimus, si in terrenis desiderijs vigilemus?* *In quiete Dei vox innotescit.* Tu qui erga plurima turbaris, sæculi labentis & fallentis sollicitudinibus distractus, honores anxius affectas, cupiditate flagrantissimâ inhias facultatibus, modò in hanc, modò in illam partem semper auidus, semper pauidus, numquam quiescis, cape somnum spiritalis quietis; sepone tibi certum tempus, quo seriò pendas, qualem te gerere debeas in ijs quæ ad salutem pertinent, vt dum huiusmodi placido somno frueris, audias quid loquatur in te Dominus. *Malè autem* (inquit ibidem Gregorius) *homo vigilat, quando eum secularium negotiorum æstus insolenter inquietat.* Vide, apud ipsum hac de re plura loco citato, & cap. 22. Pulchrè autem subdit:

TVNC APERIT AVRES VIRORVM.] Siquidem priùs Dominus quos diligit, viros aut ætate aut saltem sensu & maturitate facit, & tunc in quieto orationis somno erudit eos, & instruit sui ipsorum notitiâ ac humilitatis disciplinâ, vt & mala ab ijs priùs gesta corrigat, & à superbia, quæ solet nasci è bonis, eripiat. Vnde sequitur:

ET ERVDIENS EOS INSTRVIT DISCIPLINA.] Vbi S. Gregorius cap. 23. disciplinæ nomine compunctionem nos ad humilitatem & modestiam atque ad submissionem trahentem intelligit; cuius causas edicens sic ait: *Quatuor motiua compunctionis.* *Quatuor sunt qualitates, quibus iusti viri anima in compunctione vehementer afficitur: cùm aut malorum suorum reminiscitur, considerans vbi fuit, aut iudiciorum Dei sententiam metuens, secum quærens, cogitat vbi erit; aut cùm mala vita præsentis solerter attendens, mœrens considerat vbi est; aut cùm bona superna patriæ contemplatur, quæ quia nondum adipiscitur, lugens conspicit vbi non est.* His considerationibus Deus viros erudit, & in humilitate stabilit, vt vita ipsa naturalis illis ad humilitatem seruiat, quâ parati ampliora dona recipiant. Hæc enim instructio practica cùm sit, planè ad vitæ correctionem destinatur, vti ex adiunctis perspicitur. Vnde subdit:

17. Vt auertat hominem ab his quæ facit, & liberet eum de superbia:

18. Eruens animam eius à corruptione, & vitam illius, vt non transeat in gladium.

Quid Deus spectet potissimùm dum nos affligit. Hoc nempe potissimùm spectat Deus, vt corrigat in nobis anteactæ vitæ obliquitatem, & ne in posterum insolescamus appositâ instructione ac filiali castigatione præcaueat. quod indicare videntur verba illa, *Et liberet eum de superbia.* Et quidem hic est diuinæ instructionis fructus primus, qui animum à culpa repurgat: mox annectitur secundus, qui liberationem à pœna culpæ inferenda complectitur. Hoc enim sibi volunt verba illa, *Eruens animam*, hoc est vitam, *eius à corruptione*, id est à morte, *& vitam illius, vt non transeat in gladium*; id est, ne incidat in structas sibi inimicorum insidias, infestisque necetur ensibus, vel certè publico gladio Iudicum Rempublicam administrantium peccator contrucidatus intereat. Ait igitur Eliu Deum, doctrinam suam afflictionibus obsignantem, non hoc dumtaxat spectare, vt verbum suum magnificet, quò maiestatem suam obtineat, sed in eo etiam simul salutem hominum procurare. *Vtilitas afflictionis mitigat eius acerbitatem.* Quamobrem finis iste, quem Deus sibi proponit nos affligens, debet esse instar sacchari ad acerbitatem & amaritudinem illam, quæ alioquin se in afflictionibus exhibet, dulcedine temperandam. Opus enim est vt nos sic Deus ad se reuocet, hoc est afflictionibus, quas nobis immittit, nos à leuibus & temerarijs ausis & cœptis retrahat; vnde magnam nos consolandi occasionem habemus. Cùm enim natura nostra peccato vitiata nunc adeò ferox & refractaria sit, vt numquam ad Deum sponte accedamus, quid esset nisi ab eo inhiberemur, & sub fræno obedientiæ contineremur, ne ferarum instar in deuia præcipites feramur, sed à superbia liberati, sub potenti manu eius humiliemur?

Afflictiones sunt proprium remedium contra superbiam. Notemus itaque præcipuum, quod nobis in afflictionibus nostris faciendum sit, hoc esse, vt discamus nos deprimere, nec ampliùs tam stulti & temerarij esse, vt plusquam Deus nobis permittit aggrediamur; sed sub eius ductu ambulemus, vt in ijs quæ iubet, nihil viribus & virtutibus nostris attribuentes, acquiescamus. Quoniam ea est perditio hominum, cùm sic inflantur, & plus quàm ipsis licitum est se promouent. Nullum igitur opportunius remedium est ad nos de superbia liberandos, & impediendum quò minùs casu lethali præcipites cadamus, quàm vt Deus nos afflictionibus retineat. Eliu autem magis id ipsum exprimens addit, etiam animam nostram hac ratione erui à corruptione, & simul impediri, ne vita nostra transeat in gladium. Vnde patet Deum hoc pacto salutem nostram procurare, cùm nos humiliat. Corruptionem autem hîc vocat mortem animæ, quæ & mors altera siue secunda nuncupatur, quâ homo moritur vnà cum anima totus, quantus quantus est æternæ damnationi obnoxius, sempiternis ignibus cruciandus. Vita porrò transit in gladium, quando homo

homo gladio necatur. Quemadmodum autem hîc vita transire dicitur in gladium; sic alibi anima dicitur occidi; quæ tamen propriè dicta occidi nequit: sed anima, vt dixi, pro vita vsurpatur. Sicut ergo anima sic etiam vita occiditur, quando alteri adimitur.

Septuaginta denique duos hos versiculos ita transferunt: Ἀποστρέψαι ἄνθρωπον ἀπὸ ἀδικίας, τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ πτώματος ἐῤῥύσατο. Ἐφείσατο δὲ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀπὸ θανάτου, καὶ μὴ πεσεῖν αὐτὸν ἐν πολέμῳ: *Vt auertat hominem ab iniustitia, & corpus eius à ruina liberauit. Pepercit autem animæ eius à morte, & ne cadat ipse in bello.* Propterea nempe Deus hominem admonet, & afflictionibus exercet, vt eum à morte tam hac quàm altera conseruet. En igitur causam cur non pereamus; quia nimirum Deus paternè nos erudit, & castigat nos flagello filiorum, ne in bello incidamus in gladium inimicorum. Vbi cum S. Gregorio notandum, quomodo Deus priùs nos à corruptione & postmodum à gladio liberet; quia nimirum illius vitam illic eripit ab vltione supplicij, cuius hîc mentem subtrahit à delectatione peccati. Sequitur:

19. Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit.

20. Abominabilis ei fit in vita sua panis, & animæ illius cibus antè desiderabilis.

21. Tabescet caro eius; & ossa, quæ tecta fuerant, nudabuntur.

22. Appropinquauit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis.

Dolore, morbo & alijs afflictionibus loquitur Deus. Aliud sermonis genus producit Eliu, quo Deus interdum vtitur vt homines admoneat, & à peccando deterreat: mittit enim dolores & ægritudines, quas per lectulum explicat; quia ægroti plerumque in lectulo decumbunt: & eò redigit, vt non solùm caro, quæ fluxa est, sed etiam ossa, quæ dura sunt, & minùs tabi ac putredini obnoxia, marcescant, & à sua firmitate soluantur. Hoc idem de se dixerat Iobus cap. 30. vers. 16. *Nunc autem in memetipso marcescit anima mea; & possident me dies afflictionis: nocte os meum perforatur doloribus.* De cibi autem nausea Iobus non pauca dixit cap. 3. vers. 24. *Antequam comedam suspiro*, &c. & cap. 6. vers. 7. *Quæ priùs nolebat tangere anima mea*, &c. De tabe quoque carnis & ossium multa passim retulit, cap. 19. vers. 20. *Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum.* & cap. 30. vers. 30. *Cutis mea denigrata est super me; & ossa mea aruerunt præ caumate.* De die porrò mortis instante dixit cap. 10. vers. 20. *Numquid non paucitas dierum meorum finietur breui?* & cap. 7. vers. 15. *Quam ob rem elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea*, &c. Ad quæ loca vide quæ à nobis annotata sint. Cùm autem per hæc omnia loquatur Deus, & hæc omnia sibi contigisse fateatur Iobus; consequens est, vt multis varijsque modis diuinum de se responsum audierit.

Ijs sanè, qui diuinæ prouidentiæ mirum ordinem obseruare ac perpendere assueuerunt, perspectum est morbos à Deo immitti solere, vt homines feri mitescant, peccata odisse ac deflere, Deum seriò implorare condiscant. Quocircà qui graues affectiones explorant, disertam ibi linguam Dei loquentis & erudientis dignoscunt, quæ vniuersorum mortalium eloquentiæ debet anteferri. Schola enim Dei est afflictio, quâ homines, quibus plerumque sacra verba frigent, mirificè erudiuntur, & ad pietatem colendam permouentur. *Afflictio est schola Dei.* Ibi se prodit Dei cædentis maiestas, cui omnino cedendum esse viribus fractis, afflicto animo, subeunte lethali anxietate, vel ipsi obdurati peccatores cælitus eruditi animaduertunt. Ergo ad exprimendum morem hunc loquendi, quo Deus hominem instruit, pingit Eliu ægrotum in lecto iacentem, doloribus transuerberatum, tabe marcescentem, nauseâ quadam molestissimâ in sumptione ciborum diuexatum, consumptum, solâque propemodum ossium structurâ constantem, & morti denique proximum. Quod sanè spectaculum excitat animum, vt consideret rem minimè fortuitam esse, sed æterno Dei consilio dispositam, vt ibi velut in tabula quadam Dei timorem legisque diuinæ custodiam expressam intueatur ac legat.

Potest autem Eliu ad hunc modum exponi. q. d. Quorsum noua Dei responsa reposcis, mi Iobe? An desiderantur Dei verba? Ecce tibi dissertè locutus est, imò in ipso corpore tuo responsa plurima eruditionis plena conscripsit: dolores quippe hi, sanies, inappetentia, mœror, anxietas, & horrenda corporis deformatio, quid aliud sint quàm Dei te admonentis verba, vt resipiscas, culpas expies, legi diuinæ acquiescas, Deique pace fruaris? Ergo age, oracula Dei, quæ in teipso scripta & altè impressa cernis, lege, recole, expende: neque superuacanea responsa, qualia Deum minimè decent, insolenter exquiras. Ita Sanctius & Ioannes à Iesu Maria.

Tropologicè S. Gregorius lib. 23. Moralium cap. 15. *In Scriptura*, inquit, *sacra lectus, siue grabatum, siue stratum aliquando voluptas carnis accipitur; vt illud*, Surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam; *aliquando requies in bonis operibus; vt illud in Actibus*, Ænea, sanet te Dominus Iesus Christus, surge, & sterne tibi. *Surgere enim est mala perpetrata relinquere; sternere autem, mercedis causas, in quibus requiescere debeat, operari. Aliquando verò requies temporalis accipitur, sicut scriptum est:* Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. *Ac si diceret: Omne quod sibi parauit ad requiem hoc ei mutasti occulto iudicio ad perturbationem; quia nos in præsentis vitæ requie vel tentationis stimulis vel flagelli afflictione conturbat.* Et omnia ossa eius marcescere facit. *Ossa in Scriptura sacra virtutes accipimus, sicut scriptum est:* Dominus custodit omnia ossa eorum; vnum ex his non conteretur. *Et quia in ea requie, quam nobis ab hoc sæculo præparamus, flagello tentationis afficimur; qui fortasse de virtutibus*

Lectus quid mysticè significet. Ioan. 5, 8.
Act. 9, 14.
Psal. 40, 4.
Ossa sunt virtutis typus. Psal. 33, 21.

tibus nostris inflari potuimus, cognita infirmitatis tædio attenuamur, &c. Vide hæc ipsa fusiùs apud S.Gregorium cap.15. & sequentibus deducta atque explicata.

Itaque in hac vita, quæ infirmitas & imbecillitas quædam est, *stratum*, id est quies, in turbationem vertitur, dum etiam occulta, & à negotiis libera, in quibus pausare solemus, impulsu alicuius tentationis turbantur. Et experimur illud quod hîc ait Eliu, *Increpat quoque per dolorem in lectulo*, &c. Nam in loco quietis & pacis tentationem sentimus, & ossa virtutum exsiccari vento vrenti impugnationis pertimescimus.

ABOMINABILIS EI FIT IN VITA SVA PANIS, &c.] Ac si apertè dicat: *Afflicta mens sibi in amaritudinem verti considerat quidquid se anteà blandè libenterque satiabat. In Scriptura enim sacra panis aliquando ipse Dominus, aliquando spiritalis gratia, aliquando diuina doctrina eruditio, aliquando hæreticorum prædicatio, aliquando subsidium vitæ præsentis, aliquando iucunditas humanæ delectationis accipitur.* Ita S.Gregorius lib.23. Moralium cap. 17. vbi hæc ipsa fusiùs exponit. Aptè autem subiungitur illud: *Tabescet caro eius, & ossa, quæ tecta fuerant, nudabuntur.* Quia dum caro per tribulationem patienter toleratam atteritur, multiplex virtus in corde latens demonstratur, quemadmodum idem S.Doctor cap.18. fusiùs declarat.

Panis quid mysticè in Scriptura.

Dum caro atteritur, virtus cordis demonstratur.

23. Si fuerit pro eo Angelus loquens vnus de millibus, vt annuntiet hominis æquitatem:

24. Miserebitur eius, & dicet: Libera eum, vt non descendat in corruptionem: inueni in quo ei propitier.

Deus post afflictionem electis mittit consolationem.

Postquam Eliu disseruit de afflictionibus, quas Deus immittit fidelibus, & ostendit oportere eos tamquam funditus euerti antequam Deus illos instauret; subijcit, Deum, cùm vult, tandem efficere vt sentiant ipsius bonitatem & gratiam, mittendo scilicet Angelum, qui nuntium adferat reconciliationis, quo postquam semianimes fuerant instaurentur. Vnde patet Deum, cùm nos affligit, salutem nostram, quamuis non videatur, procurare. Verum quidem est, reprobos quoque affligi; sed afflictionibus illi indurantur, fremunt, & indignantur aduersus Deum: tantumque abest vt afflictiones illis prosint, vt eò magis iniquitatem ipsorum detegant, & ad summum vsque adducant. Sed cùm Deus suos electos visitat, sic domat & mortificat ipsos, vt coram Maiestate ipsius tremant, & sint confusi, & ad eius misericordiam supplices confugiant; vbi consolatur ipsos suâ bonitate, atque declarat se paratum esse ipsis sua peccata condonare. Quamuis itaque afflictiones nobis vtiles sint, & medicinæ vicem obeant, id nihilominùs non nisi ipso exitu apparet. Exitus autem hic nobis ostenditur, quando nimirum Deus nobis manum porrigit, confirmans se, quidquid sit, velle nobis esse propitium, quamuis nos asperè tractarit. Inducit ergo Eliu hac oratione Iobum ad considerationem beneficij planè maximi, quo Deus homines auxit, dum singulis Angelum tutelarem præfecit; vt ex hoc ipso capite pernoscat Iobus far sibi verborum & oraculorum à Deo reddi, qui quasi pædagogum cælestem ei destinauit, à quo instrueretur, fulciretur, in patriam deduceretur.

Ceterùm expendenda hîc versio Chaldæi quæ legit: *Si est in eo meritum, præparatur Angelus Paracletus, vnus de millibus.* Scilicet custos Angelus, qui diuina officia exercet, *Paracletus* dicitur: quod est epithetum Spiritus sancti familiare, & quo denotatur, quantâ cordis lætitiâ homines muneret, quàm liberaliter illis impetret gratiæ dona & gloriæ lumina. Enimuerò munificentia agnatum est amoris elogium, imò veri amoris medulla. Vis nosse velut effusam Angelorum liberalitatem erga homines? Aduerte ad Oraculum Iacobi dicentis: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à Patre luminum.* Vbi in comperto est *Patre luminum* Deum significari. Sed dubium est, quorsum, cùm prædicatur ab Apostolo largior Dei munificentia, dicatur *Pater luminum.* Quæ sunt ista lumina, quorum Deus appellatur Pater, quando largior munerator existit? Aliqui Interpretes secuti S. Nazianzenum Orat. 2. de Pascha censent luminum nomine sanctos Angelos intelligi. Scilicet cùm omne datum optimum & omne donum perfectum emanare dicitur à Deo tamquam à liberalissimo hominum muneratore, tunc speciatim nominatur Pater luminum seu Angelorum, vt inde apud homines nobilitetur summa Dei liberalitas à prolis Angelicæ liberalitate. Sic ab Angelorum erga homines beneficentia commendatur liberalior Dei munificentia. O quàm benefica largioris pietatis officia obeunt Angeli hominum beneficio! Vide quæ de his dicta sunt ad cap. 5. vers. 1.

Angelorum munificentia erga homines.

Iac.1,17.

Hisce igitur & sequentibus versibus Eliu complectitur dogmata multa, quibus orationem exhortatoriam contexit, quam cupit à Iobo perpendi: & primùm quidem Angelorum pro hominibus interpellantium preces piaq; opera Deo offerentium munus attingit; numerum quoque beatorum Spirituum innumerabilem indicat: Angelis prætereà officium homines ægrotantes curandi imperari à Deo notat per illa verba: *Libera eum, vt non descendat in corruptionem*, hoc est mortem. Innuit deinde rem planè suauem, Deum scilicet captare miserendi occasiones, easque repertas gratissimas habere, per illud; *Inueni in quo ei propitier.* quasi clementissimus Deus diceret: Obseruaui ego actus hominis flagitiosi, an intermicaret aliquid, ex quo ansam largè miserendi arriperem, diuque conspicatus reperire non potui: at ex quo graui morbo tactus ad me suspirauit, inueni, in quo ei propitiater, ac lubens id accepi. Mox Angeli deprecationem subtexit in hunc modum:

Angelorum pro hominibus mira sollicitudo.

Deus quærit in nobis vnde propitietur.

25. Consumpta est caro eius à suppliciis, reuertatur ad dies adolescentiæ suæ.

Hoc est, Respice Deus, qui gaudes te inuenisse in

in quo clementiam exerceas, hominem cruciatibus confectum: redeat obsecro flos prim æuus, renascatur caro absumpta, quasi nunc adolescentia ipsa vigeret. Ecce tibi, qui præ fastidio cibum antea desiderabilem abominabatur, adeò vt mallet mori quàm edere, vbi Angeli verba excipit, misericordiam consecutus, ad iuueniles annos rediit. Quæ verba tantum fastidium sustulerunt, & tam validam iuuentutem causarunt? Ait Vatablus: *Si fuerit Angelus bonus, qui ponat ante oculos hominis millesimam partem beneficiorum Dei, & annuntiet homini ipsi Deum omnia iustè facientem, & homo acquiescat; tunc miserebitur eius Deus, & reuertetur ad dies adolescentiæ suæ.* Hic nimirum est scopus castigationis Dei, vt qui prosperitate superbierat, & ab humilitate status innocentiæ discesserat, doloribus eruditus, ad florem illius spiritualis adolescentiæ, in qua Deo subdebatur, redeat. Multiplici autem flagello iusti ad humilitatem reuocantur: nam aliquando doloribus, angoribus, ægritudinibus, persecutionibus & aliis aduersitatibus atterit eos Deus, vt humiliter de se sentiant, & suam imbecillitatem aduertant. Ob hanc causam Agar afflicta à Sara est, & fugæ ac quasi exilij incommoditates experta; quare monetur ab Angelo: *Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius.* vt scilicet humilitatis itinere secura domum tuam repetas, & ab heræ percussionibus libereris. Similis ferè est hæc Angeli pro Iobo deprecatio, cui subnectitur exauditionis promissio in hæc verba:

Angeli fastidium spirituale auferunt, & nos ad Deum conuertunt.

Gen. 16, 9.

26. Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit: & videbit faciem eius in iubilo, & reddet homini iustitiam suam.

Videtur hîc alludi ad perfectissimum sanitatis modum, qui nullum transacti morbi vestigium relinquit: qualis fuit restitutio illa Naamani Iordanis aquâ eluti; cuius caro, quæ antè fuerat leprâ exesa & maculosa, restituta fuisse dicitur non secùs ac pueri paruuli siue infantis caro, in qua nihil sordidum, nihil non candidum appareret.

Deus ad se conuersis perfectam confert sanitatem.

4. Reg. 5, 14.

VIDEBIT FACIEM EIVS IN IVBILO.] Hoc perinde est ac, Statuet se coram Deo lætus, exultans gratias agens ob valetudinem recuperatam. Qui certè mos nunc quoque familiarissimus est. Nam postquam quis Dei ope è morbo conualuit, templum gratias acturus petit, vbi Dei faciem videt; hoc est, intuetur locum, vbi Deus præsentiæ suæ signa exhibet, & quasi faciem spectandam offert.

ET REDDET HOMINI IVSTITIAM SVAM.] Hoc est, Restituet hominem in gratiam iustificationis quam amiserat. Ita enim ex Dei præscripto fit, vt tangente Deo cor hominis, ipsoque homine resipiscente, iustificationis gratia ei conferatur; quæ prioris ruinæ reparatio est, priorisque iustitiæ redditio hoc loco appellatur.

Vnde patet quanti ponderis & momenti sit pia Numinis deprecatio, sine qua nequaquam fructum gaudij eius, cuius hîc fit mentio, percipere valemus; in quo tamen omne nostrum bonum consistit. Siquidem tunc liberè & confidenter Deum adire possumus, tamquam in eius sinu cùm affligimur conquiescere, ipsumque adeò iuxta promissa sua nobis esse velle propitium experimur. En summum nostrum bonum quamdiu hîc viuimus; quoniam per orationem Deo appropinquamus. Iam enim nobis fide ambulandum; Deus verò, quod ad aspectum attinet, à nobis abest; & quamuis in nobis virtute suâ habitet, nobisque suæ gratiæ fructum communicet; sumus tamen, quod ad speciem attinet, tamquam ab ipso remoti & absentes; sed ipsum piè deprecantes in cælum mente ascendimus, nos coram ipsius Maiestate sistimus, denique cum ipso coniungimur. Atque hoc est quod in textu dicitur, Deum illi faciem suam ostensurum, & hoc pacto iustitiam illius ad ipsum reuersuram, aut hominem Dei faciem conspecturum. Sic porrò animus diuinæ gratiæ lumine illustratus ingenuam delicti confessionem expromit, quod subiectis verbis indicatur.

Fructus pia orationis est coniunctio cum Deo.

27. Respiciet homines, & dicet: Peccaui, & verè deliqui, & vt eram dignus non recepi.

28. Liberauit animam suam ne pergeret in interitum, sed viuens lucem videret.

Hoc est, Cùm publicâ confessione hominibus dixerit se peccâsse, & pro scelerum magnitudine leuiora subiisse supplicia, accipiet bona, quæ cùm peccator esset antè perdiderat, seque ipsum ab eo, qui iam impendebat, interitu liberabit. Potest autem huius vltimi versus pars prima de anima propriè accipi, ne pergeret in interitum sempiternum; pars secunda de vita corporali. Quæ satis aptè significatur hôc hemistichio, *Sed viuens lucem videret.*

Deus humili confessione placatur.

Ceterùm locus hic à quibusdam exponitur, quasi Eliu de Deo loqueretur, inquiens Deum intueri homines: quòd si dicat aliquis *Peccaui*, tunc Deum animam ipsius ab interitu eripere, & vitæ lucem ipsi restituere, pro eo quòd in tenebris mortis iacebat. Sed quia è verbo ad verbum est, *Respiciet homines, & dicet: Peccaui, &c.* facilè patet Eliu continuare sermonem suum, ostendendo eum qui sic humiliatus fuerit, vt agnoscat peccata sua, & ad extrema redactus fuerit, cùm Deus ipsi hanc gratiam largitur, vt eum ad se reuocet, illi vitæ spem dari, quin etiam cor ipsius exhilarari, vt possit Deum certa cum fiducia inuocare; ac posteà se ad homines conuertere, vt ipsis suas miserias exponat, & bonitatem Dei infinitam, quam senserit, magnificet. Atque hic secundus est fructus remissionis peccatorum, cùm miser peccator cognoscit se à Deo non fuisse repudiatum: quamobrem oportet vt bonitatem illam Dei apud homines confiteatur, nec pudeat ipsum miseriam, quâ, donec illum Deus ex ipsa misericordiâ suâ liberarit, detinebatur, ostendere. Neque enim satis est, vt priuatim quisque Deum precetur; sed gloriam eius à nobis magnificari oportet, & vnumquemque incumbere ad proximos incitandum, vt sic alij ab

Oportet etiam coram hominibus confiteri & magnificare misericordiam Dei.

ab aliis ædificemur; vtque cùm sic conspirabimus simul laudes Dei prædicemus.

Vidisti summum in homine fastidium, quo vniuersos cibos abominabatur, adeò vt penè enectus inediâ animam exhalaret: simul & vidisti Dei in illum misericordiam, quâ à tanto inediæ periculo liberatur, & in floridam iuuentutem ac feruidam reuirescit. Sed quo medio tam fastidioso homini iuuenum vires donantur à Deo; imò iuuenum fames paratur inter adeò lethalia tædia? Modò explicatum est remedium: *Si fuerit pro eo Angelus loquens*, &c. Nimirum si ex angelico impulsu pœnitentiæ verba assumat in ore, quibus pristina vitia detestetur. Vbi enim pœnitentia vera adest, nullus panis non dulcescit; etiam panis lacrymarum auidè editur, totumque lethale fastidium aboletur. Audi Nicetam in Catena Græca sic loquentem: *Si perpessionis suæ causam in peccato consistere intellexerit, atque ad Deum de errato suo confessus se conuerterit, impendentem mortem inhibebit, etiamsi sexcenta sint quæ mortem lacessant & accersant.* Omne lethale arcetur per pœnitentiam, & fastidium & tædium mortem adferens tollitur; multaque apparent incitamenta, quæ appetitum humanum moueant, vt vitæ aspera auidè capessat. Vnde dicebat Cellensis Abbas lib. 12. de Panibus: *Lacryma aut facit aut inuenit paradisum: cùm enim profusione lacrymarum tota irrigatur conscientia, ligna producuntur fructum vitæ facientia.*

Vers. 23. Angeli inducunt nos ad pœnitentiam.

29. Ecce, hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos.

30. Vt reuocet animas eorum à corruptione, & illuminet luce viuentium.

Quid hic per tres vices intelligatur.

Multiplex est tres has vices exponendi modus. Primus, isque maximè litteralis, est, qui numerum ternarium pro incerto quouis magno numero accipit. q.d. Multis vicibus siue sæpiùs loquitur, & erigit Deus singulos hominum. Vide dicta Iobi quinto capite vers. 19. Ternarius enim significat vniuersitatem, vti & septenarius.

Secundus est, quo per tres vices tres viæ intelligantur, quibus Deus cum sceleratis hominibus agere solet, conformiter Græco textui, qui sic habet, Ἰδὲ ταῦτα πάντα ἐργᾶται ὁ ἰσχυρὸς ὁδοὺς τρεῖς μετ' ἀνδρὸς, *Ecce hæc omnia operatur fortis tribus viis cum viro*; scilicet verbis horribilibus, somniis & morbis, vel dicendo, mirando & puniendo. Ita Olympiodorus in Catena: *Hæc sapientis atque adeò robusti Dei sunt opera, vt tripartitâ quadam ratione peccantes conuertat; verbis, inquam, horribilibus, somniis, morbis. His viis tribus is, in cuius nutu ac potestate cuncta vertuntur, cum vnoquoque agit homine; vt vnâ aliquâ ex his, is qui noxâ tenetur, eruditus vitet interitum, atque Deum in vita laudibus efferat.* Similia ferè habet S. Chrysostomus ibidem in Catena dicens: *Is qui sic hominum rationibus moderatur vitam impertitur; rerum necessariarum disciplinam tradit, relictaque factis mercedem persoluit, atque supplicia flagitiis decernit: itaque cum hominibus agit, vt coarguat, increpet, nocturnis terroribus minitetur, loquendo doceat, ægrotationibus atque imbecillitatibus cruciet.*

Tres modi conuersionis ad Deum.

Tertius has tres vices explicandi modus est S. Gregorij lib. 24. Moralium cap. 7. Vbi per tres vices accipit tres modos conuersorum, scilicet inchoationem, progressionem & perfectionem vitæ Christianæ, siue tres gradus perfectæ libertatis, scilicet ipsam conuersionem, tentationes, formidinem mortis, iudicij & æternitatis. Si enim tres sunt iustorum status: primus, quo ad bonam frugem conuertuntur: secundus, quo in virtutis itineribus progrediuntur: tertius, quo ad finem viæ, scilicet ad perfectionem perueniunt: quid erit tribus vicibus per singulos Dominum suos electos affligere, nisi in ipso virtutis initio, atque in progressu, nec non in virtutis culmine eos tentationibus pressurisque probare? quemadmodum Paulus de se & de omnibus perfectis dixit: *Quoniam per multas tribulationes oportet nos introire in Regnum Dei.* Quod quidem cùm excelsum sit pusillis & magnis, ascensum habet perdifficilem, quos omnes infirmitas carnis onerat, & qui ex eo ceciderunt aduersarij circumdant. Plura vide in S. Gregorio loco citato.

Act. 14, 22.

31. Attende Iob, & audi me: & tace dum ego loquor:

32. Si autem habes quod loquaris, responde mihi, loquere: volo enim te apparere iustum:

33. Quod si non habes, audi me; tace, & docebo te sapientiam.

Quemadmodum Iobus sæpè cum stomacho similes voces ab amicis audierat; sic etiam verisimile est, hæc quoque verba Eliu duriùs accepisse, neque dubiis id signis ostendisse, auertendo nimirum aut distorquendo faciem, aut aliquo alio modo, quo audaci & sciolo adolescenti silentium indiceret. Quod videtur impatienter tulisse superbus adolescens, quem de vana opinione sapientiæ tumor inflabat: vnde Iobum inurbaniùs atque imperiosiùs alloquitur, quàm modestiæ ratio & iuuenilis ætas postulabat. Ac si diceret: Quid tacitè, ô Iobe, contra me tecum obmurmuras? quid faciem stomachosiùs auertis, quasi quæ à me dicuntur superbè despicias? Audi iam, & aduerte faciem, neque me loquentem impedias obstrependo: quod si quidquam habes quod obloquaris, aut tuam innocentiam probes, audiam non inuitus: vt enim cupio te esse, sic etiam aueo te apparere iustum: quod si nihil habes, quod in tuæ causæ defensione respondeas, aut quo te sapientem esse doceas, tace, & audi, fortasse ex mea sapientia incipies esse sapiens. Ita Sanctius.

Ceterùm vt hinc etiam aliquid in vsum nostrum decerpamus; hîc in persona Iobi admonemur tacendum esse nobis, vt doceamur. Omnis

Tacendum vt doceamur.

nis enim vera hominum sapientia in eo posita est, vt se Deo dociles præbeant, seque ijs quæ in nomine & auctoritate ipsius proponuntur penitus subijciant. Estque hæc admonitio valdè vtilis. Sentimus enim ferè semper in nobis repugnantias esse, ne se ingenia nostra eâ quâ par esset humilitate verbo Dei accommodent; neque si nobis bona & sancta aliqua doctrina proponatur, sumus eâ modestiâ præditi, vt illam admittamus: sed eâ plerumque superbiâ laboramus, vt nulli alij quàm voluntati nostræ obnoxij esse cupiamus. En naturam nostram ita vitiatam, vt aduersus Deum insurgat, & aduersus verbum ipsius ferè semper recalcitret. Cùm igitur eiusmodi vitio tam malo & detestando laboremus, nobis hîc propositam admonitionem obseruemus; vt nimirum dociles simus, cùm Deus efficit, vt nobis sua veritas proponatur. Atque hoc primùm nobis obseruandum est in exhortatione, quam hîc Iobo Eliu proponit. Alterum, quando ait se cupere vt Iobus absoluatur, in eo admonemur, ne acerbitate quadam animi aut contentionis studio ducamur; quomodo ferè solent homines in aduersarios suos ferri; sed zelo rectitudinis & æquitatis solius Dei gloriam & proximi ædificationem spectando.

Non contentionis studio, sed zelo rectitudinis agendum.

CAPVT TRIGESIMVMQVARTVM.

Iobo ad iactabundi hominis verba prudenter silente, Eliu nouis animis prosequitur disputationem, & totus iam in eo est, vt ostendat Deum in omni rerum administratione esse æquissimum: hoc autem iacto fundamento vult concludere, Iobum nihil iniquum pati à Deo, & iniquè conqueri de diuino iudicio.

1. PRONVNTIANS itaque Eliu etiam hæc locutus est:

2. Audite sapientes verba mea, & eruditi auscultate me:

3. Auris enim verba probat, & guttur escas gustu diiudicat.

4. Iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus quid sit melius.

CVM à Iobo nihil expectaret Eliu, seque ab illo contemni putaret; viros aduocat, qui præsentes aderant quasi sapientes, à quibus petit, vt ipsi iudicent an iustè accusetur Iobus, & sua verba ab illo tamquam inania iudicari debuerint. Quod autem ait, *Auris enim verba probat*, &c. suprà cap. 12. vers. 11. explicatum est; vbi hæc eadem sententia repetitur, videturque fuisse Idumæis attentionis captandæ forma familiaris. Quoniam ergo arrogans & inuidiosum erat postulare, vt illum iuuenem sapientes & eruditi audirent, lenit inuidiam ad ipsorum iudicium prouocans, & rem totam ipsis discernendam relinquens.

Eliu prouocat ad iudicium sapientum.

IVDICIVM ELIGAMVS NOBIS] Id est, In modum iudicij publici pro tribunali caussam hanc excutiamus, disceptemus inter nos iustis rationibus; & videamus vter nostrûm meliùs sentiat, & verum dicat. q.d. Vos appello & facio Iudices. Electionem autem postulat non iudicij cœpti, sed absoluti. Nam iudicium hoc loco discussio, collatio, exploratio est (quam vulgò reuisionem vocant) per quam cognoscitur quòd est omnium optimum atque verissimum, cuius delectus, reiectis parum piis ac veris sententiis, haberi debet. Et quidem hac dicendi ratione ætatem excusat, quasi non quærat sibi, sed rebus ipsis adhiberi fidem, quò per sententiæ discussionem collimat. Subijcit autem nonnulla Iobi dicta examini postulato:

5. Quia dixit Iob, Iustus sum, & Deus subuertit iudicium meum.

6. In iudicando enim me mendacium est: violenta sagitta mea absque vllo peccato.

Quoniam iudicium postulauit, quo ferretur de suis & de Iobi dictis sententia, adfert Iobi verba, vt cum illis conferat sua, quibus ea confutat. Asserta verò hæc quæ profert ex Iobo Eliu ad examen non vno sensu ab Interpretibus accipiuntur. Nos tantùm ea quæ cohærere videntur dicemus; capite videlicet decimo tertio, *Si fuero iudicatus, scio quòd iustus inueniar*; capite verò vigesimo septimo, *Iustificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram.* vbi apertè constat Iobum se iustum asseruisse. Quod verò ad secundum assertum pertinet, *Deus subuertit iudicium meum*, capite vigesimo septimo sic habet: *Viuit Deus, qui abstulit iudicium meum:* capite autem decimo nono sic dixerat, *Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me.* Subuertere iudicium hîc, quod ad rem attinet, idem est quod auferre iudicium, non æquo iudicio affligere, vel quid simile. Quod verò ait, *In iudicando enim me mendacium est*, si verba spectemus, nullibi de Deo à Iobo dictum videtur; at quod ad rem spectat ipsam sæpè de amicis id videtur affirmasse, dum contendit eos apertè falli, falsóve opinari illum peccasse,

Eliu non satis æquus verborum Iobi interpres.

Iob 13, 18.

Iob 27, 6.

Iob 27, 2.

Iob 19, 6.

Iob nullibi iudicium Dei mendacij arguit.

casse, qui fuisset innoxius. Et quidem ita se res habet, amicos videlicet Iobi in eo iudicando fuisse mendaces, cùm longè aliter quàm veritas requireret asseuerarint. Illud denique, *Violenta sagitta mea absque vllo peccato*, respicere videtur verba illa capitis decimi sexti, *Hac passus sum absque iniquitate manus meæ, cùm haberem mundas ad Deum preces*. Violentum quippe iuxta opinionem Eliu foret, grauiter torqueri absque culpa, cùm minimè nollet aliis de causis insontes à Deo exerceri.

Iob 16, 18.

Interest multùm, quo sensu verba sincerè prolata accipiantur. Neque enim quod ex alicuius verbis argutando colligimus, continuò sequitur id ab illo directo, &, vt aiunt, formali sensu fuisse prolatum. Quo sensu autem Iobus illa dixerit, quæ hisce criminationibus accusat & damnat Eliu, diximus suis locis, vbi illa à scelere & errore vindicauimus; neque illa hoc loco repetere necessarium est. Hîc tantùm nota illud, *Violenta sagitta mea*, Hebraicè haberi חצי אנוש *annsch chitzi*: quod alij vertunt, *Valida sagitta mea*, alij *infirma, languida*, alij *insanabilis*, alij *desperata*. Quæ omnia apprimè conueniunt afflictioni Iob, quæ hîc vocatur sagitta; satis quidem illa homini fragili qui patitur violenta, insanabilis, desperata; satis verò infirma respectu Dei omnipotentis, qui multò acerbioribus potest hominem pœnis excruciare; infirma etiam homini, qui Dei adiutus ope æquanimiter fert; infirma denique homini, si eam comparet cum gehennalibus incendiis. Itaque Eliu præcipuè Iobum hîc accusat, quòd conquereretur vulnus suum, & quidem sine præuaricatione vlla sua, graue esse, Deumque ita ius ipsius peruertisse, vt se mendacem inueniri oporteret, quamuis verè haberet vnde posset se iustificare.

Afflictio est respectu hominis violenta, sed respectu Dei infirma.

In quibus Eliu Iobum accuset.

Septuaginta vertunt: Ὅτι εἴρηκεν Ἰώβ, Δίκαιός εἰμι, ὁ κύριος ἀπήλλαξέ μου τὸ κρίμα: *Quia dixit Iob, Iustus sum, & Dominus remouit iudicium meum*: Scholiastes exponit περιήλλαξε, *immutauit, alienauit*; Olympiodorus; Ὁ δὲ θεός μοι τὸ κριτικὸν οὐκ ἐφύλαξε, *Deus autem mihi facultatem iudicantem non custodiuit*: iuxta Symmachum & Aquilam, Παρέστρεψε καὶ ἀπέστησεν ἀπ' ἐμοῦ τὸ κρίμα, *Peruertit & amouit à me iudicium*. Ceterùm aufertur iudicium eius qui non potest se iudicio defendere, aut iure causam suam prosequi; quod Iob summoperè desiderabat; aut cui ius petenti denegatur. Quando igitur Eliu Iobo exprobrat ipsum dixisse, *Iustus sum, & Deus subuertit iudicium meum*; hoc non ita crudè accipiendum, quasi Iobus sic præcisè Deum voluerit accusare, quòd is ius ipsius peruertisset: sed hoc illi vitio vertit, quòd cùm homo mortalis esset, aduersus Deum ius suum præcisè tueri velle videretur; cùm id fieri non possit, quin Deo obtrectet, & aduersus eius iustitiam insurgat. Quò etiam spectant verba sequentia, *In iudicando enim me mendacium est*. Septuaginta vertunt: Ἐψεύσατο δὲ τῷ κρίματί μου: *Mentitum est in iudicio meo*: in Hebræo est, *In iudicio meo mentior*. Quod Mercerus explicat, In meo iure & causa mendax habeor & falsus, quasi iniustè me tuear, & me falsò dicam innocentem: itaque tyrannicè quoque iure quâque iniuriâ punior & condemnor. Mentior ergo, id est, mentiri videor in meo iure, & quasi mendax & iniustus damnor. Quò significet se non admitti ad causæ suæ defensionem; idque perinde esse, atque cùm iudices sunt iniqui & crudeles, & suâ auctoritate bonum aliquod ius volunt opprimere. En quomodo Eliu nunc Iobo exprobret, quòd Deum accusarit: quamobrem in ipsum tamquam in impium & blasphemum acriùs inuehitur dicens:

7. Quis est vir vt est Iob, qui bibit subsannationem quasi aquam:

8. Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impiis?

9. Dixit enim: Non placebit vir Deo, etiamsi cucurrerit cum eo.

Contendit Eliu Iobum, vt proiectissimæ audaciæ hominem, Dei irrisorem ac contemptorem redarguere. quasi dicat: Quis est, ô viri sapientes, tam insigniter impius, & ad omne scelus vsque adeò proiectus, quem Iobi non superet insolens audacia? qui nihilo difficiliùs subsannat alios, & impudenter insultat, quàm sitiens bibit aquam, quâ ardorem æstuantis stomachi restinguat. Vbi obiter nota illud, *bibere sicut aquam iniquitatem aut subsannationem*, prouerbialem habere speciem, quâ significetur iniquitas aut subsannatio non solùm auidè, sed etiam sine sensu, sine scrupulo aut remorsu conscientiæ temerè admitti. De qua loquendi forma vide quæ cap. 15. vers. 16. dicta sunt.

Quo sensu Eliu dicat Iobum bibere sicut aquam subsannationem.

QVI GRADITVR CVM OPERANTIBVS INIQVITATEM, &c.] Hic modus loquendi licet societatem indicet, quam frequens vsus congressusque alit atque confirmat; aliquando tamen non tam significat vitæ familiarem consuetudinem quàm similitudinem morum, cùm aliqui, licet vitæ genere atque instituto & locorum diuersitate distantes, conueniunt tamen similitudine & exemplo; ita vt quilibet aliorum exprimat mores & ingenium, ita vt si hunc noris, ceteros noris. Hoc sensu dicitur iustus non stetisse in via peccatorum, atque non ambulasse cum peccatoribus, id est, non fuisse peccator. Et alibi de impio dicitur: *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas*. Id est, Eras fur & adulter. Hoc opinor sensu dicitur Iobus ab Eliu ingredi cum operantibus iniquitatem, & ambulare cum impiis; quia illum iniquitatis & impietatis accusat: de alia enim societate non ausus esset quidquam affirmare, quia semper improborum societatem exhorruit, neque vnquam cum impiis conuersatus fuit. Huic affinis est ille dicendi modus, quo qui moribus sunt similes *fratres* appellantur; iuxta illud, *Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis*. Et Ecclesiasticus ait: *Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt*. Quam explicationem probat id quod proximè sequitur:

Quo sensu dicatur Iob gradi cum operantibus iniquitatem.

Psal. 1, 1.

Psal. 49, 18.

Prou. 18, 9

Eccli. 34, 27.

DIXIT

DIXIT ENIM: NON PLACEBIT VIR DEO, ETIAMSI CVCVRRERIT CVM EO.] Id est, Executus fuerit festinanter eius mandata, quasi currens cum eo. Currere enim seu ambulare cum Deo aut coram Deo, est ad Dei exemplum & similitudinem viuere, ac diuinæ voluntati amicè, reuerenter & fideliter per omnia se accommodare. Carpit Eliu Iobum, quasi sentiat frustrà Deum coli, qui nihil boni suis cultoribus & sequacibus conferat. fortassèque malus Interpres alludit ad illud Iobi assertum, *Innocentem & impium ipse consumit*; vel ad illud, *Si impius fuero, va mihi est; & si iustus, non leuabo caput saturatus afflictione & miseriâ.* Vel certè ex eo collegit, quia se iustum Iobus sæpè appellauit, & se durè tractari conquestus est. Vnde Iobi hanc interpretatur mentem, quasi putauerit non placere hominem Deo, etiamsi cum Domino perpetuò currat, id est, ab eo numquam oculos auertat, sed illum habeat suarum actionum viuum quoddam exemplar. Hoc enim est concurrere siue ambulare cum Deo, in quo perfectionis florem atque fructum esse positum censuerunt sapientes. Vnde illa velut præcipua sanctimoniæ laus & prædicatio tribuitur Noë, quòd *cum Deo ambulauit.* Ita nimirum ille in terris atque inter homines versabatur, vt non in luto volutaretur, & plebeiæ voluptatis appetitione serperet humi, sed à terrena omni affectione defæcatus ambularet cum Deo, & illius voluntati totâ mente inhæreret. Ad eamdem altitudinem animi celsi & humana omnia contemnentis Abrahamum inuitat, & attollit Deus suauissimo illo monito: *Ambula coram me, & esto perfectus.* Nam ambulare coram Deo & cum Deo concurrere res eadem est, & quod iungit, esse perfectum atque sanctum. Septuaginta ibidem legunt: Εὐαρέστει ἐνώπιον ἐμοῦ, καὶ γίνου ἄμεμπτος: *Place in conspectu meo, & esto inculpabilis.* Denique ambulare coram Deo, vel cum Deo, est vi amoris & puritate sanctimoniæ Deum comitari non circa cæli cardines ambulantem, sed ab omni vitiorum contagione secretum, liberum & exsolutum ab omni labe, vndique perfectum, & quantum homini licet eius puritatem æmulari. Quod cùm Iobus in vtraque fortuna vel ipsiusmet Dei testimonio accuratè semper fecerit, immeritò ipsum accusat Eliu, quasi dixerit, nihil profuturum homini, quòd cum Deo ambularit aut concurrerit.

Quid sit currere aut ambulare cum Deo.

Iob 9, 22. Iob 10, 15. Gen 6, 9. Gen. 17, 1.

Septuaginta legunt: Μὴ γὰρ εἴπῃς, Ὅτι οὐκ ἔσται ἐπισκοπὴ ἀνδρὸς, καὶ ἐπισκοπὴ αὐτῷ παρὰ κυρίου: *Ne enim dixeris, Non erit visitatio viri, & visitatio ei a Domino.* Apud Olympiodorum Theodotion hoc ita reddidit: Ὅτι εἶπεν, Οὐ κινδυνεύσει ἀνὴρ ἐν τῷ εὐδοκῆσαι αὐτὸν μετὰ θεοῦ: *Quoniam dixit, Non periclitabitur vir dum ipse benè complacuerit cum Deo;* Symmachus verò, Οὐχὶ σωθήσεται ἀνήρ; *Non saluabitur vir?* Et verba quidem Theodotionis per enuntiationem legenda sunt; Symmachi autem moratè & per interrogationem S. Augustinus transtulit: *Dixit enim, Non visitabitur qui ambulauerit cum Deo?* hoc Persius dixit *viuere cum Deo:*

Manè regustatum digito terebrare salinum
Contemptus perages, si viuere cum Ioue tentes.

10. Ideò viri cordati audite me, absit à Deo impietas & ab Omnipotente iniquitas.

Cùm nihil sanum à Iobo expectaret Eliu, quem sceleratum esse & insipientem crederet, neque speraret futurum facilem aut docilem auditorem, conuertit se ad viros cordatos & sapientes, & apud illos quantum ingenio atque sapientiâ possit ostendit, dum Iobum impietatis accusat, & Deum ab omni impietatis & iniquitatis suspicione vendicat. Est autem huius disputationis præcipuum caput & argumentum, quod paucis verbis hîc propositum est: *Absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas*; vt videlicet homo post impletam omnem Dei voluntatem apud Deum adhuc inimicus & puniendus inueniatur (quemadmodum superiori versu Eliu calumniosè hoc affinxerat Iobo; qui tamen nihil tale dixerat, sed solùm, tractari interdum perinde à Deo pios sicut impios, nempe quoad externos casus & euentus capite vigesimo primo & alibi expressos: nusquam verò negauit iustos placere Deo, vel præmium habere repositum apud Deum.) Deus enim, qui fidelis Index est, bonus etiam, iustus & rectus est: quod rarò inuenitur in iis qui fortes potentesque sunt. Nam sicut notauit hoc in loco Caietanus, Rarus fortis, qui vel non iniquus sit, aut fallax; qui ius suum vnicuique reddat; qui in omnibus rectitudinem seruet. Sed non sic Deus omnipotens, qui neque impius neque iniquus esse potest: pugnant enim hæc cum Dei natura. Ergo non possunt, qui eum sequuntur, qui eum imitantur, boni denique viri ei non placere, ab eo non amari, & aliquid ab eo boni non habere: sicut enim seipsum, ita & sui similes debet diligere: se enim amat, cùm viros bonos amat; siquidem amat in illis id bonitatis, cuius ipse fons est, & quæ ab ipso in illos deriuatur. Ita S. Paulus argumentatur: *Si sustinebimus, & conregnabimus; si negauerimus, & ille negabit nos; si non credimus, ille fidelis permanet, & negare seipsum non potest.*

Deus omnis impietatis & iniquitatis expers.

2. Tim. 2.

Quapropter illud omnino certum & constitutum habere debemus, Deum esse iustum, quia eius voluntas omnis iustitiæ & rectitudinis regula est; ita vt quidquid ab ipso promanat nobis sit adorandum, quamuis absurdum, & aliter habere se debere nobis videatur. Hoc igitur timore retineamur, vt quoniam Deus est omnis iustitiæ fons, quidquid agat, probandum nobis esse confiteamur. Propterea vt eam iustitiam in omnibus iis quæ in mentem & cogitationem veniunt agnoscamus, hoc semper nobis occurrat: *Iustus es Domine; & rectum iudicium tuum.* v.g. Videmus improbos dominari & regnare: id malè nos habet: interim Deus nobis videtur in cælo quasi dormire: & si non statim his malis & confusionibus medeatur, videtur nobis suo munere non fungi. in his tamen omnibus Deum iustum esse confiteamur oportet. Præterea cùm cruciamur & affligimur modò in bonis nostris, modò in personis, Ecclesiam in genere videmus pedibus proculcari, improborum tyrannidi obnoxiam; statim hæc cogitatio animum nostrum ferit: Quid hoc sibi vult? Deum tamen confiteamur, & agnoscamus iustum

Deum in omnibus iustum agnoscere debemus.

Psal. 118, 137.

iustum oportet: cumque ita se res habeat, exspectemus, dum nobis declaret, cur res tam malè nostro iudicio se habere videantur, & sciamus non sine causa ipsum sic statuere. Quare claudamus oculos, cùm res prorsus contra opinionem & sensum nostrum euenient; hoc dumtaxat constitutum habeamus & dicamus: Domine tu iustus es, & hac iustitiâ contentus ero, donec me introducas in tuum Sanctuarium, & intelligam, cur sic de statu generis humani constituas.

Ceterùm Septuaginta versum hunc ita reddunt: Διὸ συνετοὶ καρδίας ἀκούσατέ μου. μή μοι εἴη ἔναντι κυρίου ἀσεβῆσαι, καὶ ἔναντι παντοκράτορος ταράξαι τὸ δίκαιον: *Quare intelligentes corde audite me. Absit à me coram Domino impiè agere, & coram Omnipotente turbare iustitiam:* Symmachus: Ἀπείη τοῦ Θεοῦ ἀνομία, καὶ τοῦ ἱκανοῦ ἀδικία: *Absit à Deo iniquitas, & à sufficienti iniustitia:* in Hebræo est *à Deo saddai*, quem ἱκανὸν reddit; quòd suo contentus sufficienter habeat omnia ad vitam beatam necessaria.

Procul impietas & iniquitas ab Omnipotente, quia sibi sufficit.

Dixit igitur Eliu procul esse iniquitatem ab Omnipotente, seu sibi sufficiente. q. d. Longè abest iniquitas à Deo, non tantùm quia beatus est, quia immutabilis, &c. sed etiam quia sibi sufficiens est, & nullius rei indigus: quia si insufficiens sibi esset, & aliquâ re indigens, fortè non abesset à Deo iniquitas. Nam dira indigentia adeò sæpè instigat ad iniquitatem, vt vel Deus iustus & sanctus forsitan non esset, si indigus esset. Sapienter ergo Eliu dixit: *Absit à Deo impietas, & ab Omnipotente iniquitas.* Quæ sententia adeò illustris olim fuit, vt meruerit Danidem Commentatorem; qui sic accinit: *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* id est, Quia tibi ipsi sufficiens es. Ac si Deus nec summè beatus, nec iustus, nec sanctus foret, nisi esset sibi sufficiens, & minimè indigus aliorum bonorum: nam si aliquo egeret, Deus non esset. Ex dictis porrò sequitur id quod subiungitur:

Psal. 15, 2.

11. Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis.

12. Verè enim Deus non condemnabit frustrà, nec Omnipotens subuertet iudicium.

Deus reddet vnicuique secundùm opera sua.

Hæc aperta sunt & clara. Ex eo enim quòd Deus iniustus esse nequeat, sequitur ipsum reddere cuique quod commeruit, neque condemnare *frustrà*, hoc est, absque peccato quod plectendum sit. Huc spectat illud Pauli loquentis de Deo in præmiis suppliciisque distribuendis fidelissimo, *Reddet*, inquit, *vnicuique secundùm opera eius; ijs quidem, qui secundùm patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, vitam æternam; ijs autem, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio.* Vbi distinguenda sunt duo antithesis membra. Nam bonis dicitur Deus redditurus vitam æternam; malis autem non dicitur redditurus pœnam æternam; vt consequenter dicendum fuisse videbatur: sed solùm dicitur malis affutura ira & indignatio; quia Deus non huius pœnæ, sed illius gloriæ prædicare se voluit auctorem. Quod Origenes lib. 2. in Epistolam ad Romanos rectè ponderauit: propterea enim docet Apostolum eâ loquendi diuersitate vsum fuisse, *vt per hæc ostenderet ea quidem quæ bonis reddenda sunt per Deum reddi, id est vitam æternam; ea verò quæ sequuntur malos non à Deo dari; cuius dona ipso digna sunt: sed in his qui operantur malum ira & indignatio erit, secundùm ea quæ thesaurizauerunt sibi ipsi.* Quod statim deducit ex diuersitate illa loquendi: *Nam sicut ibi vitam æternam casu accusatiuo protulerat; ita & hic iram & indignationem casu accusatiuo protulisset; si id ad reddentis Dei personam referre voluisset.* Hinc est quòd maledictionibus, quæ peccatoribus inferebantur in Deuteronomio, vniuersus populus acclamabat, *Amen*; benedictionibus autem, quibus iusti donabantur, nullum *Amen* à populo reddebatur; vt significaretur, D. Hieronymo interprete, maledictiones quidem ab hominibus, benedictiones autem à solo Deo emanare.

Rom. 2, 6.

Quomodo Deus sit præmiorum, non pœnæ auctor.

Deut. 27, 15.
Deut. 28, 1.

Deus benedictionum tantùm audit, homines maledictionum.

VERE ENIM DEVS NON CONDEMNABIT FRVSTRA] (id est sine peccato, vt Eliu rectè pronuntiauit) *nec Omnipotens subuertet iudicium.* Nam, vt Paulus ait, *iudicium Dei est secundùm veritatem:* quapropter bonis retribuet præmia, & malis supplicia; omnibus verò & cuique secundùm operum quæ fecerunt & conditionem & numerum & qualitatem.

Rom. 2, 3.

Iudicium Dei est secundùm veritatem.

Quæ omnia vt de vltimo iudicio & æternis bonorum præmiis ac malorum suppliciis intellecta prorsus sunt verissima & infallibilia, sic de solis huius vitæ bonis ac malis, vt Eliu & ceteri disputatores intellexerunt, accepta nihil omnino habent certitudinis aut veritatis. Enimuerò in præsenti vita Deus non reddit homini secundùm opera eius: nam & peccata dissimulans, non punit hîc, & quandoque malè agentibus gratiam largitur, sicut ipsi Paulo, qui priùs fuerat blasphemus & persecutor; & nihilominùs tamen tantam est à Deo consecutus misericordiam, vt non modò Christianus fieret, sed etiam talis tantusque Apostolus. At verò in die iudicij non ita fiet: tunc enim tempus erit iudicandi tantùm secundùm iustitiam, sicut dixit Deus: *Cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo.*

Deus in hac vita non semper tribuit cuique secundùm opera eius.

Psal. 74, 3.

Si quis autem dicat, non fore in die iudicij retributionem secundùm opera, quia peccato temporali retribuetur pœna æterna; respondendum est secundùm B. Augustinum lib. 21. de Ciuitate Dei, in retributione iustitiæ non considerari æqualitatem temporis inter culpam & pœnam: nam etiam secundùm humanum iudicium pro culpa adulterij, quæ breui tempore committitur, infligi solet pœna mortis; in qua non attendit Legislator breuem illam moram occisionis, sed id potiùs spectat, quòd ille per mortem perpetuò excluditur à societate viuentium. Similiter etiam homo pro culpa temporali pœnâ æternâ punitur: quod quidem iustissimum esse intelligitur ex infinitâ dignitate Dei, in quem peccatur: tantò enim grauiùs quis peccat, quantò maior est dignitas personæ, in quam peccat: plus enim peccat qui percutit Principem, quàm qui percutit

Quomodo peccato temporali iustè respondeat pœna æterna.

percutit priuatam personam. Quò fit, vt culpa peccati mortalis contra Deum quamdam velut infinitatem contrahat: & cùm non possit pœna esse infinita secundùm intensionem, relinquitur vt sit infinita secundùm durationem. Cùm autem dicitur Deum redditurum cuique secundùm opera eius, intelligere oportet, Deum esse redditurum non quidem secundùm æqualitatem operum. Nam si substantia meriti atque præmij æstimetur, præmium multis parasangis exuperat & excedit ipsum meritum; ideoque Paulus scribit passiones huius temporis non esse condignas gloriâ quæ reuelabitur in nobis. & alibi ait leue ac propè momentaneum tribulationis huius temporis immensum gloriæ pondus operari. Reddet igitur Deus secundùm opera, id est, secundùm qualitatem, & numerum & intensionem operum; quia bonis retribuet bona, & melioribus meliora; similiter etiam malis.

Rom. 8, 18. 2. Cor. 4, 17.

Contra hæreticos nostri temporis, negantes vitam æternam dari iustis propter bona eorum opera.

Hinc validè confutantur hæretici huius temporis, qui licet non inficientur iustos facere bona tamquam fructus fidei suæ, per quam iustificati sunt; pugnaciter tamen præfractèque contendunt, non dari iustis vitam æternam propter bona eorum opera, quasi iustam mercedem merito bonorum operum respondentem; sed hanc istorum sententiam euidenter ostendit esse falsam B. Paulus dicens, *Qui reddet vnicuique secundùm opera eius.* Quibus verbis Paulus docet Deum redditurum vitam æternam non solùm habentibus bona opera, sed etiam redditurum ipsis secundùm opera ipsorum. Id autem est pro qualitate & quantitate operum quæ fecerunt in hac vita. Hanc ipsam Pauli sententiam etiam pluribus aliis in locis sacræ Scripturæ vsurpatam reperimus: vt in isto Psalmi 61. *Semel locutus est Deus, duo hæc audiui; quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia; quia tu reddes vnicuique secundùm opera sua.* Quid est, *Semel locutus est?* Hoc nempe sententiam firmam & irreuocabilem dixit, & firmissimum & immutabile voluntatis suæ decretum significauit. Sic enim exponere conuenit iuxta id quod præcedenti capite dixit Eliu: *Semel loquitur Deus, & secundò id ipsum non repetit.* Præterea eamdem sententiam pronuntiaturus est Dominus in die generalis extremique iudicij, sicut refert S. Matthæus in Euangelio: *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis: & tunc reddet vnicuique secundùm opera eius.* Quæ sunt verba ipsius Domini; vti & illa apud S. Ioannem in Apocalypsi: *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundùm opera sua.* Quæ omnia sunt prorsus eadem cum hisce verbis Eliu: *Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet.*

Rom. 2, 6. Psal. 61, 12. Iob 33, 14. Matth. 16, 27. Apoc. 22, 12.

Hæreticorum futiles explicationes loci sancti Pauli superiùs allati de operibus & remuneratione.

Sed audi, quæso, quemadmodum hæretici clarissimam huius sententiæ lucem veritatis commentitiis interpretamentis variè conati sint infuscare: quidam eorum aiunt, illud *secundùm opera* perinde dici, ac si diceretur, secundùm fidem, quam indicant opera; præsertim verò, cùm ipsum etiam credere in Deum appelletur opus. Dominus enim Iesus quærentibus ex ipso Iudæis, *Quid faciemus, vt operemur opus Dei?* respondit, *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.* Sed nemo est profectò qui non videat contortam & violentam esse istiusmodi expositionem. Cùm enim dicuntur opera hominis, non intelligitur fides tantùm, sed opera aliarum virtutum tam interna quàm externa; præsertim autem apud Paulum, qui solet opera distinguere à fide. Alij autem illud, *secundùm opera*, dicunt significare non causam, quasi opera sint causa, propter quam reddatur iustis vita æterna; sed significare tantummodò ordinem & consequentiam futurorum: vt sit hic sensus: Dabit vnicuique post bona opera eius vitam æternam. Sed enim in Scriptura præpositio illa *secundùm* nusquam ponitur, vt significet *post*. Nonnulli dicunt illud *secundùm* significare tantùm compensationem quamdam, non autem meritum & causam: vt sit sensus: Licet bona opera iustorum non sint condigna retributione vitæ æternæ; Deum tamen pro sua infinita benignitate compensare ea retributione vitæ æternæ. Verùm longè diuersus est intellectus verborum Pauli, apertè significantis pro qualitate ac merito dignitateque operum retribuendum cuique esse à Deo. Nec desunt qui dicant, Paulum istis verbis non aliud declarare voluisse, nisi quibus personis retribuenda esset vita æterna, ijs nimirum personis, quæ habent bona opera tamquam fructus fidei, per quam iustificati sunt, & per quam potissimùm apprehendent vitam æternam. Sed isti fallaciter dissimulant illam præpositionem *secundùm*, quæ demonstrat, non solùm habentibus bona opera, sed propter ipsa bona opera retributum iri vitam æternam. Alias præterea confingunt interpretationes, sed tales, vt planè ostendant se constrictos hac Pauli sententiâ teneri, & quoquo modo effugium aliquod quærere, nec vllum tamen reperire posse.

Ioan. 6, 28.

Eamdem porrò sententiam, licet diuersis verbis, idem tamen significantibus, tradit idem sanctus Paulus aliis in locis; vt primæ ad Corinthios tertio, *Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundùm suum laborem*; & secundæ ad eosdem quinto, *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum.* & capite quarto eiusdem Epistolæ ait: *Momentaneum hoc & leue tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operabitur in nobis.* Eamdemque veritatem comprobat sententia illa, quam Dominus noster in extremo iudicio pronuntiaturus est: eam verò S. Matthæus refert his verbis: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum à constitutione mundi: esuriui enim, & dedistis mihi manducare*, &c. Quibus verbis apertè declarat Dominus vitam æternam retributum iri hominibus propter bona eorum opera, præcipuè autem propter opera misericordiæ, quorum propriè merces est Regnum cælorum. Vnde S. Chrysostomus Hom. 32. in Epistolam ad Hebræos de miseratione loquens, *Huic*, inquit, *porta cæli aperiuntur: & veluti reginâ intrante nullus ianitorum, nullus custodum, qui portis assistunt, audet dicere, Qua es tu, aut vnde? sed omnes eam promptè continuoque suscipiunt.* Falluntur quidem Gentiles, cùm genium quemdam inducunt Mercurium *Hegemonium* & *Psychopompum*, hoc est ducem & perductorem animarum cùm solutæ à corpore fuerint: sed doctus à Deo Chrysostomus loco iam nunc citato piè misericordiam

1. Cor. 3, 8. 2. Cor. 5, 10. 2. Cor. 4, 17. Matth. 25, 34.

Operibus misericordiæ promissum est cælum.

diam induxit vt virginem niueo vultu & amiculo decoram, & aliis præditam aureis, quæ ad sublime Dei solium nos euehat. Vnde negat S. Augustinus in Psalm. 102. aliud esse vehiculum, quo perducamur ad patriam. Et S. Ambrosius lib. 7. in Lucam eâ causâ eamdem vocat præuiam cælestium mansionum; quæ nimirum aditum pandit ad felicitatem: *Sola virtus*, inquit, *comes est defunctorum: sola nos sequitur misericordia, quæ cælestium præuia mansionum, pecunia vilis vsurâ tabernacula defunctis acquirit æterna.*

13. Quem constituit alium super terram? aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est?

Deus non alteri quàm sibi mundum regendum commisit. Duo paucis firmissima tangit argumenta ad probandum id quod proximè dixerat, Deum neque frustrà condemnaturum, neque iudicium subuersurum; tum quia omnia ab ipso fabricata sunt; tum quia res omnes gubernat: non potest autem non amare quod fecit, & non curare quod regit; quemadmodum pulchrè S. Gregorius lib. 24. Moralium cap. 11. ad hunc locum docet his verbis: *Per se quippe mundum regit, quem per se condidit; nec eget alienis adiutoriis ad regendum qui non eguit ad faciendum. Sed hæc idcircò colliguntur, vt liquidò indicet, quia omnipotens Deus si per semetipsum regere non negligit quod creauit, quod benè creauit vtique benè regit; quia quod piè condidit impiè non disponit, & qui necdum facta curauit vt essent, quæ facta sunt non deserit. Quia ergo præsens est in regimine, qui auctor extitit in creatione, ideò curam nostri non præterit.* Sic ille. Vis ergo rationis ab Eliu allatæ petitur vel à diuina prouidentia, quam oportet esse perfectissimam, & cui accidere nequit immoderatus aliquis affectus aut rerum ignoratio, vt iudicium peruertat; vel à Dei amore, quo suas prosequitur creaturas, iuxta illud Sapientiæ, *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti aut fecisti.* *Sap. 11, 21.*

Deus non potest corrumpere iudicium. Ex quo duci potest argumentum, incredibile esse à Deo corrumpi iudicium erga res quas impensè amat. Nequit enim credi, Deum, qui absque detrimento illo beneficentiam exercere potest, gratis excruciare affligeréve innoxios, vel non sincerè iudicare. Sicut enim semper Deus est, ita & iustus; vt nihil ipsi magis conueniat quàm iustitia & æquitas: hanc quisquis Deo derogat, essentiam eius violat. Quia non est Deus vt sit idolum, vt sit res mortua & otiosa; sed Deus est ad mundum regendum, ideóque habet in se summam maiestatem, vt eum iudicet; cumque Iudex sit, eum ita æquum esse oportet, vt nihil in ipso culpari possit. Sciamus itaque hæc duo vinculo indissolubili coniuncta esse, Deum omnia fecisse & omnia regere. Numquid igitur existimamus Deum vocare & alciscere sibi socium, qui ipsum in regendis suis creaturis adiuuet? Verum quidem est Deum vti mediis & causis inferioribus ad mundum regendum; id tamen eius auctoritatem non imminuit; supra omnes siquidem dominatur. Quid sunt magni Reges nisi manus Dei? Ipse verò illis, prout ipsi videtur, vtitur, sicuti per Prophetam superbo illi Sennacherib exprobrat, qui se omnia suâ industriâ effecisse existimabat: *Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum à quo trahitur?* Id est, Si homo quispiam serram aut cultrum tractet, eo secet aut vtatur pro arbitrio, numquid instrumentum aduersus hominem potest insurgere? Minimè. Quod ostendit hominem non solùm posse vti manibus & brachiis, sed etiam habere ea quæ sunt extra se in potestate sua. Num quæ est virtus in creaturis mortalibus nisi à Deo viuente? nónne omnia suum esse ab ipso habent? Nihil igitur sumus à Deo separati, in quo *viuimus, mouemur & sumus.* Cognoscamus itaque, cùm Deus huius mundi media adhibet, & hominum operâ vtitur tamquam instrumentis, id non eò referendum esse, vt eius potentia imminuatur aut circumscribatur, sed potiùs eo ostendere se ipsos regere; si iubeat dumtaxat & sibilet, homines præstò esse ad voluntatem ipsius exequendam; quin etiam inferni diabolos eò adigi; & quamuis id nolint, idque omnino contra ipsorum scopum & voluntatem fiat, Deum tamen illos potentiâ violentâ inducere ad id quod in consilio suo decreuit exequendum. Vnde subdit: *Reges omnes sunt instrumenta Dei, à cuius nutu pendent.* *Isaiæ 10, 15.* *Act. 17, 28.*

14. Si direxerit ad eum cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet.

15. Deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem reuertetur.

Conuenit inter omnes Interpretes & Expositores de horum verborum, licet obscura videatur, explicatione, quasi dicat: Si Deus hominem vellet aut vniuersum quod creauit omnino delere, cùm id facere suâ voluntate posset; non esset opus calumnias struere, aut iudicia subuertere; quod faciunt iniqui: sed satis esset, vt omnem carnem & rerum vniuersitatem dissolueret, illud tantùm voluisse simpliciter. *Dirigere* enim aut *apponere cor* idem est quod *velle*, aut ad aliquid curandum aduertere seu inclinare cor siue ad bonum de rebus siue ad malum statuendum. quomodo capite septimo dixit Iob: *Quid est quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum? Spiritum* verò seu *flatum ad se trahere* perinde est ac intercipere, perimere, extinguere: quod videtur alludere ad hominis creationem, in qua factus est homo in animam viuentem, mox ac inspirauit Deus in faciem eius spiraculũ vitæ. Nostro quippe more intelligendi Deus ad hominis corpus propiùs accedens quasi inhalauit, flauit, siue halitum suum infudit, inspirauit vt viueret. Quapropter à contrario sensu elegánter dicitur Deus, dum interficit, flatum, quem emiserat, ad se trahere. Cùm itaque à Deo assiduè conseruemur, de ipso nobis sentiendum est in bonitate, quòd vnoquoque temporis momento non pereamus. Quâ enim aliâ re opus est ad nos in cinerem & nihilum penitus redigendos, quàm solo Dei aspectu vel flatu? *Aspexit*, inquit *Deus solo nutu & voluntate potest hominem & vniuersa delere.* *Iob 7, 17.* *Gen. 2, 7.* *Habacuc 3, 6.*

quit Habacuc, iusto videlicet furore inflammatus. Quid igitur inde sequitur? *Et dissoluit Gentes*; vel, vt est apud Septuaginta, Καὶ διετάκη ἔθνη, *Et distabuerunt Gentes*. Sic alibi dicitur Deum in homines sufflare, tunc omnem ipsorum vigorem statim mutari, marcescere & exarescere. Propheta Isaias sic loquitur de virtute hominum, quando ipsos herbæ aut flori comparat, clamans: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exsiccatum est fœnum, & cecidit flos; quia spiritus Domini sufflauit in eo.* Vbi dicit Deum, si sufflet, dumtaxat nobis fore instar venti, qui exsiccat herbas: sic exarescemus. Atque illud est quod etiam in Cantico Moysis dicitur. Verùm hîc est alia comparatio, quæ tamen tendit ad eumdem finem; si nimirum Deus ad se spiritum & halitum suum retrahat nos perire, sicut etiam in Psalmis dicitur: *Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur.* quod congruit cum eo quod hîc habetur. Cùm enim non subsistamus, nisi quia placet Deo spiritum suum super nos effundere; si vim illam subtrahat, statim pereamus necesse est. Quo admonemur nostræ fragilitatis, vt intelligamus nos à Deo sustentari ac tolerari; cumque vel momentum temporis super terram manemus, id eius gratiæ acceptum referendum esse.

Isaiæ 40, 6.

Exodi 15, 10.

Psal. 103, 29.

Dum Dei amore inflammamur, quidquid in nobis carnale est deficit.

Mysticè locum hunc sic rectè exposueris, vt sensus sit: Si Deus apposuerit cor suum erga hominem amore illum prosequens, & consequenter suo amore eum inflammans, trahet ad se spiritum illius & flatum, id est animam seu mentem, & omnes eius internas ac externas operationes quæ hominis propriæ sunt, & ad spiritalem vitam diriguntur; simul autem quidquid carnale in eo est deficiet & consumetur, ac reuertetur in cinerem. De quo vide D. Gregorium lib. 24. Moralium cap. 11.

Ceterùm sicuti vis mortis aliter ostenditur in bestijs & in hominibus; animas enim bestiarum penitus extinguit, & in nihilum redigit, animam verò hominis minimè, sed in nouam mutat vitam à corpore independentem; corpus autem consumit, & in puluerem conuertit: sic charitas omnes bestiales motus carnis penitus absumit, spiritum verò hominis in melius mutat, & ad Deum eleuat, vt in ipso viuat reiectâ superfluâ carnis curâ, & tamquam vilem puluerem reputans quidquid ad ipsam spectare videtur.

16. Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, & ausculta vocem eloquij mei.

17. Numquid qui non amat iudicium sanari potest? & quomodo tu eum, qui iustus est, in tantum condemnas?

Auertit Eliu sermonem ab alijs, & refert ad Iobum, quem insipientem iudicat, dum de illius intelligentia dubitat dicens: *Si habes ergo intellectum*, &c. q. d. Tu igitur, ô Iobe, si quid habes mentis audi quod iam dicam: quod si attentè consideres, magno tibi erit vsui: si sanari desideras, neque ab alio salus quàm à Deo sperari potest, quomodo illum iniquitatis arguis, & peruersi ac violati iudicij tam apertè condemnas? *Manifestum est* (inquit Philippus Presbyter ad hunc locum) *quia is qui iustè & rectè iudicare non diligit, neque sanare à vitijs neque corrigere quemquam potest.* Quæ eadem verba habet Beda; sensusque est: Qui non amat iudicium sanare non potest: propterea Deus sanat, quia diligit iudicium, & ex amore iustitiæ iudicat. Hoc est quod dixit Regius Vates: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Vbi verbum diligendi in originali est ardens & vehemens, adfertque aliquid affectione plenum; à qua etiam voce dictum est apud Isaiam: *Ego Dominus diligens iudicium.* Vnde S. Basilius citato loco Psalmi indicat dicto diligendi verbo significari non tam labore & exercitatione partam dilectionem, quàm insitam à natura iustitiæ affectionem quamobrem additur: *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.* quod S. Augustinus ad Christum refert dicens: Propterea vt diligeres iustitiam, & odio prosequereris iniquitatem, vnctus es. Quo sensu videtur dictum illud Lucæ: *Propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus.* Id est, Ad eum finem veritatis & sanctitatis docendæ & iustitiæ seruandæ pauperibus vnctus sum. Is enim Deus, qui iustitiam diligit, quia iustus & rectus est, adeò diligit iustitiam, vt pro illa seruanda & docenda miserit Filium suum. Neque verò satis iustissimo Deo fuit, si iustitiam diligeret, nisi etiam & Principes ac Iudices voluerit dilectores esse iustitiæ; vt sic melius innotesceret, qualiter Deus erga iustitiam afficeretur; vnde per Salomonem ait: *Diligite iustitiam qui iudicatis terram.* Quo loco verbum Græcum diligendi vehemens est, & inculcat non quomodolibet, sed toto animo sectandam iustitiam. Quod etiam inculcasse videtur Christus Dominus quando dixit: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* Sic enim exponit S. Chrysostomus Hom. 6. ex varijs in Matthæum in medio, vt dicta verba spectent ad Iudices, qui non quoquo modo debent iustitiam administrare, sed veluti qui sitiunt & esuriunt. *Nota* (inquit Chrysostomus) *cum quanta id ponit excellentia: non enim dixit, Beati qui iustitiam vendicant; sed, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam; ne simpliciter, sed omni studio ea obeamus; quoniam hoc auaritiæ præsertim proprium est*, &c. S. Bernardus quoque lib. 3. de Consideratione ait: *Parum est iustitiam tenere, nisi etiam diligas: qui tenent tenent; qui diligunt zelantur. Amator iustitiæ inquirit iustitiam, & prosequitur eam*, &c.

Iudicium & iustitiam diligere oportet.

Psal. 44, 8.

Isaiæ 61, 8.

Lucæ 4, 18.

Iudices debent esse dilectores iustitiæ.

Sap. 1, 1.

Matth. 5, 6.

18. Qui dicit Regi Apostata: qui vocat Duces impios:

19. Qui non accipit personas Principum: nec cognouit tyrannum, cùm disceptaret contra pauperem: opus enim manuum eius sunt vniuersi.

Ostendit quàm alienum à Deo sit iudicium subuer-

Deus non potest iudicium subuertere, cùm iniquos iudices in iudicium vocet.

subuertere, cùm ipse Reges, Principes & Magistratus omnes in iudicium vocet; & quâ ratione administrauerint & iudicium reddiderint quæstionem instituit, & verbis eos grauissimis & acerbissimis, si in hac re peccauerint, reprehendit. Qui Duces, inquit, qui pietatem prodiderunt, nullâ adhibitâ vocis moderatione, impios appellat; qui Reges à recto deficientes, quasi nullis essent alligati legibus, liberâ siue compellatione siue conuitio apostatas vocat. Quo autem vultu illos ita reprehenderet, si eodem ipse vitio contaminatus esset? Nam qui æqui & iniqui regula futurus est, debet ipse omni iniquitate vacare. Ex quo intelligitur, quantum oporteat eum illo crimine carere, cuius alium reprehendit.

Qui alium reprehendit, debet carere crimine.

In Originali prior hic versus per interrogationem exprimitur hoc modo: *An dicetur Regi Nequam es? impius es Principibus?* Quod diuersum à Latino sensum facit; & à Septuaginta sic vertitur: Ἀσεβὴς ὁ λέγων βασιλεῖ, Παρανομεῖς, ἀσεβέστατε τοῖς ἄρχουσιν: *Impius est qui dicit Regi, Iniustè agis, impijssimè Principibus.* In quibusdam Codicibus habetur ἀσεβέστατος, *impijssimus*; & exponitur à Scholiaste: *Qui dicit Regi, Iniustè agis, sicut impijssimus iudicatur à Principibus.* quasi diceret: Si Regi terreno, qui est caro & sanguis, hoc non licet dicere, multò minùs Regi cælorum, qui est Deus benedictus in sæcula. Quæ enim inter ipsum & Principes terrenos est comparatio? Rex quantumuis maiestate aliquâ præditus sit improbus esse poterit; Principes verò & Gubernatores, cùm improbi sunt, & pessimè officio funguntur, nihilominùs tamen propter dignitatem, quâ pollent, ipsorum nomini & famæ parcitur. En verò tibi Deum, qui non accipit personam, omnes istos magnos secundùm mundum honoratos conterit, exscindit ipsos non secùs quàm infimos, & ostendit se nihili omnium suarum creaturarum sublimitatem facere. Quis ergo audebit aduersus ipsum os aperire? Regem timebimus; est & ille timendus: Gubernatores & Præsides Prouinciarum verebimur; id quoque æquum est, cùm Deus illos eo honore affecerit. Sed quid est vniuersus mundus præ eo qui omnia habet in manu sua? *Omnes Gentes quasi non sint sic sunt coram eo; & quasi nihilum & inane reputatæ sunt ei*, inquit Isaias: & Reges & Gubernatores cum omni hominum multitudine tenet instar grani pulueris. Cùm igitur sic se res habeat, audebimúsne aduersus ipsum insurgere? Quæ ea est audacia? Quapropter non aliâ opus est condemnatione in eos qui indignantur & insurgunt aduersus Deum, quàm eâ reuerentiâ, quam hominibus exhibent.

Si Regem, qui sit impius, non liceat sic compellare, quantò minùs Deum.

Isaiæ 6,17.

Ratio igitur leniter decurrit, quâ Eliu probare pergit à Deo iudicium minimè corrumpi. Nulla enim creatura vel potentissima est, cuius causâ credi possit à Deo ius peruerti: nihil enim ab eis sperat, vel timet; & dum à recto aberrant, grauiter obiurgat: in iudicio verò tanti apud eum ponderis inops quàm diues ac potens est; cùm omnium dominatu æquè potiatur.

NON ACCIPIT PERSONAS PRINCIPVM, NEC COGNOVIT TYRANNVM.] Septuaginta legunt: Οὐκ ἐπαισχυνθῇ πρόσωπον ἐντίμου, οὐδὲ οἶδε τιμὴν θέσθαι ἁδροῖς, θαυμασθῆναι πρόσωπα αὐτῶν: *Non est veritus faciem honorati, neque nouit honorem ponere Potentibus, admirari facies eorum.* Accipere autem personam est non æquitatis, sed qualitatis personæ, vel quia diues, vel quia pauper, vel quia amicus, vel inimicus est, in iudicio rationem ducere. Vt si quis iudicet secundùm diuitem, non quia ius habet, sed quia diues est. Quæ iudicandi ratio valdè aliena est à Dei iudicio, cùm nullum neque Principem neque tyrannum reuereatur, sed ius æquale in omnibus statuat: quare non potest frustrà condemnare, aut iudicium subuertere; quia tunc personæ potiùs qualitate quàm æquitate iudicium dirigeret. Huc spectat locus ille Deuteronomij, vbi Deus ait: *Nulla erit distantia personarum, ita paruum audietis vt magnum: nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est.* Vbi vides rationem reddi, cur in iudicio exercendo acceptio personarum nullatenus esset admittenda, quia scilicet iudicium Dei est; qui personarum acceptor exceptórve minimè est. Vnde & qui in hac parte defuerunt officio acriter reprehenduntur; vt videre est lib. 1. Regum cap. 8. vers. 3. & Isaiæ cap. 1. vers. 17. & cap. 5. vers. 23. & cap. 10. vers. 2. & sæpè alibi. videndusque erit S. Hieronymus in cap. 7. Danielis, vbi visionem illam, quæ Apocalypseos cap. 1. vers. 14. continetur, exponit: *Vetus*, inquit, *dierum ille qui apud Ioannem in throno sedet, quòd capilli eius lanæ mundissimæ comparantur, purum ostenditur sincerumque iudicium, & nullam personam in iudicando recipiens: senex quoque describitur, vt maturitas comprobetur sententiæ*, &c. Quibus similia habet idem S. Hieronymus ad illa verba Ezechielis, *Cùm fuerit controuersia* (Septuaginta addunt *sanguinis*) *stabunt in iudicijs meis.* Ait ergo S. Hieronymus: *Stabunt Sacerdotes non vt iudicent secundùm honorem, nec accipiant personam pauperis siue diuitis in iudicio, sed stent in iudicijs Dei, & recordentur illius Psalmi:* Deus stetit in synagoga Deorum; in medio autem Deos diiudicat. *Deos appellans, qui habent iudicandi de hominibus potestatem; qui in quo iudicio iudicauerint iudicabitur de eis.* Ita S. Hieronymus ostendit Dei iudicium rectum & sine acceptione personarum; quale præcipit fieri à Iudicibus, qui eumdem imitari tenentur.

Quid sit accipere personam in iudicio.

Deut.1,17.

Personarum acceptio procul abesse debet à iudicio.

Ezech 44, 24.

Psal. 81, 1.

Deus iudicat sine acceptione personarum.

Prosequitur hoc argumentum Saluianus lib. 1. de Prouidentia ad finem in supplicio à Deo illato Aaroni & Mariæ: *Maria*, inquit, *contra Moysen loquitur, nec punitur tantùm, sed more iudicij punitur. Primùm ad iudicium vocatur, deinde arguitur, tertiò verberatur. In lepra autem patitur piaculum criminis; quamuis coërcitio istiusmodi non Mariam tantùm, sed Aaronem humiliauit; quia etsi deformari leprâ summum Antistitem non oportuit, & ipsum tamen Domini castigatio flagellauit. Nec solùm hac in pœna, quam Maria patitur, Aaron etiam quasi culpæ particeps coërcetur. Maria enim supplicio afficitur, vt Aaron confusione mutetur. Porro autem vt inexorabilem in quibusdam agnosceremus formam diuini esse iudicij, ne illius quidem intercessu, qui læsus fuerat, indulsit*, &c. Vbi ostendit Deum inflexibilem adeò, vt nec etiam intercedente Moyse, qui iniu-

Deus à iusto iudicio nec prece nec miseriâ deflecti patitur. Exodi 23, 3.

iniuriam passus fuerat, voluerit Deus placari. Vbi iam vides non solùm non accipere personas hominum, sed nec etiam prece aliquando flecti, sicut nec miseriâ paupertatéve; vnde & ita exerceri iudicium mandauit in Exodo: *Pauperis* inquit, *non misereberis in iudicio*, &c. Vbi Procopius ait: *Opus est sapientiâ ad discernendum iustum, nec temerè & importunè decurrendum ad misericordiam.* Et S. Augustinus ad eumdem locum: *Nisi addidisset* (inquit) *in iudicio, magna esset quæstio, sed intelligendum esset, etiamsi scriptum non esset; sed cùm additum est, nulla quæstio est, hoc esse præceptum: ne fortè cùm iudicamus, videamus iustitiam esse pro diuite contra pauperem; & nobis rectè facere videamur, si contra iustitiam pauperi faueamus causâ misericordiæ. Bona est ergo misericordia, sed non debet esse contra iudicium. Iudicium sanè illud appellat Scriptura, quod iustum est.* Et S. Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. 250. expendens dicta verba Exodi ait: *Propterea his verbis vsus est in iudicio, Non misereberis pauperis: etenim ipsius quidem misericordiâ affici conuenit, sed non cum litigat, sed cùm obsecrat: si autem preces in accusationem vertat, iustitia misericordiæ anteponenda est: neque enim ius corrumpi æquum est.*

Meritò igitur illi à Domino eliguntur in Principes & Iudices populi; quorum talis indoles est, vt nesciant aliud quid præter meritorum dignitatem respicere. De ipso Deo, qui essentialiter & à propria natura Iudex est, ait Ecclesiasticus: *Dominus Iudex est; & non est apud illum gloria personæ*. hoc est, Vt digna gloriâ videatur persona non habet id ex eo quòd adiuncta sit Principi, nec ex alio aliquo Principi adiuncto, sed ex valore proprij meriti. Id quod pulchro exemplo explicabat Ægidius Diaconus lib. de Regimine Principis dum ait: *Ne sit specularis, sed opacus Princeps.* Natura speculi est, quod referat colorum facies: sed si quæras quas facies referat speculum; an pulchras, an deformes? an candido colore lucentes, an fusco? Sanè speculum parum curat has differentias, illa quæ magis vicina & adiuncta est speculo ab illo repræsentabitur, quæcumque sit, ceteris omnibus quauis excellentiâ præstantibus prætermissis. Dum Æthiops speculo adhæreat Phœbum ipsum vincet; quia repræsentatio non agitur ex his quæ ad valorem pulchritudinis conducunt, sed ex his quæ apud speculum sunt. Optimus ergo Iudex cauet, ne speculum sit, hoc est, ne apud illum sit gloria personæ; nec persona in illo gloriosa appareat ex eo quòd vicina seu magis adiuncta sit, sed ex eo, quòd dignior.

Eccli. 35, 15.

Iudex non specularis, sed opacus sit.

Corrupti Iudices speculis sunt similes.

Expende modò quales sint illi Iudices, qui in præmiorum societatem eos solos admittunt, qui ciues & vicini sunt: hi non à natura, non à Deo Iudices sunt, sed ab artis humanæ malitia inuenti instar speculorum. Quos autem facit aut Deus aut natura Principes & Iudices, non speculares, sed opaci existunt; qui nec vicinos agnoscunt, nec facilè contra veritatem franguntur. Quippe speculares illi vt habent instar speculi, quòd ab adiunctis & vicinioribus præoccupentur; ita similiter habent instar speculi, quòd vitrei sint, & vel leui munere corrumpantur. Id quod affirmat Veritas ipsa in Prouerbijs dicens: *Qui cognoscit in iudicio faciem, non benè facit iste; & pro buccella panis deserit veritatem.* Nouit sanè Spiritus diuinus affectus humanos, & qualiter inter se coniuncti sint; & is asserit hæc duo esse coniuncta in malo Iudice, & cognoscere faciem, & pro buccella panis deserere veritatem. Sed non talis Deus, qui personam non accipit tyrannorum & Principum, si quando cum paupere controuersiam inierint: quia vt Creator est omnium, sic etiam omnium æquè curator est: & sicut leges statuit, sic etiam illarum est custos & vindex.

Prou. 28, 21.

20. Subitò morientur, & in media nocte turbabuntur populi, & pertransibunt, & auferent violentum absque manu.

Tantum abest vt tyrannos & potentes homines reuereatur, si contra pauperem iniquè disceptent, vt per ipsos pauperes grauissimo nonnumquam eos supplicio constringat. Contingit enim aliquando iniquis modis à tyranno ignobile vulgus oppressum, vt subitò in eum sæuiat, magnoque tumultu in ciuitate excitato, nocte intempestâ ipsum quærat, & inueniat, facileque, nemine ei auxilium ferente, vitam crudeliter auferat. Hoc enim significat Hebraismus ille *absque manu*; id est facilè. Ita Iulio Cæsari, Neroni, Heliogabalo alijsque Regibus & Imperatoribus euenisse memoriæ proditum est; vt benè cecinerit Iuuenalis Satyrâ 10.

Tyranni vt plurimum malè pereunt.

Ad generum Cereris sine cæde & vulnere pauci
Descendunt Reges & siccâ morte tyranni.

Septuaginta verò Interpretes hanc sententiam, quam & Hebræa verba declarant, prætermiserunt, & aliam textui quidem aptam eius loco posuerunt; quæ sic habet: κενὰ δὲ αὐτοῖς ἀποβήσεται τὸ κεκραγέναι καὶ δεῖσθαι ἀνδρὸς, ἐχρήσαντο γὰρ παρανόμως ἐκκλινομένων ἀδυνάτων: *Frustra autem vsu venires eis clamare & precari virum, cùm iniquè vsi fuerint potestate exclusis infirmis.* Id est, Tantâ integritate & seueritate Deus iis dicet Principibus atque tyrannis, vt nullis clamoribus nullisque eorum precibus flectatur; nedum quidquam eorum personas reuereatur. Et ille quidem optimo iam seuere cum ijs se geret, qui tam iniquè potestate quam habebant sunt abusi, pauperes & infirmos homines partim in exilium partim è vita expellendo. Non desunt tam in sacra quàm in profana Historia exempla eorum, qui dum imperium exercent tyrannicum, facto in eos populari impetu mortem obierint non incruentam; sicut paulò antè citatus de Principum fato cecinit Iuuenalis. Dicuntur autem hi *absque manu* perijsse, quia externas cogere acies & alienas manus conducere necessarium non fuit ad Reges extinguendos, cùm satis in illos arderent domesticorum & subditorum odia, qui in communem hostem incredibili conspiratione conspirarunt; aut quia eò adegerunt Reges pessimè de sua Republica meritos, vt antequam irruerent hostes, mortem anteuerterent, & suâ sibi manu mortem consciscerent. Qualis in Annalibus sacris traditum fuisse Zambri Rex Israël; qui cùm videret se vrgeri a potentiori hoste, & omne

Tyranni à suis popularibus opprimuntur.

3. Reg. 16, 18.

omne desperaret effugium, *ingressus est palatium, & succendit se cum domo regia.* Quod item fecisse Iudæos tradit Iosephus lib. 3. de Bello Iudaico cap. 14. Et idem de Sardanapalo scribit Iustinus lib. 1. Vel fortasse *absque manu* dicitur auferendus tyrannus, quia illum internus dolor & subitus extinguet, non vis extrinsecus allata. Ita Sanctius & Stunica. Neque obstat huic tremendo iudicio multiplex dolus & ingeniosa scelerum occultatio.

21. Oculi enim eius super vias hominum, & omnes gressus eorum considerat.

Quia Deo omnia patent, non potest in iudicio errare.

Hoc grauissimum & firmissimum argumentum est ad probandum Deum non subuersurum iudicium: ab hominibus enim ob eam rem subuertitur, quòd eos res multæ lateant, neque tacitas cogitationes & animum impij hominis iniquum penitus cognoscant; facileque eorum mentis acies externâ auctoritate & diuitiarum splendore perstringitur, vt secundùm diuitem sceleratum iudicent. Quam ob causam boni viri vehementer reformidant in hominum iudicijs cum sceleratis hominibus contendere. At non ita, inquit Eliu, in Dei iudicio accidet: nihil enim eum latet, sed omnes omnium hominum gressus & viæ, id est viuendi rationes, ei patent;
Ier. 11, 20. quare minimè in iudicio errare potest. *Tu autem Domine Sabaoth, qui iudicas iustè, & probas renes & corda*; dicebat Ieremias; significans coniuncta & consequentia esse illa, scilicet, iustè iudicare, & probare renes & corda. Hac de re luculentissimè disserit liber Sapientiæ dum ait:
Sap. 1, 7. *Quoniam spiritus Domini repleuit orbem terrarum, &c. Propter hoc qui loquitur iniqua non potest latere, nec præteriet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim impij interrogatio erit: sermonum autem illius auditio ad Deum veniet ad correptionem iniquitatum illius. Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur.* Ieremias etiam
Ier. 17, 9. ait: *Prauum est cor omnium & inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans cor, & probans renes: qui do vnicuique iuxta viam suam, & iuxta fructum adinuentionum suarum.* Vide quæ ad cap. 14. vers. 16. de hoc argumento diximus. Eòdem spectat id quod sequitur:

22. Non sunt tenebræ, & non est vmbra mortis, vt abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.

Nil Deo occultum.

Id est, Nihil quantumuis occultum latere potest eum qui omnia fecit, & omnia conseruat:
Hebr. 4, 13. nam, vt Paulus ait, *non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius.* Dei enim visus perspicacissimus cùm sit, in ipsis antris latentes peccatores apertè cernit, adeoque seuerè plectit, vt nullum redintegrandi iudicij locum eis relinquat. De hac Dei perspicacitate etiam occulta cordis penetrante vide quæ cap. 10. vers. 4. cap. 22. vers. 2. & 13. cap. 24. vers. 15. notauimus.

23. Neque enim vltrà in hominis potestate est, vt veniat ad Deum in iudicium.

Iudicium Dei immutabile & irrefragabile.

Cùm igitur Deus abditissima quæque videat; neque homo peccator aliquid ad Dei iudicium adferre possit noui, quod ille non viderit; non est cur speret retractatum iri iudicium, quod tunc fieri assolet in humano foro, cùm noua accedit rerum cognitio, quæ de priori consilio aliquid mutat. Non ergo est vltrà in hominis damnati potestate, vt in iudicium Dei rationes nouas producturus reuertatur. Ex quo profectò efficitur, vt Deus nullo modo iudicium peruertat, cùm non sit regressus vel appellatio ab eius sententia, vti esse deberet, si vllâ culpâ in iure dicendo fœdari posset.

Septuaginta ex Hebræo vertunt: Ὅτι οὐκ ἐπ' ἄνδρα θήσει ἔτι· ὁ γὰρ κύριος πάντας ἐφορᾷ: *Quoniam super virum non ponet vltrà: Dominus enim omnes inspicit.* Exponunt Græci, quòd post mortem non sit ampliùs in hominis potestate electio agendorum. Symmachus: Οὐ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπῳ κεῖται ἔτι: *Non in homine situm est ampliùs.* Quidam verò sic accipiunt, quasi Deus homini non ampliùs oneris quàm debeat, aut quàm ipse[illegible]mo ferre possit, imponeret: sed cùm continua series textus de iudicijs agat, de ijsdem explicandum est; nempe hominem non posse Dei sententiam reddere irritam, aut arguere iniustitiæ. Et quamuis possemus Deum in ius vocare, ipseque nobis respondere teneretur, & eorum quæ agit reddere rationem, nobisque liceret ad ipsi resistendum os aperire, id tamen nihil profuturum. Nam tandem rationibus & calculis diligenter subductis inuenietur Deus nos nequaquam nimis & præter æquum premere. Cur? Quia peccata nostra ipsi penitus cognita sunt, & ita explorata, vt castigationis etiam, quam meremur, mensuram exactè norit; quæ delicta minimè excedit; adeò vt Deus necessariò iustificetur in semetipso, & semper vincat cùm iudicarit. Caueamus igitur nobis hoc sumere, vt litem aduersus ipsum suscipiamus. Quamuis enim speciosam causam coram hominibus habeamus, quando coram Deo comparendum erit, in ijs omnibus quæ obijcere & in medium adferre volumus confusi erimus.

24. Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.

Deus pro tyrannis alios Principes substituit.

Hæc contra Principes & tyrannos dicuntur, quorum Deus non accipit personam: de quorum numero putat esse Iobum, quem hoc loco & hac oratione præcipuè pungit Eliu: ait igitur in Deo eam esse potentiam, eam in tyrannos virosque opibus atque auctoritate Principes libertatem, vt illos momento temporis de solio depellat; & alios eorum loco cum eadem aut etiam maiore auctoritate sufficiat. Quod accidisse affirmat Iobo, aut illi euenturum esse minatur. Contigisse porrò hæc aliquando ante Iobi sæculum verisimile est; licet id ignoremus. Alijs deinde temporibus sic accidit frequenter; vt laboris videatur otiosi id velle confirmare.

Porrò

Deus à malis Sacerdotibus aufert sacerdotium, & in meliores trāsfert.

Porrò hæc non solùm in tyrannos & Principes sæculares dicuntur qui potestate suâ abutuntur, verùm etiam in malos Pastores & iniquos Sacerdotes in primis quadrant, à quibus sacerdotium auferendum significatur. Quem sensum D. Hieronymus ex illis verbis elicit hanc comminatoriam sententiam illustrans exemplis de Heli & Samuele, de Saule & Dauide, de Iudæorum populo & Gentium: quorum alios de sua dignitate deiecit, alios eis successuros excitauit. Aliquam incuriam saltem leuiorem circa oues gubernandas incurrit olim Episcopus Ephesinus, iuxta illud: *Charitatem tuam primam reliquisti.* Hoc est, interprete Hugone, Reliquisti tuam illam pristinam diligentiam in tuis gregibus pascendis; quamuis in tuis moribus gubernandis laudabilem te exhibeas. quam igitur pœnam illi Deus comminatur? *Memor*, inquit, *esto vnde excideris; & age pœnitentiam; & prima opera fac: sin autem, venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo.* Vbi candelabri nomine Episcopalis dignitas intelligitur. Non dixit destruam, aut extinguam, sed *mouebo*: hoc est, A te in alium transferam, qui tuam negligentiam resarciat & instauret; & quem tu intuens tuo munere donatum multò magis crucieris.

Apoc. 2, 4.

Apoc. 2, 5. *Dignitatis amissio debitū ignaui pastoris supplicium.*

Negligentes Prælati officio spoliandi.

Verissimum igitur fuit illud oraculum Eliu de diuina prouidentia dicentis: *Conteret multos innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.* Quibus verbis non solùm multitudinem negligentium Prælatorum exaggerat vocando *innumerabiles*, sed etiam potentiam & opes, vocando *multos*. Non enim sensus est fuisse multos numero, sed fuisse fastu & maiestate præcellentes, vt Pineda noster aduertit: nihilominùs eos omnes ait à Deo deturbandos, neque defuturos, qui ex puluere assumpti in eorum locum excitentur; causam verò tanti supplicij fuisse, quia oues non pascebant, sed perdebant; quas ad clamores apud Deum querelarum plenos excitandos suâ peruersâ dominandi libidine prouocabant. id quod significat dum paulò pòst subdit: *Vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.* Hoc infortunium Vaticinatus est Dauid Iudæ proditori: *Episcopatum*, inquit, *eius accipiet alter.* Quam enim ille indignissimus amisit dignitatem; Matthias dignissimus recepit. Scilicet pastoris munere spoliari oportebat eum, qui lupos in Dominicum gregem incitabat, & qui diuinum illum Agnum Christum Dominum luporum faucibus ingerebat, non pastoris, sed tortoris munere fungebatur.

Iob 34, 28.

Psal. 108, 8.

Iudas Apostolatum amisit.

Ceterùm Septuaginta locum hunc ita vertunt: Ὁ καταλαμβάνων ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε, καὶ ἐξαίσια, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός: *Qui comprehendit non vestigabilia, & gloriosa, & magnifica, quorum non est numerus:* in Hebræo est: *Conterit fortes absque inuestigatione* siue inquisitione. Quod sicut de numero accipi potuit, ita etiam, inquit Pineda, nihil obstabit, vt ad occultum Dei iudicium nobis incognitum & inexploratum referri possit. quasi dicat, Principum interitus & intereundi causæ in Dei rationario sunt; nos non sumus eorum iudices, sed Deus, quem minimè latent: explorata ille habet corda Regum inscrutabilia, & mille finibus flexionibusque praua. Quare Deo non opus est more iudicum terrenorum inquisitione vti: sunt enim illi creaturæ; multum est in ipsis ignorantiæ: medijs igitur illis vtantur oportet: neque enim diuinare possunt. Quia verò omnia Deo patent, ipse homines, etiam non seruato ordine, qui hîc inferiùs in iudicijs humanis locum habet & seruatur, iudicabit. Cùm enim homines aliquem in iudicio publico condemnant, modus & forma iudiciorum vsitata obseruatur; ita vt tota res vulgo innotescat, elogium & titulus rei diuulgetur, ab eo perpetrata crimina cognita sint, & quomodo conuictus fuerit declaretur. Sed Dei potentia & auctoritas eiusmodi legibus humanis non est adstringenda: quia conterit sine inquisitione; hoc est, non declaratâ nobis causâ; omnia tamen cum æquitate & iustitia facit.

Deus non tenetur vti formâ iudicum terrenorum.

Tropologicè S. Gregorius lib. 25. Moralium cap. 8. hinc nos ad humilitatem adhortatur dicens: *Hac sententiâ, quâ narratur aliorum erigi, aliorum autem vita confringi, & spes nutritur humilium, & elatio premitur superborum, dum & illi bona possunt amittere, de quibus superbiunt, & isti ea percipere, quæ, quia non habebant, contemnuntur. Formidemus igitur in his quæ accepimus, nec eos qui illa necdum assecuti sunt despiciamus. Quid enim sumus hodie nouimus, quid autem post paululum possimus esse nescimus. Hi verò, quos fortasse despicimus, & tardè possunt incipere, & tamen vitam nostram ferentioribus studijs anteire.* Hoc nimirum est quod Angelus Episcopum monet in Apocalypsi dicens: *Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.* Quem locum Rupertus in Commentarijs suis explanans, *Quid est*, inquit, *istud?* & mox respondens subdit: *Hoc nempe, Tu in humilitate firmo pede consiste, ne moto pede corruas, & corruendo coronam tibi præparatam amittas, & alius in locum tuum succedens illam accipiat. quapropter Dauid rogabat Dominum dicens:* Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea. *Et quidem hoc fieri non potest, vt perdat coronam quisquam eorum quos Deus præsciuit, & ad coronam prædestinauit: verumtamen & fieri potest, & factum est, vt is coronam perderet, quem Deus ad coronam vocauit vocatione visibili, sine qua ab hominibus potuit videri. Nam exempli gratiâ, Iudam Dominus ad coronam vocauit Apostolicam; quem tamen ad coronam non prædestinauit; quia coronâ indignum fore præsciuit: vnde & coronam eius, scilicet Apostolatus honorem, alius accepit, in locum eius suffectus Mathiâ; sicut in Psalmo scriptum est:* Fiant dies eius pauci, & Episcopatum eius accipiat alter. *Quod B. Petrus de Iuda interpretatus est, Nemo itaque quamdiu certat, multum de corona confidat: quia si omnium præscius Deus te in fine dignum coronâ fore scit, tu tamen nescis.*

Ex aliorum lapsu ad humilitatem erudimur.

Apoc, 3, 11.

Quomodo possimus perdere coronam nobis præparatam.

Psal. 16, 5.

Psal. 108. Act. 1.

Hinc D. Thomas in prima parte quæst. 23. art. 6. disputans an prædestinatio sit certa, cùm ex loco Apocalypseos superiùs citato argumentatus esset, non videri certam; quia corona, quæ est prædestinationis effectus, potest amitti, & ab vno in alium transferri, sicut dicitur in dicto loco Apocalypseos: ad hoc ipse respondens ait dupliciter coronam dici alicuius: vno modo ex diuina prædestinatione; quòd is sit ab æterno præde-

prædestinatus à Deo ad coronam cælestem;& sic nullus coronam suam amittit, dicente Augustino in libro de Bono perseuerantiæ cap. 14. prædestinationem esse præscientiam & præparationem beneficiorum Dei, quâ certissimè liberantur quicumque liberantur. Alio modo dicitur corona esse alicuius non ex diuina prædestinatione, sed ex merito gratiæ, quam ille habet. Quod enim meremur quodammodò nostrum est. Sic autem quis potest amittere coronam, perdendo scilicet meritum suum propter lapsum in peccatum mortale. Alius verò coronam illam amissam dicitur accipere, eò quòd in locum eius subrogatur. Non enim permittit Deus aliquos cadere, quin alios in eorum locum erigat, secundùm illud quod hîc ait Eliu: *Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.* Sicut in locum Angelorum cadentium substituti sunt homines, & in locum Iudæorum Gentiles. Præclarum huius rei exemplum habemus in illis quadraginta Martyribus, quorum Natalem martyrij celebrat Ecclesia nono die Martij. Substitutus autem in statum gratiæ loco alterius, etiam quantum ad illud coronam accipit illius cadentis, quòd de bonis quæ alius fecerat in æterna vita gaudebit: vbi quisque gaudet de bonis operibus tam à se quàm ab alio quolibet factis. Ita D. Thomas.

Quomodo quis accipiat coronam alterius.

25. Nouit enim opera eorum;& idcircò inducet noctem, & conterentur.

Deus tyrannos conterit vt meliores Principes substituat.

Non ignorat Deus quales fuerint futurique sint in posterum hi tyranni ac Principes, atque ideò, vt vniuersi administrationi prouideat, illos conterit, vt meliores substituat; ideò illorum splendori noctem obducit,& eos qui anteà erant gloriosi reddit inglorios, depositâ coronâ, & assumpto gregali atque seruili sacco, aut sublatis de viuentium numero. Id enim valet *nox*, in qua ærumnosum aliquid quocumque in genere significatur. Inducere ergo noctem idem est ac inferre mortem, quæ adimit huius vitæ lucem. Vel certè idem hoc loco valet *nox* quod stupor aut ignorantia, quæ excæcant homines quantumuis acutos & solertes, ne quid faciant prudenter, sibique caueant ab impendente malo, quod indicat S. Thomas ad hunc locum.

Nox symbolum calamitatis & ignorantiæ.

Septuaginta vertunt: Ὁ γνωρίζων αὐτῶν τὰ ἔργα, καὶ στρέψει νύκτα, καὶ ταπεινωθήσονται: *Qui cognoscit eorum opera, & vertet noctem, & humiliabuntur.* Santes interpretatur, *Cognoscere faciet.* Nam γνωρίζων tam potest reddi *cognoscens* quàm *nota faciens.* Vtrumque enim hoc verbum significat. Sed ambigua reducenda sunt ad veritatem Hebraicam; ideò benè vertit Interpres Romanus, *Qui cognoscit.* quamquam & illud, *Qui nota reddit*, id est, facit vt ab omnibus eorum scelera cognoscantur, sententiam continet non inelegantem; vti & illud quod addit, *Et vertet noctem.* id est, Quàm citò diem conuertit in noctem, tam citò conterentur ab eo improbi. Sic in Prouerbijs dicitur: *Verte impios, & non erunt.* hoc est: Citiùs quàm vertas eos peribunt improbi.

Prou. 12, 7.

26. Quasi impios percussit eos in loco videntium.

Id est, Manifestè percussit eos omnibus videntibus, & iustam Dei vindictam cognoscentibus. Locus enim videntium locus patens, frequens, celebris, omnium oculis expositus est. Significat itaque tyrannos publicè à Deo puniri in conspectu omnium, vt eorum supplicium terrori alijs esset & exemplo. Cùm enim Deus punit peccatores, id non fit eo dumtaxat, vt peccata ab illis commissa vnusquisque cognoscat, sed vt omnes inde exemplum capiant; iuxta illud Isaiæ: *Cùm feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent habitatores orbis.* Non frustrà igitur ait Deum percussisse impios *in loco videntium*, id est in oculis hominum. Quo admonemur, vt attentiores nos præbeamus ad diligenter notanda & obseruanda Dei iudicia. Magna sanè est hæc gratia, quam nobis concedit, cùm nos aliorum damno vult erudire: si autem tunc claudimus oculos, & stupidi sumus, quis excusationi locus erit? Quotiescumque igitur Deus peccatores punit, attendat vnusquisque pro parte sua, & communem inde instructionem capiat, ne flagellorum istorum fructus in se pereat. Certè si ex eo quod Deus nobis ante oculos ponit ad nostrum fructum & vtilitatem applicaremus, vnius castigatio ad sexcentorum instructionem prodesse posset. Sed quoniam instructiones & documenta, quæ Deus nobis proponit, sine fructu præteriti sinimus, & ea negligimus, vnusquisque suo ordine vocatur, & singuli nos sistamus oportet. Vnde sequitur:

Locus videntium quis.

Isaiæ 26, 9.

27. Qui quasi de industria recesserunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt:

Pessimi sunt qui nolunt intelligere vt benè agant.

Taxat eos qui prudentes & scientes Dei legem neque seruare neque intelligere voluerunt; sed ignorantiam affectant, ne vitam corrigant, vtroque supprimunt omnem delectum boni & mali, quia meliores esse nolint. Scimus rationem ad benè agendum hominibus ducem esse; eam reprobi fugitant, ne vitam suam in melius corrigere cogantur. De talibus autem S. Dionysius Areopagita Ecclesiasticæ Hierarchiæ cap. 3. loquens, *Impudenter*, inquit, *salutarem diuinæ cognitionis disciplinam repudiant, eloquijsque sacris exitiosè prorsus obstrepunt.* Ὁδούς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι, *Vias tuas scire nolo.* Quibus propterea iure meritissimo Dominus apud Oseam vicissim his verbis repulsam minitatur: *Quia tu scientiam repulisti, repellam te.* Quod extremum est exterminium, & malorum omnium grauissimum. Huiusmodi homines aptissimè Apostolus vocat *desperantes semetipsos:* in Græco est ἀπηλγηκότες: D. Hieronymus vertit *indolorios*; qui videlicet de nequitia & maleficio nullum dolorem concipiant. Et quoniam placuit semel gnauiter fieri impudentes, non pseudothyro, sed apertis ianuis omnes intromittunt voluptates; & malè agendi consuetudine non feruntur in malum, sed ruunt. *Quibus* (ait S. Paulinus Epist. 7. ad Seuerum) *dulce est quod amarum, & turpe quod*

Oseę 4, 6.

Ephes. 4, 19.

Desperati sunt qui repudiant medicinam.

quod castum, & hostile quod sanctum. Quare non miror, quòd cùm in suum & aliorum exitium desperatâ mente rapiantur, diuinus Apostolus eos nominarit *desperantes seipsos*; vt qui medicinam omnem respuant & proculcent. Loquitur enim de illis qui non solùm præcepta Dei violant, sed etiam perfidi sunt, & religionem contemnunt, & Numen abnegant, qui non indebitas sceleribus suis pœnas luent.

28. Vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.

Deus pauperum ad se clamantium iniurias vlciscitur.

Hîc Eliu speciem peccatorum notat, quam Deus in hominibus punit, & quidem omnium maximè euidentem. Cùm enim violentiæ committuntur, alienæ opes diripiuntur, & qui affliguntur, omni ope & auxilio humano destituuntur, ad Deum clamant, querelæ audiuntur, vnumquemque ipsorum commiseratio capit, sed in primis Deum, qui voces eorum non grauatè audit, & vlciscitur iniurias: neque enim inultos relinquet eos, qui iniustè pauperes afflixerint & vexarint. Verum quidem est tyrannos ad malè agendum audaciam & licentiam sumere, cùm vident pauperes omni præsidio destitui, neminem ijs opitulari, cognatis & amicis carere; quæ causa est, cur se ad omne scelus proijciant, & quidlibet sibi licere putent. Sed diligenter notemus dici Deum ipsorum causam suscipere, atque ita, quò magis pauperes omnibus iniurijs, nemine ipsis opem ferente, expositi fuerint, eò maiorem Deus se ostendet ipsorum curam gerere, vt illos vlciscatur. Et quamuis pauper iniuriam sibi factam patienter ferat, clamor tamen eius ad cælum perueniet, isque à Deo exaudietur. Quod sanè pauperibus debet esse maximo solatio, quòd se videant in Dei protectione esse; & si ipsos improbi vexent & affligant, Deum tamen ijs inuigilare, & tandem ostensurum, se numquam illos obliuioni tradidisse. Vide quanti pauperem Deus faciat: clamat ille, & exauditur: gerit scilicet secum paupertatem, cuius in gratiam Deus maiestatis se inclinat. Hinc illud egregiè dictum à S. Ambrosio Apolog. cap. 11. *Bona paupertas, quæ si thesaurum non habet pecuniæ, habet tamen thesauros sapientiæ & scientiæ. Nolite filij vilem despicere paupertatem. Pauper clamauit, & Dominus exaudiuit*
Psal. 33, 7. *eum. Nolite quasi magnis inuidere diuitijs. Diuites eguerunt, & esurierunt.* Sic ille. Ceterùm pauperes hîc vocantur non tam pecunijs egeni, quàm omni auxilio & robore destituti. Ait ergo istiusmodi tyrannos vsque eò immites & crudeles erga pauperes se exhibere, vt Deus pauperibus subsidio adesse decernat, & acriter in tyrannos istos animaduertere, sicut ait Dauid:
Psal. 9, 13. *Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est; non est oblitus clamorem pauperum. Quoniam non in finem obliuio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem.* Ad quem Psalmi locum vide quæ annotauimus Tom. 1. Expositionis Patrum Græcorum in Psalmos, item ad Psal. 11. vers. 6. & Psal. 33. vers. 7. & Psal. 40. vers. 2. Quæ omnia hunc locum illustrant.

29. Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet? ex quo absconderit vultum, quis est qui contempletur eum? & super Gentes & super omnes homines?

Pacem quam Deus dat nemo potest infringere.

Quoniam de supplicio impiorum egit, & præcedenti versu salutem quoque piorum attigit, aptè vtrumque hoc versu coniungit, docens in Dei potestate esse & pacem facere, & bellum inferre, & perdere, & seruare; ita vt nemo possit eam pacem & salutem impedire, quam attulerit ipse; nemoque illam calamitatem depellere, quam ipse conflauerit. Eadem doctrina, licet alijs verbis, in Apocalypsi & in Isaia traditur: Apoc. 3, 7. Isaiæ 22, 22.
Qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit. Hanc enim pacem firmissimam Christus mundo reliquit dicens: *Pacem relinquo vobis,* Ioan. 14, 27.
pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. quam scilicet nulla vis, nulla tanta mundi & inferni potentia infringere vllo modo aut debilitare potest. Dici enim non potest, quàm tuta & tranquilla sit ea pax, quæ optimorum consiliorum conscientiâ & Dei subsidio nititur: contrà verò illud exitium insanabile, cùm se nobis Deus immutat, & à nobis multùm absconditur, vt dicit Eliu. Quod quidem perditi mores & sceleris conscientia comparat. Absconsio autem vultus signum iræ, sicut ostensio benignitatis: quam obseruasse videtur, qui dixit: *Ostende faciem tuam, & salui erimus.*

Absconsio vultus est signum iræ. Psal. 79, 4.

ET SVPER GENTES ET SVPER OMNES HOMINES.] Clarè significat, hanc tutam & integram salutis conseruationem non solùm homines singulos, sed etiam ciuitates & Regna, Prouincias atque nationes à Deo habere: ita vt incolumitas Reipublicæ & felix eius status Deo in primis sit acceptus referendus. Et ob eam rem dicebat Dauid: *Lauda Ierusalem* Psal. 147, 1.
Dominum, lauda Deum tuum Sion. Quoniam confortauit seras portarum tuarum; benedixit filijs tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te. E contrario verò si Deus Rempublicam non respiciat, sed vultum abscondat, in eas ingruent calamitates, quæ nullis consilijs dimoueri possint. Quam vtilissimam doctrinam vt faciliùs disceret Ieremias, & alijs traderet, iussit eum ire in domum figuli; vbi vidit figulum dissipantem vas quod in manibus habebat, & deinde ex eodem luto aliud sicut placuerat ei facientem; ac deinde Deus hoc Ieremiæ reddidit responsum: *Numquid sicut figu-* Ier. 18, 6.
lus iste non potero vobis facere domus Israel, ait Dominus? Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, domus Israël. Repentè loquar aduersum Gentem & aduersus Regnum, vt eradicem, & destruam & disperdam illud, &c. *Et subitò loquar de Gente & de Regno, vt ædificem & plantem illud,* &c. Salus igitur & incolumitas potiùs officij muneribus quàm copiarum præsidijs præstabitur. Neque vlla maior Regni ruina est quàm Rex iniquus, qui Dei iram improbis suis facinoribus prouocare non dubitat; quapropter sequitur,

30. Qui

30. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.

Permittit Deus tyrannum regnare propter peccata populi.

Facit, id est permittit, scilicet Deus, *regnare hypocritam*, id est Principem tyrannum, qui sub purpura & tiara corruptos & pueriles mores & effeminatum animum gestet; sicque illudat populis suæ curæ commissis. Significant enim hypocritæ non dissimulatores modò, sed etiam illusores, de quibus Isaias ait: *Audite verbum Domini viri illusores, qui dominamini super populum meum.* Magnum sanè Dei supplicium est, & in scelerum pœnam populis inflictum, cùm permittit eis scelestos Principes præesse. Nam (vt benè Origenes Hom. 4. in Iudices annotauit) *non semper Princeps populi & Ecclesiæ Iudex per Dei arbitrium datur; sed vt merita nostra deposcunt. Si mali sunt actus nostri, & operamur malignum in conspectu Domini; dantur nobis Principes secundùm cor nostrum.* & statim rem confirmat ex illo Oraculo: *Ipsi regnauerunt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognoui.* Quod de Saule interpretatur: *Quem*, inquit, *ipse Dominus Regem fieri tulerat: sed quoniam non secundùm voluntatem Dei, sed secundùm peccatoris populi meritum fuerat electus, negat eum suâ voluntate vel consilio constitutum.* Idem Origenes lib. 9. in Epistolam ad Romanos paulò post initium ad illa verba ex cap. 12. *Quæ sit voluntas Dei*, &c. distinguit voluntatem beneplacentem & irascentem: *Dei quidem*, inquit, *voluntas semper bona est: sed non semper eius bonâ voluntate dispensari meremur, neque beneplacitâ & perfectâ. v. g. Vt vngeretur Saul in Regem fuit quidem voluntas Dei, sed non beneplacita, neque perfecta: irascens enim populo, qui recusauerat Deum habere super se Regem, Regem eis hominem iussit institui.* Diuus similiter Augustinus in Psal. 31. sub initium: *Saul*, inquit, *Rex non ad permanendum electus fuit à Domino, sed secundùm populi cor durum & malum datus ad eorum correptionem, non ad vtilitatem; secundùm illam sententiam: Qui regnare fecit hominem hypocritam propter peruersitatem populi.* Idem sanctus Doctor lib. 5. Contra Iulianum cap. 3. vocat Saulem *pœnam peccantium*; hoc est, datum in pœnam ijs qui Samuëlem contempserunt, & Regem postularunt. D. Cyprianus Epist. 38. ad Rogatianum locutus de peccato populi Samuëlem contemnentis, *Vt hoc*, inquit, *vlcisceretur Dominus, excitauit eis Saul Regem, qui eos iniurijs grauibus affligeret, & per omnes contumelias & pœnas superbum populum calcaret & premeret, vt contemptus Sacerdos de superbo populo vltione diuinâ vindicaretur.*

Isaiæ 28, 14.

Oseæ 8, 4.

Duplex Dei voluntas, beneplacens & irascens.

Saul datus Rex ad correptionem populi, non ad vtilitatem.

Saul pœna peccantium.

S. Sixtus III. Pontifex Maximus in libro de Diuitijs *bonum* definit, *quod à Deo principium sumpserit; non bonum* verò; *cuius exordium non Dei dignatione, sed humanâ præsumptione censetur.* & exemplo rem ostendens: *Vt Rex*, inquit, *Israel, quem non tam Dei voluntate quàm populi prauitate legimus ordinatum.* Vbi etiam significat malè petitum Regem in malè petentis populi vindictam diuinitus concessum.

Boni & non boni definitio S. Sixti.

Saul populi tyrannus in vindictam.

Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi cap. 4. *Per Samuelem*, inquit, *Prophetam verbum protestans, petenti Regem populo non humanum pollicetur; sed quemdam insolentem minatur tyrannum libidini & voluptati deditum.* Tyrannum autem si non in potestate, saltem in vsu potestatis, quis dubitet in vindictam populi institutum? Clariùs olim Deus, *Dabo*, inquit, *tibi Regem in furore meo, & auferam in indignatione mea.* Quem locum licet alij de alijs Regibus Israël interpretentur; tamen Rupertus mihi videtur ad litteram de Saule interpretari, quem Deus Regem dedit in furore suo, vt populum iniustè postulantem iustissimè puniret: & abstulit in indignatione sua; vt de ipso iniquo punitore æquissimè vlcisceretur. Vnde D. Hieronymus addit, pessimos Reges malè petentibus in furore datos: *Non quòd Dominus*, inquit, *tales eos voluerit habere Reges; sed quòd dimiserit eos voluntatibus suis; vt comedentes & incrassati carnibus nausearent, & euomerent per nares suas; & odisse inciperent eos, quos tanto studio sequebantur.*

Oseæ 13, 11.

Demittatur Saulem Regem factum.

Nec mirum, Reges Israël datos à Deo in pœnam populi, cùm de alijs quoque Regibus Patres vniuersaliùs loquantur, idque pariter testentur. Permittuntur enim à Deo etiam in alijs populis fieri mali Reges, vt sub ijs mali subditi puniantur. D. Irenæus lib. 5. cap. 24. *Cuius*, inquit, *iussu homines nascuntur, huius iussu & Reges constituuntur; apti his qui in illo tempore ab ipsis regantur: quidam enim illorum ad correctionem & vtilitatem subiectorum dantur & conseruationem iustitiæ; quidam autem ad timorem & pœnam, & increpationem; quidam autem ad illusionem, & contumeliam, & superbiam.* D. Gregorius lib. 25. Moralium cap. 14. expendens illud, *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi*, illum hypocritam interpretatur Antichristum; *qui sanctitatem simulat, vt ad iniquitatem trahat*; & statim ad rem præsentem: *Nullus*, inquit, *qui talem rectorem patitur, eum quem patitur accuset; quia nimirum sui fuit meriti peruersi rectoris subiacere ditioni: culpam ergo proprij magis accuset operis quàm iniustitiam gubernantis.* In quam sententiam latè spatiatur D. Isidorus Hispalensis lib. 3. Sententiarum cap. 48. ex verbis Apostoli, *Non est potestas nisi à Deo*, rectè colligit bonam malamque potestatem à Deo ordinari: *Sed bonam*, inquit, *propitio, malam irato.* & vlteriùs pergens: *Reges*, inquit, *quando boni sunt, muneris est Dei; quando verò mali, sceleris est populi. Secundùm enim meritum plebium disponitur vita rectorum.* Quod probans ex Iobo & Osea citatis concludit: *Irascente Deo talem rectorem populi suscipiunt, qualem pro peccato merentur.*

Reges à Deo in pœnam vel vtilitatem constituuntur.

Antichristus hypocrita.

Rom. 13, 1.

Bona & mala potestas à Deo ordinatur.

Huc spectat illa Dei apud Zachariam comminatio: *Ecce ego suscitabo pastorem in terra, qui derelicta non visitabit, dispersum non quæret, & contritum non sanabit; & id quod stat non enutriet; & carnes pinguium comedet, & vngulas eorum dissoluet. O pastor & idolum derelinquens gregem, gladius super brachium eius, & super oculum dexterum eius. Suscitabo*, inquit, id est, suscitari, & vires ad regnandum assumere permittam, *qui derelicta non visitabit*, hoc est lassa

Zach. 11, 16.

Malus pastor gregis perniciosus est.

lassa & ægrotantia pecora, quæ inter ambulandum reliquum gregem assequi non valent, certo loco relinquuntur à pastoribus, & postmodum requisita ceteris adiunguntur. *Contritum* verò vocat oues, quæ pedes fractos aut luxatos habent; *id* verò *quod stat*, hoc est, quod subsistit, & ambulare nequit, cui necesse est vt cibus adferatur à pastore; vel certè significat iuxta Septuaginta integras & sanas oues. Porrò cùm subdit, *Vngulas eorum dissoluet*, robusto pede diffindet vngulas, vt incedere non valeant. *O pastor & idolum*, nimirum qui non regis, sed peruertis populum, & adorari vis quasi Deus, *gladius super brachium eius*. Dei vltio contra fortitudinem & potentiam eius insurget, vt ad nihilum tandem redigatur: neque id tantùm, sed *contra oculum dexterum eius* veniet. hoc est, omnem in administrandis rebus prouidentiam perdet, & in nihilum recident omnia eius consilia tamquam infatuata. Et verò quamuis de Antichristo hæc sint à Deo dicta; de iniquis tamen ceteris pastoribus & rectoribus verè etiam accipi possunt. Permittit enim aliquando Deus, vt hi in pastores ac Principes assumantur, quos nouit certissimam luem & perniciem subditis esse allaturos; qui cùm pastores dicantur, idola veriùs sunt extrinsecus Præsulum imaginem præ se ferentia, intus verò vana & inutilia sunt idola. An non tu hos idola dixeris, qui oculos habent, & non vident; aures, & non audiunt? Dicam clariùs; Qui detestanda & publica flagitia dissimulant; qui veritatem moniti audire nolunt. Narrat Anastasius Quæst. 15. Tom. 1. Bibliothecæ Patrum illustria duo exempla huc pertinentia, nec dissimulanda. *Quando Phocas tyrannus factus fuit Imperator, & per Bonosum lictorem eas cœpit facere sanguinis effusiones; quidam Monachus in ciuitate Constantinopolitana, vir sanctus, & qui ad Deum magnam habebat fiduciam, cum Deo disceptabat dicens in simplicitate: Domine, cur eum fecisti Imperatorem? deinde cùm permultis diebus hoc dixisset, vox ad eum venit à Deo dicens; Quoniam non inueni peiorem. Fuit etiam quædam alia ciuitas in Thebaide iniqua, in qua vir quidam perniciosissimus Angeli monitu electus est Episcopus; qui ob id cœpit apud se esse elatus, & sibi valdè placere. Accedens autem Angelus Domini ei dicit; Cur superbis, & magnifice tibi places ô infelix? Reuerà non tamquam dignus sacerdotio factus es Episcopus; sed quia hæc ciuitas tali digna erat Episcopo.* Subdit deinde Anastasius: *Quamobrem quando videris indignum aliquem Principem & Episcopum, ne mireris, neque Dei accuses prouidentiam, sed disce, & crede, quod propter nostras iniquitates tradimur eiusmodi tyrannis, & ne sic quidem à malis abstinemus.*

Malus pastor idolum est.

31\. Quia ergo ego locutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo.

32\. Si erraui, tu doce me: si iniquitatem locutus sum, vltrà non addam.

Postquam Eliu longiorem de Deo sermonem instituisset, ne minùs vrbanè aut nimis insolenter egisse videretur, quasi in iudicio constitutum permittit Iobum interloqui, vt si quid minùs verè aut cautè dixisse existimetur, illud aut retractet, aut explicet.

S. Gregorius lib. 26. Moralium cap. 1. in his verbis Eliu notat indolem doctorum superborum dicens: *In locutionibus suis hoc arrogantes viri habere inter alia proprium solent; quòd ab auditoribus suis, ne quid fortasse inordinatum dixerint, tunc requirunt, cùm se laudabiliter aliquid dixisse cognoscunt: hac videlicet faciunt, non quò de dictis suis ambigant; sed quò ab audientium iudicio fauores quærant. Nam inueniri facilè poterunt, quo animo percunctantur, si quisquam cùm eorum bona laudat, etiam mala reprehendat. Certum quippe est, quia sicut inflantur laudibus, ita correctionibus inflammantur, & à quolibet se vel iustè reprehendi despiciunt; moxque in malis suis fomitem defensionis exquirunt*, &c.

Superborum doctorum ingenium & fraus vt se corrigi potant, cùm benè se dixisse sciant.

33\. Numquid à te Deus expetit eam, quia displicuit tibi? tu enim cœpisti loqui, & non ego: quod si quid nosti melius loquere.

Hic versus valdè obscurus est, quòd illius relatiui *eam* non constet quodnam sit antecedens, neque illius verbi *displicuit* quodnam sit suppositum. Vt igitur hæc sensum congruentem reddant, intertextis quibusdam verbis alijs procul dubio explenda sunt. Paulò antè versu superiori *iniquitatem* nominauerat, quam respicere videtur relatiuum *eam*; vt sensus Eliu sit: Numquid à te, ô Iob, expetit Deus iniquitatem, seu vt iniquè sentias, iudices, & loquaris de Deo, quia ipse displicuit tibi, iusto suo iudicio flagellans te? quasi dicat: Extremè Deo displicet hæc tua obmurmuratio, quâ aduersus Deum cœpisti obloqui. Ita Tirinus noster.

Deus non expetit iniquitatem.

Vel etiam hoc sensu exponi potest, q. d. An Deus exquirit, exigit, exposcit à te iniquitatem, vt propterea tibi velut iniustus postulator tantoperè displiceat? Ita Ioannes à Iesu Maria.

Vel denique sic, vt sit sensus: Quia Deus tibi displicuit, & eius de te iudicium & vindicta, ideò iniquè de Deo sentis & loqueris: hanc autem iniquitatem non exigit à te Deus, sed reprobat, & condemnat. q. d. Caue ne me refellendo vt iniquum ipsemet sis in Deum iniquus: etiamsi enim ego in verbis prædictis locutus essem aliquam iniquitatem aut falsitatem, quæ meritò esset redarguenda, illam tamen non expeteret à te Deus, non te requireret fieri iudicem meum & reprehensorem, non quæreret ipse per te vindicari de mea falsitate, eò quòd ipse Deus tibi displicuit; quia ipsum Deum exosum habuisti, simulque iudicia eius execratus es, quemadmodum tuis verbis blasphemis satis indicasti. Vnde cùm tu prior illum oderis, & aduersus eum blasphemaueris, non cupit Deus per te corrigi aut redargui, etiamsi quid ego falsum dixerim: nec ad eam rem tu videris idoneus, qui Deum tibi non placere, & malè con-

 tentum

tentum te esse de eius iudicijs apertè satis iam antè demonstrasti. Tu enim cœpisti hanc disputationem: tua verba blasphema & impia, quæ ab initio disputationis hucusque loqui non desijsti, me ad loquendum compulerunt propter zelum iustitiæ Dei, quam tu blasphemas. Non autem ego prior incepi ex memetipso hanc disputationem, sed coactus & quasi inuitus loquor quæ loquor: vnde etiamsi quid erroneum loqui me contigerit, ero ego plus quàm tu excusabilis; imò in te potissimùm culpa mei quoque errati recidet, qui me tuis impijs sermonibus ad loquendum cogis. Nihilominùs si quid melius, verius aut certius tu noueris quàm quæ ego iam dixi, aut quo putes te posse destruere eà quæ iam dixi, conceditur tibi locus eloquendi & meliora proferendi.

Septuaginta legunt: Μὴ παρὰ σοῦ ἀποτίσει αὐτήν, ὅτι σὺ ἀπώσῃ; ὅτι σὺ ἐκλέξῃ, καὶ οὐκ ἐγώ· καὶ τί ἔγνως, λάλησον: *Numquid à te reddet eam, quia tu expelles? quoniam tu eliges, non ego: quod si nosti meliùs, loquere.* Nonnulli Codices & Polychronius habent, ὅτι ἀπώσω, & S. Augustinus, *quia repulisti.* Scholiastes videtur legisse, ὅτι μὴ ἀπώσῃ: *Quare ne repellas.* ita enim interpretatur: *Nonne tu debes reddere vices sermonum meorum? Ne igitur repellas, sed redargue quæ dicta sunt. Tuum enim est eligere & iudicare, vtrùm benè an secùs dixerim, non autem meum, qui dixi.* Si quid ergo, inquit, nosti aut habes quod opponas, profer & loquere. Loquitur autem in iudicio qui causam suam tuetur siue per se siue per Aduocatum. Tacet, qui seipsum non defendit, qui causam suam deserit, & indefensam relinquit.

34. Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me.

35. Iob autem stultè locutus est, & verba illius non sonant disciplinam.

Eliu de Iobo tamquam stulto & indisciplinato loquitur.

Eliu significat se de Iobo tamquam de amente & stolido nihil curare, neque cum illo vlteriùs verba facere velle. *Dedignatus videlicet* (inquit S. Gregorius) *si Iobus loqui præsumeret; qui quasi eius intelligere verba non posset: & quia non solùm ad loquendum, sed etiam audiendum indignum fuisse iudicauit, ait:* Vir sapiens audiat me. *ac si diceret: Huic loqui iniustè conceditur, qui etiam audire verba sapientum non meretur. Porrò Eliu B. Iobum stultè ac sine disciplina locutum credidit; quia iustum se in suis operibus fuisse memorauit. Et verum fortasse Eliu diceret, si ea quæ B. Iobus de seipso narrauerat, non de illo hæc eadem disciplina auctor æstimasset. Innocentem enim Iobus se asserit flagellatum, quem Deus etiam perhibuit frustrà percussum. Quid ergo vox percussi superbum sonuit, quæ à sententia ferientis nullatenus discrepauit? Incautè sunt humiles, qui se mendacio illaqueant, dum arrogantiam vitant; imò mentiendo superbiunt, qui contra veritatem se erigunt, quam relinquunt. Qui enim necessitate cogente vera de se bona loquitur, tantò magis humilitati iungitur, quantò & veritati sociatur.* Ita S. Gregorius lib. 26. Moralium cap. 3.

36. Pater mi, probetur Iob vsque ad finem: ne desinas ab homine iniquitatis.

37. Quia addit super peccata sua blasphemiam, inter nos interim constringatur; & tunc ad iudicium prouocet sermonibus suis Deum.

Eliu vult Iobum à Deo amplius flagellari in finem.

Deum appellat Patrem; vnde Chaldæus addit, *Qui es in cælis.* cuius honorem, vti decet filium, tueri adnititur Eliu: obsecrat ergo Deum, cædat Iobum vsque in finem vitæ, si in culpa persistat, vel vsque ad finem sceleris, si desistat. *Ne desinas*, inquit, *ab homine iniquitatis*, hoc est, familiari phrasi Hebraicâ, ab homine iniquissimo cædendo, affligendo & excruciando; qui supra omnia peccata sua priora, quæ ante plagam istam commisit, etiam nunc adijcit apertam blasphemiam, imputando videlicet Deo iniustitiam, perinde quasi non suffecerint priora illa tam multa & tam magna peccata, quæ antè commiserat, nisi nunc horrendum illud blasphemiæ scelus adiecisset. En quàm enormiter aberrat Eliu, & quàm vehementer piâ, vt putat, mente præcipitat: accusat Iobum & pro peccatis suis flagella meruisse, & post flagella blasphemando peccasse. Longè verò aliter Dominus iudicat, qui & frustrà flagellatum insinuat, & bona duplicia post flagella retribuit, vti cap. 42. videbimus. Pœna enim debetur culpæ, non præmium. Concludit autem factâ ad circumstantes apostrophe:

Quantum Eliu aberret à iudicio Dei de Iobo.

INTER NOS INTERIM CONSTRINGATVR.] Id est, Nostrûm omnium communi calculo & iudicio condemnetur Iobus, & falsitatis ac blasphemiæ reus declaretur: hoc solum iam postulo: tum per me licet, prouocet ad diuinum tribunal quamdiu lubebit.

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

Pergit Eliu falsò accusare Jobum; quasi dixisset, Deo cordi non esse pios præ impijs: docetq́, si non Deo, certè ipsi homini, & pietatem prodesse & impietatem obesse plurimum.

1\. IGITVR Eliu hæc rursum locutus est:

2\. Numquid æqua tibi videtur tua cogitatio, vt diceres, Iustior sum Deo?

Eliu falsas Iobo impingit calumnias.

INSTIMVLATVS acriùs Eliu, quia à Iobo se contemni arbitrabatur, in illum non minùs quàm antè impatienter inuehitur, & quædam objicit impia atque stulta, quæ aut ipse fingit, aut ex verbis Iobi malè ratiocinando componit: quæ dum sapienter confutare se putat, impiè ipse & insipienter agit. Notat ergo in primis Iobum blasphemiæ, quòd dixerit se Deo iustiorem esse. Sed vbi hoc dixerit Iobus non habemus, neque ostendere potest Eliu, & est sine dubio longè falsissimum; vnde tamen aut malitiosè aut insipienter illud intulerit exploremus.

Eliu prauus verborum Iobi interpres.

Potuit videlicet Eliu tum ex varijs Iobi assertionibus prauè intellectis, tum ex constanti Iobi asseueratione, quâ se insontem esse, & à Deo absque culpa cædi defendit, sensum istiusmodi deducere. Eo quippe ipso, quòd Iobus sine delicto se plecti affirmauit, visus est Eliu sicut & primis certatoribus Deo notam iniustitiæ impingere, ac proinde se Deo, vti minùs iusto, aut certè iniusto, anteferre. Dixerat enim Iobus, aut dixisse videbatur, se iustum esse atque innocentem, & tamen à Deo iniustè puniri.

Iob 19, 6.

Et cap. 19. vers. 6. *Saltem nunc intelligite, quia Deus non aequo iudicio afflixerit me.* Et cùm Iobus cupere se dicebat venire cum Deo in iudicium cap. 23. vers. 3. ostendere videbatur iustiorem esse suam quàm Domini causam. Sed hæc, vt suis locis & proximè præcedenti capite docuimus, sensum habent modestum ac pium.

Iob optimè defendit iustitiam suam.

Quando enim Iobus de sua iustitia locutus fuit, huc spectauit, vt ostenderet, se non secundùm peccata puniri, nec improbum iudicandum esse, eò quòd à Deo grauiùs quàm reliqui homines affligeretur. Nam superiùs aliquoties declaratum fuit Deum affligentem homines non semper hoc spectare, vt ipsorum peccata puniat; sed velle ipsorum patientiam probare: quomodo Iobo accidit, cùm Deus Satanæ laxauit habenas. Non enim hoc eò factum est, quòd Iobus vias suas deprauasset, aut magnis criminibus iram Dei prouocasset; minimè: sed quamuis Satan non inueniret quid in illo reprehenderet, potestatem tamen ipsum cruciandi obtinuit. Ergo causa Deo proposita in Iobo sic affligendo non fuit, quòd Deus ipsi infensus esset; sed hoc pacto voluit eius patientiam probare, vt nobis speculi loco esset. Iobus igitur rectè contendit, cùm asseruit se minimè propter peccata, sed alia de causa sic afflictum fuisse.

3\. Dixisti enim: Non tibi placet quod rectum est; vel quid tibi proderit si ego peccauero?

Neque illud vspiam à Iobo dictum fuisse reperietur. Sed operæ pretium est intelligere quid his verbis Eliu calumnietur, vt vbi calumniæ ansam repererit demonstremus:

Eliu fingit Iobum negasse Dei prouidentiam.

calumniatur autem Iobum Dei abnegasse prouidentiam, neque probis consulere, neque in improbos animaduertere, neque vllam vtrorumque curam gerere; & propterea dicit: *Dixisti enim: Non tibi placet quod rectum est*, &c. Id est, Neque ad te ô Deus pertinet quòd rectum faciam, neque quòd peccem; vtrumque parum attendis, quòd nihil emolumenti nihilque detrimenti ad te ex vtraque re veniat.

Hebræa ad verbum reddita eamdem habent sententiam, licet obscuriùs: *Quoniam dixisti, Quid proderit tibi, aut quid commodi capiam ex peccato meo?* Ex vno contrario vtrumque vult Hebræus intelligi: quocircà bis dixit eamdem sententiam, *Quid proderit tibi, aut quid commodi capiam*, subaudi à te, *ex peccato meo?* Id est, Non curas, vtrùm ego peccem nec ne. Aliqui vertunt, *Quid commodi capiam ex expiatione mea.* Et quadrat Hebræo חטא *hata*: quod & peccatum significat & sacrificium pro peccato. Et eodem modo ex vno contrario alterum intelligendum. Et ita optimè explicarunt Septuaginta Interpretes, qui totum hunc versum ita transferunt in plerisque codicibus: Ὅτι εἶπας, Δίκαιός εἰμι ἐναντίον κυρίου· ὅτι ἐρεῖς, τί ποιήσω ἁμαρτών; *Quoniam dixisti; Iustus sum coram Domino; quoniam dices, Quid faciam cùm peccauerim?* Id est, Siue bonus sim, siue scelus faciam, quid hoc ad Deum spectat? cùm ipse nihil ex vtraque re commodi vel incommodi percipiat. Videtur autem Eliu sententiam hanc expressisse ex verbis illis quæ legimus cap. 9. vers. 22. *Innocentem & impium ipse consumit.* & statim: *De pœnis innocentium rideat.* & cap. 10. *Si iustus fuero, non leuabo caput.* hoc est, Non releuabor, honorabor, remunerabor, si iustè egero. Ex quo videtur effici ad sensum Eliu, Deo non placere quod rectum est; quandoquidem non illud remunerat.

Fingit Eliu Iobum putasse Deo ex peccatis lucrum accedere.

Illud denique, *Quid tibi proderit si ego peccauero?* attribuit Iobo Eliu ex verbis illis capitis eiusdem: *Quare mundum me esse non pateris?* ac si Deus ideò non pateretur Iobum esse purum, quòd aliquid lucri ei proinde accederet: vtpote quem putaret humanis iudicibus esse similem, qui hominum ideò peccatis gaudent, quia habent

bent quos iudicent & condemnent, & ex eorum iudicio aliquid lucri faciant. Quomodo etiam Medici grassari morbos optant, precanturque hominum, maximè locupletum, corpora tentari, vt aliorum incommoda ipsis diuitias pariant. Ita puto secum cogitabat Eliu dum hæc verba affingit veritati, & adscribit Iobo, dum ait illum dixisse: *Non tibi placet quod rectum est.* Significat nempe Deo virtutem & pietatem non placere; quia non habet ex quorum damnatione compendium captet. Ita Stunica & Sanctius noster.

Rectè autem ad hunc locum notat S. Gregorius lib. 26. Moralium cap. 7. *Si tota libri series attenditur, nihil horum beatus Iob dixisse monstratur. Sed arrogantes viri, sicut & superiùs diximus, habere hoc proprium solent, vt dum in nimia inuectione prodeunt etiam inuehendo mentiantur: & cùm non possunt reprehendere iustè quæ sunt, reprehendunt mentiendo quæ non sunt.*

4. Itaque ego respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis tecum.

Insolenter simul & arroganter Eliu iactat se responsurum esse Iobi sermonibus impietatis & insipientiæ plenis, & docturum Iobi amicos, quomodo Dei causam & nomen à maledico sermone tueantur, & Iobo de ipsorum victoria exultanti silentium indicant.

5. Suspice cælum, & intuere, & contemplare æthera, quòd altior te sit.

Arguit modò Iobum quasi aliquando dixerit Deum ex hominum peccatis aliquid captare compendij, dicitque Deo neque quidquam accedere posse lucri ex hominum iustitia, neque ex eorum iniquitate nocumenti; quia Deus in cælo procul ab hominibus est, quò hominum opera, qualiacumque fuerint, peruenire non possunt. Qui grauis est & infantilis error, cùm Deus vbiuis locorum sit, & vniuersa compleat. Argumentum igitur, quo ad huius pronuntiati confirmationem vtitur Eliu, illius indicat insignem ignorantiam: concludit enim in cælo Deum, ita vt neque terram neque vniuersum compleat, neque cum hominibus sit. Vnde S. Hieronymus & Beda arrogantem illum philosophastrum crassæ cuiusdam ignorantiæ coarguunt. Tota enim ea ratio in locorum distantia ac diuersitate consistit, quasi ad Deum, qui tanto ab hominibus interuallo disiungitur, peruenire nihil possit, perventurum vtique, si prope nos esset, aut vbi à nobis adiri aut conueniri difficilè non posset. Ita Sanctius noster.

Eliu malè putat Deū cælo concludi.

Secundùm anagogiam autem hîc inuitamur ad cæli contemplationem, vt exinde animos ad Numinis cognitionem amoremque attollamus. Cælum enim maximè naturam diuinam & procreantis omnia vim, potentiam & inexplicabilem sapientiam eximiè declarat. Hinc S. Chrysostomus Hom. 10. ad Populum ait cælum positum à Deo *βίβλον μέγιστον καὶ ἰδιώταις καὶ σοφοῖς, maximum librum & idiotis & sapientibus*: addit *πᾶσιν ἁπλῶς χρήσιμον, omnibus generatim vtilem esse.* Liber ille tam apertus, tam pictus, & tantâ varietate pulcherrimus, clarissima in luce, vt Psalmographus canit, *enarrat gloriam Dei*; vel, vt vertunt Septuaginta, *δόξαν, claritatem, existimationem, magnificentiam*; vel, vt Chaldæus, *pretiositatem*; vel, vt Doctores Hebræi, *vim, valorem, grauitatem*; vel, vt Patres, *diuinitatis imaginem atque dotes.* Itaque animaduertit S. Gregorius Nyssenus in Vita Gregorij Thaumaturgi Abrahamum, cùm apud Chaldæos in Philosophia esset institutus, & cæli apud se pulchritudinem ordinemq; siderum, vim & efficientiā reputaret, earum rerum cognitione vsum *ὡς ὑποβάθρᾳ, vt scalâ & adminiculo* ad superi boni contemplationem fuisse, & per ea quæ videntur ad diuina, quæ tantùm intelligentiâ percipiuntur, religiosè peruenisse. Etsi enim cæli corpora quidem muta sint & inanima; nihilominùs adeò aspectu pulchra videntur, vt visa defixos teneant oculos, & cum intuentium oculis pariter pensitantium animi & animorum desideria in cælestem illam Beatorum patriam intendantur. Hinc S. Pater noster Ignatius, rerum cælestium contemplatione absorptus, sæpenumerò exclamasse solitus fertur, *Quàm sordet mihi terra cùm cælum aspicio.* Profectò cælum & Dei prædicat omnipotentiam, & pulchritudinem ostendit, vt illius aspectu inuitati & prorsus conuicti de infinita conditoris eius pulchritudine philosophemur. Ad hoc Minutius Felix in Octauio nos inuitans, *Cælum*, inquit, *ipsum vide quàm latè tenditur, quàm rapidè voluitur, vel quòd in noctem astris distinguitur; vel quòd in diem Sole lustratur; iam scies, quàm sit in eo summi moderatoris mira & diuina libratio.* Sancti quippe viri non hærent in sola cælorum aut siderum consideratione; sed vlteriùs mentem referunt ad laudandum & amandum eum, qui tantum opus tam exquisito artificio est molitus.

Cæli contemplatio nos ad Dei cognitionem adducit.

Psal. 18, 1.

6. Si peccaueris, quid ei nocebis? & si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum?

Neque enim peccatum in detrimentum Dei, contra quem admittitur, sed ipsius peccatoris, à quo committitur, terminatur. Vnde D. Augustinus in illo Deuteronomij versiculo, *Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus*, cum Septuaginta legit: *Peccauerunt non ei filij eius vituperabiles.* & rationem reddit: *Quoniam*, inquit, *qui peccat, non peccat ei, id est, non Deo nocet, sed sibi ipsi.* Et congruit Chaldæus transferens: *Dissipauerunt seipsos, & non illum.* Nullum enim Deo, maximum autem peccatori ex suo peccato infertur nocumentum. Quòd si D. Gregorius Nazianzenus Orat. 12. dicit, *Prolapsionibus nostris Deum nostrum afficimus detrimento*; tamen statim rationem reddit: *Nam Deus*, inquit, *pro diuitijs nos habet.* Vbi sicut nos metaphoricè diuitias Dei vocauit; ita Deum ex nostris culpis affici detrimento impropriè dixit. Quamuis hoc detrimentum, quodcumque sit, potiùs ipsarum diuitiarum est, quæ miserè disperduntur; quàm ipsius Dei, qui nullis externis opibus indiget, infinitis sibi intrinsecis abundans.

Deut. 32, 5.

Qui peccat, sibi, non Deo nocet.

dans. Non obscurè hoc significauit ipse Deus de Iudæorum idololatria locutus: *Populus*, inquit, *meus mutauit gloriam suam in idolum*. Vbi D. Chrysostomus Orat. 1. aduersus Iudæos: *Non dixit*, inquit, *Mutastis Deum vestrum; Deus enim non mutatur; sed, Mutastis gloriam vestram: neque enim me læsistis*, inquit, *neque vlla noxa ad me peruenit: vosmetipsos affecistis ignominiâ: meam gloriam non imminuistis, sed vestram ipsorum*. In eamdem sententiam conspirat D. Paulus, qui postquam innumera Gentium peccata commemorauit subdidit: *Seruierunt creaturæ potius quàm Creatori, qui est benedictus in sæcula, Amen*. Vbi postquam Deum multis hominum iniuriis & opprobriis & maledictionibus impetitum esse dixit, tunc benedictum in sæcula appellauit; vt significaret Deum ex tam multis iniuriis nullam sui gloriosi nominis iacturam incurrisse, neque minùs quàm cælestibus laudationibus benedictum coruscasse. Quod D. Chrysostomus Hom. 3. in Epistolam ad Romanos rectè expendit: *Quamquam illi*, inquit, *iniuriam fecerunt; tamen ipse non accepit: neque enim eius gloria aliqua ex parte lacera aut mutila facta est; sed manet ipse omnino laudandus*. Non ergo læditur Deus peccatorum iaculis: imò sagittæ, quas in Deum iaciunt peccatores, in ipsos retorquentur. Hinc inter grauissima mala, quæ Dauid Iudæ posteris imprecatur, vnum est: *Fiant contra Dominum semper*. Atqui hoc, dicet aliquis, potius est Deo quàm hominibus malum imprecari. Absit profectò. Imò nulla esse potest acerbior in homines imprecatio: dum enim contra Deum insurgunt, Deo prorsus illæso, ipsi infinitis malis substernuntur. Vide plura de peccati damnis & molestiis cap. 4. vers. 8. & passim alibi.

Ier. 2. 11. *Idololatria non diuinam, sed suam gloriam perdit.*

Rom. 1, 25. *Deus à peccatoribus maledictus adhuc est benedictus.*

Psal. 108, 15.

7. Porrò si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?

Quibus verbis non negat Deo placere officia nostra & virtutum opera, quæ intuitu eius operamur; sed tantùm affirmat illa Deo infinito & per se immensâ gloriâ referto nihil adiumenti, quo ille egeat, adferre posse. Quasi dicat: Nihil prorsus de tuo, quod ab illo non acceperis, donare Deo potes. Quo sensu olim Deus ad populum suum, *Non accipiam*, inquit, *de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos*; scilicet tamquam à te mihi donatos, & non potiùs restitutos: quasi à tuo dominio in meum transferantur; cùm tamen numquam ita fuerint sub tuo dominio, vt de meo exierint. Quam rationem statim reddit: *Quoniam mea sunt omnes feræ*, &c. Quibus verbis significat se omnibus diuitijs affluere; neque nostras tamquam alienas emendicare, sed pro arbitrio & iure suo quando voluerit exigere. Vnde Dauid contemplatus illa ingentia donaria, quæ & ipse & ceteri Principes in templi fabricam liberaliter conferebant, inter alia, quibus Deo gratulatus est, *Quis ego*, inquit, *& quis populus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa promittere? Tua sunt omnia; & quæ de manu tua accepimus dedimus tibi*. Et iterùm in humiles gratulationes effusus: *Domine Deus noster omnis hæc copia, quam parauimus vt ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia*. Eò enim magis Deum sibi conciliabat, quò humiliùs fatebatur nihil se illi offerre, quod ab eo non accepisset.

Psal. 49, 9. *Deus nostra vt propria non vt aliena exoptat.*

1. Paral. 29, 14. *Nihil Deum plus conciliat quàm omnia Dei esse humiliter fateri.*
Ibid. v. 16.

Iam verò spiritualia dona quæ possunt à nobis offerri Deo, nisi priùs à Deo in nos ipsos deriuentur? Ita planè testatur D. Augustinus lib. 9. Confessionum cap. 13. *Quisquis*, inquit, *tibi Domine enumerat vera merita sua; quid tibi enumerat nisi munera tua?* Et rursus Epist. 105. ad Sixtum: *Cùm Deus*, inquit, *coronat merita nostra, nihil aliud coronat quàm munera sua*. Vbi planè fatetur ea, quæ Deo offerimus, non solùm priùs in nos à diuina liberalitate deriuari, sed etiam adhuc sub diuina potestate contineri. Eleganter de hac re D. Bernardus Sermone de quadruplici debito: *Totum*, inquit, *quod es illi debes, a quo totum habes*. & paulò antè: *Cùm*, inquit, *et donauero quidquid sum, quidquid possum; nonne istud est sicut est stella ad Solem, gutta ad flumium, lapis ad montem, granum ad aceruum?* Vbi multa de hac re, quibus non solùm asserit exigua esse munera, quæ Deo offerre possimus; sed etiam planè fatetur nihil nos habere offerendum, quod Deo pluribus nominibus non debeatur. Idem rursus in Tractatu de Diligendo Deo: *Si totum*, inquit, *me debeo pro me facto; quid addam iam pro refecto? In primo opere me mihi dedit, in secundo se: & vbi se dedit me mihi reddidit. Datus ergo & redditus me pro me debeo, & bis debeo. Quid ergo retribuam pro se? nam etiamsi millies me rependere possem, quid sum ego ad Deum?* Vides vt nihil se habere fateatur quo diuina beneficia compenset; cùm sua omnia Deo, à quo accepta fuerant, debeantur.

Omnia Deo debentur, à quo omnia habemus.

Itaque Deus quidem, cùm sit infinitè perfectus, neque suæ felicitatis detrimentum patitur, quantumuis fœda peccata perpetrentur; neque incrementum, quantumuis eximia pietatis opera augeantur: attamen externa eius gloria apud homines peccatis obscuratur, & egregijs operibus clarescit. Quod Eliu parum expendisse videtur. Deum ergo internè tantùm considerauit, atque in eo sensu idoneum argumentum confecit: tametsi ad Iobi animum expugnandum frigeat, qui hæc & his maiora minimè ignorabat.

8. Homini, qui similis tui est, nocebit impietas tua; & filium hominis adiuuabit iustitia tua.

Quasi dicat: Homo, qui in eodem tecum loco atque ordine viuit, tuâ sæpè operâ ac patrocinio iuuari, & tuis insidijs ac fraudibus lædi ac violari potest: quare illi tua iustitia proderit, aut nocebit impietas: in multis enim adiuuare eum potes consilio & auxilio, vt bona sibi congruentia acquirat, mala sibi aduersantia effugiat. Ita quidem mirum in modum potest homo homini vel per iustitiam suam prodesse, vel per iniustitiam obesse; vt meritò prouerbio vulgato celebratum sit, hominem homini Deum esse; rursumque, hominem homini esse dæmonium. Ipsi autem Deo nullius obesse valet iniustitia, nullius

Hominibus impietas noces, & prodest iustitia.

Deo nullius prodesse potest aut obesse.

lius prodesse iustitia; multò verò minùs ab homine quidquam expectat emolumenti aut auxilium implorat.

Verum quidem est nos, cùm Deum offendimus, quantum in nobis est violare eius iustitiam, eoque pacto magnam ipsi facere iniuriam. Sumus igitur rei cùm peccamus æquè ac si Dei maiestatem imminuissemus: scimus quæ sit norma eius rectitudinis quam à nobis exigit: cùm in contrarium tendimus, id perinde est atque si ipsum impedire vellemus, quò minùs regnaret, quasi ipsum ex suo tribunali auellere-mus, quasi ipsum pedibus proculcaremus. Omnium igitur eorum homines sunt rei; sed tamen in se Deus nec augeri nec diminui potest. Sciamus igitur nos nullum ipsi damnum inferre cùm peccauerimus, sed nobis ipsis, in quorum capita peccata recidunt; atque ita homines non possunt aduersus Deum insurgere nisi in suam confusionem. Quare pro conclusione retinendum est, quod hîc paucis Eliu pronuntiat; nempe peccata nostra hominibus nocere, non Deo; pariterque nostram iustitiam hominibus, non autem Deo prodesse.

9. Propter multitudinem calumniatorum clamabunt; & eiulabunt propter vim brachij tyrannorum.

Passim quidem homines in afflictionibus clamant, sed vti par est non inuocant.

Probat quod proximè dixit, hominibus hominum impietatem nocere, & miserorum ab alijs leuari posse calamitates: alioqui qui calumnijs violentorum & tyrannorum manibus opprimuntur non clamarent eiularentque, vt vel Deus, vel homines potentes ac pij suppetias ferrent laborantibus; & vim iniustam iustâ vi repellerent. Eliu igitur omnia illa comprehendit, & ostendit minimè mirandum esse, si Deus, cùm sit patiens, sinat res malè se habere, nec prospiciat simul atque ipsum innocamus, quia etiam seriò & ex animo non precamur. Primùm autem hîc declarat homines non dignos esse vt Deus ipsis in necessitate opituletur: quia si opprimantur, iniuria aut vis aliqua ipsis adferatur, verum quidem est ipsos vociferari, tumultuari, lamentari; sed tamen propterea non confugiunt ad Deum. Audiuntur itaque clamores & vlulatus eorum qui malum patiuntur; Deus tamen illos non exaudit, quamuis eius munus sit ijs qui iniustè opprimuntur subuenire: quoniam ipsum non respiciunt, nec ad eum precibus confugiunt, sed confusè lamentantur. Modò etiam verum est, confusiones tam horrendas esse in mundo, vt de ijs, quin toti cohorrescamus, cogitare non possimus. En bella, quæ multis in locis grassantur, & regionem vastatam; miseri homines nesciunt quid ampliùs agant; incensas domos videas, fortunas omnes diripi. En igitur populos ita vexatos, vt illis trucidari quàm sic languere satius sit. Si quis regionem circumeat, illic multas querelas & expostulationes audiet: nec tam procul eundum est; quà milites tamquam tempestates aliquæ transeunt, nemo est qui non vociferetur se ad ossa vsque exedi. Interim numquid homines ad bonam frugem redeunt, & ex toto corde Deum inquirunt?

10. Et non dixit: Vbi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?

Cur in miserijs eiulantes aliquando non liberentur.

Eam igitur ob causam Deus non omnibus oppressis auxilium fert, quia non omnes spem suæ salutis in Deo ponunt, neque eius ex animo præsidium petunt, sed alias pessimas fortè ineunt rationes, quibus cùm mala vrgent liberentur. Quorum hominum absurdissimum esse consilium duobus argumentis breuiter ostendit: quoniam à quo potiùs deberent conseruationem & liberationem sperare quàm ab eo à quo facti sunt? Nam qui præstitit eis vt essent, cùm nihil ab eo peterent, multò meliùs factos seruaret, si eius clementiam & benignitatem implorarent, & amori eius responderent. Tum verò etiam ratione potentiæ eius, qui dat carmina, id est causas cantandi in nocte; quando in medijs calamitatibus afflictos exhilarat, & tyrannos interimit.

QVI DEDIT CARMINA IN NOCTE.] Septuaginta reddunt: ὁ κατατάσσων φυλακὰς νυκτερινάς: *Qui distribuit custodes nocturnos.* Hoc est, vt vult Origenes, *Angelorum excubias*, aduersus latrones impios & crudeles animorum inimicos. Pium igitur & prudens consilium est, vt omnes in lectum ituri amicam illam beatarum Mentium manum & maximè Tutelarem innocent; & si quando euigilauerint, cum ijsdem choros ducant, & velut astra matutina iubilent, & vnà cum illis recitent pia carmina in nocte.

Angelorum custodia in nocte.

Sanctus Ambrosius contra insidias dæmonis, noctu venenum spargentis suum, potentissimum quoque suggerit alexipharmacum, quo præsertim religiosæ animæ & sacris altaribus seruientes magno suo bono frequenter vti solent: nam cùm vidisset Hebræos in Ægypto, quòd agnum edissent, liberos fuisse ab immani & funesta clade, quam sæuus de nocte speculator diuino imperio confecerat; singularis ille doctor asseruit, Christianos longè feliciùs tutos & defensos à nocturna calamitate futuros, qui ad sacram Domini mensam & immaculati Agni cruorem accesserint. hanc verò subdit rationem: *Cùm hospitium tuum aduersarius viderit occupatum cælestis fulgore præstantiæ, intelligens locum tentamentis suis interclusum esse per Christum, fugiet, ac recedet, & in mediam noctem sine vlla offensione transibit.* Ita S. Ambrosius in Psal. 118. Exodi 12.

Hinc porrò gaudium in animo existit, quo pius quilibet roboratur ad pugnandum, & ad victoriam obtinendam accenditur. Nam quis nesciat ex tentatione victa gaudium nasci, & veluti stillam futuri præmij statim pro foribus exultationem adesse? Equidem nullus ignorat filios Israël victis & suffocatis Ægyptijs ingenti lætitiâ fuisse perfusos: qui (vt est in libro Sapientiæ) *tamquam equi depauerunt escam, & tamquam agni exultauerunt, magnificantes te Domine, qui liberasti illos.* Hi autem iustorum extiterunt figura, quorum corda victis suis aduersarijs & in sanguine Christi demersis vehementer exultant. *In mari* (inquit S. Dorotheus Institutione duodecimâ) *dum tempestas excitatur omnes semper affliguntur: postquam autem tempestas desæuijt, continuò sibi inuicem cum gaudio quæ in ea contigerint narrant.* Ita prorsus

Deus tribulationibus gaudium admiscet.

Sap. 19. 9.

sus turbine tentationis instante magna mentem subit afflictio; ac tentatione reiectâ, & corde victoriæ obtentione sedato Dominum victoriæ auctorem laudamus, nobis ipsis congratulamur, & ex aduentu tantæ tranquillitatis arrham adesse cælestis præmij sentimus.

Æquum ergo est non solùm vt vincere tentationes curemus, sed vt in medijs tentationibus de spe tantorum bonorum gaudeamus. Cuius gaudij inter tenebras quoque tentationum lucentis Dominus ipse dator & effector est, iuxta illud: *Qui dedit carmina in nocte*. Quid enim aliud est conditorem nostrum in nocte nobis carmina dare, nisi ex spe retributionis gaudium in media afflictionis tentatione concedere? *Carmen in nocte* (inquit S. Gregorius lib. 26. Moralium cap. 12.) *est lætitia in tribulatione: quia etsi pressuris temporalitatis affligimur, spe iam tamen de æternitate gaudemus. Carmina Paulus in nocte prædicabat dicens:* Spe gaudentes, in tribulatione patientes. *Carmen in nocte Dauid sumpserat, qui dicebat:* * Tu mihi refugium à pressura quæ circumdedit me: exultatio mea † redime me à circumdantibus me. *Ecce noctem pressuram nominat; & tamen liberatorem suum inter angustias exultationem vocat. Foris quidem nox erat in circumdatione pressuræ, sed intus carmina resonabant de consolatione lætitiæ.* Hæc lætitiæ carmina resonent in cordibus nostris cùm tentamur, & similes illis erimus, de quibus scriptum est: *Et præliabantur prælium Israël cum lætitia.* Lætitia autem impatientiam & tristitiam depellet, ardorem in pugna adijciet, hostes percellet, & effringet. Sic tandem ad tantam felicitatem assurgemus, vt ex lætitia huius temporis vera, quæ tota in Dei obsequio collocata est, ad æternam lætitiam transeamus, & vt in futuro sæculo gaudijs & pace perfruendo & in hoc passiones sustinendo lætemur.

Carmen in nocte est lætitia in tribulatione.

Rom. 12, 12.

Psal. 31, 7.
* *Vulgata* Tu es refugium meum à tribulatione
† erue

1. Macch. 3, 2.

11. Qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres cæli erudit nos.

Alio argumento demonstrat valdè absurdum esse, hominem in rerum discrimine ad Deum non confugere, à quo tam singulare accipit beneficium, vt ipse vnus inter cetera animalia mente & ratione polleret; quam ipse prætereà multis modis imbuit, & ad veram doctrinam informat. Vnde S. Paulus ad Romanos scribens ostendit homines etiam Gentiles non posse excusari per ignorantiam, si non seruent præcepta moralia, cùm ab ipsa natura lumen in corde impressum habeant, quo Deum & illa cognoscant. Quod vt clariùs intelligamus, in primis statuendum est in hominibus lumen esse quoddam clarissimum, in cuius possessione mens lætitiâ inexplicabili perfruitur. Hoc animaduertit Cassiodorus lib. de Anima, aitque lumen aliquod substantiale animas habere, quod in Euangelio dicatur lumen *illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum: & in cogitatione* (inquit) *positi, nescio quid tenue, volubile, clarum nobis inesse sentimus, quod respicit sine Sole, quod videt sine extraneo lumine*. Id meo quidem iudicio Vates Regius *lumen vultus* Dei nominauit, Ecclesiastici Auctor, *antelucanum* illuminatum omnibus; Magnus Apostolus *notum Dei* in omnibus manifestum dixit; quod Origenes vult esse notitiæ diuinæ irradiationem; sanctus verò Hieronymus, & D. Augustinus illuminationem rationis; quæ diuinitatis imago est impressa in animo, & insignita. Id quod hominis dignitatem mirum quantum commendat, & supra omnes creaturas effert. Quæcumque enim in hoc orbe aspectabili à nobis videntur tantùm exhibent vestigium aliquod diuinæ illius sempiternæque mentis: vnus homo eius imago quædam & veluti expressa similitudo est. Siquidem in homine semetipse impressit & expressit Deus velut in cera molli, nuda tabella, pretioso numismate, signaculo similitudinis. de quo pulchrè Rupertus lib. 2. in Genes. cap. 12. *Tamquam cera*, inquit, *sigilli testatoris imagine signata, sic imagine Dei signatus est homo.* Hoc ipsum Tertullianus lib. 5. in Marcionem cap. 11. vocat *lumen personæ Dei*; vt sit Numinis quædam veluti irradiatio. Ad hæc, exposuit Deus & obiecit hominum sensibus & mentibus tot & tanta opera sua, quæ in hoc mundo perfecit: ex quorum aspectu & contemplatione facilè possent quasi manu deduci in effectoris eorum cognitionem, sicut ex pulchritudine opificij artificis præstantia cognoscitur.

Naturale lumen sufficit homini ad bona & mala discernenda.

Ioan. 1, 9.

Psal. 4, 7.
Eccli. 24, 44.

Rom. 1, 19.

Homini à creatione impressa est Dei similitudo.

Deus ex creaturis à posteriori clarè cognosci potest.

Catharinus prætereà hisce modis, quibus Deus se suaque manifestauit etiam ethnicis hominibus, addit alium modum manifestandi se per Angelos, videlicet interiùs illuminando hominem, & applicando mentem eius ad capessendam Dei cognitionem. Nuda quippe cognitio Dei ex creaturis tantùm petita, ob infirmitatem humanæ mentis, & præstigias ac fallacias dæmonum, facilè potest vel contrarijs argumentis in speciem probabilibus vel dæmonum fallacijs infirmari & labefactari, nisi Deus singulari quapiam illuminatione præcipuè hominem iuuet firmetque in sui cognitione. In quam sententiam S. Anselmus exponit illud Pauli: *Deus enim illis manifestauit. Id est: Non solùm naturalis ratio ad id profuit illis, sed Deus etiam quotidie adiuuit, ne sola natura sufficere videretur. Iudæis porrò manifestauit multa Deus non modo supra sensus, verum etiam supra humani intellectus facultatem. de quo præ Gentibus meritò gloriantes & exultantes cantabant:* Notus in Iudæa Deus, &c. notitiâ scilicet non solùm generali, qualis fuit in Gentibus, præsertim Philosophis, è sensu creationis & naturæ operibus hausta, verùm etiam speciali, per gratiam, Scripturas aliasque reuelationes propheticas comparatâ; cuius finis est Dei cultus, fides, religio, amor, metus. Vnde præter illa quæ Philosophus de Deo nouit, id est, esse conditorem, moderatorem, motorem primum, primam causam, finem rerum omnium, actum purum, incorporeum, seipsum & in seipso cuncta intelligentem, alia multa iam Christianus cognoscit, quæ Dei naturam maximè explicant; vt, Deum esse vnum & trinum, omnipotentem, adeò vt ex nihilo cuncta produxerit tali tempore, non priùs vel posteriùs, & nunc omnia regat, conseruet, portet verbo virtutis suæ, &c. quæ seipsis verissima solâ fide & auctoritate dicentis demonstrata sunt atque stabilita.

Deus se etiam per Angelos nobis manifestat.

Rom. 1, 19.

Psal. 75, 2.

Quomodo olim in Iudæa & modò in Ecclesia notus sit Deus.

Multipliciter itaque erudit nos Deus, ac primò quidem per gratiæ inspirationem sicut pater filium;

Erudit nos Deus multipliciter.

Deut. 8, 5. filium; iuxta illud: *Sicut erudit homo filium suum, sic Dominus Deus erudit te, vt custodias*
Tit. 2, 11. *mandata eius.* Vnde *apparuit gratia Dei omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobriè, piè & iustè viuamus.* Secundò erudit nos per Scripturæ consolationem sicut Magister discipulum. Per Scripturas enim nos erudit quid credendum, quid sciendum, quid fugiendum, quid sequen-
2. Tim. 3, 16. dum; iuxta illud: *Omnis Scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum,* &c. Tertiò nos erudit per creaturarum contemplationem; sicut artifex erudit discipulum per imagines & opera suæ artis. Sic contemplando opera Dei erudimur de Dei prouidentia, bonitate & benignitate. Quartò erudit nos per disciplinæ flagellationem, sicut dominus seruum, quando ipsum rebellem reperit, flagellis
Isaiæ 8, 11. erudit; iuxta illud: *In forti manu erudiuit me, ne irem in viam populi huius.* Quintò denique ceteris eminentiori quodam modo erudit eos, qui per Dei gratiam ad eam mentis puritatem euecti sunt, vt continuâ Dei vnione perfruantur iuxta supremam illam, cuius capaces sunt mortales, diuini amoris influentiam: hi enim proprijssimè à Deo erudiuntur, & (vt diuini Dionysij verbis vtar) *ab ipsâmet diuinitate sacris mysticis initiantur, dum ad Deum per dilectionem surriguntur, nec non in eo summâ puritate summâque constantiâ stabiliuntur, atque supernaturalibus diuinorum operum rationibus ab ipsomet diuino Principatu* θεοδίδακτοις μυσταγωγίαις *erudiuntur.* Tales sunt verè mystici Theologi: de quibus vide nostram Isagogen ad Mysticam Theologiam S. Dionysij Areopagitæ Tomo secundo.

Mystici Theologi proprijssimè à Deo erudiuntur.

Illa igitur tam excellens & multiplex eruditio, quâ Deus super iumenta terræ & super cæli volucres hominem informat, deberet illum in malis iacentem, ad memoriam eius, à quo tot habet bona, excitare, & eius ex animo auxilium petere, in eoque omnem salutis suæ spem collocare, præcipiente præsertim ipso, vt eius verbis
Psal. 49, 15. ait Dauid: *Inuoca me in die tribulationis, & eruam te.* Oportet ergo, vt nos vindicet à malis, ipsum ex animo inuocare. Cùm autem multi à potentibus oppressi id non faciant, sed alijs vijs suam salutem inuestigent, mirum esse non debet, quòd eis nullum subsidium præstet. Quapropter subiungitur:

Cur quibusdam Deus subsidio non sit.

12. Ibi clamabunt, & non exaudiet, propter superbiam malorum.

Cur aliqui ad Deum clamantes non exaudiantur.

In tyrannica, inquit, vexatione egentes inermesque oppressi vociferabuntur propter superbiam aggressorum, & tamen Deus non exaudiet; hoc est, non continuò oppressos liberabit, aut oppressores coërcebit: quia nimirum ad Deum non clamant, sed vel lamentantur de sua fortuna, quærendo auxilium à cognatis aut amicis aut potentibus hominibus: vel si Deum inuocant, non eius gratiam & beneuolentiam in primis quærunt, sed à malis tantùm liberari cupiunt: itaque non tam honestatis quàm vtilitatis titulo Deum sibi adesse optant. Quamobrem non est mirum si Deus istiusmodi clamores non curet, vt illis ad auxilium ferendum moueatur. De ijs enim dicit Dauid: *Clamauerunt, nec erat qui* Psal. 17, 42.
saluos faceret, ad Dominum; nec exaudiuit eos. Et ipse Deus per Ieremiam: *Clamabunt ad me,* Ierem. 11, 11.
& non exaudiam eos, &c. In hac igitur infidelitate sua & cæcitate homines isti prouidentiam Dei considerare nolentes, cùm clamauerint de tribulationibus, quas ex oppressione tyrannorum sustinent, non merebuntur exaudiri à Domino; quia videlicet non in humilitate se subdunt diuinæ prouidentiæ, neque in fide supplices ad eam confugiunt; sed in superbia sua Deum contemnunt, eiusque prouidentiam negant & blasphemant. Frequenter autem accidit, vt istiusmodi diuini Numinis contemptores, qui postquam Prophetarum voces ita respuerunt, vt penitus obsurduisse viderentur, tandem & ipsi necessitate compulsi clament ad Dominum, qui eos non exaudiat. Iustissima sanè punitio, vt Deum non audientes à Deo non audiantur. Sic impius Esau, qui non vacando in tabernaculis doctrinæ studebat, sed vagando in agris venationi insudabat, negligens doctrinæ auditor, postquam salubres præceptiones contempserat, ne quidem clamans & eiulans à Deo exauditus fuit:
Non enim (inquit Apostolus) *inuenit pœnitentiæ* Heb. 12,
locum, quamuis cum lacrymis inquisisset eam. 17.
Similiter Antiochus Rex, cùm sæpiùs à Deo de
sua superbia admonitus, non audiret, *& nullo* 1. Macch.
modo à sua malitia cessaret: hanc quoque iustam 9, 6.
pœnam meruit impius surdaster, vt in extremis angustijs magnis Deum clamoribus deprecatus minimè audiretur, iuxta id quod de ipso scribi-
tur: *Orabat autem hic scelestus Dominum, à quo* Ibid. v. 13.
non esset misericordiam consecuturus.

Dei contemptores meritò non exaudiuntur à Deo.

13. Non ergo frustrà audiet Deus, & Omnipotens causas singulorum intuebitur.

Deus non indifferenter omnes ad se clamantes exaudit.

Non itaque Deus quoslibet indifferenter exaudiet quomodocumque clamantes, sed illos tantùm qui propter humilitatem & fidem suam, ex qua procedit eorum oratio, merentur exaudiri. Rationem adhuc magis aperit & amplificat, & docet, non sine causa Deum quorumdam preces non admittere, sed potiùs illos hiantes relinquere & miserabiliter clamantes; quia videlicet in illis nulla inuenit merita, quæ ipsius misericordiam sollicitent & flectant. Et licet alij aliter sentiant, quia hîc auctores variè dissentiunt, ego tamen cùm Sanctio consequenter superiora hæc ad miseros & oppressos pertinere arbitror; qualis tunc erat Iobus, qui cùm clamaret vrgentibus malis, clausas tamen videbatur Dei aures habere aut inexorabilem animum, quia, vt cogitabat Eliu, frustrà clamabat, qui cum Deo sibi nullam inierat gratiam, beneficiorum memor atque laudator, sed potiùs oratione blasphemâ atque impiâ illius animum procul auertisset. Ait igitur Eliu Deum singulorum causas diligenter expendere, neque ignorare quid quisque faciat cogitétve. Quare si hunc audit benigneque complectitur, illum verò deserit, & in suo squallore tabescere permittit, non esse sine causa: illum enim pium & humilem esse nouit, hunc verò impium, superbum & totius humanitatis expertem. Quare licet aliquando serò, quia patienter expectat, vt meliorem amplectatur viuendi formam; punit

tamen

tamen aliquando, & à sua misericordia prorsus excludit. Ita Sanctius noster. Quæ videtur satis ad textum & mentem Eliu accommodata sententia. Alias omitto, quia variæ sunt, nec omnino solutæ, & ego longus esse nolo.

Hic solùm obserua, negationem prioris hemistichij repetendam esse in posteriori, quod apud Hebræos vsitatum est, in hunc sensum: q. d. Non ergo Deus sine causa à miserorum precibus aures, & non sine causa ab illorum miserijs oculos auertit (ab humanis scilicet membris phrasi Scripturæ vsitatâ diuinas potentias denominando.) Tunc autem Deus similis est non audienti, quando is qui orat indignus est audiri; vel quòd humilitate, fiduciâ ceterisque ad bonam orationem requisitis careat; vel quòd adhuc peccator sit, qui necdum cogitet de pœnitentia: tunc verò oculos auertit, cùm incommodis afficit, & iratus esse videtur; translatione ab hominibus petitâ, qui nolunt eum intueri erga quem graui animo sunt. Sic è contra *respicere* dicitur Deus, cùm fauet, & malis medetur. Quâ etiam phrasi auctores profani vtuntur. *Nam nisi quis nos Deus respexerit*, scribit Attico Tullius, id est, subsidio fuerit. Auertitur porrò à nobis in hac vita Deus, vt magis nos alliciat: quemadmodum etiam insanus amator, cùm quem amat despiciens derelinquit, haudquaquam ipsum ex animo eijciens, sed eum conuerti volens. Vnde sequitur:

Aurium & oculorum auersio est signum iræ & offensionis.

14. Etiam cùm dixeris, Non considerat: iudicare coram illo, & expecta eum.

Sibi persuaserat Eliu Iobum de prouidentia Dei non rectè opinari: quocircà monet illum non ex ijs quæ oculis carneis patent censeat, sed mentem altiùs attollat, sciatque Deum omnia peruidere, & tyrannorum insolentiam & inopum anxietatem intueri; non tamen confestim innoxios eripere, noxios plectere; neque verò frustrà videre, siue audire, cùm tempora discreuerit, sinens vt *qui in sordibus est sordescat adhuc, & qui iustus est iustificetur adhuc*; eâ nempe ratione graues peccatores ad necem, insontes ad palmam festinare. Quòd si igitur à miserijs suis liberari velit, à verbis blasphemis abstineat: qualia sunt illa, *Deus nostra non considerat*; sed potiùs (inquit) *iudicare coram illo*. Id est, interprete Psalmista: *Reuela Domino viam tuam:* introspice in te ipsum, in mentem, in voluntatem, in affectiones tuas, in flexus & mæandros cordis, & sublato velamento arcana pectoris tui expande. Vel, vt Hebræi legunt, *Reuolue super Dominum indigentiam tuam*, & in eum conijce, *& spera in eo*, non in re alia vlla; *& ipse faciet*; id est, spem tuam ad lætum exitum finemque perducet. Si quæ te premit, inquit, difficultas in vita; si quod onus incumbit, quod ferre nequeas, Deum adi piorum opitulatorem: pondus illud tuum cumulumque molestiarum in eum deuolue: cum illo iugum excipe, cuius onus ille valentior totum feret: adiunge te illi per conscientiæ puritatem & similitudinem morum diuinorum, & viam tuam atque vitam in eum volue, siue, vt loquitur sanctus Petrus, *proyce in eum solicitudinem tuam* & beatæ vitæ curam. Quid verò inde consequetur? Regius Vates ita pergit exponere: *Spera in eo, & ipse faciet*. Si pijs votis & obsecrationibus illi omnia tua commendes, *ipse faciet*; fidelissimè tibi aderit, successum rerum dabit expectatione omni tuâ feliciorem: tu tantummodò *expecta eum*, &, vt idem Dauid alio loco monet, *viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum*. Ad quem locum S. Augustinus eleganter quærit, & respondet quæsito: *Sed quando istud erit? Arduum est mortali, tardum est amanti. Sed audi non fallacem vocem dicentis*, Sustine Dominum, *tolera vstionem renum viriliter & vstionem cordis fortiter: non tibi negatum putes, quod nondum accipis*, &c. Expressiùs in eumdem locum S. Hieronymus sic commentatur: *Expecta primùm, vt contra certamina mundi à Deo conforteris: expecta deinceps, vt victor ab eodem Domino coroneris*. Quid trepidas, quid diffidis pauidissime mortalium? Vt enim Deus votorum nos compotes faciat, curas nostras spe & patientiâ in eum conijcere oportet. Quisquis huic consilio parebit, ex horribili, quo se frustrà passim omnes fatigant, labyrintho emerget; quia vbi negotia nostra Deus regenda susceperit, numquam deerit felix successus.

Apoc. 22,11.

Psal. 36, 5. *Omnes necessitates nostra Deo reuelanda, vt nos iuuet.*

1. Pet. 5,7.

Psal. 26, 14. *Deus expectandus & viriliter sustinendus.*

15. Nunc enim non infert furorem suum, nec vlciscitur scelus valdè.

Non dicit Deum in hac vita *non inferre pœnam*, sed *non inferre furorem* seu acerbissimam pœnam; neque dicit absolutè *non vlcisci*; sed *non vlcisci valdè*: vt seuerior vltio in futuram vitam reseruetur. Quod fortasse significare voluit diuus Gregorius lib. 26. Moralium cap. 17. dum ait, *inconuersis mentibus æterni iam iudicij sententiam propinari*. Nam verbum propinandi significat poculum porrigere, non vt exhauriatur, sed vt prægustetur, quasi diceret: Mali in hac vita solùm prælibant diuinæ iræ calicem, vt eum totum vsque ad fæces exhauriant in futura. Supplicia enim, quibus peccatores in hac vita plectuntur, si vel grauitate vel diuturnitate comparentur cum supplicijs, quæ post hanc vitam peccatores manent, leuissima profectò sunt, & tamquam nihili: ira quoque, quam in peccatores Deus in hac vita exerit, parua est, & mollis admodum ac leuis, præ illa quæ erit futura post hanc vitam contra peccatores.

Parua sunt pœna huius vitæ cum futuris comparata.

Hoc ipsum discipulos suos docere voluit Dominus cùm dixit eis: *Dico vobis amicis meis, Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant: ostendam autem vobis quem timeatis: Timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam: ita dico vobis, hunc timete*. Atque ad hanc rem meliùs animo & intelligentiâ concipiendam gradus veluti quosdam ponit, quibus liceat mentem attollere ad formidanda iudicia diuinitatis peruidenda & ponderosam illius manum metuendam. *Ne terreamini*, inquit, *ab his qui occidunt corpus*. Quid igitur? Neminem moueat tyrannorum immanium furor, qui expromunt omne genus crudelitatis ad miserorum hominum vitam excruciandam? Nonne videmus quosdam generosos & animi constantiâ præditos, cùm equulei, fides, scorpiones, cùm ardentes laminæ,

Lucæ 12,4. *Præ omnibus timendus, qui potest animam perdere in gehennam.*

laminæ, cùm diræ belluæ, rotæ, cruces, cùm vnci ferrei lampadesque cum tunica molestâ proponerentur, homines se professos expalluisse metu, atque in sæuo illo apparatu animo cohorruisse? Sed *ne terreamini*, inquit Christus, *ab his qui occidunt corpus*. Nam ille furor immanium Dynastarum huius vitæ finibus circumscribitur; & possunt quidem exquisito supplicio corpus animâ spoliare, sed animam ipsam post migrationem ab hac luce attingere non possunt. Ille ille verè formidandus est, qui non modò corpus, sed animam quoque ipsam, perdere in gehennam potest. Non vult Christus ita naturam nos exuere omnem, vt eorum, quæ in vita formidabilia sunt, nullo sensu commoueamur, sed docere quæ dura & aspera in hoc vitæ cursu eueniunt nihili facienda videri, præ illis quæ post mortem sceleratis mentibus à Deo inferuntur; quæ quanta sint, nullius hominis cogitatio consequi potest. Non igitur homines, sed vnum illum esse metuendum, qui corpus hominum cùm arbitrio suo lacerauerit, potest quoque animam ipsam inexplicabilibus tormentis pœnisque afficere. Hos igitur poni gradus à magistro humani generis Christo aiebam, vt timorem concipiamus; vt cùm illius sanctissimo effato constet, quæ formidamus in hac vita nihil esse, comparata cum illis quæ post hoc vitæ curriculum eueniunt, iustissimas illius leges violare timeamus, & iracundiam prouocare, qui in omnem partem immaniter cruciatos in gehenna perdere potest. Tu rotam atque ignem breuî periturum nec tangentem animam exhorreas, non reformides æternam mortem, & Cocytum luctu & lamentis in horribilem modum redundantem?

Calamitates huius vitæ solùm pictæ sunt respectu futurarum. Hoc idem pij Vates singulari verborum grauitate more suo expresserunt, hominesque monuerunt, æui huius omnes calamitates à Deo illatas picta esse infortunia, post hanc vitam mera supplicia; in hoc sæculo impiorum hominum pœnam esse misericordiam, in altero iustitiam. Itaque huius temporis acerbitates quamlibet sæuæ, & omni genere cruciatuum horribiles, quas Numen ad vindicandum scelus adhibet, in diuinis Litteris *stilla* dicuntur. Habet enim formidandus ille mundi Iudex in manu sua calicem furoris, è quo stillat in hac vita, guttatimque spargit, in sequente totum effundit. Ita Iosias in libro Paralipomenon: *Magnus*, inquit, *furor Domini stillauit super nos*, eò quòd non custodierint patres nostri verba Domini. Et Daniel pari modo: *Stillauit*, inquit, *super nos maledictio, & detestatio quæ scripta est in libro Moysi*. Acerbissimas illas intelligit execrationes & horribiles clades, quas legis promulgator Moyses ijs imprecatur, qui diuinum ius violauerint: quarum solùm auditione cùm tinniant aures, & animi intelligentium toti exhorrescant, eas tamen Dei afflatu Daniel stillas vocat. Quid igitur tum erit futurum, cùm potentissimus mundi arbiter non stillabit, sed diluuium iræ suæ in capita scelerata effundet? Quam effusionem incredibiliter obstupefactus mirabatur Nahum: *Indignatio*, inquit, *eius effusa est vt ignis*; non vt ille Pentapolitanus, quo Sodoma & vicinæ vrbes haustæ sunt, verùm omni cogitatione acerbior. Vnde addit: *Et petræ dissolutæ sunt ab eo*. Vbi dictio Hebræa צור *tsur* non petram quamlibet significat, sed fortissimam & robustissimam cautem, silicem durissimum; quæ tamen iracundiæ diuinæ ardore tabescunt & soluuntur; vt intelligamus vindicem Deum incredibili modo sæuiturum. His autem an grauius quidquam dici potest? Aut si nihil obduratos hæc homines mouent, ad iudicia Numinis iramque metuendam quæ deinceps grauiora excogitabuntur? Sapienter diuus Hieronymus in cap. 1. Nahum Prophetæ verba sic expendit: *Si stilla indignationis eius consumit Principatus, quid fieret, si tota in nos Dei ira funderetur? Præstet Iesus vt auferatur à nobis cor lapideum*. O votum illius hominis sanctimoniâ dignum! Quis mihi det vt alta è specula exclamem, sic vt omnes mortales exaudiant, Timete Dominum omnes, non sancti modò, sed multò magis scelere cooperti, à dæmonio illusi, vecordes, ingrati: exhorrescite diuina iudicia, rubensque fulmen, & vibrantem iam manum, in funestum exitium armatam: ne thesauros iracundiæ Dei contemnite, ne commouete stillantem calicem, priusquam perditos Oceanus furoris obruat, & exundet ignis: ne augustam Numinis voluntatem inanissimis mundi ludibrijs, auaritiæ, libidini posthabete: verùm pio timore abiecti & reuerentes, Domino gloriæ & maiestatis meritum cultum honoremque deferte. Sed quid ago? cur obtrudo verba mea, cùm liceat ore sacro diuinæ Sapientiæ loqui: *Timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam: ita dico vobis, hunc timete.*

Furor Domini in hac vita solùm stillat, in altera effunditur. 2. Paral. 34, 21. Dan. 9, 11. Nahum 1, 6. Luc. 12, 5.

16. Ergo Iob frustrà aperit os suum, & absque scientia verba multiplicat.

Eliu malè Iobum redarguit insipientiæ & impietatis. Ex iam dictis concludit Eliu & infert verba Iobi fuisse nihil aliud quàm vacuos & sine mente sonos: in quibus nihil esset, quod scientiam oleret aut sanam mentem. Dicitur autem os suum aperuisse frustrà, aut quia nihil dixit, quod viri probent prudentes & pij; aut quia, dum petit à tot rerum & corporis incommodis liberari, assequatur nihil; quia linguâ petulanti atque impiâ diuinam in se inflammauit iram, neque illam oratione supplice & morum mutatione placare studet. Imputauit autem Eliu Iobo superbiam, blasphemiam, diuinæ prouidentiæ reprehensionem. Quod si verum foret, profectò verba, quibus ea temeraria asserta protulisset, & vana, & stulta & impia censeri deberent. At error in Eliu interpretamentis inest, quæ correctione indigent. Recta quidem multa enuntiauit Eliu, sed non rectè; vera quoque multa, sed falsò afficta Iobo; multa etiam sincerè, sed importunè protulit. Iobus quippe ex sapientiæ, pietatis, integritatis capitibus neque rectè, neque piè, neque iustè accusari, redargui vel sperni potuit. Ita Pineda, Sanctius, & alij.

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM.

Eliu æquitatem diuini iudicij tuetur, qui percutit, vt erudiat; loquitur, vt ad se redeant; redeuntes à flagellis liberat. Hortatur itaque Iobum vt se ex animo conuertat ad Deum; vtpote quem suis sceleribus, ac nominatim iniustis pro tribunali sententiis, prouocarit ad tantam iram: resipiscenti autem cuncta prospera pollicetur.

1. ADDENS quoque Eliu hæc locutus est:

2. Sustine me paululùm, & indicabo tibi: adhuc enim habeo quod pro Deo loquar.

3. Repetam scientiam meam à principio, & operatorem meum probabo iustum.

4. Verè enim absque mendacio sermones mei, & perfecta scientia probabitur tibi.

Eliu captat iterùm beneuolentiã, & renouat attentionem.

CAPTATA Rhetorum more beneuolentiâ atque attentione inchoatam disputationem prosequitur Eliu, promittens non longè se progressurum esse dicendo; & eò præsertim orationem incumbere, vt Dei caussam pro virium suarum facultate tueatur; cuius nomen Iobus audaci (vt ipse putabat) linguâ violauerat. Repetam, inquit, quod pridem mecum meditatus sum, quodque esse volui meæ philosophiæ primum maximumq; principium; nempe in facto te meo nullam inueniri posse iniustitiæ labem. Nequequidquam, ô Iobe, affingam veritati, neque tu, vt opinor, scientiam meam & eius fundamentum improbabis. Ita Sanctius.

Quale sit ingenium arrogantium Oratorum.

Obseruat autem hoc loco sanctus Gregorius lib. 26. Moralium cap. 18. in Eliu arrogantium hominum ingenium, qui in sua sibi sapientia placent; & *graue se damnum perpeti iudicant; si scientiam suam loquendi breuitate constringant: tantò enim semetipsos credunt doctiores ostendere, quantò se potuerint multiplicitate loquacitatis aperire*, &c.

5. Deus potentes non abiicit, cùm & ipse sit potens:

6. Sed non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit.

Ducit orationis initium à Dei potentia atque iustitia, bonumque à malo discernit: & primum hoc statuit, non ideò homines à Deo contemni atque abiici, quòd potentes sint (quia aliter Deus eodem seipsum iudicio damnaret, cùm & ipse sit potens) sed in hominibus potentibus impietatem & violentiam puniri: à cuius indignatione neque alieni sunt pauperes, nisi manus aut animum à scelere contineant. Si enim potentes humiles sint, si spiritu pauperes, si quamuis dignitate ac potestate fulgeant, in sua tamen sint existimatione pusilli, Deus non abominatur eos, non despicit illos, imò diligit, in magno pretio habet, eisque libentissimè opem defert: at impios, id est superbos, de sua potestate præsumentes non saluat, sed extremo supplicio plectendos reseruat. Meritò verò Deus potentes humiles diligit, quoniam eos similes Filio suo, potentiæ & humilitatis plenissimo, reperit: meritò eos diligit, quia rara & vix inuenta amabilia sunt; & rarum est, potentem, & in dignitate sublimi positum, humilem inuenire. Quàm mirabile id sit docet in hunc modum sanctus Gregorius lib. 26. Moralium cap. 19. *Mirum valdè est, cùm in cordibus sublimium regnat humilitas morum: vnde pensandum est, quia potentes quique, cùm humiliter sapiunt, culmen extranea & quasi longè posita virtutis attingunt: & rectè hac virtute Dominum quantocyùs placant, quia illud ei sacrificium humiliter offerunt, quod potentes inuenire vix possunt*, &c.

Non ideò homines à Deo abiici quia potentes, sed quia mali sunt.

Potentes humiles Deo grati & accepti.

Si itaque diuites & potentes ob humilitatem grati Deo sunt, certè eorum thesauri ipsorumq; potentia non tam in diuitiis atq; potentia quàm in humilitate consistit, quæ illis apud summum omnium rerum Conditorem gratiam peperit & familiaritatem. Ergo quicumque humiles, licet secundùm leges huius sæculi pauperes sint & abiecti, magni reuerà & potentes existimandi sunt; quorum sola vita & sancta conuersatio Deo nobiles & diuites & potentes commendat. Et verè ita est. Quis enim humiles non magnos & potentes iudicet? siquidem mente excelsâ & altis cogitationibus & desideriis præditi sunt: equidem iudico magnos non tam metiendos esse diuitiis aut temporali potestate, quàm magnanimitate & studiis præcelsis ac desiderio virtutis. Humiles autē in tanta modestia, in tanta rerum temporalium parcitate mirum est quantâ magnanimitate polleant, & ad quàm ardua & sublimia contendant. Magnum est, quæ Magnates huius sæculi magna existimant, parua æstimare, & vt vilia ac nullius pretij contemnere. Sed hæc contemnunt humiles, qui honores & dignitates huius temporis prorsus indignas iudicant, in quibus amor nostræ mentis collocetur. Magnum est vultum Potentum non vereri, minas

Humilitas nos coram Deo magnos & potentes facit.

nas eorum & indignationem non timere, & quidquid possunt facere pro nihilo ducere. Id faciunt humiles; quia cùm nihil à Potentibus expectent, & Deum protectorem sentiant, illos, qui solùm possunt occidere corpus, non timent. Magnum est intimam Dei amicitiam percupere, & ad imitationem Angelorum aspirare. Id aggrediuntur humiles, qui ob id temporalia aspernantur, vt æterna & cælestia percipiant. Sunt ergo illi magni, qui dum magnitudinem creatam reiiciunt, quodam modo magnitudine increatâ vestiuntur, & verè diuinas proprietates participant. Tales ergo *Deus potentes non abiicit, cùm & ipse sit potens.*

Quæ sit causa, quòd homines inuicem deprimant & abiiciant.

Quid enim in causa est, cur homo mortalis proximo suo nocere studeat, nisi inuidia & æmulatio, quâ alij in alios laborant; prætereà etiam timor, quia timentes sic secum cogitant: ille poterit mihi nocere, quantum ille promotus fuerit, tantum mihi decedet. Quia igitur tanta imbecillitas est in hominibus mortalibus, semper timent ne proximi nimis attollantur, & illos qui in auctoritate & dignitate sunt constituti imminutos cupiunt. Sed hæc in Deo locum non habent, qui nimis magnus est, vt nobis inuideat: neque enim ipsi damnum inferre, aut eius honorem imminuere poterimus, cùm valdè magni erimus; vnde etiam non est quòd timeat, vt nos deiectos velit.

SED NON SALVAT IMPIOS.] Septuaginta ex Hebræo vertunt, Ἀσεβῆ οὐ μὴ ζωοποιήσει, *Impium non viuificabit*; id est, Viuere finet, in vita conseruabit. quod noster dixit *saluat*. Nam saluat qui à morte vindicat. Quidam huc accommodant illud Sapientis: *Anni impiorum breuiabuntur*. Contrà pietas producit vitam; quæ, vt Paulus ait, *ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ*. Pios autem hic vocat pauperes, quibus Deus *iudicium tribuit*, id est, singulariter prospicit; iuxta illud Psalmistæ: *Oculi eius in pauperem respiciunt*. Quæ oculorum diuinorum in pauperem respectio singularem quamdam benignissimi Numinis erga egenum curam & accuratam omnino prouidentiam declarat, quâ ipsum quodammodò in oculis suis ferre videatur. Hinc vbicumque est pauper, subitò respicit & accurrit clementissimus Deus, illumq; amplexus dulcissimè suauiatur, in sinu condit, in visceribus reponit, præsidium illi est, illum tuetur, & eâ quidem humanitate, vt iustorum aliorum inuidiam quodammodò sollicitare posse videatur. De hoc inexplicabili amore Dei erga pauperes multa in diuinis Litteris sunt admirabilia, & cùm omnes quidem iustos complectatur, pauperum tamen velut bonus & amabilis tutor propriè esse videtur. Verùm illud mirabile quod sequitur:

Prou. 10, 27.

Deus pauperum singularem curam gerit:

Psal. 10, 5.

ET IVDICIVM PAVPERIBVS TRIBVIT.] Quibus verbis prædicit fore, vt in extremo iudicio pauperes ius dicant, & aliorum iudices statuantur. Quod multis de causis faciendum scribit Gregorius lib. 27. Moralium cap. 27. in primis, quia rerum indigentia plurima infert mala, & omnes ferè difficultates, quas homines patiuntur, ex paupertate oriuntur. Nam sicut diuitiæ omni voluptatum generi fomenta ministrant, non aliter paupertas omnes ærumnas & calamitates secum adfert. Iure igitur ceteris omnibus præferuntur, qui plus reliquis perpessi sunt. Tum etiam pauperes ad tribunal euehit, quia paupertas omnia vitia ex animo pellit; atque adeò pauperes vix habent crimina in illo iudicio eluendæ. Nam sicut rerum copia temporalium vitiis omnibus fomenta suppeditat; ita paupertas omnium virtutum est nutrimentum. Quamobrem pauperes non tam iudicandi quàm iudices aderunt in extremo iudicio. Quod intelligendum de iis qui propter Christum Euangelicam amplexi sunt paupertatem, Apostolos æmulati; quorum propterea prærogatiuis iure merito gaudent.

aliorum iudices constituit.

7. Non auferet à iusto oculos suos, & Reges in solio collocat in perpetuum, & illi eriguntur:

8. Et si fuerint in catenis, & vinciantur funibus paupertatis,

9. Indicabit eis opera eorum & scelera eorum, quia violenti fuerunt.

Sententia his versibus comprehensa perspicua est. Illud verò est omnium suauissimum, *Non aufert à iusto oculos suos*. quasi Deus voluptatem capiat ex iustorum aspectu. Quò spectat etiam illud Dauidis, *Oculi Domini super iustos*. Felices planè qui diuinitatis inspectionem merentur; quibus protegendis & conseruandis tota inuigilat Dei prouidentia. *Aspectus enim* (inquit Saluianus lib. 2. de Prouidentia) *diuinitatis propitia munus est conseruationis humanæ*. Oculos ergo Dei ad seruandos suos cultores intentos esse dicens, de præsenti eius auxilio certos reddit, modò sub eius prouidentia quieti maneant. Itaque ne iusti impiorum se libidini expositos esse putent, speciali quadam prouidentiæ ratione eos à Deo respici declarat. Quamobrem etiam Dominus Dauidi intelligentiam & directionem ac fauorem suum liberaliter addicens, emphaticè *Firmabo*, inquit, *super te oculos meos*. Perinde ac si dixisset: Non auferam oculos meos à te, quia tu assiduè leuas oculos tuos ad me. Haud otiosus est iste Dei respectus, sed sui nobis imprimit imaginem, & in se transformat. Omnes enim id à Dei oculis habemus, vt ad Deum tendamus, & eum aspiciamus in omni opere, & in imaginem Dei transformemur; iuxta illud Pauli: *Nos verò omnes reuelatâ facie gloriam Domini speculantes, transformamur à claritate in claritatem tamquam à Domini spiritu.* Quid est *à claritate in claritatem?* S. Anselmus exponit, *ab vna clara visione in aliam*. Itaque quæ nos transformant in Dei imaginem, quæ nos faciunt ire in similitudinem Dei, visiones eiusdem Dei sunt.

Psal. 33, 16.

Oculi Dei pro prouidentia singulari.

Psal. 31, 8.

Ex Dei respectu omnis animi venusta.

2. Cor. 3, 18.

Sed vnde habemus tam claros oculos, qui Deum intuentes, nos Deo similes faciant? A speculo respondet sanctus Chrysostomus. Vt enim

Anima instar speculi imaginem Dei refert.

enim in speculo accedentis ad ipsum oculi exprimuntur: nec aliunde speculum bonos oculos habet, nisi ex eo qui ad illud accedit: sic nos instar speculi Deum referentes, clarissimis Dei oculis insignimur, quibus Deum videntes, crebrâ visione in imaginem Dei transformamur. Vt speculum scilicet nos Dei faciem Deique oculos excipimus; & inde in nobis oculi excitantur non otiosi, sed qui nos Deo faciant assimilari. Quò spectat illa Dei ad Dauidem promissio: *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac; firmabo super te oculos meos.* Nimirum super nos, vt super speculum, Deus oculos suos firmans intellectum dat, hoc est, mentis oculos dat, qui imaginem Dei referant. Vbi enim priùs ipse Dominus oculos suos ad animam vertit, illa instar speculi totam recipit Domini venustatem. Itaque de pulchra Dei facie in nobis quasi in speculo expressa habemus pulcherrimos illos oculos, quibus in imaginem Dei transformamur.

Psal. 31, 9.

Porrò iustos hac diuinâ regalique notâ insignitos, tametsi ignotos ac inopes, ad solium regium à Deo vocari tum ex aliis tum ex Dauidis liquet historia; Reges tamen regnandi gloriâ abutentes à Deo exturbari è sacris & profanis notissimum est. Sic Antiochus iudicauit se ob crimina peracerbè cædi, ac infeliciter interire; vt pateat ex vulgatissimo exemplo, Deum Reges impios pessumdare, indicareque ipsis scelera eorum, quibus violenter innoxios oppresserunt.

Deus iustos & humiles amat, superbos & impios abominatur.

1. Macchab. 9.

Porrò *funes paupertatis*, vel, vt ex Hebræo aliqui vertunt, *funes ærumnarum*, sunt funes seu vincula afflictionis; quæ scilicet afflictionem afferunt, grauiter vexant, premunt, adstringunt. Quòd si igitur pauperes ipsi egestate premantur, neque ab illa minùs quàm à ferreis vinculis constringantur; si tamen illi tyrannorum ingenium & mores imitati violenti fuerint, & aliis cooperti flagitiis, non leuiùs quàm tyranni ac Reges punientur. Vt enim Deus non abiicit Potentes, quia Potentes sunt, sed quia inflati opibus, & abusi potentiâ tenuiores opprimunt, & à Dei obseruantia impudenter recedunt; sic etiam non fauet pauperibus, quia pauperes sunt, sed quia humiles, modesti, addicti Dei voluntati, & qui in eo spem locarunt suam: nam si illi crudeles fuerint, raptores, violenti, non alio illos loco Deus habebit quàm Potentes, & qui tyrannicos spiritus imbiberunt. Hoc autem modo Iobum in paupertate ac dolore, cùm clamat assiduè, à Deo tamen exaudiri negat, quia regios adhuc alit spiritus, neque adhuc tyrannicum exuit ingenium.

Deus non fauet pauperibus quia pauperes, sed quia modesti & humiles sunt.

Vbi obseruandus dicendi modus, quo pauperum significatur aut ferinus animus, qui ad aliorum diripienda bona aut etiam cædem anhelat; aut præceps alius & immoderatus affectus, qui tamen non erumpit in opus, quia à paupertatis incommodis impeditur. Sicut multi tamdiu furorem à vindicta cohibent, manus à rapina, lasciuos motus à damnata venere; quia clausi tenentur in custodia, neque manus à manicis, neque pedes à vinculis expeditos habent. Sic quos paupertas impedit, neque quidquam ad vim & cædem facultatis concedit, licet manus habeant inermes; animos tamen habent armatos & spirantes iram, quam explere non possunt. Hos itaque pauperes iudicat Deus, & punit seuerè, non secùs ac tyrannos; quia tyrannico sunt animo, etiamsi manus habeant innocentes. Dixit hoc perquam optimè Seneca Epist. 42. cuius ista sunt verba: *Multorum, quia imbecilli sunt, latent vitia, non minùs ausura, cùm illis vires sua placuerint, quàm illa quæ iam felicitas aperuit: instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt. Sic tutò serpens etiam pestifera tractatur dum riget frigore: non desunt tunc illi venena, sed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, ne paria pessimis audeat, fortuna fauore deficitur: eadem velle eos cognosces, da posse quantum volunt.*

Pauperes in summis etiam angustiis despicit Deus si inflato sint animo.

Multi in humili fortuna tyrannicos habent & superbos spiritus.

10. Reuelabit quoque aurem eorum, vt corripiat; & loquetur, vt reuertantur ab iniquitate.

11. Si audierint & obseruauerint, complebunt dies suos in bono & annos suos in gloria:

12. Si autem non audierint, transibunt per gladium, & consumentur in stultitia.

Pingit hîc Eliu officium diuinæ bonitatis, quæ impios inspirationibus instruit, illuminat, emollit, terret, allicit, vt si rectè agant, præmium, sin obdurescant, pœnam reportent. Damna etiam & incommoda afferendo loquitur Deus, & suam voluntatem declarat, vt cap. 33. pluribus exposuit ipse Eliu; iisdemque viis reuelat aurem, id est, facit vt eum audiant, & eius iussis obsecundent. Suppliciis enim Deus purgat & recludit aures, ad quas cùm vitiis tum peruersâ doctrinâ obstructus erat aditus veræ disciplinæ. Cuius rei multa in libro Iudicum exempla extant, quo sæpè narrantur filii Israël abducti, à Deo miseriis & ærumnis fuisse reuocati. Quare subdit:

Deus inspirationibus & castigationibus nos admonet.

SI AVDIERINT ET OBSERVAVERINT.] Id est, Si pœnis affecti, grauissimoque malorum æstu iactati resipuerint, & ad meliorem frugem redierint, audientes & obseruantes præcepta Dei, præsertim illud, vt pœniteat eos scelerum suorum; *complebunt dies suos in bono*, &c. Id est, miseriis leuabuntur, & tranquillam vitam agent, ac multis gloriæ ornamentis augebuntur.

SI AVTEM NON AVDIERINT, TRANSIBVNT PER GLADIVM.] Id est, Si homines iniqui suppliciis à Deo pœnisque multati non resipuerint, extremam Dei experientur vindictam. hanc enim gladium appellat, quo iniquos homines æternâ morte absumet. Sic Ioannes narrat in Apocalypsi se vidisse filium hominis cum gladio ex vtraque parte acuto ex ore eius procedente. Falcem etiam siue gladium Zacharias vidit volantem, quem venturum ait ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine Dei

Apoc. 1.

Zach. 5.

mendaciter. Quo gladio Deus per Isaiam populi sui scelera se vlturum minatur dicens:

Isaiæ 1,20. *Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.* Rectè autem addit:

Maxima stultitia, non velle audire Deum.

Et consumentur in stultitia.] Nulla enim maior stultitia, quàm Deum totius scientiæ & sapientiæ fontem, atque adeò tamquam patrem animaduertentem non audire, sed eius consilia & officij præcepta negligere. Quamobrem scelerati homines, licet sapientes nonnullis quidam illorum videantur, stulti non rarò in Scripturis appellantur. In Hebræo ad verbum est: *Peribunt, eò quòd non scientiam*, subaudi habeant. Sicut dicebat Oseas iuxta

Oseæ 4, 6. textum Hebraicum: *Perijt populus meus, eò quòd non habuerit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te.* Vt autem intelligantur Græci liberiori paraphrasi nonnumquam vsi fuisse, ita hunc versum, licet in eamdem sententiam, reddiderunt: ἀσεβεῖς δὲ οὐ διασώζει, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς εἰδέναι τὸν κύριον, καὶ διότι νουθετούμενοι ἀνήκοοι ἦσαν: *Impios verò non facit saluos, eò quòd noluerunt scire Dominum, & quia admoniti obedire recusarunt.*

13. Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cùm vincti fuerint.

Simulatores Dei iram prouocant.

Quidam ex Hebræo ita vertũt: *Hypocritæ falsi cordis iram coaceruabunt.* Nomen enim חנף *chaneph* Vulgatus ferè semper *hypocritas* transferre solet, quamuis hoc loco *simulatores* transferat; quia hypocritæ nomen simulatorem significat. *Aptè autem cùm simulatores dixisset* (inquit S. Gregorius lib. 26. Moralium cap. 28) *addidit & callidi: quia callidè procedit quicumque simulator est, vnum tenens, & alterum ostendens.* Quod & D. Augustinus obseruauit lib. 5. de Ciuitate cap. 19. de iis autem non dicit quòd mereantur iram Dei, sed quòd *prouocent*, vt ibidem S. Gregorius obseruat: quia non tantùm iram Dei sicut ceteri peccatores promerentur, sed eam vrgent, & excitant contra seipsos.

Septuaginta iuxta Hebræum vertunt τάξουσι θυμόν, *ordinabunt furorem.* Quod Græci Patres ita intelligunt; simulatores ipsos contra se ordinare diuinum furorem, Dei fulmen in caput suum euocare, dictare quodammodò sibi futurum exitium, æterno furori esse obnoxios, omnem denique Dei furorem contra seipsos dirigere & ordinare, eo modo quo per oppositum

Cant. 2,4. sponsa dixit sponsum suam in ea ordinasse charitatem, id est totum suum amorem, ita vt illam totius amoris sui fecerit quasi terminum. Pagninus vertit: *Ponunt furorem super se.* id est, Firmiter statuunt, & disponunt eo modo quo Dux dicitur ponere fortitudinem exercitus super aliquam ciuitatem; & Deus ad Ezechielem

Ezech. 4,2 constituit vt *poneret arietes*, id est instrumenta quatiendi, *in gyro Ierusalem.* Regia legunt, *Ponent nasum*, id est, vehementem iram, quam Scriptura per nasum solet significare, quo fortiter spiramus quando forti irâ succensi sumus.

Hypocrisis quid.

Huc etiam pertinet ea quæ propriè in Euangelio dicitur hypocrisis: quod est genus quoddam simulationis & vitium, quo quis fictis & ascititiis operibus callido artificio vsurpatis, ad sanctimoniam in hominum luce oculisque ponendam, famam sibi & nominis existimationem aucupatur. Res clara est in diuinis Euangelistarum Commentariis, grauissimis à Christo verbis damnata, vt cui toties væ magnum & formidandum imprecatur. Cumque acerbum, durum, inusitatum & sceleratis hominibus repositum vellet Christus supplicium exponere, dixit, *ponere partem illius cum hypocritis.* Quasi hypocritæ Dei fulmen, quantum Matth. 24, 28.

quantum est, & grauem manum experturi sint aliquando vindicem illius simulationis. Quod etiam pij Prophetæ haud obscurè denuntiauerunt. Dauid mœrens, & eorum hominum exitio conturbatus, suam ad lyram id canebat:

Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent. quos sanctus Cyrillus interpretatur ἀνθρωπαρέσκους, *hypocritas*, bonitatis & virtutum simulatores, vt hominibus placeant. Horum omnium ossa, id est robur vimque Deus extenuabit, fictas & fucatas virtutes in ventum nihilumque disperget; quarum pretium fuit inanitas, gloriolæ captatio, vani fumus honoris. Psal. 52,6.

Apud Sophoniam quoque istiusmodi minas intentat: *Visitabo super omnes qui induti sunt veste peregrinâ.* Vbi visitare è sacri sermonis vsu est punire, seueritatem expromere. Sophon. 1,8.

Per vestem autem peregrinam Rupertus intelligit hypocrisin, quasi filis simulationis opere plumario & leuissimo contextam, & velut latum clauum in humeros impositam ad decorem futilemque pompam. Hoc inane paludamentum mendacio illusum visitabit excutietque Deus, exuretque in theatro mundi atque in luce omnium populorum, & vulpeculas illas ex inuolucris simulationum eductas ad sempiternam hominum contumeliam exponet. Ita Cresollius Anthologiæ cap. 10. sect. 4.

Hypocritæ non possunt fidenter orare Deum.

Hi itaque qui sanctitatem simulant, & honestatis fucatâ specie turpitudinem celant, furorem in se diuinum acuunt; neque dum diris vrgentur incommodis vtiliter clamant, quia non benè cum hypocrisi conuenit supplex oratio; quandoquidem conscientia, quæ diu Deum repulit, ægrè possit ingruente procellâ cæleste auxilium fidenter implorare. Anteactæ nimirum turpis vitæ memoria animum eneruat; quemadmodum iustitiæ cultæ recordatio roborat. Qualis porrò plerumque fit simulatorum exitus subiungit:

14. Morietur in tempestate anima eorum, & vita eorum inter effeminatos.

Hypocritæ habent mortem infelicem & vitam ignobilem.

Hypocritis & simulatoribus, inter quos Iobum censet, mortem immaturam & infelicem denuntiat, qualis solet in tempestate aut subita ruina contingere; & vitam ignobilem ac sordidam, qualis esse solet hominum effeminatorum & Cynædorum, qui infamiâ publicâ notantur.

Quis dicatur in tem-

Dicitur autem in tempestate mori, cui vis aut alia

pestate & quis in pace mori.

alia quæuis causa grauis & turbida vitam adimit, neque illum pacatè naturæ vis mitior aut necessitas extinguit. Quod opponitur morti pacificæ, quâ videlicet homo in Scriptura dicitur *in pace mori*. Sic lib. 3. Regum cap. 2. præcepit Dauid Salomoni filio, ne canos Ioab, quem expertus fuerat infidelem, ad sepulcrum deduceret pacificè. Quo loco Sanctius noster docet pacificè seu in pace mori illos, qui non vi extrinsecus allatâ perierunt, sed aut senio confecti, aut morbo consumpti: ita vt non tam homo à ferro aut hominum iniuria, aut subita ruina, aut tempestate, quàm à natura ipsa mortali videatur extinctus. Hoc nempe significatur *in tempestate*, quæ plerumque repentè ingruit, & securum hominem ante suum tempus abripit & perimit; vt in naufragio experiuntur quotidie qui absorbentur à fluctibus; & quos vibrata e nubibus fulmina conficiunt.

Multi adolescentia naufragio pereunt.

Mori itaque in tempestate idem est, quod immaturam mortem oppetere. Id quod Septuaginta expresserunt dum vertunt *ἐν νεότητι, in iuuentute*: quod item alij ferè omnes ex Hebræo transtulerunt, licet non eodem sensu. Nam quidam in iuuentute ætatem considerant immaturam & infirmam, & hoc communiter; alij stuporem & ignorantiam, vt expressè reddidit Tigurina: *Morietur anima eorum per iuuenilem stoliditatem*. Vbi fortè insinuatur mors effeminatorum aut immatura ob veneris intemperantiam; aut stolida & veluti brutalis sine contritionis sensu ac pœnitentiæ fructu, sine Dei vitæque æternæ recordatione, sine cura propriæ salutis; ac si tempestas, venti, maria, naufragia omne rationis iudicium absorberent. Nihil certè verius, quàm quòd tempestas quædam sit ipsa iuuentus, in qua tam crebra, tam fœda naufragia. Proh quàm multis in adolescentia ingruit vitiorum colluuies, quâ submersæ pereunt in sempiternum animæ infelicium! *Vitiosis* (inquit ad hunc locum D. Hieronymus) *& vitia esse nouerimus, quæ sicut de virtutibus animi nihil in se habent quietum, virile & frugi, sed totum turbulentum, remissum ac fragile; ita necesse est, vt velut tempestate animam semper suis illecebris inquietent, portumque virtutum hominem non sinant apprehendere: & fit istis talibus fluctibus quod Salomon ait, vt iaceat anima tamquam in corde maris, & velut gubernator in magna tempestate.* Sic ille.

15. Eripiet de angustia sua pauperem, & reuelabit in tribulatione aurem eius.

Deus pauperum liberator.

Longè aliter, inquit, accidet his, qui vt pauperes sunt, sic etiam ad suum statum consentaneè vitam agunt piam atque humilem, longè à tyrannorum & hypocritarum ambitione diuersam: hos enim benignè alloquetur Deus, & à malis vrgentibus eripiet, licet omni penitus auxilio esse orbati videantur. vt in se expertus dicebat Dauid: *Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius liberauit eum*. Quod autem Vulgatus ibi vertit *liberauit*, in Hebræo est יְחַלֵּץ *ichaletz*, id est *eruet, liberabit*: quod verbum etiam hoc loco ponitur; sed illud per metathesim litterarum Græci vel legisse vel intellexisse videntur יִלְחַץ *iclahets*, id est *opprimet*, aut *affliget*: nam ita vertunt hunc versum: ἀνθ' ὧν ἔθλιψαν ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατον: *Eò quod afflixerunt infirmum & imbecillum*. Et est apta sententia contextui, vt sit alterius causæ redditio, cur tam citò iniqui viri, vt versu superiori dixit, animam agent; similis eius, quam Sophar posuit cap. 20. dicens: *Luet quæ fecit omnia*, &c. *Quoniam confringens nudauit pauperes*, &c. Quod autem subdit, Iob 20,18

Psal. 33, 7.

Et reuelabit in tribulatione aurem eius,] S. Gregorius lib. 26. Moralium cap. 23. sic exponit: *Aurem in tribulatione reuelare, est auditum cordis verberum plagis aperire*. Viris igitur bonis calamitates non solùm nullo detrimento erunt, sed etiam commodum maximum hoc ex eis reportabunt, quòd illis ad pietatem informabuntur, & diuinæ doctrinæ peritiores fient. id enim significat aurem eius reuelare; id est, docebit eum. Dici enim non potest, quantâ quamque diuinâ prudentiâ eum augeant calamitates, qui patienter eas & æquo animo tolerat, Dei fretus præsidio. Hunc fructum se ex illis suscepisse maximum intelligebat Dauid dicens: *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas*. Psal. 118, 71.

Vir patiens ex calamitate magnam hauris prudentiam.

Septuaginta hoc hemistichium ita vertunt: Κρίμα δὲ πραέων ἐκθήσει: *Iudicium verò mansuetorum exponet*; tunc scilicet, cùm morte mulctabuntur impij, vt versu superiori dixerat; quemadmodum dicebat Dauid: *Virum iniustum mala capient in interitu. Cognoui quia faciet Dominus iudicium inopis & vindictam pauperum*. Itaque aures eorum Græcis fuit iudicium eorum: quoniam nullus anteà iudex eos audiebat, vt æquum iudicium redderet, & ab indigna improborum oppressione liberaret: quam tunc omnes iniquam fuisse intelligent, cùm improbos debitas pœnas persoluere viderint. Psal. 139, 12.

16. Igitur saluabit te de ore angusto latissimè, & non habente fundamentum subter se: requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine.

Eliu Iobo, si resipiscat, prospera denuntiat.

Oratio parænetica est, quâ Eliu Iobum ad pœnitentiam hortatur, sponderque fore, vt Deus eripiat eum de ore angusto, hoc est de calamitate, quæ similis est puteis touéisque os angustum habentibus; quibus si semel homo absorbeatur, non superest spes emergendi. Quâ metaphorâ vsus est Dauid dicens: *Non absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum*. In eaque re Deus amicis suis quàm eximius patronus sit luculenter declarat, cùm in summa rerum desperatione summam salutem affert: quam significat *latissimè* dicens. Id est: Latissimè saluabit, ex magna rerum angustia in amplissimam vindicans latitudinem, vt dicebat Regius Vates: *Præuenerunt me in die afflictionis meæ; & factus est Dominus protector meus; & eduxit me in latitudinem; saluum me fecit, quoniam voluit me*. Sed quoniam Hebræum צַר *tsar* non solùm *angustum*, vt vertit Vulgatus, sed etiam hostem & inimicum, qui arctet Psal. 68, 17. Psal. 17, 19.

arctet & affligat, significat, aliter Græci hunc locum verterunt; tum quia quod *saluabit* Vulgatus vertit, Hebraicè est verbum סות *sut:* quod propriè remouere significat. In eam ergo partem Græci verba hæc acceperunt, vt illis adhuc iniqui hominis scelera exponantur, propter quæ pœnam illam maturæ mortis commeruit, ita vertentes: Καὶ προσηπατήσει σε ἐκ στόματος ἐχθροῦ: *Et superdecepit te ab ore inimici.* Vbi Polychronius & Scholion legunt: Καὶ πρὸς, ὅτι ἠπάτησέ σε: *Et præterea, quoniam decepit te.* Putant enim post breuem illam interiectionem de iudicio mansuetorum redire ad causas memorandas, cur hypocritæ malè pereant; & interpretantur πρὸς, id est πρὸς τούτοις, *ad hac.* S. Augustinus legit: *Et quia decepit te.* Est autem hominis iniqui ad omnem malitiam & fraudem

Psal. 5, 10. versare mentem suam, & dolo malo agere. *Non est in ore eorum veritas; cor eorum vanum est; linguis suis dolosè agebant; iudica illos Deus*, ait Dauid.

NON HABENTE FVNDAMENTVM SVBTER SE.] Hyperbolicâ abyssi siue profunditatis, cuius fundum inuenire non datur, similitudine grauissimam notat ærumnam, è qua vix subsit spes euadendi. Vsus quoque Dauid

Psal. 68, 2. simillimâ phrasi ait: *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.* hoc est, Nihil firmum substat, quo nitar. Quid autem sit infigi in limo profundi, & non inuenire substantiam seu fundamentum, sic exponit Euthymius: *Facem*, inquit, *illam Propheta significare voluit, quæ sub profundo aqua esse solet. Qui igitur in huiusmodi face infixi sunt, substantiam, hoc est stabilitatem nullam inueniunt, ipsâ nimirum face ob cœnosam ac fluxam illam materiam semper magis infrà concidente.* Per hunc limum siue fæcem fluxæ libidinis voluptates adumbrantur.

Sicut in limo profundi, sic in carnis voluptatibus nulla consistentia est. Sicut enim qui limo profundi infiguntur, propter fluxam & cœnosam materiam stabilitatem amittunt, & deficit quidquid stabile & firmum illos posset sustentare ne pereant: sic qui fluxis & cœnosis carnis voluptatibus se dedunt, qui turpibus & fæculentis libidinibus infiguntur, Christi stabile fundamentum à se reijciunt, & inter instabiles concupiscentias fluitant perituri. Et sanè à lasciuo homine bonorum omnium stabile fundamentum Christus fugit; solùm illi manent aquarum fluctus, hoc est fluxæ voluptates carnis, inter quas naufragio perdendus fluitet. Post malorum autem liberationem Eliu addicit Iobo, si resipiscat, summam bonorum omnium copiam & stabilem ac plenissimam salutem dicens:

Eliu Iobo resipiscenti promittit omnem felicitatem. REQVIES AVTEM MENSÆ TVÆ ERIT PLENA PINGVEDINE.] Id est, Ad mensam bonis omnibus abundantem sedebis. Id quod alijs verbis probis viris pollicetur Dauid:

Psal. 35, 9. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ; & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Addunt Patres Græci in Catena *pinguedine vitæ æternæ.* Quasi

Iobi mensa Eucharisticam & æternas delicias repræsentat. illa Iobi mensa, quæ Eucharisticam repræsentabat, ipsius æternitatis delicijs & pinguesceret, & suos conuiuas impinguaret. Pulchrè ad hunc locum S. Gregorius lib. 26. Moralium cap. 24. *Requies*, inquit, *mensæ est refectio satietatis internæ, quæ pinguedine plena dicitur, quia in æterna voluptatis delectatione præparatur.* Sequitur:

17. Causa tua quasi impij iudicata est; causam iudiciumque recipies.

Grauem hæc sententia continet exhortationem comminatione permixtam. cuius sensus est: Deus te vt impium mulctauit; recipies vti egeris; pœnam, si malè, præmium, si rectè. *Causa* enim & *iudicium* pro termino causæ siue discussionis atque iudicij, præmio scilicet pœnáve ponuntur. q. d. Hactenus te quasi magnorum scelerum reum iudicauit Deus, & vehementer afflixit, quia conuictus es impietatis: sed iam resilii si sapis, & euita deinceps peccata ob quæ puniris: nam si inposterum honestè vixeris, non minùs tua merita liberali atque paternâ manu compensabit. Ita Sanctius & Titinus. Varias alias easque diuersissimas huius loci interpretationes vide apud Pinedam. *Iobi causa vt impij iudicata dicitur.*

Tropologicè S. Gregorius lib. 26. Moralium cap. 25. hinc docet sanctos quasi impios ab hoc mundo iudicari, apud Deum verò iustitiæ suæ coronam accipere: *Bonorum*, inquit, *causa iustitia est: quorum causa quasi impij iudicatur: quia eorum hîc iustitia paterno flagello fatigatur, vt ad ampliorem vigilantiam præceptione non solùm mandatorum, sed etiam verberum percussione doceantur: sed causam iudiciumque recipiunt; quia ex ea iustitia, quâ modò viuunt, tunc in culmine iudiciariæ potestatis emitescunt, vt tantò tunc potentiùs cuncta iudicent, quantò nunc in eis subtiliùs cuncta iudicantur.* *Sancti qui modò iudicantur, postea iudicabunt.*

Allegoricè hæc Christo conueniunt, cuius causa in passione quasi impij iudicata est, cùm iniustè iudicatus fuit ab hominibus, & cum iniquis deputatus est; sed causam iudiciumque recipiet, quando in extremo iudicio iustè iudicabit omnes. Ita S. Augustinus Tract. 19. in Ioannem: *Forma illa erit Index, quæ stetit sub iudice; illa iudicabit, quæ iudicata est*, &c. Et Sermone vltimo de verbis Domini: *Sedebit Iudex qui stetit sub iudice; damnabit verò reos, qui falsò factus est reus*, &c. Item in Psalm. 37. *Oportebat vt Christus taceret in passione, non taciturus in iudicio: iudicandus enim venerat, qui postea iudicaturus veniret: & ideò cum magna potestate iudicaturus, quia cum magna humilitate iudicatus*, &c. Æquum enim erat vt cuius apparuit summa humilitas, appareat summa gloria. Idem in Psalm. 85. *Videbitur terribilis, qui visus est contemptibilis: demonstrabit potentiam, qui demonstrauit patientiam. In cruce patientia erat; in iudicio erit potentia*, &c. *Christus in passione quasi impius iudicatus, postea iudicabit vt iustus Iudex.*

18. Non te ergo superet ira, vt aliquem opprimas; nec multitudo donorum inclinet te.

Quasi dicat: Si quando verò diuina te beneuolentia ad priorem fortunam & iudicialem potestatem reducat, ne rursus ab illo deturberis, eò tibi diligenter enitendum est, ne irâ præceps aut conturbato animo ad iudicandum accedas, nec te donorum multitudo à recta iudicandi via aliorsum agat. Quæ duo sunt monita omni iudici cumprimis obseruatu necessaria. Primum autem documentum est, ne quis irâ præceps aut contur- *Iudex ab ira valdè cauere sibi debet.*

conturbato animo ad iudicandum accedat: neque enim qui sui impos est de aliorum causa rectè iudicabit; neque is æquum se præbebit, quem amentem cæca illa animi violentia præcipitat: propè autem est vt innocentes opprimat, si in illos tunc temporis occurrit, quando furore cæcus, æquum ab iniquo discernere non potest. Hoc documentum omni tempore maximè necessarium est illi qui multitudini præest, ne qua in illo immoderatior affectio dominetur: sed præcipuè dum alienas iudicat causas, & suum cuique ius seruare sanctè atque legitimè debet. Ante omnia autem faciendum est, ne in turbulento illo animi statu pœnas iratus ab illis petat, in quos habet imperium & auctoritatem; ne adminiculante fastidio animi & ardore limitem iusti atque æqui prætergrediatur: sinat paulatim exhalare incendium, impetumque illum nimium frangi ac debilitari, quò redeat in se animus, & à graui iactatione in humanitatis veluti portum succedat. Sic fecisse magnos videmus viros antiquæ memoriæ famâ celebratos, qui irati seruos suos aut aliis plectendos verberandosque demandarunt, aut nullam pœnam intulerunt. Quo nomine Cicero Tuscul.4. & Valerius Maximus lib.4.cap.1. miris laudibus extollunt celebre illud dictum Archytæ, cùm meritò excanduisset in seruum, *Sumpsissem à te supplicium, nisi tibi iratus essem.*

Iratus numquam puniat.

Alterum documentum non minùs iudici necessarium est, ne se muneribus corrumpi patiatur. Quamobrem hoc ipsum prohibens subdit: NEC MVLTITVDO DONORVM INCLINET TE.] Hoc est, Quantùmcumque muneribus obruaris, tamen vt palma contra pondus renitere, & numquam ab æquitate tui muneris te inflecti patiaris. Nec immeritò iram cum hac munerum appetentia coniungit: quia vt illa hominem excæcare solet, excæcatumque in vindictam præcipitare; ita & hæc tantâ mentem caligine obscurat, vt in praua iudicia compellat. Hinc illud Syracidis: *Multos perdidit aurum & argentum, & vsque ad cor Regum extendit & conuertit.* Vbi tanta auri & argenti vis significatur, vt non solùm pauperum animos pertentet & expugnet, sed etiam Principum ac Regum, qui minùs auro indigent, inuadat, &, interprete Lyrano, à veritate in falsitatem eorum iudicium conuertat. Nihil sanè est in Republica perniciosius quàm Iudices δωροφάγοι, vt Hesiodus appellat, hoc est, *munerum voratores.* Patet in primis in filiis Samuelis, qui iudicium propter munera peruertentes, & se & Rempublicam perdiderunt. de quibus D. Petrus Damianus lib.2.Epist.2. *Filij*, inquit, *Samuelis nullum aliud crimen habuisse leguntur, nisi quia munera dilexerunt: & quia paterna munditia non sequebantur exemplum, irrecuperabiliter amiserunt plebis Israëliticæ principatum. Et notandum, quia cùm de illis Scriptura dicit, Declinauerunt post auaritiam, acceperunt munera; protinus intulit, Peruerterunt iudicium. Vicinum quippe est atque contiguum, vt post munus acceptum peruertatur etiam corrupto Censore iudicium.*

Munera iudices excæcant & incuruant.

Eccli. 8, 3.

Aurum etiam Regum animos oppugnat.

Nihil perniciosius quàm iudices munerum voratores.

Itaque munerum acceptio duo præcipuè mala Iudicibus afferre solet: vnum, vt in iudiciis ferendis penitus cæcutiant: alterum, vt in peccatis arguendis penitus obmutescant, aut saltem fallaciter adulentur. Vtrumque malum olim in lege exprimebatur: *Nec accipies*, inquit Deus, *munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum.* Et rursum: *Non accipies personam nec munera; quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum.* Vbi vides duas maximas virtutes, sapientiam in iudiciis formandis, & iustitiam in sententiis ferendis, per munerum largitiones facilè corrumpi. Vnde rectè Salomon: *Xenia*, inquit, *& dona excæcant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum.* Quæ posteriora verba difficiliora sunt. Iansenius è Græco legit: *Et quasi frænum in ore.* Nam sicut equi fræno domantur, & in quam partem sessor voluerit inflectuntur: ita iudices muneribus coërcentur; & in quam partem voluerint litigantes se abduci patiuntur. At verò Lyranus & Dionysius legunt: *Et quasi rana in ore.* & sic interpretantur ex Strabone: Nam quemadmodum, inquiunt, datur quoddam genus ranæ, quam Græci vocant καλαμίτην; *calamitum*, quæ in os canis insiliens canem tacentem reddit, & latrandi eripit potestatem: ita planè & munera iudices efficiunt mutos & elingues, ne quidquam aduersus peccantes eloquantur. Alludere etiam potuerunt ad ranas Seriphias ab insula Seripho, vbi ranæ mutæ inueniri dicuntur: quasi hi iudices ore muneribus obstructo tamquam ranæ Seriphiæ obmutescant. Et sicut illæ ranæ monstrosæ sunt, quia præter naturam ad coaxandum quodammodò factam perpetuò silent: ita & hi iudices monstri similes habeantur; quia cùm dicendo iuri vacare debeant, tamen reticendo potiùs incumbunt.

Munera oculos & os claudunt.

Exodi 23, 8.

Deut.16, 19.

Sapientia & iustitia muneribus corrumpuntur.

Eccli. 20, 31.

Munera sunt iudicum fræna, quæ eos cogunt obmutescere.

Notandum porrò maximè est verbum *inclinet.* Alludit enim ad id quod in bilance contingit; vbi si in vna statera quid grauius apponatur, eam deprimit, alteram verò sursum eleuat: sic & munera iudicem inclinant, & deducunt, vt eò propendeat iudicio & sententiâ, quò data inclinant. Ab hoc enim verbo in Prouerbiis dicitur: *Non declines ad dexteram, neque ad sinistram.* Et de prauis etiam iudicibus dicitur: *Declinauerunt post auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium.* Opus igitur est recto iudici vt cum illis rectis aggregetur, de quibus dicitur, *Recti diligunt te.* quod benè explicauit Alanus dicens: Qui non incuruantur, sed diriguntur, æquâ etiam libripende, vt pro æquitate, non pro iniquitate appenso munere deprimat eleuétve iudicis mentem, neque respiciat data, sed probata; non iniquitatem, sed æquitatem; non aliorum munera, sed proprium iustitiæ munus & officium.

Munera iudicem inclinant.

Prou.4, 27.

1.Reg.8, 2.

Cant.1, 4.

19. Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, & omnes robustos fortitudine.

Monet Iobum, vt si quando pristinæ dignitati restituatur, omnem superbiam à se reijciat, & elati animi fastum suâ sponte deponat; antequam nouis à Deo afflictionibus vel inuitus humilietur, & in ordinem redigatur. Altus enim ille & magnis assuetus animus, qui potentiæ alis supra verticem aliorum attollitur, citò plerumque

Iudici humilitas & fortitudo commendata sit.

que indignans ardorem concipit, & prono cursu humanæ imbecillitatis it sæpè in furias, pœnas petit non ratione definitas, sed impetu animi violenti & crudelitate. Hos igitur motus coërcere Iobum iubet, atque in alta potestate constitutum omni animi mansuetudine & humanitate ad inferiores sese accommodare, eosdemque complecti, quos dignitate & insignibus anteiret. Personarum autem cùm sit magna dissimilisque varietas, sicut erga morigeros comem, & in supplices facilem ac indulgentem; sic erga robustos siue iniquos aliorum oppressores fortem seu rigidum vult esse atque seuerum.

Vnde prudentissimus Iesus Sirach, de officio iudicis agens, primas partes tribuit fortitudini dicens: *Noli quærere fieri index nisi valeas irrumpere iniquitatem, ne fortè extimescas faciem potentis.* Ad quem planè modum S. Isidorus Pelusiota lib. 3. Epist. 175. optimi iudicis effigiem delineans, *Iudicem*, inquit, *oportet & sagacem & integrum esse, pudoreque ac blanditijs & metu superiorem: nam cuiuis horum affectuum succumbat, totam iudicij religionem obteret.* Quamobrem altâ mente Dauid iudices istiusmodi affectibus obnoxios grauiter increpans, ex persona Dei iudicum supremi Iudicis sic alloquitur: *Vsquequò iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis?* Id est, Quousque iniqua facitis iudicia? quousque opulentorum rationem & delectum habetis, ijsque indulgetis & fauetis? quousque in gratiam potentiorum tenuiores condemnatis, non ad causam & ius, sed ad personas attendentes? Reprehendit quippe in iudicibus προσωποληψίαν, *personarum acceptionem*, & δωροληψίαν, id est *munerum acceptionem*: quæ maximæ sunt iudiciorum corruptelæ. Pulchrè autem Heracleota in Commentario ad istum Psalmi locum obseruat, *facies peccatorum* dici pro *diuitum. Diuitiarum enim amatores appellant peccatores; quia omnis qui diuitias amat non veretur peccatum.* Sic ille sapienter. Vnde tamquam ex re communiter accidente credo natum diuerbium: *Omnis diues aut iniquus, aut iniqui heres.* Et in Euangelio diuitiæ *Mammona iniquitatis* nuncupantur. Porrò ad diligentiam Iobum excitans subdit:

Eccli. 7, 6.

Psal. 81, 2. *Personarum acceptio maximum in iudice vitium.*

20. Ne protrahas noctem, vt ascendant populi pro eis.

Vigilantia Principi & iudici maximè necessaria.

Commendat Iobo vigilantiam, vetans ne dormiendo vel comessando noctem protrahat, sed sibimetipsi subditisque inuigilet, ne ob eius in iudicando oscitantiam segnitiemque populus factâ seditione in ipsum irruat, & ascendat siue insurgat *pro eis*, scilicet *robustis* (quorum versu præcedenti mentionem fecerat) populi oppressoribus, quos non satis fortiter coërcuisset ac prohibuisset. Cùm enim istiusmodi seditiones ac tumultus populares non sine maximis ciuitatum ac Prouinciarum periculis accidant, summoperè prouidendum est Principibus eorumque Præfectis ac Iudicibus, ne per suam oscitantiam ac negligentiam huiusmodi malo præbeant occasionem: quamobrem eos non decet integram dormire noctem, vti ex Homero Dio Chrysostomus Orat. 1. de Regno sic monet: *Ne somnum quidem per totam noctem capere se debere putet, vt cui nullum sit otium ad socordiam*; imò verò ne vix quidem somnum videre, vti de bono Consule aiebat Cicero lib. 7. Epist. 30. *Vigilantiâ mirificâ fuit, qui suo toto Consulatu somnum non vidit.* Vt vel hinc videant, quàm strictâ lege teneantur omnes diei partes publicis curis impendere, ne bonas horas malè siue inutiliter collocent: nam in primis scire debent id quod Marcellinus Ammianus lib. 29. grauiter pronuntiauit; *Imperium curam esse salutis alienæ.* Quare Principes ac Iudices perspectum habere debent, se sibi minimè natos esse, sed sui populi commodo & vtilitati.

Hic certè communis omnium sensus fuit iam inde ab eo tempore, quo philosophari homines atque in rerum cognitionem incumbere cœperunt; qui communibus tacitisque suffragijs, velut in Comitijs vniuersitatis, regium principatum inter marinas belluas Delphino tribuerunt: non quòd ille mirabili in natando celeritate feratur, sed quòd in eo insignis quædam vigilantia notetur atque celebretur. Delphinum enim rerum naturalium Interpretes aiunt, cùm in summa se aqua composuerit ad necessarium somnum capiendum, pondere corporis ferri ad imum solum, cuius contactu excitatus iterùm ad summum se attollat, tum iterùm subsidat reciproco & perenni motu; adeò vt in modico illo somno & toties interrupto plus vigilare quàm dormire videatur. Hoc igitur velut commune humani generis edictum est, vigilantiam aut facere Reges, aut Regum esse maximè propriam, qui res multas atque magnas administrant.

Delphinus symbolum vigilantiæ & curæ subditorum.

Huc spectat perelegans Alciati Emblema, quo pingit Delphinum anchoræ implexum cum hac inscriptione, *Princeps subditorum incolumitatem procurans.* Quemadmodum enim Delphinus (teste Plinio lib. 18.) futuram tempestatem præsagiens, ὡς φιλάνθρωπος, vt hominum amator, si nauem ventis agitatam offenderit, tutiùs vt figatur, anchoram quasi humano quodam instinctu dirigit: sic Princeps quisque suorum maximè studiosus esse debet, potissimùm verò sæuiente tempestate & impetu belli, vel etiam infortunio quodam alio impendente, ne Reipublicæ status perturbari aut etiam detrimentum capere vllo modo possit. Hinc qui amplitudine illâ dignitatis ornantur moliri semper aliquid debent & excogitare, quod ad magnam eorum curam pertineat, & in commune bonum redundet. Qualem fuisse lego Magnum Constantinum, de quo Libanius in Basilica sua oratione sic ait: *Attentam operibus habebat & manum & mentem, & neque iubare exorto neque nocte aduentante posset quis dicere illum cessasse aut ab vtroque aut omnino ab altero.* Cambyses quoque, Xenophonte lib. 1. Cyropædiæ teste, cùm præceptis plenis prudentiæ instrueret Cyrum ad bellum cum exercitu abeuntem, inter alia sic monuit: Μηδέποτε ἀφρόντιστος ἴσθι: *Numquam esto sine cura seu solicitudine.* Consilium sanè Delphico propyleo dignum. Nam Rectores populorum atque Domini se instar habent capitis in humano corpore, in quo totus vigilantiæ apparatus est, & neruorum fons, principium motionis, vnde functiones viuæ ac mirandæ: illorum ergo proprium est agere, illuminare, speculari, sua cuique munera tribuere, vim & motio-

Constantini Magni mira diligentia.

motionem impertiri, omnia, vt vno verbo dicam, prouidere.

21. Caue ne declines ad iniquitatem: hanc enim cœpisti sequi post miseriam.

Blasphemia est maximum peccatum.

Blasphemiam Iobo prohibet, quam hoc loco *iniquitatem* vocat ἀντονομαστικῶς, vtpote crimen grauissimum, & odiosissimum Deo, vt sancti Patres animaduertunt, & punientia Iura declarant. Quamuis enim Deus in ceteris delictis conniuere diu soleat, nescio quos tamen eius furori stimulos addere videtur blasphemia. Nec mirum: *Nihil enim horribilius blasphemiâ* (inquit S. Hieron. in cap. 18. Isaiæ) *quæ ponit in excelsum os suum. Omne quippe peccatum comparatum blasphemiæ leuius est.* Hoc autem crimen infandum ait Iobum cœpisse sequi post miseriam. Norat enim, vt apparet, Eliu, numquam ante miseriam locutum esse Iobum verba blasphemiæ; fecisse tamen plurima auarè & crudeliter & omnino tyrannicè cogitabat, licet sua ipsum cogitatio falleret; sed linguam anteà exerüisse blasphemam non putabat, quod nuper cap. 34. significauit cùm dixit: *Quia addit super peccata sua blasphemiam*; scilicet ad antiqua peccata nouam blasphemiam. Vnde patet verba illa, *Hanc enim cœpisti sequi post miseriam*, non ita accipienda, quasi Iobus iustè priùs egisse, at miseriâ instigante peccasse existimaretur; sed quasi præteritis sceleribus nouum illud horrendumque blasphemiæ peccatum apponeret è multis capitibus conflatum, puta ex assertione propriæ iustitiæ & reprehensione diuinæ prouidentiæ. Ita Sanctius noster & Ioannes à Iesu Maria, & ante illos S. Gregorius lib. 26. Moralium cap. 29. *Iniquitatem*, inquit, *post miseriam sequitur, qui post mala, quæ pro correctione sustinet, feruenti corde impatientiæ se facibus inflammat. Quod B. Iobum perpetrasse Eliu credidit, qui eum inter flagella positum liberis effari vocibus audiuit; videlicet nesciens, quia omne quod dixit, non hoc de iniquitate impatientiæ, sed de virtute veritatis protulit: quia ab interni iudicis sententia nec cùm se iustificaret errauit.*

Iob 34. 37.

22. Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in Legislatoribus.

Optarat Iobus examen, & rogarat, cur ita cum Deus iudicaret, aliaque id genus: quibus occurrit Eliu, Dei fortitudinem & sapientiam, cui nemo ex Legislatoribus parem adeptus esset, proponens, vt Iobus legi diuinæ collum subderet, bonique consuleret calamitatem à Deo illatam, quam ex diuinæ legis præscripto patienter ferre deberet. Sed quinam erant hi Legislatores quibus Deum præfert? quos enim celebrauit antiquitas, quosque refert D. Isidorus & ex illo Gratianus in Decreto: Moyses, qui leges dedit Hebræis, Rex Phoronæus Græcis, Mercurius Trismegistus Ægyptijs, Solon Atheniensibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Numa Pompilius Romanis, &c. omnes sunt posteriores ipso Eliu & Iobo. Legislatores certè illo tempore erant tyranni, qui potentiâ & viribus præualebant, qui ceteros per vim sibi subiugabant, subiectosque tenebant: hi leges imponebant secundùm suæ tyrannidis affectum, qui propterea præcipiebant id quod durum, asperum, importabile ac sæpè erat impossibile: Deus autem cùm illis omnibus sit potentior, non tamen leges suæ potentiæ commensuratas imponit, sed quæ congruant potentiæ ac facultati eorum, quibus legem imponit. Hoc sensu potest intelligi id quod ad litteram ex Christi persona dixit Isaias, postquam à Patre missum tamquam lapidem angularem exhibet: *Et ponam in pondere iudicium.* In Hebræo est verbum שָׁקַל *sakal*; quod propriè est librare in statera aut bilance; eo modo quo apud eumdem Isaiam dicitur Deus *librare in pondere montes & colles in statera.* q. d. In bilance stateræ librabo & ponderabo iudicium.

Qui fint primi Legislatores.

Deus leges suas viribus hominum attemperat.

Isaiæ 28, 17.

Isaiæ 40, 12.

Iudicij nomine sæpè in Scriptura sacra intelligitur lex, quæ nihil aliud est quàm iudicium quoddam rationis aut mentis Legislatoris; quod tamquam sententia firma in subditos profertur. Ita Dauid: *Iudicia*, inquit, *Domini vera iustificata.* & iterùm: *Super iudicia iustitiæ tuæ.* Et Deus ipse conqueritur apud Ezechielem: *Quoniam iudicia mea contempserunt.* & apud Ieremiam: *Populus meus non intellexit iudicium Domini.* Hoc iudicium tradit quasi librando in statera. Ita enim fert legem suam Euangelicam Christus, vt libret ac ponderet vires & facultates hominis, cui legem tradere parat; vt non sit maioris ponderis lex quàm sit virtus propria, vel emendicata humeri illius cui est imponenda. Pharisæos arguit Christus Dominus, quoniam *alligant*, inquit, *onera grauia & importabilia super humeros hominum*; quia ea præcipiebant quæ vires excedebant humeri subditorum. Deus autem legem daturus ponderat priùs quasi in vna bilance vires hominis, vt lex in alia bilance posita non sit maioris ponderis quàm ille portare aut sustinere possit. Hæc omnia mirè complexus est diligens ille diuinæ legis scrutator dicens: *Fidelia omnia mandata eius, confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate & æquitate.* Vbi expendit S. Basilius illud signum vniuersale *omnia.* Non sunt mandata eius talia, vt vnum sit iustum & conueniens, alterum iniustum & disconueniens: *Omnia mandata eius fidelia*; id est firma, summâ firmitudine stabilita; quæ propterea nullâ contrariâ consuetudine abrogari possunt. Et meritò, quia omnia facta sunt *in veritate & æquitate.* *In veritate* quidem; quia recta sunt, vtpote summæ veritati intellectus diuini conformia; ideoque, inquit S. Basilius, nihil obliqui, nihil tortuosi, nihil obscuri, sicut humanæ leges continent: in *æquitate* verò; quia omnia ad nostram commoditatem sunt instituta: aut in æquitate; quia secundùm æquitatem constituta sunt, ideoque possibilia. Non enim æquum esset, vt dominus sub graui pœna præciperet seruo id quod illi esset omnino impossibile. De illis ipse Dauid ait: *Omnia mandata tua æquitas:* Pagninus ex Hebræo vertit *iustitia.* Talia ergo sunt eius mandata, vt in se sint recta, & in ordine ad nos possibilia & conuenientia. Iustitia namque est, quæ æqualitatem facit & attendit. Quare si inæqualia essent viribus nostris Dei fauore adiutis, vtique iniusta essent: quod de

Psal. 18, 10.

Psal. 118, 62.

Ezech. 20, 13.

Ier. 8, 7.

Matth. 23, 4.

Psal. 110, 8.

Mandata Dei fidelia facta in veritate & æquitate.

Psal. 118, 172.

de mandatis diuinis dici non potest, cùm sint omnia in veritate & æquitate.

Lex de diligendis inimicis visa Gentilibus impossibilis, sed est valdè rationabilis, & per Dei gratiam seruari commodè potest.

Præceptum quidem dilectionis inimici quibusdam visum est impossibile, quia videtur contra naturalem cuiusque inclinationem, quam nemo potest tollere: alijs, contrarium propriæ conseruationi & saluti: nulla enim res conseruari potest, si contrarijs non resistat & repugnet, vt docuit Aristoteles lib. 2. de Cælo: alijs, oppositum rationi & æquitati, secundùm quam sicut iustum est diligere diligentem, & benefacere benefacienti, videtur iustum odisse odientem, & malefacere malefacienti: id namque est æqualitatem seruare. Ita multi Gentiles antiquitus sentiebant, imò & quamplurimi, qui se fideles prædicabant, vt ex Marcellino Epist. 4. apud Augustinum, Iustino Martyre in Apologo contra Gentiles, S. Hieronymo in cap. 5. Matthæi & alijs Patribus constat. Verumtamen Deus noster, cui, vt dixit Eliu, *nullus ei similis in Legislatoribus*, tam sapienter procedit, vt legem istam promulgans & statuens simul rationes efficacissimas tradat, quibus demonstrat illam non impossibilem, nec iniustam, nec rationi aut propriæ vtilitati contrariam; quin potiùs possibilem, iustam, secundùm rationem, propriæque vtilitati ac saluti maximè conuenientem. Hinc etiam illam ante Euangelium Dauid diuino instinctus spiritu agnouit, & exactissimè seruauit, quando ab ijs, in quos maxima beneficia contulerat, atrocissimis iniurijs affectus, & ad mortem quæsitus, non tamen ipsos vltus est, sed etiam benignissimè habuit, dicens: *Si reddidi retribuentibus mihi mala*, &c. Et alibi eamdem sibi vt optimum viæ ducem præfigi postulat cùm ait: *Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper: da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.* Primò petit legem, quæ sit via ad veram iustitiam & æquitatem tenendam. Vt enim annotauit B. Ambrosius in Psal. 118. Octonario quinto vers. 2. hæc debet esse præcipua hominis cura, quærere legem, secundùm quam sine errore viam vitæ teneat, per quam iustè viuat, & ad vitam veram tendat. ad quod institutum expendit illam diuinam admonitionem: *Hæc dicit Dominus: State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris.* Stare autem super vias est attentissimè considerare quænam via tenenda sit. Et certè nullum negotium grauius se potest homini offerre, quàm quod ad rectam viam tenendam pertinet: si enim ab ea aberrauerit, irreparabile malum incurrit. Propterea huic negotio summa est adhibenda cura magis quàm pecunijs, & quibusuis rebus sæculi. Rectè ergo Deus clamat: *State super vias.* Et quoniam non potest homo à seipso veram viam inuenire, hortatur Deus, vt interroget & quærat ab eo qui illam potest docere: *Interrogate de semitis antiquis*, id est securis & certis, quas antiqui Patres tenuerunt. Dauid itaque desiderans rectam viam tenere, à Deo postulat vt eam sibi designet & statuat dicens: *Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum.* Et rectè quidem ad Deum ipsum recurrit: Primò, quia leges imponere proprium est Regum & Dominorum: quâ de causa qui regnant dicuntur *Legum conditores, qui iusta decernunt.* Dominus est, qui legem imponit seruo; Rex, qui legem in Republica statuit. Intelligens ergo Dauid supremam Dei potestatem & absolutum dominium, seque illius seruum profitens, legem sibi ab eo imponi postulat. Secundò, quoniam intelligebat se à Deo creatum ad æternam beatitudinem, cuius viam solus ille nouerat, qui illam tamquam finem instituerat, qui solus sufficienter potest ad eam ordinare.

Psal. 7, 5.

Psal. 118, 33.

Lex Dei diligenter quærenda & obseruanda.

Ier. 6, 16.

Psal. 118, 33.

Leges imponere est Regum & Dominorum.

Prou. 8, 15.

Columna nubis & ignis instar legis dirigebat Israelitas in deserto.

Obseruant S. Ambrosius & Hilarius in dictum Psalmi locum, Dauidem, cùm hanc petitionem fecit, memoriâ tenuisse id quod Deus cum antiquis Patribus egit; quibus, quando eos ex Ægypto eduxit, vt in terram promissam introduceret, quoniam per desertum erat iter agendum, facileque poterant à recto itinere deuiare, columnam illam celebrem nubis & ignis, quæ per diem Solis æstum temperaret, & noctu viam ostenderet ambulantibus, & tenebras fugaret, præstitit. Hocque, inquit Ambrosius, est quod Dauid dixit: *In columna nubis loquebatur ad eos.* Per illam enim non minùs clarè quàm si verbis ageret & loqueretur docebat & instruebat, quando, quomodo & per quam partem iter esset agendum. Lex ergo viæ, inquiunt Ambrosius & Hilarius, columna illa dici poterat, quam diuina prouidentia, non humanum arbitrium constituit. Et rectè quidem ad Deum pertinebat hanc viæ regulam dare populo, quem ad terram illam, quam numquam viderat, & cuius viam ignorabat, destinarat. Similiter intelligens Dauid sibi ad æternam patriam proficiscendum, & nimis facilè posse hominem à scopo aberrare, si suæ rationis ductum solummodò sequatur; petit à Deo sibi legem statui, quæ sit tamquam via, quâ rectum iter teneat, per quam sine errore procedat.

Psal. 98, 7.

Lex est actus intellectus.

Ceterùm non tantùm petit à Deo, vt legem sibi imponat, sed & postulabat ab eodem intellectum ad eam intelligendam: *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Vt enim demonstrat D. Thomas in 1. 2. quæst. 90. art. 1. Lex est actus intellectus & rationis illius qui illam imponit: & lex diuina est actus quidam intellectus diuini: ea autem quæ ad intellectum diuinum pertinent nemo nouit, nisi Deus ipse reuelet. Lycurgus, Solon alijque Legislatores, quos antiquitas commendauit, cùm leges ferebant, earumdem legitimam intelligentiam tradebant; quoniam erant actus intellectus eorum; quos nemo rectè poterat capere, nisi ipsimet eosdem explicarent. Multò magis hoc ipsum dicendum est de illo, de quo scriptum est: *Nullus ei similis in Legislatoribus:* cuius cogitationes tam altæ excelsæque sunt, vt dicat Dauid: *Cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.* Et si *quæ sunt hominis*, vt inquit Apostolus, *nemo scit, nisi spiritus hominis qui in ipso est*; multò minùs ea quæ Dei sunt cognoscet, nisi spiritus Dei, qui in ipso est, nobis reuelet. Id quod Deus ipse demonstrare voluit, quando in monte Sina apparuit Moysi deferens in manu sua legem igneam, splendentem ac fulgidam: *Dominus*, inquit, *de Sina venit, & de Seir ortus est nobis; apparuit de monte Pharan: In dextera eius*

Psal. 39, 6.

1. Cor. 2, 11.

Quomodo Deus ipse reuelet legem suam.

Deut. 33, 2.

eius ignea lex. Quem iuxta aliquorum sententiam similiter descripsit Habacuc: *Deus ab Austro venit, & sanctus de monte Pharan*, &c. *splendor eius vt lux erit, cornua in manibus eius*. in Hebræo est, *cornua à manibus eius*. Describit Deum ferentem legem in manu sua, & eximios splendoris radios ab eadem manu emittentem, quos cornua vocat, id est flammas ignis aut radios splendoris; eo modo quo facies splendida Moysis dicitur *cornuta*, quia radij splendoris tamquam pyramides & cornua ab ea procedebant, vt non possent in eam intendere filij Israël. In manu ergo Dei erat lex, & in eadem manu erat lux & claritas: quia sicut lex diuina ab eius manu procedit, ita & lux ad eam intelligendam: & sicut lex diuina non potest ad nos nisi ipso operante & agente peruenire; ita neque possumus legitimam eius intelligentiam consequi, nisi ab eius manu & potentia lucis radij ad nos procedant. Sequitur:

Habacuc 3, 3.

Exodi 34, 29.

23. Quis poterit scrutari vias eius? aut quis potest ei dicere, Operatus es iniquitatem?

24. Memento quòd ignores opus eius, de quo cecinerunt viri.

Opera Dei non curiosè scrutanda, sed humiliter credenda sunt.

Ait neminem posse *vias*, hoc est opera siue actus Dei, perscrutari, vel iniustitiæ ipsum incusare, cùm sit inscrutabilis & ineffabilis ac naturâ iustissimus. Propterea vrget Iobum vt recordetur se modici capius esse, ignorareque mira Dei facta, virosque antiquiores non sic egisse, vt opera Dei scrutarentur aut reprehenderent, sed cum animi demissione decantarent, *Ne innitaris prudentiæ tuæ*, monet Salomon: est enim baculus arundineus; cui si innitaris frangitur, innitentemque vulnerat. Innitamur ergo omnes baculo fortissimo, cui etsi totis viribus incumbamus, minimè frangetur; innitamur inquam fidei Deique omnipotentiæ, cuius opera adeò sunt sublimia, vt humanâ ratione comprehendi non possint. Vnde D. Augustinus Epist. 3. ad Volusianum: *Tota*, inquit, *ratio facti est potentia facientis*, &c. Id quod Apostolus quoque non obscurè insinuat dicens: *Qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus*, &c. Si naturæ opera intelligendo complecti nequimus, quî fieri potest, vt opera illa, quæ naturam vincunt, complectamur? *Quomodo ignoras quæ sit via spiritus* (inquit Ecclesiastes) *& quâ ratione compingantur ossa in ventre prægnantis; sic nescis opera Dei qui fabricator est omnium*. Ignorat homo corporis sui in vtero fabricationem, animum ignorat suum, naturæ arcana mille ignorat, vt S. Augustinus docet lib. 21. de Ciuitate Dei; ignorat artificum mille opera, quæ nisi videret facta, fieri non posse iudicaret: persuadeat ergo sibi Deum omnipotentem multa & posse facere & fecisse quæ ipse ignoret, intellectusque acie attingere nequeat. Vnde perquam acutè ac verè S. Gregorius lib. 27. Moralium cap. 1. sic infert: *Cuius perscrutari actio non potest, quo pacto reprehendi potest? Nemo enim benè iudicat quod ignorat. Tanto ergo debemus sub eius iudicijs silendo quiescere, quantò & rationem iudiciorum illius nos cernimus non videre*. Sic ille. Vide quæ notauimus ad cap. 9. vers. 11.

Prou. 3, 5.

Ephes. 3, 20.

Eccle. 11, 5.

25. Omnes homines vident eum, vnusquisque intuetur procul.

Probaturus Eliu Deum incognitum esse Iobo, ponit ipsum ab omnibus quidem hominibus naturali lumine videri, hoc est agnosci; procul tamen, hoc est exiliter, tenuiter; qualis est notio rerum longè dissitarum, quas conspectu vel intuitu parum discernimus. Et quidem cognitionem hanc asseruit Apostolus aiens: *Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas*. At cognitio illa exigua est; ita vt verba *conspiciuntur* & *vident*, quibus Apostolus & Eliu vsi sunt, pro *cognoscuntur* & *intelligunt*, & modicè id quidem, accipienda sint. Nam omnes quidem homines rationis beneficio vtentes aliquatenus Deum agnoscere possunt, & cognitione aliquâ, saltem tenui & imperfectâ, ad eum pertingere, considerantes in creaturis quasi in speculo creatorem; in opere artificem quasi in ænigmate contemplantes: attamen nemo potest illum perfectè sicut in se est cognoscere, quemadmodum ea cognoscimus, quæ è propinquo videmus, nostris oculis proximè obiecta; sed cognitione admodum imperfectâ, & nimis exiguâ scientiâ; quemadmodum ea quæ longè à nobis distant, & quæ à longinquo respicimus, admodum tenuiter & imperfectè cognoscimus.

Deus potest ab homine quidem naturali lumine cognosci, sed perobscurè.

Rom. 1, 20.

Septuaginta versum hunc ita legunt: Πᾶς ἄνθρωπος ἴδεν ἐν ἑαυτῷ ὅσοι τιτρωσκόμενοί εἰσι βροτοί: *Omnis homo videt in ipso quicumque vulnerati sunt mortales*. Cuius sensus est: Omnes quidem homines in seipsis vel ex sibi insita vi naturali possunt videre & contemplari Creatorem, à quo vitam & omnia bona recipiunt: maximè autem hoc assequuntur quicumque vulnerati sunt mortales: ex eo enim quòd in se intuentur tot vulnera totque miserias in mortem eos pertrahentes, fortiùs aperiunt oculos mentis, vt Deum omnium prouidentissimum liberatorem intueantur. Si pauper es, ipsa pauperies te excitat, vt Deum quæras, cui facile est subitò honestare pauperem. Si famelicus es, ipsa te fames vrget, vt ad Deum tendas; qui dum aperit manum suam, *dat omnibus escam in tempore opportuno, & implet omne animal benedictione*. Si infirmus es aut vulneratus, ipsa te vulnera prouocant, vt mentem eleues ad Deum, qui percutit & sanat, vulnerat & medetur; *mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit*; adeoque immensa est eius charitas, vt prouiderit cellaria & apothecas congruis remedijs refertas ad corporis animique vulnera curanda.

Ipsa miseria nostra nos Deum faciunt agnoscere.

Psal. 144, 16.

1. Reg. 2, 6.

26. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram: numerus annorum eius inæstimabilis.

Deus nullo modo potest à nobis comprehendi.

Ait nos Deum nullo modo posse comprehendere, quod reliquâ suâ oratione persequitur; id pro-

probans ex mirabilibus eius operibus, quæ eò pertinent, vt probet cum Deo, vt Iob optabat, non esse disputandum, neque rationes consiliorum eius indagandas. *Quis enim* (inquit Apostolus) *cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* Subijciamus ergo summæ veritati intellectum humiliter; mysteria verò diuina ne scrutemur superbè. *Mel inuenisti* (inquit Sapiens) *comede quod sufficit tibi.* Mella dulcissima sunt diuinitatis mysteria; sed quod sufficit comedendum; hoc est, vt exponit interlinealis glossa, *Non plus sapiendum quàm oportet sapere.* Dionysius Carthusianus ad eumdem locum: *Si mel*, inquit, *inuenisti, id est, Deum contemplari cæpisti, & Scripturarum dulcedinem aliqualiter degustasti, comede quod sufficit tibi; id est, iuxta capacitatem intellectus tui te refice; neque incomprehensibilia comprehendere nitaris.* Item eodem capite ait Salomon: *Sicut qui mel multum comedit non est ei bonum: sic qui scrutator est maiestatis opprimetur à gloria.* Opprimitur à maiestate & gloria Dei arrogans intellectus, qui illius vnitatem arroganter scrutatur: vt is stomachus à melle opprimitur, qui mel multum comedit; & is homo ponderi succumbit, qui pondus vires excedens in humeros tollit. Diuus Gregorius lib. 14. Moralium cap. 14. *Dulcis*, inquit, *est requisitio maiestatis; sed qui plus hanc scrutari appetit quàm humanitatis cognitio permittit, ipsa hunc eius gloria opprimit; quia velut immoderatè sumptum mel perscrutantis sensum dum non capitur rumpit.* Sic ille. Quemadmodum qui Solis splendorem fixis in eum oculis contemplatur, Solis ipsius luce nimiâ obruitur & excæcatur; sic qui diuinitatis radios ardentissimos temerè & insolenter intuetur, coruscanti eorum splendore opprimitur. *Altiora te ne quæsieris* (inquit Ecclesiastes) *& fortiora te ne scrutatus fueris.* Altius nostro intellectu est mysterium Diuinitatis & fortius. Non potest paruus intellectus ad altissimum pertingere mysterium: imbecillis mens non potest fortissimum capere arcanum.

Rom. 11, 34.

Prou. 25, 16.

Diuina mysteria non sunt superbè perscrutanda.

Prou. 25, 27.

Eccle. 3, 22.

Duplex autem est causa, cur ad tantum mysterium non pertingamus: altera est in nobis, altera in ipso mysterio. In mysterio est infinita altitudo, quæ omnem superat intellectum, iuxta illud: *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Id quod Dauid etiam significat dicens: *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, id est præ me: nam captum meum excedit: *confortata est*, id est, fortis facta est, *& non potero ad eam*, ascendere, non potero ei præualere. In nobis verò est causa magna imbecillitas. Vnde D. Gregorius lib. 9. Moralium cap. 11. *Qui*, inquit, *in factis Dei rationem non videt, infirmitatem suam considerans, cur non videat rationem videt.* & post pauca ibidem subdit: *Nequaquam sufficit sensus carnis, vt secreta penetret maiestatis*, &c.

Iob 36, 26.

Dei scientia superat nostrum intellectum.

Psal. 138, 6.

Sed heus tu, ô Eliu, quid mirum, si magnus Deus suæ maiestatis magnitudine humanam scientiam & intelligentiam exuperet? longè maius prodigium, quòd Deus humilis & humiliatus vincat scientiam nostram. Multò enim minùs admiror, cùm Deum nescio, quia se altiùs eleuat, quàm quia se humiliùs abijcit: plus stupeo, cùm Deus præ humilitate exinanitus à meis oculis disparet, quàm cùm præ altitudine suæ maiestatis eò subuehitur, quò nec visus nec scientia mea pertingit. Maius denique signum Dei humilis profunditas quàm Dei altissimi magnitudo. Audiendus hìc D. Augustinus lib. 4. de Trinitate de cognitione nostræ infirmitatis agens: *Scientiam*, inquit, *terrestrium cælestiumque rerum magni æstimare solet genus humanum. In quo profectò meliores sunt, qui huic scientiæ præponunt nosse semetipsos; laudabiliorque est animus, cui nota est vel infirmitas sua, quàm qui eâ non respectâ vias siderum scrutatur etiam cogniturus, aut qui iam cognitas tenet, ignorans ipse quâ viâ ingrediatur ad salutem & firmitatem suam.* Idem argumentum videtur quondam Thaleti factum: is enim (vt est apud Alciatum in Emblemate centesimo quarto) cùm aliquando stellas inspecturus astrolabium in cælum intenderet, casu factum vt in foueam incideret: tunc subridens eiusdem Thaletis famula, Heus, inquit, quâ ratione cælum intueberis, qui nec terram potis es intueri? Non sunt ergo superbè perscrutanda altiora mysteria, perscrutanda potiùs sunt humiliter Dei mandata, vt illa exequamur, iuxta illud Psalmi: *In toto corde scrutabor mandata tua.* item: *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.* Quamobrem Sapiens postquam dixit, *Altiora te ne quæsieris*, &c. illicò addit: *sed quæ præcepit tibi Dominus illa cogita semper.* Plura de Dei incomprehensibilitate & incognoscibilitate eius vide sublimiter apud S. Dionysium Areopagitam lib. de Diuinis Nominibus cap. 1. & Mysticæ Theologiæ cap. 1. & 4. & ibidem nostras Annotationes.

Non sola Dei maiestas, sed eius etiam humilitas nostram superat scientiam & intelligentiam.

Sui ipsius cognitio vtilior quàm Dei curiosa scrutatio.

Psal. 118, 69. & 34.

Eccle. 3, 22.

NVMERVS ANNORVM EIVS INÆSTIMABILIS.] Periphrasis est æternitatis, quæ tempora omnia sine vllo successu complectitur, sed ad captum nostrum per inæstimabilem annorum numerum explicatur. Ita D. Gregorius lib. 27. Moralium cap. 4. *Dicere vtcumque æternitatem voluit, & ipsam æternitatis longitudinem annos vocauit. Cùm enim breuitatem temporis dilatare volumus, momenta per horas, horas per dies, dies per menses, menses autem per annos extendimus. Quia ergo peramplum quiddam dicere voluit, sed quid diceret latius non inuenit; ideò annos sine æstimatione numeri multiplicauit dicens:* Numerus annorum eius inæstimabilis: *vt dum ea quæ apud se sunt prolixa multiplicat, æternitatis longitudinem se metiri non posse infirmitas humana cognoscat. Tende itaque oculum in æternitatem, vt videas Deum, vel quando est à principio, vel quousque; & nusquam finis superior, quia esse non incipit: nusquam finis inferior, quia esse non desinit: intra ipsum omnia coangustantur; ipse verò circa omnia sine spatio extenditur, sine loco dilatatur*, &c. Sic ille. Huic tam salubri considerationi lubet paulò diutiùs admirando immorari, vt soli Deo æterno viuere & placere consuescamus.

Æternitas per inæstimabilem annorum numerum circumscribitur.

Dei æternitas est sine principio & sine fine.

Æternus Deus dicitur primò; quia infinito interuallo ante omne tempus imaginabile fuit, & infinito interuallo seu infinitis sæculis post omne tempus imaginabile erit. Concipe retro ante mundum conditum tot myriades sæculorum (sæculum voco durationem centum annorum) quot sunt arenæ in omnibus littoribus; quot guttæ

Deus infinito interuallo præcessit omne tempus imaginabile.

guttæ in omnibus aquis; quot folia in omnibus arboribus; quot gramina in omnibus pratis; quot ſemina in agris; quot pili in omnibus animalibus: & huic incomprehenſibili numero adde tot milliones ſæculorum, quot puluiſculi ſunt neceſſarij ad implendum totum vniuerſum corporeum (de quo fusè noſter Clauius in Sphæram) adhuc Deus totum illud temporis incomprehenſibile ſpatium, quod nobis videri poſſit inſtar cuiuſdam æternitatis, infinitis ſæculis & ſæculorum infinitis millionibus anteceſſit. His adde longè maiora; multiplicetur totus iſte numerus ſæculorum intellectu angelico, ratione quadratâ vel cubicâ, ſemper aſcendendo, quantum per mille annos iſte actus repeti poteſt, adhuc infinito interuallo & infinitis ſæculis Deus prior & antiquior deprehendetur. Idem dicendum, etiamſi tot fiant cubicæ multiplicationes ordine recto aſcendendo quot arenæ ſunt neceſſariæ ad implendum vniuerſum. Nullus numerus annorum vel ſæculorum tam ingens à mente creata retrorſum concipi poteſt, quin tandem deſinat in certum terminum, & antè illum terminum ſuperſint infinita ſæcula, quibus Deus illum terminum anteceſſerit. Ob hanc cauſam vocatur *Antiquus dierum, & primus ac nouiſſimus.* Similí modo concipienda æternitas in futurum. Concipe in futurum tot milliones ſæculorum quot modò aſſignauimus: exactis omnibus illis adhuc reſtabunt alij milliones ſæculorum, & quidem infiniti, quibus Deus cum Sanctis ſuis regnabit, & damnati apud inferos torquebuntur. Nec poteſt vllâ mente creatâ tanta multitudo ſæculorum concipi, quin illâ exactâ & poſt illam adhuc alia multitudo ſæculorum infinita non ſit ſubſecutura. Vbi aduertendum eſt, integram æternitatem, quatenus dicit quamdam durationis extenſionem, noſtro modo concipiendi quaſi duabus conſtare partibus (etſi in ſeipſa ſit tota ſimul, nec partibus careat:) quarum altera concipitur vt exiſtens completè ante omnia ſæcula imaginabilia, quaſi ſemper exacta, hæc ſoli Deo conuenit; nec puto vllam craturam illius eſſe capacem, vt benè probat Leſſius noſter lib. 4. de Perfectionibus diuinis cap. 2. Altera concipitur vt exiſtens poſt omnia ſæcula imaginabilia, quaſi ſemper futura, ita vt nihil vnquam de ea decerpatur quo poſſit imminui. Hæc communicari poteſt rebus creatis. Sic enim & mundus renouatus, & beatitudo Sanctorum & tormenta peccatorum æterna erunt.

Dan. 7. 9. Apoc. 1, 17.

Deus adhuc erit poſt quodlibet magnum interuallum temporis imaginabile.

Æternitas quaſi duabus partibus conſtare concipitur.

Secundò Deus dicitur *æternus*, non ſolùm quia ante omne tempus conceptibile infinitis ſæculis extitit, & poſt omne tempus conceptibile extabit; ſed etiam quia omnia bona ſua, omnem potentiam, ſapientiam, beatitudinem, omnia gaudia & oblectamenta, quæ per infinitum tempus acquirere poſſet, perfectiſſimè in vnum collecta habet, & immutabiliter ex omni æternitate in omnem æternitatem abſque omni initio & fine poſſidet, ita vt nulla ei fieri poſſit acceſſio, nulla deceſſio. Nemo in hac vita poteſt omnes voluptates, omnes oblectationes & gaudia, quibus toto vitæ decurſu fruitur, ſimul habere collecta, vt ſimul omnia illa ſentiat & percipiat, illiſque ſimul fruatur: imò non poſſet ea ſimul perferre, ſed moreretur gaudij magnitudine, corde ſe nimiùm dilatante: vt conſtat multis exemplis eorum qui gaudio ex vna aliqua re inſperata concepto repentè expirarunt. At Deus omnia gaudia, & omnem delectationem, quam infinito tempore de infinitis bonis percipere poſſet, ſimul & collectim per totam æternitatem poſſidet.

Deus ab æterno omnia ſimul bona perfectiſſimè poſſidet.

Vnde triplici ratione gaudium Dei eſt infinitum: Primò, quia eſt de bono infinito, nempe de eſſentiæ ſuæ excellentia; idque tanta cum perfectione, vt ei omnino exæquetur: & vlteriùs eſt de bonis infinitis, quæ in eſſentia diuina eminenter continentur. Secundò, quia ſimul & confertè habet omne gaudium, quod per infinitum tempus ſucceſſiuè percipi potuiſſet. Tertiò, quia hoc totum ſimul poſſidet non finito aliquo tempore, ſed per omnem æternitatem. Sicuti ſi daretur lux corporalis intenſiuè & extenſiuè infinita, & tota perfectio extenſiua contraheretur in punctum; & illa lux ſic contracta eſſet in infinitum diffuſa, vbique tota perfectè exiſtens: pari modo Deus omnes ſuas cogitationes, omnia conſilia, omnia decreta ſimul ab æterno immutabiliter concepit & retinet; ita vt nihil noui poſſit cogitare, nihil noui ei poſſet occurrere, nihil etiam velle aut decernere, quod ab æterno non cogitarit, voluerit, ſtatuerit, decreuerit; nihil permittere fieri in tempore, niſi quod decreuerit in æternitate. Semper enim æternum decretum circa omnia & ſingula debuit præceſſiſſe, ſine quo in tempore nihil fieri poteſt. Non quòd Deus abſolutè non poſſit facere alia quàm quæ fecit aut facturus eſt: abſit: poteſt enim alia & alia ſine fine, etſi re ipſâ non decreuerit facere; fieri tamen non poteſt, vt re ipſâ aliquid faciat, niſi decretum faciendi ab æterno præceſſerit. Itaque poteſt omnia abſolutè, conſideratâ ipſius potentiâ & ſapientiâ, & ſummâ libertate ab æterno quidlibet decernendi: non poteſt omnia ex ſuppoſitione; nempe ſuppoſito quod decretum non præceſſerit. Poſtulat enim ipſius eminentiſſima æternitas & immutabilis celſitudo, vt omnia quæ fiunt in tempore, & quæ non fiunt, in ſua luce infinita tam perfectè conſiderauerit, expenderit, ponderauerit, atque ſi infinito tempore de ſingulis deliberaſſet & conſultaſſet. Vnde facile illi fuit de omnibus & ſingulis ſtatuere ſemel & ſimul quæ infinito pòſt tempore facienda vel permittenda erant. Imò id erat neceſſarium, ne voluntas eius circa aliqua obiecta maneret quaſi ſuſpenſa, quod eſt imperfectionis. Quare nulla eſt in eo actuum intellectus aut voluntatis ſucceſſio. Quod ſemel cogitat aut videt, ſemper cogitat & videt: quem ſemel amat, ſemper amat; ſed pro eo tempore quo erat amabilis; nempe pro tempore ſtatus gratiæ: quem ſemel odit, ſemper odit, non abſolutè, ſed pro tempore quo odio dignus eſt; pro alio verò tempore, quo amore dignus eſt, illum amat. Hi actus, qui noſtro modo concipiendi in Deo exiſtunt ab æterno, non ceſſant propriè, nec extinguuntur, neque de nouo emergunt vel eliciuntur, ſed manent inuariabiles reſpectu ſui obiecti pro certo tempore, quo obiecta in certo ſtatu exiſtunt, & pro illo tempore quo in eo ſtatu exiſtent vel exiterunt.

Gaudium Dei triplici ratione eſt infinitum.

Deus omnes ſuas cogitationes, conſilia, decreta ſimul ab æterno immutabiliter concepit & retinet.

In Deo quoad actus intellectus & voluntatis nulla eſt ſucceſſio.

Tertiò Deus dicitur *æternus* tamquam ſupra æternitatem, & vt cauſa æternitatis in creaturis: ipſe enim ſuo potentiſſimo, aſſiduo & immutabili

bili influxu, quo omnia creat & conseruat, est causa cur mundus, Angeli & homines in æternum sint permansuri & duraturi vnà cum statu gloriæ vel damnationis. Denique res omnes suam durationem, ætatis mensuram, spatia viuendi & essendi, tempus nascendi & moriendi, pro sua qualibet conditione ac natura ab ipso acceperunt, vti pulchrè docet S. Dionysius lib. de Diuinis Nominibus cap. 10. Vide quoque Lessium lib. 4. de Perfectionibus Diuinis, & Drexelium nostrum in Opusculo de Æternitate.

27. Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum:

28. Qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper.

Cùm res finitas capere non possimus, frustrà Deum infinitum volumus comprehendere.

Postquam de incomprehensibili scientia Dei egit, ad eius opera transit, proferens exemplum ariditatis & pluuiæ, quod in superioribus quoque, præsertim cap. 26. vers. 8. & cap. 28. vers. 26. expensum est; cuius perfectam cognitionem hominibus non contingere rationibus multis asseritur: vt ex hoc pateat exactam diuinorum operum notitiam à mortalibus minimè parari, ac proinde à curiosa eorum discussione abstinendum esse. Eodem argumento vsus est Siracides dicens: *Arenam maris, & pluuiæ guttas & dies sæculi quis dinumerauit?* &c. probat impossibilem esse diuinæ Sapientiæ cognitionem argumento à minore ad maius. Si enim res finitas & terminatas certis numeris & mensuris definire nequaquam possumus, quâ ratione poterimus breui circumscriptoque modulo nostri intellectus infinitam atque immensam Dei sapientiam inuestigare? Tantæ igitur pluuiæ nobis innumerabiles sunt, licet finitæ; numerantur autem à Deo solo. Vnde Septuaginta hunc locum ita vertunt: Ἀριθμηταὶ δὲ αὐτῷ σταγόνες ὑετοῦ: *Numerabiles autem ei stillæ pluuiæ.* Vbi S. Chrysostomus scientiam & prouidentiam notat. Ex quo loco videtur mihi colligi posse, vt pluuiæ guttæ scientiam humanam significent; quæ licet haberi possit; humana enim est & finita; non tamen habetur omnis: & hæc etiam quæ non habetur, si cum diuina comparetur, non secùs erit, ac si pluuiæ guttæ cum fluminibus conferantur. Pluuiæ nimirum stillæ sunt sapientia nostra. Quare Moyses in Deuteronomio: *Concrescat*, inquit, *vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina.* En tibi stillæ pluuiæ; has tamen aufert Deus. Stillæ enim & guttæ humanæ sapientiæ euanescunt, si cum diuina, quæ ad instar gurgitum fluit, conferantur.

Eccli. 1, 2.

Scientia humana pluuia guttis assimilatur.

Deut. 32, 2.

ET EFFVNDIT IMBRES AD INSTAR GVRGITVM.] Gurges autem propriè est locus in fluuio profundus, in quo aqua congeritur & circumuoluitur; accipiturque pro ipso aquarum periculo, vt apud Virgilium Æneidos 1.

Gurges quid sit.

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

Quare loci huius sensus etiam esse potest. q. d. homines enauigare gurgitem diuinæ Sapientiæ absque naufragij periculo nequaquam posse. Nam Deus magnus est, vincens scientiam nostram, atque gurgites sapientiæ illius nos obumbrant. Vnde subdit: *Qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper.* Pro quo S. Augustinus legit: *Tenebrescent super homines plurimos.* Sequitur:

29. Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum:

30. Et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet.

Vocat autem nubes tentorium Dei, quòd nube quasi tectus & inclusus apparere soleat, vt narratur in Exodo: *Gloria Domini apparuit in nube*; adeò vt Regius Vates quasi ouantis nobile spectaculum laude & prædicatione consecutus exclamarit: *Magnificentia eius in nubibus.* Quam magnificentiam ab æterno Patre in veteri lege patefactam tantùm abest vt Filius nouo in Testamento imminuisse putandus sit, vt etiam cumularit: nam in sua gloriosissima Transfiguratione, vbi eluxit *magnifica gloria*, vt D. Petrus testis oculatus prodidit, pro regifico instructu & splendore eximiæ pompæ grande veluti & blatteum adhibuit conopeum roseæ nubis, non diuinitate minùs quàm argenteâ luce radiantis. Et cùm victor remearet in cælum domitâ morte, ereboque spoliato, non leonibus, vt quidam in Capitolium, non elephantis, vt alij, nec vt communis triumphantium mos fuit, insignibus equis in Empyreum est inuectus; sed *nubes suscepit eum*; &, quod subtiliter fuit notatum à S. Chrysostomo, paternum currum deligere voluit iam toties à diuinitate vsurpatum, ad indicandam augustissimam dignitatem. Inde quoque ad decretorium magnum diem & tribunal vniuersitatis cum gloria & maiestate in nubibus est venturus, vt Euangelium monet.

Deus in nubibus ostendit gloriam suam.

Exodi 16, 10.

Psal. 67, 35.

2. Pet. 1, 17.

Nubes est velut currus Dei triumphalis.

Act. 1, 9.

Matth. 24, 30.

Non solùm autem Deus in signum maiestatis extendit nubes quasi tentorium suum; verùm etiam ad defensionem & protectionem suorum, quemadmodum in sacro Hymno Dauid cecinit, *Expandit nubem in protectionem eorum*, vel, vt vertit S. Ambrosius, *ad protegendum eos.* Quam nubem Vates purpureus rectè nominat *protectionem*, S. Hieronymus vertit ex Hebræo *tentorium*, alij *vmbraculum.* Paraphrastes Chaldæus, *Expandit*, inquit, *tentorium suum in nubibus tamquam velamen.* In libro Sapientiæ dicitur *velamentum diei*, in Græco σκέπη, *operimentum*, præsidium, munimen, & tutela. Et aliàs vocat φιλότιμον ξενιτείας, *peropportunum & magnificum peregrinationis hospitium*, castris videlicet positis sub aurea nube veluti regio conopeo, intermicantibus leniter radijs vt argenteis bullis gemmeoque fulgore. Addit eamdem ipsam nubem exhibuisse Solem ἀβλαβῆ: noster Interpres vertit *sine læsura*, hoc est innocuum, non æstu molestum, non caloris magnitudine grauem, non telis diei, vt cum Lucretio dicam, pestem & perniciem adferentem. Eadem enim nubes, quæ armatas copias Israëlis comitabatur,

Nubes sunt etiam symbolum protectionis Dei.

Psal. 104, 39.

Sap. 10, 17.

Nubes dux & protectio Israëlitarum.

tur, in modum igneæ columnæ Angelorum manu figurata, & præuia dux erat longi & periculosi itineris, ordinesque antecedebat; & super omnem exercitum latè intenta erat; quam Salomon ait legiones Hebræorum σκιάσαι, *obumbrasse*; eamdemque annos omnino quadraginta per deserti anfractus ab ardore Solis Dei populum defendisse produnt Hebræi. Cùm verò cum delectis equitibus Pharao & numerosa militum manu pia castra insequeretur, & Ægyptij crudelitatem anhelarent, nec animos cruoris sitientes aliâ ratione posse restinguere, nisi omnium internecione viderentur; Angelus nubem à castrorum principijs ad extrema deduxit, interque instructas Ægyptiorum copias atque Hebræorum expandit, sic vt hostium non modò vis atque ferrum, verùm etiam & aspectus arceretur. De qua nube illud Dauidis intelligendum putat Bellarminus, *Expandit nubem in protectionem eorum*. Erat enim vt prætentum vallum, quod Niliacæ illæ furiæ cælo minantes nullâ vi & machinatione frangere potuissent.

Psal. 104, 39.

Mysticè S. Gregorius lib. 27. Moralium cap. 6. *Extendit*, inquit, *nubes Dominus, dum ministris suis viam prædicationis aperiens, eos in mundi latitudinem circumquaque diffudit. Benè autem dictum est*, Quasi tentorium suum. *Tentorium quippe in itinere poni solet. Et cùm Prædicatores sancti in mundum mittuntur, iter Domino faciunt; vnde scriptum est:* Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. *Et vnde rursum per Psalmistam dicitur*: Iter facite ei qui ascendit super occasum. *Iter quippe per eos agit, dum humanis cordibus eorum se eloquio infundit. Atque in hoc itinere tentoria Dei sunt hæc eadem corda sanctorum, quibus quasi in via quiescendo tegitur, dum per hæc ad mentes hominum veniens agit quæ disposuit, & non videtur. Hinc est quòd simul omnis synagoga tentorium vocatur, cùm cessasse à prædicatione Sacerdotes Dominus per Ieremiam queritur dicens*: Non est qui extendat vltrà tentorium meum, & erigat pelles meas. *Hinc rursum de exterminatione eius dicitur*: Dissipauit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum. *Quia enim in vnius populi cultu tunc Dominus inter homines latuit, eumdem sibi populum tentorium vocauit. Vnde & rectè nunc nubes ista eius tentorium dicuntur: quia ad nos Deus per gratiam veniens, intra Prædicatorum suorum mentes operitur. An Paulus eius tentorium non erat, cùm ab Ierusalem per circuitum vsque ad Illyricum ad corda mortalium veniens, in eius mente Dominus quiescebat? Nubes quippe erat hominibus, tentorium Deo: quia quem prædicando infundebat audientibus, hunc inuisibiliter in mente retinebat. Idem rursus dum catenis vinctus Romam peteret Paulus occupaturus mundum, latens in eius pectore quasi sub tentorio ibat Deus: quia & occultus videri non poterat, & per verba prædicationis proditus iter inchoatæ gratiæ sine cessatione peragebat.* Ita S. Gregorius. Ecce quomodo Paulus non solùm per naturam, sed etiam ex vinculorum colligatione infirmus, tamen præsente Deo, ac in eius pectore quasi sub domestico tentorio degente, ibat Romam, inde velut à capite debellaturus mundum. Notanda verò ratio præsentiæ Dei; *quia iter*, inquit, *inchoatæ gratiæ sine cessatione peragebat*. Mirum enim videri poterat, quomodo colligatus homo in ipso cursu prædicationis non præpediebatur vinculis? & tamen ratio admirationem tollit; quia scilicet in eius pectore tamquam sub tentorio ibat Deus, non solùm interiora confirmans, sed etiam exteriora complanans, atque adeò, quasi nihil obstaret iter prædicationis, sine cessatione peragebat.

Deus extendit nubes dum mittit Prædicatores.

Malach 3, 1.

Psal. 67, 5.

Sancti viri sunt tentoria Dei.

Ier. 10, 20.

Thren. 2, 6.

Prædicatores sunt auditoribus nubes, & tentorium Deo.

Rom. 15.

Pectus Pauli tentorium Christi.

Act. 28.

Paulus vinculis non præpediebatur in itinere prædicationis; & cur.

Huc spectare videtur doctum Isaiæ emblema, qui cùm vellet Apostolicos viros quodam symbolo exprimere, nubes volantes oratione suâ pinxit, atque in bono, vt aiunt, lumine collocauit: cumque illorum videret promptum & paratum animum ad Dei nutum & voluntatem, vt non minùs quàm beati Spiritus ferre alas viderantur; cùm piæ mentis admirandam magnitudinem, cùm eximiæ vim charitatis sese latè ad omnium bonum & salutem effundentis, cùm beneficam voluntatem, quam labor nullus atque defatigatio retardare queat in tuendis hominum animis, & promouendis ad felicitatem, illius tantæ tamque excellentis virtutis specie obstupefactus rogat: *Qui sunt isti, qui vt nubes volant?* quales tandem illi sunt? homines dicam, an Heroës de numero cælestium geniorum, qui non tantùm vnâ contenti ciuitate atque Prouinciâ sacro impetu volatuque feruntur, vt per omnes mundi plagas aureum doctrinæ imbrem & sanctimoniæ fluenta spargant, sese totos cum Apostolo impendant & superimpendant, inflammato omnes studio & æquante cælos charitate iuuent? S. Ambrosius lib. 1. Officiorum locum hunc Prophetæ de volatu ad cælestia interpretatur: & Platonis etiam Theologiam quidam adferunt de animæ vi atque natura, quæ cùm exuit perturbationes aduersus dominam rationem incitatas, & cœpit cum virtutibus habere commercium, producit, inquit ille Academiæ princeps, ex sese pennas, quibus in cælum tollitur, inhiatque diuinis rebus. Et certè ob eamdem ipsam rationem D. Thomas in Epistolam ad Hebræos viros sanctos appellari nubes in diuinis monumentis ait. Sed idem Plato in Phædro Deo Opt. Max. πτηνὸν ἅρμα, *currum volucrem* attribuit, cùm à diuinis Litteris id fuisset mutuatus, vt vult Iustinus Martyr in Parænetico: & opinor eius latè patentem & in omnes partes fusam prouidentiam voluit innuere. *Attingit* enim, vt ait Salomon, *à fine vsque ad finem*, mirumque in modum semper inmotus in perpetuo veluti cursu est & volatu, vt benè de omni hominum genere mereatur. Ad cuius se exemplum accommodantes viri Apostolici, magno quodam sinu amoris totius mundi regiones complexi, euolare ad omnes gestiunt, atque animas, si fieri posset, omnes secum in cælum euehere. Sic Theodoretus in Cantica monet, Isaiam longè antè prospicientem sanctos Apostolos, tamquam aligeros quosdam vniuersum orbem terrarum peruolantes, magnâ voce clamasse: *Qui sunt isti, qui vt nubes volant?* Talis fuit D. Paulus omni laude superior, cuius ardor immensæ charitatis vnius Iudææ finibus contineri non potuit, sed cupidus omnium salutis & felicitatis, vt nubes volans adit Corinthum, in Peloponnesum, in Macedoniam, irrigat

Viri Apostolici nubes volantes appellati; & cur.

Isaiæ 60, 8.

Pennæ animi & volatus ad cælestia.

Currus Dei volans est prouidentia.

Sap. 8, 1.

S. Paulus nubes volans per orbem vniuersum.

Aſiæ vrbes atque Europæ; luſtrat Hiſpaniam; Inſulis quoque per Ægæum mare ſparſis Euangelij lucem impertitur; in Italiam cataplum cæleſtium bonorum inducit; pluit vndique aureum imbrem religionis & ſanctitatis. O mirificam nubem! quam Sol magnus ad mortalium bonum altè ſuſtulit, & vberiùs illuminauit; atque, vt ſequitur, fecit eam *fulgurare lumine ſuo deſuper*, id eſt miraculis coruſcare. *Quid enim ſentire fulgura* (inquit S. Gregorius ibid. cap. 6.) *niſi miracula debemus? de quibus per Pſalmiſtam dicitur:* Fulgura multiplicabis, & conturbabis eos. *Per has ergo nubes lumine ſuo deſuper fulgurat: quia per Prædicatores ſanctos inſenſibilitatis noſtræ tenebras etiam miraculis illuſtrat. Cumque nubes iſtæ verbis pluunt, cumque miraculis vim coruſcæ lucis aperiunt, extremos etiam mundi terminos in diuino amore conuertunt. Vnde rectè ſubditur:* Cardines quoque maris operiet. *Omnipotens enim Deus coruſcantibus nubibus cardines maris operuit; quia emicantibus Prædicatorum miraculis ad fidem etiam terminos mundi perduxit. Ecce enim penè cunctarum iam Gentium corda penetrauit: ecce in vna fide Orientis limitem Occidentiſque coniunxit.*

Fulgura ſunt miracula Prædicatorum. Pſal. 17, 15.

31. Per hæc enim iudicat populos, & dat eſcas multis mortalibus.

Deus pluuijs & tempeſtatibus malos punit, & bonos alit.

Id eſt, Per nubes & pluuias, per fulgura & tonitrua & ſimilia mille Deus hominibus calamitates adfert & commoditates, ſontibus ſupplicia & inſontium meritis mercedem rependens. Notum enim eſt pluuijs è nubibus effuſis aliquando quidem homines puniri; non rarò verò etiam recreari & ali; & ex iiſdem nunc copiam nunc inopiam exiſtere. Huius rei varia Deus documenta præbuit. Primum, cùm ruptis cæli cataractis Noëtico ſæculo mundum deleuit; & deinde Ægyptios grandine afflixit. De cælo quoque contra Siſaram dimicatum eſſe dicitur. Quin & tonante cælo perterriti atque fugati fuerunt Palæſtini; ita vt quædam arma Dei in nubibus dicantur eſſe repoſita, de quibus vide infrà cap. 38. verſ. 22. Viciſſim etiam per nubes Deus hominibus alimenta præbet, dum ex illis opportunos effundit imbres, & exhilarata herbarum viriditate terra, hominum etiam animos confirmat & exhilarat. Ita Sanctius.

Gen. 7.
Exod. 9.
Iud. 15.

Myſticè S. Gregorius lib. 27. Moralium cap. 6. *Per hæc*, inquit, *nimirum verba Prædicatorum, id eſt guttas nubium, per hæc fulgura miraculorum Deus populos iudicat; quia eorum corda territa ad pœnitentiam vocat: nam dum ſuperna audiunt, dum mira opera attendunt, mox ad corda ſua redeunt, & ſe de anteactis prauitatibus affligentes æterna tormenta pertimeſcunt. Sed per eaſdem nubes, per quas terror infligitur, etiam eſca datur: quia magna Prædicatorum diſpenſatio eſt, vt ſic ſciant ſuperbientium mentes affligere, vt etiam afflictas nouerint conſolationis eloquio nutrire; quatenus & peccantes de æternis ſupplicijs terreant, & pœnitentes de ſupernis Regni gaudijs paſcant*, &c.

Verba Prædicatorum malos terrent, & bonos ſolantur.

32. In manibus abſcondit lucem, & præcipit ei vt rurſus adueniat.

33. Annuntiat de ea amico ſuo, quòd poſſeſſio eius ſit, & ad eam poſſit aſcendere.

Deus nobis lucem pro libitu diſpenſat & ſubtrahit.

Id eſt, Lucem eâ facilitate diſpenſat, diffundit ac condit, quâ nos illa oſtendimus, aut claudimus, quæ geſtamus in manibus, quæ explicatâ porrigimus manu, & eâdem contractâ negamus. Sic nullo negotio poteſt Deus abſcondere lumen ne nobis in terra appareat, v. g. per noctem, per nubes denſas, per ſubtractionem radiorum miraculoſam, vt fecit Exodi decimo in Ægypto, & Matthæi vigeſimo ſeptimo in paſſione Chriſti: rurſumque vbi voluerit ſplendidum Solis iubar terræ reſtituere, vel poſt noctem reducturus diem, vel poſt tempeſtatem redditurus ſerenitatem, ex ipſius præcepto, decreto & ordinatione poſt occultationem iterùm ſeſe mortalibus oſtentat. Eamdem porrò lucem quaſi poſſeſſionem propriam ſuis Deus amicis promittit & annuntiat, dicitque illos viſuros eſſe poſt tenebras lucem, & ad illam reuerſuros eſſe fortunam, ex qua priùs ad modicum tempus exciderant. In luce enim non ſolùm intelligitur illud quod propriè ſonat, ſed etiam quod in ea metaphorico ſenſu ſignificatur, nempe quidquid lætum & optabile eſt. Eſt autem theologicum id quod Eliu his vltimis verbis inſinuat, dum ex aſpectabili luce ſeſe ad lucem immenſam, diuinam & æternam effert; ad quam Dei amicos aſcendere poſſe teſtatur. Et quidem appoſitè. Nam Solis lux nobiliſſima, quæ mundum exhilarat, fouet, illuminat, idoneis rerum diuinarum contemplatoribus vſui maximo eſt ad aſcenſum in diuina, quibus immortalis animus illuſtratur & paſcitur, vti pulchrè docet S. Dionyſius Areopagita lib. de Diuinis Nominibus cap. 4.

Lux ſymbolum lætitiæ.

Ex luce hac aſpectabili ad diuinam lucem animus eſt erigendus.

Poteſt item verſus iſte vltimus ſic accipi, quaſi Deus moneat amicum ſuum fidelem, quòd Sol lucens, ſiue cælum lucidum, ſit poſſeſſio, hoc eſt locus poſſeſſionis eius: quia locum illum gloriæ Beatorum deſtinauit, ad quem bonis operibus paratur aſcenſus. Et in hac expoſitione lux pro corpore lucido accipienda, & pro cæleſti fabrica illa, quæ tenebrarum expers eſt, vti decet locum diuinæ lucis conſortio decretum.

Cælum eſt locus poſſeſſionis Dei.

Poteſt denique ſic verſus idem explanari, quaſi Deus annuntiet amico ſiue homini gratiâ diuinâ illuſtrato, quòd lux Solis pertineat ad poſſeſſionem ſiue opes ſuas. Nam ſicut qui malè agit odit lucem, vt non arguantur eius opera; ita è contrario qui rectè agit amat & quærit lucem vt rem ſibi congruentem; cui aptè dicitur, poſſe ad illam aſcendere, hoc eſt ad loca conſpicua prodire vbi lux affulget, vt eo ipſo diſcernatur à peccatoribus, qui latebras exquirunt, & hominum conſpectum conſcientiâ carpente refugiunt.

Lux benè agentibus amica.

Allegoricè rectè dici poteſt Chriſtus in manibus ſuis diuinitatis & gloriæ lucem abſcondiſſe, quando homo factus noſtræ mortalitatis veſtem induit, & Deitatis ſuæ gloriam celauit: aptè verò in manibus abſcondiſſe dicitur, quia lux

Chriſtus in humana natura lucem diuinitatis abſcondit.

lux in manibus abſcondita vix poteſt ita celari, quin per digitorum ſaltem rimas aliquo modo eius ſplendor non emicet: ita Chriſti Diuinitas & gloria quaſi in manibus celabatur aſſumptæ humanitatis, per quam velut per manus operabatur Deus: erat enim illa coniunctum Diuinitatis organum. Quamuis autem ſic Chriſtus verè Deus abſconditus eſſet, quandoque tamen gloriæ ſuæ radios per humanitatem emittebat, dum vel mortuos ad vitam reuocabat, cæcis viſum reſtituebat, curabat infirmos, dæmones pellebat; præſertim verò cùm in monte Thabor glorioſus apparuit, tunc præcepit luci, hoc eſt gloriæ Deitatis, vt rurſus adueniret: ſingulari enim modo tunc diuinitatis ſuæ & gloriæ dedit indicia. Nec mirum, quia in manibus ſuis abſconderat lucem, promptumque erat illi, quoties libuiſſet, & abſcondere & aperire gloriam ſuam. Sed cur id tunc potiſſimùm præſtiterit ſequentia verba declarant:

Chriſtus in transfiguratione quaſi per rimas diuinitatis lucem oſtendit.

ANNVNTIAT DE EA AMICO SVO, QVOD POSSESIO EIVS SIT, &c.] Nam vt annuntiaret amicis ſuis de hac ſuæ gloriæ luce, quòd poſſidere eam & ad eam aſcendere poſſent; ideò glorioſus apparuit; ideò diuinitatis ſuæ ſic voluit radios quoſdam emittere; ideò Petrum, Iacobum & Ioannem teſtes gloriæ ſuæ eſſe voluit; nimirum, vt ita ſuorum ſpem erigeret, & qui ipſum ducem ſequi vellent, intelligerent poſſe ſe poſt laborum & crucis tolerantiam eiuſmodi gloriam adipiſci. *Electo enim & dilecto* (inquit S. Bernardus ad Fratres de Monte Dei) *aliquando viciſſim lumen quoddam vultus Dei oſtenditur; ſicut lumen clauſum in manibus patet & latet ad arbitrium tenentis: vt per hoc quod quaſi in tranſcurſu vel in puncto permittitur videre, inardeſcat animus ad plenam poſſeſſionem luminis æterni & hereditatem plenæ viſionis Dei: cui vt innoteſcat aliquatenus id quod ei deeſt, nonnumquam quaſi pertranſiens gratia perſtringit ſenſum amantis, & eripit ipſum ſibi, & rapit in diem, qui eſt à tumultu rerum ad gaudia ſilentia, & pro modulo ſuo ad momentum, ad punctum id, ipſum oſtendens ei videndum ſicuti eſt; interim etiam & ipſum efficit in idipſum, vt ſit ſuo modo ſicut illud eſt. Vbi cùm didicerit quid interſit inter mundum & immundum, redditur ſibi, & remittitur ad mundum cor, ad viſionem, ad aptandum animum, ad ſimilitudinem: vt ſi aliquando rurſum admittatur, ſit purior adhuc ad videndum, & ſtabilior ad fruendum. Nuſquam enim ſe melius deprehendit modus humanæ imperfectionis quàm in lumine vultus Dei, in ſpeculo diuinæ viſionis. Vbi in die qui eſt, plus & plus videns quid ſibi deeſt, emendat in dies ſimilitudine quidquid deliquit diſſimilitudine, ſimilitudine ei appropinquans, à quo longè factus eſt per diſſimilitudinem. Et ſic expreſſiorem viſionem expreſſior ſemper ſimilitudo comitatur.*

Qualiter Deus in hac vita ſe iuſtis oſtendat.

Tropologicè luci ac Soli comparari labor poteſt, vt ſicut corporeo oculo ad videndum neceſſaria lux eſt, ſic & mentis oculo labor, vt virtutum actiones attingere poſſit. quod eleganter his verbis explicat Philo Iudæus lib. de Sacrificijs Abelis & Caini dicens: *Labor inter præcipua bona numerandus, bellum cum voluptate gerit perpetuum: hunc enim, ſi verum dicendum eſt, omnis ſilicitatis omniſque virtutis principium hominibus Deus declarauit; ſine quo nihil honeſtum apud mortales eſſe inuenies. Nam ſicut ſine luce videre non poſſumus, quia nec colores, nec oculi ad videndum ſufficiunt: hanc enim ceu vinculum natura præparauit, quo coaptaretur colori oculus: nam in tenebris neuter ſuam vim exerit: eodem modo anima oculus nullam virtutis actionem poteſt attrectare, niſi à labore ceu luce adiutus.* Quàm ingenti luce perfunditur qui laborat! quantis tenebris obſidetur qui otium quærit, laborem fugit! Et cui non grata lux, non gratus Sol? cur igitur non ſit & labor, qui mentis lux & quidam Sol eſt? Præclarè profectò Eliu potentiam Dei efferens ait illum in manibus ſuis lucem abſcondere, eique rurſus præcipere vt adueniret. hoc eſt, vt exponit S. Thomas hìc, *Per opera virtutis ſuæ facit, vt quandoque lux Solis & ſtellarum nubibus occultetur; ſed quia hæc occultatio non eſt perpetua, ſed ad tempus, præcipit ei vt rurſus adueniat, videlicet deſcendentibus nubibus.* Diceres & homines in manibus ſuis lucem abſcondere, & lucem oſtendere: nam dum laborando operi manum admouent, lucem oſtendunt; ſi otio torpeant, abſcondunt: aut certè tunc abſcondunt lucem cùm operantur quidem, ſed labores ſuos tegunt, tegunt opera, nolunt videri. Lucem certè in manibus habent laborantes, quia ipſi luce perfruuntur dum laborant, & ceteros quoque luce perfundunt dum videntur.

Quod lux oculo, hoc labor menti.

Quid ſit lucem in manibus abſcondere.

Laborantes habent lucem in manibus.

Hinc intelligimus quid ſibi illa Dauidis verba velint, vbi de ſeipſo ait: *Et pauit eos in innocentia cordis ſui; & in intellectibus manuum ſuarum deduxit eos.* Itáne verò intellectus manibus ineſt, ineſt lux? Vtique præditæ luce ſunt manus, quia lucem laborantium quin & ſpectatorum manibus immittunt, dum qui præeſt operi manus admouet, & manibus laborat. Numquid etiam Chriſtus operum luce præditas eſſe manus voluit, cùm illis lucernas affixit? *Sint*, inquit, *lumbi veſtri præcincti, & lucernæ in manibus veſtris.* Quæ verba ſic ad noſtram mentem interpretatur B. Gregorius Hom. 13. in Euangelia: *Lucernas ardentes in manibus tenemus, cùm per bona opera proximis noſtris lucis exempla monſtramus. de quibus profectò operibus Dominus dicit: Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt.* Caret hac luce, caret hiſce lucernis, qui otio torpet, deſidiæ atque ſocordiæ laboris hoſtis indormit. Lux manibus & operibus ineſt luce grauidus labor, vt non abs re tantam cum Sole cognationem nexumque labor habere videatur, vt exoriens ad laborandum homines euocet, requiem vbi abierit concedat. Pulchrè Richardus Victorinus explicans illa verba Eccleſiaſtæ, *Quo laborat ſub Sole*, ait: *Fortaſſe ſimpliciter accipiendum eſt, quia homines in hac mundi parte inferiore degentes deſuper Solis lumen accipiunt, & ad agenda opera vſibus humanis neceſſaria illuminantur, vt videant; ſicut ſcriptum eſt: Ortus eſt Sol, & exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam.* Inuitat igitur ad laborem mortales omnes Sol dum oritur, refrigerium vbi receſſerit permiſſurus. Sed hic laboris & Solis nexus tacitè hoc etiam indicat, laborem laborantibus lucem immittere, vt ex Philone dicebamus.

Pſal. 77, 72.

Lucæ 12, 35.

Solis & laboris nexus.

Eccle. 1, 3.

CAPVT TRIGESIMVMSEPTIMVM.

Ex fulmine, tonitru, ventis, imbribus & horum mirabilibus effectibus concludit Eliu inscrutabilia esse Dei iudicia, sicut etiam est eius potentia, maiestas & sapientia: vnde monet Iobum, vt se nutui diuino penitus subijciat, integreq́; permittat.

1. SVPER hoc expauit cor meum, & emotum est de loco suo.

Super quid Eliu hic expauescat. QVAMQVAM hoc caput explicatio sit aut continuatio præcedentis, in quo admirabilia quædam & arcana proponuntur; ad quorum perfectam cognitionem peruenire non potest humana solertia; incertum tamen quid præcisè designet Eliu pro materia proxima sui terroris cùm ait: *Super hoc expauit cor meum*, &c. Græcus Scholiastes hoc ad Dei sapientiam refert, quasi dicat: Ex hac consideratione incomprehensibilis sapientiæ Dei expauit cor meum, &c. Latini verò Interpretes ferè referunt ad ea quæ præcedenti capite dicta sunt; & nominatim Sanctius noster refert ad Canticum illud vulgare, cuius in superioribus est facta mentio, quod æquitatem in Deo & prouidentiam commendat, docetque altiora magisque occulta esse diuina consilia, quàm quæ homo scrutari debeat aut possit: quare dicit admirari se supra modum, & omnino expauescere, ita vt apud seipsum non sit, cùm videat vilem homuncionem ingenio inculto & hebeti non solùm sublimia Dei explorare consilia, sed eò peruenisse dementiæ, vt in illis æquitatem & prouidentiam requirat. Quasi dicat, Vix sum apud me præ admiratione stuporeque vehementi, cùm videam hominem, in cuius auribus egregium illud vulgatumque carmen toties personuit, sic esse aut imprudentem aut stolidum, vt in Deo deprehendat quod notet ac damnet. Impium nempe ac blasphemum Iobum iudicarat Eliu, quia, vt ipse malè cogitabat, iniquum in iudicando vocarat Deum, & in illo ad res administrandas desiderabat prouidentiam.

Quæ omnia licet non improbabili ratiocinatione versum hunc ad præcedentia referendum probare videantur; mihi tamen cùm Stunica & Pineda probatur magis, vt ad sequentia referatur, quæ proximè nunc denuò proponet. quasi dicat, Magna dixi, dicam maiora & maximè stupenda, quorum terrore animos auditorum excitat versiculo sequente. Sic videtur nectere Symmachus: Καὶ περὶ τούτων ἐπτόηται ἡ καρδία μου: *Etiam de his expauescit cor meum*: & S. Augustini lectio: *Sed & in hoc obstupuit cor meum*. Et respondet Hebræo, quod à simili particula exorditur אַף־לְזֹאת *aph-lezot*: quod Septuaginta reddunt, Καὶ ἀπὸ ταύτης, *Et ab hac*. Sed sciendum Hebræos femininum pro neutro vsurpare. quæ est ratio, cur Septuaginta eodem genere expresserunt. Sic alibi: Μίαν ᾐτησάμην παρὰ κυρίου: *Vnam petij à Domino*, id est *vnum*. Item: Παρὰ κυρίου ἐγένετο αὕτη: *A Domino facta est hæc*. Latinè, *Factum est istud*, aut hoc. *Super hoc* itaque, id est ob tonitru, se expauisse significat. Quis enim eo audito non consternatur? Vel ipsimet athei expauescunt tonante Deo; qui tamen nullum Deum esse credunt. Atque hoc est omnibus generale. Sed increduli quantum possunt pauorem & terrorem istum, quo illos moueri & affici oporteret, extinguunt; fideles in ipso proficiunt, & sponte se sollicitant ad expauescendum, vt cum omni humilitate & reuerentia Deo debitum honorem exhibeant. Vnde subdit: Psal. 26, 4. Psal. 117, 23.

2. Audite auditionem in terrore vocis eius, & sonum de ore illius procedentem.

3. Subter omnes cælos ipse considerat, & lumen illius super terminos terræ.

4. Post eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ, & non inuestigabitur, cùm audita fuerit vox eius.

5. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia.

Pergit Eliu in describendis aliquot naturæ effectis meteoricis planè mirabilibus, quibus Deus mortalibus terrorem incutit; quorum causæ finesque perfectè cognosci nequeunt; vt ex hoc diuinam potentiam sapientiamque commendet, hominumque Dei opera scrutantium audaciam frangat. In primis tonitruum hîc amplificat, quod ἀκουστικῶς *auditionem in terrore vocis Dei, & sonum de ore illius procedentem*, sonitum rugientem, vocemque magnitudinis Dei appellat. *Tonitrui descriptio.*

POST EVM RVGIET SONITVS.] Significat nostro intelligendi more Deum quasi super ventos regionemve aëris altè gradientem, transituque suo terribiles illos crepitus excitantem, vt homines ad sui timorem permoueat. Alij opinantur verba illa, *Post eum*, perinde esse ac post fulgorem seu fulgur; quia physicè agendo priùs cernitur fulgur, posteà tonitruum auditur, quod cum motu successiuè ad aures perfertur.

NON

Non investigabitvr, cvm avdita fverit vox eivs.] Hoc referri potest & ad sonum incerto ex loco delatum, & ad fulmina & conflagrationes horrendas, quæ passim contingunt incertis in locis, quæ certò sciri non possunt; & denique ad multa naturæ mirabilia ibi latentia, quæ satis cōprehendi nequeunt, tametsi incendia & fulmina quandoque inuestigentur.

Præmisit porrò Eliu tonitrui mentioni verba illa, *Subter omnes cælos ipse considerat*; vt significaret iactus fulminum, tonitrui terrorem, ceteraque omnia, quæ fortuita & nullis legibus adstricta videntur, diuino consilio regi, vt ne minima quidem coruscatio hiante nube vibrata extra Dei decretum splendeat. Est autem perelegans ordinis ratio. Nam post verba ista, *Subter omnes cælos ipse considerat*, subiungit, *Et lumen illius super terminos terræ*; tertioque loco tonitrua commemorat: quasi nostro dicendi more Deus primùm consideret, mox fulguribus subitis illa, quæ in orbe densis nubibus obducto geruntur, retegat, denique peccatores tonitruis & fulminibus terreat ac puniat. Ita Ioannes à Iesu Maria; qui rectè notat Eliu videri idoneum contemplatorem mirabilium Dei operum, quæ mentem ad sapientiæ ac potentiæ diuinæ admirationem extollant. Et sanè cùm ingruunt fulmina, tunc mirabilia & propè incredibilia fiunt. Videre enim erit hominem in cinerem redactum, qui figuram humanam retinebit, vix foramen pili magnitudine reperietur; & tamen ecce hominem intus exesum & consumptum. Ferrum etiam absumetur, vaginâ, quâ conditum est, quia cedit, integrâ permanente. Arbores interdum radicitus exstirpantur; interdum quasi secantur; interdùm ita absumuntur, vt nullæ ipsarum reliquiæ appareant. Idem in ædificijs accidit. Denique si fulminum omnia effecta considerentur, tanta sunt, vt credi non possint, nisi experientiâ cognita essent. Par est igitur vt hîc homines se humilient conspectâ sensuum suorum infirmitate & operum Dei magnificentiâ.

Mirabiles fulminum effectus.

Tropologicè S. Gregorius lib. 27. Moralium cap. 10. *Notandum*, inquit, *est, quòd vox Dei non in gaudio, sed in terrore audiri perhibetur: quia nimirum peccator quisque dum sola quæ terrena sunt cogitat; dum cor oppressum infimis cogitationibus gestat, si repentè diuina gratia aspiratione tangitur, hoc ante omnia intelligit, quòd cuncta quæ agit districtâ æterni Iudicis animaduersione puniantur. Auditio igitur vocis Dei priùs in terrore fit, vt post vertatur in dulcedinem; quia antè nos districti Iudicis timore castigat, vt iam castigatos superna dulcedinis consolatione reficiat*, &c.

Peccatores Deus priùs terroribus concutit, ac deinde solatur.

Sequitur: Subter omnes cælos ipse considerat, & lumen illius super terminos terræ. *Ac si apertè diceretur: Qui summa regit, etiam extrema non deserit: quia sic impenditur maximis, vt tamen hæc eadem cura regiminis non præpediatur à paruis. Qui enim vbique præsens & vbique æqualis est, etiam in dissimilibus sibi ipsi dissimilis non est. Æquè ergo respicit, æquè cuncta disponit, qui in omnibus locis præsens nec localiter tenetur, nec varia curando variatur.*

Prouidentia Dei sic intendit maximis, vt minima non negligat.

Possunt quoque cæli nomine sancti Prædicatores designari. Hinc enim scriptum est: *Cæli enarrant gloriam Dei*. Sunt namque nonnulli, qui cùm mira Apostolorum opera audiunt, quia has virtutes nunc in Ecclesia non vident, subtractam ab Ecclesia supernam gratiam suspicantur, nescientes quòd sicut dicit Apostolus, *Linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus*. Sed eleuatis cælis Dominus inferiora considerat, quia & ablatis summis Prædicatoribus incessanter etiam infima nostræ infirmitatis curat: & quasi subter cælos lumen illius terræ terminos respicit, quia post sublimem vitam præcedentium, etiam peccatorum mores actusque gratiæ suæ illustratione comprehendit: qui etsi virtutum signa nunc per vitam fidelium crebrò non exerit, ab eisdem tamen fidelibus per virtutem operum non recedit.

Cæli sunt sancti Prædicatores. Psal. 18, 2.

1. Cor. 14, 22.

Potest etiam intelligi *lumen illius super terminos terræ*, quòd prædicatio supernæ gratiæ, dum Gentes ad fidem colligit, intra semetipsam mundi limites clausit. Vel certè termini terræ sunt fines hominum peccatorum; & sæpè contingit, vt plerique Deum deserant, & vitæ suæ tempora in desiderijs carnalibus expendant: sed tamen cùm superna gratia respicit, in extremis suis ad Deum redeunt, quæ sunt iudicia æterna cognoscunt, cuncta quæ se peruersè egisse meminerunt fletibus puniunt, atque hæc verè se insequi rectis operibus ostendunt; quibus subsequente iustitiâ profectò totum dimittitur quod antè deliquerunt.

Termini terræ sunt fines hominum peccatorum.

Hæc per compendium ex S. Gregorio dicta sunt, quibus non dissimilia S. Hieronymus adfert in hunc locum, docens eos habere lumen perfectæ cognitionis, quâ percipiant vanitatem sæculi, & eleuentur ad capessenda vera bona, qui terrenos terminos excedunt, super illos eleuati & excelsi constituti. *Termini*, inquit, *siue fines terræ ipsi sancti sunt, finem terrenis passionibus & cupiditatibus imponentes; eò quòd non sint in medio Babylonis, nec sæculi huius vitijs circumdentur; secundùm quod Petrus Apostolus ait:* Christus igitur in carne passus reliquit nobis exemplum. *Qui passus est in carne desijt esse à peccatis, vt iam non hominum desiderijs, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne, viuat temporis; id est, viuens pro tempore, desinentibus in carne peccatis, velut in finibus habitet carnis. In his finibus posita Regina Saba, quæ typum gerebat Ecclesiæ, veri Salomonis meruit audire sapientiam. Tales igitur terminos Deus lumine gratiæ suæ atque agnitionis illustrat.* Ita S. Hieronymus.

Sancti sunt termini terræ quos Deus illustrat.

1. Pet. 1, 21.

Quod autem addit, *Post eum rugiet sonitus*, de pœnitentiæ gemitibus ita pulchrè exponit S. Gregorius ibid. cap. 12. *Quem enim Dominus illustrando replenerit, eius vitam proculdubio in lamentum vertit, atque illuminata mentis quò magis æterna supplicia insinuat, eò hanc duriùs de transacta nequitia gemitibus fatigat, & dolet homo quod fuit; quia bonum iam incipit videre quod non fuit: odit qualem se fuisse meminit; amat qualem se esse debuisse cognoscit; & solam iam pœnitentiæ amaritudinem diligit, quia cautè considerat in quantis voluptatibus suâ delectatione peccauit*, &c. *Porrò post pœnitentiæ rugitum aptè subiungitur*, Tonabit voce magnitudinis suæ. *Voce enim magnitudinis suæ Deus tonat, cùm se nobis benè iam per lamenta præparatis quàm sit magnus in supernis insinuat*, &c.

Gemit quisquis peccati sui agnoscit grauitatem.

6. Qui

6. Qui præcipit niui vt descendat in terram, & hiemis pluuijs, & imbri fortitudinis suæ.

Nix & pluuia præcepto & ordinatione Dei proueniunt. *Psal. 148, 8.*

Persequitur alia meteora ad explicandam Dei potentiam. Est autem niuis effectio prorsus mirabilis; ex qua etiam Deum præcipit laudare Dauid, dum creaturas omnes in choream adducit ad laudes Numinis celebrandas; inter quas etiam citantur; *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius*; vt res illæ, quæ impetu celerrimo feruntur, & absque consilio accidere videntur, præcepto Dei ordineque miro succedere demonstrentur. quod congruit asserto Eliu dicentis: *Qui præcipit niui, pluuijs, imbri fortitudinis*, hoc est fortissimo, per phrasim Hebræis familiarissimam. Eò autem ipso quòd ex Dei præcepto hæc contingant, multiplex diuinæ sapientiæ ac potentiæ & iustitiæ laus ex hoc textu conflatur à mensura, distributione, effectis alijsque capitibus, quæ nouit ipse rerum conditor & seruator: ipsius enim præcepto, decreto & ordinatione nix ipsa certis anni temporibus desuper cadit super terram, eamque cooperit pro vtilitate terræ germinum; vt videlicet terra frigidissimis cooperta niuibus intra se calorem seminalem multiplicet, semina quoque ipsa in terra delitescentia meliùs mortificentur ad proferendum fructum multiplicem, ac deinde resoluta in aquam niuis materia terram ipsam subingrediatur, & fecundet eam. Neque verò minor elucet in pluuijs imbribusque opportuno tempore dispensandis Dei prouidentia.

Nix symbolum lucis & candoris iustitiæ.

Anagogicè S. Gregorius lib. 27. Moralium cap. 14. *Quid*, inquit, *hoc loco per niuem, nisi per lucem iustitiæ candida accipimus corda sanctorum? Aquæ autem ductæ in superioribus constipantur, vt niues fiant. Sed cùm hæ ipsæ niues ad terram veniunt, in aquarum iterùm liquorem vertuntur. Aquæ igitur sunt Prædicatorum mentes, quæ dum ad contemplanda superna se erigunt, altiori intellectu solidantur: cumque in summa consideratione rapiuntur, virtutem confirmationis accipiunt: sed quia adhuc in terris fraternâ dilectione retinentur, semetipsas ab alto intellectu modificant, & infirmis humiliter prædicantes, more niuium corda arentium liquata rigant. Niues ergo ad terram de cælestibus veniunt, cùm sublimium corda sanctorum, quæ iam solidâ contemplatione pascuntur, pro fraterna charitate ad humilia prædicationis verba descendunt. Sicut enim nix terram cùm iacet operit, cùm verò liquatur rigat: ita sanctorum virtus per firmitatem suam apud Deum vitam peccatorum protegit, & per condescensionem suam quasi liquefacta arentem terram vt fructus proferat infundit. Et quia aqua priùs ab infimis trahitur, vt pòst à superioribus sparsa reddatur; sancti quique etiam cùm in virtutis arce consistunt, vnde eleuati sunt, considerant, ne aliena infirmitatis abiecta contemnant. Quasi ergo aqua ad terras, de quibus sublenatæ sunt, redeunt, dum condescendentes iusti peccatoribus reminisci non desinunt quod fuerunt*, &c. Sic ille; qui per pluuias, & imbres & niuem verba Concionatorum intelligit.

Ceterùm quid est quod verba Concionatorum *hiemis pluuijs* comparentur, non verò æstatis? Hiems dicitur præsens sæculum. Hoc autem tempore ingruunt imbres; id est, frequenter monemur vel Deo interiùs ad cor pulsante, vel Concionatore aut alio pio viro ad aurem insonante: cùm verò homo diem suum obierit, hæ admonitiones cessabunt, vna conscientia supererit, quæ reprobos torqueat, discruciet, pungat & lancinet: itaque tunc cessabunt ea omnia quæ prodesse poterant, ijs tantùm permanentibus quæ dura, grauia & toleratu acerba erunt.

Prædicatio est pluuia hiemis; & cur.

Vel certè sensus est, imbres, pluuias & niues hiemis quidem tempore agris vtiles existere; si verò per æstatem ingruant, non modò nullam vtilitatem afferre, verùm etiam nocumentum frugibus, perniciem arboribus, interitum oleribus ac stragem vitibus inferre. Idem quoque in spiritualibus imbribus vsu venit. Siquidem monita salutis, quæ vel de suggestu dicta audimus, vel à viro pio nobis instillantur, vel ex spiritali lectione aut meditatione haurimus, valdè nobis vtilia sunt dum viuimus; impijs verò iam vitâ functis & in tartara detrusis non modò nihil vtilitatis afferunt, verùm etiam vel ipsamet horum recordatio damnatorum animos mordet, corda depascitur, aures vellicat, mentem lancinat. Imber quidem est, sed per æstatem ingruens, qui nihil commodi, nocumenti verò plurimùm adfert; vti pulchrè Gregorius lib. 27. Moralium cap. 18. his verbis edocet: *Hæ nimirum pluuiæ hiemi congruunt, æstate cessabunt; quia cùm nunc carnalium oculis vita cælestis absconditur, necesse est vt sanctorum nobis prædicatio irroretur; cùm verò æterni iudicij æstus incanduerit, nullus verba prædicantium necessaria tunc habebit, quia veniente Iudice ad cor suum quisque reducitur, vt sancta iam cùm agere non valet sentiat, & rectum, quod sequi debeat, ex fortitudinis suæ pœna cognoscat.*

Sed hîc vlteriùs quæret aliquis, quid sit, quod præcipuè de niue dicatur ad Dei præceptum de cælo ad terram descendere. Sanè tam nix quàm ros aut imber, quæ terram irrigant, iuxta anagogen superiùs ex Gregorio allatam, Christiani Oratoris eloquium adumbrant. Ceterùm nix ob candorem, quem à supernis locis trahit, eam orationem notat, quæ nos ad pietatem inducit, & animorum motus ciet. Christiani enim Oratoris partium est docere, delectare, mouere auditores: docet enim dum animos instruit, & difficilia aperit; delectat autem, dum comptam & ornatam orationem profert; mouet verò cùm ad pietatem auditores suos pertrahit. Ergo nix ob candorem eximium eum dicendi modum in Concionatore designat, qui populos ad pietatem permouet. Hinc est quòd nix potiùs Deo deferatur quàm imber aut ros: quia fortè queunt homines auditorum animos demulcere, mentes delinire elaborato eloquio & oratione ad numerum fluente; possunt etiam multa docere & naturæ aperire arcana, verùm eos ad Christianam pietatem inducere vnius opus est Dei. Quocircà etiam Dauid orat: *Lauabis me, & super niuem dealbabor*; Psal. 50, 3. vtique eloquium illud exoptans, quod animo candorem virtutis inducat niuis instar albicantem, quo instruatur ad pietatem. Hinc etiam Christi vestimenta cum niue composuit Euangelista, dum latentis intus Numinis indicia exteriùs

Quæ sint munia Oratoris Christiani.

Matth. 17, 2. rius promicare voluit, dicens: *Resplenduit facies eius sicut Sol; vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix*. Vnde & Pater cælestis his vestibus Filium indutum videns, nobis illum Doctorem præfecit de cælo insonans: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite*. Talibus nempe concionibus nos adesse Deus vult, quæ potiùs animum percellant quàm oblectent; quæ potiùs aures vellicent quàm pruriant; quæ ad pietatem trahant, non demulceant.
Marc. 9, 2. Addit ibidem S. Marcus: *Vestimenta eius facta sunt splendentia & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere*. Id est, Nulla humana ars vel industria vim hanc verbis tribuere potest nisi solus Deus, qui possit animum quò velit inflectere.

7. Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.

Manus nos admonent officij nostri. Locus hic variè à varijs exponitur. Primò, q. d. Qui facit vt quisque in manu sua legat quasi in organo organorum descriptum eius suumque officium. Sicut enim agricola per ligonem & falcem sui monetur officij; ita homo videns manus suas monetur se natum ad laborem, ad artes exercendas, & Deo seruiendum, &c. Ita Franciscus Valesius de Sacra Philosophia cap. 32.

Manus symbolum operationis. Secundò pressiùs, *Qui in manu*, id est in vi operatiua & industria executiua, cuius symbolum est manus, *signat*, vt ex eo quod manibus libenter & quasi naturaliter tractant homines, videant inclinationes omnium hominum; vt ex illis quisque sciat opera sua ad quæ quasi natus est, vt in ijs excellat. Ita Titelmannus.

Manus indicat modum & tempus operandi. Tertiò, vt Lyranus & S. Thomas, *Qui signat in manu*, id est in potentia & industria operatiua hominum, vt sciant opera sua, scilicet quo modo & tempore quæque sint exercenda: v. g. quando serendum, quando plantandum, metendum. Alijs enim operibus aptius est tempus siccum, alijs humidum, alijs calidum, alijs frigidum. Et sic meliùs consentit cum versu præcedente & sequente.

Manus index indolis. Quartò, Valesius suprà citatus hoc accipit de chiromantia non magica, sed physica & naturali. Manus enim post vultus physiognomiam maximè indicat indolem hominis. de qua re ipsum consule.

Manus hîc Dei potentiam designat. Quintò, & omnium optimè, ad litteram Tirinus noster hęc exponit de manu seu potentia Dei; & in verbis istis, *Qui in manu omnium hominum signat*, Hebraismum notat; vt sensus sit: Qui manu seu potentiâ suâ diuinâ (quam singulariter exerit, dum tonat, pluit aliasque tempestates excitat) apertè ostendit, se omnium hominum personas & res omnes obsignatas habere quasi serâ, claustro vel sigillo, vt habent Septuaginta, qui vtuntur verbo κατασφραγίζει. In Hebręo est: *In manu omnem hominem clausum tenet*. Nam tonando, fulminando, pluendo, ningendo, & qualuis pro libitu tempestates ciendo, re ipsâ demonstrat, & quasi sigillis signat, se absolutum esse Dominum vniuersi & omnium hominum; *vtique vt singuli nouerint opera sua*; id est, opera hęc omnia à Deo esse, & à manu diuina. Frustrà ergo Franciscus Valesius & quidam alij conantur ex hoc loco astruere chiromantiam physicam seu naturalem, quâ ex manu hominis colligatur indoles animi eiusdem, sicut ex physiognomia vultus. Neque enim hîc sermo est de manu hominis, sed de manu Dei siue potentia eius.

Sextò denique S. Gregorius lib. 27. Moralium cap. 16., *Qui in manu hominum omnium signat*, sic exponit, ac si dicat: Qui homini indit rationalem mentem & conscientiam, quâ bona opera à malis discernat. Vnde Philippus per manum accipit potestatem liberi arbitrij. *Manus pro conscientia.*

Septuaginta pro istis verbis vltimis, *Vt nouerint singuli opera sua*, verterunt: Ἵνα γνῷ πᾶς ἄνθρωπος τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν: *Vt sciat omnis homo infirmitatem suam*: quam scilicet Deus in omnibus operibus homini obijcit.

8. Ingredietur bestia latibulum, & in antro suo morabitur.

Non hominibus solùm signa dedit Deus, sed etiam mutis rationisque expertibus animalibus, vt futuras agnoscant temporum mutationes ac tempestates, sibique ab illis maturâ fugâ aut occultatione caueant. Deo enim agente & instigante norunt bestiæ sua cubilia, quasi domos in pluuia, in nocte, in æstu. *Bestiæ sua quoque tempora obseruant.*

Tropologicè S. Gregorius per bestiam intelligit diabolum, qui in reproborum cordibus quasi in antro suo latet. Vide eum lib. 27. Moralium cap. 17.

9. Ab interioribus egredietur tempestas, & ab Arcturo frigus.

10. Flante Deo concrescit gelu, & rursum latissimæ funduntur aquæ.

Id est, A Meridie, & Australi plaga & polo Antarctico, qui nobis perpetuò absconditur, & quasi intra terræ viscera conditur, ideoque interior appellatur; quia plaga illa nobis abscondita est, vt solent esse interiora domus loca. Et quidem Septuaginta pro *Ab interioribus* aptissimâ metaphorâ posuerunt Ἐκ ταμιείων, *De promptuarijs*; quasi venti in cellarijs quiescant, è quibus, vbi opus est, à Deo promantur. Inde ergo Deo sic disponente oritur ventus tempestuosus, humidus & calidus, pluuiæ ac morborum parens. Vnde Septuaginta pro *Egredietur tempestas* vertunt Ἐπέρχονται ὀδύναι, *Superueniunt dolores*. eò quòd Australi vento flante morbi maximè propagentur, qui varios ac multiplices adferunt dolores. Ab *Arcturo* autem, id est Septemtrione & polo Arctico, vbi est Arcturus, siue constellatio illa quæ dicitur Vrsa, egreditur frigus & ventus Borealis, quem constat esse frigidissimum. Vide quæ de plagis ac ventis istis superiùs annotauimus cap. 9. vers. 9. in illa verba, *Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri*. Iam verò quod subtexitur, *Flante Deo concrescit gelu*, &c. idem est ac si dicat: Deo frigidos ventos emittente, aqua coit ac congelascit, *Interiora dicuntur loca Australia; & cur.*

&

& induratur; Austro verò aspirante intepescit cælum, & coactæ priùs aquæ funduntur & colliquantur. Quod ad sermonem arcanum, vbi Deus animam nunc velut congelare finit, mox calore diuino in dulcissimas lacrymas resoluit, eleganter traducitur.

11. Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum.

12. Quæ lustrant per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terrarum:

13. Siue in vna Tribu, siue in terra sua, siue in quocumque loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri.

Nubes frumentis vigorem & quasi lucem præbent suis irrigationibus.

Frumentum, inquit, & alia terræ semina irrigari cupiunt ab aquarum pluuialium influxu: quorum votis nubes opportunâ largitate respondent: quarum imber agrorum iure optimo vocari potest lumen & vita; quia illo demisso virescunt, & quodammodò illuminantur fruges; quæ cùm marcescerent obscuræ videbantur & mortuæ. Hæ porrò nubes totum orbem incredibili celeritate permeant, quocumque illas gubernatoris sui voluntas impulerit; siue vt irrigatis frugibus sedatâ atque benignâ pluuiâ homines exhilarent; siue vt frigore & grandine conturbent & exterreant. Vtrumque autem diuinæ misericordiæ opus est, quæ tum prosperis tum aduersis nostram salutem operatur.

Principes nubibus comparati.

Si consulas in Catena Græcorum Patrum coronam, inuenies hîc per nubes Principes designari, quibus incumbit directionis suæ imbre humanas Regni segetes fecundare ac promouere; vt quemadmodum herbescens viriditas, quæ nixa fibris stirpium, sensim adolescit, culmoque erecta geniculato vaginis iam quasi pubescens includitur, & pluuijs nutritur, vt ad celerem vberemque maturitatem assurgat: sic Regni humana sata à Principe tamquam à nube, quæ Dei nutu dirigitur, velut pluuiâ, quâ irrorantur, & in auctiora incrementa proficiunt, imperij directionem expectant.

Sed operæpretium est scire, in quo vis potissima comparationis firmetur, cùm Principes Spiritus sanctus appellat nubes. Fit exemplis res manifesta. Æstiuo tempore præ nimia caloris intemperie sitiunt segetes, & humiditatis inopiâ lassantur & languent, pascua arescunt, arua rimis hiant, fatiscensque terra quasi aperto ore imbrium nutrimenta implorat; incipit in aëre conflari ex vaporibus nubes, & sicut pellis super agros euolui; & vix humorem inchoat spargere, cùm subitò vel concitatur Boreas, qui eam extenuando dissoluit, & inter iuges flatus euanescit; vel eam in aliam Prouinciam impellit, cogitque vt Regioni, in qua nata est, se exhibeat ingratam, extraneæque faueat. Atque id est quod innuit Iob, *Siue in vna Tribu, siue in terra non sua, siue in quocumque loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri*, ex interpretatione Lyræ dicentis: *Quia aliquando contingit, quòd in eadem regione vapores eleuantur, & in nubes condensantur, & in pluuias conuertuntur: aliquando autem contingit, quòd mouentur ad aliam Regionem antequam conuertantur in pluuiam.* Vel flante subsolano vrente frigida nubes per antiperistasin incipit comprimi & coarctari, & in grandinem durissimam concrescere, quam illicò à se explodit, segetesque diuerberat atque dilacerat; & quæ initio fauor apparuit, demum fit agrorum calamitosa pernicies. Quis audeat ingratitudinis incusare nubem, eò quòd pluuiam vbi coacta est fuerit inficiata, alienis aruis liberalis effecta? vel quis eam vocabit in crimen, eò quòd fauorem & fertilitatem promittens pepererit excidium? Nam poterit nubes respondere, si increpetur, se non quidem à se agitari, sed supremi arbitrio Gubernatoris, cui ad nutum ipsa paret. Et Deum quis audeat interrogare, qui hanc rerum varietatem, vel iniustorum eruditionem vel prauorum punitionem molitur.

Ex his igitur desumitur ad Principis comparationem disciplina, qui tamquam nubes optimæ gubernationis pluuiam portat: squalent & arent quandoque subditorum mores, egent eiusmodi humani agri præclaræ dispensationis & egregiæ pluuiâ institutionis. Principes strenua concipiunt consilia, inueniunt decreta, madent salubri moderandi ratione, vt ea omnia nubium instar in subditos effundendo velut opportuno rore eos fecundent & nutriant. Sed euenit, vt quod salutaris imber & sapiens consilium putabatur ad Regnum locupletandum, exterorum Regioni fiat proficuum, & propriæ segeti aduersum; & quæ putabatur prudenter optimæ gubernationis pluuiâ nubes tumens, tandem fulminet & grandinet in subditos, supremaque illorum strages existat. Numquid istiusmodi inexpectati euentus erunt Principum piacula? numquid æquum erit vt ob eos Principes publicè arguantur? Insiliéntne merito iure in Maiestatem oblatrantes & mordentes Concionatores? Apage. Nam cur nubes in culpa erunt, si ab alio potentiori regantur? Hæc etenim fiunt siue ad nocentes corrigendos, siue ad aliorum vtilitatem, siue ob alias causas nobis minimè perspectas.

Mysticè frumento etiam electi & Concionatores nubibus comparantur à S. Gregorio lib. 27. Moralium cap. 14. Vbi hanc comparationem fusè ac pulchrè deductam vide.

Deficiente prædicatione deficiunt virtutes.

Has tamen salutares nubes interdum prohibet iratus Deus Regiones aliquas lustrare; vnde fit vt fames ingens illas occupet. Audi quid Spiritus sanctus dicat: *Mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.* Amos 8, 11. idque fit, *quando*, vt ait S. Hieronymus, *propter peccata populi doctrina deficit in Ecclesia.* Nec est silentio prætermittendum quod subdit Amos: *In die illa deficient virgines pulchræ & adolescentes in siti.* In quem locum idem S. Hieronymus, *Deficient*, inquit, *virgines, quia verbum Domini non inuenient.* Ex quo intelligimus, quando doctrina non fuerit in Ecclesia, perire pudicitiam, castitatem mori, omnes

omnes abire virtutes; quia non comederunt verbum Domini. Quis ergo ita mentis inops est, vt non videat, quantoperè operarij, tamquam nubes cælestes à Deo missi, necessarij sint ad terram animæ nostræ irrigandam & fecundandam, ac famem sitimque spiritalem depellendam? Quemadmodum igitur, cùm exaruit terra ob aquæ penuriam, solemnes solent preces institui ad diuinam opem implorandam, nimirum, vt de thesauro suo dignetur Deus arentem terræ faciem irrigare; ita cùm desunt diuinæ prędicationis pluuiæ, atque adeò arescunt hominum animi, summis precibus exorandus est Deus, vt cælestes nubes mittat, quæ salutaris doctrinæ aquâ arida hominum corda irrigent & fecundent. Sunt enim instar nubium Ecclesiæ Doctores, Pastores, & diuini verbi Pręcones; quos Deus quocumque vult transmittit tamquam nubes vel ad hos vel ad illos populos edocendos super faciem orbis terrarum.

Diuinæ prædicationis necessitas.

Ceterùm sicut singulari Dei misericordiæ tribuendum est, quòd terrestres istæ nubes hanc vel illam fecundent terram; contrà verò iustitiæ, vt agri arescere permittantur, prohibitis nubibus ne dent temporaneum terræ imbrem, iuxta quod ait: *Plui super vnam ciuitatem, & super alteram ciuitatem non plui: pars vna compluta est, & pars super quam non plui aruit.* Ita multò etiam illustriùs Deus liberalem suam bonitatem & gratiam ostendit, dum suos Prædicatores tamquam spirituales nubes ad cælestis doctrinæ imbrem effundendum ad aliquas Gentes mittit; contrà verò iustitiæ vltionisque diuinæ signum clarissimum est, cùm eas nubes vel imbrem negat illis cælestem.

Concionatorum penuria est signum diuinæ indignationis.
Amos 4, 7.

Et verò quemadmodum nubes promptæ obedientiæ symbolum sunt, & exhibent eximiam quamdam Creatori obedientiam, quòd non sint vni vel alteri loco alligatæ, sed quocumque eas spiritus impulerit conuolant; ita & in hoc similitudinem referunt ministrorum Dei, qui in vniuersum mundum mittuntur ad prædicandum Euangelium omni creaturæ. De quibus Prædicatoribus Isaias ait: *Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas?* Quibus verbis declarat gratiam diuini Spiritus, qui Apostolos & diuini verbi ministros columbarum & nubium instar impellit ad varias mundi partes, vt illas salutari doctrinâ perfundant, & amore filiorum spiritualium: hoc est, vt infideles ad fidem perducant, & prauos homines ad meliorem vitam conuertant, excitat ad quærendos eorumdem infidelium vel prauorum hominum extremos recessus & occultas abditasque cauernas.

Nubes sunt symbolum promptæ obedientiæ.
Isaiæ 60, 8.

14. Ausculta hæc Iob: sta, & considera mirabilia Dei.

15. Numquid scis quando præceperit Deus pluuiis, vt ostenderent lucem nubium eius?

Acriter instat Eliu rogans multa, quorum notio modica est, vt ex hoc struat argumentum, euincatque, ab homine ignaro non esse cum Deo congressum faciendum: proponit igitur duo illa meteorica, scilicet effusionem pluuiæ, & lucem siue fulgur è nube micans, vt ignis & aquæ mistionem quamdam miram neque satis cognitam repræsentet. Quasi dicat: Qui tibi videris omnia scire, scisne quo tempore & quâ ratione nubes, totæ aqua cùm sint, tamen fulmen & ignem eiaculentur? Vides ô Iob quàm sint admiranda & stupenda ista opera Dei: ausculta proinde diligenter, dum tibi per me enarrantur, & erectâ mente in cælum contemplare mirabilia opera Dei tui, vt vel sic illum discas affectu debito reuereri, neque tam licenter in ipsum tuas eiaculeris blasphemias: tu enim quis es, qui illum in ius voces, qui neque istorum, quæ quotidie ante oculos nostros fieri cernimus, operum Dei possis comprehendere vel reddere rationem?

Probat à minori non esse cum Deo disputandum.

16. Numquid nosti semitas nubium magnas & perfectas scientias?

Petit quoque an nouerit *semitas nubium*, hoc est cursus varios, flexus, reflexus, eleuationem, depressionem motusque multiplices, quos exactè nosse difficile est.

Semita nubium quæ.

Pro semitis in Hebræo est מִפְלְשֵׂ *miplas*, id est *pondus, libramentum & differentias*. Quidam hoc loco *libramentum* significare putant; quos Vulgatus secutus fuisse videtur. quasi dicat: *Nosti nubium pondus & libramentum*, scilicet quo pacto vsu veniat, vt tanto & non maiori interuallo à terra eleuentur atque ferantur. Quod *nubium semitas* doctè Vulgatus appellauit, alij *Nosti nubium differentias* exponunt. id est: Nosti cur ex alia nube imber tenuis, ex alia imber vehemens, ex alia nix, ex alia grando diffluat. Quæ etiam quadrat expositio, & Græcis placuit. Nam ita conuertunt Septuaginta, *διάκρισιν νεφῶν, differentiam nubium*.

Quale sit nubiũ pondus, libramentum & differentia.

Magnas et perfectas scientias.] Id est, res multas scitu cognitioneque dignissimas, quæ de nubibus dici possunt. Sed pro דֵּעִים *degim*, id est *scientias*, quod est in Hebræo, Græci Interpretes רְעִים *ragim*, id est *impios*, legisse videntur. Sunt enim ד *dalet* & ר *res* litteræ adeò similes, vt vix ab Hebræis distinguantur; quare mirum non est vnam pro altera irrepsisse. Ex quo fit vt ita traducant Septuaginta, *Ἐξαίσια δὲ πτώματα πονηρῶν, Et ingentes lapsus malorum*; vt sic miracula moralia cùm naturalibus coniungant ad potentiam Dei infinitam comprobandam: id quod hoc Libro sæpè vsurpatum esse vidimus. Mirabile autem est, & quòd homines vix accidere posse crederent, tantam quorumdam impiorum hominum potentiam, tam subitò & quasi vnico fortunæ reflatu corruisse; sicut cuiusdam ruinam miratur Isaias dicens: *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris?* &c. Isaiæ 14, 12.

17. Nonne vestimenta tua calida sunt, cùm perflata fuerit terra Austro?

Meridionalis venti calidis vaporibus grauidi, &

& obuia quæque humectantis ac tepefacientis mentionem inducit; ac si dicat: Nosti cur perflante Austro vestimenta tua concepto ex illius aspiratione calore repescant? Quòd si hæc sublunaria atque inferiora non assequeris, quomodo putas cognoscere te posse cælestia? Vt autem huius rei causam ignorabat Eliu, sic eam etiam Iobo & aliis obscuram putabat esse; & fortasse in rudiori illo & illiterato sæculo res erat ignota. Nunc verò Philosophi nostri causam inuenerunt, eamque assignant istam: quia nimirum ventus ille aspirat à Meridie; quare à calida regione ipsius quoque halitus calidus est. Ita Sanctius noster.

Auster cur sit ventus calidus.

Sed cur Austro tribuit Eliu, quòd vestimenta nostra calida sint, cùm potiori iure hoc deferre deberet innato hominis calori, qui adhærentia corpori indumenta calefacit, quæ à perflantibus Austris valdè parum vel potiùs nihil caloris trahunt? S. Gregorius lib. 27. Moralium cap. 25. rem ad moralem locum inflectit; nempe vestimenta significare auditores, qui Concionatorem circumstant non aliter ac corpus vestimenta: hi autem spiritalem virtutis calorem non tam hauriunt à calore ipsius corporis quod contegunt quàm ab Austro. Auster enim frequenti metaphorâ Scripturæ sacræ Spiritum sanctum notat. Est ergo sensus, audientes non tam ad virtutem trahi oratione leuiter fluenti Oratoris Christiani quàm virtute Spiritus sancti, cui profectus & prouentus omnis deferendus est.

Cur Austro vestimentorum calor tribuatur.

18. Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.

Arguta est derisio Iobi. Nemo quippe Deum adiuuit eive ministrauit dum cælos conderet; præsertim cùm creatio solius Dei opus sit. Et quidem licet Deus creaturâ aliquâ in opere illo vsus fuisset, certè non Iobo, quem nondum creauerat. Dicuntur autem cæli solidissimi & quasi ærei ob incorruptibilem materiam, eò quòd apud homines fusa ex ære videantur solidissima. In tanta quoque claritate & limpiditate conditi sunt cæli, vt videantur quasi speculum æneum politissimum.

Nemo Deũ iuuit in creatione.

Cæli sunt solidi.

In Hebræo est רקע *racahh*: quod & cælos significat, & nubes siue aërem, & maximè superiorem eius partem, quæ æther dicitur; idque à subtili & tenui eorum substantia: verbum enim Hebraicum significat extendere, expandere, extenuare. Vnde Stunica, Mercerus & alij hîc vertunt nubem vel æthera; qui licet rarus sit & diductus, firmus tamen consistit, & suâ se veluti virtute continet. Meliùs tamen cum sancto Thoma & aliis hoc de propriis cælis accipimus; de quibus communi Philosophorum sententiâ verissimum est quòd solidissimi sint tamquam ære fusi. pro quo Hebraicè habetur: *Fortes* [illegible] *sicut aspectus fusionis*. quod etiam Septuaginta reddiderunt: *Στερεώσεις ἰσχυραὶ ὡς ὅρασις ἐκχύσεως*: *Firmationes validæ vt visio effusionis*. id est, vt res fusa & conflata, aut vt speculum fusum, id est extensum, durum, firmum, nitidum & splendens, vt olim ænea habebant specula. Hinc Homerus lib. 1. Iliados & alibi sæpiùs cælum vocat *χαλκοβατὲς δῶ, ære mixtam domum.*

Verùm non satis constat adhuc inter Astrologos, an materia cælorum solida sit, ân verò liquida; ita vt sidera non affixa sint cælis, sed per ipsos cælos ferantur non aliter ac pisces per vndas; & tamen iuxta hoc dictum Eliu solidissimi dicuntur. Sanè, iuxta placitum Petri Chrysologi, per cælos hoc loco beatitudo ipsa intelligitur: nam ibi locus proprius est, in quo Deus seipsum palàm ostendit. Hæc autem solida dicitur & velut ære fusa, quia reliqua omnia præter ipsam vana sunt & omni virtute vacua. Vna est gloria cælestis, quæ firma est & stabilis, & homines firmos ac stabiles reddit. S. Gregorius lib. 27. Moralium cap. 24. per cælos Angelos intelligit: quem vide loco indicato.

Beatitudo sola solida est in cælo.

Sunt etiam iusti sicut cæli, qui sine vlla intermissione ordinatis motibus voluuntur, & in loco, in quo à Deo positi sunt, torpore seposito mouentur, numquamque eumdem tenorem sanctæ vitæ relinquunt; sed semper ad virtutem incitantur, vel potiùs ex vna virtute ad aliam, & ex ista ad illam circumuoluuntur. Hi sunt cæli non iam in suprema orbis visibilis regione, sed in imo terræ fabricati, vt Dominus etiam in terra habeat cælos non vndecim, sed innumerabiles, in quibus libentissimè conquiescat. De his cælis pulchrè dixit sanctus Ambrosius in Psal. 118. Serm. 12. *Sunt in terris cæli qui narrant gloriam Dei. Qui sunt isti cæli? Audi dicentem: Sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem huius cælestis.* Isti igitur sunt cæli, qui etiam in terris positi audent dicere: *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Isti sunt cæli, in quibus fides, grauitas, continentia, doctrina, vita cælestis est. Nam quemadmodum terra dictus est, qui lapsus ex illa præuaricatione cælestis gratiæ, & in hæc vitia terrena deiectus, præuaricationis suæ se vinculis religauit: ita è contrario cælum dicitur, qui vitam Angelorum custodiâ integritatis exercet, & corpus suum continenti sobrietate moderatur, mentem quoque suam miti tranquillitate componit, pecuniam pauperibus misericordi liberalitate dispensat. Est ergo & in terris cælum, in quo possunt virtutes esse cælestes. Illum puto cælum, ad cuius animam venit Christus, & pulsat ianuam; & si aperuerit, ingreditur.

Iusti sunt cæli terrestres & homines cælestes.

1. Cor. 15. 49.

Philip. 3. 20.

Sancti igitur & perfecti viri sunt cæli claritate perspicui, quos radij iustitiæ Solis illuminant; in cuius lumine dum fallacias sæculi & virtutis dignitatem intuentur, vident veritatis lumen. Ipsi sunt instar cælorum capacitate maximi; quos solus Deus replet, & omnis creatura vacuos derelinquit; quorum confessio est: *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.* Ipsi sunt non corpore, sed mente rotundi: siquidem quidquid cogitant, quidquid desiderant, quidquid vt bonum faciunt, vel vt malum omittunt, id totum à Deo incipiunt, & in eodem Deo tamquam in puncto circuli finiunt: *habentes* cùm Paulo *gloriam in Christo Iesu ad Deum*, & non vanum honorem ab hominibus quæritantes. Ipsi sunt semper mobiles, quia numquam otio torpent, nec socordiâ tepescunt, sed ordinatis motibus & assiduis virtutis operibus in idem punctum, scili-

Viri sancti habent proprietates cæli.

Psal. 16. 15.

Rom. 15. 17.

scilicet in Deum, à quo progressi sunt, incessabiliter tendunt: nam & vitâ ipsâ (Psal.18,32) *annunciant hi cæli iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit Dominus.* Ipsi sunt virtute influendi præcipui, qui in alios homines innumerabilia bona à Deo impetrata efficaciâ orationis effundunt. (Prou.11, 10.) Vnde Salomon ait: *In bonis iustorum exaltabitur ciuitas, & in perditione impiorum erit laudatio.* Ipsi sunt à terra valdè remoti, quia nec affectibus terrenis subseruiunt, nec temporalibus occupationibus detinentur, sed vna eis sollicitudo est, intellectu & affectu diuinis inhærere, & à sæculi vanitate separari; Deum thesaurum cordium suorum ac hereditatem desiderabilem æstimantes. Ipsi denique sunt sedes & domicilium Dei. (Isaiæ 66,1) Et ille qui dixit, *Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum,* etiam Prophetam Regium ad hoc scribendum (Psal.5,12.) incitauit: *Et lætentur omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt, & habitabis in eis.* Habitat in eis tamquam in templo sancto suo, & planè tamquam in cælo, in quo sincerissimo amore diligitur, & cultu purissimo colitur & adoratur. Sancti ergo & perfecti viri adhuc in terra degentes Rempublicam illam felicem constituunt, & omnibus modis suspiciendam, quam propriè satis vocamus Regnum cælorum; quoniam iam habet inchoata & incœpta, quæ illud cælorum Regnum, quod speramus, & pro quo indefessè & humiliter supplicamus, habet absoluta atque perfecta. Ita noster Aluarez de Paz Tom.1. de Perfectione lib.4. part.1. cap.4. vbi hæc ipsa fusiùs prosequitur.

19. Ostende nobis quid dicamus illi: nos quippe inuoluimur tenebris.

(Eliu à Iobo per sarcasmum doceri cupit.) Hæc cum stomacho aut irrisione subamara videtur dixisse, quasi in sua disceptatione superior & de Iobo triumphans Eliu. Quasi dicat: Age nunc ô Iobe, quando tam te sapientem & iustum esse putas, vt de sapientia atque iustitia cum Deo ipso certare posse tibi videaris, ostende nobis quos præ te nihil esse arbitraris, quique ignorare fatemur ingenuè illa, de quibus modò te cogitare volui. Si Deus velit nunc nostram explorare sapientiam, & de his rebus interrogare, quarum obscuram diximus esse cognitionem, & humano captu superiorem; quid illi respondere non ineptè possumus, vt inertiæ atque ignorationis declinemus infamiam, videamurque non esse omnino rudes, & in re philosophica prorsus ignari. Tibi enim, vt præ te non obscurè fers, hæc omnia nota, cui lux affulsit maior; nos horum nihil videmur assecuti, quibus ignorationis profundæ offusæ sunt tenebræ, neque spes vlla superest caliginis discutiendæ. Sic quidem Eliu Iobum irridet: interim verò ea doctrina nos omnes spectat, vt nimirum qui hoc sibi sumet & arrogabit, vt cum Deo velit agere & disceptare, is ostendat quomodo Deum simus allocuturi, & quid adferre possimus, vt ostendamus in ipso & eius operibus aliquid carpi & reprehendi posse. Ac sanè quid nobis tantam licentiam & audaciam dat, vt aduersus Deum nonnumquam indignemur & irritemur, hoc vel illud ipsi obiiciamus, nisi quòd maiestatē eius non respicimus? Discamus igitur, quotiescumq; tentamur ad carpenda opera Dei, coram ipso nos sistere, & ea quæ quæ hîc continentur nobiscum reputare. Quomodo illum alloquemur? vnde initium faciemus? Tunc nos reprimendi occasionem habebimus, eaque stultitia, quæ in nobis priùs erat, dometur & concidat oportebit. Quando autem nos tenebris inuoluit, manifestiùs adhuc ignorantia hominum exprimitur. Hîc enim sumus quasi tenebris implicati, ita vt nihil cernamus. Quomodo igitur sermones nostros poterimus aduersus ipsum disponere? Vnde subdit:

20. Quis narrabit ei quæ loquor? etiam si locutus fuerit homo deuorabitur.

(Qui cum Deo disceptat deuoratur.) Quis, inquit, erit adeò sapiens, qui cum Deo de his quæ promo disserere audeat? Quantumcumque enim quis pro captu hominis disertè loquatur nihil proficiet; neque verò quidquam loqui videbitur: quemadmodum tenuis riuulus qui in Oceanum influit, & absorbetur immensis maris aquis, nihil esse videtur. Solent homines, cùm magna quædam coguntur exprimere, saliuam glutire, & verba mandere. At qui ad Deum loquitur, & magnalia diuina conatur explicare, non solùm saliuam glutit, aut verba mandit, sed totus ipse voratur, & penitus euanescit. Ad hæc D. Gregorius lib.27. Moralium cap.25. *Homo,* inquit, *cùm de Deo tacet, per rationem, in qua conditus est, esse aliquid videtur: at si loqui de Deo cœperit, illicò quàm sit nihil ostenditur, quia magnitudinis illius immensitate deuoratur, & quasi in profundum raptus absconditur; quia fari ineffabilem cupiens, ipsâ sua ignorantiæ angustia deglutitur.* Sic ille. Potest quoque verbum *deuorabitur* significare supplicium hominis cum Deo disceptare audentis, quem mors vltrix voraret.

21. At nunc non vidēt lucem: subitò aër cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.

Reuertitur hîc ad meteora, ex quibus disparitatem diuinæ scientiæ humanam cognitionem vincentis amplificat; proponitq; nubes nunc coactas terram obumbrantes, lucemque prohibentes, nunc vento disiectas cæli serenitatem exhibentes. Vis autem argumenti eius talis est, Si homines non intelligunt rationem & modum & causam lucis corporeæ, imò nec lucem cæli quantumcumque fulgentissimam videre possunt, cùm nubibus aër obducitur; multò minùs capient rationem lucis spiritualis & aliarum rerum arcanarum, præcipuè diuinarum.

Mysticè sanctus Gregorius lib.27. Moralium cap.25. (Sæculares aëri leui, denso, viri spirituales nubibus sunt similes.) *Quid,* inquit, *per aerem nisi mentes sæcularium designantur, quæ innumeris huius vitæ desideriis deditæ, huc illucque more aëris fluxidæ disperguntur? Sed aer in nubes cogitur, cùm fluxæ mentes per superni respectus gratiam virtutis soliditate roborantur, vt intra sinum cordis recta sentiendo se colligant, & in vanis cogitationibus non liquescant. Ventus autem transiens*

iens nubes fugat, quia mortalis vita percurrens Prædicatores sanctos à nostris oculis corporaliter occultat. Sic ille. Itaque iusti ante iustitiam sunt quasi vapores; quos leuis aura tentationis fugat: post iustitiam verò sunt quasi nubes cælesti virtute densatæ, & ad pluuiam bonorum operum dandam congelatæ; quas in cælum leuatas minimè terrena conturbant: has ventus transiens fugat, quia vita transiens à conspectu eorum, quibus exemplo & doctrinâ prosunt, occultat. Qui tamen iusti in hoc à nubibus distant, quòd nubes transeuntes euanescunt, iusti autem hinc emigrantes prçmium stabilitatis suæ æternitatem recipiunt.

22. Ab Aquilone aurum venit, & ad Deum formidolosa laudatio.

Aquilo serenat aërē.

Septuaginta legunt: Ἀπὸ Βοῤῥᾶ νέφη χρυσαυγοῦντα: *Ab Aquilone nubes aurei fulgoris.* Vento enim Aquilonari discussis nubibus serenatur aër, & aurea lux Solis & cæli emicat. Et sic cohæret versui præcedenti. q. d. Si aureum iubar Solis oculo tuo ferre non potes, quî poteris lucis illius inaccessæ & diuinç Maiestatis radios tolerare? Ita Titelmannus, Vatablus, Mercerus. Quamquam etiam, vt in Latino sonat, propriè verum fit ex Aquilonaribus regionibus aurum prodire. Vidi ego ipse non paucas in Bohemia auri argentique fodinas; & qui de metallis scribunt, Pannoniam quoque & citeriorem Germaniam inter feraces auri Prouincias numerant; & Hungarici ac Salisburgenses aurei, quos ducatos appellant, abundè satis id testantur, quorum aurum purissimum in istis partibus eruitur & cuditur. Et hoc sensu sic formandum esset argumentum: Quid iactas te diuina arcana penetrare, qui capere non potes neque exponere hoc naturæ arcanum? quomodo videlicet aurum non modò in calidis, sed etiam in frigidis regionibus nascatur, & quidem nobilissimum ac præstantissimum. Id verò fit tum per occultas cæli influentias, tum per antiperistasin, calore se intra viscera terræ ob externi frigoris vim cogente & condensante. Ita Tirinus noster.

In Aquilonaribus regionibus etiā aurum prouenit.

Allegoricè Auster est Iudæa; Aquilo, frigida gentilitas: calor est fidei feruor; aurum, charitas, iustitia, gloria æterna. Ad Deum autem ipsius auri opificem redit formidolosa laudatio, id est plena timoris & reuerentiæ laus, dum talia eius opera consideramus. Vide hæc fusiùs apud S. Gregorium lib. 27. Moralium cap. 26.

23. Dignè eum inuenire non possumus: magnus fortitudine, & iudicio, & iustitiâ, & enarrari non potest.

24. Ideò timebunt eum viri, & non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes.

Hæc prolixi sermonis conclusio est, quâ Eliu duo pronuntiata complectitur: vnum, non posse nos Dei cognitionem supremâ illâ naturâ, potentiâ, sapientiâ, iustitiâ dignam in hac mortali vita inuenire, ob ineffabilem diuinæ Maiestatis sublimitatem: alterum, viros quosuis, etiam eos qui sapientiâ præstant, si sapiant, non ausuros Deum ipsiusque opera curiosè perscrutari; præsertim cùm Deus in diuinis Litteris dicatur occultus & absconditus, qui neminem ad cognitionem sui admittere videatur. Hinc D. Paulus illum ait *lucem habitare inaccessibilem*; & Dauid insuper addit, Deum *posuisse tenebras latibulum suum*: eumdemque ipsum constat Moysi & Prophetis sese nube velut sipario tectum ostendere consueuisse: vt intelligamus hominum generi vix concedi, vt aciem mentis in eas tenebras & inaccessam lucem intendat. Id Sapientes omnium temporum sacri & profani viderunt, qui clarissimo testimonio sunt professi, nimium quantum esse difficile Deum inuenire, vt ex Platone prodit Lactantius lib. 1. Institutionum cap. 8. indicari autem in vulgus & explicari nullâ ratione posse. Quod Hebræi significare cupientes, nomen Dei aiunt esse ἄῤῥητον, ἀνεκφώνητον, inexplicabile, dici & nominari non posse: à quibus opinor capientes Ægyptij, principem Deum suum nuncupauere *Amun*; quem Græci Latinique dicunt Ammonem: quod nomen ait Manethos significare *occultum* siue occultationem. Hinc Saitæ, inter illos sapientiæ nomine celebrati, in propylæo templi Mineruæ nobilem illam inscriptionem posuerant: *Meum peplum nemo vmquam mortalium detexit.* Sanctus Iustinus Martyr in Adhortatione ad Gentes ait Ammonem Philosophum eâ causâ Deum nominasse παγκρύφιον, *prorsus occultum*. Et Pachymeres in Epistolam tertiam S. Dionysij Areopagitæ animaduertit eum pro Deo ponere κρύφιον, & diuinitatem appellare κρυφιότητα. de quo vide quid ad dictum S. Dionysij locum & in cap. 1. Mysticç Theologiæ annotauimus. Hinc factum credo vt omnes sancti Patres cum D. Damasceno lib. 1. de Fide cap. 13. communi animorum consensione Deum vocent ἀκατάληπτον, *qui comprehendi nequit.* Vide quæ præcedenti capite fusiùs à nobis hac de re dicta sunt ad vers. 26.

Difficile est perfectam Dei cognitionem assequi.

Deus occultus & absconditus.
1. Tim. 6, 16.
Psal. 17, 14

Deus ineffabilis & innominabilis.

Ceterùm Septuaginta hæc ita vertunt: Καὶ οὐχ εὑρίσκομεν ἄλλον ὅμοιον τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ: *Et non inuenimus alium similem virtuti eius.* pro quo Symmachus vertit, Τὸν ἱκανὸν οὐκ ἐξευρίσκομεν, *Sufficientem non inuenimus.* Sequentia deinde per interrogationem efferunt hoc modo: Ὁ τὰ δίκαια κρίνων, οὐκ οἴει ἐπακούειν αὐτόν; *Qui iusta iudicat, non putas exaudire eum?* Quod Aquila reddit: Καὶ κρίσιν καὶ πλῆθος δικαιοσύνης οὐ κακουχήσει: *Et iudicium & multitudinem iustitia non affliget.* Affligit autem & vexat iudicium, qui peruertit ius, atque immerentem punit, aut saltem plus æquo. Significat ergo Deum non affligere quemquam temerè & sine causa, aut præter ius & æquum, licet immensa eius potentia sit. Vltimum deinde versum ita exprimunt: Διὸ φοβηθήσονται αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι· φοβηθήσονται δὲ αὐτὸν καὶ οἱ σοφοὶ καρδίᾳ: *Propterea timebunt eum homines; timebunt quoque eum & sapientes corde.* id est, quibus cor sapit. Cor enim sedes est sapientiæ: vnde qui hac pollent cordati dicuntur; sicut

sicut è contra qui illâ carent vecordes & excordes appellantur.

Pro conclusione igitur hortatur Eliu, vt tantam Dei fortitudinem atque æquitatem supplices colant mortales omnes, ne experiri suo malo illius potentiam & vindictam cogantur. Quare viri sapientes ac cordati numquam arcana Dei consilia curiosiùs perscrutari tentabunt, neque sublimiùs, quàm pro eorum captu diuina fert illustratio, insolenter aliquid præsument, ne in præceps peruersâ propensione labantur; sed, iuxta diuini Dionysij consilium, diuinas lances imitando, summæ quidem diuinitatis arcanum illud, quod omnem intelligentiam transscendit, à scrutatione vacuis animi venerationibus, ineffabilia verò modesto quodam silentio prosequentes, sacris eloquiis attendent; quorum deinde luce ad diuinos hymnos excitentur: ita tamen vt, sicut suprà dictum fuit, semper simul sit ad Deum istiusmodi formidolosa laudatio.

Dei maiestas non scrutanda, sed suppliciter veneranda.

De Diuinis Nominibus cap. 1.

CAPVT TRIGESIMVMOCTAVVM.

Deus ipse disputationi se interponit, & reprehenso Eliu ac silere iusso, docet Iobum ceterosq́ omnes, diuinam potentiam ac sapientiam suam esse homini prorsus incomprehensibilem, inductione factâ per varias creaturas, & creaturarum operationes ac proprietates, quæ aciem mentis humanæ penitus effugiunt.

1. RESPONDENS autem Dominus Iob de turbine dixit:

SEPTVAGINTA vertunt: Μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι Ἐλιοὺν τῆς λέξεως, εἶπεν ὁ κύριος τῷ Ἰὼβ διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν: *Postquam autem cessauit Eliu loqui, dixit Dominus Iobo per turbinem & nubes.* Id est, Cùm perorasset Eliu, suam Deus disputationem exorsus est, & de turbine, vento videlicet in seipsum vehementer contorto, aut de nube vel caligine procellosa & quodammodò tonante, quæ Iobo incubuit eâ propinquitate, quâ vox Dei post strepitum fragoremque turbinis posset commodè audiri, quasi de sua cathedra sermonem ad Iobum habuit. Sic in turbine etiam cum Moyse & Helia locutus est, quo significaretur diuina maiestas, & quàm longè à nostris sensibus absit, vt dixerat superiori capite Eliu. Nos quippe inuoluimur tenebris. Tum quòd tam infirmæ sint res corporis participes cum suprema illa natura comparatæ, & si se adesse declaret, eius præsentiam ferre non valeant, sed totæ commoueantur & contremiscant, quasi tantæ maiestatis pondus declinare satagentes. Adde quòd turbo quoque potuerit fuisse symbolum calamitatis quæ Iobum oppresserat, in qua Deus apparuit ei; quia longè maximâ amicitiâ Deus illum sibi per calamitatem adiunxit. Quare viri probi cùm in graues miserias & acerbas calamitates inciderint, persuadere sibi debent eas turbinem esse, in quo Deus ipsis adsit; quem omnino tamdem visuri sunt, si prudenter se gesserint. Nam & Helias dicitur per turbinem in cælum ascendisse. Eâ de causâ igitur Dominus illum turbinem excitauit, vt Iobus cognosceret, cum quo Domino sibi res esset. Hinc passim in Scriptura Deus dicitur habitare tamquam in nube obscura aut circumdatus esse luce, ad quam accedere non possimus; quòd si velimus ipsum contemplari, sensus nostros illicò caligare, atque inter illum & nos nimis densam obscuritatem interiectam esse. Ita nimirum in genere de gloria Dei verba fiunt, ne præsumamus de consiliis eius incomprehensibilibus curiosè nimis inquirere, sed de illis gustemus id quod libet ipsi nobis patefacere; interim cognoscamus sensus omnes nostros deficere, nisi placeat ipsi nobis appropinquare, aut nos ad se attollere.

Cur Deus in turbine Iobo appareat.

Exod. 19, 9
3. Reg. 19.

4. Reg. 2.

Exod. 19, 9
1. Reg. 8, 10.

Nubes itaque & turbo præsentis diuinæ maiestatis indicium est; quo etiam vsus fuit in Legis promulgatione, quando excitauit tonitrua, voluitque tubas in aëre audiri, omnia tremere ac trepidare; ita vt populus eò vsque perterreretur, & se excusaret, *ne eis fieret verbum.* Nequaquam tamen voluit Dominus populum à se abigere, ne ab ipso audiretur; quin potiùs noluit frustrà legem suam dare, sed hac ratione illam altiùs ipsorum animis imprimere. Istiusmodi enim turbines & tempestates, quas in aëre excitauit, præparationis loco fuerunt ad populum ritè disponendum; qui alioquin sine notis illis ac signis, quæ adiuncta fuerunt, Dei verbo non obediuisset, neque loquentis auctoritatem cognouisset. Vnde videmus non fuisse superuacaneum, quòd Deus ex turbine sic locutus fuerit.

Heb. 12, 19.

Ceterùm obserua Deum in prioribus istis trium amicorum cum Iobo dissertationibus nihil omnino fuisse interlocutum, sed postquam Eliu longissimam à capite trigesimo secundo vsque ad caput trigesimum septimum inclusiuè contra Iobum disputationem texuisset, in qua multas ei contumelias impegerat, tum demum ad illud iurgium dirimendum aduolasse & pro Iobo respondisse.

At cur Deus in priori contentione tacet, & in hac posteriori loquitur? Respondet appositè Lyranus, quia Iob in hac posteriori tacebat. Nam qui pro se loquitur Deum pro se loquentem non habet; qui verò tacet, Dei patrocinio suscipitur defendendus. Sic cùm non leues quoque calumnias Maria & Aaron fratri suo Moysi intulissent, *Dominus,* inquit textus, *iratus est:* *erat.*

Qui tacendo iniurias sustinet, Deum habet defensorem.

Num. 12, 2

erat enim Moyses vir mitissimus,&c. Vbi vides Deum statim adfuisse Moysi defensorem: quia Moyses singulari præditus mansuetudine omnem sui defendendi curam in Deum reiiciebat. Vnde Rupertus lib. 1. in Numeros cap. 34. *Moyses*, inquit, *nullo modo seipsum defendebat, & hoc pacto quasi legitima causa defensorem sui Deum magis constituebat*. At verò Theodoretus quæst.22. in Numeros, *Per hac*, inquit, *docemur*, *non vlciscendum esse de his qui inferunt iniuriam*, *sed expectandam sententiam diuinam, qua maximè consolatur iniuriam passos: quemadmodum & tunc tacente Moyse Mariam leprâ percussit*. Vnde Tertullianus libro de Patientia cap.15. *Satis*,inquit, *idoneus patientiæ sequester Deus: si iniuriam deposueris apud eum vltor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, Medicus est; si mortem, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, vt Deum habeat debitorem?* Sic ille. Quia igitur Iobus silebat, Deus ipsemet causam eius suscepit defendendam: & postquam viros istos terruit, & animos ad attentionem exciuit, è vero externoque turbine,vero externoque sono (qualem requirit geminus huius loci intellectus) ita Iobum affatus est:

2. Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis?

Hæc verba Scriptores aliqui de Iobo, alij de Eliu dicta contendunt, argumentis in vtramque partem minimè spernendis. Ego censeo de Eliu dicta: nam de ipso illa exponunt S. Gregorius, Stunica, Titelmannus, Emanuel Sa, Sanctius, Ioannes à Iesu Maria, Tirinus, & alij quidam. Et est hoc probabilius quàm vt Iobo aptentur, qui iam pridem siluerat, Eliu verò tum demum sermonem expleuerat; vt vero simile sit, vix vllam inter finem orationis Eliu & turbinis ortum intercessisse moram, quemadmodum contextus ipse videtur exposcere. Cohæret quippe, vt oratorem prolixum vix finem dicendi facientem coortus è vestigio turbo quasi præoccuparit, ne de integro sermonem instauraret. Cohæret etiam,vt Deus cum Iobo loquens, rogansque, *Quis est iste?* &c. interroget non de Iobo ipso, sed de alio quopiam; neque succurrit alius, quàm qui recenter siluerat; si tamen siluerat, & non potiùs orationem pertexere cogitabat. Nam & inter dicendum argutè ab Interpretibus obseruatum est Eliu aliquoties tantillum expectasse, si fortè Iobus responderet; moxque nullo accepto responso, dicere perrexisse. Cohæret denique ipse verborum sensus: *Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis?* hoc est, Qui effert pia asserta & erudita, sed imperitè, hoc est imprudenter. q. d. Quis est iste tam inurbanus & insolens, qui sententias neque leues neque imperitas, imperitis tamen sermonibus includit atque contaminat. Quo ætas Eliu, & fastus & sermo audax arrogantiâ vitiatus obtrususque Iobo notatur. Eliu ergo tacere iusso, conuertit Deus sermonem ad Iobum; simul tamen cum Iobo volebat aliis quoque præsentibus sua dicta intimari.

Eliu miscebat sententias sermonibus imperitis.

3. Accinge sicut vir lumbos tuos: interrogabo te, & responde mihi.

His verbis Dominus de turbine Iobum aggreditur, vt quem peracto certamine ornare vult, ignorantiæ priùs manifestè conuincat, & per suipsius maiorem cognitionem ad maiora etiam beneficia disponat. Cùm enim hæc cognitio indignitatis propriæ, & hic sanctus humilitatis affectus, quo quis se indignum donis reputat, sit quasi scala ad eadem dona percipienda; ideò Dominus, qui ordinis amator est,priùs iustos suos ad hunc affectum consequendum adiuuat,& posteà eos suis donis multiplicat.Volens ergo sanctum Iobum ad magnam gloriam & ad duplicatas opes efferre, priùs illum multis tribulationibus attritum difficillimis insuper percunctationibus deprimit, vt ad dona recipienda indignitatis suæ sensu se præparet. *Accinge*, inquit, *sicut vir lumbos tuos*, quasi mecum sis in arenam descensurus.Tu quidem, ô Iobe, iam antè cum amicis tuis loquens ausus es in disputationem me prouocare dicens: *Voca me, & respondebo tibi: aut certè loquar, & tu responde mihi*. Item: *Disputare cum Deo cupio*. Aliaque plura huiusmodi secundùm exteriorem faciem nimis liberè protulisti. Nunc igitur, si confidis te posse mecum disputando contendere, age, præpara te, & accinge lumbos tuos, quasi rem magnam & opus arduum aggressurus; vt facere solent ij, qui ad itinera vel opera quælibet difficilia se parant. Ex quo ritu accingendi se factum vt accinctus dicatur qui industrius, & discinctus, qui negligens est. Hinc qui prompti vigilesque sunt & strenui in exequendo officio, quod lex & ratio & Deus ab vnoquoque postulant, ij præcincti in Euangelio dicuntur: *Sint lumbi vestri præcincti*. Nam præcinctio paratorum & vigilantium nota est, quâ à Christo seruatore ad operam strenuè & continuò ponendam vigilantiamque impellimur. In scriptis quoque Apostolorum dicuntur *succincti lumbos*: quales omnes Christianos D. Petrus apex Theologorum & Doctor Gentium esse voluerunt. In effatis insuper diuinorum Vatum nominantur *accincti*: quomodo Habacuc Christianam gentem adumbrans vocat *populum accinctum*. Eodem ergo sensu Deus Iobum iubet esse accinctum. Ego enim, inquit, ad declarandam excellentiam magnitudinis meæ (cui tu, si non animo malo, tamen verbis minùs cautè prolatis visus es non parum derogare)interrogabo te de his quæ in propatulo vniuersis & in prospectu tuo sunt, & apparebit, an scias respondere mihi.

Propriæ indignitatis cognitio gradus est ad exaltationem.

Deus Iobum exaltaturus priùs monori facit propria indignatis & ignorationis.

Iob 13,22

Ibid.v.3.

Accincti iidem qui strenui.

Luc. 12,35

Sic ergo Dominus suam interrogationem est orsus, quâ modum loquendi Iobi liberiorem compescuit. Hanc enim ob causam (auctore S.Gregorio lib.28.Moralium cap.1.) tantis Iob interrogationibus perculsus est, vt humilitate periculum elationis euaderet, quæ facilè ex tanta innocentia suboriri poterat, & se ad capienda ampliora dona disponeret: *Quid*, inquit, *petus plerumque animam quàm conscia virtus interficit? qua illam dum consideratione suâ inflat, à plenitudine veritatis euacuat; & dum se ad* per-

Iustis cauenda est vana gloriatio & animi elatio.

percipienda præmia sufficere suggerit, eam à meliorationis intentione distendit. Iustus igitur Iob ante flagella extitit, sed iustior post flagella permansit; & laudatus anteà Dei voce, postmodum creuit ex verbere. Profectò velut tuba ductilis ex percussione producta in laudem Dei tantò altius eleuatus est, quantò maiori est castigatione percussus. Sed humiliandus erat iste, qui prostratus vlceribus sic virtutibus stabat: humiliandus erat, ne tam robustissimum pectus elationis tela confoderent, quod constabat certè quia & illata vulnera non vicissent. Ita sanctus Gregorius.

Lumbi non solùm corporis, sed & mentis accingendi minimos defectus vitando.

Iubet ergo Iobo Deus non iam lumbos carnis, id est peccata grauia, à quibus ipse iam se immunem ostenderat, sed lumbos quoque mentis præcingere, id est, à modicis defectibus temperare; quia isti defectus instar nebulæ inter mentem nostram & lucem diuinam interiacent, & quasi importuni clamores vocis diuinæ, quæ est instar sibili auræ tenuis, auditionem impediunt. Cor namque ad ima depressum nequit in altum oculos mentis attollere, & imperfectiones amans nequit puritatem perfectè diligere, & manus habens terrenis opibus occupatas non valet ad cælestes thesauros diripiendos efferre.

Ad quam rem asserendam optimè Richardus Victorinus ait: *Anima, quæ ad sublimiorem gradum vult conscendere, etiam multitudinem venialium & minores concupiscentias debet cauere, vt proficere & ampliorem gratiam mereatur accipere: debet enim vitare cogitationes carnales & vanas, & item cogitationes suspicionis, iræ & amaritudinis, & huiusmodi consolationes etiam terrenas, in cibo videlicet & potu, in colloquio, in videndo, in audiendo, in curiositate, in vestibus, in somno, in qualibet libertate; quia quantum delectationes istas mortificat & respuit, & carnaliter consolari renuit, tantum spiritualiter merebitur consolari, & in gratia viuificari: quantum ab istis vacuum cor reperit gratia, tantum replebit: quantum caduca ista aliquis contemnit & supergreditur, tantum ascendit: quia tantum de infimis ad superna pergit. Post mortificationem itaque maiorum peccatorum, etiam minora mortificare & calcare oportet proficientem animam, & ad spiritualem vitam conscendere volentem.* Istâ venerabilis Richardi sententiâ compertum efficitur, operæ pretium esse ei, qui vult ad perfectionem ascendere, non tantùm grauia peccata fugere, sed leuia quoque declinare: quod est mentis lumbos accingere.

4. Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi si habes intelligentiam.

Incipit iam Deus interrogare atque vrgere Iobum, & eò paulatim adigere, vt se rerum ignarum esse cognoscat, & ingenuè fateatur: & primùm interrogat, quo tunc esset loco, quando prima terrenæ molis fundamenta ponebat; quæ, cùm nondum natus, videre non potuerit; neque dum humanis oculis appareant, necesse est vt à Iobo ignorentur omnino. Loquitur autem de vniuersi fabrica eo prorsus modo, quo quis de molitione aliqua vulgari loqueretur; cùm tamen hæc ab illa toto distaret cælo. Quare in hac admirabili constructione audimus fundamentum, angularem lapidem, lineas, bases, mensuram, quæ vulgò adhibere solent architecti, dum vulgarem aliquam fabricam moliuntur: quæ tamen omnia cordati homines remouent ab vniuersi molitione; quia summo rerum Opifici necessaria non fuerunt, neque opportunum aliquem vsum videntur habere potuisse. Sic sanè Cicero lib. 1. de Natura Deorum, vbi Platonem reprehendit, quòd nouam quamdam rationem ostendit, quâ Deus vniuersum architectatus est: *Quibus*, inquit, *oculis intueri potuit vester Plato fabricam illam tanti operis, quâ construi à Deo atque ædificari mundum fecit? Quæ molitio, quæ ferramenta, qui vectes, quæ machina, qui ministri tanti operis fuerint? Quemadmodum autem obedire & parere voluntati architecti aër, ignis, aqua, terra potuerunt?* Quâ ergo ratione negat Cicero Platonem scire potuisse, quem in vniuersi fabrica Dominus seruarit modum; eâdem nunc Deus aut probat, aut indicat hoc ipsum ignoratum à Iobo. Quasi diceret: Misera creatura, cum quo tibi rem esse putas? te parem meum esse oporteret, & ad meam intelligentiam accedere: quanto verò interuallo ab ipsa distas?

Deus de mundi creatione quasi de ædificij cuiusdam substructione loquitur.

Tropologicè Deus Iobum virum sanctum, & varijs tentationibus probatum ac fidelem inuentum hac interrogatione ad sui notitiam sensu altiori & abstrusiori vocat, cùm ad illum ait: *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ?* Cogita, inquit, vbi eras antequam in te virtutis fundamenta iecissem, & antequam te in virtute solidassem, vt ob mea dona gratias agas, & ne de alienis superbias. Ita S. Gregorius lib. 28. Moralium cap. 6. vbi hæc fusiùs prosequitur. Inuenit planè Deus iustos (quando eos iustos fecit) peccato sordentes, & instar illorum septuaginta Seniorum Israël, quorum Propheta meminit, monstra vitiorum adorantes. *Fodit Ezechiel iussu Domini templi parietem, & ingressus per ostium à se apertum aspexit: & ecce omnis similitudo reptilium, & animalium, abominatio, & vniuersa idola domus Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum.* Hæc eadem quisque nostrûm in se vidisse testabitur, si cor suum, antequam à Deo ad iustitiam vocaretur, aspiciat. Nos enim sumus templa Dei per Baptismum diuino Numini consecrata; sed per peccatum profanata & delubra idolorum effecta. Si iræ & appetitui vindictæ subiacuisti, serpentem adorasti; si luxuriæ seruisti, equum obscœnum & inhiantem ad feminam veneratus es; si auaritiæ te dedisti, ante lupum voracem procubuisti. Hæc & similia monstra in te ô homo depicta erant; quæ Deus misericordiâ motus deleuit, vt suam imaginem reformaret. Canitque Dauid: *Velut somnium surgentium Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Nos ciuitas tua sumus, ô Deus meus, ciuitas anteà solitaria, nunc, si ad iustitiam rediuimus, beneficio tuo plena populo; anteà quasi vidua, nunc desponsata tibi, & facta Domina Gentium; anteà sub tributo, nunc eorum, quibus tributa pendebat, princeps effecta est. Et quare princeps, nisi quia tu Domine non solùm substantiam, verùm & imaginem illorum vitiorum,

Fundamentum virtutis est cognitio propriæ infirmitatis & indignitatis.

Ezech. 8, 8. *Vitia sunt monstra & idola.*

Deus monstra vitiorum in nobis delet per iustitiam. *Psal. 72, 20.*

rum, quæ dominabantur ei, ad nihilum redegisti, & non aliter quàm leue somnium eorum qui expergiscuntur ablegasti? In perfectis enim viris sæpè & peccata destruis, & memoriam peccatorum præteritorum expellis, vt ad te confidentiùs accedant: ipsi verò non rarò ad seipsos redeunt, & quales priùs fuerint aduertunt, vt hac consideratione sui sibi ipsis nullum bonum adscribant, & à bonis Dei sua mala discernant. Omnes ergo tam mali quàm boni, tam imperfecti quàm perfecti, se ipsos ante se statuant, & numquam propriæ mendicitatis & miseriæ obliuiscantur: si mali & peccatores sunt, seipsos agnoscant, vt iustitiam non deponant: si mali sunt, sciant se esse cæcos & ægrotos, Deoque & omnibus ciuibus curiæ cælestis ingratos.

Omnes sæpè seipsos considerare debent.

5. Quis posuit mensuras eius, si nosti? vel quis tetendit super eam lineam?

Pergit Deus Iobum in eadem metaphora interrogare, quis fuerit vniuersi status antequam singula in partes discederent; quæ ratio mersa & confusa diduxerit; quis loca rebus assignauerit; & vt suapte naturâ grauia descenderint, euolarint leuia; & quæ præter nisum pondusque corporum altior vis legem singulis dixerit; quis denique fuerit is architectus terræ qui tam concinnâ formâ illam construxit, & quasi circino vel lineâ circulari circumductâ rotundam descripsit. Mensura certè & linea imperium Dei certam quantitatem, formam modúmve præscribentis est: nam omnia quæ mundi complexu continentur, *in numero, pondere & mensura* confecit; hoc est, eo molimine sapientiæ, eâ consilij luce & mirandâ moderatione, quâ maior cogitari nequit. Quis ergo (inquit Deus) nisi ego in amplissima, sed certa ac mensurata magnitudine orbem terræ feci? Quis, nisi ego terræ partes ad lineam directionis exegi, & certo limite ac terminatâ quantitate conclusi?

Deus omnia fecit in mensura.

Sap. 11, 21.

Mysticè in hac terra aliam terram, cor videlicet humanum, intueri licet, post magnos conatus in quibusdam donis à se desideratis exiguum, & post desideria non nimis accensa in donis minus ardenter quæsitis magnum, vt dona dona esse, & non propriam industriam inspiciat: concludit ipsum Deus nonnumquam angustis quibusdam virtutis terminis, & post multos labores pauperem derelinquit, vt hanc salutarem scientiam propriæ cognitionis acquirat. Meditatus est id S. Gregorius Magnus lib. 28. Moralium cap. 6. hunc eumdem locum explanans, vbi sic ait: *Nonnumquam clandestina elatio etiam sollicitis cordibus surrepere solet, vt bonorum cogitatio, licet subtilis sit ac pressa, cùm valdè in virtutibus crescit, oblita infirmitatis propriæ, nequaquam ad memoriam reuocet quid in vitijs fuerit. Vnde & omnipotens Deus, quia augeri infirmitatem etiam de remedijs salutis conspicit, mensuram ipsis nostris profectibus imponit, vt habeamus quædam virtutum bona quæ numquam quæsiuimus; & quæramus quædam, nec tamen habere valeamus: quatenus mens nostra dum hoc non potest habere quæ appetit, & illa se intelligat de semetipsa non habere quæ habet, & per ea quæ adsunt, considerentur illa quæ desunt; & per ea quæ vtiliter desunt, seruentur humiliter bona quæ adsunt.* Sic ille.

Deus cor humanum ne efferatur angustis virtutum terminis concludit.

Magna profectò res est, quam Deus in nobis tam caro pretio mercatur, vt etiam exiguitate profectus nostri velit ad humanæ imbecillitatis notitiam excitare. Et summoperè nobis expedit hanc scientiam addiscere, ob cuius absentiam sæpè multis bonis concupitis priuamur, diuinâ familiaritate frustramur, & pauperes & nudi derelinquimur. Deus enim, qui summè bonus est, & numquam mala nisi propter aliquod bonum permittit, iudicat satius nos in sterquilinio tepiditatis & in cœno imperfectionum relinquere, quàm in sublimi perfectionis positos, ob elationem ex defectu propriæ notitiæ conceptam, bono, quod receperamus, priuare. Vbi enim humilitas, ibi securitas est, ibi confirmata fortitudo; vbi superbia, ibi imbecillitas, ibi ruina. Quamobrem prudenter Dauid suæ conscius fragilitatis sic deprecatur: *Non veniat mihi pes superbiæ.* Benè ait *pes*, non pedes. Superbo enim pes est vnicus. Ideoque sicut diu consistere non potest qui vnico tantùm stat pede, eoque totam incumbentis corporis molem sustinet; ita nec diu stare potest superbus; nutabit enim, dubiumque librabit corpus, ac tandem præceps in ruinam. Vnde statim subdit, *Ibi ceciderunt omnes;* pulchrè rationem reddens, cur tantoperè sibi timeat à superbia, quia scilicet communis est scopulus, in quem ferè omnes impingunt quotquot pereunt. *Quoniam initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit eam adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem*, ait Ecclesiasticus. Hæc Luciferum cum complicibus suis præcipites egit è cælo, Adamum & Heuam eiecit è paradiso, quia per eam peccatum in orbem intrauit, quod totam humani generis massam infecit.

Vbi humilitas, ibi securitas; vbi superbia, ibi ruina.

Psal. 35, 12.

Superbia est communis scopulus pereuntium.

Eccli. 10, 15.

6. Super quo bases illius solidatæ sunt? aut quis demisit lapidem angularem eius,

Nota terram propriè non habere bases, fundamenta vel lapidem angularem, vt cap. 27. vers. 6. ostensum est. Quare est hîc metaphora sumpta à domo firma, significans terræ firmitatem, immobilem consistentem, velut admoto lapide angulari adnixam basi, qui vtrumq; latus constringat. Bases ergo & lapis angularis sunt ipsa terræ à Deo indita stabilitas, quâ in loco suo firma & immota consistit, perinde ac si basibus inniteretur, & lapidibus angularibus latera vndique stringentibus vinciretur. Ita passim Doctores. Vnde non est quod pro his basibus cum Valesio cap. 52. de Sacra Philosophia confugiamus ad imam terræ partem circa centrum, quam dicit esse grauissimam, solidissimam & quasi adamantinam: multò minùs cum Thalete sentiendum, terram aquis velut lignum innatare; minimè omnium cum Xenophane & Empedocle, immensam esse terræ profunditatem.

Bases & lapis angularis terræ est ipsa eius firmitas.

Mysticè S. Gregorius lib. 28. Moralium cap. 6. *Terræ bases*, inquit, *sanctæ Ecclesiæ Doctores sunt, qui dum recta prædicant, & prædicationi suæ viuendo concordant, omne pondus Ecclesiæ fixâ morum suorum grauitate sustentant*, &c.

Terræ bases sunt Ecclesiæ Doctores.

Tropologicè. *Bases vniuscuiusque animæ sunt inten-*

Bases animæ sunt eius intentiones.

intentiones suæ. Nam sicut fabrica columnis, columnæ autem basibus innituntur; ita vita nostra in virtutibus, virtutes verò in intima intentione subsistunt. Et quia scriptum est, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus; *tunc bases in fundamento sunt, cùm intentiones nostræ in Christo roborantur. Incassum verò alta super se bases ædificia erigunt, si non ipsæ in fundamento solidatæ consistunt; quia nimirum quamlibet summa opera inaniter faciunt, si intentiones cordium extra æternitatis certitudinem deflectuntur, & vitæ veræ præmia non requirunt: tantoque grauiora ruinæ super se damna ædificant, quantò altiora ædificia extra fundamentum portant; quia cùm æterna vitæ præmijs non intendunt, quò plus se quasi in virtutibus erigunt, eò in gloriæ inanis foueam profundiùs cadunt.* Sic ille. Christus itaque fundamentum est bonorum operum: in quo sanè non collocantur, si per intentionem in eum actu vel virtute non tendant: si verò actu & expressè propter illum fiant, tunc firmiùs & indissolubiliùs erecta consistunt. Quando itaque virtutes ex hac præstantissima intentione fiunt, sunt veluti columnæ pulcherrimæ, quibus capitella & bases decorem adijciunt. Actiones enim ipsæ sunt columnæ virtutis honestate rectæ, & firmitate robustæ: capitellum singularum est prima illa intentio, quâ in virtutis honestatem tendimus; quia ab illa tamquam à capite & à principio operari incipimus: basis verò est alia intentio altior & excellentior, quâ Deo placere cupimus, & eius ardentiores amatores fieri; quoniam cùm in hac intentione opus figimus, illud quasi in suo fundamento solidamus.

1. Cor. 3, 11.

Christus est fundamentum bonorum operum.

Porrò lapidem angularem idem S. Gregorius allegoricè exponit eumdem Christum; *de quo*, inquit, *scriptum est*, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. *Qui dum in se Iudaicum Gentilemque populum suscepit, in vna Ecclesiæ fabrica quasi duos parietes iunxit. Hinc enim scriptum est:* Fecit vtraque vnum. *Qui angularem se lapidem non solùm in inferioribus, sed & in supernis exhibuit; quia in terra plebi Israeliticæ nationes Gentium, & vtramque simul Angelis in cælo sociauit*, &c.

Christus est lapis angularis. Psal. 117, 22. Ephes. 2, 14.

7. Cùm me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?

Quomodo stellæ Deum laudent.

Illis verbis Deus significat, statim atque stellæ factæ sunt, illud fuisse tamquam cantum ordinatum & concentum ad ipsum glorificandum: non quòd stellæ canant, aut sint creaturæ sensu præditæ, sed quòd in illis suam magnitudinem, bonitatem, virtutem & sapientiam Deus patefecerit; id perinde est atque si illæ clarâ & altâ voce loquerentur. Quoties igitur oculos cælum versus attollimus, concentum stellarum debemus audire, quomodo illæ à sua creatione cœperunt canere; & certum est eiusmodi harmoniam & concentum debere nos excitare & sollicitare ad canendas laudes Dei, & ad ipsum glorificandum. Sanè nisi plusquam surdi essemus, aures cordis nostri ad eiusmodi cantus tam harmonicos essent nobis accommodandæ. Astra igitur matutina sunt sidera propriè dicta, quæ summo illo mundi manè lucere cœperunt: vel allegoricè Angeli, qui matutini vocantur; non quòd ante mundum creati sint (vt voluerunt Basilius, Nazianzenus, Origenes, Hieronymus, Ambrosius, Hilarius, Damascenus in Catena) sed quia sub prima mundi initia creati sunt. Ita Concilium Lateranense & Doctores passim; qui addunt, Angelos bonos propter excellentiam tum naturæ tum gratiæ dona meritò comparari astris semper lucentibus, numquam cadentibus. Iidem propter eximiam sanctitatis excellentiam vocantur hîc *filij Dei*, vt patet ex versione Septuaginta, quæ habet πάντες ἄγγελοί μου, *Omnes Angeli mei*, conformiter Hebræo & Chaldæo. A Vulgato tamen optimè *filij Dei* nominantur, sicut & Danielis 3. vers. 92. Primùm quidem, vt auctor est D. Thomas 3. part. quæst. 13. quia illi ante alios adoptionem filiorum receperunt. Secundò, quia in rerum gerendarum alacritate & obedientiæ promptitudine filijs simillimi sunt. Tertiò, quia Dei optimi parentis erga res humanas charitatem referunt & imitantur. Quartò, quia Dei administri & discipuli, & ideò filij Dei, vt olim filij Prophetarum, dici possunt. Postremò, quia egregiæ naturæ præstantiâ & illustribus dotibus plusquam reliquæ omnes res creatæ ad Deum accedunt. Vt autem verè Dei filios esse, affectumque filiorum erga Deum habere se ostenderent, initio conditi orbis Creatori Deo laudes cecinerunt.

Astra matutina cur Angeli dicti.

Angeli cur filij Dei vocentur.

Duobus autem modis hæc Angelorum laudatio accipi potest. Primùm quidem vt dicamus, suâ ipsâ pulchritudine & naturæ, quâ conditi erant, præstantiâ, additis tot ac tantis etiam gratiæ ornamentis, statim commendasse Deum tanti operis auctorem creatorémve suum. Quomodo dicere solemus opus artificiosum & affabrè effectum elegantem artificis manum commendare; præsertim verò, quia cùm se ipsi viderunt tot tantisque à Deo affectos esse beneficijs, & insignibus multis siue naturæ siue gratiæ dotibus auctos esse, pro acceptis beneficijs cœperunt tunc, nec vmquam desinent, Deum laudare, illique continenter gratias agere. Nam, vt Theodoretus ait, *Qui creatus est laudat, Creator laudatur; & ingratus, qui Conditorem non laudat.* Hic ergo est primus laudationis Angelorum modus communis ferè cum astris & reliquis creaturis. Nam & *cæli enarrant gloriam Dei.*

Angeli in ipso mundi initio creati Deum laudarunt, & quomodo.

Psal. 18, 2.

Alter modus huius laudationis est, vt cum molitione aliarum rerum, quæ tunc à Deo creabantur, coniungatur hymnus Angelorum, præsertim quando velut primus lapis primaque totius mundi fundamenta iacta sunt, id est terra creata. Etenim terræ creationem comitata est statim lætitia, iubilus & acclamatio Angelorum, diuinam bonitatem efferentium in noua nascentis orbis creatione. Deinde etiam aucta magis magisque est hilaritas & gaudium, cùm etiam cæli & sidera ipsa tamquam illustria quædam lumina Deo creante prodierunt. Hinc Septuaginta hoc loco aiunt: Ὅτε ἐγενήθησαν ἄστρα, ᾔνεσάν με φωνῇ μεγάλῃ πάντες ἄγγελοί μου: *Quando facta sunt sidera, laudauerunt me voce magnâ omnes Angeli*

Angeli mei. Et S. Chrysostomus, *Angeli*, inquit, *ipso aspectu obstupuerunt, cùm multitudinem, pulchritudinem, dispositionem, vtilitatem, varietatem, ornatum, splendorem, concentum, ceteraque omnia, quæ multò illi quàm nos meliùs vident, intuerentur.* Anastasius item Sinaita lib. 4. Hexaëmeron eam Angelorum laudem potissimùm refert ad incarnati Verbi mysterium sic scribens: *Hymnis Deum celebrarunt. Quamobrem? Quoniam facta sunt astra. Non certè propterea, sed cùm vidissent Solem è terra recurrentem, in mysterio didicerunt Christi incarnationem, & è terra assumptionem; & ideò cùm vidissent eum ex sancta Virgine tamquam ex abysso exortum, statim exclamarunt dicentes: Gloria in excelsis Deo.* Vbi Anastasius videtur dicere astra & Solem priùs in terra facta esse, ac deinde cælo fuisse inserta. quod falsum est: ac proinde allegoricè sumenda est eius expositio: quamuis non negem Angelos bonos summis laudibus Dei bonitatem extulisse post reuelatum ipsis mysterium Incarnationis. Igitur primo ipso molitionis mundi exordio verè Dei filios se exhibuêre Angeli, Deum omnium rerum molitorem ac suæ ipsorum naturæ conditorem mirandum in modum extollentes.

Angeli etiam mysterium Incarnationis sibi reuelatum laudibus extulerunt.

Ex hac descriptione creationis terræ, astrorum ac proinde orbium cælestium, quorum partes sunt astra, & Angelorum, firmissimum struitur argumentum ad reuincendam hominum ignorantiam. Vis rationis hæc est. Ego (inquit Deus ad Iobum) iam inde à primordio mundi is eram, qui nossem ab æterno rationem architectonicam fabricæ mundi & naturæ Angelicæ: quod est sublimius: tu verò nondum creatus fueras: quomodo ergo mecum disceptare cupis, vel ais te id vehementer optare?

Homo rerum originem ignorãs non potest cum Deo disputare.

Obseruandum hîc cælum & terram simul creata, licet distinctis diebus ornata, fuisse. Obseruandum etiam fieri hîc expressam Angelorum mentionem, quam in Genesi Moyses non fecit. quod est expensione dignum. Obseruandum denique ad sensum arcanum, creaturas nobilissimas recèns conditas è vestigio in sui conditoris laudem conspirasse. Quod sanè studium & pueris rationis luce vti incipientibus & vniuersis hominibus summo manè euigilantibus impensè commendandum. Deus nimirum summo iure primitias eiusmodi requirit. Qua certè in re dolendum est, quàm sint contraria mortalium vota & studia; qui vix somno soluti multiplices cogitationes & affectus parum pios patentibus animi portis admittunt, quibus Deo se insinuare cupienti viam intercludunt. Sanè ex hoc capite non congruit eis hoc illustre cognomentum filij Dei.

Deus à creaturis rationalibus laudis primitias exigit.

In his illud quoque obseruatu dignum, quòd in tota admirabili terræ conditione non meminerit Dei laudes, nisi vbi ad luminaria cæli ventum est. Conditur firmamentum, & silet: conditur terra, firmaturque, & se premit silentio: conduntur luminaria, & statim vox laudis auditur; & astra, & Planetæ, & Angeli portitores sese effundunt in laudes Dei. Cur quæso solùm inter luminum creationes Dei laudes reboant? In solis scilicet luminibus condendis sentitur obedientia à creaturis præstita Dei verbo. etenim dicitur: *In principio creauit Deus cælum & terram: & spiritus Domini ferebatur super aquas. Dixitque Deus, Fiat lux, & facta est lux.* Expende, cui dixit Deus vt fieret, nempe luci; & statim lux diuino obediuit verbo: quæ obedientia lucis Dei verbo præstita vbi apparuit, diuinæ laudes non potuerunt ampliùs sileri. Huc spectat D. Basilius Seleuciensis Orat. 1. inquiens: *Cælum productum est & terra cum aquis, cùm vox anteuerteret nulla; lux verò cùm produceretur, Deus voce præiuit. Meritò nunc loqui incipit, vt eius quod fit sensu & admiratione Angelorum turbas moueat, quo imperium effectione rei comitatum conspicati, eoque perculsi spectaculo ad cognitionem & hymnum Creatoris conuertantur. Dicit enim Deus cum Iobo disserens; Cùm astra faciebam laudabant me omnes Angeli mei.* Quasi vnum Dei imperium effectione rei comitatum efficacissimum omnium esset ad diuinas laudes extorquendas. Posset tota orbis creatio, imò ipsa lucis conditio, illaudata manere, nisi imperium Dei voce manifestaretur: at vbi verbo diuino creaturæ parent, iam Deus non poterit manere illaudatus. *Simul enim Angeli* (inquit Gregorius Venetus in Harmonia mundi Cant. 5. Ton. 8. cap. 1.) *ipsaque cælestia corpora suas laudes vocesque gratulatorias adiungunt præ admiratione Creatoris.* Sed luculentiùs elegantiusque communis harmoniæ gratiam expressit Ambrosius in Præfatione Psalmorum dicens: *Laudant Angeli Dominum, psallunt ei potestates cælorum; & ante ipsum initium mundi Cherubim & Seraphim cum suauitate canora vocis suæ dicunt Sanctus, sanctus, sanctus: innumera Angelorum millia assistunt: seniores, & turba magna, sicut voces aquarum multarum, concinunt Alleluia. Ipsum axem cæli fert expressior sermo cum quadam perpetui concentus suauitate versari vt quadam secreta natura.* Nec id ab vsu naturæ alienum videtur: quandoquidem vox missa gratiore plausu in montibus resonat, & suauiore sono reddunt ipsi quod accipiunt.

Nulla res tam excitat diuinas laudes quàm obedientia à creaturis præstita verbo Dei.

Gen. 1, 1.

Ceterùm arguté quærit Celada noster Benedictione 5. de Ephraim & Manasse, quam ob causam astra matutina effusiùs prædicent opificis Dei laudes linguato luminis splendore; cùm potiùs quæ totâ nocte splendidiùs scintillauerant, auroræ exortu suos contrahant radios, & sui occasus metu raræ albescant instante vicinæ mortis præsagio: solaris enim luminis opulento iubare tumulantur. Quare non cùm plenâ lampade noctu micant, sui occasus immemores, laudes Dei modulari dicuntur, sed dum eorum splendor instantis lethi sui pauore languescit? O rem expensione dignissimam! scilicet dum astra matutina instante suæ mortis metu expauescunt & expallescunt, & *velut funereæ faces in occasus suos quasi quibusdam deducuntur exequijs* (vt eleganter loquitur Sermone de Resurrectione Zeno Veronensis) tunc, tunc quidem languidæ suæ lucis sumptuosiori pompâ diuinis laudibus ambitiosiùs militant, & obitus sui pallido aspectu splendidiùs Deo scintillant, quasi placendi gratiam & officiositatem modulandi non ab opulentia nocturnæ lucis, sed à matutino languore mutuentur. Sic astra occasus sui ambitioso nitent ornatu: sic matutinus pallor sidera adornat ad gratiam: sic spectati obitus sui squalore

Astra matutina occasui proxima plusquam nocte prælucentia Deo placent.

lore inornantur. Tantam vicinia mortis sideribus conciliat gratiam, atque ita mortis aspectus placendi fauorem meritorum blandimento subornat.

8. Quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens,

9. Cùm ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem?

10. Circumdedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia;

11. Et dixi: Vsque huc venies, & non procedes ampliùs, & hîc confringes tumentes fluctus tuos.

Mirabilis aquarum productio & in vnum locum congregatio. Tangitur hîc aquarum creatio à Deo velut ex vtero, in quo latent omnium creaturarum rationes quasi fœtus erumpentium, hoc est vehementer emanantium pro rei genere. Impetus quippe ille congruit naturæ liquidæ, quæ sese præcipitat quousque rem consistentem offendat, quâ contineatur & determinetur. Similitudo autem infantuli recèns à vulua fusi aptè consentit, cùm corpusculum tunc molle ac humidum & quasi aqueum sit, varieque formari possit, compressione, depressione, expressione, antequam obdurescat. Iam ergo Deus aëre caliginoso siue tenebris nuper creatas aquas obduxit. de quibus dicitur: *Tenebræ erant super faciem abyssi.* Gen. 1, 2. Est autem insignis diuinæ potentiæ ac sapientiæ laus, quòd rem indomitam, tumentem, mugientem, quæ terram vniuersam ambiebat, velut inertem ac nudum infantulum nutricis manibus exceptum, resistere non valentem, tractarit, & in locum vnum imperio compulerit. Mox nimirum immensitas illa aquarum loco cessit, & in cauitatem sibi destinatam, quasi pauens diuinam Maiestatem, extemplò confluxit. *Maris summa ad Dei præceptum obedientia.* Inter omnia sanè quæ diuini præcepti vim nobis manifestant est obedientia ista quam mare ei exhibet. Nulla enim fera magis effrænis quàm mare, quod nullius subiacet imperio, nullius maiestatem vel leuiter reuereretur; & nihilominùs summam ad Dei præceptum exhibet obedientiam, quam Deus ipse ad suæ potestatis manifestationem hoc loco cum Iobo agens expressit: *Quis conclusit ostijs mare?* &c. Est quidem mare, iuxta multorum sententiam, altius ac superius multo terrâ ipsâ: quis igitur eius ingens pondus continet, & immensam comprimit molem, ne in terram defluat? Certè diuinum præceptum & verbum, cuius virtute quasi infantulus fascijs ligatus intra cunas continetur, & in morem criminosi facinorosique hominis vectibus & portis inclusum tenetur. Non autem muris lateritijs aut lapideis propugnaculis, aut vectibus & portis æreis, aut virgis ferreis illud continet Deus, sed leuiculo arenæ puluere; quod perpetuo miraculo sancti Patres, Chrysostomus in Catena, Basilius Hom. 4. in Hexaëmeron, Ambrosius lib. 3. in Hexaëmeron cap. 2. & 3. Theodoretus in Psal. 103. D. Thomas primâ parte quæst. 69. art. 1. ad 2. & 4. alijque tribuunt (si tamen miraculum dici potest, quod in communem legem verbo Dei statutam transiuit.) Clariùs autem hæc maris obedientia ad diuinum præceptum ostenditur, cùm agitatur ventis, & intumescunt fluctus eius: aliquando enim ita erigit suos fluctus, vt ad cælum pertingere videantur; & tantâ vi ac impetu in terram irruit, vt eam penitus obruturum appareat: hoc tamen ipso quòd arenæ pulueres infirmos & leues attingit, ita se continet, vt nullatenus illos transgrediatur. Et quidem arena non est, quæ illius impetum detinet, vt ostendit D. Thomas primâ parte citato loco, & primâ secundæ quæst. 104. art. 5. ad 2. tum quia mare altius est terrâ, tum quia illa infirma est, quam vel leuis aura propellit: sed ipsummet mare seipsum continet obediens præcepto Dei dicentis: *Mare non ab arena, sed Dei præcepto contineri docet sanctus Thomas.*

VSQVE HVC VENIES, ET NON PROCEDES AMPLIVS.] Certè mare nequaquam obedire diceretur, si coactè ac violenter diuini verbi virtute contineretur, vt indicauit D. Thomas secundâ secundæ quæst. 104. art. 2. ad 1. & tertiâ parte quæst. 44. art. 2. ad 1. Et docuit expressè B. Augustinus lib. 26. Contra Faustum cap. 3. quem ipsemet D. Thomas 1. parte quæst. 106. art. 6. egregiè explicat. His ergo verbis præceptum imponi pelago, ne vltra littoris terminos effluat, & violentâ eluuione terras obruat, ferè conuenit inter expositores Bibliorum. Quod ipsum tradit acutè Basilius Seleuciæ Orat. 1. dicens: *Pòst Deus nudat aquis terræ dorsa quibusdam velut in cellis mare concludens, dum imperio in abyssum vtitur pro claustro.* Et statim subdit: *Fertur illud quidem fluctibus altè elatum; vbi verò terminos attigerit, reuertit refugitque, & Domini vocem littoribus inscriptam cùm intuitum fuerit, curuatis fluctibus termini positorem adorat.*

Mare naturaliter locũ suum occupare verum est. Verùm probabilior Philosophia docet mare naturaliter contineri intra vastas, quas nunc occupat, cauitates, ibique à naturâ sua stagnare, nullâque appetentiâ instigari, vt supra terras violenter peregrinetur. Quod cùm ita sit, planè oboritur dubium argumentum, quare Deus ligauerit mare diuino imperio, ne in terras prolabatur: siquidem in loco, quem modò occupat, naturaliter iacet, & velut in centro quiescit: imò nisi violentè inde extrahi non potest. Aptène imperaretur vallestri fonticulo ne conscendat ad præalta montium cacumina? aut reptilibus, ne auium more per aëra volent? Hoc naturæ pondus naturaliter vetat, non præceptum, ad id superuacaneum aut fortè ridiculum. Quid ergo Deus imperio in abyssum vtitur? Cur imperiosè dicitur pelago, *Huc accedes, & hic confringes tumentes fluctus tuos?* Profectò etiam nemine iubente terminos illos egredi neque vellet, neque, etiamsi vellet, posset; cùm vltra proprium centrum nullum agens naturale sponte feratur. Verùm mare immanis bellua est, effera, turbulenta, crudelis, peccatoris *Mare symbolum peccatoris supra vires temerè ascendentis.*

toris symbolum exprimens, vt aduertit Nazianzenus Orat. in laudē Basilij. Æquum ergo fuit vt belluæ flagitiosissimis moribus perditissimæ imponatur præceptum, ne conetur vltra id quod potest. Neque enim flagitiosior malitia continetur intra suæ sphæræ cancellos, sed vltra id quod potest irrumpere intentans, temerariè supra vires audet, & conatur vltra potentiam. Vnde vt maris audacissimam temeritatem reprimat Deus, illi imperat ne prolabatur vltra id quod

Prou.8,29.

potest: *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.*

Hanc ipsam maris legem optimè exprimere voluit Sapiens, eam tamquam vltimum quid subinferens ad diuini Verbi aut præcepti potestatem demonstrandam: incepit hanc commendare à creatione cæli & firmamenti ex productione stellarum, Solis & Lunæ, iridis, pluuiæ, fulminum, &c. tandemque tamquam rem supremam subiecit: *In sermone eius siluit ventus, & in cogitatione sua placauit abyssum.* Ventus per seipsum res est indomita, qui nulli cedit, qui cùm perflat validè ac horrisonè, ita *vbi vult spirat*, vt qui inter homines omnes potentior est non solùm non possit compescere, *sed nescit vnde veniat, aut quò vadat*; & agitans mare tam effræne illud reddit, vt nullâ omnium hominum potestate possit vel leuiter compesci. Tanta est autem diuini imperij potentia, vt horrisonum impetuosissimumque ventum solius vocis suæ leui sono silere faciat; & sola ipsius cogitatio placat abyssum, & eius impetum quietat. *In sermone enim eius siluit ventus, & in cogitatione sua placauit abyssum.* Vbi in primis expende, quàm egregiè venti & maris spontaneam, vt ita dicam, obedientiam ad Dei præceptum exprimat: loquitur enim metaphorâ sumptâ à seruo, cui validè vociferanti iubet dominus silere: tunc enim ad domini sui sermonem, omni clamore deposito, ipsemet silentium tenet. Similiter tunc homo iratus dicitur placari, quando ad alterius sermonem & exhortationem deponit iram, quâ feruebat. Non ergo violenter ventus à Dei præcepto continetur, sed sponte, vt ita dicam, ad eius imperium omnem clamorosum sonum & velocissimum cursum continet. Nec mare violentiam passum ad Dei præceptum continetur, sed potiùs ipsummet quasi in corde recipiens Dei præceptum, iram suam deponit, ipsius Dei ordinatione placatum.

Venti & mare obediunt Deo. Eccli.43, 25. Ioan.3,8. Eccli. 43, 25.

HIC CONFRINGES TVMENTES FLVCTVS TVOS.] Quod Tertullianus lib. de Trinitate cap. 1. expendens rectè obseruat, Deum facili quodam aggere arenarum hoc implacatissimum elementum circumdedisse: *Quò cùm frequens, inquit, fluctus, & ex alto sinu spumans vnda venisset, rursum in se rediret, nec terminos concessos excederet, seruans iura præscripta: vt diuinas leges tantò magis homo custodiret, quantò illas etiam elementa seruassent.*

Homines ab elementis diuinam legem custodire docentur.

Execranda igitur hominum ad sua scelera propensio & pertinax voluntas, quàm nulla diuini iuris repagula coërceant; cùm tamen vastissimi & turbulentissimi elementi minas leuis quidam arenarum agger frangat & contundat.

Allegoricè maris nomine populus ille antiquus meritò exprimitur, qui non minùs huc illucque suis affectibus excitantibus quàm mare ventorum impulsu ducebatur: erupit autem quasi de vulua, quando de Ægypto egressus est. Sicut enim mulier suscepto semine illud multo tempore retinet, vt crescat, formetur & efficiatur puer; posteà verò illud magnis doloribus enititur: ita Ægyptus suscepit illos primos Patriarchas tamquam semen, quos sub paruo numero septuaginta duarum animarum Scriptura sacra expressit, ibique creuit, & populus formatus est talis vt timorem incuteret Pharaoni & habitatoribus Ægypti dicentibus: *Ecce populus iste Israel magnus est.* Tunc ipsomet Ægypto enitente (vrgebant enim Ægyptij filios Israël, vt egrederentur de Ægypto) magnis & ingentibus doloribus, quos Ægyptus sustinuit per plagas & submersionem Pharaonis & exercitus illius, erupit populus tamquam de vulua procedens. Vnde & sæpè in Scriptura sacra egressio illa vocatur natiuitas aut partus Ægypti; signanter apud Ezechielem dies, quâ Synagoga egressa fuit de Ægypto, vocatur dies natiuitatis aut ortus illius. Tunc autem populum illum conclusit ostijs, præceptis scilicet antiquæ legis. Nam post quinquaginta dies ab egressu ab Ægypto lex data fuit in monte Sina. Egregiâ verò metaphorâ exprimit legis præcepta, quibus populum tunc constrinxit. *Cùm ponerem*, inquit, *nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem.* Puer statim ac ex vtero prodijt vestitur ab obstetrice, vestibus quidem à patre pueri traditis illi ætati conuenientibus, pannis scilicet & fascijs stringentibus & colligantibus brachia, manus, crura, pedes & totum corpus: quoniam namque tener tunc est, oportet omnia membra, vt seruentur, colligari & inuolui. Moyses obstetricis officium gessit, & vestimentis à Deo datis, præceptis inquam legis, quæ Deus Moysi tradidit, totum puerum omni ex parte exteriùs colligauit. Mirum est enim, quot quantaque præceperit: nulla siquidem res externa est, circa quam præceptum non fuerit impositum. Præcepit enim circa cibum, potum, vestes, domos, lectos, quomodo & quid comedere deberent; quomodo & quid bibere; quomodo domus essent extruendæ, & cetera; quæ quamuis Deo viderentur indigna, omnia tamen ista insignia excellentissimaque continebant sacramenta, quæ propterea vocat nubem & caliginem. *Vmbram enim habebat Lex futurorum bonorum:* nihilque erat quod non mysterium aliquod sub illa caligine reseruaret. *Nubem ergo* (inquit S. Gregorius) *Deus vestimentum posuit, dum populum Iudæorum ab errore perfidiæ eripuit, nec tamen illis claritatem sui luminis patefecit; quasi ex tenebris eos abstulit, sed adhuc nube vestiuit: quem etiam verborum suorum caligine quasi pannis infantiæ inuoluit, dum non apertâ spiritus prædicatione, sed præceptis litteræ adstrinxit. Infirmus namque populus cùm præceptorum pannos nolens pertulit, ad firmiorem statum ex ipsa sua ligatione peruenit.* Vide lib. 28. Moralium cap. 9. vbi plures alios sensus allegoricos adfert.

Populus Hebræus mari comparatus. Gen. 46, 27. Exodi 12, 33. Ezech. 16, 4. *Populus Israël præceptis velut fascijs constrictus.* Heb. 10, 1. *Populus Israël nube vestitus.*

Tropologicè quasi inundans mare profundum & immensum ira est, & diuersis truculentisque cogitationibus quasi magnâ ventorum vi agitare totum atque turbare hominem solet; & efferuescens quodam quasi æstu, quidquid aduersatur

Ira immensum pelagus.

uersatur conatur obruere. Hoc ergo mare intumescere cùm incipit, terminis rationis obuallandum fortiter est, & ne illos transiliat ac supergrediatur diligenter cauendum; quin audire etiam compellatur iubentem Deum, *Vsque huc venies, & non procedes ampliùs, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* hoc est: Ne à me positos rationis terminos excedas. Itaque prudenti sapientum consilio monentur irati antequam quidquam designent, dicant, faciant, ratione adhibitâ expendere omnia, & ne quid contra Dei iussa committant diligenter aduertere. Vt enim nautæ præsentientes tempestatem anchoris firmant naues: ita, priusquam ingruat tempestas iracundiæ, ratione firmandus animus, & in diuersum nitendum, vt Plutarchus in Moralibus ait. Plures alios sensus tropologicos seu Morales ad hunc locum accommodatos vide apud S. Gregorium lib. 26. Moralium cap. 9. quibus conformiter D. Petrus Damiani Serm. 13. *Quid,* inquit, *per mysterium mare nisi reprobos homines & infideles insinuat; qui nimirum quadam carnalis ingenij salsugine callidi, sed odiis ac simultatibus inuicem inueniuntur semper amari, & velut mare diuersis tentationum flatibus intumescunt, cupiditatumquè carnalium procellis ac tempestatibus quatiuntur? Quid verò arida, nisi animam designat fontem fidei sitientem, vel ad creatorem suum ardenti desiderio tamquam sitibundis faucibus anhelantem? Ab arida ergo mare diuiditur, quando Deus omnipotens à se sitientium reproborum impetus reprimit, & tamquam littus marinis fluctibus obijcit, dum conatibus feruescentis insania sua moderaminis limitem figit. Quod profectò illa Dei vox probat quâ dicit:* Quis conclusit ostiis mare? *&c. Enimuerò rectè per mare cor praui hominis designatur, quod videlicet furore est turbidum, rixis amarum, elatione superbiæ tumidum, caligine malitiosæ fraudis obscurum. Separauit ergo tunc Deus mare, & minaces fluctus ab inundatione terræ compescuit, vt terra virentes herbas & ligna pomifera germinaret, ac deinde segetum fructus afferret. Separat etiam nunc ab electis suis reproborum turbines persequentium, & quasi furentes coercet impetus tempestatum, quos etsi furere vsque ad infligenda corporibus tormenta concedit; ne tamen animas lædant, inuictâ eos atque peruigili brachij sui protectione custodit, quodammodò dicens mari, Huc vsque venies, & non procedes ampliùs, & hic confringes tumentes fluctus tuos. ac si patenter dicat: Vsque ad inferenda corporibus te tormenta relaxo; ne autem vsque ad animam cumulis intumescentibus profluas, legis meæ tibi littus oppono; vt dum furori fluctuum tuorum littus obijcitur, terra cordis ad proferenda fructuum germina libera relinquatur.*

Quid sit mysticè aquas à terra littoribus arceri.

Reprobi semper iustos persequuntur, animam verò lædere non valent.

12. Numquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ locum suum?

Ortus Solis est quarti diei opus.

Congruenter post terræ, cælorùm & Angelorum creationem & aquarum congregationem progreditur Deus ad opus diei quarti, in quo creatus est Sol; ad quem aurora pertinet & diluculum, occasus & ortus, id est Orientalis & Occidentalis plaga; quæ ab oriente & occidente Sole nomen acceperunt. quasi dicat: Numquid natus eras, ô Iobe, quando formatus est Sol; aut posteaquam in viuis esse cœpisti, præscripsisti illi, quomodo suos obiret cursus constantes & ratos? ostendistine locum, vbi occidens absolueret cursum suum, & oriens inchoaret? Præcipere autem diluculo idem est quod ostendere auroræ locum. id est, loca illa definire vnde quotidie Sol oriatur: singulis enim diebus ortus sui locum in Finitore mutat; eadem tamen loca Sol singulis annis peragrat. Hæc ergo sapientissima dispositio, quâ Sol terram vniuersam lustrat (*neque est qui se abscondat à calore eius,* vt ait Dauid: quæ & naturæ leges appellantur, quoniam ab Auctore naturæ latæ & inuentæ sunt) præcipere diluculo & ostendere auroræ locum meritò dicitur. Quamuis enim Oriens sit semper in certa aliqua regione, animaduertitur tamen Solem secundùm anni tempus modò altius, modò ex inferiore loco oriri. Psal. 18, 7.

Mysticè accipiendo hæc noua est interrogatio, & satis stupenda. Nam diluculum & aurora præcedunt ortum Solis. Quomodo ergo Sol iustitiæ dicit, Numquid tu es sicut ego, qui post ortum meum præcepi diluculo vt surgeret, & auroræ ostendi locum suum? vtique hoc æternitatem Verbi diuini indicat; cuius ortus à Patre æternus est, iuxta illud: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Et quia idem est lux vera & splendor paternæ gloriæ, à quo procedit lux matutina, & quidquid in hoc mundo lucis est particeps, ideò per eius voluntatem oritur diluculum, & aurora consurgit, omnesque Sancti resurgent nouâ luce splendescentes; sed præ omnibus eius Mater, tamquam noua Aurora consurgens, cui ostendit locum suum, hoc est omnium supremum post ipsum, ad suam dexteram ei assignans thronum, sicut Salomon matri suæ. Psal. 109, 7.

Aurora Solis iustitiæ est ortus Verbi à Patre.

Aliter D. Gregorius lib. 29. Moralium cap. 2. hæc accipit, non de ortu à Patre ante sæcula, in quo non est prius & posterius, ante & post, cùm sit æternus; sed de ortu temporali ex Matre in Bethleem: post quem Ecclesiæ significatæ per diluculum & auroram, quæ ex tenebris ignorantiæ tendit ad verum lumen fidei, præcepit vt locum quæreret, in quo plenitudinem lucis inueniret; & ipsum ei locum ostendit, vt re inuentâ frueretur. *Quid est* (ait D. Gregorius) *locus auroræ, nisi perfecta claritas visionis internæ, ad quem cùm docta venerit, de transacta noctis tenebris nihil habebit? Locum suum aurora considerat, quando sancta anima ad contemplandam Conditoris sui speciem flagrat.* Ita Gregorius. Quæ rectè ad contemplationem Christi iam nati applicantur, qui Ecclesiæ illius temporis præcepit vt ipsum quæreret, & locum vbi ortus est ostendit; pastoribus quidem per Angelos, dum claritas Dei circumfulsit illos; Magis verò per stellam, quæ illos excitauit, & deduxit ad locum vbi natus erat; vt hìc applicare liceat quod scriptum est: *Quis suscitauit iustum ab Oriente; & vocauit eum vt sequeretur se?* Id est, Ego, & non alius, suscitaui congregatiunculam illam iustorum, quæ in Oriente erat, & traxi eam vt me quæreret & inueniret; ac meipsum palàm manifestaui, vt meâ gauderet præsentiâ. Vnde non immeritò hoc festum Ecclesia nuncupauit *Epiphaniam,* id est manifestationem,

Aurora quoque dicitur ortus Christi in Bethleem.

Lucæ 2, 9. Matth. 2, 2. Isaiæ 41, 2.

nem, quia Christus Dominus mirabili quodam modo Gentibus, idque in Oriente, vnde lumen nascitur, se manifestauit.

13. Et tenuisti concutiens extrema terræ, & excussisti impios ex ea?

Quasi dicat: Rogo etiam te mi Iob, an lucem vsque ad vltimas orbis terrarum oras sicut ego lucis auctor diffuderis? item, an extrema terræ solaribus radiis illustrans impios lucis inimicos, cædibus & prædis noctu intentos, in sua lustra latebrasque abegeris? Vbi docet duo lucis effecta, scilicet *extrema terra concutere*, hoc est illustrare quasi feriendo & verberando (quæ videtur esse proprietas radiorum, quæ in terram velut spicula iaciuntur seu feruntur) *& excutere impios ex ea*, hoc est abigere & arcere: noctu enim prodeunt ad prædas, manè vt lux emicuit timore perculsi recedunt, & se in latebras abdunt.

Duo lucis effectus.

Conuenienter ergo Deus dum lucem à se factam commemorauit, exclusionis quoque impiorum meminit. Sicut enim lucem consequitur vt tenebras pellat, quæ eius contrariæ sunt; ita & impios, qui lucem oderunt, & tenebras amant. Et sicut lucem fecit Deus ad tenebras expellendas, ita & ad impios è terra viuentium euertendos. Ex quo non leuis coniectura est, ea de causa in historia creationis primo die lucis mentionem esse factam; licet quarto die luminaria effecta narrentur; quòd primo die sicut Angeli simul sunt cum cælis procreati, ita iniqui angeli facti cacodæmones eo fuerunt die è cælo eiecti, & æternis tenebris mandati. Pro comperto enim Theologis est, breuissimo tempore iniquos angelos in cælo fuisse: quod non nisi diuinâ luce factum fuit: congruum autem erat, vt eo die, quo tam copiosa lux creaturæ spiritali orta est, orriretur quoque creaturæ materiæ corporisque participi. Sunt autem impij luci contrarij, siue lux materialis siue spiritalis sit. Nam iniqui materialis etiam lucis osores sunt, quia delitescere cupiunt; vt copiosè superiùs cap. 24. demonstratum fuit. Quod & Christus apud Ioannem docet: *Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.* Vtraque etiam lux eijcit impios è terra. De luce quidem spiritali id satis clarum fit in Euangelio, quod tot improbos homines, improbos mores, improbas hæreses lumine suo clarissimo deiecit. De luce verò materiali constat, quia ipse assiduus ortus & occasus Solis hominum vitam consumit. quod Ecclesiastes indicauit dicens: *Generatio præterit, & generatio aduenit.* cuius rei statim causam addit: *Oritur Sol & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens girat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem.* Cùm igitur ipso lucis motu ad exitum vitæ quotidie vocentur improbi, appositè à luce è vita expelli dicentur. Viris verò probis licet etiam ipsa dies vitam minuat, quia tamen ad aliam veram vitam vocantur, & cùm morte potiùs restituantur quàm absumantur; non ita lucis motu à terra pelli dicentur. Viris autem impiis si hæc vita adimatur, nulla eis alia reliqua est; sed mors tantummodò sempiterna.

Lucis effectionem sequitur iniquorum expulsio.

Cur primo die creationis lucis fuerit facta mentio.

Duplex lux: quam vtramque mali oderunt.

Ioan. 3, 19.

Vtraque lux malos eijcit.

Eccle. 1, 4.

Ceterùm adhuc ad litteram, quamuis improbi in terra apertâ luce habitent, & suas confusiones exerceant; Deus tamen adhuc illos detegit, eoque pacto illos cohibet, vt illis quodammodò terra purgetur quando Sol oritur, non dico vaporibus qui noctu regnarant, & aliis corruptionibus, quibus aër condensatus inficitur. Sed Deus etiam terram improbis purgat, quia tunc illi non habent illam libertatem quam cuperent; tuncque digito scelerati & nefarij possunt monstrari: quo fit vt illos adhuc pudor aliquis retineat: loquor de impudentibus, qui oculos quasi obuolutos habent: adhuc sentiunt illi aliquos conscientiæ stimulos & aculeos, ita vt sibi non permittant ad summum vsque suarum iniquitatum venire. En igitur quomodo aurora prosit ad terram aliquo modo, quamuis non penitus, purgandam.

At cur non Iobum Dominus percunctatur, an ex medio terræ iniquos expulerit, sed tantùm de principio & meta quæstio est? Terram hanc, de qua Iobus examinatur, intellige naturam humanam. Homo quippe malis infestatur sub initium, cùm concipitur in peccato originali; sub medium, dum ex praua sua libertate scelera sceleribus coniungit; sub exitum, dum in pœnam primi delicti, quo infecta est tota propago, in puluerem reuertitur, & in sepulcro computrescit. Peccata igitur omnia actualia, quæ scilicet mortalia nuncupantur, euitare homo potest; at ne in primo animationis instanti originalem labem contrahat, & ne post mortem cadauer in puluerem dissoluatur, in nullius situm est potestate, sed opus est prærogatiuâ prorsus singulari, quam conferre solus potis est Deus: idcircò medij prætermissâ memoriâ, de solis finibus seu extremis interrogat. Verùm quòd homines non possint Deus effecit, quando purissimæ illius terræ virgineæ, de qua *Verbum caro factum est*, extrema sic præseruauit, vt neque in conceptione originalem labem contraxerit, neque post mortem experta sit corruptionem. *Ad quod innuendum* (verba sunt Richardi à sancto Laurentio lib. 3. de Laudibus B. Mariæ) *quasi de illa loquens Dominus ad Iob:* Numquid tenuisti concutiens extrema terræ, & excussisti impios ex ea? *id est motus prauos. quasi diceret: Non tu hoc fecisti, sed ego. Extrema huius terræ dici possunt conceptio carnalis & mors corporalis. A primo extremo excussit, vt dictum est, fomitem & motus prauos in sanctificatione; ab vltimo extremo excussit putrefactionem, vermem & puluerem in resuscitatione.*

Solus Deus potest hominem à culpa originali & corpus à corruptione seruare.

Allegoricè S. Gregorius lib. 29. Moralium cap. 3. *Extrema*, inquit, *terra Dominus tenuit; quia in fine sæculorum ad destitutam iam & alienis Regibus subditam synagogam venit, atque ex illa impios excussit; quia spiritualia fidei prædicamenta renuentes, etiam a carnalis sacrificij gloria repulit. Vel certè extrema terra tenuit; quia ex Iudæa paucos abiectos & humiles elegit; & legis Doctores deserens peccatores assumpsit: dumque eius extrema tenet, ex ea improbos excutit; quia dum infirmos fideles roborat, fortes in illa infideles damnat*, &c.

Iudaica perfidia viso Christo concussa fuit, & expulsi Pharisæi.

Tropo-

Extremas hominis actiones Deus potissimùm excutit; & cur.

Tropologicè ibidem S. Gregorius per *extrema terræ* interpretatur extrema opera peccatoris, qui ex terrenis desideriis, quibus immergitur, terra efficitur; docetque Deum, qui iudicat fines terræ, vltimis prædestinatorum actionibus impensiùs inuigilare, vt corrigat; solicitiùs concutere extrema terræ, vt emendet; efficaciùs terrere duras atque insensibiles mentes: *vt quæ,* inquit, *pessimâ securitate duruerant, salubri timore mollescant; quatenus vel serò redeant: & hoc ipsum saltem, quòd diu expectati sunt, erubescant.* Necesse enim est, vt præsentem vitam bonis actionibus claudant, qui apti ad æternam auspicandam iudicabuntur. Sed quid? Solásne extremas actiones iudicaturus est Deus? Absit. Sed idcircò has solas expressit, ne aut iustus de prioribus bonis confidat; aut iniustus propter priora mala desperet: sed vterque extremum vitæ finem solicitus attendat; malus quidem sperando meliora; bonus autem peiora formidando. de quibus vterque iudicetur. Ita D. Gregorius: *Quia,* inquit, *fines terræ Dominus iudicat, conuersus peccator priora sine media non expauescat; iustus inchoatâ iustitiâ non præsumat.* Concinit D. Isidorus lib. 2. de Officiis Ecclesiæ cap. 16. de pœnitentibus ita loquens: *Si quis circa finem suum per pœnitentiam desinat esse malus, non ideò debet desperare, quòd in termino est vltimo vitæ: quoniam Deus non respicit quales anteà fuimus, sed quales circa finem vitæ existimus: ex fine enim suo vnumquemque aut iustificat, aut condemnat, sicut scriptum est: Ipse iudicat extrema terræ. Et alibi: Vniuersorum finem ipse considerat.* Vbi quamuis nihil dicat de bonorum præsumptione omnino cohibenda per illum metum, ne fortè ad vitæ exitum malè impingant, qui anteà inoffenso pede decurrerunt; tamen satis exprimit spem malorum sine dubio erigendam, si vel ad finem vitæ conuertantur; additâ tamen optimâ præmonitione: *Non dubitamus,* inquit, *circa finem iustificari hominem per pœnitentiæ compunctionem: sed quia rarò id fieri solet, metuendum est, ne dum ad finem differtur conuersio, incerta occupet mors, priusquam veniat pœnitentia. Pro qua re etsi bona est ad extremum conuersio; tamen multò melior est, quæ longè ante finem agitur; vt ab hac vita securiùs transeatur.* Sic ille.

Deus vnumquemque iustificat aut damnat ex fine vitæ.

1. Reg. 2, 10. Iob 28, 3.

Non est conuersio ad finem vitæ differenda.

14. Restituetur vt lutum signaculum, & stabit sicut vestimentum.

Homines vt lutum à Deo formantur, & destruuntur ac reformantur.

In Hebræo ad verbum est: *Conuertet se vt sigillum luti.* Id est, Terra, ex qua impij vi lucis excutiuntur, conuertet se vt sigillum luti. Luti enim sigillum facilè multas accipit & expellit formas seu figuras; ita terra plurimas suscipit & excutit impiorum generationes; iuxta quod Salomon ait: *Generatio præterit, & generatio aduenit; terra autem in æternum stat.* In hunc modum optimè etiam exponi potest Vulgatus Interpres; vt sit sensus, terram tam facilè variis hominum impiorum generationibus renouari quàm lutum, in quo variæ formæ imprimuntur atque signantur.

Eccle. 1, 4.

Impij vt vestimentum veterascunt.

ET STABIT SICVT VESTIMENTVM.] Id est, Vnaquæque impiorum generatio stabit in terra sicut vestimentum, quod tandem vetustate consumitur, & eius loco aliud assumitur. Ita nimirum præterit vna generatio iniquorum, & altera aduenit. Eodem modo exponitur quod est ad verbum in Hebræo, *Stabunt sicut vestimentum;* scilicet impij similes erunt vestimento quod non diu durat, sed vetustate vel tineis consumitur, iuxta illud Isaiæ: *Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos.* Eamdem rationem dicendi vsurpauit Dauid cùm de impiis ait: *Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Isaiæ 50, 9. Psal. 101, 27.

Lux est veluti sigillum & forma rerum.

Porrò ille dicendi modus, *Restituetur vt lutum signaculum,* non incommodè quoque sic exponitur, vt sit sensus: Sigillum illud seu forma rerum, quæ luce se prodit, tenebris velut emoritur, apparente luce reponitur, restituitur, reparatur; quâ facilitate lutea materia in varias formas compingitur, variásve impressiones, signacula vel sigilla recipit. Etenim à Philosophis lux dicitur forma colorum, qui noctu emortui interdiu rediuiui videntur. Quod certè assertum ad res omnes aspectabiles eleganter transfertur. Illud verò, *Stabit sicut vestimentum,* significat lucem esse pulcherrimum quoddam rerum corporearum velut indumentum, quod appositâ translatione noctu exui, manè resumi dicitur. Noctu enim terra propè informis est, nihil in ipsa cernitur: perindè est igitur, atque si magnum aliquod lutum, in quo nihil discretum esset, discerneretur. Quando autem Sol incipit lucere, perindè est atque si ex massa aliqua argillæ vasa figulina fingeret, & diligenter ornaret. En terram formatam, quæ anteà figurâ carebat. Quando igitur Deus diei lucem mittit, perinde est atque si vniuersam terram formaret ad dandum ipsi speciem & decorem, vt eam cum admiratione intueamur: atque ita ipsam vestit, pro eo quod priùs nuda erat, constricta & sterilis. Certè ad oculos nostros quod attinet (hîc enim agitur de aspectu hominum) noctu terra veluti deserta & vacua est, cùm in ea nihil appareat; die verò, in quamcumque partem oculos conijcimus, variis eam herbarum, florum fructuumque, quibus à Deo decoratur, ornamentis vestitam cernimus. Atque hic sensus mihi cum Pineda videtur maximè litteralis.

Hominis plasmatio de luto.

Aliam adhuc explicandi rationem præbent nobis Septuaginta legentes: Ἢ σὺ λαβὼν γῆν πηλὸν ἔπλασας ζῶον, καὶ λαλητὸν αὐτὸν ἔθου ἐπὶ γῆς: *Aut tu sumens terram lutum plasmasti animal, & ipsum ad loquendum idoneum posuisti super terram.* Quæ sententia licet verbis Hebræis parum conueniens sit, tamen aptissima est contextui, vt ex opere sexti diei, scilicet ex animalium creatione, Dei summa & infinita potentia probetur, sicut ex aliarum rerum creatione probata est. Sic ergo opportunè dici possit nunc post alia creationis opera indicari à Deo hominis formatio ex luto, tum etiam natura illius terrea & fragilis, diuinâ tamen potentiâ consistens & erecta. Quod cum nostra lectione sic rectè conciliatur, vt homo dicatur *signaculum* quasi passiuè, id est Dei similitudine signatus; aut, vt Nicetas ait in Catena, *quòd præ ceteris rebus homini Deus tradiderit suum insigne,*

ſigne, ſcilicet rationem; quâ reliqua res omnes caruerunt. Quod ſignaculum reſtitutum eſt vt lutum. id eſt, verſum & conuerſum eſt, rurſuſque reuerſum: primùm cùm lutum ipſum verſum eſt in hominem; deinde cùm homo ipſe ſignatus diuinâ ſimilitudine reuerſus eſt in lutum & terram de qua ſumptus eſt. *Ego* (inquir S. Chryſoſtomus in Catena) *vtroque nomine Deum admiror, vel quòd corruptioni obnoxium humanum corpus conflarit; vel quòd in ipſa corruptione vim ac ſapientiam ſuam expreſſerit.* Plures alias eaſque maximè varias huius loci expoſitiones adfert & reijcit Pineda noſter. Senſus autem allegoricos & tropologicos vide apud S. Gregorium lib. 29. Moralium cap. 4.

15. Auferetur ab impiis lux ſua, & brachium excelſum confringetur.

Impiorum lux extinguitur. Sententia facilis eſt, ſignificans ab impiis lucem vitæ, proſperitatis & gloriæ auferendam. Vide quæ ſuperiùs cap. 18. verſ. 5. & 6. & cap. 21. verſ. 17. dicta ſunt: vbi hæc repetuntur, & fuſiùs explicantur. *Brachium* autem *excelſum*, id eſt, potentia ſuperba tyrannorum & iniquorum hominum qui rerum potiuntur, & penes quos eſt ſumma poteſtas, *confringetur*, & in nihilum redigetur. *Tyranni ferè miſerè pereunt.* Fractam ſiquidem eſſe quis ignorat Alexandri, Cæſaris, Nabuchodonoſoris & aliorum ſuperborum potentiam, quantumuis inſuperabilis quando florebant videretur; tempore tamen ita conſumpta eſt, vt nullum modò eius veſtigium appareat. *Quoniam brachia peccatorum conterentur,* ait Dauid. Poſt iniquitatem quippe & peccatum neceſſariò ſequitur contritio & mors funeſta. *Pſal. 36, 17.* Euolue Regum faſtos, & arrogantiam potiſſimùm mulctari animaduertes. Ezechielem perlege, & rapinas, Ioëlem, & laſciuiam variis cladibus puniri cernes. Plena omnia diuinæ iuſtitiæ exemplis. Quantum calamitatis in Reges Iſraël, in Coritas, in Sodomitas, in Dathan & Abiron aſſeclas, in Iudæorum populum, in infinitos alios peccatum non immiſit? Plura de miſero iniquorum Regum ac tyrannorum ſtatu ac tragico exitu vide ſuprà cap. 18. verſ. 5. & ſeqq. & cap. 34. verſ. 20. & paſſim alibi.

16. Numquid ingreſſus es profunda maris, & in nouiſſimis abyſſi deambulaſti?

17. Numquid apertæ ſunt tibi portæ mortis, & oſtia tenebroſa vidiſti?

Dixerat ſuperiùs de luce, quæ occulta detegit; nunc Iobum interrogat de rebus abditiſſimis, quæ maris aquis, & inferorum foueis ac portis mortis, oſtiiſque tenebroſis, quæ idem ſignificant, celantur. Quæ ſanè omnia Deo tam peruia & aperta ſunt, quàm quæ meridianâ luce ſplendeſcunt.

Septuaginta: Ἦλθες δὲ ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, ἐν δὲ ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησας; ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν; *Aut veniſti ad fontem maris, aut in veſtigiis abyſſi ambulaſti? aut tibi aperiuntur metu portæ mortis, aut ianitores inferni videntes te timuerunt?* Quæ poſtrema verba Græci Patres in Catena de eo tempore accipiunt, in quo Chriſtus ad infernum deſcendit, vt quos ibi profundus ille locus incluſerat ad lucem euocaret & gloriam. De portis & vmbra mortis vide quæ cap. 3. verſ. 5. & cap. 10. verſu vltimo, & cap. 12. verſ. 22. & cap. 28. verſ. 3. annotauimus.

Profunda maris ſunt graues tentationes. Tropologicè per profunda maris ac portas mortis, graues tentationes ac pericula peccati deſignantur, quibus anima deprimitur & ad mortem adducitur. Quapropter gemens exclamat Dauid: Ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης: *Veni in * profunda maris.* *Pſal. 68, 3.* ** Vulgata altitudinem* à quibus liberari poſtulans mox ſubdit: *Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum.* *Ibid. v. 16.* Venerat nimirum in profunda maris, & iactabatur fluctibus, vndarum pila & luſus; & coniecerant illum in hoc ſorbere & nulli parcere aſſuetum mare peccata Bethſabeæ, Vriæ, numerati populi; quamobrem ex iis quibus conuoluebatur fluctibus rogat, ne ab irreſpirabili profundo integatur, néve ſorbeatur in æternum. Idem quoque alibi Deo, qui exaltat eum *de portis mortis*, laudes concinit. *Pſal. 9, 15.* *Portæ mortis peccata & peccandi pericula.* Vbi per *portas mortis* Heracleotes in Commentario intelligit *periculorum multitudinem ac varietatem*; Origenes in Catena *peccata mortalia*, quæ nos ad mortem animæ adigunt; alij *extremum periculum*; ad quod introitus ingreſſuſque ad mortem protinus ſequitur. Ruffinus autem exponit *prauas cupiditates*; quia per illas itur ad mortem. Denique S. Gregorius lib. 29. Moral. c. 8. portas mortis dicit eſſe *prauas cogitationes, quas Deo pandimus, quando eas in pœnitentia flendo confitemur: quas etiam non confeſſas intuetur, ſed confeſſas ingreditur.*

18. Numquid conſideraſti latitudinem terræ? indica mihi, ſi noſti, omnia.

Latitudo terræ diuerſimodè conſideratur. Latitudo terræ & huius vniuerſi non eodem modo accipitur à Philoſophis ac Mathematicis: illi enim ab Ariſtotele lib. 2. de Cęlo cap. 2. accipiunt ab Ortu ad Occaſum: appellant enim Orientem dextrum cæli, Occidentem ſiniſtrum. Mathematici verò conſiderantes terram prout habitatur, definiunt latitudinem ab Æquatore verſus polos. Attamen hoc loco nec Mathematicos nec Philoſophos conſulendos exiſtimo. Reor enim per latitudinem terræ συνεκδοχικῶς omnem eius dimenſionem ſignificari, id eſt omnem illius ambitum, poſitionem, circumferentiam. *Terræ conſideratio multiplices habet difficultates, & quas.* Terræ autem conſideratio multiplicem habet difficultatem: ſi enim de figura loquaris, alij globoſam eam arbitrati ſunt; alij latam, & vt tympanum expanſam. Lege Ariſtotelem lib. 2. de Cælo cap. 13. Si eius profunditatem inquiras: infinitam credidit Xenophanes Colophonius, vt Plutarchus lib. 3. de Placitis Philoſophorum cap. 9. & 11. teſtatur. Sed Rabbini, Paulus Ægidius lib. 2. in Hexaëmeron cap. 24. Burgenſis ad cap. 1. Geneſeos minorem aquâ; maiorem putauit Picolominius lib. de Quantitate terræ, Scaliger Exercitatione 39. in Cardanum, Conimbricenſes noſtri lib. 3. de Cęlo cap. 5. quęſt. 3. art. 2.

art. 2 Stare terram cùm Philosophi ac Theologi tum Mathematici omnes asseuerant; at Niceas Syracusanus illam volui summâ velocitate existimauit; Thales aquis sustentatam more nauigij vehi; Philolaus verti in gyrum; Ponticus Heraclides & Ecphantus agi velut rotam; Democritus à prima origine aberrasse, verùm temporis decursu addensatam constitisse. De quorum opinionibus lege Aristotelem suprà citatum, Plutarchum lib. 3. de Placitis Philosophorum cap. 13. & 15. Albertum lib. 2. de Cælo Tractatu 3. De eius autem ambitu, quod magis rem præsentem tangit, mirum in quam varias abiêre sententias Hipparchus, Eratostenes, Ptolomæus, Alphraganus, Almeon, Thebitius, Fernelius, Ambianus, Cosmotheoria. Lege Plinium lib. 2. cap. 108. Macrobium lib. 1. de Somnio Scipionis, Bedam in libro de Reparatione temporis, Basilium Homil. 8. in Hexaëmeron. Quo autem pacto illius magnitudinem comprehendant lege Maurolicum, Ptolomæum in quinto Dialogo suæ Cosmographiæ, Ioannem de Sacro Bosco cap. 1. suæ Sphęræ, ibique Clauium nostrum. Cùm igitur opinionum varietas tanta, tanta etiam incertitudo in singulis quæ ad terram pertinent difficultatibus, quid dicendum de vniuersis? Benè igitur ex terræ ignoratione, quam tangimus, quam terimus, diuinæ sapientiæ ignorationem in Iobo concludit & infert Deus. Si enim terræ latitudinem quantum pateat nemo dimensus est, cùm tamen finita sit; sapientiam infinitam quis dimetietur?

Virtus animum dilatat. Tropologicè S. Gregorius lib. 29. Moralium cap. 8. hæc de virtutum latitudine exponit. Virtus quippe ita animum dilatat, vt de rebus asperis & difficilibus gaudeat. *Nisi enim virtus animum dilataret, nequaquam Paulus Corinthijs diceret:* Dilatamini & vos, & nolite iugum ducere cum infidelibus. *Soletter verò intuendum est quod dicitur,* Considerasti latitudinem terræ? *Latitudo namque bonorum interiorum nequaquam comprehenditur nisi cautè consideretur. Nam plerumquè eos exterius inopia humiliat, pœna cruciatus angustat; sed tamen inter hæc semper interior fortitudo se vsque ad speranda cælestia dilatat. Angustati Apostoli exterius fuerant, quando flagella sustinebant; sed in magna stabant intus latitudine liberi, qui apud se hæc eadem flagella in gaudium vertant. Scriptum namque est:* Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine IESV contumeliam pati. *Hanc latitudinem inter angustias Paulus inuenerat, qui dicebat:* Scire autem vos volo fratres, quia quæ circa me sunt magis ad profectum venerunt Euangelij, ita vt vincula mea manifesta fierent in omni prætorio. *Hanc latitudinem Dauid inter angustias obtinebat dicens:* In tribulatione dilatasti mihi. *Tunc itaque hæc terra, id est sanctorum conscientia, dilatatur, cùm mundi huius aduersitatibus exterius premitur: nam cum à præsentis vitæ securitate repellitur, intus ad se impingitur, vt ad speranda superna tendatur: cumque euagari exterius non permittitur, quasi in sinum suum reuocata dilatatur.* Sic ille. Hinc fit vt sancti in tribulationibus glorientur, in fame, in siti & in infirmitatibus carnis exultent: qui licet gratiam induerint, cùm tamen naturam non exuerint, non possent in his laboribus exultare, nisi eos affectos aliquâ voluptate sentirent. Sicut enim visu non nisi lucidum aut coloratum percipitur; & sicut auditu non nisi vox aut sonus auditur: ita voluntas non nisi de aliqua voluptate aut consolatione lætatur. Atque adeò sancti & iusti viri in studijs virtutis exultantes, quæ insuauitate & amaritudine obruta apparent, non modicam in eis voluptatem consolationemque percipiunt. Sed quid multis opus est? Sanè vera voluptas, quæ animum satiet & quietet, non nisi ex virtute percipitur. Nam terrena omnia, cùm summis labijs attinguntur, dulcia videntur; at dentibus experientiæ mansa & deglutita, conscientiæ morsibus amarescunt. Virtus autem eminus conspecta ingenitâ suâ grauitate nonnullum timorem incutit; sed gustata & amplexata dulcescit. Stultum ergo est in alio quàm in vera virtute & in studiosis operibus gaudium & voluptatem inquirere.

2.Cor. 6, 13.

Act. 5, 41.

Philipp. 1, 13.

Psal. 4, 2.

Sancti in tribulationibus gloriantur.

Sola vera lætitia est in virtute sita.

19. In qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus sit:

20. Vt ducas vnumquodque ad terminos suos, & intelligas semitas domus eius.

Lucis & tenebrarum mira vicissitudo. Cùm lux & tenebræ alternatim statis horis velut è domicilio ad terram occupandam procedant & redeant, poëticè pro libri huius stylo interrogatur Iobus, quis sit lucis & tenebrarum locus, quæ via, quis recessus. Videtur enim obscuritas nocturna velum quoddam, quod nocte appetente explicetur, orbique terrarum injiciatur, summo manè replicetur, seponaturque in locum abditum, in Solis occubitu resumendum. Et quidem res mira contemplantibus videtur lucis ortus, effusio interitus, tenebrarum refusio, protensio atque discussio. Hinc ergo Deus Iobi ita redarguit ignorantiam dicens: Si confidis te nosse omnia, vt mecum valeas disputare, & de singulis interroganti mihi reddere rationem, indica mihi, vbinam sit locus determinatus & præcisus habitationis ipsius lucis; & quis ex aduerso sit determinatus & præcisus locus tenebrarum, vbi ab inuicem diuiduntur lux & tenebræ; vt sic vnumquodque possis reducere ad suos determinatos limites, & vnicuique sic præcisè suum assignare habitationis locum; vt intelligas exactè singulas semitas, vel singulos angulos habitationis eius, tam lucis quàm tenebrarum. Quemadmodum norunt homines ea quæ sibi familiaria sunt exactè distinguere, & singulis suos terminos locaque determinata assignare, dicentes: Hæc huius est domus, illa illius; hæc est huius possessio vel prædium, illud alterius. Vide igitur inquit, mi Iob, an sic possis mihi determinatam & præcisam inuenire atque assignare distinctionem inter lucem & tenebras, vt sic probetur perfectio scientiæ tuæ: si enim in luce & tenebris, quæ quotidie sub oculis tuis versantur, id nequeas præstare, multò minùs in alijs occultioribus rebus id poteris, quæ latent aspectum tuum, vel non ita familiariter se quotidie tibi offerunt. Ita Pineda, Titelmannus & Tirinus.

Iustitia est lux, iniquitas tenebræ. Tropologicè S. Gregorius lib. 29. Moralium cap. 9. *Quid*, inquit, *lucis nomine nisi iustitia accipitur; & quid per tenebras nisi iniquitas designatur?*

Ephes. 5, 10. *signatur? Vnde quibusdam dicitur:* Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. *Et de quibusdam in peccato manentibus memo-*
1. Thess. 5, 9. *ratur:* Qui dormiunt noctè dormiunt. *Ac si beato Iob diceretur: Si plenam te habere scientiam suspicaris; dic vel in cuius corde ea quæ nunc deest innocentia veniat; vel in cuius corde ea quæ nunc est malitia perseueret;* in qua via lux habitet; *id est, cuius mentem veniens iustitia impleat;* & tenebrarum quis locus sit; *id est, in quo iniquitas cæca perduret;* vt ducas vnumquodque ad terminos suos; *id est, vt diiudices, si vel is, qui nunc iniquus cernitur, in iniquitate vitam finiat; vel is, qui iustus cernitur, extremitatem vitæ suæ cum iustitiæ perfectione concludat;* & intelligas semitas domus eius; *id est, consideres atque discernas, vel cui bona actio perseuerans æternam mansionem præstet in Regno, vel quem vsque ad terminum suum actio praua constringens in æternum damnet supplicium,* &c.

21. Sciebas tunc quòd nasciturus esses? & numerum dierum tuorum noueras?

Interrogatio hæc necti potest cum tota oratione præcedenti, vbi de creatione terræ, maris, cælorum, Angelorum dictum est; ita vt illud *tunc* referat tempus creationi proximùm, siue momentum creationis ipsius. Potest quoque referri ad versum proximum, vbi de semitis lucis ac tenebrarum dictum est; de quibus cùm rogasset Deus, intelligendus est indicasse rem Iobo incompertam esse, sibi verò à primordio mundi compertissimam, cùm ipse ab initio discreuisset tempora, diemque ac noctem alternis succedentem. Tunc autem cùm Iobus natus non esset, certum procul dubio nosse minimè potuisse, an esset nasciturus, vel quidquam omnino aliud. Ergo mens Dei est se sempiternum esse, qui antecesserit mundi creationem omniaque norit, Iobum autem paucos ante annos natum, ac proinde sapientiam diuinam infinitè perfectam venerari debere, nec illam curiosiùs perscrutari.

Septuaginta legunt: Οἶδα ἄρα ὅτι τότε γεγέννησαι, ἀριθμὸς δὲ ἐτῶν σου πολύς: *Noui igitur quia tunc natus es, & numerus annorum tuorum multus.* In alijs Codicibus & Græcis Commentarijs est εἰ οἶδας; & sic exponitur: Si ista nosti, scias necesse esse te eo tempore natum esse quo hæc sunt ordinata; aut si hoc non est, certè neque illud. Sanctus Augustinus legit: *Numquid scis quia tunc natus es?*

22. Numquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti?

23. Quæ præparaui in tempus hostis, in diem pugnæ & belli?

A Sole & luce ad aëream regionem descendit, & tradit ea quæ ibi apparent admirabilia, quæ diuinam sapientiam assiduè prædicant & commendant: vt autem priùs luci ac tenebris certum constituit locum, vbi se definitis temporibus conderent, aut vnde ad suos siue diurnos siue anniuersarios cursus efferrent; sic etiam nunc grandini ac nubi sua tribuit quasi reconditoria ac horrea, quæ *thesauros* appellat, vbi illa seruet ad tempus pugnæ, & è suis veluti armamentarijs ad hostium suorum oppugnationem expromat.

Thesaurus quid propriè significet. Thesaurus enim nihil est aliud quàm conditorium secretum cuiuscumque rei, non solùm pecuniæ; cui quidem per synecdochen appropriatum est thesauri nomen, ita tamen vt alijs etiam rebus conueniat, quemadmodum affirmat Agellius lib. 2. cap. 10. ex sententia Valerij Sorani, quando dixit: *Quos thesauros Græco nomine appellaremus, priscos Latinos flauissas dixisse, id est cellas quasdam & specus ad custodiendas res veteres religiosas.* Plinius etiam hiatus & recessus oris Satyrorum thesauros dixit: *Thesauros maxillarum, in quos Satyrorum & Sphingiorum genus cibum condit.* In sacris etiam cellæ vinariæ & apothecæ olei nomine originali dicuntur thesauri vini & olei. 1. Paral. 27, 3. Quin & cauernæ, quibus aquæ marinæ vis ingens continetur, thesauri nuncupantur, iuxta illud: *Congregans sicut in vtre aquas maris: ponens in thesauris abyssos.* Psal. 32, 7. Thesauri igitur niuis & grandinis nihil aliud sunt quàm conditoria secreta niuis & grandinis, quæ *præparauit in tēpus hostis, in diem pugnæ & belli.* quasi diceretur illas esse eius bombardas, lanceas, enses, quando cum hostibus suis vult congredi. *Nix & grando sunt arma Dei in die belli.* Deus porrò illâ similitudine prælij & pugnæ sine dubio vult significare, se, quando cum eo belligeramus, ita instructum omni genere armorum & præsidiorum, vt nos perire oporteat: neque enim vires aut virtutem habemus, quâ possimus eius manui resistere: frustrà arma capiemus, & omnia humana auxilia colligemus. Quis ex Dei manu se expedire poterit, cùm sic ad prælium omnes creaturas instruxerit, ipsisque præceperit, vt nobiscum congrediantur, & in nos impetum faciant? Discamus igitur primùm Deo non opus esse vt mutuetur auxilium, cùm volet se de hostibus vlcisci; sufficit vt rem decreuerit in consilio suo, dumtaxat verbum proferat, & suam aperiat voluntatem: en cælum & terram, quæ arma innumera ipsi adferent. Nam quemadmodum ad pedis vnius aut duorum altitudinem niue terram contegit, cùm voluerit etiam in triginta orgyiarum altitudinem, quâ penitus sepeliamur, niuem extollet.

Tropologicè S. Chrysostomus & Olympiodorus in Catena thesauros niuis & grandinis aiunt esse peccata, è quibus Deus thesauros bonorum elicit. Vt autem nescitur vnde nix decidat; sic etiam talis effectus causa ignoratur. *Misericordia Dei cur dicatur thesaurus niuis & grandinis.* Hac ratione potest misericordia ipsa diuina thesaurus niuis & grandinis dupliciter appellari: Primò, quatenus in se peccatores includit, qui sunt veluti grandines charitate frigidi. Sic thesauros grandinis & niuis Magnus vocat Gregorius lib. 29. Moralium cap. 11. *dura ac frigida peccatorum corda* non simpliciter, sed quatenus obiecta sunt misericordiæ diuinæ, vasaque præparata ad sanctitatem & iustitiam, quæ Deus ex malis reddit bona, & ex vasis contumeliæ vasa iustitiæ ac sanctitatis. *Peccatores ad sanctitatem destinati sunt thesauri grandinis & niuis.* *In niue, vel grandine,* inquit, *frigida vel dura accipimus corda peccatorum; sed quia omnipotens Deus sanctos suos de talibus eligit,*

eligit, aptè thesauros niuis & grandinis habere se perhibet. Ergo peccatores ad sanctitatem destinati thesauri sunt niuis. Quod cùm sit opus immensæ Dei misericordiæ, optimè ipsa Dei misericordia etiam thesaurus niuis & grandinis dici potest, quatenus immensâ suâ bonitate in se includit, amplectitur ac fouet omnes peccatores.

Misericordia dicitur etiam thesaurus niuis, quia gladium vindictæ recondit ne accendatur.

Secundò, etiam thesaurus niuis dici potest, quatenus in se gladium diuinæ recondit iustitiæ, & non sinit eum calefieri, nec acui vel accendi, etiamsi ingens sit materia accensionisque occasio. Frigidus quippe hic diuinus manet gladius, cùm tanta sit accensionis materia; non alia vtique de causa, nisi quia Deus immersum eum tenet in misericordiæ suæ thesauris niuis & grandinis, frigiditate suâ peccatorum incendium superantibus. Hoc acutissimè considerauit Philo Iudæus ponderans illa verba Deuteronomij, *Nónne hæc condita sunt apud me & signata in thesauris meis?* in quo loco animaduertit, quòd cùm ibi conquereretur Deus de peccatis iam contra illum factis, & quæ in dies fiebant; tamen loquens de vindicta & pœna, affirmat illam obsignatam & reconditam, ne in publicum statim prodiret. *Moyses enim* (inquit Philo) *exaggerans etiam Dei liberalitatem & gratificandi studium, non solùm reliquo tempore ait thesauros malorum obsignatos, sed & cùm omnia lapsa fuerint in via rectæ rationis, quando meritò pœnâ digni videri poterant, in die ipsa vltionis indulgens tempus ad pœnitentiam & errati curationem.* Tanta enim est Dei nostri bonitas, & tam ægrè ducitur ad puniendum, vt non solùm gladium suum & fulgur non accendat, quando materia ei non præbetur, nec adest; sed etiam quando adest, gladium suum obsignet ac recondat, & veluti ab igne exhalationis peccatorum elonget, in misericordiæ suæ thesauris illum reponens & veluti immergens, ne inflammetur: qui ob hanc rationem optimè vocantur thesauri niuis & grandinis.

Deut. 32, 37.

Deus iram & vindictam suam tenet obsignatam.

Qualis esse possit ex grandine thesaurus.

Sed dicet aliquis: Numquid in grandine thesauri esse possunt? Imò destructio esse videtur. Nam grandine adueniente absumuntur omnia; & ideò Deus volens terram Ægypti depopulari grandinem misit; *& grando vastabat omnia.* Sed verè si ex grandine thesauri extrahi non possent, vtique non diceret: *Numquid thesauros grandinis aspexisti?* Inimicus persequens grandini similis est, quia omnia vastare videtur, honorem, quietem, diuitias & vitam; sed ingentes thesauri ex eo possunt extrahi, si ex amore Dei sustineatur, quin imò diligatur. Consultò autem non dixit Deus se grandinem congelare aut efficere, sed eâ vti ad pugnam contra hostes; ex quo ingentes thesauros extrahit. Cùm enim nomine grandinis impij persequentes & impiè agentes intelligantur, Deus illorum voluntatem non facit prauam, nec in frigidissimum grandinem conuertit; (id enim operatur malitiæ frigiditas, quæ in illa reperitur;) ipsâ tamen Deus aptè vtitur in die belli ad victoriam de inimicis suis reportandam. Sæpè namque per impios, tamquam immisso grandine omnia vastante, illos qui se offendunt punit: quomodo per Reges Chaldæorum Ierosolymam eiusque populum castigauit; qui & Assur propterea vocauit *virgam furoris sui*. Hoc ergo grandine agit contra offendentes se, inde magnos thesauros trahens: nam per huiusmodi flagella, virgam & persecutiones eos qui peccauerant ad pœnitentiam adducit, culpas eorum pœnis excutit, & trahit vt conuertantur ad Deum punientem, quem benignè agentem contempserant. Hoc nempe considerauit Dauid videns Semei verba contumeliæ effutientem, & lapides contra se mittentem; quod quamuis Deus illius voluntatem non fecisset iniquam, eâ tamen vteretur ad vindictam de peccatis suis sumendam: quapropter non attendebat ad illa quæ Semei faciebat & dicebat tamquam ab ipso prodeuntia, sed tamquam flagella, per quæ Deus illius delicta castigare intendebat, & sic diram illam persecutionis grandinem sibi in thesaurum conuertebat.

Exodi 9, 25.

Inimicus persequens grandini similis.

Deus non facit impios, sed ijs vtitur ad bellum & victoriam.

Isaiæ 10, 5.

Adde, quòd etiam in improbis ipse Dominus thesauros habeat; quia multos electos, qui emendandi sunt, inter prauos esse cognoscit: quos in tempus hostis & in diem pugnæ & belli præparat; quia eorum mirâ conuersione & inculpatæ vitæ exemplo & doctrinâ sanctissimâ omnes iniquos impugnat, & multos expugnat; vti in sancto Paulo & sexcentis alijs factum legimus in Vitis Sanctorum & Annalibus Ecclesiæ, quos non attinet hìc commemorare.

Tentationes diaboli niui & grandini comparata.

Denique S. Hieronymus hìc per niuem, quam aduersarius immittit, varia tentamenta intelligit, quibus diabolus homines pulsat, & meritò mala, quæ diabolus suggerit, cum niue grandineque componit; nam aquæ frigore duratæ in niuem & grandinem coëunt & rigescunt: non aliter diabolus nihil aliud intendit quàm fugare charitatem, & animum nostrum frigore in lapidem vertere. Ceterùm hanc niuem & grandinem Deus thesauros vocat; quia omnia illa quæ diabolus in nostram perniciem molitur, Deus in nostram vtilitatem vertit. Et pulchrâ similitudine à niue desumptâ id euincit. Nempe nix, quæ in segetum perniciem missa videbatur, multam vtilitatem satis adfert: nam dum terram operit, neque calidas exhalationes effluere sinit, magis eam fouet; tum etiam dum sensim liquefit, terram vberiùs vtiliùsque quàm imber imbuit. Quamobrem pulchrè cum niue tentatio componitur, quia videtur quidem malum inferre, sed plurimas adfert vtilitates. Hoc autem efficere dicitur *in diem pugnæ & belli*; id est, vt hac ratione de hostibus suis triumphet. Cogit enim Deus diabolum inseruire profectui nostro spirituali: nam dum mala nobis immittit, plurimas nobis vtilitates inuitus accersit; quapropter eum suis armis expugnat. Ita S. Hieronymus, cuius ista verba sunt: *Sub niuis nomine præfiguratum hoc loco corpus aduersariarum potestatum colligari, quod à charitate Dei longè discessit. Hos thesauros, qui per ænigmata niues & grandines nominati sunt, ait Deus se præparare in tempus hostis.*

24. Per quam viam spargitur lux, diuiditur æstus super terram?

Variæ sunt loci huius interpretationes propter Hebræa verba quæ ambigua sunt. Nam quod Vulgatus *lucem* vertit, in Hebræo est אור *or*: quæ vox & *lumen* & *pluuiam* significat. Quod verò *æstum* interpretatur Hebraicè est

קָדִים *cadim*, quæ vox præter *æstum* significat etiam *Eurum* ventum. Quare Chaldæus vertit hoc modo: *Per quam viam suscipitur lux, dispergit se ventus Orientalis super terram?* Quocirca ventus idem subsolanus vocatur, quòd ab ortu Solis perflet. Ceterùm cùm vox אור *or* significet etiam *exhalationem*, quòd facilè lumen concipiat, quidam ex Hebræo vertunt: *Per quam viam spargitur exhalatio, diuiduntur venti subsolani, & cometa quæ ex illa fiunt?* Septuaginta autem non exhalationem neque lucem, sed πάχνην, *pruinam*, & non subsolanum, sed Νότον, *Austrum* ventum traduxerunt in hunc modum: Πόθεν δὲ ἐκπορεύεται πάχνη, ἢ διασκεδάννυται Νότος εἰς τὴν ὑπ' οὐρανόν; *Vnde autem procedit pruina, aut dispergitur Auster in eam quæ sub cælo?* Id est, Quis pruinam & Austrum fecit? Quæ interpretationes omnes licet sint aptæ contextui, sicut Pineda noster benè declarat; Vulgata tamen lectio ceteris meritò præferenda, quæ & propriè intelligenda de lucis diuisione & æstus partitione mirabili, quam necesse est à mortalibus tenuiter cognosci, vel etiam ignorari. Sunt enim quædam loca vbi ratò nubes coëunt lucemque adimunt; alia item vbi frequenter cælum atris nubibus obducitur, & serena Solis facies absconditur. Sunt item quædam loca Sole torrida, alia diuersis gradibus æstu hiantia vel algore rigentia; quorum exactas rationes, & cur à Deo ita statutum sit, planè nescimus.

Lucis & æstus partitio mirabilis.

Tropologicè hæc lux, quæ super terram humani cordis spargitur, & hic æstus, qui super eamdem terram diuiditur, non sunt aliud quàm perfectio virtutum; quæ sicut vera lux hominem de agendis & omittendis illuminat, & sicut verus æstus & acediæ frigus omnino consumit, & mentem ardore charitatis inflammat. Ista lux atque iste æstus nescit humana ignorantia per quam viam aut spargatur in nos, aut quâ mensurâ diuidatur, secundùm illud quod in Ioanne legimus: *Spiritus vbi vult spirat, & nescis vnde veniat, aut quò vadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Profectò in hac luce, quam Dominus hoc loco commemorat, sanctus Pater Gregorius lib. 29. Moralium cap. 12. sanctitatem intellexit, cùm ait: *Dic quo ordine iustitiam meam occultus finibus cordium infundo, cùm & per accessum non videor; & tamen visibilia opera hominum inuisibiliter immuto? cùm vnam eamdemque mentem modò hac modò illâ virtute irradio; & tamen per sparsam lucem adhuc ex parte aliqua eam in tentationis tenebris remanere permitto? Requiratur homo nesciens per quam viam spargitur lux. Ac si apertè dicatur: Dum dura corda emollio, dum rigida inflecto, dum aspera mitigo, dum frigida accendo, dum debilia roboro, dum vaga stabilio, dum nutantia confirmo, intuere, si vales, incorporaliter veniens quibus ea meatibus illustro. Hæc quippe omnia nos facta cernimus, & qualiter intrinsecus efficiantur ignoramus.* Ita S. Gregorius: qui duplicem quæstionis partem, quâ Deus Iobum vrget, pro nobis exponens, vbi priùs de luce sic inquisiuit, quam scilicet viam capiat, dum ad nos de cælo venit; subdit etiam aliam de via quam æstus agit, dum nobis se objicit: & sicut per lucem virtutem, ita per æstum laborem intelligit. Itaque post lucem statim æstus adest; quia virtutis studium multis difficultatibus implexum est. Vbi enim primùm à Deo in intellectum nostrum cælestis gratiæ lumina infunduntur, statim à diabolo in voluntate quadam inferorum incendia excitantur. Sic enim D. Gregorius loco citato ait: *Cùm diuina lux in mentes humanas spargitur, mox ab occulto aduersario contra fulgentem mentem tentamenta succrescunt.* Et statim: *Hostis namque callidus quos iustitia luce splendescere conspicit, eorum mentes illicitis desiderys inflammare contendit.* Et rursum: *Post lucem ergo æstus sequitur: quia post illuminationem diuini muneris tentationis certamen augetur*, &c. Vbi B. Gregorius annotat aptè Deum hæc duo coniunxisse, sparsionem lucis è cælo, & ardorem æstus super terram. Nam hoc ipso quòd Deus è cælo lumen spargit, quo aliquem illustrat, & fulgore sanctitatis clarum facit, mundi rectores aut principes tenebrarum, qui in terram missi dicuntur, rabido æstu inflammantur, accenduntur atque excitantur, vt contra eum agant & perdant: & eo ipso quod quis bonorum operum claritate lucet, æstus ardoris inuidiæ succendit dæmonem, vt varijs diuersisque modis illum expugnandum assumat. Præcipua enim causa, vt sæpè demonstrauit D. Basilius, ob quam diabolus nos expugnare contendit, est inuidia: nec enim ferre potest, vt homo vilis vermiculus è puluere terræ conditus, ad eam perueniat beatitudinis & gloriæ celsitudinem, quam ille, qui excellentiorem habet naturam, amisit. Rectè igitur obseruauit B. Gregorius id quod Deus dixit ad beatum Iobum, *Diuiditur æstus super terram*, intelligi aptè de æstu tentationum, qui diuiditur super terram; quia non vnâ eâdemque tentatione diabolus impetit omnes homines, sed diuersis, iuxta propensionem quam in vnoquoque videt. Ceterùm quale sit lumen seu lux animæ vide superiùs cap. 24. vers. 13. ampliùs explicatum.

Lux & æstus sunt symbola virtutis.

Ioan. 3, 8.

Virtutis irradiatio occulta.

Æstus est etiam symbolum laboris.

Mentes à Deo illuminata tenebrosa bella experiuntur.

Dum Deus suâ gratiâ ex vna parte nos illuminat; diabolus ex altera inflammat æstu cupiditatum.

25. Quis dedit vehementissimo imbri cursum, & viam sonantis tonitrui,

26. Vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur,

27. Vt impleret inuiam & desolatam, & produceret herbas virentes?

Quasi dicat: Numquid assecutus es, quis nimbo aut turbini cursum dederit & impetum vehementem, aut tonitruo, quâ se latè diffundat, viam aperuerit, vt imbrem effundant in ipsam etiam solitudinem, vbi neque mortalium vllus commoratur, & ibi conuestiant & exhilarent agros, vnde ad homines nulla possit prouenire commoditas? Vide quæ superiori capite & cap. 28. vers. 26. de imbre & tonitruo dicta sunt.

Allegoricè imber vehementissimus & sonans tonitruum nihil aliud est quàm prædicatio Euangelica, quæ instar imbris corda hominum rigat, & instar tonitrui mentes impiorum exterret.

Imber & sonans tonitruum est Euangelica prædicatio; & cur.

ret. Desertum autem sunt mundani homines, mundi & sæculi nomine signati, quos Deus verbo prædicationis rigat, si fortè compungantur, & desideria virtutis concipiant. Vnde S. Gregorius lib. 29. Moralium cap. 13. *Sunt plerique*, inquit, *ad verba Dei valdè insensibiles, qui fidei quidem nomine censentur, verba vitæ auribus audiunt; sed ea transire vsque ad interna cordis minimè permittunt: hi quid aliud quàm deserta terra sunt? Quæ scilicet terra hominem non habet; quia eorum mens sensu rationis caret. Et nullus mortalium in hac terra commoratur; quia & si quando in eorum conscientia rationabilium sensuum cogitationes veniunt, non persistunt: praua enim desideria in eorum cordibus sedem inueniunt, recta verò, si quando venerint, ac si impellantur decurrunt.* Meritò autem deserti nomine mundus significatus est; quoniam desertum, vt ipsum nomen sonat, locus est inhabitabilis & solitarius, incommodis multis refertus, & omnibus bonis destitutus. Desertum locus est infructuosus & vepribus plenus, æstibus ac Solis ardoribus patens, bestiarum immanium latibulum, inuius & inaquosus, solo aspectu metum & horrorem incutiens. Quæ omnia profectò quadrant in sæculum.

Mundus hic desertum est.

28. Quis est pluuiæ pater? vel quis genuit stillas roris?

Gentiles Iouem vocabant pluuiæ patrem.

Ad hanc quæstionem responderent mundi Sapientes Iouem esse, quem ea de causa nominauere Græci ὄμβριον καὶ ὑέτιον, Latini *pluuium*; cui sacra faciebant Indi; aram extruebant Athenienses; Romani, vt Tertullianus refert in Apologetico, *Aquilicia immolabant*. Et quidem eum ipsum, quem dixêre soterem Iouem, habitum quoque fuisse ὄμβρων ἀρχηγὸν, *pluuiæ largitorem & moderatorem*, prodit Athenæus lib. 15. sed eos impiæ vanitatis coarguit Ieremias aculeato hoc dicto: *Numquid sunt in Dijs Gentium qui pluant?* q.d. Est solius veri potentissimique Numinis habere summum & perfectum imbris dominatum. Hinc Hebrææ Theologiæ principes, cùm Deo quatuor claues tribuerent, quas ille nec vlli Angelo ac ne Seraphino quidem vmquam dedisset, primo loco reponebant *clauem pluuiæ*. Ita superiùs capite 28. vers. 26. Deus dicitur *ponere pluuijs legem*, atque, vt est in alio loco, *aquas in nubibus ligare*.

Solus Deus habet perfectum pluuiæ dominatum.

Iob 26, 8.

Aristotelis de pluuia philosophia.

Aristoteles de pluuia disputans ait fieri circulum quemdam & reciprocum veluti Oceanum circa terras in ea generanda; vapores enim à præsente Sole attolli, eosdem illo absente fluere in imbres atque labi, iterùm erigi, mox decidere continuo quodam κύκλῳ & conuersione. Sed nos alio quodam modo de mystica pluuia philosophemur, præsente videlicet & fauente iustitiæ Sole Deo illam generari, absente exarescere: si afflauerit spiritus eius, fluent aquæ; si recesserit, æneum fit cælum atque adamantinum. Cùm ille verbi Dei Concionatores vt mysticas nubes charitate suâ donisque imbuerit, tum sapientiæ fluenta manabunt, tum ros quidam ab illis diuinè sparsus in terra flores, in ostreis vniones, in aluearibus mel ambrosiamque generabit. Dicam planiùs: Dabit illis *vocem virtutis*, vt doctrinæ cælestis communicatione Christianum populum ad omnem vitæ perfectionem incendant. Absque illo Solo brutæ sunt hæ nubes atque inani bombo resonantes, cymbala, vt Apostolus ait, tinnientia, crepantesque vesicæ, quæ puerili potiùs ludo quàm veritatis præconio seruiant. Itaque mihi maximè prædicanda illa videtur Ecclesiastarum pia consuetudo, qui cùm verba facere volunt ad populum, & cum Moyse concrescere in pluuiam doctrinam suam, & vt rorem fluere eloquium, in ipso concionum exordio suspiciunt in cælum, & recitationis Angelicæ recitatione magnæ Mentis & magnæ Matris opem auxiliumque implorant: piè & sapienter ad Solem principem Lunam roris effectricem adiungunt, cæli Reginam. Alcmanus Poëta ingeniosissimus & prudens erudito inuento rorem dixit Iouis & Lunæ filium esse: & Græcos scimus vocare pleniluuium δροσοβόλον, *rorem iaciens*, vt vim Lunæ in rore efficiendo proderent. Ita verò est, nostræ nubes, & diuinorum mysteriorum internuntij, si fauentem habuerint hanc Lunam, rorem mittent copiosiùs, atque in populo erudiendo fructu longè vberiori contendent: tunc erunt, vt cum Michæa loquar, *quasi ros à Domino, & quasi stilla super herbam*. Tunc Ecclesia fiet paradisus Dei, γῆ πάμφορος, terra promissionis; in qua olim, cùm à Maio mense ad Octobrem vsque nulla foret pluuia, ros vitalis diuino beneficio stillans fruges omnes animabat. Quò Propheta intuens sic Deum loquentem inducit: *Ego quasi ros Israëli.* Quæ magnifica & plena humanitatis est pollicitatio, cùm rerum omnium vbertatem præsidiumque suum bonus omnium parens Deus suis promittit. Ita Cresollius noster lib. 1. Mystagogi cap. 12. vbi pluribus agit de mystica pluuia.

Psal. 67, 34.

1. Cor. 13, 1.

Pia Concionatorum consuetudo ab inuocatione Dei & B. Virginis auspicandi concionem.

Deut. 32, 2.

Ros Iouis & Lunæ filius.

Mich. 5, 7.

Oseæ 14, 6.

29. De cuius vtero egressa est glacies? & gelu de cælo quis genuit?

30. In similitudinem lapidis aquæ durantur, & superficies abyssi constringitur.

Sicut præcedenti versu Deus se pluuiæ patrem metaphoricè appellat; ita & hîc in generatione glaciei & gelu se matrem non obscurè indicat, dum rogat, è cuius vtero glacies prodierit, &c. vt per hoc non paternam prouidentiam modò, sed maternam quoque indulgentiam & amorem significet. Alterum quod commemorat est aquæ congelatio durissima, quæ crystallum efficit. Crystallum quippe glaciem esse pro explorato habetur. Tanta enim est vis gelu, vt cùm aquæ sint naturâ molles & humidæ, gelu concretæ ita rigescant; vt tamquam lapides duræ reddantur. Et quod est mirabiliùs, etiam *superficies abyssi constringitur*. Id est, Mare cùm sit naturâ suâ calidius, & propter magnam aquarum vim æstu ferueat, concrescit tamen: ad quod in mari glaciali sub Aquilone præsertim conspicitur, vbi non secùs ac in continenti iter agitur, ædificatur, pugnatur. Ex quibus contexitur argumentum, quo Iobus conuincitur, diuinæque sapientiæ ac potentiæ cedit. Ceterùm vide hunc locum in S. Gregorio lib. 29. Moralium

Deus quasi mater glaciei dicitur.

Mirabilis glaciei in crystallum concretio.

Mare ipsum conglaciatur.

lium cap. 15. allegoricè simul ac tropologicè de Iudæis ac Satana eleganter expositum: ex cuius doctrina colligitur Satanam nobis superficiem aquæ gelu duratam & constrictam ob oculos ponere.

Diabolus res transitorias nobis vt stabiles depingit & proponit.

Sed quænam hæc aqua est, cuius superficies nobis à diabolo congelata obijcitur? cùm tamen inferiores aquæ decurrant, sicuti fieri solet in fluuiis hiemali glacie duratis. Etenim inferiores aquæ defluunt, & in mare dilabuntur stante superficie congelatâ & induratâ. Quis nescit vitam nostram instar aquæ perpetuò defluentis se habere, iuxta illud: *Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur.* Et cùm hoc verum & certum sit, superficiem aquæ nobis diabolus constringit, geluque solidam & stantem obijcit ac depingit, quo existimemus nos longè adhuc à morte degere, imò in ea stare, quin defluamus, sed potiùs permanentes consistamus; proinde posse adhuc delinquere, cùm tempus pœnitendi suppetat. Nam sicut dixit Tertullianus lib. de Cultu feminarum cap. 2. *Qui præsumit minùs veretur, minus præcauet, plus periclitatur.* Hinc & diabolus, cùm audiuit mulierem ob oculos mortem habentem, statim dixit: *Nequaquam moriemini,* &c. ablato enim timore præcepti & mortis, rem facilè conficiendam circa peccatum, quod suadebat, putauit. Nam sicut dixit Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, *Quem timorem genuit lex* (illius scilicet secundùm quam statutum est hominibus mori) *is est misericors ad salutem: hunc igitur abolere nititur diabolus, mortemque longissimè distare suadet, vt liberior delinquendi locus supersit.*

2. Reg. 14, 14.

Gen. 3, 3.

31. Numquid coniungere valebis micantes stellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?

Pleiades qualis constellatio sit.

Pleiades sunt sidus stellarum septem caudæ Tauri inhærentium, Latinis dictæ *Vergiliæ*, quia Veris nuntiæ, ac consequenter florum ac fructuum omnisque amœnitatis reductrices; vnde Hebræus textus illas vocat *delicias Pleiadum*: quarum situs mirabilis est, neque satis à mortalibus capitur, cur ita coniunctæ sint, & quid arcanum in ea propinquitate lateat, quidve inde in orbem hunc infimum proueniat. Ille autem modus rogandi, *Numquid coniungere valebis?* idem valet ac, Num coniunctas creare, disponere, ordinare poteris? q. d. Túne vinculum Pleiadum, túne has septem stellas in hoc sidere iunges, vt ego feci? vel magis eas iunges quàm ego iunxerim? Ita S. Chrysostomus & Olympiodorus in Catena. Potest etiam verti: *Túne ligabis Pleiadas?* vt scilicet hiemis asperitatem in vernam amœnitatem resoluere nequeant. q. d. Túne cæli, temporum & terræ ordinem poteris immutare?

AVT GYRVM ARCTVRI POTERIS DISSIPARE.] Hoc perinde est ac disijcere, destruere, vt significet à nemine posse ordinem constellationis illius inuerti aut mutari. Quod synecdochicè de vniuersis sideribus accipiendum. Nam è parte insigni aptè totum opificium cælorum intelligitur. Potest etiam exponi dissipatio Arcturi, vt sit stellarum sidus illud constituentium, & longè distantium, & velut dissipatarum mira dispositio. de qua vide quæ superiùs cap. 9. vers. 9. annotauimus ad illa verba: *Qui fecit Arcturum, & Oriona, & Hyadas,* &c. quæ huc valdè faciunt.

Pleiades & Arcturus quid mysticè.

Mysticè S. Gregorius lib. 29. Moralium cap. 16. per septem Pleiadas accipit septiformem gratiam Spiritus sancti. de quo vide ipsum fusiùs loco indicato. per Arcturum verò intelligit Ecclesiam militantem. Nos eâdem ratione quâ ille ducti, intelligere possumus & triumphantem. Nam & Arcturus, quæ est constellatio Aquilonaris, eo differt à ceteris stellis, quòd ceteræ oriantur & occidant, appareant & euanescant, Oceano immergi, indeque emergere videantur; Arcturus verò ita versetur circa polum, vt numquam occasum subeat, semper conspicuus appareat: vnde à Poëta *Axis inoccidum* appellatur. Et Mantuanus Poëtico quidem schemate canit illud:

Arcturus symbolum cælestis gloriæ.

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Vt significent has stellas à suis locis numquam ruere, sed semper conspicuas apparere. Ita planè Regnum illud Beatorum eo à ceteris Regnis temporalibus separatur, quòd hæc perpetuæ vicissitudini subijciantur, incipiant ac desinant, floreant & areant, nascantur & moriantur; illud perpetuâ stabilitate firmetur. Nullus ibi occasus, nulla ruina.

32. Numquid producis Luciferum in tempore suo, & Vesperum super filios terræ consurgere facis?

Mazaroth quid.

Pro *Lucifero* Hebraicè est מַזָּרוֹת *Mazaroth*: cuius significatio, quòd hoc vno loco reperiatur, non satis comperta est. Septuaginta nomen Hebræum in sua versione reliquerunt legentes: Ἦ διανοίξεις Μαζουρὼθ ἐν καιρῷ αὐτοῦ; *An aperies Mazuroth in tempore suo?* Symmachus vertit: Ἦ ἀναφύσεις τὰ σκορπισθέντα, κατὰ καιρὸν αὐτοῦ ἕκαστον; *Numquid produces quæ sparsa sunt, vnumquodque iuxta tempus suum?* S. Chrysostomus & Cyrillus Μαζουρὼθ signa Zodiaci esse opinantur, vt notat Scholiastes in hæc verba: Μαζουρὼθ τὰ συστήματα τῶν ἀστέρων, ἃ ἐν τῇ συνηθείᾳ ζώδια καλεῖται. id est: *Mazuroth sunt collectiones siderum, quæ vsus obtinuit vt vocentur ζώδια, quasi parua animalia.* Et subdit: Ἄλλοι δέ φασι Μαζουρὼθ ἑβραϊκὴν μὲν εἶναι τὴν λέξιν, σημαίνειν δὲ τὸν ἀστρῷον κύνα: *Alij verò inquiunt Mazuroth dictionem quidem esse Hebraicam, sed significare sidereum canem.* Lucifer autem est eadem stella quæ Vesperus. Sidus enim Veneris Solem antegrediens Lucifer est, subsequens verò Vesperus. De quo vide quæ cap. 11. vers. 17. annotata sunt.

Lucifer & Vesperus quid.

Allegoriam porrò & tropologiam huius loci vide apud S. Gregorium lib. 29. Moralium cap. 17. vbi Luciferum Christo & Electis, Vesperum verò Antichristo ac reprobis applicat.

33. Numquid nosti ordinem

cæli,

cæli, & pones rationem eius in terra?

Cæli ordo mirabilis. Ac si diceret: Non poteris nisi me docente intelligere quàm admirandâ ratione cæli ipsi inter se aptè collocentur; quàm ordinatè moueantur; quàm constanter vim illuminandi & opera sua efficiendi retineant: nec poteris inuestigare, quomodo ipsi cæli terram & inferiora gubernent, & in his quasi sua iura omnimodè seruanda præscribant, & annos ac tempora ætatesque disponant, & ad vtilitatem hominum vniuersa sibi subijciant. Pro certo enim habent omnes Philosophi hæc inferiora superioribus cæli lationibus gubernari. Et ad hoc pertinet illud
Gen. 1, 16. quod scribitur in Genesi: *Fecit Deus duo luminaria magna; luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti, & stellas: & posuit eas in firmamento cæli, vt lucerent super terram, & præessent diei ac nocti.* Itaque Dei summa potentia atque sapientia declaratur non solùm in eo quòd cælum & terram fecit, sed etiam in eo, quòd sapientissimè ea inter se adaptauit atque connexit.

Deus ordinis auctor & amator. Deus amator ordinis est, quemadmodum in omnibus rebus videre licet; quia illas non solùm inter se coagmentauit atque connexuit, verùm & in vnaquaque earum mirum partium atque perfectionum ordinem collocauit; adeò vt
Psal. 103, 24. Propheta Regius clamet: *Quàm magnificata sunt opera tua Domine! omnia in sapientia fecisti: impleta est terra possessione tua.* Sapientiâ namque suâ sic Deus illa disposuit, vt magna & admiranda cunctis appareant, & cernentes in laudem Creatoris & gratiarum actionem impellant. Impleuit ipse terram creaturis suis, neque illas confusè & perturbatè coaceruauit, sed ordinatissimè quamque earum aliis subijci vel
Qualis sit rerum ordo & subordinatio. supereminere fecit. E terra & aliis elementis, quæ inter se magnum ordinem habent, mixta inanimata perfecit; his arbores & plantas aliquam vitam habentes proposuit; hæc animalibus in vsum attribuit; animalium ac ceterorum homini dominium prærogauit. Hominibus quippe
Gen. 1, 28. dictum est: *Replete terram* non aliter quàm possessores & domini; *& subijcite eam, & dominamini piscibus maris & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram.* Inter homines ipsos ordinem seruari voluit, ita vt quidam imperent, ceteri illis obediant; isti doceant, alij verò doceantur; & per eos, qui dignitate aut talentis maiores sunt, reliquis bona administrentur. Quod si rebus humanis ordo non deficit, in quibus tanta sunt, quæ ab æqui & boni scitis exorbitent; quis non videat cælos & Angelicos spiritus admirando ordine esse dispositos, & pulcherrimo superiorum & inferiorum fœdere colligatos? Denique vniuersus aut ordo creaturarum est, aut certè sine ordine & recta partium collocatione non est. Vnde Dominus Iobum interrogans ait: *Numquid nosti ordinem cæli, & pones rationem eius in terra?* Vbi ordo cæli omnia quæ ad conuersionem orbium illorum, dispositionem, ornatum, influxum pertinent complectitur: diciturque is ordo in terra poni ab effectu, quia inde terra vim & ornatum concipit. Pro *rationem eius* Hebræus habet משטרו *mistaro*, hoc est *præfecturam eius, imperium eius.* q. d. Numquid cælis dabis potestatem, modum & rationem terram totam & omnia quæ sub cælo sunt gubernandi? Hæc enim
Inferiora lationibus cæli gubernantur. inferiora, inquit Aristoteles, superioribus cæli lationibus seu motionibus gubernari necesse est.

Iudicia Dei occulta. Tropologicè S. Gregorius lib. 29. Moralium cap. 18. *Ordinem*, inquit, *cæli nosse, est supernarum dispositionum occultas prædestinationes videre; rationem verò eius in terra ponere, est supernorum iudiciorum mysteria vel considerando discutere, vel loquendo manifestare. Quod vtique nullus facere potest in hac vita constitutus.*
Pars inferior subordinanda superiori. Aliter etiam ordo cæli ponitur in terra, quando ex vi partis superioris, quæ in homine iusto cælesti ordine regitur, pars inferior vim concipit, vt passionibus edomitis, & sedatâ perturbatione, piis operibus & puris affectibus assuescat.

Sententia cæli conformatur Sacerdoti. Denique hæc cæli à terra dependentia spiritaliter cernitur in pœnitentibus; quorum exemplum manifestum habemus in Niniuitis, quorum operibus cæli iudicium attemperatur: si-
Ion. 3. quidem ipsis in terra peccantibus cælum offenditur, mortisque sententia interminatur; pœnitentibus verò reconciliatur, vitaque promittitur.
Luc. 15, 7. Quin & *gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente.* Vnde natum est illud diuerbium: Sententiam Petri sequitur sententia cæli: ex quo nimirum vnà cum clauium traditione dixit ei Christus: *Quodcumque ligaueris*
Matth. 16, 19. *super terram erit ligatum & in cælis; & quodcumque solueris super terram erit solutum & in cælis.*

34. Numquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te?

35. Numquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, Adsumus?

Hæc eleuatio vocis imperium Dei est, elegansque significatio contentæ vocis, quâ è longinquis terræ marisque regionibus materia nubium aut nebularum euocetur, vt statim concrescat & resoluatur. S. Thomas *vocem* toni-
Vox Dei tonitruum. truum esse putat, quod vox dicitur Dei, & in nubibus, quæ etiam vocantur nebulæ, resonat & mugit. Quare loqui censetur cùm tonat Deus: iuxta quam sententiam sensus est ac si dicat: Numquid ô Iobe tonabis, sicut ego facio, in nubibus, aut ex illis vim aquarum maximam effundes, quod ego sæpè facio, ita vt te copiosus imber operiat & obruat? aut micabit te iubente cælum coruscante fulgure, quod tuo statim obsequatur imperio, siue abire iubeat, siue emissum reuocet? Reuertuntur autem fulmina ad Deum peracto motu & officio suo, quod per Poëticam catachresin dictum. Deus enim vbique est. Ille verò sermo tributus fulguribus, quo dicunt, *Adsumus*, prosopopœia est, & notatio diuinæ potentiæ, cui res, quæ videntur præcipites, concitatæ, indomitæ, ad nutum obediunt. Fulmina enim & omnes creaturæ ita Deo parent ac si ratione præditæ essent, idque tam in ortu quàm in occasu suo, semper se ad Dei nutum & arbitrium

trium promptissimè accommodantes, vt Deo aliquid imperante nullam omnino moram, nullam dilationem faciant. Quare rectè dixit David: *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius.* (Psal. 148, 8.)

Obediens fulguri debet esse similis.

Tropologicè hîc legitimæ ac celeris obedientiæ forma exprimitur. Obedientes enim siue ad eundum, siue ad redeundum, velut fulmina quædam velocissimè parent. Vbi notandum est, quòd in Originali Hebræo vox *fulgura* non solùm coruscationem fulgurantem, sed etiam telum ipsum fulminis coruscantis significet; sicut de animalibus mysticis dicitur: (Ezech. 1.) *Animalia ibant & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.* Illud autem, *ire & reuerti, & dicere Adsumus*, sanctus Thomas existimat esse periphrasim feliciter obedientis, qui ad vtrumlibet est paratus, siue ad eundum, siue ad reuertendum; & cùm omnia legitimè perfecerit, adhuc habet pedem extensum ad eundum, quò iubentis direxerit voluntas; & ideò ait, Adsumus ad iterùm eundum. Sed numquid ob solam indifferentiam & agilitatem comparatur fulmini verus obediens? Nequaquam. Habet enim hoc etiam fulmen, quòd nulli obstaculo cedat, imò tunc fortiùs irruat & acriùs feriat, cùm aliquod illi opponitur impedimentum. Non rumpit ensis vaginam, quia illa cedit; rumpit & comminuit ensem, quia ei obstat. Sic verus obediens nescit impedimentis cedere, quin potiùs tunc redditur fortior, & acriùs irruit in obstantia. Sic B. Paulus, cuius verbum non potuit simul cum ipso alligari, nec quia vincula & carceres in Ierusalem sibi parari nollet, eò proficisci recusauit; quin imò cùm à Iudæis & Gentilibus impediretur, acriùs instabat, & animarum curam gerebat. Sic S. Andreas in cruce vehementiùs crucis virtutem prædicabat, &c.

Obedientia sit agilis & fortis.

Fulgur symbolum prompta & efficacis obedientiæ.

Sub symbolo igitur fulguris hoc loco Dominus obsequentissimorum famulorum expeditissimam simul & efficacissimam describit promptitudinem: Sunt mei (inquit) serui velut fulgura; sic parati, expediti, celeres, rapidique vt eant, quò à me mittentur. Rectè quidem fulgura, non tonitrua: hæc enim tardiùs ad aures quàm illa ad oculos perlabuntur. Deinde illud magis amplificat citatissimam obedientiam, quòd non missa, sed reuertentia dicunt, *Adsumus*. Nec enim ante opus completum, vel tantulam dicendi *Adsumus* morulam consumi patiuntur. Priusquam iubeantur fulgura eunt, reuertuntur, & dicunt *Adsumus*. tam videlicet prompta & expedita obtemperandi fuit contentio, vt propè rem ipsam priùs confecisse videantur, quàm de illa facienda quidquam agnouissent. Cuius rei clarum exemplum prostat in B. Epiphanio Ticinensi Episcopo, de quo adhuc Diacono, cùm Præsuli Crispino inseruiret, loquens Ennodius in eius Vita ita prædicat: *Pes illius erat, oculus, dextera; cuius ministerio quidquid optasset fieri, ante iussionem suam videbat impletum. Præsentiunt enim bonæ mentes eorum desideria quibus cum integritate famulantur.* Vides vt semper sint in promptu? Eunt & reuertuntur; imò priùs eunt & reuertuntur, quàm dicant *Adsumus*: quia tam celeriter mandata exequuntur, vt cùm se offerunt ad exequendum, iam executioni dedisse videantur. Loco *Adsumus* Septuaginta ponunt: Ἐροῦσι δέ σοι, Τί ἐστι; *Et dicent tibi, Quid est?* Exponit Nicetas: *Quid est quod optas facere?* In quo quidem, si ad rem iam absolutam respicias, admirabilis promptitudo in parendo innuitur. Tam celeriter enim mandata Domini exequuntur illius serui ac nuntij; vt simul atque mittuntur opus compleant, & completo opere se offerant sciscitantes, Quid est Domine quod optas facere? ànne illud ipsum quod de tuo nutu coniectauimus, subitoque sumus executi? Quod si de futuro interrogantes intelligas, mira etiam cernitur obedientia: dicunt enim, Fecimus quod iussisti Domine, en adsumus; quid reliquum est peragendum? infatigabili enim studio etiam vbi reuertimur rursus ibimus: tuum erit mittere; nostrum ire & redire, atque in orbem iugiter redire & ire. Incredibilis planè obedientia, atque ardentissimus erga Dominum suum amor seruorum Dei hoc loco exprimitur. de quo pulchrè Hieremias noster Drexelius in Heliotropio suo lib. 2. cap. 4. §. 3. Fulgur, inquit, & fulmen ignes subtilissimi naturâ petunt sublime; at quia Deus deorsum illa mittit, suæ naturæ obliti incredibili celeritate ad ima ruunt, ferrum, rupes & quidquid resistit perruptura. Christi fulgura dixeris eos qui suam voluntatem pessumdant, vt pateant diuinæ: alta quidem aspirarent, si suos impetus sequerentur; sed quia Deus vult aliud, ad infima sese non inuiti demittunt, idque alacritate summâ; difficultates omniaque impedimenta perrumpunt, nec itione tam crebrâ fatigantur, iussis peractis instar fulgurum illorum reuertuntur, Dominoque suo se sistunt: *Ecce adsumus*. Quid iam? Parati sumus etiam occumbere: iube quod vis. Sicut autem fulgura (quod hîc obserues) non ex aqua vel terra, sed è nube densa beneque clausa prosiliunt; ita prompta hæc & ad omnem obedientiam ductilis voluntas prouenit ab oratione & meditatione, quæ nubium instar sublimes volant sensibus corporis vndequaque clausis. Si quis enim attentè consideret quibus obsequiis in cælo tot milliones Angelorum subseruiant Numini, quâ ratione ipse Dei Filius Patris voluntatem in præsepi, in pannis ac paleis, in itineribus, in cruciatibus, in cruce sit amplexus, non se continebit, quin velut fulgur promptissimam obedientiam polliceatur, suamque voluntatem cum diuina integerrimè coniungat.

Obedientia infatigabilis.

36. Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam?

Homo sapientia dono ceteris animalibus antecellit.

Postquam de rebus animæ rationisque expertibus egit Deus; ad animantia deducit interrogationem, in quibus maiora operata est diuina solertia: & primùm agit de animalium omnium nobilissimo scilicet homine, vt qui propemodum ad naturæ diuinæ communionem sit admissus, cùm intimis visceribus à Deo insitam acceperit sapientiam ceu diuinæ particulam auræ. De cuius præstabili dignitate & amplitudine si quis loqui vt par est vellet & cogitare, intimum vsque in animum penetrare opus esset, atque in illum succedere, quem mirificè D. Petrus stylo cæli & inusitato *cordis hominem* dixit, *absconditum* & arcanum. Ibi sine dubio videremus vt

in propria sede morantem sapientiam, nisi quis degener & tenebrio tantum decus repudiasset. Quod excellenter mihi exposuisse visus & prædicasse D. Ambrosius Epist. 27. *Exterior*, inquit, *homo plurima in se membra habet, interior autem cordis homo totus sapientia est, plenus gratia, plenus decoris.* Hoc ipsum more suo velut aureis quibusdam symbolis illustrauit Regius Vates, cùm ita canit: *Omnis gloria filiæ Regis ab intus.* Illud *ab intus* satis innuit loqui illum de abscondito cordis homine, vbi sapientiæ domicilium est; vnde vera & ingenuo animo digna laus gloriaque redundat. Hoc ergo opus longè ceteris suprà numeratis præstantius est, in quo expressius Dei vestigium relictum fuit, & diuina mens & ratio velut in imagine propria nobilissimis sapientiæ splendoribus illustrata refulget. Id vehementer miratur Dauid præ stupore exclamans: *Quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quoniam visitas eum? minuisti eum paulò minùs ab Angelis, gloriâ & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.* Itaque homo propter sapientiam, quâ eius viscera imbuta sunt, antecellit ceteris Dei operibus quæ in Genesi narrantur.

Psal. 44, 14. *Sapientia in corde habet domicilium.*

Psal. 8, 5.

Septuaginta hoc prius hemistichium legunt hoc modo: Τίς δὲ ἔδωκε γυναιξὶν ὑφάσματος σοφίαν ἢ ποικιλτικὴν ἐπιστήμην; *Quis dedit mulieribus texendi sapientiam aut variegandi scientiam?* Vbi magnum aliquid videntur significare Septuaginta cùm texendi opus & illustrem in opere textili picturam, in qua multum est ingenij atque artis, mulieribus attribuunt: cuius inuentrix Pallas existimatur à Gentilibus; quibus ars illa digna visa est, cui Dea præesset. Hìc ergo declarat Deus se veram causam esse omnis sapientiæ & cognitionis tam in hominibus quàm in animalibus: nam ipsius sapientia, vt pulchrè docet S. Dionysius lib. de Diuinis Nominibus cap. 7. etiam causa est illius tenuis cognitionis, omnisque industriæ quæ in animalibus reperitur. de quâ subdit:

Mulieres texendi arte præstant.

QVIS DEDIT GALLO INTELLIGENTIAM?] In Hebræo est שכוי *secui:* quæ vox hoc tantùm Scripturæ loco reperitur, qua de causa pro explorato non est quid præcisè significet. Chaldæus & quidam Hebræus *gallum* sicut Vulgatus interpretantur. Ponit autem Chaldæus in eo galli intelligentiam, quòd laudet Dominum suum; Hebræus verò, quòd mediâ nocte surgere doceat hominem ad laudandum Deum. Alij verò cum Sante Pagnino pro gallo *cor* transferunt, vt eius radix sit שכה *saca*, id est *vidit*; propterea quòd corde videmus siue intelligimus. Itaque idem est ex horum sententia ponere in corde intelligentiam, quod antè dixerat, ponere in visceribus sapientiam. Hinc Mercerus vertit *imaginationem*, Arias *contemplationem*, alij *intellectum.* Sed meritò præferenda est Vulgati lectio, quæ *gallum* transfert: quomodo etiam legunt Thalmudici & veteres Hebræi. Et quidem quod ad gallum spectat, notum est illum horas cantu distinguere ac si nosset siderum rationes, & noctu productiorem vocem tollere, & quasi castrensi vigiliâ homines ad laborem excitare, vt alia huius animalculi mira prætereamus, quæ assiduitate vilescunt. Porrò causa cur gallus post medium noctis & ante Solis ortum statis temporibus canat, varij variam dant rationem: sed hæc verior videtur, quòd sicut Deus aliis creaturis propria quædam, ita & gallo ex vi natiui sui temperamenti, aërei & ignei hoc indiderit, vt ei tali tempore soluantur sensus; tum quia præcalidus est, & facilè cibos digerit; tum quia Solis appropinquantis influxum percipit; vnde instinctu phantasiæ mox in cantum & alarum plausum erumpit. Plinius lib. 10. cap. 21. rem totam nobis eleganter describit his verbis: *Hi nostri vigiles*, inquit, *nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit, norunt sidera, & ternas distinguunt horas interdiu cantu: cum Sole eunt cubitum, quartâque castrensi vigiliâ ad curas laboremque reuocant: nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu, ipsum verò cantum plausu laterum.* Hæc ille.

Qua sit galli intelligentia.

Cur gallus noctu canat.

Sed nostrum nobis cor id officij præstare debet, non iniuriâ gallo conferendum. Nam vbi habemus, *Quis dedit gallo intelligentiam?* alij, vt diximus, legunt *cordi.* Cor igitur nostrum die noctuque ad instar galli excitare nos debet ad laudandum Deum; ne qua pars temporis diurni nocturnique sine fructu elabatur: neque verò illius tantùm diligentiâ contenti esse debemus, vel determinato aliquo tempore, post quartam nimirum vigiliam, vt ex Plinio retulimus, sed omni tempore, omnibus horis, ante omnes vigilias, opportunè importunè adstandum illi, vt verum sit nullam particulam diei, nullam portionem temporis sinere nos sine fructu præterlabi. Egregiè id præstabat Dauid, vt habemus Psalmo centesimo decimo octauo, *Praeueni*, inquiens, *in maturitate, & clamaui.* S. Hieronymus legit: *Surgebam adhuc in tenebris*; alij, *ante diluculum:* in Græco est, ἐν ἀωρίᾳ, *in immaturitate.* quod S. Augustinus explicat; *in galli cantu*, vel *intempestâ nocte.* Maturum igitur idem dicitur & immaturum; eademque vox tempestiuum & intempestiuum significat, nimirum in laudes Dei. Nullum intempestiuum tempus non tempestiuum; nullus, quamuis immaturus appareat, non maturus fructus; quia omni tempore, singulis horis orandum. Subdit autem: *Praeuenerunt oculi mei ad te diluculo.* In vetere Psalterio & apud S. Augustinum & Prosperum: *Praeuenerunt oculi mei ad matutinum.* Habent, vti dicebam, galli determinatum tempus, suas nimirum, vt Plinius ait, vigilias; sed eædem illæ, licet diligentissimi animalis, præueniendæ. Appositè legit S. Hieronymus: *Praeuenerunt oculi mei vigilias.* quod Dauid alibi repetit: *Anticipauerunt vigilias oculi mei.* Nullum igitur determinatum tempus, nullæ statutæ vigiliæ, semper orandum, semper benè agendum. Si enim nullum est tempus, hora nulla, quam Deus abire sinat, absque eo quòd nos beneficiis cumulet; cur eandem abire nos sinamus, nec beneficia beneficiis compensemus, aut orando aut alia virtutis opera exercendo?

Cor nostrum nos instar galli excitare debet ad laudes Dei.

Psal. 118, 147.

Omne tempus opportunum orationi & bonæ actioni.

Psal. 76, 5.

Pulchrè S. Gregorius lib. 30. Moralium cap. 4. diuini verbi Prædicatores assimilat gallo. de quo Dominus ait ad Iobum: *Quis dedit gallo intelligentiam?* Id est, Quis nisi ego dedit Prædicatoribus vt sciant, quid, quando & quo modo debeant venturum manè annuntiare? Hæc autem

Prædicatores sint gallo similes.

scientia maxima ex parte in eo sita est, vt sicut gallus in profundioribus noctis horis valentiores & productiores edit cantus, posteà verò, cùm matutinum tempus appropinquat, leniores ac minutiores; sic Prædicatores cùm iniquis & proteruis mentibus prædicant, altis & magnis vocibus æterni iudicij terrores intimant; cùm verò illis, quibus iam veritatis lumen illuxit, clamoris sui magnitudinem in lenitatis dulcedinem vertunt, & ea quæ sunt blanda de præmiis proferunt: sunt enim tamquam docti patres familias, *qui de thesauro suo proferunt noua & vetera*, id est ea quæ amorem legis nouæ proprium, vel quæ terrorem, qui est legis veteris, annuntiant.

Matth. 13, 52.

37. Quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet?

Galli mira motus cælorum intelligentia seu sympathia.

S. Thomas priorem huius versus partem ad gallum refert, & ad intelligentiam admirabilem, quâ cælorum motus cognoscere, & illorum partes cantu distinguere videtur. Quare hemistichium prius sic explicat: *Quis enarrauit gallo cælorum rationem, id est, proportionem cælestium motuum, vt possit ex hoc determinatas horas cognoscere seu discernere ad cantandum?* Cum sancto Thoma sentit Lyranus. Neque deest qui de gallo etiam interpretetur, quod statim subditur de cæli concentu, quem separabit nemo aut silere faciet. Quasi nemo possit prohibere, quin suis temporibus cantet gallus, & nocturni temporis spatia distinguat; vsque adeò illi constanter & sine errore Deus indidit canendi tempus & modum; ita vt cùm temporibus aliis quiescat & dormiat, dormire tamen & quiescere non possit, quo tempore mandatum à Domino accepit, vt homines ad diurnas occupationes aut cælestium rerum meditationem exsuscitet.

Mira cælestium motuum symphonia & concentus in quo consistat.

Alij hîc nihil putant affirmari de gallo, sed de cælorum specie varia, ex varia astrorum dispositione & ordine: quem vocari putant rationem atque concentum, quæ tunc primùm apparuerunt in cælo, quando creata sunt astra & duo luminaria: quo tempore etiam cæli moueri cœperunt, & suo motu diurno, menstruo & anniuersario distinguere dies, menses & annos. Ex quibus motibus, licet diuersis, mirâ tamen ratione atque ordine consentientibus, efficitur ille concentus & harmonia, quam silere nemo, aut, quod idem valet, dormire faciet. Ita Sanctius noster, qui hanc explicationem ceteris præfert.

Quid per rationem cæli hic intelligatur.

Alij denique non de orbibus cælestibus, sed de nubibus intelligunt; quia in Hebræo est שְׁחָקִים *schacim*: quæ vox propriè *nubes* significat. id quod etiam Septuaginta expresserunt per vocem νεφῶν. q.d. Quis satis enarrare poterit nubium naturam, & quâ ratione in cælo cogantur? Nam licet de hac re Philosophi verba faciant; non demonstrant se omnes ad vnum causas nubium & aliorum meteororum comprehendisse. Cælum ergo hîc pro aëre ponitur: ad quem sensum volucres cæli dictitamus. Hinc pro *concentu cæli* Paraphrastes Chaldæus vertit *nubes cæli*. Quem secuti quidam recentiores opportunè reddunt hunc locum: *Nubes cæli quis quiescere faciet?* Rabbi Dauid exponit *vtres cæli*, qui sunt, inquit, nubes. Est enim in Hebræo vox נֵבֶל *nebel*; quæ propriè significat *vtrem* siue *lagenam*: quâ voce Ieremias vtitur cap. 13. vers. 12. vbi noster Interpres vertit *lagunculam*; Septuaginta ἀσκὸν, *vtrem*; Symmachus, vt ait S. Hieronymus, *craterem*; Theodotion σκεῦος, *vas*, nimirum fictile siue hydriam: sed vulgò sumitur pro vtre coriaceo. Vnde נֵבֶל *nebel* significat aliquando musicum instrumentum in modum vtris; quod inflatum per adiunctas fistulas, digitorum motu atque artificio modulatum edit sonum. Dicitur à quibusdam chorus & tibia vtricularis: hinc choraulæ, ascaulæ, vtricularij nominati. Itaque S. Hieronymus in hoc Iobi loco *nebel cæli* vertit *concentum cæli*; alij, vt dixi, *nubes cæli*, siue vtres cæli. Et Rabbi Moyses eumdem locum illustrans ait ita vocari nubes, quia sunt plenæ aquis vt vter vino. Quæ omnia confirmant hîc non de orbibus cælestibus, sed de nubibus esse quæstionem. Quærit ergo à Iobo Deus:

Quid per concentum cæli hic significetur.

CONCENTVM CÆLI QVIS DORMIRE FACIET?] Quasi dicat: Quis strepitum, crepitum, fragorem nubium disruptarum, imbres fundentium, fulgura fulminaque vibrantium silere & cessare faciet, nisi ego? ad cuius imperium ac nutum quantumuis magnæ tempestates & procellæ extemplo euanescunt, consopiuntur, sedantur, subeunte mox aureâ serenitate & defæcatissimâ aëris tranquillitate. Ita Stunica, Pineda & plerique Recentiores hunc locum exponunt. Estque sensus iste magis litteralis quàm priores, ipsique textui conformior; in quo sermo ferme totus est de meteoris. Nec abs re concentus dicitur strepitus ille aëris nobis inconditus: quòd enim ad Deum pertinet, harmonicè temperatus ac dispositus est, cùm Dei iussis ad numerum consonet.

Tropologicè hic concentus dormit siue quiescit, cùm incredibiles animi perturbationes, quibus Dei cultores nonnumquam infestari solent, Dei iussu sedantur.

Admirabilis cælestium motuum consensio.

Mystico quoque sensui plurimùm conducit secunda expositio; pro qua cum Sanctio obseruandum rationem cæli esse cælorum dispositionem & ornatum, qui est ad speciem præclarus, & ad hominum vsus necessarius; præsertim cùm ex illorum motibus multiplex fiat Planetarum congressus, & ex eo in terra miræ rerum vicissitudines. Iste cælorum ornatus & ordo concentus quidam est & admirabilis quædam harmonia; qualis esse solet in vocibus: quarum cùm aliæ acutæ sunt, aliæ graues, aliæ ex vtrisque temperatæ; sic tamen illas in cantu & cithara moderatur magister, vt ex multis vna existat symphonia, quæ mirum in modum complet & recreat sitientes aures. Ex hac vocum sonorumque consonantia siue concentu multæ ducuntur translationes, quæ varias in rebus consensiones ostendunt. Sic virtutum concentus dicitur illa virtutum omnium conspiratio, quæ ad vnum aliquod opus mutuo se iuuant. Sic actionum, quæ ad vnum finem spectant, congressio concentus vocatur. Sic humanæ aut alterius naturæ consensio partium ad actiones alias & ipsius naturæ conseruationem eodem appellatur nomine. Sic Cicero stellarum ex dissimilibus motibus congressionem concentum appellauit: quem

quem prohibere non poterit aut mutare vis vlla creata, aut humana solertia.

Ex cælorum motibus existimatur ortus concentus.

Mitto hîc cogitationem illorum, qui ex cælestium corporum collisione cieri crediderunt perpetuos & numerosos sonos: cuius sententiæ auctor fuit Pythagoras, quem alij deinde secuti sunt: in quibus fuit Philo Iudæus in libro de Somnijs, vbi cælum vocat archetypum musicæ instrumentum, atque ideò tam scitè atque affabrè fuisse elaboratum: plura alia addit in eam sententiam, quæ libens omitto, ne illa prætercam quæ in Somnio Scipionis in eamdem sententiam adduxit eleganter Cicero, qui eadem sensit cum Pythagora, apud quem sic Scipio: *Quis hic, quis est, qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui cum internallis coniunctus imparibus, sed tamen pro rata proportione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium conficitur; qui acuta cum grauibus temperans varios æquabiliter concentus efficit. Neque enim silentio tanti motus incitari possunt; & natura fert, vt extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acutè sonent. Quam ob causam summus ille cæli stelliferi cursus, cuius conuersio est concitatior, acuto & excitato mouetur sono, grauissimo autem hic lunaris & infimus.* Hæc Cicero.

Psal. 18, 2.
Cæli suo ordine & specie velut concentu quodam suauissimo Dei laudes narrant.

Sed planè alius est cælorum concentus, qui diuinas laudes perpetuò personat. de quo Dauid, *Cæli*, inquit, *enarrant gloriam Dei.* Quæ verba mysteriorum plena sunt, & hominum intelligentiæ proponuntur, vt animos ad Numinis cognitionem amoremque suos attollant. Cæli enim maximè naturam diuinam, & procreantis omnia vim, potentiam, inexplicabilem sapientiam, aliaque decora summæ Mentis eximiâ quadam ratione & admirabili prorsus concentu declarant. Vnde subdit: *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Itaque stellæ & variegati illi orbes, qui diurna & nocturna mundo beneficia conferunt, mille habent voces, inde vsque in omnia Regna terrarum Prouinciasque resonantes, quibus ad Dei laudem inuitent, quæque à probis diligenter excipiuntur.

Solis pulchritudo admirabilis.
Sol Antiquis pro Deo habitus.

Quem enim non moueat pulchritudo Solis atque stellarum, sed præsertim Solis, qui est princeps luminum reliquorum; cuius tanta tamque eximia est naturæ conditio, vt Antiqui Numinis vim atque potestatem illi tribuerint. Imò verò vetustissimi è Græcia, apud quos viguit humanitas eruditioque litterarum, cùm Sole in hoc vniuerso nihil viderent esse augustius atque diuinius, ab illo Dei nomen excogitarunt: nam cùm visu animaduertissent Solem cumprimis atque stellas propè immensâ atque inexplicabili celeritate mundum obire omnem, ἀπὸ τοῦ θέειν, *à currendo*, nominauêre θεὸν, hoc est *Deum*. Hinc Apollo in Græcia sanctus, Mithra in Perside, Sol vbique, nisi apud Apharantes; qui lucis & diei præsidem execratione prosequebantur. Hinc super Darij conopeum, quo religio in populum omnem manaret, vt scribit Curtius lib. 3. imago Solis crystallo fabertimè inclusa in omnem partem radios suos vibrabat.

Sol dicitur vas & instrumentum admirabile.

Sed remotâ superstitione impiâ & figmentis anilibus veterum, non est negandum, quin Sol vnum sit de pulcherrimis Dei operibus, quod omni hominum generi suspiciendum videatur: itaque illum exornant diuinæ Litteræ, &, vt fit in excellentium rerum admirabilitate exponenda, varijs, vt ita dicam, emblematis adumbrant. Syracides nominauit *vas admirabile, opus excelsi.* hoc est, Demiurgi palmarium opificium atque princeps. Dicitur autem vas admirabile, quòd sit diuinæ mentis & potentiæ instrumentum: hoc enim Græcum nomen σκεῦος, quod est apud Septuaginta, significat: quomodo magnus Paulus vocatur σκεῦος ἐκλογῆς, *vas electionis*: aliqui vertunt *instrumentum electum*, quidam *organum*. Ita certè à Mercurio Trismegisto Sol dicitur ὄργανον, *instrumentum*; quod, vt ego interpretor, à rerum molitore Deo adhibeatur ad generationes & corruptiones, ad concentum omnem vniuersi, ad effectus denique suspiciendos, quos nulla mens consequi potest. S. Ioannes Damascenus lib. 2. de Fide cap. 7. Solem vocat pulchritudinem & ornamentum aspectabilis omnis creaturæ. Elegantissimè D. Ambrosius lib. 4. Hexaëmeron cap. 1. *Sol*, inquit, *oculus est mundi, iucunditas diei, cæli pulchritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ.* Quid maius dici potuit ad formosi vtilissimique sideris commendationem? Nisi fortè paulò etiam magnificentiùs illum in cælum Magnus Dionysius sustulerit, qui lib. de Diuinis Nominibus cap. 4. Solem dixit τῆς θείας ἀγαθότητος ἐμφανῆ εἰκόνα, *claram expressamque diuinæ bonitatis imaginem esse:* quam bonitatem in homines omnes effusam Sol lucis & caloris sui communicatione imitatur.

Eccli. 43, 2.
Act. 9, 15.
Solis elogia ex Patribus.

Sed non est opus omnium Patrum ea de re dicta sententiasque congerere: breuiter dico cum D. Basilio (Homiliâ in illud Ioannis, *In principio erat verbum:*) Οὐδεὶς ἐστιν ὃς οὐ τὸν ἥλιον ὑπερθαυμάζει: *Nullus est qui non Solem supra modum laudet.* Addo viros sanctos non hæsisse in sola tantùm illius sideris consideratione, sed mentem & cogitationem retulisse ad eum laudandum & amandum, qui tantum opus tam exquisito artificio esset molitus. Ecclesiastici auctor, cùm eam Solis laudem posuisset, de qua diximus, in mundi parentem aciem animi sui intendit; cuius magnitudinem atque potentiam reuerens atque humi stratus aiebat; *Magnus Dominus qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter.* In eo agnoscit commemorandam Numinis magnitudinem, non modò quòd vberrimum illum fontem lucis è nihilo eruerit, sed quòd nutu eiusdemque imperio Sol orbem suum conficiat celeritate mirabili & æquabili, atque numquam interruptâ conuersione temporum varietatem impertiat ad humani generis vtilitates. Eiusmodi fuêre curricula mentis & quotidiana D. Ambrosij exercitatio, cùm in Sole contemplando versaretur, lib. 4. Hexaëmeron cap. 1. *Quando hunc miraris*, inquit, *lauda ipsius creatorem. Si tam velox iste, vt rapidis cursibus die ac nocte lustret omnia; quantus ille, qui vbique semper est, & maiestate suâ complet omnia?* &c. Iam verò si religione clari viri atque sapientiâ vnius astri considerationem tantas habere opportunitates putauerunt ad Deum meliùs cognoscendum puriusque venerandum, quid de cælo vniuerso dicemus, in quo sunt innumerabiles stellæ vi & magnitudine longè dispares, è quarum dissimili cursu & varietate suauis-

Sancti ex Solis consideratione in Dei laudem & amorem ascenduntur.
Eccli. 43, 5.

suauissimus exoritur concentus, cuius hîc non è somnijs Pythagoræorum, sed arcano è mysterio fit mentio? Alios huius loci sensus tropologicos & anagogicos vide apud S. Gregorium lib. 30. Moralium cap. 5.

38. Quando fundebatur puluis in terra, & glebæ compingebantur?

Ad sensus plenitudinem aliquid è præcedentibus subaudiendum; v. g. *Numquid adfuisti*, vel quid simile. Quasi dicat: Vbi eras Iobe, quando ego terram ex genere suo aridissimam moleque pulueris maximâ constantem, aquis obtutam, quasi glebam pluuiâ immissâ humentem compegi, strinxi & constipaui? Ille modus dicendi, *Quando fundebatur puluis*, perelegans est: quasi in prima creatione Deus ingentem pulueris molem apparere iusserit, & è nihilo quasi fuderit, è vestigioque, ne puluis dissiparetur, aquam immensam circumfluere imperauerit, quâ puluis consisteret. Congruit hoc naturæ terreæ; quæ nisi aquâ humoréve aliquo temperetur, dissoluitur, & in puluerem dispergitur.

Pars hominis inferior instar pulueris resoluitur, nisi gratiâ roboretur.

Tropologicè in arcano sensu pars hominis inferior & verè terrea incredibili fragilitate resoluitur, nisi cælesti humore aquæ salientis in vitam æternam, hoc est diuinæ gratiæ, coagmentetur, roboretur atque consistat. Ita Ioannes à Iesu Maria. Elegantissimè autem S. Gregorius lib. 30. Moralium cap. 6. *Quid in puluere*, inquit, *nisi peccatores accipimus? qui nullo rationis pondere solidati cuiuslibet tentationis flatu rapiuntur. de quibus scriptum est:* Non sic impij, non sic, sed tamquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. *Puluis ergo in terra fundatus est, cùm peccatores vocati in Ecclesiam tradita fidei sunt ratione solidati; vt qui priùs inconstantiâ mobiles tentationis aurâ leuabantur, immobiles postmodum contra tentamenta consisterent, & Deo perseueranter inhærentes, fixum benè viuendi pondus tenerent. Glebæ vero ex humore coagulantur & puluere. In hac itaque terraglebæ compactæ sunt, quia vocati peccatores, & per sancti Spiritus gratiam infusi, in collectione sunt charitatis vniti*, &c.

Peccatores pulueri similes.

Psal. 1, 4.

39. Numquid capies leænæ prædam, & animam catulorum eius implebis,

40. Quando cubant in antris, & in specubus insidiantur?

Hinc putant multi incipiendum esse caput trigesimum nonum; quia absolutis meteoris nouam quamdam de rebus inferioribus disputationem aggreditur Deus, vbi agit de animantibus, quæ gradiuntur in terra, quæ volant in aëre, quæ natant in aquis. Quæ distinctio non displicet nostro Sanctio neque mihi. Sed quocumque distinguas modo, parum aut nihil refert, cùm eadem sit sententia, & eadem firmitas & pondus argumentorum.

Dei circa animalia prouidentia mirabilis.

Postquam ergo de rerum creatione Deus egit, ac meteora multa recensuit, quibus potentiam sapientiamque suam infinitam Iobo repræsentauit, subiungit tractatum animantium, in quo cum potentia sapientiaque sua miram prouidentiam connectit, quâ Iobus facilè perspiciat se non desertum iri à Deo, qui animalia tam prouidè curet, pascat & seruet. Exorditur autem à leone, qui animantium rex est, fortitudine roboréve præcellit, impauidus constansque decertat, & quibusdam magnanimitatis ac aliarum virtutum vestigijs signisve clarescit. Producit verò Deus maternam leænæ curam, industriam, ausum, prædæ capturam leunculorumque saturitatem: in quo mira sunt plurima, siue feræ illius vires, siue venandi sagacitatem, siue celeritatem, siue sollicitudinem nutriendi fœtus expendas. De quo sic ad Iobum Deus: Tune, inquit, ô Iobe leænam doceas, quomodo sibi & catulis venetur prædam, & tam suam expleat quàm catulorum famem? tunc maximè, quando in suis latent cubilibus, neque satis habent ad prædandum virium, cùm infirma est ætas; sed prædam interim & insidias meditantur, quas in ætate adulta vtiliter exerceant. q. d. Non tu, sed leæna ipsa docta est catulis suis cibos & alimenta suppeditare, quæ ego ei procuro dum ad prædam egreditur, & reuertitur, pascitque catulos inuenculos adhuc venandi ignaros; sed conantes tamen, stimulante fame, ex ipsis specubus infirma animalcula propè repentia adoriri atque depascere.

Hæc eò Deus adfert, vt ostendat se omnia nosse, gubernare, alere, nihilque ex ijs quæ condidit obliuioni tradere aut aspernari. Est hæc comparatio valdè notanda. Nam si Deus leones immanes feras pascit, quomodo non alet homines, quos ad imaginem suam condidit, quosque in filios adsciscit?

Correctio non temerè, sed opportunè adhibenda.

Tropologicè S. Gregorius lib. 30. Moral. cap. 11. locum hunc exponit de ijs qui tempus captant aptum ad inferendam correptionem. Nam si obiurgatio tempestiuè adhibeatur, multum iuuat; si verò intempestiuè, nocere solet. Sicut enim leones cubare solent in locis abditis & specubus, vt opportunè ad prædam prosiliant nihil minus timentem, & ex inopinato aggrediantur, dum fugam capessere non possit: non aliter is qui alios corripit, tempus opportunum expectare debet, quo peccantes pungat, vt hac ratione eos à criminibus abducat. Sensus ergo verborum Iob est istiusmodi, ac si dicat: Ego quidem omnium Conditor hanc naturam leoni indidi, vt locum & tempus aptum obseruet ad prædam, & tunc in eam insiliat, & discerpat, vt per hanc feram eos docerem qui errantes corrigunt, ne temerè inferant obiurgationem, sed pro oblata occasione, ne lædant & exulcerent, dum sanare cupiunt. *Neque enim* (inquit Gregorius) *cuncta tempora doctrinæ sunt congrua. Nam plerumque dictorum vis perditur, si intempestiuè proferantur. Sæpè enim quod leniùs dicitur, conuentu temporis congruentiùs animatur.* Hæc vltima S. Gregorij verba videntur alludere ad naturam leænæ, quam nonnulli tradunt deformes parere catulos suo rugitu sensim

exci-

excitandos. Cùm itaque leæna non statim perfectos pariat catulos, sed expectet tempus donec sensim perficiantur; discant Prælati, & penes quos est cura corripiendi, non statim debacchari, si quos viderint vel ad illicita ruere, vel corripienti non parere, sed expectent tempus, donec improbam mentem deponant, vel saltem impetus animi deferueat, vt correptio vel supplicium vtilitate non careat.

41. Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes, eò quòd non habeant cibos?

Dei in coruos prouidentia. Eodem corui exemplo & argumento vsi sunt Dauid & Christus ipse ad diuinam erga creaturas suas prouidentiam commendandam, simul & nostram in tam benignum & liberalem Dominum fiduciam erigendam. Ille quidem Deum

Psal. 146, 9. laudans; *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum:* hic verò nos ab omni rerum temporalium superuacanea solicitudine liberos volens, *Considerate*, inquit,

Lucæ 12, 24. *coruos; quia non seminant neque metunt, quibus non est cellarium neque horreum, & Deus pascit*

Corui sunt voracissimi. *illos. Quantò magis vos pluris estis illis?* Sunt corui (vt notat Aristoteles lib. 6. Hist. animalium cap. 6.) voracissimi, multiplicique vtuntur escarum genere: nam vescuntur carnibus, fructibus arborum, seminibus, vermibus, & alijs multis; & tamen cùm non habeant cellarium seu promptuarium, in quo recondant carnes, nec horreum, in quo semina & fructus terræ congregent, Deus abundanter pascit illos, eiusque materna prouidentia habet vbera nutrimentis plena; estque illis instar promptuarij & horrei. Multò ergo abundantiùs hæc hominibus præstabit, ac suis charissimis filijs indulgebit. Non frustrà autem pullorum quoque

Corui pullorum desertores. meminit. Feruntur enim corui derelinquere pullos suos (vt notant D. Gregorius, Hieronymus, Thomas & alij plures Patres à Pineda nostro ad hunc locum citati) eò quòd recenter exclusi ex ouis albescere videantur, & donec nigrescant vt ipsi, non eos agnoscere pro suis. Tunc autem pascit eos diuina prouidentia vel rore cælesti, vt ait D. Hieronymus, vel paruis quibusdam bestiolis, quæ intra nidum procreantur, vt dicit diuus Chrysostomus in Catena: aut fortè quia corui naturali quadam impietate, vt scribit Aristoteles lib. 9. Hist. animalium cap. 31. cùm degunt in locis arctioribus, vbi non satis cibi est pluribus eorum, pullos simul ac volare possunt primùm nido eijciunt, deinde è tota regione pellunt. Tunc autem diuina prouidentia eos vagantes alit, & escas conuenientes ipsis præparat. Qui ergo matrem agit corniculorum, & eorum inamœnas crocitationes audit, cùm fame oppressi ad Deum clamant, & ex suis vberibus cibum suauem ac delicatum præbet; quantò magis mater erit hominum, eorumque clamores & orationes exaudiet, suisque vberibus abundanter reficiet? *Quomodo Deus pullos corum desertos pascat.*

Sed adhuc multò excellentiùs suam prouidentiam extollit Deus, cùm non solùm maternâ pietate desertos pullos nutrit, sed etiam parentibus desertoribus escam præbere non desinit, idque longissimo tempore. Sunt enim multùm viuaces corui, suæque voracitati adeò intenti, vt meritò etiam benefactores obliuiosos, & ingratos, in aliosque crudeles & impios, ac denique cunctos auaros (teste D. Basilio Homiliâ in diuites auaros) repræsentent. Et quid magis obliuiosum & ingratum, quàm digressum ex arca, vbi liberaliter alitus fuerat, & hospitis, & hospitij ac hospitalis victus oblitum, non illuc reuertisse, vt carniuoram auiditatem ex cadaueribus expleret? Si ergo adeò ingens est Dei prouidentia atque benignitas, quòd tales coruos pascat, quid ni pascat homines, etiam eos qui coruinos imitantur mores? Quòd si illos; quid ni Iobum inter homines pietate conspicuum? Potest ergo Deus sic ad eum loquens induci, ac si dicat: Ego tempus anteuerto, & coruo, qui videtur neglectu dignus, cibum præparo, quem liguriat, eiusque pullis, siue in nido implumibus, siue extra nidum fame incitatis, circumuolitantibus & crocitantibus pastum congruentem præbeo; quid ergo mi Iobe erga te non agam? Perculi te calamitate hac: verùm hanc in bonum conuerto tuum, lautasque ex ipsa epulas paraui, quibus felix lætusque vescaris. Opiparum conuiuium est ærumna patienter exhausta; cuius memoriâ animus alitur & vires acquirit. *Deus non solùm desertos pullos, sed parentes desertores pascit.* *Coruus est symbolum hominis ingrati.* *Dei erga Iobum prouidentia.*

CAPVT TRIGESIMVMNONVM.

Proponit Deus quorumdam animalium admirabilem naturam, in quibus magis apparet diuina prouidentia cum admirabili sapientia coniuncta, arguens Iobum, quòd cum ipso contendere voluerit & expostularit; quibus Iob commotus, culpam suam agnoscit, & se temerè locutum fatetur.

1. NVMQVID nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti?

2. Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum?

3. Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt.

4. Separantur filij earum, & per-

pergunt ad pastum; egrediuntur, & non reuertuntur ad eas.

SVB finem capitis præcedentis cœperat Deus quæstionem instituere de animantibus, quam modò prosequitur, de partu ibicum ac ceruarum Iobum interrogans. Sunt autem ibices caprarum genus siluestrium; cuius totam historiam Plinius lib. 8. cap. 53. sic breuissimè est complexus: *Capræ*, inquit, *in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ, sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis miranda; quamquam onerato capite vastis cornibus gladiorumque vaginis, in hac se librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potissimùm è monte aliquo in alium transilire quærentes; atque recussu pernicius quo libuerit exultant.* Hæc ille. Et Albertus Magnus nullum ait animal cursu & agilitate tantum pollere, & simul tam ingentia cornua habere quàm caper montanus, quem Latinè ibicem vocant: huius enim cornua à capite vsque ad clunes protendi: dum cadit ex alto totum corpus inter cornua protegere à collisione, & ictus lapidum magnorum excipere cornibus. Idem etiam in Catalogo quadrupedum alphabetico ibicem ait animal de genere capri, colore fuluum, in Alpibus Germaniæ abundans, magno etiam hirco maius, summas rupes ascendere, & cùm altiùs ascendere nequit, conuersum aliquando venatorem deijcere niti. Plura de illorum indole, venatione & capiendi ratione alijsque proprietatibus vide apud Aldrouandum lib. 1. de Quadrupedibus bisulcis cap. 13. vbi tamen de illorum partu nihil obseruat peculiare, vti nec Ælianus, alijque Physiologi qui de ibice scribunt. Esse nihilominùs aliquid in horum partu notabile, in quo diuina prouidentia eluceat, ex hoc loco verisimile fit. Quod tamen ideò ignoramus, quia in petris locisque abditis & abruptis pariunt; vbi à mortalium nemine aut numquam aut non nisi perquam raró videri possunt.

Ibicum descriptio, mores & natura.

Septuaginta primum versum ita reddunt: Εἰ ἔγνως καιρὸν τοκετοῦ τραγελάφων πέτρας; *Si nosti tempus partus tragelaphorum petræ?* quasi dicas *hirciceruorum*. Nam τράγος, *hircus*, vnde τραγέλαφος, animal hirci & cerui figuram habens: è quibus duobus animantibus quasi mixtum est. Cuius cùm alij meminerunt, tum Plinius lib. 8. cap. 32. *Tragelaphus*, inquit, *eâdem est specie cum ceruo, barba tantùm & armorum villo distans, non alibi quàm iuxta Phasin amnem nascens.* Quidquid sit de his bestijs, quarum naturas Philosophis indagandas relinquimus, certum est in ijs miram elucere Dei prouidentiam, quæ se ad belluas vsque profert. Quando igitur hîc dicitur tempus partui ceruarum & ibicum præstitutum non cognosci ab hominibus, hoc significat, non esse hominum tempus illud præfinire. Cùm autem hæc quæ in terra sunt à feris occulentur, quid mirum si homo diuina, quæ longè superiora sunt, non assequatur? In ceruarum quoque puerperio hinnulorumque nutricatione aliquid sine dubio maius est & admirabilius quàm Scriptores de re naturali cognouerunt prodideruntque: nam quæ illi tradunt, aut communia sunt cum alijs, aut certè non admodum diuersa.

Ceruarum partus qualis.

Illud videtur certum ex hoc loco, qui plus affert lucis ad cognoscendum partum conceptumque ceruarum, illarum partum esse difficilem, & nixum cum grauissimo dolore coniunctum. Quod satis indicant illa verba: *Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt.* Quæ omnia grauissimi doloris documenta sunt. Ad quam difficultatem leniendam aliquibus Deus benignâ suâ prouidentiâ leuamentis obstetricatus est. Primùm indidit ceruis paulò ante durum pariendi conflictum, appetitum studiumque quærendi herbam, quæ vterum laxat, & claustra mollit; quæ seselis dicitur. de qua Cicero lib. 2. de Natura Deorum: *Ceruæ*, inquit, *paulò ante partum perpurgant se quadam herbulâ, quæ seselis dicitur.* Idem tradit Plinius lib. 8. cap. 32. & addit, statim à partu contra dolorem, opinor, & languorem à partitudine & enixu contractum adhibere cognitam sibi medicinam: *Feminæ*, inquit, *ante partum purgantur herbâ quadam quæ seselis dicitur, faciliori ita vtentes vtero: à partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur.* Qui locus cùm ex Aristotele translatus sit, non immeritò à quibusdam putatur deprauatus: nam pro χορίον, quod est inuoluctum fœtus, vel vertit, vel legit ἄρον: quod cum Aldrouando Dalechampius quoque & Gesnerus animaduerterunt. Hoc autem docet Aristoteles lib. 9. de Historia animalium cap. 5. vbi dicit, statim atque enixa est fœtum ceruam comedere seselim, & inuolucrum, in quo fœtus inuolutus fuerat: cui vis medica inesse existimatur; vt ipse docet ad finem capitis.

Ceruæ quomodo se ad partum præparent.

Hæc cùm in ceruarum partu videantur admiranda, illud sanè diuinæ solertiæ argumentum est, quòd eo tempore contingat ceruarum partus, quando frequentia sunt tonitrua; quæ ceruas naturâ timidas & partitudinum dolorem refugientes horribili sonitu sic afficiunt, vt phantasiam auertant à dolore & metu, & tandem ad maiorem nixum præparant, & cunctantes acuunt. Quod indicauit Dauid dicens: *Vox Domini præparantis ceruos.* Vox autem Domini tonitruum est. Atque ideò, vt docet Aristoteles lib. 6. Hist. animalium cap. 29. ab Arcturi ortu ceruæ ineuntur à maribus, id est mense Augusto; & mense Septembri implentur atque concipiunt: cùm autem eodem teste octonis mensibus vterum ferant, necesse est vt partus in mensem Aprilem incidat, id est in vernale tempus iam adultum, quando cum fulmine & fulgure increbrescere incipiunt & inhorrescere tonitrua. Vide Plinium lib. 2. cap. 50. Vbi causam reddit, cur horrificæ istæ impressiones in vere potius autumnoque contingant. Hoc de conceptus tempore & de octomestri vtero docet etiam Plinius lib. 8. cap. 32. vti benè Sanctius hîc annotauit. Addit prætereà etiam Aristoteles ceruæ solertiam exaltaturus, quod hinnulum suum ducens in stabula assuefacit, quò refugere debeat: saxum hoc esse ait abruptum vno aditu: quo loco eam si quis inuadit, expectare repugnareque affirmat. Repetit autem hoc aliàs Aristoteles. Addit insuper Plinius, ceruam partus suos exercere cursu, & fugam meditari docere, ad prærupta ducere, saltumque monstrare. Solinus verò etiam ait ceruas partus suos educare, teneros

Ceruæ tonitru ad partum iuuantur.

Psal. 28, 1.

Tempus conceptus & partus ceruarum.

Cerua hinnulum docet fugere & saltare.

ros studiosè occulere, & absconditos inter profunda fruticum, vel herbarum, pedum verbere castigare ad latendum; cùm maturuerit ad fugam robur, exercitio docere cursus, & assuefacere salire per abrupta. Plura in hanc rem vide apud Vlyssem Aldrouandum lib. 1. de Quadrupedibus bisulcis cap. 27. vbi de ceruis fusè tractat.

Ceterùm quod Vulgatus hîc transtulit, *Separantur filij earum*, in Hebraeo est, *Conualescunt filij earum*; id est, Valent & sani sunt. Licet matres difficilem partum habeant, filij tamen salui & incolumes sunt beneque valent, pinguescunt, & vegeti sunt. Septuaginta vertunt: Ἀπορρήξουσι τὰ τέκνα αὐτῶν: *Abrumpent filios suos*. S. Augustinus legit, *Abrumpent filij earum*. Sed Graeci volunt significari, num sciat Iob, quomodo matres maternae charitatis oblitae adultos filios separent, & abrumpant à se; & tamen illi exeuntes ad pascua multiplicentur & conualescant.

Magistri spirituales ceruis & ibicibus comparati.

Tropologicè S. Gregorius lib. 30. Moralium cap. 9. per ceruos & ibices tradit magistros spirituales designari, qui in arcanis Dei symbolis cerui nominantur; quia serpentes spiritales, id est peccata, edunt. de quibus Propheta ait:

Osee 4,6.

Peccata populi mei comedent; hoc est minuent, vt notat Hugo Cardinalis, veluti absument & deuorabunt, vt ne tenues quidem reliquiae eorum supersint; quemadmodum digerebat venena Mithridates. Et quidem colubri effigie peccatum Sapiens à Deo instructus adumbrat:

Eccli. 21, 2.

Quasi à facie colubri fuge peccata. Imò hydris omnibus colubrisque animi crimen est funestius atque tetrius. Cantu igitur & laude prosequitur Dauid Numinis sapientiam in legendis ornandisque Ecclesiae moderatoribus;

Psal. 28, 9.

cuius vox praeparat ceruos, non cornutos illos è siluis, sed hos mysticos peccatum absumentes. Ad quem Psalmi locum pulchrè D. Basilius, *Vbi*, inquit, *cerui praesentia est, omnium ibi serpentum malitia fugatur*. Odorem cerui nulla ferunt animalia venenata, quando vel ad suffitum cornu ceruini secedunt reptilia. Sanè felices illi nostri erunt cerui, si vbicumque fuerint hoc consequantur, vt serpentes venenatos, hoc est peccata, comedant & exterminent. quod opus est longè gloriosissimum & diuinum.

Qualiter foetus pariant.

Hi porrò cerui spirituales licet quoad vigorem disciplinae patres sint, teneritudine tamen viscerum nil matribus concedunt; quippe qui summis laboribus ac doloribus lacrymisque filios suos Christo pariant. Audi Paulum instar parturientis ceruae clamantem:

Gal. 4, 19.

Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Quanto autem zelo aestuaret abundè declarat dicens:

Rom. 9, 2.

Quoniam tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo: optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis. Propter Hebraeos hoc dicit, quos videbat à Deo & salute alienos; pro quibus ad beatam vitam & Christum adducendis vel ipsam animam profundere voluisset: propterea illos perditos & in perniciem suam ruentes ipse moerebat, & tristitiam continuam patiebatur. Ita nimirum diuinus ille vir ardebat, & quotidianâ parturitione cruciabatur. Ceterùm hîc etiam expendendum illud in spiritualium ceruarum partu, quo pacto *incuruantur ad foetum, & pariunt*. Nisi enim de sublimi contemplationis specula quandoque descenderent, & auditorum captui sese accommodarent, minimè illos Christo parerent. Vnde Paulus: *Factus sum*, inquit, *infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem: omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos*.

1. Cor. 9, 22.

Ecce quomodo incuruetur haec cerua. *Siue enim*, inquit, *mente excedimus Deo* (altissimâ nimirum contemplationis ecstasi totus abreptus in Deum) *siue sobrij sumus vobis* (discipulorum captui attemperatus) *charitas Christi vrget nos*.

2. Cor. 5, 13.

Item aliàs: *Sapientiam loquimur inter perfectos*.

1. Cor. 2, 6.

Aliàs verò: *Tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis*.

1. Cor. 3, 2.

Atque hoc modo tamquam cerua parturiens se incuruabat ad foetum.

Christus & Dauid ceruo assimilantur.

Ceterùm ceruo quoque Saluatorem nostrum & Dauidem Regem Prophetamque assimilari appositè docet in haec verba D. Ambrosius praefaturus in Psalmum 41. *Multi quidem*, inquit, *deplorauerunt infirmitatem fragilitatis humanae; excellentiùs tamen ceteris S. Iob & S. Dauid: ille superior, directus, vehemens & acer, & quasi grauibus exasperatus doloribus, maiore cothurno; hic blandus, placidus atque mansuetus mitiore affectu: vt verè, quem imitandum sibi proposuit, cerui imitaretur affectum. Nec te moueat, si tantum Prophetam ferae similitudine videar praedicare, cùm legeris ad Apostolos dictum:* Estote * astuti sicut serpentes, & simplices sicut columbae.

Matth. 10, 16.
* Vulgata prudentes

Sed tamen quamuis istiusmodi similitudines pijs adstruantur exemplis, sitque innocens & mitis natura ceruorum, illum ceruum ad imitationem Prophetae propositum hoc loco arbitror, de quo Salomon paternae mentis assertor in Prouerbijs dixit: * Ceruus amicitiae & pullus gratiarum confabuletur tibi.

Ceruorum natura mitis est.
Prou. 5, 19.
* Vulgata Cerua charissima & gratissimus hinnulus.

Verus enim Dei Filius in semetipso naturam, quam amantibus ipse donauit, expressit; qui in hunc mundum tamquam ceruus aduenit, &c. Haec Ambrosius: & mox rursus explicaturus Psalmi exordium, quod est, *Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum*, &c. subdit:

Psal. 41, 1.
Christus & Apostolici viri sunt mystici cerui.

Cerui similitudinem suscepit etiam Christus, quia veniens in terras serpentem illum diabolum sine vlla sui offensione protriuit; cui calcaneum suum obtulit, sed eius venena non sensit. Vnde dictum est ei: Super aspidem & basiliscum ambulabis.

Psal. 90, 13.

Simus ergo & nos cerui, vt super serpentes ambulare possimus. Erimus cerui, si vocem Christi sequamur, quae nos & praeparat ceruos, & facit morsus serpentium non timere: ac si qui fortè fuerint vulnerati, aufert eorum dolorem soluendo delictum. De his ceruis dicit Dominus ad Iob: Obseruasti partus ceruarum, numerasti autem menses earum, plenos partus? dolores autem earum soluisti, enutristi filios earum, vt non timeant? *Audi quomodo non timeant filij ceruarum talium. Doceat te Isaias dicens:* Et puer paruulus mittet manum in cauernam aspidum, & non illis nocebunt.

Isaiae 11, 8.

Et vt agnoscas, quòd Ecclesiae filios significare videtur, addidit: Partus autem earum emittes, dirumpent filij earum, & multiplicabuntur in generatione, exibunt, & non reuertentur retrò. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò * habilis est Regno Dei.

Lucae 9, 62.
* Vulgata aptus

Meritò ergo ceruus factus est Dominus, vt tales sibi ceruos Domini vox praepararet,

Marci 16, 17. *raret, de quibus ait:* In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit, *&c.* Plura de ceruorum natura mysticè exposita vide in Expositione Patrum Græcorum in Psalmos 28. & 41.

Anima instar ceruæ incuruatur ad partum spiritalem enitendum. In arcano igitur sensu anima adinstar ceruæ incuruatur ad partum, quando Christi iugum subit, quæ prius collo erecto superbierat: tunc concipit à timore Dei, tollit onus impositum velut vterum ferens; mox parturit conatu multo, & bonorum operum fœtus, multâ demissione animi curuata ac pœnitentiæ exercitio prona, cum rugitu, hoc est gemitu, enititur.

5. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit?

6. Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis.

7. Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit.

8. Circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit.

Onager qualis & eius libera viuendi ratio. *Onagrum* sat notum est esse asinum siluestrem, cuius feracissima est Asia & Africa, vt Plinius scribit lib. 8. cap. 15. de quo vide quæ superiùs annotauimus ad cap. 6. vers. 5. cap. 11. vers. 12. cap. 24. vers. 5. vbi Iob eius mentionem fecit. Hîc autem Deus describit onagri mores ingenuos; in quibus multa sanè mira latent, quæ homines exactè callere nequeunt. v.g. Cur eum Deus liberum creauerit absque vinculis, quibus iumenta seruituti destinata stringuntur; & assignauerit ei pro stabulo solitudinem, pro domicilio terram sterilem; vbi tamen illum non deserit: quomodo liberè vagetur, quasi spernens vrbium commercia, nolens imperantem & labores duros exigentem audire, cùm copiosa illi suppetat annona in montibus herbosis atque virentibus, quos ille procul conspicatus, ad pabulum se celerrimè proripit.

Cur hic onagri potius quàm alterius feræ mentio fiat. Sed quæres, Cur magis de onagro quàm de alijs animalibus hæc dixerit Deus, quibus hæc magis conuenire videntur: qualia sunt ceruus, capreæ siluestres, vnicornis, &c. hæc namque magis ab hominum frequentia separata viuunt, & liberiora à vinculis manent; quippe quæ numquam capta cicurantur, & hominibus non inseruiunt sicut onagri; de quibus dixit Varro eos captos mansuefieri, & maximo capientibus vsui esse; præsertim ad seminationem & agriculturam. Hinc ego ducor vt sentiam cortici litteræ non nimis hîc adhærendum; quasi Deo maxima cura esset de onagri libertate, & de solutione vinculorum eius, & de pastu illius esset
1.Cor. 9, 9. valdè sollicitus. *Numquid de bobus cura est Deo?* inquit Apostolus. Cura quidem illi est, *qui aperit manum suam, & implet omne animal benedictione*; præsertim cùm Christus dicat, quòd nec vnus passerculus cadat in terram sine Patre cælesti; non tamen de ijs præcipua cura, sed de illis quos ipsorum voluit figurâ & typo significare. Vnde similia animalia describens, sæpè dicit quæ illis difficilè, ijs verò, quos sub eorum nomine exprimit, mirificè congruunt. Onagrum itaque hîc assumpsit ad insigne quoddam mysterium explicandum. Onager enim in Hebræo vocatur פֶּרֶא *phere.* Et quamuis hoc nomen absolutè feram omnem siluestrem, fugientem hominum consortia significet (vnde fortè Latinum feræ nomen deductum est:) peculiariter tamen onagro tribuitur, quia nomen illud ducitur à verbo פרד *pharad*, quod est *separare se & diuidere:* vt idem sit פֶּרֶא *phere* quod *solitarius*, aut se separans & diuidens. Cuius vocis significatum onagro in primis conuenit, vt cui iuxta vulgarem opinionem solitudo gratissima est; & maximè satagit se ab hominum frequentia & conuictu separare atque diuidere, cùm sit animal naturâ suâ valdè timidum, iuxta illud Poëtæ:

Psal. 144, 16. Matth. 10, 29. *Onager significat solitarium.*

Sæpè etiam cursu timidos agitabis onagros.

Quare nusquam se reputat securum nisi in solitudine, ab omni hominum frequentia semotum. Quam ob causam Deus apud Ieremiam sic ipsum à solitudine descripsit, *Onager assuetus in solitudine*, vt S. Gregorius lib. 16. Moralium cap. 23. annotauit; & apud Oseam dicitur: *Onager solitarius sibi*; id est, qui solitudinem tamquam suam & sibi propriam reputat. Huius autem prædâ leo summoperè delectatur (vt annotat Albertus Magnus libro de Animalibus) quia nimirum ipsum vehementi odio prosequitur, & eius esum gratissimum ducit. Quod & Spiritus sanctus docuisse visus est, eum vocans venationem leonis, cùm ait: *Venatio leonis onager in eremo; sic & pascua diuitum sunt pauperes.* Pro nihilo ducit leo alias feras capere, onagri venationem in pretio & delicijs habet. Onager tamen liber à vinculis & laqueis venatorum, leonis quoque insidias cauet, dum iuxta nominis sui significationem ad solitudinem se recipit, & ab omnibus se separat. Quando igitur hîc mentio fit onagrorum, hoc eò Deus facit, vt ostendat non esse nostrum illos liberos sinere. Quod perinde est atque si diceretur, Nos, cùm contemplamur asinos siluestres, debere sic statuere, omnes homines simul congregatos non posse dare illis eam naturam quâ præditi sunt. Confiteamur igitur Deum omnia disposuisse supra vires & facultatem nostram; & si in ipsius operibus aliquid desideremus aut reprehendamus, id à temeritate nimis stulta promanare; hocque vnum superesse, vt oculis sursum sublatis eum, qui eiusmodi & tam immensam potentiam videndam nobis exhibet, adoremus. Hoc enim exemplum adfert Deus, vt redarguat homines, qui se magni faciunt, nec de conditione sua cogitant, falsâ sui opinione decepti. Certè si tales sui cum asinis siluestribus comparationem instituant, inuenient onagros aliquid longè præstantius & optabilius quàm ipsos habere, nempe libertatem; quâ ipsi se priuant, dum durissimam omnium vitiorum seruiunt seruitutem.

Ier. 2, 24. Osee 8, 9. *Leo maximè insidiatur onagro, & cur.* Eccli. 13, 23.

Tropologicè S. Gregorius lib. 30. Moralium

Onager symbolum hominis à sæcularibus negotijs abstracti.

lium cap. 12. per onagrum hîc intelligit eum, *qui corde saltem remotus à turbis & à negotijs sæcularibus soli Deo & sibi vacat; & si aliquam externam occupationem sustinet, eam non in aliquod temporale emolumentum, sed in Dei honorem & obedientiam refundit.*. Quis ergo potuit hominem curis terrenis affectum, & desiderijs rerum carnalium obductum ad similitudinem onagri huiusmodi curis & desiderijs eximere, nisi ille, qui absolutam potestatem in cor nostrum habens, valet rerum huius mundi exilitatem ostendere, & rerum cælestium dignitatem aperire, & absque vlla vi, imò cum summa voluptate humanam voluntatem ab illis auellere, & in istis occupare? *Hic dum cælestia perquirit, & à curis terrenis liberatur, aptè dicitur liber,* inquit S. Gregorius. *Quia magna est seruitus sæcularium negotiorum, quibus mens vehementer atteritur, quamuis in eis spontè desudet. Cuius seruitutis conditione carere, est in mundo iam nihil concupiscere. Quasi enim quodam iugo seruitutis premunt prospera, dum appetuntur; premunt aduersa, dum formidantur,* &c.

Sæculi iugum excutiendum.

Diuites terreni non sunt liberi.

Non sunt igitur diuites liberi, qui diuitiarum pondere prægrauati non solùm auro & argento seruiunt, sed ijs, à quibus opes accipiuut, aut à quibus ad earum conseruationem & augmentum iuuantur, miserrimè se subijciunt. Non sunt potentes liberi, qui dum dignitate potiuntur, litigantium clamoribus obruuntur, querelis quasi vinculis cruciantur; & eorum, quibus præsunt, curis & negotijs tamquam serui abiectissimi proteruntur. Non sunt liberi ipsi Reges & Principes sæculi, qui onere Regnorum pressi gemunt; & si non gemunt, stultorum & amentium more inter vincula & compedes se solutos esse conijciunt: sed liber est, qui solâ Dei possessione contentus nihil terrenum cogitat, nihil caducum amat, nihil quod præterit concupiscit: *Cui* (inquit Dominus) *dedi in solitudine domum:* quia in quadam rerum penuria constitutus vmbrâ meæ specialis curæ protegitur: *Et tabernacula eius in terra salsuginis:* quia in statu rerum terrenarum sterili & vacuo, tranquillitate & donorum cælestium abundantiâ recreatur. Hic *contemnit multitudinem ciuitatis*, dum à consortio stultorum liberatus, cum Deo & Angelis nititur inire commercia; *& clamorem exactoris non audit*, dum nihil temporale eum vrget, vt animæ suæ profectum acceleret, & ab eo quod spirituali profectui non conducit, curis rei familiaris abdicatis, tempestiuè discedat. Hic denique *circumspicit montes pascua sua*, & vitam illam cælestem, quam imitatur, attentè perlustrat, *& virentia quæque perquirit.* Nam virtutum opera, quæ numquam deficient, & numquam à sua pulchritudine cadent, in pabulum hominis interioris assumit.

Reges & Principes huius sæculi non sunt liberi.

Duo quæ onagrum seruant liberum, sunt solitudo & terra salsuginis.

Expende autem duo quæ Deus facit, vt liber seruetur onager à vinculis: Primò ad solitudinem ducit; quam non transcursim, sed permanenter inhabitet: *Cui, inquit, dedi domum in solitudine.* Secundò eius tabernaculum facit tamquam terram salsuginis. Quidam ad litteram ideò hæc dicta credunt, quòd onagri nascantur & viuant in Arabia, quæ solitaria maximè est; & ideò vocatur Arabia deserta; vbi herbis salsuginosis sustentantur. Sed qui huius animalis naturam describunt, non hæc annotarunt: nec enim in Arabia sola viuunt, vt superiùs ex Plinio dictum est, nec salsuginosæ terræ solùm herbis aluntur; quin potiùs, vt Oppianus apud Ælianum lib. 5. cap. 11. dixit, onagri pastu aluntur herbarum, quas abunde fundit terra: quæ autem salsuginosa est non abundanter fert herbas. Aliquid ergo altius voluit Deus indicare; duo scilicet quæ in iusto operatur, vt eum liberum seruet à laqueis & vinculis diaboli. Primò enim separat à populorum frequentia, & mundanorum consortio & multitudine ciuitatis. Quo nomine impiorum & carnalium cogitationem intelligit, quorum infinitus est numerus. Pauci sunt in ciuitate qui iustitiam vndequaque teneant. *Circuite per vias Ierusalem*, inquit Dominus, *& quærite, si inueniatis virum facientem iudicium*, &c. Hanc multitudinem vir iustus contemnit, & ab ea se separat, & mundum fugit: deinde tabernaculum suum constituit in terra salsuginis. Tabernaculum iusti est eius caro vel corpus, in quo illius spiritus sicut in tabernaculo habitat, dicente Apostolorum Principe: *Velox est depositio tabernaculi mei.* De quo argumento fusè loquitur Pineda noster, ostendens aptè tabernaculi nomine humanum corpus designari: hoc porrò ponit in terra salsuginis. Notum est enim terram fertilem & herbarum feracissimā reddi sterilem si salsuginosa fiat, & sale conspergatur. Sic Deus in pœnam peccatorum reddidit aliquando *terram fructiferam in salsuginem*; quæ si aliquid profert, id minimum est & parui momenti. Est caro nostra terra, quæ abundantissimè herbas illas noxias profert, quas Apostolus enumerat: *Manifesta sunt opera carnis; quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia,* &c. Per salem igitur mordentem pœnitentiæ & mortificationem hæc terra comprimitur, ne huiusmodi mala germina proferat; tabernaculumque spiritui in terra salsuginis erigitur. His autem auxiliatoribus diaboli remotis, facile erit illum superare, & eius vincula laqueosque euadere. Vnde subdit:

Solitudo seruat à peccato.

Ier. 5, 1.

Iusti tabernaculum corporis ponunt in terra salsuginis pœnitentiæ.

2 Pet. 1, 14.

Psal. 106, 34.

Gal. 5, 19.

Mundo & carne subactis languet vox diaboli exactoris.

CLAMOREM EXACTORIS NON AUDIT.] Quis alius nomine exactoris debet intelligi nisi importunus ille persuasor, de quo dixit Dominus, *Et iudex tradet te exactori?* Huius vox est tentatio miseræ suggestionis, quam, qui mundum fugit, & carnem compressit, non audit, nec admittit; sed liberè repellit, validèque obsistit. Mundo namque relicto & carne superatâ, inualidus hic exactor redditur, qui illis sociatus vires quasi insuperabiles resumpserat. Idcircò igitur pauci sunt qui huius euadant laqueos, liberosque se à vinculis peccatorum seruent; quia pauci sunt, qui se onagros exhibeant, fugientes mundanorum consortium, & carnis lasciuiam comprimentes.

Luc. 12, 58.

S. Gregorius lib. 30. Moralium cap. 13. nomine etiam exactoris carnem ipsam intelligit, quæ tamquam durus exactor quæ sibi sunt necessaria exigit; &, vt dixit S. Gregorius Nyssenus lib. de Beatitudinibus, per famis affectionem propemodum vocem emittens, se nunc egere cibo declarat. Vbi Magnus Gregorius argutè expendit vocem illam *clamorem.* Non enim dixit, Sermonem exactoris non audit, sed clamorem. Quapropter *magnus, inquit, discretionis labor est, hunc exactori*

Caro nostra exactor rigidus.

Discretione opus est, vt carni ius suum tribuatur, nec eius appetitui indulgeatur.

exactori & aliquid impendere & aliquid denegare, & non dando gulam restringere, & dando naturam nutrire. quæ fortasse discretio subinfertur cùm dicitur: Clamorem exactoris non audit. *Sermo namque huius exactoris est, necessaria postulatio naturæ; clamor verò eius mensuram necessitatis transiens, appetitus gulæ. Hic itaque onager exactoris huius sermonem audit, clamorem non audit; quia discretus vir ac continens, & vsque ad temperandam necessitatem ventrem reficit, & à voluptate restringit.* Ita ille.

Sancti etiam necessaria carni subtrahebant.

Hinc factum est, vt sancti viri, cùm caro fame, siti, vigiliis & lassitudine affecta petebat cibum, potum, somnum & requiem sibi concedi; summo studio expenderent, an verè peteret ea quæ præcisè ad ius suum spectabant; & quoniam sæpè id ignorabant, id eidem denegabant, etiam cùm aliquando verè necessarium erat: & considerantes illam B. Basilij sententiam Serm. 1. de ieiunio dicentis, *Quantum carni detrahis, tantum facis animam spiritali bonâ valetudine relucere*; excedebant aliquando circa carnis mortificationem. Vnde (vt refert D. Thomas Quodlibeto 5. art. 18. egregiè de hac re disputans) B. Bernardus se accusabat, quod aliquando corpus suum ieiunando & vigilando nimis debilitasset; & B. Franciscus morti proximus, cum lacrymis veniam petebat à corpusculo suo, quod plus iusto illud afflixisset. S. Petrus Martyr religionem ingressus tam constanter carnis restitit petitionibus, vt necessaria etiam eidem denegando mortis pericula incurrens, à Prælatis fuerit reprehensus. Ita quidem illi, timentes ne carni concederent superflua, negabant necessaria. *Nec id mirum*, inquit S. Augustinus lib. Quæstionum ex vtroque Testamento: *nam quantâ solertiâ attendit Medicus infirmo corpori & febricitanti alimenta præbere, quæ febrem non accendant, & vitam conseruent; tantâ sollicitudine viri iusti attendere debent ita carni necessaria ministrare ad vitam, vt non potiùs sanguinis calorem accendant.* Et iterùm libro de Conflictu virtutum & vitiorum Tom. 9. *Sicut æger*, inquit, *ad medicinam, sic ad sumendas dapes debet quisque accedere, nequaquam videlicet in illis voluptatem appetens, sed necessitati succurrens. Hinc Veritas dicit:* Attendite ne grauentur corda vestra crapulâ & ebrietate. *Sustentanda igitur sunt corpora, non grauanda; & quemadmodum medicamenta sic sunt alimenta sumenda.* Sic ille.

Alimenta non secùs ac medicamenta sumenda sunt.

Luc. 21, 44.

Vir solitarius contemplationi deditus onagro comparatur.

In arcano igitur sensu onager liber, vir contemplationi deditus est; qui cùm corpore ceteris hominibus similis sit, vt asellus siluestris domestico; moribus tamen & exercitiis tam longè discrepat quàm vir patritius nobilisve ab ignobili seruitutis vinculis obligato. Hic liber à Deo dimittitur solutis temporalis vitæ ac solicitudinis nexibus. Designat ei Deus in locis desertis antra pro domo, vbi animi libertas, rerum cælestium æstimatio, mundi ac politicæ vitæ contemptio succrescunt; neque auditur vox vllius mortalis domini, qui ab homine ingenuo operas & negotia sæculi huius exigat. Hinc efficitur, vt perspicaci mentis acie circumspiciat liber montes pascuæ suæ, hoc est cælos, in quos suspirat; vbi viror arridet æternus & amœnitas, quæ numquam languebit, quam perenniter contemplatur, quâ pascitur & roboratur, tametsi in eremo sterili inter scopulos & spineta moretur.

9. Numquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum?

10. Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium post te?

11. Numquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos?

12. Numquid credes illi quòd sementem reddat tibi, & aream tuam congreget?

Quæ hîc de rhinocerote dicuntur eo adferuntur, vt ostendat Deus illum indocilis esse naturæ, neque condocefieri ab homine posse, vt iugum subeat, aut frænum seu lorum patiatur, vt ex eius robore aliquam homo commoditatem capiat, sicut ex equo aut boue. Hæc omnium quæ hîc de rhinocerote dicuntur summa complexio est. Feram istam Aristoteles notam non habuit; ieiunè præter morem suum delineauit Plinius lib. 8. cap. 20. *Rhinoceros*, inquit, *vnius in nare cornu, alter hic genitus hostis elephanto, cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione aluum maximè petens, quam scit esse molliorem; longitudo ei par, crura multò breuiora, color buxeus.* Ita remissè ac parcè ille, quòd parua admodum eo adhuc sæculo istius quadrupedis Romanos attigisset notitia; nec quidquam Iuba Mauritaniæ Rex, cuius auctoritati plurimum Plinius defert, super eo prodidisset. Vberiùs Agatharcides Polyhistor, Oppianus & alij apud Vlyssem Aldrouandum lib. 1. de Quadrupedibus bisulcis cap. 33. vbi vide de illo plura.

Rhinoceros qualis sit animal.

Rhinoceros an idem qui monoceros.

Aliqui rhinocerota cum monocerote confundunt; Plinius, Solinus & alij apertè distinguunt; nec malè ex profanorum Scriptorum vsu, apud quos monoceros longè diuersum à rhinocerote animal, vtpote cui formam equi, caput ceruinum, cornu quatuor pedum oblongum, idemque in fronte, pernicitatem denique summam ac feritatem tantam, vt numquam viuus capi possit, tribuant. Si tamen ex Scripturæ vsu loquamur, videtur idem rhinoceros qui & monoceros: nam vox Hebræa ראם *reem*, quæ hîc habetur, vbique à Septuaginta *μονόκερως* seu *vnicornis* redditur. S. Hieronymus verò modò reddit *rhinocerota*, vt hîc & Numerorum cap. 23. vers. 22. & cap. 24. vers. 8. Deuteronomij 33. vers. 17. Psal. 28. vers. 6. modò *monocerota* vel *vnicornem*, vt Psal. 21. vers. 22. & Psal. 77. vers. 75. & Psal. 91. vers. 10. & Isaiæ 34. vers. 7. Credit Pineda noster rhinocerota, cuius fortitudinem videtur Scriptura vbique prædicare, esse illud animal, cui in nari cornu est; quod colligit ex hoc loco, vbi videtur tacita fieri huius feræ cum boue comparatio,

paratio, quæ optimè congruit rhinoceroti: ſiquidem rhinoceros Pauſaniæ eſt bos Indicus vel Æthiopicus, & Feſto Pompeio bos Ægyptius; licet in eo quòd Ægyptium dicat vel auctoris lapſus vel mendum videatur. Qua de re conſulendæ ſunt Hiſtoriæ animalium: nec enim mei muneris eſt hæc fuſiùs diſputare, aut perfectam hiſtoriam ſcribere, & integram adferre enumerationem proprietatum quæ inſunt in animalibus, quorum hîc exempla proferuntur; ſed intra limites interpretationis conſiſtere, ea dumtaxat ex Hiſtorijs obiter delibando, quæ ſacrum textum illuſtrent, & moribus ritè componendis vtilem doctrinam ſuppeditent.

Rhinoceros homini indomabilis nos docet humilitatem.

Dicitur hîc ergo rhinocerota non fore nobis ſubditum, nec eo nos vti poſſe vt boue, equo & aſino; numquam poſſe ipſum cicurari, nec vmquam araturum, aut ſementem redditurum, & aream congregaturum. Vbi, ſiue *area* propriè pro loco accipiatur, in quo grana excutiuntur aut ventilantur, vel ad quem conuehuntur (vti Lyranus, Pineda & alij exponunt) ſiue metonymicè pro frugibus ipſis in aream conuehendis, aut inde euehendis (vti Nouarrinus lib. 5. Elect. cap. 9. operosè probare conatur) ſenſus eodem recidit; quia vtrouis modo æquè probatur rhinocerotis ad humanum obſequium ineptitudo; nec in hominis poteſtate eſſe ipſum ita cicurare, vt eius imperio pareat: quod hoc loco tantummodò ſignificatur & inculcatur, vt cognoſcamus non eſſe noſtrum diſponere de operibus Dei. Nam ſi rhinocerota vel aliam ſimilem feram domare non poſſumus, quomodo vniuerſum mundum regemus? quomodo os noſtrum aduerſus Creatorem, qui omnia ſapientiſſimè diſpoſuit, vt nihil ſit in operibus eius culpandum, attollemus & aperiemus? Videmus igitur, quomodo nobis hic locus ad noſtram inſtructionem applicandus ſit.

Beneficio Dei animalia quædam cicurantur in vſum noſtrum.
Iac. 3, 3.

Ac primùm quidem hinc diſcere debemus, quando nobis ſeruiunt animantia, id eo fieri, quòd Deus ipſa domet, & nobis quaſi in manum & poteſtatem noſtram tradat, vt illis vti poſſimus. Cur enim *equis frana in ora mittimus ad conſentiendum nobis, & omne corpus illorum circumferimus?* cur morigeris bobus, aſinis & mulis vtimur? cur ſinunt ſe ab homine regi, trahunt aratrum, aut onera ferunt? niſi quoniam Domino viſum eſt nobis aliquod imperium in ipſa tribuere. Hîc igitur bonitatem Dei noſtri contemplemur, quando ad vſum & miniſterium noſtrum applicuit belluas, quæ aliàs ſolo ſuo aſpectu nos ita perterrefacere poſſent, vt ad ipſas appropinquare aut accedere non auderemus: iam verò puerulus illas regit; ita vt boues iugo aſſueti bacillo contineantur, non inuiti ingens illud ſuum collum iugo ſubmittant, & demittant cornua pro nutu pueri dirigentis ac minantis eos. Cùm id videmus, agnoſcamus benigniſſimi erga nos Dei liberalitatem ac bonitatem, quâ humano generi de tam vtili ad vitæ huius labores ſubleuandos iumentorum præſidio proſpexit; quando voluit, vt illæ tam grandes belluæ ad vſum noſtrum & miniſterium adhiberentur & cicurari poſſent. Contrà verò quando animaduertimus rhinocerota tam pertinaciter inſitam ſibi à natura ferociam retinere, ita vt omnes homines conductâ in vnum ſuâ induſtriâ ſuiſque viribus non poſſint ipſum domare & ſubijcere; agnoſcamus vnde id promanet, nempe ex peccato Adami & noſtra peruerſitate, ſimulque ex eo quòd in illum, qui nos in hoc mundo principes conſtituerat, omneſque adeò creaturas in manum & poteſtatem noſtram tradiderat, rebelles fuimus. Placidum enim & quietum imperium in omnia animantia retinuiſſemus, niſi erga Deum noſtrum ingrati fuiſſemus, illi debitum honorem denegantes.

Quod rhinoceros domari non poſſit noſtrum peccatum in cauſa eſt.

Gentilis populus ante prædicationem Euangelij erat rhinoceros.

Allegoricè D. Hieronymus in Commentarijs huius loci (cuius expoſitionem obiter perſtringendam duximus) per rhinocerota Gentilem populum intelligit, qui anteà ſuperbus & indomitus, tandem victus prædicatione Euangelicâ Eccleſiæ ſeruiuit, alligatus nimirum charitatis loro: *Lorum*, inquit, *charitatem Chriſti intelligere debemus; de qua loquens Apoſtolus ad Coloſſenſes ſecundo ait:* Copulati in charitate: *cuius vinculis colligandos mortales Iſaias olim prædixerat:* Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim viri ſublimes ad te tranſibunt, & tui erunt; & poſt te ambulabunt, vincti manicis pergent. *Et Dauid exponens, quemadmodum charitatis vinculis per miniſtros verbi Dei vinciendi eſſent credentes, ita loquitur:* Ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. *Quorum vinculorum nominibus charitatis Chriſti fortitudinem voluit demonſtrare, qua etiam fortis & potens in manicis ferreis ad amorem Domini conſtringit.* Hæc S. Hieronymus. Plures huius loci ſenſus allegoricos, tropologicos & anagogicos vide fusè ac pulchrè apud S. Gregorium lib. 31. Moralium cap. 2. 3. & 4.

Coloſ. 2, 2.
Iſaiæ 45. 14.
Pſal. 149, 8.

13. Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis herodij & accipitris.

Varia huius loci interpretationes & verſiones examinantur.

Verſus hic admodum diuersè ab Interpretibus effertur. Ac in Hebræo quidem eſt כְּנַף רְנָנִים נֶעֱלָסָה אִם־אֶבְרָה חֲסִידָה וְנֹצָה: *Chenaph renanim negelaſah, im-ebrah chaſidah venotſah.* quod aliqui quidem ſic interpretantur: *Ala exultantium læta, an penna ciconiæ & pluma?* alij verò ſic: *Alis pauo exultauit, numquid pennas ſtruthioni & plumas dediſti?* vel etiam ſic: *Numquid pauoni exultantes alas dediſti? an item pennas ciconiæ & ſtruthioni?* Quod pro eo habendum ac ſi dixiſſet: Pauones exultant alis ſuis, vel, quod malim, pennis ſuis, vt pennas caudæ pauonum innuat, quibus illa cõſtat. Siquidem penna durior eſt, vt pluma mollior: vnde aues volare pennis dicimus, non plumis. Pauo autem de cauda potiùs exultat quàm de ala.

Septuaginta vertunt: Πτέρυξ τερπομένων νεέλασσα: *Penna lætantium neelaſſa:* Symmachus: Πτερὸν ἀγλαϊσμοῦ περιφύεται: *Penna exultationis circumnectitur:* Aquila: Πτερύγιον αἰνούντων συνανεκλίθη: *Ala canentium complicatur.* Olympiodorus illud *neelaſſa* pro aui accipit. ita enim habet: Τερπνὸν δέ τῇ θέᾳ ἡ νεέλασσα: *Iucundum quiddam aſpectu eſt neelaſſa.* Et Scholiaſtes: Νεέλασσα πτηνὸν ποικίλον καὶ ὡραίας ἔχον τὰς πτέρυγας, καὶ πλέον τοῦ ταῶνος: *Neelaſſa volucris eſt pennas habens varias & pulchras, atque adeò magis pauone.* Sequitur:

Ἐὰν

Ἐὰν συλλάβῃ ἀσίδα καὶ νέσσα: *Si conceperit asida & nessa.* quod Symmachus transtulit: Εἰ ἐναγκαλισθήσεται ὁ κύκνος πτίλοις αὐτοῦ: *Si amplexabitur cycnus plumis suis.* Olympiodorus ait: ἀσίδα ὁ ἐρωδιός ἐστι κατὰ Ἀκύλαν, ἢ πελαργός, ὥς τινες ἔφασαν, οὐ καλῶς νοήσαντες: *Asida est herodius secundùm Aquilam, aut ciconia, vt nonnulli dixerunt, non benè considerantes.* Scholion exponit: Ἡ γὰρ ἀσίδα καὶ ἡ νέσσα πτηνὰ καὶ αὐτὰ, πλὴν ἀνόητα καὶ ἰσχυρά· εἰς κενὸν ἐκοπίασε, μὴ σωζομένων τῶν γεννημάτων αὐτῆς· ἀφεῖλε γὰρ ὁ Θεός· τοῦτο γὰρ κατεσιώπησεν αὐτῆς τὸ σοφόν: *Asida & nessa sunt & ipsa aues, sed stolida & robusta: frustrà laborauerunt, cùm saluos non præstiterint filios suos: abstulit enim Deus illis sapientiam.* Hoc enim significatur verbis illis: *Quia tacere fecit eius sapientiam.*

Quid ex penna pauonis considerandum. Ceterùm vt ex hac tanta lectionum varietate obiter aliquid ad nostram instructionem eliciamus, iuxta textum Hebræum in *pauonis alam* oculum coniiciamus: nónne illic artificium tam admirabile est, vt quid dicamus non habeamus, nisi quòd Deum glorificare nos oporteat? Si igitur vel vnica pauonis penna nos in sui admirationem rapiat, & quasi obstupescere cogat, quid faciet totum illud artificium, quod in hoc mundo apparet? qualis & quanta quæso nobis specialiter videbitur gubernatio generis humani? & tamen in eo hallucinantur & potissimùm cæcutiunt homines, quòd velint mundum ex ipsorum arbitrio regi. Id verò ex eo est, quòd desideriorum suorum non fiant compotes, eosque Deus ex animi illorum sententia & voto non tractet. Nos tamen plus quàm conuictos officij nostri esse oportet, si ea quæ oculis nostris exhibet velimus considerare. En igitur Dei in hoc loco scopum.

Ciconia pietati-cultrix. De *ciconia* quoque loquitur, quæ in Hebræo à pietate nomen inuenit, quâ in parentes nemini cedit; quocircà pietati-cultrix à Petronio Arbitro vocatur, cùm in illa plus humanitatis quàm in hominibus sæpiùs interdum reperiatur. Paruæ enim ciconiæ cùm adoleuerunt parem gratiam referunt patribus & matribus, ipsosque in senectute alunt, vt beneficium, quod ab illis in iuuentute acceperunt, rependant. Id verò si diligenter consideratum fuerit, sufficiet ad liberorum, qui erga suos parentes rebelles sunt, ingratitudinem condemnandam.

Vulgatus porrò Interpres comparationem hîc instituit alarum *struthionum* cum pennis herodij & accipitris: sed cùm potiùs intendat immorari in eo quod subiicit de stoliditate & leuitate, simulque robore illi animali insito, quid de his tradat audiamus.

14. Quando derelinquit oua sua in terra, tu forsitan in puluere calefacies ea?

15. Obliuiscitur quòd pes conculcet ea, aut bestia agri conterat.

16. Duratur ad filios suos quasi non sint sui; frustrà laborauit nullo timore cogente.

17. Priuauit enim eam Deus sapientiâ, nec dedit illi intelligentiam.

18. Cùm tempus fuerit, in altum alas erigit; deridet equum & ascensorem eius.

Singularem Dei erga struthiocamelum prouidentiam declarat, quòd cùm auis propriè non sit, alas tamen illi herodij aut accipitris similes affixerit, vt illius in tanta mole tarditatem acueret: & cùm propter insignem stuporem oua in puluere perditura relinquat, quod nemo posset suâ præstare solertiâ, Deus illa calefacit; & quod maternus aliàs efficit incubitus, solius Dei prouidentia ex illis maturos & vitales fœtus excludit. Neque enim mater ampliùs de sobole aut ouis curat, neque illis ab hominum seu bestiarum iniuria cauet, aut vllam seruat sobolis excludendæ aut fouendæ memoriam; neque magis filios suos aut amat aut curat quàm alienos. Quare suum laborem, quem in ouorum nixu pertulit, perire sinit. Quod facit, non vt oblatum à potentiori hoste periculum euitet, sed cogente nemine, propter stuporem suum & animi duritiem, quâ suorum studium & curam abiecit. Quæ tamen licet in filiorum cura atque custodia stolida sit, in sua tamen salute procuranda neque iners est; neque desunt illi à natura & à diuina prouidentia subsidia. Cùm enim id exigit temporum angusta necessitas, alarum adiumento eâ se alacritate incitat ad cursum, vt neque equum neque equitem curet, quorum præuertit cursum, & studium eludit. Ita Sanctius noster in Paraphrasi. *Dei in struthiocamelum prouidentia.*

Sed absurdum fortasse cuipiam videatur, harum auium, struthionis inquam, herodij & accipitris pennas inter se comparari, cùm non vno nomine discrepent. Struthio enim pilis similes & lanuginosas quodammodò plumas habet, præter non solùm accipitrum, sed & ceterarum auium morem. Verùm hoc loco aduertendum est id tantùm agere illis verbis Prophetam, vt ex hac qualicumque harum auium similitudine maximam ingenij actionumque earum diuersitatem innuat ac declaret; quasi ita diceret: Pennæ struthionis cùm pennis accipitris in eo conueniunt, quòd vtræque æquè pennæ sint, nec hæ magis pennæ quàm illæ censendæ sint; adeò vt plumarum ratione, quæ vtrique ex æquo datæ sunt, pari etiam volandi pernicitate præditæ esse debere videantur: vel, vt Glossa interlinearis exponit, & res ipsa etiam testatur: Penna struthionis similis est pennæ herodij & accipitris, nimirum colore castaneo & nigro; vsu tamen & viribus toto hæ distant cælo. Accipiter enim plumis densissimis, quæ exiguæ molis corpus obuestiunt, celerrimo per aëra fertur volatu: struthio verò etsi pennas habeat, quæ reliquis auibus ad volandi vsum concessæ sunt, vix tamen hisce suis ab humo sese potis est attollere ob ingens corporis pondus; ideoque ad cursus tantummodò velocitatem ei seruiunt. *Quæ sit differentia inter alas struthionis & accipitris.*

In Hebræo hîc habentur nomina, quæ variè ab Hebraizantibus transferuntur; rectè tamen Vulgatus herodium & accipitrem posuit, quomodo sancti Patres passim legunt. Voluit enim Deus eas aues exprimere, quæ in sublime pernici volatu feruntur; vt naturam struthionis declaret: hæ autem sunt herodius & accipiter; quas notum est, inquit S. Gregorius, ceteras omnes volatus sui velocitate transscendere. Struthio igitur pennas quidem habet in genere pennarum similes pennis herodij & accipitris, sed subtiles, magnas, latas, & diuersas ab illis. Nam cùm accipiter & herodius per pennas quas habent sublimia petant, & cælum ipsum contingere videantur; struthio nequaquam se à terra eleuat: vnde medium quid dicitur à Diodoro Siculo Rerum antiquarum lib. 3. inter aues & pecora: habet enim alas sicut aues, sed à terra non eleuatur magis quàm pecora; ideoque credo struthiones ab eodem Diodoro lib. 4. & Strabone lib. 16. vocatos aues ceruinas: quòd etsi alas habeant sicut aues, per terram tamen currant sicut cerui: cursu enim velocissimo feruntur, vt Ælianus lib. 14. cap. 10. Plinius lib. 10. cap. 1. & Xenophon lib. 1. de Cyri expeditione dixerunt. Id ostendit agilitatem, quâ ingens illa bellua pollet: est enim semiauis & semianimal terrestre; eaque grauitas est in corpore struthionis, vt non possit se attollere ad altè volandum: sed ita volitat, vt nemo ipsum assequi possit: frustrà citato cursu ruas, non valebis illum apprehendere: nam ex parte imis plantis subsultans, ex parte volitans, equorum & aliorum animantium omnium pernicitatem superat. Hoc insuper habet admirabile, quòd in via fugiens lapides vngulis bisulcis comprehendat, & in sequentes proiiciat. Alis itaque vtitur struthio non ad volandum, sed ad currendum. Propter quod Deus dixit: *In altum alas erigit, & deridet equum & ascensorem eius*. Velociùs enim alis erectis currit quàm velocissimus equus.

Struthio alas habet similes herodij & accipitris, sed non volatum.

Struthiones aues ceruinæ, & cur.

Secundò habet hoc struthio, quòd *derelinquit oua sua in terra; obliuiscitur quòd pes conculcet ea, aut bestia agri conterat*. Fecundissimus est inter aues struthio, adeò vt plusquam octoginta oua ex sese pariat, sicut dixit Ælianus lib. 14. cap. 19. 20. & 21. nullum tamen eorum protegit aut fouet, inquit D. Isidorus lib. 12. cap. 7. sed in arena aut puluere omnia relinquit, non attendens neque curans quod viatorum pedibus aut bestiarum incessu conculcentur & dissipentur. Mirandum sanè quòd oua, quæ dolore magno peperit, omni curâ destituat: nec tantùm oua negligit, verùm etiam pullos iam ex ouis enatos.

Struthio deserit oua sua, & pullos non pascit.

DVRATVR AD FILIOS SVOS QVASI NON SINT SVI.] Pagninus vertit: *Crudelis fuit pullis suis, ac si non essent sui*: Regia: *Duriter tractat filios suos, non sibi*. Quod vt intelligatur, obseruandum est in Scriptura duo de struthione dici quæ contraria videntur. Primum, quòd pullos suos summo amore diligit. Ita Deus apud Michæam indicauit, & Gylius ex Æliano lib. 14. cap. 21. aliisque auctoribus comprobauit. Secundum, quod erga filios suos sit omnibus animalibus crudelior, cùm illos neque foueat neque pascat. Quò alludere videtur Ieremias dicens: *Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto*. Hinc Philippus Diaconus illud quod Iob dixerat explicauit: *Socius fui struthionum*. in Hebræo habetur: *Socius filiabus struthionis*. q. d. Sicut enim filij struthionis à parentibus deseruntur, absque eo quòd aliquam eorum pascendorum curam habeat; ita ab hominibus relictus sum, vt nullus mei vel leuem curam habeat. Vtrumque autem verum est: nullum siquidem animal ita filiorum visu delectatur sicut struthio; & nullum est, quod minùs curet eos alere, seruare & defendere. Vnde subdidit Deus:

Struthionis summus amor & crudelitas in pullos suos.

Mich. 1.

Thren. 4, 3.

Iob 3, 29.

FRVSTRA LABORAVIT NVLLO TIMORE COGENTE.] Pagninus & Regia reddunt: *In vanum labor eius absque pauore*. Loquitur de labore, quem in partu struthio sustinuit. Naturæ Auctor (vt benè Pineda noster annotauit) parentibus in partu & educatione filiorum laborem immiscuit & dolorem, vt ille amorem erga filios augeret. Quæ enim cum labore acquirimus ampliùs diligimus; & quò maiori labore proles stetit, eò plus à parente diligitur. Vnde aiunt plus à matribus quàm à patribus prolem diligi, quæ maioribus matris doloribus editur; & ab vtroque parente filios primogenitos magis amari, quòd prima procreatio vtrique parenti laboriosior existat. Vnde Iacob alloquens primogenitum suum Ruben: *Tu*, inquit, *principium doloris mei*. Hic amor, quem in parentum visceribus naturæ Auctor indidit, duos affectus excitat in eis; vnum audaciæ & fortitudinis; ideoque animalia & aues timidissimas facit audacissimas: alterum timoris & anxiæ solicitudinis; ideoque animalia fortissima reddit timida, vt illo timore solicita sint & anxia ad seruandos fœtus. Ita Plutarchus annotauit libro de Amore prolis; imò & Spiritus sanctus loquens de parente filios diligente: *Pro animabus filiorum colligabit vulnera sua*; (id est, Erit audax, vt vulnera non timeat pro eorum defensione;) *& super omnem vocem turbabuntur viscera eius*. Quidquid enim audit statim solicitum reddit, vt de filiis defendendis cogitet. Struthio autem nullo timore solicitus aut anxius redditur ad filios seruandos, nec illorum timet amissionem: omnis proptereà labor, quem sustinuit oua pariendo, inanis est & frustraneus. Pullorum suorum amissionem non timet, inquit Nicetas; & ita omnem operam sine dolore perdit. Hinc rectè de illo dicitur:

Deus cur tantos labores partui adiunxerit.

Genes. 49, 3.

Amor prolis parentes & audaces & timidos facit.

Eccli. 30, 7

PRIVAVIT ENIM EAM DEVS SAPIENTIA.] Nempe symbolum fuit struthio stultitiæ & stoliditatis, vt Pierius lib. 25. in Hieroglyphicis suis annotauit, ostendens auem esse stultissimam: quod vel ex eo statim coniici potest, quia cùm omnibus auibus maior sit, ipsi camelo æqualis (vnde struthiocamelus communiter vocatur) & altitudinem equitis equo insidentis excedens, vt dixit Plinius lib. 10. cap. 1. caput habet paruum ad modum anatis. Et certum est paruitatem capitis stoliditatem & insipientiam apud Physiognomicos indicare.

Struthio symbolum stoliditatis.

Sed quis credat Deum tam latè & ex professo hæc tractare voluisse, vt solummodò struthionis exponeret stultitiam & naturam? Si enim de bobus, quando de eis locutus fuit, non curabat, vt dixit Apostolus; sed quæ ab hominibus requireret indicare per boues contendebat;

1. Cor. 9, 9.

bat; credisne totam eius curam de struthione fuisse, cùm de struthione locutus fuit? *Multa quidem sententia* (inquit S. Gregorius lib. 21. Moralium cap. 1.) *tantâ allegoriarum conceptione sunt grauida, vt quisquis eas ad solam historiam tenere nititur, earum notitiâ per incuriam priuetur.* Oportere propterea nos sancto Patriarchæ Iacob similes esse debere admonet, qui virgas populeas, ac virides amygdali, & ex platanis, partim decorticauit, oculisq; ouium cortice detracto exposuit, vt congruos sibi proficuosque fœtus conciperent & ederent. Vnde in eam sententiam adducor, vt credam multa admiranda opera naturæ à Deo producta fuisse; vt eis mentem nostram iuuaret ad opera mysteriorum gratiæ faciliùs intelligenda. Quando igitur hîc dicitur *Deus priuasse sapientiâ struthionem*, cognoscamus eo nos admoneri, quòd cùm iudicio & ratione præditi sumus, eò magis Deo obstringimur, qui hoc bonum inæstimabile nobis concessit. Quantum enim illud est posse bonum à malo discernere, & intelligere quodnam sit officium nostrum, non solùm ad ambulandum in hoc mundo, sed etiam ad aspirandum ad vitam cælestem? Quando igitur eo iudicio valemus, vt possimus inter turpe & honestum, virtutem & vitium distinguere, ceteroquin etiam Deus nos sancto suo Spiritu illuminat, ita vt quodammodò cæli nobis sint aperti, quoad Angelorum societatem & ad vitam immortalem transeamus, per Dei gratiam facti ciues Sanctorum & domestici Dei: quando, inquam, id habemus, quantas Deo gratias debemus, ne stolido struthioni similes simus?

Sub symbolis latent mysteria.

Theologicè D. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 5. censet Deum hoc in loco hypocritam describendum ex professo assumpsisse, illius stultitiam & stoliditatem exponendo, vt inde nos sapientes efficiat: id quod ex nomine Hebræo, quo hîc struthionem vocat, aptè satis colligi videtur. Decem enim vicibus in Scriptura struthio nominatur, scilicet Leuitici 11. vers. 16. Deuteronomij 14. vers. 15. Iob 30. vers. 29. Isaiæ 13. vers. 21. ibid. 34. vers. 13. ibid. 43. vers. 20. Ieremiæ 50. vers. 39. Threnorum 4. vers. 3. Michææ 1. vers. 8. & hoc ipso de quo agimus loco. Et nouem ex illis in Hebræo vocatur יַעֲנָה *saghenag*; & tamen nunc vocatur à Deo רְנָנִים *renanim:* quod nomen est numeri pluralis, tantummodò hoc in loco totius Scripturæ sacræ positum; quod propterea dubium est quid significet. Ducitur enim à radice רנן *ranan*; quæ significat *lætari*, *gloriari*, *ouare*; vt transferre possis lætantes ouationibus, & vocibus laudum intendentes: vnde Hebraizantes transferunt *pauonem*. Ac si Deus dicat se illi pennas tam pulchras & formosas contulisse, vt inde glorietur, & ouationes ac laudes expectare videatur. Vnde Pagninus transtulit: *Ala pauo exultat*: Chaldæus *tarnegol* expressit, id est *gallum siluestrem:* qui etiam instar triumphantis erectâ cristâ exultat ouatque. Septuaginta legunt: Πτέρυξ τερπομένων νεέλασσα: *Penna lætantium neelassa*: Symmachus: Πτερὸν ἀγαλλιάσεως ἐσείσθη: *Penna exultationis circumnectitur:* Aquila: Πτερύγιον αἰνούντων συναναστρέφεται: *Ala canentium complicatur.* Sed excellenter Vulgatus struthionem expressit; in quem manifestè quæ Deus dixit conueniunt; qui quoniam non tam illum describere curabat quàm hypocritam, quem struthionis symbolo nostris oculis obiicere cupiebat; non illum consueto nomine יַעֲנָה *saghenah*, sed appositissimo רְנָנִים *renanim*, in plurali vocare voluit; quo indicaret totam illius mentem & curam positam in ouatione, laude populi ac hominum acclamatione. de quibus Christus dixit: *Omnia faciunt vt videantur ab hominibus; & exterminant facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes.* Matth. 6, 5

Struthio symbolum hypocritæ.

Struthio quid Hebraicè significet.

Vide igitur quàm excellenter eos describat: *Penna struthionis similes sunt pennis herodij & accipitris.* Herodij & accipitris nomine viros sanctos intelligit, qui in sublime se eleuant, nubes transscendunt, & suo volatu cælos ipsos contingunt: qui corpore in terra positi, cogitatione & auiditate in æterna patria conuersantur. ex quorum persona dixit Apostolus: *Nostra conuersatio in cælis est.* Pennæ, per quas disponuntur ad volandum & se eleuandum, sunt opera mortificationis, ieiunia, vigiliæ, disciplinæ, quibus carnem extenuant, vt mens eleuari possit. Ideoque per Isaiam Deus munimenta saxorum vocauit iusti viri sublimitatem: *Munimenta*, inquit, *saxorum sublimitas eius.* Opera siquidem mortificationis & pœnitentiæ sunt, quibus se muniunt contra inimicos, & quibus præparant se vt ad sublimia eorum animus feratur; tantoque sunt habiliores ad petendum sublimia, quantò maiorum horum saxorum congeriem copularint. Similes pennas habent struthiones, hypocritæ inquam; & tamen nullatenus à terra eleuantur: ieiunant, mortificant carnem, conficiunt semetipsos ieiuniis, vigiliis & abstinentiis, orationibus insistunt, eleëmosynas largiuntur: sed nullatenus terram transscendunt, aut ab illa eleuantur; quia huiusmodi pennas non ad volandum producunt, sed vt hominum, qui in terra commorantur, oculis videndas conspiciendasque exponant. Miseri profectò illi qui laborant, & opera pœnitentiæ, mortificationis & ceterarum virtutum exercent similia operibus iustorum; sed tamen cùm per ea iusti cælum attingant & consequantur, illi è contra terram non deserunt, & nil cæleste adipiscuntur, quin potiùs semetipsos adhuc magis deprimunt, & in infernum demergunt. Ita de la Nuza Tract. 2. num. 143.

Hypocritæ habet opera iustis similia, sed iis non leuantur à terra, &c.

Philip. 3, 10.

Isaiæ 33, 16.

Opera pœnitentiæ hypocritis nil prosunt.

In eo autem præcipuè stoliditas & stultitia struthionis ostenditur, quòd oua sua, quæ cum dolore & labore edidit, quamuis ex vna parte plus quàm aliæ aues æstimare videatur, ex alia parte nil penitus curet, sinens ea in terra aut in puluere, vt à transeuntibus conculcentur & pereant. *Priuauit*, inquit, *eam Deus sapientiâ, nec dedit illi intelligentiam.* Quibus verbis similiter indicat Deus, se non tam de struthione loqui quàm de hypocrita, quem struthionis typo voluit adumbrare. Vbi expende cum D. Gregorio lib. 31. Moralium cap. 9. verbum *priuauit*, quo Vulgatus vtitur. Ille namque priuari aliquâ re dicitur, qui eius est capax, & aptus est eam habere. Est enim priuatio negatio formæ in subiecto apto ad eam. Ideoque sicut propriè loquendo Deus non dicitur priuare lapidem visu, quia lapis aptus non est ad visum recipiendum; ita nec struthionem propriè loquendo sapientiâ & intel-

Præcipua stoliditas struthionis, id est hypocritæ, quòd non curet oua, id est opera sua.

intelligentiâ priuauit, ad quam recipiendam aptitudinem non habet. Nihilominùs aptè dictum est, *Priuauit eum*; vt intelligamus, non tam de struthione ipso quàm de hypocrita, quem describere volebat, locutum; cui Deus exigentibus ipsius flagitiis lucem sapientiæ, quam habere poterat, non contulit. Hæc itaque est struthionis stultitia & stoliditas, fœtus suos, quos cum dolore & labore peperit, relinquentis in puluere conculcandos, & transeuntium pedibus conterendos. Omnia animalia fœtus suos seruare satagunt, ideoque, quantum fieri potest, quærunt loca secura, vbi oua reponant, & filios constituant. Passeres quærunt loca eminentia, aquilæ inaccessas rupes, vulpes foueas absconditas, lepores & mures abdita receptacula; solus struthio relinquit omnibus transeuntibus exposita oua, conculcanda & proterenda.

Hypocrita dum nimis laudes amat meritum perdit.

Vide num possit viuacioribus coloribus hypocrita depingi, cui hoc proprium est, quòd bona opera, quæ tamquam fœtus animæ parit, ex vna quidem parte videatur summoperè diligere, & maximi æstimare, cùm ab omnibus illa laudari & æstimari concupiscat, nihil operum suorum oculos spectatorum fugere cupiens, vehementer sibi in illis complacens; adeò vt iusti numquam habeant tantam de suis operibus æstimationem, quantam huiusmodi struthiones aut hypocritæ, qui laudanda propinant opera sua. Ex alia tamen parte tales fœtus suos nihili facere comprobatur, quòd illos non in abditis aut securis locis curet collocare, sed potiùs in publico omnibus videndos, imò conculcandos & perdendos constituat. Derelinquit igitur oua, id est opera sua, in terra, minimè curans si pes inanis gloriæ ea proterat, aut bestia agri, nempe diabolus, in ipsa imperfectiones coniiciens, suis malis artibus destruat. Vide hanc struthionis cùm hypocrita comparationem pulchrè ac fusè diductam à S. Gregorio lib. 31. Moralium cap. 5. 6. 7. 8. & 9.

19. Numquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum?

20. Numquid suscitabis eum quasi locustas? gloria narium eius terror.

21. Terram vngulâ fodit, exultat audacter: in occursum pergit armatis.

22. Contemnit pauorem, nec cedit gladio.

23. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus.

24. Feruens & fremens sorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem.

25. Vbi audierit buccinam dicit, Vah! procul odoratur bellum, exhortationem ducum & vlulatum exercitus.

Equus animal bellicosum & animosum.

Est graphica generosi equi descriptio, in qua admirandam equi fortitudinem expendit Deus, quæ à natura ipsa videtur ad victoriam adornata. Vnde quod Vulgatus posuit *fortitudinem*, in Hebræo est גבר *gabar:* quæ vox *dominium* & *triumphum* significat: quia inter omnia animantia videtur comparata equi fortitudo ad triumphum & victoriam; quapropter eam homines in bello sperant, fidentes in curribus & equis, vt sacræ Litteræ sæpissimè testantur. Vnde & Plutarchus in Quæstionibus Romanis Marti, bellatorum duci, victorem equum immolari solitum commemorat; quia animosa, inquit, est bestia, per quam quia victoria comparatur, dum hæc offertur Marti, significatur tali Deo victoriam acceptam ferendam. Quod & Deus expressisse videtur subdens:

Equus buccinâ excitatur, quam alia animalia fugiunt.

VBI AVDIERIT BVCCINAM DICIT, VAH!] Dictio *vah* interiectio est lætantis, aut excitantis; quòd equus quasi gaudens sit, & exultans audacter, & seipsum acuens ad bellum, cùm buccinam audit: significatque Deus hoc differre equum ab aliis animalibus; alia namque dum audiunt buccinam fugiunt, aut certè terrefiunt: sed equus quasi agnoscens se natum ad bellum, hoc ipso quòd buccinam audit, seipsum ad illud excitat, &, vt dixit Aristoteles lib. 3. Ethicorum cap. 7. feruidus fit & ardens.

PROCVL ODORATVR BELLVM.] Præsagiunt enim (inquit Plinius lib. 8. cap. 42.) equi bellum, tamquam rem ad quam productos se agnoscunt. Vnde & Virgilius lib. 1. Æneidos dicit Carthaginenses terram effodientes, & equi caput inuenientes, illud tamquam belli augurium accepisse; aitque patrem Anchisem, cùm quidam illi narraret se quatuor equos in gramine vidisse, tamquam belli omen interpretatum visionem dixisse:

—— Bellum ô terra hospita portas.
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.

Equi ad bellum promptitudo & habilitas.

Quomodo autem ad bellum procedat equus explicat Deus dicens:

TERRAM VNGVLA FODIT, &c.] Non contentus est fortitudine, quam ab auctore naturæ accepit, sed vt armatos impetat, terram vngulâ fodit. *Non solùm* (inquit S. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 13.) *contra venientes inimicos non metuit, sed & in eorum occursum pergit:* vires quoque resumit, & seipsum fortiorem reddit, dum priùs terram vngulâ fodit. Hoc namque legitimi validissimique equi proprium est, dum inimicos impetere parat, terram priùs vngulâ excauare; à quo caballi nomen apud Latinos, Hispanos, Italos Gallosque sortiri visus est. Quod & annotauit Virgilius lib. 1. Georgicorum:

Equus vnde caballi nomen acceperit.

—————— Cauatque
Tellurem, & solido grauiter sonat vngula cornu.

Hanc autem pedum concitationem & excauationem terræ quidam ad generositatem magnitu-

gnitudinemque animi referunt. Ita Nemissianus cecinit:

Nec pes officium standi tenet, vngula terram
Crebra ferit, virtusque artus animosa fatigat.

Similiter & Ouidius:

Quàm tumidus, quantoque venit spectabilis actu,
Compescitque solum generoso concita pulsu
Vngula? ———

De quibus videndus est Ælianus lib. 4. cap. 19. de equo agens. Verè tamen ad quamdam naturę inclinationem referendum est, vt per illam excauationem terræ animos sibi faciat, vires acuat & augeat, eo modo, quo qui cursum celerem aggredi vult, priùs quosdam retrò passus remittit, & seipsum huc illucque impellit, inde in seipso vires, agilitatem & robur acturus. Vnde postquam terram vngula validè perfoderit,

Equus vires colligit dum terram vngulâ ferit.

EXVLTAT AVDACTER.] In Hebræo habetur *in fortitudine*, vel *fortiter*; quasi inde se fortissimum redditum sentiens, & vires suas exacutas agnoscens.

IN OCCVRSVM PERGIT ARMATIS.] Militibus inquam loricatis, omni armorum genere instructis & refertis. Septuaginta legunt: Ἐκπορεύεται εἰς πεδίον ἐν ἰσχύϊ: *Procedit in campum in virtute.* Id est, Postquam terram vngulâ perfoderit, quasi iam inde robur & virtutem auxerit & traxerit, in arenam descendit. vt simile sit ei quod dicit Virgilius lib. 1. Georgicorum:

Hinc bellator equus campo sese arduus infert.

Sed difficile videtur quod in hac equi descriptione sub initium ait: *Et circumdabis collo eius hinnitum.* Quomodo enim hinnitus equi potest collum eius circumdare? Numquid ex hinnitu potest catena valida cõfici, quâ collum eius circumdetur & ligetur? Notum est hinnitum esse vocem equi, quam, quasi suam nobilem fortitudinem iactans, à longè adhuc positus emittit ad terrendum hostem in bello. quomodo dixit Ieremias: *A Dan auditus est fremitus equorum eius; à voce hinnituum pugnatorum eius commota est vniuersa terra.* Fremitum vocat hinnitum, quia equus hinniens ad bellum fremere videtur, & hinnitu quasi fremitu terrere. In Hebræo habetur dictio רַעְמָה *ragmah*; quæ hoc tantùm loco in Scriptura ponitur; quæ significat *tonitruum* seu *strepitum terrentem*; à verbo רָעַם *ragham*: quod tonare aut tonitruum emittere significat. Generosus enim equus hinnitum tam validum emittit, vt tonitruum effundere videatur. Hunc hinnitum circumdat Deus collo eius. Itaque præterquam quòd equi sint robusti, videmus ipsos ad bellum ex parte natos esse, & in pericula præcipites ruere. Est furia quædam quæ illos inflammat, ita vt inter ipsos & tubas magnosque strepitus arcanus quidam consensus esse videatur: quin etiam ipsos homines audaces reddunt.

Quomodo dicatur hinnitus circumdare collum equi.

Ier. 8, 16.

Hæc quidem cùm à Deo tradita sint, nequaquam vacua cælestibus mysteriis erunt credenda; vt sæpè similia, quæ Deus proposuit, explicans D. Gregorius monuit. Nam si solummodò nunc de equo, quæ in cortice sonant voluisset Deus proponere, non maiorem sapientiæ profunditatem eius verba haberent; nec altiùs mentis eius conceptus procederent quàm Philosophorum & Poëtarum, qui naturam, generositatem, audaciam fortitudinemque equi numeroso versu & solutâ oratione mirè prosecuti sunt. Quare in similibus descriptionibus in mente habenda est illa Pauli sententia: *Numquid de bobus cura est Deo?* Vtique propter nos hæc dicta sunt, quos sub typo eorum, quæ in quibusdam naturæ operibus expendit, altiori sapientiæ consilio vult instruere. Consideranda igitur sunt naturæ opera; sed ad altiora mens nostra est erigenda. Nec dubium esse potest, his verbis Deum viros sanctos describere voluisse, quos (vt hîc annotat D. Gregorius) sæpè equorum nomine & specie in Scriptura sacra depingit: vt cùm ait, *Viam fecisti in mari equis tuis. Et posuit eos vt equos gloriæ suæ in bello.* Sicut enim equus ad bellum est conditus, & in mundo constitutus (*Equus paratur in diem belli*, inquit Sapiens) ita ad hoc in mundo constitutus est homo, vt bellum agat contra dæmonem, mundum & carnem; quos inimicos capitales superando victoriæ coronam assequatur: cuius propterea vita dicitur *militia*, vt superiùs cap. 7. vers. 1. demonstratum est.

Ex naturalium rerum descriptionibus ad altiora mysteria ascendendum.

1. Cor. 9, 3.

Habacuc 3, 15.

Zach. 10, 3.

Prou. 21, 31.

Tropologicè equus symbolum est sanctorum & fortium Christi militum, maximè Martyrum; vti sanctus Gregorius lib. 31. Moralium cap. 10. & seqq. ostendit. His ergo verbis ita declarauit Dominus fortitudinem à natura insitam equo, vt simul significauerit inuictam fortitudinem per gratiam infusam iusto, qui equus Dei dicitur: huic Deus fortitudinem dat: nam *mirabilis Deus in sanctis suis; Deus Israël ipse dabit virtutem & fortitudinem.* nec enim posset sine illa inimicos suos vincere. Huius equi hinnitus vox valida est, quâ magno cum gaudio exultans se esse Christianum & Christi militem eiusque Euangelicam legem colere profitetur. Hoc hinnitu tamquam tonitruo valido antiqui illi Martyres, & etiamnum in Iaponia moderni, terrebant Tyrannos, Imperatores, Iudices, imò & omnem inferni exercitum. Hunc hinnitum collo eius circumdat Deus, quia illo tamquam fune & catenâ validâ obligat eius voluntatem. In Scriptura enim collum significat voluntatem, quæ instar colli lege tamquam fune ligatur, cui eiusdem legis iugum imponitur: quam legem qui recusant vocantur *duræ ceruicis, dirumpentes vincula, & proiicientes iugum.* Hinnitum ergo collo circumdat Deus, quia voce, quam ab intimo pectore Christianus hinniens & exultans profert, Deus ipsum ligat & obligat. Nam ex hoc ipso quo quis gloriatur se esse Christianum, intelligere debet se esse obligatum ad tenendam vitam Christianis præscriptam. Alioquin, *Quid proderit* (inquit sanctus Iacobus) *si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?* Vnicuique animæ, cui Deus misericorditer præsidet, ante omnia fidei fortitudinem præbet. de qua diuus Petrus ait: *Aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret; cui resistite fortes in fide.* id est per fortitudinem quæ innititur fidei. Hæc autem licet potissimùm insit animo, tamen sicut equus suam ostendit natiuam fortitudinem externis signis, videlicet hinnitu

Equus symbolum Christi militum.

Psal. 67, 36.

Hinnitus iusti est professio Dei.

Exod. 32, 9. & 33, 3.

Act. 7, 51.
Psal. 2, 3.

Iacob. 2, 14

Fortitudo iusti fundatur in fide.

1. Pet. 5, 8.

nitu & igneo fumo, quem per nares spirat, quasi incutiens terrorem: sic etiam iustus cùm oportet suam animi fortitudinem & inuictum robur externis signis & factis, spirans flammas ardentis zeli contra virtutum hostes, manifestat.

Iustus vt generosus equus velociter decurrit viam mandatorum Dei.

Ille igitur qui pertinet ad equitatum Dei in tribus potissimùm fortis ostenditur: Primùm quidem in velocitate currendi per viam mandatorum Dei, & consiliorum eius, per magnos saltus quasi locusta volans, per domos & foueas transcurrens & transiliens, id est, per cuncta aspera transiens, & omnia offendicula prætervolans, ne offendat, vel in peccatum aliquod labatur. & hoc est quod dicitur: *Numquid suscitabis eum quasi locustas?* Nam Deus ipse est qui suâ forti inspiratione iustum excitat, & facit ita currere, & saltare, & quasi volare, vt in dies proficiat, & scandalum ex periculis occurrentibus non patiatur. Deinde robur suum in bello contra inimicos domesticos, carnem scilicet & appetitus inferiores, ostendit, eorumque prauas propensiones pugnando viriliter elidit non occidendo carnem, sed eam ieiunijs, disciplinis atque cilicijs domando. Et hoc est *terram vngulâ fodere*. Contra vitia verò & concupiscentias eius vsque ad internecionem magno spiritus feruore pugnandum est. Et hoc est *feruentem & frementem sorbere terram*; id est, ardenti zelo sanctoque furore quidquid terrenum & vitiosum est mortificare ac penitus consumere. *Nam qui sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs.* Tandem fortitudinem suam exerit contra hostes externos siue inuisibiles siue visibiles, qui quouis modo virtutem siue verbis & argumentis fallacibus, siue minis & terroribus, siue vulneribus & tormentis oppugnant. Fortis autem in Domino omnia hæc quæ pauorem incutiunt contemnit, nec cedit gladio vel cuiuis tormento, nec pericula mortis pertimescit; sed potiùs cùm oportet alacri audaciâ *in occursum pergit armatis*; sicut Christus Dominus perrexit in occursum militibus qui veniebant comprehendere illum. Imò & *cum audierit buccinam dicit, Vah!* quia gaudet in persecutionibus & tribulationibus pro Christo, & omne gaudium existimat in varias incidisse tribulationes.

Iustus carnem suam non occidit, sed domat.

Gal. 5, 14.

Fortis Christi miles gaudet aduersis, ijsq; occurrit.

Rom. 5, 3.

Iac. 1, 2.

Nequaquam tamen hæc fortitudo est temeraria, sed prudens & sagax. Nam procul odoratur bellum, & præsagit tentationes priùs quàm veniant, vt se præmuniat. Nam iacula præuisa minùs feriunt. Et ante languorem præparat medicinam. Nec suo se sensu ducit, sed libenter exhortationes ducum, & monita Prælatorum auscultat, vt per eorum consilia vigor animi accrescat, confortetur cor, & ad pugnandum vires resumat. Talis igitur est iustus, qui Dei equus nominatur. de quo per Zachariam Prophetã dicitur: *Posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bello*; id est, quasi equum gloriosum, phaleratum & ornatum; sicut pulchrè ornari solet ad bellum. Et quæ sunt istæ pretiosæ phaleræ nisi virtutes, quæ fortitudinem comitantur, & animam coram Deo pulchram reddunt & hostibus formidabilem? Cuiusmodi sunt temperantia, humilitas, continentia, & reliquæ, quæ terrena bona despiciunt. Vnde statim subdit Propheta: *Et erunt quasi fortes conculcantes lutum viarum, in prælio bellabunt, quia Dominus cum eis; & confundentur ascensores equorum.* Et quid est lutum viarum, nisi carnis illecebræ, vanitates mundi, fallaces diuitiæ, & quidquid vitiorum est fomes & materia? Hæc omnia conculcant fortes in Christo, & ideò superant, & prosternunt ascensores equorum & potentes sæculi, quia Dominus est cum sanctis suis.

Zach. 10, 3.

Iusti sunt quasi equus gloriæ Dei.

Declarat hæc D. Ambrosius lib. 1. Officiorum cap. 35. fortitudinis laudes decantans his verbis: *Reuera iure ea fortitudo vocatur, quando vnusquisque seipsum vincit, iram continet, nullis illecebris emollitur atque inflectitur, non aduersis perturbatur, non extollitur secundis, & quasi vento quodam variarum rerum circumfertur mutatione. Quid autem excelsius & magnificentius, quàm exercere mentem, affligere carnem, & in seruitutem redigere, vt obediat imperio, consilijs obtemperet, vt in adeundis laboribus impigre exequatur propositum animi ac voluntatem?* Et iterùm: *Non est igitur mediocris animi fortitudo, quæ sola defendat ornamenta virtutum omnium, & iudicia custodiat; & quæ inexpiabili prælio aduersus omnia vitia decernat: inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates, dura aduersus illecebras; quibus autem deferre nesciat, nec, vt dicitur, Aue dicat: pecuniam negligat, auaritiam fugiat, tamquam labem quamdam quæ virtutem effeminet.* Hæc D. Ambrosius, egregiè depingens equum phaleratum gloriæ Dei, virum fortem, cui Deus insidet; cuius fortitudinem inuictam in duobus generibus spectandam dicit: Primò, vt externa corporis pro minimis habeat, & quasi superflua, magis despicienda quàm expetenda ducat. Secundò, vt ea quæ summa sunt, omnesque res, in quibus honestas cernitur, præclarâ animi intentione vsque ad effectum persequatur.

Fortitudo probatur in sui ipsius & vitiorum victoria.

Talis itaque vir fortis optat bellum, in quo gratiâ Dei vincat; cupit pugnam, in qua à Domino adiutus hostem prosternat; desiderat occasionem, quâ se fidelem Domino manifestet. Sicut enim iurisperiti quærunt lites, quarum causâ clientulos sibi commendatos defendant; & milites desiderant bellum, in quo aduersus hostes prælientur, & nomen victorum ac diuitias lucrentur; ita iusti possunt tentationes percupere, ex quibus à se Dei auxilio victis, & honorem victoriæ, & virtutum merita & gloriæ præmia conquirant. Et quidem mentium fortissimarum indicium est, hostium incursus non timere, nec tentationum molestiâ tristari. Quorum robur Dominus hoc loco sub figura illius mystici equi pulchrè describit; vbi inter alia ait: *Terram vngulâ fodit, exultat audacter: in occursum pergit armatis: contemnit pauorem, nec cedit gladio: vbi audierit buccinam, dicit, Vah!* Iustus quidem, vt diximus, *terram vngulâ fodit*, cùm tentationis tempus esse persentiens, corpus suum, ne insolescat, & hostibus se adiungat, spiritus fortitudine ferit. Sic enim Paulus generosus equus, cui Dominus ad mundum peragrandum & hostes proterendos insedit, terram vngulâ mortificationis pulsabat, cùm corpus suum castigabat, & in seruitutem redigebat. Insuper *exultat audacter*, quia sanctâ quadam elatione, aut potiùs spiritus magnanimitate, de imminente tentatione quasi de occasione patiendi & proficiendi congaudet.

Vir fortis optat bellum, in quo Dei gratiâ vincat.

Iustus per sui mortificationem præludit victoriæ.

1. Cor. 9, 27.

2.Cor. 7, 4. Nam & ipse Paulus ait: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Quin & *in occursum pergit armatis:* dum enim videt se ab inimicis inuadi, non fugit, non se præ affectu timoris abscondit, sed in occursum hostium aduenientium ipse procedit. In cuius exemplum, vti dicebam, Dominus à militibus ad crucem quæsitus *processit obuiam eis, & dixit: Quem quæritis?* Quin & Magnus Antonius, vt in Vita eius narrat S. Athanasius, à dæmonibus laniatus, & semimortuus relictus, prouocabat eos dicens: *Ecce ego hic sum Antonius, non fugio vestra certamina; etiamsi maiora faciatis, nullus me separabit à charitate Christi.* psallebatque dicens: *Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.* Insuper & vir iustus feruore charitatis accensus *contemnit pauorem.* id est, Spernit sagittas hostium & iacula, dicitque in diuina gratia confisus: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia?* an cetera quæ sequuntur? quæ omnia, vt impotentia ad suum robur spiritus superandum, contemnit & ridet. *Non cedit gladio:* quoniam enses diaboli iam emicantes, & ictus inferentes frangit, dum validè cuique suggestioni occurrenti resistit. Ac tandem, *Vbi audierit buccinam, dicit, Vah!* Nam, vt ait S. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 16. *Cùm certamen passionis sibi propinquare considerat, de exercitio virtutis exultat: nec terretur pugna periculo, qui victoriæ lætatur triumpho.* Sic ille. Quem vide fusè ac pulchrè à cap. 10. vsque ad cap. 17. inclusiuè.

Iustus non fugit, sed obuiàm procedit hosti etiam diabolo.

Ioan. 18, 4.

Psal. 26, 3.

Rom. 8, 35.

En igitur quomodo ad instructionem nostram, omnia quæ hîc per partes de equis narrantur, referre debeamus. Quin etiam ex alia parte obseruanda quoque Dei bonitas est, in eo quòd sic domet equos, vt ipsos hominibus subijciat, & ad ipsorum ministerium accommodet. Alioquin numquid existimabimus equum, qui naturâ suâ indomitus est, quique etiam quasi natus sit ad prælium, passurum se ita regi & tractari, nisi Deus ferociam illam insitam auferret, quo homines ipso possint vti? numquid ex nobis ipsis eum domare & tractare auderemus? Concludamus igitur Deum nobis suam virtutem declarare, quando eiusmodi audaciam equis dedit, eosque ita feroces reddidit; nobisque singulare etiam bonitatis & amoris testimonium dedisse, quando nos, qui nihil sumus, equos sic domare possumus, vt illis vtamur, & patiantur ipsi se à nobis fatigari, adhiberi ad currus trahendos, & alia ministeria. Quando igitur equi se sic regi patiuntur, minimè dubium est, quin Dominus ostendat, quantoperè sit liberalis erga nos, idque re ipsâ cognoscendum nobis exhibeat.

Deus nobis equos subijciens, suam nobis virtutem ac bonitatem declarat.

26. Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad Austrum?

Ac si dicat: Non tuum, sed meum opus est, quòd accipiter ad calorem Austri alas expandat, vt huius venti tepore membra eius ad laxandas plumas veteres & nouas induendas concalescant. Præcipua, & maximè Theologorum, Ægyptiorum mystarum, Philosophorum aliorumque scriptis decantata accipitris affectio, est pennarum casus & renouatio, quam Ælianus lib. 12. de Animalibus cap 4. quando fieri soleat, ita indicat: *De accipitribus, inquit, audire memini, solere eos antequam Nilus inundet, & agros operiat, ex pennis illas, quæ iam consenuerint, dimittere (vt rami fruticum iam arida folia) & alias nouellas & elegantes producere, similiter vt arbores comam.* Tempus verò inundationis Nili ex Claudiani hisce versibus discere licet, vbi ait:

Cumque die Titana canis flagrantior armat,
Et rapit humores madidos, venasque calore
Compescit, radijsque potentibus æstuat axis.

Quomodo accipiter veteres quotannis plumas cum nouis commutet.

Quibus verbis dies caniculares describit. Verùm scire licet hoc ferè tempore, nempe sub initium Augusti mensis, accipitribus plerisque, quibusdam sub medium, nonnullis etiam sub finem pennas nouas perfici, & multò antè veteres decidere; nempe primo vere, mense Martio & Aprili: tunc enim primùm mutare plumas incipiunt, & veluti senectam deponere, vestemque obsoletam pennarum priorum eijcere; in quarum locum paulatim succrescunt nouæ, sub finem tandem æstatis perfectionem adepturæ: ita vt in toto habitu nulla plumarum diuersitas aut dissimilitudo conspiciatur. Quâ verò ratione isthæc renouatio peragatur, pulchrè describit D. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 18. *Quia,* inquit, *per annos singulos pennam veterem accipiter nouâ nascente proyciat, ac sine intermissione plumescat, penè nullus ignorat. Non autem hîc illud plumæ tempus dicitur, quo in nido vestitur; quia tunc nimirum adhuc pullus ad Austrum alas expandere non valet; sed illa annua pluma describitur, quæ laxatâ veteri pennâ renouatur. Et quidem domesticis accipitribus, quò meliùs plumescere debeant, humida ac tepentia loca requiruntur; agrestibus verò moris est, vt flante Austro alas expandant; quatenus eorum membra ad laxandam pennam veterem venti tepore concalescant. Cùm verò ventus deest, alis contra Solis radios expansis atque percussis tepentem sibi auram faciunt, sicque capto tepore, apertis poris, vel veteres exiliunt, vel nouæ succrescunt.* Hactenus ille. Teporem autem huiusmodi renouationis istius effectricem esse causam vel ex eo liquere potest, quòd quotidiano experimento venatores comprobarunt, mansuefactos accipitres ægrè admodum pennas veteres cum nouis commutare, nisi loco vndequaque obturato ac tepente recludantur. Ita Vlysses Aldrouandus Tomo primo Ornithologiæ lib. 4. vbi fusè ac doctè de accipitribus disputat.

Tropologicè S. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 18. *Quid est,* inquit, *accipitrem in Austro plumescere, nisi quod vnusquisque sanctorum tactus flatu sancti Spiritus concalescit, & vsum vetustæ conuersationis abyciens, noui hominis formam sumit? quod Paulus admonet dicens:* Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum. *Et rursum:* Licet is qui foris est noster homo corrumpatur; tamen is qui intus est renouatur de die in diem. *Vetustam autem pennam proycere, est inueterata studia dolosa actionis amittere, & nouam pennam sumere, est mitem & simplicem benè viuendo sensum tenere.* Hæc ille. Sicut autem fieri non potest, vt auicula nouas plumas induat, nisi veteres exuat; ita impossibile est, vt quis non abiectis actuum vitio-

Instar accipitris spiritualiter renouari debemus.

Coloss. 3, 9.

2. Cor. 4, 16.

vitiosorum vestibus, bonorum habituum, id est virtutum indumentis decoretur. Illos autem vitiosos actus solum studium abnegationis depellit; quia nemo potest quod placet abijcere, & quod delectat relinquere, nisi sibi ipsi contradicens flagello mortificationis vtatur. A nobis igitur mortificationis gladio imperfectiones & superflua desideria præcidamus, vt cælestibus desiderijs ad omnem virtutem incitemur. Nam hæc desideria robur ad prosequendam mortificationem adijcient, & studiosarum actionum erunt initia, quibus virtus ipsa generatur, & semel genita conseruatur ac crescit.

Mortificatio & abnegatio sui ad spiritus renouationem necessaria est.

Expende hîc in quo Deus sapientiæ nostræ summam constituat, in renouatione nimirum accipitris, qui veterascentibus plumis, imò grauantibus & deprimentibus, ore ad Austrum stantem conuerso, eum desuper calorem ebibit, quo, depositis vetustis plumis, in eo iuuentutis flore appareat, quo à parentibus fuit & cognitus & educatus. Olympiodorus in Catena Græca de hac accipitris innouatione loquens, *Dicitur*, inquit, *accipiter versus Austrum explicatis alis firmè erectus in aere consistere:* non supinus, ceterorum animalium more; sed erectus in medio aëre constitutus, dimissis vetustis, primas natiuitatis plumas explicat. In quo præclarè totam sapientiam hominis recognoscit Rupertus de Operibus Spiritus sancti lib. 2. de Sapientia lib. 1. cap. 21. aiens: *Quid est ergo accipitrem in Austro plumescere, nisi quod vnusquisque sanctorum tactus flatu sancti Spiritus conualescit, & vsum vetustæ conuersationis abijciens, noui hominis formam sumit?* Ille verè sapiens, ille verè in se ostendit sapientiam diuinam, qui desuper afflatus vetusta abijcit, mundana despicit, nouitiam illam, in qua à Deo primùm conditus est, ostendit rectitudinem, quâ non humi procumbens instar quadrupedum, sed rectus Deo nouus homo exhibeatur & filius.

Vera sapientia in sui ipsius renouatione consistit.

Huius innouationis mysterium S. Gregorius suprà citatus ita prosequitur: *Numquid, ait Dominus cuilibet electo, tu intelligentiam contulisti, vt flante sancto Spiritu cogitationum alas expandat, quatenus pondera vetustæ conuersationis abijciat, & virtutum plumas in vsum noui volatus assumat?* In meditatione nimirum spiritales reddimur accipitres, vt quidquid Deo displicet abijciamus, & virtutum gloriâ tamquam recentium plumarum vestitu circumdemur.

Porrò accipiter (vt Ælianus lib. 14. cap. 12. tradit) Soli à delusâ antiquitate consecratus, optimè proficientium ac perfectorum est typus; quòd omnem vitam suam Soli iustitiæ consecrant, & fulgori ac calori diuini amoris se dicant: hi namque more accipitrum alas vehementiorum affectuum ad Austrum ventum calidum, nempe ad Spiritum sanctum expandunt; non tam vt veteres pennas & pristina vitia, quæ iam abiecerunt, deponant, quàm vt ad modum vulturum, qui vento calido fecundantur, ex diuino illo Spiritu noua perfectionis desideria concipiant.

Accipiter typus proficientium & perfectorum.

27. Numquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum?

28. In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur atque inaccessis rupibus.

29. Inde contemplatur escam, & de longè oculi eius prospiciunt.

30. Pulli eius lambent sanguinem: & vbicumque cadauer fuerit statim adest.

In eodem genere rapacium volucrum aliud profert exemplum diuinæ solertiæ, quæ aquilarum generi illam indidit naturam, vt alta peteret; neque tamen quæ longè distaret præda in depressis terræ locis aquilinos lateret oculos aut vngues effugeret. Quod dum facit aquila, diuino non humano obsequitur imperio; à quo id accepit, vt inclinationem habeat & impetum ad ardua, & non nisi in præruptis atque inaccessis scopulis aut sublimissimis arboribus nidificet. Idem Propheta Ieremias innuit dicens: *Si eleuaueris vt aquila nidum tuum, inde detraham te.* Solerter admodum hoc faciunt, quo nempe (vt affirmat Philosophus lib. 9. de Natura animalium cap. 32.) ab animalium ceterorum, insidijs tutæ degant, néve serpens aut aliud animal noxium veneno aut strage prolem enecet, atque ne corporis mole sublimem aëra subituræ impediantur, cùm difficulter à terra tollantur: prætereà, ne cum alijs auibus rapacibus quid commune habeant, prout siluestris ac solitaria feraque earum natura est. Ab omnibus enim hominum ædificijs atque ab aliarum auium rapacium nidis semota procul affectant loca, cùm vt pulli (sicut diximus) extra omnem periculi metum degant, tum ne ob loci propinquitatem cum alijs de præda contendendum sit, multæque mutuæ sustinendæ molestiæ. Ita Aldrouandus lib. 1. Ornithologiæ. vbi plura vide de aquilæ volatu, ingenio, victu alijsque proprietatibus: inter quas cùm etiam illa censeatur, quod cadauera & exanima corpora non tangat; hîc autem & in Euangelio Matthæi dicantur aquilæ cadauera sectari; *Vbicumque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ*; accommodum vtrique reconciliando loco, & veritati historiæ naturalis maximè consonum erit, existimare cum Aristotele lib. 9. Hist. animalium cap. 32. aquilas, quæ cadauera sectantur, vulturinas esse, & vulturis speciem referre, dubij nempe inter hunc & illam generis. Vnde & *subaquilæ* Latinis & γυπάετοι vel γυπαίετοι, id est *vulturina aquila*, Græcis dicuntur, nempe degeneres & victu inertes. Hac itaque ratione cum D. Chrysostomo Homil. 49. in cap. 24. Matthæi *vultures* cum Euangelista & ipso Deo apud Iobum hoc loco *aquilas* vocabimus; vtroque modo aptè, cùm vtriusque naturam referant.

Aquilæ natura & nidificandi ac victus ratio.

Ierem. 49, 16.

Matth. 24, 28.

Quod ad potum verò attinet, Aldrouandus alijque tradunt Aquilam sine vllo potu viuere: siti enim superior, & inauditâ fortitudine temperantiâque in victu præsertim prædita, fontes minimè quærit, nec puluerulentas volutationes, vt

Aquilæ sine potu viuunt.

vt Ælianus, nec arenam eius firmitudo desiderat, vt Suidas ait, neque siti neque frigore victa, laboris alleuationem extrinsecus obiectam expectat, & aquas & requiem præclarè contemnens. Sunt qui existiment, inter quos est Suidas, eam idcircò aquam non bibere, quòd ad potum sanguis eorum animalium quæ ceperit ipsi sufficiat. Et Ægyptijs, teste Oppiano in Ixeuticis, placuit, aquilas non aquam, sed sanguinem bibere seu sorbillare. Quod ne cui dubium relinquatur, irrefragabili ipsiusmet Dei auctoritate adstruitur, de aquila ad Iobum hoc loco dicentis: *Pulli eius lambunt sanguinem.* Ceterùm si forsan aliquando aquam bibisse visæ sunt, non potus sed medicinæ gratiâ id fecisse putandum erit, vt notat Aldrouandus.

Diuersitas naturarum in bestijs à solo Deo est.

En igitur aquilas quæ sunt ad prædam natæ; & quidem ab ortu hoc habent insitum, quòd sanguinem sugant. Mirum sanè est aues sic se pascere & alere sanguine; ea igitur natura (sapiens quilibet inferet) aliunde promanet oportet. Vnde autem eiusmodi diuersitas inter aues quæ ex præda viuunt & alias, nisi ex eo quòd Deus illas distinxerit, nobisque suæ prouidentiæ signa dederit? ita vt cogamur confiteri ipsum omnia regere & disponere, auesque adeò ipsas, quomodo se non crearunt, quantum ad essentiam suam attinet, ita etiam sibi non dedisse eam inclinationem quam habent; sed eam aliunde accepisse, Deumque se illic patefacere, & prouidentiæ suæ notas exprimere. Sic cùm eminus etiam ad plurima milliaria, cadauera odorantur, vt in eam partem se vibrent, clarum fit Dominum ipsis motum quemdam arcanum indidisse: neque enim fieri posset, vt id ex sese aquilæ haberent, nisi Deus naturæ inclinationem ad id ipsis dedisset, aut in illis nescio quid, in quo se admirabilem exhibet, impressisset. Quando igitur huc & illuc oculos coniecerimus, & eam varietatem operum Dei animaduerterimus, cogemur vel inuiti agnoscere creatorem aliquem esse qui dominetur. Nam si omnes belluæ eiusdem naturæ & inclinationis essent, prouidentia Dei non ita appareret. Quapropter ex tam diuersis bestiarum naturis hoc capite propositis discamus non esse cæci, sed diuinam in ijs potentiam ac prouidentiam contemplemur adeò manifestis sese indicijs prodentem, vt si modò oculos aperiamus, latere aut ignorari non possit.

Aquila typus hominis contemplatiui.

Mysticè per aquilam significatur ea anima, quæ dono contemplationis est prædita: hæc autem non ad præceptum hominis eleuabitur, sed manu & potestate Domini in tanta sublimitate statuetur: *Sustollam te*, inquit, *super altitudines terræ, & cibabo te hereditate Iacob patris tui.* Ad hoc enim in altum erigitur, vt amoris ardentissimi suauissimo cibo pascatur. *Ad præceptum Domini in arduis nidum ponit*; quia in rebus supernis consilium ac desiderium figit. *Non vult se in ima deijcere* (inquit S. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 19.) *non vult per abiectionem conuersationis humanæ in infimis habitare: in petris manet, & in prærruptis silicibus commoratur atque inaccessis rupibus.* Quoniam dum illa eleuatio perseuerat, veluti se in tuto positam, ne telo dæmonis feriatur, ne tentatione aliquâ illidatur, agnoscit. Deo tamen sic ordinante ad terram redit, & humanos affectus sentit; ne de se

Isaiæ 58, 14.

aliquid supra se putet, & propriæ fragilitatis memor, humilitatem & sui contemptum seruare curet. Quare benignissimâ Dei dispensatione quasi ab illa altitudine deturbatur, vt in vera altitudine, scilicet in humilitate & in omni virtute seruetur.

Aquila typus veri Ecclesiæ operarij in vita mixta.

Hinc tropologicè aquila etiam quemuis sanctæ Ecclesiæ operarium designat; & meritò sanè; quoniam vniuersarum auium regina existens, eius vitam exprimere debuit, quæ inter vitæ spiritualis partes præcipuum & planè regium locum obtinet. Hæc ergo vita, aut huius vitæ amator & cultor, cùm inter homines vtilitatis eorum causâ conuersatur, non propriâ voluntate illectus, sed diuino iussu vocatus, statutis diei horis in cælestium rerum contemplationem effertur; in sanctorum stabilitate commoratur, Angelorum proprietates mentis oculis lustrat, & diuinas perfectiones attentè considerat: non tamen ita contemplationis iucunditate absorbetur, vt penitus inferiora contemnat: quinimò inde contemplatur animarum escam, vt eam à manu dæmonis rapiat; & commiserationis oculis eos prospicit, quos per abiectionem vitæ longè à se positos esse cognoscit.

Pulli, id est filij spirituales, in meditatione passionis exercendi, vt lambant sanguinem Christi.

Pulli eius, hoc est filij eius spirituales, quos verbo prædicationis Christo genuit, *lambunt sanguinem*, dum Saluatoris passionem meditari docentur, & eius purissimo cruore satiari. Ipse verò qui istos genuit perfectiori cibo diuinitatis pastus, eiusdem diuinitatis amore, velut alter Tobias, *qui exiliens de accubitu suo, relinquens prandium, ieiunus peruenit ad corpus*, delicias contemplationis deserit, mortuos Deo & tabidos putredine peccatorum inquirit; *& vbicumque cadauer fuerit statim adest.* Omnis enim qui in peccati mortem ceciderit, non inconuenienter poterit cadauer vocari. Quasi exanimis namque iacet, qui iustitiæ viuificantem spiritum non habet. Qua de re S. Gregorij lib. 31. Moralium cap. 22. hanc expositionem confirmantis verba audiamus: *Quia sanctus quisque Prædicator*, inquit, *vbi peccatores esse considerat, illuc anxiè peruolat, vt in peccati morte iacentibus lucem viuificationis ostendat; benè de hac aquila dicitur:* Vbicumque cadauer fuerit statim adest. *id est, Illuc tendit, vbi vtilitatem prædicationis prospicit; vt ex eo, quòd iam spiritualiter viuit, alijs in morte sua iacentibus prosit, quos corripiendo quasi edit, sed ab iniquitate ad innocentiam permutando, in sua membra quasi edendo conuertit. Ecce ipse, quem ad testimonium iam sæpè deduximus, Paulus cùm nunc Iudæam, nunc Corinthum, nunc Ephesum, nunc Romam, nunc Hispanias peteret, vt in peccati morte iacentibus æterna vitæ gratiam nuntiaret, quid se aliud quàm esse aquilam demonstrabat, quæ velociter omnia transuolans, vbicumque iacens cadauer quærebat; vt dum voluntatem Dei lucratus peccatoribus faceret, quasi escam suam in cadauere reperiret? Esca quippe iustorum est conuersio peruersorum; de qua dicitur: Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.*

Tob. 2, 3.

Spiritales aquilæ aduolant ad cadauer, id est peccatorem conuertendum.

S. Paulus aquila spiritalis.

Ioan. 6, 29.

Sancti Religionum Fundatores verè sunt aquilæ spirituales.

Tales profectò aquilæ post Apostolos, & Pontifices & Ecclesiæ Doctores, fuerunt sanctissimi Patres nostri Religionum Fundatores, qui curam suarum ouium agentes, & actionibus charitatis instantes, amore Dei ardebant, & perpetuæ orationi ac contemplationi se dabant.

Talis

Talis fuit beatus Pater Dominicus Prædicatorum fulgentissimus Patriarcha, qui in corpore degens,& inter peccatores viuens,animo semper cum Deo & Angelis loquebatur, & dies proximis impertiens,noctibus feruentissimæ contemplationi vacabat; & inter Fratres humanissimus existens, Deo instantissimis precibus inhærebat; Psal. 29,6. ita vt *ad vesperum demorareeur ei fletus, & ad matutinum lætitia.*

S. Franciscus Seraph. Talis aquila B. Pater Franciscus, non iam homo dicendus, sed Seraph cælo delapsus, qui tractus & detentus à turbis,compressus quoque & multipliciter attrectatus, in ecstasim raptus, insensibilis videbatur ad omnia, & velut corpus exanime nil penitus sentiebat; & à suis eam actionis mensuram,quæ non suffocaret spiritum orationis, prudentissimè efflagitabat.

S. Ignatius spiritum habuit aquila calestis. Talis item aquila B. Pater noster Ignatius, nouissimo tempore datus in columnam Ecclesiæ, qui fidem ab hæreticis oppugnatam sustineret, & diuinam gloriam per vniuersum orbem propagaret: nam immensis animarum saluandarum curis circumdatus, singulis horis intra seipsum se colligebat, & an aliquid minùs esset compositum coram oculis iudicis cuncta cernentis minutissimè examinabat. Singulis actionibus finem diuinæ gloriæ actuali recordatione & humillimâ oblatione præfigebat: singulis in rebus, quæ sensibus obijciebantur, Deum assistentem omniaque sustentantem & viuificantem cernebât; & singulis tandem momentis in eum *S. Xauerius genuinus aquila filius.* iacula ardentissimi amoris euibrabat.Hunc tamquam genuinus aquilæ filius æmulatus B. Pater Franciscus Xauerius, magnus totius Orientis Apostolus,inter tot infidelium myriadas in ouile Christi pastoris adductas non contentus sæpissimè in mentis excessum rapi, & animum in Deo, quem tantoperè sitiebat, habere defixum; statum tamen ac certum quotidie seponebat tempus, quod ereptum negotijs contemplationi rerum cælestium, & præcipuè ardentissimæ meditationi vitæ mortisque Christi tribueret, ac purissimum innocentissimi Agni sanguinem vt genuinus aquilæ pullus indesinenter lamberet.

Aquila variè in Scriptura accipitur. Quomodo autem in Scriptura sacra vocabulo aquilæ aliquando maligni spiritus raptores animarum, aliquando præsentis sæculi potestates, aliquando verò vel subtilissimæ Sanctorum intelligentiæ, vel incarnatus Dominus ima celeriter transuolans & mox summa repetens designetur, pulchrè docet S. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 19. vbi,sicut & apud S. Ambrosium libro de Salomone cap. 2. & lib. 3. in Lucam cap. 3. & 5. & sanctum Chrysostomum in Psalmum 102. vide plures aquilæ proprietates allegoricè, tropologicè & anagogicè explicatas.

31. Et adiecit Dominus, & locutus est ad Iob:

32. Numquid qui contendit cum Deo tam facilè conquiescit? vtique qui arguit Deum, debet respondere ei.

Deus vrget Iobum vt respondeat. Postquam Deus ignorantiæ conuicit Iobum, & suam ostendit sapientiam singularem, & in vniuersi administratione prouidentiam & admirabile consilium,neque interrogatus responderet Iobus (nam, vt vides, interrogando Deus illum vrgebat) addidit aliquid, non tam vt nouam aliquam adduceret rationem,quàm vt illum sermonis non adeò considerati, & nunc silentij, cùm argumentandi modus responsionem exigebat, argueret. Quasi dicat: Qui Deum audebat ad disceptandum prouocare, qui fit, vt ab eo tam facile victus taceat? Facilis meritò hæc vocatur victoria,quæ solâ commemoratione horum operum Dei constat,si conferatur cum illo sermone, qui de infinitis Dei operibus esse posset. Ita etiam ad verbum ex Hebræo reddi potest: *Num contendere cum Omnipotente est erudire?* id est eruditio,vt quidam Hebræi interpretantur. Hoc est, Ex his quæ narraui facilè cognosces, num sapienter optaueris cum Deo contendere.

Vel etiam sic accipi potest, quasi dictum esset: Homo qui litem aduersus Deum intendit, numquid præparat se ad se corrigendum? imò potiùs indurat se. Atqui vera nostra sapientia in eo posita est, vt nos corrigamus & emendemus, miserias nostras cognoscamus,vt in illis ita confusi simus,& earum ita nos pudeat,vt nihil aliud nobis supersit quàm Deum precari, vt nos in gratiam recipiat,& nostri misereatur. En quæ sit vera hominum sapientia.Contrà concludendum est, eos qui sic aduersus Deum insurgunt esse penitus dementatos. Sententia autem semper eòdem recidet; nec sermonis vlla erit diuersitas; sed eumdem habebit scopum doctrina; nempe homines non solùm non satis prudentes, sed sensu ac ratione captos esse, quando sic aduersus suum creatorem disceptare & contendere volunt. Nam, vt sequitur,

VTIQVE QVI ARGVIT DEVM, DEBET RESPONDERE EI.] Id est, Oportet non omnino tacere, sed aliquid respondere eum, qui Deum ausus est arguere. Vbi nota verbum *arguit* duplici sensu accipi posse:Primò,vt significet idem quod *redarguit*, seu reprehendit. Quod egisse visus est Iobus ex concertantium sententia: etsi enim nihil carperet, ex modo tamen loquendi censuerunt illi Iobum Deo notam aliquam inurere. Secundò, istud *arguit* potest sumi pro *argumentatur*; & licet in ista significatione vocis huius acceptio minùs Latina sit, placet tamen nonnullis Interpretibus,& sic consentit cum verbis præcedentibus: *Numquid qui contendit cum Deo?* vbi Deus de disceptatione, non de reprehensione agere videtur.

Ceterùm hæc interrogatio & admonitio Dei non obscurè docet temerarium omnino esse, velle cum Deo contendere. Quamobrem notemus,si sponte noluerimus nos emendare,& quidem ab omnibus obmurmurationibus abstinendo, & os clausum habendo, Deumque nullo modo arguere audendo, nos inuitos eò pertractum iri. Postquam enim diu multumque litigauerimus, Deus satis habebit, vnde se de nobis vlciscatur: siquidem armabit omnes suas creaturas aduersus eiusmodi insensatos; & tot habebit aduocatos ac procuratores,quot sunt volucres in aëre, pisces in mari, & quot sunt animalia in terra. Denique ad omnia Dei opera nobis respondendum erit, si volumus ipsum arguere. Animaduertentes igitur nos eiusmodi oneri impares

pares

pares esse, discamus nos humiliare sub potenti manu Dei,& quietos nos continere,ac pati vt nos regat quomodo ipsi videbitur: interim si tractet nos ratione quæ nobis dura & molesta videatur, id totum æquo animo feramus; ipsúmque precemur vt nos consoletur, nosque ita in suo amore confirmet, vt quidquid fit numquam aduersus ipsum obmurmuremus.

33. Respondens autem Iob Domino dixit:

34. Qui leuiter locutus sum respondere quid possum? Manum meam ponam super os meum.

35. Vnum locutus sum,quod vtinam non dixissem; & alterum;quibus vltrà non addam.

Iobi ingenua confessio.

Duo hîc ponenda; vnum, ingenuam esse Iobi confessionem,se leuiter locutum: alterum,omnes propemodum Interpretes existimare verbis illis, *vnum & alterum*, duplicem verborum lapsum à Iobo designari. Nimirum alij notarunt duo illa,quòd disputare cum Deo expetisset, suamque iustitiam verbosè commendasset;alij verò aliter. Et quidem asserta & vota reprehensione carent: modus tamen intemperans fuit. Nihil ergo in doctrina,sed in sermonis modo carpitur,quemadmodum proprijs in locis obseruatum est. Ex hoc planè liquet, perquam rarum esse, verba ita trutinare, vt lingua nihil non expensum limatumque producat. Clarissima sanctitatis lumina verbis labuntur: quid non peccent mortales linguæ licentiæ nimis assueti? Rectè profectò monet Sapiens: *Ne temerè quid loquaris. Noli citatus esse in lingua tua. Verba prudentium staterâ ponderabuntur.* Quæ nihil aliud significant, nisi quod prouerbium dicit; vt verba priùs veniant ad limam quàm ad linguam. Lima verborum est ratio, est prudentia, est consideratio. Hæc ergo priùs sermonem examinent;& ab his probatum os dicat, improbatum verò reijciat. Et quidem licet vniuersas actiones hominum debeat mentis deliberatio præcedere, maximè ad loquendum requiritur; quia facillimum est linguâ labi, & mentem verborum effusione distrahere.

Facilis lapsus linguæ.

Eccle. 5,1. Eccli. 4, 34. Eccli. 21, 28.

Verba priùs ad limam quàm ad linguam veniant.

Bonis operibus tegendi sunt defectus locutionis.

Cùm igitur vix vmquam possit quis tantâ circumspectione linguam moderari, quin interdum per ignorantiam, aut per inconsiderationem, aut alijs modis sermone delinquat, enitendum est sanctis operibus ingiter & feruenter instare, vt illicitam locutionem bona operatio tegat, & sermonis ineptias, aliquando nobis nolentibus irrumpentes, multitudo studiosarum actionum absorbeat. Hoc remedio vsus est B. Iob, qui de se ait:

MANVM MEAM PONAM SVPER OS MEVM.] Quod ad litteram quidem nihil est aliud, quàm sibi silentium indicere & tacere; (de qua loquendi formula prouerbiali vide quæ superiùs cap. 21. vers. 5. notauimus;) in arcano tamen sensu significat probis actionibus linguæ defectus operire. *Vsu enim sacri eloquij* (inquit sanctus Gregorius lib. 32. Moralium cap. 2.) *in manu operatio,in ore locutio solet intelligi. Manum ergo super os ponere, est virtute boni operis culpas tegere incautæ locutionis.* Et infrà: *Sancti*, inquit, *viri ante Dei oculos student culpas linguæ tegere meritis vitæ; student bonorum operum pondere premere immoderata verborum. Vnde in sancta Ecclesia manus super os ponitur, dum electis eius quotidie otiosæ locutionis vitium bonæ actionis virtute operitur.* Hæc ille. Bonas igitur operationes Dominô pro vitio incautæ locutionis non semel offeramus. Vt quoniam operatio est locutione præstantior, in hoc magis eluceat nostra compunctio,quod pro leui verbo, quod vento rapitur, minùs circumspectè prolato, non iam solo verbo, sed etiam actionibus solidis satisfacimus, & veniam maioris obsequij oblatione postulamus.

Nec in hoc tantùm sanctus vir imitandus est nobis, sed & in ratione quoque, quâ ipse se à paulò liberiori & minùs modesta locutione purgabat. Quid enim ipse ait? *Vnum*,inquit,*locutus sum & alterum*. Ecce sincerissimam oris confessionem. *Quod vtinam non dixissem.* Ecce verissimam cordis detestationem. *Quibus vltrà non addam*. Ecce stabilissimum emendationis propositum.Verba ergo nostra minùs cauta verè & ex animo detestemur; non quasi ex consuetudine,sed cum dolore & gemitu fateamur; & firmo proposito ab illis abstinere deliberemus: sic enim iam incautè effusa purgantur; & similia in posterum ab ore nostro remouentur.

Discamus igitur & nos & quidem malum, cui nimis assueti sumus, odio prosequentes reprimere: quia enim tam faciles & procliues ad malè loquendum sumus, danda nobis est opera, vt eiusmodi vitium corrigamus. Ac sanè non satis est cognouisse, sed ad remedium veniendum est. Cùm itaque Iobus & alij sancti Prophetæ manum ori apposuerint, in eo ipsos imitemur, hoc est, Cùm sollicitabimur ad obmurmurandum aduersus Deum,quamuis non desint nobis inuentiones satis subtiles, quibus veritatem coloremus, eamque in mendacium conuertamus, ei peruersitati resistamus, aduersus malum illud depugnemus, animaduertentes id ipsum peruersum esse, & à Deo condemnari. Quomodo verò? Manum ori nostro apponamus; hoc est, obicem nobis ponamus. Nam instar ferocium belluarum frænandi sumus. Vnusquisque igitur sibi attendat. Sin verò accidat vt affligamur, aut aliud aliquod obiectum se offerat, quod hunc exacerbet, alium irritet, & virulentâ irâ repleat, ita vt ad malè loquendum sollicitemur, reprimamus nos: & si ex humana fragilitate semel iterumque exorbitauimus, vltrà non addamus, neque nobis in nostris vanitatibus blandiamur. Nam quamuis speciosos prætextus & argumenta firma & valida ad causam nostram tuendam habere nobis videamur; nihil aduersus Deum valent, omniaq; adeò concidere necesse est: & tandem nobis veniendum erit ad id quod superiùs tractatum fuit; scilicet Deum mille articulos pro vno habiturum. Caueamus itaque nobis,ne cum eo disceptemus & contendamus, sed cum Iobo victi ac pœnitentes manus illi supplices porrigamus. Manum porrò super os ponere gestus est agnoscentis peccatum oris & verborum; sicut

Cum Deo non contendendum, sed ei suppliciter obsequendum.

Iob 9,3.

manu

Turpiloquium cauendum. manu pectori admotâ agnoscimus & fatemur peccatum cordis. Ah manum imponat ori & auri, quisquis turpiloquium vmquam vel mutuâ collocutione vel auditione beneuolâ promouit; doleat talia dixisse, ac detestetur dicta, sed ijs vltrâ non addat; excutiat à se viperinam linguam. Paulus Orbis Ecclesiastes, cùm post longissimam nauigationem cælo frigido ac pluuio in insula Mitylene focum strueret, eique sarmenta pabuli vice ingereret, serpens sarmentis immixtus ab igne resiluit, & Pauli manum inuasit: *Et ille quidem*, inquit facer textus, *excutiens bestiam in ignem, nil mali passus est.* Act. 28, 5. Turpiloquium reptile viperinum est, quod aures inuadit, & inde per omnem animum virus suum diuidit. Excutiat hanc viperam, qui lædi non vult; & illos ignes æternos consideret, in quibus non epulonum dumtaxat aut helluonum, sed vitiosorum omnium linguæ ardebunt, guttulam in refrigerium mendicabunt; sed & guttula ijs negabitur.

CAPVT QVADRAGESIMVM.

Deus adhuc post confessionem acriùs instat, arguens Iobum, quòd visus sit diuinæ iustitiæ detraxisse; ostenditq́ ei potentiam suam in Behemoth & Leuiathan, Iobo tandem silentium indicens.

1. RESPONDENS autem Dominus Iob de turbine dixit:

2. Accinge sicut vir lumbos tuos; interrogabo te; & indica mihi.

SEPTVAGINTA Interpretes legunt: Ἔτι δὲ ὑπολαβὼν ὁ κύριος εἶπε τῷ Ἰὼβ ἐκ τοῦ νέφους: *Adhuc suscipiens Dominus dixit Iob de nube.* Quâ loquendi ratione etsi secundùm Scripturæ phrasim tantùm indicetur voluisse Deum se conuertere ad respondendum ipsi Iobo, sicut *suscipiens Iesus* legisperito *dixit*, &c. Lucæ 10, 30. Græci Patres tamen hîc magnam Dei benignitatem exprimi credunt; vnde sic exponunt, *suscipiens*, id est complectens aut complexus: quòd quasi ad complectendum Iobum se Deus conuerterit, eo modo quo pius pater ad filium, quem aliquamdiu dimisit in tribulatione clamantem, se tandem conuertit, eumque complexibus suscipit. *Deus prostratos Iobi animos erigit ad loquendum cum fiducia.* Ita Olympiodorus in Catena: *Incredibilis hoc loco Dei erga homines perspicitur beneuolentia. Quia enim Iobus eâ quæ se digna erat sanctitate disputare cum Deo recusarat, ac se nihil esse confessus erat; ideò illum rursus Deus blande amicèque compellat: Noli, inquit, silentio vti; loquere; te ipse collige; vir esto; ægritudinem pelle; animoque complexus quid respondere oporteat, viro dignam da responsionem.* Similia ibidem adferens Origines, *Etenim*, inquit, *tanta Dei est benignitas; vt non iudicis, sed eius qui in iudicium vocatur, personam suscipiat. Ex quo genere est & illud:* Venite, & disceptemus: *nec non illud:* Popule meus, quid feci tibi? Isaiæ 1, 18. Michææ 6, 3. *Ecce tibi Deus Iobum præmio afficit, cùm interrogat hominem, cùm audit, cùm ei potestatem facit respondendi*, &c. Deus ergò ex Græcorum Patrum sententia quasi benignè Iobum complectens, ad loquendum cum fiducia sic excitabat dicens:

ACCINGE SICVT VIR LVMBOS TVOS.] Vbi expende quem admittat Dominus ad secum colloquendum de turbine; haud alium sanè quàm illum, qui exclusâ femineâ infirmitate virilem accinxerit virtutem. Ad quæ verba Origenes in Catena ait: *Nec enim quâ par est dignitate cum Deo loquatur, nisi lumbis succinctis atque compressis. Non igitur Deo quisquam prius respondeat, quam vir absolutus extiterit; hoc est, ad spiritualem ætatem peruenerit.* *Non nisi vir perfectus cum Deo de turbine colloquatur.* Omne exuat femineum, qui de sublimi dignitatum cum Deo colloqui habet; nec priùs eò accedere præsumat, quàm perfectus vir existat. Vbi lex dabatur in monte Sina inter densissimam caliginem, inter flammarum lampades coruscantes, vnus Moyses & Aaron tenebant montis cacumen, & ad turbinem penetrabant. *Solus Moyses & Aaron ad turbinem & caliginem admittantur.* at de gregali multitudine dicitur: *Cunctus autem populus videbat voces & lampades, & sonitum buccinæ, & montem fumigantem.* Exodi 20, 18. Admittitur Moyses ad cacumina montis terenda, ad scrutandam & penetrandam caliginem, ad scribendam legem: verùm gregalis multitudo vt infirma minimè admittitur: imò in eo vita cuiusuis popularis & infirmi hominis consistit, quòd monti non appropiet, sed solùm voci audiendæ & percipiendæ incumbat. *Populo satis est audire vocem Pastoris & Dei.* Vnde pulchrè D. Nazianzenus Orat. 29. *Primùm*, inquit, *ex ipso Moyse audio quo tempore oracula ei Deus edebat, quamuis ad montem multi acciti essent; inter quos Aaron etiam erat cum duobus filijs, vsque sacerdotibus; tamen ceteros omnes eminus adorare iussos esse, Moysem autem solum ad eum propiùs accessisse, populum verò ne simul quidem ascendisse. Atque alios fulgura, tonitrua, tubarum clangor, & mons fumo circumfusus, & horrendæ comminationes atque huiusmodi terrores deorsum sistebant; adeò vt ipsi præclarè secum agi arbitrarentur, quòd vel solam Dei vocem audirent.* Expende in quo præclarissimum beneficium populares homines acciperent: nimirum, quòd solam Dei vocem audirent. Numquam enim tutum fuit, sed maximè timendum homini infirmæ virtutis aliud quid sublimius spectare, quàm vt vocem audiat & percipiat pastoris diuini. *Numquam tutum fuit homini adhuc infirmo spectare sublimia.* Caue igitur tibi, quisquis adhuc infirmus es, qui nondum virili & perfectâ virtute viges, ne velis in potentias Domini introire: mirum enim erit, si inter magnalia Dei non pereas. Vbi montis caligo & turbo adeunda sunt, non ouis accedat, sed pastor; non populus, sed Moyses; non femina, sed

sed qui perfectâ & virili virtute insigniuntur.

Atque hoc est quod ait Dominus ad Iobum: *Accinge sicut vir lumbos tuos.* Id est, Præsta te virum, vt mihi valeas respondere. In Hebræo est גֶּבֶר *geber*: quod vocabulum innuit virum fortem ac strenuum. Et certè talium est proprium accingi. Vnde *milites accincti* dicuntur generosi ac strenui; qui & decus & gloriam inclytis facinoribus & labore sequuntur, & ab ignauia refugiunt. Hi superiùs cap. 29. vers. 25. à Septuaginta vocantur *μονόζωνοι*: qui sunt milites honoratiores diuite baltheo, vt ibidem notat Olympiodorus; vel ordines militares, vt vult Isidorus, in opere strenuos, in pugnando exercitatos.

Accinctio fortes decet.

Hîc mirum videri possit, quomodo Deus Iobum iterùm modo formidabili alloquatur, & ipsum ad certamen prouocet, eiusque arrogantiam irrideat, cùm ipse in se prostratus fuerit. Sed sciendum, in eo Deum non loqui dumtaxat pro Iobi persona, sed sine vlla exceptione vniuersum genus humanum alloqui & erudire. quasi diceret: Homines huc omnes suas vires conferant, præparent se quantum volent, omnibus suis præsidiis instructi accedant, quid aduersus me proficient? En quomodo Deus omnes magnos æquè ac paruos ad certamen prouocet; vt ostendat ipsos nullam virtutem, quæ sit ipsius virtuti par, adferre posse. Vnde subdit:

3. Numquid irritum facies iudicium meum, & condemnabis me, vt tu iustificeris?

Interrogatio hæc vehemens ad hunc modum exponi potest: Tu Iob conquestus es de me, quòd te insontem ceciderim; & ita locutus es, vt videreris velle me coarguere, mecum in iudicio disceptare, mihi in iudicio quasi iniusto vexatori præualere: quod nihil videtur aliud, quàm me iniustitiæ damnare, vt tu tandem iustus appareas. Irritum enim facere iudicium, est non rectum fuisse ostendere. Quare iudex vel iniquitatis vel ignorantiæ condemnatur, cùm eius iudicium reuocatur. Cùm ergo Iob tam apertè iactaret cupere se cum Deo de reddito aduersus se iudicio disputare, adeoque causæ æquitati confideret, vt Deo dicere non dubitaret: *Si fuero iudicatus, scio quòd iustus inueniar. Quis est, qui iudicetur mecum? Voca me, & ego respondebo tibi: aut certè loquar, & tu responde mihi.* putare videbatur se Deum in disputatione victurum: quod si faceret, & irritum Dei iudicium se esse facturum, & eum condemnaturum. Acutissimè igitur Deus hoc incommodo grauissimo vrget eum.

Quid sit irritum facere iudicium.

Iob 13,18.

Sed minimè putandum est Iobum id apertè sensisse, voluisseque Deum condemnare, & eius iudicium non rectum fuisse ostendere: esset enim hæc impia, nefaria & sacrilega cogitatio; cùm nulla possit in Deo hærere culpa; ac iure suo satan gloriaretur sanctum virum atque adeò Deum ipsum à se in hoc certamine superatum, quo cum Deo de integerrima sancti viri pietate certabat. Nec Deus posteà diceret Eliphazo, *Non estis locuti coram me rectum sicut seruus meus Iob.* Hic ergo sensus Dei est, quo non sententiam Iobi piam & castam, sed liberiorem sermonis modum reprehendit; quòd nimirum Deo vellet apertè resistere; cùm æquitas nullo modo resistat ei. Erant igitur imperita verba Iobi; licet animus minimè impius esset, sed imperitus, quòd non pro dignitate suam sententiam explicaret. Quare Deus argumentatur vrgendo incommodum, quo verba imperita esse doceat. Nequaquam verò Iob tantum incommodum concederet, quia ob eam rem se insipienter locutum fuisse fatebatur, ne ad tantum compelleretur absurdum; vt iustificaretur Deus in sermonibus suis, & vinceret cùm iudicaret, sicut dicebat Dauid. Vim prodit ille dicendi modus: *Numquid irritum facies iudicium meum?* Irrita quippe fieri solet crudelium ac iniquorum iudicum sententia, dum (vti diximus) eorum actus à superueniente iudice infirmantur ac rescinduntur. quasi dicat Deus: Profectò non is iudex sum, qui à superiore alio iuris custode corripiendus, nedum corrigendus sim: & tamen ita loqueris, ac si actus mei iustâ trutinâ perpensi, gratiâ tuâ rescindi legesque meæ abrogari deberent. Ita Stunica & Ioannes à Iesu Maria.

Iob non impiè de Deo sensit, sed imperitè locutus est.

Iob 42,7.

Psal. 50,6.

Dei sententia à nemine infirmari nedum corrigi potest.

Non rectè igitur quidam hunc locum explicant, dicentes Iobum putasse Deum iniustè hæc inferiora administrare, deque eius prouidentia dubitasse. Absit à sanctissimo viro istiusmodi blasphema cogitatio, vt eam vmquam in animum admiserit, aut Deum iniustitiæ accusarit, quasi ab ipso sine causa affligeretur: sed interim notemus ipsum præ dolorum magnitudine quasi extra se raptum, incondita quædam & minùs limata verba, tamquam spumas quasdam, interdum æstu abreptum eructasse: & quamuis patiens esset, ac perpetuò sibi proponeret Deum glorificare, ita tamen subinde perturbatum ac prostratum fuisse, vt nesciret quò se verteret, nec satis attenderet ad ea quæ dicebat. Vnde videmus eum suam quàm oportuit acriùs causam tuendo, & se contra Deum iustificare volendo, in verbo lapsum, iustam Dei reprehensionem incurrisse.

Iobo per incogitantiam verba quædam minùs decentia exciderunt.

Sed longè alio sensu Septuaginta versum hunc efferunt hoc modo: *Οἴει δέ με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος;* *An putas me aliter tibi respondisse, quàm vt appareas iustus?* hoc est, q. d. Quam aliam ob rem permisi vt tentationes te inuaderent, nisi vt iustitia tua elucescat, ac viuendi ratio amorque erga Deum ipsi diabolo omnibusque hominibus vsque ad consummationem mundi manifestetur?

4. Et si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas?

Brachium hîc robur ac fortitudinem denotare nimis notum est quàm vt egeat explicatione; vt sit sensus: An eo robore præditus es, quo est Deus? Septuaginta legunt: *Ἦ βραχίων σοί ἐστι κατὰ τοῦ κυρίου;* *Numquid brachium tibi est contra Dominum?* in Hebræo est עַל אֵל *hhal el*, id est, *contra Deum.* Sed solemne est Septuaginta Interpretibus Dominum cum Deo confundere. Ceterùm licet etiam vertere, *Brachium quale Dei est?* Alia Dei potentia, alia hominis: nulla comparatio est. Vox porrò Dei est tonitru. Quis potest tonare sicut Deus? Indicat autem Deus per

Brachium pro fortitudine ponitur.

Tonitru est vox Dei.

per tonitru singularem potentiam suam, maximè cùm cedros frangit, ceruas parturire facit, & alia opera insignia edit superiùs commemorata. Hic ergo nobis ostenditur, quid nos præ Deo simus, vt loquacitas nostra reprimatur. Ac sanè hoc est quod homines ad humilitatem debet adducere, cùm suam conditionem respiciunt, tum etiam quæ sit gloria & maiestas Dei cognoscunt. Nam si homines se dumtaxat respiciant, sibi semper aliquid attribuent, seque vanâ fiduciâ efferent: sed cùm oculos in altum tollunt, & Deum contemplantur, ac posteà in se descendunt, ecce illos penitus prostratos. Certè si homo brachium suum intueatur, imò verò omnes mundi vires, quid in ipsis inueniet præ immensa illa potentia infinita, quæ in omnia dominationem & imperium obtinet? Verum quidem est satis stultitiæ in homine futurum, vt vires suas magnas esse putet, cùm non longiùs aspectum suum proferet: sed statim atque Deus se exerit, cetera omnia concidant necesse est.

Vires humanæ nulla cum Deo comparata.

Ceterùm quantum attinet ad id quod hîc additur, *Et si voce simili tonas*, verum est homines nimis altâ voce interdum clamare; sicut animaduertitur ipsos linguas suas acuere ad blasphemandum aduersus Deum & eum detestandum, iuxta illud Psalmistæ: *Iniquitatem in excelso locuti sunt: posuerunt in cælum os suum; & lingua eorum transiuit in terra.* Ecce igitur homines qui strepitum quidem edunt: sed Deus tamen ipsis, quando illi videbitur, silentium imponet. Et certè quando tonitru facit, vt reboënt montes, aër horrisono sonitu findatur, terra tremat, arbores commoueantur, scopuli expauescant; quando illa omnia audimus, quis nostrûm ampliùs sibi sumat aduersus Deum loqui? habet enim vocem quæ nobis silentium imponet. Alto & pleno gutture vociferemur; inuitis tamen nobis Deus audietur, & omnes nostræ murmurationes concidant oportebit. Quamuis enim Deus non tonet eo modo, nobis tamen declarans suam voluntatem, os nobis claudet, omnesque adeò nostros clamores extinguet, & quàm vox sua formidabilis sit ostendet.

Frustrà vocem aduersus Deum attollimus.

Psal. 72, 8.

5. Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus.

In Hebræo est: *Ornare nunc magnificentiâ & altitudine, & maiestate decoreque induaris.* quod Septuaginta sic transferunt: *Ἀνάλαβε δὴ ὕψος καὶ δύναμιν, δόξαν δὲ καὶ τιμὴν ἀμφίεσαι: Assume nunc altitudinem & virtutem, gloriam verò & honorem induere.* Dicimur etiam indui decore vel ignominiâ. Nam quâ re ornamur aut dedecoramur, eâ eleganter indui dicimur. Vtriusque significationis exemplum habemus in Psalmis; vbi inimicis quidem suis optat vt *induantur confusione*; Deum verò introducit *decorem indutum, & amictum lumine sicut vestimento.* En quomodo Scriptura de Deo loquitur, quin potiùs res ipsa clamat. Quid enim cælum, nisi sedes Dei? quid Sol, nisi tabernaculum eiusdem? quid ipsa denique lux, nisi pallium regale, quo Deus amictus est? ita vt cogamur ad reuerentiam moueri & affici, quando creaturas contemplamur. Nihil enim est quod non inseruiat ad ornandam Dei Maiestatem, vt ipsa, prout par est atque meretur, à nobis adoretur.

Quâ ratione dicamur indui decore vel ignominiâ.

Psal. 34, 26.

Psal. 103, 1.

Decor & lumen dicuntur Dei vestimenta.

Nunc ergo, vt cum Deo congrediamur, & singulare certamen suscipiamus, similia primùm conquirere iubet ornamenta. Quis autem phrygio aut sartor eiusmodi texere poterit? Valdè igitur dementati sint homines oportet, cùm eo vsque excæcantur, & seipsos obliuiscuntur, vt aduersùs Deum obmurmurent, seque ipsi aduersarios constituant, & eum aduersus se irritent & prouocent. Hoc est quod nobis hîc insinuatur; dum Iob nimis temerè cum Deo congredi voluisse conuincitur. Pulchrè autem Deus, postquam ad certamen accingi Iobum iussit, similibus quoque secum ornamentis instructum esse cupit, vt paribus veluti armis & æquo marte ex agonali lege decertet.

Simili ferè ratione Dauid in *Cantico pro dilecto*, simul atque introduxit Dei Filium tamquam Ducem & Imperatorem ad bellum se accingentem, pro sponsa dicente, *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime*; statim ornamentorum quoque subintulit mentionem, immediatè subiungens: *Specie tuâ & pulchritudine tuâ intende, prosperè procede, & regna.* Vbi docti notant gladium, de quo prior fit mentio, designare fortis animi vim & excelsitatem, & eumdem mox vocari pulchritudinem, vt virtutem ipsam matrem esse venustatis & speciosissimæ dignitatis intelligamus. Vera enim & glorianda pulchritudo manat à virtute, quâ speciosius nihil dici potest: & proinde prisci Sapientes, cùm fortitudinem summam esse virtutem putarent omniumque pulcherrimam, eius nomen omnium virtutum generi imposuerunt: nam ἀρετὴν, hoc est virtutem, deduxerunt ab Ἄρεως, à *Marte*, belli genio, & apud profanos clarorum facinorum Deo; in quo maximè constantiæ lux & pulchritudo emicaret. Quæ quoniam in humanis rebus boni decus & magnum instar obtinet, propterea factum est, vt quod est forte, non modò pulchrum, sed idem nominetur & bonum. Sic bonus miles apud varias nationes dicitur strenuus, audax, bellicosus. Hac ergo pulchritudine, decore ac gloriâ, quæ à virtute promanant, haud dubiè Deus Iobum hîc indui præcipit.

Psal. 44, 4. *Christi arma & ornamenta qualia.*

Pulchrè versum hunc & præcedentem Pellegrinus noster in cap. 1. Matthæi Paradoxo octauo B. Virgini sic applicans, *Eamdem*, inquit, proponamus conditionem Virgini, dicamusque: *Si habes brachium sicut Deus, & simili voce tonas, in sublime erigere, & esto gloriosa.* Profectò inueniemus vtrumque: habet nempe brachium sicut Deus; *Quia brachium Dei Christus est*, inquit S. Augustinus lib. 1. de Consensu Euang. cap. 3. & simul etiam simili voce tonat; quia Dei vox prima & præcipua non alia fuit, quàm illud celeberrimum *fiat*, quo moles vniuersitatis amplissima exstructa fuit: & Virgo per illud *fiat*, quo cælesti nuntio responsum dedit, exstruxit digniorem non terrarum, sed gratiarum orbem, id est Christi humanitatem. Habet igitur & brachium sicut Deus, & simili voce tonat: cui ideò dicitur meritò, *Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosa.* In hoc autem

B. Virgo, quia habet brachium sicut Deus, & simili voce tonat, ideò gloriosa.

met ita clarè manifestat, vt non credam aliquam subesse posse dubitationem. Nam de *Behemoth* agens, & volens explicare quisnam esset, subdit: [verſ.14.] *Ipse est principium viarum Dei*. Quo nomine dæmonem posteà apud Ezechielem descripsit. [Ezech. 28.] De Leuiathan similiter inferiùs agens, tandemque volens significare quisnam esset, de quo [Iob 41,25.] præcipuè loquebatur: *Ipse*, inquit, *est Rex super vniuersos filios superbiæ*. quod soli dæmoni conuenire manifestum est. *Quod ergo Veritas per seipsam exposuit* (inquit D.Gregorius Hom.15. in Euangelia) *hoc aliter humana fragilitas explicare non præsumat*. Ait ergo ad Iobum Deus: *Ecce Behemoth, quem feci tecum fœnum quasi bos comedet*. [*Quo sensu hic dicatur diabolus nobiscum factus.*] Vbi per *Behemoth* diabolum intelligendo loquitur (vt annotauit D. Augustinus lib.11. de Ciuitate cap.15.) non de productione dæmonis secundùm naturam (hæc enim præcessit hominis conditionem; nam dæmon primo die creatus est, homo verò die sextâ) sed de eo quod Deus dæmoni concessit, vt in mundo remaneret cum homine, toto tempore quo homo viueret super terram; vt sit sensus: Ecce diabolus, quem feci tecum; id est, cui concessi vt tecum in mundo maneret, cui & permisi vt tecum congrederetur, tecum bellum gereret, & omnes vires suas in te conuerteret. Non tamen proptereà iniquum aliquid egi; quoniam etsi crudelis, immanis & insuperabilis hæc bestia videatur; fœnum tamen tantummodò comedit & consumit. [*Diabolus potest tantùm fœnum, id est terrena, absumere.*] Quæ verba duobus modis exponi possunt; sicut & vox fœni duo significat: Primò bona terrena, diuitias, facultates, salutem, valetudinem corporis, & quæ ad mundi gloriam & prosperitatem pertinent. Quæ omnia fœnum dicuntur propter inconstantiam, instabilitatem, [Isaiæ 40,6.] breuitatem & modicum valorem. Ita *omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri: exsiccatum est fœnum, & cecidit flos*. De qua re videndus est D. Augustinus in Psalm. 71. & D. Gregorius in Psalm. 101. qui supponit neminem esse, qui nesciat quàm tenera & fragilis herba sit fœnum, & quàm expers fructus, qui in horrea possit congregari. Vide quoque S. Hieronymum in Psalm.128.& S.Ambrosium lib.3. Hexaëmeron cap.4.

Iuxta hunc sensum igitur vult Deus respondere querimoniis B. Iobi (vt notat Philippus) dicens; quòd quamuis ipse tradiderit eum in manus inimici, solummodò potuisse illum bona temporalia auferre & consumere, non in perditionem ipsius Iobi, sed vt virtus animi ipsius cresceret, ac splendidior appareret. ac si dicat: Verùm quidem est, à me hoc esse dispositum, aut potiùs peculiari prouidentiâ permissum, vt elephas iste horribilis tecum ageret, in te irrueret, & totam suam rabiem contra te conuerteret, non tamen ad tui exitium aut interitum; qui tantùm potuit substantiam & facultates tuas, quæ fœno comparantur, deuorare, & solummodò vilia quæque & temporalia tua auferre; nullatenus autem potuit, me adiuuante, quæ magna & grandia sunt, scilicet animæ ornamenta, vel leuiter attingere. Ex quibus explicari potest, [Iob 2,6.] quod Deus dæmoni dixit: *Ecce in manu tua est; verumtamen animam illius serua*. Tantùm ergo potest bellua hæc externa deuorare. Secundò, sumitur fœnum pro hominibus carnalibus, qui [*Dæmon tantùm habet potestatem in fœnum, id est homines carnales.*]

externâ tantùm gloriâ nitent, nullumque intrinsecus fructum referunt; iuxta illud: *Cùm exorti fuerint peccatores sicut fœnum*. [Psal 91,8.] Et iterùm: *Fiant sicut fœnum tectorum*. [Psal. 128, 6] Ita exponit D. Gregorius Hom.15. in Euang. illud, *Verè fœnum est populus*. [Isaiæ 40,8.] Vult igitur Deus dicere, Non est cur tu, ô Iobe, tantas querimonias effundas, quod te tradiderim in manus Satanæ, & quòd ei concesserim vt te oppugnet, teque sagittis suis venenatis impetat; ille namque tantùm deuorat & absumit homines carnales, deliciis deditos, fragiles, fœno similes, qui præsentia solùm cogitant, & externam dumtaxat gloriam affectant, interiùs autem vacui sunt robore ac virtute: non tamen vires habet contra viros strenuos, qui pœnitentiæ operibus dediti, non solùm non ab eo superantur, sed illum potiùs facili negotio superant & deuincunt. Hunc sensum sequi visus est B. Antonius, qui exploratam habebat Satanæ fortitudinem, suisque Monachis dicere solitus erat; illis qui recto corde Deum diligunt, vigilias sacras agunt, ieiunia celebrant, orationi intendunt, non esse hanc bestiam formidandam; vt qui non solùm non vincantur ab ea, sed potiùs egregias de illa victorias reportent. Ita S. Athanasius in Vita S.Antonij.

Primùm ergo declarat Deus, vnde procedat diaboli impugnatio, docens eam procedere ex peculiari Dei prouidentia permittente, vt nobiscum ille congrediatur: [*Dæmonis impugnatio est ex permissione Dei.*] *Ecce*, inquit, *Behemoth, quem feci tecum*. Deus autem in Scriptura sacra facere dicitur non tantùm quod directè operatur, sed etiam quod iuxta sapientiæ suæ ordinem peculiariter permittit: vt cùm dicit, *Ego Dominus decepi Prophetam illum*. [Ezech. 14, 9.] *Ego indurabo cor Pharaonis*, &c. [Exodi 7,3.] Vult ergo dicere: Ego sum qui permisi diabolo vt tecum esset, te impugnaret, tecum manus consereret; qui sanè id numquam agere posset, nisi id ego illi permisissem, ad bonum certè & vtilitatem hominis, vt dictum est. Sed sicut Angelus à Tobiæ animo metum, quem conceperat ex dæmonis impugnatione, excussit, demonstrans in quos ille præualeat; (*Audi me*, inquit, *& ostendam tibi qui sunt, quibus præualere potest dæmonium*;) [Tob.6,16.] & docuit illos esse, qui voluptati carnali se tradunt tamquam equus & mulus: ita & Deus docet dæmonem tantùm præualere contra eos qui carnalia sectantur, quos fœni nomine exprimit dicens: *Fœnum quasi bos comedet*. In Hebræo est חציר *hhatsir*: quæ vox significat *fœnum crassum*, quod in locis incultis nascitur, tantummodò aptum ad cibum animalium cùm viride est, & ad nutrimentum ignis postquam est exsiccatum. [*Cibus elephantis est crassum fœnum, dæmonis verò cibus sunt homines carnales.*] Loquitur, vt diximus, de dæmone sub typo elephantis; quem, vt ait Strabo, apud Indos herbâ vel arundine viridi reficiunt: & huius fœni nomine illi homines exprimuntur qui fœno similes sunt, tantùm curantes carnis pulchritudinem & nitorem. Hi sunt quos diabolus expugnat, & quibus præualet. *Qui operatur* (inquit Apostolus) *in filios diffidentiæ, qui seipsos tradiderunt impudicitiæ in immunditiam*: [Ephes. 4, 19.] quos Deus ipse terram vocauit, quoniam terreni sunt; & in cibum serpentis infernalis destinauit, cui dixit: *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ*. [Gen.3,14.] Hi ergo, qui carnalia sectantur fœnum dicuntur, qui dum viuunt pabulum diabolo præstant, & post mortem

mortem ignibus tradendi sunt æternis. Sequitur:

11. Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius.

Locus hic difficilis videtur, sed facilis euadet, si S. Hieronymi Epist. 8. ad Demetriadem, & Epist. 22. ad Eustochium, Olympiodori in Catena, & S. Greg. Nazianzeni Orat. in sanctum Baptisma sententiam sequamur, & dicamus sub metaphora ab elephante desumpta, in cuius typo dæmon intelligitur, Deum pergere explanare quod explicandum assumpserat. Et quidem quamuis omnia animalia dicantur habere fortitudinem in lumbis, vt annotauit Hesychius in cap. 3. Leuitici; signanter tamen per excellentiam præ ceteris elephas eam dicitur habere *in lumbis*, seu, vt Septuaginta transtulerunt, *ἐπ' ὀσφύϊ*, *super lumbo*: Aquila reddit *ἐπὶ νώτῳ*, *super dorso*; Symmachus *ἐν λαγόνι*, *in latere*; aut, vt alij volunt, *ἐπ' ὤμοις*, *super humeris*. Nam vt constat ex ijs qui elephantis naturam describunt, ingens pondus dorso aut lumbis sustentat. Dorso nudo, inquit Ælianus à Pineda citatus, tres bellatores fert, alterum dextrâ alterum sinistrâ pugnantem, ac simul quartum, qui bestiam dirigat. Quin imò certum est tantam esse fortitudinem lumborum elephantis, vt super illos turres ligneæ construantur, quibus, vt inquit Philostratus lib. 2. decem aut quindecim armati homines insistunt; qui ex illis turribus tamquam ex propugnaculis in hostes iaculantur, aut arcu sagittas intorquent. Sed non egemus profanorum auctorum testimonio, cùm Scriptura sacra narret in exercitu Antiochi fuisse elephantes triginta duos ductos ad prælium, & turres ligneas desuper eos firmatas, ac protegentes super singulas bestias, & super eos machinas, & super singulas viros triginta duos, qui pugnabant desuper; & Indus magister bestiæ. Quapropter Plinius lib. 8. cap. 10. vocat humeros turritos, quia turres ferunt: & Lucretius lib. 5. turrito corpore eos vocat. Ingens ergo elephantis fortitudo in lumbis, aut humeris aut dorso sita est. Quòd si quæras vnde tanta fortitudo proueniat, respondet:

In quo situm sit elephantis robur.

Elephantes quanta ferant onera.

1. Macchab. 6, 37.

Elephantes turrigeri.

Et virtvs illivs in vmbilico ventris eivs.] Mirum est, quod ex vmbilico ventris tanta fortitudo procedat. Nihil enim debilius aut infirmius in eo reperitur quàm vmbilicus ventris. Nam, vt Plinius lib. 8. cap. 10. ait, sicut durissimo tergo elephas est, ita ventre maximè molli; & ita refert rhinocerotem cum elephante pugnantem, aluum aut ventrem præcipuè cornu petere, quem naturali instinctu nouit molliorem: quod & vir ille nobilis Eleazarus obseruauit ad elephantem illum ingentem deijciendum. Existimo autem vmbilici nomine exprimere voluisse ventrem (ita Symmachus legit, vt obseruauit Olympiodorus in Catena) non quomodocumque, sed appetentissimum cibi & potus. Nam in primis animalia in vtero matris per vmbilicum attrahunt & sugunt alimentum, quo nutriantur, augeantur & roborentur: vnde communi locutione, quem videmus cibi appetentissimum, & comessationibus deditum, dicimus valido vmbilico præstare. Vult ergo Deus exprimere à quonam fortitudo lumborum elephantis proueniat: illa enim oritur ex eo quòd valido cibi potusque appetitu præstet, multumque comedat & bibat. Voracissimum enim est animal; vtpote quod, vt Aristoteles lib. 1. Hist. Animalium cap. 9. & Ælianus cap. 43. tradunt, multos hordei modios Macedonicos quotidie edit, multasque metretas Lacedæmonicas bibit. Tam auidus est cibi, vt, teste Plinio lib. 8. cap. 10. palmas excelsasque arbores prosternat, vt earum fructibus pascatur, &, sicut dixit S. Ambrosius lib. 6. Hexaëmeron cap. 5. nemora inuoluat ad sui escam, & tanto potu vtitur, vt dicat Deus infrà, quòd fluuium absorbere videatur, ipsique montes herbas ferant. Quod multi propter voracitatem elephantis dictum credunt, cui videntur montes herbas ferre; quasi ipse solus sit qui omnes illas deuoret. Fortitudo itaque huius animalis iuxta mentem S. Hieronymi, & Olympiodori & S. Gregorij Nazianzeni locis suprà citatis, in lumbis est aut in dorso; super quod & turres extruuntur, ex quibus milites valida iacula emittunt: sed hæc fortitudo vim & robur accipit ex vmbilico ventris, id est ex nimio cibo & potu, quem elephas nimis appetit & assumit. Vnde & ad acuendum eorum robur ostendebatur eis sanguis vuæ & mori; quem vehementissimè cupiunt appetuntque.

Elephantis vis quomodo proueniat ex vmbilico.

Elephantes quàm sint voraces & bibaces.

vers. 18.

vers. 15.

1. Macchab. 6, 34.

Mysticè his verbis dæmonem expressit Deus, cuius *fortitudo in lumbis eius*. Lumborum nomine caro ipsa eiusque effectus & motus designantur, vt sancti Patres non solùm docent, sed ex Scripturis sacris confirmant; vt S. Hieronymus Epist. 22. ad Eustochium, qui & varia loca expendit in cap. 16. Ezechielis; & S. Basilius in illud Isaiæ, *Lumbus Moabitidis clamat*; & sanctus Gregorius Hom. 13. in Euangelia ex illo Apostoli ad Hebræos, quòd Leui decimatus est in lumbis Abrahæ; & ex eo quod dictum est ad Iacob, *Reges de lumbis tuis egredientur*. Et ita intelligit ille varia loca, quæ exponit lib. 13. Moralium cap. 9. & lib. 28. cap. 7. Origenes, Theodoretus, Basilius & Didymus ad carnis motus referunt illud: *Lumbi mei impleti sunt illusionibus*. vbi S. Hieronymus legit *ignominiâ*. Mirum est enim quàm ignominiosi motus ex carne oriantur: statim vt eos senserunt parentes primi, verecundiâ sunt affecti. In huiusmodi lumbis sita est dæmonis fortitudo: nam ex carne affectus excitat, quos contra animam tamquam iacula & validas sagittas expellit. Vnde & Christus Dominus primùm hortatus est lumbos præcingere & comprimere, vt annotauit sanctus Hieronymus Epist. 22. & in cap. 16. Ezechielis citatum, varia loca ad hoc institutum expendens. Nam qui pascha facturus est, accinctis mortificatisque lumbis facere præcipitur. Et ad Iobum suprà versu secundo dixit Deus: *Accinge sicut vir lumbos tuos*. Et S. Ioannes Baptista Marci primo dicitur cinctus *Zonâ pelliceâ circa lumbos suos*. Et Apostoli iubentur accinctis lumbis Euangelij tenere lucernas.

Dæmonis fortitudo quomodo sit in lumbis sita.

Isaiæ 15, 4.

Heb. 7, 5.

Gen. 35, 11.

Psal. 37, 8.

Lucæ 12, 25.

Exodi 12.

Marci 1, 6.

Lucæ 12, 35.

Ex lumbis igitur diabolus extrahit desideria quæ militant aduersus animam. Et quamuis caro in se infirma sit & imbecillis videatur, id intelligendum est ad bonum. *Non est enim in carne mea bonum*, inquit Paulus. Sed ad malum poten-

Lumbi sunt arx & armamentarium diaboli.

Rom. 7, 18.

potentiſſima eſt, tamque valida, vt ſuper eam diabolus machinas ac turres exſtruat, ex quibus illa venenata iacula emittat, quæ S. Paulus ex-
Gal. 5, 19. preſſit: *Manifeſta ſunt autem opera carnis; quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia.* Et fortè id quod paulò antè
Pſal. 37, 8. diximus, *Lumbi mei impleti ſunt illuſionibus,*
Quid ſit lumbos illuſionibus impleri. poteſt ex hac doctrina explicari; vt illuſiones vocet eas machinas aut turres bellicas, quas inſtar elephantorum diabolus ſuper lumbos eius extruebat, vt ex illis tamquam ex munitis arcibus ſagittas venenatas, id eſt inordinatos affectus & motus mitteret. Commune eſt enim, in Scriptura ſacra ludum pro bellico certamine accipi; & ita illuſiones vocari poterunt machinæ bellicæ; quibus qui vtuntur, illudere inimicis contendunt. Hîc ergo arcem ſuam diabolus ſtatuit: *In lumbis fortitudo eius,* aut propugnaculũ, vel arx, ex qua bellum crudele indicit, & exequitur; virtus tamen, à qua pendet & procedit talis fortitudo, eſt *in vmbilico ventris,* in nimio videlicet appetitu, & vſu cibi & potus, quo roboratur caro & incraſſatur, & apta redditur vt innumeros inordinatos motus excitet, quibus contra animam diabolus agat.

Ex his intelligitur quod ad Ieruſalem aut
Ezech. 16, 4. ſynagogam dixit Deus ſub ſpecie mulieris: *In die,* inquit, *ortus tui non eſt præciſus vmbilicus*
Malum Iudæorum ex vmbilico incircumciſo. *tuus.* Dies autem ortus ſynagogæ dicitur, cùm de Ægypto eductus eſt populus ille: tunc enim quaſi formatus eſt peculiaribus legibus & cæremoniis à Deo inſtitutis; cui dedit Deus Moyſem tamquam nutricem, qui populum illum ex
Num. 11, 12. Ægypto tamquam ex vtero, quo tenebatur incluſus, prodeuntem reciperet & portaret in ſinu ſuo, ſicut ſolet nutrix infantulum portare. Volens ergo Deus indicare, vnde populus ille tot mala incurrerit, vnde & diabolus tantam habuerit fortitudinem contra illum agens, vt ad ſuprema vitia etiam idololatriæ pertraxerit: *In die,* inquit, *ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus.* Vmbilici nomine indicat nimiam ciborum appetentiam & vſum. Ab illa ſiquidem die, quâ eductus eſt populus de Ægypto, cœpit tradere
Exodi 32, 6. & 1. Cor. 10, 7. ſe comeſſationibus & ebrietatibus: *Sedit enim populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere:* vnde factum vt dæmon tantam contra eos fortitudinem adeptus ſit, iiſque præualuerit, & vſque ad ſummum illud idololatriæ facinus pertraxerit.

12. Stringit caudam ſuam quaſi cedrum: nerui teſticulorum eius perplexi ſunt.

Cauda elephantis breuiſſima cur cedro comparetur. Cum hîc de Behemoth ſeu elephante ſermo ſit, difficile eſt explicatu, quomodo eius cauda cum cedro comparetur. Conſtat enim in primis cedrum eſſe arborem altiſſimam, omnes arbores ſuperantem, vt patet ex Scripturis, & indicatur apud Ezechielem. Conſtat etiam caudam elephantis breuiorem eſſe caudis omnium animalium, comparatè loquendo. Omnia enim animalia, teſte Plinio lib. 11. cap. 25. caudas habent à natura corporum ſuorum magnitudini reſpondentes: ſolus elephas eſt, qui eam habeat breuiſſimam, ſtrictam, nullis pilis veſtitam, adeoque ne muſcis quidem abigendis idoneam; quas idcircò curem in rugas contrahendo comprimit & occidit. Quomodo igitur poſſit elephanti conuenire, quod *ſtringat* (in Hebræo eſt חפץ *hhaphaſt*: quod quidam vertunt *eleuat, erigit*) *caudam ſuam quaſi cedrum*? Verùm diuina Sapientia non tam elephantis caudam quàm dæmonis actiones voluit deſcribere.

Breuiſſima ſanè eſt elephantis cauda, & nihilominùs eam adinſtar cedri erigere, eleuare ac ſtringere conatur. Caudæ nomine Scriptura de dæmone agens eiuſdem tentationem intelligit, *Elephantis cauda dæmonis tentationem refert.* metaphorâ à ſerpente ſumptâ, qui caudâ ferit, vel à ſcorpione, qui per eamdem venenum inſtillat. Nam, vt Plinius ait, ſcorpionis cauda ſemper in ictu eſt. Nullo momento diabolus meditari ceſſat, ne quando deſit occaſioni. Ita in Apocalypſi locuſtæ illæ, quæ ex puteo abyſſi aſcenderant, *habebant caudas ſimiles ſcorpionum,* Apoc. 9, 10.
& aculei erant in caudis earum; quibus varias & validas diaboli tentationes Spiritus ſanctus expreſſit. Ita ibidem in Apocalypſi draco perhibetur *caudâ ſuâ traxiſſe tertiam partem ſtellarum cæli;* Apoc. 12, 4.
quia tentatione & ſuaſione ſuâ multos & innumerabiles ad ima pertraxit. Cauda ergo *Dæmon mala & bona temporalia, cùm ſint breuiſſima, erigit tamquam maxima.* huius Behemoth breuiſſima eſt, ſed eam ſtringit & erigit tamquam cedrum; quia ſi verè attendantur bona quæ tentando promittit, ad quæ animum allicere cupit, & mala quæ tentando fugienda proponit, à quibus nos auertere conatur, breuiſſima ſunt & decurtata: ſunt enim temporalia bona & mala: vnde tam bona quibus allicit, quàm mala quibus terret, breuiſſima ſunt: illa tamen erigit & extollit quaſi cedrum, & quaſi ſuprema exhibet; quia bona, ad quæ excitat, proponit tamquam excellentia, & mala tamquam omnino intoleranda, & remedij expertia; quo fit, vt cor hominis hoc ipſo ſtringat, & quaſi ad extremas ducat anguſtias. Quis enim dicere poteſt, quomodo obijciat mulieri neceſſitatem, quam patitur tamquam ſupremam & extremam, quaſi iam nullum remedium ſuperſit, niſi illa egerit quæ ipſe ſuadet? Quis explicare poſſit, quomodo ſtringat cor hominis familiam alentis & prolem copioſam, perſuadens ei nullum ſupereſſe remedium, niſi manum ad illicita extendat? Quis dicat, quomodo Iudæ impoſuerit ipſum non poſſe viuere inter homines, qui tam deteſtandum facinus commiſerat, nec aliud tanto malo remedium ſupereſſe præter laqueum? Chriſtum ipſum in deſerto tentans hoc modo ſtringere conatus eſt, proponens ei neceſſitatem famis, quam patiebatur, talem eſſe, quam, niſi miraculum induceret, euadere minimè poſſet; cùm tamen ibi Chriſtus haberet quod edere poſſet, accommodans ſe loco & tempori, cibo vtens quo Ioannes ſe ſuſtentauerat. Ita quidem tu, ô mulier, attende quòd verè habeas media tuæ ſuſtentationi accommoda, labora, manuum operibus intende, alteri inſeruito, &c. Tu itidem homo contentus eſto cibo veſtituque communi, &c. Ita Hieronymus de la Nuza Tract. 7. vbi de ieiunio & tentatione Chriſti agit.

Allegoricè S. Gregorius lib. 32. Moralium cap. 12. per caudam Behemoth intelligit Antichriſtum; tum quia in fine ſæculorum venturus eſt, *Behemoth ſeu elephas eſt typus Antichriſti.*

est, eritque vltimus qui partes dæmonis acturus sit; tum quia vilissimus homo erit, ac proinde meritò caudâ elephantis, inter omnes animalium vilissimâ & breuissimâ, typicè adumbratur. Hic instar altissimæ cedri eriget se & extollet ope dæmonis, à quo immensas thesaurorum copias accipiat, quibus ad se homines alliciat, atque prodigiosis illusionibus seducet. Quod egregiè dixit Daniel, vt annotauit S. Gregorius
Dan. 8, 12. loco citato: *Roborabitur fortitudo eius non in suis viribus*; quia satanæ virtute diuitias, quibus ad se homines alliciet, obtinebit: *& interficiet*, inquit, *robustos*, id est eos qui sanctitate videantur firmati: *& in copia rerum omnium occidet plurimos*: quod de morte peccati præcipuè intelligendum: innumeros enim trahet ad negandum Deum, & se adorandum. Ita Daniel. Benè autem dixit Deus de dæmone agens, *Stringit caudam suam quasi cedrum*; quia per Antichristum, quem ditissimum faciet, stringet firmissimè ac validè corda sanctorum. Nam nihil magis cor arctat, stringit & quasi compellit ad aliquid, quàm abundantissima diuitiarum & omnium temporalium bonorum promissio.

NERVI TESTICVLORVM EIVS PERPLEXI.] Mirum est sanè Deum ad pudenda elephantis describenda sermonem suum demittere. Certè in eo aliquod latere mysterium necesse est; idque tantò amplius credendum, quantò similibus verbis numquam Deus in Scriptura vsus fuit. In primis enim vox Hebræa פחדו *phahhadau*, vt notat Brixianus, hoc tantùm loco in Scriptura legitur; quæ videtur deduci à verbo פחד *phahhad*, quod significat *timere*: & quia ea quibus timemus abscondita seruamus, deductum est nomen פחד *phahhad*; quod pudenda aut verenda significat: quæ abscondita propter honestatem sunt. Vnde alij transferunt, *Nerui verendorum eius*; & transferre possumus, *Nerui absconditorum eius*. Deinde etiam verbum שרג *sarag* solummodò hoc in loco in tota Scriptura reperitur; quod Vulgatus transtulit *perplexi sunt*; Septuaginta reddunt *συμπέπλεκται*, *complicati sunt*; alij *ramificati sunt*. A verbo enim שרג *sarag* deducitur nomen שריגים *sarigim*; quod significat *palmites* seu propagines vitis; sic à perplexitate dictas, quod multis hinc & inde abundet surculis, quos clauiculos aut capreolos vocamus; quia ad vtramque partem quædam cornicula quasi clauiculos habent, quibus palmites hinc aut inde arboris ramos apprehendant, & quasi colligatos teneant, quibus implicati adhæreant; propter quos palmes verè ramificatus est, aut perplexus dici potest. Haudquaquam sanè Deo curæ fuisset tam minutim abscondita aut pudenda elephantis describere, nisi per illa aliquid altius intendisset circa dæmonem explicare. Per neruos igitur pudendorum eius significantur dæmonis tentationes, quibus peccatum generare conatur: ipse est enim mendacij & peccati pater, auctor & genitor. Porrò ramificatæ dicuntur istiusmodi tentationes ad modum palmitum qui varios clauiculos habent, vt vel ex hac vel ex illa parte mentem comprehendere & religare possint. Varia namque diabolus tentans intendit; vt si tentatio ex hac parte non apprehenderit, apprehendat ex

Nerui pudendorum significant tentationes quibus dæmon generare nititur peccatum.

illa. v.g. cùm inducit te vt ad domum ludi te conferas, multa intendit, aut te in periurium & furorem concitare, aut exponere vt bona tua perdas, ex quo tibi innumera mala nascantur: cùm inducit vt ad periculosa spectacula accedas, intendit vt ibidem comparentes mulieres aut virgines concupiscas, aut detractionibus vaces, &c. Vide S. Gregorium lib. 32. cap. 13.

13. Ossa eius velut fistulæ æris: cartilago illius quasi laminæ ferreæ.

Hæc verba quidam de elephante dicta credunt propter dentes, qui fortissimi & quasi ærei sunt, nullâ cauitate vacui: alij propter omnia eius ossa, signanter costas, dictum volunt; vtpote quæ propter duritiem & fortitudinem eximiam ærea vocentur. Vnde Septuaginta vertunt: *Αἱ πλευραὶ αὐτοῦ πλευραὶ χάλκειαι, ἡ δὲ ῥάχις αὐτοῦ σίδηρος χυτός*: *Costa eius costæ æneæ, & spina eius ferrum fusile*. Sed nec magnum quid hæc sententia continet, si de ossibus elephantis dumtaxat loquatur. Quare verius est Deum voluisse dæmonis ossa describere. Vocantur autem dæmonis ossa tentationes, suggestiones, machinationes, consilia fraudesque eius, vt Græci Patres docent. Et iure merito. Nam sicut in ossibus positio corporis roburque subsistit; ita in fraudulentis consiliis tota se eius malitia erigit. Hæc autem ærea dicuntur propter obstinationem & pertinaciam inflexibilemque malitiam. Ita Olympiodorus in Catena. Quippe indefessa est dæmonis in tentando constantia: non eum frangit temporis diuturnitas, non illum moræ tædet, nec si iterùm iterumque ac sæpiùs repellatur, animum despondet, aut in pugnandi contentione languet. Vti enim ossa non flectuntur, nec mollescunt; ita dæmon non incuruatur domitus, non cedit victus, non continuò fugit pulsus. Musca est impudens, identidem redit, etsi centies rursumque centies abigatur. Et sicut in exagitanda & persequenda præda non fatigatur; ita etiam in retinenda impigerrimus, nulli parcit operæ. Ex eius vnguibus non minùs difficulter extorseris prædam, quàm, vt vetus est verbum, ex Herculis manibus clauam aut à leonis vnguibus semesum agnum.

Dæmonis ossa vocantur tentationes, & cur ærea nuncupentur.

Constantia dæmonis in tentando indefessa.

B. Gregorius lib. 32. Moralium cap. 14. addit & aliam rationem, cur hæc dæmonis ossa ærea vocentur, quia scilicet dulciter suauiterque sonare videntur. Notum est enim in Scriptura sacra æris nomine eloquentiam significari: quapropter, vt annotauit D. Hieronymus ad cap. 2. Danielis, in illa statua, quam vidit Nabuchodonosor, venter æreus significabat Græcos; quia eloquentiâ ac sapientiâ vigebant: *Æs enim*, inquit, *est vocalissimum maximeque sonorum*. Eloquenter igitur & suauiter ad modum fistularum ærearum diabolus sonare videtur, & varijs tentationibus agens quasi varijs fistulis personat. In organo variæ sunt fistulæ æreæ, quas sapiens pulsator ordinatissimè pulsat: primò enim personat fistulâ depressum sonum emittente, & subitò conuertit manum ad eam pulsandam, quæ altissimum acutissimumque reddit; & ita acutum sonum cum depresso temperat, vt mirum concentum reddat. Idem in tentationibus

Diabolus suauiter canit dum tentando decipit.

obseruat diabolus, qui maximâ dexteritate velut insignis modulator non nudas tentationes proponit, sed suauiter sonans animum demulcet & disponit, vt placeant, & earumdel ectationem velut gratissimam modulationem mentalibus cuiusuis auribus inferre contendit. Vnde non est dubium (vt scitè hîc aduertit Pineda) quin ex vtroque nomine tum æris tum ossium ingens diaboli fortitudo & vires significentur, non eæ scilicet, quibus alienos muros valeat confringere, sed callidæ artes & subdolæ machinationes, quibus animum blandè pelliciat atque seducat. Aperit has fistulæ æris imago, quâ innuitur pessimum hunc impostorem ex hominum nutu atque sententia tibiâ canere siue tympanum pulsare. Quod luculenter persequitur S. Gregorius lib. 29. Moralium cap. 12. dum ea Iobi verba, *Diuiditur æstus super terram*, sic premit: *Rectè verò etiam diuidi æstus dicitur, quia nimirum non singuli omnibus, sed quibusdam vicinis ac iuxtà positis vitijs fatigantur. Priùs enim conspersionem vniuscuiusque antiquus aduersarius perspicit, & tunc tentationis laqueos apponit. Alius namque latis, alius tristibus, alius timidis, alius elatis moribus existit. Quò ergo occultus aduersarius facilè capiat, vicinas conspersionibus deceptiones parat. Quia etenim lætitiæ voluptas iuxtà est, lætis moribus luxuriam proponit. Et quia tristitia in iram facilè labitur, tristibus poculum discordiæ porrigit. Quia timidi supplicia formidant, pauentibus terrores intentant: & quia elatos extolli laudibus conspicit, eos ad quæ voluerit blandis fauoribus trahit. Singulis igitur hominibus vitijs conuenientibus insidiatur. Neque enim facilè captiuaret, si aut luxuriosis præmia, aut auaris scorta proponeret; si aut voraces de abstinentia gloria aut abstinentes de gulæ imbecillitate pulsaret; si mites per studium certaminis aut iracundos caperet per pauorem formidinis quæreret.* Hæc Gregorius. Solet etiam diabolus non rarò aliqua bona suadere, vt ad malum valeat pertrahere; & sic malum colore alicuius virtutis contegit, atque sub esca pietatis hamum malitiæ abscondit. de quo dicitur: *Cartilago illius quasi lamina ferrea.* Vbi cartilaginis nomine S. Gregorius lib. 32. Moralium cap. 17. hanc ipsius hostis nostri versutiam intelligit: *Quid enim*, inquit, *per cartilaginem nisi simulatio eius accipitur? Cartilago namque ossis ostendit speciem, sed ossis non habet firmitatem. Et sunt nonnulla vitia, quæ ostendunt in se rectitudinis speciem, sed ex prauitatis prodeunt infirmitate. Hostis enim nostri malitia tantâ se arte palliat, vt plerumque ante decepta mentis oculos culpas virtutes fingat, & inde quisque quasi expectet præmia, vnde dignus est æterna inuenire tormenta.* Ita S. Gregorius; qui id latissimè adhibitis exemplis declarat. Postquam ergo Deus expressit, vnde procedat diaboli impugnatio, & qui sint quos diabolus reuincit, insuper quibus viribus & armis agat, iam tandem exponit, quonam esset gladio feriendus dicens:

Fortitudo diaboli sita in subdolis machinationibus.

Iob 38, 24.

Diabolus antequam tentet obseruat cuiusque inclinationem naturalem.

Quid per cartilaginem significetur.

14. Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum applicabit gladium eius.

Vt superiùs notabamus, cœpit Deus describere dæmonem sub Behemoth aut elephantis specie; & ita quamuis aliqua dixisset quæ verè in elephantem quadrant, tamen ita sermonem ad dæmonem describendum conuertit, vt difficilè possint ea quæ subdit elephanti conuenire, commodissimè autem dæmoni aptantur: qualia sunt hæc, quæ non nisi violenter, vt D. Thomas ait, ad elephantem applicant aliqui. Quomodo enim dicitur ille principium viarum Dei? Quisnam gladius est, quem Deus applicat contra eum? Dæmonem ergo, & quæ circa eum sunt, hæc verba mirè describunt. Dicitur enim diabolus *principium viarum Dei:* pro quo Septuaginta legunt: Τοῦτ' ἔστιν ἀρχὴ πλάσματος κυρίου: *Hoc est principium formationis Domini.* Quia inter omnes creaturas, quas Deus formauit, ille principem tenuit locum secundùm naturam, & secundùm dona gratiæ quæ tunc recepit. In cuius confirmationem S. Gregorius lib. 32. Moralium cap. 18. latè prosequitur illud Ezechielis: *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum*, &c. Et iterùm: *Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei: abietes non æquauerunt summitatem eius: platani non fuerunt æqua frondibus illius: omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi & pulchritudini eius: quoniam speciosum fecit eum in multis condensisque frondibus*, &c. Dicitur itaque de diabolo siue Lucifero, quòd sit ipse *principium viarum Dei*; quia nimirum omnibus creaturis est excellentior secundùm naturam, vt latè Deus ipse prosequitur. Quoniam autem (vt B. Dionysius Areopagita lib. de Diuinis Nominibus cap. 4. docuit) ad naturam sequitur potentia; & vnaquæque res tantò maioris est potentiæ, quantò est excellentioris naturæ; & hoc ipso quo fatetur Deus illum esse omnibus superiorem, videbatur inferendum, quòd consequenter omnes quoque creaturas secundùm potentiam excederet, adeoque nobis impossibile esse illi obsistere; idcircò subdit:

Quomodo diabolus sit principium viarum Dei.

Ezech. 28, 13.

Ezech. 31, 8.

Diabolus secundùm naturam omnes superat creaturas.

QVI FECIT EVM APPLICABIT GLADIVM EIVS.] Quæ verba egregiam continent doctrinam excellentemque Dei promissionem. Nam qui fecit eum Filius Dei est, per quem omnia facta sunt; qui per Isaiam dicit: *Ego creaui fabrum*, id est dæmonem, vt S. Hieronymus exponit. Ille ergo qui in mundi initio fecit eum applicabit gladium ipsius. Verbum applicandi in Hebræo est נגש nagas: quod aliquando in Scriptura sacra significat offerre: & ita illud transtulit noster Vulgatus interpres apud Amos: *Numquid hostias & sacrificium obtulisti mihi?* Et iterùm: *Offerentem munus Domino.* Et apud Isaiam: *Oblatus est, quia ipse voluit.* Et alibi sæpè. Quoniam autem in oblationibus interiora animalis nudabantur & fiebant manifesta, oculisque omnium exponebantur, idcircò verbum illud significare potest aperire, manifestare, nudare quæ abscondita erant: vt sensus sit, Qui fecit eum manifestabit, nudabit, explicabit gladium ipsius: ipsius inquam diaboli, vt explicant S. Gregorius, Beda, & Philippus in hunc locum.

Deus reprimit potentiam diaboli, & fraudes eius detegit.

Ioan. 1, 3.

Isaiæ 54, 16.

Amos 5, 25.

Malach. 2, 12.

Isaiæ 53, 7.

Deus ergo, qui dicitur fecisse dæmonem, non solùm quia creauit eum secundùm naturam, sed etiam quia peculiari sapientiæ suæ dispositione illi permisit, vt hominem impugnaret (sicut explicat D. Augustinus lib. 11. de Ciuitate Dei cap. 15.

cap. 15. & 17. & lib. 11. de Genesi ad litteram cap. 22.) ita se gessit, vt quò faciliùs homo dæmonem vincere, & semetipsum armare contra illius impetus posset, manifestarit, explicauerit, & in lucem emiserit gladium, id est, vim & fortitudinem ipsius, quâ homines impetit, apertissimè declarauerit. Vel etiam sic, vt *applicare gladium* idem sit quod restringere, replicare, implicare, vel inuoluere ad eum modum, quo acutum gladium vaginâ implicamus & inuoluimus, quâ eius acies inclusa tenetur, ne ferire possit. Si ergo diabolus sibimetipsi relinqueretur, sicut omnes creaturas secundùm naturam suam superat, sic vtique easdem etiam secundùm potentiam superaret; quam gladij nomine Deus expressit: verùm hæc potentia comprimitur, inuoluitur restringiturque à Deo, vt non quantum vult, sed quantum ei permittitur, agere possit.

Deus applicat, id est restringit gladium siue potentiam diaboli.

Pulchrè S. Gregorius lib. 32. Moralium cap. 19. *Gladius*, inquit, *Behemoth istius ipsa nocendi malitia est: sed ab eo, à quo bonus per naturam factus est, eius gladius applicatur; quia eius malitia diuinâ dispensatione restringitur, ne ferire mentes hominum quantum appetit permittatur. Quia ergo hostis noster & multùm potest, & minùs percutit, eius gladium pietas Conditoris adstringit, vt replicatus intra eius conscientiam lateat, & vltrà quàm desuper iustè disponitur sese in mortes hominum eius malitia non extendat. Quod igitur ad multa fortiter praualet, hoc de principio magna conditionis potest; quòd verò à quibusdam vincitur, eius nimirum gladius ab auctore replicatur. Iste namque Behemoth, qui principium viarum Dei est, cùm contra sanctum Iob licentiam tentationis accepit, Gentes mouit, greges abstulit, ignem de cælo deposuit, perturbato aëre ventos excitauit, domum concutiens subruit, conuiuantes filios extinxit, vxoris mentem in dolo praua suasionis exercuit, mariti carnem inflictis vulneribus confodit; sed eius gladius à Conditore replicatur cùm dicitur:* Animam illius serua. *Qui replicato gladio quanta sit infirmitatis Euangelistâ testante describitur; quia nec manere in obsesso homine potuit, nec rursus inuadere bruta animalia non iussus præsumpsit dicens:* Si eijcis nos, mitte nos in gregem porcorum. *Malitia quippe eius gladius, quàm sit replicatus ostenditur; cui si potestas summa licentiam non præberet, nec grassari in porcorum gregem valeret.* Ex quo rectè infert idem S. Gregorius dicens: *Quando ergo iste suâ sponte nocere factis ad Dei imaginem hominibus audeat, de quo nimirum constat, quòd non iussus contingere nec porcos præsumat?* Sic ille.

Iob 2, 6.

Matth. 8, 31.

Hoc ipsum ex hac eadem historia similiter D. Thomas 3. part. quæst. 44. art. 4. ex B. Chrysostomi Homilia 24. in Matthæum expendit. Vult ergo Deus dicere ad Iobum, non esse cur diaboli potentiam nimis timeat; quæ etsi magna sit, tamen ita Dei virtute comprimitur, vt nullam vim ipsius possit voluntati inferre. Peculiarem hac de re tractatum edidit B. Chrysostomus Homiliâ 65. ad populum Antiochenum, ostendens nos Deo gratias agere debere, quòd commensurata nobis certamina largitus sit; ex quo hanc sententiam liceat clariùs explicare.

Deus non permittit dæmoni tentare vltra vires nostras.

quam si rectè expendamus, videbimus verè B. Paulum eam explicandam assumere voluisse cùm dixit: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari vltra id quod potestis*, &c. Verbum enim *applicandi*, quo Deus hîc vtitur, proprium est Medicorum medicamenta applicantium. Vox autem *gladij* in Scriptura sacra, iuxta SS. Patres, Hieronymum in cap. 65. Isaiæ, Augustinum Epist. 59. ad Paulinum atque in Psal. 104. Gregorium lib. 34. Moralium cap. 4. id propriè significat, quod ad alterius destructionem, exitium vel malum admouetur, quodque tribulationem inducit. Ita dicitur de peccatoribus: *Et gladius in ore ipsorum.* Et iterùm: *Lingua eorum gladius acutus.* Ita persecutio illata sancto Ioseph dicitur gladius aut ferrum. *Ferrum* (inquit Dauid) *pertransijt animam eius.* Et tribulatio Virgini beatissimæ inflicta in Christi morte dicitur *gladius pertransiens animam*, idque conformiter ad vim Hebræi sermonis, quo gladius dicitur חֶרֶב *hhereb*, proprieque significat *exsiccationem*, desolationem, vastationem, vt Brixianus annotauit. Vnde B. Gregorius suprà citatus rectè colligit gladium diaboli hoc loco dici eius malitiam & iram, quâ nos vastare, desolare ac perdere nititur. Quo supposito, elegantissimè dixit Deus: *Qui fecit eum, applicabit gladium eius:* vt locutio sit desumptâ metaphorâ à Medicis applicantibus medicamenta, quæ in se sunt contraria & destructoria naturæ: qualia sunt purgantia, vrentia, exsiccantia, mordicantia; quæ in se ita sunt naturæ contraria, vt verè dicantur eius venenum; quale est diagridium, scamonea, colocintidæ, caustica: & hæc quidem quæ talia in se sunt, moderata & contemperata à Medico, & applicata in determinata quadam mensura, vim habent medicamentorum, & maximè proficua ipsi naturæ redduntur: vnde & Medicus eorum malignitate vtitur ad salutem hominum promouendam, temperando eorum malitiam, mordacitatem, noxiam vim ac facultatem: qui solummodò ea applicat, cùm ad salutem sunt necessaria, aut ad superfluos noxiosque humores expellendos vel exsiccandos: id tamen præcipuè obseruat in eorum applicatione, vt nullatenus vltra vires patientis applicari permittat: metitur propterea & ponderat ea non tantùm secundùm libras & vncias, sed & secundùm drachmas & scrupulos, imò & secundùm grana, sciens horum vim contra naturam nostram, quæ nisi temperatissima applicentur, exitium & mortem certissimè inducent. Ita ergo Deus se habet. Est siquidem diaboli malitia iniqua, & mala in se contrariaque naturæ nostræ; cuius exitium omnibus viribus desiderat & procurat; temperata tamen à cælesti Medico, nobis redditur proficua ad superbiam purgandam, torporem excutiendum, exercendas virtutes, acuendas vires spirituales, animamque ad excellentiorem coronam disponendam. *Non quasi crudelis suscitabo eum*, inquit Deus infrà ad Iob, agens de dæmone sub specie ceti. Crudelis esset Medicus, qui tantùm ad torquendum hominem & comburendum eum applicaret ei potionem amaram, aut gladium scindentem carnes, aut serram secantem crura, aut cauterium ardentissimum; similis profectò Neroni, qui tantummodò ad comburendam Romam iussit

1. Cor. 10, 13.

Vox gladij pro quo sumatur in Scriptura.

Psal. 58, 8.

Psal. 56, 5.

Psal. 104, 19.

Luc. 2, 35.

Deus instar Medici venena & contraria nobis nouit applicare ad salutem.

Quomodo Deus diaboli malitiam ad vtilitatem nostram nobis attemperet.

Iob 41, 1.

sed qui perfectâ & virili virtute insigniuntur.

Atque hoc est quod ait Dominus ad Iobum: *Accinge sicut vir lumbos tuos.* Id est, Præsta te virum, vt mihi valeas respondere. In Hebræo est גֶּבֶר *geber:* quod vocabulum innuit virum fortem ac strenuum. Et certè talium est proprium accingi. Vnde *milites accincti* dicuntur generosi ac strenui; qui & decus & gloriam inclytis facinoribus & labore sequuntur, & ab ignauia refugiunt. Hi superiùs cap. 29. vers. 25. à Septuaginta vocantur μονόζωνοι: qui sunt milites honoratiores diuite baltheo, vt ibidem notat Olympiodorus; vel ordines militares, vt vult Isidorus, in opere strenuos, in pugnando exercitatos.

Accinctio fortes decet.

Hîc mirum videri possit, quomodo Deus Iobum iterùm modo formidabili alloquatur, & ipsum ad certamen prouocet, eiusque arrogantiam irrideat, cùm ipse in se prostratus fuerit. Sed sciendum, in eo Deum non loqui dumtaxat pro Iobi persona, sed sine vlla exceptione vniuersum genus humanum alloqui & erudire. quasi diceret: Homines huc omnes suas vires conferant, præparent se quantum volent, omnibus suis præsidiis instructi accedant, quid aduersus me proficient? En quomodo Deus omnes magnos æquè ac paruos ad certamen prouocet; vt ostendat ipsos nullam virtutem, quæ sit ipsius virtuti par, adferre posse. Vnde subdit:

3. Numquid irritum facies iudicium meum, & condemnabis me, vt tu iustificeris?

Interrogatio hæc vehemens ad hunc modum exponi potest: Tu Iob conquestus es de me, quòd te insontem ceciderim; & ita locutus es, vt videreris velle me coarguere, mecum in iudicio disceptare, mihi in iudicio quasi iniusto vexatori præualere: quod nihil videtur aliud, quàm me iniustitiæ damnare, vt tu tandem iustus appareas. Irritum enim facere iudicium, est non rectùm fuisse ostendere. Quare iudex vel iniquitatis vel ignorantiæ condemnatur, cùm eius iudicium reuocatur. Cùm ergo Iob tam apertè iactaret cupere se cum Deo de reddito aduersus se iudicio disputare, adeoque causæ æquitati confideret, vt Deo dicere non dubitaret: *Si fuero iudicatus, scio quòd iustus inueniar. Quis est, qui iudicetur mecum? Voca me, & ego respondebo tibi: aut certè loquar, & tu responde mihi.* putare videbatur se Deum in disputatione victurum: quod si faceret, & irritum Dei iudicium se esse facturum, & eum condemnaturum. Acutissimè igitur Deus hoc incommodo grauissimo vrget eum.

Quid sit irritum facere iudicium.

Iob 13, 18.

Sed minimè putandum est Iobum id apertè sensisse, voluisseque Deum condemnare, & eius iudicium non rectum fuisse ostendere: esset enim hæc impia, nefaria & sacrilega cogitatio; cùm nulla possit in Deo hærere culpa; ac iure suo satan gloriaretur sanctum virum atque adeò Deum ipsum à se in hoc certamine superatum, quo cum Deo de integerrima sancti viri pietate certabat. Nec Deus postea diceret Eliphazo, *Non estis locuti coram me rectum sicut seruus meus Iob.* Hic ergo sensus Dei est, quo non sententiam Iobi piam & castam, sed liberiorem sermonis modum reprehendit; quòd nimirum Deo vellet apertè resistere; cùm æquitas nullo modo resistat ei. Erant igitur imperita verba Iobi; licet animus minimè impius esset, sed imperitus, quòd non pro dignitate suam sententiam explicaret. Quare Deus argumentatur vrgendo incommodum, quo verba imperita esse doceat. Nequaquam verò Iob tantum incommodum concederet, quia ob eam rem se insipienter locutum fuisse fatebatur, ne ad tantum compelleretur absurdum; vt iustificaretur Deus in sermonibus suis, & vinceret cùm iudicaret, sicut dicebat Dauid. Vim prodit ille dicendi modus: *Numquid irritum facies iudicium meum?* Irrita quippe fieri solet crudelium ac iniquorum iudicum sententia, dum (vti diximus) eorum actus à superueniente iudice infirmantur ac rescinduntur. quasi dicat Deus: Profectò non is iudex sum, qui à superiore alio iuris custode corripiendus, nedum corrigendus sim: & tamen ita loqueris, ac si actus mei iustâ trutinâ perpensi, gratiâ tuâ rescindi legesque meæ abrogari deberent. Ita Stunica & Ioannes à Iesu Maria.

Iob non impiè de Deo sensit, sed imperitè locutus est.

Iob 42, 7.

Psal. 50, 6.

Dei sententia à nemine infirmari nedum corrigi potest.

Non rectè igitur quidam hunc locum explicant, dicentes Iobum putasse Deum iniustè hæc inferiora administrare, deque eius prouidentia dubitasse. Absit à sanctissimo viro istiusmodi blasphema cogitatio, vt eam vmquam in animum admiserit, aut Deum iniustitiæ accusarit, quasi ab ipso sine causa affligeretur: sed interim notemus ipsum præ dolorum magnitudine quasi extra se raptum, incondita quædam & minùs limata verba, tamquam spumas quasdam, interdum æstu abreptum eructasse: & quamuis patiens esset, ac perpetuò sibi proponeret Deum glorificare, ita tamen subinde perturbatum ac prostratum fuisse, vt nesciret quò se verteret, nec satis attenderet ad ea quæ dicebat. Vnde videmus eum suam quàm oportuit acriùs causam tuendo, & se contra Deum iustificare volendo, in verbo lapsum, iustam Dei reprehensionem incurrisse.

Iobo per incogitantiam verba quædam minùs decentia exciderunt.

Sed longè alio sensu Septuaginta versum hunc efferunt hoc modo: Οἴει δέ με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος; *An putas me aliter tibi respondisse, quàm vt appareas iustus?* hoc est, q.d. Quam aliam ob rem permisi vt tentationes te inuaderent, nisi vt iustitia tua elucescat, ac viuendi ratio amorque erga Deum ipsi diabolo omnibusque hominibus vsque ad consummationem mundi manifestetur?

4. Et si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas?

Brachium hîc robur ac fortitudinem denotare nimis notum est quàm vt egeat explicatione; vt sit sensus: An eo robore præditus es, quo est Deus? Septuaginta legunt: Ἤ βραχίων σοί ἐστι κατὰ τοῦ κυρίου; *Numquid brachium tibi est contra Dominum?* in Hebræo est עַל אֵל *hhal el*, id est, *contra Deum.* Sed solemne est Septuaginta Interpretibus Dominum cum Deo confundere. Ceterùm licet etiam vertere, *Brachium quale Dei est?* Alia Dei potentia, alia hominis: nulla comparatio est. Vox portò Dei est tonitru. Quis potest tonare sicut Deus? Indicat autem Deus per

Brachium pro fortitudine ponitur.

Tonitru est vox Dei.

per tonitru singularem potentiam suam, maximè cùm cedros frangit, ceruas parturire facit, & alia opera insignia edit superiùs commemorata. Hic ergo nobis ostenditur, quid nos præ Deo simus, vt loquacitas nostra reprimatur. Ac sanè hoc est quod homines ad humilitatem debet adducere, cùm suam conditionem respiciunt, tum etiam quæ sit gloria & maiestas Dei cognoscunt. Nam si homines se dumtaxat respiciant, sibi semper aliquid attribuent, seque vanâ fiduciâ efferent: sed cùm oculos in altum tollunt, & Deum contemplantur, ac posteà in se descendunt, ecce illos penitus prostratos. Certè si homo brachium suum intueatur, imò verò omnes mundi vires, quid in ipsis inueniet præ immensa illa potentia infinita, quæ in omnia dominationem & imperium obtinet? Verum quidem est satis stultitiæ in homine futurum, vt vires suas magnas esse putet, cùm non longiùs aspectum suum proferet: sed statim atque Deus se exerit, cetera omnia concidant necesse est.

Vires humana nulla cum Deo comparata.

Ceterùm quantum attinet ad id quod hîc additur, *Et si voce simili tonas*, verum est homines nimis altâ voce interdum clamare; sicut animaduertitur ipsos linguas suas acuere ad blasphemandum aduersus Deum & eum detestandum, iuxta illud Psalmistæ: *Iniquitatem in excelso locuti sunt: posuerunt in cælum os suum; & lingua eorum transiuit in terra.* Ecce igitur homines qui strepitum quidem edunt: sed Deus tamen ipsis, quando illi videbitur, silentium imponet. Et certè quando tonitru facit, vt reboënt montes, aër horrisono sonitu findatur, terra tremat, arbores commoueantur, scopuli expauescant; quando illa omnia audimus, quis nostrûm ampliùs sibi sumat aduersus Deum loqui? habet enim vocem quæ nobis silentium imponet. Alto & pleno gutture vociferemur; inuitis tamen nobis Deus audietur, & omnes nostræ murmurationes concidant oportebit. Quamuis enim Deus non tonet eo modo, nobis tamen declarans suam voluntatem, os nobis claudet, omnesque adeò nostros clamores extinguet, & quàm vox sua formidabilis sit ostendet.

Frustrà vocem aduersus Deum attollimus.

Psal. 72, 8.

5. Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus.

In Hebræo est: *Ornare nunc magnificentiâ & altitudine, & maiestate decoreque induaris.* quod Septuaginta sic transferunt: Ἀνάλαβε δὴ ὕψος καὶ δύναμιν, δόξαν δὲ καὶ τιμὴν ἀμφίεσαι: *Assume nunc altitudinem & virtutem, gloriam verò & honorem induere.* Dicimur etiam indui decore vel ignominiâ. Nam quâ re ornamur aut dedecoramur, eâ eleganter indui dicimur. Vtriusque significationis exemplum habemus in Psalmis; vbi inimicis quidem suis optat vt *induantur confusione*; Deum verò introducit *decorem indutum, & amictum lumine sicut vestimento.* En quomodo Scriptura de Deo loquitur, quin potiùs res ipsa clamat. Quid enim cælum, nisi sedes Dei? quid Sol, nisi tabernaculum eiusdem? quid ipsa denique lux, nisi pallium regale, quo Deus amictus est? ita vt cogamur ad reuerentiam moueri & affici, quando creaturas contemplamur. Nihil enim est quod non inseruiat ad ornandam Dei Maiestatem, vt ipsa, prout par est atque meretur, à nobis adoretur.

Quâ ratione dicamur indui decore vel ignominiâ.

Psal. 34, 26.

Psal. 103, 1.

Decor & lumen dicuntur Dei vestimenta.

Nunc ergo, vt cum Deo congrediamur, & singulare certamen suscipiamus, similia primùm conquirere iubet ornamenta. Quis autem phrygio aut sartor eiusmodi texere poterit? Valdè igitur dementati sint homines oportet, cùm eo vsque excæcantur, & seipsos obliuiscuntur, vt aduersùs Deum obmurmurent, seque ipsi aduersarios constituant, & eum aduersus se irritent & prouocent. Hoc est quod nobis hîc insinuatur; dum Iob nimis temerè cum Deo congredi voluisse conuincitur. Pulchrè autem Deus, postquam ad certamen accingi Iobum iussit, similibus quoque secum ornamentis instructum esse cupit, vt paribus veluti armis & æquo marte ex agonali lege decertet.

Simili ferè ratione Dauid in *Cantico pro dilecto*, simul atque introduxit Dei Filium tamquam Ducem & Imperatorem ad bellum se accingentem, pro sponsa dicente, *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime*; statim ornamentorum quoque subintulit mentionem, immediatè subiungens: *Specie tuâ & pulchritudine tuâ intende, prosperè procede, & regna.* Vbi docti notant gladium, de quo prior fit mentio, designare fortis animi vim & excelsitatem, & eumdem mox vocari pulchritudinem, vt virtutem ipsam matrem esse venustatis & speciosissimæ dignitatis intelligamus. Vera enim & glorianda pulchritudo manat à virtute, quâ speciosius nihil dici potest: & proinde prisci Sapientes, cùm fortitudinem summam esse virtutem putarent omniumque pulcherrimam, eius nomen omnium virtutum generi imposuerunt: nam ἀρετὴν, hoc est virtutem, deduxerunt ab Ἄρης, *à Marte*, belli genio, & apud profanos clarorum facinorum Deo; in quo maximè constantiæ lux & pulchritudo emicaret. Quæ quoniam in humanis rebus boni decus & magnum instar obtinet, propterea factum est, vt quod est forte, non modò pulchrum, sed idem nominetur & bonum. Sic bonus miles apud varias nationes dicitur strenuus, audax, bellicosus. Hac ergo pulchritudine, decore ac gloriâ, quæ à virtute promanant, haud dubiè Deus Iobum hîc indui præcipit.

Psal. 44, 4.

Christi arma & ornamenta qualia.

Pulchrè versum hunc & præcedentem Pellegrinus noster in cap. 1. Matthæi Paradoxo octauo B. Virgini sic applicans, *Eamdem*, inquit, proponamus conditionem Virgini, dicamusque: *Si habes brachium sicut Deus, & simili voce tonas, in sublime erigere, & esto gloriosa.* Profectò inueniemus vtrumque: habet nempe brachium sicut Deus; *Quia brachium Dei Christus est*, inquit S. Augustinus lib. 1. de Consensu Euang. cap. 3. & simul etiam simili voce tonat; quia Dei vox prima & præcipua non alia fuit, quàm illud celeberrimum *fiat*, quo moles vniuersitatis amplissima exstructa fuit: & Virgo per illud *fiat*, quo cælesti nuntio responsum dedit, exstruxit digniorem non terrarum, sed gratiarum orbem, id est Christi humanitatem. Habet igitur & brachium sicut Deus, & simili voce tonat: cui ideò dicitur meritò, *Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosa.* In hoc autem

B. Virgo, quia habet brachium sicut Deus, & simili voce tonat, ideò gloriosa.

laudum & gloriarum capite collocatur, quia Dei Mater est.

6. Disperge superbos in furore tuo, & respiciens omnem arrogantem humilia.

7. Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo.

8. Absconde eos in puluere simul, & facies eorum demerge in foueam:

9. Et ego confitebor, quòd saluare te possit dextera tua.

Tota vis huius ratiocinationis breui hoc syllogismo comprehenditur. q.d. Ille solus potest cum Deo de iustitia aut de potenti virtute contendere, qui æquale cum illo brachium seu potentiam habet. Atqui tu, ô Iobe, non habes potentiam Dei parem; ergo non potes cum eo certare, neque tuam aduersus illum innocentiam seu iustitiam tueri. Argumentum hoc Dei Iobum carpentis & ironicè irridentis argutum & lepidum est. Vis autem rationis ex eo perspicitur: quod nemo alium ad duellum prouocat, qui paribus aut certè maioribus se viribus aut dexteritate pollere non censeat. Quod adeò certum ac testatum est, vt vix credi possit quemquam in certamen descendere, qui eâ opinione saltem seductus non accedat. Quod cùm planè verum sit, eo ipso quòd Iobus se cum Deo congredi optare asseruit, pares ac diuinas vires se habere non sanè credidit, at credere seu iactare visus est. Sed vexatio (vt diximus) verba minùs limata extorsit, mens casta piaque permansit. Quare Deus, vt hanc Iobi licentiam loquendi reprimeret, & imperitiam corrigeret, quædam illi proponit, è quibus possit virtutis atque potentiæ suæ experimentum capere, antequam temerè iactet se cum Deo velle contendere. Quasi dicat: Tunc ô Iobe in iudicio priores partes tibi concedam, & triumphali more efferri gloriosè patiar, & pretiosis indutum ornamentis in altum attolli, cùm eamdem mecum in tonando & fulminando potentiam ostendes; cùm superbos spiritus in furore tuo disperges & deprimes, & eorum potentiam, quam ipsi tanti faciunt & amant, inanem esse ac futilem demonstrabis. Tunc enim ostendes te aliquid habere diuinum, si quotquot in orbe superbo sunt animo, solo tantùm oculorum coniectu confundas & deprimas, & impios in eodem loco, in quo immoderatè superbiunt & exultant, extinguas, & in sepulcrum ac foueam, tamquam ignobilis turbæ, illorum cadauera ignominiosè conijcias. Hæc ego nullo obnitente ac retardante facio. Quod si tu, ô Iobe, præstare potueris, tunc tibi in tua causa disceptanda victoriam concedam, ex te innocentem iniquo iudicio damnatum esse confitebor.

Deus ostendit Iobo quàm temerè se iactauerit cum Deo velle iudicio contendere.

Dei proprium est superbos deprimere.

Hîc autem semper est ea comparatio quam iam attigi; vt nempe, cùm quid sit Deus eiusque natura & officium cognouerimus; vicissim nos intueamur, vt id ex vna parte Dei gloriam incomprehensibilem, ex altera tot miserias, quæ in nobis sunt, magis elucere faciat. Ceterùm nobis hoc in loco significatur Dei munus esse, solo suo aspectu omnes superbos in abyssum præcipites mittere, & improbos exterminare; cumque regnare & triumphos suos agere videbuntur, eos de terra deletum iri. *Aspexit*, inquit Habacuc, *& dissoluit Gentes*, vel, vt est apud Septuaginta, *Liquefactæ sunt Gentes*. Quando nimirum placet Deo mundum punire nequitiâ pollutum, magnis sceleribus contaminatum, ad nutum æstuantis oculi eius defluunt Gentes, montes liquefiunt, terra dehiscit, cælum vt liber inuoluitur, natura tabescit. Nunc verò an idem possint efficere homines? Numquid aspectu præditi sumus, qui hostes nostros abolere, & in primis improbos extinguere & delere possit? Hoc itaque cùm non possimus, nequaquam nobis cum Deo congredi aut disceptare tutum aut consultum esse intelligamus.

Dei gloria nostris miserijs opponderanda.

Habacuc 3,6.

Vbi notanda est doctrina quædam singularis, cùm ironicè nobis exprobrat neminem posse se suis viribus seruare. Id enim ostendit, nos nobis omnibusque adeò virtutibus nostris diffidere debere; nosque ita deprimi oportere, vt nullum, nisi in ipso solo, præsidium & quietem habeamus. Denique ostendit, Deum immanes quasdam cùm in mari tum in terra creasse belluas, quæ nobis terrorem incutere debeant, ne ampliùs tantoperè nos in ipsum insurgendi titillet desiderium. Disertè verò mentio fit *Behemoth*. de quo subdit:

10. Ecce Behemoth, quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet:

Quoniam hæc difficilia sunt, mysteriaque diuina continent, ante omnia hîc inuestigandum, quid per nomen *Behemoth* intelligatur. Omnes quidem tam Græci quàm Latini Patres & auctores summo consensu intelligunt nomen *Behemoth* esse nomen plurale apud Hebræos: quod Græcè θηρία (prout Septuaginta transtulerunt) Latinè *bestias* sonat. Quid autem harum bestiarum nomine significetur, variè ipsi declarant.

Quid vox Behemoth significet.

Quidam enim ex Græcis Patribus, vt tradit D. Iulianus in Catena Græca, credunt significare similitudinem vermium, qui ipsi sancto Iobo adhærebant; quos, propter voracitatem & edacitatem carnium illius, bestias vocat Deus; qui quoniam tantùm comedebant carnem illius, quam fœni nomine intelligendam dixit Deus, & eius solam pulchritudinem deuorabant, animam autem eius & spiritualem illius pulchritudinem non solùm non absumebant, sed splendidiorem reddebant, dicuntur comedere fœnum. quod & Olympiodoro non displicuit.

Aliqui per Behemoth vermes intelligunt.

Isaiæ 40,6.

Alij itidem ex Græcis, vt idem Olympiodorus in eadem Catena recenset, bestiarum nomine dæmonum innumeram multitudinem intelligunt, quos Dauid bestias vocat dicens: *Ne tradas bestijs animas confitentes tibi*. Quod ex professo prosecutus est Origenes Hom. 16. in Leuiticum. Secundùm quem sensum voluit Deus indicare magnam dæmonum congeriem, & ingentem exercitum eorum fuisse, qui ad B. Iobum expugnandum

Alij dæmonum multitudinem.

Psal. 73, 19.

gnandum

gnandum processerunt. Ita etiam censent aliqui ex Latinis, vt Caietanus ad hunc locum, imò & D. Augustinus lib. 11. de Ciuitate Dei cap 15. & seqq. item lib. 11. super Genesim ad litteram cap. 20. & seqq.

Alij Satanam: Alij nomine *Behemoth* absolutè intelligunt *Satanam*, quem Deus in plurali vocet *bestias*; quia etsi ipse vnus sit, omnium tamen bestiarum feros & immites mores continet. Ita ex Græcis Origenes, Olympiodorus, Gregorius Nazianzenus, Athanasius, Didymus in Catena: & ex Latinis S. Augustinus suprà citatus, Gregorius ad hunc locum, Isidorus lib. 8. Ethicorum cap. 11. Vrbanus Papa in Psalm. 50. & alij.

alij bestiam terribilem. Multi nomine *Behemoth* intelligunt bestiam aliquam terribilem, in qua tamquam in typo & figura coram oculis nostris exprimeret Deus diaboli tyrannidem, nequitiam, fraudes, fallacias, machinas. Ita S. Chrysostomus in Catena sentit. Quænam autem sit talis bestia, difficile est explicatu. Mirabiles quasdam fabulas confingunt Rabbini, vt eam explicent, indignas quæ à nobis referantur. de quibus vide Hieronymum à Sancta Fide lib. 1. Contra Iudæos cap. 9. Tomo 4. Bibliothecæ SS. Patrum.

S. Thomas intelligit elephantem; & cur is Behemoth vocetur. Denique D. Thomas in Iobi cap. 40. lect. 2. omnium optimè nomine *Behemoth* ait circumscribi *elephantem*: cuius passim sententiam sequuntur omnes Latini. Huius autem appellationis congruentia, cur plurali nomine *Behemoth* siue *bestia* vocetur, passim ea traditur, quia vnus cùm sit, omnium bestiarum in se claudit quantitates & qualitates: quantitates quidem, quia, vt Aristoteles lib. 4. Hist. Animalium cap. 4. & Plinius lib. 8. cap. 1. dixerunt, est omnium animalium maximum: cuius ingentem magnitudinem Ælianus lib. 1. cap. 2. & 31. describit: *Elephas habet qualitates omnium bestiarum.* qualitates autem & proprietates, quia, vt ibidem Aristoteles indicat, habet dentes fortissimos sicut leo; quos eboris natura demonstrat; cornua valida sicut taurus, non à capite, sed ab ore procedentia; serpentis agilitatem in proboscide aut tuba; quam huc illucque versat, ideoque anguis à quibusdam vocatur; lupi & vrsi voracitatem: nam ingentem cibi copiam absumit: ceruorum viuacitatem; (cui Aristoteles ducentos annos vitæ concedit, Plinius trecentos, Strabo quingentos;) tigridum iram & furorem: summè enim excandescit in offendentes: ouium mansuetudinem erga pastorem suum; quem vt superiorem agnoscit & reueretur. Qua de causa Ælianus lib. 1. cap. 39. duplici corde & sensu illum præstare confirmat; quorum vno irâ accenditur, altero mitigatur: vt verè nihil aliud elephas esse videatur quàm congeries quædam bestiarum. Idcircò igitur ab Hebræis rectè dictus est *Behemoth*, id est *bestia*, iuxta eorum phrasim, quâ rem aliquam supremam naturas inferiorum continentem nomine plurali illarum appellare solent. Est enim elephas animantium terrestrium maximum, quasi belluas omnes gregatim repræsentans. Mens autem Dei animal grande describentis est, Iobum vrgere, vt consideret diuinam potentiam in animantis mole immani, altiusque humilitatis ei sensus imprimatur, quo ediscat humanam virtutem diuinæ posthabere.

Illa verba, *Quem feci tecum*, sic intelligi possunt, ac si dicat, Simul te & illum creaui. Sextâ quippe die homo reliquaque animantia terrestria condita sunt. Pro *tecum* Septuaginta vertunt παρὰ σοί, *apud te*. q. d. Tam grandem & terribilem bestiam cicuraui, vt tecum habitet tuisque vsibus seruiat. Dicit enim Aristoteles lib. 8. Hist. Animalium cap. 9. quòd præ ceteris familiare animalium siluestrium sit elephas, & inter omnia animantia nullum magis ad naturam hominis accedat; quia videtur participare aliquid rationis & prudentiæ; adeò vt Cicero non vereatur affirmare, non paucas hominum nationes sensu & ingenio esse illo inferiores. Et verè talia facit, quasi rationis esset compos: quorum multa refert Plinius lib. 8. cap. 3. 4. & 5. ingenti admiratione digna. Nam & adorare Reges docentur: *quod non ideò dicitur* (inquit D. Thomas ad hunc locum) *quia habeat intellectum, sed propter bonitatem naturalis æstimatiuæ*. Postquam autem descripsit elephantis cum homine conuenientiam, subiungit eius proprietates; ac primùm recenset ea quæ ad victus rationem pertinent dicens: *Fœnum quasi bos comedet*. Ad litteram enim non vescitur carnibus vt leo, sed herbis, fœno, arundinibus, & aliis huiusmodi, ad modum bouis vili & obuio pabulo contentus. *Elephas præ ceteris animalibus ad naturam hominis accedit.*

Mysticè *Behemoth*, seu elephas, est typus dæmonis, quem Deus propriis coloribus depictum B. Iobo & nobis omnibus ob oculos ponit, eiusque naturam ad viuum exprimit, vt illum non tantùm deforis & superficie tenus, sed intus etiam & in cute, vt aiunt, cognosceremus. Iste sanè superbus tyrannus non tantùm contendit dominari in terra, sed etiam in mari; qua de causa quando cælo expulsus dicitur, clamauit Angelus: *Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos*. Voluit ergo terram & mare tamquam sua possidere. Idcircò, iuxta probabilem sententiam, idolum illud Dagon, quod Philisthæi tantâ veneratione colebant, superiùs animalis terreni, inferiùs verò immanis piscis tenebat effigiem; quâ diabolus ementitam diuinitatem in terra & mari dominantem voluit exprimere. Vnde sicut Deus alibi superbum Pharaonem describens, qui in terra & mari se dominari iactabat, nomine duplicis animalis expressit, vnius terreni, alterius marini: (*Leoni*, inquit, *Gentium & draconi, qui est in mari, assimilatus es*:) ita loquens cum B. Iobo, dæmonis supremam superbiam descripturus, sub duorum animalium typo eum depingit: quorum vnum primas tenet in terra; alterum, quod supremum est, in mari. Sunt autem illa elephas, quem vocat *Behemoth*, & cetus, quem vocat *Leuiathan*. *Behemoth typus diaboli.* *Apoc. 12, 12.* *Iud. 16.* *Ezech. 32, 2.*

Obseruat autem hîc D. Thomas, Deum quidem in cortice horum animalium naturas describere voluisse, non tamen de eis præcipuè agere intendisse, sed de dæmone ipso; sicut sæpè in Scriptura sacra agere consueuit, dum secundùm corticem & superficiem de re aliqua loqui incipiens, veriùs alteram in illa describere intendit: ideoque multa sæpè dicit, quæ rei, de qua loqui cœperat, non videntur posse conuenire; quæ egregiè quadrant in eam, ad quam exprimendam conuertit sermonem. Huius sunt innumera exempla in Scriptura sacra, de quibus alibi. Etsi ergo de his duobus animalibus sermonem instituisse videatur, primariò tamen diabolum describendum assumpsit; quod & ipsemet *Deus primariò per Behemoth intendit nobis diabolum depingere.*

met ita clarè manifestat, vt non credam aliquam subesse posse dubitationem. Nam de *Behemoth* agens, & volens explicare quisnam esset, subdit:
vers. 14. *Ipse est principium viarum Dei.* Quo nomine
Ezech. 28. dæmonem posteà apud Ezechielem descripsit. De Leuiathan similiter inferiùs agens, tandemque volens significare quisnam esset, de quo
Iob 41,25. præcipuè loquebatur: *Ipse*, inquit, *est Rex super vniuersos filios superbiæ.* quod soli dæmoni conuenire manifestum est. *Quod ergo Veritas per seipsam exposuit* (inquit D. Gregorius Hom. 15. in Euangelia) *hoc aliter humana fragilitas explicare non præsumat.* Ait ergo ad Iobum Deus: *Ecce Behemoth, quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet.* Vbi per *Behemoth* diabolum intelligendo loquitur (vt annotauit D. Augustinus lib. 11. de Ciuitate cap. 15.) non de productione dæmonis secundùm naturam (hæc enim præcessit hominis conditionem; nam dæmon primo die creatus est, homo verò die sextâ) sed de eo quod Deus dæmoni concessit, vt in mundo remaneret cum homine, toto tempore quo homo viueret super terram; vt sit sensus: Ecce diabolus, quem feci tecum; id est, cui concessi vt tecum in mundo maneret, cui & permisi vt tecum congrederetur, tecum bellum gereret, & omnes vires suas in te conuerteret. Non tamen propterea iniquum aliquid egi; quoniam etsi crudelis, immanis & insuperabilis hæc bestia videatur; fœnum tamen tantummodò comedit & consumit. Quæ verba duobus modis exponi possunt; sicut & vox fœni duo significat: Primò bona terrena, diuitias, facultates, salutem, valetudinem corporis, & quæ ad mundi gloriam & prosperitatem pertinent. Quæ omnia fœnum dicuntur propter inconstantiam, instabilitatem, breuitatem & modicum valorem. Ita *omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri: exsiccatum est fœnum, & cecidit flos.* De qua re videndus est D. Augustinus in Psalm. 71. & D. Gregorius in Psalm. 101. qui supponit neminem esse, qui nesciat quàm tenera & fragilis herba sit fœnum, & quàm expers fructus, qui in horrea possit congregari. Vide quoque S. Hieronymum in Psalm. 128. & S. Ambrosium lib. 3. Hexaëmeron cap. 4.

Quo sensu hic dicatur diabolus nobiscum factus.

Diabolus potest tantùm fœnum, id est terrena, absumere.

Isaiæ 40,6.

Iuxta hunc sensum igitur vult Deus respondere querimoniis B. Iobi (vt notat Philippus) dicens; quòd quamuis ipse tradiderit eum in manus inimici, solummodò potuisse illum bona temporalia auferre & consumere, non in perditionem ipsius Iobi, sed vt virtus animi ipsius cresceret, ac splendidior appareret. ac si dicat: Verùm quidem est, à me hoc esse dispositum, aut potiùs peculiari prouidentiâ permissum, vt elephas iste horribilis tecum ageret, in te irrueret, & totam suam rabiem contra te conuerteret, non tamen ad tui exitium aut interitum; qui tantùm potuit substantiam & facultates tuas, quæ fœno comparantur, deuorare, & solummodò vilia quæque & temporalia tua auferre; nullatenus autem potuit, me adiuuante, quæ magna & grandia sunt, scilicet animæ ornamenta, vel leuiter attingere. Ex quibus explicari potest,
Iob 2,6. quod Deus dæmoni dixit: *Ecce in manu tua est; verumtamen animam illius serua.* Tantùm ergo potest bellua hæc externa deuorare. Secundò, sumitur fœnum pro hominibus carnalibus, qui externâ tantùm gloriâ nitent, nullumque intrinsecus fructum referunt; iuxta illud: *Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum.* Et iterùm: *Fiant sicut fœnum tectorum.* Ita exponit D. Gregorius Hom. 15. in Euang. illud, *Verè fœnum est populus.* Vult igitur Deus dicere, Non est cur tu, ô Iobe, tantas querimonias effundas, quod te tradiderim in manus Satanæ, & quòd ei concesserim vt te oppugnet, teque sagittis suis venenatis impetat; ille namque tantùm deuorat & absumit homines carnales, deliciis deditos, fragiles, fœno similes, qui præsentia solùm cogitant, & externam dumtaxat gloriam affectant, interiùs autem vacui sunt robore ac virtute: non tamen vires habet contra viros strenuos, qui pœnitentiæ operibus dediti, non solùm non ab eo superantur, sed illum potiùs facili negotio superant & deuincunt. Hunc sensum sequi visus est B. Antonius, qui exploratam habebat Satanæ fortitudinem, suisque Monachis dicere solitus erat; illis qui recto corde Deum diligunt, vigilias sacras agunt, ieiunia celebrant, orationi intendunt, non esse hanc bestiam formidandam; vt qui non solùm non vincantur ab ea, sed potiùs egregias de illa victorias reportent. Ita S. Athanasius in Vita S. Antonij.

Dæmon tantùm habet potestatem in fœnum, id est homines carnales.

Psal 91,8. Psal. 128, 6 Isaiæ 40,8.

Primùm ergo declarat Deus, vnde procedat diaboli impugnatio, docens eam procedere ex peculiari Dei prouidentia permittente, vt nobiscum ille congrediatur: *Ecce*, inquit, *Behemoth, quem feci tecum.* Deus autem in Scriptura sacra facere dicitur non tantùm quod directè operatur, sed etiam quod iuxta sapientiæ suæ ordinem peculiariter permittit: vt cùm dicit, *Ego Dominus decepi Prophetam illum. Ego indurabo cor Pharaonis*, &c. Vult ergo dicere: Ego sum qui permisi diabolo vt tecum esset, te impugnaret, tecum manus consereret; qui sanè id numquam agere posset, nisi id ego illi permisissem, ad bonum certè & vtilitatem hominis, vt dictum est. Sed sicut Angelus à Tobiæ animo metum, quem conceperat ex dæmonis impugnatione, excussit, demonstrans in quos ille præualeat; (*Audi me*, inquit, *& ostendam tibi qui sunt, quibus præualere potest dæmonium;*) & docuit illos esse, qui voluptati carnali se tradunt tamquam equus & mulus: ita & Deus docet dæmonem tantùm præualere contra eos qui carnalia sectantur, quos fœni nomine exprimit dicens: *Fœnum quasi bos comedet.* In Hebræo est חציר *hhatsir*: quæ vox significat *fœnum crassum*, quod in locis incultis nascitur, tantummodò aptum ad cibum animalium cùm viride est, & ad nutrimentum ignis postquam est exsiccatum. Loquitur, vt diximus, de dæmone sub typo elephantis; quem, vt ait Strabo, apud Indos herbâ vel arundine viridi reficiunt: & huius fœni nomine illi homines exprimuntur qui fœno similes sunt, tantùm curantes carnis pulchritudinem & nitorem. Hi sunt quos diabolus expugnat, & quibus præualet. *Qui operatur* (inquit Apostolus) *in filios diffidentiæ, qui seipsos tradiderunt impudicitiæ in immunditiam:* quos Deus ipse terram vocauit, quoniam terreni sunt; & in cibum serpentis infernalis destinauit, cui dixit: *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Hi ergo, qui carnalia sectantur fœnum dicuntur, qui dum viuunt pabulum diabolo præstant, & post mortem

Dæmonis impugnatio est ex permissione Dei.

Ezech. 14, 9. Exodi 7,3. Tob. 6,16.

Cibus elephantis est crassum fœnum, dæmonis verò cibus sunt homines carnales.

Ephes. 4, 19. Gen. 3,14.

mortem ignibus tradendi sunt æternis. Sequitur:

11. Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius.

Locus hic difficilis videtur, sed facilis euadet, si S. Hieronymi Epist. 8. ad Demetriadem, & Epist. 22. ad Eustochium, Olympiodori in Catena, & S. Greg. Nazianzeni Orat. in sanctum Baptisma sententiam sequamur, & dicamus sub metaphora ab elephante desumpta, in cuius typo dæmon intelligitur, Deum pergere explanare quod explicandum assumpserat. Et quidem quamuis omnia animalia dicantur habere fortitudinem in lumbis, vt annotauit Hesychius in cap. 3. Leuitici; signanter tamen per excellentiam præ ceteris elephas eam dicitur habere *in lumbis*, seu, vt Septuaginta transtulerunt, *ἐπ' ὀσφύϊ, super lumbo:* Aquila reddit *ἐπὶ νώτῳ, super dorso*; Symmachus *ἐν λαγόνι, in latere*; aut, vt alij volunt, *ἐπ' ὤμοις, super humeris*. Nam vt constat ex ijs qui elephantis naturam describunt, ingens pondus dorso aut lumbis sustentat. Dorso nudo, inquit Ælianus à Pineda citatus, tres bellatores fert, alterum dextrâ alterum sinistrâ pugnantem, ac simul quartum, qui bestiam dirigat. Quin imò certum est tantam esse fortitudinem lumborum elephantis, vt super illos turres ligneæ construantur, quibus, vt inquit Philostratus lib. 2. decem aut quindecim armati homines insistunt; qui ex illis turribus tamquam ex propugnaculis in hostes iaculantur, aut arcu sagittas intorquent. Sed non egemus profanorum auctorum testimonio, cùm Scriptura sacra narret in exercitu Antiochi fuisse elephantes triginta duos ductos ad prælium, & turres ligneas desuper eos firmatas, ac protegentes super singulas bestias, & super eos machinas, & super singulas viros triginta duos, qui pugnabant desuper; & Indus magister bestiæ. Quapropter Plinius lib. 8. cap. 10. vocat humeros turritos, quia turres ferunt: & Lucretius lib. 5. turrito corpore eos vocat. Ingens ergo elephantis fortitudo in lumbis, aut humeris aut dorso sita est. Quòd si quæras vnde tanta fortitudo proueniat, respondet:

In quo situm sit elephantis robur.

Eleph antes quanta ferant onera.

1. Macchab. 6, 37.
Elephantes turrigeri.

ET VIRTVS ILLIVS IN VMBILICO VENTRIS EIVS.] Mirum est, quod ex vmbilico ventris tanta fortitudo procedat. Nihil enim debilius aut infirmius in eo reperitur quàm vmbilicus ventris. Nam, vt Plinius lib. 8. cap. 10. ait, sicut durissimo tergo elephas est, ita ventre maximè molli; & ita refert rhinocerotem cum elephante pugnantem, aluum aut ventrem præcipuè cornu petere, quem naturali instinctu nouit molliorem: quod & vir ille nobilis Eleazarus obseruauit ad elephantem illum ingentem deijciendum. Existimo autem vmbilici nomine exprimere voluisse ventrem (ita Symmachus legit, vt obseruauit Olympiodorus in Catena) non quomodocumque, sed appetentissimum cibi & potus. Nam in primis animalia in vtero matris per vmbilicum attrahunt & sugunt alimentum, quo nutriantur, augeantur & roborentur: vnde communi locutione, quem videmus cibi appetentissimum, & comessationibus deditum, dicimus valido vmbilico præstare. Vult ergo Deus exprimere à quonam fortitudo lumborum elephantis proueniat: illa enim oritur ex eo quòd valido cibi potusque appetitu præstet, multumque comedat & bibat. Voracissimum enim est animal; vtpote quod, vt Aristoteles lib. 1. Hist. Animalium cap. 9. & Ælianus cap. 43. tradunt, multos hordei modios Macedonicos quotidie edit, multasque metretas Lacedæmonicas bibit. Tam auidus est cibi, vt, teste Plinio lib. 8. cap. 10. palmas excelsasque arbores prosternat, vt earum fructibus pascatur, &, sicut dixit S. Ambrosius lib. 6. Hexaëmeron cap. 5. nemora inuoluat ad sui escam, & tanto potu vtitur, vt dicat Deus infrà, quòd fluuium absorbere videatur, ipsique montes herbas ferant. Quod multi propter voracitatem elephantis dictum credunt, cui videntur montes herbas ferre; quasi ipse solus sit qui omnes illas deuoret. Fortitudo itaque huius animalis iuxta mentem S. Hieronymi, & Olympiodori & S. Gregorij Nazianzeni locis suprà citatis, in lumbis est aut in dorso; super quod & turres extruuntur, ex quibus milites valida iacula emittunt: sed hæc fortitudo vim & robur accipit ex vmbilico ventris, id est ex nimio cibo & potu, quem elephas nimis appetit & assumit. Vnde & ad acuendum eorum robur ostendebatur eis sanguis vuæ & mori; quem vehementissimè cupiunt appetuntque.

Elephantis vis quomodo proueniat ex vmbilico.

Elephantes quàm sint voraces & bibaces.

vers. 18.
vers. 15.

1. Macchab. 6, 34.

Mysticè his verbis dæmonem expressit Deus, cuius *fortitudo in lumbis eius*. Lumborum nomine caro ipsa eiusque effectus & motus designantur, vt sancti Patres non solùm docent, sed ex Scripturis sacris confirmant; vt S. Hieronymus Epist. 22. ad Eustochium, qui & varia loca expendit in cap. 16. Ezechielis; & S. Basilius in illud Isaiæ, *Lumbus Moabitidis clamat*; & sanctus Gregorius Hom. 13. in Euangelia ex illo Apostoli ad Hebræos, quòd Leui decimatus est in lumbis Abrahæ; & ex eo quod dictum est ad Iacob, *Reges de lumbis tuis egredientur*. Et ita intelligit ille varia loca, quæ exponit lib. 13. Moralium cap. 9. & lib. 28. cap. 7. Origenes, Theodoretus, Basilius & Didymus ad carnis motus referunt illud: *Lumbi mei impleti sunt illusionibus*. vbi S. Hieronymus legit *ignominiâ*. Mirum est enim quàm ignominiosi motus ex carne oriantur: statim vt eos senserunt parentes primi, verecundiâ sunt affecti. In huiusmodi lumbis sita est dæmonis fortitudo: nam ex carne affectus excitat, quos contra animam tamquam iacula & validas sagittas expellit. Vnde & Christus Dominus primùm hortatus est lumbos præcingere & comprimere, vt annotauit sanctus Hieronymus Epist. 22. & in cap. 16. Ezechielis citatum, varia loca ad hoc institutum expendens. Nam qui pascha facturus est, accinctis mortificatisque lumbis facere præcipitur. Et ad Iobum suprà versu secundo dixit Deus: *Accinge sicut vir lumbos tuos*. Et S. Ioannes Baptista Marci primo dicitur cinctus *zonâ pelliceâ circa lumbos suos*. Et Apostoli iubentur accinctis lumbis Euangelij tenere lucernas.

Dæmonis fortitudo quomodo sit in lumbis sita.

Isaiæ 15, 4.
Heb. 7, 5.
Gen. 35, 11.
Psal. 37, 8.
Lucæ 12, 25.
Exodi 12.
Marci 1, 6.
Lucæ 12, 35.

Ex lumbis igitur diabolus extrahit desideria quæ militant aduersus animam. Et quamuis caro in se infirma sit & imbecillis videatur, id intelligendum est ad bonum. *Non est enim in carne mea bonum*, inquit Paulus. Sed ad malum poten-

Lumbi sunt arx & armamentarium diaboli.

Rom. 7, 18.

potentissima est, tamque valida, vt super eam diabolus machinas ac turres exstruat, ex quibus illa venenata iacula emittat, quæ S. Paulus expressit: *Manifesta sunt autem opera carnis; quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia.* Et fortè id quod paulò antè diximus, *Lumbi mei impleti sunt illusionibus,* potest ex hac doctrina explicari; vt illusiones vocet eas machinas aut turres bellicas, quas instar elephantorum diabolus super lumbos eius extruebat, vt ex illis tamquam ex munitis arcibus sagittas venenatas, id est inordinatos affectus & motus mitteret. Commune est enim, in Scriptura sacra ludum pro bellico certamine accipi; & ita illusiones vocari poterunt machinæ bellicæ; quibus qui vtuntur, illudere inimicis contendunt. Hîc ergo arcem suam diabolus statuit: *In lumbis fortitudo eius,* aut propugnaculũ, vel arx, ex qua bellum crudele indicit, & exequitur; virtus tamen, à qua pendet & procedit talis fortitudo, est *in vmbilico ventris,* in nimio videlicet appetitu, & vsu cibi & potus, quo roboratur caro & incrassatur, & apta redditur vt innumeros inordinatos motus excitet, quibus contra animam diabolus agat.

Gal. 5, 19.

Psal. 37, 8. *Quid sit lumbos illusionibus impleri.*

Ex his intelligitur quod ad Ierusalem aut synagogam dixit Deus sub specie mulieris: *In die,* inquit, *ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus.* Dies autem ortus synagogæ dicitur, cùm de Ægypto eductus est populus ille: tunc enim quasi formatus est peculiaribus legibus & cæremoniis à Deo institutis; cui dedit Deus Moysem tamquam nutricem, qui populum illum ex Ægypto tamquam ex vtero, quo tenebatur inclusus, prodeuntem reciperet & portaret in sinu suo, sicut solet nutrix infantulum portare. Volens ergo Deus indicare, vnde populus ille tot mala incurrerit, vnde & diabolus tantam habuerit fortitudinem contra illum agens, vt ad suprema vitia etiam idololatriæ pertraxerit: *In die,* inquit, *ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus.* Vmbilici nomine indicat nimiam ciborum appetentiam & vsum. Ab illa siquidem die, quâ eductus est populus de Ægypto, cœpit tradere se comessationibus & ebrietatibus: *Sedit enim populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere:* vnde factum vt dæmon tantam contra eos fortitudinem adeptus sit, iisque præualuerit, & vsque ad summum illud idololatriæ facinus pertraxerit.

Ezech. 16, 4. *Malum Iudæorum ex vmbilico incircumciso.*

Num. 11, 12.

Exodi 32, 6. & 1. Cor. 10, 7.

12. Stringit caudam suam quasi cedrum: nerui testiculorum eius perplexi sunt.

Cum hîc de Behemoth seu elephante sermo sit, difficile est explicatu, quomodo eius cauda cum cedro comparetur. Constat enim in primis cedrum esse arborem altissimam, omnes arbores superantem, vt patet ex Scripturis, & indicatur apud Ezechielem. Constat etiam caudam elephantis breuiorem esse caudis omnium animalium, comparatè loquendo. Omnia enim animalia, teste Plinio lib. 11. cap. 25. caudas habent à natura corporum suorum magnitudini respondentes: solus elephas est, qui eam habeat breuissimam, strictam, nullis pilis vestitam, adeoque ne muscis quidem abigendis idoneam; quas idcircò cutem in rugas contrahendo comprimit & occidit. Quomodo igitur possit elephanti conuenire, quod *stringat* (in Hebræo est יחפץ *hhaphatz:* quod quidam vertunt *eleuat, erigit*) *caudam suam quasi cedrum*? Verùm diuina Sapientia non tam elephantis caudam quàm dæmonis actiones voluit describere.

Cauda elephantis breuissima cur cedro comparetur.

Breuissima sanè est elephantis cauda, & nihilominùs eam adinstar cedri erigere, eleuare ac stringere conatur. Caudæ nomine Scriptura de dæmone agens eiusdem tentationem intelligit, metaphorâ à serpente sumptâ, qui caudâ ferit, vel à scorpione, qui per eamdem venenum instillat. Nam, vt Plinius ait, scorpionis cauda semper in ictu est. Nullo momento diabolus meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ita in Apocalypsi locustæ illæ, quæ ex puteo abyssi ascenderant, *habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum;* quibus varias & validas diaboli tentationes Spiritus sanctus expressit. Ita ibidem in Apocalypsi draco perhibetur *caudâ suâ traxisse tertiam partem stellarum cæli;* quia tentatione & suasione suâ multos & innumerabiles ad ima pertraxit. Cauda ergo huius Behemoth breuissima est, sed eam stringit & erigit tamquam cedrum; quia si verè attendantur bona quæ tentando promittit, ad quæ animum allicere cupit, & mala quæ tentando fugienda proponit, à quibus nos auertere conatur, breuissima sunt & decurtata: sunt enim temporalia bona & mala: vnde tam bona quibus allicit, quàm mala quibus terret, breuissima sunt: illa tamen erigit & extollit quasi cedrum, & quasi suprema exhibet; quia bona, ad quæ excitat, proponit tamquam excellentia, & mala tamquam omnino intoleranda, & remedij expertia; quo fit, vt cor hominis hoc ipso stringat, & quasi ad extremas ducat angustias. Quis enim dicere potest, quomodo obijciat mulieri necessitatem, quam patitur tamquam supremam & extremam, quasi iam nullum remedium supersit, nisi illa egerit quæ ipse suadet? Quis explicare possit, quomodo stringat cor hominis familiam alentis & prolem copiosam, persuadens ei nullum superesse remedium, nisi manum ad illicita extendat? Quis dicat, quomodo Iudæ imposuerit ipsum non posse viuere inter homines, qui tam detestandum facinus commiserat, nec aliud tanto malo remedium superesse præter laqueum? Christum ipsum in deserto tentans hoc modo stringere conatus est, proponens ei necessitatem famis, quam patiebatur, talem esse, quam, nisi miraculum induceret, euadere minimè posset; cùm tamen ibi Christus haberet quod edere posset, accommodans se loco & tempori, cibo vtens quo Ioannes se sustentauerat. Ita quidem tu, ô mulier, attende quòd verè habeas media tuæ sustentationi accommoda, labora, manuum operibus intende, alteri inseruito, &c. Tu itidem homo contentus esto cibo vestituque communi, &c. Ita Hieronymus de la Nuza Tract. 7. vbi de ieiunio & tentatione Christi agit.

Elephantis cauda dæmonis tentationem refert.

Apoc. 9, 10.

Apoc. 12, 4.

Dæmon mala & bona temporalia, cùm sint breuissima, erigit tamquam maxima.

Allegoricè S. Gregorius lib. 32. Moralium cap. 12. per caudam Behemoth intelligit Antichristum; tum quia in fine sæculorum venturus est,

Behemoth seu elephas est typus Antichristi.

est, eritque vltimus qui partes dæmonis acturus sit; tum quia vilissimus homo erit, ac proinde meritò caudâ elephantis, inter omnes animalium vilissimâ & breuissimâ, typicè adumbratur. Hic instar altissimæ cedri eriget se & extollet ope dæmonis, à quo immensas thesaurorum copias accipiat, quibus ad se homines alliciat, atque prodigiosis illusionibus seducet. Quod egregiè dixit Daniel, vt annotauit S. Gregorius loco citato: *Roborabitur fortitudo eius non in suis viribus*; quia satanæ virtute diuitias, quibus ad se homines alliciet, obtinebit: *& interficiet*, inquit, *robustos*, id est eos qui sanctitate videantur firmati: *& in copia rerum omnium occidet plurimos*: quod de morte peccati præcipuè intelligendum: innumeros enim trahet ad negandum Deum, & se adorandum. Ita Daniel. Benè autem dixit Deus de dæmone agens, *Stringit caudam suam quasi cedrum*; quia per Antichristum, quem ditissimum faciet, stringet firmissimè ac validè corda sanctorum. Nam nihil magis cor arctat, stringit & quasi compellit ad aliquid, quàm abundantissima diuitiarum & omnium temporalium bonorum promissio.

Dan. 8, 12.

NERVI TESTICVLORVM EIVS PERPLEXI.] Mirum est sanè Deum ad pudenda elephantis describenda sermonem suum demittere. Certè in eo aliquod latere mysterium necesse est; idque tantò amplius credendum, quantò similibus verbis numquam Deus in Scriptura vsus fuit. In primis enim vox Hebræa פַּחֲדָו *phahhadau*, vt notat Brixianus, hoc tantùm loco in Scriptura legitur; quæ videtur deduci à verbo פָּחַד *phahhad*, quod significat *timere*: & quia ea quibus timemus abscondita seruamus, deductum est nomen פַּחַד *phahhad*; quod pudenda aut verenda significat: quæ abscondita propter honestatem sunt. Vnde alij transferunt, *Nerui verendorum eius*; & transferre possumus, *Nerui absconditorum eius*. Deinde etiam verbum שָׂרַג *sarag* solummodò hoc in loco in tota Scriptura reperitur; quod Vulgatus transtulit *perplexi sunt*; Septuaginta reddunt συμπέπλεκται, *complicati sunt*; alij *ramificati sunt*. A verbo enim שָׂרַג *sarag* deducitur nomen שָׂרִיגִים *sarigim*; quod significat *palmites* seu propagines vitis; sic à perplexitate dictas, quod multis hinc & inde abundet surculis, quos clauiculos aut capreolos vocamus; quia ad vtramque partem quædam cornicula quasi clauiculos habent, quibus palmites hinc aut inde arboris ramos apprehendant, & quasi colligatos teneant, quibus implicati adhæreant; propter quos palmes verè ramificatus est, aut perplexus dici potest. Haudquaquam sanè Deo curæ fuisset tam minutim abscondita aut pudenda elephantis describere, nisi per illa aliquid altius intendisset circa dæmonem explicare. Per neruos igitur pudendorum eius significantur dæmonis tentationes, quibus peccatum generare conatur: ipse est enim mendacij & peccati pater, auctor & genitor. Porrò ramificatæ dicuntur istiusmodi tentationes ad modum palmitum qui varios clauiculos habent, vt vel ex hac vel ex illa parte mentem comprehendere & religare possint. Varia namque diabolus tentans intendit; vt si tentatio ex hac parte non apprehenderit, apprehendat ex illa. v.g. cùm inducit te vt ad domum ludi te conferas, multa intendit, aut te in periurium & furorem concitare, aut exponere vt bona tua perdas, ex quo tibi innumera mala nascantur: cùm inducit vt ad periculosa spectacula accedas, intendit vt ibidem comparentes mulieres aut virgines concupiscas, aut detractionibus vaces, &c. Vide S. Gregorium lib. 32. cap. 13.

Nerui pudendorum significant tentationes quibus dæmon generare nititur peccatum.

13. Ossa eius velut fistulæ æris: cartilago illius quasi laminæ ferreæ.

Hæc verba quidam de elephante dicta credunt propter dentes, qui fortissimi & quasi ærei sunt, nullâ cauitate vacui: alij propter omnia eius ossa, signanter costas, dictum volunt; vtpote quæ propter duritiem & fortitudinem eximiam ærea vocentur. Vnde Septuaginta vertunt: Αἱ πλευραὶ αὐτοῦ πλευραὶ χάλκειαι, ἡ δὲ ῥάχις αὐτοῦ σίδηρος χυτός: *Costæ eius costæ æneæ, & spina eius ferrum fusile*. Sed nec magnum quid hæc sententia continet, si de ossibus elephantis dumtaxat loquatur. Quare verius est Deum voluisse dæmonis ossa describere. Vocantur autem dæmonis ossa tentationes, suggestiones, machinationes, consilia fraudesque eius, vt Græci Patres docent. Et iure meritò. Nam sicut in ossibus positio corporis roburque subsistit; ita in fraudulentis consiliis tota se eius malitia erigit. Hæc autem ærea dicuntur propter obstinationem & pertinaciam inflexibilemque malitiam. Ita Olympiodorus in Catena. Quippe indefessa est dæmonis in tentando constantia: non eum frangit temporis diuturnitas, non illum moræ tædet, nec si iterùm iterumque ac sæpiùs repellatur, animum despondet, aut in pugnandi contentione languet. Vti enim ossa non flectuntur, nec mollescunt; ita dæmon non incuruatur domitus, non cedit victus, non continuò fugit pulsus. Musca est impudens, identidem redit, etsi centies rursumque centies abigatur. Et sicut in exagitanda & persequenda præda non fatigatur; ita etiam in retinenda impigerrimus, nulli parcit operæ. Ex eius vnguibus non minùs difficulter extorseris prædam, quàm, vt vetus est verbum, ex Herculis manibus clauam aut à leonis vnguibus semesum agnum.

Dæmonis ossa vocantur tentationes & cur ærea nuncupentur.

Constantia dæmonis in tentando indefessa.

B. Gregorius lib. 32. Moralium cap. 14. addit & aliam rationem, cur hæc dæmonis ossa ærea vocentur, quia scilicet dulciter suauiterque sonare videntur. Notum est enim in Scriptura sacra æris nomine eloquentiam significari: quapropter, vt annotauit D. Hieronymus ad cap. 2. Danielis, in illa statua, quam vidit Nabuchodonosor, venter æreus significabat Græcos; quia eloquentiâ ac sapientiâ vigebant: *Æs enim*, inquit, *est vocalissimum maximeque sonorum*. Eloquenter igitur & suauiter ad modum fistularum ærearum diabolus sonare videtur, & varijs tentationibus agens quasi varijs fistulis personat. In organo variæ sunt fistulæ æreæ, quas sapiens pulsator ordinatissimè pulsat: primò enim personat fistulâ depressum sonum emittente, & subitò conuertit manum ad eam pulsandam, quæ altissimum acutissimumque reddit; & ita acutum sonum cum depresso temperat, vt mirum concentum reddat. Idem in tentationibus

Diabolus suauiter canit dum tentando decipit.

 obseruat

obſeruat diabolus, qui maximâ dexteritate velut inſignis modulator non nudas tentationes proponit, ſed ſuauiter ſonans animum demulcet & diſponit, vt placeant, & earumdel ectationem velut gratiſſimam modulationem mentalibus cuiuſuis auribus inferre contendit. Vnde non eſt dubium (vt ſcitè hîc aduertit Pineda) quin ex vtroque nomine tum æris tum oſſium ingens diaboli fortitudo & vires ſignificentur, non ex ſcilicet, quibus alienos muros valeat confringere, ſed callidæ artes & ſubdolæ machinationes, quibus animum blandè pelliciat atque ſeducat. Aperit has fiſtulæ æris imago, quâ innuitur peſſimum hunc impoſtorem ex hominum nutu atque ſententia tibiâ canere ſiue tympanum pulſare. Quod luculenter perſequitur S. Gregorius lib. 29. Moralium cap. 12. dum ea Iobi verba, *Diuiditur æſtus ſuper terram*, ſic premit: *Rectè verò etiam diuidi æſtus dicitur, quia nimirum non ſinguli omnibus, ſed quibuſdam vicinis ac iuxtà poſitis vitijs fatigantur. Priùs enim conſperſionem vniuſcuiuſque antiquus aduerſarius perſpicit, & tunc tentationis laqueos apponit. Alius namque latis, alius triſtibus, alius timidis, alius elatis moribus exiſtit. Quò ergo occultus aduerſarius facilè capiat, vicinas conſperſionibus deceptiones parat. Quia etenim lætitia voluptas iuxtà eſt, latis moribus luxuriam proponit. Et quia triſtitia in iram facilè labitur, triſtibus poculum diſcordiæ porrigit. Quia timidi ſupplicia formidant, pauentibus terrores intentant: & quia elatos extolli laudibus conſpicit, eos ad quæ voluerit blandis fauoribus trahit. Singulis igitur hominibus vitijs conuenientibus inſidiatur. Neque enim facilè captiuaret, ſi aut luxurioſis præmia, aut auaris ſcorta proponeret; ſi aut voraces de abſtinentiæ gloria aut abſtinentes de gulæ imbecillitate pulſaret; ſi mites per ſtudium certaminis aut iracundos capere per pauorem formidinis quæreret.* Hæc Gregorius. Solet etiam diabolus non rarò aliqua bona ſuadere, vt ad malum valeat pertrahere; & ſic malum colore alicuius virtutis contegit, atque ſub eſca pietatis hamum malitiæ abſcondit. de quo dicitur: *Cartilago illius quaſi lamina ferrea.* Vbi cartilaginis nomine S. Gregorius lib. 32. Moralium cap. 17. hanc ipſius hoſtis noſtri verſutiam intelligit: *Quid enim*, inquit, *per cartilaginem niſi ſimulatio eius accipitur? Cartilago namque oſſis oſtendit ſpeciem, ſed oſſis non habet firmitatem. Et ſunt nonnulla vitia, quæ oſtendunt in ſe rectitudinis ſpeciem, ſed ex prauitatis prodeunt infirmitate. Hoſtis enim noſtri malitia tantâ ſe arte palliat, vt plerumque ante decepta mentis oculos culpas virtutes fingat, & inde quiſque quaſi expectet præmia, vnde dignus eſt æterna inuenire tormenta.* Ita S. Gregorius; qui id latiſſimè adhibitis exemplis declarat. Poſtquam ergo Deus expreſſit, vnde procedat diaboli impugnatio, & qui ſint quos diabolus reuincit, inſuper quibus viribus & armis agat, iam tandem exponit, quonam eſſet gladio feriendus dicens:

Fortitudo diaboli ſita in ſubdolis machinationibus.

Iob 38, 24.

Diabolus antequam tentet obſeruat cuiuſque inclinationem naturalem.

Quid per cartilaginem ſignificetur.

14. Ipſe eſt principium viarum Dei, qui fecit eum applicabit gladium eius.

Vt ſuperiùs notabamus, cœpit Deus deſcribere dæmonem ſub Behemoth aut elephantis ſpecie; & ita quamuis aliqua dixiſſet quæ verè in elephantem quadrant, tamen ita ſermonem ad dæmonem deſcribendum conuertit, vt difficilè poſſint ea quæ ſubdit elephanti conuenire, commodiſſimè autem dæmoni aptantur: qualia ſunt hæc, quæ non niſi violenter, vt D. Thomas ait, ad elephantem applicant aliqui. Quomodo enim dicitur ille principium viarum Dei? Quiſnam gladius eſt, quem Deus applicat contra eum? Dæmonem ergo, & quæ circa eum ſunt, hæc verba mirè deſcribunt. Dicitur enim diabolus *principium viarum Dei:* pro quo Septuaginta legunt: Τουτέστιν ἀρχὴ πλάσματος κυρίου: *Hoc eſt principium formationis Domini.* Quia inter omnes creaturas, quas Deus formauit, ille principem tenuit locum ſecundùm naturam, & ſecundùm dona gratiæ quæ tunc recepit. In cuius confirmationem S. Gregorius lib. 32. Moralium cap. 18. latè proſequitur illud Ezechielis: *Omnis lapis pretioſus operimentum tuum*, &c. Et iterùm: *Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo Dei: abietes non adæquauerunt ſummitatem eius: platani non fuerunt æqua frondibus illius: omne lignum paradiſi Dei non eſt aſſimilatum illi & pulchritudini eius: quoniam ſpecioſum fecit eum in multis condenſiſque frondibus*, &c. Dicitur itaque de diabolo ſiue Lucifero, quòd ſit ipſe *principium viarum Dei;* quia nimirum omnibus creaturis eſt excellentior ſecundùm naturam, vt latè Deus ipſe proſequitur. Quoniam autem (vt B. Dionyſius Areopagita lib. de Diuinis Nominibus cap. 4. docuit) ad naturam ſequitur potentia; & vnaquæque res tantò maioris eſt potentiæ, quantò eſt excellentioris naturæ; & hoc ipſo quo fatetur Deus illum eſſe omnibus ſuperiorem, videbatur inferendum, quòd conſequenter omnes quoque creaturas ſecundùm potentiam excederet, adeoque nobis impoſſibile eſſe illi obſiſtere; idcircò ſubdit:

Quomodo diabolus ſit principium viarum Dei.

Ezech. 28, 13.

Ezech 31, 8.

Diabolus ſecundùm naturam omnes ſuperat creaturas.

QVI FECIT EVM APPLICABIT GLADIVM EIVS.] Quæ verba egregiam continent doctrinam excellentemque Dei promiſſionem. Nam qui fecit eum Filius Dei eſt, per quem omnia facta ſunt; qui per Iſaiam dicit: *Ego creaui fabrum*, id eſt dæmonem, vt S. Hieronymus exponit. Ille ergo qui in mundi initio fecit eum applicabit gladium ipſius. Verbum applicandi in Hebræo eſt נגש *nagas*: quod aliquando in Scriptura ſacra ſignificat offerre: & ita illud tranſtulit noſter Vulgatus interpres apud Amos: *Numquid hoſtias & ſacrificium obtuliſti mihi?* Et iterùm: *Offerentem munus Domino.* Et apud Iſaiam: *Oblatus eſt, quia ipſe voluit.* Et alibi ſæpè. Quoniam autem in oblationibus interiora animalis nudabantur & fiebant manifeſta, oculiſque omnium exponebantur, idcircò verbum illud ſignificare poteſt aperire, manifeſtare, nudare quæ abſcondita erant: vt ſenſus ſit, Qui fecit eum manifeſtabit, nudabit, explicabit gladium ipſius: ipſius inquam diaboli, vt explicant S. Gregorius, Beda, & Philippus in hunc locum.

Deus reprimit potentiam diaboli, & fraudes eius detegit.

Ioan. 1, 3.

Iſaiæ 54, 16.

Amos 5, 25.

Malach. 2, 12.

Iſaiæ 53, 7.

Deus ergo, qui dicitur feciſſe dæmonem, non ſolùm quia creauit eum ſecundùm naturam, ſed etiam quia peculiari ſapientiæ ſuæ diſpoſitione illi permiſit, vt hominem impugnaret (ſicur explicat D. Auguſtinus lib. 11. de Ciuitate Dei

cap. 15.

cap. 15. & 17. & lib. 11. de Genesi ad litteram cap. 22.) ita se gessit, vt quò faciliùs homo dæmonem vincere, & semetipsum armare contra illius impetus posset, manifestarit, explicauerit, & in lucem emiserit gladium, id est, vim & fortitudinem ipsius, quâ homines impetit, apertissimè declarauerit. Vel etiam sic, vt *applicare gladium* idem sit quod restringere, replicare, implicare, vel inuoluere ad eum modum, quo acutum gladium vaginâ implicamus & inuoluimus, quâ eius acies inclusa tenetur, ne ferire possit. Si ergo diabolus sibimetipsi relinqueretur, sicut omnes creaturas secundùm naturam suam superat, sic vtique easdem etiam secundùm potentiam superaret; quam gladij nomine Deus expressit: verùm hæc potentia comprimitur, inuoluitur restringiturque à Deo, vt non quantum vult, sed quantum ei permittitur, agere possit.

Deus applicat, id est restringit gladium siue potentiam diaboli.

Pulchrè S. Gregorius lib. 32. Moralium cap. 19. *Gladius*, inquit, *Behemoth istius ipsa nocendi malitia est: sed ab eo, à quo bonus per naturam factus est, eius gladius applicatur; quia eius malitia diuinâ dispensatione restringitur, ne ferire mentes hominum quantum appetit permittatur. Quia ergo hostis noster & multùm potest, & minùs percutit, eius gladium pietas Conditoris adstringit, vt replicatus intra eius conscientiam lateat, & vltrà quàm desuper iustè disponitur sese in mortes hominum eius malitia non extendat. Quod igitur ad multa fortiter praualet, hoc de principio magnæ conditionis potest; quòd verò à quibusdam vincitur, eius nimirum gladius ab auctore replicatur. Iste namque Behemoth, qui principium viarum Dei est, cùm contra sanctum Iob licentiam tentationis accepit, Gentes mouit, greges abstulit, ignem de cælo deposuit, perturbato aëre ventos excitauit, domum concutiens subruit, conuiuantes filios extinxit, vxoris mentem in dolo praua suasionis exercuit, mariti carnem inflictis vulneribus confodit; sed eius gladius à Conditore replicatur cùm dicitur:* Animam illius serua. *Qui replicato gladio quanta sit infirmitatis Euangelistâ testante describitur; quia nec manere in obsesso homine potuit, nec rursus inuadere bruta animalia non iussus præsumpsit dicens:* Si eijcis nos, mitte nos in gregem porcorum. *Malitia quippe eius gladius, quàm sit replicatus ostenditur; cui si potestas summa licentiam non praeberet, nec grassari in porcorum gregem valeret.* Ex quo rectè infert idem S. Gregorius dicens: *Quando ergo iste suâ sponte nocere factis ad Dei imaginem hominibus audeat, de quo nimirum constat, quòd non iussus contingere nec porcos præsumat?* Sic ille.

Iob 2, 6.

Matth. 8, 31.

Hoc ipsum ex hac eadem historia similiter D. Thomas 3. part. quæst. 44. art. 4. ex B. Chrysostomi Homilia 24. in Matthæum expendit. Vult ergo Deus dicere ad Iobum, non esse cur diaboli potentiam nimis timeat; quæ etsi magna sit, tamen ita Dei virtute comprimitur, vt nullam vim ipsius possit voluntati inferre. Peculiarem hac de re tractatum edidit B. Chrysostomus Homiliâ 65. ad populum Antiochenum, ostendens nos Deo gratias agere debere, quòd commensurata nobis certamina largitus sit; ex quo hanc sententiam liceat clariùs explicare. quam si rectè expendamus, videbimus verè B. Paulum eam explicandam assumere voluisse cùm dixit: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari vltra id quod potestis*, &c. Verbum enim *applicandi*, quo Deus hîc vtitur, proprium est Medicorum medicamenta applicantium. Vox autem *gladij* in Scriptura sacra, iuxta SS. Patres, Hieronymum in cap. 65. Isaiæ, Augustinum Epist. 59. ad Paulinum atque in Psal. 104. Gregorium lib. 34. Moralium cap. 4. id propriè significat, quod ad alterius destructionem, exitium vel malum admouetur, quodque tribulationem inducit. Ita dicitur de peccatoribus: *Et gladius in ore ipsorum.* Et iterùm: *Lingua eorum gladius acutus.* Ita persecutio illata sancto Ioseph dicitur gladius aut ferrum. *Ferrum* (inquit Dauid) *pertransijt animam eius.* Et tribulatio Virgini beatissimæ inflicta in Christi morte dicitur *gladius pertransiens animam*, idque conformiter ad vim Hebræi sermonis, quo gladius dicitur חֶרֶב *hhereb*, proprieque significat *exsiccationem*, desolationem, vastationem, vt Brixianus annotauit. Vnde B. Gregorius suprà citatus rectè colligit gladium diaboli hoc loco dici eius malitiam & iram, quâ nos vastare, desolare ac perdere nititur. Quo supposito, elegantissimè dixit Deus: *Qui fecit eum, applicabit gladium eius:* vt locutio sit desumptâ metaphorâ à Medicis applicantibus medicamenta, quæ in se sunt contraria & destructoria naturæ: qualia sunt purgantia, vrentia, exsiccantia, mordicantia; quæ in se ita sunt naturæ contraria, vt verè dicantur eius venenum; quale est diagridium, scamonea, colocintidæ, caustica: & hæc quidem quæ talia in se sunt, moderata & contemperata à Medico, & applicata in determinata quadam mensura, vim habent medicamentorum, & maximè proficua ipsi naturæ redduntur: vnde & Medicus eorum malignitate vtitur ad salutem hominum promouendam, temperando eorum malitiam, mordacitatem, noxiam vim ac facultatem: qui solummodò ea applicat, cùm ad salutem sunt necessaria, aut ad superfluos noxiosque humores expellendos vel exsiccandos: id tamen præcipuè obseruat in eorum applicatione, vt nullatenus vltra vires patientis applicari permittat: metitur propterea & ponderat ea non tantùm secundùm libras & vncias, sed & secundùm drachmas & scrupulos, imò & secundùm grana, sciens horum vim contra naturam nostram, quæ nisi temperatissima applicentur, exitium & mortem certissimè inducent. Ita ergo Deus se habet. Est siquidem diaboli malitia iniqua, & mala in se contrariaque naturæ nostræ; cuius exitium omnibus viribus desiderat & procurat; temperata tamen à cælesti Medico, nobis redditur proficua ad superbiam purgandam, torporem excutiendum, exercendas virtutes, acuendas vires spirituales, animamque ad excellentiorem coronam disponendam. *Non quasi crudelis suscitabo eum*, inquit Deus infrà ad Iob, agens de dæmone sub specie ceti. Crudelis esset Medicus, qui tantùm ad torquendum hominem & comburendum eum applicaret ei potionem amaram, aut gladium scindentem carnes, aut serram secantem crura, aut cauterium ardentissimum; similis profectò Neroni, qui tantummodò ad comburendam Romam iussit

Deus non permittit dæmonem tentare vltra vires nostras.

1. Cor. 10, 13.

Vox gladij pro quo sumatur in Scriptura.

Psal. 58, 8.

Psal. 56, 5.

Psal. 104, 19.

Luc. 2, 35.

Deus instar Medici venena & contraria nobis nouit applicare ad salutem.

Quomodo Deus diaboli malitiam ad vtilitatem nostram nobis attemperet.

Iob 41, 1.

iussit ignem applicari. Pius tamen & benignus est, qui hæc quantumcumque aspera, acria & mordicantia applicat ad salutem & bonam valetudinem. Non ergo Deus dæmonem suscitat, id est permittit aduersus nos exurgere & suscitari quasi crudelis, sed tamquam pius benignusque Medicus, ad nostram salutem, videlicet cùm id nobis vtile expediensque est. Idcircò nequaquam concedit, vt absolutè diaboli malitia nobis applicetur; nec eum sinit agere quantum vult, quin potiùs malitiæ ipsius vires ac facultates contemperat, & nullâ ratione nobis applicari ordinat, nisi secundùm mensuram determinatam. *Mensurata* (inquit S. Chrysostomus suprà citatus) *nobis Deus dedit certamina.* Metitur enim & expendit attentissimè, qui cordis nostri intima lustrat, vires cuiusque, non tantùm eas, quas à natura, sed præcipuè quas ab auxilio gratiæ quiuis habet; nec vllatenus vltra tales vires permittit nobis diaboli malitiam aut actionem applicari.

15. Huic montes herbas ferunt: omnes bestiæ agri ludent ibi.

Elephas animal voracissimum.

Hoc de elephante quidam ideò dictum existimant, quòd voracissimus sit: ad quem vnum sustentandum videntur necessarij omnes montes herbiferi: qui cùm in illis pascitur, ita se mitem exhibet, vt coram eo cetera animantia adeò sine timore subsistant, vt ludere dicantur. Elephas enim sanguinarius non est, sed clemens; non carnibus, sed herbis vescitur. Tradunt autem illum tantâ esse mansuetudine prædirum, vt si quando per greges animalium transeat, ne fortè eius conspectu terreantur, proboscide velut manu significare se nihil læsurum, sed inoffensè transiturum. Quibus aliquo modo concinunt quæ de elephante Plinius scripsit lib. 8. cap. 7. Verùm commodiùs hæc de dæmone, quem Deus hîc præcipuè describere intendit, explicantur; ita nimirum, vt loquatur de mystico eius corpore, quod sunt iniqui, voluptatum & deliciarum amatores, vt sæpè B. Gregorius annotauit. Cui expositioni concinunt Septuaginta, qui sic vertunt: Ἐπελθὼν δ' ἐπ' ὄρος ἀκρότομον ἐποίησε χαρμονὴν τετράποσιν ἐν τῷ ταρτάρῳ: *Accedens autem ad montem prærupium fecit lætitiam quadrupedibus in tartaro.* Id est, Diabolus accedens ad tentandam Ecclesiam multos detraxit in tartara: vel, vt Olympiodorus exponit, Accedens ad occidendum Christum lætificauit suos socios & impios. Loquendo igitur de dæmone, quantum ad corpus eius mysticum, *huic montes herbas ferunt.* Nam ad hoc dæmonis corpus impinguandum, delectandum & voluptate afficiendum omnia fructificare videntur: ad illius delicias, voluptatem & gulam seruiunt montes & valles, campi & horti, maria & aëra: ad voluptates illius quæruntur herbæ deliciosæ in montibus, fructus suaues in vallibus, extrahuntur pisces maris, aues aëris capiuntur, & nemorum feræ conquiruntur. Sed quid inde sequitur?

Elephas animal mansuetum.

Iniqui sunt mysticum corpus dæmonis cui montes fructificant.

Terrena omnia seruiunt voluptuosis.

Vitia bestijs comparantur.

Omnes bestiæ agri ludent ibi.] Bestiarum nomine vitia intelliguntur, quæ quia tunc liberè oriuntur & procedunt, dicuntur ibi ludere. Ex nimia enim voluptate carnis illa vitia oriuntur quæ S. Paulus enarrat, *Fornicatio, immunditia, impudicitia, ira, rixa,* &c. Et verè accidit quod dixit Isaias: *Requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus; & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi; & respondebunt ibi vlulæ in ædibus eius & sirenes in delubris voluptatis.* Quem locum egregiè S. Chrysostomus Hom. 6. in Matthæum ad nostrum explicat institutum: *Quid mirum,* inquit, *si videas tot tantaque vitia liberè in teipso discurrere & quasi ludere, si corpus tuum ita voluptatibus impinguas, vt facias omnes mundi delicias ipsi seruire? si ventri tuo inseruiant montes, valles, maria,* &c. Ex hac ergo radice diabolus talia germina prodúcit.

Gal 5, 19.

Isaiæ 13, 21.

Dæmonis agricolatio in montibus, id est Principibus.

D. Thomas & Caietanus hunc locum similiter de diabolo interpretantur; cuius agricolatió est in montibus, hoc est in Principibus malis: ibi enim seminat exempla pessima in populum: quare *omnes bestiæ agri ludent ibi*; id est, adhærebunt ei impij asseclæ. Per Principes enim malos lucratur sibi diabolus populum malum. Quòd si verò montium nomine (vt sæpè in Scriptura contingit) iusti, & bestiarum appellatione iniqui & peccatores significentur, quis non videat bestias dæmoni ludere, dum illum suis flagitiis oblectant, & iustos, proh dolor! herbas offerre, dum his saltem peccatis leuibus, quæ manant ex impugnatione vitiorum, ipsum vtcumque sustentant? Mons ergo, id est iustus, qui cupit non offerre diabolo huiusmodi pabula, radices herbarum, id est vitia, ex quibus defectus isti manant, exscindat: nam his omnino destructis, non erit difficile herbarum pabulum auferre, id est notabiliora ista & crassiora peccata deuitare.

Montes, id est iusti, etiam herbas leuium defectuum dæmoni ferunt.

Porrò id quod Vulgatus reddit *ludent ibi* in Hebræo est verbum שחק *sabhak* quod propriè significat *illudere, irridere.* Quod quidam ita explicant, vt voluerit Deus rem mirabilem circa elephantem explicare: ipse quippe est, qui inter animalia terrena primas tenet; nihilominùs hæc illius grandis miseria, quòd à minimis animalibus ita impetitum se sentiat, vt ijs sese irridendum propinet; nam lacessitus ab eis, motibus furiosis & inordinatis circumagitur: videns quippe murem, quem maximè odit, vehementer conturbatur: chamæleon ab ipso nesciente inter pabula deuoratus adinstar veneni totum eius corpus infestat commouetque: suis siue porci grunnitum, teste Plinio lib. 8. cap. 10. ita grauiter fert, vt quamuis à primo ætatis tempore mansuefactus domitusque fuerit, tamquam furiis incitatus, nullum ordinem teneat: cuius rei exempla refert Ælianus lib. 1. cap. 33. hirundine in potu haustâ intolerabili dolore afficitur; & mirum in modum torquetur à vermiculis cæruleis prope Gangem. De quibus omnibus vide Plinium lib. 8. cap. 10. & 17. Solinum lib 9. cap. 15. & Aldrouandum de Quadrupedibus solidipedibus. Certè ros admiranda est, tantum tamque grande animal, quod omnibus alijs eminet, ita à minimis bestiolis conturbari posse, vt illud totum trementem ac rugientem reddant. Sed magis mirandum est, hominem prudentem ac strenuum, qui ratione eminet, per quam possit cognoscere, quàm exigui momenti sit verbum hominis sibi improperantis, nihilominùs vel à minimo

Elephas etiam à minimis animalculis illuditur & irridetur.

minimo verbo ita conturbari, vt seipsum vix contineat quin fremat præ indignatione, ac toto pectore contremiscat & inflammetur.

16. Sub vmbra dormit in secreto calami, & in locis humentibus.

17. Protegunt vmbræ vmbram eius: circumdabunt eum salices torrentis.

Quibus locis elephantes delectentur. Loca describit, in quibus elephantes versari solent. Proprium enim (inquit Ælianus ex Aristotele lib 9. Hist. Animalum cap. 46.) elephantorum est naturæ roscida & palustria amare, & amnes amplecti; vbi versari maximè student: vnde etsi fluuiatiles non sint, riparios dicere possumus. Plinius quoque lib. 8. cap. 10. gaudere amnibus maximè tradit, & circa fluuios vagari; sed propter magnitudinem natare non posse. Aristoteles verò non simpliciter non natare posse ait, sed non satis id posse propter pondus sui corporis. Idcircò autem humidis locis delectantur, quòd vehementi siti vrgeantur, vt sequenti versu declarabitur. Secretum ergo calami locum calamis obtectum appellat. Elephas quippe loca vliginosa ad quietem amat. Quod verò additur, *Protegunt vmbræ vmbram eius*, &c. eiusdem rei amplificatio est. Quidam non indoctè hos duos versus per interrogationem legendos esse credunt negatione soluendam. q. d. *Numquid in secreto calami esse potest, aut eius vmbram vmbræ protegent, aut circumdabunt eum salices torrentis?* Minimè; cùm tanta sit corporis vastitate, quæ calamos salicesque longè superat.

Calamus symbolum assentatorum. Tropologicè Behemoth, qui figuram refert diaboli, diuerticula quærit, latebras sectatur, in quibus somnos captet; præcipuè autem conquirit calami vmbram, in qua requiescat. Quid autem est quòd calamos quærat ad cubandum? quia nimirum inani foliorum sonitu arundines abblandiuntur, & somnos conciliant. Sensu autem morali assentatores calami sunt, qui vel leui auræ cedunt, & modò in illam modò in contrariam partem inflectuntur prout mollis aura adspirauerit; & assentatores modò aliquid laudant, modò etiam illud ipsum vituperant, iuxta Principis voluntatem, ad quam omnino se effingunt. Tum etiam arundines nullum fructum ferunt, sed inani foliorum viriditate luxuriant; sic assentatores nullum quoque fructum ferunt. Arundines humoris abundantiam amant, & adulatores Principum virorum lateri continenter adhærent; oderunt autem viros pauperes, humilesque contemnunt. Hæ autem arundines dum inani motu ludunt, diabolum ad somnum & quietem trahunt. *In ijs diabolus quiescit, & cur.* Sanè diabolus dicitur tenere omnium iniquorum corda; verùm in præcordijs aliorum peccatorum vigilat, in animis verò adulatorum, & eorum quibus assentantur, dormire perhibetur; in primis, quia dum adest assentator, non habet diabolus quod agat, atque adeò quàm optimè potest dormire & requiescere. Nam qui alijs blanditur vices gerit diaboli; neque diabolus habet quid faciat; vnde placidos captat somnos, & in vtramque aurem stertit. Tum etiam dicitur dormire, quia securus degit, neque timet ab aliquo exterreri ac suscitari. Milites dum hostem timent, vigiles adhibent, qui illos de hostium aduentu moneant; sed si non adsit inimicus, securi degunt. Ita etiam diabolus dum aliorum iniquorum corda possidet, vigilias agit, sibique consulit, ne expellatur; sed dum adulatores tenet dormit, neque aduersarios timet. Tum etiam dormire dicitur, quia dum adest assentator longiores in homine moras trahit; cumque somnus homini à natura datus sit ad fessas animi vires instaurandas & robur recolligendum; ita etiam diabolus per adulatorem vires colligit, vt commodiùs homini nocere possit. Denique cùm somnus voluptatem homini afferat, & malorum obliuionem inducat, optimè dicitur diabolus in assentatore dormire; quia tantam ex eo capit voluptatem, vt malorum etiam suorum obliuisci quodammodò videatur. Vmbrosa ergo & humentia loca, in quibus Behemoth, id est dæmon, placidè quiescit ac moratur, sunt assentatores, & homines otio torpentes & inertes; quorum studium est æstum laboremque detrectare. *Dæmon moratur in hominibus otio torpentibus.* De quibus lege S. Gregorium lib. 33. Moralium cap. 3. vbi lasciuos & superbos ijsdem associat. quem secutus deinde Isidorus Hispalensis lib. 2. Sententiarum cap. 39. *Principaliter*, inquit, *his duobus vitijs diabolus humano generi dominatur, id est superbiâ mentis, & luxuriâ carnis. Vnde & Dominus in Iob loquitur de diabolo dicens:* Sub vmbra dormit in secreto calami, in locis humentibus. *Per calamum enim inanis superbia, per loca verò humentia carnis demonstratur luxuria. Per hæc enim duo vitia diabolus humanum possidet genus, vel dum mentem in superbiam erigit, vel dum per luxuriam carnem corrumpit.* Sic ille.

Excusationes inumbrans peccatum. PROTEGVNT VMBRÆ VMBRAM EIVS.] Id est, Vmbras multiplicat, vt feliciter delinquat, vmbram delicti vmbrâ excusationis abscondens & protegens: temeritatem facinorum protegit patrocinio siue vmbrâ excusationis; cuius beneficio Behemoth non apparet clarus & fulgens, sed peccatorum vmbra ab vmbris excusationis densior, obtenebrescit magis excusatione caliginem addensante. *An melius est damnatum latere quàm palam absolui?* inquit Tertullianus lib. de Pœnitentia cap. 7. *Sic fit* (teste Gregorio lib. 33. Moral. cap. 6. ad hunc locum) *vt summa criminum dum defenditur augeatur.* *Ædificant ruinam.* Nam excusatio non tam adstruit innocentiam, quàm ædificat ruinam; siquidem non minuit delictum, sed auget: cuius augmento corruit virtutis ædificium. Verè igitur de immani bellua Behemoth dicitur: *Protegunt vmbræ vmbram eius.* id est, Fraudes & technas, quibus miseros homines decipit, vmbris temporalium bonorum tegit atque occultat; quasi vera illa & subsistentia bona in animarum pretium tribuat. *Dæmon omnia techuarum vmbris inuoluit.* Hæc S. Gregorius lib. 33. Moralium cap. 4. exponit de his qui per summam fraudem seipsos tuentur, & freti dignitatibus ac Magistratibus, quos obeunt, propria peccata & aliena defendunt. &, vt est in veteri prouerbio, *Manus manum lauat.* In quem sensum adducit ibidem Gregorius illud Isaiæ: *Et orientur in domibus* *Isaiæ 34. 13.*

domibus eius spina, & vrtica & paliurus in munitionibus eius. Sicut enim paliurus complexis spinis aditum occludit; ita qui in potestatibus sunt constituti se mutuo defendunt, & viam iustitiæ occludunt, ne quid contra eos pauperes valeant.

18. Ecce absorbebit fluuium, & non mirabitur: & habet fiduciam quòd influat Iordanis in os eius.

Bibacitas elephantis quanta.

Bibacitas elephantis declaratur, ac si dicat: Elephas tantum bibit, vt videatur sibi fluuium etiam Iordanem perennibus aquis abundantem totum exhaurire & exorbere posse. Est oratio hyperbolica, quâ significatur, cum propter ingentem corporis amplitudinem largissimè bibere. Pro illo, *Et non mirabitur*, Hebraicè ad verbum est, *Et non festinabit*, seu *non accelerabit.* id est: In tantum exhauriet fluuium, vt is bibente elephante non festinet cursum suum, sed potiùs, quasi eius haustu retardatus, tantisper impetum cursus sistat, dum ille bibit. Quod autem hîc dicitur de copioso potu elephantis confirmari potest ex eo quod scribit Aristoteles lib. 8. Histor. Animalium cap. 9. elephantem vno pastu modios Macedonicos nouem edere posse; sex autem vel septem edere modios in vsu frequenti ei esse; amphoras aquæ, mensuræ Macedonicæ, quatuordecim vno potu hausisse, & rursus à meridie eiusdem diei octo, compertum esse. Habet quidem elephas insatiabilem sitim; nec mirum, quia est corpore ingenti, & calore nimio abundat: vnde cùm ad bibendum accedit, tantâ auiditate & insatiabili appetitu haustum ingentem facit, vt quasi totum fluuium exhaurire velle videatur. Hanc propterea sitim egregiâ loquendi formâ explicat Deus dicens: *Absorbebit fluuium, & non mirabitur*; id est, Non pro magno ducet, non laborabit, vt id agat. Quod autem summè exoptat, sperat & desiderat, est Iordanem ipsum deglutire. Quibus verbis dæmonis affectum exprimit, non elephantis. Nam, vt docet Ælianus lib. 14. cap. 44. non solùm non appetit elephantus aquas claras, quales sunt aquæ Iordanis, sed eas fugit & odio prosequitur: *Clara*, inquit, *aqua potio elephanto inimicissima est; turbulentam ac sordidam suauissime bibit: & si ad flumen aut ad fontem accesserit, non prius quam cœnum pedibus perturbarit, & pulchritudinem aquæ deformarit, ad hauriendam aquam incumbit.* Hæc ille.

Sitis elephantis oritur ex nimio eius calore.

Dæmonis ergo sitim non elephantis exprimere vult Deus. Et quidem, vt egregiè ac latè prosequitur B. Gregorius lib. 33. Moralium cap. 6. fluuij nomine naturam humanam iniquorum egregiè describit; quæ procedens à primo illo fonte infecto Adam quasi fluuius tendit ad mare, id est mortem & damnationem. Nomine autem Iordanis intelligit viros sanctos; aut quia eos Iordanis vnda abluit & sanctificauit; aut quia aquæ Iordanis sanctæ reputantur, quas Deus tactu suæ mundissimæ carnis sanctificaturus erat: aut quia Iordanis, inquit S. Gregorius, dixeratque S. Augustinus in Psal. 41. significat descensum eorum. Quod in sanctificatis completur, in quibus reperitur descensus diuinarum personarum, dicente Domino: *Si quis diligit me, mandata mea seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Hicque descensus considerari potest in Iordane. Nam ibi descendere visus est Pater in voce, Filius in humanitate, & Spiritus sanctus in columbæ specie. Non ergo diabolus magni facit, aut sollicitè satagit, vt deuoret auaros, superbos, iracundos, luxuriosos, qui naturæ corruptæ cursum sequentes, ad æternæ mortis mare perenni cursu pergunt. Id quod summoperè exoptat, & vehementer expetit, est deglutire iustos ac sanctos; in quibus diuinas personas commorari conspicit; quos diuinis donis cælo delapsis plenos videt. *Antiquus hostis* (inquit S. Gregorius loco superiùs citato) *hoc pro magno non habet, quòd sub iure sua tyrannidis terrena quærentes tenet; Prophetâ quippe attestante cognouimus, quia esca eius electâ. Neque enim mirum deputat, si eos absorbeat, quos superbia erigit, auaritia tabefacit, voluptas dilatat, malitia angustat, ira inflammat, discordia separat, inuidia exulcerat, luxuria inquinans necat.* Absorbebit ergo fluuium, & non mirabitur: *quia pro magno non æstimat, cùm eos deuorat, qui per ipsa sua vitæ studia deorsum currunt; sed illos magnoperè rapere nititur, quos despectis terrenis studijs iungi iam cælestibus contemplatur.* Ita S. Gregorius. Quibus & illud quadrat, sicut expendit B. Hieronymus lib. 2. Contra Iouinianum, quod dixit Dominus: *Ecce Satanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum.* In cribro, inquit Euthymius, triticum transfertur, concutitur & confunditur: ideò cribrare est turbare, mouere, concitare; vel, vt Theophylactus ait, cribrare est turbare, nocere, tentare. Hoc Satanas expetiuit, concupiuit, & appetijt: iam quidem Iudam, Sacerdotes, Scribas, Pharisæos Iudæosque absorbuerat, quos omnes tamquam fluuium ad mare perditionis fluentem intuebatur: id non magni faciebat: expetiuit nempe tamquam rem sibi gratissimam & palato suo maximè delectabilem Apostolos: *Expetiuit vos*, inquit Christus. Quid est *vos?* Respondet idem Christus: *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis; & ego dispono vobis, &c. vt edatis & bibatis super mensam meam in Regno meo, & sedeatis super thronos*, &c. Hoc, inquit Euthymius, Satanas expetiuit, cuius mos est præstantiores expetere ad palæstram. Hoc enim ipso quòd aliquem videt Deo familiarem, eius donis illustrem, & ab ipso commendatum, summâ siti illum expetit: sicut & B. Iobi docet historia. Cùm namque tunc totum mundum quasi fluuium absorbuisse videretur, illud non pro magno ducebat; sed beatum Iobum concupiscebat (quem quasi Iordanem clarissimis virtutum aquis fluentem à Deo videbat laudatum) deglutire & expugnare: ita & Apostolos, quos vidit à Christo laudatos, quòd secum permansissent in tentationibus, & cælestibus ac diuinis promissionibus auctos ferre non valens, statim expetiuit & appetijt. Optimè S. Hieronymus Epist. 21. cùm Eustochium admonuisset, illam celeberrimam beati Petri vocem expendens, *Aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret,*

Elephantis sitis est typus sitis diaboli.

Iordanis viros sanctos designat, & cur.

Ioan. 14, 23.

Sancti sunt habitaculum sanctissimæ Trinitatis.

Dæmon sanctos maximè expetit deuorare.

Habacuc 1, 17.

Luc. 22, 31.

Satanas expetijt Apostolos cribrare.

Lucæ 22, 31, 28.

B. Iobum singulariter expetebat Satan deglutire.

1. Pet. 5, 8.

deuoret, subdit: *Non quærit diabolus homines infideles, non eos qui foris sunt, & quorum carnes Rex Assyrius in olla succendit, de Ecclesia Dei rapere festinat:* Escæ eius, *secundùm Habacuc*, electæ sunt. *Iobum subuertere cupit, & deuorato Iudâ ad cribrandos Apostolos expetit potestatem.* Ita S. Hieronymus. De qua reuidendus Origenes, qui fusè ac pulchrè docet diabolum nihili facere Gentiles cunctis vitijs addictos, sed singulariter desiderare baptizatos nouâ regeneratione natos deglutire; similem Pharaoni, qui pueros populi Dei, hoc ipso quòd nascebantur, & in lucem prodibant, suffocare & perdere nitebatur.

Habacuc 1, 7.

19. In oculis eius quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius.

Qui hæc ad litteram de elephanto explicare contendunt, se in omne larus vertunt & torquent, quærentes quidnam in illo animali reperiatur, ratione cuius hæc verba in ipsum quadrare possint. Et quamuis varij varia expendant, illud non incongruum videtur, quod quidam existimant hoc ideò dictum esse, quòd venatores ad elephantem capiendum vinculis laqueisque absconditis istiusmodi cibum superponant quem elephanto gratum norunt; quo viso ad illum deglutiendum accurrens laqueis irretitur, & capitur non secùs ac piscis hamo, quem esca tenebat opertum. Qui modus est vnus ex illis quos tradunt auctores, qui de capiendo elephanto scribunt: vt Aristoteles lib. 9. Hist. Animalium cap. 1. Plinius lib. 8. cap. 8. Strabo lib. 15. & 16. Ælianus lib. 15. cap. 16. & D. Ambrosius lib. 6. Hexaëmeron cap. 5. quos citat Pineda noster. Nonnumquam etiam venatores elephanti, quem capere volunt, in foueam ad id paratam delapsi, oculos maximè ac nares, vt ceteris partibus tenuiores, ob idque feriri & dolore affici promptiores, percutiunt: sed superueniente alio, iram aduersus percussores elephanti simulante, prohibenteque, ne ampliùs eum feriant, quin etiam cibum ei gratissimum hordei porrigente, statim is mansuescit, & sese illi, vt liberatori & benefactori suo, in seruitutem libenter tradit, sessoremque & rectorem sui libentissimè patitur. Narrat Philostratus lib. 2. cap. 5. Apollonio iuxta Indum fluuium occurrisse puerum annos non plus tredecim natum, qui elephanto insidens summâ omnium spectantium admiratione acriter stimulis tantam belluam vrgebat, bacillo ipsum quocumque vellet dirigens agitansque. Etsi igitur Elephas maximâ sit corporis proceritate ac robore, facillimè tamen se domari & in seruitutem hominis redigi patitur, præsertim oculis naribusque percussus.

Quomodo capiantur elephanti.

Mysticè sub hoc typo Deus descripsit modum, quo dæmonem capturus esset, quem & nunc tenet: seipsum enim coram oculis eius exposuit famelicum & infirmum, in similitudinem carnis peccati; ad quem propterea tamquam ad cibum sibi congruum subitò accessit, vt deuoraret; qui tamen latente diuinæ virtutis laqueo captus mansit. Hunc sensum sequitur B. Gregorius lib. 33. Moralium cap. 7. annotans nos dici id in oculis habere, quod coram nobis positum videmus. Exultabat diabolus se homines comprehendere in oculis eorum, *sicut aues capiuntur laqueo & pisces hamo*; quia exhibebat eorum oculis quod concupiscerent, sub quo laqueum peccati & perditionis tendebat; ideoque illos currentes ad apprehendendum id quod sibi delectabile aut vtile conspiciebant, laqueo tenebat comprehensos; quales erant illi, de quibus Apostolus ait: *Resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.* Quomodo & nunc multos comprehendit ostensâ voluptate carnis, alios expositâ diuitiarum iactantiâ, multos exhibitâ honoris gloriâ. Verè enim ex eo quod vident capiuntur in oculis suis, sicut pisces capiuntur hamo. Simili modo volebat Deus illum qui alios capiebat capere, cui prædixerat: *Qui prædaris, nónne & ipse prædaberis? & qui spernis, nónne & ipse sperneris?* Itaque in oculis eius, dum Christus humanitatem suam dæmoni instar escæ, ad quam deglutiendam auidè accurrebat, obiecit, ipsum hamo diuinitatis captiuum cepit, vti Patres loquuntur.

Quomodo Deus diabolum cepit.

Eccle. 9, 12.

Quomodo diabolus capiat homines.

2. Tim. 2, 26.

Isaiæ 33, 1.

Profundius ergo aliquid hæc verba continent, quibus, iuxta superiùs dicta, veriùs quæ ad dæmonem quàm quæ ad elephantem pertinent Deus expressit; cuius postquam vires, astus machinasque descripsit, rem totam concludens, modum tradit, quo à se capienda erat crudelis ista bestia, dicens: *In oculis eius quasi hamo capiet eum.* Id autem dicitur fieri in oculis, quod manifestè, clarè & euidenter fit, quodque nullâ ratione potest abscondi. Quare voluit dicere se comprehensurum illum tam clarè tamque apertè, vt captiuitatem suam nullâ posset tergiuersatione obscurare. Nihil enim magis diabolus satagit (vt indicat B. Chrysostomus Hom. 3. in Epistolam ad Colossenses) quàm, cùm ab aliquo vincitur, illius obscurare victoriam, & suadere se non victum, sed victorem potiùs euasisse; more scilicet quorumdam militum superborum, qui quando maiori lapsu victi sunt, magis sibi victoriam cessisse iactitant. Ideò Christus assumens hunc inimicum expugnandum & reuincendum, tam manifestè voluit illum superare, vt illi ceterisque omnibus victoria foret euidentissima. Hoc est quod Paulus ait: *Spolians principatus, & potestates traduxit confidenter, palàm triumphans illos in semetipso.* Expende illud, *palàm triumphans*, id est apertè, clarè, manifestè, vt in oculis suis verè captus esse dicatur. Idipsum & nunc Christus Deus per sanctos suos præstat, in quibus palàm & manifestè de diabolo triumphat. Quomodo autem id perficiat, aptissimè subiungit dicens:

Christus manifestè diabolum cepit ac triumphauit.

Colos. 2, 15.

IN SVDIBVS PERFORABIT NARES EIVS.] Nares elephanti sunt tuba illa, quam proboscidem aut pronomidam Galenus vocat; hæc illi pro naribus, quæ ad extremum duo habet foramina, quibus odoratur & respirat; quam propterea Aristoteles lib. 1. Hist. Animalium c. 11. narem prolixam validamque vocat: hac ille vtitur ad ea capienda quæ vult: cuius si foramina sudibus occludantur, omnis eius respiratio intercipitur, virtusque ita remanet compressa, vt seipsum omnino victum exhibeat. *Quid aliud sudes, id est palos* (inquit Gregorius lib. 33. Moralium cap. 8.) *accipimus, qui videlicet acuuntur,*

Elephanti nares sunt proboscis eius.

tur,

tur, vt figantur, nisi acuta sanctorum consilia; quæ huius Behemoth nares perforant, dum sagacissimas eius insidias & vigilando circumspiciūt, & superando transfigunt. Per nares verò odor trahitur; & deducto flatu hoc agitur, vt res etiam quæ longè est posita cognoscatur. Naribus ergo Behemoth callidæ eius insidiæ designantur, per quas sagacissimè nititur & occulta cordis nostri bona cognoscere, & hac pessimâ persuasione dissipare. In sudibus itaque Dominus nares eius perforat; quia callidas eius insidias acutis sanctorum sensibus penetrans eneruat, &c. Hactenus de diabolo sub specie terrestris belluæ; iam de eodem sub typo belluæ marinæ, omnium maximæ ac terribilissimæ, subiungit:

20. An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius?

21. Numquid pones circulum in naribus eius, aut armillâ perforabis maxillam eius?

Leuiathan quid significet. Quid Leuiathan verè & propriè significet dubium est. Hebræi enim varias fabulas confingunt in suo Thalmud, indignas quæ à nobis referantur. Nonnulli auctores censent esse draconem aut terrestre animal ingens ferocissimumque, vt Camerensis, nostri temporis diligens auctor, lib.4. de Animalibus cap.6. & sequentibus fusè disputat. Constans tamen & indubitata ferè omnium tam Græcorum quàm Latinorum Patrum sententia est, Leuiathan esse vastissimum piscem, qui omnes alios magnitudine ac voracitate superet. Quod B. Gregorius lib. 33. Moralium cap. 9. ex ipso contextu Iobi demonstrat; & Caietanus in Psalmum 140. apud Hebræos ex nominis significatione confirmat. *Leuiathan* enim significat *additamentum eorum*, id est piscem tantæ magnitudinis, vt ad magnorum piscium quantitatem adhuc addat, illam longo excedens interuallo. Quibus concinunt alij auctores, qui dicunt vocem *Leuiathan* significare *congregationem eorum*, scilicet piscium; quasi dicas aceruum piscium; eò quòd tantæ sit magnitudinis, vt in illo vno omnes alij coaceruati videantur, eo modo quo de elephante diximus vocari à Deo *Behemoth*, id est *bestia*, in plurali; quia vnus cùm sit, omnes bestias in se continere videatur. Nomine *Leuiathan* ergo Deus supremum piscem omnium suffragio significari voluit. Quoniam autem omnibus certum est piscem omnium maximum esse cetum, idcircò communior veriorque sententia est, Leuiathan significare cetum. *Nomen ceti quid significet.* Quamuis autem nomen ceti commune sit, & genericum ad omnes maiores pisces, balænam, physiterem, phocam, orcam, pristen, lamiam, caniculam, similesque ingentis magnitudinis marinas bestias, vt ex variis auctoribus tam sacris quàm profanis constat; quoniam tamen, vt Plinius lib.9. cap.3. & 4. dixit, inter omnes huiusmodi belluas balæna notior est, & omnibus maior, nomen ceti communiter assumitur ad balænam significandam; cuius magnitudinem, qui de rerum naturis disputant, quasi immensam describunt. Solinus enim cap. 56. & Plinius lib. 9. cap.3.4.6. expressè asseruut, dari cetum tantæ magnitudinis, vt occupet quatuor iugera terræ, hoc est tantum spatium, quantum quatuor diebus par boum arare potest, adeoque magno monti æquale. *Balæna mira magnitudo.* Quod & Caietanus loco suprà citato tamquam communem sententiam affirmauit; & diuus Ambrosius lib.5. Hexaëmeron cap.10. asserüit se id didicisse ab illis qui viderunt. *Constat* (inquit D. Basilius Homil. 7. in Hexaëmeron) *hæc animalia tanta esse molis, vt maximis montibus æquentur; quæ cùm ad summam aquæ superficiem enatarint, instar insularum sæpenumerò apparent, ideoque vocantur cete grandia*. Sic ille. Leuiathan ergo cetum significat. Quod & manifestè satis indicat Isaias, qui quem primò vocat *Leuiathan*, posteà nominat *cetum, qui est in mari*. *Isaiæ 27, 1*

Hoc supposito, admiranda apparent, quæ Deus hîc ipsi Iobo proponit dicens: *An extrahere poteris Leuiathan hamo?* Non quamcumque expiscationem B.Gregorius intelligendam voluit (dantur enim modi apud aliquas nationes, quibus facilè hanc belluam expiscantur, quos S.Basilius Hom. 10. in Hexaëmeron recenset) sed de piscatione quæ fit per arundinem, lineam, aut funiculum, & hamum; quam ideò tamquam rem omni admiratione maiorem & humanis viribus superiorem Deus proponit: *An extrahere poteris Leuiathan hamo?* *Homini impossibile est balenā hamo capere.* Quî enim fieri possit, vt accipiens homo arundinem, lineam & hamum ex ea pendentem, talem belluam valeat expiscari? Certè Habacuc varia instrumenta piscandi ponit, *sagenam, rete & hamum*; duo priora ad maiores pisces, hamum ad minores: & satis notum est, eum qui arundine & hamo ad piscationem procedit neque intendere, neque posse capere nisi pisciculos paruulos; vnde & talem piscatorem sæpè irridemus. *Habacuc 1, 15.* Quomodo ergo tam ingens bellua ita extrahi poterit? Quin imò Deus ipse paulò inferiùs fateri videtur, tam grandem esse hanc bestiam, vt nec sagenâ nec reti capi possit; vnde interrogat: *Numquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius?* *vers.26.* Gurgustium piscium vocatur instrumentum vimineum, quo pisces concluduntur; quasi indicans, nec illis cunctis instrumentis piscatoriis, quibus capiuntur alij pisces, cetum seu balænam capi posse; quomodo igitur hamo posset extrahi? Hæc quidem admiranda sunt, & vires ac facultatem hominum excedunt; Deo tamen facilia sunt, qui non tantùm se id facturum pollicetur, sed insuper linguam eius fune ligaturum: *Deo facile est balenas etiam maximas frenare & capere.*

ET FVNE LIGABIS LINGVAM EIVS.] Miranda res. Quæ namque manus tam valida esse potest, vt draconis huius os aperiat, & dentes eius minimè reformidans, linguam eius apprehendat & liget? & quis funis tam validus, vt dentibus eius possit resistere, & linguam illius ingentem colligare? Præterea prædicit se immissurum circulum in naribus eius, id est eius superbos conatus compressurum.

NVMQVID PONES CIRCVLVM IN NARIBVS EIVS?] S. Hieronymus transfert, *Circumdabis capistrum naribus eius*. Habent balænæ (vt ait Plinius lib.9. cap.6.) foramina

Quæ sint balænæ nares. mina aut orificia quædam in frontibus (Ælianus lib. 10. cap. 1. fistulas appellat) per quæ spirant; quæ propterea nares vocantur; per quæ ingentem aquarum copiam efflant & eructant. Imò B. Isidorus balænæ nomen deductum censet ab emittendo seu effundendo aquas: βάλλειν enim Græcè significat *emittere* seu *eucere*. Et quidem Plinius lib. 9. cap. 4. id peculiare demonstrat de quodam balænarum genere, quod propterea φυσητὴρ à Græcis dicitur, id est *flator*, quòd reflando soleat ingentes nimbos emittere. de quo Strabo lib. 15. & alij quos citat Pineda noster. Idcircò Deus paulò pòst sternutationem
Iob. 41, 9. Leuiathan formidabilem notat dicens: *Sternutatio eius splendor ignis:* quia nimirum aquarum nimbos maximâ vi per nares eructat; qui luce perfusi flammarum instar resplendent: vt verè videatur igneos fluuios per nares efflare, vt D. Thomas sequenti capite annotauit lect. 2. Idcircò igitur tamquam rem summè difficilem proponit Deus: *Numquid pones circulum in naribus eius?* quo scilicet nares huius immensæ bestiæ possis comprimere. Id Deus se facturum pollicetur; neque hoc solùm, sed & frenum validum se immissurum in os eius, quo crudelis illa bellua non secùs quàm equus duro robustoque freno contineatur. quod explicat subdens:

AVT ARMILLA PERFORABIS MAXILLAM EIVS?] *Armilla quid.* Armillæ nomen etsi communiter significet ornamentum brachij in modum circuli, vt idem sit quod brachiale; vox tamen Hebræa significat instrumentum curuum instar vncini aut hami acuti; & hoc in loco capistrum seu validum frenum exprimit, quod ex vncinis componitur; & non quodcumque, sed acriter pungens & perforans labia & fauces, quibus ita infigitur, vt nullatenus excuti valeat. Vnde & Theodoretus transtulit, *Freno perforabis maxillam eius.*

Mysticè hæc omnia compleuit Deus cùm homo factus est: quæ mirè explicat B. Gregorius lib. 33. Moralium cap. 9. & sequentibus; & ante ipsum explicuerat D. Chrysostomus Homil. 5. ex variis in Matthæum. Et certè concors *Leuiathan est typus dæmonis.* est sanctorum Patrum sententia, Deum sub typo Leuiathan ita dæmonem ipsum exprimere voluisse, vt multa dicantur hoc in loco, quæ cetis conuenire nullatenus aut difficilè possint; sunt autem ipsi dæmoni propria, quem cùm priùs expressisset ac delineasset sub specie Behemoth, qui est inter animalia terrestria ferocior; deinceps eumdem describit sub specie Leuiathan, qui inter animantia aquatilia primas tenet. In primis enim (vt S. Gregorius annotauit, & sancti Patres, Hieronymus in cap. 27. Isaiæ, & Philippus, Beda, S. Thomas & alij hoc in loco expendunt) nomen Leuiathan egregiè in dæ*Leuiathan vnde sic dictus.* monem quadrat. *Leuiathan* enim (vt diximus) significat *additamentum eorum*; & deriuatur à verbo לוה *lauah*; quod significat addere, adiungere, applicare, copulare, sociare; aut, vt alij clariùs vertunt, idem est ac *sibi copulans*, aut adiungens, vel associans. Vnde & tertius Liæ filius vocatus est ab ea *Leui:* quæ postquam pe-
Genes. 29, 34. perit dixit: *Nunc quoque copulabitur mihi vir meus.* id est, Mihi adhærebit, sociabitur, &c. Vnde & rectè in balænam tale nomen quadrat, aut quia vnus piscis cùm sit, in seipso omnes alios quasi copulatos & iunctos tenet; quippe quæ habet omnium aliorum voracitatem, crudelitatem, agilitatem, &c. aut quia omnes pisces & quidquid inuenerit sibi copulat & concorporat, deglutiens quidquid se illi obtulerit. Quapropter vt Ionas à pisce deglutiretur, præparatus est cetus à Deo. Cùm enim animal hoc tam ingentis sit magnitudinis ac molis, summâ fame ita perpetuò vrgetur, vt ne omnes pisces maris Mediterranei deuoret, à Deo summâ prouidentiâ cuncta disponente per fretum Gaditanum, tamquam per ostia valida, in magno Oceano tamquam in carcere inclusus sit, vt notant sancti Patres in illud Iobi: *Numquid cetus ego sum, quia conclusisti me carcere?* Iob 7, 12. Optimè ergo *Nomen & significatio Leuiathan optimè conuenit diabolo.* dæmoni tale nomen conuenit, qui vnus omnium piscium imò & omnium bestiarum in seipso vnitos habet noxios crudelesque mores, vt alibi dictum est: qui non solùm nunc (vt Christus dixit) sæpenumerò alios spiritus immundos Matth. 12, 44. & inimicos ad nos expugnandum sibi adiungit; sed & ab initio conatus fuit sibi copulare omnes Angelos; quorum tertiam partem sibi adhærentem traxit: Apoc. 12, 4. sicut & à mundi exordio humanam naturam vniuersam deglutire sibique copulare studuit; perpetuoque id satagit vt omnes deuoret & in corpus suum traiiciat; quòd ex ingenti iniquorum multitudine, quos sibi copulauit, tamquam ex membris constituitur, vt Deus ibidem describit, & beatus Gregorius hîc exponit.

Et quidem Christus Dominus caput, cuius *Christus est caput Ecclesiæ.* Ecclesia est corpus, quòd spiritu suo viuificat & regit; ac propterea omnes homines conatur sibi copulare & adiungere Patrem rogans, *vt omnes vnum sint*; Ioan. 17, 21. conaturque omnes in corpus suum traiicere, vt tamquam membra sua suo spiritu viuificentur. Vnde & ipsi primo pastori (inquit S. Gregorius lib. 11. Moralium cap. 22.) dictum est: *Macta, & manduca.* Act. 10, 13. Qui mactatur quippe vitâ priuatur; id verò quod comeditur in comedentis corpus commutatur. Macta igitur, inquit, & manduca, id est peccato, in quo viuunt, priua; & à seipsis illos in tuum corpus conuerte, &c. *Diabolus caput impiorum desiderat omnes sibi incorporare.* Diabolus è diuerso impiorum omnium est caput; quorum vniuersitas est ipsius corpus, quod ille regit, gubernat, & spiritu suo iniquo animat: quem propterea ibidem Deus, eamdem sequens loquendi rationem, caput omnium iniquorum appellauit: *Ipse est caput super vniuersos filios superbiæ:* Iob 41, 25. quos tamquam corpus eius describit dicens: *Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus.* Iob 41, 6. Hæc idcircò summa ipsius cura, omnes homines sibi sociare, in tale corpus traiicere, & in membra quæ sibi cohæreant transmutare. Hic ergo Leuiathan aut balæna erat in hoc mari magno supremam habens potestatem, vt pleno ore illius princeps diceretur; nec vllus erat qui hanc vastissimam belluam posset expiscari; neque potestas erat in terra quæ ei posset comparari. Quare *Deus diabolū hamo diuinitatis carne humanitatis vestito cepit.* Deus nostri misertus, suâque omnipotentiâ vsus, manum apposuit, vt eam caperet, ligaret, infrenaret, & iam infirmam nobis exponeret reuincendam, iuxta id quod eidem sub typo Pharaonis Regis Ægypti comminatus fuerat: *Ecce ego* Ezech. 29, 3. *ad te draco magne, qui cubas in medio flumi-*

num tuorum, & dicis: Meus est fluuius, &c. *extraham te de medio fluminum, & ponam frenum in maxillis tuis*, &c. Eum itaque Deus cepit,& extraxit hamo. Christus enim Dominus rectè hamus vocari potest. Hamus namque piscatorius in se ferream aut æream habet naturam fortissimam; sed ita coopertus est rubrâ carne vermiculi, vt verè nihil aliud quàm quidam vermiculus videatur. Ita Christus in se veram habebat naturam diuinam; nam verus erat Deus, æqualis Patri, coopertus tamen carne rubrâ vermiculi, id est hominis, qui in Scriptura Rom. 8, 3. sæpè vermis dicitur: atque hoc modo *factus est in similitudinem carnis peccati*, taliterque eâ fuit coopertus, vt ab omnibus velut vermis, id est, communis homo & peccator haberetur. Vnde Psal. 21, 7. & per os Dauid de se prædixerat: *Ego autem sum vermis*. Ostendit autem Paulus naturam eius diuinam, fortitudine plusquam ferream, Philip. 2, 6. infirmitate carnis conuestitam, dicens: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus*. Quod & B. Ioannes significauit cùm Ioan. 1, 14. dixit: *Et verbum caro factum est*. Eccè ergo hamum escâ carnis vestitum, quem Deus Leuiathan, id est diabolo obiecit; qui videns vermiculi speciem, accessit pleno ore Christum volens deglutire: nec enim fore suspicabatur, vt humanitatem & infirmam carnem aggressus in diuinitatem incurreret. Sicut ergo appositâ hamo escâ pisces decipimus; qui videntes escam, hamum non considerant; & volentes escam capere, hamo capiuntur; sic & diabolo contigit, dum tantùm corpus hominis in Dei Filio considerat, & Deum in corpore non agnoscit, quasi ad præparatam sibi prædam solitâ auiditate festinat; sed dum vult auidus prædam rapere, ipsemet draco velut piscis adductus in hamo præda Domini factus est. *Et posuit circulum in naribus eius*. Nares enim in Scriptura sacra indicant iracundiæ & superbiæ spiritum. Qui namque eo agitur, narium respiratione illum demonstrat. Hanc ergo belluam cælo expulsam Ioannes visus est conspicere maximâ irâ concitatam quasi ingentes aquarum nimbos naribus efflantem, & terræ marique exitium minitantem; quapropter clamat: *Væ terræ & mari, quia* Apoc. 12, 12. *diabolus descendit ad vos magnam iram habens*. Sed Christus audacem ac superbam eius iracundiam, quâ in homines sæuiebat, ita compressit, vt iam coram seruis Dei vix audeat hiscere aut respirare. *Et armillâ perforauit maxillam eius*. Id est, Tam valido freno repressit, & ita violentum eius impetum coërcuit, vt vel pueri iam illudere illi possint.

Deus obiiciens diabolo escam humanitatis, transfixit illum aculeo diuinitatis.

Pulchrè ad hunc locum B. Petrus Damiani Sermone 18. *Per Leuiathan*, inquit, *cetus ille deuorator humani generis designatur, qui dum se diuinitatem homini addere spopondit, immortalitatem sustulit: qui præuaricationis quoque culpam, quam primo homini propinauit, dum se sequentibus pessimâ persuasione multiplicat, pœnas eis sine cessatione coaceruat. Armillâ igitur Dominus per electos suos maxillam Leuiathan perforat; quia ineffabili misericordia sua potentiâ malitiæ antiqui hostis obuiat, vt aliquando eos etiam, quos iam cepit, amittat: & quasi ab ore eius cadunt, qui post perpetratas culpas ad innocentiam redeunt. Quis enim ore illius semel captus maxillam eius euaderet, si perforata non esset?* Idem Homiliâ 46. quæ est de Natiuitate B. Mariæ virginis: *Hunc ergo*, (inquit) *Pater omnipotens hamo cepit, quia ad mortem illius vnigenitum Filium incarnatum misit; in quo & caro passibilis videri posset, & diuinitas impassibilis videri non posset. Cumque in eo serpens iste per manus persequentium escam corporis momordit, diuinitatis illum aculeus perforauit. Priùs verò eum in miraculis Deum cognouerat; sed de cognitione ad dubitationem cecidit, quando hunc passibilem vidit. Quasi hamus ergo fauces deglutientis tenuit, dum in illo esca carnis apparuit, quam deuorator appeteret; & diuinitas passionis tempore latuit, quæ necaret. In hamo eius Incarnationis captus est, quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas, quæ ad se deuoratorem duceret; ibi diuinitas, quæ perforaret; ibi aperta infirmitas, quæ prouocaret; ibi occulta virtus, quæ raptoris fauces transfigeret. In hamo igitur captus est, quia inde interyt, vnde momordit: & quos iure tenebat mortales perdidit; quia eum, in quo ius non habuit mortis, appetere in morte præsumpsit.*

22. Numquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?

23. Numquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum?

Qui victi sunt à potentiori hoste, & periculum imminet seruitutis aut cædis, cùm lacertis ac viribus nequeunt propulsare periculum, ad preces confugiunt & supplices lacrymas, quantumuis priùs spiritus habuerint arrogantes. Petit ergo à Iobo Deus, numquid eò adacturus sit prostratum iam marinum hoc monstrum, vt despondeat animum, & nihil in suis viribus putet esse subsidij, & ad supplices preces, quod hostes faciunt superati, confugiat. Vel, numquid ad eam conditionem adducturus sit cetum, vt vitam, quam iure victoriæ iam victus amiserat, cum æterna seruitute commutet. Notum est enim perpetuo seruitutis nexu redimi vitam, quæ fuerat ferro legitimè deuota. Nam qui iure belli occidi potuit, non duram subit conditionem, si paratam mortem cum longa seruitute commutet; neque cum illo iniustè agit aut crudeliter victor, si seruilibus notis ingenuam compungat faciem, dum vitam concedat, quam amittere potuit, qui ad illum vsque articulum eripere studebat alienam. Sic sanè fecit Benadad 3. Reg. 20. cùm victus esset ab Achab, eò se demittens subitâ rerum inclinatione perculsus, vt seruum se vltrò offerret, vitę tantùm possessione contentus. Sed numquam, inquit, istiusmodi conditionem accipiet Leuiathan; quia numquam quis illum sub suam potestatem adducet. Ita Sanctius noster.

Mors cum seruitute commutari solita.

Allegoricè S. Gregorius lib. 33. Moralium cap. 12.

cap.12. *Si*, inquit, *ad personam Filij hac verba referantur, incarnato ei mollia loquebatur cùm diceret:* Scio quia sis Sanctus Dei. *Ad quem Leuiathan iste multiplicauit preces, cùm per subditam sibi legionem dixit:* Si eiicis nos, mitte nos in gregem porcorum. *Quamuis intelligi potest apertius, quia ad Dominum preces multiplicat, cùm extremi die iudicij iniqui, qui eius corpus sunt, sibi parci deprecantur; cùm membra eius, videlicet reprobi, serò clamantes dicunt,* Domine, Domine aperi nobis. *quibus protinus dicitur:* Nescio vos. *Tunc etiam Domino per membra sua mollia loquetur, quando multi ex eius corpore dicturi sunt:* Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus? *&c.* Ita Gregorius: qui ibidem cap.13. pulchrè ostendit, quomodo diabolus in hac vita nesciens sanctorum vsibus seruit, & tentationis licentiâ quasi ex pacto acceptâ voluntatem suam implet tentando; sed voluntate Dei ligatur, vt electos & volens tentet & nesciens probet.

Marci 1, 24. Luc.4, 34. Matth.8, 31. *Preces impiorum irrita in iudicio.* Matth.25, 11. Matth. 7, 22.

Ipsamet contrarietates iustis seruiunt ad gloriam.

Nulla sanè vis, nulla oppositio, nulla adeò est contraria potestas, quæ iustis viris non seruiat, vt iuxta præscripti à Deo finis viam vadant. Regnum Iosepho præscriptum: vt eliminarent fratres Iosephum vendunt, & Ismaëlitarum seruum faciunt. Quid Regi magis contrarium quàm serui & conditio & habitus? Attamen quando ad seruitutem, tunc ad Regnum abiit. Sic D. Gregorius Homil. 21. in Ezechielem: *Quia*, inquit, *mutari Dei consilium non valet; quem ideò vendiderant, ne adorarent, adorauerunt, quia vendiderunt.* Quidquid in contrarium moliaris, resistente licet vniuersâ creaturâ, pugnantibus tenebrarum potestatibus, per eas ipsas contrarietates iustus vir vadit secundùm quod scriptum est de eo. Nec vlla est rerum contrarietas, quam sibi seruire diuina Sapientia non faciat. De maximo igitur omnium aduersariorum diabolo sic hoc loco diuina Sapientia gloriatur: *Numquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum?* quasi ipsa sola aduersariorum machinas sibi faciat prorsus inseruire. Id quod expendit Rupertus lib. 2. de Operibus Spiritus sancti & lib. 1. de Sapientia c.25. ponderans quàm seruiret diabolus Christi Domini itineribus ad gloriam, dum post multa sic ait: *Intendebat Dominus facere irritam venditionem, quâ semetipsum primus homo vendiderat; adiuuit & hanc intentionem bonam seruus nequam faciendo, vt venderet hunc hominem traditor. Intendebat diuinitas huic homini dare Regnum, & subiicere potestati eius omnia regna mundi; adiuuit & in hoc seruus iste agendo, vt per furiosum iocum purpurâ vestiretur, sceptro, id est calamo, donaretur, coronaretur, & regio nomine salutaretur. Et quia cogitauerat Dominus ponere in eo (nempe Christo) iniquitates omnium nostrûm, spinea erat corona; ne posset negare seruus illusor, quin iste Dominus omnium spinas portauerit peccatorum nostrorum.* Sic inseruiente contrario, ministrantibus ipsis contradictionibus, Filius hominis vadit, imò volat in sibi præfinitam & præordinatam gloriam. Respice iterùm Ionam illum, qui vt à Dei fugeret obedientia, quòt se contrariis commisit? mittebatur in Niniuen, ipse verò se naui dedit; insuper furenti mari committitur, rursus à ceto voratur, quo penitus à via sibi imperata videbatur impeditus: tamen hæc omnia impedimenta illum, licet ignorantem, deducunt in Niniuen. Ita D. Gregorius lib.6. Moralium cap.22. *Ecce*, inquit, *fugitiuum Dei tempestas inuenit, sors ligat, mare suscipit, bellua includit; & quia auctori suo obedire renititur, ad locum, quò missus fuerat, suo reus carcere portatur.* Sic contraria etiam impedimenta Deo seruiunt in deducendis suis placitis ad finem.

Deus ipsius diaboli machinas facit iustis inseruire.

24. Numquid illudes ei quasi aui; aut ligabis eum ancillis tuis?

Notum est siluestres feras & montanas volucres, maximè si in ætate teneriori capiantur, tractatione molli mansuescere, & hominibus præbere assiduos neq; iniucundos ludos: quales sunt è genere volatili psittaci, corui, picæ, & aues aliæ, quæ vsu condocefactæ neque horrent domesticos, neque illis horrori sunt aut fastidio. Idem dicendum de terrestribus feris, quæ cicuratæ familiariter inter homines viuunt, & non ligatæ solùm, sed etiam solutæ ludunt & gestiunt, & mille hominibus afferunt voluptates: vt sunt cerui, dorcades, &c. Quin & apud Ægyptios tradit Ælianus lib.17. Histor. Animalium cap.5. cicurari aspides, simulque cum infantibus innoxios viuere, & in mensa comedere. Hæc autem nullus homo obtinebit à Leuiathan, etiamsi capiat, & in domum adducat. Soli nimirum Christo hæc potestas Leuiathan, id est dæmonem ligandi, & ita violentum eius impetum coërcendi reseruata fuit, qui per crucem & passionem suam ita vires eius eneruauit, & quasi valido freno compressit, vt iam quasi cum ligato passerculo possint pueri paruuli & infirmæ puellæ ludere. In quibus & potentia Filij Dei & infirmitas diaboli demonstrata est, quem iam ligatum tamquam passerem exhibet. *Vinxit namque* (inquit Olympiodorus in Catena) *hostem Dominus noster, eumque vinculis constrictum, iis qui conuersi sunt, & effecti sunt paruuli, vti passerem quempiam illudendum obiicit.* S.Hieronymus similiter Epist.8. ad Demetriadem: *Saluator*, inquit, *generis humani, qui virtutum & conuersationis suæ reliquit exemplum, post Baptismum statim assumitur à spiritu, vt pugnet contra diabolum, & compressum atque contritum tradat discipulis suis conculcandum.* Quibus consentiens Origenes in Catena, *Magni*, inquit, *& corroborati animi perfectionem declarat; quandoquidem ei perinde draco traditus est vt passer puerulo, à quo paruulus lædi non possit. Passer autem quò pueri voluntas tulerit circumfertur. Nimirum hoc pacto Domini benignitate ac munere vinctus Satanas, infantibus & lactentibus (è quorum ore laudem perfecisti Deus) subiectus est.* Vide sanctum Gregorium lib. 33. Moralium cap.14. & 15.

Feræ & aues siluestres ab hominibus cicurantur, sed non balena.

Solus Christus Leuiathan ligauit, & pueris ad est sanctis, ludû facit.

25. Concident eum amici, diuident illum negotiatores?

26. Numquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius?

Cetus non facilè potest ab homine capi ac diuidi.

Petit à Iobo Deus, an cetum concisum in frusta inter se possint diuidere amici & negotiatores, vti solent boues & merces diuidere. Quasi dicat, Non potest cetus ab homine capi ac diuidi, sed tantùm à seipso, si videlicet in siccum se coniiciat, aut ad vadum incautus nimirum accedat, vel anchorâ velut escâ deuoratâ seipsum interimat. Vide quæ superiùs cap. 3. vers. 8. de captura ceti seu Leuiathan annotauimus.

Septuaginta pro *Concident eum amici* transtulerunt, Ἐντρέφονται δὲ ἐν αὐτῷ ἔθνη, *Pascuntur eo Gentes*; Pagninus & Vatablus *cœnabunt*; Caietanus *prandebunt*. Comedere autem aliquem, est illum omnino & summâ facilitate reuincere ac superare, vt annotauit Oleaster in cap. 14. Numerorum, vbi dicitur: *Sicut panem ita possumus deuorare eos*. Id est, Præualebimus, sicut in panem præualet qui illum diuidit & comedit. Quod obseruauerat priùs D. Augustinus in illud Psalmi: *Dedisti eum escam populis Æthiopum*.

Num. 14, 9

Psal. 73.

Christus diabolum cepit, ligauit, & viris sanctis subiecit.

Mysticè hæc omnia compleuit Deus cùm homo factus est; qui dæmonem tam inualidum reddidit, vt possint amici Dei & negotiatores Regni cælestis eum concidere & diuidere, id est, verbi Dei gladio percutere, & ad nihilum redigere. Quod reuerà sanctos viros fecisse compertum est, si eorum vitam consideremus; quos videmus illudentes dæmoni, & eum verberibus affligentes. Ludebat enim cum eo B. Dominicus, & illudebat ei, vt in tertia parte Histor. D. Antoninus enarrat. Similiter eum contemnebat S. Antonius, vt in Vita eius D. Athanasius latè prosequitur; & quasi omnino inermem & infirmum spernebat S. Benedictus, vt tradit D. Gregorius lib. 2. Dialogorum. Hæc omnia Christus Dominus nobis præstitit. Quæ egregiè considerauit & expendit B. Augustinus Sermone 197. de Tempore, exponens quomodo Dauid in deserto superbiam Goliæ deiiciens, fastum vincens, vires eneruans, caput amputans, & relinquens viribus priuatum, typum tenuerit Christi Domini: *Ante aduentum*, inquit, *Christi, fratres charissimi, solutus erat diabolus: veniens Christus fecit de eo quod in Euangelio dictum est*: Nemo potest intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi priùs alligauerit fortem. *Venit ergo Christus, & alligauit diabolum. Dicet aliquis: Si alligatus est, quare adhuc tantum praualet? sed tepidis & negligentibus, & Deum in veritate non timentibus dominatur: alligatus est namque tamquam innexus canis catenis; & neminem potest mordere, nisi eum qui se illi securitate mortiferâ coniunxerit. Iam videte fratres, quàm stultus est homo ille, quem canis in catena positus mordet. Tu te illi per cupiditates & voluptates sæculi noli coniungere, & ille ad te non præsumet accedere: latrare potest, sollicitare potest, mordere non potest*, &c. Ita ille.

Matth. 12, 29.

Hanc Christi victoriam à Dauide prophetatam & decantatam considerat sanctus Ambrosius lib. 4. in Lucam: *Innumeris*, inquit, *validisque laqueis diabolus orbem repleuerat; sed videat Dauid eos omnes & contritos, ideoque exultans canit*: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium; laqueus contritus est, & nos liberati sumus. *& quasi audiret interrogantem, Quisnam hos laqueos contriuit, nosque in libertatem reduxit? respondet*; Adiutorium nostrum in nomine Domini; *prophetans, quòd venturus esset in hanc vitam, qui contereret laqueum diaboli preparatum. Sed non potuit meliùs conteri laqueus, nisi prædam aliquam diabolo demonstrasset, vt dum ille festinaret ad prædam, suis laqueis ligaretur. Quæ potuit esse præda nisi corpus? Oportuit igitur hanc fraudem diabolo fieri, vt susciperet corpus Dominus Iesus, & corpus hoc corruptibile, corpus infirmum; vt dum diabolus infirmitate excitatus in eum irrueret, captus per diuinitatis vim remaneret, quem iam omnes vincere possemus*. Hæc & alia sanctus Ambrosius. Vide quoque sanctum Gregorium lib. 33. Moralium cap. 14. 15. 16. 17.

Psal. 123, 7.

27. Pone super eum manum tuam; memento belli, nec vltrà addas loqui.

28. Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur.

Periculosa est ceti captura.

Id est: Si aggrediaris eum vt capias, ita te lædet, vt recorderis tam temerarij prælij, nec vltrà quid simile cogitare aut loqui audeas. Qui sensus planus est, & idem valet quod Latinorum eodem argumento prouerbium: *Piscator ictus sapiet*. Quicumque enim marinum illud monstrum temerè attentarit, frustrabitur eum spes eius, quam de illo capiendo ceperat. S. Hieronymus & Beda paulò aliter hoc exponunt; quasi hoc modo Iobum Deus alloquatur: Tu, ô Iobe, capere non poteris aut domare Leuiathan, illumque ancillis illudendum tradere; sed ego id faciam, & ita tibi subiectum & obsequentem dabo, vt imponas illi manus atque demulceas, non secùs ac si doreas esset aut agnus. Quare memento belli quod frustrà & non impunè suscepturus esses, quodque ego suscepi cum hoc marino monstro feliciter, & gnarus virtutis meæ & infirmitatis tuæ; querelas mitte à te sæpiùs iteratas, & æternum tibi ea de re indicito silentium. Ita fermè S. Hieronymus, qui dicit iuberi à Deo Iobum vt recordetur, quàm durum à diabolo certamen sustinuerit; & inde colligat, se non tam suâ quàm diuinâ potentiâ in eo congressu fuisse superiorem: & potiùs gratias agat Deo, quòd sibi in illo agone patronus adfuerit, quàm queratur se ab illo in eo discrimine fuisse derelictum.

Qui suscipit bellum cum dæmone animum paret.

Tropologicè. Qui cum immani bellua, id est dæmone infernali, certamen suscipere voluerit, necesse est vt se ad magna comparet bellorum discrimina, iuxta illud Sapientis: *Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.*

Eccle. 2, 1.

In

In quam sententiam multa Patres eaque grauissima. Qui ergo voluerit manum ponere super hunc Leuiathan, id est illi bellum inferre, necesse est belli meminerit, neque vitam sibi putet futuram otiosam & inertem.

Allegoricè. Christus insignem de terribili ceto victoriam reportauit, eiusque spem frustratam reliquit, cùm diabolus illum tentans nihil eorum quæ intendebat ab ipso potuit obtinere: nam nec Christum potuit inducere vt suam personam manifestaret, neque vt aliquod vel minimum peccatum committeret: in vanum ergo & sine causa consumpsit miser fortitudinem suam: nec tantùm infelix suâ spe frustratus mansit, sed videntibus cunctis fuit præcipitatus: coram multis namque Angelorum agminibus, qui aderant ad spectaculum istud, proiectus fuit. Aut verò dicitur præcipitatus cunctis videntibus, ad significandum tam euidentem & patentem fuisse victoriam, vt omnium oculis manifesta esse possit. Manifestè ergo præcipitatus est. In Hebræo habetur verbum quod significat eiicere, proiicere, manu validâ expellere: ita nimirum Christus expulit Leuiathan verbi sui potentiâ, & in tartara præcipitem dedit.

CAPVT QVADRAGESIMVMPRIMVM.

Fusiùs explicat robur Leuiathan seu balænæ, vt inde clariùs eluceat diuina potentia & sapientia & dominium absolutum etiam in omnes alias creaturas.

1. NON quasi crudelis suscitabo eum: quis enim resistere potest vultui meò?

Cur Deus cetum creauit.

PERSEQVITVR mirabilem ceti descriptionem, diluitque primùm tacitam obiectionem quæ posset opponi. Cùm enim belluam adeò immanem condiderit, videri posset alicui rem minùs pensitanti non esse æquam prouidentiam, quæ maris tyrannum, cui non posset repugnari, permittit. Hanc elidit, testatus se non ad crudelitatem, sed ad infinitæ potentiæ suæ ostensionem cetum creasse; neque velle suscitare, hoc est, excitare, vrgere illum, vt noceat. Constat quippe neminem repugnare valiturum, si belluam excitaret. *Vultum* autem hîc pro ira vultu expressa posuit. Ait ergo non crudelitatis indicium esse, quòd bestiam tam immanem excitarit & creauerit, sed potentiæ suæ infinitæ paruam esse portionem & argumentum. quasi dicat: Si huic bestiæ resistere nequis, quî quæso meam ferre poteris maiestatem? De dæmone (inquit de la Nuza Tractat. 8. num. 143.) sub ceti typo agens, cuius vires fortes validasque & quasi insuperabiles miris coloribus hîc depingit, ne homo eius terrore nimio corriperetur, cum tam immani bellua sibi certandum esse cernens; néve Deum vt crudelem incusaret, quòd tam potentem & naturâ viribusque longè superiorem homini infirmo hostem opposuisset: Deus in hoc totus est, vt ostendat nequaquam se illi rem nimis duram impossibilémve imposuisse; quippe quòd facile sit inimicum reuincere, qui, quantumcumque in se potens sit ac validus, quia tamen ligatus est, exerere vires nequit. Supponit ergo Deus se eum tenere hamo captum, fune ligatum, ita vt etiam qui exiguis viribus prædití sunt, quos superiori capite ancillas vocat, possint illi illudere. Ex quo hæc infert: *Non quasi crudelis suscitabo eum.* In Hebræo est vox אכזר *achzar*; quæ tantùm ter aut quater in Scriptura reperitur, significans crudelitatem & sæuitiam, quâ quis vtitur, dum eum, quem protegere tenetur, reliquit sæuis inimicis aut crudelibus bestiis deuorandum. Ita Ieremias: *Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto.* Thren. 4,3
Dicitur autem struthio crudelis, quia relinquit oua sua pedibus transeuntium conculcanda, vti dictum cap. 39. vers. 17. Eâdem voce vsus fuerat Iob cap. 30. suas ad Deum instruens querimonias: *Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi.* Iob 30,21
Crudelis vocaretur pater, qui filium leonibus obiiceret, eorum dentibus & vnguibus lacerandum. Videbatur ergo Deus Iobo se crudelem exhibuisse, quòd eum dæmonis furori obiecisset, qui non solùm exteriora eius bona dissipauit, sed & carnem ipsam innumeris plagis lacerauit, adeò vt in vnoquoq; verme (inquit Origenes) Iobus vnum dæmonem carnem suam deuorantem conspiceret. Deus idcircò eâdem voce vsus, *Non*, inquit, *quasi crudelis suscitabo eum.* In Hebræo est verbum עור *ghur*, quod animantis est & excitantis aliquem, vt fortiter agat contra alium; vt cùm dicitur: *Suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum.* Isaiæ 10, 26.
Et: *Framea suscitare super pastorem meum.* Zach. 13,7

Deus minimè crudelis, quòd diabolum nobis opposuerit.

Deus cur dæmonem suscitarit contra Iobum.

Deus propterea fatetur se dæmonem excitasse contra Iobum, non vt superaret eum, sed vt ab eo victus confunderetur. Cùm enim dæmon totius orbis dominum se insolentiùs iactitaret, Deus in medium adduxit beatum illum virum dicens: *Numquid considerasti seruum meum Iob?* &c. Iob 1,8.
quasi illum eidem opponens, in quem malitiæ ac fraudis suæ tela conuerteret. Hæc quidem & similia agit Deus exponens sanctos suos inimici ictibus impetendos; sed nullatenus propterea crudelis debet iudicari, quippe cùm ita comprimat & eneruet huius validi hostis vires, vt nullam possit violentiam inferre; cui tantùm concedit verbis, suasionibus & hortationibus nos impugnare. Vide quæ præcedenti capite versiculo decimoquarto dicta sunt, vbi ostenditur Deum certamina viribus nostris attemperare.

2. Quis antè dedit mihi, vt reddam ei? Omnia quæ sub cælo sunt mea sunt.

Deus dat cuilibet prout vult, nec eum eo expostulari potest.

Docet cum Deo minimè expostulandum, quòd ceto præ alijs vim illam fortissimam contulerit. Quis enim priùs illum muneribus obligauit, vt similem vim quasi emptam pretio reciperet? Deus omnibus dominatur creaturis, singulisque distribuit ingenia pro consilio sapientiæ suæ, quæ reprehendi non potest: acutissimam sanè reddit rationem, cur possit vires atque potentiam cui voluerit præstare, sic vt nemo possit eius rei vires infringere, quam ipse validiorem esse voluit: quia cùm sit auctor bonorum omnium, sic vt nemini, si summo iure agatur, gratiam vllam aut beneficium debeat, iure suo potest bona cui voluerit arbitratu suo tribuere; sic vt nulli iniuriam faciat, nec crudelis, vt Vulgatus transtulit, sed bonus ac diues iudicari debeat.

Deus nulli debet si summo iure agatur.

Probat autem illud, quod nemini gratiam, si summo iure agatur, aut vllum beneficium debeat: nam tunc deberet, si aliquod priùs ab alio quàm ipse daret beneficium accepisset. Nemo autem est qui vllum possit Deo prius beneficium conferre; & id significat dicens: *Quis antè dedit mihi vt reddam ei?* Probat autem fieri non posse, vt quispiam ei priùs aliquid det: quid enim daret? cùm omnia quæ sub cælo sunt eius sint. Nihil igitur reliquum vlli est quod Deo præstet. Cùm igitur Dei omnia sint, nihilque vlli debeat, potest bono quemcumque vt sibi placuerit augere; eritque temerarius & insanus, qui hoc eius consilium voluerit impedire: cuius enim præsidio aut quâ re nixus impediet, si res omnes quæ sub cælo sunt Dei sunt? quare cùm voluerit ipse vires tantas ac magnitudinem tantam ceto suppeditare, temerarius erit qui eum incitauerit, aut qui Deum crudelem, quòd eum talem fecerit, iudicauerit. Simile est argumentum S. Pauli de Deo dicentis: *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?*

Rom. 11, 35.

Quæ sententia videtur desumpta ex his Dei verbis: *Quis antè dedit mihi vt reddam ei?*

Electio & prædestinatio non cadit sub meritum nostrum.

Paulus autem loquitur eo loco de æterna electione & prædestinatione hominum ad vitam æternam, & de vocatione eorum ad gratiam Dei; non verò de redditione vitæ æternæ, quæ fit hominibus iustis post hanc vitam. Nemo autem hominum vllis suis operibus mereri potest æternam electionem ac prædestinationem; quippe quæ non fit ex præuisione bonorum operum, sed ob gratuitam Dei voluntatem & misericordiam. Vocatio etiam præuenit omnia opera hominum, quæ non solùm vocationem, sed etiam iustificationem subsequuntur.

Opera nostra bona Deus tripliciter præuenit.

Ergo quamuis priora sint bona opera quàm redditio vitæ æternæ; ipsa tamen bona opera tripliciter Deus præuenit; Primò per electionem & prædestinationem ab æterno; tum in tempore per vocationem & gratiam præuenientem & auxiliantem; ac demum per gratiam sanctificantem & iustificantem: ex quo potissimùm & principaliter habent opera iustorum, vt sint condigna merita vitæ æternæ.

3. Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.

Deus non permittit Leuiathan agere quod vult.

Licet Leuiathan, inquit, tantus sit, tam potens, tam fortis, vt nemo illi per se valeat resistere; tamen si mihi libuerit eum perdere, propter nullius minas aut preces illi parcam, sed liberrimè interimam. Pro *non parcam* Septuaginta ex Hebræo transferunt *οὐ σιωπήσομαι, non tacebo*. Verbum enim Hebræum חָרַשׁ *hharas* significat *silere*, tacere, dissimulare, & ex consequenti permittere. Qui enim tacet & dissimulat, consentire aut saltem permittere videtur. Ita de Saule dicitur: *Ille dissimulabat se audire*.

1. Reg. 10, 28.

Et Habacuc: *Quare taces*, id est, permittis, *conculcante impio iustiorem se?*

Habacuc 1, 13.

Et in Numeris habetur: *Mulier si vouerit quæ est in domo patris, & pater tacuerit*, id est consenserit aut permiserit, *voti rea erit.*

Num. 30, 4.

Vult ergo Deus dicere: Non permittam Leuiathan, id est diabolum, agere quidquid voluerit; non eum sinam vt ad sui libitum manus moueat; sed hoc tantùm, vt agere possit *verbis potentibus & ad deprecandum compositis*. In Hebræo est vox בַּד *bad* aut בַּדִּים *baddim*, quæ *vectes* significat: quapropter Pagninus vertit, *Vectes eius & verbum fortitudinum*; quia vectis in Scriptura symbolum est fortitudinis & firmitatis; quia tota firmitas roburque portarum aut domus vel ciuitatis in vectium & serarum fortitudine sita est. Ideò dicitur Deus supernam Ierusalem firmissimam extruxisse: *Quoniam confortauit seras portarum eius*.

Psal. 147, 2.

Et *frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma; & iudicia quasi vectes vrbium*.

Prou. 18, 19.

Deus ita dæmonis vires reprimit, vt non permittat illum vti nisi verbis mendacibus & ad decipiendum compositis.

Vult ergo dicere, totam dæmonis potentiam & fortitudinem, quam Deus illi permittit, sitam esse in verbis compositis, ornatis, fucatis ac deceptorijs. Vox enim Hebræa עָרַךְ *gharach* significat propriè componere aut ornare aliquid; ita vt per illud aliquis decipiatur, vel alliciatur, aut prouocetur: hinc voce illâ vtitur Scriptura, cùm Rahab composuit stipulas super exploratores: *Ipsa enim fecit ascendere viros in solarium domus suæ, operuitque eos stipulâ lini, quæ ibi erat.*

Iosue 2, 6.

Id est, Composuit super eos stipulam lini, vt deciperentur quærentes illos. Rabbi Dauid & Complutenses idcircò vertunt: *Non tacebo mendacia eius*; id est verba fallacia, deceptoriaque; quia nihil aliud dæmon agere potest nisi mendacijs & ornatis ac compositis verbis, aptisque ad decipiendum locutionibus excitare & inducere. Hoc sine dubio eleganter agit: mirum est enim quomodo rationes componat, quo pacto res fœdissimas repræsentet pulcherrimas, & fulgentissimas illas quæ obscurissimæ sunt, ac proficuas eas quæ extremam inducunt perditionem. Quibus concinit quod à Dauide dictum est: *Qui inquirebant mala mihi locuti sunt vanitates, & dolos totâ die meditabantur.*

Psal. 37, 13.

Dæmon est mendax astrologus.

Notandum quoque vocem בַּדִּים *baddim* in Scriptura sæpè sumi ad significandas prædictiones diuinorum aut astrologorum, quos iudiciarios vocant; quæ vt plurimum mendaces sunt. Hinc apud Isaiam, vbi noster Vulgatus legit, *Irrita faciens signa diuinorum*, in Hebræo habetur: *Labefactans signa baddim*, id est astrologorum.

Isaiæ 44, 25.

Et apud Ieremiam, vbi Vulgatus legit, *Gladius*

Ierem. 50, 36. *Gladius eius super diuinos eius*, in Hebræo est: *Et gladius eius super baddim*, id est astrologos. Et quia vt plurimum astrologi mendaces sunt, ideò & pro mendacio hoc nomen ab ipsomet Iobo vsurpatum eleganter legimus. Nam cap. 11. vers. 3. vbi noster legit, *Tibi soli tacebunt homines*, in Hebræo est בדיך *baddecha*. id est: *Mendacijs tuis silebunt homines*. Talem astrologum agit dæmon; de quo idcircò dicit Deus: *Non tacebo mendacia*, siue *astrologationes* aut *diuinationes eius*: mendacijs namque agit ad modum astrologi, semper futura prædicit, vt homines decipiat & incautos fallat. Vnde appositè subiungitur.:

4. Quis reuelabit faciem indumenti eius? & in medium oris eius quis intrabit?

5. Portas vultus eius quis aperiet? per gyrum dentium eius formido.

Cetum excoriare difficile est. Id est: Quis cetum audeat excoriare, aut pellem ei detrahere? Hebraismo enim facies indumenti vocatur superficies aut aspectus pellis. *Et in medium oris eius quis intrabit?* id est: Quis ceto frænum in os inijciet, & *portas vultus*, hoc est, os labiaque quis audeat aperire, cùm tam terribili dentium vi armata sint? Verùm hæc, vti & præcedentia, de dæmone etiam ad litteram explicantur, ac si diceret: Quis diaboli vestem ex exteriori specie, forma & habitu, vel ijs quæ aforis eam circumstant, valebit discernere? Plerosque homines ex habitu & schemate solemus dignoscere; alium enim Reges, alium induunt nobiles, ignobiles alium & vulgares; dæmonem verò nequaquam possumus; quia nullus est ei habitus certus, nullus firmus color, discolor semper & varius, assiduè mutat personam, & ad vniuscuiusque indolem moresque se conformat, & cuiusque cupiditatum atque appetitionum colores in se exprimit, vt faciliùs vnumquemque decipiat ac perdat: cum lasciuo enim lenonis, cum auaro furis, cum Principibus superbiæ, iactantiæ ceterorumque contemptus, cum iracundo & immiti saui Martis laruam induit; serpit sub vniuscuiusque desiderijs & studijs, vt venena euomat antiquus hostis. Ideò Iob ait: *Quis reuelabit faciem indumenti eius?* Venustè sic locum interpretatur Origenes in Catena: *Quamobrem non dixit*, Quis reuelabit faciem eius? *sed addidit* indumenti. *Quid hoc loco vox sonat* indumenti? *Vt id quod dicitur planiùs percipi possit, à laruis & personis, quæ imponi solent hominibus, exemplum putemus. Sumunt igitur ij qui in scenis versantur histriones personas nonnumquam Præfectorum, interdum Regum, aliquando etiam mulierum; & quidem illorum quæ est propria persona latet; & quod sunt id non vocantur; existimantium enim iudicium fallunt. Talis est draco, numquam personam suam palàm ostendit; verum eiusmodi personam gerit, quâ fallere queat homines: & hic quidem hostis varias tuetur sustinetque personas, & ad singula vitia aptat singulas; ergo quis demonstrare, quis retegere, quis in lucem aspectumque proferre possit intus latentem draconem?* Sic ille.

Diabolum ex habitu agnoscere difficillimum.

Tropologicè igitur hîc docetur quàm difficile aliquando sit cognitu, an aliqui impulsus, quibus homo excitatur, à Deo sint, an potiùs à dæmone. Ita enim aliquando Satanas se transfigurat, & talia suadet, talibusque rationibus vtitur, vt videatur Angelus lucis. Quod ipse Deus hîc testatur agens de dæmone sub specie ceti; qui postquam præmisit, eum agere verbis dolosis, & sermonibus ad decipiendum aptissimè compositis, subdit: *Quis reuelabit faciem indumenti eius? & in medium oris eius quis intrabit?* Faciem enim suam, id est iniquam mentem, ita operit aliquando indumento iustitiæ, vt difficile sit eam detegere: & verba oris eius tantâ duplicitate constant, vt ad intimum eorum difficile sit peruenire. Hac de causâ maximè laborauerunt sancti Patres præscribentes regulas ad discernendum spiritus & impulsus; quales post Cassianum aliosque Asceticos diuinâ prorsus luce plenas tradit S. Pater noster Ignatius in libello Spiritalium Exercitiorum. *Discretio spirituum res difficilis est.*

Audi Magnum Gregorium eximium morum instructorem lib. 33. Moralium cap. 22. *Leuiathan*, inquit, *aliter religiosas hominum mentes, aliter huic mundo deditas tentat: nam prauis mala quæ desiderant apertè obijcit; bonis autem latenter insidians sub specie sanctitatis illudit: illis velut familiaribus suis iniquum se manifestiùs insinuat; istis verò velut extraneus cuiusdam velut honestatis prætextu se palliat, vt mala quæ eis publicè non valet, tecta bona actionis velamine subintromittat*, &c. Probandi igitur sunt spiritus, vt docet S. Ioannes in Epistola sua scribens: *Nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus si ex Deo sunt; quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Hinc Iosue, *Virum* (Angelus is erat) *cùm vidisset stantem contrà se euaginatum tenentem gladium, ad eum perrexit, & rogauit: Noster es, an aduersariorum?* Idem nobis faciendum, exploranda negotia, exploranda hostium castra, explorandi pseudoprophetæ sunt, consiliarij, amici, & ne decipiamur probandi spiritus. Pulchrè in hanc rem S. Chrysostomus Hom. 15. ad populum Antiochenum: *Obumbratus*, inquit, *est laqueus: quandoquidem non apertè mors apparet, neque manifesta clades, sed vndique obtecta adiacet, multâ tibi opus est consideratione & diligenti scrutatione. Sicut enim pueri terræ laqueos, sic diabolus vitæ voluptatibus peccata contexit. Siue consulat quispiam, siue aduletur, siue obsequatur, siue honores polliceatur, siue quodcumque aliud, omnia cum diligentia examinemus. Si lucrum occurrat, scrutare, ne fortè peccatum intra lucrum sit absconditum; si voluptas, ne voluptatem solùm respicias; sed ne fortè iniquitas aliqua in voluptatis profundo obumbrata sit considera*, &c. *Diabolus aliter malos & aliter bonos aggreditur.* *Quomodo sint spiritus probandi.* 1. Ioan. 4, 1. Iosue 5, 13.

Allegoricè sub nomine Leuiathan non inconcinnè hæc ad Antichristum etiam referri possunt. q. d. *Quis reuelabit faciem indumenti eius?* hoc est fraudem & malitiam sub specie sanctitatis tamquam sub vestimento occultatam. *Et medium oris eius quis intrabit?* Id est: Quis calliditatem verborum eius poterit introspicere? *Portas vultus eius quis aperiet?* Habebit enim vultus, hoc est externa demonstratio, varias & sibi inuicem occurrentes multisque flexibus & meandris *Leuiathan typus Antichristi.*

mæandris implicitas portas propter astum & fraudulentiam. Itaque quemadmodum qui in domum aliquam, quæ multas hinc inde fores habet, ingreditur, non potest deinde facilè egredi; ita qui vultum Antichristi, eiusque mores & progressum contemplatur, non poterit facilè secum statuere, vtrùm eum sectari an insectari debeat: atque adeò eius rebus signisque ac prodigijs quasi labyrintho aliquo implicitum se sentiet. *Per gyrum dentium eius formido*; id est in Prædicatoribus eius, qui dentes illius appellantur, quòd eius nefariam doctrinam alijs comedendam terant, erit coniunctus terror Principum, qui vi & armis mortales ad parendum Antichristo compellent.

6. Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus.

7. Vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas:

8. Vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur.

Leuiathan squamis munitus. Describit marinum illud monstrum vndique tectum & munitum quasi æreis scutis squamatim consertis, quæ neque ferro discindi, neque vllâ vi aut machinatione diuelli aut distibulari possint. Squamæ enim quasi è duro chalybe formatæ ita se in prodigioso corpore tegendo constringunt & complicant, vt in vnam omnes coaluisse videantur: quare neque patere potest vulneri locus hiantibus aut dissociatis squamis, neque perforatis adigi lethale spiculum. Sed hæc balænæ non videntur congruere, cuius pellis neque adeò dura est, neque squamis obducta, sed glabra & mollis, vti testantur illi qui eas viderunt & contrectarunt. Vnde colligitur hîc aliud quodpiam monstrum marinum describi à balænis nobis notis diuersum.

Corpus diaboli simile Leuiathan. Ceterùm eâ formâ, quâ magistra & mater natura corpus Leuiathan squamis strictè muniuit, & inter se colligauit, ac firmiter sic coniunxit, vt omnibus telis aditus intercludatur; eâdem & corpus diaboli contra Christum armatum ex tot squamis compactum est, quot fuerunt Reges, Principes, Gentes & populi; qui licet in reliquis dissidentes & inimici, tamen contra illius Ecclesiam conuenerunt. Vnde S. Bernardus Serm. 24. in Cant. optimis coloribus horum concordem discordiam & inimicissimas amicitias conciliatas describens dicebat: *Ineunt familiaritatem ad maledicendum, concordes ad discordiam; conciliant inter se inimicissimas amicitias, & pari consentaneæ malignitatis affectu celebratur odiosa collatio. Haud secùs egere quondam Herodes & Pilatus; de quibus narrat Euangelium*, quòd facti sunt amici in illa die, *hoc est in die Dominicæ passionis*. O amicitias inimicissimas! ô concordias maximè discordes! ô pax amara, quæ Deum pacis, & eum qui est pax nostra, & pax dulcis, amarum reddidit, & ad arma incitauit!

Aduersus eosdem etiam S. Hieronymus locum hunc explicans, *Corpus*, inquit, *diaboli omnes consortes eius intelligendi sunt; quos tantâ consensione atque conspiratione Deus dicit illi coniunctos, vt indissolubili connexione sint eidem copulati. Quòd autem scutis fusilibus comparantur ideò est, vt significetur pertinax repugnantia.* *Impiorum in malo concordia.* S. Gregorius verò lib. 33. Moralium cap. 24. explicat prædicta verba de dæmone; cuius carnes asserit esse reprobos omnes, membra verò carnium impios vnitos; inter quos maior est vnio quàm inter fratres. Nam fratres inter se separantur, cùm membra carnibus realiter vniantur. Quod magis amplificat Eugubinus cùm ait: *Particulæ siue membra, quæ in alijs animantibus sunt separata ad inuicem, in eo vnita sunt, connexa & cohærentia.* Videndus pro hac vnione Philo lib. de Confusione linguarum, vbi asserit malos non solùm coniunctos esse inter sese conceptionibus animorum, sed etiam verbis. *Ecce vnus est populus & vnum labium omnibus*, Gen. 11, 6. ad malum scilicet; vt quotidie videmus ac deflemus. De improborum concordia passim queruntur Prophetæ, atque in primis Regius, suis nimirum periculis ac laboribus edoctus: *Quoniam*, inquit, *cogitauerunt vnanimiter aduersum te*, &c. Psal. 82, 6. vbi D. Hieronymus meritò exclamat, *Infelices nos! infelix populus Dei! non potest in bono tantam habere concordiam quantam mali habent in malo.* Infelix sanè populus Dei, quia nihil planè absurdius, quàm vt populus Dei, qui vnus est, & vnitatis pacisque amator, dissidijs laceretur. Sed hoc ipsum audi elegantiore verborum ac sententiarum ornatu à Gregorio Nazianzeno in Oratione ad Episcopos Ægypti: *Absurdum est*, inquit, *cùm ij qui summum Numen contumelijs insectantur, inter se consentiant ac concordent, ac priuatam cuiusque imbecillitatem communi consensu & conspiratione, non secùs ac funiculi illi qui mutuo nexu roborantur, suffulciri putent; nos contrà eâ esse amentiâ, vt cum ijs concordiæ fœdere astringi nequeamus, qui nobiscum in religionis causâ consentiunt: quod tamen multò æquius erat, cùm ipsi diuinitatem quoque coniungamus.* *Absurdum est impiobos citiùs quàm probos inter se conuenire.* Sic ille. Et quidem pulcherrimè. Quid enim ab omni ratione magis alienum est, quàm vt qui Deum colunt, & secum habent (si tamen habent, cùm inter se diffideant) discordijs atque odijs mutuis exardescant; & filij diaboli concordi voluntatum vnitate inter se viuant? vt Turcæ, Mauri, hæretici, infideles.

De hac improborum vnitate plura in sacris Litteris leguntur; quæ colligens D. Bernardus Serm. 5. de Assumptione B. Mariæ, *Alia*, inquit, *est vnitas Sanctorum, quam ex Scripturis iam commendauimus; alia est facinorosorum, quæ nihilominus ex ijsdem Scripturis ostenditur, & improbatur. de hac enim scriptum est: Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.* *Concordia malorum contra Deum.* Psal. 2, 2. *de hac apud Matthæum: Abeuntes Pharisæi consilium inierunt, vt caperent Iesum in sermone.* Matth. 22, 15. *Et collegerunt Pontifices & Pharisæi concilium. Vt quid hoc? Vt interficerent Iesum.* Ioan. 11, 47. *Quam verò pertinax sit ista reproborum vnitas docet ipse Dominus, qui de corpore diaboli ad B. Iob loquitur dicens:* Corpus illius quasi scuta fusilia,

fusilia, & compactum squamis se prementibus. Vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas: vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur. *Talis vnitas, imò verò peruersitas, solet esse aliquorum fratrum tepidè conuersantium; quibus si quid honestatis aut insigne cuiusquam bonæ consuetudinis persuadere velis, promptiores sunt maiore dispendio ac difficultate maiori resistere, quàm facili compendio assequi velle quod rectum esse constiterit. Peruersa & execranda talis vnitas: hac ergo à cordibus & sermonibus nostris exclusâ, illam quæ bona est, & tantùm bonorum est, prosequamur.* Ita Bernardus.

Antichristus erit totus ex sceleribus conflatus. Allegoricè hæc in Antichristum quadrant: cuius corpus dici potest *quasi scuta fusilia compactum squamis*; quia totus erit ex sceleribus sibi inuicem cohærentibus concretus; *sese inuicem prementibus*; quia singula vitia mutuas sibi præstant operas, seque inuicem premunt ac roborant: *& ne spiraculum quidem incedit per eas*; quia nullum permittet locum diuinis inspirationibus peruium. Sunt enim qui existiment tantam futuram naturæ peruersitatem & obstinationem ad malum in Antichristo, vt nullam vmquam sit admissurus inspirationem siue diuinam siue angelicam. Ita Suarius noster in 3. partem D. Thomæ quæst. 59. disp. 14. & confirmatur ex his verbis quæ sub typo Leuiathan de dæmone accipiuntur, & ad Antichristum commodè referuntur.

9. Sternutatio eius splendor ignis, & oculi eius vt palpebræ diluculi.

Quæ dicatur ceti sternutatio. Tanto scilicet impetu & vi eructat aquam, vt dispersa & dissiliens in subtilissimas guttas vel vapores, à Solis radijs aut lucido aëre illustrata, eminus ignis potiùs fulgens quàm aqua videatur. Hinc S. Chrysostomus in Catena, & S. Thomas hîc dicunt cetum dum sternutat videri flammas ignis eiaculari. *Et oculi eius* lucentes ac flammei; quod noctu maximè aduertitur; *vt palpebræ diluculi* seu Auroræ, vt vertit Chaldæus. Septuaginta reddunt: Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἶδος ἑωσφόρου: *Et oculi eius species Luciferi*: quem, quia Auroram præcedit, vocat Olaus Magnus *palpebras Auroræ*. Habet enim cetus oculos lucentes & flammeos, quasi cùm primùm palpebras suas videtur leuare diluculum seu Aurora, quod poëticè dictum est. Poëtæ enim palpebras tribuunt Auroræ; sic autem vocant primos illos radios lucentes, qui dant diei principium; per quos videtur dies aperire oculos suos. Vnde cetos in Oceano boreali ex oculorum fulgore eminùs vident & deuitant nautæ.

Sternutatio quid; & eius mystica expositio. Tropologicè S. Gregorius lib. 33. Moralium cap. 25. *In sternutatione* (inquit) *inflatio à pectore exurgit; quæ cùm apertos ad emanandum poros non inuenit, cerebrum tangit, & congesta per nares exiens, totum caput protinus concutit. In hoc itaque Leuiathan corpore, id est, siue in malignis spiritibus, siue in reprobis hominibus, qui illi per similitudinem iniquitatis inhæserunt, quasi inflatio surgit à pectore, dum elatio se erigit ex præsentis sæculi potestate: quæ quasi ad emanandum poros non inuenit; quia in hoc quod contra iustos extollitur, disponente Deo quantum appetit præualere prohibetur: exurgens autem cerebrum concutit, quia sensum Satanæ in fine mundi arctiùs percutit, & caput turbat, dum per Antichristum persecutionem fidelium vehementer excitat,* &c. Ita S. Gregorius, & ex ipso Odo Abbas.

OCVLI EIVS VT PALPEBRÆ DILVCVLI.] Non dicit esse similes crepusculo noctis, cùm dies finitur, sed crepusculo Auroræ, cùm dies incipit. Oculorum siquidem nomine consilia cogitationesque mentis solet Scriptura indicare, per quæ animus exhibetur videns. Cogitationes itaque & consilia, quæ ille iniquus infert, semper sunt quasi lux Auroræ, cui longa dies succedit: quia semper exponit & suadet longum adhuc tempus superesse; & semper quasi in vitæ initio nos esse suggerit, quibus longa adhuc dies supersit; hincque nos in omne quod vult peccatum demittit; & in omne vitium homo cadit sublato à memoria mortis clauo. Si timeres, qui ingrederis domum mulieris alienæ, ibi mortem te expectantem; ingredererísne? si attenderes mortem imminentem tibi, antequam illicitum contractum perficias incurrendam; perficerésne? si cogitares mortem te incursurum, cùm manum ad rem alienam surripiendam extendis, antequam eam apprehendas, aut cùm eam apprehenderis; extenderésne? Hæc nostræ perditionis origo, quòd hic timor memoriâ excidat, & obliuiscatur homo mortis suæ. *Diabolus nobis semper longam vitæ diem suadet, & mortis memoriam tollit.*

10. De ore eius lampades procedunt sicut tedæ ignis accensæ.

11. De naribus eius procedit fumus sicut ollæ succensæ atque feruentis.

12. Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur.

Describit hîc ceti halitum, quem dum recentis aëris captandi gratiâ eructat, quasi flammas euomere videtur. Vbi quæri posset, an pisces respirent. *An & qui pisces respirent.* Quæ quæstio sanè curiosa est, & à Physicis ventilata. Ac in primis omnes pisces respirare senserunt Democritus, Anaxagoras, Diogenes apud Aristotelem lib. de Respiratione cap. 2. Tertullianus item lib. de Anima cap. 10. & Plinius lib. 9. cap. 7. qui multis probat omnibus animantibus halitu aliquo & aëre opus esse tum ad nutritionem & refectionem spirituum animalium, tum ad caloris natiui refrigerium. Sed contrarium, idque verius, cum suis tuetur Aristoteles lib. de Respiratione cap. 1. vbi docet ea omnia & sola respirare quibus inest pulmo; piscibus autem passim ad refrigerium sufficere aquam, & ad spiritus exiguos, quos habent, fouendos sufficere calorem natiuum ac sanguinem: cùm enim continuò sub aquis degant, vbi nullus, vel exiguus est aër, non videtur vnde eum haurire possent.

Dicendum

Dicendum ergo ex Aristotele lib. 1. de Respiratione cap. 1. & Rondelero lib. 1. de Piscibus cap. 3. & alijs passim, certum esse quosdam pisces habere pulmones, ac per eos respirare, videlicet delphinos, physeteres, balænas & similes: vnde fistulam in capite habent eminentem, per quam respirant: verùm quia frigidiores sunt, ideò minùs frequenti indigent respiratione; ideoque pulmones habent nimis exangues & fungosos; qui vbi semel aërem imbiberunt, pisces hi ab eo diu refrigerari possunt absque recentis aëris accessione. Quòd si tamen aliqui diutiùs sub aqua detineantur emoriuntur; vti quandoque accidit delphinis reti deprehensis. Vide hac de re pluribus Conimbricenses lib. de Respiratione cap. 5.

Tropologicè S. Gregorius lib. 33. Moralium cap. 26. & seqq. hæc exponit de Lucifero & Antichristo alijsque ministris eorum qui odium & minas irasque, quæ per ignem & flammas designantur, spirant & euomunt in Christianos, vt in eis prunas, id est concupiscentiæ ignem, accendant. Prunæ autem in Hebræo dicuntur גחלת

Diabolus res viles tamquam splendidas proponit.

gahheleth: quæ vox significat *carbonem*, qui cùm in se nigerrimus sit, flatu tamen aut halitu splendidissimus redditur; vt velit dicere: Flatu aut halitu oris sui carbones atros obscurissimosque reddit fulgentissimas & splendentes ac micantes prunas, vt Solis cuiusdam clarissimi aut fulgentissimæ stellæ speciem tenere videantur. Hoc diabolus agit, hæc eius vis & astutia, qui res proponit in se quidem viles & contemptu dignas, sed quas suasionis suæ halitu & instigationis suæ flatu ita accendit, vt eas splendentes reddat ac fulgentes.

Videbis hominem toto pectore affectum mulierculæ vilissimæ ac immundæ; & miraris, quomodo vir cordatus id agere possit: sed ratio est, quia diabolus suggestionis & suasionis suæ halitu eam menti illius tamquam splendidissimam pulcherrimamque exhibet. Videbis alium summo conatu diuitias optantem & quærentem; quæ nihil aliud sunt quàm *vile ac densum lutum*, vt

Habacuc 2, 6.

dixit Habacuc: sed diabolus eas refert quasi fulgentes stellas; ex quarum influxu omne mundi bonum proueniat. Inuenies similiter hominem sapientiâ diligentiâ quærentem honoris locum, qui in se vanior est ipsâ vanitate: sed diabolus eum exhibet tamquam fulgidum sidus. Et sic *halitus eius prunas ardere facit*.

Vbi si inquiras, cur non dixerit ligna, siue carbones, quod maius videbatur, sed prunas, quæ ex seipsis iam ardent, ardere facit; respondebo ex Isidoro Hispalensi lib. 3. Sentent. cap. 5. *Diabolus non est immissor, sed incentor potius vitiorum: neque enim alibi concupiscentiæ fomenta succendit, nisi vbi prius praua cogitationis delectationes aspexerit; quas si à nobis spernimus, sine dubio ille confusus abscedit; statimque franguntur iacula concupiscentiæ eius, contemptaque iacent & sine luce faces*. Ac si de ijs sermo sit, de quibus dicebat Cyprianus: *Quamuis nullo concubitu misceatur, desiderio tamen, visu, colloquio, coniunctione semper oblectatur*. En concupiscentiæ fomenta, quæ dæmon succendit: sed quomodo? num plurimum id illi negotij facessit? Minimè. Imò verò *halitus eius prunas ardere facit*; leui scilicet flatu, nullo fraudum siue tech-

Diabolus non tam est immissor quàm incentor vitiorum.

narum sumptu; sed vili quapiam escâ, tamquam stolidæ ac rudi auiculæ palàm appositæ. Ita omnino Gregorius Magnus lib. 31. Moralium cap. 30. vbi cùm dixisset, *Hostis itaque callidus contra cælestem militem diuersa percussionum vulnera exquirens, modò ex pharetra per insidias cum sagitta vulnerat; modò ante eius faciem hastam vibrat; quia videlicet vitia & alia sub virtutum specie contegit, & alia vt sunt aperta, eius oculis opponit*; subiicit: *Vbi enim infirmari Dei militem conspicit, ibi fraudis velamina non requirit; vbi autem sibi resistere fortè considerat, illic contra vires proculdubio dolos parat: nam cum infirmum quempiam in carnis illecebra videt, apertè corporis speciem, quæ concupisci valeat, eius obtutibus offert*. Hæc & alia S. Gregorius: quem vide fusiùs hac de re lib. 33. Moralium cap. 27. & 28.

13. In collo eius morabitur fortitudo, & faciem eius præcedit egestas.

Egit hactenus de capite Leuiathan, nunc ordine suo descendit ad collum, quod caput cum reliquo corpore coniungit. Plerique in collo Leuiathan significari dicunt illius robur; & dum in eo fortitudinem morari audiunt, fortissimum illum esse intelligunt: quod Aristoteles docuisse videtur in Physiognomicis, dum ait illos esse fortes, qui collum habent grossum, imbecilles autem, qui illud habent gracile. Verùm cum Sanctio nostro magis probo fortitudinem hîc sumi pro potenti & immensa ingluuie ac voracitate Leuiathan, quæ in collo est, & in faucibus, in quibus hæc morari dicitur; quia numquam satiatur fames, nec expletur ingluuies; vsq; adeò, vt quodcumque illi pabulum obieceris, egestatem esse putet, quæ potiùs acuat & proritet, quàm obtundat famem satietéve. Ad cuius rei explicationem rectè subditur: *Collum crassum est signum fortitudinis.*

ET FACIEM EIVS PRÆCEDIT EGESTAS.] Quia nimirum cetus omnia deuorat vel fugat, ideò ante eum est vastitas. Vnde Septuaginta vertunt: Ἔμπροσθεν αὐτοῦ τρέχει ἀπώλεια: *Ante eum currit perditio*; pernicies scilicet omnium piscium. Ita S. Thomas. Itaque egestatem præcedere faciem ceti perinde est ac ante faciem ceti omnia consumi, confici, ad inopiam conuerti: omnia quippe depascit, pisces coràm natantes, nauesque interdum ipsas. Quæ rerum demolitio egestas appellatur. *Cetus est potens in vorando.*

Tropologicè S. Gregorius lib. 34. Moralium cap. 2. *Quid*, inquit, *collo Leuiathan istius nisi elationis ostensio designatur? quâ contra Deum se erigens, cum simulatione sanctitatis etiam tumore potestatis extollitur*, &c. Et cap. 3. *Egestas*, inquit, *faciem illius præcedere dicitur; quia prius facultas virium perditur, vt quasi per familiaritatem ita postmodum eius notitia cognoscatur: vel certè, quia multis ita fraudulenter surrepit, vt ab eis deprehendi nequaquam possit, & sic eorum virtutes euacuat: quatenus astutiæ suæ malitiam non ostendat, faciem eius egestas prætre perhibetur. ac si apertè diceretur: Quia cum insidians tentat, priusquam videatur exspoliat*, &c. Optimè ergo Deus de diabolo sub specie Leuiathan dixit: *Faciem eius præcedit egestas*. *Collum erectum est superbiæ symbolum. Diabolus inducit egestatem spiritualem.*

Quod

Egestas multis occasio tentationis.

Quod etiam exponi potest hoc modo, vt egestas ostium patens exhibere dicatur tentationi diaboli: nam hoc ipso quòd videt aliquem egere, sequitur statim tentator, ex ipsâ egestate viam sibi sternens, inducensque ad illicita: quo pacto mulierem egestate afflictam inducit ad luxum, hominem inopiâ affectum inducit ad furtum. Sed aptè etiam verba ista sic accipi possunt, vt Deus ijs exprimere voluerit modum, quo sæpè diabolus ad tentandum procedit: id enim facit operiens faciem suam velo & operculo egestatis, vt sub titulo necessitatis ad id quod vult inducat. Neque enim solùm sub tali specie inducit mulierem ad illicitam conuersationem, & mercatorem ad vsuram, & ad furtum illum qui eget, sed & viros sanctos, coram quibus pallio egestatis se induit, & velat faciem, ad vitæ laxitatem inducit, suadens eis necessarium esse indulgere carni & eam nutrire, vt inseruire Deo, & proximorum saluti aptiùs intendere valeant; & vt vires habeant, quibus orationi vacare possint. Caput namque, ait ille, ventre vacuo minus sibi constat: venter esuriens non sinit labori studiorum attendere: cerebrum vigilijs lassatum ineptè dispositum est ad acutos mentis progressus: corpus leguminibus pastum infirmum est ad laboriosam concionandi exercitationem: aquæ potus phlegmata & cruditates in stomacho generat, &c. Difficilis sanè obscuraque tentatio, quâ sæpè viros spirituales diabolus pertrahit ad hoc, vt saluti aliorum consulentes corpori suo nimis indulgeant, & temporalibus ac terrenis nimis afficiantur, & sæcularibus curis tradantur, & sic tandem reprobi euadant.

Diabolus sub specie necessitatis & egestatis inducit ad vitæ laxitatem.

14. Membra carnium eius cohærentia sibi: mittet contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur.

15. Cor eius indurabitur tamquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus.

Ceti mira durities.

Descendit à collo ad reliqua membra; quorum ea est compages atque durities, vt vel ipsa fulmina ab impenetrabili corpore resiliant, neque ad interiora corporis loca ferantur, sed in ipso corporis tegumento deficiant. Cor autem illius vsque adeo durum est & impauidum, vt neque silici cedat, neque incudi ferreæ, quam assiduis ictibus mallei diuerberant. Cor in ceteris animalibus, vt Aristoteles lib. 3. de Partibus Animalium cap. 4. & Plinius lib. 11. cap. 37. dixerunt, carneum est & neruosum; quippe cùm in illo validiùs vis animalis & sensitiua debeat vigere: cetus tamen, vt Plinius obseruat, cor habet durissimum, rigidum & hirsutum, vt totum osseum, lapideum ac ferreum videatur; imò duritiem tenens incudis, quæ quo validiùs percutitur, maiorem duritiem contrahit. Et quidem D. Thomas alijque auctores hoc ideò de ceto dictum credunt, quia cetus aut balæna tali cordis audaciâ ob suam fortitudinem præstat, vt neque tempestatibus, neque maris ictibus aut agitationibus, quibus ceteri pisces concutiuntur & debilitantur, aliquatenus cedat, quin potiùs maiori tunc agilitate feratur.

Tropologicè diabolus per Leuiathan significatus habet membra sibi cohærentia, impios videlicet homines inter se connexos, mutuoque ad maleficia fauentes. Deus iaculatur fulmina in dæmonem, validè eum ferit & torquet; ille verò vltionis diuinæ tela excipit, tantumque abest vt molliatur, vt potiùs lapidescat, & velut incus percussa plus obduretur: similem autem duritiem in suis creat membris, & ad statum obstinationi tartareæ quasi contiguum impellit. Vide grandem illius obdurationem, quem nec immissa fulmina loco moueant.

Dæmon & damnati in malo obdurati.

AD LOCVM ALIVM NON FERENTVR.] Alij explicatiùs legunt: *Locum in quo stabat non mutabit. Quid appellatione fulminum* (inquit S. Gregorius lib. 34. Moralium cap. 5.) *nisi tremenda illa æterni iudicij sententia designantur?* Videbis Deum per nubes, id est Prædicatores, fulmina mittere in peccatorem, quem æternæ damnationis sententiâ ferit; qui tamen nullatenus à peccato dimoueatur: quippe cuius cor induratum sit quasi lapis, & quasi malleatoris incus, quam crebri ictus nullatenus emolliant. Damnatorum itaque cateruam, quæ cor dæmonis est, aptâ similitudine cum incude confert; cuius ope dum faber ferrarius varia instrumenta conficit, & mirâ arte industriâque elaborat, ipsa quidem ictus recipit, sed pristinam suam formam minimè mutat, nec ad meliorem refingitur. Haud aliter incusso gehennæ metu Deus dum timore adhuc suo præditos ad meliorem frugem reducit, damnati numquam suam ipsorum mentem aut ingenium mutant, sed semper in eodem sensu perseuerantes, instar incudis meliorem formam respuunt. *Rectè ergo Leuiathan iste* (inquit S. Gregorius lib. 34. Moralium cap. 6) *incudi comparatus est: quia nos illo persequente componimur, ipse autem & semper percutitur, & in vas vtile numquam mutatur.*

16. Cum sublatus fuerit timebunt angeli, & territi purgabuntur.

In Hebræo est verbum נָשָׂא *nasa*, quod cum puncto ciboleth significat *eleuare*, aut in altum erigere; quia, vt B. Isidorus explicat, cùm cetus caput eleuat, aut super aquas quasi assurgit, summo timore afficiuntur nauigantes, quos angelos, id est nuntios, hinc inde discurrentes vocat. In Hebræo est אֵלִים *elim*, id est *fortes* & potentes *timore purgabuntur*. Quod quidam de purgatione peccati accipiunt, quia fortiores epibatæ vbi cetum ex aquis caput erigentem viderint, præ timore totos se ad Deum conuertunt, & ob imminens mortis periculum de peccatis per contritionem purgandis cogitant. Cum puncto autem siboleth verbum נָשָׁא *nasa* significat *percutere*, vel *destruere*. vt sit sensus: Cùm percussus vel graui vulnere sauciatus fuerit, tunc fortissimi milites, qui eum percusserunt, vehementer timebunt, non ignorantes illius bestiæ rabiem implacabilem; vt quæ quantò maiori plaga feritur, tantò maiori rabie contra percutientes excitetur, mare conturbans & fluctus commouens, quibus in vitæ discrimen adducantur.

Cùm cetus sese eleuat nauigantes terrentur, & purgantur.

Ppp Tropo-

Contra impetum diaboli casto timore iusti se protegunt.

Tropologicè. Cùm aduersarius noster diabolus caput erexerit, & in viros iustos insurrexerit, tum illi qui imitatione sunt Angeli casto timore suíque abnegatione se munient, prauis actionibus abstinentes, precibusque ac pijs operibus, quibus vita corrigitur atque expiatur, sedulò vacantes.

Exemplo cadentium cautiores euadimus. Ruinâ impiorum purgatur collegium bonorum.

Allegoricè S. Gregorius lib. 34. Moralium cap. 7. *Diaboli*, inquit, *lapsus Angelos tenuit & purgauit, ne conditorem suum superbi despicerent: purgauit verò, quia exeuntibus reprobis actum est, vt electi soli remanerent*, &c. Sic qui cadunt congregationem terrent & purgant: terrent, ne conditorem suum offendant; purgant verò, quia cadentibus atque exeuntibus improbis fit vt probi purgati maneant, iuxta illud S. Augustini lib. de Ouibus cap. 10. *Tua separatio illorum est purgatio*, &c. Hunc in modum sublato & separato improbo Iudâ purgatum est Apostolorum sanctum illud collegium. Hisce conformiter Isidorus Hispalensis lib. 1. Sententiarum cap. 29. ait: *Dum sublatus fuerit diabolus vt damnetur, multi electi, qui in corpore sunt inueniendi, Domino ad iudicium veniente metu concutiendi sunt, videntes tali sententiâ impium esse punitum: quo terrore purgandi sunt, quia si quid eis ex corpore adhuc peccati remanserit, metu ipso, quo diabolum damnari conspiciunt, purgabuntur.*

17. Cùm apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit neque hasta, neque thorax:

18. Reputabit enim quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs.

19. Non fugabit eum vir sagittarius; in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.

20. Quasi stipulam æstimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam.

Dæmonis obstinatus animus nullis armis frangitur.

Est paraphrasis sanè pulchra ferocissimæ belluæ, quæ vires omnes frangat, & nullo impetu mortalium deterreatur. In huiusmodi autem ceti conditionibus Satanæ fortitudinem chalybeam & adamantinam eleganter expressit; cuius in malo ita est obstinata obdurataque voluntas, vt nullis ictibus frangatur aut emolliatur; quin potiùs, quò validiùs percutitur, durior reddatur. Ex quo id euenit, vt etiam Angeli (vt paulò antè dictum est) robore illo inuicto immanique territi illum timeant. Et meritò quidem tunc maiori timore pauent sancti viri, cùm validiori ictu aut vulnere inimicum istum percusserint. Quando namque aliquis contra illum inimicum agit, qui quò validiùs fuerit percussus, hoc magis debilitantur eius vires & conatus eneruantur, ad maiorem inimici percussionem minùs timet: sed quando talis est inimicus, vt ad maiorem percussionem conatus eius augeantur, magis roboretur viribus, validiusque congressurus assurgat; certè maiorem percussionem maior timor consequitur. Talis autem est inimicus noster, qui non frangitur ictibus, non cedit percussionibus. id quod hæc verba declarant: *Cùm apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit neque hasta neque thorax*, &c. Omnia fermè bellica instrumenta, quibus milites in bello vti solent, Deus hîc recenset, gladium, lanceam, vibrantem hastam, thoracem, arcum, sagittas, fundam, malleum, iacula ærea, &c. quibus omnibus quantumcumque inimicus hic percutiatur, nequaquam perit, quin potiùs ad maiores congressus seipsum excitat. Gladius qui contra eum admouetur *non subsistit*; id est, non præualet Nec enim potest gladius ipsum discindere aut eneruare. Quando Aod percussit Regem Eglon, *non eduxit gladium, sed ita vt percusserat reliquit in corpore.* Et meritò quidem; quippe cùm vnicus illius ictus sufficiens fuerit ad occidendum Regem. Iud. 3. 22.
Similiter cùm Ioab gladio percussit Amasa *nec secundum vulnus apposuit*, nec apponere curauit; quia primo ictu illum confecit. At non talis est inimicus noster, in quem etsi diuini verbi gladium distringamus, non omnino eum conficimus, aut occisum relinquimus; quin potiùs validè percussus validè consurgit, percussorem suum validè impetiturus. Idcircò sancti viri tantò vehementiùs timent, quantò acriori vulnere illum percusserint, & acutiori sagittâ confixerint; qui propterea tunc orationibus, humilitate & mortificationis operibus semetipsos purgare contendunt, & hoc modo se disponere ac præparare, vt aptiores sint ad sequentes congressus reuincendos. 2 Reg. 20. 10.

Dæmon cùm à nobis superatus est, tunc magis timendus & cautius obseruandus.

Hanc huius loci interpretationem tradidisse visus est validissimus ille Christi miles Antonius, huiusmodi bellorum scientissimus, qui sicuti omnes principis tenebrarum acies inuictè Dei auxilio munitus superauit; ita & omnes illius astus, machinas callidasque cogitationes egregiè calluit. Is autem, vt refert B. Athanasius in eius Vita, quam elegantissimè descripsit, crebrò asserebat talem à se visum diabolum, qualem eum Dominus B. Iobo hoc capite sub typo Leuiathan depinxit: duritiem autem & obstinationem, quâ nobiscum agit, exprimens dicebat; Dæmones quidem orationibus ac ieiuniis vinci posse; sed solent, inquit, saucij grauiùs assurgere, & mutatâ arte pugnandi acriùs in eos qui se vicerant agere. Imò, sicut idem Athanasius retulit, cùm egregiam Antonius de diabolo tentante victoriam reportasset, neque Antonio, inquit, securitatem dedit hic vnus triumphus, nec diabolo semel fractæ defecêre vires; nam & iste vt leo rugiens quærebat aditum, per quem posset irrumpere: & ille Scripturarum doctus eloquio non ignorabat multas esse dæmonum captiones: propter quod solerti propositum labore seruabat, considerans, quia posset Satanas in carnis colluctatione superatus nouarum aduersus se artium machinas acriùs commouere; idcircò magis ac magis subiugabat corpus suum, ne victor aliorum in alijs vinceretur. Vide quomodo hic Angelus, eò ipso quòd inimicum hunc validè percussisset, timore angatur, & seipsum per eximia mortificationis opera purgare contendat, sciens

inimicum

inimicum suum primo certamine victum statim aliud grauius bellum inducturum.

Dum viuimus numquam possumus esse securi à tentatione.

Nemo igitur securitatem sibi promittat, quantumcumque tentatorem deuicerit: quem enim de gula tentantem fortiter percussisti, statim experieris ad superbiam vel inanem gloriam excitantem: & quem in luxuriæ materia Deo adiuuante superasti, subitò senties, si attendis, ad murmurationem vel detractionem vel aliud vitiorum genus pertrahere conantem. Nullius quippe hominis virtute & gestientis animi fiduciâ à conatu furioso & impressione reuocatur; imò verò tum maximè vt myrmillo in retiarium sic in hostem irruit, cùm obiectum videt fortem & erectum animum, quem elatus victoriæ spe aggrediatur. Vidit hoc Ennodius in Vita S. Antonij, & sic admonuit: *Acrius circa robustos diaboli certamen est, & maioribus copijs illos aggreditur*, &c. Et D. Cyprianus Epist. 6. *Fortiorem*, inquit, *quemque magis aggreditur, & acrior factus hoc ipso quod victus est, superantem superare conatur.* Similia quædam multò antè grauissimus Tertullianus prodiderat, qui cùm lib. de Pœnitentia cap. 7. dixisset peruicacissimum hostem numquam malitiæ suæ otium facere, subdit: *Atqui tunc maximè sæuit, cùm hominem sentit plane liberatum: tunc plurimùm accenditur dum extinguitur.* Nec eleganter minùs atque verè Fulgentius Epist. 3. *Armis*, inquit, *quibus eliditur surgit, & virtute quâ deijcitur deijcit.*

21. Sub ipso erunt radij Solis; & sternet sibi aurum quasi lutum.

Locus hic (inquit Sanctius) sicut variè à variis redditur, sic etiam in varia auctorum iudicia distrahitur. Hebræi pro *solaribus radijs* acuta supponunt testarum fragmenta; quod item secundò loco faciunt pro *auro*; & vsque adeò duram esse putant cutem aut squamatam loricam Leuiathan, vt in acutis testis aut petrarum acuminibus ita placidè dormiat, ac si supra lutum subactum & molliter solutum requiesceret. Non longè ab his recedit translatio Septuaginta Interpretum, quæ sic habet: Ἡ στρωμνὴ αὐτοῦ ὀβελίσκοι ὀξεῖς, πᾶς δὲ χρυσὸς θαλάσσης ὑπ' αὐτὸν ὥσπερ πηλὸς ἀμύθητος: *Lectus eius obelisci acuti, & omne aurum maris sub eo sicut lutum inenarrabile.* Theodotion pro obeliscis vertit σιδήρια τέκτονος, *ferramenta fabri*; Aquila ὀξυντῆρες ὀστράκων, *acumina testarum*. Eodem fermè modo Chaldæus. Ratio autem tantæ diuersitatis orta est ex duabus vocibus Hebraicis, quæ ambiguam habent significationem: prior est חַדּוּדֵי *chadude*, quæ significat *acumina*, quæ figuram referunt radiorum qui acuminati sunt: posterior est חֶרֶשׂ *cheres*, quæ *testam* valet, & leui permutatione *Solem* significat.

Quid per aurum & Solis radios hic intelligatur.

In Vulgata translatione nostri etiam Interpretes non satis inter se conueniunt. Quidam in *auro radijsque solaribus* squamas intelligunt splendentes, quibus incubans Leuiathan quiescat & dormiat: alij, tantam esse molem prodigiosæ belluæ, vt vmbram longissimam tamquam mons altissimus effundat. Alij radios sub ceto exponunt, tales quæ minimè valeant ipsum calefacere, quasi in eo genere radij vincantur, & sub ceto proinde esse dicantur. Alij dicunt sub ipso esse radios Solis, quia illos quasi in sua potestate habeat, vt quando vult incalescere, diductis loricis & squamis pro libito eos excipiat; sin nolit, conclusas teneat, & quasi ferreum & imperuium montem sese illis opponat.

Mihi autem hoc loco *radij Solis* videntur metaphoricè sumendi (prout Sanctius & Ioannes à Iesu Maria rectè obseruarunt) pro rebus quibuscumque maximi splendoris ac pretij. vt sit sensus: Res pretiosas & instar radiorum Solis illustres sub ceto iacere in imis cauitatibus maris; quibus ille incubat; vbi quoque merces aureas & gemmeas, quæ ex transmarinis regionibus magnâ copiâ nauibus quaquauersum vehuntur, ipse diripit, dissipat, dispergit, ipsis nauibus euersis & confractis; nec immensos thesauros pluris facit quàm lutum, quod pedibus conculcatur. Aut denique intelligit nomine *auri & radiorum Solis* excellentes militum exercitus, qui omni armorum genere muniti procedant; inter quos quidam reperiantur, qui spectantium oculos rapiant; aut quia ita auro repleti sunt, vt nihil in eis nisi aurum appareat; aut quia lucidissimis armis induti radios adinstar Solis à seipsis emittere videantur. Hos quidem homines magni faciunt, & inimici superare contendunt; ipse tamen flocci pendit. Et hunc esse legitimum horum verborum sensum puto, vti clariùs patebit consideranti, Deum ibi sub typo Leuiathan exprimere voluisse diabolum nullos militum incursus formidantem, omniaque armorum genera, ferrea, ærea, argentea vel aurea pro nihilo ducentem: non enim appetit ille hominem, quem in hoc mundo diuitijs aut gloriâ corporisve robore pollentem viderit; sed *caput*; inquit, *eius in nauibus piscatorum est*. (ita legit sanctus Hieronymus suprà vers. 16. quod in nostra Vulgata habetur, *Cùm sublatus fuerit timebunt Angeli.*) Piscatores autem sunt Apostoli & viri Apostolici, qui omnia pro Christo reliquerunt, seseque totos eius obsequio dicarunt, & quos Dominus vt se sequerentur vocauit. In his est *caput eius*; id est, hos appetit & concupiscit, omnemque mouet lapidem vt hos capiat, sibique subijciat.

Dæmon nõ laborat vt impios, sed vt viros sanctos capiat.

In arcano igitur sensu *radij Solis & aurum*; hoc est pretiosa quæque cimelia spiritualia virtutesque diuinæ, sub dæmone esse dicuntur; quando viros sanctimoniâ vitæ insignes prosternit: non res infimas contemplatur, nec oculos eius rapiunt homines perditi, qui seipsos eidem tradiderunt; sed viros sublimes; quos excellentiori sanctitate fulgere videt, vehementiùs insectatur. Quamobrem dæmon optimè à sancto Chrysostomo Hom. 3. in verba Isaiæ, *Vidi Dominum*, &c. piratæ comparatur; qui omni ope atque operâ nos bonis omnibus conatur euertere. Vt enim prædones, inquit ille, non soluentem è portu nauim inanem & merces aliunde petentem inuadunt; sed onustam in reditu obseruant atque diripiunt; ita diabolus vbi complures virtutes magno studio collegeris, tum verò in te quasi in onustam mercibus nauim impetum facit. In quo quidem (vt benè admodum R. P. N. Claudius in Epistola sua de Renouatione spiritus animaduertit) illius præda

Dæmon piratæ assimilatur.

non solùm magna est, quòd de nostris bonis prædatur; sed etiam quòd offensio nostra ad direptionem valet aliorum, qui nostro exemplo in fraudem ac perniciem inducuntur.

Eódem spectat quoque magna illa celebrísque S. Antonij visio, quam B. Athanasius refert in eius Vita: Quadam enim nocte, inquit, cubiculo inclusus suo audiuit vocem clamantem & dicentem: Antoni, exurge, exi, & vide: qui exurgens, & egressus, eleuatis ad cælum oculis vidit quemdam longum atque terribilem caput vsque ad nubes attollentem: vidit etiam pennatos quosdam se eleuare cupientes ad cælum, atque illum extensis manibus prohibere transgressum: è quibus alios apprehensos elidebat ad terram; alios frustrà retinere contendens, dolebat super se ad cælestia euolare; & maximum gaudium mixtum mœrore victi victoresque tribuebant. statimque ad eum vox facta est dicens: Animaduerte quod vides. Et tunc cœpit illuminato corde intelligere animarum esse conscensum & diabolum prohibentem, qui & sibi retineret obnoxios, & in Sanctorum, quos decipere non poterat, cruciaretur volatu: scilicet ad eos potissimùm deuorandos rapitur, qui virtutum pennis euolant ad cælestia.

Diabolus sanctissimos quosque vehementiùs impetit.

22. Feruescere faciet quasi ollam profundum mare, & ponet quasi cùm vnguenta bulliunt.

Id est, Hac belluâ natante tanto feruet æstu pelagus, vt tamquam vnguentorum olla iuxta ignem ebullire videatur.

Tropologicè ponit hîc duas metaphoras aptissimas, ad explicandum quid diabolus in iracundis, qui illi obsequuntur, efficiat. Prima desumpta est à mari feruescente quasi olla. Consueuerat S. Gregorius Nazianzenus, vt ipse refert Orat. 28. aliquando à studijs & negotijs, quæ pastoralis cura secum fert, defessus ad maris oram recreandi animi gratiâ accedere, vbi nec à sanctis cogitationibus vacabat; quin potiùs ex ijs quæ in mari videbat ad philosophandum adducebatur: illud autem diligenter attendebat, quomodo mare aliquando quidem placidum quietumque staret, aliquando verò instar ebullientis ollæ fluctus validos emitteret, quibuscum vnà densam spumam fæcesque immundas, quas priùs tenebat absconditas, ad littus effundebat. Qua in re cor hominis S. Gregorius considerabat. *Prauum est enim cor hominis & inscrutabile*, & nemo scit quænam intra se contineat, sicut nec quid mare sinu suo foueat. Nam dum homo quidem cor suum quietum tenet, placidam faciem, gratos oculos, aspectum iucundum videntibus offert; vbi autem vento iræ aut malignâ dæmonis instigatione agitatur, mirum est quantas immunditias, quot maledicta, conuitia, verba fœda & inordinata incompositosque motus eructet; vt rectè in ipsum quadret quod S. Apostolus Iudas de quibusdam dixit, vocans eos *fluctus feri maris despumantes suas confusiones*.

Mare tempestuosum typus hominis perturbati.

Iet. 17, 9.

Iud. v. 13.

Addit Deus secundam metaphoram: *Et ponet quasi cùm vnguenta bulliunt*. Cùm vnguentarius ex diuersis radicibus & oleis vnguenta conficit, ignemque cacabo vel caldariæ admouet, mirum est hoc ipso quantæ illicò impuritates ac sordes in partem superiorem & externam enatent, quàm fœtidum odorem spirent, vt adstantes manibus nares obturare cogantur. Idem accidit ijs quos diabolus irâ succendit; ponit enim eos quasi vnguenta dum bulliunt, & facit vt exteriùs impura fœtidaque verba effutiant, quæ circumstantes plurimùm offendant.

Aliter S. Hieronymus (si eius sunt illi Commentarij) hoc loco per mare hunc mundum intelligit, quem diabolus quasi ollâ carnali accendit concupiscentiâ, vt ferueat ad amanda terrena. Illud autem quod sequitur, *Quasi cùm vnguenta bulliunt*, sic intelligit; vt quemadmodum sancti spiritualium gratiarum amore in Spiritu sancto ferueſcunt, ita ad amorem mundi homines præsentis vitæ desiderio quasi quibusdam succensionibus exardescant. Illud etiam existimo indicare suggestionem & tentationem Leuiathan, quæ facit vt improbi tamquam olla carnalibus desiderijs effetuescant, eamdem, cùm bonos exagitat, efficere vt eorum pretiosa & suauissima virtutum vnguenta, quæ abscondita animo latebant, tentationis igne calefacta ebulliant, & incredibilem ex se fragrantiam & odorem afflent. Itaque quo tempore nefarij homines tamquam ollæ carnalibus desiderijs ferueut; eodem in ipsamet tentatione sancti quasi pulcherrimæ phialæ vnguentis virtutum ebullientibus mirificè redolent. Quod autem virtutes vnguenta appellentur sponsa ipsa confitetur: *Trahe me: post te curremus in odorem vnguentorum tuorum*. Quæ Christi vnguenta, cùm ardentissimo passionis igne ebullierunt, vniuersum orbem suauissimo sui odore impleuerunt.

Diabolus mundum carnali concupiscentiâ accendit.

Improbi cùm tentantur fœdum, probi bonum odorem emittunt.

Cant. 1, 3.

23. Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum quasi senescentem.

De ceto in cortice loquitur; qui tantâ auiditate & celeritate incedit ad capiendam prædam, quam videt, vt semitam quamdam spumosam albicantemque super aquas, quas concitat, post se relinquat. Vnde in locis, vbi piscatores cetos piscantur, per multa milliaria vident eos venientes aut discurrentes. Hocque illud est: *Post eum lucebit semita*. Color enim albus, lucens ac splendens in Scriptura vocari solet. Si quæras, quidnam eum vrgeat, vt tantâ celeritate & diligentiâ feratur; respondet; quia *æstimabit abyssum quasi senescentem*, id est propinquum defectioni & fini. *Quod enim antiquatur & senescit prope interitum est*, vt dixit Apostolus. Quasi dicat velocissimè excitari ad capiendam prædam; quia reputat abyssum ac mare quasi iam statim defecturum & finiendum. Hoc similiter de accipitribus Noruegianis dicitur, quòd velocissimè volent ad prædam; quia in illis regionibus dies tantùm per tres horas durat; & reputantes diem citò finiendum & quasi senescentem, pernicissimo volatu feruntur. Hæc de ceto non assertiuè accipienda sunt, sed iuxta communem phrasim, quâ, cùm volumus explicare auiditatem, quâ quis ad aliquid fertur, dicimus

Ceti in capienda præda auiditas & diligentia.

Heb. 8, 13.

mus velocissimè ferri, ac si iam omnia sibi crederet deficere.

Diaboli diligentia in capiendis animabus.

Tropologicè autem de diabolo est legitima horum verborum intelligentia, quem Deus, vt sæpè iam monuimus, sub typo ceti principaliter depingendum assumpsit; de quo inter alia hoc tradit; quòd incredibili celeritate & diligentiâ feratur ad captandam animam iusti. Vnde & B. Petrus illum tamquam leonem rugientem expressit circumdantem omnes, & quærentem quem deuoret. Et si quæras huius rationem: *Æstimat*, inquit, *abyssum quasi senescentem*. Constituit Deus dæmonem in mundo, cui indulsit & concessit homines, præsertim sanctos & pios, tentare; non tamen ei indicauit quando futurus sit finis mundi: hoc tantùm in Scripturis nouit à Deo dictum; quoniam nouissima hora est, & tempus quod restat breue. Idcircò ille reputat mundum quasi senescentem, id est proximum fini & morti; ideò tantâ velocitate fertur, non expectat annum sequentem, nec mensem, imò neque diem crastinum, aut verò horam futuram: nescit enim an futurus sit dies crastinus, an potestas tentandi & impugnandi sibi concessa horâ sequenti sit duratura.

1. Pet. 5, 8.

Hoc nimirum est quod sanctus Euangelista Ioannes audiuit cælesti præconio hominibus intimatum, quando diabolus cælo pulsus fuit: audiuit enim vocem clamantem: *Væ terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet.* Sed quomodo modicum tempus habet? Iam post illam vocem transacti sunt ferè mille & sexcenti anni, & nondum finis, & modicum tempus habet. Modicum tempus dicitur Primò; quia, vt S. Hieronymus Epist. 3. ad Heliodorum, & S. Gregorius lib. 15. Moralium cap. 2. obseruant, modicum verè dici potest omne tempus quod finitur. Secundò, quia nescit ille, si hodie, aut cras aut anno sequenti erit finis temporis sibi concessi ad tentandum aut durationis mundi: scit ille totum tempus durationis mundi futurum modicum; & timet qualibet die, ne illa sit extrema. Hæc autem ratio vehementiùs illum vrget & acuit erga quemcumque hominem singularem. Scit diabolus mortem cuiusque propinquam esse, & nescit, an qui surgit manè ad vesperam sit peruenturus; & qui nunc viuit, an horâ sequenti victurus sit; ideò non expectat horam sequentem aut tempus futurum ad te impugnandum. Si igitur diabolus, quia reputat mortem tuam propinquam, tantâ diligentiâ ac veloci solicitudine procurat te à gratiæ statu deijcere, timens ne si nunc non te deijciat, morte tuâ interueniente deficiat sibi tempus: tu, qui minorem habes de vita tua certitudinem, quomodo in peccato permanere audes? quomodo exspectas non horam, sed annum, imò & annos sequentes? quomodo ad peccatum securè tendis, tibi securè multam longamque durationem promittens? Maledictam securitatem istam vocat S. Bernardus (Serm. de verbis Iob *In sex tribulationibus*) & omnium malorum causam. *Ipsa est res* (inquit S. Augustinus Serm. 16. de verbis Domini) *quæ multos occidit cùm dicunt cras, & subitò ostium clauditur. Remansit foris cum voce cornina; quia non habuit gemitum columbinum. Cras, cras vox corui est. Geme vt columbus, & tunde pectus*, &c. *Nihil sic decipit humanum genus* (inquit S. Hieronymus Epist. 139.) *quàm quòd dum ignorant spatium vitæ suæ, longiorem sibi sæculi huius possessionem repromittunt: vnde & illud dictum est egregiè, nullum tam senem esse & decrepitæ ætatis, vt non se adhuc vno plus anno viuere suspicetur.* Plura de vitæ huius breuitate & incertitudine vide suprà cap. 14. vers. 1. & seqq.

Apoc. 12, 12.

Tempus præsentis sæculi modicum est.

Non procrastinanda est emendatio.

Iob 5, 19.

Diabolus impijs persuadet pœnas inferni senescere & hebetari.

Porrò illa verba, *Æstimabit abyssum quasi senescentem*, sic exponit S. Gregorius lib. 34. Moralium cap. 26. vt significetur eò peruenire diabolica mens & serpentina Leuiathani astutia, vt pœnarum abyssum amaritudinumque immensitatem reputet quasi posse senescere & hebetari: *Leuiathan*, inquit, *iste æstimabit abyssum quasi senescentem; quia reproborum corda sic infatuat, vt suspicionem eis de venturo iudicio, quod quasi finiatur, infundat. Abyssum namque senescere æstimat, qui terminari quandoque in supplicijs supernam animaduersionem putat.* Proh mens diabolica! proh imprudentissima perditorum stultitia! fingunt miseri veterascentes pœnas & senescentem diuini iudicij aculeum, vt magis in eorum animis vitia adolescant. Nec pudet diabolum tam insigne mendacium hominum cordi inseminare, quando & Deus & tota Scriptura clamat vindices inferni flammas indies repuerascere, & numquam pati diminutionem. Turpissimè ergo à diabolo fallitur, qui vel post longam temporis diuturnitatem aliquid mitius in inferno posse enasci putat: ibi enim pœnæ nesciunt mitescere, nesciunt à primo vigore declinare, sed singulis momentis instaurantur.

24. Non est super terram potestas quæ comparetur ei, qui factus est vt nullum timeret.

25. Omne sublime videt, ipse est Rex super vniuersos filios superbiæ.

Leuiathan mole ac viribus cætera superat animalia.

Conclusio est longæ descriptionis ceti siue Leuiathan; cuius siue molem siue vires spectentur, nihil est in terris quod cum eo possit comparari; quamobrem illi hoc à natura concessum est, vt nulli cedat, nullum timeat; quia scilicet suam super omnes excellentiam agnoscit. Porrò *omne sublime videt*, id est res omnes ingentes & egregias præ se despicit, quia *ipse est Rex super vniuersos filios superbiæ:* pro quo Chaldæus vertit, *super omnes filios montium:* Hebræus habet *super filios elationis*, id est, super omnes elatos, vel omnia elata & immania alia. Septuaginta verò transtulerunt: Αὐτὸς δὲ βασιλεὺς πάντων ἐν τοῖς ὕδασιν: *Ipse autem Rex omnium quæ in aquis.* Symmachus reddit: Παντὸς βρομώδους. id est: *Omnis naturæ reddentis virus:* Theodotion, Υἱῶν βαναυσίας, *Filiorum tumoris & arrogantiæ.* Quasi dicat: Ipse est Rex omnium animalium, & maximum inter ea Dei opificium & vestigium. Sic enim Hebræi tribuunt bestiis *filij* nomen; iuxta illud: *Afferte Domino filios arietum.* Ita Mercerus, Vatablus, Aben Esra, & alij. Verùm hæc magis propriè de dæmone dicuntur, Psal. 28, 1.

Diabolus typo ceti expressus Rex superbiæ filiorum & omnium vitiorum.

tur, quem Deus sub typo ceti seu Leuiathan præcipuè voluit describere: & vt intelligamus non tam de balæna quàm de dæmone sermonem institui concludit: *Ipse est Rex super omnes filios superbiæ*. Quasi dicat: Is de, quo omnia quæ prædixi intelligenda volo, est Lucifer, qui dicitur Rex super omnes filios superbiæ: eius regna sunt vitia, quæ inhabitant diuersi generis homines: in his scilicet regnat, quos inquinat, & in ijs quos polluit dominatur. Propterea Clemens Alexandrinus in Oratione adhortatoria aduersus Gentes vocat diabolum principem aut regem vitiorum: in vitiorum enim malitia dominatur ille, & principatum tenet, præsertim in superbia. Vide fusiùs hac de re S. Gregorium lib. 34. Moralium cap. 18.

CAPVT QVADRAGESIMVMSECVNDVM.

Iob iteratò culpam agnoscit coram Deo, veniamq; petit, & impetrat: laudaturq; à Deo præ amicis, qui iubentur per holocausta & intercessionem Iobi reconciliari Deo. Iob duplicia omnia recuperat; & plenus dierum in pace quiescit.

1. RESPONDENS autem Iob Domino dixit:

2. Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatiò.

Iob Dei omnipotentiam & scientiam suppliciter veneratur & agnoscit.

POSTQVAM præcedentibus quatuor capitibus potentiam & sapientiam suam Deus mirificè commendasset satis longo mirabilium operum catalogo contexto, vt Iobus animaduerteret, omnesque intelligerent, cum Maiestate diuina minimè disceptandum, neque anxiè disquirenda consilia iudiciave diuina, sed humiliter suscipienda, & animo demisso colenda esse. Iob iterùm respondere iussus sic ad Deum locutus est: *Scio quia omnia potes*, nihilque est tibi factu impossibile, nihil tuæ potentiæ non subiectum: *& nulla te latet cogitatio*. id est, Omnia nosti etiam antequam fiant; & non habes opus consiliario, cùm secretissimas etiam cogitationes vix conceptas introspicias quantumuis abditas: homo quidem videt quæ patent, tu autem intueris corda; cui tamquam proprium illud tribuitur: *Scrutans corda & renes Deus*. Hoc superbiam & elatos hominum spiritus, si quid habent iudicij, comprimit; hoc iusto metu & horrore conficit, quòd ne proprij quidem ipsi animi sui latebras peruideant, neque intelligant, vtrùm odio an amore digni sint. Est enim profundum cordis impenetrabile humano lumini, nec in vastos illos sinus implicatosque mæandros, vbi magna malitia sæpè delitescit, nostræ mentis acies pertingere & vsque ad oram vltimam progredi potest, nisi diuinæ misericordiæ lucerna pandat viam & dirigat. Quam in rem graue illud & metuendum monitum est D. Bernardi, cùm de vidente omnia Deo & audiente memorat Epist. 42. *Cuius vtique scientiam non subterfugit, etiam quod propriam latet conscientiam.* Audit Deus in corde cogitantis, quod non audit ipse qui cogitat: itaque nihil fallere illum potest, nihil aciem mentis effugere, nihil inscientiâ præteriri. Hinc quandocumque in abscondito quis peccat, inuisus potiùs Deo est quàm non visus, cui obscura clarent, tenebræ fiunt meridies, peruium est omne solidum, & apertum omne secretum; cuius oculus infinities splendidior Sole crates ipsius pectoris latebramque omnem peruadit vsque ad animi fundum & abstrusas voluntates. Atque hoc est quod Regius Vates in hunc modum infit: *Scrutans corda & renes Deus*. in Græco est ἐτάζων, exactissimè acerrimeque inquirens. Quod S. Basilius ait dici propriè, cùm à Iudicibus omni genere tormentorum fit acerba criminum inquisitio, vt si rei sint conscij rerum arcanarum, quæ in quæstione positæ sunt, ferro & igne & cruciamentis adacti eas clarè & dilucidè proferant; hac nimirum seueritate vsurum Deum, & acerrimè inquisiturum in corda & renes, videlicet in abditas cogitationes & occultas appetitiones & vetitæ libidinis motus, in vitæ actiones: id porrò Dei iudicantis & in scelus inquirentis examen esse ἀπαραλόγιστον, falli & errare non posse, nec artificio vllo deludi. Hæc cùm Iobus secum seriò perpenderet, erupit affectus vehemens, quo sibi ipsi succensuit, de se nimirum sub tertia persona sic loquens:

Psal. 7, 10.
Solus Deus cor scrutatur & penetrat.

3. Quis est iste qui celat consilium absque scientia? ideò insipienter locutus sum, & quæ vltra modum excederent scientiam meam.

Quantum Iob Dei admonitione profecerit.

Iam superiùs cap. 39. vers. 35. videramus quem fructum attulerat admonitio illa quâ Deus erga Iobum vsus fuerat; sed postquam Deus iterauit sermonem suum, adhuc magis & apertiùs nobis apparet, quemadmodum Iobus sub eiusmodi correctione profecerit: iam ipsum pœnituerat, modò magis ad viuum affectus est. Sic videmus, postquam Deus nos iam erudierit, sæpiùs id ex parte dumtaxat profecisse; & quamuis existimemus nihil amplius in nobis desiderari posse, nosque ad summum peruenisse, leuem tantùm in nobis esse præparationem. Deus igitur pergat nos docere oportet, vt doctrina, quam iam audiuimus, meliùs radicetur in animis nostris, nos moueat & afficiat, & in ipsa penitus acquiescamus. In summa, videmus pœnitentiam non perfici

fici statim, sed opus esse vt Deus, postquam nos exasciauit, denuò poliat; quemadmodum cùm quispiam opus ex lapide aut ligno vult efficere, malleus sæpiùs adhibendus, & ictus ingeminandi sunt. Iob igitur hac secundâ Dei admonitione maiorem in modum compunctus, adhuc magis quàm anteà ignorantiam & temeritatem suam humiliter confitetur, & infinitam Dei sapientiam & potentiam suppliciter adorans semetipsum acriter increpat; ac si dicat: Ecquis ego sum, qui celaui, id est tacui, non decantaui, non celebraui consilium tuum, imprudenter agens, & in querimonias iustitiæque propriæ assertionem linguam soluens? debueram scilicet, ex quo plagam accepi, extemplò animaduertere, sat esse à te, clementissime Deus, calamitatem inferri, vt continuò mirarer arcana consilia tua, mihique imperarem, nollemque causam scrutari, sed firmiùs sperare omnia benè cessura: multa quippe in salutis humanæ procuratione patras, quæ longè excedunt mortalium adeoque meam scientiam. Quamobrem, inquit, Domine meritò me superiùs condemnasti, quòd vellem tuum consilium inuoluere, nesciens quò sermones & disputationes meæ tenderent: scio modò stultè in eo me gessisse: meum enim erat simpliciter admittere & accipere quod tibi liber de me statuere: volui autem hîc Doctoris, non frequentatâ priùs scholâ, partes suscipere: ergo agnosco Domine te iure meam stultitiam arguisse. Quando autem sic ista accipiemus, Iobus eiusmodi confessionem edet, vt Deo consilium cum omni scientia coniunctum attribuat. Hîc enim est tamquam oppositio quædam inter Deum & homines. Deus habet suum consilium absconditum, sed nouit cur; causa eius ipsi semper in promptu & præstò est: nos verò, quando consilium Dei plusquam nobis licitum est detegere volumus, nihil aliud agimus, quàm quòd ipsum magis implicamus; idque fit sine scientia, ita vt quò plus docti esse volumus, eò magis inscitiam nostram prodamus. Discamus igitur Dei esse consilium suum penes se seruare, vt ipsum nobis non declaret; & quidem si animaduertat ipsum captum & tenuitatem nostram superare, Deus id quod nobis aptum est reuelat, sed multa obscura penes se seruet ac retineat necesse est; quia nimis adhuc debiles sumus, vt tam altè possimus ascendere. Deus igitur consilium abscondit, sed cum scientia: ipse enim nihil ignorat; nec id eò facit, quòd non possit nobis ostendere, cur hoc vel illud faciat, sed quia non expedit. Quando igitur plura quàm nobis permissum est scire volumus; confusi planè hæremus; & quò magis conatur homo mortalis sapiens videri non sequendo ductum Dei, eò magis vanitatem ostendit, & confusionem suam despumat.

Iob confitetur suam imprudentiam.

Deus tenet nobis consilium suum absconditum cum scientia.

Septuaginta nonnihil aliter hunc versum reddunt: Τίς γὰρ ἐστὶν ὁ κρύπτων σε βουλήν; φειδόμενος δὲ ῥημάτων καὶ σὲ οἴεται κρύπτειν; *Quis enim est qui celat te consilium? parcens autem verbis & te putat celare?* Id est: Quis est iste tam audax, tam perfrictæ frontis, qui celare speret, velit aut possit consilia sua, vt nesciantur à Deo? Quasi videlicet Deo aperire quis aliqua de nouo vel illum docere se posse præsumat. Pro verbis autem istis, *Ideò insipienter locutus sum*, &c. ipsi vertunt: Τίς δὲ ἀναγγελεῖ μοι ἃ οὐκ ᾔδειν, μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἃ οὐκ ἐπιστάμην; *Quis autem annuntiabit mihi quæ non noui, magna & mirabilia quæ nesciui?* Quasi dicat: Ex hoc intelligo te nihil latere, quòd res tantas tamque mirabiles, quas ego prorsus ignorabam, mihi nuntiasti. In quo autem imprudenter locutus sit subdit:

4. Audi, & ego loquar; interrogabo te, & responde mihi.

Hæc illa duo verba sunt, quæ cap. 13. vers. 22. insipienter locutus est dicens Deo: *Voca me, & ego respondebo tibi; aut certè loquar, & tu responde mihi.* de quibus vt à se nimis audacter ac temerariè dictis se dolere significauit cap. 39. vers. 35. ideoque retractat, & non dicta esse optat, vtpote tantæ maiestati ac potentiæ, cum qua agebat, minimè consentanea. Quod si igitur in tam inculpata vita eximiaque virtute, postquam in tanta rerum difficultate & angustiis tam admirabile patientiæ suæ inuictæ specimen dedisset, in his leuibus delictis, scilicet verborum lapsu, Deus offensus non dissimulauit, sed tam acriter tantoque verborum pondere ea increpuit; quid nobis miseris futurum putamus, cùm tanta quotidie flagitia suscipiamus? sanè vel ex hoc facilè cognoscemus quàm verum sit illud Christi oraculum: *Dico autem vobis, Quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.* Quamobrem si sapimus, numquam loquamur aut cogitemus de arcanis Dei iudicijs nisi cum omni reuerentia & humilitate; & si quandoque plus fortè quàm par erat locuti fuerimus, aut temerarius aliquis & inconsideratus sermo nobis exciderit, stultitiam nostram agnoscamus, vnà cum Iobo immoderatam nostram arrogantiam condemnantes, vt in posterum simus prudentiores. Non satis autem est, vt quomodocumque peccata nostra agnoscamus, sed ad remedium simul veniendum est; sicut etiam nos suo exemplo Iobus docuit: postquam enim dixit se priùs quàm rem intelligeret temerè locutum esse, subijcit velle se reprimere, quòd se limitibus suis non continuisset, sed instar equi ferocientis disrupto fræno excurrisset. Nequaquam igitur hîc peccatum suum confitetur more multorum, qui se absolutos & liberatos esse putant, cùm vno verbo dixerint peccaui; posteà statim in idem peccatum relabuntur, & de nouo semper peccant. Non, inquam, ita Iobus agit: sed ait: Domine, cùm ita se res habeat, tantaque stultitia & temeritas in me insit, ipseque adeò me præcipitem in deuia egerim, nunc interroga me; & postquam in schola tua doctus fuero, loquar dumtaxat vti volueris me docere: nec vmquam accidet mihi, vt ea quæ non probè norim proferam. Vnde subdit:

In quo Iob insipienter locutus fuerit.

Matth. 12, 36.

5. Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te.

Quasi diceret: Domine verum est me anteà audiuisse cùm verba fierent de tua maiestate, sed nunc ipsam aliâ ratione cognosco; & quidem vt me tibi penitus subijciam. Iobus hîc comparationem instituit inter cognitionem quam priùs habuerat & reuelationem, in qua Deus se ipsi ita patefecerat, vt confusus esset, & afficeretur eo

timore Dei, vt nihil aliud ipsi superesset quàm Deo gloriam tribuere. quod illum facere videmus. Significat ergo se in Dei cognitione tantum profecisse illâ Dei concione (quâ illi exposuerat Deus mentem suam & consilium in afflictionibus & ærumnis, quibus eum probauerat) vt oculos sibi aperuisse videretur,& visum recepisse,atque adeò Deum de facie quodammodò tunc cognouisse; quasi anteà famâ solùm & auditione, tunc verò oculorum conspectu cognosceret. Nouerat quidem anteà Deum Iobus, suspexerat,coluerat per fidem,quæ est ex auditu; nunc verò calamitate factus eruditior, & sermone Dei è turbine loquentis illuminatior,dum anteactam notitiam cum præsenti confert, illam auditum, hanc visum appellat: non sanè quòd Deum apertè vt in patria intueatur, sed quòd singulari luce perfusus, illustriùs excelsiùsque quàm antè de Deo sentiat. Qui vexationis & diuini colloquij mirus effectus & fructus planè suauissimus est. Ex hac ergo penitiore Dei notione se in sermonis modo metam excessisse dispicit,& pœnitudine tangitur:vnde neque sanies, quâ stillabat totum corpus,neque sterquilinium, in quo iacebat, suis amicis & familiaribus molestus ac grauis, tam de se humiliter sentire fecit quàm lux diuina, quæ tunc ipsius mentem illustrabat. Similiter Ezechiam,antequam à Domino corriperetur & illustraretur, non tam humiliauit mors iam impendens, & corpus iam iam soluendum in saniem & in cineres redigendum, quàm mens à Deo illustrata; quâ mox ad se reuersus errorem suum defleuit. Habent nimirum hoc peccata, quòd videantur hominibus sæpè leuissima, quamdiu in bonam mentem non reducuntur: at postquam Deus peccatores illustrat, plus eos cruciat, punit & affligit peccati memoria, etiam dum remissum est, quàm antè peccatum admissum, dum adhuc in animo aderat. Sic Dauid dum in peccato erat nullo vexabatur mentis angore; at postquam se peccasse cognouit,dimisso etiam peccato dolenter clamabat: *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me.* Ac si diceret: Ostendisti mihi Domine peccata mea, & ipsorum cognitione tactum puduit me talia patrasse,&c.

Quantum Iobus ex Dei monitione profecerit.

Fructus diuinæ correptionis & illustrationis.

Peccatum tum demum horremus cùm cognoscimus.

Psal. 37. 5.

Vide quomodo peccatorum cognitio cor nostrum ad compunctionem & dolorem impellat. Non videbat se patiens Iob, & ideò non erubescebat, imò quasi penitus innocens de sua se innocentia iactabat, & de tantis miseriis sibi à Domino illatis conquerebatur: at postquam seipsum nouâ quadam & magis intimâ reuelatione conspexit, & suam vilitatem agnouit, querimonias ponit, & vultum pœnitentis assumit. Cur autem priùs pœnitentiam non egisset vnicam hanc depromit rationem, quia tantùm Deum audierat, at non viderat; quem statim ac vidit, illicò pœnitentiam egit. Causam ergo pœnitendi assignat visum Dei. Vnde patet quid sit sentire præsentiam Dei & affici eius gloriâ; quoniam absque eo fieri nequit vt homines in ordinem cogantur, quidquid ipsis dicatur: aut enim surdos agent, aut non satis reuerentiæ Deo exhibentes, quidquid ipsis dicetur, sicut experientia ostendit, effluere patientur. Opus est igitur vt Deus ipse nobis se præsentem exhibeat, & viuum aliquem suæ maiestatis sensum immittat, eo vt ipsum timeamus. En cur Iobus profitetur se sibi displicere, omniaque quæ temerè dixerat reprobare. Subdit enim:

Cognitio peccati adducit pœnitentiam.

6. Idcircò ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.

Septuaginta Interpretes mirificè sensum Iobi expresserunt in hunc modum: Διὸ ἐφαύλισα ἐμαυτὸν, ϗ ἐτάκην· ἥγημαι δὲ ἐμαυτὸν γῆν ϗ σποδόν: *Quamobrem spreui meipsum, & extabui: putaui autem me terram & cinerem.* Eodem quidem modo cùm propriam conscientiam non videmus, nos iustos & alijs meliores dicimus; cùm verò eam diuinâ luce illustrati in conspectu Domini per examen discutimus, tunc miseros & peccatores iudicamus. *Et quantò se quis minùs videt* (inquit S. Gregorius lib. 35. Moralium cap. 5.) *tantò sibi minùs displicet: & quantò maioris gratiæ lumen percepit, tantò ampliùs reprehensibilem se esse cognoscit: cùm enim intrinsecus subleuatur per omne quod est, ad eam, quam supra se conspicit, regulam congruere nititur: & quia adhuc humana infirmitas præpedit, cernit quia ei ex minima parte dissentit; totumque illi onerosum est, quod internæ regulæ conueniens non est.* Sic ille. Deus igitur se ostenderit oportet, antequam eò deuenire possimus, vt nobis displiceamus, & quidquid nobis factum dictùmve fuerit, vt par est apprehendamus: contrà, cùm verâ pœnitentiâ præditi sumus, non ampliùs vitia nostra coloramus, aut excusationes vllas quætimus, sed potiùs, si verè nos pœniteat, nos peccasse, & quidem nos ipsos detestantes,confitebimur. Peccator enim si se verè ad Deum conuerterit non solùm peccatum suum agnoscet, & se condemnabit, sed insuper de se vindictam sumet; eò quòd aduersus suum creatorem insurrexerit. Atque hoc est quod Iobus hìc significat dum ait: *Idcircò ipse me reprehendo*, quòd tam audacter me innocentem dixerim,& me sine causa pati pronuntiauerim:

ET AGO POENITENTIAM IN FAVILLA ET CINERE.] Hic antiquus pœnitendi ritus est. *In fauilla & cinere pœnitentiam agere* (inquit S.Hieronymus ad hunc locum) *est contemplatâ summâ essentiâ nihil aliud quàm fauillam & cinerem se cognoscere. Ac si apertè dicat: De nullo auctoris dono superbio, quia sumptus ex puluere per illatæ mortis sententiam ad puluerem me redire cognosco.* Pro *fauilla* in Hebræo habetur nomen עָפָר *ghaphar:* quod significat tenuissimum minutissimumque puluerem: quo nomine Scriptura vti solet ad rem omnium minimam abiectissimamq; exprimendam, quam quæuis aura leuis propellit & circumducit. In puluere igitur ac cinere agit pœnitentiam Iobus, seipsum viliorem & abiectiorem cinere & puluere repræsentans, vt Dei misericordiam flecteret. Pauper namque qui alicuius diuitis misericordiam interpellat, suam quantum potest exprimit miseriam, tantò securiùs illam expectans, quantò potentiùs & manifestiùs hanc repræsentat.

Quid sit agere pœnitentiam in cinere & fauilla.

Hanc autem esse consuetudinem Dei, vt nos per cognitionem peccatorum ad compunctionem

Deus per compunctionem trahit nos ad pœnitentiam.

nem & pœnitentiam trahat, Regius quoque Propheta non tacuit: *Commouisti*, inquit, *terram, & conturbasti eam; sana contritiones eius, quia commota est.* Interrogat eo loco S. Augustinus, *Quomodo conturbata est terra?* respondet autem sibi ipsi, *Conscientiâ peccatorum.* Sapiens quidem & vera responsio. Cùm enim homo in corde suo delicta & peccata inuenit, quæ anteà ignorabat, tunc dolore compungitur, tristitiâ commouetur, timore turbatur, vt à Domino per gratiam sanetur: ipse enim pungit, vt mulceat; mouet, vt quietet; turbat, vt turbatum præ compunctione animum à malis, quorum causâ turbabatur, eripiat. Quod in hac quoque Iobi compunctione factum obseruare licet: nam ex ista apparitione diuina, atque familiari paternoque colloquio post compunctionem sanctus vir fuit omni tentatione & miseriâ liberatus, & sanatus, non solùm corpore, sed & animo tantâ consolatione & dulcedine spirituali repletus, vt is solus nouit qui sensit. O quantas tunc exhibuit gratiarum actiones, quantas Deo laudes & prædicationes! ô gaudia spiritualia! verè potuit dicere, si quis vmquam alius, *Secundùm multitudinem dolorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam*; & cum Apostolo exclamare: *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* Hæc verò non contigerunt propter Iobum solum, sed in exemplum omnium nostrûm scribi, legi & prædicari per totum orbem voluit Spiritus sanctus, vt discamus fortes & constantes esse in rebus aduersis, à fide & spe in Deum numquam deficere, certi Deum nobis suo tempore adfuturum.

Psal. 59, 4. — *Compunctio & pœnitentia consolationem generant.* — *Psal 39.* — *2. Cor. 1.*

Volunt etiam nonnulli B. Iobum tunc omnino spiritum propheticum, quo anteà non tam plenè claruit, copiosè accepisse; quòd testetur dicens: *Oculus meus videt te*, nempe more Prophetarum: oculo videt iam Propheta factus, quoniam *Videntes* dicti sunt Prophetæ: vnde ab Hebræis quoque, tametsi plurimùm in Gentiles inuidis, in catalogo Prophetarum connumeratur.

Iob prophetico spiritu cumulatus.

Iobi rursum exemplo monemur numquam aduersus Deum disputare, numquam de occultis iudiciis eius temerè loqui; sed cum omni humilitate potiùs nos nostraque ijsdem subijcere. Sic quondam Heli, quando Samuel retulit ei ex ore Domini filios eius immaturâ morte perituros, ipsumque sacerdotio priuandum esse, *Dominus*, inquit, *est, fiat quod bonum videtur in oculis eius.* Et Dauid ait: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.* Semper Deus vincit cùm iudicatur. Id quod egregio schemate significatum est Esdræ pro Hierosolymorum instauratione nimiùm zelanti, cui sic ait Angelus: *Pondera mihi ignis pondus; mensura flatum venti; reuoca diem præteritum; & dicam tibi vias Altissimi.* Imbecillitatem sanè suam ignorantiamque profiteri sanctus Propheta coactus fuit. Iobus itaque temeritatem suam humiliter confessus, & pœnitudinem promittens, exemplo nobis esse debet, vt delicta nostra & plura & maiora humiliter agnoscamus, confiteamur & emendemus; siquidem velimus, vt Dominus ea remittat, nosque tam corpore quàm animo sanet atque iustificet. Ceterùm iam Deum pro Iobo contra aduersarios eius iudicantem audiamus.

Non disputandum cum Deo, sed occulta iudicia eius verenda. — *1. Reg. 3.* — *Psal. 118, 137.* — *4. Esdræ 3, & 4.* — *Iob nobis exemplum dedit pœnitentia.*

7. Postquam autem locutus est Dominus verba hæc ad Iob, dixit ad Eliphaz Themanitem: Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos; quoniam non estis locuti coram me rectum sicut seruus meus Iob.

Vidimus superiùs quemadmodum Deus Iobum redarguerit; nunc secundo loco eius socios redarguit, & quidem longè asperiùs: nunc enim ipsum approbat, reliquos verò condemnat; ac si diceret: Vos Eliphaz, Sophar & Baldad interim dum Iobum emendo forsan existimatis impunè euadere, nullamque in vobis culpam inueniri, quæ à me arguatur: forsitan etiam in vobismetipsis gloriamini quasi victores, eò quòd audistis Iobum increpari de quorumdam verborum temeritate, quam dolor extorserat: fortassis etiam vos apud me inuenisse gratiam putatis, quasi ex zelo iustitiæ meæ recta locuti sitis: ego autem, ne falsâ opinione superbiatis, palàm edico vobis, dicta actaque vestra contra Iobum seruum meum me minimè approbare, sed damnare ac reprobare; quapropter inardescit aduersùm vos ira mea. Licet enim quasi ex zelo vindicandæ iustitiæ meæ videamini locuti, attamen iudicio meo nec vera nec recta protulistis: tota enim disputatio vestra falso nixa est fundamento, quasi Iob propter peccata sua plagas istas sustinuerit: quare falsò simul & impiè iudicastis eum esse hominem hypocritam, impium, pauperum oppressorem, crudelem, barbarum, inhumanum, &c.

Deus increpat Eliphazum cum socijs suis.

Caueamus igitur nobis à temeritate, quando videmus Deum aliquem asperè vexare; ne leui iudicio pronuntiemus aduersus ipsum, illum dignum esse qui sic tracteur; & contrà, illos, qui otio & quiete fruuntur, quasi à Deo maximè delecti sint, æstimemus: id enim fuerit nimis temerè iudicare. Nam si causas quæ nobis in Scriptura designantur intueamur, eos qui maximè eximij Dei serui sunt, sæpiùs omnium asperrimè, ita vt videatur nobis Deus hostem ipsorum esse, tractari comperiemus; sed tamen de illis ex sensu nostro non iudicabimus. Cùm eam modestiam seruabimus, Deus semper nos subleuabit quando affligemur; sed si crudeles fuerimus, & nimiâ stultitiâ præcipites feramur ad temerè pronuntiandum de alijs, eâdem quoque mensurâ nobis rependetur.

Non temerè iudicandum.

Ceterùm vt eo meliùs comprehendamus id quod hîc dicitur; *Quoniam non estis locuti coram me rectum sicut seruus meus Iob*; memoriâ retinendum id quod superiùs declarauimus, nempe Iobum, quamuis in quibusdam verbis peccauerit, nihilominùs tamen bonam causam habuisse, cùm Deus, qui solus idoneus Iudex erat, sic pronuntiarit: contrà, quamuis eius amici speciosa, vt quidem videbatur, argumenta attulerint, nihilominùs hîc reprobantur, quia ipsorum fundamentum erat malum: ex thesi enim generali argumentabantur, Iobum propter maleficia sua puniri, ipsum pro improbo & execrando haben-

habendum esse, cùm Deus eiusmodi seueritate aduersus ipsum vteretur: prætereà doctrinam etiam falsam & peruersam protulerunt, cùm dixerunt Deum homines semper in hoc mundo prout ipsi promeriti sunt tractare. Illud verò erat spem omnem vitæ æternæ præcidere, & gratiam Dei in hac vita fragili & caduca sic includere, vt etiam bonorum præmia cum ea terminentur. Quare meritò hîc à Deo condemnantur; ita tamen vt simul erga illos vel sic immensam suam bonitatem atque clementiam declaret, quòd non dedignetur etiam profanis, ingratis atque iniuriosis istis hominibus apparere, loqui, iudicia sua reuelare, eosdem monere & hortari ad reconciliationem tam secum quàm cum Iobo, in quos multipliciter & grauiter offenderant.

Hæretici putantes se rectè loqui turpiter fallunt, & falluntur.

Est & in hoc mirabile atque stupendum iudicium Dei, quòd hi qui iudicio suo putabant se recta locutos, imò & causam iustitiamque Dei egregiè propugnasse, Dei iudicio coarguantur atque damnentur vt minùs rectè, imò & impiè locuti. Sic & hæretici, Gnostici, Sabelliani, Arriani, Nestoriani, Pelagiani, quibus addere licet Lutheranos, Caluinianos, Anabaptistas, putantes se rectè & dicere & scribere de Deo & rebus diuinis, pro certo turpiter fallunt, & falluntur. De his Sapiens ait: *Via stulti recta in oculis eius: qui autem sapiens est audit consilia.* Iterùm: *Est via quæ videtur homini iusta; nouissima autem eius deducunt ad mortem.* Et Dominus ait: *Non sunt viæ meæ viæ vestræ*, &c. Subijcit ergo Deus modum ac rationem illos secum & cum Iobo reconciliandi, ostendens ipsis opus esse sacrificiis quibus expientur, & mediatore Iobo, qui paret ipsis aditum ad se & gratiam conciliet; quemadmodum videmus in lege Deum constituisse Sacerdotem, qui solus in sanctuarium nomine totius populi, ceteris procul foris stantibus, & eo pacto cognoscentibus se indignos esse qui ad præsentiam Dei accederent, ingrederetur. Id enim figurabat, sine mediatore, qui Deum nostro nomine adeat, numquam licitum nobis fore Deum precari, nosque meritò reiectum & exclusum iri. Iobus igitur hic tenuit locum & officium Sacerdotis, quando pro amicis suis intercessit: neque hoc sibi sumpsit, sed ad actum illum institutus fuit à Deo. Nam (vt ait Apostolus) nemo debet honorem illum sumere, sed qui à Deo constitutus fuerit ille verus & legitimus est Sacerdos. Vnde intelligimus, quando venia peccatorum nostrorum petenda est, non debere quemquam seipso fretum se offerre, sed Iesum Christum eiusdemque in terris Vicarium hoc muneris habere, vt nobis aditum præbeat, & potestate clauium sibi commissorum peccata remittat, cæli ianuam aperiat, nosque Deo Patri conciliet. Ceterùm quid amicis Iobi Deus ad gratiam secum & cum Iobo instaurandam præceperit sequentia declarant.

Prou. 12, 15.
Prou. 14, 12.
Isaiæ 55, 8.
Exodi 30, 6.
Leuit. 16, 17.
Heb. 5, 4.

8. Sumite ergo vobis septem tauros & septem arietes, & ite ad seruum meum Iob, & offerte holocaustum pro vobis; Iob autem seruus meus orabit pro vobis: faciem eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia: neque enim locuti estis ad me recta sicut seruus meus Iob.

Deus præscribit amicis Iobi modum reconciliationis.

Iratum se profitetur Deus, neque mox vlciscitur; sed (quod est luculentissimum clementiæ exemplum) docet offensores ipsos quemadmodum propitiandus sit: præscribit tauros, vitulósve ac septem arietes (numerum scilicet à primordio mundi, ob creationem die septimâ quieti destinatâ absolutam, religiosum) iubetque adeant priùs Iobum, quem vexauerant, anteuerso nempe consilio Euangelico, quod per Matthæum euulgaturus erat, vt non priùs ad altare munus offerat qui proximo irrogauit iniuriam, quàm offenso reconcilietur: iniungit prætereà vt Iobus oret, sacrificans nempe, ac simul preces fundens vt vetus Sacerdos, cui sacra exercenti qui adsunt assistúntve offerre dicuntur: quo certè modo amici holocaustum obtulerunt. Iob igitur mediator & sacrificus eis datur, quem tot iniurijs vexauerant, totque calumnijs deformauerant, & disputationibus fatigauerant, vt sancti viri dignitate & gratiâ, quâ Deo charus erat, & auctoritate, quâ valebat, probè cognitâ, illum in posterum suspicerent ac venerarentur, nec vlteriùs offenderent.

Matth. 5, 24.

Iob datur amicis in mediatorem, vt ipsos Deo reconciliet.

FACIEM EIVS SVSCIPIAM.] Hoc est, Placabor, admittam, amplectar, non repellam, non reijciam oblationes & orationes eius pro vobis. Non antè tamen Deus ipse vult procedere ad veniam eis concedendam quàm videat Iobum iniuriosis amicis parcentem: Suscipiam, inquit, faciem Iobi. quasi dicat: Notabo priùs quâ facie, quo vultu erga vos sibi iniurios homines sit Iob, & eius secutus morem, inde post ipsum ad veniam & largitiones procedam. Ad hæc D. Gregorius lib. 35. Moralium cap. 7. *Intuendum*, inquit, *est, quia ita cautè ordo acceptæ veniæ custodiatur, vt in sacrificijs Dominus non illorum, sed beati Iob faciem suscepisse referatur; qui tantò citiùs audiri meruit, quantò deuotè pro alijs intercessit.* Vbi maximè ponderanda sunt illa verba, *Ordo acceptæ veniæ custodiatur.* Quippe ille semper à Deo in danda venia ordo seruatur, quo non ipse primus procedat ad veniam, sed alterius præter ipsum offensi priùs faciem suscipiat. Hinc paulò acerbiùs hæc Septuaginta sic transtulerunt: Ἰὼβ δὲ ὁ θεράπων μου εὔξεται περὶ ὑμῶν, ὅτι εἰ μὴ πρόσωπον αὐτοῦ λήψομαι· εἰ μὴ γὰρ δι' αὐτὸν ἀπώλεσα ἂν ὑμᾶς: *Iob autem famulus meus orabit pro vobis, quoniam non nisi faciem eius accipiam: nam nisi propter ipsum perdidissem vtique vos.* Sed cur noluit Deus amicis parcere, nisi Iob interuenirct? Optimam huius rei rationem reddit S. Ambrosius lib. 3. Officiorum cap. 16. vbi ait: *Ignoscere his per amicum maluit Dominus, vt amicitia suffragium remissio fieret peccatorum. Profecit illis amicitia, quibus obfuit insolentia.* Ostendebatur scilicet quò deberent fœdera amicitiæ spectare, nimirum vt amicorum peccata de medio tollerent. Et quando non est bonus qui non dormitet aliquando, qui non corripiatur subinde peccati sopore, felix erit, si habeat amicum, qui accedat & excitet eum à somno,

Deus non acceptat sacrificium nisi in gratiam redierimus cum ijs quos offendimus.

Propter Iobum Deus parcit eius amicis.

no, vt amicitiæ suffragium fiat abolitio vitiorum. *Illud etiam docet* (inquit S. Chrysostomus in Catena) *haud illa satis futura esse sacrificia ad expiationem, nisi Iobi quoque merita accessissent.*

Patrocinia Sanctorum multum nobis prosunt.

Validissima profectò sunt nobis Sanctorum patrocinia pio cultu beneficentiæque operibus procurata & extorta. Et quæ nihil obtinerent per se sacrificia, amicorum cælestium fauore adiuncta homines à perditione liberant. Solet enim Deus in Sanctorum suorum gratiam multa dissimulare in peccatoribus. Sic de Achabo dicitur : *Et fecit malum coram Domino ; & noluit Dominus perdere domum Dauid propter testamentum quod disposuerat cum Dauid.* Peccante scilicet Achabo & regiæ domus ruinam merente potuerunt Dauidis merita Deum à vindicta reuocare, vt qui sciat in suorum Sanctorum gratiam vitiis peccatoribus aliquando fauere. Vbi autem Sanctorum orationes desunt, etiam viri iusti commodis multis carent. Vnde benè B. Chrysostomus Hom. 1. in Epistolam ad Thessalonicenses ex hoc & aliquot alijs locis probat bonum esse Sanctorum precibus frui; sed quando & ipsi seduli & vigiles fuerimus. Hoc nimirum ipsa ratio iubet, & voluntas sanctissimi Numinis expressa diuinis monumentis disertè pronuntiat. Imò verò suauissimus Dei Spiritus clarissimorum hominum oraculis mundum instruens, cùm naturæ inter omnes communionem & gratiæ posuisset, præsertim in nouo Testamento, vult vt mutuam sibi omnes charitatem exhibeant, se iuuent, opem & præsidium alij alijs conferant, donec omnes in parentis omnium Dei sacram familiam & perennis gloriæ tabernaculum conueniamus: omnes vnum corpus effecit, cuius caput Christus est, quodque Dei paginæ *συναρμολογούμενον* vocant, ita membris vndique aptum & mirificum in modum cohærens, vt nihil videatur esse coniunctius. Itaque iubet Apostolus alterum alterius onera portare, & præcipuo studio fraternitatis charitatem meminisse, pati omnia propter electos. Quæ omnia frustrà dicerentur, nisi homines piè & castè in mutuo illo subsidio nonnihil opis atque fiduciæ collocare possent. Ille ipse Doctor Gentium fidelis populi orationibus commendabat se, & ab iisdem vim & robur expectabat ad frangendos inimicorum impetus atque superandos : quod tum sæpiùs liberiusque faciebat, cùm ad spargendam Dei religionem, & Euangelij lucem aperiendam illis qui in tenebris iacuerant, ostium magnum sibi apertum videbat & aduersarios multos. Hoc conuenit suauissimæ Dei prouidentiæ, qui nos cælestibus & terrestribus auxilijs promouet ad quærendam felicitatem : nam de nobis Angelis suis mandauit, & monet à Principibus illis pendere, qui de die & de nocte nobis adsint ad cæli viam ineundam, vt nemini dubium sit quin plurimùm in eorum beneuolentia & charitate fidere & sperare possimus. Sic cùm solus omnia possit, & sapientissimè omnes moderetur, iussit tamen antiquissimis temporibus vt sanctus Iob pro aduersarijs suis oraret, & Abrahamus pro Abimelecho Rege; vt illi qui rei tenebantur violatæ innocentiæ & diuinæ Maiestatis se à duobus illis viris, Dei amicis, beneficium accepisse cognoscerent, & debere multum illis faterentur. Huc spectat propheticum illud dictum, vt qui sibi opibusque suis diffidit, ad aliquem Sanctorum conuertatur. De quo vide plura superiùs cap. 5. vers. 1.

1. Paral. 21. — *Sanctorum preces ad multa iuuant.* — *Gal. 6, 1.* — *S. Paulus se fidelium precibus solet commendare.* — *Psal. 90, 11.* — *Iob 42, 8. Gen. 20, 7.*

9. Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites, & fecerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos, & suscepit Dominus faciem Iob.

Tres amici Iobo reconciliantur, ipsisque victimas adferunt pro se Deo offerendas.

Tres igitur illi viri, Eliphaz, Baldad, & Sophar, vt erant religiosi ac timentes Deum, humiliter statim ad vocem Domini pœnitentiam agentes, ad satisfactionem exactam persoluendam se parantes, pro consequenda peccati venia abierunt ad greges, vel ad locum vbi sibi arietes & tauros in numero taxato compararent; assumptisque illis, venientes ad Iobum, humiliter illi reconciliati sunt, postulantes dictas victimas per illum offerri Deo in holocaustum pro peccatis suis ; ita se libenter propter vocem Domini coram amico offenso humiliantes, vt peccati sui veniam impetrare possent. Hîc quidem non fit mentio Eliu; at verosimile est, ipsum quoque vocem Domini audiuisse, adijsse Iobum, eumque honorasse ac sacrificio interfuisse, vt qui in eodem errore cum tribus versatus fuerat eodem holocausto expiaretur. Iobo igitur pro ipsis deprecante & sacrificium offerente Dominus exaudiuit orationem eius, & per ipsius intercessionem propitius factus est peccatis illorum, ostendens manifestè quantum Iobum diligeret ; & maximè gratas, acceptas & efficaces esse preces sanctorum virorum, siue adhuc in terris degant, siue iam in cælis æuo felici & perpetuo secum perfruantur. Expressiùs id Septuaginta transtulerunt : *Καὶ ἔλυσε τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῖς διὰ Ἰώβ : Et soluit peccatum ipsis propter Iob.* Quid est illud *propter Iob?* Nimirum prospiciens Iobi auctoritati & gloriæ, pepercit Dominus iniuriosis amicis eius, quando illum in pristinam gloriam restituebat. Minueretur enim multùm Iobi beneficium, si de ruinis amicorum fieret. Sic Olympiodorus in Catena Græca : *Etenim*, inquit, *ea res damno Iobo fuisset, si amici, qui consolationis adhibendæ causâ ad ipsum commearant, pœnas interitu persoluissent.* Luctuosum esset Iobi beneficium, quod cum flagello & pœna aliorum veniret. Præterita nempe calamitas amicos verterat in hostes : nam quos vt amicos anteà colebat, iam probauerat inimicos : pro ijs autem intercedens ipsos Deo sibique conciliat. Venia verò, quam Deus falsis amicis indulget, bonum Iobi est, vt planè dicat Deus se faciem Iobi suscipere vt illam largiatur. Scilicet grande beneficium Iobo confertur, eò quòd non solùm non puniantur eius dolosi amici, sed vt veniam impetrent, & in veteres amicitias redeant. Nihil erat quod ab Eliphazo Themanite & Baldado Suhite sibi timeret Iob, vtpote superior Regno, opibus & potentiâ ; quosque iam calamitate prostratus ratione quâ tunc pugnabant deuicerat. Verùm Deus largissimè munificus in Iobum ad ceteras prosperitates, quibus eum cumulauit, hanc addidit, ne haberet inimicos. Vnde hoc beneficium totum

Eliu probabiliùs adfuit sacrificio, licet eius mentio non fiat. — *Iobi & Sanctorum preces efficaces.* — *Magna Iobo præstatur gratia, vt non habeat inimicos.*

tum in Iobum collatum est: & rectè facies Iobi suscipitur. Et Deus, qui acceptor personarum non est, personam Iobi quasi accipit, vt magnum donum illi condonet. Neque enim illustrem patientiâ virum perfectè prosperaret Deus, si inimicos aduersâ fortunâ factos felix iam retineret. Nam agere inimicitias etiam aduersus imbecilliores, & à quibus nihil timet, magna calamitas est.

10. Dominus quoque conuersus est ad pœnitentiam Iob, cùm oraret ille pro amicis suis. Et addidit Dominus omnia quæcumque fuerant Iob duplicia.

Ier. 18.

Quomodo Deus dicatur conuersus ad pœnitentiam Iobi.

Eleganter Deus dicitur ad pœnitentiam conuerti more nostro iuxta illud Ieremiæ: *Si pœnitentiam egerit gens illa*, &c. *agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui vt facerem ei: & subitò loquar de Gente, & de Regno, vt ædificem & plantem illud.* Hac nimirum phrasi fauor diuinus notatur, quem absque vlla mutatione Deus, qui priùs affligebat, impendit. Sed quid? Num tunc & non priùs pœnitentiam egerat? Cur ergo tunc ad pœnitentiam Iobi conuersus dicitur Dominus? Sanè, quòd tunc potissimùm quodcumque bonum Iobi opus Deo maximè placuit; tunc ipsius pœnitentia ad eum potissimùm clamauit: tunc Dei voluntas de opibus & Regno ipsi restituendo omnino firmata est; cùm ipse non curabat quod sibi vtile esset, sed quod multis. Nullâ siquidem re magis diuina manus se prodit quàm in superabundanti donorum largitione: vbi supereffluit bonorum suppeditatio, ibi conspicuam agnosce Dei manum. *Dominus*, inquit, *conuersus est ad pœnitentiam Iob, cùm oraret ille pro amicis suis.* Quæ verba argutiùs in rem præsentem transferunt Septuaginta legentes: Ὁ δὲ κύριος ηὔξησε τὸν Ἰώβ· εὐξαμένου δὲ αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν φίλων αὐτοῦ, ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν: *Dominus autem auxit Iob: & cùm ille precatus etiam esset pro amicis suis, dimisit eis peccatum.* Quasi innuant inde perspicuum esse Iobi augmentum à Deo venisse, quòd sic supereffluxerit gratia, vt ad alios etiam redundarit. Vbi enim donorum respicis redundantiam, ibi agnosce diuitem Dei gratiam. *Quare si nos ipsi* (inquit Catenæ Græcæ Auctor) *in his quoque temporibus egentem quempiam hominem viderimus, eumdemque pro ceteris supplicantem, atque eius supplicationem euentu comprobatam, diuitem Domini gratiam admiremur.* Quouis enim tempore, quo sic replentur & augentur homines donis, vt ex ijs in alios supereffluat, non angelica, sed diuina isthic prædiues manus agnoscitur, quæ non nisi affluenter dare consueuerit.

Vbi est abundans charitas proximi, ibi est abundans gratia Dei.

Ceterùm hîc quæret aliquis, cur hæc Iobi oratio pro inimicantibus reuerà amicis effusa *pœnitentia* dicatur. Nempe dum Iobus pro inimicis suis orat, eius oratio veluti ad propriæ pœnitentiæ elogium acceptatur, & amicis sibique impetrat, atque pro inimicorum imperranda venia orando amissa pridem bona cum auctario recuperat. Oratio enim pro inimicis sic Iobo profuit, vt à Laudunensi Anselmo ad hunc locum & à tot calamitatibus assertio ac pristinæ felicitatis auctior restitutio illi meritò adscribatur.

Iob orando pro inimicis felicitatem sibi impetrat.

Porrò ex hoc textu aliqui satis aptè colligunt Iobum dum oraret sanitati perfectè restitutum, quasi Deus obseruarit destinaritque horam illam miraculosæ sanitati, quâ Iobus eximiâ in proximos, à quibus lacessitus fuerat, charitate flagrabat. Instauratâ ergo valetudine opportunè subtexitur addita fuisse bona duplicia, vt prosperè valenti cuncta feliciùs acciderent. Hæc autem bonorum ipsius duplicatio præmium fuit consummatæ expectationis ac sufferentiæ. Ea enim videbantur Iobi mala, sicque auxilium Dei exteriùs fuerat dilatum, vt vel aheneæ spes siue expectationes possent millies defecisse; & tamen eius expectatio & sufferentia nullis dilationibus labebatur, nullis ictibus ruebat; digna sanè cui omnia bona duplicata recurrerent. Non enim alio differebat Deus Iobi auxilium, nisi vt duplicaret bona illius, quando hoc præcipuum habet bona expectatio & longanimis sufferentia iusti, vt duplicia bona parturiat. Verum quidem est non vt plurimum euenturum, vt Deus duplò augeat dona sua temporalia illis qui afflicti fuerint, ita vt appareat ipsos longè ditiores quàm fuerint anteà euadere, aut denique liberos & prolem, quidquid denique in mundo optabile est habere: scit quid vnicuique conueniat; nosque dispositos esse oportet ad accipiendam nostram portionem & mensuram, qualem nobis distribuere, tamquam patrifamilias, qui optimè nouit quid conducat familiæ suæ, ipsi visum fuerit. Sed tamen nobis hæc regula generalis constituenda est, Deum non solùm finem afflictionibus nostris impositurum quando tempus erit; sed etiam ipsas in salutem nobis conuersurum, ita vt sensuri simus ipsum nequaquam nos obliuioni tradidisse eo tempore quo nos affligebat, sed potiùs semper patrem se erga nos exhibuisse, quando noluit nos nimis in hoc mundo sopitos & somno sepultos esse: postquam enim sic prostrati fuimus, meliùs dispositi & præparati sumus ad aspirandum ad vitam cælestem, & ad salutem spiritalem, quæ nobis parata est, eo meliùs gustandum. Si igitur vel hoc ipsum dumtaxat habuerimus, nónne debemus agnoscere id quod hîc de Iobo scriptum est in nobis impletum esse, nosque verum eius exemplum habere? Permittamus igitur Deo vt nos tractet, nobisque dona sua largiatur prout ipsi videbitur. Sed quidquid fit, si modò patientes fuerimus, certi sumus exitum afflictionum nostrarum semper felicem fore. Hinc postquam deseuijt tempestas calamitatum, quas obstinatâ ferè patientiæ gloriâ gloriosissimè pertulit Iob, successit læta tranquillitas: *Et addidit Dominus omnia quæcumque fuerant Iob duplicia.* Nempe Deus multiplicauit Iobo armenta, greges, agros, censum, ætatem, gloriam; filios verò non multiplicauit, sed eodem numero quot amisit tot recepit. Cuius rei causam reddit Tertullianus lib. de Patientia cap. 14. his verbis: *Iobus quæ amiserat reduplicata possedit: & si filios quoque restitui voluisset, pater iterùm vocaretur: sed maluit in illo die reddi sibi tantum gaudij: sustinuit iam voluntariam orbitatem, ne sine aliqua patientia viueret.* Scilicet Iobus amissa bona feliciter

Fructus sustinentiæ Iobi.

Arcana orbitatis lætitia.

feliciter recuperat aucto numero, vltrò recusat rediuiuam charæ sobolis restaurationem sustinês voluntariam orbitatem, ne sine aliqua patientia deinceps viueret: maluit enim in illa die reddi sibi tantum gaudij. Quasi non tantùm pristinæ felicitatis restauratio, sed etiam lugubris filiorum orbitas faceret ad gaudium tolerantissimi viri: imò inter primas lætitiæ causas collocat funesta filiorum funera: ait enim Tertullianus, perspicax patientiæ interpres, quòd Iobus noluit restitui sibi filios, ne sine orbitatis patientia viueret: *sed maluit in illo die reddi sibi tantum gaudij.* Quid est tantum gaudij, nisi luctuosam dilectæ sobolis orbitatem? O arcanum patientiæ sacramentum! Qui piè ac Christianè patitur, beatæ spei beneficio gloriatur in tribulationibus.

Mouent denique nonnulli hoc loco quæstionem, cur postquam tribulationum turbo desæuierat, & bona temporaria duplicato incremento restituta Iobo erant, nullum deinceps de ipsius in pauperes beneficentia verbulum habeatur. Num fortasse Iobus de opulentiæ felicitate auarior post calamitosam inopiam factus est? an potiùs Iobi largitas proprijs calamitatibus edocta copiosiùs benefacere adeò erudita est, vt id referre superuacaneũ putaretur? Arguté Tertullianus lib. de Patientia cap. 7. *Patientia*, inquit, *in detrimentis exercitatio est largiendi & communicandi.* Nimirum Iobus in prospera quondam opulentia diues etiam benignitate fuit, & in egenos piè misericors; at eius olim misericordia quasi inerudita & exlex fuit; cùm hactenus felix experimento nesciret, quantum egestas grauet, quantum dolor excruciet, quantum orbitas premat, quantum contumelia vrat, quàm ægrè bonorum detrimenta ferantur: quæ postquam experimento nouit, ad beneficentiam vberiorem eruditus est, dum tolerantiùs se in duris exercuit: quamobrem postliminiò multimodâ calamitate suâ doctus, *condolentiam velut latâ lege sanxit, ex eadem nimirum infirmitate ad pietatem & humanitatem erudita.* Ita Tertullianus auctor longè grauissimus rationi ac naturæ prorsus congruenter. Nam qui in se nescit pati difficilè aliorum miseretur: exacerbata verò in proprijs detrimentis patientia meditatio quædam seu exercitatio pietatis est.

Patientia in proprijs detrimentis exercitatio est largiendi.

11. Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & vniuersæ sorores suæ, & cuncti qui nouerant eum priùs, & comederunt cum eo panem in domo eius; & mouerunt super eum caput, & consolati sunt eum super omni malo quod intulerat Dominus super eum: & dederunt ei vnusquisque ouem vnam & inaurem auream vnam.

Postquam ergo Iobus diuinâ apparitione & collocutione ab omni molestia ægritudineque sanatus, & pristino honori graduique restitutus fuit, iterùm cognoscitur & visitur à cognatis, fratribus, sororibus, amicis, & his qui priùs quidem in rebus prosperis illum nouerant, sed in aduersis deseruerant: venerunt itaque ad eum, Domino sic disponente, & corda eorum ad hoc mouente, tam viri quàm feminæ ad ipsum salutandum, & cum eo more solito colloquendum; vt qui eum rursum sibi in principem & rectorem confirmarent, quem plagarum tempore despexerant & neglexerant. Sed ô pigrum aduentum & seram commiserationem! Quando iacebat Iobus calamitate prostratus non venerunt eius cognati, vt caput mouerent super eum, & blandâ commiseratione ærumnæ atrocitatem lenirent; & cùm pristinæ felicitati restitutum vident adsunt celeres, & compatiuntur pij. Tarda profectò est eiusmodi miseratio, &, nisi fallor, importuna: potiùs enim videntur adulari felici quàm compati pristinæ infelicitati. Imò verò est opportuna & maximè tempestiua. Nam, vt egregiè notauit S. Gregorius lib. 35. Moralium cap. 8. hæc verba expendens, *Percussi mœrorem consolari, est ei post percussionem de venia congaudere. Nam quantò quisque de restituta proximi salute cernitur hilarescere, tantò se indicat de ablata doluisse.* Quasi intempestiua sit commiseratio, quæ præsente calamitate exhibetur. Potiùs enim videtur præsentare causas doloris, & miserabilem ostendere, quàm miserum alleuare. Quid enim grauius est homini quàm commiseratione dignum videri? Ergo amici Iobi onerosi fuerunt consolatores, vel tacitè ipsâ commiseratione miseriam exprobrantes: nam ostenderunt Iobum fuisse deiectum vsque ad amicorum suorum, vel quod graue est, contumeliam, vel, quod grauius, misericordiam. Igitur fratres & affines Iobi opportunè miserationem post ærumnam exhibent, ne videantur ipsâ commiseratione causas miseriæ exprobrare.

Iob pristinæ felicitati restitutus iterùm ab amicis agnoscitur & visitatur.

Post calamitatem opportuna est commiseratio.

In his porrò cernimus mundi ingenium & mores, qui pauperes & miseros aspernatur tamquam à Deo reiectos; diuites & felices honorat; vt verè dici possit,

Qualis sit sæcularium amicitia.

In pretio pretium nunc est: dat census honores,
Census amicitias: pauper vbique iacet.

Sic apud homines sæculares valent humanæ fortunæ, ad quas solas currunt. Nullus frater, nulla soror, nullus propinquus defuit, qui ad Iobum diuitem non veniret, & cum illo comederet panem. Et quanta hæc Iobi felicitas? cur hoc notat Dominus in rediuiua felicitate Iobi? Crediderim, Dominum in notando hoc propinquorum concursu non attendisse ad Iobi felicitatem ostendendam, sed ad carpendam temporalium hominum consuetudinem festinantium ad felices. Id quod Nicetas in Catena Græca his verbis obseruauit: *Fortassis etiam propinquorum inhumanitatem diuinus sermo perstringit, qui simulatam amicitiæ propinquitatisque speciem imitarentur; quandoquidem ab eo cùm premeretur ærumnis longius abfuissent, vbi verò esset rebus tranquillitas restituta, tunc auditione superiora accepissent, atque gratulandi causâ aduolauissent.* Fuit ista felicitas in Iobo velut efficacissimus illex, qui illicò ingentem propin-

quorum cateruam attraxit. Sed quid ad illos Iobus? Omnes humaniter & placidè suscipiens nihil exprobrat, iniuriarum acceptarum non reminiscitur; & ante prædicatum mundo Euangelium planè euangelicè viuens, cunctis ex animo condonat, vniuersos amplexatur, omnibus congratulatur: quin etiam iam vtcumque reparatâ domo, & cibarijs quibusdam collectis, eosdem inuitat, simulque mirâ charitate cum illis epulatur: illi vicissim præ admiratione & applausu tam capitis quàm pectoris nutibus significant non fictam esse reconciliationem, sed ex toto animo, viribus & facultatibus suis: denique illum spontè resumentes in Principem & Rectorem suum, id muneribus significant, atque coràm protestantur:

Iobi in amicis excipiendis humanitas.

Qualia munera Iobo sint oblata.

ET DEDERVNT EI VNVSQVISQVE OVEM VNAM ET INAVREM AVREAM VNAM.] Quid autem hîc ad litteram propriè per ouem & inaurem auream intelligatur sunt diuersæ Interpretum discrepantesque sententiæ (quas referunt examinantque Pineda & Bolducus) quorum alij quidem ouem in propria sua significatione pro animali; alij verò (quibus tot ouium in Principis aulam adductio indecens videbatur) pro nummo ouinâ formâ & specie insignito accipiunt; similiter & inaurem pro numismate auris figuram exhibente; quòd olim pecuniam, vti nominis etymologia insinuat, pecudis effigie primùm insigniri solitam constet, & numismata etiamnum antiquissima auris aliarumque corporis partium figuris effigiata expressaque reperiantur: absurdum enim ijdem arbitrantur, viro Principi, præsertim forti ac generoso, & luxui nequaquam dedito, tot inaures, quæ mollium & effeminatorum imò muliercularum delicatissimarum ornamenta sunt propria, deferri.

Verùm cùm istiusmodi à quibusdam apprehensæ incongruentiæ non tanti sint momenti, vt propter eas sacrosancta Scripturæ verba à propria & simplici significatione ad impropriam & tralatitiam detorqueri possint ac debeant; præsertim cùm eo tempore potissimæ in armentorum & pecorum gregibus diuitiæ censerentur, & inaurium nomine pretiosissima quæque monilia, quæ ad capitis ornamentum adhibebantur, passim (vt ex alijs Scripturæ libris Pineda probat) intelligerentur, simpliciter ouem & inaurem accipienda censeo; maximè quòd illa munera mysterio non carerent. *Dederunt* igitur *ei vnusquisque ouem vnam*, quæ ad gregum abactarum reparationem initium faceret, *& inaurem vnam*, id est monile quoddam pretiosum, quod esset regij capitis ornamentum & futuræ symbolum obeditionis. Vnde apud Ezechielem Deus piam animam sic alloquitur: *Dedi inaurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo.* Hos circulos aurium Theodoretus ait esse *auditionem verbi*; Origenes autem clariùs *legis obedientiam*: quæ sanè pulcherrima est inauris & cæleste animi ornamentum. Vnde quidam pro circulis vertunt *globulos inauribus*, quasi diceret vniones, non illos olim Cleopatræ pellucidâ vndique rotunditate mirificos & pretiosos, verùm diuiniores. Sed magno mysterio Septuaginta vocant τροχίσκους, *rotulas*. Vbi pius Vates videtur alludere ad ea quæ alio loco dixit de curru Dei mystico è multis & mirabilibus rebus composito: quâ diuinâ & cælesti carrucâ sancti Numinis prouidentia, mundi gubernatio, & totius obedientiæ cursus varijs symbolis exprimitur. Ait autem rotas fuisse *oculis in circuitu plenas*; quo docet obedientes esse in omnem partem intentos in mandata suorum ducum atque rectorum, vt perfectissimè illa sequi possint, & studio magno explere. Erant quoque *volubiles*: quo significatur obedientiam promptam & facilem esse oportere, vt vel leuissimo nutu & impulsu agantur. Has ergo rotulas pro inauribus dat Deus beneficio, vt dixi, magno & singulari, vt continuò pulcherrimæ huius virtutis omnes sint memores, & eâdem vt re pretiosissimâ ornentur. Quin & ouis quoque, quam singuli Iobo obtulerunt, ad eamdem virtutem significandam non incommodè assumi possit, quippe quæ pastoris vocem audiat & sequatur: aliam eius proprietatem adfert S. Basilius, quæ tamen commodè eòdem recidit: ouis enim, inquit, nullam habet ἰδίαν φρόνησιν, *propriam prudentiam*, nisi agatur à pastore. Quæ ouium Christi propria est conditio, quæ alieno iudicio subdunt suum, & volentes se pastoris prudentiæ committunt. in quo splendor laudabilis obedientiæ maximè lucet. Quare eiusmodi oues à S. Gregorio Nazianzeno dicuntur θεόσημοι, *diuino charactere insignes*, quæ, inquit, in cælestibus canalibus concipere didicerunt. Sic Abraham filium suum Isaac *ouiculam* appellat, ait Basilius Seleuciensis Orat. 7. quòd par sit ouis & obsequentissimi simplicitas.

Ezech. 16, 12.

Inauris est symbolum obedientia.

Ceterùm natali quoque amicorum die inaures aureas muneris loco donari solitas ab Hebræis ad hunc locum notat Rabbi Salomon. quò item spectat illud Plauti in Epidico dicentis: *Non meministi me inaurem auream ad te afferre natali die?* Cùm itaque dies illa, quâ cessabat Iobi calamitas, & eiusdem prosperitas reuiuiscebat, alter quasi natalis ipsius erat, iure optimo amici singuli inaurem illi auream vnam pro natalitio munere afferebant.

Inauris erat munus natalitium.

Tropologicè S. Gregorius lib. 35. Moralium cap. 9. & 10. in oue innocentiam, in inaure obedientiam intelligit. Quid erit igitur viro isti ouem & inaurem offerre, nisi obedientiam & innocentiam sorores esse patefacere? Istudque esse mysterium huius loci S. Gregorius autumat, qui & optimè exponit, quare inauris aurea sit, & quare vna ouis tantùm, & vna inauris ab vnoquoque amicorum offeratur. eius verba sunt ista: *Notandum verò est, quòd hoc loco cum inaure ouis, cum oue inauris offertur; quia nimirum innocuis mentibus ornamentum semper obedientia iungitur, Domino attestante, qui ait:* Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. *Beato igitur Iob nemo inaurem sine oue, nemo ouem sine inaure obtulit. Quia profectò redemptori suo non obedit, qui innocens non est; & innocens esse non potest, qui obedire contemnit. Quia verò ipsa obedientia non seruili metu, sed charitatis affectu seruanda est, non terrore pœnæ, sed amore iustitiæ, cuncti qui ad conuiuium veniunt auream inaurem obtulisse perhibentur; vt videlicet in ea quæ exhibetur obedientia charitas fulgeat, quæ virtutes omnes quasi auri more cetera metalla transcendat. Sed quia nulla esse innocentia, nulla esse vera*

Ouis innocentia, inauris obedientia symbolum.

Ioan. 10, 27.

Cur vna tantùm ouis & inauris offerretur.

vera obedientia in multiplicibus hæreticorum diuisionibus potest, ad cognitionem fidei venientes offerant ouem, sed vnam; id est, tales veniant, qui in vnitate sanctæ Ecclesiæ innocui obedientesque persistant. Vnum quippe diuidi per numeros non potest; quia & hoc ipsum vnum quod dicimus numerus non est. Offerant igitur ouem, sed vnam; offerant inaurem, sed vnam; id est, ad sanctam Ecclesiam cum innocentia atque obedientia venientes eam mentem deferant, quam sectarum schismata non diuidant. Hæc ille; ostendens quam cohærentiam habeant charitas & obedientia, & quam promptitudinem requirat Dei sequela, vt idem sit Deum audire, atque veluti ouem sequi, & ad nutum obedire.

12. Dominus autem benedixit nouissimis Iob magis quàm principio eius: & facta sunt ei quatuordecim millia ouium, & sex millia camelorum, & mille iuga boum, & mille asinæ.

Iobus omnia recepit duplicia. Fuerunt nempe illi quatuordecim millia ouium pro septem millibus in libri huius primordio recensitis; sex millia camelorum pro tribus millibus; mille iuga boum pro quingentis; famulis etiam pro horum sufficienti administratione duplicatis. Mira certè facultatum copia post tantam iacturam. Sic felix est exitus laborum, patientiæ, humilitatis, pœnitentiæ & obedientiæ. Vnde eleganter S. Gregorius lib. 35. Moralium cap 8. *Cuncta*, inquit, *quæ amiserat, duplicia recepit; quia per pietatem benigni Iudicis tentationis nostræ dispendium vincunt suffragia consolationum. Minùs autem tentat probatio quàm remuneratio consolatur; vt ex retributionis merito leue fuisse quod tolerauit agnoscat, qui ex persecutionis pondere graue se aliquid tolerare iudicabat. Vnde afflictæ quoque* Isaiæ 54,7. *Iudææ dicitur: Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te,* &c. Sic ille. Vtique fidelis est Deus, & ablata restituit iustorum duplicato augmento.

Sed hoc vni tantùm Iobo & semel dumtaxat contigisse dictitabis: quot autem è contrario & legimus in Historijs, & quotidie cernimus, quibus oues, boues, liberi, domus, opes, possessiones nec simpliciter tantùm rependuntur.

Cur plerisque bona ablata non restituantur. Respondeo in primis plerosque in harum rerum amissione nec patientes esse, nec Deum benedicere, nec à malo recedere, sicut B. Iob, sed obmurmurare, & blasphemare, quibus æterna supplicia merentur.

Respondeo secundò, hæc non esse scripta propter Iobum tantùm, sed & propter nos omnes; quibus consimiliter Deus operabitur, si ablatas vi facultates diuinis eius manibus magnâ fide & spe commiserimus dicentes: Iob 1,21. *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* An non idem Deus & Dominus nunc, qui & tunc Iobo adfuit? aut non easdem nobiscum factas habemus promissiones? Imò longè clariores: Centuplum (inquit Christus) accipietis in hoc sæculo, & vitam æternam in futuro. Matth. 19, 29. Marci 10, 30. An non verissima & certissima promissio comperta per Apostolos, *Nihil habentes, & omnia possidentes*? 2. Cor. 6. quibusque sine baculo, sine pera, & sine argento peregrinantibus per orbem nihil defuit? Luc. 22, 35. Nonne Iouinianus & Valentinianus (vt Historia tripartita Nicephori testatur) gregarij aliquando milites, sed strenui Christiani, deposito pro causa & doctrina Dei balteo Romanum posteà Imperium præmio pietatis suæ acceperunt?

Respondeo etiam tertiò: Crede constanter, speraque in Christum, & patienter expecta, citò adueniet Dominus, & pro temporalium bonorum amissione voluntariè tolerata reddet Regnum cælorum; in quo tot bona quot nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. 1. Cor. 2, 9. Super pauca quidem fuisti fidelis, sed constituet te Dominus super omnia bona sua. Matth. 24, 47. Sancti enim, vt in Apocalypsi dicitur, *regnabunt cum Christo in sæcula sæculorum.* Apoc. 22, 5. Quòd si hæc tam cælestia tamque diuina promissa aut non credas, aut non speres, aut etiam irrideas; pro impietate tua dignus es, qui & hîc & in æternum pereas.

13. Et fuerunt ei septem filij & tres filiæ:

14. Et vocauit nomen vnius Diem, & nomen secundæ Cassiam, & nomen tertiæ Cornustibij.

Verùm hîc Scriptura nullam vxoris Iobi mentionem facit, ita vt dubium relinquatur, ex eadémne an ex diuersa vxore hosce liberos genuerit: quamobrem etiam Patres in diuersas abeunt sententias. *Dubium an ex eadem vxore posteriores liberos Iob genuerit.* Atque Olympiodorus quidem in Catena censet omnes ex eadem, ex qua priores progenitos fuisse: ait enim eam auditâ mariti obiurgatione conquieuisse, monitisque obtemperantem nihil prætereà repugnasse; *vt facilè credam*, inquit, *eamdem consequentium bonorum consortem Iobo extitisse, ad officij religionem reuocatam.* Dubitat autem Seuerus similiter in Catena citatus sub finem Libri huius, vbi Septuaginta referunt Iobum accepisse vxorem Arabissam: *Forsitan*, inquit, *nec consentaneum nec rectum erat, vt ea bonorum esset particeps, quæ certaminum tempore virum despexisset, atque è summo constantiæ ac patientiæ vertice præcipitem agere Athletam conata esset.* Quod valdè verisimile visum est Pinedæ, priore siue mortuâ, siue propter aliquam infidelitatis & blasphemiæ causam meritò repudiatâ, accitâque in eius locum aliâ, quæ pietate ac corporis dignitate insignis illi à Deo destinata esset Regni consors & pulchræ sobolis procreatrix.

Verisimilius omnes sunt ex eadem. Attamen vnà cum Saliano in annum mundi 2405. probabiliorem existimo Olympiodori sententiam; (quæ procul dubio est S. Luciani Martyris apud existimatum Origenem in vtroque Opere in Iob, vt qui piè, quemadmodum cap. 2. vers. 9. notauimus, mulieris verba interpretabatur;) siue quia neque de morte, neque de repudio,

repudio, quod nondum fortasse in hominum irrepserat mores, quidquam Scriptura significat; siue quia cùm mulieris culpa linguæ fuerit, quæ in eo sexu admodum lubrica esse solet, & seuerâ à viro patientissimo obiurgatione castigata, non videtur Iob vlteriùs in animaduertendo processisse; siue denique quia qui amicis ignouit, à quibus diuturnâ fuerat verborum contentione vexatus, eisque Deum sacrificijs placauit, non censendus est iram aduersus mulierem retinere voluisse, quæ ab illo ad extremam vsque calamitatem non desciuit, eique tam molestum atque asperum famulatum tanto tempore exhibuit, & quondam Regina in eius obsequium & sustentationem ancillam agere non dubitauit. Nam si ad omnes vxorum stultas querelas improbasque voces diuortia inducantur, infinitum sit negotium, vixque vlla reperiatur domus, quæ ab hoc morbo sit immunis. Sed nec bonus Tobias vxorem Annam eadem penè cum isthac muliere peccantem & insipienter indignantem repudiauit; neque Rachelem Iacob Patriarcha. Et vt Vasthi diuinâ prouidentiâ repudiata fuerit, vt illi Hester in salutem Hebraici populi subrogaretur; ideò & Iobus suam dimiserit, vt iuuenculam aliquam octogenarius acciperet, quæ eum faceret pulchrâ prole parentem; vt audiret Dominum obiurgantem & testificantem, *Inter te & vxorem pubertatis tuæ, quam tu despexisti*, inquit, *& hæc particeps tua* in prosperis & aduersis, *& vxor fœderis tui. Custodite ergo spiritum vestrum; & vxorem adolescentiæ tuæ noli despicere.* At grauiter peccarat; grauiter etiam obiurgata fuerat. Quin & Iob ipsemet tum à Deo tum à seipso reprehensus est.

Tob. 2.

Gen. 30.

Malach 2, 14.

Denique non videtur Iobus ipse, qui nouos liberos exposuit, nouam vxorem silentio pressurus, vti optimè Salianus anno mundi 2405. ostendit; cui, vtpote sacræ Historiæ peritissimo, qui ad amussim omnia excusserit, meritò subscribo. Ex eadem igitur vxore, & animo & corpore peculiari Dei beneficio reflorescente, suscepit septem egregios filios, tresque insigni pulchritudine filias.

Cur Iobus non receperit etiam filios geminatos, sed æquali numero cum prioribus.

Ceterùm quærunt sancti Patres Basilius & Chrysostomus in Catena, cur omnibus facultatibus duplicatis soli liberi non geminentur, sed tantùm septem filij & tres filiæ vt priùs viro iusto reddantur; & respondent: *Quia nimirum pecora ratione carentia, ac cetera fortunarum possessio, quæ suapte naturâ interit, omnino perierat vniuersa; filij autem quamuis migrassent è vita, natura tamen præstantissimâ parte viuebant. Ergo cùm rursus recente filiorum filiarumque prole ornatur diuinitus, geminatam quoque liberorum possessionem assequitur: illis quidem qui iam decesserant etiam viuentibus, his verò exorientibus ac succedentibus.*

Tria nomina filiarum Iobi quid mysterij contineant.

Tribus porrò filiabus natis post flagella & labores consultò tria nomina imposuit, quibus, vt annotauit Nicetas ad hunc locum, omnia quæ circa se facta erant perpetuâ teneret memoriâ. *Vocauit* enim *nomen vnius Diem, & nomen secundæ Cassiam, & nomen tertiæ Cornustibij.* Tres namque quos sanctus vir habuit status eleganter his nominibus depinxit.

Primus fuit, cùm in principio abundantissimis facultatibus & potentiâ effulsit, quia magnus erat inter omnes Orientales, & ab omnibus tamquam Rex colebatur: quoniam tamen hic status fulgentissimus desiuit in grandi miseria, significauit eum per *Diem*. Dies enim clarissimus & lucidissimus in noctem obscuram deuenit, in qua tanta est tenebrarum obscuritas, quanta præcesserat diei claritas, vt B. Gregorius annotauit lib. 4. Moralium cap. 16. in Hebræo vocatur יְמִימָה *iemimah*, à radice יום *iom*, quod est *Dies*; quasi dicas *diaria:* quia ille status tantùm fuit quasi prosperitatis cuiusdam diariæ.

Cur prima dicta sit Dies.

Secundus fuit, quando contritus flagellis & infirmitatibus suauissimum odorem & fragrantiam emisit, patientiæ singularissimum & heroicum præbens exemplar; quem propterea designauit nomine secundæ filiæ, quam idcircò *Cassiam* vocauit. Est enim Cassia frutex aromaticus (cuius in Arabia magna est frequentia, vt dixit Dioscorides lib. 1. cap. 12.) aptus (vt Plinius lib. 21. cap. 9. tradit) ad coronas odoratissimas contexendas. Quare Virgilius Eclogâ secundâ Cassiam inter herbas coronarias recenset ita canens:

Cur secunda filia sit Cassia appellata.

Tum Casiâ atque alijs intexens suauibus herbis,
Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.

Tertius fuit plenæ & perpetuæ, dum vixit, felicitatis & abundantiæ, quo omnibus bonis ampliùs multò quàm priùs redundauit: quem aptè expressit nomine tertiæ filiæ, quam hac de causa vocauit *Cornustibij*. *Græci legunt* Ἀμαλθαίας κέρας, *Amalthææ cornu:* quod famosissimum fuit & in vsu sapientum ad omnium bonorum huius vitæ abundantiam indicandam. Fingunt enim Gentiles Amalthæam, siue nympha fuerit Iouis nutrix, siue capra, cuius lacte fuit nutritus, ab eo pro beneficio suscepto accepisse cornu; ex quo quidquid optaret abundantissimè proflueret. De qua fabula Ouidius lib. 5. Fastorum & 9. Metamorphoseos, Strabo lib. 10. Diodorus Siculus lib. 4. cap. 5. Lactantius lib. 1. cap. 20. & Nicetas in hunc locum scribunt: subditque Nicetas Scripturam sacram aliquando fabularum nomina vsurpare, vtilitatem, quam illæ includunt, non falsitatem propinare volens. Nescio tamen an tam verè quàm acutè hoc dictum sit. Existimo enim tempore beati Iob nondum Amalthææ fabulam fuisse confictam, cùm Gentilium fabulæ, vt B. Augustinus lib. 18. de Ciuitate Dei cap. 13. ostendit, post Moysis imò & Iosue tempora inceperint, qui Iobo erant posteriores. Vnde existimo *Cornustibij* significare vas, quod securè omnem ornatum, & quidquid ad pulchritudinem facit, seruet. Ex cornibus enim tunc vasa fiebant firma, vt in Scriptura sacra sæpè indicatur, quibus quæ securè seruanda erant imponebant. *Stibij* autem quamuis varias significationes tradant Auctores, conueniunt tamen omnes in hoc, quod significet id quod maximè ornat & pulchram reddit faciem mulieris. Vnde *Cornustibij* est vas continens id quod ad ornatum & pulchritudinem facit; continens inquam absque periculo confractionis; quasi dicas, vas firmum totius pulchritudinis & ornatus: quo significare voluit vir sanctus, statum illum vltimum non conterendum aut finiendum dum viueret, sed perpetuò duraturum, abundantem eo omni quod ad ornatum

Cur tertia sit Cornustibij vel Amalthææ cornu nuncupata.

Cornustibij quid.

ornatum completum & plenum faciebat: habebat enim diuitias, facultates, salutem, filios, filias, longam vitam, &c.

Tres filiæ Iobi tres status generis humani repræsentant;

Allegoricè S. Gregorius lib. 35. Moralium cap. 13. per tres filias Iobi intelligit tres status generis humani. Qui enim *Dies* siue lux fuimus per innocentiam conditi in paradiso; & nunc redempti sumus *Cassia*, id est fragrantes fortitudine, pœnitentiâ & patientiâ; erimus aliquando *Cornustibij* vel Amalthææ cornu in resurrectione, vbi cornu copiæ, vbi clangor & exultatio laudis æternæ. Vide fusiùs S. Gregorium loco indicato.

vt & tres vias vitæ spiritualis:

Tropologicè Olympiodorus in Catena: *Dies*, inquit, sumus, cùm Lucifer Domini ortus fuerit in cordibus nostris; *Cassia*, cùm sumus suauis Christi odor progressu virtutum; *Cornustibij*, cùm spiritualium charismatum vbertate complemur, & ad perfectionem properamus.

15. Non sunt autem inuentæ mulieres speciosæ sicut filiæ Iob in vniuersa terra: deditque eis pater suus hereditatem inter fratres earum.

feminarum suæ ætatis pulcherrimæ:

Tres illæ filiæ Iobi, quas post pressuras & calamitates iam in prosperitate positus genuit, vniuersas suæ ætatis mulieres externâ corporis formâ superarunt. Sed cur tanta pulchritudo in Iobi domo nascitur? Vt nimirum vir pijssimus ærumnarum & laborum obliuisceretur, videns coram se pulcherrimas filiarum facies. Ita Catenæ Græcæ Auctor dum ait: *Filias quoque liberali spiritu atque egregiâ formâ suscipit, vt earum aspectu omnis superioris ærumnæ memoria funditus interiret.* Hoc mysterium est animarum sanctarum, quas Christus per passionem & mortem suam generauit.

sunt typus animæ perfectæ:

Nam internâ venustate communes animas etiam iustorum ita præcellunt, vt iure dicatur nullas alias in vniuersa terra similes reperiri. Quod S. Gregorius lib. 35. Moralium cap. 14. palàm animaduertit in hunc modum scribens: *Electorum animæ omne humanum genus, quod in terra secundùm hominem conuersatur, sua pulchritudinis decore transscendunt; quantoque se exteriùs affligendo despiciunt, tanto seueriùs intus componunt. Hinc est enim quòd sancta Ecclesia, quæ electorum pulchritudine decoratur, per Psalmistam dicitur:* Concupiuit Rex speciem tuam. *de qua paulò pòst subditur:* Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus. *Nam si foris gloriam quæreret, intus speciem, quam Rex concupisceret, non haberet*, &c. Hoc autem mirabile est quod sequitur:

Psal. 44. 12.

cum fratribus hereditatem adeunt.

Deditqve eis pater svvs hereditatem inter fratres earvm.] Insolitum quippe vt viuente masculinâ prole feminæ heredes instituantur. Nam quod Numerorum cap. 36. leguntur filiæ Salphaad possessiones accepisse, id ob defectum omnis virilis sobolis contigit. Verùm alij genitores istiusmodi instituta obseruauerint, non Iobus, qui cælestem Patrem æmulari voluit; qui non solùm viros robustos ac fortes, sed feminas naturâ suâ infirmiores ad æternam hereditatem admittit. Amplissima sanè fuit Iobi possessio. Meliora quidem dabantur filijs sexuíque robustiori: sed erat insuper quod acciperent virgines, nec defraudabantur agrorum & ipsæ parte aliquâ. De quibus vide S. Gregorium lib. 35. Moralium cap. 14.

16. Vixit autem Iob post hæc centum quadraginta annis, & vidit filios suos, & filios filiorum suorum vsque ad quartam generationem, & mortuus est senex & plenus dierum.

Iobus restaurat annos à calamitate.

Percrebuit opinio eorum qui censent centesimo quadragesimo ætatis suæ anno Iobum subijsse diras ærumnas, quas passus fuit à malo dæmone: sic deseuijt in Iobum tunc grandæuum, vt tantùm non mortuus fuerit acerbitate dolorum; sed qui dum tot calamitates subijt penè consummauerat vitæ periodum, ab ærumnis, à molestijs, à plagis, à calamitatibus piè exantlatis geminat vitæ annos, & iam ætate senex renouatur in annos iuuentutis, resculpsit denuò floridam ætatem, & ærumnarum felici malo faustè ægrescit ad iuuentutem. Quod de ceruo dixit Tertullianus lib. de Pallio cap. 3. *Taceo*, inquit, *ceruum, quòd & ipse ætatis suæ arbiter, serpente pastus veneno languescit in iuuentutem.* Sic Iobus dum veternosi serpentis ærumnis ad satietatem pascitur, molestiarum veneno senium deponit, & annos iuuentutis resumit arcanè languescens in pristinâ iuuentutem. Id ipsum de serpente eleganter dixerat ibidem idem Auctor his verbis: *Nominandus est serpens: nam & quod sortitus est conuertit corium & aunum: siquidem vt senium persensit, in angusta se stipat, pariterque specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim limine erasus, exuuijs ibidem relictis nouum se explicat: cum squamis & anni recurantur.* Itaque homo est suæ ætatis arbiter, & in senili ætate eualet virtutis artificio restaurare florem iuuentutis. Sola enim virtus curat incurabilem senectutis morbum. Hinc pronum est plures animare ad pietatis ærumnas, quos temporalis vitæ amor & præproperæ senectutis timor exanimat: nolunt pietatis molestias, ne immaturam sibi mortem accersant; cùm tamen è diuerso à virtutis incommodis propagaturi essent felices annos iuuentutis.

Iob habuit benedictionem vitæ diuturnæ.

Alterum ergo quod ad Iobi felicitatem pertinet est, quòd diutissimè post has ærumnas vixerit diuinâ vndique affluens benedictione. Hebræi namque aiunt eum post hæc vixisse centum quadraginta annis. Græci legunt: Ἔζησεν δὲ Ἰὼβ μετὰ τὴν πληγὴν ἔτη ἑκατὸν ἑβδομήκοντα· τὰ δὲ πάντα ἔτη ἔζησεν διακόσια τεσσαράκοντα: *Et vixit Iob post plagam annos centum septuaginta: omnes autem annos vixit ducentos quadraginta*: in multis codicibus est διακόσια τεσσαράκοντα ὀκτὼ, *ducentos quadraginta octo*. Sed magnæ semper in numeris varietates. Complutensis codex hæc postrema omittit vt Hebræus; & satis verosimile est scriptorum incuriâ in Græcis Codicibus mendum irrepsisse, vti præsertim in numeris procliue est fieri.

Vidit

Iob vidit filios filiorum in quartam generationem.

Vidit quoque Iobus longam nepotum seriem, videlicet filios filiorum, non solùm vsque ad secundam generationem, quod frequens est; nec solùm vsque ad tertiam, quod rarius; verùm etiam vsque ad quartam, quod rarissimè solet euenire. Atque hæc vitæ felicis diuturnitas ad illas temporales benedictiones pertinet, quas seruis suis dudum Deus promittebat: *Vt sis longæuus super terram. Longitudine dierum replebo eum. Vitam petijt à te, & tribuisti ei.* Sic Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Tobias, Dauid obijsse dicuntur senes & pleni dierum, quia hinc meritorum pleni decesserunt. Tunc enim quis vsque ad senectutem & satietatem vixit, quando merita, ad quæ destinatus erat, abundantissimè benè viuendo est assecutus. Qui igitur eo modo quo S. Iobus in virtutum actiones incubuerit, similiter atque ille plenus dierum morietur; quia postquam optimè fuerit vitâ perfunctus, non erit cur illum ampliùs viuendi desiderium teneat.

Exodi 20, 12. Psal. 90, 16. Psal. 20, 5.

Iob mortuus plenus dierum.

Alia veteris, alia noui Testamenti conditio.

Nec mirum nobis videatur Deum olim voluisse istiusmodi prosperitate terrenâ & caducâ declarare amorem suum erga fideles: neque enim tunc talis erat reuelatio vitæ cælestis, qualis est hodie in Euangelio: Iesus Christus nondum patefactus erat, qui descendit ad hæc loca inferiora, vt nos sursum attraheret; qui carnem nostram induit, vt ostenderet nobis Deum habitare in nobis, nosque cum gloria sua & immortalitate coniunxisse. Illa nondum erant Iobi tempore: oportuit igitur fideles tunc tractari ex parte tamquam puerulos. En cur quando in Scriptura mentio fit veterum Patrum, expresè dicitur Deum ipsis benedixisse in prole, in pecore, possessionibus & rebus similibus, atque adeò etiam in longa vita; quia illos ijs medijs adiuuari oportuit, expectantes dum vita cælestis nobis patefieret; quemadmodum Dominus noster Iesus Christus suo aduentu paradisi ianuam nobis aperuit, vt nos sursum secum eueheret.

Iac. 5, 10.

Iob in exemplum nobis à Deo propositus.

Ceterùm nobis hîc in memoriam reuocandum est id quod dicit D. Iacobus: *Exemplum accipite fratres exitus mali, laboris & patientiæ Prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini. Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis; quoniam misericors Dominus est & miserator.* Ostendit nobis afflictiones quas Deus immittit filijs suis esse temporarias; quin etiam ipsarum exitum felicem esse, & longè ipsis præstare sic affligi ad tempus, quàm si semper otio & quiete fruantur. Hoc pulchrè probat exemplo Iobi, in quo voluit Spiritus sanctus relinquere nobis monumentum & documentum gratiæ Dei ad nostram instructionem; vt non sine causa nobis illud speculum proponat D. Iacobus tantum non dicens; Amici mei verum quidem est patientiam molestam, duram & difficilem esse latu; quia quando homines cruciantur, id eorum naturæ aduersatur; sed tamen Deus totum illud sic conuertit ad ipsorum salutem, vt postmodum intelligant sibi longè vtilius fuisse sic castigatos esse, quàm si Deus illos nimis tolerasset, & indulgenter habuisset. Cùm ita se res habeat, non debet nobis durum & molestum esse quando mediocriter affligimur, Deusque vnumquemque nostrûm ratione habitâ nostræ infirmitatis prout competit nobis castigat; id mirum nobis videri non debet, sed hanc historiam præ oculis habeamus, ac finem & exitum eius intueamur. Si enim extremum illud malorum omnium sentiremus, in quo Iobus versatus fuit eo tempore quo Deus ipsum persequebatur, heu nimiùm perterreremur: nemo esset qui animum & omnia non deponeret. Sed cùm in finem & exitum afflictionum Iobi respicimus, en in quo habemus vnde nos consolemur. Iuuat hîc cum eruditissimo Tertulliano lib. de Patientia exclamare: *O felicissimum Iobum, qui omnem patientiæ speciem aduersus omnem diaboli vim expunxit: quem non abacti greges, non illa in pecore diuitiæ, non filij vno ruina impetu adempti, non ipsius denique corporis in vulnere cruciatus, à patientia (fide Domino deditâ) exclusit, quem diabolus totis viribus frustrà cecidit? neque enim à respectu Dei tot doloribus auocatus ille est, sed constitit nobis in exemplum & testimonium tam spiritu quàm carne, tam animo quàm corpore patientiæ perpetrandæ; vt neque damnis secularium, nec amissionibus charissimorum, nec corporis quidem conflictationibus succidamus. Quale in illo feretrum Deus de diabolo extruxit? quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cùm ille homo ad omnem acerbum nuntium nihil ex ore promeret nisi Deo gratias, cùm vxorem iam malis delassatam & ad praua remedia suadentem execraretur? Quid? ridebat Deus: quid? dissecabatur malus, cùm Iob immundam vlceris sui redundantiam magnâ æquanimitate distringeret, cùm erumpentes bestiolas inde in eosdem specus & pastus foraminosæ carnis ludendo reuocaret. Itaquæ operarius ille victoriæ Dei, retusis omnibus iaculis tentationum, loricâ clypeoque patientiæ & integritatem mox corporis à Deo recuperanit, & quæ amiserat reduplicata possedit.* Atque hæc est felix vitæ beatissimi Iobi catastrophe; cui finem imponimus istis antiquissimi doctissimique Adamantij Origenis verbis lib. 3. Commentariorum in Iob sic concludentis: *Beati qui te fuerint imitati ô beatissimè Iob: beati, qui tua vestigia fuerint secuti: beati, qui similiter vt tu in fide & pietate atque omnium sibi accidentium tolerantia consummati fuerint: hi requiescent in perpetuum apud Deum Patrem; cui gloria in secula seculorum. Amen.*

FINIS.

INDEX

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRÆ QVÆ IN HOC OPERE EXPLICANTVR.

Loca quæ ex libro Job in hoc Opere citantur, studio in hoc Indice omittuntur; quia toto Opere liber Iob explicatur.

E VETERI TESTAMENTO.

EX LIBRO GENESIS.

EX LIBRO EXODI.

EX LIBRO LEVITICI.

EX LIBRO NVMERORVM.

EX LIBRO DEVTERONOMII.

EX LIBRO IOSVE.

EX LIBRO IVDICVM.

EX LIBRO I. REGVM.

EX LIBRO II. REGVM.

EX LIBRO III. REGVM.

EX LIBRO IV. REGVM.

EX LIBRO I. PARALIPOMENON.

EX LIBRO II. PARALIPOMENON.

EX LIBRO II. ESDRÆ.

EX LIBRO TOBIÆ.

EX LIBRO ESTHER.

EX LIBRO PSALMORVM.

*Verſ.*19.

*Verf.*2.

EX LIBRO PROVERBIORVM.

EX LIBRO ECCLESIASTES.

EX LIBRO CANTICI CANTIC.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

EX LIBRO ECCLESIASTICI.

Verſ. 28.

EX ISAIA PROPHETA.

EX IEREMIA PROPHETA.

Verf. 9.

EX PROPHETIA ABDIÆ.

EX PROPHETIA IONÆ.

EX PROPHETIA MICHÆÆ.

EX PROPHETIA NAHVM.

EX PROPHETIA HABACVC.

EX PROPHETIA SOPHONIÆ.

EX PROPHETIA ZACHARIÆ.

EX PROPHETIA MALACHIÆ.

EX LIBRO II. MACHABÆORVM.

EX NOVO TESTAMENTO.

EX EVANGELIO S. MATTHÆI.

CAP. XVI.

EX

FINIS.

INDEX

INDEX
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM.

Aquilæ

Christus

Experien-

 Homo

I.

Lumbi

Parcæ

Poten-

Q.

R.

S.

Samuëlis

Verbum

FINIS.

INDEX CONCIONATORIVS IN EVANGELIA PER ANNVM.

DOMINICA I. ADVENTVS.

Lucæ 21, 25.

DOMINICA II. ADVENTVS.

Matthæi 11, 2.

Sancti

DOMINICA III. ADVENTVS.

Ioannis 1,19.

DOMINICA IV. ADVENTVS.

Lucæ 3,1.

NATIVITAS DOMINI. SAC. NOCTIS.

Luca 2,1.

SACRVM AVRORÆ.

Luca 2,15.

SACRVM DIEI.

Ioannis 1,1.

ET

DOMINICA INFRA OCTAVAM NATIVITATIS.

Lucæ 2, 33.

FESTVM CIRCVMCISIONIS.

Lucæ 2, 21.

EPIPHANIA DOMINI.
Matthæi 2, 1.

DOM. INF. OCTAVAM EPIPHANIÆ.
Lucæ 2, 42.

DOM. II. POST EPIPHANIAM.

Ioannis 2, 1.

DOM. III. POST EPIPHANIAM.

Matthæi 8, 2.

DOM. IV. POST EPIPHANIAM.

Matthæi 8, 23.

DOMINICA SEXAGESIMÆ.
Luca 8, 5.

DOMINICA QVINQVAGESIMÆ.
Luca 18, 31.

Lux

DOMINICA I. QVADRAGESIMÆ.
Matthæi 4, 1.

DOMINICA II. QVADRAGESIMÆ.
Matthæi 17, 2.

Deside-

DOMINICA III. QVADRAGESIMÆ.
Luca 11, 14.

DOMINICA IV. QVADRAGESIMÆ.
Ioannis 6, 2.

DOMINICA PASSIONIS.
Ioannis 8, 46.

Ingra-

DOMINICA PALMARVM.

Matthei 21, 1.

DOMINICA RESVRRECTIONIS.

Marci 16, 2.

FERIA II. PASCHÆ.

Lucæ 24, 13.

DOMINICA V. POST PASCHA.

Ioannis 16, 23.

IN DIE ASCENSIONIS.

Marci 16, 14.

Actorum 1, 11.

DOMIN. INFRA OCT. ASCENSIONIS.

Ioannis 15, 26.

Testi-

IN FESTO PENTECOSTES.
Ioannis 14, 23.

FERIA II. PENTECOSTES.
Ioannis 3, 16.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.
Ioannis 6, 56.

DOMINICA II. POST PENTECOSTEN.
Lucæ 14, 16.

DOMINICA III. POST PENTECOSTEN.
Lucæ 15, 2.

Famæ

Pecca-

DOMINICA XIV. POST PENTECOSTEN.

Matthæi 6, 24.

DOMINICA XV. POST PENTECOSTEN.

Lucæ 7, 12.

DOMINICA XVI. POST PENTECOSTEN.

Lucæ 14, 1.

Imposto-

DOMINICA XVII. POST PENTECOSTEN.

Matthæi 22, 34.

DOMINICA XVIII. POST PENTECOSTEN.

Matthæi 9, 2.

DOMINICA XIX. POST PENTECOSTEN.

Matthæi 22, 2.

Vide quæ ad Dominicam 11. *post Pentecosten, notata sunt, quæ & huic Euangelio conueniunt.*

DOMI-

DOMINICA XX. POST PENTECOSTEN.

Ioannis 4, 46.

ERAT QVIDAM REGVLVS, CVIVS FILIVS INFIRMABATVR.]

NISI SIGNA ET PRODIGIA VIDERITIS, &c.]

DOMINICA XXI. POST PENTECOSTEN.

Matthæi 18, 23.

Vide quæ notata sunt ad Dominicam VIII. *post Pentecosten: quæ pleraque quadrant in hoc Euangelium.*

DOMINICA XXII. POST PENTECOSTEN.

Matthæi 22, 15.

ABEVNTES PHARISÆI, &c.]

CVIVS EST IMAGO HÆC, &c.]

DOMINICA XXIII. POST PENTECOSTEN.

Matthæi 9, 18.

DOMINE, FILIA MEA MODO DEFVNCTA EST, &c.]

ET ECCE MVLIER, QVÆ SANGVINIS FLVXVM PATIEBATVR, &c.]

DOMINICA XXIV. POST PENTECOSTEN.

Vide Dominicam 1. Aduentus.

XXX. NOVEMBRIS. FESTVM S. ANDREÆ.

Matthæi 4, 18.

VI. DECEMBRIS. FESTVM S. NICOLAI.

Matthæi 25, 14.

VIII. DECEMBRIS. CONCEPTIO B. VIRGINIS.

Matthæi 1, 1.

XXI. DECEMBRIS.

FESTVM S. THOMÆ.

Vide Dominicam in Albis.

XVIII. IANVARII.

CATHEDRA S. PETRI ROMÆ.

Matthæi 16,13.

XXV. IANVARII.

CONVERSIO S. PAVLI.

Matthæi 19,27.

II. FEBRVARII.

PVRIFICATIO B. VIRGINIS.

Lucæ 2, 22.

XXII. FEBRVARII.

CATHEDRA S. PETRI ANTIOCHIÆ.

Vide eamdem Romæ 18. Ianuarij.

XXIV. FEBRVARII.

FESTVM S. MATHIÆ.

Matthæi 11, 25.

XXV. MARTII.

ANNVNTIATIO B. VIRGINIS.

Lucæ 1, 26.

Fœcun-

XXV. APRILIS.

FESTVM S. MARCI.

Lucæ 10, 1.

I. MAII.

SS. PHILIPPI ET IACOBI.

Ioannis 14, 1.

III. MAII.

INVENTIO S. CRVCIS.

Ioannis 3, 1.

XXIV. IVNII.

FESTVM S. IOANNIS BAPTISTÆ.

Luca 1, 57.

XXIX. IVNII.

FESTVM SS. PETRI ET PAVLI.

Vide 18. Ianuarij festum Cathedræ S. Petri, cùm idem sit Euangelium.

II. IVLII.

VISITATIO B. MARIÆ VIRG.

Luca 1, 39.

XXII. IVLII.

FESTVM S. MARIÆ MAGDALENÆ.

Luca 7, 36.

Tempus

VIDENS AVTEM PHARISÆVS,&c.]

DIXIT SIMONI, VIDES HANC MVLIEREM? &c.]

XXV. IVLII.

S. IACOBI APOSTOLI.

Matthæi 20, 20.

ACCESSIT AD IESVM MATER, &c.]

NESCITIS QVID PETATIS.]

X. AVGVSTI.

S. LAVRENTII MARTYRIS.

Ioannis 12, 24.

NISI GRANVM FRVMENTI, &c.]

XV. AVGVSTI.

ASSVMPTIO B. VIRGINIS.

Lucæ 10, 38.

INTRAVIT IESVS IN QVODDAM CASTELLVM, &c.]

MARIA OPTIMAM PARTEM ELEGIT, &c.]

XXIV. AVGVSTI.

FESTVM S. BARTHOLOMÆI.

Luca 6, 12.

EXIIT IESVS IN MONTEM ORARE, &c.]

VIII. SEPTEMBRIS.

NATIVITAS B. VIRGINIS.

Vide Festum Conceptionis VIII. *Decembris.*

XIV. SEPTEMBRIS.

EXALTATIO S. CRVCIS.

Vide Inuentionem eiusdem III. *Maij.*

XXI. SEPTEMBRIS.

FESTVM S. MATTHÆI.

Matthæi 9, 9.

VIDIT IESVS HOMINEM SEDENTEM IN TELONIO, &c.]

SEQVERE ME, &c.]

DISCVMBENTE EO, &c.]

Oppor-

XXIX. SEPTEMBRIS.

FESTVM S. MICHAELIS.

Matthæi 18,2.

XVIII. OCTOBRIS.

FESTVM S. LVCÆ.

Vide XXV. *Aprilis Festum S. Marci, cùm sit idem Euangelium.*

XXVIII. OCTOBRIS.

SS. SIMONIS ET IVDÆ.

Ioannis 15,17.

I. NOVEMBRIS.

FESTVM OMNIVM SANCTORVM.

Matthæi 5,3.

Iusti

XI. NOVEMBRIS.

S. MARTINI EPISCOPI.

Lucæ 11, 33.

XXV. NOVEMBRIS.

SANCTÆ CATHARINÆ.

Matthæi 25, 1.

Iudicij

FINIS.

